

प्रस्तावना.

आ असार संसार समुझनेविषे संतत पर्यटन करनारा प्राणीउने जन्म मरणादिक अत्युग्र दुःखोमांथी मुक्त करे एवो तो मात्र एक धर्मज ठे. अने एमज सर्व दर्शनीना शास्त्रमां पण कहेलुं ठे, एवो जे धर्म तेनुं मूल तो सर्वांश युक्त दयाज ठे. कहेलुं ठे के “अहिंसा परमो धर्मः” दयावहे धर्मनी प्राप्ति आय ठे; अने परिपूर्ण धर्म प्राप्त थया पढी जीव मोक्षगामी आय ठे; माटे दया सर्वोत्कृष्ट पदार्थ ठे. सर्व दर्शनीउ दयानो उपयोग करेठे खरा, परंतु सर्वांश करता नथी. एटलाज माटे तेउने धर्म पदार्थनो जेवो जोइयें तेवो लान थतो नथी. दयानो सर्वांश उपयोग तो मात्र जैन दर्शनमां स्वीकाव्यो ठे तेथीज जैनदर्शन धर्मधुरिसर कहेवाय ठे, माटे दयानो सर्वांश उपयोग करवानी अगत्य ठे, जेम कांई नोजनार्थ पक्कान्न करवुं होय तो तेमां घृत, पिट, शर्करादिक अगत्य वस्तुनुं एकत्रपणुं यथाविधि आय त्यारेंज ते पक्कान्न स्वादिष्ट कहेवाय; पण जो उपर कहेली वस्तुउमांथी एक पण वस्तुनुं उठा पणुं होय तो ते पक्कान्न स्वाद रहित बने. माटे दया पदार्थ सर्वांश पलाय तोज तेथी धर्मोपलब्धि आय, ते विना तो कदी पण आयज नहीं. सर्व दर्शनीउने दया मान्य ठे खरी तथा पि तेउनी समजमां फेर होवाथी तेउ श्रेष्ठता पूर्वक दयानो उपयोग सर्वांश करी शकता नथी. ए वात आगलना व्याख्यान उपरथी सिद्ध अशे. जेमके कोइएक दर्शनी तो एम जाणे ठे के पशुउनो प्राणघात करवो, एटले तेउ जन्मथी बूटे, एम कही दया मानी लिये ठे; कोइएक कहेठे के प्राणीउ, ज्यां सुधी शरीरें सुखी होथ त्यां सुधी तेमनी उ पर दया करवी, पण ज्यारें तेउ व्याधिग्रस्त स्थितिमां पीडाता होय त्यारें तो ते प्राणीउनो वध करी तेमने थती पीडामांथी मुक्त करवा एज दयाठे; केटलाएक कहे ठे के सूक्ष्म अथवा स्थूल प्राणीउ, जेउ मनुष्यने दुःख दीये ठे, तेउने मारी नाखवा एज दया ठे; केटलाएक तो यज्ञयागादिक करवामां प्राणीउनो नाश करी तेमांज धर्म धुरं धरता मानी बेठा ठे, अने केटलाएक अति सूक्ष्मादि प्राणीउ जेनुं स्वरूप दृष्टिगोचर नथी तेनी चिंता लेश मात्र न राखतां मात्र स्थूल प्राणीउ उपरज दया करवामां दया माने ठे. एम अनेक प्रकारें दयानो उपयोग अन्य दर्शनीउ करे ठे तथापि तेउ स्वदया, परदया, इव्यदया, जावदया, निश्चयदया, व्यवहारदया, स्वरूपदया, अनुबंधदया, इत्यादि दयाना अनेक प्रकार, जैनग्रंथोमां सविस्तर वर्णन करेला ठे ते प्रमाणें वर्ती दयानुं स्वरूप नयशैलीपूर्वक समजता नथी, एज तेउनी मतिमां विघ्नम ठे

એવી ધ્રમિત મતિવાલા દર્શનીડનું મત ક્યારેં પણ શુદ્ધ કહેવાય નહીં પરંતુ જે
 માં પોતાના આત્માનું આત્મત્વપણું જાણીને પૂર્ણપણે દયાને અંગીકાર કરી હો
 વું તો એક શ્રી જૈનદર્શન છે અને તે સર્વ લોક પ્રવિદિત છે. તેથી એ ધર્મ જગ
 સર્વોત્કૃષ્ટ કહેવાય છે. એ ધર્મના એક રીતે, આચારધર્મ, દયાધર્મ, ક્રિયાધર્મ અને
 ધર્મ, એવા ચાર જેદ છે અને દાન, શીલ, તપ, તથા જાવ, એ ચાર તેનાં કારણ છે.
 ધન બલેં કરી દાન દેવાય, મન બલવડે શીલ પલાય, શરીર બલવડે તપ થાય
 સમ્યક્જ્ઞાનબલવડે જાવધર્મની વૃદ્ધિ થાય. એ જાવધર્મ, દાન, શીલ અને તપ,
 એ કરતાં અધિક છે, કેમકે જાવધર્મનું કારણ જ્ઞાન બલ છે; જેણે કરી વસ્તુનું
 પ જાણીયેં, તેને જ્ઞાન કહીયેં. તે જ્ઞાનથી આત્મધર્મની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણ જે
 થાય છે તેટલું પેલાં ત્રણ જે દાન, શીલ ને તપ, તે થકી થતું નથી. એનું કારણ એ છે
 ય, નિક્ષેપ, પ્રમાણ, ચાર અનુયોગનો વિચાર, સપ્તજંગી, પટ્ટવ્યાદિકનો વિચાર,
 જ્ઞાન બલવડે જીવને પરિપૂર્ણ પ્રાપ્ત થાય છે. વલી શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્ર
 એ પ્રથમ જ્ઞાનને પઠી ક્રિયા કહી છે. તે ઉપરાંત જ્ઞાન વિનાની જે ક્રિયા ક
 તે પણ ક્લેશરૂપ કહી છે. અર્થાત્ ક્રિયા તો જ્ઞાનની દાસી જેવીજ છે. જ્ઞાની પુરુષ
 હવે ક્રિયા પણ અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે. વલી શ્રી ઉત્તરાધ્યયનમાં પણ કહ્યું છે કે જ્ઞાન
 સંયુક્ત જે હોય તેનેજ મુનિ કહેવો. એથી પણ જ્ઞાનનું મહાત્મ્ય અત્યુત્કૃષ્ટ જણા
 શ્રી મહાનિશીયમાં જ્ઞાનને અપ્રતિપાતિ વર્ણવ્યું છે. શ્રી મરુદેવી માતાને હસ્તી
 વેળાં ઠતાં કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. વલી શ્રી નરતેશ્વરને આરીસા યુવનમાં રહ્યાં
 કર્મોની વિમુક્તતા થઈ તે પણ જ્ઞાનનુંજ પ્રાબલ્ય હતું; અને શ્રી ઉપદેશ માલામાં
 કે જ્ઞાન રૂપી નેત્રેં કરી ઝજમાલ એવા મુનિને વંદન કરવું યોગ્ય છે. દેવાચાર્ય
 આદિ પ્રમુખોએ વૌધ દર્શનીડને ઝીતીને જગત્માં યશોવાદ લીધો તે પણ જ્ઞાનનો
 સાદ જાણવો. જ્ઞાનની જે તીવ્રતા તેજ અવંધ ચારિત્ર જાણવું. જે નિકાચિત
 ા કોહો વર્ષપર્યંત દાન, શીલ તથા તપ કહ્યાથી વિનાશ થતો નથી તે જ્ઞાનથી
 શ્વાસોહ્વાસમાં થાય છે. એટલાજ માટે ક્રિયા ગુરુને પીંપલાના પત્ર જેવા ગણ્યા છે.
 જ્ઞાની ગુરુને સમુદ્ધ સમાન ગણ્યા છે. જ્ઞાન વિના સમ્યક્ત્વપણું રહી શકે નહીં, જ્ઞા
 ના અહિંસાનો માર્ગ સમજાય નહીં, સિદ્ધાંતોક્ત સમસ્ત ક્રિયાનું મૂલ જે શ્રદ્ધા છે
 પણ કારણ જ્ઞાન છે કેમકે જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ થતી નથી, એવું જે જ્ઞાન
 પાંચ પ્રકાર છે. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવલ. એ પાંચને વિષે પણ
 ન સર્વથી અધિકોપયોગી છે શ્રુતજ્ઞાન પદાર્થમાત્રનું પ્રકાશક છે. સ્વમત તથા પ
 નું પરિપૂર્ણ પ્રકાશ કરનારું પણ શ્રુતજ્ઞાનજ છે. અજ્ઞાનરૂપ તિમિર ટાલવાને સૂર્યસ

દશઠે તથા હુસ્સમ કાલરૂપ રાત્રીને વિષે તો દીપક સમાનઠે બીજાં ચાર પ્રકારનાં જે જ્ઞાન ઠે તેનું પણ કારણ જૂત શ્રુતજ્ઞાનજ ઠે. પરમેશ્વરે કહ્યું ઠેકે શ્રુતજ્ઞાન સંવ્યવહારક ઠે. ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, આજ્ઞા ઇત્યાદિ વ્યવહારનો લાજ શ્રુતજ્ઞાનથી થાય ઠે. વલી સ્વસ્વરૂપને પરસ્વરૂપ સમજાવવાને શ્રુત જ્ઞાનજ સમર્થ ઠે. બીજાં કેવલ જ્ઞાનાદિક ચારે જ્ઞાનથી જાણેલા પદાર્થનું સ્વરૂપ પણ શ્રુત જ્ઞાનવડેજ કહેવાય ઠે. માર્ટે મત્યાદિક ચાર જ્ઞાન સ્થાપવા યોગ્યઠે પણ તેણે કરીને પરજીવને ઉપદેશ આપી ઉપકાર કરી શકાય નહીં ; અને શ્રુતજ્ઞાનથી ઉપદેશ થાય માર્ટે ઉપકારી ઠે. શ્રુતજ્ઞાનના શ્રવણ કરવાથી શુદ્ધાત્મિક પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય ઠે. માર્ટે શ્રુતજ્ઞાન તે મહોટું નિમિત્ત કારણ ઠે. શ્રુતજ્ઞાનને સાંજલવે કરી જીવને શુદ્ધસ્વરૂપ વિશુદ્ધ શ્રદ્ધા (પ્રતીત) ઉપજે ને તેથી શુદ્ધાત્માનું આચરણ, આસેવન તથા અનુનવ ઉપજે તેજ પરમપદ પ્રાપ્તિ જાણવી. શ્રુતજ્ઞાન સાંજલવાના પ્રજાવશકી જીવ, ધર્મને વિશેષે જાણે વિવેકવંત થાય, હર્મતિનો ત્યાગ કરે, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય અને અંતે મોક્ષ પામે, માર્ટે શ્રુતજ્ઞાનનો આદર અવશ્ય કરવો. શ્રુતજ્ઞાનનો સંયોગ થવો જીવને અત્યંત હર્લજ ઠે. શ્રુતજ્ઞાનને સંયોગે કરીને પૂર્વે શ્રીગૌતમસ્વામી, સુધર્મસ્વામી, જંબુસ્વામી પ્રમુખ ઘણા જીવો સંસાર સમુદ્ધને તરીકયા ; અને વર્તમાન કાલે મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે વિહરમાન સીમંધરાદિક વીશ તીર્થકરની વાણી સાંજલીને ઘણા જીવો તરેઠે, તથા આગમિક કાલે પદ્મનાભાદિક તીર્થકરની વાણી સાંજલીને શ્રીધર્મરુચિ અણગાર પ્રમુખ અનેક જીવો તરશે. તે મજ આ નરતાદિક ક્ષેત્રને વિષે હમણા પણ જે શ્રુત જ્ઞાનને સાંજલશે, જણશે, અંતરંગ રુચિએ કરીને જે શ્રદ્ધા (પ્રતીત) કરશે, તે સુલન બોધી થશે, કર્મથી વિમુક્ત થશે અને તેથી પરંપરાએ મુક્તિ પામશે. એવું શ્રુતજ્ઞાનનું મૂલ દ્વાદશાંગી ઠે. તે શ્રુતજ્ઞાનની વાંચના, ઇહના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા થાય ઠે. એ ધર્મકથા શ્રીઉવવાઈ સૂત્રમાં ચાર પ્રકારની કહી ઠે:- આદ્ધેપિણી, વિદ્ધેપિણી, નિર્વેદિની અને સંવેદિની. હવે જે થકી એક તત્ત્વમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ થાય તેને આદ્ધેપિણી કહીએ ; જે થકી મિથ્યાત્વની નિવૃત્તિ થાય તેને વિદ્ધેપિણી કહીએ ; જે થકી મોક્ષની અનિલાષા ઉત્પન્ન થાય, તેને નિર્વેદિની કહીએ અને જે થકી વૈરાગ્ય જાવની ઉત્પત્તિ થાય તેને સંવેદિની કહીએ.

એવી એ શ્રુતજ્ઞાનરૂપ કથા શ્રી અરિહંત દેવાધિદેવ તીર્થકર પરમેશ્વર સમવસરણમાં બેશીને ત્રિપદી ઉચ્ચારણ પૂર્વક દ્વાદશ પર્ષદાના મધ્યને વિષે કરેઠે. અને તડૂપ દાનથી શ્રીગણધરો દ્વાદશાંગીની રચના કરેઠે, તે સૂત્ર કહેવાયઠે. તે પ્રત્યેક તીર્થકરના શાસનને વિષે થાય ઠે ; તથા તે તીર્થકરોના શાસનમાં થયેલા પ્રત્યેક બુધ, ચૌદ પૂર્વધર, તથા દશ પૂર્વધર પ્રમુખ મહત્પુરુષો જે નિબંધોની રચના કરે ઠે તેને પણ સૂત્ર સંજ્ઞા

અને એવી ઝમિત મતિવાલા દર્શનીડનું મત ક્યારેં પણ શુદ્ધ કહેવાય નહીં પરંતુ જે દર્શનમાં પોતાના આત્માનું આત્મત્વપણું જાણીને પૂર્ણપણે દયાને અંગીકાર કરી હોય, એવું તો એક શ્રી જૈનદર્શન છે અને તે સર્વ લોક પ્રવિદિત છે. તેથી એ ધર્મ જગત્માં સર્વોત્કૃષ્ટ કહેવાય છે. એ ધર્મના એક રીતે, આચારધર્મ, દયાધર્મ, ક્રિયાધર્મ અને વસ્તુધર્મ, એવા ચાર ખેદ છે અને દાન, શીલ, તપ, તથા જાવ, એ ચાર તેનાં કારણ છે. હવે ધન બહેં કરી દાન દેવાય, મન બલવડે શીલ પલાય, શરીર બલવડે તપ ધાય અને સમ્યક્જ્ઞાનબલવડે જાવધર્મની વૃદ્ધિ ધાય. એ જાવધર્મ, દાન, શીલ અને તપ, એ ત્રણે કરતાં અધિક છે, કેમકે જાવધર્મનું કારણ જ્ઞાન બલ છે; જેણે કરી વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણીયે, તેને જ્ઞાન કહીયે. તે જ્ઞાનથી જ આત્મધર્મની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણ જેટલું ધાય છે તેટલું પેલાં ત્રણ જે દાન, શીલ ને તપ, તે થકી થતું નથી. એનું કારણ એ છે કે નય, નિદ્દેપ, પ્રમાણ, ચાર અનુયોગનો વિચાર, સપ્તજંગી, પટ્ટવ્યાદિકનો વિચાર, આદિ લઙ્ જ્ઞાન બલવડે જીવને પરિપૂર્ણ પ્રાપ્ત ધાય છે. વલી શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રમાં પણ પ્રથમ જ્ઞાનને પઠી ક્રિયા કહી છે. તે ઉપરાંત જ્ઞાન વિનાની જે ક્રિયા કરવી તે પણ ક્લેશરૂપ કહી છે. અર્થાત્ ક્રિયા તો જ્ઞાનની દાસી જેવી જ છે. જ્ઞાની પુરુષની અલ્પ ક્રિયા પણ અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે. વલી શ્રી ઉત્તરાધ્યયનમાં પણ કહ્યું છે કે જ્ઞાન ગુણ સંયુક્ત જે હોય તેને જ મુનિ કહેવો. એથી પણ જ્ઞાનનું મહાત્મ્ય અત્યુત્કૃષ્ટ જણાય છે. શ્રી મહાનિશીથમાં જ્ઞાનને અપ્રતિપાતિ વર્ણવ્યું છે. શ્રી મરુદેવી માતાને હસ્તી ઉપર બેઠાં ઠતાં કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. વલી શ્રી જરતેશ્વરને આરીસા યુવનમાં રહ્યાં ઠતાં કર્મોની વિમુક્તતા થઈ તે પણ જ્ઞાનનું જ પ્રાબલ્ય હતું; અને શ્રી ઉપદેશ માલામાં કહ્યું છે કે જ્ઞાન રૂપી નેત્રેં કરી ઝજમાલ એવા મુનિને વંદન કરવું યોગ્ય છે. દેવાચાર્ય મહાવાદિ પ્રમુખોં વૌધ દર્શનીડને જીતીને જગત્માં યશોવાદ લીધો તે પણ જ્ઞાનનો જ પ્રસાદ જાણવો. જ્ઞાનની જે તીક્ષ્ણતા તેજ અબંધ ચારિત્ર જાણવું. જે નિકાચિત કર્મનો ક્રોડો વર્ષપર્યંત દાન, શીલ તથા તપ કસ્યાથી વિનાશ થતો નથી તે જ્ઞાનથી એક શ્વાસોહ્વાસમાં ધાય છે. એટલાજ માટે ક્રિયા ગુરુને પીંપલાના પત્ર જેવા ગણ્યા છે. અને જ્ઞાની ગુરુને સમુદ્ધ સમાન ગણ્યા છે. જ્ઞાન વિના સમ્યક્ત્વપણું રહી શકે નહીં, જ્ઞાન વિના અહિંસાનો માર્ગ સમજાય નહીં, સિદ્ધાંતોક્ત સમસ્ત ક્રિયાનું મૂલ જે શ્રદ્ધા છે તેનું પણ કારણ જ્ઞાન છે કેમકે જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ થતી નથી, એવું જે જ્ઞાન તેના પાંચ પ્રકાર છે. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવલ. એ પાંચને વિષે પણ શ્રુતજ્ઞાન સર્વથી અધિકોપયોગી છે શ્રુતજ્ઞાન પદાર્થમાત્રનું પ્રકાશક છે. સ્વમત તથા પરમતનું પરિપૂર્ણ પ્રકાશ કરનારું પણ શ્રુતજ્ઞાન જ છે. અજ્ઞાનરૂપ તિમિર ટાલવાને સૂર્યસ

દશઠે તથા હુસ્સમ કાલરૂપ રાત્રીને વિષે તો દીપક સમાનઠે બીજાં ચાર પ્રકારનાં જે જ્ઞાન ઠે તેનું પણ કારણ જૂત શ્રુતજ્ઞાનજ ઠે. પરમેશ્વરે કહ્યું ઠેકે શ્રુતજ્ઞાન સંવ્યવહારક ઠે. ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, આજ્ઞા ઇત્યાદિ વ્યવહારનો લાજ શ્રુતજ્ઞાનથી આવે. વલી સ્વસ્થરૂપને પરસ્થરૂપ સમજાવવાને શ્રુત જ્ઞાનજ સમર્થ ઠે. બીજાં કેવલ જ્ઞાનાદિક ચારે જ્ઞાનથી જાણેલા પદાર્થનું સ્થરૂપ પણ શ્રુત જ્ઞાનવડેજ કહેવાય ઠે. માર્ટે મત્યાદિક ચાર જ્ઞાન સ્થાપવા યોગ્યઠે પણ તેણે કરીને પરજીવને ઉપદેશ આપી ઉપકાર કરી શકાય નહીં ; અને શ્રુતજ્ઞાનથી ઉપદેશ આવે માર્ટે ઉપકારી ઠે. શ્રુતજ્ઞાનના શ્રવણ કરવાથી શુદ્ધાત્મિક પરમપદની પ્રાપ્તિ આવે. માર્ટે શ્રુતજ્ઞાન તે મહોટું નિમિત્ત કારણ ઠે. શ્રુતજ્ઞાનને સાંજલવે કરી જીવને શુદ્ધસ્થરૂપ વિશુદ્ધ શ્રદ્ધાન (પ્રતીત) ઉપજે ને તેથી શુદ્ધાત્માનું આચરણ, આસેવન તથા અનુજવ ઉપજે તેજ પરમપદ પ્રાપ્તિ જાણવી. શ્રુતજ્ઞાન સાંજલવાના પ્રજાવધકી જીવ, ધર્મને વિશેષે જાણે વિવેકવંત આવે, હર્મતિનો ત્યાગ કરે, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ આવે અને અંતે મોક્ષ પામે, માર્ટે શ્રુતજ્ઞાનનો આદર અવશ્ય કરવો. શ્રુતજ્ઞાનનો સંયોગ થવો જીવને અત્યંત હર્લજ ઠે. શ્રુતજ્ઞાનને સંયોગે કરીને પૂર્વે શ્રીગૌતમસ્વામી, સુધર્મસ્વામી, જંબુસ્વામી પ્રમુખ ઘણા જીવો સંસાર સમુદ્ધને તરી ગયા ; અને વર્તમાન કાલે મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે વિહરમાન સીમંધરાદિક વીશ તીર્થકરની વાણી સાંજલીને ઘણા જીવો તરેઠે, તથા આગમિક કાલે પદ્મનાનાદિક તીર્થકરની વાણી સાંજલીને શ્રીધર્મરુચિ અણગાર પ્રમુખ અનેક જીવો તરશે. તે મજ આ જરતાદિક ક્ષેત્રને વિષે હમણા પણ જે શ્રુત જ્ઞાનને સાંજલશે, જણશે, અંતરંગ રુચિએ કરીને જે શ્રદ્ધા (પ્રતીત) કરશે, તે સુજન બોધી યશે, કર્મથી વિમુક્ત યશે અને તેથી પરંપરાએ સુક્તિ પામશે. એવું શ્રુતજ્ઞાનનું મૂલ દ્વાદશાંગી ઠે. તે શ્રુતજ્ઞાનની વાંચના, ઇચ્છના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા આવે. એ ધર્મકથા શ્રીઉવવાડ સૂત્રમાં ચાર પ્રકારની કહી ઠે:— આદ્ધેપિણી, વિદ્ધેપિણી, નિર્વેદિની અને સંવેદિની. હવે જે થકી એક તત્ત્વમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ આવે તેને આદ્ધેપિણી કહીએ ; જે થકી મિથ્યાત્વની નિવૃત્તિ આવે તેને વિદ્ધેપિણી કહીએ ; જે થકી મોક્ષની અજિલાષા ઉત્પન્ન આવે, તેને નિર્વેદિની કહીએ અને જે થકી વૈરાગ્ય જાવની ઉત્પત્તિ આવે તેને સંવેદિની કહીએ.

એવી એ શ્રુતજ્ઞાનરૂપ કથા શ્રી અરિહંત દેવાધિદેવ તીર્થકર પરમેશ્વર સમવસરણમાં બેશીને ત્રિપદી ઉચ્ચારણ પૂર્વક દ્વાદશ પર્ષદાના મધ્યને વિષે કરેઠે. અને તડૂપદાનથી શ્રીગણધરો દ્વાદશાંગીની રચના કરેઠે, તે સૂત્ર કહેવાયઠે. તે પ્રત્યેક તીર્થકરના શાસનને વિષે આવે ; તથા તે તીર્થકરોના શાસનમાં અથેલા પ્રત્યેક બુધ, ચૌદ પૂર્વધર, તથા દશ પૂર્વધર પ્રમુખ મહત્પુરુષો જે નિબંધોની રચના કરે ઠે તેને પણ સૂત્ર સંજ્ઞા

होवाथी षादशांगना बारमा दृष्टिवादमा तेनो समावेश थायछे. वर्तमान श्रीमहावीर परमेश्वरना शासनमा हाल प्रवर्तमान पीस्तालीश सूत्रो छे ते सर्व श्रुतज्ञाननाज चेद छे एम जाणवुं. बीजा पण अक्षर अनक्षरादिक चौद अने पर्याय पर्यायसमासादिक वीश चेद पण छे. हाल पंचम कालमा मात्र श्रुत ज्ञानज प्रगट पणो छे अने मति ज्ञान तो श्रुतज्ञान रूपज छे ; केमके श्रुत ज्ञाननुं समवायिकारण, मतिज्ञान छे अने कार्यथी कारण निन्न नथी, किंतु ? अनिन्नज छे. बीजां अवधि, मनःपर्यव अने केवल, ए त्रण ज्ञान आ समयमा क्षेत्र कालादिक चेदने लीधे आ क्षेत्रमा श्रीवीर तीर्थकर ना शासनमा प्रवर्तमान नथी ; मात्र मतिश्रुतरूप श्रुतज्ञाननोज प्रसार रह्यो छे. ए श्रुत ज्ञानना उद्देश, समुद्देश, अनुज्ञा अने अनुयोग, ए चार प्रकार थाय छे. सामान्य कथन करवुं, तेनुं नाम उद्देश ; विशेषकथन करवुं, ते समुद्देश ; आज्ञा अथवा अनुमोदन ते अनुज्ञा ; अने प्रश्न, पृष्ठा, प्रार्थना प्रमुख करवुं तेने अनुयोग कहियें. अटला कारण माटे व्याख्यान करवामां श्रुत ज्ञानज उपयोगी छे, पण बीजां ज्ञान नथी ; माटे चालता समयमा श्रुतज्ञाननी वृद्धि तथा संरक्षण करवुं, ते धर्मनी वृद्धि तथा संरक्षण कखा प्रमाणो छे. आ तेकाणो ज्ञान कारण छे अने धर्म कार्य छे. हवे जेम राजा तथा प्रधान ए बेउं प्रजानी वृद्धि तथा संरक्षणने माटे तत्पर होय छे, तेम षादशांगीरूप श्रुतज्ञानना मूलसूत्र, राजा समान छे अने तेना अर्थ रूप टीका, नाष्य, चूर्णी प्रमुख, प्रधान तुल्य छे. तेथी सूत्र अने टीका प्रमुख धर्मनी वृद्धि तथा संरक्षणने माटे छे अने ते श्रुतज्ञानरूप छे तेथी श्रुत ज्ञाननी वृद्धि अने संरक्षण करवाना उपाय तथा तत्संबधी उद्योगमां अस्मन्मतविजयानिलाषी, सुज्ञजनोयें बद्धपरिकर अइ तन, मन अने धनबडे आग्रह राखीने आदरवा, एना जेवुं बीजुं कोइ पण धर्मवृद्धि करवानुं अत्युत्तम साधन नथी. श्रुतज्ञाननी सतत वृद्धि ने संरक्षण करवानुं साधन वर्तमान कालमा मुझायंत्र सर्वोत्तम छे. ते द्वाराएं ग्रंथो ठपावीने तेना जंमारा कराववा, ए सर्वोत्तमोत्तम उपाय छे. तेउंमां प्रथम श्रुतज्ञानना आधारनूत एवा जे पिस्तालीश आगम छे, तेने शुद्ध करी ठपावीने प्रसिद्ध करवा. एवा सर्वोत्कृष्ट उपायनो श्री मकशुदाबादेति नगरनिवासी “ रायधनपतिसिंहजी प्रतापसिंहजी बहादुर ” तेउंएं पोतानां परलोक प्राप्त मातुश्री “ महताब बाई ” तेमना निरंतर नामस्मरण निमित्तें तथा पूर्ण पुण्योपाङ्कन निमित्तें तथा अस्मदीय दर्शनगत सुजन पुरुषोने श्रुतज्ञान वृद्धि थवाने निमित्तें, प्रारंभ कखो छे. उपर कह्या जे पीस्तालीश आगम तेमांथी हाल आ “ श्री सूर्यगङ्गासूत्र ” ठापवाने मने आज्ञा कखाथी ; में यथामति शुद्ध करीने ठापुंछे. आ ग्रंथ, अत्युत्तम अने अद्भुत रचना

યુક્ત છે. એનું સહજ વ્યાખ્યાન પ્રગટ કરું હું, તે વાંચવાથી એનું અતિશય શ્રેષ્ઠપણું તે મજ આવશ્યકતા ધ્યાનમાં આવશે.

સૂચકાંગ એટલે સંસ્કૃત જાણમાં સૂત્રકૃતાંગ એવું નામ છે. સૂત્ર એટલે જેમાં સૂત્ર ની સૂચના હોય તથા સ્વપરમતની સૂચના કરાય તે સૂત્ર કહીયે. તે સૂત્ર બે પ્રકારનું હોય છે. પહેલું ડ્વ્યસૂત્ર અને બીજું જાવસૂત્ર જે કાર્પાસાદિકથી ઉત્પન્ન થયું હોય, તે ડ્વ્યસૂત્ર કહીયે, અને શ્રુત જ્ઞાનરૂપ સૂત્ર તે જાવસૂત્ર છે, એમ જાણવું. વલી જે પ રાશીનું સૂચક હોય તે શ્રુતજ્ઞાન સૂત્ર જાણવું. તે શ્રુતજ્ઞાન સૂત્રના ચાર ખેદ છે સંજ્ઞા સૂત્ર, સંગ્રહસૂત્ર, વૃત્તબંધસૂત્ર, તથા જાતિબંધસૂત્ર હવે જે સ્વસંકેત પૂર્વક બાંધે હું હોય તે સંજ્ઞાસૂત્ર કેવાય; જેમાં ઘણા અર્થોનો સંગ્રહ તથા ધર્માધર્મડ્વ્યનું ગ્રહણ હોય તે સંગ્રહ સૂત્ર કેવાય; જે અનેક પ્રકારના વૃત્ત ટંદની જાતિથી બાંધેલું હોય તે વૃત્તબંધસૂત્ર કેવાય અને જે જાતિથી બાંધેલું હોય તે જાતિબંધ સૂત્ર કહેવાય. એ જાતિ સૂત્રના ચાર ખેદ છે. તેનાં નામ કહીયેં હૈયેં. જેમકે, કથ્ય, ગદ્ય, પદ્ય, અને ગેય. હવે જે ઉત્તરાધ્યયન તથા જ્ઞાતાધર્મકથાદિકની પેરેં પ્રાર્થે પૂર્વ ઋષિનાં ચરિત્ર પ્રમુખ કથા ડનો વિસ્તાર જેમાં હોય તે કથ્ય; જે બ્રહ્મચર્ય અધ્યયનાદિકની પેરેં જેમાં મુક્ત જાણાનું વિવેચન હોય તે ગદ્ય. જેમાં ટંદરચનાવહે મનોહર વર્ણન હોય, તે પદ્ય અને કાપિલી અધ્યયનની પઠેં સ્વપ્રીતિથી ગાયન કરી જેની રચના થઈ હોય તે ગેય.

અથવા તીર્થકરોના મુખ થકી જવ્ય જીવોના મોહાર્થે ઉત્પન્ન થયેલો જે અર્થ તે સૂત્ર; અને તેની જે ગણધરેં રચના કરી તેને કૃત કહીયે. એમ સૂત્ર અને કૃત એ બે મલીને સૂત્રકૃત એવું પદ થયું. અથવા સૂત્રને અનુસારેં જેમાં તત્વનો પ્રબોધ હોય, તે પણ સૂત્રકૃત કહેવાય; અને તેના કર્તા પણ ગણધરો છે. હવે ગણધર કોને કહેવા? જે સામાન્યાચાર્ય હોય તે ગણધર કહેવાય; તે ગૌતમાદિક જાણવા. તે ગૌતમાદિક એકાદશ ગણધરોમાંહેલા પાંચમા ગણધર શ્રીસુધર્મા સ્વામી તેમણે પોતાના શ્રીજંબુપ્રનૃતિ શિષ્યોને ઉપદેશ કરવાને અર્થે આ ગ્રંથની રચના કીધી છે; અને એકારણ મારેં આ ગ્રંથનું નામ સૂત્રકૃત છે એમ જાણવું. વલી બીજું નામ દ્વિતીય સૂત્રકૃતાંગ એવું પણ છે, તેનું કારણકે પૂર્વોક્ત પિસ્તાલીશ સૂત્રાંતર્ગત એકાદશાંગમાનું એદિતીય અંગ છે તે પૂર્વોક્ત ગણધર વિરચિત એકાદશાંગ મધ્યેં પ્રથમાંગનું નામ આચારાંગ છે; તેમાં જીવની ઠ કાયનું સ્વરૂપ જાણવું, એનો સવિસ્તર ઉપદેશ કરેલો છે અને એમાં જ્ઞાનનું પ્રાધાન્ય છે. જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અથા પઠી જ્ઞાન પૂર્વક ક્રિયા કરવી તે સંબંધી આરંભમાં (બુધ્ધિ) એવી ગાથા લખીને પ્રથમ આચારાંગ સાથેં આ દ્વિતીય સૂત્રકૃતાંગનો સંબંધ મેલવ્યો છે. એના બે શ્રુત સ્કંધ છે. તે મધ્યેં પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના શોભ અને દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધના સા

ત, મલી ત્રેવીશ અધ્યયનો છે. અને તેમાં તેત્રીશ ઉદ્દેશો છે. એની પદ સંખ્યા ષત્રીશ હજારની છે. મૂળ સૂત્રની શ્લોક સંખ્યા (૧૧૦૦) છે. એમાં મુખ્યત્વે ઇચ્છાનુયોગ ની પ્રધાનતા છે અને સ્વમતાનુસારી મહાન્ સાધુ જનોને ઉદાસીનરૂપ ક્રિયા પ્રવૃત્તિ આશ્રયી ઉપદેશ કરતાં થકાં અન્ય પાશ્વંતી દર્શનીતના મતોનું સ્વમન ચચાયોગ્ય કીધું છે. એ શીવાય વીજા પણ જે જે વિષયો છે તે સર્વ અનુક્રમણિકામાં સવિસ્તર દર્શાવેલા છે, તે જોવાથી સ્પષ્ટ સમજાશે.

એ ગ્રંથની ટીકા કરનાર પંદિતોમાં શ્રેષ્ઠ એવા શ્રીશીલંગાચાર્ય નામે પંદિત હતા, તેણે વિક્રમ સંવત્ ૮૨૦ના સુમારમાં થઈ ગયા એવી દંતકથા છે. એ વિષે કોઈ ગ્રંથ સાહી આપે એવું આજ સુધી મહારા જાણવામાં આવ્યું નથી. એ મહાન્ ટીકાકારની જન્મજૂમિ વલ્લનીપુર નગરી જે હાલ વલાર્ને નામે પ્રખ્યાત છે ત્યાં હતી, એવું મને સાંજ લવામાં આવ્યું છે. સાંપ્રત કાલના પંદિતો એમની ટીકા વાંચીને તેની વાક્યરચના તથા ઉત્તમ સરલતા સાર્થે ગાંઝિયર્થ અને શબ્દ ચાતુર્યથી મોહ પામી સ્તુતિ કરવામાં મહોટો આનંદ માને છે. એ ટીકાની શ્લોક સંખ્યા બાર હજાર આઠશો ને પચાશ છે. એ મહા પંદિતે અન્યસૂત્રો આચારાંગાદિ ઉપર પણ ટીકા કરેલી છે. એ સ્તુતિપાત્ર ટીકાકારની ટીકા કરવાની શૈલી એવી સરલ અને સુગમ છે કે તે વાંચતાં વાંચતાં પંદિતોને પદશઃપરમાનંદપ્રાપ્તિ થાતો રહેજ નહિં તથા એની મનોહર રચના અને અર્થ ચમત્કૃતિની એવી સુંદર ઢાળથી વાંચનાર તે વાણી રસનેજ અનુભવે. સૂક્ષ્મ વિષયનું વિવેચન એવી અલૌકિક ઢબથી કહ્યું છે કે વક્તા તેમજ શ્રોતા ઝનયના મનને સંપૂર્ણ સંતોષ ઉપજે અને ક્યારે પણ સંશયતો લેશ માત્ર રહેજ નહિં. પ્રત્યેક વિષયનું નિરૂપણ સાદ્યંત નિયમ બંધ કીધેલું છે કે જેથી આપોઆપ તેની સર્વ મતલબ ધ્યાનમાં આવે ; જેમ એક વાર લખેલી વાતનો સંબંધ બીજે ઠેકાણે લગાડવો હોય, તો ત્યાં પૂર્વવત્ એ સંકેતથી વાંચનારને તુરત આગલી વાતનું જ્ઞાન થાય. વલી આ ટીકા વાંચવાથી જાણે ટીકાકારે ગ્રંથકર્તાનો સર્વહક્કત અનિપ્રાય સાન્નિધ્યતાથી નિઃશેષ શ્રવણ કહ્યો હોય એમ ટીકા વાંચનારને ઉત્પ્રેક્ષા થાય છે. એમ સૂત્રનો અક્ષરશઃ અર્થ ન જાય એવી રીતે સનિર્ધુક્તિક ટીકા કરી છે એવા અનેક પ્રકાર જેણે કરીને ટીકાની શ્રેષ્ઠતા અને સ્તુતિ પંદિતો કરે, તે આ મહાવિદ્વાન પંદિતની ટીકામાં નજરે આવે છે. ટુંકામાં એટલું જ કેવું છે કે જેટલી સુબીડે એ ટીકામાં રહી છે તે સર્વ વિસ્તારની બાર છે. માત્ર વાંચવાથી જ તેનો આનંદ પ્રાપ્ત થાય એમ છે.

એની દીપિકા શ્રી હેમવિમલસૂરિયે વિક્રમ સંવત્ ૧૫૮૩ ના વર્ષમાં કરેલી છે. તેની શ્લોક સંખ્યા મૂળ સુધાં સાત હજાર છે; કારણકે “સત્ત સદસ્યાણિ કિંચિન્ન્યૂના

નિ” એવું એમણે પોતેજ લખ્યું છે. એ દીપિકા પણ ઘણી સરલ સુરસ, અને પદના યથાયોગ્ય અર્થયુક્ત અતિશય મનોહર છે. એની શૈલી એવી બાંધીઢે કે જેને થોડું ઘણું સંસ્કૃતનું જ્ઞાન હોય તેને પણ સુગમતાથી સમજ પડે અને એવી સરલરચનાને માટે તે વા જનો, એ પંક્તિનો અત્યંત આનંદ માને છે.

આ ગ્રંથનો બાલાવબોધ શ્રી પાર્શ્વચંડ સૂરિયે કરેલો છે. આ વાત, બીજા શ્રુતસ્કંધના અંતમાં પ્રગટ કરેલી છે. એ બાલાવબોધ ટીકા ઉપરથી કીધેલો છે. કેમકે દીપિકા કરનાર કરતાં બાલાવબોધ કરનારની ઉત્પત્તિ પૂર્વે છે, તો પણ જ્યારે તે મારા વાંચવામાં આવ્યો ત્યારે તે એટલો તો અસ્તવ્યસ્ત દેખાયો કે તેને સુધારવાની મારી હિંમત ચાલી નહીં. તથાપિ એ કાર્ય અવશ્ય થવુંજ જોઈયે એવું જાણી મેં મારી અલ્પમત્ત્યનુસાર શ્રમ લઈને સુધાચો છે.

હવે એ સૂત્રરૂપ કલ્પવૃક્ષનો જે જન આશ્રય ગ્રહણ કરે છે, તે નિજ જાવાનુસાર ફલ પામે છે. પણ તેને અર્થે એ વૃક્ષ ઉપર આરોહણ કરવા માટે પૂર્વાચાર્યોએ નિશ્ચેષિયો કરેલી છે; જેમ કે ટીકા, જાણ્ય, નિર્યુક્તિ, દીપિકા, ચૂર્ણી તથા બાલાવબોધ પ્રમુખ. એમાંથી વલી ટીકાકર્તાએ ટીકામાંહેજ નિર્યુક્તિની ગાથાડી લેલીને તેની પણ ટીકા કરેલી છે તેથી નિર્યુક્તિનો સમાવેશ ટીકામાં કરેલો છે તથા દીપિકા અને બાલાવબોધ રૂપ એવી ચાર નીશ્ચેષિયોડ જૂદા જૂદા ચાર આચાર્યોની કરેલી આ સૂચગણાં ગસૂત્રરૂપ કલ્પવૃક્ષને લગાડી છે તેને ઉપયોગમાં લઈ ઉપર કહ્યું એવું જે આ સૂચગણાં સૂત્રરૂપકલ્પવૃક્ષ, તેનાં ફલ ગ્રહણ કરવા માટે નવિક જનોએ અત્યાનંદ પૂર્વક તત્પર થવું, એ મારી સવિનય પ્રાર્થના છે.

એ સૂત્રમાં સર્વ જગત્તને પ્રમોદ ઉપજાવનારી શ્રી વીતરાગની વાણી છે. તે કેવી છે તો કે જવ રૂપ વેલની કૃપાળી, સંસાર રૂપ સમુદ્રથી તારવા વાલી, મહામોહરૂપ અંધકારનો નાશ કરવાને દિનકરના કિરણો જેવી પ્રકાશ વાલી, ક્રોધરૂપ દાવાનલનો ઉપશમ કરનારી, મુક્તિના માર્ગને દર્શાવનારી, કલિમલનો પ્રલય કરનારી, મિથ્યાત્વને હેદન કરનારી, ત્રિષુવનનું પાલન કરનારી, મન્મથનો રોધ કરનારી, અમૃતરસનું આસ્વાદન કરાવનારી અને હૃદયને અત્યાહ્વાદ કરનારી એવાં અનેક વિશેષણોપયુક્ત એવી જે શ્રી જિનવાણી તે સર્વ સજ્જનોને માન્ય થાડ.

કદાપિ નિવિઢ કર્મની શૃંખલાએ પ્રતિબદ્ધ થયેલા એવા અજન્ય ડુર્જન્યને બોધ કરવા માટે એ વાણી સમર્થ નથી થતી તો પણ એ વાણીનું અસામર્થ્ય સમજવું નહીં. કેમકે સૂર્યના કિરણો જેમ ઘુઅડ પહીના નેત્રને પ્રકાશ કરી શકતાં નથી તો પણ તે જગત્માં નિંદાનાં આધિષ્ઠાન થતાં નથી. વલી જલની વૃષ્ટિ કરનારો મેઘ જો પ

ए उषर क्षेत्रने विषे तृणादिक उत्पन्न करवा माटे असमर्थ ठे ते ठतां ते लोकने विषे निंदाने पात्र थतो नथी. तेमज जे पुरुषने ए वाणी गमती नथी ते तेनुं पोतानुंज दौर्भाग्य समजवुं. माटे कुशल बुद्धिवाला सज्जनोने आ जिनवाणीरूप प्राधान्य ग्रंथ महोत्सवरूप आनंद आपनारो थाउं अने तेमना चित्त रूप सरोवरने विषे प्रेम रूप जल जराउं, तथा तेने योगे तेउने मोक्ष रूप महा सुंदर कमलनी प्राप्ति थाउं. अस्तु.

शा० जी० मा०.

વિજ્ઞાપના.

પરમેશ્વરની વાણી રૂપ અમૃતરસ જેમાં રેલાઈ રહ્યો હોય તેવા ગ્રંથોને મુદ્ધિત કરી પ્રસિદ્ધ કરવા એ મહા પરમાર્થ છે. એથી સુજ્ઞાનનો આનંદ પામે છે. વિવેકી જનો પ. ઉત્તર પાઠન કરીને જિનધર્મ જાવમાં દૃઢતા વધારે છે, સામાન્ય જીવો વ્યાખ્યાનાદિક શ્રવણ કરીને ધર્મલાજને પામે છે. સજ્જન પુરુષો વાંચીને પોતાના ચિત્તને નિર્મલ રાખી ધર્મને વિષે આદર કરે છે. એવી ઉત્કૃષ્ટ જિનવાણી જેમાં મુખ્ય છે એવા શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ, સંરક્ષણ તથા વિનય કરવા જેવું કોઈ પણ ગ્રંથ, પુણ્યપ્રકૃતિ બાંધનારું બીજું શું ન કર્મ નથી. તેનું સાધન વર્તમાન સમયમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે મુદ્ધાગ્રંથ, ઘણું સુલભ અને મનોહર છે. એની સહાયતાથી સર્વ સૂત્રો તથા સર્વ ગ્રંથો ઠપાવી પ્રસિદ્ધ કરવા, એ શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ, સંરક્ષણ તથા વિનય, હાલ સર્વોત્કૃષ્ટ ગણાય એમ છે સ્વરૂપ પણ એ કાર્ય, હવેવાનું ગૃહસ્થથી બની શકે. જેમ હવેવાનું તેમજ વલી શ્રીજિન ધર્મ પ્રસાર ઉપર પ્રીતિમાન પણ સંપૂર્ણ હોવો જોઈએ, એવો અસાધારણ પુરુષ ચતુર્વિધ સંઘમાં કોઈ વિરલોજ મલી આવે. જેમ હાલ બાબુ સાહેબ “રાય ધનપતિસિંહજી પ્રતાપસિંહજી” છે. એવો શ્રાવક આધુનિક વર્તમાન કાલમાં બીજો કોઈ પણ નથી. એમણે ઉક્ત રીતિ પ્રમાણે પ્રીતિસહિત સર્વ આગમો ઠપાવી પ્રસિદ્ધ કરવાનો ઉદ્યોગ ચાલુ કર્યો છે. એ સ્વધર્મગ્રંથો બાબુ સાહેબે મને હાલ શ્રી સૂચકગંગા સૂત્ર ઠપવાની આજ્ઞા કરી તેમ જ યથા બુદ્ધિનુસાર સુધારીને મૂળ સૂત્ર, દીપિકા, ટીકા તથા બાલાવબોધ સહિત ઠાપ્યું છે. એમાં દૃષ્ટિદોષથી વાં બુદ્ધિદોષથી અજ્ઞાનરૂપ અંધકારના પરાધીન પણથી કોઈ અશુદ્ધપદ, વાં શબ્દની યોજના થઈ હોય તો સજ્જન પુરુષોએ તેને માટે મને ક્ષમા કરવી. યદ્યપિ આ મારો વિવેક યોગ્ય નથી કેમ કે સજ્જનોનો તો એવો સ્વજાવજ હોય છે કે કોઈ પણ સત્કર્મમાં દોષ તેની દૃષ્ટિગોચર થતો નથી, તે ઠતાં પૂર્વે શ્રેષ્ઠ ગ્રંથકારોએ એવી

પ્રકૃતિ રાક્ષી છે તેને અનુગત થઈને મેં પણ એ વિવેક કીધો છે. સજ્જનો પાસેં ક્રમા માગી, તેના કરતાં વિશેષપણે ડુર્જનો પાસેં ક્રમા માગું હું, કેમ કે તેડનો સ્વભાવજ એવો હોય છે કે કોઈના હાથથી શુભ કલ્પ આવે છે તે જોઈ તેમને મનઃસંતાપ ડપડે છે અને બીજાની હાની આવે તેમાં તેડ લાજ સમજે છે. બીજાના દોષ કહાડવામાં મહા પંક્તિ ત હોય છે. બીજાના કલ્યાણરૂપ ધૃતની ઉપર માણી અડ્ડે બેસે છે. ઇત્યાદિક અગણિત દીર્ઘદોષોયેં કરી યુક્ત ડુષ્ટજનો હોય છે, એવા ડુષ્ટજનો ડલૂકે સમાન છે તેથી તે ડ આ જિનવાણી રૂપ સૂર્યના પ્રકાશ થકી અંધ અડ્ડે વિપર્યાસને પામશે, અને દેષ બુદ્ધિથી ઈર્ષ્યા કરશે તેથી તેમના હૃદયમાં તાપ ઉત્પન્ન થશે તેને માટે હું તેમની પાસેં ક્રમા માગું હું, કારણકે, તે તાપ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ તેડ મને ગણશે. અસ્તુ.

શાળી માળી.

જ્ઞાન પ્રસારરૂપ પુણ્યકર્મ ઉપાર્જન કરવામાં પ્રથમ પંક્તિમાં ગણવા લાયક મહાનપુરુષ જેણે લોકોપકારને અર્થે પિસ્તાલીશ આગમ મૂલ તથા તેડમાંથી જેની ટીકા પ્રમુખ જે અંગ મલે તે સહિત સુદિત કરી પ્રસિદ્ધ કરવાનો ઉદ્યોગ આ સમયમાં પ્રસાર કીધો છે ; તેવા સજ્જન ગૃહસ્થોની ઉત્પત્તિ વિષે સહજ લક્ષ્યા વિના મારી કલમ અન્યકાર્ય કરવામાં ચાલી શકતી નથી. તેથી યત્કિંચિત્ લખું હું.

બંગાલા ઇલાકામાં બાલોચર, મકશુદાબાદ, અને મુરસિદાબાદ એવા ત્રણ નામેં ડલખાતું સુંદર શહેર છે. જ્યાં કૃષ્ણગદથી આવી નિવાસ કરનારા ડસવંશરૂપ નંદન વનમાં કલ્પવૃક્ષ સમાન ડગડગોત્રીય, ધર્મ, ન્યાય, વિવેક અને વિનયાદિક શ્રેષ્ઠગુણેં યુક્ત, તેમજ સર્વ સત્યવાદિર્ષમાં અગ્રેસર, મહાબુદ્ધિનિધિ, દીન જીવને તન, મન, ધનવડે સહાય કરનાર, રૂઢા સ્વભાવવાળા, પુણ્ય પ્રભાવરૂપ ચંડના પ્રકાશવડે દિશાડને પ્રકાશ કરનારા એવા “રાય બુદ્ધિસિંહજી” નામેં શ્રાવક શ્રીજિનધર્મ ઉપર મહોટા શ્રદ્ધાવાન્ હતા. તેમની કુશલાદે નામેં પત્નીની કુદ્ધિથકી સંવત્ ૧૭૩૭ ના માઘવદિ એકમને ગુરુવારને દિવસેં રાય પ્રતાપસિંહનામેં કુલદીપક સુપુત્ર ઉત્પન્ન થયા. તેડ સર્વ ધનાઢ્યોમાં શિરોમણિ અને મહાધર્મનિષ્ઠ તેમજ ક્રમાવાન્ તથા ધર્માધર્મના નિર્ણય કરનારાડમાં અગ્રેસર થયા. તેમની ચતુર્થ પત્નીનું નામ મહતાબવાઈ હતું. તેમણે ડસવંશમાં સુકુટમણિ, ન્યાયમાર્ગેં લક્ષ્મીનું ઉપાર્જન કરનાર તથા ધર્મ, અર્થ, કામ, એ ત્રિવર્ગના સાધનારા અને પ્રાણિમાત્રને વિષે દયાર્ષપણાં યુક્ત, એવા મહાતેજસ્વી બે પુત્રોને જન્મ આપ્યો. તેમાં વડા પુત્રનું નામ “રાયલક્ષ્મીપતિ સિંહ બાહાડુર” તથા જેમણે આવા શ્રંથો ડપાવી પ્રસિદ્ધ કરવાનો ઉદ્યોગ આરંભ્યો છે, તે કનિષ્ઠ પુત્રનું નામ “રાયધનપતિ સિંહ બાહાડુર” છે. એ બેહુ સદ્ગૃહસ્થો, સંજુણનિધાન અને મનુષ્ય માત્રના કલ્યાણમાં ઉત્સુક છે, માટેં આ જિનધર્મ

प्रेरक उत्तम ग्रंथ ठपावी एमणे पोताना जन्मनुं सार्थक कखुं ठे. एवा परमार्थ कार्यों,
ए नाग्यशालीउने हाथे प्रतिदिवस याउ. एवी मारी वारं वार विज्ञापना ठे.

॥ काव्य ठंद ॥

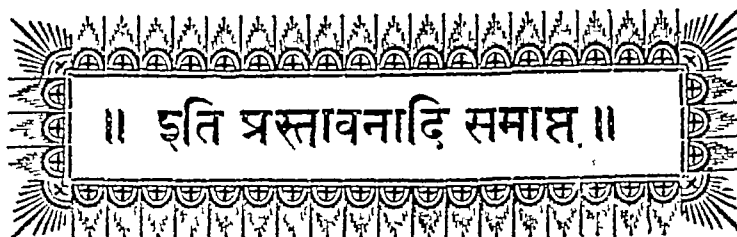
जिनवच पियूष पान, करन जो अति अजिलाषी;
एहि रातिदिन ध्यान, चित्तमें रहत विजाषी;
कथा सुनत युतप्रीति, रीति अदूखत धरी हीमें;
ज्ञान वृद्धि के हेत, अधिक उत्सुक सबहीमें. १

जिहिं मातुश्री प्रान, त्यागि गय सुरजव मांही;
सुमरन तिनके नामे, कीय निश्चय इक आंहीं;
सबहीं आगम ठापि, प्रसिद्ध करिय या जगमें;
बहुत प्राणि अवलोकि, बांचि सुनि वह ता मगमें. २

चलत सोइ उद्योग, करन मुझित सब आगम;
तिनमें इक मुहि दीन्ह, इतहिं जब नयो समागम;
सूत्र कृतांग पवित्र, छुतिय जो अंग कहावै;
सब विधि अति उत्कृष्ट, सुनत बांचत मन जावै. ३

सो किय ठापि प्रसिद्ध, होइ मनमें उल्लासा;
नयो एहउपकार, मोरि मति परम प्रकाशा;
बाबु साब परताप, जानियह अर्पण करहुं;
सदा रहहुं जगमांहि, मनुष अस जावन धरहुं. ४

धर्म वृद्धि के हेत, बुद्धि अति उदार कीनी;
जीनी कीर्ति अखंरु, स्थाय तन मन धन दीनी;
सफल कीन नर देह, धन्य धनपतिसिंह जगमें,
अमर आपका नाम, रहो जिनधर्म ग्रंथमें. ५

॥ श्रीसङ्गुज्योनमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्रीसूयगडांगसूत्र द्वितीयांगानुक्रमणिका प्रारंभः ॥

॥ तत्र ॥

॥ प्रथम श्रुतस्कंधस्य षोडशाध्ययनानुक्रमणिका ॥

पहेलुं समयाख्य नामा अध्ययन ठे, तेमां स्वसमय अने परसमयनी प्ररूपणा करी ठे. ए अध्ययनना-चार उद्देशा ठे. तेमध्ये पहेला उद्देशामां ठ. अर्थाधिकार ठे, बीजा उद्देशामां चार अर्थाधिकार ठे, त्रीजा उद्देशामां बे अर्थाधिकार ठे अने चोथा उद्देशामां एकज अर्थाधिकार ठे. ते मध्ये अनुक्रमे प्रथमाध्ययनना चार उद्देशामांहेला प्रत्ये क अर्थाधिकारनी अनुक्रमणिका दर्शाविये ठैयें.

॥ तत्र प्रथमोद्देशानुक्रमणिका ॥

१ पहेला उद्देशाना पहेला अर्थाधिकारनी प्रथम गाथामां आचारांग साथें आ सूयगडांगनो संबंध, एवी रीतें मेलव्यो ठे के आचारांगमां ठकायनुं स्वरूप जाणवुं, एटले ज्ञान कसुं, ते ज्ञानप्राप्ति थया पढी ज्ञानपूर्वक क्रिया करवी. ते संबंधें आरंभमां (बुद्धि) ए गाथाथी संबंध ठे. ते संबंध मेलवीने पढी पांचमी गाथा पर्यंत स्वसमयनुं स्थापन कसुं ठे. ते वार पढी आठमी गाथा पर्यंत परसमयी जे पंचमहानूतवादी तेनुं मत कहेलु ठे. ते आ प्रमाणे के पृथ्वी, अप्, तेज, वायु अने आकाश, ए पांचनुं सर्वत्र व्यापकपणुं ठे माटे ए पांच महानूतज सर्वत्र ठे परंतु आ त्मा ठेज नही. ए रीतें एमनुं मत कहिने पढी तेनुं खंमन कसुं ठे.

२ पहेला उद्देशाना बीजा अर्थाधिकारमां चेतनाचेतन सर्वने विषे एक आ त्मा वर्त्ते ठे माटे सर्व पदार्थ एक आत्मरूपज ठे परंतु शरीर शरीरने विषे जूदो जूदो अत्मा नथी. एवो आत्मा दैतवादीनुं मत नवमी गाथा पर्यंत दर्शावीने पढी दशमी गाथामां तेनुं खंमन कसुं ठे.

१

- ૩ પહેલા ઉદ્દેશાના ત્રીજા અર્થાધિકારમાં પંચ મહાજૂત શરીરને આકારેં પરિણમીને ચૈતન્ય સ્વરૂપ એવા આત્માને ઉપજાવે છે. શરીરના વિનાર્જે આત્માનો પણ વિનાશ થાય અને આત્માને અજાવેં પુણ્ય પાપાદિકનો પણ અજાવ જાણવો. એમ અગીઆરમી ગાથાથી માંમીને બારમી ગાથા પર્યંત તક્કીવ તહરીરવાદીનું મત દર્શાવ્યું છે. પછી તે ગાથાનીજ ટીકામાં તેનું સ્વંમન કહ્યું છે. ૩૮
- ૪ પહેલા ઉદ્દેશાના ચોથા અર્થાધિકારમાં પુણ્યપાપરૂપ ક્રિયાનું કરવા પણું તથા કરાવવા પણું આત્માને નથી, એરીતેં તેરમી ગાથામાં અક્રિયાવાદીનું મત દર્શાવીને પછી ચૌદમી ગાથામાં તેના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે. ૩૯
- ૫ પહેલા ઉદ્દેશાના પાંચમા અર્થાધિકારમાં જેમ પાંચ મહાજૂત છે. તેમ ઠઠો આત્મા, પદાર્થ સર્વ શાશ્વત સર્વ વ્યાપી અવિનાશિરૂપ છે. એમ શોલમી ગાથા પર્યંત આત્મષષ્ટવાદીનું મત દર્શાવીને પછી તેનું સ્વંમન નિર્યુક્તિકારેં કહ્યું છે. ૪૦
- ૬ પહેલા ઉદ્દેશાના ઠઠા અર્થાધિકારમાં પંચસ્કંધજ જગત્માં છે પરંતુ આત્મા નથી. એવા પંચસ્કંધવાદી અફલવાદી બૌધમતિનું મત, સત્તરમી ગાથા પર્યંત દર્શાવ્યું છે તથા તે પછી ચાર ધાતુઉચ્ચકીજ આ શરીર, ઊપજે છે અને આત્મા નથી એવા અન્ય બૌધ મતિનું મત. અઠારમી ગાથામાં દર્શાવીને પછી એ બન્ને બૌધ મતિનું સ્વંમન નિર્યુક્તિકારેં કહ્યું છે. તેવાર પછી ઝંગણીશમી ગાથામાં તે પૂર્વોક્ત અન્ય દર્શનીંત પોતપોતાના દર્શનમાં ફલપ્રાપ્તિ છે, એમ કહે છે. તે દર્શાવીને પછી સત્તાવીશમી ગાથા પર્યંત તે સર્વ દર્શનીંતના દર્શનનું સ્વંમન કરી તેને નિષ્ફલ કરી દેશ્વાડ્યા છે. ૪૧

॥ દ્વિતીયોદ્દેશાનુક્રમણિકા ॥

- ૧ બીજા ઉદ્દેશાના પહેલા અર્થાધિકારમાં ત્રીજી ગાથા પર્યંત નિયતિવાદીનું મત દર્શાવીને પછી પાંચમી ગાથા પર્યંત તેના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે. ૪૨
- ૨ બીજા ઉદ્દેશાના બીજા તથા ત્રીજા, એ બેહુ અર્થાધિકારમાં ત્રેવીશમી ગાથા પર્યંત અજ્ઞાનવાદીના દોષ દર્શાવી, જ્ઞાનવાદીના મતનું પ્રતિપાદન કહ્યું છે. ૪૩
- ૪ બીજા ઉદ્દેશાના ચોથા અર્થાધિકારમાં અષ્ટાવીશમી ગાથા પર્યંત ક્રિયાવાદીનું મત દર્શાવીને પછી વત્રીશમી ગાથા પર્યંત તેમના મતનું સ્વંમન કરેલ છે. ૪૪

॥ તૃતીયોદેશાનુક્રમણિકા ॥

- ૧ ત્રીજા ઉદ્દેશાના પહેલા અર્થાધિકારમાં ચોથી ગાથા પર્યંત આધાકર્મિકગ ત વિચાર તથા આધાકર્મી આહાર કરનારને દોષોપદર્શન કહેલું છે. ૭૧
- ૨ ત્રીજા ઉદ્દેશાના બીજા અર્થાધિકારમાં આઠમી ગાથા પર્યંત કોઈ કહે છે કે આ ચરાચર લોક ईશ્વરકૃત છે, કોઈ કહે છે કે દેવકૃત છે, કોઈ કહે છે કે વિષ્ણુયેં નિપજાવ્યો છે અને કોઈ કહે છે કે અંધશ્ચકી નીપનો છે. એવી રીતના બોલનારા અજ્ઞાનીઓનાં મત દર્શાવી પઠી દશમી ગાથા પર્યંત તેમના મતનું સ્વંમન કરેલું છે તથા ત્રૈરાશિક મતાનુસારી જે કૃતવાદી તેના મતે આત્મા મનુષ્યજવેંજ પાપરહિત થાય તથા મોક્ષગામી થાય. પઠી તે આત્માને મોક્ષમાં પણ રાગ દેષ ઉપજે, તેથી તે આત્મા ફરી સંસારમાં આવે. ઇત્યાદિક બારમી ગાથા પર્યંત કહી પઠી તેરમી ગાથામાં તેનું સ્વંમન કયું છે, તે પઠી પન્નર ગાથા પર્યંત અન્ય પ્રકારે કૃતવાદીનું મત દેખાડીને પઠી શોભમી ગાથામાં તેમના મતની નિષ્ફલતા દર્શાવી છે. ૭૪

॥ ચતુર્થોદેશાનુક્રમણિકા ॥

- ૪ ચોથા ઉદ્દેશામાં એકજ અર્થાધિકાર છે. તેમણે પહેલી ગાથા પર્યંત પરતીર્થિકના દોષ કહેલા છે. પઠી તેવા પરતીર્થિક હોય સાધુએ શું કરવું તે બીજી ગાથા પર્યંત કહીને તે પઠી ત્રીજી ગાથામાં તે પરતીર્થિક કેમ પરિત્રાણ સમર્થ ન હોય? તેનું કારણ દેખાડ્યું છે. પઠી ચોથી ગાથાથી સાધુ આરંજ પરિગ્રહ ટાળીને પ્રવર્તે, એમ દેખાડ્યું છે. તે પઠી પાંચમી ગાથાથી માંમીને સાતમી ગાથા પર્યંત આ લોકમાં જે પુરુષ હોય તે પરલોકે પુરુષ જ થાય તથા જે સ્ત્રી હોય, તે સ્ત્રીજ થાય તથા આ લોક શાશ્વત છે અપ્રચ્યુત અનુત્પન્ન સ્થિર સ્વજાવવાલો સાત ઢીપ અને સાત સમુદ્રરૂપ છે, ઇત્યાદિક લોકવાદ ઇટલે પૌરાણિક મત દર્શાવેલ છે તે પઠી આઠમી ગાથામાં તેનું સ્વંમન કરેલ છે તે પઠી દશમી ગાથા પર્યંત ગ્રંથકારે સ્વમતને દૃષ્ટાંતે કરી તે મતોનું સ્વંમન સિદ્ધ કરીને હિંસા ન કરવી એવો ઉપદેશ કરેલો છે. પઠી તેરમી ગાથા પર્યંત સાધુને કેવી રીતે વર્તવું તે દર્શાવ્યું છે. ૭૬

॥ અથ ત્રિતીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

વીજું વૈતાલીયનામા અધ્યયન છે. એમાં ત્રણ ઉદ્દેશક છે. પ્રત્યેક ઉદ્દેશકમાં એકેક અર્થાધિકાર છે તેની અનુક્રમણિકા કરીયેં હૈયેં.

- ૧ પ્રથમ ઉદ્દેશકમાં બાવીશમી ગાથા પર્યંત હિતાહિત પ્રાપ્તિ પરિહાર લક્ષણ બોધ કહેલો છે તથા સંસારની અનિત્યતા દેખાડી છે. ૧૦૦
- ૨ બીજા ઉદ્દેશકમાં બીજી ગાથા પર્યંત સાધુયેં અષ્ટ પ્રકારના મદનો ત્યાગ કરવો તથા તે પછી ત્રીજી ગાથાથી વત્રીશ ગાથા પર્યંત શબ્દાદિક અર્થો ને વિષે અનિત્યતાનું પ્રતિપાદન કરવું, તથા વિવિધોપસર્ગ સહન કરવા ઇત્યાદિ નાનાપ્રકારના ઉપદેશ સાધુને કરેલા છે. ૧૧૬
- ૩ ત્રીજા ઉદ્દેશકમાં બાવીશમી ગાથા પર્યંત વિરત પુરુષોને કદાચિત્ પરિસહ ઉત્પન્ન થાય તો તે સહન કરવા થકી વિવિધ પ્રકારના જ્ઞાનેં કરીને ત્વહિ પામેલા પુરુષને કર્મોનો નાશ થાય છે. અને યતિપુરુષેં સુખ અને પ્રમાદનો નાશ કરવો ઇત્યાદિ કહેલું છે. ૧૪૪

॥ અથ તૃતીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ત્રીજું ઉપસર્ગ પરિજ્ઞાનામેં અધ્યયન છે. એમાં ચાર ઉદ્દેશક છે તે મધ્યેં ત્રીજા ઉદ્દેશમાં બે અર્થાધિકાર છે અને બાકીના ત્રણે ઉદ્દેશમાં પ્રત્યેકેં એકેક અર્થાધિકાર છે. તેની અનુક્રમણિકા કરીયેં હૈયેં.

- ૧ પહેલા ઉદ્દેશકમાં પ્રકર્ષેં કરી બુદ્ધ થયેલા પુરુષને પૌષ માસાદિક શીત ઋતુને વિષે ટાહાડ સ્વમવી પડે તથા જ્યેષ્ઠ માસાદિક ગ્રીષ્મઋતુને વિષે આતપેં ફરશ્યો થકો અત્યંત તૃષ્ણાદિકેં કરી પરાન્નવ પામે તથા યાચના એટલે માગવું પડે તે મહાહર્ષન થાય તથા લોકોના સુખથકી આક્રોશકારી વચન સાંજલવાં પડે તથા નિદ્વાયેં જમતાં શ્વાનાદિક કરડે તથા ગ્રામિક લોકોના વચન રૂપ પરીસહ સહન કરવા પડે તથા માંશ મશકાદિકના ઉપસર્ગ અને કેશલોચાદિકના ઉપસર્ગ સહન કરવા પડે તથા મિથ્યાત્વી અનાય પુરુષોથી જે શરીર તથા વચન સંબંધી કદર્યના ઉત્પન્ન થાય તે સહન કરવી પડે તેને સહન કરે. ઇત્યાદિક, ઉપસર્ગોનું નિરૂપણ સત્તરમી ગાથા પર્યંત કરેલું છે. ૧૬૧

- ૧ બીજા ઉદ્દેશકમાં માતા, પિતા અને પુત્રાદિકના રુદન વિલાપ પ્રમુખ તથા જ્ઞાતિ સ્વજનાદિકના નાના પ્રકારના કુબોધ વચન પ્રમુખ અનુકૂલ ઉપસર્ગોનું સહન, સાધુયે કરવું, તેનું નિરૂપણ બાવીશો ગાથામાં કરેલું છે. ૧૭૪
- ૨ ત્રીજા ઉદ્દેશમાં બે અર્થાધિકાર છે. ત્યાં સાતમી ગાથા પર્યંત પ્રથમ અર્થાધિકારમાં સાધુને પ્રતિકૂલ અને અનુકૂલ ઉપસર્ગે અધ્યાત્મ વિષાદ આપ છે, તે દર્શાવ્યું છે. તેવાર પછી એકવીશમી ગાથા પર્યંત બીજા અર્થાધિકારમાં સાધુને પરવાદીયે વચને કરી કરેલા ઉપસર્ગોને સહન કરવાનું તથા તે ઉપસર્ગો સહન કરે, એમ ઉપદેશ નિરૂપણ કરેલું છે. ૧૭૬
- ૪ ચોથા ઉદ્દેશમાં પરદર્શનીય અથવા સ્વતીર્થિક પાસઢાદિકો આવીને શુભિ પૂર્વક અનેક કુશાસ્ત્રોનાં વચન કહી સમજાવીને સાધુને ચારિત્ર ચક્રી વ્રષ્ટ કરવાનો ઉદ્યમ કરે તથાપિ તેમના કરેલા ઉપસર્ગ ચકી સાધુ ચલાયમાન ન થાય, એવો બોધ બાવીશો ગાથામાં કરેલો છે. ૧૭૯

॥ અથ ચતુર્થાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

- ચોથું સ્ત્રીપરિજ્ઞાનામેં અધ્યયન છે. એમાં બે ઉદ્દેશક છે, એકેક ઉદ્દેશકમાં એકેકો અર્થાધિકાર છે. તેની અનુક્રમણિકા કરીયેં હૈયેં.
- ૧ પહેલા ઉદ્દેશકમાં સ્ત્રીની સાથે સંસ્તવ, પરિચય, આલાપ, સંલાપ, અંગ પ્રત્યંગ નિરીક્ષણાદિકેં કામોત્કાર્યેં કરી અલ્પસત્વ પુરુષને ચારિત્રસ્વલન થાય છે, તેથી સ્ત્રીયેં કરેલા નાના પ્રકારના અનુકૂલ ઉપસર્ગ તેનો પરિત્યાગ કરવો તથા તેના કરેલા ઉપસર્ગ સહન કરવા. એવો ઉપદેશ, એકત્રીશ ગાથામાં સાધુને કરેલો છે. ૧૮૭
 - ૨ બીજા ઉદ્દેશકમાં સ્ત્રીના ઉપસર્ગોયેં કરી શીલચકી સ્વલન થયેલા સાધુને આ જન્મને વિષે સ્વપક્ષ અને પરપક્ષાદિ કૃત વિડંબના અને તત્પ્રત્યયિક જે કર્મબંધ થાય. તેણે કરી સંસાર સમુદ્માં પર્યટન કરવું પડે તેનું સ્વરૂપ બાવીશો ગાથામાં દર્શાવ્યું છે. ૧૮૩

॥ અથ પંચમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

- પાંચમું નિરયવિનત્તિ નામેં અધ્યયન છે. એમાં બે ઉદ્દેશા છે, પ્રત્યેક ઉદ્દેશમાં એકેક અર્થાધિકાર છે તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.
- ૧ પહેલા ઉદ્દેશમાં સ્ત્રી વશ પુરુષને અવશ્ય નરકપાત થાય તે માર્તે નરક

સંબંધી વિવિધ પ્રકારના ડુઃખોનું સવિસ્તર પણે વર્ણન સત્તાવીશ ગાથામાં કરેલું છે. ૨૫૯

૨ બીજા ઉદ્દેશમાં પણ એજ નરક સંબંધી શાશ્વત ડુઃખોનું વિશેષવર્ણન ત્રેવીશમી ગાથા પર્યંત કરીને પઠી ચોવીશમી તથા પચ્ચીશમી ગાથામાં તે ડુઃખોચકી નય પામીને જેમાં અહિંસાનું પ્રાધાન્ય છે એવા શ્રીજિનધર્મને આદરવાનો સપદેશ કરેલો છે. ૨૬૪

॥ અથ પષ્ટાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૬ ઠંદુ વીરસ્તુતિ નામા અધ્યયન છે એમાં એકજ ઉદ્દેશો છે અને એકજ અર્થાધિકાર છે આગલા અધ્યયનમાં નરક વિનક્તિ એટલે નરકના વિનાગ કહ્યા, તે શ્રીમહાવીર સ્વામીયે કહેલા છે, માટે આ અધ્યયનમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીની ગુણોત્કર્તન પૂર્વક સ્તુતિ, ઝંગણત્રીશ ગાથામાં કરી છે. ૨૦૧

॥ અથ સપ્તમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૭ સાતમું કુશીલ પરિણાષા નામે અધ્યયન છે. એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. આ અધ્યયનમાં અગીઆરમી ગાથા પર્યંત અન્ય જે કુશીલીઆ દર્શની છે તે અર્દેટધટિ ન્યાયેં ચાતુર્ગતિક સંસારમાં પરિત્રમણ કરે છે ઇત્યાદિક કહીને પઠી બારમી ગાથામાં પરદર્શનીં કુશીલચકી મોક્ષપ્રાપ્તિ કહે છે. તે દર્શાવીને અઢારમી ગાથા સુધી તેને તે ચકી વિપરીત ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. એવો ઉત્તર આપ્યો છે. પઠી વીશમી ગાથા સુધી સામાન્ય ઉપાલંન કરેલ છે. તે પઠી એકવીશમી ગાથામાં સ્વયૂથિક કુશીલીઆનાં લક્ષણ દર્શાવ્યાં છે અને બાવીશમીથી ચોવીશમી ગાથા સુધી સ્વયૂથિક સુશીલીઆનાં લક્ષણ કહી દેખાડ્યાં છે. તેવાર પઠી વલી પચ્ચીશમી તથા ઠવીશમી ગાથામાં કુશીલીઆનાં આચરણો કહીને ફરી સત્તાવીશમીથી ત્રીશમી ગાથા પર્યંત સુશીલીઆનાં આચરણ કહ્યાં છે. આ અધ્યયનમાં અંમજાદિક અનેક પ્રકારેં જીવોના જેદ દેખાડીને તેની હિંસાનો નિષેધ કરવાઆશ્રી ઉપદેશ કરેલો છે તથા હિંસાયેં કરી ધર્મ માનનારા એવા અન્ય દર્શનીંને વિવધ પ્રકારના દૃષ્ટાંતો આપી અહિંસક ધર્મમાં પ્રવર્તવાનો ઉપદેશ કરેલો છે તથા સુશીલના ગુણ કહ્યા છે. ૨૨૫

॥ અષ્ટમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૮ આત્મું વીર્યનામા અધ્યયન છે. એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એમાં નવમી ગાથા પર્યંત પંક્તિવીર્ય તથા બાલવીર્ય, એ રીતે બે પ્રકારના વીર્યનું સ્વરૂપ જાણીને પઠી પંક્તિવીર્યમાં યત્ન કરવો, એ વો ઉપદેશ ઠવીશમી ગાથાસુધી કરેલો છે. ... ૩૫૧

॥ અથ નવમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૯ નવમું ધર્મનામા અધ્યયન છે. એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે આ અધ્યયનમાં યથાવસ્થિત સર્વ ધર્મનું પ્રતિપાદન કરેલું છે. એટલે ઠક્કાયના જીવોનું અહિંસક પણું આદરવું તથા પ્રાણાતિપાતાદિક પાંચ મહાવ્રતોનું ગ્રહણ કરવું તથા હુર્વ્યસનાદિકનો ત્યાગ કરવો. ઇત્યાદિક ઉપદેશ ઠત્રીશ ગાથામાં દર્શાવેલો છે. ... ૩૬૩

॥ અથ દશમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૦ દશમું સમાધિનામા અધ્યયન છે. એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એ અધ્યયનમાં સમાધિ વિના ધર્મ પ્રાપ્તિ થાય નહીં, માટે ચોવીશ ગાથામાં સમાધિનું પ્રતિપાદન કરેલું છે. ... ૩૯૪

॥ અથ એકાદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૧ અગીઆરમું મોક્ષમાર્ગનામા અધ્યયન છે. એમાં પણ એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એમાં સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્રાત્મિક જ્ઞાન યુક્ત મોક્ષનું સ્વરૂપ આઠત્રીશગાથામાં કહ્યું છે. એટલે પ્રશસ્ત જ્ઞાનાદિક જે નાવમાર્ગ છે, તેનું આચરણ કરવું કહ્યું છે. ૪૧૯

॥ અથ દ્વાદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૨ બારમું સમવસરણ નામા અધ્યયન છે. એમાં પણ એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એ અધ્યયનમાં ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી એવા ચાર મતમાં રહેલા જે ત્રણ રોને ત્રેશઠ પાર્શ્વમીડ છે તે પોત પોતાના અર્થની પ્રસિદ્ધિ કરવાને યુક્ત થયા છે તેડને ઉપન્યસ્ત સાધન દોપોજાવને કરી નિરાકરણ કહ્યા છે. તિહાં

પ્રથમ ગાથામાં એ ચારે મતની ગણના કરી પઠી વીજી ગાથામાં અજ્ઞાન વાદીનું મત દર્શાવીને તેનું સ્વંમન કહ્યું છે. ત્રીજી ગાથામાં વિનયવાદીનું મત દેખાડી પઠી ચોથી ગાથાના પૂર્વાર્ધમાં તેનું અજ્ઞાનપણું દેખાડ્યું છે. ચોથી ગાથાના ઉત્તરાર્ધમાં અક્રિયાવાદીનું મત દેખાડી પઠી પાંચમી ગાથામાં અક્રિયાવાદીનું અજ્ઞાનપણું દર્શાવીને ઠઠી ગાથામાં તેને દૂષણ આપી સ્વંમન કહ્યું છે. સાતમી ગાથાથી સર્વ શૂન્યવાદીનું મત કહ્યું છે. અગીયારમી ગાથાથી ક્રિયાવાદીનું મત દર્શાવી પઠી તેનું અજ્ઞાનપણું બતાવીને તથા જૈનદર્શનમાં સંસાર પરિત્રમણનો અજ્ઞાવ દેખાડીને બાવીશમી ગાથા પર્યંત અધ્યયનપરિ સમાપ્ત કહ્યું છે. ... ૪૪૫

॥ અથ ત્રયોદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૩ તેરમું યાચાતથ્ય નામા અધ્યયન છે. એમાં પણ એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. આ અધ્યયનની ત્રેવીશ ગાથામાં કાપિલ, કાણાદ, અક્ષપાદ, સૌધોદન અને જૈમનીય પ્રમુખ મતાનુસારીજે જે કુમાર્ગપણે તત્ત્વ સાધન કરે છે તે દર્શાવ્યું છે તથા યાચાતથ્ય સમ્યક્જ્ઞાનનું સ્વરૂપ, તથા સત્પુરુષનો શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ, અને પૂર્વોક્ત પરતીર્થિક સાધુ તથા ગૃહસ્થના ડુરાચાર તથા સ્વતીર્થિક પાસઢાદિકના ડુરાચાર તથા નિર્વાણ માર્ગ અને સંસાર ત્રમણરૂપમાર્ગ તેમજ નિન્હવાદિક બોટીકાદિક એવા જે મિથ્યાત્વના પ્રેસ્યા કદાગ્રહી જિનમાર્ગના ઉઢાપક કુમાર્ગના ઉપદેશક જનો છે. તે સર્વ યાચાતથ્ય પણે કહ્યા છે. ... ૪૪૪

॥ અથ ચતુર્દશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૪ ચૌદમું ગ્રંથપરિત્યાગનામા અધ્યયન છે. એમાં પણ એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. આ અધ્યયનમાં સત્તાવીશ ગાથા છે. તેમાં મુખ્યત્વે કરી ગુરુકુલ વાસ કરવો કહ્યો છે તથા બાહ્યાન્યંતર પરિગ્રહના ત્યાગ થકી ચારિત્ર યાચ છે માટે એમાં ગ્રંથપરિત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ કરેલો છે. ૫૦૮

॥ અથ પંચદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૫ પંદરમું આદાનનામા અધ્યયન છે. એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થ

ધિકાર છે. એ અધ્યયનમાં મોક્ષ સ્થનાર પુરુષને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય જે સમ્યક્ જ્ઞાન, ચારિત્ર, મોક્ષમાર્ગ પ્રસાધક તેનું વિશેષે કરી પચ્ચીશ ગાથામાં વર્ણન કરેલું છે. રૂઢી શિક્ષારૂપ ચારિત્રાનુષ્ઠાનને આદાન, એટલે ગ્રહણ કરવું તેનું ઇચ્છ્યથી તથા જાવથી શુદ્ધસ્વરૂપ કહ્યું છે. ... ૫૩૩

॥ અથ ષોડશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૬ શોભનું ગાથા નામા અધ્યયન છે એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. આગલ કહેલા પંદરે અધ્યયનોમાં જે વિધિરૂપ તથા પ્રતિનિધેયરૂપ જાવો કહ્યા, તે પ્રમાણે જે આચરણ કરે, તે સાધુ કહેવાય, એવો આ અધ્યયનમાં ઉપદેશ કરેલો છે એમાં બ્રાહ્મણ, શ્રમણ, જિહ્વુ અને ત્રિર્થેશ, એ ચાર શબ્દોના અર્થ તથા તેમાં શા શા ગુણો હોય? તે દેખાડ્યા છે આ અધ્યયન પદ્યબંધ નથી પણ ગદ્યબંધ છે. ... ૫૫૩

॥ અથ ॥

॥ દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધસ્ય સપ્તાધ્યયનાનુક્રમણિકા ॥

॥ તત્ર ॥

॥ પ્રથમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

પ્રથમ પૌંનરિકનામા અધ્યયન છે. એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે એમાં પૌંનરિક બે પ્રકારનાં છે, એક ઇચ્છ્યપૌંનરિક અને બીજું જાવપૌંનરિક, ત્યાં જે કમલાદિક તે ઇચ્છ્યપૌંનરિક અને સમ્યક્દર્શન, ચારિત્ર, વિનયવાન્ અધ્યાત્મમૂર્તિ, એવા જે શ્રમણ સાધુએ તે જાવ પૌંનરિક જાણવા. તે સાધુએનો આ પૌંનરિકમાં અધિકાર જાણવો. આ અધ્યયનને સીતશતપત્રની ઉપમા આપી છે, તેથી આ અધ્યયનનું નામ પૌંનરિક કહ્યું છે. આ અધ્યયનમાં પુષ્કરિણીને વિષે સ્થિત એવાં પૌંનરિક કમલને પ્રાપ્ત કરના રાતના દૃષ્ટાંતે કરી પરતોર્થિક સર્વ મોક્ષોપાયના અજાવથી કર્મ બાંધે છે અને તેને પૌંનરિક રૂપ યથાવસ્થિત

જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થતી નથી તેથી તે પૌંદરિક કહેવાય નહિં. તે નું સવિસ્તર વર્ણન તથા જે સત્સાધુ છે તે સમ્યક્દર્શનાદિક . એવા મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવર્તતા કર્મના મોચક જાણવા, તે પ્રતિપાદન કહ્યું છે. આ અધ્યયનમાં જૂદા જૂદા શાઠ આલાવા છે, તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.

- ૧ પહેલા પાંચ આલાવા પર્યંત પુષ્કરિણીનું વર્ણન તથા તેમાં રહેલા કમલ નું વર્ણન તથા ઢઠા આલાવામાં પૂર્વદિશા થકી આવેલો જે પ્રથમ પુરુષ તે કમલ ઝડરવાને ગયો તે ત્યાંજ કાદવમાં સૂચી રહ્યો, ઇત્યાદિ. ૫૬૫
- ૭ સાતમાથી નવમા આલાવા પર્યંત દક્ષિણ દિશાથકી આવેલા વીજા પુરુષે તથા પશ્ચિમદિશાથકી આવેલા ત્રીજા પુરુષે તથા ઉત્તરદિશાથકી આવેલા ચોથા પુરુષે કમલ ઝડરવાનો પ્રયત્ન કહ્યો પરંતુ તે પણ સર્વ ત્યાંજ કાદવમાં સૂચી રહ્યા. ... ૫૭૪
- ૧૦ દશમા આલાવામાં અન્ય કોઈ એક દિશાથી આવેલો પાંચમો ચારિત્ર ધર્મ વાન્ પુરુષ જે પુષ્કરિણીમાં પેઠો નહીં પણ પુષ્કરિણીને કાંઠે રહીને પૌંદરિક કમલને ઉપર આવવાનું કહ્યું તેથી તે કમલ ઉપર આવ્યું તથા તે પઠી બારમા આલાવા પર્યંત શ્રીમદ્દાવીર જગવાને પોતાના શિષ્યોને આમંત્રણ કરીને સામાન્ય પ્રકારે ઉપરના પૌંદરિક કમલના દૃષ્ટાંત સાથે સંસારમાંથી ઝડરવાનું ડઢાહરણ કહ્યું છે. ... ૫૭૮
- ૧૩ તેરમા અને ચૌદમા આલાવામાં ચારે દિશાથકી તથા પાંચમી અન્યકો ઇ દિશાથકી આવેલા પુરુષોનો દૃષ્ટાંત પૌંદરિક કમલ સાથે વિશેષ પ્રકારે રાજા ઝડરણાદિક જાવ કહ્યા છે. ... ૫૮૫
- ૧૫ પંદરમાથી શોળમા આલાવા પર્યંત આદિ પુરુષજાત તક્કીવતઃશરીરવાદીયેં રાજાને ઉદ્દેશીને પોતાના ધર્મની દેશના આપી છે. પઠી તે આદિ પુરુષ જાતનો પદ્મ ગ્રહણ કરનાર નાસ્તિક એમ ડગણીશમા આલાવા પર્યંત દેસાડયું છે. ... ૫૯૦
- ૨૦ વીશમાથી માંમીને ચોવીશમા આલાવા પર્યંત વીજો પુરુષજાત પાંચ મહાનૌતિક સાંખ્યમતિ પુરુષ છે તેણે રાજાને ઉદ્દેશીને પોતાના ધર્મની દેશના આપી છે. તે પઠી તેનું સ્મરન પણ કરેલું છે. ... ૬૦૩
- ૨૫ પચ્ચીશમાથી સત્ત્યાવીશમા આલાવા સુધી ત્રીજો પુરુષજાત ઈશ્વરવાદી

- હે તેણે રાજાને ઝઢેશીને પોતાના ધર્મની દેશના આપી હે એમ તેના દર્શી નનું સ્વરૂપ દેશીવીને પઠી અઠાવીશમા આલાવા પર્યંત તેનું સ્વંમન કહ્યું હે. ૬૧૧
- ૩૫ ઝંગણત્રીશમાથી માંમીને ચોત્રીશમાં આલાવા સુધી ચોથો પુરુષજાત નિયતવાદી પુરુષ, જે જવિતવ્યતાનેજ માને હે પણ કાર્યસિદ્ધિને વિષે બીજું કોઈ કારણ માનતો નથી. તે પુરુષે રાજાને ઝઢેશીને પોતાના ધર્મની દેશના આપી હે, પઠી તેના મતનું સ્વંમન કહ્યું હે. તેવાર પઠી એ પૂર્વોક્ત ચારે પુરુષો, કામ જોગને વિષે સૂતા એમ દેખાડ્યું હે. ૬૨૦
- ૩૫ પાંત્રીશમા આલાવામાં પાંચમો સ્વતીર્થિક પુરુષ જે પૌંદરિક કમલ ઝ ઢરવાને સમર્થ હે, જે ચારિત્રને વિષે સાવધાન હે, તેનું વર્ણન કરેલું હે. ૬૨૭
- ૩૬ ઠત્રીશ અને સાડત્રીશમા આલાવામાં તે પુરુષ, ચારિત્ર લેવાની વસ્તે જ એવું જાણે હે કે કામજોગાદિક જે હે તે કોઈ પણ જીવને રોગાદિક ડુઃખો થકી મૂકાવનાર નથી. ૬૩૦
- ૩૭ આડત્રીશમા આલાવામાં તે પુરુષ, એવું ચિંતવે કે નવવિધ પરિગ્રહ તથા શબ્દાદિક વિષય જે હે તે સર્વે બાહીર સંયોગી હે. ૬૩૩
- ૩૮ ઝંગણચાલીશથી એકતાલીશમા આલાવામાં તે પુરુષ જ્ઞાતિ સંયોગાદિકને વિષે મૂર્ખાના ત્યાગ સંબંધી અનેક પ્રકારે વૈરાગ્યના કારણોની ચિંતવના કરે. ૬૩૫
- ૪૧ બેંતાલીશમા આલાવામાં તે પુરુષ, ધનધાન્યાદિક બાહ્ય પરિગ્રહ તથા રાગદેષાદિક અંતરંગ પરિગ્રહને ઠાંમીને નિહાચર્યાને વિષે સાવધાન થાય. પઠી તે દયા જાણવાને અર્થે જીવના જેદ જાણે, તે કહ્યા હે. ૬૩૯
- ૪૨ તેંતાલીશથી માંમીને સુડતાલીશમા આલાવા પર્યંત જીવોના ઉપમર્દક જે હે તે સારંજી સપરિગ્રહી હે એમ જાણીને તે પુરુષ પોતે નિરાંજી નિઃપરિગ્રહી પ્રત્યાખ્યાની થકો વિચરે. ૬૪૨
- ૪૭ અડતાલીશથી માંમીને શાઠમા આલાવા સુધી ઠક્કીવનિકાયને કોઈ પણ જાતિનું ડુઃખ ઉપજાવવું તે કર્મબંધનું કારણ હે એમ પરમેશ્વરે કહ્યું હે માર્ટે સર્વ જીવને ન હણવા. તેની સાથે મૃષાવાદાદિક પણ અંગીકાર ન કરવા. એમ જાણી તે સાધુ ક્રોધાદિકથી રહિત થકો શબ્દાદિકને વિષે અમૂર્ષિત એમ સર્વ કર્મ બંધના કારણોથકી નિવૃત્ત્યો થકો અનેક ડુષ્ટ કૃત્યોનો પરિત્યાગ કરે, એમ દેખાડીને, અધ્યયન પરિસ્માસ કહ્યું હે. ૬૪૭

॥ અથ દ્વિતીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

વીજું ક્રિયા સ્થાનક નામા અધ્યયન છે. એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એમાં બાર ક્રિયાસ્થાનકેં કરી કર્મ બંધાય છે અને તેરમા ક્રિયાસ્થાનકેં કરી કર્મ મૂકાય છે. એવા તેર ક્રિયા સ્થાનકનું સ્વરૂપ કહ્યું છે એમાં પચાશી આલાવા છે. તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં થૈયેં.

- ૧ પહેલા ચાર આલાવામાં સંદેપેં તેર ક્રિયાસ્થાનકનાં નામ કહ્યાં છે. .. ૬૬૯
- ૫ પાંચમા આલાવા મધ્યેં પહેલા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૬૭૪
- ૬ ઠઠાથી આઠમા આલાવામાં બીજા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ... ૬૭૬
- ૭ નવમા આલાવામાં ત્રીજા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ... ૬૮૦
- ૧૦ દશમા અને અગીઆરમા આલાવામાં ચોથા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૬૮૧
- ૧૧ બારમા અને તેરમા આલાવામાં પાંચમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. .. ૬૮૪
- ૧૪ ચૌદમા આલાવામાં ઠઠા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ... ૬૮૬
- ૧૫ પંદરમા આલાવામાં સાતમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ... ૬૮૭
- ૧૬ શોલમા આલાવામાં આઠમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૬૮૮
- ૧૭ સત્તરમા આલાવામાં નવમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ... ૬૮૯
- ૧૮ અઠારમા આલાવામાં દશમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ... ૬૯૧
- ૧૯ ઝંગણીશમા અને વીશમા આલાવામાં અગીઆરમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૬૯૫
- ૨૧ એકવીશમા અને બાવીશમા આલાવામાં બારમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૬૯૯
- ૨૩ ત્રેવીશમા અને ચોવીશમા આલાવામાં તેરમા ક્રિયાસ્થાનકનું સ્વરૂપ છે. ૭૦૪
- ૨૫ પચ્ચીશથી સત્તાવીશમા આલાવા પર્યંત ત્રણશોં ત્રેશઠ પાશ્વંતી તથા સ્વપાક્ષિક ઇવ્યાલિંગી સાધુ તે રૂઢા અનુષ્ઠાનને હણનારી એવી એનેક પ્રકારની વિચિત્ર વિદ્યાઝને સેવે, તેથી ચાતુર્ગતિક રૂપ સંસારને વિષે પરિત્રમણ કરે, એમ અધર્મપદ્ધત્રાશ્રી વ્રતધારીને પાપનો ઉદય કહ્યો છે. ૭૦૮
- ૨૮ અઠાવીશમા આલાવાથી તે બેંતાલીશમા આલાવા પર્યંત, ગૃહસ્થ ઉદ્દેશીને અધર્મ પદ્ધમાં આજીવિકા નિમિત્ત ચતુદ્ પ્રકારેં અનેક જીવોનો વિનાશ કરે, તે પાપનાં કારણ દેખાડ્યાં છે. ૭૧૪
- ૪૨ તૈંતાલીશથી માંમીને ત્રેપનમા આલાવા પર્યંત કચિત્ કોઽ નિમિત્તેં કરી વિશેષેં આધર્મપદ્ધ આશ્રયી ગૃહસ્થને હિંસાદિક પાપનાં કારણ દેખાડ્યાં છે. ૭૨૨

- ૫૪ ચોપનમાથી માંમીને સત્તાવનમા આલાવા પર્યંત પહેલું સ્થાનક જે સા
ધુના નિંદક એવા મિષ્ટાદૃષ્ટિ પુરુષોના પાપનો વિશેષ અધિકાર કહ્યો
હે તથા તેવા પુરુષ અનેક કામજોગને જોગવતા ચકા વિચરે હે
તેવા પુરુષોને બોધબીજ પામવું ડુર્જનહે એવી રીતે અધર્મપટ્ટના વિનં
ગનો વિચાર કહ્યો હે. ... ૭૨૮
- ૫૫ અઘાવન અને ડંગણશાઠમા આલાવામાં બીજું સ્થાનક તે એકે, જે પાપસ્થા
ન, ચકી નિવૃત્તિ પામ્યા તેધાર્મિક જાણવા. એમ ધર્મપટ્ટનો વિચાર કહ્યો હે. ૭૨૮
- ૬૦ શાઠમા આલાવામાં ત્રીજું સ્થાનક જે મિશ્રપટ્ટ. તેનો વિચાર કહ્યો હે. ૭૪૦
- ૬૧ એકશાઠમા આલાવાથી માંમીને અઢશઠમા આલાવા સુધી ફરી પૂર્વોક્ત પ્ર
થમ સ્થાનક જે અધર્મપટ્ટ તેને પ્રકારાંતરે કહીને તેનું સેવન કરનારને ન
રકરૂપ અધોગતિની પ્રાપ્તિ દેખાડીને તે નરકના ડુઃખોનું વર્ણન કરેલું હે. ૭૪૧
- ૬૨ ડંગણોત્તેરમા આલાવાથી માંમીને ચમોત્તેરમા આલાવા પર્યંત વિશેષે બી
જું સ્થાનક જે ધર્મપટ્ટ તેનો વિચાર તે ધર્મપટ્ટી સાધુ પુરુષના સૌશીલ્યા
દિક અનેક ગુણોનું વર્ણન કરીને તથા તેમને પ્રાપ્ત થતી નાનાપ્રકારની
દેવાદિકની ગતિના સુખોનું સવિસ્તર વર્ણન કરેલું હે. ... ૭૫૭
- ૭૫ પઞ્ચોત્તેરમા આલાવાથી માંમીને સત્યોત્તેરમા આલાવા પર્યંત ત્રીજું સ્થાનક
મિશ્રપટ્ટીય વિરતાવિરત એવા સમ્યક્દૃષ્ટિ પુરુષોના ગુણનું વર્ણન કહ્યું હે. ૭૬૯
- ૭૬ અષ્ટોત્તેરમા આલાવામાં ધર્મ, અધર્મ અને મિશ્ર, એ ત્રણે સ્થાનકનો ઉપસં
હાર કરતા ઠતા તેનું સંક્ષેપે વર્ણન કરેલું હે. ... ૭૭૬
- ૭૭ ડંગણાંશી અને અંશીમા આલાવામાં અન્યદર્શીની ત્રણજો ત્રેશઠ પાં
ચમીત સર્વને અધર્મ પટ્ટમાં ગણ્યા હે. ... ૭૭૮
- ૮૧ એક્યાશીમાં આલાવાને વિષે જૈનમાર્ગના જાણ પુરુષે તે પાચમીતને અ
ગ્નિ ઉપડાવવાનો ઉદ્દેશો હિંસા કરવાનો નિષેધ કરી હિંસા કરનારને નરક
પાતિ ઠેરાવ્યા હે અને તેમને અહિંસા પમાડવાને પ્રતિબોધ કસ્યો હે. ... ૭૮૩
- ૮૨ બ્યાશીમા આલાવાને વિષે તેવા હિંસક પાચમી દર્શીનીતને જે ડુઃખો
ની પ્રાપ્તિ થાય હે, તે ડુઃખો કહી દેખાડ્યાં હે. ... ૭૮૭
- ૮૩ ત્ર્યાશીમા આલાવાને વિષે ધર્મના પ્રરૂપક શ્રમણ, બ્રાહ્મણ સર્વ ડુઃખનો
અંત કરે હે. એમ દેખાડ્યું હે. ... ૭૮૯
- ૮૪ ચોરાશીમા આલાવામધ્યે બાર ક્રિયાસ્થાનકને વિષે વર્તતા જીવ, અધર્મપ
ટ્ટને મલતાજ હે. એમ દેખાડ્યું હે. ... ૭૯૦

૮૫ પચાશીમા આલાવામાં તેરમા ક્રિયાસ્થાનકને વિષે વર્તતા જીવને મહા પુરુષ કહ્યા છે. ૭૯૦

॥ અથ તૃતીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ત્રીજું આહારપરિજ્ઞાનામા અધ્યયન છે. તેનો એક ઉદ્દેશક તથા અર્થાધિકાર પણ એકજ છે, તેના જૂદા જૂદા આ ઢત્રીશ આલાવા છે તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.

- ૧ પહેલા આલાવાથી માંનીને વીશમા આલાવા પર્યંત વનસ્પતિકાયના જીવોની ઉત્પત્તિ જૂદા જૂદા જોડો સહિત સવિસ્તરપણે કહી છે. .. ૭૯૧
- ૨૧ એકવીશમા આલાવામાં મનુષ્યની ઉત્પત્તિ જૂદા જૂદા જોડ સહિત કહેલી છે. ૮૧૬
- ૨૨ બાવીશમા આલાવામાં જલચારી પંચેંડિય તિર્યંચ જીવોની ઉત્પત્તિ કહી છે. ૮૨૦
- ૨૩ ત્રેવીશમા આલાવામાં ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેંડિય તિર્યંચજીવો કહેલા છે. ૮૨૨
- ૨૪ ચોવીશમા આલાવામાં ઝરઃપરિસર્પ પંચેંડિય તિર્યંચ જીવો કહ્યા છે. ... ૮૨૩
- ૨૫ પચ્ચીશમા આલાવામાં ઝુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેંડિય તિર્યંચ જીવ કહ્યા છે. ૮૨૪
- ૨૬ ઠઢવીશમા આલાવામાં સ્થેચર પંચેંડિય તિર્યંચ જીવો કહ્યા છે. .. ૮૨૫
- ૨૭ સત્ત્યાવીશમા આલાવામાં વિકલ્લેંડિય જીવ કહ્યા છે. ... ૮૨૬
- ૨૮ અષ્ટાવીશમા આલાવામાં પંચેંડિયના મલમૂત્રમાં ઉપજતા જીવો કહ્યા છે. ૮૨૭
- ૨૯ ઊગણત્રીશમા આલાવામાં સચિત્તશરીરની નિશ્ચાયેં જે જીવોઉપજે તે કહ્યા છે. ૮૨૮
- ૩૦ ત્રીશમાથી માંની તેત્રીશમા આલાવા સુધી અપ્કાય જીવો કહ્યા છે. ૮૨૯
- ૩૧ ચોત્રીશમા આલાવામાં અને પાંત્રીશમામાં અગ્નિકાય, વાયુકાય જીવો કહ્યા છે. ૮૩૨
- ૩૨ ઠત્રીશમા આલાવામાં અગ્નેષ જીવાધાર પૃથ્વીકાય જીવો કહ્યા છે. ... ૮૩૬
- ૩૩ સાઢત્રીશમા આલાવામાં સમસ્ત જીવો આશ્રી વાત કહી છે. ... ૮૩૬
- ૩૪ આઢત્રીશમા આલાવામાં ગુરુયેં શિષ્યપ્રત્યેં એષણીકઆહારનો ઉપદેશ કહ્યો છે. ૮૩૭

॥ અથ ચતુર્થાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ચોથું પ્રત્યાસ્વાન ક્રિયાનામા અધ્યયન છે એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને અર્થાધિકાર પણ એકજ છે. એના જૂદા જૂદા આગીઆર આલાવા છે તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.

- ૧ પહેલા આલાવામાં જે જીવેં પચ્ચસ્કાણેં કરી પાપકર્મ હણ્યાં નથી એવા

- અવિચારવાનુ જીવ જો મન, વચન, કાયાયેં કરી પાપ રહિત હોય અને સ્વપ્નાંતરમાં પણ પાપકર્મને દેખે નહીં તો પણ તેને તેવાં પાપકર્મનો બંધ થાય છે. એમ આચાર્યે કહ્યું છે. ... ૮૩૮
- ૧ બીજા આલાવામાં પૂર્વોક્ત વાતને શિષ્યે આશંકા કરી જૂઠી કહી છે. ૮૪૧
- ૨ ત્રીજા આલાવામાં આચાર્યે તેનો ઉત્તર આપીને એકેંડિયાદિક જીવોને પણ અપચ્ચસ્કાણી ક્રિયાનો બંધ લાગે છે. એમ કહ્યું છે ... ૮૪૪
- ૪ ચોથાથી ઠંઠા આલાવામાં આચાર્યે, વધકનો દૃષ્ટાંત કહી દેસ્વાડ્યો છે. ૮૪૬
- ૫ સાતમા આલાવામાં શિષ્યે પૂર્વોક્ત આચાર્યના વચન ઉપર આશંકા કરી છે કે, જે જીવેં કોઈ પ્રકારના જીવોને કોઈવારેં કાનેં પણ સાંજલ્યા નથી, નજરેં પણ દીઠા નથી અને ઊંલસ્યા પણ નથી તેવા જીવને તે જીવો આશ્રી હિંસાનો કર્મબંધ કેમ લાગે? ૮૫૨
- ૬ આઠમાથી દશમા આલાવામાં આચાર્યે, સંઙ્ગી અને અસંઙ્ગીને પણ અપ્રત્યાશ્વાનપણાથી પાપ લાગે છે. એમ દૃષ્ટાંત પૂર્વક કહીને પૂર્વજી શિષ્યની આશંકાનો ઉત્તર આપી પોતાનો પદ્ધતિ સ્થાપન કહ્યો છે. ૮૫૨
- ૧૧ અગીઆરમા આલાવામાં શિષ્યે આશંકા કરી તેને ગુરુયેં ઉત્તર આપ્યો કે અવિરતિ જીવને નરકાદિક ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે તેમજ વિરતિ જીવને મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે કારણકે જે વિરતિ જીવ છે, તે કોઈ પણ જીવ માત્રનું એક રોમોત્સવનન કરવાથી પણ પાપ લાગે છે. એવી રીતેં જાણનારો છે. એમ કહીને સ્વપદ્ધતિ સિદ્ધ કહ્યો છે. ૮૬૨

॥ અથ પંચમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

- ૫ પાંચમું આચારશ્રુત અને અનાચારશ્રુત એવે નામેં અધ્યયન છે. તેમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. તેમાં બધી મલીને તેત્રીશ ગાથા છે તે મધ્યેં આચારમાં વ્યવસ્થિત પુરુષેં આચાર અંગીકાર કરીને અનાચારનો ત્યાગ કરવો તે માટેં આ અધ્યયનમાં અનાચારનો પ્રતિષેધ કહ્યો છે, કેમ કે અનાચારનો ત્યાગ કરવા થકી રૂઢા પ્રકારનું પ્રત્યાશ્વાન થાય છે માટેં આ લોક શાશ્વત છે અથવા નથી તથા ન્હાના મહોટા જીવોની હિંસામાં કાંઈ વિશેષ નથી તથા આહાર આશ્રી આચાર અનાચાર કાંઈ પણ નથી. ઇત્યાદિક પરદર્શીનીના આગમ આશ્રી બોલવું તે અનાચાર છે, માટેં તેનો નિષેધ કરીને પઠી બારમી ગાથાથી ત્રેવીશમી

ગાથા પર્યંત સર્વ શૂન્યવાદીનું મત સ્વંમન કરવાને અર્થે લોકાલોકનું અસ્તિત્વ, તથા જીવાજીવનું અસ્તિત્વ, તથા સદસત્ક્રિયાનુષ્ઠાનને વિષે ધર્મ, અધર્મ કારણ છે તેનું અસ્તિત્વ, તથા વંધ, મોહ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, વેદના, નિર્જેરા ક્રિયાઽક્રિયા, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દેષ, સંસાર, સિદ્ધિ, અસિદ્ધિ, સાધુ, અસાધુ, કલ્યાણ, પાપ, ઇત્યાદિકનો સંજ્ઞાવ દેખાડીને એકાંત માર્ગને દૂષવ્યો છે. ઇત્યાદિક આચારનું પ્રતિપાદન કરીને અધ્યયન પરિસમાપ્ત કહ્યું છે. ... ૮૬૬

॥ અથ પષ્ટાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ઠઠું આર્દકીયનામા અધ્યયન છે. એમાં એક ઉદ્દેશક અર્થે એકજ અર્થાધિકાર છે. તે મધ્યે પચ્ચાવન ગાથાં છે. તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.

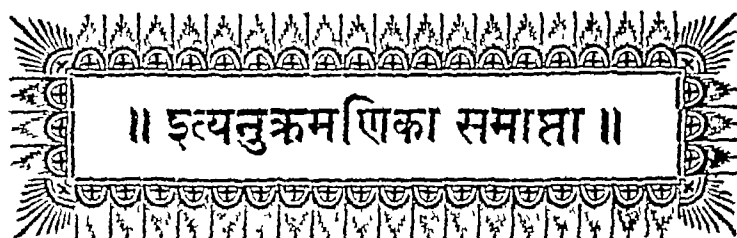
- ૧ પહેલી ગાથાથી માંમીને પચ્ચીશમી ગાથા પર્યંત આર્દકકુમારની કથા તથા આર્દકકુમાર શ્રીમહાવીર પરમેશ્વર પાસેં જતાં માર્ગમાં ગોશાલક મલ્યો છે, તેણે આર્દકકુમારને પોતાના દર્શનમાં મેલવી લેવાને વાસ્તે અનેક પ્રકારના કરેલા આલાપ, સંલાપ તથા ઘણા પ્રકારના ઉત્તર, પ્રત્યુત્તરોને આર્દકકુમારેં અનેક હેતુ દૃષ્ટાંતેં કરી તે ગોશાલકના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે અને જૈનમતનું સ્થાપન કરેલું છે. ... ૮૬૬
- ૨ ઠઠીશમી ગાથાથી માંમીને વેંતાલીશમી ગાથા પર્યંત આર્દક કુમારને માર્ગમાં વૌધદર્શનીં મલેલા છે. તેની સાથેં અનેક પ્રકારનો પ્રશ્નોત્તર રૂપ સંવાદ થયો છે. ત્યાં પણ અનેક હેતુદૃષ્ટાંતેં તેડના દર્શનનું સ્વંમન કરીને આર્દકકુમારેં જૈનમતનું સ્થાપન કરેલું છે. ... ૮૬૬
- ૩ તેંતાલીશમી ગાથાથી પીસ્તાલીશમી ગાથા પર્યંત આર્દકકુમારેં માર્ગમાં બ્રાહ્મણોની સાથેં વાદ કરી તેમના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે. ... ૮૬૭
- ૪ તેંતાલીશમી ગાથાથી એકાવનમી ગાથા પર્યંત આર્દક કુમારેં માર્ગમાં એકદંમી સાંસ્થમતીની સાથેં વાદ કરી તેમના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે. ... ૮૬૮
- ૫ વાવનમી ગાથાથી ચોપનમી ગાથા પર્યંત આર્દક કુમારેં માર્ગમાં હસ્તિતાપસોની સાથેં વાદ કરી તેમના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે. ... ૮૬૯
- ૬ પચ્ચાવનમી ગાથામાં જૈનમત તત્વજ્ઞ ચારિત્રીં પરતીર્થિકના મતનું સ્વંમન કરી અપારસંસાર સમુદ્ધને તરે છે. એમ કહી અધ્યયન પરિસમાપ્ત કહ્યું છે. ... ૮૭૦

॥ અથ સપ્તમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

સાતમું નાલંદીય નામા અધ્યયન છે. તેમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે, એમાં જૂદા જૂદા ચાલીશ આલાવા છે પૂર્વાધ્યયનમાં સાધુના આચાર કહ્યા તેમ આ અધ્યયનમાં શ્રાવકના આચાર કહ્યા છે તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.

- ૧ પહેલાથી ત્રીજા આલાવા સુધી રાજગૃહ નગર બાહર નાલંદીનામા પાઠા ને વિષે લેપનામા શ્રમણોપાસક છે તેના ગુણોનું વર્ણન કહ્યું છે. ૯૫૪
- ૪ ચોથા આલાવાથી સાતમા આલાવા સુધી તે લેપનામા ગાથાપતિની સેસદવિયા નામેં ઉદકશાલાયકી ઈશાન કોણની દિશાયેં હસ્તિયામ નામેં વનસ્વંમને વિષે જગવંત શ્રી ગૌતમસ્વામી વિચરે છે, તેમને ઉદક નિર્ગ્યેં આવીને શ્રાવકના વ્રત આશ્રી પ્રશ્ન પૂઠતાં જૂત શબ્દની આશંકા કરી છે. ૯૬૧
- ૭ આઠમા આલાવામાં શ્રીગૌતમ સ્વામીયેં પૂર્વના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં જૂત શબ્દની આશંકાનું નિરાકરણ કહ્યું છે. ... ૯૬૯
- ૯ નવમા આલાવામાં ફરી ઉદકપેઢાલ પુત્રેં શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રત્યેં ત્રસશબ્દ સંબંધી આશંકા કરી છે. તેનું શ્રીગૌતમ પ્રજુયેં સમાધાન કહ્યું છે. ... ૯૭૨
- ૧૦ દશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમસ્વામીયેં ગૃહપતિ તથા રાજાની કથા કહી તે દૃષ્ટાંતેં શ્રાવકને દેશથકી વ્રત ગ્રહણ કરવાં પણ રૂઢાં છે, એમ નિર્ધાર્યું છે. ૯૭૪
- ૧૧ અગીઆરમા આલાવામાં ઉદકપેઢાલ પુત્રેં ત્રસજીવોમાંહે સ્થાવર જીવો ઉપજે છે માટેં તેની હિંસાથી ત્રસનું પચ્ચસ્કાણ જંગ ન થાય, એમ નાગરિકના દૃષ્ટાંતેં કહ્યું છે અને તે વાતનું ગૌતમ સ્વામીયેં સ્વંમન કરેલું છે. ૯૭૮
- ૧૨ બારમા આલાવામાં ઉદકપેઢાલ પુત્રેં પચ્ચસ્કાણ નિર્વિષય થવા આશ્રી દૃષ્ટાંત પૂર્વક આશંકા કરી છે. ... ૯૮૧
- ૧૩ તેરમા આલાવામાં પૂર્વોક્ત આશંકા ન્યાયોક્ત નથી એવું, દૃષ્ટાંત પૂર્વક સિદ્ધ કરીને શ્રીગૌતમ સ્વામીયેં આશંકાનું સ્વંમન કહ્યું છે. ... ૯૮૩
- ૧૪ ચૌદમા આલાવાથી માંમીને શોલમા આલાવા પર્યંત સ્થાવરપર્યાયેં પહોંચેલા ત્રસ જીવને મારવાથકી ત્રસનું પચ્ચસ્કાણ જંગ ન થાય, એ વાતને ત્રણ દૃષ્ટાંત આપી શ્રીગૌતમ પ્રજુયેં સ્વંમન કહ્યું છે. ... ૯૮૬
- ૧૭ સત્તરમા તથા અઠારમા આલાવામાં પૌષધ વ્રત કરનાર દેવલોકાદિકમાં

- ત્રસજ યાય છે માટે આ સંસાર ત્રસ શૂન્ય કેમ હોય ? એમ કહેલું છે. ૧૧૨
- ૧૧ ઝંગણીશમાથી પચ્ચીશમા આલાવા પર્યંત જૂદા જૂદા પ્રકારના જીવો જે ત્રસ પામે હોય તે મરણ પામીને ફરી પણ ત્રસજ યાય માટે આ સંસાર ત્રસશૂન્ય કેમ હોય ? એમ શ્રીગૌતમે દર્શાવેલું છે. ... ૧૧૬
- ૧૬ ઠઠ્ઠીશમા આલાવાથી ચોત્રીશમા આલાવા પર્યંત દિગ્વ્રતના આશ્રયથી આવ યંગે કરી પ્રત્યાશ્વાનનો વિચાર, સવિસ્તર દેશાહ્વાય છે. ... ૧૦૦૫
- ૨૫ પાંત્રીશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમ સ્વામીયેં ડકપેઢાલપુત્ર પ્રત્યેં કોશ્વારેં પણ સંસાર, જીવ રહિત યનારજ નથી એમ સમજાવ્યું છે. ... ૧૦૧૧
- ૨૬ ઠત્રીશમા આલાવામાં જે પુરુષ, પાપકર્મ ન કરે તથા સાધુની નિંદા ન કરે તે પુરુષ રૂઢો જાણવો. એમ શ્રીગૌતમે સમજાવ્યું છે. તે પઠી ડકપેઢાલપુત્રેં શ્રીગૌતમ સ્વામીને અનાદર કરતાં ઠતાં ચાલવાનો વિચાર કહ્યો છે. ૧૦૧૨
- ૨૭ સાહત્રીશમા આલાવામાં ડક પેઢાલ પુત્રને જાતાં જાણી શ્રીગૌતમ ગુરુયેં કહ્યું કે ઉપદેશના આપનાર એવા જે ગુરુ તે જો પોતેં નમસ્કારાદિક ન વાંઢે તો પણ સાંજલનારેં તો તેમને વંદનાદિક અવશ્ય કરતું જોડ્યેં. એમ દર્શાવ્યું છે. ૧૦૧૪
- ૨૮ આહત્રીશમા આલાવામાં ડક પેઢાલપુત્રેં કહ્યું કે જે પદોનું મને જ્ઞાન ન હતું, તે સર્વ પદો આજ મને પ્રાપ્ત થયાં. અને જેમ તમો કહો છો તેમજ છે. ૧૦૧૫
- ૨૯ ઝંગણચાલીશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમ સ્વામીયેં ડક પેઢાલપુત્ર પ્રત્યેં શ્રીવીતરાગપ્રણીત ધર્મ, સત્ય કરી જાણજો. એમ કહ્યું તે વચન માન્ય કરી ડકપેઢાલપુત્રેં શ્રી વીરજગવાન્ પાસેં જવાની ઇજ્ઞા કરી છે. ... ૧૦૧૬
- ૩૦ ચાલીશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમસ્વામી ડક પેઢાલ પુત્રનેં સાથેં લેઈ શ્રીમહાવીર જગવાન્ પાસેં આવ્યા, તિહાં ડક પેઢાલપુત્રેં શ્રીમહાવીરનેં નમસ્કાર કરી પંચમહાવ્રતધર્મ અંગીકાર કહ્યો, પઠી શ્રીવીર પ્રજ્ઞની આજ્ઞા માગી વિચરવા લાગ્યા, તે પઠી અધ્યયન પરિસમાપ્ત કહ્યું છે. ... ૧૦૧૭
- તેવાર પઠી દીપિકાકારવિરચિત પ્રશસ્તિ છે. ... ૧૦૧૮

रायधनपतसिंघ बाहादुरका जैनागम संग्रह

नाग दुसरा.

॥ नैनमो वीतरागाय ॥

अथ

॥ द्वितीयसूत्रकृतांगं ॥

गुर्जरजाषासहितं श्रीहर्षकुलकृतदीपिकायुक्तं शीलंगाचार्यकृतटीकायुतंच प्रारन्यते.

तत्रमूलं ॥ बुद्धिज्जित्तिउट्टिजा, बंधणं परिजाणिया ॥ किमाह बंधणं
वीरो किंवा जाणंति उट्टई ॥ १ ॥ चित्तमंतमचित्तंवा परिगिज्ज
किसामवि ॥ अन्नंवा अणुजाणाइ एवं दुक्काणमुच्चइ ॥ २ ॥

प्रथम गुर्जर जाषामां अर्थकर्तानुं मंगलाचरण.

अर्थ-प्रणम्य सद्गुरुन् नक्तया बालानां बोधहेतवे ॥ किंचित् सूत्रकृतांगस्य लि
ख्यते वार्तिकं मया ॥ १ ॥ प्रथम श्रीआचारांग कहीने पढी सुयगडांग कह्युं तेनो संबंध
मेलवेढे. जे कारण श्री आचारांग मांहे, (जीवो ठक्काय परू, वणा य तेसिंव हेणबंधो
त्ति) ॥ इत्यादि कह्युं ठे. ते सर्व परमार्थने (बुद्धिज्जके०) जाणवुं जोइए. एम आचाराङ्गसा
थे आ सुयगडांगनो संबंध जाणवो. ए अधिकारे बीजुं अंग सुयगडांग प्रारंजीए ठैए. अ
हीयां केटलाएक वादी ज्ञानेकरीनेज मुक्ति आयवे एम कहेढे, अने केटलाएक क्रियाए
करी मुक्ति कहेढे. अने जैन तो एम कहेढे के ज्ञान अने क्रिया ए बने थकी मुक्तिढे,
ए अर्थ ए श्लोकमांहे देखाडेढे ते एमके.

(बुद्धिज्जत्ति) के० ठ कायनुं स्वरूप जाणे एटले ज्ञान कह्युं, अने ज्ञानपूर्वक क्रिया करवी ते
सफलढे. तेकारण माटे आगज (तिउट्टिजा) एवो सूत्रपाठ कह्यो, ते (तिउट्टिजाके०) त्रो
डे ते शुं जाणीने ! शुं त्रोडे ! ते कहेढे. (बंधणं) के० बांधीए जे जीवने प्रदेशें करी ते बं
धन ज्ञानावरणादि अष्ट प्रकार कर्मरूप इत्यर्थः ते कर्मना हेतु मिथ्यात्व, अविरत, कषा
य अने योग अथवा परिग्रह आरंज ए बंधनना कारणने (परिजाणिया) के० जाणे. प
ए एकला जाणपणाथकी वांछितार्थसिद्धिडर्जेनढे; ते माटे क्रिया देखाडेढे. ते बंधन
इपरिजाए करी जाणीने पढी प्रत्याख्यानपरिज्ञा जे संयमानुष्ठान तेणो करी बंधनने त्रो
डे. एटले आत्माथकी कर्म दूर करे, एवुं वचन श्रीसुधर्मास्वामिनाषित सांजलीने जं

ब्रूस्वामिप्रमुख शिष्य पूछे के, (किमाहबंधनंवीरो) के० श्रीमहावीर देवे बंधन केबुं कहं ठे! अथवा (किंवा जाणंतिउट्टई) के० जुं जाणीने ते बंधन त्रोडे? इति प्रथम श्लोकार्थः॥१॥

हवे बंधननुं कारण कहेठे; ए जगतमांहे ज्ञानावरणीयादिक जे कर्म ते बंधन जाए वुं, ते कर्म बांधवानां कारण आरंज अने परिग्रहठे. तेमां पहेलुं परिग्रह देखाडेठे, (चि त्तमंतमचित्तंवा) के० सचित्तते द्विपद चतुष्पदादिक अने अचित्तते सुवर्णरूप्यादिक ए बे प्रकारे परिग्रहठे, ते (परिगिज्ञ किसामवि) के० थोडा तृण तुषादिक पोतानीपासे परिग्रहीने (अन्नंवा) के० अनेरा बीजा पासे परिग्रहावे तथा (अणु जाणाइ) के० परिग्रह करतां ने अनुमोदे. एवो जीव, (एवं) के० एरीते (इस्का एमुच्चइ) के० इःखथकी न सूकाए ॥१॥

श्रीः ॥ अथ श्री द्वितीयांगदीपिका प्रारभ्यते ॥

॥प्रणम्य श्रीजिनं वीरं, गौतमादिगुरुंस्तथा ॥ स्वाम्योपकृतये कुर्वे द्वितीयांगस्य दीपिकां ॥१॥ इह हि प्रवचने चत्वारोऽनुयोगाः ॥ तथाहि चरणकरणानुयोगः १ इव्यानुयोगः २ धर्मकथानुयोगः ३ गणितानुयोगश्च ४ तत्र प्रथमं श्रीमदाचारांगं चरणकरणानुयोगप्राधान्येन व्याख्यातं ॥ अथेदं श्रीसूत्रकृताख्यं द्वितीयांगं इव्यानुयोगप्राधान्येन व्याख्यातं ॥ सूत्रकृतांगमिति कः शब्दार्थः ॥ उच्यते ॥ सूत्रं स्वपरसमयसूचनं कृतं येन तत्तत्तदेवांगमिति ॥ तत्रश्रुतस्कंधद्वयं ॥ प्रथमश्रुतस्कंधे षोडशाध्ययनानि ॥ द्वितीये सप्त प्रथमश्रुतस्कंधस्य प्रथमाध्ययने चत्वारउद्देशकाः ॥ तत्रापि पूर्वं प्रथमोद्देशकः ॥ प्रथमोद्देशकः ॥ (बुद्धिज्ञाति०) ॥१॥ व्याख्या ॥ बुध्येत जानीया बध्यते जीवोऽनेन बंधनं ज्ञानावरणाद्यष्टप्रकारं कर्म ॥ तदेतवोपरिजादयो वा बंधनं जानीयादित्युक्तं ॥ नच ज्ञानमात्रेण सिद्धिरिति (परिजाणिआ) परिज्ञायत्रोटयेत् अपनयेत् आत्मनः पृथक्कुर्यादि पः श्रीसुधर्मस्वामिनमाह ॥ (किमाहेति) ॥ श्रीवीरः किंबंधनं बंधनं त्रोटयति ॥ उत्तरमाह ॥ १ ॥ (चित्तेति) ॥ चि अचित्तं कनकरजतादि तद्वयमपि परिगृह्य परिग्रहं कृत्वा ग्राहयित्वा ॥ गृह्यतोवाऽन्याननुज्ञाय एवंइखान्नमुच्यते ॥ परिग्रहतश्चावश्यंजावारंनस्तस्मिंश्च प्राणातिपात इति

श्रुतिठे,

या करवी ते
दंडाके० त्रो
प्रदेशे करी ते बं
व, अविरत, कवा
ग्या) के० जाणे. प
(देखाडेठे. ते बंधन
तेणे करी बंधनने त्रो
तमिनावित सांजलीने जं

गीलंगाचार्यकृत टीका ॥ आर्या वृत्तं ॥

कलितम् ॥ सूत्रकृतमंगमतुलं, विवृणोमि जिना
कृतम् ॥ ॥ व्याख्यातमंगमिह यद्यपि सूरिमुख्यै,

नेत्या तथापि विवरीतुमहं यतिष्ये ॥ किं पक्षिराजगतमप्यवगम्य सम्यक्, तेनैव वांठति
पथा शलजो न गंतुम् ॥ १ ॥ ॥ इद्वज्जावृत्तम् ॥ ॥ ये मध्यवज्ञां व्यधुरिद्वबोधा, जा
नन्ति ते किंचन तानपास्य ॥ मत्तोपि यो मंदमतिस्तथास्ति, तस्योपकाराय ममैष यत्नः
॥ ३ ॥ ॥ इहापारसंसारान्तर्गतेनाऽसुमताऽवाप्याऽतिदुर्लभं मनुजत्वं सुकुलोत्पत्तिसमग्रं
द्विसामग्र्याद्युपेतेनाऽर्हद्वर्शनमशेषकर्मोचित्तये यतितव्यम् ॥ कर्मोद्भेदश्च सम्यग्विवेकसव्य
पेक्षोऽसावप्याप्तोपदेशमंतरेण न जवति ॥ आसथात्यंतिकादोषहृयात्सचार्हन्नेवातस्तत्प्रणी
तागमपरिज्ञाने यत्नो विधेयः ॥ आगमश्च द्वादशांगदिरूपः सोप्यार्थरक्षितमिश्रैरैदंशुगीनपु
रुषानुग्रहबुद्ध्या चरणकरणद्व्यधर्मकथागणितानुयोगनैदाच्चतुर्धा अवस्थापितः । तत्राचा
रांगं चरणकरणप्रधान्येन व्याख्यातमधुनाऽवसरायातं द्व्यप्राधान्येन सूत्रकृताख्यं द्वितीय
मंगं व्याख्यातुमारभ्यत इति । ननु चार्थस्य शासनाह्वास्त्रमिदं । शास्त्रस्य चाशेषप्रत्यूहोपशां
त्यर्थमादिमंगलं तथा स्थिरपरिचयार्थं मध्यमंगलं शिष्यप्रशिष्यविज्ञेदार्थं चान्यमंगलमुपादेयं
तत्रेह नोपलभ्यते । सत्यमेतत् । मंगलं ह्रीष्टदेवतानमस्काराद्विरूपं । अस्य च प्रणेतासर्व
ज्ञस्तस्य चापरनमस्कार्यानावान्मंगलकरणे प्रयोजनानावाञ्च न मंगलानिधानं । गणधरा
णामपि तीर्थकृत्तानुवादित्वान्मंगलकरणं । अस्मदाद्यपेक्षया तु सर्वमेव शास्त्रं मंगलं । अ
थवा निर्युक्तिकारणवात्रनावमंगलमनिधातुकामाह ॥ (तिष्ठयरे जिनवरे, सुत्तकरे गणह
रे पणमि कणं । सूयगडस्स जगवत्, णिज्जुत्तिं कित्तस्सामि) ॥ १ ॥ गाथापूर्वार्धेनेहजाव
मंगलमनिदितं पश्चार्धेन तु प्रेक्षापूर्वकारिप्रवृत्त्यर्थं प्रयोजनादित्रयमिति । तदुक्तं—“उक्तार्थ
ज्ञातसंबंधं, श्रोतुं श्रोता प्रवर्तते ॥ शास्त्रादौ तेन वक्तव्यः संबंधः सप्रयोजनः” । तत्र सू
क्तस्येत्यनिधेयपदं । निर्युक्तिं कीर्तयिष्ये इति प्रयोजनपदं । प्रयोजनं तु मोक्षावाप्तिः । सं
बंधस्तु प्रयोजनपदानुमेय इति पृथक् नोक्तः ॥ तदुक्तं—“शास्त्रं प्रयोजनं चेति संबंधस्याश्र
यावुजो ॥ तदुक्त्यंतर्गतस्तस्माज्जिज्ञो नोक्तः प्रयोजनादिति समुदायार्थः ॥ अधुनाऽवय
वार्थः कथ्यते ॥ तत्र तीर्थं द्व्यजावनेदाद्विधा । तथापि द्व्यतीर्थं नद्यादेः समः समुत्त
रणमार्गः ॥ जावतीर्थं तु सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि ॥ संसारार्णवाडुत्तारकत्वात् तदाधारोवा
संधः प्रथमगणधरोवा तत्करणशीलास्तीर्थकरास्तान्नत्वेति क्रिया । तत्रान्येषामपि तीर्थक
रत्वसंज्ञवेतद्व्यवहेदार्थमाह (जिनवरानिति) ॥ रागद्वेषमोहजितो जिनाः । एवंनूताश्च
सामान्यकेवलिनोऽपि जवन्ति तद्व्यवहेदार्थमाह—(वराः) प्रधानाश्चतुस्त्रिंशदतिशयसमन्वित
त्वेन तान्नत्वेति ॥ एतेषां च नमस्कारकरणभागमार्थोपदेष्टृत्वेनोपकारित्वात् । विशिष्ट
विशेषणोपादानं च शास्त्रस्य गौरवाधानार्थं शास्तुः प्राधान्येनेह शास्त्रस्यापि प्राधान्यं न
वतीति जावः । अर्थस्य सूचनात्सूत्रं तत्करणशीलाः सूत्रकारास्ते च स्वयंबुद्धादयो
पि जवन्तीत्यत आह (गणधरास्तांश्च नत्वेति) ॥ सामान्याचार्याणां गणधरत्वेपि तीर्थक

रनमस्कारानंतरोपादानाजौतमादय एवेह विवक्षिताः ॥ प्रथमश्चकारः सिद्धायुप
लक्ष्णार्थो द्वितीयः समुच्चितः । क्त्वाप्रत्ययस्य क्रियांतरसव्यपेक्षतामाह-स्वपर
समयसूचनं कृतमनेनेति सूत्रकृतस्तस्य महार्थवत्वाद्गवांस्तस्यानेन च सर्वज्ञप्रणी
तत्वमावेदितं नवति ॥ (निर्युक्तिं कीर्तयिष्ये) इति ॥ योजनंयुक्तिः । अर्थघटना निश्चये
नाधिक्येन वा युक्तिर्निर्युक्तिः । सम्यगर्थप्रकटनमिति यावत् । निर्युक्तानां वा सूत्रेष्वेव प
रस्परसंबंधानामर्थानामाविर्जनं । युक्तशब्दलोपान्निर्युक्तिरिति । तां कीर्तयिष्येअनिधास्य
इति । इह सूत्रकृतस्य निर्युक्तिं कीर्तयिष्ये इत्यनेनोपक्रमद्वारमुपदिष्टं तच्चेहोद्देशेनिर्देशे
इत्यादिनेषदनिहितमिति । तदनंतरं निक्षेपः ॥ सचत्रिविधः । तद्यथा-उघनिष्पन्नो
नामनिष्पन्नः सूत्रालापकनिष्पन्नश्चेति । तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽंगं नामनिष्पन्ने तु निक्षे
पे सूत्रकृतमिति ॥ १ ॥ तत्र तत्त्वज्ञेदपर्यायैर्व्याख्येत्यतः पर्यायप्रदर्शनार्थं निर्युक्तिरुदाह (सूय
गडं अंगाणं, वितियं तस्स य इमाणि नामाणि ॥ सूयगडं सूचकडं, सूयगडं चैव गोणाइं ॥)
॥ २ ॥ सूत्रकृतमित्येतदंगाणां द्वितीयं तस्य चामून्येकार्थिकानि । तद्यथा-सूत्रमुत्पन्नमर्थ
रूपतया तीर्थकृद्भयः । ततः कृतं ग्रंथरचनया गणधरैरिति । तथा (सूत्रकृतमिति) । सूत्रा
नुसारेणतत्वावबोधः क्रियतेऽस्मिन्निति । तथा सूचाकृतमिति । स्वपरसमयार्थसूचनं सूचा
साऽस्मिन्कृतेति। एतानि चास्य गुणनिष्पन्नानि नामानीति ॥ २ ॥ सांप्रतं सूत्रकृतपदयोर्निक्षेपा
र्थमाह (दधं तु पौंड्यादी, नावे सुत्तमिह सूयतं नाणं । सप्तासंगहवित्ते, जातिणिबद्धेय
कड्ढादी) ॥ ३ ॥ (दधमित्यादि) । नामस्थापनेऽनादृत्य सूत्रं दर्शयति (पौंड्या इति) । पौ
ण्ड्यं च वनीफलादुत्पन्नं कार्पासिकं । आदिग्रहणादंडजवालजादेर्ग्रहणं । नावसूत्रं त्वि
हास्मिन्नधिकारे सूचकं ज्ञानं श्रुतज्ञानमित्यर्थः ॥ तस्यैव स्वपरार्थसूचकत्वादिति । तच्च
श्रुतज्ञानसूत्रं चतुर्धा नवति । तद्यथा-संज्ञासूत्रं संग्रहसूत्रं वृत्तबद्धं जातिनिबद्धं । तत्र
संज्ञासूत्रं यत् स्वसंकेतपूर्वकं निबद्धं ॥ तद्यथा-जडो एसागरियं नसेवे सवामगंधं परिण
यणिरामगंधो परिव्रए इत्यादि । तथा लोकेपि पुज्जलाः संस्कारक्षेत्रजाइत्यादि ॥ संग्रहसूत्रं
तु यत्प्रनूतार्थसंग्राहकं ॥ तद्यथा इव्यमित्याकारिते समस्तधर्माऽधर्मादिइव्यग्रहइति ।
यदिवोत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तं सदिति ॥ वृत्तनिबद्धं सूत्रं पुनर्यदनेकप्रकारया वृत्तजात्या निब
द्धं ॥ तद्यथा(बुद्धिज्ज्ञातितित्तुट्टिजेत्यादि) ॥ जातिनिबद्धं तु चतुर्धा ॥ तद्यथा कथनीयंकथ्य
मुत्तराध्ययनज्ञाताधर्मकथादि पूर्वर्षिचरितकथानकप्रायत्वात्तस्य । तथा गद्यं-ब्रह्मचर्या
ध्ययनादि तथा पद्यं-तंदोनिबद्धं तथा गेयं यत्स्वरसंचारेण गीतिप्रायं निबद्धं । तद्यथा-
कापिलीयमध्ययनं अधुवेश्यसासयमि संसारमि ड्रुकपउराए इत्यादि ॥ ३ ॥ इदानीं कृतप
दनिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाहयामाह (करणं चकारउय, कडं च तिएहंपि ठक्कनिरुक्केवी; दधे
खित्ते काले, नावेणउ कारउ जीवो) ॥ ४ ॥ (करणंचेत्यादि) । इहकृतमित्यनेन कर्मोपात्तं

न चाकर्तृकं कर्म नवतीत्यर्थात्कर्तुराहेपो धात्वर्थस्य च करणस्यामीषां त्रयाणामपि
प्रत्येकं नामादिः । षोढानिहेपस्तत्रगाथापश्चार्धेनाद्वयवक्तव्यत्वात्तावत्करणमतिक्रम्यकार
कस्य निहेपमाह-तत्र नामस्थापने प्रसिद्धत्वाद्नादृत्य इव्यादिकं दर्शयति (द्वेइ
ति ॥ इव्यविषये कारकश्चित्यः । सच इव्यस्य इव्येण इव्यनूतो वा कारको इव्यकार
कः । तथा क्षेत्रे नरतादौ यः कारको यस्मिन् वा क्षेत्रे कारको व्याख्यायते सक्षेत्रकार
कः । एवं कालेपि योज्यं ॥ नावेन तु नावद्वारेण चिंत्यमानोत्र कारकोयस्मात्सूत्रस्य गण
धरः कारकः ॥ एतच्चसूत्ररुदेवोत्तरत्र वक्ष्यति (विइ अणुनावेत्यादौ) ॥४॥ सांप्रतं करणव्याचि
ख्यासया नामस्थापने मुक्त्वा इव्यादिकारणनिहेपार्थं निर्युक्तिरुदाह ॥ (द्वंपर्जंगवीसस,
पर्जंगसामूल उत्तरे चेव ॥ उत्तरकरणं वंजण, अबो उउवस्करोसवो) ॥५॥ (द्वइत्यादि)
इव्ये इव्यविषये करणं चिंत्यते । तद्यथा इव्यस्य इव्येण इव्यनिमित्तं वा करणमनुष्ठानं
इव्यकरणं । तत्पुनर्दिधा । प्रयोगकरणं विस्रसाकरणं च । तत्र प्रयोगकरणं पुरुषादि
व्यापारनिष्पाद्यं । तदपि द्विविधं । मूलकरणमुत्तरकरणं च । तत्रोत्तरकरणं गाथापश्चा
र्धेन दर्शयति-उत्तरत्र करणमुत्तरकरणं कर्णवेधादि । यदिवा तन्मूलकरणं घटादिकं ये
नोपस्करेण दंडचक्रादिना अनिव्यज्यते स्वरूपतः प्रकाश्यते तदुत्तरकरणं । कर्तुरूपकार
कः सर्वोप्युपस्करार्थ इत्यर्थः ॥५॥ पुनरपि प्रपंचतो मूलोत्तरकरणे प्रतिपादयितुमाह ॥ (मूल
करणं सरीरा, णि पंचतिसुकस्मखंदमादीयं । द्विंदियाणि परिणा, मियाणि विसर्जहा
दीहि) ॥६॥ (मूलकरणमित्यादि) । मूलकरणमौदारिकादीनि शरीराणि पंच । तत्र चौदा
रिकवैक्रियाहारकेषु त्रिषूत्तरकरणं कर्णस्कंधादिकं विद्यते । तथाहि सीसमुरोयर पिछी, दो
बाहू ऊरुयाय अछंगति, त्रयाणामप्येतन्निष्पत्तिर्मूलकरणं । कर्णस्कंधाद्यंगोपांगनिष्पत्ति
सूत्तरकरणं ॥ कर्मणतैजसयोस्तु स्वरूपनिष्पत्तिरेव मूलकरणमंगोपांगानावान्नोत्तरकरणं ॥
यदिवौदारिकस्य कर्णवेधादिकमुत्तरकरणं । वैक्रियस्यतूत्तरकरणमुत्तरवैक्रियं दंतकेशादिनि
ष्पादनरूपं वा आहारकस्यतु गमनाद्युत्तरकरणं ॥ यदिवौदारिकस्य मूलोत्तरकरणे गाथा
पश्चार्धेन प्रकारांतरेण दर्शयति-इव्येदियाणि कलंबुकापुष्पाद्याकृतीनि मूलकरणं तेषामे
व परिणामिनां विषौषधादिभिः पाटवाद्यापादनमुत्तरकरणमिति ॥६॥ सांप्रतमजीवाश्रितं
करणमनिधातुकाम आह (संघायणेयपरिसा, डणाय मीसे तद्देव पडिसेहो ॥ पडिसं
गसगडघूणा, उट्टतिरिह्वादिकरणंच) ॥७॥ (संघायणेयइत्यादि) ॥ संघातकरणं आत्तानविता
नीनूततंतुसंघातेन पटस्य ॥ परिसाटकरणं करपत्रादिनाशंखस्य निष्पादनं ॥ संघातपरिसा
टकरणंशकटादेस्तडनयनिषेधकरणं स्थूणादेरूर्ध्वतिरश्चीनाद्यापादनमिति ३ प्रयोगकरणमनि
धाय विस्रसाकरणानिधित्सयाह (खंधेसुडुपएसा, दिएसु अप्रेसुविङ्कुमाईसु । णिप्पसुगाणि
ववा, णि जाणतवीससाकरणं) ॥७॥ (खंधेसु इत्यादि) । विस्रसाकरणं साद्यनादिनेदाद्विधा ।

तत्रानादिकं धर्माऽधर्माऽकाशानामन्योन्यानुवेधेनावस्थानं । अन्योन्यसमाधानाश्रयणाच्च
 सत्यप्यनादित्वे करणत्वाविरोधः । रूपिद्व्याणां च द्यणुकादिप्रक्रमेण जेदसंघातान्यां
 स्कंधत्वापत्तिः । सादिकं करणं पुञ्जलद्व्याणां च दशधा परिणामः । तद्यथा बंधन गति
 संस्थान जेद वर्ण गंध रस स्पर्श अगुरुलघु शब्दरूप इति । तत्र बंधः स्निग्धरुद्धत्वात् ग
 तिपरिणामो देशांतरप्राप्तिलक्षणः । संस्थानपरिणामः परिमंजलादिकः पंचधा । जेदपरिणा
 मः खंमप्रतरचूर्णकाऽनुतटिकोत्करिकाजेदेन पंचधैव । खंडादिस्वरूपप्रतिपादकं चेदं गाथा
 ६यं । तद्यथा (खंडेहि खंडजेयं, पयरप्रेयं जहस्स पडलस्स ॥ चुस्सं चुस्सियजेयं, अणुतमियं
 वंसवक्कलियं) ॥१॥ (डुंडुमि समारोहे, जेए उक्केरियाय उक्केरं ॥ वीसस पउंगमीसग, संघाय
 विउंगविहिहगमो) ॥ २ ॥ वर्णपरिणामः पंचानां श्वेतादीनां वर्णानां परिणतिर्द्व्यादिसंयोग
 परिणतिश्च । एतत्स्वरूपं च गाथान्योऽवसेयं । ताश्चेमाः (जइ कालगमेगुणं, सुक्किलयंपि य
 हविज्ज बहुय गुणं । परिणामिज्जइ कालं सुक्केण गुणाहियगुणेणं ॥ १ ॥ जइ सुक्किलमे
 गगुणं कालगदवं तु बहुगुणं जइय । परिणामिज्जइ सुक्कं, कालेण गुणाहियगुणेणं ॥ २ ॥ ज
 इ सुक्कं एकगुणं, कालगदवंपि एकगुणमेव । कावोयं परिणामं, तुल्लगुणत्तेण संजवइ ॥३॥
 एवं पंचविवस्सा, संजोएणं तु वस्सपरिणामो, एकत्तीसं जंगा, सव्वेवि य ते सुणेयवा ॥४॥
 एमेवय परिणामो, गंधाण रसाण तहय फासाणं, संठाणाणय जणितं, संजोगेणं बहुवि
 गप्पो) ॥ ५ ॥ एकत्रिंशद्गंगा एवं पूर्यते । दशद्विकसंयोगा दशत्रिकसंयोगाः पंचचतुष्कसंयो
 गा एकः पंचकसंयोगः प्रत्येकं वर्णाश्च पंचेति । अगुरुलघुपरिणामस्तु परमाणोरारम्य
 यावदनंतानंतप्रदेशिकाः स्कंधाः सूक्ष्माः । शब्दपरिणामस्ततविततधनसुविरजेदाच्चतुर्धा ।
 तथा ताव्वोष्टपुटव्यापाराद्यनिनिवर्त्यश्च । अन्येपि पुञ्जलपरिणामाश्चाद्यादयो जवंति ते
 चामी (ठाया य आयवो वा, उज्जोउ तहय अंधकारो य । एसो उ पुग्गलाणं, परिणा
 मो फंदणा चेव ॥ १ ॥ सीयाणा य पगासां, ठायाणाइच्चिया बहुवि गप्पा । उल्लो पु
 णप्पगासो, णायवो आयवो नाम ॥ २ ॥ नविसीउ नविउल्लो, समोपगासोय होइ उ
 ज्जोउ । कालं मइलं तंपिय, वियाणतं अंधयारंति ॥ ३ ॥ दवस्स चलण पप्फं, दणाउ
 सापुण गईउ निडिछा । वीसस पउंग मीसा, अत्तपरेणं तु उन्नउवी) ॥ ४ ॥ तथाऽत्रेइध
 तुर्विद्युदादिषु कार्येषु यानि पुञ्जलद्व्याणि परिणतानि तद्विस्त्रसाकरणमिति ॥ ॥ गतं इव्यक
 रणं इदानीं क्षेत्रकरणानिधित्सयाऽह ॥ (एविणा आगासेणं, कीरइजं किंचि खेत्तमागासां
 वंजण परियावस्सं, उव्वुकरणमादियं बहुहा) ॥ १ ॥ (एविणेत्यादि) ॥ द्विनिवासगत्योरस्मा
 दधिकरणे पूना क्षेत्रमिति । तच्चावगाहदानलक्षणमाकाशं । तेनचावगाहदानलक्षणयो
 ग्येन विना न किंचिदपि कर्तुं शक्यत इत्यतः क्षेत्रकरणं । क्षेत्रकरणं नित्यत्वेपि चोपचा
 रतः क्षेत्रस्यैव करणं क्षेत्रकरणं । यथा गृहादावपनीते कृतमाकाशं उत्पादिते विनष्टमि

ति । यदिवा व्यंजनपर्यायापन्नं शब्द द्वाराऽयातमिह्णकरणादिकमितीहुर्हेत्रकरणं ॥ लांग
लादिना संस्कारः हेत्रकरणं । तच्च बहुधा शालिहेत्रादि जेदादिति ॥ ए॥ सांप्रतं कालकरणा
निधित्सयाऽह ॥ (कालो जो जावइउ, जं कीरइ जंमि जंमि कालंमि । उहेण एणमउ पु
ए, करणा एकारस हवति) ॥ १०॥ (कालोजोइत्यादि) । कालस्यापि मुख्यं करणं न संन
वतीत्यौपचारिकं दर्शयति ॥ कालोयोयावानिति । यः कश्चिद्वटिकादिको नलिकादिना व्य
वह्निद्य व्यवस्थाप्यते तद्यथा । षष्ठ्युदकपलमाना घटिका । द्विघटिकोमुहूर्तस्त्रिंशन्मुहू
र्तमहोरात्रमित्यादि तत्कालकरणमिति । यद्वा यत् यस्मिन् काले क्रियते यत्रवा काले क
रणं व्याख्यायते तत्कालकरणमेतदोद्यतः ॥ १०॥ नामतस्त्वेकादशकरणानि तानि चामूनि
(बवंच बालवं चैव, कोलवं तेत्तिलं तद्वा । गरादि वणियं चैव, विष्ठी हवइ सत्तमा ॥ ११॥
सउणि चउण्य नागं, किंसुग्घं च करणं जवे एयं । एते चत्तारि धुवा, अन्ने करणा चला
सत्त ॥ ११॥ चाउहसि रत्तीए, सउणी पडिवक्काए सदा करणं । तत्तो अहकमं खलु, चउण्य
णागकिंसुग्घं) ॥ १२॥ एतज्जायात्रयं सुखोन्नेयमिति ॥ १२॥ १२॥ १२॥ इदानीं जावकरणप्र
तिपादनायाह (जावे पउंग वीसस, पउंगसा मूल उत्तरे चैव । उत्तर कम सुय जोवण,
वस्सादीजो अणादीसु) ॥ १३॥ (जावे पउंगेत्यादि) । जावकरणमपि द्विधा । प्रयोग विस्त्र
साजेदात् । तत्र जीवाश्रितं प्रायोगिकं मूलकरणं पंचानां शरीराणां पर्याप्तिस्तानि हि पर्या
प्तिनामकर्मादयादौदयिके जावे वर्तमानो जीवः स्ववीर्यजनितेन प्रयोगेण निष्पादयति ।
उत्तरकरणं तु गाथापश्चार्धेनाह—उत्तरकरणं क्रमश्रुतयौवनवर्णादिचतुरूपं । तत्र क्रमकर
णं शरीरनिष्पत्त्युत्तरकालं बालयुवस्थविरादिक्रमेणोत्तरोत्तरोऽवस्थाविशेषः । श्रुतकरणं तु
व्याकरणादिपरिज्ञानरूपोऽवस्थाविशेषोऽपरकलानां परिज्ञानरूपश्चेति । यौवनकरणंका
लकृतो वयोवस्थाविशेषो रसायनाद्यापादितोवेति ॥ तथा वर्णगंधरसस्पर्शकरणं विशिष्टेषु
जोजनादिषु सत्सु यद्विशिष्टवर्णाद्यापादनमित्येतच्च पुज्जलविपाकित्वा द्रव्यादीनामजीवाश्रि
तमपिऽष्टव्यमिति १४ इदानीं विस्त्रसाकरणानिधित्सयाऽह ॥ (वस्सादियायवस्सा, दिएसुजेके
इवीससा मेला ॥ ते हुंति थिरा अथिरा, ठाया तवडुदमादीसु) ॥ १५॥ (वस्साइत्यादि) वर्णा
दिका इति रूपरसगंधस्पर्शस्ते यदा परेषामपरेषां वा स्वरूपादीनां मिलन्ति ते वर्णादिमेल
काविस्त्रसाकरणं ॥ तेच मेलकाः स्थिरा असंख्येयकालावस्थायिनोऽस्थिराश्च कृणावस्था
यिनः संध्यारागात्रेणधनुरादयोजवन्ति ॥ तथा ठायात्वेनातपत्वेनच पुज्जलानां विस्त्रसा
परिणामत एव परिणामो जावकरणं ॥ स्तनप्रच्यवनानंतरं दुग्धादेश्च प्रतिहृणं कठिणा
स्तादिजावेन गमनमिति १५ सांप्रतं श्रुतज्ञानमधिकृत्य मूलकरणाऽनिधित्सयाऽह ॥ (मूल
करणं पुण सुते, तिविहे जोगे सुजासुजे ज्ञाणे ॥ समसयसुएण पगयं, अश्ववसाणेण य
सुहेण) ॥ १६॥ (मूलेत्यादि) श्रुते पुनः श्रुतग्रंथे मूलकरणमिदं त्रिविधे योगे मनोवाक्का

यल्लक्षणो व्यापारे शुजाशुने च ध्याने वर्तमानैर्ग्रन्थरचना क्रियते । तत्र लोकोत्तरैः शुजा
 शुजध्यानावस्थितैर्ग्रन्थरचना विधीयते ॥ लोकेत्वशुजध्यानाश्रितैर्ग्रन्थग्रन्थनं क्रियतइति ॥
 लौकिकग्रन्थस्य कर्मबंधहेतुत्वात् कर्तुरशुजध्यायित्वमवसेयं ॥ इहतु सूत्रकृतस्य तावत्स
 समयेन शुजाध्यवसायेनच प्रकृतं ॥ यस्माज्जगधरैःशुजध्यानावस्थितैरिदमंगं कृतमिति १६
 तेषांच ग्रन्थरचनांप्रति शुजध्यायिनां कर्मद्वारेण योऽवस्थाविशेषस्तद्वर्गीयितुकामो निर्गु
 क्तिकृदाह ॥ (विश्चणुजावे बंधण, निकायणनिहत्त दीहहस्सेसु ॥ संकम उदीरणए
 उदये वेदेउवसलेयं)॥१७॥(विइइत्यादि) । तत्र कर्मस्थितिं प्रति अजघन्योत्कृष्टकर्मस्थिति
 निर्गणधरैः सूत्रमिदं कृतमिति ॥ तथाऽनुजावो विपाकस्तदपेक्षया मंदानुजावैस्तथा बं
 धमंगीकृत्य ज्ञानावरणीयादिप्रकृतीर्मंदानुजावा बध्नन्तिस्तथाऽनिकाचयन्निरेवं निधत्ता
 वस्थामकुर्वन्तिस्तथा दीर्घस्थितिकाः प्रकृतीर्हृसीयसीर्जनयन्तिस्तथोत्तरप्रकृतीर्बध्यमाना
 सु संक्रामयन्तिस्तथोदयवतां कर्मणामुदीरणां विदधानैरप्रमत्तगुणस्थैस्तु शाताऽशाताऽ
 यूष्यनुदीरन्तिस्तथा मनुष्यगति पंचेंद्रिय जाल्यौदारिक शरीर तदंगोपांगादिकर्मणा
 मुदये वर्तमानैस्तथावेदमंगीकृत्य पुंवेदेसति तथोवसमेति सूचनात्सूत्रमिति ह्यायोपश
 मिकाजावे वर्तमानैर्गणधारिनिरिदं सूत्रकृतांगं ग्रन्थितमिति १७सांप्रतं स्वमनीषिकापरिहार
 द्वारेण करणप्रकारमनिधातुकामाह ॥ (सोऊण जिणवरमतं, गणहारी काउं तत्क
 उं वसमं ॥ अश्ववसाणेण कयं, सूत्तमिणं तेणसूयगडं) ॥१८॥ (सोऊणेत्यादि) श्रुत्वा
 निशम्य जिनवराणां तीर्थकराणां मतमजिप्रायं मातृकादिपदं गणधरैर्गौतमादिभिः कृत्वा
 तत्रग्रन्थरचने ह्योपशमं तत्प्रतिबंधकर्मह्योपशमादत्तावधानैरितिजावः ॥ शुजाध्यवसा
 येन वसता कृतमिदं सूत्रं तेनसूत्रकृतमिति॥१८॥इदानीं कस्मिन् योगे वर्तमानैस्तीर्थकृद्भि
 र्नापितं कुत्रवा गणधरैर्दृढमिदमेतदाह ॥(वइजोगेणपजासिय, मणोगजोगंधराणसादूणं॥
 तो वयं जोगेणकयं, जीवस्स सजावियगुणेण) ॥ १९ ॥ (वइजोगेणेत्यादि) । तत्र तीर्थ
 कृद्भिः ह्यायिकज्ञानवर्तिनिर्वाग्योगेनार्थः प्रकर्षेण नापितः प्रजापितो गणधराणां ॥ तेच
 नप्राकृतपुरुषकल्पाः किंत्वनेकयोगधराः ॥ तत्र योगः क्षीराश्रवादिजब्धिकजापसंबंधस्तं
 धारयतीत्यनेकयोगधरास्तेषां प्रजापितमिति सूत्रकृतांगाऽपेक्षया नपुंसकता ॥ साधवश्चा
 त्र गणधरा एव गृह्यन्ते तदुद्देशेनैव जगवतामर्थप्रजापणादिति ॥ ततोर्थं निशम्य गणधरै
 रपि वाग्योगेनैव कृतं तच्च जीवस्य स्वानाविकेन गुणेनेति ॥ स्वस्मिन्जावे जवः स्वानावि
 कः प्राकृतइत्यर्थः ॥ प्राकृतजापयेत्युक्तं जवति ॥ नपुनः संस्कृतया लट्जिड्शप् प्रकृतिप्रत्य
 यादिविकारविकल्पनानिष्पन्नयेति ॥१९॥ पुनरन्यथा सूत्रकृतनिरुक्तमाह ॥ (अस्करगुण
 मतिसंधा; यणाएकम्मपरिसाडनाएय ॥ मडुजयजोगेण कयं, सुत्तमिणं तेण सूत्तगमं)
 ॥ २० ॥ (अस्करेत्यादि) । अक्षराणि अकारादीनि तेषां गुणोऽनंतगमपर्यायत्वमुच्चारणं

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. ए

वाऽन्यथाऽर्थस्य प्रतिपादयितुमशक्यत्वात् ॥ मतेर्मतिज्ञानस्य संघटना मतिसंघटना अक्षर
गुणेन मतिसंघटना ॥ नावश्रुतस्य इव्यश्रुतेन प्रकाशनमित्यर्थः ॥ अक्षरगुणस्य वा मत्या
बुद्ध्या संघटना रचनेति यावत् ॥ तथा ऽक्षरगुणमतिसंघटनया ॥ तथा कर्मणां ज्ञानावरणा
दीनां परिशाटना जीवप्रदेशेन्यः पृथक्करणरूपा तथाच हेतुनूतया सूत्रकृतांगं कृतमिति
संबन्धः । तथाहि । यथा यथा गणधराः सूत्रकरणायोद्यमं कुर्वन्ति तथा तथा कर्मपरिशा
टना नवति । यथा यथाच कर्मपरिशाटना तथा तथा ग्रंथरचनायोद्यमः संपद्यत इति । ए
तदेव गाथापश्चार्धेन दर्शयति । तदुजययोगेनेति ॥ अक्षरगुणमतिसंघटनायोगेन कर्मपरि
शाटनायोगेन च ॥ यदि वा वाग्योगेन मनोयोगेन च कृतमिदं सूत्रं तेन सूत्रकृतमिति । इहा
ऽनंतरं सूत्रकृतस्य निरुक्तमुक्तमधुना सूत्रपदस्य निरुक्तानिधित्सयाह । “ सुत्तेण सुत्तियं
चिय, अडा उह सूइयाय जुत्ताय ॥ तोबहुविहप्यउत्ता एया पसिडा अणादीया ” ॥१॥
सुत्तेणेत्यादि । अर्थस्य सूचनात्सूत्रं तेन सूत्रेण केचिदर्थः साक्षात्सूत्रिता मुख्यतयो
पात्तास्तथाऽपरे सूचिता अर्थापत्त्याहिताः ॥ साक्षादनुपादानेपि दध्यानयनचोदनया तदा
धारानयनचोदनावदिति । एवंच कृत्वा चतुर्दशपूर्वविदः परस्परं षट्स्थानपतिता नवन्ति ।
तथा चोक्तं । अरकरलंजेण समा, ऊणहिया हुंति मतिविसेसेहिं । तेविथ मईविसेसा,
सुयणाणंघितरेजाण ॥१॥ तत्र ये साक्षादुपात्तास्तान् प्रति सर्वेपि तुल्याः ॥ ये पुनःसूचिता
स्तदपेक्षया कश्चिदनंतजागाधिकमर्थं वेत्त्यपरोऽसंख्येयजागाधिकमन्यः संख्येयजागाधि
कं तथान्यः संख्येयाऽसंख्येयाऽनंतगुणमिति तेच सर्वेपि युक्ता युक्त्युपपन्नाः सूत्रो
पात्ताएव वेदितव्याः । तथा चानिहितं “ तेवियमईविसेसे ” इत्यादि । ननु किं सूत्रो
पात्तेन्योऽन्येपि केचनार्थाः संति येन तदपेक्षया चतुर्दशपूर्वविदां षट्स्थानपतितत्वमुद्
घुष्यते । बाढं विद्यते । यतोऽनिहितं । पस्सुवणिज्जाणावा, अणंतजागोउ अणजिल
प्पाणं । पस्सुवणिज्जाणं पुण, अणंतजागो सुयनिबद्धो ॥ १ ॥ यतश्चैवं ततस्ते अर्था
यागमे बहुविधं प्रयुक्ताः सूत्रैरुपात्ताः केचन साक्षात्केचिदर्थपत्त्या समुपलन्यन्ते । य
दि वा क्वचिदेशग्रहणं क्वचित्सर्वार्थोपादानमित्यादि । यैश्च पदैस्ते अर्थाः प्रतिपाद्यन्ते
तानि पदानि प्रकर्षेण सिद्धानि प्रसिद्धानि न साधनीयानि । तथाऽनादीनि च तानि
नेदानीमुत्पाद्यानि ॥ तथा चेयं षादशांगी शब्दार्थरचनाद्वारेण विदेहेषु नित्या नरतैराव
तेष्वपि शब्दरचनाद्वारेणैव प्रति तीर्थकरं क्रियते ऽन्यथा तु नित्यैव । एतेन चोच्चरित
प्रध्वंसिनो वर्णा इत्येतन्निराकृतं वेदितव्यमिति ॥ १ ॥ सांप्रतं सूत्रकृतस्य श्रुतस्कंधाध्ययनादि
निरूपणार्थमाह । “ दोचेवसुयस्कंधा, अक्षयणाइं च हुंति तेवीसं ॥ तेत्तिसुदेसणकाला, आ
याराउं डुगुणमंगं ” ॥ १ ॥ (दोचेवेत्यादि) । षावत्र श्रुतस्कन्धौ त्रयोविंशतिरध्ययनानि त्रय
स्त्रिंशदुद्देशनकालास्ते चैवं नवन्ति । प्रथमाध्ययने चत्वारो द्वितीये त्रयस्तृतीये चत्वारः ॥

एवं चतुर्थपंचमयो द्वौ द्वौ तथैकादशस्वेकसरकेष्वेकादशैवेति । प्रथमश्रुतस्कन्धे तथा द्विती
यश्रुतस्कन्धे सप्ताध्ययनानि तेषां सप्तैवोद्देशनकाला एवमेते सर्वेपित्रयस्त्रिंशदिति । एतच्चाच
रांगाद्विगुणमंगं पट्त्रिंशत्पदसहस्रपरिमाणमित्यर्थः ॥ ११ ॥ सांप्रतं सूत्रकृतांगनिक्षेपानंतरं
प्रथमश्रुतस्कंधस्य नामनिष्पन्ननिक्षेपानिधित्सयाऽह । “निस्केवोगाहाए, चउव्विहो ठव्विहोय
सोजससु॥ निस्केवोयसुयंमिय, खंधेयचउव्विहो होइ” ॥ १३ ॥ (निस्केवोऽत्यादि) इहायश्रुतस्कं
धस्य गाथापोडशक इति नाम । गाथाख्यं षोडशमध्ययनं यस्मिन् श्रुतस्कंधे सतथेति । तत्र
गाथाया नामस्थापनाद्व्यजावश्चतुर्विधो निक्षेपः ॥ नामस्थापनेप्रसिद्धे ॥ इव्यगाथा
द्विधा ॥ आगमतो नो आगमतश्च ॥ तत्र आगमतो ज्ञाता तत्र चानुपयुक्तोऽनुपयोगो
इव्यमिति कृत्वा । नोआगमतस्तु त्रिधा । इशरीरइव्यगाथा नव्यशरीरइव्यगाथा ताभ्यां
विनिर्मुक्ता च ॥ ‘सत्तठतरूविसामणसेहयाताण ठठणह जजया ॥ गाहाएपढ्ढे चेउठठो
त्ति इक्ककलो’ इत्यादिलक्षणलक्षिता पत्रपुस्तकादिन्यस्तेति ॥ जावगाथापि द्विविधा ॥
आगमत आगमचेदात् ॥ तत्राऽऽगमतो गाथापदार्थज्ञस्तत्र चोपयुक्तः । नोआगमतस्त्विद
मेव गाथाख्यमध्ययनं ॥ आगमैकदेशत्वादस्य षोडशकस्यापि नामस्थापनाद् इव्यक्षेत्र
कालजावचेदात् षोडश निक्षेपः ॥ तत्र नामस्थापने कुप्पे । इव्यषोडशकं इशरीरनव्य
शरीरविनिर्मुक्तं । सचित्तादीनि षोडश इव्याणि । क्षेत्रषोडशकं षोडशाकाशप्रदेशाः ॥ का
लषोडशकं षोडश समया एतत्कालावस्थापि वा इव्यमिति ॥ जावषोडशकमिदमेवाध्य
यनषोडशकं क्षायोपशमिकजाववृत्तित्वादिति ॥ श्रुतस्कंधयोः प्रत्येकं चतुर्विधो निक्षेपः ॥
सचान्यत्र निक्षेपेण प्रतिपादित इति नेह प्रतन्यते ॥ १३ ॥ सांप्रतमध्ययनानांप्रत्येकमर्थ्याधि
कारदिदर्शयिष्याऽह ॥ “ससमय परसमयपरू, वणायणाऊण उल्लणा चेव ॥ संवुद्धस्तु
वसग्गा थीदोसविवल्लणाचेव ॥ १४ ॥ उवसग्गनीरुणोथी वस्ताणरएसु होऊ उववाउ
॥ एवमहप्पावीरो जयमास तहा जएऊाह ॥ १५ ॥ परिचत्तनिशीलकुशी, लसुशील स
विग्गशीलवंचेव ॥ एाऊण वीरियडुगं पंमिय वीरियपहुऊ पवयइ ॥ १६ ॥ धम्मोसमा
हिमग्गो समोसठा चउसुसववादीसु ॥ सीसगुण दोसकहणा गंथंमि सदा गुरुनिवासो
॥ १७ ॥ आदाणिय संकलिया आदाणीयंमि आदयचरित्तं ॥ अप्पग्गंथे पंमिय वयणेणंहा
गहाइ अहिगारो” ॥ १८ ॥ (ससमय इत्यादि गाथाः पंच) । तत्र प्रथमाध्ययने स्वसमयपरस
मयप्ररूपणा । द्वितीये स्वसमयगुणान् परसमयदोषांश्च ज्ञात्वा स्वसमय एव बोधो वि
धेय इति ॥ तृतीयाध्ययने तु संवुद्धः सन्यथोपसर्गसहिष्णुर्नवति तदभिधीयते ॥ चतु
र्थे स्त्रीदोषविवर्जना ॥ पंचमेत्वयमर्थ्याधिकारः ॥ तद्यथा ॥ उपसर्गाऽसहिष्णोः स्त्रीवशव
र्तिनोऽवश्यं नरकेषु पात इति ॥ षष्ठे पुनरेवमित्यनुकूलप्रतिकूलोपसर्गसहनेन स्त्री
वर्जनेन च जगवान् महावीरो जेतव्यस्य कर्मणः संसारस्य वा पराजवेन जयमाह ॥

ततस्तथैव यत्नं विधत्त यूयमिति शिष्याणामुपदेशो दीयते ॥ सप्तमे त्विदमनिहितं ॥ त
 द्यथा ॥ निःशीला गृहस्थाः कुशीलास्त्वन्यतीर्थिकाः पार्श्वस्थादयो वा ते परित्यक्ता येन सा
 धुना स परित्यक्तनिःशीलकुशील इति ॥ तथा सुशीला उद्युक्तविहारिणः संविग्नाः संवे
 गमग्रास्तत्सेवाशीलः शीलवान् नवतीति । अष्टमे त्वेतत्प्रतिपाद्यते । तद्यथा । ज्ञात्वा वीर्यं
 दयं पंथितवीर्यं प्रयत्नो विधीयत इति ॥ नवमे चार्थाधिकारस्त्वयं ॥ तद्यथा ॥ यथाऽवस्थि
 तोधर्मः कथ्यते ॥ दशमेतु समाधिः प्रतिपाद्यते ॥ एकादशेतु सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्म
 को मोक्षमार्गः कथ्यते ॥ द्वादशे त्वयमर्थाधिकारः ॥ तद्यथा । समवसृता अवतीर्णा व्य
 वस्थिताश्चतुर्षु मतेषु क्रियाऽक्रियाऽज्ञानवैनयिकारख्येष्वनिप्रायेषु त्रिषष्ट्युत्तरशतत्रय
 संख्याः पार्षडिनः स्वीयं स्वीयमर्थं प्रसाधयंतः समुद्धितास्तदुपन्यस्तसाधनदोषोद्भा
 वनतो निराक्रियंते ॥ त्रयोदशे त्विदमनिहितं ॥ तद्यथा ॥ सर्ववादिषु कपिलकणा
 दाहृपादशौद्रोदनिजैमिनिप्रनृतिमतानुसारिषु कुमारप्रणेतृत्वं साध्यते ॥ चतुर्दशेतु
 ग्रंथारख्येऽध्ययनेऽयमर्थाधिकारः ॥ तद्यथा । शिष्याणां गुणदोषकथना तथा शिष्यगुणसंपद
 पतेन च विनेयेन नित्यं गुणानुरूपगुरुकुलवासो विधेय इति ॥ पंचदशे त्वादानीयाख्ये
 अध्ययनेऽर्थाधिकारोऽयं ॥ तद्यथा ॥ आदीयंते गृह्यंते उपादीयंते इत्यादानीयानि पदान्य
 र्था वा ते च प्रागुपन्यस्तपदैरर्थैश्च प्रायशोऽत्र संकलिताः ॥ तथा आयतं चरित्रं सम्यक्चरित्रं
 मोक्षमार्गप्रसाधकं तच्चात्र व्यावर्त्यत इति ॥ षोडशेतु गार्थाख्येऽल्पग्रंथेऽध्ययनार्थोऽयं
 व्यावर्त्यते । तद्यथा ॥ पंचदशनिरध्ययनैर्योर्थोऽनिहितः सोऽत्र पंथितवचनेन संक्षिप्तानिधा
 नेन प्रतिपाद्यत इति ॥ ‘गाहा सोलसगाणं पिंडहोवन्निउ समासेण ॥ इत्तो इक्किक्कं पुण
 अश्रयणं कित्तयिस्सामि’ ॥१॥ तत्राद्यमध्ययनं समयाख्यं तस्य चोपक्रमादीनि चत्वार्य
 नुयोगद्वाराणि नवन्ति ॥ तत्रोपक्रमणमुपक्रम्यते वाऽनेन शास्त्रं न्यासदेशं निक्षेपावसरमा
 नीयत इत्युपक्रमः । सच लौकिको नामस्थापनाद् इव्यक्षेत्रकालनावनेदेन षड्रूप आवश्यका
 दिष्वेवप्रपंचितः ॥ शास्त्रीयोप्यानुपूर्वीनामप्रमाणवक्तव्यतार्थाधिकारसमवताररूपः षोडैव ।
 तत्रानुपूर्व्यादीन्यनुयोगद्वारानुसारेण ज्ञेयानि तावद्यावत्समवतारसूत्रैस्तदध्ययनमानु
 पूर्व्यादिषु यत्र यत्र समवतरति तत्र तत्र समवतारयितव्यं ॥ तत्र दशविधायमानुपूर्व्याग
 एनानुपूर्व्या समवतरति सापि त्रिधा । पूर्वानुपूर्वी पश्चानुपूर्वी अनानुपूर्वी चेति ॥ तत्रेदमध्य
 यनं पूर्वानुपूर्व्या प्रथमं पश्चानुपूर्व्या षोडशम् । अनानुपूर्व्या तु चिंत्यमानमस्यामेवैकादिका
 यामेकोत्तरिकायां षोडश गह्वतायां श्रेण्यामन्योन्यान्यासद्विरूपोनसंख्याज्ज्ञेदं नवति ॥ अनानु
 पूर्व्यातु षोडशज्ज्ञेदसंख्यापरिज्ञानोपायोऽयं । तद्यथा । ‘एकाद्या गह्वपर्यंताः परस्परसमाह
 ताः ॥ राशयस्तद्दि विज्ञेयं विकल्पगणिते फलं’ ॥१॥ प्रस्तारानयनोपायस्त्वयं ॥ पुद्वाणुपुर्विदेष्टा

१२३४५ इत्यादि॥तत्र । 'गणितैत्यविनक्ते तु लब्धं शेषैर्विजाजयेत् ॥ आदावंते च तत्
 २१३४५ स्थाप्यं विकल्पगणिते क्रमात्'॥१॥ अयं श्लोकः शिष्यहितार्थं विव्रियते । त
 १३२४५ त्र सुखावगमार्थं षट् पदानि समाश्रित्य तावत् श्लोकार्थो योज्यते । तत्रैवं
 ३१२४५ षट् पदानि स्थाप्यानि । १२३४५६ । एतेषां परस्परताडनेन सप्तशतानि
 २३१४५ विंशत्युत्तराणि गणितमुच्यते । तस्मिन् गणितेऽत्योत्र षट्कस्तेन जागे हते विं
 ३२१४५ शत्युत्तरं शतं लभ्यते तच्च पक्षां पंक्तीनामंत्यपंक्तौ षट्कानां न्यस्यते । तदधः
 १२४३५ पंचकानां विंशत्युत्तरमेवशतम्॥एवमधोधश्चतुष्कत्रिकद्विकैकानां प्रत्येकं विंश
 त्युत्तरशतं न्यस्यमेवमंत्यपंक्तौ सप्त शतानि विंशत्युत्तराणि जवंत्येषा च गणितप्रक्रियाया आ
 दिरुच्यते । तथा यत्तद्विंशत्युत्तरं शतं लब्धं तस्य च पुनः शेषेण पंचकेन जागेनापहते ल
 ब्धा चतुर्विंशतिस्तावंतस्तावन्तश्च पंचकचतुष्कत्रिकद्विकैकाः प्रत्येकं पंचमपंक्तौ न्यस्या याव
 दिंशत्युत्तरं शतमिति॥ तदधोग्रतो न्यस्तमंकं मुक्त्वा येन्ये तेषां यो यो महत्संख्यः स सोध
 स्ताच्चतुर्विंशतिसंख्य एव तावत् न्यस्यो यावत्सप्तशतानि विंशत्युत्तराणि पंचमपङ्क्तावपि
 पूर्णानि जवंति ॥ एषा च गणितप्रक्रियेत्यनिधीयते ॥ एवमनया प्रक्रियया चतुर्विंशतेः शेष
 चतुष्ककेन जागे हते षट् लभ्यते तावंतश्चतुःपंक्तौ चतुष्ककाः स्थाप्यास्तदधः षट्त्रिकाः
 पुनर्द्विका नूय एककाः पुनः पूर्वन्यायेन पंक्तिः पूरणीया ॥ पुनः षट्कस्य शेषत्रिकेण
 जागे हते द्वौ लभ्येते तावन्मात्रौ त्रिकौ तृतीयपंक्तौ शेषं पूर्ववत् । शेषपंक्ति द्वये शेषमंक द्व
 यं क्रमोक्रमान्यां व्यवस्थाप्यमिति ॥ तथा नास्ति पद्धिधनाह्नयवतरति । यतस्तत्र षड्
 जावाः प्ररूप्यन्ते । श्रुतस्यच ह्यायोपशमिकजाववर्तित्वात् । प्रमाणमधुना प्रमीयतेनेने
 ति प्रमाणं॥तत् इव्यक्तेत्रकालजावनेदाच्चतुर्धा । तत्रास्याध्ययनस्य ह्यायोपशमिकजावव्य
 वस्थितत्वाज्ञावप्रमाणेऽवतारः । जावप्रमाणं च गुण, नय, संख्या, नेदात्रिधा । तत्रापि गु
 णप्रमाणे समवतारः । तदपि जीवाजीवनेदाद् द्विधा । समयाध्ययनस्य च ह्यायोपशमिक
 जावरूपत्वात्तस्य च जीवानन्यत्वाज्जीवगुणप्रमाणे समवतारः । जीवगुणप्रमाणमपि ज्ञान,
 दर्शन, चारित्र, नेदात्रिविधं । तत्रास्य बोधरूपत्वात् ज्ञानगुणप्रमाणे समवतारः॥ तदपि
 प्रत्यक्षानुमानोपमानागमनेदाच्चतुर्धा । तत्रास्यागमप्रमाणे समवतारः ॥ सोपि लौ
 किक, लोकोत्तर, नेदाद् द्विधा । तदस्य लोकोत्तरे समवतारस्तस्य च सूत्रार्थतडुनयरूपत्वा
 त्रैविध्यं । त्रिष्वपि समवतारः । यदि वाऽत्मानंतरपरंपरनेदादागमस्त्रिविधस्तत्र तीर्थ
 कृतामर्थापेक्षयाऽत्मागमो गणधराणामनंतरागमस्तद्विषयाणां परंपरागमः । सूत्रापेक्षया
 तु गणधराणामात्मागमस्तद्विषयाणामनंतरागमस्तदन्येषां परंपरागमः । गुणप्रमाणानंत
 रं नयप्रमाणावसरस्तस्य चेदानीं पृथक्त्वानुयोगे नास्ति समवतारो नवेदा पुरुषापे
 क्षया ॥ तथा चोक्तं ॥ मूढनश्यं सुयं का,लिर्यंतुणण्या समोरयंति इहं ॥ अथ

हन्ते समुयारो एण्डि पुहुत्ते समोयारो ॥ १ ॥ तथा ॥ आसङ्गत्त सोयारं नएनय वि
सारत्त नूया' ॥ संख्याप्रमाणं त्वष्टधा ॥ नाम, स्थापना, इव्य, क्षेत्र, काल, परिमा
ण, पर्यव, जाव, जेदात् । तत्रापि परिमाणसंख्यायां समवतारः ॥ सापि कालिकदृष्टि
वादजावात् द्विधा ॥ तत्रास्य कालिकपरिमाणसंख्यायां समवतारस्तत्राप्यंगानंगयोरं
गप्रविष्टे समवतारः । पर्यवसंख्यायां त्वनन्ताः पर्यवाः ॥ तथा संख्येयान्यद्वाराणि संख्ये
याः संघाताः संख्येयानि पदानि संख्येयाः श्लोकाः संख्येया गाथाः संख्येया वेदाः
संख्येयान्यनुयोगद्वाराणि । सांप्रतं वक्तव्यतायाः समवतारश्चित्यते ॥ साच स्व, पर,
समय, तदुनयजेदात्रिधा । तत्रेदमध्ययनं त्रिविधायामपि समवतरति । अर्थाधिकारो द्वेधा ॥
अध्ययनार्थाधिकार उद्देशार्थाधिकारश्च । तत्राध्ययनार्थाधिकारोऽनिहितः । उद्देशार्थाधि
कारं तु गाथांतरितं निर्युक्तिरु द्दयति । सांप्रतं निक्षेपावसरः सच त्रिधा । उधनिष्पन्नो ना
मनिष्पन्नः सूत्रालापकनिष्पन्नश्च । तत्रौघनिष्पन्नेऽध्ययनं तस्यच निक्षेप आवश्यकदौ प्रवं
धेनानिहित एव । नामनिष्पन्ने तु समय इति ॥ १ ॥ नाम तन्निक्षेपार्थं निर्युक्तिकार आह ॥ “ना
मं वणा दवि ए खेत्ते काले कुतिञ्जसंगारे ॥ कुल गण संकर गंडी । बोधवा जाव सम एय” ॥ १ ॥
(नामं वणा इत्यादि) । नाम, स्थापना, इव्य, क्षेत्र, काल, कुतीर्थ, संगार, कुल, गण,
संकर, गंडी, जाव, जेदात् द्वादशधा समय निक्षेपः । तत्र नाम स्थापने कुस्मे । इव्य समयो
इव्यस्य सम्यग्यनं परिणतिविशेषः स्वजाव इत्यर्थः । तद्यथा । जीव इव्यस्योपयोगः
पुज्जल इव्यस्य मूर्तत्वं धर्माधर्माकाशानां गतिस्थित्यवगाहदानलक्षणोऽथवा योयस्य इ
व्यस्यावसरो इव्यस्योपयोगकाल इति ॥ तद्यथा ॥ ‘वर्षासु जवणममृतं शरदि जलं गो
पयश्च हेमन्ते ॥ शिशिरे चामलकरसो घृतं वसन्ते गुडश्चांते’ ॥ १ ॥ क्षेत्र समयः क्षेत्रमाका
शं तस्य समयः स्वजावः । यथा ॥ ‘एणेण विसेपुस्से दोहिं विपुणे सयंपि माएज्जा ॥ लक्खस
एण विपुस्से, कोडिसहस्सं पि माएज्जा’ ॥ १ ॥ यदि वा देवकुरुप्रनृतीनां क्षेत्राणामीदृशोऽनु
जावो यदुत तत्र प्राणिनः सुरूपा नित्यसुखिनो निर्वैराश्च जवंतीति क्षेत्रस्य वा परिकर्मणाव
सरः क्षेत्र समय इति ॥ काल समयस्तु सुषमादेरनुजावविशेषः । उत्पलपत्रशतजेदानि
व्यंग्यो वा कालविशेषः काल समय इति ॥ अत्र च इव्यक्षेत्रकालप्राधान्यविवक्षया इव्यक्षे
त्रकाल समयता इष्टव्येति । कुतीर्थ समयः पारखंडिकानामात्मीयानात्मीय आगमविशेष
स्तदुक्तं वानुष्ठानमिति ॥ संगारः संकेतस्तद्रूपः समयः संगार समयः ॥ यथा सिद्धार्थसार
धिदेवेन पूर्वकृतसंगारानुसारेण गृहीतहरिशवो बलदेवः प्रतिबोधित इति ॥ कुल समयः
कुलाचारो यथा शकानां पितृशुद्धिः आजीरकाणां मंथनिका शुद्धिः । गण समयो यथा ॥
मल्लानामयमाचारो यथा यो ह्यनाथो मल्लो ध्रियते स तैः संस्क्रियते पतितश्चो ध्रियत इति ।
संकर समयस्तु संकरो निन्नजातीयानां मीलकस्तत्र च समये एकवाक्यता ॥ यथा वाममा

गर्वावनाचारप्रवृत्तावपि गुप्तिकरणमिति । गंडीसमयो यथा शाक्यानां जोजनावसरे गं
डीताडनमिति । नावसमयस्तु नो आगमत इदमेवाध्ययनमनेनैवात्राधिकारः शेषाणां
तु शिष्यमतिविकासार्थमुपन्यास इति ॥ १७ ॥ सांप्रतं प्रागुपन्यस्तोद्देशार्थाधिकारानिधित्सया
ऽह ॥ “महपंचनूय एक, षण्य तज्जीवतस्सरीरेय ॥ तदय अगार गवाती अत्तहृष्टो
अफलवादी ॥ ३० ॥ बीए नियवाईउ, अस्साणियतदय नाणवाईउ ॥ कम्मं च यन्नगह्वइ,
चउव्विहं निरकुसमयंमि ॥ ३१ ॥ तइए आहाकम्मं, कडवाई जहयतेयवाईउ ॥ किञ्चुवमा
य चउहे, परणवाई अविरएसु” ॥ ३२ ॥ महपंचनूय इत्यादिगाथात्रयं । अस्याध्ययन
स्य चत्वार उद्देशकास्तत्राद्यस्य षडर्थ्याधिकारा आद्यगाथयाऽनिहिताः ॥ तद्यथा । पंचनूता
नि पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशाख्यानि महान्ति च तानि सर्वलोकव्यापित्वात् नूतानि च म
हानूतानि इत्ययमेकोऽर्थ्याधिकारः । तथा चेतनाचेतनं सर्व मेकात्मविवर्त इत्यात्माऽद्वै
तवादः प्रतिपाद्यत इत्यर्थ्याधिकारो द्वितीयः । स चासौ जीवश्च तज्जीवः कायाकारो नूत
परिणामस्तदेव शरीरं जीवशरीरयोरैक्यमिति यावदिति तृतीयोर्थ्याधिकारः । तथाऽकारको
जीवः सर्वस्याः पुण्यपापक्रियाया इत्येवंवादीति चतुर्थोर्थ्याधिकारः ॥ तथात्मा षष्ठ इति पंच
चानां नूतानामात्मा षष्ठः प्रतिपाद्यत इत्ययं पंचमोर्थ्याधिकारः । तथा फलवादीति ।
न विद्यते कस्याश्चित् क्रियायाः फलमित्येव वादी च प्रतिपाद्यत इति षष्ठोर्थ्याधिकार इ
ति । द्वितीयोद्देशकेचत्वारोर्थ्याधिकाराः ॥ तद्यथा । नियतिवादस्तथाऽज्ञानिकमतं ज्ञानवादी
च प्रतिपाद्यते । कर्म च चयमुपचयं चतुर्विधमपि न गह्वति निद्रुसमये शाक्यागमे
चतुर्थोर्थ्याधिकारः । चातुर्विध्यंतु कर्मणोऽविज्ञोपचितं ॥ अविज्ञानमविज्ञा तयोपचि
तमनानोगकृतमित्यर्थः । यथा मातुः स्तनाद्याक्रमणेन पुत्रव्यापत्तावप्यनानोगान्नक
र्मोपचीयते । तथा परिज्ञानं परिज्ञा केवलेन मनसा पर्यालोचनं तेनापि कस्यचित्प्रा
णिनो व्यापादनानावात् कर्मोपचयान्नाव इति । तथा ईरणमीर्यागमनं तेन जनि
तमीर्याप्रत्ययं तदपि कर्मोपचयं न गह्वति प्राणिव्यापादनानिसंधेरानावादिति । तथा
स्वप्नांतिकं स्वप्नप्रत्ययं कर्म नोपचीयते । यथा स्वप्नजोने तृह्यन्नाव इति तृतीयोद्देश
केत्वयमर्थ्याधिकारः । तथा आधाकर्मगतविचारस्तज्जो जिनां च दोषोपदर्शनमिति । तथा
कृतवादी च नण्यते । तद्यथेश्वरेण कृतोयं लोकः प्रधानादिकृतो वा ॥ यथा च ते प्रतिवादि
न आत्मीयं कृतवादं गृहीत्वोपस्थितास्तथा नण्यंत इति द्वितीयोर्थ्याधिकारः । चतुर्थोद्देशकाधि
कारस्त्वयं । तद्यथा ॥ अविरतेषु गृहस्थेषु यानि कृत्यान्यनुष्ठानानि स्थितानि तैरसंयमप्र
धानैः कर्तव्यैः परप्रवादी परतीर्थिक उपमीयत इति । इदानीमनुगमः सच देधा । सूत्रा
नुगमो निर्युक्त्यनुगमश्च । तत्र निर्युक्त्यनुगमस्त्रिविधः । तद्यथा । निद्वेपनिर्युक्त्यनुगम
उपोक्षातनिर्युक्त्यनुगमः सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यनुगमश्च । तत्र निद्वेपनिर्युक्त्यनुगमोऽनु

गत उधनामनिष्पन्ननिक्षेपयोरंतर्गतत्वात् । तथाच वक्ष्यमाणस्य सूत्रस्य निक्षेपावसरत्वात् । उपोद्धातनिर्युक्तयानुगमस्तु षड्विंशति द्वारप्रतिपादकाज्ञाया द्यादवसेयस्तच्चेदं उद्देश निदेशेय इत्यादि । सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तयानुगमस्तु सूत्रे सति संजवति ॥ सूत्रं च सूत्रानुगमे सचावसरप्राप्त एव । तत्राऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं ॥ बुद्धिज्ञाति तिउट्टि क्लेशादिश्लोकः । अस्य संहितादिक्रमेण व्याख्या । (बुध्यतेत्यादि) । सूत्रमिदं सूत्रकृतां गादौ वर्तते । अस्यच ऽऽचारांगेन सहायं संबंधः । तद्यथा आचारांगेनिहितं । ' जीवो ऽ कायपरू, वणायतेसिं वहेणबंधोत्ति ' इत्यादि तत्सर्वं बुध्यतेत्यादि । यदि चेह केषांचि द्वादिनां ज्ञानादेवमुक्तयवाप्तिरन्येषां क्रियामात्रात् । जैनानां तूनाच्या निश्रेयसाधिगम इत्ये तदनेन श्लोकेन प्रतिपाद्यते । तत्रापि ज्ञानपूर्विका क्रिया फलवती नवतीत्यादि बुध्यते त्यनेन ज्ञानमुक्तं ॥ त्रोटयेदित्येनेनच क्रियोक्ता ॥ तत्रायमर्थो बुध्येतावगच्छेत् बोधं विदध्यादित्यु पदेशः । किंपुनस्तद्बुध्येत तदाह । बंधनं बध्यते जीवप्रदेशैरन्योन्यानुबेधरूपतया व्यवस्था प्यत इति बंधनं ज्ञानावरणाद्यष्टप्रकारं कर्म तद्धेतवो वा मिष्यात्वाऽविरल्यादयः परि ग्रहारंजादयो वा । नच बोधमात्रादनिलषितार्थावाप्तिर्नवतीत्यतः क्रियां दर्शयति । त च्च बंधनं परिज्ञाय विशिष्टया क्रियया संयमानुष्ठानरूपया त्रोटयेदपनयेदात्मनः पृथक्कुर्या त्परित्यजेद्वा । एवं चानिहिते जंबूस्वाम्यादिको विनेयो बंधादिस्वरूपं विशिष्टं जिज्ञासुः प प्रह ॥ किमाह किमुक्तवान् बंधनं वीरस्तोर्थकत् किंवा जानन्नवगच्छंस्तद्वंधनं त्रोटयति ततो वा त्रुट्यतीति श्लोकार्थः ॥ १ ॥ बंधनस्वरूपनिर्वचनायाह ॥ (चित्तमंतमचित्तं वे त्यादि) ॥ इह बंधनं कर्म तद्धेतवो वाऽजिधीयते ॥ तत्र न निदानमंतरेण निदानिनो जन्मेति निदानमेव दर्शयति ॥ तत्रापि सर्वारंजाः कर्मोपादानरूपाः प्रायश आत्मात्मी यग्रहोन्नानामिति कृत्वाऽदौ परिग्रहमेव दर्शितवान् ॥ चित्तमुपयोगो ज्ञानं तद्विद्यते य स्य तच्चित्तवत् द्विपदचतुष्पदादि । ततो न्यदचित्तवत् कनकरजतादि तदुनयरूपमपि परि ग्रहं परिगृह्य कृशमपि स्तोकमपि तृणतुषादिकमपीत्यर्थः । यदि वा कसनं कसः परिग्रह ग्रहणबुद्ध्या जीवस्य गमनपरिणाम इति यावत् । तदेवं स्वतः परिग्रहं परिगृह्यान्यान्वा ग्राहयित्वा गृह्यतो वान्याननुज्ञाय दुःखयतीति दुःखमष्टप्रकारं कर्म तत्फलं वा असा तोदयादिरूपं तस्मान्न मुच्यत इति । परिग्रहाग्रह एव परमार्थतो नर्थमूलं नवति । तथा चोक्तं । 'ममाहमिति चैष यावदनिमानदाहज्वरः कृतांतमुखमेव तावदिति न प्रशांत्युन्न यः ॥ यशःसुखपिपासितैरयमसावनर्थीतरैः परैरपसदः कुतोपि कथमप्यपाकष्यते' ॥ १ ॥ तथाच ॥ क्षेपस्यायतनं धृतेरपचयः क्हांतेः प्रतीपो विधिव्याक्षेपस्य सुहृन्मदस्य नवनं ध्या नस्य कष्टो रिपुः ॥ दुःखस्य प्रभवः सुखस्य निधनं पापस्य वासो निजः प्राज्ञस्यापि परिग्र हो ग्रहश्च क्लेशाय नाशायच' ॥ १ ॥ २ ॥

सयं निवायए पाणे, अड्वाऽन्नेहिं घायए ॥ हणंतं वा एणुजा
णाइ, वेरं वडुइ अप्पणो ॥ ३ ॥ जेस्सिं कुले समुप्पन्ने जेहिं वा सं
वसे नरे ॥ ममाइ लुप्पई बाले, अस्से अस्सेहिं मुब्बिए ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे ज्यां परिग्रह त्यां आरंज होय, अने ज्यां आरंज त्यां प्राणातिपात होय
एवुं देखाडेढे. ते परिग्रहवंत पुरुष असंतोषी ठतो ते परिग्रह उपार्जवाने अर्थे, अने
उपार्जन करेलो परिग्रह राखवाने अर्थे सयंके० पोते, पाणेके० प्राणीउनो, निवायएके०
निपात एटले विनाश करे, अड्वाके० अथवा अन्नेहिं घायएके० अनेरा पासे प्रा
णीउनी घात करावे; वाके० अथवा हणंतं के० जे प्राणीउने हणतो होय अर्थात् प्रा
णीउनो विनाश करतो होय तेने अणुजाणाइके० अनुमोदवे करी. प्राणीउनी घात कर
तो थको अथवा करावतो थको अप्पणोके० आत्माने वेरंवडुइके० वैरनी वृद्धी करेढे. ते
थी जे दुःख परंपरारूप बंधन तेथकी बुटे नही ॥ ३ ॥ वली पण बंधन आश्रयां कहेढे. जेस्सिं
कुले समुप्पन्नेके० रातोडादिक जे कुलमां उत्पन्न थयो, अथवा जेहिंवा संवसे के० जेनीसाथे
वास वसे, एटले पांसुकीडादिक करे. एवा नरेके० मनुष्य जे माता, पिता, नाई, बेहेन,
नार्या, अने मित्रादिक तेने विषे ममाइके० ममत्वनो करनार एटले मातापितादिकनी
साथे स्नेह करतो एवो बालेके० अज्ञानी जीवते लुप्पइके० कर्म संसारचक्रमांहे न
मतो थको पीडायढे, ते मनुष्य केवोढे तोके अस्सेअस्सेहिके० अन्य अन्य एटले प्रथ
म माता पिता, तदनंतर नाईने विषे, तदनंतर पुत्रपौत्रादिक, एम अन्य अन्यने विषे
मुब्बिएके० मूर्छित एटले मूर्छा पामतो थको स्नेहे करी पीडायढे. ॥ ४ ॥

दीपिका ॥ अथवा प्रकारांतरेण बंधनमेवाह । सयंतीति ॥ सपरिग्रहवान् स्वयमात्मना
प्राणानतिपातयेत् जीवान् हिंस्यात् । अथवा अन्यैः परैरपि घातयति घ्नतश्चान्याननु
जानीते तदेवं कृतकारित्तानुमतिनिः प्राणिघातं कुर्वन्नात्मनो वैरं वर्धयति ततश्च बंधनान्न
मुच्यते इति ज्ञावः ॥ ३ ॥ पुनर्बंधनमेवाश्रित्याह । जेस्सिमिति । यस्मिन् कुले जातो यैर्वा
मित्रैर्नार्यादिनिर्वा सह संवसेन्नरः तेषु मित्रपितृमातृनार्यादिषु ममायमिति ममत्ववान्
लुप्प्यते ममत्वजनितेन कर्मणा बाध्यते । बालो मूर्खः विवेकरहितत्वादन्येषु च मूर्छि
तो ममत्वबहुल इत्यर्थः ॥ ४ ॥

टीका ॥ तथाच परिग्रहेष्वप्राप्तनष्टेषु कांक्षाशोकौ प्राप्तेषु च रक्षणमुपजोगे वाऽतृप्तिरि
त्येवं परिग्रहे सति दुःखात्मकाबंधनान्न मुच्यत इति परिग्रहवतश्चावश्यंनाव्यारंजस्त
स्मिंश्च प्राणातिपात इति दर्शयितुमाह । सयंनिवायएपाणे इत्यादि । यदि वा प्रकारांत

रेण बंधनमेवाह । सयंतीत्यादि । स परिग्रहवानसंतुष्टो नूयस्तदर्जनपरः समार्जितोप
 इवकारिणि च द्वेषमुपगतस्ततः स्वयमात्मना त्रिन्यो मनोवाक्कायेन्य आयुर्बलशरीरेन्यो
 वा पातयेत् च्यावयेत् प्राणान् प्राणिनः । अकारलोपादा अतिपातयेत् प्राणानिति । प्रा
 णाश्रामी । पंचेंडियाणि त्रिविधं बलंच, उद्धासनिश्वासमथान्यदायुः ॥ प्राणा दशैते जगव
 त्रिरुक्ता, स्तेषां वियोजीकरणं तु हिंसा ॥ १ ॥ तथा स परिग्रहाग्रही न केवलं स्वतो व्या
 पादयति अपरैरपि घातयति घ्नतश्चान्यान् समनुजानीते तदेव कृतकारितानुमतिनिः
 प्राण्युपमर्दनेन जन्मांतरशतानुबंध्यात्मनो वैरं वर्धयति । ततश्च दुःखपरंपरारूपबंधनान्न
 मुच्यत इति । प्राणातिपातस्य चोपलक्षणार्थत्वात् मृषावादादयोपि बंधहेतवो इष्टव्या
 इति ॥ ३ ॥ पुनर्बंधनमेवाश्रित्याह । (जेस्सिमित्यादि) । यस्मिन् राष्ट्रकूटादौ कुले जातो
 यैर्वा सह पांसुक्लीप्तैर्यैर्नार्यादिनिर्वा सह संवसेन्नरस्तेषु मातृपितृत्रातृजनिनीनार्यावय
 स्यादिषु ममायमिति ममत्ववान् स्निह्यन् लुप्यते विलुप्यते ममत्वजनितेन कर्मणा
 नारकतिर्यङ्मनुष्यामरलक्षणे संसारे त्रम्यमाणो बाध्यते पीड्यते । कोसौ बालोऽङ्कः स
 दसदिवेकरहितत्वादन्येष्वन्येषु च मूर्धितो गृहोध्युपपन्नो ममत्वबहुल इत्यर्थः । पूर्वं
 तावन्मातापित्रोस्तदनुचार्यायां पुनः पुत्रादौ स्नेहवानिति ॥ ४ ॥

वित्तं सोयरिया चेव, सवमेयं नताणइ ॥ संखाए जीविअं चेवं,
 कम्मुणा उ तिउट्टइ ॥ ५ ॥ एए गंथे विउक्कम्म, एगे समणमाह
 णा ॥ अयाणंता विउस्सित्ता सत्ता कामेहि माणवा ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे जे प्रथम कह्यं हतुंके, कहेवुं जाणतो यको बंधन त्रोडे ते कहेवे. वित्तं
 के० धनधान्यादिक सचित्त तथा अचित्त वस्तु अने सोयरियाके० जाइ प्रमुख कौटुंबि
 क स्वजनादिक चेवके० वली सवमेयंके० ए सर्व जे कुटुंबादिक स्नेहवंतवे, ते शारीरी,
 मानसी वेदना नोगवता यका ए जीवने नताणइके० त्राण जणी न आय. एवुं जाणी
 ने जीवियंचके० जे प्राणीउनुं जीवतव्य अटपवे. एवंके० एवुं संखाएके० जाणीने, जी
 वितव्य प्राणीउने एटले परिग्रह प्राणिघात अने स्वजन स्नेहादिक बंधननां स्थानने इ
 परिज्ञाये जाणीने, प्रत्याख्यान परिज्ञाये ठांमिने, कम्मुणाउ तिउट्टइके० कर्म यकी बूटे अ
 र्थात् कर्म यकी वेगलो आय. ॥ ५ ॥ हवे स्वसमयनो अधिकार कही परसमयनो
 अधिकार कहेवे. एएगंथेके० ए अरिहंतना नाषित ग्रंथ जे करुणारसमय वे. ते
 ने ठांमीने स्वेह्याये रचित ग्रंथोने विषे विउक्कम्मके० आसक्त यका, एगेसमणके० एक
 शाक्यादिकना श्रमण, बीजा बृहस्पतिमतानुसारी एवा माहणा के० ब्राह्मण ए अया
 णंताके० परमार्थना अजाण यका विउस्सित्ता के० विविध प्रकारे उत्प्रबलपणे पोताना

ग्रंथनेविषे सत्ता एटले बंधाणा, एतावतां आपणा मतना कदाग्रही एवा ठतां माणवाके० पु
रुप जे ठे, ते पोतपोताना मतना अनुरागेकरी, कामेहि के० इहामदनादिक तेनेविषे सत्ता
के० आसक्त थका प्रवर्त्तेठे एटले पोतानो मार्ग लोकोमांहे प्रसिद्धपणे सारो करी देखावेठे.

॥ दीपिका—किं जानन् बंधनं त्रोटयतीत्यस्योत्तरमाह । (वित्तमिति) । वित्तं इव्यं तच्च
सचित्तमचित्तं वा । सोदर्यां त्रातृजगिन्यादयः सर्वमेतद्वित्तादिकं संसारे पीडयमानस्य जंतो
र्न त्राणाय न रक्षणाय नवतीति । एतत् संख्याय ज्ञात्वा तथा जीवितं स्वल्पमिति सं
ख्याय उपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याख्याय कर्मणः सकाशात् त्रुटयति अ
पगृह्यत्यसौ । तुर्निश्चये त्रुटयेदेव । यदि वा कर्मणा क्रियया संयमानुष्ठानरूपया बंधनात्
त्रुटयति कर्मणः पृथग्नवतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ स्वसमयं प्रतिपाद्य परसमयंप्रतिपादयितुका
म आह । (एएइति) । एतान् पूर्वोक्तान् ग्रंथान् सूत्रार्थान् व्युत्क्रम्य परित्यज्य एके केचित्
श्रमणब्राह्मणाः श्रमणाः शाक्यादयो ब्राह्मणाश्च (अथाणंता) परमार्थमजानानाः
(विउस्सित्ता) विविधमुत्प्राबल्येन सिता बद्धाः स्वसमयेषु प्रतिबद्धाः संतः कामेषु
च सक्ता वर्ततइति ॥ ६ ॥

॥ टीका—सांप्रतं यदुक्तं प्राक् किंवा जानन् बंधनं त्रोटयतीत्यस्य निर्वचनमाह । (वित्तमित्या
दि) । वित्तं इव्यं तच्च सचित्तमचित्तं वा । तथा सोदर्यां त्रातृजगिन्यादयः सर्वमपि चैत
द्वित्तादिकं संसारांतर्गतस्यासुमतोऽतिकटुकाः शरीरमानसवेदनास्समनुजवतो न त्राणाय
रक्षणाय नवन्तीत्येतत्संख्याय ज्ञात्वा । तथा जीवितं च प्राणिनां स्वल्पमपि तत्संख्याय उप
रिज्ञया । प्रत्याख्यानपरिज्ञया तु सचित्ताचित्तपरिग्रहप्राप्त्युपघातस्वजनस्नेहादीनि बं
धनस्थानानि प्रत्याख्याय कर्मणः सकाशात्त्रुटयति अपगृह्यत्यसौ । तुरवधारणे । त्रुटयेदे
वेति । यदि वा कर्मणा क्रियया संयमानुष्ठानरूपया बंधनात्त्रुटयति । कर्मणः पृथग्न
वतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ अध्ययनार्थाधिकारानिहितत्वात्स्वसमयप्रतिपादनानंतरं परसमयप्र
तिपादनानिधित्सयाऽह । (एएगंथेविउक्कम्मेत्यादि) । एतानंतरोक्तान् ग्रंथान् व्युत्क्रम्य प
रित्यज्य स्वरुचिविरचितार्थेषु ग्रंथेषु सक्ताः सिताः बद्धा एके न सर्वे इति संबंधः । ग्रंथा
तिक्रमश्चैतेषां तदुक्तार्थानन्युपगमात् । अनंतरग्रंथेषु चायमर्थोऽनिहितस्तद्यथा जीवा
स्तित्वे सति ज्ञानावरणीयादि कर्मबंधनं तस्य हेतवो मिथ्यात्वाविरतिप्रमादादयः परिग्रहा
रंजादयश्च । तत्रोटनं च सम्यक्दर्शनाद्युपायेन मोक्षसंज्ञावश्चेत्येवमादिकः । तदेवमेकै
श्रमणाः शाक्यादयो बार्हस्पत्यमतानुसारिणश्च ब्राह्मणा एतानर्हदुक्तान् ग्रंथानतिक्रम्य
परमार्थमजानाना विविधमनेकप्रकारमुत्प्राबल्येन सिता बद्धाः स्वसमयेष्वनिनिविष्टाः ।
तथा च शाक्या एवं प्रतिपादयन्ति । यथा सुखदुःखेष्वादिषज्ञानाधारभूतो नास्त्यात्मा

कश्चित् किंतु विज्ञानमेवैकं विवर्ततइति । कृणिकाः सर्वसंस्काराइत्यादि । तथा सां
ख्या एवं व्यवस्थिताः । सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्था प्रकृतिः प्रकृतेर्महान् महतोहंकार
स्तस्माज्जणश्च षोडशकस्तस्मात्षोडशकादपि पञ्चनूतानि चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमित्या
दि । वैशेषिकाः पुनराहुः । इव्य, गुण, कर्म, सामान्य, विशेष, समवायाः षट् पदा
र्याइति । तथा नैयायिकाः प्रमाणप्रमेयादीनां पदार्थानामन्वयव्यतिरेकपरिज्ञाना
न्निःश्रेयसाधिगमइति व्यवस्थिताः । तथा मीमांसकाश्चोदनालक्षणोधर्मो नच सर्वज्ञः क
श्चिद्विद्यते मुक्त्यन्तावश्चेत्येवमाश्रिताः । चार्वाकास्त्वेवमनिहितवंतो यथा नास्तिकश्चि
त्परलोकयायी नूतपञ्चकाद्यतिरिक्तः पदार्थो नापि पुण्यपापे स्तइत्यादि । एवंचांगीकृत्यै
ते लोकायतिकाः । मानवाः पुरुषाः सक्ता गृक्षा अध्युपपन्नाः कामेष्विष्टामदनरूपेषु । त
थाचोचुः । एतावानेव पुरुषो, यावानिन्द्रियगोचरः ॥ नष्टकपदं पश्य, य इदं त्यबहुश्रुताः
॥ १ ॥ पिब खाद च साधु शोचने, यदतीतं वरगात्रि तन्न ते ॥ नहि जीरु गतं निवर्तते,
समुदयमात्रमिदं कलेवरं ॥ २ ॥ एवं ते तंत्रांतरीयाः स्वसमर्थार्थवासितांतःकरणाः सं
तो नगवदहं दुक्तं ग्रंथार्थमज्ञातपरमार्थाः समतिक्रम्य स्वकीयेषु ग्रंथेषु सिताः संबन्धाः
कामेषु च सक्ताइति ॥ ६ ॥

संति पंच महप्पूया, इहमेगेसि माहिया ॥ पुढवी आउ तेऊ वा,

वाउ आगासपंचमा ॥ ७ ॥ एए पंच महप्पूया, तेप्पो एगोत्ति

आहिया ॥ अहतेसिं विणासेणं, विणासो होइ देहिणो ॥ ८ ॥

अर्थ-हवे ग्रंथकार प्रथम चार्वाकनुं मत देखाडेढे. संतिपंचमहप्पूया के० ते चार्वा
क एम कहेढे के जगतमां सर्वलोकव्यापी पंचमहानूत ठे. इहके० आ लोकमांहे, एगेसिं
के० कोइ एक नूतवादी तेना मतने विषे आहियाके० कह्याढे. ते कोण? तोके० पुढवी
के० पृथ्वी कठिणरूप ठे, आउके० अप्प ते इव्य लक्षणठे, तेऊके० तेज उष्मरूप,
वाउके० वायु चलन लक्षण अने पंचमाके० पांचमुं आगासके० आकाश अवकाश
लक्षण ठे, ॥७॥ हवे एनुंज विशेष कहेढे. एएपंचमहप्पूयाके० ए पूर्वे कह्याते जे पंचमहा
नूत तेप्पो के० ते थकीज एगोत्ति के० कोइ एक चिडूप ते नूत थकी अव्यतिरिक्त एवो
आहिया के० आत्मा होय ठे; परंतु जेम ए पांच नूत थकी पृथक् नूत एवो अन्य कोइ
बीजो आत्मा ठे, एवी रीते जे बीजा दर्शनी कल्पना करेढे तेम नथी. केमके ए परलो
कनो जनार, सुखदुःखनो जोगवनार जीव एवो पदार्थ कोइ बीजो नथी, एम ते
चार्वाक कहेढे तेमने कोइ परवादी एम पूढे के, अहो चार्वाको जो ! तमारे मते पंचम
हानूत थकी अन्य कोइ आत्मा एवो पदार्थ नथी, तो मरण पाम्यो एम कोण कहेवाय?

हवे एनो उत्तर चार्वाक दर्शनीयो कहेठे. अहएसिंके० अथ एटले हवे एसिं एटले ए पंच महानूत जे ठे तेना विणासेणं के० विनाश थकी, देहिणो के० जीवनो पण विणासो होइ के० विनाश होयठे. परंतु जे एवुं कहेठे के आत्मा चवीने अन्यत्र स्थाने जायठे. कर्मना वंशथकी सुखी दुःखी आयठे, ते सर्व सुग्धरंजन जाणवुं ॥ ८ ॥

॥ टीपिका—सांप्रतं नास्तिकमतमाश्रित्याह । (संतीति) संति पंचमहानूतानि इह अस्मिन् लोके एकेषां नूतवादिनामाख्यातानि तत्त्वार्थकृतानि । तैर्वा नूतवादिनिर्नास्ति कैराख्यातानि स्वयमंगीकृतानि । परेषां च प्रतिपादितानि तानि चामूनि । (पुढवीत्यादि) । पृथ्वी १ आपो जलं २ तेजो वह्निः ३ वायुः ४ आकाशं पंचमं येषां तानि । ननु सांख्यादिनिरपि नूतानि मन्यंत एव । तत्कथं चार्वाकमतापेक्षयैव नूतोपन्यास इति चेदुच्यते । सांख्यादिनिर्हि प्रधानाहंकारादिकं तथा कालविगात्मादिकं चान्यदपि वस्तुजातमंगीक्रियते । चार्वाकैस्तु नूतव्यतिरिक्तं नात्मादि किंचिन्मन्यत इति तन्मताश्च येषैवायं सूत्रोपन्यास इति ॥९॥ चार्वाकमतांगीकारमेवाह । (एत इति) । एतानि पंचमहानूतानि तेन्यो नूतेन्यः कायाकारपरिणतेन्य एकः कश्चिच्चिद्रूपो नूताव्यतिरिक्त आत्मा नवति ननु कश्चिदपरः परलोकयायी जीवाख्यः पदार्थोस्तीत्येवमाख्यातवतस्ते । ननु यदि नूतेन्योन्यः कश्चिदात्मा नास्ति कथं तर्हि मृत इति व्यपदेशइत्याशंकायामाह । (अहतेसिंति) । अथ तेषां नूतानां विनाशोऽपगमे देहिनो देवदत्तादेर्विनाशो नवति ततश्च मृत इत्युच्यते न पुनर्जीवापगम इति । अत्रैतन्मतनिर्लोठनयुक्तयो वृत्तितोऽवसेयाः ॥१०॥

॥ टीका—सांप्रतं विशेषेण सूत्रकार एव चार्वाकमतमाश्रित्याह । (संतिपंचमहानूतानि इत्यादि) । संति विद्यंते महान्ति च तानि नूतानि च महानूतानि । सर्वलोकव्यापित्वान्महत्त्वविशेषणं । अनेन च नूतानाववादिनिराकरणं इष्टव्यं । इहास्मिन् लोके एकेषां नूतवादिनामाख्यातानि प्रतिपादितानि तत्त्वार्थकृता तैर्वा नूतवादिनिर्बाहिस्पत्यमतानुसारिजिराख्यातानि स्वयमंगीकृतान्यन्येषां च प्रतिपादितानि । तानि चामूनि । तद्यथा । पृथिवी कठिनरूपा । आपो इवलक्षणाः । तेज उष्णरूपं । वायुश्चलनलक्षणः । आकाशं सुषिरलक्षणमिति तच्च पंचमं येषां तानि । तथा । एतानि सांगोपांगानि प्रसिद्धत्वात् प्रत्यक्षप्रमाणवसेयत्वाच्च न कैश्चिदपहोतुं शक्यानि । ननु च सांख्यादिनिरपि नूतान्यन्युपगतान्येव । तथाहि । सांख्यास्तावदेवमूचुः । तद्यथा । सत्त्वरजस्तमोरूपात्प्रधानान्महान् बुद्धिरित्यर्थः । महतोऽहंकारोऽहमितिप्रत्ययस्तस्मादप्यहंकारात्पोडशकोण ए उत्पद्यते । सचायं । पंच स्पर्शादीनि बुद्धींशियाणि वाक्पाणिपादपायूपस्थरूपाणि पंच कर्मेन्द्रियाणि । एकादश मनः । पंचतन्मात्राणि । तद्यथा । गंधरसरूपस्पर्शशब्दत

न्मात्राख्यानि । तत्र गंधतन्मात्रात्पृथिवी गंधरसरूपस्पर्शवती । रसतन्मात्रादापो रस
रूपस्पर्शवत्यः । रूपतन्मात्रात्तेजो रूपस्पर्शवत् । स्पर्शतन्मात्राद्वायुः स्पर्शवान् । शब्द
तन्मात्रादाकाशं गंधरसरूपस्पर्शवर्जितमुत्पद्यतइति । तथा वैशेषिका अपि नूतान्यनि
हितवन्तः । तद्यथा । पृथिवीत्वयोगात्पृथिवी । साच परमाणुलक्षणा नित्या । द्रव्यणुकादि
प्रक्रमनिष्पन्नकार्यरूपतया त्वनित्या । चतुर्दशनिर्गुणैरूप, रस, गंध, स्पर्श, संख्या, परि
माण, पृथक्त्व, संयोग, विनाग, परत्वा, परत्व, गुरुत्व, द्रवत्व, वेगाख्यैरुपेता । तथा
त्वयोगादापस्तांश्च रूपरसस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविनागपरत्वापरत्वगुरुत्व
स्वाभाविकद्रवत्वस्नेहवेगवत्यस्तासु च रूपं शुक्लमेव रसो मधुरएव स्पर्शः शीतएवेति ।
तेजस्त्वानिसंबंधात्तेजः । तच्च रूपस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविनागपरत्वापरत्वनै
मित्तिकद्रवत्ववेगाख्यैरेकादशनिर्गुणैर्गुणवत् । तत्र रूपं शुक्लं नास्वरं च । स्पर्शः उष्णएवेति ।
वायुत्वयोगाद्वायुः । सचानुष्मशीतस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविनागपरत्वापरत्व
वेगाख्यैर्नवनिर्गुणैर्गुणवान् । हृत्कंपशब्दानुष्मशीतस्पर्शलिंगं । आकाशमिति परिचाषिकी
संज्ञा एकत्वात्तस्य । तच्च संख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविनागशब्दाख्यैः षड्निर्गुणैर्गुण
वत् । शब्दलिंगंचेत्येवमन्यैरपि वादिनिर्नूतसद्भावाश्रयणो किमिति लोकायतिकमतापेक्ष
या नूतपंचकोपन्यासइत्युच्यते । सांख्यादिनिर्दिष्टा प्रधानात्साहंकारिकं तथा कालदिगात्मा
दिकं चान्यदपि वस्तुजातमन्युपेयते । लोकायतिकैस्तु नूतपंचकव्यतिरिक्तं नात्मादिकं किं
चिदच्युपगम्यते इत्यतस्तन्मताश्रयणेनैव सूत्रार्थो व्याख्यायतइति ॥ ७ ॥ यथा चैतत्त
था दर्शयितुमाह । (एएपंचमहधूयाइत्यादि) । एतान्यनंतरोक्तानि पृथिव्यादीनि पंच महो
नूतानि यानि तेन्यः कायाकारपरिणतेन्य एकः कश्चिच्चिद्रूपो नूताव्यतिरिक्त आत्मा
नवति न नूतेन्यो व्यतिरिक्तोऽपरः कश्चित्परः परिकल्पितः परलोकानुयायी सुखदुःखनो
क्ता जीवाख्यः पदार्थोस्तीत्येवमाख्यातवन्तस्ते । तथाहि । एवं प्रमाणयन्ति । न पृथिव्यादि
व्यतिरिक्त आत्माऽस्ति तदग्राहकप्रमाणानावात् ॥ प्रमाणं चात्र प्रत्यक्षमेव नानुमानादिकं ।
तत्रैन्द्रियेण साक्षादर्थस्य संबंधानावाद्वाच्यनिचारसंनवः । सति च व्यनिचारसंनवे सदृशो च
बाधासंनवे तद्वद्गुणमेव दूषितं स्यादिति सर्वत्रानाश्वासः । तथाचोक्तं । हस्तस्पर्शादि
बाधेन, विषमे पथि धावता ॥ अनुमानप्रधानेन, विनिपातो न दुर्जनः ॥ १ ॥ अनुमानं
चात्रोपलक्षणमागमादीनामपि । साक्षादर्थसंबंधानावाद्वास्तस्पर्शनेनैव प्रवृत्तिरिति ।
तस्मात्प्रत्यक्षमेवैकं प्रमाणं । तेन च नूतव्यतिरिक्तस्यात्मनो न ग्रहणं । यत्तु चैतन्यं ते
षूपलभ्यते तन्नूतेष्वेव कायाकारपरिणतेष्वव्यव्यज्यते मद्यांगेषु समुदितेषु मदशक्तिवदि
ति । तथा न नूतव्यतिरिक्तं चैतन्यं तत्कार्यत्वाद्धटादिवदिति । तदेवं नूतव्यतिरिक्तस्या
त्मनोऽनावाद्नूतानामेव चैतन्यानिव्यक्तिर्जलस्य बुद्बुदादिव्यक्तिवदिति । केषांचिन्नोकाय

तिकानामाकाशस्यापि नूतत्वेनान्युपगमाद्भूतपंचकोपन्यासो न दोषायेति । ननुच यदि नूतव्यतिरिक्तोऽपरः कश्चिदात्माख्यः पदार्थो न विद्यते कथं तर्हि मृतइति व्यपदेश इत्याशं क्याह । अथै पां कायाकारपरिणतौ चैतन्यानिव्यक्तौ सत्यां तदूर्ध्वतेषामन्यतमस्य विनाशेऽपगमे वायोस्तेजसश्चोनयोर्वा देहिनो देवदत्ताख्यस्य विनाशेऽपगमो नवति ततश्च मृतइति व्यपदेशः प्रवर्तते न पुनर्जीवापगमइति नूताव्यतिरिक्तचैतन्यवादिपूर्वपक्षइति । अत्र प्रतिसमाधानार्थं निर्युक्तिकृदाह । “पंचाहं संजोए,अस्मृगुणाणंच चेयणाइगुणो । पंचिंदियगाणां,एअस्मृगुणियं मुणइ अस्मो ॥३॥ (पंचाहंसंजोएइत्यादि) । पंचानां पृथिव्यादीनां नूतानां संयोगे कायाकारपरिणामे चैतन्यादिकः । आदिशब्दात् नाषाचक्रमणादिकश्च गुणो न नवतीति प्रतिज्ञा । अन्यादयस्त्वत्र हेतुत्वेनोपात्ताः । दृष्टान्तस्त्वन्यूह्यः । सुजनत्वात्तस्यनोपादानं । तत्रेदं चार्वाकः प्रष्टव्यः । यदेतन्नूतानां संयोगे चैतन्यमनिव्यज्यते तत्किं तेषां संयोगेपि स्वातंत्र्येवाऽहोस्वित्परस्परापेक्षया पारतंत्र्ये इति । किंचाऽतः ॥ न तावत्स्वातंत्र्ये यत आह । (अस्मृगुणाणंचेति) चैतन्यादन्ये गुणा येषां तान्यन्यगुणानि । तथा ह्याधारकावित्यगुणा पृथिवी इव्यगुणा आपः पृथ्वीगुणं तेजः । चलनगुणो वायुः श्रवणाह्वानगुणमाकाशमिति । यदि वा प्रागनिहिता गंधादयः पृथिव्यादीनामेकैकपरिहान्याऽन्येगुणाश्चैतन्यादिति । तदेवं पृथिव्यादीन्यन्यगुणानि । च शब्दो द्वितीयविकल्पवक्तव्यतासूचनार्थः । चैतन्यगुणो साध्ये पृथिव्यादीनामन्यगुणानां सतां चैतन्यगुणस्य पृथिव्यादीनामेकैकस्याप्यनावाप्ततत्समुदायाच्चैतन्याख्यो गुणः सिद्ध्यतीति । प्रयोगस्तत्र नूतसमुदायः स्वातंत्र्ये सति धर्मित्वेनोपादीयते न तस्य चैतन्याख्यो गुणोस्तीति । साध्यो धर्मः पृथिव्यादीनामन्यगुणत्वात् । योयोन्यगुणानांसमुदायस्तत्रतत्राऽपूर्वगुणोत्पत्तिर्न नवतीति । यथा सिकतासमुदाये स्निग्धगुणस्य तैलस्य नोत्पत्तिरिति घटपटसमुदाये वा न स्तंजाद्याविर्जावइति । दृश्यते च कार्ये चैतन्यं तदात्मगुणो नविष्यतीति न नूतानामिति । अस्मिन्नेवसाध्ये हेत्वंतरमाह । (पंचिंदियगाणांति) । पंच च तानि स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्राख्यानींद्रियाणि तेषां स्थानान्यवकाशास्तेषां चैतन्यगुणानावाप्तनूतसमुदाये चैतन्यं । इदमत्र हृदयं । लोकायतिकानां हि अपरस्य इष्टुरनन्युपगमादिन्द्रियाण्येव इष्टृणि । एतेषां च यानि स्थानान्युपादानकारणानि तेषामचिद्रूपत्वान्न नूतसमुदाये चैतन्यमिति । इन्द्रियाणां चामूनि स्थानानि । तद्यथा । श्रोत्रेन्द्रियस्याकाशं सुषिरात्मकत्वात् । घ्राणेन्द्रियस्य पृथिवी तदात्मकत्वात् । चक्षुरिन्द्रियस्य तेजस्तद्रूपत्वात् । एवं रसनेन्द्रियस्यापः । स्पर्शनेन्द्रियस्य वायुरिति । प्रयोगश्चात्र नेन्द्रियाण्युपलब्धिमन्ति तेषामचेतनगुणारब्धत्वात् । यद्यदचेतनगुणारब्धं तत्तदचेतनं । यथा घटपटादीनि । एवमपिच नूतसमुदाये चैतन्यानावएव साधितो नवति । पुनर्हेत्वंतरमाह । (ए अस्मृगुणियंमुण

इत्यस्मिन्ति) । इहेंडियाणि प्रत्येकं जूतात्मकानि तान्येवापरस्य इष्टुरजावाद्रष्टृणि तेषां च प्रत्येकं स्वविषयग्रहणादन्यविषये चाप्रवृत्तेर्नान्यदिंदियज्ञातमन्यदिंदियं जानातीत्यतो मया पंचापि विषया ज्ञाता इत्येवमात्मकः संकलनाप्रत्ययो न प्राप्नोत्यनुनूयते चार्थं तस्मादेकेनैव इष्टा नवतिव्यम् । तस्यैव च चैतन्यं न जूतसमुदायस्येति । प्रयोगः पुनरेवं जूतसमुदाये चैतन्यं तदारब्धेंडियाणां प्रत्येकविषयग्राहित्वे सति संकलनाप्रत्यया जावात् । यदि पुनरन्यगृहीतमप्यन्यो गृह्णीयादेवदत्तगृहीतं यद्गृह्यतेनापि गृह्येत न चैतद्दृष्टमिष्टं चेति । ननुच स्वातंत्र्यपक्षेऽयं दोषः । यदा पुनः परस्परसापेक्षाणां संयोगपारतंत्र्यान्युपगमेन जूतानामेव समुदितानां चैतन्याख्यो धर्मः संयोगवेशादाविर्भवति । यथा किएवादकादिषु मद्यांगेषु समुदितेषु प्रत्येकमविद्यमानापि मदशक्तिरिति तदा कुतोऽस्य दोषस्यावकाश इति । अत्रोत्तरं । गाथायां चशब्दाह्निमनिधीयते । यत्तावदुक्तं । यथा जूतेन्यः परस्परसव्यपेक्षसंयोगजाग्न्यश्चैतन्यमुत्पद्यते । तत्र विकल्पयामः । किमसौ संयोगः संयोगिन्यो निन्नोऽनिन्नो वा । निन्नश्चेत्पञ्चजूतप्रसंगो न चान्यत्पञ्चजूतव्यतिरिक्तसंयोगाख्यजूतग्राहकं नवतां प्रमाणमस्ति । प्रत्यक्षस्यैकस्यान्युपगमात्तेन च तस्याग्रहणात् प्रमाणांतरान्युपगमे च तेनैव जीवस्यापि ग्रहणमस्तु । तथाऽनिन्नो जूतेन्यो जूतानामेव संयोगस्तत्राप्येतच्चिंतनीयं किंजूतानि प्रत्येकं चेतनावंत्यचेतनावन्ति वा । यदि चेतनावन्ति तदा एकेंडियसिद्धिस्तदा समुदायस्य पञ्चप्रकारचैतन्यापत्तिः । अथाचेतनानि तत्रोक्तो दोषो नहि । यद्यत्र प्रत्येकमविद्यमानं तत्समुदाये नवदुपलभ्यते सिकतासु तैलवदित्यादिना । यदप्यत्र पूर्वोक्तं तथा मद्यांगेष्वविद्यमानाऽपि प्रत्येकं मदशक्तिः समुदाये प्राड्भवतीति । तदप्युक्तं । यतस्तत्र किएवादिषु याच यावती शक्तिरुपलभ्यते । तथा हि ॥ किएवे बुबुक्षापनयनसामर्थ्यं त्रिमिजननसामर्थ्यं चोदकस्य तृडपनयनसामर्थ्यमित्यादिनेति जूतानां प्रत्येकं चैतन्याऽन्युपगमे दृष्टान्तदार्ष्टीतिकयोरसाम्यं । किंच जूते चैतन्यान्युपगमे मरणान्नावो मृतकाद्येपि पृथ्व्यादीनां जूतानां सद्भावात् । नैतदस्ति । तत्र मृतका ये वायोस्तेजसो वाऽज्ञावान्मरणसद्भाव इत्यशिक्षितस्योन्नापः । तथाहि । मृतकाये शोफोपलब्धेर्न वायोरज्ञावः कायस्य च पक्तिस्वज्ञावस्य दर्शनान्नाग्रेरिति । अथसूक्ष्मः कश्चिद्विशेषोऽग्निर्वा ततोपगत इति मतिरित्येवं च जीव एव नामांतरेणान्युपगतो नवति । यत्किंचिदेतत् । तथा न जूतसमुदायमात्रेण चैतन्याविर्भावः । पृथिव्यादिष्वेकत्र व्यवस्थापिते चैतन्यानुपलब्धेः । अथकायाकारपरिणतौ सत्यां तदानीव्यक्तिरिष्यते । तदपि न । यतो लेप्यमयप्रतिमायां समस्तजूतसद्भावेऽपि जडत्वमेवोपलभ्यते । तदेवमन्वयव्यतिरेकान्यामालोच्यमानो नार्यचैतन्याख्यो गुणो जूतानां नवितुमर्हति । समुपलभ्यते चार्थं शरीरेषु । तस्मात् पारिशेषात् जीवस्यैवायमिति स्वदर्शनपक्षपातं विहायांगीक्रियतामिति ।

यच्चोक्तं प्राक् न पृथिव्यादिव्यतिरिक्त आत्माऽस्ति तद्ग्राहकप्रमाणान्नावात् । प्रमाणं चात्र प्रत्यक्षमेवैकमित्यादि तत्र प्रतिविधीयते । यत्तावदुक्तं प्रत्यक्षमेवैकं प्रमाणं नानुमानादिकमित्येतदनुपासितगुरोर्वचः । तथाहि । अर्थाविसंवादकं प्रमाणमित्युच्युते प्रत्यक्षस्य च प्रामाण्यमेव व्यवस्थाप्यते । कश्चित्प्रत्यक्षव्यक्तीर्धर्मित्वेनोपादाय प्रमाणयति । प्रमाणमेता अर्थाऽविसंवादकत्वादनुभूतप्रत्यक्षव्यक्तिवत् । नच तानिरेव प्रत्यक्षव्यक्तिभिः स्वसंविदितानिः परंव्यवहारयितुमयमीशस्तासां स्वसन्निविष्टत्वान्मूकत्वाच्च । प्रत्यक्षस्य नानुमानं प्रमाणमित्यनुमानेनैवानुमाननिरासं कुर्वेश्चार्वाकः कथं नोन्मत्तः स्यादेवं ह्यसौ तदप्रामाण्यं प्रतिपादयेत् । यथा नानुमानं प्रमाणं विसंवादकत्वादनुभूतानुमानव्यक्तिवदित्येतच्चानुमानमथपरप्रसिध्यैतदुच्यते । तदप्युक्तं । यतस्तत्परप्रसिद्धमनुमानं नवतः प्रमाणमप्रमाणं वा । प्रमाणं चेत्कथमनुमानमप्रमाणमित्युच्यते । अथाप्रमाणं कथमप्रमाणेन सता तेन परः प्रत्याज्यते । परेण तस्य प्रामाण्येनानुपपन्नत्वादिति चेत्तदप्यसांप्रतं । यदिनाम परो मौढ्यादप्रमाणमेव प्रमाणमित्यवध्यस्यति । किं नवताऽतिनिपुणेनापि तेनैवाऽसौ प्रतिपाद्यते । यो ह्यन्यो गुडमेव विषमपि मन्यते किं तस्य मारयितुकामेनापि बुद्धिमता गुडएव दीयते । तदेवं प्रत्यक्षानुमानयोः प्रामाण्याप्रामाण्ये व्यवस्थापयतो नवतोऽनिष्ठतोपि बलादायातमनुमानस्य प्रामाण्यं । तथा स्वर्गापवर्गवेवतादेः प्रतिषेधं कुर्वन् नवान् केन प्रमाणेन करोति न तावत्प्रत्यक्षेण प्रतिषेधं कर्तुं पार्यते । यतस्तत्प्रत्यक्षं प्रवर्तमानं वा तन्निषेधं विदध्यान्निवर्तमानं वा । न तावत्प्रवर्तमानं तस्याऽज्ञावविषयत्वविरोधात् । नापि निवर्तमानं । यतस्तच्च नास्ति तेन च प्रतिपत्तिरित्यसंगतं । तथाहि । व्यापकविनिवृत्तौ व्याप्यस्यापि निवृत्तिरिष्यते ॥ न चार्वाकदर्शितप्रत्यक्षेण समस्तवस्तुव्याप्तिः संजाव्यते । तत्कथं प्रत्यक्षविनिवृत्तौ पदार्थव्यावृत्तिरिति । तदेवं स्वर्गादेः प्रतिषेधं कुर्वता चार्वाकेणाऽवश्यं प्रमाणांतरमन्युपगतं । तथाऽन्यानिप्रायविज्ञानान्युपगमादत्र स्पष्टमेव प्रमाणांतरमन्युपगतं । अन्यथा कथं परावबोधाय शास्त्रप्रणयनमकारि चार्वाकेणेत्यलमतिप्रसंगेन । तदेवं प्रत्यक्षादन्यमपि प्रमाणमस्ति तेनात्मा सेत्स्यति किंपुनस्तदिति चेदुच्यते । अस्त्यात्मा । असाधारणतत्त्वगुणोपलब्धेश्चक्षुरिन्द्रियवत् । चक्षुरिन्द्रियं हि न साक्षादुपलभ्यते । स्पर्शनादीन्द्रियाऽसाधारणरूपविज्ञानोत्पादनशक्त्या त्वनुमीयते । तथात्मापि पृथिव्याद्यसाधारणगुणोपलब्धेरस्तीत्यनुमीयते । चैतन्यं च तस्यासाधारणगुणस्त्येतत्पृथिव्यादिभूतसमुदाये चैतन्यस्य निराकृतत्वादवसेयं । तथास्त्यात्मा समस्तैन्द्रियोपलब्धार्थसंकलनाप्रत्ययसम्भावात् । पञ्चगवाहान्यनन्योपलब्धार्थसंकलनाविधाय्येकदेवदत्तवत् । तथाऽत्माऽर्थेऽष्टा नैन्द्रियाणि । तद्विगमे हि तदुपलब्धार्थस्मरणात् । गवाहोपरमेऽपि तद्वारोपलब्धार्थस्मर्तृदेवदत्तवत् । तथाथी

पत्याप्यात्मास्तीत्यवसीयते । तथापि सत्यपि पृथिव्यादिनूतसमुदाये लेप्यकर्मादौ न सु
खदुःखेष्वादिप्रयत्नादिक्रियाणां सद्भाव इत्यतः सामर्थ्यादवसीयते । अस्ति नूतातिरिक्तः
कश्चित्सुखदुःखेष्वादीनां क्रियाणां समवायिकारणं पदार्थः सचात्मेति । तदेवं प्रत्यक्षानुमा
नादिपूर्विकाऽन्याप्यर्थापत्तिरन्यूह्या । तस्यास्त्वदं लक्षणं । प्रमाणषट्कविज्ञातो, यत्रार्थो
नान्यथा नवेत् ॥ अदृष्टं कल्पयेदन्यं, सार्थापत्तिरुदाहृता ॥ १ ॥ तथाऽगमादप्यस्तित्वमवसे
यं । सचायमागमः । अहिमेध्यायाववाइएइत्यादि । यदि वा किमत्राऽपरप्रमाणचिंतया
सकलप्रमाणज्येष्ठेन प्रत्यक्षेणैवात्मास्तीत्यवसीयते । तज्जुणस्य ज्ञानस्य प्रत्यक्षत्वात् । ज्ञान
गुणस्य च गुणिनोऽनन्यत्वात् । प्रत्यक्षएवात्मा रूपादिगुणाप्रत्यक्षत्वेन पटादिप्रत्यक्षवत् ।
तथा ह्यहं सुख्यहं दुःख्येवमाद्यहंप्रत्ययग्राह्यऽस्त्यात्माप्रत्यक्षः । अहंप्रत्ययस्य स्वसंविद्रूपत्वा
दिति । ममेदं शरीरं पुराणं कर्मेति च शरीराद्भेदेन निर्दिश्यमानत्वादित्यादीन्यन्यान्यपि
प्रमाणानि जीवसिद्धावन्यूह्यानीति ॥ तथा यदुक्तं । न नूतव्यतिरिक्तं चैतन्यं तत्कार्यत्वा
त् घटादिवदित्येतदप्यसमीचीनं । हेतोरसिद्धत्वात् । तथाहि । न नूतानां कार्यं चैतन्यं
तेषामतज्जुणत्वात् नूतकार्यचैतन्ये संकलनाप्रत्ययासंज्ञवाच्चेत्यादिनोक्तप्रायमतोस्त्यात्मा
नूतव्यतिरिक्तो ज्ञानाधारइत्युक्तं । ननुच किं ज्ञानाधारनूतेनात्मना ज्ञानाद्भिन्नेनाश्रितेन
यावता ज्ञानादेव सर्वसंकलनाप्रत्ययादिकं सेत्स्यति किमात्मनांतर्गडुकल्पेनेति । तथाहि ।
ज्ञानस्यैव चिद्रूपत्वाद्भूतैरचेतनैः कायाकारपरिणतैः सह संबंधे सति सुखदुःखेष्वादिप्रय
त्नक्रियाः प्रादुर्ष्यन्ति तथा संकलनाप्रत्ययो नवान्तरगमनंचेति । तदेवं व्यवस्थिते किमात्मना
कल्पितेनेत्यत्रोच्यते । नत्यात्मानमेकमाधारनूतमंतरेण संकलनात्र न्याय्या घटते । तथा
हि । प्रत्येकमिंद्रियैः स्वविषयग्रहणे सति परविषये चाप्रवृत्तेरेकस्य च परिष्ठेत्तुरजावात् ।
मया पंचापि विषयाः परिष्ठिन्ना इत्यात्मकस्य संकलनाप्रत्ययस्याजावादिति । आलय
विज्ञानमेकमस्तीति चेदेवं सत्यात्मनएव नामांतरं नवता कृतं स्यात् । नच ज्ञानाख्यो
गुणो गुणिनमंतरेण नवतीत्यवश्यमात्मना गुणिना जाव्यमिति । सच न सर्वव्यापी
तज्जुणस्य सर्वत्रानुपलब्धमानत्वात् घटवत् । नापि श्यामाकतंडुलमात्रौगुष्ठपर्वमात्रौ वा ।
तावन्मात्रस्योपात्तशरीराव्यापित्वात् त्वक्पर्यंतशरीरव्यापित्वात् त्वचोपलब्धमानगुणत्वा
त् । तस्मात्स्थितमिदमुपात्तशरीरत्वक्पर्यंतव्याप्यात्मेति । तस्य चानादिकर्मसंबन्धस्य क
दाचिदपि सांसारिकस्यात्मनः स्वरूपेऽनवस्थानात् सत्यप्यमूर्तत्वे मूर्तेन कर्मणा संबन्धो न
विरुध्यते । कर्मसंबन्धाच्च सूक्ष्मबादरैकेंद्रियद्वित्रिचतुःपंचेंद्रियपर्याप्तापर्याप्तसाद्यवस्था बहु
विधाः प्रादुर्भवन्ति । तस्य चैकांत्येन कृणिकत्वे ध्यानाध्ययनश्रमप्रत्यभिज्ञानाद्यजावः । ए
कांतनित्यत्वे च नारकतिर्यङ्मनुष्यामरगतिपरिणामाजावः स्यात्तस्मात्स्यादनित्यः स्या
न्नित्यआत्मेत्यलमतिप्रसंगेन ॥ ७ ॥

जहा य पुढवीयूजे, एगे नाणाहि दीसइ ॥ एवं जो कसिणे लोए
विन्नू नाणाहि दीसइ ॥ ए ॥ एवमेगेति जप्पंति, मंदा आरंजणि
स्सिआ ॥ एगे किञ्चा सयं पावं, तिवं डुक्कं नियत्तइ ॥ १० ॥

अर्थ—एम पंचनूतियागता एटले पंच नूतिक वादिनो मत कह्युं. हवे आत्मावैत
वादिनो मत दृष्टांतेकरी कहिये ठैयें. जहाय के० जेम पुढवीयूजेएगे के० पृथ्वीरूप यून
एक ठतां नाणाहिदीसइ के० नदी, समुद्र, पर्वत, नगर अने ग्राम इत्यादि रूप नाना प्रका
रे देखायठे. परंतु विचाले पृथ्वीतुं अंतर कांइ देखातुं नथी एटले पृथ्वी एकज ठे. एवंके०
ए उक्तं न्याये, जो ए वचन परने बोलाववाने अर्थेठे. एटले अहो ? दर्शनीउं तेम कसिणे
लोएके० ए समस्त लोक चराचर स्वरूप एकज ठे एटले आत्मारूप ठे, परंतु विन्नू के०
विद्वान् ते चराचररूप आत्मा. नाणाइ दीसइ के० नानाप्रकारे द्विपद चतुष्पद बहुप
दादिरूप देखाय ठे. परंतु जे एम कहें के, शरीर शरीरने विषे आत्मा जुदो जुदो ठे ते मि
थ्या ठे. यडुक्तं । एकएवहि नूतात्मा, नूते नूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव, दृश्यते ज
लचंडवत् ॥ १ ॥ इत्यादि ॥ ए ॥ हवे जैन एने उत्तर आपेठे. एवं के० ए पूर्वोक्त
न्याये एगेति के० एक एटले कोइ एक परवादी, पोताना ठंदने बलात्कारे एम जप्पंति
के० बोले ठे. ते केवाठे, तोके मंदा के० मंद ठे. एटले सम्यक् ज्ञान विकल ठे; केमके, जो
सर्वत्र आत्मा एकज ठे, बीजो नथी तो जगत्मांहे एगेके० एकेक जीव करसणी प्रमुख
आरंजणिसिआ के० जीवहिंसात्मक आरंजनेविषे निस्सिया एटले आसक्त यका सयंके०
पोते पावं के० पापने किञ्चाके० करीने तिवंडुक्कं के० तीव्र डुःखने नियत्तइ के० पामेठे.
पण अनेरा नथी पामता, तथा जे जीव जगत्मां कांइ असमंजस चौरादिक कर्म करे
ठे, ते ठेदनजेदनादिक अनेक विटंबनाउं पामेठे. अने जे जलो समाचरेठे ते साता पामेठे.
माटे जो सर्वजीवनो आत्मा एकज होय तो सर्व जीवने विटंबना अथवा साता केम न
थवी जोइये ? माटे ए तमारुं वचन मिथ्या ठे; केमके सर्व जीव पोतपोतानी करणीए सु
ख डुःखने पामेठे ॥ १० ॥ ए सर्वगतवादिगता एटले सर्वगत वादीतुं मत कह्युं.

॥ दीपिका— अथ एकात्माऽवैतवादमुद्दिश्याह । (जथायेति) यथा च शब्दोऽपिश
द्वार्थे । सच निन्नः । पृथिव्याःस्तूपः पृथिव्येव वा स्तूपः पृथिवीसंघाताख्योऽवयवी । सच
एकोपि यथा नानारूपः सरित्समुद्रपर्वतनगरग्रामाद्याधारतया विचित्रो दृश्यते । निन्नो
न्नतमृडकठिनरक्तपीतादिजेदेन वा दृश्यते । नच तावता पृथिवीत्वस्यैकस्य जेदो नवति ।
एवं नोऽति परामंत्रणं । कृत्स्नोपि चेतनाचेतनरूपो लोक एको विद्वानेक एवात्मा विद्वान्
ज्ञानपिंडः पृथिव्यादिनूताकारतया नाना दृश्यते । नच तावता तस्यैकस्यात्मतत्त्वस्य जेदो

नवति ॥६॥ अस्योत्तरमाह । (एवमिति) एवमात्माद्वैतवादमाश्रिता एके जल्पन्ति । मंदा जडाः । मंदत्वं चैतेषां युक्तिविकलजीवाऽद्वैतपक्षाश्रयणात् । तथाहि । यद्येकएवात्मा स्यात्तदा एके कृषीवलादय आरंजे जीवहिंसात्मके निःश्रिता आसक्ताः स्वयंपापं कृत्वा तीव्रं नारकादिदुःखं (निगह्यन्ति) आर्षत्वाद्बहुवचनार्थे एकवचनं । निश्चयेन गच्छन्ति । तएवारं नसक्तानान्ये इत्येतन्न स्यात् । यद्येक एवात्मा स्यात्तदा एकेनाप्यशुभे कर्मणि कृते सर्वेषां दुःखं स्यान्नचैवं दृश्यते । तस्मादेकएवात्मेति न युक्तं ॥ १० ॥

॥ टीका ॥ सांप्रतमेकात्माऽद्वैतवादमुद्देशार्थाधिकारप्रदर्शितं पूर्वपक्षयितुमाह । (जहापुठवीत्यादि) दृष्टान्तबलेनैवार्थस्वरूपावगतेः पूर्वदृष्टान्तोपन्यासः । यथेत्युपदर्शने । च शब्दोऽपिशब्दार्थे । संचजिन्नक्रमएकेइत्यस्यानंतरं इष्टव्यः । पृथिव्येव स्तूपा पृथिव्या वा स्तूपः पृथिवीसंघातावयवी । सचैकोपि यथा नानारूपः सरित्समुद्रपर्वतनगरसन्निवेशाद्याधारतया विचित्रो दृश्यते निम्नोन्नतमृडकठिनरक्तपीतादिभेदेन वा दृश्यते । नच तस्य पृथिवीतत्त्वस्यैतावताभेदेन भेदो नवत्येवमुक्तरीत्या । लोइत्यादिपरामंत्रणं । कत्सनोपि लोकश्चेतनाचेतनरूप एकोविद्वान् वर्तते । इदमत्र हृदयं । एकएव ह्यात्मा विद्वान् ज्ञानपिंडः पृथिव्याद्याकारतया नाना दृश्यते नच तस्यात्मनएतावताऽत्मतत्त्वभेदो नवति । तथा चोक्तं । एकएव हि जूतात्मा, जूते जूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव, दृश्यते जलचंडवत् ॥ १ ॥ तथा पुरुषएवेदं सर्वं यद्व्रतं यच्च नव्यं ॥ उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति, यदेजति यन्नेजति यदूरे यदंतरस्य सर्वस्य यत्सर्वस्यास्य बाह्यत इत्यात्माद्वैतवादः ॥६॥ अस्योत्तरदानायाह । (एवमेगे इत्यादि) एवमित्यनंतरोक्तात्माद्वैतवादोपदर्शनं । एके केचन पुरुषकारणवादिनो जल्पन्ति प्रतिपादयन्ति । किंजूतास्ते इत्याह । मंदा जडाः सम्यक्परिज्ञानविकलाः ॥ मंदत्वं चैषां युक्तिविकलात्माऽद्वैतपक्षसमाश्रयणात् । तथाहि । यद्येकएवात्मा स्यान्नात्मबहुत्वं ततो ये सत्त्वाः प्राणिनः कृषीवलादय एके केचन आरंजे प्राण्यपमर्दकारिणि, व्यापारे निःश्रिता आसक्ताः संबद्धा अध्युपपन्नास्ते च संरंज समारंजैः कृत्वोपादाय स्वयमात्मना पापमशुनप्रकृतिरूपमसातोदयफलं तीव्रं दुःखं तदनुजवस्थानं वा नरकादिकं नियच्छतीति । आर्षत्वाद्बहुवचनार्थे एकवचनमकारि । ततश्चायमर्थो निश्चयेन यच्चत्यवश्यतया गच्छन्ति प्राप्नुवन्ति तएवारं नासक्ता नान्यइत्येतन्न स्यादपित्वे केनापि अशुभे कर्मणि कृते सर्वेषां शुभानुष्ठायिनामपि तीव्रदुःखानिसंबंधः स्यादेकत्वादात्मन इति । नचैतदेवं दृश्यते । तथाहि । यएव कश्चिदसमंजसकारी सएव लोके तदनुरूपविडंबनाः समनुनवन्नुपलभ्यते नान्यइति । तथा सर्वगतत्वे आत्मनो बंधमोक्षाद्यनावस्थया प्रतिपाद्यप्रतिपादकविवेकानावाहास्त्रप्रणयनाजावश्च स्यादिति । एतदर्थसंवादित्वात्प्राक्तन्येव निर्युक्तिकृत्वायात्र व्याख्यायते । तद्यथा । पंचानां पृथिव्यादीनां जूतानामेकत्र

કાયાકારપરિણતાનાં ચૈતન્યમુપલબ્ધ્યતે । યદિ પુનરેકેવાત્મા વ્યાપી સ્યાત્તદા ઘટાદિષ્વેવ
ચૈતન્યોપલબ્ધિઃ સ્યાન્નચૈવં । તસ્માન્નૈકઆત્મા જૂતાનાં ચાન્યોન્યગુણત્વં ન સ્યાદેકસ્મા
દાત્મનોનિન્નત્વાત્ । તથા પંચેન્દ્રિયસ્થાનાનાં પંચેન્દ્રિયાશ્રિતાનાં જ્ઞાનાનાં પ્રવૃત્તૌ સત્યામ
ન્યેન જ્ઞાત્વા વિદિતમન્યો ન જાનાતીત્યેતદપિ ન સ્યાદયેકેવાત્મા સ્યાદિતિ ॥ ૧૦ ॥

પત્તેઞ્ચં કસિણે આયા, જે બાલા જે ઞ્ચ પંમિઆ ॥ સંતિ પિચ્ચા

ન તે સંતિ, નહિ સત્તોવવાડ્યા ॥ ૧૧ ॥ નહિ પુણ્ણેચ પાવેવા,

નહિ લોએ હતો પરે ॥ સરીરસ્સ વિણાસેણં, વિણાસો હોડ દેહિણો ॥ ૧૨ ॥

અર્થ-હવે તક્કીવત્તરીરવાદિનો મત કહેઠે.-તે તક્કીવત્તરીરવાદી એમ કહેઠે
કે, જેમ પંચજૂત મલી કાયાને આકારે પરિણામી ચેતના ઉપજાવેઠે. તો તે કારણે પ
ત્તેઞ્ચંકસિણેઆયા કે ૦ શરીર શરીર પ્રત્યે આત્મા જુદો જુદો ઠે. જગત્માં જે બાલાકે ૦
બાલ અજ્ઞાની તથા જેઅપંમિઆકે ૦ જે પંમિત એટલે વિવેકી ઠે, તે સર્વ જુદા
જુદા ઠે. પરંતુ એક આત્મા સર્વવ્યાપી ન જાણવો. એટલે જૈનમત અને તેમનો મત
એકજ થયો. હવે ગાથાનાં ઉત્તરાર્ધવડે તેમનો જેદ દેસ્વાડેઠે. તે પરવાદી એમ કહેઠે
કે, આત્મા ઘણા ઠે, પરંતુ જ્યાંસુધી શરીર ઠે ત્યાંસુધી સંતિ કે ૦ ઠે. પણ જેવારે શરીર
નહીં, તેવારે આત્માપણ નહીં. એટલે ગત્યંતર ગામી આત્માઝ નથી. એ પ્રકારે કરી જેદ
દેસ્વાડ્યો. વલી તેહિજ કહેઠે. પિચ્ચાનતે સંતિકે ૦ તે આત્માઝ પરલોકને વિષે ન જાય
એતાવતા શરીરથકી નિન્ન આપણાં કર્મનો જોગવનાર એવો આત્મા નથી. તથાપિ ન
હિસત્તોવવાડ્યાકે ૦ સત્ત્વ જે પ્રાણીઝ તે ઉપપાતિક નથી. એટલે જવાંતરમાં જઈ ઉપજે
નહીં અર્થાત્ ગતાગતિ પણ નથી. અહીં શિષ્ય પૂછેઠે કે, પૂર્વે જે જૂતવાદિ કહ્યા અને
એ તક્કીવ તરીરવાદી એ બેહુને માંહોમાંહે શું વિશેષઠે? તેવારે ગુરુ કહેઠે કે, જૂતવા
દીને મતેં જે પંચમહાજૂત તેહિજ કાયાને આકારે પરિણમીને ધાવનવલનાદિક ક્રિયા
કરે. અને એમને મતેં પંચજૂત કાયાને આકારે પરિણમી ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્મા ઉપ
જાવે. પરંતુ જૂતથકી આત્મા જુદો નથી. એટલું વિશેષ ઠે. ॥ ૧૧ ॥ હવે તેની વક્ત
વ્યતા કહેઠે, નહિપુણ્ણેચપાવેવા કે ૦ તક્કીવત્તરીરવાદી એમ કહેઠે કે, પુણ્ય નથી,
પાપ પણ નથી, અને નહિલોએહતોપરે કે ૦ અતઃ ઉપરાંત લોક પણ નથી. જેટલું દૃષ્ટિ
ગોચર આવેઠે તેટલોજ લોક ઠે. વલી યંથકાર એનું કારણ કહેઠે કે; સરીરસ્સવિણાસે
ણંકે ૦ શરીરને વિનાશકરી વિણાસીહોડ દેહિણો કે ૦ આત્માનો પણ વિનાશ થાય. એ કાર
ણ માટે આત્માને અજાણે પુણ્ય પાપ તથા લોકની સંજાવના ક્યાં થકી થાય? ॥ ૧૨ ॥
“ તક્કીવત્તરીરવાદિગતા ” એટલે તક્કીવત્તરીરવાદિનું એ પ્રમાણે મત કહ્યું.

॥ टीका—सांप्रतं तज्जीवतश्चरीरवादिमतं पूर्वपक्षयन्नाह । (पक्षेऽयमिति) । प्रत्येकं प्रति शरीरमात्मानः कृत्स्नाः सर्वेऽपि ये बाला अज्ञा ये च पंडितास्ते सर्वेऽपि पृथग्व्यवस्थिताः नहि एकएवात्मा सर्वव्यापी स्वीकार्यो बालपंडितविजागानावप्रसंगात् । नन्वेवमात्मबहुत्वं जैनैरपि स्वीक्रियतएव तत्किमिति परमतमाश्रित्य सूत्रमिदमुच्यतइत्याशंकायामाह । (संतिंति) । संतिविद्यंते जीवाः शरीरं यावत् । शरीरानावे तु न संति । एतदेवाह । (पिञ्चानतेसंति) प्रेत्य परलोके ते जीवा न संति । तेषां मते शरीराद्भिन्नः परलोकयायी न कश्चिदात्मारव्यः पदार्थोस्तीति जैनेभ्यो जेदः किमित्येवं ते मन्यंत इत्याह । (नञिसत्त्वोववाइया) उपपातिका जवाद्भवांतरगामिनः सत्त्वाः प्राणिनो नञि न संति । ननु जूतवादिनोस्य च तज्जीवतश्चरीरवादिनः को जेद इत्यत्रोच्यते । जूतवादिनो जूतान्येव कायाकारपरिणतानि धावनवल्गनादिक्रियां कुर्वन्ति । अस्य तु कायाकारपरिणतेभ्योजूतेभ्यश्चैतन्याख्य आत्मोपपद्यते अनिव्यज्यते वा तेभ्यश्चानिन्न इत्यनयो विशेषः ॥ ११ ॥ तन्मतमेवाह । (नञीति) । नास्ति पुण्यं पापं च नास्त्यतोऽस्माद्वोकात्परोऽन्यो लोकः परलोको यत्र पुण्यपापानुजवइति । अत्र हेतुमाह । शरीरस्य विनाशेन देहिनो आत्मनोपि विनाशो ऽजावो नवति । तथाच दर्शयते तन्मतलेशः । यथा स्वप्नावादेव जगद्वैचित्र्यं । यदुक्तं । कंटकस्य च तीक्ष्णत्वं, मयूरस्य विचित्रता ॥ वर्णाश्च ताम्रचूडानां, स्वप्नावेन नवंति हीति ॥ १२ ॥

॥ टीका—सांप्रतं तज्जीवतश्चरीरवादिमतं पूर्वपक्षयितुमाह । (पक्षेऽयमित्यादि) । तज्जीवतश्चरीरवादिनामयमन्युपगमः । यथा पंचन्यो जूतेभ्यः कायाकारपरिणतेभ्यश्चैतन्यमुत्पद्यते अनिव्यज्यते चैकैकं शरीरंप्रति प्रत्येकमात्मनः कृत्स्नाः सर्वेऽप्यात्मान एवमवस्थिताः ॥ ये बालाअज्ञा ये च पंडिताः सदसद्विवेकज्ञास्ते सर्वे पृथग्व्यवस्थिताः । नह्येकएवात्मा सर्वव्यापित्वेनान्युपगंतव्यो बालपंडिताद्यविजागप्रसंगात् । ननु प्रत्येकशरीराश्रयत्वेनात्मबहुत्वमर्हत्तानामपीष्टमेवेत्याशंक्याह । संति विद्यंते यावच्चरीरं विद्यंते तदजावे तु न विद्यंते । तथाहि । कायाकारपरिणतेषु जूतेषु चैतन्याविर्भावो नवति जूतसमुदायविघट्टने च चैतन्यापगमो न पुनरन्यत्र गच्छच्चैतन्यमुपलब्धयते । तदेव दर्शयति । (पिञ्चानते संतीति) प्रेत्य परलोके न ते आत्मानः संति विद्यंते । परलोकानुयायी त्वात्मा शरीराद्भिन्नः स्वकर्मफलनोक्ता न कश्चिदात्मारव्यः पदार्थोस्तीति नावः । किमित्येवमतस्याह । (नञिसत्त्वोववाइया) । अस्तिशब्दस्तिङ्गंतप्रतिरूपको निपातो बहुवचने ऽष्टव्यस्तदयमर्थः । न संति न विद्यंते ॥ तदजावेतु न विद्यंते सत्त्वाः प्राणिन उपपातेन निवृत्ता उपपातिका जवाद्भवांतरगामिनो न नवंतीति तात्पर्यार्थः । तथाहि । तदागमाः विज्ञानधनएवैतेभ्यो जूतेभ्यः समुद्भाय तान्ये

वानुविनश्यतीति नप्रेत्य संज्ञा अस्तीति । ननु प्रागुपन्यस्तनूतवादिनोऽस्य च तत्क्रीवतहरीर-
वादिनः को विशेष इत्यत्रोच्यते । नूतवादिनो नूतान्येव कायाकारपरिणतानि धावनवल्ग-
नादिकां क्रियां कुर्वत्यस्य तु कायाकारपरिणतेन्यो नूतेन्यश्चेतन्याख्य आत्मोत्पद्यते ऽनित्य-
ज्यते वा तेन्यश्चानिन्नइत्ययं विशेषः ॥११॥ एवंच धर्मिणोऽनावा-धर्मस्याप्यनावइति दर्शयि-
तुमाह । (नञ्चिपुष्पेच पावेवा इत्यादि) । पुण्यमन्युदयप्राप्तिलक्षणं तद्विपरीतं पापमेतदुज-
मपि न विद्यते । आत्मनो धर्मिणोऽनावात् । तदनावाच्च नास्त्यतोऽस्माद्धोकात्परोऽन्यो
लोको यत्र पुण्यपापानुजवइति । अत्रार्थेसूत्रकारः कारणमाह । शरीरस्य कायस्य वि-
नाशेन नूतविघटनेन विनाशेन देहिनआत्मनोप्यनावो नवति यतो न पुनःशरीरे विनष्टे
तस्मादात्मा परलोकं गत्वा पुण्यं पापं वाऽनुजवतीत्यतो धर्मिण आत्मनोनावात्त-धर्मयोः
पुण्यपापयोरप्यनावइति । अस्मिंश्चार्थे बहवो दृष्टान्ताः संति । तद्यथा । यथा जलबुद्-
दो जलातिरेकेण नापरः कश्चिद्विद्यते तथा नूतव्यतिरेकेण नापरः कश्चिदात्मेति । तथाच
यथा कदलीस्तंजस्य बद्धिस्त्वगपनयने क्रियमाणे त्वङ्मात्रमिव सर्वं नांतः कश्चित्सारोस्त्ये-
वं नूतसमुदाये विघटति सति तावन्मात्रं विहाय नांतःसारनूतः कश्चिदात्माख्यः पदा-
र्थ उपलभ्यते । यथावाऽलातं प्राप्यमाणमतद्रूपमपि चक्रबुद्धिमुत्पादयत्येवं नूतसमुदायो-
पि विशिष्टक्रियोपेतो जीवन्नांतिमुत्पादयतीति । यथा च स्वप्ने बहिर्मुखाकारतया विज्ञा-
नमनुनूयते आंतरेणैव बाह्यमर्थमेवमात्मानमंतरेण तद्विज्ञानं नूतसमुदाये प्रादुर्भवती-
ति । तथा । यथाऽदर्शे स्वहृत्वात्प्रतिबिंबितो बहिःस्थितोप्यर्थोतर्गतो लक्ष्यते नचासौ त-
था । यथाच ग्रीष्मे जौमेनोष्मणा परिस्पंदमाना मरीचयो जलाकारं विज्ञानमुत्पादयत्ये-
वमन्येपि गंधर्वनगरादयः स्वस्वरूपेणाऽतथानूता अपि तथा प्रतिजासंते तथात्मापि नू-
तसमुदायाकारपरिणतौ सत्यां पृथगसन्नेव तथा प्रांतिं समुत्पादयतीत्यमीषां च दृष्टान्ता-
नां प्रतिपादकानि केचित्सूत्राणि व्याचक्षति । अस्मानिस्तु सूत्राऽदर्शेषु चिरंतनटीकाया-
चादृष्टत्वान्नालिंगितानीति । ननु च यदि नूतव्यतिरिक्तः कश्चिदात्मा न विद्यते तत्कृते च
पुण्यापुण्ये न तत्कथमेतद्वैचित्र्यं घटते । तद्यथा कश्चिदीश्वरोऽपरो दरिद्रोन्यः सुजगो-
परोदुर्जगः सुखी दुःखी सुरूपो मंदरूपो व्याधितो नीरोगीत्येवं प्रकारा विचित्रता किञ्चि-
बंधनेत्यत्रोच्यते । स्वनावात् । तथाहि । कुत्रचिज्जिज्ञाशकले प्रतिमारूपं विद्यते तच्च कुं-
कुमागरुचंदनादिविलेपनानुजोगमनुजवति धूपाद्यामोदं च । अन्यस्मिंस्तु पाषाणखंडे पाद-
क्वालनादि क्रियते नच तयोः पाषाणखंडयोः शुजाशुजे स्तः । यदुदयात्स तादृगवस्था
विशेष इत्येवं स्वनावाङ्गवैचित्र्यं । तथाचोक्तं । कंटकस्य च तीक्ष्णत्वं मयूरस्य विचि-
त्रता ॥ वर्णाश्च ताम्रचूडानां, स्वजावेन नवंति हीति ॥ १ ॥ तद्यावत्तहरीरवादिमतं गतं ॥ १ ॥

कुवं च कारयं चैव, सवं कुवं न विज्झई ॥ एवं अकारउं अप्पा, एवं तेनु पगप्पिआ ॥ १३ ॥ जे ते उवाइणो एवं, लोए तेसिं कउंसिया ॥

तमाउं ते तमं जंति, मंदा आरंजनिस्सिया ॥ १४ ॥ आत्मषष्ठवादीगतः ॥

अर्थ—हवे अक्रियावादिनो मत कहेवे. ते अकर्मवादी एम कहेवे के; आत्मा अमूर्तवे, नित्यवे, तथा सर्वव्यापी वे. ते कारणे कुवंचके० क्रियानो कर्त्ता नथी. तथा कारयंचेवके० अनेरा पासे करावनार पण नथी; एटले आत्मा पोते क्रियाने विषे न प्रवर्त्ते, तथा अनेराने पण प्रवर्त्तावे नही. पूर्वे चकार आव्योवे ते अतीत अनागतना कर्त्ताने निषेधवाने अर्थ वे. यद्यपि स्थितिक्रिया अने मुझाप्रतिबिंबोदयन्याये जोजनक्रिया पण करे. तथापि समस्त क्रिया कारकपणुं नथी. एहिज नाव देखाडेवे. सवंकुवंन विज्झई के० सर्व क्रियाने एटले देशथकी देशांतर गमनरूप क्रियाने आत्मा करतो नथी. एवंअकारउं अप्पाके० ए रीते आत्मा अकारक वे. एवंतेउपगप्पिआके० एप्रकारे ते सांख्यवादी धृष्टपणुं करता थका, प्रकृति करे, पुरुष जोगवे, इत्यादिक अयोग्य वचने बोले एटले अक्रिया वादिनुं मत कह्युं. ॥ १३ ॥ हवे जैन, एना मतनुं निराकरण करेवे. जेते उवाइणो एवंके० जे, आत्मा शरीरथकी जुदो नथी. तथा आत्मा अकर्त्ता वे एम कहेवे. तेसिंके० तेने लो एकउंसियाके० चतुर्गतिक संसाररूप लोक क्यां थकी होय? निःकेवल ते लोकमांहे वाचालपणुं देखाडेवे. एवा ठतां तमाउंते तमंजंतिके० ते अज्ञानरूप तम एटले अंधकार तेमांहेथकी निकलीने अनेरा तम एटले अंधकारमांहे जंति एटले जायवे, ए टले ज्ञानवर्णादिक कर्म उपार्जनकरेवे. अथवा तमनेविषे द्विअर्थे नरक पृथ्वी एवो अर्थे जायवे. माटे त्यांपण जायवे. ते नरक पृथ्वीये केम जाय, तेनुं कारण कहेवे. ते लोक मंदाके० मंद एटले मूर्ख वे, वली आरंजनिस्सियाके० आरंजनिश्रित एटले आरंज जे प्राणघात तेनां व्यापारे निश्रितवे, एकांते तेमां आसक्तवे, जे कारण माटे तेमना मते आत्मानो अजाववे, ते कारणे पुण्य पाप पण नथी. एवुं जाणीने ते नास्तिकवादी आरंज क रतां थका शंका पामता नथी. तथा जे एवुं कहेवे के आत्मा क्रिया करेनहीं, तेपण एमनी पेरेज आरंजी जाणवा ॥ १४ ॥ अकिरियावाइगता एटले सांख्यनुं मत ए प्रमाणे कह्युं.

॥ दीपिका—अथाऽक्रियावादिमतमाह। (कुर्वन्निति) कुर्वन् कारयंश्चाऽऽत्मा न जवति। आत्मनो व्यापकत्वादमूर्तत्वाच्च कर्तृत्वानुपपत्तिः। ततएव कारयितृत्वमप्यात्मनो न युक्तं। एकश्च शब्दोऽतीतानागतकर्तृत्वनिषेधको द्वितीयः समुच्चयार्थः ॥ कर्तृत्वकारयितृत्वनिषेधादन्यापि क्रिया तस्य नास्तीत्याह। (संवन्ति)। सर्वां परिस्पंदादिकां देशादेशांतरप्राप्तिरूपां क्रियां

कुर्वन्नात्मा न विद्यते । सर्वव्यापित्वेनामूर्तत्वेन चाकाशस्येवात्मनो निष्क्रियत्वं सांख्यमते ।
 (एवंतेजति) एवमुक्तप्रकारेण ते सांख्याः प्रगल्भिताः प्रागल्भ्यवन्तो धार्ष्ट्यवन्तो विद्यन्ते ॥ १३ ॥
 सांप्रतं तल्लीवतत्तरीराकारकवादिनो मतं निराकुर्वन्नाह । (जेतेइति) । ये तावत्तरीरा
 व्यतिरिक्तात्मवादिन एव पूर्वोक्तयुक्त्या नूताऽव्यतिरिक्तमात्मानमन्युपगतवन्तस्ते निराक्रि
 यन्ते । तेषां लोकश्चतुर्गतिनवरूपः सुजग, दुर्जग, सुरूप, कुरूपेश्वर, दारिद्र्यादिगत्या
 जगद्वैचित्र्यरूपः कुतः स्यात् । आत्माऽनंगीकारे पुण्यपापानावे कथं विश्ववैचित्र्यमित्यर्थः ।
 तेषां नास्तिकास्तमसोऽज्ञानरूपात् तमो यांति । ज्ञानावरणावृताः पुनर्ज्ञानावरणरूपं
 तमः प्रविशन्ति । अथवा सद्दिवेकप्रध्वंसित्वात्तमोदुःखं तस्मात्तमो महादुःखं यांति ।
 यतस्ते मंदा जडाः परलोकनिरपेक्षत्वाच्चाऽरंजनिश्रिताः । अयमेव श्लोकोऽकारकवादिम
 तमाश्रित्य किंचिद्विचिन्त्यते । येवादिनोऽकारकाः सांख्याः संति तेषां लोको जरामरण
 शोकदुर्षादिरूपो नारकतिर्यगादिरूपो निष्क्रिये सत्यात्मनि कुतः कस्माद्धेतोः स्यान्न
 स्यादित्यर्थः । ततश्चदृष्टेष्टबाधारूपात्तमसोऽज्ञानात्ते तमो वेदनास्थानं यांति । यतो मं
 दाश्चाऽरंजनिश्रिताश्चेति सांख्यमतं निरस्तं ॥ १४ ॥

॥टीका-इदानीमकर्मकवादिमतानिधित्सयाऽह । (कुर्वन्चेत्यादि) कुर्वन्निति स्वतंत्रः कर्तानि
 धीयते ॥ अत्मनश्चामूर्तत्वात्सर्वव्यापित्वाच्च कर्तृत्वाऽनुपपत्तिः ॥ अतएवहेतोः कारयितृत्वम
 प्यात्मनोनुपपन्नमिति । पूर्वशब्दोऽतीतानागतकर्तृत्वनिषेधको द्वितीयः समुच्चयार्थः । त
 तश्चात्मा न स्वयं क्रियायां प्रवर्तते नाप्यन्यं प्रवर्तयति । यद्यपि च स्थितिक्रियां मुंदाप्र
 तिबिंबोदयन्यायेन च जुजिक्रियां करोति तथापि समस्तक्रियाकर्तृत्वं तस्य नास्तीत्येतद
 शीयति । (सर्वंकुर्वणविज्ञइति) सर्वां परिसंपदादिकां देशादेशांतरप्राप्तिलक्षणां क्रियां कु
 र्वन्नात्मा न विद्यते । सर्वव्यापित्वेनामूर्तत्वेन चाकाशस्येवात्मनो निष्क्रियत्वमिति । तथा
 चोक्तं । अकर्ता निर्गुणो ज्ञोक्ता, आत्मा सांख्यनिदर्शन इति । एवमनेन प्रकारेणात्माऽक
 रक इति ते सांख्याः । तुशब्दः पूर्वोक्त्यो व्यतिरेकमाह । ते पुनः सांख्या एवं प्रगल्भिताः
 प्रगल्भवन्तो धार्ष्ट्यवन्तः संतो नूनोनूयस्तत्र तत्र प्रतिपादयन्ति । यथा प्रकृतिः करोति पुरु
 ष उपजुंक्ते यथा बुध्यवसितमर्थं पुरुषश्चितयते इत्याद्यकारकवादिमतमिति ॥ १३ ॥ सां
 प्रतं तल्लीवतत्तरीराकारकवादिनो मतं निराचिकीर्षुराह । (जेतेउवाइणोइत्यादि) तत्र
 ये तावत्तरीराव्यतिरिक्तात्मवादिन एवमिति पूर्वोक्त्या नीत्या नूतव्यतिरिक्तमात्मानमन्यु
 पगतवन्तस्ते निराक्रियन्ते । तत्र यत्तैस्तावदुक्तं । यथा न शरीराज्जिज्ञोस्त्यात्मेति तदसंगतं ।
 यतस्तत्प्रसाधकं प्रमाणमस्ति । तच्चेदं । विद्यमानकर्तृकमिदं शरीरमादिमत्प्रतिनियताका
 रकत्वात् । इह यद्यदादिमत्प्रतिनियताकारं तत्तद्विद्यमानकर्तृकं दृष्टं । यथा घटः । य

ज्ञाऽविद्यमानकर्तृकं तदादिमत्प्रतिनियताकारमपि न जवति यथाकाशं । आदिमत्प्रतिनि
यताकारस्य च सकर्तृत्वेन व्याप्तेः । व्यापकनिवृत्तौ व्याप्यस्य विनिवृत्तिरिति सर्वत्र योजनीयं ।
तथाविद्यमानाधिष्ठातृकानीन्द्रियाणि । करणत्वात् । यद्यदिह करणं तत्तद्विद्यमानाधिष्ठा
तृकं दृष्टं । यथा दंडादिकमिति । अधिष्ठातारमंतरेण करणत्वाऽनुपपत्तिः । यथाकाश
स्य । हवीकाणां चाधिष्ठाताऽत्मा सच तेन्योऽन्य इति । तथा विद्यमानाधिष्ठातृकमिदमिन्द्रिय
विषयकदंबकं । आदानादेयसद्भावात् । इह यत्र यत्राऽदानादेयसद्भावस्तत्र तत्र विद्यमा
न आदाता ग्राहको दृष्टः । यथा संदंशकायः पिंडयोस्तज्जिन्नोऽयस्कार इति । यश्चा
त्रेन्द्रियैः करणैर्विषयाणामादाता ग्राहकः स तज्जिन्नआत्मेति । तथा विद्यमानजोक्तृक
मिदं शरीरं जोग्यत्वादोदनादिवत् । अत्रच कुलालादीनां मूर्तत्वाऽनित्यत्वसंहतत्वदर्शना
दात्मापि तथैव स्यादिति धर्मविशेषविपरीतसाधनत्वेन विरुद्धा शंका न विधेया । संसारि
ण आत्मनः कर्मणा सहान्योन्यानुबंधतः कथंचिन्मूर्तत्वाद्यन्युपगमादिति । तथा यदुक्तं ।
नास्ति सत्त्वाऽपपातिका इति तदप्ययुक्तं । यतस्तदहर्जातबालकस्य यः स्तनान्जिजाषः सो
न्यानिजाषपूर्वको ऽनिजाषत्वात् कुमारानिजाषवत् । तथा बालविज्ञानमन्यविज्ञान
पूर्वकं विज्ञानत्वात् कुमारविज्ञानवत् । तथाहि । यदहर्जातबालकोपि यावत्स एवायं स्तन
इत्येवं नावधारयति तावन्नोपरत रुदितो मुखमर्पयति स्तने इत्यतोऽस्ति बालके विज्ञानलेशः
सचाऽन्यविज्ञानपूर्वकः । तथान्यद्विज्ञानं नवांतरविज्ञानं तस्मादस्ति सत्त्व उपपातिक इति ।
तथा । यदजिहितं विज्ञानघनएवैतेन्यो नूतेन्यः समुदाय तान्येवानुविनश्यतीति । तत्राप्यय
मर्थो विज्ञानघनो विज्ञानपिंड आत्मा नूतेन्य उदायेति प्राक्तनकर्मवशान्तथाविधकायाकार
परिणते नूतसमुदाये तद्वारेण स्वकर्मफलमनुनूय पुनस्तद्विनाशे आत्मापि तदनु तेना
कारेण विनश्यापरपर्यायांतरेणोत्पद्यते नपुनस्तैरेव सह विनश्यतीति । तथा यदुक्तं ।
धर्मिणो ऽज्ञावात्तधर्मयोः पुण्यपापयोरज्ञावइति तदप्यसमीचीनं । यतो धर्मी तावदनंतरो
क्तिकर्तृकत्वेन साधितस्तत्सिद्धौ च तद्धर्मयोः पुण्यपापयोरपि सिद्धिरवसेया जगदैचित्र्यदर्श
नाच्च । यत्तु स्वज्ञावमाश्रित्योपलक्षकं दृष्टान्तत्वेनोपन्यस्तं तदपि तज्जोक्तृकर्मवशादेव तथा
तथासंवृत्तइति दुर्निवारः पुण्यापुण्यसद्भावइति । येषि बहवः कदलीस्तंजादयो दृष्टान्ता आ
त्मनो ऽज्ञावसाधनायोपन्यस्तास्तेऽप्यजिहितनीत्याऽत्मनोनूतव्यतिरिक्तस्य परलोकयाधि
नः सारनूतस्य साधितत्वात्केवलं नवतो वाचालतां प्रख्यापयन्ति इत्यलमतिप्रसंगेन ।
शेषं सूत्रं विव्रियतेऽधुनेति । तदेवं तेषां नूतव्यतिरिक्तात्मनिन्दववादिनां योयं लो
कश्चतुर्गतिकसंसारो नवाज्जवांतरगतिलक्षणः प्राक् प्रसाधितः सुजगदुर्जगसुरूपमंद
रूपेश्वरदास्त्रिादिगत्या जगदैचित्र्यलक्षणश्च स एव नूतो लोकस्तेषां कुतो नवेत् । कयो
पपत्त्या घटेत । आत्मनोऽनन्युपगमान्न किंचिदित्यर्थः । तेच नास्तिकाः परलोकयाधिजीवा

ऽनन्युपगमेन पुण्यपापयोश्चाज्ञावमाश्रित्य यत्किंचनकारिणोऽज्ञानरूपात्तमसः सकाशाद
न्यत्तमो यांति । नूयोपि ज्ञानावरणादिरूपं महत्तरं तमः संचिन्वंतीत्युक्तं भवति । यदि
वा तमश्चतमो दुःखसमुद्घातेन सदसद्विवेकप्रध्वंसित्वाद्यातनास्थानं तस्मादेवंचूतात्त
मसः परतरं तमो यांति । सप्तमनरकपृथिव्यां रौरव, महारौरव, काल, महाकालाप्र
तिष्ठानाख्यं नरकावासं यांतीत्यर्थः । किमिति । यतस्ते मंदा जडा मूर्खाः सत्यपि पु
न्युपपन्ने आत्मन्यसदननिनिवेशात्तदज्ञावमाश्रित्य प्राण्युपमर्दकारिणि विवेकिजननिंदि
ते आरंभे व्यापारे निश्चयेन नितरां चाश्रिताः संबन्धाः पुण्यपापयोरज्ञाव इत्याश्रित्य परलो
कनिरपेक्षयाऽरंजनिश्रिता इति । तथा तज्जीवतत्तरीरवादिमतं निर्युक्तिकारोपि निराचिकी
पुराह । “ पंचाहमित्यादिगाथा प्राग्वदत्रापि ” ॥ ३३ ॥ सांप्रतमकारकवादिमतमाश्रि
त्यायमनंतरश्चोको नूयोपि व्याख्यायते । ये एते अकारकवादिन आत्मनोऽमूर्तत्वनि
त्यत्वसर्वव्यापित्वेन्यो हेतुन्यो निष्क्रियत्वमेवान्युपपन्नास्तेषां येषलोको जरामरणशोका
क्रंदनहर्षादिलक्षणा नरकतिर्यङ्मनुष्यामरगतिरूपः सोयमेवंचूतो निष्क्रिये सत्यात्मन्य
प्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावे कुतः कस्माद्देतोः स्यान्न कथंचित्कुतश्चित्स्यादित्यर्थः । तत
श्च दृष्टेष्टबाधारूपात्तमसोऽज्ञानरूपात्ते तमोतरं निरुष्टं यातनास्थानं यांति । किमिति ।
यतो मंदाजडाः प्राण्युपकारकाऽरंजनिश्रिताश्च ते इति । अधुना निर्युक्तिकारोऽकारकवादि
मतनिराकरणार्थमाह । “ कोवेर्ई य कथं, कथनासो पंचहा गर्ई न हि ॥ देवमणुस्सग
यागइ, जाईसरणा इयाणं च ” ॥ ३४ ॥ (कोवेर्इत्यादि) । आत्मनोऽकर्तृत्वात्कृतं
नास्ति ततश्चाकृतं को वेदयते । तथा निष्क्रियत्वे वेदनक्रियाऽपि न घटां प्रांचति । अथा
ऽकृतमप्यनुनूयेत तथा सत्यकृतागमकृतनाशापत्तिः स्यात् । ततश्च एककृतपातकेन सर्वं
प्राणिगणो दुःखितः स्यात् पुण्येन च सुखी स्यादिति । नचैतद्दृष्टमिष्टं वा । तथाव्यापि
त्वान्नित्यत्वाच्चात्मनः पंचधा पंचप्रकारा नारक, तिर्यङ्, मनुष्या, मर, मोक्ष, लक्षणागति
र्न भवेत् । ततश्च भवतां सांख्यानां काषायचीवरधारण, शिरस्तुंडमुंडन, दंडधारण,
निक्षानोजित्व, पंचरात्रोपदेशानुसारयमनियमाद्यनुष्ठानं । तथा । पंचविंशतितत्त्वज्ञो,
यत्र तत्राश्रमे रतः ॥ जटी मुंडी शिखी वापि, मुच्यते नात्र संशयइत्यादि सर्वमपार्थक्यमा
प्नोति । तथा देवमनुष्यादिषु गत्याऽगती न स्यातां सर्वव्यापित्वादात्मनः । तथानित्यत्वा
च्च विस्मरणज्ञावाक्ज्ञातिस्मरणादिका च क्रिया नोपपद्यते । तथा । आदिग्रहणात्प्रकृ
तिः करोति पुरुषउपलुक्तइति क्षुजिक्रियाया समाश्रिता सापि न प्राप्नोति । तस्या अपि
क्रियात्वादिति । अथ मुद्राप्रतिबिंबोदयन्यायेन जोगइति चेदेतन्नु निरंतराः सुहृदः प्रत्ये
ष्यन्ति । वाङ्मात्रत्वात् । प्रतिबिंबोदयस्यापि च क्रियाविशेषत्वादेव । तथा नित्ये चापि
कारिण्यात्मनि प्रतिबिंबोदयस्याज्ञावाद्यत्किंचिदेतदिति ॥ ३४ ॥ ननुच क्षुजिक्रियामात्रेण प्र

तिविबोदयमात्रेण च यद्यप्यात्मा सत्क्रियस्तथापि न तावन्मात्रेणास्मानिः सत्क्रिय
त्वमिष्यते किं तर्हि समस्तक्रियावत्वे सतीत्येतदाशंक्य निर्युक्तिरुदाह । “ एतु अफलवो
वणि ठित, कालफलतणमिहं अडुमहेउ ॥ एण्डुओवडुय, ताणएणा वित्तणेहेऊ ” ॥
॥ ३५ ॥ (एतुअफलेत्यादि) नहु नैवाऽफलत्वं द्रुमानावे साध्ये हेतुर्नवति । नहि
यदैव फलवांस्तदैव द्रुमोऽन्यदात्वद्रुम इति जावः । एवमात्मनोपि सुप्ताद्यवस्थायां यद्य
पि कथंचिन्निष्क्रियत्वं तथापि नैतावता त्वसौ निष्क्रियइति व्यपदेशमर्हति । तथा स्तोक
फलत्वमपि न वृक्षानावसाधनायाजं । स्वल्पफलोपि हि पनसादिर्वृक्षस्य व्यपदेशनाग्न
वति । एवमात्मापि स्वल्पक्रियोपि क्रियावानेव ॥ कदाचिदेषा मतिर्नवतो नवेत् स्तोकक्रि
यो निष्क्रियएव । यथैककार्षापणधनो न धनित्वमास्कंदत्येवमात्मापि स्वल्पक्रियत्वा
दक्रियइत्येतदप्युपचारः । यतोयं दृष्टांतः प्रतिनियतपुरुषापेक्षया चोपगम्यते समस्तपुरुषा
पेक्षया वा । तत्र यद्याद्यः पक्षस्तदा सिद्धसाध्यता । यतः सहस्रादिधनवदपेक्षया निर्धनए
वासौ । अथ समस्तपुरुषा पेक्षया तदसाधु । यतो न्यान्जरञ्जीवरधारिणोपेक्ष्य कार्षापणध
नोपि धनवानेव । तथात्मापि यदिविशिष्टसामर्थ्योपेतपुरुषक्रियापेक्षया निष्क्रियोऽन्युपगम्य
ते । न काचित्कृतिः । सामान्यापेक्षया तु क्रियावानेवेत्यलमतिप्रसंगेन । एवमनिश्चिताकालफ
लत्वाख्यहेतु इयमपि न वृक्षानावसाधकमित्यादि योज्यं । एवमङ्गुधत्वस्तोकङ्गुधत्वरूपावपि
हेतु न गोत्वानावत्वं साधयतः । उक्तन्यायेनैव दार्ष्टान्तिकयोजना कार्येति ॥ ३५ ॥ १४ ॥

संति पंच महप्पूया, इहमेगेसि आहिया ॥ आयठ्ठो पुणो आहु,
आया लोगेय सासए ॥ १५ ॥ उहउं ए विणस्संति, नोय उप्पऊ
ए असं ॥ सवे वि सब्हा जावा, नियतीजावमागया ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे आत्मषष्ठवादिनो मत कहेवे. ते वादी एम कहेवे के, इहमेगेसिआहियाके०
आसंसारनेविषे एक आत्मषष्ठवादिउना मते एम कह्युं के, संतिपंचमहप्पूयाके० पांच महा
जुतवे. वली ते वादी एम कहेवे के, आयठ्ठोपुणोआहुके० जेम पंच महानूत तेम आत्मा
ठ्ठोवे. वली अनेराने मते आत्मा अने पंच महानूत अशाश्वतावे. तेम एने मते नथी, ते
कहेवे के, आयालोगेयसासएके० आत्मा अने पृथिव्यादिकरूपजे लोक ते एने मते शा
श्वता सर्वव्यापिठे. माटे अविनाशि रूपठे. ॥ १५ ॥ वली तेनुं नित्यपणुं देखाडेवे.
ते आत्मषष्ठ पृथिव्यादिक पदार्थ, निःकारण विनाश अथवा सकारण विनाश, ए
उहउंके० बन्ने विनासे करी, एविणस्संतिके० विनास पामे नही. पृथ्वी, अण्ण, तेज, वा
यु, अने आकाश. ए कदापि पोतानुं स्वरूप ठामे नही, ते कारणे शाश्वतावे. तथा कोइ
ए जेनो आकार कखो नथी, ते कारणमाटे आत्मा शाश्वत ठे. यडुक्तं। नैनं विंदन्ति शस्त्राणि,

नैनं दहति पावकः ॥ नचैनं क्लेदयंत्यापो, नशोषयति मारुतः ॥ १ ॥ अहेद्योयमनेद्योय, म
विकारी संवच्यते, ॥ नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलो यं सनातनः ॥ १ ॥ इत्यादिवचनात् ॥
तथा नोयउष्णऋत्यसंके० जे असत् एटले अविद्यमान होय ते उपजे नहीं. केमके अवि
द्यमान पदार्थने विपे करनारनो व्यापार स्फुरे नहीं. जो अठती वस्तु उपजे तो आकाश
कुसुमगर्दनशृंगादिक पदार्थ पण उपजवानो संजवळे. ए कारणे सव्वेविसव्वहाजावा के०
सर्वकालें पण पृथिव्यादिक सर्वे पदार्थो नियतिजावमागया के० नित्यजावे परिणाम पा
म्याळे. ॥ १६ ॥ “आत्मपष्टवादीगतः” एटले आत्म पष्टवादीनुं मत ए प्रमाणे कथं.

॥ दीपिका— अथाऽत्मपष्टवादिमतमाह । (संतिति) संति पंच महानूतानि । इ
हाऽस्मिन्संसारे एकेषामात्मपष्टवादिनां सांख्यानां वैशेषिकाणां चैतदाख्यातं नूतान्या
ख्यातानि वा । ते पुनर्वादिन एवमाहुः । यद्वूतानि आत्मपष्टानि आत्मा पष्टोयेषांतानि
अत्मपष्टानि । केषां चिद्वादिनामनित्यानि नूतानि आत्मा च न तथा एवमित्याह
(आया) आत्मा लोकश्च पृथिव्यादिरूपः शाश्वतो नित्यः ॥ १५ ॥ शाश्वतत्वमेवाह ।
(उहउत्ति) ते नूतपदार्था आत्मपष्टा उजयतो निर्देतुकसहेतुकविनाशान्यां न विनश्यं
ति । बौद्धादिमते घटादिवस्तु हेतुं विनापि क्लृप्ते क्लृप्ते विनश्यति । वैशेषिकाणां तु लकु
टादिहेतुयोगेन घटादीनां विनाशः । तेन द्विविधेनापि विनाशेन लोकात्मनोर्नविनाशः
ति तात्पर्यार्थः । यदिवा द्विरूपाच्चेतनाचेतनस्वजावान्न विनश्यत्यात्मा पृथिव्याद्या लो
काश्च चेतनस्वजावान्नविनश्यंतीति न चोत्पद्यते ऽसदविद्यमानं । सर्वेपिजावाः सर्वथा
नियतिजावं नित्यत्वमागताः प्राप्ताः ॥ १६ ॥

॥ टीका—सांप्रतमात्मपष्टवादिमतं पूर्वपक्षयितुमाह (संतीत्यादि) संति विद्यंते पंचमहा
नूतानि पृथिव्यादीनि इहास्मिन्संसारे एकेषां वेदवादिनां सांख्यानां शैवाधिकारिणां च ए
तदाख्यातमाख्यातानि च नूतानि तेच वादिन एवमाहुरेवमाख्यातवन्तः । यथा । आत्म
पष्टानि आत्मा पष्टो येषां तानि आत्मपष्टानि नूतानि विद्यंत इति । एतानि चात्मपष्टा
नि नूतानि यथा न्येषां वादिनामनित्यानि तथा नामीषामिति दर्शयति । आत्मा लोक
श्च पृथिव्यादिरूपः शाश्वतोऽविनाशी । तत्रात्मनः सर्वव्यापित्वादमूर्तत्वाच्चाकाशस्येव शा
श्वतत्वं पृथिव्यादीनां च तदूपाग्रच्युतेरविनश्वरत्वमिति ॥ १५ ॥ शाश्वतत्वमेव नूयः प्र
तिपादयितुमाह । (उहउत्ति) ते आत्मपष्टाः पृथिव्यादयः पदार्था उजय
त इति निर्देतुकसहेतुकविनाशद्वयेन न विनश्यंति । यथा बौद्धानां स्वतएव निर्देतुको विना
शः । तथाच ते कचुः । जातिरेव हि जावानां, विनाशो हेतुरिष्यते ॥ यो जातश्च न च ध्वस्तो,

नश्येत्पश्चात्स केन च ॥ १ ॥ यथाच वैशेषिकाणां लकुटादिकारणसांनिध्ये विनाशः स
हेतुकस्तेनोच्यते रूपेणापि विनाशेन लोकात्मनोर्न विनाश इति तात्पर्यार्थः । यदि वा (उद्भव
ति) । विरूपादात्मनः स्वजावाच्चेतनाचेतनरूपान्न विनश्यतीति । तथाहि । पृथिव्यप्तेजो
वाय्वाकाशानि रूपापरित्यागतया नित्यानि । न कदाचिदनीदृशं जगदिति कृत्वा आत्मापि
नित्य एव कृतकत्वादित्यो हेतुन्यः । तथा चोक्तं । नैनं विदंति शस्त्राणि, नैनं दहति पावकः ॥
न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ १ ॥ अन्वेद्योयमदाह्योयमविकार्योयमुच्यते ॥
नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोयं सनातनः ॥ २ ॥ एवं च कृत्वा नासदुत्पद्यते सर्वस्य सर्वत्र स
जावादसति च कारकव्यापाराजावात् सत्कार्यवादः । यदि वा असदुत्पद्येत खरविषाणा
देरप्युत्पत्तिः स्यादिति । तथा चोक्तं । असदकरणादुपादानग्रहणात्सर्वसंज्ञाजावात् शक्तस्य
शक्यकरणात्कारणजावाच्च सत्कार्यं । एवं च कृत्वा मृत्पिण्डेऽपि घटोऽस्ति । तदर्थिनां मृत्पिं
डोपादानात् । यदि वा ऽसदुत्पद्येत ततो यतः कुतश्चिदेव स्यान्नावश्यमेतदर्थिना मृत्पिण्डो
पादानमेव क्रियते इत्यतः सदेव कारणे कार्यमुत्पद्यत इति । एवं च कृत्वा सर्वेऽपि जावाः
पृथिव्यादय आत्मषष्ठा नियतिजावं नित्यत्वमागता नानावरूपतामनूत्वा च जावरूपतां
प्रतिपद्यन्ते । आविर्जावतिरोजावमात्रत्वाद्दुत्पत्तिविनाशयोरिति । तथा चानिहितं । नास
तो जायते जावो नाजावो जायते सत इत्यादि । अस्योत्तरं निर्युक्तिकृदाह । “कोवेऽइत्या
दिप्राक्तन्येव गाथा,, । सर्वपदार्थनित्यत्वान्युपगमे कर्तृत्वपरिणामो न स्यात्ततश्चात्मनोऽक
र्तृत्वे कर्मबंधाजावस्तदजावाच्च को वेदयति न कश्चित्सुखदुःखादिकमनुभवतीत्यर्थः । एवं च
सति कृतनाशः स्यात् । तथा असत्तत्त्वोत्पादाजावे येयं मया आत्मनः पूर्वजावपरित्यागेनापर
जावोत्पत्तिजह्मणा पंचधा गतिरुच्यते सा न स्यात् । ततश्च मोहगतेरजावाद्दीक्षादिक्रियानु
ष्ठानमनर्थकमापद्यते । तथाऽप्रच्युताऽनुत्पन्नस्थिरैकस्वजावत्त्वेन त्वात्मनो देवमनुष्यगत्या
गती तथा विस्मृतेरजावात् जातिस्मरणादिकं वा न प्राप्नोति । यच्चोक्तं सदेवोत्पद्यते
तदप्यसत् । यतो यदि सर्वथा सदेव कथमुत्पादः । उत्पादश्चेत्तर्हि सर्वदा सदिति । तथा चो
क्तं । कर्मगुणव्यपदेशाः प्रागुत्पत्तेर्न संति यत्तस्मात्कार्यमसद्विक्रियं क्रियाप्रवृत्तेश्च कर्तृणां ।
तस्मात्सर्वपदार्थानां कथंचिन्नित्यत्वं सदसत्कार्यवादश्चेत्यवधार्यं । तथा चानिहितं । सर्व
व्यक्तिषु नियतं, हृणे हृणेऽन्यत्वमथ च न विशेषः । सत्यश्रित्यपचित्योराकृतिजाति
व्यवस्थानात् इति । तथा । नान्वयः सहि जेदत्वा, न जेदोऽन्वयवृत्तितः ॥ मृज्जेद दयसं
सर्ग, वृत्तिजाल्यंतरं घटः ॥ १ ॥ १६ ॥

पंच खंधे वयंतेगे, बालाउ खणजोइणो ॥ अणो अणणो एवाहु,
हेउयं च अहेउयं ॥ १७ ॥ पुढवी आउ तेऊ य, तहा वाऊय एग
उ ॥ चत्तारि धाउणो रूवं, एवमाहं सु जाणया ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे अफलवादिनुं मत कहेवे. एगे के० कोइएक वादी एटले बौद्ध ते पंचस्वयेव यंते के० पंचस्कंध बोलेवे, तेना नाम कहेवे. प्रथम विज्ञान ते रसनं, विज्ञान सुखदुःखवेदे ते वेदना, संज्ञा ते धर्मसमुदायने. पृथिव्यादिकते संस्कार, अने धातुरूपादिकते रूप, ए पांच पदार्थ जगतमांहे, पण एथकी अन्य आत्मादिक पदार्थ जगतमांहे कोइ नथी. एम ते वा लाउके० बाल एटले अज्ञानी कहेवे. वलीते स्कंध केवा ठे, खणजोइणोके० कृणयो गीठे. एटले एक कृण मात्र रहे, उपरांत रहे नहीं. एवीरीतना बोलनारा ते कृणिकवा दी जाणवा. हवे अनेरा दर्शनीउंथकी एमनो चेद जे ठे, ते गाथाना उत्तराई वडे दे खाडेवे. अस्सोअणस्सो एवाहुके० ते जेम आत्मपष्ठवादी सांख्यादिक जूत थकी आत्मा अन्य ठे, एम कहेवे. तथा जेम चार्वाकमति जूतथकी आत्मा अनेरो नथी. एटले जे जूत तेहिज आत्मा एम कहेवे, तेम बौद्धमति कहेतां नथी. तथा हेउयंच के० हेतु एटले आत्मा कोणे नीपजाव्यो एम पण कहेता नथी. अने अहेउयं के० अहेतु क एटले अनादि अनंत शाश्वत आत्माठे. एम पण बौद्ध कहेता नथी. ॥ १७ ॥ अफलवादीगतः। तथा अनेरा बौद्धदर्शनीचतुर्धातुक जगत् कहेवे, ते देखाडेवे. पुढवीके० पृथिवी ते पापाण पर्वत अने स्थलादिक ए प्रथमधातु, तथा आउके० अप्य ते पाणी ए बीजी धातु, तथा तेज के० अग्नि ए त्रीजी धातु, तथा वायु ए चोथी धातु, जे कारणे ए चारे पदार्थ जगत्रने धरे एटले पोषे ते कारणे एने धातु कहिये. ए केहवावे? तोके एगउ के० ए चारे एकाकार पणे परिणमे, माटे एकाकारठे. तेथी ए चत्तारिधाउणोरूवं के० चारेधातुरूप जाणवां. एटले ए शरीर चतुर्धारूप ठे. ते थकी अनेरो आत्मा एवो पदार्थ कोइ नथी, एवं के० एम ते बौद्ध कहेवे. ते केवा जाणवा? तोके आहंसु के०पो ताने लोकमांहे जाणयाके० जाण कहेवराविये एवं अनिमान धरेवे. परंतु ए सर्व कृणिकवादिपणा थकी क्रियाना फलने संबंध मळे नहीं ते कारणे एने अफलवादि कहिये.

॥ दीपिका—अथ बौद्धमतमाह । (पंचेति) । एके बौद्धाः पंचस्कंधान् वदन्ति । रूपस्कंधः १ वेदनास्कंधः २ विज्ञानस्कंधः ३ संज्ञास्कंधः ४ संस्कारस्कंधः ५ । तत्र रूपस्कंधः पृथिवीत्वादयो रूपादयश्च । वेदनास्कंधः सुखा दुःखा अदुःखसुखा च वेदना । विज्ञानस्कंधो रूपविज्ञानं रसविज्ञानमित्यादि । संज्ञास्कंधः संज्ञानिमित्तोद्ग्रहणात्मिकः प्रत्ययः । सविकल्पसंज्ञानमित्यर्थः । संस्कारस्कंधः पुण्यापुण्यादिधर्मसमुदायः ५ नचैते न्योन्यः कश्चिदात्मारव्यः पदार्थोस्तीति । बाला मूर्खाः । ते स्कंधाः किञ्चूनाः कृणयोगिनः कृणोः कृणोविनश्वरास्त्यर्थः । पूर्ववादिन्यो बौद्धव्यतिरेकमाह । (अणोत्ति) । यथा सांख्यादयो जूतेन्योऽन्यमात्मानमंगीकृतवन्तः । यथा चार्वाका जूतेन्योऽनन्यमजिज्ञमा

त्मानमिष्टवंतस्तथा बौद्धा नैवाहुर्नोक्तवन्तः । तथा हेतुन्योजातोहेतुकः कायाकारपरि
णतनूतनिष्पादितः तथा ऽहेतुकोनित्य इत्येवं तमात्मानं बौद्धा नांगीकृतवन्तइति ॥ १७ ॥
तथान्ये चतुर्धातुकं जगद् बौद्धा वदन्तीत्याह । (पुढवीति) पृथिवीधातुः । आपोजलं धा
तुः । तथातेजो वायुश्चेति धातवः । एते चत्वारोपि धातवो यदा (एकउत्ति) एकाकार
परिणतास्तदाकारतयाजीवाख्यां जनन्ते । एवमाहुर्जानकाः पंमितमन्या बौद्धाः । (एव
माहंसुआवरेइति) कचित्पाठः । तत्र आवरेति । अपरे बौद्धा इत्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ टीका-सांप्रतं बौद्धमतं पूर्वपक्षयन्निर्युक्तिकारोपन्यस्तमफलवादाधिकारमाविर्नावयन्ना
ह । (पंचखंधेवयन्तेगेइत्यादि) । एके केचन वादिनो बौद्धाः पंच स्कंधान् वदन्ति । रूप, वे
दना, विज्ञान, संज्ञा, संस्कारा, ख्याः पंचैव स्कंधाविद्यन्ते नापरः कश्चिदात्माख्यः स्कंधो
स्तीत्येवं प्रतिपादयन्ति । तत्र रूपस्कंधः पृथिवीधात्वादयो रूपादयश्च ॥ १ ॥ सुखा दुःखा अ
दुःखसुखाचेति वेदनावेदनास्कंधः ॥ २ ॥ रूपविज्ञानं रसविज्ञानमित्यादि विज्ञानं वि
ज्ञानस्कंधः ॥ ३ ॥ संज्ञास्कंधः संज्ञानिमित्तोऽवग्रहणात्मकः प्रत्ययः ॥ ४ ॥ संस्कारस्कंधः पु
ण्यापुण्यादिधर्मसमुदाय इति ॥ ५ ॥ नचैतेन्यो व्यतिरिक्तः कश्चिदात्माख्यः पदार्थोऽध्य
क्षेणाऽध्यवसीयते । तदव्यभिचारिलिंगग्रहणाऽनावान्नाप्यनुमानेन । नच प्रत्यक्षा
नुमानव्यतिरिक्तमर्थाऽविसंवादिप्रमाणांतरमस्तीत्येवं बाह्याश्च बाह्या यथाऽवस्थिता
र्थापरिज्ञानात् बौद्धाः प्रतिपादयन्ति । तथा ते स्कंधाः कृणयोगिनः । परमनिकृष्टः का
लः कृणः । कृणेन योगः संबंधः कृणयोगः स विद्यते येषां ते कृणयोगिनः । कृणमा
त्राऽवस्थायिनइत्यर्थः । तथाच तेऽनिदधति । स्वकारणेन्यः पदार्थोत्पद्यमानः किं
विनश्वरस्वभावोत्पद्यतेऽविनश्वरस्वभावो वा । यद्यविनश्वरस्ततस्तद्व्यापिन्याः क्रमयौगप
द्यान्यामर्थक्रियाया अनावात् पदार्थस्यापि व्याप्यस्याभावः प्रसङ्गति । तथाहि । यदेवा
र्थक्रियाकारि तदेव परमार्थतः सदिति । सच नित्योर्थः क्रियायां प्रवर्तमानः क्रमेण वा प्रव
र्तते यौगपद्येन वा । न तावत्क्रमेण । यतो ह्येकस्याऽर्थक्रियायाः काले तस्यापरार्थक्रियाकर
णस्वभावो विद्यते वा न वा । यदि विद्यते किमिति क्रमकरणं । सहकार्यपेक्षयेति चेत् ।
तेन सहकारिणा तस्य कश्चिदतिशयः क्रियते न वा । यदि क्रियते किं पूर्वस्वभावपरित्यागे
नापरित्यागेन वा । यदि परित्यागेन ततोऽतादवस्थापत्तेरनित्यत्वं । अथ पूर्वस्वभावाप
रित्यागेन ततोऽतिशयाज्ञावातिक सहकार्यपेक्षया । अथाऽकिंचित्करोपि विशिष्टकार्यार्थ
मपेक्षते । तदयुक्तं । यतः । अपेक्षेत परं कश्चि, यदि कुर्वीत किंचन ॥ यदकिंचित्करं व
स्तु, किं केनचिदपेक्ष्यते ॥ १ ॥ अथ तस्यैकार्यक्रियाकारणकाले ऽपरार्थक्रियाकरणस्व
भावो न विद्यते । तथाच सति स्पष्टैव नित्यताहानिः । अथासौ नित्यो यौगपद्येनाऽर्थक्रि

यां कुर्यात्तथा सति प्रथमकृणएवाऽशेषार्थक्रियाणां करणात् द्वितीयकृणोऽकर्तृत्वमाया
तं । तथाच सैवानित्यता । अथ तस्य तत्स्वनावत्वात्ताएवार्थक्रिया नूयो नूयो द्विती
यादिकृणेष्वपि कुर्यात्तदसांप्रतं । कृतस्य करणाजावादिति । किंच द्वितीयादिकृणसा
ध्या अप्यर्थाः प्रथमकृणएव प्राप्नुवन्ति । तस्य तत्स्वनावत्वात् । अतस्तत्स्वनावत्वे च
तस्यानित्यत्वापत्तिरिति । तदेवं नित्यस्य क्रमयौगपद्यान्यामर्थक्रियाविरहान्न स्वकारणे
न्यो नित्यस्योत्पादइति । अथाऽनित्यः स्वनावः समुत्पद्यते । तथाच सति विघ्नानावा
दायातमस्मदुक्तक्रमशेषपदार्थजातस्य कृणिकत्वं । तथाचोक्तं । जातिरेव हि जावानां,
विनाशो हेतुरिष्यते ॥ यो जातश्च नच ध्वस्तो नश्येत्पश्चात्स केन च ॥ १ ॥ ननु च स
त्यप्यनित्यत्वे यस्य यदा विनाशहेतुसद्भावस्तस्य तदा विनाशः । तथा च । स्वविनाशका
रणापेक्षाणामनित्यानामपि पदार्थानां न कृणिकत्वमित्येतच्चानुपासितगुरोर्वचः । तथाहि ।
तेन मुञ्जरादिकेन विनाशहेतुना घटादेः किं क्रियते । किमत्र प्रष्टव्यमनावः क्रियते । अत्र
च प्रष्टव्यो देवानांप्रियः । अनाव इति किं पर्युदासप्रतिषेधोयमुत प्रसज्यप्रतिषेधइति ।
तत्र यदि पर्युदासस्ततोयमर्थो जावादन्यो जावो जावांतरं घटात्पटादिः सोऽनावइति । त
त्र जावांतरे यदि मुञ्जरादिव्यापारो न तर्हि तेन किंचिद्धटस्य कृतमिति । अथ प्रसज्यप्र
तिषेधस्तदा यथार्थो विनाशहेतुरनावं करोति । किमुक्तं नवति जावं न करोतीति
ततश्च क्रियाप्रतिषेधएव कृतः स्यात् । नच घटादेः पदार्थस्य मुञ्जरादिना करणं । तस्य
स्वकारणैरेव कृतत्वात् । अथ जावाजावोऽनावस्तं करोतीति तस्य तुच्छस्य नीरूपत्वात्
कुतस्तत्र कारणानां व्यापारोऽथ तत्रापि कारणव्यापारो नवेत् खरशृंगादावपि व्यापारे
रन् कारणानीति । तदेवं विनाशहेतोरकिंचित्करत्वात् स्वहेतुतएवाऽनित्यताक्रोडीव
तानां पदार्थानामुत्पत्तेर्विघ्नहेतोश्चाजावात् कृणिकत्वमवस्थितमिति । तुशब्दः पूर्वादिन्य
ऽस्य व्यतिरेकप्रदर्शकः । तमेव श्लोकपश्चार्धेन दर्शयति । (अस्मोअणस्मोइति) । त
हि बौद्धा यथाऽत्मपष्ठवादिनः सांख्यादयो नूतव्यतिरिक्तमात्मानमन्युपगतवंतो यथ
चार्वाका नूताऽव्यतिरिक्तं चैतन्याख्यमात्मानमिष्टवंतस्तथा नैवाहुर्नैवोक्तवंतः । तथ
हेतुन्योजातो हेतुकः । कायाकारपरिणतनूतनिष्पादितइति यावत् । तथाऽहेतुकं
ऽनाद्यपर्यवसितत्वान्नित्यइत्येवमात्मानं ते बौद्धा नाऽन्युपगतवंत इति ॥ १७ ॥
तथाऽपरे बौद्धाश्चतुर्धातुकमिदं जगदादुरित्येतद्वर्शयितुमाह । (पुढवीत्यादि) एधि
वी धातुरापश्च धातुस्तथा तेजो वायुश्चेति धारकत्वात्पोपकत्वाच्च धातुत्वमेपां । (एगउत्ति)
यदैते चत्वारोप्येकाकारपरिणतिं विभ्रति कायाकारतया तदा जीवव्यपदेशमश्रुवन्तः
तथाचोचुः । चतुर्धातुकमिदं शरीरं न तद्व्यतिरिक्तव्यात्मास्तीति । (एवमाहंसुअवरेति)
अपरे बौद्धविशेषा एवमादुरनिहितवंतइति । क्वचिक्काणगा इतिपावस्तत्राप्ययमर्थो जा

नका ज्ञानिनो वयं किलेत्यनिमानाग्निदग्धाः संत एवमादुरिति संबंधनीयं । अफलवादि
 त्वं चैतेषां क्रियाकृणएव कर्तुः सर्वात्मना नष्टत्वात् क्रियाफलेन संबंधाभावादवसेयं । स
 र्वएव वा पूर्ववादिनोऽफलवादिनोऽष्टव्याः कैश्चिदात्मनोऽनित्यस्याऽविकारिणोऽन्युपगत
 त्वात् कैश्चित्त्वात्मनएवानन्युपगमादिति । अत्रोत्तरपदार्थानां प्राक्तन्येव निर्युक्तिगाथा ।
 कोवेणइत्यादि व्याख्यायते । यदि पंचस्कंधव्यतिरिक्तः कश्चिदात्माख्यः पदार्थो न विद्यते त
 तस्तदज्ञावात्सुखदुःखादिकं कोऽनुजवतीत्यादिगाथा प्राग्व व्याख्येयेति । तदेवमात्मनो
 ज्ञावाद्योयं स्वसंविदितः सुखदुःखानुजवः स कस्य नवत्विति चिंत्यतां । ज्ञानस्कंधस्यायमनु
 नवइति चेन्न । तस्यापि कृणिकत्वात् । ज्ञानकृणस्य चातिसूक्ष्मत्वात् सुखदुःखानुजवाज्ञावः ।
 क्रियाफलवतोश्च कृणयोरत्यंतासंगतेः कृतनाशकृतान्यागमापत्तिरिति ज्ञानसंतान ए
 कोस्तीति । तस्यापि संतानिव्यतिरिक्तस्याऽज्ञावाद्यत्किंचिदेतत् । पूर्वकृणएव उत्तरकृणो
 वासनामाधाय विनंदयतीति चेत् । तथाचोक्तं । यस्मिन्नेव हि संताने, आहिता कर्मवासना॥
 फलं तत्रैव संधत्ते, कार्पासे रक्तता यथा ॥ १ ॥ अत्रापीदं विकल्प्यते । सा वासना किं
 कृणोन्यो व्यतिरिक्ताऽव्यतिरिक्ता वा । यदि व्यतिरिक्ता वासकत्वानुपपत्तिरथाव्यतिरिक्ता कृ
 णवत् कृणकृत्यत्वं तस्याः । तदेवमात्मानावे सुखदुःखानुजवाज्ञावः स्यादस्ति च सुखदुः
 खानुजवोऽतोस्त्यात्मेति । अन्यथा पंचविषयानुजवोत्तरकालमिंद्रियज्ञानानां स्वविषया
 दन्यत्राप्रवृत्तेः संकलनाप्रत्ययो न स्यात् । आलयविज्ञानाद्भविष्यतीति चेदात्मैव तर्हि सं
 ज्ञांतरेणान्युपगतइति । तथा बौद्धागमोप्यात्मप्रतिपादकोस्ति । सचायं । इतः । एकनवति
 मे कल्पे, शक्त्या मे पुरुषो हतः ॥ तेन कर्मविपाकेन, पादे विद्धोस्मि जिह्वः ॥ १ ॥
 तथा । कृतानि कर्माण्यतिदारुणानि, तनूनवंत्यात्मनिगर्हणेन ॥ प्रकाशनात्संवरणाच्च
 तेषां, मयंतमूलोद्भरणं वदामीत्येवमादि । तथा यदुक्तं । कृणिकत्वं साधयता यथा
 पदार्थः कारणेन्य उत्पद्यमानो नित्यः समुत्पद्यते ऽनित्यो वेत्यादि । तत्र नित्येऽप्र
 च्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावे कारकाणां व्यापाराभावादतिरिक्ता वाचोयुक्तिरिति नित्यत्वपक्षा
 नुत्पत्तिरेव । यच्च नित्यपक्षे नवतानिहितं नित्यस्य न क्रमेणार्थक्रियाकारित्वं नापि यौगप
 येनेति तत्कृणिकत्वेपि समानं । यतः कृणिकोप्यर्थक्रियायां प्रवर्तमानः क्रमेण यौ
 गपद्येन वाऽवश्यं सहकारिकारणसव्यपेक्षएव प्रवर्तते । यतः । सामग्री जनिका नह्येकं
 किंचिदिति । तेनच सहकारिणा न-तस्य कश्चिदतिशयः कर्तुं पार्यते । कृणस्यविवेकत्वेना
 ऽनाधेयातिशयत्वात् कृणानां च परस्परपकारकोपकार्यत्वानुपपत्तेः सहकारित्वाभावाः ।
 सहकार्यनपेक्षायां च प्रतिविशिष्टकार्यानुपपत्तिरिति । तदेवमनित्यएव कारणेन्यः पदा
 र्थः समुत्पद्यत इति द्वितीयपक्षसमाश्रयणमेव । तत्रापि चैतदाजोचनीयं । किं कृणकृत्यि
 त्वेनानित्यत्वमाहोस्वित्परिणामाऽनित्यतयेति । तत्र कृणकृत्यत्वे कारणकार्यत्वाभावा

तु कारणानां व्यापारएवानुपपन्नः कुतः कृणिकानित्यस्य कारणेन्य उत्पादइति । अथ पूर्वकृणाडुत्तरकृणोत्पादे सति कार्यकारणजावो नवतीत्युच्यते तदयुक्तं । यतोसौ पूर्वकृणो विनष्टो वोत्तरकृणं जनयेदविनष्टो वा । न तावद्विनष्टस्तस्यासत्त्वाङ्गनकत्वानुपपत्तेः । नाप्यविनष्ट उत्तरकृणकाले पूर्वकृणव्यापारसमावेशात्कृणजंगनंगापत्तेः । पूर्वकृणो विनश्येत्तूत्तरकृणमुत्पादयिष्यति तुजांतयोर्नामोन्नामवदितिचेत् । एवं तर्हि कृणयोः स्पष्टैवैककालताश्रिता । तथाहि । यासौ विनश्यदवस्था साऽवस्था तु जिज्ञा । उत्पादावस्थातोप्युत्पित्सोस्ततश्च तयोर्विनाशोत्पादयोर्यौगपद्यान्युपगमे तद्धर्मिणोरपि पूर्वोत्तरकृणयोरेककालावस्थायित्वमिति । तद्धर्मतानन्युपगमे च विनाशोत्पादयोरवस्तुत्वापत्तिरिति । यथोक्तं जातिरेव हि जावानामित्यादि । तत्रेदमभिधीयते । यदि जातिरेवोत्पत्तिरेव जावानां पदार्थानामजावहेतुस्ततोऽजावकारणस्य सन्निहितत्वेन विरोधेनाघ्रातत्वाडुत्पत्त्यजावोऽथोत्पत्त्युत्तरकालं विनाशो न विष्यतीत्यन्युपगम्यते । तथा सति उत्पत्तिक्रियाकाले तस्याऽनूतत्वात्पश्चाच्च नवन्नंतरायएव नवति न जूयसा कालेनेति । किमत्र नियामकं विनाशो हेत्वजाव इतिचेत् । यतउक्तं निर्हेतुकत्वादिनाशस्य स्वजावानुबन्धितेतदप्ययुक्तं । यतो घटादीनां मुञ्जरादिव्यापारानंरमेव विनाशो नवन् लक्ष्यते । ननु चोक्तमेवात्र तेन मुञ्जरादिना घटादेः किं क्रियत इत्यादि । सत्यमुक्तं । इदमयुक्तंतूक्तं तथाह्यजावइति । प्रसज्यपर्युदासविकल्पद्वयेन योर्य विकल्पः पक्षद्वयेपि च दोषः प्रदर्शितः सोऽदोष एव । यतः पर्युदासपक्षे कपालाख्यजावांतरकारणे घटस्य च परिणामानित्यतया तदुपपत्तापत्तेः कथं मुञ्जरादेर्घटादीन् प्रत्यकिंचित्करत्वं । प्रसज्यप्रतिषेधस्तु जावं न करोतीति प्रतिषेधात्मकोत्र नाश्रियते । किंतर्हि प्रागजाव, प्रध्वंसाजावे, तरेतरा, त्यंताजावानां चतुर्णां मध्ये प्रध्वंसाजावएवेहाश्रीयते । तत्र च कारकांतरणां व्यापारो नवत्येव । यतोसौ वस्तुतः पर्यायोऽवस्थाविशेषो न जावमात्रं । तस्य चाऽवस्थाविशेषस्य जावरूपत्वात्पूर्वोपमर्देन च प्रवृत्तत्वाद्यएव कपालादेरुत्पादः सएव घटादेर्विनाशइति विनाशस्य सहेतुकत्वमवस्थितं । अपिच कादाचित्कत्वेन विनाशस्य सहेतुकत्वमवसेयमिति । पदार्थव्यवस्थार्थं चाऽवश्यमजावचातुर्विध्यमाश्रयणीयं । तदुक्तं । कार्यद्व्यमनादिः स्यात्प्रागजावस्य निन्द्वे ॥ प्रध्वंसस्य च जावस्य, प्रच्यवेऽनंततां व्रजेत् ॥ १ ॥ सर्वात्मकं तदेकं स्यादन्यापोहव्यतिक्रमे इत्यादि । तदेवं कृणिकस्य विचाराक्रमत्वात्परिणामानित्यपक्षेव ज्यायानिति । एवं च सत्यात्मा परिणामी ज्ञानाधारो नवांतरयायी नूतेन्यः कथंचिदन्यएव शरीरेण सहाऽन्योन्यानुवेधादनन्योपि । तथा सहेतुकोपि नारकतिर्यङ्मनुष्यामरजवोपादानकर्मणा तथा तथा विक्रियमाणत्वात् पर्यायरूपतयेति । तथात्मस्वरूपाप्रच्युतेर्नित्यत्वादहेतुकोपीति ।

आत्मनश्च शरीरव्यतिरिक्तस्य साधितत्वाच्चतुर्धातुकमात्रं शरीरमेवेदमित्येतदुन्मत्तप्रल-
पितमपकर्णयितव्यमित्यलं प्रसंगेनेति ॥ १७ ॥

अगारमावसंतावि, अरणा वा वि पवया ॥ इमं दरिसणमावणा
सवडुका विमुच्चई ॥ १८ ॥ ते एावि संधिं एच्चा एं, न ते धम्मविउ ज
णा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते उहंतराहिया ॥ १९ ॥ ते एावि संधिं ए
च्चा एं, न ते धम्मविउ जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते संसारपारगा
॥ २० ॥ ते एावि संधिं एच्चा एं, न ते धम्मविउ जणा ॥ जे ते उ वाइणो
एवं, न ते गप्पस्स पारगा ॥ २१ ॥ ते एावि संधिं एच्चा एं, न ते धम्म
विउ जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते जम्मस्स पारगा ॥ २२ ॥
ते एावि संधिं एच्चा एं, न ते धम्मविउ जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं,
न ते दुःखस्स पारगा ॥ २३ ॥ ते एावि संधिं एच्चा एं, न ते धम्म
विउ जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते मारस्स पारगा ॥ २४ ॥

अर्थ—हवे ए पूर्वोक्त दर्शनी पोतपोतानां दर्शननेविषे मुक्तीनुं कारण जे कहेवे ते
देखाडेवे. ते उपर कहेवेके ते सर्व दर्शनी अगारं के० घर तेनेविषे आवसंतावि के०
निवास करनार एटले गृहस्थ, वा के० अथवा, अरणा के० अरण्यवासी तापसादिक
अथवा पवयाके० प्रव्रजितशाक्यादिक ते एम जावना करेवे के, इमंदरिसणमावणा के०
अमारा दर्शने आवणा एटले आव्या. एटले जे कोई अमे कहिये तेने माने तो, ते सवडु
काविमुच्चईके० सर्व दुःखथकी मुक्त थाय. एवी रीते पोतपोताना दर्शननेविषे सर्व कोई मुक्ति
देखाडेवे ॥ १८ ॥ हवे ग्रंथकार कहेवे. ते एाविके० ते पंचनूतवादी प्रमुख दर्शनीउ तेने नैव
के० नथी. संधिके० ठिड् एटले ज्ञानावरणादिक कर्म तेनो विपर्ययजाव ते संधि जाणवी.
ते अहीं ज्ञानावरणादिक कर्मना विवरण तेने एच्चाएंके० अजाणताथका बापडा दुःखथ
की मूकाववाने अर्थे सावधान थयावे. ते कारणे ते जणाके० जन एटले लोक, नतेध
म्मविउके० क्हांत्यादिक दशप्रकारनो जे यतिधर्म तेना जाण नथी. जे ते उवाइणो एवंके०
ते वादी जे नास्तिकमति प्रमुख पूर्वे कहा, ते असमंजस वचनना बोलनारवे. मांटे
नतेउहंतराहिया के० ते संसाररूप उंध एटले प्रवाह, अर्थात् संसारसमुझना तारना
र ते नथी. एम श्रीतीर्थकरे तथा गणधरे कह्युंवे. ॥ २० ॥ ते पंचनूतवादी प्रमुख
कर्म आववानां स्थानक जाणता नथी; वली ते जनके० लोक क्हांत्यादिक दशविध
यतिधर्मे जाणता नथी. एवा ते पूर्वे कहा जे नास्तिकप्रमुख वादी ते संसारना पा

रगामी नहोय. ए गायानां पहेजां त्रण पदनो अर्थे प्रथम कह्यो तेप्रमाणेजे ॥११॥
 जे एम बोले ते गर्जना पारगामी नही, एटले अनंता गर्जनां दुःख सहन करे. ॥१२॥
 वली जे एम बोले ते जन्मना पारगामी नथी अर्थात् अनंता जन्मनुं दुःख सहन क
 रे. ॥ १३ ॥ तथा जे एम बोले ते दुःखना पारगामि न होय, अनंतो काल चतुर्गेति
 रूप संसारना दुःख सहन करे. ॥ १४ ॥ तथा जे एम बोले ते मरणना पारगामी न
 समजवा, अर्थात् अनंतिवार मरण पामे. ॥१५॥

॥ दीपिका—अथ पूर्वोक्तसर्वधर्मतीनामफलत्वं स्वदर्शनांगीकारं च दर्शयन्नाह । (अ
 गारेति) अगारं गृहमावसंतस्तिष्ठंतो गृहस्था आरण्या वा तापसादयः प्रव्रजिताश्च शा
 क्यादयः । अपि संजावने । इदं ते संजावयंति । यथा इदमस्मदीयं दर्शनं मतमापन्ना आ
 श्रिताः सर्वदुःखेभ्यो जीवाविमुच्यंतइति ते वदंति ॥ १६ ॥ अथ तेषां निष्फलत्वमाह ।
 तेऽति षड्भिः । ते पंच पंचनूतवाद्याद्याः संधिज्ञानावरणादिकर्मविवररूपं नापि नैव
 ज्ञात्वा अज्ञात्वेऽत्यर्थः । एवाक्यालंकारे । यथा जीवकर्मणोः संधिर्निवृत्तत्वं नवति त
 था ज्ञात्वा मोक्षार्थं प्रवृत्ता इत्यर्थः ॥ संधिर्द्विविधः । इव्यसंधिः कुड्यादेः । नावसंधिः कर्म
 विवररूपस्तमुत्तरोत्तरपदार्थपरिज्ञानं वा संधिस्त मज्ञात्वा प्रवृत्ताः । ते किंनूता इत्याह । (न
 तेति) । ते जना लोका न सम्यक्धर्मविदः । येतु ते । एवंविधवादिनस्ते । उद्यो जवौघः संसार
 स्तत्तरणशीला न आख्याता जिनैः ॥१७॥ अग्रेतनाः पंचश्लोका एवमेव व्याख्येयाः । परं
 संसार १ गर्ज २ जन्म ३ दुःख ४ मारपारगा न जवंतीति ज्ञेयं ॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥

॥ टीका—सांप्रतं पंचनूतात्माऽद्वैततल्लीवतहरीराकारकात्मपष्ठकृणिकपंचस्कंधवादिना
 मफलवादित्वं वक्तुकामः सूत्रकारस्तेषां स्वदर्शनफलान्युपगमं दर्शयितुमाह । (अगारेत्या
 दि) अगारं गृहं तदावसंतस्तस्मिंस्तिष्ठंतो गृहस्था इत्यर्थः । आरण्या वा तापसादयः
 प्रव्रजिताश्च शाक्यादयः । अपि संजावने । इदं ते संविजावयंति । यथेदमस्मदीयं दर्शनं
 मापन्ना आश्रिताः सर्वदुःखेभ्यो विमुच्यंते । आर्पत्वादेकवचनं सूत्रे कृतं । तथाहि । पं
 चनूततल्लीवतहरीरवादिनामयमाशयोयथेदमस्मदीयं दर्शनं ये समाश्रितास्ते गृहस्थाः
 संतः सर्वेभ्यः शिरस्तुंडमुंडन, दंडाऽजिनजटाकापायचीवरधारण, केशोद्धंचन, जाग्न्यस्तपश्च
 रण, कायक्लेशरूपेभ्यो दुःखेभ्यो मुच्यंते । तथा हुः । तपांसि यातनाश्चित्राः, संयमो जोगवंच
 नं ॥ अग्निहोत्रादिकं कर्म, बालक्रीडेव लक्ष्यत इति । सांख्यादयस्तु मोक्षवादिन एवं
 संजावयंति यथा । येऽस्मदीयं दर्शनमकर्तृत्वात्माऽद्वैतपंचस्कंधादिप्रतिपादकमापन्नाः प्रव्र
 जितास्ते सर्वेभ्यो जन्मजरामरणगर्जपरंपराऽनेकशारीरमानसातितीव्रतराऽसातोदयरूपे

॥ ७५ ॥ एतद्वाच्यं तस्मात्पुनरुक्तं, अथवा, अथवा

गारंति) अगार गृहमवसतसिधता गृहेत्या अरण्या वा तापसादयः प्रजितमथ आ
क्यादयः । अपि संभावते । इदं ते संभावयति । यथा इदंस्मरतीषु दर्शनं मनसापवा आ
श्रिताः सर्वदुःखेभ्यो जीवविमुक्तं इति ते वर्तते ॥ १७ ॥ अथ तेषां निष्फलत्वमाह ।
ते इति पश्यन्ति । ते पृथ पृथग्वैतवाद्याद्याः संधिज्ञानावरणानि कर्तुं विवरक्तं नापि नैव
ज्ञाता अज्ञाने इत्यर्थः । एवाक्यावकाशः । यथा जीवकर्तृणाः संधिनिवृत्तं नवति न
यथा ज्ञाता मां ज्ञातुं प्रवृत्ता इत्यर्थः ॥ संधिर्द्विविधः । इत्यसंधिः । चावसंधिः कर्तुं
विवरक्तपुनस्तुतस्मिन्परमार्थपरिज्ञानं वा संधिस्त मज्ञाता प्रवृत्ताः । ते किं नत इत्युच्यते । (न
तेति) । ते जना लोका न सम्यक्प्रसूतिवदः । येन ते । एवंविधवादिनस्त । तेषां नवौघः संसार
संसारण्योना न आख्याता जिनैः ॥ १७ ॥ अथेतनाः पृथ्वलोका एवमेव आत्मन्येयः । परं
संसारः ? गतिं य जन्म इ दुःख R मारपरगा न नवतीति क्षेत्रे ॥ ११ ॥ ११ ॥ ११ ॥ ११ ॥ ११ ॥

॥ टीका-साधनं पञ्चतन्त्रमाऽनन्तकीर्तनचरित्तरकारकतमपठकेलिकपञ्चकथवर्तिनः
मफलवादिनं वक्तुकामः सूत्रकारस्त्रिधा स्वतर्जोनफलान्मुपगमं दर्शयितुमाह । (अगरेत्यादि)
अगारं गृहे तदावसतस्त्रिभिर्नृपैः गृहेत्यादित्यर्थः । आरण्या वा तापसादयः
प्रवृत्तिनाश्च आप्यादयः । अपि संभावने । इदं ते संवितावर्ति । यथैतदस्मदीयं दर्शयितुं
मापनाशिश्रितः सर्वदुःखेभ्यो विमुच्यते । आप्लावकवचनं सूत्रे कृतं । तथाहि । पं
चतन्त्रकीर्तनचरित्तरवर्तिनामप्यमोक्षोपयथैतदस्मदीयं दर्शनं ये समाश्रितो गृहेत्यादि
संतः सर्वेभ्यः आरसिद्धिमुत्तमं, दंडाऽजिनवटाकापयचरीवरधारण, केशोद्धिवन, चामन्यस्तपश्च
रण, कपडैश्चैवभूत्या दुःखेभ्यो मुच्यते । तथा ह्युः । तथासि यतनाश्रिताः, सर्वमां गोवच
नं ॥ अग्निदोजादिकं कर्म, वालकादिव लक्ष्यत इति । सांख्यादयस्य मोक्षोपादनं
संभावयति यथा । येऽस्मदीयं दर्शयितुमकर्तुंवात्माऽनन्तपञ्चकथादिप्रतिपादकमाप्याः प्र
वृत्तिरिते सर्वेभ्यो वचनमवगम्यन्तुपपत्त्यनेकशरीरमानसानिर्वातसंसारोद्वेगद्वय

अनुजवंति । पुनःपुनः संसारचक्रवाले व्याधिमृत्युजरानिराकुले व्याते ॥ १६ ॥ तेषां
 दुःखफलमुपसंहारं चाह । (उच्चेति) । उच्चावचात्यधमोत्तमानि स्थानानि गच्छंतोत्र
 मंतोगर्जाज्जर्मेप्यंति यास्यंत्यनंतशः । (नायपुतेति) । ज्ञातः सिद्धार्यकृत्रियस्तस्य
 पुत्रः श्रीमहावीरो जिन एवमुक्तवान् । इति ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं प्रत्याहेति
 ॥ १७ ॥ इति श्रीसूत्रकृते द्वितीयांगे प्रथमाध्ययने प्रथमोद्देशकव्याख्या संपूर्णा ॥ ॥

॥ टीका—यत्पुनस्ते प्राप्नुवंति तद्दर्शयितुमाह (नाणाविहाइइत्यादि) नानाविधानि
 बहुप्रकाराणि दुःखान्यासातोदयलक्षणात्यनुजवंति पुनः पुनः । तथाहि नरकेषु कर्पत्र
 दारण, कुंजीपाक, तप्तायःशाव्मलीसमालिंगनादीनि तीर्थं कृ च शीतोष्णादिदमनांकताडनाऽ
 तिसारारोपणकुत्तडादीनि । मनुष्येषु इष्टवियोगाऽनिष्टसंयोगशोकाक्रंदनादीनि देवेषु चा
 नियोगेष्वर्थाकिं द्विपिकत्वच्यवनादीन्यनेकप्रकाराणि दुःखानि ये एवंनूता वादिनस्ते पातः
 पुन्येन समनुजवंति । एतच्च श्लोकार्धं सर्वपूत्तरश्लोकार्धेषु योज्यं । शेषं सुगमं यावदुद्देशक
 समाप्तिरिति ॥ १६ ॥ नवरमुच्चावचानीति अधमोत्तमानि नानाप्रकाराणि वासस्थानानि गच्छं
 तीति गच्छंतोत्रमंतोगर्जाज्जर्मेप्यंति यास्यंत्यनंतशो निर्विच्छेदमिति ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी
 जंबूस्वामिनं प्रत्याह । ब्रवीम्यहं तीर्थं कराङ्गया न स्वमनीषिकया सचाहं ब्रवीमि येन मया
 तीर्थं करसकाशाब्रुतं । एतेन च कृणिकवादिनिरासो दृष्टव्यः ॥ १७ ॥ इति समयाख्यप्रथमा
 ध्ययने प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अथ प्रथमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः प्रारभ्यते

आघायं पुण एगेसिं, उववस्सा पुढो जिया ॥ वेदयंति सुहं दुःखं, अडु
 वा लुपंति ठाणउ ॥ १ ॥ न तं सयं कडं दुक्कं, कउ अन्नकडं च एणं ॥ सुहं
 वा जइ वा दुखं, सेहियं वा असेहियं ॥ २ ॥ सयं कडं न असेहिं,
 वेदयंति पुढो जिया ॥ संगइअं तं तहा तोसिं, इहमेगेसि आहिअं ॥ ३ ॥

अर्थ—पुणके० वली एगेसिके० एक नियतवादिने मते, आघायंके० एम कह्यंते.
 टले तेनो जे अग्निप्राय ठे ते कहेते. उववस्सापुढोजियाके० पृथक् पृथक् नारकादि
 नवे जे जीवते, ते पोतपोताना देहस्थित थका सुहं दुक्कं के० सुखदुःखने वेदयंतिके०
 वेदेते. अडुवाके० अथवा ते प्राणीउं सुख दुःख अनुजवता ठाणउके० ते स्थानकथ
 पोतानुं आयुष्य पूर्णकरीने लुपंतिके० स्थानांतरे संक्रमे. एम नियतवादी कहेते
 ॥ १ ॥ वली पण वेगाथाए नियतवादीनां मतनो अग्निप्राय कहेते. जे ते २ ५
 सुख दुःख अनुजवेते, एक स्थानक थकी बीजे स्थानके उपजेते, नतंसयंकडं दुक्कं के०
 ते दुःखादिक ते जीवतुं पोतानुं कीधेलुं नथी. तेम कउअन्नकडंचणं के० अनेरा का

अनुनवंति । पुनः पुनः संसारचक्रवाले व्याधिमृत्युजरानिराकुले व्याप्ते ॥ १६ ॥ तेषां
 दुःखफलमुपसंहारं चाह । (उच्चेति) । उच्चावचान्यधमोत्तमानि स्थानानि गच्छतोऽत्र
 मंतोगर्जाज्जर्नमेष्यंति यास्यंत्यनंतशः । (नायपुत्तेति) । ज्ञातः सिद्धार्थकृत्रियस्तस्य
 पुत्रः श्रीमहावीरो जिन एवमुक्तवान् । इति ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं प्रत्याहेति
 ॥ १७ ॥ इति श्रीसूत्रकृते द्वितीयांगे प्रथमाध्ययने प्रथमोद्देशकव्याख्या संपूर्णा ॥ ॥

॥ टीका—यत्पुनस्ते प्राप्नुवंति तद्वर्शयितुमाह (नाणाविहांसइत्यादि) नानाविधानि
 बहुप्रकाराणि दुःखान्यासातोदयलक्षणाभ्यनुनवंति पुनः पुनः । तथाहि नरकेषु कर्पत्र
 दारण, कुंजीपाक, तप्तायःशास्मलीसमालिंगनादीनि तीर्थं च शीतोष्मादिदमनांकताडनाऽ
 तिसारारोपणकुत्तडादीनि । मनुष्येषु इष्टवियोगाऽनिष्टसंयोगशोकाक्रंदनादीनि देवेषु चा
 नियोगेष्वर्थाकिट्विषिकत्वच्यवनादीन्यनेकप्रकाराणि दुःखानि ये एवंनूता वादिनस्ते पौनः
 पुन्येन समनुनवंति । एतच्च श्लोकार्धं सर्वभूततरश्लोकार्धेषु योज्यं । शेषं सुगमं यावदुद्देशक
 समाप्तिरिति ॥ १६ ॥ नयनमुच्चावचानीति अधमोत्तमानि नानाप्रकाराणि वासस्थानानि गच्छं
 तीति गच्छंतोऽत्र मंतोगर्जाज्जर्नमेष्यंति यास्यंत्यनंतशो निर्विच्छेदमिति ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी
 जंबूस्वामिनं प्रत्याह । ब्रवीम्यहं तीर्थकराज्ञया न स्वमनीषिकया सचाहं ब्रवीमि येन मया
 तीर्थकरसकाशाब्रुतं । एतेन च क्लृप्तिकवादिनिरासो दृष्टव्यः ॥ १७ ॥ इति समयाख्यप्रथमा
 ध्ययने प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अथ प्रथमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः प्रारभ्यते

आघायं पुण एगेसिं, उववस्सा पुढो जिया ॥ वेदयंति सुहं दुःखं, अड
 वा लुपंति ठाणउ ॥ १ ॥ न तं सयं कडं दुक्कं, कउ अन्नकडं च णं ॥ सुहं
 वा जइ वा दुखं, सेहियं वा असेहियं ॥ २ ॥ सयं कडं न असेहिं,
 वेदयंति पुढो जिया ॥ संगइअं तं तहा तेसिं, इहमेगेसि आहिअं ॥ ३ ॥

अर्थ—पुणके० वली एगेसिके० एक नियतवादिने मते, आघायंके० एम कयुंते. ए
 टले तेनो जे अजिप्राय ठे ते कहेते. उववस्सापुढोजियाके० पृथक् पृथक् नारकादिकने
 चवे जे जीवते, ते पोतपोताना देहस्थित यका सुहं दुःखं के० सुखदुःखने वेदयंतिके०
 वेदेते. अडवाके० अथवा ते प्राणीउं सुख दुःख अनुभवता ठाणउके० ते स्थानफल्य
 पोतानुं आयुष्य पूर्णकरीने लुपंतिके० स्थानांतरे संक्रमे. एम नियतवादी कहेते.
 ॥ १ ॥ वली पण वेगाथाए नियतवादीनां मतनो अजिप्राय कहेते. जे ते प्राण
 सुख दुःख अनुभवते, एक स्थानक यकी बीजे स्थानके उपजेते, न तं सयं कडं दुक्कं के०
 ते दुःखादिक ते जीवनुं पोतानुं कीधेनुं नथी. तेम कउअन्नकडंचणं के० अनेरा का

॥ टीका—न चासौ मानः क्रियमाणोगुणायेति दर्शयितुमाह । (नतस्सजाईत्यादि)
 नहि तस्य लघुप्रकृतेरनिमानोदुरस्य जातिमदः कुलमदोवा क्रियमाणः संसारं पर्यटत
 स्वाणं नवति । नह्यनिमानोजात्यादिकेहिकामुष्मिकगुणयोरुपकारीति । इहच मातृसमु
 ङ्गाजातिः पितृसमुत्तं कुलं एतच्चोपलक्षणमन्यदपि मदस्थानं न संसारत्राणायेति । यत्पुनः
 संसारोत्तारकत्वेन त्राणसमर्थं तद्दर्शयति । ज्ञानं च चरणं च ज्ञानचरणं तस्मादन्यत्र
 संसारोत्तारणत्राणाशा न विद्यते । एतच्च सम्यक्त्वोपबृंहितं सत् सुष्ठु चीर्णं सुचीर्णं संसा
 राडुत्तारयति । ज्ञानक्रियाभ्यां मोक्षइति वचनात् । एवंनूते सत्यपि मोक्षमार्गे निष्क्रम्या
 पि प्रव्रज्यां गृहीत्वापि कश्चिदपुष्टधर्मा संसारोन्मुखः सेवतेऽनुतिष्ठत्यन्यस्यति पौनःपुन्ये
 न विधत्ते अगारिणां गृहस्थानामंगं कारणं जात्यादिकं मदस्थानं पाठांतरं वा (अगारि
 कम्मंति) अगारिणां कर्मानुष्ठानं सावद्यमारंजं जातिमदादिकं वा सेवते । नचासावगा
 रिकर्मणां सेवकोऽशेषकर्ममोचनाय पारगो नवति । निःशेषकर्मकृत्यकारी न नवतीति ना
 वः । देशमोचनानु प्रायशः सर्वेषामेवासुमतां प्रतिक्षणमुपजायतइति ॥ ११ ॥ पुनरप्य
 निमानदोषाविर्जावनायाह । (णिक्किंचणेइत्यादि) बाह्येनार्थेन निष्किंचनोपि निष्कृण
 शीलोनिष्ठः परदत्तजो जी तथा सुष्ठुरूढमंतप्रांतं वल्लचणकादि तेन जीवितुं प्राणधारणं
 कर्तुं शीलमस्य स सुरूक्षजीवी एवंनूतोपि यः कश्चिज्जारवक्रियो नवति । तथा श्लोक
 कामी आत्मश्लाघानिलापी नवति । सचैवंनूतः परमार्थमबुध्यमानएतदेवाकिंचनत्वं
 सुरूक्षजीवित्वं वात्मश्लाघा तत्परतया आजीवमाजीविकामात्मवर्तनोपायं कुर्वाणः
 पुनःपुनः संसारकांतारे विपर्यासं जन्मजरामरणरोगशोकोपड्वमुपैति गच्छति तडुत्तरणा
 यान्युद्यतोवा तत्रैव निमज्जतीत्ययं विपर्यासइति ॥ १२ ॥

जे नासवं निक्खु सुसाहुवादी, पडिहाणवं होइ विसारएय ॥

अगाढपप्से सुविजावियप्पा, अन्नं जणं पन्नसा परिह्वेज्जा ॥ १३ ॥

एवं ए से होइ समाहिपत्ते, जे पन्नवं निक्खु विउक्कसेज्जा ॥ अ

ह्वा वि जे लाजमयावलित्ते, अन्नं जणं खिंसति बालपन्ने ॥ १४ ॥

अर्थ—(जे नासवं निक्खु सुसाहुवादी के०) जे साधु जापाना गुण तथा दोषनो जाण
 तथा सुसाहुवादी एटले प्रिय वचननो बोलनार एटले क्षीराश्रव मध्वाश्रव लब्धीवा
 लो बली (पडिहाणवंहोइ के०) प्रतिजाववंत एटले उत्पातिकादिक चार प्रकारनी
 बुद्धिनो पारंगामि होय तथा (विसारएय के०) विशारद एटले पंक्ति अर्थ ग्रहण
 करवाने समर्थ (अगाढपप्से के०) अगाढप्रज्ञ एटले प्रस्ताववेता अर्थात् इव्य, क्षेत्र,

काल अने जावनो जाण तथा (सुविजावियप्पा के०) नानाप्रकारनी जावनायें करी ने जाव्योठे आत्मा जेमनो एवो ठतो (अन्नंजणंपन्नसापरिहवेज्जा के०) अन्य जन प्रत्ये पोतानी प्रज्ञाये करी एटले पोताना जाणपणे करी पराजवे अर्थात् एम जाणे जे माहारा समान कोइ जाण पुरुष नथी एरीते बीजाने तृणवत गणे. ॥ १३ ॥ एवा साधुने दोष कहेठे. (एवंणसेहोइसमाहिपत्ते के०) एरीते अहंकारनो कर नार जे साधु होय ते समाधिने प्राप्त थयो न कहेवाय (जेपन्नवंनिकुविउक्कसेज्जा के०) जे साधु प्रज्ञावंत थईने व्युत्कर्ष एटले गर्वने धारण करे (अहवाविजेलाजमयावलित्ते के०) अथवा जे कोइ साधु अट्पांतराय थको लाजवान् एटले बीजाने उपकरण आ पवाने समर्थ ठतो लाजना मद करी जिप्त थाय एटले मत्त थाय (अन्नंजणंखिंसति बालपन्ने के०) अन्य जनने खिंसे एटले बीजानी निंदा करे अने एम विचारे जे सर्व साधारण सव्या संस्तारक प्रमुख लाववाने हुंज समर्थहुं बीजा बापडा गुं? पेट नरवाने पण समर्थ नथी एवो साधु बाल एटले मूर्ख बुद्धिवालो जाणवो. ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—जापावान् जापागुणदोषज्ञोयोजिह्वः सुसाधुवादी हितमितवादी प्रतिजा नमुत्पत्तिक्यादिवुद्धिस्तदान विशारदोऽर्थग्रहणसमर्थः । अगाढा तत्त्वनिष्ठा प्रज्ञा बु धिर्यस्य सोगाऽढप्रज्ञः सुविजावितो धर्मवासनावासितआत्मायस्य सतथा । एनिर्गुणैः साधुर्नवति यश्च मदवानन्यं जनं स्वकीयया प्रज्ञया परिजवेत् ॥ १३ ॥ तदोषानाह । ए वं परपरिजवकारी समाधिर्धर्मध्यानं तत्र प्राप्नोत नवति । यः प्रज्ञावान् जिह्वरुत्कर्षेत् गर् वं कुर्यात् । अथवा योलाजमदावजिप्तः स्यात् लाजमदेन व्याप्तः स्यात्सोन्यं जनं निंदति बालप्रज्ञोमूर्खप्रायस्तन्निंदयाच समार्धि न प्राप्नोतीति ॥ १४ ॥

॥ टीका—यस्मादमी दोषाः समाधिमाख्यातमसेवमानानामाचार्यपरिजाषिणां वा त स्मादमीनिः शिष्यगुणैर्जाव्यमित्याह । (जेजासवमित्यादि) जापागुणदोषज्ञतया शो जनजापायुक्तो जापावान् जिह्वः साधुस्तथा सुष्ठु साधु शोचनं हितं मितं प्रियं वदितुं शी लमस्येत्यसौ सुसाधुवादी क्षीरमध्वाश्रववादीत्यर्थः । तथा प्रतिजा नामोत्पत्तिक्यादिवुद्धि गुणसमन्वितत्वेनोत्पन्नप्रतिजत्वं तत्प्रतिजानं विद्यते यस्यासौ प्रतिजानवान् अपरेणा हितस्तदनंतरमुत्तरदानसमर्थः । यदिवा धर्मकथावसरे कोयं पुरुषः कंच देवताविशेषं प्रणतः कतरदा दर्शनमाश्रितइत्येवमासन्नप्रतिजतया यथायोगमाचष्टे तथा विशारदोऽर्थ ग्रहणसमर्थो बहुप्रकारार्थकथनसमर्थोवा चशब्दाच्च श्रोत्रनिप्रायज्ञस्तथा अगाढाऽवगाढा परमार्थपर्यवसिता तत्त्वनिष्ठा प्रज्ञा बुद्धिर्यस्यासावगाढप्रज्ञस्तथा सुष्ठु विविधं जावितो धर्म

वासनया वासितआत्मा यस्यासौ सुविजावितात्मा । तदेवमेभिः सत्यजापादिनिर्गुणैः
शोचनः साधुर्नवति । यश्चैजिरेव निर्जराहेतुनूतैरपि मदं कुर्यात्तद्यथाऽहमेव जापाविधिः
स्तथा साधुवाद्यहमेवच न मनुष्यः प्रतिजानवानस्ति नापि मत्समानोलौकिकोलोकां
त्तरशास्त्रार्थविशारदोऽवगाढप्रज्ञः सुजावितात्मेति चैवमात्मोत्कर्षवानन्यं जनं स्वकीयया प्र
ज्ञया परिजवेत् एवं मन्यते । तथाहि । किमनेन वाऽकुंठेन डडूरूढेन कुंडिकाकार्पासक
तुल्येन खसूचिना कार्यमस्ति क्वचित्सजायां धर्मकथावसरे वेत्येवमात्मोत्कर्षवान् न
वति । तथाचोक्तं । अन्यैः स्वेह्वारचितानश्वविशेषान् श्रमेण विज्ञाय ॥ कृत्स्नं
वाङ्मयमित्येति स्वादृत्यंगानि दर्पणेत्यादि ॥ १३ ॥ सांप्रतमेतदोषानिधित्तया
ह । (एवंणसेत्यादि) एवमनंतरोक्तया प्रक्रियया परपरिजवपुरःसरमात्मोत्कर्षं कु
र्वन्नशेषशास्त्रार्थविशारदोपि तत्त्वार्थगाढप्रज्ञोप्यसौ समाधिं मोक्षमार्गं ज्ञानदर्शनचारित्र्य
रूपं धर्मव्यानाख्यं वा न प्राप्तोन्नवत्युपर्येवासौ परमार्थोदन्वतः भवते । कथंनूतोन्नव
तीति दर्शयति । योह्यविदितपरमार्थतयात्मानं सत्त्वेमुपीकं मन्यमानः स्वप्रज्ञया नितु
रुत्कर्षेर्जवं कुर्यान्नासौ समाधिं प्राप्तोन्नवतीति प्राक्तनेन संबंधः । अन्यदपि मदस्थानदोष
मुद्धृत्यति । अथवेति पक्षांतरे । योह्यद्विपांतरायोलब्धिमानात्मकृते परस्मै चोपकरणादिक
मुत्पादयितुमजं सलघुप्रकृतितया लाचमदावलितोन्नवति तदवलितश्च समाधिमप्राप्तो
न्नवति । सचैवंनूतोऽन्यं जनं कर्मोदयादलब्धिमंतं खिंसइति निंदति परिजवति वक्ति च
नमनुष्यः सर्वसाधारणः शय्यासंस्तारकाद्युपकरणोत्पादकोविद्यते किमन्यैः स्वोदरनरण
व्यग्रतया काकप्रायैः कृत्यमस्तीत्येवं बालप्रज्ञोमूर्खप्रायोऽपरजनापवादं विदध्यादिति
तदेवं प्रज्ञामदावलेपादन्यस्मिन् जने निन्द्यमाने बालसदृशैर्नूयते यतोतः प्रज्ञामदोन विधे
योन केवलमयमेव विधेयोऽन्यदपि मदस्थानं संसारजिह्वापुंणा नविधेयमिति ॥ १४ ॥

पन्नामयं चेव तवोमयंच, एिन्नामए गोयमयं च जिस्कू ॥ आ
जीवगं चेव चउत्तमाहु, से पंफिए उत्तम पोग्गलेसे ॥ १५ ॥ ए
याइ मयाइ विणिच धीरा, ए ताणि सेवंति सुधीरधम्मा ॥ ते स
वगोत्तावगया महेसी, उच्चं अगोत्तं च गतिं उवेंति ॥ १६ ॥

अर्थ—(पन्नामयंचेवतवोमयंच के०) प्रज्ञानो मद तेस वली तपनो मद एटले हुं
बुद्धिवान हुं हुं तपस्यावान हुं एवो जे मद तेने (एिन्नामए के०) नमाडे एटले एवो
मद नकरे तथा (गोयमयंचजिस्कू के०) गोत्रनो मद साधु नकरे एटले माहरो उंच
गोत्रवे हुं उत्तम कुलमां जन्म पाव्योहुं एवो अहंकार साधु नकरे (आजीवगंचेवचउ

वमादु के०) आसमंतथी जीते आजीविकाअर्थः एटले चोथो आजीविक एटले अर्थ अर्थात् धन तेनो मद साधु नकरे एम बीजो पण कोइ प्रकारनो मद नकरे (सेपंमि एउत्तमपोग्गलेसे के०) ते पंमित उत्तम पुज्जने विपे पोते निस्पृह एवा आत्मावालो ते साधु जाणवो ॥ १५ ॥ (एयाइमयाइविगिंचधीरा के०) ए पूर्वोक्तजे प्रज्ञादिक मद ना स्थानक कह्या तेने धैर्यवान साहसीक पुरुष संसारना कारण जाणीने पोताना आत्मा थकी जूदा करे (एताणिसेवंतिसुधीरधम्मा के०) एटला मदना स्थानकने सुप्र तिष्ठित जेनो धर्मठे एवा पुरुष नसेवे एटले आदरे नही (तेसव्वगोत्तावगयामहेसी के०) ते समस्त गोत्रादिक मदरहित एवो महारूपीश्वर जे होय एवाने फल कहेवे. (उच्चंअ गोत्तंचगणिंउवेति के०) उच्च अने अगोत्र एटले जेने विपे नामगोत्रादिक कर्म नथी तेवी गति पासे एटले ते साधु मोक्षने विपे जाय ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—प्रज्ञा बुद्धिस्तया मदस्तं तपोमदं च निर्नामयेन्निश्चयेनापनयेत् गोत्रमदं च निह्नुर्नामयेत् । आजीवोर्थनिचयस्तं गह्वत्याजीवगोऽर्थमदस्तं च चतुर्थं नामयेत् ॥ तु शब्दाहेषानपि मदान् वर्जयेत् सपुज्जलआत्मा पंडितउत्तमश्च स्यात् ॥ १५ ॥ एतानि प्र ज्ञादीनि मदस्थानानि विगिंच पृथक्कुर्याद्वर्जयेत् । धीराज्ञाततत्त्वाः । सुधीरः सुप्रतिष्ठि तोधर्मोयेशं ते सुधीरधर्माणएवंनूतास्तानि मदस्थानानि नासेवंते ते सर्वस्मादुच्चैर्गोत्रा देरपगतामहर्षयउच्चां मोक्षारव्यां गतिं व्रजंति । अगोत्रां गोत्रकर्मोपलक्षणादन्यदपि कर्म तत्र न विद्यतइति ॥ १६ ॥

॥ टीका—तद्वशीयितुमाह । (पल्लामयंचेवेत्यादि) प्रज्ञया तीक्ष्णबुद्ध्या मदः प्रज्ञाम दस्तंच तपोमदं निश्चयेन नामयेन्निर्नामयेदपनयेदहमेव यथाविधशास्त्रार्थस्य वेत्ता तथा हमेव विकृष्टतपोविधायी नापि तपसोग्लानिमुपगह्वामीत्येवं रूपं मदं न कुर्यात्तथोच्चै र्गोत्रे इद्वक्कुवंशहरिवंशादिके संनूतोहमित्येवमात्मकं गोत्रमदंच नामयेदिति । आसमं ताङ्गीवंत्यनेनेत्याजीवोऽर्थनिचयस्तं गह्वत्याश्रयत्यसावाजीवगोऽर्थमदस्तं च चतुर्थं नाम येच्चशब्दाहेषानपि मदान्नामयेत्तन्नामनाञ्चा सौ पंमितस्तत्त्ववेत्ता नवति । तथाऽसावेव स मस्तमदापनोदकउत्तमपुज्जलआत्मा नवति । प्रधानवाची वा पुज्जलशब्दस्ततश्चायमर्थः । उत्तमोत्तमोमहत्तोपि महीयान नवतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ सांप्रतं मदस्थानानामकरणीयत्वमुप दर्शयोपसंजिहीर्षुराह । (एयाइइत्यादि) एतानि प्रज्ञादीनि मदस्थानानि संसारकारणत्वेन सम्यक्परिज्ञाय (विगंचन्ति) पृथक्कुर्यादात्मनोऽपनयेदिति यावत् । धीर्बुद्धिस्तया राजंतइति धीराविदितवेद्यानैतानि जात्यादीनि मदस्थानानि सेवंत्यनुतिष्ठंति । के एते । ये सुधीराः

सुप्रतिष्ठितो धर्मः श्रुतचारित्राख्योयेषां ते सुधीरधर्माणस्ते चैवंजूताः परित्यक्तसर्वमदस्थाना महर्षयस्तपोविशेषशोपितकल्मषाः सर्वस्मादुच्चैर्गोत्रादेरपगता गोत्रोपगताः संतउच्चां मोक्षा ख्यां सर्वोत्तमां वा गतिं व्रजन्ति गच्छन्ति च शब्दात्पञ्चमहाविमानेषु कल्पेषु कल्पातीतेषु वा व्रजन्ति । अगोत्रोपलक्षणाच्चान्यदपि नामकर्मायुष्कादिकं तत्र न विद्यत इति इष्टव्यं ॥ १६ ॥

जिस्कू मुयच्चे कय दिठधम्म, पाठांतरे (तहदिठधम्म) गामं च एगरं च अणुप्पविस्सा ॥ से एसणं जाण मणेसणं च, अन्नस्स पाणस्स अणाणुगिद्धे ॥ १७ ॥ अरतिं रतिं च अज्जिज्जुय जिस्कू, बहूजणे वा तह एगचारी ॥ एगंतमोणेण वियागरेज्जा, एगस्स जंतो गति रागतीय ॥ १८ ॥

अर्थ—(जिस्कू के०) ते साधु (मुयच्चे के०) शरीर संस्काररहित (कयदिठधम्म के०) तथा दृष्ट एटले दीगोठे यथावस्थित धर्म जेणे अथवा दृढधर्म एटले धर्मे विपे दृढ एवो ठतो कोइक अवसरे (गामंच एगरंच अणुप्पविस्सा के०) जिह्वादिकने अर्थ ग्राम नगर झोण महादिकने विपे प्रवेश करे (सेएसणंजाणमणेसणंच के०) ते एषणा एटले आहारनी शुद्धि जाणतो तथा अनेपणीय एटले आहारना अशुद्धता पणाने पण जाणतो यको उज्जमादिक दोषने सम्यक् प्रकारे टालतो यको (अन्नस्स पाणस्स अणाणुगिद्धे के०) अन्नने विपे तथा पाणीने विपे अशुद्ध यको लोच्यता रहित एवो ठतो साधु विचरे ॥ १७ ॥ (अरतिंरतिंच अज्जिज्जुय जिस्कू के०) कदाचित् साधुने अंतर्प्रांत नोजने तथा अस्ताने करी कर्म योगें संयमने विपे अरति उपजे अने असंयमने विपे रति उपजे तेवारे संसारनुं स्वप्नाव अस्थिर जाणीने नरकादिकना दुःखने स्मरण करतो यको उत्पन्न थयली रति अरतिनुं निराकरण करे एम रति अरतिने जीतीने सुखो संयम पाले (बहूजणेवातहएगचारीके०) तथा घणा जन सहित ठतो तथा एकचारी एटले एकलो ठतो पूढ्यो अथवा नपूढ्यो यको पण (एगंतमोणे एवियागरेज्जा के०) एकांत निरवद्य जापा बोले कारणके अन्यजनोनो दाक्षिणपणो ते जीवने त्राण जणो नथाय तेमाटे धर्मकथाने प्रस्तावें साधु एकांत निरवद्य जापा बोले अने बीजे प्रस्तावे मौन रहे (एगस्सजंतोगतिरागतीय के०) जीवने गति आगति ते एकला नेज करवी पडेठे. त्यारे जीवने एकलो परलोक गमनागमन करता एक धर्म विना बीजो कोइ सहायकारी नथी एवीरीते साधु पोताना मनमां जाणे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—सज्जिह्मतेच स्नानादिसंस्कारान्नावादर्चा शरीरं यस्य समृत्तार्चः । तथा

कृतआचरितोदृष्टोऽव्यवस्थितोऽवगतश्च धर्मोयेन सतथा । एवंजुतोग्रामं नगरं वाऽनुप्र
विश्य निहार्थमेपणां गवेषणग्रहणैषणां तथाऽनैषणामुज्जमदोषादिकां च जानन्नन्नस्य
पानस्य वाऽननुगृहोऽनासक्तः सम्यग्विहरेत् ॥ १७ ॥ अरतिं रतिं वाऽनिनूय त्यक्त्वा नि
हुरेकांतमौनेन संयमेन व्यागृणीयात् धर्मसंबंधं ब्रूयात् । किंनूतः साधुः । बह्वोजनाः
संयमसहायायस्य सबहुजनोगह्ववासी । अथवा एकचारी एकद्विविहारी जिनकल्पादिर्वा ।
किंब्रूयादित्याह । एकस्य जंतोः कर्मानुगतस्य परलोके गतिरागतिश्च स्यादिति ॥ यतः । ए
कः प्रकुरुते कर्म, जुनक्तयेकश्च तत्फलं ॥ जायते म्रियते चैक, एकोयातिजवांतरमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका—किंच । (निष्कूमुयञ्चेत्यादि) सएवं मदस्थानरहितो निहृणशीलो निहृः ।
तं विशिनष्टि । मृतेच स्नानविलेपनादिसंस्कारानावादर्चा तनुः शरीरं यस्य समृतार्चः ।
यदिवा मोदनं मुत् तन्नूता शोचनाऽर्चा पद्मादिका ज्ञेया यस्य सज्जवति मुदर्थः प्रशस्तदर्श
ज्ञेयः । तथा दृष्टोऽवगतो यथावस्थितो धर्मः श्रुतधर्मचारित्राख्यो येन सतथा चैवंजुतः
क्वचिदवसरे ग्रामं नगरमन्यद्वा मठादिकमनुप्रविश्य निहार्थमसावुत्तमधृतिसंहननोपप
न्नः सन्नेपणां गवेषणग्रहणैषणादिकां जानन् सम्यगवब्रह्मन्नैषणां चोज्जमदोषादिकां तत्प
रिहारं विपाकं च सम्यगवगब्रह्मन्नस्य पानस्य वा ननु गृहोऽनध्युपपन्नः सम्यग्विहरेत् । त
याहि । स्थविरकल्पिकादिचत्वारिंशदोपरहितां निह्नां गृह्णीयुर्जिनकल्पिकानां तु पंचस्र
निग्रहो द्वयोर्ग्रहस्ताश्चेमाः । संसृष्टमसंसृष्टा, उद्दड तह होंति अप्यलेवाय ॥ उगहिया
पगहिया, उस्त्रियधम्माय सत्तमीया ॥ १ ॥ अथवा योयस्यानिग्रहः सतस्यैषणा अप
रात्वनैषणेत्येवमेषणानैषणानिहः क्वचित्प्रविष्टः सन्नाहारादावमूर्धितः सम्यक्शुद्धां नि
ह्नां गृह्णीयादिति ॥ १७ ॥ तदेवं निह्नीरनुकूलविषयोपलब्धिमतोप्यरक्तद्विष्टतया तथा
दृष्टमप्यदृष्टं श्रुतमप्यश्रुतमित्येवं जावयुक्ततया च मृतकल्पदेहस्य सुदृष्टधर्मणैषणानैष
णानिहस्यान्नपानादावमूर्धितस्य सतः क्वचिद्ग्रामनगरादौ प्रविष्टस्याऽसंयमे रतिररतिश्च
संयमे कदाचित्प्राडुप्यात्सा चापनेतव्येत्येतदाह । (अरंरंरंचेत्यादि) महामुनेरप्यस्ना
नतयामलाविलस्यांतप्रांतवद्वचणकादिजो जिनः कदाचित्कर्मादयाऽरतिः संयमे समुत्पद्ये
त तां चोत्पन्नामसौ निहृः संसारस्वजावं परिणय्यतिर्यङ्नारकादिदुःखं चोत्प्रेक्ष्यमाण
श्रुतं संसारिणामाशुरित्येवं विचिंत्यानिजवेदनिनूय वाऽसावेकांतमौनेन व्यागृणीयादित्यु
त्तरेण संबन्धः । तथा रतिं वाऽसंयमे सावद्यानुष्ठाने अनादिजवान्यासाहुत्पन्नामनिजवेदनि
नूय संयमोद्युक्तो जवेदिति । पुनः साधुमेव विशिनष्टि । बह्वोजनाः साधवोगह्ववासितया
संयमसहायायस्य सबहुजनस्तथैकएव चरति तद्दीर्घश्चैकचारी सच प्रतिमाप्रतिपन्नएकद्व
विहारी जिनकल्पादिर्वा स्यात्तच्च बहुजनएकाकीवा केनचित्दृष्टोऽदृष्टो वैकांतमौनेन संय

मेन करणजूतेन व्यागृणीयात् धर्मकथावसरेऽन्यद्वा संयमाबाधया किञ्चित्धर्मसंबन्धं ब्रूयात् । किंपरिगणयैतत्कुर्यादित्याह । यदिवा किमसौ ब्रूयादिति दर्शयति । एकस्याऽसहायस्य जंतोः शुजाशुनसहायस्य गतिर्गमनं परलोके नवति तथाऽआगतिरागमनं नवांतरादुपजायते कर्मसहायस्यैवेति । उक्तंच । एकः प्रकुरुते कर्म शुनक्तयेकश्च तत्फलं ॥ जायते म्रियते चैक, एकोयाति नवांतरमित्यादि । तदेवं संसारे परमार्थतो न कश्चित्सहायो धर्ममेकं विहायैतद्विगणय्य मुनीनामयं मौनः संयमस्तेन तत्प्रधानं वा ब्रूयादिति ॥ १० ॥

सयं समेच्चा अडुवा वि सोच्चा, नासेज्ज धम्मं हिययं पयाणं ॥

जे गरहिया सणियाणप्पजंगा, ए ताणि सेवंति सुधीरधम्मा १ए

केसिंचि तक्काइ अबुञ्ज नावं, खुदंपि गत्तेज्ज असद्वहाणे ॥ आउस्स

कालाइचरं वघाए, लद्धाणु माणे य परेसु अठे ॥ १० ॥

अर्थ—(सयंसमेच्चा अडुवाविसोच्चा के०) चतुर्गतिक संसारनुं कारण मिथ्यात्वादिक ठे तथा मोक्षस्वरूपनुं कारण सम्यक् ज्ञानादिकठे एवुं परोपदेशविना स्वयं पोतेज जाणीने अथवा गुर्वादिकनी पाशेथी श्रवण करीने (नासेज्जधम्मंहिययंपयाणं के०) समस्त प्रजा एटले त्रस तथा स्थावर जीवोने हितकारक एवो श्रुतचारित्ररूप जे धर्म तेने नापे एटले कहे एवो साधु जाणवो ए उपादेयपणु कह्यो हवे हेयपणु एटले जे पदार्थ ठामवा योग्यठे ते कहेठे (जे गरहिया के०) जे मिथ्यात्व अविरति प्रमादादिक एवा पदार्थ जे जगतमांहे गरहा एटले निंदनीक ठे तथा (सणियाण के०) नीयाणा सहित एवा जे (प्पजंगा के०) प्रयोग होय तेने (एताणिसेवंति सुधीरधम्मा के०) जे धर्मेने विषे धीर पुरुष होय ते नसवे न आचरे ॥ १ए ॥ (केसिंचि तक्काइ अबुञ्ज नावं के०) कोईएक मिथ्यादर्शनीनो अनिप्राय जाण्याविना साधु तथा श्रावकनो धर्म स्थापन करवानी इच्चाये कदाचित् साधु तेपर तीर्थिक आगल तिरस्कारना वचन बोले (खुदंपिगत्तेज्जअसद्वहाणे के०) तेवारे ते मिथ्यादर्शनी श्री वीतरागना वचनउपर अ सद्वहणा करतो थको क्लृप्पणुं करे एवो ठतो विरूप करे जेम पालक प्रोहितनो स्कंद सूरिउपर क्लृप्पनाव थयो तेनी पेरे जाणवुं (आउस्सकालाइचरंवघाए के०) आयुष्यना कालनुं प्रमाण घणो होय तेने घटाडे अर्थात् आयुष्यनुं विनाश करे (लद्धाणुमाणे यपरेसुअठे के०) ते माटे साधु जन आगलानुं अनिप्राय लईने पढी तेना आगल अर्थ प्रकाशे स्वपरोपकारने अर्थ बोले अन्यथा मौनमेव श्रेय ॥ १० ॥

॥ दीपिका—स्वयं नवस्वरूपं समेत्य ज्ञात्वाऽथवाऽन्यस्मात् श्रुत्वाऽन्यस्मै धर्मं नापेत् ।

किञ्चूतं धर्मं प्रजानां जीवानां हितदं । ये च गर्हितानिद्याः सह निदानेनाऽऽशंसारूपेण
वर्तते ते सनिदानाः प्रयोगाव्यापाराः कर्मबंधहेतवस्तान् सुधीरधर्माणो निहृदो न सेवं
ते ॥ १९ ॥ केषांचिन्मिथ्यादृशां नावमन्निप्रायमबुद्ध्याऽज्ञात्वा तीर्थिकतिरस्कारप्रायं
वचोवदेत् कश्चित्साधुः श्रावको वा स च तद्वचोश्रद्धधानः ह्रुत्त्वमपि गच्छेत् विरूपं कुर्या
त् पालकपुरोहितवत् स्कंदकाचार्यस्य सकुपितो वक्तुर्यदायुस्तस्य व्याघातरूपं ह्ययस्वजावं
कालातिचारं दीर्घस्थितिकमप्यायुः संवर्तयेत् । कोर्यः । पुरुषविशेषं ज्ञात्वा हि देशना
कार्या । अन्यथा श्रोता विगृह्यिवचः श्रवणकुपितो मरणायुपसर्गमपि वक्तुः कुर्यादिति
तस्मात्त्रयमनुमानं परानिप्रायज्ञानं येन सलब्धानुमानः परेषु प्रतिपाद्येषु यथायोगम
र्थान् जीवादिकान् वदेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (सयंसमेचेत्यादि) स्वयमात्मना परोपदेशमंतरेण समेत्य
ज्ञात्वा चतुर्गतिकं संसारं तत्कारणानि च मिथ्यात्वाविरत्यतिप्रमादकपाययोगरूपाणि
तथाऽशेषकर्मह्यलक्षणं मोहं तत्कारणानि च सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राण्येतत्सर्वं स्वत
एवावबुध्यमान्यस्मादाचार्यादेः सकाशाद्ब्रुत्वाऽन्यस्मै मुमुक्षवे धर्मं श्रुतचारित्राख्यं नापेत् ।
किञ्चूतं । प्रजायंत इति प्रजाः स्थावरजंगमाजंतवस्तेन्योहितं सङ्गपदेशदानतः सदोपका
रिणं धर्मं ब्रूयादिति । उपादेयं प्रदर्श्य हेयं प्रदर्शयति । ये गर्हिताज्जुगुप्सितामिथ्यात्वा
विरतिप्रमादकपाययोगाः कर्मबंधहेतवः सह निदानेन वर्तत इति सनिदानाः प्रयुज्यंत
तिप्रयोगाव्यापाराधर्मकथाप्रबंधावा ममास्मात्सकाशात्पूजालाजसंस्कारादिकं न विपश्यंती
त्येवंचूतनिदानाऽऽशंसारूपांस्तान्धारित्रविघ्नचूतान् महर्षयः सुधीरधर्माणो न सेवंते ना
नुतिष्ठंति । यदि वा ये गर्हिताः सनिदानावाक्प्रयोगास्तद्यथा कुतीर्थिकाः सावधानुष्ठान
विरतानिःशीलानिर्व्रताः कुटलवेंटलकारिण इत्येवंचूतान्परदोषोद्धट्टनया मर्मवेधिनः सुधी
रधर्माणो वाक्कंटकान् न सेवंते न ब्रुवन्ति ॥ १९ ॥ किंचान्यत् । (केसिंतक्कायेत्यादि)
केषांचिन्मिथ्यादृष्टीनां कुतीर्थिकनावितानां स्वदर्शनाग्राहिणां तर्कया वितर्केण स्वमतिप
र्यालोचनेन नावमन्निप्रायं दुःष्टांतःकरणवृत्तित्वमबुद्ध्या कश्चित्साधुः श्रावको वा स्वधर्म
स्थापनेन या तीर्थिकतिरस्कारप्रायं वचोब्रूयात् स च तीर्थिकस्तद्वचोऽश्रद्धधानो रोचयन्नप्रति
पाद्यमानोऽति कटुकं नावयेत् ह्रुत्त्वमपि गच्छेद्विरूपमपि कुर्यात् । पालकपुरोहितवत् स्कंद
काचार्यस्येति । ह्रुत्त्वगमनमेव दर्शयति । सनिदावचनकुपितोपि वक्तुर्यदायुस्तस्यायुषो
व्याघातरूपं परिहृयस्वजावं कालातिचारं दीर्घस्थितिकमप्यायुः संवर्तते । एतदुक्तं नवति ।
धर्मदेशनादि पुरुषविशेषं ज्ञात्वा विधेया । तद्यथा । कोयं पुरुषो राजादिः कंचन देवतावि
शेषं नतः कतरा दर्शनमाश्रितोऽनिगृहीतो न निगृहीतो वाऽयमित्येवं सम्यक् परिज्ञाय

यथार्हं धर्मदेशना विधेया । यश्चैतदबुध्वा किञ्चिद्धर्मदेशनादारेण परविरोधरुद्धचोब्रूयात्
सपरस्मादैहिकामुष्मिकयोर्मरणादिकंमपकारं प्राप्नुयादिति । यतएवं ततोऽलब्धमनुमानं
येन परानिप्रायपरिज्ञाने सलब्धानुमानः परेषु प्रतिपाद्येषु यथायोगं यथार्हप्रतिपत्त्याऽ
र्थान् सद्धर्मप्ररूपणादिकान् जीवादीन् स्वपरोपकाराय ब्रूयादिति ॥ ३० ॥

कम्मं च त्वंदं च विगिंचं धीरे, विणइज्जंतं सबह आयजावं ॥ रू
वेहिं लुप्पंति जयावहेहिं, विज्जं गहाय तसथावरेहिं ॥ २१ ॥
न पूयणं चेव सिलोयकामी, पियमप्पियं कस्सइ णो करेज्जा ॥
सवे अणठे परिवज्जयंते, अणाउले या अकसाइ जिस्सू ॥ २२ ॥
आहत्तहीयं समुपेहमाणे, सवेहिं पाणेहिं णिहाय दंभे ॥ णो जी
वियं णो मरणाहिकंस्वी, परिवएज्जा वलयाविप्पमुक्केत्तिवेमि ॥
॥ २३ ॥ इति श्रीआहत्तहियं नाम त्रयोदशमध्ययनं सम्मतं ॥

अर्थ—(कम्मंचतुंदंचविगिंचंधीरे के०) धैर्यवान् बुद्धिमान् साधु देशनाने अवसरे
श्रोतानो कर्म एटले अनुष्ठान तथा त्वंद एटले चित्तनो जाव एने जुदा जुदा जाणीने
एतावता सम्यक्करीते जाणीने यथायोग्य जाव धर्म कहे तथा (विणइज्जंतं सबह आय
जावंके०) तथा श्रोता पुरुषनुं आयजाव एटले आत्मजाव ते विषयउपर गृहपणं एटले
मिथ्या परिणाम तेने सर्वथा प्रकारे विशेषे करी निर्घाटे एटले दूरकरे अर्ने गुणनेविषे
तेने स्थापे (रूवेहिंलुप्पंतिजयावहेहिं के०) वली रूप जे स्त्रियादिकना अंगोपांगना
जोवावाला एवा अल्प बुद्धिवान् तुष्ठ प्राणी ते धर्मथकी लोपाए इह लोके जेदनादि
क पीडा पामे परलोके नरकादिकना दुःख पामे माटे ए जयना करनारठे ए धर्मथकी
चष्ट करे एम कोई श्रोता कहे श्रोता स्त्रीनो गृह होय तेवारे अपवाद धरे (वि
ज्जंगहायतसथावरेहिं के०) तेवारे पंथित आगलानो जाव ग्रहण करीने त्रस तथा
स्थावर जीवोने हितनो करनार एवो धर्मोपदेश करे ॥ २१ ॥ (नपूयणंचेवसिलोय
कामी के०) साधु देशना आपतो यको पूजन तथा वस्त्रादिकना लाजनी वांठा नकरे
तथा श्लाघा एटले आत्मानो प्रशंसा तेनी पण वांठा नकरे तथा (पियमप्पियंकस्सइ
णोकरेज्जा के०) राग अने द्वेष कोइनी साथे सर्वथा नकरे अथवा कोइनी निंदा वि
कथा पण नकरे (सवेअणठेपरिवज्जयंते के०) एम सर्वथा प्रकारे अनिष्ट अनर्थकारी
एवी पूजा सत्कारादिक वस्तु तेने समस्तपणो वर्जे (अणाउलेयाअकसाइजिस्सू के०)
तथा अनाकुल एटले क्षोणादिक रहित आलशरहित तथा कपायरहित एवो उता

साधु, धर्मनी प्ररूपणा करे ॥ ११ ॥ (आहत्तहीयंसमुपेहमाणे के०) यथातथ्य सत्य मार्ग जे सूत्रगत ठे तेने आजोचतो सम्यक् प्रकारें अनुष्ठानने अन्यासतो यको (सवेहिं पाणेहिंणिहायदंमेके०) सर्व प्राणी मात्र जे त्रस अने स्थावर जीवोठे तेनो दंम एटले विना शत्रुं त्याग करीने प्राणांते पण धर्मनुं उलंघन नकरे (एोजीवियंणोमरणाहिकंखीके०) जीवितव्य अने मरणनी वांठारहित समतानावसहित यको (परिव्रएज्जावलयावि ष्पमुक्के के०) सुधो संयम पाजे ते साधु वलय एटले मिथ्यात्व मोह गहनयकी विप्र मुक्त थाय तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥१३॥ इतिश्रीसूत्रकृतांगना प्रथमश्रुतस्कंध नेविपे यथातथ्य नामे तेरमां अव्ययननो अर्थ संपूर्ण थयो. ॥

॥ दीपिका—धीरोबुद्धिमान् श्रोतुः कर्मानुष्ठानं गुरुलघुकर्मत्वं वा तथा ठंदमनिप्रायं (विगिंच) विवेचयेज्जानीयात् ज्ञात्वा च धर्मकथां कुर्वन् सर्वथा सर्वप्रकारेण पर्षद आत्मजावं मिथ्यात्वादिकं व्यपनयेत् विषयासक्तिं व्यपनयेत् । यतोरूपैर्नयनमनोहा रिनिर्नयावहैः संसारजयकारिनिस्तुब्धसत्त्वाविलुप्यन्ते धर्मात् बाध्यन्ते एवं विद्वान् पंडितो गृहीत्वा परानिप्रायं त्रसस्थावरेन्योहितं धर्मं वदेत् ॥११॥ साधुर्देशनां कुर्वन् पूजनं वसुपात्रादिलानरूपं न वांठेत् नापिश्लोकं श्लाघां कामयेत् तथा श्रोतुः प्रियं राजक थादिकमप्रियं तदाश्रितदेवनिंदादिरूपं न कथयेत् । एवं सर्वान् दोषान् परिवर्जयेदना कुलः साधुरकषायी जवेत् ॥ १२॥ योयाथातथ्यं सम्यक्चारित्रं प्रेक्षमाणः पर्यालोचय न् सर्वेषु प्राणिषु दंडं हिंसां निधाय त्यक्त्वा जीवितमसंयमजीवितं न कांक्षेन्नापि मरणा निकांक्षी स्यात् । तदेवं वलयेन मायामोहेन विप्रमुक्तः परिव्रजेत्संयमानुष्ठानं चरेत्साधुः । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १३ ॥ याथातथ्यारख्यं त्रयोदशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—अपिच । (कम्मंचठंदंचेत्यादि) धीरोऽद्वोच्यः सद्बुध्यलंकृतोवा देशनावसरे धर्मकथाश्रोतुः कर्मानुष्ठानं गुरुलघुकर्मजावं वा तथा ठंदमनिप्रायं सम्यग्विवेचयेज्जानीया त् ज्ञात्वा च पर्षदनु रूपामेव धर्मकथिको धर्मदेशनां कुर्यात्सर्वथा यथा तस्य श्रोतुर्जीवादि पदार्थाविगमो जवति । यथाच मनोन दूष्यतेऽपितु प्रसन्नतां व्रजत्येतदजिसंधिमानाह । विज्ञे पेण नयेदपनयेत्पर्षदः पापजावमशुद्धमंतःकरणं तुशब्दादिशिष्टगुणारोपणं च कुर्यात् । आयजावं ति क्वचित्पाठः । तस्यायमर्थः । आन्मजावोऽनादिजवान्यस्तोमिथ्यात्वादिकस्तम पनयेद्यदिवात्मजावोविषयगृध्नुताऽतस्तमपनयेदिति । एतद्वशीयति । रूपैर्नयनमनोहारि निः स्त्रीणामंगप्रत्यंगार्ककटाक्षनिरीक्षणादिनिरल्पसत्त्वाविलुप्यन्ते सद्धर्माद्बाध्यन्ते । किंचू तैरूपैर्नयावहैः । नयमावहन्ति नयावहानि । इहैव तावद्रूपादिविषयासक्तस्य साधुजनशृगु प्ता नानाविधाश्च कर्णनासिकाविकर्तनाविभंवनाः प्रादुर्भवन्ति जन्मांतरे तिर्यङ्मरकादिके

यातनास्थाने प्राणिनोविषयासक्तावेदनामनुनवंतीत्येवं विद्वान् पंक्तितो धर्मदेशनानिज्ञो
 गृहीत्वा परानिप्रायं सम्यगवगम्य पर्षदं त्रसस्थावरेज्योहितं धर्ममाविर्भावयेत् ॥ ११ ॥
 पूजासत्कारादिनिरपेक्षेण च सर्वमेव तपश्चरणादिकं विधेयं विशेषतोऽधर्मदेशनेत्येतद्विज्ञि
 प्रायवानाह । (नपूयणंचेत्यादि) साधुर्देशनां विदधानो न पूजनं वस्त्रपात्रादिलानरूप
 मजिकांक्षेन्नापि श्लोकं श्लाघां कीर्तिमात्मप्रशंसां कामयेदजितलपेक्षया श्रोतुर्यत्प्रियं राज
 कथाविकथादिकं वृत्तितकथादिकं च तथाऽप्रियं च तत्समाश्रितदेवताविशेषनिंदादिकं न
 कथयेदरक्तद्विष्टतया श्रोतुरनिप्रायमनिसमीक्ष्य यथावस्थितं कथयेत् । उपसंहारमाह ।
 सर्वानर्थान् पूजासत्कारलानानिप्रायेण स्वरूतान् परदूषणतया च परकृतान् वर्जयन्
 परिहरन् कथयेदनाकुलः सूत्रार्थादनुत्तरन्नकथायोजिह्वुर्नवेदिति ॥ १२ ॥ सर्वाध्ययनोप
 संहारार्थमाह । (आहन्तहीयमित्यादि) यथातथानावोयाथातथ्यं धर्ममार्गसमवरणा
 ख्याध्ययनत्रयोक्तार्थं तत्त्वं सूत्रानुगतं सम्यक्त्वं चारित्रं वा तत्प्रेक्ष्यमाणः पर्यालोचय
 न सूत्रार्थं सदनुष्ठानतो न्यसन् सर्वेषु स्थावरजंगमेषु सूक्ष्मबादरक्षेदजिज्ञेसु पृथिवीकाया
 दिषु दंडयंते प्राणिनोयेन सदंमः प्राणव्यपरोपणविधिस्तन्निधाय परित्यज्य प्राणात्ययेपि
 याथातथ्यं धर्मं नोद्ध्वयेदिति । एतदेव दर्शयति । जीवितमसंयमजीवितं दीर्घायुष्कं
 वा स्थावरजंगमजंतुदंडेन नानिकांक्षी स्यात् परीपहपराजितो वेदनासमुद्घातहतो वा त
 वेदनामसहमानोजलानलसंपातापादितजंतूपमर्देन नापि मरणानिकांक्षी स्यात् । तदेवं
 याथातथ्यमुत्प्रेक्ष्यमाणः सर्वेषु प्राणिपूपरतदंमोपजीवितमरणानपेक्षी संयमानुष्ठानं चरे
 दुद्युक्तविहारी जवेन्मेधावी मर्यादाव्यवस्थितो विदितवेद्यो वा वलयेन मायारूपेण मोह
 नीयकर्मणा वा विविधं प्रकर्षेण मुक्तो विप्रमुक्त इति । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्वं
 वत् ॥ १३ ॥ समाप्तं च याथातथ्यं त्रयोदशमध्ययनमिति ॥

हवे ग्रंथ परित्याग नामा चौदमो अध्ययन कहेहे. तेरमां अध्ययनमां यथा सत्य
 पणो कह्यो ते यथा सत्य पणो तो बाह्यान्तररूप द्विविध परिग्रहना त्याग विना न
 थाय माटे आ चौदमां अध्ययनमां ग्रंथ परित्याग पणो कहेहे.

ग्रंथं विहाय इह सिक्कमाणो, उवाय सुवञ्चचेरं वसेज्जा ॥ उवा
 यकारी विणयं सुसिक्के, जे ठेयं विप्पमायं न कुज्जा ॥ १ ॥ ज
 हा दियापोतमपत्तजातं, सावासगा पविउं मन्नमाणं ॥ तमंचाइयं
 तरुणमपत्तजातं, ढंकाइ अवत्तगमं हरेज्जा ॥ २ ॥

अर्थ—(ग्रंथं के०) धनधान्य हिरण्यादिक बाह्य ग्रंथ अने क्रोधादिक अन्तर
 ग्रंथ ए द्विविध ग्रंथने (विहाय के०) त्यागीने (इह के०) आ प्रवचनने विपे (सिक्क

माणो के०) सम्यक् प्रकारे संयममार्गे शुद्धक्रियारूप शील सीखतो थको (उद्घायसु के०) संयमने विपे उद्यम करीने सुशोजन एवा (बंनचैरंवसेज्जा के०) ब्रह्मचर्यव्रतनुं नव वाडसहित आश्रय करे (उवायकारीविणयंसुसिरके के०) तथा जावजीव शुधी उपायकारी एटले गुरुनी आज्ञा पालतो शोजन प्रकारे करीने विनयज शीखे (जेठेय विष्णुमायनकुज्जा के०) जे माह्या पुरुष ठे ते ए कार्यने विपे प्रमाद नकरे ॥ १ ॥ हवे गुरु उपदेशविना पोताने ठंदे गह्वथकी निकलीने जे एकाकी पणे विचरे तेने घणा दोषनी प्राप्ति थाय ते उपर दृष्टांत कहेठे (जहादिया के०) यथा दृष्टांते जेम पक्षी ना (पोतअपत्तजातं के०) बालक ने ज्यां सुधी पांख आवी नथी त्यांसुधी ते पांख विनानो एवो ठतो (सावासगापविउंमन्नमाणं के०) पोताना माला थकी उडवानी वां ठा करतो थको पांख फडफडावे परंतु (तमंचाश्यं तरुणमपत्तजातं के०) आकरो उ डीजवाने असमर्थ थाय अने तेने पांखो थकी हीन मांसपेसी समान एवो न्हानो तरु ए देखीने (ठंकाइअवत्तगमंहरेज्जा के०) मांसाहारी एवा ठंकादिक पक्षीउं तेने अप हरीने तेनो विनाश करे ते बालक केवोठे तो के अव्यक्तगतासिवा असमर्थ एटले त्यां थी नाशी जवाने असमर्थ एवोठे ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथ चतुर्दशं ग्रंथाध्ययनमारन्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (गंथमिति) इह प्रवचने ग्रंथं धनादिकं त्यक्त्वा शिक्षमाणो ग्रहणसेवनाशिक्षां सेवमानः सङ्गुह्यानेनोद्घाय सुष्ठु शोजनं ब्रह्मचर्यमाश्रित्य वसेत्तिष्ठेदाचार्यवचनस्यावपातो निर्देशस्तत्कारी आचार्यक थितकारी विनयं सुष्ठु शिक्षेत् कुर्यात् तथा यश्चेकोनिपुणः स विप्रमादं विविधं प्रमादं न कुर्यात् ॥ १ ॥ यथादिजपोतः पक्षिशिखुर्नविद्यते पत्रजातं पक्षोद्भवोयस्य सोऽपत्र जातः पक्षहीनस्तं स्वकीयादावासकात् ऋवितुमुत्पतितुं मन्यमानं तत्र पतंतमुपलन्य तं (अचाश्यंति) पक्षानावाजंतुमसमर्थमपत्रजातमिति कृत्वा ठंकादयोमांसाहाराः सत्वा अव्यक्तगमं गमनानावे नष्टुमसमर्थे हरेयुर्व्यापादयेयुः ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं त्रयोदशमध्ययनं सांप्रतं चतुर्दशमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने याथातथ्यमिति सम्यक्चारित्रमनिहितं तच्च बाह्यान्तरग्रंथपरित्यागा दवदातं जवति । तत्त्यागश्चानेनाध्ययनेन प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययन स्य चत्वार्यनुयोगद्वाराण्युपक्रमादीनि जवंति । तत्रोपक्रमद्वारांतर्गतोऽर्थाधिकारोयं । त द्यथा । सबाह्यान्तरग्रंथपरित्यागोविधेयइति नामनिष्पत्ते तु निक्षेपे आदानपदाकुणनिष्प न्नत्वाच्च ग्रंथतइति नाम तं ग्रंथमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । “ गंथोपबुद्धिष्ठो, डुविहो सि स्सो य होंति णायवो ॥ पद्दावण सिस्कावण, पगवं सिस्कावणाए उ ” ॥ २९ ॥ (गं

योपबुद्धिष्ठोऽत्यादि) ग्रंथोऽव्यजावचेदनिन्नः कुक्षकनैर्ग्रंथं नाम उत्तराध्ययनेष्वध्ययनं । तत्र पूर्वमेव सप्रपंचोऽनिहितः । इह तु ग्रंथं व्यजावचेदनिन्नं यः परित्यजति शिष्याच्चा रादिकं वा ग्रंथं योधीते सशिष्योद्विधोद्विप्रकारोज्ञातव्योऽनवति । तद्यथा । प्रव्रज्या शिष्या च । यस्य प्रव्रज्या दीयते शिष्यां वा यो ग्राह्यते सविप्रकारोपि शिष्यइहपुनः शिष्या शिष्येण प्रकृतमधिकारोयः शिष्यां गृह्णाति शिष्यकस्तद्धिष्येह प्रस्तावइत्यर्थः । यथाप्रतिज्ञातमधिकृत्याह । “ सो सिरस्कगो य इविहो, गहणे आसेवणा य एणवो ॥ गहणंमि होंति तिविहो सुत्ते अत्ते तडुनएय, ॥ ३० ॥ (सोसिरस्कगोयइविहोऽत्यादि) यः शिष्यां गृह्णाति सविधोद्विप्रकारकोऽनवति । तद्यथा । ग्रहणे प्रथममेवाचार्यादिः सका शान्तिहो इहामिह्नातहकारादिरूपां गृह्णाति शिष्यति तथा शिष्यतां वाच्यस्यति अहानि शमनुतिष्ठति सएवंविधोग्रहणासेवनाचेदनिन्नः शिष्योज्ञातव्योऽनवति । तत्रापि ग्रहणपूर्वकमासेवनमिति कृत्वाऽऽदावेव ग्रहणशिष्यामाह । शिष्या ग्रहणे उपादानेऽधिकृते त्रिविधोऽनवतीति शिष्यकः । तद्यथा । सूत्रेऽर्थे तडुनयेच सूत्रादीन्यादावेव गृह्णन् सूत्रादि शिष्यकोऽनवतीति नाव । सांप्रतं ग्रहणोत्तरजाविनीमासेवनामधिकृत्याह । (“ आसेवणाए इविहो, मूलगुणे चैव उत्तरगुणेय ॥ मूलगुणे पंचविहो, उत्तरगुणे बारसविहो उ ” ॥ ३१ ॥ (आसेवनेऽत्यादि) यथावस्थितसूत्रानुष्ठानमासेवना तथा कारणनूतया द्विविधोऽनवति शिष्यकः । तद्यथा मूलगुणे मूलगुणविषये आसेवमानः सम्यक् मूलगुणानामनुष्ठानं कुर्वन् तथोत्तरगुणे चोत्तरगुणविषयं सम्यगनुष्ठानं कुर्वाणोद्विरूपोप्यासेवनाशिष्यकोऽनवति । तत्रापि मूलगुणे पंचप्रकारः । प्राणातिपातादिविरतिमासेवमानः पंचमहाव्रतधारणात्पंचविधोऽनवति मूलगुणेष्वसेवनाशिष्यकः । तथोत्तरगुणविषये सम्यक् पिंडविशुध्यादिकान् गुणानासेवमानोत्तरगुणानासेवनाशिष्यकोऽनवति । ते चामी उत्तरगुणाः । पिंडस्स जावि सोही, समिईहो नावणा तवो इविहा ॥ पडिमा अनिगहा विय, उत्तरगुणमो वियाणाहि ॥ १ ॥ यदिवा सत्स्वप्येतेपूत्तरगुणेषु प्रधाननिर्जराहेतु तथा तपएव षादशगुणमुत्तरगुणत्वेनाधिकृत्याह । उत्तरगुणे उत्तरगुणविषये तपोषादशचेदनिन्नं यः सम्यक् विधत्ते सआसेवनाशिष्यकोऽनवतीति । शिष्योह्याचार्यमंतरेण न चवत्यतआचार्यनिरूपणमाह । “ आयरिउ विय इविहो, पक्कावंतो य सिरिक्वंतो य ॥ सिरिक्वंतो इविहो गहणे आसेवणे चैव ॥ ३२ ॥ गाहावंतो तिविहो, सुत्ते अत्तेय तडुनए चैव ॥ मूलगुणउत्तरगुणो, इविहो आसेवणाए उ ” ॥ ३३ ॥ (आयरिउ वि यऽत्यादिगाथाइयं शिष्यापेक्षया हि आचार्योद्विविधोद्विचेदः । एकोयः प्रव्रज्यां ग्राह्यत्यपरस्तु यः शिष्यामिति । शिष्यन्नपि द्विविधः । एकोयः शिष्याशास्त्रं ग्राह्यति पाठ्यत्यपरस्तु तदर्थं दशविधचक्रवालसमाचार्यनुष्ठानतः सेवयति सम्यगनुष्ठानं कारयति ।

तत्र सूत्रार्थे तदुच्यते चेदाद्ग्राह्यन्नप्याचार्यस्त्रिधा जवति । आसेवनाचार्योऽपि मूलोत्तर
चेदाद्विविधो जवति । गतो नाम निष्पन्नो निष्पत्तदन्तरं सूत्रानुगमेऽस्वलितादिगुणोपेतं
सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (गंथं विहेत्यादि) इह प्रवचने ज्ञातसंसारस्वभावः सन्
सम्यगनुष्ठानेनोद्धितो ग्रथ्यते आत्मा येन संग्रथोधनधान्यहिरण्यदिपदचतुष्पदादिकस्तं
विहाय त्यक्त्वा प्रव्रजितः सन् उद्धानेनोद्भाय च ग्रहणरूपामासेवनारूपां च शिक्षां च
कुर्वाणः सम्यगासेवमानाः सुष्ठु शोचनं न वनिर्ब्रह्मचर्यगुप्तिनिर्गुप्तमाश्रित्य ब्रह्मचर्यं वसे
त्तिष्ठेत् यदिवा ब्रह्मचर्यमिति संयमस्तदावसेत्तं सम्यक् कुर्यात् । आचार्यीतिके याव
ज्जीवं वसमानो यावदन्युद्यतविहारं न प्रतिपाद्यते तावदाचार्यवचनस्यावपातो निर्देशस्त
त्कार्यावपातकारी वचननिर्देशकारी सदाज्ञाविधायी विनीयतेऽपनीयते कर्म येन सवि
नयस्तं सुष्ठु शिक्षेद्विदध्यात् ग्रहणासेवनान्यां विनयं सम्यक्परिपालयेदिति । तथा य
श्चेको निपुणः संयमानुष्ठाने सदाचार्योपदेशे वा विविधं प्रमादं न कुर्यात् । यथा हि
आतुरः सम्यग्वैद्योपदेशं कुर्वन् श्लाघां लज्जते रोगोपशमंचैवं साधुरपि सावद्यग्रंथपरि
हारी पापकर्मजेष्वनज्ज्ञानाचार्यवचनानि विदधदपरसाधुन्यः साधुकारमशेषकर्म
क्षयं वा प्राप्नोतीति ॥ १ ॥ यः पुनराचार्योपदेशमंतरेण स्वहृदतया गच्छन्निर्गत्य एका
किविहारितां प्रतिपद्यते सच बहुदोषजाग् जवतीत्यस्यार्थस्य दृष्टान्तमाविर्भावयन्नाह ।
(जहादिया इत्यादि) यथेति दृष्टान्तोपप्रदर्शनार्थः । यथा येन प्रकारेण द्विजपोतः प
क्षिशिखुरव्यक्तस्तमेव विशिनष्टि । पतंति गच्छंति तेनेति पत्रं पक्ष्मपुटं न विद्यते पत्रजातं प
क्षोन्नवोयस्यासावपत्रजातस्तत्र स्वकीयादावासकात् स्वनीडात् प्लवितुमुत्पतितुं मन्यमानं
तत्रतत्र पतंतमुपलज्ज्य तं द्विजपोतं (अचाश्यंति) पक्ष्माणावाजंतुमसमर्थमपत्रजात
मिति कृत्वा मांसपेशीकल्पं ढंकादयः क्रुद्धसत्त्वाः पिशिताशिनोऽव्यक्तगमं गमनाच्चावे
नष्टुमसमर्थं हरेयुश्चञ्वादिनोत्क्रिष्य नयेयुर्व्यापादयेयुरिति ॥ २ ॥

एवं तु सेहंपि अपुच्छधम्मं, निस्सारियं वुसिमं मन्नमाणा ॥ दि
यरुस ठावं च अपत्तजायं, हरिसुणं पावधम्मा अपणेगे ॥ ३ ॥
उसाणमिहे मणुए समाहिं; अपणोसिए एतं करिंति एच्चा ॥ उ
चासमाणे दवियरुस वित्तं, ए एक्कसे बहिया आसुपन्नो ॥ ४ ॥

अर्थ—(एवंतु के०) एरीते जेम ते अव्यक्त एवोजे पक्षीनो बालक तेनो बीजा ढं
कादिक क्रुद्ध पक्षीउ विनाश करे तेम ते (सेहंपिअपुच्छधम्मं के०) अगीतार्थे नवदिह्नी
त शिष्य पण (निस्सारियं वुसिमंमन्नमाणा के०) गच्छरूप माला थकी नीकल्यो तो

५१७ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे चतुर्दशमध्ययनं.

पत्नी तेने अनेक कुड पांखमीरूप जे ढंकपद्धीउ ते पोताने वसगामी जाणता थका तेने विप्रतारीने संयमरूप जीवितव्य थकी चुकावे (दियस्सठावंचअपत्तजायं के०) पां खरहित एवो जे पद्धीनो वालक तेनी पेरे ते अंगीतार्थ शिष्यने (हरिसुणंपावधम्माअ एगे के०) ते पापधर्मि एवा अनेक पाखंमी तेने संयम थकी हरण करे ॥ ३ ॥ ए माटे चारित्रवान साधुए सर्वकाल गुरुपात्रे रहेवो ते कहेढे. (उसाणमिहेमणुएसमा हिं के०) जावजीव सुधी गुरुनी पात्रे रहेवानी वांठा करे जे सुसाधु ठे ते एवीज स न्मार्गरूप समाधिनी वांठा करे एटले परमार्थथकी मनुष्य तेनेज कहिए के जे गुरुकु लवासे वसतो थको पोताना जापेला अंगीकार करेजां सन्मार्गनो निर्वाह करे (अणो सिएणंतकरिंतिणच्चा के०) गुरुकुलवासे अणवसतो एटले स्वहंदाचारी ठतो संसारनो अंत नकरे उलटो अनंत संसारी थाय संसारनी वृद्धि करे एवं जाणीने (उजासमा एोदवियस्सवित्तं के०) सर्वकाल गुरुकुलवासे वशे गुरुनी सेवा करे एम मुक्तिगमन योग्य साधुना आचारने अत्यंत दीपावतो थको जिनजापित धर्मेने दीपावे एवं जा णीने (एणिकसेवहिया आसुपन्ने के०) आसुप्रज्ञ एटले जे पंडित होथ ते गह्वथकी बाहेर नीकले नही अर्थात् स्वहंदी नथाय ॥ ४ ॥

॥ टीपिका—दृष्टांतयोजनामाह । एवमुक्तप्रकारेण शिक्षकं नवदीक्षितं सूत्रार्थविकल मगीतार्थमपुष्टधर्माणं पाखंडिकाः प्रतारयन्ति प्रतार्यच गह्वान्निःसारयन्ति निःसारितंच सं तमस्माकं वश्यमित्येवं मन्यमानाअजातपक्षं द्विजशावं पक्षिपोतमिव ढंकादयः पापक र्माणः कुतीर्थिकाः स्वजनाराजादयोवाऽनेके हतवंतोहरन्ति हरिष्यन्ति चेति कालत्रयो पलक्ष्णार्थं नूतनिर्देशः ॥ ३ ॥ अवसानं गुरोरंतिके स्थानं समाधिसन्मार्गानुष्ठानरूपं यावज्जीवमिहेन्मनुजः साधुर्यावज्जीवं गुरुकुलवासी स्यादित्यर्थः । गुरोरंतिकेऽनुपितो ऽव्यवस्थितः कर्मणोऽनंतकरोऽतकारी नस्यादिति ज्ञात्वा गुरुं सेवेत तद्दहितस्य विज्ञानमु पहासोजवेत् । यतः । नहि नवति निर्विगोपकमनुपासितगुरुकुलस्य विज्ञानं ॥ प्रक टितपश्चाद्भागं, पश्यत नृत्यं मयूरस्य ॥ १ ॥ इव्यस्य मुक्तियोग्यस्य साधोर्वृत्तमनुष्ठानमु ब्रासयन्ननुतिष्ठन् ननिष्कसेन्ननिर्गहेज्जहादेहिरायुप्रज्ञः पंडितः ॥ ४ ॥

॥ टीका—एवं दृष्टांतं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकं प्रदर्शयितुमाह । (एवंतुसेहंपीत्यादि) एवमि त्युक्तप्रकारेण । तुशब्दः पूर्वस्माद्विशेषं दर्शयति । पूर्वं ह्यसंजातपक्षत्वादव्यक्तता प्रतिपा दिता इहत्वपुष्टधर्मतयेति । अयं विशेषोयथा द्विजपोतमसंजातपक्षं स्वनीडान्निर्गतं कुड सत्त्वाविनाशयन्ति एवं शिष्यकमजिनवप्रव्रजितं सूत्रार्थानिष्पन्नमगीतार्थमपुष्टधर्माणं सम्यगपरिणतधर्मपरमार्थं संतमनेकपापधर्माणः पाखंडिकाः प्रकारयन्ति प्रतार्यच गह्वस

मुद्गान्निःसारयन्ति निःसारितंच संतं विषयोन्मुखतामापादितमपगतपरलोकनयमस्माकं
वश्यमित्येवं मन्यमानाः । यद्वा (बुसिति) चारित्रं तदसदनुष्ठानतो निःसारं मन्यमा
नाअजातपहं द्विजशावकमिव पक्षिपोतमिव ढंकादयः पापधर्माणो मिथ्यात्वाविरति
प्रमादकषायकलुषितांतरात्मानः कुतीर्थिकाः स्वजनाराजादयोवाऽनेके बहवो हतवंतो हरं
ति हरिष्यन्ति चेति कालत्रयोपलक्षणार्थं नूतनिर्देशइति । तथाहि । पाषंडिका एवमगीता
र्थं प्रतारयन्ति । तद्यथा । युष्मददर्शनेनाग्निप्रज्वालनविषापहारशिखाहेदादिकाः प्रत्यया
दृश्यन्ते तथाऽणिमाद्यष्टगुणमैश्वर्यंच नास्ति तथा न राजादिनिर्बहुनिराश्रितं । याप्यहिं
सोच्यते नवदागमे सापि जीवाकुलत्वाद्भोकस्य दुःसाध्या नापि नवतां स्नानादिकं शौच
मस्तीत्यादिकानिः शोक्तिनिर्दिष्टजालकटपानिर्मुग्धजनं प्रतारयन्ति स्वजनादयश्चैवं विप्र
लंजयन्ति । तद्यथा । न नवंतमंतरेणास्माकं कश्चिदस्ति पोषकः पोष्योवा त्वमेवास्माकं
सर्वस्वं त्वया विना शून्यमानाति तथा शब्दादिविषयोपजोगामंत्रणेन सधर्माज्ञ्यावयन्ति ।
एवं राजादयोपि इष्टव्यास्तदेवमपुष्टधर्माणमेकाकिनं बहुनिः प्रकारैः प्रतार्यापहरेयुरिति ।
॥ ३ ॥ तदेवमेकाकिनः साधोर्यता बहवो दोषाः प्रादुर्नवंत्यतः सदा गुरुपादमूले स्थातव्य
मित्येतद्वर्शयितुमाह । (उसाणमिहेइत्यादि) अवसानं गुरोरंतिके स्थानं तद्यावज्जीवं
समाधिं सन्मार्गानुष्ठानरूपमिहेदनिलपेन्मनुजो मनुष्यः साधुरित्यर्थः । सएव परमार्थ
तोमनुष्यो यो यथाप्रतिज्ञातं निर्वाहयति । तच्च सदा गुरोरंतिके व्यवस्थितेन सदनुष्ठान
रूपं समाधिमनुपालयता निर्वाह्यते नान्यथेत्येतद्वर्शयति । गुरोरंतिकेऽनुषितो व्यवस्थि
तः स्वहृदविधायी समाधिः सदनुष्ठानरूपस्य कर्मणो यथाप्रतिज्ञातस्य वा नांतकरो नव
तीति ज्ञात्वा सदा गुरुकुलवासोऽनुसर्तव्यस्तद्धितस्य विज्ञानमुपहास्यप्रायं नवतीति ।
उक्तंच । नहि नवति निर्विगोपकमनुपासितगुरुकुलस्य विज्ञानं ॥ प्रकटितपश्चाद्भागं प
श्यत नृत्यं मयूरस्य ॥ १ ॥ तथा जांगलविलग्नवालुकां पार्थिवप्रहारेण प्रगुणां दृष्ट्वाऽपरो
ऽनुपासितगुरुरज्ञोराज्ञीं संजातगलगंडां पार्थिवप्रहारेण व्यापादितवानित्यादयोऽनुपासि
तगुरोर्बहवो दोषाः संसारवर्धनाद्या नवंतीत्यवगम्या नया मर्यादया गुरोरंतिके स्थातव्यमि
ति दर्शयति । अवज्ञासयन्नुज्ञासयन् सम्यगनुतिष्ठन् इव्यस्य मुक्तिगमनयोग्यस्य सत्सा
धोरागद्वेपरहितस्य सर्वज्ञस्य व्यावृत्तमनुष्ठानं तत्सदनुष्ठानतोऽवज्ञासयेऽधर्मकथिकः कथ
नतो वोज्ञासयेदिति । तदेवं यतो गुरुकुलवासो बहूनां गुणानामाधारो नवत्यतो न निष्कसे
न्न निर्गहेत गह्वाजुर्वेतिका वा बहिः स्वेच्छाचारी न नवेदाशुप्रज्ञइति द्विप्रप्रज्ञस्तदंतिके निव
सन् विषयकपायान्यामात्मानं द्विषमाणं ज्ञात्वा द्विप्रमेवाचार्योपदेशात्स्वतएव वा निव
र्तयति सत्समाधौ व्यवस्थापयतीति ॥ ४ ॥

जे ठाणउं य सयणासणे य, परक्रमे यावि सुसाहुजुते॥समितीसु
गुतीसु य आयपन्ने, वियागरिते य पुढो वएज्जा ॥ ५ ॥ सदाणि
सोच्चा अडु जेरवाणि, अणासवे तेसु परिवएज्जा ॥ निदं च नि
स्कू न पमाय कुज्जा, कहंकहं वा वितिगिठ तिन्ने ॥ ६ ॥

अर्थ—(जेके०) जे वैराग्य आदरी चारित्रवंत थको (ठाणउंय के०) स्थान आ
श्री कायोत्सर्गादिकने विषे (सयणासणेय के०) तथा शयन अने आशनने विषे च
कार शब्दथकी गमनने विषे (परक्रमेयावि के०) पराक्रम एटले बल फोरवे ते केवो
थको फोरवे तोके (सुसाहुजुते के०) रुढा आचारसहित एवो ठतो (समितीसुगुती
सुयआयपन्ने के०) पांच समिति अने त्रण गुप्तिने विषे आयपन्न एटले सम्यक् जाण
(वियागरितेयपुढोवएज्जा के०) अथवा अन्यने उपदेश देतो ते उपदेशने गुरु प्रासाद
थकी जाणीने तेने जुदो जुदो विचार कहे. ॥५॥ (सदाणिसोच्चाअडुजेरवाणि के०) शब्द
ते वंशना वीणादिक कर्णने सुखना करनार तथा जैरव एटले कर्णने दुःखना करनार एवा
शब्द सांजलीने (अणासवे के०) ते शब्दादिकने विषे राग द्वेष रहित एवो ठतो (सुप
रिवएज्जा के०) सूधो संयम पाले (निदंचनिसकूनपमायकुज्जा के०) तथा निद्रारूप जे
प्रमाद ते पण जिहु नकरे ए प्रकारे प्रवर्ततो (कहंकहंवावितिगिठतिन्ने के०) कोई
पण प्रकारे वितिगिठ एटले संदेह तेथकी निःक्रांत थाय एटलेसंदेह रहित थाय. ॥६॥

॥ दीपिका—प्रव्रज्यां प्रति उद्यतो नित्यं गुरुकुलवासतः स्थानतश्च स्थानमाश्रित्य तथा
शयनतश्चासनतः । चकाराजमनमाश्रित्य तथा तपश्चरणादौ पराक्रमतश्च साधोरुद्यतविद्वा
रिणोये समाचारास्तैः समायुक्तः स्थानशयनासनादावुपयुक्त इत्यर्थः । समितिषु गुप्तिषु
चागता उत्पन्ना प्रज्ञा यस्य स आगतप्रज्ञः संजातकृत्याकृत्यविवेकः स्वतः स्यात् । परस्या
पि व्याकुर्वत् कथयत् पृथक् समितिगुप्तीनां पालनं तत्फलं च वदेत् ॥५॥ शब्दान् मनो
हरान् श्रुत्वाऽथवा जैरवान् कर्णकटून् श्रुत्वा तेषु शब्देष्वनाश्रवोमध्यस्थो नूत्वा परिव्रजे
त्संयमानुग्राही स्यात् । तथा निद्रां प्रमादरूपां जिह्नुर्न कुर्यात् । तदेवं गुरूपदेशात् कथं
कथमपि विचिकित्सां विप्रुतिरूपां वितीर्णो निष्क्रांतः स्यात् ॥ ६ ॥

॥ टीका—तदेवं प्रव्रज्यामनुद्यतो नित्यं गुरुकुलमावसन् सर्वत्र स्थानशयनासनादावु
पयुक्तो नवति तदुपयुक्तस्य च गुणमुद्भावयन्नाह । (जेठाणउं यइत्यादि) योहि निर्वि
ष्णुसंसारतया प्रव्रज्यायामनुद्यतो नित्यं गुरुकुलवासतः स्थानतश्च स्थानमाश्रित्य तथा

शयनतथासनतः । एकश्चकारः समुच्चये द्वितीयोऽनुक्तसमुच्चयार्थः । चकाराक्रमनमाश्रित्यागमनंच तथा तपश्चरणादौ पराक्रमतश्च साधोरुद्युक्तविहारिणोये समाचारास्तैः समा युक्तः सुसाधुर्हि यत्र स्थानं कायोत्सर्गादिकं विधत्ते तत्र सम्यक्प्रत्युपेक्षणादिकां क्रियां करोति कायोत्सर्गं च मेरुरिव निष्प्रकंपशरीरोनिस्पृहोविधत्ते तथा शयनं च कुर्वन् प्रत्युपेक्षस्तं संस्तारकं तद्भुवं कार्यं वोचितकाले गुरुनिरनुज्ञातः स्वपेक्षत्रापि जाग्रदिव नात्यंतं निःसहइति । एवमासनादिष्वपि तिष्ठता पूर्ववत्संकुचितगात्रेण स्वाध्यायध्यानपरायणे न सुसाधुना नवितव्यमिति । तदेवमादिसुसाधुक्रियायुक्तोगुरुकुलनिवासी सुसाधुर्नवतीति स्थितं । अपिच गुरुकुलवासे निवसन् पंचसु समितिष्वीर्यासमित्यादिषु प्रविचाराऽप्रविचाररूपासु तथा तिसृषु च गुप्तिषु प्रविचाराप्रविचाररूपासु आगतोत्पन्ना प्रज्ञा यस्यासावागतप्रज्ञः संजातकर्तव्याकर्तव्यविवेकः स्वतो नवति परस्यापिच व्याकुर्वन् कथयन् पृथक्पृथग्गुरोः प्रसादात्परिज्ञातस्वरूपः समितिगुप्तीनां यथावस्थितस्वरूपप्रतिपालनं तत्फलंच वदेत्प्रतिपादयेदिति ॥ ५ ॥ ईर्यासमित्याद्युपेतेन यद्विधेयं तद्वर्शयितुमाह । (सदाणीत्यादि) शब्दान् वेणुवीणादिकान् मधुरान् श्रुतिपेशजान् श्रुत्वा समाकर्ण्योऽथ नैरवान् नयावहान् कर्णकटूनाकर्ण्य शब्दानाश्रवति तान् शोचनत्वेनाशोचनत्वेनवा गृह्णातीत्याश्रवोनाश्रवोऽनाश्रवस्तेष्वनुकूलेषु प्रतिकूलेषु श्रवणपथमुपगतेषु शब्देष्वनाश्रवोमध्यस्थोरागद्वेषरहितो नूत्वा परिसमंताद् ब्रजेत्परिव्रजेत् संयमानुष्ठायी नवेत्तथा निडांच निडाप्रमादंच निह्नुः सत्साधुः प्रमादांगत्वान्न कुर्यात् । एतदुक्तंनवति । शब्दाश्रवनिरोधेन विषयविषयप्रमादोनिषिद्धोनिडानिरोधेन निडाप्रमादश्चशब्दादन्यमपि प्रमादं विकथाकषायादिकं न विदध्यात् । तदेवं गुरुकुलवासात् स्थानशयनासनसमितिगुप्तिष्वागतप्रज्ञः प्रतिषिद्धसर्वप्रमादः सज्जुरोरुपदेशादेव कथंकथमपि विचिकित्सां चित्तविभ्रुतिरूपां वितीर्णोऽतिक्रांतो नवति । यदिवा मज्जूहीतोयं पंचमहाव्रतजारोऽतिदुर्वहः कथंकथमप्यंतं गच्छेदित्येवंनूतां विचिकित्सां गुरुप्रसादाद्वितीर्णो नवति । अथवा यां कांचिच्चित्तविभ्रुतिं देशसर्वगतां तां कृत्स्नां गुर्वतिके वसन् वितीर्णो नवत्यन्येषामपि तदपनयनसमर्थः स्यादिति ६

महरेण बुड्डेण पुसासिए उ, रातिणिएणावि समवएणं ॥ स
म्मं तयं थिरतो णाजिगहे, णिज्जंतए वा वि अपारएसे ॥ ७ ॥
विउठितेणं समयाणुसिद्धे, महरेण बुड्डेणउ चोइएय ॥ अञ्चु
ठियाए घडदंसिए वा, अगारिणं वा समयाणुसिद्धे ॥ ८ ॥

; अर्थ—महरेणबुड्डेणपुसासिएउराके०) ते साधु गुरु सन्मुख वसतो कोइ कारणे प्र

मादे खलना पाम्यो ठतो तेने न्हाने अथवा वडेराये शीखामण दीधी ठतां (रापणिए
णाविसमवणं के०) अथवा रत्ताधिक जे आचार्य अथवा सरखा पर्याय वालाये
शीखामण आपीठतां (सम्मतयंधिरतोणाजिगळे के०) तेमनी शीखामण सम्यक् प्र
कारे नमाने (णिळंतएवाविअपारएसे के०) ते संसार प्रवाहे वाहाडीजतो संसारनो
पारंगामी नथाय एटले मुक्तिगामी नथाय ॥ ७ ॥ (विउठिते के०) अन्यतीर्थिक अ
थवा गृहस्थ तेणे साधुने (समयाणुसिधे के०) सिद्धांतने अनुसारे शीखव्यो ठतो ए
टले जेवीरीते तमे समाचरोठो तेम तमारा आगमने विपे कळुं नथी (म्हरेणबुडेण
उचोइया के०) तथा न्हाने अथवा महोटे शीखामण चोयणा आपी ठता (अन्न
छियाएघडदासिएवा के०) एटले अत्यंत कार्यनी करनारी तथा पाणीनी जरनारी ए
वी दासी तेणे (आगारिणंवासमयाणुसिद्धे के०) सिद्धांतने अनुसारे चोयणा कळो
ठतो एटले जेम तमे चालोठो तेस गृहस्थ पण नचाले इत्यादिक वचने करी चोयणा
कळो ठतो गुं करे ते कहेळे ॥ ८ ॥

॥ टीका—ससाधुर्गुरुसमीपे वसन् डहरेण लघुना वृद्धेन वाऽनुशासितः प्रमादाच
रणनिषिद्धः । अथवा वयोधिकेन पर्यायज्येष्ठेन समवयसा वाऽनुशासितः कुप्यति तद
नुशासनं सम्यक्स्थितोऽपुनःकरणतया नानिगृह्णन्नप्रतिपद्येत । अप्रतिपद्यमानश्च संसार
प्रवाहे नीयमानोन संसारपारगः स्यात् ॥ ७ ॥ विरुद्धोद्धानेनोद्भितोव्युद्भितोऽन्यतीर्थिक
कोगृहस्थोवा मिथ्यादृष्टिस्तेन प्रमादस्खलितोचोदितः स्वसमयेन । तद्यथा । नैवविधम
नुष्ठानं नवतामागमेव्यवस्थितमिति । तथा डहरेण लघुना वृद्धेन वाऽनाचारे प्रवृत्त
श्चोदितस्तथाऽतीवाऽकार्यकरणं प्रति उद्भिताऽथवा दासीत्वेनात्यंतमुद्भिता तथा । तथा
दास्या अपिदासीत्वेन घटदास्या जलवाहिन्यापि चोदितोन क्रोधं कुर्यात् तथाऽगारि
णां गृहस्थानां यः समयोनुशासितोगृहस्थानामप्येतन्नयुज्यते कर्तुं किं पुनः साधूनामि
तिचोदितोपि न कुप्येत् ॥ ८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (डहरेणेत्यादि) सगुर्वतिके निवसन् कचित् प्रमादस्खलि
तः सन् वयःपर्यायान्यां कृद्धकेन लघुना चोदितः प्रमादाचरणं प्रतिषिद्धस्तथा वृद्धेन
वा वयोधिकेन श्रुताधिकेनवाऽनुशासितोऽनिहितः । तद्यथा । नवविधानामीदृक्प्रमा
दाचरणमासेवितुमयुक्तं । तथा रत्ताधिकेनवा प्रव्रज्यापर्यायाधिकेन श्रुताधिकेनवा स
मवयसा वाऽनुशासितः प्रमादस्खलिताचरणंप्रति चोदितः कुप्यति । यथाहमप्यनेन र
कप्रायेणोत्तमकुलप्रसूतः सर्वजनसंमतइत्येवं चोदितइत्येवमनुशास्यमानोन मिथ्यादृष्ट
तं ददाति न सम्यगुद्धानेनोत्तिष्ठति नापि तदनुशासनं सम्यक्स्थितोऽपुनःकरणतया नि

गच्छेत् प्रतिपद्यते चोदितश्च प्रतिचोदयेदसम्यक्प्रतिपाद्यमानश्चासौ संसारस्रोतसा नीयमानउद्यमानोऽनुशास्यमानः कुपितोसौ न संसारार्णवस्य पारगो नवति । यदिवाऽऽचार्यादिना सङ्गपदेशदानतः प्रमादस्खलितनिवर्तनतोमोक्षं प्रति नीयमानोप्यसौ संसारसमुद्स्य तदकरणतोऽपारगएव नवतीति ॥ ७ ॥ सांप्रतं स्वपक्षचोदनानंतरतः स्वपरचोदनामधिकृत्याह । (विवर्धिएणमित्यादि) विरुद्धोद्धानेनोद्भितोव्युद्भितः परतीर्थिकोगृहस्थोवा मिथ्यादृष्टिस्तेन प्रमादस्खलितोचोदितः स्वसमयेन तद्यथा नैवंविधमनुष्ठानं नवतामागमे व्यवस्थितं येनानिप्रवृत्तोसि । यदिवा व्युद्भितः संयमाद्भ्रष्टस्तेनापरः साधुः स्खलितः सन् स्वसमयेनार्हत्प्रणीतागमानुसारेणानुशासितोमूलोत्तरगुणाचरणे स्खलितः संचोदितआगमं प्रदर्शयानिहितः । तद्यथा । नैतत्त्वरितगमनादिकं नवतामनुज्ञातमिति । तथान्येन वा मिथ्यादृष्ट्यादिना कुल्लकेन लघुतरेण वयसा वृद्धेन वा कुत्सिताचारप्रवृत्तश्चोदितस्तुब्धात्समानवयसावा तथातीवाकार्यकरणं प्रति उद्भिता अत्युद्भिता । यदि वा दासीत्वेन अत्यंतमुद्भिता दास्याअपि दासीति । तामेव विशिनष्टि । घटदास्या जलवाहिन्यापि चोदितो न क्रोधं कुर्यात् । एतदुक्तंनवति । उद्भितयापि कुपितयापि चोदितः स्वहितं मन्यमानः सुसाधुर्नकुप्येत् किंपुनरन्येनेति । तथा अगारिणां गृहस्थानां यः समयोनुष्ठानं तत्समयेनानुशासितोगृहस्थानामपि एतन्नयुज्यते कर्तुं यदारब्धं नवतेत्येवमात्मावमेनापि चोदितोममैवतल्लेयइत्येवंमन्यमानोमनागपि न मनोदूषयेदिति ॥ ८ ॥

ए तेसु कुक्षे ए य पवहेज्जा, ए यावि किंची फरुसं वदेज्जा ॥ तहा करिस्संति पडिस्सुणेज्जा, सेयं खु मेयं ए पमाय कुज्जा ॥ ए ॥ व एंसि मूढस्स जहा अमूढा, मग्गाणुसासंति हितं पयाणं ॥ तेणे व मसं इणमेव सेयं, जमे बुहा समणुसासयंति ॥ १० ॥

अर्थ—(एतेसुकुक्षेणयपवहेज्जा के०) ते शीखामण आपनारना उपर ते साधु क्रोध नकरे तथा तेने व्यथे नही एटले दंडादिके प्रहार करीने तेने पीडा उत्पन्न करे नही तथा (एयाविकिंचीफरुसंवदेज्जा के०) तथा किंचित् मात्र कठोर वचन बोले नही परंतु तेमना वचन सांजलीने आवीरीते कहे के (तहाकरिस्संतिपडिस्सुणेज्जाके०) जेम तमे कहोठो हुं तेमज करीश एम तेना वचन मान्य करे (सेयंखुमेयंएपमायकुज्जा के०) मनमां एम विचारेजे मने एहिज शिक्षारूप श्रेयकारी दान आपेठे एवुं जाणीने प्रमाद नकरे ॥ ए ॥ (वएंसिमूढस्सजहाअमूढा के०) जेम वन एटले गहन अटवीने विपे कोइएक मूर्ख दिशिमूढ अइ नूले पड्यो तेने कोइक अमूढ पुरुष मार्गनुं देखामनार (मग्गाणुसासंतिहितंपयाणं के०) प्रजालोकने हितकारी एवो मार्ग देखाडे

ए दृष्टान्ते शिष्य पण एम जाणे जे (तेणेवमश्रंङ्गमेवसेयं के०) मुजने एहिज सि
 क्कानो मार्ग श्रेयकारी कहेवे (जमेवुहासमणुंसासयंति के०) जे मुजने बुद्ध पंडित ए
 रु आचार्यादिक सम्यक् रीते पुत्रनीपरे शिखामण शिक्का आपेवे ते शिखामणने श्रेयका
 री मानीने आदरे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—तेषु स्वलितनोदकेषु न कुध्येत् । यतः । आकुप्टेन मतिमता तत्त्वार्थविचारणे
 मतिः कार्या । यदि सत्यं कः कोपः स्यादनृतं किंनु कोपेन ॥ १ ॥ तथा तं नोदकं न
 प्रव्यथेत न दंभादिप्रहारेण पीडयेत् । नचापि किञ्चित्परुषं पीडाकारि वदेत् नोदितश्च त
 या करिष्यामीति प्रतिशृणुयादंगीकुर्यात् इदं नोदनं ममश्रेयोयतएतज्ज्ञात्कचित्प्रमादं
 न कुर्यात् ॥ ए ॥ वने मूढस्य दिग्भ्रान्तस्य कस्यचिद्यथाऽमूढामार्गज्ञामार्गमनुशासंति
 कथयंति । किञ्चूतं मार्गं प्रजानां हितं । एवं तेनाप्यसदनुष्ठायिना नोदिते न कुपितव्यं
 किंतु ममैवं श्रेय इति मंतव्यं । यदेतद्बुद्धाः सम्यगनुशासयंति सन्मार्गे प्रापयंति ॥ १० ॥

॥ टीका—एतदेवाह । (एतेसुकुश्लेऽत्यादि) तेषु स्वपरपक्षेषु स्वलितचोदकेष्व
 त्महितं मन्यमानो न कुध्येदन्यस्मिन् वा दुर्वचनेऽनिहिते न कुप्येदेवं चिंतयेत् । आ
 कुप्टेन मतिमता तत्त्वार्थविचारणे मतिः कार्या ॥ यदि सत्यं कः कोपः स्यादनृतं किंनु
 कोपेन ॥ १ ॥ तथा नाप्यपरेण स्वतोऽधमेनापि चोदितोऽर्हन्मार्गानुसारेण लोकाचार
 गत्या वाऽनिहितः परमार्थं पर्यालोच्य तं चोदकं प्रकर्षेण व्यथेदंढादिप्रहारेण पीडयेन्न
 चापि किञ्चित्परुषं तत्पीडादिकारि वदेत् ब्रूयात् । ममैवायमसदनुष्ठायिनोदोषोयेनायम
 पि मामेवं चोदयति चोदितश्चैवंविधं ज्वता असदाचरणं न विधेयं । एवंविधे च पूर्वपि
 निरनुष्ठितमनुष्ठेयमित्येवंविधवाक्यं तथा करिष्यामीत्येवं मध्यस्थवृत्त्या प्रतिशृणुयादनु
 तिष्ठेच्च मिथ्यादुष्कृतादिना निवर्तेत । यदेतच्चोदनं नामैतन्ममैवश्रेयोयतएतज्ज्ञात्कवि
 त्पुनः प्रमादं न कुर्यान्नैवासदाचरणमनुतिष्ठेदिति ॥ ए ॥ अस्यार्थस्य दृष्टान्तं दर्शयितुमा
 ह ! (वणंसीत्यादि) वने गहने महाटव्यां दिग्भ्रमेण कस्यचिद्बुद्धाकुलितमतेर्नष्टस्य
 यस्य यथा केचिदपरे कृपाकृष्टमानसाश्चमूढाः सदसन्मार्गज्ञाः कुमार्गपरिहारेण प्रजानां
 हितमशेषापायरहितमीप्सितस्थानप्रापकं मार्गं पथानमनुशासंति प्रतिपादयंति । सच तैः
 सदसद्विवेकिभिः सन्मार्गावतरणमनुशासितआत्मनः श्रेयोमन्यते । एवं तेनाप्यसदनु
 ष्ठाधिना चोदितेन नकुपितव्यमपितु ममायमनुग्रह इत्येवं मंतव्यं । यदेतद्बुद्धाः सम्यग
 अनुशासयंति सन्मार्गेऽवतारयंति पुत्रमिव पितरस्तन्ममैवश्रेय इति मंतव्यं ॥ १० ॥

अद् तेण मूढेण अमूढगरुस, कायव पूया सविसेसजुत्ता ॥ एउ
 वमं तच्च उदाहु वीरे, अणुगम्म अहं उवणेति सम्मं ॥ ११ ॥

ऐतां जहा अंधकारंसि राउ, मग्गं ए जाणाति अपस्समाणे॥

से सूरिअस्स अप्पुग्गमेणं, मग्गं वियणाइ पागसियंसि ॥१२॥

अर्थ—(अहतेणमूढेण अमूढगस्स के० हवे ते मूर्ख पुरुषे मार्ग पामे ठते मार्गनो देखाडनार जे अमूढ पुरुष तेनो उपकार जाणीने (कायवपूयासविसेसजुत्ता के०) तेनी सविशेष विस्तार युक्त पूजा करवी (एउंवमंतडउदाहुवीरे के०) उपमां त्यां कही को एो कही तोके श्रीवीरपरमेश्वरे कही (अणुगम्मअडं उवणेतिसम्मं के०) ते पुरुष अर्थ एटले परमार्थ जाणी सम्यक् प्रकारे पोताने तेनो करेलो उपकार जाणी एम विचारे जे आ पुरुषे मने मिथ्यात्वरूप गहन वनना दुःख थकी रुमो उपदेश आपीने ठोमाव्योठे तेमाटे एनी नक्ति करवी ॥ ११ ॥ (ऐताजहाअंधकारंसिराउ के०) जेम ऐता एटले मार्गनो जाण पुरुष चहु सहित ठतां पण अत्यंत अंधकारमय रात्रीने विषे (मग्गंएजाणातिअपस्समाणे के०) मार्गने नजाणे केमके अंधकारमां दृष्टी पडे नही माटे अणदेखतो ठतो मार्गनजाणे (सेसूरिअस्सअप्पुग्गमेणं के०) परंतु तेज पुरुष सूर्योदय थयाथी अंधकार विनाश पामे तेवारें (मग्गंवियाणातिपगसियंसि के०) सर्व जगतमां विशेष प्रकाश थयो ठता वली सम्यक् प्रकारे तेमार्गने जाणे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—यथा तेन मूढेन सन्मार्गे प्रापितेन तस्यामूढस्य सन्मार्गोपदेष्टुः पुंलिंदा देरपि पूजा विशेषयुक्ता कर्तव्या । एतामुपमामुदाहृतवान् कथितवान् वीरस्तीर्थकृत् अनुगम्य ज्ञात्वार्थं परमार्थं सम्यगात्मन्युपनयति परमोपकारं । कोर्थः । अहमनेन मिथ्या त्ववनाङ्गन्ममरणाद्यनेकोपद्भवबहुलात्सदुपदेशदानेनोत्तारितस्ततोमयाऽस्य परमोपकारिणोविनयादिभिः पूजा कर्तव्येति । यथा । गेहम्मि अग्गिजाला, उलंमिं जहाण मउऊ माणंमि ॥ जो बाहेइ सुयंतं, सो तस्स जणो परमबंधूइति ॥११॥ यथा महांधकारा यां रात्रौ नेता नायकोऽटव्यादौ स्वन्यस्तप्रदेशेपि मार्गं न जानाति स्वहस्तादिकमप्यपश्यन् । सएव नेता सूर्यस्यान्युजमेनोदयेन प्रकाशिते दिक्चक्रे मार्गं विशेषेण जानाति॥१२॥

॥टीका—पुनरप्यस्यार्थस्य पुष्ट्यर्थमाह । (अहतेणेत्यादि) अथेत्यानंतर्थार्थे वाक्योपन्यासार्थेवा । यथा तेन मूढेन सन्मार्गावतारितेन तदनंतरं तस्यामूढस्य सत्पद्मोपदेष्टुः पुंलिंदादेरपि परमुपकारं मन्यमानेन पूजा विशेषयुक्ता कर्तव्या । एवमेतामुपमामुदाहृतवान् नजिहितवान् वीरस्तीर्थकरोन्योवा गणधरादिकोऽनुगम्य बुध्वाऽर्थं परमार्थं चोदनाकृतं परमोपकारं सम्यगात्मन्युपनयति । तद्यथाऽहमनेन मिथ्यात्ववनाङ्गन्मजरामरणाद्यनेकोपद्भवबहुलात्सदुपदेशदानेनोत्तारितस्ततोमयाऽस्य परमोपकारिणोऽन्युक्तानविनयादिभिः

पूजा विधेयेति ॥ अस्मिन्नर्थे बहवोदृष्टांताः संति । तथा । गेहंमि अग्निजाला, उलंमि ज
हणामउसमाणंमि । जो बोहेइ सुयंतं सो तस्स जणो परमबंधू ॥ १ ॥ जहवा विसजं जु
तं, जत्तमिहमिहजोत्तुकामस्स ॥ जोवि सदोसंसाहइ. सो तस्स जणो परमबंधू ॥ २ ॥
॥ ११ ॥ अयमपरः सूत्रेणैव दृष्टांतोऽनिधीयते । (एयाजहेत्यादि) यथाहि सज्जज
लधराह्वादितबहलांधकारायां रात्रौ नेता नायकोऽटव्यादौ स्वन्यस्तप्रदेशेपि मार्गं पंथानमं
धकारावृतत्वात्स्वहस्तादिकमपश्यन्न जानाति न सम्यक् परिष्ठिनन्ति । सएव प्रणेता सूर्यस्या
दित्यस्यान्युजमेनापनीते तमसि प्रकाशिते दिक्चक्रे सम्यगाविर्भूते पाषाणदरीनिम्नोन्नता
दिके मार्गं जानाति विवक्षितप्रदेशप्रापकं पंथानमनिव्यक्तचक्षुः परिष्ठिनन्ति दोषगुणवि
चारणतः सम्यगवगच्छतीति ॥ १२ ॥

एवं तु सेहेवि अपुठधम्मं, धम्मं न जाणाइ अबुसमाणे ॥ से
कोविए जिणवयणेण पढा, सूरुदए पासति चस्कुणे वा ॥ १३ ॥
उडुं अहेयं तिरियं दिसासु, तसा य जे थावरा जे य पाणा ॥
सया जए तेसु परिवएज्जा, मणप्पउंसं अविकंपमाणे ॥ १४ ॥

अर्थ—(एवंतुसेहेविअपुठधम्मं के०) एरीते नवदीक्षित शिष्य पण प्रथमतो धर्मेने
अण फरसवाने लीधे अपंडित (धम्मंनजाणातिअबुसमाणे के०) अगीतार्थे अबुस
थको धर्मेने नजाणे सुइ सिद्धांतना जे अर्थ ते थकी रहित होय पढी (सेके०) ते
हिज शिष्य गुरुकुल वासे वसतो थको (जिणवयणेणपढा के०) जिनवचन थकी सम
स्त सूत्रार्थ विचारने समजीने (कोविए के०) पंडित थाय (सूरुदएपासतिचस्कुणेवा
के०) जेम सूर्योदय थकी निर्मल नेत्र वालो पुरुष सर्व मार्गने जाणे तेम सुशिष्य प
ण रुदयरूप नेत्रे करी आगमरूप सूर्य प्रकाशित यथाथी निर्मल धर्मरूप मार्गने जा
णे ॥ १३ ॥ ते शिष्य जाण थयो थको गुं देखे ते कहेठे. (उडुंअहेयंतिरियंदिसासुके०)
उंचो नीचो अने तिठो एतावता सर्व लोकमांहे (तसायजेथावराजेयपाणा के०) तस
अने स्थावर जे जीवोठे तेने विपे (सयाजएतेसुपरिवएज्जा के०) ते सर्वकाल यत्नकरतो
संयम पाले रूडी क्रिया करे तेने विपे (मणप्पउंसंअविकंपमाणेके०) मने करी प्रवेप न
करे अविकंप एटले) शुइ संयमने विपे अमोल निश्चल एकाग्रनावसहित एवो रहे ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—एवं पूर्वोक्तप्रकारेण शिष्यकोष्यपुष्टधर्मा अगीतार्थः सूत्रार्थमबुध्यमानो धर्मं
न जानाति सएव पश्चाद्गुरुकुलवासाज्जिनवचनेन कोविदः स्यात् । यथा सूर्योदये गता

वतरणश्चक्षुषा घटादीन् पश्यति जनस्तथा जिनागमेनापि जीवादयः पदार्थानिद्वयंतः
त्यर्थः ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च दिक्नु त्रसाश्च ये स्यावराः सूक्ष्मबादरादिचेदाश्च ये प्रा
णिनस्तेषु सदायत्तः परिव्रजेत् संयमानुष्ठायी नवेत् तथाऽविकंपमानः संयमादविचलन
तेषु प्राणिषु मनसापि प्रदेषं न गहेत् ॥ १४ ॥

॥ टीका—एवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकमधिकृत्याह । (एवंतुसेहेत्यादि) यथा ह्यसा
बंधकारावृतायां रजन्यामतिगहनायामटव्यां मार्गं न जानाति सूर्योऽजमेनापनीते तमसि
पश्चाज्ज्ञानात्येवं तु शिष्यकोऽजिनवप्रव्रजितोपि सूत्रार्थानिष्पन्नोऽपुष्टोऽपुष्कलः सम्यगपरि
ज्ञातो धर्मः श्रुतचारित्राख्योऽर्गतिप्रसृतजंतुधरणस्वनावोयेनासावपुष्टधर्मा सचाऽगीतार्थसू
त्राननिज्ञत्वादबुध्यमानो धर्मं जानातीति न सम्यक् परिब्रिनति । स एव तु पश्चाज्जुरुकुलवा
साज्जिनवचनेन कोविदोऽन्यस्तसर्वज्ञप्रणीतागमत्वान्निपुणः सूर्योदयेऽपगतावरणश्चक्षुषेव य
थावस्थितान् जीवादीन् पदार्थान् पश्यति । इदमुक्तं नवति । यथाहि इन्द्रियार्थसंपर्कात्सा
क्षात्कारितया परिस्फुटाघटपटादयः पदार्थाः प्रतीयन्ते एवं सर्वज्ञप्रणीतागमेनापि सूक्ष्मव्य
वहितविप्रकृष्टस्वर्गापवर्गदेवतादयः परिस्फुटानिःशंकं प्रतीयन्त इति । अपिच कदाचिच्च
क्षुषान्यथानूतोप्यर्थोऽन्यथा परिब्रिद्यते । तद्यथा । मरुमरीचिकानिचयोजलत्रांत्या किंशु
कनिचयोग्न्याकारेणापीति । नच सर्वज्ञप्रणीतागमस्य कचिदपि व्यभिचारः । तद्व्यभि
चारे हि सर्वज्ञत्वहानिप्रसंगात् तत्संज्ञवस्य चासर्वज्ञत्वेन प्रतिषेधुमशक्यत्वादिति ॥ १३ ॥
शिद्वकोहि गुरुकुलवासितया जिनवचनानिज्ञो नवति तत्कोविदश्च सम्यक् मूलोत्तरगुणान्
जानाति । तत्र मूलगुणानधिकृत्याह । (उडूंअहेयमित्यादि) ऊर्ध्वमधस्तिर्यक् दिक्नु विदि
क्नु चेत्यनेन क्षेत्रमंगीकृत्य प्राणातिपातविरतिरनिहिता । इव्यतस्तु दर्शयति । त्रस्यंतीति
त्रसास्तेजोवायुर्दीप्तिदयश्च तथा ये च स्यावराः स्यावरनामकर्मोदयवर्तिनः पृथि
व्यब्जनस्पतयस्तथाचैतद्भेदाः सूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तकरूपादशविधप्राणधारणात्प्रा
णिनस्तेषु सदा सर्वकालमनेन तु कालमधिकृत्य विरतिरनिहिता । यत्तः परिव्रजेत्परि
समंता द्वजेत् संयमानुष्ठायी नवेत् । जावप्राणातिपातविरतिं दर्शयति । स्यावरजंगमेषु
प्राणिषु तदपकारे उपकारेवा मनागपि मनसा प्रदेषं न गहेदास्तां तावदुर्वचनदंडप्रहारादि
कं तेष्वपकारिष्वपि नामंगलं चिंतयेदविकंप्यमानः संयमादचलन सदाचारमनुपालयेदि
ति । तदेवं योगत्रिककरणत्रिकेण इव्यक्षेत्रकालनावरूपां प्राणातिपातविरतिं सम्यगरक्त
द्विष्टतयाऽनुपालयेदेवं शेषाप्यपि महाव्रतान्युत्तरगुणांश्च ग्रहणासेवनाशिद्धासमन्वितः
सम्यगनुपालयेदिति ॥ १४ ॥

५७७ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे चतुर्दशमध्ययनं.

कालेण पुठे समियं पयासु, आइस्कमाणो दवियस्स वित्तं ॥ तं सोय
कारी पुढो पवेसे, संखा इमं केवलियं समाहिं ॥ १५ ॥ अस्सिं सुठि
च्चा तिविहेण तायी, एएसु या संति निरोहमाहु ॥ ते एवमस्कंति तिलो
गदंसी, ए जुळमेयंति पमायसंगं ॥ १६ ॥

अर्थ—(कालेण के०) ते साधु काल प्रस्तावे एटले अवगर लइने जे आचार्य
(पयासु के०) प्रजा एटले जीवोने विषे (समियं के०) सम परिणामे वर्त्तता होय
तेवा आचार्यनी पासे सूत्र अने अर्थ (पुठे के०) पूठे (आइस्कमाणोदवियस्सवि
त्तं के०) अने ते आचार्य पण मुक्तिगमनयोग्य जे पुरुष एवा पुरुषना शुद्ध व्रत आचा
रने जापतो थको वंदनीक पूजनीक होय पंचाचारनो पालनार होय (तंसोयकारीपुढोपे
से के०) तेवा आचार्य गुरुना वचन श्रवण करतो थको जुदा जुदा अर्थ विचार रुद
अने विषे धारण करी राखे (संखाइमंकेवलियंसमाहिं के०) सन्मार्ग रूप केवली जा
पित सम्यक् ज्ञानादि लक्षण धर्म तडूप समाधि ने पोताना रुदयने विषे स्थापन करे
॥ १५ ॥ (अस्सिंसुठिच्चातिविहेणतायी के०) एरीते गुरुकुल वासे वसतो एवो चारि
त्रिउं ते पूर्वोक्त श्रुतरूप धर्म मार्ग सांजलीने मोक्ष मार्ग ग्रहण करीने त्रिविध प्रकारे
त्रायी थाय एटले मन वचन अने कायार्थ करी ठक्कायनो रक्षपाल थाय (एएसुयासं
तिनिरोहमाहु के०) ए समिति गुप्तिने विषे स्थित रहिने शांति तथा निरोध एटले
समस्त कर्मनो क्षय करे एम कहेठे (तेएवमस्कंतितिलोगदंसी के०) ते कोण कहेठे
तोके त्रैलोक दर्शि एटले सर्वज्ञ पुरुषो एम कहेठे (एजुळमेयंतिपमायसंगं के०) व
ली ते साधु कदापि क्षण मात्र पण प्रमादनो संग करेनही तथा ए प्रमाद करवो ए
वो उपदेश पण करे नही ते पंमित साधु जाणवो. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—सम्यगितं सदाचारानुष्ठायिनं कंचिदाचार्यादिकं प्रजासु जंतुविषये चतुर्दश
नूतग्रामविषयं किंचित् कालेनावसरं ज्ञात्वा पृष्ठेत् । सच तेन पृष्ठ्याचार्यादिराचक्षाणः
सेव्यः स्यात् । किमाचक्षाण इत्याह । इव्यस्य वीतरागस्य वृत्तमनुष्ठानं संयमं वाऽवच्छे
णोमान्यः स्यात् । आचार्यवचनं श्रोत्रे कर्णे कर्तुं शीलमस्य श्रोत्रकारी आज्ञाविधायी
सन् पृथगुपन्यस्तमादरेण हृदये प्रवेशयेत् । केवलिकं केवलिना कथितं समाधिं सन्मार्ग
मिमं वदयमाणं संख्याय सम्यक् ज्ञात्वा यथोपदेशं प्रवर्तकः सम्यक् चेतसि धारयेदिति
॥ १७ ॥ अस्मिन् गुरुकुलवासे सुष्ठु स्थित्वा त्रिविधेन मनोवाक्यैः कृतकारित्तानुमति
निर्या जंतूनां त्रायी रक्षकः । एतासु समितिगुप्तिषु स्थितस्य शांतिः सर्वद्विनाशः

स्यात् । तथा च निरोधं कर्मकृत्यमाहुस्तद्विदः । एवं त्रिलोकदर्शिनस्तीर्थकरास्ते आख्याति
कथयन्ति न पुनर्नूय एतं प्रमादसंगं विषयादिकं विधेयत्वेन कथितवन्तः ॥ १६ ॥

॥ टीका—गुरोरंतिके वसतो विनयमाह । (कालेणेत्यादि) सूत्रमर्थं तदुक्तं वा विशिष्टे
न प्रष्टव्यकालेनार्थादेरवसरं ज्ञात्वा प्रजायंतइति प्रजाजंतवस्तासु जंतुषु विषये चतुर्दश
नूतग्रामसंबधं कंचिदाचार्यादिकं सम्यगितं सदाचारानुष्ठायिनं सम्यक् वा समंतादा जंतु
गतं पृष्ठेदिति । सच तेन पृष्ठ्याचार्यादिराक्षाणः शुश्रूषयितव्यो नवति । यदाचक्षाणस्तद
शीयति । मुक्तिगमनयोग्यो नव्योऽव्यरागद्वेषविरहादा इव्यं तस्य इव्यस्य वीतरागस्य
तीर्थकरस्य वा वृत्तमनुष्ठानं संयमं ज्ञानं वा तत्प्रणीतमागमं वा सम्यगाचक्षाणः सपर्यया
ऽयं माननीयो नवति । कथमित्याह । तदाचार्यादिना कथितं श्रोत्रे कर्णे कर्तुं शीलमस्य
श्रोत्रकारी यथोपदेशकारी सदाज्ञाविधायी सन् पृथक्पृथगुपन्यस्तमादरेण हृदये प्रवेश
येच्चेतसि व्यवस्थापयेत् । व्यवस्थापनीयं दर्शयति । संख्याय सम्यक् ज्ञात्वा इममिति
वक्ष्यमाणं केवलिनइदं कैवलिकं केवलिना कथितं सन्मार्गं सम्यक् ज्ञानादिकं मोक्षमार्गं
माचार्यादिना कथितं यथोपदेशं प्रवर्तकः पृथग्विविक्तं हृदये पृथग्व्यवस्थापयेदिति ॥
॥ १५ ॥ किंचान्यत् । (अस्मिंस्त्यादि) अस्मिन् गुरुकुलवासे निवसता यद्भुतं श्रुत्वा
च सम्यक् हृदयव्यवस्थापनद्वारेणावधारितं तस्मिन् समाधिभूते मोक्षमार्गे सुष्ठुस्थित्वा
त्रिविधेनेति मनोवाकायगुप्तिनिः कृतकारितानुमतिनिर्वाऽत्मानं त्रातुं शीलमस्येति त्रा
यी जंतूनां सडुपदेशदानतस्त्राणकरणशीलोवा तस्य स्वपरत्रायिणएतेषु च समितिगु
ह्यादिषु समाधिमार्गेषु स्थितस्य शान्तिर्नवत्यशेषं दोषपरमो नवति । तथा निरोधमशेष
कर्मकृत्यरूपमाहुस्तद्विदः प्रतिपादितवन्तः । कएवमाहुरित्यादि । त्रिलोकमूर्ध्वाधस्तिर्यग्
लक्षणं इष्टं शीलं येषांते त्रिलोकदर्शिनस्तीर्थकृतः सर्वज्ञास्ते एवमनंतरोक्तया नीत्या सर्व
जावान् केवलालोकेन दृष्ट्वाचक्षते प्रतिपादयन्तीति । एतदेवं समितिगुह्यादिकं संसारो
त्तारणसमर्थं ते त्रिलोकदर्शिनः कथितवन्तो न पुनर्नूय एवं प्रमादसंगं मद्यविषयादिकं सं
बंधविषयत्वेन प्रतिपादितवन्तः ॥ १६ ॥

निसम्म से निरकु समीहियं, पडिजाणवं होई विसारए च ॥

आयाणअठी वोदाणमोणं, उवेच्च सुद्धेण उवेति मोक्खं ॥ १७ ॥

संखाइ धम्मं च विद्यागरंति, बुद्धा हु ते अंतकरा नवन्ति ॥

ते पारगा दोणहवि मोयणाए, संसोधितं पण्ह मुदाहरंति ॥ १८ ॥

अर्थ—(सेनिरकु के०) ते गुरुकुलवासी साधु (निसम्मसमीहियं के०) मुक्तिग

मन योग्यनो आचार जे मोक्ष मार्ग एटले समिहित अर्थ एवो सांजलीने तेने सम्यक् प्रकारे हृदयने विषे अवधारीने (पडिजाणवंहोईविसारएय के०) प्रतिजावंत एटले बुद्धिवंत थाय तथा विशारद एटले सांजलनारने ते मोक्षमार्गनो अर्थ प्रकाशे एवो (आयाणअछी के०) मोक्षार्थी तथा (वोदाण के०) बार प्रकारनो तप तथा (मोषं के०) संयम तेने (उवेच्च के०) प्राप्त करीने (सुद्धेणउवेतिमोस्कं के०) शूधो निर्दोष एवा आहारे करी अवशाने मोक्षने पामे ॥ १७ ॥ हवे गुरुकुलवासे वसतांजे करे ते देखाडेठे (संखाद्धम्मंचवियागरंति के०) ते साधु गुरु पाशेशी सांजलीने पढी तेने सम्यक् प्रकारे जाणीने अन्य जनोने धर्म प्रकाशे (बुद्धाद्दुतेअंतकराजवंति के०) एवा बुद्ध एटले तत्वना जाण ते जन्मांतरे संचितजे कर्म तेना अंतना करनार थाय (तेपारगादोएहविमोयणाए के०) ते यथावस्थित धर्मना प्रकाशक बनेने एटले पोता ने तथा परने कर्म थकी मुकाववे करीने संसारना पारंगामी थाय (संसोधितंपण्हमुदाहरंति के०) जे सम्यक् सोधी पूर्वापर अविरोध इव्य क्षेत्र काल जाव जाणी ने प्रश्न कहे एतावता ते गीतार्थ सत्य धर्म प्रकाशता थका पोताना जीवने अने परना जीवने तारनार थाय पुढनारने समाधिना करनार थाय. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—सगुरुकुलवासी निष्ठुः साध्वाचारं निशम्य ज्ञात्वा स्वतः समाहितं चार्थं मोक्षं ज्ञात्वा प्रतिज्ञानवानुत्पन्नबुद्धिर्विशारदश्च जवति । आदीयते मोक्षार्थिनिरित्यादानं ज्ञानादि सएवार्थः सविद्यते यस्य स आदानार्थी ज्ञानादिप्रयोजनवान् व्यवदानं तपः । मौनं संयमः । तौ तपःसंयमौ उपेत्य प्राप्य शुद्धेन निर्दोषाहारेणात्मानं चाप्यनं मोक्षमुपैति । (नउवेइमारंक्कचित्पाठः) मारं संसारं न उपैति न त्रमतीति ॥ १७ ॥ संख्या सद्बुद्धिस्तया धर्मं ज्ञात्वा परेषां ये व्यागृणंति कथयंति ते बुद्धाज्ञाततत्वाः कर्मणामंतकराजवंति । ते शुद्धधर्मप्ररूपकाद्योरपि परात्मनोः कर्मपाशमोचनेनपारगाः स्युः । ते च सम्यक् शोधितं पूर्वापरविरुद्धं प्रश्नशब्दमुदाहरंति । कोर्थः परेण कंचिदर्थं पृष्टुस्तं प्रश्नं सम्यक् परीक्ष्य कथयेत् ॥ १७ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (एतस्मिन्नेत्यादि) सगुरुकुलवासी निष्ठुः इव्यस्य वृत्तं निशम्यावगम्य स्वतः समीहितं चार्थं मोक्षार्थं बुद्ध्वा हेयोपादेयं सम्यक् परिज्ञाय नित्यं गुरुकुलवासतः प्रतिज्ञानवानुत्पन्नप्रतिज्ञोजवति । तथा सम्यक् स्वसिद्धांतपरिज्ञानाद्भूतृणां यथावस्थितार्थानां विशारदोजवति प्रतिपादकोजवति । मोक्षार्थिनाऽऽदीयत इत्यादानं सम्यक् ज्ञानादिकं तेनार्थः सएवार्थः आदानार्थः विद्यते यस्यासावादानार्थी सएवभूतो

ज्ञानादिप्रयोजनवान् । इव्यादानं द्वादशप्रकारं तपोमौनं संयमश्चाश्रवनिरोधरूपस्तदेवमे
तौतपःसंयमाबुपेत्य प्राप्य ग्रहणसेवनरूपया द्विविधयापि शिक्षया समन्वितः सर्वत्र प्रमाद
रहितः प्रतिज्ञावान् विशारदश्च शुद्धेन निरुपाधिना उज्जमादिदोषशुद्धेन चाहारेणात्मानं
यापयन्नशेषकर्मक्षयलक्षणं मोक्षमुपैति । न उवेऽमारंतिक्वचित्पाठः । बहुशोभ्रियंते स्वकर्मपर
वशाः प्राणिनोयस्मिन् समारः संसारस्तं जातिजरामरणरोगशोकाकुलं शुद्धेन मार्गे
णात्मानं वर्तयन् उपैति । यदिवा मरणं प्राणत्यागलक्षणं मारस्तं बहुशोनोपैति । तथा
हि । अप्रतिपतितसम्यक्त्वउत्कृष्टतः सप्ताष्टौवा नवान् भ्रियतेनोर्ध्वमिति ॥ १७ ॥ तदेवं
गुरुकुलनिवासितया धर्मे सुस्थिताबहुश्रुताः प्रतिज्ञानवंतोऽर्थविशारदाश्च यत्कुर्वन्ति त
दर्शयितुमाह । (संखाऽइत्यादि) सम्यक् ख्यायते परिज्ञायते यया सा संख्या सद्बुद्धिस्त
या स्वतोर्ध्वं परिज्ञायापरेषां यथावस्थितं धर्मे श्रुतचारित्राख्यं व्यागृणन्ति प्रतिपादयन्ति ।
यदिवा स्वपरशक्तिं परिज्ञाय पर्षदं वा प्रतिपाद्य चार्थं सम्यगवबुध्य धर्मे प्रतिपादयन्ति ।
ते चैवंविधाबुद्धाः कालत्रयवेदिनोजन्मांतरसंचितानां कर्मणामंतकरान्वन्ति । अन्येषां
कर्मापनयनसमर्थोचवतीति दर्शयति । ते यथावस्थितधर्मप्ररूपकात् द्वयोरपि परा
त्मनोः कर्मपाशविमोचनया स्नेहादिनिगडविमोचनया वा करणनूतया संसारसमुद्रस्य
पारगान्वन्ति । ते चैवन्नूताः सम्यक्बोधितं पूर्वोत्तराविरुद्धं प्रश्नशब्दमुदाहरन्ति । तथाहि ।
पूर्वं बुध्वा पर्यालोच्य कोयं पुरुषः कस्य चार्थस्य ग्रहणसमर्थोऽहंवा किन्नूतार्थप्रति
पादनशक्तइत्येवं सम्यक् परीक्ष्य व्याकुर्यादित्यथवा परेण किंचिदर्थे पृष्टुस्तं प्रश्नं
सम्यक् परीक्ष्योदाहरेत्सम्यगुत्तरं दद्यादिति । तथाचोक्तं । आयरियसयाधारि एणं अहेण
सरियमुणिएण ॥ तोसंधमझयारे, ववहरिउंजेसुहंहोति ॥ १ ॥ गीतार्थायथावस्थितं
धर्मे कथयंतः स्वपरतारकान्वन्तीति ॥ १८ ॥

णोह्वायए णो विय लूसएज्जा, माणं ए सेवज्ज पगासणं च ॥ ए
यावि पन्ने परिहास कुज्जा, ए या सियावाय वियागरेज्जा ॥ १९ ॥
नूतानिसंकाइ डुगुंठमाणे, ए णिवहे मंतपदेण गोयं ॥ ए किं
चिमिहे मणुए पयासु, असाहुधम्माणि ए संवएज्जा ॥ २० ॥

अर्थ- ते प्रश्न कहेता थकां कदापि अन्यथा पण केवाय ते माटे तेनु निषेध कहे
हे. ते धर्मेनु प्ररूपक पुरुष पृठता सूत्रना अर्थने (णोह्वायए के०) ढाके नही एटले
अन्यथा नवखाणे (णोवियलूसएज्जा के०) तथा पारका गुण लूसे नही एटले पोता
ने अजिमाने करी अन्यने विटंबना करे नही तथा (माणंएसेवज्जपगासणंच के०) मा

મન યોગ્યનો આચાર જે મોક્ષ માર્ગે એટલે સમિહિત અર્થે એવો સાંજલીને તેને સમ્યક્ પ્રકારે હૃદયને વિષે અવધારીને (પડિનાણવંહોઈવિસારણ્ય કે૦) પ્રતિજાવંત એટલે બુદ્ધિવંત આય તથા વિશારદ એટલે સાંજલનારને તે મોક્ષમાર્ગનો અર્થ પ્રકાશે એવો (આયાણઅઘી કે૦) મોક્ષાર્થી તથા (વોદાણ કે૦) વાર પ્રકારનો તપ તથા (મોણં કે૦) સંયમ તેને (ઝવેચ્ચ કે૦) પ્રાપ્ત કરીને (સુદ્ધેણઝવેતિમોક્ષં કે૦) ગ્રૂથો નિર્દોષ એવા આહારે કરી અવશાને મોક્ષને પામે ॥ ૧૭ ॥ હવે ગુરુકુલવાસે વસતાંજે કરે તે દેશ્વાડેઢે (સંસ્વાધ્ધમ્મંચવિયાગરંતિ કે૦) તે સાધુ ગુરુ પાશેથી સાંજલીને પછી તેને સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને અન્ય જનોને ધર્મ પ્રકાશે (બુદ્ધાદુતેઅંતકરાજવંતિ કે૦) એવા બુદ્ધ એટલે તત્વના જાણ તે જન્માંતરે સંચિતજે કર્મ તેના અંતના કરનાર થાય (તેપારગાદોણ્હવિમોચણાણ કે૦) તે યથાવસ્થિત ધર્મના પ્રકાશક બનેને એટલે પોતાને તથા પરને કર્મ થકી મુકાવવે કરીને સંસારના પારંગામી થાય (સંસોધિતંપણ્હમુદાહરંતિ કે૦) જે સમ્યક્ સોધી પૂર્વાપર અવિરોધ ઇવ્ય ક્ષેત્ર કાલ જાવ જાણી ને પ્રશ્ન કહે એતાવતા તે ગીતાર્થ સત્ય ધર્મ પ્રકાશતા થકા પોતાના જીવને અને પરના જીવને તારનાર થાય પુઠનારને સમાધિના કરનાર થાય. ॥ ૧૮ ॥

॥ દીપિકા—સગુરુકુલવાસી જિહ્વુઃ સાધ્વાચારં મિશમ્ય જ્ઞાત્વા સ્વતઃ સમાહિતં ચાર્થં મોક્ષં જ્ઞાત્વા પ્રતિજ્ઞાનવાનુત્પન્નબુદ્ધિર્વિશારદશ્ચ જવતિ । આદીયતે મોક્ષાર્થિજિરિત્યાદા નં જ્ઞાનાદિ સર્વાર્થઃ સવિદ્યતે યસ્ય સ આદાનાર્થી જ્ઞાનાદિપ્રયોજનવાન્ વ્યવદાનં તપઃ । મૌનં સંયમઃ । તૌ તપઃસંયમૌ ઝપેત્ય પ્રાપ્ય શુદ્ધેન નિર્દોષાહારેણાત્માનં યાપ્ય ન મોક્ષમુપૈતિ । (નઝવેશ્મારંકચિત્પાઠઃ) મારં સંસારં ન ઝપૈતિ ન ઝ્રમતીતિ ॥ ૧૭ ॥ સંસ્વા સદ્બુદ્ધિસ્તયા ધર્મં જ્ઞાત્વા પરેપાં યે વ્યાગૃણંતિ કથયંતિ તે બુદ્ધાદ્જ્ઞાતતત્વાઃ કર્મણામંતકરાજવંતિ । તે શુદ્ધધર્મપ્રરૂપકાઘ્યોરપિ પરાત્મનોઃ કર્મપાશમોચનેનપારગાઃ સ્યુઃ । તે ચ સમ્યક્ શોધિતં પૂર્વાપરવિરુદ્ધં પ્રશ્નશબ્દમુદાહરંતિ । કોર્થઃ પરેણ કંચિદર્થં ઇષ્ટસ્તં પ્રશ્નં સમ્યક્ પરીદ્વય કથયેત્ ॥ ૧૮ ॥

॥ ટીકા—કિંચાન્યત્ । (ણિસમ્મેત્યાદિ) સગુરુકુલવાસી જિહ્વુઃ ઇવ્યસ્ય વૃત્તં નિશ્ચયાવગમ્ય સ્વતઃ સમીહિતં ચાર્થં મોક્ષાર્થં બુદ્ધ્વા હેયોપાદેયં સમ્યક્ પરિજ્ઞાય નિત્યં ગુરુકુલવાસતઃ પ્રતિજ્ઞાનવાનુત્પન્નપ્રતિજ્ઞાજવતિ । તથા સમ્યક્ સ્વસિદ્ધાંતપરિજ્ઞાનાત્તોતૃણં યથાવસ્થિતાર્થાનાં વિશારદોજવતિ પ્રતિપાદકોજવતિ । મોક્ષાર્થિનાઽઽદીયત ઇત્યાદાનં સમ્યક્ જ્ઞાનાદિકં તેનાર્થઃ સર્વાર્થઃ આદાનાર્થઃ વિદ્યતે યમ્યાસાવાદાનાર્થી સર્વાવંનૃતાં

ज्ञानादिप्रयोजनवान् । इव्यादानं द्वादशप्रकारं तपोमौनं संयमश्चाश्रवनिरोधरूपस्तदेवमे
तौतपःसंयमाबुपेत्य प्राप्य ग्रहणसेवनरूपया द्विविधयापि शिक्षया समन्वितः सर्वत्र प्रमाद
रहितः प्रतिज्ञावान् विशारदश्च शुद्धेन निरुपाधिना उज्जमादिदोषशुद्धेन चाहारेणात्मानं
यापयन्नशेषकर्मक्षयलक्षणं मोक्षमुपैति । न उवेऽमारंति क्वचित्पाठः । बहुशोभ्रियंते स्वकर्मपर
वशाः प्राणिनोयस्मिन् समारः संसारस्तं जातिजरामरणरोगशोकाकुलं शुद्धेन मार्गे
णात्मानं वर्तयन् उपैति । यदिवा मरणं प्राणत्यागलक्षणं मारस्तं बहुशोनोपैति । तथा
हि । अप्रतिपतितसम्यक्त्वउत्कृष्टतः सप्ताष्टौवा नवान् भ्रियतेनोर्ध्वमिति ॥ १७ ॥ तदेवं
गुरुकुलनिवासितया धर्मे सुस्थिताबहुश्रुताः प्रतिज्ञानवन्तोऽर्थविशारदाश्च यत्कुर्वन्ति त
दर्शयितुमाह । (संखाऽइत्यादि) सम्यक् ख्यायते परिज्ञायते यया सा संख्या सद्बुद्धिस्त
या स्वतो धर्मे परिज्ञायापरेषां यथावस्थितं धर्मे श्रुतचारित्राख्यं व्यागृणन्ति प्रतिपादयन्ति ।
यदिवा स्वपरशक्तिं परिज्ञाय पर्षदं वा प्रतिपाद्य चार्थं सम्यगवबुध्य धर्मे प्रतिपादयन्ति ।
ते चैवंविधाबुद्धाः कालत्रयवेदिनोजन्मान्तरसंचितानां कर्मणामंतकरान्वन्ति । अन्येषां
कर्मापनयनसमर्थो नवतीति दर्शयति । ते यथावस्थितधर्मप्ररूपकात् द्वयोरपि परा
त्मनोः कर्मपाशविमोचनया स्नेहादिनिगडविमोचनया वा करणनूतया संसारसमुद्स्य
पारगान्वन्ति । ते चैव नूताः सम्यक्बोधितं पूर्वोत्तराविरुद्धं प्रश्नशब्दमुदाहरन्ति । तथाहि ।
पूर्वं बुद्ध्वा पर्यालोच्य कोयं पुरुषः कस्य चार्थस्य ग्रहणसमर्थोऽहं वा किं नूतार्थं प्रति
पादनशक्त इत्येवं सम्यक् परीक्ष्य व्याकुर्यादित्यथवा परेण किंचिदर्थं पृष्टुस्तं प्रश्नं
सम्यक् परीक्ष्योदाहरेत्सम्यगुत्तरं दद्यादिति । तथाचोक्तं । आयरियसयाधारि एणं अहेण
सरियमुणिएण ॥ तोसंघमञ्जयारे, ववहरिउंजेसुहंहोति ॥ १ ॥ गीतार्थायथावस्थितं
धर्मे कथयंतः स्वपरतारकान्वन्तीति ॥ १८ ॥

णोञ्जायए णो विय लूसएज्जा, माणं ए सेवज्ज पगासणं च ॥ ए
यावि पन्ने परिहास कुज्जा, ए या सियावाय वियागरेज्जा ॥ १ए ॥
नूतानिसंकाइ डुगुंढमाणे, ए णिवहे मंतपदेण गोयं ॥ ए किं
चिमिहे मणुए पयासु, असाहुधम्माणे ए संवएज्जा ॥ २० ॥

अर्थ- ते प्रश्न कहेता थकां कदापि अन्यथा पण केवाय ते माटे तेनु निपेध कहे
ठे. ते धर्मेनु प्ररूपक पुरुष पूठता सूत्रना अर्थने (णोञ्जायए के०) ढाके नही एटले
अन्यथा नवरवाणे (णोवियलूसएज्जा के०) तथा पारका गुण लूसे नही एटले पोता
ने अजिमाने करी अन्यने विटंबना करे नही तथा (माणंएसेवज्जपगासणंच के०) मा

मन योग्यनो आचार जे मोक्ष मार्ग एटले समिहित अर्थ एवो सांजलीने तेने सम्यक् प्रकारे हृदयने विषे अवधारीने (पडिजाणवंहोईविसारण्य के०) प्रतिजावंत एटले बुद्धिवंत थाय तथा विशारद एटले सांजलनारने ते मोक्षमार्गनो अर्थ प्रकाशे एवो (आयाणअछी के०) मोक्षार्थी तथा (वोदाण के०) बार प्रकारनो तप तथा (मोणं के०) संयम तेने (उवेच्च के०) प्राप्त करीने (सुद्धेणउवेतिमोस्कं के०) ग्रंथो निर्दोष एवा आहारे करी अवशाने मोक्षने पामे ॥ १७ ॥ हवे गुरुकुलवासे वसतांजे के ते देखाडेठे (संखाइधम्मंचवियागरंति के०) ते साधु गुरु पाशेथी सांजलीने पढी तेने सम्यक् प्रकारे जाणीने अन्य जनोने धर्म प्रकाशे (बुद्धाहुतेअंतकराजवंति के०) एवा बुद्ध एटले तत्त्वना जाण ते जन्मांतरे संचितजे कर्म तेना अंतना करनार थाय (तेपारगादोएहविमोयणाए के०) ते यथावस्थित धर्मना प्रकाशक बनेने एटले पोता ने तथा परने कर्म थकी मुकाववे करीने संसारना पारंगामी थाय (संसोधितंपएहमुदाहरंति के०) जे सम्यक् सोधी पूर्वापर अविरोध इव्य क्षेत्र काल नाव जाणी ने प्रश्न कहे एतावता ते गीतार्थ सत्य धर्म प्रकाशता थका पोताना जीवने अने परना जीवने तारनार थाय पुठनारने समाधिना करनार थाय. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—सगुरुकुलवासी जिह्नुः साध्वाचारं भिशम्य ज्ञात्वा स्वतः समाहितं वार्थं मोक्षं ज्ञात्वा प्रतिज्ञानवानुत्पन्नबुद्धिर्विशारदश्च भवति । आदीयते मोक्षार्थिजिरित्यादा नं ज्ञानादि सएवार्थः सविद्यते यस्य स आदानार्थी ज्ञानादिप्रयोजनवान् व्यवदानं तपः । मौनं संयमः । तौ तपःसंयमौ उपेत्य प्राप्य शुद्धेन निर्दोषाहारेणात्मानं यापयन् मोक्षमुपैति । (नउवेइमारंकचित्पाठः) मारं संसारं न उपैति न भ्रमतीति ॥ १७ ॥ संख्या सद्बुद्धिस्तथा धर्मं ज्ञात्वा परेषां ये व्यागृणंति कथयंति ते बुद्धाह्वाततत्वाः कर्मणामंतकराजवंति । ते शुद्धधर्मप्ररूपकाद्योरपि परात्मनोः कर्मपाशमोचनेनपारगाः स्युः । ते च सम्यक् शोधितं पूर्वापरविरुद्धं प्रश्नशब्दमुदाहरंति । कोशेः परेण कंचिदर्थं पृष्टस्तं प्रश्नं सम्यक् परीक्ष्य कथयेत् ॥ १७ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (एिसम्मैत्यादि) सगुरुकुलवासी जिह्नुः इव्यस्य वृत्तं निशम्यावगम्य स्वतः समीहितं चार्थं मोक्षार्थं बुद्ध्वा हेयोपादेयं सम्यक् परिज्ञाय नित्यं गुरुकुलवासतः प्रतिज्ञानवानुत्पन्नप्रतिज्ञोभवति । तथा सम्यक् स्वसिद्धांतपरिज्ञानावृत्तानां यथावस्थितार्थानां विशारदोभवति प्रतिपादकोभवति । मोक्षार्थिनाऽऽदीयते इत्यादानं सम्यक् ज्ञानादिकं तेनार्थः सएवार्थः आदानार्थः विद्यते यस्यासावादानार्थी सएवभूतो

ज्ञानादिप्रयोजनवान् । इव्यादानं द्वादशप्रकारं तपोमौनं संयमश्चाश्रवनिरोधरूपस्तदेवमे
तौतपःसंयमाबुपेत्य प्राप्य ग्रहणसेवनरूपया द्विविधयापि शिक्षया समन्वितः सर्वत्र प्रमाद
रहितः प्रतिज्ञावान् विशारदश्च शुद्धेन निरुपाधिना उज्जमादिदोषशुद्धेन चाहारेणात्मानं
यापयन्नशेषकर्मक्षयलक्षणं मोक्षमुपैति । न उवेऽमारंतिक्वचित्पाठः । बहुशोभ्रियंते स्वकर्मपर
वशाः प्राणिनोयस्मिन् समारः संसारस्तं जातिजरामरणरोगशोकाकुलं शुद्धेन मार्गे
णात्मानं वर्तयन् उपैति । यदिवा मरणं प्राणत्यागलक्षणं मारस्तं बहुशोनोपैति । तथा
हि । अप्रतिपतितसम्यक्त्वउत्कृष्टतः सप्ताष्टौवा नवान् भ्रियतेनोर्ध्वमिति ॥ १७ ॥ तदेवं
गुरुकुलनिवासितया धर्मे सुस्थिताबहुश्रुताः प्रतिज्ञानवन्तोऽर्थविशारदाश्च यत्कुर्वन्ति त
दर्शयितुमाह । (संखाऽइत्यादि) सम्यक् ख्यायते परिज्ञायते यया सा संख्या सद्बुद्धिस्त
या स्वतो धर्मे परिज्ञायापरेषां यथावस्थितं धर्मे श्रुतचारित्राख्यं व्यागृणन्ति प्रतिपादयन्ति ।
यदिवा स्वपरशक्तिं परिज्ञाय पर्षदं वा प्रतिपाद्य चार्थं सम्यगवबुध्य धर्मे प्रतिपादयन्ति ।
ते चैवंविधाबुद्धाः कालत्रयवेदिनोजन्मान्तरसंचितानां कर्मणामन्तकरान्वन्ति । अन्येषां
कर्मापनयनसमर्थो नवतीति दर्शयति । ते यथावस्थितधर्मप्ररूपकात् द्वयोरपि परा
त्मनोः कर्मपाशविमोचनया स्नेहादिनिगडविमोचनया वा करणनूतया संसारसमुद्स्य
पारगान्वन्ति । ते चैव नूताः सम्यक्बोधितं पूर्वोत्तराविरुद्धं प्रश्नशब्दमुदाहरन्ति । तथाहि ।
पूर्वं बुध्वा पर्यालोच्य कोयं पुरुषः कस्य चार्थस्य ग्रहणसमर्थोऽहं वा किं नूतार्थं प्रति
पादनशक्त इत्येवं सम्यक् परीक्ष्य व्याकुर्यादित्यथवा परेण किंचिदर्थं पृष्टुस्तं प्रश्नं
सम्यक् परीक्ष्योदाहरेत्सम्यगुत्तरं दद्यादिति । तथाचोक्तं । आयरियसयाधारि एणं अहेण
सरियमुणिएण ॥ तोसंधमञ्जयारे, ववहरिउंजेसुहंहीति ॥ १ ॥ गीतार्थायथावस्थितं
धर्मे कथयंतः स्वपरतारकान्वन्तीति ॥ १८ ॥

णोहायए णो विय लूसएज्जा, माणं ए सेवज्ज पगासणं च ॥ ए
यावि पत्ते परिहास कुज्जा, ए या सियावाय वियागरेज्जा ॥ १ए ॥
नूतान्निसंकाइ डुगुंठमाणे, ए णिवहे मंतपदेण गोयं ॥ ए किं
चिमिहे मणुए पयासु, असाहुधम्माणि ए संवएज्जा ॥ २० ॥

अर्थ- ते प्रश्न कहेता अकां कदापि अन्यथा पण केवाय ते माटे तेनु निषेध कहे
गे. ते धर्मेनु प्ररूपक पुरुष पूठता सूत्रना अर्थने (णोहायए के०) ढाके नही एटले
अन्यथा नवखाणे (णोवियलूसएज्जा के०) तथा पारका गुण लूसे नही एटले पोता
ने अजिमाने करी अन्यने विटवना करे नही तथा (माणंएसेवज्जपगासणंच के०) मा

बीजी असत्यामृषा एतले एकतो सत्य नाषा अने बीजी व्यवहारारिक एरीतेवे नाषा वोले (वियागरेळा समयासुपन्ने के०) तथा राजायें अने रांके पुढ्यो यको प्रज्ञावंत महानुजाव एवो साधु वन्नेने समजावे धर्म कहे. ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—हास्यं न संधयेन्नकुर्यान्नकारयेत् । तथा पापधर्मान् सावद्यरूपात्रकुर्वा
तथा उज्जानिष्किंचनः सन् तथ्यमपि परुषं वचः कटिनं वाक्यं कपरिज्ञया विजानीय प्र
त्याख्यानपरिज्ञया च परिहरेत् । तथा पूजासत्कारादिकमवाप्य न तुह्योन्नवेनोन्मादं गते
त् । तथा नविकलयेन्नात्मानं श्लाघयेत् तथा व्याख्यानावसरेऽनाविलोलोनादिनिरे
द्धः स्यात्तथाऽकपायोन्निहुः स्यात् ॥ २१ ॥ साधुर्व्याख्यानं कुर्वन्नशंकितनावोप्यर्थनि
र्णयवेत्तापि शंकेत औद्भत्यं परिहरेत् तथा विनज्यवादं स्याद्वादं व्यागृणीयात् कथयेत् ।
सत्या अमत्या मृषावेति नापादयं वदेत् समुद्भितैः साधुनिः सह विहरन् सुप्रज्ञः सन्म
तिर्नृपतिष्मकयोः समतया रागद्वेषरहितो धर्मं व्यागृणीयात् ॥ २२ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (हासंपीत्यादि) यथा परात्मनोर्हास्यमुत्पद्यते तथा शब्दा
दिकं शरीरावयवमन्यान् वा पापधर्मान् सावद्यान्मनोवाक्कायव्यापारान्नसंधयेन्नविदध्या
त् । तद्यथा । इदं विधिं निधिं तथा कुप्रावचनिकान् हास्यप्रायं नोत्प्रासयेत्तद्यथा शो
चनीयं नवदीयं व्रतं । तद्यथा । मृही शय्या प्रातरुत्थाय पेया, मध्ये जक्तं पानकं चापरा
एहे । डाह्वाखंडं शर्करां चार्धरात्रे, मोक्षश्वांते शाक्यपुत्रेण दृष्टइत्यादिकं परदोषोद्भाव
नप्रायं पापबंधकमिति कृत्वा हास्येनापि नवक्तव्यं । तथा उज्जारागद्वेषरहितः सबाह्या
न्यंतरग्रंथत्यागाद्वा निष्किंचनः संस्तथ्यमिति परमार्थतः सत्यमपि परुषं वचोपरचेतो
विकारि कपरिज्ञया विजानीयात्प्रत्याख्यानपरिज्ञया च परिहरेत् । यदिवा रागद्वेषवि
रहादोजास्तथ्यं परमार्थनूतमकृत्रिममप्रतारकं परुषं कर्म संश्लेषाच्चावाग्निर्ममत्वादल्पत
त्वेर्दुरनुष्ठेयत्वाद्वा कर्कशमंतप्रांताहारोपनोगाद्वा परुषं संयमं विजानीयात्तदनुष्ठानतः
सम्यगवगच्छेत्तथा स्वतः किंचिदर्थविज्ञेयं परिज्ञाय पूजासत्कारादिकमवाप्य न तुह्योन्न
वेन्नोन्मादं गच्छेत्तथा नविकलयेन्नात्मानं श्लाघयेत् परं वा सम्यगवबुध्यमानो नोविकल
येन्नात्यंतं च मदयेत् तथा नाकुलो व्याख्यानावसरे धर्मकथनावसरे वा नाविलोलानादि
निरपेक्षो नवेत् । तथा सर्वदा अकपायः कपायरहितो नवेन्निहुः साधुरिति ॥ २१ ॥ सां
प्रतं व्याख्यानविधिमधिकृत्याह । (संकेल्लेत्यादि) निहुः साधुर्व्याख्यानं कुर्वन्नवर्गद
शित्वादर्थनिर्णयं प्रति अशंकितनावोपि शंकेत औद्भत्यंपरिहरन्नहमेवार्थस्य वेत्ता नापरः
कश्चिदित्येवं न गर्वं कुर्वान् किंतु विषममर्थं प्ररूपयन् साशंकमेव कथयेद्यदिवा विन
ज्यवादः स्याद्वादस्तं सर्वत्रास्वजितं लोकव्यवहाराविसंवादितया सर्वव्यापिनं स्वानुभव

सिद्धं वदेदथवासम्यगर्थान् विनज्य पृथक्कृत्वा तद्वादं वदेत्तद्यथा नित्यं वादं इव्यार्थतया पर्यायार्थतया त्वनित्यवादं वदेत्तथा स्वइव्यक्षेत्रकालजावैः सर्वेपि पदार्थाः संति पर इव्यादिनिस्तु न संति । तथाचोक्तं । सदैव सर्वं कोनेहेत्स्वरूपादिचतुष्टयात् । असदेव विपर्यासान्नचेन्न व्यवतिष्ठतइत्यादिकं विनज्यवादं वदेदिति । विनज्यवादमपि नाषादित्येनैव ब्रूयादित्याह । नाषयोराद्यचरमयोः सत्यासत्यामृषयोर्दिकं नाषादिकं तज्जापादयं क्वचित्पृष्ठोऽपृष्ठोवा धर्मकथावसरैऽन्यदावा सदा वा व्यागृणीयात् नापेत । किंचूतः सन् सम्यक् सत्संयमानुष्ठानेनोद्धिताः समुद्धिताः सत्साधवउद्युक्तविहारिणोन पुनरुदायिनृपमारकवत्कृत्रिमास्तैः सम्यगुद्धितैः सह विहरंश्चक्रवर्तिष्मकयोः समतया रागद्वेषरहितोवा शोचनप्रज्ञोनाषादयोपेतः सम्यग्धर्मं व्यागृणीयादिति ॥ ३३ ॥

अणुगहमाणे वि तहंवि जाणे, तहातहा साहु अ कक्कसेणं ॥

ए कुवईनास विहंसइज्जा, निरुद्धगं वावि न दीहइज्जा ॥ ३३ ॥

समालवेज्जा पडिपुन्नजासी, निसामिया समिया अछदंसी ॥

आणाइसुद्धं वयणं जिउंजे अनिसंधए पावविवेगनिखु ॥ ३४ ॥

अर्थ—(अणुगहमाणे वि तहंवि जाणेके०) हवे तेने बे जापायेंकरी धर्म कहेता थका कोइ एक पंक्ति होय ते समी रीते समजे अने कोइएक मूर्ख होय ते विपरीत पणे समजे एटले तेने अर्थनी पूरे पूरी समजण न पडे तो (तहातहा साहुअकक्कसेणं के०) तेस तेस साधु ते श्रोताने मधुर नाषाये करी सम्यक् समजावे सत्यमार्ग देखाडे परंतु (एकुवईनासविहंसइज्जा के०) तेनी नाषाने अवहिले नही तथा तेने ति रस्कार नकरे तथा तेनी नाषाने निंदे नही (निरुद्धगंवाविनदीहइज्जा के०) थोडा सूत्रार्थ थोडा काल सुधी कहे पण व्याकर्ण तर्क करी घणो काल सुधी आलजाल कही विस्तारे नही. यतः सोअहोवत्तवो, जोनणई अस्करेहिं थोवेहिं । जाउण थोवोबहु अस्करेहिं सोहोईनिस्सारो ॥ १ ॥ इतिवचनात् ॥ ३३ ॥ (समालवेज्जापडिपुन्नजासीके०) जे अत्यंत विषम अर्थ होय ते सम्यक् प्रकारे विस्तारीने बोले जेम श्रोता पुरुष सुखे समजे तेम प्रतिपूर्ण नापाये करी बोले अस्कलियं अविज्जामेलिउं इत्यादिक पूरण नापे (निसामियासमिया अछदंसी के०) तथा गुरुने समीपे सांजलीने सम्यक् प्रकारे अर्थ देखीने जलीरीते ते अर्थने विचारीने (आणाइसुद्धं वयणं जिउंजे के०) आझा विशुद्ध वचन प्रर्थुजे एम उत्सर्ग अपवाद मार्गने दर्शबिनारि एवि शुद्ध वाणी कहेतो थको (अनिसंधए पावविवेगनिखुके०) साधु पापनु विवेक करे एटले पापनुं परिहार करे. ॥ ३४ ॥

॥ टीका—तस्यैवं जापाद्वयेन वदतः कश्चिन्मेधावी तथैव तमर्थमाचार्यादिना कथितमनुगृह्यन् सम्यगवबुध्यते । अन्यस्तु मंदमतिर्वितथमन्यथैव विजानीयात् । तच्च सम्यगनवबुध्यमानं तथातथा तेन प्रकारेण कर्कशवचनेन वदेत् । यथाऽसौ तमर्थं बुध्यते न कुत्रचित्कुक्षमुखोनादरेण कथयेन्मनःपीडामुत्पादयेत् । तथा प्रश्नकर्तुर्जापां न विहिंस्यान्नतिरस्कुर्वात् निरुद्धं स्तोकमर्थं न दीर्घयेत् अन्योन्यकथनेन दीर्घं कुर्यात् । तथा चोक्तं । सोऽग्रो वत्तवो, जो नमः अस्करेहिं ओवेहिं ॥ जो पुण ओवा बहु अस्करेहिं सो होइ निःसारोइति ॥ २३ ॥ यः स्तोकाद्वैरैर्नावबुध्यते तं प्रतिपूर्णजापी पर्यायशब्दैर्जावार्थकथनश्च समालपेत् समंताज्जापेत् यथा सद्यवबुध्यते तथा कुर्यादित्यर्थः । तथाऽचार्यादेः सकाशादर्थं निशम्य श्रुत्वा सम्यगर्थदर्शी सत्पदार्थवेत्ता तीर्थकृताद्वया निरवयवं शुद्धं वचनमनियुंजीत वदेत् । एवं वाऽनियुंजन् निरुद्धः पापविपाकं जाजसत्कारादिं निरपेक्षतया कांक्षमाणो निर्दोषं वचनमनिसंधयेत् ॥ २४ ॥

॥ टीका—(किंचान्यत् । (अणुगृह्यमाणेऽत्यादि) तस्यैवं जापाद्वयेन कथयतः कश्चिन्मेधावितया तथैव तमर्थमाचार्यादिना कथितमनुगृह्यन् सम्यगवबुध्यते । अपरस्तु मंदमेधावितया वितथमन्यथैवान्निजानीयात्तच्च सम्यगनवबुध्यमानं तथातथा तेन हेतुदाहरणसद्युक्तिप्रकटनप्रकारेण मूर्खस्त्वमसि तथा दुर्बुद्धः स्वसूचिरित्यादिना कर्कशवचनेनानिजत्सयन् यथातथासौ बुध्यते तथा साधुः सुष्ठु बोधयेन्न कुत्रचित्कुक्षमुखस्तौष्ठनेत्रविकारैरनादरेण कथयन् मनःपीडामुत्पादयेत्तथा प्रश्नयतस्तज्जापामपशब्दादिदोषदुष्टामपि धिग्मूर्खासंस्कृतमते किंवाऽनेन संस्कृतेन पूर्वोत्तरव्याहतेन बोद्धारितेनेत्येवं नविहिंस्यान्नतिरस्कुर्वादसंबद्धोद्धटनस्तं प्रश्नयितारं न विडंबयेदिति । तथा निरुद्धमर्थं स्तोकं दीर्घवाक्यैर्महता शब्ददुर्दरेणार्कविटपिकोटिकान्यायेन नकथयेन्निरुद्धं वा स्तोककालीनं व्याख्यानं व्याकरणतर्कादिप्रवेशनद्वारेण प्रसक्त्यानुप्रसक्त्या नदीर्घयेन्नदीर्घकालिकं कुर्यात् । तथाचोक्तं । सोऽग्रो वत्तवो, जो नमः अस्करेहिं ओवेहिं ॥ जो पुण ओवा बहु अस्करेहिं सो होइ निःसारो ॥ तथा ॥ किंचित्सूत्रमल्पाक्षरमल्पार्थं वाऽत्यादि चतुर्गणिका तत्र यदल्पाक्षरं महार्थं तदिह प्रशस्यतइति ॥ २३ ॥ अपिच । (समालवेक्षाऽत्यादि) यत्पुनरतिविषमत्वादल्पाक्षरैर्न सम्यगवबुध्यते तत्सम्यक् शोभनं न प्रकारेण समंतात्पर्यायशब्दोच्चारणतो जावार्थकथनतश्चालपेज्जापेत् समालपेज्जापेरेवाक्षरैरुक्त्वा कृतार्थोन्निवेदपितु ज्ञेयगहनार्थजापणे संक्षेपयुक्त्यादिभिः श्रोतारमुपेक्ष्य प्रतिपूर्णजापी स्यादस्वल्लिताहीनाक्षरार्थवादी नवेदिति । तथाचार्यादेः सकाशाद्वयावदर्थं श्रुत्वा स्वगम्य निशम्य च यथावस्थितमर्थं यथागुरुसकाशादवधारितमर्थं प्रतिपाद्यं इष्टं

शीलमस्य सनवति सम्यगर्थदर्शी सएवंजुतः संस्तीर्थकराज्ञया सर्वज्ञप्रणीतागमानुसारेण शुद्धमवदातं पूर्वापराविरुद्धं निरवद्यं वचनमनियुंजीतोत्सर्गविषयेसति उत्सर्गमवादविषये वा उपवादं तथा स्वपरसमययोर्यथास्वं वचनमनिवदेत् । एवं चानियुंजन् निहुः पापविवेकज्ञानं सत्कारादिं निरपेक्षतया कांक्षमाणोनिर्दोषं वचनमनिसंधयेदिति ॥ १४ ॥

अहाबुइयाइं सुसिखएज्जा, जइज्जया णातिवेलं वदेज्जा ॥ से दिठ्ठिमं दिठ्ठिण जूसएज्जा, से जाणईं नासिउं तं समाहिं ॥ १५ ॥ अजूसए णो पबन्ननासी, णो सुत्तमत्तं च करेज्जा ताई ॥ सत्तारजत्ती अणुवीइ वायं सुयं च सम्मं पडिवाययंति ॥ १६ ॥ से सुद्धसुत्ते उवहाणवं च, धम्मं च जे विंदति तत्तत्त ॥ आदेज्जवक्के कुसले वियत्ते, स अरिहइ नासिउं तं समाहित्तिवेमि ॥ १७ ॥ इतिग्रंथनामा चउदसमशयणं सम्मतं ॥

अर्थ— (अहाबुइयाइंसुसिखएज्जा के०) श्रीतीर्थकरादिके जेम वचन कहांठे तेम ज नजीरीते शीखे (जइज्जयाणातिवेलंवदेज्जा के०) तेमज पाळे तेमज मुखयी चापे एटले प्रकाशे तथा वेलं एटले मर्यादा उल्लंघे नही वली सावद्य वचन बोले नही (सेदिठ्ठिमंदिठ्ठिणजूसएज्जा के०) एवो ते दिठ्ठिमं एटले सम्यक् दृष्टीवंत ते पोतानो सम्यक् दर्शन जूसए नही तेवी रीते प्ररूपणा करे (सेजाणईंनासिउंतंसमाहिं के०) ते पुरुष श्रीतीर्थकरनापित समाधि मार्ग बोली जाणे ॥ १५ ॥ (अजूसएणोपबन्ननासी के०) आगमार्थे कहेतो अको जूसे नही एटले अपशब्द बोली सूत्रार्थे दुषवेनही तथा प्रबन्ननापी नथाय एटले सूत्रार्थे गोपवे नही सूत्रनो जलो अर्थ प्रकाशे (णोसुत्तमत्तंच करेज्जाताई के०) तथा त्राई एटले ठकायनो रक्षपाल एवो साधु सूत्र अर्थ अन्यथा नकरे (सत्तारजत्तीअणुवीइवायंके०) गुरुनी नक्तिआलोचीने बोले पण गुरुनी अनक्ति थाय तेम नबोले (सुयंचसम्मंपडिवाययंतिके०) जेरीते श्रुतने सम्यक् प्रकारे करीने गुरुसमीपेंसांजाल्युं होय तेरीतेज अर्थ बोले अन्यथाह्मणोबंदोनवति ॥ १६ ॥ (सेसुद्धसुत्ते के०) ते साधुनुं ए रीते उपदेशादिक अवशरे प्रकाशतो सूत्र शुद्ध कहेवाय (उवहाणवंचके०) तथा उपधानवंत एटले जे सूत्रनो जे तप सिद्धांतोमां कहांठे तेने उपधान कहियें तेनो करनार (धम्मंचजेविंदतितत्तत्तके०) जेजे धर्म सम्यक् जाणे तेते धर्म त्यां त्यां अंगीकार करे जेम जेम श्रीवीतरागनी आज्ञा मळे तेम तेम धर्मनापे पण श्रीवीतरागनी आज्ञा विरुद्ध नबोले (आदेज्जवक्केकुसलेवियत्तेके०) एवो जेथाय ते आदेय वचन एटले समस्त लोकने ग्राह्य माननीक वचन बोले तथा कुशल

निपुण तथा व्यक्त स्पष्ट ते अविमास्यो नकरे (सञ्चरिहृद्नासिउतंसमाहितिवेमिके०) ते साधु श्रीवीतराग प्रणीत सूयो समाधि धर्म मार्ग नाषवाने योग्य थाय तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १७ ॥ एरीते ग्रंथनामा चौदमां अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो.

॥ दीपिका—(यथोक्तानि जिनैस्तानि सुष्ठु शिद्धेत शिद्धितश्च देशनायां यतते । देश नोद्यतोपि योयस्य कर्तव्यस्य कालस्तां वेलामतिक्रम्य न वदेत् कर्तव्यमर्यादां नातिलंघये दित्यर्थः । सदृष्टिमान् यथावस्थितपदार्थान् श्रद्धधानोदृष्टिं सम्यक्दर्शनं नलूषयेन्नदूष येत् । कोर्थः । देशनां व्याख्यानं वा कुर्वन् तथा कथयेद्यथाश्रोतुः सम्यक्त्वं स्थिरीभव ति । यश्चैवंजतः सजानाति नाषितुं तं सर्वज्ञोक्तं समाधिं ज्ञानदर्शनचारित्राख्यं सर्वज्ञोक्तं नलूषयेन्नदूषयेत्प्रहृन्ननापी नवेत्सिद्धांतार्थं शुद्धं प्रहृन्नंवा न गोपयेदथ प्रहृ न्नमर्थमपरिणताय न जाषेत । तथाचोक्तं । अप्रशांतमतौ शास्त्रसंज्ञावप्रतिपादनं ॥ दं षायानिनवोदीर्ण, शमनीयमिव ज्वरे ॥ १ ॥ त्रायी स्वपररहकोन सूत्रमतिकल्पनय कुर्वीत । परहितकरः शास्ता तस्मिन् शास्तरि याजक्तिर्बहुमानस्तथाऽनुविचिंत्य वा वदेत् । अनेनोक्तेनागमबाधा कापि न स्यादिति । तथा श्रुतं सम्यगाराधयन् प्रतिपादये त् सुखशीलः स्यादित्यर्थः ॥ १६ ॥ शुद्धं सूत्रं प्रवचनं यस्य सशुद्धसूत्रः उपधानवान् तपश्चरणयुक्तोयोधर्म सम्यक् वेत्ति तत्रतत्रोत्सर्गापवादादौ आदेयवाक्योग्राह्यवचन स्यात् तथा कुशलोनिपुणोव्यक्तोनासमीक्ष्यकारी समाधिं ज्ञानादिकं नाषितुमर्हति योग्य स्यादिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १७ ॥ इति चतुर्दशं ग्रंथाध्ययनं समाप्तं ॥ ६ ॥

॥ टीका—पुनरपि नाषाविधिमधिकृत्याह । (अहोबुद्धियाइइत्यादि) यथोक्तानि तीर्थकरगणधरादिनिस्तान्यहर्निशं सुष्ठु शिद्धेत ग्रहणशिद्ध्या सर्वज्ञोक्तागमं सम्यक् गृह्ण यादासेवनाशिद्ध्या त्वनवरतमुद्युक्तविहारितया सेवेताऽन्येषांच तथैव प्रतिपादयेदिति प्रसक्तलक्षणनिवृत्तये त्वपदिश्यते सदा ग्रहणासेवनाशिद्धयोर्देशनायां यतेत सदा यतमानं पि योयस्य कर्तव्यस्य कालोऽध्ययनकालोवा तां वेलामतिलंघ्य नातिवेलं वददध्ययनकर्त व्यमर्यादां नातिलंघयेत्सदनुष्ठानं प्रतिव्रजेद्वा यथावसरं परस्पराबाधया सर्वाः क्रियाः क र्यादित्यर्थः । सएवंगुणजातीयोयथाकालवादी यथाकालचारी च सम्यक् दृष्टिमान् यथाव स्थितार्थान् पदार्थान् श्रद्धधानोदेशनां व्याख्यानं वा कुर्वन् दृष्टिं सम्यक्दर्शनं नलूषयेन्नदू षयेत् । इदमुक्तंभवति । पुरुषविशेषं ज्ञात्वा तथातथा कथनीयमपसिद्धांतदेशनापी हारेण यथायथा श्रोतुः सम्यक्त्वं स्थिरीभवति । नपुनः शंकोत्पादनतोदूष्यते यश्चै वंविधः सजानात्यवबुध्यते नाषितुं प्ररूपयितुं समाधिं सम्यक्दर्शनचारित्राख्यं सम्यक्

व्यवस्थानाख्यं वा तं सर्वज्ञोक्तं समाधिं सम्यगवगच्छतीति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् (अल्लु सएइत्यादि) सर्वज्ञोक्तमागमं कथयन्नोलूषयेन्नान्यथापसिद्धांतव्याख्यानेन दूषयेत्तथा न प्रहृन्ननाषी नवेत् सिद्धांतार्थमविरुद्धमवदातं सार्वजनीनं तत्प्रहृन्ननाषणेन न गोपयेत् । यदिवा प्रहृन्नं वाऽर्थपरिणताय न नाषेत नसिद्धांतरहस्यमपरिणतशिष्यविध्वंसनेन दोषायैव संपद्यते । तथाचोक्तं । अप्रशान्तमतौ शास्त्र, सद्भावप्रतिपादनं ॥ दोषायानि नवोदीर्ण, शमनीयमिव ज्वरेइत्यादि । नच सूत्रमन्यत् स्वमतिविकल्पनतः स्वपरत्रायी कुर्वीतान्यथा सूत्रं तदर्थैवा संसारत्रायी त्राणशीलोजंतूनां नविदधीत । किमित्यन्यथा सूत्रं नकर्तव्यमित्याह । परहितैकरतः शास्ता तस्मिन् शास्तरि या व्यवस्थिता नक्तिर्बहु मानस्तथा तद्वक्त्या ऽनुविचिंत्यमानेनोक्तेन न कदाचिदागमबाधा स्यादित्येवं पर्यालोच्य वाचं वदेत्तथातथा तद्भुतमाचार्यादिन्यः सकाशात्तत्तथैव सम्यक्त्वाराधनामनुवर्तमानो ऽन्येन्यरूणमोहं प्रतिपद्यमानः प्रतिपादयेत् प्ररूपयेन्न सुखशीलतां मन्यमानोयथाकथं चित्तिष्ठेदिति ॥ १६ ॥ अध्ययनोपसंहारार्थमाह । (सेसुद्धसुतेइत्यादि) ससम्यग्दर्शनस्यालूषकोयथावस्थितागमस्यप्रणेता ऽनुविचिंत्य नाषकः शुद्धमवदात्तं यथावस्थितवस्तुप्ररूपणतो ऽध्ययनतश्च सूत्रं प्रवचनं यस्यासौ शुद्धसूत्रः । तथोपधानं तपश्चरणं यद्यस्य सूत्रस्यानिहितमागमे तद्विद्यते यस्यासावुपधानवान् तथा धर्मे श्रुतचारित्राख्यं यः सम्यक् वेत्ति विंदतेवा सम्यक् जनते तत्र तत्रेति यथाज्ञाग्राह्योर्थः सथाज्ञयैव प्रतिपत्तव्योहेतुतस्तु सम्यग्हेतुना । यदिवा स्वसमयसिद्धोर्थः स्वसमये व्यवस्थापनीयः परसिद्धश्च परस्मिन्नश्वोत्सर्गापवादयोर्व्यवस्थितोर्थस्तान्यामेव यथास्वंप्रतिपादयितव्यएतज्जुणसंपन्नश्चादेयवाक्योग्राह्यवाक्योजवति । तथा कुशलोनिपुणआगमप्रतिपादने स दनुष्ठाने च व्यक्तः परिस्फुटोनासमीक्ष्यकारी । यश्चैतज्जुणसमन्वितः सोर्हति योग्योजवति तं सर्वज्ञोक्तं ज्ञानादिकं वा नावसमाधिं नापितुं प्रतिपादयितुं नापरः कश्चिदिति । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । गतोनुगमोनयाः प्राग्वद्याख्येयाः ॥ १७ ॥ समाप्तं चतुर्दशं ग्रंथाख्यमध्ययनमिति ॥

हवे पंदरसुं आदान नामे अध्ययन प्रारंजिये ठैयें आदान एटले ग्रहण करवुं एटले रूडी शिद्धारूप चारित्रानुष्ठानने ग्रहण करवुं तेनुं डव्ये करी तथा नावे करी शुद्ध स्वरूप कहेवे.

जमतीतं पडुप्पन्नं, आगमिस्सं च णायतुं ॥ सबमन्नंति तं ताई,
दंसणावरणं तए ॥ १ ॥ अंतए वितिगिहाए, जे जाणंति अ
णेजिसं ॥ अणेजिसस्स अस्काया, ए से होइ तहिं तहिं ॥१॥

अर्थ—(जमतीतंपडुप्पन्नं के०) जे इव्यादिक पदार्थ अतीतकाले थया तथा जे वर्तमान कालें वर्तते (अगमिस्सं चणायउं के०) तथा अगमिक कालें जे थजे तेना यथावस्थित स्वरूपनो प्ररूपवो तेथी प्ररूपणाना अधिकारी पणा माटे नायक कहियें (सबमन्नंतितंतार्ई के०) ते सर्व इव्यादिक चतुष्क संपूर्ण जाणे ते जाणतो ठतो सर्व प्राणीउनो रक्षपाल (दंसणावरणंतए के०) ते दर्शनावरणीय कर्मनो अंतकरनार जाणवो अर्थात् ते दर्शनावरणादिक घातीकर्म चतुष्कने खपावे ॥ १ ॥ (वितिगिह्वाए के०) संदेह एटले मिथ्याज्ञान तेनो (अंतए के०) अंतकारक (जे जाणंतिअणेजिसं के०) जे घातीकर्मनो खपावनार ते सर्व निरुपम जाणे एटले तेना जेवो ज्ञानवंत बीजो कोइ नहीं (अणेजिसस्स अस्काया के०) एम जे निरुपम ज्ञानेकरी पदार्थनो प्रकाश करनार (एसेहोइतहिंतहिं के०) ते तिहां तिहां बौद्धादि दर्शनीने विषे न प्रवर्ते एटले ते प्राणी जिनमत टाळीने अन्य दर्शनीने विषे तत्व न जाणे ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथ पंचदशमादानीयाध्ययनमारन्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (जमतीत्यादि) यदतीतं प्रत्युत्पन्नं वर्तमानं यदनागतमेष्यत्कालनाविड्यं तस्य सर्वस्यापि यथावस्थितस्वरूपनिरूपणतोनायकः प्रणेता त्रायी सर्वप्राणिरक्षकः सर्वं मन्यते जानाति यो दर्शनावरणांतकोमध्यग्रहणादघातिकर्मचतुष्कस्यांतकृद्दृष्टव्यः सएव सर्वज्ञइति ॥१॥ विचिकित्सायाः संशयस्यांतकः कथंकथः सअनीदृशं जगज्जानाति । यादृशं कर्मकथतः सर्वजं सामान्यविशेषात्मकं जगज्जानाति तादृशमन्योबौद्धादिर्न जानातीत्यनीदृशमित्युक्तं । अनीदृशस्य च यथाख्याता प्ररूपकोनासौ तत्र तत्र बौद्धादिके दर्शनः स्यात् । किंतु जिनप्रवचनेऽर्हन्नेव त्रिकालवर्तिवस्तूनामाख्यातेति ॥ २ ॥

॥ टीका—अथ चतुर्दशाध्ययनानंतरं पंचदशमारन्यते । अस्य चायमजिसंबंधः । इहानंतराध्ययने सबाह्यान्तरस्य ग्रंथस्य परित्यागोविधेयइत्यनिहितं । ग्रंथपरित्यागाच्चायतचारित्रोभवति साधुस्ततोयादृगसौ यथासंपूर्णमायतचारित्रतां प्रतिपाद्यते तदनेनाध्ययेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराण्युपक्रमादीनि नवन्ति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोयं । तद्यथा । आयतचारित्रेण साधुना जाव्यं । नामनिष्पन्नेतु निक्षेपे आदानीयमिति नाम । मोक्षार्थिनाऽशेषकर्मकृत्यार्थं यज्ज्ञानादिकमादीयते तदत्र प्रतिपाद्यतइति कृत्वा आदानीयमिति नाम संवृत्तं । पर्यायद्वारेणच प्रतिपादितं सुग्रहं नवतीत्यतआदानशब्दस्य तत्पर्यायस्य च ग्रहणशब्दस्यच निक्षेपं कर्तुकामो निर्युक्तिकृदाह । “आदाणे गहणंमि य णिक्खेवो होति दोन्नवि चउक्को । एगं न्नाणं, च होऊ पण यं तु आदाणे” ॥ ३४ ॥ (आदाणेइत्यादि) अथवा (जमतीयंति) अस्याध्ययनस्य नाम

तच्चादानपदेनादादीयते इत्यादानं तच्च ग्रहणमित्युच्यते । तत्रादानग्रहणयोर्निर्हेपार्थं
निर्युक्तिरुदाह । (आदाणे इत्यादि) आदीयते कार्यार्थिना तदित्यादानं । कर्मणि ल्युट् प्र
त्ययः करणे वा । दीयते गृह्यते स्वीक्रियते विवक्षितमनेनेति कृत्वा आदानं च पर्यायतोऽग्र
हणमित्युच्यते ॥ तत आदानग्रहणयोर्निर्हेपो नवति द्वौ चतुष्कौ । तद्यथा । नामादानं
स्थापनादानं इव्यादानं जावादानं च । तत्र नामस्थापने कुम्भे । इव्यादानं चित्तं यस्मात्तौ
क्रिकैः परित्यक्तान्यकर्तव्यैर्महता क्लेशेन तदादीयते तेन वाऽपरं द्विपदचतुष्पदादिकमादी
यत इति कृत्वा । जावादानं तु द्विधा प्रशस्तमप्रशस्तं क्रोधाद्युदयमिष्यात्वाविरत्यादिकं वा ।
प्रशस्तं तूत्तरोत्तरगुणश्रेण्या विशुद्धाध्यवसायकंडकोपाख्यानं सम्यक् ज्ञानादिकं वेत्येतदर्थं प्र
तिपादनपरमेतदेव चाध्ययनं इष्टव्यमित्येवं ग्रहणेऽपि नामादिकश्चतुर्धा निर्हेपोऽष्टव्यः ।
जावार्थोप्यादानपदस्येव इष्टव्यस्तत्पर्यायत्वादस्येति । एतच्च ग्रहणं नैगमसंग्रहव्यवहा
रर्जुसूत्रार्थनयानिप्रायेणादानपदेन सहालोच्यमानं शक्रेणदिवदेकार्थमनिन्नार्थं नवेत् शब्द
समनिरूढेऽनूतशब्दनयानिप्रायेण च नानार्थं नवेत् । इहतुं प्रकृतं प्रस्तावआदाने आदान
विषये आदानपदमाश्रित्यास्यानिधानमाकार्यादानीयं वा ज्ञानादिकमाश्रित्य नाम कृतमि
ति आदानीयानिधानस्यान्यथा वा प्रवृत्तिनिमित्तमाह । “ जं पढमस्संतिमए, बितियस्स
उ तह वेळ्ळाआदिमि ॥ एतेणादाणिळं, एसो अनोवि पळाउ ” ॥ ३५ ॥ (जंपढमस्से
त्यादि) यत्पदं प्रथमश्लोकस्य तदर्थस्य चांते पर्येते तदेव पदं शब्दतोऽर्थत उच्यतश्च द्वि
तीयश्लोकस्यादौ तदर्थस्य वादौ नवत्येतेन प्रकारेणाद्यंपदसदृशत्वेनादानीयं नवत्येप
आदानीयानिधानप्रवृत्तेः पर्यायोऽन्यो वा विशिष्टज्ञानाद्यादानीयोपादानादिति । केचित्तु पु
नरस्याध्ययनस्यांतादिपदयोः संकलनात्संकलिकेति नाम कुर्वते । तस्याऽपि नामादिक
श्चतुर्धानिर्हेपो विधेयः । तत्रापि इव्यसंकलिका निगडादौ जावसंकलनात्तूत्तरोत्तरविशि
ष्टावसायसंकलनमिदमेव वाऽध्ययनमाद्यंतपदयोः संकलनादिति । येषामादानपदेनानि
धानं तन्मतेनादौ यत्पदं तदादानपदमत आदेर्निर्हेपं कर्तुकाम आह । “ एणामादी उव
णादी, दवादी चेव होंति जावादी ॥ तं दवादी पुण दवस्स जो सजावो सएछाणे ३६
(एणामादी इत्यादि) आदेर्नामादिकश्चतुर्धा निर्हेपः । नामस्थापने सुगमत्वादनादृत्य
इव्यादि दर्शयति । इव्यादिः पुनर्इव्यस्य परमा एवादेर्यः स्वजावः परिणतिविशेषः स्वके
स्थाने स्वकीये पर्याये प्रथममादौ नवति स इव्यादिर्इव्यस्य दध्यादेर्यथायः परिणतिविशे
षः क्षीरस्य विनाशकालसमकालीन एव मन्यस्यापि परमा एवादेर्इव्यस्य योयः परिणतिवि
शेषः प्रथममुत्पद्यते ससर्वोऽपि इव्यादिर्नवति । ननु च कथं क्षीरविनाशसमय एव दध्यु
त्पादः । तथाहि । उत्पादविनाशौ जावाजावरूपौ वस्तुधर्मौ वर्तेते । न च धर्मो धर्मिण
मंतरेण नवितुमर्हत्यत एकस्मिन्नेव कृणे तद्धर्मिणोर्दधिर्क्षीरयोः सत्तामाप्नोत्येतच्च दृष्टेष्ट

बाधितमिति नैषदोषः । यस्य हि वादिनः कृणुमात्रं वस्तु तस्यार्थं दोषोयस्यतु पूर्वोक्त
रकृणानुगतमन्वयि इव्यमस्ति अस्यार्थं दोषएव न जवति । तथाहि । तत्परिणामि इव्य
मेकस्मिन्नेव कृणे एकेन स्वजावेनोत्पद्यते परेण विनश्यत्यनंतधर्मत्वात्स्तुनइति । य
त्किंचिदेतत् । तदेवं इव्यस्य विवक्षितपरिणामेन परिणमतोयआद्यः समयः सइव्यादि
रिति स्थितं इव्यस्य प्राधान्येन विवक्षितत्वादिति । सांप्रतं जावादिमधिकृत्याह । “ आ
गमणो आगमउ जावादी तं इहा उवदिसंती ॥ एो अगमउ जावो, पंचविहो होइ
णायवो ॥ ३७ ॥ आगमउ पुण आदी, गणिपिंमगं होइ बारसं गंतु । गहसि लोणो
पदपादअस्कराइ चउ तह्हादी ” ॥ ३८ ॥ (आगमइत्यादि) जावोतःकरणस्य परिणति
विशेषस्तं बुद्धास्तीर्थकरणधरादयोव्यपदिशंति प्रतिपादयंति । तद्यथा आगमतो नोआगम
तश्च । तत्र नोआगमतः प्रधानपुरुषार्थतया चिंत्यमानत्वात्पंचविधः पंचप्रकारोजवति ।
तद्यथा । प्राणातिपातविरमणादीनामाद्यः प्रतिपत्तिसमयइति । तथा (आगमउइत्यादि)
आगममाश्रित्य पुनरादिरेवं इष्टव्यः । तद्यथा । यदेतज्जणिनआचार्यस्य पितृकं सर्व
स्वमाधारोवा तद्वादशांगं जवति । तुशब्दादन्यदप्युपांगादिकं इष्टव्यं । तस्य प्रवचनस्यादि
नूतोयोग्यस्तस्याप्याद्यः श्लोकस्तत्राप्याद्यं पदं तस्यापि प्रथममहूरमेवंविधोबहुप्रकारो
जावादिर्इष्टव्यइति । तत्र सर्वस्यापि प्रवचनत्वसामाधिकमादिस्तस्यापि करोमीति पदं
तस्यापि ककारो द्वादशानां त्वंगानामाचारांगमादिस्तस्यापि शास्त्रपरिज्ञाध्ययनमस्यापि च
जीवोद्देशकस्तस्यापि सुयंतिपदं तस्यापि सुकारइति पदमादिरित्यस्य च प्रकृतांगस्य सम
याध्ययनमादिस्तस्यापि उद्देशकश्लोकपादपदवर्णादिर्इष्टव्यइति । गतोनामनिष्पन्नोनिहे
पस्तदनंतरमस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (जमतीयमित्यादि) अ
स्य चानंतरसूत्रेण संबंधोक्तव्यः सचार्यं । तद्यथा । आदेयवाक्यः कुशलोव्यक्तोर्हति त
थोक्तं समाधिं जाषितुं यश्च यदतीतं प्रत्युत्पन्नमागामिच सर्वमवगच्छति सएव जाषितुमर्ह
ति नान्यइति । परंपरसूत्रसंबंधस्तु यएवातीतानागतवर्तमानकालत्रयवेदी सएवाशेषबंधना
नां परिज्ञानात्रोटयिता वेत्येतद्बुध्येतेत्यादिकः संबंधोऽपरसूत्रैरपि स्वबुद्ध्या लगनीयइ
ति । तदेवं प्रतिपादितसंबंधस्यास्य सूत्रस्य व्याख्या प्रस्तूयते । यत्किमपि इव्यजातमती
तं यच्च प्रत्युत्पन्नं यच्चानागतमेष्यत्कालजावि तस्यासौ सर्वस्यापि यथावस्थितस्वरूपनि
रूपणतोनायकः प्रणेता । यथावस्थितवस्तुस्वरूपप्रणेतृत्वं च परिज्ञानेसति जवत्यत
स्तदपदिश्यते सर्वमतीतानागतवर्तमानकालत्रयजावतोऽव्यादिचतुष्कस्वरूपतोऽव्यप्या
यनिरूपणतश्च मनुतेऽसौ जानाति सम्यक् परिच्छिनत्ति तत्सर्वमवबुध्यते जानानश्च विशि
ष्टोपदेशदानेन संसारोत्तारणतः सर्वप्राणिनां त्राय्यसौ त्राणकरणशीलः । यदिवा अथव
यपयमयतयणयगतावित्यस्य धातोर्द्व्युट् प्रत्ययः । तथनं तायः सविद्यते यस्यासौ तायी ।

सर्वे गत्यर्थाज्ञानार्थाऽति कृत्वा सामान्यस्य परिच्छेदकोमनुते इत्यनेकविशेषस्य तदनेकसर्वे
ज्ञः सर्वदर्शी चेत्युक्तं नवति । नच कारणमन्तरेण कार्यं नवतीत्यत इदमपदिश्यते । दर्श
नावरणीयस्य कर्मणोऽन्तकोमध्यग्रहणे तु घातिचतुष्टयस्यान्तर्दृष्टव्य इति ॥ १ ॥ यश्च घा
तिचतुष्टयांतकृत्सर्द्धग्नवतीत्याह । (अंतएइत्यादि) विचिकित्सा चित्तविभुतिः संशयज्ञा
नं तस्यासौ तदावरणकृयादंतकृत् संशयविपर्ययमिष्याज्ञानानामविपरीतार्थपरिच्छेदादंते
वर्तते । इदमुक्तंनवति । तव दर्शनावरणकृयप्रतिपादनात् ज्ञानाद् निन्नं दर्शनमित्युक्तं
नवति । ततश्च येषामेव सर्वज्ञस्य ज्ञानं वस्तुगतयोः सामान्यविशेषयोरचित्यशक्त्युपेतत्वा
त्परिच्छेदकमित्येषोऽप्येषामन्युपगमः सोऽनेन पृथगावरणप्रतिपादनेन निरस्तो नवतीति ।
यश्च घातिकर्मांतकृदतिक्रांतसंशयादिज्ञानः सोऽनीदृशमनन्यसदृशं जानीते नतनुव्योवस्तु
गतसामान्यविशेषांशपरिच्छेदकजनयरूपेणैव विज्ञानेन विद्यत इतीदमुक्तं नवति । न तज्ज्ञान
मितरजनज्ञानतुल्यमतोयुक्तं मीमांसकैः सर्वज्ञस्य सर्वपदार्थपरिच्छेदकत्वेऽन्युपगम्यमाने स
र्वदा स्पर्शरूपरसगंधवर्णशब्दपरिच्छेदादननिमतद्वयरसास्वादनमपि प्राप्नोति तदनेन व्युद
स्तं दृष्टव्यं । यदप्युच्यते सामान्येन सर्वज्ञसज्जावेपि शेषहेतोरजावादहृत्येव संप्रत्ययोनोपप
द्यते । तथा चोक्तं । अर्हन्न यदि सर्वज्ञो, बुद्धोनेत्यत्र का प्रमा । अथो जावपि सर्वज्ञो मत
जेदस्तयोः कथमित्यादि । एतत्परिहारार्थमाह । अनीदृशस्यानन्यसदृशस्य यः परिच्छेदकश्चा
ख्याता च नामासौ तत्र तत्र दर्शने बौद्धादिको नवति तेषां इव्यपर्याययोरनन्युपगमादिति ।
तथाहि । शाक्यमुनिः सर्वं कृणिकमिहन् पर्यायानेवेहति न इव्यं । इव्यमन्तरेण च नि
र्बीजत्वात् पर्यायाणामप्यजावः प्राप्नोत्यतः पर्यायानिहताऽवश्यमकामेनापि तदाधारजुतं
परिणामिद्व्यमेष्टव्यं तदनन्युपगमाच्च नासौ सर्वज्ञ इति । तथा अप्रच्युतानुत्पन्नस्थि
रैकस्वजावस्य इव्यस्यैवैकस्यान्युपगमादध्यक्षावसीयमानानामर्थक्रियासमर्थानां पर्याया
णामनन्युपगमान्निष्पर्यायस्य इव्यस्याप्यजावात्कपिलोपि न सर्वज्ञ इति तथा क्षीरोदकवद
निन्नयोर्इव्यपर्याययोरनेदेनान्युपगमाडुलूकस्यापि न सर्वज्ञत्वाच्च तीर्थीतरीयाणां मध्ये न
कश्चिदप्यनीदृशस्यानन्यसदृशस्यार्थस्य द्रव्यपर्यायोजयरूपस्याख्याता नवतीत्यर्हन्नेवाती
तानागतवर्तमानत्रिकालवर्तिनोर्थस्य स्वाख्यातेति न तत्रतत्रेति स्थितं ॥ २ ॥

तहिं तहिं सुयस्कायं, से य सवे सुआहिए ॥ सया सच्चेण संपन्ने, मिति
नूएसु कप्पए ॥ ३ ॥ नूएहिं न विरुल्लेज्जा, एस धम्मो बुसीमउ ॥ सादू
जगं परिन्नाय, अस्सिं स जीवितजावणा ॥ ४ ॥

अर्थ—(तहिंतहिंसुयस्कायंके०) जे जे जाव श्रीवीतरागें ज्यां ज्यां जलीपेरे कह्यां
ते एटले मिष्यात्व अविरत प्रमदादिकते संसारनुं कारणते अने ज्ञान दर्शन चारित्र ते

મોક્ષ માર્ગે ત્યાં ત્યાં (સેયસવેસુઆહિએ કે૦) તેહિજ જાવને સત્યકરી જાણવા (સયાસજ્જેણસંપન્નેકે૦) જે સદા એટલે સર્વકાલ એવા સત્ય વચને કરી સંપન્ન હોય તે શું કરે તેકહેતે (મિત્તિજૂએસુકપ્પએકે૦) જૂત એટલે પ્રાણી માત્રને વિષે મૈત્રીજાવ કલ્પે સર્વ જીવ આત્મા માત્રને સમાન કરી લેખવે એટલે જેવો પોતાનો આત્મા તેવો પરનો આત્મા જાણે ॥૩॥ (જૂએહિંનવિરુક્ષેઙ્ગાકે૦) ત્રસ અને સ્થાવર જેજૂત એટલે પ્રાણીસાથે વિરોધ ન કરે એટલે પ્રાણી માત્રનેહણે નહીં (એસધમ્મેબુસીમડકે૦) એવો ધર્મ બુસીમડ એટલે સંયમવંતનો જાણવો (સાદૂજગંપરિન્નાયકે૦) સાધુ સર્વ લોકમાંહે ત્રસ અને સ્થાવર જીવોને રુઢીપેરે જાણીને (અસ્સિંજીવિતજાવણાકે૦) શુદ્ધ ધર્મનેવિષે જાવના જાવે ॥૪॥

॥ ટીપિકા—તત્ર તત્ર યદ્યત્તેનાર્હતા જીવાજીવાદિવસ્તુ સ્વાસ્થ્યાતં તત્ર તત્ર ન વિરોધઃ । સચ સર્વજ્ઞઃ સત્યઃ સ્વાસ્થ્યાતા । તથાચોક્તં । વીતરાગાદિ સર્વજ્ઞા, ન મિથ્યા બ્રુવતે વચઃ ॥ યસ્માત્તસ્માદ્વચસ્તેષાં, તથાજૂતાર્થદર્શિનાં ॥૧॥ સદા સર્વકાલં સત્યેન સંપન્નઃ સસર્વજ્ઞો જૂતેષુ પ્રાણિષુ મૈત્રીં કલ્પયેત્ કુર્યાત્ । યતઃ માતૃવત્પરદારાણિ, પરદ્વ્યાણિ લોષ્ટવત્ ॥ આત્મવત્સર્વજૂતાનિ, યઃ પश्यति સપश्यतीति ॥૩॥ જૂતૈઃ પ્રાણિનિઃ સહ ન વિરુદ્ધેત । ન વિરોધં કુર્યાત્ એવ ધર્મઃ (બુસીમડત્તિ) તીર્થિકસ્ય સાધોર્વા તથા બુસીમં સાધુસ્તીર્થિક દ્વા જગદિશ્વં પરિજ્ઞાય આગમતઃ સ્વયંચ જ્ઞાત્વા યસ્મિન્ જાવનાઃ પંચવિંશતિર્દશવા તાજી વિતજાવનાજીવસમાધાનકારિણીર્જાવયેત્ ॥ ૪ ॥

॥ ટીકા—સાંપ્રતમેતદેવ કુતીર્થિકાનામસર્વજ્ઞત્વમર્હતશ્ચ સર્વજ્ઞત્વં યથાજવતિ તથા સોપપત્તિકં દર્શયિતુમાહ । (તહિંતહિમિત્યાદિ) તત્રતત્રેતિ વીપ્સાપદં । યદ્યત્તેનાર્હતા જીવાજીવાદિકં પદાર્થજાતં તથા મિથ્યાત્વાવિરતિપ્રમાદકષાયયોગાબંધદેતવડ્તિ કૃત્વા સંસારકારણત્વેન તથા સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગશ્ચિત્તિ મોક્ષાંગતયેત્યેતત્સર્વં પૂર્વોક્તરાવિરોધિતયા શુક્તિનિરુપપન્નતયા સુધ્ધાસ્થ્યાતં સ્વાસ્થ્યાતં તીર્થિકવચનં તુ નહિં સ્યાજૂતાનીતિ જણિત્વા તદુપમર્દકારંજાન્યજુજ્ઞાનાત્પૂર્વોક્તરાવિરોધિતયા તત્રતત્ર ચિંત્યમાનં નિર્યુક્તિકત્વાન્નસ્વાસ્થ્યાતં જવતિ । સચાવિરુદ્ધાર્થસ્યાસ્થ્યાતા રાગદેષમોહાનામનૃતકારણાનામસંજવાત્સદ્યોદિતત્વાચ્ચ સત્યઃ સ્વાસ્થ્યાતસ્તત્સ્વરૂપવિદ્ધિઃ પ્રતિપાદિતઃ ॥ રાગાદયોદ્યનૃતકારણં તે ચ તસ્ય ન સંલ્પતઃ કારણાજાવાત્કાર્યાજાવડ્તિ કૃત્વા તદ્વચોજૂતાર્થપ્રતિપાદકં ॥ તથા ચોક્તં । વીતરાગાદિ સર્વજ્ઞા, મિથ્યાન બ્રુવતે વચઃ । યસ્માત્તસ્માદ્વચસ્તેષાં, તથાજૂતાર્થદર્શિનાં । નનુ ચ સર્વજ્ઞત્વમંતરેણાપિ હેયોપાદેયમાત્રપરિજ્ઞાનાદપિ સત્યતા જવત્યેવ । તથા ચોક્તં । સર્વે પश्यतુ વા માવા, તત્ત્વમિદં તુ પश्यति । કીટ

संख्यापरिज्ञानं, तस्य नकोपयुज्यते इत्याशंक्याह । सदा सर्वकालं सत्येनावितथनाष
णेन संपन्नोसौ । अविताथनाषणत्वं च सर्वज्ञे सति नवति नान्यथा । तथाहि । की
टसंख्यापरिज्ञानासंनवे सर्वत्रापरिज्ञानमाशंकेत । तथा चोक्तं । सदृशे बाधासंनवे त
द्वक्षणेमेव दूषितं स्यादिति सर्वत्रानाश्वासस्तस्मात्सर्वज्ञत्वं तस्य नगवतोऽष्टव्यमन्यथा त
द्वचःसत्यता न स्यात् । सत्योवाऽसंयमः संतः प्राणिनस्तेज्योहितत्वादतस्तेन तपः
प्रधानसंयमेन नूतार्थहितकारिणा सदा सर्वकालं संपन्नोयुक्तएतद्गुणसंपन्नश्चासौ नूतेषु
जंतुषु मैत्री तद्वक्षणेपरतया नूतदयां कल्पयेत् कुर्यात् । इदमुक्तं नवति । परमार्थतः
सर्वज्ञस्तत्त्वदर्शितया योनूतेषु मैत्रीं कल्पयेत् । तथा चोक्तं । मातृवत्परदाराणि परद्व्या
णि लोष्टवत् ॥ आत्मवत्सर्वनूतानि यः पश्यति सपश्यति ॥३॥ यथा नूतेषु मैत्री संपूर्णजाव
मनुजवति तथा दर्शयितुमाह । (नूएहिंइत्यादि) नूतैः स्यावरजंगमैः सह विरोधं न कुर्यात्
दुपघातकारिणमारंजं तद्विरोधकारणं दूरतः परिवर्जयेदित्यर्थः । स एषोऽनंतरोक्तो नूताविरो
धकारी धर्मः स्वजावः पुण्यारब्धोवा (बुसीमउत्ति) तीर्थकृतोयं सत्संयमवतोवेति । तथा सत्सं
यमवान् साधुस्तीर्थकृज्जगच्चराचरनूतग्रामाख्यं केवलालोकेन सर्वज्ञप्रतीतागमपरिज्ञाने
न वा परिज्ञाय सम्यगवबुध्यास्मिन् जगति मौनीं देवा धर्मे जावनाः पंचविंशतिरूपा द्वा
दशप्रकारावा या अजिमतास्ताजीवितजावनाजीवसमाधानकारिणीः सत्संयमांगतया
मोक्षकारिणीर्जावयेदिति ॥ ४ ॥

जावणा जोगसुद्ध्या, जलेणावाव आहिया ॥ नावाव तीरसंपन्ना,
सवडुस्का तिउट्टइ ॥ ५ ॥ तिउट्टई उ मेधावी, जाणं लोणंसि
पावगं ॥ तुट्टंति पावकम्माणि, नवं कम्ममकुवए ॥ ६ ॥

अर्थ-जे जावनाजावे तेने जे होय ते देखाडेढे. (जावणाजोगसुद्ध्या के०) जाव
नाना योगेकरी जेनो विष्णु निर्मल आत्माढे (जलेणावावआहिया के०) ते पुरुष
संसार रूप समुद्रे विषे नौका समान कहाढे ते उपर दृष्टांत कहेढे (नावावतीरसं
पन्ना के०) जेम नावा समुद्रे तीरे पोहोचाडे तेम ते पुरुषना उपदेश थकी जीव
चारित्ररूप प्रवहणे करीने (सवडुस्कातिउट्टइ के०) संसारना सर्व दुःख थकी मुकाए
अने मोक्षरूप कांठे पोहोचे ॥ ५ ॥ (मेधावी के०) पंमित (तिउट्टईउ के०) सर्व दुःख
थकी मुकाए ते पंमित केवो होय तोके (जाणंलोणंसिपावगंके०) सर्वलोकने विषे जे
पाप एटले सावधानुष्ठान तेनो जाए होय एवाने (तुट्टंतिपावकम्माणिके०) पूर्वना सं
चित्त सर्व पाप कर्म तूटे (नवंकम्ममकुवएके०) वली नवा कर्म नकरे एटले नवांथे
एटले तेजीव अकर्मि आय सर्व कर्मोना ह्य युक्त थाय ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—जावनाजिर्योगः सध्यानरूपो जावनायोगस्तेन शुद्धात्मा यस्य सतथा एवंविधः सन् त्यक्तसंसारस्वजावनोनौरिव जलोपरि तिष्ठति । एवमाख्याता नौरिवानु कूलवातप्रेरिता तीरं प्राप्ता स्यादेवं चारित्रवान् जीवपोतस्तपोवायुवशात्सर्वदुःखात्मकः संसारोद्बुध्यत्यपगच्छति ॥ ५ ॥ मेधावी मर्यादावान् बुध्यति मुच्यते सर्वबंधनेन्यः । किंकुर्वन् पापकं सावद्यकार्यं लोके क्षपरिज्ञया जानन् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ॥ तस्य नवं कर्म अकुर्वतः पूर्वसंचितानि पापकर्माणि बुध्यन्ति ॥ ६ ॥

॥ टीका—सजावनानावितस्य यद्भवति तद्वर्णयितुमाह । (जावणाइत्यादि) जावना जिर्योगः सम्यक् प्रणिधानलक्षणो जावनायोगस्तेन शुद्धात्मा अंतरात्मा यस्य सतथा । सच जावनायोगशुद्धात्मा परित्यक्तसंसारस्वजावनोनौरिव जलोपर्यवतिष्ठते संसारोदन्व तइति नौरिव यथा जले निमज्जनत्वेन प्रत्याख्याता एवमसावपि संसारोदन्वति न नि मज्जतीति । यथा चासौ नियामकाधिष्ठाताऽनुकूलवातेरिता समस्तदंष्ट्रापगमात्तीरमास्कं दत्येवमायतचारित्रवान् जीवपोतः सदागमकर्णधाराधिष्ठितस्तपोमारुतवशात्सर्वदुःखा त्मकात्संसाराद्बुध्यत्यपगच्छति मोक्षाख्यं तीरं सर्वदंष्ट्रोपरमरूपमवाप्नोतीति ॥ ५ ॥ अपिच । (तिउट्टइत्यादि) सहि जावनायोगशुद्धात्मा नौरिव जले संसारे परिवर्तमा नस्त्रिन्योमनोवाक्कायेन्योऽशुभेन्यस्तुडयति यदिवातीव सर्वबंधनेन्यस्तुडयति मुच्यते । अतिबुध्यति संसारादतिवर्तेत मेधावी मर्यादाव्यवस्थितः सदसद्विवेकी वाऽस्मिन् लोके चतुर्दशरज्ज्वात्मके नूतस्य ग्रामलोकेवा यत्किमपि पापकं कर्म सावद्यानुष्ठानरूपं तत्कार्येवा अष्टप्रकारं कर्म तत् क्षपरिज्ञया जानन् प्रत्याख्यानपरिज्ञया च तदुपादानं प रिहरन् तत्स्तुडयति तस्यैवं लोकं कर्मवा जानतो नवानि कर्माण्यकुर्वतो निरुद्धाश्रवधार स्य विप्रकृष्टतपश्चरणवतः पूर्वसंचितानि कर्माणि बुध्यन्ति निवर्ततेवा नवं च कर्माकुर्वतो ऽशेषकर्महृद्योनवतीति ॥ ६ ॥

अकुवठ एवं एण्हि, कम्मं नाम वि जाणइ ॥ विन्नाय से महावीरे, जेण जाइ ए मिज्जइ ॥ ७ ॥ एमिज्जइ महावीरे, जस्स न्हि पुरे कडं ॥ वा उवं जलमच्चेति, पिया लोगंसि इण्हिउ ॥ ८ ॥

अर्थ—(अकुवठएवंएण्हि के०) कारणं के जे समस्त क्रिया रहित होय एवा अण करताने नवा कर्मनो बंध नथी (कम्मंनामविजाणइ के०) तेवारे अष्ट प्रकारना जे कर्म तेना विपाकनुं निर्झरवो ते सम्यक् जाणे (विन्नायसेमहावीरे के०) ते कर्म रूप शत्रुनो विदारण करवा यकी श्रीमहावीरदेव कर्मना बंधने तथाकर्मनी निर्झराने जाणी

ने ते प्रमाणे करे (जेणजाइणमिऊइ के०) जे करे थके फरी संसारमां नउपजे अने उपजवाने अजावे फरी मरण पण न पामे. ॥ ७ ॥ (एमिऊइमहावीरे के०) ए महा सुजट तुल्य श्रीमहावीर संसार चक्रमां मरण पामे नही (जस्सनहिपुरेकडं के०) जेने पूर्वना करेला कर्म रह्या नथी तो ते नवाकर्म बांधवानी वांढा नकरे ए कारण जाणवो जे कारण माटे आ संसारमांहे स्त्रीनो संग प्रधानठे परंतु तेने स्त्री पराजवी नशके. दृष्टांत कहेठे (वाउवजालमच्चेति के०) जेम वायु अग्नीनी ज्वालामां प्रवेश करीने तेने अतिक्रमि जाय परंतु वायु पोते प्रज्वले नही (पियालोगंसिइडिउ के०) तेम लोकने विषे स्त्री प्रियठे ते स्त्री अग्नि ज्वाला समानठे परंतु वायु सरखा साधुने जीपी नशके तेमाटे महावीर सुजटने कर्मनो बंध नथी ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—कामपि क्रियामकुर्वतोयोगप्रत्ययानावान्नवं कर्म नास्ति न जवति । एत जुणोपेतश्च नमनं नाम कर्मनिर्जरणं कर्मच जानाति ज्ञात्वाच कर्मबंधं समहावीरः कर्म दारणक्षमस्तत्करोति येन कृतेन न पुनर्जायते जन्मानावाच्च नम्रियते ॥ ७ ॥ महावीरस्त्यक्ताशेषकर्मा न म्रियते जन्ममरणे न प्राप्नोति यस्य नास्ति पुरस्कृतं कर्म वायुर्यथाग्निज्वालामत्येति अतिक्रामति न तथा जीयते एवं लोके प्रियावल्लनास्त्रियोदुरतिक्रमणी यास्ताअतिक्रामंति न तानिर्जीयते । यदुक्तं । स्मितेन जावेन मदेन लज्जया पराङ्मुखैरर्थकटाक्षवीक्षुणैः ॥ वचोनिरीर्ष्याकलहेन लीलया, समस्तपाशं खलु बंधनं स्त्रियः ॥१॥ स्त्रीणां कृते त्रातृयुगस्य जेदः संबन्धिजेदे स्त्रियएव मूलं ॥ अप्राप्तकामाबहवोनरेंडानारीनिरुत्सादितराजवंशाइत्यादि ॥ ७ ॥

॥ टीका—केषांचित्सत्यामपि कर्मक्षयानंतरं मोक्षावाप्तौ तथापि स्वतीर्थनिकारदर्शनतः पुनरपि संसारानिगमनं जवतीदमाशंक्याह । (अकुवउ इत्यादि) तस्याऽशेषक्रियारहितस्य योगप्रत्ययानावात्किमप्यकुर्वतोपि नवं प्रत्यग्रं कर्म ज्ञानावरणीयादिकं नास्ति नजवति कारणानावात्कार्यानावइति कृत्वा कर्मजावे च कुतः संसारानिगमनं कर्म कार्यत्वात्संसारस्य तस्य चोपरताशेषद्वंद्वस्य स्वपरकल्पनानावाद्भाग्येषरहिततया स्वदर्शननिकारानिनिवेशोपि नजवत्येव । सचैतजुणोपेतः कर्माष्टप्रकारमपि कारणतस्तद्विपाकतश्च जानाति नमनं नाम कर्मनिर्जरणं तच्च सम्यक् जानाति । यदिवा कर्म जानाति तन्नामास्य चोपलक्षणाथत्वात्तद्भेदांश्च प्रकृतिस्थित्यनुजावप्रदेशरूपान्सम्यगवबुध्यते । संजावनायां वा नामशब्दः । संजाव्यते चास्य नजवतः कर्मपरिज्ञानं विज्ञायच कर्मबंधनं तत्संचरणनिर्जरणोपायं चासौ महावीरः कर्मदारणसहिष्णुस्तत्करोति येन कृतेनास्मि

न्संसारोदरे नपुनर्जायते नपरिह्रियते तदज्ञावाच्च नम्रियते । यदिवा जात्या नारकोपं
तिर्यग्योनिकायमिति । एवं नमीयते न परिह्रियते ऽनेनच कारणज्ञावात्संसारविर्जाव
नेन । यत्कैश्चिदुच्यते । ज्ञानमप्रतिघं यस्य वैराग्यं च जगत्पतेः ॥ ऐश्वर्यं चैव धर्मश्च सह
सिद्धं चतुष्टयमित्येतदपि व्युदस्तं नवति । संसारस्वरूपं विज्ञाय तदज्ञावः क्रियते नपुनः
सांसिद्धिकः कश्चिदनादिसिद्धोस्ति तत्प्रतिपादकायायुक्तेरसंज्ञवादिति ॥ ७ ॥ किंपुनः कार
णमसौ न जात्यादिना मीयते इत्याशंक्याह । (एमिह्मतीत्यादि) असौ महावीरः परि
त्यक्ताशेषकर्मा न जात्यादिना मीयते परिह्रियते न म्रियते वा जातिजरामरणरोगशो
कैर्वा संसारचक्रवाले पर्यटन् न म्रियते न पूर्यते किमिति । यतस्तस्यैव जात्यादिकं नव
ति यस्य पुरस्कृतं जन्मशतोपात्तं कर्म विद्यते यस्य तु नगवतोमहावीरस्य निरुद्धाश्रवदा
रस्य नास्ति न विद्यते पुरस्कृतं पुरस्कृतकर्मोपादानाज्ञावाच्च न तस्य जातिजरामरणैर्नरणं
संज्ञाव्यते । तदाश्रवदारनिरोधाश्रयाणां च प्रधानः स्त्रीप्रसंगस्तमधिकृत्याह । वायुर्यथा
सततगतिरस्वलिततयाऽग्निज्वालां दहनात्मकामप्येत्यतिक्रामति परान्वति न तथा
परानूयते । य एवं लोके मनुष्यलोके ह्यावज्ञावप्रधानत्वात्प्रियादयितास्तत्प्रियत्वाच्च दुरतिक्र
मणीयाअत्येत्यतिक्रामतिनतानि जीयते तत्स्वरूपावगमात्तज्ज्ञयविपाकदर्शनाच्चेति ।
तथाचोक्तं । स्मितेन जावेन मदेन लज्जया, पराङ्मुखैरर्थकटाह्वीकृतैः ॥ वचोनिरी
र्ष्याकलहेन लीलया, समस्तजावैः खलु बंधनं स्त्रियः ॥ १ ॥ स्त्रीणां कृते ज्ञातृयुगस्य जे
दः संबंधिन्नेदे स्त्रिय एव मूलं ॥ अप्राप्तकामाबहवो न रेंडा, नारीनिरुत्सादितराजवंशाः ॥ २ ॥
इत्येवं तत्स्वरूपं परिज्ञाय तज्ज्ञयं विधत्ते नैतानिर्जीयतइति स्थितं । अथ किंपुनः
कारणं स्त्रीप्रसंगाश्रवदारेण शेषाश्रवदारोपलक्षणं क्रियते नप्राणातिपातादिनेति । अत्रो
च्यते । केषांचिद्दर्शनिनामंगनोपनोगयाश्रवदारमेव नवति । तथाचोचुः । न मांसनद
णो दोषो, न मये न च मैथुने ॥ प्रवृत्तिरेषा नूतानां, निवृत्तिस्तु महाफला इत्यादि त
न्मतव्युदासार्थमेवमुपन्यस्तमिति । यदिवा मध्यमतीर्थकृतांचतुर्यामएव धर्मइदं पंच
यामोधर्मइत्यस्यार्थस्याविर्जावनायानेनोपलक्षणमकारि । अथवा पराणि व्रतानि साप
वादानिदंतु निरपवादमित्यस्यार्थस्याविर्जावनाय प्रकटनायैवमकारि । अथवा सर्वाण्य
पि व्रतानि तुल्यानि एकखंडेन सर्वविराधनमिति कृत्वा येन केनचिन्निर्देशेन दोषायेति ॥ ७ ॥

इच्छिजे ए सेवन्ति, आइमोस्का दु ते जणा ॥ ते जणा बंधणुम्मक्का,

नावकंखन्ति जीवियं ॥ ९ ॥ जीवितं पिच्छन्किच्चा, अंतं पावन्ति

कम्मुणं ॥ कम्मुणा संमुहीनूता, जे मग्गमणुसासई ॥ १० ॥

अर्थ—(इच्छिजेणसेवन्ति के०) जे पुरुषो स्त्रीने नथी सेवता (आइमोस्कादुतेजणा

के०) ते पुरुषोने आदि एटले प्रथम मोक्षगामी जाणवा (तेजणाबंधणुमुक्ता के०) तेपुरुषो स्त्रीना बंधन थकी मूकाणा थका (नावकंखंतिजीवियंके०) जीवित शब्दे बीजो असंयमपणोकांइ पण वांठे नही कारणके परिग्रहादिकनुं मूल कारण सर्व स्त्रीजठे ॥ ए० ॥ (जिवितंपिष्ठकिञ्चाके०) ते पुरुष असंयमने निपेधने (अंतंपावंतिकम्मुणंके०) सर्व कर्मनो अंत करे (कम्मुणासंमुहीनूताके०) ते रुडा अनुष्ठाने करी मोक्षने सन्मुख थका (जेमग्गमणुसासईके०) जे श्रीवीतरांग प्रणीत मार्गठे तेमार्गने लोकोना हितने अर्थे प्रकाशे अने पोते पण तेहिज समाचरे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—ये नराः स्त्रियोनासेवंते स्त्रीप्रसंगं त्यजंति ते जनाआदिः प्रधानोमोक्षो येषां ते आदिमोक्षाः प्रधाननूतमोक्षपुरुषार्थसाधकाः स्युः । तथा ते जनाः कर्मबंधनोन्मुक्ताजीवितं नावकांक्षंति ॥ ए ॥ जीवितमसंयमजीवितं पृष्ठतः कृत्वा निराकृत्य कर्मणामंतं प्राप्नुवंति मोक्षमप्राप्ताअपि कर्मणाविशिष्टानुष्ठानेन मोक्षस्य सन्मुखीनूताये मार्गमनुशासंति अन्येन्योवदंति स्वयंच कुर्वंति ॥ १० ॥

॥ टीका—अधुना स्त्रीप्रसंगाश्रवनिरोधफलमाविर्भावयन्नाह । (इच्छित्त्यादि) येमहासत्त्वाः कटुविपाकोयं स्त्रीप्रसंगस्त्येवमवधारणतया स्त्रियः सुगतिमार्गार्गीलाः संसारवीथीनूताः सर्वाविनयराजधान्यः कपटजालशताकुलामहामोहनशक्तयोः सेवंते नतत्प्रसंगमनिलपंति । तएवंचूताजनास्तरजगातीताः साधवश्चादौ प्रथमं मोक्षोऽशेषं षोपरमरूपोयेषांते आदिमोक्षाः । दुरवधारणे । आदिमोक्षाएव तेऽवंगतव्याः । इदमुक्तं भवति । सर्वाऽविनयास्पदचूतः स्त्रीप्रसंगोयैः परित्यक्तस्तएवादिमोक्षाः प्रधाननूतमोक्षाख्यपुरुषार्थोद्यताः । आदिशब्दस्य प्रधानवाचित्वान्न केवलमुद्यतास्तेजनाः स्त्रीपाशबंधनोन्मुक्ततयाऽशेषकर्मबंधनोन्मुक्ताः संतोनावकांक्षंति नानिलपंति असंयमजीवितमपरमपि परिग्रहादिकं नानिलपंते । यदिवा परित्यक्तविषयेष्वाः सदनुष्ठानपरायणामोक्षैकतानाजीवितं दीर्घकालजीवितं नानिकांक्षंतीति ॥ ए० ॥ किंचान्यत् । (जीवियमित्यादि) जीवितमसंयमजीवितं पृष्ठतः कृत्वाऽनादृत्य प्राणधारणलक्षणं वा जीवितमनादृत्य सदनुष्ठानपरायणाः कर्मणां ज्ञानावरणादीनामंतं पर्यवसानं प्राप्नुवंति । अथवा कर्मणा सदनुष्ठानेन जीवितनिरपेक्षाः संसारोदन्वतोऽतं सर्वं षोपरमरूपं मोक्षाख्यमाप्नुवंति । सर्वदुःखविमोक्षलक्षणं मोक्षमप्राप्ताअपि कर्मणा विशिष्टानुष्ठानेन मोक्षस्य संमुखीनूतायातिचतुष्टयक्रियया उत्पन्नदिव्यज्ञानाः शाश्वतपदस्याजिमुखीनूताः । कएवंचूता इत्याह । ये विपश्यमानतीर्थकन्नामकर्माणः समासादितदिव्यज्ञानामोक्षं मोक्षमार्गं ज्ञानदर्शनचारित्ररूपमनुशासंति सत्वहिताय प्राणिनां प्रतिपादयंति स्वतश्चानुतिष्ठंतीति ॥ १० ॥

५४४ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे पंचदशमध्ययनं.

अणुसासणं पुढो पाणी, वसुमं पूयणासुते ॥ अणासए जते दं
ते, दढे आरयमेहुणे ॥ ११ ॥ एणीवारे व ए लीएक्का, विन्नसोए
अणाविले ॥ अणाइले सया दंते, संधिं पत्ते अणेजिसं ॥ १२ ॥

अर्थ—(अणुसासणं पुढोपाणी के०) जेनो अनुशासन एटले उपदेश दान ते सर्व प्राणिने विषे पृथक् पृथक् जुदो जुदो परणमे कोनी पेरे तोके पृथ्वीने विषे जेम उदक जुदो जुदो परणमे तेनी पेरे जेनो उपदेश परणमेठे तथा (पूयणासु के०) पूजानेविषे (वसुमं के०) इव्यवंत एनो नावार्थ कहेठे जे देवतादिक समवसरणादिक पूजा करे ठे त्यां त्यां तेने इव्य थकी नोगठे परंतु ते नाव थकी नोग नथी तेकारण माटे संय मवंत (ते के०) तेहिज जाणवा ए वचन श्रीतीर्थिकर देव आश्री कहेठावे वली (अ णासएजतेदंते के०) आश्रव रहित जयणावंत तथा इंडियनो दमन करनार (दढे आरयमेहुणे के०) संयमने विषे दढे थने मैथुन थकी विरत एटले विषय रहित ॥ ११ ॥ (एणीवारेवणलीएक्का के०) मैथुनने नीवार समान जाणे जेम सूकरादिकने खावानी वस्तु आपी लोनावीने मारी नाखीये अथवा दुःख आपीये तेम मैथुनने एवो जाणीने स्त्रीनो संग नकरे ते केवो पुरुष जाणवो तोके (विन्नसोए अणाविले के०) स्त्रोत एटले जे संसार तेमां अवतरवाना द्वारजे विषय कषायादिकठे ते जेणे ठेद्यावे वली राग द्वेष थकी रहित तथा (अणाइलेसयादंते के०) अनाकुल एटले अहोन सदा दांत गुणवान् एवोठतो (संधिंपत्ते अणेजिसं के०) कर्म विवर लक्षणनी सिद्धि पामे एवी बीजी वस्तु कोइ जगतमां नथी तेमाटे ए सिद्धिने कोइ उपमा नथी ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—अनुशासनं देशनाकरणं पृथक् पृथक् नव्यान्व्यप्राणिषु सर्वज्ञः करोति । नव्येषु देशना न सम्यक् परिणमति तथापि न सर्वज्ञस्य दोषः । तदुक्तं । सद्धर्मबीजव पनानधकौशलस्य सत्त्वोक्तबांधव तवापि खिलान्यनूवन् ॥ तत्राद्भुतं खगकुलेष्विदृतामसे शु, सूर्योशवोमधुकरीचरणावदाताइति । किंनूतः सर्वज्ञोवसुमान् चारित्र्यी । पुनः किंनूतः पूजनं देवादिकृताशोकादिकमास्वादयति उपभुंक्ते पूजनास्वादकः । ननु देवादिकृतस्या धाकर्मणः समवसरणादेरुपनोगात्कथमसौ चारित्र्यीत्याशङ्क्याह । (अणासएति) न विद्यते आशयः पूजानिप्रायोयस्य स अनाशयः इव्यतः समवसरणादिके विद्यमानेपि नावतोसौ नास्वादकोगाध्यानावात् । यस्मादसौ यतोयत्नवान् दांतः संवृतेऽपि दढः संयमे आरतमपगतं मैथुनं यस्य सतथा गतकामान्जिलाषः ॥ ११ ॥ नीवारः पशूनां व ध्यस्थानप्रापणीयनूतो न द्वयविशेषस्तत्तुद्वयं मैथुनं ततोनीवारे मैथुनं न लीयेत न प्रस

ज्येत । किञ्चूतः विन्नानि स्रोतांसि आश्रवद्वाराणि येन सन्निन्नस्रोताः । अनाविलोऽक
लुषः । एवंचूतोऽनाविलः सन् सदा दांतः स्यात् । एवंविधश्च कर्मविवररूपं नावसंधिम
नीदृशमनन्यसदृशं प्राप्तः स्यात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—अनुशासनप्रकारमधिकृत्याह । (अणुशासनमित्यादि) अनुशास्यन्ते सन्मार्गे
ऽवतार्यन्ते सदसद्विवेकतः प्राणिनोयेन तदनुशासनं धर्मदेशनया सन्मार्गावतारणं तत्पृथ
क् पृथक् नव्यादिषु प्राणिषु हित्युदकवत्स्वाशयवशादनेकधा नवति । यद्यपि च अजव्ये
तदनुशासनं न सम्यक् परिणमति तथापि सर्वोपायकस्यापि न सर्वज्ञस्य दोषः । तेषामेव
स्वभावपरिणतिरियं यथा तद्वक्त्यममृतचूतमेकांतपथ्यं समस्तं द्रोपघातकारि न य
थावत् परिणमति । तथा चोक्तं । सधर्मबीजवपनानघकौशलस्य, यत्नोक्तबांधवतयाप्य
खिलान्यनूवन् । तन्नाद्भुतं खगकुलेष्विह तामसेषु, सूर्याश्वोमधुकरीचरणावदाताः ॥१॥
किञ्चूतोसावनुशासक इत्याह । वसु इव्यं सच मोक्षं प्रति प्रवृत्तस्य संयमस्तद्विद्यते यस्यासौ
वसुमान् पूजनं देवादिकृतमशोकादिकमास्वादयत्युपजुंक्त इति पूजनास्वादकः । ननु चाधा
कर्मणो देवादिकृतस्य समवसरणादेरुपजोगात्कथमसौ सत्संयमवानित्याशंक्याह । न वि
द्यते आशयः पूजानिप्रायोयस्यासावनाशयः । इव्यतो विद्यमानेपि समवसरणादिके नाव
तोनास्वादकोसौ तज्जतगार्ह्याजावात् सत्यप्युपजोगे । यतः सत्संयमवानेवासावेकांते सं
यमपरायणत्वात्कुतोयत इंदियनो इंदियान्यां दांतः । एतज्जुणोपि कथमित्याह । दृढः
संयमे । आरतमुपरतमपगतं मैथुनं यस्य स आरतमैथुनोऽपगते ह्यामदनकामः । इह्यामद
नकामाजावाच्च संयमे दृढोसौ नवति आयतचारित्रत्वाच्च दांतोसौ नवति । इंदियनो इंदि
यदमाच्च प्रयतः प्रयत्नवत्त्वाच्च देवादिपूजनास्वादकस्तदनास्वादानाच्च सत्यपि इव्यतः परि
जोगे सत्संयमवानेवासाविति ॥१॥ अथ किमित्यसावुपरतमैथुन इत्याशंक्याह । (णीवारे
इत्यादि) नीवारं सूकरादीनां पशूनां वध्यस्थानप्रवेशनचूतो न द्वयविशेषस्तत्कल्पमेतन्मैथु
नं । यथाहि असौ पशुर्नीवारेण प्रलोच्य वध्यस्थानमतिनीयमानो नाना प्रकारावेदनाः
प्राप्यते एवमसावप्यसुमान् नीवारकल्पेनानेन स्त्रीप्रसंगेन वशीकृतो बहु प्रकारायातनाः
प्राप्नोत्यतो नीवारप्रायमेतन्मैथुनमवगम्य न तस्मिन् ज्ञाततत्त्वोलीयेत न स्त्रीप्रसंगं कु
र्यात् । किञ्चूतः सन्नित्याह । विन्नान्यपनीतानि स्रोतांसि संसारावतरणद्वाराणि यथावि
षयमिंदियवर्तनानि प्राणातिपातादीनि वा आश्रवद्वाराणि येन सन्निन्नस्रोताः । यथाऽ
नाविलो कलुषो रागद्वेषासंपृक्ततया मलरहितो नाकुलो वा विषयाप्रवृत्तेः स्वच्छचेता एवंचूत
श्चानाकुलो वा सदा सर्वकालमिंदियनो इंदियान्यां दांतो नवति ईदृग्विधश्च कर्म विवरलक्ष
णं नावसंधिमनीदृशमनन्यतुल्यं प्राप्तो नवतीति ॥ १२ ॥

અણે લિસસ્સ સ્વેયન્ને, ણ વિરુશ્ચિજ્ઞ કેણઙ્ ॥ મણસા વયસા
 ચેવ, કાયસા ચેવ ચક્કુમં ॥ ૧૩ ॥ સે હુ ચસ્કૂ મણુસ્સાણં, જે
 કંઘાણ ય અંતે ॥ અંતેણ સુરો વહતી, ચકં અંતેણ લોટ્ઠતી ॥ ૧૪ ॥

અર્થ— (અણેલિસસ્સસ્વેયન્નેકે ૦) અણેલિસ એટલે સંયમ તેને વિષે જે સ્વેદજ્ઞ એટલે નિપુણ હોય તે (એવિરુશ્ચિજ્ઞકેણઙ્કે ૦) કોઈજીવની સાથે વિરોધ નકરે સર્વજીવોની સાથે મૈત્રી જાવ આણે (મણસાવયસાચેવકે ૦) મન વચન પુનઃ । (કાયસાચેવ ચક્કુમંકે ૦) કાયાએ કરી ત્રિકરણ જુદે જે એમ કરે તેનેજ પરમાર્થ થકી ચક્કુવંત નિર્મલ દૃષ્ટીવાળો જાણવો ॥ ૧૩ ॥ (સેહુચસ્કૂમણુસ્સાણંકે ૦) હુઈતિ નિશ્ચે તેહિજ પુરુષ સંયમી મનુષ્યોની ચક્કુ જેવો જાણવો (જેકંઘાણયઅંતેકે ૦) જે પુરુષ કાંઠા એટલે વિષય તૃષ્ણાનો અંતકરે તે સંસાર અને કર્મનો અંતકારી જાણવો તેનાઉપર દૃષ્ટાંત કહેડે (અંતેણસુરોવહતીકે ૦) ઢેઢેડે જેમ બુરી કોઈ પદાર્થ ઢેદવાને અર્થે અત્યંત તીવ્ર ધારાર્યે વહે ધારને અંતે ઢેદન ક્રિયામાં સમર્થ હોય (ચકંઅંતેણ લોટ્ઠતીકે ૦) જેમ ગાડાનોપડો પણ અંતે પ્રવર્તે તેમ મોહાદિકને અંતે મુક્તિરૂપ કાર્ય સિદ્ધ થાય ॥ ૧૪ ॥

॥ દીપિકા—અનીદ્દશઃ સંયમસ્તસ્ય સ્વેદજ્ઞોનિપુણઃ કેનચિત્સાર્ધં ન વિરોધં કુર્વોત મનોવચઃકાયૈઃ સૈવ પરમાર્થતશ્ચક્ષુષ્માન્ જવતિ ॥ ૧૩ ॥ સૈવ સંયમી મનુષ્યાણાં ચક્કુર્જૂતોયઃ કાંઠાયાજોગેજ્ઞાયાઅંતકોતવર્તી । યથા કુરોનાપિતોપકરણમંતેન વહતિ ચકં રથાંગમંતેનૈવ માર્ગે વર્તતે તથા સાધુરપિ વિષયાદ્યંતવર્તી મોક્ષસાધકઃ ॥ ૧૪ ॥

॥ ટીકા—કિંચ । (અણેલિસસ્સેત્યાદિ) અનીદ્દશોઽનન્યસદ્દશઃ સંયમોમૌનીંધર્મો વા તસ્ય તસ્મિન્ વા સ્વેદજ્ઞોનિપુણોઽનીદ્દશસ્વેદજ્ઞશ્ચ કેનચિત્સાર્ધં ન વિરોધં કુર્વોત સર્વેષુ પ્રાણિષુ મૈત્રીં જાવયેદિત્યર્થઃ । યોગત્રિકરણત્રિકેણેતિ દર્શયતિ । મનસાંતઃકરણેન પ્રશાંતમનાસ્તથાવાચોદિતમિતજાણી તથા કાયેન નિરુદ્ધોડુષ્પ્રણિહિતસર્વકાયચેષ્ટોદ્દિષ્ટ પૂતપાદચારી પરમાર્થતશ્ચક્ષુષ્માન્ જવતીતિ ॥ ૧૩ ॥ અપિચ । (સેહુચસ્કૂંત્યાદિ) દુરવધારણે । સૈવ પ્રાપ્તકર્મવિવરોઽનીદ્દશસ્ય સ્વેદજ્ઞોજવ્યમનુષ્યાણાં સદસત્પદાર્થાવિર્જાવિનાન્નેત્રજૂતોવર્તતે । કિંજૂતોસૌ યઃ કાંઠાયાજોગેજ્ઞાયાઅંતકોવિષયતૃષ્ણાયાઃ પર્યંતવર્તી । કિમંતવર્તીતિ વિવક્ષિતમર્થે સાધયત્યેવેત્યમુમર્થે દૃષ્ટાંતેન સાધયન્નાહ । અંતેન પર્યંતેન કુરોનાપિતોપકરણં તદંતેન વહતિ તથા ચક્રમપિ રથાંગમંતેનૈવ માર્ગે પ્રવર્તતે । ઇદમુક્તંજવતિ । યથા કુરાદીનાં પર્યંતેવાર્થકાર્યેવં વિષયકષાયાત્મકોમોહનીયાંતવાપસદસંસારક્રયકારીતિ ॥ ૧૪ ॥

अंताणि धीरा सेवंति, तेण अंतकरा इह ॥ इह माणुसए ठाणे,
धम्ममाराहिणं एरा ॥ १५ ॥ णिष्ठियन्ता व देवावा, उत्तराए इ
मं सुयं ॥ सुत्तं च मेयमेगेसिं, अमणुस्सेसु ए तहा ॥ १६ ॥

अर्थ—(अंताणिधीरासेवंतिके०) तेम धीर पुरुष पण अंत सेवे एटले विषयनो
अंत करे तथा अंत प्रांत आहार सेवे (तेणअंतकराइहके०) ते कारणे आ संसारने
विषे अंतना करनार जाणवा (इहमाणुसएठाणेके०) आमनुष्य लोक रूप स्थानकने
पाम्या थका (धम्ममाराहिणंएराके०) एवा मनुष्य धर्मेजे सम्यक् ज्ञान दर्शन चारित्ररूप
तेने आराधीने मुक्ति गामी थाय ॥ १५ ॥ (णिष्ठियन्तावदेवावाके०) एवा संयमना पालनार
पुरुषो निष्ठितार्थे एटले सिद्धिने पामे अथवा प्रचुर कर्मने सद्भावे देवत्व पणाने विषे
सौधर्मादिक विमाने उपजे (उत्तराएइमंसुयंके) ए वचन उत्तरा एटले लोकोत्त
र प्रवचने में सांजळुंठे एरीते श्रीसुधर्मा स्वामी श्रीजंबूस्वामि प्रत्ये कहेठे. (सुत्तंचमेय
मेगेसिंके०) में श्रीतीर्थकरादिक समीपे सांजळुंठे जे (अमणुस्सेसुएतहाके०) ए
मोक्षनी प्राप्ति ते मनुष्यनी गति टालीने अन्यत्र नथी ते कारण माटे मनुष्य पणे संय
म पालवाने विषे प्रमाद नकरवो ॥ १६ ॥

॥ टीपिका—अंतान् अंतप्रांताहारान् सेवंते वीरास्तेन संसारस्यांतकरास्ते इहार्थहे
त्रे स्युः । यतइह मनुष्यलोके स्थाने नराधर्ममाराध्य निष्ठितार्थाः स्युः ॥ १५ ॥ केचि
न्निष्ठितार्थाः कृतकृत्याः स्युः केचिद्देवाः । एतद्वोकोत्तरीये प्रवचने श्रुतं मयेति सुधर्मस्वा
मी जंबूस्वामिनमाह । एतच्च मया तीर्थकरांते श्रुतं । गणधरः स्वशिष्याणामेकेपामिद
माह । अमनुष्येषु मनुष्यवर्जितेषु न तथा नमोद्धावाप्तिः स्यादित्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ टीका—अमुमेवार्थमाविर्भावयन्नाह । (अंताणीत्यादि) अंतान् पर्यंतान् विषय
कपायतृप्तायास्तत्परिकर्मणार्थमुद्यानादीनामाहारस्य वांतप्रांतादीनि धीरामहासत्त्वाविष
यसुखनिष्ठहाः सेवंते ऽन्यस्यंति तेन चांतप्रांतान्यसनेनांतकराः संसारस्य तत्कारणस्य वा
कर्मणः क्लृपकारिणो नवंति । इहेति मनुष्यलोके आर्थहेत्रे न केवलं तएव तीर्थकराद
योऽन्येऽपीह मानुष्यलोके स्थाने प्राप्ताः सम्यग्दर्शनज्ञावज्ञानचारित्रात्मकं धर्ममाराध्य न
रामनुष्याः कर्मजूमिगर्जव्युत्क्रांतिजसंख्येयवर्षाद्युपः संतः सद्गुणानसामग्रीमवाप्य नि
ष्ठितार्थावपरतसर्वं द्वाजवंति ॥ १५ ॥ इदमेवाह । (णिष्ठियन्ताइत्यादि) निष्ठितार्थाः
कृतकृत्या नवंति केचन प्रचुरकर्मतया सत्यामपि सम्यक्त्वादिकायां सामग्र्यां न तद्भवएव
मोक्षमास्कंदंति । अपितु सौधर्माद्याः पंचोत्तरविमानावसानादेवा नवंतीति । एतद्वोको

त्तरीये प्रवचने श्रुतमागमे । एवंनूतः सुधर्मस्वामी वा जंबूस्वामिनमुद्दिश्यैवाह । यथा मयैतन्नोकोत्तरीये जगदत्यर्हत्पुनर्लब्धं तद्यथा अवाप्तसम्यक्त्वादिसामग्रीकः सिध्यति वै मानिकोवा नवतीति । मनुष्यगतावेवैतन्नान्यत्रेति दर्शयितुमाह ॥ सुयंमेइत्यादि पश्चार्द्ध । तच्च मया तीर्थकरांतिके श्रुतमवगतं । गणधरः स्वशिष्याणामेकेषामिदमाह । यथा मनुष्यएवाशेषकर्मक्षयात्सिद्धिगतिनाग्नवति नामनुष्यइति । एतेन यन्नाक्यैरनिहितं । तद्यथादेवएवाशेषकर्मप्रहाणं कृत्वा मोक्षनाग्नवति तदपास्तं नवति । नह्यमनुष्येषु गतित्रयवर्तिषु सञ्चारित्रपरिणामानावाद्यथा मनुष्याणां तथामोक्षावाप्तिरिति ॥ १६ ॥

अंतं करंति दुस्काणं, इहमेगेसि आहियं ॥ अधायं पुण ए
गेसिं, दुल्लजे यं समुस्सए ॥ १७ ॥ इउविध्वंसमाणस्स, पुणो
संबोहि दुल्लजा ॥ दुल्लहाउं तहच्चाउं, जे धम्मदं वियागरे ॥ १८ ॥

अर्थ—(अंतंकरंतिदुस्काणं के०) मनुष्य सर्व दुःखनो अंत करे पण मनुष्यनी जाति विना अन्य जातीने मुक्ति नथी (इहमेगेसिआहियंके०) एम कोइएके कह्योते तथा गणधरादिके एम कह्योतेके (अधायंपुणएगेसिंके०) ए मनुष्य संबंधी देह पामवो एक एक बहुल कर्मिजीवोने अत्यंत (दुल्लजेयंसमुस्सएके०) दुर्लजने वली वली मनुष्य जन्म पामवो दुर्लजने चुलग पासके इत्यादिक दृष्टांते दुर्लजने ॥ १७ ॥ (इउविध्वंसमाणस्सके०) एमनुष्य देह थकी विध्वंस एटले ऋषययजाने एटले जे मनुष्य जन्म हास्या एवाने (पुणोसंबोहिदुल्लजाके०) अन्यगतीने विषे बोधी एटले सम्यक्त्व जान पामवो दुर्लजने (तहच्चाउंके०) तथाच्चा एटले लेश्या चित्तना परिणाम अथवा अर्चा एटले मनुष्यनुं शरीर ते (दुल्लहाउंके०) दुःप्राप्यते (जेधम्मदंवियागरेके०) वली धर्मनो अर्थजे वियागरे एटले शुद्धो प्रकाश एवो शरीर धारी मनुष्य पणुं पण दुर्लजने ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—इह एकेषां वादिनामारख्यातं यत् देवाएवांतकरामोक्षगामिनः स्युरिति न तथा इहार्हते प्रवचने । इदमन्यत् पुनरेकेषां गणधरादीनामारख्यातं यदयं मानुष्यः शरीरसमुद्भूयोदुर्लजः । यतः । ननु पुनरिदमतिदुर्लजं, मगाधसंसारजलधिविचष्टं ॥ मानुष्यं स्वद्योतकं, तद्विद्वताविलसितप्रतिममित्यादि ॥ १७ ॥ इतोमनुष्यजवादिध्वंसमानस्य जीवस्य पुनः संबोधिधर्मप्राप्तिर्दुर्लजा तथा नूता सम्यक्त्वप्राप्तियोग्याऽर्चा लेश्या दुर्लजा । जंतूनां ये धर्मरूपमर्थं व्याकुर्वन्ति ये धर्मप्रतिपत्तियोग्यास्त्यर्थः । तेषां तथानूतार्चा दुर्लजा स्यात् ॥ १८ ॥

॥ टीका—इदमेव स्वनामग्राहमाह । (अंतकरंतीत्यादि) नह्यमनुष्याश्चशेषदुःखानामं
तं कुर्वन्ति तथाविधसामग्र्याच्चावाद्यथैकेषां वादिनामाख्यातं । तद्यथा । देवाएवोत्तरोत्त
रं स्थानमास्कंदंतोऽशेषक्लेशप्रहाणं कुर्वन्ति न तथेहार्हते प्रवचने इति । इदमन्यत् पुन
रेकेषां गणधरादीनां स्वशिष्याणां वा गणधरादिनिराख्यातं । तद्यथा । गुगसमिजादिन्या
यावाप्तः कथंचित्कर्मविवरात् योर्यं शरीरसमुद्भूयः सोऽकृतधर्मोपायैरप्यसुमन्निर्महासमुद्
प्रचष्टरत्नवत्पुनर्दुर्लभोऽभवति । तथाचोक्तं । ननु पुनरिदमतिदुर्लभं, मगाधसंसारजलधिविच्र
ष्टं ॥ मानुष्यं खद्योतकं, तडिल्लताविलसितप्रतिममित्यादि ॥ १७ ॥ अपिच (इतिविदंसेइत्या
दि) इतोऽमुष्मात् मानुष्यजवात्सद्धर्मतोवा विध्वंसनस्याकृतपुण्यस्य पुनरस्मिन् संसारे
पर्यटतो बोधिः सम्यक्दर्शनावाप्तिः सुदुर्लभोत्कृष्टतः अपार्थपुञ्जलपरावर्तकालेन यतोऽभवति
तथा दुर्लभा दुरापा तथानूता सम्यक्दर्शनप्राप्तियोग्यर्चा लेश्यांतःपरिणतिरकृतधर्माणा
मिति । यदि वाऽर्चा मनुष्यशरीरं तदप्यकृतधर्मबीजानामार्यक्षेत्रसुकुलोत्पत्तिसकलैर्द्वि
सामग्र्यादिरूपं दुर्लभं भवति । जंतूनां धर्मरूपमर्थं व्याकुर्वन्ति ये धर्मप्रतिपत्तियोग्याश्च
र्थः । तेषां तथानूतार्चा सुदुर्लभा भवतीति ॥ १७ ॥

जे धम्मं सुद्धमस्कंति. पडिपुन्नमणोलिसं ॥ अणोलिसस्स जं
ठाणं, तस्स जम्मकहा कउं ॥ १८ ॥ कउं कयाइ मेधावी, उण
जंति तहागया ॥ तहागया अप्पडिन्ना, चखू लोगस्सणुत्तरा ॥ १९ ॥

अर्थ—(जेधम्मसुद्धमस्कंतिके०) जे श्रीवीतरागादिक महापुरुषो शुद्ध निर्मल ध
र्म कहे अने पोते पण तेजरीते समाचरे (पडिपुन्नके०) प्रतिपूर्ण (अणोलिसंके०)
अनीदृश एटले सम्यक् चारित्रिउ (अणोलिसस्सजंठाणंके०) जेनो ज्ञान दर्शन अने
चारित्ररूप मोक्ष स्थानकठे परंतु बीजो स्थानक नथी (तस्सजम्मकहाकउंके०) ते
ने जन्मकथा क्यांथी होय एटले कर्मने कूर्ये जन्म मरणनो अनाव होय ॥ १८ ॥
(कउंकयाइमेधावीके०) कदाचित् मेधावी एटले सम्यक् ज्ञानवंत क्यांथकी आवीने
(उणज्जंतिके०) उणजे खरा परंतु ते केवा होय तोके (तहागयाकं०) तेमज
कर्म खपावीने गया (तहागयाअप्पडिन्नाके०) जे कर्मखपावीने गया जेने निदाने प्र
तिज्ञा नही ते अप्रतिज्ञ निराशंस एवा होय तेने संसार मांहे उत्पत्ति अने मरण नथी
जे कारणे तथागत श्रीतीर्थंकरादिक निदान रहित निराशंस (चखू लोगस्सणुत्तराके०)
तथा लोकने अनुत्तर सर्वोत्तम प्रधान ज्ञानथकी चहुनूत जाणवा ॥ १९ ॥

॥ वीपिका—ये सर्वज्ञाः शुद्धं धर्ममाख्यातिं परिपूर्णमनन्यसदृशं । तदेवमनन्यसदृशं ।

स्याज्ञानक्रियोपेतस्य यत् स्थानं तत्प्राप्तस्य जन्मकथा कुतः । तस्य जन्ममरणे न नव तदित्यर्थः ॥ १९ ॥ मेधाविनोज्ञानिनस्तथा नवत्रमणेन गतास्तथागताः कुतः कदाचि दुत्पद्यन्ते नवेनोत्पद्यन्तएवेत्यर्थः । तथागताश्चर्हजणधरादयोऽप्रतिज्ञाअनिदानाअनुत्तराः सर्वज्ञत्वात्ते लोकस्य चक्षुर्नूताः स्युः ॥ २० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जेधम्ममित्यादि) ये महापुरुषावीतरागाः करतलामलकवत्स कलजगद्दृष्टारस्तएवंचूताः परहितैकरताः शुद्धमवदातं सर्वोपाधिविशुद्धं धर्ममाख्याति प्र तिपादयन्ति स्वतः समाचरन्ति च प्रतिपूर्णमायतचारित्रसद्भावात्संपूर्णं यथाख्यातचारित्र रूपं वाऽनीदृशमनन्यसदृशं धर्ममाख्यात्युपतिष्ठन्ति । तदेवमनीदृशस्यानन्यसदृशस्य ज्ञा नचारित्रोपेतस्य यत् स्थानं सर्वद्वंद्वोपरमरूपं तदवाप्तस्य कुतो जन्मकथा जातोमृतोवे त्येवंरूपा कथा स्वप्नांतरेपि तस्य कर्मबीजाजावात् कुतोविद्यतइति । तथोक्तं— । दग्धे बीजे यथाऽत्यंतं, प्राहुर्नवति नांकुरः ॥ कर्मबीजे तथा दग्धे, न रोहति नवांकुरइत्यादि ॥ १९ ॥ किंचान्यत् । (कर्त्तव्यकथाइत्यादि) कर्मबीजाजावात्कुतः कस्मात्कदाचिदपि मेधा विनोज्ञानात्मकास्तथा पुनरावृत्त्याऽगतास्तथागताः पुनरस्मिन् संसारेऽशुचिगर्जाधाने स मुत्पद्यन्ते न कथंचित्कदाचित्कर्मापादानाजावादुत्पद्यन्तइत्यर्थः । तथा तथागतास्तीर्थकृज णधरादयोन विद्यन्ते प्रतिज्ञा निदानबंधनरूपा येषां तेऽप्रतिज्ञानिदानानिराशंसाः सत्वहि तकरणोद्यताअनुत्तरज्ञानत्वादनुत्तरालोकस्य जंतुगणस्य सदसदर्थनिरूपणकारणतश्चक्षुर्नू ताहिताहितप्राप्तिपरिहारं कुर्वन्तः सकललोकलोचननूतास्तथागताः सर्वज्ञानवन्तीति ॥ २० ॥

अणुत्तरे य ठाणे से, कासवेण पवेदिते । जं किञ्चा णिवुमा एगे,
निष्ठं पावन्ति पंमिया ॥ २१ ॥ पंमिए वीरियं लद्धं, निग्घायाय
पवत्तगं ॥ धुणे पुव्वकडं कम्मं, एवं वा वि ण कुव्वती ॥ २२ ॥

अर्थ—(अणुत्तरेयठाणेसेके०) अनुत्तर एटले प्रधान संयमरूप स्थानक ते (कास वेणपवेदिर्तेके०) काश्यप श्रीमहावीर देवे कह्यो (जंकिञ्चाके०) जे संयम स्थानक पा लीने (णिवुमाएगेके०) एक महापुरुष उपशांत कषायवन्त एवा उता (निष्ठंपावन्तिपंमिया के०) पंमित विवेकना जाण संसारनो अंत पामे ॥ २१ ॥ (पंमिएवीरियंलद्धंके०) पंमित एटले सदसद्विवेकना जाण ते संयमनो वीर्य बल पामीने निःशेष समस्त कर्मनो (निग्घायायके०) निर्घातन करवाने अर्थे (पवत्तगंके०) प्रवर्त्तक ए पंमित वी र्य घणा नवे पामवो दुर्लभ तेने पामीने (धुणेपुव्वकडंकम्मंके०) पूर्वकृत कर्मने धुणे एटले खपावे (एवंवाविणकुव्वतीके०) कोइ नवा कर्मने नकरे ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—अनुत्तरं स्थानं संयमरूपं काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं कथितं यत्संयम
स्थानं कृत्वाऽनुपाल्यैके निर्वृतामोक्षं गतानिष्ठां नवपर्यंतं प्राप्नुवन्ति पंडिताः ॥ २१ ॥ पं
डितः संयमवीर्यं लब्ध्वा पूर्वकृतं कर्म धुनीयादपनयेत् । वीर्यं किञ्चूतं निर्घाताय निर्ज
रणाय प्रवर्तकं । नवं च कर्म न कुर्यात् ॥ २२ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (अणुत्तरेयइत्यादि) न विद्यते उत्तरं प्रधानं यस्मादनुत्तरं तच्च त
त्संयमाख्यं काश्यपेन काश्यपगोत्रेण श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिना प्रवेदितमाख्यातं ।
तदस्य चानुत्तरत्वमाविर्भावयन्नाह । यदनुत्तरं संयमस्थानं एके महासत्त्वाः सदनुष्ठाधि
नः कृत्वाऽनुपाल्य निर्वृतानिर्वाणमनुप्राप्ताः । निर्वृताश्च संतः संसारचक्रवालस्य निष्ठां प
र्यवसानं पंडिताः पापाद्धीनाः प्राप्नुवन्ति । तदेवं चूतं संयमस्थानं काश्यपेन प्रवेदितं स
दनुष्ठाधिनः संतः सिद्धिं प्राप्नुवन्तीति तात्पर्यार्थः ॥ २१ ॥ अपिच (पंडिएइत्यादि) पंडितः
सदसद्विवेकज्ञोवीर्यं कर्मोदलनसमर्थं सत्संयमवीर्यं तपोवीर्यं वा लब्ध्वाऽवाप्य । तदेव वी
र्यं विशिनष्टि । निःशेषकर्मणो निर्घाताय निर्जरणाय प्रवर्तकं पंडितवीर्यं तच्च बहुजनवशतड
र्जनं कथंचित्कर्मविवरादवाप्य धुनीयादपनयेत् । पूर्वजवेष्वनेकेषु यत्कृतमुपात्तं कर्माष्टप्र
कारं तत्पंडितवीर्येण धुनीयात् नवं चाजिनवं चाश्रवनिरोधान्नकरोत्यस्यविति ॥ २२ ॥

ए कुवती महावीरे, अणुपुवकडं रयं ॥ रयसा संमुहीनूता, कम्मं
हेच्चाण जं मयं ॥ २३ ॥ जं मयं सवसाहूणं, तं मयं सल्लगत्तणं ॥
साहइत्ताण तं तिन्ना, देवावा अजविंसु ते ॥ २४ ॥ अजविंसु
पुरा धीरा, आगमिस्सावि सुवता ॥ डुन्निबोहस्स मग्गस्स, अं
तं पाउकरातिन्नेतिबेमि ॥ २५ ॥ इतिपनरसमंजंमइयं नामअयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—(एकुवतीमहावीरेके०) श्रीमहावीर उत्तम साधु ते नकरे गुं नकरे तोके
(अणुपुवकडंरयंके०) आनुपूर्वी मिथ्यात्व अविरति प्रमाद अनुक्रमे कीधुं जे पापरूप
रज ते नकरे (रयसासंमुहीनूताके०) पापरूप रजेकरी संमुहीनूत एटले एकठा कीधा
जे अष्टप्रकारना कर्म (कम्मंहेच्चाणजंमयंके०) ते कर्मने हित्वा एटले हणीने सत्त्व सं
यम पालीने मोक्षने संमुख थाय ॥ २३ ॥ (जंमयंसवसाहूणंके०) जे संयम रूप स्था
नक ते सर्व साधु चारित्रियानो मनो वांछित स्थानक जाणवो (तंमयंसल्लगत्तणंके०)
वलीते संयमानुष्ठान केहेवो तोके शल्यकर्तन एटले शल्यनो ठेदनार (साहइत्ताणतंति
न्नाके०) एवा संयमने सम्यक् प्रकारे आराधीने घणा प्राणी सर्वथा कर्मने अजावे संसार

समुद् यकी तस्या (देवावाञ्जनविंसुतेके०) अथवा सर्वथा कर्मना कृत्याना अनावे दे वत्व पणो वैमानिकमां जइ उपना एकावतारी प्रमुख थया ॥ १४ ॥ (अजविंसुपुराधी राके०) पूर्वे अतीतकाले घणा चारित्रिया थया अने वर्तमान काले पणठे तथा (आ गमिस्साविंसुवताके०) आगमिक काले पण घणा सुव्रत संयमानुष्ठानो थरो ते केवा थरो तोके (दुन्निबोहस्समग्गस्सके०) दुर्निबोध एटले दुर्लेज एवोजे ज्ञान दर्शन अने चारित्ररूप मार्गे ते (अंतंपाउकरातिन्नेके०) परम उत्कृष्टो पामीने तेहिज मार्गना प्रका शक ठता संसार समुद्ने पूर्वे तस्या वर्तमाने तरेठे अने आगमिक काले तरशें. तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १५ ॥ एरीते पंदरमां यतिनामा अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो.

॥ दीपिका—अन्यजवैर्यदनुपूर्वे कर्म आश्रित्य संयमात्संमुखीनूतोयन्मतमष्टजेदं तत् कर्म हित्वा मोक्षस्यानिमुखीनूतः ॥ १३ ॥ सर्वसाधूनां यन्मतमनिप्रेतं तत्संयमस्थानं श ल्यकर्तनं कर्महेदकं । तत्संयमस्थानं साधयित्वा बहवः संसारं तीर्णामोक्षं प्राप्ताः । अ थवा देवाञ्जनूवन् जवंति जविष्यन्ति च ॥ १४ ॥ पुरा पूर्वे बहवोधीराञ्जनूवन् अनागते काले सुव्रतानजविष्यन्ति च वर्तमानकाले तथानूताः संति च । ये दुर्निबोधस्य दुष्प्रापस्य मा र्गस्य दर्शनचाग्नित्राय्यस्यांतं परमकाष्ठामवाप्य तस्यैव प्राडुष्कराः स्वतः सन्मार्गसेविनोऽ न्येषां च प्राडुर्जावकाः संतः संसारं तीर्णास्तरन्ति तरिष्यन्ति चेति ॥ १५ ॥ इति आदा नीयारव्यं पंचदशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—किंच (नकुवतीत्यादि) महावीरः कर्मदारणसहिष्णुः सन्नानुपूर्व्येण मिथ्या त्वविरतिप्रमादकषाययोगैर्यत्कृतं रजोऽपरजंतुनिस्तदसौ न करोति न विधत्ते । यतस्तत्प्रा क्तनोपात्तरजसैवोपादीयते सच तत्प्राक्तनं कर्मावष्टन्य सत्संयमात्संमुखीनूतस्तदनिमुखी नूतश्च यन्मतमष्टप्रकारं तत्सर्वं हित्वा त्यक्त्वा मोक्षस्य सत्संयमस्य वा सम्मुखीनूतोऽ साविति ॥ १३ ॥ अन्यच्च (जन्मयमित्यादि) सर्वसाधूनां यन्मतमनिप्रेतं तदेतत्संयम स्थानं । तद्विशिनष्टि । शब्दं पापानुष्ठानं तज्जनितं वा कर्म तत्कर्तयति हिनति तद्व्यक र्तेनं तच्च सदनुष्ठानं तद्युक्तविहारिणः साधयित्वा सम्यगाराध्य बहवः संसारकांतारं ती र्णाः । अपरे तु सर्वकर्मकृत्यानावात् देवाञ्जनूवन् ते चाप्तसम्यक्त्वाः सञ्चारित्रिणोवैमानि कत्वमवापुः प्राप्नुवंति प्राप्स्यन्ति चेति ॥ १४ ॥ सर्वोपसंहारार्थमाह । (अजविंसुइत्यादि) पुरा पूर्वस्मिन्ननादिके काले बहवोमहावीराः कर्मविदारणसहिष्णवः अञ्जवन् नूतास्तथा वर्तमाने च काले कर्मनूमौ तथानूतानजवंति तथागामिनि चानंते काले तथानूताः सत्सं यमानुष्ठायिनोजविष्यन्ति । किं कृतवन्तः कुर्वन्ति करिष्यन्ति चेत्याह । यस्य दुर्निबोधस्याती

वडुप्प्रापकस्य ज्ञानदर्शनचारित्राख्यस्यांतं परमकाष्ठमवाप्य तस्यैव मार्गस्य प्राहुः प्राका
श्यं तत्करणशीलाः प्राहुष्कराः स्वतः सन्मार्गानुष्ठायिनोऽन्येषांच प्राहुर्नविकाः संतः सं
साराण्यं तीर्णास्तरंति तरिष्यंति चेति । गतोऽनुगमः । सांप्रतं नयास्तेच प्राग्वत् इष्ट
व्याः । इतिरध्ययनपरिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३५ ॥ इति आदानीयाख्यं पंच
दशाध्ययनं समाप्तं ॥

हवे सोलमुं गाहा नामे अध्ययन प्रारंभिये ठेए पंदरमां अध्ययनमां जे विधिरूप
तथा प्रति निषेधरूप जाव कहा ते यथोक्त विधि आचरतो सुसाधु कहेवाय एवा जावे
आ सोलमो अध्ययन कहेठे.

अहाह जगवं एवं, से दंते दविए, वोसठकाएति वच्चे, माहणे
ति वा, समणेत्तिवा जिस्कूत्तिवा, णिग्गंथेत्तिवा, पडिआह जंते
कहं तु दंते दविए वोसठकाएति वच्चे माहणेत्तिवा समणेत्ति
वा जिस्कूत्तिवा णिग्गंथेत्तिवा तंनो बूहि महामुणी ॥ १ ॥

अर्थ—(अहाहनगवं एवं के०) यथाह जगवान् हवे श्री जगवंत महावीरदेव सत्ता
मांहे एम कहेठे. (सेदंते दविए के०) ते साधु इंदियोने दमवे करी दांत तेणे करी
मुक्तिगमन योग्य तथा (वोसठ के०) निःप्रतिकर्म एवो (काएतिवच्चे के०) शरीरठे
जेहनो तेने एम कहेवो (माहणेत्तिवा के०) त्रस अने स्थावर जीवोने माहणो एवो
जेनो उदेशे ते माहण कहिये अथवा नव विध ब्रह्मचर्यनी गुप्ति थकी माहण एटले
ब्राह्मण कहिए (समणेत्तिवा के०) तथा श्रमण एटले तपस्वी शुद्ध क्रिया अनुष्ठान
ना करनार (जिस्कूत्तिवा के०) आरंजनो त्याग करे निर्दोष निहारे प्रवर्ते अथवा
अष्ट प्रकारना कर्मने जेदे तेमाटे जिहु कहिए (णिग्गंथेत्तिवा के०) तथा बाह्य अन्यंतर
परिग्रह रहित माटे निग्रंथ कहिए (एम श्री जगवाने कहे थके शिष्य पूढे ठे के केवीरी
ते (दंतेदविए के०) दांत मुक्तिगमन योग्य (वोसठकाएति के०) तथा शरीरनी शो
ना शुश्रूषा रहित तेने (वच्चे के०) कहिये शुं कहियें तोके (माहणेत्तिवा के०) माह
ण कहिये तथा (समणेत्तिवा के०) श्रमण कहिए तथा (जिस्कूत्तिवा के०) जिहु क
हिए (णिग्गंथेत्तिवा के०) तथा निग्रंथ कहिए (तंनोबूहिमहामुणी के०) ते हे महा
मुनि ए चार शब्दनो अर्थ अमने कहो. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अधुना गाथापोडशाख्यं पोडशाध्ययनमारभ्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (अ
हेति) । अथाह जगवान् सर्वज्ञः । एवमसौ साधुर्दीतः संवर्तेंदियः । इयं मुक्तिगमन

योग्योव्युत्सृष्टकायोनिप्रतिकर्मशरीरः समाहनंति श्रमण इति निहुरिति निग्रंथ इति
नगवतोक्ते शिष्यः प्रत्याह । हेनगवन् योऽसौ पूर्वोक्तपंचदशाध्ययनार्थानुष्ठायी साधुर्माह
नादिशब्दवाच्य इति तत्कथं स्यादिति नोऽस्माकं ब्रूहि हेमहामुने ॥ १ ॥

॥ टीका—उक्तं पंचदशमध्ययनं सांप्रतं षोडशमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । ई
हानंतरोक्तेषु पंचदशस्वप्यध्ययनेषु येऽर्थाऽनिहिताविधिप्रतिषेधद्वारेण तान् तथैवाच-
रन् साधुर्नवतीत्येतदनेनाध्ययनेनोपदिश्यते । ते चामी अर्थाः । तद्यथा । प्रथमाध्य-
यने स्वसंमयपरसमयपरिज्ञानेन सम्यक्त्वगुणावस्थितो नवति । द्वितीयाध्ययने ज्ञाना-
दिभिः कर्मविदारणहेतुनिरष्टप्रकारकं कर्म विदारयन् साधुर्नवति । तथा तृतीयाध्ययने य-
यानुकूलं प्रतिकूलोपसर्गान् सहमानः साधुर्नवति । चतुर्थे तु स्त्रीपरीषद्स्य दुर्जयत्वात्
ज्जयकारीति । पंचमेतु नरकवेदनान्यः समुद्भिजमानस्तत्प्रायोग्यकर्मणो विरतः सन्साधुत्वं
मवाप्नुयात् । षष्ठेतु यथा श्रीवीरवर्धमानस्वामिना कर्मद्वयोद्यतेन चतुर्ज्ञानिनापि संयमं प्र-
ति प्रयत्नः कृतस्तथान्येनापि बद्धस्थेन विधेयमिति । सप्तमे तु कुशीलदोषान् ज्ञात्वा त-
त्परिहारोद्यतेन सुशीलावस्थितेन जाव्यं । अष्टमेतु बालवीर्यपरिहारेण पंडितवीर्योद्यतेन
सदा मोक्षानिलापिणा जाव्यं । नवमे तु यथोक्तं क्वांत्यादिकं धर्ममनुचरन् संसारान्मुच्य-
त इति । दशमे तु संपूर्णसमाधियुक्तः सुगतिनाग्नवत्येकादशेतु सम्यक्दर्शनज्ञानचारित्रा-
ख्यं सन्मार्गं प्रतिपन्नोऽशेषक्लेशप्रहाणं विधत्ते । द्वादशेतु तीर्थिकदर्शनानि सम्यग्गुणदोषवि-
चारणतो विजानन्न तेषु श्रद्धानं विधत्ते । त्रयोदशेतु शिष्यगुणदोषविज्ञः संजुणेषु वर्तमा-
नः कल्याणनाग्नवति । चतुर्दशेतु प्रशस्तनावग्रंथितनावितात्मा विस्त्रोतसिकारहितो न-
वति । पंचदशेतु यथावदायतचरित्रो नवति निहुरस्तदुपदिश्यत इति । तदेवमनंतरोक्तेषु पं-
चदशस्वप्यध्ययनेषु येऽर्थाः प्रतिपादितास्तेत्र संक्षेपतः प्रतिपाद्यंत इत्यनेन संबंधेनायातस्या-
स्याध्ययनस्य चत्वार्युपक्रमादीन्यनुयोगद्वाराणि नवंति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारो
ऽनंतरमेव संबंधप्रतिपादनेनैवानिहितः । नामनिष्पन्नेतु निक्षेपे गाथाषोडशकमिति नाम ।
तत्र गाथानिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “एषामं उवणा गाहा, दवग्गाहा य नावगाहा य ॥
पोहगपत्तगलिहिया, सो होइ दवग्गाहाउ ॥ १३७ ॥ (एषामंउवणेत्यादि) तत्र गाथा-
यानामादिकश्चतुर्धा निक्षेपस्तत्रापि नामस्थापने ह्रस्वत्वादनादृत्य इव्यगाथामाह । तत्र
ज्ञशरीरनव्यशरीरव्यतिरिक्ता इव्यगाथा पत्रकपुस्तकादिन्यस्ता । तद्यथा । जयति एवण
लिणकुवलयवियसियसरावत्तपत्तलदलढो ॥ वीरोगयंदमयंगले सुललियंगयविक्रमो नगवं
॥ १ ॥ अथ चेयमेव गाथा षोडशाध्ययनरूपा पत्रकपुस्तकन्यस्ता इव्यगाथेति । नावगा-
थामधिकृत्याह । “होति पुण नावगाहा, सागारुवउगनावणिप्यन्ना ॥ मदुरानिलाणञ्ज

ता, तेणं गाहाति एं बिति ” ॥ ४० ॥ (होंतिपुणइत्यादि) नावगाथा पुनरियं नवति । तद्यथा । योऽसौ साकारोपयोगः क्वायोपशमिकनावनिष्पन्नोगाथां प्रति व्यवस्थितः सा नावगाथेत्युच्यते । समस्तस्यापि च श्रुतस्य क्वायोपशमिकनावे व्यवस्थितत्वात् । तत्र चानाकारोपयोगस्यासंनवादेवमनिधीयते इति । पुनरपि तामेव विशिनष्टि । मधुरं श्रुति पेशजमनिधानमुच्चारणं यस्याः सा मधुरानिधानगाथा युक्ता । गाथा ढंदसोपनिबद्धस्य प्राकृतस्य मधुरत्वादित्यनिप्रायोगीयते पठ्यते मधुराक्षरप्रवृत्त्या गाथंति वा तामिति गाथा । यतएवमतस्तेन कारणेन गाथामिति तां ब्रुवते । एमिति वाक्यालंकारे । एनां वा गाथामिति । अन्यथावा निरुक्तमधिकृत्याह । “ गाहीकयावअब्बा,अहवणसामुदएण ढंदेणं ॥ एएण होंति गाहा, एसो अन्नोवि पक्काउं, ॥ ४१ ॥ (गाहीकयावइत्यादि) गाथीकृताः पिंडीकृताविद्धिः संतएकत्र मीलिताअर्थीयस्याः सा गाथेत्यथवा सामुद्रेण ढंदसां वा निबद्धा सा गाथेत्युच्यते । तच्चेदं ढंदोऽनिबद्धं च यन्नोकेगाथेति तत्पंडितैः प्रोक्तं । एपोऽनंतरोक्तोगाथाशब्दस्य पर्यायोनिरुक्तस्तात्पर्यार्थोऽष्टव्यः । तद्यथा । गीयतेऽसौ गाथंति वा तामिति गाथीकृतावार्थाः सामुद्रेण वा ढंदसेति गाथेत्युच्यते । अन्योवास्वयमन्यूह्य निरुक्तविधिना विधेयइति । पिंडितार्थग्राहित्वमधिकृत्याह ।, पस्सरससुअक्षयणे, पिंडित ढेसुजो अवितहन्ति ॥ पिंडियवयणेणं गेहेतिम्हा ततो गाहा, ॥ ४२ ॥ (पस्सरससुइत्यादि) पंचदशस्वप्यध्ययनेषु अनंतरोक्तेषु पिंडितार्थानि तेषु सर्वेष्वपि यएवं व्यवस्थितोऽर्थस्तमवितथं यथावस्थितपिंडितार्थवचनेन यस्मादग्रथनात्येतदध्ययनं षोडशं ततः पिंडितार्थग्रथनाजाथेत्युच्यतइति । तत्त्वचेदपर्यायैर्व्याख्येति कृत्वा सूत्रार्थमधिकृत्याह । “ सोलसमे अक्षयणे, अणगारगुणाणवणण नणिया ॥ गाहा सोलसणामं, अक्षयणमिणं उवदिसंति ॥ ४३ ॥ (सोलसमेइत्यादि) षोडशाध्ययने ऽनगराः साधवस्तेषां गुणाः क्वां त्यादयस्तेषामनगरगुणानां पंचदशस्वप्यध्ययनेष्वनिहितानामिहाध्ययने पिंडितार्थवचने न यतोवर्णनानिहिताऽतोगाथाषोडशानिधानमध्ययनमिदं व्यपदिशंति प्रतिपादयंति । उक्तोनामनिष्पन्नोनिष्ठेपोनिर्युक्तयानुगमस्तदनंतरं स्पर्शिकनिर्युक्तयाऽनुगमस्यावसरः सच सूत्रे सति नवति सूत्रं च सूत्रानुगमेऽसावप्यवसरप्राप्तएवातोऽस्वलितादिगुणोपेतं सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (अहाहजंगवमित्यादि) अथेत्ययं शब्दोऽवसानमंगलार्थः । आदिमंगलं तु बुध्यतेत्यनेनानिहितं । तेनाद्यंतयोर्मंगलत्वात्सर्वोपि श्रुतस्कंधोर्मंगलमित्येतदनेनावेदितं नवति । आनंतयेवा शब्दः । पंचदशाध्ययनानंतरं तदर्थसंग्राहीदं षोडशमध्ययनं प्रारभ्यते । अथानंतरमाह जगवानुत्पन्नदिव्यज्ञानः सदेवमनुजायां पर्यदीदं वदयमाणमाह । तद्यथा । एवमसौ पंचदशाध्ययनोक्तार्थयुक्तः ससाधुर्दीतइंदियदमने न इव्यनूतोमुक्तिगमनयोग्यत्वात् इव्यंच नव्येइति वचनात् रागद्वेषकालिकायइव्यरहित

त्वा वा जात्यसुवर्णवत् शुद्धव्यनूतस्तथा व्युत्सृष्टोनिष्प्रतिकर्मशरीरतया कायः शरीरं येन सनवति व्युत्सृष्टकायः । तदेवंनूतः सन् पूर्वोक्ताध्ययनार्थेषु वर्तमानः प्राणिनः स्याद्वरजंगमसूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तकज्ञेदनिन्नान् (माहणति) प्रवृत्तिर्यस्यासौ माहनो नवब्रह्मचर्यगुप्तिगुप्तो ब्रह्मचर्यधारणा वा ब्राह्मण इत्यनंतरोक्तगुणकदंबकयुक्तः साधुमहितो ब्राह्मण इति वा वाच्यः । तथा श्राम्यति तपसा खिद्यत इति कृत्वा श्रमणो वाच्योऽथवा समं तुल्यं मित्रादिषु मनोऽन्तःकरणं यस्य स समनाः सर्वत्रवासी चंदनकल्प इत्यर्थः । तथा चोक्तं । ए न्नियसिकोऽवेसो, इत्यादि । तदेवं पूर्वोक्तगुणकलितः श्रमणः सममनावा इत्येवं वाच्यः साधुरिति । तथा निष्कृणशीलो निष्कृर्जिन इति वा ऽष्टप्रकारं कर्मेति निष्कृः ससाधुर्दातादिगुणोपेतो निष्कुरिति । तथा सबाह्यान्तरग्रंथानावा न्निग्रंथः । तदेव मनंतरोक्तपंचदशाध्ययनोक्ता र्थाऽनुष्ठायी दांतोऽव्यनूतो व्युत्सृष्टकायश्च सनिग्रंथ इति वाच्य इति । एवं नगवतोक्ते सति प्रत्याह तन्निष्प्यो नगवन् नदंत नयांत नवांत इति वा योऽसौ दांतोऽव्यनूतो व्युत्सृष्टकायः सन् ब्राह्मणः श्रमणो निष्कृर्जिन इति वाच्यः । तदेतत्कथं यन्नगवतोक्तं ब्राह्मणादिशब्दाच्च त्वं साधोरित्येतन्नोऽस्माकं ब्रूहि आवेदय महामुने यथावस्थितत्रिकालवेदिन् ॥ १ ॥

इति विरए सवपावकम्मेहिं, पिज्जदोसकलह, अप्रस्काण, पेसु

न्न, परपरिवाय, अरतिरति, मायामोस, मिन्नादंसणसत्त,

विरए, समिए सहिए, सयाजए, एणो कुज्जे, एणो माणी, माहणेत्ति, वच्चे ॥ १ ॥

अर्थ—एम शिष्ये पूछे थके हवे नगवंत ब्राह्मणादिक चार नामनो यथाक्रमे जेद सहित अर्थ कहेंगे. (इति विरए सवपावकम्मेहिंके०) जेणे प्रकारे सर्व पाप कर्मरंजक्रिया थकी निवर्त्या (पिज्जके०) प्रेम ते राग अने (दोसके०) द्वेष ते अप्रीति (कलहके०) कुवचननुं बोलवुं (अप्रस्काणके०) अन्याख्यान एटले अठता दोषनुं प्रकाशवुं (पेसुन्नके०) परना गुणनुं अण सहेवुं अने पारका दोषने प्रकाशवुं (परपरिवायके०) पारका दोष बीजा आगल प्रकाशवा (अरतिके०) संयमने विषे अरति (रतिके०) असंयम विषयादिकने विषे रति (मायामोसके०) परवंचना मृषा अलिक नाषानुं बोलवुं (मिन्नादंसणसत्तके०) मिथ्यादर्शन शल्य एटले अतत्त्वने विषे तत्त्वनी बुद्धि तेनेज शल्य कहिए ए सर्व थकी (विरएके०) विरत एटले निवर्त्या ठे वली (समिएसहिएके०) पांच समिति ए समिता थका ज्ञान दर्शन अने चारित्र सहित प्रवर्ते (सयाजएके०) सदा संयमने विषे प्रयत्न करे एटले सावधान थको रहे एवो ठतो (एणो कुज्जेके०) कोइना उपर क्रोध नकरे तथा (एणो माणीके०) अजिमान रहित होय उपलक्षण थकी माया तथा लोभरहित एवा गुणे सहित जे होय ते (माहणेत्ति वच्चेके०) माहण एटले ब्राह्मण जाणवा ॥ १ ॥

॥ टीका—इति पृष्ठे जगवान् माहनादीनां चतुर्णामभिधानानामर्थमाचष्टे । इत्येवं पूर्वोक्ताध्ययनार्थवृत्तिर्विरतः सर्वपापकर्मन्यस्तथा प्रेम रागः द्वेषोऽप्रीतिरूपः कलहोराटिः अन्याख्यानमसदनियोगः पैशुन्यं परगुणमत्सरेण तद्वेषोद्धटनं । परपरिवादः काका परदोषापादनं अरतिः संयमे रतिर्विषयेषु । माया परवंचनं मृपावादोऽसदर्थानिधानं मिथ्यादर्शनं तत्त्वेऽतत्त्वमतत्त्वे च तत्त्वमिति मतिः । तदेव शब्दं एतेन्योविरतः । तथा समितः संगतः पंचसमितिनिः सहितोज्ञानादिनिः सदा यत्तः संयमे कस्यापि न कुप्येत नापि मानी । उपलक्षणात् मायालोनान्यामपि निवृत्तइत्यादि गुणकल्पितः साधुर्माहनइति वाच्यः ॥ १ ॥

॥ टीका—इत्येवं पृष्ठे जगवान् ब्राह्मणादीनां चतुर्णामप्यभिधानानां कथंचिद्भेदाभिन्नानां यथाक्रमं प्रवृत्तिनिमित्तमाह । इत्येवं पूर्वोक्ताध्ययनार्थवृत्तिः सन् विरतो निवृत्तः सर्वेभ्यः पापकर्मैभ्यः सावधानुष्ठानरूपेभ्यः सतथा तथा प्रेम रागानिष्वंगलक्षणं द्वेषोऽप्रीतिलक्षणः कलहो द्वं द्वाधिकरणमन्याख्यानमसदनियोगः पैशुन्यं परगुणासहनतथा तद्वेषोद्धटनमितियावत् । परस्य परवादः काका परदोषापादनं अरतिश्चित्तोद्देगलक्षणा संयमे तथा रतिर्विषयानिष्वंगोमाया परवंचनतया कुटिलमतिर्मृपावादोऽसदर्थानिधानं गामश्वं ब्रुवतो न वति मिथ्यादर्शनमतत्त्वे तत्त्वानि निवेशस्तत्त्वे वा तत्त्वमिति । यथा । एण्डि एण्डि कुणइकयं वेइ एण्डि एण्डि ॥ एण्डिय मोरको वाउ ठमिहत्तस्सठाणाइइत्यादि । एतदेव शब्दं तस्मिंस्ततो वा विरतइति । तंथा सम्यगितः समितईर्यासमित्यादिनिः पंचनिः समितिनिः समितइत्यर्थः । तथा सह हितेन परमार्थचूतेन वर्ततइति सहितः । यदि वा सहितोयुक्तोज्ञानादिनिस्तथा सर्वकालं यतः प्रयतः सत्संयमानुष्ठानेन तदनुष्ठानमपि न कषायैर्निःसारी कुर्यादित्याह । कस्यचिदप्यपकारिणोपि न कुप्येत आक्रुष्टः सन्न क्रोधवशगोचूयात् नापि मानी नवेत् दुष्कृततपोयुक्तोपि न गर्वं विदध्यात् । तथा चोक्तं । जइ सो वि निज्जरमउ, पडिसिद्धो अठमाणमहाणेहिं ॥ अवसेसमयछाणा परिहरियवा पयत्तेणं । अस्य चोपलक्षणात्माज्ञागोपि मायालोनात्मकोन विधेयइत्यादिगुणकलितः साधुर्माहनइति निःशंकं वाच्यइति ॥ १ ॥

एतवि समणे अणिसिए, अणियाणे, आदाणंच, अतिवायं च, मुसावायंच बहिंठंच, कोहंच, माणंच मायंच, लोहंच, पिज्जंच, दोसंच, इच्चेव जउजउ आदाणं अप्पणोपद्देसेहेऊ तउतउ आदाण तो पुवं पडिविरते, पाणाइवायाए दंते दविए वोसठकाए समणेत्ति वच्चे ॥३

५५८ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे षोडशमध्ययनं.

अर्थ—(एहविसमणे के०) जे माहणना लक्षण कह्या ते अंहीं सर्व जाणवावली श्रमणना विशेष कहेते जे (अणिसिए के०) अनाश्रित अप्रतिबंध विहारी तथा (अणियाणे के०) नियाणा रहित (आदाणंच के०) कषाय थकी रहित (अतिवायं च के०) अतिपातंच एटले जीवहिंसा तथा (मुसावायंचके०) मृषावाद (बहिंठंचके०) मैथुन परिग्रह ए सर्वने झ परिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे एटले मूलगुण कह्या हवे उत्तर गुण कहेते (कोहंचमाणंचमायंचलोहंच के०) क्रोध मान, माया तथा लोभ अने (पिङ्गंच के०) प्रेम शब्दे राग (दोसंच के०) द्वेष एने पण सम्यक् प्रकारें संसारना कारण जाणीने परिहरे (इत्थेव के०) एरीते (जउजउ के०) जे जे (आदाणाउ के०) कर्मनो बंध (अप्पणोपदेसेहेऊ के०) जे थकी पोताना आत्माने प्रदोष हेतु एटले श्रवणना कारण देखे (तउतउआदाणतो के०) ते ते सावधानुष्ठान थकी चारित्रिउ (पुवंपडिविरते के०) पूर्वेज एटले आगल थकीज आत्म हित वांढतो थको विरति करे (पाणाइवायाए के०) प्राणातिपात नकरे एवो ठतो (दंते के०) दांत एटले इंडि यनो दमनार (इविए के०) इविक एटले मुक्तिगमन योग्य (वोसठकाए के०) निष्प्र तिकर्म शरीरवालो एटले शरीरनी शुश्रूषायें रहित (समणेत्तिवच्चे के०) एवा गुणे स हित विशिष्ट श्रमण कहेवो. ॥ ३ ॥

॥ टीका—अत्रापि पूर्वोक्तगुणसमूहे वर्तमानः श्रमणोपि वाच्यः । एतज्जुणयुक्तेनापि नाव्यमित्याह । अनिश्रितोऽप्रतिबद्धशरीरादौ अनिदानोनिराकाङ्क्षः । आदानं कषायः परिग्रहोवा अतिपातोहिंसा मृषावादं बहिष्ठं मैथुनं । उक्तामूलगुणाः । उत्तरगुणानाह । क्रोधं मानं मायां लोभं च प्रेम द्वेषं च इत्यादिकं सम्यक् परिज्ञाय परिहरेदिति । एवं यतो यतः कर्मोपादानादपायं पश्यति प्रदेषहेतुंश्च ततस्ततोहिंसादिकादानात्पूर्वमेव प्रतिविरतो नवेत् विरतिं कुर्यादित्यर्थः । एवंनूतोदांतः शुद्धोऽव्यनूतोव्युत्सृष्टकायः श्रमणोवाच्यः ॥३॥

॥ टीका—सांप्रतं श्रमणशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमुद्भावयन्नाह । अत्राप्यनंतरोक्ते विरत्यादिके गुणसमूहे वर्तमानः श्रमणोपि वाच्यः । एतज्जुणयुक्तेनापि नाव्यमित्याह । निश्चये नाधिक्येन चाश्रितोनिश्रितः ननिश्रितोऽनिश्रितः कच्चिह्वरीरादावप्यप्रतिबद्धस्तथा न विद्यते निदानमस्येत्यनिदानोनिराकाङ्क्षोऽशेषकर्मकृत्यार्थी संयमानुष्ठाने प्रवर्तेत तथा दीयते स्वीक्रियते ऽष्टप्रकारं कर्म येन तदादानं कषायः परिग्रहः सावधानुष्ठानं वा तथाऽतिपातनमतिपातः प्राणातिपात इत्यर्थः । तं च प्राणातिपातं झपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदेवमन्यत्रापि क्रिया योजनीया । तथा मृषावादोऽलीकवादस्तं च तथा बहिष्ठं मैथुनपरिग्रहौ तौच सम्यक् परिज्ञाय परिहरेत् । उक्तामूलगुणाः । उत्तरगुणानाह ।

धिकृत्याह । क्रोधमप्रीतिलक्षणं मानं स्तंजात्मकं मायां च परवंचनात्मकां लोचं मूर्खास्व
जावं तथा प्रेमानिष्वंगलक्षणं तथा द्वेषं स्वपरात्मनोर्बाधारूपमित्यादिकं संसारावतरणमा
र्गं मोक्षाध्वनोपध्वंसकं सम्यक् परिज्ञाय परिहरेदिति । एवमन्यस्मादपि यतोयतः कर्मोपाद
नादिहामुत्र चानर्थहेतोरात्मनोपायं पश्यति प्रवेषहेतुंश्च ततस्ततः प्राणातिपातादिकादन
र्थदंडदानात् पूर्वमेवानागतमेवात्महितमिच्छन् प्रतिविरतो न वेत् सर्वस्मादनर्थहेतुनूताड
नयलोकविरुद्धा सावद्यानुष्ठानान्मुमुक्षुर्विरतिं कुर्यात् । यश्चैवं नूतोदांतः शुद्धोऽव्यनू
तो निष्प्रतिकर्मतया व्युत्सृष्टकायः स श्रमणो वाच्यः ॥ ३ ॥

एढवि जिस्कू अणुन्नए, विणीए, नामए दंते दविए, वोसठका
ए, संविधुणीय विरूवरूवे, परीसहोवसग्गे, अप्पणजोगसुद्धा
दाणे, उवठिए, छिअप्पा, संखाए परदत्तनोई जिस्कूत्ति वच्चे ॥४॥

अर्थ—हवे जिहु शब्दनो विशेष कहेढे (एढवि जिस्कू के०) अंहीयां जिहुने विषे
पण जे पूर्वे ब्राह्मण श्रमणना गुण कह्या ते सर्व जाणवा अने वली अनेरा विशेष
कहेढे (अणुन्नए के०) अजिमान रहित (विणीए के०) विनीत एटले विनयवंत (ना
मए के०) संयमने विषे आत्मानो नमाड नार (दंतेदविएवोसठकाए के०) ए त्रण श
ब्दना अर्थ पूर्ववत् जाणवा (संविधुणीय के०) सम्यक् प्रकारे सहन करे शुं सहन
करे ते कहेढे (विरूवरूवे के०) विरूपरूप एटले अनुकूल प्रतिकूल एवा नाना प्रकार
ना (परीसहोवसग्गे के०) उपसर्ग परीसहने सहन करे तथा (अप्पणजोगसुद्धादाणे
के०) अध्यात्मयोगे करी निर्मल चित्तने परिणामे शुद्ध चारित्रवंत थको (उवठिए
के०) उपस्थित एटले चारित्रने विषे उठयो सावधान थयो (छिअप्पाके०) परीसह
उपसर्ग करी अंगजीतढे जेहनो आत्मा (संखाए के०) संसारनी असारता बोधिनुं
डुर्लेन पणु जाणतो (परदत्तनोई के०) पारका दीधेला आहारनुं जमनार एटले नि
र्दोष आहारी (जिस्कूत्तिवच्चे के०) एवाने जिहु कहेवो ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—अत्रापि पूर्वोक्तमाहनशब्दप्रवृत्तिहेतवोत्रापि जिहुशब्दप्रवृत्तिहेतवस्तएव
ज्ञेयाः । अमी चान्ये अनुन्नतोमदरहितोनावनीतो नदीनः दांतो विनयेन नामकोशुर्वादी
प्रद्वोऽव्यनूतव्युत्सृष्टकायः सम्यक् विधूयापनीय विरूपान् नानाविधान् परीषहोपसर्गा
न् । परीषहा षाविंशतिः उपसर्गादेवाधिकृतास्तद्विधूननं सम्यक् सहनं अध्यात्मयोगेन
शुनचेतसा शुद्धं आदानं चारित्रं यस्य स तथा सम्यगुचितः संयमोद्यतः स्थितो मोक्ष

मार्गे अत्मा यस्य सस्थितात्मा संख्याय ज्ञात्वा संसारासारतां परदत्तनोजी एवंगुण
युतोनिर्गुर्वाच्यः ॥ ४ ॥

॥ टीका-सांप्रतं निरुद्धशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमधिकृत्याह । अत्रापीति । ये ते पूर्वमु
क्ताः पापकर्मविरत्यादयोमाह नशब्दप्रवृत्तिहेतवोऽत्रापि निरुद्धशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्ते तए
वावगंतव्याः । अमी चान्ये । तद्यथा । न उन्नतोऽनुन्नतः शरीरेणोद्धितः नावोन्नतस्त्वनि
मानग्रह्यस्तत्प्रतिषेधात्तपोनिर्जरांमदमपि न विधत्ते । विनीतात्मतया प्रश्रयवान्
यतएतदेवाह । विनयालंकृतो गुर्वादावादेशदानोद्यतोऽन्यदा वात्मानं नामयतीति
नामकः सदा गुर्वादौ प्रद्वोजवति । विनयेन चाष्टप्रकारं कर्म नामयति वैयावृत्योद्य
तोऽशेषमप्यपनयतीत्यर्थः । तथा दांतं इन्द्रियनो इन्द्रियान्यां तथा शुद्धात्मा शुद्धव्यनू
तो निष्प्रतिकर्मतया व्युत्सृष्टकायश्च परित्यक्तदेहश्च । यत्करोति तद्वर्जयति । सम्यक् विधूया
पनीय विरूपरूपान् नानारूपाननुकूलप्रतिकूलानुच्चावचान् द्वाविंशतिपरीषद्धान् तथा
दिव्यादिकानुपसर्गश्चेति । तद्विधूननं तु यत्तेषां सम्यक् सहनं तैरपराजितता परीषद्दोष
सर्गाश्च विधूयाध्यात्मयोगेन सुप्रणिहितांतःकरणतया धर्मध्यानेन शुद्धमवदातमादानं
चरित्रं यस्य स शुद्धादानोजवति । तथा सम्यगुद्धानेन सञ्चारित्रोद्यमेनोद्धितस्तथा स्थि
तो मोक्षाध्वनि व्यवस्थितः परीषद्दोषसर्गैरप्यधृष्यध्यात्मा यस्य सस्थितात्मा तथा सं
ख्याय परिज्ञायाऽसारतां संसारांतस्य दुष्प्रापतां कर्मनूमेर्बोधेः सुदुर्लभत्वं चावाप्य च सक
लां संसारोत्तरणसामग्रीं सत्संयमकरणोद्यतः परैर्गृहस्थैरात्मार्थं निर्वर्तितमाहारजातं
तैर्दत्तं नोक्तुं शीलमस्य परदत्तनोजी सएवं गुणकलितो निरुद्ध इति वाच्यः ॥ ४ ॥

एडवि णिग्गंथे, एगे, एगविऊ बुद्धे, संठिन्नसोए सुसंजते सु
समिते, सुसामाए, आयवायपत्ते, विऊ छुहउवि सोयपलि
ठिन्ने, णोपूयणसक्कारलाज्जघी, धम्मघी धम्मविऊ णियोगपडि
वन्ने, समियंचरे, दंते दविए, वोसठकाए निग्गंथेति वच्चे, ॥ ५ ॥

अर्थ- (एडविणिग्गंथेके०) हवे निग्रंथनो विशेष कहेढे. अंहींयां पण पूर्वला गुण
सर्व लेवा वलीजे विशेष गुणढे ते कहेढे (एगेके०) एकलो राग देष रहित तथा (ए
गविऊबुद्धेके०) पोताने एकलोज जाणे एटले संसारमां महारो कोइ संबंधी नथी ए
वो बुद्ध एटले तत्त्वनो जाणे (संठिन्नसोएके०) सम्यक् प्रकारे जेणे आश्रवने ठेद्योढे
तथा (सुसंजतेके०) सुसंयत एटले काठवानी पेरें गुप्तेइय (सुसमितेके०) रुडी स
मितिए करी समितो (सुसामाएके०) सुसामाधिकवंत एटले जेने शत्रु मित्र समानढे

(आद्यवायपत्तेके०) आत्म वादे पढोतो एटले आत्माने वादे उपयोग लक्षण जीव असंख्य प्रदेशी जीव संकोच विकाशनो नजनार इव्य पर्यायरूप नित्यानित्य जेद निन्न पोताना करेला कर्मनुं नोगवनार इत्यादिक आत्मवादे पढोतो एटले आत्म तत्वनो जाण (विकके०) तथा विद्वान् प्रमित शुद्धमार्गनो जाण (दुहउविसोयप लिङ्गिनेके०) तथा इव्य अने जावना जेदे करी बन्ने प्रकारना आश्रव रूपिया स्त्रोत जेणे परिठेद्याले तथा (णोपूयणसक्कारलान्छीके०) पूजा सत्कारना जाननो अर्थी न थाय किंतु निर्झरानो अर्थी थाय (धम्मछीके०) धर्मनो अर्थी (धम्मविकके०) धर्म नो जाण शुद्धमार्गनो गवेषण हार (णियोगपडिवन्नेके०) नियोगप्रतिपन्न एटले मो क्कमार्गे पढोतो एवो ठतो (समियंचरेके०) समता आचरे एवो थको (दंतेदविएवोस छकाएके०) दांत इविक वोसछकाए तेने (निग्गंथेत्तिवच्चेके०) निग्रंथ कहेवो ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—अत्रापि गुणगणे वर्तमानोनिग्रंथोवाच्यः । अमी चान्ये गुणाः । एकोरा गदेषरहितः । एकमेव परलोकगामितयात्मानं वेत्तीत्येकवित् बुद्धस्तत्त्वज्ञः सम्यक् विज्ञानि जावस्त्रोतांसि आश्रवद्वाराणि येन ससंबिन्नस्त्रोताः सुसंयतः सुसमितः समितिजिः सुष्ठु सामायिकं समजावोयस्य स तथा आत्मवादप्राप्तः सम्यगात्मस्वरूपवेदी विद्वान् ज्ञातसर्वपदार्थः द्विधा इव्यतोजावतश्च स्त्रोतांसि परिबिन्नानि येन सतथा इव्यस्त्रोतांसि विषयेन्द्रियप्रवृत्तयः । जावस्त्रोतांसि तु शब्दादिषु शुभाशुनेषु रागद्वेषोत्पत्तिः । तानि येन त्यक्तानि तथा नोपूजासत्कारार्थी तथा धर्मार्थी धर्मवित् नियोगोमोक्कस्तं प्रतिपन्नः समतां चरेत् कुर्यात् दांतोइव्यनूतोव्युत्सृष्टकायः । एवंनूतः पूर्वोक्तमाहनादिगुणयुतश्च निग्रंथोवाच्यः ॥ ५ ॥

॥ टीका—तथाऽत्रापि गुणगणे वर्तमानोनिग्रंथ इति वाच्यः । अमी चान्ये अपदिश्यंते । तद्यथा । एकोरागदेषरहिततया उजाः । यदिवाऽस्मिन् संसारचक्रवाले पर्यटन्नसुमान् स्वरुतसुखदुःखफलजाक्त्वेनैकस्यैव परलोकगमनतया सदैककएव जवति । तत्रोद्यत विहारी इव्यतोप्येककोजावतोपि गह्वांतर्गतस्तु कारणिकोइव्यतोजाज्योनावतस्त्वेककएव । तथैकमेवात्मानं परलोकगामिनं वेत्तीत्येकवित् न मे कश्चिदुःखपरित्राणकारी सहायोस्तीत्येवमेकवित् । यदिवैकांतेन विदितसंसारस्वजावतया मौनींइमेव शासनं तथ्यं नान्यदित्येवं वेत्तीत्येकांतवित् अथवैकोमोक्कः संयमोवा तं वेत्तीति । तथा च बुद्धोऽवगत तत्त्वः सम्यक् विज्ञान्यपनीतानि जावस्त्रोतांसि संवृतत्वात्कर्माश्रवद्वाराणि येन सतथा सुष्ठु संयतः कूर्मवत्संयतगात्रोनिरर्थककायक्रियारहितः सुसंयतस्तथा सुष्ठु पंचजिः समितिजिः सम्यगितः प्राप्तोज्ञानादिकं मोक्कमार्गमसौ सुसमितस्तथा सुष्ठु समजावतया सामा

यिकं समशत्रुमित्रजावोयस्य ससुसामायिकः । तथात्मनउपयोगलक्षणस्य जीवस्यासंख्ये
 यप्रदेशात्मकस्य संकोचविकाशजाजः स्वकृतफलजुजः प्रत्येकसाधारणतया व्यवस्थितस्य
 इव्यपर्यायतया नित्यानित्याद्यनंतधर्मात्मकस्य वा वादव्यात्मवादस्तं प्राप्तव्यात्मवादप्राप्तः
 सम्यग्गथावस्थितात्मस्वतत्त्ववेदीत्यर्थः । तथा विद्वानवगतसर्वपदार्थस्वजावोन व्यत्ययेन
 पदार्थानवगच्छति । यतोयत् कैश्चिदजिधीयते तद्यथैकएवात्मा सर्वस्वजावतया विश्वव्या
 पी श्यामाकतंडुलमात्रोऽगुष्ठपर्वपरिमाणोवेत्यादिकोसद्भूतान्युपगमः परिहतोजवति । तथा
 विधात्मसद्भावप्रतिपादकस्य प्रमाणस्याजावादित्यजिप्रायः । तथा विधापीति इव्यतोजाव
 तश्च । तत्र इव्यस्रोतांसि यथा स्वविषयेष्विंद्रियप्रवृत्तयः । जावस्रोतांसि तु शब्दादिष्वेवा
 नुकूलप्रतिकूलेषु रागद्वेषोद्भवस्तान्युजयरूपाण्यपि स्रोतांसि संवृतेन्द्रियतया रागद्वेषाजावा
 च परिच्छिन्नानि स्रोतांसि येन परिच्छिन्नस्रोतास्तथानपूजासत्कारलानार्थी किंतु निर्ज
 रापेक्षी सर्वास्तपश्चरणादिकाः क्रियाविदधति । एतदेव दर्शयति । धर्मः श्रुतचारित्राख्यस्ते
 नार्थः सएवार्थोधर्मार्थः सविद्यते यस्यासौ धर्मार्थीति । किमिति । इदमुक्तं जवति । नपूजा
 द्यर्थं क्रियासु प्रवर्तते अपितु धर्मार्थीति । किमिति । यतो धर्मं यथावत्तत्फलानि च स्वर्गा
 वाप्तिरूपानि सम्यक् वेत्ति धर्मं च सम्यक् ज्ञानतः । यत्करोति तदर्शयति । नियोगो
 मोक्षमार्गः सत्संयमोवा तं सर्वात्मना जावतः (प्रतिपन्ननियोगपडिवन्नोत्ति) तथाविधश्च
 यत्कुर्यात् तदाह । (समिधंति) समतां समजावरूपां वा शीतचंदनकल्पां चरेत् सतत
 मनुतिष्ठेत् । किंनूतः सन्नाह । दांतोइव्यनूतोव्युत्सृष्टकायश्चैतज्जुणसमन्वितः सन् यत्पूर्वो
 क्तमाह्ननश्रमणजिह्नुशब्दानां प्रवृत्तिनिमित्तं तत्समन्वितश्च निग्रंथइति वाच्यः । तेपि मा
 ह्नादयः शब्दानिग्रंथशब्दप्रवृत्तिनिमित्ताअविनाजाविनोजवंति । सर्वेप्येते निन्नव्यंजनाश्च
 पि कथंचिदेकार्थाइति ॥ ५ ॥

से एवमेव जमह जाणहं जयंतारो तिबेमि ॥ ६ ॥ इतिखोडस
 मं गाहानामशयणं सम्मतं ॥ पढमो सुअस्कंधो सम्मतो ॥ १ ॥

अर्थ-हवे श्रीसुधर्म स्वामी जंबू प्रनृति साधु प्रत्ये कहेले के (सेएवमेवजाणहंजम
 ह के०) तमे एम जाणोके जे में कह्यो ते निश्चे करी सत्य ठे एम जाणो कारणके
 हुं सर्वज्ञानी आझायें कहुंहुं. ते सर्वज्ञ जगवंत तीर्थंकर देव परोपकारी केवाले तोके (ज
 यंतारो के०) महानजय थकी राखनारठे माटे तेमना कहेला वचन हुं तमने कहुंहुं. तिबे
 मिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. एरीते श्रीसुधर्म स्वामियें जंबूस्वामि प्रत्यें कह्यो. ए गाहाना
 मे सोलमां अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो. इति श्रीसुयगडांग सूत्रना प्रथम श्रुतस्कंधनो
 बालावबोध लेख्यार्थ समाप्तः ॥

॥ दीपिका—एते चत्वारोऽपि कथंचिदेकार्थाऽस्ति । सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह । सेतत् यन्मयोक्तं एवमेव जानीत यूयं यस्मादहं सर्वज्ञाज्ञया वक्ष्मि । नच नतोगवं नयात्रातारोवा सर्वज्ञाश्चन्यथा वदंति अतोमदुक्तमेवमेवावगच्छतेति । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत्. ॥ ६ ॥

॥ इति श्रीतपागह्वाधिराजश्रीहेमविमलसूरीश्वरशिष्य हर्षकुलपंडितप्रणीतायां सूत्रकृतांगदीपिकायां गाथाषोडशाख्यं षोडशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंहारार्थमाह । (सेएवमेवजाणहइत्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिप्रभृतीनुदिश्येदमाह । सेइति । तद्यन्मया कथितमेव जानीत यूयं । नान्योमद्वचसि विकल्पोविधेयः । यस्मादहं सर्वज्ञाज्ञया ब्रवीमि । नच सर्वज्ञाज्ञगवंतः परहितैकरता नयात्रातारोरागदेषमोहान्यतरकारणान्नावादन्यथा ब्रुवते । अतोयन्मयाऽऽदितः प्रभृति कथितं तदेवमेवावगच्छेदिति । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । उक्तोनुगमः सांप्रतं नयास्ते च नैगमादयः सप्त । नैगमस्य सामान्यविशेषात्मतया संग्रहव्यवहारप्रवेशात्संग्रहादयः षट् । समनिरूढेर्ब्रूतयोः शब्दनयप्रवेशान्नैगमसंग्रहव्यवहारर्जुसूत्रशब्दाः पंच । नैगमनस्याप्यंतर्जावाच्चत्वारोव्यवहारस्यापि । सामान्यरूपविशेषतया सामान्यविशेषात्मनोः संग्रहर्जुसूत्रयोरंतर्जावात्संग्रहर्जुसूत्रशब्दास्त्रयस्तेपि च इव्यास्तिकपर्यायास्तिकांतर्जावाद्वास्तिकपर्यायास्तिकानिधानौ द्वौ नयौ । यदि वा सर्वेषामेव ज्ञानक्रिययोरंतर्जावात् ज्ञानक्रियानिधानौ द्वौ तत्रापि ज्ञाननयोज्ञानमेव प्रधानमाह क्रियानयश्च क्रियामिति । नयानांच प्रत्येकं मिथ्यादृष्टित्वाज्ज्ञानक्रियाश्च परस्परापेक्षतया मोक्षांगत्वाङ्गनयमात्रप्रधानं । तच्चोनयं सत्क्रियोपेते साधौ नवतीति । तथाचोक्तं । एणम्मिगिण्हयवे, अगिण्हयवमि चैव अहंमि ॥ जइ यवमेव इति जो उवएसो सो नउ नाम ॥ १ ॥ सवेसिं पि एयाणं, बहुविहवत्तवयं णिसामेत्ता ॥ तं सव्वनयविसुद्धं जं चरणगुणघीउं साहुत्ति ॥ ६ ॥ समाप्तं षोडशाख्यं षोडशमध्ययनं तत्समाप्तौ च समाप्तः प्रथमः श्रुतस्कंधइति ॥

॥ इति श्रीद्वितीये सूत्रकृतांगे, गुर्जरनापासहितः
श्रीहर्षकुलकृतदीपिकायुक्तः शीलंगाचार्यकृतटी
कासंयुतश्च, प्रथमः श्रुतस्कंधः समाप्तः ॥

ॐ नमो श्री वीतरागाय

अथश्री द्वितीय सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधस्य बालावबोध

दीपिकासहितस्य टीकायुतस्य प्रारंभः

मूल गद्य--सुयं मे आउसंतेणं नगवया एव मस्काय इह खलु पोंन्नीए
णामञ्जयणे तरुसणं अयमठे पस्ते ॥१॥से जहा णामए पुस्करिणी सिया
बहुउदगा बहुसेया बहुपुस्कला लद्धा पुंनरिकिणी पासादिया दरिस
णिया अन्निरूवा पडिरूवा ॥२॥ तीसेणं पुस्करिणीए तच्च तच्च देसे देसे त
हिं तहिं बहवे पउमवरपोंन्नीया बुइया अणुपुबुठिया ऊसिया रुइला वन्न
मंता गंधमंता रसमंता फासमंता पासादिया दरिसणिया अन्निरूवा पडि
रूवा ॥३॥ तीसेणं पुस्करिणीए बहुमञ्जेदेसजाए एगेमहं पउमवरपोंन्नीए बु
इए अणुपुबुठिए उस्सिते रुइले वन्नमंते गंधमंते रसमंते फासमंते पासा
दीए जावपडिरूवे ॥ ४ ॥ सवावंतिचणं तीसेणं पुस्करिणीए तच्च तच्च देसे
देसे तहिं तहिं बहवे पउमवरपोंन्नीया बुइया अणुपुबुठिया ऊसिया रुइ
ला जावपडिरूवा सवावंतिचणं तीसेणं पुस्करिणीए बहुमञ्जेदेसजाए ए
गं महं पउमवरपोंन्नीए बुइए अणुपुबुठिए जावपडिरूवे ॥५॥ अह पुरिसे
पुरिन्निमाउ दिसाउ आगम्मं तं पुस्करिणी तीसे पुस्करिणीए तीरे ठिच्चा पासं
ति तं महं एगं पउमवरपोंन्नीयं अणुपुबुठियं ऊसियं जावपडिरूवं तएणं
से पुरिसे एवं वयासि अहमंसी पुरिसे खेयन्ने कुसले पंन्ति वियत्ते मेहा
वी अवाले मग्गत्ते मग्गविऊ मग्गस्सगतिपराकमस्स अहमेयं पउमव
रपोंन्नीयं उन्निक्खिस्सामित्ति कट्ठु इतिवच्चा से पुरिसे अन्निक्रमेति तं पुस्क
रिणी जावंजावंचणं अन्निक्रमेइ तावंतावंचणं महंते उदए महंते सेए
पहीणे तीरं अपत्ते पउमपरपोंन्नीयं णोहच्चाए णोपाराए अंतरा पोस्क
रिणीए सेयंसि निसस्से पढमे पुरिसजाए ॥ ६ ॥

अर्थ--हवे श्री सुधर्म स्वामि जंबू स्वामि प्रत्ये कहेत्ते (सुयंमेआउसंतेणं के०)

सांनव्युं ठे में आयुष्यवंत एवा (नगवया के०) नगवंते (एवमस्काय के०)
 एम कव्युं ठे (इह के०) ए वचन थकी सुयगडांगने बीजे श्रुतरकंधे (खलु)
 ए शब्द वाक्यालंकारने अर्थे (पौंमरीएणामश्रयणे के०) पुंमरीक नामे अध्ययन
 ते पुंमरीक कमलनी उपमायें अशे (तस्सणं के०) ते कारणे एवो नाम कहा
 तेनुं (अयमठेपसुते के०) एजे आगल कदेशे ते अर्थे जाणवो ॥ १ ॥ (सेज
 हाणामए के०) ते जेमठे तेम कहेवो. नाम इति संजावनाने अर्थेठे. जेम कोइ एक
 (पुस्करिणीसिया के०) पुष्करणी एटले कमल सहित वावडीठे ते केवीठे तोके (ब
 हुउदगाके०) घणो अगाध जेमां पाणीठे (बहुसेयाके०) घणो जेमां कर्दमठे (बहुपुष्क
 लालइछा के०) घणो पुष्करणी पणो संपूर्णठे अर्थात् पुष्करणीनो अर्थे जेणे लाधोठे
 एटले जेवो नाम तेवा परिणामे एवी (पुंमरिकिणी के०) पुंमरिकिणी एटले श्वेत क
 मल सहित वावडीठे (पासादिया के०) निर्मल जले करीने प्रसन्न चित्त कारणीठे
 (दरिसणिया के०) घणा लोकने देखवा योग्यठे (अनिरूवा के०) जेने विषे सर्व
 काल हंस चक्रवाक गजमहिषादि रूपठे ते कारणे अनिरूपठे (पडिरूवा के०) स्व
 नाव थकी सर्व रूप प्रत्ये वंचेठे ते माटे प्रतिरूपठे ॥ २ ॥ (तीसेणंपुस्करिणीए
 के०) ते पुष्करणीने विषे (तत्ततत्तदेसेदेसे के०) त्यां त्यां ते ते प्रदेशे (तह्मितहिं
 हवेपउमरपौंमरीयाबुइया के०) त्यां त्यां घणा प्रधान पुंमरीक नामे पद्म एटले कमल
 नगवंत श्रीमहावीर देवे कहाठे (अणुपुबुछिया के०) ते कमल आनुपूर्वियें उठया (ऊ
 सियाके०) पाणी थकी उपर वत्तेठे (रुइलाके०) दीपता (वन्नमंताके०) प्रधान वर्ण
 वाला कमलठे (गंधमंता के०) सुगंधवाला (रसमंता के०) रसवाला (फासमं
 ता के०) सुकोमल स्पर्श सहित ठे (पासादिया के०) प्रासादनीक प्रसन्नचित्तकार
 णीक (दरिसणिया के०) लोकने देखवा योग्य (अनिरूवा के०) अनिरूप (पडि
 रूवा के०) प्रतिरूप ॥ ३ ॥ (तीसेणंपुस्करिणीए के०) ते पुष्करणीने विषे (बहुमश
 देसजाए के०) घणा मध्य प्रदेशना जागने विचाले (एगेमहंपउमवरपौंमरीएबुइए के०)
 एक महोदुं प्रधान पौंमरीक नामा कमल बोळुंठे (अणुपुबुछिए के०) ते आनुपूर्वियें
 चडती चडती पांखडीयें करी उठयोठे उस्सिते रुइले वसुमंते गंधमंते रसमंते फासमं
 ते पासादीए जाव पडिरूवे एम यावत् प्रतिरूप सुधीना अर्थे पूर्ववत् जाणवा ॥ ४ ॥
 (सवावंतिचणं के०) इत्यादिक सर्व समग्र नाव एं एवे वाक्यालंकारे जाणवा (तीसे
 णंपुस्करिणीए के०) ते पुष्करणीने विषे (तत्ततत्तदेसेदेसे के०) त्यां त्यां प्रदेशे एटले
 एवा समग्रजागने विषे (तह्मितहिंबहवेपउमवरपौंमरीयाबुइयाके०) त्यां त्यां पूर्वोक्त गुण
 सहित एवा घणा पुंमरीक कमल बोड्याठे ते सर्व अणुपुबुछिया ऊसिया रुइला जावपडि

रूवा सद्वावन्तिचणं इत्यादिक उपमायें जाणवा (तीसेणंपुरस्करिणीएबहुमशदेसजाएके०)
 ते पुष्करणीना बहु मध्यदेश जागने विषे (एगंमहं के०) एक महोदुं (पउमवरपोंमरि
 एबुइए के०) प्रधान पौंमरिक कमल बोव्योळे अणुपुबुठिए जावपडिरूवे सुधी अर्थ
 पूर्वे लखाइ गयुंढे ॥५॥ (अहपुरिसेके०) अथ हवे एक पुरुष (पुरिष्ठिमाउदिसाउके०)
 पूर्वदिशा थकी (आगम्मके०) आवीने (तंके०) ते (पुरस्करिणीके०) पुष्करणी (तीसे
 पुस्करिणीएके०) तेपुष्करणीना (तीरेविच्चाके०) तीरने विषे उजो रहीने (तंमहंएगंपउमवर
 पोंमरीयंके०) ते महोदुं एक पौंमरीक कमल पूर्वोक्त गुण सहित तेने (पासंतिके०) देखे ते क
 मलकेवो तोके अणुपुबुठियं उस्सियं जावपडिरूवं इत्यादिकना अर्थ पूर्वे लखाइ गयाळे
 एवी शोजा सहित ते पौंमरीक कमलने देखीने (तत्तेणं के०) तेवारें (सेपुरिसे के०)
 ते पुरुष (एवंवयासि के०) एम बोव्यो शुं बोव्यो ते कहेळे (अहमंसीपुरिसे के०)
 हुं पुरुषहुं परंतु केवोहुं तोके (खेयन्ने के०) परपीडानो जाण तथा अवसरनो जाण
 हुं (कुसलेपंमिते के०) दाह्यो पंमितहुं (वियत्ते के०) विवेक युक्त (मेहावी के०)
 परिणत बुद्धिवालो हुं (अवाले के०) बाल पणा रहित (मग्गळे के०) मार्गस्थ ए
 टले मार्गने विषे स्थित रह्यो (मग्गविज्ज के०) रुडा मार्गनो जाण (मग्गस्सगति
 के०) मार्गनी गतिना (पराक्कमस्सू के०) पराक्रम तेनो जाणहुं (अहमेयंके०) तेज
 णी हुं ए (पउमवरपोंमरीयंके०) प्रधान पौंमरीक कमलने ए पुष्करणी थकी (उन्नि
 र्किस्सामित्ति के०) उद्धरीश (कट्टु के०) एम करीने (इतिवच्चा के०) ए पूर्वो
 क्त वचन बोलतो जेटले (सेपुरिसे के०) ते पुरुष (अनिक्रमेति के०) पुष्करणी
 मांहे प्रवेश करेळे (तंपुरस्करिणीके०) ते पुष्करिणी मांहे (जावंजावंचणंअनिक्रमेइके०)
 जेम जेम जायळे अतिक्रमेळे (तावंतावंचणंके०) तेम तेम ते पुरुष पुष्करणी मांहे (महंते
 उदए के०) महोटा अगाध पाणीने विषे (महंतेसेए के०) घणा कादवने विषे (प
 हीणेतीरं के०) एक कांठो मूकी बीजे कांठे (अपत्तेके०) अण पहोतों एटले न पहो
 तो अने (पउमवरपोंमरीयंके०) पौंमरीक कमले पण पहोतो नही तेने उद्धरी पण शक्यो
 नही (णोहच्चाए के०) कांठे रह्यो नही (णोपाराएके०) पार पण पाम्यो नही कमलपण
 लइ नशक्यो (अंतरापोस्करिणीए के०) विचाले पुष्करणी मांहेज (सेयंसि के०) का
 दवने विषे (निसस्से के०) खुची रह्यो एटले वेहु तीर थकी ञ्चय्यो अने कम
 लने पण उद्धरी न शक्यो अने पोते पण कादवमां खुची रह्यो नीकली शक्यो नही
 (पढमेपुरिसजाए के०) एटले प्रथम पुरुष जात जाणवो ॥ ६ ॥

स्य सप्ताध्ययनानि । तेषु प्रथमं पुंडरीकाध्ययनं तस्येदमादिसूत्रं । (सुअंमेइति) श्रुतं
मया आधुष्मता जगवता एवमाख्यातं । इह प्रवचने । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । पौंड-
रीकाख्यमध्ययनं पुंडरीकेण श्वेतपद्मेन उपमा यत्र तत्पौंडरीकं । तस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः ।
एवं वाक्यालंकारे ॥ १ ॥ तद्यथा । नामशब्दः संज्ञावनायां । संज्ञाव्यते पुष्करिणीदृष्टांतः
पुष्कराणि पद्मानि यस्यां सा पुष्करिणी वापी स्यात् । किञ्चूता । बहुदका बहुदकप्रचुरा ।
सीयंते यस्मिन्नसौ सेयः कर्दमः सयस्यां बहुसेया बहुपुष्कला बहुसंपूर्णा लब्धोनामानु-
गतोर्थोयया सा लब्धार्था पुंडरीकिणी श्वेतपद्मप्रचुरा प्रासादिका निर्मला दर्शनीया शो-
जना । अजितः सर्वतोरूपाणि हंसचक्रादीनि यस्यां सा तथा प्रतिरूपा प्रतिबिंबवती नि-
र्मलत्वात्तस्यां सर्वत्र प्रतिबिंबानि वीक्ष्यंते ॥ २ ॥ तस्यां पुष्करिण्यां । तत्रतत्रेति पुंडरी-
कैर्व्याप्तिमाह । देशेदेशे इत्यनेन तु एकैकप्रदेशे प्राचुर्यमाह । तस्मिंस्तस्मिन्नित्यनेन तु
नास्त्येवासौ प्रदेशोयत्र तानि न संतीति । अथवा अत्यादरज्ञापनाय एकार्थान्येवैता-
नि त्रीणि पदानि । तेषु पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु बहूनि पद्मान्येव वराणि पौंडरीकाणि
श्वेतशतपत्राण्युक्तानि आनुपूर्व्येण विशिष्टरचनया स्थितानि उद्भूतानि पंकजले अति
लंघ्य उपरि व्यवस्थितानि रुचिं कांतिं लांतीति रुचिलानि दीप्तिमंति शोजनवर्णगंधरस-
स्पर्शवंति प्रासादीयानि दर्शनीयानि अचिरूपाणि प्रतिरूपाणि ॥ ३ ॥ तस्यां पुष्करि-
ण्यां । एवं वाक्यालंकारे । मध्यदेशे एकं पद्मवरमेव पुंडरीकमुक्तं शेषव्याख्या पूर्ववत् ॥४॥
(सत्त्वावंतिति) सर्वस्यापि तस्याः पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु बहूनि पद्मानि तथा सर्व-
स्याश्च तस्याबहुमध्यदेशे पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टं महदेकं पौंडरीकं विद्यतइति ॥ ५ ॥ अ-
थ पूर्वस्यादिशः कश्चिदेकः पुरुषः समागम्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे तटे स्थित्वा त-
त्पद्मं प्रासादीयादिविशेषणं सपुरुषएवं वक्ष्यमाणं वदेत् । (अहमंसिति) अहमस्मि
पुरुषः कुशलः पंडितः क्षेत्रज्ञोव्यक्तोबाह्यादतिक्रान्तोमेधावी अबालोमध्यमवयामार्ग-
स्थः सज्जिराचीर्णमार्गस्थोमार्गवित् मार्गस्थ या गतिर्गमनं तथा पराक्रमं विवक्षितदेश-
गमनं तज्ज्ञानातीति मार्गस्थ गतिपराक्रमज्ञः एवंविधोऽहमेतत्पद्मवरपुंडरीकं पुष्करिणी-
मध्यस्थं उत्क्षेप्यामि उत्खनिष्यामीति कृत्वा इहागतइत्युक्त्वा सपुरुषस्तां पुष्करिणीम-
निक्रामेत् संमुखं गच्छेत् । यावच्च यावच्च तदवतरणेषु संमुखं गच्छेत्तावत्तावच्च । एवं वा-
क्यालंकारे । तस्याः पुष्करिण्यामहदगाधमुदकं महंश्च सेयः कर्दमः । ततः समहाकर्दमोद-
कान्यामाकुलः प्रहीणस्तीरं विनक्तिव्यत्ययात्तीराद्भ्रष्टः । अप्राप्तश्च पद्मवरपुंडरीकं । तस्याः
सेयः कर्दमस्तस्मिन्निपस्सोनिमग्रस्तीरपद्मयोरंतरंतरालएव तिष्ठति (नोदञ्चाएति) नार्वाक्
तटवर्ती (नोपाराएति) नापि पारगमनाय समर्थः । एवमसावुजयन्नष्टः प्रथमः पुरु-
षजातः पुरुषजातीयः ॥ ६ ॥

टीका—प्रथमश्रुतस्कंधानंतरं द्वितीयः समारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानं
तरश्रुतस्कंधे योर्थः समासतोऽनिहितोऽसावेवानेन श्रुतस्कंधेन सोपपत्तिकोव्यासेनाजि
धीयते । तएव विधयः सुसंगृहीतानवन्ति येषां समासव्यासान्यामनिधानमिति । यदि
वा पूर्वश्रुतस्कंधोक्तएवार्थोऽनेन दृष्टान्तद्वारेण सुखावगमार्थं प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधे
नायातस्यास्य श्रुतस्कंधस्य संबंधीनि सप्त महाध्ययनानि प्रतिपाद्यन्ते । महान्ति च ता
न्यध्ययनानि च पूर्वश्रुतस्कंधाध्ययनेन्योमहत्वादेतेषामिति । तत्र महद्बुद्धाध्ययनशब्दयो
र्निर्हेषार्थं निर्युक्तिरुदाह । एामंठवणा दविए खेत्ते काले तहेव जावेय ॥ एसो खलु म
ह तंमि निस्केवो ठव्हिहो होंति ॥ १ ॥ (एामंठवणेत्यादि) नामस्थापनाइव्यक्तेत्रका
जनावात्मकोमहति षड्विधोनिर्हेषोचवन्ति । तत्र नामस्थापने सुज्ञाते इव्यमहदागमतो
नोआगमतश्च । आगमतोज्ञाता तत्र चानुपयुक्तः । नोआगमतस्तु कशरीरजव्यशरीरव्य
तिरिक्तं सचित्तमिश्रजेदात्रिधा । तत्रापि सचित्तइव्यमहतश्चौदारिकं शरीरं तत्रौदारिकं योज
नसहस्रपरिमाणं मत्स्यशरीरं वैक्रियं तु योजनशतसहस्रपरिमाणं । तैजसकार्पणे तु लोका
काशप्रमाणे । तदेतदौदारिकवैक्रियतैजसकार्मणरूपं चतुर्विधं इव्यं सचित्तमहदचित्तमहत्
समस्तलोकव्याप्यचित्तमहास्कंधः । मिश्रं तु तदेव मत्स्यादिशरीरं क्षेत्रमहत् लोकाकाशं
कालमहत्सर्वाज्ञावमहदौदयिकादिजावरूपतया पोढा । तत्रौदयिकोजावः सर्वसंसा
रिषु विद्यतइति कृत्वा बव्हाश्रयत्वान्महान् जवति । कालतोप्यसौ त्रिविधः । तद्यथा ।
अनाद्यपर्यवसितोऽनव्यानामनादिसपर्यवसितोनव्यानां सादिसपर्यवसितोनारकादीनामि
ति । ह्यायिकस्तु केवलज्ञानदर्शनात्मकः साद्यपर्यवसितत्वात्कालतोमहान् ह्यायोपशमि
कोप्याश्रयबहुत्वादनाद्यपर्यवसितत्वाच्च महानिति । औपशमिकोपि दर्शनचारित्रमोहनी
यानुदयतया गुजनावत्वेन च महान् जवति । पारिणामिकस्तु समस्तजीवाजीवाश्रयम
हत्वान्महानिति । सान्निपातिकोप्याश्रयबहुत्वादेव महानिति उक्तं । महदध्ययनस्यापि
नामादिकं पोढानिर्हेषं दर्शयितुं निर्युक्तिरुदाह । “ एामंठवणा दविए खेत्ते काले तहेव
जावेय ॥ एसो खलु अश्रयणे निस्केवो ठव्हिहो होंति ” ॥ २ ॥ (नामंठवणेत्यादि)
अध्ययनस्य नामादिकः पोढा निर्हेषः । सचान्यत्र न्यहेण प्रतिपादितइति नेह प्रतन्य
ते । अत्रच श्रुतस्कंधे सप्त महाध्ययनानि तेषामाद्यमध्ययनं पैमरीकारव्यं तस्य चोपक्र
मादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि प्ररूपणीयानि । तथोपक्रमअनुपूर्वी, नाम, प्रमाण, वक्त
व्यता, र्थाधिकार, समवतार, जेदात्पोढा । तत्र पूर्वानुपूर्व्यां प्रथममिदं पश्चानुपूर्व्यां स
प्तमगङ्गतायाः श्रेण्याअन्योन्यान्यासोने विरूपोने सति पंचाशत्तान्यष्टत्रिंशदधिकानि ज
वन्ति नान्नितु पट् । तत्रापि ह्यायोपशमिके जावे सर्वस्यापि च श्रुतस्य ह्यायोपशमिकत्वा
त्प्रमाणचिंतायां जीवगुणप्रमाणे वक्तव्यतायां सामान्येन सर्वेष्वध्ययनेषु स्वसमयवक्तव्य

ता । अर्थाधिकारः पौंडरीकोपमया स्वसमयगुणव्यवस्थापनं । समवतारेतु यत्र यत्र स
मवतरति तत्रतत्र लेशतः समवतारितमेवेति । उपक्रमानंतरं निक्षेपः सच नामनिष्पन्ने
निक्षेपे पौंडरीकमित्यस्याध्ययनस्य नाम तन्निक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “ एणमंतवणा द
विए, खेत्ते कालेय गणणसंठाणे ॥ जावेय अठमे खलु, णिस्केवो पुंडरीयस्य ” ॥ ३ ॥
(एणमंतवणेत्यादि) पौंडरीकस्य नामस्थापनाऽव्यक्षेत्रकालगणनासंस्थापनजावात्म
कोऽष्टधा निक्षेपः । तत्र नामस्थापने कुसुत्वादनादृत्य इव्यपौंमरीकमनिधित्सुराह ।
“ जो जीवो नविउं खलु, उववज्जि कामो पुंडरीयस्य ॥ सोदवपुंडरीउं, जावंमि विजा
णउं नणिउं ” ॥ ४ ॥ (जोजीवोऽत्यादि) यः कश्चित्प्राणधारणलक्षणोजीवो नविष्यतीति
नव्यस्तदेव दर्शयति । उत्पतितुकामः समुत्पित्सुस्तथाविधकर्मोदयात्पौंडरीकेषु श्वेतपद्मेषु
वनस्पतिकायविशेषेष्वनंतरनवे जावी सऽव्यपौंमरीकः । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । जावपौं
मरीकं त्वागमतः । पौंडरीकपदार्थज्ञस्तत्र चोपयुक्तइति । एतदेव इव्यपौंडरीकं विशेषत
रं दर्शयितुमाह । “ एगनविण्यबद्धा, उण्य अजिमुहिय नामगोण्य ॥ एते त्तिन्न देसा,
दवंमिय पौंमरीयस्स ” ॥ ५ ॥ एकेन नवेन गतेनानंतरनवएव पौंडरीकेषूपत्पत्स्यते स
एकनविकस्तथा तदासन्नतरः पौंडरीकेषु बद्धायुष्कस्ततोप्यासन्नतमोनिमुखनामगोत्रोऽ
नंतरसमयेषु यः पौंडरीकेषूपत्पद्यते । अनंतरोक्ताएते त्रयोदेशविशेषाऽव्यपौंमरीकेऽवगंत
व्याइति । नूतस्य जाविनोवा जावस्य हि कारणं तु यद्वोके । तद्रूपं तत्त्वज्ञैः सचेतना
चेतनं कथितमिति वचनात् । इहच पुंडरीककंडरीकयोर्त्रात्रोर्महाराजपुत्रयोः सदसदनुष्ठा
नपरायणतया शोचनत्वमवगम्य तदुपमयाऽन्यदपि यद्वोचनं तत्पौंडरीकमितरन्तु कंमकमि
ति । तत्र च नरकवर्जासु तिसृष्वपि गतिषु ये शोचनाः पदार्थास्ते पौंमरीकाः शेषास्तु
कांमरीकाइत्येतत्प्रतिपादयन्नाह । “ तेरिहिया मणुस्सा, देवगणा चेव होंति जेय व
रा ॥ ते होंति पुंमरीया, सेसा पुण कंमरीयाउं ” ॥ ६ ॥ (तेरिहियाइत्यादि) कंमरा
तत्र तिर्यक्तु प्रधानस्य पौंमरीकत्वप्रतिपादनार्थमाह । “ जलयर थलयर खयरा, जे
पवराचेव होंति कंताय । जे वसजावमणुमया, ते होंति पुंमरीयाउं ” ॥ ७ ॥ जलचरेषु
मत्स्यकरिमकरादयः स्थलचरेषु सिंहादयो बलवर्णरूपादिगुणयुक्ता उरःपरिसर्पे मणिफणि
नोच्छ्रजपरिसर्पेषु नकुलादयः खचरेषु हंसमयूरादयः इत्येवमन्येपि स्वजावेन प्रकृत्या लो
कानुमतास्ते च पौंमरीका इव प्रधाना जवन्ति । मनुष्यगतौ प्रधाना विष्करणायाह । “ अ
रिहंत चक्कवत्ती जारणविज्जाहरा दसाराय ॥ जे अन्ने इतिमंता, तेहोंति पौंमरीया
उं ॥ ८ ॥ सर्वातिशायिनीं पूजामर्हतीत्यर्हतः । ते निरुपमरूपादिगुणोपेतास्तथा चक्रव
र्तिनः पट्रखंडनरतेश्वरास्तथाचारश्रमणाबहुविधैश्वर्यनूतलब्धिकलापोपेतामहातपस्विनस्त
था विद्याधरावैतादयपुराधिपतयस्तथा दाशार्हाहरिवंशकुलोद्भवाः । अस्य चोपलक्षणार्थं

त्वादन्वेपीद्ववाकादयः परिगृह्यन्ते । एतदेव दर्शयति । ये चान्ये महर्धिमंतोमहेन्यः को
टीश्वरास्ते सर्वेपि पौंडरीकान्वन्ति । तु शब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात् । येचान्ये विद्याक
लापोपेतास्ते पौंडरीकाऽस्ति । सांप्रतं देवगतौ प्रधानस्य पौंडरीकत्वं प्रतिपादयन्नाह । नव
एवइयाणमंतर, जोतिसवेमाणियाणि देवाणं ॥ जे तेसिं पवरा खलु, ते होंति पुंडरीयाउ
॥ ९ ॥ नवनपतिव्यंतरज्योतिष्कवैमानिकानां चतुर्णां देवनिकायानां मध्ये ये प्रवरा
प्रधानाईइंसामानिकादयस्ते प्रधानाऽस्ति कृत्वा पौंडरीकानिधानान्वन्ति । सांप्रतमचित्त
इव्याणां यत्प्रधानं तत्पौंडरीकत्वप्रतिपादनायाह । “ कंसाणं दूसाणं, मणिमोत्तियसि
लप्पवालमादीणं ॥ जे तेसिं पवरा खलु ते होंति पौंडरीयाउ ॥ १० ॥ कांस्यानां म
ध्ये जयघंटादीनि दूष्याणां चीनांशुकादीनि मणीनामिंझनीजवैदूर्यपद्मरागादीनि रत्नानि
मौक्तिकानां यान्यनेकवर्णसंस्थानप्रमाणाधिकानि । तथा शिलानां मध्ये पांरुकंबला
दयः शिलास्तीर्थकृक्कन्मानिपेकसिंहासनाधारनूतास्तथा प्रवालानां यानि वर्णादिगुणोपे
तान्यादिग्रहणाज्जात्यचामीकरं तद्विकाराश्चानरणविशेषाः परिगृह्यन्ते । तदेवमनंतरोक्ता
नि कांस्यादीनि प्रवराणि तानि चित्तपौंडरीकाण्यनिधीयंतइति । मिश्रइव्यपौंडरीकं तु ती
र्थकृक्कवर्त्यादियएव प्रधानकटककेयूरायलंकारालंकृताऽस्ति । इव्यपौंडरीकानंतरं क्षेत्र
पौंडरीकानिधित्सयाह । “ जाइ खेत्ताइ खलु, सुहाणुनावाइ होंति लोगंमि ॥ देवकु
रुमादियाइ, ताइ खेत्ताइ पवराइ ” ॥ ११ ॥ (जाइमित्यादि) यानि कानिचिदिह देव
कुर्वादीनि शुनानुनावानि क्षेत्राणि तानि प्रवरणानि पौंडरीकानिधानानि न्वन्ति । सां
प्रतं कालपौंडरीकप्रतिपादनायाह । “ जीवा नवछितीए, कायतितीए य होंति जे पवरा ॥
ते होंति पौंडरीया, अरवसेसा कंडरीयाउ ॥ १२ ॥ (जीवाइत्यादि) जीवाः प्राणिनो न
वस्थित्या च ये प्रवराः प्रधानास्ते पौंडरीकान्वन्ति शेषास्त्वप्रधानाः कंमरीकाऽस्ति । तत्र
नवनस्थित्या देवाश्चनुत्तरोपपातिकाः प्रधानान्वन्ति । तेषां यावज्जवं शुनानुनावत्वात्का
यस्थित्या तु मनुष्याः शुनकर्मसमाचाराः सप्ताष्टनवप्रमाणानि मनुष्येषु पूर्वकोटयायुष्के
ष्वनुपरिवर्त्यनंतरनवे त्रिपल्योपमायुष्केपूत्पादमनुजुय ततोदेवेपूत्पद्यतइति कृत्वा ततस्ते
कायस्थित्या पौंडरीकान्वन्त्यवशिष्टास्तु कंडरीकाऽस्ति । कालपौंडरीकानंतरं गणनासंस्था
नपौंडरीकइयप्रतिपादनायाह । “ गणणाए रङ्गू खलु संठाणं चेव होंति चउरंसं । ए
याइ पौंडरीगाइ होंति सेसाइ इयराइ ” ॥ १३ ॥ (गणणाइत्यादि) गणनया संख्य
या पौंडरीकं चिंत्यमानं दशप्रकारस्य गणितस्य मध्ये रङ्गुगणितं प्रधानत्वात्पौंडरीकं ।
दशप्रकारं तु गणितमिदं । परिकम्भुरङ्गुरासी, ववहारे तह कलासवसे य ॥ पुग्गलजावं
तावे, घणे य घणवग्ग वग्गेय । एषां संस्थानानां मध्ये समचतुरस्रं संस्थानं प्रवर
त्वात्पौंडरीकमित्येवमेते द्वे अपि पौंडरीके शेषाणि तु परिकर्मादीनि गणितानि न्यग्रो

धपरिमंजलादीनि च संस्थानानि इतराणि कंमरीकान्यप्रवराणि नवंतीति यावत् । सांप्र
तं नावपौंमरीकप्रतिपादनानिधित्सयाह । “ उदएयउ वसमिए खलु, खइए य तहा
खउ वसमिएय ॥ परिणामसन्निवाए, जे पवरा ते वि ते चे व ॥ १४ ॥ (उदयेइत्या
दि) औदयिके नावे तथौपशमिके क्वायिकक्वायोपशमिके पारिणामिके सान्निपातिकेच
नावे चिंत्यमानेषु तेषु वा मध्ये ये प्रवराः प्रधानास्तेष्वौदयिकादयोनावास्तएव पौंडरी
काएवावगंतव्यास्तथौदयिके नावे तीर्थकराश्चनुत्तरोपपातिकसुरास्तथान्येपि सितशतपत्रा
दयः पौंमरीका औपशमिके समस्तोपशांतमोहाः क्वायिके केवलज्ञानिनः क्वायोपशमिके
विपुलमतिश्चतुर्दशपूर्ववित्परमावधयोन्यस्ताः समस्तावा पारिणामिके नावे नव्याः सान्निपा
तिके नावे द्विकादिसंयोगाः सिद्धादिषु स्वबुद्ध्या पौंडरीकत्वेन योजनीयाः शेषास्तु कांडरीका
इति । सांप्रतमन्यथानावपौंडरीकप्रतिपादनायाह । “ अहवावि नाएदंसए, चरित्तविणए
तहेव अक्षप्पे ॥ जे पवरा हेंति मुणी, ते पवरा पुंडरीयाउ ॥ १५ ॥ (अहवेत्यादि) अथवापि
नावपौंडरीकमिदं । तद्यथा । सम्यक्ज्ञाने तथा सम्यग्दर्शने सम्यक्चारित्रज्ञानादिके विनये
तथाऽध्यात्मनि च धर्मध्यानादिके प्रवराः श्रेष्ठामुनयोनवन्ति ते पौंमरीकत्वेनावगंतव्यास्त
तोऽन्ये कंमरीकाइति । तदेवं संनविनमष्टधा पौंडरीकस्य निक्षेपं प्रदर्शयानुनेह येनाधिकार
स्तमाविर्भावयन्नाह । “ एहं पुण अहिगारो, वणस्सतीकायपुंमरीएणं ॥ नावंमि य सम
एणं, अक्षयणो पुंमरीए य ” ॥ १६ ॥ (एहंपुणेत्यादि) अत्र पुनर्दृष्टांतप्रस्तावे ऽधिकारोव्या
पारः सचित्तिर्यग्योनिकैकेंद्रियवनस्पतिकायइव्यपौंडरीकेन जलरुहेणवा औदयिकनाव
वर्तिना वनस्पतिकायपौंडरीकेण सितशतपत्रेण तथा नावे श्रमणेन सम्यग्दर्शनचारित्रवि
नयाध्यात्ममूर्तिना सत्साधुनाऽस्मिन्नध्ययने पौंडरीकाख्ये ऽधिकारइति । गता निक्षेपनिर्धु
क्तिरधुनासूत्रस्पर्शितकर्त्तव्येत्तरवसरः । साच सूत्रे सति नवति । सूत्रंच सूत्रानुगमे सचाव
सरप्राप्तोऽतोऽस्वल्लितादिगुणोपतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (सुयमेथाउसंतेणमित्यादि)
अस्य चानंतरं सह सूत्रेण संबंधोवाच्यः । सचायं । (सेएवमेवं जाणह जमहं नयंता
रोत्ति) तमेव देवं जानीत नयस्य त्रातारं । तद्यथा । श्रुतं मयाऽऽयुष्मता नवतैवमाख्या
तमादिसूत्रेण च सह संबंधोयं । तद्यथा । यद्भगवताख्यातं मया च श्रुतं तदुध्येतेत्या
दि । किं तद्भगवताख्यातमित्याह । इह प्रवचने सूत्रकृत् द्वितीयश्रुतस्कंधे वा । खलुशब्दो
वाक्यालंकारे । पौंडरीकानिधानमध्ययनं पौंडरीकेण सितशतपत्रेणात्रोपमा नविष्यतीति
कृत्वाऽतोस्याध्ययनस्यपौंडरीकमिति नाम कृतं तस्य चायमर्थः । एमिति वाक्यालंकारे । प्र
कृतः प्ररूपितः ॥ १७ ॥ (सेजहत्ति) तद्यथार्थः सच वाक्योपन्यासार्थः । नामशब्दः संज्ञा
वनायां । संज्ञाव्यते पुष्करिणी दृष्टांतः । पुष्कराणि पद्मानि तानि विद्यन्ते यस्यामसौ पु
ष्करिणी स्याद्भवेदेवंचूता । तद्यथा बहुप्रचुरमगाधमुदकं यस्यां सा बहुदका बहुदकप्रचुरा

तथा सीयंतेऽवबध्यंते यस्मिन्नसौ सेयः कर्दमः सयस्यां सा बहुसेया प्रचुरकर्दमा च ब
 दुश्वेतपद्मसद्भावात् स्वहोदकसंज्ञवाच्च बहुश्वेता वा तथा बहुपुष्कला बहुसंपूर्णा प्रचु
 होदकनृतेत्यर्थः । तथा लब्धः प्राप्तः पुष्करिणीशब्दान्वयतयार्थोयया सा लब्धार्थाऽथवाऽऽ
 स्थानमास्था प्रतिष्ठा सा लब्धा यया सा लब्धास्था तथा पौंडरीकाणि श्वेतशतपत्राणि
 विद्यंते यस्यां सा पौंडरीकिणी । प्रचुरार्थेन मत्वर्थोत्पत्तेर्बहुपद्मेत्यर्थः । तथा प्रसादः प्र
 सन्नता निर्मलजलता सा विद्यते यस्याः सा प्रसादिका प्रासादावा देवकुलसन्निवेशा
 स्ते विद्यंते यस्यां समंततः प्रासादिका दर्शनीया शोचना सत्संनिवेशतोऽष्टव्या दर्शन
 योग्या तथाऽनिमुख्ये च सदावस्थितानि रूपाणि राजहंसचक्रवाकसारसादीनि गजमहि
 ममृगयूथादीनि वा जलांतर्गतानि वा करिमकरादीनि वा यस्यां साऽनिरूपेति तथा प्र
 तिरूपाणि प्रतिबिंबानि विद्यंते यस्यां सा प्रतिरूपा । एतदुक्तं नवति । स्वहृत्वात्तस्याः सर्व
 प्रतिबिंबानि समुपलभ्यंते तदतिशयरूपतया वा लोकेन तत्प्रतिबिंबानि क्रियते सा प्र
 तिरूपेति । यदिवा (प्रासादीयादरिसणीयाञ्चनिरूपापडिरूपति) पर्यायास्त्येते चत्वारो
 प्यतिशयरमणीयत्वख्यापनार्थमुपात्ताः ॥ ३ ॥ तस्याश्च पुष्करिण्याः । एमिति वाक्यालं
 कारे । तत्र तत्रेत्यनेन वीप्सापदेन पौंडरीकैर्व्यापकत्वमाह । देशेदेशे इत्यनेन त्वेकैकप्रदे
 शे प्राचुर्यमाह । तस्मिंस्तस्मिन्नित्यनेन तु नास्त्येवासौ पुष्करिण्याः प्रदेशोयत्र तानि न
 संतीति । यदिवा देशेदेशे इत्येतत्प्रत्येकमनिसंबध्यते । तत्रतत्रेति । कोर्थोदेशेदेशे तस्मिंस्त
 स्मिन्निति चार्थोदेशैकदेश इति । यदिवा अत्यादरख्यापनार्थैकार्थान्येवैतानि त्रीण्यपि पदा
 नि । तेषु च पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु बहूनि प्रचुराणि पद्मान्येव वराणि श्रेष्ठानि पौंडरी
 काणि पद्मवरपौंडरीकाणि । पद्मग्रहणं तत्रव्याघ्रव्यवहेदार्थं । पौंडरीकग्रहणं श्वेतशतपत्र
 प्रतिपत्त्यर्थं । वरग्रहणमप्रधाननिवृत्त्यर्थं । तदेवंनूतानि बहूनि पद्मवरपौंडरीकाणि (बुद्ध्य
 ति) उक्तानि प्रतिपादितानि विद्यंत इत्यर्थः । आनुपूर्व्येण विशिष्टरचनया स्थितानि त
 थोद्भूतानि पंकजले अतिलंघ्योपरिव्यवस्थितानि तथा रुचिर्दीप्तिस्तां जांत्याददति रुचि
 लानि सद्दीप्तिमन्ति तथा शोचनवर्णगंधरसस्पर्शवंति तथा प्रसादीयानि अनिरूपाणि प्र
 तिरूपाणि ॥ ३ ॥ तस्याश्च पुष्करिण्याः सर्वतः पद्मावृतायाः । एमिति वाक्यालंकारे । ब
 दुदेशमध्यजागे निरुपचरितमध्यदेशे एकं महत्पद्मवरपौंडरीकमुक्तमानुपूर्व्येण व्यवस्थित
 मुद्धितं रुचिलवर्णगंधरसस्पर्शवत् तथा प्रासादीयं दर्शनीयं अनिरूपतरं प्रतिरूपतरमि
 ति ॥ ४ ॥ सांप्रतमेदेवानंतरोक्तं सूत्र ६यं सद्भावत्तिचणंतीत्यनेन विशिष्टमपरं सूत्र ६यं
 इष्टव्यं । अस्यायमर्थः (सद्भावत्ति) सर्वस्यापि तस्याः पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु यथो
 क्तविशेषणविशिष्टानि बहूनि पद्मानि तथा सर्वस्याश्च तस्याबहुमध्यदेशजागे यथोक्तवि
 शेषणविशिष्टं महदेकं पौंडरीकं विद्यत इति । उक्तयत्रापि चः समुच्चये । एमिति वाक्यालंका

रे ॥ ५ ॥ अथानंतरमेवंनूतपुष्करिण्याः पूर्वस्यादिशः कश्चिदेकः पुरुषः समागत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे तटे स्थित्वा तदेतत्पद्मप्रासादादिप्रतिरूपांतविशेषणकलापोपेतं स पुरुषः पूर्वदिग्नागव्यवस्थितएवमिति वक्ष्यमाणनीत्या वदेत् ब्रूयात् । (अहमंसेति) अहमस्मि पुरुषः । किंनूतः कुशलोहिताहितप्रवृत्तिनिपुणस्तथा पापाक्षीनः पंडितो धर्मज्ञो देशकालज्ञः क्षेत्रज्ञो व्यक्तो बालनावान्निष्क्रांतः परिणतबुद्धिर्मेधावी प्लवनोत्प्लवनयोरुपायज्ञस्तथा बालो मध्यमवयाः षोडशवर्षोपरिवर्ती मार्गस्थः सज्जिराचीर्णमार्गव्यवस्थितस्तथा सन्मार्गज्ञस्तथा मार्गस्थ या गतिर्गमनं वर्तते तथा यत्पराक्रमणं विवक्षितदेशगमनं तज्ज्ञानातीति पराक्रमज्ञः । यदिवा पराक्रमः सामर्थ्यं तज्ज्ञो हमात्मज्ञ इत्यर्थः । तदेवं नूतविशेषणकलापोपेतोऽहमेतत्पूर्वोक्तविशेषणकलापोपेतं पद्मवरपौंडरीकं पुष्करिणीमथं देशावस्थितमहमुत्क्षेपस्यामीति कृत्वेहागतइत्येतत्पूर्वोक्तं तत्प्रीत्योक्त्वाऽसौ पुरुषस्तां पुष्करिणीमनिमुखं क्रामेत् अनिमुखं गच्छेद्यावद्यावच्चासौ तदवतरणानि प्रायेणानिमुखं क्रामेत्तावत्तावच्च । एमिति वाक्यालंकारे । तस्याश्च पुष्करिण्यामहदगाधमुदकं तथा महांश्च सेयः कर्दमस्ततोऽसौ महाकर्दमोदकान्यामाकुलीनूतः प्रह्नीणस्तद्विवेकेन रहितस्त्यक्त्वा तीरं सुखव्यत्ययाद्वा तीरात्प्रह्नीणः प्रच्रष्टोऽप्राप्तश्च विवक्षितं पद्मवरपौंडरीकं तस्याः पुष्करिण्यास्तस्यां वा यः सेयः कर्दमस्तस्मिन्निषण्णो निमग्नश्चात्मानमुद्धर्तुमसमर्थस्तस्माच्च तीरादपि प्रच्रष्टस्तत्स्तीरपद्मयोरंतराल एवावतिष्ठते । यतएवमतः (नोहच्चाएति) नावां कृतटवर्त्यसौ नवति (नोपाराएति) नापि विवक्षितप्रदेशप्राप्त्या पारगमनाय समर्थो नवति । एवमसावुचयच्रष्टोमुक्तमुक्तोलीवदनर्थायैव प्रनवतीत्यर्थं प्रथमः पुरुषएव पुरुषजातः पुरुषजातीयइति ॥ ६ ॥

अहावरे दोच्चे पुरिसजाए अह पुरिसे दक्खिणानु दिसानु आगम्म तं पुष्करिणिं तीसे पुष्करिणीए तीरे छिच्चा पासंति तं महं एगं पणमवर पौंढरीयं अणुपुबुद्धियं पासादीयं जाव पडिरूवं तंच एह एगं पुरिसजा तं पासंति तं पहीणे तीरं अपत्ते पणमवरपौंढरीयं णोहच्चाए णोपारा ए अंतरा पोष्करिणीए सेयंसि णिसन्ने तएणं से पुरिसे तं पुरिसं एवं वयासी अहो एं इमे पुरिसे अखेयन्ने अकुसले अपंढिए अवियत्ते अमेहावी बाले णोमग्गत्ते णोमग्गविकु णोमग्गस्स गतिपरक्कमण्णु जन्नं एस पुरिसे अहंखेयन्ने अहंकुसले जाव पणमवरपौंढरीयं उन्निस्सिस्सामि णो खलु एयं पणमवरपौंढरीयं एवं उन्निस्सेयवं जहा एं

एस पुरिसे मन्ने ॥ ७ ॥ अहमंसि पुरिसे खेयन्ने कुसले पंमिए वियत्ते मेहावी अबाले मग्गहे मग्गविऊ मग्गस्सगतिपरक्कमस्सू अहमेयं पनमवरपोंमरीयं उन्निस्किस्सामित्ति कट्ठु इति वच्चा से पुरिसे अज्जिकमे तं पुक्करिणिं जावजावंचणं अज्जिकमेइ तावतावंचणं महंते उदए महंते सेए पहीणे तीरं अपत्ते पनमवरपोंमरीयं णोहच्चाए णोपाराए अंतरा पोक्करिणीए सेयंसि णिसन्ने दोच्चे पुरिसजाते अहावरे तच्चे पुरिस जाते अह पुरिसे पत्तिमाउ दिसाउ आगम्म तं पुक्करिणिं तीसे पुक्करिणी ए तीरे छिच्चा पासंति तं एगं महं पनमवरपोंमरीयं अणुपुबुद्धियं जाव प डिरूवं ते तच्च दोन्नि पुरिसजाते पासंति पहीणे तीरं अपत्ते पनमवरपोंमरीयं णोहच्चाए णोपाराए जाव सेयंसि णिसन्ने तएणंसे पुरिसे एवं वया सी अहो एं इमे पुरिसा अखेयन्ना अकुसला अपंमिया अवियत्ता अ मेहावी बाला णोमग्गहा णोमग्गविऊ णोमग्गस्सगतिपरक्कमस्सू जन्नं एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पनमवरपोंमरीयं उन्निस्किस्सामो नोय खलु एयं पनमवरपोंमरीयं एवं उन्निस्केतवं जहाणं एए पुरिसा मन्ने अह मंसि पुरिसे खेयन्ने कुसले पंमिए वियत्ते मेहावी अबाले मग्गहे मग्ग विऊ मग्गस्सगतिपरक्कमस्सू अहमेयं पनमवरपोंमरीयं उन्निस्किस्सामित्ति कट्ठु इतिवच्चा सेपुरिसे अज्जिकमे तं पुक्करिणिं जाव जावंचणं अज्जिकमे तावतावंचणं महंते उदए महंते सेए जावअंतरा पोक्करिणीए सेयंसि णि सन्ने तच्चे पुरिसजाए ॥ ८ ॥ अहावरे चउहे पुरिसजाए अह पुरिसे उत्तराउ दिसाउ आगम्म तं पुक्करिणिं तीसे पुक्करिणीए तीरे छिच्चा पासंति तं महं एगं पनमवरपोंमरीयं अणुपुबुद्धियं जावपडिरूवं ते तच्च तिन्नि पुरिस जाते पासंति पहीणे तीरं अपत्ते जाव सेयंसि णिसन्ने तएणं से पुरिसे ए वं वयासी अहो एं इमे पुरिसा अखेयन्ना जावणोमग्गस्सगतिपरिक्कम स्सू जन्नं एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पनमवरपोंमरीयं उन्निस्किस्सामि

णो खलु एयं पञ्चमवरपौंमरीयं एवं उन्निकेयवं जहाणं एते पुरिसा मन्ने अहमं
सिपुरिसे खेयन्ने जाव मग्गस्सगतिपरक्कमस्सु अहमेयं पञ्चमवरपौंमरीयं उन्नि
स्किस्सामिति कट्ठु इतिवच्चा से पुरिसे तं पुस्करिणिं जावजावंचणं अजिक्कमे
ताव तावंचणं महंते उदए महंते सेए जाव णिसन्ने चउठे पुरिसजाए ॥ ९ ॥

अर्थ— (अहावरे के०) अथ हवे प्रथम पुरुष अनंततर (दोच्चेपुरिसजाए के०)
बीजो पुरुष जात कहेठे (अहपुरिसेके०) अथ हवे ए बीजो पुरुष (दक्खिणाउदिसाउ
आगम्म के०) दक्खिण दिशा थकीआव्यो (तंपुस्करिणिके०) ते पुष्करणीने विषे (ती
सेपुस्करिणीएतीरेच्छिच्चा के०) ते पुष्करणीने कांठे उजो रहीने (तंमहंएगंपञ्चमवरपौंमरी
यंके०) ते महोठो प्रधान पौंमरीक कमलने (पासंतिके०) दीठो ते कमल केवोठे तो
के अणुपुबुच्चियं पासादीयं जावपडिरुवं) इत्यादिक पूर्ववत् शोचार्थे करी सहित ठे (तं
के०) त्यां ते पुरुषे (एउके०) अंहीया (एगंपुरिसजातंपासंतिके०) एक पुरुष जा
त दीठो (तंपहीणेतीरेके०) ते पुरुष वावडीना काठाथी चष्ट (पञ्चमवरपौंमरीयंके०)
प्रधान पुंमरीक कमलने (अपत्तेके०) अण पाम्यो थको (णोहच्चाएके०) वावडीनो
बीजो कांठो अणपाम्यो (णोपाराएके०) कमल उद्धरवाने पण असमर्थ (अंतरापोक
रिणीएके०) पुष्करणीने विचालें (सेयंसिके०) कादवमांहे (णिसन्नेके०) खुतोठे (तए
एणंसेपुरिसेके०) तेवार पढी ते पुरुष (तंपुरिसंके०) ते कादवमां खुचेला पुरुष प्रत्ये (ए
वंवयासीके०) एम कहेवा लागो के (अहोणंइमेपुरिसेके०) अहो हे पुरुष अखेयन्ने
अकुसले अपंमिए अवियत्ते अमेहावी बाले णोमग्गठे णोमग्गविक णोमग्गस्स गति
परक्कमस्सु ए नव पदनुं अर्थ सुजजठे (जन्नंएसपुरिसेके०) जे कारणे ए पुरुष पोता
ना आत्माने (अहंखेयन्नेके०) हुं खेदङ्गुं (अहंकुसलेके०) हुंकुसलुं (जावपञ्चम
वरपौंमरीयंउन्निस्किस्सामिके०) इत्यादिक जाणतो यावत् प्रधान पुंमरीक कमल हुं उ
द्धरीश एवा जावे अहीं आव्यो परंतु (णोखलुएयंपञ्चमवरपौंमरीयं के०) निश्चं थकी पुं
मरीक कमल उद्धरी शक्यो नथी अने कादवमांज खुतोठे (एवंउन्निकेयवं जहाणंएसपुरि
सेमन्नेके०) जेम तेपुरुष पोताने महोठो माह्यो मानीने कमल उद्धरवा गयो तेज विधिये
ए बीजो पुरुष पण पोताने माने ॥ ७ ॥ (अहमंसिपुरिसेके०) हुं पुरुष खेयन्ने कुसले पंमिए
वियत्ते मेहावी अवाले मग्गठे मग्गविक मग्गस्सगतिपरिक्कमस्सु इत्यादिक पोतामां मा
ह्या पणो मानतो (अहमेयंके०) हुं ए (पञ्चमवरपौंमरीयंउन्निस्किस्सामितिके०) प्रधान पुं
मरीक कमलने उद्धरीश (कट्ठुके०) एमकरी (इतिवच्चा के०) एवुं कहीने (सेपुरिसे

के०) ते पुरुष (अजिक्कमेतंपुस्करिणिके०) ते पुष्करणीमां चाव्यो (जावजावंचणंअजिक्कमेइके०) जेम जेम ते कमल सामो आवीने मांहे प्रवेश कखो (तावतावंचणं के०) तेमतेम (महंतेउदएके०) उंमापाणी मांहे (महंतेसेएके०) महोटा कादवमां हे खूतो (पहीणेतीरंके०) वाव्यनातीर थकी पण त्रष्ट थयो (अपत्तेपउमवरपोंदरीयं के०) अने प्रधान पुंमरीक कमलने पण अण पाम्यो (णोहच्चाएके०) एक कांठा थकी त्रष्ट (णोपाराएके०) अने बीजा कांठाने पण नपाम्यो तथा कमल पण उदरी नशक्यो (अंतरापोस्करिणीएके०) पुष्करणीने विचाले ज (सेयंसिके०) कादव मांहे (एिसन्ने के०) खूची रह्यो (दोच्चेपुरिसजातेके०) एटले बीजो पुरुष जात कह्यो. ॥ अथ हवे ए बीजो पुरुष कह्यानंतर त्रीजो पुरुष कहेते ए त्रीजो पुरुष पश्चिमदिशा थकी आवी पुष्करणीने कांठे उजो रहीने आगला पुरुषनी पेरे समस्त वचन बोली कमल उदरवाने अर्थे पुष्करणीमां प्रवेश कखुं पण ते कमलने उदरी नशक्यो पोते पुष्करणीने अंतराले पाणी अने कादव मांहे खूतो एटले त्रीजो पुरुष जात कह्यो ॥ ७ ॥ हवे चोथो पुरुष उत्तर दिशा थकी आवीने पुष्करणीने तीरे उजो रही आगला त्रण पुरुषनी रीतेज वचन बोली तेमनी पेरेज कमल उदरवाने पुष्करणी मांहे प्रवेश कखो परंतु तेपण कमल उदरी नशक्यो अने वाव्यने अंतरालें ते त्रण पुरुषोनीपेरे कादव मांहेज खूची रह्यो एटले चोथो पुरुष जात कह्यो ॥ ए ॥

॥ दीपिका—अथापरोक्षितीयः पुरुषजातः पुरुषइति । अथ कश्चित्पुरुषोदक्षिणदिग्ना गादागत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे स्थित्वा पश्यति पद्मं तीरस्थश्च तं पूर्वस्थितं पुरुषमेकं पश्यति । तीराद्त्रष्टं पद्ममप्राप्तं उजयत्रष्टं दृष्ट्वा सदितीयः पुरुषस्तमेव वदेत् अहोखेदे ! एं वाक्यालंकारे । योयं कर्दमे निमग्नः पुरुषः सोखेदज्ञोऽकुशलोऽपंडितोऽव्यक्तोमेधावी बालोन मार्गस्थोनोमार्गज्ञोनोमार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः । यस्मादेवपुरुषः कुशलस्त्युक्त्वा पद्ममुत्क्षेप्यामीत्येवं प्रतिज्ञां कृतवान् । नचैतत् पद्ममेवमुत्क्षेप्यं यथायं पुरुषोमन्यतइति जावः । शेषं सुगमं ॥ ७ ॥ ततः (अहमंसीत्यादि) अहमेवास्य पुंडरीकस्योत्क्षेपणे कुशलइतिजावः । शेषं सुगमं (अहावरेतच्चेत्ति) सुगमं । ॥ ७ ॥ (अहावरेचउच्चेत्ति) सुगमं ॥ ए ॥

॥ टीका—अथ प्रथमपुरुषादनंतरमपरोक्षितीयः पुरुषजातः पुरुषइति । अथवेति वाक्योपन्यासार्थे । अथ कश्चित्पुरुषोदक्षिणदिग्नागादागत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च पुष्करिण्यास्तीरे स्थित्वा तत्रस्थश्च पश्यति । महदेकं पद्मवरपौंडरीकमानुपूर्व्येण व्यवस्थितं प्रासादीयं यावत्प्रतिरूपमत्र चास्मिंश्च प्रतीते तीरे व्यवस्थितस्तंच पूर्वव्यवस्थितमेकं पुरुषं

पश्यति । किंनूतं । तीरात्परिच्रष्टमनवाप्तपद्मवरपौंडरीकमुजयत्रष्टमंतरालएवावसीदंतं च
 दृष्ट्वा तमेवमवस्थं पुरुषं ततोसौ द्वितीयः पुरुषस्तं प्राक्तनं पुरुषमेवं वदेत् ॥ अहोइति
 खेदे । सर्वत्र एमिति वाक्यालंकारे । दृष्टव्योयोयं कर्दमे निमग्नः पुरुषः सोखेदज्ञोऽकुशलोऽ
 पंडितोव्यक्तोमेधावी बालोनमार्गस्थोनोमार्गज्ञोनोमार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः । अकुशलत्वा
 दिके कारणमाह । यद्यस्मादेषपुरुषएतत्कृतवान् । यद्यहं खेदज्ञः कुशलइत्यादि जणित्वा
 पद्मवरपौंडरीकमुत्क्षेपस्यामीत्येवं प्रतिज्ञातवान् । नचैतत्पद्मवरपौंडरीकमेवमनेन प्रकारेण
 यथाऽनेनोत्क्षेपुमारब्धं नैवमुत्क्षेप्यं यथायं पुरुषोमन्यतइति ॥ ७ ॥ ततोहमेवा स्योत्क्षेप
 णो कुशलइति दर्शयितुमाह । (अहमंसीत्यादि) जावदोच्चेपुरिसाजाएत्ति । सुगमं ॥ ८ ॥
 तृतीयं पुरुषमधिकृत्याह । (अहावरेतच्चेइत्यादि) सुगमं यावच्चतुर्थः पुरुष जातइति ॥ ९ ॥

अहं निस्कू लूहे तीरघी खेयन्ने जाव परक्रमसू अन्नतराउ दिसाउ वा
 अणुदिसाउ वा आगम्म तं पुस्करिणिं तीसे पुस्करिणीए तीरे षिच्चा पा
 संति तं एगं महंतं पउमवरपौंढरीयं जावपडिरूवं ते तह चत्तारि पुरि
 सजाए पासंति पहीणे तीरं अपत्ते जाव पउमवर पौंढरीयं णोहच्चाए
 णोपाराए अंतरापुस्करिणीए सेयंसि णिसन्ने तएणं से निस्कू तं एवं
 वयासी अहो एं इमे पुरिसा अखेयन्ना जाव णो मग्गस्स गति
 परक्रमसू जन्नं एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पउमवरपौंढरीयं
 उन्निस्किस्सामो णो खलु एयं पउमवरपौंढरीयं एयं उन्निखेतवं जहा
 णं एते पुरिसा मन्ने अहमंसि निस्कू लूहे तीरघी खेयन्ने जाव मग्ग
 स्स गतिपरक्रमसू अहमेयं पउमवरपौंढरीयं उन्निस्किस्सामिति कट्ट
 इतिवच्चा से निस्कू णो अनिकमे तं पुस्करिणिं तीसे पुस्करिणीए
 तीरे षिच्चा सद्धं कुळा उप्पयाहि खलु जो पउमवरपौंढरीया उप्पया
 हि अहसे उप्पति ते पउमवरपौंढरीए ॥ १० ॥ किट्टिए नाए सम
 णाउसो अट्ठे पुण से जाणितवे चवति चंतैति समणं जगवं महावीरं
 बह्वे निग्गंथाय निग्गंथीउय वंदंति नमंसंति वंदेत्ता नमंसित्ता
 एवं वयासि किट्टिए नाए समणाउसो अट्ठं पुण से ए जाणामो स
 मणाउसोत्ति समणे जगवं महावीरे तेय बह्वे निग्गंथेय निग्गंथीउय आ

संतैता एवं वयासी हं जोसमणाउसो ते आइस्काभि विजावेमि किट्टेमि
पवेदेमि सअणं सहेउं सनिमित्तं जुज्जोचुज्जो उवदंसेमि सेवेमि ॥ ११ ॥

अर्थ—(अहंके०) हवे चोथा पुरुष नंतर पांचमो पुरुष कहेते ते केवोते तोके (जि
स्कू के०) निहण शील पचन पाचनादिक सावधानुष्ठान रहित निर्दोष आहार जो
जी (जूहे के०) राग द्वेष रहित (तीरछी के०) संसार समुदना तीरनो अर्थी (खेयन्ने
के०) खेदज्ञ एटले समस्त जीवोना खेदनो जाए (जावपरक्कमसू के०) यावत् मा
र्गनी गतिना पराक्रमनुं जाए अंही बीजो आगलनो वर्णन सर्व करवो एवो जाए पुरु
षते (अन्नतराउदिसाउवाअणुदिसाउवा के०) अन्य कोइएक दिशा थकी अथवा वि
दिशा थकी (आगम्म के०) आवीने (तंपुस्करिणि के०) ते पुष्करणी (तीसेपुस्करि
णीएतीरेच्छा के०) ते पुष्करणीने कांते रहीने (तएंगमहंतंपउमवरपोंमरीयंके०) ते
एक महोदुं प्रधान पुंमरीक कमलने (पासंति के०) दीगो (जावपडिरूवं के०) ते क
मल ज्यांलगे प्रतिरूप सुधी पूर्वे वर्णन करेलुंते तेवो कमल दीगो (तेतच्चत्तारिपुरिसजा
एपासंति के०) तेणे त्यां चार पुरुषजात पूर्वोक्त चारदिशाना आवेला दीगो ते चारे पु
रुष (पहीणेतीरं के०) वाव्यना तीर थकी चष्ट अने (अपत्तेजावपउमवरपोंमरीयंणो
हच्चाएणोपाराए के०) पुंमरीक कमलने पण यावत् नथी पास्या (अंतरापुस्करिणीएके०)
वाव्यने विचाले (सेयंसि के०) कादव मांहे (णिसन्ने के०) खुताळे तेने देखीने (तएणंसे
जिस्कू के०) तेवार पढी ते जिहु साधु (तं के०) ते चार पुरुषोने (एवंवयासि के०) एम
बोव्यो (अहोणंइमेपुरिसा के०) अहो ए पुरुष बापडा (अखेयन्ना के०) अखेदज्ञ (जाव
णोमग्गस्सगतिपरक्कमसू के०) यावत् मार्गनी गतिना पराक्रमना अजाण (जन्नंएतेपु
रिसाके०) जेम ए पुरुष (एवंमन्नेके०) एम जाणे जे (अम्हेतंपउमवरपोंमरीयंउस्मिक्कि
स्साम्मो के०) अमे ए कमल उदरी सुं तेवा विधियें उदरवाने अर्थें गया परंतु (णोख
लु के०) निश्चें थकी नहीज (एयंपउमवरपोंमरीयंके०) ए पोंमरीक कमलने (एयंउन्निस्केत
वं के०) एम उदरी शके नही (जहाणंएतेपुरिसामन्ने के०) जेम ए चार पुरुष जाणे
ते ते विधियें कमल उदरी शकाय नही (अहमंसिजिस्कुजूहे के०) जेमाटे हुं साधु
राग द्वेष रहित (तीरछी के०) संसारना तीरनो अर्थी (खेयन्नेके०) खेदज्ञ (जावमग्ग
स्सगतिपरक्कमसूके०) यावत् मार्गनी गतिना पराक्रमनुं जाए (अहमेयंपउमवरपों
मरीयंउस्मिक्किस्सामित्ति के०) हुं ए पुंमरीक कमल निश्चें थकी उदरीश (कट्टु के०) एम
करीने (इतिवच्चा के०) एवं वचन कहीने (सेजिस्कु के०) तेसाधु (णोअजिक्कमे तं पुस्क

रिणिं के०) ते पुष्करणी मांहे पेतो नहीं (तीसेपुस्करिणीएतीरेछिच्चा के०) ते पुष्करणीने कांठे रहीनेज (सदंकुळा के०) शब्द करेठे (उप्पयाहिखलुनोपउमव पोंमरीयाउप्पयाहि के०) अहोपुंमरीक कमल ए पुष्करणी मांहेथी उपडीने बाहेर आव बाहेर आव एम बे वार कह्यो (अहसेउप्पतितेपउमवरपोंमरीएके०) हवे ते पुंमरीक कमल त्यांथी उपड्यो ॥१०॥ (किट्टिए के०) हवे ए दृष्टांत देखाडीने (नाएसमणाउसोके०) श्रीमहावीर देव शिष्य आगळे अंतर नाव मेजवेठे के अहो आयुष्यमंत श्रमण महात्मा उ तमने ए दृष्टांत कह्यो तेना (अछे के०) अर्थने (पुण के०) वली (से के०) ते (जाणितवे जवति के०) जाणोठो एम कहे थके तेवारे (जंतेति के०) हे जगवान् एवो शब्द कह्हीने (समणंजगवंमहावीरं के०) तपस्वी जगवंत श्रीमहावीरदेवने (बहुवेनिग्गंथाय के०) घणानिग्रंथ (निग्गंथीउयवंदंति के०) घणी साधवी ते श्रीमहावीर देवने वांढे (नमंसंति के०) नमस्कार करे (वंदेत्ता के०) वंदना करीने (नमंसिक्का के०) नमस्कार करीने (एवंवयासि के०) एम बोल्या (किट्टिएनाएसमणाउसो के०) के हे जगवंत श्रमणआयुष्यमंत तमे जे दृष्टांत कह्यो तेना (अछं के०) अर्थने (पुण के०) वली (से के०) ते (एजाणामो के०) अमे नथी जाणता तेवारे श्रीमहावीर देव (समणाउसोत्ति के०) हे श्रमणो आयुष्यमंत साधुउ एवो शब्द कह्हीने (समणेज गवंमहावीरं के०) श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देव (तेयबहुवेनिग्गंथेय के०) ते घणा निग्रंथ (निग्गंथीउय के०) घणी साधवीने (आमंत्तेता के०) आमंत्रण करीने (एवंवयासी के०) एम कहेठे (हंनोसमणाउसोते के०) अहो साधुउ तमे पुठ्यो ते (आइस्कामि के०) हुं तमने कहुंहुं (विजावेमि के०) प्रगटार्थ कहुंहुं (किट्टेमि के०) तेना पयाय कहुंहुं (पवेदेमिके०) हेतु दृष्टांते करी तमारे चित्तने सुगम थाय तेम कहुंहुं (सय्यं के०) अर्थ सहित (सहेउंके०) हेतुये सहित (सनिमित्तंके०) कारण सहित (उज्झोउज्झो के०) वली वली (उवदंसेमिके०) देखाडीश (सेवेमिके०) ए हुं कहुंहुंते तमे सांजलो ॥११॥

॥ दीपिका—अथ पंचमं पुरुषमाश्रित्याह । अथ निक्षुर्निर्दोषाहारनोजी रूक्षोरागवे परहितस्तीरार्थी संसाराब्धितीराजिलापी । खेदङ्गइत्यादिविशेषणानि पूर्वं व्याख्यातानि । यावन्मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः सचान्यतरस्यादिशोवा आगत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे स्थित्वा तन्महदेकं पद्मवरपौंडरीकं पश्यति तांश्चतुरः पुरुषान्पश्यति पंकनीरमग्रान् । दृष्ट्वा च सनिक्षुरेवं वदेत् अहो इमे चत्वारोपि पुरुषाअक्षेत्रज्ञाअकुशलान मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञाः । यस्मात्ते पुरुषाएवं ज्ञातवन्तोयथा वयं पुंडरीकमुन्निक्षेपस्यामउत्खनियामः । नच तत्पुंडरीकमेवमुत्क्षेप्यं यथैते मन्यन्ते । किंतु अहमस्मि निक्षुरूक्षोयावन्मार्गस्य ग

तिपराक्रमज्ञोऽहमेवैतत्पुंडरीकमुत्खनिष्यामीत्युक्त्वा सनिह्नुर्नातिक्रामेत्तां पुष्करिणीं न प्रविशेत्तस्यास्तीरे स्थित्वा तटस्थएव शब्दं कुर्यात् । तद्यथा । उत्पत हेपुंडरीक उत्प त इति शब्दश्रवणात्तदुत्पतितं पुंडरीकं ॥ १० ॥ दार्ष्टीतिकं योजयन् श्रीवीरः शिष्याना ह । कीर्तिते कथिते ज्ञाते दृष्टांते हेश्रमणाध्यायुष्मंतोऽर्थः पुनरस्य ज्ञातव्यो नवति नव जिः । एवमुक्ते जगवता बहवो निग्रंथानिग्रंथ्यश्च श्रमणं जगवंतं महावीरं वंदंति कायेन नमस्यंति शब्दैः स्तुवंति । वंदित्वा नमस्कृत्वाच एवं वदेयुः । तद्यथा । कीर्तितं ज्ञातमु दाहरणं जगवता । अर्थे पुनरस्य न जानीमस्ति पृष्टो जगवान् तान् बहून्निग्रंथादीनेवं व देत् । हंतेति आमंत्रणे । हेश्रमणाध्यायुष्मंतो यद्भवज्जिरहं पृष्टस्तदाख्यामि आविर्जावयामि प्रकटयामि कीर्तयामि पर्यायैः प्रवेदयामि हेतुदृष्टांतैः । एकार्थिकान्येव वा एतानि कथमाख्यामीत्याह । सार्थः सहेतुरन्वयव्यतिरेकरूपः कारणं कार्यसाधनं तेन युतं नू योनूय उपदर्शयामि ॥ ११ ॥

॥ टीका—सांप्रतमपरं पंचमं तद्विलक्षणं पुरुषजातमधिकृत्याह । (अहनिस्कूलहे इत्यादि) अथेत्यानंतर्ये । चतुर्थपुरुषादयमनंतरः पुरुषस्तस्यामूनि विशेषणानि । निह्नु एशीलो निह्नुः पचनपाचनसावद्यानुष्ठानरहिततया निर्दोषाहारजोजी तथा रूक्षो रागद्वेष रहितः । तौहि कर्मबंधहेतुतया स्निग्धौ । यथाहि स्नेहाजावाइजोन लगति तथा राग द्वेषाजावात्कर्मरेणुर्नलगत्यतस्तद्विहितोरूक्षइत्युच्यते । तथा संसारसागरस्य तीरार्थी त था क्षेत्रज्ञः खेदज्ञोवा । पूर्वं व्याख्यातान्येव विशेषणानि । यावन्मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः सचान्यतरस्यादिशोनुदिशोवाऽऽगत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे स्थित्वा समंतादवलोक ये द्वा बहुमध्यदेशजागे तन्महदेकं पद्मवरपौंडरीकं पश्यति तांश्चतुरः पुरुषान् पश्यति यत्र च व्यवस्थितानिति । किंनूतांस्त्यक्ततीरानप्राप्तपद्मवरपुंडरीकान् पंकजलावमग्नान् पुनस्तीरमप्यागंतुमसमर्थान् दृष्ट्वाच तांस्तदवस्थान् ततोसौ निह्नुरेवमिति वक्ष्यमाण नीत्या वदेत् । तद्यथा । अहो इति खेदे एमिति वाक्यालंकारे । इमे पुरुषाश्चत्वारोपि अखे दज्ञायावन्नो मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञायस्मात्ते पुरुषा एवं ज्ञातवंतो यथा वयं पद्मवरपौंडरीक मेवमनेन प्रकारेण यथैते मन्यंते तथोत्क्षेप्तव्यं । अपि त्वहमस्मिन् निह्नु रूपो यावज्जति पराक्रमज्ञ एतज्जुणविशिष्टोऽहमेतत्पौंडरीकमुत्क्षेप्यामि उत्खनिष्यामि समुद्धरिष्यामीत्ये वमुक्त्वाऽसौ नातिक्रामेत् तां पुष्करिणीं न प्रविशेत् । तत्रस्थएव यत्कुर्यात्तद्वर्त्तयति । तस्यास्तीरे स्थित्वा तथाविधं शब्दं कुर्यात्तद्यथा ऊर्ध्वमुत्पतोत्पत । खलुशब्दोवाक्यालंका रे । हे पद्मवरपौंडरीक तस्याः पुष्करिण्यामध्यदेशात्त्वमुत्पतोत्पत । अथ तद्वदश्रवणा नंतरं तदुत्पतितमिति ॥ १० ॥ तदेवं दृष्टांतं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकं दर्शयितुकामः श्रीमन्म

हावीरवर्धमानस्वामी स्वशिष्यानाह । कीर्तिते कथिते प्रतिपादिते मयास्मिन् ज्ञाते उदाहरणे श्रमणाध्यायुष्मंतोऽर्थः पुनरस्य ज्ञातव्यो नवति नवज्जिरेतदुक्तं नवति । नास्योदाहरणस्य परमार्थं यूयं जानीथैवमुक्ते नगवता ते बहवो निग्रंथानिग्रंथ्यश्च तं श्रमणं नगवंतं महावीरं ते निग्रंथादयो वदन्ति कायेन नमस्यन्ति तत्प्रवृद्धैः शब्दैः स्तुवंति वंदित्वा चैवं वक्ष्यमाणं वदेयुः । तद्यथा । कीर्तितं प्रतिपादितं ज्ञातमुदाहरणं नगवता अर्थं पुनरस्य न सम्यक् जानीमस्त्येवं पृष्ठो नगवान् श्रमणो महावीरस्तान्निग्रंथादीनेवं वदेत् । हन्तेति संप्रेषणे । हे श्रमणाध्यायुष्मंतो यन्न वज्जिरहं पृष्ठस्तत्सोपपत्तिकमाख्यामि नवतां तथा विजावया व्याविर्जावयामि प्रकटार्थं करोमि तथा कीर्तयिष्यामि पर्यायकथनद्वारेणेति । तथा प्रवेदयामि प्रकर्षेण हेतुदृष्टांतैश्चित्तसंततावारोपयामि । अथ चैकार्थिकानि चैतानि कथं प्रतिपादयामीति दर्शयति । सहाय्येन दार्ष्टान्तिकेन सार्थः वर्ततइति पुष्करिणीदृष्टांतस्तं तथा सह हेतुना अन्वयव्यतिरेकरूपेण वर्ततइति सहेतुस्तं तथानूतमार्गं प्रतिपादयिष्यामि यथा ते पुरुषा अप्राप्तप्रार्थितायाः पुष्करिणीकर्दमे दुरुत्तारं निमग्ना एवं वक्ष्यमाणा स्तीर्थिका अपारगाः संसारसागरस्य तत्रैव निमज्जन्तीत्येवंरूपोर्थः सोपपत्तिकः प्रदर्शयिष्यते । तथा सह निमित्तेन उपादानकारणेन सहकारिकारणेन वा वर्ततइति सनिमित्तं सकारणं दृष्टांतार्थं नूयोऽपरैर्हेतुदृष्टांतैरुपदर्शयामि सोहं सांप्रतमेव ब्रवीमि शृणुत यूयमिति ॥ १ ॥

लोयंच खलु मए अप्पाहट्ठु समणानसो पुष्करिणीबुइया कम्मंच खलु मए अप्पाहट्ठु समणानसो सेउदए बुइए कामजोगेयं खलु मए अप्पाहट्ठु समणानसो से सेए बुइए जण जाणावयंच खलु मए अप्पाहट्ठु समणानसो तेवहवे पठमवरपोढरीए बुइए रायाणंच से खलु मए अप्पाहट्ठु समणानसो से एगे महंपठमवरपोढरीए बुइए अन्नउठियाय खलु मए अप्पाहट्ठु समणानसो ते चत्तारिंपुरिसजाया बुइया धम्मंच खलु मए अप्पाहट्ठु समणानसो से जिक्खू बुइए धम्मतिवंच खलु मए अप्पाहट्ठु समणानसो सेतीरे बुइए धम्मकहंच खलु मए अप्पाहट्ठु समणानसो से सहे बुइए निवाणंच खलु मए अप्पाहट्ठु समणानसो से उप्पाए बुइए एवमेयंच खलु मए अप्पाहट्ठु समणानसो से एवमेयं बुइयं ॥ १९ ॥

अर्थ—खलु इति वाक्यालंकारे (लोयंचमएके०) एलोक जे मनुष्य खेत्र ते में (अप्पाहट्ठु के०) पोता थकी जाणीने (समणानसो के०) अहोआयुष्मंत श्रमणो (पुष्करिणीबुइयाके०) पुष्करणी कही अने (कम्मंचखलुमएके०) अष्ट प्रकारना कर्म ते

में (अप्याहट्टुके०) पोतायकी जाणीने (समणाउसोके०) हेसाधुउ (सेउदएके०) ते पाणी (बुइएके०) कह्यो (कामनोगेयंके०) कामनोगने खलुइति वाक्यालंकारे (मएके०) में (अप्याहट्टुके०) पोता यकी जाणीने (समणाउसोके०) हेसाधुउ (सेके०) तेने (सेएके०) कर्दम (बुइएके०) कह्यो जेकर्दममांहे खुता यका जीव पोते पोताने उररी नशके अने (जएके०) सामान्यलोक ते (जाणवयंचके०) जनपद एटले आर्य देशना उपना एवा अनेक लोक तेने (खलु मएके०) में निश्चेकरी (अप्याहट्टुके०) पोतायकी जाणीने (समणाउसोके०) हे आयुष्यमंत श्रमणो (तेबहवेके०) तेवा घणा एक (पउमवरपोंमरीएबुइएके०) पद्मकमलो कह्या तथा (रायाणंचसेखलुमएअप्याहट्टुसमणाउसोके०) राजा जे सामान्य लोकना अधिपति केवायडे तेने में पोता यकी जाणीने हे श्रमणो (एगेमहंपउमवरपोंमरीएबुइएके०) एक महोटुं पुंमरीक कमल कह्यो अने जे (अन्नउब्धियायके०) अन्यतीर्थिक क्रियावादि अक्रियावादि प्रमुख (तेके०) तेने (खलुमएअप्याहट्टुसमणाउसोके०) में पोता यकी जाणीने हे श्रमणो (चत्ता रिपुरिसजायाबुइया के०) चार पुरुष जात कह्या तेउ राजारूपमहोटो कमल तेने उरवाने असमर्थ कह्या अने (धम्मंचखलुमएअप्याहट्टुसमणाउसोसेनिखूबुइएके०) जे श्रुतचारित्ररूप धर्म तेने में पोता यकी जाणीने हे श्रमणो निहु एटले अणगार कह्यो जेमां पुंमरीक कमलरूप राजाने उरवानी समर्थाइ कही (धम्मतिठंचखलुमएअप्याहट्टुसमणाउसो सेतीरेबुइएके०) तथा जे धर्मतीर्थते निश्चे में पोता यकी जाणीने तीर एटले कांठो कह्यो (धम्मकहंचखलुमएअप्याहट्टुसमणाउसोसेसदेबुइएके०) तथा जे धर्म कथा ते निश्चे में पोता यकी जाणीने हे श्रमणो तेने में शब्द कह्यो (निवाणंचखलुमएअप्याहट्टुसमणाउसोसेउप्याएबुइएके०) तथा जे मोक्षपद ते निश्चे में पोता यकी जाणीने हे श्रमणो तेने में कमलनो उरवो कह्यो (एवमेयंच के०) ए पूर्वोक्त सर्व लोकादिकपदार्थ ते खलु शब्दवाक्यालंकारें (मएके०) में (अप्याहट्टुके०) आप यकी जाणीने (समणाउसो के०) हे श्रमणो आयुष्यमंतो (सेएवमेयंबुइयंके०) तेने पुष्करणी कमल प्रमुख एरीते में कह्या एटले सामान्य प्रकारें दृष्टांत कह्यो हवे विशेष यकी राजा उरणादिकनाव कहेडे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—लोकं मनुष्यक्षेत्रं । चशब्दः समुच्चये । खलुर्वाक्यालंकारे । मया (अप्याहट्टुति) आत्मनि आहत्य व्यवस्थाप्य अथवा आत्मना स्वयमाहत्या ज्ञात्वा न परोपदे शतः सा पुष्करिणी उक्ता । कर्म चाष्टप्रकारं खलु मयात्मनि आहत्य आत्मना वा आहत्य हे श्रमण आयुष्मन् तदुदकमुक्तं पुंमरीकोत्पत्तिकारणं । कामज्ञारूपा जोगामदन

व्यापाराः । सकर्दमः । यथा पंकेमग्नमात्मानमुद्भूतं दुःशक्यं । एवंविषयेष्वपीति विषय
पंकयोः साम्यं । जनं सामान्यलोकं जानपदा आर्यदेशजातास्तानाश्रित्य तानिबहूनि पुं
डरीकाणि उक्तानि राजानं चक्रवर्त्यादिकमाश्रित्य पद्मवरपुंडरीकमुक्तं । अन्यतीर्थिकानाश्रि
त्य ते चत्वारः पुरुषाउक्ताः । तेषां राजपुंडरीकोद्भरणे सामर्थ्यानावाधर्मं चाऽऽत्मन्याश्रित्य
सजिह्वरुक्तः । तस्यैव राजपुंडरीकोद्भरणेसमर्थत्वात् धर्मतीर्थं च खट्वाश्रित्य मया तत्ती
रमुक्तं धर्मदेशनां चाश्रित्य मया सजिह्वोः संबन्धी शब्दउक्तः । निर्वाणं मोक्षं चाश्रित्य पुं
डरीकस्योत्पातउक्तः । एवमेतद्भोकादिकं च खट्वात्मन्याश्रित्य मया श्रमणायुष्मन् से ए
तत्पुष्करिण्यादिकं दृष्टान्तत्वेन किंचित्साधर्म्यादेवमुक्तं ॥ १२ ॥

॥ टीका—तदधुना जगवान् पूर्वोक्तस्य दृष्टान्तस्य यथास्वं दाष्टीतिके दर्शयितुमाह ॥
(लोगंचेत्यादि) लोकमिति मनुष्यक्षेत्रं । चशब्दउत्तरापेक्षया समुच्चयार्थः । खलुरिति
वाक्यालंकारे । मयेत्यात्मनिर्देशः । योऽयं लोकोमनुष्याधारस्तमात्मन्याहत्य व्यवस्थाप्य
अपाहत्य वा आयुष्मन् श्रमण आत्मनावा मयाऽऽहत्य न परोपदेशतः सा पुष्करिणी प
द्माधारनूतोक्ता । तथा कर्म चाष्टप्रकारं यद्वलेन पुरुषपौंडरीकाणि नवंति । तदेवंनूतं क
र्म मयात्मन्याहत्य आत्मनावा आहत्यअपाहत्य वा । एतदुक्तं नवति । हे श्रमण आयु
ष्मन् सर्वावस्थानां निमित्तनूतं कर्माश्रित्य तदुदकं दृष्टान्तत्वेनोपन्यस्तं कर्मचात्र दाष्टी
तिकं नविष्यति । तत्रेहामदनकामाः शब्दादयोविषयास्ते एव जुज्यंतइतिजोगाः । यदि
वा कामाऽज्ञारूपामदनकामास्तु जोगास्तान् मयात्मन्याहत्य सेयः कर्दमोऽनिहितस्तथा
पंके निमग्नोदुःखेनात्मानमुद्भृत्येवं विषयेष्यासक्तोनात्मानमुद्भृतुमलमित्येतत्कर्दमविष
ययोःसाम्यमिति । यथा जनं सामान्येन लोकं तथा जनपदे नवाजानपदाविशिष्टार्थे
शोत्पन्नागृह्यन्ते । ते चार्धषड्विंशतिजनपदोद्भवाऽति तांश्च समाश्रित्य मया दाष्टीतिकत्वे
नांगीकृत्य तानि तानि बहूनि पद्मवरपौंडरीकाणि दृष्टान्तत्वेनाजिहितानि । तथा राजा
नमात्मन्याहत्य तदेकं पद्मवरपौंडरीकं दृष्टान्तत्वेनाजि हितं तथान्यतीर्थिकान् समाश्रित्य
ते चत्वारः पुरुषजाताअजिहितास्तेषां राजपौंडरीकोद्भरणे सामर्थ्यवैकल्यात् । तथा
धर्मं च खट्वात्मन्याहत्य श्रमणायुष्मन् सजिह्वः रूक्षवृत्तिरहितस्तस्यैव चक्रवर्त्यादिराज
पद्मवरपौंडरीकोद्भरणसामर्थ्यासज्जावाधर्मं तीर्थं च खट्वाश्रित्य मया तत्तीरमुक्तं । तथा
सधर्मं देशनां चाश्रित्य मया सजिह्वसंबन्धी शब्दोऽनिहितस्तथा निर्वाणं मोक्षपदशेषं
कर्मक्षयरूपमीषत् प्रागज्जाराख्यं नूनागोपर्यवस्थितक्षेत्रस्वमं चात्मन्याहत्य सपद्मवरपौं
डरीकस्योत्पातोऽनिहितइति । सांप्रतं समस्तोपसंहारार्थमाह । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण एत
द्भोकादिकंच खट्वात्मन्याहत्याश्रित्य मया श्रमणायुष्मन् से एतत्पुष्करिण्यादिकं दृष्टान्तत्वे
न किंचित्साधर्म्यादेवमेतदुक्तमिति ॥ १२ ॥

इह खलु पाईणंवा पडीणंवा उदीणंवा दाहिणंवा संतेगतिया मणुस्सा न
 वंति अणुपुवेणं लोगं उववन्ना तं जहा आरियावेगे अणारियावेगे उ
 च्चागोत्तावेगे एयागोयावेगे कायमंतावेगे रहस्समंतावेगे सुवन्नावेगे ड
 वन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे तेसिंचणं मणुयाणं एगे राया नवइ
 महयाहिमवंतमलयमंदरमहिंदसारे अचंचंतविसुद्धरायकुलवंसप्पसूते
 निरंतररायलक्षणविराड्यंगमंगे बहुजणबहुमाणपूइए सब्बगुणस
 मिद्धे खत्तिए मुदिए मुद्धाजिसित्ते माउपिउसुजाए देयपिण्ण सीमंकरे सी
 मंधरे खेमंकरे खेमंधरे मणुस्सिंदे जणवयपिया जणवयपुरोहिण्ण सेउक
 रे केउकरे नरपवरे पुरिसपवरे पुरिससीहे पुरिसआसीविसे पुरिसवर
 पौद्गरीए पुरिसवरगंधहत्ती अद्धे दित्ते वित्ते विबिन्नविउलनवणसय
 णासणजाणवाहणाइस्से बहुधणबहुजातरूवरतए आउगपउगसंपउ
 त्ते विह्वडियपउरजत्तपाणे बहुदासीदासगोमहिसगवेलगप्पचूते प
 डिपुष्पकोसकोडागाराउद्वागारे बलवं डुबल्लपवामिए उहयकंटयं म
 लियकंटयं उहयकंटयं निहयकंटयं अकंटयं उहयसत्तू निहयसत्तू मलि
 यसत्तू उद्धियसत्तू निज्जियसत्तू पराडयसत्तू ववगयडुज्जिस्समारिजयवि
 प्पमुक्कं रायवन्नउ जहाउववाइए जावपसंतप्पिबन्मररज्जं पसाहेमाणे
 विहरंति तस्सणं रत्तो परिसा नवइ उग्गा उग्गपुत्ता जोगा जोगपु
 ता इस्कागाइ इस्कागाइ नायना नायना कोरवा कोरवा नट्टा नट्टपुत्ता
 माहणा माहणपुत्ता लेहइ लेहइपुत्ता पसन्नारो पसन्नारोपुत्ता सेणावइ
 सेणावइपुत्ता ॥ १३ ॥ तेसिंचणं एगतीए सड्डानवइ कामंतं समणावा
 माहणावा संपहारिंसु गमणाए तच्च अन्नतरेणं धम्मेणं पन्नत्तारोवयं इ
 म्मेणं धम्मेणं पन्नवइस्सामो सेएवंमायाणह नयंतारो जेहामए एस
 धम्मे सुयस्काए सुपन्नते नवइ ॥ १४ ॥

अर्थ—(इहखलुके०) ए मनुष्य लोक मांहे खलुइति वाक्यालंकारे(पाईणंवाके०)पूर्वदिशि
 (पडीणंवाके०) पश्चिमदिशि (उदीणंवाके०) उत्तरदिशि (दाहिणंवाके०) दक्षिणदिशि ए चार
 दिशि अथवा विदिशि (संतेगतियामणुस्सानवंतिके०) कोइ एक मनुष्य होय ते (अणु

पुत्रेण के०) अनुक्रमे (लोगं के०) लोकपणे (उववन्नाके०) उपना ठे (तंजहा के०)
 ते देखाडेठे (आरियावेगे के०) एक आर्य मनुष्यते साढा पचीश देशना उपना (अणा
 रियावेगे के०) एक अनार्य देशना उपना ते संग यवन सबर बड्बरादिक जाणवा
 (उच्चागोत्तावेगे के०) एक उंचगोत्रना उपना (णीयागोयावेगे के०) एक नीचगोत्रना
 उपना (कायमंतावेगे के०) एक लांबा दीर्घ काय वाला (रहस्समंतावेगे के०) एक
 न्हस्व न्हानी काय वाला (सुवन्नावेगे के०) एक रुडा वर्ण वाला (डुवन्नावेगे के०) एक
 माठा वर्ण वाला (सुरूवावेगे के०) एक जला रूपवाला (डुरूवावेगे के०) एक माठा
 रूप वाला (तेसिंचणंमणुयाणं के०) ते मनुष्य मांहे वली (एगेरायानवइ के०) एक
 राजा होय ते राजा केवोहोय तोके (मह्याहिमवंत के०) महोठो हिमवंत (मलय
 के०) मलयाचल (मंदरके०) मेरुपर्वत (महिंद के०) महेंड एनी पेरे जेनु (सारेके०)
 सामर्थ्यपणुठे (अच्चंतविसुद्धरायकुलवंसप्पसूतेके०) अत्यंत निर्मल दोष रहित राजा
 नु कुल उत्तम कृत्रीयनो कुल तेने विषे जन्म पाय्माठे (निरंतररायलक्षण के०) आं
 तरा रहितजे राजाना लक्षण तेणेकरी (विराड्यंगमंगे के०) बिराजमान एटले शोना
 यमानठे शरीरना अंगोपांग जेना (बहुजण के०) घणालोक (बहुमाण के०) घणो
 मान आपीने (पूइए के०) पूजेठे (सवगुणसमिद्धे के०) समस्त राजाना जे गुणठे
 तेणेकरी समृद्धिवान एटले संपूर्णठे (खत्तिएके०) कृत्रिय जातवंत (मुद्दिए के०) स
 र्वकाल प्रमोद सहित (मुद्धानिसित्ते के०) मातापितादिक परिवार मलीने राजानिपे
 क कीथोठे (माउपिउसुजाए के०) माता पिता सुजातवंतठे अथवा माता पितानो
 सुविनीत सुपुत्रठे (देयप्पिए के०) वल्लन तथा करुणाना गुणे करी सहित (सीमंकरे
 के०) मर्यादानोकरनार (सीमंधरे के०) मर्यादानो धरनार (खेमंकरे के०) कढ्याण
 नो करनार उपड्वनो टालनार (खेमंधरे के०) कढ्याणनो धरनार (मणुस्सिंदे के०)
 मनुष्यनुं इंड (जणवयपिया के०) जनपद एटले देशना लोकने पिता समान (जण
 वयपुरोहिए के०) जनपद एटले देशना लोकने शांतिनु करनार उपड्वनुं निवारक (से
 उकरे के०) मार्गेनो देखाडनार (केउकरे के०) अजुत कार्यनो करनार (नरपवरेके०)
 मनुष्य मांहे प्रधान (पुरिसपवरे के०) पुरुषमांहे प्रधान (पुरिससीहे के०) पुरुष
 मांहे सिंह समान (पुरिसआसीविसे के०) पुरुष मांहे आशीविष सर्प समान अ
 पराध खमे नही (पुरिसवरपोंमरोए के०) पुरुष मांहे प्रधान पुंमरीक कमल समान
 (पुरिसवरगंधहड्डी के०) पुरुष मांहे प्रधान गंध हस्ति समान (अठे के०) धन था
 न्यादिके परिपूर्ण (दित्ते के०) दीपता (वित्ते के०) पडोला (विडिन्न के०) विस्तीर्ण
 एवा (विउल के०) विपुल एटले घणा (जवण के०) घर (सयणासण के०) पट्यंका

दिक आशन नडासन (जाण के०) पालखीप्रमुख (बाहणाइसे के०) गाडी
 घोडादिक तेणेकरिने आकीर्ण (बहुधण के०) घणो धन (बहुजातरुव के०) घणो सु
 वर्ण (रतए के०) घणो रजत एटले रुपु (आउगपउगसंपउत्ते के०) अर्थ जान बम
 णा बमणादिक तेहवो उपाय व्यापारादिक तेणे करी संयुक्तते (विहडियपउरनत्तपाणे
 के०) घणा जात पाणी लोक जमेते विशेषे देवरावेते (बहुदासीदास के०) घणा
 दासी तथा दासते (गोके०) वृषन (महीस के०) जेंस (गवेलग के०) गाय गेटी गाम
 रा बकरी ते (प्यनूते के०) प्रनूत एटले घणाते वली (पडिपुसु के०) प्रतिपूर्णते
 (कोसके०) लक्ष्मीना जंमार (कोछागारा के०) धानना जंमार (उछागारे के०)
 खड्ग त्रिसूल जालादिकना जंमार (बलवं के०) पोते बलवंतते (डुब्बल के०) डुब
 लते (पवामिए के०) वैरी जेना (उहतकंटयं के०) विणास्याते समस्त गोत्री जेणे
 (मलियकंटयं के०) रुद्धि अपहारीने मान जंग कीधाते गोत्री जेणे (उहयकंटयं
 के०) उद्देश थकी काढ्याते गोत्री जेणे (निहयकंटयं के०) जेणे गोत्रीने हराव्याते
 (अकंटयंके०) प्रतिमल वैरीये रहितते (उहयसत्तूके०) विणास्याते शत्रू जेणे (निहियस
 तूके०) जेणे शत्रुने हराव्याते (मलियसत्तूके०) रुद्धि अपहारीने मान जंग कख्याते वैरी
 जेणे (उहियसत्तूके०) उद्देश थकी कढाव्याते वैरी जेणे (निहियसत्तूके०) विशेष थकी
 जीत्याते वश कख्याते वैरी जेणे (पराश्यसत्तू के०) तेना राज्यने लेवे करी पराजय प
 माड्याते शत्रु जेणे वली (ववगय के०) वपगत एटले गयाते जेना राज्यने विषे लुं ग
 याते ते कहेते (डुप्पिस्के०) डुकाल डुर्निह (मारिके०) देवादिकना करेला मारी मर
 कीना जय (जयके०) वैरीना जय थकी (विष्णुमुक्कंके०) रहितते (रायवन्नउके०) एरीते रा
 जानुं वर्णन (जहाउववाइए के०) जेम उववाइ सूत्रमां वर्णन कखोते तेना सरिखो (जा
 वपसंत के०) ज्यांलगे उपशमाव्याते (मिंभममरंरंजं के०) स्वचक्र परचक्रना जय
 ज्यां नथी एवो राज्य (पसाहेमाणे के०) पालतो थको (विहरति के०) विचरेते (त
 स्सणंरन्तो के०) हवे तेराजानी (परिस्त्राजवंति के०) परषदा केवी होए ते कहेते.
 (उग्गाउग्गपुत्ता के०) उग्रकुलना उपना ते उग्रकुलना पुत्र (नोगानोगपुत्ता के०)
 नोगकुलना उपना ते नोगकुलना पुत्र (इस्कागाइस्कागाइ के०) श्रीआदीश्वरनो वंश जे
 इहवाग तेना उपना ते इहवागवंशना पुत्र (नायानानायानाके०) ज्ञातकुलना उपना ते
 ज्ञातकुलना पुत्र (कोरवाकोरवा के०) कौरवकुलना उपना ते कौरवकुलना पुत्र (नट्टाज
 टपुत्ताके०) सुनटकुलना उपना ते सुनटना पुत्र (माहणामाहणपुत्ताके०) ब्राह्मणकुलना
 उपना ते ब्राह्मणना पुत्र (लेहइलेहइपुत्ताके०) लह्याधिपति वणिक जाति विशेष तेना पुत्र
 (पसबारोपसबारोपुत्ता के०) घणो जेने घरे लक्ष्मीनो विस्तार होय तेने घेर उपना ते

तेना पुत्र (सेणावऽसेणावऽपुत्राके०) सेनाधिपतिना पुत्र इत्यादिक सजावर्णनं यकी जा
 एवो ॥ १३ ॥ (तेसिंचणं के०) तेमांहे (एगतीएके०) कोइ एक पुरुष (सङ्गानवऽके०) धर्म
 करवाने श्रद्धावन्त धर्मार्थी होय तेने एवो (कामन्तं के०) धर्मार्थी जाणीने (समणावा
 माहणावाके०) श्रमण ब्राह्मण मली (संके०) सम्यक् प्रकारे पोतानो धर्मप्रतिबोधवानि
 मित्त (पहारिंसुगमणाए के०) तेना समीपे आलोचवो चिंतवे ते केवो (तब्बअन्नतरेणं
 म्मेणंपन्नत्तारोवयं के०) त्यां अमे अमारा धर्मना प्ररूपणहार आपणो धर्म प्ररूपणं एवो
 आलोची राजाने संमुख आवी बोल्या (इम्मेषंधम्मेषंपन्नवऽस्सामो के०) ए आगल कहे
 ठे ते धर्म प्ररूपणं तेज कहेठे (सेएवंमायाणह के०) अमे धर्म कहीणुं ते एम जाणो
 (जयंतारो के०) अहो जय यकी राखनार (जेहामए के०) जेम ए प्रकारे अमारो
 (एसधम्मेषुयस्काएसुपन्नत्तेनवऽके०) ए धर्म स्वाख्यात स्वप्रज्ञतठे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—एवंसामान्येन दृष्टान्तयोजनामुक्त्वा विशेषेण तामाह । (इहेति) इहा
 स्मिन् लोके । खलुर्वाक्यालंकारे । प्राच्यां प्रतीच्यां दक्षिणायामुदीच्यामन्यतरस्यां
 वा दिशि संति विद्यन्ते एके केचन मनुष्यान्वन्ति । आनुपूर्व्येणैमं लोकमाश्रित्योत्प
 न्नाः । तद्यथा । आर्याआर्यदेशोत्पन्नास्तदन्येऽनार्याएके उच्चैर्गोत्रानीच्चैर्गोत्राएके कायो
 महाकायः प्रांशुत्वं तद्विद्यते येषां ते कायवन्तोऽहस्ववन्तोवामनकुब्जादयः सुव
 र्णाः शोजनकांतयोडुर्वर्णाः कृष्णरूक्षादिवर्णाएके सुरूपाएके दुष्टरूपास्तेषांमध्ये म
 हान् कश्चिदेकोराजा जवति । किञ्चूतः । महाहिमवन्मलयमंदरमहेंद्राणामिव ता
 रं सामर्थ्यं धनं वा यस्य सतथा । इत्येवं राजवर्णकोयावदुपशान्तिर्दिवडमरं राज्यं प्र
 साधयन् तिष्ठति । तत्र दिवं परानीकजयं डमरं स्वराष्ट्रहोमः । तस्य च राज्ञः पर्यत् स
 जा जवति । तद्यथा । उग्रातत्कुमाराश्च उग्रपुत्राः । एवं जोगपुत्रादयोपि ज्ञेयाः । (ले
 ष्यन्ति) लिप्सुकोवणिगित्यर्थः । प्रशास्तारोबुध्युपजीविनोमंत्र्यादयः सेनापतयश्च एके
 ॥ १३ ॥ तेषां मध्ये कश्चिदेवैकः श्रद्धावान् धर्मलिप्सुर्नवति । कामं निश्चितं तं श्रद्धाव
 तं श्रमणावा तदंतिकगमनाय प्रधारितवन्तस्तत्प्रतिबोधाय तत्समीपे गमनं चिंतितवन्तः ।
 तत्रान्यतरेण धर्मेण स्वसमयप्रसिद्धेन प्रज्ञापयितारोवयमिति विचिंत्य तं राजानं स्वकीये
 न धर्मेण प्रज्ञापयिष्यामएवं संप्रधार्य राजांतिकं गत्वा एवमूचुः । यथाहं वदामि एवं न
 वन्तोयूयं जानीत यथा येन प्रकारेण मयैपधर्मः स्वाख्यातः सुप्रज्ञाज्ञो जवतीत्येवं तीर्थिक
 स्वमतानुरागी राजादेः स्वान्निप्रायेणोपदेशं ददाति । तत्राद्यः पुरुषस्तज्जीवतश्चरीरवादीरा
 जानमुद्दिश्यैवं धर्मदेशनां चक्रे ॥ १४ ॥

॥ टीका—तदेवं सामान्येन दृष्टान्तदार्ष्टीतिकयोर्योजनां कृत्वाऽधुना विशेषणप्रधानभूत

राजदार्ष्टीतिकं तदुद्घरणार्थत्वात्सर्वप्रयासस्येति दर्शयितुमाह । (इहखलुइत्यादि)
 इहास्मिन्मनुष्यलोके । खलु वाक्यालंकारे । इहास्मिन् लोके प्राच्यां प्रतीच्यां दक्षि
 णायामुदीच्यामन्यतरस्यां वा दिशि संति विद्यन्ते एके केचन तथाविधामनुष्या आनुपूर्व्ये
 णेमं लोकमाश्रित्योत्पन्नाजन्वन्ति तानेवानुपूर्व्येण दर्शयति । तद्यथेत्युपन्यासार्थः । आरा
 द्याताः सर्वदेयधर्मेन्यइत्यार्यास्तत्र क्षेत्रार्याअर्धषड्विंशतिजनपदोत्पन्नास्तद्यतिरिक्ता
 स्त्वनार्याएके केचन जन्वन्ति । ते चानार्याः क्षेत्रोत्पन्नाअमी इष्टव्याः ॥ सगजगण
 सवरबब्बर, कायमुरडोडुगोडुपस्किणिया ॥ आवगाहो एरोमय, पारसरवसरवासिया चेव
 ॥ १ ॥ ढोंबिलयतउसबोक्स, निह्मंधपुलिंदकोबनमररुया ॥ कोचाय चीण चंचुय, मालव
 दमिजाकुलंपाय ॥ २ ॥ कैकयकिरीयहयमुह, खरमुह तह तुरगमेंढयमुहाय ॥ हयकस्मा
 गयकस्मा, अस्मे य अणारिया बहवो ॥ ३ ॥ पावायचंडदंडा, अणारिया णिग्घिणा पिर
 णुकंपा ॥ धम्मोत्ति अस्कराइं, जे सुण एङ्कतिसुमिणेविइत्यादि । तथोच्चैर्गोत्रमिद्ववाकुवं
 शादिकं येषां ते तथाविधाएके केचन तथाविधकर्मोदयवर्तिनः । वाशब्दउत्तरापेक्षया वि
 कल्पार्थः । तथा नीचैर्गोत्रं सर्वजनावगीतं येषांते तथा एके केचन नीचैर्गोत्रोदयवर्तिनो न
 सर्वे । वाशब्दः पूर्ववदेव । ते चोच्चैर्गोत्रानीचैर्गोत्रा वा । कायोमहाकायः प्रांशुत्वं तदि
 द्यते येषां ते कायवंतस्तथा न्हस्ववंतोवामनककुब्जवडजादयएके केचन तथाविधनाम
 कर्मोदयवर्तिनस्तथाशोजनवर्णाः सुवर्णाः प्रतप्तचामीकरचारुदेहास्तथा डुर्वर्णाः रुक्मरू
 द्हादिवर्णाएके केचन तथा सुरूपाः सुविजक्तावयवचारुदेहास्तथा डुष्टरूपाडुरूपाबीजत्सदे
 हास्तेषां चोच्चैर्गोत्रादिविशेषणविशिष्टानां महान् कश्चिदेवैकस्तथाविधकर्मोदयाज्ञा जव
 ति सविशेष्यते महाहिमवन्मलयमंदरमहेंद्राणामिव सारः सामर्थ्यं विजवोवा यस्य सत
 था इत्येव राजवर्णकोयावडुपशांतडिंबडमरं राज्यं प्रसाधयंस्तिष्ठतीति । तत्र डिंबः परानी
 कसृगालिकोडमरः स्वराष्ट्रहोतः । पर्यायावेतावत्यादरख्यापनार्थमुपात्तौइति । तस्य चैवंवि
 धगुणसंपडुपेतराज्ञएवंविधा पर्षज्वतीति । तद्यथा । उग्रास्तत्कुमाराश्चोग्रपुत्राः । एवं नो
 गपुत्रादयोपि इष्टव्याः ॥ शेषंसुगमं । यावत्सेनापतिपुत्रइति । एवरंलेहइति । लिप्सुकः
 सवणिगादिस्तथा प्रशास्तारोबुध्युपजीविनोमंत्रिप्रनृतयः ॥ १३ ॥ तेषां च मध्ये कश्चि
 देवैकः श्रद्धावान् धर्मलिप्सुः काममित्येवधृतार्थेऽवधृतमेतद्यथायं धर्मश्रद्धालुरवधार्य च
 तं धर्मलिप्सुतया श्रमणाब्राह्मणावा संप्रधारितवंतः समालोचितवंतो धर्मप्रतिबोधनिमि
 त्तं तदंतिकगमनाय तत्र चान्यतरेण धर्मेण स्वसमयप्रसिद्धेन प्रज्ञापयितारोवयमित्येवं
 नाम संप्रधार्य तं राजानं स्वकीयेन धर्मेण प्रज्ञापयिष्यामएवं संप्रधार्य राज्ञोंतिकं गत्वैव
 मूचुः । तद्यथा । एतद्यथाहं कथयिष्यामि एवमिति च वक्ष्यमाणनीत्या जन्वतोयूयं जानीत
 नयात्रातारोवा यथा येन प्रकारेण मयैषधर्मः स्वाख्यातः सुप्रज्ञप्तोजवतीत्येवं तीर्थिकः

स्वदर्शनानुरंजितोन्यस्यापि राजादेः स्वान्निप्रायेणोपदेशं ददाति । तत्रायः पुरुषजातस्य
जीवतत्त्वरीरवादी राजानमुद्दिश्यैवं धर्मदेशनां चक्रे ॥ १४ ॥

तं जहा उडुंपादतला अहेकेसग्गमहया तिरियंतेयपरियंते जीवे एस
आयापक्कवे कसिणे एसजीवे जीवति एसमय णोजीवइ सरीरे धरमाणे
धरइ विण्णमिय णोधरइ एयं तं जीवियं नवति अदहणाए परेहिं
निज्जइ अगणिज्जामिए सरीरे कवोतवन्नाणि अघीणि नवंति आसंदीपं
चमापुरिसा गामं पच्चागहंति एवं असंते असंविज्जमाणे जेसितं असं
ते असंविज्जमाणे तेसितं सुयस्कायं नवति अन्नोन्नवति जीवो अन्नं सरी
रं तम्हा तेएवं नोविपडिवेदंति अयमाउसो आयादीहेतिवा हस्सेतिवा
परिमंमलेतिवा वट्टेतिवा तंसेतिवा चउरंसेतिवा आयतेतिवा ठलंसिए
तिवा अट्ठंसेतिवा किएहेतिवा णीलेतिवा लोहियहालिहे सुक्खिलेतिवा
सुप्पिगंधेतिवा उप्पिगंधेतिवा तित्तेतिवा कडुएतिवा कसाएतिवा अंवि
लेतिवा महुरेतिवा कक्कडेतिवा मउएतिवा गुरुएतिवा लहुएतिवा सि
एतिवा उसिणेतिवा निद्धेतिवा लुस्केतिवा एवं असंते असंविज्जमाणे जे
सितं सुयस्कायं नवति अन्नोजीवो अन्नंसरीरं तम्हा तेणो एवं उवलपंति ॥ १५ ॥

अर्थ—हवे त्यां आदि पुरुषजात ते तज्जीव तत्त्वरीरवादी जीव ठे ते राजाने उद्देशी
पोताना धर्मनी देशना आपेढे (तंजहा के०) ते जेमढे तेम कहेढे (उडुंपादतला के०)
पगना तलीआ थकी उपरें अने (अहेकेसग्गमहया के०) मस्तकना केशाय थकी नीचेत
था (तिरियंतेयपरियंते जीवेके०) तिहो त्वचा जे चामडी ते पर्यंत जीव जाणवो एटला सी
म शरीर थकी निकलतो जीव जुदो देखातो नथी तेथीज जणायढे के तेज शरीर अने तेज
जीव एटले एशरीर तेहज जीवढे परंतु ए शरीर थकी आत्मा जुदोढे एम न जाणवुं
(एसआयापक्कवेकसिणे के०) ए जे शरीरढे तेहिज आत्मानुं संपूर्ण पर्याय अवस्था
विशेष जाणवो (एसजीवेजीवति के०) जेटलो काल ए काया जीवे तेटलो काल ए
जीव पण जीवे (एसमयणोजीवइ के०) ए शरीर मरण पामे तेवारे जीव पण म
रण पामे पण णोजीवइ एटले जीवे नहीं (सरीरेधरमाणेधरइ के०) ए शरीर ज्यां
सुधी पांचनूतने धरे त्यां सुधी आत्माने पण धरे (विण्णमिय णोधरइके०) ए शरीर विण्ण

ठते जीवनो पण विनाश आय एोधरइ एटले पढी जीवने धरी न शके (एयंतंजीवियंनवति के०) ए जीवनो जीवितव्य ठे तेथी शरीर विणजे थके आत्मा पण विणजे एवो करीने (अद ह एाएपरेहिंनिज्झइके०) अन्यलोक बालवाने अर्थे स्मशानादिकने विषे जेइजाय (अगणि ज्झामिएसरीरे के०)तेवारे अग्नीये करी शरीर प्रज्वाले ठते त्यां निःकेवल(कवोतवन्नाणिके०) कपोत वर्णे (अछीणिजवंतिके०) अस्थि एटले हाम देखायठे परंतु तेथकी अन्य आत्मादिक पदार्थ कोइ देखाय नहीं के जे थकी आत्मानुं अस्तिपणु अमे जाणीये (आ संदीपंचमापुरीसागामंपञ्चागहंति के०) तथा पांचमो जेनो मांचोठे एवा चार पुरुष ते सुवेलाने प्रज्वालीने पोताने गामे आवे माटे जो आत्मा शरीर थकी जुदो होय तो शरीर थकी निकलतो देखाय अने ते जेवारे नथी देखातो तो जाणिये ठैए जे तेहिज शरीर अने तेहीज जीवठे (एवंके०) एरीते (असंतेके०) जीव अठतोठे (असंविज्झमाणे के०) अविद्यमान जातो थको जाणवामां नथी आवतो (जेसिंतअसंते के०) जेनो ए पद्दठे के जीव अठतोठे (असंविज्झमाणे के०) अविद्यमानठे जेनो एवो पद्दठे (तेसिंत के०) तेनो ए पूर्वोक्त वचन (सुयस्कायंनवति के०) स्वाख्यातठे एम जाण वो अने जेनो (अन्नोनवतिजीवो के०) जीव अन्यठे अने (अन्नंसरीरं के०) शरीर पण अन्यठे एवुं जे कहेठे ते गामरी प्रवाहे पड्या थका (तम्हा के०) तस्मात् (ते एवं के०) ते एवो (नोविपडिवेदेति के०) जे आगल कहेजे ते नथी जाणता. तेज कहेठे (अयमाउसो के०) अहो आयुष्यमंत ए जीव शरीर थकी जुदो गणीए तो एनो शो प्रमाणठे (आयादीहेतिवा के०) आत्मा शुं दीर्घ एटले लांबोठे (हस्से तिवा के०) किंवा न्हस्व एटले अंगुठा अथवा तंडुल प्रमाण न्हानोठे (परिमंमलेति वा के०) किंवा चुडी अथवा चंड मंमलने आकारेंठे (वट्टेतिवा के०) किंवा वाटला लासुने आकारेंठे (तंसेतिवा के०) किंवा त्रिखूणा सीघोडाने आकारेंठे (चउरंसेति वा के०) चौखूणोठे (आयतेतिवा के०) थांना सरीखो लांबोठे (ठलंसिएतिवाके०) ठखूणा ठहांशनोठे (अठंसेतिवा के०) आठहांसनो आठ खूणोठे (किएहेतिवाके०) काले वर्णेठे (एल्लेतिवा के०) नीले वर्णेठे (लोहियहालिदेसुक्किलेतिवा के०) लाल वर्णेठे किंवा हलदर जेवा पीले वर्णेठे किंवा उज्ज्वले वर्णेठे (सुप्पिगंधेतिवा के०) सु रजिगंध कपूर समानठे (दुप्पिगंधेतिवा के०) डुर्गंध गुमडादि समानठे अथवा रस आश्री (तिन्नेतिवा के०) तीखो रस मिरची समानठे (कडूएतिवा के०) कडवुरस नीमडा समानठे (कसाएतिवा के०) कसायलो काचाफल समान रसवालोठे (अंबिलेति वा के०) खाटा रस समानठे (मधुरेतिवा के०) मिसरी समान मधुर रसेठे तथा स्पर्शआश्री (कस्कडेतिवा के०) कर्कश खरखरो फरशठे (मउएतिवा के०)

आकतुल समान सुंहालो फरशठे (गुरुएतिवा के०) लोहवत् नारी फरशठे (लघुएति
वा के०) अर्कतुलवत् हलवो फरशठे (सिंएतिवा के०) शीतल फरशठे (उत्तिशेति
वा के०) उष्ण फरशठे (निक्षेतिवा के०) चीकणो फरशठे (लुस्केतिवा के०) लुखो
फरशठे एटला फरश मांथी आत्मानो कयो फरशठे (एवंअसंतेअसंविज्जमाणेजेसि
के०) ए कारण माटे जे आत्माने अठतो अविद्यमान कहे (तंसुयस्कार्यनवति के०)
तेनो पक्क नलो स्वाख्यात जाणवो वली जे (अन्नोजीवो के०) अन्य जीव (अन्नंत
रीरं के०) अने शरीर पण अन्यठे एम कहेठे (तम्हाके०) तस्मात् (तेणो एवंउवलपं
ति के०) ते एवातना अजाण पणाने लीधे नथी जाणता माटे ते नास्तिकठे ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—तद्यथा । ऊर्ध्वं पादतलादधश्च केशाग्रमस्तकान्तिर्यक् च त्वक्पर्यंतो
जीवः । कोर्यः । यदेव शरीरं स एव जीवः । न शरीरादन्यः कश्चिदात्मास्ति । अपं
कायएवात्मनः पर्यंतोऽवस्थाविशेषः कृत्स्नः संपूर्णः शरीरोपलंजे जीवएवोपलब्धइत्य
र्थः । एषकायोयावज्जीवति तावज्जीवोपि जीवतीत्युच्यते । एषकायोयदा मृतस्तदा
जीवोपिमृतइति व्यपदिश्यते । यावच्चरीरमव्यंगं धरति तिष्ठति तावज्जीवोपि विनष्टे शरी
रे जीवोपि न धरति विनष्टइत्यर्थः । तदेवं यावदेतच्चरीरमव्युतं तावदेव जीवस्य तज्जीवि
तं नवति विनष्टे शरीरे तदूपोजीवोपि विनष्टइति कृत्वाऽऽदहनायासमंतादहनार्थं श्म
शानादौ नीयतेऽसौ तस्मिंश्च शरीरेऽग्निना ध्मापिते कपोतवर्णान्यस्त्रीनि केवलमुपलभ्यते
न कश्चित्तदपरोजीवः । ते च तद्वांधवाजघन्यतोपि च चत्वारः । आसंदी मंचक. सपंचमो
येषांते आसंदीपंचमाः पुरुषास्तं कायमग्निना ध्मापयित्वा स्वं ग्रामं प्रत्यागच्छन्ति । यदि पुन
रात्मा कायाज्जिन्नः स्यात्तदा निर्गच्छन् दृश्येत न च दृश्यते तस्मात्तज्जीवस्तदेव शरीरमिति
स्थितं । एवमुक्तनीत्याऽसौ जीवोऽसन्नविद्यमानो येषामयं पक्षोयत्काये तिष्ठन् गठश्च संवे
द्यमानोऽन्वेतुचूयमानोजीवइति तेषां तत् स्वाख्यातं नवति । येषां पुनरन्योजीवोऽन्यच्चरीर
मेवंचूतोऽप्रमाणकएवांगीकारस्तस्मात्ते मूढतया प्रवर्तमाना एवं वदयमाणं न विप्रतिवेदयन्ति
जानन्ति । यथा हे आयुष्मन् अयमात्मा शरीराज्जिन्नः स्वीक्रियमाणः किंपरिमाणः स्या
दिति वाच्यं । किंदीर्घः किंन्हस्वइत्यादि संस्थानेषु किंपरिमंडलइत्यादि वर्णेषु किंकृष्ण
इत्यादि गंधयोः किं सुरनिगंधइत्यादि । रसेषु किं तिक्तइत्यादि स्पर्शेषु किंकर्कशइत्यादि ।
तदेवं संस्थानवर्णगंधरसस्पर्शानामनावादसन्नविद्यमानोऽसंवेद्यमानोपि येषां तत् स्वा
ख्यातं नवति यथान्योजीवोन्यच्चरीरमिति पक्षस्तस्मात्पृथगविद्यमानत्वात् ते जीववादि
नोनैवात्मानमुपलभन्ते ॥ १५ ॥

॥ टीका—तद्यथोर्ध्वमुपरि पादतलादधश्च केशाग्रमस्तकान्तिर्यक् च त्वक्पर्यंतो जीवः । एत

दुक्तं नवति । यदेवैतत्तरीरं स एव जीवोनैतस्मात्तरीरा द्व्यतिरिक्तोस्त्यात्मेत्यतस्तत्प्रमाण एव
नवत्यसावित्येवंच कृत्वैषात्मायोर्यं कायोऽयमेव च तस्यात्मनः पर्यवः कृत्स्नः संपूर्णः
पर्यायोऽवस्थाविशेषः तस्मिंश्च कायात्मन्यवाप्ते तद्व्यतिरेकाज्जीवोप्यवाप्त एव नवति । ए
षच कायोयावन्तं कालं जीवेदविकृतस्थास्ते तावन्तमेव कालं जीवोपि जीवतीत्युच्यते ।
तद्व्यतिरेकात्तथैव कायोयदा मृतोविकारजाग्नवति तदा जीवोपि न जीवति जीवशरीर
योरेकात्मकत्वात् । यावदिदं शरीरं पञ्चनूतात्मकमव्यंगं चरति तावदेव जीवोपीति । त
स्मिंश्च विनष्टे सत्येकस्यापि नूतस्यान्यथाजावे विकारे सति जीवस्यापि तदात्मनोविनाश
स्तदेवं यावदेतत्तरीरं वातपित्तश्लेष्माधारं पूर्वस्वजावादप्रच्युतं तावदेव तज्जीवस्य जीवितं न
वति । तस्मिंश्च विनष्टे तदात्मा जीवोपि विनष्ट इति कृत्वा आदहनायासमन्तादहनार्थं
श्मशानादौ नीयते यतोऽसौ तस्मिंश्च शरीरेऽग्निध्मापिते कपोतवर्णान्यस्थीनि केवलमुप
लभ्यन्ते न तदतिरिक्तोऽपरः कश्चिद्विकारः समुपलभ्यते यत आत्मास्त्वशंकास्यात् । ते
च तद्वांधवाजघन्यतोपि चत्वारः । आसंदी मंचकः सपंचमोयेषांते आसंदीपंचमाः पुरु
षास्तं कायमग्निनाध्मापयित्वा पुनः स्वग्रामं गच्छन्ति । यदि पुनस्तत्रात्मा निजशरीराद्भिन्नः
स्यात्ततः शरीरान्निर्गच्छन्द्दृश्येत नचोपलभ्यते तस्माज्जीवस्तदेव शरीरमिति स्थितं । तदेव
मुक्तनीत्याऽसौ जीवोऽसन्नविद्यमानस्तत्र तिष्ठन् गच्छन् आसंवेद्यमानोयेषामयं पक्षस्तेषां त
त्स्वाख्यातं नवति । येषां पुनरन्योजीवोन्यत्तरीरमेवंनूतोऽप्रमाणक एवान्युपगमस्तस्मात्ते
स्वयमूह्याप्रवर्तमाना एवमिति वक्ष्यमाणं तेनैव विप्रतिवेदयन्ति जानन्ति । तद्यथा । आ
युष्मन् शरीराद्बहिरन्युपगम्यमानः किंप्रमाणकः स्यादिति वाच्यं । तत्र किं दीर्घः शरीरा
त्प्रांशुतरः उत न्द्विगुणश्चामाकतंडुलादिपरिमाणोवा । तथा संस्थानानां परिमंडलादी
नां मध्ये किंसंस्थानस्तथा कृष्णादीनां वर्णानां मध्ये कतमवर्णवर्ती तथा किंगंधः षण्णार
सानां मध्ये कतमरसवर्ती तथा ऽष्टानां स्पर्शानां मध्ये कतमोयस्पर्शोवर्तते । तदेवं संस्था
नवर्णगंधरसस्पर्शान्यरूपतया कथमप्यसावगृह्यमाणोऽसन्नसौ तथापि केनापि प्रकारेण
संवेद्यमानोपि येषां तत्स्वाख्यातं नवति यथान्योजीवोन्यत्तरीरकमित्यर्थं पक्षस्तस्मात्पृथ
गविद्यमानत्वात्ते शरीरात्पृथगात्मवादिनोनैव वक्ष्यमाणनीत्यात्मानमुपलभन्ते ॥ १५ ॥

से जहा णाम एकेइ पुरिसे कोसीउ अंसिं अज्जिनिवटित्ताणं उवदंसेज्जा
अयमाउसो असी अयं कोसी एवमेव एहि केइपुरिसे अज्जिनिवटित्ता
णं उवदंसेत्तारो अयमाउसो आया इयं सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे
मुंजाउ इसियं अज्जिनिवटित्ताणं उवदंसेज्जा अयमाउसो मुंजे इयं इ
सियं एव मेव नहि केइपुरिसे उवदंसेत्तारो अयमाउसो आया इयं

सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे मंसाउअहिं अज्जिनिवटित्ताणं उवदं
 सेज्जा अयमाउसो मंसे अयं अघी एवमेव नहिं केइ पुरिसे उवदंसे
 तारो अयमाउसो आया इयं सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे करय
 लाउ आमलकं अज्जिनिवटित्ताणं उवदंसेज्जा अयमाउसो करतले
 अयं आमलए एवमेव एहिं केइपुरिसे उवदंसेतारो अयमाउसो
 आया इयं सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे दहिउ नवनीयं अज्जिनिव
 टित्ताणं उवदंसेज्जा अयमाउसो नवनीयं अयंतु दही एवमेव एहिं
 केइपुरिसे जाव सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे तिलेहिंतो तिल्लं अज्जि
 निवटित्ताणं उवदंसेज्जा अयमाउसो तिल्लं अयं पिन्नाए एवमेव जाव स
 रीरं से जहा णाम एकेइपुरिसे इस्कूतोखोतरसं अज्जिनिवटित्ताणं उवदं
 सेज्जा अयमाउसो खोतरसे अयं ठोए एवमेव जाव सरीरं से जहा णाम
 एकेइ पुरिसे अरणीतोअग्गिं अज्जिनिवटित्ताणं उवदंसेज्जा अयमाउसो
 अरणी अयं अग्गी एवमेव जाव सरीरं एवं असंते असंविज्जमाणे जेसिं
 तं सुयस्कायं जवति तं अन्नोजीवो अन्नं सरीरं तम्हा ते मिहा ॥ १६ ॥

अर्थ-(सेजहाणामए के०) ते जेम यथा दृष्टांते ठे तेम कही देखाडे ठे.
 नाम इति संज्ञावनायेठे (केइपुरिसे के०) कोइ एक पुरुष (कोसीउ के०) पडियार
 थकी (असिंके०) खड्ड काढीने (अज्जिनिवटित्ताणंके०) देखाडे अने (उवदंसेज्जा के०)
 कहे (अयमाउसो के०) हे आयुष्यमंतो आ (असी के०) तलवार (अयंकोसी के०) ए
 पडियार एम जुदा जुदा देखाडी आपे (एवमेवएहिंकेइपुरिसेअज्जिनिवटित्ताणंउवदंसे
 तारोअयमाउसोआयाइयंसरीरं के०) जेम ए पडिहार अने ए खड्ड एम बने जुदा जु
 दा करी देखाडे तेम एवो कोइ पुरुष शरीर अने जीवने जुदो जुदो करी देखाडनार जगत
 मांहे नथी (सेजहाणामए के०) ए वचन यथा दृष्टांते करी देखाडेठे नाम इति संज्ञाव
 नायेठे (केइपुरिसेमुंजाउइसियं के०) जेम कोइ एक पुरुष मुंज एटले तृण थकी तेनो
 गर्ज नूत जे शली तेने (अज्जिनिवटित्ताणं के०) जुदा जुदा काढीने (उवदंसेज्जा के०)
 देखाडे जे ए तृण अने ए शली एम देखाडे के (अयमाउसोके०) अहो आयुष्यमंत (मुं
 जेइयंइसियं के०) ए तृण अने ए शली (एवामेवनहिंकेइपुरिसेउवदंसेतारोअयमाउ
 सोआयाइयंसरीरं के०) एम आत्मा अने शरीरने जुदो जुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष

नथी (सेजहाणामए के०) ते वली यथा दृष्टांते करी देखाडे (केइपुरिसेमंसाउअछी
अजिनिवटित्ताणंउवदंसेज्जा के०) कोइक पुरुष मांस थकी हाम जुदा काढीने देखाडेके
(अयमाउसो के०) अहो आयुष्यमंतो (मंसेअयंअछीके०) आ मांस अने ए हाड (ए
वामेवणठिकेइपुरिसेउवदंसेत्तारोअयमाउसोआयाइयंसरीरं के०) एम आ आत्मा अने
ए शरीर एने जुदो जुदो देखाडनार कोइ पुरुष नथी (सेजहाणामएकेइपुरिसेकरयलाउ
आमलकंअजिनिवटित्ताणंउवदंसेज्जा के०) यथा दृष्टांते कोइ एक पुरुष करतल एटले
हथेली थकी आमलो जुदो करी देखाडे (अयमाउसोकरतलेअयंआमलए के०) हे
आयुष्यमंतो आ हथेली अने आ आमलो (एवमेवनठिकेइपुरिसेउवदंसेत्तारोअयमा
उसोआयाइयंसरीरंके०) एम आ आत्मा अने आ शरीर एरीते जुदा जुदा करी देखाडनार
कोइ पुरुष नथी (सेजहाणामएकेइपुरिसेदहीउनवनीयंअजिनिवटित्ताणंउवदंसेज्जाअयमा
उसोनवनीयं अयं तुदहीएवामेवनठिकेइपुरिसेजावसरीरंके०) यथा दृष्टांते केइ एक पुरु
ष दहो थकी माखण जुदो काढीने देखाडे के अहो आयुष्यमंतो आ माखण अने आ
दही एम आ आत्मा अने आ शरीर एरीते जुदा जुदा करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी
एमज यथा दृष्टांते कोइ एक पुरुष तिल थकी तेलने जुदो काढीने देखाडे के अहो
आयुष्यमंतो आ तेल अने आ खल एम आत्मा अने शरीरने कोइ पुरुष जुदो करी दे
खाडनार नथी एमज यथा दृष्टांते कोइ एक पुरुष सेलडी थकी सेलडीनो रश
जुदो काढीने देखाडे के अहो आयुष्यमंतो आ इकुरस अने आ ठोतरा एम आत्मा
अने शरीरने जुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी यथादृष्टांते कोइ एक पुरुष अरणी
थकी अग्री जुदो काढीने देखाडे के हे आयुष्यमंतो आ अग्रि अने आ अरणी एम श
रीर अने अत्माने जुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी ॥ (एवंअसंतेके०) एम अठ
तो अने (असंविज्जमाणे के०) अविद्यमान जे आत्माठे तेने पूर्वोक्त पदार्थोने जेम
जुदा जुदा करी देखाडे तेम ए आत्मा अने शरीरने जुदो जुदो करी देखाडनार जगत
मां कोइ पुरुष नथी (जेसिंतंसुयखायंनवतितंके०) ते कारण माटे तेहिज जीव अने ते
हिज शरीर ए पद सत्य स्वाख्यात जाएवो (तम्हाके०) तस्मात् (अन्नोजीवोके०) अन्य
जीव अने (अन्नंसरीरंके०) शरीर पण अन्यठे ए वचन (तेमिह्वाके०) तेमिष्याठे ॥१६॥

॥ दीपिका—आत्मनास्तित्वं दृष्टांतैराह । (सेजहा इत्यादि) तद्यथा नाम क
श्चित्पुरुषः कोशतः प्रत्याकारादसिं खड्गमजिनिवृत्य समाकृष्यान्वेषामुपदर्शयेत् । त
द्यथा । अयमायुष्मन् असिः खड्गः । अयं च कोशप्रत्याकारः । एवमेव जीवशरीर
योर्नास्त्युपदर्शयिता तथायं जीवइदं च शरीरमिति नास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतो न

कायाज्जिन्नोजीवइति । अत्रार्थे बहून् दृष्टान्तानाह । तद्यथा । कश्चित्पुरुषोमुंजातृणविशेषात् (इतिश्रुति) तज्जर्जन्तूनां शलाकां पृथक् कृत्य दर्शयेत् तथा मांसादस्थि करतलादामलकं दध्मोनवनीतं तिलेन्यस्तैलं इक्षोरसमरणितोऽग्निमज्जिनिर्वृत्य पृथक् कृत्य दर्शयेद्वं शरीरादपि जीवं नास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतोसन्नात्मा शरीरात्पृथगसंवेद्यमानश्चेति । येषां च स्वमतानुरागादेतत्स्वाख्यातं नवति । यदन्योजीवोन्यच्च शरीरमिति । एवमात्मा च पृथक् नोपलभ्यते तस्मात्तन्मिथ्या ॥ १६ ॥

॥टीका—तद्यथा नाम कश्चित्पुरुषः कोशतः परिवारादसिं खड्गमज्जिनिर्वृत्य समाकृष्यान्वेषा मुपदर्शयेत्तद्यथाऽयमायुष्मानसिः खड्गोयं च कोशः परिवारएवमेव जीवशरीरयोरपिनास्त्युपदर्शयिता । तद्यथाऽयं जीवइदं च शरीरमिति । नचास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतः कायान्न जिन्नोजीवइति । अस्मिंश्चार्थे बहवोदृष्टान्ताः संतीत्यतोदर्शयितुमाह । तद्यथा वा कश्चित्पुरुषोमुंजात् तृणविशेषात् (इतिश्रुति) तज्जर्जन्तूनां शलाकां पृथक् कृत्य दर्शयेत् । तथा मांसादस्थि तथा करतलादामलकं तथा दध्मोनवनीतं तिलेन्यस्तैलमिति । तथेक्षोरसं तथाऽरणितोऽग्निमज्जिनिर्वृत्य दर्शयेदेवमेव शरीरादपि जीवमिति । नचास्त्येवमुपदर्शयिता तोऽसन्नात्माशरीरात्पृथगसंवेद्यमानश्चेति । प्रयोगश्चात्र सुखदुःखनाक् परलोकानुयायीनास्त्यात्मा तिलशश्चिद्यमानोपि शरीरकेपृथगनुपलब्धेर्वटात्मवत् व्यतिरेकेण च कोशखड्गवत्तदेवंयुक्तिभिः प्रतिपादितोप्यात्मानवेत् । येषां पृथगात्मदिनां स्वदर्शनानुरागादेतत्स्वाख्यातं नवति । तद्यथा । अन्योजीवः परलोकानुयायी अमूर्तोऽन्यच्च तन्नवृत्तिमूर्तिमहरीरमेतच्च पृथङ्नोपलभ्यते तस्मात्तन्मिथ्या यैः कैश्चिदुच्यते यथास्त्यात्मा परलोकानुयायीति ॥ १६ ॥

सेहंता तंरुणह खणह षणह ऋह पयह आलुं पह विलुं पह सहसा
कारेह विपरामुसह एतावतावजीवे एहि परलोएवा ते एो एवं विष्
डिवेदेति तंकिरियाइवा अकिरियाइवा सुक्कडेइवा डक्कडेइवा कल्लाणे
इवा पावएइवा साहुइवा असाहुइवा सिद्धाइवा असिद्धाइवा
निरएइवा अनिरएइवा एवतेविरूवरूवेहिं कम्मसमारंजेहिं विरू
वरूवाइं कामजोगाइं समारंजंति ज्ञोयणाए ॥ १७ ॥ एवं एगेपागप्पि
या णिक्कम्म मामगं धम्मं पन्नवेति तंसद्वहमाणा तंपत्तियमाणा तरो
यमाणा साहु सुयस्काए समणेतिवा माहणेतिवा कामं खलु आउसो
तुमं पूययामि तं जहा असणेणवा पाणेणवा खाइमेणवा साइमेणवा

वहेणवा पडिग्गहेणवा कंबलेणवा पायपुंढणेणवा तहेगे पूयणाए
समाउठिसु तहेगेपूयणाए निकाइंसु ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे ए पक्क ग्रहण करनार नास्तिकते ते देखाडेते एवा अध्यवसाये प्रवर्ततो एवो
नास्तिकवादि (सेहंताके०) ते पोते पण प्राणीओने हणे केमके ते प्राणातिपातने विषे दोष
ने अण जाणतो थको ते माटे बीजाने पण जीवघात करवानो उपदेश आपे ते उपदेश क
हेते. (तंहणहके०) ते खडादिके करी प्राणीउने हणो एमां दोष नथी (खणहके०)
पृथिव्यादिके खणो (ढणहके०) ठेदो (म्हहके०) बालो दहन करो (पयहके०)
पचावो रसोइ करो (आलुंपहके०) लूंटो (विलुंपहके०) विशेषे लूंटो (सहसाकारे
हके०) वस्त्र पात्रादिक सर्व अण विमास्या करो (विपरामुसहके०) इत्यादिक विपरी
त मतितुं उपदेश आपे (एतावतावजीवेण्हिके०) एटले जीव नथी जेटले शरीर ते
टलेज जीवते (परलोएवाके०) परलोक पण नथी तो परलोकने अजावे पोतानी इहा
प्रमाणे खाउ पीउ लाड करो (तेणोएवंविण्डिवेदेतिके०) अंही श्री सुधर्म स्वामि श्रीजंबू
स्वामिने कहेते केपरलोकने अजावे पुण्य पाप पण नथी जेनो एवो पक्कते ते बापडा नास्ति
क मतिना धणी एवाते ते आगल वदयमाण एटले जे आगल हुं कहीश तेने नथी जा
णता (तंकिरियाइवाके०) ते क्रिया एटले रुडा अनुष्ठानने नथी जाणता (अकिरिया
इवाके०) माठा अनुष्ठानने नथी जाणता (सुक्कडेइवाइक्कडेइवाके०) रुडुंकयुं नथी
जाणता तथा मातुंकयुं नथी जाणता (कल्लाणेइवापावइवा के०) पुण्यने नजा
णे पाप नजाणे (साहुइवाअसाहुइवा के०) साधु तथा असाधुने नथी जाणता
(सिद्धाइवाअसिद्धाइवा के०) सिद्धने नजाणे असिद्ध एटले संसारने नजाणे (निरए
इवाअनिरएइवाके०) नारकीअने अनारकीजे तिर्यंच मनुष्यअने देवता तेने पण नजा
णे (एवंतेविरूवरूवेहिं के०) एरीते ते नास्तिकवादि विरूपरूप आत्मानो अजाव
पडिवजीने (कम्मसंमारंजेहिंके०) नाना प्रकारना कर्मेने समारंजे ते नाना प्रकारना कर्म
ने करवे करीने (विरूवरूवाइकामजोगाइसमारंजंतिजोयणाएके०) नाना प्रकारना काम
जोगने संमारंजे जोजननेअर्थेजोगवे ॥ १७ ॥ (एवंएगेपागप्पियाके०) एरीते एक नास्तिक
वादि अत्यंत धृष्ट थका एम कहे ते के (णिक्कम्मके०) ए आत्मा शरीर थकी जुदो
नथी एटले तेहिज शरीर अने तेहिज जीव एवा धृष्ट पणे प्रवर्ते तथा पोताना दर्शन
ने अनुसारे प्रवर्ज्या ग्रहण करीने (मामगंधम्मपन्नवेतिके०) महारो धर्म सत्यते एवी
प्ररूपणा करे (तंसदहमाणाके०) तेनास्तिकवादिनो जाषेलो जे धर्म तेने सदेहता (तं
पत्तियमाणा के०) तथा तेने सत्य करीमानता (तरोयमाणा के०) तेने विषे रुचि करता

यका तथा (साहुसुयस्काएके०) ए अमारो धर्म नलो रुडो स्वारव्यातठे अने अनेरा दर्शनी वापडा मुगथ लोकने परलोकनो जय देखाडी आ लोकना सुख यकी वंचेठे ते कारणे (समणेतिवाके०) अहो श्रमणो (माहणेतिवाके०) अहो ब्राह्मणो तेहिज जीव अ ने तेहिज शरीर ए धर्मेने घणोज सारो कहीने (कामंखलुके०) निश्चे यकी ए धर्मेने इठो (आउसोके०) अहो आयुष्यमंतो अमे तमने उइखा नहीकां क्यां एक कपटी दर्शनी ये तमने वेंच्यो हतो तेकारणे अमे तमारा उपकारी ठैए माटे अमने (तुमंपूययामि के०) तुमे पूजो प्रत्युपकार करो (तंजहाके०) तेहिज कहेठे (असणेणवा पाणेणवा खाइ मेणवा साइमेणवाके०) अशने करी पाने करी खादिमे करी स्वादिमे करी ए चतुर्विध आहारे करी पूजो (वडेणवाके०) वस्त्रे करी (पडिग्गहेणवाके०) पात्रादिके करी (कं बलेणवाके०) कंबले करी (पायपुंढणेणवाके०) पायपुंढणे करी पूजो प्रतिजानो (त ठेगेपूयणाएके०) त्यां कोइ एक एवी पूजाने विषे (समाउठिसुके०) गृह थया थयवा (तठेगेपूयणाएनिकाइंसु के०) त्यां कोइ एक पूजाने विषे प्रवर्तमान यका एवा राजा दिक लोकने ते नास्तिको पोताना धर्मेने विषे निश्चल करे अने तेने कहेके ए अमा रो उपदेश्यो धर्म टालीने अनेरो धर्म आदरशो नही ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—एतदध्यवसायी सनास्तिकः स्वतः प्राणिनां हंता व्यापादकः स्यात् अन्येषामपि वक्ति । हणहइत्यादि । घातयत कृणत कृणनं हिंसा दहत पचत आलुं पत विलुं पत सहसा कारयत विपरामृशत एतावान् शरीरमात्र एव तावज्जी वोजीवानावाच्च नास्ति परलोकः । ततस्तेन न तज्जीवतश्चरीरवादिनो नास्तिका ए तन्न विप्रतिवेदयंते नांगीकुर्वन्ति । तद्यथा । क्रियां सद्नुष्ठानात्मिकामक्रियां वाऽसद्नुष्ठानरूपां सुकृतं वा दुष्कृतं वा कल्याणं वा पापकं वा साधुकृतमसाधुकृतं वा इत्यादिका चिंतैव नास्ति । कोर्थः । सुकृतानि साधुत्वात्कल्याणफलानि दुष्कृतान्यसाधुत्वादिरूप फलानीति । आत्मानं विनाऽसौ चिंता न युज्यत इत्यर्थः । तथा सुकृतेन सिद्धिर्दुष्कृते नासिद्धिस्तथा दुष्कृतेनैव नरकः अनरकस्तिर्यङ्गुरामरगतिरूपः स्यादित्यादिका चिंता न युक्ता । जीवस्यैवाजावात् (एवंतेति) एवमुक्तप्रकारेण ते नास्तिकाविरूपरूपैः कर्मसमारंजैः सावधानुष्ठानैर्विरूपान् कामजोगान् समारंजन्ते समाददन्ति तदुपजोगार्थं ॥ १९ ॥ एवमुक्तप्रकारेणैके नास्तिकाः प्रागल्भिकाः प्रागल्भ्येन चरन्ति धृष्टतां प्राप्ता आत्मा नास्तीति वदन्ति । तथा निष्कर्म्य स्वतानुगतां प्रव्रज्यां गृहीत्वा मामकं धर्मं मदीयोऽयं धर्म इत्यंगी कृत्य परेभ्यः प्रज्ञापयन्ति । यद्यपि नास्तिकानां नास्ति दीक्षा तथापि बौद्धादिमते प्रव

ज्य पश्चान्नास्तिकीनूते संजवति प्रव्रज्या । अथवा नीलपटाद्यंगीकृतः कश्चिदस्त्येव प्रव्रज्या विशेषइति । तं नास्तिकधर्मं श्रद्धधानारोचयंतः स्वमतौ प्रतियंतोऽवितथज्ञावेन गृह्यंतः साधुशोचनमेतद्यथा स्वाख्यातोचवता धर्मः । हेअमण ब्राह्मण शोचनं कृतं यदयं तज्जीव तहरीरधर्मोऽस्माकमुक्तः काममिष्टमेतदस्माकं । खलुर्वाक्यालंकारे । हे आर्युष्मन् उपकारिणं त्वां पूजयाम्यहमिति तस्मिन्वावदंति । पूजामेवाह । (असणेत्यादि) सुगमं । यावत् पादपुंठनकमिति । तत्रैके पूजायां (समाउठिसु) समावृत्ताः प्रव्हीनूताराजादयः । एके तत्र स्वमतस्थित्या निकाचितवंतस्तं नृपादिकं स्वधर्मे नियमितवंतइत्यर्थः १७

॥ टीका—एतदध्यवसायीच सलोकायतिकः स्वतः प्राणिनामेकेंद्रियादीनां हंता व्यापादको जवति प्राणातिपाते दोषाज्ञावमन्युपगम्यान्वेषामपि प्राण्युपघातकारिणामुपदेशं ददाति । तद्यथा । प्राणिनः खन्नादिना घातयतं पृथिव्यादिकं खनतेत्यादिसुगमं । यावदेतावानेव शरीरमात्रेण जीवस्ततः परलोकिनोऽज्ञावान्नास्ति परलोकोऽतस्तदज्ञावाच्च यथेष्टमासत । तथाचोक्तं । पिव खादच साधु शोचने यदतीतं वरगात्रि तन्न ते ॥ नहि जीरुगतं निवर्तते समुदयमात्रमिदं कलेवरं । तदेवं परलोकयाधिनोजीवस्याज्ञावान्नपुण्यपापे स्तोनापि परलोकइत्येवं येषां पक्कस्ते लोकायतिकास्तज्जीवतहरीरवादिनोनैवैतद्व्ययमाणं प्रतिवेदयंति अच्युपगहंति । तद्यथा । क्रियांवा सदनुष्ठानात्मिकामक्रियांवा असदनुष्ठानरूपां एवं नैव ते विप्रतिवेदयंति । यदिहि आत्मा तत्क्रियावान्नकर्मणोक्तो स्यात्ततोपापजयात्सदनुष्ठानचिंता स्यात्तदज्ञावाच्च सत्क्रियादिचिंतापि दूरोत्सादितैव । तथा सुकृतं दुष्कृतं वा कल्याणमिति पापमिति वा साधुकृतमसाधुकृतमित्यादिका चिंतैव नास्ति । तथाहि । सुकृतानां कल्याणविपाकिनां साधुतया स्वस्थानं दुष्कृतानां च पापविपाकिनामसाधुत्वेनावस्थानमेतदुच्यतेमपि सत्यात्मनि तत्फलजुजि संजवति तदज्ञावाच्च कुतो नर्थकौ हिताहितप्राप्तिपरिहारौ स्यातां । तथा सुकृतेन कल्याणेन साध्वनुष्ठानेनाशेषकर्मकृयरूपासिद्धिस्तथा दुष्कृतेन पापानुबन्धिना असाध्वनुष्ठानेन नरकोनरकेवातिर्यकूनरामरगतिलक्षणं स्यादित्येवमात्मिका चिंतैव न जवेत्तदाधारस्यात्मसंज्ञावस्यान्युपगमादिति ज्ञावः । पुनरपि लोकायतिकानुष्ठानदर्शनायाह । (एवंतेइत्यादि) एवमनंतरोक्तेन प्रकारेण ते नास्तिका आत्माज्ञावं प्रतिपाद्य विरूपं नानाप्रकारं रूपं स्वरूपं येषांते तथा कर्मसमारंजाः सावद्यानुष्ठानरूपाः पशुघातमांसजह्णसुरापाननिर्लाभनादिकास्तैरेवंजुतैर्नानाविधैः कर्मसमारंजैः कृषीवलानुष्ठानादिनिर्विरूपकान् कामजोगान् समारंजंतेसमाददति तदुपजोगार्थमिति ॥ १७ ॥ सांप्रतं तज्जीवतहरीरवादिमतमुपसंजिघृक्षुः प्रस्तावमारचयन्नाह । (एवंचेगइत्यादि)

मूर्तिमेतः शरीरादन्यदमूर्तं ज्ञानमात्मन्यनुनूयते तस्य चामूर्तेनैव गुणिना ज्ञाव्यमतः शरीरात्पृथग्जन्तुत्वात्माऽमूर्तो ज्ञानवत्तदाधारनूतोस्तीति । नचात्मान्युपगममंतरेण तज्जीवितञ्चरीरवादिनः किञ्चिद्विचार्यमाणं मरणमुपपद्यते । दृश्यंते च तथानूतएवशरीरे प्रियमाणा मृताश्च । कुतः समागतोहं कुत्र चेदं शरीरं परित्यज्य यास्यामि तथेदं मे शरीरं पुराणं कर्मेत्यधमादिकाः शरीरात्पृथग्जावेनात्मनि संप्रत्ययाश्च अनुनूयंते । तदेवमपि सानुनवसिद्धेऽप्यात्मनि एके केचन नास्तिकाः पृथक्जीवास्तित्वमश्रद्धधानाः प्रागल्भिकाः प्रागल्भ्येन चरन्ति धृष्टतामापन्नाश्च निदधति । तद्यथा । अथमात्मा शरीरात्पृथग्जन्तुः स्यात्ततः संस्थानवर्णगंधरसस्पर्शान्यतमगुणोपेतः स्यात् । नच ते वराकाः स्वदर्शनानुरागांधतमसावृतदृष्टयएतद्विदंति । तथा मूर्तस्यायं धर्मोनामूर्तस्य । नहि ज्ञानस्य संस्थानादयोगुणाः संज्ञाव्यंते । नच तत्तदज्ञावेपि नास्तीत्येवमात्मापि संस्थानादिगुणरहितोपि विद्यतइति । एवं युक्तियुक्तमप्यात्मानं धाष्टर्यान्नान्युपगच्छन्ति तथा निष्क्रम्यच स्वदर्शनविहितां प्रव्रज्यां गृहीत्वा नान्योजीवः शरीराद्विद्यतइत्येवं योधर्मोमदीयोयमित्येवमन्युपगम्य स्वतोऽपरैषां च तं तथानूतं धर्मं प्रतिपादयति । यद्यपि लोकायतिकानां नास्ति दीक्षादिकं तथाप्यपरेण शाक्यादिना प्रव्रज्याविधानेन प्रव्रज्य पश्चात्लोकायतिकमधीयानस्य तथाविधपरिणतेस्तदेवानिरुचितमतोमामकोयं धर्मः स्वयमन्युपगच्छन्त्यन्येषां च प्रज्ञापयन्ति । यद्विवा नीलपटाद्यन्युपगंतुः कश्चिदस्त्येव प्रव्रज्याविशेषइत्यदोषइति । सां प्रतं तत्प्रतिज्ञापितशिष्यव्यापारमधिकृत्याह । (तंसद्वहमाणेत्यादि) तं नास्तिकवाद्युपन्यस्तं धर्मं विषयिणामनुकूलं श्रद्धधानाः स्वमतावतिशयेन रोचयंतस्तथा प्रतिपादयंतो वितथज्ञावेन गृह्णंतस्तथा तत्र रुचिं कुर्वंतस्तथा साधुशोचनमेतद्यथास्वाख्यातोयथावस्थितोचनवतो धर्मोन्यथा सति हिंसादिष्ववर्तमानः परलोकजयात्सुखसाधनेषु मांसमद्यादिष्वप्रवृत्तिं कुर्वंतोमनुष्यजन्मफलवर्जितानवेषुः । ततः शोचनमकारि जवता हेममण ब्राह्मण इतिवा यदयं तज्जीवितञ्चरीरधर्मोऽस्माकमावेदितः काममिष्टे तदस्माकं धर्मकथनं । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । हेद्यायुष्मंस्त्वया वयमन्युद्धृताः कार्पटिकैस्तीर्थिकैर्वैचिताः स्युरिति । तस्मादुपकारिणं त्वां जवंतं पूजयामोहमपि कंचिदायुष्मतोजगवतः प्रत्युपकारं करोमि । तदेव दर्शयति । तद्यथा । (अस्मिणेत्यादि) सुगमं यावत्पादपुंढन कमिति । तत्रैके पूर्वोक्तया पूजया पूजायां वा (समाज्जिंसुति) समावृताः प्रवर्द्धन्तास्ते राजानः पूजां प्रति प्रवृत्तास्तदुपदेष्टारोवा पूजामध्युपपन्नाः संतस्तं राजादिकं स्वदर्शनप्रतिपन्नमेके केचन स्वदर्शनस्थित्या हिताहितप्राप्तिपरिहारेषु निकाचितवंतोनियमितवंतः । तथाहि । जवतेदं तञ्चरीरमित्यन्युपगंतव्यमन्योजीवोन्यच्च शरीरमित्येतत् परित्याज्यमनुष्ठानमपि एतदनु रूपमेतद्विधेयमित्येवं निकाचितवंतइति ॥ १७ ॥

पुवमेव तेसिं णायं नवति समणा नविस्सामो अणगारा अकिंचणा
अपुत्ता अपसू परदत्तनोइणो निस्कुणोपावं कम्मं णोकरिस्सामि समु
धीए ते अप्पणो अप्पडिविरया नवंति सयमाइयंति अन्नेवि आदियावे
ति अन्नं पि आयतं तं समणुजाणंति एवमेव ते इत्थिकामनोगेहिं मुत्ति
या गिद्धा गढिया अश्लोववन्ना लुद्धा रागदोसवसट्ठा ते णोअप्पाणं समु
हेदंति ते णोपरं समुहेदंति णोअस्साइं पाणाइं जूताइं जीवाइं सत्ताइं स
मुहेदंति पहीणा पुवसंजोगं आयरियं मग्गं असंपत्ता इति ते णोहत्थाए
णोपाराए अंतराकामनोगेसु विसन्ना इति पढमे पुरिसजाए तज्जीव
तत्तरीरएति आहिए ॥ १९ ॥

अर्थ—(पुवमेवके०) एरीते पहेलोज (तेसिकें०) तेनास्तिक मतिथोने (णायंनवति
के०) एवो विपरीत ज्ञान होय के (समणानविस्सामोके०) अमे श्रमण संयति अइं
(अणगाराके०) घर रहित अइं (अकिंचणाके०) परिग्रह रहित अइं (अपुत्ता
के०) पुत्र मित्र कलत्रादिथी रहित अइं (अपसूके०) गोमहिषादिकथी रहित अइं (पर
दत्तनोइणोके०) अन्यनो दीधेलो आहार नोगवीं पोते पचन पाचनादिक क्रियाथी रहित
अइं (निस्कुके०) निह्वाचर ठता (णोपावकम्मं णोकरिस्सामिके०) पाप कर्म सावधानुष्ठा
न करीं नहीं (समुधीएके०) एवो जाव पडिवजीने सम्यक्प्रकारे उठी सावधान अइने
पही नास्तिक जाव प्राप्त करे लोकायतिक मार्गे आव्या थका (तेअप्पणोअप्पडिविरया
नवंतिके०) (ते आप पोते पापकर्म थकी अविरत थाय पोतानीज प्रतिज्ञा थकी चष्ट
थाय एवा थका जे करे ते कहेठे (सयमाइयंतिके०) सावधानुष्ठान हिंसा मृषावा
दादिक स्वयं पोते आदरे (अन्नेविआदियावेंतिके०) अन्यने आदरावे (अन्नंपिआयतं
के०) अन्यकोइ आदरतो होय (तंसमणुजाणंतिके०) तेने अनुमोदे (एवमेवतेके०)
एरीते ते (इत्थिकामनोगेहिंमुत्तियाके०) स्त्री संबंधी काम नोगने विषे मूर्छित (गिद्धा
के०) गृह एटले तेना अनिलार्थी (गढियाके०) अधिक काम नोगने विषे बंधाणा
(अश्लोववन्ना के०) कामनोगने विषे एकाग्र चित्ते थया (लुद्धा के०) लुब्ध थया
(रागदोसवसट्ठा के०) राग ढषने विषे पहीता (तेणोअप्पाणंसमुहेदंति के०) ते
पोताना आत्माने कर्म पास थकी न ठोडावे (तेणोपरंसमुहेदंति के०) ते अन्यने प
ण कर्म बंध थकी न ठोडावे (णोअस्साइं पाणाइं जूताइं जीवाइं सत्ताइं समुहेदंतिके०)
ते अन्य प्राणी जूत जीव सत्व तेने पण कर्म पास थकी ठोडावी नशके एवा नास्तिक

वादि (पहीणापुवसंजोगं के०) पूर्व संयोगजे पुत्र कलत्रादिक ते थकी पण चष्ट थया
अने (आयरियंमगं के०) आर्य मार्गनेपण (असंपत्ता के०) अणपाम्या एटले नपाम्या
(इतिके०) एम उनय चष्ट थया थका (तेणोहच्चाएके०) ते एवा प्रकारे पुष्करणीने तीरे
पण रह्या नहीं अने (एोपाराएके०) पार पण पहोता नहीं (अंतराकामनोगेसुविसत्ता
के०) विचाले कामनोगरूप कादवने विपेज खूता थका रह्या ते पुंमरीक कमल सरखा राजा
ने उद्धरी नशके (इतिपढमपुरुषजाएतज्जीवतहरीरएतिआहिएके०) इति तज्जीव तहरी
रवादिनामा एम प्रथम पुरुष जात कह्यो ॥ १ ए ॥

॥ टीपिका—ये जागवतादिलिंगमंगीकृत्य पश्चान्नास्तिकाः संवृतास्तेषां पूर्वमादौ प्र
ब्रज्याग्रहणावसरएतत् परिज्ञातं भवति । यत् श्रमणायतयोजविष्यामोऽनगाराः किंच
न इव्यं तद्दहितानिष्किंचनाअपुत्राअपशवः परदत्तनोजिनोजिह्वः किंचित्पापं कर्म सा
वद्यं नकरिष्यामइति समुत्थाय पश्चान्नास्तिकतां प्राप्तास्ते आत्मना स्वयं सावद्यादप्रतिवि
रताअनिवृत्तानवन्ति । स्वयं सावद्यमाददते स्वीकुर्वन्ति अन्यानप्यादापयन्ति ग्राह्यंत्यादानं
समनुजानन्ति । एवमेव स्त्रीप्रधानाः कामनोगाः स्त्रीकामनोगास्तेषु मूर्ध्वितागृह्याधुप
न्नाअधिक्येन नोगेषु लुब्धारागद्वेषार्ताः संतोनात्मानं संसारात्समुद्बेदयन्ति । नापि परं
समुद्बेदयन्ति नाप्यन्यान् प्राणिनोजूतानि जीवान् सत्वान् समुद्बेदयन्त्यसदनिप्रायप्रवृत्
त्वात् । ते चैवंविधालोकायतिकाः पूर्वसंयोगात्पुत्रादिकात्प्रहीणाचष्टाआर्यमार्गं सदनु
ष्ठानरूपमसंप्राप्ताइति लोकद्वयसदनुष्ठानचष्टाअंतरालएव नोगेषु विपश्चास्तिष्ठन्ति न
पुंडरीकोत्क्षेपादिकार्यं साधयन्तीत्यर्थं तज्जीवतहरीरवादीप्रथमः पुरुषः समाप्तः ॥ १ ए ॥

॥ टीका—तत्र ये जागवतादिकं लिंगमन्युपगताः पश्चात्लोकायतग्रंथश्रवणेन लोकाय
ताः संवृतास्तेषामादौ प्रब्रज्याग्रहणकालएवैतत्परिज्ञातं भवति । तद्यथा । परित्यक्तपुत्रक
लत्राः श्रमणायतयोजविष्यामोऽनगारागृह्णहितास्तथा निष्किंचनाः किंचनइव्यं तद्दहिता
स्तथाऽपशवोगोमहिष्यादिरहिताः परदत्तनोजिनः स्वतः पचनपाचनादिक्रियारहितत्वात्
जिह्वणशीलान्जिह्वः कियद्दह्यतेऽन्यदपि यत्किंचित्पापं सावद्यं कर्मानुष्ठानं तत्सर्वं नक
रिष्यामीत्येवं सम्यगुत्तानेनोत्थाय पूर्वं पश्चात्लोकायतिकमुपगताआत्मनः स्वतः कर्मन्योऽप्र
तिविरतानवन्ति । विरत्यनावेपि यत्कुर्वन्ति तद्वर्णयति । पूर्वं सावद्यारंजान्निवृत्तिं विधाय
नीलपटादिकं च लिंगमास्याय च स्वयमात्मना सावद्यमनुष्ठानमाददते स्वीकुर्वन्ति अन्या
न्यप्यादापयन्ति ग्राह्यंत्यन्यमप्यादानं परिग्रहं स्वीकुर्वन्तं समनुजानन्ति । एवमेव पूर्वोक्तप्र
कारेण स्त्रीप्रधानाः स्त्रियोपलक्षितावा काम्यंतइति कामानुज्यंतइति नोगास्तेषु सातवहु

लतया ऽजितेंद्रियाः संतस्तेषु कामनोगेषु मूर्ठिताएकीनावतामापन्नागृहाः कांक्षावंतो
ग्रथिताअवबद्धाअध्युपपन्नाआधिक्येन नोगेषु लुब्धारागद्वेषातरागद्वेषवशगाः काम
नोगांधावा तएवं कामनोगेषु आश्रवबद्धाः संतोनात्मानं संसारात्कर्मपाशाद्वा समुद्धे
दयंति मोचयंति नापि परं सडुपदेशदानतः कर्मपाशावपाशितं समुद्धेदयंति कर्मबंधाच्चोट
यंति नाप्यन्यान् दशविधप्राणवर्तिनः प्राणान् प्राणिनस्तथा वान्भूवन् नवंति नविष्यं
तिच नूतानि तथा वा आयुष्कधारणाज्जीवास्तांस्तथा सत्वास्तथाविधवीर्यांतरायह्वयोप
शमापादितवीर्यगुणोपेतास्तान्नसमुद्धेदयंति । असदनिप्रायप्रवृत्तत्वात् । ते चैवंविधास्त
ज्जीवतत्तरीरवादिनोलोकायतिकाअजितेंद्रियतया कामनोगावसक्ताः पूर्वसंयोगात्पुत्रदा
रादिकात्प्रहीणाः प्रच्रष्टाआराद्याताः सर्वहेयधर्मेन्यइत्यार्योमार्गः सदनुष्ठानरूपस्तमसं
प्राप्ताइत्येवं पूर्वोक्तया नीत्या ऐहिकामुष्मिकलोकद्वयसदनुष्ठानच्रष्टार्थंतरालएव नोगे
षु विषण्णास्तिष्ठन्ति । न विवक्षितं पौंमरीकोत्क्षेपणादिकं कार्यं प्रसाधयंतीति । अयं च
प्रथमःपुरुषस्तज्जीवतत्तरीरवादी परिसमाप्तइति ॥ १९ ॥

अहावरे दोच्चे पुरिसजाए पंचमहपूतिएति आहिज्झइ इह खलु पाइ
एंवा संतेगतियामणुस्सा नवंति अणुपुवेणं लोयं उववन्ना तं जहा आरि
यावेगे अणारियावेगे एवं जाव डुरूवावेगे तेसिंचणं महंएगे राया नव
इ महाएवंचेव णिरविसेसं जाव सेणावइपुत्ता तेसिंचणं एगेतिए सड्ढा न
वंति कामंतं समणाय माहणाय पहारिंसु गमणाए तह अन्नयरेणं धम्म
ए पन्नत्तारे वयं इमेणं धम्मएणं पन्नवइस्सामो सेएवं मायाणहजयंतारो
जहाए एसधम्मं सुअरकाए सुपन्नत्ते नवंति ॥ २० ॥

अर्थ—(अहावरेदोच्चेपुरिसजाए के०) अथ हवे अपर एटले बीजो पुरुषजात को
एठे ते हुं कहुंहुं माटे हे श्रमणो तमे सांनलो (पंचमहपूतिएति के०) जे पुरुष पृथ
व्यादिक पांच महानूत तत्वे करी माने ते पांच महानूतिक पुरुष सांख्यमति (आहिज्झ
इ के०) कहिए ते प्रथम पुरुषनी परे ज्यांलगे राजसज्जामां आवी राजा प्रत्ये पोतानो
धर्म रुडो करी प्रकाशे तेनी पेरे कहेठे (इहखलुपाइणंवाके०) निश्चे आ संसारमां पूर्वा
दिक दिशिने विषे (संतेगतियामणुस्सान्वंतिके०) कोइएक मनुष्य पंचमहानूतिक सांख्य
मतिठे (अणुपुवेणंलोयंउववन्ना के०) ते अनुक्रमे लोकमांहे उपना (तंजहाके०) ते क
हेठे (आरियावेगेके०) एक आर्य मनुष्यते साडा पचीश आर्य देशना उपना (अणा
रियावेगे के०) एक अनार्य मनुष्यते अनार्य देशना उपना (एवंजावडुरूवावेगे के०)

एम यावत् कोऽएक मनुष्य कुरूपवंत ठे इत्यादिक अर्थ आगल जखाइ गयाठे (ते सिंचणं के०) ते मनुष्य मांहे (महंगेरायाजवइ के०) एक महोदो राजा होय तेके यो तोके (महाएवंचेव के०) महोदो हिमवंत पर्वतादिक समान होय (एिरविसेत के०) एमज पूर्ववत निरविशेष (जावसेणावइपुत्ता के०) यावत् सेनापतिना पुत्र केव (तेसिंचणं के०) तेमांहे (एगेतिएसड्डाजवंति के०) कोऽ एकने धर्म करवानी श्रद्धा होय एटले धर्मार्थी होय (कामंतं के०) तेने धर्मार्थी जाणीने (समणा य माहणाय के०) श्रमण अने ब्राह्मण मलीने तेना समीपे धर्म प्रतिबोधवा निमित्ते (पहारिसुगमणाए के०) आलोचवो चिंतवीने आवे (तन्न के०) त्यां (अन्नयरेणं धम्मेषंपन्नत्तारोवयं के०) अनरो पोतानो धर्म प्ररूपण द्वार एटले धर्मोपदेशक थझे (इमेणं के०) ए आगल कहेगे तेरीते (धम्मेषंपन्नवइस्सामो के०) राजानी आगल धर्म कहीशुं एम आलोचीने (सेएवं के०) तेएम (मायाणहजयंतारो के०) माहरो धर्म क हुंहुं अहो नयथकी राखनार ते (जहाए के०) जेम (एसधम्म के०) महारो एधर्म (सुअरकाए के०) स्वाख्यात (सुपन्नत्तेजवंति के०) रुडो प्ररूपवो होय ॥२०॥ हवे ते राजा आगल जेवी रीते धर्म प्ररूपे तेवी रीते आगल कहेठे.

॥ टीपिका—अथापरोद्वितीयः पुरुषजातः पंचनिर्जुतैः पृथिव्यप्तेजोवायुव्योमाद्यैश्चरति पांचनैतिकः । सांख्याजीवस्य तृणमोटनेप्यसामर्थ्यं । जूतरूपायाः प्रकृतेरेव सर्वकर्तृत्वमिति तन्मतं । नास्तिकविशेषोवा पंचनूतव्यतिरिक्तनास्तित्वांगीकारात् । (आदिऊइ) आख्यायते । अत्र च प्रथमपुरुषगमेन इह खलु पाईणंवा इत्यादिकोग्रंथः सुपन्नत्ते न वतीत्येतदंतोक्षेयः ॥ २० ॥

॥ टीका—प्रथमपुरुषानंतरं द्वितीयं पुरुषजातमधिकृत्याह । (अथावरेदोक्षे इत्यादि) अथशब्दअनंतर्यार्थे । प्रथमपुरुषानंतरमपरोद्वितीयः पुरुषएव पुरुषजातः पंचनिः पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशाख्यैश्चरति पांचनैतिकः । पंचवा नूतानि अन्युपगमद्वारेण विद्यंते यस्यसंपंचनूतिको मत्वर्थीयष्ठन् । सच सांख्यमतावलंब्यात्मनस्तृणकुब्जीकरणेप्यसामर्थ्यान्युपगमात् इष्टव्योलोकायतमतावलंबी नास्तिकोनूतव्यतिरिक्तत्वान्युपगमादख्यायते प्रथमपुरुषानंतरमयं पंचनूतात्मवाद्यनिधीयते चेति । अत्र च प्रथमपुरुषगमे (इहखलुपाईणं) चेत्यादिकोग्रंथः सुपन्नत्तेनवतीत्येतत्पर्यवसानोवगंतव्यइति ॥ २० ॥

इहखलु पंचमहप्रूता जेहिं नोकजइ किरियातिवा अकिरियातिवा सुकंडेतिवा डकडेतिवा कट्ठाणेतिवा पावएतिवा साहुतिवा सिद्धितिवा असिद्धितिवा एिरएतिवा अएिरएतिवा इति अंतसो तणमायमवि ॥२१॥

अर्थ—(इहखलु के०) निश्चै आसंसारने विषे (पंचमहपूता के०) पांच महोटा नूत सर्व जगतमां व्यापी रह्याठे (जेहिंनोकळइकिरियातिवाअकिरियातिवा के०) ते हिज पांच नूते अमे क्रिया अक्रिया सर्व करिये परंतु जेहिं एटले जे ठगे आत्मा ए वे नामे पदार्थेठे ते क्रिया अक्रिया नोकळइ एटले नथी करतो तथा सुकडेतिवा डक डेतिवा कट्ठाणेतिवा पावएतिवा साधुतिवा सिद्धितिवा असिद्धितिवा णिरएतिवा अणिरएतिवा एटले सुकृत करणी दुष्कृत करणी कल्याण कारी क्रिया पापकारी क्रिया साधु एटले नली क्रिया असाधु एटले माठी क्रिया सिद्धि एटले मोक्ष जवा योग्य क्रिया असिद्धि एटले मोक्ष न जवा योग्यक्रिया नरक जवा योग्य क्रिया नरके नजवा योग्य क्रिया ए सर्व आत्मा नथी करतो (अंतसोतणमायमवि के०) ए कारणे सांख्यने मते जे कांइ सूक्ष्म तृणनु नमाववो तेनो पण उपदेश पांच नूतज करेठे पण आत्मा सर्वथा कांइ पण नथी करतो ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—सांख्यनास्तिकयोर्मतमाह । इह मते पंच महानूतानि यैर्नोऽस्माकं क्रिया व्यापारता वा नक्रियते सुकृतं दुष्कृतंवा कल्याणं पापकमिति या साध्वितिवा सिद्धिर्मुक्तिरसिद्धिः संसारोनरकोऽनरकस्तिर्यङ्मरामरगतिः । एतत्सर्वं सत्वरजस्तमोरूपा प्रकृतिरेव नूतरूपा करोति । आत्मा केवलमुपजुंके नतु करोति किंचित् । नास्तिकानिप्रायेणापि इहैव सुखदुःखे स्वर्गनरकौ इत्युच्यतइति । एवमंतशस्तृणमात्रमपि यत्कार्यं तद्रूतेरेव प्रकृतिरूपापन्नैः क्रियते । एवं सांख्यमते आत्मा किंचित्करः । नास्तिकमतेतु आत्मनः सर्वथाप्यजावस्ततोऽयोरपि नूतान्येव सर्वकार्यकर्तृणीति ॥ ३१ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सांख्यस्य लोकायतिकस्य चान्युपगमं दर्शयितुमाह । (इहखलुपंच महपूताइत्यादि) इहास्मिन् संसारे द्वितीयपुरुषवक्तव्यताधिकारे वा । खलुशब्दोवाक्या लंकारे । पृथिव्यादीनि पंचमहानूतानि विद्यंते महांति च तानिच महानूतानि सर्व व्यापितयान्युपगमात् महत्त्वं । तानिच पंचैव । परस्य षष्ठस्य क्रियाकर्तृत्वेनानन्युपगमाद्यैर्हि पंचनिर्नूतैरप्युपगम्यमानैर्नोऽस्माकं क्रिया परिस्पंदात्मिका चेष्टारूपा क्रियते क्रिया वा नि व्यापारतया स्थितिरूपा क्रियते । तथाहि । तेषां दर्शनं सत्वरजस्तमोरूपा प्रकृतिर्नूतात्मनूताः सर्वाअर्थक्रियाः करोति पुरुषः केवलमुपजुंकेऽध्यवसितमर्थं पुरुषश्चेतयतीति वचनात् । बुद्धिश्च प्रकृतिरेव तदिकारत्वात् । तस्याश्च प्रकृतेर्नूतात्मिकायाः सत्वरजस्तमसां चयापचयान्यां क्रियाक्रिये स्यातामिति कृत्वा नूतेन्यएव क्रियादीनि प्रवर्तते तद्व्यतिरेकेणापरस्याजावादिति जावः । तथा सुष्ठु कृतं सुकृतमेतच्च सत्वगुणाधिक्येन नवति ।

तथा दुष्टं कृतं दुष्कृतमेतदपि रजस्तमसोरुत्कटतया प्रवर्तते । एवं कल्याणमिति वा पापकमिति वा साध्विति वा असाध्विति वा इत्येतत्सत्त्वादीनां गुणानामुत्कर्षानुत्कर्षतया यथा संनवमायोजनीयं । तथेप्सितार्थनिष्ठानं सिद्धिविपर्ययः स्वसिद्धिर्निर्वाणं वा सिद्धिः संसारः संसारिणां तथा नरकः पापकर्मिणां यातनास्थानमनरकस्तिर्यङ्मनुष्यामराणामेतत्सर्वं सत्त्वादिगुणाधिष्ठिता नूतात्मिका प्रकृतिर्विधत्ते । लोकायतानिप्रायेणापीहैव तथा विधिसुखदुःखावस्थाने स्वर्गनरकावितीत्येवमंतशस्तृणमात्रमपि यत्कार्यं तद्भूतैरेव प्रधानरूपापन्नैः क्रियते । तथा चोक्तं । सत्त्वं लघुप्रकाशकमिष्टमुपष्टेजकं बलञ्च रजः ॥ गुरुचरणकमेव तमः प्रदीपवच्चार्थतोदृत्तिरित्यादि । तदेवं सांख्यानिप्रायेणात्मनस्तृणकुब्जीकरणेऽप्यसामर्थ्याल्लोकायतिकानिप्रायेण त्वात्मन एवाजावाद्भूतान्येव सर्वकार्यत्वात्कर्तृणीत्येवमन्युपगमस्तानिच समुदायरूपापन्नानि नानास्वभावं कार्यं कुर्वन्ति ॥ ११ ॥

तं च पिहूद्देसेणं पुढोनूतसमवातं जाणेज्जा तं जहा पुढवी एगे महप्पूते आऊ डच्चे महप्पूते तेऊतच्चेमहप्पूते वाऊचउत्तेमहप्पूते आगासे पंचमे महप्पूते इच्चेते पंचमहप्पूया अणिम्मिया अणिम्मावित्ता अकडा णोकित्तिमा णोकडगा अणाइया अणिहणा अवंजा अपुरोहिता सतंता सासता आय उठा पुण एगे एवमाहु सतो एठि विणासो असतो एठि संनवो ॥ १२ ॥

अर्थ—(तंचपिहूद्देसेणंपुढोनूतसमवातंजाणेज्जाके०) ते पांचनूतनो समवाय पृथक् एटले जुदो जुदो जाणवो (तंजहाके०) ते कहेढे. (पुढवीएगेमहप्पूते के०) पृथ्वी पर्वतादिक ए एक महानूत जाणवो (आऊडच्चेमहप्पूते के०) पाणी नदी सरोवर समुद्रादिकनो ए बीजो महानूत जाणवो (तेऊतच्चेमहप्पूते के०) अग्नि ते उष्ण अजवालानो कारण ए त्रीजो महानूत जाणवो (वाऊचउत्तेमहप्पूते के०) वायु वृद्ध कंपननो लक्ष्ण ए चौथो महानूत जाणवो (आगासेपंचमेमहप्पूते के०) आकाश अवकाश लक्ष्ण ए पांचमो महानूत जाणवो (इच्चेतेपंचमहप्पूया के०) ए पांच महानूत ते (अणिम्मिया के०) ईश्वरादिके नीपजाव्या नथी (अणिमावित्ता के०) हवे नीपजाववा पण नथी (अकडा के०) कोइना करेला नथी (णोकित्तिमा के०) घटादिकपदार्थनी पेरे कृत्रिम नथी (णोकडगा के०) तेनी निष्पत्तिने विषे अन्य कोइनी अपेक्षा नथी (अणाइया के०) तेनी आदि नथी (अणिहणा के०) तेनो अंत नथी (अवंजा के०) अवध्यते समस्त कार्यना करनार जाणवा (अपुरोहिता के०) तेअने कार्यने विषे प्रवर्त्तावनार कोइ नथी (सतंता के०) स्वाधीनठे (सा

सता के०) शाश्वता ठे (आयठठा के०) आत्माठे जेने ठठो एवा ए पांचमहानूत जाणवा (पुणएगेएवमाहु के०) एक वली एम कहेठे (सतोणडिविणासोके०) ठतो विद्यमान पदार्थ तेनो विनाश नथी (असतोणडिसंजवो के०) अविद्यमान शशशृं गादिकनो उत्पत्तिनो संजव नथी ए कारणे सांख्य दर्शनवालो आत्माने कर्त्ता नथी मान तो जो आत्मा कर्त्ता होय तो अठति वस्तु उपजावे ते कारणे आत्मा कर्त्ता नथी. ॥ ११ ॥

॥ दीपिका-तं च नूतानां समवायं पृथग्भूतपदोद्देशेन जानीयात् । तद्यथा । पृथिव्यैका महाभूतमित्यादि । एषां कायाकारतया यः समवायः सएकत्वे लक्ष्यते । इत्येतानि पंच महाभूतान्यनिर्मितानि कालेश्वरादिना केनचिदकृतानि परेणाऽनिर्मापयितव्यानि अकृतानि विश्रसापरिणामेन निष्पन्नत्वात् । तथा न घटवत्कृत्रिमाणि अनादीनि अनिधनानि आद्यंतरहितानि अवंध्यान्यवश्यकार्यकर्तृणि न विद्यते पुरोहितः कार्यं प्रतिवर्तयिता येषां तान्यपुरोहितानि स्वतंत्राणि शाश्वतानि नित्यानि आत्मषष्ठानि पंच महाभूतानीत्येकआहुः । सांख्यानामात्मा किंचित्करः । नास्तिकानांतु कायाकारपरिणतानि भूतान्येवानिव्यक्तचैतन्यान्यात्मव्यपदेशं लज्जते । तदेवं सांख्यमते सतोविद्यमानस्य प्रधानादेर्नास्तिविनाशोऽसतः शशविषाणादेर्नास्ति संजवः । यदुक्तं । नासतो जायते जावो नानावो जायते सत इति ॥ ११ ॥

॥ टीका-तंच तेषां समवायं पृथग्भूतपदोद्देशेन जानीयात् । तद्यथा । पृथिव्यैका काठिन्यलक्षणा महाभूतं । तथापोऽवलक्षणा महाभूतं तथा तेजउष्णोद्योतलक्षणां तथा वायुर्धृतिकंपलक्षणास्तथावगाहदानलक्षणां सर्वेऽव्याधारभूतमाकाशमित्येवं पृथग्भूतपदोद्देशेन कायाकारतया यस्तेषां समवायः सएकत्वेऽपि लक्ष्यते इत्येतानि पूर्वोक्तानि पृथिव्यादीनि संख्याह्युपादीयमाना संख्यांतरं निवर्तयतीति कृत्वा नन्यूनानि नाप्यधिकानि विश्वव्यापितया महान्ति त्रिकालजवनाद्भूतानि । तदेवमेतान्येव पंच महाभूतानि प्रकृतेर्महान् महतोऽहंकारस्तस्माच्च गणः षोडशकस्तस्मादपि षोडशकात्पंचन्यः पंचभूतानीत्येवं क्रमेण व्यवस्थितान्यपरेण लोकेश्वरादिना केनचिदनिर्मितान्यनिष्पादितानि । तथा परेणानिर्मापयितव्यानि तथा कृतानि न केनचित्तानि क्रियन्ते । अत्रेन्द्रधनुरादिवद्विस्त्रसापरिणामेन निष्पन्नत्वात्तथा न घटवत्कृत्रिमाणि कर्तृकरणव्यापारसाध्यानि नजवंतीत्यर्थः । तथा पराजावतया नोनैव कृतकानि । अपेक्षितपरव्यापारस्वजावनिष्पत्तौ जावः कृतक इति व्यपदिश्यते । तानि च विस्त्रसापरिणामेन निष्पन्नत्वात्कृतकव्यपदेशजांजि न जवंति तथा नाद्यनिधनानि अवंध्यान्यवश्यकार्यकर्तृणि तथा न विद्यते पुरोहितः कार्यं

प्रति प्रवर्तयिता येषां तान्यपुरोहितानि स्वतंत्राणि स्वकार्यकर्तृत्वं प्रत्यपरनिरपेक्षाणि शश्वतानि नित्यानि वा न कदाचिदनीदृशं जगदिति वचनात्तदेवं नूतानि पंच महानूतान्यात्मषष्ठानि । पुनरेके एवमादुरात्मावा किंचित्कारः सांख्यानां लोकायतिकानां पुनः कायाकारपरिणतान्येव नूतान्यनिव्यक्तचेतनानि आत्मव्यपदेशं नजंत इति । तदेवं सांख्यानिप्रायेण सतो विद्यमानस्य प्रधानादेर्नास्ति विनाशोऽत्यंतानावरूपो नाप्यसतः शशविषाणादेः संजवः समुत्पत्तिरस्ति कार्यस्य विद्यमानस्यैवोत्पत्तिरिष्टा नासतः सर्वस्मात्सर्वस्योत्पत्तिप्रसंगात् । तथाचोक्तं । नासतो जायते नावोऽनानावो जायते सत इत्यादि तथा असतः खरविषाणादेरकरणादुपादानकारणस्य च मृत्पिंडादेर्घटार्थिनोपादानादिन्यश्च हेतुन्यः कारणे सत्कार्यवादः ॥ ३३ ॥

एतावतावजीवकाए एतावतावअठिकाए एतावतावसबलोए ए
तं मुहं लोगस्स करणयाए अवियंतसो तणमायमवि ॥ ३३ ॥

अर्थ—(एतावतावजीवकाए के०) ते सांख्य एम कहेढे के जीवकाय जे ढे एटलोज पांच नूत जाणवो कार्यनो करनार पण एटलोज जाणवो (एतावतावअठिकाए के०) वली एटलोज अस्तिकाय टाली बीजो पदार्थ पण कोइ नथी (एतावतावसबलोए के०) एटलोज सर्वलोक पांचनूत आत्मिक जाणवो (एतंमुहंलोगस्सकरणयाए के०) लोकने करवे एहिज मुख्य प्रधान कारण जाणवो (अवियंतसोतणमायमवि के०) त ए मात्र कार्यनुं करनार पण ए पांचनूत टाली बीजो कोइ नथी ॥ ३३ ॥

॥ टीपिका—एतावानेव नूतमात्रएव जीवकायः । एतावानेवास्तिकायोनापरः कश्चित्पदार्थः एतावानेव सर्वलोकः । तथा एतदेव पंचनूतास्तित्वं मुख्यं कारणं लोकस्य सांख्यस्य हि प्रधानात्मन्यांसृष्टेरुत्पत्तिर्नास्तिकस्य तु नूतान्येवांतशस्तृणमात्रमपि कार्यं कुर्वति ॥ ३३ ॥

॥ टीका—तदेवमेतावानेव तावदिति सांख्योलोकायतिकोवा माध्यस्थ्यमवलंब्यमानएव मेवाह । तद्यथा । निर्युक्तिनिर्विचार्यमाणस्तावदेतावानेव जीवकायोयडुत पंचमहानूतानि यतस्तान्येव सांख्यानिप्रायेण प्रधानरूपतापन्नानि सत्त्वादिगुणोपचयापचयान्यां सर्वकार्यकर्तृण्यात्मा वा किंचित्करत्वादसत्कल्पएव लोकायतस्य तु सनास्त्येवेत्यतएतावानेव नूतमात्रएव जीवकायस्तथा एतावानेव नूतास्तित्वमात्रएवास्तिकायोनापरः कश्चित्तीर्थिकानिप्रेतः पदार्थोस्तीति । तथा एतावानेव सर्वलोकोयडुत पंचमहानूतानि प्रधानरूपा पन्नान्यात्मा चाकर्ता निर्गुणः सांख्यस्य लोकायतिकस्य तु पंचनूतात्मकाएव लोकास्तदतिरिक्तस्यापरस्य पदार्थस्यानावादिति । तथा एतदेव पंचनूतास्तित्वं मुख्यं कारणं लोक

स्यैतदेव चरणकरणतया सर्वकायेषु व्याव्रियते । तथाहि । सांख्यस्य प्रधानात्मन्यां सृष्टिरुपजायते । लोकायतिकस्यतु नूतान्येवांतस्तृणमात्रमपि कार्यं कुर्वति तदतिरिक्तस्या परस्याजावादिति जावः ॥ ३३ ॥

से किणंकिणावेमाणे हणंघायमाणे पयंपयावेमाणे अविअंतसो पुरिस मविक्रिणिता घायइता एहंपि जाणाहिं एण्ठिदोसो ते एणें एवं विण्णडिवे देंति तंजहा किरियाइवा जाव एणिएइवा एवेंते विरूवरूवेहिं कम्म समारंजेहिं विरूवरूवाइं कामजोगाइं समारंजंति जोयणाए एवमेव ते अणारिया विण्णडिवन्ना तं सदहमाणा तं पत्तियमाणा जावइति ते एणें हच्चाए एणोपाराए अंतरा कामजोगेसु विसणा दोच्चे पुरिसजाए पंचम हप्पुतिएति आहिए ॥ ३४ ॥

अर्थ—हवे एक वादी एम कहेढे के आत्मा सर्वथापि नथी वली एक वादी एम कहेढे के आत्माढे परंतु क्रिया कांइ करतो नथी तो तेने मते आत्माने शुजाशुज कर्म नो बंध नथी एवो देखाडेढे (सेकिणंकिणावेमाणे के०) ते क्रियानो अर्थी पुरुष कोइएक जातनो क्रियाणो लेतो अथवा अन्य पाशे लेवरावतो (हणंघायमाणे के०) तथा प्राणीउने हणतो अथवा अनेरा पाशे हणावतो (पयंपयावेमाणे के०) पचन पाच नादि क्रिया पोते करतो अथवा अनेरा पाशे करावतो थको (अविअंतके०) पण निश्चेकरी जाणे (सोपुरिसमविक्रिणिताके०) अथवा ते पुरुष पंचेंडीने मोले वेचातु लेइने (घायइताके०) हणतो थको (एहंपिजाणाहिंके०) अर्हींयां पण ते एवुं जाणे के (एण्ठिदोसो के०) ते हिंसाना दोषनो विजागी न थाय एवो जाणी यथाहं दे हिंसादिक सावद्य व्यापारमां प्रवर्त्ते (तेणोएवंविण्णडिवेदेंतिके०) ते बापडा मूर्ख एटलो न जाणे शुं नजाणे (तंजहाके०) ते कहेढे (किरियाइवाके०) क्रिया एटले रूडो अनुष्ठान ते नजाणे (जावएणिएइवाके०) ज्यां शुधी नरक नजाणे एम सर्व पूर्ववत् जाणवो (एवेंतेविरूवरूवेहिं के०) एम ते नाना प्रकारना (कम्मसमारंजेहिंके०) कर्मनो समारंज करता (विरूवरूवाइंका मनोगाइंसमारंजंति के०) न्हाना प्रकारना कामजोगने समारंजे (जोयणाए के०) आहारने अर्थे जोगवता (एवमेवतेअणारियाविण्णडिवन्ना के०) एरीते ते अनार्य पोतानो धर्म रुडो करी प्ररूपता कामजोगने विषेमूर्च्छाणा थका (तंसदहमाणा के०) ते पाखंडी धर्म ने सदहता थका (तंपत्तियमाणा के०) तेनी प्रतीत करता थका (जावइतिते के०) ज्यां शुधी ए प्रकारे ते (एणोहच्चाए के०) तीरे पण रह्या नही

अने (एोपाराए के०) पार पण पाम्या नही इहलोक परलोकथी चष्ट थया थका (अं तराकामनोगेसुविसम्मा के०) विचाले कामनोगने विपे संसार मांहेज खूता रहे पण पुंमरक कमल सरखा राजाने उहरी शके नही (दोच्चेपुरिसजाए के०) ए बीजो पुरुष जात (पंचमहपूत्तिएतिआहिए के०) ए पंचमहानूतिक नामे कह्यो. ॥ २४ ॥

॥ टीका—आत्मनोऽकिंचित्करत्वात्सांख्यमतेऽसत्त्वान्नास्तिकमते न कर्मनिर्बन्धइत्याह । सक्रयार्थी पुरुषः क्रीणन् किंचिदस्तु मूढ्येन गृह्णन् परं क्रीणयन् मूढ्येन ग्राहयन् तथा प्राणिनोघ्नन् हिंसन् परैर्घातयन् तथा पचन् पाचयन् एतानि कुर्वतोऽन्यानप्यनुजानन्नप्यं तशः पुरुषमपि पंचेंद्रियं विक्रीय हत्वा घातयित्वाऽत्रापि पंचेंद्रियवधे नास्ति दोषः । अत्रैवं जानीहि किंपुनरेकेंद्रियवधइत्यपिशब्दार्थः । ततस्ते नैवैतद्विप्रतिवेदयन्ति जानन्ति । तद्यथा । क्रिया बलनात्मिका सावद्यानुष्ठानरूपा अक्रिया स्थानरूपा यावदेवमेव विरूपविरूपैर्नाना रूपैः कर्मसमारंजैः सावद्यानुष्ठानैर्विरूपरूपान्नानाप्रकारान् कामोपनोगान् समारंजन्ते स्वयं अन्याश्च कारयन्ति नास्त्यत्र दोषइति प्रतार्थ एवमेव तेऽनार्याविप्रतिपन्नाविरुद्धं मार्गं प्रति पन्नास्तमात्मीयं धर्मं श्रद्धधानाऽआत्मीयांगीकारं रोचयन्तस्तद्धर्मस्याख्यातारं प्रशंसयन्तः । तद्यथा । स्वाख्यातोन्नवता धर्मइत्यादितावन्नेयं । यावदंतरा कामनोगेषु विषम्याइह परलोकत्र णात्मात्राणाय नापि परेषामिति द्वितीयः पुरुषजातः पंचमहानौतिकोव्याख्यातः ॥ २४ ॥

॥ टीका—सचैवंवाद्येकत्रात्मनोऽकिंचित्करत्वादित्यत्र आत्मनोसत्त्वादसदनुष्ठानैरप्या त्मा पापैः कर्मनिर्बन्धयतइति दर्शयितुमाह (सेकिणमित्यादि) सेतियः कश्चित्पुरुषः क्रयार्थी क्रीणन् किंचित् क्रयेण गृह्णन्स्तथापरं क्रापयन्स्तथाहि प्राणिनोघ्नन् हिंसन् तथा परैर्घातयन् व्यापादयन् तथा पचन् पाचनादिकां क्रियां कुर्वन्स्तथाऽपरैश्च पाचयन् । अस्य चोपलक्षणाार्थत्वात् क्रीणतः क्रयतोघ्नतोघातयतः पचतः पाचयतश्चापरांस्तथाप्यन्तशः पुरुष मपि पंचेंद्रियं विक्रीय घातयित्वापि पंचेंद्रियघाते नास्ति दोषोत्रैवंजानीहि अवगच्छ किंपुन रेकेंद्रियवनस्पतिघातइत्यपिशब्दार्थः । ततश्चैवंवादिनः सांख्याबार्हस्पत्यावा नोनैवैतद्वद्वय माणं विप्रतिवेदयन्ति जानन्ति । तद्यथा । क्रिया परिस्पन्दात्मिका सावद्यानुष्ठानरूपाएवम क्रिया स्थानादिलक्षणा यावदेवमेव विरूपरूपैरुच्चावचैर्नानाप्रकारैर्जलस्नानावगाहनादिकै स्तथा प्राण्युपमर्दकारिणिः कर्मसमारंजैर्विरूपरूपान्नानाप्रकारान् सुरापानमांसनक्षणाग म्यागमनादिकान् कामोपनोगान् समारंजन्ते स्वतः परांश्चोदयन्ति नास्त्यत्र दोषइत्येवं प्रता र्यासत्कारणाय प्रेरयन्त्येवं च तेऽनार्याअनार्यकर्मकारित्वादार्यान्मार्गाद्विरुद्धं मार्गं प्रतिप न्नाः । तथाहि । सांख्यानामचेतनत्वात्प्रकृतेः कार्यकर्तृत्वं नोपपद्यते । अचेतनत्वं तु त

स्याश्चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमिति वचनात् आत्मैव प्रतिबिंबोदयन्यायेन करिष्यतीति चेत्
 द्विपि न युक्तिसंगतं । यतोऽकर्तृत्वादात्मनोनित्यत्वाच्च प्रतिबिंबोदये न युज्यते । किंचानि
 त्यत्वात्प्रकृतेर्महदादिविकारतया नोत्पत्तिः स्यात् । अपिच । नासतो जायते जावो नाजा
 वो जायते सतश्चाद्यन्युपगमात्प्रधानात्मनोरेव विद्यमानत्वान्महदहंकारादेरनुत्पत्तिरेवैक
 त्वाच्च प्रकृतेरेकात्मवियोगे सति सर्वात्मनां वियोगः स्यादेकसंबंधेवा सर्वात्मनां प्रकृतिसंयो
 गो न पुनः कस्य चित्तत्वपरिज्ञानात् प्रकृतिवियोगे मोक्षोऽपरस्य तु विपर्ययात्संसारइत्येवं
 जगद्वैचित्र्यं न स्यादात्मनश्चाकर्तृत्वे तत्कृतौ बंधमोक्षौ न स्यातामेतच्च दृष्टेष्टबाधितं नापि
 कारणो सत्कार्यवादो युक्तिनिरनुपपाद्यमानत्वात् । तथाहि । मृत्पिंडावस्थायां घटोत्पत्तेः
 प्राग्घटसंबंधानां कर्मगुणव्यपदेशानामजावाद्धटार्थिनां च क्रियासु प्रवृत्तेर्न कारणे कार्यमि
 ति लोकायतिकस्यापि नूतानामचेतनत्वात्कर्तृत्वानुपपत्तिः । कायाकारपरिणतानां चै
 तन्यानिव्यक्त्यन्युपगमे च मरणान्नावप्रसंगः स्यात्तस्मान्न पंचनूतात्मकं जगदिति स्थितं ।
 अपि चेदं ज्ञानं स्वसंवित्तिसिद्धमनात्मधर्मिणमुपस्थापयति । न च नूतान्येवं धर्मित्वेन
 परिकल्पयितुं युज्यंते तेषामचेतनत्वादथ कायाकारपरिणतानां चैतन्यधर्मो न विष्यती
 त्येतदप्ययुक्तं । यतः कायाकारपरिणामएव तेषामात्मानमधिष्ठातारमंतरेण न जवितुम
 र्हति निर्हेतुकत्वप्रसंगान्निर्हेतुकत्वे च नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वा स्यादिति । तदेवं नूतव्यतिक्र
 आत्मा तस्मिंश्च सति सदनुष्ठानतः पुण्यपापे ततश्च जगद्वैचित्र्यसिद्धिरिति । एवं व्यवस्थि
 ते तेऽनार्याः सांख्यालोकायतिकावा पंचमहानूतप्रधानान्युपगमेन विप्रतिपन्नायत्कुर्यु
 स्तद्वर्णयितुमाह । (तंसदहमाणा इत्यादि) तमात्मीयमन्युपगमं ये चोक्तया नीत्या निर्युक्ति
 कत्वमपि श्रद्धधानाः पंचमहानूतात्मप्रधानस्य सर्वकार्याणि उपगच्छन्ति । तदेव च सत्य
 मित्येवं प्रतिपादयंतः प्रतिपद्यमानास्तदेव चात्मीयमन्युपगमं रोचयंतस्तद्धर्मस्याख्यातारं
 प्रशंसयंतः । तद्यथा । स्वाख्यातो न वता धर्मोऽस्माकमयमत्यंतमनिप्रेतइत्येवं ते तदध्यव
 सायाः सावद्यानुष्ठानेनाप्यधर्मो न जवतीत्यथ्यवसायिनः स्त्रीकामेषु मूर्च्छिता इत्येवं पूर्ववज्ज्ञे
 यं । यावत्तदंतरे कामजोगेषु विषमसाधिका मुष्मिकोजयकार्यं ब्रह्मनात्मत्राणाय नापि परेषा
 मिति । नवत्येवं द्वितीयः पुरुषजातः पंचमहानूतान्युपगमिको व्याख्यातइति ॥ ३४ ॥

अहावरे तच्चे पुरिसजाए ईसरकारणिए इति आहिऊइ इह खलु पासा
 दीणं वा संते गतिया मणुस्सा जवंति अणुपुवेणं लोयं उववन्ना तं आरि
 यावेगे जाव ते सिंचणं महंते एगे राया जवइ जाव सेणावइ पुत्ता ते सिं
 चणं एगतीए सट्ठा जवइ कामं तं समणाय माहणाय पहारिं सुगमणाए
 जाव जहा मए एसधम्मो सुअस्काए सुपन्नत्ते जवइ ॥ ३५ ॥

અર્થ—હવે અપર ત્રીજો પુરુષ જાત કહેહે જે ઈશ્વર લોકનો કરનાર છે એવું માનેહે તે મતે એને ઈશ્વર કારણિક કહેહે खलु इति निश्चं आ मनुष्य लोकने विषे पूर्वोक्तीते पूर्वादिक चार दिशि ये कोइएक मनुष्य होय ते अनुक्रमे लोक मांहे उपना तेमां कोइ एक आर्य देशना उपना ते ज्यां सुधी महोदो राजा होय तेने परपदा होय ते वली ज्यां सुधी सेनापतिना पुत्र इत्यादिक परखदा सुधी कहेवुं तेमांहे कोइ एक धर्मनी श्र द्वावान होय धर्मार्थी होय तेने धर्मार्थी जाणीने श्रमण ब्राह्मण मली धर्म प्रतिबोध वा निमित्ते आलोचीने ते पूर्वोक्त राजादिकने संमुख जइने अंहीं यावत् पूर्वोक्त रीते सनादिकनु प्रस्ताव सर्व कहेवो पढीते राजादिकने तेईश्वरकारણिक पुरुष आवी पोता नो स्वाख्यात सुप्रज्ञ धर्म वर्णवेहे. ॥ १५ ॥

॥ टीपिका—अथापरस्तृतीयः पुरुषजातईश्वरोजगतः कारणं यस्य सईश्वरकारणिक आत्माऽद्वैतवादी व्याख्यायते । (इहखलुइत्यादि) प्राच्यादिषु दिक्षु एकस्यां दिशि स्थितः कश्चिदेवं ब्रूयात् । यथा राजानमुद्दिश्य तावद्यावत्स्वाख्यातः सुप्रज्ञतो धर्मो न वति ॥ १५ ॥

॥ टीका—सांप्रतमीश्वरकारणिकमधिकृत्याह । (अहावरेइत्यादि) अथ द्वितीयपुरुषानंतरं तृतीयईश्वरकारणिकव्याख्यायते । समस्तस्यापि चेतनाचेतनरूपस्य जगतईश्वरः कारणं । प्रमाणं चात्र तनुचुवनकरणादिकं धर्मित्वेनोपादीयते ईश्वरकर्तृकमिति साध्यो धर्मः संस्थानविशेषत्वात्कूपदेवकुलादिवत्तथा स्थित्वा प्रवृत्तेर्वास्यादिवत् । उक्तंच । अज्ञोजंतुरनीशः स्या, दात्मनः सुखदुःखयोः ॥ ईश्वरप्रेरितो गच्छे, त्वर्गं वा श्वन्नमेव वा इत्यादि । तथा पुरुष एवेदं यद्भूतं यच्च न व्यमित्यादि । तथा चोक्तं । एक एव हि नूतात्मा नूते नूते प्रतिष्ठितः ॥ एकधा बहुधा चैव दृश्यते जलचंद्रवदित्यादि । तदेवमीश्वरकारणिकआत्मा द्वैतवादी वा तृतीयः पुरुषजातव्याख्यायते । (इहखलुइत्यादि) इहैव पुरुषजातप्रस्तावे । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । प्राच्यादिषु दिक्ष्वन्यतमस्यां व्यवस्थितः कश्चिदेवं ब्रूयात् । तद्यथा । राजानमुद्दिश्य तावद्यावत्स्वाख्यातः सुप्रज्ञतो धर्मो न वति ॥ १५ ॥

इह खलु धम्मा पुरिसादिया पुरिसोत्तराया पुरिसप्पणीया पुरिससंजूया पुरिसपज्ઞોतिता पुरिसअનिसमસાગયા પુરિસમેવ અનિનૂય ચિઠંતિ સેજહાણામએ ગંઢેસિયા સરીરે જાએ સરીરે સંવુઢ્ઠે સરીરે અનિસમસાગએ સરીરમેવ અનિનૂય ચિઠંતિ એવમેવ ધમ્મા પુરિસાદિયા જાવ પુરિસમેવ અનિનૂય ચિઠંતિ સેજહાણામ એ અરઈસિયા સરીરે જાયા સરીરે સંવુઢ્ઠા સરીરે અ

निसमस्मागया सरीरमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा णामए वम्मएसिया पुढविजाए पुढविसंवुद्धे पुढविअजिस्समस्मागए पुढविमेव अजिन्नुय चिठइ एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा णामए रुक्के सिया पुढविजाए पुढविसंवुद्धे पुढविअजिसमस्मागए पुढविमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा णामए पुस्करिणी सिया पुढविजाया जाव पुढविमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा णामए उदगपुस्कलेसिया उदगजाए जाव उदगमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा णामए उदगबुब्बुएसिया उदगजाए जाव उदगमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति ॥ २६ ॥

अर्थ—(इहखलुधम्मापुरिसादियाके०) आ संसारने विषे. खलु एवे वाक्यालंकारे धर्म जे सचेतना अचेतनारूप स्वभाव ते पुरुषादिक जाणवा एटले एम कहुंजे एनी आदिनुं करनार पुरुष शब्दे ईश्वरठे तेकारणे पुरुषादिक एम पाठ कह्यो तथा (पुरिसोत्तरायाके०) पुरुषज जेने उत्तर एटले प्रधानठे तथा (पुरिसप्पणीया के०) पुरुष प्रणीत एटले ए नो अधिष्ठाता पण पुरुष ईश्वरजठे तथा (पुरिससंनूयाके०) पुरुष थकीज उपना (पुरिस पज्जोतिता के०) पुरुषजे ईश्वर तेणेज प्रगट कखा जेम प्रदीप मणी. अने सूर्यादिके घटपटादिक पदार्थ प्रगट कखा तेनी परे जाणी लेवुं (पुरिसअजिसमस्मागया के०) जीवने जन्म जरा मरण रोग शोक वर्ण गंध रस स्पर्श मूर्त्तिपणो ए अनागतादिक धर्म ते सर्व पदार्थ ईश्वरना अनुगामीठे (पुरिसमेवअजिन्नुयचिठंति के०) किंबहुना ए सर्व पुरुषनेज व्यापीने रहेठे (सेजहाणामए के०) ए अर्थ उपर दृष्टांत देखाडेठे जेम णाम एवे संज्ञावनाये (गंमेसिया सरीरेजाएके०) पुरुषने शरीरे गंम एटले गुंबडो रोग विशेष थाय ते तेज शरीरने विषे उपनो (सरीरेसंवुद्धे के०) तेज शरीरने विषे वृद्धि पाम्यो (सरीरे अजिसमस्मागए के०) शरीरने पढवाडेज अनुगत गामिठे (सरीरमेवअजिन्नुयचिठंति के०) शरीरने विषेज व्यापि रहेठे पण तेनो अवयव शरीर थकी बाहेर नथी (एवमेव के०) एमज (धम्मावि के०) ए पदार्थ मात्रजेठे ते पण (पुरिसादिया

કે૦) પુરુષ જે ईશ્વર તે ચકી ઉત્પન્ન થયા તે (જાવઅનિનૂયચિંતિ કે૦) યાવત્
ईશ્વરનેજ વ્યાપિ રહેઢે પરંતુ ईશ્વર ચકી કાંડ જુદા નથી.

વલી વીજો દૃષ્ટાંત કહેઢે. જેમ (અરસિયાકે૦) અરતિ એટલે ચિત્તનો ઝડેગ પળો તે
શરીર ચકીજ ઉપજે અને શરીર ચકીજ વૃદ્ધિ પામે અને શરીર માંહેજ વ્યાપિ રહેઢે તેમ એ
ધર્મે જે પદાર્થ તે પણ પુરુષ ચકીજ ઉપજે પુરુષ ચકીજ વૃદ્ધિ પામે અને પુરુષ માંહેજ
વ્યાપિ રહેઢે વલી ત્રીજો દૃષ્ટાંત કહેઢે. (વશ્મિએસિયાકે૦) જેમ વશ્મિજે પૃથવી તેનો વિ
કાર હોય તે પૃથવીને વિષેજ ઉપજે પૃથવી ચકીજ વૃદ્ધિ પામે અને પૃથવીને વિષેજ વ્યા
પિને રહે તેમ એ ધર્મે અને પુરુષાદિક પણ જાણી લેવા વલી ચોથો દૃષ્ટાંત કહેઢે. જેમ
કોડેક વૃદ્ધ હોય તે પૃથવી ચકી ઉપજે પૃથવીને વિષેજ વૃદ્ધિ પામે અને પૃથવીનેજ
વ્યાપિ રહે તેમ એ ધર્મે અને પુરુષાદિક પણ જાણી લેવા. વલી પાંચમો દૃષ્ટાંત કહેઢે.
જેમ પુષ્કરિણી હોય તે પૃથવી ચકી ઉપજે પૃથવી ચકી વૃદ્ધિ પામે અને પૃથવીને વિ
ષેજ વ્યાપિ રહે તેમ એ પદાર્થ અને પુરુષાદિક પણ જાણી લેવા. વલી ષષ્ઠો દૃષ્ટાંત કહે
ઢે. જેમ ઘણા પાણી માંહે કમલ હોય તે કમલ જલ ચકી નીપજે જલ ચકીજ વૃદ્ધિ
પામે અને જલ માંહેજ વ્યાપિ રહે તેમજ એ પદાર્થ પણ ईશ્વર ચકીજ નીપજે ईશ્વર ચ
કીજ વૃદ્ધિ પામે અને ईશ્વરનેજ વ્યાપિ રહે વલી સાતમો દૃષ્ટાંત કહેઢે. જેમ પાણીનું
બુદબુદો હોય તે જલ ચકીજ નીપજે જલ ચકીજ વૃદ્ધિ પામે અને જલ માંહેજ વ્યાપિ
રહે તેમ એ પદાર્થો સર્વ ईશ્વર ચકીજ ઉપજેઢે ડ્યાદિક સર્વ જાણી લેવું ॥ ૨૬ ॥

॥ દીપિકા—ઇહ સ્વલુ ધર્માઃ સ્વનાવાશ્ચેતનાચેતનરૂપાઃ પુરુષઈશ્વરઆત્મા વા કારણ
માદિર્યેપાં તે પુરુષાદિકાઈશ્વરકારણિકાઆત્મકારણિકાવા તથા પુરુષએવ ઉત્તરં કાર્યં
યેપાંતે પુરુષોત્તરાસ્તથા પુરુષેણ પ્રણીતાઃ પુરુષેણ દ્યોતિતાઃ પ્રકાશીરૂતાયથા સૂર્યેણ ઘ
ટાદયઃ । તે ચ ધર્માજીવાનાં જન્મમરણરોગશોકાદયઃ । અજીવધર્માસ્તુ મૂર્તેડ્વ્યાણાં વ
ર્ણગંધરસસ્પર્શાઃ । અમૂર્તેડ્વ્યાણાં ધર્માધર્માકાશાનાં ગત્યાદિકાધર્માઃ સર્વેપીશ્વરકૃતાઃ ।
આત્માદૈતવાદે ચાત્મવિવર્તાઃ । સર્વેડ્પ્યેતે પુરુષમેવાનિનૂય વ્યાપ્ય તિષ્ઠંતિ । અત્રાર્યે
દૃષ્ટાંતાન્ બહૂનાહ । (સેજહાનામએડ્યાદિ) સેજહા તદયથા । નામેતિ સંજાવનાયાં । ગં
ડં સ્યાત્ । સંજાવ્યતે હિ પ્રાણિનાં કર્મવશગાનાં ગંડાદિરોગઈતિ । ગંડં ચ શરીરે જાતં શ
રીરાવયવનૂતં તથા શરીરે વૃદ્ધિમુપગતં શરીરવૃદ્ધ્યા તસ્ય વૃદ્ધિરિતિ । શરીરેડ્નિસમત્વાગતં
ન તદવયવોપિ શરીરાત્પૃથક્નૂતઈતિ । શરીરમેવાનિનૂય પીડયિત્વા તિષ્ઠતિ । એવમેવ
યેડ્મી ધર્માશ્ચેતનાચેતનરૂપાસ્તે સર્વેપીશ્વરકર્તૃકાઃ । ન તે ईશ્વરાત્પૃથક્કર્તુ ન શક્યંતે ય
થા ગંડં શરીરવિકારનૂતં તદ્વિનાગ્રેચ શરીરમેવ તિષ્ઠતિ એવં ધર્માઃ પુરુષાદિકાઃ પુરુષવિ

काररूपान पुरुषात् पृथग्जन्वन्ति तद्विकारापगमे चात्मानमेवाश्रित्य तिष्ठन्ति । एवम
न्यदृष्टान्ताअपि जाव्याः । (सेजहेत्यादि) अरतिश्चित्तोद्देगरूपा साच शरीरजातेत्यादि ।
यथावा वल्मीकं पृथिवीविकाररूपं पृथिव्यां जातमित्यादि । एवं सर्वमीश्वरकारणिक
मात्मविवर्तरूपं वा । यथा वा वृद्धोऽशोकादिः पृथिवीजातः । यथा वा पुष्करिणीतडा
गरूपा पृथिव्यामेव जातेत्यादि प्राग्वत् । तथा उदकपुष्कलमुदकप्राचुर्यं मुदकजातमि
त्यादि यथावा उदकबुद्बुदइत्यादि सुगमं ॥ ३६ ॥

॥ टीका-सचार्य । इह खलु धर्माः स्वनावाश्वेतनाचेतनरूपाः पुरुषईश्वरआत्मावा
कारणमादिर्येषांते पुरुषादिकार्ईश्वरकारणिकाआत्मकारणिकावा तथा पुरुषएवोत्तरं का
र्यं येषांते पुरुषोत्तरास्तथा पुरुषेण प्रणीताः सर्वस्य तदधिष्ठितत्वात् तदात्मकत्वाद्वा त
था पुरुषेण द्योतिताः प्रकाशीकृताः प्रदीपमणिसूर्यादिनेव घटपटादयइति । तेच धर्मा
जीवानां जन्मजरामरणव्याधिरोगशोकसुखदुःखजीवनादिकाः । अजीवधर्मास्तु मूर्तिमतां
इव्याणां वर्णगंधरसस्पर्शाअमूर्तिमतां इव्याणां धर्माधर्माकाशानां गत्यादिकाधर्माः । स
र्वेपीश्वरकृताआत्माद्वैतवादेवाऽत्मविवर्ताः सर्वेप्येते पुरुषमेवानिचूय व्याप्य तिष्ठन्ति । अ
स्मिन्नर्थे दृष्टान्तानाविर्जावयन्नाह । (सेजहाणामएइत्यादि) सेजब्दस्तद्वद्दार्थे । नामश
ब्दः संज्ञावनायां । तद्यथा । नाम गंडं स्याद्भवेत्संज्ञाव्यते च शरीरिणां संसारांतर्गता
नां कर्मवशगानां गंडादिसमुद्भवस्तच्च शरीरे जातं शरीरावयवसंजतं तथा शरीरे वृद्धिमुप
गतं शरीरानिवृद्धौ च तस्यानिवृद्धिस्तथा शरीरेऽनिसंबंधागतं शरीरमाजिमुख्येन व्याप्य
व्यवस्थितं न तदवयवोपि शरीरात्पृथग्जन्तइति जावः । तथा शरीरमेवानिचूयानिमुख्येन
पीडयित्वा तिष्ठति । यदिवा तदुपशमे शरीरमे वाश्रित्य तज्जडं तिष्ठति न शरीराद्वह्निर्नव
ति । एतदुक्तं जवति । यथा तत्पिष्टकं शरीरैकदेशजतं नयुक्तिशतेनापि शरीरात्पृथग्दर्श
यितुं शक्यते एवमेवामी धर्माश्वेतनाचेतनरूपास्ते सर्वेपीश्वरकर्तृकान ते शरीरात्पृथक्कर्तुं
पार्येते । यदिवा सर्वव्यापिनआत्मनस्त्रैलोक्योदरविवरवर्तिपदार्थात्मनोये केचन धर्माः प्रा
दुःषन्ति ते पृथक्कर्तुं नशक्यन्ते तथा तज्जडं शरीरविकारजतं तदपृथग्जन्तं तद्विनाज्ञेच शरीरमेवा
वतिष्ठते । एवमेव सर्वेपि धर्माः पुरुषादिकाः पुरुषकारणिकाः पुरुषविकाररूपा नपुरुषा
त्पृथग्जवितुमर्हन्ति तद्विकारापगमेवाऽत्मानमेवाश्रित्यावतिष्ठन्ति न तस्माद्वह्निर्नवन्तीति
शास्त्रेच दृष्टान्तप्राचुर्यमविरुद्धं । यदिवाऽस्मिन्नर्थे बहवोदृष्टान्ताः । संजन्वन्तीश्वरकर्तृत्ववादस्या
द्वैतवादस्यच सुप्रसिद्धत्वादृष्टान्तबहुत्वमित्याह । (सेजहाइत्यादि) तद्यथा नामारतिश्चि
त्तोद्देगलक्षणः स्याद्भवेत् । साच शरीरजाताइत्यादि गंडवन्नेया । दाष्टीतिकेप्येवमेव सर्वे
धर्माः पुरुषादिकाः पुरुषप्रजवाइत्यादिपूर्ववन्नेयं । तथा यथा नाम वल्मीकं पृथ्वीविकार

रूपं स्यात्तच्च पृथिव्यां जातं पृथिवीसंबन्धं पृथिव्यनिसंबन्धागतं पृथिवीमेवानिसंनूय तिष्ठत्येवं दार्ष्टान्तिकेप्यायोज्यं । एवमेव यदेतच्चेतनरूपं तत्सर्वमीश्वरकारणिकमात्मविवर्तरूपं वा नात्मनः पृथग्नवितुमर्हति पृथिव्यां बल्मीकवत्तथा तद्यथा नाम वृद्धोऽशोकादिकः स्यात्तच्च पृथिवीजातइति दृष्टान्तदार्ष्टान्तिके पूर्ववदायोज्ये । तद्यथा । नामपुष्करिणी स्यात्तडागरूपा जवेत्साच पृथिव्यामेव जातेत्यादि प्राग्वच्चर्चस्तथा तद्यथा नामपुष्कलं प्रचुरमुदकं पुष्कलमुदकप्राचुर्यं तच्च तद्धर्मत्वाद्दुदकमेव यावद्दुदकमेवानिजून्य तिष्ठत्येवं दार्ष्टान्तिकेप्यायोज्यं । तथा तद्यथा नामोदकबुद्बुदः स्यादत्रापि दृष्टान्तदार्ष्टान्तिके न तस्मादवयविनः पृथग्नूतइति सुगमं ॥ २६ ॥

जंपिय इमं समणाणं णिग्गंधाणं उद्धिदं पणियं वियं जियं ड्वालसंगं गणिपिमयं तंजहा आयारो सूयगडो जाव दिछिवातो सवमेवं मिहा ए एयं तहियं एएयं आहातहियं इमं सच्चं इमं तहियं इमं आहातहियं एवं सन्नं कुवंति ते एवं सन्नं संठवेति ते एवं सन्नं सोवठवयंति तमेवं ते तज्जाइयं डुक्कं णातिउट्ठंति सनुणी पंजरं जहा ॥ २७ ॥ ते णो एवं विप्पडि वेदंति तंजहा किरियाइवा जाव अणिरएइवा एवमेव ते विरूवरूवेहिं कम्मसमारंजेहिं विरूवरूवाइं कामजोगाइं समारजंति जोयणाए एव मेव ते अणारिया विप्पडिवन्ना एवं सद्वहमाणा जावइति ते णोहच्चाए णोपाराए अंतरा कामजोगेसु विसमेति तच्चे पुरिसजाए ईसरकारणि एति आहिए ॥ २८ ॥

अर्थ-हवे जे ईश्वरे कस्यो ते सर्व सत्यठे अने बीजो सर्व मिथ्या ठे एवो जाव कहेठे (जंपियइमंके०) जे ए प्रत्यक्ष लक्षण (समणाणंणिग्गंधाणंके०) श्रमण निग्रंथनो (उद्धिदंके०) उद्देश्यो एटले ते निग्रंथने अर्थे जाण्यो (पणियंवियंजियं के०) तेने अर्थे प्रगट कस्यो (ड्वालसंगंगणिपिमयं के०) षादशांगी गणि पिटक एटले आचार्यनो जंमार (तंजहा के०) तेना नाम कहेठे. (आयारो के०) आचारांग (सूयगडो के०) सूत्रकृतांग इत्यादिक (जावदिछिवातो के०) ज्यांसुधी दृष्टिवाद लोक बिंडुसार नामा पूर्व पर्यंत (सवमेवंमिहा के०) ए सर्व मिथ्याठे कारण के ए कांई ईश्वरकृत नथी एतो सर्व पोतानी इच्छायें कल्पितठे माटे मिथ्याठे जेम कोइ ठताने अठतो कहे अठताने ठतो कहे जेम कोइ साधुने चोर कहे अने चोरने साधु कहे तथा गायने घोडो कहे अने घोडाने गाय कहे तेमज आत्मा कर्त्ता नथी तेने जे कर्त्ता कहेठे अने जे ईश्वर कर्त्ताठे

तेने अकर्त्ता कहेते तेमाटे (एएयंतहियंके०) ए तथ्य नथी (एएयंआहातहियंके०) ए यथातथ्य नथी हवे ए दर्शनी जेने सत्य करी माने ते कहेते. (इमंके०) ए ईश्वर कारणिक ठे एमजे मानीये तेहिज (सच्चंके०) सत्यठे (इमंतहियंके०) तेहिज तथ्य जाणवो (इमंआहातहियंके०) एज यथा तथ्यविशेषे जाणवो एरीते ते ईश्वर कारणिक पोताना दर्शनने अनुरागे (एवंसन्नकुवति के०) एवी संज्ञा करे (तेएवंसन्नसंवर्तेति के०) ते बीजा आगल पण एवीज संज्ञा स्थापन करे यद्यपि एवात युक्ति शून्यठे तथापि (तेएवं सन्न सोवष्ठवयंतिके०) ते एवी संज्ञाने अनेक हेतु युक्ति दृष्टांते करी स्थापेते (तमेवंते तज्ज्ञाश्यंङ्कु के०) ते कारणे ते उत्सूत्रने स्थापवे करी उत्पन्न थाय जे दुःख ते दुःखने (णातिउटंति के०) त्रोडो नशके तेना उपर दृष्टांत कहेते (सउणीपंजरंजहा के०) जेम शकुनी एटले पट्टी ते पांजराने त्रोडी नशके चमण करी करीने वली तेहिज पांजरा मांहे रहे तेम ते पूर्वोक्त अन्य दर्शनीउ पण संसार रूप पांजरा मांहेज रहे परंतु मोहे जइ शके नही अने बीजाने पण मोहे पोचाडी नशके ॥ १७ ॥ (तेणोएवं विष्णुडिवेदेति के०) ते अन्य दर्शनी पांखमी बापडा आटली वात नथी जाणता गुं नथी जाणता (तंजहा के०) ते कहेते. (किरियाइवा के०) रुडो अनुष्ठान नथी जाणता (जावअणिरएतिवा के०) यावत् अनरक पर्यंत नथी जाणता (एवमेव के०) एम अणजाणता थका (तेविरूवरूवेहिंकम्मसमारंजेहिं के०) ते नाना प्रकारना सावद्यकर्मने करवे करी (विरूवरूवाइकामजोगाइसमारंजंति के०) अनेक प्रकारना कामजोग समारंजे जोगवे (जोयणाए के०) जोजनने अर्थे एरीते ते अनार्य पोताना धर्मने रुडो देखाडी प्ररूपता ठता कामजोगने विषे मूर्खीणा थका एमते पांखमी धर्म राजादिकने सदावता थका ज्यालगे ते तीरे पण रह्या नही अने पारपण पाम्या नही एम आलोक थकी चूका अने परलोके पण पोता नही विचाले संसार मांहे काम जोग रूप कादवने विषेज खुता थका रहे ते राजारूप पुंमरीक कमलने उदरी शके नही ए त्रीजो पुरुष जात ईश्वर कारणिक कह्यो. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—ईश्वरकृतं सत्यमन्यन्मिथ्येत्याह । यदपि चेदं श्रमणनां यतीनां निग्रंथा नां निष्किंचनानामुद्दिष्टं प्रणीतं व्यक्तीकृतं द्वादशांगं गणिपितकं । तद्यथा । अचारः सूत्रकृतांगमित्यादि यावदृष्टिवादः । सर्वमेतन्मिथ्याऽनीश्वरप्रणीतत्वात् नैतत्तथ्यं नैतद्याथातथ्यं न यथास्थितार्थकथकं । इदं पुनरीश्वरकर्तृत्वं आत्मादैतंच सत्यं इदमेव तथ्यं इदमेव याथातथ्यं । तदेवं ते पूर्वोक्तनीत्या संज्ञां कुर्वन्ति ज्ञानं दधते अन्येन्यश्च संज्ञां संस्थापयन्ति । ते एवं संज्ञामुपस्थापयन्ति सुष्ठु उपसामीप्येन युक्तिनिः स्थापयन्ति । ते चै

वं वादिनस्तदंगीकारजातीयं दुःखं दुःखहेतुत्वान्नातिवर्तते न त्रोटयन्ति । यथा शकुनिः पक्षी पंजरं न त्रोटयति एवं तेषां तदुपदेशात्कर्मबंधनं नातिवर्तते ॥ १७ ॥ ते कदाग्र ह्यस्ताएतद्वदयमाणं न विप्रतिवेदयन्ति न जानन्ति । तद्यथा । इयं क्रिया इत्यादि यावदन रक इत्येवं निर्विवेकत्वान्न जानन्ति । एवमेव यथा कथंचित्ते विरूपरूपैः कर्मसमारंजैर्वि रूपरूपान् कामजोगान् समारंजते जोजनाय उपजोगाय । एवं ते अनार्या विप्रतिपन्नाः स्वपक्षं प्रतिरिपन्ति श्रद्धयतीति पूर्ववत् । यावत्ते कामजोगेषु विषम्याः । इत्ययमीश्वरकार णिक आत्माद्वैतवादी तृतीयः पुरुषजातः संपूर्णः ॥ १८ ॥

॥ टीका—तदेवं यदीश्वरकृतत्वेनान्युपगम्यते तत्सर्वं तथ्यमपरं मिथ्या इत्येतदाविर्भाव्य न्नाह । (जंपियेत्यादि) यदपि चेदं संव्यवहारतः प्रत्यक्षासन्नजुतं श्रमणानां यतीनां निर्ग्रंथानां निष्किंचनानामुद्दिष्टं तदर्थं प्रणीतं व्यंजितं तेषामनिव्यक्तीकृतं द्वादशांगं गणिपिठकं तद्यथाचारइत्यादि यावद्वृष्टिवादः सर्वमेतन्मिथ्या अनीश्वरप्रणीतत्वात्स्वरुचिविरचितरथ्या पुरुषवाक्यवत्तथ्यं नैतत्तथ्यमिथ्येत्यनेनोद्भूतोद्भावनाविष्कृतमचौरत्ववत् । नैतत्तथ्यमित्य नेन तु सद्भूतार्थनिन्दह्वोयथानास्त्यात्मेति तथा नैतद्याथातथ्यमवस्थितोर्थः । तथावस्थि तमिति जावोनेन सद्भूतार्थनिन्दह्वेनासद्भूतार्थारोपणमाविष्कृतं । तद्यथा । गामश्वं ब्रुवतो श्वं वा गामित्येकार्थिकानि चैतानि शक्रेन्द्रादिवद्ब्रूष्यानि । तदेवं यदि तद्वादशांगं गणि पिठकं तदनीश्वरप्रणीतत्वान्मिथ्येति स्थितमिदं तु पुनरीश्वरकर्तृकत्वं नामात्माद्वैतं वा सत्यं यथावस्थितार्थप्रतिपादनात् । तथेदमेव तथ्यं सद्भूतार्थोद्भासनात्तदेवं ते ईश्वरकार णिका आत्माद्वैतवादिनोवा । एव मनंतरोक्तया नीत्या सर्वं तनुचुवनकारणादिकमीश्वर कारणिकं तथा सर्वं चेतनमचेतनं वाऽऽत्मनि निवर्तितस्वभावमात्मन एव सर्वाकारतयोत्प त्तेरित्येवं संज्ञानं संज्ञा तामेवं कुर्वत्यन्येषां च ते स्वदर्शनानुरक्तमनसः संज्ञां स्थापयन्ति तथा एवंजुतां संज्ञां वदयमाणेन न्यायेन निर्युक्तिकामपि सुष्ठूपसामीप्येन तदाग्राहितया तदानीमुखायुक्तीर्निर्णीपवः स्थापयन्ति प्रतिष्ठापयन्ति । ते चैवं वादिनस्तमीश्वरकर्तृत्ववाद मात्माद्वैतवादंवा नातिवर्तते तदनुपगमजातीयं च दुःखं दुःखहेतुत्वादुःखं नातिवर्तते न त्रोटयन्ति । अस्मिन्नर्थे दृष्टान्तमाह । यथा शकुनिः पक्षिविशेषोलावकादिकः पंजरं ना तिवर्तते पौनःपुन्येन आत्वा तत्रैव वर्तते एवं तेष्वेवंजुतान्युपगमवादिनस्तदापादितक र्मबंधं नातिवर्तते नवा त्रोटयन्ति ॥ १७ ॥ ते च स्वानिमानग्रह्यस्तानैतद्वदयमाणं विप्रतिवे दयन्ति न सम्यक् जानन्ति । तद्यथेयं क्रियासदनुष्ठानरूपेयं चाक्रिया तद्विपरीतेत्येवं स्वाग्रहि णोनान्यत् शोचनमशोचनं वा यावदयमनरक इत्येवं स विवेकरहितत्वान्नावधारयत्येवमेव य था कथंचित्ते विरूपरूपैः कर्मसमारंजैर्नानाप्रकारैः सावद्यानुष्ठानैर्द्व्योपाज्जनोपायजुतैर्द्व्य मुपादाय विरूपरूपान् कामजोगानुच्चावचान्समारंजन्ति जोजनायोपजोगार्थमित्येवमनायोस्ते

विरुद्धं मार्गं विप्रतिपन्नान् सम्यग्वादिनोजवन्ति । तथाहि । सर्वमीश्वरकर्तृकमित्यत्रान्युपगमे किमसावीश्वरः स्वतएवापरान् क्रियासु प्रवर्तयेदुतापरेण प्रेरितस्तत्र यद्याद्यः पक्षस्तददन्त्येषामपि स्वतएव क्रियासु प्रवृत्तिर्नविष्यति कियंतर्गडुनेश्वरकल्पनेन । अथासावप्यपरप्रेरितः सोप्यपरेणेत्येवमनवस्थालता नजोमंडलमालिनी प्रसर्पति । किंचासावीश्वरोमहापुरुषतया वीतरागोपेतः सन्ननेकान्नरकयोग्यासु क्रियासु प्रवर्तयत्यपरांस्तु स्वर्गापवर्गयोग्यास्वित्यथ ते पूर्वशुजाशुजचरितोदयादेव तथाविधासु तासु क्रियासु प्रवर्तते सतु निमित्तमात्रमेतदपि नयुक्तिसंगतं । यतः प्राक्तनाशुजाशुजप्रवर्तनमपि तदायत्तमेव । तथा चोक्तं । अज्ञोजंतुरित्यादि । अथ तदपि प्राक्तनमन्येन प्राक्तनतरेण कारितमित्येवमनादिहेतुपरंपरेत्येवं च सति ततएव शुजाशुजे स्थाने नविष्यतः किमीश्वरपरिकल्पनेन । तथा चोक्तं । शास्त्रौषधादिसंबंधाच्चैत्रस्य ब्रणरोहणे ॥ असंबन्धस्य कः स्थाणोः कारणत्वं नकल्पतइत्यादि । यच्चोक्तं । सर्वं तनुचुवनकरणादिकं बुद्धिमत्कारणपूर्वकं संस्थानविशेषत्वात् देवकुलवदित्येतदपि नयुक्तिसंगतं । यतएतदपि साधनं ननवदनिप्रेतमीश्वरं साधयति तेन सार्धं व्याप्त्यसिद्धेः । देवकुलादिके दृष्टान्तेऽनीश्वरस्यैव कर्तृत्वेनान्युपगमात् । नच संस्थानशब्दप्रवृत्तिमात्रेण सर्वस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्वं सिध्यति । अन्यथानुपपत्तिलक्षणस्य साध्यसाधनयोः प्रतिबंधस्याजावात् । अथाविनाजावमंतरेणैव संस्थानमात्रदर्शनात्साध्यसिद्धिः स्यादेवंच सत्यतिप्रसंगः स्यात् । उक्तंच । अन्यथा कुंजकारेण मृद्विकारस्य कस्यचित् ॥ घटादेः कारणात्सिद्धेर्वदमीकस्यापि तत्कृतिरित्यादि । नचेश्वरकर्तृत्वे जगद्वैचित्र्यं सिध्यति तस्यैकरूपत्वादित्युक्तप्रायमिति । आत्मादैतपक्षस्त्वत्यंतमयुक्तिसंगतत्वाद्नाश्रयणीयः । तथाहि । तत्र न प्रमाणं न प्रमेयं नप्रतिपाद्यं न प्रतिपादकोन हेतुर्न दृष्टान्तोन तदाजासोजेदेनावगम्यते । सर्वस्यैव जगतएकत्वं स्यादात्मनोजिन्नत्वात् तदजावेच कः केन प्रतिपाद्यते इत्यप्रणयनमेव शास्त्रस्यात्मनश्चैकत्वात्तत्कार्यमप्येकाकारमेव स्यादित्यतोनिर्हेतुकं जगद्वैचित्र्यं । तथाच सति । नित्यं सत्वमसत्त्वं वा, हेतोरन्यानपेक्षणात् ॥ अपेक्षातोहिजावानां, कादाचित्कत्वसंज्ञवइत्यादि । तदेवमीश्वरकर्तृत्वमात्मादैतपक्षश्च युक्तिविचार्यमाणोन कथंचिद्घटां प्रांचति । तथा ते स्वदर्शनमोहमहितास्तज्जातीयादुःखात् शकुनिः पंजरादिव नातिमुच्यन्ते विप्रतिपन्नाश्च तत्प्रातिपादिकानिर्धुक्तिनिस्तदेव स्वपक्षं प्रतियन्ति श्रद्धयतोति पूर्ववन्नेयं । (यावत् एणोहञ्चाएणोपाराएअंतराकामजोगेसु विसप्पुत्ति) इत्ययं तृतीयः पुरुषजातईश्वरकारणिकइति । सह्येवमाह । यस्य बुद्धिर्न लिप्येत हत्वा सर्वमिदं जगत् ॥ आकाशमिव पंकेन नासौ पापेन लिप्येतइत्याद्यसमंजसजाषितया त्यक्त्वा पूर्वसंयोगमप्राप्तोविवक्षितं स्थानमंतरालएव कामजोगेषु मूर्धितोविषप्पुइत्यवगंतव्यमिति ॥ ३७ ॥

અહાવરે ચઠ્ઠે પુરિસજાએ ણિયતિવાડેત્તિ આહિજ્ઞઃ ઇહં સ્વલુ પાઈ
 ણંવા તદ્દેવ જાવસેણાવડ્પુત્તાવા તેસિંચણં એગતાએ સદ્ધા નવડ્ કામં તં
 સમણાય માહણાય સંપહારિં સુગમણાએ જાવ મએ એસ ધમ્મે સુચ્ચસ્કા
 એ સુપન્નતે નવડ્ ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—અથ હવે અંનેરો ચોથો પુરુષજાત નિયતવાદિ કહિયે થૈયેં જે કાર્ય સિદ્ધિને
 વિષે નવિતવ્યતા ટાલીને બીજો કારણ કાંડ પળ ન માને તે નિયતવાદિ કહિએ. સ્વલુ
 એવે વાક્યાલંકારે એ મનુષ્ય લોકને વિષે પૂર્વાદિક ચારદિશિ માંહેલો કોડેક પુરુષ હોય
 તે જ્યાં સુધી સેનાપતિના પુત્ર ઇત્યાદિક પરપદા કહેવો તેમાંહે કોડેકને ધર્મની
 શ્રદ્ધા હોય ધર્માર્થી હોય એવો ધર્માર્થી જાણીને બ્રાહ્મણ શ્રમણ મલી તેને ધર્મ પ્રતિ
 બોધવા નિમિત્તે આલોચી રાજાદિકને સંમુખ જડને પોતાનો ધર્મ પ્રરૂપે તે નિયતવાદિ
 રાજાદિકની પાશં પોતાના ધર્મની સ્થાપના જે રીતે કરે તેરીતે કહેહે. ॥ ૨૯ ॥

॥ ટીપિકા—અથાપરશ્વતુર્થઃ પુરુષજાતોનિયતિવાદી આસ્વાયતે । ઇહં સ્વલુપાઈણં
 ઇત્યાદિપ્રાગ્વત્ । યાવદેપધર્મઃ સ્વાસ્વાતોનવતીતિ ॥ ૨૯ ॥

॥ ટીકા—સાંપ્રતં ચતુર્થપુરુષજાતમધિકૃત્યાહ । (અહાવરેઇત્યાદિ) અથ તૃતીયપુરુ
 પાનંતરમપરશ્વતુર્થઃ પુરુષએવ પુરુષજાતોનિયતિવાદિકઆસ્વાયતે પ્રતિપાદ્યતે સચૈવમાહ ।
 નાત્ર કશ્ચિત્કાલેશ્વરાદિકઃ કારણં નાપિ પુરુષકારઃ સમાનક્રિયાણામપિ કસ્યચિદેવ નિ
 યતિવાદવલાદર્થસિદ્ધેરતોનિયતિરેવ કારણં । ડક્તંચ । પ્રાપ્તવ્યોનિયતિવલાશ્રયેણ યો
 ર્થઃ સોવશ્યં નવતિ નૃણાં શુનોઽશુનોવા ॥ જૂતાનાં મહતિ કૃતેપિ હિ પ્રયત્ને નાનાવ્યં
 નવતિ ન જાવિનોસ્તિ નાશઇત્યાદિ ॥ ૨૯ ॥

ઇહં સ્વલુ હવે પુરિસા નવંતિ એગે પુરિસે કિરિયામાડ્સ્કઃ એગે પુરિસે ણો
 કિરિયામાડ્સ્કઃ જેયપુરિસે કિરિયામાડ્સ્કઃ જેપુરિસે ણોકિરિયામાડ્
 સ્કઃ દોવિ તે પુરિસા તુલ્લા એગઠા કારણમાવન્ના ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—(ઇહંસ્વલુહવેપુરિસાનવંતિ કેળ) આ સંસાર માંહે સ્વલુ એવે વાક્યાલંકારે બે
 પુરુષ હોય તેમાંહે (એગેપુરિસેકિરિયામાડ્સ્કઃ કેળ) એક પુરુષ ક્રિયા બોલે (એગેપુરિ
 સેણોકિરિયામાડ્સ્કઃ કેળ) અંને એક પુરુષ અક્રિયા બોલે ત્યાં એક દેશ થકી બીજે દે
 શે જડ્યેં તે ક્રિયા જાણવી અંનેજે વેશાંતરને વિષે નજાણું એમ ઉપક્રમ વિના કાર્ય પ્રા

सि थाय तेने अक्रिया कहिए (जेयपुरिसेकिरियामांइस्कइ के०) जे पुरुष क्रिया कहेढे अने (जेपुरिसेणोकिरियामांइस्कइ के०) जेपुरुष अक्रिया कहेढे (दोवितेपुरिसातुह्वा के०) ए क्रियावादि अने अक्रियावादि बने पुरुष तुल्य एटले सरखा जाणवा (एगछा कारणमावन्ना के०) ए बेनुं एकज अर्थेढे कारणके ते नियतने वशें वर्त्ते जो ते पोता ने वशें होय तो सरखा नकहेवाय ॥ ३० ॥

॥ दीपिका—नियतिवादी स्वमतमाह । इह द्वौ पुरुषौ नवतः । एकः क्रियामाख्याति । देशादेशांतरप्राप्तिः क्रिया सा नियतेरेवस्यात् एवमक्रियापि । द्वावेतौ नरौ तुल्यौ नियतिव शर्वर्तित्वात् एकार्थौ एककारणापन्नत्वात् क्रियाक्रिये नियत्येककारणाधीनेइत्यर्थः ॥ ३० ॥

॥ टीका—इह खलु (डवेपुरिसानवन्तीत्यादि) इहास्मिन् जगति । खलुशब्दोवाक्या लंकारे । द्वौ पुरुषौ नवतस्तत्रैकः क्रियामाख्याति । क्रिया हि देशादेशांतरावासिलक्षणा पुरुषस्य नवतीति न कालेश्वरादिना चोदितस्य नवत्यपितु नियतिप्रेरितस्यैवमक्रियापि । यदि तावतंत्रौ नवतः । ततः क्रियावादमक्रियावादंच समाश्रितौ द्वावपि नियत्य धीनत्वानुद्वयौ । यदि पुनस्तौ स्वतंत्रौ नवतस्ततः क्रियाक्रियानेदान्नतुल्यौ स्यातामित्यत एकार्थावेककारणापन्नत्वादिति नियतिवशेनैव तौ नियतिवादमनियतिवादं चाश्रिताविति जावः । उपलक्षणार्थत्वाच्चान्योपि यः कश्चित्कालेश्वरादिपक्षांतरमाश्रयति । सोपि नियति चोदितएव इष्टव्यइति ॥ ३० ॥

बाले पुण एवं विष्णुदिवेदेति कारणमावन्ने अहमंसि डस्कामिवा सोयामि वा जूरामिवा तिप्पामिवा पीडामिवा परितप्पामिवा अहमेयमकासिपरोवा जं डस्कइवा सोयाइवा जूराइवा तिप्पाइवा पीडाइवा परितप्पाइवा परोए वमकासि एवं सेबाले सकारणंवा एवं विष्णुदिवेदेति कारणमावन्ने ॥ ३१ ॥

अर्थ—हवे ए नियतवादी परमतने विजावेढे (बालेपुणएवं विष्णुदिवेदेतिके०) ते पर मतवादी बाल एटले अज्ञाने करी वली गुजाणे ते कहेढे. (कारणमावन्ने के०) सुख दुःखादिकने उपजवे ईश्वरादिकनुं कारण माने ते कहेढे (अहमंसि डस्कामिवा के०) हुं आ जगत मांहे शारीरिक तथा मानसिक दुःख अनुजबुं (सोयामिवाके०) इष्ट वियो ग अने अनिष्ट संयोगनो करेलो शोक अनुजबुं (जूरामिवा के०) अनर्थनी प्राप्तिथें स्मरणायें जुंरुं अथवा अर्थ प्राप्तिथें विचरुं (तिप्पामिवा के०) शरीरनो बल उं बुं थायढे (पीडामिवाके०) बाह्यान्तर पीडा अनुजबुं (परितप्पामिवाके०) परितापना

अनुजबुं (अहमेय मकासिके०) ए सुख दुःखादिक अनुजबुं ते माहाराज करेलाढे (परोवा के०) अथवा पर एटले बीजो पण (जं के०) जे दुःख अनुजवेढे शोक अनुजवेढे जूरेढे तेना शरीरनो बल उंढुं थायढे पीडा अनुजवेढे परितापना अनुजवेढे ते (परोएवमकासिके०) तेणेज अनरे एम कीधोढे अथवा माहारे विषे बीजो कोऽ सुख दुःखादिक उपजावे तेपण माहाराज करेलाढे (एवंके०) एम (सेबालेके०) ते बाल अज्ञानी (सकारणंवा के०) स्वकारण अथवा (परकारणंवाके०) पर कारण सर्व दुःखादिक जे ते ते पुरुषकार कारणकरी मानेढे (एवं के०) एम (विष्णुडिवेदेति के०) जाणेढे (कारणमावन्ने के०) ए जे पुरुषकार कारणने मानेढे ते बाल जाणवा ॥ ३१ ॥

॥ टीपिका—बालोद्गः पुनरेवं विप्रतिवेदयति जानीते कारणमापन्नः कारणमुद्दिश्य । तद्यथा । योहमस्मि (दुःखामिति) दुःखमनुजवामि (सोयामिति) शोकमनुजवामि (जूरामिति) दुष्कृतप्रवृत्तमात्मानं गह्मामि अनर्थावाप्तौ विस्तरयामीत्यर्थः । तिप्पामि शरीरबलात्कुरामि पीडामि पीडामनुजवामि परितापमनुजवामि । एवं यत्सुखदुःखादिकमनुजवामि तदहमेवाकार्पं परोवा यः दुःखादिकमनुजवति मयिवाऽऽपादयति तत्स्वयमेव कृतमिति । एवं सपुरुषकारणमापन्नः स्वकृतं परकृतं वा दुःखादि सर्वं पुरुषकारकृतमिति जानीते बालइत्यर्थः ॥ ३१ ॥

॥ टीका—नियतिवादी परमतोद्दिनावधिषयाह । (बालेपुणइत्यादि) बालोद्गः पुरुषः कालेश्वरवादीत्यादिकः । पुनरिति विशेषणार्थस्तदेव दर्शयति । एवमिति । वक्ष्यमाणनीत्या विप्रतिवेदयति जानीते कारणमापन्नः सुखदुःखयोः स्वकृतएव पुरुषः कालेश्वरादिवर्वा कारणमित्येवमन्युपपन्नोनान्यन्नित्यादिकं कारणमस्तीति । तदेवाह । तद्यथा । योहमस्मिन् दुःखमिति शरीरं मानसं दुःखमनुजवामि तथा शोचामीष्टानिष्टवियोगसंप्रयोगकृतं शोकमनुजवामि तथा (तिप्पामिति) शरीरबलं कुरामि तथा (पीडामिति) सबाह्यान्तरया पीडया पीडामनुजवामि तथा (परितिप्पामिति) परितापमनुजवामि तथा (जूरामिति) अनार्थकर्मणि प्रवृत्तमात्मानं गह्मामि अनर्थावाप्तौ विस्तरयामीत्यर्थः । तदेवं यदहं दुःखमनुजवामि तदहमेवाकार्पं परपीडया कृतवानस्मीत्यर्थः । तथा परोपि यदुःखशोकादिकमनुजवति मयि चापादयति तत्स्वयमेव कृतमिति । तदेव दर्शयति । परोवेत्यादि । तथा परोपि यन्मां दुःखयति शोचयतीत्यादि प्राग्वन्नेयं । तत्सर्वमहमकार्पमित्येवं धान्यामाकलितोऽङ्गोद्गोवा बालएवं विप्रतिवेदयते जानीते स्वकारणंवा परकारणंवा सर्वं दुःखादिपुरुषकारणमिति जानीते एवं पुरुषकारकारणमापन्नइति ॥ ३१ ॥

मेहावि पुण एवं विष्णुदिवेदेति कारणमावन्ने अहमंसि डस्कामिवा सो
यामिवा जूरामिवा तिप्पामिवा पीडामिवा परितप्पामिवा णोअहं एवं
मकासि परोवा जं डस्काइवा जाव परितप्पाइवा णोपरो एवमकासि एवं
से मेहावि सकारणंवा परकारणंवा एवंविष्णुदिवेदेति कारणमावन्ने से बे
मि पाईणंवा जे तसथावरा पाणा तेएवं संघायमागहंति ते एवं विपरिया
समावज्जंति तेएवं विवेगमागहंति तेएवं विहाणमागहंति तेएवं संगतियं
ति उवेहाए णोएवं विष्णुदिवेदेति तंजहा किरियातिवा जावणिरएतिवा
अणिरएतिवा एवन्ते विरूवरूवेहिं कम्मसमारंजेहिं विरूवरूवाइं काम
जोगाइं समारजंति जोगाए ॥ ३२ ॥

अर्थ—हवे ए नियतवादी लोक ते पूर्वोक्त पुरुषकार कारणने बालत्व पणो मानीने
पोताना मतनी स्थापना करेले. (मेहाविपुणएवंविष्णुदिवेदेति के०) वली पंमित एवा
नियत पद्ध ग्राहो एम जाणेले शुं जाणेले ते कहेले. (कारणमावन्ने के०) सुख दुःख
जे उपजेले तेने नियतटाली बीजो कारण कांइ जाणवो नही ते उपर कहेले डस्कामिवा
सोयामिवा इत्यादि पाठनो अर्थ पूर्व प्रमाणे लखेले दुं सुख दुःख अनुजवुं दुं शोक
अनुजवुं जुरुबुं शरीरनो बल ओबुं थायले पीडा अनुजवुं परितापना अनुजवुं (णो
अहंएवमकासि के०) ते में नथी कखुं किंतु नियतने जवितव्यताना बलथकी माहारे
विषे आव्योले परंतु पुरुषकारादिक प्रमाण कांइ नथी जे कारण माटे कोइपुरुष पोता
ना आत्माने अनिष्ट नथाय एम वांलेले तो शावास्ते ते शुं करवाने एवो करें के जे थ
की ते दुःखी थाय परंतु अहींया नियतज प्रमाणे (परोवा के०) अथवा पर एटले बी
जो (जंडस्काइवा के०) जे कांइ दुःख अनुजवेले (जावपरितप्पाइवा के०) यावत्
परितापना अनुजवेले ते पण (णोपरोएवमकासि के०) तेणे कीधो नथी परंतु नियति
अने जवितव्यताने योगेंज सर्व उपजेले) एवंसेमेहाविके०) एम ते मेहावि एटले पंमित
पुरुष (सकारणंवापरकारणंवा के०) पोताने दुःखनो कारण अथवा परने दुःखनु का
रण जवितव्यता ले परंतु जवितव्यता टाली बीजो कोइ पण कारण नथी (एवंविष्णु
दिवेदेति के०) एम ते नियतवादि जाणेले के जगत मांहे कोइ एक पापना कर
नारने पण दुःख उपजतुं नथी अने कोइएक सुकृतना करनारने दुःख उपजेले माटे अं
हींया पुरुषजे ईश्वर तेनुं कारण कांइपण नथी देखातुं किंतु (कारणमावन्ने के०) निय
तज कारण देखायले एमाटे जवितव्यता बलीष्टे हवे बीजो पण जे कांइ जगत मांहे

ते ते सर्वे नियतनेज वर्ज्ये एवो देखाडेते (सेवेमि के०) ते नियतवादी युक्तियै निश्च
 करी बोलेते (पाईणंवा के०) पूर्वादिक चार दिशिने विषे (जे तसथावरापाणाके०) जे
 कांइ त्रस अने स्थावर प्राणीते (ते एवंसंघायमागहंति के०) ते एम जे कांइ शरीरादि
 क संबंध पामेते ते नियतिनेज वर्ज्ये पामेते परंतु बीजो कर्मादिक कारण तेने कांइ न
 थ्यी (ते एवंविपरियासमावज्जंति के०) ते एम बाल कुमार यौवन अने वृद्धा अ
 वस्थादिक नानाप्रकारना पर्याय पामेते ते सर्व नियति थकीज अनुनवेते (ते एवंविवे
 गमागहंतिके०) तथा ते एम नियति थकीज विवेक एटले शरीर ते थकी पृथक् जाव
 पामेते (ते एवंविहाणमागहंति के०) तथा ते एम नियति थकीज विधान एटले अ
 स्था विशेष अर्थात् कुब्ज काणो खंज वामन जरा मरण रोग शोकादिक पामेते (ते
 एवंसंगतियंतिउवेहाए के०) एरीते ते त्रस अने स्थावर प्राणी नियतने बले एटला
 जावने अनुनवेते हवे श्रीसुधर्म स्वामि श्रीजंबूस्वामि प्रत्ये कहे ते के एवा नियतवादि
 पुरुषो मात्र एक नियतनोज पद् अनुसरिने परलोकनी बीक नराखता सावद्यानुष्ठान
 करेते परंतु (एवंप्रविष्णुविवेदंतिके०) ते एवो नथी जाणता गुं नथी जाणता (तंजहा
 के०) ते कहेते (किरियातिवा जाव अणिरएतिवा के०) क्रिया अक्रिया सिद्धि असिद्धि
 इत्यादिक यावत् नरक अनरक पर्यंतने नथी जाणता (एवंते के०) एम ते सर्व दोष
 एक नियत उपरे स्थापन करीने (विरूवरूवे हिंक्रमसमारंजेहिं विरूवरूवाइकामनोगा
 इंसमारंजंति नोयणाए के०) नानाप्रकारना कर्म समारंजे नोजननेअर्थे अने नोगने
 अर्थे नाना प्रकारना कामनोगने समारंजे ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—मेधावी नियतिवादी कारणमापन्नः स्वकारणं परकारणं वा उद्दिश्य प्रवृ
 त्तिर्न पुरुषकारकता यतो न हि कस्यचिदात्माऽनिष्टोयेनानिष्टादुःखोत्पादिकाः क्रियाः स
 मारंजंते किंतु नियत्यैवायमनिष्ठन्नपि तत्कार्यते येन दुःखनाग्नवति । एवमसौ कारण
 मापन्नोवेत्तीति कारणं वात्र एकस्याऽसदनुष्ठानपरस्यापि न दुःखमुत्पद्यते ततो नियतिरेव
 कर्त्रीति । एतदेवाह । (सेवेमिति) सोहं नियतिवादी ब्रवीमि ये केचिस्त्रसाः स्थावराश्च
 प्राणिनस्ते नियतितएव औदारिकादिशरीरसंबधमागहंति बालकुमारादिकं विविधं पर्यायं
 नियतितएवानुचवंति नियतितएव विवेकं शरीरात्पृथग्जावं प्राप्नुवंति । विधानमवस्थावि
 शेपं कुब्जकाणांधत्वजरामरणादिकमागहंति तदेवं ते प्राणिनोनियत्यैव संगतिं यांति ना
 नानाविधसुखदुःखनाजः स्युः । एवं नियतिवादोत्प्रेक्षया एतद्व्ययमाणं न विप्रतिवेदयं
 ति न जानंति । तद्यथा । क्रियाअक्रियाइत्यादि यावद्विरूपरूपान् कामान् नोगान् नोज
 नायोपनोगार्थं समारंजंते ॥ ३१ ॥

॥ टीका-तदेवं नियतिवादी पुरुषकारकारणवादिनोबाजत्वमापाद्य स्वमतमाह । (मे
हावीत्यादि) मेधा मर्यादा प्रज्ञा वा तद्वान् मेधावी नियतिवादपक्षाश्रय्येवं विप्रतिवेद
यति जानीते कारणमापन्नइति नियतिरेव कारणं सुखाद्यनुभवस्य । तद्यथा योहमस्मि
न् दुःखयामि शोचयामि तथा (तिष्यामिति) क्लरामि (पीडामिति) पीडामनुभवामि
(परितिष्यामिति) परितापमनुभवामि नाहमेवाकार्षे दुःखमपि तु नियतितएवैतन्मध्या
गतं न पुरुषकारादिकृतं । यतो नहि कस्यचिदात्मानिष्टोयेनानिष्टादुःखोत्पादिताः क्रियाः
समारजंते नियत्यैवासावनिवृत्तपि तत्कार्यते येन दुःखपरंपरानाग्नवति कारणमापन्नइ
ति परेप्येवमेव योजनीयं । एवं सति नियतिवादी मेधावीति सोल्लुंठमेतत्सकिल नियति
वादी दृष्टं पुरुषकारं परित्यज्यादृष्टनियतिवादाश्रयेण महाविवेकीत्येवमुल्लंघ्यते स्वकार
णं परकारणं च दुःखादिकमनुभवन्नियतिकृतमेतदेवं विप्रतिवेदयति जानाति कारणमापन्नं
नियतिकारणं चात्रैकस्यासदनुष्ठानरतस्यापि नदुःखमुत्पद्यते परस्य तु सदनुष्ठायिनोपि
तद्भवति यतो नियतिरेव कर्त्रीति । तदेवं नियतिवादे स्थिते परमपि यत्किंचित्तत्सर्वं निय
त्यधीनमिति दर्शयितुमाह (सेवेमीत्यादि) सोहं नियतिवादी युक्तितोनिश्चित्य ब्रवीमीति प्र
तिपादयामि । ये केचन प्राच्यादिषु दिक्षु त्रस्यंतीति त्रसार्द्धाद्विषादयः स्थावराश्च पृथिव्या
दयः प्राणिनस्ते सर्वेप्येवं नियतितएवौदरिकादिशरीरबंधमागच्छन्ति नान्येन केनचित्कर्मा
दिना शरीरं ग्राह्यंते तथा बालकौमारयौवनस्थविरवृद्धावस्थादिकं विविधपर्यायं नियति
तएवानुभवन्ति तथा विवेकं शरीरात्पृथग्ज्ञावमनुभवन्ति । तथा नियतितएव विविधं विधान
मवस्थाविशेषं कुब्जकाणखंजवामनकजरामरणरोगशोकादिकं बीजत्समागच्छन्ति । तदेवं
ते प्राणिनस्त्रसाः स्थावराएवं पूर्वोक्तनीत्या संगतिं यांति नियतिमापन्नानानाविधविधान
नाजोभवन्ति ! तएव वा नियतिवादिनः संगश्यंति नियतिमाश्रित्य तदुत्प्रेक्षया नियतिवा
दोत्प्रेक्षया यत्किंचन कारितया परलोकजीरवनो नैव तद्वद्वयमाणं विप्रतिवेदयन्ति । त
द्यथा । क्रिया सदनुष्ठानरूपा अक्रियाऽसदनुष्ठानरूपाइत्यादि यावदेवं ते नियतिवादिन
स्तदुपरि सर्वं दोषजातं प्रक्षिप्य विरूपरूपैः कर्मसमारंजैर्विरूपरूपान् कामजोगान्जोचना
योपजोगार्थं समारजन्तइति ॥ ३१ ॥

एवमेव ते अणारिया विष्णुवित्नाइं तंसद्वहमाणा जावइति ते
णोहच्चाए णोपाराए अंतरा कामजोगेसु विसप्पा चउठे पुरिस
जाए णियइवाइ एत्ति आहिए ॥ ३३ ॥

अर्थ-एरी ते ते अनार्य पुरुष कामजोगने विषे गृह ठता पोतानो धर्म रुडो करी
प्ररूपता ते पाखंती धर्म राजादिकने सदावता यका ज्यां सुधी एम ते कांते पण रह्या

नही अने पार पण पोता नही विचाले कामजोगने विषे खूता रहे ते पोताने पण उ
 ढरी शके नही अने राजारूप पुंमरीक कमलने पण उढरी शके नही ते आ लोक थ
 की पण च्रष्ट थया अने मुक्तियें पण पोचे नही परंतु विचाले संसार मांहेज खुची रहे
 ए चौथो पुरुषजात नियत वादी कह्यो ॥ ३३ ॥

॥ दीपिका—तदेवं ते नियतिवादिनो ऽनार्याविप्रतिपन्नास्तं निर्युक्तिकं नियतिवादं श्रद्धा
 नाश्यादि तावन्नेयं यावदंतरा कामजोगेषु विषम्या इति चतुर्थः पुरुषजातः संपूर्णः ॥३३॥

॥ टीका—तदेवमेव पूर्वोक्त्या नीत्या तेऽनार्याविरूपं नियतिमार्गं प्रतिपन्नाविप्रतिपन्नाः।
 अनार्यत्वं पुनस्तेषां निर्युक्तिकस्यैव नियतिवादस्य समाश्रयणात् । तथा ह्यसौ नियतिः
 किं स्वतएव नियतिस्वजावा उतान्यया नियत्या नियम्यते किंवाऽतस्तत्र यद्यसौ स्वयमेव
 तथा स्वजावः सर्वपदार्थानामेव तथा स्वजावत्वं किं न कल्प्यते किं बहुदोषया नियत्या
 समाश्रितया । अथान्यया नियत्या तथा नियम्यते साप्यन्ययेत्येवमनवस्था । तथा नियतेः
 स्वजावत्वान्नियतिस्वजावया तथा जवितव्यं न नानास्वजावयेति । एकत्वाच्च नियतेस्तत्का
 र्येणाप्येकाकारेणैव जवितव्यं । तथाच सति जगद्वैचित्र्याजावः । नचैतदृष्टमिष्टंवा । त
 देवं युक्तिनिर्विचार्यमाणा नियतिर्नकथंचिद्धटते । यदप्युक्तं । द्वावपि तौ पुरुषौ क्रियाक्रि
 यावादिनौ तुल्यौ एतदपि प्रतीतिबाधितं । यतस्तयोरेकः क्रियावाद्यपरस्त्वक्रियावादीति
 कथमनयोस्तुल्यत्वमथैकया नियत्या तथा नियतित्वानुद्ध्यता अनयोरेतच्च निरंतराः सुत्त
 दः प्रत्येप्यन्ति । नियतेरप्रमाणत्वात् । अप्रमाणत्वं च प्राग्लेशतः प्रदर्शितमेव । यदप्युक्तं ।
 यदुःखादिकमहमनुजवामि तन्नाहमकार्षमित्यादि तदपि बालवचनप्रायं । यतोजन्मांतरकृ
 तं शुचमशुचंवा तदिहोपचुज्यते स्वकृतकर्मफलेश्वरत्वादसुमतां । तथा चोक्तं । यदिह क्रिय
 ते कर्म, तत्परत्रोपचुज्यते । मूलसिक्तेषु वृक्षेषु, फलं शाखासु जायते । तथा यदुपात्तमन्य
 जन्मनि शुचाशुचं वा स्वकर्मपरिणत्या तद्वक्ष्यमन्यथा नोक्तुं देवासुरैरपि हि । तदेवं ते निय
 तिवादिनो नार्याविप्रतिपन्नास्तमेव निर्युक्तिकं नियतिवादं श्रद्धानास्तमेव च प्रतीयन्ते इत्यादि
 तावन्नेयं यावदंतरा कामजोगेषु विषम्या इति । चतुर्थः पुरुषजातः समाप्तः ॥ ३३ ॥

इच्चेते चत्तारि पुरिसजाया एाणापन्ना एाणाबंदा एाणासीला
 एाणादिघी एाणारुई एाणारंजा एाणाअश्वसाणा संजुत्ता प
 दीणपुवसंजोगा आरियं मग्गं असंपत्ता इति ते एोद्दच्चाए एो
 पाराए अंतरा कामजोगेसु विसम्या ॥ ३४ ॥

अर्थ—(इच्चेतेचत्तारिपुरिसजाया के०) एरीते ते पूर्वोक्त चार पुरुष जात तेमां ए क जीव तहरीरवादी बीजो पंचमहाजूतिक त्रीजो ईश्वरकारणी अने चोथो नियत वादी ए चार पुरुषते (एाणापन्ना के०) नानाप्रकारनी प्रज्ञा एटले बुद्धिवाला तथा नाना प्रकारना अनिप्राय वाला नाना प्रकारना शील एटले आचार वाला नाना प्रकारनी दृष्टी वाला नाना प्रकारनी रुची वाला नाना प्रकारना आरंजना करनार नाना प्रकारना अध्यवसाय तेणे करी (संजुत्ता के०) संयुक्त ठता पोताना धर्मनेविषे सावधान थया (पह्नीणपुवसंजोगा के०) पूर्व संयोगजे माता पिता पुत्र कलत्रादिकनो संबंध तेनेत्या गीने (आरियंमग्गंअसंपत्ता के०) आर्य मार्गने अण पाम्या एमते कांठे पण न रह्या पार पण नपाम्या विचाले कामजोगने विषे खूता एटले परतीर्थिक चार पुरुष कह्या॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—इत्येते चत्वारः पुरुषानानाप्रज्ञानानामतयोनानाहंदानानानिप्रायाना नाशीलाअनेकाचारानानादृष्टयोऽनेकदर्शनानानारुचयोनानाप्रकारआरंजोधर्मानुष्ठानं येषां ते तथा नानाप्रकारेणाध्यवसायेन संयुक्ताधर्मार्थमुद्यताः प्रह्नीणपूर्वसंयोगामातापितृ कलत्रादिसंबंधरहिताआर्य निर्दोषं मार्गमसंप्राप्ताः (एोहच्चाएत्ति) ऐहिकसुखजाजः (एो पराएत्ति) नापि जवपारगाः स्युः किंतु अंतरालएव कामजोगेषु विषम्याः ॥ ३४ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंजिघृक्षुराह । (इच्चेतेइत्यादि) इत्येते पूर्वोक्तास्तज्जीवतहरीरपंचमहाजूतेश्वरकर्तृनियतिवादपक्षाश्रयिणश्चत्वारः पुरुषानानाप्रकारा प्रज्ञा मतिर्येषां ते तथा नानानिन्नशब्दोऽनिप्रायोयेषां ते तथा नाना प्रकारं शीलमनुष्ठानं येषां तथा नानारूपा दृष्टिर्दर्शनं येषां ते तथा नानारूपा रुचिश्चेतोनिप्रायोयेषां ते तथा नानाप्रकारआरंजोधर्मानुष्ठानं येषां ते तथा नानाप्रकारेण परस्परनिन्नेनाध्यवसायेन संयुक्ताधर्माधर्मार्थमुद्यताः प्रह्नीणः परित्यक्तः पूर्वसंयोगोमातृपितृकलत्रपुत्रसंबंधोयैस्ते तथा । आराध्यातः सर्वहेयधर्मेन्यइत्यार्योमार्गोनिर्दोषः पापलेश्यासंपृक्तस्तमार्थं मार्गमसंप्राप्ताइति पूर्वोक्तया नीत्या ते चत्वारोपि नास्तिकादयो (एोहच्चाएइत्ति) परित्यक्तत्वान्मातृपित्रादिसंबंधस्य धनधान्यहिरण्यादिसंचयस्य च नैहिकसुखजाजोभवन्ति । तथा (एोपाराएत्ति) असंप्राप्तत्वादार्थस्य मार्गस्य सर्वोपाधिविमुक्तस्य प्रगुणमोक्षपदतिरूपस्य न संसारपारगामि नोभवन्ति न परलोकसुखजाजोभवन्तीति कित्वंतरालएव गृह्वासार्यमार्गयोर्मथ्यवर्तिनएव कामजोगेषु विषम्याअध्युपपन्नादुष्पारपंकमग्राइव करिणोविषीदंतीति स्थितं ॥ ३४ ॥

सेबेमि पाईणंवा संतेगतिया मणुस्सा जवंति तंजंहा आयरियावेगे अणा रियावेगे उच्चागोयावेगे एीयागोयावेगे कायमंतावेगे हस्समंतावेगे सुव

न्नावेगे डुवन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे तेसिंचणं खेत्तवहूणि परिग्गहिया
णि ज्वंति तं अप्पयरोवा चुळ्ळयरोवा तेसिंचणं जण जाणवयाइं परिग्ग
हियाइं ज्वंति तं अप्पयरोवा चुळ्ळयरोवा तहप्पगारेहिं कुलेहिं आगम्म
अज्जिन्नूय एगे निस्कायरियाए समुद्धिता सतोवावि एगे णाय उय उवग
रणंच विप्पजहाय निस्कायरियाए समुद्धिता असतोवा वि एगे णाय उय
उवगरणंच विप्पजहाय निस्कायरियाए समुद्धिता जेतो सतोवा असतोवा
णाय उय अणाय उय उवगरणंच विप्पजहाय निस्कायरियाए समुद्धिता॥३५

अर्थ—हवे पांचमो पुरुष स्वतीर्थिक कहियेँठैयेँ (सेवेमि के०) जे पुरुष कामनोगने
विपे अनासक्तठतो अंतराले नखुचे पुंमरीक कमलने उद्धारवा समर्थ ते हुं कहुंहुं
(पाईणंवासंतेगतियामणुस्सा के०) पूर्वोदिक दिशियेँ कोइ एक मनुष्य होय ते कहे
वो होय (तंजहा के०) ते कहेठे. एक आर्य एक अनार्य एक उंचगोत्रना उपना ए
क नीचगोत्रना उपना एक महोटी कायाना धणी एक न्हानी कायाना धणी एक सा
रावर्ण वाला एक माठावर्ण वाला एक स्वरूपवान् एक कुरूपवान् (तेसिंचणं के०) ते
पूर्वोक्त आर्यादिक पुरुषने (खेत्तवहूणिपरिग्गहियाणिज्वंति के०) क्षेत्रते उघाडी नूमिका
गाली क्षेत्रादिक तथा वस्तु ते घर हाट प्रमुख ठाकेली नूमिका ए परिग्रह होय (तंअप्प
यरोवाचुळ्ळयरोवा के०) तेअल्पतर एटले थोडा होय अथवा प्रचूततर एटले घणा होय
वली (तेसिंचणंजणजाणवयाइंपरिग्गहियाइंज्वंति के०) तेने जन एटले लोक जानपद
एटले देश ए परिग्रह होय (तंअप्पयरोवाचुळ्ळयरोवा के०) तेपण अल्पतर एटले थोडा
होय अथवा प्रचूततर एटले घणा होय (तहप्पगारेहिंकुलेहिं आगम्मअज्जिन्नूय के०) तथा
ते आर्यादिक तथा प्रकारना कुलने विपे आगम्म एटले जन्म पामीने कोइ एक महास
त्ववंत पुरुष विषय कपायने जीपीने (एगेनिस्कायरियाए के०) कोइएक निह्वाचर्याने
विपे (समुद्धिता के०) सम्यक् प्रकारे उठ्या सावधान थया (सतोवाविएगेणायउयउ
वगरणंच के०) कोइएक महा सत्ववंत पुरुष विद्यमान एवा णायउय एटले ज्ञाति स्व
जनादिक तथा उपकरण ते धन धान्य सुवर्ण रूपादिक अनेक प्रकारनाठे तेने (विप्प
जहाय के०) त्यागीने (निस्कायरियाए के०) निह्वाचर्याने विपे (समुद्धिता के०)
सम्यक् प्रकारे उठ्या एटले चारित्रिया थया (असतोवाविएगेणायउवगरणंचविप्पजहा
यनिस्कायरियाएसमुद्धिता के०) कोइ एक महा सत्ववंत पुरुष ते अठता ज्ञाति स्वजन
उपकरणादिक अनेक प्रकारनाठे तेने त्यागीने निह्वाचर्याने विपे सम्यक् प्रकारे सावधान

अथा (जेते के०) हवे जे ते (सतोवा असतोवा के०) ठतो अथवा अठतो एवो (एा यउय के०) ज्ञाति स्वजनादिक नोपरिग्रह (अणायउय के०) ज्ञाति स्वजनादिकथी रहित पणानोपरिग्रह (उवगरणंच के०) तथा धन धान्य सुवर्णादिक नोपरिग्रह तेने (वि प्यजहाय के०) त्यागीने (निस्कायरियाए के०) निह्वाचर्याने विषे एटले चारित्रने वि पे (समुठिता के०) सम्यक् प्रकारे उठ्या सावधान अथा ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका—अथलोकोत्तरं पंचमं जिह्नुं पुरुषमाह । तदहं ब्रवीमि । यत्प्राच्यादिदिशमु दिश्य एके केचन मनुजाः संति जवंति । तद्यथा आर्याआर्यदेशोत्पन्नास्तद्विपरीताअना र्याउच्चैर्गोत्रोद्भवानीचैर्गोत्रोद्भवाः कायवंतउच्चशरीरान्हस्वावामनादयः सुवर्णाडुर्वर्णाः सुरू पाडुरूपास्तेषां वाऽऽर्यादीनां क्षेत्राणि शालिक्षेत्रादीनि वस्तूनि गृहाणि परिगृहीतानि स्वीकृ तानि जवंति । किंचूतानि अल्पतराणि प्रनूततराणि वा । तथा तेषां जनपदाः स्वीकृता जवंति तेऽल्पतराः प्रनूततरावा । तेष्वार्यादिषु तथा प्रकारेषु कुलेषु आगम्य जन्म ल ब्ध्वा ऽनिनूय विषयादीन् प्रव्रज्यां गृहीत्वा एके केचन सत्ववंतोनिह्वाचर्यायां समुठि ताउद्यताः । तथा सतोविद्यमानान् ज्ञातीन् स्वजनानुपकरणं च धनधान्यादिकं विप्रहा य त्यक्त्वा असतोवा ज्ञातीनुपकरणंच त्यक्त्वा समुठिताः प्रव्रज्योद्यताः ॥ ३५ ॥

॥ टीका—उक्ताः परतीर्थिकाः सांप्रतं लोकोत्तरं निह्वावृत्तिं जिह्नुं पंचमं पुरुषजातमधि कृत्याह । (सेवेमीत्यादि) यादृक्कामनोगेष्वसक्तः सन्नंतरा नोवसीदति पद्मवरपौंडरीको ऋणाय च समर्थोऽभवति तदेतदहं ब्रवीमीति । अस्य चार्थस्योपदर्शनाय प्रस्तावमारच यन्नाह । प्राच्यादिकामन्यतरां दिशमुदिश्यैके केचन मनुष्याः संति जवंति । तद्यथा । आ र्यदेशोत्पन्नामगधादिजनपदोद्भवास्तथाऽनार्याः शक्यवनादिदेशोद्भवास्तथा चोच्चैर्गोत्रोद्भ वाऽह्वाकुहरिवंशादिकुलोद्भवास्तथा नीचैर्गोत्रोद्भवावर्णापसदसंनूतास्तथा कायवंतः प्रां शवस्तथा न्हस्वावामनकादयस्तथा सुवर्णाडुर्वर्णाः सुरूपाः कुरूपावा एके एव केचन पर वशान्जवंति तेषां चार्यादीनां । एमितिवाक्यालंकारे । क्षेत्राणि शालिक्षेत्रादीनि वस्तूनि खातोह्नितादीनि तानि परिगृहीतानि स्वीकृतानि जवंति । तान्येव विशिनष्टि । अल्पतराणि स्तोकतराणि वा प्रनूततराणिवा जवंति । तथा तेषामेव च जानपदाः परिगृहीतान्जवंति तेऽल्पतराः प्रनूततरावा जवेयुस्तेषु चार्यादिविशिष्टेषु तथाप्रकारेषु कुलेष्वगम्यैवंनूतानि गृहाणि गत्वा तथा प्रकारेषु वा कुलेष्वगम्य जन्म लब्ध्वाऽनिनूयच विषयकषायादीन् प रीषहोपसर्गान् वा सम्यगुद्धानेनोद्भाय प्रव्रज्यां गृहीत्वैके केचन तथाविधसत्ववंतोनिह्वा चर्यायां सम्यगुठितास्तथा सतोविद्यमानानपिवा एके केचन महासत्वोपेताज्ञातीन् स्वज

नांस्तथोपकरणं च कामजोगांगं धनधान्यहिरण्यादिकं विविधं प्रकर्षेण हित्वा त्यक्त्वा
निष्ठाचर्यायां सम्यगुद्धिताअसतोवा ज्ञातीनुपकरणंच विप्रहाय निष्ठाचर्यायामेके केच
नापगतस्वजनविजवाः समुद्धिताः ॥ ३५ ॥

पुवमेव तेहिं णायं नवइ तं जहा इह खलु पुरिसे अन्नमन्नं ममठाए
एवं विष्णुडिवेदेति तं जहा खेतंमे वडूमे हिरसुंमे सुवन्नंमे धणंमे धसुंमे
कंसंमे दूसंमे विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरय
णसंतसारसावतेयंमे सद्धामे रूवामे गंधामे रसामे फासामे एते खलु
मम कामजोगा अहमवि एतेसिं ॥ ३६ ॥ सेमेहावि पुवमेव अप्पणो ए
वं समज्जिजाणेज्जा तं जहा इह खलु मम अन्नयरे डुक्के रोयातंके समुप्प
जेज्जा अपिण्ठे अकंते अपिण्ठे असुत्ते अमणुत्ते अमणामे डुक्के णोसु
हे सेहंता जयंतारो कामजोगाइ मम अन्नयरं डुक्कं रोयातंके परियाइय
ह अपिण्ठं अकंते अपियं असुत्तं अमणुत्तं अमणामं डुक्कं णोसुहं त
हिं डुक्कामिवा सोयामिवा जूरामिवा तप्पामिवा पीडामिवा परितप्पामि
वा इमानं ममे अस्सयरानं डुक्कानं रोगातंकां पडिमोयनं अपिण्ठानं अ
कंतानं अपियांनं असुत्तानं अमणुत्तानं अमणामनं डुक्कानं णोसुहानं
एवमेव णोलद्धपुवं नवइ ॥ ३७ ॥

अर्थ—(तेहिं के०) ते पुरुषने (पुवमेव के०) प्रथम चारित्र लेवाना वखतेज एवो
(णायंनवइ के०) जाणुठे (तंजहा के०) ते कहेठे. (इह के०) आ जगत मांहे
खलु इति वाक्यालंकारे (पुरिसे के०) ते पुरुषे (अन्नमन्नं के०) अनेरी अनेरी वस्तु
एटले अमुक अमुक जुदी जुदी वस्तु (ममठाए के०) महारा उपजोगने अर्थे यशो
(एवं के०) एम (विष्णुडिवेदेति के०) वेद प्रवितियति एटले जाणुठे (तंजहा के०)
ते वस्तुना नाम कहेठे. (खेतंमे के०) आ क्षेत्र महारुंठे (वडूमे के०) ए घर
हाट महाराठे (हिरसुंमे के०) आ रूपुं महारुंठे (सुवसुंमे के०) आ सोनु महारुं
ठे (धणंमे के०) आ धन महारुंठे (धन्नंमे के०) आ धान्य महारुंठे (कंसंमे के०) आ
कांसाना नाजन महाराठे (दूसंमे के०) आ डुप्प एटले वस्त्र महाराठे (विपुल, ध
ण. कणग, रयण, मणि, मोत्तिय, संख, सिल, प्पवाल, रत्त, रयण, संत सार साव
तेयंमे के०) एम विस्तीर्ण धन कनक सोलजातिना रत्न सात जातना मणी मोत्तिको संख

ते दक्षिणावर्त्त प्रमुख शीलते कशवटी प्रवाला रक्तरत्न तथा संत एटले ठतो सार एटले प्रधान एवो सावतेयं एटले धन ए सर्व महारा उपनोगने अर्थे थरो (सहामे के०) शब्द वंशादिकना (रूवामे के०) रूप स्त्रियादिकना (गंधामे के०) गंध ते कस्तूरी कर्पूरादि क वस्तुना (रसामे के०) रसमधुरादिक वस्तुना (फासामे के०) स्पर्श मृड कठणादि क वस्तुना (एते के०) ए समस्त वस्तु ते खलु इति निश्चे (ममकामनोगा के०) ए कामनोग ते माहाराठे अने (अहमविके०) हुंपण (एतेसिं के०) एनोबु ॥३६॥ हवे (से मेहाविके०) ते पंन्ति (पुवमेव के०) पूर्वे (अप्पणो के०) पोताना हृदय साथे (एवं के०) एवुं (समजिजाणेज्जा के०) सम्यक् प्रकारे जाणे आलोचे एटले प्रथम थिज पोताना हृदयसाथे विचारे के ए महाराठे किंवा नथी एवो विचारे ते खुं विचारे (तंजहा के०) ते कहेठे. (इहखलु के०) आ संसारनेविषे निश्चे (ममअन्नयरे के०) महारा शरीरने विषे अन्य कोइ एक (डुस्के के०) डुःख मस्तक पीडादिक (रो यातंके के०) रोगातंक एटले असाध्य रोग शूलादिक (समुष्पजेज्जा के०) उपजे ते रोग केवोहोय ते कहेठे. (अणिठे के०) अनिष्टकारी (अकान्ते के०) आक्रान्तकारी (अप्पिए के०) अप्रियकारी (असुजे के०) असुनकारी (अमणुन्ने के०) अमनोइ एटले मनने गमे नही (अमणामे के०) विशेष प्रकारें पीडानो करनार (डुस्के के०) डुःख रूप (णोसुहेसेहंता के०) नथी ज्यां लवलेशमात्र सुख, एवो डुःख उप ने थके ते पूर्वोक्त कामनोगादि योग्य जे वस्तुठे ते प्रत्ये एवुं कहे के (नयंता रो के०) अहो जय थकी राखनाराउ (कामनोगाई के०) धन धान्यादिक तथा शब्दादिक कामनोगो तुमे (मम के०) महारे शरीरे (अन्नयरंडुःखं के०) अनेरा डुःख जे (रोयातंक के०) रोगातंक शूलादिक उपनाठे (परियाइयह के०) तेने तमे वेहेंची व्यो महारे अर्थे (अणिठं के०) अनिष्टकारी (अकंत के०) अक्रान्तकारी (अप्पियं के०) अप्रियकारी (असुजं के०) असुनकारी (अमणुन्नं के०) अमनोइ (अमणामं के०) विशेषे अमनोइ पीडाकारी (डुस्कं के०) डुःखरूप (णोसुहं के०) नथी ज्यां लव लेश मात्र सुख (तहिं के०) तेणेकरी (डुस्कामिवा के०) आकरो डुःखी हुं (सोयामिवा के०) शोक अनुजवुंहुं (जूरामिवा के०) जुंहुं (तप्पामिवा के०) महारो रुदय तपेठे ठीजायठे (पीडामिवा के०) पीडा अनुजवुंहुं (परितप्पामिवा के०) विशेषे पीडा अनुजवुंहुं इत्यादिक (इमाउ के०) ए (ममे के०) मने (असुयराउ के०) अनेरा (डुस्काउ के०) डुःख जे पूर्वोक्त मस्तक पीडादिक असाध्य (रोगातं काउपडीमोह्य के०) रोग आंतक शूलादिक जे थकी तत्काल प्राणनो नाश थाय ते थकी तमे मने मूकावो एवा (अणिछाउ के०) अनिष्टकारी (अकंताउ के०) आक्रां

त कारी (अप्रियाउ के०) अप्रियकारी (असुनाउ के०) असुनकारी (अमणुनाउ के०) अमनोङ्ग (अमणामउके०) अरुचता विशेषे अमनोङ्ग पीडाकारी एवा (दुस्काउ के०) दुःख (एणसुहाउ के०) नथी जेमांहे लेश मात्र शुख एवा जे दुःख ते थकी हे काम नोगादिको तमे मने मूकावो (एवमेव के०) एवीरीते जे कामनोगादिकने प्रार्थना करेते तोपण (एोलळेपुवंचवइ के०) ते कामनोगापूर्वजन्धोनचवति एटले ते काम नोगादिक जेते तेणे कोइ मनुष्यने पूर्वोक्त दुःख थकी मूकाव्यो ठे एवो पूर्वे क्यां जाणवामां आव्युं नथी. ॥ ३७ ॥

॥ टीपिका—ये निष्ठाचर्योद्यतास्तैः पूर्वमेव प्रव्रज्याग्रहणकालएतज्ज्ञातं स्यात् । तद्यथा । अन्यदस्तूद्विश्य पुरुषः प्रव्रजितः प्रव्रज्यां ग्रहीतुकामोवा एवं विप्रतिवेदयति जानाति । तद्यथा । क्षेत्रं वास्तुगृहं हिरण्यं सुवर्णं कनकं धनंगोमहिष्यादि धान्यं शा व्यादि कांस्यं कांस्यपात्रादि दूष्यं वस्त्रादि । तथा विपुलानि धनकनकादीनि शंखादहि णावतीः मुक्तशैलादिकाः शिलाः प्रवालंविद्रुमं रत्नरत्नं पद्मरागादि सत्सारं शोचनसारं शूलमस्यादि स्वापतेयं इव्यं सर्वमेतन्ममोपनोगाय नविष्यति । तथा शब्दरूपगंधरसस्पर्शमे कामनोगाग्रहमप्येतेषां नोगानां संबन्धी ॥ ३६ ॥ अयमपि नोगसंबन्धीति विचार्य समेधावी पूर्वमेवात्मना एवं समनिजानीयात् । तद्यथा । इह जन्मनि ममान्यत् दुःखं शिरोवेदनादिकं आतंकोवा आशु जीवितापहारी शूलादिकः । सकिंनूतः । अनिष्टोऽकांतोऽशुनोऽमनोङ्गः । अवनामयतीत्यवनामः पीडाविशेषकारी दुःखरूपः । नशुनोऽशुनकर्मकृतत्वात् । पुनर्दुःखोत्पादनमत्यंतदुःखज्ञापनार्थं । तदेवंनूतं दुःखं रोगातंकं वा हंतइति खेदे हेनगवंतः कामनोगायूयं मया पालितास्ततोयूयमपीदं दुःखं रोगातंकं वा (परियाइयह) विनश्य गृह्णीत । अत्यंतदुःखपीडितः पुनस्तान्येव विशेषणान्याह । अनिष्टादिविशेषणानि पूर्वं प्रथमांतानि पुनर्द्वितीयांतानि सांप्रतं पंचम्यंतानि । सचायमर्थः पूर्वं जन्धोन चवति । कोर्थः । नहि ते नोगादयो नरं दुःखान्मोचयंतीतिपूर्वं नज्ञातं ॥ ३७ ॥

॥ टीकाः—ते पूर्वोक्तविशिष्टानिष्ठाचर्यायामन्युद्यताः पूर्वमेव प्रव्रज्याग्रहणकालएव तैरेतज्ज्ञातं चवति । तद्यथा (इहेत्यादि) इह जगति । खलुवाक्यालंकारे । अन्यदन्यदस्तू द्विश्य भूमैतन्नोगाय नविष्यतीत्येवमसौ प्रव्रज्यां प्रतिपन्नः प्रव्रजिपुर्वा प्रवेदयति जानात्येवं परिचिनति । तद्यथा । क्षेत्रं शालिक्षेत्रादिकं वास्तु खातोवृत्तादिकं हिरण्यं धर्मला नादिकं सुवर्णकनकं धनंगोमहिष्यादिकं धान्यंगोधूमादिकं कांस्यंकांस्यपात्रादिकं तथा विपुलानि प्रचूततराणि धनकनकरत्नमणिमौक्तिकानि (शंखशिलंति) मुक्तशैला

दिकाः शिलाः प्रवालं विद्रुमं । यदिवा (शिलप्पवालंति) श्रियायुक्तं प्रवालं श्रीप्रवालं वर्णादिगुणोपेतं तथा (रत्तरयणंति) रत्तरत्नं पद्मरागादिकं तथा सत्सारं शोचन सारमित्यर्थः । शूलमण्यादिकं तथा स्वापतेयं शुद्धं इव्यजातं सर्वमेतत्पूर्वोक्तं मे ममोपजोगाय नविष्यति । तथा शब्दावेण्वादयोरूपाख्यंगनादीनि, गंधाः कोष्ठपुटाद योरसामधुरादयोमांसरसादयोवा, स्पर्शामृदादयएते सर्वेपि खलु मे कामजोगायाहमप्ये षां योगहेमार्थं प्रनविष्यामीत्येवं संप्रधार्यः ॥ ३६ ॥ समेधावी पूर्वमेवात्मानं विजानीया देवं पर्यालोचयेत् । तद्यथा । इह संसारे । खलुशब्दोऽवधारणे । इहैवास्मिन्नेव जन्मनि म नुष्यन्ने ममान्यतरदुःखं शिरोवेदनादिकं आतंकोवाऽऽशु जीवितापहारी शूलादिकः समु त्पाद्यते । तमेव विशिनष्टि । अनिष्टोऽकांतोऽप्रियोऽशुचोऽमनोऽज्ञोऽवनामयतीत्यवनामः पीडाविशेषकारी दुःखरूपोयदि वा नमनागमनाक् मे मम नितरामित्यर्थः । दुःखयतीति दुःखं पुनरपि दुःखोत्पादनं अत्यंतदुःखप्रतिपादनार्थं सुखलेशस्यापि परिहारार्थं च नोनै व शुनकर्मविपाकोदितत्वादिति । अत्रच यदुक्तं पुनरुच्यते तदत्यादरख्यापनार्थं तद्विशे षप्रतिपादनार्थं वेति । तदेवंनूतं दुःखं रोगातंकं वा हंतइतिखेदे जयात्रातारोयूयं क्षेत्रवस्तु हिरण्यसुवर्णधनधान्यादिकाः परिग्रहविशेषाः शब्दादयोवा विषयास्तथा हे जगवंतः ! कामजोगायूयं मया पालिताः परिगृहीताश्च ततोयूयमपीदं दुःखं रोगातंकं वा (परि याइयहन्ति) विजागशः परिगृह्णीत यूयं । अत्यंतपीडयोद्विग्नः पुनस्तदेव दुःखं रोगातंकं वा विशेषणदारेणोच्चारयति । अनिष्टमप्रियमकांतमशुचममनोऽज्ञममनाग्नूतमवनामकं वा दुःखमेवैतन्नोशुचमित्येवंनूतं समोत्पन्नं यूयं विजजताहमनेनातीव दुःखामीति दुःखि तइत्यादि पूर्ववन्नेयमित्यतोऽमुष्मान्मामन्यतरस्मादुःखादोगांतका द्वा प्रतिमोचयत यूयं । अनिष्टादिविशेषणानि तु पूर्ववद्व्याख्येयानि । प्रथमं प्रथमांतानि पुनर्द्वितीयांतानि सां प्रतं पंचम्यंतानीति । नचायमर्थस्तेन दुःखितेनैवमेवेति यथाप्रार्थितस्तथैव लब्धपूर्वोच नवति । इदमुक्तंनवति । नहि ते क्षेत्रादयः परिग्रहविशेषानापि शब्दादयः कामजोगास्त दुःखितं दुःखादिमोचयंतीति ॥ ३७ ॥

इह खलु कामजोगा एताणाएवा एोसरणाएवा पुरिसेवा एगता पुविं कामजोगे विप्पजहंति कामजोगावा एगता पुविं पुरिसं विप्पजहंति अन्ने खलु कामजोगा अन्नो अहमंसि से किमंगपुण वयं अन्नमन्नेहिं काम जोगेहिं मुहामो इति संखाएणं वयंच कामजोगेहिं विप्पजहिस्सामो से मेहावि जाणेक्का बाहिरंगमेत्तं ॥ ३८ ॥

॥ अर्थ—(इहखलु के०) आ जगत् मांहे निश्चं यकी (कामनोगा के०) ते काम नोगादिकजेठे ते, पूर्वोक्त दुःखिया जीवने (एताणाएवाके०) त्राणनणी नथाय. (एताणाएवा के०) अथवा शरण नणी नथाय. (पुरिसेवा के०) ते पूर्वोक्त दुःखी पुरुषने पूर्वोक्त रोगादिक उपने यके त्राण शरण नणी नथाय. हवे रुडा कामनोगनी लीलानो अंत देखाडे ठे (एगता के०) एकदा (पुर्वि के०) प्रथम व्याधि उत्पन्न कालें, अथवा जरा जीर्ण कालें, अथवा राजादिकना उपडवने कालें पुरुष, (कामनोगेविष्यजहंतिके०) ए कामनोगने मू के ठे. (कामनोगावाएगतापुवंपुरिसंविष्यजहंतिके०) अथवा ए काम नोग पोर्तेज एकदा इव्यादिकने अनावें विषयानिलाषी पणुं ठतांज ते पुरुषने त्यागी मूकेठे; ते कारण माटे जे पंमित पुरुष होय ते एवीरीते अवधारण करे के, (अन्नेखलुकामनोगा के०) निश्चं करी ए कामनोगादिक जेठे ते, महारा यकी अन्यठे जुदाठे. (अन्नोअहमंसि के०) हुं पण ए कामनोगयकी अन्यहुं जुदोहुं. जो एमठे तो, (सेकिमंगपुणवयं के०) ते शा अर्थ वली अमे (अन्नमन्नेहिंकामनोगेहिं मुहामो के०) अनित्य अशाश्वत एवा जे ए कामनोग, तेने विपे मूर्छा एटले ममत्व करिये, केमके एवुं ए ममत्व करवुं तेतो व्यर्थठे. (इतिसंखाएणंके०) एरीते कोइ महा सत्ववंत पुरुष ते कामनोगादिकने पूर्वोक्त रीते व्यर्थ जाणीने, (वयंचकामनोगेहिंविष्यजहिस्सामो के०) अमे ए कामनोगादिकनो त्याग करवुं. एवो अध्यवसाय करे ते महापुरुष जाणवो. वली अन्य बीजुं वैराग्यनुं कारण क हेठे. (सेमेहाविजाणेज्जा के०) ते पंमित एम जाणे जे, (बाहिरंगमेत्तं के०) ए नव विध परिग्रह तथा शब्दादिक विषय जे ठे ते दुःखयकी राखनार नथी; एतो सर्व बाहिरंग संयोगि ठे एटले बाह्यरूपठे, एवुं पंमित जाणेठे. ॥ ३० ॥

॥ टीपिका—एतदेवाह । इह नवे खलु कामनोगान त्राणाय वा स्युः । पुरुषः प्राणी एकदा पूर्वं कामनोगान् त्यजति कामनोगावा एकदा कदाचित्पुरुषं त्यजति । सचैवं जानाति अन्ये चित्ताः खलु मत्तः कामनोगाएतेन्यश्च चित्तोऽहं एवं सति वयमेतेषु अन्यनूतेषु कामनोगेषु मूर्छां कुर्मइत्येवं केचिन्महापुरुषाः परिसंख्याय सम्यक् ज्ञात्वा, कामनोगान् वयं विप्रजहिष्यामस्त्यक्ष्यामइत्यध्यवसायिनः स्युः । पुनर्वैराग्यकारणमाह । समेधावी एतत्क्षेत्रादिकं बाह्यांगं वर्ततइति जानीयात् ॥ ३० ॥

॥ टीका—एतदेव लेशतोदर्शयति (इहखलुइत्यादि) इहास्मिन् । खलुवाक्यालंकारे । ते कामनोगाअत्यंतमन्यस्तान तस्य दुःखितस्य त्राणाय शरणाय वा नवंति । सुलालितानामपि कामनोगानां पर्यवस्तानं दर्शयितुमाह । (पुरिसेवाइत्यादि) पुरिशयनात्पुरुषः एकदा व्याधुत्पत्तिकाले वाऽन्यस्मिन्वाराजाद्युपड्वे तान्कामनोगान् परित्यजति । सवा पुरुषोऽव्याधनावे

तैः कामनोगैर्विषयोन्मुखोपि त्यज्यते । सचैवमवधारयति अन्ये मत्तो जिन्नाः खड्वमी का
मनोगास्तेन्यश्चान्योहमस्मि । तदेवं व्यवस्थिते “किमिति वयं पुनरेतेष्वनित्येषु परचूतेष्व
न्येषु कामनोगेषु मूर्खी कुर्म” इत्येवं केचन महापुरुषाः परिसंख्याय सम्यक् ज्ञात्वा, कामनो
गान्वयं विप्रजहिष्यामस्त्यह्यामस्त्येवमव्यवसायिनो जवन्ति । पुनरपरं वैराग्योत्पत्तिका
रणमाह । (सेमेहावी) समेधावी श्रुतिकः एतज्ज्ञानीयात् । यदेतत्क्षेत्रवास्तु हिरण्यसुव
र्णशब्दादिविषयादिकं दुःखपरित्राणाय न जवतीत्युपन्यस्तं तदेतद्वाह्यांतरं वर्तते ॥ ३७ ॥

इणमेव उवणीयतरागं तं जहा मायामेपितामे जायामे जगिणीमे जज्जामे
पुत्तामे धूतामे पेसामे नन्नामे सुण्हामे सुहामे पियामे सहामे सयणसंगयसं
युयामे एते खलु मम णायउ अहमवि एतेसिं एवं से मेहावि पुव्वमेव अ
प्पणाएवं समज्जिजाणेज्जा इह खलु मम अन्नयरे डुक्के रोयातंके समुपज्जे
ज्जा अणिठे जाव डुक्के णोसुहं सेहंता जयंतारो णायउ इम मम अन्नयरं
डुक्कं रोयातंके परियाइयह अणिठं जाव णोसुहं तहिं डुक्कामिवा सो
यामिवा जाव परितप्पामिवा इमाउमे अन्नयरातो डुक्कातो रोयातंको प
रिमोएह अणिठाउ जाव णोसुहाउ एवमेव णोलद्ध पुवं जवइ ॥ ३८ ॥ ते
सिंवावि जयंताराणं मम णाययाणं अन्नयरे डुक्के रोयातंके समुपज्जेज्जा
अणिठे जाव णोसुहं सेहंता अहमेतेसिं जयंताराणं णाययाणं इमं
अन्नयरं डुक्कं रोयातंके परियाइयामि अणिठं जाव णोसुहं मामे डुक्कं
तुवा जाव मामे परितप्पंतुवा इमाउणं अन्नयराउ डुक्कातो रोयातंकाउ
परिमोएमि अणिठाउ जाव णोसुहाउ एवमेव णोलद्धपुवं जवइ अन्न
स्स डुक्कं अन्नो न परियाइयंति अन्नेन कडं अन्नो नोपडिसंवेदेति ॥ ४० ॥
पत्तेयं जायतियं पत्तेयं मरइ पत्तेयं चयइ पत्तेयं उववज्जइ पत्तेयं जंजा पत्ते
यं सन्ना पत्तेयं मन्ना एवं विन्नू वेदणाइति खलु णातिसंजोगा णोताणाएवा
णोसरणाएवा पुरिसेवा एगता पुविं णातिसंजोए विप्पजहंति णातिसं
जोगावा एगता पुविं पुरिसं विप्पजहंति अन्ने खलु णातिसंजोगा अन्नो
अहमंसि सेकिमंग पुणवयं अन्नमन्नेहिं णातिसंजोगेहिं मुहामो इति सं
खाएणं वयं णातिसंजोगं विप्पजहिस्सामो ॥ ४१ ॥

अर्थ—(इणमेवउवणीयतरागं के०) आ जे आगल कहेशे ते घणाज आसन्न ठुकडा व
 चेंते. (तंजहा के०) ते कहेते. (मायामे के०) माता महारी. पिता महारो, नाइ म
 हारो, बहेन महारी, नार्या एटले स्त्री महारी, पुत्र महारा धूता एटले वेटी महारी, पेसा
 एटले दास महारा, (नन्नामे के०) मित्र महारा सखाइ महारा, अथवा पोत्रा तथा
 न्यातमहारी (सुन्हामेके०) सुपा एटले पुत्रनी बहु महारी, (पियामेके०) प्रिय (सहामे
 के०) सखा (सुहामेके०) सुहृत् एटले सज्जन महारा, (सयणसंगथसंश्रुयामेके०) स्वजन
 संस्तुत श्वशुरकुजादिक पितरियादिक ए सर्व महारा, तथा जेनी साथे घणो आजाप संजा
 प परिचय थाय ते सर्व महारा, (एतेखलुममणायउके०) ए सर्व निश्चे यकी महारा ज्ञाति
 ना घणाज ठूकडा संबंधीते. अने (अहमवि के०) हुंपण (एतेसिं के०) एहोनो हुं
 ए मने उपकार करशे, हुं एने उपकार करीश. (एवं के०) एरीते (सेमेहावि के०)
 ते पंडित (पुवमेव के०) पूर्वे (अण्णणा के०) पोताना आत्माने विपे (एवंसमजि
 जाणेज्जा के०) एम समस्त प्रकारें जाणे मनमांहे विचारे जे, (इहखलुमम के०)
 आ नवने विपे निश्चे मुजने (अन्नयरे के०) अनेरो कोइ (इस्केरोयांतकेसमुपळेज्जाथ
 णिठेजावइस्केणोसुहे के०) दुःख शूलादिक असाथ्य रोग अनिष्ट यावत् दुःख कारी, अने
 नथी जेमां लेशमात्र सुख एवा रोगादिक उपने यके तेवारे ते पुरुष ते दुःखे दुःखित ठतो,
 (सेहंताके०) माता पितादिक ज्ञाति गोत्री स्वजनादिकने प्रार्थना करे के, (नयंतारोके०)
 अहो नय यकी राखनारा एवा (णायउ के०) ज्ञाति गोत्रीउ! (इम के०) एम (म
 म के०) मने (अन्नयरं के०) अनेरो दुःख रोगांतक शूलादिक उपनुंते ते तमो वहे
 ची व्यो. केमके ए अनिष्टकारी ज्यांसुधि लवलेश मात्र सुख नही (तहिंडुस्का मिवा
 के०) तेवा दुःखे करी अत्यंत दुखीहुं सोचुहुं, यावत् पीडा अनुनहुं. (इमाउणंअन्न
 यरातोइस्कातो के०) एमज अनेरे दुःखे अत्यंत दुःखीहुं, शोक परिताप पीडा अनुनहुं
 हुं, ते कारणे ए दुःख तथा रोग आंतक यकी मुजने (परिमोएह के०) मूकावो. प
 रंतु अनिष्टकारी ज्यांसुधि जेमांहे लेश मात्र सुख नथी एवा दुःख यकी मूकाववाने
 (एवमेवणो लइपुवंचवइके०) एरीते ते अर्थ मागतो लीये नही एटले ते दुःखने वहेचीलीये
 नही; अर्थात् ते ज्ञाती, गोत्री, तेने दुःख यकी मूकववाने समर्थ नथाय. ॥३९॥ (तेसिंवावि
 नयंताराणं के०) अथवा ते नययकी राखनारा एवा जे (ममणाययाणं के०) महा
 रा ज्ञाति, गोत्री. तेने पण अनेरो कोइएक दुःख रोगांतक उपजे ते केवो उपजे तोके
 अनिष्टकारी यावत् नथी जेमां लेशमात्र सुख एवो रोग उपने यके हुंपण ते नययकी
 राखनार यइश ज्ञाती गोत्रीयोनो दुःख रोगांतक वहेची लइश, कारणके तेवा अनिष्टकारी
 जेमांहे लेशमात्र सुख नथी एवा दुःख यकी महारा ज्ञाती गोत्री दुःखी थाय यावत्

મહારા જ્ઞાતિ વિશેષે પીડા અનુનવે માટે એને પણ અનેરા કોઈ દુઃખ થકી, રોગાતંક થકી, મુકાવશું. એવું યદ્યપિ તે પોતાના મન માંહે જાણે પરંતુ તે અનિષ્ટકારી જેમાં લેશ માત્ર સુખ નથી એવા દુઃખ તે જ્ઞાતી ગોત્રીને ડપને થકે તે માંહેથી વહેંચી નશકે, એટલે તેમનુ દુઃખ પોતે લઈ શકે નહીં કારણકે, (અન્નસ્સડુકંઅન્નોનપરિયાડ્યંતિકે) અનેરાનું દુઃખ અનેરો વહેંચી લઈ શકે નહીં, એટલે એકનું દુઃખ બીજો વહેંચી લઈ શકે નહીં. (અન્નેનકડં કે) અનેરાનું કરેલું કર્મ (અન્નોનોપહિસેવેદંતિકે) અનેરો જો ગવે નહીં. જેણે જે કીધું હોય તે તેહિજ જોગવે ॥૪૦॥ (પત્તેયંજાયતિયંકે) જીવ પ્રત્યેક પ્રત્યેક ડપજેઢે. (પત્તેયંમરડં કે) પ્રત્યેક પ્રત્યેક મરણ પામેઢે. (પત્તેયંચયડં કે) પ્રત્યેક પ્રત્યેક ધન ધાન્યાદિક ને ઢાંમેઢે. (પત્તેયંડવવજ્ઞડં કે) પ્રત્યેક પ્રત્યેક ડપાર્જ ન કરેઢે સંગ્રહેઢે. (પત્તેયંજંજા કે) પ્રત્યેક પ્રત્યેક જંજાયક કલહ લહેઢે. (પત્તેયંસન્ના કે) પ્રત્યેક પ્રત્યેકને સંજ્ઞા એટલે પદાર્થનું પરિજ્ઞાનઢે, તે કોઈએકને અલ્પઢે, કોઈએકને ઘણુંઢે. એમ તરતમ યોગ જ્ઞાન ડપજેઢે. (પત્તેયંમન્ના કે) પ્રત્યેક પ્રત્યેક ચિત્તનો ચિંતવનઢે. (એવંવિન્નુવેદણાડતિકે) એરીતે વિન્નુ એટલે જાણવું. પ્રત્યેક પ્રત્યેક સુખ દુઃખરૂપ વેદનાનો અનુનવ આયઢે, એતાવતા એકનું કરેલું બીજો ન જોગવે. (એવં કે) એ કારણે સ્વલુ ડતિ નિશ્ચે (ણાતિસંજોગા કે) જ્ઞાતિનો જે સંયોગઢે તે જીવને (ણોતા ણાએવા કે) ત્રાણ નણી નથાય. (ણોસરણાએવા કે) જીવને શરણ નણી ન આય. (પુરિસેવાએગતાપુઢિંણાતિસંજોએવિપ્પજહંતિકે) એકદા પ્રસ્તાવે જ્ઞાતિ સંયોગને તે પુરુષ પ્રથમ ઢાંમે. (ણાતિસંજોગાવાએગતાપુઢિંપુરિસંવિપ્પજહંતિકે) અથવા એકદા પ્રસ્તાવે જ્ઞાતિ સંયોગ તે પુરુષને પ્રથમથીજ ઢાંમે તે કારણે, (અન્નેસ્વલુણાતિસંજોગાકે) નિશ્ચે એ જ્ઞાતિના સંયોગ જે ઢે, તે મુજ થકી અન્યઢે. (અન્નોઅહમંસિકે) અને હું એના થકી અન્યનું એટલે જુદોનું જો એમઢે તોપણ (સેકિમંગપુણવયંકે) કિશોર કોમલ વચને કરી વલી અમ્હે તે (અનમન્નેહિં કે) માહો માંહે (ણાતિસંયોગેહિં કે) જ્ઞાતિ ના સંયોગ સાથે (મુહ્ઢામો કે) મૂઢ્ઢા કીધીઢે. તે મૂઢ્ઢા કરવી યોગ્ય નથી (ડતિસંઘા ણં કે) એવું જાણીને (વયંણાતિસંજોગંવિપ્પજહિસ્સામો કે) અમે જ્ઞાતિ સંયોગ ઢાંમશું. એવો અથ્થવસાય જેનો હોય તેને પંમિત જાણવો. ॥૪૧॥

॥ દીપિકા—ઇદમેવ ચ વદ્યમાણમુપનીતતરમાસન્નતરં વર્તતે । તદ્યથા । માતા, પિતા, ત્રાતા, જગિની, નાર્યા, પુત્રઃ, સુતા, સ્ત્રુષા, પ્રિયઃ, સસ્વા સુહૃત્, ડત્યાદિ જ્ઞાતયઃ પૂર્વાપરસંસ્તુતાએતે સ્વલુ જ્ઞાતયોમમોપકારાય નવિષ્યંતિ અહમપ્યેતેષાં જ્ઞાતીનામુપકરિ ષ્યામીત્યેવં સમેધાવી પૂર્વમેવાત્મના એવં સમજિજાનીયાદિચારયેત્ । ડહ નવે મમાનિષ્ટા

द्विविशेषणोऽऽत्तकः समुत्पद्यते, ततोऽसौ तदुःखदुःखितोऽज्ञातीन् एवमन्यर्थयेत् । यथा
ममान्यतरं दुःखमुत्पन्नं परिगृह्णीत यूयं अहमनेनोत्पन्नेन दुःखात्तंकेन पीडयिष्यामीति
ततोऽस्मादुःखान्मां परिमोचयत यूयमिति ॥ ३९ ॥ इदं सर्वं प्राग्वत् योज्यं । यावदेवं नोपलब्ध
पूर्वं नवति । यतः अन्यस्य दुःखमन्योन पर्याददाति न गृह्णाति अन्येन कृतं कर्म अन्यो
न प्रतिसंवेदयति नानुभवति ॥ ४० ॥ यतः यस्मात्प्रत्येकं जीवोजायते, प्रत्येकं म्रियते,
प्रत्येकं त्यजति परिग्रहं प्रत्येकमुत्पद्यते । बहुलं । एकस्य जन्ममरणो, गतयश्च शुभाशु
भाजवावर्ते ॥ तस्मादाकालिकहितमेकेनैवात्मनः कार्यं ॥ १ ॥ तथा प्रत्येकं जंजा कल
हः । तद्ग्रहणात्कपायागृह्यते प्रत्येकमेव जीवानां कषायोदयः स्यादित्यर्थः । संज्ञापदा
र्थपरिष्ठितिः सापि प्रत्येकं (मन्नति) मननं चिंतनं पर्यालोचनमिति यावत् । प्रत्येकमे
व विद्वान् प्रत्येकं वेदनाः (इति खलुत्ति) इति पूर्वोक्तप्रकारेण खलु अमी ज्ञातिसंयोगा
न त्राणाय न शरणाय । उत्पन्नपीडार्तिनिवारणं त्राणं, अनागतार्तिसंरक्षणं शरणं । यतः
पुरुष एकदा ज्ञातिसंयोगान् विप्रजहाति, ज्ञातिसंयोगावा पुरुषं परित्यजति तस्मादन्ये ज्ञा
तिसंयोगा अहमन्योऽस्मीति जावनीयं । एवं सति किमिति पुनर्वयमन्यैरन्यैर्ज्ञातिसंयोगै
र्मूर्ध्ना कुर्मः । मूर्ध्नाकरणं न युक्तमित्यर्थः । इति संख्याय ज्ञात्वा, वयं “ज्ञातिसंयोगान् त्य
ज्यामः परिहरिष्याम” इति कृताध्यवसायाज्ञानतत्त्वाः स्युः ॥ ४१ ॥

॥ टीका—इदमेव चान्य द्द्वयमाणमुपनीततरमापन्नतरं वर्तते । तद्यथा । माता, पिता, त्रा
ता, जगिनीत्यादयो ज्ञातयः पूर्वापरसंस्तुता एते खलु ममोपकाराय ज्ञातयोजविष्यन्ति, अह
म“प्येतेषां स्नानजो जनादिनोपकरिष्यामी” त्येवं समेधावी पूर्वमेवाहं नैवं समनिजानीयादि
त्यादि । एवं पर्यालोचयेत्कल्पितवानिति वा । एतदध्यवसायी चासौ स्यादिति दर्शयितुमाह ।
(इह खलु इत्यादि) इहास्मिन्नवे मम वर्तमानस्यानिष्टादिविशेषणविशिष्टोऽऽत्तकः स
मुत्पद्येत ततोऽसौ तदुःखदुःखितोऽज्ञातीन् । तमेवमन्यर्थयेत् । तद्यथा । ममान्यतरं
दुःखात्तंकमुत्पन्नं परिगृह्णीत यूयमहमनेनोत्पन्नेन दुःखात्तंकेन पीडयिष्यामीत्यतोऽमुष्मान्मां
परिमोचयत यूयमिति । न चैतत्तेन दुःखितेन लब्धपूर्वं नवति नहि ताज्ञातयस्तं दुःखान्मोच
यितुमलमिति जावः ॥ ३९ ॥ नासौ तेषां दुःखमोचनायालमिति दर्शयितुमाह. (तेसिंवावीत्या
दि) सर्वं प्राग्वद्योजनीयं यावदेवमेव नो लब्धपूर्वं नवतीति । किमित्येवं नोपलब्धपूर्वं
नवतीत्याह । (अस्मिन् दुःखमित्यादि) सर्वस्यैव संसारोदरविवरवर्तिनोऽसुमतः स्वरुतक
मोदयाद्यदुःखमुत्पद्यते तदन्यस्य संबंधि दुःखमन्योमातापित्रादिकोनप्रत्यापिधत्ते न तस्मा
त्पुत्रादेर्दुःखेनासह्येनात्यंतपीडिताः स्वजनाः नापि दुःखमात्मनि कर्तुमलं । किमित्येवमा
शङ्क्याह । (अस्मिन् एकदमित्यादि) अन्येन जंतुना कषायवशगेन इन्द्रियानुकूलतयाऽनिजा

षिणा ज्ञानावृतेन मोहोदयवर्तिना यत्कृतं कर्म तदुदयमन्यः प्राणी नोप्रतिसंवेदयति, नानुभवति तदनुभवने ह्यकृतागमकृतनाशौ स्यातां । नचेमौ युक्तिसंगतावतोयद्येन कृतं तत्सर्वं सएवानुभवति । तथाचोक्तं । परकृतकर्मणि यस्मान्नाक्रामति संक्रमोविना गोवा ॥ तस्मात्सत्वानां कर्म यस्य यत्नेन तदेवं ॥१॥४०॥ यस्मात्स्वकृतकर्मफलेश्वराजंतव स्तस्मात्तदेतद्भवतीत्याह । (पत्तेयमित्यादि) एकमेकं प्रत्येकं सर्वोप्यसुमान् जायते, तथा ह्रीणो चायुषि प्रत्येकमेव म्रियते । उक्तंच । एकस्य जन्ममरणे, गतयश्च शुभाशुभानुभववर्ते ॥ । तस्मादाकालिकहितमेकेनैवात्मनः कार्यमिति ॥१॥ तथा प्रत्येकं क्षेत्रवस्तु हिरण्यसुवर्णादिकं परिग्रहं शब्दादींश्च विषयान्मातापितृकलत्रादिकं च त्यजति, यथा प्रत्येकमुपपद्यते युज्यते, परिग्रहस्वीकरणतया तथा प्रत्येकं जंजाकलहस्तद्वहणात्कषायाः परिगृह्यते । ततः प्रत्येकमेवासुमतां मंदतीव्रतया कषायोद्भवोभवति । तथा संज्ञानं संज्ञापदार्थपरिष्ठितिः । सापि मंदमंदतरपटुपटुतरनेदात्प्रत्येकमेवोपजायते । सर्वज्ञादारतस्तरतमयोगेन मतेर्व्यवस्थितत्वात् । तथा प्रत्येकमेव । (मन्नति) मननं चिंतनं पर्यालोचनमिति यावत् । तथा प्रत्येकमेव (विष्णुति) विद्वांस्तथा प्रत्येकमेव सातासातरूपवेदना सुखदुःखानुभवः । उपसंजिघृक्षुराह । (इतिखलुइत्यादि) इत्येवं पूर्वोक्तेन प्रकारेण यतो नान्येन कृतमन्यः प्रतिसंवेदयते प्रत्येकं जातिजरामरणादिकं । ततः खद्वमी ज्ञातिसंयोगाः स्वजनसंबंधाः संसारचक्रवाले पर्यटतोत्यंतपीडितस्य तदुद्धरणेन त्राणाय न त्राणं कुर्वति, नाप्यनागतसंरक्षणतः शरणाय नवति । किमिति । यतः पुरुष एकदा क्रोधोदयादिकाले ज्ञातिसंयोगान् विप्रजहाति परित्यजति, स्वजनाश्च न बांधवा इति व्यवहारदर्शनात् ज्ञातिसंयोगादेकदा तदसदाचारदर्शनतः पूर्वमेव तं पुरुषं परित्यजति स्वसंबंधादुत्तारयति । तदेवं व्यवस्थिते एतद्भावयेत्तद्यथान्ये खद्वमी ज्ञातिसंयोगामत्तो निन्ना एन्यश्चान्योहमस्मि । तदेवं व्यवस्थिते किमिति पुनर्वयमन्यैरन्यैर्ज्ञातिसंयोगैर्मूर्खैर्कुर्मो न तेषु मूर्खा क्रियमाणा न्याय्यैवं संख्याय ज्ञात्वा, प्रत्याकलय्य वयमुत्पन्नवैराग्या ज्ञातिसंयोगांस्त्यक्त्याम इत्येवं कृताध्यवसायिनो विदितवेद्या नवंतीति ॥ ४१ ॥

से मेहावि जाणेजा बाहिरंगमेयं इणमेव उवणियतरागं तं जहा हवामे पायामे बाहामे ऊरुमे उदरंमे सीसंमे सीलम्मे आठमे बलंमे वस्सोमे तयामे ङायामे सोयंमे चक्खूमे घाणंमे जिप्पामे फासामे ममाइजंसि वयाउपडि जूरइ तंजहा आउठ बलाउ वस्साउ तयाउ गयाउ सोयाउ जाव फासाउ सुसंधिता संधीविसंधी नवइ बलितरंगेगाए नवइ किएहा केसा पलिया नवंति तंजहा जंपियं इमं सरीरगं उरालं आहारोवइयं एयंपिय

અણુપુવેણં વિપ્પજહિયવં નવિસ્સતિ એયં સંસ્વાએ સેન્નિસ્કૂ નિસ્કાયરિયાએ સ
મુઠ્ઠિએ હુહ્ઠ લોગં જાણેજ્ઞા તં જીવાચેવ અજીવાચેવ તસાચેવ યાવરાચેવ॥૪૭॥

અર્થ-હવે વલી બીજું વિશેષ વૈરાગ્યનું કારણ કહેલે. (સેમેહાવિજાણેજ્ઞાવાહિરંગ
મેયં કે૦) તે પંક્તિ એવું જાણેજે એ આગલ કહેશે તે સર્વ બાહ્યલે. એ સ્વજનાદિક સ
ર્વ બાહ્યલે. એવું પૂર્વે કહ્યું; વલી (ઇણમેવ કે૦) એ થકી (ઝવણીયતરાગંકે૦) આસ
ન ટુકડાં એટલે ઘણા નજીક જે છે (તંજહા કે૦) તે દેખાડેલે. (હઢામે કે૦) હાથ
મહારા અશોક પદ્મવ સરસ્વા અનેક શત્રુઝના વિનાશ કરનાર, તથા સ્વજન જનોના મ
નોરથ પૂરણહાર, એવા હસ્ત બીજાના નથી એમ ચિંતવના કરે. (પાયામે કે૦) પગ મ
હારા કાઠબા સરસ્વા ઝંચા, તથા પદ્મ જેવા સુંવાલાલે. એવા બીજાના નથી (બાહામે
કે૦) તથા બાહૂ મહારા નોગલ સમાન અનેક શત્રુના વિનાશ કરનારાલે. એવા બી
જાના નથી (ઝરૂમે કે૦) સાથલ મહારા કેલના ગર્ન સમાનલે (ઝદરંમે કે૦) પેટ
મહારું અત્યંત સુવાલું માઠલા સમાનલે. (સીસંમે કે૦) મસ્તક મહારું અત્યંત સુંદ
રલે. (સીલમ્મે કે૦) આચાર મહારો બહુજ રૂઢોલે. (આઝમેકે૦) આયુષ્ય મહારું સવ
લલે એટલે ઘણુંલે. (બલંમે કે૦) શરીરનું બલ મહારું ઘણુંલે. (વણ્ણમેકે૦) વર્ણ મા
હારો ગૌર છે. (તયામે કે૦) ત્વચા મહારી શીઘ્રલે. (હાયામે કે૦) કાંતી મહારી સુંદર
લે. (સોયંમે કે૦) શ્રોત્ર એટલે કાન મહારા જલાલે. (ચરકૂમે કે૦) ચક્રુ મહારી નિ
ર્મલલે. (ઘાણંમે કે૦) નાસિકા મહારી જલી તીક્ષ્ણ લે (જિપ્પામે કે૦) જિઘ્ઠા મહા
રી રૂઢીલે. (ફાસામેકે૦) સ્પર્શેન્દ્રિય મહારી સુંદરલે. (મમાતિઙ્ઙંતિકે૦) એટલા એ વાના
મહારા ઘણાજ સારાંલે એવી શરીરની મમતા કરે કે, જેવા મહારા શરીરના અવયવ
લે તેવા બીજાના નથી એમ જાણે. (વયાઝપહિજૂરત્તિ કે૦) પરંતુ તે હસ્તાદિક શરીરના
અવયવ જે છે તે કેવાલે તોકે, વયના પરિણામ થકીજ જીર્ણ થાયલે. તે જીર્ણ થવાથી
તે પ્રાણી પૂર્વોક્ત સુંદર અવયવો થકી ત્રષ્ટ થાય (તંજહા કે૦) જે થકી ત્રષ્ટ થાય
તેના નામ કહેલે. આયુષ્ય થકી, બલ થકી, વર્ણ થકી, ત્વચા થકી, કાંતિ થકી, શ્રોત્ર
એટલે કાન થકી, યાવત્ સ્પર્શેન્દ્રિયાદિક પાંચેન્દ્રિય થકી, ઝંઘું થાય. (સુસંધિતાસંધીવિ
સંધીનવશ્કે૦) જેરૂઢી રીતે જાનું કૂર્પરોદિકની સંધિ મલીલે તે વિસંધિ એટલે વિપરિત સંધિ
થાય. (વલિતરંગેગાએનવંતિકે૦) શરીર સર્વ વલિયાં રૂપ તરંગ તેણે કરી આકુલ થાય, શરીર
એવું થાય જે, પોતાનેજ ઝઢેગ કરે તો પછી બીજાને ઝઢેગ કરે તેમાં કેવુંજશું? (કિણ્ણાકે
સાપલિચાનવંતિ કે૦) કાલા કેશલે તે સપેત થાય. (તંજહાકે૦) તે કહેલે કિંવદુના
(જંપિયંશ્મંસરીરં કે૦) જે એ શરીર સારું મનોહર (ઝરાલંઘ્યાહારોવશ્યં કે૦) ઝડા

र रुडा आहारें करी वृद्धिने पमाडयुं. (एयंपियं के०) एने पण (अणुपुवेणं के०) अ
नुक्रमे वयने परिणामे (विष्पजहियवंचविस्सतिके०) ठाम्बुं यशे. (एयंसंकाए के०)
एवुं जाणीने (सेनिकू के०) ते साधु पंमित समस्त धन धान्यादिक बाह्य परिग्रह
ठांमीने तथा राग द्वेषादिक अंतरंग परिग्रह ठांमीने (निस्कायरियाएसमुच्छिणं के०)
निष्काचर्याने विषे सावधान थाय. (डुहउजोगंजाणेज्जा के०) ते साधु बे प्रकारे लोक
ने जाणे (तंके०) ते बे प्रकार कहेठे. (जीवाचेवके०) एक जीवते जीवास्तिकाय प्राणि
मात्र जाणवा. बीजो (अजीवाचेव के०) धर्मास्तिकायादिक पांचड्य अजीव जाण
वा. हवे ए निक्कु चारित्रियाने दया जाणवाने अर्थे जीवना जेद कहेठे. (तसाचेवथाव
राचेवके०) एक त्रस ते बेइंदियादिक जाणवा. बीजा स्यावरते पृथ्वी कायादिक जाण
वा ते वली सूक्ष्म बादर पर्याप्ता अपर्याप्ताना जेदेकरी घणा प्रकारें जाणवा. ॥ ४२ ॥

॥ दीपिका—वैराग्योत्पत्तिकारणमेवाह । समेधावी जानीयात् । तद्यथा । बाह्यतरमे
तत् यज्ज्ञातिसंबंधनं इदमन्यदुपनीततरमासन्नतरं ज्ञातिन्यः शरीरावयवानामासन्नतरत्वा
त् । तद्यथा । हस्तौमे मनोहरौ एवं पादौ बाहू ऊरू शीर्षमुदरमायुर्बलं वर्णस्त्वक् ना
या श्रोत्रं चक्षुर्ग्राणं जिह्वास्पर्श इति सर्वं ममाति ममीकरोति. यादृङ् मे, न तादृगन्यस्येति
नावः । एतच्च हस्तपादादिकं वयसः परिणामात्. (परिजूरइत्ति) परिजीर्णतां यांति । तद्यथा ।
आयुषः सकाशाद्दीयते बलात् वर्णात् त्वचश्चायातः श्रोत्रात् यावत्स्पर्शाद्दीयते । अ
त्रच सनत्कुमारचक्रिदृष्टांतोवाच्यः । शरीरे हीयमाने श्रोत्रादीनींन्द्रियाण्यपि हीयंते । य
दुक्तं । बाढ्यं वृद्धिर्वयोमेधा, त्वक्चक्षुःशुक्रविक्रमाः ॥ दशकेषु निवर्तते मनः सर्वेन्द्रियाणि
च । तथा सुसंधितः सुबद्धः संधिर्जानुकूर्परादिको विसंधिर्नवति । गात्रं शरीरं वलितरंगा
कुलं शिराजालवेष्टितं नवति । यतः । वलिसंततमस्थिशेषितं, शिथिलस्नायुवृतं कलेवरं ॥
स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते किमुकांताः कमनीयविग्रहा इति । तथा कृष्णाः केशाः पलिताः
श्वेताः स्युः । यदपीदं शरीरमुदारं शोभनं विशिष्टाहारोपचितं एतदपि मयाऽवश्यं वि
प्रहातव्यं त्यक्तव्यं नविष्यति इत्यवगम्य संसारासारतां संख्याय ज्ञात्वा सनिह्नुर्निष्काच
र्यायां समुद्भितः सन् द्विधा लोकं जानीयात् । तद्यथा । जीवाअजीवाश्च । जीवाद्वि
धाः त्रसाः स्यावराश्च । एतेषामुपरि बहुधा व्यापारः प्रवर्तते ॥ ४३ ॥

॥ टीका—सांप्रतमन्येन प्रकारेण वैराग्योत्पत्तिकारणमाह । (समेधावीत्यादि) सश्रु
तिकएतद्वक्ष्यमाणं जानीयात् । तद्यथा । बाह्यतरमेतद्यज्ज्ञातिसंबंधनमिदमेवान्यदुपनी
ततरमासन्नतरं शरीरावयवानां निन्नज्ञातिन्यत्रासन्नतरत्वात् । यथा हस्तौ ममाशोकप

द्ववसदृशौ तथा जुजौ करिकराऽकारौ परपुरंजयौ प्रणयिजनमनोरथपूरकौ शत्रुशतजीवि
 तांतकरौ यथा मम न तथान्यस्य कस्यापीत्येवं पादावपि पद्मगर्जसुकुमारावित्यादि सु
 गमं । यावत्स्पर्शाः स्पर्शनेन्द्रियं ममाति ममीकरोति । यादृङ् मे, न तादृगन्यस्येति जा
 वः । एतच्च हस्तपादादिकं स्पर्शनेन्द्रियपर्यवसानं शरीरावयवसंबंधित्वेन विवक्षितं यत्किम
 पि वयसः परिणामात्कालकृतावस्थाविशेषात् (परिजूरश्चि) जीर्णतां यांति प्रतिक्षणं
 विशरारुतां याति तस्मिंश्च प्रतिशरीरं विशीर्यति शरीरे प्रतिसमयमसौ प्राणी एतस्माद्भ्रश्य
 ते । तद्यथा । आयुषः पूर्वनिबद्धात्समयादिहान्याऽपचीयते आवीचीमरणान्युपगमात् ।
 तथा बलादपचीयते तथा वयसोयौवनावस्थायाश्चवमाने शरीरे प्रतिक्षणं शिथिलीजव
 त्सु संधिबंधनेषु बलादवश्यं भ्रश्यते । तथा वर्णात्वचश्छायातोऽपचीयते तत्र च सन
 त्कुमारदृष्टान्तोवाच्यः तथा जीर्यति शरीरे श्रोत्रादीनीन्द्रियाणि सम्यक् स्वविषयं परिष्ठे
 तुमलं । तथाचोक्तं । बाढ्यं वृद्धिर्वयोमेधा, त्वक्चक्षुःशुक्रविक्रमाः ॥ दशकेषु निवर्तते म
 नः सर्वेन्द्रियाणि च ॥ १ ॥ विशिष्टवयोहान्या सुसंधितः सुबद्धः संधिर्जानुकूर्परदिकोविसं
 धिर्नवति विगलितबंधनोजवतीत्यर्थः । तथा वलितरंगाकुलं सर्वतः शिराजालवेष्टितमा
 त्मनोपि शरीरमिदमुद्देगकृद्भवति किंपुनरन्येषां । तथाचोक्तं । वलिसंततमस्थिशेषितं
 शिथिलस्त्रायुवृतं कलेवरं ॥ स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते, किमु कांताः कमनीयविग्रहाः ॥ १ ॥
 तथा कृष्णः केशावयःपरिणामे जलप्रक्षालिताधवलतां प्रतिपद्यते । तदेवं वयःपरिणा
 मापादितसन्मतिरेतन्नावयेत् । तद्यथा । यदपीदं शरीरमुदारं शोभनावयवरूपोपेतं विशि
 ष्टाहारोपचितमेतदपि मयावश्यं प्रतिक्षणं विशीर्यमाणमायुषः क्षये विप्रहातव्यं नविष्य
 तीत्येतदवगम्य शरीरानित्यतया संसारासारतां संख्यायावगम्य परित्यक्तसमस्तगृहप्रपंचो
 निष्किंचनतामुपगम्य सजिह्वुर्देहदीर्घसंयमयात्रार्थं निष्ठाचर्यायां समुद्धितः सन् द्विधा
 लोकं जानीयादिति । तदेव लोकद्वैविध्यं दर्शयितुकामायाह । तद्यथा । जीवाश्च प्राणधारणा
 स्तद्विपरिताश्चाजीवाधर्माधर्माकाशादयः । तत्र तस्य निक्षोरहिंसाप्रसिद्धये जीवान् विजा
 गेन दर्शयितुमाह । जीवाश्चप्युपयोगलक्षणा द्विधा । तद्यथा । त्रस्यंतीति त्रसार्दीं
 यादयः तथा तिष्ठंतीति स्थावराः पृथिवीकायादयः । तेपि सूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तकादि
 जेदेन बहुधाऽष्टव्याः । एतेषु चोपरि बहुधा व्यापारः प्रवर्तते ॥ ४१ ॥

इह खलु गारुडा सारंज्ञा सपरिगृह्या संतेगतिया समणा माहणावि
 सारंज्ञा सपरिगृह्यावि जेइमे तसा थावरा पाणा ते सयं समारंजंति अ
 न्नेणावि समारंजावेति अस्मिं पि समारंजं तं समणुजाणंति ॥ ४३ ॥ इह
 खलु गारुडा सारंज्ञा सपरिगृह्या संतेगतिया समणा माहणावि सा

રંના સપરિગ્ગહા જેઝમે કામઝોગા સચિત્તાવા અચિત્તાવા તે સયં પરિ
ગિણ્હંતિ અન્નેણવિ પરિગિણ્હાવેંતિ અન્નંપિ પરિગિણ્હંતં સમણુજાણંતિ
॥ ૪૪ ॥ ઇહ સ્વલુ ગારહા સારંના સપરિગ્ગહા સંતે ગતિયા સમણા
માહણાવિ સારંના સપરિગ્ગહા અહં સ્વલુ અણારંજે અપરિગ્ગહે જે સ્વલુ
ગારહા સારંના સપરિગ્ગહા સંતેગતિયા સમણા માહણાવિ સારંના સ
પરિગ્ગહા એતે ચેવ નિસ્સાણે બંજચેરંવા સંવસિસ્સામો કસ્સણં તં
હેતં જહા પુવં તહા અવરં જહા અવરં તહા પુવં અંજૂ એતે અણુવરયા
અણુવઘિયા પુણરવિ તારિસગા ચેવ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ—હવે એ જીવોના ઉપમર્દક દેખાડે. (ઇહસ્વલુ કે) આ સંસારને વિષે નિ
શ્ચેં થકી (ગારહાસારંના કે) ગ્રહસ્થ જેઠે તે સારંની, તથા (સપરિગ્ગહિયા કે) સ
પરિગ્ગહિયા જાણવા. (સંતેગતિયાસમણામાહણાવિ કે) તથા કોઈ એક શ્રમણ અને
બ્રાહ્મણઠે તેપણ (સારંનાસપરિગ્ગહાવિ કે) સારંની અને સપરિગ્ગહીઠે. તે સારંની સ
પરિગ્ગહી કેવાઠે તે કહેઠે. (જેઝમેતસાથાવરાપાણા કે) જે કોઈ એ ત્રસ અને સ્થાવર
પ્રાણીઠે (તેસયંસમારંજંતિ કે) તેનો સ્વયં પોતે સમારંજ કરેઠે (અન્નેણાવિસમારંજા
વેંતિ કે) અન્ય બીજાપાસેં આરંજ કરાવેઠે (અણ્ણપિસમારંજંતંસમણુજાણંતિ કે)
બીજો કોઈ આરંજ કરતો હોય તેને અનુમોદન આપેઠે. ॥ ૪૩ ॥ હવે એ સારંની સપરિગ્ગહિને
પ્રાણાતિપાત દેખાડીને ઝોગાંગજૂત પરિગ્રહ દેખાડે. અંહી ઇહસ્વલુ ઇત્યાદિકનો અર્થ લ
ખેઠે. આ જગત્ માંહે નિશ્ચેં થકી ગ્રહસ્થ સારંની સપરિગ્ગહી હોયઠે અને કોઈએક શ્રમણ
બ્રાહ્મણ પણ સારંની સપરિગ્ગહીઠે. (જેઝમેકામઝોગાસચિત્તાવાઅચિત્તાવાકે) જે તે સ્ત્રિયા
દિકના ઝોગને અર્થે પુષ્પ, ચંદન, ગીત, વાજિત્રાદિક કરાવે તે સચિત્ત અને અચિત્ત પરિગ્રહ
જાણવો. (તેસયંપરિગિણ્હંતિકે) તે સ્વયં પોતે કામઝોગના અર્થે થકા સચિત્તાચિત્તરૂપ
પરિગ્રહ અંગીકાર કરે. (અન્નેણવિપરિગિણ્હાવેંતિકે) બીજા પાસેં પરિગ્રહાવે. (અન્નંપિપરિ
ગિણ્હંતંસમણુજાણંતિકે) બીજોજે પરિગ્રહે તેને અનુમોદન આપે. ॥ ૪૪ ॥ એમ આ જગત્
માં ગ્રહસ્થ સારંની સપરિગ્ગહીઠે અને કેટલાએક શ્રમણ બ્રાહ્મણ પણ સારંની સપરિગ્ગહી
ઠે એવું જાણીને નિહુ ચારિત્રિઠ એવું ચિંતવે જે (અહં કે) હું સ્વલુ ઇતિ નિશ્ચેં નિરાં
ની નિઃપરિગ્ગહીઠું. તો જે એ ગ્રહસ્થ તથા શ્રમણ બ્રાહ્મણ સારંની સપરિગ્ગહીઠે એની નિ
શ્રાયેં અમે બ્રહ્મચર્ય આદરણું એતાવંતા નિરાંજ નિઃપરિગ્ગહી થકા ધર્માધારજૂત દેહને
પ્રતિપાલવા નિમિત્તે આહારાદિકને અર્થે સારંની સપરિગ્ગહી એવા ગ્રહસ્થની નિશ્રાયેં

प्रवर्ज्यां पाज्जुं इत्यर्थः । (कस्तणंतंहेउं के०) वली तेनी निश्चाये विचरुं ते
 तुं कारणं गुं? एवा संदेहे शिष्ये पूढे थके तदनंतर आचार्य ते शिष्यनो अजि
 प्राय जाणीने तेने उत्तर आपेढे. (जहापुवंतहाअवरं के०) जेम ग्रहस्थने सारं
 नि सपरिग्रही पणु प्रथम होय तेम पढी पण होय. (जहाअवरंतहापुवं के०) अने कोइ
 एकश्रमण ब्राह्मण पण ग्रहस्थने नावे होय तेवारे सारंनि सपरिग्रही होय तेमज पढी
 प्रवर्ज्याना अवसरे पण तेवाज सारंजी सपरिग्रही थका वर्त्ते तो ते पण ग्रहस्थ सरखाज
 जाणवा केमके जेम पढी प्रवर्ज्याने अवसरेढे तेम प्रथम ग्रहस्थने नावे पण तेवाज ह
 ता. ए कारणे निरारंनि थका चारित्रियाये सारंनिनो आश्रय ग्रहण करवो जेम ए गृह
 स्थ सारंनि सपरिग्रही प्रत्यक्ष देखायढे तेम देखाडेढे. (अंजूएतेअणुवरयाअणुउट्टिया
 के०) ए वात प्रगट पणेढे के ए गृहस्थादिक सावधानुष्ठान थकी अनुपरत एटले नि
 वर्त्या नथी जे कारण माटे ते सारंजी, सपरिग्रही प्रत्यक्ष पणेढे. अने जे कोइ चारित्रज
 हिने पढी सावधानुष्ठानने विषे प्रवर्त्ते. आधाकर्मादिक आहार लिये तेपण (पुणरवि
 के०) वली पण (तारिसगाचेवके०) तादृश तेवाज जाणवा. जेम पढी प्रवर्ज्याने अव
 सरे वर्त्तेढे तेम प्रथम गृहस्थने नावे पण वर्त्तता हता ॥ ४५ ॥

॥ दीपिका-तमेवाह । इह संसारे खलु गृहस्थाः सारंजाः सपरिग्रहाः संति विद्यन्ते ।
 एके केचन श्रमणाः शाक्यादयोब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहाः । यतोयश्मे त्रसाः स्या
 वराः प्राणिनएतान् स्वयं समारंजन्ते अन्यांश्च समारंजयन्ति समारंजं कुर्वतश्चान्यान् सम
 नुजानन्ति ॥४३॥ एवं प्राणातिपातं प्रदश्यं परिग्रहमाह । इह खलु गृहस्थाः सारंजाः सप
 रिग्रहाः संति श्रमणाब्राह्मणाअपि तादृशाः । यश्मे कामनोगाः कामाः स्त्रीसंगादयो
 नोगाः स्रक्चंदनगीतादयः । एते सचित्ताअचित्तावा तान् स्वयं परिगृह्णन्ति अन्यान् प
 रियाहयन्ति परंच परिगृह्णन्तं समनुजानन्ति ॥४४॥ उपसंहारमाह । इह खलु गृहस्थाः श्रम
 णाब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहाइति ज्ञात्वा सजिहुरेवं चिंतयेत्. अहमेव खलु अनारं
 नोऽपरिग्रहश्च । ये चामी गृहस्थादयः सारंजाः सपरिग्रहास्तदेतन्निश्रयाब्रह्मचर्यं श्राम
 एयं वत्स्यामथाचरिष्यामोऽनारंजाअपरिग्रहाः संतोधर्माधारदेहधारणार्थमाहारादिकृते
 सारंजसपरिग्रहगृहस्थनिश्रयां प्रवर्ज्यां करिष्यामइत्यर्थः । शिष्यः प्राह । कस्य हेतोर्गृह
 स्थस्य श्रमणादिनिश्राकरणं? आचार्यआह । यथा पूर्वमादौ सारंजपरिग्रहत्वं तेषां तथा
 पश्चादपि सर्वकालमपि गृहस्थाः सारंजादिदोषदुष्टाः श्रमणाश्च पूर्वं गृहस्थत्वे सारंजास्त
 या परस्मिन्नपि प्रवर्ज्याकाले तथाविधाएव ते यथा परमपरस्मिन् प्रवर्ज्याकाले तथा पूर्वं
 गृहस्थत्वेपीति । ततः साधुनिरनारंजैः सारंजाश्रयणं कार्यं । गृहस्थासारंजत्वमाह (अंजू

इति) व्यक्तमिदं ये गृहस्थाः सावद्यादनुपस्थिताश्चनुद्यताः । येपि शाक्यादयः प्रव्रजिता स्तेषु द्विष्टनोजित्वात्सावद्यानुष्ठानपरत्वात्पुनरपि तादृशाएव गृहस्थतुल्याएव ॥ ४५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं तदुपमर्दकव्यापारकर्तृन् दर्शयन्नाह । (इहखलु इत्यादि) इहास्मिन्संसारे । खलुवाक्यालंकारे । गृहमागारं तत्र तिष्ठंतीति गृहस्थास्तेच सहारंजेण जीवोपमर्दकारिणा वर्तते सारंजास्तथा सहपरिग्रहेण द्विपञ्चतुष्पदधनधान्यादिना वर्ततइति सपरिग्रहाः । न केवलं तएवान्येपि संति विद्यंते एके केचन श्रमणाः शाक्यादयस्तेच पचनपाचनाद्यनुमतेः सारंजादास्यादिपरिग्रहाच्च सपरिग्रहास्तथा ब्राह्मणाश्चैवंविधाएव । एतेषां च सारंजकत्वं स्पष्टतरं सूत्रेणैव दर्शयति । यश्मे प्राग्वर्णितास्त्रसाः स्थावराश्च प्राणिनस्तावत्स्वयमेवापरप्रेरिताएव समारंजंते तदुपमर्दकं व्यापारं स्वतएव कुर्वंतीत्यर्थः । तथान्यांश्च समारंजं कुर्वतश्चान्यान् समनुजानंते ॥४३॥ तदेवंप्राणातिपातं प्रदर्श्य जोगांगनूतं परिग्रहं दर्शयितुमाह । यश्मे प्रत्यक्षाः कामप्रधानाजोगाः कामजोगाः काम्यंतइति कामाः स्त्रीगात्रपरिष्वंगादयोऽभ्युज्यंतइति जोगाः स्रक्चंदनवादित्रादयस्तएते सचित्ताः सचेतनाश्च चेतनावा नवेयुस्तदुपादाननूतार्थास्तांश्च सचित्तानचित्तान्वाऽर्थीस्तेकामजोगार्थिनो गृहस्थादयस्ततएव परिगृह्णन्ति अन्येनच परिग्राहयन्ति अपरंच परिगृह्णन्तं समनुजानंतइति ॥४४॥ सांप्रतमुपसंजिघृक्षुराह । इहास्मिन् जगति विद्यंते गृहस्थास्तथाविधश्रमणाब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहास्त्येवं ज्ञात्वा सजिह्वुरेवमवधारयेदहमेवात्र खल्वनारंजोऽपरिग्रहश्च । ये चामी गृहस्थादयः सारंजादिगुणयुक्तास्तदेतन्निश्रयास्तदाश्रयेणच ब्रह्मचर्यं श्रामण्यमाचरिष्यामोऽनारंजाश्चपरिग्रहाः संतो धर्माधारदेहप्रतिपालनार्थमाहारादिकृते सारंजपरिग्रहस्थ निश्रयां प्रव्रज्यां करिष्यामइत्यर्थः । ननु च यदि तन्निश्रयापुनरपि विहर्तव्यं किमर्थं ? तेत्यज्यंतइति जाताशंकः पृष्ठति । कस्य हेतोः केन कारणेन तदेतज्जृहस्थश्रमणब्राह्मणत्यजनमनिहितमित्याचार्योपि विदितानिप्रायउत्तरं ददाति । यथा पूर्वमादौ सारंजपरिग्रहत्वं तेषां तथा पश्चादपि सर्वकालमपि गृहस्थाः सारंजादिदोषदुष्टाः श्रमणाश्च केचन यथा पूर्वं गृहस्थानावे सारंजाः सपरिगृहास्तथा परस्मिन्नपि प्रव्रज्याकाले तथाविधाएव तइति । अधुनोजयपदाव्यनिचारित्वप्रतिपादनार्थमाह । यथा परमपरस्मिन् प्रव्रज्याप्रतिपत्तिका ले तथा पूर्वमपि गृहस्थानावादावपीति । यदि वा कस्य हेतोस्तज्जृहस्थाद्याश्रयणं क्रियते यतिनेत्याह । यथा पूर्वं प्रव्रज्यारंजकाले सर्वमेव निष्ठादिकं गृहस्थायत्तं तथा पश्चादप्यतः कथंनु नामानवद्यावृत्तिर्नविष्यतीत्यतः साधुनिरनारंजैः सारंजाश्रयणं विधेयं । तथा चैते गृहस्थादयः सारंजाः सपरिग्रहाश्च । तथा प्रत्यक्षेणैवोपलभ्यंतइति दर्शयितुमाह । (अंजूइति) व्यक्तमेतदेते गृहस्थादयो यदि वांजूइति प्रगुणेन न्यायेन स्वरसप्रव्रज्यासावद्यानु

घानेन्योऽनुपरताः परिग्रहारंजाञ्च सत्संयमानुघानेन चानुपस्थिताः सम्यगुद्धानमकृतवंतो
पि कथंचिद्धर्मकरणायोहितास्तेषु दिष्टनोजित्वात्सावद्याऽनुघानपरत्वाञ्च गृहस्थानावेऽनु
घानमनतिवर्तमानाः पुनरपि तादृशाएव गृहस्थकल्पाएवेति ॥ ४५ ॥

जे खलु गारुडा सारंजा सपरिग्रहा संतेगतिया समणा माहणावि सारं
जा सपरिग्रहा डुहतो पावाइं कुवंति इति संस्काए दोहिवि अंतेहिं
अदिस्समाणो इति निस्कूरीएज्जा ॥ ४६ ॥ सेवेमि पाईणंवा जाव एवं से
परिस्सायकम्मे एवं से ववेयकम्मे एवं सेविअंतकारए नवतीति मस्कायं ॥ ४७ ॥

अर्थ—(जेखलुगारुडासारंजासपरिग्रहा के०) जे निश्चे थकी ग्रहस्थ सारंजी सपरि
ग्रहीते (संतेगतियासमणामाहणाविसारंजासपरिग्रहा के०) अने कोइ एक श्रमण
ब्राह्मण पण सारंजी अने सपरिग्रहीते (डुहतोपावाइंकुवंति के०) ए कारणे ए बन्ने
पापना करनारा जाणवा (इतिसंस्काए के०) एवुं जाणीने (दोहिविअंतेहिं के०) आरं
ज अने परिग्रह ए वेउ थकी अंत एटले दूर रहे (अदिस्समाणो के०) आरंज अने
परिग्रह थकी अदृश्य मान ठतो (इतिनिस्कूरीएज्जा के०) एम चारित्रवान् साधु निर
वद्य आहारतुं नोजन करनार थको संयमानुघानने विषे प्रवर्ते ॥ ४६ ॥ (सेवेमिके०) वली ते
ज अर्थ विशेषें करी कहुं (पाईणंवा के०) पूर्व पश्चिम उत्तर अने दक्षिण दिशि
थकी आव्यो एवो साधु निरारंजी निःपरिग्रही संयमने विषे प्रवर्तमान थको (जावएवंसेप
रिस्सायकंमे के०) ज्यां सुधी एम ते साधु इपरिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें पञ्च
स्कीने (एवंसेववेयकम्मे के०) एम ते कर्मना अंतनो करनार थाय (एवंसेविअंतकार
एनवतीतिमस्कायं के०) ए प्रकारे ते योगनिरोधे करी विशेष अंतकारी थाय एम श्री ती
र्थकर गणधरें कहुंते ॥ ४७ ॥

॥ दीपिका—उपसंहारमाह । (जेखलुत्ति) येइमे गृहस्थादयस्ते द्विधापि रागदे
पान्यामुजान्यां पापानि कुर्वन्ति इति संख्याय ज्ञात्वा द्वयोरप्यंतयोरागदेषयोरनुपलन्यमा
नः सन् इत्येवंचूतो निष्क्रुः संयमे रीयेत प्रवर्तेत । कोर्थः । यइमे ज्ञातिसंयोगायश्चार्थ
धनादिपरिग्रहः यच्चेदं हस्ताद्यवयवयुक्तं शरीरं यच्चायुर्बलवर्णादिकं तत्सर्वमसारमनित्यं । गृ
हस्थश्रमणब्राह्मणाश्च सारंजपरिग्रहाः एतत्सर्वं ज्ञात्वा निष्क्रुः संयमे रीयेत तिष्ठेदिति स्थि
तं ॥ ४६ ॥ (सेवेमि) सोहं ब्रवीमि प्राच्यादिशोन्यतरस्याः समागतः स निष्क्रुर्द्वयोरपि रागदे
पयोरदृश्यमानः संयमे रीयमाणः सन् एवं पूर्वोक्तप्रकारेण परिज्ञातकर्मा स्यात् इपरिज्ञा
या परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याख्यातकर्मा स्यादित्यर्थः । एवं सयोगनिरोधेन अं
तकारकः विशेषेण कर्मणामंतकारकः स्यादिति तीर्थकृजणधरादिनिराख्यातं ॥ ४७ ॥

॥ टीका-सांप्रतमुपसंहरति । (जेखलुइत्यादि) यस्मिं गृहस्थादयस्ते द्विधापि सारंजसपरिग्रहत्वान्यामुजान्यामपि पापान्युपाददते । यद्विवा रागद्वेषान्यामुजान्यामपि पापान्युपाददते यद्विवा गृहस्थप्रव्रज्यापर्यायान्यामुजान्यां पापानि कुर्वंत इत्येवं संख्याय परिज्ञाय द्वयोरप्येतयोरारंजपरिग्रहयोरारगद्वेषयोर्वा दृश्यमानोनुपलन्यमानोयद्विवा रागद्वेषयोर्वावत्तावद्भावौ तयोरादिश्यमाने रागद्वेषानाववृत्तित्वेनापदिश्यमानः सन्नित्येवंनूतोनिष्कणशीलोऽनवद्याहारनोजी सत्संयमानुष्ठाने रीयेत प्रवर्तेत । एतदुक्तं नवति । ये इमे जातिसंयोगायश्चार्थं धनधान्यादिकः परिग्रहोयच्चैदं हस्तपादाद्यवयवयुक्तं शरीरं यच्च सदायुर्बलवर्णादिकं तत्सर्वमशाश्वतमनित्यं स्वप्नेऽजालसदृशमसारं । गृहस्थश्रमणब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहाश्चैतत्सर्वं परिज्ञाय सत्संयमानुष्ठाने निष्ठुरीयेतेति स्थितं ॥ ४६ ॥ सपुनरप्यहमधिकृतमेवार्थं विशेषिततरं सोपपत्तिकं ब्रवीमीति । तत्र प्रज्ञापकापेक्षया प्राच्यादिकायादिशोन्यतरस्याः समायातः सन्निष्ठुर्द्वयोरप्यंतयोरदृश्यमानतया सत्संयमे रीयमाणः सन् एवमनंतरोक्तेन प्रकारेण कृपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिज्ञातकर्मा नवति । पुनरप्येवमिति परिज्ञातकर्मेत्वाद्यपेतकर्मा नवति अपूर्वस्याबंधकोनवतीत्यर्थः । पुनरेवमित्यबंधकयोगनिरोधोपायतः पूर्वोपचितस्य कर्मणोविशेषेणांतकारकोनवतीत्येतच्च तीर्थकरगणधरादिनिर्ज्ञातज्ञेयैर्व्याख्यातमिति ॥ ४७ ॥

तच्च खलु जगवंता बज्जीवनिकायहेतुं पशुता तंजहा पुढवीकाए जाव तसकाए से जहा णामए मम अस्सायं दंमेणवा अढीणवा मुठीणवा लेलूणवा कवालेणवा आउट्टिज्जमाणस्सवा हम्ममाणस्सवा तज्जिज्जमाणस्सवा ताडिज्जमाणस्सवा परियाविज्जमाणस्सवा किलाविज्जमाणस्सवा उह्विज्जमाणस्सवा जावलोमुखणणमायमवि हिंसाकारगं दुक्कं जयंपडिसंवेदेमि इच्चेवं जाण सवे जीवा सवेनूता सवेपाणा सवेसत्ता दंमेणवा जाव कवालेणवा आउट्टिज्जमाणावा हम्ममाणावा तज्जिज्जमाणावा ताडिज्जमाणावा परियाविज्जमाणावा किलाविज्जमाणावा उह्विज्जमाणावा जावलोमुखणणमायमवि हिंसाकारगं दुक्कं जयं पडिसंवेदेमि एवं नच्चा सवेपाणा जाव सत्ता एहंतवा एअज्जावेयवा एपरिघेतवा एपरितावेयवा एउह्वेयवा ॥ ४८ ॥ सेवेमि जेयअतिता जेयपडुप्पन्ना जेयआगमिस्सा मि अरिहंता जगवंता सवे ते एवमाइक्कंति एवंजासंति एवंपस्सुवेति एवं

परूवेति सवेपाणा जावसत्ता एहंतवा एअज्जावेयवा एपरिघेतवा ए
परितावेयवा एउदवेयवा एसधम्ममे धुवे एीति ए सासए समिच्चं लोगं खे
यन्नेहिं पवेदेति एवंसें निस्कू विरते पाणातिवायतो जाव विरते परिग्गहा
तो एोदंतपक्खालेणं दंतपक्खालेज्जा एोअंजणं एोवमणं एोधूवणे
एोतं परिआविएज्जा ॥ ४ए ॥

अर्थ—(तड के०) त्यां कर्मबंधने प्रस्तावे खलु इति वाक्यालंकारे (जगवंता
के०) जगवंत श्रीतीर्थकरदेवे (ठ ज्जीवनिकायहेउं के०) ठजीवनिकाय कर्मबंधना का
रण (पप्पत्ता के०) कट्ठावे (तंजहा के०) ते ठ कायना नाम कहेवे (पुठवीकाएजा
वतसकाए के०) पृथ्वी कायथी मांमीने यावत् त्रसकाय पर्यंत ठ जीव निकाय जाण
वा तेने पीडतां पीडावता जेम दुःख उपजे तेम दृष्टांते करी देखाडेवे (सेजहाणामए
के०) ते जेम नाम एवी संजावनायें (मम के०) मुजने (अस्सायं के०) असाता उ
पजे शा थकी असाता उपजे ते कहेवे (दंमेणवा के०) दंमादिकेंकरी हणता थका
(अछीणवा के०) अस्थिखंमे करी हाडकायें करी (मुछीणवा के०) मुछीयें करी (जेजू
णवा के०) पापाणे करी (कवालेणवा के०) छीकरीयें करी (आउट्टिज्जमाणस्सवा
के०) आक्रोश करताथका तथा सन्मुख नाखता थका (हम्ममाणस्सवा के०) अथवा
हणता थका (तज्जिज्जमाणस्सवा के०) तर्जना करता थका (ताडिज्जमाणस्सवा
के०) ताडना करता थका (परियाविज्जमाणस्सवा के०) परितापना करता थका
(किलाविज्जमाणस्सवा के०) किलामणाकरताथका (उदविज्जमाणस्सवा के०) उ
द्वेग करता थका तथा जीवने काया थकी रहित करताथका (जावलोमुक्खण
मायमवि के०) यावत् शरीर मांहेथी एक रोम उखेडवा मात्र एवुं पण (हिंसा
कारगं के०) हिंसानु कारण तेथी पण (दुक्कंजयंपडिसंवेदेमि के०) दुःख अने
नय हुं वेडं अनुजवुं (इच्चेवंजाण के०) ए प्रकारे तेजाणे के (सवेजीवा के०)
सर्व जीवते सर्व पंचेंडियजीव जाणवा (सवेज्जूता के०) सर्व जूतते सर्व वनस्प
ति प्रमुखना जीव जाणवा (सवेपाणा के०) सर्व प्राणी ते सर्व वे इंदियादिक विक
लेंडि जीव जाणवा (सवेसत्ता के०) सर्वसत्त्व ते पृथिव्यादिक सर्वजीव जाणवा ते
जीवोने (दंमेकरी हणता थका (जावकवालेणवा के०) यावत् ठीकरीयें करी हणता
थका (आउट्टिज्जमाणवा के०) आक्रोश करता थका (हम्ममाणवा के०) हणता
थका (तज्जिज्जमाणवा के०) तर्जना करता थका (ताडिज्जमाणवा के०) ताडना
करता थका (परियाविज्जमाणवा के०) परितापना करता थका (किलाविज्जमाणवा

के०) किलामणा करता अका, (उद्विक्लमाणावा के०) उद्वेग करता अका, तथा जीव ने काया अकी रहित करता अका, (जावलोमुखणणमायमवि के०) यावत् एक रो म उखेडवा मात्र एवुं पण (हिंसाकारगं के०) हिंसानु कारण ते अकी पण, (डस्कं जयंपडिसंवेदेंति के०) ते जीवो दुःख अने नय एवुंज वेदे अनुनवे एटले जेवुं दुःख मने वेदवुं पडे, तेवुं दुःख सर्व जीवने वेदवुं पडे. एम सर्व जीवोने पोता सरखुं दुःख देखाडीने अन्य जीवोने शिद्धानो उपदेश आपेठे. (एवंनच्चा के०) एवुं जाणीने (स वेपाणाजावसत्ता के०) सर्व प्राणी, सर्वजूत, सर्वजीव अने सर्व सत्वने (एहंतवा के०) हणवा नही, (एअज्जावेयवा के०) दंमादिकें करी ताडवा नही, (एपरिघेतवा के०) बला त्कारें करी दासनी पेटें परिग्रहवा नही, एटले बलात्कारे करी चाकरनी पेटें कोइ कार्यने विषे प्रेरवा नही. (एपरितावेयवा के०) शारीरिक मानसी पीडाने उपजावीने परितापवा नही. (किलविक्लमाणावा एउद्वेयवा के०) किलामणा करी करी उपड्ववा नही, तथा काया अकी रहित करवा नहीं ॥४७॥ हवे सुधर्म स्वामी कहेठे. (सेबेमिके०) ए वचन जे हुं कहुं हुं, ते पोतानी मतियें नथी कहेतो पण एम सर्व तीर्थकरनी आजाठे, ते देखाडेठे; (जे यअतीता के०) जे अतीत कालें तीर्थकर अया, (जेयपडुप्पन्ना के०) जे वर्तमान कालें तीर्थकर वर्त्तेठे, (जेयआगमिस्सामि के०) जे आगमिक कालें अशे ते (अरिहंत के०) पूजा सत्कार योग्य (जगवंता के०) ज्ञानवंतआश्चर्यादिक गुणे करी संयुक्त एवा (सवेते के०) समस्त श्री अरिहंत जगवंत ते (एवमाइस्कंति के०) एम सामान्य अकी कहेठे (एवंजासंति के०) एम अर्द्धमागधीनाषायें नांखेठे (एवंपसुर्वेति के०) एम शिष्यने देशना आपेठे (एवंपरूवेति के०) एम सम्यक् प्रकारें प्ररूपे ठे के, (सवेपाणा जावसत्ता के०) सर्वे प्राणीथी मांमीने यावत् सर्व सत्व ने (एहंतवा के०) हणवा नही, दंमादिकें करी ताडवा नही, बली बलात्कारें दासनी पेटें परिग्रहवा नही, शारीरिक मानसी पीडा उत्पन्न करीने, परितापवा नही उपड्ववा नही, जीव काया अकी रहित करवा नही, (एसधम्मधुवे के०) ए धर्म प्राणीनी दया लक्ष्ण दुर्गतियें जाता जीवने राखनार ते धर्म केवोठे तोके, ध्रुव एटले निश्चल (एतीए के०) नित्य सदा सर्वका लठे, कोइ काले जेनो ह्य नथी (सासएके०) शाश्वतठे, तेने (समिच्चंके०) केवल ज्ञाने करी आलोचीने शुं आलोचीने? तो के, (लोगं के०) चौद रज्वात्मक लोक एटले षट् जीव निकायरूप लोक तेने दुःखरूप समुड्मांहे पड्यो देखीने (स्केयन्नेहिं के०) खेद इ एटले बीजा जीवोनां दुःखोना जाणनार, एवा श्रीतीर्थकर जगवंते (पवेदेंति के०) पूर्वोक्त जीवदयालक्ष्ण धर्म नांख्यो. (एवं के०) ए प्रकारें जाणीने (सेजिस्कूविरते के०) ते साधु निवर्त्या (पाणातिवायतो के०) प्राणातिपात एटले हिंसा अकी, तेमज मृषा

वादं यकी, तथा अदत्तादानं यकी, तथा मैथुनं एटले कुशीलं यकी, (जावविरतेपरिग्रहातो के०) यावत् परिग्रहं यकी, विरतिं करतो यको जेवा आचारं प्रवर्त्ते, ते आचारं कहेते. (एतदंतपरस्कालणेणं, दंतपरस्कालेज्जा के०) दंतं प्रह्वालने करी दंतं धोवे नही, एतावता जावजीव सुधी दातणं न करे. (एतच्छंजणं के०) जावजीव सुधी सौभाग्येन अर्थे आंखमां अंजनं नाखे नही. (एतवमणं के०) वमनं विरेचनादिकं क्रियां न करे, (एतधूवणे के०) शरीरं वस्त्रादिकतुं धूपनं न करे (एतंतपरिग्रहाविएज्जा के०) कासादि रोगे मटाडवा माटे धूमपानं पणं न करे, ते जिह्वा एटला वाना पोते आचरे नही. ॥४९॥

॥ टीका—प्राणातिपातेन कर्मबंधप्रस्तावे खलु जगवता पञ्जिवनिकायाहेतुत्वेनोक्ताः । तद्यथा । पृथिवीकायोयावन्नसकायः । एतेषां दुःखं दृष्टान्तेनाह । तद्यथा नाम ममासातं दुःखं दंडेन अस्थना मुष्टिना जेलुना लोष्टेन कर्परेण आकोट्यमानस्य संकोच्यमानस्य हन्यमानस्य कशादिनिस्ताड्यमानस्य कुड्यादावनिघातादिना परिताप्यमानस्याग्न्यादावन्येन प्रकारेण परिक्रम्यमाणस्यापडाव्यमानस्य मार्यमाणस्य यावन्नोमोत्खननमात्रमपि हिंसाकरं दुःखं नयं च यन्मयि क्रियते तत्सर्वमहं संवेदयामि इत्येवं जानीहि । तथा सर्वे प्राणाजीवानूतानि सत्वाइत्येकार्थिकाः कथंचिज्ज्ञेदेन वा व्याख्येयाः । तथाहि । प्राणाद्वित्रिचतुःखाः स्युर्नूतानि तरवः स्मृताः ॥ जीवाः पंचेंद्रियाः प्रोक्ताः शेषाः सत्वाइतीरिताइति । एषां दंडादिना कोट्यमानानां यावन्नोमोत्खननमात्रमपि दुःखं प्रतिसंवेदयतां । एतच्च हिंसाकरं दुःखं नयं चोत्पन्नं ते सर्वेपि प्राणिनः साक्षादनुभवत्यतः सर्वेपि प्राणिनो न हंतव्यान् आज्ञापयितव्याबलान्न कार्ये प्रयोक्तव्यान् परिग्राह्यान् परितापयितव्यान् अपडावयितव्याः ॥४९॥ सोहं साधुर्ब्रवीमि न स्वमत्या किंतु तीर्थकृदाहं चेत्याह । येअतीताये च प्रत्युत्पन्नावर्तमानाः सीमंधरादयो ये चागमिष्याअनागताः पद्मनाभादयोऽर्हंतो जगवन्तः सर्वेप्येवमाख्यांति एवं जायन्ते स्वत एव प्रज्ञापयन्ति हेतुजिरेवं प्ररूपयन्ति नामादिनिर्यथा सर्वे प्राणा न हंतव्या इत्यादि । एषधर्मो ध्रुवो नित्यः शाश्वतः समेत्य ज्ञात्वा, लोकं खेदज्ञैस्तीर्थकरैः प्रवेदितः । एवं ज्ञात्वा सजिह्वाविरतः प्राणातिपाताद्यावत्परिग्रहान्महाव्रतपालनार्थमुत्तरगुणाः कथ्यन्ते । (नोदंतइत्यादिना) निष्किंचनः सन् साधुर्नो दंतप्रह्वालनेन काष्ठेन दंतान् प्रह्वालयेत् नोअंजनं नेत्रयोर्विज्जूपार्थं कुर्यात्, वमनं विरेचनादि न कुर्यात्, वस्त्राणां धूपनं न कुर्यात् कासाद्यपनोदनार्थं धूमं न पिबेत् ॥४९॥

॥ टीका—कथं पुनः प्राणातिपातविरतिव्रतादिव्यवस्थितस्य कर्मापगमो नवतीत्युक्तं यतस्तत्प्रवृत्तस्यात्मौपम्येन प्राणिनां पीडोत्पद्यते तथा च कर्मबंधइत्येवं सर्वं मनस्याधा

याह । (तत्खलुइत्यादि) तत्रेति कर्मबंधप्रस्तावे । खलुवाक्यालंकारे । जगवतोत्पन्न
ज्ञानेन तीर्थकृता षड्जीवनिकायाहेतुत्वेनोपन्यस्ताः । तद्यथा । पृथिवीकायोयावन्नसका
योपीति । तेषांच पीड्यमानानां यथा दुःखमुत्पद्यते तथा स्वसंवित्तिसिद्धेन दृष्टान्तेन द
र्शयितुमाह । तद्यथाच मे ममासातं दुःखं वदयमाणैः प्रकारैरुत्पद्यते तथान्येषामपीति
तद्यथा । दंडेनास्थना मुष्टिना जेलुनालोष्ठेन कपालेन कर्परेण आकोट्यमानस्य संकोच्यमा
नस्य हन्यमानस्य कशादिनिस्तर्जमानस्यांगुल्यादिनिस्ताड्यमानस्य कुड्यदावनिघातादिना
परितप्यमानस्याग्न्यादावन्येन प्रकारेण वा परिक्राम्यमानस्य तथापडाव्यमाणस्य मार्यमा
णस्य यावन्नोमोत्खननमात्रमपि हिंसाकरं दुःखं नयं च यन्मयि क्रियते तत्सर्वमहं संवेद
यामीत्येवं जानीहि । यथा सर्वे प्राणाजीवानूतानि सत्त्वाइत्येते एकार्थिकाः कथंचिन्नेद
माश्रित्य व्याख्येयास्तत्रैतेषां दंडादिना कुट्यमानानां यावन्नोमोत्खननमात्रमपि दुःखं
प्रतिसंवेदयतामेतच्च हिंसाकरं दुःखं नयं चोत्पन्नं ते सर्वे प्राणिनः प्रतिसंवेदयन्ति सा
ह्यादनुजवंतीत्येवमात्मोपमया पीड्यमानानां जंतूनां यतोदुःखमुत्पद्यतेऽतः सर्वे प्राणि
नोन हंतव्यान् व्यापादयितव्याबलात्कारेण व्यापारे न प्रयोक्तव्यास्तथा न परिग्राह्यान्
परितापयितव्यानापडावयितव्याः ॥ ४८ ॥ सोहं ब्रवीम्येतन्न स्वमनीषिकतया किंतु सर्व
तीर्थकराज्ञयेति दर्शयति (येअतीएइत्यादि) ये केचन तीर्थकृतरुषजादयोऽतीतायेच
विदेहेषु वर्तमानाः सीमंधरादयोये चागामिन्यामुत्सर्पिण्यां नविष्यन्ति ब्रह्मनानादयोऽहं
तोऽमरासुरनरेश्वराणां पूजार्हान्जगवंतेश्वर्यादिगुणकलापोपेताः सर्वेप्येवं ते व्यक्तवाचा
आख्यान्ति प्रतिपादयन्ति । एवं सदेवमनुजायां पर्पदि नाषंते स्वतएव न यथा बौद्धानां
बोधिसत्वप्रज्ञावात् कुड्यादिदेशनतइत्येवं प्रकर्षेण ज्ञापयन्ति हेतूदाहारणादिभिः । एवं
प्ररूपयन्ति नामादिनिर्गथा सर्वे प्राणान् हंतव्याइत्यादि । एषधर्मः प्राणिरहणलहण
प्राग्व्यावर्णितस्वरूपोध्रुवोऽवश्यंजावी नित्यः ह्यांत्यादिरूपेण शाश्वतइत्येवं चानिसमेत्य
केवलज्ञानेनावलोक्य, लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं खेदद्वैस्तीर्थकृद्भिः प्रवेदितः कथितइत्ये
वं सर्वं ज्ञात्वा, सनिह्नुर्विदितवेद्योविरतः प्राणातिपाताद्यावत्परिग्रहादिति । एतदेव
दर्शयितुमाह । (एतदंतइत्यादि) इह पूर्वोक्तमहाव्रतपालनार्थमनेनोत्तरगुणाः प्रतिपा
द्यन्ते । तत्रापग्रिहोनिष्किंचनः ससाधुर्नो दंतप्रह्वालनेन कदंबादिकाष्टेन दंतान् प्रह्वाल
येत्तथा नो अंजनं सौवीरादिकं विनूपायमह्णोर्दद्यात्तथा नो वमनविरेचनादिकाः क्रि
याः कुर्यात्तथा नो शरीरस्य स्वीयवस्त्राणां वा धूपनं कुर्यान्नापि कासाद्यपनयनार्थं तं धू
मं योगवर्तिनिष्पादितमापिबेदिति ॥ ४९ ॥

सेजिस्कू अकिरिए अलूसए अकोहे अमाणे अमाणे अलोहे उवसं
ते परिनिबुडे एोआसंसं पुरतोकुजा इमेणमे दिद्वेणवा सुएणवा मुएण

वा एणएणवा विन्नाएणवा इमेणवा सुचरिय तवनियमवंनचेरवासेण
इमेणवा जायामायावुत्तिएणं धम्मएणं इउवएपेच्चा देवेसिया कामजोगा
वसवत्ति सिद्धेवा अडुक्कमसुजे एउविसिया एउविणोसिया ॥ ५० ॥

अर्थ—(सेनिरू के०) ते चारित्रियो (अकिरिए के०) सावद्य क्रिया रहित, (अलूसए के०) जीवनो अहिंसक, (अकोहे के०) क्रोधरहित (अमाणे के०) मानरहित (अमाए के०) मायारहित (अलोहे के०) लोभरहित (उवसंतेपरिनिवुडे के०) एकारणे उपशान्त परिनिवृत समाधिवंत एवो ठतो, (एणोआसंसंपुरतोकुळा के०) आशंसा न करे एटले जन्मांतरे कामजोगनी प्रार्थना न करे: (इमेणमेदिठेणवा के०) वली आ जन्मने विपे आमोसही इत्यादिक लब्धि पाम्या तेथी तपश्यातुं फल प्रत्यक्ष दीतुं. तथा वली (सुएणवा के०) सिद्धांत नणवा थकी (मुएणवा के०) मनन करवाना (एणएणवा के०) ज्ञानेकरी (विन्नाएणवा के०) विज्ञानेकरी, (इमेणवा के०) एवा धर्मेकरी (सुचरिय के०) सुकृतरूप आचरण (तव के०) तप अनशनादिक (नियम के०) नियम अजिग्रहादिक (वंनचेर के०) ब्रह्मचर्यने विपे (वासेण के०) वसवा थकी (इमेणवा के०) ए धर्मेकरी (जायामायावुत्तिएणं के०) संयमयात्रामात्रा वृत्तिरूप एटले मानोपेत आहार लेवे करी (धम्मएणंइउवएपेच्चादेवेसिया के०) एवा धर्मेकरी अंहींयां थकी चवीने परजवांतरे देवत्व पणु पामुं एवी आशंसा पण न करे (कामजोगावसवत्ति के०) अथवा नाना प्रकारना कामजोग महारें वशवर्ति थाउं एवी प्रार्थना पण नकरे (सिद्धि के०) अष्ट प्रकारनी अणिमा महिमादिकजे सिद्धि उठे ते सिद्धियें करी सिद्धियें सहित थाउं, एवी आशंसा नकरे (अडुक्कमसुजे के०) दुःख रहित थाउं, शुचाशुन कर्मरहित थाउं, तथा मध्यस्थ थाउं, एवी आशंसा पण न करे. एवी आशंसाने न करवानुं कारण कहेठे. (एउविसियाएउविणोसिया के०) तपश्ररण करतां मनःप्रार्थितसिद्धि होय अथवा न होय ए कारणे वांठा न करे ॥ ५० ॥

॥ दीपिका—मूलोत्तरगुणसंग्रहमाह । सन्निधुः नविद्यते सावद्या क्रिया यस्य सोऽक्रियः सांपरोधिककर्माबंधकइत्यर्थः । यतः प्राणिनामजूपकोऽहिंसकस्तथाऽक्रोधोऽमायोऽलोभोऽपशान्तः परिनिवृतः शीतीनूतआशंसां जन्मांतरे कामजोगावाप्तिवांठां न पुरस्कुर्यात् । (इमेणत्ति) अमुना तपश्ररणफलेन दृष्टेनामर्षोषध्यादिना श्रुतेन पारलौकिकेनार्द्धकधम्मि जव्रह्मदत्तादीनां तपश्ररणफलेन (मएणत्ति) मननं च जातिस्मरणादिज्ञानेन आचार्या देः सकाशादिज्ञातेनावगतेन ममापि विशिष्टं फलं नविष्यतीत्येवं नाशंसां विदध्यात् । त

थाऽमुना सुचरितेन तपोनियमब्रह्मचर्यवासेन तथाऽमुना यात्रामात्रावृत्तिना धर्मेण इतोऽस्माद्भवात् व्युत्स्य प्रेत्य, जन्मांतरे देवः स्यामहं तत्रस्थस्यच कामजोगावशवर्तिनःस्युः । सिद्धोवाऽदुःखःअशुचः शुचाशुचकर्मापेक्षया एवंनूतोहं स्यामिति एवमाशंसां न विदध्यात् । अत्रापि तपश्चरणे सत्यपि दुर्ध्यानसद्भावात्कदाचित्सिद्धिर्मुक्तिरणिमादिसिद्धिर्वा स्यात्कदाचिच्च न स्यात् एवं सति साधोराशंसां कर्तुं न युक्तेति इहलोकार्थं परलोकार्थं कीर्तिवर्णश्लोकाद्यर्थं च तपोन विधेयमिति स्थितं ॥ ५० ॥

॥ टीका—सांप्रतं मूलगुणोत्तरगुणप्रस्तावमुपसंजिघृक्षुराह । (सेनिस्कूइत्यादि) समूलोत्तरगुणव्यवस्थितोनिहृर्नास्य क्रिया सावद्या विद्यतेइत्यक्रियः संवृतात्मकतया सांपरायिककर्माबंधकइत्यर्थः । कुतएवंनूतोयतः प्राणिनामलूषकोऽहिंसकोऽनुपमर्दकइत्यर्थः । तथा न विद्यतेक्रोधोयस्येत्यक्रोधएवममानोऽमाय्यलोजः कषायोपशमाच्चोपशांतः शीतीनूतस्तदुपशमाच्च परिनिर्वृतइव परिनिर्वृतः । एवं तावदैहिकेन्यः कामजोगेन्योविरतः पारलौकिकेन्योपि विरतइति दर्शयति । (नोअसंसंइत्यादि) नो नैवाशंसां पुरस्कृत्य ममाने न विशिष्टतपसा जन्मांतरे कामजोगावाप्तिर्नविष्यतीति । एवंनूतामाशंसां न पुरस्कुर्यादित्येतदेव दर्शयितुमाह । (इमेणमेइत्यादि) अस्मिन्नेव जन्मन्यमुना विशिष्टतपश्चरणफलेन दृष्टेनामर्षोषध्यादिना पारलौकिकेन च श्रुतेनार्कधम्मिल्लब्रह्मदत्तादीनां तथा (मुएणवत्ति) मननंज्ञानं जातिस्मरणादिना ज्ञानेन तथाऽचार्यादेः सकाशादिज्ञानेनावगतेन ममापि विशिष्टं नविष्यतीत्येवं नाशंसां विदध्यात् । तथाऽमुना सुचरित्रतपोनियमब्रह्मचर्यवासेन तथाऽमुना वा यात्रावृत्तिना धर्मेणानुष्ठितेनातोस्माद्भवाच्च्युत्स्य प्रेत्य जन्मांतरे स्यामहं देवस्तत्रस्थस्यच मे वशवर्तिनः कामजोगाजवेयुरशेषकर्माऽवियुतोवा सिद्धोऽदुःखोशुचाशुचकर्मापेक्षयेत्येवं नूतोहं स्यामागामिकालइत्येवमाशंसां न विदध्यादिति । यदिवा विशिष्टतपश्चरणादिनाऽऽगामिनि काले ममाणिमा लघिमेत्यादिकाऽष्टप्रकारा सिद्धिर्नविष्यतीत्यनया च सिद्ध्या सिद्धोहमदुःखोऽशुचोवामध्यस्थइत्येवंरूपामाशंसां न कुर्यात् । तदकरणे च कारणमाह । (एडविइत्यादि) अत्रापि विशिष्टतपश्चरणे सत्यपि कुतश्चिन्निमित्तादुष्प्रणिधानसद्भावे सति कदाचित्सिद्धिः स्यात्कदाचिच्च नैवाशेषकर्मकृत्यलक्षणा सिद्धिः स्यात् । तथाचोक्तं । जे जत्तियाउहेऊ नविस्स ते चे व तत्तिया मोस्केइत्यादि । यदिवाऽत्राप्यणिमाद्यष्टगुणकारणे तपश्चरणादौ सिद्धिः स्यात्कदाचिच्च न स्यात् तद्विपर्ययोपि वा स्यादित्येवं व्यवस्थिते प्रेक्षापूर्वकारिणां कथमाशंसा कर्तुं युज्यते इति । सिद्धिश्चाष्टप्रकारेयं । अणिमा १ गरिमा २ लघिमा ३ महिमा ४ प्राप्तिः ५ प्राकाम्यं ६ ईशित्वं ७ वशित्वं ८ यत्र कामावसायित्वमिति । तदेवमैहिकार्यमासुष्मिकार्थं च कीर्तिवर्णश्लोकाद्यर्थं च तपोन विधेयमिति स्थितं ॥ ५० ॥

सेजिस्कू सदेहिं अमुष्ठिए रूवेहिं अमुष्ठिए रसेहिं अमुष्ठिए गंधेहिं अमुष्ठिए
 ए फासेहिं अमुष्ठिए विरए कोहाउ माणाउ मायाउ लोनाउ पेजाउ दोसा
 उ कलहाउ अप्रस्काणाउ पेसुन्नाउ परपरिवायाउ अरइरइउ मायामोसा
 उ मिहादंसणसह्नाउ इति सेमहतो आयाणाउ उवसंते उवष्ठिए पडिवि
 रते सेजिस्कू ॥ ५१ ॥ जेइमे तसथावरा पाणा नवंति ते णो सयं समारंजइ
 णोवस्सेहिं समारंजावेंति अन्नं समारंजंतं नसमणुजाणंति इति सेमहतो
 आयाणाउ उवसंते उवष्ठिए पडिविरते सेजिस्कू ॥ ५२ ॥ जेइमे कामजोगा
 सचित्तावा अचित्तावा ते णो सयं परिगिएहंति णोअन्नेणं परिगिएहावेंति
 अन्नं परिगिएहंतं पि एसमणुजाणइ इति सेमहतो आयाणाउ उवसंते
 उवष्ठिए पडिविरतो सेजिस्कू ॥ ५३ ॥

अर्थ—(सेजिस्कू के०) ते साधु (सदेहिंअमुष्ठिए के०) शब्दने विषे अमूर्छित (रू
 वेहिंअमुष्ठिएके०) रूपने विषे अमूर्छित (रसेहिंअमुष्ठिए के०) रस मधुरादिकने विषे अ
 मूर्छित (गंधेहिंअमुष्ठिए के०) सुरनिगंधादिकने विषे अमूर्छित (फासेहिंअमुष्ठिएके०)
 स्पर्शने विषे अमूर्छित (विरएके०) निवर्त्यो, शा थकी निवर्त्यो ? ते कहेवे क्रोध थकी, मान
 थकी, माया थकी, लोच थकी, राग थकी, द्वेष थकी, कलह थकी, अन्याख्यान एटले जुहुं
 आल देवा थकी, चाडी करवा थकी, परना अवर्णवाद बोलवा थकी, अरति थकी, रति
 थकी, माया सहित मृषावाद बोलवा थकी, अने मिथ्यात्वदर्शन शब्द ए थकी निवर्त्यो
 (इतिसेमहतोआयाणाउके०) एवो ते चारित्रिउ महोटा कर्मबंधना कारण थकी, (उवसं
 तेके०) उपशम्यो (उवष्ठिएके०) उपस्थित एटले सावधान थयो (पडिविरतेके०) विशेषे
 निवर्त्यो (सेजिस्कू के०) ते चारित्रिउ ॥ ५१ ॥ (जेइमेतसथावरापाणान्वंति के०) जे
 ए त्रस अने स्थावर प्राणीउठे (तेणोसयंसमारंजंति के०) तेनो पोते समारंज करे
 नही (णोवस्सेहिंसमारंजावेंति के०) बीजा पासे समारंज करावे नही (अन्नंसमारंजं
 तंसमणुजाणंति के०) बीजा समारंज करता होय तेने अनुमोदे नही (इतिसे के०)
 एवो ते चारित्रिउ (महतो के०) महोटा (आयाणाउ के०) कर्मबंधना कारण थकी
 (उवसंते के०) उपशम्यो (उवष्ठिएके०) उपस्थित एटले सावधान थयो (पडिविरते
 के०) विशेषे निवर्त्यो (सेजिस्कूके०) ते चारित्रिउ ॥ ५२ ॥ (जेइमेकामजोगा के०) जे
 आ जगत् मांहे काम जोगवे ते कहेवे (सचित्तावा के०) सचित्त (अचित्तावा के०)

अचित्त (तेणोसयंपरिगिएहंति के०) ते कामजोगने पोते परिग्रहे नही अंगीकार करे नही (णोअन्नेणंपरिगिएहावेंति के०) बीजा पासें परिग्रहावे नही (अन्नंपरिगिएहंतं पि एसमणुजाणइ के०) बीजो परिग्रहतो होय तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहंतो के०) एवोते चारित्रिउ महोटा (आयाणाउ के०) कर्मबंधना कारण थकी (उवसंते के०) उपशम्यो (उवछिए के०) सावधान थयो (पडिविरए के०) विशेषे निवत्थो (सेजि रू के०) ते चारित्रिउ ॥ ५३ ॥

॥ टीपिका—अथ रागद्वेषाज्जावमाह । (सेजिस्कूइत्यादि) सजिहुः शब्देषु गुणागुणेष्व मूर्धितोऽदिष्टश्च । एवं रूपगंधरसस्पर्शेष्वपि वाच्यं । तथा विरतः क्रोधमानमायालोचनेन्य स्तथा प्रेमतोदोषात् कलहादन्याख्यानात् पैशुन्यात् परपरिवादात् अरतितोरतितोमाया मृषातोमिथ्यादर्शनशल्यादिरतः सजिहुर्योमहतः कर्मोपादानाडुपशांतसंयमे उपस्थितः सावद्येन्यः प्रतिविरतः सजिहुः स्यात् ॥ ५१ ॥ येइमे त्रसाः स्थावराः प्राणिनोजवन्ति तान् स्वयं न समारजते नैवान्यैः समारंजयंते अन्यं समारजमाणं न समनुजानाति इत्येवं म हतः कर्मोपादानाडुपशांतः प्रतिविरतः सजिहुः स्यात् ॥ ५२ ॥ येमी कामजोगाः सचित्ताअ चित्तावा तान् स्वयं न परिगृह्णाति नान्येन परिग्राहयति अन्यं परिगृह्णंतं न समनुजा नाति इत्येवं कर्मोपादानादिरतः सजिहुः स्यात् ॥ ५३ ॥

॥ टीका—सांप्रतमनुकूलप्रतिकूलेषु शब्दादिषु विषयेषु रागद्वेषाज्जावं दर्शयितुमाह । (सेजिस्कूइत्यादि) सजिहुः सर्वांशसारहितोवेणुवीणादिषु शब्देष्वमूर्धितोऽगृहोऽनध्युप पन्नस्तथा रासजादिशब्देषु कर्कशेषु दिष्टः एवं रूपरसगंधस्पर्शेष्वपि वाच्यमिति । पुनरपि सामान्येन क्रोधाद्युपशमं दर्शयितुमाह (विरएकोहाउइत्यादि) क्रोधमानमायालोचनेन्यो विरतइत्यादिसुगमं । यावदिति । (सेमहयाआयाणाउउवसंतेउवछिएपडिविरएसेजिस्कू ति) सजिहुर्नवति योमहतः कर्मोपादानाडुपशांतः सन्स्वयमेवोपस्थितः सर्वपापेन्यश्च विर रतइति ॥ ५१ ॥ एतदेवमहतः कर्मोपादानादिरमणं साक्षाद्दर्शयितुमाह । (जेइमेइत्यादि) ये केचन त्रसाः स्थावराश्च प्राणिनोजवन्ति तान् सर्वानपि नोनैव स्वयं सत्साधवः समारजं ते प्राण्युपमर्दकमारजंतइतियावत् । तथा नान्यैः समारंजयंते नचान्यान् समारंजमाणान् समनुजानतइत्येवं महतः कर्मोपादानाडुपशांतः प्रतिविरतोनिहुर्नवतीति ॥ ५२ ॥ सांप्रतं सामान्यतः सांपरायिककर्मोपादानकामजोगनिवृत्तिमधिकृत्याह । (जेइमेइत्यादि) ये केच नामी काम्यंतइति कामागुज्यंत इतिजोगास्तेच सचित्ताअचित्तावा नवेयुस्तांश्च नस्वतो गृह्णीयान्नाप्यन्येन ग्राहयेत् नाप्यपरं गृह्णंतं समनुजानीयादित्येवं कर्मोपादानादिरतो निहुर्नवतीति ॥ ५३ ॥

कारवातं अन्नोपकरं त एणसमणुजाणइ इति सेमहतो आयाणाउ उवसंते
 उवष्ठिए पडिविरते ॥५४॥ से निस्कूजाणेजा असणंवा अस्सिं पमियाए
 एगं साहम्मियं समुदस्स पाणाइं नूताइं जीवाइं सत्ताइं समारंन समुद्धि
 स्स कीतं पामिच्चं अत्थिज्जं अपिसठं अनिहडं आहहुदेसियं तंचेतियंसि
 तातं एो सयं चुंजई एोअस्सेणं चुंजावेति अन्नंपि चुंजंतं एणसमणुजाणइ
 ति से महतो अयाणाउ उवसंते उवष्ठिए पडिविरते ॥ ५५ ॥

अर्थ—(सेनिस्कू के०) ते चारित्रिउ (जंपियं के०) जे (इमं के०) ए (संपराश्यं
 कज्जइ के०) सांपरायिक एटले जे कर्म करी संसार मांहे परिचमण करियें ते सां
 थक कर्म कहिए जे कारणे करी बंधाय ते कारण प्रदेष निन्हव मात्सर्य अंतराय आ
 ता उपघातादिक ए कर्मबंधना कारणे (एतंसयंकरेति के०) ते स्वयं पोते नकरे
 अस्साणंकारवेति के०) बीजा पासें करावे नही (अन्नंपिकरेंतं एणसमणुजाणइके०)
 करतो होय तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहतोआयाणाउ के०) एवो ते मोहोटा
 धना कारण थकी (उवसंते के०) उपशम्यो (उवष्ठिए के०) सावधान थयो
 विरतेके०) विशेषें निवर्त्यो ते निहु कहिए ॥५४॥ हवेचारित्रियानी आहार विमुद्धि
 (सेनिस्कूजाणेजा के०) ते चारित्रिउ एम जाणे ते कहेवे. जे (असणंवाके०)
 त आहार अशन पान खादिम स्वादिम जाणे (अस्सिंपमियाए के०) साधुने नि
 कोइएक प्रकृति नइक श्रावक गृहस्थ ते (एगंसाहम्मियं समुदस्स के०) एक
 कर्मक साधुने समुद्देशीने (पाणाइं नूताइं जीवाइं सत्ताइं समारंन के०) प्राणी
 जीव सत्वनो आरंन करे मर्दन करे (समुदस्स के०) तथा साधुने निमित्ते उदे
 (कीतं के०) वेचातुं लीये (पामिच्चं के०) उठीतुं लावे (अत्थिज्जं के०) बीजा
 डीलीए (अपिसठं के०) बीजानी वस्तु होय ते तेना धणीने कहा विना सा
 आपे (अनिहडंआहहुदेसियं के०) ग्रामादिक थकी साधुने सन्मुख लावे
 आहार आधाकर्मादिक दोषें करी डुष्ट (तंचेतियंसिया के०) ते आहार
 ते दीधो अने साधुए पण अजाणता लीधो परंतु एवो दोष डुष्ट आहार जा
 (तेणोसयंचुंजइ के०) ते आहार साधु पोते जमे नही (एवअस्सेणंचुंजावे
 के०) तथा बीजाने तेवो आहार जमाडे नही अने (अन्नंपिचुंजंतंएणसमणुजाण
 के०) बीजो कोइ एवो आहार जमतो होए तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहतोआ

३६५

याणाउउवसंतेउवछिए पडिविरतेके०) एरीते ते महोटा कर्मबंधना कारण एवा जे आहारना दोष ते अकी उपशम्यो सावधान अयो विशेषे निवत्यो तेने साधु कहिए ॥५५॥

॥ टीपिका—यदपीदं सांपरायिकं कर्म तच्च प्रदेषनिन्हवमात्सर्यांतरायासातनोपधातैर्बध्यते तत्कर्म कारणं वा न कृतकारितानुमतिनिः करोति सजिह्वः कथ्यते ॥५४॥ सजिह्वर्यत्पुनरेवंनूतमाहारं जानीयात् (अस्सिंपडियाए) एतत्प्रतिज्ञया एकं साधुं साधर्मिकं समुद्दिश्य कश्चित्प्रकृतिजङ्कः श्रावकः साध्वाहारदानार्थं प्राणिनः समारन्य प्राणिघातं कमारंजं कृत्वा समुद्दिश्य तत्पीडां सम्यगुद्दिश्य क्रीतं (पामिच्चं) उच्चिन्नकमाह्वेयमन्यस्मादाह्वेयं गृहीतमनिसृष्टं परेणाननुमतमन्याहृतं साधुसंमुखमानीतमाहृत्य उपेत्य ज्ञात्वा साध्वर्थं कृतमुद्देशिकमेवंनूतमाहारं साधवे दत्तं स्यात्साधुनावाऽकामेन गृहीतं स्यात्तदोषदुष्टं ज्ञात्वा स्वयं न भुंजीत अन्येन न भोजयेत् नच भुंजानमन्यं समनुजानीयात् एवं दुष्टाहारान्निवृत्तोनिह्वः स्यात् ॥ ५५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सामान्यतः सांपरायिककर्मोपादाननिषेधमधिकृत्याह । (जंपियइय इत्यादि) यदपीदं सपर्येति तासुतासु गतिष्वनेककर्मणेति सांपरायिकं तच्च तत्प्रदेषनिन्हवमात्सर्यांतरायासातनोपधातैर्बध्यते तत्कर्म तत्कारणं वा न कृतकारितानुमतिनिः करोति सजिह्वरिधीयतइति ॥५४॥सांप्रतं निह्वाविशुद्धिमधिकृत्याह । (सेजिस्कू इत्यादि) सजिह्वर्यत्पुनरेवंनूतमाहारजातं जानीयात् (अस्सिंपडियाएति) एतत्प्रतिज्ञयाऽऽहारदानप्रतिज्ञया यदि वास्मिन्पर्याये साधुपर्याये व्यवस्थितमेकं साधुं साधर्मिकं समुद्दिश्य कश्चिद्वा श्रावकः प्रकृतिजङ्कोवा साध्वाहारदानार्थं प्राणिनः प्रव्यक्तेंडियान् नूतानि त्रिकालजावीनि जीवानायुष्कधरणलक्षणान्सत्वान्सदा सत्वोपेतान्समारन्य तदुपमर्दकमारंजं विधाय समुद्दिश्य तत्पीडां सम्यगुद्दिश्य, क्रीतं क्रयेण द्रव्यविनिमयेन (पामिच्चंति) उद्यतकमाह्वेयमित्यन्यस्मादाह्वेयं निसृष्टमिति परेणानुत्संकलितमन्याहृतमिति साध्वनिमुखं ग्रामादेरानीतमाहृत्योपेत्य साध्वर्थं कृतमुद्देशिकमित्येवंनूतमाहारजातं साधवे दत्तं स्यात्तच्चाकामेन तेन परिगृहीतं स्यात् । तदेवं दोषदुष्टं च ज्ञात्वा स्वयं न भुंजीत नाप्यपरेण भोजयेन्नच भुंजानमपरं समनुजानीयादित्येवं दुष्टाहारदोषान्निवृत्तोनिह्वर्नवतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥

सेजिस्कू अह पुणेवं जाणेज्जा तं विज्जति तेसिं परक्कमे जरस्सठा तेवेइयं सियातं जहा अप्पणो से पुत्ताणं धूयाणं सुएहाणं धातीणं एातीणं राईणं दासाणं दासीणं कम्मकराणं कम्मकरीणं आदेसाणं पुढोपहेणाए सा मासाए पातरासाए सन्निहीसंचएकज्जंति इहमेगेसि माएवाणं भोजणा

ए तच्च निस्कू परकडं परणिष्ठितं मुग्गमुप्पायणेसणासुद्धं सत्ताइयं सत्त
परिणामियं अविहिसियं एसियं वेसियं सामुदाणियं पन्नमसणं कारण
द्वा पमाणजुत्तं अस्कोवंजणवणलेवणज्जुयं संजमजायामायावत्तियं
विलमिव पन्नगज्जुतेणं अप्पाणेणं आहारं आहारेज्जा अन्नं अन्नकाले
पाणं पाणकाले वत्तं वत्तकाले लेणं लेणकाले सयणं सयणकाले ॥ ५६ ॥

अर्थ—(सेनिसू के०) ते चारित्रिउ (अह के०) हवे (पुणेवंजाणेज्जा के०) व
ली एवुं जाणे ते कहेढे. (तंविज्जतितेसिंपरक्कमे के०) ते गृहस्थने एवो पराक्रम आ
हार करवानोढे के जे पराक्रमे करी (जस्तत्तातेवेइयंसिया के०) जेने अर्थे ते आहार
नीपजाव्यो होए (तंजहा के०) ते कहेढे. (अप्पाणेसेपुत्ताणं के०) पोताने अर्थे त
या पुत्रने अर्थे (धूयाणं के०) दीकरीने अर्थे (सुएहाणं के०) ठोकरानी बहुने अ
र्थे (धातीणं के०) धाव्यने अर्थे (एातीणं के०) झातीने अर्थे (राईणं के०) राजा
ने निमित्तें (दासाणं के०) दासने अर्थे (दासीणं के०) दासीने अर्थे (कम्मकराणं
के०) कर्म करने अर्थे (कम्मकरीणं के०) परोणाने अर्थे (आदेसाणंपुढोपेहेणाए
सामासाए के०) अन्यत्र स्थानके बीजाने मोकलवाने अर्थे नीपजाव्यांढे रात्रे
जमवाने निमित्तें तथा लोकोक्तिए व्यालुने अर्थे (पातरासाए के०) कलेवा निमित्तें (स
न्निहिसंचएकज्जंति के०) एप्रकारे आहारनो संनिधि संचय करे एटले दही उद
नादिक विनाशी इव्य, अने हरडे शर्करादिक अविनाशी इव्यनो संचय करे. (इहमेगेसि
माणवाणंजोयणाए के०) आ मनुष्य लोक मांहे कोइएक मनुष्यने एवो आहार जोज
नने अर्थे थाय (तच्चनिसू के०) त्यां चारित्रिउ (परकडं के०) परनो करेलो (पर
णिष्ठितं के०) परनिष्ठित एटले अन्यने अर्थे नीपजाव्यो (मुग्गमुप्पायणेसणासुद्धं के०)
उज्जमना सोल दोषने दातार अजाणतो लगावे, अने उत्पादनना सोल दोष ते साधु लगा
वे, वली एपणाविशुद्धना दश दोष रहित एटले सर्वमली बेंतालीश दोष रहित (सत्ताइयं
के०) शस्त्रातीत एटले अग्न्यादिकें करी अचित्त कीधो (सत्तपरिणामियं के०) शस्त्रें क
री वर्ण गंध रसादिके करी परिणामाव्यो (अविहिसियं) निर्जीव एटले जीव रहित
तेपण (एसियं के०) गवेण्युं निह्वाचर्या करतां पाम्यो तेपण वली (वेसियं के०) निः
केवलसाधुने वेपे प्राप्त थयो तेपण वली (सामुदाणियं के०) माधुकरी वृत्तिए घणा घ
र फरतां प्राप्त थयो तथा (पन्नमसणं के०) गीतार्थनो आणेलो, एवो आहार अशना
दिक तेवली (कारणत्ता के०) वैयावच्चादिक कारणने अर्थे तेवली (पमाणजुत्तं के०)
प्रमाणयुक्त एटले प्रमाणोपेत आहार जाणवो. तेवली वर्णवलादिकने अर्थे नही किंतु

जेटले आहारें करी शरीर क्रियाने विषे प्रवर्ते तेटलोज आहार लेवो. ते उपर दृष्टांत कहेले. (अस्कोवजण के०) जेटलो गाडानी धरीने जोइए तेटलो किल आपि ए चोपडीए तेटलुंज गाडुं पण चाले तथा (वण के०) वण एटले गुंबडा उपर (ले वणजूयंके०) जेटलो लेप लागे तेटलोज लगाडीए. ए उपमायें चारित्रिउ पण आहार लीए. (संजमजायामायावत्तियंके०) जेटले आहारें संयम जात्रायें प्रवृत्ताय तेटली मात्रायें तेटलो आहारलीए, ते वली तेटली मात्रा टालीने अधिक आहार न लेवो. (बिलमि वपन्नग नूतेणंके०) ते आहार वली बिलप्रवेश सर्पनी पेटें (अप्पाणेणं के०) पोतें (आहारंआहारेक्काके०) आहार आहारे, एटले जेम सर्प बिल मांहे प्रवेश करे तेवारे उताव लो प्रवेश करे तेम साधु पण, आहार करतो सुखाद निराखाद अण जोतो आहारली ए (अन्नंअन्नकाले के०) ते अन्न अन्नने काले लीए, उत्सर्ग मार्गें सूत्र अर्थ पौरसीनुं अनंतर अहार काल जाणवो. (पाणंपाणकालेके०) एवीज रीते पाणी, पाणीने कालें पीए एटले तृषा लागे थके जमवुं नही, अने कुधातुर थके पाणी पीवुं नही इत्यर्थः (वडंवडकाले के०) तथा वस्त्र वस्त्रने कालें लेवुं उडवुं (लेणंलेणकाले के०) उपाश्रय उपाश्रयने काले लीये, एटले वर्षादिकाल समये अवश्य उपाश्रयने विषे रहे बीजाका लने विषे नियम नथी (सयणंसयणकालेके०) शयन कालें शयन करे त्यां अगीतार्थने बे पहोर निडा जाणवी. अने निडा थकी विमुक्त गीतार्थने एक पहोर निडा जाणवी॥५६॥

॥ दीपिका—सज्जिहुरथ पुनरेवं जानीयात् । तद्यथा । तेषां गृहस्थानां वक्ष्यमाणः प राक्रमः सामर्थ्य आहारकरणारंनइति यावत् । यस्य चार्थाय यत्कृते तच्चेति तं दत्तं नि ष्पादितं स्यात् । तद्यथा । आत्मनः कृते से तदाहारजातं कृतंस्यात्तथा पुत्राणां सुतानां स्नुषाणां वधूनां धात्रीणां राज्ञां दासीनां कर्मकरीणामादेशकः प्राधूर्णकस्तस्यार्थं तथा पृथ क् प्रग्रहणार्थं (सामासाएति) श्यामारात्रिस्तत्राशनं श्यामाशोरात्रिचोशनार्थं प्रातरश नं प्रातराशस्तदर्थं सन्निचयोविशिष्टाहारनिष्पादनं क्रियते । अनेन चैतत्सूच्यते यद्वालयु ष्मज्जानादिनिमित्तं प्रजातादिसमयेष्वपि निष्पादनं क्रियते तस्यायमुक्तः संजवः ससन्नि धिसंजवइहैकेषां मानवानां चोचनाय स्यात् । तत्र जिह्वुः परकृतपरनिष्ठितमुज्जमोत्पादनै षणाशुद्धमाहारमाहरेत् । अत्र परकृतपरनिष्ठिते चत्वारोऽङ्गाः । तद्यथा । तस्यकृतं तस्यै वनिष्ठितं १ तस्य कृतमन्यस्यनिष्ठितं २ अन्यस्य कृतं तस्य निष्ठितं ३ अन्यस्य कृतमन्य स्यनिष्ठितं ४ । तत्र चतुर्थेऽङ्गः सूत्रोपात्तः शुद्धः । द्वितीयोऽपिशुद्धः । उज्जमदोषाः १६ उत्पादनादोषा अपि १६ एषणादोषाः १० इति द्विचत्वारिंशता दोषैः शुद्धं शास्त्रातीतं प्रासुकीकृतं शस्त्रपरिणामितं स्वकायपरकायादिशस्त्रेण निर्जीवीकृतं वर्णगंधरसादिनिश्च

परिणामितमविहिंसितं सम्यक् निर्जीवमित्यर्थः । एषितं निह्नाचर्याविधिप्राप्तं वैषिकं के
 वलसाधुवेपप्राप्तं नपुनर्निमित्तादिनोत्पादितं सामुदानिकं मधुकरवृत्त्यास्तोकं स्तोकं गृहीतं
 प्रज्ञस्येदं प्राज्ञं गीतार्थोपात्तमशनं तदपि वेदनावैयावृत्त्यादिकारणे सति । यदुक्तं । वेय
 ए १ वेयावच्चे, २ इरियछाएय ३ संजमछाए ४ । तद् पाणवत्तियाए ५ ठं पुण धम्म
 चिंताए । ६ । एषु कारणेष्वह्वारं गृह्णीयात् । तदपि प्रमाणयुक्तं नातिमात्रं । यदुक्तं । अ-
 सणस्स सबजणस्स कुळादवस्सदोनाए ॥ वायपवियारणछा, ठप्पागं ऊणगं कुळाइति ॥ १ ॥
 अहस्य शकटस्य उपांजनमन्यंगः व्रणस्यच लेपनं तदुपमयाऽहारमाहरेत् । यतः । अङ्गो
 एवसगमं एतरइविणाउजो साहू ॥ सो रागदोसरहिउ, मत्ताइविहीइ तंसेवे ॥ १ ॥ एतदे
 वाह । संयमयात्रायां मात्रा संयमयात्रामात्रा यावत्याहारमात्रया संयमयात्रा प्रवर्तते
 तथा संयमयात्रामात्रया वृत्तिर्यस्य तत्तथा । तदपि बिलप्रवेशपन्नगनूतेनात्मनाऽऽहारमाहरे
 त् । कोर्यः । यथा बिलं प्रविशन् सर्पस्तूर्णं प्रविशति एवं साधुनापि स्वादमगृह्णताऽहा
 रः शीघ्रं प्रवेशयितव्यः । अथवा सर्पेणोवाहारोऽलब्धास्वादं नक्षणीयइति । तद्यथा ।
 अन्नमन्नकाले सूत्रार्थपौरुपीकरणोत्तरकालं पानकं पानकाले न तृपितोचुंजीत न बुञ्जि
 तः पानकं पिबेत् । वस्त्रं वस्त्रकाले ग्राह्यं जयनं गुहादिकमाश्रयस्तस्य वर्षास्वत्यवश्यमु
 पादानमन्यदात्वनियमः । शयनं संस्तारकः शयनकाले तत्रागीतार्थानां प्रहरद्वयं निश
 विमोक्षोगीतार्थानां तु प्रहरमेकमिति ॥ ५६ ॥

॥ टीका—पुनरेवं जानीयादित्यादि । तद्यथा । गृहं विद्यते येषां तेषां गृहस्थानामेवं
 नूतोवक्ष्यमाणः पराक्रमः सामर्थ्यमाहारनिवर्तनं प्रत्यारंजस्तेनच यदाहारजातं निवर्ति
 तं यस्य चार्थाय यत्कृते तच्चेति तमिति दत्तं निष्पादितं स्याद्भवेत् । यत्कृते च निष्पादि
 तं तत्स्वनामग्राहमाह । तद्यथा । आत्मनः स्वनिमित्तमेवाहारादिपाकनिवर्तनं कृतमि
 ति तथा पुत्रार्थं यावदादेशायादिश्यते यस्मिन्नागते संच्रमेण परिजनस्तदातदाशनदाना
 दिव्यापारः सञ्चादेशकः प्रावूर्णकस्तदर्थंवा पृथक् प्रग्रहणार्थं विशिष्टाहारनिवर्तनं क्रियते
 तथा श्यामा रात्रिस्तस्यामशनमाशः श्यामाशस्तदर्थं प्रातरशनं प्रातराशः प्रत्यूषस्येव नो
 जनं तदर्थं सन्निधिः संनिचयोविशिष्टाहारसंग्रहस्य संचयः क्रियते । अनेन चैतत्प्रतिपा
 दितं नवति । बालवृद्धग्लानादिनिमित्तं प्रत्यूषादिसमयेष्वपि निह्नाटनं क्रियते तस्य चाय
 मनिहितः संचयः । सच (संनिहिति) संचयइहैकेषां मानवानां नोजनार्थं नवति त
 त्र निह्नुद्यतविहारी परकृतपरनिष्ठितमुज्जमोत्पादनैपणाशुद्धमाहारमाहरेत् । अत्र च प
 रकृतपरनिष्ठिते चत्वारोऽङ्गाः । तद्यथा । तस्य कृतं तस्यैव च निष्ठितं तस्य कृतमन्यस्य
 निष्ठितमन्यस्य कृतं तस्यैव निष्ठितमन्यस्य कृतमन्यस्य निष्ठितमित्ययं चतुर्थोऽङ्गः सूत्रे

णोपात्तोऽयं च शुद्धोद्वितीयश्चान्यस्य निष्ठितत्वात्तत्राधाकर्मोद्देशिकादयउज्जमदोषाः षोडश तथोत्पादनादोषाधात्रीद्व्यादिकाः षोडशैव तथैषणादोषाः शंकितादयोदश । एवमेनिर्विचत्वारिंशदोषैरहितत्वाद्बुद्धं । यथाशस्त्रमग्न्यादिकं तेनानीतं प्राप्नुकीकृतं शस्त्रपरिणामितमिति शस्त्रेण स्वकायपरकायादिना निर्जीवीकृतं वर्णगंधरसादिनिश्च परिणमितं हिंसाप्राप्तं हिंसितं विरूपं हिंसितं विहिंसितं नसम्यक् निर्जीवीकृतमित्यर्थः । तत्प्रतिषेधाद्विहिंसितं निर्जीवमित्यर्थः । तदप्येषितमन्वेषितं निष्काचर्याविधिना प्राप्तं वैषिकमिति केवलसाधुवेषावाप्तं नपुनर्जात्याद्याजीवनतोनिमित्तादिना चोत्पादितं तदपि सामुदानिकं समुदानं निष्कासमूहस्तत्र नवं सामुदानिकं । एतदुक्तं नवति । मधुकरवृत्त्यावाप्तं सर्वत्र स्तोकंस्तोकं गृहीतमित्यर्थः । तथा प्राज्ञस्येदं प्राज्ञं गीतार्थेनोपात्तमशनमाहारजातं तदपि वेदनावैय्यावृत्त्यादिके कारणे सति तत्रापि प्रमाणयुक्तं नातिमात्रं । प्रमाणं चेदं । अक्षमसणस्स सव्वं जणस्स कुज्जादवस्स दोजाए । वाउपवियारणछाठप्रागं कणयं कुज्जति । एतदपि न वर्णबलाद्यर्थं किंतु यावन्मात्रेणाहारेण देहः क्रियासु प्रवर्तते । तत्र दृष्टान्त इयमाह । तद्यथा । अकूस्योपांजनमन्यंगोत्रणस्य च लेपनं प्रलेपस्तदुपमया आहारमाहरेत् । तथाचोक्तं । अप्रंगेण वसगमं एतरइ विगइं विणाइ जो साहूं । सो रागदोसरहिउ मत्तादविहीइतं सेवे । एतदेव दर्शयति । संयमयात्रायामात्रा संयमयात्रामात्रा यावत्याहारमात्रया संयमयात्रा प्रवर्तते सा तथा तथा संयमयात्रामात्रया वृत्तिर्यस्य तत्तथा तदपि बिलप्रवेशपन्नगनूतेनात्मनाऽऽहारमाहरेत् । एतदुक्तं नवति । यथाहिर्बिलं प्रविशन् तूर्णं प्रविशत्येवंसाधुनाप्याहारस्तत्स्वादमनास्वादमन्यवहार्यतइति । तदेवाहारजातं दर्शयितुमाह । अन्नं नक्तमन्नकाले सूत्रार्थपौरुष्युत्तरकालं निष्काकाले प्राप्ते पुरः पश्चात्कर्मपरितृप्तं नवति । यथोक्तनिष्काटनेन ग्रहणकालावाप्तं नैदं परिजोगकाले जुंजीत । तथा पानकं पानकाले नातितृषितो जुंजीत नाप्यतिबुद्धिः पानकं पिबेदिति । तथा वस्त्रं वस्त्रकाले गृह्णीयादुपजोगंवा कुर्यात्तथा लयनं गुहादिकमाश्रयस्तस्य वर्षास्ववश्यमुपादानमन्यदात्व नियमस्तथा शय्यतेऽस्मिन्निति शयनं संस्तारकः सच शयनकाले । तत्राप्यगीतार्थानां प्रहरइयं निष्ठाविमोक्षोगीतार्थानां प्रहरमेकमिति । ॥ ५६ ॥

सेचिक्खू मायन्ने अन्नयरं दिसं अणुदिसंवा पडिवन्ने धम्मं आइस्के विज्जए किट्ठे उवठिएसुवा अणुवठिएसुवा सुस्ससमाणेसु पवेदए संतिविरतिं उवसमं निव्वाणं सोयवियं अज्जवियं महवि यं लाघवियं अणतिवातियं सवेसिं पाणाणं सवेसिं नूताणं जाव सत्ताणं अणुवाइं किट्ठिए धम्मं ॥ ५७ ॥

અર્થ—(સેનિસ્કૂકે) તે ચારિત્રિય આહાર, ઉપધી, શયન, સ્વાધ્યાય, અને ધ્યાનાદિ કના (માયન્નેકે) માત્રા એટલે વિધિનો જાણ થતો (અન્નચરંદિસંઅણુદિસંવાકે) અન્ય દિશિ અથવા વિદિશિ પ્રત્યે (પઢિવન્ને કે) આશ્રિત હોતો એટલે અંગીકાર કરતો થતો (ધમ્મંઆશ્કેકે) ધર્મ કહે. જે ધર્મ જેને કરવા યોગ્ય હોય તેને તેવો ઉપદેશ આપે (વિનએ કે) ધર્મ અને અધર્મના ફલ જુદા જુદા કરી દેવાડે (કિઠ્ઠેકે) ધર્મની કીર્તિ કરે, પ્રશંસા કરે વળી પરના હિતને અર્થે સાધુ ચારિત્રિય (ઉવઠિએસુવા કે) ઉપસ્થિત એટલે ઉદ્યમવંત એવા શિષ્યને વિષે તથા (અણુવઠિએસુવા કે) અનુપસ્થિત એટલે કૌતુકાર્થી શિષ્યને વિષે (સુસ્સુસમાણેસુ કે) સાંજલવા વાંઠતાને વિષે પોતાના આત્માના તથા પરના હિત જણી (પવેદએ કે) ધર્મ કહે. જે ધર્મ કહે તે દેવાડે. (સંતિ કે) ઉપશમ તે કષાયનું જીપવું તથા (વિરતિં કે) વિરતિ તે પ્રાણાતિપાતાદિક થકી નિવર્તવું એવો ધર્મ પ્રરૂપે (ઉવસમંકે) ઇંદ્રિય તથા નોંદ્રિયનું ઉપશમાવું એટલે રાગ દેપનો અજાવ કરવો (નિર્વાણં કે) તથા નિરવાણતે સર્વ જીવોને સમાધિરૂપ એટલે મોક્ષ કહે તથા (સોયવિયં કે) શૌચતે વ્રતનું નિર્મલ પણ એટલે જેમ વ્રતને મલ નલાગે તેવીરીતે ધર્મ કહે (અર્જવિયં કે) આર્જવ એટલે સરલતા માયાનો અજાવ (મદવિયં કે) કોમલ મૃદુનાવયુક્ત તેવા વિધિયે ધર્મ કહે (લાઘવિયં કે) તથા કર્મ હલવાં યાવ તેવા વિધિયે ધર્મ કહે. હવે સર્વ જીનાનુષ્ઠાનનુ મૂલ કારણ કહે. (અણતિવાતિયં કે) અહિંસા આદરવાનો ઉપદેશ આપે તે કોની અહિંસા? તે કહે. (સવેસિંપાણાણંકે) સર્વ પ્રાણીની (સવેસિંજૂતાણં કે) સર્વજૂત સર્વજીવ (જાવસત્તાણં કે) યાવત્ સર્વ સત્ત્વની અહિંસાને (અણુવાંકિટ્ટિએધમ્મં કે) વિચારીને ધર્મોપદેશ આપે એટલે સમસ્ત જીવમાત્રની જે પ્રકારે હિંસા નથાય તે પ્રકારે ધર્મ કહે ॥ ૫૭ ॥

॥ દીપિકા—આહારાદિમાત્રકઃ સનિક્કુઃ અન્યતરાં દિશમનુદિશંવા પ્રતિપન્નોધર્મમાસ્થાપયેત્ કથયેત્ યથેન સાધુના ગૃહસ્થેન વા વિધેયં તદ્યથાયોગં વિનજેત્ ધર્મફલાનિ કીર્તયેત્ ઉપસ્થિતેપૂઘતેષુ અનુપસ્થિતેષુ કૌતુકાદિપ્રવૃત્તેષુ શુભ્રૂપમાણેષુ શ્રોતું પ્રવૃત્તેષુ પ્રવેદયેત્ । યત્કથયેત્તદાહ । શાંતિઃ ક્ષમા તત્પ્રધાના વિરતિસ્તાં કથયેત્ । ઉપશમમિં હિદમં નિર્વાણં મોક્ષં (સોયવિયં) શૌચં નાવશૌચમિત્યર્થઃ । આર્જવં નિર્માયત્વં માર્દવં મૃદુનાવોવિનીતત્વમિતિજાવઃ । લાઘવં કર્મલઘુત્વક્રિયા । અતિપાતોહિંસા સવિચરેત્ યત્પ્રતિપાતિકસ્તન્નિપેદાદનતિપાતિકસ્તં સર્વેષાં પ્રાણિનાં યાવત્સત્તાનાં ધર્મમનુવિવિચ્ય વિચિંત્ય, કીર્તયેત્ । કોર્થઃ । સર્વપ્રાણિરહાનૂતં ધર્મં કથયેદિત્યર્થઃ ॥ ૫૭ ॥

॥ टीका—सज्जिहुराहारोपधिशयनस्वाध्यायादीनां मात्रां जानातीति तद्विधिज्ञः सन् अन्यतरां दिशमनुदिशंवा प्रतिपन्नः समाश्रितो धर्ममाख्यापयेत् यद्येन विधेयस्तद्यथा नो गं विजजेद्दर्मफलानि च कीर्तयेदाविर्नावयेत्तच्चैकार्थप्रवृत्तेन साधुना सम्यगुपस्थितेषु वा कौतुकादिप्रवृत्तेषु शुश्रूषमाणेषु श्रोतुं प्रवृत्तेषु स्वपरानिप्रायं वेदयेदावेदयेत्प्रकथयेदितिया वत् । श्रोतुमुपस्थितेषु यत्कथयेत्तद्वर्शयितुमाह । (संतिविरइत्यादि) शांतिरुपशमः क्रोधजयस्तत्प्रधाना प्राणातिपातिन्योविरतिः शांतिविरतिः । यदिवा शांतिरशेषकेशापग मरूपा तस्यै तदर्थं विरतिस्तां कथयेत्तथोपशममिंदियोपशमरूपं रागदेषाजावजनिंत तथा निर्वृतिं निर्वाणमशेषदंष्टोपरमरूपं तथा (सोयवियंति) शौचं तदपि जावशौचं सर्वोपाधिशुद्धता व्रतामालिन्यं । (अज्जवियंति) आर्जवममायित्वं तथा मार्दवं मृदुजावं सर्वत्र प्रश्रयवत्वं विनयनम्रतेति यावत् । तथा (लाघवियंति) कर्मणां लाघवापादनं कर्मगुरोर्वात्मनः कर्मापनयनतोलघ्ववस्थासंजननं । सांप्रतमुपसंहारद्वारेण सर्वशुचानुष्ठानानां मूलकारणमाह । अतिपतनमतिपातः प्राण्युपमर्दनं तद्विद्यते यस्यासावतिपातिकस्तत्प्रतिषेधादनतिपातिकस्तं सर्वेषां प्राणिनां जूतानां यावत्सत्वानां धर्ममनुविधिमनुविचिंत्य, वा कीर्तयेत्कथयेत् । इदमुक्तं नवति सर्वप्राणिनां रक्षानूतं धर्मं कथयेदिति ॥ ५७ ॥

सेजिखू धम्मं किट्टमाणे णो अन्नस्स हेतुं धम्ममाइस्केज्जा णोपाणस्स हेतुं धम्ममाइस्केज्जा णोवहस्सहेतुं धम्ममाइस्केज्जा णोलेणस्स हेतुं धम्ममाइस्केज्जा णोसयणस्सहेतुं धम्ममाइस्केज्जा णोअन्नेसिं विरूवरूवा णं कामजोगाणं हेतुं धम्ममाइस्केज्जा अगिलाए धम्ममाइस्केज्जा नन्नह कम्मनिज्जरठाए धम्ममाइस्केज्जा ॥५८॥ इहखलु तस्स जिखुस्स अंति ए धम्मं सोच्चा णिसम्म उठाणेणं उठाय वीरा अस्सिं धम्ममे समुठ्ठिया जे तस्सजिखू अंति ए धम्मं सोच्चा णिसम्म सम्मं उठाणेणं उठायवीरा अस्सिं धम्ममे समुठ्ठिया तेएवं सबोवगता तेएवं सबोवरता तेएवं सबोवसं ता तेएवं सबताए परिनिवुत्तेत्तिबेमि ॥ ५९ ॥

अर्थ—(सेजिखू के०) ते साधु (धम्मंकिट्टमाणे के०) धर्म कहेतो थको (णो अन्नस्सहेतुं धम्ममाइस्केज्जा के०) अन्न एटले आहारने हेतुयें धर्म न कहे ते आवी रीते के आ अमुक मनुष्य धनवंतठे माटे महारी पासैथी धर्म सांजलीने मने मनो वांछित आहार आपरो, एवो विचार करे नही तथा वली (णोपाणस्सहेतुं

म्ममाश्केळा के०) पाणीने हेतुयें पण धर्म नकहे एवो संयति होए (एोवडस्सहे उंधम्ममाश्केळा के०) तथा वस्त्रने हेतुयें धर्म न कहे (एोलेणस्सहेउंधम्ममाश्केळा के०) उपाश्रय वस्ति पामवाने हेतुयें धर्म न कहे (एोसयणस्सहेउंधम्ममाश्केळा के०) तथा पाट पाटलादिक सयनने हेतुयें धर्म नकहे (एोअन्नेसिंविहूवरूवाणं काम जोगाणंहेउंधम्ममाश्केळा के०) नाना प्रकारना कामजोगने हेतुयें धर्म नकहे (अ गिलाएधम्ममाश्केळा के०) अग्लान पणो धर्मकहे एटले पूठयो अको धर्म कहेवानो प्रमाद नकरे (नन्नडकम्मनिज्जरुआएधम्ममाश्केळा के०) एक कर्मनिज्जरानुं कारण टाली, अनेरे अर्थे धर्म नकहे. ॥५७॥ हवे एवीरीते धर्म कहेवा अकी जे फल आय ते देखा डेढे. (इहखलुतस्सजिक्खुस्स के०) आ जगत् मांहे खलु इति वाक्यालंकारे ते गुणवं त साधुने (अंतिए के०) समीपे (धम्मंसोच्चा के०) धर्म सांजलीने (णिसम्मउ छाणेणं के०) सम्यक् हृदयने विषे धारण करीने, संयमने विषे सावधान अइने, (उ छायवीरा के०) धर्ममार्गे प्रवर्त्तता वीर एटले कर्म विदारवाने समर्थ (अस्सिधम्म समुत्थियाके०) एवो धर्मजे सम्यक् ज्ञान दर्शन अने चारित्ररूप तेने विषे पढोता (जेत स्सजिक्खू के०) जे ते साधुने समीपे धर्म सांजलीने. ते साधु केवाढे तोके सम्यक् हृदय धरीने संयमने विषे सावधान अइ धर्म मार्गे प्रवर्त्तता कर्मविदारवाने समर्थ ए सम्यक् ज्ञानादिक ने विषे सावधान अथा (तेएवंसवोवगता के०) ते एम सर्व कर्म खपावीने मोह्ते पढोता (तेएवंसवोविरता के०) ते एम सर्व अढारे पापस्थानक अकी निवर्त्त्या. (तेएवंसवोवसंता के०) ते एम सर्व प्रकारे उपशांत एटले कपा य जीपीने (तेएवंसवताएपरिनिवुमे के०) ते एम सर्व प्रकारें समर्थ पणो करीने शी तलीनूत अइ मोह्ते पढोता (तिबेमि के०) श्रीसुधर्मस्वामि श्रीजंबूस्वामि प्रत्ये कहे ठे के साधुने समीपे धर्म सांजल्यानुं फल में कहुं ते जेवीरीते श्रीजगवंत श्रीमहावीर देव पासेंथी में सांजल्युंढे तेवीरीते तमने कहुं ॥ ५७ ॥

॥ दीपिका—सजिक्खुधर्म कीर्तयन्नान्नस्य हेतोर्धर्ममाचक्षीत । तथा पानवस्त्रलयनशय ननिमित्तं न धर्ममाख्याति । विरूपरूपाणां गुणागुणानां कामजोगानां हेतोर्न धर्ममाख्या ति । अग्लानतथा धर्ममाख्याति । निर्जरां विनाऽन्यकार्यार्थं न धर्मं वदेत् ॥५७॥ अथोप संहारमाह । इह जगति खलु तस्य निक्षोरंतिके समीपे धर्मं श्रुत्वा निशम्यावगम्य सम्य गुष्ठानेनोवाय वीराः समर्थाय ते चैवंचूताः सर्वस्मिन् मोहकारणे उपगताः प्राप्ताः स र्वापगतास्तेचैवं सर्वेभ्यः पापस्थानेभ्य उपरतानिवृत्ताः सर्वोपरतास्तेचैवं सर्वोपशांता

स्तेचैवं सर्वात्मतया सर्वसामर्थ्येन सद्गुष्ठाने उद्यताःपरिनिर्वृत्तानिर्वाणं प्राप्ताः
ति ब्रवीमीति ॥ ५९ ॥

॥ टीका—सांप्रतं धर्मकीर्तनं यथा निरुपधि नवति तथा दर्शयितुमाह । (सेजिस्कूइत्यादि) सजिह्वः परकृतपरनिष्ठिताहारनोजी यथाक्रियाकलानुष्ठायी शुश्रूषन् सुधर्म कीर्तयन्नान्नस्य हेतोर्ममायमीश्वरोधर्मकथाप्रश्रवणे विशिष्टमाहारजातं दास्यतीति । एतन्निमित्तं न धर्ममाचक्षीत तथा पानवस्त्रलयनशयननिमित्तं न धर्ममाचक्षीत । नान्येषां विरूपरूपाणामुच्चावचानां कार्याणां कामनोगानां वा निमित्तं तथा धर्ममाचक्षीत ग्लानिमनुपगच्छन् न धर्ममाचक्षीत कर्मनिर्जरायाश्चान्यत्र न धर्म कथयेदपरप्रयोजननिरपेक्षएव धर्मकथयेदिति ॥ ५७ ॥ धर्मकथाश्रवणफलदर्शनदारेणोपसंजिघृक्षुराह । (इहखलुतस्सेत्यादि) इहास्मिन् जगति । खलु वाक्यालंकारे । तस्य निहोर्गुणवर्तौतिके समीपेपूर्वोक्तविशेषणविशिष्टं धर्मं श्रुत्वा निशम्यावगम्य सम्यगुद्धानेनोद्भाय धीराः कर्मविदारणसहिष्णवोये चैवंचूतास्ते एवं पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टानुष्ठानतया सर्वस्मिन्नपि मोक्षकारणसम्यग्दर्शनादिके उपसामीप्ये न गताः सर्वोपगतास्तथैवं सर्वेन्यउपरताः सर्वोपरतास्तथा तएवं सर्वोपशान्ताजितकषायतया शीतलीचूतास्तथा एवं सर्वात्मतया सर्वसामर्थ्येन सद्गुष्ठानेनोद्यमं कृतवन्तोये चैवंचूतास्तेऽशेषकर्मकृत्यं कृत्वा परि समंतान्निर्वृताअशेषकर्मकृत्यं कृतवन्तइति ब्रवीमीति पूर्ववत् ५७

एवं सेजिस्कू धम्मघी धम्मविज्ज णियागपडिवस्से से जहेयं बुत्तिथं अड्वा पत्ते पउमवरपौंफरीयं अड्वा अपत्ते पउमवरपौंफरीयं एवं सेजिस्कू परिस्सायकम्मे परिस्सायसंगे परिस्सायगेहवासे उवसन्ते समिए सहिए स याजए सेवं वयणिज्जंतंजहा समणेतिवा माहणेतिवा खंतेतिवा दंतेतिवा गुत्तेतिवा मुत्तेतिवा इसीतिवा मुणीतिवा कतीतिवा विज्जतिवा जिस्कूतिवा लूहेतिवा तीरघीतिवा चरणकरणपारविज्जतिवेमि ॥ ॥ इति बितियं सु यस्कं धस्स पौंफरीयं नाम पढमंजयणं सम्मत्तं ॥ ६० ॥

अर्थ—हवे अध्ययन परिसमाप्ति नणी कहेवे. (एवंसेजिस्कूधम्मघीके०) एम पूर्वोक्त गुण युक्त ते साधु धर्मनो अर्थी (धम्मविज्ज के०) धर्मनो जाण, (णियागपडिवस्से के०) मोक्ष अथवा संयमने विषे प्रतिपन्न एवो पांचमो पुरुष, (सेजहेयंबुत्तियं के०) ते आश्रीने जेम पूर्वे कह्यं (अड्वापत्तेपउमवरपौंफरीयं के०) ते अथवा प्रधान पौंफरी क कमले पढोतो (अड्वाअपत्तेपउमवरपौंफरीयं के०) अथवा प्रधान पौंफरीक कम

सएवंजूनतगुणएतद्वचनीयएतैर्नामनिर्वाच्यः स्यात् । तद्यथा । श्रमणोवा माहनोवा ब्रह्मचारित्वाद्ब्राम्हणोवा, क्हांतोवा, दांतोवा, गुप्तिनिर्गुप्तोवा, निर्जोनत्वान्मुक्तोवा, ऋषिर्वा, कृतमस्यास्तीतिकृती पुण्यवान् वित् विद्योपेतो निष्कृर्वा, अंतप्रांताहारत्वेन रूढोवा, संसाराब्धेस्तीरार्थीवा, चरणं मूलगुणाः, करणमुत्तरगुणास्तेषां पारं पर्यंतगमनं वेत्तीति चरणकरणपारवित् । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह ॥ इति द्वितीयश्रुतस्कंधस्य पुंडरीकाध्ययनं प्रथमं समाप्तम् ॥ ६० ॥

॥ टीका—सांप्रतमध्ययनोपसंहारार्थमाह । (एवंसेनिस्कूइत्यादि) एवमिति पूर्वोक्तविशेषणकलापविशिष्टः सजिह्वः पुनरपि सामान्यतोविशिष्यते । धर्मः श्रुतचारित्राख्यस्तेनार्थी यथावस्थितं परमार्थतो धर्मं सर्वोपाधिविच्छेदं जानातीति धर्मवित्तया नियागः संयमोमोक्षोवा कारणे कार्योपचारं कृत्वा तं प्रतिपन्नोनियागप्रतिपन्नः सचैवंजूनतः पंचमपुरुषजातस्तं चाश्रित्य यथेदं प्राक् प्रदर्शितं तत्सर्वमुक्तं । सच प्राप्तोवा स्यात्पद्मवरपौंडरीकमनुग्राह्यं पुरुषविशेषं चक्रवर्त्यादिकं । तत्प्राप्तिश्च परमार्थतः केवलज्ञानावाप्तौ सत्यां नवति । साक्षाद्यथावस्थितवस्तुस्वरूपपरिच्छिन्नेरप्राप्तोवास्यान्मतिश्रुतावधिमनःपर्यायज्ञानैर्व्यस्तैः समस्तैर्वा समन्वितः सचैवंजूनतः प्राग्व्यावर्णितगुणकलापोपेतो निष्कृः परि समं तात् ज्ञातं कर्म स्वरूपतोविपाकतस्तदुपादानतश्च येन सज्ञातकर्मा तथा परिज्ञातः संगः संबन्धः सबाह्यान्त्यंतरोयेन सतथा परिज्ञातो निःसारतया गृहवासोयेन सतथोपशान्तइंद्रियनो इंद्रियोपशमात्तथा समितः पंचजिः समितिनिस्तथा सह हितेन वर्ततइति सहितोज्ञानादिनिर्वा सहितः समन्वितः सदा सर्वकालं यतः संयतः एतद्वचनीयस्तद्यथा श्राम्यतीति श्रमणः समनावा तथामा प्राणिनोजहि व्यापादयेत्येवं प्रवृत्तिरुपदेशोयस्य समाहनः सब्रह्मचारीवा ब्राम्हणः क्हांतः सद्धमोपेतो दांतइंद्रियनो इंद्रियदमनेन तथा तिसृनिर्गुप्तिनिर्गुप्तः तथा मुक्तइवमुक्तस्तथा विशिष्टचरणोपेतो महर्षिस्तथा । मनुते जगतस्त्रिकालावस्थामिति मुनिस्तथा कृतमस्यास्तीति कृती पुण्यवान् परमार्थपंडितोवा तथा विद्वान् सद्विद्योपेतस्तथा निष्कृर्निरवद्याहारतया निष्कृणशीलस्तथाऽतप्रांताहारत्वेन रूढस्तथा संसारतीरजूनतोमोक्षस्तदर्थी तथा चर्यतइति चरणं मूलगुणाः क्रियतइति करणमुत्तरगुणास्तेषां पारं तीरं पर्यंतगमनं तद्वेत्तीति करणचरणविदिति । इतिशब्दः परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति तीर्थकरवचनादार्यः सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमुदिश्य एवं न एति तथाहं न स्वमनीषिकया ब्रवीमीति ॥ सांप्रतं समस्ताध्ययनोपात्तदृष्टांतदार्ष्टांतिकयोस्तात्पर्यायै गाथानिर्निर्युक्तिकृद्दर्शयितुमाह । उवमयपुंडरीए, तस्सेवयउववएणनिक्कुत्ती । अधिगारो पुण नणिउ, जिणोवदेसेण सिद्धिन्ति ॥ १ ॥ सु रमणुयतिरियनिरउ, वंगेसुमणुया पडूचरित्तम्मि ॥ अविममहाजणनेयत्तिचक्कवट्टंमि

अधिगारो ॥ १ ॥ अविपद्भुजारियकम्मा, नियमा उक्कस्स निरयचित्तिगामी । ते विट्ठंजि
 णोवदेसेण तेणेव नवेण सिञ्चन्ति ॥ २ ॥ जलमालकदमालं, बहुविहवत्तिगहणं च पु
 स्करणी । जंघाहिव वाहाहिव नावाहिवतं डुरवगाहा ॥ ४ ॥ पउमं उल्लंघेत्तुं, उपरमाण
 स्सहोनवावत्ती । किंनत्तिसेउवाउ, जेणुल्लंघेत्ता अविपन्नो ॥ ५ ॥ विज्ञावदेव कम्मं, अ
 हवा आगासियाविउवणया । पउमं उल्लंघेत्तुं नएसइणमोजिणुरकाउ ॥ ६ ॥ सुदण्णउग
 विज्ञासिद्धाउ जिणस्स जाणणेविज्ञा । नवियजणपौंडरीयाउ जाए सिद्धिगतिमुवेत्ति ॥
 ॥ ७ ॥ (उवमाइत्यादि) इहोपमा दृष्टान्तः पौंडरीकेण श्वेतशतपत्रेण कृतस्तस्येहान्य
 र्हितत्वात् तस्यैव चोपचयेन सर्वावयवनिष्पत्तिर्यावद्विशिष्टोपायेनोदरणं । दार्ष्टीतिकाधिका
 रस्तु पुनरत्र नणितोनिहितश्चक्रवर्त्यादिनिर्जव्यस्य जिनोपदेशेन सिद्धिरिति तस्यैव पूज्य
 मानत्वादिति । पूज्यमेव दर्शयितुमाह । (सुरमणुएइत्यादि) सुरादिषु चतुर्गतिकेषु जंतु
 पु मध्ये मनुजाश्चरित्रस्य सर्वसंवररूपस्य प्रभवः शक्तावर्तते न ज्ञेयाः सुरादयः । ते
 प्वपि मनुजेषु महाजननेतारश्चक्रवर्त्यादयोवर्तते तेषु प्रबोधितेषु प्रधानानुगामि
 त्वात् इतरजनः सुप्रतिबोधएव नवतीत्यतोत्र चक्रवर्त्यादिना पौंडरीककल्पेनाधिकारइ
 ति । पुनरप्यन्यथामनुजप्राधान्यं दर्शयितुमाह । (अविपद्भुइत्यादि) गुरुकर्माणोपि म
 नुजाश्चासंकलितनरकायुपोपि नरकगमनयोग्याअपि तेष्वेवंनूतजिनोपदेशात्तेनैव नवेन
 समस्तकर्मकृयात् सिद्धिगामिनोभवन्तीति । तदेवं दृष्टान्तदार्ष्टीतिकयोस्तात्पर्यार्थं प्रदर्श्य दृ
 ष्टान्तनूतपौंडरीकाधारायाः पुष्करिण्याडुरवगाहित्वं सूत्रालापकोपात्तनिर्युक्तिरुद्दर्शयितुमा
 ह । (जलमालेत्यादि) जलमालामित्यर्थप्रचुरजलां तथा कर्दममालामप्रतिष्ठिततलत
 या प्रनूततरपंकां तथा बहुविधवत्तिगहनां च पुष्करिणीं जंघान्यां वा बाहुन्यां नावा
 वा कुस्तरां पुष्करिणीं दृष्टेति क्रियाध्याहारः—किंचान्यत् । (पउमइत्यादि) तन्मध्ये
 पद्मवरपौंडरीकं गृहीत्वा समुत्तरतोऽवश्यं व्यापत्तिः प्राणानां नवेत् किं तत्र कश्चिदुपा
 यः सनास्ति येनोपायेन गृहीतकमलः सन् तां पुष्करिणीमुल्लंघयेन्नविपन्नइति । तदुल्लंघ
 नोपायं दर्शयितुमाह । (विद्यावेत्यादि) विद्या वा काचित्प्रज्ञायादिका देवता कर्मवा
 ऽथवाऽकाशगमनलब्धिर्वा कस्यचिन्नवेत्तेनासावविपन्नोऽगृहीतपौंडरीकः सन्नुल्लंघयेत्तां
 पुष्करिणीमेव च जिनैरुपायः समाख्यातः । सर्वोपसंहारार्थं माह । (सुदण्णेत्यादि)
 शुद्धप्रयोगविद्यासिद्धा जिनस्यैव विज्ञानरूपा नान्यस्य कस्यचिद्यया विद्यया तीर्थकरद
 र्शितया नव्यजनपौंडरीकाः सिद्धिमुपगच्छन्तीति । गतोनुगमः सांप्रतं नयास्तेच पूर्ववद्
 दृष्ट्याइति ॥ समाप्तं पौंडरीकारव्यं द्वितीयश्रुतस्कंधप्रथमाध्ययनमिति ॥ ६० ॥ ॥

॥ अथ द्वितीयक्रियास्थानाख्याध्ययनस्य प्रारंभः ॥

हवे बीजुं अध्ययन प्रारंभियें ठैयें. पहेजा अध्ययनमां पौमरीक कमलने दृष्टांते अन्यतीर्थिकने कर्मना बंधक कह्या, तथा साधुने कर्मथी मूकावनारा कह्या. हवे तेकर्म बार क्रिया स्थानकें करी बांधीयें अने तेरमे क्रिया स्थानके मूकीयें तेकारणे बीजा अध्ययनमां क्रियास्थानक कहेठे.

सुर्यमे आउसंतेणं नगवया एवमस्कायं इह खलु किरियाघाणे णामस्य यणे पप्सुते तस्सणं अयमठे इह खलु संजूहेणं डवे ठाणे एवमाहिज्जंति तंजहा धम्मेचेव अधम्मचेव उवसंतेचेव अपुवसंतेचेव ॥१॥ तड्ढ एं जेसे प ठमस्स ठाणस्स अहम्मपक्कस्स विज्जंते तस्स एं अयमठे पप्सुते इह ख लु पाईणंवा संतेगतिया मणुस्सा नवंति तं जहा आरियावेगे अपारिया वेगे उच्चागोयावेगे णीयागोयावेगे कायमंतावेगे हस्समंतावेगे सुवन्नावेगे डवन्नावेगे सुख्खावेगे डुख्खावेगे ॥२॥ तेसिंचणं इमं एतारूवं दंमसमादाणं संपेहाए तं जहा णेरइएसुवा तिरिक्कजोणिएसुवा मणुस्सेसुवा देवेसुवा जेया वन्ने तहप्पगारा पाणाविन्नू वेयणं वेयंति ॥३॥ तेसिं पियणं इमाइं तेरसकिरिया घाणाइं नवंतीति मस्कायं तंजहा अठादंमे अणठादंमे हिंसादंमे अकम्मा दंमे दिठ्ठीविपरियासियादंमे मोसवत्तिए अदिन्नादाणवत्तिए अश्वत्थवत्तिए माणवत्तिए मित्तदोसवत्तिए मायावत्तिए लोचवत्तिए इरियावहिए ॥ ४ ॥

अर्थ—(सुर्यमे के०) श्रीसुधर्मस्वामी जंबूस्वामि प्रत्ये कहेठे. के, में सांनदुयुंठे (आ उसंतेणंनगवयाएवमस्कायं के०) आयुष्यवंत नगवंते मने एम कह्युं ठे ते में जेम सां नदुयुंठे. तेम हुं तुज प्रत्ये कहुंठुं. (इहखलु के०) निश्चेंकरी आ जिनशासनने वि पे (किरियाघाणेणामस्ययणेपप्सुते के०) क्रियास्थान नामे अध्ययन प्ररूप्युं. (तस्स एंअयमठे के०) तेनो ए अर्थठे. (इहखलु के०) अहिंयां खलु एवी संजावनायें (सं जूहेणं के०) संक्षेपें करी (डवेठाणेएवमाहिज्जंति के०) एकशुन, बीजोअशुन एम बे स्थानक, कहिये. (तंजहा के०) तेना नाम कहेठे. (धम्मेचेवअधम्मचेव के०) एक धर्मस्थानक अने बीजो अधर्मस्थानक, (उवसंतेचेवअपुवसंतेचेव के०) एक उपशां

स्थानक, अने बीजो अनुपशांत स्थानक ॥१॥ (तद्वृणं के०) त्यां (जेसे के०) जे कहेजे ते (पढमछाणस्सअहम्मपरकस्सविजंगेके०) प्रथम स्थानक अधर्म पढ्नो विजंग एटले विचार. (तस्सएणअयमठेपस्सुतेके०) तेनो ए अर्थ कहेजे. (इहखलुपाईणंवाके०) ए संसार मांहे पूर्वादिक दिशिमांहे अनेरी दिशायें (संतेगतियामणुस्सानवंति के०) केटलाएक मनुष्यजे. ते केवाजे (तंजहाके०) ते कहेजे. एक आर्य, एक अनार्य, एक वंचगोत्रना उपना, एक नीचगोत्रना उपना, एक महोटी कायावाला, एक न्हानी काया वाला, एक शुजवर्णना शरीरवाला, एक माठावर्णवाला, एक सुरुपवान् अने एक कुरूपवान् ॥२॥ (तेसिंचणंइमंए तारूवंके०) ते आर्यादिक मनुष्यने एवो एतादृशरूपजे आगल कहेजे (दंमसमादाणं के०) दंम समादान एटले पापरूप संकल्पनुं ग्रहणते, (संपेहाए के०) आलोचवुं ते चतुर्गतिक, जीवने होय (तंजहा के०) ते चारगतिना नाम कहेजे. (एरइएसुवा के०) एक नारकीमां हे (तिरिस्कजोणिएसुवाके०) तिर्यंचनी योनी मांहे (मणुस्सेसुवाके०) मनुष्य मांहे (दे वेसुवाके०) देवतामांहे ए चतुर्गतिक जीव जाणवा. तेमांहे (जेयावन्नेके०) जे अनेरा (तहप्पगारा के०) तथा प्रकारना (पाणाविन्नू के०) प्राणि जाणवा (वेयणंवेयंति के०) ते प्राणी एवा ठता वेदना जे साता असातारूप तेने वेदे एटले अनुजवे. अत्र चतुर्गे गी कहेजे. एक संझिया जीवजेजे ते वेदनाने अनुजवे तथा जाणे पण, अने बीजा सिद्धना जीव जेजे ते वेदनाने मात्र जाणे, पण अनुजवे नहीं. तथा त्रीजा असंझिया जीव जेजे ते वेदनाने अनुजवे, पण जाणे नहीं. चोथा अजीव जेजे ते वेदनाने अनुजवे पण नहीं, अने जाणे पण नहीं, तेमांहे अहीं पहेला अने त्रीजा जंगनो अधिकारजे ॥३॥ (तेसिंपियणं इमाइं के०) ते नारकियादिकने एजे आगल कहेजे ते. (तेरसकिरिया छाणाइं नवंतीतिमस्कायं के०) तेर क्रियाना स्थानक होय, ते श्रीतीर्थकर गणधरे एम कट्या (तंजहा के०) तेना नाम कहेजे. एक (अछादंमे के०) अर्थ दंम, बीजो (अण छादंमे के०) अनर्थदंम, त्रीजो (हिंसादंमेके०) हिंसादंम, चोथो (अकम्मादंमे के०) अकस्मात् दंम, पांचमो (दिछीविपरियासियादंमे के०) दृष्टि विपर्यास दंम, षष्ठो (मोस वत्तीए के०) मृपावाद प्रत्ययिक दंम, सातमो (अदिन्नादाणवत्तिए के०) अदत्तादान प्रत्ययिक दंम, आठमो (असन्न वत्तिएके०) अध्यात्मिक ते मननुं डुर्घ्यान प्रत्ययिक तेरूप दंम, नवमो (माणवत्तिएके०) मान प्रत्ययिक दंम, दशमो (मिच्चदोसवत्तिए के०) मित्र उपर छेप करवो ते मित्रदोष प्रत्ययिक दंम, अगीयारमो (मायावत्तिए के०) परने वंचवुं ते मायाप्रत्ययिक दंम, बारमो (लोचवत्तिए के०) लोच प्रत्ययिक दंम, तेरमो (इरियावहिए के०) इरियापथिक प्रत्ययिक दंम. हवे अनुक्रमे ए तेर क्रिया स्थानकोनो विचार कहेजे. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—अथ द्वितीयं क्रियास्थानाध्ययनमारभ्यते तस्यैदमादिसूत्रं (सुयमेइत्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह । श्रुतं मया आयुष्मता जगवतैवमाख्यातं । इह खलु क्रियास्थानं नामाध्ययनं नवति । अस्य चायमर्थः । (संजूहेणं) सामान्येन संक्षेपेण वे स्थाने नवतः । ये केचन क्रियावंतस्तेऽनयोरेवं स्थानयोराख्यायंते । तद्यथा । धर्मे चैव अधर्मेचैव । उपशांतं धर्मस्थानमनुपशांतमधर्मस्थानं ॥१॥ तत्र एमितिवाक्यालंकारे । योऽसौ प्रथमानुष्ठेयतया प्रथमस्याधर्मपक्षस्य विचंगोविचारः । तस्यायमर्थः । इह जगति प्राच्यादिषु दिक्षु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यंते एके केचन मनुष्याः । तद्यथा । आर्याअनार्याः उच्चैर्गोत्रानीचैर्गोत्राः कायवंतउन्नतान्दस्ववंतोनीचशरीराः सुवर्णाः सुकांतयोर्दुर्वर्णानिस्तेजसः सुरूपादुरूपाश्च ॥२॥ तेषामार्यादीनामिदं वक्ष्यमाणमेतदूर्पं दंडसमादानं पापोपादानं (संपेहाएति) संप्रेक्ष्य तद्यथा नारकेषु तिर्यग्योनिषु मनुष्येषु ये चान्ये तथा प्रकाराः सुवर्णदुर्वर्णाः प्राणिनोविद्वांसोवेदनां सातासातरूपां विदंति अनुजवंति । अत्र चत्वारोऽजंगाः । तथाहि । संज्ञिनोवेदनामनुजवंति जानंतिच १ सिद्धास्तु वेदनाजानंति नानुजवंति २ असंज्ञिनोऽनुजवंति न पुनर्जानंति ३ अजीवास्तु न जानंति नाप्यनुजवंति ४ इह प्रथमतृतीयान्यामधिकारोद्वितीयचतुर्थाववस्तुनूताविति ॥३॥ तेषां नारकादीनामिमानि वक्ष्यमाणानि त्रयोदश क्रियास्थानानि नवंतीत्याख्यातं तीर्थकृदादिभिः । तद्यथा । स्वार्थायदंडः पापोपादानमर्थदंडः १ निष्प्रयोजनं सावद्यक्रियानर्थदंडः २ हिंसा प्राणिघातस्तयादंडोहिंसादंडः ३ अकस्मादनुपयुक्तस्य दंडोऽकस्मादंडः । अन्यस्य क्रिययाऽन्यस्य घातइत्यर्थः ४ दृष्टेर्विपर्यासोरङ्गुविषये यथा सर्पबुद्धिस्तया दंडो दृष्टिविपर्यासदंडः यथा शरादिक्षेपेण लेष्टुकादिबुद्ध्या चटकादिहननं ५ मृषावादप्रत्ययिकः ६ अदत्तादानप्रत्ययिकः ७ अथ्यात्मिकोदंडोयथा निर्निमित्तमेव दुर्मनाश्रितातुरस्ति ष्टिति ८ मानप्रत्ययिकोदंडोयथाऽष्टमदस्थानोपगतः परं हीनं मन्यते ९ मित्राणामुपतापे न दोषोमित्रदोषस्तत्प्रत्ययिकोदंडः १० माया परवंचनबुद्धिस्तयादंडः ११ लोचनप्रत्ययिकः १२ ईर्याप्रत्ययिकोदंडः समितिगुप्तियुतस्य दोषयुक्तस्य सामान्येन कर्मबंधः स्यात् ॥ ४ ॥

॥ टीका—आख्यातं प्रथमाध्ययनं सांप्रतं द्वितीयमारभ्यते । अस्य चायमजिसंबंधः । इहानंतराध्ययने पुष्करिणीपौंडरीकदृष्टांतेन तीर्थिकाः सम्यग्दुर्मोक्षोपायानावात्कर्मणां बंधकाः प्रतिपादिताः सत्साधवश्च सम्यग्दर्शनादिमोक्षमार्गप्रवृत्तत्वान्मोचकाः सडुपदेशदानतोषरेशामपीति । तदिहापि यथा कर्म षादशभिः क्रियास्थानैर्बध्यते यथाच त्रयोदशेन मुच्यते तदेतत्पूर्वोक्तमेव बंधमोक्षयोः प्रतिपादनं क्रियते । अनंतरसूत्रेण चायं संबंधः । तद्यथा । निक्षुणा चरणकरणविदा कर्मरूपणायोद्यतेन षादश क्रियास्थानानि कर्मबंधं

धकारणानि सम्यक्परिहर्तव्यानि तद्विपरीतानि च मोक्षसाधनानि आसेवितव्यानि इत्यनेन
 संबन्धेनायातस्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि भवन्ति । तत्राप्युपक्रमांतर्गे
 तोऽर्थार्थधिकारोऽयं । तद्यथा कर्मणां संबन्धोऽनेन प्रतिपाद्यते तद्विमोक्षश्चेति । नामनिष्पन्नेषु
 निक्षेपे क्रियास्थानमिति द्विपदं नाम । तत्रापि क्रियापदनिक्षेपार्थं प्रस्तावमारचयन्निर्युक्तिरु
 दाह । “किरियाउन्नयियाउ, किरियाठाणंति तेण अश्रयणं ॥ अहिगारो पुण नणिउं, बंधे
 तह मोक्कमग्गेय” ॥ १५७ ॥ (किरियाउ इत्यादि) तत्र क्रियंतइति क्रियास्ताश्च कर्म
 बंधकारणत्वेनावश्यकान्तर्वर्तिनि प्रतिक्रमणाध्ययने (पडिक्कमामितेरसहिंकिरियाठाणेहिं
 ति) अस्मिन्सूत्रेऽनिहिताः । यदि वैहिकक्रियानणिताअनिहितास्तेनेदमध्ययनं क्रिया
 स्थानमित्युच्यते । तच्च क्रियास्थानं क्रियावत्स्वेव भवति नाक्रियावत्सु । क्रियावंतश्च के
 चिद्व्यंतं केचिन्मुच्यंतेऽतोऽध्ययनार्थार्थधिकारः पुनरनिहितोऽबन्धे तथा मोक्षमार्गेचेति ।
 तत्र नामस्थापने सुगमत्वादनादृत्य इत्यादिकां क्रियां प्रतिपादयितुमाह । “द्वे किरिए
 अवणय, पयोगुवायकरणिक्क समुदाणे ॥ इरियावहसंमत्तो, सम्मत्तेचैव मिउत्ते”
 ॥ १५८ ॥ (द्वे इत्यादि) तत्र इव्यविषये या क्रिया एजनता । एजृकंपने । जीवस्याजीव
 स्य वा कंपनरूपा चलनस्वभावा सा इव्यक्रिया । सापि प्रयोगादिस्रसया वा भवेत् । तत्रा
 प्युपयोगपूर्विका वाऽनुपयोगपूर्विका वाऽक्षिनिमेषमात्रादिका वा सा सर्वा इव्यक्रियेति ।
 नावक्रियात्वियं । तद्यथा प्रयोगक्रिया उपायक्रिया करणीयक्रिया समुदानक्रिया ईर्यापथ
 क्रिया सम्यक्त्वक्रिया मिथ्यात्वक्रिया चेति । तत्र प्रयोगक्रिया मनोवाक्कायलक्षणा
 त्रिधा । तत्र स्फुरन्निर्मनोऽव्यैरात्मनउपयोगोभवत्येवं वाक्काययोरपि वक्तव्यं । तत्र श
 ब्दे निष्पाद्ये वाक्काययोर्ध्वोरन्युपयोगः । तथा चोक्तं । गिएहइ य काइएणं, णिसि
 रइ तहवा इएण जोगेण ॥ गमनादिका तु कायक्रियैव । उपायक्रियातु घटादिकं इव्यं ये
 नोपायेन क्रियते । तद्यथा । मृत्खननमर्दनचक्रारोपणदंडचक्रसज्जिलकुंनकारव्यापा
 रैर्यावन्निरुपायैः क्रियते सा सर्वोपायक्रिया । करणीयक्रियातु यद्येन प्रकारेण करणी
 यं तत्तेनैव क्रियते नान्यथा । तथाहि । घटोमृत्पिंडादिकयैव क्रियते न पाषा
 णसिकतादिकयेति ३ समुदानक्रियातु यत्कर्म प्रयोगगृहीतं समुदायावस्थं सत्प्रकृति
 स्थित्यनुज्ञावप्रदेशरूपतया यया व्यवस्थाप्यते सा समुदानक्रिया । साच मिथ्यादृष्टेरा
 रन्य सूक्ष्मसंपरायं यावत् भवति । ४ ईर्यापथक्रिया तूपशांतमोहादारन्य सयोगिके
 वलिनं यावदिति ५ सम्यक्त्वक्रिया तु सम्यग्दर्शनयोग्याः कर्मप्रकृतीः सप्तसप्ततिसंख्या
 यया बध्नाति साऽनिधीयते । मिथ्यात्वक्रिया तु सर्वाः प्रकृतीर्विंशत्युत्तरसंख्यास्तीर्थक
 राहारकशरीरतदंगोपांगत्रिकरहिता यया बध्नाति सामिथ्यात्वक्रियेत्यनिधीयते । सांप्र
 तं स्थाननिक्षेपार्थमाह । ” नामं ववणा दविए, खेत्ते दाउह उवरवीवसहि । संजम प

जगद्गजोहे, अचल गणण संधणा जावे, ॥ १६० ॥ (नामंठवणेत्यादि) इयंच गाथा
 ऽऽचारप्रथमश्रुतस्कंधे द्वितीयाऽध्ययने लोकविजयाख्ये (जेगुणे से मूलगणे) इत्यत्र
 स्थानशब्दस्य सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यां प्रबंधेन व्याख्यातेति नेह प्रतन्यते । इह पुनर्यया क्रि
 यया येन च स्थानेनाधिकारस्तद्वर्शयितुमाह । “ समुदाणियाणिह तउ, समं पउत्तेय
 जावठाणंमि ॥ किरियाहिं पुरिस यावा, एएउ सवेपरिस्केवो,, ॥ १६१ ॥ (समुदाणीत्या
 दि) क्रियाणां मध्ये समुदानिकाक्रिया व्याख्याता; तस्याश्च कषायानुगतत्वात् बहवो
 चेदा यतस्ततस्तासां सामुदानिकानां क्रियाणामिह प्रकारे (एणउत्ति) अधिकारो
 व्यापारः सम्यक्प्रयुक्तेच जावस्थाने । तच्चेह विरतिरूपं संयमस्थानं प्रशस्तजावसंधान
 रूपंच गृह्यते । सम्यक्प्रयुक्तजावस्थानग्रहणसामर्थ्यादैर्यापयिका क्रियापि गृह्यते । सामुदा
 निका क्रियाग्रहणाच्चाप्रशस्तजावस्थानान्यपि गृहीतान्याजिश्च पूर्वोक्तानिः क्रियानिः पूर्वो
 क्तान् पुरुषान् तद्वारायातान्प्रावाडुकांश्च परीक्षते सर्वानपीति । यथाचैवं तथा स्वतएव
 सूत्रकारस्तं (जहासे एगइयामणुस्साजवंतीत्यादि) तथा प्रावाडुकपरिक्षायामपि (एणउ
 उगरणंचविप्पजहा निस्कायरियाए समुठिया) इत्यादिना वक्ष्यतीति गतोनिर्युक्त्यनुगमः ।
 सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (सुयंमे आउसंतेणमि
 त्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमुद्दिश्येदमाह । तद्यथा । श्रुतं मयाऽऽयुष्मता जगवतैव
 माख्यातमिह खलु क्रियास्थानं नामाध्ययनं तस्यचायमर्थः । (इह खलु संजूहेणंति)
 सामान्येन संक्षेपेण समासतोदे स्थाने जवतः । ये क्रियावंतस्ते सर्वेप्यनयोः स्थानयोरे
 वमाख्यायंते । तद्यथा धर्मेचैवाधर्मेचैव । इदमुक्तं जवति धर्मस्थानमधर्मस्थानंच । यदिवा
 धर्मादनपेतं धर्मं विपरीतमधर्मं । कारणशुद्ध्या च कार्यशुद्धिर्नवतीत्याह । उपशांतं यत्तद्धर्म
 स्थानमनुपशांतं वाऽधर्मस्थानं तत्रोपशांते उपशमप्रधाने धर्मस्थाने ऽधर्मस्थानेवा केच
 न महासत्त्वाः समासत्रोत्तरशुजादयोवर्तते । परेच तद्विपर्यस्ते विपर्यस्तमतयः संसारा
 निष्पंगिणोऽधोऽधोगतयोवर्तते । इहच यद्यप्यनादिनवान्यासादिं द्रियानुकूलतया प्रायशः
 पूर्वमधर्मप्रवृत्तोजवति पश्चात्तदुपदेशयोग्याचार्यसंसर्गाद्धर्मस्थाने प्रवर्तते । तथाप्यन्यार्हि
 तत्वात्पूर्वं धर्मस्थानमुपशमस्थानंच प्रदर्शितं पश्चात्तद्विपर्यस्तमिति ॥ १ ॥ सांप्रतं तु
 यत्र प्राणिनामनुपदेशः स्वपरप्रवृत्त्यादावेव स्थानं जवति तदधिकृत्याह । (तउणंइत्या
 दि) तत्रेति वाक्योपन्यासार्थे । एमिति वाक्यालंकारे । योऽसौ प्रथमानुष्ठेयतया प्रथम
 स्याधर्मपक्षस्य स्थानस्य विविधो जंगोविजंगोविचारस्तस्यायमर्थः इति । इहास्मिन् जगति
 प्राच्यादिषु दिक्षु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यंते एके केचन मनुष्याः पुरुषास्तेचैवं नू
 तान्जवंतीत्याह । तद्यथा । आराद्याताः सर्वहेयधर्मेन्यइत्यार्यास्तद्विपरीताश्चाऽनार्याएके
 केचन जवंति यावद्वरूपाः सुरूपाश्चेति । तेषां चाऽऽर्यादीनामिदं वक्ष्यमाणमेतद्रूपं । दंडय

तीति दंडः पापोपादानसंकल्पस्तस्य समादानं ग्रहणं (संपेक्षाएति) संप्रेक्ष्य । तच्चतुर्गति
 कानामन्यतमस्य नवतीति दर्शयति । (तंजहेत्यादि) तद्यथा नारकादिषु ये चान्ये त
 याप्रकारास्तदेदवर्तिनः सुवर्णध्वर्णादयः प्राणाः प्राणिनोविद्वांसोवेदनाज्ञानं तदेदं
 ल्यनुजवंति । यदिवा सातासातरूपां वेदनामनुजवंतीत्यत्र चत्वारोऽङ्गाः । तद्यथा । संज्ञि
 नोवेदनामनुजवंति विदंतिच १ सिद्धास्तु विदंति नानुजवंति २ असंज्ञिनोऽनुजवंति न
 पुनर्विदंति ३ अजीवास्तु न विदंति नाप्यनुजवंतीति ४ इह पुनः प्रथमतृतीयाभ्यामधि
 कारोद्वितीयचतुर्थाववस्तुनूताविति । तेषां च नारकतिर्यङ्मनुष्यदेवानां तथाविधज्ञानव
 तामिमानी वक्ष्यमाणजह्णानि त्रयोदशस्थानानि नवंतीत्येवमाख्यातं तीर्थकरणधरा
 दिजिरिति । कानि पुनस्तानीति दर्शयितुमाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथेत्ययमुदाहरणवा
 क्योपन्यासार्थः । आत्मार्थाय स्वप्रयोजनकृते दंडोऽर्थदंडः पापोपादानं १ तथाऽनर्थदं
 डइति निष्प्रयोजनमेव सावद्यक्रियानुष्ठानमनर्थदंडः । तथा हिंसनं हिंसा प्राण्युपमर्दरूपा
 तथा सैव वा दंडोहिंसादंडः तथा ऽकस्मादनुपयुक्तस्य दंडो ऽकस्मादंडोऽन्यस्य क्रियान्यस्य
 व्यापादनमिति ४ तथा दृष्टेर्विपर्यासोरङ्गुमिव सर्पबुद्धिस्तथा दंडोदृष्टिविपर्यासोऽबुद्धिदं
 डस्तद्यथा जेष्टुकादिवुद्ध्या शराद्यनिघातेन चटकादिव्यापादनं । तथा मृषावादप्रत्ययिकः
 सच सन्नूतनिह्वासन्नूतारोपणः ६ तथा अदत्तस्य परकीयस्यादानं स्वीकरणमदत्तादानं
 स्तेयं तत्प्रत्ययिकोदंडइति ७ तथाऽत्मन्यध्यध्यात्म तत्र नव अत्मात्मिकोदंडस्तद्यथा नि
 र्निमित्तमेव दुर्मेनाउपहतमनःसंकल्पोहृदयेन न्हियमाणश्चितासागरावगाढः संतिष्ठते
 ८ तथा जात्याद्यष्टमदस्थानोपहतमनाः परावमदर्शी तस्य मानप्रत्ययिकोदंडोऽनवति
 ९ तथा मित्राणामुपतापेन दोषोमित्रदोषस्तत्प्रत्ययिकोदंडोऽनवति १० तथा माया पर
 वंचनबुद्धिस्तथा दंडोमायाप्रत्ययिकः ११ तथा लोचप्रत्ययिकोलोचनिमित्तोदंडइति १२
 तथा एवं पंचनिः समितिनिः समितस्य तिसृजिर्गुप्तिनिर्गुप्तस्य सर्वोपयुक्तस्येयाप्रत्ययिकः
 सामान्येन कर्मबंधोऽनवति । एतच्च त्रयोदशं १३ क्रियास्थानमिति ॥ ४ ॥

पठमे दंढ समादाणे अघादंढ वत्तिएति आहिङ्गइ सेजहा एामए केइ
 पुरिसे आयहेउंवा एाइहेउंवा आगारहेउंवा परिवारहेउंवा मित्तहेउंवा
 एागहेउंवा नूतहेउंवा जस्कहेउंवा तं दंढं तसथावरेहिं पाणेहिं सयमे
 व णिसिरिंति अस्सेणविणिसिरावेति अस्संपि णिसिरितं समणुजाण
 इ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिङ्गइ पठमे दंढसमादाणे
 अघादंढवत्तिएति आहिए ॥ ५ ॥

अर्थ—(पढमे दंडसमादाणे के०) त्यां पहेलोजे क्रिया स्थानक ते (अछादंमवत्तिएत्ति आहिऊके०) अर्थ दंड प्रत्यधिक एवे नामे कहियेँवैयेँ (सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टांते कहेते. एाम एवी संजावनायेँ ते. (केइपुरिसे के०) कोइएक पुरुष, (आग्रहेउंवा के०) पोताने अर्थे, अथवा (एाइहेउंवा के०) ज्ञाति स्वजनादिकने अर्थे, (आगारहेउंवा के०) घरने अर्थे, (परिवारहेउंवा के०) दास दासी कुमारादिक परिवारने अर्थे, (मित्रहेउंवा के०) मित्रने अर्थे, (एागहेउंवा के०) नागकुमार देव ताने अर्थे, (नूतहेउंवा के०) नूत देवताने अर्थे, (जस्कहेउंवा के०) यहु देवताने अर्थे, (तंदंमंतसथावरेहिंपाणेहिं के०) ते दंड, त्रस अने स्थावर प्राणीउंने विषे (सयमेवणि सिरिति के०) स्वयमेव एटले पोतेंज उपघात करे. (अस्सेणविणिसिरावेंति के०) अ नेरा बीजा पासें उपघात करावे. (अस्संपिणिसिरितंसमणुजाणइ के०) अनेरो बीजो कोइ उपघात करतो होय तेने अनुमोदे. (एवंखलु के०) एरीतें निश्चै अकी (तस्सतप्पत्ति यंसावज्जंति के०) करण करावण अने अनुमतियें करी करे, तेहने तत्प्रत्यधिक सावद्य पाप कर्म (आहिऊके०) बंधाय (पढमेदंडसमादाणेअछादंमवत्तिएत्तिआहिए के०) एटले प्रथम क्रिया स्थानक अर्थेदंड प्रत्यधिक एवे नामे कह्युं. ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—प्रथमं दंडसमादानमर्थेदंडप्रत्ययइत्याख्यायते । तद्यथा नाम कश्चित्पुरुषः आत्महेतुमात्मार्यं ज्ञातिहेतुं स्वजनाद्यर्थं आगारहेतुं गृहार्थं परिवारार्थं मित्रनाग नूतयक्षाद्यर्थं तं दंडं त्रसस्थावरेषु प्राणिषु स्वयं निसृजति निक्षिपति अन्येनापि कारयति अन्यं निसृजंतं समनुजानीते एवं तस्य तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्म आधीयते संबध्यते ए तत्प्रथमं दंडसमादानमर्थेदंडप्रत्ययिकमित्याख्यातं ॥ ५ ॥

॥ टीका—यथोद्देशस्तथा निर्देशइतिकृत्वा प्रथमात्क्रियास्थानादारन्य व्याचिरव्यासुरा ह । (पढमे त्यादि) यत्प्रथममुपात्तं दंडसमादानमर्थेयदंडमित्येवमाख्यायते । तस्यायमर्थः । तद्यथा नामकश्चित्पुरुषः । पुरुषग्रहणमनुक्तमुपलक्षणं । सर्वोपि चातुर्गतिकः प्राण्यात्मनिमित्तमात्मार्यं तथाजिज्ञातिनिमित्तं स्वजनाद्यर्थं तथाऽगारं गृहं तन्निमित्तं तथा परिवारोदासीकर्मकरादिकः परिकरोवा गृहादेवृत्त्यादिकस्तन्निमित्तं तथा मित्रनागनूतयक्षाद्यर्थं तथा नूतं स्वपरोपघातरूपं दंडं त्रसस्थावरेषु स्वयमेव निसृजति निक्षिपति दंडमिव दंडमुपरि पातयति प्राण्युपमर्दकारिणीं क्रियां करोतीत्यर्थः । तथाऽन्येनापि कारयत्यपरं दंडं निसृजंतं समनुजानीते । एवं कृतकारितानुमतिजिरेव तस्याऽनात्मंज्ञस्य तत्प्रत्ययिकं सावद्यक्रियोपात्तं कर्माधीयते संबध्यतेइति । एतत्प्रथमं दंडसमादानमर्थेदंडप्रत्ययिकमित्याख्यातमिति ॥ ५ ॥

अहावरे दोच्चे दंमसमादाणे अण्छादंमवत्तिएत्ति आहिज्झइ से जहा णा
मए केइ पुरिसे जे इमे तसा पाणा न्वंति ते णो अच्चाए णोअजिणाए णो
मंसाए णोसोणियाए एवं हिययाए पित्ताए वसाए पिच्छाए पुच्छाए वालाए
सिंगाए विसाणाए दंताए दाढाए एहाए एहारुणिए अघ्नीए अष्ठिमंजा
ए णोहिंसंसुमेत्ति णोहिंसंतिमेत्ति णोहिंसिस्संतिमेत्ति णोपुत्तपोसणाए
णोपसुपोसण्याए णोआगारपरिबूहणताए णोसमणमाहणवत्तणाहेतुं
णोतस्स सरीरगस्स किंचिविपरियादित्ता न्वंति सेहंता भेत्ता नेत्ता लुंपइ
त्ता विलुंपइत्ता उद्वइत्ता उल्लिखं बाले वेरस्स आचागी न्वंति अण्छा
दंमे ॥ ६ ॥ से जहा णामए केइ पुरिसे जे इमे थावरा पाणा न्वंति तंजहा
इक्कडाइवा कडिणाइवा जंतुगाइवा परगाइवा मोक्काइवा तणाइवा कु
साइवा कुब्जगाइवा पप्पगाइवा पलालाइवा ते णोपुत्तपोसणाए णोपसु
पोसणाए णोआगारपडिबूहण्याए णोसमणमाहणपोसण्याए णोतस्स
सरीरगस्स किंचिविपरियाइ न्वंति सेहंता भेत्ता नेत्ता लुंपइत्ता विलुं
पइत्ता उद्विइत्ता उल्लिखं बाले वेरस्स आचागी अण्छादंमे ॥ ७ ॥ सेजहा
णामए केइ पुरिसे कव्वंसिवा दहंसिवा उदगंसिवा दवियंसिवा वलयं
सिवा एमंसिवा गहणंसिवा गहणविडुग्गंसिवा वणंसिवा वणविडुग्गं
सिवा पवयंसिवा पवयविडुग्गंसिवा तणाइं ऊसविय सयमेव अगणि
कायं णिसिरिंति अस्सेणविअगणिकायं णिसिरावेत्ति अस्संपि अगणिकायं
णिसिरितं समणुजाणइ अण्छादंमे एवं खलु तस्स तप्पत्तियंसावज्जेत्ति
आहिज्झइ दोच्चे दंमसमादाणे अण्छादंमवत्तिएत्ति आहिए ॥ ८ ॥

अर्थ—(अहावरेदोच्चेदंमसमादाणेअण्छादंमवत्तिएत्तिआहिज्झइ के०) हवे अपर बीजो
क्रिया स्थानक अनर्थदंम, प्रत्ययिक कहियें ठैयें (सेजहाणामए के०) ते यथादृष्टांते
नाम एवी संज्ञावनायें जेम (केइपुरिसे के०) कोइएक पुरुष, निःकारणे, निर्विवेक पणे,
जीवहिंसा करे; ते कहेवे. (जेइमेतसापाणान्वंति के०) जे ए संसार मांहे प्रत्यक्ष ल
क्षण त्रस प्राणी, ठागादिक ठे ते प्राणीने निरर्थक हणे, ते केवीरीते हणे तोके (तेणोअ
च्चाए के०) तेजीवोने शरीरने अर्थ न हणे, (णोअजिणाए के०) चर्मने अर्थ न ह

ए, (एमंसाए के०) मांसने अर्थे न हणे, (एमोसोणियाए के०) शोणितने अर्थे न हणे, (एवंहिययाए के०) एमज हियो एटले रुदयना मांस ने अर्थे न हणे, (पित्ता ए के०) पित्तने अर्थे न हणे, (वसाए के०) वसाने अर्थे न हणे, (पिन्हाए के०) पिन्हने अर्थे न हणे, (पुन्हाए के०) पुन्हने अर्थे न हणे, (वालाए के०) वाल रोमने अर्थे न हणे, (सिंगाए के०) सिंगडाने अर्थे न हणे, (विसाणाए के०) वृषण प्रताल पोस्सने अर्थे न हणे, (दंताए के०) दांतने अर्थे न हणे, (दाढाए के०) दाढने अर्थे न हणे (एहा ए के०) नखने अर्थे न हणे, (एहारुणिए के०) नसा नाडीने अर्थे न हणे, (अष्ठिए के०) अस्थिने अर्थे न हणे, (अष्ठिमंजाए के०) हाडकानी मिंजाने अर्थे न हणे, एटला ए कार एने अर्थे कोइ जीवने हणे नहीं, परंतु कारण विना जीवने हणे, (एोहिंसंसुमिति के०) अतीतकाले पण एटला कारण जणी जीव हएया नथी, तथा (एोहिंसिंतिमे ति के०) वर्त्तमान काले पण हणे नहीं. (एोहिंसिस्संतिमेति के०) आगमिक कालें पण हणजे नहीं, (एोपुत्तपोसणाए के०) एवुं पण न जाणे जे ए जीवनो विनाश करीने महारा पुत्रनुं पोषण करीश. (एोपसुपोसणयाए के०) पशुनुं पोषण कर शुं, एम पण न जाणे, (एोआगारपरिवूहणताए के०) ग्रह घरनी वृद्धि शांतिक पुष्टि कादिक निमित्तें पण हणे नहीं. (एोसमणमाहणवत्तणाहेउं के०) श्रमण ब्राह्मणनुं पोषण करवा निमित्तें पण न हणे. (एोतस्ससरीरगस्सकिंचिविण्णरियादित्ताजवंति के०) तथा पोताना शरीरना परित्राणने अर्थे एटले पोषणने अर्थे पण न हणे. किंतु? क्रीडा निमित्तें, अथवा व्यसने करी निरर्थक पणे (सेहंता के०) ते जीवनो हणनार शाय दंमादिक ना प्रहारे करी जीवने हणे, (जेत्ता के०) जीवोना कर्ण नासिकादिक जेदे, (जेत्ता के०) जेदे, शूलिकारोपण करे (जुंपइत्ता के०) अंगना अवयव कापी नाखे (विलुंपइत्ता के०) चामडी उपाडी उखेडी नाखे, (उद्वइत्ता के०) नाना प्रकारना पीडाकारी उप ड्व उपजावे, (उल्लिउंवालेवेरस्सआजाणीजवंति के०) एतावता तेबाल विवेक ठांमीने निःकेवल वैरनो विजागी शाय. (अणछादंमे के०) एटले त्रस जीव आश्रित अनर्थ दंम कह्यो. ॥६॥ (हवे स्यावर जीव आश्रित अनर्थ दंम कहेढे. (सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टांते जेम. (केइपुरिसे के०) कोइएक पुरुष मार्गे जतो अको निरर्थक निर्विवेक पणे वृद्धना पल्लवने दंमादिके करी जाटकी नाखे, परंतु जेवानी वांठा कांइ न होय, वली (जेइमेस्यावरापाणान्वंति के०) जे ए स्यावर प्राणी होय (तंजहा के०) ते देखाडेढे. (इक्का इवा के०) तृण विशेष प्रसिद्ध (कडिणाइवाजंतुगाइवापरगाइवा के०) वांसयकी उपनुं जे तृण विशेष, जेणे करी फुल गुंथाय ते जाणवुं (मोस्काइवा के०) नदीमां आयढे ते, (त एाइवा के०) तृण प्रसिद्ध (कुसाइवा के०) मान, (कुन्हाइवा के०) वनस्पति विशेष, (प

प्यगाश्वा के०) प्रसिद्ध तृण विशेष, एटला मांहे सर्वकाष्ठ जाणवा (पलालएश्वा के०) पलाल इत्यादि अनेक जगत् मांहेते ते, पुत्र पोषवाने निमित्ते नहीं, तथा पशु पोषण करवाने अर्थे पण नहीं, आगार समारवाने अर्थे पण नहीं, श्रमण ब्राह्मणना पोषण करवाने अर्थे पण नहीं, पोताना शरीरना पोषण करवाने अर्थे पण नहीं, एटले आत्मा ना त्राणने अर्थे पण नहीं किंतु ? क्रीडा निमित्ते अथवा व्यसने करी निरर्थक ते जीव नो हणनार आय. ते दंमादिके प्रहार करी हेदे, नेदे, अनेश अंगनो अवयव कापे, ठाल उतारे; नाना प्रकारना पीडा कारी उपडव करे, एरीते ते बाल अविवेकी निःकेवल वैरनो विनागी आय. एम वनस्पतिकाय आश्रि अनर्थे दंम कह्यो. ॥७॥ (हवे अग्निकाय आश्रि अनर्थे दंम कहेते. ते यथा दृष्टांते नाम एवी संजावनाये जेम कोइएक पुरुष विवेक विकल अको (कहुंसिवा के०) कहुादिकने विषे, (उदगंसिवा के०) पाणीने विषे, (दहंसिवा के०) डहने विषे, (दवियंसिवा के०) समुड तथा नदीने विषे, (वलयंसिवा के०) नदियें वेष्टित जूमिकाने विषे, एमंसिवा के०) गर्त्तादिक तथा नीचीजूमिकाने विषे, (गहणंसिवा के०) जल रहित स्थानक तथा अटवी माहेला क्षेत्रने विषे, (गहणविडुगंसिवा के०) गहन अटवीमां वली विषम स्थानकने विषे (वणंसिवा के०) वनने विषे, (वणविडुगंसिवा के०) वनमांहे विषम स्थानकने विषे, (पवयंसिवा के०) पर्वतने विषे, (पवयविडुगंसिवा के०) पर्वतमांहे विषम स्थानकने विषे, इत्यादिक देशस्थानकनेविषे, वर्त्ततो (तणाइंकसविय के०) तृण दर्जादिक एकठा करी करीने (सयमेवअगणिकायंसिरंति के०) वलीवली पोते अग्नि करवाने अर्थे अग्निकायने तेमां प्रक्षेपे (अस्मेणविअगणिकायंसिरावेंति के०) अन्य पासेंअग्नि प्रक्षेपावे एटले बीजा पासें जलावे, (अस्मंपिअगणिकायंसिरितंसमणुजाणइ के०) बीजो कोइ अग्निकायने तेमांहे प्रक्षेपतो होय तेने अनुमोदे, (अणछादंमेएवंखलु के०) अनर्थे दंम एम निश्चें तेने (तस्सतप्पत्तियं के०) तत्प्रत्ययिक एटले ते आश्रित (सावळेंति के०) सावय कर्म (आहिज्झइ के०) बंधाय. एटले (दोच्चेदंमसमादाणेअणछादंमवत्तिएतिआहिइ के०) ए बीजो क्रियास्थानक अनर्थे दंम समादान प्रत्ययिक कह्यो. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—अथापरं द्वितीयं दंडसमादानमनर्थेदंडप्रत्ययिकमित्यभिधीयते । तथ्यानाम कश्चित्पुरुषो निर्निमित्तमेव प्राणिनोहन्ति । तदेवाह । ये इमे त्रसाः प्राणिनस्तान् अर्चाशरीरं तदर्थं नहन्ति । अजिनं चर्म नापि तदर्थं । एवं मांसशोणितहृदयपित्तवसापित्तपुण्ड्रवालगुंगविपाणदंतदंष्ट्रानखस्त्राग्वस्थिमज्जाइत्यादिनिमित्तमुद्दिश्य नैवाऽहिंसि पुर्नापि हिंसन्ति नापि हिंसयिष्यन्ति मां मदीयं चेति तथा नो पुत्रपोषणाय नापि पशु

पोषणाय अगारं गृहं तस्य परिवृंहणं वृद्धिस्तदर्थं नोहिनस्ति तथा श्रमणब्राह्मणवर्तनहेतुं यत्पाव्यते तस्य शरीरस्य किमपि परित्राणाय तत्प्राणिहिंसनं न स्यात् इत्यादिहेतून् विनाऽसौ क्रीडया हंता नवति दंडादिनिश्चेत्ता कर्णादीनां चेत्ता शूलादिना जुंपयिता अंगावयवकर्तनतोविलुंपयिता नेत्रोत्पाटनचर्मकर्तनादितोजीवितादपडावयिता सच सद्भिर्वेकमुक्षित्वा बालोऽज्ञोवैरस्य जागी नवति । पंचेंद्रियजीवपीडातोऽनर्थदंडउक्तः ॥६॥ अथ स्थावरानाश्रित्याह । यथा कश्चित्पुरुषः पथि गह्वन् निर्निमित्तमेव वृक्षादेः पल्लवादिकं दंडादिनां प्रध्वंसयति । एतदेवाह । येऽमी स्थावरावनस्यतिकायाः प्राणिनः स्युः । तद्यथा । इक्ष्वाक्यादयोवनस्पतिविशेषास्तान् पत्रपुष्पफलादि निरपेक्षः क्रीडया भिनत्ति न पुत्रपोषणायेत्यादि पूर्ववत् । यावज्जन्मान्तरानुबंधिनोवैरस्य जागी नवति । अथमनर्थदंडो वनस्पत्याश्रयउक्तः ॥७॥ सांप्रतमश्रयाश्रितमाह । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः कञ्चे नदीजलवेष्टिते वृक्षादिमति प्रदेशे न्हदेप्रतीते उदकेजलाशयमात्रे (दवियंसि) तृणादिद्रव्यसमुदाये वलये वृत्ताकारनद्यादिजलकुटिलगतियुक्तप्रदेशे तमे अवतमसे गह्वने वृक्षवल्लीसमुदाये गहनविडुर्गे पर्वतैकदेशावस्थितवृक्षवल्लीसमुदाये वनविडुर्गे नानाविधवृक्षसमूहे एतेषु कञ्चादिषु दशस्थानेषु तृणानि उत्सर्प्य ऊर्ध्वोक्त्य, स्वयमेवाऽग्निकायं निसृजति निक्षिपति अन्येन वाऽग्निकायं निसर्जयति निक्षेपयति अन्यमप्यग्निकायं निसृजंतं समनुजानीते अथमनर्थदंडः । तदेवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं दददाननिमित्तं सावद्यं कर्मव्याख्यातं । एतच्च द्वितीयमनर्थदंडसमादानमाख्यातमिति ॥ ८ ॥

॥ टीका—अथापरं द्वितीयं दंडसमादानमनर्थदंडप्रत्ययिकमित्यभिधीयते तदधुना व्याख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषो निर्निमित्तमेव निर्विवेकतया प्राणिनोहिनस्ति । तदेव दर्शयितुमाह । (जेऽमेइत्यादि) ये केचनामी संसारांतर्वर्तिनः प्रत्यक्षांबष्टादयः प्राणिनस्तांश्चासौ हिंसन्नर्च्चाशरीरं नो नैवार्चायै हिनस्ति तथाऽजिनं चर्म नापि तदर्थमेवं मांसशोणितहृदयपित्तवसापिष्ठपुष्पवालशृंगविषाणनखस्नाय्वस्थिमज्जा इत्येवमादिकं कारणमुद्दिश्य नैवाहिंसियिषुर्नापि हिंसयिष्यंति मां मदीयं चेति तथा नो पुत्रपोषणायेति पुत्रादिकं पोषयिष्यामीत्येतदपि कारणमुद्दिश्य न व्यापादयति तथा नापि पशूनां पोषणाय तथाऽगारं गृहं तस्य परिवृंहणमुपचयस्तदर्थेवा न हिनस्ति तथा न श्रमणब्राह्मणवर्तनाहेतुं तथा यत्नेन पालयितुमारब्धं नोतस्य शरीरस्य किमपि परित्राणाय तत्प्राणव्यपरोपणं नवति इत्येवमादिकं कारणमनपेक्ष्यैवासौ क्रीडया तल्लीनतया व्यसनेन वा प्राणिनां हंता नवति दंडादिनिः । तथा चेत्ता नवति कर्णेनासिकाविकर्तनतस्तथा चेत्ता शूलादिना तथा जुंपयितान्यतरांगावयवविकर्तनतस्तथा विलुंपयिताऽद्भ्युत्पाटनचर्मविकर्तनक

रपादादिहेदनतः परमाऽधार्मिकवत्प्राणिनां निर्निमित्तमेव नानाविधोपायैः पीडोत्पादको
 नवति तथा जीवितादप्यपज्ञावयिता नवति सच सद्दिवेकमुञ्चित्वात्मानं वा परित्यज्य
 बालवद्बालोऽङ्गोऽसमीक्षितकारितया जन्मांतरानुबंधिनोवैरस्य नागी नवति ॥ ६ ॥ तदेवं
 निर्निमित्तमेवं पंचेंद्रियप्राणिपीडनतोयथानर्थदंडोनवति तथा प्रतिपादितं । अधुना स्थाव
 वरानधिकृत्योच्यते । (सेजहेत्यादि) यथाकश्चित्पुरुषोनिर्विवेकः पथि गच्छन् वृद्धादेः प
 क्ष्मवादिकं दंडादिना प्रध्वंसयन् फलनिरपेक्षस्तङ्गीलतया व्रजति । एतदेव दर्शयति (जे
 इमेऽत्यादि) ये केचनामी प्रत्यक्षाः स्थावरावनस्पतिकायाः प्राणिनोनवन्ति तद्यथेक
 डादयोवनस्पतिविशेषाउत्तानार्थास्तदिहेक्कडा ममानया प्रयोजनमित्येवमनिसंधाय न
 ङ्गिनन्ति केवलं तत्पत्रपुष्पादिनिरपेक्षस्तङ्गीलतया ङिनन्तीत्येतत्सर्वत्र योजनीयमिति । त
 था न पुत्रपोषणाय नो पशुपोषणाय नागारप्रतिबृंहणाय नश्रमणब्राह्मणप्रवृत्तये नापि
 शरीरस्य किञ्चिन्नाणं नविष्यतीति केवलमेवासौ वनस्पतिहंताहेत्तेत्यादियावक्लन्मांतरानु
 बंधिनोवैरस्य नागी नवति । अयं वनस्पत्याश्रयोऽनर्थदंडोऽनिहितः ॥ ७ ॥ सांप्रतमग्न्याश्रि
 तमाह । (सेजहेत्यादि) तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः सदसद्दिवेकविकलतया कक्षादिकेषु
 दशसु स्थानेषु वनडुर्गपर्वतेषु तृणानि कुशइषीकादीनि पौनःपुन्येनोर्ध्वाधस्थानि कृत्वा
 ऽग्निकायं हुतञ्जं निसृजति प्रक्षेपयत्यन्येन वाग्निकायं बहुसत्वापकारी द्वायं निसर्जय
 ति प्रक्षेपयत्यन्यंच निसृजंतं समनुजानीते । तदेवं योगत्रिकेण कृतकारितानुमतिनिस्तस्य
 यत्किञ्चनकारिणस्तत्प्रत्ययिकं दददाननिमित्तं सावद्यं कर्म महापातकमाख्यातं द्वितीय
 मनर्थदंडसमादानमाख्यातमिति ॥ ८ ॥

आहावरे तच्चे दंमसमादाणे हिंसादंभवत्तिएत्ति आहिज्जइ से जहा णाम
 ए केइ पुरिसे ममंवा ममिंवा अन्नंवा अग्निंवा हिंसं सुवा हिंसइवा हिंसि
 रसंइवा तंदंमं तसथावरोहं पाणेहिं सयमेव णिसिरिंति अस्सेणवि णिसि
 रावेति अन्नंपि णिसिरितं समणुजाणइ हिंसादंमे एवं खलु तरुस तप्पत्तियं
 सावज्जंति आहिज्जइ तच्चे दंमसमादाणे हिंसादंभवत्तिएत्ति आहिए ॥ ९ ॥

अर्थ—हवे अपर त्रीजो क्रियास्थानक हिंसादंम प्रत्ययिक कहेते. ते जेम नाम एवी
 संज्ञावनार्ये कोइएक पुरुष (ममंवा के०) मुजने (ममिंवा के०) महारा पिताने ह
 एते, हएयोते, हणरो, एम पुरुषाकार बहेतो पोताना मरण थकी मरतो वीकराख
 तोके, ए महारो विनाश कररो एवुं जाणीने सय्य सिंहादिक जीवोने हणे, जेम कंसं
 देवकीना पुत्रने हएया तेनी पेते जाणी लेवुं. (अन्नंवाके०) अथवा अन्य महारा गोत्री

स्वजनादिकने हणजे. (अन्निवा के०) अथवा तेना कोइएक बीजाने (हिंसंसुवा के०) अतीतकालें हण्योळे. (हिंसइवा के०) वर्तमान कालें हण्योळे. (हिंसिस्सइवा के०) आगमिक कालें हणजे. (तदमंतसथावरेहिंपाणेहिंसयमेवणिसिरितिके०) एम जाणीने दंमेकरीत्रसस्थावर प्राणीनो पोते घात करे, बीजानी पासें घात करावे, अथवा अन्य कोइ घात करतो होए तेने अनुमोदन आपे. ए हिंसादंम, एम निश्चें एने प्रत्ययें एटले ते आश्रित सावद्यकर्म बंधाय; एटले त्रीजो क्रिया स्थानक हिंसादंम प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो.॥ए॥

॥ टीपिका-अथ तृतीयमाह । अथापरं तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषोमामयं घातयिष्यतीति मत्वा, सर्पादिकं हंति यथा कंसोदेवकीसुतान् परशुरामोवा यथा कार्तवीर्यं जघान । मदीयं पितरमन्यदीयस्य वा कस्यचित्सुवर्णपशुप्रजृतेरयमुपड्वकारीति मत्वा, तत्र दंमं निसृजति तदेवं मां मदीयं अन्यमन्यदीयं वा हिंसितवान् हिनस्ति हिंसिष्यतीत्येवं संजाविते त्रसे स्थावरे वा तं दंमं स्वयं निसृजति अन्येन निसर्जयति अन्यं निसृजंतं समनुजानीते । एतत्तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यातम् ॥ ए ॥

॥ टीका-तृतीयमधुना व्याचिख्यासुराह । (अहावरे इत्यादि) अथापरं तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः पुरुषकारं वहन् स्वतोमरणजीरुतया वा मामयं घातयिष्यतीत्येवं मत्वा, कंसवदेवकीसुतान् जावतो जघान मदीयं वा पितरमन्यं वा मामकं ममीकारोपेतं परशुरामवत्कार्तवीर्यं जघानान्यं वा कंचनायं सर्पसिंहादिकं व्यापादयिष्यतीति मत्वा सर्पादिकं व्यापादयति अन्यदीयस्य वा कस्यचिद्विरण्यपश्वादेरयमुपड्वकारीति कृत्वा तत्र दंडं निसृजति । तदेवमयं मां मदीयमन्यदीयं वा हिंसितवान् हिनस्ति हिंसिष्यतीतिवेत्येवं संजाविते त्रसे स्थावरे वा तं दंडं प्राणव्यपरोपणक्ष्णं स्वयमेव निसृजति अन्येन निसर्जयति निसृजंतं वाऽन्यं समनुजानीते । इत्येतत्तृतीयं दंडसमादानं हिंसाप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ ए ॥

अहावरे चउठे दंमसमादाणे अकम्मादंमवत्तिएत्ति आहिज्झइ से जहाणामए केइ पुरिसे कळंसिवा जाव वणविडुगंसिवा मियवत्तिएमियसंकपे मियपणिहाणे मियवहाए गंता एए मियत्तिकानुं अन्नयरस्स मियस्स वहाए उंसुआयामेत्ताणं णिसिरंज्जा स मियं वहिस्सामित्ति कट्टु तित्तिरंवा वट्ठगंवा चडगंवा लावगंवा कवोयगंवा कविंवा कविंजलंवा विधिंता न

वइ इहखलु से अन्नस्स अघाए अणं फुसंति अकम्मादंमे॥१०॥से जहा एण
मए केइ पुरिसे सालीणिवा वीहीणिवा कोदवाणिवा कंगूणिवा परगाणिवा
रालाणिवा णिलिङ्गमाणे अन्नयरस्स तणस्स वहाए सव्वं णिसिरेज्जा से
सामगं तणगं कुमुडुगं वीहीऊसियं कलेसुयं तणं हिंदिस्सामित्ति कट्टु सा
लिंवा वीहिंवा कोदवंवा कंगुंवा परगंवा रालयंवा हिंदित्ता नवइ इति
खलु से अन्नस्स अघाए अन्नं फुसंति अकम्मादंमे एवं खलु तस्स तप्पत्ति
यं सावज्जं आहिज्जइ चउठे दंमसमादाणे अकम्मादंभवत्तिए आहिए॥११॥

अर्थ—हवे चोथो क्रिया स्थानक अकस्मात् प्रत्ययिक दंम कहियेंहैयें. जेम कोइएक
लुब्धकादिक पुरुष कहुने विषे, अथवा यावत् वन गहन पर्वतादिकने विषे, (मियव
त्तिए के०) मृगें करी जेनी आजीविका वर्त्तेठे ते मृगवर्त्तिक (मियसंकपे के०) तथा मृ
गने विषे, जेनो संकटपठे. (मियपणिहाणे के०) मृगनेविषे जेनो प्रणिधान एटले अंतःक
रणठे एवो ठतो (मियवहाएगंता के०) मृगना वधने अर्थे वन पर्वतादिकने विषे जइने,
(एएमियत्तिकाउं के०) आ अमुक मृग नजीक देखायठे एमकरीने (अन्नयरस्समिय
स्सवहाए के०) ते अन्य मृगना वधने अर्थे (उंसुआयामेत्ताणंणिसिरेज्जा के०) धनुष्य
बाण ताकीने मूके चलावे. (सेमियवहिस्सामित्तिकट्टु के०) ते मृगनो वध करीश, एम
करीने एटले ते मृगने वेधशुं एवा नावें बाण मूके थके वचालें अन्य जीव हणाए. ते
कहेठे (तित्तिरंवा के०) तित्तर, (वट्टगंवा के०) वर्त्तक, (चडगंवा के०) चकलो, (लाव
गंवा के०) लावक, (कवोयगंवा के०) कपोत, (कविंवा के०) होलो, (कविंजलंवा के०)
कपिंजल, ए माहेला जीवोने (विधिंत्तानवइ के०) विंघनारो होयठे. (इहख
लुसेअन्नस्सअघाए के०) अहीं निश्चै ते अन्यने अर्थे प्राणघात चिंतव्यो, अने वचमां (अ
णंफुसंति के०) अन्यनो घात करे एटले एकने हणवानो प्रयोग कखो तेनी वचमां बी
जा प्राणीनो घात करे, ते कारणे एने (अकम्मादंमे के०) अकस्मात् दंम कहियें.॥१०॥

हवे वनस्पति आश्रित अकस्मात् दंम कहेठे. जेम नाम एवी संजावनायें कोइएक
करसणी पुरुष (सालीणिवा के०) सालधान (वीहीणिवा के०) व्रीहीधान्य (कोदवा
णिवा के०) कोडाधान्य, (कंगूणिवा के०) कांगणीधान्य, (परगाणिवा के०) बंटीधा
न्य, (रालाणिवा के०) रालो धान्य, इत्यादिक सर्व चोवीश जातना धान्यठे, ते धान्यठुं
(णिलिङ्गमाणे के०) निदान करतां थकां (अन्नयरस्सतणस्सवहाए के०) ते धान्य
मांहेलुं शाक्यादिक तृण कापवाने अर्थे (सव्वंणिसिरेज्जा के०) दात्रादिक शस्त्र, वाहे एट

ले चलावे. (सेसामगंतणकुमुदुगं के०) ते मनमांहे एवं जाणे ठेजे हुं ए श्यामादिक ककुमुद तृणविशेषने ठेदिश. पढी (वीहीकसियंकलेसुयं के०) व्रीहीकलेसुकादिक धान्य, उंचु करीने ए धान्यमाहेलुं (तणंविदिस्सामितिकहु के०) तृण ठेदीश. एप्रकारें करीने, पढी ते तृणो ठेद तो थको शाली, व्रीही, कोइवा, कंगुणी, बंटी, रालो, इत्यादिक धान्यनो (विदिताजवन्ति के०) ठेदनारो थाय (इतिखलुसे के०) एप्रकारे निश्चें ते (अन्नस्सअघाए के०) अन्यना घातनो अर्थ चिंतवतो थको (अन्नंफुसंति के०) अन्यनो घात उपजावे एटले तृणोने ठेदतो थको धान्यने ठेदे, ते कारणे (अकस्मादंमे के०) एने अकस्मात् दंमकहिए, एम निश्चें तेने ते निमित्तें एटले तत्प्रत्ययिक सावद्य कर्म बंधाय. एप्रकारें ए चोथो क्रिया स्थानक अकस्मात् दंम प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो. ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—अथापरं चतुर्थे दंडसमादानमकस्मादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । अकस्मादित्ययंशब्दोमगधदेशे लोके संस्कृतएवोच्चार्यते ततश्चापि तथैवोक्तः । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषोलुब्धकादिः कृत्वा मृगैर्वृत्तिर्जीविका यस्य समृगवृत्तिकोमृगेषु संकल्पो यस्यसतथा मृगेषु प्रणिधानं चित्तवृत्तिर्यस्यसतथा मृगवधार्थं कृत्वादिषु गंता नवति तत्रच गतः सएते मृगाइति कृत्वा अन्यतरस्य मृगस्य वधार्थमिषुं शरमायामेन समाकृष्य, निसृजति सच मृगं हनिष्यामीति कृत्वा इषुं क्षिप्तवान् सच तेनेषुणा तित्तिरं, वर्तकंवा लावकंवा, कपोतकंवा, कपिंवा, कपिंजलंवा, पक्षिविशेषं व्यापादयिता नवति । इह खल्वसावन्यस्यार्थाय निक्षिप्तोदंडोयदाऽन्यं स्पृशति घातयति सोऽकस्मादंडइत्युच्यते ॥ १० ॥ अथ वनस्पतिमुद्दिश्येममेव दंडमाह । तद्यथानामकश्चित्पुरुषः कृषीवलादिः शालिव्रीहिकोइवकं गुरालादिधान्यस्य श्यामतृणककुमुदकलेसुकतृणानि तृणविशेषास्तानि (णिलिङ्गमा ए) अपनयन् धान्यशुद्धिं कुर्वाणोऽन्यतरस्य तृणस्य भेदाय शस्त्रं दात्रादिकं निसृजेत् । सच श्यामादिकं तृणं भेत्स्याभीति कृत्वाऽकस्माद्वालं वा यावदालादिकं वा विंध्यात् । रक्षणीयस्यैवाऽकस्मादसौ भेत्ता स्यादित्यन्यस्य कृतेऽन्यं स्पृशति विनत्ति । एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकमकस्मादंडनिमित्तं सावद्यं पापमाधीयते संबध्यते । एतच्चतुर्थे दंडसमादानमकस्मादंडप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

॥ टीका—अथापरं चतुर्थे दंडसमादानमकस्मादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । इह चाकस्मादित्ययंशब्दोमगधदेशे सर्वेणाप्यागोपालांगनादिना संस्कृतएवोच्चार्यतइति तदिहापि तथानूतएवोच्चारितइति । तद्यथा नामकश्चित्पुरुषोलुब्धकादिकः कृत्वा वा यावदन दुर्गेवा गत्वा मृगैर्हरिणैराटव्यपशुनिर्वृत्तिर्वर्तनं यस्यसमृगवृत्तिकः सचैव नूतोमृगेषु संक

वपोयस्यासौ मृगसंकल्पः । एतदेव दर्शयति । मृगेषु प्रणिधानमंतःकरणवृत्तिर्यस्यासौ मृगप्रणिधानः क मृगान्दृष्ट्यामीत्येतदध्यवसायी सन् मृगवधार्थं कक्षादिषु गता नवति तत्रच गतः सदृष्ट्वा मृगानेते मृगास्त्येवं कृत्वा तेषां मध्येऽन्यतरस्य मृगस्य वधार्थमिषुं श रं (आयामेतत्ति) आयामेन समाकृष्य मृगमुद्दिश्य निसृजति सचैवंसंकल्पोजनवति । तथा ऽहं मृगं हनिष्यामीति इषुं क्षिप्तवान् सच तेनेषुणा तिसिरादिकं पक्षिविशेषं व्यापादयि ता नवति । तदेवं खट्वसावन्यस्यार्थाय निक्षिप्तो दंडो यदाऽन्यं स्पृशति घातयति तदा ऽकस्मादंडइत्युच्यते ॥१०॥ अधुना वनस्पतिमुद्दिश्याकस्मादंडउच्यते (सेजहेत्यादि) तय यानाम कश्चित्पुरुषः कृषीवलादिः शाव्यादेर्धान्यजातस्य श्यामादिकं तृणजातमपनयन् धान्यशुद्धिकुर्वाणः सन्नन्यतरस्य तृणजातस्यापनयनार्थं शस्त्रं दात्रादिकं निसृजेत्सच श्या मादिकं तृणं वेत्स्यामीति कृत्वाऽकस्माद्भालिवा रालकंवा विंध्याद्दृणीयस्थैवासावकस्मा ज्ञेत्ता नवति. इत्येवमन्यस्यार्थायान्यकृते ऽन्यंवा स्पृशति क्षिनत्ति । यदिवा स्पृशतीत्य नेनापि परितापं करोतीति दर्शयति । तदेवं खलु तस्य तत्कर्तुस्तत्प्रत्यधिकमकस्मादंड निमित्तं सावद्यमिति पापमाधीयते संबध्यते । तदेतच्चतुर्थदंडसमादानमकस्मादंडप्रत्य यिकमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

अहावरे पंचमे दंभसमादाणे दिधिविपरियासियादंभवत्तिएत्ति आहिज्ज इ से जहा णामए केइ पुरिसे माइहिंवा पिइहिंवा जाइहिंवा जगिणीहिंवा जज्जाहिंवा पुत्तेहिंवा धूताहिंवा सुएहाहिंवा सद्धिं संवसमाणे मित्तं अमि त्तमेव मन्नमाणे मित्तेह्यपुवे नवइ दिधिविपरियासियादंभे ॥१२॥ से ज हा णामए केइपुरिसे गामघायंसिवा एगरघायंसिवा खेडकवडमंभवघा यंसिवा दोणमुहघायंसिवा पट्टणघायंसिवा आसमघायंसिवा सन्नि वेसघायंसिवा निग्गमघायंसिवा रायहाणिघायंसिवा अतेणं तेणमि त्ति मन्नमाणे अतेणं ह्यपुवे नवइ दिधिविपरियासियादंभे एवं खलु त स्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिज्जइ पंचमे दंभसमादाणे दिधिविपरिया सिया दंभवत्तिएत्ति आहिण ॥१३॥

अर्थ—हवे अपर पांचमो दृष्टिविपर्यास नामे क्रिया स्थानक कहियें ठैए. ते जेम नाम एवी संज्ञावनायें. कोइएक पुरुष माता, पिता, जाइ, बेन, जार्या, पुत्र, दीकरी, पुत्रनी बहु, प्रमुख परिवार (सद्धिसंवसमाणे के०) सहित वसतो थको ज्ञाति पालवाने अर्थ (मित्तंअमित्तमेवमन्नमाणे के०) पोताना मित्रने दृष्टिना विपर्यास थकी “ ए महारो

शत्रुते ” एम जाणतो अको (मित्रेहयपुवेनवऽ के०) मित्रने हणो. एटले ए पुरुष शत्रुनो विनाश करवा वांठतो मित्रनेज हणो तेने मित्रज हत पूर्व थाय. (द्विष्टिविपरिया सियादंमे के०) एने दृष्टि विपर्यास दंम कहिये. ॥ १२ ॥

वली बीजी रीतें देखाडेते, ते जेम कोइएक पुरुष (गामघायंसिवा के०) गामनी घातें प्रवर्त्ततो अको, (एगरघायंसिवा के०) नगरनी घातें प्रवर्त्ततो अको, (खेडकवडमं मबघायंसिवा के०) खेड कवड मंमपनी घातें प्रवर्त्ततो अको, (दोणमुहघायंसिवा के०) दोणमुखनी घातें प्रवर्त्ततो अको, (पट्टणघायंसिवा के०) पट्टणनी घातें प्रवर्त्ततो अको, (आसमघायंसिवा के०) आश्रमनी घातें प्रवर्त्ततो अको, (सन्निवेशघायंसिवा के०) सन्निवेशनी घातें प्रवर्त्ततो अको, (निग्गमघायंसिवा के०) निगमनी घाते प्रवर्त्ततो अको, रायहाणिघायंसिवा के०) राजधानीनी घातें प्रवर्त्ततो अको, (अतेणंतेणमितिमन्नमाणेके०) अचोरने चोर करी जाणतो अको, (अतेणंहयपुवेनवंति के०) अचोर एटले साधुनेज हणो तेथी साधुज हत पूर्वथाय, तेथी ए दृष्टि विपर्यास दंम कहिए. एम निश्चें तेने तत्प्रत्ययिक सावय कर्म बंधाय । ए पांचमो क्रियास्थानक दृष्टिविपर्यास नामे दंम समादान कह्यो. ॥१३॥

॥ दीपिका—अथापरं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमित्याख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषश्चारजट्टादिमातृपितृजनिनीनार्यापुत्रडहितृस्नुपादिनिः सार्धं वसन् ज्ञातिपालनाय मित्रमेव दृष्टिविपर्यासादमित्रोयमिति मन्यमानोहन्यात्तेनच दृष्टिविपर्यासान्मित्रमेव हतपूर्वं स्यादतोदृष्टिविपर्यासदंडोऽयं ॥ १२ ॥ पुनरन्यथा तमेवाह । यथावा कश्चित्पुरुषोग्रामघातादिके विघ्नान्तचेतादृष्टिविपर्यासादचौरमेव चौरोयमिति मन्यमानोहन्यात् । एवं तेन घ्रातेनाचौरएव हतपूर्वः स्यात् । ग्रामादिलक्षणं चेदं । ग्रामो वृत्त्यावृतः स्यान्नगरमुरुचतुर्गोपुरोद्भासिशोचं । खेटं नद्यद्विवेष्टं परिवृतमनितः खर्वटं पर्वतेन ॥ ग्रामैर्युक्तं मटं बंदलितदशशतैः पत्तनं रत्नयोनिं झोणारख्यं सिंधुवेलावलजितमथ संबाधनंवाऽद्विशृंगेऽति । आश्रमस्तापसस्थानं । सन्निवेशः सार्थकटकादिवासः । निगमोबहुवणिग्वासः । राजधानी राजकुलस्थानं । सोयं दृष्टिविपर्यासदंडः । तदेवं खलु तस्य दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकं सावयं कर्माधीयते । इदं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १३ ॥

॥ टीका—अथापरं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासदंडप्रत्ययिकमित्याख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषश्चारजट्टादिकोमातृपितृचातृजनिनीनार्यापुत्रडहितृस्नुपादिनिः सार्धं वसंस्तिष्ठन् ज्ञातिपालनरुते मित्रमेव दृष्टिविपर्यासादमित्रोयमित्येवं मन्यमानोहन्या

तु व्यापादयेत्तेन च दृष्टिविपर्यासवता मित्रमेव हतपूर्वं नवतीति अतोदृष्टिविपर्यास
 डोयं ॥१२॥ पुनरप्यन्यथा तमेवाह । (सेजहेत्यादि) तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः पु
 कारमुद्धहन् ग्रामघातादिके विघ्नमे प्रांतचेतादृष्टिविपर्यासादचौरमेव चौरायमित्येवं
 न्यमानोव्यापादयेत् । तदेवं तेन प्रांतमनसा विघ्नमाकुलेनाचौरएव हतपूर्वोजव
 सोऽयं दृष्टिविपर्यासदंडः । तदेवं खलु तस्य दृष्टिविपर्यासवत् तत्प्रत्ययिकं सावद्यं क
 धीयते । तदेवं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १३ ॥

अहावरे ठठे किरियाघाणे मोसावत्तिएत्ति आहिऊइ से जहा एामए केइ पु
 रिसे आयहेउंवा एाइहेउंवा अगारहेउंवा परिवारहेउंवा सयमेव मुसंवयं
 ति अस्सेणंवि मुसंवयावेंति मुसंवयंतं पि अस्सं समणुजाणइ एवं खलु तस्स त
 प्पत्तियं सावज्जंति आहिऊइ ठठे किरियाघाणे मोसावत्तिएत्ति आहिए ॥१४॥

अर्थ—हवे ठठो क्रिया स्थानक मृषावादप्रत्ययिक कहेठे. पूर्वोक्त पांचने दंडसमादा
 पणे कहा. कारण के, तेमांहे प्रायः परनो उपघात थायठे, अने अंहींथी हवे क्रि
 जठे माटे एने क्रियास्थान एवी संज्ञा करवी अने हवे एयकी आगलजे क्रिया स्था
 क कहेठो, ते थकी प्रायः परजीवनो विनाश नथी, तेमाटे तेने क्रियास्थान संज्ञा कहे
 य अने पूर्वना पांच स्थानने दंडसमादान एवी संज्ञाठे. एटलुं विशेष जाणवुं.

हवे ठठो क्रिया स्थानक विचारियें ठैयें. ते जेम नाम एवी संज्ञावनायें कोइएक पु
 प (आयहेउंवा के०) पोताने अर्थ (एाइहेउंवा के०) ज्ञाति गोत्रीने अर्थ (अ
 रहेउंवा के०) घरने अर्थ (परिवारहेउंवा के०) परिवार जे दास दासी तेने अ
 (सयमेवमुसंवयंति के०) स्वयमेव मृषावाद बोले एटले जेम हुं कोइ प्रकारे चोर नथ
 अथवा महारो परिवार कोइ चोर नथी एवो मृषावाद बोले. (अस्सेणंविमुसंवयावेंति के०)
 अन्य पासं मृषावाद बोलावे, (मुसंवयंतं पिअस्सं समणुजाणइत्ति के०) अन्य कोइ मृषाव
 द बोले तेने अनुमोदे, एरीते निश्चै करण करावण अनुमोदन थकी मृषावाद बो
 तेने तत्प्रत्ययिक सावद्यकर्म बंधाय. ए ठठो क्रियास्थानक मृषावाद प्रत्ययिक कह्यो. ॥१४॥

॥ दीपिका—अथापरं पष्ठं क्रियास्थानं मृषावादप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम
 कश्चित्पुरुषात्मनिमित्तं ज्ञातिपरिवारनिमित्तं वा स्वयमेव मृषावादं वदति नायं मदीयइत्य
 दि तथाऽचौरं चौरं वदति तथाऽन्येन मृषावादं वादयति अन्यं मृषावादं वदंतं समनुजानं
 ते । एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते बध्यते । एतत्पष्ठं क्रियास्थानं मृषाव
 दप्रत्ययिकमाख्यातं । पूर्वोक्तानां पंचानां क्रियास्थानानां सत्यपि क्रियास्थानत्वे प्राय

परोपधातित्वादंडसमादानसंज्ञा कृता । षष्ठादिषु च प्रायोन परधातः स्यादतः क्रियास्थानसंज्ञोच्यते ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपरं षष्ठं क्रियास्थानं मृषावादप्रत्ययिकमाख्यायते । तत्रच पूर्वोक्तानां क्रियास्थानत्वे प्रायशः परोपधातोन्नवतीति कृत्वा दंडसमादानकृता षष्ठादिषुच बाहुल्येन न परव्यापादानं नवतीत्यतः क्रियास्थानमित्येषा संज्ञोच्यते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः स्वपक्षावेशादाग्रहादात्मनि कृतं निमित्तं यावत्परिवारनिमित्तं वा सद्भूतार्थनिन्हवरूपमसद्भूतोद्भावनस्वभावं स्वयमेव मृषावादं ववति । तद्यथा नाहं मदीयोवा कश्चिच्चौरः सच चौरमपि सद्भूतमप्यर्थमपलपति तथा परमचौरं चौरमिति वदति तथान्येन मृषावादं जाणयति तथान्यांश्च मृषावादं वदतः समनुजानीते । तदेवं खलु तस्य योगत्रिककारणत्रिकेण मृषावादं वदतस्तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते संबध्यते । तदेतत्षष्ठं क्रियास्थानं मृषावादप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १४ ॥

अहावरे सत्तमे किरियाघाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति आहिऊइ से जहाणामए केइ पुरिसे आयहेउंवा जाव परिवारहेउंवा सयमेव अदिन्नं आदि यइ अन्नेणंवि अदिन्नं आदियावेत्ति अदिन्नं आदियंतं अन्नं समणुजाणइ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिऊइ सत्तमे किरियाघाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति आहिए ॥ १५ ॥

अर्थ—हवे अपर सातमो क्रिया स्थानक अदत्तादान प्रत्ययिक कहेते. ते जेम नाम एवी संजावनाये. कोइ एक पुरुष पोताना आत्माने अर्थे ज्ञातिगोत्रीने अर्थे यावत् परिवारने अर्थे पोते अदत्तादान ग्रहण करे, बीजाने अदत्तादान लेवरावे, अदत्तादान बीजो कोइ छेतो होय तेने अनुमोदन आपे, एरीते निश्चं थकी तेने अदत्तादान तत्प्रत्ययिक कर्म बंधाय; एटले सातमो क्रियास्थानक अदत्तादान प्रत्ययिक कह्यो. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—अथाऽपरं सप्तमं क्रियास्थानं अदत्तादानप्रत्ययिकमाख्यायते । इदं प्राग्वत् ॥ १५ ॥

॥ टीका—अथापरं सप्तमं क्रियास्थानं अदत्तादानप्रत्ययिकमाख्यायते । एतदपि प्राग्वज्ज्ञेयं । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषआत्मनिमित्तं यावत्परिवारनिमित्तं परद्वयमदत्तमेव गृह्णीयादपरंच ग्राहयेज्जृण्हंतमप्यपरं समनुजानीयादित्येवं तस्यादत्तादानप्रत्ययिकं कर्म संबध्यते । इति सप्तमं क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १५ ॥

अहावरे अठमे किरियाठाणे अश्ववृत्तिएत्ति आहिऊइ से जहा णाम
ए केइ पुरिसे एण्णिणं केइकिं विसंवादेंति सयमेव हीणे दीणे डुठे डुम्मणे
उह्यमणसंकप्पे चिंतासोगसागरसंपविठे करतलपल्लहड्डमुहे अट्टसा
णोवगए नूमिगयदिठिएखियाइं तस्सणं अश्ववृत्त्या आसंसइया चत्तारि
ठाणा एवमाहिऊइ तं कोहे माणे माया लोहे अश्ववृत्तिमेव कोहमाणमा
यालोहे एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिऊइ अठमे किरिया
ठाणे अश्ववृत्तिएत्ति आहिए ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे अपर आठमो क्रिया स्थानक अध्यात्मिकप्रत्ययिक नामे कहेठे. अध्या
त्मिक कहेतां जे कर्म बंधनुं कारण एवो जाव चित्त थकी उपजे, तेमाटे अध्यात्मिक क
हिये. ते जेम नाम एवी संजावनायें कोइएक पुरुषठे तेने (एण्णिणं केइकिं विसंवादेंति
के०) कोइ विखवादनुं कारण नथी. विखवाद एटले पराजव तेने कोइ करे नही, तथापि
ते पुरुष, (सयमेवके०) पोतेज (हीणेदीणेडुठेडुम्मणेके०) हीन, दीन, डुष्ट, अने डुर्मन
एटले जुंमा मन वालो थाय. (उह्यमणसंकप्पे के०) अनवस्थित चित्त संकल्प एवो थको,
(चिंतासोगसागरसंपविठे के०) चिंता शोक रूप समुड्मांहे पेगो एवो थको, जे अव
स्था करे, ते देखाडेठे. (करतलपल्लहड्डमुहे के०) हाथना तलाने विषे स्थाप्युंठे मुख
जेणे एटले गालने विषे हाथ देइने (अट्टसाणोवगए के०) आर्त्तध्यान सहित (नू
मिगयदिठिएखियाइं के०) नूमिनी सन्मुख एकाग्रचित्तं जोतो निर्विवेक पणे आर्त्त, रा
इ, ध्यान ध्यावे (तस्सणंअश्ववृत्त्या के०) तेने अध्यात्मनी (आसंसइया के०) आ
शंसा मिश्रित (चत्तारिठाणाएवमाइऊइतं के०) चार स्थानक कहिए. ते कहेठे पेहे
लो क्रोध, बीजुं मान, त्रीजी माया, अने चोथो लोच (अश्ववृत्तिमेव के०) ते पोताना
मनथीज उत्पन्नथाय ए क्रोध, मान, माया, अने लोच, ए चारे करी जीवनो मन दोष
डुष्ट थायः एरीते निश्चें तेने तत्प्रत्ययिक सावय कर्म वंधाय. तेमाटे ए आठमो क्रिया
स्थानक आध्यात्मिक प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—अथापरमष्टमं क्रियास्थानमाध्यात्मिकमंतःकरणोज्ज्वमाख्यायते । य
था कश्चिन्नरस्तस्य नास्ति कश्चिद्विसंवादयिता पराजवकरस्तथाप्यसौ स्वयमेव हीनोदीनो
डुष्टोडुर्मनाअपहतमनःसंकल्पः चिंताप्रधानः शोकश्चिंताशोकस्तत्र प्रविष्टः करतले पर्यस्तं
स्थितं मुखं यस्य सतथा आर्त्तध्यानोपगतोनूमिगतदृष्टिर्ध्यायति तस्यैवमाध्यात्मिकानि
चित्तोज्जवानि असंशयितानि निःसंशयानि चत्वारि स्थानानिस्थुः । तानि चैवमा

ख्यायंते । तद्यथा । क्रोधमानमायालोचस्थानानि । तेच क्रोधमानमायालोचात्मात्मोद्भवः । एभिरेव मनोदुष्टं स्यात् । एवं तस्य तत्प्रत्ययिकमध्यात्मनिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते । तदेवमष्टममाध्यात्मिकारख्यं क्रियास्थानमाख्यातं ॥ १६ ॥

॥ टीका-अथापरमष्टमं क्रियास्थानमाध्यात्मिकमित्यंतःकरणोद्भवमाख्यायते । तद्यथा नामकश्चित्पुरुषश्चित्तोपेक्षाप्रधानस्तस्य च नास्ति कश्चिद्विसंवादयिता । न तस्य कश्चिद्विसंवादेन परिजावेनवा सद्भूतोद्भावेनवा चित्तदुःखमुत्पादयति तथाप्यसौ स्वयमेव वर्णापसदवदीनोदुर्गतवदीनोदुश्चित्ततया दुष्टोदुर्मनास्तथोपहतोऽस्वच्छतया मनःसंकल्पो यस्य सतथा चिंतैव शोकइति सागरश्चिताप्रधानोवा शोकश्चिताशोकसागरप्रविष्टः । तथानूतश्च यदवस्थोजवति तद्वर्शयति । करतले पर्यस्ते मुखं यस्य सतथाऽहर्निशं जवति तथा तद्व्यानोपगतोऽपगतसद्विवेकतया धर्मव्यानदूरवर्ती निर्निमित्तमेव दंष्ट्रोपहतवद्व्यायति । तस्यैवं चिंताशोकसागरावगाढस्य सतथाध्यात्मिकान्यंतःकरणोद्भवानि मनःसंश्रितान्यसंश्रितानि वा निःसंश्रितानि चत्वारि वक्ष्यमाणानि स्थानानि जवंति । तानि चैव समाख्यायंते । तद्यथा क्रोधस्थानं, मानस्थानं, मायास्थानं, लोचस्थानमिति । ते चावश्यं क्रोधमानमायालोचात्मानोऽधिजवंत्याध्यात्मिकाएभिरेव सद्भिर्दुष्टं मनोजवति । तदेव तस्य दुर्मनसः क्रोधमानमायालोचवतएवमेवोपहतमनःसंकल्पस्य तत्प्रत्ययिकमध्यात्मनिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते संबध्यते । तदेवमेतत्क्रियास्थानमाध्यात्मिकारख्यमाख्यातमिति ॥ १६ ॥

अहावरे एवमे किरियाघाणे माणवत्तिएत्ति आहिज्जइ से जहा णामए के ई पुरिसे जातिमएणवा कुलमएणवा बलमएणवा रूवमएणवा तवमएणवा सुयमएणवा लाजमएणवा ईस्सरियमएणवा पन्नामएणवा अन्नतरे एवा मयघाणेणं मत्ते समाणे परं हिलेंति निंदेंति खिंसति गरहति परिजवइ अवमएत्ति इत्तरिए अय अहमंसि पुण विसिठे जाइकुलबलाइगुणो ववेए एवं अप्पाणं समुक्कस्से देहाच्चुए कम्मवित्तिए अवसेपयाइ तंजहा गप्पाउगप्पं जम्माउजम्मं माराउमारं एरगाउएरगं चंढे थंढे चवले माणिंयावि जवइ एवं खलु तरस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिज्जइ एवमे किरियाघाणे माणवत्तिएत्ति आहिए ॥ १७ ॥

अर्थ-अथ हवे अपर नवमो क्रियास्थानक मान प्रत्ययिक नामे कहिए ठैए. ते जेम नाम एवी संजावनायें कोइएक पुरुष (जातिमएणवा के०) जाति एटले माता

नो पद्, तेना मर्दे करीने, (कुलमएणवा के०) कुल एटले पितानो पद्, तेना मर्दे करीने, (बलमएणवा के०) शरीरतुं बल, तेना मर्दे करीने, (रूवमएणवा के०) रूपने मर्दे करीने, (तवमएणवा के०) तपने मर्दे करीने, (सुयमएणवा के०) श्रुतज्ञानने मर्दे करीने, (लानमएणवा के०) लानने मर्दे करीने, (ईस्सरियमएणवा के०) ऐश्वर्य एटले ठकुराश्ने मर्दे करीने, (पन्नामएणवा के०) प्रज्ञाना मर्दे करीने, एटलाना मद (अन्नतरेणवा के०) अथवा अन्य एटले बीजा कोइ (मयछाणेणं के०) मदना स्थानकें करीने (मत्तेसमाणे के०) मातो ठतो (परंहिलेंति के०) बीजानी हेतना करे, (निंदेंति के०) निंदा करे, (खिंसति के०) खष्ट करे, (गरहति के०) गर्हा करे, (परिजवइ के०) पराजव करे, (अवमप्सेति के०) अपमान करे, (इत्तरिएय के०) ए बापडो जघन्य एटले जातिकुलादिकें हीनठे. (अहमंसिपुणविसिंछेजाइकु लबलाइगुणोववेए के०) हुं वली विशेष जाति, कुल, बलादिकगुणोकरि सहिततुं (एवंअप्पाणंसमुक्कस्से के०) एम पोताना आत्माने उत्कर्षे एटले अहंकार करे. हवे एवा मद करनारने विपाक देखाडेठे. (देहाच्चुए के०) ते पुरुष आ लोक मांहे पण निंदा अने गर्हांतुं स्थानक थाय, अने परलोके पण निंदा अने गर्हांतुं स्थानक थाय. देहाच्चुए एटले आ शरीरथकी चवीने परजवे (कम्मबित्तिए के०) कर्मद्वितीय (अवसेपयाइं के०) एतावता कर्मेने वश वर्त्ततो चतुर्गतिक संसार मांहे परिच्रमण करे (तंजहा के०) ते कहेठे (गप्पाउंगप्पं के०) एक गर्ज थकी मरण पा मिने, वली बीजा गर्ज मांहे उपजे. (जम्माउंजम्मं के०) एक जन्म थकी बीजुं ज न्म पामे, (माराउंमारं के०) मरण थकी मरण पामे, (एरगाउंएरगं के०) नरक थकी निकलीने वली नरकांतरे नरकमां जइने तीव्र दुःख जोगवे, एटले ते नरकमांहे थी निकलीने, सिंह मत्स्यादिक मांहे उत्पन्न थाय, फरी त्यांथी मरण पामीने तीव्रतर नरकांतरे जाय. एतावता ते (चंमे के०) रौइ अहंकारी (यद्धे के०) स्तब्ध अनघ शील (चवले के०) चपल एवा लक्ष्णोयुक्त (माणियाविजवइ के०) ते अजिमानी पुरुष होय एम निश्चें तेने तत्प्रत्ययिक सावद्य कर्म बंधाय, ए नवमो क्रिया स्थानक मान प्रत्ययिक नामे कह्यो ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—अथापरं नवमं क्रियास्थानं मानप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथा कश्चित्पुरुषो जात्यादिगुणोपेतः सन् जातिकुलबलरूपतपःश्रुतलानैश्वर्यप्रज्ञामदाख्यैरष्टनिर्मदस्थानैरन्यतरेण वा मत्त. परं हीनबुद्ध्या हीजयति, निंदति, जुगुप्सते, गर्हति, परिजवति । यथाय मितरोजघन्योहीनोमत्तः कुलादिभिः । अहं पुनर्विशिष्टकुलादिगुणोपेतएवमात्मानमुत्क

र्षयेत् । एवं जात्यादिमदमत्तः सन् इहैव निंद्यः स्यात् । अत्रच जात्यादिमदद्वयादिसंयो
गैर्नैगाज्ञेयाः । तथाहि । जातिमदः कस्यचिन्न कुलमदः, १ कस्यचित्कुलमदएव, न जातिम
दः २ कस्यचिद्वयं ३ कस्यचिदुनयमपि न. ४ एवं पदद्वयेन चत्वारोऽङ्गाः । पदत्रयेणाष्टौ,
पदचतुष्टयेन षोडश, पञ्चभिः पदैर्द्वात्रिंशत् षड्विंशतुःषष्टिः सप्तभिः १ २७ अष्टभिः २५६
सर्वत्र मदानावरूपश्चरमजंगः शुद्ध इति । समानी देहाच्च्युतोमृतः सन् कर्मद्वितीयः क
र्मसहायोऽवशः परवशः प्रयाति नवांतरं । तद्यथा गर्जाजर्नं जन्मनएकस्मात्परं जन्म, मा
रान्मरणान्मारं मरणांतरं व्रजति नरकतुल्याच्चंडालादिवासान्नरकं रत्नप्रजादिकं याति ।
अथवा नरकाद्भुत्पुत्र्य सिंहमत्स्यादावुत्पद्य पुनरतितीव्रं नरकांतरं याति । तदेवं मानी
परपरिजवे सति चंडोरौडोऽन्यं हंति तदजावे आत्मानमेव हंति स्तब्धश्चपलो यत्किंचन
कारी स्यात् मानी सन् एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं माननिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते ब
ध्यते । नवममेतक्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका—अथापरं नवमं क्रियास्थानं मानप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पु
रुषोजात्यादिगुणोपेतः सन् जातिकुलबलरूपतपःश्रुतलानैश्वर्यप्रज्ञामदारख्यैरष्टनिर्मदस्था
नैरन्यतरैरेणवा मत्तः परमवबुद्ध्या हीनयति तथा निंदति, जुगुप्सते, गर्हति, परिजवति,
एतानि चैकार्थिकानि कथंचिन्नेदं चोत्प्रेक्ष्य व्याख्येयानीति । यथा परिजवति तथा दर्श
यति । इतरोयं जघन्योहीनजातिकः कुलबलरूपादिनिर्दूरमपन्नष्टः सर्वजनावगीतोयमि
ति । अहं पुनर्विशिष्टजातिकुलबलादिगुणोपेतएवमात्मानं समुत्कर्षयेदिति । सांप्रतं
मानोत्कर्षविपाकमाह । (देहाच्च्युत्पत्त्यादि) तदेवं जात्यादिमदोन्मतः सन्निहैव लोके
गर्हितोऽनवति । अत्र जात्यादिपदद्वयादिसंयोगादष्टव्यास्ते चैवं नवन्ति । जातिमदः,
कस्य चिन्न कुलमदोऽपरस्य कुलमदो, न जातिमदः परस्योनयमपरस्यानुनयमित्येवं पदत्र
येणाष्टौ चतुर्भिः षोडशेत्यादि यावदष्टभिः पदैः षट्पञ्चाशदधिकं शतद्वयमिति । सर्वत्र
मदानावरूपचरमजंगः शुद्ध इति । परलोकेऽपिच मानी दुःखनाग्नवतीत्यनेन प्रदर्श्यते ।
स्वायुषः कृये देहाच्च्युतोऽनवांतरं गच्छेद्बुजाशुनकर्म द्वितीयः कर्मपरायत्तत्वादवशः परतं
त्रः प्रयाति । तद्यथा गर्जाजर्नं पंचेन्द्रियापेहं तथा गर्जाजर्नं विकर्लेन्द्रियेषूत्पद्यमानः पुनर
गर्जाजर्नमेवं गर्जादगर्नमेतच्च नरककल्पगर्नदुःखापेक्षायामनिहितमुत्पद्यमानदुःखापेक्षया
त्विदमनिधीयते । जन्मनएकस्मादपरं जन्मांतरं व्रजति । तथा मरणं मारस्तस्मान्मरणांतरं
व्रजति तथा नरकदेश्याबुपाकादिवासाद्वत्तप्रजादिकं नरकांतरं व्रजति । यदिवा नरका
त्सीमंतकादिकाद्भुत्पुत्र्य सिंहमत्स्यादावुत्पद्य पुनरपि तीव्रतरं नरकांतरं व्रजति । तदेवं
नटवडंगनूमौ संसारचक्रवाले स्त्रीपुंनपुंसकादीनि बहून्यवस्थांतराण्यनुजवन्ति । तदेवं मा

नी परपरिचवेसति चंडरौडोचवति परस्यापकरोति तदज्ञावे ह्यात्मानं व्यापादयति ।
तथा स्तब्धश्चपलोयत्तिकचनकारी मानी सन्सर्वोप्येतदवस्थोचवतीति । तदेवं तत्प्रत्ययि
कं माननिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते संबध्यते । नवममेतत्क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥१॥

अहावरे दसमे किरियाघाणे मित्तदोसवत्तिएत्ति आहिऊइ से जहा णाम
ए केइ पुरिसे माइहिंवा पिताहिंवा जाइहिंवा जइणीहिंवा जऊाहिंवा धू
याहिंवा पुत्तेहिंवा सुएहाहिंवा सद्धिं संवसमाणे तेसिं अन्नयरेसि अहाल
हुंगंसि अवरारहंसि सयमेव गरुयं दंमं निवत्तेति तं जहा सीउदगवियडंसि
वा कायं उडोलित्तानवति उसिणोदगवियडेणवा कायं उंसिंचित्तानवति
अगणिकाएणं कायं उवडहित्तानवति जोतेणवा वेतेणवा ऐतेणवा तयाइ
वा कसेणवा बियाएवा लयाएवा पासाइं उदालित्तानवति दंमेणवा अ
ठीणवा मुठीणवा लेलूणवा कवालेणवा कायंआउडित्तानवति तहप्पगा
रे पुरिसजाए संवसमाणे छम्मणा जवति पवसमाणे सुमणा जवति त
हप्पगारे पुरिसजाए दंमपासी दंमगुरुए दंमपुरक्कडे अहिंए इमंसि लो
गंसि संजलणे कोहणे पिठिमंसियावि जवति एवं खलु तरस्स तप्पत्तियं
सावज्जंति आहिऊंति दसमे किरियाघाणे मित्तदोसवत्तिएत्ति आहिंए ॥१॥

॥ अर्थ—अथ हवे अपर दशमो क्रिया स्थानक मित्र दोष प्रत्ययिक कहियेँठैयें. ते जेम
नाम एवी संजावनायें कोइएक पुरुष माता, पिता, जाइ, बेन, स्त्री, बेटा, पुत्र, पुत्रनीस्त्री,
तेवहु जाणवी. (सिद्धिसंवसमाणे के०) एटला साथें वसतो थको (तेसिंअन्नयरेसि
के०) ते मातापितादिकथी कोइ अनेरो अजाण पणे अनाजोग थकी (अहालहुंगं
सि के०) यथा कयंचित् न्हानो डुर्वचन प्रमुखनो अथवा काय थकी हस्त पादादि
कनो संघट्ट प्रमुख एवो (अवरारहंसि के०) अपराध थये ठते (सयमेव के०) पोतेंज
क्रोधें करी धमतो थको तेने (गुरुयंदंमनिवत्तेति के०) महोदो दंम करे. (तंजहा के०) ते
कहेले. (सीउदगवियडंसिवा के०) सीतल पाणीयें करी सीतकालने विपे (कायंउडो
लित्तानवति के०) ते अपराधीनु शरीर ठंमापाणी मांहे बोले. एवा अकार्यनो करनार
थाय तथा (उसिणोदगवियडेणवाकायंउंसिंचित्तानवति के०) उसकाजें अत्यंत उ
स पाणीयें करीने उस तेजें करीने तेना शरीरनेसिंचे शरीरनुं शोषण करनार थाय, (अ
गणिकाएणंकायंउवडहित्तानवति के०) अग्निकायें करीने तेना शरीरनुं वहन करनार

थाय, (जोतेणवा के०) जोत्रे करी, (वेतेणवा के०) वेत्रे करी, अथवा (एतेणवा के०) नेतरे करी, (तथाइवाके०) त्वचार्ये करी, अथवा (कसेणवाके०) ताजणे चा बबुके करी, (ठियाएवा के०) नाडाये करी, (लयाएवा के०) लता एटले वेलुये करी, दोरडीये करी (पासाइंडहालित्तानवति के०) तेना पार्श्वनागना चामडाने उखेडनार थाय, (दंमेणवा के०) दंमे करी लाकडीये करी, (अछीणवा के०) हाडकार्ये करी, (मुछीणवा के०) मुष्टिये करी, (लेज्जणवा के०) पाषाणने कटके करी, (कवालेणवा के०) तीं करीये करी, कपालादिके करी, (कायंआउडित्तानवति के०) तेना शरीरने ता डनार थाय, किंबहुना (तहप्पगारे के०) तथा प्रकारना दंमना करनार एवा (पुरिस जाए के०) पुरुष जाति जे तथा प्रकारना कुकर्मना करनार होए तेनी साथे (संवसमा णे के०) एकठां रहेतां ठता सज्जन पुरुष जे माता पितादिक ते पण (डुम्मणानवति के०) दुर्मन अइने देशांतर जता रहे पठी (पवसमाणे के०) ते थकी अलगा रहेवा थी (सुमणानवति के०) सुमन थाय, एटले तेने ठोडयाथी हर्षित थाय. एवा (तह प्पगारे के०) तथा प्रकारना (पुरिसजाए के०) पुरुष जाति जे थोडा अपराधीने पण दंमना देनार, (दंमपासीके०) अल्पापराधने विषे अति कोपकरनार, ते दंडपार्श्वी (दंमगुरु एके०) दंमे करी आकरो दंम करे, (दंमपुरेक्कडेके०) तेने सर्व काल दंमज अग्रेसर ठे. ते पुरुष (अहिण्णसिलोगंसिके०) आलोकने विषे पण पोताना जीवने अहित कारी अने (अ हिण्णपरंसिलोगंसि के०) परलोकने विषे पण पोताना जीवने अहित कारी ठे तेनुं कारण गुं? तोके तेजीव, (संजलणे के०) कूणे कूणे ज्वले, (कोहणे के०) कूणेकूणे क्रोध करे, (पिष्ठिमंसियाविजवति के०) पृष्ठ मांस नकूण करनार होय, पुंठे पाठल अर्पणवादनो बोलनार होय, एम निश्चे तेहने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्ते सावय कर्म बंधाय. ए दशमो क्रिया स्थानक मित्र दोष प्रत्ययिक नामे कह्यो. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—अथापरं दशमं क्रियास्थानं मित्रदोषप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः प्रभुकल्पोमातापितृसुहृत्स्वजनादिभिः सार्धं संवसन् तेषां मातापित्रादीनाम न्यतमेनाऽनाजोगतोयथाकथंचिद्व्युत्तमेप्यपराधे स्वयमेवात्मनाक्रोधतोगुरुतरं दंडं वर्तयति करोति । तद्यथा शीतोदकविकटे शिशिरादावतिशीतोदके कायं शरीरमपराधिनोऽवबोलयिता नवति तथा उष्णोदकविकटेन कायमपसिंचयिता नवति । विकटग्रहणादुपेतै लकांजिकादिना अग्निकायेन उल्मुकेन तप्तलोहेनवा कायमुपदाहयिता नवति । (जोए णत्ति) जोत्रेण वेत्रेणवा नेत्रोवृद्धविशेषस्तेन कशादिनावा लतयावा शरीरपार्श्वीणि उहा लयितुं चर्माणि लुंपयितुं नवति । दंडेन अस्थना मुष्टिना लेणुना कपालेन नांडखंडेन कायमु

पताडयिता नवति । तथाविधे पुरुषे स्वल्पापराधेपि महादंडकारिणि एकत्र वासं कुर्वति मातापित्रादयोऽर्मुनसः स्युः । तस्मिन् प्रवसति दूरं गच्छति सति सहवासिनः सुमनसः सुखिनः स्युः । तथाप्रकारस्तादृशः पुरुषोदंडस्य पार्श्वे दंडपार्श्वे तद्विद्यते यस्यासौ, दंडप्रवृत्तोदंडः पुरस्कृतोयेन सदंडपुरस्कृतोऽस्मिन् लोके स्वस्य परेषां चाऽहितः परलोकेऽप्यहितः संज्वलनः क्रोधकारी क्रोधनोवधबंधादिषु अविमृश्य प्रवृत्तिकृत् पृष्ठिमांसखादकः परममोद्घट्टनतः । एवं तस्य स्वल्पापराधेपि महादंडकर्तुस्तदंडप्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते बध्यते । तदेतद्विशमं क्रियास्थानमाख्यातमिति । अन्ये पुनरष्टमं क्रियास्थानमात्मदोषप्रत्ययिकमाचक्षते । नवमंतु परदोषप्रत्ययिकं । दशमं पुनः प्राणवृत्तिकमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका—अथापरं दशमं क्रियास्थानं मित्रदोषप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः प्रचुकटपोमातापितृसुहृत्स्वजनादिभिः सार्धं परिवसंस्तेषां च मातापित्रादीनामन्यतमे नानानोगतया यथाकथंचिन्नघुतमेऽप्यपराधे वाचिके दुर्वचनादिके तथा कायिके हस्तपादादिके संघट्टरूपे कृते सति स्वयमेवात्मना क्रोधध्मातोऽगुरुतरं दंडं दुःखोत्पादकं निवर्तयति करोति । तद्यथा शीतोदके विकटे प्रचूते शीतेवा शिशिरादौ तस्यापराधकर्तुः कायमधोबोलयिता नवति तथाऽम्भोदकविकटेन कायं शरीरमपसिंचयिता । तत्र विकटग्रहणादुष्मतैलेन कांजिकादिनावा कायमुपतापयिता नवति तथाऽग्निकायेनाऽमुकेन तप्ताय सावा कायमुपदाहयिता नवति तथा जोत्रेणवा वेत्रेणवा नेत्रेणवा त्वचा वासनादिकपालनतया वाऽन्यतरेण वा दवरकेण ताडनतस्तस्यापराधकर्तुः शरीरपार्श्वीणि उद्दालयितुं चर्माणि लुंपयितुं नवति तथा दंडादिना कायमुपताडयिता नवति । तदेवमल्पापराधिन्यपि महाक्रोधदंडवति तथा प्रकारे पुरुषजाते एकत्र वसति सति तत्सहवासिनोमातापित्रादयोऽर्मुनसस्तदनिष्टाशंकया नवंति तस्मिंश्च प्रवसति देशांतरे गच्छति गतेवा तत्सहवासिनः सुमनसो नवंति । तथाप्रकारश्च पुरुषजातोऽल्पेऽप्यपराधे महान्तं दंडं कल्पयतीत्येतदेव दर्शयितुमाह । दंडस्य पार्श्वे दंडपार्श्वे तद्विद्यते यस्यासौ दंडपार्श्वी स्वल्पतया स्तोकापराधे कृष्यति दंडं च पातयति । तमप्यतिगुरुमिति दर्शयितुमाह । दंडेन गुरुकोदंडगुरुः । यस्यच महान् दंडो नवति असौ दंडेन गुरुर्नवति । तथा दंडः पुरस्कृतः सदा पुरस्कृतदंड इत्यर्थः । सचैवंचूतः स्वस्य परेषां चास्मिन् लोकेऽस्मिन्नेव जन्मनि अहितः प्राणिनामहितदंडपातनात् तथा परस्मिन्नपि जन्मन्यसावहितस्तल्लीनतया चासौ यस्य कस्यचिदेव येन केनचिदेव निमित्तेन क्लृण्वेकृणे संज्वलयतीति संज्वलनः सचात्यंतक्रोधनोवधबंधनविच्छेदादिषु शीघ्रमेव क्रियासु प्रवर्तते तदजावेऽप्युत्कटेऽपतया मर्मोद्घट्टनतः पृष्ठिमांसमपि खादेत्तदसौ ब्रूयात् । येनासावपि परः संज्वलयेत् ज्वलितश्चान्येषामपकुर्यात् त

देवं खलु तस्य महादंडं प्रवर्तयितुस्तदंडप्रत्ययिकं सावद्यं कर्माऽधीयते । तदेतदशमं क्रिया स्थानं मित्रदोहप्रत्ययिकमाख्यातमिति । अपरे पुनरष्टमं क्रियास्थानमात्मदोषप्रत्ययि कमाचकृते. नवमंतु परदोषप्रत्ययिकंच. दशमं पुनः प्राणवृत्तिकं क्रियास्थानमिति ॥१॥ ७॥

अहावरे एकारसमे किरियाठाणे मायावत्तिएत्ति आहिऊइ जे इमे नवं ति गूढायारा तमोकसिया उलुगपत्तलहुया पवयगुरुया ते आयरियावि संता अणारियाउ नासाउवि पउऊंति अन्नहासंतं अप्पाणं अन्नहामन्नं ति अन्नंपुछा अन्नंवागरंति अन्नं आइस्खियवं अन्नंआइस्कंते॥१॥ ८॥ से ज हा णामए केइ पुरिसे अंतोसद्धे तं सद्धं णोसयं णिहरति णोअन्नेण णि हरावेंति णोपडिविद्धंसेइ एवमेव निणहवेइ अविउट्टमाणे अंतोअंतोरि याइ एवमेव माई मायं कट्टु णोआलोएइ णोपडिक्कमेइ णोणिंदइ णोगर हइ णोविउट्टइ णोविसोहेइ णोअकरणाए अप्पुठेइ णोअहारिहं तवो कम्मं पायत्तितं पडिवऊइ माइ अस्सिलोए पच्चायाइ माइ परंसिलोए पच्चायाइ निंदइ गरहइ पसंसइ णिच्चरइ एनियट्टइ णिसिरियं दंमंछा एति माइ असमाहड सुहलेस्सेयावि नवइ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सा वऊंति आहिऊइ एकारसमे किरियाठाणे मायावत्तिएत्ति आहिए ॥ ९० ॥

अर्थ—हवे अपर अगिआरमो क्रिया स्थानक मायाप्रत्ययिक कहियें ठैयें (जेइमे नवंति के०) जे आ जगत्मांहे पुरुषठे ते कया पुरुष तोके, (गूढायारा के०) गूढा चारी एटले धूतारा, उगारा, गंठीगोडा प्रमुखठे ते नाना प्रकारना उपायें करीने लोक ने विश्वास उपजावीने वंचे. (तमोकसिया के०) अंधाराने विषे विचरनारा, अर्थात् लोक यकी ठाना क्रियाना करनारा, (उलुगपत्तलहुयाके०) ते पोतें जाते धूवडनी पांख यकी पण हलकाठे परंतु (पवयगुरुया के०) पोताने पर्वत यकी पण महोटा माने, (तेआयरियाविसंता के०) ते आर्य देशमां उत्पन्न थया होय तेम ठतां पण परने वंचवाने अर्थे शठ पणे, पोताने गोपववा नणी (अणारियाउनासाउविपउऊंति के०) अनार्थ देशनी नापा बोले, अथवा पोतानी कल्पित नापा जे बीजाथी अजा णी होय तेवी नापा बोले, (अन्नहासंतं के०) लिपी पण तेवी अजाणी अन्य लखे (अप्पाणंअन्नहामन्नंति के०) पोतें वली बीजी रीते माने, (अन्नंपुछा के०) अन्य कांइ पुठे थके (अन्नंवागरंति के०) अन्य कहे, (अन्नंआइस्खियवं के०) अन्य कांहिं

एक प्ररूपवुंढे तेने ठेकाणे (अन्नंआइरकंते के०) अन्य बीजुं कांइक जुदूज प्ररूपे ॥ १९॥
 (सेजहाणामए के०) ते यथादृष्टांते नाम एवी संजावनायें जेम. (केइपुंरिसे के०)
 कोइ एक पुरुष संग्राम थकी निकळ्यो, (अंतोसखे के०) तीर जालादिकना शक्यें क
 री सशक्य ठतो (तंसखें के०) ते शक्यने (णोसयंणिहरति के०) वेदना थकी बीहि
 तो थको पोतें पोताने हाथे काढे नही, (णोअन्नेणणिहरावेंतिके०) बीजाने हाथे पण
 कढावे नही, (णोपडिविद्धंसेइ के०) तथा वैद्यने उपदेशें औषधादिक प्रयोगें करीने
 पण ते शक्यनो विध्वंस थरो नही (एवमेव के०) एम जाणीने, (निएहवेइ के०)
 ते शक्यने गोपवी राखे. (अविउट्टमाणे के०) पुढ्यो थको कहे नही, (अंतोअंतो
 रियाइके०) ते दुःखें पीड्यो थको माहोमांहे दुःखी थाय, (एवमेव के०) एम ते
 (माइमायंकट्टु के०) मायावी पुरुष, माया शक्ये करीने तेणे जे कोइ अकार्य कखा हो
 य ते (णोआलोएइ के०) गुरु समझ आलोवे नही (णोपडिक्कमेइके०) पडिक्कमे नहीं
 (णोणिंदइ के०) आत्मानि साखें निंदे नहीं; (णोगरहइ के०) परसाह्मीक गर्हे न
 हीं (णोविउट्टइ के०) तेवा अकार्य करवा थकी निवृत्तिपामे नहीं (णोविसोहेइ के०)
 गुजजाव रूप पाणीयें करी ते अतिचारजुं कलंक पखाजे नहीं, (णोअकरणाएअपुहेइ
 के०) तेवा अकार्यने अणकरवाने उठे नहीं एटले अण करवानो उद्यम न करे, (णो
 अहारिहंतवोकम्मंपायञ्चित्तपडिवज्जइ के०) यथायोग्य तप कर्म रूप प्रायश्चित पडिव
 जे नहीं. एरीतें (माइ के०) ते मायावी पुरुष (अस्सिलोएपच्चायाइके०) आ लोक
 मांहे पण अविश्वासनी प्रसिद्धि पामे (माइपरंसिलोएपच्चायाइ के०) मायावी पुरुष
 परलोके नरकादिक पीडाना स्थानकने विषे वली वली अरहट्ट घटिकाने न्यायें गतिआ
 गति करे, तथा मायावी पुरुष परनी (निंदइ के०) निंदा करे, (गरहइ के०) गर्हा
 करे (पसंसइ के०) अने पोतानी पोते प्रशंसा करे, (णिच्चरइ के०) अकार्यने वि
 पे रती करे, (एनियट्टइ के०) अकार्य थकी निवर्त्ते नहीं (णिसिरियंदमंहाएतिके०)
 अकार्य करीने पोतानो अपराध ढांकी राखे एरीते (माइअसमाहड के०) माया
 वी पुरुष अपहारे एटले त्यागकरे; जेनो त्यागकरें? ते कहेवें. (सुहलेस्सेयाविनवइ
 के०) गुज लेश्यानो त्याग करे अने सर्व कालें अगुज लेश्यायें करी प्रवर्त्तमान थको
 होए एरीते निश्चे तेने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्तें सावद्य कर्मबंधाय. एटले थगी
 आरमो क्रिया स्थानक मायाप्रत्ययिक नामे कह्यो. ॥ २० ॥

॥ दीपिका—अथापरमेकादृशं क्रियास्थानमाख्यायते । तद्यथा । ये केचनामी नवन्ति
 पुरुषाः । किञ्चूताः । गूढाचारागलकर्तकयन्धिष्ठेदकादयस्ते बहूपायैर्विश्वासमुत्पाद्य, विरू

पं कुर्वन्ति चंडप्रद्योतादेरनयकुमारादिवत् तमसि कषितुं शीलं येषांते तमःकषिणस्तएव
तमःकाषिकाः पराविज्ञाताः क्रियाः कुर्वन्तीत्यर्थः । तेच उलूकपिह्वलघवोपि पर्वतवज्जु
रुमात्मानं मन्यन्ते आर्या अपि संतस्ते परव्यामोहार्थमनार्थनाषा (विउवन्ति) प्रयुजन्ते
अन्यथा स्थितमात्मानमन्यथा साध्वाचारेण मन्यन्ते व्यवस्थापयन्ति अन्यत् पृष्ठामाययाऽ
न्यदेव वदन्ति आम्रान् पृष्ठा निंबान् वदन्ति । व्याकरणं पृष्ठस्तदङ्गस्तर्कमवतारयति । यथा
वा शरदि वाजपेयेन यजेतइत्यस्य वाक्यस्यार्थं पृष्ठस्तदर्थाननिङ्गः कालविलंबार्थं शर
त्कालमेव वर्णयति (अन्नमाऽस्क्रियवन्ति) अन्यस्मिन्नर्थे कथयितव्येऽन्यमेवाख्याति ॥ १ ए॥
(सेजहेति) तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः संग्रामान्निर्गतेऽतर्मध्ये शल्यं यस्य स्रोतःशल्यः सवे
दनानीतः स्वयं शल्यं ननिर्हरति नरुषति नाप्यन्येन कर्षयति । नापि वैद्योपदेशादोषध
प्रयोगैः प्रतिध्वंसयति विनाशयति अन्येन दृष्टस्तद्व्यं निन्दुतेऽपलपति तेन शल्येन (अ
विउट्टमाणेति) पीड्यमानः (अंतोअत्ति) मध्ये पीड्यमानोपि रीयते व्रजति वेदनां स
हमानोपि क्रियासु प्रवर्ततइत्यर्थः । दृष्टांतं योजयति (एवमेव मायीति) यथा सशल्यो
दुःखनाग्भवति एवमेव मायी, कृतं कार्यं निगूह्यन् मायां कृत्वाऽन्यस्मै नालोचयति
नकथयति न तस्मात्स्थानात्प्रतिक्रमति न निवर्तते न आत्मसाक्षिकं निंदति नापिपरसा
क्षिकं गर्हति आलोचनार्हसमीपे गतोनापि च जुगुप्सते (नविउट्टइत्ति) न वित्रोटयत्यपन
यति मायाशल्यं नविशोधयति नापि पुनस्तदाकरणतयाऽन्युत्तिष्ठते नापि यथार्हं तपःक
र्मरूपं प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते । तदेवं मायावी अस्मिन् लोकेऽविश्वासतया प्रत्याख्यातिं
याति । यदुक्तं । मायाशीलः पुरुषोयद्यपि, नकरोति कंचिदपराधं ॥ सर्पइवाऽविश्वास्यो
भवति तथाप्यात्मदोषहतइति ॥ तथा मायावी परस्मिन् लोके नरकतिर्थगादिषु प्रत्या
याति नूयोनूयोयाति (निंदंगाहयति) परं निंदयित्वा आत्मप्रशंसया तुष्यति । एवंचा
सौ लब्धप्रसरोऽधिकं निश्चरति तथाविधानुष्ठायी भवति । तत्रच गृहस्तस्मान्मातृस्थाना
न्ननिवर्तते दंडं निसृज्य हिंसां कृत्वा प्रह्लादयत्यपलपति अन्यस्यवा मस्तके क्षिपति समाया
वी असमाहतशुनलेश्योऽनंगीकृतशुनध्यानश्चापि भवति । एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययि
कं मायाशल्यप्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते । एतदेकादशक्रियास्थानं मायाप्रत्ययिकमा
ख्यातमिति ॥ २० ॥

॥ टीका—अथापरमेकादशं क्रियास्थानमाख्यायते । तद्यथा ये केचनामी भवन्ति पु
रुषाः । किंविशिष्टाः । गूढाध्याचारायेषां ते गूढाचारागलकर्तकयंथिहेदादयस्तेच ना
नाविधैरुपायैर्विश्रंजमुत्पाद्य पश्चादपकुर्वन्ति प्रद्योतादेरनयकुमारादिवत् । तथा माया
शीलत्वेनाप्रकाशकचारिणस्तमसि कषितुं शीलं येषांते तमसिकापिणस्तएवच तमः

काशिकाः पराऽविज्ञाताः क्रियाः कुर्वतीत्यर्थः । तेच स्वचेष्टयैवोज्ज्वलपत्रवत्तद्वधवः कौशिक
 पिञ्जवत्तदीयांसोपि पर्वतवज्जुरुमात्मानं मन्यन्ते । यद्विवा कार्यप्रवृत्तेः पर्वतवन्नो स्तन
 यितुं शक्यन्ते ते चाऽऽर्यदेशोत्पन्नाऽपि संतः शाठ्यादात्मप्रज्ञादनार्थमपरजयोत्पादनार्थं
 चाऽनार्थजायाः प्रयुज्यन्ते परव्यामोहार्थं स्वमतिपरिकल्पितजायानिरपराऽविदितानिर्जायं
 ते तथाऽन्यथाऽव्यवस्थितमात्मानमन्यथासाध्वाकारेण मन्यन्ते व्यवस्थापयन्ति तथाऽ
 न्यत्पृष्ठामातृस्थानतोऽन्यदाचकृते । यथाभ्रान् पृष्ठाः कोविदारकानाचकृते । वादकालेवा
 कश्चिन्नाथवादितया व्याकरणे प्रवीणस्तर्कमार्गमवतारयति । यथावा शरदि वाजपेयेन
 यजेतेत्यस्य वाक्यस्यार्थं पृष्ठस्तदर्थानिर्ज्ञः कालातिपातार्थं शरदकालं व्यावर्णयति । तथा
 ऽन्यस्मिंश्चार्थं कथयितव्येऽन्यमेवार्थमाचकृते । तेषां सर्वार्थविसंवादिनां कपटप्रपञ्चचतु
 राणां विपाकोद्भवनाय दृष्टान्तं दर्शयितुमाह ॥ ३१ ॥ (सेजहेत्यादि) यथानाम कश्चित्पुरु
 षः संग्रामादपक्रांतोऽतर्मध्ये शल्यं तोमरादिकं यस्य सोऽतःशल्यः सच शल्यघट्टनवेदनानी
 रुतया तद्धल्यं न स्वतोनिर्हरत्यपनयति उद्धरति तथाप्यन्येन नोद्धारयति नापि तद्धल्यं वै
 द्योपदेशेनौषधोपयोगादिनिरुपायैः प्रतिध्वंसयति विनाशयति अन्येन केनचित्पृष्ठोवाऽपृष्ठो
 वातद्धल्यं निष्प्रयोजनमेव निन्दुतेऽपलपति तेन च शल्येनासावंतर्वर्तिना (अविउद्ध
 माणेति) पीड्यमानः (अंतोति) मध्येमध्ये पीड्यमानोपि रीयते व्रजति तत्कृतां वेदनाम
 सहमानः क्रियासु प्रवर्ततइत्यर्थः । सांप्रतं दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमेवेत्यादि) यथाऽसौ स
 शल्योऽङ्गुलीखनाग्नवत्येवमेवासौ मायी मायाशल्यवानन्यत्कृतमकार्यं तन्मायया गूह्यन्
 मायां कृत्वा न तां मायामन्यस्मै आलोचयति कथयति नापि तस्याः स्थानात्प्रतिक्रामति
 न ततोनिवर्तते नाप्यात्मसाक्षिकं तन्मायाशल्यं निन्दति । तद्यथा धिङ्मां यदहमेवंनूत
 मकार्यं कर्मोदयात्कृतवांस्तथा नापि परसाक्षिकं गर्हति आलोचनार्हसमीपे गतोनापि च
 जुगुप्सते तथा (नोविउद्धति) नापि तन्मायाख्यं शल्यमकार्यकरणात्मकं विविधमने
 कप्रकारं त्रोटयत्यपनयति । यद्यस्यापराधस्य प्रायश्चित्तं तत्तेन पुनस्तदकरणतया निवर्त
 यतीत्यर्थः । नापि तन्मद्यादिकमकार्यं सेवित्वा लोचनार्हायात्मानं निवेद्य, तदकार्यकरणतया
 ऽन्युत्तिष्ठते प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यापि नोद्युक्तविहारी ज्वतीत्यर्थः । तथा नापि गुर्वादिनि
 रन्निधीयमानोपि यथार्हमकार्यनिर्वहणयोग्यं प्रायश्चित्तं शोधयतीति । प्रायश्चित्तं तपः
 कर्मविशिष्टं चाङ्गायणाद्यात्मकं प्रतिपद्यते ऽन्युपगच्छति । तदेवं मायया सत्कार्यप्रज्ञादको
 ऽस्मिन्नेव लोके मायावीत्येवं सर्वकार्येष्वेवाविश्रंजणत्वेन प्रत्यायाति प्रख्यातिं याति त
 थानूतश्च सर्वस्यापि विश्वास्योजवति । तथाचोक्तं । मायाशीलः पुरुषइत्यादि । तथाति
 मायावित्वादसौ परस्मिन् लोके जन्मांतराऽवाप्तौ सर्वाऽधमेषु यातनास्थानेषु नरकतिर्य
 गादिषु पौनःपुन्येन प्रत्यायाति नूयोनूयस्तेष्वेवारघट्टघटीयंत्रन्यायेन प्रत्यागच्छतीति

तथा नानाविधैः प्रपंचैर्वचयित्वा, परं निंदति जुगप्सते । तद्यथाऽयमङ्गः पशुकल्पो नाने
न किमपि प्रयोजनमित्येवं परं निंदयित्वाऽत्मानं प्रशंसयति । तद्यथा ह्यसावपि मया
वंचित इत्येवमात्मप्रशंसया तुष्यति । तथा चोक्तं । येनापत्रपते साधुरसाधुस्तेन तुष्य
तीति । एवं चासौ लब्धप्रसरोऽधिकं निश्चयेन वा चरतीति तथाविधानुष्ठायी जवतीति
निश्चरति । तत्रच गृहः संस्तस्मान्मातृस्थानान्न निवर्तते तथासौ मायावलेपेन दंडं प्राप्य
पमर्दकारणं निसृज्य पातयित्वा पश्चाद्वा दयत्यपलपति अन्यस्य चोपरि प्रक्षिपतिसच मा
यावी सर्वदा वंचनपरायणः संस्तन्मनाः सर्वानुष्ठानेष्वेवं जूतो जवति । असमाहृताऽनंगी
कृता शोचना लेश्या येन सतथार्त्तध्यानोपहततयाऽसावशोचनलेश्य इत्यर्थः । तदेवमपग
तधर्मध्यानो समाहितो गृहलेश्यश्चापि जवति । तदेवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं मायाशब्द
प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माऽधीयते । तदेकादशं क्रियास्थानं मायाप्रत्ययिकं व्याख्यातं ॥ १० ॥

अहावरे बारस्समे किरियाठाणे लोचवत्ति एत्ति आहिऊइ जे इमे न
वंति तंजहा आरन्निया आवसहिया गामंतिया कणहुईरहस्सिया णो
बहुसंजया णो बहुपडिविरया सवपाणजूतजीवसत्तेहिं ते अप्पणो सच्चा
मोसाइं एवं विउंजंति अहं ए हंतवो अन्ने हंतवा अहं ए अजावेयवो अ
न्ने अजावेयवा अहं ए परिघेतवो अन्ने परिघेतवा अहं ए परितावेयवो
अन्ने परितावेयवा अहं ए उदवेयवो अन्ने उदवेयवा एवमेव ते इत्तिकामे
हिं मुत्तिया गिद्धा गढिया गरहिया अन्नोववन्ना जाव वासाइं चउपंचमाइं
बहसमाइं अप्पयरोवा जुळयरोवा जुंजितुंजोगजोगाइं कालमासे कालं
किच्चा अन्नयरेसु आसुरिएसु किब्बिसिएसु ठाणोसु उववत्तारो जवंति
ततो विप्पमुच्चमाणे जुळो जुळो एलमूयत्ताए तमूयत्ताए जाइमूयत्ताए प
च्चायंति एव खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिऊइ ड्वालसमे किरि
याठाणे लोचवत्ति एत्ति आहिए ॥ ११ ॥

अर्थ—हवे अपर बारमो क्रियास्थानक लोचप्रत्ययिक कहिए ठैयें. (जेइमेजवंति
के०) जे आगल कहेसो ते पुरुष कोण ? (तंजहा के०) ते कहेठे. (आरन्निया के०) अर
एयमां वसनारो, कंदमूलफलाहारी, वृद्धने मूले वसनारो, वली (आवसहिया के०)
कोइएक पानडानी पर्णकूटी करीने तेमां रहे, (गामंतिया के०) तथा कोइएक आजी
विका निमित्तें ग्रामने समीपें निवास करी रहे, (कणहुईरहस्सिया के०) कोइएक का

र्येने विपे रहस्यना करनार, ए सर्व प्रायः त्रसजीवोनी विराधना नकरे परंतु एकेंद्रियनी विराधनार्ये उपजीवन करे, (एोबहुसंजया के०) ते घणा संयत नहीं, (एोबहुपडि विरया के०) घणी हिंसा थकी निवर्त्त्या नथी, एटले सर्व प्राणातिपात विरमणव्रतादि कने विपे न प्रवर्त्ते, किंतु? इव्य थकी केटलाएक व्रत पाले, अने सर्व विरतितुं कारण जे सम्यक् दर्शनबे, ते गुण तेमांहे नथी ते कारणे, (सवपाणजूतजीवसत्तेहिं के०) सर्व प्राणी, जूत, जीव, अने सत्वथकी अविरत, हिंसा थकी अविरत (तेअप्पणो के०) ते पाखंमी पोते, (सच्चांमोसाइ के०) घणां सत्यामृपावचन (एवंविउंजंति के०) एम आगल केशे. जेरीतें बोले तेज कहेबे. (अहंणहंतवो के०) हुं ब्राह्मण पणा थकी मने दंमादिकें हणवो नही, (अन्नेहंतवा के०) अन्य कुडादिकने हणवा. (अहंणअज्जावेयवो के०) तथा हुं वर्णोत्तम हुं, माटे मने आझा करवी नहीं एटले मने कांइ आदेश आपवो नही. तथा (अन्नेअज्जावेयवा के०) कुडादिक आझापयितव्यबे एट ले तेमने आदेश आपवो. (अहंणपरिधेतवो के०) हुं वर्णोत्तमहुं, माटे मने बला त्कारें ग्रहण करवो नही, (अन्नेपरिधेतवा के०) अन्य कुडादिकने बलात्कारें ग्रहण करवा. (अहंणपरितावेयवो के०) तथा मने परितापवो नही, (अन्नेपरितावेयवा के०) अन्य कुडादिकने परितापवा. (अहंणउदवेयवो के०) तथा मने उपड्व करवो नही, तथा जीव, काया थकी रहित करवो नही, (अन्नंउदवेयवा के०) अन्य कुडादिकने उपड्वो करवा. एम ते परपीडाना उपदेशना करनार मूढ, असंबंध प्रलापी (एवमेवतेइत्तिकामेहिंसुत्तिया के०) एरीते पूर्वोक्त प्रकारे ते मूढ परमार्थना अजाण थका स्त्रियादिकना कामजोगने विपे मूर्छित थका (गिद्धाके०) गृह एटले ते कामजोगना अनिलापी ठता, (गढिया के०) कामजोगने विपे आसक्त ठता (गरहिया के०) निंदवा योग्य, अत्यंत आसक्त ठता (अज्ञोववन्ना के०) अधुपपन्न एटले कामजोगने विपे एकाग्र चित्त थया ठता (जाववासाइंचउपंचमाइ के०) यावत् चार पांच वर्ष सुधी अथवा (ठदसमाइ के०) ठ अथवा दश वर्ष एटलो काल तेमांहे ते तीर्थिक (अप्पयरोवा के०) अल्पतर एटले अल्प काल सुधी (जुज्जयरोवाके०) अथवा घणा काल सुधी घर वास ठांमीने (जुंजित्तुजोगनोगाइ के०) वली काम जोग जे शब्दादिक विषयबे तेने धर्मेने पांखमे जोगवीने, (कालमासे कालंकिच्चा के०) मरण प्रस्तावे काल करीने कांइ एक बालतपना प्रजावथी (अन्नयरेसु आसुरिएसु किब्बिसिएसु छाणोसु उववत्तारो नवं तिके०) तेने अनेरा आसुरिक किब्बिणीने स्थानकें उपजवुं थाय, (ततोविप्पमुच्चमाणे के०) ते स्थानकथी आयुप्पने क्ये घवीने (जुज्जोउज्जोएलमूयत्ताए के०) वलीवली मनुष्य नव पामे, तोपण एल एटले बोडा, काणा, अथवा मूयत्ता एटले मुंगा तथा

(तमूयत्ताएजाइमूयत्ताएपञ्चायंति के०) ते जात्यंध एटले जन्म थकी अंध, तथा जन्म थकी बहेरा, एवा थाय. एम प्रत्यागच्छंति एटले फरीने आ लोकमां आवेठे. एरीते निश्चे थकी तेने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्ते सावद्य कर्म बंधाय. ए बारमो लोचप्रत्ययिक नामे क्रिया स्थानक कह्यो. ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—एतान्येकादश क्रियास्थानानि सामान्येनाऽसंयतानां नवंति । इदंतु द्वादशं क्रियास्थानं पाखंडिकानुद्दिश्य कथ्यते ॥ अथापरं द्वादशं क्रियास्थानं लोचप्रत्ययिक माख्यायते । तद्यथा । यस्मै नवंत्यारण्यकाअरण्यवासिनश्चावसथिकाउटजवासिनोग्रामांतिकाग्रामादिकमुपजीवंतोग्रामस्यांते समीपे वसंतीति (कएहुई) कचित्कार्ये मंडलं प्रवेशादिके रहस्यं येषां ते कचिद्वाहसिकास्तेच न बहुसंयतान सर्वसावद्यनिवृत्ताश्च प्राय इत्यर्थः । एतएव न बहुविरतान सर्वव्रतपालकाः किंतु ? इव्यतः कतिपयव्रतानावतः सम्यक्त्वानावात् । एतदेवाह । (सवपाणेति) ते आरण्यकादयः सर्वप्राणिनूतजीवसत्त्वेन्य आत्मना स्वतोविरताः सत्यामृषानूतानि वाक्यान्येवं वक्ष्यमाणनीत्या विर्युंजंति विशेषेण प्रयुंजंति कथयंतीत्यर्थः । तद्यथाहं ब्राह्मणत्वाहं डादिर्निर्न हंतव्योऽन्येशूइत्वाहंतव्याः । तथा च तद्वाक्यं शूइं व्यापाद्य प्राणायामं जपेत् । तथा कुड्सत्वानामनस्थिकानां शकटजारमपि व्यापाद्य ब्राह्मणं नोजयेदित्यादि । तथाहं न आज्ञापयितव्योऽन्येतु मत्तोऽधमाः समापयितव्याः । नाहं परितापयितव्योऽन्ये परितापयितव्याः । अहं मूढ्येन कर्मकरणाय न ग्राह्योऽन्ये ग्राह्याः । नाहमपडावयितव्यो जीवितादपरोपयितव्योऽन्येत्वपडावयितव्याः । तदेवं तेषां परपीडोपदेशान्न प्राणातिपातविरतिव्रतमस्ति । उपलक्षणांमृषावादादत्तादानविरतिव्रतानावोपि ज्ञेयः । तुर्यव्रतमाश्रित्याह । (एवमेवति) एवं पूर्वोक्त प्रकारेण स्त्रीषु कामेषु च मूर्धितागृह्याग्रथिताअध्युपपन्नाः । कियंतं कालमासक्ताइत्याह । (जाववासाइति) यावद्वर्षाणि चतुःपंचषड्दशकानि । अयं च मध्यमः कालः । एतावत्कालग्रहणं च सान्निप्रायं । प्रायस्तीर्थिकाअतिक्रांतवयसएव व्रजंति तेषां च एतावानेव कालः संजाव्यते । यदिवा मध्यग्रहणात्तत ऊर्ध्वमधश्च गृह्यतइत्याह । तस्माच्च उपात्तात्कालादल्पतरः प्रनूततरोवापि कालः स्यात् । तत्रच ते त्यक्त्वापि गृहवासं जुक्त्वापि नोगान् स्त्रीनोगान् स्त्रीनोगे सत्यवश्यं शब्दादयोनोगनोगास्तान् जुक्त्वा ते हि वयं प्रव्रजिता इति नच नोगेन्योनिवृत्ताअज्ञानित्वात्ते एवंनूतपरिणामाः कालमासे स्वायुःक्षये कालं कृत्वा विकृष्टतपसोपि आसुरिकेषु किल्बिषिकेषु स्थानेषूत्पादयितारोजनवंति । तस्मादपि स्थानादिप्रमुच्यमानाश्च्युताएडमूकत्वेनोत्पद्यंते । यथा एडकोव्यक्तवाक् तथायमपि । (तमूयत्ताएति) तमस्त्वेन जात्यंधतयाऽत्यंताज्ञानावृत्ततया वा जातिमूकत्वेनापगतवा

चइह प्रत्यायांति । तदेवं तेषां तीर्थिकानां तत्प्रत्ययिकं सावद्यानुष्ठाननिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते । तदेतल्लोचप्रत्ययिकं षादशं क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ २१ ॥

॥ टीका—एतानि चानर्थदंडादीनि एकादश क्रियास्थानानि सामान्येनाऽसंयतानां न वंति । इदं तु षादशं क्रियास्थानं पाषंडिकानुद्दिश्याऽनिधीयते (अहारेत्यादि) एकादशा तु क्रियास्थानादनंतरमथापरं षादशं क्रियास्थानं लोचप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथा । यस्मै वक्ष्यमाणाय्यरण्ये वसंत्यरण्यास्ते च कंदमूलफलाहाराः संतः केचन वृक्षमूले वसंति, केचनावसथेपूटजाकारेषु गृहेषु, तथापरे ग्रामादिकमुपजीवंतो ग्रामस्यांते समीपे वसंतीति ग्रामांतिकास्तथा क्वचित्कार्ये मंडलप्रवेशादिके रहस्यं येषांते क्वचिद्वाहसिकास्तेच न बहुसंयतान सर्वसावद्यानुष्ठानेन्योनिवृत्ताः । एतदुक्तं नवति । न बाहुल्येन व्रतेषु दंडसमारंजनं विदधति एकैंदियोपजीविनस्त्वविगानेन तापसादयोजनवतीति तथा न बहुविरता न सर्वेष्वपि प्राणातिपातविरमणादिषु व्रतेषु प्रवर्तते किंतु ? इव्यतः कतिपयव्रतव्रतिनो न जावतोमनागपि तत्करणस्य सम्यग्दर्शनस्याजावादित्यनिप्रायः । इत्येतदाविर्जावयितुमाह । (सव्रपाणेत्यादि) ते ह्यारण्यादयः सर्वप्राणिनूतजीवसत्वेन्यथात्मना स्वतोविरतास्तदुपमर्दकारंजादविरता इत्यर्थः । तथा पाषंडिकायात्मना स्वतोबहूनि सत्यामृषानूतानि वाक्यान्येवं वक्ष्यमाणानीत्या विशेषेण युंजंति प्रयुंजंति ब्रुवत इत्यर्थः । यदि वासत्यान्यपि तानि प्राण्युपमर्दकत्वेन मृषानूतानि सत्यामृषाण्येवं ते प्रयुंजंतीति दर्शयति । तद्यथाऽहं ब्राह्मणत्वादंडादिजिर्न हंतव्योऽन्येतु शूडत्वाद्धंतव्याः । तथाहि । तद्वक्तव्यं । शूडं व्यापाद्य प्राणायामं जपेत् किंचिद्वा दद्यात् तथा कुड्सत्वानामनस्थिकानां शकटजारमपि व्यापाद्य ब्राह्मणं नोजयेदित्यादि । अपरं चाहं वर्णोत्तमत्वात् नाज्ञापयितव्योऽन्येतु मत्तोऽधमाः समाज्ञापयितव्यास्तथा नाहं परितापयितव्योऽन्येतु परितापयितव्यास्तथाहं वेतनादिना कर्मकरणाय न ग्राह्योऽन्येतु शूडग्राह्या इति । किंबहुनोक्तेन नाहमुपज्ञावयितव्योजीवितादपरोपयितव्योऽन्येतु अपरोपयितव्या इति । तदेवं तेषां परपीडोपदेशनतोऽतिमूढतयाऽसंबद्धप्रलापिनामज्ञानावृत्तानामात्मंजरीणां विषमदृष्टीनां न प्राणातिपातविरतिरूपव्रतमस्त्यस्य चोपलक्ष्यार्थत्वात् मृषावादादत्तादानविरमणानावोप्यायोज्यः । अधुना त्वनादिजावान्यासाहुस्त्यजत्वेन प्राधान्यात् सूत्रेणैवाब्रह्माधिकृत्याह । (एवमेवेत्यादि) एवमेव पूर्वोक्तेनैव कारणत्वेनातिमूढत्वादिना परमार्थमजानास्ते तीर्थिकाः स्त्रीप्रधानाः कामाः स्त्रीकामाः । यदिवा स्त्रीषु कामेषु च शब्दादिषु मूर्खितागृह्यश्रित्याश्रयुपपन्नाः । अत्र चात्यादरख्यापनार्थं प्रनूतपर्यायग्रहणं । एतच्च स्त्रीषु शब्दादिषुच प्रवर्तनं प्रायः प्राणिनां प्रधानं संसारकारणं । तथा चोक्तं । मूलमेयमहम्मस्स महादोससमु

स्सयमित्यादि । स्त्रीसंगासक्तस्यावश्यंजाविनी शब्दादिविषयासक्तिरित्यतः स्त्रीकामग्रहणं । तत्र चासक्तायावतं कालमासते तत्सूत्रेणैव दर्शयति । यावद्वर्षाणि चतुःपंचषड्दशका नि । अयंच मध्यमकालोऽगृहीतः । एतावत्कालोपादानं च सान्निप्रायं प्रायस्तीर्थिकावृत्ति क्रांतवयसएव प्रव्रजंति तेषां चैतावानेव कालः संजाव्यते । यदिवा मध्यग्रहणात्तत ऊर्ध्वं मधश्च गृह्यते इति दर्शयति । तस्माच्चोपात्तादल्पतरः प्रनूततरोवापि कालोजवति । तत्रच ते त्यक्त्वापि गृहवासं नुक्त्वा नोगनोगान् इति स्त्रीनोगे सति अवश्यं शब्दादयोनोगाः नोगनोगास्तान्नुक्त्वा तेच किल वयं प्रव्रजिताइति नच नोगेन्योविनिवृत्ताः । यतोमिथ्या दृष्टितया ज्ञानांधत्वात्सम्यग्विरतिपरिणामरहितास्तेचैवंनूतपरिणामाः स्वायुषः काल मासे कालं कृत्वा निकृष्टतपसोपि संतोऽन्यतरेष्वासुरिकेषु किट्विषिकेषु स्थानेषूत्पादयि तारोजवंति । ते ह्यज्ञानतपसा मृताश्चपि किट्विषिकेषु स्थानेषूत्पत्स्यंते तस्मादपि स्या नादायुषः ह्यादिप्रमुच्यमानाश्च्युताः किट्विषिकबहुलास्तत्कर्मशेषेणैलवन्मूकाएलमूका स्तद्भावेनोत्पद्यंते । किट्विषिकस्थानाश्च्युतः सन्ननंतरजने वा मानुषत्वमवाप्य यथैलमूकोऽ व्यक्तवाक् समुत्पद्यतइति । तथा (तममूयत्तायेति) तमस्त्वेन जात्यंधतया अत्यंताऽज्ञा नावृततया वा तथा जातिमूकत्वेनापगतवाचइह प्रत्यागच्छंतीति । तदेवंनूतं खलु ते षां तीर्थिकानां परमार्थतः सावद्यानुष्ठानादनिवृत्तानामाधाकर्मादिप्रवृत्तेस्तत्प्रायोग्यनोग जाजां तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते । तदेतन्नोजप्रत्ययिकं द्वादशं क्रियास्थान माख्यातमिति ॥ ११ ॥

इच्छियाइं ड्वालस किरियाठाणाइं दविएणं समणेणवां माहणे
एवां सम्मं सुपरिजाणिअवाइं जवंति ॥ १२ ॥

अर्थ-एरीते ए बारे क्रिया स्थानक तेने (दविएणं के०) मुक्ति गमन योग्य एवा जे श्रमण तथा ब्राह्मणो होय तेणे (सम्मंसुपरिजाणिअवाइंजवंति के०) सम्यक् प्रकारे संसारना कारण जाणीने. प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरवा ॥ १२ ॥

॥ टीपिका-उपसंहारमाह । (इच्छेइत्यादि) इत्येतान्यनर्थदंडादीनि द्वादश क्रियास्था नानि कर्मग्रंथिडावणादूवः संयमः सविद्यते यस्यासौ इविकस्तेन श्रमणेन साधुना मा वधीरिति प्रवृत्तिर्यस्य समाहनस्तेन सम्यक् सुपरिज्ञातव्यानि संसारकारणानीति ज्ञात्वा, परिहर्तव्यानि जवंति ॥ १२ ॥

॥ टीका-सांप्रतमेतेषां द्वादशानामप्युपसंहारार्थमाह । (इच्छेयाइत्यादि) इतिरूपप्रद

रीने । एतान्यनर्थदंडादीनि लोचप्रत्ययिकक्रियास्थानपर्यवसानानि द्वादश क्रियास्थानानि । कर्मग्रंथिडावणाद्भवः संयमः सविद्यते यस्यासौ इविकोमुक्तिगमनयोग्यतया वा इव्यनूतः श्रमणः साधुः । तमेव विशिनष्टि । मावधीरित्येवं प्रवृत्तिर्यस्यासौ माहनस्तेनैवैत जुणविशिष्टेनैतानि सम्यग्यथावस्थितवस्तुस्वरूपनिरूपणतोमिथ्यादर्शनाश्रितानि संसारकारणानीति कृत्वा उपरिज्ञया ज्ञातव्यानि प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहर्तव्यानि नवंतीति ॥३१॥

अहावरे तेरसमे किरियाघाणे इरियावहिएति आहिज्जइ इह खलु अत्ताए संबुद्धस्स अणगारस्स इरियासमियस्स चासासमियस्स एसणासमियस्स आयाणन्नंमत्तणिकेवणासमियस्स उच्चारपासवणखेलसिंघाण जल्लपारिधावणियासमियस्स मणसमियस्स वयसमियस्स कायसमियस्स मणगुत्तस्स वयगुत्तस्स कायगुत्तस्स गुत्तिंदियस्स गुत्तवन्नयारिस्स आउत्तंगहमाणस्स आउत्तंचिठमाणस्स आउत्तंणिसियमाणस्स आउत्तंतुयट्ठमाणस्स आउत्तंनुज्जमाणस्स आउत्तंजासमाणस्स आउत्तंवहं पडिग्गहं कंबलं पायपुंठणं गिण्हमाणस्सवा णिक्खिमाणस्सवा जाव चक्कुपम्हणियायमवि अन्निविमाया सुहुमा किरिया इरियावहिया नाम कज्जइ सापठमसमए वद्धा पुठा वितीयसमए वेइया तइयसमए णिज्जिता सावद्धा पुठा उदीरिया वेइया णिज्जिता सेयं काले अकम्मयावि नवंति एवं खलु तस्स तप्पतियं सावज्जंति आहिज्जइ तेरसमे किरियाघाणे इरियावहिएति आहिज्जइ ॥ से वेमि जेयअ अतीता जेयपटुपन्ना जेयआगमिस्सा अरिहंता नगवंता सव्वेते एया इं चेव तेरसकिरियाघाणाइं चासिंसुवा चासेंतिवा चासिस्संतिवा पन्नविंसुवा पन्नविंतिवा पन्नविस्सिंस्सवा एवंचेव तेरसमं किरियाघाणं सेविंसुवा सेवंतिवा सेविस्संतिवा ॥ ५३ ॥

अर्थ—हवे अपर तेरसो क्रिया स्थानक इरिया पथिक नामे कहिए छैए (इहखलुअत्ताए के०) निश्चे आ जगत्मांहे आत्म जाव पामवाने अर्थे (संबुद्धस्स के०) मन, वचन, अने कायायें करी संवृत एटले संवर सहित एवा (अणगारस्स के०) साधुने इरियावहि क्रिया कहियें. ते साधुना गुण कहेवे. ईर्यासमितिए समितो, चापासमिति ए समितो, एषणासमितिए समितो, आदान नाम मात्रा निक्षेपण समितिए समि

तो, उच्चार एटले वडीनीत, अने पासवण एटले लघुनीत, खेलसिंघाणजल्ल एटले
 थूंक, बडखो, नाकनो मेल, श्लेष्म, शरीरनो मेल, तेने पारिष्ठापन एटले परतववा रू
 प समितिए समितो, (मणसमियस्स के०) मनसमितवंत, (वयसमियस्स के०)
 वचनसमितवंत, (कायसमियस्स के०) कायसमितवंत, (मणगुत्तस्स के०)
 मनगुत्तें गुप्तो, (वयगुत्तस्स के०) वचनगुत्तें गुप्तो, (कायगुत्तस्स के०) कायगुत्तें
 गुप्तो, (गुत्तिंदियस्स के०) गुत्तेंडिय एटले इंडियोनो गोपवनार, (गुत्तबंजयोरिस्स
 के०) गुत्त ब्रह्मचारी, एटले नववाडे विशुद्ध, ब्रह्मचर्यनो पालनार, (आउत्तंगल्ल
 माणस्स के०) उपयोग सहित सावधान पणे चालनार, (आउत्तंचिह्माणस्सके०)
 सावधान पणे उनो रहेनार, (आउत्तंणिसियमाणस्स के०) सावधान पणे बेसनार, (आ
 उत्तंतुयट्टमाणस्स के०) सावधान पणे शयन करनार, (आउत्तंचुल्लमाणस्स के०)
 सावधान पणे नोजन करनार, (आउत्तंजासमाणस्स के०) सावधान पणे बोलनार,
 (आउत्तंवत्तंपडिग्गहंकंबलंपायपुंठणंगिएहमाणस्सवा के०) सावधान पणे वस्त्र, पात्र,
 कांबल, पायपुंठणने लेतो, तथा (णिकिवमाणस्सवा के०) निक्षेप एटले तेने सा
 वधान पणे मूकतो, तथा (जावचस्कूपम्हणियायमवि के०) किंबहुना यावत् चट्ठु
 नी पांपण एटले मिषोन्मिप मात्र, ते पण उपयुक्त पणे करतो, एवो जे साधु तेने एढे.
 (सुद्धुमाकिरियाइरियावहियानामकल्लइ के०) सूद्धकिरिया इरियावहि नामे ठे, परं
 तु ते क्रिया केवी ठे, तोके (अल्लिविमायाके०) विविध प्रकारें जेनी मात्राठे एवी क्रियाठे
 ते लागे, ए क्रिया केवलीने पण लागे, कारणके केवली पण सयोगीठे ते सयोगी जीव
 तो एक क्खणवार पण अग्निना ताप मांहे पाणीनी पेठें निश्चल रही शके नही, ते कारणे
 इरियावहि क्रिया लागे. (साके०) ते क्रिया कषाय विना (पढमसमए के०) पहेला
 समयने विषे (बद्धा के०) बंधाय. (पुष्ठा के०) फरशे, तथा (बितीयसमएवेइया
 के०) बीजा समयने विषे वेदाय एटले एनुं वेदवुं थाय, अने (तइयंसमएणिक्किता
 के०) त्रीजा समयने विषे निर्ज्जराय एटले एनुं निर्ज्जरवुं थाय, ते कहे ठे. (साबद्धा
 पुष्ठाउदीरियावेइयाणिक्किता के०) ते क्रिया बंधाए, फरशाए, उदिराए, वेदाय, अने नि
 र्ज्जराए, जे कारण माटे कर्मबंधनी स्थिति कषायितठे ते इरियावहिना धणी होय तेने
 ते नथी. केमके, कषाय वालाने सांपरायिक कर्म बंधायठे. परंतु ते कषाय, इरियावहिवाला
 ने नथी ए कारणे ते इरियावहि क्रिया (सेयंकाले के०) ते आगमिककालें त्रीजा स
 मयने विषे (अकम्मयाविजवंति के०) अकर्मता पणे होय, एटले कर्म रहितपणे होय.
 तेथी वीतरागनेज इरियावहि क्रिया लागे. एरीतें निश्चें तेहने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमि
 त्तें सावद्य कर्म बंधाय. ए तेरमो क्रिया स्थानक इरियावहि एवे नामे कह्यो. ॥ ३३ ॥

ए तेर जे क्रियाना स्थानक ठे ते मात्र एक श्रीवर्द्धमान स्वामियेंज नथी कहा, किंतु? अन्य बीजा पण सर्व तीर्थकरें कहावे. एवो जाव देखाडेवे. (सेवेमि के०) श्री सुधर्मस्वामि जंबूस्वामि प्रत्ये कहेवे के, में श्री महावीर पासेंथी सांनव्यावे जे पूर्वोक्त अर्थ, ते तुज्जने कहा. ते अर्थ (जेयअतीता के०) अतीतकालें जे तीर्थकर यथा (जेयपडुपन्ना के०) तथा जे तीर्थकर हमणा वर्तमान कालेंवे, वली (जेआगमिस्सा के०) जे आगमिककालें तीर्थकर अशे, (अरिहंता के०) ते श्री अरिहंत पूजा सत्कार करवा योग्य, (जगवंता के०) ऐश्वर्यादिकगुण युक्त, (सवेतेएयाइंचेव के०) ते सर्व तीर्थ करें निश्चे थकी, ए (तेरसकिरियाठाणाइं के०) तेर क्रियाना स्थानक जेवे ते अतीतकालें नाख्या, वर्तमान काले नाखेवे, अने आगमिक काले नाखशे. विशेषे प्ररूप्या. विशेषें प्ररूपेवे, अने विशेषें प्ररूपशे. एम निश्चे ए तेरमो क्रिया स्थानक अतीतकालें सेव्यो, वर्तमान कालें सेवेवे, अने आगमिक कालें सेवशे. जेम जंबू द्वीपने विषे वे सूर्य सरखो प्रकाश करेवे, तथा जेम प्रदीप सरखुं अजवाळुं करेवे, तेम तीर्थकर पण त्रणोकालें वर्तमान ठता, सरखो उपदेश आपेवे. ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—अथापरं त्रयोदशं क्रियास्थानमीर्यापथिकं नाम आख्यायते । ईरणं ईर्या तस्यास्तया वा पंथार्थ्यापथः सविद्यते यस्य तदीर्यापथिकं । एतच्च शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तं । प्रवृत्तिनिमित्तं तु इदं । सर्वत्रोपयुक्तस्य निकषायस्य समीहितमनोवाक्कायक्रियस्य या क्रिया तथा यत्कर्म तदीर्यापथिकं सैव वा क्रिया ईर्यापथिका । तस्याः स्वरूपमाह । (इहखलु इत्यादि) आत्मजावार्थं संवृतस्याऽनगारस्य ईर्यादिकानिः पंचजिः समितिर्निर्मनोवाक्कायैः समितस्य तिसृर्निर्गुप्तिर्निर्गुप्तस्य गुप्तेन्द्रियस्य नवब्रह्मचर्यगुप्तिसहितब्रह्मचारिणश्च उपयुक्तं गह्वतस्तिष्ठतो निपीदतस्त्वग्वर्तनां कुर्वाणस्य तथा उपयुक्तमेव वस्त्रं पतद्ग्रहं कं वलं पादपुंठनं वा गृह्णतो निक्षिपतो वा यावच्चक्षुःपद्मनिपातमपि उपयुक्तं कुर्वतः सतोप्यस्ति विद्यते विमात्रा विविधा मात्रा सूक्ष्मा क्रिया ईर्यापथिकानाम् केवलिनापि क्रियते । यतः सयोगी जीवः क्लृणमप्येकं निश्चलः स्थातुं नशक्तोऽतिवह्निताप्यमानजलवत्कार्मेण शरीरानुगतः सदा परिवर्तमान एवास्ते । ततः केवलिनोपि सूक्ष्मगात्रसंचाराः स्युस्तैश्च कर्म बध्यते तदीर्यापथिकं तस्य याऽवस्था सा क्रिया । (सापढमेति) निकषायिणा यत्कर्म बध्यते तत्प्रथमसमये बद्धं स्पष्टं चेति तत्क्रियैव बद्धस्पष्टेत्युक्ता । द्वितीयसमये वेदिताऽनुचूता तृतीयसमये निजीर्णा । केवलयोगनिमित्तं यत्कर्म बध्यते तस्य न सांपरायिकस्येव स्थितिः किंतु प्रकृतितः सातावेदनीयं तत् । स्थितितो द्विसमया स्थितिकं २ अनुजावतः गुजानुजावमनुत्तरसुरसुखातिशायि ३ प्रदेशतो बहुप्रदेशमस्थि

बंधं बहुव्ययं च ४ । तदेवं सारक्रिया प्रथमसमये बद्धस्पष्टा द्वितीयसमये उदिता निजी
 णा स्यात् । (सेयंकालेति) एष्यत्काले आगामिनि तृतीयसमये तत्कर्मापेक्षया कर्मतापि
 नवति । एवं खलु तस्य वीतरागस्य तत्प्रत्ययिकमीर्याप्रत्ययिकं कर्माधीयते बध्यते ।
 एतच्चयोदशं क्रियास्थानमाख्यातं । ये पुनस्तस्मादन्ये प्राणिनस्तेषां मिथ्यात्वाविरतिप्र
 मादकषाययोगनिमित्तः सांपरायिकोबंधः स्यात् । केवलयोगनिमित्तस्तु वीतरागस्यैव ।
 सच द्विसमयस्थितिक इति ॥ ३३ ॥ सोहं ब्रवीमि येऽतीताये च प्रत्युत्पन्नाये चागामिनोर्द्वेता
 नगवंतः सर्वे ते एतान्येव त्रयोदश क्रियास्थानानि अनापिषुर्नाप्यंते नापिष्यंते च विपाक
 तः प्रज्ञापितवंतः प्रज्ञापयंति प्रज्ञापयिष्यंति च । तथैतदेव त्रयोदशं क्रियास्थानं सेवित
 वंतः सेवंति सेविष्यंते च ॥ ३४ ॥

॥ टीका—अथापरं त्रयोदशं क्रियास्थानमीर्यापथिकं नामाख्यायते । ईरणमीर्या त
 स्यास्तया वा पंथाईर्यापथस्तत्र नवमीर्यापथिकमेतच्च शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तं । प्रवृत्तिनिमि
 त्तं त्विदं सर्वत्रोपयुक्तस्य निकषायस्य समीहितमनोवाक्कायक्रियस्य या क्रिया तथा यत्कर्म
 तदीर्यापथिकं सैव वा क्रिया ईर्यापथिकेत्युच्यते । सा कस्य नवति किञ्चूता वा कीदृक्कर्मफ
 लावा इत्येतद्वर्णयितुमाह । (इहखलु इत्यादि) इह जगति प्रवचने संयमेवा वर्तमान
 स्य । खलुशब्दोऽवधारणोऽलंकारेवा । आत्मनोऽनावय्यात्मत्वं तदर्थमात्मत्वार्थं संवृतस्य
 मनोवाक्कायैः परमार्थतएवंचूतस्यैवात्मनावोऽपरस्य त्वसंवृतस्यात्मतत्त्वमेव नास्ति
 सच्चूतात्मकार्यकारणात् । तदेवमात्मार्थं संवृतस्यानगारस्यैर्यापथिकादिभिः पंचभिः
 समितिनिर्मेनोवाक्कायैः समितस्य तथा तिसृर्निर्गुप्तस्य । पुनर्गुप्तिग्रहणमेतानिरेव
 गुप्तिनिर्गुप्तो नवतीत्यस्यार्थस्याविर्भावनायात्यादरख्यापनार्थं वेति । तथा गुप्तेन्द्रियस्य
 नवब्रह्मचर्यगुह्युपेतब्रह्मचारिणश्च सतस्तथोपयुक्तं गह्वतस्तिष्ठतो निषीदतो मुनेस्त्वक्वर्त
 नां कुर्वाणस्य तथोपयुक्तमेव वस्त्रं पतद्ग्रहं कंबलं वा पादपुंठनकं वा गृह्णतो नि
 क्षिप्तो वा यावच्चक्षुः पद्मनिपातमप्युपयुक्तं कुर्वतः सतोऽत्यंतमुपयुक्तस्याप्यस्ति विद्य
 ते विविधा मात्रा विमात्रा तदेवंविधा सूक्ष्माक्षिपद्मसंचलनरूपादिकेर्यापथिकानाम
 क्रिया केवलिनापि क्रियते । तथाहि । सयोगी जीवोन शक्नोति कृणमप्येकं निश्चलः
 स्थातुमग्निना ताप्यमानो दकवत्कर्मण शरीरानुगतः सदा परिवर्तयन्नेवास्ते । तथा
 चोक्तं । केवलीणं नंते अस्मिन्समयं सिजेसु आगासयएसेसु इत्यादि । तदेवं केवलिनोपि
 सूक्ष्मागात्रसंचाराजवंतीह च कारणे कार्योपचारात्तया क्रियया यद्वध्यते कर्म तस्य कर्मणो
 याश्चवस्थास्ताः क्रियाः । ता एव दर्शयितुमाह । (सापठमसमये इत्यादि) यासाव
 कापिणः क्रिया तथा यद्वध्यते कर्म तत्प्रथमसमय एव बद्धं स्पष्टं चेति कृत्वा तत्क्रियैव बद्ध

स्पष्टेत्युक्ता तथा द्वितीयसमये वेदितेत्यनुनूततृतीयसमयेऽतिजीर्णा । एतदुक्तं नवति । कर्मयोगनिमित्तं बध्यते तत्स्थितिश्च कषायायत्ता तदज्ञावाच्च न तस्य सांपरायिकस्येव स्थितिः किंतु योगसद्भावाद्बध्यमानमेव स्पष्टतां संश्लेषं याति । द्वितीयसमये त्वनुनूय ते तच्च प्रकृतितः सातावेदनीयं स्थितितोदिसमयस्थितिकमनुज्ञावतः शुज्ञानुज्ञावं अनुत्तरोपपातिकदेवसुखातिशायि देशतोबहुप्रदेशमस्थिरबंधं बहुव्ययं च । तदेवं सेयं पथिका क्रिया प्रथमसमये बद्धस्पष्टा द्वितीयसमये उदिता वेदिताऽतिजीर्णा नवति (सेयंकालेति) आगामिनि तृतीयसमये तत्कर्मापेक्षया कर्मतापि च नवति । एवं ताव हीतरागस्येयंप्रत्ययिकं कर्माधीयते संबध्यते । तदेतत्रयोदशं क्रियास्थानं व्याख्यातं । ये पुनस्तेन्योऽन्ये प्राणिनस्तेषां सांपरायिकोबंधस्तेषु यानि प्रागुक्तानीर्यापथ्यवर्ज्यानि द्वादश क्रियास्थानानि तेषु वर्तते तेषां तद्वर्तिनामसुमतां मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषा ययोगनिमित्तः सांपरायिकोबंधो नवति । तत्रच प्रमादस्तत्र कषायायोगाश्च नियमाद्भवति । कषायिणश्च योगायोगिनस्त्वेते जाज्याः । तत्र प्रमादकषायप्रत्ययिकोबंधोऽनेक प्रकारा स्थितिः । तद्द्विहितस्तु केवलयोगप्रत्ययिकोदिसमयस्थितिरेवेयंप्रत्ययिकश्च स्थितं ॥ १३ ॥ एतानि त्रयोदश क्रियास्थानानि ननगवर्धमानस्वामिनैवोक्तान्यपि त्वन्यै रपीत्येतद्वर्शयितुमाह । (सेवेमीत्यादि) सोढं ब्रवीमीति यत्प्रागुक्तं तद्वा ब्रवीमीति । तद्यथा । ये तेऽतिक्रान्तारूपनादयस्तीर्थकृतोयेच वर्तमानाः क्षेत्रांतरे सीमंधरस्वामि प्रचतयोये चागामिनः पद्मनाजादयोऽर्हंतो नगवंतः सर्वेपि ते पूर्वोक्तान्येतानि त्रयोदश क्रियास्थानान्यनापंतनापंते नाधिष्यंतेच । तथा तत्स्वरूपतस्तद्विपाकतश्च प्ररूपितवंतः प्ररूपयंति प्ररूपयिष्यंतिच । तथैतदेव त्रयोदशं क्रियास्थानं सेवितवंतः सेवंते सेविष्यं तेच । तथाहि जंबूद्वीपे सूर्यर्धं तुल्यप्रकाशं नवति । यथा वा सदृशोपकरणाः प्रदीपास्तु व्यप्रकाशाचवंत्येवं तीर्थकृतोपि निरावरणत्वात् कालत्रयवर्तिनोपि तुल्योपदेशान्वंति ॥ १४

अदुत्तरंचणं पुरिसविजयं विजंगमाश्किस्सामि इह खलु णाणापप्सा
 णं णाणाठंदाणं णाणासीलाणं णाणादिघीणं णाणारूईणं णाणारंजा
 णं णाणाश्वसाणं संजुत्ताणं णाणाविहपावसुयाश्वयणं एवं नवइ ॥ १५ ॥
 तंजहा जोमं उप्पायं सुविणं अंतलिस्कं अंगं सरं लस्कणं वंज
 णं इत्थिलस्कणं पुरिसलस्कणं हयलस्कणं गयलस्कणं गोणलस्कणं
 मिंढलस्कणं कुक्कडलस्कणं तित्तिरलस्कणं वट्ठगलस्कणं लावयलस्क
 णं चकलस्कणं ठत्तलस्कणं चम्मलस्कणं दंमलस्कणं असिलस्कणं म

ણિલક્ષણં કાગિણિલક્ષણં ॥ ૭૬ ॥ સુજગાકરં હપ્રગાકરં ગપ્રાકરં મો
હણકરં આહચ્ચાણિં પાગસાસણિં દવહોમં સ્વત્તિયવિઙ્ગં ચંદચરિયં સૂરચ
રિયં સુક્કચરિયં વહસ્સઇચરિયં ઉક્કાપાયં દિસાદાહં મિયચક્કં
વાયસપરિમંમલં પંસુવુઠિં કેસવુઠિં મંસવુઠિં રૂહિરવુઠિં વેતાલિં અધ્
વેતાલિં ઉસોવણિં તાલુઘાહણિં સોવાગિં સોવરિં દામિલિં કાલિંગિં ગો
રિં ગંધારિ ઉવતિણિં ઉપ્પયણિં જંનણિં ઇંનણિં લેસણિં આમયકરણિં
વિસલ્લકરણિં પક્કમાણિં અંતદ્ધાણિં આયમિણિં એવમાઇઆઠં વિઙ્ગાઠં
અન્નસ્સ હેઠં પઠંજંતિ પાણસ્સ હેઠં પઠંજંતિ વહ્સસ્સ હેઠં પઠંજંતિ લેણ
સ્સ હેઠં પઠંજંતિ સયણસ્સ હેઠં પઠંજંતિ અન્નેસિંવા વિરૂવરૂવાણં કા
મન્નોગાણ હેઠં પઠંજંતિ તિરિઙ્ગં તેવિઙ્ગં સેવેંતિ તે અણારિયા વિપ્પડિ
વન્ના કાલમાસે કાલં કિચ્ચા અન્નયરાઈં આસુરિયાઈં કિન્બિસિયાઈં ઠા
ણાઈં નુવવત્તારો નવંતિ તતોવિ વિપ્પમુચ્છમાણા નુજ્જોણ મૂયતાએ તમ
અંધયાએ પચ્ચાયંતિ ॥ ૭૭ ॥

અર્થ—હવે જે કાંઈ એ તેરમાં ક્રિયાસ્થાનકને વિષે પાપ ન કહ્યું, તે કહેઠે. (અહુત્તરંચ
ણં કે ૦) જે કાંઈ તેરમાં ક્રિયાસ્થાનકને વિષે નકેવાણું તે આગલે ગ્રંથે કહિએ ટૈએ (પુરિ
સવિજયંવિજંગેમાઈસ્કિસ્સામિકે ૦) હવે પુરુષવિચય અથવા પુરુષવિજય એટલે કેટલા એક
અલ્પસત્ત્વવંત પુરુષનો વિજંગ એટલે જ્ઞાનક્રિયાવિશેષ કહીશું (ફહસ્સલુ કે ૦) આ મનુષ્ય
ક્ષેત્રને વિષે નિશ્ચેં ચકી (ણાણાપસ્સાણં કે ૦) નાના પ્રકારની જેની પ્રજ્ઞાઠે તથા (ણાણાઠંદાણં
કે ૦) નાના પ્રકારેં જેનો અનિપ્રાયઠે (ણાણાસીજાણં કે ૦) નાના પ્રકારેં જેનો આચા
રઠે (ણાણાદિઠીણં કે ૦) નાના પ્રકારેં જેની દૃષ્ટીઠે એતાવતા ત્રણગેંને ત્રેસઠ જેનું પ્રમા
ણઠે. તેકારણે નાના દૃષ્ટિના જાણવા (ણાણારૂપ્પણં કે ૦) આહાર, વિહાર, શયન, આ
નરણ, યાન, વાહન, ગીત, અને વાજિત્રાદિકનેવિષે જુદી જુદી જેની રુચિઠે. (ણાણારં
જાણં કે ૦) તથા નાના પ્રકારના જેના આરંજ એટલે કર્ષણ, પશુપાલન, શિલ્પકર્મ,
શ્ત્યાદિક જેને આરંજઠે. (ણાણાજ્જવસાણં કે ૦) નાના પ્રકારના જુનાજુન અધ્યવસાય
તેણેકરી (સંજુત્તાણં કે ૦) સહિત જે વર્તેઠે. (ણાણાવિહપાવસુયાજ્જયણં કે ૦) તેના એ
આગલજે કેહેશે તે પ્રમાણે, નાના પ્રકારેં પાપશ્રુતાધ્યયન (એવંનવડ કે ૦) એમ હોય.
॥ ૭૫ ॥ (તંજહા કે ૦) તે કહેઠે. (નોમં કે ૦) નૂમિનિર્ધાત એટલે નૂમિકંપાદિક જે ગ્રંથ

कह्याढे, तथा (उप्पायं के०) उत्पातिक, कपिहसितादिक. तथा आकाश थकी रुधिरवृष्ट्यादिक (सुविणं के०) स्वप्रते रात्रीने विषे गजवृषजादिक दर्शन, (अं तलिरुं के०) उल्कापात मेघ वृष्ट्यादिक तथा (अंग के०) अंग नेत्र बाहु स्फुरणादिक, (सरं के०) काकशिवादिक स्वर विचारणा, (लस्कणं के०) पद्म, यव, शंख, चक्रादिक लक्षण, (वंजणं के०) मस तिलकादिक, (इल्लिलस्कणंपुरिसलस्कणं के०) स्त्रीलक्षण, तथा पुरुषना लक्षण, ते सामुद्रिकादिक प्रसिद्धे. (ह्यलस्कणं के०) थो डाना लक्षण, (गयलस्कणं के०) हाथीना लक्षण, (गोणलस्कणं के०) गौ वृषजना लक्षण, (मिंढलस्कणं के०) मिंढाना लक्षण, (कुकडलस्कणं के०) कुकडाना लक्षण, (तित्तिरलस्कणं के०) तित्तिरपट्टीना लक्षण, (वट्टगलस्कणं के०) वर्तकना लक्षण, (लावयलस्कणं के०) लावकना लक्षण, (चक्रलस्कणं के०) चक्रना लक्षण, (ठत्तलस्कणं के०) ठत्रना लक्षण, (चम्मलस्कणं के०) चर्मना लक्षण, (दंमलस्कणं के०) दंमना लक्षण (असिलस्कणं के०) खड्गना लक्षण, (मणिलस्कणं के०) मणि चंद्र सूर्यकांतादिकना लक्षण, (कागिललस्कणं के०) कागिणिना लक्षण, एवीरीते एना प्ररूपक शास्त्र जा एवां. ॥ १६ ॥ हवे मंत्रविद्या कहेढे. (सुजगाकरं के०) जे थकी दुर्नाग्य वंत प्राणी सौनाग्य वंत थाय. (दुपगाकरं के०) जेथकी सौनाग्य वंत प्राणी दौर्नाग्यवंत थाय. (गप्पाकरं के०) जे विद्याने बले गर्नाधान ऊपजे तेवी विद्या, (मोहणकरं के०) लोकने व्यामोह ऊपजे तथा वेदनो उदय दीपे, (आहच्चणिं के०) आथर्वणीविद्या ए टले तत्काल अनर्थनी करनारी विद्या, (पागसासणिं के०) इंजाल विद्या, (दव्हो मं के०) मधु घृतादिक इव्य, उच्चाटनादिक कार्य निमित्तें होमीए ते इव्यहोम जाण वो (खत्तियविल्लं के०) कृत्रीनी धनुर्विद्यादिक विद्या, (चंद्रचरियं के०) चंद्रमानु चरित्र चंद्रमानोवार जाणे (सूरचरियं के०) सूर्यनु चरित्र सूर्यनो वार जाणे, (शुक्रचरियं के०) शुक्रनु चरित्र शुक्रनो वार जाणे, (बृहस्पतिचरियं के०) बृहस्पतिनु चरित्र बृहस्पतिनो वार जाणे, एवं नवग्रह चरित्र ते ज्योतिष शास्त्र प्रसिद्ध जाणवुं. तथा (उक्कापायं के०) उल्कापात, (दिसादाहं के०) दिग्दाह (मियचक्रं के०) आरण्यक जीव तेनो ग्राम नगरने विषे प्रवेश करतां दर्शनथाय, अथवा शब्द शुनाशुन चिंतवियें ते मृगचक्र कहिए. (वायसपरिमंमलं के०) काकादिक पट्टीना शब्दादिकनो विचार कहे एवीविद्या (पंसुबुद्धिं के०) पंसु धूल वृष्टि, (केसबुद्धिं के०) केश वृष्टि, (मंसबुद्धिं के०) मांस वृष्टि, (रुहिरबुद्धिं के०) रुधिरवृष्टि, तेनुं शुनाशुन फल, जे शास्त्रने विषे चिंतवियें. ते शास्त्रो (वेतालं के०) वेतालि नामे विद्या केटला एक अक्षर प्रमाणे ते केटला एक दि वस जपतां अचेतन काष्ठ माहें चेतन उठाडे (अक्षवेतालं के०) ते दंमने उपशमावे,

(उसोवणिके०) उपस्वापिनी विद्या, (तालुघाडणिके०) ताला उघाडवानी विद्या; तालो
 द्घट्टनी (सोवाणि के०) चांमालिणीश्वापकी विद्या, (सोवरिके०) शांबरी विद्या. (दा
 मिलिके०) डाविडीविद्या (कालिंगिके०) कालिंगी विद्या, (गोरिके०) गोरी विद्या (गंधारि
 के०) गंधारी विद्या, (उवतिणि के०) अवपतनी नीचे पाडवानी विद्या, (उप्पयणि
 के०) उत्पतनी एटले उंचे जवानी विद्या. (जंनणिके०) जूंनणी विद्या, (अंनणिके०)
 स्तंननी विद्या (लेसणि के०) श्लेषनी विद्या (आमयकरणि के०) आमय करणी
 विद्या (विसन्नकरणि के०) विशल्य करणी विद्या (पक्कमणि के०) प्रक्कामणी फेरे चडा
 वानी विद्या (अंतंझाणिके०) अट्ठय करणि विद्या (आयमणि के०) आत्मणी वि
 द्या, (एवमाइआउविज्जाउ के०) इत्यादिक विद्याउ आदि शब्दथकी प्रज्ञप्त्यादिक वि
 द्याउ लेवी ते विद्याउने जे शास्त्रो थकी जाणीयें. तेवां शास्त्रो नणीने पांखंमी, परद
 र्शनी अथवा गृहस्थ, अथवा स्वपक्षीक इव्यालिंगी साधु ते ए पूर्वोक्त विद्याउने
 (अन्नस्सहेउं के०) अन्नने अर्थे (पउंजंति के०) प्रयुंजे (पाणस्सहेउंपउंजंति
 के०) पाणीने अर्थे प्रयुंजे (वड्ढस्सहेउंपउंजंति के०) वड्ढने अर्थे प्रयुंजे (लेण
 स्सहेउंपउंजंति के०) उपाश्रयने अर्थे प्रयुंजे (सयणस्सहेउंपउंजंति के०) शयनने
 अर्थे प्रयुंजे (अन्नेसिंवाविरूवरूवाणंकामजोगाणहेउंपउंजंति के०) अथवा बीजा
 नाना प्रकारना कामजोगने अर्थे प्रयुंजे ते पुरुष (तिरिहं तेविज्जंसेवेति के०) तिरिह
 एटले रूडा अनुष्ठाननी हणनारी एवी ते विद्याने सेवे (तेअणारियाविप्पडिवन्ना के०)
 ते अनार्य जाणवा. यद्यपि द्वेत्रे करी अने जाषायें करी तो आर्यते तथापि, मिथ्यात्व
 ना आसेवन थकी, अनार्य कर्मना करनार, अनार्य, अनाचारी, केवाय ते (काल
 मासे कालंकिच्चा के०) आयुष्यने क्ये कालने अवसरे काल करीने अज्ञान तपने प्र
 माणे यद्यपि देवलोकें जाय तथापि ते, (अन्नयराइं आसुरियाइं किब्बिसियाइं ठाणाइं उ
 ववत्तारो जवंति के०) तेउनुं अनेरा आसुरी किड्विषिकादिक स्थानकोने विषे उपजवुं
 थाय. (ततोविविप्पमुच्चमाणाके०) त्यां थकी चवीने (उज्झोके०) वली मनुष्यमां उपजे
 तो केवा थाय तोके (एल के०) वेरा थाय. (मूयताए के०) मुंगा थाय, (तम
 अंधयाए के०) आंधला एवा ते जीव थाय. त्यार पढी (पच्चायंति के०) नरक तिर्थ
 चादिक गतिने विषे परित्रमण करे; अधर्मपक्क आश्री एटले व्रतधारीने पापनो विपाक
 कह्यो. हवे गृहस्थ उदेशिने अधर्म पक्क कहेते. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—सांप्रतं त्रयोदशसु क्रियास्थानेषु यत्नोक्तं पापस्थानं तदाह । इदमुत्तरं
 अस्मात्क्रियास्थानप्रतिपादनादुत्तरं यदत्र नोक्तं तदुत्तरग्रंथेनोच्यते । चसमुच्चये । एं

वाक्यालंकारे । पुरुषाविचीयंते मृग्यंते येन सपुरुषविचयः पुरुषविजयोवा अल्पसत्त्वा
नां केषांचित्पुरुषाणां ज्ञानलवेनार्थानुबंधिना विजयस्तस्य विजंगं ज्ञानविशेषं चाख्या
स्यामि । यादृशानां चासौ विजंगः स्यात्तानाह । (इहखलु इत्यादि) इह जगति नानाप्र
ज्ञाविचित्रमतयः पुरुषानानाहंदाविचित्रानि प्रायानानाशीलानानारूपादृष्टिरंतः करणप्र
वृत्तिर्येषां ते तथा तेषांच त्रीणि शतानि त्रिपष्ट्यधिकानीति प्रमाणं ज्ञेयं । तथा नानारुची
नां नानारंजाणां नानाव्यवसायसंयुतानां इह लोकप्रतिबद्धानां परलोकपराङ्मुखानां तेषां
नानाविधं पापश्रुताध्ययनं नवति ॥ १५ ॥ तद्यथा । नूमौ नवं नौमं निर्धातनूकंपादिकं उत्पातं
कपिहसितादि स्वप्नं गजादि, आंतरिक्षं मेघादि, आंगं बाहुनेत्रस्फुरणादि, स्वरलक्षणं काकस्व
रादिलक्षणं, मत्स्यवयवश्रीवत्सादि व्यंजनं तिलमाषादि स्त्रीलक्षणं रक्तपाणिपादादिकं । ए
वं पुरुषहयगजगोमिण्डकुक्कुटतिन्तिरवर्तकलावकचक्रवृत्तचर्मदंडासिमणिकाकिणीरत्नलक्ष
णानि ॥ १६ ॥ सुजगमाकरोति सुजगाकाराविद्या, दुर्जगमाकरोति दुर्जगाकारा, गर्जकरा मो
हनकरा आथर्वणी अथर्वणाख्या, सद्योऽनर्थकारिणी विद्या पाकशासनी इन्द्रजालविद्या
कणवीरपुष्पादिनिर्द्वयैरुच्चाटनादिकायैर्होमोयस्यां सा इव्यहोमा, कृत्रविद्या धनुर्वेदा
दिका, तामधीत्य प्रयुंजते । ज्योतिषविद्यामाह । (चंद्रचरियमित्यादि) चंद्रचरित्रं, नक्षत्र
योगराहुग्रहणादिकं सूर्यचरित्रं, तथैव शुक्रबृहस्पतिचरित्रं उदयास्तवर्षकालादि । उल्का
पातदिग्दाहमंडलविचारेण शुजाशुनकारिणोमृगाहरिणशृगालादयश्चारण्यास्तेषां दर्शनं
ग्रामप्रवेशादौ शुजाशुनं यत्र चिंत्यते सग्रंथोपि मृगचक्रं वायसादीनां पक्षिणां स्था
नस्वरादिकं शुजाशुनं चिंत्यते तद्रायसपरिमंडलं पांसुकेशमांसरुधिरवृष्टयोऽनिष्टफलायत्र
शास्त्रे चिंत्यंते तत्तन्नाम. तथा वैतालीविद्या सा च किल कतिनिर्जपैर्दंडमुत्थापयति । अ
र्धवैताली तं दंडमुपशमयति । उपस्वापिनी, तालोद्घाटनी, श्वपाकी, शांबर्री, डाविडी, का
लिङ्गी, गौरी, गांधारी, अवपतनी, उत्पतनी, जृंजणी, स्तंजनी, श्लेषणी, ग्रामयकरणी, वि
श्वयकरणी, प्रक्रामणी, अंतर्धानकरणी इत्यादिका विद्या अधीयते । आदिशब्दात्प्रकृत्याद
योग्राह्याः । एताश्च विद्याः पाखंडिकागृहस्थावा स्वयूप्याइव्यलिंगधारिणोवा अन्नपान
वस्त्रलयनशयनार्थं प्रयुंजन्ति अन्येषां वा विरूपरूपाणां विचित्राणां कामनोगानां कृते प्र
युंजन्ति । सामान्येन विद्यासेवनमनिष्टमित्याह । (तिरिमिति) तिरश्चानामननुकूलां स
दनुष्ठानप्रतिघातकारिणीं तेऽनार्याविप्रतिपन्नां विद्यां सेवन्ते तेच यद्यपि क्षेत्रार्थान्नापार्या
स्तथाप्यनार्यकर्मकारित्वादनार्याएव ज्ञेयाः । तेच कालमासे मरणावसरे कालं कृत्वा
यदि कथंचिद्देवलोकगामिनो नवन्ति ततो न्यतरैषु आसुरीयकेषु किञ्चिदपिकादिस्थानेषु उ
त्पत्स्यन्ते ततोपि विप्रमुक्ताश्च्युतायदि मनुष्येभूत्पद्यन्ते तदा एवमूकत्वेनाऽव्यक्तजातित्वेन त
मस्त्वेनांधतया मूकतयावा प्रत्यायांति ततो नरकतिर्यगादिभूत्पद्यन्ते ॥ १७ ॥

॥ टीका-सांप्रतं त्रयोदशसु क्रियास्थानेषु यन्त्रानिहितं पापस्थानं तद्विनिर्गुणम् ।
 (अष्टोत्तरमित्यादि) अस्मात्त्रयोदशक्रियास्थानप्रतिपादनादुत्तरं यत्र न प्रतिपादितं त
 दधुनोत्तरनूतेनानेन सूत्रसंदर्भेण प्रतिपाद्यते । यथाऽऽचारे प्रथमश्रुतस्कंधे यन्त्रानिहितं
 तदुत्तरनूतानिश्रूलिकानिः प्रतिपाद्यते । तथा चिकित्साशास्त्रे मूलसंहितायां श्लोक
 स्थाननिदानशरीरचिकित्सितकल्पसंज्ञकायां कार्यं यन्त्रानिहितं तदुत्तरेऽनिधीयते एवमन्य
 त्रापि तदःस्वित्यादावुत्तरसंज्ञावोऽवगंतव्यः । तदिहापि पूर्वेण यन्त्रानिहितं तदनेनोत्तरग्रं
 थेन प्रतिपाद्यतइति । च समुच्चये । एमितिवाक्यालंकारे । पुरुषाविचीयंते मृग्यंते वि
 ज्ञानद्वारेणान्वेष्यंते येन सपुरुषविचयः पुरुषविजयोवा केषांचिदल्पसत्त्वानां तेन ज्ञानब
 लेनावधिप्रयुक्तेनानर्थानुबन्धेनाविजयादिति । सच विजंगवदवधिविपर्ययवद्विजंगोज्ञानवि
 शेषः पुरुषविचयश्चासौ विजंगश्च पुरुषविचयविजंगस्तमेवजूनं ज्ञानविशेषमाख्यास्यामि प्र
 तिपादयिष्यामि । यादृशानां चासौ जवति तांल्लेशतः प्रतिपादयितुमाह । (इह खलुइ
 त्यादि) इह जगति मनुष्यक्षेत्रे प्रवचने वा नानाप्रकाराविचित्रकृत्योपशमात् प्रज्ञायतेऽन
 येति प्रज्ञा सा विचित्रा येषां ते नानाप्रज्ञास्तया वाऽल्पाल्पतरालपतमया चिंत्यमानाः
 पुरुषाः पटस्थानपतितान्भवन्ति । यथा तदोऽनिप्रायः सनानायेषां ते तथा तेषां नानाशी
 लानां तथा नानारूपा दृष्टिरंतःकरणप्रवृत्तिर्येषां ते तथा तेषामिति । तेषांच त्रीणि श
 तानि पञ्चयधिकानि प्रमाणमवगंतव्यं । तथा नाना रुचिर्येषां ते नानारुचयः । तथा
 हि । आहारविहारशयनासनाब्जादनाजरणयानवाहनगीतवादित्रादिषु मध्ये ऽन्यस्यान्यारु
 चिर्भवति तेषां नानारुचीनामिति । तथा नानारंजाणां कृषिपाशुपात्यविपणिशिष्टिपक
 र्मसेवादिष्वन्यतरमार्ज्जेणेति । तथा नानाव्यवसायसंयुतानां शुजाव्यवसायजाजः इह
 लोकमात्रप्रतिबद्धानां परलोकनिष्पिपासानां विषयतृषितानामिदं नानाविधं पापश्रुताध्य
 यनं जवति ॥२५॥ तद्यथा जूमौ जवं निर्घातजूकंपादिकं, तथोत्पातं कपिहसितादिकं, त
 था स्वप्नं गजवृषनसिंहादिकं, तथाऽतरिकं मेघादिकं, तथांगे जवमांगं अहिबाहुस्फुर
 णादिकं, तथा स्वरलक्षणं काकस्वरगंजीरस्वरादिकं तथा लक्षणं यवमत्स्यपद्मशंखच
 क्रश्रीवत्सादिकं व्यंजनं तिलकमात्रादिकं, तथा स्त्रीलक्षणं रक्तकरचरणादिकं, एवंपुरुषा
 दीनां काकिणीरत्नपर्यंतानां लक्षणप्रतिपादकशास्त्रपरिज्ञानमवगंतव्यं ॥२६॥ तथा मंत्रवि
 शेषरूपाविद्याः तद्यथा । दुर्जगमपि सुजगमाकरोमि सुजगकारां, तथा सुजगमपि दुर्जगमा
 करोमि दुर्जगकारां, तथा गर्जकरां गर्जाधानविधाधिनीं तथा मोहोवेदादयोवा तत्करण
 शीलामाथर्वणानिधानां सद्योऽनर्थकारिणीं विद्यामनीधीयते तथा पाकशासनीमिंझाल
 संज्ञिकां तथा नानाविधैर्द्वैः कणवीरपुष्पादिनिर्मधुयूतादिनिर्वोच्चटनादिकैः कार्यैर्हो
 मोहवनं यस्यां सा इव्यहवना तां तथा क्षत्रियाणां धनुर्वेदादिकापरा वा या स्वगोत्रक्रमे

णायाता तामधीत्य प्रयुंजते । तथा नानाप्रकारं ज्योतिषमधीत्य व्यापारयतीति दर्शयति
 (चंद्रचरियमित्यादि) चंद्रस्य ग्रहपतेश्चरितं चंद्रचरितमिति । तच्च वर्णसंस्थानप्रमाण
 प्रज्ञानकूत्रयोगराहुग्रहादिकं । सूर्यचरितं त्विदं । सूर्यस्य मंडलपरिमाणराशिपरिज्ञो गोद्यो
 तावकाशराहुपरागादिकं । तथा शुक्रचारो विथीत्रयचारादिकस्तथा बृहस्पतिः शुभाशुन
 फलप्रदः संवत्सरराशिपरिज्ञागादिकश्च तथोल्कापातादिग्दाहाश्च वायव्यादिषु मंडलेषु
 नवंतः शस्त्राग्निहोतृपीडाविधायिनो नवंति । तथा मृगाहरिणसृगालादयश्चारण्यास्तेषां द
 र्शनरुतं ग्रामनगरप्रवेशादौ सति शुभाशुनं यत्र चिंत्यते तन्मृगचक्रं । तथा वायसादीनां प
 क्षिणां यत्र स्थानादिकं स्वराश्रयेणाऽऽशुनफलं चिंत्यते तदायसपरिमंडलं । तथा पांशु
 केशमांसरुधिरादिवृष्टयोऽनिष्टफलदायत्र शास्त्रे चिंत्यते तत्तदनिधानमेव नवति । त
 था विद्यानानाप्रकाराः कृष्णकर्मकारिण्यस्ताश्चेमाः । वैतालीनामा विद्या । नियताक्षरप्रतिव
 द्वा । साच किल कति निर्जपैर्दंडमुत्तापयति तथार्थवैताली तमेवोपशमयति । तथोपक्षा
 पिनी तालोदघाटनी श्वापाकी शंबरी तथा परिडाविडी कालिंगी गौरी गंधार्थवपतन्युत्तरत
 नीजृंजणी स्तंजनी श्लैषणी आमयकरणी विशल्यकरणी प्रक्रामयंतर्धानकरणीत्येवमादि
 का विद्या अधीयंते । आसां चार्थः संज्ञातोऽवसेय इति न वरं । स्वापिनीडाविडी कालिंग्य
 स्तदेशो ज्ञवास्तज्जापानिबद्धावा चित्रफलाः । अवपतनी तुजपत्स्वतएवपतत्यन्यं वापात
 यत्येवमुत्ततन्यपि इष्टव्या । तदेवमेवमादिका विद्या । आदिग्रहणात्प्रज्ञप्त्यादयो गृह्यंते ।
 एताश्च विद्याः पापंढिकाश्च विदितपरमार्था गृहस्थावास्वयूच्यावाऽव्यलिंगधारिणोन्नपा
 नाद्यर्थं प्रयुंजन्ति अन्येषां वा विरूपाणामुच्चावचानां शब्दादीनां कामजोगानां कृते प्रयुं
 जन्ति । सामान्येन विद्यासेवनमनिष्टकारीति दर्शयितुमाह । (तिरिहमित्यादि) तिरश्ची
 नामनुकूलां सदनुष्ठानप्रतिपादिकां धातिकां ते अनार्यविप्रतिपन्ना विद्यां सेवंते । तेच य
 दपि क्षेत्रार्थनाशार्था स्तथापि मिथ्यात्वहतबुद्धयोऽनार्यकर्मकारित्वादनार्या एव इष्टव्या
 स्तेच स्वायुषःकृये कालमासे कालंकृत्वा यदि कयंचिद्देवलोकगामिनो नवंति ततोऽन्यतरं
 पु आसुरीयकेषु किंलिबिकादिषु स्थानेषूत्पत्स्यंते ततोपि विप्रमुक्ताश्च्युताय दिवा मनुष्ये
 षूत्पत्स्यंते तत्रच तत्कर्मशेषतयैडमूकेनाव्यक्तनापिणस्तमस्त्वेनांधतया मूकतया वा प्र
 त्यागव्रंति ततोपि नानाप्रकारेषु यातनास्थानेषु नरकतिर्यगादिषूत्पद्यंते ॥ ३७ ॥

से एगईठ आयहेउंवा णायहेउंवा सयणहेउंवा आगारहेउंवा परि
 वारहेउंवा नायगंवा सहवासियंवा णिस्साए अडुवा अणुगामिए
 अडुवा उवचरे अडुवा पडिपहिए अडुवा संधिठेदए अडुवा गंठिठे
 दए अडुवा उरप्पिए अडुवा सोवरिए अडुवा वागुरिए अडुवा सोउ

लिए अडुवा मल्लिए अडुवा गोघायए अडुवा गोवालए अडुवा सोव
लिए अडुवा सोवणियंतिए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे गृहस्थ उदेशीने अधर्म पक्ष कहेले. (सेएगईउ के०) ते गृहस्थ कोइ
एक महा निर्दय परलोक थकी न बिहितो थको, संसारना सुख वांढतो ढतो जे कर्कश
कर्म करे ते कहेले. (आयहेउंवा के०) पोताने निमित्तें अथवा (णायहेउंवा के०)
ज्ञातिने निमित्तें (सयणहेउंवा के०) स्वजनने निमित्तें (आगारहेउंवा के०) घरने नि
मित्तें (परिवारहेउंवा के०) परिवारने निमित्तें (नायगंवा के०) परिचित एटले जा
एला पुरुषने निमित्तें (सहवासियंवाणिस्साए के०) सहवासि एटले पाडोशीनी निश्चा
ये, एटलां अकार्य करे, ते कहेले. (अडुवा के०) अथवा (अणुगामिए के०) अ
कार्य करवाने अर्थे बीजो जतो होय तेनी पढवाडे जाय, (अडुवाउवचरण के०)
अथवा अकार्य करवाने अर्थे तेने अनेक उपचार करे विश्वासे, (अडुवापडिपहिएके०)
अथवा प्रतिपथिक एटले मार्गें जता माणासनी सन्मुख आवे (अडुवासंधिदेदएके०)
संधिदेदक, एटले चोरी करे, (अडुवागंठिदेदए के०) अथवा ग्रंथिचेद करे, एटले गंठी ठो
डो आय, (अडुवाउरणिए के०) अथवा ठाली एटले गामरां चरावे (अडुवासोवरि
ए के०) अथवा सूवर डुकर चरावे (अडुवावागुरिए के०) अथवा वाघरी आय, एटले
मृग मारवानां कर्म करे (अडुवासोउणिए के०) अथवा शकुनी एटले पक्रीउने पाश
नाखे, (अडुवामल्लिए के०) अथवा माढी आय, (अडुवागोघायए के०) अथवा गो
घातक कसाइ आय, गायने मारे, अथवा गोधाने नाथे (अडुवागोवालए के०) गोवालि
या पणु करे, इत्यादिक नीचकर्म करे, (अडुवासोवणिए के०) कुतरानो राखनार था
य, (अडुवा सोवणियंतिए के०) कुतराये करी शिकार खेले. इत्यादिक बधा मलीने
चउद प्रकारें करी अनेक जीवोनो विनाशकरे. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—अथ गृहस्थानुद्दिश्याधर्मसेवामाह । (सेएगईउआयहेउंवा) सएकः
कदाचिन्निस्त्रिंशत्पञ्चात्मनिमित्तं ज्ञातिहेतुंवा अगारहेतुं गृहसंस्करणार्थं परिवारहेतुंवा ज्ञा
तकः परिचितस्तं समुद्दिश्य सहवासिकं प्रातिवेशिकं निश्रीकृत्य एतानि कुर्यात् । तान्ये
वाह । (अडुवेति) अथवेति पक्षांतरापेक्षया । गहंतमनुगहतीत्यनुगामुकः सचाकार्य
करणमनास्तं गहंतमनुगहति । अथवाऽन्यस्य विरूपकरणावसरापेक्षी उपचारकः स्या
त् । अथवा उरभ्रेण चरत्यौरत्रिकः । अथवा सौकरिकः । अथवा शकुनिनिश्चरति शाकु
निकः अथवा वागुरिकः अथवा मात्स्यिकः अथवा गोघातकः अथवा गोपालत्वं श्रयति

अथवा श्वनिश्चरति शौवनिकः शुनां पालकइत्यर्थः । अथवा (सोवणियंतएति) श्वनिः पापार्द्धिं कुर्वन्मृगादीनामंतं करोतीत्यर्थः ॥ १७ ॥

॥ टीका—सांप्रतं गृहस्थानुद्दिश्याधर्मपक्षसेवनमुच्यते । (सेएगईउइत्यादि) सएकः कदाचिन्निस्त्रिंशः सांप्रत्यापेक्ष्यपगतपरलोकाध्यवसायः कर्मपरतया जोगलिप्सुः संसारस्वनावानुवर्त्यात्मनिमित्तं चेत्येतान्यनुगामुक्तान्यकर्तव्यहेतुनूतानि चतुर्दशासदनुष्ठानानि विधत्ते तद्यथा ज्ञातयः स्वर्जनास्तन्निमित्तं तथाऽगारनिमित्तं गृहसंस्कारणार्थं सामान्येनवा कुटुंबार्थं पारिवारनिमित्तंवा दासीदासकर्मकरादिपरिकरकृते तथा ज्ञातएवज्ञातकः परिचितस्तं समुद्दिश्य तथा सहवासिकंवा प्रातिवेदिमकंवा निश्चीकृत्येतानि वक्ष्यमाणानि कुर्यादिति संबंधः । तानिच दर्शयितुमाह । (अडुवेत्यादि) अथवेत्येवं वक्ष्यमाणावेक्ष्या पक्षांतरोपलक्ष्यणार्थः । गहंतमनुगहतीत्यनुगामुकः सचाऽकायाध्यवसायेन विवक्षितस्थलाद्यपेक्ष्या विरूपकर्तव्यचिकीर्षुस्तं गहंतमनुगहति । अथवा तस्यापकर्तव्यस्यापकारावसरापेक्ष्युपचारकोनवत्यथवा तस्य प्रातिपथिको नवति प्रतिमुखं संमुखीनमागहत्यथवाऽऽत्मस्वजनार्थं संधिहृदकोनवति चौर्यं प्रतिपद्यते अथवौरत्रैर्मैषैश्चरत्यौरत्रिकोथवा सौकरिको नवत्यथवा शकुनिनिः पक्षिनिश्चरतीति शकुनिकोऽथवा वायुरया मृगादिवंधनो ज्जवा चरति वायुरिकोथवा मत्स्यैश्चरति मात्स्यकोथवा गोपालजावं प्रतिपद्यतेऽथवा गघातकः स्यादथवा श्वनिश्चरति शौवनिकः शुनां परिपाको नवतीत्यर्थोऽथवा (सोवणियंति) श्वनिः पापार्द्धिं कुर्वन्मृगादीनामंतं करोतीत्यर्थः ॥ १७ ॥

से एगईउ आणुगामियन्नावं पडिसंधाय तमेव आणुगामियाणु गामियं हंता वेत्ता नेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उदवइत्ता आहारं आहारेंति इति से महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्काइत्ता नवइ ॥१७॥ से एगईउ उवचरयं नावं पडिसंधाय तमेव उवचरियं हंता वेत्ता नेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उदवइत्ता आहारं आहारेंति इति से महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्काइत्ता नवइ ॥३०॥

अर्थ—हवे ए चौद स्थानकने प्रत्येके प्रथम थकी विवर्णकरीने कहेवे. (सेएगईउ आणुगामियन्नावंपडिसंधाय के०) ते कोइ एक पुरुष आत्माने अर्थे कोइ एक ग्रामांत रे जनारा पुरुषनी पासं डव्यठे एवुं जाणीने (तमेवआणुगामियाणुगामियं के०) तेमज तेनी पठवाडे जाय, पठी तेने विश्वास उपजावीने (हंता के०) तेने हणे, ठेदे, जेदे, लुंटे, विगोपे लुंटे, (उदवइत्ता के०) उपडव करे, जीवितव्य थकी विनाश करे, पठी

तेनुं धनलझे ते धनेकरी अनेक प्रकारें (आहारंआहारंति के०) अहार आहारे. (इतिसेमहयापावेहिंक्ममेहिंअत्ताणंउवस्काइत्तानवइ के०) एवी रीतें ते पुरुष महोटा क्रूर पाप कर्मानुष्ठाने, पोताना आत्माने डुर्गतिमांहे पाडे. नरक तिर्यंचगतिने नामे विख्यात थाय ॥ ३९ ॥ ते कोइएक पुरुष धनवंतनी वंचना निमित्तें (उवचरयंजावंपडिसं धाय के०) उपचारक जाव आदरीने तेमज नाना प्रकारना उपाय करी विश्वास उपजावी तेने हणी, ठेदी, चेदी, लुंटी, विगोपे लुंटी, उपइव करी, जीवितव्यथकी विनाशकरीने तेनु धनलझे, तेधने करी अनेक प्रकारना आहार आहारे. एरीते ते पुरुष महोटा क्रूर पापानुष्ठाने करीने पोताना आत्माने डुर्गतिमांहे पाडे चतुर्गतिक संसारमांहे परित्रमणकरे नरकादि गतिने विषे विख्यात थाय ॥ ३० ॥

॥ टीपिका—एवमेतेषां चतुर्दशकर्तव्यानामुद्देशं कृत्वा तानि प्रत्येकं विवृणोति । तत्रैकः कश्चिदात्मार्थं ग्रामांतरं गच्छन् पुरुषस्य समीपे किंचिद्द्रव्यं ज्ञात्वा तज्जिघृक्षुस्तस्यानुगामुकत्वावंप्रतिसंधाय सहगमनेनानुकूल्यं प्रतिपद्य वंचनावसरं समीहमानोगहंतमनुगच्छति । अवसरं लब्ध्वा तस्य हंता, दंडादिनिश्चेत्ता, खडादिना चेत्ता, वज्रमुष्ट्यादिना लुंपयिता, केशाकर्षणादिनिर्विलुंपयिता, कशाप्रहारादिनिःस्पृहावयिता, जीवितविनाशकः स्यात् इत्यादि कृत्वाऽहारमाहारयति इत्येवमसौ महज्जिः पापैः कर्मजिरात्मानमुपरख्यापयिता जवति । अयं महापापकारीत्येवं लोके ख्यापयति ॥ ३९ ॥ तदेवमेकः कश्चिद्वनवतः कस्यचिदुपचरकजावमाश्रित्य तं विश्वासे पातयित्वा धनादिकृते तस्य हंता चेत्ता इत्यादि । एवमसौ महज्जिः पापैरुपरख्यापयिता जवति ॥ ३० ॥

॥ टीका—तदेवमेतानि चतुर्दशाण्युद्दिश्य प्रत्येकमादितः प्रवृत्ति विवृणोति । (सेए गइउंइत्यादि) तत्रैकः कश्चिदात्मार्थं अपरस्य गंतुर्ग्रामांतरं किंचिद्द्रव्यजातमवगम्य तदादि त्सुस्तस्यैवानुगामुकत्वावंप्रतिसंधाय सहगंतृत्वावेनानुकूल्यं प्रतिपद्य विवक्षितवंचनावसरकालाद्यपेक्षी तमेव गहंतमनुव्रजति तमेव चान्युद्भानविनयादिनिरत्यंतोपचारैरुपचर्यानुव्रज्य च विवक्षितमवसरं लब्ध्वा, तस्यासौ हंता दंडादिनिस्तथा चेत्ता खडादिना हस्तपादादेस्तथा चेत्ता वज्रमुष्ट्यादिना तथा लुंपयिता केशाकर्षणादिकदर्थनतस्तथा विलुंपयिता कशाप्रहारादिनिरत्यंतदुःखोत्पादनेन तथा झावयिता जीविता वंध्यपरोपणतो जवतीत्येवमादिकं कृत्वाऽहारमाहारयत्यसौ । एतदुक्तं जवति । गलकर्तकः कश्चिदन्यस्य धनवतोऽनुगामुकत्वावंप्रतिपद्य तं बहुविधैरुपायैर्विश्रंजे पातयित्वा जोगार्थी मोहांधः सांप्रतेहि तया तस्य । रिक्थवतो प्रकृत्याहारादिकां जोगक्रियां विधत्ते । इत्येवमसौ महज्जिः क्रूरैः क

मनिरनुष्ठानैर्महापातकचूतैर्वा तीव्रानुजावैदीर्घस्थितिकैरात्मानमुपाख्यापयिता नवति त
 याह्ययमसौ महापापकारीत्येवमात्मानं लोके ख्यापयत्यष्टप्रकारैः कर्मनिरात्मानं तथा
 बंधयति यथा लोके तद्विपाकापादितेनावस्थाविशेषेण सता नारकतिर्यङ्नरामरूपत
 या ख्यापयतीति ॥ ३९ ॥ तदेवमेकः कश्चिदकर्तव्याजिसंधिना परस्य स्वापतेयवतस्तद्वचना
 र्यमुपचरकचावं प्रतिज्ञाय पश्चात् नानाविधैर्विनयोपायैरुपचरति उपचर्य च विश्रंजे पा
 तयित्वा तद्व्यर्थं तस्य हंता भेत्ता यावदपज्ञावयिता नवतीत्येवमसावात्मानं पापैः क
 र्मजिः ख्यापयतीति ॥ ३० ॥

से एगईउ पाडिपहियचावं पडिसंधाय तमेव पाडिपहेछिच्चा हंता भेत्ता
 नेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उदवइत्ता आहारं आहारंति इति से महया
 पावेहिं कस्मेहिं अत्ताणं उवस्काइत्ता नवइ ॥ ३१ ॥ से एगईउ संधिठे
 दगचावं पडिसंधाय तमेव संधिं भेत्ता नेत्ता जाव इति से महया पावेहिं
 कस्मेहिं अत्ताणं उवस्काइत्ता नवइ ॥ ३२ ॥

अर्थ—ते कोइएक पुरुष (पाडिपहियचावंपडिसंधाय के०) धनवंत पुरुष जाणी, मार्गे
 मांसन्मुख आवे, पढी (तमेवपडिपहेछिच्चा के०) तेने तेमज विश्वास उपजावी सन्मुख
 स्थित रहिने. हणी, ठेदी, चेदी, लुंटीने, विशेषे लुंटीने, उपड्व करे, जीवितव्य यकी
 विनाश करीने तेनुं धनलेइने अनेक प्रकारना आहार आहारे ते पुरुष महोटा क्रूर पापक
 र्मना अनुष्ठाने करी पोताना आत्माने दुर्गतिमां पाडे नरकादिक गतिने विषे विख्यात था
 य ॥ ३१ ॥ कोइएक पुरुष धनवंत पुरुष जाणीने संधिछेदक एटले खातर पाडवानोनाव
 आदरीने, आजीविकाने अर्थे पारकुं धनलीए, ठेदे, चेदे इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चित्प्रतिपथेनानिमुखेन चरतीति प्रातिपथिकस्तज्जावं प्रतिप
 थ्य तस्यार्थवतोविश्रंजतोहंतेत्यादि पूर्ववत् ॥ ३१ ॥ एकः कश्चित्संधिछेदकचावं खात्र
 खननत्वं प्रतिपद्य ततोसौ संधिं छिंदन् खात्रं खनन् प्राणिनां भेत्तास्यादित्यादि ॥ ३२ ॥

॥ टीका—अथैकः कश्चित्प्रतिपथेनानिमुखेन चरति प्रातिपथिकस्तज्जावं प्रतिपद्यापरस्या
 र्थवतस्तदेव प्रतिपथिकत्वं कुर्वन् प्रतिपथे स्थित्वा तस्यार्थवतोविश्रंजतभेत्ता यावदप
 ज्ञावयिता नवतीत्येवमसावात्मानं पापैः कर्मजिः ख्यापयतीति ॥ ३१ ॥ अथैकः कश्चिद्वि
 रूपाकर्मेणा जीवितार्थां संधिछेदकचावं खात्रखननत्वं प्रतिपद्यानेनोपायेनात्मानमहं कर्त
 विष्णामीत्येवं प्रतिज्ञां कृत्वा तमेव प्रतिपद्यते ततोसौ संधिं छिंदन् खात्रं खनन् प्राणिनां

ठेत्ता चेत्ता विलुं पयिता नवतीत्येतच्च कृत्वाऽहारमाहरयतीत्येतच्चोपलक्षणमन्यांश्च काम
जोगान् स्वतो जुंक्तेऽन्यदपि ज्ञातिगृहादिकं पालयतीत्येवमसौ महज्जिः पापैः कर्मजिरा
त्मानमुपरव्यापयति ॥ ३३ ॥

से एगइउ गंठिठेदजावं पडिसंधाय तमेवगंठिं ठेत्ता चेत्ता जाव इति से मह
या पावेहिं कम्मैहिं अत्ताणं उवस्काइत्ता नवइ ॥ ३३ ॥ से एगइउ उर
प्रियजावं पडिसंधाय उरप्रंवा अस्तरं तसं पाणहंता जाव उवस्काइत्ता
नवइ एसो अनिलावो सवव ॥ ३४ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष गंठी ठोडानो जाव आदरीने, घुर्घुरादिक अनेक उपायकरी लोकने
हणे, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३३ ॥ कोइएक पुरुष औरत्रिकजाव उरत्र
एटले उरणा बकरां तेना मांसादिकें करी आजीविका करे; ते उरत्रिक उरणा तथा अ
न्यत्रस प्राणीने हणे, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चिद्ग्रंथिष्ठेदकजावं प्रतिपद्य घुर्घुरादिना ग्रंथिष्ठेत्तास्यादित्यादि
॥ ३३ ॥ अथैकः कश्चिद्धर्मवृत्तिः उरत्राउरणकास्तैश्चरति औरत्रिकः। सच तदूर्णया तन्मां
सादिना वात्मानं वर्तयति सतज्जावं प्रतिपद्य उरत्रंवाऽन्यंवा त्रसं प्राणिनं स्वपुष्टये हं
ति तस्य वा हंता ठेत्ता इत्यादि पूर्ववत् ॥ ३४ ॥

॥ टीका—अथैकः कश्चिदसदनुष्ठायी घुर्घुरादिना ग्रंथिष्ठेदकजावं प्रतिपद्य तमेवानुया
ति। शेषं पूर्ववत् ॥ ३३ ॥ अथैकः कश्चिद्धर्मकर्मवृत्तिरुरत्राउरणकास्तैश्चरति यः स
औरत्रिकः सच तदूर्णया तन्मांसादिना वात्मानं वर्तयति तदेवमसौ तज्जावं प्रतिपद्योरत्रं
वाऽन्यंवा त्रसं प्राणिनं स्वमांसपुष्टयर्थं व्यापादयति तस्य सवा हंता ठेत्ता चेत्ता नवतीति
शेषंपूर्ववत् ॥ ३४ ॥

से एगईउ सोवरिय जावं पडिसंधाय महिसंवा अस्तरंवा तसं पाणं
जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥ ३५ ॥ से एगईउ वागुरिवजावं पडिसंधाय
मियंवा अस्तरंवा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥ ३६ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष सौकरिक एटले खाटकीनो जाव अंगीकार करीने खाटकी यइने
अनेक महिषादिक तथा बीजा त्रस जीवोने हणे, ठेदे, जेदे, यावत् संसार परिचमण करे
इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३५ ॥ ते कोइएक पुरुष, पापात्मा वाघरी पणु आदरीने मृ
गादिक तथा बीजा त्रस जीवोने हणे ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चित्सौकरिकः श्वपचश्चांडालः खाटिक इत्यर्थः । तज्जावमाश्रित्य महिषं वान्यं त्रसं प्राणिनं हंतीति तस्य हंता ठेत्ता इत्यादि ॥३५॥ अथैकः कश्चिद्वागुरिकत्वमाश्रित्य मृगं वाऽन्यं प्राणिनं हंति तस्यच हंता नवति शेषं पूर्ववत् ॥ ३६ ॥

॥ टीका—अत्रांतरे सौकरिकपदं तच्च स्वबुद्ध्या व्याख्येयं । सौकरिकाः श्वपचाश्चांडालाः खाटिका इत्यर्थः ॥३५॥ अथैकः कश्चित्कुडसत्वोवागुरिकजावं लुब्धकत्वं प्रतिसंधाय प्रतिपद्य वागुरया मृगं हरिणमन्यंवा त्रसं प्राणिनं शशादिकमात्मवृत्त्यर्थं स्वजनाद्यर्थंवा व्यापादयति तस्यच हंता ठेत्ता नवति । शेषं पूर्ववत् ॥ ३६ ॥

से एगईउ सउणियं जावं पडिसंधाय सउणिंवा अस्तरंवा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥३७॥ से एगईउ मिष्ठियजावं पडिसंधाय मठंवा अस्तरं वा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥ ३८ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष, शाकुनी एटले पक्षीउनो विनाश करीने, अजीविका करे; एवो यको अनेक पक्षीउने हणे, ठेदे, चेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. ॥ ३७ ॥ कोइएक पुरुष अधमाधम माठी अइने अनेक माठलादिक जलचर जीवोने हणे, ठेदे, चेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवु. ॥ ३८ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चिद्वकुनालावकादयस्तैश्चरति शाकुनिकस्तज्जावमाश्रित्य शकुनमन्यं वा त्रसं हंति तस्य च हननादिकां क्रियां करोतीति ॥ ३७ ॥ अथैकः कश्चिन्मात्स्यिकजावमाश्रित्य मत्स्यं वाऽन्यं त्रसं वा जलचरं प्राणिनं हन्यात् । शेषं सुगमं ॥३८॥

॥ टीका—अथैकः कश्चिदधमोपापजीवी शकुनालावकादयस्तैश्चरति शाकुनिकस्तज्जावं प्रतिसंधाय तन्मांसाद्यर्थी शकुनमन्यं वा त्रसं व्यापादयति तस्यच हननादिकां क्रियां करोतीति । शेषं पूर्ववत् ॥३७॥ अथैकः कश्चिदधमाधमोमात्स्यिकजावं प्रतिपद्य, मत्स्यं वाऽन्यं जलचरं प्राणिनं व्यापादयेन्ननादिकाः क्रियाः कुर्यात् । शेषं सुगमं ॥ ३८ ॥

से एगईउ गोघायजावं पडिसंधाय तमेव गोणवा अस्तरंवा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥३९॥ से एगईउ गोवालजावं पडिसंधाय तमेव गोवालंवा परिजविय परिजवियहंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥ ४० ॥

अर्थ—कोइएक अधर्मी पुरुष, क्रूरकर्मनो करनार, गोघातकनो जाव आदरी, गाय, अथवा बीजा त्रस जीवोने ठेदे, चेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३९ ॥ कोइएक पुरुष, क्रूर

॥ टीका—अथैकः कश्चिज्जघन्यकर्मकारी शौवनिकजावं प्रतिपद्य सारमेयपार्षदिजावं प्रतिज्ञाय तमेव श्वानं तेन वा परं मृगसूकरादिकं त्रसं प्राणिनं व्यापादयेत्तस्य च हननादिकाः क्रियाः कुर्यादिति ॥ ४१ ॥ अथैकः कश्चिदनार्योनिर्विवेकः (सोवणियंतियं जावंति) श्वनिश्चरति शौवनिकः अंतोस्यास्तीत्यंतिकोऽतेवा चरत्यंतिकः पर्यंतवासीत्यर्थः । शौवनि कश्चासावंतिकश्च शौवनिकांतिकः क्रूरसारमेयपरिश्रहः प्रत्यंतनिवासीच प्रत्यंतनिवातिनिर्वा श्वनिश्चरतीति तदसौतद्भावं प्रतिसंधाय डुष्टसारमेयपरिश्रहं प्रतिपद्य, मनुष्यं वा कंच नपथिकमन्यागतमन्यं वा मृगसूकरादिकं त्रसं प्राणिनं हंता नवति । अयं च ताडनीजिकस्तृन् लुट् प्रत्ययोवा ड्प्रत्ययः । तृचि तु साध्याहारं प्राग्वद्धार्येयं । तद्यथा । पुरुषं व्यापादयेत्तस्य च हंता वेत्ता इत्यादि । तृन्लुट्प्रत्ययौ प्रागपि योजनीयाविति । तदेवमसौ महाक्रूरकर्मकारी महद्भिः कर्मनिरात्मानमुपख्यापयिता नवतीति ॥ ४२ ॥

से एगइउ परिसामश्चाउ उछिता अहमेयं हणामिति कट्टु तित्तिरंवा वट्ट गंवा लावगंवा कवोयगंवा कविंजलंवा अन्नयरंवा तसं पाणं हंता जाव नवस्काइत्ता नवइ ॥ ४३ ॥ से एगइउ केणइ आयाणेणं विरुद्धे समाणे अडुवा खलदाणेणं अडुवा सुराघालएणं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ता एंवा सयमेव अगणिकाएणं सरुसाइं शमेइ अन्नेणवि अगणिकाएणं सरुसाइं शमावेइ अगणिकाएणं सरुसाइं शमंतंपि अन्नं समणुजाणइ इति से महया पावकम्मेहिं अत्ताणं नवस्काइत्ता नवइ ॥ ४४ ॥

अर्थ—हवे कांदिं एक पापनुं विशेष कारण कहेले. जे प्रथम कह्युं, अने हवे कहेले, तेमां विशेष एटलुंजळे के, प्रथमजे जीवहिंसा कही ते हिंसा लोक थकी प्रच्छन्न पणे करे, अने हवे जे कहेले ते हिंसा लोकमां प्रगट पणे करे, एटलुं विशेष जाणवुं. ते एवी रीतें के, जेस कोइएक पुरुष मांस नरुण करवानी इहायें, अथवा व्यसनने लीधे अथवा क्रीडाने निमित्तें (परिसामश्चाउउछिता के०) परिपदामांहेथी उठीने (अहमेयं के०) हुं आ अमुक जीवने (हणामित्तिकट्टु के०) हणीश. एवी प्रतिज्ञा करीने, पठी (तित्तिरंवा के०) तित्तर, अथवा (वट्टगंवा के०) वर्त्तक, अथवा (लावगंवा के०) लावक, अथवा (कवोयगंवा के०) कपोत पक्षी, अथवा (कविंजलंवा के०) कपि जल एटले पारेवां, तथा सारस पक्षिविशेष जाणवां, अथवा (अन्नयरंवा के०) अन्य (तसंपाणं के०) त्रस जीवने हणे, ठेदे, चेदे, इत्यादिक यावत् पोताना आत्माने कर्मबंधन विषे पाडे ॥ ४३ ॥ हवे कोइएक पुरुष, प्रकृतियें क्रोधी ठतो, (केणइके०)

ति प्रतिज्ञां कृत्वा पश्चात्तित्तिरादिकं हंता ठेतेति चेतेति ताद्वीलिकस्तुन लुट्प्रत्ययोवा । तस्य वा हंतेत्यादि यावदात्मानं पापेन कर्मणा ख्यापयिता नवतीति ॥४३॥ इह चार्थे पादिकेष्वनिधीयमानेषु सर्वेषु प्राणशोहकारिणः कथंचिदनिधातव्यास्तत्र पूर्वमनपराधकूदायनिहिताः सांप्रतमपराधकूदान् दर्शयितुमाह ॥ (सेएगइउंइत्यादि) अथैकः कश्चित्प्रकृत्या क्रोधनोऽसहिष्णुतया केनचिदादीयतइत्यादानं शब्दादिकं कारणं तेन विरुद्धः समानः परस्यापकुर्यात् । शब्दादानेन तावत्केनचिदाकुष्ठोनिंदितोवाचा विरुध्येत । रूपादानेन तु बीजत्वं कंचन दृष्ट्वाऽपशकुनाध्यवसायेन कुप्येत । गंधरसादिकं त्वादानं सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । अथवा खलस्य कुथितादिविशिष्टस्य दानं खलस्य वात्पधान्यादेर्दानं खलदानं तेन कुपितोऽथवा सुरायाः स्थालकं कोशकादि तेन विवक्षितलानाऽज्ञावात् कुपितः । गृहपत्यादेरेतत् कुर्यादित्याह । स्वयमेवाग्निकायेनाग्निना तत्सस्यानि खलकवर्तीनि शान्तिव्रीह्यादीनि धमापयेद्देहदन्त्येन वा दाहयेद्देहतोवाऽन्यान्समनुजानीयादित्येवमसौ महापापकर्मनरात्मानमुपख्यापयिता नवतीति ॥ ४४ ॥

से एगइउं केणइ आयाणेणंवा विरुद्धे समाणे अडुवा खलदाणेणं अडुवा सुराघालणं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा उट्टाणवा गोणाणवा घोडगाणवा गदनाणवा सयमेव घूराउं कप्पेति अन्नेणवि कप्पावेति कप्पंतंपि अन्नं समणुजाणइ इति से महया जाव नवइ ॥४५॥

अर्थ—अथ हवे कोइएक पुरुष कोइएक आदान एटले कारणे करी रीसाणो थको, अन्नने दाने अथवा धान्यना खलाने विपे अल्प दाने, अथवा कोइएक अधिकारादिकने विपे वांछितलानने अज्ञावे, गृहपतिनां अथवा गृहपतिनां पुत्रनां (उट्टाणवाके०) उंट, अथवा (गोणाणवा के०) वृषज, (घोडगाणवा के०) घोडो, (गदनाणवा के०) गर्दन, तेनो (सयमेवघूराउंकप्पेति के०) जंघादिक अवयव कल्पे ठेदे, जेदे, बंधन, नाथ, वाग प्रकृति आदि लेइने पोतेज कापे, बीजा पासैं कपावे, बीजो कापतो होय तेने अनुमोदन आपे, एरीतैं ते पुरुष महोदुंपोपार्जन करे ॥ ४५ ॥

॥ टीपिका—अथैकः कश्चित्केनचित्खलदानादिनाऽदानेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्संबन्धिनउत्प्रादेः स्वयमेव परशुप्रकृतिशस्त्रेण (घूराउंति) जंघाद्यवयवान् कल्पयति विनति अन्येन वेदयति विदंतं समनुजानीते । एवं पापकर्मणात्मानं प्रसिद्धिं नयति ॥ ४७ ॥

॥ टीका—सांप्रतमन्येन प्रकारेण पापोपादानमाहं । (सेएगइउंइत्यादि) अथैकः कश्चित्केनचित्तु खलदानादिनाऽनेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्संबन्धिनउत्प्रादेः स्वयमेवात्मना प

आनरणादिक इव्य, पोतें अपहरे, बीजाने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमोदे, एम करतो जीव घणां पाप कर्मोपार्जन करे ॥ ४७ ॥

॥ टीपिका—अथैकः केनचिदादानेन कुपितोगृहपत्यादेः कुंडलादि इव्यमपहरेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४७ ॥

॥ टीका—अपिच (सेएगउइत्यादि) अथैकः कश्चित्केनचिदादानेन कुपितोगृहपत्यादेः संबन्धि कुंडलादिकं इव्यजातं स्वयमेवापहरेदवशिष्टं पूर्ववत् ॥ ४७ ॥

से एगइउ केणइवि आदाणेणं विरुद्धे समाणे अडुवा खलदाणेणं अडुवा सुराघालणेणं समणेणवा माहणेणवा ठत्तगंवा दंमगंवा चंमगंवा मत्तगंवा लछिंवा निसिगंवा चेलगंवा चिलिमिलिगंवा चम्मगंवा ठेयणगंवा चम्मकोसियंवा सयमेव अवहरंति जाव समणुजाणइ इति से महया जाव उवस्काइत्ता जवइ ॥ ४८ ॥

अर्थ—हवे पारखंढी दर्शन उपर कोप्यो यको, जे करे; ते देखाडेढे. कोइएक कारणे रीसाणो ठतो वादीये जीव्यो अथवा पोताना दर्शनने दृष्टिरागें अथवा अन्न अने धान्यने योडे दाने, अथवा कोइएक अधिकारादिकने विषे वांछितलाजने अनावे, कोप्यो यको श्रमण अथवा ब्राह्मण तेनां दंम, ठत्त, माटीना चाम, मात्रो, लाकडी, वेसवानो पाट, वस्त्र, मटको, ठांकवानो वस्त्र, चर्म, चर्मढेदनी तरवार, चर्मनी कोथली इत्यादिक अनेक उपकरण पोतें अपहरे, बीजा ने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमोदन आपे, एरीते घणा कर्म उपार्जन करे. एटला कारणे क्रोधें करी पापनुं विशेषपणुं कह्युं ॥ ४८ ॥

॥ टीपिका—अथ पारखंडिकोपरिकोपमाह । अथैकः कश्चित्स्वमतानुरागेण वादपराजितो वा अन्येन वा केनचिन्निमित्तेन कुपितः श्रमणानां ब्राह्मणानां ठत्तकं वा चांडं किंचिद्वस्तु दंडकं वा चांडकं किंचिद्वस्तुमात्रकं पात्रं (लछिगं) यष्टिं (निसिगं) वृसीमासनमिति यावत् । चेलकं वस्त्रं (चिलिमिलिगं) प्रठादपटीं चर्मकं पाडुकादि चर्मढेदनकं शस्त्रादि चर्मकोशं शस्त्रद्वेषकोढलकं स्वयमपहरेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४८ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पारखंडिकोपरि कोपेन यत्कुर्यात्तददर्शयितुमाह । (सेएगइउइत्यादि) अर्थकः कश्चित्स्वदर्शनानुरागेण वा वादपराजितोवा अन्येन वा केन वा केनचिन्निमित्तेन कु

पितः सन्नेतत्कुर्यादित्याह । तद्यथा । श्राम्यंतीति श्रमणास्तेषामन्येषामपि तथानू-
तानां केनचिदादानेन कुपितः सन् दंडकादिकमुपकरणजातमपहरेत् अन्येन वा हारये-
दन्यंवा हरंतं समनुजानीयात् इत्यादिपूर्ववत् ॥ ४८ ॥

से एगइउ णोवितिगिंठइ तं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा सयमेव
अगणिकाएणं उंसहीउ श्रामेइ जाव अन्नंपि श्रामंतं समणुजाणइ इति
से महया जाव उवस्काइत्ता जवति ॥ ४९ ॥

अर्थ-हवे निःकारण पापनुं विशेष कहेठे. अथ कोइएक पुरुष, अत्यंत मूर्खठतो
(णोवितिगिंठइके०) एवो विचार करे नहीं के, अकार्य करवा यकी मने आ जवमां अथ
वा परजवमां अनिष्टफलनी प्राप्ति थरो, अथवा महारो अनुष्ठान अत्यंत मागोठे एउं
आलोचे नहीं, एवो ठतो आलोक तथा परलोक विरुद्ध क्रिया करे ते देखाडेठे गृहप-
तिना अथवा गृहपतिना पुत्रना धान्यने निःकारणे पोतें अग्निकाये करी प्रज्वाले, बी
जाने हाथे प्रज्वालावे, बीजो कोइ प्रज्वालतो होय तेने अनुमोदे ॥ ४९ ॥

॥ दीपिका-पूर्व विरोधिनोऽनिहिताः अथ इतरे कथ्यंते । अथैकः कश्चिन्मूढतया
(णोवितिगिंठइति) न विमर्षति नविचारयति यन्ममानेन कृतेन परलोकेऽनिष्टं जावि ।
अथवा मदीयमिदमनुष्ठानं पापानुबन्धीति न वेत्ति एवंभूतश्च गृहपत्यादेर्निमित्तमेव त-
त्कोपं विनैव स्वयमग्निना सस्यानि शालित्रीत्यादीनि दहेदित्यादि ज्ञेयं ॥ ४९ ॥

॥ टीका-एवं तावद्विरोधिनोऽनिहिताः सांप्रतमितरेऽनिधीयंते । (सेएगइउइत्यादि) अथै-
कः कश्चित् मूढतया (नोवितिगिंठइति) न विमर्षति नमीमांसते । यथाऽनेन कृतेन ममा-
ऽमुत्राऽनिष्टफलं स्यात् तथा मदीयमिदमनुष्ठानं पापानुबन्धीत्येवं न पर्यालोचयति तज्जावाप-
न्नाश्च यत्किंचनकारितया इहलोकपरलोकविरोधिनीः क्रियाः कुर्यात् । एतदेवोद्देशतोदर्शयति
तद्यथा गृहपत्यादेर्निमित्तमेव तत्तत्कोपमंतरेणैव स्वयमेवात्मानाग्निकायेनौषधीः शालित्री-
त्यादिकाः ध्मापयेद्वहेत्तथाऽन्येन दाहयेद्वहंतं च समनुजानीयादित्यादि ॥ ४९ ॥

से एगइउ णोवितिगिंठइ तं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा उट्टाणवा
गोणाणवा घोडगाणवा गहजाणवा सयमेव घूराउकप्पइ अन्नेणवि क-
प्पावेंति अन्नंपि कप्पंति तं समणुजाणइ ॥ ५० ॥ से एगइउ णोवितिगिंठ-
इ तं गाहावतीणवा गहावइपुत्ताणवा उट्टसालाउवा जाव गहजसाला

उवा कंटकवोंदियाहिं पडिपेहिता सयमेव अगणिकाएणं श्रामेइ जाव
समणु जाणइ ॥ ५१ ॥ से एगइउं णोवितिगिंठइ तं गाहावतीणवा गा
हावइपुत्ताणंवा जाव मोत्तियंवा सयमेव अवहरइ जाव समणु जाण
इ ॥ ५२ ॥ से एगइउं णोवितिगिंठइ तंसमणंवा माहणाणंवा उत्तगंवा दं
मगंवा जाव चम्महेदणगंवा सयमेव अवहरइ जाव समणुजाणइ इति
सेमहया जाव उवस्काइत्ता जवइ ॥ ५३ ॥

अर्थ-एरीतेंज वली कोइएक पुरुष, गृहपति अथवा गृहपतिना पुत्रना उंट, गाय,
बलद, घोडा, गर्दनना बंधन, तथा वाग, नाथ, प्रमुख पोतें कापे, बीजाने हाथे कपावे
बीजो कापतो होय तेने अनुमोदे ॥ ५० ॥ तथा तेमज ते गृहपतिना तथा गृहपति
ना पुत्रना उंटनीशाला, यावत् गर्दननी शालाने कांटा थकी ठांकीने पोते बाले, बी
जाने हाथे बलावे, बीजो बालतो होए तेने अनुमोदे ॥ ५१ ॥ तथा तेमज ते गृह
स्थना अथवा गृहस्थना पुत्रना कुंमलादिक आचरण, तथा मौक्तिकादिक डव्य, पोतें
अपहरे, बीजाने कहिने तेने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमो
दे ॥ ५२ ॥ तथा कोइएक पुरुष, श्रमण ब्राह्मणना दंम ठात्रादिक यावत् चर्महेदक ए
उपकरणोने पोतें अपहरे बीजाने हाथे अपहरावे अपहरतो होय तेने अनुमोदे ए
प्रथम लखेला पांच आलावा, तथा पाठलना आलावा चार ते सरखाजठे परंतु ते
सकारण, अने निष्कारण, एटलुं विशेषठे ॥ ५३ ॥

॥ दीपिका-अथैकोनिस्त्रिंशतया गृहपत्यादिसंबंधिनामुप्रादीनां जंघाद्यवयवान् विद्या
त्यादि ॥ ५० ॥ कश्चिदुप्रादिबंधनं गृहाणि दहेत् ॥ ५१ ॥ सुगमं ॥ ५२ ॥ निर्निमित्तमेव
तत्कुर्यात् व्याख्या पूर्ववत् ॥ ५३ ॥

॥ टीका-तथेहामुत्रच दोषापर्यालोचकोनिस्त्रिंशतया गृहपत्यादिसंबंधिनां क्रमेजका
दीनां जंघादीनवयवांश्चिठ्यात् ॥ ५० ॥ तथा शालां दहेत् ॥ ५१ ॥ तथा गृहपत्यादेः
संबधि कुंडलमणिमौक्तिकादिकमपहरेत् ॥ ५२ ॥ तथा श्रमणब्राह्मणादीनां दंडादिकमुप
करणजातमपहरेदित्येवं प्राक्तनाएवालापकायादानकुपितस्य येऽनिहितास्ततएव तदना
वे नानिधातव्याइति ॥ ५३ ॥

से एगइउं समणंवा माहणंवा दिस्सा णाणाविहेहिं पावकम्महिं अत्ता
णं उवस्काइत्ता जवइ अडुवाणं अठराए आफालित्ता जवइ अडुवाणं

फरुसंवदिता नवइ कालेणवि से अणुपविठस्स असणंवा पाणंवा जा
व णोदेवावेत्ता नवइ जे इमे नवइ वोनमंता नारकंता अलसगा वे
सलगा किवणगा निउळमा वणगा समणगा पवयंति ॥ ५४ ॥

अर्थ—हवे मिथ्यादृष्टिना पापनो अधिकार विशेष कहेते. कोइएक मिथ्यादृष्टि पुरुष,
श्रमण तपस्वी साधुनो निंदक होय, ते श्रमण अथवा ब्राह्मणने निसरतां पेसतां (दि
स्सा के०) देखीने नानाप्रकारना पापोपार्जन करीने पोताना आत्माने दुर्गतिने विषे
पाडे, तेज कारण कहेते. (अडुवाणंअडराएके०) क्यांहिं एक साधुने देखीने पोतानी मि
थ्यादृष्टीये करी एवं जाणेजे, ए मने अपशकुन थयुं. एम जाणतो थको पोतानी दृष्टिआ
गलथी ते साधुने अलगो करावे, अथवा (आफालित्तानवइ के०) चपटीये करी साधु
ने आस्फाले एटले तेने तिरस्कार करे, (अडुवाणंफरुसंवदितानवइ) अथवा कठोर व
चन बोले, अरे मूर्ख! निरर्थक कांयक्लेशना करनार! हे दुर्बुद्धि! माहारा आगलथी दूरथ
इजा. एवा कठोर वचन बोले, तथा (कालेणविसेअणुपविठस्स के०) निह्वावेजाये ते
चारित्रियाने अन्न पाणीने अर्थे आव्यो देखीने तेने (असणंवापाणंवा के०) अशन पा
नादिक देतां अत्यंत दुष्टपणे पोते निंदे अने (जावणोदेवावेत्तानवइ के०) बीजो कोइ
अशनपानादिक आपतो होय तेने निपेधे, तथा एवां दुर्वचन बोले के, (जेइमेनवइ के०)
जे ए पाखंमीने आपवा थकी कांही फल नथी एम कहे (वोनमंता के०) ए तृण का
ष्ठना नारानो आणनारते (नारकंता के०) ए कुंटुबना नारनो निर्वाह करी शक्यो न
थी, ते कारणे मुंझित थयोले. (अलसगा के०) आलसु क्रमागत कुटुंब धर्मे पालवाने
असमर्थ, माटे पाखंमी थयोले (वेसलगा के०) वृषल कोइएक कुइ जातिके तथा
(किवणगानिउळमा के०) कपण, निरुद्यमी, कोइपण कार्यनो उद्यम करी नशके ते
कारणे (वणगासमणगापवयंति के०) प्रवर्ज्या लिए. ॥ ५४ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चिदनिगृहीतमिथ्यादृष्टिः साधुप्रत्यनीकः श्रमणं ब्राह्मणं साधुं
दृष्ट्वा, अपशकुनोयमिति मन्यमानः पापकर्मनिरात्मानमुपख्यापयिता नवति (अडुवाणं
ति) अथवा साधुं दृष्ट्वाऽवज्ञयाऽप्सरायाश्च पुटिकाया आस्फालयिता नवति परुषं कठिनं
वचोब्रूयात् निह्वाकालेपि (से) तस्य निह्वांनिह्वाथर्ममनुप्रविष्टस्यान्नादेर्दापयिता न नवति
प्रत्यनीकः सन्निदं ब्रूते । (जेइमेत्ति) पाखंडिकाः स्युस्ते चोन्नमंतस्तृणकाष्ठहारादिकं कर्म त
द्विद्यते येषां तेचोन्नमंतः नाराकांताः कुटुंबं पालयितुमसमर्थास्ते पाखंडव्रतमाश्रयंति ।
तथा वृषलाअधमाः कपणाः क्लीबाअकिंचित्कराः श्रमणाः स्युः प्रवर्ज्यां गृह्णन्तीति ॥ ५४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं विपर्यस्तदृष्टयोऽगाढमिथ्यादृष्टयोऽनिधीयंते (सेएगड्जं इत्यादि) अथैकः कश्चिदनिगृहीतमिथ्यादृष्टिरनङ्कः साधुप्रत्यनीकतया श्रमणादीनां निर्गहतां प्रविशतां वा स्वतश्च निर्गहन् प्रविशन् वा नानाविधैः पापोपादानचूतैः कर्मनिरात्मानमुपस्थायिता नवतीत्येतदेव दर्शयति । अथवेत्यवमुत्तरापेक्षया पक्षांतरोपग्रहार्थः । क्वचित्साधुदर्शने सति मिथ्यात्वोपहतदृष्टितयाऽपशकुनोयमित्येवं मन्यमानः सन् दृष्टिपथादपसारयन् साधुमुद्दिश्यावज्जयाप्सरायाश्च पुटिकायाः स्फालयिता नवत्यथवा तत्तिरस्कारमापादयन् परुषं वचोब्रूयात् । तद्यथौदनमुंमनिरर्थककायक्लेशपरायणधुर्वुद्धेऽपसराग्रतस्तदसौ चुकुटिं विदध्यादसत्यं वा ब्रूयात् तथा निह्नाकालेनापि (से) तस्य निह्नोरन्येन्योनिह्नाचरेन्योऽनु पश्चात्प्रविष्टस्य सतोऽत्यंतदुष्टतयाऽन्नादेर्नोदापयिता नवत्यपरंच दानोद्यतं निपेययति तत्प्रत्यनीकतयैतच्च ब्रूते । इमे पाखंडिका नवंति तएवं नूतानवंतीत्याह । (चोष्मंति) तृणकाष्ठहारादिकमधमकर्म विद्यते येषां ते तदंतस्तथा नारेण कुटुंबनारेण षोडशिकादिनारेण वाऽऽक्रांताः पराजयाः सुखलिप्सवोऽलसाः क्रमागतं कुटुंबं पालयितुमसमर्थास्तथा पाखंडव्रतमाश्रयंति । तथाचोक्तं । गृहाश्रमपर इत्यादि । तथा (वेसलगति) वृषलाअधमाः श्रूङ्जातयस्त्रिवर्गप्रतिवारकास्तथा कृपणाः क्लीबा अकिंचित्कराः श्रमणा नवंति प्रव्रज्यां गृह्णन्तीति ॥ ५४ ॥

ते इणमेव जीवितं धिक्जीवितं संपडिवुहंति नाइ ते पारलोगस्स अठ ए किंचिवि सिलीसंति ते डुक्कंति तेसोयंति तेजूरंति तेतिप्पंति तेपिट्ठंति तेपरितप्पंति तेडुक्कण जूरण सोयण तिप्पण पिट्ठण परितिप्पण वहंवंधणपरिकिलेसाठ अप्पडिविरया नवंति ते महया आरंजेणं ते महया समारंजेणं तेमहया आरंजसमारंजेणं विरूवरूवेहिं पाव कम्मे किञ्चेहिं उरालाइं मणुस्सगाइं नोगनोगाइं जुजित्तारो नवंति ॥ तं जहा अन्नं अन्नकाले पाणं पाणकाले वहं वठकाले लेणंलेणकाले सयणंसयणकाले पुवावरंचणं एहाए कयवलिकम्मे कयकोउयमंगल पायठित्ते सिरस्साएहाए कंठेमालाकडे आवद्धमणिसुवन्ने कप्पियमालामउली पडिवद्धसरीरवग्घारियसोणिसुत्तगमल्लदामकलावे अ दतवठपरिहिंए चंदणोस्सितगायसरिरे महति महालियाए कूडा गारसालाए महति महालयंसि सीहासणंसि इठीगुम्मसंपरि वुडे स

वराइएणं जोइणास्त्रियायमाणाणं महया ह्यनदृगीयवाइयं तंतीतल
तालतुमियघणमुइंगपडुपावाइयं रवेणं उरालाई माणुस्सगाई जोग
जोगाई जुंजमाणे विहरइ ॥ ५५ ॥

अर्थ—(तेइणमेवजीवितंधिस्त्रीवि के०) ते साधुना अवर्णवादि एम कहे जे आ
साधुनुं जीवितअ धिक् ठे. (तंसंपडिबुहेंति के०) अने पोताने प्रशंसे जे अमे जला
ठैए, एरीते ते इह लोक प्रतिबंध साधुना निंदक मोहांध पुरुष ते साधुनो अपवाद
बोले, (नाइतेपारलोगस्सअघाएकिंचिविसिलीसंति के०) ए पुरुष, परलोकना अर्थनो
साधनार एवो स्वल्प मात्र कांहींपण अनुष्ठान करे किंतु? परने दुर्वचनादिकें करी पीडा
उपजावे (तेइस्कंति के०) ते अज्ञानना अंधकारे दुःखी थाय. (तेसोयंति के०) ते अ
धिक शोचे, अन्यने शोक करावे (तेजूरंति के०) ते जूरे तथा परने निंदे. (तेतिप्पंति
के०) ते पोताने तथा परने सुख अकी चूकावे (तेपिट्ठंति के०) ते पोतें पीडाय,
अने बीजाने पीडावे. (तेपरितप्पंति के०) ते पोते माहोमांहे दाजे, बीजाने दजावे,
(तेइस्कणजूरणसोयण के०) ते पुरुष, एरीते दुःख, जूरण, शोक, इत्यादिक करतो करावतो
अको (तिप्पण के०) सुखनो टालनार (पिट्ठण के०) पीडानो करनार, (परितिप्प
ण के०) पश्चात्ताप करनार, (वहबंधण के०) वध बंधननो करनार (परिकिलेसाउ
के०) महोटा क्लेश, तेअकी (अप्पडिविरयान्नवंति के०) नथी निवर्त्त्या ते पुरुष, एवा ठता
ते महोटा आरंज प्राण वध रूप तथा महोटा समारंज परजीवने किलामणा उपजा
वी ते महोटा आरंज समारंजे करीने नाना प्रकारना पापनुष्ठाने करीने प्रधान मनुष्य
नाव संबधिया मधु मांसादिक अनेक काम जोगने जोगवतो अको विचरनारो थाय.
(तंजहा के०) तेज कहेठे (अन्नंअन्नकाले के०) अन्नने काले अन्न, (पाणं
पाणकाले के०) पाणीने कालें पाणी, (वड्वडकाले के०) वस्त्रने कालें वस्त्र, (ले
णंलेणकाले के०) घरने कालें घर (सयणंसयणकाले के०) शयनने कालें शयन, (पु
वावरंचणंसहाए के०) पहेले पहोरे, अने वली पाठले पहोरे स्नान करे, (कयबलिक
म्मे के०) देवतादिक निमित्त बलि कर्म करे, (कयकोउय के०) अनेक कौतुक उत्ता
रणादिक करे, (मंगलपायडित्ते के०) दधि, दूर्वादिक मंगल करे, दुःखप्रादिकना निवा
रणने अर्थ ए क्रिया करे, (सिरसासहाएकंठेमालाकडे के०) शिरें स्नान करीने कंठे माला
पेरे, (आबद्धमणिसुवन्नेकप्पियमालामउली के०) आबद्ध एटले गुंपहेरे? तोके, मणि
अने सुवर्ण, यथा योग्य स्थानके पहरे, अनेक द्वार, अर्थद्वार, कटीसूत्र, इत्यादिक आ
नरणे करीने, (पडिबद्धसरीरवग्घारीय के०) प्रतिबंध नाम दृढ शरीर देहठे जेनो एवो,

प्रलंबित (सोणिसुत्तगमदह्नदामकलावे के०) कडने विपे कंदोरोठे जेने एवो, अने फुलनीमा जाना समूह पे रतो एवो, (अहतवन्नपरिहिए के०) अत्यंत बहु धोलां निर्दोष वस्त्र पेहेरे, (चंदणोक्तगायसरीरे के०) चंदने करी गात्रने विलेपन करे एवो थको, (महतिमहालियाए के०) अत्यंत महोटी (कूडागारसालाए के०) कूटने आकारें शिला तेने विपे (महतिमहालयंसिसीहासणंसि के०) महोटा सिंहासने बेतो थको (इन्डिगुम्मसंपरिवुष्ठे के०) स्त्रीना वृंदे पर वखो (सवराइएणं के०) सर्व रात्री संबंधि (जोइणा के०) प्रदीपनी ज्योति (झियायमाणणं के०) तेना अजवाला थकि (महयाहयनट्टगीयवाइयं के०) महोटा नट्ट, गीत, वाद्यादिक वाजीत्रादिकने शब्दे, (तंतीतलतालतुडियतघणमुइगपरुपावाइयंरवेणं के०) वीणा, हाथना ताल, कांशियाना ताल, तुरी एटले वाजोत्र, हाथ विशेष, घन ध्वनि सरखो जेनो घोषठे, मृदंग, पटह, माह्या पुरुषें वजाव्याठे, तेने शब्दे करी, (उरालाइमाणुस्सगाइं के०) उदार प्रधान मनुष्य संबंधीया (नोगनोगाइं के०) कामनोगने (जुंजमाणे के०) नोगवत्तो थको (विहरइ) विचरे ॥ ५५ ॥

॥ दीपिका—अथ गृहस्थानामत्यंतविपरीतमतीनामसदाचारत्वं प्रकटयन्नाह । ते साधुधर्मप्रत्यनीकाइदमेव जीवितं परापवादप्रकटनजीवितं धिक्जीवितं कुत्सितं जीवितं संप्रतिवृंहति प्रशंसति ते परलोकस्यार्थाय किंचित्सदनुष्ठानं न शिलष्यंते नाश्रयंते तेऽपवादैः परान् दुःखयंति आत्मानं च अज्ञानांधास्तत्कुर्वन्ति येन शोचंते परानपि शोचयंति ते परान् (जूरयंति) गर्हति ते स्वकर्मणिः पीडयंते (तेतिष्यंति) सुखाध्याययंत्यात्मानं परांश्च ते पापेन परितप्यंतेऽतर्दह्यंते परांश्च परितापयंति । एवं ते दुःखनशोचनादिक्लेशादिप्रतिविरताः स्युस्ते महतारंजेण प्राणिघातरूपेण महता समारंजेण प्राणिपरितापरूपेण विरूपरूपैश्च नानाविधैः पापकर्मकृत्यैरुदारानुत्कृष्टान्मद्यमांसादियुतान् मानुष्यान् मनुष्यजवयोग्यान् नोगेन्योप्युत्कटानोगानोगनोगास्तान् नोक्तारः स्युः ॥ तद्यथा अन्नमन्नकाले यथेप्सितं तस्य पापानुष्ठानात्संपद्यते । एवं पानवस्त्रशयनासनादिकं सपूर्वापरं सहपूर्वकृत्येन स्नानादिना परकृत्येन विलेपननोजनादिना वर्ततइति सपूर्वापरं । कोऽर्थः । यद्यदा प्रार्थ्यते तत्तदा संपद्यतइति । तद्यथा । स्नातः कृतं देवतानिमित्तं बलिकर्म येन सःकृतबलिकर्मा कृतानि कौतुकान्यवतारणकादीनि मंगलसुवर्णचंदनाकृतदूर्वासिद्धार्थादीनि प्रायश्चित्तानि दुःखप्रतिघातकानि येन सःकृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्तः । शिरसि स्नातः कटिपतोयोमालाप्रधानोमुकुटः सविद्यते यस्य सःकटिपतमालामुकुटी प्रतिवक्षशरीरोदृढांगः । (वर्ग्यारितं) प्रलंबितं श्रोणी श्रोत्रं कटिश्च त्रं मध्नदामकलापश्च येन सतया कंठे कृतमालः । आविधानि परिहितानि मणिसुव

एनि येन सतथा अहतमखंडितं वस्त्रं परिहितं येन सतथा चंदनेन उद्धितं सिक्तं गात्रं शरीरावयवायस्य सतथा नानाविधविलेपनावलिस्रस्त्यर्थः । महत्यामुच्चायां (महा लियाइठि) विस्तीर्णायां कूटागारशालीयां महति महालये विस्तीर्णे सिंहासने नडास ने स्थितः । स्त्रीगुहमेन स्त्रियोयुवतयः गुह्मोऽन्यः परिवारस्तेन परिवृतः, निशि सर्वरा त्रिसंबंधिना ज्योतिषा प्रदीपादिजवेन क्रियमाणेन दीप्यमानेन महता बृहत्तरेण प्रहत नाट्यगीतवादित्रतंत्रीतलतालत्रुटिकघनमृदंगपटुप्रवादितरवेण उदारान् मानुष्यकान् जोगनोगान् जुंजानोविहरति ॥ ५५ ॥

॥ टीका-सांप्रतमेषामगारिकाणामत्यंतविपर्यस्तमतीनामसद्वृत्तमाविर्भावयन्नाह । (तेऽणमेवइत्यादि) तेहि साधुवर्गापवादिनः सधर्मप्रत्यनीकाइदमेव जीवितं परापवादो द्वाष्टनजीवितं धिक्जीवितं कुत्सितं जीवितं साधुजुगुप्सापरायणं संप्रतिबृंहंत्येतदेवासद्वृत्तजीवितं प्रशंसंतीति ज्ञावः । ते चेह लोकप्रतिबद्धाः साधुजुगुप्साजीविनोमोहांधाः साधून् पवदंति नापिच ते पारलौकिकस्यार्थस्य साधनमनुष्ठानं किंचिदपि स्वल्पमपि श्लिष्यंते स माश्रयंति । केवलं ते परान् साधून् वाचादिजिरनुष्ठानैर्दुःखयंति पीडामुत्पादयंति आत्म नः परेषांच । तथा ते ज्ञानांधास्तथा तत्कुर्वंति येनाधिकं शोचंते परानपि शोचयंति दुर्जाषितादिनिः शोकं चोत्पादयंति तथा ते परान् (जूरयंति) गर्हंति तथा तिप्यंति सुखा द्यावयंत्यात्मानं परांश्च तथा ते वराकाश्चपुष्टधर्माणोऽसदनुष्ठानाः स्वतः पीडयंते परांश्च पीडयंति तथाते पापेन कर्मणा परितप्यंतोऽतर्दह्यंते परांश्च परितापयंति । तदेवं तेऽ सहत्तयः संतोडुःखीनः शोचनादिक्लेशादप्रतिविरताः सदा जवंति । एवं जूताश्च संतस्ते महताऽऽरंजेण प्राणिव्यापादनरूपेण तथोक्तान्यामप्यारंजसमारंजान्यां विरूपरूपैश्च नाना प्रकारैः सावद्यानुष्ठानैः पापकर्मकृत्यैरुदारानत्यंतोद्भटान्समग्रसामग्रीकान् मधुमद्यमां साधुपेतान् मानुष्यकान् मनुष्यजवयोग्यान् जोगेज्योप्युत्कटान् जोगान् ते सावद्यानुष्ठा यिनोक्तारोजवंति ॥ एतदेवदर्शयितुमाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथेत्युपदर्शने । अन्नमन्नकाले यथेप्सितं तत्पापानुष्ठानात्संपद्यते । एवं पानवस्त्रशयनासनादिकमपि । सर्वमेतद्यथाकालं सपूर्वापरं संपद्यते सहपूर्वेण पूर्वाह्नकर्तव्येनापरेण चापराह्नकर्तव्येन । यदिवा पूर्वं यत्क्रियते स्नानादिकं तथा परंच यत्क्रियते विलेपनजोजनादिकं तेन सह वर्ततइति सपूर्वा परं । इदमुक्तंनवति । यद्यदा प्रार्थ्यते तत्तदा संपद्यतइति । अनिलपितार्थप्राप्तमेव ले शतोदर्शयितुमाह । तद्यथा । विनूत्या स्नातस्तथा कृतं देवतादिनिमित्तं बलिकर्म येन स तथा तथाकृतानि कौतुकान्यवतारणकादीनि मंगलानिच सुवर्णचंदनदध्यकृतदूर्वासिद्धा र्थकादर्शस्पर्शनादीनि तथा दुःखप्रादिप्रतिघातकानि प्रायश्चित्तानि येन सकृत्कौतुकमं

गलप्रायश्चित्तः । तथा कल्पितश्वासौ मालाप्रधानोमुकुटश्च सतथा विद्यते यस्य सजवति कल्पितमालामुकुटी । तथा प्रतिबद्धशरीरोदृढावयवकाययुवेत्यर्थः । तथा (वय्यारियंति) प्रलंबितं श्रोणीसूत्रं कटिसूत्रं मध्यदामकलापश्च येन सतथा तदेवमसौ शिरसि स्नातः नानाविधविलेपनावलिप्तश्च कंठे कृतमालस्तथाऽपरयथोक्तनूषणनूपितः सन्महत्या मुञ्चायां (महालियाएत्ति) विस्तीर्णायां कूटागारशालायां तथा महति महालये विस्तीर्णे तिंहासने नडासने समुपविष्टः स्त्रीवृंदेन युवतिजनेन सार्द्धमपरपरिवारेण संपरिवृतो वेष्टितोयस्तथा महता बृहत्तरेण प्रहतगीतवादित्रतंत्र्यादिरवेणोदारान्मानुष्यकान् जोगा जोगान्छुंजानोविहरति प्रविचरति विजृंजतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥

तस्सएणं एगमवि आणवेमाणस्स जाव चत्तारि पंचजणा आवुत्ता चेव अज्जुंठंति नणहं देवाणुप्पिया किंकरेमो किंआहारेमो किंउवणेमो किं आचिच्चामो किंजेहियं इत्थियं किंजेआसगस्स सयइ तमेवपासित्ता अणारिया एवं वयंति देवे खलु अयंपुरिसे देवसिणाए खलु अयं पुरिसे देवजीवणिज्जे खलु अयंपुरिसे अन्नेण विचणं उवजीवंति तमेव पासित्ता आरिया वयंति अन्निकंतंकूरकम्मे खलु अयंपुरिसे अति धुत्ते अइयायरक्के दाहिणगामिए नेरइए कएहपरिक्किए आगमिस्साएणं उल्लहवोहियाएयावि नविस्सइ ॥ ५६ ॥

अर्थ—(तस्सएणंएगमविआणवेमाणस्सके०) ते पुरुषने कोइ एक कार्य उपने एक माणसने आझा देतां (जावचत्तारिपंचजणाके०) यावत् चार, पांच, पुरुष (आवुत्ताचेव के०) अणवो लाव्या (अज्जुंठंतिके०) उठी सावधान यइने एम कहेके, (नणहंदेवाणुप्पियाके०) हेस्वामि! आझा आपो? हे देवाणुप्रिय सरल स्वभाव! (किंकरेमोके०) शृं कार्य अमे करियें? जेवो आपनो हुकम होय ते करवाने तैयारठैए. (किंआहारेमो के०) केवो आहार करशो? किंवा केवो आहार निपजावीये? (किंउवणेमोके०) शृं वस्तु लावी आपुं? (किं आचिच्चामो के०) शृं स्थापना करू? तथा केवां आचरण पेरशो? (किंजेहियंइत्थियं के०) शृं तमारा हृदयने बह्मचर्ये. एटले शृं इत्तोठो? (किंजेआसगस्सईके०) शृं तमारा मुखने सयई रुचेठे? जेकांइ तमारा मुख मांहेथी वचन निकले ते अमे करियें, (तमेवपासित्ताके०) ते राजादिकने देखीने (अणारियाएवंवयंतिके०) अनार्य एवुं कहे के, (देवेखलु अयंपुरिसे के०) खलुइति निश्चै ए पुरुष देव, (देवसिणाए खलु अयं पुरिसे के०) ए पुरुष देव स्नातक, (देवजीवणिज्जे खलुअयं पुरिसे के०) ए पुरुषनो देवताना

જેવો જીવે, નિશ્ચે એ પુરુષ ઘણા લોકને આજીવિકાનો કરનાર છે, એને (અન્નેણવિચણં ડવ જિવંતિ કેળ) બીજા ઘણા પુરુષો સેવે છે, એરીતે તે રાજાદિકને દેહીને અનાર્ય લોકો કહે અને તેના વચાણ કરે. હવે (તમેવ પાસિત્તા કેળ) વલી તે રાજાદિકને દેહીને (આ રિયાવયંતિ કેળ) આર્ય પુરુષ જે હોયતે એવું કહેકે (અનિકંતંકૂરકમ્મેલુઅયં પુરિસે કેળ) નિશ્ચે એ પુરુષ અત્યંત કૂર કર્મી હિંસાદિક ક્રિયાને વિષે પ્રવર્તે છે, (અતિધૂત્તેકેળ) તથા એ પુરુષ અત્યંત ધૂત્તે ઘણાં કર્મે કરી સહિત છે, તથા (અંડ્યાયરકેકેળ) ઘણા કર્મેકરી આપણા આત્માને સંસાર માંહે રાખનાર છે, (દાહિણગામિએ નેરડે કેળ) તથા એ દહ્ણગામિ નારકીમાં ડપજનાર, પ્રાયઃ જે કૂરકર્મના કરનાર, સાધુના નિંદક, સાધુને દાન આપવાનો નિપેધ કરનાર હોય, તે દહ્ણગામિ નારકીમાંહે ડપજે. તેમાટે એ પુરુષ દહ્ણ ગામિ જાણવો. (કલ્હપસ્કિએકેળ) કલ્હ પાક્કિ નારકી યગે; કલ્હ પક્કિ નારકી માંહે શું વિગેષ છે? તે કહે છે. (આગમિસ્સાણં હલ્લહબોહિયાએયાવિજવિસ્સડ કેળ) આગમિક કાલેં હર્જન બોધી યગે એટલે શું કહ્યું? જે, દિશિ માંહે દહ્ણદિશિ, અને અપ્રશસ્ત ગતિમાંહે નરકગતિ, તથા પક્ક માંહે કલ્હ પક્ક, એટલા વાનાં અપ્રશસ્ત છે તેમ વિષયાંધ પુરુષ જે છે તે પરલોકના નિસ્પ્રહિ, એવા સાધુને દેહીને તેને દાનાંતરાયના કરનાર થાયતો એવા અપ્રશસ્ત પુરુષને બોધબીજ પામવું હર્જન છે. તથા જે એ યકી વિપરીત વિષયને વિષે નિસ્પ્રહિ, પરલોકના જીરુ, તથા સાધુની પ્રશંસાના કરનાર, એવા પુરુષ ડત્તરદિશિ તથા દેવતાની ગતિ અને શુક્લપક્ક, એટલા વાનાં પામે તેને મનુષ્ય જવમાં બોધબીજ પામવું સુજન છે. ॥ ૫૬ ॥

॥ દીપિકા—તસ્યૈવંજૂતસ્ય પુરુષસ્ય ક્વચિત્કાર્યે સતિ એકપુરુષમાઙ્ઙાપયતોયાવ ચત્વારઃ પંચવા પુરુષાઅનુક્તાએવ સમુપતિષ્ઠંતે એવં વદંતિ ચ જળ સ્વામિન્! કિંકુ મોંવયં કિમાહરામ આનયામઃ? કિમુપનયામોઢૌકયામઃ? (કિંઆર્ચિંદામોતિ) કિંનૂ પણાદિ પરિધાપયામઃ? કિં યુષ્માકં હૃદયેપ્સિતં? કિંયુષ્માકમાસ્યકસ્ય મુલ્લસ્ય (સયડ્ તિ) સ્વદતે સ્વાહ પ્રતિજાતિ? અથવા યદેવ તવાસ્યસ્ય સ્વવતિ તવ મુલ્લાન્નિર્ગહતિ તદે વ વયં કુર્મેડ્તિ । (તમેવપાસિત્તિ) યં રાંજાનં તથાક્રીડમાનં દૃષ્ટ્વા અનાર્યાએવં વદંતિ દેવઃ સ્વલુ અયં પુરુષોદેવસ્માતકોદેવશ્રેષ્ઠોબહૂનામુપજીવ્યોડન્યોપ્યેનમુપજીવતિ તથા તં તાદૃશમસદાચારં દૃષ્ટ્વાડર્યાવિવેકિનોવદંતિ અનિક્રાંતકૂરકર્મા અયં પુરુષોહિંસાદિક્રિયાપ્રવૃત્તઃ અતિધૂર્તોવહુલકર્મા અતીવાત્માનં પાપૈરહૃતીત્યત્યાત્મરહ્ઃ દહ્ણિણદિગ્ગામી નૈરયિકઃ કલ્હપાક્કિકઃ । કોર્યઃ । યઃ કૂરકર્મા સાધુપ્રત્યનીકસ્તદાનનિપેધકઃ સદહ્ણિણ દિશિ નરકતિર્યગાદિરુત્પદ્યતે । દિહુ મધ્યે દહ્ણિણા દિહુ અપ્રશસ્તા ગતિષુ નરકગતિઃ પ

द्वयोः कृष्णपद्मः । ततोऽस्य दिगादिकमप्रशस्तमुक्तं । अन्यदपि अबोधिलानादिकं योज्यं ।
(आगमिस्सन्ति) सचाऽऽगामिकाले दुर्लभबोधिकः स्यादिति ॥ ५६ ॥

॥ टीका—तस्यच क्वचित्प्रयोजने समुत्पन्ने सति एकमपि पुरुषमाज्ञापयतोयावच्चत्वारः पंचवा पुरुषाअनुक्ताएव समुपतिष्ठन्ते । तेच किंकुर्वाणाएतद्व्यमाणमूचुः । तद्यथा । नणाज्ञापय स्वामिन् ! धन्यावयं येन नवताप्येवमादिश्यन्ते किंकुर्मइत्यादिसुगमं । यावद्भृदयेप्सितमिति । तथा किंच ते युष्माकमास्यकस्य मुखस्य स्वदन्ते स्वाडु प्रतिजाति? यदिवा यदेवास्य नवदीयास्यस्य स्रवति निर्गहति तदेव वयं कुर्मइति । तथा तमेवेत्यादि । तमेव राजानं तथा क्रीडमानं दृष्ट्वा अन्येऽनार्याएवं वदन्ति । तद्यथा । देवः खल्वयंपुरुषस्तथा देवस्नातकोदेवश्रेष्ठोबहूनामुपजीव्यस्तथा तमेवंसां प्रतेक्षितया सदनुष्ठायिनं दृष्ट्वा आर्याविवेकिनः सदाचारवंतएवं ब्रुवते तद्यथाऽजिज्ञां तक्रूरकर्मा खल्वयं पुरुषोहिंसादिक्रियाप्रवृत्तइत्यर्थः । तथा धूयते रेणुवद्वायुनासंसारचक्रवाले त्राम्यते येन तद्धूतं कर्म । औणादिकोनक्षत्रप्रत्ययः । अतीव प्रचूतधूतमष्टप्रकारं कर्म यस्य सोतिधूतस्तथाऽतीवात्मनः परैः पापकर्मजिः रक्षा यस्य सोत्यात्मरक्षस्तथा दक्षिणस्यां दिशि गमनशीलोदक्षिणगामुकः । इदमुक्तं नवति । योहि कूरु कर्मकारी साधुनिंदापरायणस्तदाननिपेधकः सन् दक्षिणगामुकइत्युक्तं । इदमेवाह । (नैरइत्यादि) नरकेषु नवोनारकः कृष्णपद्मोस्यास्तीति कृष्णपाक्षिकस्तथा आगामिनि काले नरकाद्भृतोदुर्लभबोधिकश्चायं बाहुल्येन नविष्यतीति । इदमुक्तं नवति । दिक्कुमध्ये दक्षिणा दिग् शस्ता गतिषु नरकगतिः, पद्मयोः कृष्णपद्मः तदस्य विषयोस्येन्द्रियानुकूलवर्तिनः परलोकनिस्पृहमतेः साधुप्रदेपिणोदानांतरायविधायिनोदिगादिकमशस्तं दर्शितमन्यदपि यदशस्तं तिर्यग्गत्यादिकमबोधिलानादिकं च तद्योजनीयमस्येति । एतद्विपरीतस्य तु विषयनिःस्पृहस्य इन्द्रियानुकूलस्य परलोकनीरोः साधुप्रशंसावतः सदनुष्ठानरतस्य दक्षिणगामुकत्वं सुदेवत्वं शुक्लपाक्षिकत्वं तथा सुमानुषतया तस्य सुलभबोधित्वमित्येवमादिकं सधर्मानुष्ठायिनः सर्वं नवतीति ॥ ५६ ॥

उच्चेयस्स षाणस्स उच्चियावेगे अजिगिञ्जन्ति अणुष्ठियावेगे अजिगिञ्जन्ति अजिजंजानुरा अजिगिञ्जन्ति एसठाणे अणारिए अकेवले अण्डिपुन्ने अणोयानुए असंसुद्धे असत्तगत्तणे असिद्धिमग्गे अमुत्तिमग्गे अनिवाणमग्गे अणिज्जाणमग्गे असवडुक्कपहीणमग्गे एगंतमिहे असाहु एसखलु पढमस्स षाणस्स अधम्मपक्कस्स विजंगे एवमाहिए ॥५॥

अर्थ—(इच्चेयस्स छाणस्स उच्छियावेगेके०) ए पूर्वोक्त स्थानक ऐश्वर्य लक्षण शृंगार मूल तेने कोइएक पाखंमीने मार्गे प्रवर्त्तता, परमार्थना अजाण, एवा पुरुष (अनिगिस्संतिके०) वांढे, नियाणादिक चिंतवे, तथा वली (अणुच्छियावेगेके०) कोइएक अनुब्रित गृहस्थ तेपण (अनिगिस्संति के०) वांढे, (अनिजंजाउरा के०) तृष्णावंत लोन्निया तदातुर यका ते राजानी पदवीने (अनिगिस्संति के०) वांढे, (एसछाणेअणारिए के०) ए स्थानक अनार्य ठे, महा पुरुषने अनाचीर्ण, (अकेवलेके०) एने विषे केवल ज्ञान नथी ए कारण माटे अशुद्ध तथा (अप्पडिपुत्ते के०) अप्रतिपूर्ण सज्जण रहित तथा पूर्णता रहित तथा (अणोयाउए के०) अन्याय प्रवर्तक एटले न्यायमार्गे जेमां नथी, (असंसुद्धे के०) मलयुक्त (असल्लगत्तणे के०) तथा शल्यनुं कापनार नथी, (असिद्धिमग्गेके०) ए स्थानक थकी सिद्धिना मार्गे नथी, एटले ए स्थानक सर्वदुःखना ह्यनो करनार नथी, (अमुत्तिमग्गे के०) कर्मबंधनुं स्थानक ठे. (अनिवाणमग्गे के०) असमाधिनुं स्थानक ठे. (अणिक्काणमग्गेके०) मोद्धने नजाणवानो मार्गे ठे, (असवडुरकपहीणमग्गे के०) सर्वथा सर्वदुःखना ह्यनो मार्गे नथी, एवं ए स्थानकठे. (एगंतमिद्धे के०) ए एकांत मिथ्यात्वनुं स्थानकठे, एकारणे ए (असाद्धु के०) असाधुनो मार्गेठे एसखलुके०) निश्चै थकी ए (पढमस्स छाणस्स के०) प्रथम स्थानकनुं (अधम्मपस्कस्स वज्जगे के०) अधर्म पद्धना विजंग एटले विचार (एवमाहिए के०) एम कह्यो. ॥ ५७ ॥

॥ टीपिका—अस्योपसंहारमाह । इत्येतस्य स्थानस्य सावयवरूपस्य एके उद्धिताः पाखंडाश्रिता (अनिगिस्संति) लुच्यन्ते लोचवशगाः स्युः । अनुष्ठितागृहस्था अपि संतो लुच्यन्ते (जंजाउरा) तृष्णातुरालुच्यन्ते अतश्च स्थानमनार्य अकेवलमशुद्धं अप्रतिपूर्णं गुणशून्यत्वाच्च अनेयायिकमन्यायवृत्तिकं असंशुद्धं समजं शल्यं मायानुष्ठानमकार्यं न शक्यकर्तनमशक्यकर्तनं । न विद्यते सिद्धेर्मार्गेयस्मिन् तदसिद्धिमार्गे न विद्यते मुक्तेर्मार्गे ज्ञानादिकोयस्मिन् तदमुक्तिमार्गे न विद्यते निर्वाणस्य चित्तस्वास्थ्यस्य मार्गेयस्मिन् तत्तथा अनिर्वाणमार्गे न संसारनिर्याणमार्गेरूपमित्यर्थः । न सर्वदुःखप्रक्षेपमार्गेरूपं यस्मादेकांतेन मिथ्यादृशां असाधु असदाचारत्वात् । एषखलु प्रथमस्थानस्याधर्मपद्धस्य विजंगोविशेषः स्वरूपमिति यावत् आख्यातः कथितः ॥ ५७ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंजिघृक्षुराह । (इच्चेयस्सेत्यादि) इत्येतस्य पूर्वोक्तस्य स्थानस्य ऐश्वर्यलक्षणस्य शृंगारमूलस्य संसारिकस्य परित्यागबुद्ध्या एके केचन विपर्यस्तमतयः पापंडिकोद्धानेनोद्धिताः परमार्थमजानातः (अनिगिस्संतिति) आनिमुख्येन लुच्यन्ते लोच

वशगानवंतीत्यर्थः । तथा एकं केचन सांप्रतेक्षिणस्तस्मात्स्थानादनुपस्थितागृहस्था
व संतः (अग्निगिञ्जितिति) जंजा तृष्णा तदातुराः संतोऽर्थेष्वत्यर्थं लुप्यन्ते यतएवमतो
दःस्थानमनार्यानुष्ठानपरत्वादनार्यं महापुरुषानुचीर्णं जवति तथा नविद्यते केवलमस्मि
न्नित्यकेवलमशुद्धमित्यर्थः । तथेतरपुरुषाचीर्णत्वादपरिपूर्णं सज्जुणविरहात्तद्धमित्यर्थः ।
तथा न्यायेन चरति नैयायिकं न नैयायिकमनैयायिकमसद्व्यायवृत्तिकमित्यर्थः । तथा र
गेजगेसंवरणे । शोचनं जगनं संवरणं इन्द्रियसंयमरूपं सत्त्वगस्तज्ञावःसत्त्वगत्वंवा विद्यते
सत्त्वगत्वमस्मिन्नित्यसत्त्वगत्वमिन्द्रियासंवरणरूपमित्यर्थः । यदिवा शब्दवद्बुद्धं मायानुष्ठा
नकार्यं तज्जायति कथयति तद्बुद्ध्यगं यत्परिज्ञानं तन्नात्रेत्यशब्दगत्वमिति । तथा विद्यते
सिद्धेर्मोक्षस्य विशिष्टस्थानोपलक्षितस्य मार्गोयस्मिंस्तदसिद्धिमार्गं तथा नविद्यते मुक्ते
रज्ञेयकर्मप्रच्युतिलक्षणायामार्गः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकोयस्मिंस्तदमुक्तिमार्गं तथा
न विद्यतेः परिनिर्वृतेः परिनिर्वाणस्यात्मस्वास्थ्योत्पत्तिरूपस्य मार्गः पंथा यस्मिन् स्थाने
तदपरिनिर्वाणमर्गं तथा नविद्यते सर्व दुःखानां शारीरमानसानां प्रक्षयमार्गः सद्गुपदेश
त्मकोयस्मिंस्तदसर्वदुःखप्रक्षीणमार्गं । कुतएवंचूतं तत्स्थानमित्याशंक्याह । (एगंतेत्या
दि) एकांतेनैव तत्स्थानं यतोमिष्याचूतं मिष्यात्वोपहतबुद्धीनां यतस्तद्भवत्यतएवासा
ध्वसद्वृत्तत्वान्नद्वयं सत्पुरुषसेवितः पंथा येन विषयांधाः प्रवर्ततइति । तदयं प्रथमस्य स्था
नस्याधर्मपाक्षिकस्य पापोपादानचूतस्य विजंगोविजागोविशेषः स्वरूपमिति यावत् ॥५॥

अहावरे दोच्चरस्स छाणस्स धम्मपक्कस्स विजंग एव माहिज्झइ इह ख
लु पाईणंवा पडीणंवा उद्दीणंवा दाहिणंवा संतेगइया मणुस्सा जवंति तं
जहा आयरियावेगे अणारियावेगे उच्चागोयावेगे एणीयागोयावेगे कायमं
तावेगे हस्समंतावेगे सुवन्नावेगे डुवन्नावेगे सुख्खावावेगे डुख्खावेगे तेसिं
चणं खेत्तवहूणि परिग्गहियाइं जवंति एसोआलावगो जहा पौंमरीए तहा
एतवो तेणेव आलावेण जाव सबोवसंता सबताए परिनिवुमंत्तिवेमि ॥५॥
एसछाणे आरिए केवले जाव सबडुक्कपहीणमग्गे एगंतसम्मे साहु दोच्च
रस्स छाणस्स धम्मपक्कस्स विजंगे एव माहिए ॥५॥

अर्थ—हवे अपर बीजुं स्थानक धर्म पढ़नो विजंग एटले विचार कहियें०ए. निभें
आ जगत् मांहे पूर्वदिशियें, पश्चिमदिशियें, उत्तरदिशियें, अने दक्षिण दिशियें. अथवा विदि
शियें, एवा कोइएक मनुष्यठे; ते कहेठे. एक आर्य, एक अनार्य, एक उंचगोत्रना उपना,
एक नीचगोत्रना उपना, एक महोटी कायाना धणी, एक न्हानी कायाना धणी, एक

सारावर्ण वाला, एक माठा वर्ण वाला, एक सुंदर स्वरूपवान्, एक कुरूपवान्, तेने क्षेत्र एटले उधामी नूमिका, अने वस्तु एटले घर हाट, प्रमुख एवो परिग्रह होय, इत्यादि (एसोआलावगोजहापोमरीएतहाएतवो के०) ए समस्त आलावो जेम पूर्वना पौमरी काध्ययनमां कह्योळे तेमज जाणवुं, एटले “तेणेवअलावेणजावसवोवसंता सवत्ताएपरि निवुमंतिबेमि” एटला सुधीनो पाठ पौमरीक अध्ययनमांळे. ते प्रमाणे अहीं पण जाणी लेवुं. अर्थात् तेज आलावे ज्यां सुधी सर्व प्रकारे उपशांत एटले कषायने जीपीने तथा सर्व प्रकारे सर्व पापस्थानकयकी उपशम्या. ए कारणे सर्वात्मा, सर्व जीव उपर समजावे वर्तमान, शीतलीनूत यथा. ए प्रमाणे श्रीसुधर्मस्वामि जंबूप्रत्ये कह्येळे के ते आलावो सर्व आहीं जाणवो. ॥ ५७ ॥ ए स्थानकने आर्य रूडुं जाणवुं. एने विषे केवल ज्ञान होय यावत् ए सर्व दुःख क्षय करवानो मार्ग ठे, एकांत सम्यक्मार्ग, एकांत सम्यक्दृष्टी नो मार्ग ते कारणे ए साधुनुं स्थानक जाणवुं एटले बीछुं स्थानक धर्मपद्, तेनो विजंग एटले विचार एरीतें कह्यो. ॥ ५८ ॥

टीपिका—(अहावरेत्ति) अथापरोद्वितीयस्थानस्य धर्मपद्स्य विजंगोविशेषएवमाख्यायते । तद्यथा (पाईणंति) प्राचीनं प्रतीचीनमुदीचीनं दक्षिणंवा दिग्जगमाश्रित्य संत्येके केचन कल्याणजाजः पुरुषाः । तद्यथा आर्या एके अनार्याइत्यादि यथा पुंडरीकाध्ययने तथेहापि सर्वं वाच्यं यावत्ते एवं सर्वपापस्थानेन्यउपशांताअतएव सर्वात्मतया परिनिर्वृता इत्यहं ब्रवीमि ॥ ५७ ॥ एतत्स्थानमार्थं महापुरुषाचरितं केवलमित्यादिप्राग्वद्विपरीतं ज्ञेयं । यावद्वितीयस्थानस्य धर्मपद्स्य विजंगोविशेषआख्यातः ॥ ५८ ॥

टीका—सांप्रतं द्वितीयं धर्मोपादाननूतं पद्ममाश्रित्याह । (अहावरेइत्यादि) अथेत्य धर्मपादिकस्थानादनंतरमयमपरोद्वितीयस्य स्थानस्य धर्मपादिकस्य पुण्योपादाननूतस्य विजंगोविजागः स्वरूपं समाधीयते सम्यगाख्यायते । तद्यथा प्राचीनं प्रतीचीनमुदीच्यं दक्षिणंवा दिग्विजागमाश्रित्य संतिवि द्यंते एके केचन कल्याणपरंपराजाजः पुरुषामनुष्यास्तेच वक्ष्यमाणस्वजावानवन्ति । तद्यथेत्ययमुपप्रदर्शनार्थः । आर्याएके केचनार्थदेशोत्पन्नास्तथाऽनार्याः शक्यवनशबरबर्बरादयइत्याद्येवं । यथा पौंडरीकाध्ययने तथेहापि सर्वं निरवयवं जणितव्यं एवं पूर्वोक्तेन प्रकारेण सर्वेन्यः पापस्थानेन्यउपशांतास्तथा अतएव सर्वात्मतयापरिनिर्वृताइत्यहमेवं ब्रवीमि ॥ ५७ ॥ तदेवमेतत्स्थानं कैवलिकं प्रतिपूर्णं नैवाधिकमित्यादि प्राग्वद्विपर्ययेण नेयं । यावद्वितीयस्य स्थानस्य धार्मिकस्यैव विजंगो विजागः स्वरूपमाख्यातमिति ॥ ५८ ॥

अहावरे तच्चरस्स ठाणस्स मिरस्सगस्स विजंग एव माहिज्झं जे इमे ज वंति आरस्सिया आवसहिया गामणियंतिया कएहुईरहस्सित्ता जाव ते तउविप्पमुच्चमाणा जुज्जो एलमूयत्ताए पच्चायंति एसठाणे अणारिए अ केवले जाव असवड्ढकपहीणमग्गे एगंतमिच्चे असाहु एसखलु तच्च रस्स ठाणस्स मिरस्सगस्स विजंगे एव माहिए ॥ ६० ॥

अर्थ—अथ हवे अपर त्रीजुं स्थानक मिश्र पद्धतो विचार एम कहेठे. (जेइमेजवंति के०) जे ए मिश्रस्थानकठे ते एने मिश्रस्थानक शा कारणे कहियें ? तेमाटें विशेष कहेठे. अधर्म पढ़ें मिश्रित जे धर्म पढ़, ते कारणे एने मिश्र पढ़ कहियें. परंतु, अधर्मना बाहुल्य पणा थकी, ए अधर्म पढ़ज जाणवो. यद्यपि मिथ्यादृष्टि पण केटली एक विरति करेठे, तथापि ते चित्तने अशुद्ध पणे, अने परमार्थने अजाण पणे, तथा अजिनव पित्तनाजावने उदयें, साकर मिश्रित दूधपाननी पेठें, तथा उखर क्षेत्रमां मेष वृष्टि नी पेठें ते धर्म पण तेनो फलदायक नथाय. ते कारणे मिश्र पढ़, विशेष अधर्म पढ़ने म लतोज ठे. (आरस्सिया के०) जे आर्णक एटले कंदमूल फलाहारी वृद्धने मूलें वसता (आवसहियाके०) कोइएक पानडानी जुंपडी करीने रहे, (गामणियंतिया के०) आ जीविका चलाववा निमित्तें ग्रामने समीपे रहे, (कएहुईरहस्सित्ता के०) कोइएक कार्यने विषे रहस्यना करनार, एवा तापसादिक पूर्वोक्त जेहोय ते मिश्रपढ़वाला जाणवा. (जावतेतउविप्पमुच्चमाणाके०) यावत् यद्यपि ए कांहींएक काय क्लेश करे तथापि ते आसुरी किंत्वपिया उने स्थानके जइ उपजे. ते स्थानक थकी आयुष्यने द्ययें चवीने, (जुज्जो के०) वली मनुष्य जव पामे. तो, (एलमूयत्ताएके०) वेहेरा, मुंगा, आंधला, जन्मांध, (पच्चायंति के०) एवा थाय. एरीतें चतुर्गतिक संसार मांहे परित्रमण करे. ए कारणे ए स्थानक अनार्य एटले महापुरुषने अनाचरणीय ठे, एने विषे केवलज्ञान नथी, यावत् सर्व दुःख ना द्यवतुं कारक ए स्थानक नथी ए मार्ग एकांत मिथ्यात्वतुं स्थानक, माटे ए थसा धुनो पंथ जाणवो. ए निश्चें त्रीजुं स्थानक जे मिश्रपढ़, तेनो विचार एरीतें कह्यो. ॥६०॥

॥ दीपिका—अथापरस्तृतीयस्थानस्य मिश्रकाख्यस्य विजंगोविजागः कथ्यते । अत्र चाधर्मपद्धयुक्तोधर्मपद्धति मिश्रउच्यते । तत्राधर्मस्येह बहुत्वादयमधर्मपद्धवज्ज्ञेयः । यतोमिथ्यादृशः कांचिज्जीवहिंसादिनिवृत्तिं कुर्वति तथापि चित्तशुद्धरत्नावान्नवीने पित्तो दये शर्करामिश्रद्वीरपानवत् उपरप्रदेशे वृष्टिवद्वा कार्यासाधकत्वान्नरर्थकतां याति सा । तथा मिथ्यात्वानुनवान्मिश्रपद्धोप्यधर्मपद्धएवेति दर्शयति । (जेइमेआरस्सिया) ये इमे

अरण्ये चरंतीत्यारण्यिकाः कंदमूलफलाशिनस्तापसाः आवसथोगृहं तेन चरंतीत्यावस
थिकागृहिणः । यद्यप्येते कायक्लेशेन देवाः स्युस्तथापि आसुरीयेषु किट्विषिकेषु उत्प
द्यंते इत्यादि सर्वं पूर्वोक्तं वाच्यं । यावत्ततश्च्युतानरजवे एलमूकत्वेन प्रत्यायांति तदेतत्स्थान
मननार्यमित्यादि पूर्ववत् । एषस्तृतीयस्थानस्य मिश्रकस्य विजंगोविचारोद्देशः ॥ ६० ॥

॥ टीका—सांप्रतं धर्माधर्मयुक्तं तृतीयस्थानमाश्रित्याह । (अहावरेत्यादि) अथापरस्तृतीय
स्य स्थानस्य मिश्रकारव्यस्य विजंगोविजागः स्वरूपमाख्यायते । अत्र चाधर्मपक्षेण युक्तोऽधर्म
पक्षोमिश्रइत्युच्यते । तत्राधर्मस्येह नूयिष्ठत्वादधर्मपक्षेणैवायं इष्टव्यः । एतदुक्तं नवति ।
यद्यपि मिथ्यादृष्टयः कांचित्तथाप्रकारां प्राणातिपातादिनिवृत्तिं विदधति तथाप्याशया
बुद्धत्वादजिनवे पित्तोदये सति शर्करामिश्रक्षीरपानवदूषणप्रदेशवृष्टिवद्विवक्षितार्थसाध
कत्वान्निरर्थकतामापद्यते । ततोमिथ्यात्वानुजावात् मिश्रपक्षोप्यधर्मैवावगंतव्य इति ।
एतदेव दर्शयितुमाह ॥ (जेस्मेनवंतीत्यादि) ये स्मेऽनंतरमुच्यमानाअरण्ये चरंतीत्यार
ण्यिकाः कंदमूलफलाशिनस्तापसादयो ये चावसथिकाआवसथोगृहं तेन चरंतीत्यावस
थिकागृहिणस्तेच कुतश्चित् पापस्थानान्निवृत्ताअपि प्रबलमिथ्यात्वोपहतबुद्धयस्ते यद्य
प्युपवासादिना महता कायक्लेशेन देवगतयः केचन नवंति तथापि ते आसुरीयेषु स्था
नेषु किट्विषिकेषुत्पद्यंतइत्यादि सर्वं पूर्वोक्तं नएनीयं यावत्ततश्च्युतामनुष्यजवं प्रत्याया
ता एलमूकत्वेन तमोधतया जायंते । तदेवमेतत्स्थानमनार्यमकेवलमसंपूर्णमनैयायि
कमित्यादि यावदेकांतमिथ्याजूनतं सर्वथैतदसाध्विति । तृतीयस्थानस्य मिश्रस्यार्थं विजं
गोविजागः स्वरूपमाख्यातमिति ॥ ६० ॥

अहावरे पढमस्स ढाणस्स अधम्मपक्खस्स विजंगे एव माहिज्झइ इह खलु
पाईणंवा संतेगतिया मणुस्सा नवंति गिह्वा महिवा महारंजा महापरि
ग्गहा अधम्मिया अधम्माणया अधम्मिठा अधम्मखाई अधम्मपावजी
वि अधम्मपलोई अधम्मवलज्जणा अधम्मसील समुदायारा अधम्मेणं
चेव वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति ॥ ६१ ॥

अर्थ—हवे बली ए पूर्वे त्रण प्रकार जे कहा, तेज प्रकार विशेषें करी कहेते. तेमां
प्रथम स्थानक कहेते. अथ हवे अपर प्रथम स्थानक अधर्म पक्षनो स्वरूप विचार
आवीरीते कहेते. आजगत्मांहे निश्चें पूर्वादिक चारदिशिने विषे कोइएक मनुष्य ते ते
केवा ते तोके. (महिवा केण) महोटी जेनी इहाते, चित्तनो अविरतिते, तथा (महारं

ना के०) कृष्यादिक महाआरंभना करनार, तथा (महापरिग्रहा के०) क्षेत्र, धन, धान्य, द्विपद, चतुःपदादिक, अनेक परिग्रहवंत अधर्मिक अधर्मानुय एटले अधर्मनीज अनुमोदना करनारा, (अधर्मिष्ठा के०) अधर्मज जेने इष्टे वद्वनठे, (अधर्मरक्षाके०) अधर्मना बोलनार, अथवा अधर्मधीठे ख्याति जेनी, अधर्मे करी आजीविकाना करनार, एटले अधर्मेज जीवे, प्राण धारण करे. तथा अधर्मज देखे तथा अधर्मनेज अंगीकार करवा प्रलोके एटले देखे, ते अधर्म प्रलोङ् केवाय. (अधर्मवलङ्गणाके०) अधर्मने विपे राचे, अधर्मशील एटले अधर्मज जेनो स्वभावठे, (समुदायारा के०) तथा चारनो समुदाय ठे जेनो (अधर्मेणंचेववित्तिकप्पेभाणाविहरंति के०) तथा जे अधर्मे करीनेज वृत्ति कट्पीने विचरे. कालक्षेप करे ॥६१॥

॥ टीपिका—उक्तानि अधर्मधर्ममिश्रस्थानानि । अथ तेषां स्थानिनोऽनिधीयन्ते । अथवा पूर्वोक्तमेव प्रकारांतरेण विशिष्टतरमाह । अथापरः प्रथमस्थानस्य धर्मपक्षस्य विजंगोविजागएवमाख्यायते । (इहखलु इत्यादि) एते च प्रायोगृहस्थाएव स्युरित्याह । (गृहस्था) गृहस्थाः (महेष्ठा) महारंजाः महापरिग्रहाअधर्मेण चरंत्याधर्मिकाअधर्मानुज्ञाः अधर्मिष्ठानिस्त्रिंशः अधर्माख्यायिनोऽधर्मवादिनः अधर्मजीविनोऽधर्मप्रलोकित अधर्मे प्रकर्षेण रज्यंतइत्यधर्मप्ररक्ताः अधर्मशीलः समुदाचारोयत्किंचनकारित्वं येषां ते तथा अधर्मेण वृत्तिं जीविकां कल्पयंतः कुर्वन्तोविहरन्ति तिष्ठन्ति । पापानुष्ठानमाह ॥६१॥

॥ टीका—उक्तान्यधर्मधर्ममिश्रस्थानानि । सांप्रतं तदाश्रिताः स्थानिनोऽनिधीयन्ते । यदिवा प्राक्तनमेवान्येन प्रकारेण विशेषिततरमुच्यते । तत्राद्यमधर्मस्थानकमाश्रित्याह (अहावरे इत्यादि) अथापरोन्यः प्रथमस्य स्थानस्याधर्मपाक्षिकस्य विजंगोविजाग आख्यायते (इहखलु इत्यादि) सुगमं । यावन्मनुष्याएवंस्वभावान्वन्तीति । एते च प्रायोगृहस्थाएवं ज्वन्तीत्याह । (महेष्ठा इत्यादि) महती राज्यविजवपरिवारादिका सर्वातिशायिनी स्वह्वांतःकरणप्रवृत्तिर्येषां ते महेष्ठास्तथा महानारंजोवहनोपमंडलिकांग त्रीप्रवाहकृषिपंडपोपणादिकोयेषां ते महारंजाः । ये चैवं जूतास्ते महापरिग्रहाधन धान्यद्विपदचतुष्पदवास्तुक्षेत्रादिपरिग्रहवंतः क्वचिदप्यनिवृत्ताअतएवाधर्मेण चरन्तीत्य धर्मिकास्तथा धर्मिष्ठानिस्त्रिंशकर्मकारित्वादधर्मबहुलास्ततश्चाधर्मे कर्तव्ये अनुज्ञाअनुमोदनं येषां ते ज्वन्त्यधर्मानुज्ञा एवमधर्ममाख्यातुं शीलं येषां ते तथा एवमधर्मप्रायजीविनस्तथा अधर्ममेव प्रविलोकयितुं शीलं येषां ते ज्वन्त्यधर्मप्रविलोकितस्तथा धर्मप्रायेषु कर्मसु प्रकर्षेण रज्यंतइति अधर्मरक्ताः । रजयोरैक्यमिति रस्य स्थाने लकारोऽत्र कृत इति ।

तथाऽधर्मशीलाअधर्मस्वजावास्तथाऽधर्मात्मकः समुदाचारोयत्किंचनानुष्ठानं येषांते नव
त्यधर्मशीलसमुदाचारास्तथाऽधर्मेण पापेन सावधानुष्ठानेनैव दहनांकननिर्जाठनादिके
कर्मणा वृत्तिर्वर्तनं कल्पयंतः कुर्वाणाविहरंतीति कालमतिवाहयंति ॥ ६१ ॥

हण बिंद जिंद विगत्तगा लोहियपाणी चंमा रुदा खुदा साहस्सिया उ
क्कंचण वंचण मायाणियडि कूडकवडसाइ संपत्तगबहुला डुरसीला डुव
या डुप्पडियाणंदा असाहु सवाउ पाणाइवायाउ अप्पडिविरया जाव
जीवाए जाव सवाउ परिग्गहाउ अप्पडिविरया जाव जीवाए सवाउ
कोहाउ जाव मिह्मादंसणसत्ताउ अप्पडिविरया सवाउ एहाणुच्चण म
द्वण वस्सगंधविलेवणसद्व फरिसरंसरूव गंधमत्तालंकाराउ अप्पडिवि
रया जावजीवाए सवाउ सगड रहजाण जुगगिह्मिथिह्मिसिया संदमा
णिया सयणासणजाण वाहणजोगजोयणपविठरविहीउ अप्पडिविरया
जावजीवाएसवाउ कयविक्रयमासद्धमासरूवगसंववहाराउ अप्पडिवि
रया जावजीवाए सवाउहिरण सुवस्सधणधण मणिमोत्तियसंखसिलण
वालउ अप्पडिविरया जावजीवाए सवाउ कूडतुलकुडमाणानु अप्पडिवि
रया जावजीवाए सवाउ आरंज समारंजाउ अप्पडिविरया जावजीवाए
उ सवाउ करणकाराणानु अप्पडिविरया जावजीवाए सवाउ पयण
पायाणानु अप्पडिविरया जावजीवाए सवाउ कुट्टणपिट्टणतक्कणताड
णवहबंधपरिकिलेसाउ अप्पडिविरया जावजीवाए जेआवसे तहण
गारे सावक्का अबोहिया कम्मंता परपाणपरियावणकरा जे अणारि
एहिं कज्जंति ततो अप्पडिविरया जावजीवाए ॥ ६२ ॥

अर्थ—हवे एनो अधर्माचार कहेते. ते पोते अधर्मी ठता बीजाने पण एवा आदेश आपे
ते कहेते, के, (हण के०) अरे एने हणो, (बिंद जिंद के०) कर्णादिक, ठेदी शूलादिकें
करी जेदी, (विगत्तगाके०) एनां चर्म उखेडो, इत्यादिक कहीने प्राणीउने दुःखना उ
पजावनार थाय. ए कारणे (लोहियपाणी के०) सर्वकाल लोहीयें करी हाथ राताते
परंतु तेउ जीवोने हणीने कोइ वारें हाथ पण धोवे नहीं, (चंमा के०) तीव्रक्रोध, (रुदा
के०) रौंइ ध्यान, शोचरहितकर्मना करनार, (खुदाके०) द्रुइ डट, नूमा, (साहस्सि

या के०) अणविमास्या कार्यना करनार, (उक्चण के०) तथा शूलिकारोपणने विषे ऊर्ध्वमहोटुं करवुं (वंचण के०) वंचणा. एटले परने तगवानी बुधिराखे, जेम अजयकुमारने चंडप्रद्योतनी गणिकार्ये वंच्यो, तेनी पेठे वंचक, (मायाणियडि के०) वंचवानीबुधिये वाणीयानी पेठे मायानियड नियड एटले बगनी वृत्तिये वंचवाने अर्थे साधुने स्वरूपे रहे जेम उदायिराजाने चलेईकिये वंच्यो, माख्यो, तेनी पेठे जाणी लेवुं (कूडके०) मृया बोलवुं. (कवडसाइ के०) कपट एटले रूप पालटवुं तथा जापादिक परावर्ति एटले प्रकारें (संपउग के०) तथा ते तोलानु न्यूनाधिक करवुं तथा जेलसेलनुं करवुं इत्यादिक व्यापार जाणवो (बहुला के०) घणाढे बहुलकर्म, ते उपर योगी सन्यासीनी कथा जाणवी. (दुस्सीला के०) दुःशील (दुवया के०) दुष्टव्रत वाला (दुष्पडियाणं दा के०) दुःखें आनंद पमाडिये जेने दुःखें हर्ष पमाडिये डुराराथ्य इत्यर्थः एवा (असाधु के०) असाधु (सवाउ के०) सर्वथा प्रकारें (पाणाइवायाउ के०) प्राणातिपात थकी, (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्त्या, (जावजीवाए के०) जावजीवसुधी (जावसवाउप रिगहाउ के०) यावत् सर्वथा परिग्रह थकी, (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्त्या (जावजीवाए के०) जावजीव सुधी (सवतोकोहाउ के०) सर्वथा प्रकारें क्रोध थकी (जावमिहादंसणसत्ताउ के०) यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य थकी, (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्त्या. (सवाउके०) सर्वथा (एहाणुचणके०) स्नान, (मद्दणके०) मर्दन. करावुं (वस्सुके०) वर्ण ते अंबीर, गुलाल, (गंधके०) सुवास, (विलेवणके०) विलेपन करवा थकी, (सद्दके०) शब्द, गीत, वाद्यादिकना (फरिसके०) आठ जातना स्पर्श, (रूवके०) रूप, सुंदराकारादिक, (गंध के०) कर्पूरादिकनी सुगंध (मल्लालंकाराउ के०) माला, अलंकार ते थकी, (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्त्या (जावजीवाए के०) जावजीव सुधी (सवाउ के०) सर्वथा (सगड के०) शकट एटले गाडां (रह के०) रथ (जाणके०) वहेल (जुग के०) पुरुषे उपाड्यो आकाश यान तथा (गिल्लि के०) मोली, अथवा उंटना पलाण (थिल्लिके०) हस्तिना पलाण, (सिया के०) शिविका. ते देशविशेष प्रसिद्ध यान शिविका (संदमाणियाके०) शिविका देशविशेषे अन्यजातिठे: (सयणासण जाणवाहण के०) पर्यंकादिक आसयान वाहनादिकना (जोग के०) जोग थकी तथा (जोयण के०) जोजन (पविठर के०) घर वखारो (विहीउ के०) तेना विस्तारथी (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्त्या (जावजीवाए के०) जावजीवसुधी (सवाउ के०) सर्व (कयविक्रय के०) क्रय वक्रय एटले लेवो वेचवो (मासइमासरुवग के०) मास अर्थ मास रूपादिक (संववहाराउ के०) इत्यादिक लेवा देवा रूप व्यापार थकी (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्त्या. (जावजीवाए के०) जावजीवसुधी सर्वथा हिरण्य एटले रु

पुं, तथा सुवर्ण, धन, धान्य, चिंतामणी प्रमुख मणी, तथा मौक्तिक दह्मणावर्त्त शंख, राजपट, प्रवालादिक परिग्रह, तेथकी अनिवृत्त्या; तथा जावजीवसुधी सर्व कूडां तोलां, कूडां मापथकी, नथी निवृत्त्या; तथा जावजीव सुधी सर्व धारंज जे कर्पणादिक, तथा समारंज विशेष, तेथकी नथी निवृत्त्या, तथा जावजीवसुधी सर्वथा करण करावण थकी नथी निवृत्त्या, तथा जावजीव सुधी पचन ते पोते पचाववानुं करे, तथा पचावण ते बीजा पासें पचाववानुं करावे, ए क्रिया थकी नथी निवृत्त्या, तथा सर्व कुटण पिट्टन तर्जन अंगुलीयेंकरी तर्जना करे चपटीयादिकें करी ताडन करे, वध, बंधन करे, इत्यादिक जीवने क्लेषना कारण थकी नथी निवृत्त्या, तथा जावजीव सुधी जे बीजां, तथाप्रकारें पाठल कल्यां एवा सपापकारी परपीडानां करनार, सावद्य कर्म, (अबोहिया के०) बोधबीजना नसाडनार एवां (कम्मता के०) कर्म, परजीवने परितापना करनार जे अनार्य पुरुषोने करवा योग्य, तेथकी पण जावजीव सुधी निवृत्त्या नथी. ॥ ६२ ॥

॥दीपिका—(हणञ्चिदत्ति) जहि दंडादिना, तिंधि कर्णादिकं, जिंधि शूलादिना, एवं परोपदेशं ददते । किञ्चूताः विकर्तकाः प्राणिनां चर्मापनेतारस्तेनैव लोहितपाणयश्चंडारौद्राः निस्त्रिंशाः कुडाः साहसिकाअविचारितकारिणः उत्कुंचनवंचनमायानिकृत्तिकूटकपटादिनिः सहातिसंप्रयोगो गार्थ्यं तेन बहुलाः । तत्र शूलाद्यारोपणार्थमूर्ध्वं कुंचनमुत्कुंचनं वंचनं प्रतारणं । यथाऽजयकुमारः प्रद्योतगणिकानिर्धर्मवंचनया वंचितः । माया, वंचनबुद्धिः प्रायोवणिजामिव निकृतिस्तु बकवृत्त्या देशनापावेपादिविपर्ययकरणं कूटं तु लामानादेर्न्यूनाधिककरणं, कपटं यथाषाढनूतिना वेषपरावृत्त्याचार्योपाध्यायसंघाटकात्मार्थं चत्वारोमोदकालब्धाः एवं मायायुतानराः । पुनः किञ्चूताः । दुःशीलाश्चिरं परिचिताअपि शीघ्रं विसंवदंतो दुष्टव्रता दुःखेन प्रत्यानयन्ते हर्षत इति दुष्प्रत्यानयनाअसाधवः पापाः सर्वतः प्राणातिपातादप्रतिविरता लोकनिंद्यादपि ब्राह्मणघातादेरनिवृत्ता इति सर्वग्रहणं । एवं यावज्जीवं सर्वतोमृषावादाऽदत्तादानमैश्वर्यपरिग्रहादप्रतिविरताः । एवं सर्वेभ्यः क्रोधमानमायालोचेभ्यस्तथा प्रेमद्वेषकलहान्याख्यानपैशुन्यपरिवादाऽरतिरतिमायामृषावावमिष्यादर्शनशल्यादिभ्योऽविरताः स्नानोद्वर्तनवर्णकविलेपनशब्दस्पर्शरूपरसगंधमात्रा लंकारादप्रतिविरताः सर्वतः शकटरथादेर्यानादिकात्प्रविस्तरविधेः परिकरादप्रतिविरताः । अत्र शकटरथादिकमेव यानं शकटरथयानं युग्यंतरोत्कृष्टं चाकाशयानं (गिह्मिन्ति) दोलिका (यिह्मिन्ति) तुरगद्वयनिर्मितं यानं (संदमाणियन्ति) शिबिकाविशेषः । तथा सर्वतः क्रयविक्रायान्यां योमापकार्यमापकरूपकनाणकादिभिः संव्यवहारस्तस्मादविरताः सर्वस्माद्विरत्यसुवर्णधान्यमणिमौक्तिकशंखशिखाप्रवालादिपरिग्रहात् कूटतुलाकूटमानात्

कृष्यादेः स्वयंकरणमारंजः परेण कारयणं समारंजस्तस्मात्, पचनपाचनतः कंमनकुपन
पिट्टनतर्जनताडनवधबंधादिजिर्यः परिक्लेशस्तस्मादनिवृत्ताये चान्ये तथाप्रकाराः साव्याः
कर्मसमारंजाद्यवोधिकावोधिनाशकाः परप्राणपरितापनकरायेऽनार्यैः क्रियन्ते ततोनिवृ
त्तायावज्जीवयेति ॥ ६२ ॥

॥ टीका—पापानुष्ठानमेव लेशतोदर्शयितुमाह । (हणबिंदनिंदेत्यादि) स्वतएव हननादि
काः क्रियाः कुर्वाणाश्च परेपामप्येवमात्मकमुपदेशं ददति । तत्र हननं दंडादिनिस्तत्कारयति
तथा विधि कर्णादिकं, जिंधि शूलादिना, विकर्तकाः प्राणिनामजिनापनेतारोऽतएव लोहित
पाणयस्तथा चंडारौडानिस्त्रिंशाः कुडाः कुड्कर्मकारित्वात्तथा साहसिकाश्चसमीक्षितकारि
णस्तथा उत्कुंचनवंचनमायानिकृतिक्लृप्तकषायादिनिः सहातिसंप्रयोगोऽर्थात् तेन बहुलास्त
त्प्रचुरास्ते तथा तत्रोर्ध्वं कुंचनं शूलाद्यारोपणार्थमुत्कुंचनं । वंचनं प्रतारणं । तद्यथाऽजय
कुमारः प्रद्योतगणिकानिधीर्मिकवंचनया वंचितः । माया, वंचनबुद्धिः प्रायोवणिजामिव ।
निकृतिस्तु बकवृत्त्या कुर्कुटादिकरणेन दंजप्रधानवणिक् श्रोत्रियसाध्वाकारेण परवंचनार्थं
गलकर्तकानामिवावस्थानं । देशनापानेपथ्यादिविपर्ययकरणं कपटं । यथा व्यापाठनूतिना
नटेन वा परापरवेपपरावृत्त्याचार्योपाध्यायसंघाटकात्मार्थं चत्वारोमोदकाश्चवाताः । कू
टंतु कार्पापणतुलाप्रस्थादेः परवंचनार्थं नानाविधकरणं । एतैरुत्कुंचनादिनिः सहातिसं
येन प्रयोगोयदिवातिशयेन इव्येण कस्तूरिकादिना परस्य इव्यस्य संप्रयोगः सोतिसंप्र
योगस्तद्बहुलास्तत्प्रधानास्त्यर्थः । उक्तंच सोहोऽ सातिजोगो, दवं जं ढादियस्मद्वेसु । वो
सगुणावयणेषुय, अहविसंवाऽणं कुणऽ ॥ १ ॥ एते चोत्कुंचनादयोमायापर्यायाऽऽशङ्का
दिवत् कथंचित्क्रियानेदेपि इष्टव्याः । तथा इष्टं शीजं येषांते दुःशीलाश्चिरमुपचरिताश्चपि
क्षिप्रं विसंवदंति । दुःखानुमेयादारुणस्वजावास्त्यर्थः । तथा दुष्टानि व्रतानि येषांते त
था । यथा मांसजह्णव्रतकालसमाप्तौ प्रनूततरसत्वोपघातेन मांसप्रदानमन्यदपि नक्तजो
जनादिकं दुष्टव्रतमिति तथान्यस्मिन् जन्मांतरे मधुमद्यमांसादिकमन्यवहरिष्यामीत्येव
मज्ञानांधाजन्मांतरविधिद्वारेण स्निदानमेव व्रतं गृह्णन्ति, तथा दुःखेन प्रत्यानंद्यन्ते इष्ट
त्यनंद्याः । इदमुक्तं जवति । तैरानंदितेनापरेण केनचित्प्रत्युपकारेष्पुना गवीध्मातादुः
खेन प्रत्यानंद्यन्ते । यदिवा सत्यप्युपकारे प्रत्युपकारजीरवो नैवानंद्यन्ते प्रत्युत शततयोपका
रे दोषमेवोत्पादयन्ति । तथा चोक्तं । प्रतिकर्तुमशक्तिष्ठानराः पूर्वोपकारिणां ॥ दोषमुत्पाद्य
गच्छन्ति मज्जूनामिव वायसाः ॥ १ ॥ यतएवमतोऽसाधवस्ते पापकर्मकारित्वात् तथा याव
ज्जीवं यावत्प्राणधारणेन सर्वस्मात्प्राणातिपातादप्रतिविरतालोकनिंदनीदादपि ब्राह्मणश्च
नादेरविरताऽति । सर्वग्रहणं सर्वस्मादपि कूटसाध्यादेरप्रतिविरताऽति । तथा सर्वस्माद

पि कूटसाक्षादेरप्रतिविरताइति । तथा सर्वस्मात्स्त्रीबालादेः परद्रव्यापहरणादविरतास्तथा सर्वस्मात्परस्त्रीगमनादेर्मैशुनादविरताएवं सर्वस्मात्परिग्रहाद्योनिपोषकादप्यविरताएवं सर्वेभ्यः क्रोधमानमायालोनेभ्योऽविरतास्तथा प्रेमद्वेषकलहान्याख्यानपैशुन्यपरपरिवादाऽरतिरतिमायामृषावादमिथ्यादर्शनशल्यादिभ्योऽसदनुष्ठानेभ्योयावज्जीवं ये प्रतिविरतान्वन्ति । तथा सर्वस्मात्स्नानोन्मर्दनवर्णकविलेपनशब्दस्पर्शरूपरसगंधमात्राजंकारात्कामांगान्मोहजनितादप्रतिविरतायावज्जीवयेति । इहच वर्णकग्रहणेन वर्णविशेषापादकं लोधादिकं गृह्यते । तथा सर्वतः शकटरथादेर्यानिविशेषादिकात्प्रतिविस्तरविधेः परिकररूपात्परिग्रहादप्रतिविरताः । इहच शकटरथादिकमेव यानं शकटरथयानं युग्यं पुरुषोत्किंशमाकाशयानं (गिह्निति) पुरुषद्वयोत्किंशमा जोह्निका । (शिह्निति) वेसरादिद्वयविनिर्मितोयानविशेषः तथा (संदमाणियति) शिबिकाविशेषएव । एतदेवमन्यस्मादपि वस्त्रादेः परिग्रहादुपकरणनूतादविरतास्तथा सर्वतः सर्वस्मात्क्रयविक्रयान्यां करणनूतान्यां यो मापकार्धमापकरूपकार्षापणादिभिः पण्यविनिमयात्मकः संब्यवहारस्तस्मादविरतायावज्जीवयेति । तथा सर्वस्माद्विरण्यसुवर्णादेः प्रधानपरिग्रहादविरतास्तथा कूटतुलाकूटमानादेरविरतास्तथा सर्वतः कृषिपाशुपाद्यादेर्यत्स्वतः करणमन्येन च यत्किंचित्कारयति तस्मादविरतास्तथा पचनपाचनतस्तथा कंडनकुट्टनपिट्टनतर्जनताडनबंधादिना यः परिक्षेशः प्राणिनां तस्मादविरताः । सांप्रतमुपसंहरति । ये चान्ये परपीडाकारिणः सावद्याः कर्मसमारंजाश्चबोधिकाबोधकारिणस्तथा परप्राणपरितापनकरागोग्रहबंधीग्रहग्रामघातात्मकायेऽनायैः क्रूरकर्मभिः क्रियन्ते ततोऽप्रतिविरतायावज्जीवयेति ॥ ६२ ॥

से जहा एामए केइ पुरिसे कलममसूरतिलमुग्गमासनिप्फावकुलठ
आलिसंदग पलिमंथगमादिएहिं अयंते कूरे मिह्वादंमं पणंजंति एवमेव
तहप्पगारे पुरिसजाए तित्तिरवट्ठगलावगकवोतकविंजलमियमहिसव
राहगाहगोहकुम्मसिरिसिवमादिएहिं अयंते कूरेमिह्वादंमं पणंजंति जा
वियसे बाहिरिया परिसा नवइ तंजहा दासेइवा पेसेइवा नयएइवा ना
इत्तेइवा कम्मकरएइवा नोगपुरिसेइवा तेसिंपियणं अन्नयरंसिवा अ
हालहुगंसि अवराहंसि सयमेव गरुयं दंमं निवत्तेइ तंजहा इमंदंमेह इ
मंमुंमेह इमंतजेह इमंतालेह इमंअडुयबंधणं करेह इमंनियलबंधणं करे
ह इमंहडिबंधणं करेह इमंचारगबंधणं करेह इमंनियलजुयलसंकोडिय
मोडियं करेह इमंहत्तबिन्नयं करेह इमंपायबिन्नयं करेह इमं कन्नबिण्णयं

करेह इमंनकनुठसीसमुहन्नियं करेह वेयगबहियं अंगबहियं इमंपुस्का
प्फोडियं करेह इमंणयणुप्पाडियं करेह इमंदंसणुप्पाडियं वसणुप्पाडियं जि
प्पुप्पाडियं उलंविं करेह घसियं करेह घोलियं करेह सूलाइयं करेह सूला
जिनियं करेह खारवत्तियं करेह वप्पवत्तियं करेह सीहपुत्तियंगं करेह
वसन्नपुत्तियंगं करेह दवग्गिंदह्वयंगं कागणिमंसस्कावियंगं नत्तपा
एनिरुद्धंगं इमं जावजीवं वहवंधणं करेह इमं अन्नयरेणं असुत्तेणं कु
मारेणं मारेह ॥ ६३ ॥

अर्थ—हवे वली बीजा प्रकारें अधार्मिक पुरुषनो विशेष कहेवे. यथादृष्टान्तें नाम एवं
संज्ञावनायें कोइएक पुरुष. कलम एटले वटाणा, चणा, मसूरनी दाल, तल, मग
मास एटले अडद, निप्फाव एटले वाज, (कुल्ल के०) तुवर, (आलिसंद
पलिमंथग मादि एहिं के०) चउथ, कालाचणा, आदेलेइने जे धान्य विशेषते तेने प
न पाचनादिक क्रियायें करी पोताने तथा परने अर्थ (अयंते के०) अयत्तवता निर्दय
जावें (कूरेके०) कूरपणे छुष्ट थको (मिह्वादंमंपउंजंति के०) मिथ्या दंम प्रयूजे (१
वमेव के०) एरीते (तहप्पगारे के०) तथा प्रकारें पूर्वोक्त जे (पुरिसजाए के०) पुरुषज
ति ठे ते निर्दय पणे तितर, वर्त्तक, लावक, कपोतपट्टी, कपिंजलपट्टी, मृग, पामो, सूवर
मयूर, गौ नकुजादिक, जलचर घो, काचबो, अने नूजपुरी सर्प इत्यादिक प्राणीने विपे अर्थ
अथवा अनर्थी थको यत्तविना निर्दय जावे कूर छुष्ट थको मिथ्यादंम प्रयूजे; एवा पुरु
ने परिवार पण एवोज सांपडे “ यथा राजा तथा प्रजा ” इतिवचनात् ते देखाडे
(जावियसेवाहिरियापरिसानवइ के०) जेपण तेनी बाहेरनी परिपदा होय (तंजहा
के०) ते कहेवे (दासेइवा के०) ए दास आपणी दासीनो पुत्रवे (पेसेइवा के०)
प्रेहक काम काज उपने ज्यां त्यां मोकलशुं (जयएइवा के०) नृत ते मजूरीनो करन
र, तथा (जाइलेइवा के०) नागीक, पष्टादिक जागें कर्षणादिकने विपे प्रवर्त्ते, (कम्म
रएइवा के०) कामनो करनार प्रसिद्ध ते कर्मकर कहियें (जोगपुरिसेइवा के०) स्वतः
जोगने माटे राखेलो दास तेपण बाहेरनी परिपदा मांहे कोइ रूडो पुरुष होय. (तेरि
पियणं के०) तेनो पण (अन्नयरंसिवा के०) अन्य कोइ एकनो (अहालहुगंसिके०)
यथा शब्दादिक सांजलेठते पढी तेनो एवो न्हानो (अवराहंसिके०) अपराध उपने ठ
ते नायकना दासादिकपण (सयमेवगुरुयंदंमनिवत्तेइके०) पोतें तेने महोदो दंम को
(तंजहा के०) ते केवा दंम करे. ते कहेवे (इमंदंमेह के०) एने दंमो, एउं स

स्व अपहरी ल्यो, (इमंमुंमेह के०) एने सर्वमुंमन करावो (इमंतजेह के०) एने अंगु
लीयें करी तर्जना करो, (इमंतालेह के०) एने चिपटे करी ताडन करो, (इमंअड्यं
बंधणकरेहके०) एने पठवाडे बाहु करीने बंधने बंधन करो, (इमंनियलबंधणकरेहके०)
एना हाथमां बेडी नाखीने बंधन करो, (इमंहडिबंधणकरेह) एने हडनुं बंधन करो, (इ
मंचारगबंधणकरेह के०) एने नाकसी बंधन करो, (इमंनियलजुयलसंकोडियमोडियंकरेहके०) एने बेडीना युगलें करी संकोच करो, मोडिय एटले अंगोपांग जंग करी मरडो,
अथवा एना हाथ पग संकोचीने बांधो, (इमंहडिबन्धनकरेह के०) एना हाथ ठेदन करो,
(इमं पायबिन्नयं करेह के०) एना पग ठेदन करो (इमंकन्नबिन्नयंकरेह के०) एमज
एना कान ठेदन करो, (इमंनक्कउत्तसीसमुहबिन्नयंकरेहके०) एनुं नाक ठेदन करो, एना
होठ, एनुं मस्तक, एनुं मुख, ठेदन करो, (वेयगठहियंअंगठहियं के०) एनुं वेदठेद करो,
एना जीवतांज हैयाने ठेदो, कापो, एम करो. (इमंपुस्काप्पोडियंकरेहके०) एना शरीरनी
खालने उपाडो एम करो, (इमंणयणुप्पाडियंकरेह के०) एनी आंख उखेडो एटले
चट्टुकाढो, एम करो. (इमंदंसणुप्पाडियंवसणुप्पाडियंजिप्पुप्पाडियंउलंबियंकरेह के०)
एना दांत काढो, वृषण काढो, एनी जीन काढो. एने उंचो बांधोएने कूप, पर्वत नदीने
नाखो एम करो, (घसियंकरेह के०) एने पग बांधीने घसो, (घोलियं करेहके०) एने
विषे आंवांनी पेठें घोलो, (सूलाइयंकरेहके०) एने शूली उपर आरोपण करो, (सूलानि
न्नयंकरेहके०) एने त्रिशूलें जेद करो, (खारवत्तियं करेहके०) एने शस्त्रं करी ठेदीने लू
एनुं पाणी सींचो (वप्पवत्तियं करेह के०) एनुं शरीर मारें करी, काशें ठेदो. (सीहपु
ष्ठियंगं करेह के०) एने सिंहने पुंठडे बांधो, (वसनपुष्ठियंगं करेह के०) एने बलदने
पुंठडे बांधो (दवगिंदव्यंगं के०) एने दावानल मांहे बालो, (कागणिमंसस्कावियंगंके०)
एने काक पक्षीनु मांस काढीने खवरावो, तथा एनुं पोतानुं मांस काढीने एनेज खव
रावो, (नत्तपाणनिरुद्धगंके०) एने जात पाणीनो निरोध करो, (इमंजावजीववहबंधणकरेह
के०) एने जावजीव सुधी बांधी मूको, वध, बंधन करो, (इमंअन्नयरेणंअसुजेणंकुमारेणंमारे
हके०) एम एने बीजा केटलाएक अशुन मारें करीने मारो, इत्यादिक एवा दंम तेने आपे. ६३

॥ दीपिका—अधार्मिकपदमेव सविस्तरमाह । (सेजहेत्ति) तद्यथा । नामसंज्ञावने ।
संज्ञाव्यंते अत्र जवे केचिदेवंचूतानराः ये कलममसूरादिषु पचनादिक्रिययाऽयताअयत्त
वंतोनिष्क्रियाः क्रूराः मिथ्या अपराधं विना दोषमारोप्य दंडोमिथ्यादंडस्तं प्रयुजंति । त
था एवमेव प्रयोजनं विनैव तथाप्रकारानिर्दयाः पुरुषास्तित्तिरिवर्तकादिप्राणिष्वयताः क्रू
रकर्माणोमिथ्यादंडं प्रयुजंति तेषां परिकरोपि तादृशः स्यादित्याह (जावियसेत्ति) यापिच

तेषां बाह्या पर्षन्नवति । तद्यथा दासः स्वदासीसुतः प्रेष्यः प्रेषणयोग्यः नृतकोमूल्यः
हीतः नागिकः कृष्यादौ सन्नागग्राही कर्मकरः प्रतीतः नोगपरोनायकाश्रितः कश्चित् ते
दासादयोऽन्यतरस्मिन्स्वल्पेऽप्यपराधे स्वयं गुरुतरं दंडं प्रयुंजति । सच नायकस्तेषां दा
सादीनां यथा लघौ स्वल्पेऽपराधेपि गुरुदंडं वक्ष्यमाणं प्रयुंक्ते । तद्यथा इमं दासं दंडय
त यूयमित्यादि सुगमं । यावदिममन्यतरेणाऽशुचेन कुत्सितमारेण मारयतइति ॥ ६३ ॥

॥ टीका—पुनरन्यथा बहुप्रकारमधार्मिकपदं प्रतिपिपादयिषुराह । (सेजहाणामण्ड
त्यादि) तद्यथेत्युपदर्शिनार्थोनामशब्दः संज्ञावनायां संज्ञाव्यते । अस्मिन्विचित्रे संज्ञा
रे केचनैवंचूताः पुरुषाः केवलमसूरतिलमुजादिषु पचनपाचनादिकया क्रियया स्वपराध
मयताद्यप्रयत्नवन्तोनिष्कृपाः क्रूरामिथ्यादंडं प्रयुंजति । मिथ्यैवाऽनपराधिष्वेव दोषमारो
प्य दंडोमिथ्यादंडस्तं विदधति । तथैवेमे प्रयोजनं विनैव तथाप्रकाराः पुरुषानिष्कृणा
जीवोपघातनिरतास्तित्तिरवर्तकलावकादिषु जीवनप्रियेषु प्राणिष्वयताः क्रूरकर्माणोदंडं
प्रयुंजति । तेषां च क्रूरधियां “यथा राजा तथा प्रजा” इति प्रवादात् परिवारोपि तथानूतए
व नवतीति । तथा दर्शयितुमाह । (जावियसेइत्यादि) यापिच तेषां बाह्या पर्षन्नवति ।
तद्यथा । दासः स्वदासीसुतः प्रेष्यः प्रेषणयोग्यो नृत्यो नृत्यदेश्यो नृतको वेतवेनोदकाया
नयनविधायी तथा नागिकोयः षष्ठ्यंशादिलानेन कृष्यादौ व्याप्रियते कर्मकरः प्रती
तस्तथा नायिकाश्रितः कश्चिन्नोगस्तदेवं ते दासादयोऽन्यस्य लघावप्यपराधे गुरुतरं दंडं प्र
युंजति प्रयोजयंतिच । सच नायकस्तेषां दासादीनां बाह्यपर्षन्नूतानामन्यतरस्मिन्स्तथा ल
घावपराधे शब्दश्रवणादिके गुरुतरं दंडं वक्ष्यमाणं प्रयुंक्ते । तद्यथा । इमं दासं प्रेष्यादि
कंवा सर्वस्वापहारेण दंडयत यूयमित्यादि सूत्रसिद्धं यावदिममन्यतरेणाशुचेन कुत्सित
मारेण व्यापादयत यूयं ॥ ६३ ॥

जावियसे अप्रितरिया परिसा नवइ तंजहा मायाइवा पियाइवा जाया
इवा नगिणीइवा नज्जाइवा पुत्ताइवा धूताइवा सुएहाइवा तेसिंपियणं
अन्नयरंसि अहालहुगंसि अवराहंसि सयमेव गरुयं दंमं एिवत्तेइ
सीउदगवियडंसि उगेलित्ता नवइ जहा मित्तदोसवत्तिए जाव अहिए
परंसि लोगंसि तेइक्कंति सोयंति जूरंति तिप्पंति पिट्ठंति परितप्पंति ते
इक्कणसोयणजूरणपिट्ठणपरितप्पणवह्वंधणपरिकिलेसाउ अपडिविर
या नवंति ॥ ६४ ॥

अर्थ—(जावियसेअप्रितरियापरिसानवइके०) जे पण तेनी अन्यंतरनी परिषदा होय

जहा के०) ते कहेछे. माता, अथवा पिता, अथवा नाइ, जगनी, स्त्री, पुत्र, बेटी, पुत्रनीस्त्री, इत्यादिक माहेली परिषदावाला मांथी कोइकनो पण अजाण पणे यथा न्हा नो सरखो अपराध उपने अके पोतेंज तेने महोटी दंम करे, मारे, शीतकाजें तेना शरीरने टाढापाणीमां बोले, एवा अकार्य करे, ए जेम पूर्वे मित्रदोष प्रत्ययिक क्रियास्थानक कह्युंछे, तेमज अहीयां पण जाणीलेवुं. एवा दंमनो करनार पुरुष, ते यावत् आ लोक ने विषे अहित कारी अने परलोकने विषे आत्माने अहितकारी थाय ते अनेक जीवने दुःख उपजावे, शोक उपजावे, जूरावे, तपावे, पीटे, परिताप आपे, ते घणा जीवने दुःखदायक शोकनो करनार गर्हा, निंदा करावनार, पीटीने पीडानो उपजावनार, परिताप करावनार, वध करावनार, बंधन करावनार, एवा महोटा क्लेश उपजाववाना कर्म थकी, जावजीव नथी निवृत्त्या एवो सका होय ॥ ६४ ॥

॥ दीपिका—यापि च तेषामन्यंतरा पर्वज्जवति मातापित्रादिका मित्रदोषः प्रत्ययिका ख्यदशमक्रियास्थानवज्ज्ञेयं यावदहितोऽस्मिन् लोके । ते क्रूरकर्माणः स्वल्पापराधिनामपि गुरुतरदंडकरणादुःखयन्ति शोकयन्ति यावद्वधबंधपरिक्लेशादप्रतिविरतान्वन्ति ॥ ६४ ॥

टीका—यापिच क्रूरकर्मवतामन्यंतरा पर्वज्जवति । तद्यथा । माता पित्रादिका मित्रदोष प्रत्ययिकक्रियास्थानवज्ज्ञेयं यावदहितोयमस्मिन् लोके इति । तथाहि । आत्मनोऽप्यकारि परस्मिन्नपि लोके । तदेवं ते मातृपित्रादीनां स्वल्पापराधिनामपि गुरुतरदंडापादनतोः दुःखमुत्पादयन्ति तथा नानाविधैरुपायैस्तेषां शोकमुत्पादयन्ति शोकयन्तीत्येवं ते प्राणिनां बहुप्रकारपीडोत्पादकाः यावद्वधबंधपरिक्लेशादप्रतिविरतान्वन्ति ॥ ६४ ॥

एवमेव ते इत्थिकामेहिं मुञ्जिया गिद्धा गढिया अश्लोववन्ना जाव वासाइं चउपंचमाइं उदसमाइवा अप्पतरोवा जुज्जतरोवा कालं जुंजितु जोग जोगाइं पविसुइत्ता वेरायतणाइं संचिणित्ता बहूइं पावाइं कम्माइं उरस्सन्नाइं संचारकडेण कम्मणा से जहा एणमए अयगोलइवा सेलगोलइवा उदगंसि पक्खित्ते समाणे उदगतलमइवइत्ताइ अहे धरणितल पइछाणे जवइ एवमेव तहप्पगारे पुरिसजाते वज्जबहुले धूतबहुले पं कवहुले वेरबहुले आप्पत्तियबहुले दंजबहुले णियडिबहुले साइबहुले अयसबहुले उरस्सन्नतसपाणघाती कालमासे कालंकिच्चा धरणितल मइवइत्ताइ अहे एरगतलपइछाणे जवइ ॥ ६५ ॥

અર્થ-એરીતેં તે પૂર્વોક્ત સ્વનાવ વાલો પુરુષ નિર્દય થકો બાહ્યાન્યંતર એવી પોતાની જે રિપદા તેને પણ પીડાનો કરનાર એવો, ઠતો સ્ત્રિયાદિકના કામ જોગને વિષે સૂઝિત ગૃહ એ લેલોની, જોગને વિષે પોતેં ગુંથાણો થકો પરમ આસક્ત ઠતો, યાવત્ ચાર, તથા પાંચ, તથા સાત, તથા દશ વર્ષ એમ અર્ધપ કાલ અથવા ઘણોકાલ સુધી જોગવવા યોગ્ય જોગ જોગવીને, ઘણા જીવોની સાથે અનેક જાતના વૈર ઉપજાવી વૈરનાવના સ્થાનકનો સંચય કરીને, જ્યાં ઘણાપાપરૂપ હિંસાદિક ક્રૂર કર્મ સંજારીકરી કરેલા કર્મને પ્રેરતો એવા ઠતો, નરક રૂપ સ્થાનકને પામે. (સેજહાણામએ કે૦) તે યથા દૃષ્ટાંતે જેમ (અયગોલડ્વા કે૦) લોહનો ગોલો, (સેજગોલડ્વા કે૦) પાથાણનો ગોલો, તેને (ઉદગંસિપસ્કિત્તેસમાણે કે૦) પાણીના ડહમાં હે અથવા નદી તલાવ માંહે નાચ્યો થકો, (ઉદગતલમડ્વાડ્વા કે૦) ઉપલું તલું અતિ ક્રમીને પાણીના તલામાં જડ પેસે, (અહેધરણિતલપડ્છાણેનવડ્ કે૦) નીચે ધરતિના તલાને વિષે જડ વેસેઢે. (એવમેવ કે૦) એરીતેં (તદ્દુષ્કારે કે૦) તથા પ્રકારેં, એ પૂર્વોક્ત પ્રકારના હુષ્ટ નિર્દય નાસ્તિક વાદિ પ્રમુખ એવા જે (પુરિસજાતે કે૦) પુરુષ જાતિઢે તે (વદ્ધુલેકે૦) ઘણા પાપરૂપ કર્મ, (ધૂતબદ્ધુલેકે૦) ઘણી કર્મરૂપરજ (પંકબદ્ધુલેકે૦) ઘણો કર્મરૂપ કાદવ, (વૈરબદ્ધુલે કે૦) ઘણો જીવોની સાથે વૈરનાવ, (આપ્તિયબદ્ધુલે કે૦) અવિશ્વાસલાયક એવું મનનું હુર્થ્યાન (અયસબદ્ધુલે કે૦) ઘણો અપયશ (દંનબદ્ધુલે કે૦) ઘણું કપટ પરને વંચવા પણુ ઢે જેમાં, (ણિયડિબદ્ધુલે કે૦) ઘણો વેપ તથા જાણાનુ પલટાવનુંઢે જેમાં (સાડ્બદ્ધુલે કે૦) સાતિશય ડ્વ્ય સાથેં ગુણહીન પુરુષોના ડ્વ્યનું મેલાવનું (ઉસ્સન્નંતસપાણઘાતી કે૦) પ્રાયઃ ત્રસ પ્રાણી જીવનો ઘાત કરનાર, તે (કાલમાસેકાલંકિચ્ચા કે૦) કાલને અવસરેં કાલ કરીને (ધરણિતલમડ્વાડ્વા કે૦) પૃથ્વીના તલાને સદ્સ્ય યોજન પ્રમાણ અતિક્રમિ જાયે; જડને, (અહેધરણિતલપડ્છાણેનવડ્ કે૦) નીચેં નરકના તલિયાના સ્થાનકને વિષે તેનું પડવું થાયઢે. ॥૬૫॥

॥દીપિકા-(એવમેવતિ) એવમેવ તે નિર્દયાઃ સ્ત્રીપ્રધાનેષુ કામેષુ સૂઝિતા ગૃહાધિતા અધ્યુપપન્નાયાવદ્ધર્પણિ ચતુઃપંચપદ્સત્ત વા દશવાલ્પતરંપ્રજૂતતરં વા કાલં જોગાન્ શ્રુક્ત્વા વૈરાયતનાનિ વૈરાનુબંધાન્ પ્રવિસૂય ઉત્પદ્ય બદ્ધાનિ પાપકર્મણિ સંચિત્ય વર્ધયિત્વા ઉત્પન્નં પ્રાયઃ સંજારકૃતેન કર્મણા પ્રેર્યમાણાનરકતલપ્રતિષ્ઠાનાઃ સ્યુઃ । યથાડયોગોલઃ શિલાગોલકોવા ઉદકક્લિષ્ઠઉદકતલમતિવલ્ય ઉલ્લંઘ્યાધોધરણિતલપ્રતિષ્ઠાનોનવતિ એવમેવ સનરોવજ્ઞં વધ્યમાનં કર્મ તદ્બદ્ધુલઃ ધૂનં પ્રાગ્બદ્ધં કર્મ તત્પ્રચુરઃ પંકબદ્ધુલઃ પંકપાપ વૈરબદ્ધુલઃ (આપ્તિયતિ) મનસોહુર્થ્યાનં દંનોમાયયા પરવંચનં નિકૃતિર્નાપાવેપાદિપરા વર્તેન પરહોદ્બુદ્ધિઃ સાતિશયેન ડ્વ્યેણહીનડ્વ્યસ્ય મેલનં સાતિઃ તદ્બદ્ધુલઃ અયશોવદ્ધુ

लः प्रायस्त्रसघाती कालमासे स्वायुःक्षये कालं कृत्वा धरणीतलं रत्नप्रजादिकायाः पृथिव्यास्तलमतिलंघ्याऽधोनरकतलप्रतिष्ठानः स्यात् ॥ ६५ ॥

॥ टीका—तेच विषयासक्ततया एतत्कुर्वतीत्येतद्वर्णयितुमाह । (एवमेवइत्यादि) एवमेव पूर्वोक्तस्वनावाएवं ते निष्कृपानिरनुक्रोशाबाह्यान्त्यंतरपर्षदोरपि कर्णनासाविकर्तनादिना दंडपातनस्वनावाः स्त्रीप्रधानाः कामाः स्त्रीकामाः यदिवा स्त्रीषु मदनकामविषयज्ञतासु कामेषुच शब्दादिषु इह्वाकामेषु मूर्तितागृह्णायथिताअध्युपपन्नाः । एते च शक्रपुरंदरादिवत्पर्यायाः कथंचिद्भेदं वाश्रित्य व्याख्येयाः । तेच नोगासक्ताव्यपगतपरलोकाध्यवसायायावर्षाणि चतुःपंचषट् सप्तवा दशवाट्पतरं वा कालं जुक्त्वा नोगासक्ततयाच परपीडोत्पादनतो वैरायतनानि वैरानुबंधाननुप्रसूयोत्पाद्य विधाय तथा संचयित्वा संचित्योपचित्य बहूनि प्रनूततरकालस्थितिकानि क्रूराणि क्रूरविपाकानि नरकादिषु यातनास्थानेषु क्रकचपाटनशाढमव्यवरोहणतप्तत्रपुषानात्मकानि कर्माण्यष्टप्रकाराणि बह्विष्टनिधत्तनिकाचनावस्थानि विधाय तेनच संनारकतेन कर्मणा प्रेर्यमाणास्तत्कर्मगुरवोवा नरकतलप्रतिष्ठानानवन्तीत्युत्तरक्रिययापादितबहुवचनरूपयेति संबंधः । अस्मिन्नेवार्थे सर्वलोकप्रतीतं दृष्टान्तमाह । (सेजहाणामइत्यादि) तद्यथानामायोगोलकोऽयस्मिण्डः शिलागोलकोवृत्तात्मशकलं बोदके प्रक्षिप्तः समानसज्जिततलमतित्वर्यातिलंघ्याधोधरणीतले प्रतिष्ठानो नवति । अधुना दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमेवेत्यादि) यथासावयोगोलकोवृत्तत्वाद्बोधमेवाधोयात्येवमेव तथाप्रकारः पुरुषजातः । तमेव लेशतोदर्शयति । वज्रवर्जं गुरुत्वात्कर्म तद्बहुलस्तत्करणप्रचुरस्तथा बध्यमानकर्मगुरुरित्यर्थः । तथा धूयतइति धूतं प्राग्बद्धं कर्म तत्प्रचुरः । पुनः सामान्येनाह । पंकयतीति पंकं पापं तद्बहुलस्तथा । तदेव कारणतोदर्शयितुमाह । वैरबहुलो वैरानुबंधप्रचुरस्तथा (पत्तिर्यंति) मनसोऽङ्गप्रणिधानं तत्प्रधानस्तथा दंजोमायया परवंचनं तडुत्कटस्तथा निकृतिर्मायावेषनाषापरावृत्तिबद्धना परदोहबुद्धिस्तन्मयस्तथा सातिबहुलइतिसातिशयेन इव्येणापरस्य हीनगुणस्य इव्यस्य संयोगः सातिस्तद्बहुलस्तत्करणप्रचुरस्तथा ऽयशोऽश्लाघासदृत्तया निंदा यानि यानि परापकारनूतानि कर्मानुष्ठानानि विधत्ते तेषु तेषु कर्मसु करचरणहेदनादिषु अयशोनाग्नवतीति । सएवंनूतः पुरुषः कालमासे स्वायुषः क्षये कालं कृत्वा पृथिव्यारत्नप्रजादिकायास्तलमतित्वर्यं योजनसहस्रपरिमाणमतिलंघ्य नरकतलप्रतिष्ठानोऽसौ नवति ॥ ६५ ॥

तेणं एरगा अंतोवट्टा बाहिं चउरंसा अहे सुरणसंठाणसंठिया णिच्चं धकारतमसा ववगयगहचंदसूरनस्कत्तजोइसपहा मेदवसामंसरुहिर पूयपमलचिस्कललित्ताणुलेवणतला असुई वीसा परमडुप्पिगंधा कएहा

अगणिवन्नाजा कर्कडफासा डुरुहियासा असुजा णरगा असुजा णरए
सु वेयणाउ ॥ ६६ ॥

अर्थ—(तेणंणरगाके०) ते नरकनु स्वरूप कहेते. (अंतोवट्टा के०) सीमंतादिक नरकावा
सा माहेली कोरें वाटलाआकारेते, (वाहिंचउरंसा के०) बाहेर चारखुणाते. (अहेकुण
संठाणसंठिया के०) नीचें सजायानी धारने आकारें संस्थितते एटले रह्याते (णिबंधकार
तमसा के०) नित्य सर्वकाल मेघ ठायानी पेटें, कण्णपट्टनी रात्रीनी पेटें, महाअंधकारे
कते बहुल अंधकारते. (ववगयचंदसूरगहनरक्तजोडसप्पहा के०) बुधादिक ग्रह. चंद्रमा,
सूर्य, नक्षत्र, ज्योतिष्य प्रकाश. ते यकी व्यपगत एटले रहितते. (मेदवसामंसरुहिरपूयपट
लचिक्कजलिताणुलेवणतला के०) मेद, वसा, मांस, रुधिर, परसेवो, तेना पमल एटले
समूह तेना कादवें करी अनु लिप्तते जेना नूमितल एवाते, एटले जे एकवार लिपीयें
तेने लिप्त कहिये अने जे वारंवार लिपीयें तेने अनुलिप्त कहियें, (असुईवीसापरमडुणिगं
धाकसहा के०) अशुचि बीनत्सविष्टायें खरड्या कुत्सित एटले मांससमान डुनिगंध,
खराव कृष्णवर्ण वाला (अगणिवन्नाजाके०) मशाणनो अग्नि, तथा धम्या लोहना अ
ग्निनी ज्वालाउना जेवा वर्ण थाय ते समान आकारते जेनो, जे अत्यंत कठोर, सह
न करता अत्यंत दुःसहते (कर्कसफासाडुरुहियासा. अशुनके०) दुःखे सहन थाय एवा
खरखरा कर्कश फरशते जेने विषे, एवा अशुन (णरगा के०) नरकने विषे (अशुन णरए
सुवेयणाउ के०) महा अशुन वेदना प्रवर्त्तते. ॥ ६६ ॥

॥ दीपिका—नरक स्वरूपमाह । ते नरकाअंतर्वृत्तावहिश्वतुरस्त्राः अधश्च कुरप्रसंस्थान
स्थिताः । एतच्च संस्थानं पुष्पावकीर्णानां तेषामेव प्रचुरत्वात् । आवलिकां गतास्तु वृत्त
व्यस्त्रचतुरस्त्रसंस्थानाएव तथा नित्यांधकारतमसा नृशं तमोबहुलाः व्यपगतग्रहचंद्रसूर्यन
क्षत्रज्योतिष्यथाः । मेदवसामांसरुधिरपूयपटलैर्लिप्तानि अनुलेपनप्रधानानि तलानियेषां
ते तथा । तथा अशुचयोविस्त्राः कुथितमांसादिलिप्तत्वात् परमदुरनिगंधाः कृष्णाग्निवर्णानाः
कर्कशस्पर्शादुःखेनाधिसत्थंते यतोऽशुनास्तत्र नरकेषु अशुनादुःखावेदनाः ॥ ६६ ॥

॥ टीका—नरकस्वरूपनिरूपणमाह । (तेणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । ते
नरकाः सीमंतकादिकाबाहुल्यमंगीकृत्यांतर्मध्ये वृत्तावहिरपि चतुरस्त्राअधश्च कुरप्रसंस्था
नसंस्थिताः । एतच्च संस्थानं पुष्पावकीर्णानाश्रित्योक्तं तेषामेव प्रचुरत्वात् । आवलिका
प्रविष्टास्तु वृत्तव्यस्त्रचतुरस्त्रसंस्थानाएव ज्वंति । तथा नित्यमेवांधतमसं येषु ते नित्यां
धतमसाः । क्वचित्पाठो नित्यांधकारतमसा इति । मेधावन्निन्नांवरतलकृष्णपट्टरजनीवत् तमो

बहुलास्तथा व्यपगतोग्रहसूर्यचंद्रज्योतिःपथोयेषां ते तथा । पुनरप्यनिष्ठापादनार्थं तेषां मेव विशेषणान्याह । (मेदवसेत्यादि) दुष्कृतकर्मकारिणां ते नारकास्तदुखोत्पादनार्थं नूतानवन्ति । तद्यथा । मेदवसामांसरुधिरपूयादीनां पटलानि संघास्तैर्लिप्तानि पिबित्वीकृतान्यनुलेपनतलान्यनुलेपनप्रधानानि तलानि येषां ते तथा अशुचयोविष्टासूक्ष्मेदप्रधानत्वादतएव विश्राः कुथितमांसादिकल्पकदर्मावलिप्तत्वात् । एवं परमदुर्गन्धाः कुथितगोमायुकलेवरादपि असह्यगंधास्तथा कृष्णाग्निवर्णानारूपतः । स्पर्शतस्तु कर्कशः कठिनोवज्रकंठकादप्यधिकतरः स्पर्शोयेषां ते तथा किंबहुनाऽतीव दुःखेनाधिसह्यन्ते । किमिति । यतस्ते नरकाः पंचानामपींद्रियार्थानामशोचनत्वादशुनास्तत्रच सत्त्वानामशुनकर्मकारिणामुदग्रदंडपातिनांच वज्रप्रचुराणां तीव्राअतिदुःसहवेदनाः शारीराः प्रादुर्भवन्ति ॥ ६६ ॥

एोचेव एरएसु नेरइया एिदायं तिवा पलायंतिवा सूइंवा रतिंवा धीतिं वा मतिंवा उवलजंते तेणं तच्च उज्जलं विउलं पगाढं कडुयं कक्कसं चंमं दुखं दुग्गं तिवं डुरुहियासं एेरइया वेयणं पच्चणुप्पवमाणा विहरंति ॥६७॥

अर्थ—(एोचेवएरएसुरनरइया के०) पणते नरकने विषे जे नारकी जीवोठे ते एटलावा नां पामता नथी शुं नथी पामता ? तोके (एिदायंतिवा के०) निडा नथी पामता, (पलायंतिवाके०) घणी निडा जे प्रचला ते पण नथी पामता, (सूइंवाके०) श्रुति एटले विशेष ज्ञाननी स्मृति तेपण नथी पामता, (रतिंवा के०) चित्तने विषे रति पामता नथी, (धीतिंवा के०) विशेष धैर्य धृतिने पण नथी पामता, तथा (मतिंवा के०) बुद्धिने पण (उवलजंते के०) पामे नहीं (तेणंतच्चउज्जलं के०) ते नारकी ते नरकने विषे प्रवर्त्तमान थका उज्ज्वली केतां तीव्र उत्कृष्ट (विउलं के०) विस्तीर्ण (पगाढं के०) आकरी, (कडुयं के०) कडवी, (कक्कसं के०) कर्कश, (चंम के०) रौड, (दुःखं के०) दुःखनुं कारण, (दुग्गंतिवं के०) तीव्र दुर्ग, तीक्ष्ण, (डुरुहियासं के०) दुःखे सहन करवा योग्य (एेरइयावेयणं के०) नरकने विषे नारकीने वेदनाने (पच्चणुप्पवमाणाविहरंतिके०) जोगवता थका विचरेठे. काल अतिक्रमण करेठे ते उपर दृष्टांत कहेठे. ॥ ६७ ॥

॥ दीपिका—(एोचेवत्ति) तेषु नरकेषु वेदनानि नूतान निदायंते न प्रचलायंते ईपन्नि झामपि नगहंतीत्यर्थः । श्रुतिंवा रतिंवा धृतिंवा मतिंवा नोपलजंते ते नारकास्तत्र उज्ज्वला मुत्कटां विपुलां प्रगाढां कटुकां कर्कशां चंडां दुःखरूपां तीव्रां दुरधिसह्यां नरकवेदनां प्रत्यनुभवमानास्तिष्ठन्ति ॥ ६७ ॥

॥ टीका—तथाच वेदनयानि नूतास्तेषु नरकेषु नारकानैवास्ति निमेषमपि कालं निद्राय
ते नाप्युपविष्टाद्यवस्था अहिसंकोचनरूपामपीपन्निद्रामवाप्नुवन्ति । न ह्येवं नूतवेदनानि नूतस्य
निद्रालाभो नवतीति दर्शयति । तामुज्ज्वलां तीव्रानुनावेनोत्कटामित्यादि विशेषणविशिष्टां
यावदेदयंत्यनुनवन्तीति ॥ ६७ ॥

से जहाणामए रुक्कसिया पवयग्गे जाए मूले विन्ने अग्गे गरुए ज
उणितं जउ विसमं जउडुग्गं तउपवडंति एवमेव तहप्पगारे पुरिसजाए
गप्पातो गप्पं जम्मातो जम्मं माराउमारं एरगाउ एरगं डुक्काउ डुक्कं दाहि
एगामिए एेरइए कएहपक्खिए आगमिस्साएणं डुल्लनबोहिएयावि नवइ
एसठाणे अणारिए अकेवले जाव असवडुक्कपहीणमग्गे एगंतमिन्हे
असाहू पढमस्स ठाणस्स अधम्मपक्कस्स विज्जंते एव माहिए ॥ ६८ ॥

अर्थ—(सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टान्ते नाम एवी संजावनाये जेम कोइएक
(रुक्कसिया के०) वृद्ध होय, (पवयग्गेजाए के०) पर्वतने अग्रे उपनो (मूलेविन्ने
के०) मूल मांदेशी ठेयो (अग्गेगरुएके०) अग्रे जारी एवो ठतो ते वृद्ध (जउणितं
जउविसमं के०) ज्यां ज्यां नीचा खामानु स्थानक होय, ज्यां त्यां विषम, समान नही,
(जउडुग्गंके०) ज्यां ज्यां दुर्गम कष्टस्थान होय, (तउपवडंतिके०) त्यां ते वृद्ध उतावलो पड़े.
(एवमेवतहप्पगारे के०) एदृष्टान्ते तथा प्रकारना डुष्ट असाधु कर्मकारी 'पुरुष जाति
ते कर्मरूपी वायरे प्रेखो ठतो उतावलो नीचो नरकगतिमां जइ पड़े; फरी त्यां थकी उदत्त्यों
थको फरी गर्ज थकी गर्ज, जन्म थकी जन्म, मरण थकी मरण पामे, नरकथकी नरक
पामे, दुःख थकी वली दुःख पामे, एरीते दह्णदिशिनो जनारो, नारकी, कलपक्की ते
दीर्घसंसार पणाने लीधे आगमिक कालें डुर्जन बोधि थाय ए स्थानक अनार्य अकेवल
यावत् जेमां सर्वदुःख थकी बुटवानो मार्ग नथो एकांत मिथ्यात्व असाधुनो मार्ग जा
एवो ए प्रथम स्थानक अधर्म पद्धनो विचार एम कह्यो. ॥ ६८ ॥

॥ टीपिका—(सेजहत्ति) तद्यथा नामकश्चिद्वृद्धः पर्वताग्रे जातो मूले विन्नः शीघ्रं य
था निम्नं नीचं स्थानं ततः पतति एवमसावसाधुरपि नरके पतति ततोऽप्युन्नतो गर्जति
नैवाति एवं न तस्य किंचिन्नाणं नवति यावदागामिन्यपि कालेऽसौ डुर्जन बोधिः स्यात् (ए
सठाणत्ति) तदेतत् स्थानमनार्यं यावदेकांतमिथ्यारूपमसाधु । तदेवं प्रथमस्याधर्मपाक्षि
कस्य स्थानस्य विज्जंगोविजागः समाख्यातः ॥ ६८ ॥

॥ टीका—एवं तावदयोगोलपाषाणदृष्टांतः शीघ्रमधोनिमज्जनार्थप्रतिपादकः प्रदर्शितो ऽधुना शीघ्रपातार्थप्रतिपादकमेवापरं दृष्टांतमधिकृत्याह । (सेजहाणामएइत्यादि) तद्यथा नाम कश्चिद्वृद्धः पर्वताग्रे जातोमूले हिनः शीघ्रं यथा निम्नं पतति एवमसावप्यसाधुकर्म कारी तत्कर्मवातेरितः शीघ्रमेव नरके पतति ततोप्युद्धृतो गर्जाज्जर्मवश्यं याति न तस्य किं चित्राणं नवति यावदागामिन्यपि काले दुर्जेन धर्मप्रतिपत्तिर्नवतीति । सांप्रतमुपसंहरति (एसछाणेइत्यादि) तदेतत्स्थानमनार्थं पापानुष्ठानपरत्वाद्यावदेकांतमिथ्यारूपमसाधु । तदेवं प्रथमस्याधर्मपादिकस्य स्थानस्य विजंगोविजागः स्वरूपमेव व्याख्यातः ॥ ६७ ॥

अहावरे दोच्चरुस छाणरुस धम्म पक्करुस विजंगे एव माहिज्जइ इह ख लु पाइणंवा संतेगतिया मणुरुसा नवंति तंजहा अणारंजा अपरिग्ग हा धम्मिया धम्माणुया धम्मिछा जाव धम्मेणं चेव वित्तिं कप्पेमाणा वि हरंति सुस्सीला सुवया सुप्पडियाणंदा सुसाहु सवतो पाणातिवायाउ प डिविरया जावजीवाए जावजेयावन्ने तहपगारा सावज्जा अबोहिया कम्मंता परपाणपरियावणकरा कज्जंति ततोविपडिविरता जाव जीवाए॥६८॥

अर्थ—अथ हवे बीजो स्थानक धर्म पद्धनो विचार कहियें ठैयें. आजगत् मांहे नि श्वे पूर्वादिक दिशिने विषे कोइएक मनुष्य एवाढे ते कहेढे. निरारंजी, निःपरिग्रही धार्मिक धर्मानुगामि, धर्मज जेने इष्टे. यावत् धर्मेकरी वृत्ति आजीविका करता थका विचरे ढे. सुशील, सुव्रत, रूडा आनंद पामनारा, सुसाधु, तथा सुखसाध्य पदवीरूप गुणे क री विराजमान, ते पुरुष सर्वथा प्राणातिपात थकी निवृत्त्या, जावजीव सुधी यावत्. जे बीजा, तथा प्रकारनां पापकारी, सावद्यकर्म अबोधिना करनार बीजा प्राणीने परिताप ना करनार कार्य करियें, तेवा कार्य थकी पण निवृत्त्या ढे. ॥ ६८ ॥

दीपिका—अथापरस्य द्वितीयस्थानस्य धर्मपद्धस्य विजंगः स्वरूपमेवमाख्यायते । य था प्राच्यादिदिक्कु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यंते केचिन्मनुष्यानवंति । तद्यथा अना रंजाअपरिग्रहाधार्मिकाधर्मानुगाधार्मिष्ठाधर्मेणैव वृत्तिं कल्पयंतोविहरंति तथा सुशीलाः सुव्रताः सुप्रत्यानंदाः सुसाधवः सर्वस्मात्प्राणातिपातादिरतायावत्परिग्रहादिरताः । ये चान्ये तथाप्रकाराः सावद्याअबोधिकारिणः कर्मकाः कर्महेतवः परप्राणपरितापनकरा आरंजाक्रियंते ततोविरताः ॥ ६८ ॥

॥ टीका—अथापरस्य द्वितीयस्य विजंगोविजागः स्वरूपमेवं वक्ष्यमाणनीत्या व्याख्या

यते । तद्यथा (इहखलुश्यादि) प्राच्यादिषु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यंते ते वंचूतान्वंतीति । तद्यथा । न विद्यते सावद्यआरंजोयेपांते तथा अपरिग्रहानिष्किंच धर्मेण चरंतीति धार्मिकायावद्धर्मेणैवात्मनोवृत्तिं परिकल्पयंति तथा सुशीलाः सुव्रताः प्रत्यानंदाः सुसाधवः सर्वस्मात्प्राणातिपातादिरताएवं यावत्परिग्रहादिरताइति । तथा चान्ये तथाप्रकाराः सावद्याआरंजायावद्बोधिकारिणस्तेन्यः सर्वेन्योपि विरताइति ॥६॥

से जहा णामए अणगारा जगवंतो इरियासमिया ज्ञासासमिया एस
णासमिया आयाणजंममत्तणिकेवणासमिया उच्चारपासवणखेलसिं
घाणजल्लपारिष्ठावणियासमिया मणसमिया वयसमिया कायसमिया
मणगुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता गुत्ता गुत्तिंदिया गुत्तवंचचारी अकोहा अ
माणा अमाया अलोच्चा संता पसंता उवसंता परिणिवुद्धा अणासवा
अग्गंथा विन्नसोया निरुवलेवा कंसपाइ वमुक्कतोया संखइव णिरंज
णा जीवइव अपडिहयगती गगणतलंपिव निरालंबणा वावरिव अपडि
बंधा सारदसलिलइव सुद्धहियया पुक्करपत्तंइव निरुवलेवा कुम्भोइव
गुत्तिंदिया विहगइव विप्पमुक्का खग्गविसाणंव एगजाया चारंमपस्कीव
अप्पमत्ता कुंजरोइव सोंमीरा वसजोइव जातब्बिमा सीहोइव छद्धरिसा मं
दरोइव अप्पकंप्पा सागरोइवगंजीरा चंदोइवसोमलेसा सूरुओइव दित्ततेया
जच्च कंचणगंचइव जातरूवा वसुंधराइव सब्बफासविसहा सुद्धयहुयासणो
विव तेयसा जलंता णब्बिणं॥७०॥तेसिंजगवंताण कव्वविपडिवंधेन्नवइ से
पडिवंधे चउविहे पसुत्ते तं जहा अंमएइवा पाठांतरेवोमजेइवा पोयएइवा
उग्गहेइवा पग्गहेइवा जन्नंजन्नंदिसं इवति तन्नं तन्नं दिसं अपडिवच्चा
सुइच्चूया अप्पलहुच्चूया अप्पग्गंथा संजमेणं तवसा अप्पाणं ज्ञावेमाणे
विहरंति॥७१॥तेतिणं जगवंताणं इमा एतारूवा जाया माया वित्ती होत्ता
तंजहा चउठेजत्ते ठठेजत्ते अद्धमेजत्ते दसमेजत्ते छ्वालसमे जत्ते चउदसमे
जत्ते अद्धमासिएजत्ते मासिएजत्ते दोमासिए तिमासिए चाउम्मासिए पं
चमासिए ठम्मासिए अद्धत्तरंचणं उक्खित्तचरया स्मिक्खित्तचरया उक्खि
त्तप्पिक्खित्तचरगा अंतचरगा पंतचरगा लूहचरगा समुदाणचरगा सं

सठचरगा असंसठचरगा तज्जातसंठचरगा दिठलानिया अदिठला
निया पुठलानिया अपुठलानिया निस्कुलानिया अनिस्कुलानिया
अन्नायचरगा अन्नायलोगचरगा उवनिहिया संस्कादतिया परिमित
पिंमवाइया सुद्धेसणिया अंताहारा पंताहारा अरसाहारा विरसाहारा
लूहाहारा तुब्हाहारा अंतजीवी पंतजीवी आयंबिलिया पुरिमधिया विग
इया अमळमंसा ससिणो णोणियामरसजोइ ठाणाइया पडिमाठाणा
इया उक्कडुआसणिया एसज्जिया वीरासणिया दंमायतिया लगंमसाइ
णो अप्पातुडाअगत्तया अकंमया अणिठुहा धुतकेसमंसरोमनहा सबगा
यपडिक्कम विप्पमुक्का चिठंति॥७५॥तेणं एतेणं विहारेणं विहरमाणा बहुइ
वासाइं सामन्नपरियागं पाउणंति बहुबहु आवाहंसि उप्पन्नंसिवा अणु
प्पन्नंसिवा बहुइंनत्ताइं पच्चस्काइ पच्चस्काइत्ता बहुइं वासाइं अणसणाइ
बेदिंति अणसणाइं बेदिता जस्सठाएकीरति नग्गजावे मुंमजावे अ
एहाणजावे अदत्तंवणगे अठत्तए अणोवाहणए चूमिसेज्जा फलगसेज्जा
कठसेज्जा केसलोए बंनचेरवासे परधरपवेसे लद्धाअंलद्ध माणाअमा
णणान् हीलणान् निंदणान् खिसणान् गरहणान् तज्जणान् तालणान् उ
च्चावयागामकंटगा बावीसंपरीसहो वसग्गअहियासिज्जंति तमठंआरा
हंति तमठ आराहित्ता चरमेहिं उस्सासनिस्सासेहिं अणंत अणुतरं
निवाघातं निरावरणं कसिएं पडिपुष्पं केवलवरणाणदंसणसमुप्पाडेंति
समुप्पाडेंतित्ता ततोपच्चा सिज्जंतिबुज्जंति मुच्चंति परिस्सिवायंति सवायं
ति सबडुस्काणं अंतकरेंति ॥ ७३ ॥

अर्थ-वली बीजे प्रकारें साधुना गुण देखाडे ठे. ते यथा नाम एवी संजावनायें जे
म कोइएक उत्तम संघयणवंत, महाबलें करी सहित अणागार नगवंत होय, ते केवा
होय? तोके इया समित्तियें समित्ता, नाषासमित्तियें समित्ता, एटले सत्यनिरवद्य ना
पाना बोलनार, एपणासमित्तियें समित्ता, एटले वेंतालीश दोपरहित, आहारनी गवेप
णाना करनार, (आयाणचंममत्तणिकेवणासमित्तियेंसमित्ता) एटले माटीनुं नाजन, तथा
मात्रा, अने वस्त्रादिक ने जयणायें पुंजो प्रमार्जीने मूकनारा, (उच्चारपांसवणखेलसिंघाण

जलपारिष्ठावणिया समितियें समिता) एटले वडीनीत, लघुनीत, थूंक नासीकानो सों
 घाण, शरीरनो मल, तेने जयणा सहित परठवे. एमपांच समितियें समिता, मनसमि
 तियें सहित. वचन समितियें सहित, काय समितियें सहित, मन ने असंयम थकी गो
 पवीने प्रवर्त्तावे, माटे मनगुप्तियें गुप्त, वचनने असंयमथी गोपवीने प्रवर्त्तावे, माटे वच
 न गुप्तियें गुप्त, कायाने असंयमथी गोपवीने प्रवर्त्तावे, माटे कायगुप्तियें गुप्त, एरीतें प्र
 ण गुप्तियें गुप्त, तथा गुतेंडिय एटले असंयम थकी इंदियोने गोपवी राखनार, नववा
 डविशुद्ध ब्रह्मचर्यना पालनार, क्रोध रहित, मान रहित, माया रहित, लोभ रहित,
 संता एटले मध्यवर्त्तियें, अने पसंता, एटले बाह्य वर्त्तियें उवसंता, एटले उपशांतते उजय
 थापि शांतवृत्तिवाला, परिनिवृत्ता एटले समस्त संताप वर्जित, अनाश्रय एटले पाप क
 र्म बंध थकी रहित, अग्रंथा एटले हिरण्यादिक परिग्रह थकी रहित, बिल्वश्रोत एटले
 ठेद्योठे संसारनो प्रवाह जेणे, तथा निरुवलेवा एटले निर्लेप कर्म मल थकी रहित, कं
 सपातीवमुक्ततोया एटले कांसाना पात्रनी पेठें पापरूप पाणी जेने ठबतुं नथी; जेम कांसा
 ना पात्रने पाणी न लागे तेम, ते साधुने पापरूप पाणी लागे नहीं, तथा शंखनी पेठें
 निरंजन एटले रागादिक रंग रहित, जीवनी पेठें अप्रतिहत गतिवाला जाणवा, एटले
 जेम जीवनी गति अप्रतिहतठे स्वलाय नही, तेम साधुने पण देश नगरादिकने विपे वि
 हार करवाने विपे अप्रतिहत अस्खलित गतिठे. आकाशनी पेठें निरालंब एटले आका
 श जेम स्तंभादिकना आलंबने रहितठे तेम, साधु पण गाम, नगर, कुलना आलंबनथी
 रहितठे. वायुनी पेठें अप्रतिबंध थका ग्रामने विपे एक रात्र, अने नगरने विपे पांच रा
 त्र, विचरे. गामेएगराइयं एगरपंचराइया इति वचनात् शारद एटले शीतकाल तेनुं स
 लीज एटले पाणी तेनी पेठें अथवा आश्विन, अने कार्तिक मासना पाणीजेम निर्मलहो
 य, तेनी पेठें निर्मल रुदय वाला, (पुस्करपत्तंइवनिरुवलेवा) एटले जेम कमलना पत्रने
 पाणी तथा कादव न लागे तेम, साधुने कर्म रूप लेप न लागे. काचबानी पेठें गुतेंडि
 य, जेम काचबो, चार पग अने पांचमी ग्रीवा गोपवीने प्रवर्त्ते तेम, साधु इंदियो गोप
 वीने प्रवर्त्ते. पक्षीनी पेठें विप्रमुक्त, अनियतवासी, एटले पक्षी जेम सर्व परिवार स्थान
 कनी ममता रहित होय, तेम साधुपण परिवारादिकनी ममताथी रहित होय. (खगवि
 साणंवएगजाया) एटले गेंमानुं शिंगडुं जेम एक होय, तेम साधु, राग वेष रहित थकी
 क होय. नारंमपक्षीनी पेठें अप्रमत्त होय, जेम नारंम पक्षी अप्रमादी होयठे, तेम सा
 धु प्रमाद रहित थकी धर्म कार्यने विपे प्रवर्त्ते. कुंजरनी पेठें शूरवीर एटले जेम हस्ती
 शूरवीर होय, तेम साधु कपायादिक निवारवाने शूरवीर होय, परंतु कायर पणु जणा
 वे नहीं. वृषजनी पेठें बलवंत जेम वेल चार उपाडे अंगीकार करे निर्वाह करे तेम सा

धु पण, व्रतजार निर्वाह करवाने सामर्थ्यवान् धर्मधुरंधर जाएवो, सिंहनी पेठें दुर्द्ध एटले सिंह जेम बीजा मृगादिक जानवरोने दुर्द्ध एटले तेनाथी परानवाये नही, तेम साधु पण परीसह उपसर्गादिकें करी परानवाये नहीं. मंदर एटले मेरुपर्वतनी पेठें अप्रकंप, जेम मेरुपर्वत कंपायमान न थाय, तेम साधु पण परीसह अने उपसर्गादिकें कंपायमान न थाय. समुद्रनी पेठें गंजीर, एटले समुद्र जेम गंजीर होयठे, तेम साधु हर्ष शोकादिक कारण रहित थका गंजीर होय. चंद्रमानी पेठें सोम लेश्यावंत एटले चंद्रमा जेम शीतल प्रकृतिवंत होय, तेम साधु सर्वकाल मननो उद्धार करनारो, महा शीतल प्रकृति सहित होय, सूर्यनी पेठें दीप्ततेज एटले सूर्य जेम तेजवंत होयठे, तेम साधुपण तपश्चर्यायें करी तेजवंत प्रतापवंत देखायठे. साचा सुवर्णनी पेठें जातिरूप सतेज, एटले सुवर्ण ने जेम मेल न लागे, तेम साधुने पण कर्म मेल न लागे. वसुंधरानी पेठें सर्व स्पर्श सहे एटले पृथ्वी जेम कांटा, कांकरी, अग्न्यादिकना सर्व स्पर्श सहन करे, तेम साधु पण क्षमागुणें सहित थको, टाढ तापादिकना स्पर्शने सहन करे. सुदुयदुतासणोविव तेयसाजलंता एटले रुडे डव्यें घृतादिक सींचतां जेम दुताशन जे अग्नि ते सदा ते यसा एटले तेजवंत देखायठे जाज्वल्यमान देखायठे तेम, साधु पण ज्ञान तेजें करी सर्वकाल तेजवंत देखायठे. ॥ ७० ॥ (एड्डिणंतेसिंजगवंताणंके०) ते जगवंत महिमावंत साधुने नथी कल्लविपडिबंघेनवइ एटले क्यांहि पण प्रतिबंध नथी. सेपडिबंघे चउविहेपप्पुत्ते एटले ते प्रतिबंध चार प्रकारनो कह्योठे, ते कहेठे. (अंमएइवा के०) जे अंम थकी उपजे एवा पक्की कीडा मयूरादिक ते आश्री प्रतिबंध नथी, (पोयएइवा के०) पोत ते हस्त्यादिकना बालक ते आश्रित प्रतिबंध नथी, उग्गहेइवा के०) उग्रह एटले वस्ति पीठ फलगादिक तेनो पण प्रतिबंध नथी, (पग्गहेइवा के०) उंधीक उपग्रहिक उपकरण तेनिमित्त प्रतिबंध नथी, (जन्नंजन्नंदिसंइहंति के०) जे जे दिशायें विहार करवा वांठे, (तन्नंतन्नंदिसंअप्पडिबद्धा के०) ते ते दिशायें अप्रतिबंध पणे विचरे. (सुइन्नुया के०) शुचिर्नूत निर्मलान्तर आत्मावंत (अप्पलहुन्नुया के०) अल्प लघुनूत एटले अल्प परिग्रही थका, (अप्पग्गंथाके०) अल्प ग्रंथवंत बहुश्रुत, (संजमेणंतवसा के०) संयम अने तपें करी (अप्पाणंजावेमाणे के०) पोताना आत्माने जावता थका, (विहरंति के०) विचरे. ॥ ७१ ॥ (तेसिंणं जगवंताणं के०) ते जगवंत एटले साधुने, (इमाएतारूवा के०) एवा ए तद्रूप (जायामायावित्तिहोडा के०) संयमयात्रा एटले संयमनो निर्वाह, तेने अर्थें, मात्रावृत्ति प्रमाणोपेत जातपाणी लेवुं, ते तपें करी निर्मल थाय. (तंजहा के०) ते कहेठे. एक उपवास, वे उपवास, त्रण उपवास, चार उपवास, पांच उपवास, ठ उपवास, सात उपवास, अर्द्धमासना उपवास, एक मास क्षमण, वे मास

क्रमेण, त्रय मास क्रमण, चतुर्मासिक, पंच मासिक, ष मासिक, एवां तपना करना, (अष्टोत्तरंचणं के०) अथवा एक साधु एवा अनिग्रहना करना, ते कहेते. (उक्ति त्तरया के०) उक्तिस्त्रचर्या एटले पोताने अर्थे हांमली मांहे थकी काढ्युं एवुं जे कु सार अन्न तेना लेनारा, (एक्किस्त्रचरया के०) निक्किस्त्रचर्या एटले पिरसवाने अर्थे हांमली मांहेथी काढी वली हांमली मांहे प्रक्षेप्यो, एवो जे आहार तेनी गवेषणा करना, (उक्किस्त्रएक्किस्त्रचरगा के०) पूर्वोक्त वन्ने जातना आहारनी गवेषणा करना, (अ त्तरगा के०) जे गाममांहे ससता मूल्यनो आहार मले, तेना लेनारा, (पंतच गा के०) नीरस आहार जमता थका, तेमांथी जे वथ्यो होय तेना लेनारा, (लूह चरगा के०) जावजीव सुधी लूखा आहारना लेनारा, (समुदाणचरगा के०) हर्ष सहित जे आहार आपे तेना लेनारा, (संसष्ठचरगा के०) खरडे हाथे आहार आपे तेना ले नारा, (असंसष्ठचरगा के०) अण खरडे हाथे आहार आपे तेना लेनारा, (तज्जात संसष्ठचरगा के०) ते जे डव्यें हाथ अथवा कडठी खरडी होय तेवा हाथे करी, अथ वा तेवी कडठीये करी, तेज आहार आपे, तेवा आहारना लेनारा, (दिष्ठलानिया के०) दीठा आहारनाज लेनारा, तथा (अदिष्ठलानिया के०) अणदीठो आहार, तथा अणदीठो दातार, तेनी गवेषणा करना, (पुष्ठलानिया के०) तथा पुठीनेज आहारना लेनारा, (अपुष्ठलानिया के०) अणपुठया आहारना लेनारा, (निस्कूलानिया के०) थोडुं अन्न आपे अने हेलणा करे एवा तुष्ठ आहारना लेनारा, (अनिस्कूलानिया के०) अतुष्ठ आहारना लेनारा, (अन्नायचरगा के०) ज्यां कोइ पण उलखे नहीं त्यां अज्ञात आहारना लेनारा, (अन्नायलोगचरगाके०) अज्ञात लोकना कुत्तिसत अन्नना लेनारा, (उवनिहिया के०) जे आहार पोता थकी नजीक जाणे, तेना लेनारा, (संखादत्तिया के०) दात्तिनी संख्याना करना, (परिमित्तपिंमवाइयाके०) प्रमा णोपेत पिंमना लेनारा, (सुखेसणिया के०) शुद्धएषणिक दोष रहित एवा आहार ना गवेषण हार, (अंताहारा के०) अंताहारी एटले वाल, चणकादिकना आहारना गवेषनारा, (पंताहारा के०) तेज टाडुं उगखुं, एवा अन्नना लेनारा, (अरसा हारा के०) हिंग जीरादिकना वघारें रहित एवा अरस आहारना लेनारा (विरसादा रा के०) जुना धान्य खांमेलाना आहारना लेनारा, (लूहाहारा के०) लूह आहारना लेनारा, (तुठाहाराके०) तुठआहारना लेनारा, (अंतजीवीके०) अंताहारें जीवे, (पंतजीवी के०) प्रांतआहारें जीवे, (आयंवलिया के०) कूर, अडदना, वाकला लेइ, आयंवल सदाय करे. (पुरंमछिया के०) सर्व काल वे पहोर दिवस वित्या पठी आहार जमे, (एिष्ठ गइया के०) सर्वकाल निची करे, विगय रहित अन्न जमे, (अमज्जमंसाससीणो के०)

मय मांसना परित्यागी होय, (एणियामरसजोइ के०) सर्व काल अत्यंत सरस आहार लीये नहीं, (छाणाइया के०) सर्वकाल कायोत्सर्गना करनारा, (पडिमछाइया के०) प्रतिमाना वहणनारा, (उक्कडआसणिया के०) एक स्थानके केटलो एक काल निवृत्तियें रहे, (एसिज्जियाके०) निषेधआसनना बेसनारा एटले निषेध पदार्थयुक्तपृथ्वीपर बेसे, (वीरासणिया के०) वीरासने करी रहे, बाजोठ उपर बेशी, पग नीचामूके, पठी बाजोठ दूर करीने तेज आसने बेसे. (दंमयतिया के०) दंमनी पैठें लांबो थयो थको रहे. (लगंमसाइणो के०) वांका काष्ठनी पैठें शयन करे, मस्तक, पानी अने वासो, तेने नूमीलागे, परंतु बीजे नलागे (अप्पाउडाअगत्तया के०) वस्त्र रहित, वस्त्ररूप प्रावरण न राखे, (अकंहुयाके०) शरीरें खाजी नखणे, (अणिहुहाके०) मुखनुं थूंक परठवे नहीं, (धुतकेसमंसरोमनहाके०) माथाना केश, गुह्यस्थानकना केश, दाढीमुठना केश, काखली ना केश, शरीरनां रोम, तथा नख, समारे नहीं, (सव्वगायपडिक्कमविप्पमुक्का के०) सर्व गात्र एटले शरीरनी शुश्रूषा करवा थकी विप्रमुक्त, एटले मूकाणा थका, (चिठंतिके०) रहे. ॥७१॥ (तेणंएतेणंविहारेणंविहरमाणा के०) तेसाधु एवा उग्र विहारे करी विचरता थका (बहुइंवासाइं के०) घणाएक वर्ष (सामन्नपरियागंपाउणंति के०) चारित्र पर्याय पाले. एवो चारित्र पाली (बहुबहुआबाहंसि के०) रोगादिकनी आबाधा (उपन्नंसिवा के०) उपनी, तथा (अणुपन्नंसिवा के०) अणुउपने ठते (बहुइंजत्ताइंपच्चस्काइंके०) घणानात पाणी पच्चस्के. (पच्चस्काइत्ता के०) ते पच्चस्कीने (बहुइंवासाइंअणसणाइंठे दिंति के०) घणा काल सुधी अनशन पाले, (अणसणाइंठेदिता के०) ते अनशन पाली ने किंबहुना गुंजाजुंकहेवाथी? (जस्सछाएकीरतिके०) जे साधुधर्मने अर्थे आधर्म एवोके, लोहगोलकनी पैठें निरास्वाद खड्गधारानी पैठें दुःसाध्य, एवो चारित्र पाले. (नग्गनावेके०) नग्नपणानो जाव एटले प्रमाणोपेत वस्त्रपहेरें, (मुंमनावे के०) पांचइंड़ियो तथा चार कषायनो संवर करे, (अएहाणनावे के०) अंधोल स्नान नो त्यागनाव करे, (अदंतंव एगे के०) दातण करवानो परिहार करे, (अठत्तएके०) मस्तकें ठत्र धरावे नहीं, (अणोवाहणए के०) पगरखानो त्याग करे, (नूमिसेज्जा के०) नूमिकाने विपे शयन करे, (फलगसेज्जा के०) पाट, पाटीया उपर शयन करे, (कठसेज्जा के०) काष्ठ, पापाण उपर शयन करे (केसलोए के०) मस्तकें केशनो लोच करे, (वंनचेरवासे के०) ब्रह्मचर्यने विपे वास करे, अर्थात् ब्रह्मचर्यने पाले, (परधरपवेसे के०) जिह्वा ने अर्थे पारका घरने विपे भ्रमण करे, (लद्धाअलद्ध के०) त्यां परधर भ्रमण करतां कदाचित् जिह्वानो प्राप्तिथाय, अथवा नथाय, तोपण समता जाव धरे, (माणाअमाणणउ के०) मान, अथवा अपमान, देता थका पण समता जाव धरे. (हीलणा

उ के०) जन्मनां कर्मरूपकरणीने उधाडी, हेलना करतां पण समता जाव धरे. (निं
 णाउ के०) कोइ निंदा करे. (खिंसणाउ के०) कोइ बीजा लोकोनी साखें हेलना
 करे, (गरहणाउ के०) कोइ तेना मुख अगलज हेलना करे, (तळणाउ के०) कोइ
 तळना करे, (तालणाउ के०) कोइ ताडना करे, (उच्चावयागामकंटगा के०) उंचा
 नीचा ग्रामकंटक एटले ग्रामीण लोकना वचन, पांच इंडियने कंटक समान, तेने सहन
 करे, (वावीसंपरीसहोवसग के०) वावीश परिसह अने देवादिकना करेला उप
 सर्गादिक ए सर्वने (अहियासिज्जंति के०) मन वचन अने कायायें करी, अहियासे
 एटले सहन करे, (तमछंआराहंति के०) साधु ते अर्थे जे सम्यक् ज्ञान दर्शन चारित्र रू
 प तेने आराधे, (तमछंआराहिता के०) ते ज्ञान दर्शन चारित्ररूप अर्थे आराधिने,
 (चरमेहिंउस्सासनिस्सासेहिं के०) ठेला उश्वास, निःश्वासें ज्ञान उपजे ते केवो ज्ञान
 उपजे, ते कहेठे. (अणतं के०) अंतरहित, (अणुत्तरं के०) प्रधान, (निद्वाघायं के०)
 निर्व्याघात, (निरावरणं के०) आवर्ण रहित, (कसिणं के०) कृत्स्नं संपूर्ण, (पडिपु
 स्सं के०) परिपूर्ण एवो, (केवलवरणाणदंसणसमुप्पाडेंति के०) प्रधान केवलज्ञान
 अने केवलदर्शन, पामे (समुप्पाडेतित्ताके०) ते केवल ज्ञान अने केवल दर्शन उपजा
 वीने एटले पामिने, (ततोपहा के०) तेवार पढी (सिज्जंति के०) सीजे एटले तेने सर्व
 अर्थेनी सिद्धि थाय, (बुज्जंति के०) चउदराज लोकनुं स्वरूप बुजे, (मुच्चंति के०) स
 र्व दुःख थकी मूकाय, (परिस्मिद्वायंति के०) कर्मरूप दावनलने उपशमाववे करी शी
 तलीनूत थाय (सबडुस्काणं अंतकरेंति के०) सर्व दुःखनो अंत करे, ॥ ७३ ॥

॥दीपिका—प्रकारांतरेण पुनः साधुगुणानाह । (सेजहति) तद्यथानाम केचन जगवंतोऽन
 गाराजवंति । ईर्यासमिताइत्यादि सुगमं । यावत्सुदुतदुताशनइव दीप्तवन्निह्रिव तेजसाज्ज्वलं
 तो दीप्यमानाः॥ ७० ॥ (एवंप्रति) नास्ति तेषां कुतश्चित्प्रतिबंधः । प्रतिबंधश्चतुर्विधः । तद्यथा ।
 अंमजोहंसादिः । अंडकंवा मयूरांडकादि क्रीडामयूरादिहेतुः स्यात्तेन तत्र निबंधः स्यात् ।
 पोतजे हस्त्यादौ पोतके वा शिशुत्वात्प्रतिबंधः स्यात् । अथवा (अंमजोइवावोडजोइवाइ
 तिपाठांतरं) अंडजं शणिकादिवस्त्रं वोडजं कार्पासं वस्त्रं तत्र प्रतिबंधः स्यात् (उग्गहेइवा)
 अवगृहीतं परिवेषणार्थमुत्पाटितं नक्तपानं प्रगृहीतं नोजनार्थमुत्पाटितं तदेव । अथवा
 अवग्रहिकं वसतिपीठफलकादि औपग्रहिकं वा दंडकाद्युपधिजातं प्रगृहीतंतु रजोहरणायां
 विकोपधिरूपं तत्र प्रतिबंधः स्यात् । (जस्संति) यां यां दिशमिहंति विहर्तुं तां तां दिशं वि
 हरंति । किञ्चूताः । अप्रतिवधाः शुचिर्नृताजावशुद्धिमंतः श्रुतिनृतावा प्राप्तसिद्धांताः लघुता
 अल्पोपधयोऽगौरवाश्च अनल्पग्रंथावद्भागमाः न विद्यते आत्मनः संबन्धी ग्रंथोद्दिष्टादिषु

पां तेऽनात्मग्रंथाइति वा॥७१॥तेषां साधूनां जगवतां (इमाए) तद्रूपायात्रामात्रा वृत्तिः संयम
यात्राप्रमाणाजीविकाऽनवत् । तद्यथा । चतुर्थेनक्तमेकोपवासः षष्ठ्यनक्तं यावत्षण्मासिकं ।
अथच (उत्क्रितचरयति) उत्क्रितं स्वकार्याय पाकजाजनादुद्धृतं तदर्थमनिग्रहतश्चरंति तज्वे
षणाय गच्छंतीति उत्क्रितचरकाः । (निस्क्रितचरयति) निस्क्रितजाजनादनुद्धृतं तदर्थमनि
ग्रहतश्चरंति तज्वेषणाय गच्छंतीति निस्क्रितचरकाः । (उत्क्रितनिस्क्रितचरयति) पाकजा
जनादुत्क्रितं तत्रैवाऽन्यत्र वा स्थाने यदन्नं तदर्थमनिग्रहवंतश्चरंति । अंतेन प्रांतेन रू
क्षेण नक्तादिना चरंति ये ते तथा समुदानेन निक्षया चरंतीति (संसृष्टेन) खरंटितेन
हस्तादिना दीयमानं संसृष्टमुच्यते उक्तविपरीतमसंसृष्टं तेन चरंति (तज्जायति)
तज्जातेन देयद्व्याविरोधिना यत्संसृष्टं हस्तादि तेन चरंति ते तथा । (दिष्ठलानियति)
दृष्टस्यैव नक्तादेर्लानः अदृष्टस्यापकवरकादिमध्यान्निर्गतस्य श्रोत्रादिनिः कृतोपयोगस्य
नक्तादेर्लानस्तेन चरंति ये ते तथा । (पुष्ठलानियति) पृष्ठस्यैव हे साधो! किंते दीयते
इत्यादिप्रश्नेन योलानः सयेषामस्ति ते तथा । एवमपृष्ठलानिकाविपरीताः । निक्षेव निक्षा तु
ह्रमवज्ञातं वा तल्लानोयेषामस्ति ते तथा अनिक्षालानिका विपरीताः । अज्ञातचरका अज्ञा
तगृहेषु चरंतीत्यनिग्रहवंतः अन्नं नोजनं वा ग्लायंति अन्नग्लायिकास्तेच अनिग्रहविशेषा
त्प्रातरेवान्नं गृह्णन्ति (उवणिहया) उपनिहि तंयथाकथंचिदासनीनूतं तेन चरंति ये ते उपनि
हितकाः संख्याप्रधानादन्नयोयेषां ते तथा । प्रातरेवग्रहं नक्तादि (परिमियति) परिमितः पिंड
पातः अर्धपोषादिलानोयेषामस्ति ते तथा । (सुक्षेसणिया) शुक्षेपणाः शुक्षस्य वा निर्व्यंजन
स्य क्रूरादेरेषणा येषामस्ति ते अंतप्रांतवल्लवणकादिः सञ्चारायोयेषां ते तथा । विरसं नीरसं
शीतलीनूतं रूक्षाहाराः (अंबिलिया) आचाम्लं उदनकुटमाषादि तेन चरंतीति । निर्विकृति
काः घृतादिविकृतित्यागिनः अमद्यमांसाशिनः मद्यमांसं नाश्रंतीति । (नोनियागति) ननित्यं
रसनोजिनः (नेसङ्गीया) निपद्यायुतायां नूमौ उपविशनं तथा चरंतीति नैपद्यकाः । वीरा
सनं सिंहासननिविष्टस्य नून्यस्तपादस्य सिंहासनापनोदे सति यादृशमवस्थानं तद्यस्यास्ति
सवीरासनिकः (दंडायतिया) दंडस्येवायतमायामोयेषां ते दंडायतिकाः । लग्नं वक्रका
ष्टं तद्वत् शेरते ये ते लग्नशायिनः पार्श्विका शिरश्च पृष्ठमेव वा नूमौ लगति तथा शयनं
कुर्वन्ति आतापका आतापनायाहिणः (अप्पाउडा) अप्रावृताः प्रावरणवर्जकाः (अगंहु
या) अकंभूयकाः (अनिष्ठहा) अनिष्टीवनाः (धुतमंससत्ति) धूतानि नीतिकर्मतया त्य
क्तानि केशश्मश्रुरोमाणि शिरोजकूर्चकक्षादिलोमानि यैस्ते तथा सर्वशरीरपरिकर्मणा रहि
ताइत्यर्थः॥७१॥(तेणंति) ते साधव एव विहृत्य बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायमनुपाल्य (आ
बाहंसति) रोगातंके उत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा नक्तप्रत्याख्यानं कुर्वन्ति । किं बहुना यत्कृते क्रियते
नग्ननावोमुंडनावश्च (अष्टहाणगे) स्नानानावः अदंतधावनं अठत्रकं शरसि आतपे प

तत्पि केवलवस्त्रादिधारणानावः अनुपानत्कता पाङ्काद्यनावः नूमिशयनं फलकशयनं
काष्ठशयनं केशलोचः ब्रह्मचर्यधारणं । निहार्थं परगृहप्रवेशः लब्धमानापमानानि हेलन
हिंसागर्हातर्जनताडनानि उच्चावचग्रामकंटकाः शुनाशुनाइंदियविषयारागद्वेषरहिततया
सोढव्याइत्यर्थः । द्वाविंशतिः परीषदाः । देवादिकृताउपसर्गाअध्यास्यते यदर्थमेताड
पकराः क्रियाः क्रियन्ते तमर्थं सम्यक् ज्ञानदर्शनचारित्राख्यमाराध्य चरमरुद्धासनिःश्वासैः
प्रांतसमयं यावदित्यर्थः । ततोऽनंतमनुत्तरं निर्व्याधातं प्रतिपूर्णं केवलवरज्ञानदर्शनमाप्नु
वंति ततः सिद्ध्यन्ति मोक्षमाप्नुवंतीति ॥ ७३ ॥

॥ टीका—पुनरन्येन प्रकारेण साधुगुणान् दर्शयितुमाह । (सेजहेत्यादि) तद्यथानाम
केचनोत्तमसंहननधृतिबलोपेताअनगाराजगवंतोऽजवंतीति । ते पंचजिः समितिजिः समि
ताः । एवमित्युपदर्शने । औपपातिकमाचारांगसंबंधि प्रथममुपांगं । तत्र साधुगुणाः प्रबंधे
न व्यावर्ण्यते तदिहापि तेनैव क्रमेण इष्टव्यमित्यतिदेशः । यावदूतमपनीतं केशश्मश्रुलोम
नखादिकं यैस्ते तथा सर्वगात्रपरिकर्मेविप्रमुक्तानिष्प्रतिकर्मशरीरास्तिष्ठन्तीति ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२
तेचोग्रविहारिणः प्रव्रज्यामनुपाढ्य, बाधारूपे रोगातंके समुत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा नक्तप्रत्याख्या
नं विदधति । किंबहुनोक्तेन यत्कृतेऽयमयोगोलकवन्निरास्वादः करवालधारामार्गवदुरध्य
वसायः श्रमणजावोऽनुपाढ्यते तमर्थं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राख्यमाराध्य व्याहृतमनं
तं मोक्षकारणं केवलज्ञानमाप्नुवंति केवलज्ञानावाप्तेरूर्ध्वं सर्वदुःखविमोक्षलक्षणं मोक्ष
मवाप्नुवंतीति ॥ ७३ ॥

एगच्चाए पुणएगे जयंतारो जवंति अवरेगंपुण पुव्वकम्मावसेसेणं कालमा
से कालं किच्चा अन्नयरेसु देवलोएसु देवताए उववत्तारो जवंति तंजहाम
हहिएसु महजुत्तिएसु महापरिक्रमेसु महाजसेसु महाबलेसु महाणुजावे
सु महासुखेसु तेणं तच्च देवा जवंति महड्डिया महजुत्तिया जाव महासुखा
हारविराइयवच्चा कडगतुडियथंजियजुया अंगय कुंमल मद्धगंमयल कन्न
पीढधारी विचित्तहत्ताजरणा विचित्तमालामउलिमउडा कल्लाणगंधपवर
वत्तपरिहिया कल्लाणगपवरमल्लाणुलेवणधरा नासुरबोदीपलंबवणमाल
धरा दिव्वेणं रूवेणं दिव्वेणं वन्नेणं दिव्वेणं गंधेणं दिव्वेणं फासेणं दिव्वेणं संघा
एणं दिव्वेणं संठाणेणं दिवाए इठिए दिवाए जुत्तीए दिवाए पच्चाए दिवाए
वायाए दिवाए अच्चाए दिव्वेणं तेयणं दिवाए लेसाए दसदिसाउ उज्जो

वेमाणा पचासेमाणा गइकल्लाणा ठिइकल्लाणा आगमेसिन्नदयावि
नवंति एसठाणे आयरिए जाव सबडुक्कपहीणमग्गे एगंतसम्मे सुसा
हू दोच्चस्स ठाणस्स धम्मपक्कस्स विजंगे एवमाहिए ॥ ७४ ॥

अर्थ—(एगच्चाए के०) एम कोइ एक पुरुष (पुणे के०) वली (एगे के०) एक
ज शरीरें एटले तेज एक नवमां (नयंतारोनवंति के०) सिद्धिगति गामि होय. (अ
वरेपुण के०) अपर एटले बीजा वली (पुवकम्मवसेसेणं के०) जेने पूर्वकृत कर्म अ
वशेष रह्यां होय तो तेवा पुरुष (कालमासेकालंकिच्चा के०) कालने अवसरें काल क
रीने (अन्नयरेसु के०) अन्यत्र (देवलोएसु के०) देवलोकने विषे (देवत्ताएउववत्तारो
नवंति के०) देव पणे उपजनार आय (तंजहा के०) ते देवलोक केवा होय तेकहेढे
(महड्डिएसु के०) महर्द्धिक महोटी रुद्धिना धणी, (महजुत्तिएसु के०) महाद्युति
वान, (महापरिक्कमेसु के०) महोटा पराक्रम वाला, (महाजसेसु के०) महोटा यश
ना धणी, (महाबलेसु के०) महोटा बलवान, (महाणुजावेसु के०) महोटा अतिश
यवान एवा महानुजाव वैक्रियादिक शक्तियें करी सहित होय. (महासुखेसु के०) महोटा
सुखना धणी, एटला वाना जेस्थानकने विषेढे (तेणंतडदेवानवंति के०) ते त्यां देवता
पणे होय, ते देवता केवा होय. ते कहेढे. महोटी रुद्धियादिक गुणें सहित यावत् महो
टां सुख सहित (हारविराड्यवह्वा के०) हारें करी विराजित शोनायमानढे, तट्टदय
कमल जेनां वली (कडगतुडियथंनियनूया अंगयं के०) कटक, केयूर, अंगदादिकें
करी स्तंनितढे जुजा जेनी, वली देदीप्यमान (कुंमलमठगंमयल के०) कुंमलें करी
घसायेला एवा गालना तट जेणे शोन्नित कखाढे (कन्नपीठधारी के०) कुंमलना आधार
माटें कानढे माटे कर्णपीठ धारी कख्या अथवा कर्णपीठते काननुं आनरण विशेष जाणवुं.
ते आनर्ण कुंमलढे, तेना धरनारा. (विचित्तहडानरणा के०) विचित्रप्रकारना मुझादि
क आनरण जेना हाथमां रहेलांढे तेणेकरीसहित (विचित्तमालामउलिमउडाके०) वि
चित्र प्रकारनी माला सहित मुकुटना धरनार, (कल्लाणगंधपवरवडपरिहिया के०) कव्या
एकारी सुगंधित वस्त्रना पेरनार, तथा (कल्लाणगपवरमल्लाणुलेवणधरा के०) कव्याण
कारी प्रवर माल्य विलेपनना धरनार, (जासुरबोंदीपलंबवणमालधरा के०) देदीप्य
मान शरीर प्रलंब एवी लटकतिजे वनमाला रूप आनर्ण विशेष, तेना धरनारा, (दि
व्वेणंरुवेणं के०) प्रधान रूपें करी सहित, (दिव्वेणंवन्नेणं के०) दिव्य वणेंकरी सहित,
(दिव्वेणंगंधेणं के०) दिव्य गंधें करी सहित, (दिव्वेणंफासेणंके०) दिव्य स्पर्शें करी सहि
त, (दिव्वेणंसंघाएणं के०) दिव्य शरीरनो संघातन समुदाय तेणे करी सहित, (दिव्वेणं

संवाणेणं के०) दिव्य संस्थान समचतुरस्र रूप तेणे करी सहित, (दिवाएइडूए के०) दिव्य वैमानादिकनी रुद्रि, तेणे करी सहित, (दिवाएजुत्तीए के०) दिव्यद्युति एटले प्रधान अन्योन्य नक्तियें करी सहित, (दिवाएण्णजाए के०) दिव्य प्रजा एटले कांती तथाविध ड्य जोडवाने प्रजावे महात्में करी सहित, (दिवाएठायाए के०) दिव्य प्रतिबिंब एवा रूपें करी सहित, (दिवाएअच्चाए के०) दिव्य अर्चा, (दिवेणंतेयणं के०) प्रधान एवी शरीर थकी निकलति जे तेजनी ज्वाला तेणे करी सहित, एटले दिव्यतेजें करी सहित, (दिवाएलेसाएके०) अन्यंतरना परिणामरूप शुक्लादिक लेश्यायें करी सहित थका, (दसदिसाउंउल्लोवेमाणा के०) प्रधान शरीर माहेली कांतियें करी दशेदिशा उंने उज्वल करता, (पजासेमाणा के०) दशेदिशाउंने अलंकारता प्रकासता, (गइक छाणा के०) देवता संबंधिनी गतियें करी प्रधान, (तिइकल्लाणा के०) देवता संबंधिनी स्थितियें करी कल्याण एटले प्रधान, (आगमेसिजदयाविज्वंति के०) आगमिक कालें नइक प्रधान मनुष्य जव रूप संपदा पामवा आश्री तथा रूडा धर्म प्रतिपत्ति सहित प्रत्यें पामवा आश्री आगमिक कालें नइक कह्याठे. ए स्थानक आर्य यावत् सर्व दु.ख थकी रहित थवानो मार्ग एकांत सम्यक्, सत्य, सुसाधुनुं स्थानक ठे, एटले बीजुं स्थानक धर्मपद्दनो विचार एम कह्यो. ॥ ७४ ॥

॥ दीपिका—(एगच्चाएत्ति) एके पुनरेकयार्चया एकेन शरीरेण एकजवा डा मोहगंता रः स्युः । एके पुनः पूर्वकर्मावशेषे सति कालं कृत्वाऽन्यतरेषु देवलोकेषु देवतयोत्पद्यंते । तद्यथा । महर्द्धिमहाद्युतिमहाशुक्लमहाबलमहानुनावमहासुखेषु देवलोकेषु । देवास्ते प्येणंनूताइत्याह । महर्द्धिकादयस्तथा हारविराजितवक्त्रसः कटकत्रुटितस्तंजितशुजाः अंगदकुंडलघृष्टगंडतलकर्णपीठधराविचित्रहस्तानरणाः विचित्रमालामुकुलितमुकुटाः परिहितकल्याणप्रवरवस्त्राः कल्याणप्रवरमाल्यानुलेपनधराः (नासुरबोंदी) नास्वरशरीराः प्रलंबवनमालाधराः (दिवेणंति) दिविजवं दिव्यं तेन रूपेण यावदिव्यया ड्यलेश्या युतादशदिशोविद्योत्तयंतः प्रजासयंतोगत्या देवलोकरूपया कल्याणाः शोचनाः स्थित्या उत्कृष्टमध्यमया कल्याणाः (आगमेसिति) आगामिनि कालें नइकाः शोचनमनुष्यनवं प्राप्ताः सधर्मप्रतिपत्तारः स्युः । तदेतत्स्थानमार्य साधु श्रेष्ठं । एतद्वृत्तीयस्य स्थानस्य धर्मपादिकस्य विचंगोविचारः समाख्यातः ॥ ७४ ॥

॥ टीका—एके पुनरेकयार्चयैकेन शरीरेणैकस्माद्वा जवात्सिद्धिगतिं गंतारोजवंति अथ ते पुनस्तथाविधपूर्वकर्मशेषे सति तत्कर्मवशगाः कालं कृत्वा वैमानिकेषु देवेषूत्पद्यंते तत्रे

इसामानिकत्रयस्त्रिंशत्लोकपालपार्षदात्मरक्षप्रकीर्णेषु नानाविधसमृद्धिषु नवंतीति नत्वा
नियोगिककिंलिषिकादिष्विति । तदेवाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथा महर्ध्यादिषु देवल्लोके
भूत्पद्यंते । देवास्त्वेवंज्जुतानवंतीति दर्शयति । (तेणंतब्देवा इत्यादि) ते देवानानाविध
तपश्चरणोपात्तद्युक्तकर्माणोमहर्ध्यादिगुणोपेतानवंतीत्यादिकः सामान्यगुणवर्णकः । ततो
हारविराजितवक्त्रसइत्यादिकआनरणवस्त्रपुष्पवर्णकः । पुनरतिशयापादनार्थं दिव्यरू
पादिप्रतिपादनं चिकीर्षुराह । (दिव्येणंरूपेणमित्यादि) दिविज्वं दिव्यं तेन रूपेणोपात्ताया
वदिव्यया इव्यलेश्ययोपेतादशापि दिशः समुद्योतयंतस्तथा प्रजासयंतोऽलंकुर्वंतोगत्या देव
लोकरूपया कल्याणाः शोभनागत्या वा शीघ्ररूपया प्रशस्तविहायोगतिरूपया वा कल्या
णास्तथा स्थित्या उत्कृष्टमध्यमया कल्याणास्ते नवंति तथाऽऽगामिनि काले नड्काः शोभ
नमनुष्यनवरूपसंपदुपेतास्तथा सधर्मप्रतिपत्तारश्च नवंतीति । तदेतत्स्थानमार्यमेकांतेनैव
सम्यग्भूतं सुसाध्विति । एतद्वितीयस्य स्थानस्य धर्मपादिकस्य विजंगएवमाख्यातः॥७४॥

अहावरे तच्चरुस णाणरुस मीसगरुस विजंगे एव माहिज्झइ इह खलु
पाईणंवा संतेगतिया मणुससा नवंति तंजहा अप्पिज्जा अप्पारंजा अ
प्परिग्गहा धम्मिया धम्माणुया जाव धम्मेणं चेव वित्तिकप्पेमाणा विहरं
ति सुसीला सुवयां सुपडियाणंदा साहू एगच्चाउं पाणाइवायाउं पडिविर
ता जावजीवाए एगच्चाउं अप्पडिविरया जाव जेयावसे तहप्पगारा सावज्जा
अबोहिया कम्मंता परपाणपरितावणकरा कज्जंति ततोवि एगच्चाउं अ
प्पडिविरया ॥ ७५ ॥

अर्थ—अथ हवे अपर त्रीजुं स्थानक मिश्रपक्ष तेनो विचार कहियें हैयें; यद्यपि ए स्था
नक धर्म अधर्म करीने मिश्रितठे, तथापि एमां धर्मनुं बाहुल्य पणुठे, तेमाटें ए धर्म
पक्ष जाणवो. आ जगत् मांहे निश्चें पूर्वादिक दिशिने विषे कोइ एक मनुष्य एवा
ठे, ते कहेठे. अल्प इच्छावाला, अप्पारंजी एटले थोडेज आरंजे व्यापारादिक साथें सं
बंधठे जेने, अल्प परिग्रही एटले थोडोज परिग्रह संग्रह करवानी मूर्खा संबंधि बुद्धि
ठे जेनी, धर्मानुगामि एटले धर्मजे श्रुत चारित्ररूप तेनीकेडे चालनार, यावत् देश थकी
चारित्रने अखंम पालवे करी श्रुतने आराधवे करी आजीविका करता थका विचरेठे. न
लो ठे आचार जेनो, नलां व्रतठे जेने, सुप्रत्यानंद, साधु एटले सुखसाध्यसाधु, तथा साधु
ने विपेज आनंद हर्ष सहित वर्त्तेठे, तथा (एगच्चाउं पाणाइवायाउं के०) एकेक प्राणी
जे वे इन्द्रियादिक त्रस जीवोठे, तेने हणवा थकी निवर्त्या एवा, तथा एकेक स्थूल

प्राणातिपातं यकी, अत्यंतं पणं विरम्याढे विरक्तं ययाढे, जाव जीव सुधी एकेकं प्राणं जे पृथिव्यादिकं द्वार तेने हणवा यकी अत्यंतं विरम्या नथी उंसखा नथी, एटले एक सूक्ष्म प्राणातिपातं यकी अविरता इत्यादिकं सर्वपदं, जेवां अविरतने आलावे कथांने, तेवां आहीं पण जाणीलेवां, परंतु एटलुं विशेषे जे; एक पदें विरति, अने एक पदें अविरति, (जावजेयावसे के०) यावत् जेकांश्च अनेरा तथाप्रकारना पूर्वोक्तं सावद्यं अथो धिनां कारण एवा कर्म रूप व्यापार, बीजा जीवोने परितापना करनार नीपजावीये, ते यकी पण एक पदें विरति, अने एक अपदें अविरति, ते विरताविरतं कहियें. ॥७५॥

॥ टीपिका—अथापरस्य तृतीयस्थानकस्य मिश्रकारणस्य विजंगः स्वरूपमाख्यायते । (इहखलु इत्यादि) एतच्च यद्यपि मिश्रत्वाद्दर्माधर्मान्यां युतं नवति तथापि धर्मनूयिष्ठत्वाद्धार्मिकपक्षेवावतरति । यथा बहुषु गुणेषु मध्यपतितोऽल्पदोषोऽनं स्वरूपं लज्जते कलंकश्च चंडिकायां बहुदकमध्यपतितोमृत्खंडावयवोऽनं जलं कलुषयितुमलं एवमधर्मोऽपि धर्मं, ततोयं मिश्रपक्षोऽधर्मपक्षेवेति स्थितं । इह जगति प्राच्यादिदिक्षु एके कुजकर्माणो मनुष्याः स्युः । तद्यथा अल्पेष्वाः अल्पारंजाधार्मिकवृत्तयः शीलाः सुव्रताः सुप्रत्यानंदाः साधवः स्युः । तेच एकस्मात् स्थूलात् संकल्पकृतात्प्राणातिपातान्निवृत्ताः । एकस्माच्च सूक्ष्मादारंजजादप्रतिविरताः । एवं शेषाण्यपि व्रतानि वाच्यानि । (जावजेयावसेति) ये चान्ये सावद्याः कर्मरंजास्तेन्येकस्माद्यंत्रपीडानिर्लीढनरुषीवलादेर्निवृत्ताः । एकस्माच्च क्रयविक्रयादेरनिवृत्ताः ॥ ७५ ॥

॥ टीका—अथापरस्य तृतीयस्य स्थानस्य मिश्रकारणस्य विजंगः समाख्यायते । (इहखलु इत्यादि) एतच्च यद्यपि मिश्रत्वाद्दर्माधर्मान्यामुपेतं तथापि धर्मनूयिष्ठत्वाद्धार्मिकपक्षेवावतरति । तद्यथा । बहुषु गुणेषु मध्यपतितोदोषोऽनात्मानं लज्जते कलंकश्च चंडिकायास्तथा बहुदकमध्यपतितोमृत्खंडावयवोऽनोदकं कलुषयितुमलं एवमधर्मोऽपि धर्ममिति स्थितं । धार्मिकपक्षेवायं । इहास्मिन् जगति प्राच्यादिषु दिक्षु एके केचन कुजकर्माणो मनुष्याः जन्वन्तीति । अल्पाः स्तोकाः परिग्रहारंजेष्विहान्तःकरणप्रवृत्तिर्येषां ते तथा एवंजुताधार्मिकवृत्तयः प्रायः सुशीलाः सुव्रताः सुप्रत्यानंदाः साधवो जन्वन्तीति । तथैकस्मात् स्थूलात्संकल्पकृतात् प्रतिनिवृत्ता एकस्माच्च सूक्ष्मादारंजजादप्रतिनिवृत्ता एवं शेषाण्यपि व्रतानि संयोज्यानि । एतस्मादपि सामान्येन निवृत्ता इत्यतिदिशन्नाह । (जेयावसे इत्यादि) । ये चान्ये सावद्यानरकादिगमनहेतवः कर्मसमारंजास्तेन्येकस्माद्यंत्रपीडानिर्लीढनरुषीवलादेर्निवृत्ता एकस्माच्च क्रयविक्रयादेरनिवृत्ता इति ॥ ७५ ॥

से जहा णामएसमणोवासगा न्वंति अजिगयजीवाजीवा उवलद्धपुष्पा
वा आसवसंवरवेयणाणिज्जरा किरियाहिगरणबंधमोक्ककुसला असहे
ऊ देवासुरनागसुवन्नजस्करस्सकिंनरकिपुरिसगरुलंगंधवमहोरगा इए
हिं देवगणेहिं निग्गंथाउ पावयणाउ अणइक्कमणिज्जा इणमे निग्गंथे पा
वयणे णिस्संकिया णिकंखिया निव्वितिगिह्वा लद्धा गहीयथा पुब्बियथा
विणिच्चियथा अजिगयथा अठ्ठिमिजपेम्माणुरागरत्ता अयमानसो नि
ग्गंथे पावयणे अयं परमठे सेसे अणठे उसियफलिहा अवगुयड्ढवा
रा अचियत्तं तेउरपरघरपवेसा चाउदसधमुद्धिठ्ठपुष्पिमासिणीसुपडिपुन्नं
पोसहं सम्मं अणुपालेमाणा समणे निग्गंथे फासुए सणिज्जेणं असण
पाणखाइमसामइमेणं वड्डपडिग्गहकंबलपायपुंढणेणं उंसहजेसज्जेणं पी
उफलगसेज्जासंधारणं पडिज्जाजेमाणा बहुहिं सीलवयगुणवेरमणपच्च
स्काणपोसहोववासेहिं अहापरिग्गहिंएहिं तवोकम्मोहिं अप्पाणं नावेमा
णा विहरंति ॥७६॥ तेणं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा बहुइं वासाइं
समणोवासगपरियागं पाउणंति पाउणंतिता आवाहंसि उप्पन्नंसिवा अ
णुप्पन्नंसिवा बहुइं नत्ताइं अणसणाए पच्चस्काए बहुइं नत्ताइं अणसणाए
पच्चस्काएत्ता बहुइं नत्ताइं अणसणाए ठेदेइ बहुइं नत्ताइं अणसणाए
ठेदेइत्ता आलोइयपडिक्कंता समाहिपत्ता कालमासे कालं किच्चा अन्न
यरेसु देवल्लोएसु देवताए उववतारोन्नवंति तंजहा महड्डिएसु महकु
इएसु जाव महासुखेसु सेसं तहेव जाव एसघाणे आयरिए जाव एगं
तसम्मे साहू तच्चस्स ठाणस्स मिस्सगस्स विज्जंगेएवं आहिए ॥ ७७ ॥

अर्थ—बली विशेष कहियेठैयें. ते यथा दृष्टान्ते नाम एवी संजावनायें जेम कोइ एक
उत्तम पुरुष, विशिष्ट उपदेश सांजवालवाने अर्थ (समणोवास्सगान्वंति के०) श्रमणो
पासकनो धर्म सेवन करे, ते श्रमणोपासक विशेषतः धर्मना करनार जाणवा, ते श्रम
णोपासकना लक्षण कहेठे. (अजिगय के०) अजिगत एटले उलख्याठे जाण्याठे (जी
वाजीवा के० जीव जे चेतन लक्षण रूप, अने अजीव जे चेतनरहित, एटले जीवा
जीवना उलखनार, तथा (उवलद्धपुष्पावा के०) शुच प्रकृतिरूपजे पुष्प, अने अशु

ન પ્રકૃતિરૂપજે પાપ, તેના સ્વરૂપને ઉપલબ્ધ એટલે પામ્યાઠે, તથા (આસવ કે૦)
 આશ્રવ તે શુનાશુનકર્મનું આવવું, અને (સંવર કે૦) સંવર તે આવતા કર્મનું રોકવું
 સંવરવું, તથા (વેયણા કે૦) વેદના તે સાતા અસાતારૂપ બે પ્રકારની, (ણિજ્ઞાકે૦)
 નિર્જ્ઞાતે કર્મનું સ્વપાવવું, (કિરિયાહિગરણ કે૦) ક્રિયાઅધિકરણ એટલે ઘર, હાટ,
 સ્વજ, કટારી, ઝવલ, મુસલ ચકી કર્મ બંધાય તે, (બંધકે૦) બંધ ચાર પ્રકારના તથા
 (મોસ્કકે૦) કર્મ ચકી મૂકાવવું તે જાણવાને વિષે (કુસલા કે૦) માહ્યાઠે, (અસ
 હેજ્ઞા કે૦) કોઈ કષ્ટ પડ્યા ચકી દેવાદિકની સહાયતાની વાંઠા ન કરે સહાયરહિત
 ધર્મના કરનાર હોય. (દેવાસુરનાગસુવન્નજસ્કરસ્કસંકિન્નરકિંપુરિસગરુલગંધવમહોરગાણ
 હિંકે૦) તથા દેવ એટલે વૈમાનિક દેવો, અસુર એટલે અસુર કુમાર નવનવાસી દેવો,
 નાગ કુમાર, સુવર્ણ કુમાર, યક્ષ, રાક્ષસ, કિન્નર, કિંપુરિસ, અશ્વમુખ ગરુડ, ગંધર્વ, મ
 હોરગાદિક, (દેવગણેહિં કે૦) ઇત્યાદિક દેવતાના સમૂહ તે, (નિગંધાઝંપાવયણા
 કે૦) નિગ્રંથના એટલે નગવંતના પ્રવચન ચકી તેને (અણક્કમણિજ્ઞા કે૦) ચ
 લાવી નશકે, મોલવી નશકે. (ઇણમેનિગંધેપાવયણેણિસ્સંકિયા કે૦) તથા
 નિગ્રંથના પ્રવચનને વિષે નિશંકિત એટલે સંદેહરહિત હોય, એટલે જે શ્રીવીતરાણ
 બોલ્યા તેજ સત્ય ઠે એમ જાણે. (ણિકંચિયાકે૦) સૂત્ર ઠોડી બીજું શાસ્ત્ર વાંઠે નહીં
 (નિવિતિગિજ્ઞા કે૦) ધર્મના ફલને વિષે સંદેહરહિત હોય, તથા સૂત્રોક્ત સાધુના
 માર્ગને વિષે હુગઢારહિત હોય, (લઘ્વઘા કે૦) સૂત્રસાંજલવા ચકી લાધાઠે સૂત્રના
 અર્થ જેને, (ગહોયઘા કે૦) ધારણાએ કરી ગ્રહ્યાઠે અર્થ જેણે, (પુઞ્ચિયઘા કે૦)
 સંશય ઉત્પન્ન થયા ચકી પૂઠીને સ્વરા કહ્યાઠે અર્થ જેણે, (વિણિજ્ઞિયઘા કે૦) વારંવાર
 વિશેષે પૂઠીને નિશ્ચિત કહ્યાઠે અર્થ જેણે, (અનિગયઘા કે૦) પ્રાપ્ત થયેલા અર્થને પૂઠ્યા
 પઠી, નિર્ણય કરી ધાસ્યાઠે અર્થ જેણે, એટલે પ્રકારે તત્વાર્થના જાણ, (અઘ્ઠિમિંજપેમા
 ણુરાગરત્તા કે૦) અસ્થિ અને હાડ માંહેલી મિંજા જે ધાતુ વિશેષ તે નગવંતના સિદ્ધ
 તરૂપ કસુંબાદિકને વિષે પ્રેમરૂપ રાગે કરી રંગાણાઠે એટલે રાગરક્તઠે, તથા પાંચ માંદે
 મલ્યા ચકા એવી ધર્મની કથા કહે કે, (અયમાઝસો કે૦) અહો આયુષ્યમંતો! (નિગ
 યેપાવયણેકે૦) નિગ્રંથ એટલે સાધુ સંબંધિ જે પ્રવચનસિદ્ધાંત ઠે (અયંપરમઘેકે૦) એ
 આત્માને અર્થે ઉત્કૃષ્ટ મોક્ષ સાધન રૂપ માર્ગઠે. (સેસેઅણઘે કે૦) અને શેષ બીજા
 કપિલાદિકના ગ્રંથ, તથા ધનધાન્યાદિક પુત્રકલત્રાદિક એ સહુ અનર્થ કારીઠે, એ સર્વ
 અસાર એવોજે આ સંસાર તેની વૃદ્ધિનાં કારણ રૂપઠે. એવી કથા કરે, એરીતે નિગ્રંથના
 પ્રવચનને વિષે રાગીઠે, (ઝસિયફલિહા કે૦) નિર્મલ સ્ફાટિકના જેવું ચિત્તઠે જેવું
 (અવશ્યહુવારા કે૦) જેના ઘરના વારણા નોગલ રહિત એટલે સર્વ કાલ યઘાઠા ઠે

(अचियत्तंतेउरपरघरपवेसा के०) राजाना अंतःपुरनी पेटें लोकना घरने विषे प्रवेश करवानो जेणे त्याग कस्योळे, अथवा अप्रीतिकारि ठे परदर्शनादिकना घरने विषे प्रवेश जेनो, एतावता परतीर्थिकने पर घर जाणीने, घणा मजबूत कारणो विना, तेमने घरे न जाय, तथा (चाउदसठमुद्धिठ के०) चतुर्दशी, अष्टमी, अने उद्दिष्टा एटले महाकव्याणिक तिथि (पुष्पिमासिणीसु के०) पूर्णिमा चतुर्मासिक तिथि, एटला दिवसोने विषे (पडिपुन्नपोसहंसम्मअणुपालेमाणा के०) प्रतिपूर्ण पोसहने सम्यक् प्रकारें पालता थका विचरेळे. वली ते श्रावक कहेवाळे तोके, (समणेनिगंगंथे के०) श्रमण तपस्वी निग्रंथने (फासुएसणिज्जेणं के०) प्राशुक एटले निर्जीव एषणीक, एटले बहेंतालीश दो रहित एवो (असणपाणखाइमसाइमेणं के०) अशन, पान, खादिम, स्वादिम, (वज्जपडिग्गहकंबलपायपुंढणेणं के०) तथा वस्त्र, पात्र, कंबल, पायपुंढण, (उंसहनेसज्जेणंके०) औषध, जैषज्य, (पीठफलगसेज्जासंथारएणंपडिलानेमाणा के०) पीठ, फलक, शय्या, संथारो तेणेकरी प्रतिलानता थका, (बहुहिंसीलवयगुणवेरमणपच्चस्काणपोसहोववासेहिं के०) घणां एक शीलव्रत तथा शीलते शुजाचार, तथा स्थूल प्राणातिपात, वेरमणादिक गुण व्रत ते देशव्रतादिक योग्य पणे लीधेला, तथा नवकारसी पोरसी प्रमुख पच्चस्काण ना करनार, तथा पौषध सहित उपवासना करनार, (अहापरिग्गहिंएहिं के०) तथा यथा परिग्रहित एटले पोतानी इहा माफक आदखाळे जेणे; ते शुं आदखाळे? तोके (तवोक म्मेहिं के०) तप कर्म, तेणे करी, (अप्पाणंजावेमाणाविहरंति के०) पोताना आत्मानें जा वता थका विचरेळे. ॥७६॥ (तेणंएयारूवेणंविहारेणंविहरमाणा के०) ते एतद्रूप पणे एटले एवा पूर्वोक्त श्रावकने आचारें प्रवर्त्तता थका, (बहुइंवासाइं के०) घणा वर्ष सुधी (समणोवासगपरियागं के०) श्रमणोपासकना पर्यायने (पाउणंति के०) पाले, (पाउणंतिताके०) पालीने (आवाहंसिउप्पन्नंतिवा के०) रोगादिक आबाधा उपनी, (अणुप्पन्नंतिवा के०) अथवा अनुत्पन्न एटले नउपनी ठते (बहुइंनत्ताइं के०) घणा जात पाणीनो (अणसणाएपच्चस्काए के०) अनशनपच्चस्के (पच्चस्काएता के०) एम घणा जक्त पाननो अनशन पच्चस्किने (बहुइंनत्ताइंअणसणाठेदइं के०) ते अनशनने विषे घणा जक्त पानने ठेदे, एटले परिहरे. (ठेदेइत्ता के०) ठेदी एटले परिहरीने, घणादिवस अनशन पालीने (आलोइयपडिकंता के०) आलोचे पडिकमे एटले जे पाप लागं होय, ते अरिहंतादिक आगल प्रकाशीने तेनां मिथ्या डुष्कृतादिक आपीने (समाहि पत्ता के०) ज्ञानादिकनी निर्व्याघात पणे समाधि पामिने एटले पडिकमीने समाधि प्राप्त थइने, मरणना अवसरें काल करीने एटले समाधि मरण करीने अनेरा देवलोकने विषे देवता पणे उपजनार थाय. ते कहेळे, महोटी रुद्धिळे वैमानिकादिकनी तेने विषे, महो

टा द्युतिने विषे, यावत् घणा सुख तेने विषे, इत्यादिकं शेष बोल पूर्ववत् एटले तेमज जाणवा. ज्यांसुधी एवुं स्थानक आर्य एटले धर्मपद् साधुनुं कहुं. यावत् एकांत सम्यक् मार्ग साधु त्यांसुधीनो आलावो बधो केवो. ए त्रीजुं स्थानक जे मिश्रपद् तेनुं विषा स्वरूप कहुं. एटले धर्म पद्, अधर्मपद्, अने मिश्रपद्, ए त्रणे पद् कह्या. ॥ ७७ ॥

॥ दीपिका—तान् विशेषत आह । (सेजहति) तद्यथा श्रमणोपासकाद्यधिगतजीवा जीवाउपलब्धपुण्यपापाः । इह प्रायः सूत्रादर्शेषु नानाविधानि सूत्राणि दृश्यन्ते । टीका नुगतं सूत्रं तु प्रायोन दृश्यते । परं इममेवादशीमंगीकृत्य मया विवरणं क्रियते इति सूत्रांत रविसंवाददर्शनान्न व्यामोहोविधेयइति । तेच श्रावकाश्चाश्रवसंवरवेदनानिर्जराक्रियाधि करणबंधमोक्षकुशलाः (असहेज्जति) असहायाअपि देवासुरादिजिनैर्ग्रंथात्प्रवचनमताद नतिक्रमणीयाअकंपनीयाः (इणमेत्ति) अस्मिन्नेव नैर्ग्रंथे प्रवचने निःशंकितानिःकां ह्कानिर्विचिकित्सालब्धार्थागृहीतार्थाविनिश्चितार्थाअधिगतार्था (अस्थिमिंजा) अस्थिम ध्यं यावत्प्रेमानुरागरक्ताः दर्शनेत्यंतं जावितमतयइत्यर्थः । अत्रार्थे कथानकं । राजगृहे कश्चित्परिव्राजकोविद्यासिद्धोयांयां स्त्रियं रम्यां पश्यति तांतामपहरति ततो लोकैर्नपाय वि झसं राज्ञोक्तं गह्वत स्वस्थानं यूयं सुखं तिष्ठत अहं तं दुरात्मानं यदि पंचषैर्दिनैर्नलजे त दा वन्हौ प्रविशामि । गतानागरिकाः स्थानं राज्ञा आरक्षकास्तदन्वेषणाय नियुक्ताः स्वयं च खड्गपाणिर्भ्रमति नृपः । नचोपलभ्यते चौरस्ततः पंचमदिने तांबूलपुष्पादि गृहहन् रा त्रौ नृपेण दृष्टः परिव्राट् तत्पृष्ठगामिना राज्ञा नगरोद्यानवृद्धकोटरप्रवेशेन गुहान्यंतरे प्र विश्य हतः सः । ततः समर्पितं यद्ग्नं यस्य सत्कं स्त्रियोपि । तत्रैका कामिनी अत्यंतमो पधैर्जावितानेहति स्वपतिमपि ततः प्राद्वैरुक्तं अस्याश्चौरास्थीनि दुग्धेन सह संघृष्य य दि दीयन्ते तदासौ तदाग्रहं मुंचति ततः स्वजनैरेवं कृतं । यथायथा चासौ तदस्थीनि न ह्वयति तथा स्नेहोयाति सर्वास्थिपाने च गतः सर्वोपि चौरस्नेहः अनुरक्तानून्निजे नर्तरि । तदेवं यथा सात्यंतं जाविता नेहत्यपरं तथा श्रावकाअपि नितरां जाविताः शासने नश क्यन्तेऽन्यथाकर्तुं अत्यंतं सम्यक्त्वौपधजावितत्वादिति । श्रावकाः किंनूताः । (अयमाव सोत्ति) इदमायुष्मन् जैनं शासनं अर्थस्तत्त्वज्ञूतं अयमेव परमार्थः शेषोऽनर्थइति चिंत यंतः । तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु प्रतिपूर्णे पोषधं सम्यक्त्वमनुपालयंतः (उसियफलिहति) उद्धितानि स्फाटिकानि चित्तानि येषांते तथा वर्धमानपरिणामाऽत्यर्थः । (अवगुयड्वार ति) अप्रावृतानि द्वाराणि येषांते तथा सन्मार्गलान्नकुतोपि नयं कुर्वतीत्युदघाटित द्वाराः (अचियत्तति) अचियत्तोऽनजिमतोऽतः पुरप्रवेशवत्परगृहप्रवेशोऽप्येषांते तथा श्र मणान्निग्रंथान् प्रासुकेनैषणीयेन अशनादिना वस्त्रप्रतिग्रहकंबलपादपुंठनेन व्योषधजेपजे

न पीठफलकशय्यासंस्तारकेण प्रतिलानयंतोबहूनि । शीलव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपौष
धोपवासैर्यथा परिगृहीतैस्तपःकर्मनिरात्मानं जावयंतस्तिष्ठन्ति ॥ ७६ ॥ (तेणंति) ते श्रमणोपा
सकाएतद्रूपेण विहारेण विहरमाणाबहूनि वर्षाणि श्रमणोपासकं पर्यायं प्रपादय रोगातं
के समुत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा नक्तं प्रत्याख्याय स्वायुःक्षये देवेषूत्पद्यन्ते ततोपि च्युताः सुमानुष
नवं प्राप्य तेनैव जवेनोत्कृष्टतः सप्तसु अष्टसु वा जवेषु सिद्ध्यन्ति । तदेवं स्थानमार्थं तृ
तीयस्य स्थानस्यार्थं विजंगोविचारआख्यातः ॥ ७७ ॥

॥ टीका-तांश्च विशेषतोदर्शयितुमाह (सेजहेत्यादि) विशिष्टोपदेशार्थं श्रमणानुपास
ते सेवन्तइति श्रमणोपासकास्तेच श्रमणोपासनतोऽनिगतजीवाजीवस्वजावास्तथोपलब्धपु
ण्यपापाः । इह च प्रायः सूत्रादर्शेषु नानाविधानि सूत्राणि दृश्यन्ते न टीकासंवाद्येकोप्यस्मा
निरादर्शः समुपलब्धोतएकमादर्शमंगीकृत्यास्मानिर्विवरणं क्रियते इत्येतदवगम्य सूत्रवि
संवाददर्शनाच्चित्तव्यामोहोविधेयइति । ते श्रावकाः परिज्ञातबंधमोक्षस्वरूपाः संतो न धर्मा
ख्याव्यन्ते मेरुरिव निष्प्रकंपादृढमार्हते दर्शनेऽनुरक्ताः । अत्र चार्थं सुखप्रतिपत्त्यर्थं दृष्टान्त
नूतंकथानकं । तच्चेदं । तद्यथा राजगृहे नगरे कश्चिदेकः परिव्राट् विद्यामंत्रौषधिलब्ध
सामर्थ्यः परिवसति सच विद्यादिबलेन पत्तने पर्यटन् यां यामनिरूपतरामंगनां पश्यति तां
तामपहरति ततः सर्वनागरैराज्ञे निवेदितं । यथा देव! प्रत्यहं पत्तनं मुष्यते केनापि नीयते
सर्वसारमंगनाजनोपि यस्तस्याननिमतः सोऽत्र केवलमास्ते । तदेवं क्रियतां प्रसादस्तदन्वे
षणेनेति । राज्ञानिहितं गच्छत यूयं विश्रब्धान्नवतावश्यमहं तं दुरात्मानं लप्स्ये । किंचय
दि पंचषैरहोर्निर्ने लजे चौरं विमर्षयुक्तोपि च त्यक्त्याम्यात्मानमहं ज्वालामालाकुले बन्धौ
तदेवं कृतप्रतिज्ञं राजानं प्रणम्य निर्गतानागरिकाः । राज्ञा च सविशेषं निमुक्ताश्रावकाः ।
आत्मनाप्येकाकी खड्गखेटकसमेतोन्वेषुमारब्धो न चोपलभ्यते चौरस्ततो राज्ञा निपुणतरम
न्वेषता पंचमेऽहनि नोजनतांबूलगंधमाल्यादिकं गृह्णन् रात्रौ स्वतो निर्गतेनोपलब्धः
सपरिव्राट् तत्पृष्ठगामिना नगरोद्यानवृद्धकोटरप्रवेशेन गुहान्यंतरं प्रविश्य व्यापादितस्त
दनंतरं समर्पितं यद्यस्य सत्कमंगनाजनोपीति । तत्र चैका सीमन्तिनी अत्यंतमौपधिजा
विता नेष्टत्यात्मीयमपि नर्तारं ततस्तद्विद्भिरनिहितं यथाऽस्याः परिव्राट्सक्तान्यस्थीनि
दुग्धेन सह संवृष्य यदि दीयते तदेयं तदाग्रहं मुंचति ततस्तत्स्वजनैरेवमेव कृतं यथा
यथा चासौ तदस्वप्यन्यवहारं विधत्ते तथातथा तत्स्नेहानुबंधोऽपैति सर्वास्थिपाने चापगतः
प्रेमानुबंधस्तदनुरक्ता निजे नर्तारि । तदेवं यासावत्यंत तेन परिव्राजा नेष्टत्यपरमेवं श्रावक
जनोपीति नितरां जावितात्मा मौनींऽशासने न शक्यते अन्यथाकर्तुमत्यंतं सम्यक्त्वौपधे
न वासितत्वादिति । पुनरपि श्रावकान् विशिनष्टि (जाबउसियफलिहाइत्यादि) उब्रिता

टा द्युतिने विपे, यावत् घणा सुख तेने विपे, इत्यादिक शेष बोल पूर्ववत् एटले तेमज जाणवा. ज्यांसुधी एवं स्थानक आर्य एटले धर्मपद् साधुनुं कह्युं. यावत् एकांत सम्यक्त्व मार्ग साधु त्यांसुधीनो आलावो बधो केवो. ए त्रीजुं स्थानक जे मिश्रपद् तेनुं विचार स्वरूप कह्युं. एटले धर्म पद्, अधर्मपद्, अने मिश्रपद्, ए त्रणे पद् कहा. ॥ ७७ ॥

॥ दीपिका—तान् विशेषत आह । (सेजहत्ति) तद्यथा श्रमणोपासकाद्यधिगतजीवा जीवाउपलब्धपुण्यपापाः । इह प्रायः सूत्रादर्शेषु नानाविधानि सूत्राणि दृश्यन्ते । टीका नुगतं सूत्रं तु प्रायोन दृश्यते । परं इममेवादृशमंगीकृत्य मया विवरणं क्रियते इति सूत्रांत रविसंवाददर्शनान्न व्यामोहोविधेयइति । तेच श्रावकाश्चाश्रवसंवरवेदनानिर्जराक्रियाधिकरणबंधमोहकुशलाः (असहेज्जत्ति) असहायाअपि देवासुरादिनिर्नैर्ग्रथात्प्रवचनमताद नतिक्रमणीयाअकंपनीयाः (इणमेत्ति) अस्मिन्नेव नैर्ग्रथे प्रवचने निःशंकितानिःकां क्कानिर्विचिकित्सालब्धार्थागृहीतार्थाविनिश्चितार्थाअधिगतार्था (अस्थिमिंजा) अस्थिम ध्यं यावत्प्रेमानुरागरक्ताः दर्शनेत्यंतं जावितमतयइत्यर्थः । अत्रार्थे कथानकं । राजगृहे कश्चित्परिव्राजकोविद्यासिद्धोयांयां स्त्रियं रम्यां पश्यति तांतामपहरति ततो लोकैर्नृपाय विज्ञप्तं राज्ञोक्तं गच्छत स्वस्थानं यूयं सुखं तिष्ठत अहं तं दुरात्मानं यदि पंचपैर्दिनैर्नलजे त दा वन्हौ प्रविशामि । गतानागरिकाः स्थानं राज्ञा आरक्कास्तदन्वेषणाय नियुक्ताः स्वयं च खड्गपाणिभ्रमन्ति नृपः । नचोपलभ्यते चौरस्ततः पंचमदिने तांबूलपुष्पादि गृह्णन् रात्रौ नृपेण दृष्टः परिव्राट् तत्पृष्ठगामिना राज्ञा नगरोद्यानवृद्धकोटरप्रवेशेन गुहान्यंतरे प्रविश्य हतः सः । ततः समर्पितं यद्दनं यस्य सत्कं स्त्रियोपि । तत्रैका कामिनी अत्यंतमोषधैर्जावितानेहति स्वपतिमपि ततः प्राङ्गैरुक्तं अस्याश्चौरास्थीनि दुग्धेन सह संघृष्य यदि दीयन्ते तदासौ तदाग्रहं मुंचति ततः स्वजनैरेवं कृतं । यथायथा चासौ तदस्थीनि न ह्वयति तथा स्नेहोयाति सर्वास्थिपाने च गतः सर्वोपि चौरस्नेहः अनुरक्तानून्निजे जर्तरे । तदेवं यथा सात्यंतं जाविता नेह्यपरं तथा श्रावकाअपि नितरां जाविताः शासने नक्ष क्यन्तेऽन्यथाकर्तुं अत्यंतं सम्यक्त्वौषधजावितत्वादिति । श्रावकाः किञ्चूताः । (अयमाव सोत्ति) इदमायुष्मन् जैनं शासनं अर्थस्तत्त्वज्ञूतं अयमेव परमार्थः शेषोऽनर्थइति चिंतयंतः । तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु प्रतिपूर्णे पोषधं सम्यक्त्वमनुपालयंतः (उसियफलिहत्ति) उन्नितानि स्फाटिकानि चित्तानि येषांते तथा वर्धमानपरिणामाइत्यर्थः । (अयगुयड्वार ति) अप्रावृतानि द्वाराणि येषांते तथा सन्मार्गलानान्नकुतोपि जयं कुर्वतीत्युद्घाटित द्वाराः (अचियत्तत्ति) अचियत्तोऽनजिमतोऽतः पुरप्रवेशवत्परगृहप्रवेशोयेषांते तथा श्रमणान्निग्रंथान् प्रासुकेनैषणीयेन अशनादिना वस्त्रप्रतिग्रहकंबलपादपुंठनेन औषधचेषजे

न पीठफलकशय्यासंस्कारकेण प्रतिलानयंतोबहूनि । शीलव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपौष
धोपवासैर्यथा परिगृहीतैस्तपःकर्मनिरात्मानं जावयंतस्तिष्ठन्ति ॥ ७६ ॥ (तेणंति) ते श्रमणोपा
सकाएतद्रूपेण विहारेण विहरमाणाबहूनि वर्षाणि श्रमणोपासकं पर्यायं प्रपादय रोगातं
के समुत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा नक्तं प्रत्याख्याय स्वायुःक्षये देवेषूत्पद्यन्ते ततोपि व्युताः सुमानुष
नवं प्राप्य तेनैव जवेनोत्कृष्टतः सप्तसु अष्टसु वा जवेषु सिद्ध्यन्ति । तदेवं स्थानमार्थं तु
तीयस्य स्थानस्यार्थं विजंगोविचारआख्यातः ॥ ७७ ॥

॥ टीका-तांश्च विशेषतोदर्शयितुमाह (सेजहेत्यादि) विशिष्टोपदेशार्थं श्रमणानुपास
ते सेवन्तइति श्रमणोपासकास्तेच श्रमणोपासनतोऽनिगतजीवाजीवस्वजावास्तथोपलब्धपु
ण्यपापाः । इह च प्रायः सूत्रादर्शेषु नानाविधानि सूत्राणि दृश्यन्ते न टीकासंवाद्येकोप्यस्मा
निरादर्शः समुपलब्धोतएकमादर्शमंगीकृत्यास्मानिर्विवरणं क्रियते इत्येतदवगम्य सूत्रवि
संवाददर्शनाच्चित्तव्यामोहोविधेयइति । ते श्रावकाः परिज्ञातबंधमोहस्वरूपाः संतो न धर्मा
ख्याव्यन्ते मेरुरिव निष्प्रकंपादढमार्हते दर्शनेऽनुरक्ताः । अत्र चार्थं सुखप्रतिपत्त्यर्थं दृष्टान्त
नूतंकथानकं । तच्चेदं । तद्यथा राजगृहे नगरे कश्चिदेकः परिव्राट् विद्यामंत्रौषधिलब्ध
सामर्थ्यः परिवसति सच विद्यादिवलेन पत्तने पर्यटन् यां यामनिरूपतरामंगनां पश्यति तां
तामपहरति ततः सर्वनागरैराङ्गे निवेदितं । यथा देव! प्रत्यहं पत्तनं मुष्यते केनापि नीयते
सर्वसारमंगनाजनोपि यस्तस्याननिमतः सोऽत्र केवलमास्ते । तदेवं क्रियतां प्रसादस्तदन्वे
षणेनेति । राज्ञानिहितं गच्छत यूयं विश्रब्धानवतावश्यमहं तं हरात्मानं लप्स्ये । किंचय
दि पंचषैरहोर्निर्न लजे चौरं विमर्षयुक्तोपि च त्यक्त्याम्यात्मानमहं ज्वालामालाकुले वन्द्यौ
तदेवं कृतप्रतिज्ञं राजानं प्रणम्य निर्गतानागरिकाः । राजा च सविशेषं निपुक्ताश्वारूढकाः ।
आत्मनाप्येकाकी खड्गखेटकसमेतोन्वेष्टुमारब्धो न चोपलभ्यते चौरस्ततोराज्ञा निपुणतरम
न्वेषता पंचमेऽहनि नोजनतांबूलगंधमाढ्यादिकं गृह्णन् रात्रौ स्वतो निर्गतेनोपलब्धः
सपरिव्राट् तत्पृष्ठगामिना नगरोद्यानवृद्धकोटरप्रवेशेन गुहान्यंतरं प्रविश्य व्यापादितस्त
दनंतरं समर्पितं यद्यस्य सत्कमंगनाजनोपीति । तत्र चैका सीमंतिनी अत्यंतमौषधिना
विता नेष्ट्यात्मीयमपि जर्तारं ततस्तद्विज्जिरनिहितं यथाऽस्याः परिव्राट्सक्तान्यस्थीनि
कुग्धेन सह संगृह्य यदि दीयते तदेयं तदाग्रहं मुंचति ततस्तत्स्वजनैरेवमेव कृतं यथा
यथा चासौ तदस्थ्यन्यवहारं विधत्ते तथातथा तत्स्नेहानुबंधोऽपैति सर्वास्थिपाने चापगतः
प्रेमानुबंधस्तदनुरक्ता निजे जर्तारि । तदेवं यासावत्यंतं तेन परिव्राजा नेष्ट्यपरमेवं श्रावक
जनोपीति नितरां जावितात्मा मौनींश्चासने न शक्यते अन्यथाकर्तुमत्यंतं सम्यक्त्वौषधे
न वासितत्वादिति । पुनरपि श्रावकान् विशिनष्टि (जाबउसियफलिहाइत्यादि) उद्धृता

नि स्फाटिकानीव स्फाटिकानि अंतःकरणानि येषांते तथा । एतदुक्तं नवति । मौनीन्द्र
 र्शनावाप्तौ सत्यां परितुष्टमानसा इति । तथा अप्रावृतानि द्वाराणि यैस्ते तथा उद्घाटित
 गृह द्वारास्तिष्ठन्ति सदृशं नलाजेन न कस्यचिद्विन्यति शोचनमार्गपरिग्रहे नोद्घाटितशिरसो
 विश्रब्धं तिष्ठन्तीति अचिंतयन्तोऽननिमतोऽतः पुरप्रवेशवत्परगृह द्वारप्रवेशोऽन्यतीर्थिकप्र
 वेशोयेषां ते तथा अनवरतं श्रमणानुद्युक्तविहारिणो निग्रंथान् प्रासुकेनैषणीयेनाशनादिना
 तथा पीठफलकशय्यासंस्तारकादिना च प्रतिलानयंतस्तथा बहूनि वर्षाणि शीलव्रतगुणव्रत
 प्रत्याख्यानपोषधोपवासैरात्मानं जावयंतस्तिष्ठन्ति ॥ ७६ ॥ तदेवं ते परमश्रावकाः प्रनूतकाल
 मणुव्रतशिक्वाव्रतानुष्ठायिनः साधूनामौषधवस्त्रपात्रादिनोपकारिणः संतो यथोक्तं यथाशक्ति
 सद्नुष्ठानं विधायोत्पन्ने वा कारणेऽनुत्पन्ने वा जतं प्रत्याख्यायाजोचितप्रतिक्रान्ताः समाधि
 प्राप्ताः संतः कालमासे कालं कृत्वाऽन्यतरेषु देवेषूत्पद्यंत इति । एतानि चानिगतजीवाजी
 वादिकानि पदानि हेतुहेतुमज्जावेन नेतव्यानि । तद्यथा यस्मादनिगतजीवास्तस्मादुपल
 ब्धपुण्यपापाः । यस्मादुपलब्धपुण्यपापास्तस्मादुद्धृतमनसः । एवमुत्तरत्रापि एकैकं पदं त्य
 जन्निरेकैकं चोत्तरं गृह्णन्निर्वाच्यं । ते च परेण पृष्ठा अपृष्ठा वा एतदूचुः । तद्यथाऽयमेव मौ
 नीन्द्रोक्तो मार्गः सदर्थः । शेषस्त्वनर्थो यस्मादेवं प्रतिपद्यन्ते तस्मात्ते समुद्धृतमनसः संतः
 साधुधर्मं श्रावकधर्मं च प्रकाशयन्तो विशेषेणैकादशोपासकप्रतिमाः स्पृशन्तो विहरन्तोऽष्टमी च
 तुर्दश्यादिषु पोषधोपवासादौ साधून् प्रासुकेन प्रतिलानयन्ति पाश्चात्ये च काले संजिखि
 तकायाः संस्तारकश्रमणजावं प्रतिपद्यन्तं प्रत्याख्यायायुषः कृते देवेषूत्पद्यन्ते । ततोपि
 व्युताः सुमानुषजावं प्रतिपद्यन्ते नैव नवेनोत्कृष्टतः सप्तस्वप्नसु नवेषु सिद्ध्यन्तीति । तदे
 तत्स्थानं कल्याणपरंपरया सुखविपाकमिति कृत्वाऽर्यमिति । अयं विजंगस्तृतीयस्य
 स्थानस्य मिश्रकारव्यस्याख्यात इति ॥ ७७ ॥

अविरइं पडुच्च बाले आहिऊइ विरइं पडुच्च पंमिए आहिऊइ विरया
 विरइं पडुच्च बालं पंमिए आहिऊइ तडणं जासा सबतो अविरइ एसठा
 णे आरंजठाणे अणारिए जाव असवडुःखप्पहीणमग्गे एगंतमिडे अ
 साहू तडणं जासा सबताविरइ एसठाणे अणारंजठाणे आरिए जा
 व सबडुक्खप्पहीणमग्गे एगंतसम्मै साहू तडणं जासा सबत विरया वि
 रइ एसठाणे आरंजणोरंजठाणे एसठाणे आरिए जाव सबडुक्खप्पही
 णमग्गे एगंतसम्मै साहू ॥ ७८ ॥

अर्थ—हवे ए त्रणे स्थानकर्ते संक्षेपे करी सविशेष कहेते. (अविरइं पडुच्च के०)

अविरति एटले असंयम ते आहीं सम्यक्त्वने अजावें जोपण मिथ्यादृष्टिनी विरतिठे, तोप ए तेने अविरतिज कहेवाय; ते अविरति आश्री तेने (बालेआहिक्कइ के०) बाल कहियें, (विरइपडुच्चपंमिएआहिक्कइ के०) अने विरति एटले सावद्य परित्यागरूप ते आश्री तेने पंमित परमार्थनो जाण कहियें, (विरयाविरइपडुच्चबालपंमिएआहिक्कइ के०) त या विरताविरत एटले कांइक संयम कांइक असंयम ते आश्री तेने बाल पंमित कहियें, (तडणंजासासवतोअविरइ के०) त्यां पूर्वोक्त त्रण स्थानकने विषे जे सर्व थकी अविरति स्थानकठे एटले जेमां सर्वथा विरति परिणामनो अजावठे. (एसछाणे के०) ए स्थानक ते (आरंजछाणे के०) आरंजनं स्थानक, (अणारिए के०) अनार्य, (जावअसवडुक्कप्प हीणमग्गे के०) यावत् सर्व दुःख थकी मूकाववानो मार्ग नथी. (एगंतमिठेअसाधु के०) एकांत मिथ्यात्व मार्ग असाधु एटले ए सारो मार्ग नहीं. हवे बीजुं धर्मपक्कनुं स्थानक कहेठे. (तडणंजासासवताविरइ के०) त्यां जे सर्व थकी विरति सम्यक् पूर्वक आरंज परित्यागरूप (एसछाणे के०) ए स्थानक (अणारंजछाणे के०) अनारंजनं स्थानक (आरिए के०) आर्य, (जावसवडुक्कप्प हीणमग्गे के०) यावत् सर्व दुःख थकी मुकाववानो मार्ग, (एगंतसम्मैसाधु के०) एकांत सम्यक्त्व साधु मार्ग जाणवो. हवे त्रीजुं मिश्रपक्कनुं स्थानक कहेठे. (तडणंजासासवताविरयाविरइएसछाणेआरंजणोरंजछाणे के०) त्यां जे सर्व थकी विरताविरत एटले संयमासंयमरूप स्थानक ते आरंज अने अनारंज रूप स्थानक जाणवुं. (एसछाणे के०) ए स्थानक (आरिए के०) आर्य यावत् सर्व दुःख थकी मूकाववानो मार्ग एकांत सम्यक् नलो मार्ग जाणवो. ॥ ७८ ॥

॥ दीपिका—अथेदं पद्धत्रयमुपसंहरन् संक्षेपतोवक्ति । अविरतिं प्रतीत्याश्रित्य बालआधीयते स्थाप्यते विरतिमाश्रित्य बालपंडितस्त्युच्यते । तत्र वा अविरतिः । एतत् स्थानं यावन्नायं सर्वदुःखकृत्यमार्गः किंतु ? एकांतमिथ्यात्वमार्गोऽसाधुः । तत्र या सर्वविरतिः एतत्स्थानमनारंजस्थानं आर्यं यावदयं सर्वदुःखकृत्यमार्गः साधुः शोचनः । या सर्वतो विरताविरतिः । इदं स्थानमारंजानारंजस्थानं । इदमपि स्थानमार्थं परंपरया सर्वदुःखकृत्यमार्गः एकांतः सम्यक् साधुः ॥ ७८ ॥

॥ टीका—उक्ता धार्मिकाअधार्मिकास्तडुजयरूपाश्चानिहिताः । सांप्रतमेतदेव स्थानत्रिकमुपसंहारद्वारेण संक्षेपतोविनिर्णयपुराह । (अविरइइत्यादि) येयमविरतिरसंयमरूपा सम्यक्त्वान्नावान्मिथ्यादृष्टेर्द्व्यतोविरतिरप्यविरतिरेव तां प्रतीत्याश्रित्य बालवद्वालोऽङ्कः सदसद्विवेकविकलत्वात् इत्येवमाधीयते व्यवस्थाप्यते आख्यायते वा तथा विरतिं चाश्रित्य

प्रतीत्य पापात्त्रीनः पंडितः परमार्थज्ञोवेत्येवमाधीयते व्याख्यायते तथा विरताविरति
श्रित्य बालपंमितइत्येतत्प्राग्वदायोज्यमिति । किमित्यविरतिविरत्याश्रयेण बालपंनि
पत्तिरित्याशंक्याह । तत्स्थणमित्यादि । तत्र पूर्वोक्तेषु येयं सर्वात्मना सर्वस्मात् अकि
र्विरतिपरिणामानावः । एतत्स्थानं सावधारंनस्थानमाश्रयस्तदाश्रित्य सर्वाण्यपि कार्या
क्रियंते । यतएवमतएतदनार्यस्थानं निःशूकतया यत्किंचनकारित्वाद्यावदसर्वदुःखप्रह
मार्गोयं तथैकांतमिथ्यारूपोसाधुरिति । तत्र चेयं विरतिः सम्यक्त्वापूर्विका सावद्या
न्निवृत्तिः सावद्यानुष्ठानरहितत्वात्संयमस्थानं तत्र चैतत्स्थानमार्थस्थानं । आराद्यातं
वैदेयधर्मेन्यइत्यर्थं तथा सर्वदुःखप्रह्नीणमार्गोऽशेषकर्मकृयपथस्तथैकांतः सम्यग्जूनूत
एतदेवाह । साधुरिति । साधुचूतानुष्ठानात्साधुरिति । तत्रच येयं विरताविरतिरनिधी
सैव मिश्रस्थानजूनूता तदेव तदारंजरूपस्थानमेतदपि कथंचिदार्थमेवं पारंपर्येण सर्वदु
प्रह्नीणमार्गस्तथैकांतसम्यग्जूनूतः साधुश्चेति तदेवमनेकविधोयमधर्मपक्षोधर्मपक्षस्तथा
अपक्षश्चेति संक्षेपेणानिहितपक्षत्रयसमाश्रयणेन ॥७८॥

एवमेव समणुगम्ममाणा इमेहिं चेव दोहिं ठाणेहिं समोअवतरंति तंज
हा धम्मेचेव अधम्मेचेव उवसंतेचेव अणुवसंतेचेव तब्बणं जे से पढमठा
णस्स अधम्मपक्कस्स विजंगे एवमाहिंए तस्सणं इमाइं तिन्नि तेवठाइं
पावाडुयसयाइं नवंतीति मक्काइं तंजहा किरियावाईणं अकिरियावाई
णं अन्नाणियवाईणं वेणइयवाईणं तेवि निव्वाणमाहंसु तेवि परिमोक्क
माहंसु तेवि लवंति सावगा तेवि लवंति सावइत्तारो ॥ ७९ ॥

अर्थ—(एवमेव के०) एप्रकारें (समणुगम्ममाणा के०) अन्य बीजा जे मार्ग, ।
नेक उन्मार्गठे ते सर्व, (इमेहिंचेवदोहिंठाणेहिंसमोअवतरंति के०) ते निश्चं यकी
वे स्थानकने विपे अवतरेठे समायठे. (तंजहा के०) ते वे स्थानकनां नाम कहे
(धम्मेचेवअधम्मेचेव के०) एक धर्म स्थानक, बीजुं अधर्म स्थानक, (उवसंतेचेवअ
वसंतेचेवके०) एक ज्यां कपायादिक उपशम्याठे ते उपशांत स्थानक जाणवुं, अने बी
ज्यां कपायादिक उपशम्या नथीते अनुपशांत स्थानक जाणवुं. (तब्बणंजेसेपढमठाणस्
अधम्मपक्कस्सविजंगेएवमाहिंए के०) त्यां ए वेहु स्थानक मांहे प्रथम स्थानक,
अधर्म पक्षठे, तेनुं स्वरूप विचार एम कहियें. (तस्सणं के०) ते अधर्मपक्ष स्थान
मांहे (इमाइं के०) ए (तिन्नितेवठाइंपावाडुयसयाइंनवंतीतिमक्काइं के०) त्रणणें
त्रेशठ प्रावाडुक एटले पांखमीना जेद अवतरेठे, एम नगवंतें कद्युंठे. (तंजहा के०

ते कहेढे. (किरियावाईणं के०) एक क्रियावादी, तेना एकसोने एंशी जेदढे. (अकि रियावाईणं के०) बीजा अक्रियावादी तेना चोराशी जेदढे. (अन्नाणियवाईणं के०) त्रीजा अज्ञानवादी, तेना सडसठ जेदढे (वेणइयवाईणं के०) चोथो विनयवादी, ते ना बत्रीश जेदढे. एम सर्वे मली त्रणशेने त्रेसठ जेदोढे. (तेवि निव्वाणमाहंसु के०) ते पण सर्व पोत पोताना मतने अनुरागे निर्वान एटले मोह्दनो मार्ग कहेढे. (तेवि प रिमोस्कमाहंसु के०) तेपण कर्म थकी मूकाववानो उपाय कहेढे. (तेविलवंतिसा वगा के०) तेपण कहेढेके अहो श्रावको ! अमे जे धर्म प्ररूपीयेँ हैयेँ ते धर्म तमे आदरो (तेविलवंतिसावइतारो के०) तेपण कहेढे के, अमे धर्मना संजलावनारा हैयेँ. ॥७७॥

॥ दीपिका—मिश्रपक्षोपि धर्माधर्मयोरेवांतर्जवतीत्याह । एवमेव संक्षेपेण समनुगम्यमा नाव्याख्यायमानाः सम्यगनुगृह्यमाणाअनयोरेव धर्माधर्मपक्षयोरनुपतन्ति । उपशांत स्थानं धर्मपक्षः अनुपशांतस्थानमधर्मस्थानं (तद्वर्णन्ति) तत्रच यत्प्रथमस्थानस्याधर्म पक्षस्य स्थानं तत्रामूनि त्रीणि त्रिपष्टयधिकानि प्रावाडुकशतान्यंतर्जवन्तीत्येवमाख्यातं पूर्वाचार्यैः । तद्यथा । क्रियावादिनः अक्रियावादिनः अज्ञानिकवादिनवैनयिकवादि नः । अत्र षष्ठीबहुवचनेनेदमाह । क्रियावादिनामशीत्युत्तरंशतं १७० अक्रियावादि नां चतुरशीतिः ७४ अज्ञानिकानां सप्तषष्टिः ६७ वैनयिकानां द्वात्रिंशत् ३२ सर्वे मि लिताः ३६३ मौलजेदाः । जेदानयने प्रकारश्चायं । जीवाजीवाश्रवसंवरनिर्जरापुण्य पापबंधमोह्दरूपान् नव पदार्थान् विन्यस्य जीवपदार्थस्याधः स्वपरजेदौ स्थाप्यौ । तयो रधोनित्यानित्यजेदौ तयोरप्यधः काले १ श्वरा २ त्म ३ नियति ४ स्वजाव ५ जे दाः पंच स्थाप्याः । ततएवं जेदाः कार्याः । अस्ति जीवः स्वतोनित्यः कालतः १ अ स्तिजीवः स्वतोनित्यईश्वरतः २ एवमात्मनियतिस्वजावैरपि । एवं पंच जेदानित्यपदेन लब्धाः । अनित्यपदेनापि पंच । एते दश विकल्पाः स्वतःपदेन लब्धाः । एवं दश विकल्पाः पर तः पदेनापि । जाता विंशतिर्जीवपदेन । एवमजीवाद्यष्टपदैरपि विंशतिर्विंशतिः स्युः । नवनिर्विंशतिनिश्वाशीत्यधिकं शतं । एते क्रियावादिजेदाः । न कस्यचित्पदार्थस्य क्रिया सं जवति । उत्पत्त्यनंतरमेव विनाशात् । कृणिकाः सर्वसंस्काराः अस्थिराणां कुतः क्रिया इत्यादि ये वदन्ति तेऽक्रियावादिनः । तेषां जेदाः ७४ । यथा । पुण्यपापवर्जितजीवाजी वादिपदार्थसप्तकस्य न्यासः । तस्याधः प्रत्येकं स्वपरजेदौ असत्त्वादात्मनोनित्यानित्यवि कल्पौ नस्तः । कालादीनां पंचानामधस्तात्षष्ठी यदृह्णा स्थाप्या । इह यदृह्णावादिनः स र्वेप्यक्रियावादिनएव । ततः प्राक् यदृह्णा नोक्ता । ततएवं जेदाः कार्याः । नास्ति जीवः स्वतः कालतः १ नास्तिजीवः स्वतईश्वरतः २ एवमात्मादिनिरपि । एवं पड्जेदाः स्वतः प

देन । परतः पदेनापि पट् जाताः १२ एवमजीवादिपदार्थेषु प्रत्येकं १२ ततो षादश स
 सन्निर्गुणिताजाताः ७४ एते क्रियावादिज्ञेदाः । अज्ञानिकज्ञेदाः ६७ । यथा । जीवाजी
 वाद्यानव पदार्थाः स्थाप्यन्ते । उत्पत्तिश्च दशमी नवपदार्थानामधः प्रत्येकं सप्त सत्त्वा
 यः स्थाप्याः । तद्यथा । सत्त्वं असत्त्वं सदसत्त्वं अवाच्यत्वं सदवाच्यत्वं असदवाच्यत्वं स
 दसदवाच्यत्वं चेति । नवसप्तनिर्गुणिताजाताः ६३ । उत्पत्तेश्चत्वार एवाद्याविकल्पाः । त
 द्यथा । सत्त्वं सदसत्त्वं अवाच्यत्वं चेति । शेषविकल्पत्रयं तु उत्पत्तेरनन्तरं पदार्थावयवापेक्षं
 अत उत्पत्तौ न संभवतीति चत्वार एव जेदास्त्रिषष्टिमध्ये द्विज्ञाजाताः ६७ । एषामर्थेषु
 शोयथा । को जानाति जीवः सन्नित्येको जेदः १ कश्चिदपि न जानाति तद्ग्राहकप्रमाणान्न
 वादित्यर्थः । ज्ञातेन वा किं तेन प्रयोजनं । ज्ञातस्य कदाग्रहतया परलोकप्रतिपक्षित्वात् ।
 एवमसदादयोपि जंगानाख्याः । उत्पत्तिरपि किंसतोऽसतः सदसतोवाच्यस्य वेति को जा
 नाति । ज्ञातेन वा न किंचिदपि प्रयोजनं । इत्यज्ञानिकज्ञेदाः । वैयर्थिकाः ३३ । यथा ।
 सुरनृपतियतिज्ञातिस्थविराधममातृपितृरूपेषु अष्टसु स्थानेषु कायेन मनसा वाचा दाने
 न च देशकालोपपन्नेन विनयः कार्य इति चत्वारः कायादयः स्थाप्याः । चत्वारश्चाष्टनि
 र्गुणिताजाताः ३३ । एवं सर्वेपि मीलिताजाताः ३६३ परवादिज्ञेदाः । एषां विशेषव्या
 ख्या प्रथमांगतोद्देश्या । ते सर्वे प्रावाडकाजैनाश्च निर्वाणं मोक्षमाहुः । तेषु लपन्ति वदं
 ति धर्मदेशनां यथा हे श्रावकाः ! शृण्वन्तीति श्रावकाः । एवं गृह्णीत यूयं यथाहं देशयामीति ।
 तथा तेषु धर्मश्रावयितारः संत एव लपन्ति तदनेनोपायेन स्वर्गमोक्षप्राप्तिरिति ॥ ७५ ॥

॥ टीका—सांप्रतमसावपि मिश्रपक्षो धर्माधर्मसमाश्रयणेनानयोरन्तर्वर्ती नवतीति दर्श
 यति । (एवमेवेत्यादि) एवमेव संक्षेपेण सम्यगनुगम्यमाना व्याख्यायमानाः सम्यगनु
 गृह्यमाणा अनयोरेव धर्माधर्मस्थानयोरनुपतन्ति । किमिति । यतो बहुपक्षांतस्थानं तद्
 धर्मपक्षस्थानमनुपक्षांतस्थानमधर्मपक्षस्थानमिति । तत्र च यदधर्मपाक्षिकं प्रथमं स्थानं
 तत्रासूनि त्रीणि षष्ठ्यधिकानि प्रावाडकशतान्यन्तर्भवन्तीति । एवमाख्यातं पूर्वाचार्यैरिति ।
 एतानि वा सामान्येन दर्शयितुमाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथेत्युपदर्शिनार्थः । क्रियां ज्ञा
 नादिरहितामेकामेव स्वर्गापवर्गसाधनत्वेन वदितुं शीलं येषां ते क्रियावादिनस्ते च दीक्षा
 त एव मोक्षं वदन्तीत्येवमादयोऽष्टव्या इति । तेषां च बहवो जेदास्तथा क्रियां परलोक
 साधनत्वेन वदितुं शीलं येषां ते तथा तेषामिति अज्ञानमेव श्रेय इत्येवं वदितुं शीलं येषां
 ते न वन्त्यज्ञानवादिनस्तेषां तथा विनय एव परलोकसाधने प्रधानं कारणं येषां ते तथा
 तथा तेषामिति । अत्र च सर्वत्र षष्ठीबहुवचनेनेदमाह । तद्यथा क्रियावादिनामशीत्युत्तरं
 तं अक्रियावादिनां चतुरशीतिरज्ञानिकानां सप्तषष्टिर्वैनशिकानां षात्रिंशदिति । तत्र सर्वं

प्येते मौलास्तष्ठिष्याश्च प्रवदनशीलत्वात्प्रावाडकास्तेषां च जेदसंख्या परिज्ञानोपायश्चा
 चारएवाजिहितइति नेह प्रतन्यते । ते सर्वेप्यार्हताश्च परिनिर्वाणमशेषं दोषरमरूपव
 र्णगंधरसस्पर्शस्वजावमनुपचरितपरमार्थस्थानं ब्रह्मपदारख्यमबाधात्मकं परमानंदसुखस्व
 रूपमादुरुक्तवंतस्तथा तेपि प्रावाडकाः संसारबंधनान्मोचनात्मकं मोक्षमाहुः । पूर्वेण नि
 रुपाधिकं कार्यमेव निर्वाणारख्यमुक्तमनेन तु तदेव कारणोपाधिकमित्ययं विशेषः । तत्र
 येषामप्यात्मा नास्ति ज्ञानसंततिवादिनां तेषामपि कर्मसंततेः संसारनिबंधननूतायाविहे
 दान्मोक्षनावाविरोधः । तेषां चोपादानक्यादनागतानुत्पत्तेः संततिहेदएव मोक्षः प्रदी
 पस्येव तैलवर्त्यजावे निर्वाणमिति । तथाचाहुः । न तस्य किंचिद्भवति न नवत्येव केव
 लमिति । एतच्च तेषां महामोहविजृंभितं । यतः । कर्म चास्ति फलं चास्ति कर्ता नैवास्ति
 कर्मणां ॥ संसारमोक्षवादित्वमहोह्यांथ्यविजृंभितमिति ॥ येषां चात्मास्ति सांख्यादीनां
 तेषां प्रकृतिविकारवियोगोमोक्षः क्षेत्रज्ञस्य पंचविंशतितत्त्वपरिज्ञानादेव विद्यमानैः प्रधानवि
 कारैर्विमोचनं मोक्षइति । तेषामप्येकांतनित्यवादितया मोक्षानावः । एवमन्येपि नैया
 यिकवैशेषिकादयः संसारानावमिच्छंतोपि न मुच्यंते सम्यग्दर्शनादिकस्योपायस्याजावादि
 त्यन्यूह्याह । यदि न तेषां मोक्षः कथं ते लोकस्योपास्यानवंतीत्याशंक्याह । तेपि तीर्थं
 कालपंति ब्रुवते मोक्षं प्रति धर्मदेशनां विदधति । शृण्वंतीति श्रावकाः हे श्रावका ! एवं गृणही
 त यूयं यथाहं देशयामि तथा तेऽपि धर्मश्रावयितारः संतएवं लपंति नाषंते यथाऽनेनोपा
 येन स्वर्गमोक्षावाप्तिरिति तद्वचनं मिथ्यात्वोपहतबुद्धयोवितथमेव गृणहंति कूटपण्यदायि
 नां विपर्यस्तमतयएवेति । तदेवमादितीर्थिकास्तष्ठिष्याश्च पारंपर्येण मिथ्यादर्शनानुजावा
 त्परान्प्रतारयंति तेपिच तेषां प्रतारयंति आहुः कथमेते प्रवाडकामिथ्यावादिनोजवंति । अ
 त्रोच्यते । यतस्तेप्यहिंसां प्रतिपादयंति नच तां प्रधानमोक्षांगनूतां सम्यगनुतिष्ठंति । कथं
 सांख्यानां तावज्ज्ञानादेव धर्मो न तेषामहिंसाप्राधान्येन व्यवस्थितः किंतु पंचयमाइत्यादि
 कोविशेषइति । तथा शाक्यानामपि दश कुशलाधर्मपथाअहिंसापि तत्रोक्ता नतु सैव ग
 रीयसी धर्मसाधनत्वेन तैराश्रिता । वैशेषिकाणामपि अनिसेवनोपवासब्रह्मचर्यशुनकुल
 वासप्रस्थादानयज्ञादिनक्षत्रमंत्रकालनियमादृष्टास्तेषु चानिषेचनादिषु पर्यालोच्यमानेषु
 हिंसैव संपद्यते वैदिकानां हिंसैव गरीयसी धर्मसाधनं यज्ञोपदेशात् तस्य च तथाविनाजा
 वादित्यनिप्रायः । उक्तंच । ध्रुवः प्राणिवधोयज्ञे ॥ ७९ ॥

ते सवे पावानुया आदिकरा धम्माणं णाणापन्ना णाणाब्दा णाणासीला
 णाणादिद्धी णाणारुई णाणारंजा णाणाश्वसाणसंजुत्ता एगंमहं मंम
 लिबंधं किच्चा सवे एगयाउ चिठंति ॥ ८० ॥

अर्थ—(तेसव्वेपावाउयाआदिकराधम्माणं के०) ते सर्व प्रावाडुक एटले पाखंमी पोता ने ठंदे धर्मेना आदिना करनार कहियें, परंतु ते (एाणापन्ना के०) नाना प्रकारनी बुद्धि वाला, (एाणाठंदा के०) नाना प्रकारना अजिप्राय वाला, (एाणासीला के०) नानाप्रकारना आचारवाला, (एाणादिछी के०) नाना प्रकारनी दृष्टि वाला, (एाणाई के०) नाना प्रकारनी रुची वाला, (एाणारंजा के०) नाना प्रकारना आरंजना करनार, (एाणाअवसाणसंजुत्ता के०) नाना प्रकारना अव्यवसाय तेणे करीने सहित एवा थका, पोतपोतानुं (एगंमहंमंमलिबंधंकिच्चा के०) एक महोदुं मंमल बांधि करीने, एटले पंक्ति करीने, (सव्वेएगयाउचिछंति के०) ते सर्व एकज प्रदेशें तिष्ठंति एटले वेठावे. ॥ ८० ॥

॥ दीपिका—ते सर्वे प्रावाडुकाआदिकराः स्वधर्माणां। नानाप्रज्ञानानाठंदानानानिप्रायानाविधादृष्टिर्दर्शनं येषां ते तथा नानाविधा रुचिर्येषां ते तथा नानाविधारंजानानाविधायवसायसंयुक्ताएकं महंतमंडलिबंधं कृत्वा तिष्ठंति ॥ ८० ॥

॥ टीका—तदेवं सर्वप्रावाडुकामोहान्गन्तूतामहिंसां न प्राधान्ये न प्रतिपद्यंतइति दर्शयितुमाह । (तेसव्वेइत्यादि) प्रवदनशीलाः प्रावाडुकाः सर्वेपि त्रिपष्ट्युत्तरत्रिशतपरिमाणञ्च पि आदिकरायथास्वं धर्माणां । येषिच तद्विषयास्तेपि सर्वे नानानिन्ना प्रज्ञा ज्ञानं येषां ते नानाप्रज्ञाः । आदिकराइत्यनेनेदमाह । स्वरुचिविरचितास्ते नत्वनादिप्रवाहायाताः । ननु चार्हतानामपि आदित्वविशेषणमस्त्येव सत्यमस्ति किंतु अनादिहेतुपरंपरेत्यनादित्वमेव तेषांच सर्वज्ञप्रणीतागमानाश्रयणान्निबंधनानावस्तदनावाच्च निन्नपरिज्ञानमतएव नानाठंदाः । ठंदोऽजिप्रायः । निन्नानिप्रायाइत्यर्थः । तथाहि । उत्पादव्ययध्रौव्यात्मके वस्तुनि सांख्यैरेकांतेनाविर्जावतिरोजावाश्रयणादन्वयिनमेव पदार्थं सत्यत्वेनाश्रित्य नित्यपदं समाश्रितास्तथा शाक्याअत्यंतकृणिकेषु पूर्वोत्तरनिन्नेषु पदार्थेषु सत्सु सएवायमिति प्रत्यनिज्ञा प्रत्ययः सदृशापरापरोत्पत्तिर्वितथानां जवतीत्येतत्पक्षसमाश्रयणादनित्यपदं समाश्रिताइति । तथा नैयायिकवैशेषिकाः केषांचिदाकाशपरमाएवादीनामेकांतेन नित्यत्वमेवकार्यव्याणांच घटपटादीनामेकांतेनानित्यत्वमेवाश्रिताः । एवमनया दिशाऽन्येपि मीमांसकतापसादयोऽन्यूह्याइति । तथा ते तीर्थिकानानाशीलं येषां ते तथा शीलं व्रतविशेषः सच निन्नस्तेषामनुजवसिद्धएव । तथा नाना दृष्टिर्दर्शनं येषां ते तथा नानारुचिर्येषां ते नानारुचयस्तथा नानारूपमध्यवसानमंतःकरणप्रवृत्तिर्येषां ते तथा इदमुक्तं जवति । अहिंसा परमं धर्मोऽंगं । साच तेषां नानानिप्रायत्वादविकलत्वेन व्यवस्थिता । तस्याएव सूत्रकारः प्राधान्यं दर्शयितुमाह । ते सर्वेपि प्रावाडुकायथास्वपक्षमाश्रिताएकत्र प्रदेशे संयुतामंमलिबंधमाधाय तिष्ठंति ॥ ८० ॥

पुरिसेयं सागणियाणं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुन्नं गहाय अउमएणं
संभासएणं गहाय ते सबे पावानुए आइगरा धम्माणं एाणापन्ना जाव
एाणाश्वसाणसंजुत्ते एवं वयासीहंजो पावानुया आइगरा धम्माणं
एाणापन्ना जाव एाणाश्वसाणसंजुत्ता इमं ताव तुम्ह सागणिया
णं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुन्नं गहाय मुहुत्तयं पाणिणा धरेह एोबहु
संभासगं संसारियं कुळा एो बहुअग्गियंनणियं कुळा एोबहु साह
म्मियवेयावडियं कुळा एोबहुपरधम्मियवेयावडियं कुळा उळयाणिया
गपडिवन्ना अमायं कुवमाणा पाणिं पसारिह इति वुच्चा से पुरिसे तेसिं
पावाडुयाणं तं सागणियाणं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुन्नं अउमएणं
संभासएणं गहाय पाणिंसु णिसिरिंति तएणं तेपावाडुया आइगरा ध
म्माणं एाणापन्ना जाव एाणाश्वसाणसंजुत्ता पाणिंपडिसाहरंति तए
णं से पुरिसे ते सबे पावानुए आदिगरे धम्माणं जाव एाणाश्वसाणसं
जुत्ता एवं वयासी हंजो पावाडुया आइगरा धम्माणं एाणापन्ना जाव
एाणाश्वसाणसंजुत्ता कम्हाणं तुप्पे पाणिं पडिसाहरह पाणिं नोमहि
ळा दढे किं नविस्सइ डुक्कंति मन्नमाणा पडिसाहरह एसतुला एस
प्पमाणे एस समोसरणे पत्तेयंतुला पत्तेयं पमाणे पत्तेयं समोसरणे
तत्तणं जेते समणा माहणा एवमातिक्कंति जाव परुवेंति सबे पाणाजाव
सत्ता हंतवा अळावेयवा परिघेतवा परितावेयवा किलामेतवा उद्वेतवा
तेआगंतुभेयाए तेआगंतुजेयाए जाव ते आगंतु जाइजरामरणजोणि
जम्मणसंसारपुणनवगप्पवासनवपवंच कलंकलीनागिणो नविस्संति ॥

अर्थ—तेवारें कोई एक (पुरिसेयं के०) पुरुष जैन मार्गनो जाण ते तेमने अहिंसा
दिकने विषे पाडवाने अर्थ (सागणियाणंइंगालाणं के०) अग्रियें बलता अंगारा तेणे
करी एक लोढानुं (पाइंके०) पात्र एटले जाजन नरीने (बहुपडिपुन्नं के०) घणो प्र
तिपूर्ण नरीने (अउमएणं के०) लोहना (संभासएणंगहाय के०) संभासी सहित अ
हण करीने (तेसबेपावानुए के०) ते सर्व प्रावाडुक एटले परदर्शनी (आइगराधम्माणं
के०) पोतपोताना धर्मनी आदिना करनार, (एाणापन्नाजावएाणाश्वसाणसंजुत्तेके०)

नहाना प्रकारनी प्रज्ञावाला, यावत् नाना प्रकारना जे अध्यवसाय तेणे करी संयुक्त ए
वा परदर्शनी ते आगल आवीने, (एवंवयासी के०) एवं कहेढे के (हंनोपावाडया के०)
अहो प्रावाडको ! (आङ्गराधम्माणं के०) तमे धर्मेनी आदिना करनारठो ; (एणण
नानाजावणाणाञ्जवसाणसंजुत्ता के०) तमे न्हाना प्रकारनी बुद्धिवाला, तथा न्हाना प्रका
रना जे अध्यवसाय तेणें करी संयुक्तो ते माटे, (इमंतावतुम्हेसागणियाणंङ्गालाणके०)
ए तुमे अग्रियें बलता अंगारा तेणे करी सहित एवोआ एक लोहनुं (पाङ्के०) नाजन
(बहुपडिपुन्नं के०) घणुं प्रतिपूर्ण तेने (गहायमुदुत्तयं के०) ग्रहण करीने, एक मुदूर्त मात्र
(पाणिणाधरेह के०) हाथ मांहे धरी राखो, (एोबहुसंमासगंसंसारियंकुळा के०) घणी
संमासानो सहाय मकरो. (एोबहुअग्रियंनणियंकुळाके०) घणो अग्रिने स्तंजनी एटले
स्थंजि राखे तेवी विद्यानुं सहाय मकरो (एोबहुसाहम्मियवेयावडियंकुळाके०) घणो मांहे
मांहे साधर्मिकनुं वैयावच्च नो करवो, एटले अग्नि दीधानो उपशमावतुं मकरो. (एोबहुपर
म्मियवेयावडियंकुळा के०) घणो परधर्मिकनो माहो मांहे वैयावच्चनो करवो एटले अग्नि
दीधानो उपशमावतुं मकरो. मात्र (उज्जुयाके०) सरल थका (एियागपडिवन्नाके०) मोह
मार्गे प्रतिपन्न थका, (अमायंकुवमाणापाणिपसारह के०) माया रहित पणु करता थका
हाथ पसारो. (इतिवच्चाके०) एम कहीने, (सेपुरिसेके०) ते पुरुष (तंसागणियाणंङ्गा
लाणंपाङ्बहुपडिपुन्नं के०) ते अग्नि बलता अंगरानुं नाजन घणु प्रतिपूर्ण जरीने (अ
उमएणंसंमासएणंगहाय के०) लोहना संमासा सहित ग्रहीने (तेसिंपावाडयाणंके०)
ते प्रावाडकना (पाणिंसु के०) हाथनी उपरें (णिसिरिंति के०) मूके. (तएणंके०)
तेवारें (तेपावाडयाआङ्गराधम्माणं के०) ते प्रावाडक धर्मेनी आदिना करनार (ए
णपन्नाजावणाणाञ्जवसाणसंजुत्ता के०) नाना प्रकारनी प्रज्ञा वाला यावत् नाना प्र
कारना अध्यवसाय तेणे करी सहित एवा ठता ते प्रावाडकने हाथमां अग्नि आपे ठते
(पाणिंपडिसाहरंति के०) पोताना हाथ पाठा खेंचे एम पाठा हाथ करता देखीने
(तएणं के०) तेवारें (सेपुरिसे के०) ते पुरुष ते सर्व प्रावाडक धर्मेना अदिना करना
र नाना प्रकारनी प्रज्ञावाला यावत् नाना प्रकारना अध्यवसाय तेणे करी सहित ते प्रत्यें
(एवंवयासी के०) एम कहेके (हंनोपावाडया के०) हे प्रावाडको ! पोताना ठंदे ध
र्मेनी आदिना करनाराउ ! नाना प्रकारनी प्रज्ञा वाला यावत् नाना प्रकारना अध्यवसाय
तेणे करी सहित (कम्हाणंतुप्पेपाणिंपडिसाहरह के०) शाकारणे तमे हाथ पाठा खे
चोढो. तेवारें ते बोल्या (पाणिंनोमहिळाके०) अमारा हाथ नथी बलतायुं ? अमारा
हाथ बलेढे दाजेढे ते कारण माटे हाथ पाठा खेचीलीधाढे तेवारें ते पुरुष फरी बोळ्यो
के (दहेकिंनविस्सइ के०) तमारो हाथ दाऊवाथी शुं यवानुंढे एवं साजली फरी ते

प्रावाडुक पाखंमी दर्शनीउ बोल्या के, अमने दुःख उपजेठे, तेवारें फरी ते पुरुष बोल्या के, (दुःखंतिमन्नमाणा के०) जो तमे दुःख जाणता अग्निनी दाऊ अकी बीहिता अका हाथ ने (पडिसाहरहके०) पाठा करोठो ? तो जेम तमे दुःख अकी बीक राखोठो, तेम सर्व जीवने (एसतुद्धाके०) ए तुल्य एटले बराबर ठे; (एसप्पमाणेके०) एप्रमाणे जाणवुं. (एससमो सरणे के०) ए समोसरण) पत्तेयंतुद्धा के०) प्रत्येक प्रत्येकने सरखुं, अने (पत्तेयंप्प माणे के०) प्रत्येक प्रत्येकने प्रमाण, एवुं (पत्तेयंसमोसरणेके०) प्रत्येक प्रत्येकने समोसरण जाणवुं. (तद्धणंजेतेसमणामाहणाएवमातिरुंति के०) त्यां जे श्रमण ब्राह्मण एम कहेठे (जावपरूवेंतिके०) यावत् एम प्ररूपे ठे के, (सवेपाणाजावसत्ताहंतवा के०) सर्व प्राणी, यावत् सर्व सत्त्वने हणवा, (अज्जावेयवाके०) दंम काशादिकें करी ताडवा, (परिघेतवा के०) बलात्कारें करी दासनी पेठें परिग्रहवा. (परितावेयवा के०) शारीरिक मानसीक पीडा उपजाववी, (किलामेतवा के०) किलामण उपजाववी. (उद्वेतवा के०) उपडववा, तथा जीव, काया अकी रहित करवा. एवां वचनना बोलनारा, (ते आगंतुजेयाए के०) ते आगमिक कालें वारंवार पोताना शरीरनुं ठेदन पामज्ञे. (तेआ गंतुजेयाए के०) ते आगमिक कालें जालादिकें करी पोताना शरीरनुं जेदन पामज्ञे, (जावतेआगंतुं के०) यावत् ते जीव आगमिक कालें (जाइजरामरण जोणिजम्मणं के०) जाति, जरा, मरण, तथा नवी नवी योनी मांहे उपजवुं, तथा जन्मना दुःख (संसारके०) एरीतें संसार मांहे परिच्रमण करतां (पुणनव के०) वली वली नव नवा नवनुं करवुं, (गप्पवास के०) वली वली गर्जवास मांहे वसवुं, एरीतें (नवपवं च के०) संसारनो प्रपंच एटले संसारनो विस्तार, (कलंकलि के०) कलकलाट एटले दुःखें करी व्याकुल पणुं, तेना (जाणिणोजविस्संति के०) विजागी अज्ञे. ॥ ७१ ॥

॥ दीपिका—(पुरिसेयत्ति) एकः कश्चित्पुरुषः साग्निकानां ज्वलतामंगाराणां प्रतिपू णीं (पाइं) पात्रीं अयोमयेन लोहमयेन संदंशकेन गृहीत्वा तेषां ढैकितवान् उवाच । नोः प्रावाडुकाः ! इदमंगारनृतं नाजनं एकैकं मुहूर्तं प्रत्येकं बिभृत यूयं ? । नचेदं संदंशकं सांसारिकं नापि चाग्निस्तंजनं विदधुः । नापिच साधर्मिकानामग्निदाहोपशमादिना उ पकारं कुर्युरिति । रुजवोमायामकुर्वाणाः पाणिं प्रसारयत तेपि तथैव कुर्युः ततोसौ नर स्तज्जाजनं तत्पाणौ समर्पयति । तेपि च दाहनयाद्भुतं संकोचयंति । ततोसौ पुरुषस्तान् प्राह किमिति पाणिं संहरत यूयं ? । ते प्राहुर्दाहजयात् । नरः प्राह । दग्धेन हस्तेन किंजावि ? । दुःखमिति चेदेवं यूयं दाहोत्पन्नदुःखनीरवः सुखलिप्सवः । एवं सति सर्वे पि जंतवः संसारवर्तिन एव विधा एवेति आत्मतुलया आत्मतुल्यत्वेन यथा मम दुःखं

न संमतं तथा सर्वजीवानामित्येतत्प्रमाणं । एषा युक्तिः तदेतत्समवसरणं एषधर्मं विचारः । आत्मवत्सर्वज्जुतानि यः पश्यति सपश्यतीति प्रत्येकं तुलासाम्यमित्यादि (तद्वर्णंति) तत्र एवं सति ये श्रमणब्राह्मणादय एवमाख्यांति । सर्वे प्राणादन्तव्या दंडादिभिः परितापयितव्याधर्मार्थमरघटादिवहनादिभिः परिग्राह्याः आद्यादौ मत्स्याश्च अपद्मावयितव्यायागादौ मेषाश्च । एवं ये जायन्ते ते आगामिनि काले स्वशरीरस्य वेदाय चेदाय च जायन्ते । तथाऽगामिनि काले जातिजरामरणानि बहूनि प्राप्नुवन्ति योन्यां जन्म योनिजन्म तद्वद्दुशोगर्जजावस्थायां लज्जन्ते संसारप्रपञ्चांतर्गतास्तेजोवायुषु उच्चैर्गोत्रोदलनेन कलंकलीनावनाजोडुःखव्याकुलाः स्युः ॥ ७१ ॥

॥ टीका—तेषां चैवं व्यवस्थितानामेकः कश्चित्पुरुषस्तेषां संविदर्थं ज्वलतामंगाराणां प्रतिपूर्णां पात्रीमयोमयं नाजनमयोमयेनैव संदंशकेन गृहीत्वा तेषां ढोकितवानुवाच तान् । यथा नो प्रावाडुकाः ! सर्वोक्तविशेषणविशिष्टाश्चमंगारजृत्तं नाजनमेकैकं मुहूर्तं प्रत्येकं सांसारिकाणामिवाऽग्निस्तंजनं विधत्ते नापि च साधर्मिकाऽन्यधार्मिकाणामग्निदाहोपशमादिनोपकारं कुरुत इति कृजवोमायामकुर्वाणाः पाणिं प्रसारयत ? तेषां तथैव कुर्युस्ततोऽसौ पुरुषः तज्जाजनं पाणौ समर्पयति तेषां दाहशंकया हस्तं संकोचयेयुरिति । ततोऽसौ तानुवाच । किमिति पाणिं प्रतिसंहरत ? यूयं एवमनिहितास्ते ऊचुर्दाहजयादिति । एतदुक्तं भवति । अवश्यमग्निदाहजयान्न कश्चिदग्न्यनिमुखं पाणिं ददातीत्येतत्परोक्षं दृष्टं ततः । पाणिना दग्धेनापि किञ्चनवतां न विष्यतीति दुःखमिति चेद्यद्येवं नवंतोदाहापादित दुःखनीरवः सुखलिप्सवस्तदेवं सति सर्वेऽपि जंतवः संसारोदरविवरवर्तिन एव जन्ता एवेत्येवमात्मतुलयाऽत्मौपम्येन यथा मम नानिमित्तं दुःखमित्येवं सर्वजंतूनामित्यवगम्यादितैव प्राधान्येनाश्रयणीया तदेतत्प्रमाणं एषा युक्तिः । आत्मवत्सर्वज्जुतानि यः पश्यति स पश्यति । तदेव समवसरणं स एषधर्मविचारो यत्राहिंसा संपूर्णा ॥ तत्रैव परमार्थतो धर्म इत्येवं व्यवस्थिते तत्र ये केचनाविदितपरमार्थाः श्रमणब्राह्मणादय एव वक्ष्यमाणमाचक्षते परेषामात्मदाढर्योत्पादनायैवं जायन्ते तथैवमेवं धर्मं प्रज्ञापयन्ति व्यवस्थापयन्ति तथान्येन प्राण्युपतापकारिणा प्रकारेण परेषां धर्मं प्ररूपयन्ति व्याचक्षते । तद्यथा । सर्वे प्राणा इत्यादि यावदन्तव्यादंडादिभिः परितापयितव्याधर्मार्थमरघटादिवहनादिभिः परिग्राह्या विशिष्टकाले आद्यादौ रोहितमत्स्याश्च तथाऽपद्मावयितव्या देवतायागादिभिः च वस्तादय इत्येवं ये श्रमणादयः प्राणिनामुपतापकारिणां जायां जायन्ते आगामिनि कालेऽनेकशोबहुशः स्वशरीरच्छेदाय च जायन्ते तथा ते सावयनाणि जन्म विष्यन्ति काले जातिजरामरणानि बहूनि प्राप्नुवन्ति । योन्यां जन्म योनिजन्म तदनेकशोबहुशो गर्जव्यु

त्क्रांतजावस्थायां प्राप्नुवन्ति तथा संसारप्रपंचांतर्गतास्तेजोवायुषूक्ष्मैर्गोत्रोद्भूतनेन कलं
कलीनावनाजोनवन्ति बहुशो न विष्यन्ति च ॥ ८१ ॥

ते बहुणं दंमणाणं बहूणं मुंमणाणं तज्जणाणं तालणाणं अडुबंधणाणं जाव
घोलणाणं माइमरणाणं पितामरणाणं नाइमरणाणं नगिणीमरणाणं
नज्जापुत्तधूत्तसुएहामरणाणं दारिद्राणं दोहग्गाणं अप्पियसंवासाणं पि
यविष्णुगाणं बहुणं डुक्कदोमणस्साणं आजागिणो नविस्सन्ति अणादि
यंचणं अणवयग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं जुज्जो जुज्जो अणुपरिय
ट्ठिस्सन्ति ते णोसिस्सिस्सन्ति णोबुस्सिस्सन्ति जाव णोसवडुक्काणं अंतं
करिस्सन्ति एस तुल्ला एस पमाणे एस समोसरणे पत्तेयं तुल्ला पत्तेयं प
माणे पत्तेयं समोसरणे ॥ ८२ ॥

अर्थ—(तेबहूणंदंमणाणं के०) ते जीव घणा दंमाशे, (बहूणंमुंमणाणं के०) ते
जीव घणा शरीरादिकें मुंमाशे, (तज्जणाणं के०) अंगुलीयादिकनी तर्जना पामशे, (ता
लणाणं के०) दंमादिकें ताडना पामशे, (अडुबंधणाणं के०) बंधीखानानां बंधन पा
मशे, (जावघोलणाणं के०) यावत् आंबानी पेठें घोलाशे, (माइमरणाणं के०) ते जी
व मातानां मरणनां डुःखने पामशे, (पितामरणाणं के०) पितानां मरण, (नाइमरणा
णंके०) नाइनां मरण, (नगिणीमरणाणंके०) बेहेननां मरण, (नज्जापुत्तधूत्तसुएहा
मरणाणंके०) नार्थानां मरण, पुत्रनां मरण, दीकरीनां मरण, पुत्रनीवहुनां मरण अशे,
तेने देखीने डुःख पामशे, डुःखी अशे, ते पुरुष, (दारिद्राणंके०) दरिद्री अशे, (दोहग्गा
णं के०) दौर्जागी अशे, (अप्पियसंवासाणंके०) अप्रियकारीयो साथें तेनो संवास अ
शे, (पियविष्णुगाणं के०) ते प्राणी प्रियकारी वस्तुनो विप्रयोग एटले वियोग पामशे,
(बहूणंडुक्कदोमणस्साणं के०) घणां डुःख अने दौर्मनस्य पणानो (आजागिणो नविस्सं
ति के०) विजागी अशे, तेपुरुष, (अणादियंचणं के०) आदि रहित, (अणवयग्गं
के०) अंत रहित, (दीहमद्धं के०) दीर्घकालपर्यंत एटले घणाकालसुधी (चाउरंतसं
सारकंतारं के०) चारगतिरूप अंत अवयवठे जेने विषे तेने चाउरंत कहियें एवी संसा
र रूप अटवी तेने विषे, (जुज्जो जुज्जो के०) वली वली (अणुपरियट्ठिस्सन्ति के०) परि
भ्रमण परावर्त्तन करशे, (तेणोसिस्सिस्सन्ति के०) ते पांखमी जीव सीजशें नही, एट
ले पोताना कार्यनी सिद्धि करशें नही, (णोबुस्सिस्सन्ति के०) लोकालोकना स्वरूपने बुज
शे नही, (जावणोसवडुक्काणं अंतंकरिस्सन्ति के०) यावत् ते प्राणी सर्वडुःखनो अंत क

रशो नही. एवी रीते स्वदर्शनी पण, जे पूर्वोक्त जाणा बोलशें ते सीजसे नही एम निषे जाणवुं. हवे जे उत्तम पुरुषने एवी तुल्यता राखवी जे सर्व जीव प्रत्येक तुल्य, प्रत्येक प्रमाण, एप्रमाणे प्रत्येक समोसरण पण ठे ॥ ८३ ॥

॥ दीपिका—ते नराबहूनां दंडनादीनां शरीरदुःखानां नाजनं नवंति तथा मातृमरणदीनां मानसदुःखानां तथाऽन्येषामप्रियसंयोगार्थनाशादिनिर्दुःखजागिनोजविष्यंति । किं बहुना । (अणादियंति) अनादिकं नविद्यतेऽवदग्रोऽतोयस्य सोऽनवदग्रोऽनंतः तं दीर्घध्वानं चतुर्गतिमार्गं चातुरंतं संसारकांतारमनुपरिवर्तिष्यंते अरहद्दृष्टीवद्भ्रमिष्यंति न बोधं प्राप्स्यंति न सेत्स्यंति सर्वदुःखानामंतं न करिष्यंति एषतुला एतत्साम्यं यत्सावद्याचारानसिध्यंति कुमतिनः स्वमतेपि औद्देशिकादिनोजिनस्तथैव एतत्प्रमाणं प्रत्यक्षादिकं प्रत्यक्षेण चौराद्याबाध्यमानादृश्यंते । एवमन्येपि एतत्समवसरणं आगमविचारः प्रत्येकं प्रतिजीवमिदं साम्यं द्रष्टव्यं ॥ ८३ ॥

॥ टीका—तथा ते बहूनां दंडादीनां शरीराणां दुःखानामात्मानं नाजनं कुर्वंति तथा ते निर्विवेकामातृवधादीनां मानुषाणां दुःखानां तथान्येषामप्रियसंयोगार्थनाशादिनिर्दुःखदौर्मनस्यानामाजागिनोजविष्यंतीति । किंबहुनोक्तेनोपसंहारव्याजेन । गुरुतरमर्थतं बंधं दर्शयितुमाह । (अणादियं इत्यादि) नास्यादिरस्तीत्यनादिः संसारः । तदनेनेदमुक्तं नवति । यत्कैश्चिदनिहितं यथायमंमकादिक्रमेणेत्यादित इत्येतदपास्तं । नविद्यतेऽवदग्रं पर्यंतो यस्य सोयमनवदग्रोऽपर्यंत इत्यर्थः । तदनेनेदमुक्तं नवति । यदुक्तं कैश्चिद्यथा प्रलयकालेऽशेषसागरजलप्लावनं द्वादशादित्योजमेन चात्यंतदाह इत्यादिकं सर्वं मिष्येति दीर्घमित्यनंतपुञ्जलपरावर्तरूपं कालावस्थानं तथा चत्वारोंतागतयोयस्य सतथा चातुर्गतिक इत्यर्थः । तत्संसारएव कांतारः संसारकांतारो निर्जलः सनयस्त्राणरहितोऽरण्यप्रवेशः कांतार इति । तदेवं नूतं नूयो नूयः पौनःपुन्येनानुपरिवर्तिष्यंते अरहद्दृष्टीन्यायेन तत्रैव क्रमंतः स्थास्यंतीत्यतएवाह । यतस्ते प्राणिनां हंतारः कुतएतदिति चेत्सावद्योपदेशादेतदपि कथमिति चेदत औद्देशिकादिपरिजोगानुज्ञयेत्येवमवगंतव्यमित्यतस्ते कुप्रावचनिकानैव सेत्स्यंति नैव ते लोकाग्रस्थानमाक्रमिष्यंति तथा न ते सर्वपदार्थान् केवलज्ञानावाप्त्या नोत्स्यंते । अनेन ज्ञानातिशयज्ञावमाह । तथा न तेऽष्टप्रकारेण कर्मणा मोक्ष्यंते । अनेन अप्यसिद्धेरकैवल्यावाप्तेश्च कारणमाह । तथा परिनिर्वृतिः परिनिर्वाणमानंदसुखावाप्तिस्त ते नैव प्राप्स्यंते तेनापि सुखातिशयाज्ञावः प्रदर्शितो नवतीति । तथा नैते शारीरमानसानां दुःखानामात्यंतिकमंतं करिष्यंतीत्यनेनाप्यपायातिशयाज्ञावः प्रदर्शितो नवति । एषा तु

ला तदेतदुपमानं यथा सावद्यानुष्ठानपरायणाः सावद्यनाषिणश्च कुप्रावचनिकान सिध्यन्त्ये
वं स्वयूष्या अप्यौद्देशिकादिपरिजोगिनो न सिध्यन्तीति । तदेतत्प्रमाणं प्रत्यक्षानुमानादिकं ।
तथाहि । प्रत्यक्षेणैव जीवपीडाकारि चौर्यादिर्विधनान्न मुच्यते । एवमन्येपीत्यनुमानादि
कमप्यायोज्यं । तथा तदेतत्समवसरणमागमविचाररूपमिति प्रत्येकंच प्रतिप्राणि प्रतिप्रा
वाडुकमेतत्तुलादिकं दृष्टव्यमिति ॥ ८२ ॥

तद्वृणं जे ते समणा माहणा एवमाइस्कंति जाव परूवेंति सवे पाणा स
वेज्जया सवेजीवा सवेसत्ता एहंतवा एअश्चावेयवा एपरिघेतवा एउद्वेय
वा तेणो आगंतुभेयाए तेणोआगंतुनेयाए जाव जाइजरामरणजोणि
जम्मण संसारपुणप्रवगप्रवासन्नवएवं कलंकलीनागिणो नविस्संति
तेणोबहूणं दंमणाणं जाव णोबहूणं मुंमणाणं जाव बहूणं दुक्खदोमण
स्साणं णोनागिणो नविस्संति अणादियंचणं अणवयग्गं दीहमध्वं
चाउरंत संसारकंतारे जुज्जोनुज्जो णोअणुपरियट्ठिस्संति तेसिं स्सिस्संति
जाव सबडुक्काणं अंतं करिस्संति ॥ ८३ ॥

अर्थ-त्यांजे श्रमण ब्राह्मण, सर्व जीवने पोताना आत्मा समान लेखवीने एवो धर्म
कहेजो, यावत् प्ररूपजो, के सर्व प्राणी, सर्वनूत, सर्व जीव, सर्व सत्त्वने हणवा नही,
एकांतदया पालवी, यावत् सर्व सत्त्वने उपडववा नही, ते पुरुषो, आगमिक कालें पोताना
शरीरनुं ठेदन नहीं पामजो, ते आगमिक कालें नेदन नहीं पामजो, ते पुरुष यावत् जाति,
जरा, मरण, वली वली योनीमांहे उपजवुं, जन्मनुं दुःख, संसारमांहे परित्रमण करवुं,
वली वली गर्जवास मांहे वसवुं, संसारनो विस्तार प्रपंच, तथा कलकलाट तेनो विजागी
नहीं यजो. ते पुरुष, घणो दंमाजो नहीं, यावत् दुःख दौर्मनस्य पणानो विजागी नहीं यजो,
आदिरहित अंतरहित दीर्घ पंथजे, एटले दीर्घ काल पर्यंत चारगति रूप संसार, तद्रूप
अटवीने विषे वली वली परित्रमण परावर्त्त नही करजो. ए रीतें दया धर्मना प्ररूपनार
पुरुषो सीजजो कार्यसिद्धि करजो, यावत् सर्व दुःखनो अंत करजो. ॥ ८३ ॥

॥ दीपिका-अथैतद्विपरीतानाह । (तद्वृणंति) तत्र ये ज्ञातव्याः श्रमणमाहनास्ते ए
वमाख्यांतीत्यादि सर्वे पूर्वसूत्रविपरीतं वाच्यं ॥ ८३ ॥

॥ टीका-ये पुनर्विदिततत्त्वाआत्मौपम्येनात्मतुलया सर्वजीवेष्वहिंसां कुर्वाणाएवमा
चक्षते । तद्यथा सर्वेपि जीवादुःखद्विषः सुखलिप्सवस्ते न हंतव्याइत्यादि । तदेवं पूर्वोक्तं
दंडनादिकं सप्रतिषेधं न एनीयं यावत्संसारकांतरमचिरेणैव ते व्यतिक्रमिष्यन्तीति ॥ ८३ ॥

इच्छेतेहिं वारसहिं किरियाछाणेहिं वट्टमाणा जीवा णोसिञ्जिसु णोबुजिं
सु णोमुच्चिसु णोपरिणिवाइंसु जाव णोसव डुक्काणं अंतंकरेसुवा णो
करंतिवा णोकरिस्संतिवा ॥ ८४ ॥

अर्थ-ए पूर्वोक्त बार क्रियाना स्थानकने विषे वर्त्तता एवाजे जीव, ते कोइ अतीत कालें सिधा नथी, बुज्या नथी, कर्म थकी मूकाणा नथी, निवृत्त्या नथी, यावत् सर्वः खनो अंत पण कोइयें अतीत कालें कखो नथी, वर्त्तमान कालें करता नथी, आगमिक कालें पण करशे नही. कारणके, ए बार क्रियाना स्थानक जे ठे, ते अर्थमप द्दने मजताज ठे. ॥ ८४ ॥

॥ दीपिका-अथोपसंहरति । (इच्छेतेहिंति) इत्येतेषु द्वादशसु क्रियास्थानेषु अधर्म पक्षोऽवतार्यते । ततएतेषु वर्त्तमानाजीवान् सिद्धान् सिध्यन्ति न सेत्स्यन्ति न मुक्तान् मुच्यन्ते मोक्ष्यन्ते न बुद्धान् बुध्यन्ते न जोत्स्यन्ते न सर्वडुःखानामंतं चक्रुर्न कुर्वन्ति न करिष्यन्ति ॥ ८४ ॥

॥ टीका-नणितानि क्रियास्थानाति सांप्रतमुपसंजिघृक्षुरेतदेव पूर्वोक्तं समासेन विजणि पुराह (इच्छेतेहिंइत्यादि) इत्येतेषु द्वादशसु क्रियास्थानेष्वधर्मपक्षोऽनुपशमरूपः समवतार्यते न एतेषु वर्त्तमानाजीवाअतीते काले सिद्धान् वर्त्तमाने सिध्यन्ति न नविध्यन्ति सेत्स्यन्ति तथा न बुबुधिरे न बुध्यन्ते नच जोत्स्यन्ते तथा न मुमुचुर्न मुंचन्ति नच मोक्ष्यन्ते तथा न निवृत्ता न निर्वर्त्यन्ते नचनिर्वास्यन्ति तथा न डुःखानामंतं ययुर्न पुनर्याति नच यास्यन्तीति ॥ ८४ ॥

एयंसि चेव तेरसमे किरियाछाणे वट्टमाणा जीवा सिञ्जिसु बुञ्जिसु मुच्चिंसु परिणिवाइंसु जाव सवडुक्काणं अंतं करेसुवा करंति करिस्संतिवा एवं से निक्खु आयछी आयहिते आयगुत्ते आयजोगे आयपरक्कमे आयरक्खिए आयाणुकंपए आयनिप्फेडए आयाणमेवपडिसा हरेक्का सि त्तेवेमि ॥ ८५ ॥ इति वीयसुयखंधस्सकिरियाछाणं नाम वीयमंशयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ-ए पूर्वे कહ્યુંજે નિશ્ચે તેરમું ક્રિયા સ્થાનક તેને વિષે વર્તતા એવા જે જીવ, તે જીવ અતીત કાલેં સિધા તત્વમાર્ગને બુજ્યા, આઠ કર્મ થકી મૂકાણા. પરિનિવૃત્ત શી તલીનૂત થયા, યાવત્ સર્વ ડુઃખનો અતીત કાલેં અંત કીધો, વર્તમાન કાલેં અંત કરે છે, અને આગમિક કાલેં અંત કરશે, એમ તે સાધુ ચારિત્રિયેં બાર ક્રિયા સ્થાનકનો વર્જનાર મોક્ષાર્થી, આત્માર્થી, આત્માનું હિત ચિંતવનાર, આત્માનો ગોપવનાર, મનાદિક

योगने स्ववश करनार, ते आत्मयोगी कहेवाय. आत्माना सुखनें अर्थे पराक्रमनो क
रनार, आत्मानो रक्क, आत्माने अनुकंपानो करनार, आत्मानो संसार थकी निस्तार
करनार, आत्माने ए बार क्रियाना स्थानक थकी निवृत्तावे, तेने महा पुरुष जाणिये.
त्तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ए श्री सूयगडांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधने विषे क्रिया
स्थानक नामे बीजा अध्ययननो संक्षेपार्थे बालावबोध समाप्त थयो. ॥ ८५ ॥

॥ दीपिका—तथा एतस्मिन् त्रयोदशे क्रियास्थाने धर्मपक्षावतारः । ततोत्र वर्तमाना
जीवाः सिद्धाः सिध्यन्ति सेत्स्यन्तीत्यादि । तदेवं सजिह्वुर्द्वादशक्रियास्थानवर्जकोऽधर्मप
क्ष्यागी धर्मपक्षस्थत्रयोदशक्रियास्थानवर्ती आत्मनोर्थः आत्मार्थः सविद्यते यस्य स
आत्मार्थी आत्महितः आत्मा गुप्तोयस्य सतथा आत्मयोगः कुशलमनःप्रवृत्तिरूपः सय
स्यास्ति सआत्मयोगी आत्मपराक्रमः स्वयं संयमानुष्ठानप्रवृत्तः । आत्मा रक्षितोऽर्गति
पातायेन सआत्मारक्षितः आत्मानमनर्थपरिहारेणानुकंपते इत्यात्मानुकंपकः (आयनिष्फे
डएत्ति) आत्मानं संयमेन संसारचारकान्निष्कासयतीति आत्मानं द्वादशक्रियास्थानेभ्यः
प्रतिसंहरेत्समहापुरुषः । इतिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ८५ ॥ इति तपागङ्गाधि
पतिश्रीहेमविमलसूरीश्वरशिष्यहर्षकुलपंडितप्रणीतायां श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां द्वितीय
श्रुतस्कंधस्य क्रियास्थानाख्यं द्वितीयमध्ययनं समाप्तं ॥ ॥ ॥

॥ टीका—सांप्रतं त्रयोदशं क्रियास्थानं दर्शयितुमाह । (एवमित्यादि) एतस्मिन्त्रयो
दशे क्रियास्थाने वर्तमानाजीवाः सिद्धाः सिध्यन्ति सेत्स्यन्तीति यावत्सर्वदुःखानामंतं करि
ष्यन्तीति स्थितं । तदेवं सजिह्वुर्यः पौंडरीकाध्ययनेऽनिहितो द्वादशक्रियास्थानवर्जकः अध
र्मपक्षानुपशमपरित्यागी धर्मपक्षे स्थितउपशान्तआत्मनोवार्थः आत्मार्थः सविद्यते य
स्य सतथा योह्यन्यमपायेन्योरक्षति स आत्मार्थ्यात्मवानित्युच्यते । हिताचाराश्चौराद
योनात्मवंतोऽयंत्वात्महितऐहिकामुष्मिकापायजीरुत्वात्तथात्मागुप्तोयस्य तथा । एतदुक्तं
नवति । स्वयमेवासौ संयमानुष्ठाने पराक्रमते तथात्मयोगी आत्मनोयोगः कुशलमनः
प्रवृत्तिरूपआत्मयोगः सयस्यास्ति । सदाधर्मध्यानावस्थितइत्यर्थः । तथात्मा पापेन्योऽर्ग
तिगमनादिन्योरक्षितोयेन सतथा दुर्गतिगमनहेतुनिबंधनस्य सावधानुष्ठानस्य निवृत्तत्वा
दितिजावः । तथात्मानमेवानर्थपरिहारदारेणानुकंपते शुचानुष्ठानेन सज्जतिगामिनं विध
त्तइति । तथात्मानं सम्यग्दर्शनादिकेनानुष्ठानेन संसारचारकान्निःसारयतीति । तथात्मा
नमनर्थनूतेन्योद्वादशेभ्यः क्रियास्थानेभ्यः प्रतिसंहरेत् । यद्वि वोपदेशआत्मानं सर्वपापे
भ्यः प्रतिसंह्रियात् सर्वानर्थेभ्योनिवर्तयेदित्येतस्मिन्महापुरुषे संज्ञाव्यतइति । इतिः परि

समाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्वत् । नयाः पूर्ववद्व्याख्येयाः ॥ समाप्तं क्रियास्थानाख्यं
द्वितीयमध्ययनमिति ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ अथ द्वितीयश्रुतस्कंधे तृतीयाध्ययनप्रारंभः ॥

हवे चार क्रिया स्थानकने वर्जनार एवा चारित्रवान पुरुषे शुद्धाहार लेवो, ते कारण
माटे हवे आहार परिज्ञा नामे त्रीजुं अध्ययन प्रारंभिये हैये.

सुयंमे आउसं तेणं नगवया एव मस्कायं इह खलु आहारपरिष्ठाणाम
क्षयणे तस्सणं अयमठे इह खलु पाईणंवा सवतो सवावंतिचणं लो
गंसि चत्तारि वीयकाया एव माहिज्जंति तंजहा अग्गवीया मूलवीया
पोरवीया स्कंधवीया तेसिंचणं अहा बीएणं अहावगासेणं इहेगतिया
सत्ता पुढवीजोणिया पुढविसंनवा पुढवीवुक्कमये तज्जोणिया तस्सं
नवा तडुवक्कमा कम्मोवगा कम्मणियाणेणं तडुवुक्कमा णाणाविह
जोणियासु पुढवीसु रुक्कताए विउट्ठंति तेजीवा तेसिं णाणाविहजो
णियाणं पुढवीणं सिणेह माहारंति ॥१॥ ते जीवा आहारंति पुढवीसरीरं
आउसरीरं तेउसरीरं वाउसरीरं वणस्सइसरीरं णाणाविहाणतसथा
वराणं पाणाणं सरीरं अचित्तं कुवंति परिविद्धं तं सरीरं पुवाहारियं
तयाहारियं विपरिणयं सारूवियकडं संतं अवरेवियणं तेसिं पुढविजो
णियाणं रुक्काणं सरीरा णाणावस्सा णाणागंधा णाणारसा णाणाफा
सा णाणासंठाणसंठिया णाणाविहसरीरपुग्गलविउवित्ता तेजीवा क
म्मोववन्नगा नवंति तिमस्कायं ॥ २ ॥

अर्थ—(सुयंमेआउसंतेणं के०) श्रीसुधर्मस्वामी जंबू प्रत्ये कहेते के, में एवुं सांजलुं
ते जे, आयुष्यमंत (नगवयाएवमस्कायं के०) नगवंत श्रीमहावीर देवें एम कहुंते
(इहखलु के०) निश्चै आ जिनशासनने विपे (आहारपरिष्ठाणामक्षयणे के०) आ
हारपरिज्ञा एवे नामे अध्ययन कहुं. (तस्सणंअयमठे के०) तेनो ए अर्थ आगल क
हेते. (इहखलु के०) निश्चै आ जगत् मांहे (पादीणंवा के०) पूर्वादिक चारदिशिने
विपे तथा विदिशिने विपे (सवतोसवावंतिचणंलोगंसि के०) सर्व थकी सर्व, एतावता
सर्व लोकने विपे (चत्तारिवीयकाया के०) चार, बीज कायना प्रकार एटले उत्पत्तिना

जेद होय. (एवमाहिज्जं के०) ते आ प्रकारें तीर्थकरें कहा. (तंजहा के०) ते कहेबे. (अग्गबीया के०) जेने अग्रें बीज उपजे ते अग्र बीज कहेवाय ते तिल, ताल, सह कारादिक अथवा शाव्यादिक जाणवा, तथा जे अग्र तेने विषे उत्पत्तिना कारणने पामे तेपण, अग्र बीज कहेवाय, ते कोरंटकादिक जाणवा; एटले ए प्रथम जेद जाणवो. तथा (मूलबीयाके०) आर्द्धकादिक ए बीजो जेद जाणवो; (पोरबीयाके०) पर्व बीज ते सेलडी प्रमुख, ए त्रीजो जेद जाणवो. (स्कंधबीयाके०) स्कंधबीज ते सालरां नाग जुन प्रमुख, ए चोथो जेद जाणवो. (तेसिंचणंके०) ते चार प्रकारना वनस्पतिकाय (अहाबीएणंके०) यथा जे जेनुं बीज उत्पत्ति कारण, ते यथा बीज एटले ते तेनुं बीज जाणवुं. जेम शालीना अंकुरनुं शाली बीज उत्पत्ति कारणबे, एम अन्यत्र स्थानकें पण जाणी लेवुं. (अहावगासेणं के०) तथा जे जेनो अवकाश एटले उत्पत्ति स्थानक पृथ्वी, पाणी, काल, आकाश, बीज, संयोग, एने यथावकाश कहियें. एम यथा बीजें तथा यथावकाशें करीने, (इहेगतिथासत्ता के०) आ जगत्मांहे कोइ एक सत्त्व, तथाविध कर्मना उदय थकी, वनस्पतिने विषे उपजनार ठतो उपजे, ते वनस्पतिने विषे उपजतां (पुढवीजोणियाके०) पृथ्वीयोनिक थाय. यद्यपि तेनुं वनस्पतिज बीज कारणबे परंतु, आधार विना उत्पत्तिनो अजावबे, ते कारण माटें पृथ्वीयोनिक कहा. जेम शोवालादिक कर्दमना आ धारेंबे, पण पृथ्वी विना थाय नही, एम आहा पण जाणी लेवुं. (पुढविसंजवाके०) पृथ्वीने विषे वनस्पतिकायनो संजवबे (पुढवीबुक्कमाके०) तथा पृथ्वीने विषे विविध एटले नाना प्रकारें प्रबल पणे संक्रमणबे जेनुं ते पृथ्वीबुक्कमाकहियें एटले एम कह्युं जे पृथ्वीने विषे ते वनस्पतिकायनी उपर उपर वृद्धिबे (तज्जोणिया के०) ते पृथ्वीयोनिक होय. (तस्संजवाके०) ते पृथ्वीने विषे वनस्पतिकायनो संजवबे, (तडुवक्कमाके०) ते पृथ्वीने विषे नाना प्रकारें प्रबल पणे संक्रमणबे, (कम्मोवगाके०) ते जीव तथाविध वनस्पतिकाय संजवि कर्म प्रेर्यमान ठता त्यां वनस्पतिने विषे उपशमोप पृथ्वीने विषे जाय; ते कारणे एने कम्मो वगा कहियें, एटले ते जीव कर्मना वशंगत वनस्पतिकाय थकी आवीने वली तेज वनस्पतिकायने विषे उपजे, पण अन्यत्रथी आव्या अन्यत्र नउपजे. जेम कुसम पुरियें वाव्यां एवां बीजोना मथुरायें अंकुरो नमले, ज्यां जेहनुं बीज, त्यांज तेना अंकुरोनी उत्पत्ति जाणवो. (कम्मणियाणोणंके०) तथा ते जीव कर्मने कारणे आकर्षित (तडुवक्कमाके०) त्यां पृथ्वीने विषे तथा वनस्पतिने विषे, बुक्कमा एटले आव्या ठता (एणाविहजोणित्तसुपुढवीसु के०) नाना प्रकारयोनी पृथ्वीने विषे (रुक्कताए के०) रुक्क पणे (विउट्टंतिके०) उपजे, (तेजीवातेसिंणाणाविहजोणियाणंपुढवीणं के०) ते जीव ते नाना प्रकार योनी पृथ्वीनो (सिणेहमाहारेंति के०) स्नेह आहारें तेहीज तेनो आहार. ते पृथ्वीना

शरीरने आहारतां पृथ्वीने पीडा उपजावे नहीं. ॥ १ ॥ पृथ्वी (तेजीवा के०) ते जीव, (आहारंतिपुढवीसरीरं के०) पृथ्वीनु शरीर आहारे, एमज (आउसरीरं के०) अपकायनुं शरीर, (तेउसरीरं के०) तेज कायनुं शरीर, (वाउसरीरं के०) वायुकायनुं शरीर, (वणस्सइसरीरं के०) वनस्पतिकायनुं शरीर, (एाणाविहाणतसथावराणं पाणाणंसरीरं के०) तथा नाना प्रकारनां त्रस अने स्थावर प्राणीजनां शरीर आहारे, परंतु तेमने पीडा नउपजावे. तेनुं कारण कहेहे, जेम अंमजादिक जीव गर्भस्थ ठां माताना उदरनो आहार करे, परंतु माताने पीडा उपजावे नहीं, तेम अंहीं पण जाणी लेवुं. तथा उपन्या पृथ्वी वृद्धि प्राप्त अनेक वर्ण रसादिक गुण सहित आय, तेवारें पण कांइ पीडा उपजावे एरीतें ते जीव पृथ्वीकाय प्रमुख जीवोनुं (सरीरंअचित्तंकुवंति के०) शरीर अचित्त करे. (परिविद्धं के०) परिविध्वंस करे. (तंके०) ते वनस्पतिना जीव तेणे (सरीरंपुढाहारियं के०) पृथ्वी कायादिकनुं जे शरीर पूर्वे आहायुं, ते अधुना ह्मणा वनस्पतिना जीव उत्पद्यमान उपजता, अथवा उपना (तयाहारियं के०) त्वचाने स्पर्श करी आहारीने, (विपरिणयं के०) परिणमावीने (सारूवियकडंसं के०) पोतानी काया सरखां रूप करे, (अवरेवियणं के०) अपर एटले अन्य बीजां शरीर मूल, शाखा, प्रतिशाखा, पत्र, पुष्प, फलादिक, एवां रूप करे. तथा (तेरि पुढवीजोणियाणं के०) ते पृथ्वीयोनिक (रुक्काणं के०) वृद्ध, तेनां (सरीर के०) शरीर, ते (एाणावस्साणं के०) नाना प्रकारना वर्ण, (एाणागंधा के०) नाना प्रकारना गंध, (एाणारसा के०) नाना प्रकारना रस, (एाणाफासा के०) नाना प्रकारना स्पर्श, (एाणासंताणसंविता के०) नाना प्रकारना संस्थानें कर संस्थित, (एाणाविहसरीरपुग्गलविउवित्ता के०) तथा नाना प्रकारना शरीरना पु लें करी विकूर्ष्या यका होय, एरीतें (तेजीवा के०) तेजीव (कम्मोववन्नगानवर्ति तिमस्कायं के०) वनस्पतिने विषे तथाविध कर्मने उदये उपना होय. परंतु आई काल, ईश्वरादिक कारण कोइ समजवो नहीं. एम जगवंत श्रीतीर्थकर देवें कसुं ते एटले पृथ्वीयोनिक वृद्ध कहा ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथाहारपरिज्ञाख्यं तृतीयमध्ययनमारभ्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (सु मे इत्यादि) श्रुतं मयाऽयुष्मन्नगवतेदमारब्धातं आहारपरिज्ञानाख्यमध्ययनं । तस्य च यमर्थः । प्राच्यादिदिक्षु सर्वतः (सद्वावंतित्ति) सर्वस्मिन् लोके चत्वारोबीजकायाबीजा कारानवन्ति । तद्यथा । अग्रे बीजं येषामुत्पद्यते तेऽग्रबीजास्तालसहकारादयः । अथवा आण्येवोत्पत्तौ कारणं येषां तेऽग्रबीजाः कोरंटादयः । मूलबीजाश्चाईकादयः पर्वबीज

अनुवर्तते । पुनः पुनः संसारचक्रवाले आदिभूतजगत्सिद्धिरुक्ते आदि ॥ १५ ॥ तेषां
 दुःखफलमुपसंहरं चार्त्तं । उच्यते । उच्यते । उच्यते । उच्यते । उच्यते । उच्यते । उच्यते । उच्यते ।
 पुनः श्रीमद्भगवतो ज्ञान एवमुक्तवान् । इति ब्रह्ममिति सुप्रसङ्गमाज्ज्वलमानं प्रत्यादेति
 ॥ १७ ॥ इति श्रीसुब्रह्मणेयस्मिन् प्रथमाख्यप्रवक्ष्यकस्योक्त्या संपूर्णम् ॥

॥ टीका-परमहंस प्रादुर्बलित तदर्थोक्तिप्रसङ्गः (नादाविद्वद्भ्याम्) नामाविद्यानि
 वदुप्रकाराणि दुःखाभ्यासातीतं यजक्रेयान्मनुवर्तते पुनः पुनः । तथाहि नरकं कुर्यात्
 दारुणं, कुंजीपाकं, तद्वयः शोभमतीसमाजिगतादीनि निबुद्धं च शीतोष्णविदमनाकतद्वयं
 निगमयितुं प्रयत्नं कर्तव्यम् । मनुष्येभ्यः इष्टविद्ययाऽनिरुपसंयोगशोकाकंदंनदीनि देवेभ्यः च
 नियोगाभ्यां किरित्वैकव्यवसायान्मनुष्यैकप्रकाराणि दुःखाणि य एवमेतां वादिनस्तैः पूत
 पुन्येन समनुवर्तते । एतेषां लोकांश्च सर्वपुनरुत्पत्तिकोषं योऽप्युपैष्यति स पुनरुत्पत्तिं प्राप्नु
 यति । १५ ॥ ननु भूतानां चानि अथमात्मनो नामाप्रकाराणि वारुण्यमाना निबुद्ध
 मीति गततोऽपमनोऽप्यनिबुद्धमिति वास्तव्यमनंतयो निबुद्धमिति ब्रह्ममिति सुप्रसङ्गमा
 ज्ज्वलमानं प्रत्यादे । ब्रह्मसिद्धं तीर्थं नृपिकया न स्वमनीषिकया सचाद्रे ब्रह्मि येन मया
 तीर्थं करमकथ्यार्त्तं । एतेन च क्लृप्तकथादिनिरासो द्रष्टव्यः ॥ १७ ॥ इति प्रथमाख्यप्रथम
 अथ प्रथमाख्यप्रवक्ष्यकः प्रारम्भे

आवायं पुण एगसि, उववप्ता पुता निया ॥ वेदं प्रति सुदं दुःखं, अड
 वा विपतिं गणुते ॥ १ ॥ न तं सयं कडं दुःखं, कडं अयकडं य णं सुदं
 वा नडं वा दुःखं, सोदं वा अमोदं ॥ २ ॥ सयं कडं न अमोदं,
 वेदं प्रति पुता निया ॥ संगदं न तं तदा वेसि, इदं मेगसि आदि ॥ ३ ॥
 अयं-प्रयुक्तं बली एगसिं एकं निवतवादिने मते, आवायं कं एम कयुते.
 एते नेनो वे अविग्रय वे न कदेवे. उववप्ता पुता निया कं एयकं एयकं नरकादिकं
 मते वे जीवते, वे पातपोताना वेदं दियत यका सुदं दुःखं कं सुलुङ्गः यने वेदं प्रति कं
 वेदं. अडवाकं अयवा वे माणुते सुल दुःखं अनुवतना गणुते कं वे स्थानकय
 पातं अयुष्य पुतकरीने विपतिं कं स्थानातरे संकथं. एम निवतवादी कदेवे
 ॥ १ ॥ बली एय वेगपाए निवतवादीनां मतना अविग्रय कदेवे. वे वे माणु
 सुल दुःखं अनुवतने, एक स्थानक यकी वीजे स्थानकं उपवेदे, नतेमपकडं दुःखं कं
 वे उपादिक वे जीवते पातं कथिं नया. तेम कडं अयकडं य कं अनेम क

कुप्रमुखाः स्कंधबीजाः सन्नस्यादयः । नागार्जुनीयास्तु पठन्ति । वणस्सइकायाइयाणं
चविहा बीजवक्कन्ति ॥ एवमाहिक्कइ तं अगमूत्तपोरं खंधवीयरुहा ॥ ठठाविण्णंतियासं
[विमाबीयाजायन्ते । यथा दवदग्धजूमौ हरितानि विविधानि उत्पद्यन्ते (तेसिंचणंति)
[पां चतुर्विधानामपि वनस्पतिकायानां यद्यस्य बीजं तद्यथा बीजं तेन यथाबीजेन । को
नेः ? । शादयंकुरस्य शालिबीजमुत्पत्तिकारणं एवमन्यदपि ज्ञेयं । योयस्यावकाशोयद्यस्यो
पत्तिस्थानं तद्यथावकाशं तेन इह जगति एके केचन जीवावनस्पतौ उत्पद्यमानाअपि
[पृथिवीयोनिताः पृथिवीसंजवाः । कोर्येः ? । बीजादुत्पद्यमानोवनस्पतिकायः पृथिव्याधारे
मुत्पद्यते । यथा शैवलकदर्मादयोजलाधारे जायन्ते तथा वनस्पतयोन्मौ जायन्ते इत्य
नेः । तथा पृथिव्यां व्युत्क्रमोवृद्धिर्धेषां ते तथा एवं ते तद्योनिकास्तत्संजवास्तद्व्युत्क्रमाः
कर्मोपगाः कर्मप्रेर्यमाणाः कर्मनिदानेन तत्र पृथिव्यां वनस्पतौ वा व्युत्क्रांताआगताः सं
नोनानाविधयोनितासु पृथिवीषु षण्णां कायानां उत्पत्तिस्थानज्यूतासु सचित्ताचित्तमिश्रा
वु वृद्धतया विवर्तन्ते जायन्ते । तेच तत्रोत्पन्नास्तासां पृथिवीनां स्नेहं स्निग्धजावमाहारंति
गृह्णन्ति ॥ १ ॥ तेच तत्रोत्पन्नाआहारंति पृथिवीशरीरं । एवमपकायतेजोवायुवनस्पतिशरीर
मपि । नानाविधानां त्रसस्यावराणां प्राणिनां यत्तरीरं तत्स्वकायेनाश्रित्याचित्तं कुर्वन्ति ।
यदिवा परिविध्वस्तं पृथिव्यादिशरीरं पूर्वाहारितमिति पूर्वमुत्पत्तिसमये पृथिव्यादिनिरेव
प्राहारितमासीत् । तदधुना वनस्पतिजीवस्तत्रोत्पद्यमानउत्पन्नोवा त्वचा स्पर्शनाहारय
ते आहार्यच स्वकायत्वेन विपरिणामितं स्वकायेन सह (सारूविति) स्वरूपतः नीतं
गन्मयं स्यात् (अवरैवियन्ति) अपराएपि पृथिवीकानां वृक्षाणां शरीराणि नानाव
र्णादीनि यथा स्कंधस्यान्योवर्णादिर्मूलस्यान्यएव एवं यावन्नानाविधशरीरपुजलविकुर्विताः
स्युः । तथाहि । नानारसवीर्यविपाकानानापुजलोपचयात्सुरूपसंस्थानादृढादपसंहनना
व स्युरिति । ते जीवावनस्पतिकायाः कर्मोत्पन्नाएव न पुनः कालेश्वरादिना तत्रोत्पद्यन्त
इत्याख्यातमर्हदादिनिः ॥ १ ॥

॥ टीका—द्वितीयाध्यायनानंतरं तृतीयमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । कर्मरूपणा
यमुद्यतेन निष्कृणा द्वादशक्रियास्थानरहितेनांत्यक्रियास्थानसेविना सदाहारगुप्तेन नवि
तव्यं । धर्माधारज्यूतस्य शरीरस्याधारो नवत्याहारः । सच मुमुक्षुणोदेशकादिरहितोग्राह्यः ।
तेनच प्रायः प्रतिदिनं कार्यमित्यनेन संबंधेनाहारपरिज्ञाध्ययनमायातं । अस्य चत्वार्यनु
योगद्वाराण्युपक्रमादीनि नवन्ति । तत्रेदमध्ययनं पूर्वानुपूर्व्यां तृतीयं पश्चानुपूर्व्यां पंचम
मानुपूर्व्यां त्वनियतमित्यर्थाधिकारः । पुनरत्राहारः शुद्धाशुद्धजेदेन निरूप्यते । निक्षेपस्त्रि
विधोवादिस्तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽध्ययनं । नामनिष्पन्ने तु आहारपरिज्ञेति द्विपदं नाम ।

[illegible]

दितइति ज्ञातव्योचवति । पुनरप्येषामेव स्वामिविशेषेणविशेषमाविर्जावयन्नाह । “उयाहारा जीवा, सवेअपजत्तगामुणेयवा ॥ पङ्कत्तगायलोमे, पस्केवेहोइनायवा ” ॥ ४ ॥ (उयाहारइ त्यादि) यः प्रागुक्तः शरीरेणौजसाहारस्तेनाहारेणाहारकाजीवाः सर्वेप्यपर्याप्तकाज्ञात व्याः । सर्वाणिः पर्याप्तिनिरपर्याप्तास्ते वेदितव्याः । तत्र प्रथमोत्पत्तौ जीवः पूर्वशरीरप रित्यागे विग्रहेणाविग्रहेण चोत्पत्तिदेशे तैजसेन कर्मणेन शरीरेण तप्तस्नेहपतितसंपानकव त्तत्प्रदेशस्थानात्पुञ्जलानादत्ते तदुत्तरकालमपि यावदपर्याप्तकावस्था तावदोजआहारइति । पर्याप्तकास्त्विन्द्रियादिनिः पर्याप्तिनिः पर्याप्ताः केषांचिन्मतेन शरीरपर्याप्तकावा गृह्यन्ते । तदेवं ते लोमाहारान्वन्ति । तत्र स्पर्शेन्द्रियेणोष्मादिना तप्तह्वायया शीतवायुनोदकेन प्री यते प्राणी गर्जस्थोपि पर्याप्त्युत्तरकालं लोमाहारएवेति । प्रक्षेपाहारे तु नजनीया यदैव प्रक्षेपं कुर्वति तदैव प्रक्षेपाहारानान्यदा लोमाहारता तु वाय्वादिस्पर्शात्सर्वदैवेति ! सच लोमाहारश्चक्षुष्मतामर्वागृष्टिमतां न दृष्टिपथमवतरत्यतोऽसौ प्रतिसमयवर्ती प्रायशः । प्रक्षेपाहारस्तूपलन्यते प्रायः सच नियतकालीयः । तद्यथा । देवकुरुत्तरकुरुप्रजवाअष्टमज क्ताहाराः संख्येयवर्षाद्युषामनियतकालीयः प्रक्षेपाहारइति । सांप्रतं प्रक्षेपाहारं स्वामि विजागेन दर्शयितुमाह । “एगिंदियदेवाणं, नेरइयाणंच नत्थि परकेवो ॥ सेसाणं पस्केवो, संसारत्थाणजीवाणं ” ॥ ५ ॥ (एगिंदियइत्यादि) एकमेव स्पर्शेन्द्रियं येषां नवन्त्येकें द्रियाः पृथिवीकायादयस्तेषां देवनारकाणांच नास्ति प्रक्षेपस्तेहि पर्याप्त्युत्तरकालं स्पर्शेन्द्रि येणैवाहारयन्तीति कृत्वा लोमाहाराः । तत्र देवानां मनसा परिकल्पिताः शुजाः पुञ्जलाः सर्वे णैव कायेन परिणमन्ति नारकाणां त्वशुजाइति । शेषास्त्वौदारिकशरीरादीन्द्रियादयस्तिर्यङ् मनुष्यास्तेषां प्रक्षेपाहारइति । तेषां संसारस्थितानां कायस्थितेरेवानावात्प्रक्षेपमन्तरेण का वलिकथाहारोजिह्वेन्द्रियसङ्गावादिति । अन्येत्वाचार्याअन्यथा व्याचक्षते । तत्र यो जिह्वेन्द्रियेण स्थूलः शरीरे प्रक्षिप्यते सप्रक्षेपाहारः । यस्तु घ्राणदर्शनश्रवणैरुपलन्यते धातुजावेन परिणमति सउजहारः । यः पुनः स्पर्शेन्द्रियेणैवोपलन्यते धातुजावेन प्रयाति स लोमाहारइति । सांप्रतं कालविशेषमधिकृत्याऽनाह्वाकाननिधित्सुराह । “ एकंच दोव समए, तिन्निव समए मुहुत्तमअंवा ॥ सादीयमनिहणंपुण, कालमणाहारगाजीवा ॥ ६ ॥ (एकंचेत्यादि) तत्र । विग्गहगइमावन्ना, केवलिणो समुहया अयोगीया ॥ सि क्षाय अणा हारा, सेसा आहारगाजीवा । अस्यालेशतोयमर्थः । उत्पत्तिकाले विग्रहग तौ वक्रगतिमापन्नाः केवलिनोलोकपूरणकाले समुद्धातावस्थिताअयोगिनः शैलेश्य वस्थाः सिक्षाश्चानाहारकाः शेषास्तु जीवाहारकाइत्यवगंतव्यं । तत्र नवाङ्गवांतरं यदा समश्रेण्या याति । तदा नाहारकोन लन्यते । यदापि विश्रेण्यामेकेन वक्रेणोत्पद्यते त दापि प्रथमसमये पूर्वशरीरस्थेनाहारितं द्वितीयेत्ववक्रसमये समाश्रितशरीरस्थेनेति ।

[illegible]

त्वान्नाहारग्रहणाय कारणीभवति । प्राणवृत्तिस्तु तस्यानुपवर्तित्वात् आयुषोऽनंतवीर्यत्वा
 चान्यथा सिद्धैव धर्मचिंतावसरस्त्वपगतोनिष्ठितार्थत्वात् । तदेवं केवलिनः कावलिका
 काहारोबद्धप्रायत्वान्न कथंचिद्व्यदतइति स्थितं । अत्रोच्यते । तत्र तावद्युक्तं धातिकर्मद्वये
 केवलज्ञानोत्पत्तावनंतवीर्यत्वान्न केवलिनोऽनुक्तिरिति । तदागमाननिज्ञस्य तत्त्वविचाररहित
 स्य युक्तिहृदयमजानतोवचनं । तथाहि यदाहारनिमित्तं वेदनीयं कर्म तत्तस्य तथैवास्ते ।
 किमिति ? । सा शारीरी स्थितिः प्राक्तनी नभवति प्रमाणं च अस्ति केवलिनोऽनुक्तिः समग्र
 सामग्रीकत्वात्पूर्ववृत्तिवत् । सामग्रीचेयं प्रक्षेपाहारस्य तद्यथापर्याप्तत्वं वेदनीयोदयः
 आहारपक्तिनिमित्तं तैजसशरीरं दीर्घायुष्कत्वंचेति । तानिच समस्तान्यपि केवलिनि सं
 ति । यदपि दग्धरक्षुसंस्थानिकत्वमुच्यते वेदनीयस्य । तदप्यनागमिकमयुक्तिसंगतं च आग
 मेहत्यंतोदया सा तस्य केवलिन्यनिधीयते युक्तिरपि । यदि धातिकर्मद्वयाज्ज्ञानादयस्त
 स्यान्वन् वेदनीयोऽज्ञवायाः क्रुधः किमायातं येनासौ न भवति । नतयोऽज्ञायातपयोरिव
 सहानवस्थानलक्षणानामपि जावाजावयोरिव परस्परपरिहारलक्षणः कश्चिद्विरोधोस्ती
 ति । सातासातयोश्चांतर्मुदूर्तपरिवर्तमानतया यथा सातोदयएवमसातोदयोऽपीत्यनंतवीर्य
 त्वे सत्यपि शरीरबलापचयः क्रुद्धेदनीयोऽज्ञवा च पीडा नवत्येव । नचाहारग्रहणे तस्य किं
 चित्क्षीयते केवलमाहोपुरुषिकामात्रमेवेति । यदप्युच्यते वेदनीयस्योदीरणायाश्च जावा
 त्प्रचूततरपुजलोदयानावाञ्चात्यंतं वेदनीयपीडानावइति वाङ्मात्रं । तथाह्यविरतसम्यग्दृ
 ष्ट्यादिष्वेकादशसु स्थानेषु वेदनीयगुणश्रेणीसंज्ञावात्प्रचूतपुजलोदयसंज्ञावः किंतेषु प्राक्त
 नेन्योऽधिकपीडासंज्ञावइति । अपिच योजिने सातोदयस्तीव्रः किमसौ प्रचुरपुजलोदये
 नेति अतोयत्किंचिदेतदिति । तदेवं सातोदयवदसातोदयोपि केवलिन्यवतारितइति तयोरं
 तर्मुदूर्तकालेन परिवर्तमानत्वात् । यद्यपि क्वचित्कैश्चिदनिधीयते विपच्यमानतीर्थकरनाम्नो
 देवस्य च्यवनकाले षण्मासकालं यावदत्यंतं सातोदयएवेत्यसावपि यदिस्यान्न ततोबाधायै
 केवलिनां युक्तेरनिवारितत्वात् । यदप्युच्यते आहारविषयाकांक्षारूपा क्रुद्धवति अनिकां
 क्षावाऽहारपरिग्रहबुद्धिः साच मोहनीयविकारस्तस्य चापगतत्वात्केवलिनोऽनुक्तिरिति ।
 एतदप्यसमीचीनं । यतोमोहनीयविकारात्क्रुद्ध नवति तद्विपाकस्य प्रतिपक्षजावनया प्र
 तिसंख्यानेन निवर्त्यमानत्वात् । तथाहि । कषायाः प्रतिकूलजावनया निवर्त्यते । तथा
 चोक्तं । उपसमेण हणे कोहं माणं महवयाजिणे ॥ मायं वज्रवजावेन लोचं संतुष्टिं जिणे ।
 मिथ्यात्वसम्यक्त्वयोश्च परस्परनिवृत्तिर्जावना कृता प्रतीतैव । वेदोदयोपि विपरीतजावन
 या निवर्तते । तदुक्तं । काम जाना मिते मूलं, संकटपात्किल जायसे ॥ ततस्तं नकरिष्या
 म, ततोमे न नविष्यसि ॥ १ ॥ हास्यादिषट्कमपि चेतोविकारूपतया प्रतिसंख्यानेन
 नवर्तते क्रुद्धेदनीयंतु रोगशीतोष्णादिवज्जीवपुजलविपाकितया न प्रतीपवासनामात्रेण नि

[illegible]

पुतः समयत्रयं नवस्थकेवली च समुद्धातावस्थः समयत्रयमनाहारकः शैलेश्यवस्थायां
 त्वंतर्मुहूर्तः । सिद्धास्तु सादिकमपर्यंतं कालमनाहारका इति स्थितं । सांप्रतं प्रथमाहारग्रहणं
 येन शरीरेण करोति तद्वर्णयति । जोएण कम्मएणं, आहारेइ अणंतरं जीवा ॥ तेण परं मी
 सेणं, जीवसरीरस्स पङ्कत्ती ,, ॥ ९ ॥ (जोएणेत्यादि) ज्योतिस्तेजस्तदेव तत्र वा नवं
 तैजसं कर्मणेन चाहारयति । तैजसकर्मणे हि शरीरे आसंसारजाविनी तान्यामेवोत्पत्तिदे
 शं गताजीवाः प्रथममाहारं कुर्वन्ति ततः परमौदारिकमिश्रेण वैक्रियमिश्रेण वा यावच्चरी
 रं निष्पद्यते तावदाहारयन्ति । शरीरनिष्पत्तौ त्वौदारिकेण वैक्रियेण वाऽहारयन्तीति स्थितं ।
 सांप्रतं परिज्ञानिक्षेपार्थमाह । ” एणं वणपरिज्ञा, दव्वणावेय होइ नायवा ॥ दव्वपरिज्ञा
 ति विहा, जावपरिज्ञा नवे डुविहा,, ॥ १० ॥ (एणमित्यादि) तत्र नामस्थापना इव्यजा
 वनेदात्परिज्ञा चतुर्धा । तत्रापि नामस्थापने क्लृप्त्वादनादृत्य इव्यपरिज्ञां प्रतिपादयन्
 गाथापराहमाह । इव्यपरिज्ञेति । इव्यस्य इव्येण वा परिज्ञा सा च परिज्ञेद्य इव्यप्रधान्यात्
 स्यच सचित्ताचित्तमिश्रजेदेन त्रैविध्यान्निविधेति । जावपरिज्ञापि इपरिज्ञाप्रत्याख्यानजे
 देन द्विविधेति । शेषास्त्वागमनोऽगमज्ञशरीरव्यतिरिक्तादिकोविचारः शस्त्रपरिज्ञावदूष्ट
 व्यः । गतानिक्षेपनिर्युक्तिरधुना सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चे
 दं । (सुयंमे आउसंतेणमित्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमुद्दिश्येदमाह । तद्यथा । श्रुतं
 मयाऽऽयुष्मता तु नगवतेदमाख्यातं । तद्यथा । आहारपरिज्ञेदमध्ययनं तस्य चायमर्थः ।
 प्राच्यादिषु दिक्कु सर्वतस्त्यूध्वार्धोविदिक्कु च (सत्त्वावन्ति) सर्वस्मिन्नपि लोके क्षेत्रे प्रज्ञा
 पकजावदिगाधारनूतेऽस्मिन् चत्वारोबीजकायाबीजमेव कायोयेषां ते तथा । बीजं वक्ष्य
 माणं । चत्वारोबीजप्रकाराः समुत्पत्तिनेदानवन्ति । तद्यथा । अग्रे बीजं येषामुत्पद्यते
 ते तलतालीसहकारादयः शाब्बादयोवा । यदिवाऽग्राण्येवोत्पत्तौ कारणतां प्रतिपद्यते
 येषां कोरंटादीनां ते अग्रबीजास्तथा मूलबीजाऽर्थादयः पर्वबीजास्त्वद्वादयः स्कंध
 बीजाः सल्लक्यादयः । नागार्जुनीयास्तु पठन्ति । वणस्सइकाइयाण पंचविहा बीजवक्कन्ती ॥
 एवमाहिक्काइ तंजहा अगममूलपोरुस्कंधबीयरुहाठछावि एगेंदियासमुत्तिमाबीया जायन्ते ।
 यथा दग्धवनस्थलीषु नानाविधानि हारितान्युद्भवन्ति पद्मिन्योवाऽजिनवतडागादाविति ।
 तेषां च चतुर्विधानामपि वनस्पतिकायानां यद्यस्य बीजमुत्पत्तिकारणं तद्यथाबीजं तेन य
 था बीजेनेति । इदमुक्तं नवति । शाब्ब्यंकुरस्य शालिबीजमुत्पत्तिकारणं । एवमन्यदपि इष्ट
 व्यं । यथावकाशेति । योयस्यावकाशः यद्यस्योत्पत्तिस्थानमथवा नूम्भंबुकालाकाशबीज
 संयोगायथावकाशे गृह्यन्ते तेनेति । तदेवं यथाबीजं यथावकाशेन चेहास्मिन् जगत्येके
 केचन सत्त्वाये तथाविधकर्मोदया वनस्पतिपूत्पित्सवस्तेहि वनस्पतावुत्पद्यमाना अपि पृथि
 वीयोनिना नवन्ति यथा तेषां वनस्पतिबीजं कारणमेवमाधारमंतरेणोत्पत्तेरजावात्पृथिव्यपि

[illegible]

चिन्ताक्यादीनां वनस्पत्याद्याः स्थावरजीवाएव न नवंतीति अतस्तत्प्रतिषेधार्थमाह । (ते जीवाइत्यादि) ते वनस्पतिपूतपन्नाजीवाउपयोगलक्षणत्वाज्जीवानां । तेषामप्याश्रयोत्सर्पणादिकया क्रिययोपयोगोलक्ष्यते । तथा विशिष्टाहारोपचयाऽपचयान्यां शरीरोपचयापचयसद्भावादनेकजीवाः स्थावरास्तथा विन्नप्ररोहणात्स्वापात्सर्वत्वगपहरणे मरणादित्येवमादयोहेतवोऽत्र इष्टव्याः । यदत्र कैश्चित्पृष्ठेपि वनस्पतीनां चैतन्ये सिद्धानैकांतिकत्वादिकमुक्तं स्वदर्शनानुरागात्तदपकर्षणीयं । नहि सम्यगार्हतमतानिज्ञोसिद्धविरुद्धानैकांतिकोपन्यासेन व्यामोह्यते सर्वस्य कथंचिदन्युपगतत्वात्प्रतिषिद्धत्वाच्चेति ते जीवास्तत्र वनस्पतिश्रुतथा विधेन कर्मणा उपपन्नाः । तच्चेदं एकैन्द्रियजातिस्थावरनामवनस्पतियोग्यायुष्कादिकमिति तत्कर्मोदयेन तत्रोत्पन्नाउच्यन्ते न पुनः कालेश्वरादिना तत्रोत्पाद्यन्ते इत्येवमाख्यातं तीर्थकरादिनिरिति । एवंप्राक्पृथिवीयोनिकावृद्धाश्च निहिताः ॥ २ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्कबुक्कमा तज्जोणिया तस्संजवा तडुवक्कमा कम्मोवगा कम्मनियाणेणं तडुवुक्कमा पुढवीजोणिएहिं रुक्केहिं रुक्कत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं पुढवीजोणियाणं रुक्काणं सिणेहमाहारंति तेजीवा आहारंति पुढवीसरीरं आउतेउवाउवणस्सइसरीरं णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरं अचिंतं कुवंति परिविद्धं तं सरीरं पुवाहारियं तथाहारियं विप्परिणामियं सा रुक्कडं संतं अवरेवि यणं तेसिं रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सरीरा णाणावन्ना णाणागंधा णाणारसा णाणाफासा णाणासंठाणसंठिया णाणाविहसरीरपुग्गलविउठ्ठिया ते जीवा कम्मोववन्नगा नवंतीतिमस्कायं ॥ ३ ॥

अर्थ—हवे तद्योनिक वनस्पतिने विषे अन्य बीजा जीव उपजे, ए देखाडेढे, श्री सुधर्मस्वामी श्री जंबूस्वामि प्रत्ये कहेढे के, वली वनस्पतिनो (अहावरंपुरस्कायं के०) अ पर एटले बीजो प्रकार, पूर्वे श्री तीर्थकर देवें कह्योढे, ते हवे कहेढे. (इहेगतिया के०) कोइ एक (सत्ता के०) जीव प्राणी, (रुक्कजोणिया के०) वृद्धज जेनी योनि एटले उत्पत्तिस्थानकडे, ते पृथ्वीयोनिक वृद्धने विषे वृद्ध पणोज उपजे. (रुक्कसंजवा के०) ते पृथ्वीयोनिक वृद्धने विषे वनस्पतिकायनो संजवढे. (रुक्कबुक्कमा के०) तथा वृद्धने विषे नाना प्रकारें प्रबल पणे संक्रमण ठे जेनो, एटले वृद्धिढे. (तज्जोणिया के०) तद्योनिकडे, (तस्संजवा के०) तत्संजवढे, (तडुवक्कमा के०) तेना सरखोढे उ

एकमनेनो (कामोवगाके०) कर्मना वगं गत वनस्पतिकपयणी आनी तदीज म
स्पतिकपये विषे (कामनिगपये०) कर्मना कारण यकी आकाशना (नववृक्षमा
के०) आं आया वना (पुतवीजोविपुद्वैककिं के०) पु-वीपानिक वृक्षेनी पौं (र
कनापुविउद्वैतिके०) वृक्षे पयि उपवे. ते जीव तदीज पुष्पोपानिक वृक्षेनी स्तरे आहो
र आहारे, तेपि करी उपवय पास. देवे ते जीवो भुं आहारे? नोके पुष्पी, अप, तेज, वायु
अने वनस्पतिना शरीर, तथा नाना प्रकारना, जस स्थावर जीवोना शरीर, अविन कं,
परंतु तेने पीडा न उपजावे, परिविवस करे. ते शरीरने पुर्व आहारेखुं ते, अथवा हम
या उपजनां आहारेवे, अथवा उपना पवी आहारेवे, जवाने स्पर्श करी आहारेनि प
रिणमावीने, पोतानी काया सरवां रूप करे. इत्यादिक वीखुं सर्व पुर्ववद जाणुं ॥ ३ ॥

॥ टीपिका-पुर्वं पुष्यायां ये वृक्षोत्पद्यन्ते, ते वक्राः । अत्र तु वृक्षेवैव ये वृक्षजा
यंते नाम वक्रि (अदोवर्ति) अथापरमनेदराख्यातं पुरादेना । इदंके सत्तावृक्षेपव योनि
त्पत्तिस्थानमाश्रयोषां ते वृक्षयोनिकावृक्षाः । इदेव पुर्वं पुष्यवोयोनिकेव वृक्षेव कलि
ते पयदेवाज आरभ्येयं पुर्ववद ॥ ३ ॥

॥ टीका-साधनं तद्योनिकेवैव वनस्पतिव वनस्पतिव अपरे समुत्पद्यन्तेतदेवैवदशीविद्यमाह ।
(अदोवर्तिमत्यादिं) सुधमस्वामी शिष्यादिभोजेदमाह । अथापरमनेदराख्यातं पुरा तदीक
रेण । यद्विवा नस्पयव वनस्पतेः पुनरपरं वदेयमाणमाख्यातं । तद्यथेदोस्मिन् जगत्पुंके
केवन तद्योनिधकमादयवातेनः सत्ताः प्राणिनोवृक्षोपव योनिरुत्पत्तिस्थानमाश्रयोषां
ते वृक्षयोनिकाः । इदेव वनस्पतिवोयोनिकेव वृक्षेवनिहितं तदेतेवपि वृक्षयोनिकेव व
नस्पतिव नडपवयकर्तुं सर्वमायोयं यावदराख्यातमिति ॥ ३ ॥

अदोवर् पुरस्कप इहेगतिना सता ककजोपिया ककसंनवा कक
वृकमा तजोपिया नरसंनवा नडवकमा कसमोवगा कसमोपियापु
तव वृकमा ककजोपियस ककजाप विउडंति ते जीवा तेषं ककजोपिया
प ककपु सिपुदेमादेरिति ते जीवा आहारेति पुतवीसरीं आउते
उपजवपुससरीं तसथावराप पाणपु सरीं अविन कर्वाते पुर
विउडं ते सरीं पुषादेरियं तथादेरियं विपरीणमिषं साक्षिवकडं सतं
अपरवि यपु तेषं ककजोपियापु ककपु सरीं पाणपु सरीं जव
ते जीवा कसमोववगा सवतीति मत्काय ॥ ४ ॥

ल ईश्वर स्वनावादिकनुं करेलुं क्यांथी होय. जो स्वयंकृत सुख दुःख ठे, तो सर्व जीव व्यापारादिक सरिखो व्यापार करतां सर्व सरखाज केम नथी यता. माटे पुरुषाकारे कांइज नथाय, अने जो काल ईश्वरादिकना करेलां सुख दुःख होय तो जगतनी विचित्र ता केम थाय? तेमाटे काल ईश्वरादिकनुं करेलुं पण सुख दुःख थतुं नथी. एटले जीव ने सुहंवाजइवाडुखंके० सुख अथवा दुख जे ठे ते केवां ठे, तोके सेहियं वा असेहियं के० सैद्धिक अथवा असैद्धिक ठे. तेमां स्रग् चंदन विनितादिक तेथकी उपनुं जे सुख तेने सैद्धिक कहिये. अने अंतरंग आनंदरूप जे सुख तेने असैद्धिक कहिये. एवीरीते बे प्रकारे दुःख पण जाणवुं, तेमां एक वध, बंधन, ताडनादिक क्रियाना करवाथीकरी अने बीजुं शूलज्वरादिरूप जाणवुं, एटले एक कारणे निष्पन्न अने बीजुं स्वानाविक निष्पन्न ठे. ॥ १ ॥ ए सुखदुःख जो कोइए कथां नथी, तो ए जीव सुखी दुःखी केम थायठे, ते कहेठे. सयंकडंनअस्मिहिंवेदयंति पुढोजियाके० सयं एटले पोतानुं करेलुं अथ वा अनेरानुं करेलुं जे सुख दुःख ते जीव वेदतो नथी. किंतु संगइअंतंतहातेसिंके० नवित व्यतानुं करेलुं तेहिज जीवने सुख दुःख उपजेठे. तथाच तन्मतं। प्राप्तव्यो नियतिबला श्रेयेण योऽर्थः, सोवश्यं नवति नृणां शुनोऽशुनो वा ॥ नूतानां महति कृतेपिहि प्रयत्ने, ना नायं नवति न नाविनोस्ति नाशः ॥ १ ॥ इति वचनात् ॥ २ ॥ एप्रमाणे नियतवादी ना मतनो अजिप्राय दर्शाव्यो.

॥ दीपिका-उक्तः प्रथमोद्देशकः । अथ द्वितीयोद्देशकः कथ्यते । तस्यायमर्थसंबंधः । आद्योद्देशके नूतवादादिमतं प्रदर्श्य निराकृतं । इहाप्यवशिष्टं तदेवोपदर्श्य निराक्रियत इत्यनेन संबंधेनागतस्यास्योद्देशकस्य सूत्रं यथा । (आधायमिति) । पुनः एकेषां नियतिवादिनामेतदाख्यातं । आख्यातमित्यत्र नावे कप्रत्ययः।तद्योगेन वा क्लीबइति कर्तरिषष्ठी । ततश्च नियतिवादिजिरिदमाख्यातमित्यर्थः । किं तदित्याह । (उववस्मृति) उपपन्ना युक्त्या घटमानाः पृथक् अनेके जीवाः। जीवसत्त्वे पंचनूततत्त्वरीरवादिमतं निराकृतं । पृथगित्यनेन आत्माऽद्वैतवादिनिरासश्च । तेऽनेके जीवाः सुखं दुःखं देवनारकादिजवेषु वेदयंत्यनुजवंति अनेनाऽकर्तृवादो निरस्तः (अडवेत्ति) । अथवा लुप्यंते स्थानात् स्थानान्तरं संक्राम्यंते । एतेनोपपातिकत्वमप्युक्तं ॥ १ ॥ नियतिवादमतमेवाह श्लोकद्वयेन । (नतमिति) यत्तैः प्राणिनिरनुनूयते सुखं दुःखं स्थानविलोपनं वा न तत्स्वयमात्मना पुरुषकारेण कृतं दुःखं । दुःखस्यचोपलक्षणात्सुखमपि ग्राह्यं । सुखदुःखानुभवः पुरुषकारकृतो न स्यादित्यर्थः । अनेन कालेश्वरस्वभावकर्मादिना च कुतः कृतं । एमित्यलंकारे । कालादिनिरपि न कृतमित्यर्थः । किंतु नियतेरेव निष्पद्यते सर्वमिति । ततः सुखं सैद्धिकं सिद्धौ मोक्षे नवं सै

अर्थ—हवे वनस्पतिना अवयवोनो अधिकार कहेले. (अहावरंपुरस्कार्यं के०) अथ हवे अपर स्थानक तीर्थकरें कह्युंले, ते कहेले. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव, वृक्ष ज जेनी योनि एटले उत्पत्तिस्थानकले, वृक्षने विषेज जेनो संजवले, एटले वृक्षले वृक्षने विषेज जेनुं नाना प्रकारें संक्रमणले, ते योनिक ते संजवले कर्मना वशंगत वनस्पतिकाय थकी आवी वली तेज वनस्पतिने विषे कर्मने कारणें आकर्षिता त्यां आ व्या ठता, वृक्षयोनिक वृक्षने विषे वृक्ष पणो उपजे. ते जीव तेहज वृक्षयोनिक वृक्ष नो स्नेह आहारे ते जीव आहारे पृथ्वी, अप, तेज, वायु, अने वनस्पति कायनां शरीर, त्रस अने स्थावर प्राणीनां शरीर अचित्त करे परिविध्वंस करे ते वनस्पतिना जीव पृथ्वी कायादिकनुं जे शरीर पूर्वे आहाखुं, तथा हमणां उपजतां अथवा उपनां पठी जे आ हारेले, ते त्वचाने स्पर्श करी आहारीने परणमावीने पोतानी काया सरखां रूप करे, ते अवयवरूप रूप करे, ते कहेले. एक मूल, बीजुं कंद, त्रीजी त्वचा, चोथी शाखा, पांचमां प्रवाल एटले नवांकुर, ठछा पुष्प, सातमां पत्र, आठमां फल, नवमां बीज, दश मो स्कंधजूत, ते वृक्षनां ए दश स्थानकने विषे जीव उपजे ले. ते वृक्ष योनिक, ते वृक्ष ना शरीर नाना प्रकारना वर्ण वाला यावत् ते वनस्पतिना जीव कर्मना उदयें उपना होय. एरीतें जगवंत श्री तीर्थकर देवें कह्या, परंतु काल ईश्वरादिक कारण कोइ नथी. ॥४॥

॥ दीपिका—अथापरमेतदाख्यातं । इदं वनस्पत्यवयवसूत्रं । यथा इहैके जीवावृक्षयो निकाः स्युस्तदवयवाश्रिताश्चान्ये वनस्पतिरूपाएव जीवाः स्युः । तथाहि । योहि एकोव नस्पतिजीवः सर्ववृक्षावयवव्यापी स्यात् तस्य चापरे तदवयवेषु मूल १ कंद २ त्वक् ३ शाखा ४ प्रवाल ५ पुष्प ६ पत्र ७ फल ८ बीज ९ स्कंध, १० जूतेषु दशस्थानेषु जीवाः समुत्पद्यन्ते तेच तत्रोत्पद्यमानावृक्षयोनिकावृक्षोद्भवावृक्षव्युत्क्रमाश्चोत्पद्यन्ते इति शेषं पूर्ववत् । इह चत्वारि सूत्राणि यथापूर्वमुक्तानि । यथा वनस्पतयः पृथिव्याश्रिता जवंतीत्येकं १ तद्वरीरमपकायादिशरीरं चाहारयन्ति २ वृक्षास्तदाहारितं शरीरमचित्तं वि ध्वस्तंच कृत्वात्मसात्कुर्वन्ति ३ अन्यान्यपि तेषां पृथिवीयोनिकानां वनस्पतीनां शरीराणि मूलकंदादीनि नानापणानि जवंति ४ एवमत्रापि चत्वारि सूत्राणि ज्ञेयानि ॥ ४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं वनस्पत्यवयवानधिकृत्याऽऽह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतदा ख्यातं तद्वर्शयति । इहास्मिन् जगत्येके न सर्वे तथाविधकर्मादयवर्तिनोवृक्षयोनिकाः स त्वाजवंति तदवयवाश्रिताश्च परे वनस्पतिरूपाएव प्राणिनोजवंति । तथा योह्येकोवनस्प तिजीवः सर्ववृक्षावयवव्यापी जवति तस्य चापरे तदवयवेषु मूलकंदस्कंधत्वक्शाखाप्रवा

लपत्रपुष्पफलबीजभूतेषु दशसु स्थानेषु जीवाः समुत्पद्यन्ते ते च तत्रोत्पद्यमानावृक्षो
निकावृक्षव्युत्क्रमाश्चोच्यन्ते इति । शेषं पूर्ववत् । इह च प्राक्चतुर्विधार्थप्रतिपादकानि सू
त्राण्यनिहितानि । तद्यथा । वनस्पतयः पृथिव्याश्रितान्जवन्तीत्येकं तल्लरीरं १ अपकाया
दिशरीरं वाऽहारयन्तीति द्वितीयं २ तथा विवृक्षास्तदाहारितं शरीरमचित्तं विध्वस्तं च कृ
त्वात्मसात्कुर्वन्तीति तृतीयं ३ अन्यान्यपि तेषां पृथिवीयोनिकानां वनस्पतीनां शरीराणि
मूलस्कंधकंदादीनि नानावर्णानि जवन्तीति चतुर्थं ४ एवमत्रापि वनस्पतियोनिकानां वन
स्पतीनामेवंविधार्थप्रतिपादकानि चतुःप्रकाराणि सूत्राणि दृष्टव्यानीति यावत्ते जीवा वन
स्पत्यवयवमूलस्कंधादिरूपाः कर्मोपपन्नगान्जवन्त्येवमाख्यातं ॥ ४ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगइया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्कवुक्क
मा तज्जोणिया तरुसंजवा तडवक्कमा कम्मवीग्गा कम्मनियाणेणं त
ड वुक्कमा रुक्कजोणिएसु रुक्केसु मूलत्ताए कंदत्ताए खंधत्ताए तयत्ता
ए सालत्ताए पवालत्ताए पत्तत्ताए पुप्फत्ताए फलत्ताए बीयत्ताए विउ
ट्ठन्ति ते जीवा तेसिं रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आ
हारंति पुढवीसररीं आउतेउवाउवणस्सइ एणाविहाणं तसथावराणं
पाणाणं सररीं अचित्तं कुवन्ति परिविद्धं तं सररीगं जाव सारुविकडं
संतं अवरेवियणं तेसिं रुक्कजोणियाणं मूलाणं कंदाणं स्कंधाणं तयाणं
सालाणं पवालाणं जाव बीयाणं सररीरा एणावस्सा एणागंधा जाव एा
णाविहसररीं पुग्गल विउट्ठित्ता ते जीवा कम्मोववन्नगा जवन्तीति मस्कायं ॥५॥

अर्थ—अथ हवे अन्य स्थानक पूर्वे तीर्थकरं कथ्युंते. आ जगत् मांहे कोइ एक वृक्ष
योनिक तथा अन्य तेना अवयवरूप प्राणी उपजे तथा जे एक वनस्पतिनो जीव सर्व
वृक्षना अवयव व्यापारं, अन्य जीव वली तेना अवयव व्यापारं, ते वृक्षने विषे मूल
पणे, कंद पणे, स्कंध पणे, त्वचा पणे, शाखा पणे, पत्र पणे, फूल पणे, फल पणे अने
बीज पणे, प्रवाल एटले अंकुरपणे, एटला स्थानकें उपजे. ते जीव त्यां उपजता वृक्ष
योनिक वृक्षनो स्नेह आहारे. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. यावत् ते जीव मूल कंदादि
क वनस्पतिना अवयवरूप कर्म तेने वशें त्यां उपजे. एम श्रीतीर्थकरं कथ्युंते. ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—अथ वृक्षोपर्युत्पन्नान् वृक्षानाश्रित्याह । (अहावरमिति) अथापरमेतदा
ख्यातं । इहैके सत्तावृक्षयोनिकाः स्युः । तस्यैकस्य वनस्पतेर्मूलारंजस्य उपचयकारिण

स्ते वृक्षयोनिनाव्यंते । यदिवा मूलस्कंधादिकाः पूर्वोक्तदशस्थानवर्तिनस्ते एवमुच्यंते ।
अत्रापि सूत्रचतुष्टयं प्राग्वत् ॥ ५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं वृक्षोपर्युत्पन्नान् वृक्षानाश्रित्याह । (अथावरमिति) अथापरमेतत्पुरा
ऽऽख्यातं यद्वक्ष्यमाणमिहैके सत्त्वावृक्षयोनिकान्वन्ति । तत्र ये ते पृथिवीयोनिनावृक्षास्ते
ष्वेव प्रतिप्रदेशतया येपरे समुत्पद्यंते तस्यैकस्य वनस्पतेर्मूलारंजकस्योपचयकारिणस्ते वृ
क्षयोनिनाव्यन्ति । यदिवा ये ते मूलकंदस्कंधशारवादिकाः पूर्वोक्तदशस्थानवर्तिन
स्तएवमनिधीयंते तेषुच वृक्षयोनिकेषु वृक्षेषु कर्मोपादननिष्पादितेषु उपर्युपरि अध्यारोहं
तीत्यथारुहावृक्षोपरिजातावृक्षानिधानाः कामवृक्षानिधानावा इष्टव्यास्तदजावेऽवापरे व
नस्पतिकायाः समुत्पद्यंते वृक्षयोनिकेषु वनस्पतिष्विति । इहापि प्राग्वच्चत्वारि सूत्रा
णि इष्टव्यानि ॥ ५ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्कवु
क्कमा तज्जोणिया तस्संजवा तडुवक्कमा कम्मोववन्नगा कम्मनियाणेणं
तन्न वुक्कमा रुक्कजोणिएहिं रुक्केहिं अश्वारोहत्ताए विउट्ठंति ते जीवा
तेसिं रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति
पुढवीसरीरं जाव सारुविकडं संतं अवरेवि यण तेसिं रुक्कजोणियाणं
अश्वारुहाणं सरीरा णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे वृक्ष उपरना वृक्ष आश्री कहेते. अथ हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकरें क
हुंते. आजगत्मांहे कोइ एक वृक्षयोनिक सत्त्व एटले जीव होयते त्यां जे पृथ्वीयोनिक
वृक्ष, ते वृक्षने विषेज बीजा मूलादिक वृक्षिना करनार, ते वृक्षयोनिक वृक्षने विषे अव
यवरूपे उपजे, तेनी उपर उपर जे आरुढे ते वल्ली वृक्षादिक अथवा पीपलादिक वड
वृक्षनी उपर उपजे, ते कामवृक्षादिक जाणवा. ते कारणे एने अध्यारोह वृक्ष कहियें,
ते अध्यारोह, वृक्षनोज स्नेह आहारे. इत्यादिक सर्व पूर्ववत् जाणी लेवुं ते यावत् पो
तानां कर्मने वशे उपजे. एटले अध्यारोहनुं प्रथम सूत्र कह्युं ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—वृक्षयोनिकेषु एके अध्यारोहाजायंते वृक्षोपरिजातावृक्षाध्यारोहास्त्यु
च्यंते । तेच वल्लीवृक्षानिधानाः । शेषं प्राग्वत् । इदं प्रथमसूत्रं ॥ ६ ॥

॥ टीका—तद्यथा योनिकेषु वृक्षेष्वपरेऽथारुहाः समुत्पद्यंते तेच तत्रोत्पन्नाः स्वयोनिनू

तं वनस्पतिशरीरमाहारयन्ति तथा पृथिव्यप्तेजोवाय्वादीनां शरीरकमाहारयन्ति तथा तद्वरी
रमाहारितं सदचित्तं विध्वस्तं परिणामितमात्मसात्कृतं स्वकायावयवतया व्यवस्थापयत्य
पराणि च तेषामध्यारुहाणां नानाविधरूपरसगंधस्पर्शोपेतानि नानासंस्थानानि शरीराणि
नवंति ते जीवास्तत्र स्वकृतकर्माण्यपपन्ना नवंतीत्येतदाख्यातमिति प्रथमं सूत्रं ॥ ६ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता अक्षारोहजोणिया अक्षारोहसं
जवा जाव कम्मनियाणेणं तच्च वुक्कमा रुक्कजोणिएसु अक्षारोहेसु अ
क्षारोहत्ताए विनद्धन्ति ते जीवा तेसिं अक्षारोहजोणियाणं अक्षारोहाणं
सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति ते जीवा पुढवीसरीरं जाव सारूवि
कडं संतं अवरं वि यणं तेसिं अक्षारोहजोणियाणं अक्षारोहाणं सरीरा
णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ७ ॥

अर्थ—हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकरं कह्युंढे, ते कहेढे. जे प्रथम वृक्षयोनिक वृ
क्षे विषे अध्यारोह कहा, तेनेज विषे वली बीजा प्रदेश वृक्षिना करनार एवा अध्यारो
वनस्पति पणो उपजे; ते जीव अध्यारोह प्रदेशने विषे उपना ते वृक्षयोनिक अध्यारोह
स्नेह आहारे. इत्यादिक सर्व पूर्ववत् जाणवुं. एटले अध्यारोहनुं बीजुं सूत्र कह्युं. ॥७॥

॥ दीपिका—प्राग्वृक्षयोनिकेषु वृक्षेष्वध्यारोहावकाः । अत्र तेष्वेवान्ये प्रतिप्रदेशोप
चकर्तारोऽध्यारोहवनस्पतित्वेन जायन्ते । ते च जीवा अध्यारोहप्रदेशेषूत्पन्ना अध्यारोहज
वास्तेषां स्वयोनिनूतानि शरीराणि आहारयन्ति तत्र पराण्यपि पृथिव्यादिनि शरीराण्य
हारयन्ति अपराणि वाऽध्यारोहसंजवानामध्यारुहजीवानां नानावर्णकादिकानि शरीराणि
नवंत्येवमाख्यातमिति द्वितीयं सूत्रं ॥ ८ ॥

॥ टीका—द्वितीयं त्विदमथापरं पुराख्यातं । ये ते प्राग्वृक्षयोनिषु वृक्षेषु अध्यारुहा
प्रतिपादितास्तेष्वेवोपरि प्रतिप्रदेशोपचयकर्तारोऽध्यारुहवनस्पतित्वेनोपपद्यन्ते । ते च जी
वा अध्यारुहप्रदेशेषूत्पन्ना अध्यारुहजीवास्तेषां स्वयोनिनूतानि शरीराण्याहारयन्ति । त
थाऽपराण्यपि पृथिव्यादीनि शरीराणि आहारयन्ति अपराणि चाध्यारुहसंजवानामध्या
रुहजीवानां नानाविधवर्णकादिकानि शरीराणि नवंतीत्येवमाख्यातं. ॥ ८ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता अक्षारोहजोणिया अक्षारोहसं
जवा जाव कम्मनियाणेणं तच्च वुक्कमा अक्षारोहजोणिएसु अक्षारोह

ताए विउट्टंति ते जीवा तेसिं अश्वारोहजोणियाणं अश्वारोहाणं सिणेह
माहारेंति ते जीवा आहारंति पुढविसरीरा आनुसरीरा जाव सारूविक
ढं संतं अवरेवि यणं तेसिं अश्वारोहजोणियाणं अश्वारोहाणं सरीरा
णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ८ ॥

अर्थ-अथ हवे अन्य स्थानक तीर्थकरें कहुंठे. आजगत् मांहे कोइ एक जीव, अ
ध्वारोहयोनिआठे, ते अध्वारोह योनिया तेने विषे वली अध्वारोह पणे उपजे, ते अ
ध्वारोहयोनिक अध्वारोहनां शरीर आहारे. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. आहीं पूर्वे बी
जा सूत्रमां वृक्षयोनिक अध्वारोहनां शरीर बीजा अध्वारोह जीव अहारें, अने आ त्री
जा सूत्रमां अध्वारोहयोनिक अध्वारोह जीवनां शरीर अहारे, एटलुं विशेषठे. ए अ
ध्वारोहनुं त्रीजुं सूत्र कहुं. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका-एके सत्वाअध्वारोहसंजवेणु अध्वारोहेणु अध्वारोहत्वेन जायंते। येच एवं
जायंते तेऽध्वारोहयोनिकानाध्वारोहाणां यानि शरीराणि तान्याहारयंति। द्वितीयसूत्रे वृक्ष
योनिकानामध्वारोहाणां यानि शरीराणि तान्यपरेऽध्वारोहाजीवाआहारयंति। अत्रतु अ
ध्वारोहयोनिकानां अध्वारोहजीवानां शरीराणीति विशेषः। इदं तृतीयसूत्रं ॥ ८ ॥

॥ टीका-तृतीयं त्विदं (अहावरमित्यादि) अथापरं पुराख्यातं। तद्यथा। इहैके सत्वा
अध्वारुहसंजवेष्वध्वारुहत्वेनोपपद्यंते। ये चैवमुत्पद्यंते तेऽध्वारुहजीवाआहारयंति। त
तीये त्वध्वारुहयोनिकानामध्वारुहजीवानां शरीराणि इष्टव्यानीति विशेषः ॥ ८ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता अश्वारोहजोणिया अश्वारोह
संजवा जाव कम्मनियाणेणं तच्च वुक्कमा अश्वारोहजोणिएसु अश्वारोहे
सु मूलत्ताए जाव बीयत्ताए विउट्टंति ते जीवा तेसिं अश्वारोहजोणियाणं
अश्वारोहाणं सिणेहमाहारेंति जाव अवरेवि यणं तेसिं अश्वारोहजोणि
याणं मूलाणं जाव बीयाणं सरीरा णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ९ ॥

अर्थ-हवे अध्वारोहनुं चोशुं सूत्र श्री तीर्थकरें कहुंठे, ते कहेठे. आ जगत् मांहे
कोइ एक जीव, अध्वारोहयोनिक ते अध्वारोहने विषे मूल कंदादिक अवयव अइने
उपजे, ते त्यां उपना यका तेनां शरीर आहारे, इत्यादिक अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ९ ॥

॥ दीपिका-अथापरमिदमाख्यातं इहैके सत्वाअध्वारुहयोनिकेष्वध्वारोहेणु मूलकंद

स्कंधत्वक्शाखाप्रवालपत्रपुष्पफलबीजत्वेन जायन्ते ते तथा कर्मोपगानवंतीत्याख्यातमिति चतुर्थे सूत्रे ॥ ए ॥

॥ टीका—इदंतु चतुर्थकं । तद्यथा (अहावरमित्यादि) अथापरमिदमाख्यातं । तद्यथा इहैके सत्त्वाअध्यारुहयोनिकेष्वध्यारुहेषु मूलकंदस्कंधत्वक्शाखाप्रवालपत्रपुष्पफलबीज जावेनोत्पद्यन्ते तेच तथाविधकर्मोपगानवंतीत्येतदाख्यातमिति शेषं तदेवेति ॥ ए ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता पुढविजोणिया पुढविसंजवा जाव
णाणाविहजोणियासु पुढवीसु तणत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं णाणावि
हजोणियाणं पुढवीणं सिणेहमाहारंति जाव ते जीवा कम्मोवदन्ना जवंती
तिमस्कायं ॥ १० ॥ एवं पुढविजोणिएसु तणेषु तणत्ताए विउट्ठंति जावमस्का
यं ॥ ११ ॥ एवं तणजोणिएसु तणेषु तणत्ताए विउट्ठंति तणजोणियं त
णसरीरं च अहारंति जावमस्कायं ॥ १२ ॥ एवं तणजोणिएसु तणेषु मूल
त्ताए जाव बीयत्ताए विउट्ठंति तेजीवा जावएव मस्कायं ॥ १३ ॥ एवं उंस
हीणवि चत्तारि आलावगा ॥ १४ ॥ एवं हरियाणवि चत्तारि आलावगा ॥ १५ ॥

अर्थ—हवे वली वृक्ष वर्जिते बीजा वनस्पतिकायना विशेष आश्री कहेते. हवे बीजं
स्थानक पूर्वे तीर्थकरे कहुंते. आ जगत् मांहे कोइ एक पृथ्वीकाय योनिक पृथ्वीनेविषे
वनस्पतिकायनो संजवते, पृथ्वीव्युत्क्रमते, यावत् नाना प्रकारे योनिक, पृथ्वीने विषे तृण
पणे उपजे, ते पृथ्वीनो आहार आहारे. इत्यादिक जेम वृक्षनो पहेलो आलावो क
ह्यो हतो, तेमज जाणवो. एमज चार आलावा जेम वृक्षना कह्याते, तेम तृणना पण
जाणवा ॥ १० ॥ बीजे आलावे पृथ्वीयोनिक तृणनेविषे उपजे. आगलनुं सर्व पूर्ववत्
जाणवुं, ॥ ११ ॥ त्रीजे आलावे तृणयोनिक तृणनेविषे तृणपणे उपजे. शेषं पूर्ववत्
जाणवुं ॥ १२ ॥ चोथे आलावे तृणयोनिक तृणने विषे मूलकंदादिकने जावें उपजे.
शेषं पूर्ववत् जाणवुं, ॥ १३ ॥ (एवंउंसहीणविचत्तारिआलावगा के०) एज रीते उपधि
एटले धान्यनी जाति तेना पण चार आलावा जाणवा ॥ १४ ॥ (एवंहरियाणविचत्ता
रिआलावगा के०) एवं हरितकाय आश्री पण चार आलावा जाणवा. ए सर्व मली
ने बीज आलावा थया. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—अथ वृक्षवर्जितं शेषवनस्पतिमाश्रित्याह । अथापरमिदमाख्यातं । इहै

के सत्त्वाः पृथिवीयोनिः पृथिवीसंज्ञवाऽत्यादयो यथावृक्षेषु चत्वारि सूत्राणि एवं तृणान्यप्याश्रित्य ज्ञेयाः । ते चामी नानाविधासु पृथिवीयोनिषु तृणत्वेनोत्पद्यन्ते पृथिवीशरीरं चाहारयन्तीत्येकं, ॥ १० ॥ पृथिवीयोनिकेषु तृणेषूत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्तीति द्वितीयं ॥ ११ ॥ तृणयोनिकेषु तृणेषूत्पद्यन्ते तृणयोनिकतृणशरीरं चाहारयन्तीति तृतीयं ॥ १२ ॥ तृणयोनिकेषु तृणावयवेषु मूलादिषु दशस्थानेषूत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्तीति चतुर्थं सूत्रं ॥ १३ ॥ (एवंजसहीणं) इत्यादि सुगमं ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ टीका—सांप्रतवृक्षव्यतिरिक्तं शेषवनस्पतिकायमाश्रित्याह । (अथावरमित्यादि) अथापरमिदमाख्यातं यदुत्तरत्र वक्ष्यते । तद्यथा । इहैके सत्त्वाः पृथिवीयोनिः पृथिवीसंज्ञवाः पृथिवीव्युत्क्रमाऽत्यादयो यथावृक्षेषु चत्वारि सूत्राणि एवं तृणान्यप्याश्रित्य षष्ठ्याः । ते चामी नानाविधासु पृथिवीयोनिषु तृणत्वेनोत्पद्यन्ते पृथिवीशरीरं चाहारयन्तीति ॥ १० ॥ द्वितीयं तु पृथिवीयोनिकेषु तृणेषूत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्तीति ॥ ११ ॥ तृतीयं तु तृणयोनिकेषु तृणेषूत्पद्यन्ते तृणयोनिकशरीरं चाहारयन्तीति ॥ १२ ॥ चतुर्थं तृणयोनिकेषु तृणावयवेषु मूलादिषु दशप्रकारेषूत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्त्येवं यावदाख्यातमिति ॥ १३ ॥ एवमौषध्याश्रयाश्चत्वारि सूत्राणि ज्ञानीयाः ॥ १४ ॥ नवरमौषधिग्रहणं कर्तव्यमेवं हरिताश्रयाश्चत्वारि सूत्राणि ज्ञानीयाः । कुहणेषु त्वेकएवालापकोऽष्टव्यस्तद्योनिकानामपरेषामज्ञावादिति ज्ञावः ॥ १५ ॥

अथावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता पुढविजोणिया पुढविसंज्ञवा जाव कम्मनियाणेणं तच्च बुक्कमा णाणाविहजोणियासु पुढवीसु आयत्ताए वायत्ताए कायत्ताए कूहणत्ताए कंडुकत्ताए उवेहणियत्ताए निवेहणियत्ताए सत्ताए उत्तगत्ताए वासाणियत्ताए कूरत्ताए विजुट्ठंति ते जीवा तेसिं णाणाविहजोणियाणं पुढवीणं सिणेहमाहारंति तेवि जीवा आहारंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं पुढविजोणियाणं आयत्ताणं जाव कूराणं सरीरा णाणावस्सा जावमस्कायं एगोचेव आलावगो सेसा तिसिं णत्ति ॥ १६ ॥

अर्थ—अथ हवे अन्य स्थानक पूर्व तीर्थकर देवें कह्युंछे. आ जगत् मांहे कोइ एक सत्त्व, पृथ्वीयोनिक पृथ्वीने विषे संज्ञवछे. यावत् कर्मने कारणे आकर्षिता त्यां उपना ठता नाना प्रकारनी योनीने विषे, पृथ्वीने विषे, आर्यनामा वनस्पति पणो, वायनामा वनस्पति पणो, कायनामा वनस्पति पणो कुहणत्ताए एटले तोईकोडी नामा

वनस्पतिपणो, कंडुकनामा वनस्पतिपणो, उवह्निणिकानामा वनस्पतिपणो, निवेहणी
नामा वनस्पतिपणो, सठत्रपणो, ठत्तगत्ताए पणो, वासाणितापणो, कुरुनामा वनस्पति
पणो, उपजे. ते जीव तेहीज नानाविध योनिक पृथ्वीनो स्नेह आहारे ते जीव पृथिव्या
दिकनां शरीर आहारीने, यावत् पोतानी काया सरखां रूप करे. बीजा पण तेवा पृ
थ्वीयोनिक आयनामा वनस्पतिः यावत् कुरुनामा वनस्पतिनां शरीर जेवां रूप करे ते
शरीर नाना प्रकारना वर्णवालां होय. इत्यादिक यावत् पूर्ववत् जगवंते कहुं ए कुहण
नामा वनस्पतिनो विशेष ते आश्री एकज आलावो जाणवो. कारण के, ते योनिक
बीजा नथी, तेथी एना शेष त्रण आलावा नथी. एनुं विशेष श्रीपन्नवणा थकी जाणवुं.
एवं सर्व मली एकवीश आलावा पृथ्वीयोनिक वनस्पतिना कह्या. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—आर्यादयोवनस्पतिविशेषालोकतोद्देश्याः । कुहणेषु तु एकएवालापकोवा
च्यः । शेषास्त्रयोन संति तद्योनिकानामन्येषामज्ञावादिति ॥ १६ ॥

॥ टीका—इह चामी वनस्पतिविशेषालोकव्यवहारतोऽनुगंतव्याः प्रज्ञापनातोवावसेया
इति । अत्रार्थे सर्वेषामेव पृथिवीयोनिकत्वात्पृथिवीसमाश्रयत्वेनानिहिताः । इह च स्था
वराणां वनस्पतेरेव प्रस्पष्टचैतन्यलक्षणत्वात्तस्यैव प्राक्प्रदर्शितं चैतन्यं ॥ १६ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणिया, उदगसंजवा जाव क
म्मनियाणेणं तच्च बुक्कमा एाणाविहजोणिएसु उदएसु रुक्कत्ताए विउट्ठंति
ते जीवा तेसिं एाणाजोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारेंति ते जीवा आ
हारेंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं उदगजोणियाणं रुक्का
णं सरीरा एाणावस्सा जावमस्कायं जहा पुढविजोणियाणं चत्तारि गमा
अस्सारुहाणवि तदेव तणाण उंसहीणं हरियाणं चत्तारि आलावगां न
णियवाएक्केके तहा उदगजोणियाणं रुक्काणं इक्केके ॥ १७ ॥

अर्थ—हवे अप्काययोनिक वनस्पतिजुं विशेष देखाडेढे. ते अनेरुं स्थानक पूर्वे श्री
तीर्थकर देवें कहुंढे, ते कहेढे. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव उदकयोनिक उदक संजव
शैवलादिक वनस्पति ते जीव, यावत् कर्मेने उदयें नानाविध योनिक पाणीने विपे वृक्षपणे
उपजे. त्यां उपना ठता नानाविध योनिक उदकनो स्नेह आहारे. पृथ्वीकायादिकनुं
शरीर आहारे. इत्यादिक यावत् बीजुं सर्व पूर्वनी पेठें जाणवुं. ए जेम पूर्वे पृथ्वीयोनि
कवृक्षना चार आलावा कह्या, तेम आहीं पण अप्काययोनिक वृक्षना चार आला

वा जाणवा. ए सर्व मली पञ्चीश आलावा थया ॥ १५ ॥ तेमज अथ्यारोहना पण उदक योनि आश्री चार आलावा कहेवा तेमज तृणना पण चार आलावा उदकयोनी आश्री कहेवा. ॥ ३३ ॥ तथा उषधिना पण चार आलावा कहेवा ॥ ३७ ॥ एम हरि तकायना पण चार आलावा आहि उदकयोनिकने विषे जाणवा. एम एकेकना चार चार आलावा करतां बधा मलीने वीश आलावा उदक योनिक वनस्पतिना थया; तथा एकवीश आलावा पूर्वे पृथ्वीयोनिक वनस्पतिना कह्याळे, ए बधा मलीने एकता लीश आलावा वनस्पतिना थया ॥ १७ ॥

॥ टीपिका—अथाप्रकाययोनिकस्य वनस्पतेः स्वरूपमाह । अथापरमाख्यातं । इहैके सत्त्वाउदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येषां ते तथा तेच कर्मवशगानानाविधयोनिकेषु जलेषु वृद्धत्वेन पनकशैवलादित्वेन जायंते तेच जलशरीरमाहारयंति न केवलं तदेवान्यदपि पृथिव्या दिशरीरमाहारयंति । यथा पृथ्वीयोनिकानां वृक्षाणां चत्वारआलापकास्तथा जलयोनिकानां वृक्षाणां न स्युः । तत्रोत्पन्नानामन्यविकल्पाजावात् किंतर्हि? एकएवाऽऽलापकः स्यात् ॥ १७ ॥

॥ टीका—सांप्रतमप्रकाययोनिकस्य वनस्पतेः स्वरूपं दर्शयितुमाह । (अथावरमित्यादि) अथानंतरमेतद्वक्ष्यमाणमाख्यातं । तद्यथा । इहैके सत्त्वास्तथाविधकर्मोपचया उदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येषां ते तथा तथोदके संजवोयेषां ते तथा यावत्कर्मनिदानेन संदानितास्तदुपक्रमाजवंतीति । तेच तत्कर्मवशगानानाविधयोनिरुदकेषु वृद्धत्वेन व्युत्क्रामंत्युत्पद्यंते । येच जीवाउदकयोनिकावृद्धत्वेनोत्पन्नास्ते तल्लरीरमुदकं शरीरमाहारयंति न केवलं तदेवान्यदपि पृथिवीकायादिशरीरमाहारयंतीति । शेषं पूर्ववत् । यथा पृथिवी योनिकानां वृक्षाणां चत्वारआलापकाएवमुदकयोनिकानामपि वृक्षाणां जवंतीत्येवं इष्टव्यं । अपरस्य प्रागुक्तस्य विकल्पाजावादिति किंतर्हि? एकएवालापकोजवति ॥ १७ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणिया उदगसंजवा जाव कम्मणियाणेणं तच्च बुक्कमा णाणाविहजोणिएसु उदएसु उदगत्ताए अवगत्ताए पणगत्ताए सेवालत्ताए कलंबुगत्ताए हडत्ताए कसेरुगत्ताए कच्चजाणियत्ताए उप्पलत्ताए पनुमत्ताए कुमुयत्ताए नल्लिणत्ताए सुजगत्ताए सोगंधियत्ताए पोंमरियमहांपोंमरियत्ताए सयपत्ताए सहस्सपत्ताए एवं कल्लारकोकणयत्ताए अरविंदत्ताए तामरसत्ताए निसन्निसमुणा लपुस्कलत्ताए पुस्कलत्तिजगत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं णाणाविह

जोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति पुढवीसरीं
जाव संतं अवरेवियणं तेसिं उदगजोणियाणं उदगाणं जाव पुक्कल
त्तिनगाणं सरीरा एणावप्सा जावमस्कायं एगोचेव आलावगो ॥१८॥

अर्थ-हवे अनेरुं स्थानक पूर्वं तीर्थकरे कहुंठे. आ जगत् मांहें कोइ एक जीव उ
दकयोनि क उदकने विषे वनस्पतिकायनो संजव, यावत् कर्मने कारणे आकर्षिता त्यां
आव्या तता नानाविध योनिक उदकने विषे उदक पणे, अवनक पणे, पणग एटले
पन्य पणे, सेवाल पणे, कलंबुक पणे, आहडपणे, कसेरुग पणे, कडुजाण पणे, उत्त
लनामा कमलनी जाति पणे, लाल वणें सूर्यविकाशी कमलनी जाति पणे, चंद्रविकाशी
कमलनी जाति पणे, नलिन कमलनी जाति पणे, सुजग कमल पणे, सुगंध कमलनी
जाति पणे, पुंमरीक एटले धवलश्वेत कमलनी जाति पणे, महापुंमरीक एटले अत्यंत
धवलश्वेत कमलनी जाति पणे, सो पांखडीठे जेनी एवा कमलनी जाति पणे पुष्कर
जे थकी पान निकले ते पणे उपजे; हजार पांखडी ठे जेनी एवा कमलनी जाति पणे,
एम कद्दलारनी जाति पणे, कोकणा पणे, अरविंद कमल पणे, तामरस कमल पणे,
बीस मृणाल पणे, पुष्कर पणे, उपजे; एटले एवा एवा जावें उपजे, ते जीव नाना
विध योनिक उदकनो स्नेह आहारे. इत्यादिक सर्व पूर्ववत् कहेवुं. एनो एकज आला
वोठे, पण बीजा आलावा नथी. ए उदक योनिक वनस्पतिना एकवीश आलावा, एम
बधामली वनस्पतिकायना बेहेंतालीश आलावा थया ॥ १८ ॥

॥ टीपिका-एतेषामुदकाकृतीनामवकपनकादीनामन्यस्य प्रागुक्तविकल्पस्यानावादेक
एवालापकः स्यात् । एते जलाश्रिताः कलंबकाहडादिवनस्पतयोलोकतोद्भेदाः ॥ १८ ॥

॥ टीका-एतेषां हि उदकाकृतीनां वनस्पतिकायानां तथावयवपनकशैवलादीनामपर
स्य प्रागुक्तस्य विकल्पस्यानावादिति । एते च उदकाश्रयावनस्पतिविशेषाः कलंबुकाहडाद
योलोकव्यवहारतोवसेयाइति ॥ १८ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता तेसिं चेव पुढवीजोणिएहिं रुक्केहिं रुक्क
जोणिएहिं रुक्केहिं रुक्कजोणिएहिं मूलेहिं जाव बीएहिं रुक्कजोणिएहिं अशा
रोहेहिं अशारोहजोणिएहिं अशारुहेहिं अशारोहजोणिएहिं मूलेहिं जाव
बीएहिं पुढविजोणिएहिं तणेहिं तणजोणिएहिं तणेहिं तणजोणिएहिं मूलेहिं
जाव बीएहिं एवं उंसहीहिं वि तिन्नि आलावगा एवं हरिएहिं वि तिन्नि आ

॥ ६ ॥ पुढे होत झालेला ह पुढे

[illegible]

લાવગા પુઢવિજોણિણિંવિ આણિં કાણિં જાવ કૂરોહિં ઉદગજોણિણિં
 રુસ્કોહિં રુસ્કજોણિણિં રુસ્કોહિં રુસ્કજોણિયોહિં મૂલોહિં જાવ બીણિં એવં
 અશ્મારુહોહિંવિ તિસ્સિ તણોહિંવિ તિસ્સિ આલાવગા ડસહીહિંવિ તિસ્સિહરિ
 ણિંવિ તિસ્સિ ઉદગજોણિણિં ઉદણિં અવણિં જાવ પુસ્કલઙ્ગિજ્ઞ ણિં
 તસપાણત્તાણિવિગ્ઠંતિ ॥ ૧૯ ॥ તેજીવા તેસિં પુઢવીજોણિયાણં ઉદગજો
 ણિયાણં રુસ્કજોણિયાણં અશ્મારોહજોણિયાણં તણજોણિયાણં ડસહીજો
 ણિયાણં હરિયજોણિયાણં રુસ્કાણં અશ્મારુહાણં તણાણં ડસહીણં હરિ
 યાણં મૂલાણં જાવ બીયાણં આયાણં કાયાણં જાવં કરવાણં ઉદગાણં અ
 વગાણં જાવ પુસ્કલઙ્ગિજ્ઞગાણં સિણેહમાહારંતિ તે જીવા આહારંતિ પુ
 ઢવીસરીરં જાવ સંતં અવરેવિયણં તેસિં રુસ્કજોણિયાણં અશ્મારોહજોણિ
 યાણં તણજોણિયાણં ડસહિજોણિયાણં હરિયજોણિયાણં મૂલજોણિયા
 ણં કંદજોણિયાણં જાવ બીયજોણિયાણં આયજોણિયાણં કાયજોણિયા
 ણં જાવ કૂરજોણિયાણં ઉદગજોણિયાણં અવગજોણિયાણં જાવ પુસ્કલ
 ઙ્ગિજ્ઞજોણિયાણં તસપાણાણં સરીરા ણાણાવણ્ણા જાવ મસ્કાયં ॥ ૨૦ ॥

અર્થ-હવે અન્યત્ર પ્રકારે વનસ્પતિનું સ્વરૂપ કહેઢે. હવે અનેરું સ્થાનક પૂર્વે શ્રી તીર્થક
 રદેવેં કહ્યું. આજગત્ માંહેં કોઈ એક જીવ તે પૃથ્વીયોનિક વૃક્ષેં કરી, તથા વૃક્ષયોનિ
 ક વૃક્ષેં કરી, તથા વૃક્ષ યોનિક મૂલેં કરી, યાવત્ બીજેં કરી, તથા વૃક્ષયોનિક અ
 ધ્યારોહેં કરી, તથા અધ્યારોહયોનિક અધ્યારોહેં કરી, તથા અધ્યારોહયોનિક મૂલેં
 કરી, યાવત્ બીજેં કરી, પૃથ્વીયોનિક તૃણેં કરી, તૃણયોનિક તૃણેં કરી, તૃણયોનિક મૂ
 લેંકરી, યાવત્ બીજેં કરી, એ પ્રકારેં એ ત્રણના ત્રણ ત્રણ આલાવા જાણવા. ઇરીતેંજ વ
 લી ડષધિયેં કરી પણ, ત્રણ, ત્રણ, આલાવા જાણવા. એમજ હરિતકાયના પણ ત્રણ
 આલાવા જાણવા. પૃથ્વીયોનિક, આયનામા વનસ્પતિ, કાયનામા વનસ્પતિ, યાવત્ કુંરંવા
 વનામા વનસ્પતિ, ઉદકયોનિકના વૃક્ષેં કરી, વૃક્ષયોનિકના વૃક્ષેં કરી, વૃક્ષયોનિકના
 મૂલેં કરી, યાવત્ બીજેં કરી, એમજ અધ્યારોહના પણ ત્રણ આલાવા જાણવા. તૃણના
 પણ ત્રણ આલાવા જાણવા. ડષધિયેં કરી પણ, ત્રણ આલાવા જાણવા, હરિતેં કરી પણ
 ત્રણ આલાવા જાણવા, ઉદકયોનિક ઉદક અવકપનક યાવત્ પુસ્કલઙ્ગિ જે થકી પાન
 નિકલે તેને વિષે, ત્રસ પ્રાણિ પણે ડપજે. એ સર્વ, બત્રીશ આલાવા થયા. અને આગલના

अनं पृथ्वीकायादिकं चार जातिनां एकैदियनां स्वरूप आगल करी ॥ १० ॥

य । इति वनस्पतीनां खरुपयुक्तं । शेषाः पुत्रिवीकायादयश्चत्वारण्येकैश्चिदाद्ये वक्ष्यन्ते ॥१०॥

॥ ३० ॥ मन्त्रः ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible]

याएव णामं संजोगे समुपपज्झते उहववि सिणेहं संचिणंति तच्चणं जीवा
इत्थिताए पुरिसत्ताए णपुंसगत्ताए विनुद्वंति ते जीवा माउउयं पिउमुक्कं तं
तडुजयं संसदं कलुसं किविसं तं पढमत्ताए आहारमाहारंति ततो पठा
जं से माया णाणाविहाउ रसविईउ आहारमाहारंति ततो एगदेसेणं उय
माहारंति आणुपुवेण वुड्ढा पलिपागमणुविन्ना ततोकायातो अज्जिनिवट्ठ
माणा इत्थिं वेगया जणयंति पुरिसं वेगया जणयंति णपुंसगं वेगया जणयं
ति ते जीवा महरा समाणा माउस्कीरं सप्पि आहारंति आणुपुवेणं वुड्ढा उ
यणं कुम्मासं तसथावरेय पाणे ते जीवा आहारंति पुढविसरीरं जाव सा
रूवि कडं संतं अवरेवियणं तेसिं णाणाविहाणं मणुस्सगाणं कम्मचूम
गाणं अकम्मचूमगाणं अंतरद्दीवगाणं आरियाणं मिलस्कूणं स
रीरा णाणावस्सा जवंतीतिमस्कायं ॥ ९१ ॥

अर्थ-हवे त्रसकायनो अवसर ठे. ते त्रसकाय तो एक नारकी, बीजा तिर्यंच, त्रीजा
मनुष्य, अने चौथा देवता, ए चार प्रकारे ठे. तेमांहे नारकी अप्रत्यक्ष पणे अनुमान
ग्राही जाणवा. अथवा दुष्कृत कर्मनां जे फल तेना जोगवनार ठे, तेने आहार पण,
एकांते अशुच पुजल थकी नीपनो उज थकीठे, पण प्रक्षेप थकीनथी, अने देवता पण
हमणां प्रायः अनुमानगम्यठे, तेनो आहार एकांत शुचठे, तेनो पण उजाहारठे.
परंतु प्रक्षेपकृत नथी. देवतानो आहार बे प्रकारेठे. एक आनोगिक बीजो अनानोगि
क, तेमां जे अनानोगिक ते समय समयपर ठे अने आनोगिक ते, जघन्यथीतो चतुर्थ
जके आहार, अने उत्कृष्ट ते त्रीश हजार वर्षे आहारठे. हवे तिर्यंच अने मनुष्य मांहे
प्रथम मनुष्यनुं स्वरूप कहेठे. अथ हवे बीजुं अन्य स्थानक श्री तीर्थंकर देवें प
रापूर्वें कह्युंठे. आ जगत् मांहे नाना प्रकारनां मनुष्यठे, एक आर्य, एक अनार्य, एक
पन्नर कर्म चूमीनां उपनां, एक त्रीश अकर्म चूमीनां उपना, एक अंतर दीपनां उप
नां, एक आर्य, एक म्लेच्छ ठे. (तेसिंचणंअहावीएणं के०) तेनें यथा बीजें करी एटले
स्त्री पुरुष नपुंसकने जेदें करी, जे जेनुं बीज ते यथा बीज, तेणें करी, तथा यथावकाशें
एटले मातानी कुक्कादिक जेम वाम कुहें स्त्री उपजें, दक्षिण कुहें पुरुष उपजें, अने वाम
दक्षिणाश्रित नपुंसक उपजें, इत्यादिक यथावकाशें करी, (इत्थीएपुरिसस्सयंके०) स्त्री पुरुषना
वेदनो उदय ठते (कम्मकडाएजोणिएणं के०) पूर्वकर्म निर्मित योनिने विषे (एत्थणंमेदुण
वत्तियाएवणामंके०) आहीं मैद्युन प्रत्ययिक नाम अरणी अने काष्ठनी पेटें (संजोगेसमुपपज्झ

॥ १८ ॥ **शिव शङ्कर उवाच ॥**

॥ द्रविका-अथ अमकाद्यैर्द्रुं मयिभानादे । अथापरमाख्यात् । नानाविधानां म
विष्यात् । अरुपमुक्तमित्यर्थः । तद्यथा । कर्मन्मिमांसाद्विमयिष्यात् । (यथावर्त्ततेति)
यद्यस्य वर्त्तं तत्र शुक्रादिकं नरस्य योऽपि तादृिकं विधाः तत्र यममना नर्पुमकस्य कारणमि
ति । यथावकावर्त्तते । योऽप्यस्यावकाशोऽपि तादृिकेऽप्यस्य तत्र यमा क्रीडेः विधाः, इ

हिणा नरस्य, उजयाश्रिता पंढस्येति । तत्र चाविध्वस्ता योनिरविध्वस्तं बीजं ? विध्वस्ता यो निर्विध्वस्तं बीजं ? विध्वस्ता योनिरविध्वस्तं बीजं ? अविध्वस्ता योनिर्विध्वस्तं बीजं । चतु र्बु जंगेषु आद्यजंगएव उत्पत्तेरवकाशेन शेषेषु त्रिषु । अत्रच स्त्रीपुंसयोर्वेदोदये सति पू र्वकर्मकृतायां योनौ मैथुनप्रत्ययिकोरतानिजाषोदयजनितोऽग्निकारणयोररणिकाष्ठयोरिव संयोगोजायते तत्संयोगेच तद्भुक्शोणिते तैजसकर्मणान्यां गृहीत्वा तत्रोत्पद्यन्ते जीवाः । (तेडुहन्ति) ते जीवाः प्रथममुनयोरपि स्नेहमाचिन्वन्ति अविध्वस्तयोनौ । विध्वस्यते तु योनिः । पंचपंचाशिका नारी सप्तसप्ततिकः पुमानिति । द्वादशमुदूर्तान् यावद्बीजमवि ध्वस्तं स्यात् ततः कर्ध्वं ध्वंसयन्ति तत्र जीवाः कर्मवशतः स्त्रीपुंसपुंसकत्वेन (विउट्टंति) जायन्ते ते जीवामातुः कृतुं शोणितं पितुः शुक्रं तत्तदुजयसंसृष्टं कलुषं किट्विषं बीज त्सं तत्प्रथमतयाऽऽहारमाहारयन्ति ततः पश्चात्सेतस्य माता यन्नानाविधरसवंतमाहारमा हारयति तत्स्नेहेन तेषां जंतूनां वृद्धिः स्यात् ततस्तदेकदेशेन त्वगेकदेशेनवा मातुराहार मोजसा मिश्रेण वा लोमनिर्वाऽऽहारयति आनुपूर्व्येण यथाक्रमं पुष्टावृद्धिं प्राप्ताजीवाग र्जपरिपाकं गर्जनिष्पत्तिमनुप्रपन्नास्ततोमातुः कायादनिनिवर्तमानाः पृथग्जन्वन्तो निर्गहन्ति । कर्मवशादात्मनः स्त्रीजावमेके जनयन्ति एके पुंजावं नपुंसकजावं वा तेच उहराबालाः संतोमातुः क्षीरं स्तन्यमाहारयन्ति वृद्धाः संतः सर्पिर्धृतं धान्यमोदनं कुड्माषान् भुञ्जते नानाविधान् त्रसस्थावरान् प्राणिनोजीवान् आहारयन्ति । नानायोगिकजंतुशरीराण्याहा रयन्तीत्यर्थः । नानामनुष्याणां शरीराणि केचित्तद्योनिकत्वादाहारयन्ति इत्याख्यातं ॥११॥

॥ टीका—सांप्रतं त्रसकायस्यावसरः सच नारकतिर्यङ्मनुष्यदेवनेदजिन्नः । तत्र नार काअप्रत्यक्षत्वेनानुमानग्राह्याडुष्कृतकर्मफलशुजः केचन संतीत्येवं ते ग्राह्याः । तदाहारो प्येकांतेनाशुनपुजनिवर्तितउजसा प्रक्षेपेणेति । देवाअप्यधुना बाहुल्येनानुमानगम्याएव तेषामप्याहारः शुनएकांतेनोजोनिवर्तितोन प्रक्षेपकृतइति । सचाऽजोगनिवर्तितोनानजोग कृतश्च । तत्र नानजोगकृतः प्रतिसमयजावी आनजोगकृतश्च जघन्येन चतुर्जक्तकृतउत्कृ ष्टतस्तु त्रयस्त्रिंशद्वर्षसहस्रनिष्पादितइति । शेषास्तु तिर्यङ्मनुष्यास्तेषांच मध्ये मनुष्या णामन्यर्हितत्वात्तानेव प्राग्दर्शयितुमाह । (अथावरं पुरस्कायमित्यादि) अथानंतरमेव तु पुरा पूर्वमाख्यातं । तद्यथा । आर्याणामनार्याणां च कर्मनूमिजाऽकर्मनूमिजादीनां म नुष्याणां नानाविधयोनिकानां स्वरूपं वक्ष्यमाणनीत्या समाख्यातं । तेषांच स्त्रीनपुंसक नेदजिन्नानां यथा बीजेनेति । यद्यस्य बीजं तत्र स्त्रियाः संबन्धि शोणितं पुरुषस्य शुक्रं एतदुजयमप्यविध्वस्तं शुक्राधिकं सन्मनुष्यस्य, शोणिताधिकं स्त्रियास्तत्समता नपुंसकस्य कारणतां प्रतिपद्यते तथा यथावकाशेनेति । योयस्यावकाशोमातुरुदरकुक्ष्यादिकस्तत्रापि

अहोवरं पुरस्कृतं पाण्डित्यं जलवशात् पंचिदंयतिरिक्तगोत्रियात्
नंजरां मत्वा जलं सुसमायात् वेसिचत् अहोत्रिणं आहोत्रासेत्
कृत्वा पुरिसम्पत्कम्पकटां तदेव जलं ततो एवाहोत्रं उपमाहोत्रेति आ
पुष्ट्वत् वेडां पत्रिपगमयतिवा ततोकायात् अग्निवद्वमणा अहं
शुभाया जलवति पापं वेगया जलवति से अहं उद्विक्तमात् इति वेगया

जणयंति पुरिसं वेगया जणयंति नपुंसगं वेगया जणयंति ते जीवा महरा
समाणा आउसिणेहमाहारंति आणुपुवेणं वुढा वणस्सतिकायं तसया
वरेयपाणे ते जीवा आहारंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं ते
सिं णाणाविहाणं जलचरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं मन्हाणं सुसुमा
राणं सरीरा णाणावष्सा जावमस्कायं ॥ २२ ॥

अर्थ-हवे अनेरुं स्थानक परापूर्व तीर्थकरें कह्युं. आ जगत् मांहें नाना प्रकारना
जलचारी पंचेंद्रिय तीर्थच योनिक जीवठे, ते कहेठे. माठलां, कडप, मगरमड, नक्र, च
क्र, पाठीन, पीठ, ग्राहक, सुसुमारादिक, तेने यथाबीजे करी स्त्रियादिकना जेदें करी, य
थावकाश एटले मातानी कुहादिक जेम वाम कुडें स्त्री उपजे, इत्यादिक यथावकाशें
करी स्त्री पुरुषादिक वेदने उदयें कर्म निवर्तित पूर्वयोनिने विषे, अहीं मैथुन प्रकृतिय
नाम अरणीय काष्ठनी पेटें संयोगें उपजे. (तहेव के०) तेमज यावत् ते जीव माता
नी कुडियें उपना पठी एक देशें उज आहारे, अनुक्रमें वृद्धिये पोहोतो ठतो तेवार प
ठी ते काया थकी एटले योनियकी कालें करी निकले, निकलता थका त्यां एक जण
अंम रूप, एक पोत रूप, त्यां अंमथकी उद्भिद्यमान ते स्त्री पुरुष नपुंसक पणे उपजे;
ते जीवबालक ठतां अप्कायनो स्नेह आहारे. पठी अनुक्रमें वर्द्धमान थका एटले वृ
द्धि पाम्या थका वनस्पतिकायनुं शरीर तथा त्रस अने स्थावर प्राणीने आहारे. ते जी
व पृथ्वीनुं शरीर आहारे यावत् पोतानी काया सरखां रूप करे. अन्य पण ते नाना प्र
कारें जलचर पंचेंद्रिय तीर्थच योनिक यावत् सुसुमारना सरखा रूप करे ते कर्मने वशें
उपजे, ते नाना प्रकारना वर्ण गंध रस स्पर्शवान् थाय. एम श्री तीर्थकरें कह्युं ॥ २२ ॥

॥ दीपिका-गर्नजमनुष्यावक्ताः संमूर्धनजाश्चाग्रे वक्ष्यंते सांप्रतं तिर्यग्योनिकास्तत्रापि
पूर्वं जलचरानाह । अथापरं तिर्यग्योनिकानां जलजरपंचेंद्रियाणां स्वरूपमाख्यातं प्रथ
मं मत्स्यकडपमकरग्राहसुषुमारादीनां यस्य यद्वीजं यस्योदराद्यवकाशोयस्तेन स्त्रियाः पु
रुषस्य च कर्मकृतायां योनौ जायंते । तेच तत्र मातुराहारेण वृद्धाः स्त्रीपुंनपुंसकानाम
न्यतमत्वेन जायंते गर्ननिर्गताबालाः संतो ऽपांस्नेहमप्कायमेवाहारयंति । वृद्धास्तु
वनस्पतिकायं अन्यान् त्रसस्थावरांश्च यावत्पंचेंद्रियानपि आहारयंति । यदुक्तं । अस्ति
मत्स्यस्तिमिर्नाम अस्तिमत्स्यस्तिमिंगिलः । तिमिंगिलगिलोप्यस्ति तजिलोप्यस्ति राघव ! ।
तथा ते जीवाः पृथ्वीशरीरं कर्दमस्वरूपमाहारयंति तच्चाऽऽहारितं सत्समानरूपीकृतं
आत्मसात्परिणामियंति । शेषं सुगमं ॥ २२ ॥

जतां मातानुं रक्त अने पितानुं शुक्रं इत्यादिक आहारे. एम मनुष्यनी पेठें एक स्त्री एक पुरुष, एक नपुंसक थाय. ते जीव बालक ठतां मातानुं दुग्धादिक आहारे, पठे अनुक्रमे वधता वनस्पतिकाय अने त्रस स्थावर प्राणिनो आहार करे. इत्यादिक स्थलचारि चतुष्पदनां शरीर नाना प्रकारना वर्ण गंध रस स्पर्शवान् कर्मने वशें थाय इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—अथस्थलचरानाह । अथापरमाख्यातं नानाविधानां चतुष्पदानां स्वरूपं । तद्यथा । एकखुराणामश्वखरादीनां द्विखुराणां गोमहिष्यादीनां गंदीपदानां हस्तिगंडकादीनां सनखपदानां सिंहव्याघ्रादीनां यथाबीजेन यथावकाशेन सर्वपर्याप्तिमवाप्य उत्पद्यन्ते उत्पन्नाश्च मातुः स्तन्यमाहारयन्ति वृद्धिं प्राप्ताः परेषां शरीरमप्याहारयन्ति । शेषं सुगमं ॥ १३ ॥

॥ टीका—सांप्रतं स्थलचरानुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातं नानाविधानां चतुष्पदानां तद्यथा एकखुराणामित्यश्वखरादीनां तथा द्विखुराणां गोमहिष्यादीनां तथा गंदीपदानां हस्तिगंडकादीनां तथा सनखानां सिंहव्याघ्रादीनां यथाबीजेन यथावकाशेन सकलपर्याप्तिमवाप्योत्पद्यन्ते तथोत्पन्नाः संतस्तदनंतरं मातुः स्तन्यमाहारयन्तीति । क्रमेणच वृद्धिमुपगताः संतोपरेषामपि शरीरमाहारयन्ति शेषं सुगमं । यावत्कर्मोपगतान्वन्तीति ॥ १३ ॥

अहावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं उरपरिसप्पथलयरपांचिंदियतिरिस्कजोणियाणं तंजहा अहीणं अयगराणं असालियाणं महोरगाणं तेसिंचणं अहावीएणं अहावगासेणं इत्थीए पुरिस जावएत्तणं मेहुणे एवं तं चेव नाएतत्तं अंमं वेगइया जणयंति पोयं वेगइया जणयंति सेअंमे उप्पिज्जमाणे इत्थिं वेगइया जणयंति पुरिसंपि एणुंसगंपि ते जीवा महरा समाणा वाउकायमाहारंति आणुपुवेणं वुड्ढा वणस्सइकायं तसथावरपाणे ते जीवा आहारंति पुढविसरीरं जाव संतं अवररेवियणं तेसिं णाणाविहाणं उरपरिसप्पथलयरतिरिस्कापंचिंदियअहीणं जाव महोरगाणं सरीरा णाणावस्सा णाणागंधा जावमस्कायं ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे अनेरुं स्थानक परापूर्वें तीर्थकरें कछुंठे. आ जगत्माहें नाना प्रकारे उरपरिसर्प स्थलचर पंचेंद्रिय तीर्थच योनियाळे. ते कहेळे. अही सर्प, अजगर सर्प, अ

સાંધ્યા સર્વ, મહેત્ત નથા દેવમ યોજન પ્રમાણ ધીર વાતા, દ્યૌત્વિક જીવ
 ડે. તેને યથા વોજ યથાવકારો દ્યૌત્વિક પૂર્વવ તે જીવનો વ્યપ્તિ જાણી. એક અં
 નુકપ નિવડે, એક પોતનુકપ નીપડે, તે તે અંનુયકી વલિષમાન પુરુષ, જી, અને નુ
 સક યાવ. તે જીવ વાલક યકા વાયુકાવ આદરે. પરી અનુકમ વધતા યકા વનસ
 નિકાવ નથા વસ દયાવર યાણી આદરે. દ્યૌત્વિક સર્વ પૂર્વવ જાણું ॥ ૨૪ ॥

॥ દીપિકા-અથ ઝરઃપરિમણીનદે । ઝરઃપરિમણીનદેન પોતજલે
 નથા ગર્ગિભીષતિ તેવ નીતીમાતુલ્યમાણ વાયુ વાદરપતિ તેષાં ચ જાતિવિષેષાવેષેવા
 દારેણ વૈકલ્પીયતે । ઝેષ સુગમ ॥ ૨૪ ॥

॥ ટીકા-સંપત્તિસુરઃપરિમણીનદિરયાદે । (અદોત્તરિમણી) નાનાવિધનાં વૃક્ષકા
 યાણાસુરસા યે પ્રસૂતિ તેષાં । તથા અદોત્તરમજગત્યામાચાલિકાનાં મહેત્તિયાણાં ય
 યાવકારોન યથાલીજલેન ચોત્પર્યાનજલેન પોતજલેનવા ગર્ગિભીષતિ । તેવ નીતી
 માતુલ્યમાણ વાયુ વાદરપતિ તેષાં જાતિપ્રભેદન તેષેવાદારેણ કીરિદિવેવ વૈકલ્પજાવ
 તે । ઝેષ સુગમ યાવદાભ્યાનમિતિ ॥ ૨૪ ॥

અદોત્તર પુરુષકાં યાણાવિદેણ સુવપરિમણીનદિરયાદિરિક
 જાણિયાણાં નંજદા ગીદેણ નવજાણી સિદેણ સરદેણ સંજાણી સરથા
 ણ સરથાણાં ધરકારીલયાણાં વિરમંતયાણાં મુમતાણાં મંમુસાણાં પપ્પલાદ
 યાણાં વિરાલિયાણાં જોદેણ વગ્ગાદયાણાં તોસિયણાં અદોત્તરિયાણાં અદો
 વગાસેણાં દીવિયુરિમસમય જદો ઝરપરિમણીણાં તદોત્તરિયાણાં વાવ
 સાક્ષિ કદં સતં અવરેલિયાણાં તોસિ યાણાવિદેણ સુવપરિમણીનદિ
 પપ્પાલયરિત્રિકાણાં નં ગીદેણાં જાવમત્કાવ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ-દેવે અતેકં દયાનક પરપૂર્વે ધીતીશ્ચકરે કયુંદે. આ જગત્ માંદે નાના ધરકાર
 ઝરપરિ સર્વ દયાનવર પૂર્વોદય નિર્ધુવ યોનિક તે તે કહેલે. ગીદેજાતિ, મોલિવ, સિદ
 જ, સરદ કિરકારીયા પ્રમુલ, મલગા, સરવ, જામ, જીવવિષેષ ધરકારી, પટલે નિલોડ, લિ
 સંતરા પટલે ઝપકા, સુલક પટલે ચંદર, લસકલા પયાલિ, વિરાલિ પર્વતીને ચલુદ
 ઝરપરિમણી જીવવિષેષ તે તે જીવનો વ્યપ્તિ યથા વોજ કરી યથાવકારો કરી

च पृथक्पृथक्नारकादिजवेषु शरीरेषु चेत्यनेनाऽप्यात्माऽद्वैतवादिनिरासोऽवसेयः । के पुन
स्ते पृथगुपपन्नास्तदाह । जीवाः प्राणिनः सुखदुःखनोगिनः । अनेन च पंचस्कंधातिरिक्तजीवा
जावप्रतिपादकबौद्धमताऽपक्षेपः कृतोऽष्टव्यः । तथा ते जीवाः पृथक्पृथक् प्रत्येकदेहे व्य
वस्थिताः सुखं दुःखं च वेदयंत्यनुजवंति । न वयं प्रतिप्राणिप्रतीतं सुखदुःखानुजवं निह
महे । अनेन चाऽकर्तृवादिनो निरस्ताजवंति । अकर्तर्यविकारिण्यात्मनि सुखदुःखानुजवा
नुपपत्तेरिति जावः । तथैतदस्मान्निर्नोऽपलप्यते । अद्वैत्यथावा । ते प्राणिनः सुखं दुःखं
चानुजवंति विलुप्यंते उल्लिख्यंते स्वायुषः प्रच्याव्यंते स्थानात्स्थानानंतरं संक्राम्यंत इत्यर्थः ।
ततश्चौपपातिकत्वमप्यस्मान्निस्तेषां न निषिध्यते इति श्लोकार्थः ॥ १ ॥ तदेवं पंचजूता
स्तिवादिवादिनिरासं कृत्वा यत्तैर्नियतिवादिनिराश्रीयते तल्लोकद्वयेन दर्शयितुमाह ।
(नतंसयमित्यादि) यत् तैः प्राणिनिरनुनूयते सुखं दुःखं स्थानविलोपनं वा न तत्स्वय
मात्मना पुरुषकारेण कृतं निष्पादितं दुःखमिति । कारणकार्योपचारात् । दुःखकारणमेवो
क्तं । अस्य चोपलक्षणत्वात् सुखाद्यपि ग्राह्यं । ततश्चेदमुक्तं नवति । योयं सुखदुःखानुजवः
सपुरुषकारकृतकारणजन्यो न जवतीति । तथा कुतोऽन्येन कालेश्वरस्वजावकर्मादिना च क
तं जवेत् । एमित्यलंकारे । तथाहि । यदि पुरुषकारकृतं सुखाद्यनुनूयेत ततः सेवकवणि
कर्षकादीनां समाने पुरुषकारे सति फलप्राप्तिवैसदृश्यं फलप्राप्तिश्च न जवेत् । कस्यचित्तु से
वादिव्यापाराजावेपि विशिष्टफलावाप्तिर्दृश्यत इत्यतो न पुरुषकारात्किंचिदासाद्यते किंत
हि नियतेरेवेत्येतच्च द्वितीयश्लोकांतेऽभिधास्यते । नापि कालः कर्ता । तस्यैकरूपत्वाद्भग
ति फलवैचित्र्यानुपपत्तेः । कारणनेदे हि कार्यनेदोजवति नाजनेदे । तथा ह्ययमेव हि जेदो
जेदहेतुर्वा घटते । यदुत विरुद्धधर्माभ्यासः कारणनेदश्च । तथेश्वरकर्तृकेपि सुखदुःखे न ज
वतः । यथाऽसावीश्वरो मूर्तोऽमूर्तो वा । यदि मूर्तस्ततः प्राकृतपुरुषस्येव सर्वकर्तृत्वाजावः ।
अथाऽमूर्तस्तथा सत्याकाशस्येव सुतरां निष्क्रियत्वं । अपिच यद्यसौ रागादिमात्रस्ततो
ऽस्मदाद्यव्यतिरेकाद्विश्वस्याकर्तृत्वं । अथासौ विगतरागस्ततस्तत्कृतं सुजगदुर्जगेश्वरद
रिडादिजगद्वैचित्र्यं न घटां प्रांचति ततोनेश्वरः कर्तेति । तथा स्वजावस्यापि सुखदुः
खादिकर्तृत्वानुपपत्तिः । यतोऽसौ स्वजावः पुरुषाज्जिन्नोऽजिन्नोवा । यदि जिन्नो न पुरुषा
श्रिते सुखदुःखे कर्तुमलं तस्माज्जिन्नत्वादिति । नाप्यजिन्नोऽजनेदे पुरुषएव स्यात्तस्य चाक
र्तृत्वमुक्तमेव । नापि कर्मणः सुखदुःखं प्रति कर्तृत्वं घटते । यतस्तत्कर्म पुरुषाज्जिन्नमजि
न्नं वा जवेत् । अजिन्नं चेत्पुरुषमात्रतापत्तिः कर्मणस्तत्र चोक्तो दोषः । अथ जिन्नं तत्किं स
चेतनमचेतनं वा । यदि सचेतनं एकस्मिन् काये चैतन्यद्वयापत्तिः । अथाचेतनं तथा
सति कुतस्तस्य पाषाणखंडस्येवास्वतंत्रस्य सुखदुःखोत्पादनं प्रति कर्तृत्वमित्येतच्चोत्तरत्र
भ्यासेन प्रतिपादयिष्ये इत्यलं प्रसंगेन । तदेवं सुखं सैद्धिकं सिद्धावपवर्गजकृपायां

इत्यादिक जेम पूर्वे उरःपरिसर्पनो विचार कह्यो तेम जाणवो. ते जीव अनुक्रमे वधता पृथ्व्यादिकनो आहार करे. इत्यादिक सर्व अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—अजपरिसर्पिणाह। अजपरिसर्पिणां गोधानकुलादीनां यथाबीजेन काशेनोत्पत्तिः स्यात् । तेच अंडजत्वेन पोतजत्वेन वा उत्पन्नमातुरूपमणा चाऽऽहारितेन वृद्धिं यांति । शेषं सुगमं ॥ १५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं अजपरिसर्पानुद्दिश्याह (अहावरमित्यादि) नानाविधान्यां न्यां ये परिसर्प्यंति तेषां । तद्यथा । गोधानकुलादीनां स्वकर्मोपात्तेन यथाबीजेन काशेन चोत्पत्तिर्भवति । ते चांडजत्वेन पोतजत्वेन चोत्पन्नास्तदनंतरं मातुरूपमणा वा हारितेन वृद्धिमुपयांति । शेषं सुगमं यावदाख्यातमिति ॥ १५ ॥

अहावरं पुरस्कायं एाणाविहाणं खहचरपंचिंदियतिरिक्कजोणियाणं तंजहा चम्मपस्कीणं लोमपस्कीणं समुग्गपस्कीणं विततपस्कीणं ते सिंचणं अहावीएणं अहावगासेणं इड्डीए जहा उरपरिसर्प्याणं नाणत्तं ते जीवा महरा समाणा भाउगात्त सिणेह माहारेंति आणुपुवेणं बुड्ढा व एरुसतिकायं तसयावरेय पाणे ते जीवा आहारेंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं एाणाविहाणं खहचरपंचिंदियतिरिक्कजोणि याणं चम्मपस्कीणं जावमस्कायं ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे अनेरुं स्थानक श्री तीर्थकरें कह्युं ठे. आ जगत् मांहे नाना प्रकारें खेचर पंचेंदिय तिर्यंचठे, ते कहेठे. चर्मपक्षी ते वल्गुली प्रमुख, लोमपक्षी ते सारस राजहंसा दिक, तथा समुजपक्षी अने विततपक्षी ए वे जाति, मनुष्य क्षेत्र थकी बाहेर जाणवी. ते खेचर जातिने यथाबीजें यथावकाशें जेम उरःपरिसर्पणी पूर्वे उत्पत्ति कही, तेमज ए जीवनी पण उत्पत्ति जाणवी. ते जीव बालक ठता मातानो स्नेह आहारे. इत्यादिक आलावो सर्व पूर्ववत् जाणवो. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—अथ खेचरानाह । खेचराणामुत्पत्तिरेवं ज्ञेया । तद्यथा । चर्मपक्षिणां चर्मकीटवल्गुलीचर्मचटकादीनां लोमपक्षिणां सारसराजहंसकाकबकादीनां समुजपक्षिणोविततपक्षिणश्च बहिर्दीपवार्तिनस्तेषां यथाबीजेन यथावकाशेन चोत्पन्नानामेवमाहारः स्यात् । सा पक्षिणी तदंडकं स्वपक्ष्याभ्यामावृत्य तावत्तिष्ठति यावत्तदंडकं तदू

ष्मणाऽऽहारितेन वृद्धिं प्राप्तं सत् कललावस्थां त्यक्त्वा चंचूप्रमुखान् अवयवान्निष्पाद्य
चेदं याति (मात्रगात्तसिणंति) मात्रगात्रोष्माणमित्यर्थः । ततः पश्चादपि जननीसमानी
तेनाहारेण वृद्धिं प्राप्नोति । शेषं प्राग्वत् ॥ १६ ॥

॥ टीका-सांप्रतं खेचरानुद्दिश्याह । अहावरमित्यादि) नानाविधानां खेचराणामुत्प
त्तिरेवं द्रष्टव्या । यथा चर्मपक्षिणां चर्मकीटवल्गुलीप्रचृतीनां तथा लोमपक्षिणां सारसरा
जहंसकाकबकादीनां समुज्जपक्षिविततपक्षिणां बहिर्द्वीपवर्तिनामेतेषां यथाबीजेन य
थावकाशेन चोत्पन्नानामाहारक्रियैवमुपजायते । तद्यथा । सा पक्षिणी तदंडकं पक्षा
न्यामावृत्य तावत्तिष्ठति यावत्तदंडकं तदूष्मणाहारितेन वृद्धिमुपगतं सत् कललावस्थां
परित्यज्य चंच्वादिकानवयवान् परिसंमापय्य चेदमुपयाति तदुत्तरकालमपि मात्रोपनीते
नाहारेण वृद्धिमुपयाति । शेषं प्राग्वत् ॥ १६ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता एाणाविहजोणिया एाणाविहसंजवा
एाणाविहवुक्कमा तज्जोणिया तस्संजवा तडुवुक्कमा कम्मोवगा कम्मणि
याणेणं तडु वुक्कमा एाणाविहाणं तसथावराणं पोग्गलाणं सररीरेसुवा स
चित्तेसुवा अचित्तेसुवा अणुसूयत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसि एाणाविहा
णं तसथावराणं पाणाणं सिणेहमाहारंति तेजीवा आहारंति पुढवि
सररीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसि तसथावरजोणियाणं अणुसूयगाणं
सररीरा एाणावस्सा जावमस्कायं ॥ १७ ॥

अर्थ-हवे पूर्वे कह्यो जे मनुष्य तथा तिर्यंचनो अधिकार तेथकी अपर एटले बीछं
स्थानक तीर्थकरें कहुं ठे. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव कर्मने उदये वत्तता नानाविध
योनिया पोताना करेलो कर्मने विशेषें नानाविध संजवठे. नानाविधना आव्या ठता ते जो
णिया ते संजव तडुपक्रम कर्मना वशंगत कर्मने कारणे आकर्षिता त्यां आव्या ठता, ना
ना प्रकारना त्रस अने स्थावर जीवोना पुज्जने विषे, शरीरने विषे, सचित्तने विषे, अचित्तने
विषे, अपर शरीरनी निश्चायें उपजे. ते विकलेंद्रिय जीव जाणवा अहीं सचित्त ते मनुष्यादि
कना शरीरने विषे जू लीख, इत्यादिक जावें उपजे. तथा अचित्त ते मनुष्यने परिछुज्यमाण
एवा मंचादिकने विषे मांकडादिकने जावें उपजे. ते जीव उपना थका ते नाना प्रकारना
त्रस अने स्थावर प्राणीना स्नेह आहारे. ते जीव पृथ्वीनुं शरीर आहारीने, यावत् पो
तानी काया सरखां रूप करे. अनेरा पण ते त्रस अने स्थावर योनिक अपर शरीरनी

निश्चायें विकलेंडियने जावें उपजे. तेनां शरीर नाना प्राकारना वर्ण गंध रस अने स्पर्श वालां जाणवां. एम यावत् तीर्थकरें कह्युं ॥ १७ ॥

॥ दोपिका-उक्ताः पंचेंडियामनुष्यास्तिर्यचश्च । अथ विकलेंडियानाह । अथापरमाख्यातं । इहैके सत्वाः कर्मणा तत्रोत्पत्तिस्थाने उपक्रम्य आगत्य नानाविधत्रसस्थावराणां शरीरेषु सचित्तेषु अचित्तेषुवा (अणुसूयत्ताएत्ति) अन्यशरीराश्रिततया परनिश्रयाविवर्तते उत्पद्यंतइत्यर्थः । तेच विकलेंडियाः सचित्तेषु मनुष्यादिशरीरेषु यूकालिङ्गादिकत्वेन जायंते नरशुज्यमानेषु मंचकादिषु अचित्तेषु मत्कुणत्वेनोत्पद्यंते तथा नरशरीरेषु विकलेंडियशरीरेषु वा सचित्ताचित्तेषु ते जीवा (अणुसूयत्ताएत्ति) अनुस्यूतत्वेन परिनिश्रयाकृम्यादित्वेन जायंते । केचित्सचित्तेऽग्नौ मूषिकादितया यत्र चाग्निस्तत्र वायुरिति ते वायूद्भवाअपि ज्ञेयाः । पृथिवीमाश्रित्य कुंशुपिपीलिकादयोवर्षादौ ऊष्मणा संस्वेदजाजायंते उदके पूतरकाडो ह्यणकात्रमरिकादयः । वनस्पतिकाये पनकत्रमरादयः एवं ते जीवास्तानि स्वयोनिशरीराणि आहारयंतीत्याख्यातं ॥ १७ ॥

॥ टीका-व्याख्याताः पंचेंडियामनुष्यास्तिर्यचश्च तेषां चाहारो वेधा । आनोगनिवर्तिताऽनानोगनिवर्तितश्च । तत्रानानोगनिवर्तितः प्रतिहृणन्नाव्यनोगनिवर्तितस्तु यथास्वं कुवेदनीयोदयजावीति । सांप्रतं विकलेंडियानुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथानंतरमेतदाख्यातमिहास्मिन् संसारे एके केचन तथाविधकर्मोदयवर्तिनः सत्वाः प्राणिनोनानाविधयोनिकाः कर्मनिदानेन स्वकृतकर्मणोपादानचूतेन तत्रोत्पत्तिस्थाने उपक्रम्यागत्य नानाविधत्रसस्थावराणां शरीरेषु अचित्तेषु सचित्तेषुवा (अणुसूयत्ताएत्ति) अपरशरीराश्रिततया परनिश्रयाविवर्तते समुत्पद्यंते इति यावत् (तेच जीवाविकलेंडियाः सचित्तेषु मनुष्यादिशरीरेषु यूकालिङ्गादिकत्वेनोत्पद्यंते तथा तत्परिशुज्यमानेषु मंचकादिष्वचित्तेषु मत्कुणत्वेनाविर्भवन्ति तथाऽचित्तीनूतेषु मनुष्यादिशरीरकेषु विकलेंडियशरीरेषुवा ते जीवाअनुस्यूतत्वेन परनिश्रयाकृम्यादित्वेनोत्पद्यंते । अपरेतु सचित्ते तेजःकायादौ मूषिकादित्वेनोत्पद्यंते । यत्र चाग्निस्तत्र वायुरित्यतस्तद्भवाअपि इष्टव्याः । तथा पृथिवीमनुश्रित्य कुंशुपिपीलिकादयोवर्षादावूष्मणा संस्वेदजाजायंते तथोदके पूतरकाडो ह्यणकात्रमरिकादयः समुत्पद्यंते तथा वनस्पतिकाये पनकत्रमरादयोजायंते । तदेवं ते जीवास्तानि स्वयोनिशरीराण्याहारयन्ति इत्येवमाख्यातमिति ॥ १७ ॥

एवं डुरूवसंनवत्ताए ॥ १८ ॥

अर्थ-हवे पंचेंडियनां मज मूत्र मांहे उपजता एवा, जीव आश्री कहेले. (एवके०)

ए जेम सचित्ताचित्त शरीरनी निश्रायें विकलेंडिय जीव उपजेठे तेम, तेना मल, मूत्र, वमना दिकने विपे (डुरूव के०) विरूपरूप एटले कृम्यादिकने जावें उपजे, ते जीव तेणे विष्टादिकने विपे उपना ठता तेहिज आहार लीये. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ २८ ॥

॥ दीपिका—अथ पंचेंडियमूत्रपुरीषोद्भवान् जीवानाह । (एवमित्यादि) एवं पूर्वोक्त प्रकारेण सचित्ताचित्तशरीरनिश्रयायथा विकलेंडियाजायंते । तथा तत्संजवेषु मूत्रपुरीषवांतादिषु परे जंतवोदुष्टं विरूपं रूपं येषां ते डुरूपास्तत्संजवत्वेन तद्भावेन जायंते। तेच विष्टादौ शरीरान्निर्गते अनिर्गतेवा उत्पन्नास्तदेव विष्टादिकमाहारयंतीति। शेषं प्राग्वत् ॥ २८ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पंचेंडियमूत्रपुरीषोद्भवानसुमतः प्रतिपादयितुमाह । (एवमित्यादि) एवमिति पूर्वोक्तपरामर्शः । यथा सचित्ताचित्तशरीरनिश्रयाविकलेंडियाः समुत्पद्यंते तथा तत्संजवेषु मूत्रपुरीषवांतादिषु अपरे जंतवोदुष्टं विरूपं रूपं येषां कृम्यादीनां ते डुरूपास्तत्संजवत्वेन तद्भावेनोत्पद्यंते । तेच तत्र विष्टादौ देहान्निर्गतेऽनिर्गतेवा समुत्पद्यमाना उत्पन्नाश्च तदेव विष्टादिकं स्वयोनिनूतमाहारयंति । शेषं प्राग्वत् ॥ २८ ॥

एवं खुरडुगत्ताए ॥ २९ ॥

अर्थ—हवे सचित्त शरीरनी निश्रायें जे जीव उपजे ते आश्री कहेठे. (एवं के०) जेम मलमूत्रादिकने विपे जीवनी उत्पत्ति आयठे. तेम तिर्यचना शरीरने विपे खुर एटले चर्मने विपे कीटकने जावें उपजे एटले गाय, जेंश प्रमुखना चर्म मांहे प्राणियो संमूठे, ते तेनुं चर्म मांस नक्ष्ण करे, चर्म विवर करे, ते थकी जे अशुद्ध पुजल निकले तेज आहारे ; तथा अचित्त गवादिक शरीरने विपे पण जीव उपजे तथा सचित्ताचित्त वनस्पति शरीरने विपे पण घूण कीटकादिक संमूठे. ते उपजतां तेनुंज शरीर आहारे. इत्यादिक जाणवुं ॥ २९ ॥

॥ दीपिका—अथ सचित्तदेहाश्रयान् जंतूनाह । (एवंखुरडुगत्ताएति) यथा मूत्रविष्टादावुत्पादस्तथा तिर्यग्देहेषु (खुरडुगुत्तेति) चर्मकीटवत्वेन जायंते । तथाहि । जीवतामेव गोमहिष्यादीनां चर्मणोऽतः प्राणिनः संमूढ्यंते । तेच तन्मांसचर्मणी नक्ष्यंति नक्ष्यंतश्च तच्चर्मणोविवराणि कुर्वन्ति । गलहोपितेषु विवरेषुच तेषु तिष्ठंतस्तदेव शोणितं नक्ष्यंति तथाऽचित्तगवादिदेहेषु तथा सचित्ताचित्तवनस्पतिशरीरेषु घूणकीटकाः संमूढ्यंते तदेहमेव नक्ष्यंतीति ॥ २९ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सचित्तशरीराश्रयान् जंतून् प्रतिपादयितुमाह । (एवंखुरडुत्ताएइ त्यादि) एवमिति यथा मूत्रपुरीषादाद्युत्पादस्तथा तिर्यक्शरीरेषु (खुरडुत्ताएति) चर्म कीटतथा समुत्पद्यन्ते । इदमुक्तं नवति जीवतामेव गोमहिष्यादीनां चर्मणोतः प्राणिनः समूढर्थेते तेच तन्मांसचर्मणी नक्षयन्ति नक्षयन्तश्चर्मणोविवराणि विदधति गलहोणिते षु विवरेषु तिष्ठन्तस्तदेव शोणितमाहारयन्ति तथा अचित्तगवादिशरीरेषु तथा सचित्ताचित्त वनस्पतिशरीरेषु घुणकीटकाः समूढर्थेते तेच तत्र समूढतस्तत्तरीरमाहारयन्तीति ॥ १९ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणिया जाव कम्मणिया णेणं तत्तवुक्कमा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरेसु सचित्तेसु वा अचित्तेसुवा तं सरीरगं वायसं सिद्धंवा वायसंगहियंवा वायं परिग हियं उट्टवाएसु उट्टजागी नवति अहेवाएसु अहेजागी नवति तिरियं वाएसु तिरियंजागी नवति तंजहा उसा हिमए महिया करए हरत णुए सुओदए तेजीवा तेसिं णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सिणे हमाहारंति तेजीवा अहारंति पुढविसरीरं जावसंतं अवरेवियणं तेसिं तसथावरजोणियाणं उसाणं जावसुओदगाणं सरीरा णाणावस्सा जावमस्कायं ॥ ३० ॥

अर्थ—हवे अप्कायनुं प्रतिपादन करे ठे. हवे बीजुं स्थानक ठे. श्री तीर्थकरें कह्युं ठे आ जगत् मांहे कोइ एक जीव तथाविध कर्मने उदये नानाविध योनिक ठता यावत् कर्मने कारणे आकर्षिता त्यां आख्या ठता नाना प्रकारें त्रस ते दुर्द्धरादिक अने स्थावर ते हरिकाय लवणादिक प्राणीनां सचित्त अचित्त शरीरने विषे ते अप्कायनुं शरीर वायुयें करी निपजाव्युं तथा (वायसंगहियंवा के०) वायरे करी सम्यक् प्रकारें ग्रह्युं तथा (वायंपरिहियं के०) वायरे करी अन्योन्य परिगत एटले माहोमांहे मेजव्युं तथा (उट्टवाएसुउट्टजागीनवति के०) ऊर्ध्वगत वायराने विषे ऊर्ध्वगत जागी थाय एटले ऊर्ध्व वायु अके पाणी पण उपहरो रहे. (अहेवाएसुअहेजागीनवतिके०) तथा निचे निचे वायरे निचो होय, (तिरियंवाएसुतिरियंजागीनवति के०) तिहें वायरे ति हों थाय, जे जे परिणामे वायु वर्त्ते, तेम तेम पाणी पण परिणामे (तंजहा के०) हवे तेना नाम कहेठे. (उसा के०) उंसपडे ते (हिमएके०) हिम (महिया के०) धू यरी (करए के०) करगडा (हरतणुए के०) तृणने अग्रे स्थित एवा पाणीना विंडु आ (सुओदए के०) सुओदक ते स्वन्न पाणी इत्यादिक पाणी जाति मांहे जीव उपजे.

ते जीव त्वां उपना वता ते नाना प्रकाराना त्रस अने स्थावर प्राणियोनो स्नेह आहारे. इत्यादिक शेषं सुगमं ॥ एटले वात योनिक अष्काय देखाड्यो. ॥ ३० ॥

॥ टीपिका—अथाष्कायं वक्तुकामस्तत्कारणजूनतवायुकथनपूर्वमाह । (अहावरमित्यादि) अथैतदाख्यातं । इहैके सत्वाः कर्मोदयान्तत्र वायुयोनिकेऽष्काये व्युत्क्रम्यागम्य नानाविधानां त्रसानां दर्शनादीनां प्राणिनां स्थावराणां च हरितलवणादीनां सचित्ताचित्त देहेषु तदष्कायशरीरं वायुयोनिकत्वादष्कायस्य वायुना उपादानहेतुनूतेन निष्पादितं तथा वातेन संगृहीतं अन्नपटलांतर्निर्वृत्तं तथा वातपरिगतं वायुनाऽन्योन्यानुगतं ऊर्ध्वगते वाते उर्ध्वजाग्नवति । गगनगतवायुवशाज्जलं व्योम्नि संमूर्धते । अधोगते वाते जलमप्यधः स्यात् तिर्यग्गते च तिर्यक् वातयोनिकत्वाज्जलस्य यत्र यत्र वायुः परिणमति तत्र तत्र तत्कार्यजूनं जलमपि संमूर्धते । जलनेदान् वक्ति । (उंसति) अवश्यायः हिमं महिकाधूमरीकरकाः (हरतणुति) तृणाग्रप्राप्ताजलबिंदवः शुद्धोदकं प्रतीतं । इहैके जीवाः शुद्धजले जातानानाविधत्रसस्थावराणां उत्पत्त्याऽऽधारजूनतानां स्नेहं नक्षयंति । शेषं सुगमं ॥ ३० ॥

॥ टीका—सांप्रतमष्कायं प्रतिपादयिषुस्तत्कारणजूनतवातप्रतिपादनपूर्वकं प्रतिपादयतीत्याह । (अहावरमित्यादि) अथानंतरमेतद्वक्ष्यमाणं पुरा पूर्वमाख्यातं । इहास्मिन् जगत्त्येके सत्वास्तथाविधकर्मोदयानानाविधयोनिकाः संतोयावत्कर्मनिदानेन तत्र तस्मिन्वातयोनिकेऽष्काये व्युत्क्रम्यागम्य नानाविधानां बहुप्रकाराणां त्रसानां दर्शनप्रवृत्तीनां स्थावराणां च हरितलवणादीनां प्राणिनां सचित्ताचित्तनेदनिन्नेषु शरीरेषु तदष्कायशरीरं वातयोनिकत्वादष्कायस्य वायुनोपादानकारणजूनतेन सम्यक् संसिद्धं निष्पादितं । तथा वातेनैव सम्यक्गृहीतमन्नपटलांतर्निर्वृत्तं तथा वातेनान्योन्यानुगतत्वात्परिगतं तथोर्ध्वगतेषु वातेषूर्ध्वजागी नवत्यप्काययोगगगनगतवातवशाद्वि संमूर्धते जलं तथाऽधस्ताजतेषु तदशाज्जवत्यधोजागीत्यप्कायएवं तिर्यग्गतेषु तिर्यग्जागी नवत्यप्कायः । इदमुक्तं नवति । वातयोनिकत्वादष्कायस्य यत्र यत्रासौ तथाविधपरिणामपरिणतो नवति तत्र तत्र तत्कार्यजूनं जलमपि संमूर्धते । तस्य चानिधानपूर्वकं नेदं दर्शयितुमाह । तद्यथा । (उंसति) अवश्यायः (हिमयेति) शिशिरादौवातेरिताहिमकणामिहिकाः धूमिकाः करकाः प्रतीताः (हरतणुयति) तृणाग्रव्यवस्थिताजलबिंदवः शुद्धोदकं प्रतीतमिति । इहास्मिन्नुदकप्रस्तावे एके सत्वास्तत्रोत्पद्यन्ते स्वकर्मवशगास्तत्रोत्पन्नास्ते जीवास्तेषां नानाविधानां त्रसस्थावराणां स्वोत्पत्त्याधारजूनतानां स्नेहमाहारयंति ते जीवास्तद्वरीरमाहारयंति अनाहारकान नवंतीत्यर्थः । शेषं सुगमं यावदेतदाख्यातमिति ॥ ३० ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतियासत्ता उदगजोणिया उदगसंजवा जाव क
म्मणियाणेणं तच्च बुक्कमा तसथावरजोणिएसु उदएसु उदगत्ताए वि
उट्ठंति तेजीवा तेसिं तसथावरजोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारेंति
तेजीवा आहारेंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तोसिं तसथावर
जोणियाणं उदगाणं सरीरा एाणावप्सा जावमस्कायं ॥ ३१ ॥

अर्थ—हवे अप्काय योनिक अप्काय देखाडेढे. अथ हवे अपर स्थानक श्री तीर्थक
रें कछुंढे. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव उदकयोनिक उदकने विषे संजवढे, यावत् क
र्मेने कारणे करी एटले तथाविध कर्मेने उदये वातवर्जो उपना एवा त्रस अने स्थावर
जीव, तेना शरीरने आधार नूत एवुं उदक जे पाणी ते उदके उपना त्रस स्थावर यो
निक उदक तेने विषे उदक पणे उपजे, ते जीव त्यां उपना यका ते उदकनो स्नेह आ
हारे. इत्यादिकं शेषं सुगमम् ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—वातयोनिकं जलमुक्त्वा जलसंजवं जलमाह । (अहावरमित्यादि) इहैके
सत्त्वावातवशोत्पन्नत्रसस्थावरदेहाधारनूतमुदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येषां ते तथा उदकसं
जवास्त्रसस्थावरयोनिकेषु उदकेषु अपरोदकतया उत्पद्यंते । तेच जलसत्त्वास्तेषां त्रस
स्थावरयोनिकानां जलानां स्नेहं पराएपि पृथिव्यादिशरीराणि चाहारयंति । तच्च पृथि
व्यादिशरीरं नक्षितं सत्सारूप्यमानीयात्मसात्कुर्वंति । अन्यान्यपि तत्र त्रसस्थावरशरीराणि
वर्तंते तेषां च नीरयोनिकानां नीराणां नानाविधानि शरीराणि वर्तंते एतदाख्यातं ॥ ३१ ॥

॥ टीका—तदेवं वातयोनिकमप्कायं प्रदर्शयिषुनाप्कायसंजवमेवाप्कायं दर्शयितुमाह ।
(अहावरमित्यादि) अथापरमाख्यातमिहास्मिन् जगति उदकाधिकारे वा एके सत्त्वा
स्तथाविधकर्मोदयाद्वातवशोत्पन्नत्रसस्थावरशरीराधारमुदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येषां ते
तथा तथोदकसंजवा यावत्कर्मनिदानेन तत्रोत्पित्सवस्त्रसस्थावरयोनिकेषूदकेष्वपरोद
कतया विवर्तंते समुत्पद्यंते ते चोदकजीवास्तेषां त्रसस्थावरयोनिकानामुदकानां स्ने
हमाहारयंत्यन्यान्यपि पृथिव्यादिशरीराण्याहारयंति । तच्च पृथिव्यादिशरीरमाहारितं सत्
सारूप्यमानीयात्मसात्प्रकुर्वंत्यपराएपि तत्र त्रसस्थावरशरीराणि विवर्तंते तेषां चोदक
योनिकानामुदकानां नानाविधानि शरीराणि विवर्तंते इत्येतदाख्यातं ॥ ३१ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणियाणं जाव कम्मनियाणेणं
तच्च बुक्कमा उदगजोणिएसु उदएसु उदगत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं

उदगजोणियाणं जीवाण उदगाणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति
पुढविसरीरं जावसंतं अवररेवियणं जीवाणं उदगजोणियाणं उदगाणं
सरीरा णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ३२ ॥

अर्थ—हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकरं कथं ठे. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव
तथाविध कर्मना उदय थकी उदक योनिक उदकने विपे उपजे. त्यां उपना थका उ
दक जीवनो स्नेह आहारे, शेषं सुगमं ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका—तदेवं त्रसस्थावरदेहसंज्ञवं जलयोनित्वेन प्रदर्श्याऽधुना निर्विशेषणज
लसंज्ञमेव जलं दर्शयति । (अहावरमिति) इह एके सत्त्वाऽदकयोनिकेषु उदकेषूत्पद्यंते
तेच तेषां जलसंज्ञवानां आत्माधारनूतानां शरीरं नक्षर्यति । शेषं प्राग्वत् ॥ ३२ ॥

॥ टीका—तदेवं त्रसस्थावरसंज्ञवमुदकयोनित्वेन प्रदर्श्याऽधुना निर्विशेषणमपूकाय
संज्ञमेवापूकायं दर्शयितुमाह । (अहावरमित्यादि) अथापरमाख्यातमिहास्मिन् जगत्सु
दकाधिकारे वा एके सत्त्वाः स्वकृतकर्मोदयादुदकयोनिषूदकेषूत्पद्यंते तेच तेषामुदक संज्ञ
वानामुदकजीवानामात्माधारनूतानां शरीरमाहारयंति । शेषं सुगमं । यावदाख्यातमिति ३२

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणियाणं जावक्कम्मनियाणे
णं तत्त बुक्कमा उदगजोणिएसु उदएसु तसपाणत्ताए विउट्ठंति तेजी
वा तेसिं उदगजोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारंति तेजीवा आहारंति
पुढविसरीरं जावसंतं अवररेवियणं तेसिं उदगजोणियाणं तसपाणाणं
सरीरा णाणावप्सा जावमस्कायं ॥ ३३ ॥

अर्थ—हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकर देवें कथं. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव क
में प्रेक्षा थका उदक योनिक उदकने विपे पूयरादिक त्रस प्राण पणे उपजे. ते उपना
ठता तेनुं शरीर आहारे. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३३ ॥

॥ दीपिका—अथ जलाधारनूतान् त्रसानाह । इहैके सत्त्वाऽदकयोनिकेषूदकेषु त्रसप्रा
णितया पूतरकादित्वेन उत्पद्यंते । तेच उत्पद्यमानाऽत्पन्नाश्च तेषां जलयोनिकानां ज
लानां स्नेहमाहारयंति । शेषं प्राग्वत् ॥ ३३ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुदकाधारानपरान् पूतरकादिकांस्त्रसान्दर्शयितुमाह । (अहावरमि

त्यादि) अथापरमेतदाख्यातमिहैके सत्वाउदकयोनिषु चोदकेषु त्रसप्राणितया पूतरक
दित्वेन विवर्तते समुत्पद्यन्ते ते चोत्पद्यमानाः समुत्पन्नाश्च तेषामुदकयोनिनामुदकानां स्ने
हमाहारयन्ति । शेषं सुगमं यावदाख्यातमिति ॥ ३३ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणिया जाव कम्मनिया
णेणं तच्च बुक्कमा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरेसु सचित्ते
सुवा अचित्तेसुवा अगणिकायत्ताए विउट्ठन्ति ते जीवा तेसिं णाणावि
हाणं तसथावराणं पाणाणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति पुढ
विसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं तसथावरजोणियाणं अगणीणं
सरीरा णाणावस्सा जाव मस्कायं सेसा तिन्नि आलावगा उदगाणं ॥३४॥
अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणियाणं जाव कम्मनि
याणेणं तच्च बुक्कमा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरेसु सचि
त्तेसुवा अचित्तेसुवा वाउक्कायत्ताए विउट्ठन्ति जहा अगणीणं तहा जा
णियवा चत्तारि गमा ॥ ३५ ॥

अर्थ-हवे अग्निकाय जीव आश्री कहेवे. अथ हवे अनेरुं स्थानक श्री तीर्थकर देवें कह्युं.
आ जगत् मांहे कोइ एक जीव नाना प्रकारना योनि वाला, ते एवा प्रकारनुं कर्मोपा
र्जन करीने, नानाविध त्रस अने स्थावर प्राणिना शरीरने विषे सचित्तने विषे, अचित्त
ने विषे, अग्निकाय पणे उपजे. त्यां उपजता ठता, ते त्रस अने स्थावर प्राणीनो स्ने
ह आहारे. इत्यादिकं शेषं सुगमं ॥ अहीं अग्निकायने विषे शेषं त्रण आलावा उदकना
आलावानी पेठें जाणी लेवा. ॥३४॥ हवें वायुकाय जीव आश्री कहेवे. हवे अनेरुं स्था
नक श्री तीर्थकरें कह्युं. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव नानाविध योनिक कर्मने वशव
र्त्ति थका नाना प्रकारना त्रस अने स्थावर जीवोनां शरीर सचित्त अने अचित्तने विषे
वायुकाय पणे उपजे. इत्यादिकं जेम अग्निकायना चार आलावा कह्या. तेम ए वायु
कायना पण चार आलावा केहेवा. ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका-अथ तेजःकायमाह । एके सत्वाः कर्मोदयान्नानाविधानां त्रसस्थावरा
णां देहेषु सचित्तेष्वचित्तेषु वाऽग्नित्वेन विवर्तते प्रादुर्भवन्ति । तथाहि । पंचेंद्रियतिरश्चां
दन्तिमहिषादीनां परस्परं युद्धावसरे दन्तगृगयोगेऽग्निरुत्पद्यते । एवमचित्तेष्वपि तद
स्थिघर्षणादग्निरुत्पत्तिः । विकलेंद्रियशरीरेष्वपि यथासंज्ञं योज्यं । स्थावरेषु वनस्पति

पाषाणादिषु सचित्ताचित्तेषु अग्निजीवाः समुत्पद्यन्ते । तेच तत्रोत्पन्नास्तेषां त्रसस्थावराणां स्नेहमाहारयन्ति । शेषं सुगमं । अन्ये त्रयोप्यालापका उदकवद्दृष्टव्याः ॥३४॥ अथ वायुकायमाह । इदमग्निकायवद्धार्य्येयं ॥ ३५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं तेजःकायमुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथैतदपरमाख्यातं । इहास्मिन् संसारे एके केचन सत्त्वाः प्राणिनस्तथाविधकर्मादयवर्त्तिनोनानाविधयोनयः प्राक् संतः पूर्वजन्मनि तथाविधं कर्मोपादाय तत्कर्मनिदानेन नानाविधानां त्रसस्थावराणां प्राणिनां सचित्तेष्वचित्तेषु शरीरेषु चाग्नित्वेन विवर्तन्ते प्रादुर्भवन्ति । तथाहि । पंचेन्द्रियतिरश्चां दंतिमहिषादीनां परस्परं युद्धावसरे विषाणसंघर्षे सति अग्निरुत्तिष्ठते एवमचित्तेष्वपि तदस्थिसंघर्षादग्नेरुद्भानं तथा कीड्यादिशरीरेष्वपि यथासंजवमायोजनीयं । तथा स्यावरेष्वपि वनस्पत्युपलादिषु सचित्ताचित्तेष्वग्निजीवाः समुत्पद्यन्ते ते चाग्निजीवास्तत्रोत्पन्नास्तेषां नानाविधानां त्रसस्थावराणां स्नेहमाहारयन्ति । शेषं सुगमं यावद्भवन्तीत्येवमाख्यातं । अपरे त्रयोप्यालापकाः प्राग्बद्दृष्टव्या इति ॥ ३४ ॥ सांप्रतं वायुकायमुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातमित्याद्यग्निकायागमेन व्याख्येयं ॥ ३५ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणियाणं जाव कम्मनि याणेणं तव वुक्कम्मा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरेसु सचित्तेसुवा अचित्तेसुवा पुढवित्ताए सक्करत्ताए वालुयत्ताए इमाउ गाहाउ अणुगंतवाउ “ पुढवीय सक्करावा, लुयाय उवले सिलाय लोणू से ॥ अयत उय तंव सीसग, रुप्प सुवप्पेय वइरेय ॥ १ ॥ हरियाले हिं गुलए, मणोसिला सासगंजणपवालै ॥ अप्रपन्नलप्रवालुय, बायरका ए मणिविहाणा ॥२॥ गोमेळएय रूयए, अंकेफलिहिय लोहियस्केय ॥ मरगयमसारगल्ले, नूयमोयग इंदणीलेय ॥ ३ ॥ चंदण गेरुय हंसगप्पे, पुलए सोगंधिएय बोधवे ॥ चंदप्पन्न वेरुलिए, जलकंते सूरकंतेय ॥४॥ एयाउ एएसु जाणियवाएउ गाहाउ जाव सूरकंताएवि वुट्ठंति तेजीवा ते सिं णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सिण्हमाहारंति तेजीवा आहारंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं तसथावरजोणियाणं पुढवीणं जाव सूरकंताणं सरीरा णाणावप्सा जावमस्कायं सेसं तिसिं आलवगा जहा उदगाणं ॥ ३६ ॥

नवं यदि वा दुःखं आसातोदयलक्षणमसैद्धिकं सांसारिकं । यदिवोचयमप्येतत्सुखं दुःखं
 वा स्वकुचंदनांगनाद्युपचोगक्रियासिद्धौ नवं तथा कशाताडनांकनादिसिद्धौ नवं सैद्धिकं । त
 याऽसैद्धिकं सुखमांतरमानंदरूपमाकस्मिकमनवधारितबाह्यनिमित्तं । एवं दुःखमपि ध्वर
 शिरोतिग्गूलादिरूपमंगोऽमसैद्धिकं । तदेतदुचयमपि न स्वयं पुरुषकारेण कृतं नाप्यन्येन
 केनचित् कालादिना कृतं वेदयंत्यनुनवंति पृथक्जीवाः प्राणिन इति । कथं तर्हि तत्तेषामं
 नूदिति नियतिवादी स्वान्निप्रायमाविष्करोति (संगश्यंति) तस्यैकस्वपरिणामेन गतिर्यस्य
 यदा यत्र यत्सुखदुःखानुनवनं सा संगतिर्नियतिस्तस्यां नवं सांगतिकं । यतश्चैवं न पुरु
 षकारादिकृतं सुखदुःखाद्यतस्तत्तेषां प्राणिनां नियतिकृतं सांगतिकमित्युच्यते । इहास्मि
 न् सुखदुःखानुनववादे एकेषां वादिनामाख्यातं तेषामयमन्युपगमः । तथाचोक्तं । प्राप्त
 व्यो नियतिवलाश्रयेण योयैः, सोऽवश्यं नवति नृणां क्षुणोऽक्षुणो वा ॥ नूतानां महति
 कृतेपि हि प्रयत्ने नाजायं नवति न जायिनोस्ति नाशः ॥ १ ॥ ३ ॥

एवमेयाणि जंपंता, बाला पंन्दित्रमाणिणो ॥ निययानिययं संतं,
 अयाणंता अबुद्धिया ॥ ४ ॥ एवमेगे उ पासठा, ते नुजो विष्ण
 प्रिआ ॥ एवं उवठिआ संता, ए ते दुःखविमोस्कया ॥ ५ ॥

अर्थ-हवे ग्रंथकार एने उत्तर थापेठे एवमेयाणिजंपंता के० एवं पूर्वोक्त वचन नि
 यतवादाश्रित बोलतां एवा ते बालाके० बाल अज्ञानी ठतां पोताने पंन्दित्रमाणिणोके०
 पंन्दित्र करी मानतां शा माटे मानेठे ते कहेठे के; निययानिययंके० ते अज्ञानी नियतिकृ
 त सुख दुःख अथवा अनियतिकृत पुरुषकारादिकृतं करेणुं एवुं सुख दुःख ते संतं के०
 एकांते नवितव्यतायेज कखुं एम कहेठे; ते कारणे तेने सुखदुःखादि कारणना अया
 णंता अबुद्धियाके० अजाण, बुद्धिरहित कहिए. अने जैनतो नियतिकृतपणे तथा अ
 नियतिकृतपणे ए वने प्रकारे सुख दुःख मानेठे एटले स्यादादी कहिए. ॥ ४ ॥ हवे ते
 ने एवी प्ररूपणानुं विपाक देखाडेठे एवमेगेके० एरीते कोइ एक नियतवादने विपे आ
 श्रित परवादीठे ते केवाठे; तांके पासठाके० पार्थस्य एटले न्यायपद्धयकी बाहेर अथ
 वा पासठा एटले पाशके० कर्मनुं बंधन तेने विपे स्थित नुजो के० तेवली पुनः
 विष्णग्नियाके० विविध प्रगड्जित एटले अत्यंत धिवायका मुक्तिमार्गनेविपे प्रवर्ते; वट्टी
 एवुं कहेठे के अमे एवी क्रिया करता यका मुक्तिपामीशुं परंतु एवके० ए प्रकारे ते उ
 वठियासंताके० उठित एटले पोतानी क्रियानेविपे प्रवर्ततां ठतां एतेदुःखविमोस्कयाके०
 पोताने दुःखथी मूकावनार न होय एटले मुक्ति पामेनहीं. ॥ ५ ॥ एटले नियतवादी कहा.

॥ दीपिका-अन्योनरमाह । (एवमिति) । एवमेतानि पूर्वोक्तानि वचनानि जडपंतो

अर्थ—हवे पृथ्वीकाय जीव आश्री कहेते. हवे अन्य स्थानक पूर्वे श्री तीर्थकरें कह्युंते. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव, नाना प्रकार योनिक, यावत् कर्माधीन थका त्यां उपजे. नाना प्रकारना त्रस स्थावर प्राणीनां शरीरने विषे, सचित्तने विषे, अचित्तने विषे, शर्करा एटले कांकरा पणे, वेलु एटले रेति पणे, इत्यादिक (इमाउगाहाउ के०) ए आगलनी चार गाथायें करी पृथ्वीकायना जेद कहेते ते प्रमाणे. (अणुगंतवाउ के०) सर्व जाणी ले वा. (पुढवीय के०) पृथ्वी पणे (सक्करा के०) कांकरा पणे, (वालुयाय के०) वेलू ते रेती पणे, (उवले के०) उपल एटले पाषाणना कटका पणे, (सिलाय के०) माटी अने पाषाणनी शिलापणे, (लोणूसेके०) समुद्रादिकना लूण ते पणे, उसे एटले उस पणे, ते खारी धूल पणे, (अयत के०) लोह पणे, (उय के०) जसत तरुआ पणे, (तंब के०) त्रांबा पणे, (सिसगं के०) शींसा पणे, (रूप्य के०) रूपा पणे, (सुवस्त्रेय के०) सुवर्ण पणे, (वड्रेय के०) वज्र, ते हीरा पणे, (हरियाले के०) हरिताल पणे, (हिंगुलएके०) हिंगलो पणे, (मणोसिलाके०) मणसील पणे, (सासगंज एके०) सासग एटले रत्ननीजाति, अंजन एटले सुरमो ते पणे, (पवालेके०) परवालां, (अन्नपमलपत्रवालुय के०) अन्नपडल अने अन्नवालुक एटले आकाशना जलउस तथा आकाशना जलउस सहित धूल, ए (बायरकाय के०) बादरकाय, पृथ्वीना जेद कह्या. हवे (मणिविहाणा के०) मणिना जेद कहेते. (गोमेड्काय के०) गोमेद्य रत्न, (रूयए के०) रजत रत्न, (अंके के०) अंक रत्न, (फलिहिय के०) स्फाटिक रत्न, (लोहियस्केय के०) लोहिताक्ष रत्न, (मरगय के०) मरकत रत्न, (मसारगले के०) मसारगल रत्न, (नूयमोयग के०) नूजमोचक रत्न, (इंदणीलेय के०) इंदनील रत्न, (चंदण के०) चंदन रत्न, (गेरुय के०) गेरुक रत्न, (हंसगप्पे के०) हंसगर्भ रत्न, (पुलए के०) पुलाक रत्न, (सोगंधिएय के०) सुगंधिक रत्न, (बोधवे के०) जाणवां. (चंदण्य के०) चंद्रप्रज्ञ रत्न, (वेरुलिए के०) वैमूर्य रत्न, (जलकंते के०) जलकंत रत्न, (सूरकंतेय के०) सूर्यकांति रत्न, सुवर्णकांत रत्न पण एनुं नाम ठे. ए चार गाथा ने विषे, पृथ्वीकायना नाम कह्यांते. यावत् सूर्यकांत पणे एटले एटला दूर लगे पृथ्वी कायने जावें जीव उपजे. ते जीव त्यां उपजता ठता ते नाना प्रकारना त्रस अने स्थावर प्राणीना स्नेह आहारे ; इत्यादिक शेष सुगमते. ए पृथिवीकायना शेष त्रण आ लावा जेम उदकना कह्या तेनी पेंते जाणी लेवा. ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका—अथ पृथिवीकायमाह । इहैके सत्वाः कर्मवशगानानाविधत्रसस्थावराणां देहेषु सचित्तेषु अचित्तेषुवा पृथिवीत्वेनोत्पद्यन्ते । तद्यथा । सर्पशिरस्सु मणयः करिदं

तेषु मौक्तिकानि स्थावरेष्वपि वंशादिषु तान्येव । एवमचित्तेषूपरादिषु लवणत्वेन जायते तदेवं पृथ्वीकायिकानानाविधासु पृथ्वीषु शर्करावालुकोपलशिलाजलवणादिजावेन तथा गोमेदकादिरत्नजावेन बादरमणिविधानतया समुत्पद्यन्ते ॥ (एयाउंगाहाउत्ति) एतागाथा अनुगंतव्याः । एतज्ज्ञायानुगमेन पदानि वाच्यानि । (पुढवीयसकरावालुयायइत्यादि) अत्र पदोच्चारोयथा पुढवित्ताए । सकरत्ताए वालुयत्ताए इत्यादि । एवं गाथानुसारेण पदानि वाच्यानि । यावत्सूरकंतत्ताएत्ति । शेषं सुगमं । एवं चत्वारोप्यालापकाउदकागमेन ज्ञेयाः ॥ ३६ ॥

॥ टीका-सांप्रतमशेषजीवाधारं पृथिवीकायमधिकृत्याह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतत्पूर्वमाख्यातं । इहैके सत्त्वाः पूर्वं नानाविधयोनिः स्वकृतकर्मवशानानाविधत्रसस्थावराणां शरीरेषु पृथिवीत्वेनोत्पद्यन्ते । तद्यथा । सर्पशिरःसु मणयः करिदंतेषु मौक्तिकानि स्थावरेष्वपि वेष्टादिषु तान्येवेति । एवमचित्तेषूपरादिषु लवणजावेनोत्पद्यन्ते । तदेवं पृथिवीकायिकानानाविधासु पृथिवीषु शर्करावालुकोपलसितालवणादिजावेन तथा गोमेदकादिरत्नजावेनच बादरमणिविधानतया समुत्पद्यन्ते । शेषं सुगमं । यावच्चत्वारोप्यालापकाउदकागमेन नेतव्याइति ॥ ३६ ॥

अहावरं पुरस्कायं सवेपाणा सवेनूता सवेजीवा सवेसत्ता एाणाविहजो
णिया एाणाविहसंजवा एाणाविहवुक्कमा सरीरजोणिया सरीरसंजवा
सरीरवुक्कमा सरीराहारा कम्मोवगा कम्मनियाणा कम्मगतीया कम्म
ठिइया कम्मणाचेव विप्परियासमुर्वेति ॥ ३७ ॥

अर्थ-हवे समस्त जीव आश्री कहेढे. हवे अनेरुं स्थानक पूर्वे श्री तीर्थकरें कहुं. आ जगत् मांहे सर्वप्राण, सर्वनूत, सर्वजीव, सर्वसत्त्व, नाना प्रकार योनिक नाना प्रकार नी योनिने विषे संजव एटले उत्पत्तिढे जेनी, नाना प्रकारें आव्या ठता, शरीरयोनिक शरीरने विषे उपजे. शरीरने विषे आव्या ठता त्यां उपजे एटले नरकादिक चार गतिने विषे शरीर पणे उपजे. त्यां त्यां यथायोग्य शरीरनो आहार करे. कर्मने वशें उपजे कर्मने कारणो करीने कर्म करी कर्मने अनुसारें गति पामे. कर्म करी जघन्य मध्यम अने उत्कृष्ट स्थिति पामे. एटले जे जीव आ नवमां जेवोढे तेवोज आगले नवें न थाय. ए कारणो जीव, कर्मने वशें सुख वांढतो पण विपर्यास दुःख पामे. ॥ ३७ ॥

॥ दीपिका-अथ सर्वजीवानाश्रित्याह । अथापरमिदमाख्यातं । सर्वे जीवानाना विधयोनिः स्वकृतकर्मवशानानाविधयोनिषूत्पद्यन्ते यत्रच उत्पद्यन्ते तत्र तदेहाऽऽहारिणः स्युः । तेनाहारेण चागुताः कर्मवशगाश्चतुर्गतिषु भ्रमन्ति ॥ ३७ ॥

॥ टीका-सांप्रतं सर्वोपसंहारद्वारेण सर्वजीवान् सामान्यतोविनणिशुराह । (अहा वरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातं । तद्यथा । सर्वे प्राणाः प्राणिनोऽत्रच प्राणिनूतजीवन त्वशब्दाः पर्यायत्वेन द्रष्टव्याः कथंचिद्वेदं चाश्रित्य व्याख्येयाः । तेच नानाविधयोनिकातो नाविधासु योनिषूत्पद्यन्ते नारकतिर्यङ्मरामराणां परस्परगमनसंज्ञवात्तेच यत्र यत्रोत्पद्यन्ते ते तत्तत्तरीराण्याहारयन्ति तदाहारवंतश्च तत्रागुप्ताश्रवद्वारतया कर्मवशगानारकतिर्यङ्मरामरगतिषु जघन्यमध्यमोत्कृष्टस्थितयोजयन्ति । अनेनेदमुक्तं जवति । योयादृगिह जवे स ता दृगेवामुत्रापि जवतीत्येतन्निरस्तं जवत्यपितु कर्मोपगाः कर्मनिदानाः कर्मायत्तगतयोजयन्ति तथा तेनैव कर्मणा सुखलिप्सवोपि तद्विपर्यासं दुःखमुपगच्छन्तीति ॥ ३७ ॥

से एवमायाणह से एवमायाणित्ता आहारगुत्ते सहिए समिए सयाजए तिबेमि ॥ ब्रियसुयस्कंधरुस आहारपरिष्ठा णाम तईयंमज्जयणं सम्मत्तं ॥३८॥

अर्थ-हवें गुरु, शिष्य प्रत्ये कहें के, (सेएव के०) ते एम (मायाणह के०) त मे जाणो जे, में आदि थकी सर्वजीव आश्री आहारनुं विशेष संसार परित्रमण क ह्युं. (सेएवमायाणित्ता के०) एवं जाणीने जे विवेकी जन होय ते, (आहारगुत्ते के०) आहारने विषे गुप्त थाय. एतावता शुद्ध निर्दोष एषणीक आहारनुं खप करे, अ ने (सहिए के०) ज्ञान दर्शन अने चारित्र्य करी सहित थको (समिए के०) पांच समि तियें समितो, (सयाजए के०) सदा सर्वकाल एटले जावजीव सुधी संयमने विषे यत्न करे. तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ए श्रीसूयगडांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधने विषे, आहारपरिष्ठा नाम त्रीजा अध्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो. ॥ ३८ ॥

॥ दीपिका-(सेएवमायाणहति) तदेवं जानीत यूयं ! यत्पूर्वोक्तं सर्वं । एवं ज्ञात्वा चाहारगुप्त एव समितियुतः समितः सहितोवा ज्ञानादिभिः सदा यतेत संयमे प्रयत्नवान् जवेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥३८॥ इति द्वितीयश्रुतस्कंधे आहारपरिष्ठाख्यं तृतीयमध्ययनं समाप्तम् ॥

॥ टीका-सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिघृक्षुराह । (सेएवमायाणहेत्यादि) यदेतन्मया ऽऽदितः प्रनृत्युक्तं तद्यथा । योयत्रोत्पद्यते स तत्तरीराहारकोजवत्याहारगुप्तश्च कर्मादत्ते क र्मणाच नानाविधासु योनिषु अरहदृघटीन्यायेन पौनःपुन्येन पर्यटतीत्येवमाजानीत यूयं ! एतद्विपर्यासं दुःखमुपगच्छन्तीति । एतत्परिज्ञायच सदसद्विवेक्याहारगुप्तः पंचभिः समिति भिः समितोयदिवा सम्यक् ज्ञानादिके मार्गे इतो गतः समितस्तथा सह हितेन वर्तते सहितः सन्सदा सर्वकालं यावदुद्धासं तावद्यतेत तत्संयमानुष्ठाने प्रयत्नवान् जवेदिति । इति परि समाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । गतोऽनुगमः । सांप्रतं नयास्ते च प्राग्वद्द्रष्टव्याः ॥३८॥ समा समाहारपरिष्ठाख्यं तृतीयमध्ययनम् ॥ ३ ॥

अथ द्वितीयश्रुतस्कंधे चतुर्थाध्ययनप्रारंभः

हवे चोशुं प्रत्याख्यान क्रियानामा अध्ययन प्रारंभियेँ ठैयेँ. त्रीजा अध्ययनमां आहार आश्री कर्मबंध थाय. एम कह्यो ते कर्मबंध पञ्चस्काण करवाथी टली जायठे, ते कारण माटे चोशुं अध्ययन प्रत्याख्यान क्रिया नामेँ कहियेँ ठैयेँ.

सुयंमे आउसंतेणं जगवया एवमस्कायं इह खलु पञ्चस्काणकिरियाणा मशयणे तस्सणं अयमठे पस्सुते आया अपञ्चस्काणीयावि जवति ॥
आया अकिरिया कुसलेयावि जवति आया मिन्हा संठियावि जवति
आया एगंतदंमेयावि जवति आया एगंतबालेयावि जवति आया ए
गंतसुत्तेयावि जवति आया अवियारमणवयणकायवक्केयावि जवति
आया अप्पडिहयअपञ्चस्कायपावकम्मेयावि जवति एस खलु जगव
ता अस्काए असंजते अविरते अप्पडिहयपञ्चस्कायपावकम्मे सकिरिए
असंवुप्पे एगंतदंमे एगंतबाले एगंतसुत्ते सेबाले अवियारमणवयणका
यवक्के सुविणमवि ए पस्सति पावेयसे कम्मे कज्जइ ॥ १ ॥

अर्थ-सुधर्म स्वामी जंबूस्वामि प्रत्येँ कहेठे के, (सुयंमे के०) में एम सांजबुंठे. (आउसंतेणं के०) आयुष्मन् (जगवयाएवमस्कायं के०) जगवंत श्री महावीरदेव तीर्थंकर तेणें एम कह्युंठे. (इहखलुपञ्चस्काणकिरियाणामशयणे के०) ए प्रवचनने विपे खलु ए वाक्यालंकारे प्रत्याख्यानक्रिया नामेँ अध्ययन, (तस्सणंअयमठेपस्सुत्ते के०) तेनो ए अर्थ जे आगल कहेसो, ते कहेठे, (आयाअपञ्चस्काणियाविजवति के०) ए आत्मा जीव मिथ्यात्व, अविरति, प्रमाद, कपाय, अने योग सहित स्वनावें रह्यो थको, अप्रत्याख्यानी होय. अपि शब्द थकी तेहीज आत्मा, कोइ एक रूडां कां रण थकी पञ्चस्काणी पण होय. (आयाअकिरियाकुसलेयाविजवति के०) ए आत्मा रूडा अनुष्ठानें रहित पण होय. अपि शब्द थकी रूडा अनुष्ठानें सहित पण होय, तथा (आयामिन्हासंठियाविजवति के०) ए आत्मा मिथ्यात्वेँ संस्थित पण होय, अने अपि शब्द थकी मिथ्यात्व थकी रहित पण होय, (आयाएगंतदंमेयाविजवति के०) ए आत्मा एकांते प्राणीउने दंमनो करनार पण होय, तथा (आयाएगंतबालेयाविजवति के०) ए आत्मा एकांत बाल पण होय, (आयाएगंतसुत्तेयाविजवति के०) तथा

ए आत्मा एकांत सुतो एटले शयन करनार पण होय, (आयाएंगंतअविचारमणवयण कायवक्केयाविनवति के०) तथा ए आत्मा एकांत अविचारुं कोइ कार्य करे, एवा मन वचन अने कायार्ये करी सहित पण होय, (आयाअपडिहयअपच्चस्कायपावकम्मेया विनवति के०) तथा ए आत्मा, अप्रतिहत एटले विरते करी नथी हएयां तथा नथी पच्चस्का पाप कर्म जेणे एवो पण होय, (एसखलुनगवताअस्काए के०) एवो जीव श्री नगवंते कह्योढे वली केवो कह्यो तो के? (असंजते के०) असंयत (अविरते के०) अविरति (अपडिहयपच्चायपावकम्मे के०) अप्रतिहत एटले नथी हएयां पच्चस्काए करीने पाप कर्म जेणे, (सकिरिए के०) क्रिया सहित, (असंबुमे के०) संवर रहित (एंगंतदंमे के०) एकांते दंम, (एंगंतबाले के०) एकांते बाल, (एंगंत सुत्ते के०) ए कांते सुतो एटले शयन करनार, एवो कह्यो. (सेबालेअविचारमणवयणकायवक्केके०) ते बाल, अविचारवान् एवो मन वचन अने कायार्ये करी रहित ठतो, जे पाप कर्मने (सुविणमविणपस्संति के०) स्वप्नांतरे पण देखे नही. (पावेयसेकम्मेकज्जइ के०) तो पण तेने तेवां पापकर्मनो बंध आयढे. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ प्रत्याख्यानक्रियाख्यं चतुर्थमध्ययनमारन्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (सुयमेइत्यादि) श्रुतं मयाऽऽयुष्मता नगवतेदमाख्यातं । इहांगे प्रत्याख्यानक्रियानामाध्ययनं तस्यायमर्थः । आत्मा स्वभावतएवाऽप्रत्याख्यानी नवति । अपिशब्दात्सकदाचित्प्रख्यात्यपि नवति । आत्मा क्रियाकुशलः सदाचारः स्यादक्रियाकुशलोपि । आत्मा मिथ्यात्वसंस्थितः आत्मा एकांतदंडोहिंसकः स्यात् आत्मा बालः सुप्तोनावसुप्तश्च । अविचाराणि अशोचनानि मनोवचःकायवाक्यानि यस्य स तथा । वाग्रहणेनैव वाक्यस्य गतार्थत्वात्पुनर्वाक्यग्रहणं वाग्व्यापारस्य प्राचुर्यज्ञापनार्थं । तथाऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा अप्रतिहतं अनिवारितं प्रत्याख्यातेन विरत्या पापकर्म येन स तथा एवमेषआत्मा असंयतोऽविरतोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा सक्रियोऽसंवृतः एकांतदंडः एकांतबालः एकांतसुप्तः स बालोऽविचारमनोवचःकायवाक्यः स एवंनूतः पटुविज्ञानरचितः स्वप्नमपि न पश्यति तेनाप्येवंनूतेनाव्यक्तज्ञानेनापि पापं कर्म बध्यते ॥ १ ॥

॥ टीका—तृतीयाध्ययनानंतरं चतुर्थमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने आहारगुप्तस्य कर्मबंधोऽनिहितोऽत्र तत्प्रत्याख्यानं प्रतिपाद्यते । यदि चोत्तरगुणसंपादनार्थं शुद्धेतराहारपरिज्ञोक्ता । सा चोत्तरगुणरूपा प्रत्याख्यानक्रियासमन्वितस्य नवतीत्यतआहारपरिज्ञानंतरं प्रत्याख्यानक्रियाध्ययनमारन्यते इत्यनेन संबंधेनायातस्याऽध्यय

नस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि नवंति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोयम् । तद्यथे
ह कर्मोपादाननूतस्याशुनस्य प्रख्यानं प्रतिपाद्यतइति । सांप्रतं निक्षेपस्तत्राप्योवनिष्पन्नेऽ
ध्ययनं नामनिष्पन्ने प्रत्याख्यानक्रियेति द्विपदं नाम । तत्र प्रत्याख्यानपदनिक्षेपार्थं निर्यु
क्तिरुदाह । " एषामं ठवणादविण, अइच्च पडिसेह एय जावेय ॥ एसोपच्चस्काण,स्स ठविहो
होइनिस्केवो ,, ॥ १ ॥ (एषामंठवणेत्यादि) नामस्थापना इव्यादित्साप्रतिषेधनावरूपः ।
प्रत्याख्यानस्यायं षोढा निक्षेपः । तत्रापि नामस्थापने सुगमे । इव्यप्रत्याख्यानं इव्यस्य
इव्येण इव्याद्इव्ये इव्यनूतस्य वा प्रत्याख्यानं । तत्र सचित्ताचित्तनेदमिश्रस्य प्रत्याख्यानं
इव्यनिमित्तं वा प्रत्याख्यानं यथा धम्मिल्लस्य । एवमपराएपि कारकाणि स्वधिया योज
नीयानि । तत्र दातुमिच्छा दित्सा न दित्सा अदित्सा तथा प्रत्याख्यानमदित्साप्रत्याख्यानं ।
सत्यपि देये सतिच संप्रदानकारके केवलं दातुर्दातुमिच्छा नास्तीत्यतोऽदित्साप्रत्याख्या
नं तथा प्रतिषेधप्रत्याख्यानमिदं । तद्यथा । विवह्मितइव्याजावादिशिष्टसंप्रदानकारका
जावादा सत्यामपि दित्सायां यः प्रतिषेधस्तत्प्रत्याख्यानं । जावप्रत्याख्यानं तु द्विधाऽतः
करणशुद्धस्य साधोः श्रावकस्य वा मूलगुणप्रत्याख्यानमुत्तरगुणप्रत्याख्यानं चेति । च
शब्दाद्विविधमपि नोव्यागमतो जावप्रत्याख्यानं इष्टव्यं नान्यदिति । सांप्रतं क्रियापदं नि
क्षेप्तव्यं । तच्च क्रियास्थानाध्ययने निहितमिति । न पुनर्निक्षिप्यते । इह पुनर्जावप्रत्याख्या
ने नाधिकारइति दर्शयितुमाह । " मूलगुणे सुयपगयं, पच्चस्काणे इहं अधीगारो ॥ हो
ऊ हुतप्पच्चइया, अप्पच्चस्काणकिरियाउ ,, ॥ २ ॥ (मूलगुणेसुयइत्यादि) मूलगुणाः प्रा
णातिपातविरमणास्तेषु प्रकृतमधिकारः प्राणातिपातादेः प्रत्याख्यानं कर्तव्यमिति याव
त् । इह प्रत्याख्यानक्रियाध्ययने नार्थाधिकारोयदि मूलगुणप्रत्याख्यानं न क्रियते तत्रो
पायं दर्शयितुमाह । प्रत्याख्यानाजावेऽनियतत्वाद्यत्किंचनकारितया तत्प्रत्ययिका तन्नि
मित्ताजावाहुत्पद्यते प्रत्याख्यानक्रिया सावद्यानुष्ठानक्रिया तत्प्रत्ययिकश्च कर्मबंधस्तन्निमि
त्तश्च संसारइत्यतः प्रत्याख्यानक्रिया मुमुक्षुणा विधेयेति । गतोनामनिष्पन्नोनिक्षेपोऽधुना
सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं (सुयंमेव्वावसंतेणमित्यादि)
अस्य चानंतरपरंपरसूत्रैः सह संबंधोवक्तव्यः । सचायमिहानंतराध्ययनपरिसमाप्ताविदं
सूत्रमाहारगुप्तः समितः सहितः सदा यतेतेत्येतन्मया श्रुतमायुष्मता नगवतेदमाख्यातमे
वमनया दिशा परंपरसूत्रैरपि संबंधोऽन्यूह्यः । इहास्मिन् प्रवचने सूत्रकृतांगेवा । खल्विति
वाक्यालंकारे । प्रत्याख्यानक्रियानामाध्ययनं तस्यायमर्थोवद्ध्यमाणलक्षणः । अतती
त्यात्मा जीवः प्राणी सचानादिमिथ्यात्वाविरतिप्रमादयोगानुगततया स्वजावतएव प्रत्या
ख्यान्यपि नवत्यपिशब्दात्सएव कुतश्चिन्निमित्तात्प्रत्याख्यान्यपि । तत्रात्मग्रहणमपरद
र्शनव्युदासार्थं । तथाहि । सांख्यानामप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वजावव्यात्मा । सच तृणकु

रायधनपतसिंह बाहाडुरका जैनागम संग्रह भाग दुसरा. ८४१

वजीकरणोप्यसमर्थतया किंचित्करत्वान्न प्रत्याख्यानक्रियायां नवितुमर्हति। बौ धानामप्यात्मनो नावात् ज्ञानस्य च कृणिकतया स्थितेरनावात् कुतः प्रत्याख्यानक्रियेति एवमन्यत्रापि प्रत्याख्यानक्रियायाश्च नावोवाच्यः । तथा सदनुष्ठानं क्रिया तस्यां कुशलः क्रियाकुशलस्तत्प्रतिषेधादक्रियाकुशलोप्यात्मा नवति । तथात्मा मिथ्यात्वोदयसंस्थितो नवति तथैकांतेन नापरान् प्राणिनोदंभयतीति दंभस्तदेवंनूतश्चात्मा नवति तथाऽसारतापादनाद्भागदेषाकुलितत्वाद्बालवद्बालात्मा नवति तथा सुप्तवत्सुप्तः । यथाहि इव्यसुप्तः शब्दादीन् विषयान् न जानाति हिताहितप्राप्तिपरिहारविकलश्च तथा नावसुप्तोप्यात्मैवंनूतएव नवतीत्येवमविचारणीयान्यशोचनतया निरूपणीयान्यपर्यालोचनीयानि मनोवाक्कायवाक्यानि यस्य स तथा । तत्र मनोतःकरणं वाग्वाणी कायोदेहोऽर्थप्रतिपादकं पदसमूहात्मकं वाक्यमेकं तिङंतं सुबंतं वा । तत्र वाग्ग्रहणेनैव वाक्यार्थस्य गतार्थत्वाद्यत्पुनर्वाक्यग्रहणं करोति तदेवं ज्ञापयतीह वाग्वापारस्य प्रचुरतया प्राधान्यं प्रायशस्तत्प्रवृत्त्यैव प्रतिषेधविधानेन तयोरन्येषां प्रवर्तनं नवति । तदेवमप्रत्याख्यानक्रियः सन् आत्माऽविचारितमनोवाक्कायवाक्यश्चापि नवतीति । तथा प्रतिहृतं प्रतिस्खलितं प्रत्याख्यातं विरतिप्रतिपत्त्या पापकर्माऽसदनुष्ठानं येन सः प्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मा तत्प्रतिषेधादसनुष्ठानपरश्चात्मा नवति । तदेवमेषपूर्वोक्ताऽसंयतोऽविरतोऽप्रतिहृतप्रख्यातपापकर्मा सक्रियः सावधानुष्ठानस्तथा नूतश्चासंवृतो मनोवाक्कायैरगुप्तो गुप्तत्वाच्चात्मनः परेषां च दंडहेतुत्वादंडस्तदेवंनूतश्च सन् एकांतेन बालवद्बालः सुप्तवदेकांतेन सुप्तस्तदेवंनूतश्च बालसुप्ततयाऽविचाराण्यविचारितरमणीयानि परमार्थविचारगुणायुक्त्या वा विघटमानानि मनोवाक्कायवाक्यानि यस्य स तथा । यदिवा परसंबन्धविचारितमनोवाक्कायवाक्यः सत्क्रियासु प्रवर्तते तदेवंनूतो निर्विवेकतया पटुविज्ञानरहितः स्वप्नमपि न पश्यति तस्य चाव्यक्तविज्ञानस्य स्वप्नमप्यपश्यतः पापं कर्म बध्यते तेनैवंनूतेनाव्यक्तविज्ञानेनापि पापं कर्म क्रियतइति नावः ॥ १ ॥

तच्च चोयए पन्नवगं एवं वयासि असंतएणं मणेणं पावयणं असंतिया
ए वतीयाए पावियाए असंतएणं काएणं पावएणं अहणंतस्स अमए
स्सरस्स अ विचारमएवयकायवक्करस्स सुविणमवि अप्परस्सने पावक
म्मे एणे कज्जइ करस्सणं तंहेनं चोयए एवं बवीति अन्नयरेणं मणेणं पाव
एणं मएवत्तिए पावे कम्मे कज्जइ अन्नयरीए वत्तिए पावियाए वत्तिवत्तिए
पावे कम्म कज्जइ अन्नयरेणं काएणं पावएणं कायवत्तिए पावे कम्मे कज्ज

इ हणंतस्स समणस्स सवियारमणवयकायवक्कस्स सुविणमवि पा
सउ एवं गुणजातीयस्स पावे कम्मे कज्झइ पुणरवि चोयए एवं व
वीति तन्नणं जेते एवमाहंसु असंतएणं मणेणं पावएणं असंतीयाए व
त्तिए पावियाए असंतएणं काएणं पावएणं अहणंतस्सअमणस्स
अ वियारमणवयकायवक्कस्स सुविणमवि अपस्सउ पावे कम्मे कज्झ
इ तन्नणं जेते एवमाहंसु मिञ्जा ते एवमाहंसु ॥ ९ ॥

अर्थ—ए प्रकारें कहे थके, (तन्नचोयएपन्नवगंएवंवयासि के०) त्यां शिष्य प्रज्ञाप
क एटले गुरु प्रत्ये एवुं बोढ्यो के, हे जगवन् ! (असंतएणं के०) अठते अप्रवर्ते
(मणेणं के०) मने (पावयणं के०) पापकर्मने विषे, तथा (असंतीयाएवत्तिएपावि
याए के०) अठते अप्रवर्ते वचनें पापकर्मने विषे, (असंतएणंकाएणंपावएणं के०)
अठते अप्रवर्ते कायायें पापकर्मने विषे, (अहणंतस्स के०) अणहणताने विषे, (अ
मणस्स के०) पापकर्म उपर मनना परिणाम रहित, (अवियारमणवयकायवक्कस्स
के०) अविचारवंत मन वचन काया एवा रहे, एटले पापकर्मना विचार विनाना रहे,
(सुविणमविअप्पसउपावकम्मेणोकज्झइ के०) स्वप्नांतरे पण पापकर्मने अण देख
ता, एटले जे पापकर्म स्वप्नांतरे पण देखे नहीं, तो तेने पापकर्म सर्वथाऽपि लागे
नहीं, (कस्सणंतहेउं के०) तो शा कारणे ते पाप कर्म तेने लागे, ? अंहीं अव्यक्त
पणा थकी पापकर्म लागे, तेने कांइ बंधनुं कारण जाणवुं नहीं. (चोयएएवंववीति
के०) तेहिज वली नोदक शिष्य, पोताना अजिप्रायें करी पापकर्मना बंधनुं कारण
आवी रीतें कहेवे. (अन्नयरेणंमणेणंपावएणं के०) अन्य कोइ एक प्राणातिपाता
दिक पापकर्मने विषे मनें करी प्रवर्ते, (मणवत्तिएपावेकम्मेकज्झइ के०) ते मन नि
मित्तें पापकर्म करे बांधे, (अन्नयरीएवत्तिएपावियाए के०) अन्य कोइ एक प्राणाति
पातादिक पापकर्मने विषे वचनें करी प्रवर्ते, (वत्तिवत्तिएपावेकम्मेकज्झइ के०)
ते वचन निमित्तें पापकर्मने करे बांधे, (अन्नयरेणंकाएणंपावएणं के०) अन्य कोइ एक
प्राणातिपातादिक पापने विषे कायाने प्रवर्त्तावे. (कायवत्तिएपावेकम्मेकज्झइ के०)
ते कायनिमित्तें पाप कर्म करे, बांधे. (हणंतस्ससमणस्ससवियारमणवयकाय
वक्कस्स के०) हणताने विषे पापकर्म उपर मन परिणाम सहितने विषे सविचार
मनें करी, वचनें करी, अने कायायें करी सहित, (सुविणमविपासउ के०) स्वप्नांतर
ने विषे पण पापकर्म देखे ठे (एवंगुणजातीयस्सपावेकम्मेकज्झइ के०) एम गुण

जातिने यथायोग्ये पापकर्म लागे, बंधाय. (पुणरविचोयएएवंबवीति के०) वली पण नोदक शिष्य, आचार्य प्रत्ये एम कहेढे. (तन्नणंजेतेएवमाहंसु के०) त्यां जे, ते एम कहेढे के, (असंतएणंमणेणंपावएणं के०) पापकर्मने विषे अठते मनें, (अ संतीयाएवत्तिपावियाए के०) पापकर्मने विषे अठते वचने, (असंतएणंकाएणंपाव एणं के०) पापकर्मने विषे अठते कायायें करी, एटले पापकर्मने विषे मन, वचन, अने कायाने अणप्रवर्त्तावतो. तथा (अहणंतस्सअमणस्कस्सअविचारमणवयणकायवक्क स्सके०) अण हणतानें पाप उपर मन परिणाम रहित अणविचास्या मन वचन अने कायानें विषे, तेणें करी सहित. (सुविणमविअपस्सउपावेकस्मेकज्झइ के०) स्वप्नांत रें पण पापकर्म करवाने विषे, बांधवाने विषे, अणदेखतो एवो जे होय ते पण पापक र्म बांधे, (तन्नणंजेते के०) त्यां जे ते (एवमाहंसु के०) एम कहेढे. (मिह्मातेएव माहंसु के०) ते मिथ्या एटले जुतूं कहेढे. ॥ ३ ॥

॥ टीपिका—एवं स्थिते शिष्यः प्रज्ञापकमाचार्यमेवमवादीत् अथवा आचार्यानिप्रायं शिष्योऽनूय निषेधति । (असंतएणमित्यादि) असता अविद्यमानेन मनसाऽप्रवृत्तेनाऽ शोभनेन तथा वाचा कायेनच पापेनाऽसता तथा सत्वान् घृतः अमनस्कस्याविचारमनो वाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमप्यपश्यतः स्वप्नांतिकं च कर्म नोपचयं यातीत्येवं अव्यक्तविज्ञानस्यापि पापं कर्म न बध्यते । कस्य हेतोः केन कारणेन तत्पापं कर्म बध्यते? । नात्र कश्चिदव्यक्तविज्ञानत्वात्पापं कर्म बंधहेतुरित्यर्थः । तदेवं शिष्यएव स्वानिप्रायेण पापक र्मबंधहेतुमाह । (अन्नयरेणंति) कर्माश्रवद्वारनूतेन मनोवाक्कायानामन्यतरेण क्लिष्टेन तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्यते तथा घृतः सत्वान् समनस्कस्य सविचारमनोवाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमपि पश्यतः स्पष्टविज्ञानस्य एवं गुणजातीयस्य पापं कर्म बध्यते न पुनरेकेंद्रियवि कर्त्तव्येन्द्रियादेः पापकर्मसंभवइति । तेषां घातकस्य मनोवाक्कायव्यापारस्याभावात् । तस्मा न्नैव स्वप्नांतिकमविज्ञोपचितं कर्म विद्यतइति । एवं सति ये ते एवमुक्तवंतस्तद्यथा । विद्य मानैरेवाशुनैर्योगैः पापं कर्म क्रियते मिथ्या ते एवमुक्तवंतइति ॥ ३ ॥

॥ टीका—तत्र चैवं व्यवस्थिते चोदकः प्रज्ञापकमेवमवादीत् । अत्र चाचार्यानिप्रायं चोदकोऽनूय निषेधयति । (असंतएणमित्यादि) अविद्यमानेनाऽसताऽमनसाऽसत्प्रवृत्तेनाऽ शोभनेन तथा वाचा कायेनच पापेनाऽसता तथा सत्वान् घृतस्तथा मनस्कस्याविचारमनो वाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमप्यपश्यतः स्वप्नांतिकंचकर्म नोपचयं यातीत्येवमव्यक्तविज्ञानस्यापि पापं कर्म न बध्यते एवंनूतविज्ञानेन पापं न क्रियतइति यावत् । कस्य हेतोः केन हेतुना केन

कारणेन तत्पापं कर्म बध्यते? नात्र कश्चिदव्यक्तविज्ञानत्वात्पापं कर्म बंधहेतुरिति जावः । तदेवं चोदकएव स्वानिप्रायेण पापकर्मबंधहेतुमाह । (अन्नयरेणमित्यादि) कर्माश्रवधारजूतैर्मनोवाक्कायकर्मभिः कर्म बध्यत इति दर्शयति । अन्यतरेण क्लिष्टेन प्राणातिपातादिप्रवृत्त्या मनसा वाचा कायेनच तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्यत इति । इदमेव स्पष्टतरमाह । घ्नतस्सत्वान्समनस्कस्य समनोवाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमपि पश्यतः प्रस्पष्टविज्ञानस्यैतज्जुलजातीयस्य पापं कर्म बध्यते न पुनरेकेंद्रियविकलेंद्रियादेः पापकर्मसंज्ञव इति तेषां घातकस्य मनोवाक्कायव्यापारस्यानावात् । अथैतद्व्यापारमंतरेणापि कर्मबंध इष्यते एवंच सति मुक्तानामपि कर्म बंधः स्यात् । न चैतदिष्यते । तस्मान्नैव स्वप्नातिक्रमविज्ञोपचितं कर्म बध्यत इति । तत्र यद्येवंचूतैरेव मनोवाक्कायव्यापारैः कर्मबंधोऽन्युपगम्यते तदेवं व्यवस्थिते सति ये ते एवमुक्तवन्तस्तद्यथा विद्यमानैरेवा शुनैर्योगैः पापं कर्म क्रियते मिथ्या तएवमुक्तवन्त इति स्थितं ॥ १॥

तठ पन्नवए चोयगं एवं वयासी तं सम्मं जं मए पुवेवुतं असंतएणं मणेणं पावएणं असंतियाए वत्तिए पावियाए असंतएणं काएणं पावएणं अहणं तरुस अमएणकरुस अवियारमएवयकायवक्करुस सुविणमवि अपरुसउ पावे कम्मे कज्जति तं सम्मं करुसणं तं हेउं आचार्या आह तठ खलुजग वया ठजीवणिकायहेऊपस्सुत्ता तं जहा पुढविकाइया जाव तसकाइया इच्चे एहिं ठहिं जीवणिकाएहिं आया अपडिहयपच्चस्कायपावकम्मे निच्चं पसढविउवातचित्तदंढे तं जहा पाणातिवाए जाव परिग्गहे कोहे जाव मिठ्ठादंसणसल्ले ॥ ३ ॥

अर्थ—एवुं शिष्ये अचार्यना पद्धने दूषण आप्पुं, (तठ के०) तेवारें (पन्नवएचोय गं के०) आचार्य पोताना शिष्यप्रत्ये (एवंवयासी के०) एवुं बोल्या के, अहो शिष्य ! (तंसम्मं जंमएपुवेवुतंके०) जे में पूर्वे वचन कहुंके जे मन, वचन, अने कायानी प्रवर्ति विना पण पाप कर्म लागे ते सत्य ठे. इत्यादि पाठनो अर्थ सुलज ठे माटे नथी लख्यो. (तं सम्मं के०) ते सत्य जांणजे, युक्तिसहित जांणजे. एवुं आचार्यनुं वचन सांजली, फरी शिष्य बोल्या के, (करुसणंतंहेउं के०) शे कारणे तमारुं वचन सत्य ठे ते कहो. ? हवे (आचार्याआह के०) आचार्य कहेठे. (तठखलुजगवया के०) त्यां खलु ए वाक्यालंकारे जगवान् श्रीवर्द्धमान स्वामी तेणें (ठजीवणिकायहेऊपस्सुत्ता के०) ठ जीव निकाय कर्मबंधनां कारण कह्यांठे, (तंजहा के०) ते कहेठे. (पुढविकाइया के०) पृथिवीकाय थकी मांमी ने (जावतसकाइया के०) यावत् त्रसकाय पर्यंत, (इच्चेएहिंठहिंजीवणिकाएहिं के०)

नियतिवादिनोवाजा मूर्खाः पंडितमानिनः स्वयमपंमिताअप्यात्मानं पंडितं मन्यमा
नाः । किंनूताः नियताऽनियतमजानंतः किंचिन्नियतिकृतमवश्यंजावि नियतमात्मपुरु
षकारेश्वरादिकृतं किंचिदनियतमेवं द्विविधं वस्तु अजानंतोनियतिकृतमेवैकांतेनाश्र
यंतोऽतएवाबुद्धिकाबुद्धिरहितानवन्ति । पुरुषकारादयोपि वस्तुत्पादकाः । यतः । न
दैवमिति संचिंत्य, त्यजेदुद्यममात्मनः । अनुद्यमेन कस्तैलं तिलेन्यः प्राप्नुमर्हति ॥ १ ॥
इत्याद्यजानंतोऽतएव निर्बुद्धिकाः ॥ ४ ॥ एतद्वादिनामपायमाह । (एवमिति) । एवमेके
नियतिवादिनं पार्श्वस्थाः युक्तिसमूहाद्वह्निस्तिष्ठतीति पार्श्वस्थाः परलोकक्रियापार्श्वस्थावा
। अथवा पाशः कर्मबंधनं तत्र स्थिताः । (तेजुज्जोति) । ते जूयो विविधं प्रगल्भिताधा
ष्ठ्योपेतानियतिवादमंगीकृत्यापि एवं पुनरपि स्वकार्यपरलोकक्रियासु प्रवर्तमानाअतएव
धाष्ठ्योपेतानते दुःखविमोचकाआत्मानं दुःखान्न मोचयन्ति ॥ ५ ॥ नियतिवादिनोगताः ॥

॥टीका-एवं श्लोकद्वयेन नियतिवादिमतमुपन्यस्यास्योत्तरदानायाह । (एवमेयाणि
इत्यादि) एवमित्यनंतरोक्तस्योपप्रदर्शने । एतानि पूर्वोक्तानि नियतिवादाश्रितानि वचना
नि जल्पंतोऽनिदधतो बाजाअज्ञाः सदसद्विवेकविकलाअपि संतः पंडितमानिनआत्मा
नं पंमितं मंतुं शीलं येषां ते तथा । किमिति तएवमुच्यंतइति तदाह । यतो (निययानि
ययंसंतमिति) । सुखादिकं किंचिन्नियतिकृतमवश्यं जाव्युदयप्रापितं तथाऽनियतमात्म
पुरुषकारेश्वरादिप्रापितं सत् नियतिकृतमेवैकांतेनाश्रयंत्यतोऽजानानाः सुखदुःखादिकारण
मबुद्धिकाबुद्धिरहितानवन्तीति । तथाह्यार्हतानां किंचित्सुखदुःखानि नियतितएव नव
न्ति । तत्कारणस्य कर्मणः कस्मिंश्चिदवसरेऽवश्यंजाव्युदयसज्जावान्नियतिकृतमित्युच्यते ।
तथा किंचिदनियतिकृतं च पुरुषकालेश्वरस्वजावकर्मादिकृतं तत्र कथंचित्सुखदुःखादेः पु
रुषकारसाध्यत्वमप्याश्रीयते । यतः क्रियातः फलं नवति क्रिया च पुरुषकाराऽयत्ता प्रव
र्तते । तथाचोक्तं । न दैवमिति संचिंत्य, त्यजेदुद्यममात्मनः । अनुद्यमेन कस्तैलं तिलेन्यः
प्राप्नुमर्हति ॥ १ ॥ यत्तु समाने पुरुषव्यापारे फलवैचित्र्यं दूषणत्वेनोपन्यस्तं तददूषणमेव ।
यतस्तत्रापि पुरुषकारवैचित्र्यमपि फलवैचित्र्ये कारणं नवति । समाने वा पुरुषकारे यः
फलजावः कस्यचिन्नवति सोऽदृष्टकृतः । तदपि चास्मानिः कारणत्वेनाश्रितमेव । तथा
कालोपि कर्ता । यतो बकुलचंपकाशोकपुन्नागसहकारादीनां विशिष्टएव काले पुष्पफला
युज्जवोन सर्वदेति । यज्जोक्तं । कालस्यैकरूपत्वाज्जगद्वैचित्र्यं न घटतइति तदस्मान् प्रति
न दूषणं । यतोऽस्मानिर्न कालएवैकः कर्तृत्वेनान्युपगम्यतेऽपितु कर्मापि ततो जग
द्वैचित्र्यमित्यदोषः । तथेश्वरोपि कर्ता । आत्मैवहि तत्र तत्रोत्पत्तिद्वारेण सकलजगद्व्या
पनादीश्वरः । तस्य सुखदुःखोत्पत्तिकर्तृत्वं सर्ववादिनामविगानेन सिद्धमेव । यच्चात्र मूर्तामू

ए ठ जीव निकायने विषे, (आयाअपडिहपच्चस्कायपावकम्मे के०) आत्मा सर्व काल अप्रतिहत एटले हएयां नथी पच्चस्काएँ करी पापकर्म जेणे एवो, तथा (निच्चंपसठविउ वातचित्तदंमे के०) नित्य शठ एटले जड जेवो, एनो परमार्थ जाणे नहीं, प्राणघातने विषे चित्तठे जेतुं ते कारणे प्राणीउने दंमनो करनार जाणवो. (तंजहा के०) ते क हेठे (पाणातिवाए के०) प्राणातिपात आदें देइने, (जावपरिगगहे के०) मृषावाद, अ दत्तादान, मैथुन, यावत् परिग्रह, अने (कोहे के०) क्रोध थी मांमीने, (जावमिह्वादं सणसह्ने के०) यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य ए अठार पापस्थानकने विषे अनिवृत्ति ठे एटले अठार पापस्थानक थकी निवृत्त्या नथी, ते कारण माटें ऐकेंडियादिक जीवोने पण अपच्चस्काणी क्रियानो बंध लागे ठे. ॥ ३ ॥

॥ टीपिका—एचमाचार्यपहं दूषयित्वा नोदकेन स्वपक्षे स्थापिते आचार्य आह । तड पन्नवएति) आचार्यः स्वमतमनूय युक्त्या साधयति (तंसम्मंति) तत्सम्यक् यन्मयोक्तं अव्यक्तयोगानामपि कर्म बध्यतइति तद्युक्तं । एवमुक्ते शिष्यआह । कस्य हेतोः केन कारणेन तत्सम्यक् गिति चेदाह । (तडखलु इत्यादि) तत्र जगवता षड्जीवनिकायाः कर्मबंध हेतुत्वेन स्थापिताः । तद्यथा । पृथिवीकायिकाइत्यादि । इत्येतैः षड्जीवनिकायैरात्मा प्रतिहतं विघ्नितं प्रत्याख्यातं नियमितं पापं कर्म येन स तथा जीवेषु विरतः एवंजुतो न स अप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा नित्यं प्रकर्षेण शठः प्रशठः व्यतिपाते हिंसायां चित्तं यस्य स व्यतिपातचित्तः स्वपरदंमहेतुत्वादंमः प्रशठश्चासौ व्यतिपातचित्तदंमश्चेति । तद्यथा प्राणातिपाते विधेये प्रशठव्यतिपातचित्तदंमः । एवं मृषावादादिष्वपि वाच्यं यावन्मिथ्यादर्शनशक्यं । तदेवमेकेंडियविकलेंडियाअपि हिंसादिदोषवत्तया मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोगाश्रितत्वेन अस्वप्रायवस्थायामपि कर्मबंधइति तन्निरस्तं ज्ञेयम् ॥ ३ ॥

॥ टीका—तदेवं चोदकेनाचार्यपहं दूषयित्वा स्वपक्षव्यवस्थापिते सत्याचार्य आह । (तडपन्नव इत्यादि) तत्राचार्यः स्वमतमनूय तस्योपपत्तिकं साधयितुमाह । (तंसम्ममित्यादि) यदेतन्मयोक्तं प्राग् यथा स्पष्टाव्यक्तयोगानामपि कर्म बध्यते तत्सम्यक् शोचनं युक्तिसंगतमित्येवमुक्ते परआह । कस्य हेतोः केन कारणेन तत्सम्यगिति चेदाह (तडखलु इत्यादि) तत्रेति वाक्योपन्यासार्थं । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । जगवता वीरवर्द्धमानस्वामिना षड्जीवनिकायाः कर्मबंधहेतुत्वेनोपन्यस्ताः । तद्यथा पृथिवीकायिकाइत्यादि या वन्नसकायिकाइति । कथमेते षड्जीवनिकायाः कर्मबंधस्य कारणमित्याह (इच्चेएहि मित्यादि) इत्येतेषु पृथिव्यादिषु षड्जीवनिकायेषु प्रतिहतं विघ्नितं प्रत्याख्यातं नियमितं

पापं कर्म येन सतथा पुनर्नञ्समासेनाऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा यथात्मा
जंतुस्तथा तद्वत्वादेव नित्यं सर्वकालं प्रकर्षेण शतस्तथा व्यतिपाते प्राणव्यपरोपणे
चित्तं यस्य स व्यतिपातचित्तः स्वपरदंमहेतुत्वादंमः प्रशतश्चासौ व्यतिपातचित्तदंमश्चेति क
र्मधारयः । इत्येतदेव प्रत्येकं दर्शयितुमाह (तंजहेत्यादि) तद्यथा प्राणातिपाते विधे
ये प्रशतचित्तदंमएवं मृषावाददत्तादानमैश्वर्यपरिग्रहेष्वपि वाच्यं यावन्मिथ्यादर्शनशक्य
मिति । तेषामिहैकैन्द्रियविकर्षेन्द्रियादीनामनिवृत्तत्वान्मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययो
गानुगतत्वं द्रष्टव्यं । तज्ज्ञावाच्च ते कथं प्राणातिपातादिदोषवत्तथा व्यक्तविज्ञानाद्यपि
स्वप्नाद्यवस्थायामिति ते कर्मबंधकाएव । तदेवं व्यवस्थिते यत्प्रागुक्तं परेण यथा नाव्य
क्तविज्ञानानामग्नताममनस्कानां कर्मबंधइत्येतत् प्लवते ॥ ३ ॥

आचार्यआह तच्च खलु जगवया वहए दिष्टंते पसुते से जहा एामए
वहए सिया गाहावइस्सवा गाहावइपुत्तस्सवा रसोवा रायपुरिसस्सवा
खणं निद्वाए पविसिस्सामि खणंलद्धूणं वहिस्सामि पहारेमाणे से किंतु
हुनाम से वहए तस्स गाहावइस्सवा गाहावइपुत्तस्सवा रसोवा राय
पुरिसस्सवा खणं निद्वाए पविसिस्सामि खणं लद्धूणं वहिस्सामि पहारे
माणे दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तज्जुत्ते मिह्वासंठित्ते
निच्चं पसठविउवायचित्तदंमे जवति एवं वियागरेमाणे समियाए वि
यागरेचोयए हंता जवति ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे आचार्य एनी उपर दृष्टांत कहेढे. (तत्खलुजगवया के०) त्यां निश्चै
जगवंतं श्री महावीर देवें (वहएदिष्टंते के०) वधकनो दृष्टांत (पसुते के०) कह्यो ठे.
(सेजहाणामए के०) ते जेम नाम एवी संजावनायें कोइ एक पुरुष, (वहएसिया के०)
वधक होय ते कोइ एक कारणें कोप्यो थको, (गाहावइस्सवा के०) गृहपति उपर,
तथा (गाहावइपुत्तस्सवा के०) गृहपतिना पुत्र उपर, अथवा (रसोवा के०) राजा
उपर, (रायपुरिसस्सवा के०) अथवा राजानो पुरुष, तेओनो विनाश करवा वांढतो,
एवी चिंतवना करे के, (खणंनिद्वाए के०) अवसर पामिने, एना घरमां (पविसिस्सा
मि के०) प्रवेश करीश (खणंलद्धूणंवहिस्सामि के०) ठिडादिक पामिनें अथवा देखीने
एने हणीश. (पहारेमाणे के०) ते पुरुष एम चिंतवतो, (सेकिंतुहुनामसेवहए के०)
ते केवो जाणवो? तु अवधारणे ठे नाम संजावनायें ठे. तो के, ते वधक कहियें. हवे ते
वधक गृहपतिनो, अथवा गृहपतिना पुत्रनो, अथवा राजानो, अथवा राजपुरुषनो, वध

चिंतवतो अवसर पामिने, तेना घर मांहे प्रवेश करीश, अवसर देखीने तेने हणीश, एम चिंतवतो, दिवसें अथवा रात्रीयें सुतो, अथवा जागतो, अमित्रनूत मिथ्यामित्र पणामां संस्थित एटले माठा कार्यने विषे रह्यो, (निष्पसठ के०) नित्यज प्रशठ एट ले एनो परमार्थ जाणे नहीं. (विक्रवायचित्त के०) प्राणिघात तेने विषे जेनुं चित्ते ते कारणे, (दंमेनवति के०) प्राणीउने दंमनो करना होय, ते पुरुष जीवनो विनाश न करतो थको पण वधक कहेवाय, किंवा न कहेवाय? (एवंवियागरेमाणे के०) एरीतें आचार्ये कहे ठते, (समियाएवियागरेचोयएहंतानवति के०) शिष्य बोळ्यो के, हे जग वन् ! ए तमें सत्य बोळ्या. ते वधक कहेवाय ॥ ४ ॥

॥ टीपिका-अथाचार्यः स्वमतसिद्धये दृष्टान्तमाह । (तल्लखलुइत्यादि) तत्र खलु जगवता वधकदृष्टान्तः प्रज्ञप्तः । तद्यथानाम कश्चिद्वधकः स्यात् गृहपतेर्गृहपतिपुत्रस्य वा राज्ञोराजपुरुषस्य वा उपरि कुतश्चिन्निमित्तात्कुपितः सन् क्लृणमवसरं निदाय प्राप्य गृहे पुरे वा घाताय प्रवेदयामि क्लृणमवसरं ठिडादिकं लब्ध्वा वध्यं हनिष्यामीति संप्रधारयन् दिवा रात्रौ वा सुप्तो वा जाग्रदा मित्रनूतो मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशठव्यतिपातचित्तं दंमो हिंसाव्यवसायी नवति । अयमर्थः । कोऽपि कस्यापि गृहपत्यादेरुपरि कुपितस्तं हं तुकामोपि यावदवसरं ठिडं न लज्जते तावत्कार्यांतरे प्रवृत्तोपि हिंसामकुर्वन्नपि वध्यस्य हिंसावसरापेक्षी नित्यं रागद्वेषाकुलः स्यात् । एवमेकेंद्रियविकलेंद्रियाश्चपि विरतेरना वात्तदयोग्यतया हिंसामकुर्वतोपि तत्प्रत्ययिकेन कर्मणा बध्यंत एवेत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ टीका-सांप्रतमाचार्यः स्वपक्षसिद्धये दृष्टान्तमाह । (तल्लखलुजगवत्याइत्यादि) तत्रेति वाक्योपन्यासार्थः । खलु शब्दोवाक्यालंकारे । जगवतैश्वर्यादिगुणोपेतेन चतुस्त्रिंशदतिसमयसमन्वितेन तीर्थकृता वधकदृष्टान्तः प्रज्ञप्तः प्ररूपितस्तद्यथा नाम वधकः कश्चित्स्यादिति कुतश्चिन्निमित्तात्कुपितः सन् कस्यचिद्वधपरिणतः कश्चित्पुरुषो नवति । यस्यासौ वधकस्तं विशेषेण दर्शयितुमाह । (गाहावस्सवेत्यादि) गृहस्य पतिर्गृहपतिस्तत्पुत्रोवाऽनेन सामान्यतः प्राकृतपुरुषोऽनिहितस्तस्योपरि कुतश्चिन्निमित्ताद्वधकः कश्चित्संवृत्तः सच वधपरिणामपरिणतोपि कस्मिंश्चित्क्लृणे पापकारिणमेनं घातयिष्यामीति । तथा राज्ञस्तत्पुत्रस्योपरि कुपितएतत्कुर्यादित्याह । (खणनिदायइत्यादि) क्लृणमवसरं (णिदायति) प्राप्य तथाविधस्य पुरे गृहे वा प्रवेदयामीत्येतदध्यवसायी नवति तथा क्लृणमवसरं ठिडादिकं वध्यस्य लब्ध्वा तदुत्तरकालं तं वध्यं हनिष्यामीत्येवं संप्रधारयति । एतदुक्तं नवति । गृहपतेः सामान्यपुरुषस्य राज्ञो वा विशिष्टतमस्य कस्यचिद्वधपरिणतो

प्यात्मनो ऽवसरं लब्ध्वाऽपरकार्यकृणो सति तथा वध्यस्यच विद्मपेक्षमाणस्तदवसरा पेक्षी किंचित्कालमुदास्ते सच तत्रौदासीन्यं कुर्वाणोऽपरकार्यं प्रति व्यग्रचेताः संस्तस्मिन्नवसरे वधं प्रत्यस्पष्टविज्ञानोभवति । सचैवं नूतोपि तथा तं वध्यं प्रति नित्यमेव प्रशतव्यतिपातचित्तदंभोभवत्येवमविद्यमानैरपि प्रव्यक्तैरशुनैर्योगैरेकैर्द्वियविकलैर्द्वियादयोऽस्पष्टविज्ञाना अपि मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोगानुगतत्वात्प्राणातिपातादिदोषवन्तोभवन्ति । नच तेऽवसरमपेक्षमाणोऽदासीना अप्यवैरिणो न जवंतीति । अत्रच वध्यवधकयोः कृणापेक्षया चत्वारोऽङ्गाः । तद्यथा । वध्यस्याऽनवसरोवधकस्य च उजयोर्वाऽनवसरोऽयोरप्यवसरइति । नागार्जुनीयास्तु पठन्ति । अप्यस्यो अस्काण्या एतस्सवा पुरिसस्स ठिदं अलज्जमाणो णोवहे इतं जयामेस्सकणो नविस्सइ तस्स पुरिसस्स ठिदं लज्जिस्सामि तथा मेस्स पुरिसे अवस्सं वहयवे नविस्सइ एवं मणोपहारे माणेति सूत्रं निगदसिद्धं ॥ ४ ॥

आचार्यआह जहासे वहए तरस्स गाहावइस्सवा तरस्स गाहावइपुत्तस्सवा रस्सोवा रायपुरिसस्स खणं निहाए पविसिस्सामि खणं लद्धूणं वहिस्सामिति पहारेमाणे दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमि तन्नूए मिहासंठित्ते निच्चं पसढविज्जवायचित्तदंभे एवमेव बालेवि सवेसिं पाणाणं जाव सवेसिं सत्ताणं दियावा राउवा सुत्तेवा जागरेमाणेवा अमित्तन्नूए मिहासंठित्ते निच्चं पसढविज्जवायचित्तदंभे तं पाणाति वाए जाव मिहादंसणसल्ले एवंखलु जगवया अस्काए असंजए अवि रए अप्पडिहयपच्चस्कायपावकम्मे सकिरिए असंवुढे एगंतदंभे एगंतबाले एगंतसुत्तेयावि नवइ से बाल अविचारमणवयणकायवक्के सुविणम विणपरस्सइ पावेय से कम्मे कज्जइ ॥ ५ ॥

अर्थ—तेवारें आचार्य बोल्या के, अहो शिष्य ! जेम ते वधक पुरुष, ते गृहपति, तथा गृहपतिना पुत्र, अथवा राजा, तथा राज पुरुष उपर विनाशनो जाव चिंतवतो प ठी, तेमना विनाशनी क्रिया कखा विना पण ते वधक कहेवाय; बीजा पदोनो अर्थ सु गम ठे माटें आहीं लख्यो नथी. (एवमेव के०) एम ते, (बालेवि के०) बाल जीव पण, सर्व प्राणीने विषे यावत् सर्व सत्व, तेनो दिवसें अथवा रात्रियें सुतां अथवा जागतां, अमित्रनूत एटले शत्रुनूत मिथ्यात्वसंस्थित निरंतर शत्रु, प्राणिघातने विषे चित्त ठे जेठुं, प्राणीयोने दंभ कारक, (तं के०) ते कहेठे. प्राणातिपात मृषावादथीमांभी

ने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य, एवा अठारें पापस्थानकने विषे अनिवृत्त ठतो होय. एम निश्चें जगवंतें कहुंठे, तेम असंयति अविरति अप्रतिहत एटले पञ्चस्काणें करीने पाप कर्म जेणें हण्णां नथी, क्रिया सहित संवर रहित एकांत दंमनो आपनार, एकांत बाल, एकांत शयन करनार होय. ते बाल, अविचारवालां, एवां मन वचन अने काया तेणें करी सहित ठतो जे पाप स्वप्नांतरमां पण देखे नहीं. एवां पापकर्मनुं बंधन करे. एम अविरतिपणायें करी तेने पापकर्म लागे ॥ ५ ॥

॥ टीपिका—अथाचार्येव स्वानिमित्तार्थे परप्रश्नपूर्वमाह । (सेकिंतुइत्यादि) आचार्यः स्वयं निर्णीतार्थोपि ईर्ष्या परं पृच्छति किमसौ वधकपुरुषोहननावसरापेक्षी नित्यं हिंसा नुगतचित्तः स्यात्किंवा न? इति पृष्ठं परः समतया मध्यस्थः सन् यथास्थितमेव व्यागृणीयात् कथयेत् । तद्यथा हंताचार्यजनवत्यसौ अमित्रनूतइति ॥ अथ दार्ष्टीतिकं दर्शयति । (जहासत्ति) यथासौ वधकइत्यादिना दृष्टांतमनूद्य दार्ष्टीतिकं दर्शयति । (एवमेवेत्यादि) यथासौ वधकोऽवसरापेक्षी वध्यस्य हिंसामकुर्वाणोपि अमित्रनूतोजवति एवमसावपि बालोऽस्पष्टविज्ञानोनिवृत्तेरजावाद्योग्यतया सर्वेषां प्राणिनां हंता स्यात् यावन्मिथ्यादर्शनशक्योपेतः स्यात् । कोर्थः । यद्यपि विनयादिकं कुतश्चित्कारणादसौ विधत्ते तथापि उदायिनृपमारकवदंतडुष्टएव नित्यं हिंसानुगतचित्तश्च । यथा परशुरामः कृतवीर्यं हत्वापि ततः सप्तवारं निःहत्वां पृथिवीं चकार । यदुक्तं । “ अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तुष्टिमुपैति शक्तिमान् ॥ अधिकां कुरुतेऽरियातनां विपतां मूलमशेषमुदरेत् ” ॥ १ ॥ एवमसावपि अमित्रनूतः स्यादिति । अथ पूर्वोक्तार्थमनुवदन्नुपसंहरति । (एवंखलुन गवयाइत्यादि) यथा वधकोऽनिवृत्तत्वाद्दुष्टएवमेकेंद्रियादिकोऽस्पष्टविज्ञानोपि अविरतत्वादुष्टएवेति । शेषं सुगमं । यावत्पापं कर्म क्रियतइति ॥ ५ ॥

॥ टीका—सांप्रतमाचार्येव स्वानिप्रेतमर्थे परप्रयत्नपूर्वकमाविर्भावयन्नाह । (सेकिंतु इत्यादि) आचार्यः स्वतोहि निर्णीतार्थोऽसूयया परं पृच्छति । किमिति परप्रश्ने । तुरिति वितर्के । दुशब्दोवाक्यालंकारे । किमसौ वधकपुरुषावसरापेक्षी विद्वमवसरं प्रधारयन् पर्यालोचयन्नहर्निशं सुप्तोजाग्रदवस्थोवा तस्य गृहपतेराज्ञोवा वध्यस्या मित्रनूतोमिथ्यासंस्थितोनित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंमोजवत्याहोस्विन्नेत्येवं पृष्ठः परः समतया माध्यस्थ्यमवलंब्यमानोयथावस्थितमेव व्यागृणीयात् । तद्यथा हंताचार्य जनवत्यसावमित्रनूतइतीत्यादि ॥ तदेवं दृष्टांतं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकं दर्शयितुमाह (जहासेवहइत्यादि) यथासौ वधकइत्यादिना दृष्टांतमनूद्य दार्ष्टीतिकमर्थं दर्शयितुमाह ।

(एवमेवेत्यादि) एवमेवेति यथासौ वधकोऽवसरापेक्षितया वध्यस्य व्यापत्तिमकुर्वाणोऽप्यमित्रचूतोऽनवत्येवमेवासावपि बालवद्बालोऽप्यष्टविज्ञानोऽनवत्येव निवृत्तेरजावाद्योग्यतया सर्वेषां प्राणिनां व्यापादकोऽनवति यावन्मिथ्यादर्शनशब्दोपेतोऽनवति । इदमुक्तं न वति । यद्यप्युद्बानादिकं विनयं कुतश्चिन्निमित्तादसौ विधत्ते तथाप्युदायिनृपव्यापादकवदंतर्द्विष्टेति नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंडश्च यथा परशुरामः कृतवीर्यं व्यापाद्यापि तदुत्तरकालं सप्तवारं निःकृत्रां पृथिवीं चकार (आहति) “अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तुष्टिमुपैति शक्तिमान् ॥ अधिकां कुरुतेऽरियातनां, द्विषतां भूलमशेषमुद्धरेत् ॥ १ ॥ इत्येवमसावमित्रचूतो मिथ्याविनीतश्च नवतीति । सांप्रतमुपसंहरन् प्राक् प्रतिपादितमर्थमनुवदन्नाह । (एवंखलु जगदया इत्यादि) यथासौ वधकः स्वपरावसरापेक्षी सन्न तावद्घातयत्यथवा निवृत्तत्वादोषद्विष्टएव एवमसावप्येकेंद्रियादिकोऽप्यष्टविज्ञानोऽपि तथाचूतएवाविरताप्रतिहतप्रत्याख्यातसत्क्रियादिदोषद्विष्ट इति । शेषं सुगमं । यावत्पापं कर्म क्रियत इति ॥ ५ ॥

जहा से वह ए तस्सवा गाहावइस्स जाव तस्सवा रायपुरिसस्स पत्तेयं पत्तेयं चित्तसमादाए दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तचूते मिढासंठिते निच्चं पसढविउवायचित्तदंढे नवइ एवमेव बाले सवेसिं पाणाणं जाव सवेसिं सत्ताणं पत्तेयं पत्तेयं चित्तसमादाए दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तचूते मिढासंठिते निच्चं पसढ विउवायचित्तदंढे नवइ ॥ ६ ॥

अर्थ—(जहासेवहए के०) जेम ते वधक पुरुष, ते गृहपत्यादिक ऊपर प्रत्येक प्रत्येक चित्ते करी विनाश चिंतवतो, दिवसें रात्रियें सुतो, जागतो अको अमित्रचूत एटजे शत्रु समान मिथ्यात्व संस्थित निरंतर शत्रु प्राणघातने विषे चित्तढे जेनूं माटैं, प्राणीयोने दंमनो करनार होय. तेने पापकर्म बंधाय. (एवमेव के०) एमज ए बाल जे एकेंद्रियादिक जीवो ढे ते पण सर्व प्राणी, सर्वचूत, सर्वजीव, सर्वसत्व, तेने विषे अविरति पणाने जावें ते सर्वने विषे प्रत्येक प्रत्येक चित्ते करी विनाश चिंतवतो, दिवसने विषे, रात्रिने विषे, सुतो, जागतो, अमित्र चूत मिथ्यात्व संस्थित, निरंतर शत्रु, प्राणघातने विषे चित्तढे जेनूं, प्राणीयोने दंमनो करनार होय, एम बोलाय. ते कारणें तेने पापकर्म बंधाय ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—तदेवं पूर्वोक्तार्थनिगमनं कृत्वाऽधुना स सर्वप्राणिनां दुष्टात्मा स्यादिति दर्शयति । यथासौ वधको गृहपत्यादेः प्रत्येकं सर्वेषु वध्येषु घातकचित्तं समादाय प्राप्तवसरोऽहमेनं हनिष्यामीति कृत्वा दिवा रात्रौवा सुप्तोजाग्रौवा सर्वावस्थासु सर्वप्राणि

नां प्रत्येकमभिन्ननूतोन्नपि मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदं मोनवति । एवं बालकएकेंडियादिरपि सर्वप्राणिनां विरतेरजावात्प्रत्येकं घातकचित्तं समादाय नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदंमः स्यात्तत्प्रत्यधिकेन कर्मणा बध्यतइति ॥ ६ ॥

॥ टीका-तदेवं दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकप्रदर्शनेन पूर्वप्रतिपादितार्थस्य निगमनं कृत्वाऽधुना सर्वेषामेव प्रत्येकं प्राणिनां दुष्टात्मा नवति इत्येतत्प्रतिपादितुकामञ्चाह । (जहासेवहएइत्यादि) यथाऽसौ वधकः परात्मनोरवसरापेक्षी तथास्य गृहपते स्तत्पुत्रस्य वाऽन्यहितस्य वा राजादेस्तत्पुत्रस्य चैकमेकं पृथक् पृथक् सर्वेष्वपि वध्येषु घातकचित्तं समादाय प्राप्तावसरोऽहमेनं वैरिणं मदाधिविधायिनं पातयिष्यामीत्येवं प्रतिज्ञाय दिवा रात्रौ वा सुप्तोवा जाग्रदा सर्वाण्यवस्थासु सर्वेषामेव वध्यानां प्रत्येकमभिन्ननूतोऽवसरापेक्षितया उन्नपि मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदं मोनवति इति रागद्वेषाकुलितो बालवद्वालो ज्ञानावृतएकेंडियादिरिति । सर्वेषामेव प्राणिनां विरतेरजावात्तद्योग्यतया प्रत्येकं वध्येषु घातकचित्तं समादाय नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदं मोनवतीति । इदमुक्तं नवति । यथासौ तस्माद्गृहपती राजानुघाता दुपशान्तवैरः कालावसरापेक्षितया वधमकुर्वाणोऽप्यविरतिसद्भावादैरान्न निवर्तते तत्प्रत्ययिकेनच कर्मणा बध्यते । एवं शृषावादादत्तादानमैशुनपरिग्रहेष्वपि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपनयनिगमनार्थविधानेन पंचावयवत्वं वाच्यमिति । इहैव पंचावयवस्य सूत्राणां विनागोऽष्टव्यः । तद्यथा । अया अपञ्चस्काणीयावि नवतीत्यतश्चारन्य यावत्पावेयसे कम्मे कज्जइत्ति इतीयं प्रतिज्ञा । तत्र परः प्रतिज्ञामात्रेणोक्तमनुक्तसममिति कृत्वा चोदयति । तद्यथा । तन्न चोयए पस्सुवगं एवं वयासीत्यतश्चारन्य यावज्जेते एवमाहिंसुमिहंते एवमाहिंसुत्ति । तत्र प्रज्ञापकश्चोदकं प्रत्येवं वदेत् । तद्यथा । यन्मया पूर्वं प्रतिज्ञातं तत्सम्यक् कस्य हेतोः केन हेतुनेतिचेत् तत्र हेतुमाह । तन्न खलु नगवया उजीवनिकाया हेकपस्सुत्ताइत्यतश्चारन्य यावमिह्वादंसणसत्तेइत्ययं हेतुः । तदस्य हेतोरनैकांति कत्वव्युदासार्थं स्वपक्षे सिद्धिं दर्शयितुं दृष्टान्तमाह । तद्यथा । खलु नगवया वहए दिहंते पस्सुत्ते इत्येतद्वारन्य यावत्तस्याखणं लक्ष्णं वहिस्सामीति पहारमाणेत्ति । तदेवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य तत्र च हेतोः सत्तां स्वानिप्रेतां परेण नणयितुमाह । से किंतुदुणाम से वहए इत्यादे रारन्य यावदंता नवति । तदेवं हेतोर्दृष्टान्ते सत्त्वं प्रसाध्य हेतोः पक्कधर्मत्वं दर्शयितुमुपनयार्थं दृष्टान्तधर्मेण हेतोः सत्तां परेणान्युपगतामनुवदति । जहासे वहए इत्यतश्चारन्य यावमिह्वा पसठविउवायचित्तदंमेत्ति । सांप्रतं हेतोः पक्कधर्मत्वमाह । एवमेव बा लेअवीत्यादीत्यतश्चारन्य यावत्पावेयसे कम्मे कज्जइत्ति । तदेवं प्रतिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपन

यनप्रतिपादकानि यथाविधिसूत्राणि विजागतः प्रदर्श्याधुना प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं निगमनमित्येतत्प्रतिपादयितुमाह । जहा से वहए तस्सवागाहावइस्स इत्यादि यावस्मिच्चं पसढविउवायचित्तदंमेत्ति) एतानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टांतोपनयनिगमान्यर्थतः सूत्रैः प्रदर्शितानि । प्रयोगस्त्वेवं इष्टव्यः । तत्राप्रतिहतप्रत्याख्यातक्रियआत्मा पापानुबंधीति प्रतिज्ञा सदा पड्जीवनिकायेषु प्रशवव्यतिपातचित्तदंमत्वादिति हेतुः स्वपरावसरापेक्षितया कदाचिदव्यापादयन्नपि राजादिवधकवदिति दृष्टांतः । यथासौ वधपरिणामादनिवृत्तत्वाद्यस्यामित्रचूतस्तथाऽत्माऽपि विरतेरजावात्सर्वेष्वपि सत्त्वेषु नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमत्त्युपनयः । यतएवं तस्मात्पापानुबंधीति निगमनम् । एवं मृषावादादिष्वपि पंचावयवत्वं योजनीयमिति । केवलं मृषावादादिशब्दोच्चारणं विधेयं तच्चानेन विधिना नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमत्वात्तथा नित्यं प्रशवादत्तादानचित्तदंमत्वादिति ॥ ६ ॥

णो इण्ठे समठे चोदक इह खलु बह्वे पाणा जे इमेणं सरीरसमणुस्स एणं एणो दिछावा सुयावा नाजिमयावा विन्नायावा जेसिं एणो पत्तेयं पत्तेयं चित्तसमायाए दियावा राठवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तचूते मिच्छा संठिते निच्चं पसढविउवायचित्तदंमेत्तं पाणातिवाए जाव मिच्छादंसण सल्ले ॥ ७ ॥

अर्थ—एम गुरुयें कहे थके, हवे (चोदक के०) शिष्य बोल्योके, हे जगवन् ! तमे जे अर्थ कह्यो, ते योग्य नथी (एणोइण्ठेसमठे के०) ते अर्थ समर्थ नथी, तेनूं कारण कहेठे. (इहखलु के०) आ चउदरज्ज्वात्मक लोकमांहे (बह्वेपाणा के०) अनंता प्राणीठे (जेइमेणंसरीरसमणुस्सएणं के०) जे आ शरीरें करी, समुणस्सए एटजे पुज्जें करी, जीवें दृष्टियें करी कदाचित् कोइ वारें पण (एणोदिछावा के०) दीठा नथी, (सुयावा के०) कानें सांजल्या नथी, (नाजिमयावा के०) उलख्या पण नथी, अथ वा (विन्नायावा के०) विशेषें करी, जाण्या पण नथी, (जेसिंणोपत्तेयंपत्तेयंचित्तसमायाए के०) जेणे एकारणे प्रत्येक प्रत्येक चित्तें करीने ए जीवोनो विनाश चिंतव्यो नथी तो दिवसने विपे, रात्रीने विपे, सुतां, जागतां, अमित्तचूत मिथ्यासंस्थित निरंतर शठ प्राणिना घातनेविषे चित्तठे जेनूं प्राणीने दंमकारक ते केम केहेवाय ? अने प्राणातिपात थकी मांमीने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य सुधी अढारे पापस्थानकने अण करवाथी तेने कर्मनुं बंधन केम लागे ? एतावता तेनें नज लागे. ॥ ७ ॥

॥ दोषिका—एवं पड्जीवनिकायेषु प्रत्येकं अमित्तचूततया पापानुबंधित्वे दर्शिते

परोव्यनिचारं दर्शयति । (णोइण्ठेइति) नायमर्थः समर्थोयत्सर्वेऽपि प्राणिनः सर्वे
षां जीवानाममित्रनूताइति । तत्र परः स्वपक्षसिद्धये युक्तिमाह । इह बहवोऽनन्ताः
प्राणिनः संति येऽमुना शरीरसमुद्भूयेणानेन शरीरेण न कदाचिद्वृष्टाश्चक्रुषा न श्रुताः
कर्णान्यां नाजिमतानेष्टाः । नच विज्ञाताज्ञानेनेति कथं तद्विषयस्तेषु अमित्रजावः
स्यात् ! । तेषां जीवानां कदाचिदपि विषयमप्राप्तानां कथं वधं प्रति चित्तसमादानं स्यात् ! ।
न चासौ तान् प्रति प्रशव्यतिपातचित्तदंमः स्यात् । शेषं सुगमम् ॥ ७ ॥

॥ टीका-तदेवं सर्वात्मना षट्स्वपि जीवनिकायेषु प्रत्येकममित्रनूततया पापानुबंधि
त्वे प्रतिपादिते व्यनिचारं दर्शयन्नाह । (णोइण्ठेसमंठेइत्यादि) नायमर्थः समर्थ
इति प्रतिपत्तुं योग्यः । तद्यथा । सर्वे प्राणिनः सर्वेषामेव सत्वानां प्रत्येकममित्रनूता
इति । तत्रापरः स्वपक्षसिद्धये सर्वेषां प्रत्येकं मित्राजावं दर्शयितुं कारणमाह । इहा
स्मिंश्चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके बहवोऽनन्ताः प्राणिनः सूक्ष्मबादरजेदनिन्नाः संति । यद्येवं
ततः किमित्याह । तेच देशकालस्वजावविप्रकृष्टास्तथानूताबहवः संति । ये प्राणिनः सू
क्ष्मादिविप्रकृष्टाद्यवस्था अमुना शरीरसमुद्भूयेणेत्यनेनेदमाह । प्रत्यक्षासन्नवाचित्वादिद
मनेनार्वागदर्शिज्ञानसमन्वितसमुद्भूयेण न कदाचिद्वृष्टाश्चक्रुषा न श्रुताः श्रवणेंद्रियेण विशो
षतोनाजिमताइष्टानच विज्ञाता प्रतिजेदज्ञानेन स्वयमेवेत्यतः कथंचित्तद्विपर्ययस्तस्य मित्र
जावः स्यात् अतस्तेषां कदाचिदविज्ञातानां कथं प्रत्येकं वधं प्रतिचित्तसमादानं न
भवति । न चासौ तान् प्रति नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदंमोजवतीति शेषं सुगमम् ॥ ७ ॥

आचार्यआह तन्न खलु जगवया डवेदिठंता पसुत्ता तं सन्निदिठंतेय
असन्निदिठंतेय से कितं सन्निदिठंते जे इमे सन्निपंचिंदिया पज्जत्तगा ए
तेसिएणं ठजीवनिकाए पडुच्चं तं पुढवीकायं जाव तसकायं से एगइत्त पुढवी
काएणं किच्चं करेइवि कारावेइवि तरुसणं एवं नवइ एवं खलु अहं पुढवी
काएणं किच्चं करेमिवि कारवेमिवि एो चेवणं से एवं नवइ इमेणवा इमे
एवा से एतेणं पुढवीकाएणं किच्चं करेइवि कारावेइवि सेणं तातो पुढवी
कायात्त असंजय अविरय अप्पडिहयपच्चखाणपावकम्मेयावि नवइ
एवं जाव तसकाएत्ति नाणियवं से एगइत्त ठजीवनिकाएहिं किच्चं करे
इवि कारावेइवि तरुसणं एवं नवइ एवं खलु अहं ठजीवनिकाएहिं कि
च्चं करेमिवि कारवेमिवि एो चेवणं से एवं नवइ इमेहिंवा से यतेहिं ठ

यनप्रतिपादकानि यथाविधिसूत्राणि विनागतः प्रदर्श्याधुना प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं निगमनमित्येतत्प्रतिपादयितुमाह । जहा से वहए तस्सवागाहावइस्स इत्यादि यावस्मिञ् पसढविउवायचित्तदंमेति) एतानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टांतोपनयनिगमान्यर्थतः सूत्रैः प्रदर्शितानि । प्रयोगस्त्वेवं इष्टव्यः । तत्राप्रतिहतप्रत्याख्यातक्रिययात्मा पापानुबंधीति प्रतिज्ञा सदा षड्जीवनिकायेषु प्रशतव्यतिपातचित्तदंमत्वादिति हेतुः स्वपरावसरापेक्षितया कदाचिदव्यापादयन्नपि राजादिवधकवदिति दृष्टांतः । यथासौ वधपरिणामादनिवृत्तत्वाद्ध्यस्यामित्रनूतस्तथाऽत्माऽपि विरतेरजावात्सर्वेष्वपि सत्त्वेषु नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंमइत्युपनयः । यतएवं तस्मात्पापानुबंधीति निगमनम् । एवं मृषावादादिष्वपि पंचावयवत्वं योजनीयमिति । केवलं मृषावादादिशब्दोच्चारणं विधेयं तच्चात्रानेन विधिना नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंमत्वात्तथा नित्यं प्रशतादत्तादानचित्तदंमत्वादिति ॥ ६ ॥

णो इण्ठे समठे चोदक इह खलु बहवे पाणा जे इमेणं सरीरसमणुस्स एणं णो दिछावा सुयावा नाजिमयावा विन्नायावा जेसिं णो पत्तेयं पत्तेयं चित्तसमायाए दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तनूते मिढा संठिते निच्चं पसढविउवायचित्तदंमे तं पाणातिवाए जाव मिढादंसण सल्ले ॥ ७ ॥

अर्थ—एम गुरुयें कहे थके, हवे (चोदक के०) शिष्य बोळ्योके, हे जगवन् ! तमे जे अर्थ कह्यो, ते योग्य नथी (णोइण्ठेसमठे के०) ते अर्थ समर्थ नथी, तेनूं कारण कहेठे. (इहखलु के०) आ चउदरज्ज्वात्मक लोकमांहे (बहवेपाणा के०) अनंता प्राणीठे (जेइमेणंसरीरसमणुस्सएणं के०) जे आ शरीरें करी, समुणस्सए एटले पुज्जे करी, जीवें दृष्टियें करी कदाचित् कोइ वारें पण (णोदिछावा के०) दीठा नथी, (सुयावा के०) कानें सांजल्या नथी, (नाजिमयावा के०) उलख्या पण नथी, अथ वा (विन्नायावा के०) विशेषें करी, जाण्या पण नथी, (जेसिंणोपत्तेयंपत्तेयंचित्तसमायाए के०) जेणे ए कारणे प्रत्येक प्रत्येक चित्तें करीने ए जीवोनो विनाश चिंतव्यो नथी तो दिवसने विपे, रात्रीने विपे, सुतां, जागतां, अमित्रनूत मिथ्यासंस्थित निरंतर शठ प्राणिना घातनेविपे चित्तठे जेनूं प्राणीने दंमकारक ते केम केहेवाय ? अने प्राणातिपात थकी मांमीने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य सुधी अढारे पापस्थानकने अण करवाथी तेने कर्मनुं बंधन केम लागे ? एतावता तेनें नज लागे. ॥ ७ ॥

॥ दोषिका—एवं षड्जीवनिकायेषु प्रत्येकं अमित्रनूततया पापानुबंधित्वे वर्शिते

तदिदूषणमुपन्यस्तं तदेवंचूतेश्वरसमाश्रयणे दूरोद्भेदितमेवेति । स्वजावस्यापि कथं चि
 त्कर्तृत्वमेव । तथा ह्यात्मन उपयोगलक्षणत्वमसंख्येयप्रदेशत्वं । पुञ्जानां च मूर्तत्वं य
 मधिर्मास्तिकाययोगतिस्थित्युपपत्तंकारित्वममूर्तत्वं चेत्येवमादिस्वजावापादितं । यदपि चा
 त्मव्यतिरेकाऽव्यतिरेकरूपं दूषणमुपन्यस्तं तददूषणमेव । यतः स्वजावआत्मनोऽव्यति
 रिक्तः । आत्मनोपि च कर्तृत्वमन्युपगतमेव तदपि स्वजावापादितमेवेति । तथा कर्माणि
 कर्तृ नवत्येव । तद्वि जीवप्रदेशैः सहान्योन्यानुबेधरूपतया व्यवस्थितं कथंचिच्चात्मनोऽनि
 त्तं तद्वशाच्चात्मा नरकतिर्यङ्मनुष्यामरजवेषु पर्यटन् सुखदुःखादिकमनुभवतीति । तदेवं
 नियत्यनियत्योः कर्तृत्वे युक्त्युपपन्ने सति नियतेरेव कर्तृत्वमन्युपगुह्यतो निर्युक्तिकान्वन्तीत्य
 वसेयम् ॥४॥ तदेवं युक्त्या नियतिवादं दूषयित्वा तद्वदिनामपायदर्शनायाह । (एवमेवेति इत्या
 दि । एवमिति पूर्वान्युपगमसंसूचकं । सर्वस्मिन्नपि वस्तुनि नियतानियते सत्येके नियतमेव
 ऽवश्यं जायेत कालेश्वरादिनिराकरणेन निर्हेतुकतया नियतिवादमाश्रिताः । तुरवधा
 णे । तएव नान्ये । किंविशिष्टाः पुनस्ते इति दर्शयति । युक्तिकदंबकाद्विस्तिष्ठन्तीति प
 र्थस्याः परलोकक्रियापार्थस्यावा । नियतिपक्षसमाश्रयणात्परलोकक्रियावैयर्थ्यं । य
 दि वा पाशश्चपाशः कर्मबंधनं तच्चेह युक्तिविकलनियतिवादप्ररूपणं तत्रस्थिताः पाश
 स्याः । अन्येष्वेकांतवादिनः कालेश्वरादिकारणिकाः पार्थस्याः पाशस्यावा इष्टव्या
 त्यादि । ते पुनर्नियतिवादमाश्रित्यापि नूयोविविधं विशेषेण वा प्रगट्तिताधाट्योप
 ताः परलोकसाधकासु क्रियासु प्रवर्तते । धाट्यर्थाश्रयणं तु तेषां नियतिवादाश्रयणे स
 त्येव । पुनरपि तत्प्रतिपत्तिनीपु क्रियासु प्रवर्तनादिति ते पुनरेवमन्युपस्थिताः परलोक
 साधकासु क्रियासु प्रवृत्ता अपि संतोनात्मदुःखविमोक्षकाः । असम्यक्प्रवृत्तत्वान्नात्मान
 दुःखादिमोचयन्ति । गतानियतिवादिनः ॥ ५ ॥

जविणो मिगा जहा संता, परिताणेण वज्जिआ ॥ असंकियाइं संकंति,
 संकिआइं असंकिणो ॥६॥ परियाणिआणि संकंता, पासिताणि असंकि
 णो ॥ अण्णाणन्नयसंविग्गा संपलिति तहिंतहिं ॥ ७ ॥ अहं तं पवेज्ज
 वसं, अहे वत्तस्स वा वए ॥ मुच्चेज्ज पयपासानं, तं तु मंदे ए देहए ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे अज्ञानवादीना मत उपर दृष्टांत कहेने. जहाके० जेम, मिगाके० मृग
 एटले थरएयता पशु जविणो संता के० वेगवंत ठतां ते केवांने, तोके परिताणेणवज्जि
 याके० परित्राण एटले शरणेकरी वज्जित अर्थात् तेमनो कोइ राखनार नथी. एवा ते
 जयविद्धजन्तु विवेकरहित यका असंकियाइं के० अशंकित स्यानक जे कूट पा
 शादिक रहित तेने संकंति के० शंकातुं स्यानक जाणे तथा जे संकिआइं के० शंकित

रोव्यनिचारं दर्शयति । (एण्डण्ठेइति) नायमर्थः समर्थोयत्सर्वेऽपि प्राणिनः सर्वे
जीवानामभिन्नतयाऽति । तत्र परः स्वपक्षसिद्धये युक्तिमाह । इह बहवोऽनन्ताः
प्राणिनः संति येऽमुना शरीरसमुत्पत्त्येणानेन शरीरेण न कदाचिद्वृष्टाश्चक्षुषा न श्रुताः
कर्णान्नां नाजिमतानेष्टाः । नच विज्ञाताज्ञानेनेति कथं तद्विषयस्तेषु अविमित्रजावः
स्यात् ! । तेषां जीवानां कदाचिदपि विषयमप्राप्तानां कथं वधं प्रति चित्तसमादानं स्यात् ! ।
चासौ तान् प्रति प्रशव्यतिपातचित्तदंनः स्यात् । शेषं सुगमम् ॥ ७ ॥

॥ टीका—तदेवं सर्वात्मना षट्स्वपि जीविकायेषु प्रत्येकमभिन्नतया पापानुबन्धि
वे प्रतिपादिते व्यनिचारं दर्शयन्नाह । (एण्डण्ठेसमष्टेइत्यादि) नायमर्थः समर्थो
ति प्रतिपत्तुं योग्यः । तद्यथा । सर्वे प्राणिनः सर्वेषामेव सत्त्वानां प्रत्येकमभिन्नतया
ति । तत्रापरः स्वपक्षसिद्धये सर्वेषां प्रत्येकं मित्रानावं दर्शयितुं कारणमाह । इहा
हमंश्चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके बहवोऽनन्ताः प्राणिनः सूक्ष्मबादरजेदन्तिनाः संति । यद्येवं
तः किमित्याह । तेच देशकालस्वभावविप्रकृष्टास्तथानूताबहवः संति । ये प्राणिनः सू
त्रादिविप्रकृष्टाद्यवस्था अमुना शरीरसमुत्पत्त्येणेत्यनेनेदमाह । प्रत्यक्षासन्नवाचित्वादिद
ानेनावर्गदर्शिज्ञानसमन्वितसमुत्पत्त्येण न कदाचिद्वृष्टाश्चक्षुषा न श्रुताः श्रवणेंद्रियेण विशे
तोनाजिमताऽष्टानच विज्ञाता प्रतिज्ञेदज्ञानेन स्वयमेवेत्यतः कथंचित्तद्विपर्ययस्तस्य मित्र
जावः स्यात् अतस्तेषां कदाचिदविज्ञातानां कथं प्रत्येकं वधं प्रतिचित्तसमादानं न
भवति । न चासौ तान् प्रति नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदंनोचवतीति शेषं सुगमम् ॥ ७ ॥

आचार्यआह तन्न खलु जगवया डवेदिठंता पसुत्ता तं सन्निदिठंतेय
असन्निदिठंतेय से कितं सन्निदिठंते जे इमे सन्निपंचिंदिया पज्जत्तगा ए
तेसिएणं ठजीवनिकाए पडुच्चं तं पुढवीकायं जाव तसकायं से एगइउं पुढवी
काएणं किच्चं करेइवि कारावेइवि तस्सएणं एवं जवइ एवं खलु अहं पुढवी
काएणं किच्चं करेमिवि कारवेमिवि एणे चेवणं से एवं जवइ इमेणवा इमे
एवा से एतेणं पुढवीकाएणं किच्चं करेइवि कारावेइवि सेणं तातो पुढवी
कायाउं असंजय अविश्य अप्पडिहयपच्चस्काएपावकम्मेयावि जवइ
एवं जाव तसकाएत्ति जाणियवं से एगइउं ठजीवनिकाएहिं किच्चं करे
इवि कारावेइवि तस्सएणं एवं जवइ एवं खलु अहं ठजीवनिकाएहिं कि
च्चं करेमिवि कारवेमिवि एणे चेवणं से एवं जवइ इमेहिंवा से यतेहिं ठ

જીવનિકાણં જાવ કારવેશ્વિ સે યતેહિં ઠહિં જીવનિકાણં અસંજ
યં અવિરયં અપ્પહિહ્યપચ્ચસ્કાયપાવકમ્મેહિં તં પાણાતિવાએતે જાવમિ
ઠાદંસણસહ્ને એસ સ્વલુ જગવયા અસ્કાએ અસંજએ અવિરએ અપહિ
હ્યપચ્ચસ્કાયપાવકમ્મે સુવિણમવિ અપસ્સાઝ પાવેયસે કમ્મે કઙ્ક
હ સે તં સન્નિદિઠંતેણં ॥ ૮ ॥

અર્થ-હવે એમ શિષ્યેં કહ્યાનંતર આચાર્ય કહેઠે. (તઠસ્વલુજગવયાહવેદિઠંતાપણ
તા કે૦) ત્યાં નિશ્ચેં જગવંતેં એ અર્થે ઉપર વે દૃષ્ટાંત કહ્યાઠે. તે જેમઠે, તેમ કહેઠે.
(તંસન્નિદિઠંતેય કે૦) એક સંઙ્કિદૃષ્ટાંત, અને (અસન્નિદિઠંતેય કે૦) બીજો અસંઙ્કિદ
ૃષ્ટાંત (સેકિતંસન્નિદિઠંતે કે૦) ત્યાં સંઙ્કિદૃષ્ટાંત, કયો ? તે કહેઠે (જેસ્મેસન્નિપંચિંદિ
યાપઙ્કત્તગા કે૦) જે એ પ્રત્યક્ષ લક્ષણ સંઙ્કી પંચેંદ્રિય પર્યાયા જીવઠે (એતેસિણં કે૦)
તેમાંહેં કોઈ એક (ઠજીવનિકાણપડુચ્ચં કે૦) ઠ જીવનિકાય આશ્રી એવી પ્રતિજ્ઞા
કરે, (તં કે૦) તે ઠકાયનાં નામ કહેઠે. (પુઠવીકાયંજાવતસકાયં કે૦) પૃથિવી
કાય યાવત્ ત્રસકાય પર્યંત (સેણગ્ગઝ કે૦) તે કોઈ એક પુરુષ એવી પ્રતિજ્ઞા કરે
કે, (પુઠવીકાણંકિંચ્ચંકરેશ્વિ કે૦) પૃથિવીકાયેં કરીનેજ કાર્ય કરીશ (કરાવેશ્વિકે૦)
અને પૃથિવીકાયેં કરીજ કાર્ય કરાવીશ, એવો જેને નિયમઠે (તસ્સણંએવંજવઝ કે૦)
તેને એમ હોય તે કહેઠે (એવંસ્વલુઅહંપુઠવીકાણં કે૦) એમ નિશ્ચેં હું પૃથિવીકાયેં
કરી (કિંચ્ચંકરેમિવિકારવેમિવિ કે૦) કાર્ય કરીશ, અને બીજાની પાસે પણ કરા
વીશ પરંતુ (ણોચેવણંસેએવંજવઝ કે૦) તેનેં નિશ્ચેં એવો અનિપ્રાય નથી કે (સ્મે
ણવાસ્મેણવા કે૦) અમુક અમુક દિશિના, તથા હું, અમુક અમુક કોઈક કાલેં, અથ
વા ધોલે, નીલે, પીલે, રાતે, પૃથિવીકાયેં કાર્ય કરીશ અથવા અનેક નેદ પૃથિવીકાયના
ઠે તેમાંહેથી અમુક કોઈ એક નેદેંજ કાર્ય કરીશ, જ્યાં સુધી એવો અનિપ્રાય નથી
ત્યાં સુધી તેને સર્વ પૃથિવીકાયનું કર્મ લાગેઠે (સેએતેણંપુઠવીકાણંકિંચ્ચંકરેશ્વિ
કારાવેશ્વિકે૦) તે પુરુષ તે પૃથિવીકાયેં કરી પોતેં કાર્ય કરે, બીજા પાસેં કાર્ય
કરાવે, (સેણંતાતોપુઠવીકાયાઝ કે૦) તે પુરુષ તે પૃથિવીકાયથી, (અસંજય
કે૦) અસંયતિ અનિવૃત્ત (અવિરય કે૦) અવિરતિ, (અપહિહ્યપચ્ચસ્કાણપાવ
કમ્મેયાવિજવઝ કે૦) તથા નથી હણ્યાં પચ્ચસ્કાણેં કરીને પાપકર્મ જેણે એવો ઠે,
(એવંજાવતસ્સકાણત્તિનાણિયવે કે૦) એમ યાવત્ ત્રસ કાય સુધી એટલે ઠાે કાય
આશ્રી જાણીલેલું જેને જે કાયની અવિરતિ હોય તેને તે કાયનું કર્મ લાગે. એ રીતેં કો

५ एक पुरुष ठजीव निकायें करीने कार्य पोतें करे, बीजा पासें करावे, ते पुरुष ठजीव निकायने विषे अविरति असंयति केहेवाय. ए आलावानो बीजो अर्थ पूर्वना आलावा मां लखाइ गयोळे, माटें आंहीं लख्यो नथी. ए रीतें जे प्राणी प्राणातिपातथी मांफीने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य पर्यंत अढारे पापस्थानकने विषे असंयति अविरति तथा पञ्चस्काणें करीने जेणे पापकर्म ह्मणां नथी एम अविरतिने जावें होय, तेने स्वप्नां तरें अणदीतुं पण पापकर्म बंधाय, लागे. एम निश्चं श्री नगवंतें कछुंळे, एटले सझीयानो दृष्टांत कह्यो ॥ ८ ॥

॥ टीपिका—एवं सति न सर्वविषयं प्रत्याख्यानं युज्यते । ये जीवाहिंसादिविषयप्राप्ताः स्युस्तेषामेव प्रत्याख्यानं क्रियते इति परेणोक्ते आचार्यआह । (तद्वखल्वित्यादि) यद्यपि सर्वजीवेषु हिंसापरिणामोत्पद्यते तथाप्यविरतिसद्भावात्तद्विषयः कर्मबंधो नवत्येव । अत्र दृष्टांत इयमाह । संज्ञिदृष्टांतोऽसंज्ञिदृष्टांतश्च । कोयं संज्ञिदृष्टांतः ? । ये इमे संज्ञिपंचेंद्रियास्तेषां मध्ये कश्चिदेकः षड्जीवनिकायान् प्रतीत्याश्रित्य एवं प्रतिज्ञां कुर्यात् । अहं पृथिवीकायेनैव एकेन कृत्यं करोमि कारयामि । सच एवं कृतप्रतिज्ञस्तेन तस्मात् तस्मिन् तंच करोति कारयतिच शेषकायेभ्यो निवृत्तस्तस्य चैव नूतोऽनिप्रायः । तद्यथा । अहं पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामि एवं प्रतिज्ञायां कृतायां विशेषानिप्रायो न स्यात् यत् श्वेतेन कृत्तेन वा पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामिच स तस्मात्पृथिवीकायादनिवृत्तोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा नवति । एवमपूतेजोवायुवनस्पतिष्वपि वाच्यं । यथा कश्चिदपूकायादनिवृत्तः कश्चित्तेजस्कायादिति । शेषकायैस्तु व्यापारं करोति कश्चित् षट्सर्वपि जीवनिकायेषु अनिवृत्तोऽसंयतत्वात्तैः कार्यं करोति कारयति न पुनस्तद्विशेषप्रतिज्ञा एवं मृषावादेऽपि वाच्यं । यथा इदं मया वक्तव्यमनृतं इदं न वक्तव्यं सच तस्मान्मृषावादादनिवृत्तत्वादसंयतः स्यात् तथा इदमदत्तं मया ग्राह्यं इदं तु न ग्राह्यं । एवं मैथुनपरिग्रहेष्वपि वाच्यं । तथा क्रोधमानमायालोभेष्वपि स्वयं विचार्य वाच्यं । तदेवमसौ हिंसादीन्यकुर्वन्नपि अविरतत्वात्तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्नाति । ततो देशकालस्वभावविप्रकृष्टेष्वपि जीवेषु अमित्रनूतोऽसौ स्यात् । यथा कश्चिद्ग्रामघातादौ प्रवृत्तः । यद्यपि तेन केचिन्नरान् दृष्टास्तथापि तद्घातनिवृत्तेरनावाद्योग्यतया तद्घातक इत्युच्यते । एवं अविरतेः कर्मबंधो ज्ञेयः ॥ ८ ॥

॥ टीका—एवं व्यवस्थिते न सर्व विषयं प्रत्याख्यानं युज्यते इत्येवं प्रतिपादिते परेण सत्याचार्यआह । (तद्वखलु नगवया इत्यादि) यद्यपि सर्वेष्वपि देशकालस्वभावविप्र

कृष्टेषु वधकचित्तं नोत्पद्यते तथाप्यसावविरतिप्रत्ययत्वात्तेष्वमुक्तवैरएव नवत्यस्य चार्थस्य सुखप्रतिपत्तये नगवता तीर्थकृता दौ दृष्टांतौ प्रज्ञसौ प्ररूपितौ । तद्यथा । संज्ञिदृष्टांतोऽसंज्ञिदृष्टांतश्च । अथ कोयं संज्ञिदृष्टांतो ये केचन इमे प्रत्यक्षासन्नाः षड्जिरपि पर्याप्तिनिः पर्याप्ताज्ज्ञापोहविमर्शरूपाः संज्ञा विद्यन्ते येषां ते संज्ञिनः पंचेद्वियाणि येषां ते पंचेद्वियाः करणपर्याप्त्या पर्याप्तकाएषां च मध्ये कश्चिदेकः षड्जीवनिकायान् प्रतीत्यैवंनूतां प्रतिज्ञां नियमं कुर्यात् । तद्यथा । षट्सु जीवनिकायेषु मध्ये पृथिवीकायेनैवैकेन बालुकाशिलोपलजवणादिस्वरूपेण कृत्यं कार्यं कुर्यात् । सचैवं कृतप्रतिज्ञस्तेन तस्मिन् तस्मात्तं वा करोति कारयतिच शेषकायेभ्योऽहं विनिवृत्तस्तस्यच कृतनियमस्यैवंनूतो नवत्यथ्यवसायः । तद्यथैवं खट्वहं पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामिच तस्यच सामान्यकृतप्रतिज्ञस्य विशेषानिसंधिनैव नवति । तद्यथा । अमुना रुष्णेनामुना श्वेतेन पृथिवीकायेन कार्यं करोति कारयतिच सतस्मात्पृथिवीकायादनिवृत्तोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा नवति । तत्र खननस्थाननिषीदनत्वग्वर्तनोच्चारप्रश्रवणादिकरणक्रियासद्भावादेवमप्रतेजोवायुवनस्पतिष्वपि वाच्यं । तत्राप्रकायेन स्नानपानावगाहनजामोपकरणधावनादिषु प्रयोगस्तेजःकायेनापि पचनपाचनप्रकाशनादिषु वायुनापि व्यंजनताजवृन्तेत्यादिव्यापारादिषु प्रयोजनं वनस्पतिनापि कंदमूलपुष्पफलपत्रत्वक्शाखाद्युपयोगएवं विकलेंद्रियपंचेंद्रियेष्वप्यायोज्यमिति । तथैकः कश्चित् षट्सुपि जीवनिकायेषु अविरतो संयतत्वाच्च तैरसौ कार्यं सावद्यानुष्ठानं स्वयं करोति कारयतिच परैस्तस्यच कचिदपि निवृत्ते रक्षावादेवंनूतोध्यवसायो नवति । तद्यथैवं खट्वहं षड्जिरपि जीवनिकायैः सामान्येन कृत्यं करोमि न पुनस्तद्विशेषप्रतिज्ञेति । सच तेषु षट्सुपि जीवनिकायेष्वसंयतोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा नवत्येवं मृषावादेपि वाच्यं । तद्यथेदं मया वक्तव्यमीदृग्नूतं तु न वक्तव्यं सच तस्मान्मृषावादादनिवृत्तत्वादसंयतो नवति । तथा दत्तादानमप्याश्रित्य वक्तव्यं । तद्यथेदं मया दत्तादानं ग्राह्यमिदंतु न ग्राह्यमित्येवं मैशुनपरिग्रहेष्वपीति । तथा क्रोधमानमायालोभेष्वपि स्वयमन्यूह्य वाच्यं । तदेवमसौ हिंसादीन्यकुर्वन्नप्यविरतत्वात्तत्प्रत्ययिकं कर्म चिनोतीत्येवं देशकालस्वजावविप्रकृष्टेष्वपि जंतुष्वमित्रनूतोसौ नवति तत्प्रत्ययिकं च कर्म चिनोतीति सोयं संज्ञिदृष्टांतोऽनिहितः । सच कदाचिदेकमेव पृथिवीकायं व्यापादयति शेषेषु निवृत्तः कदाचिद्वावेवं त्रिकादिकाः संयोगानणनीयायावत्सर्वानपि व्यापादयतीति । सचैवं सर्वेषां व्यापादकत्वे न व्यवस्थाप्यते सर्वविपर्ययप्रवृत्तेस्तत्प्रवृत्तिरपि तदनिवृत्तेः । यथा कश्चिद्ग्रामघातादौ प्रवृत्तोयद्यपिच न तेन विवक्षितकाले केचन पुरुषा दृष्टास्तथाप्यसौ तत्प्रवृत्तिनिवृत्तेरक्षावात्तद्योग्यतया तद्घातकस्त्युच्यते इत्येवं दार्ष्टान्तिं केप्यायोज्यम् ॥ ७ ॥

से किंतं असन्निदिष्टंते जेइमे असन्निणो पाणा तं पुढवीकाइया जाव वणस्स इकाइया ठावेगइया तसा पाणा जेसिं णो तक्काइवा सन्नातिवा पन्नातिवा मणातिवा वईवा सयंवा करणाए अन्नेहिंवा कारावंतए करंतंवा समणुजा णित्तए तेविणं बाले सवेसिं पाणाणं जाव सवेसिं सत्ताणं दियावा राउंवा सु तेवा जागरमाणेवा अमित्तनूतमिह्वासंठिया निच्चं पसढविउवातचित्तदंभा तं पाणाइवा ते जाव मिह्वादंसणसल्ले इच्चेव जाव णो चेवमणो णो चेववई पाणा णं जाव सत्ताणं डुक्कणत्ताए सोयणत्ताए जूरणत्ताए तिप्पणत्ताए पिट्ठणत्ताए परितप्पणत्ताए ते डुक्कणसोयणजावपरितप्पणवहबंधणपरिकिलेसाउ अण्ण डिविरया जवंति ॥ ९ ॥

अर्थ—(सेकिंतंअसन्निदिष्टंते के०) हवें असंझियानो दृष्टांत कयो ? ते कहेवे. (जेइ मेअसन्निणोपाणा के०) जे एअसंझी प्राणीउठे (तं के०) ते कहेवे. (पुढवीकाइया के०) पृथिवीकायिक, (जाववणस्सइकाइया के०) यावत् वनस्पतिकाय पर्यंत, ए पांच ह्यावर जाणवा. (ठावेगइयातसापाणा के०) तथा ठा, कोइ एक त्रस प्राणीउं पण असंझी ठे (जेसिंणोतक्काइवा के०) जेने तर्क नथी तर्क एटले ए स्तंजठे के, पुरुषठे ए आ गल गुंठे ! एवो जाव जेने न उपजे, एटले सारुं करवुं देखीने कहेके, आ रुडूं करेठे एवो जाव जेने नथी, (सन्नातिवा के०) तथा संज्ञा ते जे पूर्वदृष्टनुं उलखवुं ते जेनें नथी (पन्नातिवा के०) तथा जेनें प्रज्ञा एटले बुद्धि नथी, (मणातिवा के०) तथा जेनें मन नथी, (वईवा के०) तथा जेनें वचन नथी, (सयंवाकरणाए के०) तथा जेने पो तें कार्य करवुं नथी, अथवा (अन्नेहिंवाकारावंतए के०) बीजा पासें कार्य कराववुं नथी, (करंतंवासमणुजाणित्तए के०) तथा बीजो कोइ कार्य करतो होय तेने देखीने कहेके, ए रुडूं करेठे. एम कहीने तेने अनुमोदन आपवुं एवो जाव जेनें नथी, (तेवि णंबाले के०) ते असंझी बाल अज्ञानी जीव, (सवेसिंपाणाणं के०) सर्व प्राणीनो (जा वसवेसिंसत्ताणंके०) यावत् सर्वसत्त्वनो (दियावाराउंवासुत्तेवाजागरमाणेवा के०) दिवसें रात्रे, सुता, जागता, (अमित्तनूत के०) जीवोनो अमित्तनूत शत्रुसमान बोलियें. कारणके, तेनें तेनुं विरति पणुं नथी. (मिह्वासंठिया के०) ते मिथ्यात्व संस्थित (निच्चंपसढविउवात चित्तदंभा के०) निरंतर शठ एटले परमार्थ नथी जाणता, तथा प्राणवातने विपे जेनुं चि त्ठे, तथा प्राणीउंने दंमना करनार, (तं के०) ते कहेवे. (पाणाइवातेजावमिह्वादंसण सल्ले के०) प्राणातिपात मृषावादादिकथी यावत् मिथ्यादर्शन शक्य पर्यंत ए अठार पा

पस्थानकने नथी करता, तो पण तेने विषे अविरतिपणा थकी ते असंझी जीवोने कर्म जागेठे (इच्छेवजावणोचेवमणो के०) तथा यद्यपि ते असंझीया जीव मनना व्यापार रहित ठे, (णोचेववई के०) तथा वचनना व्यापार रहितठे, तथापि (पाणाणंजावसत्ताणं के०) सर्वप्राणीने यावत् सर्व सत्त्वने (दुस्खणत्ताए के०) दुःखने उपजाववे करी, (सोयणत्ताए के०) शोकने उपजाववे करी, (जूरणत्ताए के०) वयनी हानीने करवे करी, (तिप्पणत्ताए के०) मन वचन थने काया ए त्रणोथी पीडवे करी, (पिट्टणत्ताए के०) यष्टि मुष्टिने प्रहारें करी, (परितप्पणत्ताए के०) बाहेर तथा अन्यंतरने पीडवे करी, एवा ए वा प्रकारें यद्यपि ते असंझीया जीव समस्त जीवोने दुःख नथी उपजावता, तथापि ते विरतिपणाने अजावें सर्व जीवोने दुःखनुं उपजाववुं, शोक, जूरण, तिप्पण, पिट्टण, यावत् बाह्य तथा अन्यंतरनुं पीडवुं वध बंधननुं करवुं इत्यादिक क्लेशथकी विशेषें करी अनिवृत्त्याठे अविरति कहेवायठे ते विरतिपणाने अजावें ते जीवो तत्प्रत्ययिक कर्मैकरी बधायठे॥९॥

॥ दीपिका—अथाऽसंझिदृष्टांतमाह । (सेकितमिति) ये इमेऽसंझिनस्तद्यथा पृथिवीका यायाव दनस्पतिकायास्तथा षष्ठाअप्येके त्रसाः यावत्संमूर्तिमपंचेंडियास्ते सर्वेप्यसंझिनो येषां न तर्कोविचारः न संज्ञा दीर्घकालसंबंधिनी न प्रज्ञा स्वबुद्धिकृता न मनोवग्रहादिमतिः न वाक् स्पष्टवर्णा तथा स्वयं करोमि अन्यैः कारयामि कुर्वंतमनुजानामि इत्यनिप्रायोनास्तीति । तेऽसंझिनोवालाः सर्वेषां जीवानां घातनिवृत्तेरज्ञावाद्योग्यतया घातकाएव असत्यज्ञापकाश्चपि अविरतत्वात् अदत्तग्राहिणोपि दध्यादिनक्षणात् तीव्रनपुंसकवेदोदयान्मैशुननिवृत्तेरज्ञावाच्च मैशुनप्रवृत्ताः परिग्रहवंतोपि अशनादेः स्थापनात् । एवं क्रोधमानमायालोचायावन्मिथ्यादर्शनसशब्दसज्जावश्च तेषां ज्ञेयः । ततश्च ते कर्मबंधकाः स्युः । तथा यद्यपि ते विशिष्टमनोवाग्व्यापाररहितास्तथापि सर्वजंतूनां (दुःखणत्ताएत्ति) दुःखोत्पादनतया शोचनतया शोकोत्पादनत्वेन जूरणं वयोहानिस्तत्कारणतया त्रिन्योमनोवाक्कायेभ्यः पातनं त्रिपातनं तज्जावस्तथा (पिट्टणयाए) मुष्टिलोष्टादिभिः कुट्टनेन परितापनया वहिरंतश्च पीडया तेऽसंझिनोयद्यपि दूरस्थानां विषयगतानां जीवानां दुःखं नोत्पादयन्ति तथाप्यविरतत्वाद्दुःखशोचनादेरविरताः स्युस्ततश्च कर्मणा बध्यन्ते ॥ ९ ॥

॥ टीका—संझिदृष्टांतानंतरमसंझिदृष्टांतः प्रागुपन्यस्तः सोऽधुना प्रतिपाद्यते । (सेकितं अस्मिन्निदिष्टंतेत्यादि) संज्ञानं संज्ञा सा विद्यते येषां ते संझिनस्तत्प्रतिषेधादसंझिनोमनसोऽव्यतया अज्ञावात्तीव्राऽतीव्राध्यवसायविशेषरहिताः प्रसुप्तमत्तमूर्तितादिवदिति । ये इमे संझिनस्तद्यथा पृथिवीकायिकायाव दनस्पतिकायिकास्तथा षष्ठाअप्येके त्रसाः प्राणिनो विकलेंडियायावत्संमूर्तिनः पंचेंडियास्ते सर्वेप्यसंझिनोयेषां न तत्कार्यविचारोमीमांसावि

शिष्टविमर्शो विद्यते यथा कस्यचित्संज्ञिनो मंदमंदप्रकाशे स्थाणुपुरुषोचिते देशे किमयं स्थाणुरुत पुरुष इत्येवमात्मकजहस्तर्कः संजवति नैवं तेषामसंज्ञिनां तर्काः संजवंतीति । तथा संज्ञानं संज्ञा पूर्वोपलब्धार्थैतदुत्तरकालपर्यालोचना तथा प्रज्ञानं प्रज्ञा स्वबुध्योत्प्रेक्षणं, स एवायमित्येवं जूतं प्रज्ञानं च तथा मननं मनोमतिरित्यर्थः । सा चावग्रहादिरूपा तथा प्रस्पष्टवर्णा वाक् । सा च न विद्यते तेषामिति । यद्यपि च द्विंश्यादीनां जिह्वैश्वर्यागजविषादिकमस्ति तथापि न तेषां प्रस्पष्टवर्णत्वं । तथा न चैषां पापं हिंसादिकं करोमि कारयामीत्येवं जूताध्यवसायपूर्विकामतिस्तथा स्वयं करोम्यन्यैर्वा कारयामीत्येवं जूतोध्यवसायो न विद्यते तेषां । तदेवं तेप्यसंज्ञिनो बालवद्वाजाः सर्वेषां प्राणिनां घातनिवृत्तेरजावात्तद्योग्यतया घातका व्यापादकाः । तथाहि । द्विंश्यादयः परोपघाते प्रवर्तन्ते एव तद्भ्रूणादिना अनृतनाषणमपि विद्यते तेषामविरतत्वात् केवलं कर्मपरतंत्राणां वागजावस्तथाऽदत्तादानमपि तेषामस्त्येव दध्यादिभक्षणात्तथेदमस्मदीयमिदं च पारक्यमित्येवं जूतविचारा जावाच्चेति । तथा तीव्रनपुंसकवेदोदयान्मैथुनाविरतेश्च मैथुनसङ्गावोपि तथाशनादेः स्थापनात्परिग्रहसङ्गावोपीत्येवं क्रोधमानमायालोनायावन्मिथ्यादर्शनशल्यसङ्गावश्च तेषामवगंतव्यस्तङ्गावाच्च ते दिवा रात्रौ वा सुप्ताजाग्रदवस्थावा नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदं मानवंति । तदेव दर्शयितुमाह । (तंजहा इत्यादि) तेह्यसंज्ञिनः क्वचिदपि निवृत्तेरजावात्तत्प्रत्ययिककर्मबंधोपेतान्वन्ति । तद्यथा । प्राणातिपातयावन्मिथ्यादर्शनशल्यवंतो ज्वन्ति । तद्वत्तथा च यद्यपि वैशिष्ट्यमनोवाग्व्यापाररहितास्तथापि सर्वेषां प्राणिनां दुःखोत्पादनतया तथा शोचनतया शोकोत्पादनत्वेन तथा ज्वरणतया ज्वरणं वयोहानिरूपं तत्करणशीलतया तथा त्रिन्योमनोवाक्कायेभ्यः पातनं त्रिपातनं तङ्गावस्तथा यदिवा (तिप्पणयाएत्ति) परिवेदनतया तथा (पिट्टणया) मुष्टिलोष्टप्रहारेण परितापनतया बहिरंतश्च पीडया ते चासंज्ञिनोपि यद्यपि देशकाले स्वजावविप्रकृष्टानां न सर्वेषां दुःखं समुत्पादयन्ति तथापि विरतेरजावात्तद्योग्यतया दुःखपरितापक्लेशादेरप्रतिविरता ज्वन्ति तत्सङ्गावाच्च तत्प्रत्ययिकेन कर्मणा बध्यन्ते ॥ ए ॥

इति खलु से असन्निणोवि सत्ता अहोनिंसि पाणातिवाए उवस्काइज्जंति जाव अहोनिंसि परिग्गह उवस्काइज्जंति जाव मिह्मादंसणसल्ले उवस्काइज्जंति एवं जूतवादी सबजोणियावि खलु सत्ता सन्निणो दुक्का असन्निणो होंति असन्निणो दुक्का सन्निणो होंति होच्चा सन्नी अड्वा असन्नी तच्च से अविविचित्ता अविधूणित्ता असंमुत्तिता अणणुतावित्ता असन्निकायाज्वा सन्नि

કાયં સંકમંતિ સન્નિકાયાત્વા અસન્નિકાયં સંકમંતિ સન્નિકાયાત્વા સ
ન્નિકાયં સંકમંતિ અસન્નિકાયાત્વા અસન્નિકાયં સંકમંતિ જે એ સન્નિ
વા અસન્નિવા સવે તે મિઠાયારા નિચ્ચં પસઢવિત્તવાયચિત્તદંદ્રા તં પાણા
તિવાએ જાવ મિઠાદંસણસલ્હે એવં સ્વલુ નગવયા અસ્કાએ અસંજએ અ
વિરએ અપઢિહ્યપ્પચ્ચસ્કાયપાવકમ્મે સકિરિએ અસંવુદ્ધે એગંતદંદ્રે એ
ગંતવાલે એગંતસુત્તે સે વાલે અવિયારમણવયકાયવકે સુવિણમવિ એ પ
સઢ પાવેયસે કમ્મે કઙ્કઢ ॥ ૨૦ ॥

અર્થે—(ઇતિસ્વલુસેઅસન્નિણોવિસત્તા કે) એળી પરેં નિશ્ચેં તે પૃથિવીકાયાદિક અસંજી
જીવ ઠતા પળ (અહોનિસિંપાણાતિવાએ કે) રાત્રી દિવસ પ્રાણાતિપાતને વિષે, (ઝવસ્કા
ઢ્ઙંતિ કે) કહિયેં, એટલે તેને પ્રાણાતિપાતનું કર્મ લાગે, એમ બોલિયેં. (જાવઅહોનિ
સિંપરિગ્ગહઝવસ્કાઢ્ઙંતિ કે) યાવત્ રાત્રી દિવસ પરિગ્રહને વિષે પ્રવર્તતા બોલિયેં, ક
હિયેં (જાવમિઠાદંસણસલ્હેઝવસ્કાઢ્ઙંતિ કે) યાવત્ મિષ્યાદર્શન શલ્યને વિષે પ્રવર્તતા
કહિયેં, માટેં અસંજીયાને પળ પાપકર્મનો ઝપાસ્થાન વિરતિને અનાવેં કહિયેં. હવે શિષ્ય
પૂઠે ઠે કે, એવંજૂતએટલે વેદાંતવાદી એમ કહે ઠે કે, જે પુરુષઠે તે પુરુષ પળુંજ પામે, અને
જે પશુ હોય તે પશુ પળુંજ પામે, તેમ આંહીં જૈનશાસનને વિષે પળ જે સંજીયા તે સંજી
પળુંજ પામે અને જે અસંજીયા તે અસંજી પળુંજ પામે ઠે. કિંવા બીજી કોઢ રીતેં ઠે? તે
કહો. એમ પૂઠે ઠતે શિષ્ય પ્રત્યેં આચાર્ય કહેઠે. (સવજોણિયાવિસ્વલુસત્તાસન્નિણોદુઙ્ગા
કે) નિશ્ચેં સર્વયોનિક સત્ત્વ એટલે જીવ સંજીયા પળે હોઢને (અસન્નિણોદોંતિ કે)
અસંજીયા પળ હોય, (અસન્નિણોદુઙ્ગાસન્નિણોદોંતિ કે) અસંજીયા હોઢને સંજીયા હોય
(હોચાસન્નીઅઢવાઅસન્ની કે) એમ સંજી અથવા અસંજી હોય એટલે વેદાંતવાદિનો પદ્ધ
નિરાધાર થયો, તથા કોઢ એક સંજી પળ તેજ નવમાં મૂર્ઢાદિકની અવસ્થાયેં અસંજી યાય
એમ એકજ નવમાંહેં સંજીયા માંહેથી અસંજીઝ યાય, મૂર્ઢાને અનાવેં તે વલી સંજીઝ પળ
યાય, જો એકજ નવમાં એમઠે તો જન્માંતરનું કેવુંજ શું ! જેમ કોઢ એક જાગતો મનુષ્ય
નિઢાના ઝદય થકી સુતો થકો વલી નિઢાને અનાવેં જાગતોજ કહેવાય. એ દૃષ્ટાંત સંજી
અસંજી ઝપર જાણવો. (તઠસેઅવિવિચિત્તા કે) ત્યાં તે જીવેં પૂર્વનું કર્મ જે વાંધ્યુંઠે.
અથવા ઝદય થાવ્યુંઠે તેને પૃથક્ અણકીયે, તથા (અવિધૂણિત્તા કે) અળ સ્વપાવે, તથા
(અસંમુત્તિત્તાકે) અળઠેદે, (અળણુતાવિત્તા કે) અળ તપાવે, થકે (અસન્નિકાયા
ઝવાસન્નિકાયંસંકમંતિ કે) પહેલો જંગ, અસંજીકાય થકી સંજીકાયેં સંક્રમે. (સ

त्रिकायाउवाअसन्निकायसंकमंतिके०) बीजो जंग, संझिकाय अकी असंझिकायें संक्रमे,
(सन्निकायाउवासन्निकायसंकमंति के०) त्रीजो जंग, संझिकाय अकी संझिकायें संक्रमे.
(असन्निकायाउवासन्निकायसंकमंति के०) चोथो जंग, असंझिकाय अकी असंझिका
यें संक्रमे, एवं चतुर्नैग जाणवा. (जेएएसन्निवाअसन्निवा के०) जे ए संझिया अथवा
असंझिया ठे (सवैतेमिह्यायारा के०) ए सर्व अपञ्चस्काणीने नावें मिथ्याचार वाला
जाणवा. ते सर्व जीवने विषे नित्य अत्यंत शठ एटले मूर्ख पणु ठता प्राणीघातने विषे
जेनु चित्तठे तथा प्राणिउने दंमना करनार केवाय. यावत् मिथ्यादर्शन शब्द पर्यंत अ
ठारे पापस्थानकना करनार ते केवाय. ए रीतें जगवंत श्री महावीरदेवें कहुंके जे असंयति
अविरति अप्रतिहत प्रत्याख्यान पापकर्म वाला, तथा सक्रिय असंवर एकांत दंमना
करनारा, एकांत बाल, एकांत सुता कह्या. ते बाल अविचारित मन वचन अने कायाना
परिणाम वाला ठतां जे पापकर्म स्वप्नांतरें पण न देखे, तेनुं पण कर्म तेने लागे ॥१०॥

॥ दीपिका—इति अमुना प्रकारेण । खलु वाक्यालंकारे । ते पृथ्वीकायादयोऽसंझिनः
संतोऽहानिंशं प्राणातिपाते कर्तव्ये तद्योग्यतया तदसंप्राप्तावपि ग्रामघातकवडुपाख्यायंते
यावन्मिथ्यादर्शनशब्दे उपाख्यायंते।तेच कर्मवशात्सर्वयोनिकाअपि जीवाः पर्याप्त्यपेक्षया
यावन्मनःपर्याप्तिर्न निष्पद्यते तावत्करणतोऽसंझिनः संतः पश्चात्संझिनोऽनवन्त्येकस्मि
न्नेव जन्मनि । अन्यजन्मनितु एकेंद्रियादयोपि मनुष्यादयः स्युः।परं नव्याजव्यत्ववन्न नि
यमः । नव्याजव्यत्वेहि न कर्मायत्ते अतो न तान्यां व्यभिचारः । ये पुनः कर्मवशास्ते
पुनः संझिनोऽनूत्वाऽन्यत्रासंझिनः स्युः असंझिनश्च नूत्वा संझिन इति । तत्र यत्कर्म बद्धम
स्ति तस्मिन् सत्येव तदविविच्यापृथक् कृत्याऽविधूयाऽसमुद्धियाऽननुताप्याएते चत्वारो
पि शब्दाएकार्थिकाः । तदेवमत्यक्तकर्माणोऽसंझिकायात्संझिकायं संक्रामंति संझिकायाद
संझिकायंच संझिकायात्संझिकायं असंझिकायादसंझिकायंच । एवं चत्वारोजंगाः । उप
संहरन्नाह । (जेएतेजीवन्ति) ये एते पर्याप्ताअपर्याप्ताः संझिनोऽसंझिनोवा सर्वे ते
मिथ्याचाराअविरतत्वात् तथा सर्वधर्मेणु नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमः स्युरेवंनूताश्च प्रा
णातिपातादिषु सर्वेष्वप्याश्रवदारेषु वर्तंत इति (एवंखलुत्ति) एवमुक्तनीत्या खलु निश्चि
तं जगवता आख्यातमित्यादिना पूर्वोक्तमनुवदति । यावत्पापं कर्म क्रियत इति ॥ १० ॥

॥ टीका—तदेवं विप्रकृष्टविषयमपि कर्मबंधं प्रदर्शयौपसंजिहीर्षुराह । (इतिखलुतेइत्या
दि) इति रूपप्रदर्शने।खलुशब्दोवाक्यालंकारे विशेषणे वा । किं विशिनष्टि । ये इमे पृथि
वीकायादयोऽसंझिनः प्राणिनस्तेषां नतर्को, नसंज्ञा, नमनो, नवाक्, नस्वयं कर्तुं नान्येन

कारयितुं न कुर्वन्तमनुमंतुं वा प्रवृत्तिरस्ति । ते चाऽहर्निशममित्रनूतामिष्यासंस्थितानित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदंमाहुः खोत्पादनतया यावत्परितापनपरिक्षेशादेरप्रतिविरताश्च संज्ञिनोऽपि संतोऽहर्निशं सर्वकालमेव प्राणातिपाते कर्तव्ये तद्योग्यतया तदसंप्राप्तावपि ग्रामया तद्वदुपाख्यायन्ते यावन्मिष्यादर्शनशब्दयउपाख्यायन्तइति । उपाख्यानं वा संज्ञिनोऽपि । योग्यतया पापकर्मानिवृत्तेरित्यनिप्रायः । तदेवं दर्शिते दृष्टान्तद्वये तत्प्रतिबद्धमेवार्थशेषं प्रतिपादयितुं चोद्यं क्रियते । तद्यथा । किमेते सत्त्वाः संज्ञिनश्च नव्यान्व्यत्ववन्नियतरूपा एवाहोस्वित्संज्ञिनोऽनूत्वाऽसंज्ञित्वं प्रतिपद्यन्ते । असंज्ञिनोऽपि संज्ञित्वमित्येवं चोदिते सत्या द्वाचार्यः (सवजोण्याविखलुइत्यादि) यदिवा सत्येवंनूतावेदांतवादिनोऽयं एवं प्रतिपादयन्ति पुरुषः पुरुषत्वमश्रुते पशुरपि पशुत्वमिति । तदत्रापि संज्ञिनः संज्ञिनएव नविष्यंत्यसंज्ञिनोऽप्यसंज्ञिनइति । तन्मतव्यवहेदार्थमाह । (सवजोण्यावीत्यादि) यदिवा किं संज्ञिनोऽसंज्ञि कर्मबंधं प्राक्तने सत्येव कर्मणि कुर्वन्ति किंवा नेत्येवमसंज्ञिनोऽपि संज्ञिकर्मबंधं प्राक्तने सत्येव कुर्वन्त्याहोस्विनेत्येतदाशंक्याह । (सवजोण्यावीत्यादि) सर्वयोनयोऽप्येषां ते सर्वयो नयः संवृतविवृतोऽनयशीतोऽनयसचिन्ताऽचित्तोऽनयरूपायोनयइत्यर्थः । तेच नारकतिर्यङ् नरामराश्चपिशब्दादिशिष्टैकयोनयोऽपि । खद्विवति विशेषणे । एतद्विशिनष्टि । तज्जन्मापे कृया सर्वयोनयोऽपि सत्त्वाः पर्याप्त्यपेक्षया यावन्मनःपर्याप्तिर्न निष्पद्यते तावदसंज्ञिनः करणतः संतः पश्चात्संज्ञिनोऽनवन्त्येकस्मिन्नेव जन्मन्यन्यजन्मापेक्षयात्वेकैद्विधादयोऽपि संतः पश्चान्मनुष्यादयोनवन्तीति । तथानूतकर्मपरिणामात् पुनर्नव्यान्व्यत्ववन्न व्यवस्थानियमोऽनव्यान्व्यत्वे हि न कर्मायत्ते अतोऽनानयोर्बन्धनिचारः । ये पुनः कर्मवशगा स्ते संज्ञिनोऽनूत्वाऽसंज्ञिनोऽनवन्त्यसंज्ञिनश्च नूत्वा संज्ञिनइति वेदांतवादिमतस्य प्रत्यक्षेणैव व्यनिचारः समुपलभ्यते । तद्यथा । संज्ञयपि कश्चिन्मूर्तायवस्थायामसंज्ञित्वं प्रतिपद्यते तदपगमेतु पुनः संज्ञित्वमिति जन्मांतरे तु सुतरां व्यनिचारइति । तदेवं संज्ञयसंज्ञिनोऽपि कर्मपरतंत्रत्वादन्योन्यानुगतिरविरुद्धा । यथा प्रतिबुद्धोऽनिदोदयात्स्वपिति सुप्तश्च प्रतिबुध्यते इत्येवं स्वापप्रतिबोधयोरन्योन्यानुगमनमेवमिहापीति । तत्र प्राक्तनं कर्म यदुदीर्णं यच्च बद्धमास्ते तस्मिन् सत्येव तदविविच्यापृथक्कृत्य तथाऽविधूयाऽसमुच्चिद्याऽननुताप्यन्ते चाविविच्यादयश्चत्वारोऽप्येकार्थिकाश्चवस्थाविशेषं चाश्रित्य जेदेन व्याख्यातव्याः । तदेवमपरित्यक्तप्राक्तनकर्मणोऽसंज्ञिकायात्संज्ञिकायं संक्रामन्ति तथा संज्ञिकायादसंज्ञिकायमिति । तथा नारकाः सावशेषकर्माणएव नरकाडुष्ट्य प्रतनुवेदनेषु तिर्यक्तूपद्यन्ते एवं देवाश्चपि प्रायशस्तत्कर्मशेषतया शुनस्थानेषूत्पद्यन्ते इत्यवगंतव्यं । अत्र चतुर्नैगकसंज्ञवं सूत्रेणैव दर्शयति । सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिघृक्षुः प्राक् प्रतिपन्नमर्थं निगमयन्नाह । (जेए तेसेत्यादि) ये एते सर्वानिरपि पर्याप्तिनिः पर्याप्ताः लब्ध्या करणो न च द्विकलाभापर्या

स्थानक जे वधनुं कारण ते स्थानक थकी असंकिणो के० शंका पामे नहीं. ॥ ६ ॥
 वली एहिज कहेठे के, ते मृगादिक जीव परियाणियाणि के० परित्राण जे रक्षानुं
 स्थानक तेथी संकंता के० शंकाता अने पासिताणि असंकिणो के० पाशना स्थानक
 थकी अण शंकाता, अस्माएनयके० अजाणपणे अथवा नयें करी, संविग्गा के० व्याकुल
 थका संप्रति तहिं तहिं के० तेहिज तेहिज स्थानके जाय. ज्यां त्यां पाशादिक मांहेज
 पडे ॥ ७ ॥ वली एज दृष्टांत दिपावेठे. अह के० अथ एटले हवे तंके० ते मृगादिक
 जीव ते वागुरादिकनो जे बलपवेज्ज के० बंधपाशादिकनां स्थानक ने अहेबलससवाव
 ए के० नीचे अथवा उपर आक्रमीने जाय. जो एम करे तो ते मुचेज्जपयपासाउके०
 पगना पाशथकी मूकाय एटले बुटो आय परंतु ते अनर्थ परिहरवानो उपाय तंके०
 ते, मंदे के० मंद अज्ञानी, एदेहएके० नदेखे. ॥ ८ ॥

॥ टीका—अथाज्ञानिमतमाह । (जविणोत्ति) । यथा जविनोवेगवंतः संतोमृगाः
 परित्राणेन शरणेन वर्जितारहिताः । अथवा परित्राणं वागुरादिबंधनं तेन तर्जितानयं
 प्रापिताः संतोऽशंकितानि स्थानानि शंकते नयत्रांताः संतो निर्जयान्यपि स्थानानि
 सजयतया मन्यन्ते । शंकितानि च वागुरादीन्यशंकमानाः संपर्ययंत इत्युत्तरसूत्रेण सं
 बंधः ॥ ६ ॥ परित्राणं संजातं येषु तानि परित्राणितानि शरजूतानि स्थानानि मूढ
 त्वात् शंकमानाः सजयानि मन्यमानाः पाशितानि पाशयुक्तान्यशंकमानास्तेषु शंकाम
 कुर्वाणा अज्ञानेन नयेन च (संविग्गति) सम्यक्व्याप्तास्तत्र तत्र वागुरादिके बंधने सं
 पर्ययन्ते समेकीजावेन परिसमंतादयन्ते गच्छन्तीति ॥ ७ ॥ इममेव दृष्टांतमाश्रित्याह । (अ
 हेति) । अथानंतरमसौ मृगस्तत् (बलमिति) बंधोबंधनकारणं रज्जुवागुरादिबंधं वा यदि
 लवेतोपरिगृहेत वा अथवा बंधस्याधोव्रजेत् तदा पदपाशात् वागुरादिबंधनान्मुच्यते ।
 एवं संतमपि तमनर्थपरिहरणोपायं मंदोजडो न देहतीति न पश्यतीति ॥ ८ ॥

॥ टीका—सांप्रतमज्ञानिमतं दूषयितुं दृष्टांतमाह । (जविणोऽत्यादि) यथा जविनोवेग
 वंतः संतोमृगाश्चारण्याः पशवः परिसमंतात् त्रायते रक्षतीति परित्राणं तेन वर्जिता रहि
 ताः परित्राणविकला इत्यर्थः । यदिवा परित्राणं वागुरादिबंधनं तेन तर्जितानयं ग्रहि
 ताः संतो नयोद्घ्रांतलोचनाः समाकुलीनूतांतःकरणाः सम्यक्विवेकविकलाश्शंकनी
 यानि कूटपाशादिरहितानि स्थानान्यशंकाहर्षाणि तान्येव शंकते अनर्थोत्पादकत्वेन
 गृह्णन्ति । यानि पुनः शंकाहर्षाणि शंका संजाता येषु योग्यत्वात्तानि शंकितानि शंकायोग्या
 नि वागुरादीनि तान्यशंकिनस्तेषु शंकामकुर्वाणास्तत्र तत्र पाशादिके संपर्ययंत इत्युत्तरेण
 संबंधः ॥ ६ ॥ पुनरप्येतदेवाऽतिमोहाविष्करणमाह । (परियाणीत्यादि) परित्रायते इति
 परित्राणं तज्जातं येषु तानि । यथा परित्राणयुक्तान्येव शंकमाना अतिमूढत्वादिपर्यस्तबु

मकाः अन्योन्यसंक्रमजाः संज्ञिनोऽसंज्ञिनोवा सर्वेप्येते मिथ्याचाराप्रत्याख्यानिन्वादि
त्यजिप्रायः । तथा सर्वजीवेष्वपि नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंमानवन्तीत्येवंजूताश्च प्राणा
तिपाताद्येषु सर्वेष्वप्याश्रवद्वारेषु वर्ततइति ॥ तदेवं व्यवस्थिते यत्तदुक्तं चोदकेन तद्य
थेहाविद्यमानाऽश्चुनयोगसंज्ञवे कथं पापं कर्म बध्यतइत्येतन्निराकृत्य विरतेरनावात्तद्योग्य
तया पापकर्मसंज्ञावं दर्शयति । (एवं खलुइत्यादि) एवमुक्तनीत्या । खद्ववधारणे ऽलं
कारे वा । जगवता तीर्थकृतेत्यादिना यत्प्राक् प्रतिज्ञातं तदनुवदति । यावत्पापं च
कर्म क्रियतइति ॥ १० ॥

चोदक से किंकुवं किंकारवं कहं संजयविरयप्पडिह्यपञ्चस्कायपावकम्मे
जवइ आचार्यआह तह खलु जगवया बन्नीवणिकायहेउं पण्त्ता
तं जहा पुढवीकाइया जाव तसकाइया से जहा एामए मम अस्सातं
मंमेणवा अठीणवा मुठीणवा लेलूणवा कवालेणवा आतोमिज्जमाण
स्सवा जाव उद्विस्समाणस्सवा जाव लोमुक्खणणमायमविहिंसाकारं
हुक्कं जयं पडिसंवेदेमि इच्चेवं जाणं सवे पाणा जाव सवे सत्ता दंमेणवा
जाव कवालेणवा आतोमिस्समाणेवा हम्ममाणेवा तज्जिस्समाणेवा ता
लिज्जमाणेवा जाव उद्विज्जमाणेवा जाव लोमुक्खणणमायमविहिंसा
कारं हुक्कं जयं पडिसंवेदेति एवं एच्चा सवे पाणा जाव सवे सत्ता न हंतवा
जाव ए उद्वेयवा एस धम्मे धुवे णिइए सासए समिच्चलोगं खेयन्नेहिं
पवेदिए एवं से निस्कू विरते पाणाइवायातो जाव मिच्चादंसणसत्ताउं से
निस्कू णो दंतपस्काळेणं दंतेपस्काळेजा णो अंजणं णो वमणं णो धूव
णं तंपि न आदते से निस्कू अकिरिए अलूसए अकोहे जाव अलोच्चे
नुवसंते परिनिवुद्दे एस खलु जगवया अस्काए संजयविरयप्पडिह्य
पञ्चस्कायपावकम्मे अकिरिए संवुद्दे एगंतपंमियावि जवइ तिबेमि ॥
इति बीयसुयस्कंधरुस पञ्चस्काए किरियाणाम चउहं मज्झयणं सम्मत्तां ॥ ११ ॥

अर्थ--(चोदक के०) हवे वली शिष्य पूछे के हे जगवन् ! (सेकिंकुवंकिंकारवंकहंसंजय
के०) ते जीव केवां अनुष्ठान करतो, केवां अनुष्ठान करावतो, केवा प्रकारें संयत (विरय के०)
विरति (प्पडिह्यपञ्चस्कायपावकम्मेजवइ के०) प्रतिहत प्रत्याख्यान पापकर्मी होय,
ते कहो? एवं सांजलीने (आचार्याह के०) आचार्य बोद्धा. (तहखलुजगवयाठज्जी

वणिकायहेउंपसुत्ता के०) त्यां संयत पणाने नावें नगवत् श्री वीतराग देवें ठ जीवनि काय कारण कहावे (तंजहा के०) ते कहेवे. (पुढवीकाइयाजावतसकाइया के०) पृथिवी कायथी मांझीने यावत् त्रसकाय पर्यंत ठे (सेजहाणामए के०) तेने जेम नाम एवो संजाव नायें (ममअस्सातं के०) मुजने अशाता उपजे ठे ते प्रमाणें दंमें करी हणतां थकां अस्थियें करी, मुष्टियें करी, पापाणें करी, कपाल एटले ठींकरीयें करी ताडता थका. यावत् उद्देग करता थका, एटले जीव काया थकी रहित करता थका, एक रोम उखेड वा मात्रें करी पण हिंसाकारक दुःख तथा नय हुं वेडुं. ए रीते जाणवुं के, सर्व प्राणी यावत् सर्व सत्त्वने महारी पेठें दंमना प्रहारें करी, कपाल एटले ठींकरीयें करी आक्रोश करावता ताडता थका, अथवा हणता थका, तर्जनाकरता थका, यावत् उद्देग करता थका, एक रोम मात्र उखेडवुं एवुं पण हिंसाकारी, कारण ते थकी ते जीवो पण दुःख अने नय एवुंज वेदे (एवंणञ्जा के०) एम जाणीने सर्वप्राणी यावत् सर्व सत्त्वने हणवा नहीं, यावत् उपडववा नहीं, ए प्राणीनो दया लक्षण धर्म, ते ध्रौव, नित्य, शाश्वतो, एवो चउद रज्ज्वात्मक लोक जाणीने आलोचीने षट्जीवनिकायरूप दुःख समुड्मां पड्यो ते पर जीवना दुःखना जाण, एवा खेदङ्ग श्रीनगवंत तीर्थंकर देव तेणे जाण्यो ठे. (एवंसेनिस्कू के०) एवुं जाणीने ते साधु प्राणातिपात मृषावादादिक यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य ए अठार पापस्थानक थकी निवृत्त्यो, तथा ते निहु दंत धावनें करी दंत प्र क्हाले नहीं एमज अंजन वमन विरेचनादिकक्रिया न करे, धूपन एटले वस्त्रादिकतुं धूपन न करे (तंपिनआदते के०) एटलांवानां पोतें आदरे नहीं ते निहु चारित्रिउक्रिया रहित ठजीवनिकायनो अहिंसक तथा क्रोध रहित यावत् मान, माया, लोभ रहित उ पशांत एटले समाधिवंत परिनिवृत्त एवो ठतो होय तेनें निश्चें संयत विरति प्रतिहत पापकर्मा एटले पञ्चस्काणें करी पापकर्मने हणनार, क्रिया रहित संवृत्त, एकांत पंथित एम नगवंतें कह्योवे तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥ ए श्री सुयगडांग सूत्रना बीजा श्रुतस्कंधनें विपे प्रत्याख्यान क्रियानामा चोया अध्ययननो संक्षेपार्थ वालावबोध समाप्त थयो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका-अथ संजातवैराग्यः शिष्यः प्रश्नं करोति (सेकिंकुवमित्यादि) अथ किं कुर्वन् किंवा कारयन् कथं वा संयतविरतप्रतिहतप्रत्याख्यानपापकर्मा जंतुः स्यात् ? । आचार्यआह । (तडखलुत्ति । तत्र संयतत्वसंज्ञावे । नगवता पड्जीवनिकायाहेतवः प्रज्ञताः । तद्यथा । पृथिवीकायाः यावत्त्रसकायाः । यथाऽविरतस्य पड्जीवनिकाया नरकादिगतिहेतुत्वेनोक्तास्तथा विरतस्य तएव मोक्षहेतवोभवन्ति । यदुक्तं । “जेजति

यायहेऊ, नवस्सते चेव वत्तिया मोस्के ॥ गणणाईया लोया, दोएह्वि पुस्सा नवे तुह्वाइति (सेजहत्ति) तद्यथा नाम ममासातं दुःखं दंढादिना नोद्यमानस्य पीड्यमानस्य नवति रोमोत्खननमात्रमपि दुःखमहं प्रतिसंवेदयामि अनुभवामि ततस्त्येवं जानीहि त्वं सर्वे पि जीवादंढादिना ताम्यमानादुःखिनः स्युः रोमोत्खननमात्रमपि दुःखमनुभवन्ति । एवं ज्ञात्वा सर्वे प्राणान् हंतव्याः (एसधम्ममेत्ति) एषधर्मो ध्रुवो नित्यः परिणामानित्यतायाम् पि सत्यां स्वरूपाच्यवनात्तथा सूर्यो जतिरिव शश्वद्भवनात् शाश्वतः समेत्यावगम्य लोकं चतुर्दशरज्जुमितं खेदङ्गैः सर्वङ्गैः प्रवेदितः । तदेवं स निक्कुर्निवृत्तः सर्वाश्रवेन्योदंतप्रह्वालनं न कुर्यात् न नेत्रांजनं न वमनविरेचनादि वस्त्रधूपनंच न आदत्ते स निक्कुः क्रोधादिरहितोऽलूशकोऽहिंसकोयावदेकांतेन पंमितो नवतीति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति सूत्रकृतांगदीपिकायां द्वितीयश्रुतस्कंधस्य चतुर्थमध्ययनं समाप्तम् ॥ ४ ॥

॥ टीका—तदेवमप्रत्याख्यानिनः कर्मसंज्ञवात्तत्संज्ञवाच्च नारकतिर्यङ्मनरामरगतिलक्षणं संसारमवगम्य संजातवैराग्यश्चोदकआचार्यं प्रति प्रवणचेताः प्रश्रयितुमाह । (सेकिंकुव मित्यादि) अथ किमनुष्ठानं स्वतः कुर्वन् किंवा परं कारयन् कथंवा केन प्रकारेण संयत विरतप्रतिहृतपापकर्मा जंतुर्नवति । संयतस्य हि विरतिसङ्गावात्सावद्यक्रियानिवृत्तिस्तन्निवृत्तेश्च कृतकर्मसंचयान्नावस्तदज्ञावान्नरकादिगत्यज्ञावस्त्येवं पृष्टे सत्याचार्यआह । (तद्ध्रस्व लु इत्यादि) तत्र संयमसङ्गावे षड्जीवनिकायानगवता हेतुत्वेनोपन्यस्ताः । यथा प्रत्याख्या नरहितस्य षड्जीवनिकायाः संसारगतिनिबंधनत्वेनोपन्यस्ताएवं तएव प्रत्याख्यानिनोमो ह्वाय नवन्तीति । तथा चोक्तं । “जेजेत्तियायहेऊ, नवस्सते चेव वत्तिया मोस्के ॥ गणणाईया लोया, दोएह्वि पुएहा नवे तुह्वाइत्यादि” । इदमुक्तं नवति । यथात्मनोदंढाद्युपघाते दुःखमुत्पद्यते एवं सर्वेषामपि प्राणिनामित्यात्मोपमया तदुपघातान्निवर्तते एषधर्मः सर्वापा यत्राणलक्षणो ध्रुवोऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरस्वभावो नित्यइति परिणामानित्यतायामपि सत्यां रूपाद्यच्यवनात् तथा आदिव्योजतिरिव शश्वद्भवनाच्चाश्वतः परैः कचिदप्यस्वलितोयुक्ति संगतत्वादित्यनिप्रायोयमेव नूतश्च धर्मः समेत्यावगम्य लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं खेदङ्गैः सर्वङ्गैः प्रवेदितस्तदेवं स निक्कुर्निवृत्तश्च सर्वाश्रवद्वारेन्योदंतप्रह्वालनादिकाः क्रियाः कुर्वन् सावद्यक्रियायाश्चानावादक्रियोऽक्रियत्वाच्च प्राणिनामलूषकोऽव्यापादकोयावदेकांतेनैवासेो पंमितो नवति । इतिः परिसमाह्वये । ब्रवीमीति पूर्ववत् नयाः प्राग्वद्दशाख्येयाः ॥ ११ ॥ समाप्तं प्रत्याख्यानाख्यं चतुर्थमध्ययनमिति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमाध्ययनप्रारंभः

हवे चोया अध्ययनने विपे प्रत्याख्यान क्रिया कही, तेवा आचार वालानें सम्यक् कहेवाय, ते कारणमाटे अनाचारनो त्याग करवो अने आचार अंगीकार करवो; माटे आचार श्रुत, अथवा अनाचार श्रुत, एवे नामें पांचसुं अध्ययन कहियें ठैयें. ॥

आदाय वंजचरं च, आसुपन्ने इमं वइं ॥ अस्मि धम्मे अणायारं, नाय रेळ्ळ कयाइवि ॥ १ ॥

अर्थ—(आदायवंजचरं के०) ब्रह्मचर्य ग्रहण करीनें, (आसुपन्नेइमं वइं के०) आशुप्रज्ञ एटले विवेकी पुरुष, ए जे आगल कहेसो तेवी वाणी एटले वचन एम न कहे के, आ जगत् शाश्वत ठे. इत्यादिक नकहे (अस्मिधम्मेअणायारं के०) ए धर्मेने विपे प्रवर्ततो, अनाचार जे सावधानुष्ठानरूप, (नायरेळ्ळकयाइवि के०) तेनें क्यारे पण आचरे नहीं॥१॥

॥ दीपिका—अथ पञ्चमाध्ययनमारम्यते तस्यानाचारवर्जनकयनादनाचारश्रुतमिति नाम । अथवा आचारप्रतिपादकत्वादाचरश्रुतमिति नाम । तस्येदं सूत्रं आदाय वंजचरमिति ब्रह्म सत्यानुष्ठानं चर्यते सेव्यते यस्मिन् तद्ब्रह्मचर्यं जैनेन्द्रशासनं आदाय गृहीत्वा आशुप्रज्ञः पंक्तिः इमां वक्ष्यमाणां वाचं इदं जगत् शाश्वतमेवेत्यादिकां नाचरेन्न वदेत् तथास्मिन् धर्मे स्थितोऽनाचारं नाचरेत्कदाचिदपि ॥ १ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पञ्चममारम्यते । अस्य चायमनिसंबन्धः । इहानंतराध्ययने प्रत्याख्यानक्रियोक्ता । सा चाचारसंव्यवस्थितस्य सतोन्नवतीत्यतस्तदनंतरमाचारश्रुताध्ययनमनिधीयते । यदिवा नाचारपरिवर्जनेन सम्यक् प्रत्याख्यानमस्वलितं जवतीत्यतोनाचारश्रुताध्ययनमनिधीयते । यदिवा प्रत्याख्यानयुक्तः सन्नाचारवान् जवतीत्यतः प्रत्याख्यानक्रियानंतरमाचारश्रुताध्ययनं तत्प्रतिपक्षनूतमनाचारश्रुताध्ययनंवा प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबन्धेनाऽऽयातस्यास्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि जवंति । तत्रोपक्रमांतर्गतो र्थाधिकारोऽयं । तद्यथा । अनाचारं प्रतिषिध्य साधूनामाचारः प्रतिपाद्यते । नाम निष्पन्नेतु निक्षेपे आचारश्रुतमिति द्विपदं नाम । तदनयोर्निक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “ एमं ठवणादवि ए दवे जावेय होंति नायवा ॥ एमेवय सुत्तस्सा, निस्केवो चउविहो होंति, ॥१॥ (एमंठवणेत्यादि) तत्राचारोनाम स्थापना इव्यजावजेदनिन्नश्रुतुर्धा इष्टव्यः । एवं श्रुतमपीति । तत्राचारश्रुतयोरन्यत्रानिहितयोर्लाघवार्थमितिदेशं कुर्वन्नाह । “आचारसुयं जणियं,

वक्ष्येयवा सया अणायारा ॥ अबहुसुयस्स होक्का, विरहेणाइह जइयवे, ॥१॥ (आचारसुयमि
त्यादि) आचारश्च श्रुतं च आचारश्रुतं । वंदैकवज्जावस्तुनयमपि जणितमुक्तं । तत्राचारः
कुल्लिकाचारकथायामनिहितः श्रुतं तु विनयश्रुते । नावार्थस्तु वर्जयितव्याः परिहार्याः सदा
सर्वकालं यावज्जीवं साधुरनाचारास्तांश्चाबहुश्रुतोऽगीतार्थेन सम्यक् जानातीत्यतस्तस्य
विराधना नवेत् । बहुशब्दोऽवधारणे । बहुश्रुतस्यैव विराधना न गीतार्थस्येत्यतोत्र सदा
चारे तत्परिज्ञानेच यतितव्यं । तथाहि । मार्गज्ञः पथिकः कुमार्गवर्जनेन नापथगामी न
वति न चोन्मार्गदोषैर्युज्यते एवमनाचारं वर्जयन्नाचारवान्नवति न चानाचारदोषैर्युज्य
तइत्यतस्तत्प्रतिषेधार्थमाह । एयस्स पडिसेहो, इहमज्जयणं मिहेति नायवा ॥ तोअणगार
सुयं इयि, होई नामंतु एयस्स ॥ ३ ॥ (एयस्सइत्यादि) एतस्यानाचारस्य सर्वदोषास्पदस्य दु
र्गतिगमनैकहेतोः प्रतिषेधो निराकरणं सदाचारप्रतिपत्त्यर्थमिहाध्ययने ज्ञातव्यः । सच पर
मार्थतोऽनगारकारणमिति । ततः । केषांचिन्मतेनैतस्याध्ययनस्याऽनगारश्रुतमित्येतन्नाम
नवतीति । गतोनामनिष्पन्नो निक्षेपस्तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयि
तव्यं । तच्चेदं । (आदायबंजचेरमित्यादिश्लोकः) अस्य चानंतरपरंपरसूत्रैः संबधोवाच्य
स्तत्रानंतरसूत्रेण सहायमेकांतपंक्तितो नवति । कथमादाय ब्रह्मचर्यमिति । परंपरसूत्रसंब
धस्त्वयं बुध्येत । तथा त्रोटयेद्बन्धनं किं कृत्वेत्याह । आदाय ब्रह्मचर्यमित्येवमन्यैरपि सूत्रैः
संबधोवाच्योर्थस्त्वयं । आदाय गृहीत्वा किं तद्ब्रह्मचर्यं सत्यतपोनूतदयेंद्रियनिरोधलक्षणं
तच्चर्यं तेऽनुष्ठीयते यस्मिन् तन्मौनीं प्रवचनं ब्रह्मचर्यमित्युच्यते । तदादायाऽऽशुप्रज्ञः पटुप्र
ज्ञः सदसद्विवेकज्ञश्च । क्त्वाप्रत्ययस्योत्तरक्रियासव्यपेक्षित्वात्तामाह । इमां समस्ताध्ययनेना
पि धीयमानां प्रत्यक्षासन्नज्ज्ञतां वाचं इदं शाश्वतमेवेत्यादिकां कदाचिदपि नाचरेन्नानिदध्यात्
तथाऽस्मिन्धर्मे सर्वज्ञप्रणीते व्यवस्थितः सन्नानाचारं सांवद्यानुष्ठानरूपं न समाचरेन्न वि
दध्यादिति संबधः । यदिवाऽऽशुप्रज्ञः सर्वज्ञः प्रतिसमयं केवलज्ञानदर्शनोपयोगित्वात्तत्संबधि
नि धर्मे व्यवस्थितइमां वक्ष्यमाणां वाचमनाचारं च कदाचिदपि नाचरेदिति श्लोकार्थः ॥१॥

अणादीयं परिन्नाय, अणवदग्गेति वा पुणो ॥ सासयमसासए वा, इ
ति दिंठि न धारए ॥ २ ॥

अर्थ—हवे आचार अने अनाचार देखाडवानी इज्जार्थे यथावस्थित लोकस्वरूप
प्रकटन पूर्वक कहेछे. (अणादीयंपरिन्नाय के०) ए चौद रज्ज्वात्मक लोक ते अनादि
एटले नथी जेनी आदि एटले आदि रहितछे, एवुं जाणीनें (अणवदग्गेतिवापुणो के०)
वली जेनो अंत नथी, एवुं जाणीनें, (सासयमसासएवा के०) एकांत शाश्वत, अथ

वा एकांत अशाश्वत, (इतिदिष्टिनधारण के०) एवी दृष्टि धरे नहीं, एटले पंमित जन एवो पक्ष आदरे नहीं ॥ २ ॥

॥ टीपिका—(अणादीयमिति) अनादिकं जगत्प्रमाणैः सांख्यानिप्रायेण परिज्ञाय अनवदग्रमनंतं च तन्मतएव ज्ञात्वा सर्वमिदं शाश्वतं बौद्धानिप्रायेणवाऽशाश्वतं इति दृष्टिं न धारयेत् एनं पक्षं नाश्रयेत् ॥ २ ॥

॥ टीका—तत्रानाचारं नाचरेदित्युक्तं । अनाचारश्च मौनींऽप्रवचनादपरोनिधीयते मौनींऽप्रवचनं तु मोक्षमार्गहेतुतया सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकं । सम्यग्दर्शनं तु तत्त्वार्थश्रद्धानरूपं । तत्त्वं तु जीवाजीवपुण्यपापाश्रवबंधसंवरनिर्जरामोक्षात्मकं तथा धर्माधर्माकाशपुञ्जजीवकालात्मकं इव्यं नित्यानित्यस्वभावं सामान्यविशेषात्मकोऽनाद्यपर्यवसानश्रतुर्वशरज्ज्वात्मकोलोकस्तस्वमिति । ज्ञानं तु मतिश्रुतावधिमनः पर्यायकेवलस्वरूपं पंचधा । चरित्रं, सामायिकं, ठेदोपस्थापनीय, परिहारविशुद्धिय, सूक्ष्मसंपराय, यथाख्यातरूपं पंचधैव मूलोत्तरगुणनेदतोवा नैकधेत्येवं व्यवस्थिते मौनींऽप्रवचनेन कदाचिदनीदृशं जगदिति कृत्वाऽनाद्यपर्यवसाने लोके सति दर्शनाचारप्रतिपक्षनूतमनाचारं दर्शयितुकामआचार्योऽयथावस्थितलोकस्वरूपोद्घटनपूर्वकमाह (अणादीयमित्यादि) नास्य चतुर्वशरज्ज्वात्मकस्य लोकस्य धर्माधर्मादिकस्यवा इव्यस्यादिः प्रथमोत्पत्तिर्विद्यतइत्यनादिकस्तमेवंचूतं परिज्ञाय प्रमाणतः परिष्ठित्य तथानवदग्रमपर्यवसानंच परिज्ञायानयात्मकव्युदासेनैकनयदृष्ट्यावधारणात्मकं प्रत्ययमनाचारं दर्शयति शाश्वतवतीति शाश्वतं नित्यं सांख्यानिप्रायेणाप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावं स्वदर्शनेचानुयायिनं सामान्यांशमवलंब्य धर्माधर्माकाशादिष्वनादित्वमपर्यवसानत्वं चोपलभ्य सर्वमिदं शाश्वतमित्येवंचूतां दृष्टिं नावधारयेदिति एवं पक्षं न समाश्रयेत् । तथा विशेषपक्षमाश्रित्य वर्तमाननारकान् समुत्सेत्स्यंतीत्येतच्च सूत्रमंगीकृत्य यत्सत्तत्सर्वमनित्यमित्येवंचूतबौद्धदर्शनानिप्रायेण च सर्वत्र शाश्वतमनित्यमित्येवंचूतांच दृष्टिं न धारयेदिति ॥ २ ॥

एएहिं दोहिं ठाणेहिं, ववहारो ए विज्झई ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, अणाचारं तु जाणए ॥ ३ ॥

अर्थ—हवे एतुं कारण कहेठे. सर्वलोक नित्यज ठे अथवा अनित्यज ठे, (एएहिं दोहिं ठाणेहिं के०) ए वे स्थानकें करीनें. (ववहारो ए विज्झई के०) लोकनो व्यवहार न प्रवर्त्ते एटले आ लोक, तथा परलोक संबंधि कार्य जे प्रवृत्ति निवृत्ति लक्षण, एवो अव

हार प्रवर्त्ते नहीं. (एएहिंदोहिंठाणेहिंथणायारंतुजाणए के०) तथा ए बेहु स्थानके थ नाचार जाणवो, ए कारणे एकांत पक्ष आदरवो नहीं ॥ ३ ॥

॥ दीपिका—(एएहिंति) एतान्यां एकांतं नित्यं, एकांतमनित्यंचेति क्षान्यां स्थानान्यां व्यवहारो न विद्यते । एकांतनित्ये एकांतानित्येच वस्तुनि व्यवहारो व्यवस्था न घटत इत्यर्थः । तस्मादेतान्यां स्थानान्यां स्वीकृतान्यामनाचारं जानीयात् ॥ ३ ॥

॥ टीका—किमित्येकांतेन शाश्वतमशाश्वतं वाऽस्त्वित्येवंनूतां दृष्टिं न धारयेदित्याह । (एएहिंदोहिमित्यादि) सर्वे नित्यमेवानित्यमेव चैतान्यां क्षान्यां स्थानान्यामन्युपगम्य मानान्यामनयोर्वा पक्षयोर्व्यवहारं व्यवहारोलोकस्यैहिकामुष्मिकयोः कार्ययोः प्रवृत्ति निवृत्तिलक्षणो न विद्यते । तथाह्यप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावं सर्वं नित्यमित्येवं न व्यवह्रीयते प्रत्यक्षेणैव नवपुराणादिभावेन प्रध्वंसानावेन वा दर्शनात्तथैवच लोकस्य प्रवृत्तेरा मुष्मिकेपि नित्यत्वान्मनोबंधमोक्षाद्यभावेन दीक्षाया मनिधमादिकमनर्थकमिति न व्यवह्रीयते । तथैकांतानित्यत्वेनापि न लोकोधनधान्यघटपटादिकमनागतजोगार्थं संगृहणीयात् तथा मुष्मिकेपि कृणिकत्वादात्मनः प्रवृत्तिर्न स्यात् । तथाच दीक्षाविहारादिकमनर्थकं तस्मान्नित्यानित्यात्मकस्या द्वादे सर्वव्यवहारप्रवृत्तिरतएव तयोर्नित्यानित्ययोः स्थानयोरेकां तत्वेन समाश्रीयमाणयोरेहिकामुष्मिककार्यविध्वंसरूपमनाचारं मौर्नीडागमवात्यरूपं विजानीयात् । तुशब्दोविशेषणार्थः । कथंचिन्नित्यानित्ये वस्तुनि व्यवहारोयुज्यतइत्येत द्विशिनष्टि । तथाहि सामान्यसमन्वयिनमंशमाश्रित्य स्यान्नित्यमिति नवति तथा विशेषांशं प्रतिक्षणमन्यथाच नवपुराणादिदर्शनतः स्यादनित्यइति नवति । तथोत्पादव्ययधौव्याणि चार्हददर्शनाश्रितानि व्यवहारानि नवति । तथा चोक्तं “घटमौलिसुवर्णार्थी, नाशोत्पादस्थितिः स्वयं ॥ शोकप्रमोदमाध्यस्थं, जनोयाति सहेतुक” मित्यादि । सदेवं नित्यानित्य पक्षयोर्व्यवहारो न विद्यते तथानयोरेवानाचारं विजानीयादिति स्थितं ॥ ३ ॥

समुच्चिहिंति सन्नारो, सवे पाणा अणेलिसा ॥ गंठिगावा न विरुसंति, सासयंतिव णो वए ॥४॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, वव हारो ए विऊइ ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, अणायारं तु जाणए ॥५॥

अर्थ—वली पण अनाचार, निषेधवाने इह तो ठतो कहेले. (समुच्चिहिंति के०) सर्वथापि उहेद पामशे एटले क्य थइ जाशे, अथवा सर्व सिद्धिने विषे जशे ते कोण जशे तोके (सन्नारो के०) तीर्थंकर सर्वज्ञ, तथा जे तेना शासनमां प्रवर्त्ते ते सर्व

सिद्धिर्नै योग्य एवा सर्वजन्मजीव सिद्धिर्नै विषे जज्ञे एम करतां सर्व जन्मजीवनो विभेद
 यज्ञे. एवं वचन विवेकी पुरुष न बोले, तथा (सवेपाणाश्च एलिसा के०) सर्व प्राणी एटले
 सर्व जीव ते अएलिसा एटले सरखा नथी तथा सरखाठे तथा विलङ्घणठे एवं वचन
 पण विवेकी जन एकांतें न बोले, तथा (गंठिगाएनविस्संति के०) तथा सर्व प्राणी कर्म
 ग्रंथि सहित यज्ञे, एटले कर्मनी गांठ सहितज रहेज्ञे, एवं पण एकांतें वचन न बोले,
 (सासयंतिवणोवए के०) तथा सर्वज्ञ शाश्वताज सर्वकालें होज्ञे, पण कदापि कालें विभे
 द नहींज पामे. एवं वचन पण एकांतें बोले नहीं ॥४॥ (एएहिंदोहिंठाणेहिं के०) ए वे
 स्थानक जे तीर्थेकर विभेद पामज्ञे, अथवा शाश्वताज रहेज्ञे, अथवा सर्व जन्म जीव
 सिद्धिने पामज्ञे, अथवा सर्व जन्म जीव कर्म सहितज रहेज्ञे, ए वे स्थानक वे प्रकारना
 थयां एम कहेवुं, ते. (ववहारोणविज्जती के०) व्यवहार नथी एवं जाणे. (एएहिंदोहिं
 ठाणेहिं के०) ए वेहु स्थानकें करी, (अणायारंतुजाणई के०) अनाचार जाणे,
 एटले दर्शनाचार आश्री अनाचार कह्यो. ॥ ५ ॥

॥ टीपिका—(समुद्धिहिंति) समुद्धेत्स्यंति उद्धेदं यास्यंति शास्तारो जन्म्याः सर्वजन्म्या
 नां मुक्तिगमनेन जन्मशून्यो लोकः स्यादित्येवं नो वदेत् । तथा सर्वे प्राणाश्च नीदृशाविस
 दृशाविलङ्घणा एव न कथंचित्तेषां सादृश्यमस्तीत्यपि नो वदेत् । ग्रंथिकाः कर्मग्रंथोपेता
 एवं न विष्यंति सर्वे जीवा इत्यपि नो वदेत् । कोर्थः ? । सर्वे प्राणिनः सेत्स्यंत्येव कर्मावृ
 त्तावा न विष्यंतीत्येकमपि पक्षमेकांतेन न वदेत् तथा शाश्वतास्तीर्थकृत इत्यपि न वदेत् ॥४॥
 (एएहिंति) शास्तारः कृत्यं यास्यंति शाश्वतावा न विष्यंतीति । यदिवा सर्वे प्राणाविल
 ङ्घणाः सदृशावा तथा ग्रंथिकसत्त्वा एव तद्दहितं वा जगदिति वा एवमनयोः स्थानयो
 र्व्यवहारो न विद्यते । इदं पक्षद्वयमपि न घटत इत्यर्थः । यतोऽनागतकालस्येव जन्माना
 मनंतत्वान्निरंतरं मुक्तिगमनेपि न जन्मशून्यं जगदिति । केचिद्भव्याद्यपि सामर्थ्यनावान्न
 सेत्स्यंति यथा प्रतिमायोग्यमपि दलिकं सामग्रीं विना प्रतिमारूपं न स्यादिति सर्वे
 जीवाश्चपि विचित्रकर्मसन्नावादिसदृशाः कथंचित् उपयोगामूर्तत्वासंख्यप्रदेशत्वादिधर्मैः
 सदृशाश्चपि । तथा सर्वेऽर्हंतः प्रवाहापेक्षया शाश्वताः एकैकापेक्षया अशाश्वताश्चपीति
 एतान्यां ध्यानमेकांतस्थानान्यामनाचारं जानीयात् ॥ ५ ॥

॥ टीका—तथान्यमप्यनाचारं प्रतिपेक्षुकाम आह । (समुद्धिहिंतीत्यादि) सम्यक्
 निर्विशेषतयोत्सेत्स्यंत्युद्धेदं यास्यंति कृत्यं प्राप्स्यंति सामर्थ्येनोत्प्रावृत्येन सेत्स्यंति वा
 सिद्धिं यास्यंति । के ? ते शास्तारस्तीर्थकृतः सर्वज्ञास्तत्त्वासनप्रतिपन्नावा सर्वे निरवशेषाः

सिद्धिगमनयोग्याजव्यास्ततश्चोच्चिन्नजव्यं जगत्स्यादिति शुष्कतर्काजिमानग्रहगृहीतां युक्तिं चानिदधति जीवसद्भावे सत्यप्यपूर्वोत्पादानावादनव्यस्य च सिद्धिगमनासंज्ञवात्कालस्य वाऽनंत्यादनारतसिद्धिगमनसंज्ञवेन तद्यथोपपत्तेरपूर्वायाजावाद्भव्योद्भेदइत्येवं नो वदेत् तथा सर्वेपि प्राणिनोजंतवोऽनीदृशाविसदृशाः सदा परस्परलक्षणाएव न कथंचित्तेषां सादृश्यमस्तीत्येवमप्येकांतेन नो वदेत् । यदिवा सर्वेषां जव्यानां सिद्धिसद्भावे विशिष्टाः संसारेऽनीदृशाश्चजव्याएव जवेयुरित्येवं च नो वदेत् । युक्तिं चोत्तरत्र वदयति । तथा कर्मात्मकोऽग्रंथोयेषां विद्यते ते ग्रंथिकाः सर्वेपि प्राणिनः कर्मग्रंथोपेताएव जविष्यंतीत्येवमपि नो वदेत् । इदमुक्तं नवति । सर्वेपि प्राणिनः सेत्स्यंतीत्येव कर्मावृतावा सर्वे जविष्यंतीत्येवमेकमपि पक्षमेकांतिकं नो वदेत् । यदिवा ग्रंथिकाइति ग्रंथिकसत्त्वाजविष्यंतीति ग्रंथिजेदं कर्तुमसमर्थानविष्यंतीत्येवं च नो वदेत्तथा शाश्वताइति शास्तरः सदा सर्वकालं स्थायिनस्तीर्थकरान जविष्यंति न समुत्सेस्यंति नोद्भेदं यास्यंतीत्येवं नो वदेदिति ॥ ४ ॥ तदेवं दर्शनाचारनिषेधं बाहुमात्रेण प्रदर्श्याऽधुना युक्तिं दर्शयितुकामाह । (एएहिं इत्यादि) एतयोरनंतरोक्तयोर्द्वयोः स्थानयोः । तद्यथा । शास्तरः कृत्यं यास्यंतीति शाश्वतावा जविष्यंतीति । यदिवा सर्वे शास्तरस्तद्वर्तनप्रतिपन्नावा सेत्स्यंति शाश्वतावा जविष्यंति । यदिवा सर्वे प्राणिनोऽनीदृशाः विसदृशासदृशावा तथा ग्रंथिकसत्त्वास्तद्विहितावा जविष्यंतीत्येवमनयोः स्थानयोर्व्यवहारं व्यवहारस्तदास्तित्वे युक्तेरनावान्न विद्यते । तथा हि । यत्तावदुक्तं सर्वेशास्तरः कृत्यं यास्यंतीत्येतदयुक्तं । कृत्यनिबन्धनस्य कर्मणोऽनावात्सिद्धानां कृत्यानावाोन जवस्थकेवव्यपेक्षयेदमनिधीयते तदप्यनुपपन्नं यतोनाद्यनंतानां केवलिनो सद्भावात्प्रवाहापेक्षया तदनावाजावः । यदप्युक्तमपूर्वायाजावे सिद्धिगमनसद्भावेन च व्ययसद्भावाद्भव्यशून्यं जगत् स्वादित्येतदपि सिद्धांतपरमार्थावेदिनो वचनं । यतोऽजव्यराशेराऽंते जविष्यत्कालस्यवानंत्यमुक्तं तच्चैवमुपपद्यते । यदि कृत्योन जवति सतिच तस्मिन्नात्यंतं न स्यान्नापि चावश्यं सर्वस्यापि जव्यस्य सिद्धिगमनेन जाव्यमित्यानंत्याद्भव्यान तत् सामग्यनावाद्योग्यदलिकप्रतिमावत्तदनुपपत्तिरिति । तथा नापि शाश्वताएव जवस्थ केवलिनो शास्तृणां सिद्धिगमनसद्भावात्प्रवाहापेक्षया शाश्वतत्वमेवातः कथंचिद्भाश्वताः कथंचिदशाश्वताइति । तथा सर्वेपि प्राणिनोविचित्रकर्मसद्भावान्नानागतिजातिशरीरांगोपांगादिसमन्वितत्वादनीदृशाविसदृशास्तथोपयोगासंख्येयप्रदेशत्वामूर्तत्वादिनिर्धर्मैः कथंचित्सदृशास्तथोच्चसितसद्वीर्यतया केचिद्विन्नग्रंथयोपरेच तथाविधपरिणामावाद्ग्रंथिकसत्त्वाएव जवंतीत्येवं व्यवस्थितेनैकांते नैकांतपक्षोजवतीति प्रतिषिद्धस्तदेवमेतयोरेव द्वयोः स्थानयोरुक्तनीत्या नानाचारं विजानीयादिति स्थितं । अपिचागमेश्चनंतानंतस्वप्युत्सर्पिण्यवसर्पिणीषु जव्यानामनंतजागएव सित्थ्यतीत्ययमर्थः प्रतिपाद्यते । यदा चैवंचूतं तदानं

त्यं तत्कथं तेषां ह्यः युक्तिरप्यत्र संवधिशब्दावेतौ । मुक्तिः संसारं विना न जवति संसारोपि न मुक्तिमंतरेण । ततश्च नव्योद्धेदे संसारस्याप्यजावः स्यादतोऽनिधीयते नाऽनयोर्ब्यवहारोयुज्यतइति ॥ ५ ॥

जे केइ खुद्दगा पाणा, अडुवा संति महालया ॥ सरिसंतेहिंति वेरं
ति असरिसंतीय एो वदे ॥६॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, ववहारो ए
विज्झई ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, अणायारंतु जाणए ॥ ७ ॥

अर्थ—हवे चारित्राचार आश्री कहेछे. (जेकेइखुद्दगापाणा के०) जे कोइ आ जगत् मां लघुप्राणी एटले सूक्ष्मजीवछे. एटले पृथविकायथी मांमीने पंचेंडियपर्यंत सूक्ष्म जीवछे, (अडुवासंतिमहालया के०) अथवा जे जीव महाकाय एटले महोटी कायावा लाछे, अंहीं न्हानाजीव ते कुंशुआदिक, अने महोटा जीव ते हस्त्यादिक जाणवा. (सरिसंतेहिंतिवेरं के०) ए बेहुनो विनाश करवा थकी सरखुंज वैर होय, एवं एकांते वचन न बोले (असरिसंतीयणोवदे के०) अथवा असरीखुं होय एटले सरखुं वैर न होय. एवं वचन पण एकांतें न बोले कारणके, कर्मबंधनें विषे न्हाना मोटानुं कांइ विशेष नथी किंतु? अध्यवसाय विशेष कर्म बंधछे एवं जाणे, अने बोले ॥६॥ ए बेहु स्थानक बोलतां व्यवहार प्रवर्त्ते नहीं, एवं जाणे, तथा एवं एकांतें बोलतां अनाचारछे एम जाणे. ॥७॥

॥ दीपिका—(जेकेइत्यादि) ये केचित् क्रुद्धाः प्राणिनएकेंडियहींडियादयोऽल्पकायावा पंचेंडियाः । अथवा महालयामहाकायाः संति तेषां क्रुद्धाणां कुंश्वादीतां महतां हस्त्यादीनां च हनने सदृशं वैरं कर्मबंधस्तुल्यइत्येकांतेन नो वदेत् असदृशं वातद्घाते वैरं कर्मबंधइंडियज्ञानकायानां विचित्रत्वादित्यपि नो वदेत् । नहि वध्यवशात्कर्मबंधः किंतु? अध्यवसायवशात् तीव्राध्यवसायादल्पमपि सत्त्वं घ्नतोमहान् कर्मबंधः अकामस्यतु महाकायप्राणिहननेपि स्वल्पबंधइत्यर्थः ॥६॥ (एएहिंइति) एतान्यां तुल्यतुल्यविरूपान्यां स्थानान्यां व्यवहारो न विद्यते अध्यवसायस्यैव बंधाबंधहेतुत्वात् । एतान्यां हान्यां स्थानान्यां प्रवृत्तस्यानाचारं जानीयात् । तथाहि । नहि जीववधे हिंसा स्यात्तस्य नित्यत्वात् । यदुक्तं “पंचेंडियाणि त्रिविधं बलंच, उव्वासनिश्वासमथान्यदायुः ॥ प्राणादशैते जगवज्जिरुक्तास्तेषां वियोजीकरणं तु हिंसा” इति । किंच नावापेक्षएव कर्मबंधोयथा वैद्यस्य सम्यक् क्रियां कुर्वतोयद्यपि रोगी म्रियते तथापि न वैद्यस्य कर्मबंधोऽप्यवसायान्नावात् अन्यस्यतु सर्पवुत्थ्या रज्जुमपि घ्नतोनावदोषात्कर्मबंधः । यदागमः । उच्चालियं मियाए, इरियासमि

अथत्वातर्यपि नयमुत्प्रेक्षमाणानि पाशितानि पाशोपेतान्यनर्थपादकान्यशंकिनस्तेषु शंकामकृवीणाः संतोऽज्ञानेन नयेन च (संविग्गति) । सम्यक्च्याप्तावशीजूताः शंकनीयमशंकनीयं वा तत्राऽपरित्राणोपेतं पाशाद्यनर्थोपेतं वा सम्यक्विवेकेनाऽज्ञानानास्तत्र तत्राऽनर्थबहुले पाशवागुरादिके बंधने संपर्ययंते समेकीनावेन परिसमंतादयंते यांति वा गच्छंतीत्युक्तं नवति । तदेवं दृष्टान्तं प्रसाध्य नियतिवादाद्येकांताऽज्ञानवादिनोदार्ष्टीतिकत्वेनाऽयोज्याः । यतस्तेष्वेकांतवादिनोऽज्ञानकास्त्राणचूतानेकांतवादवर्जिताः सर्वदोषविनिर्मुक्तं कालेश्वरादिकारणवादान्युपगमेनाऽनाशंकनीयमनेकांतवादमाशंकते शंकनीयं च नियत्यज्ञानवादमेकांतं न शंकते । ते एवंचूताः परित्राणार्हेष्यनेकांतवादे शंकां कृवीणायुक्तयाऽघटमानकमनर्थबहुलमेकांतवादमशंकनीयत्वेन गृह्यंतोऽज्ञानावृतास्तेषु तेषु कर्मबंधस्थानेषु संपर्ययंत इति ॥ ७ ॥ पूर्वदोषैरतुष्यन्नाचार्योदोषांतरद्वित्तया पुनरपि प्राक्तनदृष्टान्तमधिकृत्याह । (अहंतंपवेज्जइत्यादि) अथानंतरमसौ मृगस्तत् (वसमिति) बद्धं बंधनाकारेण व्यवस्थितं । वागुरादिकं वा बंधनं बंधकत्वाद्धमिति युच्यते । तदेवंचूतं कूटपाशादिकं बंधनं यद्यसावुपरिह्वेत् तदधस्तादतिक्रम्योपरिगच्छेत् तस्य बंध्यादेर्वंधनस्यायोगत्वेत्तत्त एवं क्रियमाणोऽसौ मृगः पदपाशः पदपाशोवागुरादिवंधनं तस्मान्मुच्यते । यदि वा पदं कूटं पाशः प्रतीतस्ताभ्यां मुच्यते । कचित्पदपाशादीति पठ्यते । आदिग्रहणादधताडनमारणादिकाः क्रियागृह्यंते । एवं संतमपि तमनर्थोत्पादकं परिहरणोपायं मंदोजडोऽज्ञानावृतो न देहतीति न पश्यतीति ॥ ७ ॥

अहिच्यप्ताऽहियप्साणे, विसमंतेणुवागते ॥ सवधे पयपासेणं, तन्नघायं नियच्छइ ॥ ९ ॥ एवं तु समणा एगे, मिठदिठी अणारिआ ॥ असंकिआइं संकंति, संकिआइं असंकिणो ॥ १० ॥ धम्मपसुवणा जासा, तंतु संकंति मूढगा ॥ आरंजाइं न संकंति, अविअत्ता अकोविआ ॥ ११ ॥ सवप्पगं विउकस्सं, सवणूमं विहूणिआ ॥ अण्णत्तिअं अकम्मंसे, एयमठं मिगे चुए ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे ते उपाय अण देवतो यको जे अवस्थाने पामे ते कहेते. अहिच्यप्ता के० ते मृग आत्माने अहित तथा अहियप्साणेके० अहित जेनुं जाणपणु ठे, एवा उता. विसमंते के० विषम कूट पाशादिक प्रदेशे, एवागते के० आवे. एटजे ते पाश मांहे पडे. तत्रापयपासेणं के० ते त्यां पड्या उता बंधन पामे. तथा तन्नघायं के० त्यां ते विनाशने नियच्छइके० दुःखी यता पामे. ॥ ९ ॥ हवे ए दृष्टान्त परवादिसाये

यस्स संकमहाए ॥ वावज्झिक्कुलिंगी, । मरिक्कतज्जोगमासज्ज ॥ १ ॥ नयतस्स तन्निमि
तो, बंधेसुहमोविदेसिउ समए ॥ अणवज्जाउपउणेण, सव्वजावेणसोजह्मा ॥ २ ॥ इत्यादि ॥ ७ ॥

॥टीका-अधुना चारित्राचारमंगीकृत्याह॥(जेकेइइत्यादि)ये केचन कुडकाः सत्त्वाः प्राणिन
एकेइयिंइयादयोऽव्यकायावा पंचेइयाअथवा महालयामहाकायाः संति विद्यंते तेषां
कुडकाणामव्यकायानां कुंश्वादीनां महानालयः शरीरं येषां ते महालयाहस्त्यादयस्तेषां
च व्यापादने सदृशं वैरमिति वज्रकर्म विरोधलक्षणं वा वैरं सदृशं समानं तुल्यप्रदेशत्वात्सर्व
जंतूनामित्येवमेकांतेन नो वदेत्तथा विसदृशमसदृशं तद्व्यापत्तौ वैरं कर्मबंधोवा इंदियवि
ज्ञानकायानां विसदृशत्वात् सत्यपि प्रदेशतुल्यत्वे न सदृशं वैरमित्येवमपि नो वदेत् । यदि हि
वध्यापेक्षएवकर्मबंधः स्यात्तत्तदशात्कर्मणोपि सादृश्यमसादृश्यं वा वक्तुं युज्यते । नच
तदशादेव वधोपि त्वध्यवसायवशादपि ततश्च तीव्राध्यवसायिनोऽव्यकायसत्वव्यापादने
पि महैरमकामस्यतु महाकायसत्वव्यापादनेपि स्वल्पमिति ॥ ६ ॥ एतदेवसूत्रेणैव द
र्शयितुमाह ॥ (एएहिमित्यादि) आन्यामनंतरोक्तान्यां स्थानान्यामनयोर्वा स्थानयोरव्यका
यसत्वमहाकायव्यापादनापादितकर्मबंधसदृशत्वासदृशत्वयोर्व्यवहारं व्यवहारो निर्युक्ति
कत्वान्न युज्यते । तथाहि । न वध्यस्य सदृशत्वमसदृशत्वं चैकमेव कर्मबंधस्य कारणमपितु
वधकस्य तीव्रजावोमंदजावोज्ञानजावोऽज्ञानजावोमहावीर्यत्वमल्पवीर्यत्वं चेत्येतदपि ।
तदेवं वध्यवधकयोर्विशेषात्कर्मबंधविशेषइत्येवं व्यवस्थिते वध्यमेवाश्रित्य सदृशत्वासदृश
त्वव्यवहारो न विद्यतइति तथा तयोरेव स्थानयोः प्रवृत्तस्यानाचारं विजानीयादिति । तथा
हि । यज्जीवसाम्यात्कर्मबंधसदृशत्वमुच्यते तदयुक्तं । यतो न हि जीवव्यापत्त्या हिंसोच्यते । त
स्य शाश्वतत्वेन व्यापादयितुमशक्यत्वादपि त्विंदियादिव्यापत्त्या । तथाचोक्तं । “पंचेइयाणि
त्रिविधं बलं च, उतुवासनिःश्वासमथान्यदायुः ॥ प्राणादशैते जगवन्निरुक्तास्तेषां वियोजीकर
णं तु हिंसा” ॥ १ ॥ इत्यादि । अपिच जावसव्यपेक्षस्यैव कर्मबंधोन्युपेतुं युक्तः । तथाहि । वैद्य
स्यागमसव्यपेक्षस्य क्रियां कुर्वतो यद्यप्यातुरविपत्तिर्नवति तथापि न वैरानुपंगोजवेदोषा
जावादपरस्यतु सर्पबुद्ध्या रज्जुमपि घ्नतो जावदोषात्कर्मबंधस्तद्विहितस्यतु न बंधइत्युक्तं
चागमे । उञ्जालियंमियाइइत्यादि । तंजुलमत्स्याख्यानकं तु सुप्रसिद्धमेव । तदेवंविधव
ध्यवधकजावापेक्षया स्यात् सदृशत्वं स्यादसदृशत्वमित्यन्यथाऽनाचारइति ॥ ७ ॥

अहाकम्माणि जुंजंति, अस्मस्से सकम्मुणा ॥ उवलित्तेति जाणि ।
ज्जा, अणुवलित्तेति वा पुणो ॥ ८ ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, ववहा
रो ए विज्झई, एएहिं दोहिं ठाणेहिं, अणायारं तु जाणए ॥ ९ ॥

अर्थ—हवे आहार आश्री आचार अनाचार कहेगे. (अहाकम्माणि जुंजंति के०) जे साधु आश्री ठए कायनुं मर्दन करी, वस्तु जे जोजन उपाश्रयादिक कीयां होय, एटजानो जे उ पजोग करे ते, (अस्सुमस्सेसकम्मुणा के०) परस्पर मांहोमांहे पोताने कर्में, (उवलित्ति जाणिज्जा के०) उपलिप्त जाणवा. एवं पण वचन एकांतें न बोले, (अणुवलित्तेतिवाणो के०) अथवा पोतानां कर्में करी अनुपलिप्त, एटले उपलिप्त न जाणवा, एवं पण वचन कांतें न बोले, कारणके, जे आधाकर्मिक आहार होय, तेनें पण श्रुतना उपदेशनें अर्थ शुद्ध एवो करीनें जमे तो ते कर्में करी लेपाय नही. अथवा सुजतो आहार होय, परंतु ते आहारनें आहारगृहपणे जमे तो, ते कर्में करी बंधायले. एवं जाणीनें, अनेकांत वचन बोले, पण एकांत वचन न बोले ॥ ७ ॥ ए वेदुस्थानकें करी व्यवहार न जाणे, अने ए वेदु स्थानकें करी अनाचार जाणे ॥ ए ॥

॥ दीपिका—(अहाकम्माणि) आधाकर्माणि ये जुंजतेऽन्योन्यं परस्परं तान्स्वकीये न कर्मणा उपलिप्तान्वा नो वदेत् अनुपलिप्तान्वा न वदेत् । आधाकर्माणि श्रुतोपदेशेन शुद्धमिति कृत्वा जुंजानस्य न बंधः श्रुतोपदेशं विनाऽहारगृध्याऽधाकर्म जुंजानस्यापितु बंधस्तस्मादाधाकर्मजोगे कर्मबंधः स्यान्न स्याद्वा इति वदेत् ॥ ७ ॥ (ए एहिंदोहिमिति) आधाकर्मजोगे कर्मबंधः स्यादेव न स्यादेवेति द्वान्यां स्थानान्यां व्यवहारो न विद्यते द्वान्यां स्थानान्यां स्वीकृतान्यामनाचारं जानीयात् ॥ ए ॥

॥ टीका—पुनश्चारित्रमधिकृत्याहारविषयानाचाराचारौ प्रतिपादयितुकामायाह । (अहाकम्माणीत्यादि) साधु प्रधानकारणमादायाश्रित्य कर्माण्याधाकर्माणि । तानितु वस्त्रजो जनवसत्यादीन्पुच्यंते । एतान्याधाकर्माणि ये जुंजंते एतैरुपजोगं ये कुर्वन्त्यन्योन्यं परस्परं तान्स्वकीयेन कर्मणोपलिप्तान् विजानीयादित्येवं नो वदेत्तथाऽनुपलिप्तानितिवा नो वदेत् । एतदुक्तं नवति । आधाकर्माणि श्रुतोपदेशेन शुद्धमिति कृत्वा जुंजानः कर्मणा नो पलिप्यते तदाधाकर्मापजोगेनावश्यतया कर्मबंधो नवतीत्येवं नो वदेत्तथा श्रुतोपदेशमं तरेणाहारगृध्याऽधाकर्म जुंजानस्य तन्निमित्तकर्मबंधसदृशत्वासदृशत्वयोर्व्यवहरणं व्यवहारो निर्बुक्तिकत्वान्न युज्यते । तथाहि । न वध्यस्य सदृशासदृशत्वयोर्व्यवहरणं व्यवहारो निर्बुक्तिकत्वान्न युक्तसदृशत्वमतो नुलिप्तानपि नो वदेद्यथावस्थितमौनीं जागमङ्गस्य त्वेवं युज्यते वक्तुमाधाकर्मापजोगे न स्यात्कर्मबंधः स्यान्नेति । यत उक्तं । “किंचित्तुद्धं कल्पमकल्पं वा स्वादकल्पमपि कल्पं ॥ पितुः शय्या वस्त्रं पात्रं वा ज्ञेयजायं वा” ॥ १ ॥ तथान्यैरप्यनिहितं । उत्पद्येतहि सावस्था देशकालामयान्प्रति ॥ यस्यामकार्यं कार्यं स्यात्कर्म कार्यं च

वर्जयेदित्यादि ॥७॥ किमित्येवं स्याद्वादः प्रतिपाद्यतइत्याह।(एएहिंदोहिमित्यादि) आन्यां
 दान्यां स्थानान्यामाश्रितान्यामनयोर्व्यवस्थानयोराधाकर्मापनोगेन कर्मबंधानावाजावचूत
 योर्व्यवहारो न विद्यते। तथाहि। यद्यवश्यमाधाकर्मापनोगेनैकांतेन कर्मबंधोऽन्युपगम्येत।
 एवं चाहाराजावेनापि क्वचित्सुतरामनर्थोदयः स्यात्। तथाहि। क्लृप्तपीडितो न सम्यगी
 र्यापथं शोधयेत्ततश्च व्रजनं प्राण्युपमर्दमपि कुर्यात्। मूर्खादिसद्भावतया देहपाते सत्यव
 श्यंजावी त्रसादिव्याधातोऽकालमरणे चाविरतिरंगीकृता नवत्यार्तध्यानापत्तौ च तिर्यग्गति
 रित्यागमश्च। सवृत्त संजमं संजमाउ अप्पाणमेव रक्केजाइत्यादिनापि तदुपनोगे कर्मबंध
 धानावइति। तथाहि। आधाकर्मण्यपि निष्पाद्यमाने पड्जीवनिकायवधस्तद्वधेच प्रतीतः
 कर्मबंधइत्यतोऽनयोःस्थानयोरेकांतेनाश्रीयमाणयोर्व्यवहरणं व्यवहारो न युज्यते तथान्या
 मेव स्थानान्यां समाश्रितान्यां सर्वमनाचारं विजानीयादिति स्थितं ॥ ९ ॥

जमिदं उराल माहारं, कम्मगं च तद्देवय ॥ सवृत्त वीरियं अत्ति,
 एत्ति सवृत्त वीरियं ॥ १० ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, ववहारो ए
 विज्झई ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, अणायारं तु जाणए ॥ ११ ॥

अर्थ-हवे बीजी रीतें परदर्शनी आश्री बोलवानो अनाचार कहेवे. (जमिदं उराल माहारं
 कम्मगंच तद्देवय के०) जे ए शरीर सर्वलोक प्रसिद्ध औदारिक, ते तिर्यंच अने मनुष्यनुं
 शरीर जाणवुं, तथा जे चौदपूर्वधर मुनिराज होय, ते कोइ एक संशय उपने ठते शरी
 र करीनें केवली पासें पूठवाने अर्थें मोकले, ते आहारक शरीर जाणवुं. एना ग्रहणथी
 वैक्रिय शरीर पण ग्रहण करवुं, तथा कर्मण शरीर कर्मपुजलनिबद्ध जाणवुं. तेमज
 एनुं सहचारी ते तैजस शरीर जाणवुं, ए पांच शरीर जाणवां. हवे कोइ एकनें ए पांच श
 रीरठे तेमांहेथी औदारिक वैक्रियादिकने विषे एकज शरीरनी आशंका उपजे एटले ते
 एम कहे के, जे औदारिक शरीर, तेहिज तैजस, कर्मण शरीरठे, अनें तैजस कर्मण शरीर
 तेहिज औदारिक, वैक्रिय, अनें आहारक शरीरठे. परंतु एवी संज्ञा न करवी, तथा ए पांचे
 शरीर अत्यंत मांहो मांहे जुदां जुदांठे एवी पण संज्ञा न करवी. तयारें केवी संज्ञा करवी?
 तोके, ए जीव आश्री पांचे शरीर अनिन्नठे अने नामनें जेदें, पर्यायनें जेदें, निन्न पणठे. एम
 कहेवुं. हवे सर्वइव्यनो जेदाजेद देखाडवामाटें कहेवे. (सवृत्त वीरियं अत्ति के०) स
 धनुं इव्य, सर्वइव्यनें विषेठे एवो सांख्यमतनो अनिप्राय जाणवो. ते सांख्य मत एम
 कहेवे के, सत्व, रज, तमरूपें जे प्रधाननामा तत्व ते सर्वइव्यनुं कारणठे, ए कारणें
 सर्वइव्य सर्वात्मक एवी व्यवस्था एटले सर्वत्र घट पटादिकइव्यनें विषे अन्यइव्यनुं

वीर्यमे, एवी संज्ञा पण करवी नहीं. (नडिसवडवीरियं के०) वली सर्वपदार्थनें विषे सर्वइय्यनुं वीर्य नथी, एवी संज्ञा पण करवी नहीं. अहीं एकांतनो निषेध करीनें स्याद्वा द वोलवो. इत्यर्थः ॥ १० ॥ अगीआरमी गाथानो अर्थ, पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—(जमिदमिति) यदिदमौदारिकं शरीरं आहारकंवा एतदग्रहणावैक्रियमपि ग्राह्यं कर्मणं तथा तैजसमपि । एतेषां शरीराणामैक्यमेव तैजसकर्मणयोरभिन्नत्वात् । ततस्त्रयाणामेकत्वमेवेति नो वदेत् इत्यत्रेतन्नश्लोके संबंधः । तथा शरीराणां सर्वेषां सर्वं या चेदएवेत्यपि नो वदेत् कथंचिदेकत्वस्याप्यंगीक्रियमाणत्वात् तथा । (सवडअडिति) सर्वे सर्वत्रास्तीति सांख्यानिप्रायेण सत्वरजस्तमोरूपायाः प्रकृतेरेकत्वात्तस्याएव हि सर्वस्य कारणत्वात्सर्वे सर्वात्मकमेवं सति सर्वत्र घटपटादौ अन्यस्य व्यक्तस्य वीर्यं शक्तिरस्ति सर्वस्य व्यक्तस्य प्रकृतिकार्यत्वात्कार्यकारणयोश्चैकत्वात्सर्वे सर्वत्र सर्वस्य वीर्यमस्तीति संज्ञां न कुर्यात् । तथा सर्वे जावाः स्वस्वशक्तियुक्ताइति न सर्वस्य सर्वत्र शक्तिरित्यपि संज्ञां न कुर्यात् चेदाचेदस्वरूपत्वात्सर्वजावानामिति ॥ १० ॥ (एएहिंदोहिंठाणेहिंति) दान्यामेतान्यां सर्वत्र शक्तिरस्ति नास्तिवेति अथवा शरीराणां सर्वेषां चेदोऽचेदोवेति दान्यां स्थानान्यां व्यवहारो न विद्यते युक्तयो न संगठंतीत्यर्थः । एतयोः स्थानयोः प्रवृत्तस्याऽनाचारं जानीयात् ॥ ११ ॥

॥ टीका—पुनरप्यन्यथादर्शनं प्रति चागमानाचारं दर्शयितुमाह । (जमिदंउरालमि त्यादि) यदि वा थोयमनंतरमाहारः प्रदर्शितः स सति शरीरे जवति । शरीरं च पंचधा । तस्य चौदारिकादेः शरीरस्य चेदाचेदं प्रतिपादयितुकामः पूर्वपक्षद्वारेणाह । (जमिद मित्यादि) यदिदं सर्वजनप्रत्यक्षमुदारैः पुञ्जैर्निवृत्तमौदारिकमेतदेवोराजं निस्सारत्वादे तच्च तिर्यङ्मनुष्याणां जवति । तथा चतुर्दशपूर्वविदा कचित्संशयादावाह्रियतइत्याहारकमे तदग्रहणाच्च वैक्रियोपादानमपि इष्टव्यं । तथा कर्मणा निवृत्तं कर्मणमेतत् सहचरितं तैजसमपि ग्राह्यं । औदारिकवैक्रियाहारकाणां प्रत्येकं तैजसकर्मणान्यां सह युगप दुपलब्धेः कस्यचिदेकत्वाऽशंका स्यादतस्तदपनोदार्थं तदनिप्रायमाह । तदेव तद्यदे वौदारिकं शरीरं तएव तैजसकर्मणे शरीरे । एवं वैक्रियाहारकयोरपि वाच्यं । तदेवंचूतां संज्ञां नो निवेशयेदित्युत्तरश्लोके क्रिया । तथैतेषामात्यंतिकोचेदइत्येवंचूतामपि संज्ञां नो निवेशयेत् । युक्तिश्चात्र यद्येकांतेनाचेदएव । ततइदमौदारिकमुदारपुञ्जनिष्पन्नं तथैत त्कर्मणा निवर्तितं कर्मणं सर्वस्यैतस्य संसारचक्रवालस्य त्रमणस्य कारणचूर्तं तेजोऽयै निष्पन्नं तेजएव तैजसं आहारपक्तिनिमित्तं तैजसलब्धिनिमित्तं चेत्येवं चेदेन संज्ञानिरुक्तं कार्येच न स्यात् । अथात्यंतिकोचेदएव ततोघटवन्निन्नयोर्दशकालयोरप्युपलब्धिः स्यात् ।

न नियता युगपडुपलब्धिरित्येवं च व्यवस्थिते कथंचिदेवोपलब्धेरनेदः कथंचिच्च संज्ञा
 नेदाङ्गेदइति स्थितं । तदेवमौदारिकादीनां शरीराणां नेदानेदौ प्रदर्श्याधुना सर्वस्यैव इ
 व्यस्य नेदानेदौ प्रदर्शयितुकामः पूर्वपक्षं श्लोकपश्चाद्धेन दर्शयितुमाह । (सवृक्षवीरिय
 मित्यादि) सर्वे सर्वत्र विद्यतइतिरुत्वा सांख्यानिप्रायेण सत्त्वरजस्तमोरूपस्य प्रधानस्यै
 कत्वात्तस्यच सर्वस्यैव कारणत्वात् अतः सर्वे सर्वात्मकमित्येवं व्यवस्थिते घटपटाद्यवय
 वस्य व्यक्तस्य वीर्यं शक्तिर्विद्यते सर्वस्यैव हि व्यक्तस्य प्रधानकार्यत्वात्कार्यकारणयोश्चैकत्वा
 दतः सर्वस्य सर्वत्र वीर्यमस्तीत्येवं संज्ञा नो निवेशयेत्तथा सर्वे जावाः स्वजावेन स्वस्वजावव्यव
 स्थिताइति प्रतिनियतशक्तित्वान्न सर्वत्र सर्वस्य वीर्यं शक्तिरित्येवमपि संज्ञां नो निवेशयेत् । यु
 क्तिश्चात्र यत्तावदुच्यते सांख्यानिप्रायेण सर्वे सर्वात्मकं देशकालाकारप्रतिबंधात् न समान
 कालोपलब्धिरिति तदयुक्तं । यतोनेदेन सुखदुःखजीवितमरणादूरासन्नसूक्ष्मबादरसुरूपकुरु
 पादिकं संसारवैचित्र्यमध्यक्षेणाऽनुनूयते । नच दृष्टेऽनुपपन्नं नाम । नच सर्वे मिथ्येत्यध्युपप
 न्नं युज्यते । यतोऽदृष्टहानिरदृष्टकल्पनाच पापीयसी । किंच सर्वैक्येऽन्युपगम्यमाने संसार
 मोक्षाजावतया कृतनाशकृताभ्यागमश्च बलादापतति । यच्चैतत्सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्था
 प्रकृतिः प्रधानमित्येतत्सर्वस्य जगतः कारणं तन्निरंतराः सुतृदः प्रत्येक्ष्यन्ति निर्युक्तिकत्वाद्
 पिच सर्वथा सर्वस्य वस्तुनएकत्वेऽन्युपगम्यमाने सत्त्वरजस्तमसामप्येकत्वं स्यात् तद्भेदे
 च सर्वस्य नेदइति । तथा यदप्युच्यते सत्त्वस्य व्यक्तस्य प्रधानकार्यत्वात्सत्कार्यवादत्वाच्च मयू
 रांमकरणे चंचुपिष्ठादीनां सतामेवोत्पादान्युपगमादसदुत्पादे चान्नफलादीनामप्युत्पत्तिप्र
 संगादित्येतद्वाङ्मात्रं । तथाहि । यदि सर्वथा कारणे कार्यमस्ति न तर्ह्युत्पादोनिष्पन्नघ
 टस्येवापिच मृत्पिंदावस्थायामेव घटगताः कर्मगुणव्यपदेशानवेद्युर्नच जवंति ततोनास्ति
 कारणे कार्यमथाऽननिव्यक्तमस्तीति चेन्न । तर्हि सर्वात्मना विद्यते नाप्येकांतेनासत्कार्य
 वाद एव । तज्जावेहि व्योमारविंदानामप्येकांतेनासतोमृत्पिंदादेर्घटादेरिवोत्पत्तिः स्यान्न चै
 तद्दृष्टमिष्टं वाअपिचैवं सर्वस्य सर्वस्मादुत्पत्तेः कार्यकारणजावान्नियमः स्यादेवंच न शादयं
 कुरार्थोशालीबीजमेवादद्यापितु यत्किंचिदेवेति नियमेनच प्रेक्षापूर्वकारिणामुपादानकारणा
 दौ प्रवृत्तिरतोनासत्कार्यवादइति । तदेवं सर्वपदार्थानां सर्वक्षेयत्वप्रमेयत्वादिनिर्धर्मैः कथंचि
 देकत्वं तथा प्रतिनियतार्थकार्यतया यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थतः सदितिरुत्वा कथं
 चिद्भेदइति सामान्यविशेषात्मकं वस्त्विति स्थितं । अनेनच स्यादस्ति स्यान्नास्तीति जंगकक्षे
 न शेषजंगकाअपि इष्टव्याः । ततश्च सर्ववस्तु सप्तजंगीस्वजावं । ते चामी स्वइव्यक्षेत्रकालजा
 वापेक्षया स्यादस्ति परइव्यापेक्षया स्यान्नास्ति अनयोरेव धर्मयोर्यौगपद्येनानिधातुमशक्य
 त्वात्स्यादवक्तव्यं तथा कस्यचिदंशस्य स्वइव्यापेक्षया विवक्षितत्वात्कस्यचिच्चांशस्य पर
 इव्यापेक्षया स्याद्वा नास्तिवा वक्तव्यं चेति । तथैकस्यांशस्य स्वइव्यापेक्षया परस्य तु

सामस्त्येन स्वइव्याद्यपेक्षया विवक्षितत्वात्स्यादस्तिचावक्तव्यं चेति। तथैकांशस्य परइव्याद्यपेक्षया स्यान्नास्ति चावक्तव्यं चेति तथैकस्यांशस्य स्वइव्याद्यपेक्षया परस्य तु परइव्याद्यपेक्षयाऽन्यस्य तु योगपद्येन स्वपरइव्याद्यपेक्षया विवक्षितत्वात्स्यादस्तिच नास्तिचाऽवक्तव्यं इयं च सप्तजंगी यथायोगमुत्तरत्रापि योजनीयेति ॥ १० ॥ ११ ॥

एण्डि लोए अलोएवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अण्डि लोए अलोएवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १२ ॥ एण्डि जीवा अजीवावा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अण्डि जीवा अजीवावा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १३ ॥ एण्डि धम्मे अधम्मेवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अण्डि धम्मे अधम्मेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे सर्वशून्यवादीना मतनुं निराकरण करवानें अर्थ, लोक अनें अलोकनुं अस्ति पणुं देखाडेढे, (एण्डिलोएअलोएवा के०) चतुर्दशरज्ज्वात्मक एवो जे लोक, अथवा पंचास्तिकायरूप एवो जे लोक, ते नथी, एवी संज्ञा न करवी, तथा आकाशास्तिकायरूप एवो जे अलोक, ते पण नथी, ते एवी संज्ञा पण न करवी. केमके, ए नास्तिकवादीनो मतढे. हवे केवी संज्ञा करवी? ते कहेढे. पंचास्तिकायरूप लोक ते पण ढे, तथा आकाशास्तिकायरूप अलोक ते पणढे, एवी संज्ञा करवी. ए केवलीनो मतढे ॥ १२ ॥ हवे लोकालोकनुं अस्तिपणुं देखाडीनें तेना विशेषनूत जीव अनें अजीव तेनो अस्तिनाव देखाडेढे. जीव ते, उपयोग लक्षण संसारीक, अथवा मुक्तिगत, ए पण नथी. तथा अजीव ते धर्म, अधर्म, आकाश, पुज्ज, अनें कालात्मक ए पण नथी. एवी संज्ञा पण न करवी केमके, ए नास्तिकवादीनो मतढे. तयारें केवी संज्ञा करवी? तोके, जीव पणढे, अनें अजीव पणढे, एवी संज्ञा करवी. ए केवली नगवंतनो मतढे ॥ १३ ॥ हवे एवा जीवनो अस्तिनाव देखाडीनें तेनें सदसत्क्रिया अनुष्ठाननें विषे धर्म, अनें अधर्म कारणढे, ते माटे हवे तेनो अस्तिनाव कहेढे. श्रुतचारित्ररूप जे धर्म, ते कर्मकृत्यनो कारणरूपढे. ते पण नथी, तथा मिथ्यात्व, अविरति, प्रमाद, कपाय, अने योगरूप जे अधर्मढे, ते कर्मबंधनो कारणरूपढे, ते पण नथी, एवी संज्ञा पण न करवी. परंतु धर्म पणढे, अनें अधर्म पणढे, एवी संज्ञा करवी ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(एण्डिलोएइत्यादि) शून्यवादिमतानिप्रायेण नास्ति लोकः अलोकोपि नास्तीति संज्ञां नो निवेशयेन्न स्यापद्येत् अस्ति लोकः पंचास्तिकायात्मकः अस्ति वाऽलो

कथाकाशास्तिकायमात्र इति संज्ञां निवेशयेत् ॥ १२ ॥ (एण्डिजीवा इति) न संति जीवाश्च जीवावा इति संज्ञां नो निवेशयेत् संति जीवाश्च जीवाश्चेति संज्ञां कुर्यात् ॥ १३ ॥ (एण्डि धम्म इति) नास्ति धर्मः श्रुतचारित्रात्मकः नास्ति वाऽधर्मो मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोग रूपः एवं संज्ञां न कुर्यात् अस्ति धर्मोऽधर्मो वा एवं संज्ञां कुर्यात् ॥ १४ ॥

॥ टीका—तदेवं सामान्येन सर्वस्यैव वस्तुनो जेदा जेदौ प्रतिपाद्याधुना सर्वशून्यवादिम तनिरासेन लोकालोकयोः प्रविनागेनास्तित्वं प्रतिपादयितुकाम आह । (एण्डिलो ए अलो एवा इत्यादि) यदि वा सर्वत्र वीर्यमस्ति नास्ति सर्वत्र वीर्यमित्यनेन सामान्येन वस्त्व स्तित्वमुक्तं । तथाहि । सर्वत्र वस्तुनो वीर्यं शक्तिरर्थक्रियासामर्थ्यं मनसः स्वविषयज्ञानोत्पा दनं तच्चैकांतेनात्यन्तानावाञ्छविषाणादेरप्यस्तीत्येवं संज्ञां न निवेशयेत् सर्वत्र वीर्यं ना स्तीति नो एवं संज्ञां निवेशयेदिति । अनेनावशिष्टं वस्त्वस्तित्वं प्रसाधितमिदानीं तस्यैव वस्तुनर्षद्विशेषितत्वेन लोकालोकरूपतयास्तित्वं प्रसाधयन्नाह । (एण्डिलो ए अलो ए इत्या दि) लोकश्चतुर्दशरज्ज्वात्मको धर्मा धर्माकाशादिपञ्चास्तिकायात्मको वा स नास्तीत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् । तथाऽऽकाशास्तिकायात्मकस्त्वेकः स च न विद्यते एवेत्येवं संज्ञां नो निवेश येत् । तदज्ञावप्रतिपत्तिनिबन्धनं त्विदं । तद्यथा प्रतिज्ञासमानं वस्त्ववयवद्वारेण वा प्रति ज्ञासेतावयवद्वारेण वा तत्र न तावदवयवद्वारेण प्रतिज्ञासनमुत्पद्यते निरंशपरमाणूनां प्र तिज्ञासमानासंज्ञवात्सर्वातीयागस्य परमाण्वात्मकत्वात्तेषां च बद्धस्थविज्ञानेन इष्टमश क्यत्वात् । तथाचोक्तं “यावद्दृश्यं परस्तावन्नागः स च न दृश्यते ॥ निरंशस्य च नागस्य नास्ति ब द्धस्थदर्शन” मित्यादि । नाप्यवयवद्वारेण विकल्प्यमानस्यावयविन एवाज्ञावात् तस्या ह्यसौ स्वावयवेषु प्रत्येकं सामस्त्येन वा वर्त्तेतांऽशां जिज्ञावेन वा सामस्त्येनावयविवद्बहुत्वप्रसंगान्नाप्यं शेन पूर्वविकल्पानतिक्रमेणानवस्थाप्रसंगात्तस्माद्विचार्यमाणं न कथंचिदस्त्वात्मकं ज्ञावं लजते ततस्तत्सर्वमेवैतन्मायास्वप्नेऽज्जालमरुमरीचिकाविज्ञानसदृशं । तथाचोक्तं । “यथा य यार्थाश्चित्यन्ते विविच्यन्ते तथा तथा ॥ यद्येते स्वयमर्थिन्योरोचन्ते तत्र के वय” मित्यादि । तदेव वस्त्वज्ञावे तद्विशेषलोकालोकाज्ञावः सिद्ध एवेत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । किंत्वस्ति लोककध्वाधस्तिर्यग्रूपो वैशाखस्थानस्थितकटिन्यस्तकरयुग्मपुरुषसदृशः पञ्चास्तिकायात्म को वा तद्व्यतिरिक्तश्चालोकोप्यस्ति । संबधिशब्दत्वाद्लोकव्यवस्थाऽनुपपत्तेरिति ज्ञावः । युक्ति श्चात्र यदि सर्वं नास्ति ततः सर्वातः पातित्वात्प्रतिषेधकोपि नास्तीत्यतस्तदज्ञावात्प्रतिषे धाज्ञावोपि च सति परमार्थनूते वस्तुनि माया स्वप्नेऽज्जालादिव्यवस्थान्यथा किमाश्रित्य को वा मायादिकं व्यवस्थापयेदिति । अपिच “सर्वाज्ञावो यथानीष्टोयुक्त्यज्ञावेन सित्यति । सास्ति चेत्सैव नस्तत्त्वं तत्सिद्धौ सर्ववस्तुस” इत्यादि । यदप्यवयवावयविविनागकल्पनया

दूषणमनिधीयते तदप्यार्हतमतानजिज्ञेन । तन्मतं चैवंनूतं । तद्यथा नैकांतोनावयवाएव
 नाप्यवयव्येव चेत्यतः स्याद्वादाश्रयणात्पूर्वोक्तविकल्पदोषानुपपत्तिरित्यतः कथंचिल्लोको
 स्त्येवमलोकोपीति स्थितं ॥१३॥ तदेवं लोकालोकास्तित्वं प्रतिपाद्याधुना तद्विशेषनूत
 योजीवाजीवयोरस्तित्वप्रतिपादनायाह । (एण्डिजीवाअजीवेत्यादि) जीवाउपयोग
 लक्षणाः संसारिणोमुक्तावा ते न विद्यन्ते तथा अजीवाश्च धर्माधर्माकाशपुञ्जलकाला
 त्मकागतिस्थित्यवगाहदानन्त्यायातपोद्योतादिवर्त्तनालक्षणां विद्यन्तइत्येवं संज्ञां परि
 ज्ञानं नो निवेशयेन्नास्तित्वनिबन्धनं त्विदं प्रत्यक्षेणानुपलभ्यमानत्वाज्जीवान विद्यन्ते
 कायाकारपरिणतानि नूतान्येव धावनवल्गनादिकां क्रियां कुर्वतीति । तथात्मा द्वैत
 वादमतानिप्रायेण पुरुषएवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च नाव्यमित्यागमात्तथा अजीवान विद्यन्ते
 सर्वस्यैव चेतनाचेतनस्यात्ममात्रनिवर्त्तित्वान्नो एवं संज्ञां निवेशयेत् किंत्वस्ति जीवः
 सर्वस्यास्य सुखदुःखादेर्निबन्धननूतः स्वसंवित्सिद्धोऽहं प्रत्ययग्राह्यस्तथा तद्व्यतिरि
 क्ताधर्माधर्माकाशपुञ्जलादयश्च विद्यन्ते । सकलप्रमाणज्येष्ठेन प्रत्यक्षेणानुनूयमानत्वा
 त्जुणानां नूतचैतन्यवादीव वाच्यः । किं तानि जवदनिप्रेतानि नूतानि नित्यान्युताऽनि
 त्यानि । यदि नित्यानि ततोऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावत्वान्न कायाकारपरिणतेन्युपगमः
 नापि प्रागविद्यमानस्य चैतन्यमुत्पद्यते आहोस्विद्विद्यमानं तावदविद्यमानमतिप्रसंगाद
 न्युपेतागमलोपादा ऽथविद्यमानमेव सिद्धं तर्हि जीवत्वं तथाऽत्मा द्वैतवाद्यपि वाच्यः । यदि
 पुरुषमात्रमेवेदं सर्वं कथं घटपटादिषु चैतन्यं नोपलभ्यते तथा तदैक्यनेदनिबन्धनानां पक्ष
 हेतुदृष्टांतानामजावात्साध्यसाधनाभावस्तस्मान्नैकांतेन जीवाजीवयोरजावोपितु सर्वपदा
 र्थानां स्याद्वादाश्रयणाज्जीवः स्यादजीवः अजीवोपिच स्यादजीवः स्याज्जीवइत्येतच्च स्या
 द्वादाश्रयणं जीवपुञ्जलयोरन्योन्यानुगतयोः शरीरस्य प्रत्यक्षतयाऽध्यक्षेणैवोपलंजनादू
 व्यमिति ॥१३॥ जीवास्तित्वेच सित्वे तन्निबन्धनयोः सदसत्क्रिया द्वारायातयोर्धर्माधर्मयोर
 स्तित्वप्रतिपादनायाह । (एण्डिधम्मेअधम्मेवेत्यादि) धर्मः श्रुतचरित्राख्यात्मकोजीवस्या
 त्मपरिणामः कर्मकृत्यकारणमात्मपरिणामएवमधर्मोपि मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययो
 गरूपः कर्मबंधकारणमात्मपरिणामएव । तावेवंनूतो धर्माऽधर्मौ कालस्वभावनियतीश्वरादि
 मतेन न विद्येते इत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् । कालादयएवास्य सर्वस्य जगद्वैचित्र्यस्य धर्मा
 धर्माव्यतिरेकेणैकांततः कारणमित्येवमनिप्रायं कुर्याद्यतः तएवैककान कारणमपितु समु
 दिताएवेति । तथाचोक्तं । “ नहि कालादी हिंतो, केवले हिंतो जायए किंचि ॥ इहमुग्गरं
 धणा इवि, तासवे समुदिया हेऊ ” इत्यादि । यतोधर्माधर्ममंतरेण संसारवैचित्र्यं न
 घटामिद्यर्त्यतोऽस्ति धर्मः सम्यग्दर्शनादिकोऽधर्मश्च मिथ्यात्वादिकइत्येवं संज्ञां नो निवे
 शयेदिति ॥ १४॥

एण्हि बंधेव मोस्केवा, एंव सन्नं निवेसए ॥ अण्हि बंधेव मोस्केवा,
एवं सन्नं निवेसए ॥ १५ ॥ एण्हि पुण्णेव पावेवा, एंव सन्नं निवेस
ए ॥ अण्हि पुण्णेव पावेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १६ ॥

अर्थ-हवे धर्माधर्मनें अस्तिजावें, बंध अनें मोक्षनो सज्जाव देखाडेढे. प्रकृति, स्थि
ति, अनुजाग, अनें प्रदेशरूप, एवो जे चार प्रकारनो बंध, ते पण नथी, तथा मोक्ष पण
नथी, एवी संज्ञा पण न करवी, परंतु ए बंध पणढे अनें मोक्ष पणढे एवी संज्ञा करवी
॥ १५ ॥ हवे बंधना सज्जावें अवश्य पुण्य अनें पापनो पण सज्जावढे. ते कहेढे. पुण्य जे शुच
प्रकृतिलक्षण ते पण नथी, तथा पाप जे अशुचप्रकृतिलक्षण ते पण नथी, एवी
संज्ञा न करवी, परंतु पुण्य पणढे अनें पाप पणढे. एवी संज्ञा करवी ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-(एण्हिबंधेइति) नास्ति बंधोमोक्षोवेति संज्ञां न कुर्यात् बंधमोक्षसज्जाव
मंगीकुर्यात् ॥ १५ ॥ (एण्हिपुण्णमिति) नास्ति पुण्यं सत्कर्म, नास्ति पापमसत्कर्म इति
नांगीकार्यं तयोरस्तित्वं संतव्यं ॥ १६ ॥

॥ टीका-सतोश्च धर्माधर्मयोर्बंधमोक्षसज्जावइत्येतद्वर्शयितुमाह । (एण्हिबंधेवमोस्के
वाइत्यादि) बंधः प्रकृतिस्थित्यनुजावप्रदेशात्मकतया कर्मपुज्जलानां जीवेन स्वव्यापारतः
स्वीकरणं । सचामूर्तस्यात्मनोगगनस्येव न विद्यतइत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । तथा तदजा
वाच्च मोक्षस्याप्यजावइत्येवमपि संज्ञां नो निवेशयेत् । कथं तर्हि संज्ञां निवेशयेदित्युत्तरार्धेन
दर्शयति । अस्ति बंधः कर्मपुज्जलैर्जीवस्येत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति । यत्तूच्यते मूर्तस्यामूर्तिम
ता संबंधोन युज्यतइति तदयुक्तं । आकाशस्य सर्वव्यापितया पुज्जलैः संबंधोऽुर्निवार्यः ।
तदजावे तद्व्यापित्वमेव न स्यादन्यच्चास्य विज्ञानस्य तद्वत्पूरमदिरादिना विकारः समुप
लभ्यते । नचासौ संबंधमृतेऽतोयत्किंचिदेतत् । अपिच संसारिणाममुमतां सदा तैजसकामं
एशरीरसज्जावादात्यंतिकममूर्तत्वं न नवतीति । तथा तत्प्रतिपक्षनूतोमोक्षोप्यस्ति तज्जावे
बंधस्याप्यजावः स्यादित्यतोऽशेषबंधनापगमस्वजावोमोक्षोस्तीत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति
॥ १५ ॥ बंधसज्जावें चावश्यं नावी पुण्यपापसज्जावइत्यतस्तज्जावं निषेध दारेणाह । (एण्हिपुण्ण
इत्यादि) नास्ति न विद्यते पुण्यं शुचकर्मप्रकृतिलक्षणं तथा पापं तद्विपर्ययलक्षणं नास्ति
न विद्यते इत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । तदजावप्रतिपत्तिनिबंधनं त्विदं । तत्र केषांचि
न्नास्ति पुण्यपापमेव ह्युत्कर्षावस्थं सत्सुखदुःखनिबंधनं तथा परेषां पापं नास्ति पुण्य
मेव ह्यपचीयमानं पापं कार्यं कुर्यादित्यन्येषां तूजयमपि नास्ति । संसारवैचित्र्यं तु नियति
स्वजावादिकृतं तदेतदयुक्तं । यतः पुण्यपापशब्दौ संबंधिशब्दौ । संबंधिशब्दानामेकस्य

सत्तापरसत्तानांतरीयकतोनेतरस्य सत्तेति नाप्युनयाजावः शक्यते वक्तुं निबंधन
स्य जगदैचिज्यस्याजावात् । नहि कारणमंतरेण क्वचित्कार्यस्योत्पत्तिर्दृष्टा । नियतिस्वजा
वादिवादस्तु नष्टोत्तराणां पादप्रसारिकाणां पादप्रसारिका प्रायोपि च तद्वादेन्युपगम्यमाने
सकलक्रियावैयर्थ्यं ततएव सकलकार्योत्पत्तिरित्यतोस्ति पुण्यं पापं चेत्येवं संज्ञां निवे
शयेत् । पुण्यपापे चैवं रूपे । तद्यथा ॥ “पुण्यकर्म शुभं यत्तत्पुण्यमिति जिनशासने दृष्ट
म् ॥ यदशुभमथ तत्पापमिति जवति सर्वज्ञनिर्दिष्ट”मिति ॥ १६ ॥

एण्डि आसवे संवरेवा, एवमं सन्नं निवेसए ॥ अण्डि आसवे
संवरेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १७ ॥ एण्डि वेयणा णिज्जरावा,
एवमं सन्नं निवेसए ॥ अण्डि वेयणा णिज्जरावा, एवं सन्नं
निवेसए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे कारण विना कार्यनी उत्पत्ति नथी, माटें पुण्य अने पाप ए बेनुं कारण आ
श्रव अने संवरणे, तेथी हवे आश्रव अने संवर देखाडेणे. प्राणातिपातादि रूप जे कर्म
ग्रहण करवानां कारणणे ते आश्रव जाणवां. अने जेणें करी आवता कर्मनें रोकी रा
खीयें तेनें संवर कहियें, माटें ए आश्रव अने संवर बन्ने नथी, एवी संज्ञा करवी नही,
परंतु आश्रव पणणे, अने संवर पणणे, एम कहेवुं ॥ १७ ॥ हवे आश्रव अने संवरनें
सज्जावें वेदना अने निर्जरा नो सज्जाव देखाडेणे. वेदना एटले कर्मनुं अनुजववुं, अने नि
र्जरा एटले कर्म पुण्यनुं साडवुं, ए बेहु नथी. एवी संज्ञा न करवी; परंतु वेदना पणणे
अने निर्जरा पणणे. एवी संज्ञा गीतार्थ साधु करे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(एण्डिआसवेति) आश्रवसंवरसज्जावोंगीकार्येति ॥ १७ ॥ (एण्डिवेय
णेति) वेदना कर्मानुजवरूपा निर्जरा कर्मपुण्यशाटरूपा एते द्वे अपि न स्तः । यतः प
द्योपमसागरोपममसातवेद्यं कर्म अंतर्मुहूर्तेनैव क्षयं याति । यदुक्तं । “जं अन्नाणी कम्मं,
खवेइ बहुयाहि वांसकोडीहिं ॥ तन्नाणी तिहिं गुत्तो, खवेइ कसास मित्तेणमित्यादि । तथा
कूपकश्रेण्यां शीघ्रमेव कर्मणः क्षयात् यथाक्रमबद्धस्यानुजवाजावे वेदनायाअजावस्तदना
वेच निर्जरायाअप्यजावइत्येवं नांगीकुर्यात् । यतः कस्यचिदेव कर्मणएवमुक्तनीत्या क्षयः
अन्यस्य तु प्रदेशानुजवेन जोगसज्जावादस्तिवेदना । यदुक्तं । “पुविंडुच्चिन्नाणं दुप्पडिकंताएक
म्माणांवेइत्ता मोस्को नण्डि अवेइत्ताइत्यादि । वेदनासज्जावेच निर्जराप्यस्तीति स्वीकुर्यात् ॥ १७ ॥

॥ टीका—न कारणमंतरेण कार्यस्योत्पत्तिरतः पुण्यपापयोः प्रागुक्तयोः कारणनूतावा

मेलवेळे. एवंतु के० एरीते जेम ते मृग अजाणतां थकां पाशमांहे पडेळे, तेम सम
णाएगे के० कोइएक श्रमण शाक्यादिक दर्शनी ते केवाळे, तोके मिह्मदिष्टी के० मि
आदृष्टी तथा अणारिआ के० अनार्य अज्ञानपणे अनाचारना सेवनारा ते असंकिया
इंके० अशंकित एवां जे रुडा धर्मेनां अनुष्ठानळे, तेनेविषे संकंति के० अधर्मेनी शंका
आणे; अने संकियाइं के० जे हिंसादिक शंकित स्थानकळे, तेथकी असंकियो के०
न शंकाय. ॥ १० ॥ वली ते दर्शनीउनी जे विपरीत मति ठे ते देखाडेळे. धम्मपण्णव
णाजासा के० क्हांत्यादिक दशविध धर्मेसहित प्ररूपणा जेनीळे. तंतुसंकंतिमूढगा के०
तेथकी ते अज्ञानी शंकाय अने कहेके ए अधर्मेनी प्ररूपणाळे, तथा जे आरंजाइंके०
आरंजादिक पापनां कारण ठे. तेथकी नसंकंति के० न शंकाय अने तेनेज धर्मे करी
देखाडे. माटे ते केवा ठे, अविअत्ता के० अव्यक्त, मुग्ध, विवेक, विकल तथा अकोवि
याके० अकोविद एटले अपंमित ठे. ॥ ११ ॥ हवे तेने फल देखाडेळे. सब्बप्यगं के०
सर्वात्मक ते लोच, विउक्कस्सं के० मान, सब्ब के० समस्त, एम्मं के० माया, तथा अप
त्तियं के० क्रोध ए चार कषाय विहूणिया के० खपावीने जीव अकम्मंसेके० अकर्मोश
याय, एटले कर्मोशरहित थाय. एयमठं के० एवो अर्थ ते मिगेके० मृगनी पेरे अज्ञान प
षवादी दर्शनी चूएके० ठांमेळे. सारांश जेथकी जीव मुक्ति पामे ते अर्थ जाणता नथी॥ १२ ॥

॥ दीपिका-पाशमपश्यतोयाऽवस्था स्यात्तामाह । (अहिअप्येति । स मृगोऽहिता
त्मा तथा अहितं प्रज्ञानं बोधोयस्य सोऽहितप्रज्ञानः विषमांतेन कूटपाशादियुक्तेन प्रदेशे
नोपागतः । अथवा विषमांते कूटपाशे आत्मानमनुपातयेत् । तत्र चासौ बद्धः पादपाशा
दीननर्थबहुलान् अवस्थाविशेषान् प्राप्तस्तत्र बंधने घातं विनाशं निगच्छति प्राप्नोति ॥
॥ ९ ॥ दृष्टान्तयोजनामाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तमृगदृष्टान्तेन । तुरवधार
णे । एकेश्रमणाः पाखंमाश्रितमिथ्यादृष्टयोऽनार्याअसदनुष्ठानाअशंकितानि धर्मानुष्ठा
नानि शंकमानास्तथा शंकितान्येकांतपक्षाश्रयणान्यशंकिनोमृगाइवाऽनर्थजाजः स्युः ॥
॥ १० ॥ शंकितशंकितविपर्यासमाह । (धम्मेति) । धर्मप्रज्ञापना क्हांत्यादिदशविधधर्म
प्ररूपणा या सा प्रसिद्धा तां शंकंते सधर्मप्ररूपणोयमिति मन्यंते । आरंजांश्च पापो
पादानजूनान् शंकंते । यतोऽव्यक्तामुग्धाः सदसद्विवेकविकलाअकोविदाअपंडिताः स
हास्त्रावबोधविधुराः ॥ ११ ॥ तेषां सत्फलान्नावमाह । (सब्बप्यगमिति) सर्वात्मकोलो
नस्तं । व्युत्कर्षोमानस्तं (सब्बणूमंति) मायां तथा (अप्यत्तिअंति) क्रोधस्तं च विधूय अकर्मो
शः न विद्यते कर्मोशोयस्य सोऽकर्मोशः स्यात् । अकर्मोशत्वं च ज्ञानाद्भवति नाऽज्ञानादि
त्याह । (एयमठंति) । एतमर्थं कर्माणावरूपं मृगइव मृगोऽज्ञानी (चुएत्ति) त्यजेत् ॥ १२ ॥

श्रवसंवरौ तत्प्रतिषेधद्वारेण दर्शयितुकामाह । (एण्डिआसवेसंवरवेत्यादि) आश्रवति प्रविशति कर्म येन सप्राणातिपातादिरूपआश्रवः कर्मोपादानकारणं तथा तन्निरोधः संवरः एतौ द्वावपि न स्तइत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत्तदज्ञावप्रतिपत्त्या शंकाकारणं त्विदं कायवाङ्मनःकर्मयोगः स आश्रवइति यथेदमुक्तं तथेदमप्युक्तमेव । (उच्चाजियंमिपाएइत्यादि) ततश्च कायादिव्यापारेण कर्मबंधो न नवतीति युक्तिरपि । किमयमाश्रवआत्मनोजिन्नवताऽजिन्नः । यदि जिन्नोनामासावाश्रवोघटादिवदजेदेपि नाश्रवत्वं सिद्धात्मनामपि आश्रवप्रसंगान्तदज्ञावेच तन्निरोधलक्षणास्य संवरस्याप्यज्ञावः सिद्धएवेत्येवमात्मकमध्यवसायं न कुर्यात् । यतोयत्तदनैकांतिकत्वं कायव्यापारस्योच्चाजियंमि पाए इत्यादिनोक्तं तदस्माकमपि संमतमेव । यतोयमस्मानिरप्युपयुक्तकर्मबंधोन्युपगम्यते निरुपयुक्तस्य कर्मबंधस्तथा चेदाजेदोचयपक्षसमाश्रयणान्तदेकपक्षाश्रितदोषाज्ञावइत्यस्त्याश्रवसज्ञावस्तन्निरोधश्च संवरइति । उक्तंच । “योगः शुद्धः पुण्या,श्रवस्तु पापस्य तद्विपर्यासः ॥ वाक्कायमनोगुप्ति,जिराश्रवः संवरस्तूक्त” इत्यतोस्त्याश्रवस्तथा संवरश्चेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १७ ॥ आश्रवसंवरसज्ञावे चावश्यं ज्ञावी वेदनानिर्जरासज्ञावइत्यतस्तं प्रतिषेधनिषेधद्वारेणाह । (एण्डिवेयणेत्यादि) वेदना कर्मानुजवलक्षणा तथा निर्जरा कर्मपुजलशाटनलक्षणा । एते द्वे अपि न विद्येते इत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । तदज्ञावं प्रत्याशंकाकारणमिदं । तद्यथा । पत्थोपमसागरोपमशतानुजवनीयं कर्मांतर्मुदूर्तेनैव ह्यमुपयातीत्यन्युपगमात् । तदुक्तं । “जं अस्माणीकम्मं, खवेइ बहुयाइं वासकोडीहिं ॥ तस्माणी तिहि गुत्तोखवेइ कसासमित्तेणं” इत्यादि । तथा रूपकश्रेण्यां च ऋटित्येव कर्मणोऽस्मीकरणाद्यथाक्रमबद्धस्य चानुजवनाज्ञावे वेदनायाश्च ज्ञावस्तदज्ञावाच्च निर्जरायाश्चपीत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । किमिति । यतः कस्यचिदेव कर्मणएवमनंतरोक्तया नीत्या रूपणान्तपसा प्रदेशानुजवेन चापरस्य तूदयोदीरणान्यामनुजवनमित्यतोस्ति वेदना । यतआगमोप्येवंनूतएव । तद्यथा । “पुर्विंहुच्चिस्माणं, दुण्णडिकंताणकम्माणं ॥ वेइत्ता मोस्को एण्डि अवेइत्ताइत्यादिवेदना सिद्धौ च निर्जरापि सिद्धैवेत्यतोस्ति वेदना निर्जरावेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १८ ॥

एण्डि किरिया अकिरियावा, एवंप सन्नं निवेसए ॥ अण्डि किरिया अकिरियावा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १९ ॥ एण्डि कोहेव माणेवा, एवंप सन्नं निवेसए ॥ अण्डि कोहेव माणेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ २० ॥

अर्थ—हवे वेदना, अनें निर्जरा, ए बन्ने क्रिया अनें अक्रियाना आयतणे. माटे तेनो सज्ञाव देखाडेणे क्रिया एटणे करवुं, अनें जे ते थकी विपरीत ते अक्रिया, ए बन्ने नथी. एवी

ति स्वीकार्यं ॥ ११ ॥ (एतियरागदोसाविति) रागद्वयौ न स्तइति न स्वीकार्यं
द्येते इति मतिः कार्या युक्तिः । पूर्वोक्ता ॥ १२ ॥

॥ टीका सांप्रतं मायालोचयोरस्तित्वं दर्शयितुमाह (एतियमायावलोजेत्यादि,
पि प्राग्वन्मायालोचयोरनाववादीनां निराकृत्यास्तित्वं प्रतिपादनीयमिति ॥ ११ ॥
तेषांच क्रोधादीनां समासेनास्तित्वं प्रतिपादयन्नाह । (एतियपेक्षेवेत्यादि)
प्रेम पुत्रकलत्रधनधान्याद्यात्मीयेषु रागस्तद्विपरीतस्त्वात्मीयोपघातकारिणि
हावपि न विद्येते । तथाहि । केषांचिदनिप्रायोयुत मायालोनावेवावयवौ
तत्समुदायरूपोऽवयव्यस्ति । तथा क्रोधमानावेव स्तः न तत्समुदायरूपः
इति । तथा ह्यवयवव्योययनिन्नोवयवी तर्हि तदनेदात्तएव । नासावयव
गुपलंजः स्यादघटपटवदितित्येवमसिद्धिकल्पमूढतया नो संज्ञां निवेशयेत् ।
वयविनोः कथंचिद्वेदइत्येवं चेदनेदात्तत्वं तृतीयपक्षसमाप्तं ।
पपत्तिरित्येवं चास्ति प्रीतिलक्षणं प्रेमाप्रीतिलक्षणश्च द्वेषइत्येवं संज्ञां निवेशयेत्

एतच्च चातुरंतं संसारे, एवमं सन्नं निवेशए ॥ अतच्च चातुरंतं
संसारे, एवमं सन्नं निवेशए ॥ १३ ॥ एतच्च देवोव देवीवा,
वमं सन्नं निवेशए ॥ अतच्च देवोव देवीवा, एवमं सन्नं निवेशए ॥

अर्थ—हवे पूर्वे कल्या जे क्रोधादिक चार कषाय ते कषायनें सज्जावे, व
देखाडेढे. नरक, तिर्यच, मनुष्य अनें देवता, ए चतुर्गंतिलक्षण संसार
संज्ञा न करे, परंतु ए चतुर्गंतिलक्षण संसारठे एवी संज्ञा करे ॥ १३ ॥ हवे
एज संसारनो सज्जाव देखाडेढे. जुवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी, अनें वैमा
तना देव, तथा एनी स्त्रियो ते देविउ ए बेहु नथी. एवी संज्ञा न करे,
एठे अनें देवीउ पणठे; एवी संज्ञा करे. एवी संज्ञावनायें मनुष्य, नारकी,
नो पण सज्जाव जाणवो ॥ १४ ॥

॥ दीपिका (एतच्च चातुरंतइति) नास्ति चातुरंतः च.
अतुरंतश्चतुर्विधः संसारोनास्ति देवनारक
अस्ति चतुर्विधः संसारः यतः संति सु
एवं संज्ञां निवेशयेत् ॥ १४ ॥ (ए
अस्ति देवोवा देवी इति संज्ञां कुर्यात्

श्रवसंवरो तत्प्रतिषेधद्वारेण दर्शयितुकामाह । (एण्डियासवेसंवरेवेत्यादि) आश्रवति प्रविशति कर्म येन सप्राणातिपातादिरूपआश्रवः कर्मोपादानकारणं तथा तन्निरोधः संवरः एतौ द्वौ न स्तइत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत्तदज्ञावप्रतिपत्त्या शंकाकारणं त्विदं का यवाड्मनःकर्मयोगः स आश्रवइति यथेदमुक्तं तथेदमप्युक्तमेव । (उच्चाजियंमिपाएइत्यादि) ततश्च कायादिव्यापारेण कर्मबंधो न नवतीति युक्तिरपि । किमयमाश्रवआत्मनो निन्नउताऽजिन्नः । यदि जिन्नोनामासावाश्रवो घटादिवदज्ञेदेपि नाश्रवत्वं सिद्धात्मनामपि आश्रवप्रसंगात्तदज्ञावेच तन्निरोधलक्षणास्य संवरस्याप्यज्ञावः सिद्धएवेत्येवमात्मकमध्यवसायं न कुर्यात् । यतोयत्तदनैकांतिकत्वं कायव्यापारस्योच्चाजियंमि पाए इत्यादिनोक्तं तदस्माकमपि संमतमेव । यतोयमस्मानिरप्युपयुक्तकर्मबंधोन्युपगम्यते निरुपयुक्तस्य कर्मबंधस्तथा चेदाज्ञेदोनयपक्षसमाश्रयणात्तदेकपक्षाश्रितदोषाज्ञावइत्यस्त्याश्रवसंज्ञावस्तन्निरोधश्च संवरइति । उक्तंच । “योगः शुद्धः पुण्याश्रवस्तु पापस्य तद्विपर्यासः ॥ वाक्कायमनोगुप्ति,जिराश्रवः संवरस्तूक्त” इत्यतोस्त्याश्रवस्तथा संवरश्चेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १७ ॥ आश्रवसंवरसंज्ञावे चावश्यं ज्ञावी वेदना निर्जरासंज्ञावइत्यतस्तं प्रतिषेधनिषेधद्वारेणाह । (एण्डिवेयणेत्यादि) वेदना कर्मानुजवलक्षणा तथा निर्जरा कर्मपुजलशाटनलक्षणा । एते द्वौ अपि न विद्येते इत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । तदज्ञावं प्रत्याशंकाकारणमिदं । तद्यथा । पट्योपमसागरोपमशतानुजवनीयं कर्मात्तर्मुदूर्तेनैव ह्यमुपयातीत्यन्युपगमात् । तदुक्तं । “जं अस्माणीकम्मं, खवेइ बहुयाइं वासकोडीहिं ॥ तस्माणी तिहि गुत्तोखवेइ क सासमित्तेणं” इत्यादि । तथा रूपकश्रेण्यां च ऋटित्येव कर्मणो नस्मीकरणाद्यथाक्रमबद्धस्य चानुजवनाज्ञावे वेदनायाश्च ज्ञावस्तदज्ञावाच्च निर्जरायाश्चपीत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । किमिति । यतः कस्यचिदेव कर्मण एव मनंतरोक्तया नीत्या रूपणात्तपसा प्रदेशानुजवेन चापरस्य तूदयोदीरणान्यामनुजवनमित्यतोस्ति वेदना । यतआगमोप्येवंनूतएव । तद्यथा । “पुर्विंहुच्चिस्माणं, दुण्डिकंताणकम्माणं ॥ वेइत्ता मोस्को एण्डि अवेइत्ताइत्यादिवेदना सिद्धौ च निर्जरापि सिद्धेवेत्यतोस्ति वेदना निर्जरावेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १८ ॥

एण्डि किरिया अकिरियावा, एवंच सन्नं निवेसए ॥ अण्डि किरिया अकिरियावा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १९ ॥ एण्डि कोहेव माणेवा, एवंच सन्नं निवेसए ॥ अण्डि कोहेव माणेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ २० ॥

अर्थ—हवे वेदना, अनें निर्जरा, ए बन्ने क्रिया अनें अक्रियाना आयतळे. माटे तेनो संज्ञाव देखाडेळे क्रिया एटळे करवुं, अनें जे ते थकी विपरीत ते अक्रिया, ए बन्ने नथी. एवी

संज्ञा न करवी, परंतु क्रिया पणढे, अनें अक्रिया पणढे. एवी संज्ञा करवी ॥ १९॥ हवे क्रियानें संज्ञावें क्रोधादिकनो संज्ञाव देखाडेढे. जे पोतानें अनें परनें अप्रीतिनुं कारण ते क्रोध जाणवो, तथा जे गर्वलक्षणे ते मान जाणवुं, ए वेदु नथी, एवी संज्ञा पण न करवी, परंतु क्रोध अनें मान ए वेदुढे एवी संज्ञा करवी ॥ २० ॥

॥ टीपिका—(एत्थिकिरियेत्यादि) सांख्यादीनां सर्वव्यापकत्वादात्मनोव्योम्नश्च परिस्पंदात्मिका क्रिया न विद्यते बौद्धानां तु कृणिकत्वात्सर्वज्ञानानां प्रतिक्षणमुत्पत्तिरेव नान्या काचित्क्रिया तथा सर्वपदार्थानां प्रतिक्षणमवस्थांतरगमनात्सक्रियत्वमेव अतोऽक्रिया न विद्यते एवं संज्ञां न कुर्यात् किंतु ? अस्ति क्रियाऽक्रियाचेति संज्ञां कुर्यात् । यतः क्रियानावे व्योम्नश्च बंधे मोक्षानावः प्रसज्येत । बौद्धानामपि प्रतिक्षणोत्पत्तिक्रियैव ततोऽस्ति क्रिया तज्ज्ञावेच तद्विपक्षनूताऽक्रियाप्यस्तीति ॥ १९॥ (एत्थिकोद्देवेति) नास्ति क्रोधः सहिमानांशएव कृपकश्रेण्यांच जेदेन कृपणानंगीकारात् । तथा क्रोधः किं ? आत्मनो धर्मः किंवा कर्मण उतान्यस्य । तत्रात्मधर्मत्वे सिद्धानामपि क्रोधोदयप्रसंगः । अथ कर्मणस्ततस्तदन्यकपायोदयेपि तदुदयसंगात् अन्यधर्मत्वेऽकिंचित्करत्वमतोनास्ति क्रोधः । एवं मानानावोऽपि वाच्यइत्येवं नांगीकुर्यात् । यतः क्रोधाध्मातः पुरुषः प्रत्यक्षेणैवोपलभ्यते नार्थमानांशोनिमित्तजेदात् । तथा जीवकर्मणोर्द्वयोरप्यर्थं धर्मस्ततः पूर्वोक्तः प्रत्येकदोषासंज्ञवस्ततः क्रोधोमानश्चास्तीति संज्ञां निवेशयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—वेदनानिर्जरेच क्रियाक्रियत्वे ततस्तज्ज्ञावप्रतिषेधनिषेधपूर्वकं दर्शयितुमाह । (एत्थिकिरियाअक्रियावाइत्यादि) क्रिया परिस्पंदलक्षणा तद्विपर्यस्तात्क्रिया । ते वे अपि न स्तो न विद्येते । तथाहि । सांख्यानां सर्वव्यापित्वादात्मन आकाशस्येव परिनिर्स्पंदिका क्रिया न विद्यते । शाक्यानां तु कृणिकत्वात्सर्वपदार्थानां प्रतिसमयमन्यथा वा न्यथोत्पत्तेः । पदार्थसत्तैव न तद्व्यतिरिक्ता काचित्क्रियास्ति ॥ तथा चोक्तं । नूतिर्येषां क्रिया सैव कारकस्यैव चोच्यतइत्यादि । तथा सर्वपदार्थानां प्रतिक्षणमवस्थांतरगमनात्सक्रियत्वमतो न क्रिया विद्यते इत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् किंतर्ह्यस्ति क्रिया अक्रिया वेत्येवं संज्ञां निवेशयेत् । तथाहि । शरीरात्मनोर्देशादेशांतरावाप्तिनिमित्ता परिस्पंदात्मिका क्रिया प्रत्यक्षेणैवोपलभ्यते । सर्वथा निष्क्रियत्वे चात्मनोऽन्युपगम्यमाने गगनस्येव बंधमोक्षानावः सच दृष्टेष्टवाधितः । तथा शाक्यानामपि प्रत्यक्षेणोत्पत्तिरेव क्रियेत्यतः कथं क्रियायाश्चानावोपि चैकांत्येन क्रियानावे संसारमोक्षानावः स्यादित्यतोऽस्ति क्रिया तद्विपक्षनूताचाक्रियेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १९ ॥ तदेवं सक्रियात्मनि सति क्रोधादिसंज्ञावऽ

त्येतद्वर्णयितुमाह । (एतच्छिकोहेवमाणोवेत्यादि) स्वपरात्मनोरप्रीतिलक्षणः क्रोधः ॥ सचानंतानुबंध्यप्रत्याख्यानावरणसंज्वलननेदेन चतुर्धाऽऽगमे पठ्यते । तथैतावन्नेदएव मा नोगर्वः । एतो दावपि न स्तो न विद्येते । तथाहि । क्रोधः केषांचिन्मतेन मानांशएवाणिमा नग्रहगृहीतस्य तत्कृतावत्यंतक्रोधोदयदर्शनात् कृपकश्रेण्यां च नेदेन कृपणानन्युपगमात् । तथा किमयमात्मधर्मआहोस्वित्कर्मणउतान्यस्येति । तत्रात्मधर्मत्वे सिद्धानामपि क्रोधो दयप्रसंगोऽथ कर्मणस्ततस्तदन्यकषायोदयेपि तदुदयप्रसंगान्मूर्तत्वाच्च कर्मणोहि घटस्येव तदाकारोपलब्धिः स्यादन्यधर्मत्वे त्वकिंचित्करत्वमतोनास्ति क्रोधइत्येवं मानाज्ञावोपि वाच्य इत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् । यतः । कषायः कर्मोदयवर्ती दृष्टेष्ट कृतत्रुकुटीनंगोरक्तवदनोग लत्स्वेदबिंदुसमाकुलः क्रोधाध्मातः समुपलन्यते न चासौ मानांशस्तत्कार्याकरणात्तथा प रनिमित्तोद्भापिततत्वाच्चेति तथा जीवधर्मकर्मणोरुजयोरप्ययं धर्मस्तत्धर्मत्वेनच प्रत्येकवि कल्पदोषानुपपत्तिरनन्युपगमात्संसार्यात्मनां कर्मणा सार्धं पृथग्जवनानावात्तदुजयस्यच न नरसिंहवदस्त्वंतरत्वादित्यतोऽस्ति क्रोधोमानश्चेत्येवं संज्ञां निवेशयेत् ॥ २० ॥

एण्ठि माया व लोनेवा, एंव सन्नं निवेसए ॥ अण्ठि माया व लो
नेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ ११ ॥ एण्ठि पेजेव दोसेवा, एंव स
न्नं निवेसए ॥ अण्ठि पेजेव दोसेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे माया अनें लोन्नो सन्नाव देखाडेढे, जे परवंचनरूप ते माया, अनें जे स न्निधि संचयरूप ते लोन्न, ए बेहु नथी, एवी संज्ञा न करवी, परंतु माया पणढे, अनें लोन्न पणढे एवी संज्ञा करवी ॥ ११ ॥ हवे क्रोधादिक जेढे, तेनो संक्षेप थकी सन्नाव कहेढे. प्रेम एटले प्रीतिजक्षण पुत्र, कलत्र, धन, धान्यादिक, विषेरागता ते राग, तथा अप्रीतिजक्षण ते द्वेष, ए बेहु नथी. एवी संज्ञा न करवी, परंतु राग पणढे, अनें द्वेष पणढे, एवी संज्ञा करवी ॥ १२ ॥

॥ दीपिका (एण्ठिमायेवेति) मायालोन्नौ न स्तः इति संज्ञां न निवेशयेत् मायालोन्न योर्निबंधः पूर्ववत् । प्रत्यक्षदृश्यत्वान्मायालोन्नो स्तइति संज्ञां निवेशयेत् ॥ ११ ॥ (ए ण्ठिपेजेवेति) प्रीतिः प्रेम पुत्रकलत्रधनादिषु रागस्तद्विपरीतोद्वेषस्तौ न स्तः । यतोमाया लोन्नावेव रागः क्रोधमानावेव द्वेषस्तान्यां रागद्वेषौ न स्तः अस्ति प्रेमद्वेषोप्यस्तीति संज्ञां कुर्यात् यस्माद्भागवयवी मायालोन्नौ अवयवौ तथा दृपोऽवयवी क्रोधमानौ अवयवौ अवयवीच अवयवेभ्यः कथंचिन्निन्नोऽनिन्नश्च तस्मान्मायालोन्नश्च प्रेमद्वेषश्च कथंचिदस्ति

ति स्वीकार्यं ॥ २२ ॥ (एत्थिरागदोसाविति) रागद्वयौ न स्तइति न स्वीकार्यं तौ विद्येते इति मतिः कार्या युक्तिः । पूर्वोक्ता ॥ २२ ॥

॥ टीका सांप्रतं मायालोचनयोरस्तित्वं दर्शयितुमाह (एत्थिमायावलोकनेत्यादि) अत्रापि प्राग्वन्मायालोचनयोरजाववादीनां निराकृत्यास्तित्वं प्रतिपादनीयमिति ॥ २१ ॥ सांप्रतं तेषां च क्रोधादीनां समासेनास्तित्वं प्रतिपादयन्नाह । (एत्थिपेक्षेवेत्यादि) प्रीतिलक्षणं प्रेम पुत्रकलत्रधनधान्याद्यात्मीयेषु रागस्तद्विपरीतस्त्वात्मीयोपधातकारिणि द्वेषस्तावेतौ द्वौपि न विद्येते । तथाहि । केषांचिदनिप्रायोयुत मायालोचनावेवावयवौ विद्येते न तत्समुदायरूपोऽवयव्यस्ति । तथा क्रोधमानावेव स्तः न तत्समुदायरूपोऽवयवी द्वेष इति । तथा ह्यवयवेन्योयद्यनिन्नोवयवी तर्हि तदनेदात्तएव । नासावथ निन्नः पृथगुपलंनः स्यादघटपटवदितित्येवमसिद्धिकल्पमूढतया नो संज्ञां निवेशयेत् । यतोऽवयवावयविनोः कथंचिन्नेदइत्येवं चेदाचेदाख्यतृतीयपक्षसमाश्रयणात्प्रत्येकपक्षाश्रितदोषानुपपत्तिरित्येवं चास्ति प्रीतिलक्षणं प्रेमाप्रीतिलक्षणश्च द्वेषइत्येवं संज्ञां निवेशयेत् ॥ २१ ॥

एत्थि चाउरंते संसारे, एवें सन्नं निवेसए ॥ अत्थि चाउरंते संसारे, एवं सन्नं निवेसए ॥ २३ ॥ एत्थि देवोव देवीवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अत्थि देवोव देवीवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ २४ ॥

अर्थ—हवे पूर्वे कह्या जे क्रोधादिक चार कषाय ते कषायनें सज्जावे, संसारनो सज्जा व देखाडेढे. नरक, तिर्यंच, मनुष्य अनें देवता, ए चतुर्गतिलक्षण संसार नथी. एवी संज्ञा न करे, परंतु ए चतुर्गतिलक्षण संसारवे एवी संज्ञा करे ॥ २३ ॥ हवे वली पण एज संसारनो सज्जाव देखाडेढे. जुवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी. अनें वैमानिक, ए चार जातना देव, तथा एनी स्त्रियो ते देविउ ए बेहु नथी. एवी संज्ञा न करे, परंतु ए देव पणवे अनें देवीउ पणवे; एवी संज्ञा करे. एवी संज्ञावनायें मनुष्य, नारकी, अनें तिर्यंच नो पण सज्जाव जाणवो ॥ २४ ॥

॥ टीपिका (एत्थिचाउरंतइति) नास्ति चातुरंतः चत्वारोंऽतागतिनेदायत्र ससंसारश्चातुरंतश्चतुर्विधः संसारोनास्ति देवनारकयोरनुपलन्यमानत्वात् इति संज्ञां न निवेशयेत् अस्ति चतुर्विधः संसारः यतः संति सुरनारकाः प्रकृष्टपुण्यपापफलजोगस्यान्यथानुपपत्तेः एवं संज्ञां निवेशयेत् ॥ २४ ॥ (एत्थिदेवेति) नास्ति देवोदेवी वा इति मतिं न कुर्यात् अस्ति देवोवा देवी इति संज्ञां कुर्यात् अत्र प्रकृष्टपुण्यफलजोगएव हेतुः ॥ २५ ॥

॥ टीका सांप्रतं कषायसद्भावे सिद्धे सति तत्कार्यनूतोऽवश्यं जावी संसारसद्भावे
इत्येतत्प्रतिषेधनिषेधद्वारेण प्रतिपादयितुमाह । (एहिचाउरंते इत्यादि) चत्वारोऽतागति
चेदानरकतिर्यङ्मनरामरलक्षणास्य संसारस्यासौ चतुरंतः संसारएव कांतारो नयैकहेतु
त्वात् । सच चतुर्विधोपि न विद्यते अपितु सर्वेषां संसृतिरूपत्वात्कर्मबंधात्मकतया च
दुःखैकहेतुत्वादथवा नारकदेवयोरनुपलभ्यमानत्वान्तिर्यङ्मनुष्ययोरेव सुखदुःखोत्क
र्षतया तद्व्यवस्थानाद्विधेः संसारः पर्यायनयाश्रयणात्त्वेनेकविधोऽतश्चातुर्विध्यं न क
श्चिद्व्यवस्थितइत्येवं संज्ञां नो निवेशयेदपितु अस्ति चतुरंतः संसारइत्येवं संज्ञां निवेशयेत् ।
यत्तूक्तमेकविधः संसारस्तन्नोपपद्यते यतोऽध्यक्षेण तिर्यङ्मनुष्ययोर्नेदः समुपलभ्यते न चा
सावैकविधत्वे संसारस्य घटते । तथा संजवानुमानेन नारकदेवानामप्यस्तित्वान्युपगमा
द्वैविध्यमपि न विद्यते । संजवानुमानंतु पुण्यपापयोः प्रकृष्टफलश्रुजस्तन्मध्यफलश्रु
जां तिर्यङ्मनुष्याणां दर्शनादतः संजाव्यते प्रकृष्टफलश्रुजोऽप्यतिषां च प्रत्यक्षेणैव दर्शनाद
थ तद्विमानानामुपलंनएवमपि तदधिष्ठातृभिः कैश्चिन्नवितव्यमित्यनुमानेन गम्यते । ग्रहगृ
हीतवरप्रदानादिना च तदस्तित्वानुमानमिति तदस्तित्वेतु प्रकृष्टपुण्यफलश्रुजश्च प्रकृष्टपा
पफलश्रुजिणरपि नाव्यमित्यतोऽस्ति चातुर्विध्यं । संसारस्य पर्यायनयाश्रयणेतु यदनेकवि
धत्वमुच्यते तदयुक्तं । यतः सप्तपृथिव्याश्रिताअपि नारकाः समानजातीयाश्रयणादेकप्र
काराएव तथा तिर्यंचोपि पृथिव्यादयः स्थावरास्तथा द्वित्रिचतुःपंचेंद्रियाश्च द्विषष्टियोनिल
क्षप्रमाणाः सर्वेप्येकविधाएव । तथा मनुष्याअपि कर्मनूमिजाऽकर्मनूमिजांतरद्वीपक
संमूर्धनजात्मकचेदमनादृत्यैकविधत्वेनैवाश्रितास्तथा देवाअपि जवनपतिव्यंतरज्योतिष्क
वैमानिकचेदेन निन्नाएकविधत्वेनैव गृहीतास्तदेवं सामान्यविशेषाश्रयणाच्चातुर्विध्यं संसा
रस्य व्यवस्थितं नैकविधत्वं संसारवैचित्र्यदर्शनान्नाप्यनेकविधत्वं सर्वेषां नारकादीनां स्व
जात्यनतिक्रमादिति ॥ १३ ॥ १४ ॥

एहि सिद्धी असिद्धीवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अहि सिद्धी अ
सिद्धीवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १५ ॥ एहि सिद्धी नियं ठाणं, ए
वें सन्नं निवेसए ॥ अहि सिद्धी नियं ठाणं, एवं सन्नं निवेसए ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे संसारनें सद्भावे सिद्धिनो सद्भाव देखाडेढे. समस्तकर्मकृत्यनुं स्थानक
सिद्धि जाणवी. अने तेथकी विपरीत ते असिद्धि जाणवी, ए बेहु नथी, एवी संज्ञा न
करे, परंतु सिद्धि पणढे, अने असिद्धि पणढे, एवी संज्ञा पोताना चित्तनें विषे स्थापन करे
॥ १५ ॥ हवे सिद्धिना स्थानकनो सद्भाव कहेढे. समस्तकर्मकृत्यलक्षण जे सिद्धि तेनुं, (नियं

वाणं के०) पोतानुं स्थानक “इसीवप्लार” एवे नामेंठे ते नथी, एवी संज्ञा न करे परंतु सिद्धि एवुं निज पोतानुं स्थानकठे, एवी संज्ञा चित्तने विषे स्थापन करे ॥ १६ ॥

॥ टीपिका—(एण्डिसिद्धीइति) नास्ति सिद्धिः कर्मकृयरूपा असिद्धिः संसाररूपा सापि नास्तीति संज्ञां न निवेशयेत् । संसारचातुर्विध्यं पूर्वमेवोक्तं । कियतः कर्मकृयस्यच पीडोपशमादिना प्रत्यक्षेण दर्शनात्कस्यचिदात्यंतिककर्मकृयोपि स्यात् तस्मादस्ति सिद्धिरसिद्धिरप्यस्तीति संज्ञां कुर्यात् ॥ १६ ॥ (एण्डिसेहाइति) सिद्धेः सर्वकर्मकृयरूपायानिजं स्थानं सिद्धिशिलोपरियोजनचतुर्थक्रोशोपरितनषड्जागः स नास्तीति संज्ञां न कुर्यात् अस्ति सिद्धिर्निजं स्थानमिति संज्ञां च कुर्यात् आगमप्रमाणसिद्धत्वात् ॥ १७ ॥

॥ टीका—सर्वज्ञावानां सप्रतिपक्षत्वात्संसारसद्भावे सति अवश्यं तद्विमुक्तिलक्षणया सिद्ध्यापि नवितव्यमित्यतोऽधुना सप्रतिपक्षां सिद्धिं दर्शयितुमाह । (एण्डिसिद्धीत्यादि) सिद्धिरशेषकर्मच्युतिलक्षणा तद्विपर्यस्ताचासिद्धिर्नास्तीत्येवं नो संज्ञां निवेशयेदपि त्वसिद्धेः संसारविलक्षणायाश्चातुर्विध्येनानंतरमेव प्रसाधितायाश्चविगाने नास्तित्वं प्रसिद्धं तद्विपर्ययेण सिद्धेरप्यस्तित्वमनिवारितमित्यतोस्ति सिद्धिरसिद्धिर्वेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति स्थितं । इदमुक्तं नवति । सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकस्य मोक्षमार्गस्य सदावार्त्तिककर्मकृयस्य च पीडोपशमादिनाऽध्यक्षेण दर्शनादतः कस्यचिदात्यंतिककर्मकृयानिसिद्धेरस्ति सिद्धिरिति । तथा चोक्तं । “दोषावरणयोर्हानिर्निःशेषास्त्यतिशायिनी ॥ क्वचिद्यथा स्वहेतुन्योबहिरंतर्मलकृय” इत्यादि । सर्वज्ञसद्भावोपि संज्ञवानुमानाद्दृष्टव्यस्तथात्यन्यस्यमानायाः प्रज्ञायाव्याकरणादिना शास्त्रसंस्कारेणोत्तरोत्तरवृद्ध्या प्रज्ञातिशयोद्भूतः । तत्र कस्यचिदत्यंतातिशयप्राप्तेः सर्वज्ञत्वं स्यादिति संज्ञवानुमानेन चैतदाशंकनीयं । तद्यथा । ताप्यमानमुष्णमत्यंतोष्णतामियान्नाग्निसाधवेत् तथा दशहस्तांतरं व्योम्नि योनामोत्प्लुत्य गच्छति । न योजनमसौ गंतुं शक्नोत्यासशतैरपीति दृष्टान्तदार्ष्टीतिकयोरसाम्यात् । तथाहि । ताप्यमानं जलं प्रतिक्षणं क्षयं गच्छेत्प्रज्ञा तु विवर्द्धते । यदिवा श्लोषोपलब्धेरव्याहतमग्नित्वं तथा हवनविषयेपि पूर्वमर्यादायाअनतिक्रमाद्योजनोत्प्लवनानावस्तत्परित्यागे चोत्तरोत्तरं वृद्ध्या प्रज्ञाप्रकर्षगमनवद्योजनशतमपि गच्छेदित्यतोदृष्टान्तदार्ष्टीतिकयोरसाम्यात्तदेवं नाशंकनीयमिति स्थितं । प्रज्ञावृद्धेश्च बाधकप्रनाणानावावृत्तिः सर्वज्ञत्वप्राप्तिरिति । यदिवांजननृतसमुद्भूतकदृष्टान्तेन जीवाकुलत्वात्कगतोद्दिंसायाहुर्निवारत्वात्सिद्धयनावः । तथा चोक्तं । “जले जीवाः स्थले जीवाश्चाकाशे जीवमालिनि ॥ जीवमालाकुले लोके कथं निहुरहिंसक” इत्यादि । तदेवं सर्वस्यैव हिंसकत्वात्सिद्धयनावइति । तदेतदयुक्तं । तथाहि । सदोपयुक्तस्य पिद्धि

ताश्रव ढारस्य पंचसमितिसमितस्य त्रिगुप्तिगुप्तस्य सर्वथा निरवद्यानुष्ठायिनोद्विचत्वारिंश
द्वोपरहितनिष्ठाचुजईर्यासमितस्य कदाचिद्व्यतः प्राणिव्यपरोपणेपि तत्कृतबंधानावः सर्व
था तस्यानवद्यत्वात् । तथाचोक्तं । उच्चाभिर्यमिपाए, इत्यपि प्रतीतं तदेवं कर्मबंधानावात्सि
द्धेः सद्भावोव्याहृतः सामग्र्यनावादसिद्धिसद्भावोपीति ॥ १५ ॥ सांप्रतं सिद्धानां स्थाननिरूप
णयाह । (एण्डिसिद्धीत्यादि) सिद्धेरशेषकर्मव्युत्तिलक्षणाया निजं स्थानमीषत्प्राग्जारा
रुयं व्यवहारतोनिश्चयतस्तु तदुपरि योजनक्रोशषड्नागस्तत्प्रतिपादकप्रमाणानावात्स ना
स्तीत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् । यतोबाधकप्रमाणानावात्साधकस्य चागमस्य सद्भावान्तत्स
त्ता दुर्निवारेति । अपिचापगताशेषकल्मषाणां सिद्धानां केनचिद्विशिष्टेन स्थानेन ना
व्यं तच्चतुर्दशरज्ज्वात्मकस्य लोकस्याग्रज्जुतं दृष्टव्यं । नच शक्यते वक्तुमाकाशवत्सर्वव्या
पिनः सिद्धा इति यतो लोका लोकव्याप्याकाशं । न चालोके परद्व्यस्याकाशमात्ररूपत्वात्
लोकमात्रव्यापित्वमपि नास्ति विकल्पानुपपत्तेः । तथाहि । सिद्धावस्थायां तेषां व्यापित्व
मन्युपगतमुत्प्रागपि न तावत्सिद्धावस्थायां तद्व्यापित्वनवने निमित्तानावान्नापि प्रागव
स्थायां तद्भावे सर्वसंसारिणां प्रतिनियतसुखदुःखानुभवोन स्यान्नच शरीराद्वहिरवस्थित
मवस्थानमस्ति । तत्सत्तानिबंधनप्रमाणस्यानावादतः सर्वव्यापित्वं विचार्यमाणं न कथं
चिद्व्यटते तदभावे च लोकाग्रमेव सिद्धानां स्थानं तज्जतिश्च कर्मविमुक्तस्योर्ध्वं गतिरिति ।
तथाचोक्तं । “लाउ एरंडफले, अग्गीधूमे वसूधणुविमुक्ते ॥ गइ पुवपउगेणं, एवं सिद्धाणविग
ईउ” इत्यादि । तदेवमस्ति सिद्धिस्तस्याश्च निजं स्थानमित्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १६ ॥

एण्डि साहू असाहूवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अण्डि साहू असाहू
वा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १७ ॥ एण्डि कल्लाण पावेवा, एवें सन्नं
निवेसए ॥ अण्डि कल्लाण पावेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे सिद्धिना साधनारा साधुओढे. तेनो सद्भाव कहेढे. ज्ञान, दर्शन, अने
चारित्ररूप रत्नत्रयने साधे, ते साधु जाणवा, ते पण नथी, तथा ए अकी विपरीत ते अ
साधु जाणवा, ते पण नथी. एवी संज्ञा न करवी, परंतु साधु पणढे, अने असाधु प
णढे, एवी संज्ञा करवी ॥ १७ ॥ हवे सामान्य प्रकारें कल्याण अने पापनो सद्भाव
देखाडेढे. मनोवांछित अर्थनी प्राप्तिउं करनां एवुं कल्याण, ते पण नथी. तथा ते
अकी विपरीत जे पाप, ते पण नथी. एवी संज्ञा न करे, किंतु? कल्याण पणढे, अने
पाप पणढे. एवी संज्ञा करे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(एण्डिसाहू इति) नास्ति साधुर्मुनिः संपूर्णचारित्रगुणानावात् तदभावे त

वाणं के०) पोतानुं स्थानक “इसीवप्लार” एवे नामेठे ते नथी, एवी संज्ञा न करे परंतु सिद्धि एवुं निज पोतानुं स्थानकठे, एवी संज्ञा चित्तने विषे स्थापन करे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(एण्डिसिद्धिइति) नास्ति सिद्धिः कर्मक्षयरूपा असिद्धिः संसाररूपा सापि नास्तीति संज्ञां न निवेशयेत् । संसारचातुर्विध्यं पूर्वमेवोक्तं । कियतः कर्मक्षयस्यच पीडोपशमादिना प्रत्यक्षेण दर्शनात्कस्यचिदात्यंतिककर्मक्षयोपि स्यात् तस्मादस्ति सिद्धिरसिद्धिरप्यस्तीति संज्ञां कुर्यात् ॥ १६ ॥ (एण्डिसेहाइति) सिद्धेः सर्वकर्मक्षयरूपायानिजं स्थानं सिद्धिशिलोपरियोजनचतुर्थक्रोशोपरितनपङ्नागः स नास्तीति संज्ञां न कुर्यात् अस्ति सिद्धिर्निजं स्थानमिति संज्ञां च कुर्यात् आगमप्रमाणसिद्धत्वात् ॥ १७ ॥

॥ टीका—सर्वज्ञावानां सप्रतिपक्षत्वात्संसारसंज्ञावे सति अथवश्यं तद्विमुक्तिलक्षणाया सिद्ध्यापि नवितव्यमित्यतोऽधुना सप्रतिपक्षां सिद्धिं दर्शयितुमाह । (एण्डिसिद्धित्यादि) सिद्धिरशेषकर्मच्युतिलक्षणा तद्विपर्यस्ताचासिद्धिर्नास्तीत्येवं नो संज्ञां निवेशयेदपि त्वसिद्धेः संसारविलक्षणायाश्चातुर्विध्येनानंतरमेव प्रसाधितायाश्चविगाने नास्ति त्वं प्रसिद्धं तद्विपर्ययेण सिद्धेरप्यस्तित्वमनिवारितमित्यतोऽस्ति सिद्धिरसिद्धिर्वेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति स्थितं । इदमुक्तं नवति । सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकस्य मोक्षमार्गस्य सदावार्कर्मक्षयस्य च पीडोपशमादिनाऽध्यक्षेण दर्शनादतः कस्यचिदात्यंतिककर्महानिसिद्धेरस्ति सिद्धिरिति । तथा चोक्तं । “दोषावरणयोर्हानिर्निःशेषास्त्यतिशायिनी ॥ क्वचिद्यथा स्वहेतुन्योबहिरंतर्मलक्षय” इत्यादि । सर्वज्ञसंज्ञावोपि संज्ञवानुमानाद्दृष्टव्यस्तथात्यन्यस्यमानायाः प्रज्ञायाव्याकरणादिना शास्त्रसंस्कारेणोत्तरोत्तरवृद्ध्या प्रज्ञातिशयोद्भूतव्यः । तत्र कस्यचिदत्यंतातिशयप्राप्तेः सर्वज्ञत्वं स्यादिति संज्ञवानुमानेन चैतदाशङ्कनीयं । तद्यथा । ताप्यमानमुदकमत्यंतोष्णतामियान्नाग्निसाज्जवेत् तथा दशहस्तांतरं व्योम्नि योनामोत्प्लुत्य गच्छति । न यो जनमसौ गंतुं शक्तोन्यासशतैरपीति दृष्टान्तदार्ष्टीतिकयोरसाम्यात् । तथाहि । ताप्यमानं जलं प्रतिक्षणं क्षयं गच्छेत्प्रज्ञा तु विवर्द्धते । यदिवा श्लोषोपलब्धेरव्याहतमग्नित्वं तथा हव नविषयेपि पूर्वमर्यादायाअनतिक्रमाद्योजनोत्प्लवनानावास्तत्परित्यागे चोत्तरोत्तरं वृद्ध्या प्रज्ञाप्रकर्षगमनवद्योजनशतमपि गच्छेदित्यतोऽदृष्टान्तदार्ष्टीतिकयोरसाम्यात्तदेवं नाशङ्कनीयमिति स्थितं । प्रज्ञावृद्धेश्च बाधकप्रनाणानावादस्ति सर्वज्ञत्वप्राप्तिरिति । यदिवांजननृतसमुज्जकदृष्टान्तेन जीवाकुलत्वाङ्गगतोद्दिंसायाहुर्निवारत्वात्सिद्धयनावः । तथा चोक्तं । “जले जीवाः स्थले जीवाश्चाकाशे जीवमालिनि ॥ जीवमालाकुले लोके कथं निहुरद्दिंसक” इत्यादि । तदेवं सर्वस्यैव हिंसकत्वात्सिद्धयनावइति । तदेतदयुक्तं । तथाहि । सदोपयुक्तस्य पिहि

॥ टीका-कूटपाशादिकं चापश्यन् यामवस्थामवाप्नोति तां दर्शयितुमाह । (अहीत्यादि) स मृगोऽहितात्मा । तथाऽहितं प्रज्ञानं बोधोयस्य सोऽहितप्रज्ञानः । सचाहितप्रज्ञानः सन् विपमांतेन कूटपाशादियुक्तप्रदेशेनोपागतः । यद्विवा विपमांते कूटपाशादिके आत्मानमनुपातयेत् । तत्र चासौ पतितो बद्धश्च तेन कूटादिना पदपाशादीननर्थबहुलानवस्थाविशेषान् प्राप्तस्तत्र बंधने घातं विनाशं नियच्छति प्राप्नोतीति ॥ ९ ॥ एवं दृष्टांतं प्रदर्श्य सूत्रकारएव दार्ष्टीतिकमज्ञानविपाकं दर्शयितुमाह । (एवंतुल्यादि) एवमिति यथा मृगाअज्ञानावृताअनर्थमनेकशः प्राप्नुवंति । तुरवधारणे । एवमेव श्रमणाः केचित्पाखंमविशेषाश्रिताः । एके न सर्वे । किंचूतास्ते इति दर्शयति । मिथ्या विपरीता दृष्टिर्येषामज्ञानवादिनां नियतिवादिनां वा ते मिथ्यादृष्टयः । तथा अनार्याः आराक्षाताः सर्वं हेयधर्मेन्यइति आर्याः न आर्याअनार्याअज्ञानावृतत्वादसदनुष्ठापिनइति यावत् । अज्ञानावृतत्वं च दर्शयति । अशंकितान्यशंकनीयानि सुधर्मानुष्ठानादीनि शंकमानास्तथा शंकनीयान्यपायबहुलान्येकांतपक्षसमाश्रयणान्यशंकिनोमृगाश्च मूढचेतसस्तत्तदाऽरजंते यद्यदनर्थाय संपद्यंतइति ॥ १० ॥ शंकनीयाशंकनीयविपर्यासमाह । (धम्मपण्णवणेत्यादि) । धर्मस्य क्हांत्यादिदशलक्षणोपेतस्य या प्रज्ञापनाप्ररूपणा । तत्त्विति । तामेव शंकते असद्धर्मप्ररूपणोयमित्येवमध्यवस्यंति । ये पुनः पापोपादानचूताः समारंजास्तानाशंकते । किमिति । यतोऽव्यक्तामुग्धाः सहजसद्विवेकविकलाः । तथा । अकोविदाअपंडिताः सत्त्वास्त्रावबोधरहिताइति ॥ ११ ॥ तेच अज्ञानावृतायन्नाप्नुवंति तददर्शनायाह । (सब्रण्यगमित्यादि) । सर्वत्राप्यात्मा यस्याऽसौ सर्वात्मको लोचस्तं विधूयेति संबंधः । तथा । विविधउत्कर्षोर्गवोव्युत्कर्षोमानइत्यर्थः । तथा (णूमंति) माया तां विधूय । तथा (अप्यत्तिपंति) क्रोधं विधूय । कषायविधूनने च मोहनीयविधूननमावेदितं जवति तदपगमाच्च शेषकर्माजावः प्रतिपादितं जवतीत्याह । (अकर्माशइति) । न विद्यते कर्माशोऽस्येत्यकर्माशः । सच कर्माशोविशिष्टज्ञानाजवति नाज्ञानादित्येव दर्शयति । एतमर्थं कर्माजावलक्षणं मृगः अज्ञानं (चुएत्ति) । त्यजेत् । विनक्तिपरिणामेन वा अस्मादेवंचूतादर्यात् च्यवेत् प्रश्येदिति ॥ १२ ॥

जे एयं नाजिजाणंति, मिठदिठी अणारिया ॥ मिगा वा पासवद्धा ते, घायमेसंति एतसो ॥ १३ ॥ माहणा समणा एगे, सव्वे नाणं सयं वए ॥ सव्वलोगे वि जे पाणा, न ते जाणंति किंचण ॥ १४ ॥ मिज्झक्खू अमिज्झक्खू स्स, जद्दा चुत्ताणुजासए ॥ ए हेतुं से विजाणाइं, नासिअंतणु जासए ॥ १५ ॥

हस्तिनि ॥ शुनि चैव श्वपाके च पंदिताः समदर्शिनः”इत्येवमेव कल्याणपापकानावरूपां संज्ञां नो निवेशयेदपि त्वस्ति कल्याणं कल्याणवांश्च विद्यते तद्विपर्यस्तं पापं तद्वांश्च विद्यते इत्येवं संज्ञां निवेशयेत् । तथाहि । नैकांतेन कल्याणाजावोयोबौद्धैरनिहितः सर्वपदार्थानामशुचित्वासंज्ञवात्सर्वाऽशुचित्वेच बुद्धस्याप्यशुचित्वप्राप्तेर्नापि निरात्मनः स्वइव्यक्षेत्रकालजावापेक्षया सर्वपदार्थानां विद्यमानत्वात्परइव्यादिनिस्तु न विद्यंते सदसदात्मकत्वाद्दस्तुनः तदुक्तं स्वपरसत्ताव्युदासोपादानोत्पाद्यं हि वस्तुनोवस्तुत्वमिति । तथात्मा दैतजावाजावात्पापाजावोपि नास्त्यदैतजावेहि सुखी दुःखी सरोगोनीरोगोत्तरूपः कुरूपोऽर्जुनः सुजगोऽर्थवान् दरिद्रस्तथायमंतिकोऽयं तु दवीयान् इत्येवमादिकोजगदैचित्र्यजावोऽध्यक्षसिद्धोपि न स्यात् । यच्च समदर्शित्वमुच्यते ब्राह्मणचामालादिषु तदपि समानपीडोत्पादनतोऽष्टव्यं । न पुनः कर्मोपादितवैचित्र्यजावोपि तेषां ब्राह्मणचामालादीनामस्तीति । तदेवं कथंचित्कल्याणमस्ति तद्विपर्यस्तं तु पापकमिति । नचैकांतेन कल्याणमेव यतः केवलजिनां प्रह्णीणधनघातिकर्मचतुष्टयानां सातासातोदयसज्जावात्तथा नारकारणामपि पंचेंद्रियत्वविशिष्टज्ञानादिसज्जावान्नैकांतेन तेऽपि पापवंतइति तस्मात्कथंचित्कल्याणं कथंचित्पापमिति स्थितं ॥ ३० ॥

कल्याणे पावए वावि, ववहारो ए विज्झइ॥ जं वेरं तं न जाणंति, स मणा बालपंमिया ॥ ३१ ॥ असेसं अरक्कयं वावि, सबडुस्केति वा पुणो ॥ वज्झा पाणा न वज्झंति, इति वायं न नीसरे ॥ ३० ॥ दी संति समियाचारा, निस्कुणा साहुजीविणो ॥ एए मिहोवजीवंति, इति दिठ्ठिं न धारए ॥ ३१ ॥

अर्थ-हवे अनेकांत मार्ग देखाडीनें, एकांत मार्गनें, दूषवेढे. ए पुरुष एकांते कल्याणवंतज ठे, अथवा ए पुरुष एकांते पापवंतज ठे, एवो व्यवहार नथी, कारणके, आ ज गत् माहें एकांत कांहीज नथी. ते माटे जे पुरुष पुण्यवंत देखातो होय, परंतु ते अंत्या वस्थामां परिणामविशेषें दुर्गतिथें जाय. अथवा जे पापी पुरुष देखातो होय, ते परिणामविशेषें सज्जतिगामी थाय. ए कारण माटे एकांत न बोले (जेवेरंतंनजाणंति के०) तथा जे वैर, ते कर्मजुं कारणठे एम न जाणे, ते कोण न जाणे ? तोके अमण, बाल, एटले मूर्ख, अने पंमिंत एटले पंमिंतपणाना अनिमानी होय. ते न जाणे. ते शायकी न जाणे ? तोके जे कारणमाटे ते बाल, मूर्ख, परमार्थनूत, अहिंसालक्षण जे धर्म, तेनो तेनें आश्रय नथी ते कारणें ते निरतो वैरजुं कारण जाणे नहीं. इत्यर्थः ॥ ३१ ॥ हवे

विपरीतोऽसाधुरपि नास्ति एकस्याप्यज्ञावे द्वितीयस्याप्यज्ञावः द्वयोः परस्परापेक्षत्वात् । एवं संज्ञां न निवेशयेत् । किंतु ? अस्ति साधुः संपूर्णगुणसद्भावात् । तथाहि । सम्यग्दृष्टेर कद्विष्टस्य सत्संयमवतः श्रुतानुसारेणाऽऽहारादिकं शुद्ध्युद्भवा गृह्यतः कचिदज्ञानादशुद्ध्यहणसंज्ञवेप्युपयुक्तस्य संपूर्णमेव रत्नत्रयानुष्ठानमिति । तदेवं मुक्तिरुक्ते प्रवर्तमानस्य साधुत्वं इतरस्यासाधुत्वं मंतव्यं ॥ १८ ॥ (एष्टिकक्षाणमिति) वांछितार्थप्राप्तिः कल्याणं । कल्याणवांश्च कश्चिन्नास्ति सर्वपदार्थानामसारत्वाद्दिनश्वरत्वाच्च । पापं पापवान् वा कश्चिन्नास्ति अद्वैतवादिमतेनाऽऽत्मानं विना सर्वस्याज्ञावात् एवं संज्ञां न कुर्यात् एका तेन सर्वज्ञावानामसारत्वविनश्वरत्वाज्ञावादस्ति कल्याणं तद्वांश्च अद्वैतमतस्य मिथ्यात्वात् पापं पापवांश्च विद्यते । अद्वैते हि सुखी दुःखी सुरुपः कुरुपोधनी दरिद्रइत्यादि विश्ववैचित्र्यं न स्यादिति ॥ १९ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सिद्धेः साधकानां साधूनां तत्प्रतिपक्षनूतानामसाधूनां चास्तित्वं प्रतिपिपादयिषुः पूर्वपक्षमाह । (एष्टिसाहूअसाहूवाइत्यादि) नास्ति न विद्यते ज्ञानवर्षी न चारित्रक्रियोपेतो मोक्षमार्गव्यवस्थितः साधुः संपूर्णस्य रत्नत्रयानुष्ठानस्याज्ञावात्तदज्ञावाच्च तत्प्रतिपक्षनूतस्यासाधोरप्यज्ञावः परस्परापेक्षित्वादेत द्वयवस्थानस्यैकतराज्ञावे द्वितीयस्याप्यज्ञावइत्येवं संज्ञां नो निवेशयेदपित्वस्ति साधुः सिद्धेः प्राक्साधितत्वात् । सिद्धिसत्ता च न साधुमंतरेण अतः साधुसिद्धिस्तत्प्रतिपक्षनूतस्य वाऽसाधोरिति । यश्च संपूर्णरत्नत्रयानुष्ठानाज्ञावः प्रागाशंकितः स सिद्धांतानिप्रायमबुध्वैव । तथाहि । सम्यग्दृष्टेरुपयुक्तस्यारक्तद्विष्टस्य सत्संयमवतः श्रुतानुसारेणाऽऽहारादिकं शुद्ध्युद्भवा गृह्यतः कचिदज्ञानादनेषणीयग्रहणसंज्ञवेपि सततोपयुक्ततया संपूर्णमेव रत्नत्रयानुष्ठानमिति । यश्च न ह्यमिदं चानह्यं गम्यमिदं वाऽगम्यं प्रासुकमेषणीयमिदमिदंच विपरीतमित्येवं रागद्वेषसंज्ञवेन समज्ञावरूपस्य सामायिकस्याज्ञावः कैश्चिच्चोद्यते तत्तेषां चोदनमज्ञानविजृण्णात् । तथाहि । न तेषां सामायिकवतां साधूनां रागद्वेषतया न ह्यज्ञानह्यदिविवेकोऽपितु प्रधानमोक्षांगस्य सच्चारित्रस्य साधनार्थमपि चोपकारापकारयोः समज्ञावतया सामायिकं न पुनर्न ह्यज्ञानह्ययोः समज्ञाववृत्त्येति ॥ २० ॥ तदेवं मुक्तिमार्गप्रवृत्तस्य साधुत्वमितरस्य चासाधुत्वं प्रदर्शयिषुना च सामान्येन कल्याणपापवतोः सद्भावं प्रतिपेधनिपेधद्वारेणाह । (एष्टिकक्षाणपावेवाइत्यादि) यथेष्टार्थफलसंप्राप्तिः कल्याणं तन्न विद्यते सर्वाऽशुचितया निरात्मकत्वात् सर्वपदार्थानां बौद्धानिप्रायेण तथा तदज्ञावे कल्याणवांश्च न कश्चिद्विद्यते तथात्मा नूतवाद्यनिप्रायेण पुरुषएवेदं सर्वमिति कृत्वा पापं पापवान्वा न कश्चिद्विद्यते तदेवमुजयोरप्यज्ञावः । तथा चोक्तं । “विद्याविनयसंपन्ने ब्राह्मणे गवि

हस्तिनि ॥ शुनि चैव श्वपाके च पंमिताः समदर्शिनः”इत्येवमेव कल्याणपापकानावरूपां संज्ञां नो निवेशयेदपि त्वस्ति कल्याणं कल्याणवांश्च विद्यते तद्विपर्यस्तं पापं तदांश्च विद्यते इत्येवं संज्ञां निवेशयेत् । तथाहि । नैकांतेन कल्याणानावोयोवौदैरनिहितः सर्वपदार्थानामशुचित्वासंनवात्सर्वाऽशुचित्वेच बुद्धस्याप्यशुचित्वप्राप्तेर्नापि निरात्मनः स्वभाव्यक्षेत्रकालनावापेक्षया सर्वपदार्थानां विद्यमानत्वात्परद्वयादिनिस्तु न विद्यंते सदसदात्मकत्वाद्दस्तुनः तदुक्तं स्वपरसत्ताव्युदासोपादानोत्पाद्यं हि वस्तुनोवस्तुत्वमिति । तथात्मा दैतनावाजावात्पापानावोपि नास्त्यदैतनावेहि सुखी दुःखी सरोगोनीरोगोसुरूपः कुरूपोऽर्जुनगः सुजगोऽर्थवान् दरिद्रस्तथायमंतिकोऽयं तु दवीयान् इत्येवमादिकोजगदैचित्र्यनावोऽध्यक्षसिद्धोपि न स्यात् । यच्च समदर्शित्वमुच्यते ब्राह्मणचामात्रादिषु तदपि समानपीडोत्पादनतोऽष्टव्यं । न पुनः कर्मोपादितवैचित्र्यनावोपि तेषां ब्राह्मणचामात्रादीनामस्तीति । तदेवं कथंचित्कल्याणमस्ति तद्विपर्यस्तं तु पापकमिति । नचैकांतेन कल्याणमेव यतः केवलिनां प्रक्षीणघनघातिकर्मचतुष्टयानां सातासातोदयसन्नावात्तथा नारकारणामपि पंचेंद्रियत्वविशिष्टज्ञानादिसन्नावान्नैकांतेन तेऽपि पापवन्त इति तस्मात्कथंचित्कल्याणं कथंचित्पापमिति स्थितं ॥ ३० ॥

कल्याणे पावए वावि, ववहारो ए विज्जइ॥ जं वेरं तं न जाणंति, स मणा बालपंमिया ॥ ३१ ॥ असेसं अस्सकयं वावि, सबडुस्सेति वा पुणो ॥ वज्जा पाणा न वज्जंति, इति वायं न नीसरे ॥ ३० ॥ दी संति समियाचारा, निस्कुणा साहुजीविणो ॥ एए मिहोवजीवंति, इति दिठ्ठिं न धारए ॥ ३१ ॥

अर्थ—हवे अनेकांत मार्ग देखाडीनें, एकांत मार्गनें, दूषवेढे. ए पुरुष एकांते कल्याणवन्तज ठे, अथवा ए पुरुष एकांते पापवन्तज ठे, एवो व्यवहार नथी, कारणके, आ ज गत् मांहे एकांत कांहीज नथी. ते माटे जे पुरुष पुण्यवन्त देखातो होय, परंतु ते अंत्या वस्थामां परिणामविशेषें दुर्गतिथें जाय. अथवा जे पापी पुरुष देखातो होय, ते परिणामविशेषें सज्जतिगामी थाय. ए कारण माटे एकांत न बोले (जेवेरंतं न जाणंति के०) तथा जे वैर, ते कर्मनुं कारणठे एम न जाणे, ते कोण न जाणे ? तोके भ्रमण, बाल, एटले मूर्ख, अने पंमित एटले पंमितपणाना अनिमानी होय. ते न जाणे. ते शायकी न जाणे ? तोके जे कारणमाटे ते बाल, मूर्ख, परमार्थनूत, अहिंसालक्षण जे धर्म, तेनो तेनें आश्रय नथी ते कारणें ते निरतो वैरनुं कारण जाणे नहीं. इत्यर्थः ॥ ३१ ॥ हवे

अन्य वचन आश्रि संयम कहेते. (असेसंयमकयंवावि के०) आ जगत् मांहे समस्त वस्तु
जे घटपटादिकते ते एकांतें नित्य, शाश्वतते. एवं वचन न बोले, (सबहुस्केतिवापुणो के०)
तथा वली सर्व जगत् दुःखात्मकज ते, एवं वचन पण न बोले, जे कारण माटे आ जगत्
मांहे एकेक जीवने तो महा सुखते, एम बोलायते यतः “ तणसंथारनिससुो, विमुणि
वरो जट्टरागमयमोहो ॥ जं पावइ मुत्तिसुहं, कत्तोतं चक्कवट्टिवि” ॥ १ ॥ इति वचनात् ।
माटे सर्व जगत् दुःखीजते, एवं वचन पण न बोले, (वज्झापाणाअवसंति के०)
तथा ए चोर ते, ए परदारानो सेवनारते, माटे ए वध करवा योग्य ते एवं वचन न
बोले, अथवा ए अमुक पुरुष अवध्य एटले वध करवा योग्य नथी (इतिवार्यननीसरे
के०) एवं वचन पण न बोले, कारणके, एम बोलतां तेना कर्मनी अनुमोदना
लागे. ए रीतें सिंह, व्याघ्र, मार्जारदिक हिंसक जीव देखीनें, चारित्रिउ मध्य
स्थ पणुं अवलंबन करे. इत्यर्थः ॥ ३० ॥ हवे वली बीजो, वचननो प्रकार, मनसुधी
आश्रि देखाडियें ठैयें. (दीसंतिसमयाचारा के०) आ जगत् मांहे कोइ एक चारि
त्रिया एवा देखायते. के, समयाचारा एटले सिद्धांतोक्त आचारनें विषे प्रवर्तमा
न, तथा (निष्कुणासाधुजीविणो के०) निष्कुणा एटले दोपरहित एवा आहा
रना गवेषण द्वार, तथा साधुजीवि एटले पोताना आचार पालवा सारु जीवे ते, तथा
ह्यांत, जितेंडिय, जितक्रोध, दृढव्रतवान्, जुसर प्रमाण दृष्टियें मार्गना शोधनार, प्रा
सुक उदकना पान करनार, मौनी, उजीवनिकायना रक्षण करनार, किं बहुना. सराग ते,
तो पण वीतरागनी पेटें रहेते, एवा साधु देखीनें (एमिहोवजीवन्ति के०) ए मिथ्यात्वो
पजीवि बाह्य वृत्तियें करी लोकोनें वंचेते (इतिदिष्टिंधारण के०) एवी दृष्टि धरे नहीं,
एतावता एवो जाव मनमांहे चिंतवे नहीं, वचनथकी कहे नहीं, किं बहुना. स्वतीर्थि
क परतीर्थिकनें एवं वचन कहे नहीं ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—(कल्लाणोपावेति) सर्वथाऽयंकल्याणवानयं सर्वथा पापवान् एवमेकांते
व्यवहारो न विद्यते । एकांतपक्षाश्रयणेन यदैरं कर्मवधस्तत् श्रमणाः शाक्यादयोवालाः
पंक्तिमानिनः शुष्कतर्कदर्पेण्मत्तान जानन्ति ॥ ३० ॥ (असेसमिति) अशेषं सर्वं व
स्तु सांख्यानिप्रायेणाकृतं नित्यं इति न ब्रूयात् । अपिशब्दादनित्यमपि न वदेत् । तथा
सर्वं जगद्दुःखात्मकमित्यपि न वदेत् चारित्रादिपरिणतेः सुखस्यापि दर्शनात् । यदुक्तं ।
“ तणसंथारनिससुो, विमुणिवरो जट्टरागमयमोहो ॥ जं पावइ मुत्तिसुहं, कत्तोतं चक्कवट्टि
वि” ॥ १ ॥ चोरपारदारिकादयोवध्याअवध्यावा इति न वदेत् । तथा चोक्तं । “ मार्जार
व्याघ्रसिंहादीन् सत्त्वव्यापादनोद्यतान् ॥ दृष्ट्वा स्वार्थपरः साधुर्माध्यस्थ्यमवलंबत” इति ॥ १ ॥

एवमन्योपि वाक्संयमोद्देश्यः । यथाऽसौ कुतीर्थिकोबालः किमपि न वेत्ति इत्यादिकां पर
स्याप्रीतिकारिणीं नाषां न विसृजेत् ॥ यदुक्तं । “अप्यत्तियं जेण सिया, आसु कुप्पिज्जावाप
रो ॥ सबसो तं ए नासिज्जा, नासं अहियगामिणीं” इति ॥३१॥ (दीसंतित्ति) दृश्यंते स
मिताचाराः शास्त्रोक्ताचारपरानिह्वोनिह्वामात्रवृत्तयः साधुना विधिना जीवन्तीति साधु
जीविनः । तथाहि । क्हांतादांताजितेंडियाजितकषायास्तायिनस्तानेवंजूनूतान् मत्वापि एते
मिथ्योपजीविनइति दृष्टिं न धारयेत् नैवमजिप्रायं कुर्यात् नाप्येवं वदेत् यथा मिथ्योप
चारप्रवृत्तमायाविनएते इति । उद्वस्येन हि एवंजूनूतनिश्चयस्य कर्तुमशक्यत्वादिति नावः ।
तेच स्वयूष्यावा नवेयुस्तीर्थीतरीयावा उजावपि न वक्तव्यौ साधुना । यदुक्तं । “यावत्प
रगुणपरदोषकीर्तने व्यापृतं मनोजवति । तावद्वरं विशुद्धे, ध्याने व्यग्रं मनः कर्तुं ॥१॥३१॥

॥ टीका—तदेवं कल्याणपापयोरनेकांतरूपत्वं प्रसाध्येकांतं दूषयितुमाह (कल्याणोपा
वएइत्यादि) कल्यं सुखमारोग्यं शोजनत्वं वा तदणतीति कल्याणं तदस्यास्तीति कल्याणो
मत्वर्थी याचप्रत्ययांतोऽर्श्यादिन्योजित्यनेन । कल्याणवानिति यावत् । पापकशब्दोपि मत्व
र्थी याचप्रत्ययांतोऽष्टव्यः । तदेवं सर्वथा कल्याणवानेवायं तथा पापवानेवायमित्येवंजूनूतो
व्यवहारो न विद्यते तदैकांतजूनूतस्यार्थस्यैवाजावात्तदजावस्यच सर्ववस्तूनामनेकांताश्रयणेन
प्राक्प्रसाधितत्वादिति । एतच्च व्यवहाराजावाश्रयणं सर्वत्र प्रागपि योजनीयं । तद्यथा ।
सर्वत्र वीर्यमस्ति नास्ति वा सर्वत्र वीर्यमित्येवंजूनूतएकांतिकोव्यवहारो न विद्यते । तथा नास्ति
लोकोऽलोको वा तथा संति जीवाश्च जीवा इति वेत्येवंजूनूतोव्यवहारो न विद्यतइति सर्वत्र
संबंधनीयं । तथा वैरं वज्रं तद्वत्कर्म वैरं विरोधो वा वैरं तद्येन परोपतापादिनैकांतपक्षस
माश्रयणेन वा जवति । तत्ते श्रमणास्तीर्थिकाबालाश्च बालारागद्वेषकलिताः पंमिताः पंमि
तानिमानिनः शुष्कतर्कदर्पाध्मातान जानंति परमार्थजूनूतस्याहिसालक्ष्णस्य धर्मस्याने
कांतपक्षस्य वा नाश्रयणादिति । यदि वा यद्वैरं तत्ते श्रमणाबालाः पंमितावान जानंतीत्ये
वं वाचं न निसृजेदित्युत्तरेण संबंधः । किमिति न निसृजेद्यतस्ते किंचिज्ज्ञानंत्येवापि च ते
षां तन्निमित्तकोपोत्पत्तेः । यच्चैवंजूनूतं वचस्तन्न वाच्यं । यतउक्तं । “अप्यत्तियं जेण सिया,
आसु कुप्पिज्जावा परो ॥ सबसो तं ए नासेज्जा नासं अहियगामिणि”मित्यादि ॥ ३१ ॥
अपरमपि वाक्संयममधिकृत्याह । (असेसमित्यादि) अशेषं कृत्स्नं तत्सांख्यानिप्राये
ण कृतं नित्यमित्येवं न ब्रूयात् । प्रत्यर्थं प्रतिसमयं चान्यथान्यथा जावदशीनात्स एवा
यमित्येवंजूनूतस्यैकत्वसाधकस्य प्रत्यजिज्ञानस्य लूनं पुनर्जातेषु केशनखादिष्वपि प्रदर्श
नात्तथापि शब्दादेकांतेन क्लृप्तिकमित्येवमपि वाचं न निसृजेत्सर्वथा क्लृप्तिकत्वे पूर्वस्य
सर्वथा विनष्टत्वाद्युत्तरस्य निर्हेतुकउत्पादः स्यात्तथाच सति नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वा हे

तोरन्यानपेक्षणादिति । तथा सर्वे जगदुःखात्मकमित्येवमपि न ब्रूयात्सुखात्मकस्यापि
सम्यग्दर्शनादिभावेन दर्शनात् । तथा चोक्तं । “तणसंथारनिसप्पो, विमुणिवरो जट्ठा
गमयमोहो ॥ जं पावइ मुत्तिसुहं, कत्तोतं चक्कवट्ठीवि” ॥१॥ तथा वध्याश्चौरपारदारिका-
दयोऽवध्यावा तत्कर्मानुमतिप्रसंगादित्येवंनूतां वाचं स्वानुष्ठानपरायणः साधुः परव्यापा-
रनिरपेक्षो न विसृजेत् । तथाहि । सिंहव्याघ्रमार्जारदीन्परसत्वव्यापादनपरायणान् दृष्ट्वा
माध्यस्थ्यमवलंबयेत् । तथा चोक्तं । मैत्रीप्रमोदकारुण्यमाध्यस्थ्यादीनि सत्वगुणाधिक-
क्लिश्यमानविनयेष्विति । एवमन्योपि वाक्संयमोऽष्टव्यः । तद्यथा । अमी गवादयोवाह्या
न वाह्यास्तथामी वृक्षादयश्चेद्यान तेद्यावेत्यादिकं वचो न वाच्यं साधुनेति ॥३॥ अथम-
परोवाक्संयमप्रकारोऽतःकरणशुद्धिसमाश्रितः प्रदर्श्यते । (दीसंतीत्यादि) दृश्यंते समुप-
लभ्यंते स्वशास्त्रोक्तेन विधिना निनृतः संयतश्चात्मा येषां ते निनृतात्मानः । क्वचित्पाठः
(समियाचारंति) सम्यक् स्वशास्त्रविहितानुष्ठानादविपरीतआचारोऽनुष्ठानं येषां ते स-
म्यगाचाराः सम्यग्वा इतोव्यवस्थितआचारोयेषां ते समिताचाराः । के ते ? । निहृण
शीलानिह्रवोनिह्रामात्रवृत्तयः । तथा साधुना विधिना जीवितुं शीलं येषां ते साधु-
जीविनः । तथाहि । ते न कस्यचिदुपरोधविधानेन जीवंति तथा ह्यंतादांताजितक्रोधाः
सत्यसंधादृढव्रतायुगांतरमात्रदृष्टयः परिपूतोदकपायिनोमौनिनस्सदा तायिनोविविक्तै-
कांतध्यानाध्यासिनोकौकुच्यास्तानेवंनूतानवधार्याअपि सरागाअपि वीतरागाइव चेष्टंते इति
मत्त्वैते मिथ्यात्वोपजीविनस्त्येवं दृष्टिं न धारयेन्नैवंनूतमध्यवसायं कुर्यान्नाप्येवं नूतां वा-
चं निसृजेद्यथैते मिथ्योपचारप्रवृत्तामायाविनइति । उद्गस्येन ह्यर्वाग्दर्शिनैवंनूतस्य निश्चय-
स्य कर्तुमशक्यत्वादित्यनिप्रायः । तेच स्वयूच्यावा नवेयुस्तीर्थीतरीयावा तावुजावपि
न वक्तव्यौ साधुना । यतउक्तं । “यावत्परगुणपरदोषकीर्तने व्यापृतं मनोजवति ॥ ताव-
दरं विगुहे, ध्याने व्यग्रं मनः कर्तु”मित्यादि ॥ ३१ ॥

दक्षिणाए पडिलंजो, अन्निवा एन्निवा पुणो ॥ ए वियागरेज्ज
मेहावी, संतिमग्गं च ब्बुहए ॥३२॥ इच्चेएहिं ठाणेहिं, जिणदि षेहिं
संजए ॥ धारयंतेउ अप्पाणं, आमोस्काए परिवएज्जा सित्तिवेमि ॥३३॥
इति वीयसुयस्कंधस्स अणायारणाम पंचमअयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—वली आचार देखाडेढे. (दक्षिणा के०) दान तेनो प्रतिलंज एटले गृहस्थे दान
देवुं, जेनारें दान लेवुं. एवो व्यापार प्रवर्तमान देखी, अस्ति, अथवा नास्ति, एटले गुण,
अथवा दूषण कांइ पण कहे नहीं. (पुणो के०) असंयमनी अनुमोदन अनें दूषण केतां

यकां वृत्तिवेद आय. ए कारण माटे, (मेहावी के०) जे पंढित होय, ते अस्ति, नास्ति, न कहे, तेवारें साधु केम बोले ? ते कहेले. (संतिमग्गंचब्बूहए के०) शांतिमार्ग एटले मोक्षमार्ग ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूपनी वृद्धि आय. एवं वचन बोले. एटले जे वचन बो लवायकी असंयम सावध न आय, तेवुं वचन बोले. इत्यर्थः ॥३१॥ हवे अध्ययन परि समाप्तिनें अर्थें कहेले. (इच्चेएहिंठाणोहिं के०) एम ए पूर्वोक्तस्थानके (जिणदिठेहिंसंजए के०) जिन एटले वीतरागजाषित वचनें युक्त, एवा संयत एटले जे चारित्रिया (धारयंतेउ अण्पाणं के०) ते पोताना आत्मानें धारे, क्यां लगें धारे? तोके (आमोस्काएपरिवएसासि के०) ज्यां सुधी मोक्ष प्राप्ति आय, त्यां सुधी धारे. हवे एवो उपदेश शिष्यनी प्रत्ये गुरु कहे. के,अहो शिष्य ! तुं आवा आचारें प्रवर्त्तजे. तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाएवो. ॥ ३३ ॥ ए बीजा श्रुतस्कंधनें विषे अनाचार नामें पांचमाध्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्तययो.

॥ दीपिका—(दक्खिणाएत्ति) दानं दक्खिणा तस्याः प्रतिलंनः प्राप्तिदानलानः सोस्माद्गृहस्थादेः सकाशादस्तिवा नास्तिवा इति न व्यागृणीयान्न वदेन्मेधावी किंतु ? शांतिमार्गं मोक्षमार्गं बृंहयेदृद्धिं प्रापयेत् यथा मोक्षमार्गवृद्धिर्नवति तथा वदेदित्यर्थः ॥ ३३ ॥ इत्येतैरनेकांतविधायिनिः स्थानैर्जिनोदिष्टैः संयतआत्मानं धारयन् आत्मानं प्रवर्त्तयन् आ मोक्षाय कर्मकृत्यार्थं परिव्रजेत्संयमे प्रवर्त्तेत ॥ इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३४ इति सूत्रकृतांगदीपिकायां द्वितीयश्रुतस्कंधेऽनाचारश्रुतारख्यं पंचमाध्ययनं समाप्तम् ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (दक्खिणाएइत्यादि) दानं दक्खिणा तस्याः प्रतिलंनः प्राप्तिः स दानलानोऽस्माद्गृहस्थादेः सकाशादस्ति नास्ति वेत्येवं न व्यागृणीयान्मेधावी मया दाव्यवस्थितः । यदिवा स्वयूयस्य तीर्थोत्तरीयस्य वा दानं ग्रहणंवा प्रतिलानः स एकांते नास्ति संनवति नास्ति वेत्येवं न ब्रूयादेकांतेन तदानग्रहणनिषेधे दोषोत्पत्तिसंनवात् । तथा हि । तदाननिषेधेऽतरायसंनवस्तद्वैचित्र्यंच तदानानुमतावप्यधिकरणोऽवश्यतोऽस्ति दानं न वेत्येवमेकांतेन न ब्रूयात् । कथं तर्हि ब्रूयादिति ? दर्शयति । शांतिमोक्षस्तस्य मार्गः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकस्तमुपबृंहयेदर्थयेत् । यथा मोक्षमार्गजिवृद्धिर्नवति तथा ब्रूयादित्यर्थः । एतदुक्तं नवति । पृष्ठः केनचिद्विधिप्रतिषेधमंतरेण देयप्रतिग्राहकविषयं निरवयमेवं ब्रूयादित्येवमादिकमन्यदपि ॥ ३२ ॥ सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिघृक्षुराह (इच्चेएहिमित्यादि) इत्येतैरेकांतनिषेधद्वारेणानेकांतविधायिनिः स्थानैर्वाक्संयमप्रधानैः समस्ताध्ययनोक्तेरागद्वेषरहितैर्जिनैर्दृष्टैरुपलब्धैर्न स्वमतिविकल्पोद्भापितैः संयतः सन् संयमवानात्मानं धारयन्नैर्निर्विविधधर्मदेशनादरसरे वाच्यं । तथा चोक्तं । “सावक्काणवक्का

एवं वयणां जो नयाणइविसेसमित्यादिस्थानैरात्मानं वर्तयान्नामोद्धायाशेषकर्मक्या
र्थे मोक्षं यावत्परिसमंतात्संयमानुष्ठाने ब्रजेऽस्त्वमिति विधेयस्योपदेशः । इति परित्त
माह्वर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । नयाअनिहिताअनिधास्यमानलक्षणाश्चेति ॥ ३३ ॥
समाप्तमनाचारश्रुताख्यं पंचममध्ययनमिति ॥

॥ हवे ठहुं अध्ययन प्रारंभिये ठैयें ॥

पांचमा अध्ययनने निषे आचारनी आचरणा करवी, अने अनाचारनी परिहरणा ए
टले अनाचारनो त्याग करवो. एम कछुं. हवे ते प्रमाणें जे महानाग्यवान् पुरुषची करा
यठे, ते आर्दकुमारना दृष्टांतनी पेठें बेखाडेठे. जेम आर्दकुमारनो गोशालक साथें वाद
य्यो, ते रीतेंज आ ठहा अध्ययनमां कहेठे. प्रत्येक बुद्ध आर्दकुमार, एकदा प्रस्तावें
श्री महावीरदेवनी पासें आवतां अंतरालें गोशालकें बोलाव्यो. ते कथा कहेठे.—

पुराकडं अह इमं सुणेह, मेगंतयारी समणे पुरासी ॥ से निस्कु
णो उवणेत्ता अणेगे, आइस्कतिहिं पुढोविष्ठिरेणं ॥ १ ॥ साजी
वियापठविता थिरेणं, सजागठं गणठं निस्कुमश्चे ॥ आइस्क
माणो बहुजनमठं, नसंधयाती अवरेण पुवं ॥ २ ॥

अर्थ—हवे आर्दकुमारनें गोशालक बोलावीने कहेठे के, (अहइमंसुणेह के०) जो
आर्दकुमार ! जे हुं कहुंहुं ते तुं सांजल. (पुराकडं के०) परापूर्वें जे जे आ ताहारे ती
र्थकरें कछुंठे, ते हुं कहुंहुं ते सांजल. ते शुं कछुंठे? तोके, (मेगंतयारीसमणेपुरासी के०)
ए श्रमण नगवंत महावीर पूर्वे प्रथम एकांतचारी विहार करता होता. एटले एकांतें
लोक रहित एवा प्रदेशें विचरता होता, अने अनेक प्रकारनां उग्रतप करता होता, ते
हमणां उग्रतप आचरवा थकी जंग थया थका मुजनें ठोडीनें एटले महारो परित्याग
करीनें, (सेनिस्कुणोउवणेत्ताअणेगे के०) ते साधु शिष्यो एकठा करीनें अनेक देव, दे
वी, मनुष्य, अने स्त्रीना वृंद मांहें बेठा थका धर्म कहेठे. (आइस्कतिहिंपुढोविष्ठिरेणं
के०) तथा घणा शिष्य एकठा करी, तमारा जेवा सुग्ध जननें विप्रतारवा माटें पृथक्
पृथक् छुदा छुदा विस्तारें करी धर्म कहेठे ॥ १ ॥ वली गोशालक कहेठे के, (साजीवि
यापठविताथिरेणं के०) अहो आर्दकुमार ! ताहारे गुरुयें घणा लोक मांहें बेशी धर्म
वेशनानें मिशें आजीविका मांमीठे, केमके, एकाकी विचरतां लोक पराजव करेठे, एवुं

जाणीनें, पंक्ति निमित्ते, घणो महोठो परिवार कखोठे, वली ए तमारो गुरु केवोठे, तो के, अस्थिर एटले प्रथम माहारी साथें एकलो अंत प्रांत आहारी शून्य एवा देवकुला दिक स्थानकोनें विषे रहेतो हतो, अनें तेवो उग्रआचार वेजुना कवलनी पेटें निःस्वाद जाव जीवसुधी करवानें अशक्तठे, ते कारणे महारो समागम मुकीनें घणा शिष्योनें बि प्रतारी एवे घटाटोपें विचरेठे, ते कारणे अस्थिरठे. ते अस्थिर पणुं देखाडेठे. (सजाग अं के०) सजा जे देव अनें मनुष्यनी परषदा मांहे बेतो (गणउनिस्कुमळे के०) अने क निहुना समुदाय मांहे रहेतो यको (आइस्कमाणोबहुजन्नमडं के०) घणालोकनें हितनो कारक, एवो अर्थ कहेतो देखायठे. ते कारणे (नसंधयातीअवरिणपुवं के०) मांहोमांहे आचार तेनो संधि मलतो नथी, एटले प्रथमना आचारमां अनें हमणाना आचारमां मांहोमांहे विरोध देखायठे, ते ए प्रकारे के, सिंहासन, अशोक वृक्ष, नामंमल, ठत्र, चामरादिक संमाण जो मोक्षनुं अंग होय तो, प्रथम जे उग्रक्रिया एणे कीधी तेतो निःकेवल क्लेश जणीज कीधी, अथवा जो ते क्रिया कर्म निर्झरवानुं कारण हती, तो हमणानी क्रिया पण बीजानें विप्रतारवानें अर्थ, पाखंडरूप जाणीयें ठैयें. वली प्रथमतो मौनपणुं रुडुं जाणीनें अंगीकार कखुं हतुं, त्यारें हमणा धर्मदेशना आपवानुं शुं कामठे? जो धर्मदेशना देवी, ए रुडुंठे तो पहेलां मौनपणुं आदखुं हतुं ते अत्यंत अयोग्यठे॥१॥

दीपिका—अथ पञ्चाव्ययनमारन्यते । तच्चार्दककुमारकथासंबद्धत्वादाईकीयानिधानं । तत्कथाचेयं । मगधदेशे वसंतपुरे सामायिकोनाम कुटुंबी वसति । स वैराग्यतः श्रीधर्मघोषाचार्यपार्श्वे पत्नीयुतः प्रव्रज्यां गृहीत्वा साधुभिः सह विहरति । सोऽन्यदा स्वपत्नीं साध्वीं निह्नामटंतीं दृष्ट्वा रागी जातः । स्वानिप्रायः परस्य साधोस्तेन निवेदितः । तेनापि तत्प्रवर्तिन्यास्तथापि तस्याः साध्व्याः । ततः स्वपतिमनुरक्तं ज्ञात्वा साध्व्या नक्तप्रत्याख्यानपूर्वमात्मोद्धंधनमकारि । मृत्वा स्वर्गमगात् । तदाकर्ण्य तत्पतिः साधुरपि गुरुमनाष्टव्य नक्तं प्रत्याख्याय दिवं गतः । ततश्च्युत्वा आर्दकपुरे नगरे आर्दकसुतआर्दकानिधोजातः । साऽपि तत्पत्नी स्वर्गच्युता वसंतपुरे श्रेष्ठिपुत्री जाता । आर्दकोपि युवा परमसुजगः संपन्नः । अन्यदाईकपित्रा जनहस्ते राजगृहे श्रेणिकराज्ञः प्राज्ञतं प्रेषितं । आर्दककुमारेण श्रेणिकसुतायाऽनयकुमाराय स्नेहकरणार्थं प्राज्ञतं तस्यैव हस्तेन प्रेषितं । जनोराजगृहे गत्वा श्रेणिकराज्ञः प्राज्ञतानि निवेदितवान् संमानितश्च राज्ञा । आर्दकप्रहितानि प्राज्ञतानि चाऽनयकुमाराय दत्तवान् । कथितानि स्नेहोत्पादकानि वचनानि । अनयेनाचिंति । नूनमसौ नव्यः स्यादासन्नसिद्धिकोयोमया सार्धं प्रीतिमिहतीति । ततोऽनयेन प्रथमजिनप्रतिमा बहुप्राज्ञतयुताईकुमाराय प्रहिता । इदं प्राज्ञतमेकांते निरूपणीयमित्युक्तं जनस्य । सोऽप्यार्दकपुरं गत्वा यथोक्तं कथयित्वा प्राज्ञतमार्पयत् । प्रतिमां निरूपयतः कुमारस्य जातिस्म

रणमुत्पन्नं धर्मे प्रतिबुद्धं मनः अजयं स्मरन् वैराग्यात्कामजोगेष्वनासक्तस्तिष्ठति । पि
त्रा ज्ञातं मा कचिदसौ यायादिति पंचशतसुजटैर्नित्यं रक्ष्यते । आर्द्रककुमारोप्यश्ववाहनि
कायां निर्गतः प्रधानाश्वेन दूरं गत्वा पलायितः । ततः प्रव्रज्यां गृह्णन् देवतया निषिद्धो
पि प्रव्रज्यान्यतरप्रतिमाप्रतिपन्नोवसंतपुरे कायोत्सर्गस्थो देवलोकच्युतया तथा श्रेष्ठिपु
त्र्याऽन्यबालिकानिः सह क्रीडंत्याऽयं मम नर्त्तत्युक्ते सन्निहितदेवतया सार्धं त्रयोदशकोटि
मिता सुवर्णवृष्टिः कृता । राजा तत्सुवर्णं गृह्णन् देवतया वारितः । इदं स्वर्णमस्याबा
लिकाया एवेत्युक्तं च ततस्तत्पित्रा गृहीतं स्वर्णं । अनुकूलोपसर्गं मत्वाऽमुनिरन्यत्र गतः ।
पुत्रीवरणार्थं वराः समायांति पुत्र्या कथितं पितुः एते वराः स्वस्थानं यांतु अहं तस्मै
दत्ता त्वया यत्संबन्धि हिरण्यं नवता जगृहे । पित्रोक्तं त्वं तं जानीषे कथं ? तयोक्तं । तच्च
एगता निज्ञानदर्शनाज्ज्ञानामि । ततः सा दानशालायां स्थिता निष्कार्थिनामाहारं दत्ते । ततो
द्वादशवर्षैर्गतैः कदाचिच्चासौ नवित्तव्यवशात्तत्रैव विहरन् समागतः पादचिन्हदर्शनाद्
पलङ्कितश्च तथा । ततः सा बाला सपरिवारा तत्पृष्ठतो गता । आर्द्रककुमारोपि देवतावचनं
स्मरन् कर्मोदयात्प्रतिजग्रस्तया सार्धं जुनक्ति नोगान् पुत्रो जातः । आर्द्रकेणोक्तं सांप्रतं
ते पुत्रो द्वितीयो नून्निर्वाहकः । अहं स्वकार्यमाचरामि तथा सुतज्ञापनार्थं कार्पासक
र्त्तनमारब्धं । पृष्टं च पुत्रेण किं मातरिदमारब्धं नवत्या ? सा प्राह । वत्स ! तव पिता प्रव्रज्यां
ग्रहीतुकामः त्वं तु शिशुरद्यापि इव्यार्जनेऽसमर्थस्ततो ह मनसा निन्द्य वृत्त्याऽनया जीवनमि
हामीति । तेन बालेन तत्कालोत्पन्नबुद्ध्या तत्कर्त्तितसूत्रेण कार्यं मया बद्धोयास्यतीति
मन्मनजापिणोऽपविष्ट एव पिता वेष्टितः । पित्रा चिंतितं यावंतोमी वेष्टनसूत्रतंतवस्तावं
ति वर्षाणि मया स्थातव्यं । तंतवश्च द्वादश । ततोसौ द्वादशवर्षाणि गृहे तस्थौ । ततः
प्रव्रजितः सूत्रार्थनिपुण एकाकी विहरन् राजगृहं प्रतिप्रस्थितस्तदंतराले तद्दृष्ट्वा यं या
नि प्राक् पित्रा पंच राजपुत्रशतानि मुक्तानि तानि कुमारे नष्टे राजनयात्तत्राटव्यां चौर्ये
ण जीवंति । तैश्चार्द्रकमुनिर्दृष्ट उपलङ्कितश्च । तेन पृष्ठास्ते किमिदमनार्यं कर्मरब्धं नवन्निः ?
तैश्च राजनयादि कथितं । मुनिवचनात्संबुद्धास्ते प्रव्रजिताः । तथा राजगृहनगरप्रवेशे गो
शालकोहस्तितापसाब्राह्मणाश्च वादे पराजिताः । तथार्द्रकुमारदर्शनादेव हस्ती बंधनादि
मुक्तः । ते च हस्तितापसादयश्चार्द्रमुनिधर्मकथाहिताः श्री वीरपार्श्वे निष्क्रान्ताः । राज्ञा ज्ञात
स्वरूपेण पृष्टं । जगवन् ! कथं त्वदर्शनतः करी बंधनान्मुक्त इत्युक्ते मुनिराह । “न डुकरं वा
रणपासमोचणं गयस्स मत्तस्स वणंमि रायं ॥ एयंतु मशं पडिहाडु डुकरं बद्धस्स तक्काव
लिएण तंतुणा” ॥ १ ॥ डुक्करमेतन्नरपार्श्वे बद्धस्य गजस्य मत्तस्य विमोचनं वने राजन् ! एतत्तु
मे प्रतिजाति डुक्करं यत्तर्कुकावजितेन तंतुना बद्धस्य मम प्रतिमोचनमिति । स्नेहतंतवोहि
जंतूनां डुब्बेदानवंतीति ज्ञावः ॥ आर्द्रकमुनिकथा समाप्ता ॥

एवमन्नाणिया नाणं, वयंतावि सयं सयं ॥ निव्वयहं न याणंति,
मिलस्कुव अबोहिया ॥ १६ ॥

अर्थ- वली एनोज दोष देखाडेते. जेएयंनानिजाणंति के० जे अज्ञानवादी ए कर्म
खपाववानो उपाय नथी जाणता, ते केवा ठे, मिह्दिहीअणारिया के० मिथ्यादृष्टी
अनार्थ एवा मिगावापासबद्धाते के० मृगजानी परे पाशमां बंधाणाठे. तेघायमेस्संति एं
तसो के० आगामिक काले अनंताघात एटले मरणने पामशे; एटले मृगतो एकवार
मरण पामीनेज बूटेते परंतु ते अज्ञानी अनंते मरणे पण बूटसे नहीं. ॥ १३ ॥ हवे
जे पोते एकवार ग्रहं एवं जे पोतानुं कदाग्रह तेने कोइवारे सूकेनहीं ते उपर विशेष क
हेते. माहणासमणाएगे के० एक ब्राह्मण तथा एक श्रमण परिव्राजक विशेष ए सवे के०
सर्वे, सयंके० पोत पोतानुं, नाणंके० जाणपणुं रुडुंते एम वएके० वदे एटले कहेते. वली
ते जुदां जुदां ज्ञान परस्पर माहोमांहे विरुद्ध संदेह उपजावेते; ते माटे अजाणपणुंज
जलु ठे जाणपणानुं कांइ काम नथी, एरीते अज्ञानवादी कहेते. तेमाटे सबलोगेविके०
सर्व लोकमांहे, जे पाणा के० जे प्राणीउं ठे, नतेजाणंति किंचणं के० ते कांइ जाणता
नथी, एटले सर्व सम्यक्ज्ञान रहित जाणवा. यद्यपि तेने कांइ गुरुपरंपरागत जाणपणुं
होय तथापि ते कांई परमार्थ जाणता नथी, माटे ते अज्ञानीज जाणवा. ॥ १४ ॥ हवे
ते उपर दृष्टांत कहेते. मिलस्कुअमिलस्कुस्स के० जेम म्हेह्व आर्यजाषानो अजाण अको
अम्हेह्व जे आर्य जाषा तेने जहाचुत्ताणुजासए के० जेम जाषंतानी परे बोले परंतु ते
एहेउंसेविआणाइं के० हेतु एटले परमार्थ कांइ जाणे नहीं, निःकेवल परमार्थ करी शून्य
जासियंतणुजासए के० जाषाने केडे जाषे. ॥ १५ ॥ हवे ए दृष्टांत अज्ञानवादी साथे
मेलवेते. एवमन्नाणियाणां के० एरीते अज्ञानी सम्यक्ज्ञानरहित एवा श्रमण ब्राह्म
णादिक पोतपोताना मतनुं ज्ञान प्रमाण करीने वयंताविसयंसयं के० पोतपोतानो मार्ग
कहेते पण ते निव्वयहंनयाणंति के० निश्चयार्थ नथी जाणता. मिलस्कुवअबोहिया के०
ते म्हेह्ववत् एटले म्हेह्वनीपरे अबोधिक एटले ज्ञानरहित ठे. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-नूयोप्यज्ञानवादिनां दोषमाह । (जेएतमिति) । ये एतं कर्मद्वयोपायं न
जानंति मिथ्यादृष्टयोऽनार्थास्ते मृगाइव पाशबद्धाघातं विनाशमेष्यंति यास्यंत्यन्वेष
यंतिवा तद्योग्यक्रियाकरणात् । अनंतशोनिरंतरम् ॥ १३ ॥ अज्ञानवादिनामेव दूषणांतर
माह । (माहणाइति) । एके ब्राह्मणास्तथा श्रमणाः परिव्राजकाः सर्वे स्वकमात्मीयं
ज्ञानं वदंति नच तानि सर्वेषां ज्ञानानि । अन्योन्यविरोधेन प्रवृत्तत्वात् । तस्मादज्ञान
मेव श्रेयस्याह । (सबेलोयेविति) । सर्वस्मिन् लोके ये प्राणाः प्राणिनस्ते किंचन स

सांप्रतं सूत्रं व्याख्यायते तच्चेदं।(पुराकडमिति)यथा गोशालकेन सांर्धं वादोनूदाईककुमार
स्य तथास्मिन्नध्ययने कथ्यते तं चाईमुनिं प्रत्येकबुद्धं श्रीवीरांतिकमागहंतं गोशालोब्रवीद्यथा
नोआईक! यदहं वदामि तद्वृणु। पुरा पूर्वं जवत्तीर्थकृता यत्कृतं तद्वर्शयति। एकांते जनरहि
तस्थाने चरतीत्येकांतचारी श्रमणः पुरासीत्तपश्चरणोद्यतः। सांप्रतं तु तपश्चारित्रनिर्जर्त्तिसर्तो
मां विहाय देवादिमध्यगतो धर्ममाख्याति। तथा बहून् शिष्यान् उपनीय बहुशिष्यपरिवारं कृ
त्वा, जवाद्दशमुग्धानां इदानीं पृथग्विस्तारेण धर्ममाख्याति॥१॥ या जवजुरुणा देशना क्रियते
सा जीविका प्रकर्षेण स्थापिता एकाकी विहरन् लोकैः परिजुयतइति। यदुक्तं। “उत्रं ठात्रं पा
त्रं, वस्त्रं यष्टिं च चर्चयति निह्नुः॥ वेपेण परिकरेण च, कियतापि विना न निह्नापि”॥१॥ इति
कृत्वा तेन परिवारः कृतः। तदनेन दंजप्रधानेन जीविकार्थमिदमारब्धं। किंजुतेन अस्थिरेण
पूर्वं मया सांर्धमेकाकी अंतप्रांताहारेण शून्यवनादौ वृत्तिं कृतवान्। नच तादृशं दुष्करमनु
ष्ठानं यावज्जीवं कर्तुमलं। ततो मां त्यक्त्वा बहून् शिष्यान् विधायामंबरेण चरति ततोऽ
स्थिरश्चपलः पूर्वाचारत्यागात् तथा सजागतोऽयं गणशोऽनेकशो निह्नुमध्यस्थितश्चाचक्षा
णो बहुजनेन्योहितं बहुजन्यमर्थं कथयन् विहरति एतच्चास्यानुष्ठानं पूर्वापरेण न संधत्ते।
तथाहि। यदि सांप्रतीयं वृत्तं प्राकारत्रयसिंहासनाशोकवृक्षनामं मलचामरादिकं मोक्षांग
मजविष्यत्ततोया प्राक्तन्येकचर्या क्लेशबहुजानेन कृतेनाक्लेशाय केवलमस्येत्यथ सा कर्मनिर्ज
रणहेतुका परमार्थजूता ततः सांप्रतावस्था परप्रतारकत्वाद्दंजकल्पेस्यतः पूर्वोत्तरयोरनुष्ठान
योर्मौनव्रतिकधर्मदेशनारूपयोः परस्परतोविरोधइति। अतएवास्य चरित्रं पूर्वापरेण न
संदधाति पूर्वापरविरोधीत्यर्थः॥ १ ॥

॥टीका—उक्तं पंचममध्ययनं। सांप्रतं षष्ठमारन्यते। अस्य चायमनिसंबंधः। इहानंतराध्यय
ने आचारः प्रतिपादितोऽनाचारपरिहारश्च सच येनाचीर्णः परित्यक्तश्चासावधुना प्रतिपाद्य
ते। यदिवाऽनंतराध्ययने स्वरूपमाचारानाचारयोः प्रतिपादितं तच्चाशंक्यानुष्ठानं न जवत्य
तस्तदा सेवकोदृष्टान्तनूतआर्द्रकः प्रतिपाद्यतइत्यथवाऽनाचारफलं ज्ञात्वा सदाचारे प्रय
त्नः कार्योयथाईककुमारेण कृतइत्येतद्वर्शनार्थमिदमध्ययनं। अस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराण्यु
पक्रमादीनि वाच्यानि। तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोयं। तद्यथा आईककुमारवक्तव्यता यथा
सावजनयकुमारप्रतिमाव्यतिकरात्प्रतिबुद्धस्तथात्र सर्वं प्रतिपाद्यतइति निह्नेपस्त्रिधा। तत्रौ
घनिष्पन्ने निह्नेपेऽध्ययनं नाम निष्पन्ने निह्नेपेत्वाईकीयं। तत्राईपदनिह्नेपार्थं निर्युक्तिरुदाह।
“नामं ठवणा अहं, दवहं चैव होइ जावहं॥ एसो खलु अदक्षउ निस्केवो चउविहो होइ”
॥१॥ (नामं ठवणा अहमित्यादि) नामस्थापनाइव्यजावजेदाच्चतुर्धाईकस्य निह्नेपोऽष्टव्यः।
तत्र नामस्थापनेऽनादृत्य इव्याईप्रतिपादनार्थमाह। “उदगहं सारहं, ठवियहं खलु तहासि

एतद्वदं ॥ एयं दद्वदं खलु, जावेणं होइ रागदं ” ॥१॥ (उदगदमित्यादि) तत्र इव्याई द्विधा
 आगमतोनो आगमतश्च । आगमतोज्ञाता तत्र चानुपयुक्तोऽनुपयोगो इव्यमितिकृत्वा नो आ
 गमस्तु इशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तं यदुदकेन मृत्तिकादिकं इव्यमार्द्राकृतं तदुदकाई । सा
 राईतु यद्वहिः शुष्काईमप्यंतर्मध्ये सार्द्रमास्ते यथा श्रीपणसौवर्चलादिकं । ठविअदंतु, यत्
 स्निग्धत्वगुडव्यं मुक्ताफलरक्ताशोकादिकं तदनिधीयते वसयोपलिप्तं वासाई तथा श्लेष्मा
 ई चक्रलेपाद्युपलिप्तं स्तंजकुम्भयादिकं यद्व्यं तत्स्निग्धाकारतया श्लेष्माईमिनिधीयते । एत
 त्सर्वमप्युदकाईदिकं इव्याईमेवानिधीयते । खलुशब्दस्यैवकारार्थत्वात् । जावाई तु पुनः
 रागः स्नेहानिष्वंगस्तेनाई यज्जीवइव्यं तज्जावाईमित्यनिधीयते । सांप्रतमाईककुमारमधिकृ
 त्यान्यथा इव्याई प्रतिपादयितुमाह । “एगजवियब-आउं, या अजिमुहउं नामगोएय ॥ एते ति
 ज्जा देसा, दवेमि अइगेहोति” ॥३॥ (एगजवियइत्यादि) एकेन जवेन योजीवः स्वर्गादेरागत्या
 ईककुमारत्वेनोत्पत्स्यते तथा ततोप्यासन्नतरोब-आयुष्कस्तथा ततोप्यासन्नतमोनिमुखना
 मगोत्रोयोनंतरसमयमेवाईकत्वेन समुत्पत्स्यते । एते त्रयोपि प्रकाराइव्याईके इष्टव्याइति ।
 सांप्रतं जावाईकमधिकृस्याह । “अइपुरा अइसुतो, नामेण अइ गोयं अणगारो ॥ ततो समुत्ति
 यमिणं, अशयणं अइइज्जंति” ॥४॥ (अइपुराइत्यादि) आईकायुष्कनामगोत्राएतुनवनजावा
 ई जवति । यद्यपि शृंगवेरादीनामप्याईकसंज्ञाव्यवहारोस्ति तथापि नेदमध्ययनं तेन्यः समुत्ति
 तमतोन तैरिहाधिकारः किंत्वाईककुमारानिधानगारात्समुत्तितमतस्तेनैवेहाधिकारइतिकृ
 त्वा तद्वक्तव्यताऽनिधीयते । एतदेव निर्युक्तिकृदाह । (अइपुराइत्यादि) अस्याः समासेना
 यमर्थः । आईकपुरे नगरे आईकोनाम राजा तत्सुतोप्याईकानिधानः कुमारस्तदंशजाः
 किल सर्वेप्याईकानिधानाएव जवंतीतिकृत्वा सचानगारः संवृतस्तस्य च श्रीमन्महावीरव
 र्द्धमानस्वामिसमवसरणे गोशालकेन साई हस्तितापसैश्च वादोन्नुत्तेनच ते एतदध्ययनार्थो
 पन्यासेन पराजिताअतइदमनिधीयते । ततस्तस्मादाईकात्समुत्तितमिदमध्ययनमाईकीय
 मिति गाथासमासार्थः । व्यासार्थं तु स्वतएव निर्युक्तिकृदाईकपूर्वजवोपन्यासेनोत्तरत्र कथयि
 प्यतीति । ननुच शाश्वतमिदं षादशांगमपि गणिपितकमाईककथानकं तु श्रीवर्द्धमानतीर्याव
 सरे तत्कथमस्य शाश्वतत्वमित्याशंक्याह । “कामं इवालसंगं, जिणवयणं सासयं महान्ना
 गं । सव्वस्यणाइं तहा, सव्वस्करसस्सिवाउंय ” ॥५॥ (काममित्यादि) काममित्येतदनुपगमे
 इष्टमेवेतदस्माकं । तद्यथा । षादशांगमपि जिनवचनं नित्यं शाश्वतं महान्नागं महानुजावमा
 सपौपथ्यादिक्किसमन्वितत्वान्न केवलमिदं सर्वाण्यप्यध्ययनान्येवंजूतानि तथा सर्वाद्वर
 सन्निपाताश्च मेजापकाइव्यार्थादेशानित्याएवेति । ननुच भतानुज्ञानामनिग्रहस्थानं जव
 तइत्याशंक्याह । “तहवियकोईअहो, अण्णज्जतितम्मि समयंमि ॥ पुव्व जणिउं अणुमतो इति
 इतिजासिएय जहा ” ॥६॥ (तहवियइत्यादि) यद्यपि सर्वमपीदं इव्यार्थतः शाश्वतं तथा

पि कोप्यर्थस्तस्मिन्समये तथा क्षेत्रेच कुतश्चिदार्थकार्द्वैः सकाशादाविर्जावमास्कंदति सते
न व्यपदिश्यते । तथा पूर्वमप्यसावर्थोऽन्यमुद्दिश्योक्तोऽनुमतश्च नवति रुषिनाषितेषूत्तरा
ध्ययनादिषु यथेति । सांप्रतं विशिष्टतरमध्ययनोद्धानमाह । “ अङ्गदण्णगोसा, लज्जिस्कु
बंनवतीति दंडीणं ॥ जह हङ्गितावसाणं, कहियं इणमो तहाबुद्धं ” ॥ ७ ॥ (अङ्गदण्णेत्या
दि) आर्याईकेण समवसरणानिमुखमुच्चलितेन गोशालकनिक्षोस्तथा ब्रह्मव्रतिनां त्रिदंमि
नां यथा हस्तितापसानां च कथितमिदमध्ययनार्थं जातं तथा वक्ष्ये सूत्रेणेति । सांप्रतं
स पूर्वजवमार्डककथानकं गाथानिरेव निर्युक्तिरुदाह । “ गामे वसंतपुरये, सामच्छितो धरणि
सहितो निस्कंतो ॥ निस्कायरियादिछा, उहासिय नत्तवेहासं ” ॥ ८ ॥ संवेगसमावन्नो, मार्डन
तं च इत्थुदिय लोए ॥ चउऊणं अइपुरे, अइमुउ अइउ जाउ ॥ ९ ॥ पीतीयदोसहदूउ पुढ
णमजयस्स पढवे सोउ ॥ तेणावि सम्मद्विठित्ति होऊ, पडिमारहंमि गया ॥ १० ॥ दंठुं
संबुद्धो रक्खिउ य, आसाणवाहणपलातो ॥ पद्दावंतो धरितो, रङ्गं न करेति कोअन्नो
॥ ११ ॥ अगणितो निस्कंतो, विहरइ पडिमाइदारिगाचरिइउ ॥ सुवरणवंसुहाराउ, र
न्नो कहणं च देवीए ॥ १२ ॥ तं नइ पिता तीसे, पुढणकहणं च वरणदोवारे ॥ जाणाइ
पायबिंबं, आगमणं कहणनिग्गमणं ॥ १३ ॥ पडिमागतीसमीवे, सपरीवाराजिस्कुपडिवय
णं ॥ जोगमुतापुढणसु, तबं धपुन्नेयनिग्गमणं ॥ १४ ॥ रायगिहागमचोरा, रायजया कहणतेसि
दिस्काया ॥ गोसालजिस्कुबंजी, तिदंमियातावसेहिं सहवादो ॥ १५ ॥ वादे पराइयत्तो, सवे विय
सरणमधुवगतातो ॥ अइगसहिया सवे, जिणवीरसासिनिस्कंता ॥ १६ ॥ (गामेइत्यादिगा
थाष्टकं) आसां चार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदं । मगधजनपदे वसंतपुरे ग्रामे तत्र सामा
यिकोनाम कुटुंबी प्रतिवसति । सच संसारजयोद्विग्रोधर्मघोषाचार्यातिके धर्मं श्रुत्वा स
पत्नीकः प्रव्रजितः सच सदाचारतः संविग्नैः साधुभिः सार्धं विहरतीतराभिः साध्वी
भिः । सहेति । कदाचिच्चासावेकस्मिन्नगरे निक्षार्थमटंतीं दृष्ट्वा तामसौ तथाविधकर्मोदया
त्पूर्वरतानुस्मरणेन तस्यामध्युपपन्नस्तेन चात्मीयोऽनिप्रायोद्वितीयस्य साधोर्निवेदितस्ते
नापि चैतत्प्रवर्तिन्यास्तयापि चानिहितं न मम देशांतरे एकाकिन्या गमनं युज्यते न चा
सौ तत्राप्यनुबंधं त्यज्यतीत्यतो ममास्मिन्नवसरे नक्तप्रत्याख्यानमेव श्रेयो न पुनर्व्रतवि
लोपनमित्यतस्तथा नक्तप्रत्याख्यानपूर्वकमात्मोद्बोधनमकारि मृता सागाच्च देवलोकं ।
श्रुत्वा चैनं व्यतिकरमसौ संवेगमुपगतश्चितितं च तेन । तथा व्रतजंगन्यादिदमनुष्ठितं म
मत्वसौ संजातएवेत्यतोहमपि नक्तप्रत्याख्यानं करोमीत्याचार्यस्यानिवेद्यैवासौ मायाव्यय
च परमसंवेगापन्नोऽसावपि नक्तं प्रत्याख्याय दिवंगतस्ततोपि च प्रत्यागत्याईपुरे नगरे
आईकसुतआईकानिधानोजातः । सापिच देवलोकाच्च्युता वसंतपुरे नगरे श्रेष्ठिकुले
दारिका जाता इतरोपिच परमरूपसंपन्नोयौवनस्थः संवृत्तो न्यदासावाईकपिता राजगृहन

गरे श्रेणिकस्य राज्ञः स्नेहाविष्करणार्थं परमप्राञ्चतोपेतं महत्तमं प्रेषयत्यार्द्धककुमारेणासौ
 पृष्ठोयथा कस्यैतानि महार्हाण्यत्युग्राणि प्राञ्चतानि मत्पित्रा प्रेषितानि यास्यंतीत्यसावक
 ययद्यथार्यदेशे तव पितुः परममित्रश्रेणिकोमहाराजा तस्यैतानीत्यार्द्धककुमारेणाप्य
 नाणि किं तस्यास्ति कश्चिद्योग्यः पुत्रोस्तीत्याह । यद्येवं मत्प्रहितानि प्राञ्चतानि जवता त
 स्य समर्पणीयानीति जणित्वा महार्हाणि प्राञ्चतानि समर्प्यानिहितं वक्तव्योसौ मद्भ
 नाद्यथार्द्धककुमारस्त्वयि स्निह्यतीति सच महत्तमोगृहीतो जयप्राञ्चतो राजगृहमगाज्जत्वा
 च राजद्वारपालनिवेदितो राजकुलं प्रविष्टो दृष्ट्वा श्रेणिकः प्रणामपूर्वं निवेदितानि
 प्राञ्चतानि कथितं च यथासंदिष्टं । तेनाप्यासनाशनतांबूलादिना यथार्हप्रतिपत्त्या
 सन्मानितो द्वितीये चान्ह्यार्द्धककुमारसत्कानि प्राञ्चतान्यजयकुमारस्य समर्पितानि कथिता
 निच तत्प्रीत्युत्पादकानि तत्संदिष्टवचनान्यजयकुमारेणापि परिणामिक्यबुद्ध्या परिणामि
 तं नूनमसौ जव्यः समासन्नमुक्तिगमनश्च तेन मया सार्धं प्रीतिमिच्छतीति । तदिदमत्र प्रा
 त्कालं यदा द्वितीर्थकरप्रतिकरप्रतिमासं दर्शनेन तस्यानुग्रहः क्रियत इति मत्वा तथैव कृ
 तं महार्हाणि च प्रेषितानि प्राञ्चतानीति । उक्तश्च । महत्तमो यथा मत्प्रहितप्राञ्चतमेतदेकां
 ते निरूपणीयं तेनापि तथैव प्रतिपन्नं गतश्चासावार्द्धकपुरं समर्पितं च प्राञ्चतं राज्ञो द्वि
 तीये चान्ह्यार्द्धककुमारस्येति कथितं च यथासंदिष्टं तेनाप्येकांते स्थित्वा निरूपिता प्रतिमा
 तां च निरूपयत ऊहापोहविमर्शनेन समुत्पन्नं जातिस्मरणं चिंतितं च तेन यथा ममान
 यकुमारेण महानुपकारोऽकारि सद्धर्मप्रतिबोधत इति । ततो सावार्द्धकः संजातजातिस्मरणो
 चिंतयद्यस्य मम देवलोकजोगैर्यथेप्सितं संपद्यमानैस्तृप्तिर्नानूतस्यामीनिस्तुष्टैर्मानुषैः स्व
 त्पकालीनैः कामजोगैस्तृप्तिर्न विष्यतीति कुतस्त्यमित्येतत्परिगणय्य निर्विषु कामजोगो
 यथोचितजोगमकुर्वन् राज्ञा संजातजनेन मा क्वचिद्यायात्यतः पंचजिः शतैराजपुत्राणां र
 क्षयितुमारेजे । आर्द्धककुमारोऽप्यश्ववाहनिकया विनिर्गतः प्रधानाश्वेन प्रपलायितः तत
 श्च प्रव्रज्यां गृह्णन् देवतया सोपसर्गं जवतोद्यापि जणित्वा निवारितोप्यसावार्द्धको राज्यं
 तावन्न करोति कोन्योमां विहाय प्रव्रज्यां ग्रहीष्यतीत्यनिसंधाय तां देवतामवगणय्य
 प्रव्रजितो विहरन्नन्यदान्यतरप्रतिमाप्रतिपन्नः कायोत्सर्गव्यवस्थितो वसंतपुरे तथा देवलो
 काद्युतया श्रेष्ठिद्वित्रा परदारिकामध्यगतया रमत्येवमम नर्त्तत्येवमुक्ते सत्यनंतरमे
 व तत्सन्निहितदेवतयार्द्धत्रयोदशकोटिपरिमाणा शोचनं वृतमनयेति जणित्वा हिरण्य
 वृष्टिर्मुक्ता तां च हिरण्यवृष्टिं राजा गृह्णन् देवतया सर्पाद्युद्भानतो विधृतोऽनिहितं च
 तथा यथैतद्विरण्यं जातमस्यादारिकायाः नान्यस्य कस्यचिदित्यतस्तत्पित्रा सर्वं संगो
 पित्तमार्द्धककुमारोप्यनुकूलोपसर्ग इति मत्वाऽश्वेनान्यत्र गतोगच्छति च । काजे दारिकाया
 वरकाः समागच्छन्ति पृष्टौ च पितरौ तथा किमेवमागमनप्रयोजनं ? कथितं च तान्यां यथैते

तव वरकाङ्क्षति । ततस्तयोक्तं तात ! सकृत्कन्याः प्रदीयन्ते नानेकशोदत्ता चाहं तस्मै यत्सं
 बंधं हिरण्यजातं नवज्जिर्गृहीतं ततः सा पित्राऽजाणि । किं त्वं तं जानीषे ? तयोक्तं तत्पादग
 तानिज्ञानदर्शनतोजानामीति । तदेवमसौ तत्परिज्ञानार्थं सर्वस्य निहार्थिनो निह्नां
 दापयितुं निरूपिता ततोद्वादशनिर्वैर्गतैः कदाचिच्चासौ नवितव्यतानियोगेन तत्रैव वि
 हरन्समायातः प्रत्यनिज्ञातश्च तथा तत्पादचिन्हदर्शनतस्ततोसौ दारिका सपरिवारा तत्पृ
 ष्ठतोजगामार्डककुमारोपि देवतावचनं स्मरन्स्तथाविधकर्मादयादवश्यं नवितव्यतानियो
 गेन च प्रतिजगत्तया सार्द्धं जुनक्ति जोगान् पुत्रश्चोत्पन्नः पुनरार्डककुमारेणासावनिहिता
 सांप्रतं ते पुत्रोद्वितीयोदं स्वकार्यमनुतिष्ठामि तथा सुतव्युत्पादनार्थं कार्पासकर्त्तनमारब्धं
 पृष्ठा चासौ बालकेन किमंबैतज्जवत्या प्रारब्धमितरजनाचरितं ततोसाऽववोचद्यथा तव पि
 ता प्रव्रजितुकामस्त्वं चाद्यापि शिशुरसमर्थोऽर्थार्जनेततोहमनाया स्त्रीजनोचितेनानिंद्ये
 न विधिनाऽऽत्मानं नवंतं च किल पालयिष्यामीत्येतदालोच्येदमारब्धमिति । तेनापि बा
 लकेनोत्पन्नप्रनूतया तत्कर्त्तितसूत्रेणैव कथं महद्वोयास्यतीति मन्मनोनाषिणोपविष्टए
 वासौ पिता परिवेष्टितस्तेनापि चिंतितं यावंतोमी बालककृतवेष्टनतंतवस्तावंत्येव वर्षाणि
 मया गृहेस्थानव्यमिति निरूपिताश्च तंतवोयावद्वादश तावंत्येव वर्षाण्यसौ गृहवासे व्य
 वस्थितः पूर्णेषु द्वादशसु संवत्सरेषु गृहान्निर्गतः प्रव्रजितश्चेति । ततोसौ सूत्रार्थनिष्पन्न
 एकाकिविहारेण विहरन् राजगृहानिमुखं प्रस्थितस्तदंतराले च तद्दृष्ट्वा यथा
 नि प्राक् पित्रा निरूपितानि पंचराजपुत्रशतानि तस्मिन्नश्वे नष्टे राजनयादेलद्वयाच्च न रा
 जांतिकं जग्मुस्तत्राटवीडुर्गेण चौर्येण वृत्तिं कष्टितवंतस्तैश्चासौ दृष्टः प्रत्यनिज्ञातश्च ते
 च तेन पृष्ठाः किमिति नवज्जिरेवंनूतं कर्माश्रितं ? तैश्च सर्वं राजनयादिकं कथितमार्डककु
 मारवचनाच्च संबुद्धाः प्रव्रजिताश्च । तथा राजगृहनगरप्रवेशे गोशालकोहस्तितापसाः ब्रा
 ह्मणाश्च वादे पराजिताः । तथार्डककुमारदर्शनादेव हस्ती बंधनादिमुक्तस्तेच हस्तिताप
 सादयथार्डककुमारधर्मकथाक्षिप्ताजिनवीरसमवसरणे निष्क्रान्ताः । राज्ञा च विदितवृत्तांत
 त्वेन महाकुतूहलापूरितत्तद्वयेन पृष्ठोजगवान् कथं त्वदर्शनतोहस्ती निरर्गलः संवृत्तइति
 महान् जगवतः प्रजावश्यमेवमनिहितः सन्नार्डककुमारोब्रवीन्नवमगाथयोत्तरं ॥” ए डुक्करं
 वारणपासमोयणं, गयस्स मत्तस्स वणंमिरायं ॥ जहा उवत्ता वल्लिएण तंतुणा, सुडुक्करंमे प
 डिहाइमोयणं ॥ १ ७ ॥ (एडुक्करमित्यादि) न डुक्करमेतन्नरपाशैर्बद्धमत्तवारणस्य विमोचनं
 वनेराजन्नेतत्तु मे प्रतिनाति डुक्करं यच्च तत्रावलितेन तंतुना बद्धस्य मम प्रतिमोचनमिति ।
 स्नेहतंतवोहि जंतूनां डुरुहेदानवंतीति जावः । गतमार्डककथानकं ॥

नामनिष्पन्ननिक्षेपश्च । तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चे
 दं (पुराकडमित्यादि) यथा च गोशालकेन सार्द्धं वादोन्मूढार्डककुमारस्य तथानेनाध्ययनेनोप

दिश्यते तंच राजपुत्रकर्माईकुमारं प्रत्येकबुद्धं नगवत्समीपमागच्छंतं गोशालकोब्रवीद्यथा
हे आईक! यदहं ब्रवीमि तच्छृणु। पुरा पूर्वं यदनेन नगवत्तीर्थकृता कृतं तच्चेदमिति दर्शयति।
एकांते जनरहिते प्रदेशे चरितुं शीलमस्येत्येकांतचारी तथा श्राम्यतीति श्रमणः पुरासीत्तप
श्ररणोद्युक्तः सांप्रतं तूयैस्तपश्ररणविशेषैर्निर्जर्त्तिसतोमां विहाय देवादिमध्यगतोसौ धर्मं किल
कथयति तथा निहून् बहूनुपनीय प्रनूतशिष्यपरिकरं कृत्वा नवविधानां सुगन्धजनानामिदा
नीं पृथक् पृथग्विस्तरेणाचष्टे धर्ममिति शेषः ॥१॥ पुनरपि गोशालकएव (साजीविए) इ
त्याद्याह येयं बहुजनमध्यगतेन धर्मदेशना युष्मज्जुणारब्धा सा जीविका प्रकर्षेण स्थापि
ता प्रस्थापिता एकाकी विहरंल्लौकिकैः परिनूयतइतिमत्वा लोकपंक्तिनिमित्तं महान्
परिकरःकृतः। तथाचोच्यते। “उत्रं, ठात्रं, पात्रं, वस्त्रं यष्टिं च चर्चयति निहूः ॥ वेपेण प
रिकरेणच, कियतापि विना न निहूापि” ॥ तदनेन दंजप्रदानेन जीविकार्थमिदमारब्धं।
किंनूतेनास्थिरेण पूर्वं ह्ययं मया सार्द्धमेकाक्यंतप्रांताशनेन शून्यारामदेवकुलादौ वृ
त्तिं कल्पितवान्न च तथानूतमनुष्ठानं सिकताकवलवन्निरास्वादं यावज्जीवं कर्तुमल
मतोमां विहायायं बहून् शिष्यान् प्रतार्येवंनूतेन स्फुटाटोपेन विहरतीत्यतः कर्तव्ये
स्थिरश्चपलः पूर्वचर्यापरित्यागेनापरकल्पसमाश्रयात्। एतदेव दर्शयति। सजायां ग
तः सदेवमनुजपर्षदि व्यवस्थितो (गणउत्ति) गणशोबहुशोऽनेकशइति यावत् नि
हूणां मध्ये गतोव्यवस्थितआचक्षुणोबहुजनेन्योहितोबहुजन्योर्थस्तमर्थं बहुजनहितं
कथयन् विहरति एतच्चास्यानुष्ठानं पूर्वापरेण न संधत्ते। तथाहि। यदि सांप्रतीयं
वृत्तं प्राकारत्रयं सिंहासनाशोकवृक्षानामंजलचामरादिकं मोक्षांगमनविष्यत्ततोया प्रा
क्तन्येकचर्या क्लेशबहुला तेन कृता सा क्लेशाय केवलमस्येत्यथ कर्मनिर्जरणहेतुका पर
मार्थनूता ततः सांप्रतावस्था परप्रतारकत्वादंजकल्पेत्यतः पूर्वोत्तरयोरनुष्ठानयोर्मौ
नव्रतिकधर्मदेशनारूपयोः परस्परतोविरोधइति ॥ १ ॥

एगंतमेवं अडुवा विइण्हि, दोवग्गमन्नं न समेति जम्हा ॥ पु
विं च इण्हि च अणागतं वा, एगंतमेवं पडिसंधयाति ॥ ३ ॥ स
मिच्च लोगं तसयावराणं, खेमंकरे समणे माहणे वा ॥ आइ
रुक्माणोवि सहस्समज्जे, एगंतयं सारयति तहच्चे ॥ ४ ॥

अर्थ—वली गोशालक कहेढे. के, अहो आईकुमार! (एगंतमेवं कै०) जो एकांत
विचरवुंज रूढुंढे, एवुं जाणीनें ताहरें गुरुयें आदखुं. हतुं, तो सदैव तेनोज अंगीका
र करवो हतो, (अडुवाविइण्हि कै०) अथवा हमणां अनेक साधुना परिवारें परव

હો ચકો જો સાધુપદનું માનહે તો, પ્રથમ ચકીજ એ આચાર કેમ ન આદર્યો ? માટે (દોવગ્ગમન્નનસમેતિજમ્હા કે૦) એ બેહુ આચાર, ઠાયાની અને તડકાની પેઠે માંહો માં હે મલતા નથી, તથા જો મૌનપણાને વિષે ધર્મહે તો એ, ધર્મદેશના શા માટે આપે છે ? અથવા જો ધર્મદેશનાને વિષેજ ધર્મહે, તો મૌનવ્રત આદરવાનું શું કારણ હતું ? તે કારણ માટે તાહરો ગુરુ અત્યંત વિરુદ્ધાચારી દેખાયહે. એવાં વચન ગોશાલકનાં સાંનલી નેં હવે ગાયાના ઉત્તરાર્ધવહે આર્ડકુમાર, તે ગોશાલકને ઉત્તર આપેહે. (પુર્વિચશિંહવ અણાગતવા કે૦) પૂર્વ કાલેં જે મૌનપણું અનેં એકચર્યા, શ્રી મહાવીરદેવેં આદરી હતી તે ઠગ્રસ્ય પણાચકી ઘાતિયાં ચાર કર્મનો ક્ય કરવાનેં અર્થે જાણવી; અનેં હમણાં જે અનેક લોક આગલ ધર્મનું પ્રકાશવું કરેહે, તે વલી અઘાતિયાં ચાર કર્મની શુન્ન પ્ર કૃતિ સ્વપાવવાનેં અર્થે જાણવું. એ કારણેં પ્રથમ તથા હમણાં તથા અનાગત એટલે આ ગમિકકાલેં રાગ દેષનેં અજાવેં, એકત્વપણુંજ સંજાવિયેં થયેં. (એગંતમેવંપડિસંધયાતિ કે૦) તેથી એના પ્રથમના અને પાઠલના આચારનો કાંડ નેદ નથી, માટેં જે તાહરા મનથી પૂર્વાપર આચારનો વિરોધ જણાયહે તે સ્વોટો જાણવો, તું જોતો સ્વરો ! કે, એના ધર્મોપદેશેં કરી કેટલા એક પ્રાણીડનેં ઉપકાર થાયહે કે, નથી અતો ? ॥૩॥ તેહિજ ક હેહે (સમિચ્છલોગંતસથાવરાણં કે૦) લોક જે ષટ્ ડ્યાત્મક, તેનેં સમિચ્છ એટલે કેવલ જ્ઞાનેં કરી જાણીનેં, ત્રસ અનેં સ્થાવર જે પ્રાણીડહે, એતાવતા ચોરાશી લક્ષ જીવા યોનિ છે તેનેં, (સ્વેમંકરે કે૦) ક્ષેમના કરનાર, તથા (સમણે કે૦) શ્રમણ એટલે બાર નેદેં તપના કરનાર, તથા (માહણેવા કે૦) કોડ જીવનેં સ હણો એવો જેનો ઉદ્દેશહે તે માહણ અથવા બ્રાહ્મણ એવા જે શ્રી મહાવીર દેવ, તે પ્રાણીડના હિતનેં અર્થે (આશ્કમાણોવિ સહસ્સમજ્ઞે કે૦) રાગદેષરહિત ધર્મ, મનુષ્યના સહસ્સમધ્યેં પ્રકાશતા ઠતા (એગંતયંસા રયતિતહચ્ચે કે૦) તેમજ પૂર્વની પેઠેં એકાંત પણુંજ સાધેહે. એની પૂર્વની અવસ્થામાં અનેં હમણાંની અવસ્થામાં કાંડ પણ અંતર નથી, તથા અર્ચા એટલે શુક્ર ધ્યાનરૂપ જે લેશ્યા, તે છે જેનેં એવા, તથા અશોકાદિ અષ્ટ મહાપ્રાતિહાર્ય તેણેં યુક્તહે તો પણ, અહંકાર નથી, તથા શરીર સંસ્કારજણી યત્ન પણ કરતા નથી. એ કારણ માટેં તે જગવંત અનેક લોકેં પરવસ્યા ચકા પણ, રાગ દેષના અજાવચકી એકાકીજ જાણવા સ્ત્યર્યઃ ॥ ૪ ॥

॥ દીપિકા—(એગંતમેવમિત્યાદિ) યદ્યેકાંતચારિત્રમેવ શોજનં પૂર્વમાશ્રિતત્વાત્તતઃ સર્વદા નિરપેક્ષેસ્તદેવ કર્તવ્યં અથ ચેદં સાંપ્રતં પરિકરબદ્ધત્વં શ્રેયસ્તદા પૂર્વ તદેવ કાર્યં હે અપ્યેતે ઠાયાતપવદત્યંતં વિરોધિની વૃત્તે નૈકત્ર સમવાયં ગઠતસ્તથા યદિ મૌનેન ધર્મસ્ત તઃ કિમિયં મહતા પ્રબંધેન ધર્મદેશનાઽધ્યાનયૈવ ધર્મસ્તતઃ કિમિતિ પૂર્વ મૌનવ્રતમને

नाललाप यस्मादेवं तस्मात्पूर्वापरविरोधः । एवं गोशालकेनोक्ते आर्द्रककुमारः श्लोकपश्चार्धेनोत्तरदानायाह । पूर्वं यदेकत्वं मौनव्रतिकत्वं च जगवतः तद्व्यस्यत्वाद् धातिकर्मचतुष्टयकृत्यार्थं सांप्रतं बहुपरिवारस्य यद्धर्मदेशकत्वं तद्वेषकर्मकृत्याय तीर्थकृत्नाम कर्मवेदनार्थं च ततः पूर्वमिदानीमनागते च काले रागद्वेषरहितत्वादेकत्वजावनया एकत्वमेव धर्मं कथयन् प्रतिसंदधाति न तस्य पूर्वापरविरोधोस्ति आशंसारहितत्वात् ॥ ३ ॥ लानार्थं देशनां करोतीत्याह । समेत्य लोकं यथावस्थितं ज्ञात्वा त्रसस्थावराणां द्वेमं रोरुहकः श्रमणो द्वादशधा तपःप्रवृत्तः माहणति प्रवृत्तिर्यस्य स माहनो ब्राह्मणो वा समतया धर्ममाचक्षाणोपि मौनी च वाक्संयतएव तथा सहस्राणां मध्ये स्थितोपि एकांतमेव सा रयति साधयति तस्मात्तथार्चः तथैव प्राग्वदर्चा लेश्या यस्य स तथार्चः । यदिवार्चा शरीरं तच्च प्राग्वद्यस्य स तथार्चस्तथाह्यशोकाद्यष्टप्रातिहार्योपेतोपि नोत्सेकं याति नापि शरीरसंस्काराय यत्नं विदधाति सहि जगवानात्यंतिकप्रहाणादेकाकी जनपरिवृतोऽप्येकाकी न तस्य तयोरवस्थयोः कश्चिद्विशेषोस्ति रागद्वेषमुक्तत्वात्पूर्वं पश्चाच्च तुल्याशयइत्यर्थः । यदुक्तं । “रागद्वेषौ विनिर्जित्य, किमरण्ये करिष्यसि ॥ अथ नो निर्जितावेतौ, किमरण्ये करिष्यसी”ति ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपिच (एगंतमित्यादि) यद्येकांतचारित्र्यमेव शोजनं पूर्वमाश्रितत्वात् ततः सर्वदान्यनिरपेक्षैस्तदेव कर्तव्यमथचेदं सांप्रतं महापरिवारवृत्तं साधुं मन्यसे ततस्तदेवादावप्याचरणीयमासीदपिच द्वे अप्येते ऋष्यातपवदत्यंतविरोधिनी वृत्ते नैकत्र समवायं गच्छतस्तथा यदि मौनेन धर्मस्ततः किमियं महता प्रबंधेन धर्मदेशनाऽऽद्यानयैव धर्मस्ततः किमिति पूर्वं मौनव्रतमाललाप यस्मादेवं तस्मात्पूर्वोत्तरव्याहृतिः । तदेवं गोशालकेन पर्यनुयुक्तआर्द्रककुमारः श्लोकपश्चार्धेनोत्तरदानायाह । पूर्वं पूर्वस्मिन्काले यन्मौनव्रतिकत्वं या चैकचर्या तद्व्यस्यत्वाद् धातिकर्मचतुष्टयकृत्यार्थं । सांप्रतं यन्महाजनपरिवृतस्य धर्मदेशनाविधानं तत्प्राग्वहनवोपग्राहिकर्मचतुष्टयकृत्यार्थं तस्य विशेषतस्तोर्थकरनाम्नोवेदनार्थमपरासां चोच्चैर्गोत्रशुजायुर्नामादीनां शुनप्रकृतीनामिति । यदिवा पूर्वं सांप्रतमनागते च काले रागद्वेषरहितत्वादेकत्वजावनानतिक्रमणाच्चैकत्वमेवानुपचरितं जगवानशेषजनहितं धर्मं कथयन् प्रतिसंदधाति न तस्य पूर्वोत्तरयोरवस्थयोरशंसारहितत्वाद्भेदोऽस्त्यतोयदुच्यते जवता पूर्वोत्तरयोरवस्थयोरसांगत्यं तत् प्लवतइति ॥ ३ ॥ एतद्धर्मदेशनया प्राणिनां कश्चिदुपकारोजवत्युत नेति ? जवतीत्याह । (समिच्चलोयमित्यादि) सम्यग्यथावस्थितं लोकं षड्भ्यात्मकं मत्वावगम्य केवलालोकेन, परिब्रिय त्रस्यंतीति त्रसास्त्रसनामकर्मोदयादींश्चिदादयस्तथा तिष्ठंतीति स्थावराः स्थावरनामकर्मोदयात्स्थावराः पृथिव्यादयस्तेषामुनयेषामपि जंतूनां द्वेमं शांतिः रक्षा तत्करणशीलः द्वेमं

रः श्राम्यतीति श्रमणो द्वादशप्रकारतपोनिष्ठतदेहस्तथा माहणति प्रवृत्तिर्यस्यासौ माहनो ब्राह्मणोवा स एवंनूतोनिर्ममोरागद्वेषरहितः प्राणिहितार्थं न लानपूजाख्यात्यर्थं धर्ममा चक्षाणोपि प्राग्वत् ठग्नस्थावस्थायां मौनव्रतिकइव वाक्संयतः। उत्पन्नदिव्यज्ञानत्वाच्चाषा गुणदोषविवेकज्ञतया नाषणेनैव गुणावाप्तेरनुत्पन्नदिव्यज्ञानस्य तु मौनव्रतिकत्वेनेति तथा देवासुरनरतिर्यक्सहस्रमध्येऽपि व्यवस्थितः पंकाधारपंकजवत्तदोषव्यासंगानावान्ममत्व विरहादाशंसादोषविकलत्वादेकांतमेवासौ सारयति प्रख्यातिं नयति साधयतीति याव त् । ननु चैकाकिपरिकरोपेतावस्थयोरस्ति विशेषः प्रत्येक्षेणैवोपलन्यमानत्वात्सत्य मस्ति विशेषोबाह्यतो न त्वांतरतोपि दर्शयति । तथा प्राग्वदर्चा लेश्या शुक्लध्याना ख्या यस्य स तथार्चः । यदिवार्चा शरीरं तच्च प्राग्वद्यस्य सतथार्चस्तथाह्यसावशोका द्यष्टप्रातिहार्योपेतोपि नोत्सेकं याति नापि शरीरं संस्कारायत्तं विदधाति सहि जगवाना त्यंतिकरागद्वेषप्रहाणादेकाक्यपि जनपरिवृतोप्येकाकी न तस्य तयोरवस्थयोः कश्चि द्विशेषोस्ति । तथाचोक्तं । “रागद्वेषौ विनिर्जित्य, किमरण्ये करिष्यसि । अथ नो निर्जितावे तौ, किमरण्ये करिष्यसि” ॥ इत्यतोबाह्यतनं गमनांतरमेव कषायजयादिकं प्रधानं कार णमिति स्थितं ॥ ४ ॥

धम्मं कहं तस्सउ णडि दोसो, खंतस्स दंतस्स जित्तिंदिय
स्स ॥ नासायदोसेय विवज्जगस्स, गुणेयनासाय णिसेवगस्स
॥ ५ ॥ महवए पंच अणुवएय, तहेव पंचासव संवरेय ॥ विरतिं
इह सामणियंमि पत्ते, लवावसक्की समणे तिबेमि ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे राग द्वेष विना धर्म कहेतां थकां कोइ प्रकारनो दोष नथी, एवो जाव दे खाडेढे. (धम्मंकहंतस्सउणडिदोसो के०) ते जगवंत, समस्त लोकनो उद्धार करवाने प्रवर्त्तमान ठता, धर्मदेशना करेढे, तेथी तेनें दोष नथी, ते जगवंत केवाढे तो के, (खं तस्सदंतस्सजित्तिंदियस्स के०) कृमावंत, दमितेंडिय, एटले इंडियना दमनहार, वली जि तेंडिय, (नासायदोसेयविवज्जगस्स के०) तथा नाषाना दोष टालनार, थनें (गुणेयना सायणिसेवगस्स के०) नाषाना गुणना सेवनार, एवा जगवंतें बोलतां थकां, पण तेउनुं मौनव्रत पणुंज जाणवुं ॥ ५ ॥ हवे श्री महावीर जगवंत, केवो धर्म कहे, तेकहेढे. (महवएपंचअणुवएय के०) पांच महाव्रत जे प्राणातिपातविरमणादिक साधुनो धर्म ठे, ते कहे, तथा आवक उदेशीनें स्थूलप्राणातिपात विरमणादिक, पांच अणुव्रत कहे. (तहेव के०) तेंमज (पंचासव के०) पांच आश्रव ते कर्मनें आववानां स्थानकढे, ते

कहे, तथा (संवरैय के०) पांच संवर ते सत्तरजेद युक्त संवर ते कहे, (विरतिइह के०) पढी विरतिनो उपदेश ते संवरना धरनारने कहे, वली इह एटले आ प्रवचनने विषे (सामणिषे मिपन्ने के०) संपूर्ण संयमने विषे मूलगुण, ते पांच महाव्रतरूप तथा उत्तरगुण, ते संवर विरतिरूप, ते प्रज्ञावंत एवा, स्वामी कहे. वली ते केवाढे, तोके, (लवावसक्की के०) कर्मना टालनार, तथा (समणेत्तिवेमि के०) श्रमण एटले तपस्वी, एवा श्री महावीर देव ते लोकना हितने अर्थे धर्म कहेता अका आचारवंतज जाणवा. हुं एम कहुंहुं.॥६॥

॥ दीपिका—ह्रांतस्याक्रोधस्य दांतस्य मानरहितस्य जितेंद्रियस्य निर्लोकस्य लोभत्या गान्निर्मायस्येत्यपि इष्टव्यं । नापादोषाअसत्यसत्याभृपाकर्कशाऽसन्यशब्दोच्चारणादयः तद्वर्जकस्य नापागुणाहितमितदेशकालासंदिग्धनाषणादयः तन्निषेधकस्य सतो धर्मं कथयतोऽपि नास्ति दोषः । उच्यते हि प्रायोमौनमेव श्रेयः । केवलिनस्तु नाषणमपि गुणायेति ॥५॥ कीदृशं धर्मं वक्तव्यं । पंचमहाव्रतानि साधूनां पंचगुणव्रतानि श्रावणानां प्रज्ञापितवान् तथैव पंचाश्रवान् प्राणातिपातादिरूपान् तत्संवरं च सप्तदशप्रकारं संयमं विरतिं च कथितवान् इह शासने श्रामण्यं संपूर्णसंयमस्तस्मिन्कर्तव्ये पूर्णकृत्स्ने मूलोत्तरगुणान् पूर्वोक्तान् कथितवान् । किंनूतोऽसौ लवं कर्म तस्मा (दवसक्कइति) अवसर्पणशोलोऽवसर्पी श्रमणइति । अथ गोशालकोवक्ति (वेमिन्ति) यदहं ब्रवीमि हे आर्द्रक ! तत्त्वं शृणु ॥६॥

॥ टीका—अपगतरागेषस्य प्रज्ञापमाणस्यापि दोषानावं दर्शयितुमाह । (धम्मकहंतस्ते त्यादि) तस्य जगवतोपगतघनघातिकलंकस्योत्पन्नसकलपदार्थाविर्भावज्ञानस्य जगदस्य ऋणप्रवृत्तस्यैकांतपरहितप्रवृत्तस्य स्वकार्यनिरपेक्षस्य धर्मं कथयतोऽपि तु शब्दस्यापिशब्दार्थत्वान्नास्ति कश्चिदोषः । किंनूतस्येत्याह । ह्रांतिसंपन्नस्यानेन क्रोधनिरासमाह । तथा दांतस्योपशान्तस्यानेन मानव्युदासं । तथा जितानि स्वविषयप्रवृत्तिनिषेधेनेन्द्रियाणि येन स जितेंद्रियोऽनेन तु लोभनिरासमाचष्टे मायायास्तु लोभनिरासादेव निरासोऽष्टव्यस्तन्मूलत्वात्तस्य नापादोषाअसत्यसत्याभृपाकर्कशासन्यशब्दोच्चारणादयस्तद्वर्जकस्य तत्परिदुर्तुस्तथा नापायाये गुणाहितमितदेशकालासंदिग्धनाषणादयस्तन्निषेधकस्य सतोऽनुवतोऽपि नास्ति दोषः उच्यते हि बाहुल्येन मौनव्रतमेव श्रेयः समुत्पन्नकेवलस्य तु नाषणमपि गुणायेति ॥ ५ ॥ किंनूतं धर्ममसौ कथयतीत्याह । (महव्वएपंचेत्यादि) महांति च तानि व्रतानि प्राणातिपातविरमणादीनि तानि च साधूनां प्रज्ञापितवान् पंचापि तदपेक्षायाणूनि लघूनि व्रतानि पंचैव तानि आवकानुद्दिश्य प्रज्ञापितवांस्तथैव पंचाश्रवान् प्राणातिपातादिरूपान् कर्मणः प्रवेशद्वारनूतांस्तत्संवरं च सप्तदशप्रकारं संयमं प्रतिपादितवान् संवरवतो

म्यक् न जानन्ति ॥ १४ ॥ अथ दृष्टान्तमाह । (मिलस्कु इति) । यथा म्लेहोऽनार्यः म्लेहस्य आर्यस्य यदुक्तं नापितं तदनुजापते परमार्थशून्यं तन्नापितमेवानुजापते । नच हेतुं विजानाति ॥ १५ ॥ दार्ष्टीतिके योजयति (एवमिति) । एवमज्ञानिकाः सम्यक्ज्ञानरहिताः स्वकं स्वकमात्मीयं ज्ञानं प्रमाणत्वेन वदंतोपि निश्चयार्थं न जानन्ति । इव यथा म्लेहो निश्चयार्थमजानन् परोक्तमनुवदत्येवं तेप्यबोधिकाबोधरहिताः । ततोऽज्ञानमेव श्रेय इति ॥ १६ ॥

॥ टीका—नूयोप्यज्ञानवादिनां दोषानिधित्सयाह । (जेएयमित्यादि) । ये अज्ञान पक्षं समाश्रिता एनं कर्मरूपणोपायं न जानन्ति । आत्मीयाऽसद्ग्राहाऽग्रहग्रस्तामिथ्यादृष्टयोऽनार्यास्ते मृगा इव पाशव-क्षाघातं विनाशमेष्यन्ति यास्यन्त्यन्वेषयन्ति वा । तद्योग्यक्रियानुष्ठानात् । अनन्तशोविहेदेनेत्यज्ञानवादिनोगताः ॥ १३ ॥ इदानीमज्ञानवादिन दूषणोद्दिष्टावधिषया सूत्राग्यंत्रितावादिनो न चलिष्यन्तीति तन्मताविष्करणायाह । (माहणा इत्यादि) । एके केचन ब्राह्मणविशेषास्तथा श्रमणाः परिव्राजकविशेषाः सर्वेषु ते ज्ञायतेऽनेनेति ज्ञानं हेयोपादेयार्थाऽविर्जावकं परस्परविरोधेन व्यवस्थितं स्वकमात्मीयं वदन्ति । नच तानि ज्ञानानि परस्परविरोधेन प्रवृत्तत्वात्सत्यानि । तस्मादज्ञानमेव श्रेय किं ज्ञानपरिकल्पनयेत्येतददर्शयति । सर्वस्मिन्नपि लोके ये प्राणाः प्राणिनो न ते किंचनपि सम्यगुपेतवाचं जानन्तीति विदन्तीति ॥ १४ ॥ यदपि तेषां गुरुपारंपर्येण ज्ञानमाया तदपि त्विन्नमूलत्वादवितथं न जवतीति दृष्टान्तद्वारेण दर्शयितुमाह । (मिलस्कु अ मिलस्कु स्तेत्यादि) । यथा म्लेह आर्यनापाननिक्षोऽम्लेहस्यार्यस्य म्लेहनापाननिक्षस्य यन्नापितं तदनुजापते अनुवदति केवलं न सम्यक्तदनिप्रायं वेति यथाऽनया विवक्षयाऽनं नापितमिति । नच हेतुं निमित्तं निश्चयेनासौ म्लेहस्तन्नापितस्य जानाति । केवलं परमार्थशून्यं तन्नापितमेवानुजापत इति ॥ १५ ॥ एवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकं योजयति । (एवमित्यादि) । यथा म्लेहः अम्लेहस्य परमार्थमजानानः केवलं तन्नापिताननुजापते । तथा अज्ञानकाः सम्यक्ज्ञानरहिताः श्रमणाब्राह्मणावदंतोपि स्वीयं स्वाज्ञानं प्रमाणत्वेन परस्परविरुद्धार्थनापणात् निश्चयार्थं न जानन्ति । तथाहि । ते स्वकं यं तीर्थकरं सर्वज्ञत्वेन निर्द्धार्य तदुपदेशेन क्रियामु प्रवर्तन् । नच सर्वज्ञविवक्षा अथ गृहर्शना ग्रहीतुं शक्यते । नासर्वज्ञः सर्वज्ञं जानातीति न्यायात् । तथाचोक्तं । सर्वज्ञो साविति हेतुतत्कालेपि वृक्षुत्सुनिः ॥ तज्ज्ञानक्रेयविज्ञानरहितैर्मन्यते कथं ॥ १ ॥ यं परचेतोवृत्तीनां डुरन्वयत्वाडुपदेष्टुरपि यथावस्थितविवक्षया ग्रहणाऽसंनवान्निश्चयार्थमजानानाम्लेहवदपरोक्तमनुजापतएव । अबोधिकाबोधरहिताः केवलमित्यतोऽज्ञा

हि विरतिनैवतीत्यतोविरतिं च प्रतिपादितवांश्चशब्दात्फलचूतौ निर्जरामोक्षौ च इहास्मि
नप्रवचने लोके वा श्रमणजावः श्रामण्यं संपूर्णः संयमस्तस्मिन् वा विधेये मूलगुणान् म
हाव्रताणुव्रतरूपांस्तथोत्तरगुणान् महाव्रताणुव्रतरूपान् कृत्स्ने संयमे विधातव्ये प्राज्ञइति
क्वचित्पाठः। प्रज्ञाने तत्प्रतिपादितवानिति । किंचूतोऽसौ जवं कर्म तस्मा(दवसकइति) अ
वसर्पणशीलोऽवसर्प्यो श्रम्यतीति श्रमणः तपश्चरणयुक्तइत्येतदहं ब्रवीमि स्वयमेव च जग
वान्पंचमहाव्रतोपपन्नइंदियनोइंदियगुप्तोविरतश्चासौ जवावसर्प्योऽसौ स्वतोन्येषामपि तथा
चूतमुपदेशं दत्तवानित्येतद् ब्रवीमीति। यदि वार्डककुमारवचनमाकर्ण्योऽसौ गोशालकस्तत्प्र
तिपक्षचूतं वक्तुकामइदमाह । इत्येतद्वक्ष्यमाणं यदहं ब्रवीमि तद्वृणु ! त्वमिति ॥ ६ ॥

सीतदगं सेवउ बीयकायं, आहायकम्मं तह इत्थियाउ ॥ एगंत
चारिस्सिह अम्हधम्मं, तवस्सिणो णाजिसमेति पावं ॥ ७ ॥
सीतोदगं वा तह बीयकायं, आहायकम्मं तह इत्थियाउ॥एयाइ
जाणं पडिसेवमाणा, अगारिणो अस्समणा जवंति ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे एवुं आर्दकुमारनुं पूर्वोक्त वचनं सांजलीनें, फरी गोशालक कहेठे के, अहो
आर्दकुमार ! तें एम कहुं जे ए परहित नणी प्रवर्त्तिनें धर्म कहेवायकी दोष नथी,
तथा लोक परिवारनो पण दोष नथी, तो हुं कहुं तुं ते पण सांजल. के, जे अमारा सि
द्धांतमां कहुंठे तेनो पण दोष नथी. ते शुं कहुंठे ! ते कहेठे. (सीतदगंसेवउबीयका
यं के०) सचितपाणी तेनें सेवो, एटले पान करो, तथा बीजकायनो उपजोग करो, (आहा
यकम्मं के०) तथा आधाकर्मी आहार ल्यो, (तह के०) तेंमज(इत्थियाउ के०) स्त्रीनो
प्रसंग पण करो, एटले पोताना अनें परना उपकारनु कारण, अनें धर्मनुं आधार एवुं जे
शरीर तेनें अर्थे जे कांइं करियें, तेंमां दोष नथी केमके, (एगंतचारिस्सिहअम्हधम्मं के०)
अमारा धर्मनें विषे प्रवर्त्तमान तथा आराम उद्यानादिकनें विषे एकाकी विचरतो एवो,
(तवस्सिणोणाजिसमेतिपावं के०) कोइ एक तपस्वी तेनें पाप लागे नहीं. जे कारण माटे
यद्यपि शीतोदकादिक कांइंक कर्मबंधनुं कारणठे तथापि तेनो, उपजोग, धर्माधारचूत एवुं
जे शरीर तेनें कारणें करतां थकां कांइ पण दोष नथी. इति जावः ॥ ७ ॥ हवे वली
आर्दकुमार कहेठे के, अहो गोशालक ! शीतोदक अनें बीजकायनो उपजोग करवो,
तथा आधाकर्मी आहार लेवो, अनें स्त्रीयादिकनो प्रसंग करवो, इत्यादिक बोल जे तें
पूर्वें कह्या, तेना पडिसेवनारा तो आगारी एटले गृहस्थज कहेवाय, परंतु एवा श्रमण
एटले साधु न होय. ॥ ८ ॥

॥दीपिका—त्वयेदमुक्तं यत्परार्थं प्रवृत्तस्याशोकादिप्रातिहार्यपरिग्रहः शिष्यादिपरिकरो धर्मदेशना च न दोषायेति यथा तथास्माकमप्येतन्न दोषाय यद्धीतोदकं सचितोदकं तत्सेवनं करोतु । बीजकायोपनोगमाधाकर्माश्रयणं स्त्रीप्रसंगं च करोतु । अनेन स्वपरोपकारः स्यादित्याह (एगंतत्ति) अस्मद्धर्मे प्रवृत्तस्यैकांतचारिणः एकाकिविहारोद्यतस्य तपस्विनोनाजिसमेति न संबध्यते पापं । यद्यपि शीतोदकादीनि ईषत्कर्मबंधाय तथापि धर्माधारस्य शरीरस्य रक्षणाय क्रियमाणानि एकांतचारितपस्विनः कर्मबंधाय न नवंतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ अस्योत्तरमाह मुनिः । शीतोदकादीनि प्रतिसेवमानाअगारिणोगृहस्थास्ते नवंत्यश्रमणाश्चेति त्वं जानीहि । एतन्नोगे यदि श्रमणत्वं स्यात्तदा गृहस्थत्वं केन स्यादित्यर्थः ॥ ८ ॥

॥टोका—यथाप्रतिज्ञातमेवाह गोशालकः । (सीउदगमित्यादि) जगवतेद मुद्राहितं परार्थं प्रवृत्तस्याशोकादिप्रातिहार्यपरिग्रहस्तथा शिष्यादिपरिकरोधर्मदेशनाच न दोषायेति । यथा तथास्माकमपि सिद्धांते यदेतद्व्ययमाणं तन्न दोषायेति । शीतं च तडुदकं च शीतोदकमप्राशुकोदकं तत्सेवनं परिजोगं करोतु । तथा बीजकायोपनोगमाधाकर्माश्रयणं स्त्रीप्रसंगं च निदधात्वनेन च स्वपरोपकारः कृतोनवतीत्यस्मदीये धर्मे प्रवृत्तस्य एकांतचारिणश्च रामोद्यानादिष्वेकाकिविहारोद्यतस्य तपस्विनोनाजिसमेति न संबन्धमुपयाति पापमशुनकर्मैति । इदमुक्तं नवत्येतानि शीतोदकादीनि यद्यपीषत्कर्मबंधाय तथापि धर्माधारं शरीरं प्रतिपालयतएकांतचारिणस्तपस्विनोबंधाय न नवंतीति ॥ ७ ॥ एतत्परिहर्तुकामश्चाह । (सीतोदगमित्यादि) एतानि प्रागुपन्यस्तानि अप्राशुकोदकपरिजोगादीनि प्रतिसेवंतोऽगारिणोगृहस्थास्ते नवंत्यश्रमणाश्चाप्रव्रजिताश्चैवं जानीहि ॥ यतः अहिंसासत्यमस्तेयं, ब्रह्मचर्यमलुब्धता ॥ इत्येतद्ब्रह्मणलक्षणं चैषां शीतोदकबीजाधाकर्माश्रयणपरिजोगवतां नास्तीत्यतस्ते नामाकारान्यां श्रमणान् परमार्थानुष्ठानतइति ॥ ८ ॥

सियाय बीउदग इन्धियाउ, पडिसेवमाणा समणा नवंतु ॥

अगारिणोवि समणा नवंतु, सेवंतिउ तेवि तहप्पगारं ॥९॥ जे

यावि बीउदगजोति निस्कू, निस्कं विहंजायति जीवियन्ही ॥

ते एातिसंजोगमविप्पहाय, कायोवगाणंतकरा नवंति ॥ १० ॥

अर्थ—वली आर्द्धकुमार कहेढे के, अहो गोशालक! ताहारो मत एवोढे जे एकांतचारी, कुधा तृपादिकना सहन करनार, तपस्वी न होय ते केम न होय? तेहनो प्रत्युत्तर सांजल. (सियायबीउदगइन्धियाउ के०) ते जो कदाचित् सचित बीज, सचित पाणी, अने स्त्री

यादिकनो प्रसंग तेना, (पडिसेवमाणसमणानवंतु के०) परिजोगना करनार श्रमण होय तो, (अगारिणोविसमणानवंतु के०) आगारी जे गृहस्थछे ते पण श्रमण थाय. केमके, (सेवन्तिउतेवितहृष्यगारं के०) आगारी पण सचित बीज उदकादिना सेवनारछे, वली धन नें अर्थ देशांतरनें विषे विचरे छे, वली एकला पण परदेशनें विषे घणा काल पर्यंतर छे, तथा धनार्थी थका, क्लृधातृषादिकनां कष्ट पण सहन करेछे, माटे एरीतें ते पण तथा प्र कारनां एटछे श्रमण जेवां कष्ट सहन करेछे, ए कारणें ते गृहस्थनें पण तपस्वीज गण वा ॥ ९ ॥ वली पण आर्द्धकुमार कहेछे के, (जेयाविवीउदगजोत्तिजिस्कू के०) जे जि क्लृक ठतां, बीज उदकना जोगवनार, इव्यब्राह्मचारी एवा, (निस्कंविहंजायतिजीवि यछी के०) आजीविका चलाववानें अर्थे जिह्वा मागे, (तेणातिसंजोगमविष्यहा य के०) ते ज्ञातिसंयोग ठांमीनें (कायोवगाणंतकरानवन्ति के०) ठ कायनामर्दन कर नार एवा, पोतानी कायाना राखनार एवा, अनें कर्मना करनार ते, आगमिककाळें अनंत संसारी थरो ॥ १० ॥

॥ दीपिका—आर्द्धकएव पुनराह । यदि बीजादिजो जिनः श्रमणाः स्युस्तदागारिणोपि श्रमणाः स्युः तेषां गृहस्था अपि सेवन्ते तथा प्रकारमेकत्वविहारादिकं । गृहस्थानामपि पथिकत्वावस्थायामाशंसावतामपि निष्किंचनतयैकाकिविहारित्वं क्लृप्तिपासादिपीडनं नवत्येवेति ॥ ९ ॥ ये चापि निक्खवो बीजोदकजो जिनः संतो जिह्वां च यावन्तो जीवितार्थिनस्ते ज्ञातिसंयोगं स्वजनसंबंधं प्रविहाय त्यक्त्वा कायात्कायेषु च उपगच्छन्तीति कायोप नो गास्तदुपमर्दरंजप्रवृत्ताः संसारस्यानंतकराः स्युः संसारस्य अंतकरणं नवन्तीत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ टीका—पुनरप्यार्द्धकएवैतदूषणायाह । (सियायेत्यादि) स्यादेतज्जवदीयं मतं य था ते एकांतचारिणः क्लृप्तिपासादिप्रधानतपश्चरणपीडिताश्च तत्कथं ते न तपस्विनस्त्येत दाशंक्यार्द्धक आह । यदि बीजाद्युपजोगिनोपि श्रमणास्त्येवं नवतान्युपगम्यते एव तर्ह्यगारिणोपि गृहस्थाः श्रमणानवन्तु तेषामपि देशिकावस्थायामाशंसावतामपि निष्किंचनतयै काकिविहारित्वं क्लृप्तिपासादिपीडनं च संजाय्यते । अत आह (सेवन्तिउ) तुरवधारणे सेवन्त्ये व तेऽपि गृहस्थास्तथा प्रकारमेकाकिविहारादिकमिति ॥ ९ ॥ पुनरप्यार्द्धको बीजोदकादिजो जिनां दोषानिधित्सयाह । (जेयावीत्यादि) ये चापि निक्खवः प्रव्रजिता बीजोदकजो जि नः संतो इव्यतो ब्रह्मचारिणोपि जिह्वां वाऽटन्ति जीवितार्थिनस्ते तथा नूता ज्ञातिसंयोगं स्वजनसंबंधं विप्रहाय त्यक्त्वा कायात्कायेषु चोपगच्छन्तीति कायोपनोगास्तदुपमर्दकारंजाप्र वृत्तत्वात्संसारस्यानंतकरानवन्तीति । इदमुक्तं । नवति केवलं स्त्रीपरिजोगएव तैः परित्यक्तो

॥दीपिका—त्वयेदमुक्तं यत्परार्थं प्रवृत्तस्याशोकादिप्रातिहार्यपरिग्रहः शिष्यादिपरिकरो धर्मदेशना च न दोषायेति यथा तथास्माकमप्येतन्न दोषाय यन्नीतोदकं सचितोदकं तत्सेवनं करोतु । बीजकायोपजोगमाधाकर्माश्रयणं स्त्रीप्रसंगं च करोतु । अनेन स्वपरोपकारः स्यादित्याह (एगंतत्ति.) अस्मद्धर्मे प्रवृत्तस्यैकांतचारिणः एकाकिविहारोद्यतस्य तपस्विनो नानिसमेति न संबध्यते पापं । यद्यपि शीतोदकादीनि ईषत्कर्मबंधाय तथापि धर्माधारस्य शरीरस्य रक्षणाय क्रियमाणानि एकांतचारितपस्विनः कर्मबंधाय न नवंतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ अस्योत्तरमाह मुनिः । शीतोदकादीनि प्रतिसेवमानाअगारिणोगृहस्थास्ते नवंत्यश्रमणाश्चेति त्वं जानीहि । एतन्नोगे यदि श्रमणत्वं स्यात्तदा गृहस्थत्वं केन स्यादित्यर्थः ॥ ८ ॥

॥टीका—यथाप्रतिज्ञातमेवाह गोशालकः । (सीउदगमित्यादि) जगवतेद मुद्राहितं परार्थं प्रवृत्तस्याशोकादिप्रातिहार्यपरिग्रहस्तथा शिष्यादिपरिकरो धर्मदेशना च न दोषायेति । यथा तथास्माकमपि सिद्धांते यदेत द्रव्यमाणं तन्न दोषायेति । शीतं च तडुदकं च शीतोदकमप्रागुकोदकं तत्सेवनं परिजोगं करोतु । तथा बीजकायोपजोगमाधाकर्माश्रयणं स्त्रीप्रसंगं च निदधात्वनेन च स्वपरोपकारः कृतो नवतीत्यस्मदीये धर्मे प्रवृत्तस्य एकांतचारिणश्च रामोद्यानादिष्वेकाकिविहारोद्यतस्य तपस्विनो नानिसमेति न संबध्यमुपयाति पापमग्नौ न कर्मेति । इदमुक्तं नवत्येतानि शीतोदकादीनि यद्यपीषत्कर्मबंधाय तथापि धर्माधारं शरीरं प्रतिपालयत एकांतचारिणस्तपस्विनो बंधाय न नवंतीति ॥ ७ ॥ एतत्परिहर्तुकामायाह । (सीतोदगमित्यादि) एतानि प्रागुपन्यस्तानि अप्रागुकोदकपरिजोगादीनि प्रतिसेवंतोऽगारिणोगृहस्थास्ते नवंत्यश्रमणाश्चाप्रव्रजिताश्चैवं जानीहि ॥ यतः अहिंसासत्यमस्तेयं, ब्रह्मचर्यमनुबधता ॥ इत्येतन्न श्रमणलक्षणं चैषां शीतोदकबीजाधाकर्माश्रयणपरिजोगवतां नास्तीत्यतस्ते नामाकारान्यां श्रमणान परमार्थानुष्ठानत इति ॥ ८ ॥

सियाय बीउदग इत्थियाउ, पडिसेवमाणा समणा नवंतु ॥

अगारिणोवि समणा नवंतु, सेवंतिउ तेवि तहप्पगारं ॥ ए॥ जे

यावि बीउदगजोत्ति जिक्खू, जिक्खं विहंजायति जीवियन्ती ॥

ते एातिसंजोगमविप्पहाय, कायोवगाणंतकरा नवंति ॥ १० ॥

अर्थ—वली आर्द्धकुमार कहेढे के, अहो गोशालक! ताहारो मत एवोढे जे एकांतचारी, कुथा तृपादिकना सहन करनार, तपस्वी न होय ते केम न होय? तेहनो प्रत्युत्तर सांजल. (सियायबीउदगइत्थियाउ के०) ते जो कदाचित् सचित बीज, सचित पाणी, अने स्त्री

યાદિકનો પ્રસંગ તેના, (પડિસેવમાણાસમણાનવંતુ કે૦) પરિજોગના કરનાર શ્રમણ હોય તો, (અગારિણોવિસમણાનવંતુ કે૦) આગારી જે ગૃહસ્થ છે તે પણ શ્રમણ થાય. કેમકે, (સેવંતિઝતેવિતહપ્પગારં કે૦) આગારી પણ સચિત્ત બીજાં ઉદકાદિના સેવનાર છે, વલી ધન નેં અર્થેં દેશાંતરનેં વિષે વિચરે છે, વલી એકલા પણ પરદેશનેં વિષે ઘણા કાલ પર્યંતર દેહે, તથા ધનાર્થી થકા, કુધાતૃષાદિકનાં કષ્ટ પણ સહન કરે છે, માટેં એ રીતેં તે પણ તથા પ્રકારનાં એટલે શ્રમણ જેવાં કષ્ટ સહન કરે છે, એ કારણેં તે ગૃહસ્થનેં પણ તપસ્વીજ ગણવા ॥ ૯ ॥ વલી પણ આર્ડકુમાર કહે છે કે, (જેયાવિબીઝદગ્ગનોત્તિનિસ્કૂ કે૦) જે નિહુક ઠતાં, બીજાં ઉદકના જોગવનાર, ઇવ્યબ્રાહ્મચારી એવા, (નિસ્કંવિહંજાયતિજીવિયઠી કે૦) આજીવિકા ચલાવવાનેં અર્થેં નિહ્વા માગે, (તેણાતિસંજોગમવિષ્ણહાય કે૦) તે જ્ઞાતિસંયોગ ઠાંમીનેં (કાયોવગાણંતકરાનવંતિ કે૦) ઠ કાયનામર્દન કરનાર એવા, પોતાની કાયના રાખનાર એવા, અનેં કર્મના કરનાર તે, આગમિકકાલેં અનંત સંસારી થશે ॥ ૧૦ ॥

॥ ટીપિકા—આર્ડક એવ પુનરાહ । યદિ બીજાદિજોગિનઃ શ્રમણાઃ સ્યુસ્તદાગારિણોપિ શ્રમણાઃ સ્યુઃ તેપિ ગૃહસ્થાઅપિ સેવંતે તથાપ્રકારમેકત્વવિહારાદિકં । ગૃહસ્થાનામપિ પથિકત્વાવસ્થાયમાશંસાવતામપિ નિષ્કિંચનતયૈકાકિવિહારિત્વં કુત્પિપાસાદિપીડનં નવત્યેવેતિ ॥૯॥ યે ચાપિનિહ્વોબીજોદકજોગિનઃ સંતોજિહ્વાં ચ યાવંતોજીવિતાર્થિનસ્તે જ્ઞાતિસંયોગં સ્વજનસંબંધં પ્રવિહાય ત્યક્ત્વા કાયાત્કાયેષુ ચ ડપગહંતીતિ કાયોપ જોગાસ્તડુપમર્દારંજપ્રવૃત્તાઃ સંસારસ્યાનંતકરાઃ સ્યુઃ સંસારસ્ય અંતકરાન નવંતીત્યર્થઃ ॥૧૦॥

॥ ટીકા—પુનરપ્યાર્ડક એવૈતદૂષણાયાહ । (સિયાથેત્યાદિ) સ્યાદેતન્નવદીયં મતં યથા તે એકાંતચારિણઃ કુત્પિપાસાદિપ્રધાનતપશ્ચરણપીડિતાશ્ચ તત્કથં તે ન તપસ્વિનસ્ત્યેતદાશંક્યાર્ડક આહ । યદિ બીજાદ્યુપજોગિનોપિ શ્રમણાસ્ત્યેવં નવતાન્યુપગમ્યતે એવ તર્હ્યગારિણોપિ ગૃહસ્થાઃ શ્રમણાનવંતુ તેષામપિ દેશિકાવસ્થાયમાશંસાવતામપિ નિષ્કિંચનતયૈકાકિવિહારિત્વં કુત્પિપાસાદિપીડનં ચ સંનાવ્યતે । અતઃ આહ (સેવંતિઝ) તુરવધારણે સેવંત્યેવ તેડપિગૃહસ્થાસ્તથાપ્રકારમેકાકિવિહારાદિકમિતિ ॥ ૯ ॥ પુનરપ્યાર્ડકોબીજોદકાદિજોગિનાં દોષાનિધિત્સયાહ । (જેયાવીત્યાદિ) યે ચાપિ નિહ્વઃ પ્રવ્રજિતાબીજોદકજોગિનઃ સંતોડ્યવતોબ્રહ્મચારિણોપિ નિહ્વાં વાડંતિ જીવિતાર્થિનસ્તે તથાજૂતાજ્ઞાતિસંયોગં સ્વજનસંબંધં વિપ્રહાય ત્યક્ત્વા કાયાત્કાયેષુ ચોપગહંતીતિ કાયોપજોગાસ્તડુપમર્દકારંજાપ્રવૃત્તત્વાત્સંસારસ્યાનંતકરાનવંતીતિ । ઇદમુક્તં । નવતિ કેવલં સ્ત્રીપરિજોગ એવ તૈઃ પરિત્યક્તો

ऽसावपि इव्यतः शेषेण तु बीजोदकाद्युपजोगेन गृहस्थकल्पाएव ते। यत्तु निष्ठाटनादिक
मुपन्यस्तं तेषां तद्गृहस्थानामपि केषांचित्संज्ञायते नैतावता श्रमणजावइति ॥ १० ॥

इमं वयंतं तुमपाउ कुवं, पावाइणो गरिहसि सवएव ॥ पावाइ
णो पुढो किट्ठयंता, सयंसयं दिठ्ठिकरेंति पाउ ॥ ११ ॥ ते अन्नम
न्नस्स विगहरमाणा, अस्कंतिउ समणामाहणाय ॥ सतोय अ
ढी असतोय सृढी, गरहामोदिठ्ठिं ए गरहामोकिंचि ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे आर्द्धकुमारनां ए पूर्वोक्त वचन सांजलीनें गोशालक बीजो उत्तर आपवाने
असमर्थ ठतो, अन्य तीर्थिकोनें पोतानां सहायकारी करीनें सोझंत एटले असार वच
न बोलेढे के, अहो आर्द्धकुमार ! (इमंवयंतंतुमपाउकुवं के०) तुं एवां पूर्वोक्त वचन क
हेतो ठतो (पावाइणोगरिहसिसवएव के०) सर्व प्रावाडुक एटले अन्यदर्शनीउनें निंदेढेज,
कारणके आ जगत् मांहे सर्व दर्शनीउ बीज उदकादिकनुं सेवन करता थका, संसार
उहेदवाने अर्थे प्रवर्त्तेढे, तो तेनें मानिये नही. एवुं वचन सांजलीनें आर्द्धकुमार ते गोशा
लकनें उत्तर आपवाने अर्थे बोड्यो, ते गाथाना उत्तरार्द्ध वडे कहेढे. के, अहो गोशाल
क ! (पावाइणोपुढोकिट्ठयंतासयंसयंदिठ्ठिकरेंतिपाउ के०) सर्व प्रावाडुक एटले सर्व द
र्शनी पोत पोतानी जुदी जुदी दृष्टीये जुदी जुदी मतिये पोतपोतानुं दर्शन प्रगट करेढे.
जेम ते पोतपोताना दर्शननी स्थापना करेढे, तेम हुं पण अमारा दर्शननी प्रजावना
करुहुं के, सचितपाणी, बीजादिकना परिजोगथकी निःकेवल कर्मनुं बंधनढे, पण एथकी सं
सारनो उहेद कांइ पण नथी. एवो अमारा दर्शननो मतढे, तो अंही निंदा पण शानी?
अनें उत्कर्षपण शानो? ॥ ११ ॥ वली आर्द्धकुमार कहेढे. (तेअन्नमन्नस्सविगरहमाणा के०)
ए समस्त परवादी परस्पर मांहोमांहे पारका दर्शननें निंदेढे, अनें पोताना दर्शनना
गुण बोलेढे, (अस्कंतिउसमणामाहणाय के०) ते श्रमण ब्राह्मण सर्व पोतपोताना प
हनें समर्थेढे अनें परना पहनें दूषण आपेढे. तेज गाथाना उत्तरार्द्ध वडे देखाडेढे. (स
तोयअढीअसतोयणढी के०) अमारा पहनें अंगीकार करवा थकी पुण्यढे, अनें स्वर्गा
पवर्गादिकनां सुख प्राप्त थायढे, अनें परना पहनें अंगीकार करवा थकी पुण्य नथी अनें
पुण्यनें अजावे स्वर्गपवर्गादिकनी प्राप्ति पण नथी. ए रीते सर्व तीर्थिक मांहोमांहे आ
घाते प्रवर्त्तेढे. तेम अमे पण यथावस्थित तत्त्वनुं कथन करनारा ठैये तेणे करी, (गर
हामोदिठ्ठिंएगरहामोकिंचि के०) एकांतवादीनें अमे कांइ गर्हता नथी, निंदता नथी,
केमके, सत्य कहेतां थकां कांइ प्रवाद नथी. इत्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—अथ गोशालोन्यतीर्थिकान्सहायान्कृत्वा सोल्लुंठमसारं प्राह । इमां पूर्वोक्तां वाचं त्वं प्राडुष्कुर्वन्सर्वान् प्रावाडुकान् गर्हसि ? । यतः सर्वेपि तीर्थिकाः बीजोदकादिनोजिनोपि नवोद्भेदाय प्रवर्तते ते तुऽप्रावाडुकाः पृथक् पृथक् स्वीयां दृष्टिं प्रत्येकं स्वदर्शनं प्राडुष्कुर्वन्ति प्रकाशयन्ति । अथवा श्लोकपश्चाद् अर्द्धमुनिराह । सर्वेपि प्रावाडुकाः स्वमतं प्रकाशयन्ति तथा वयमपि स्वदर्शनं प्राडुष्कुर्मोयद्वीजोदकादिनोगिनः कर्मबंधोन नवोद्भेदइति स्थिते कात्र परनिंदा कोवा आत्मोत्कर्षइति ॥ ११ ॥ ते प्रावाडुकाअन्योन्यस्य परदर्शनं गर्हमाणाः स्वदर्शनगुणानाख्यान्ति यथा स्वतइति स्वकीये पक्षे स्वमतेस्ति पुण्यं अस्वतः परमते नास्ति पुण्यमित्येवं तीर्थिकाः परस्परव्याघातेन प्रवृत्ताः वयं तु तत्त्वप्ररूपणादेकांतदृष्टिं गर्हाम नहि एकांतपक्षोयुक्तिसंगतइति वदंतो वयं न किञ्चिज्गर्हामः । काणांधादिवस्तुस्वरूपकथनेन परापवादः । तथाचोक्तं । “नेत्रैर्निरीक्ष्य बिलकंटककीटसर्पान्, सम्यग्यथा व्रजत तान्परिहृत्य सर्वान् ॥ कुशानकुश्रुतिकुमार्गकुदृष्टिदोषान्, सम्यग्विचारयत कोत्र परापवाद”इति ॥ १२ ॥

॥ टीका—अधुनैतदाकर्ण्य गोशालकोपरमुत्तरं दातुमसमर्थोऽन्यतीर्थिकान्सहायान् विधाय सोल्लुंठमसारं वक्तुकामआह (इमं वयं त्वित्यादि) इमां पूर्वोक्तां वाचं । तुशब्दो विरोधार्थः । त्वं प्राडुष्कुर्वन्प्रकाशयन्सर्वानपि प्रावाडुकान् गर्हसि जुगुप्ससे यस्मात्सर्वेऽपि तीर्थिकाबीजोदकादिनोजिनोपि संसारोद्धितये प्रवर्तते ते तु नवता नान्युपगम्यन्ते ते तु प्रावाडुकाः पृथक् पृथक् स्वीयां स्वीयां दृष्टिं प्रत्येकं स्वदर्शनं कीर्तयन्तः प्राडुष्कुर्वन्ति प्रकाशयन्ति । यदिवा श्लोकपश्चाद् अर्द्धमाककुमारआह । सर्वे प्रावाडुकायथावस्थितं स्वदर्शनं प्राडुष्कुर्वन्ति तत्प्रामाण्याच्च वयमपि स्वदर्शनाविर्भावनं कुर्मस्तद्यथा ह्यप्राशुकेन बीजोदकादिपरिजोगिनः कर्मबंधएव केवलं न संसारोद्भेदइतीदमस्मदीयं दर्शनमेवं व्यवस्थिते कात्र परनिंदा कोवात्मोत्कर्षइति ॥ ११ ॥ किंच । (तेअस्मसुमस्सुस्सेत्यादि) ते प्रावाडुकाअन्योन्यस्य परस्परेण तु स्वदर्शनप्रतिष्ठाशया परदर्शनं गर्हमाणाः स्वदर्शनगुणानाचक्षते तुशब्दात्परस्परतोव्याहृतमनुष्ठानं चानुतिष्ठन्ति ते च श्रमणानिर्ग्रंथादयो ब्राह्मणादिजातयः सर्वेप्येते स्वकं पक्षं समर्थयन्ति परकीयं च दूषयन्ति । तदेव पश्चाद् अर्द्धेन दर्शयति । स्वतइति । स्वकीये पक्षे स्वान्युपगमेस्ति पुण्यं तत्कार्यं च स्वर्गापवर्गादिकमस्त्यतः स्वपरान्युपगमाच्च नास्ति पुण्यादिकमित्येवं सर्वेपि तीर्थिकाः परस्परव्याघातेन प्रवृत्ताश्च तोवयमपि यथावस्थिततत्त्वप्ररूपणतोयुक्तिविकलत्वादेकांतदृष्टिं गर्हामोजुगुप्सामोन ह्यसावेकांतोयथावस्थिततत्त्वाविर्भावकोनवतीत्येवं व्यवस्थिते तत्त्वस्वरूपं वयमाचक्षाण न किञ्चिज्गर्हामः काणकुंगोदघटनादिप्रकारेण केवलं स्वपरस्वरूपाविर्भावनं कुर्मोन च व

स्तु स्वरूपाविर्भावने परापवादः । तथाचोक्तं । “नेत्रैर्निरीक्ष्य बिलकंटककीटसर्पान्, सम्यक् यथा व्रजत तान्परितृप्य सर्वान् ॥ कुज्ञानकुश्रुतिकुमार्गकुट्टिदोषान्, सम्यग्विचारयति कोत्र परापवादः” इत्यादि । यदिचैकांतवादिनामेवास्त्येव नास्त्येवान्युपगमवतामयं परस्परगर्हाख्योदोषोनास्माकमनेकवादिनां सर्वस्यापि सदादेः कथंचिदन्युपगमात् । एतदेव श्लोकपश्चार्धेन दर्शयति (स्वतः इति) स्वइव्यक्तेत्रकालनावैरस्ति तथा (परतः इति) परइव्यादिनिर्नास्तीत्येवं परान्युपगमं दूषयंतोगर्हामोऽन्यानेकांतवादिनस्तत्स्वरूपनिरूपणतस्तु रागद्वेषविरहान्न किंचिद्गर्हामेति स्थितं ॥ १२ ॥

ए किंचि रूवेण निधारयामो, सद्विधिमग्नं तु करेमि पात्रं ॥ मग्गेऽमे किट्टिए आरिएहिं, अणुत्तरे सप्पुरिसेहिं अंजू ॥१३॥ उडुं अहेयं तिरियं दिसासु, तसाय जे थावरजेयपाणा ॥ नूयाहि संकान्नि डुगुंठमाणा, एो गरहती बुसिमं किंचि लोए ॥१४॥

अर्थ—वली आर्द्धकुमार कहेढे के, अहो गोशालक ! अमें (एकिंचिरूवेणनिधारयामो के०) कोइ पण श्रमण ब्राह्मणनें रूवेण एटले डुगुंठनिक एवा अंगोपांगनें उघाडवे, अथवा जातिना दोषनें अनिधारयामो एटले प्रगट करीनें निंदता नथी, किंतु ? (सद्विधिमग्नंतुकरेमिपात्रं के०) स्वदृष्टिमार्ग एटले पोतानुं शासन प्रगट करियें ठैयें, अथवा तेउना मार्गनुं स्वरूप कहियें ठैयें, वली जे विधियें ते पोताना मार्गनी स्थिति कहेढे के, “ ब्रह्मा लूनशिराः ” इत्यादिक ते अमें पण सांनजियें ठैयें, परंतु अमें कोइ नो अपवाद बोलता नथी. हवे आर्द्धकुमार, गाथाना उत्तरार्धवडे पोताना दर्शननुं स्वरूप कहेढे. (मग्गेऽमेकिट्टिएआरिएहिं के०) ए मार्ग जे सम्यक् दर्शनादिकडे, ते आर्य एवा जे श्री सर्वज्ञदेव तेणें कह्यो. ते मार्ग केवोढे तोके, (अणुत्तरेसप्पुरिसेहिंअंजू के०) ए मार्ग अनुत्तर एटले एना सरखो बीजो कोइ पण मार्ग जगत् मांहे नथी, वली ते सर्वज्ञ के वाढे तोके सत्पुरुष चोत्रीश अतिशयें करी बिराजमान, एवा प्रधान पुरुष जगत् मांहे बीजा कोइ नथी, ते कारणें सत्पुरुष केवायढे, वली ए मार्ग केवोढे तोके, अंजू एटले सरल अकुटिल ठे ॥१३॥ वली पण धर्मनुंज स्वरूप कहेढे. (उडुंअहेयंतिरियंदिसासु के०) ऊर्ध्व अधो अनें तिर्यक् ए समस्त दिशाउनें विषे एतावता चौदरज्ज्वात्मक लोक मांहे, (तसायजेथावरजेयपाणा के०) जे त्रस अनें स्यावर प्राणीउढे तेना पालनार, तथा (नूयाहिसंकान्निडुगुंठमाणा के०) प्राणघातनी शंकायें सावधानुष्ठाननें डुगुं ठता, (एो गरहतीबुसिमंकिंचिलोए के०) एवा संयमवत पुरुषो लोक मांहे जे ठे, ते कोइनें गर्दे

एटले निंदे नहीं. माटे रागदेषरहित पणे यथातथ्य वस्तुनुं स्वरूप केहेतां थकां कांइ निंदा नथी. जो कदापि यथातथ्य वस्तुनुं स्वरूप केहेतां थकां निंदा होय तो, अग्नि उल्लेखे, अने उदक शीतलले, विष खाधा थकी मरण नीपजे, इत्यादिक खरुं बोलनुं ते पण युक्त नथी ! परंतु ए रीते सत्य कहेवामां कांइ दोष नथी ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—न किंचन श्रमणं ब्राह्मणं वा स्वरूपेणानिधारयामोर्हणबुद्ध्याउद्धृत्यामः । केवलं स्वदृष्टिमार्गं तदंगीकृतं दर्शनं प्रादुष्कुर्मः । तद्यथा । “ब्रह्मा जूनशिराहरिर्दृशिसरुग्व्यालुप्तशिश्नोहरः, सूर्योप्युल्लिखितोऽनलोप्यखिलक्षुक्सोमः कलंकांकितः ॥ स्वर्नाथोपि विसंस्थुलः खलु वपुःसंस्थैरुपस्थैः कृतः, सन्मार्गस्खलनाद्भवति विपदः प्रायः प्रनूणामपि” । एतच्च तैरेव स्वागमे पठ्यते वयंतु श्रोतारः केवलमिति । मग्नेऽमेति । अयं मार्गः सम्यग्दर्शनादिकः कीर्तितयार्यैः सर्वज्ञैः । किंनूतोमार्गोऽनुत्तरः प्रधानः । आर्यैः किंनूतैः सत्पुरुषैः । मार्गः किंनूतोऽत्र प्रकटं ऋजुर्वा ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च ये त्रसा येच स्थावराश्च प्राणिनस्तेषु नूतानिशंकया प्राणिविनाशशंकया सावद्यक्रियां जुगुप्समानोर्हन् नैवान्यं लोकं कंचन गर्हते निंदति (बुसिमं) संयमवान् । तदेवं रागदेषमुक्तस्य वस्तुस्वरूपकथने न काचिन्निंदा यथा उल्लोऽग्निः शीतलं जलं विषं मारणात्मकं नयंकरः सर्पः व्यथकः कंटक इत्यादि ॥ १४ ॥

॥ टीका—एतदेव स्पष्टतरमाह । (नकिंचिरूवेणेत्यादि) न कंचन श्रमणं ब्राह्मणं वा स्वरूपेण जुगुप्सितांगावयवोद्धट्टनेन जात्या तद्विगग्रहणोद्धट्टनेन वाऽनिधारयामोर्हणबुद्धयोद्धृत्यामः केवलं स्वदृष्टिमार्गं तदन्युपगतं दर्शनं प्रादुष्कुर्मः प्रकाशयामः । तद्यथा । “ब्रह्मा जूनशिराहरिर्दृशिसरुग्व्यालुप्तशिश्नोहरः, सूर्योप्युल्लिखितोऽनलोप्यखिलक्षुक्सोमः कलंकांकितः ॥ स्वर्नाथोपि विसंस्थुलः खलु वपुःसंस्थैरुपस्थैः कृतः, सन्मार्गस्खलनाद्भवति विपदः प्रायः प्रनूणामपि” इत्यादि । एतच्च तैरेव स्वागमे पठ्यते । वयंतु श्रोतारः केवलमिति । आर्ककुमारएव परपक्षं दूषयित्वा स्वपक्षसाधनार्थं श्लोकपश्चाद्वर्धनाह । अयं मार्गः पंथाः सम्यग्दर्शनादिकः कीर्तितोव्यावर्णितः । कैरार्यैः सर्वज्ञैरस्त्याद्यधर्मदूरवर्तिभिः । किंनूतोधर्मोनास्मानुत्तरः प्रधानोविद्यतइत्यनुत्तरः पूर्वापराव्याहृतत्वाद्यथावस्थितजीवादिपदार्थस्वरूपनिरूपणाच्च । किंनूतैरार्यैः संतश्च ते पुरुषाश्च सत्पुरुषास्तैश्चतुर्विंशदतिशयोपेतैरविर्नूतः समस्तपदार्थाविर्जावकदिव्यज्ञानैः । किंनूतोमार्गोऽत्र प्रकटः निर्दोषत्वात्प्रकटः ऋजुर्वा वक्रैकांतपरित्यागादकुटिलइति ॥ १३ ॥ पुनरपि स्वसद्धर्मस्वरूपनिरूपणायाह । (उद्ध्वयहेयमित्यादि) ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्चैवं सर्वास्वपि दिक्षु प्रकारापे

कृया जावदिगपेकृया वा तासु ये त्रसाये च स्यावराः प्राणिनः। चशब्दौ स्वगतानेकज्जदसंस्च
कौ। नूतं सद्भूतं तथ्यं तत्रानिशंकया तथ्यनिर्णयेन प्राणातिपातादिकं पातकं जुगुप्समा
नोगर्हमाणो यदिवा नूतानिशंकया सर्वसावद्यमनुष्ठानं जुगुप्समानोनैवापरलोकं कंचन
गर्हति निंदति (बुसिमिति) संयमवानिति। तदेवं रागद्वेषवियुक्तस्य वस्तुस्वरूपाविर्भाव
ने न काचिज्ज्ञेय्यत तत्रापि गर्हा नवति नद्युलोभिः शीतमुदकं विषं मारणात्मकमित्येव
मादि किंचिद्वस्तुस्वरूपमाविर्भावनीयमिति ॥१४॥

आगंतगारे आरामगारे, समणेउ जीते ए उवेति वासं ॥ दस्का
दुसंते बहवे मणुस्सा, ऊणातिरित्ताय जवालवाय ॥ १५ ॥
मेहाविणो सिक्खिय बुद्धिमंता, सुत्तेहिं अब्बेहिं एण्णयन्ना ॥ पु
त्तिसुमाणे अणगार अन्ने, इति संकमाणो ए उवेति तन्न ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे गोशालकमतानुसारी त्रैराशिक बीजा प्रकारें करी फरी आर्द्धकुमार प्र
त्ये कहेले. के, अहो आर्द्धकुमार! ताहरो तीर्थकर राग, द्वेष, अनें नय, तेणें करी सहित
ले, ए कारण माटे ते बीहितो अको (आगंतगारे के०) शून्यघर धर्मशालादिक तथा
(आरामगारे के०) उद्यानादिकनें विषे (समणेउजीते के०) श्रमण अनें माहण य
की बीहितो अको (एउवेतिवासं के०) वास करतो नथी, वली शा अकी बीहितो
अको वास करतो नथी? ते कहेले. (दस्कादुसंते के०) दह एटले माह्या, घणां शास्त्र
ना नणनार, पंमित, (बहवेमणुस्सा के०) एवा घणा पुरुषो ते पूर्वोक्त शून्य घरादिक
स्थानकनें विषे आवे, माटे तेवा पुरुषोअकी बीहितो अको, तेवां स्थानकनें विषे ताह
रो त्यां गुरु आवतो नथी पण, ते पुरुषो केवाले तोके, (ऊणातिरित्ताय के०) तमारा
तीर्थकरअकी कोइ एक जात्यादिक गुणें करी ऊणाळे न्यूनले, तथा कोइ एक अधिकले, तो
तेवानी साथें बोलतां कदाचित् हारी जाय तो मानम्लान आय, ते कारणमाटे एवां
स्थानक ठांमीनें त्यागीनें देवादिकनी परषदामांहे एकांतें बेसेले. वली ते पुरुषो केवाले
तोके, (जवालवाय के०) एकतो जव एटले अनेक विचित्र तर्कना बोलनार, तथा ए
क अजव एटले मौनव्रती, अथवा मंत्रवादी ले के, जेनी आगल बोलतां वादीना मुख
मांहेथी वचन पण निकले नही, ते कारण माटे तेनी बीकअकी ताहरो तीर्थकरें आरा
म उद्यानादिक मांहे निवास करवानो त्याग कखोले ॥ १५ ॥ वली गोशालक कहेले के,
(मेहाविणोसिक्खियबुद्धिमंता के०) मेधावी जे पंमितले ते ग्रहण करवा, धारण करवानें
सामर्थ्यवान् तथा आचार्यादिकनी पासेंथी शिखेला एवा उत्पातादिक चार प्रकारनी

नमेव श्रेयश्चि । एवं यावद्यावज्ज्ञानान्युपगमस्तावत्तावज्जुरुतरदोषसंज्ञवः । तथाहि । यो
वगवन्पादेन कस्यचित् शिरः स्पृशति तस्य महानपराधो नवति । यस्त्वनानोगेन स्पृशति
तस्मै न कश्चिदपराध्यतीत्येवं चाज्ञानमेव प्रधानजावमनुजवति ननु ज्ञानमिति । १६ ॥

अन्नाणियाण वीमंसा, नाणे ए विनियहइ ॥ अप्पणो य परं नालं,
कुतो अन्नाणुसासिउं ॥ १७ ॥ वणे मूढे जहा जंतू, मूढे एयाणुगामि
ए ॥ दोवि एए अकोविया, तिवं सोयं नियहइ ॥ १८ ॥ अंधो अंधं प
हं णितो, दूरमद्वाणु गहइ ॥ आवळे उप्पहं जंतु, अडवा पंथाणु गा
मिए ॥ १९ ॥ एवमेगे णियायढी, धम्ममाराहगा वयं ॥ अडवा अ
हम्ममावळे, ए ते सबळुयं वए ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥

अर्थ-हवे एने दोष देखाडेढे. जे एम कहेके, अज्ञानज नलुंढे; तेने अन्नाणियाण
के० अज्ञानवादी कहिये. तेनी जे वीमंसा के० जाणवानी इहो, ते नाणे ए विनिय
हइ के० ज्ञानने विषे पडोचे नहीं. कारण ते एम विचार करेढे के अज्ञानवडे अ
पराध करनारानो दोष स्वल्प ठे, अने जाणनारने दोष घणो लागेढे. जेम कोइक म
नुष्य मार्गे जतां जाणतो यकोज कोइकना मस्तकने पगे करीने फरशे. तोते महा अ
पराधनो पात्र थायढे. परंतु जो अजाणतां फरशे तोते स्वल्प अपराधी ठे. ए कार
ण माटे अज्ञानपणुंज रुडुंढे, एवी जेनामां विचारणा ठे. ते अज्ञानवादी जाणवा. ते
अज्ञानवादी अप्पणोय कहेतां पोतानो आत्मा समजवानेज असमर्थ ठे. तो परंनालं
के० बीजाने कुतो अन्नाणुसासिउं के० बीजा अज्ञानी जनोने समजाववाने क्यां
पी समर्थ थाय? अर्थात् नज थाय. ॥ १७ ॥ हवे एज अर्थ दृष्टांते करी दिपावेढे.
वणे के० वन एटले अटवीने विषे, जहा के० जेम, कोइक मूढेजंतू के० दिशिमूढजीव
ते दिशिने जाणवा असमर्थ यको मूढेएयाणुगामिए के० अनेरा दिशिमूढने आगेवा
न करीने तेनी पाठल चाले ते समये दोविएए के० ते बने जण, ते मार्गना अकोवि
रा के० अजाण यका, तिवंसोयंनियहइ के० तीव्र गहनमांहे पडे अर्थात् महाडुः
ख पामे. ॥ १८ ॥ वली बीजुं दृष्टांत कहेढे. अंधोअंधंपहंणितो के० जेम कोइएक
पोते अंध ठतां अनेरा अंधने मार्गे लेई जतो यको दूरमद्वाणुगहइ के० घणे दूर ज
ने आवळेउप्पहंजंतु के० ते अंध उन्मार्गे पडे; अडवा के० अथवा पंथाणुगामिए
के० अनेरे पंथे जाय पण वांठित मार्गे न जाय. एटले पोते उन्मार्गे पडतां पाठजा
ने पण उन्मार्गे पाडे. ॥ १९ ॥ हवे ए दृष्टांत अज्ञानवादी साथे मेलवेढे. एवं के० ए अ

बुद्धियें करी सहित, (सुत्तेहिंअठेहिंयणिह्यन्ना के०) वली सूत्र अनें अर्थना निश्चयना करनार, (अणगारअन्ने के०) एवा कोइ एक अन्य अणगार होय ते (पुत्तिसुमा ए के०) मुजनें कांइ सूत्रार्थ पूछे तेनो उत्तर महारायकी अपाशे नहीं, तेथी महारं मान जंग अशे, (इतिसंकमाणोणउवेतितत्त के०) एवी वातोथी शंका पामतो यको ताहारो गुरु तेवा पूर्वोक्त स्थानकोनें विषे वास करतो नथी, ते कारण मांटे तमारो मार्ग रूजु नथी ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—एवं गोशालकमतानुसारी त्रैराशिकोनिराकृतोपि पुनराह । योजवत्तीर्थकरः सरागदेषनययुक्तः । तथाहि । आगंतुकानां कार्पटिकादीनां अगारं आगंतागारं आरामेऽगारं आरामागारं तत्रासौ श्रमणोजीतः सर्वं न वासमुपैति । किं तत्र नयमित्याह । दक्षाः पंमितादुर्यस्माद्वहवः संति मनुष्याः । तज्जीतोसौ तत्र न याति । ऊनाः स्वतोहीनाअतिरिक्तावा जात्यादिना संति केचित् तैः पराजितस्य महान् कलाचंशः स्यात् । ते नराः किंचूताः लपावाचालाघोषिततर्कदंमकाः तथाऽलपामौनव्रतिकागुटिकादिविद्यायुक्ताः यदशादगे व न निस्सरति मुखात् यज्ज्यात्तेषु गृहेष्वसौ न यातीति ॥ १५ ॥ मेधाविनोग्रहणधारणसमर्थबुद्धिमंतः शिक्षिताः सूत्रार्थेच निश्चयज्ञास्ते ईदृशाः सूत्रार्थविषयं प्रश्नमाकर्षुरनगाराएके इत्यसौ शंकमानोबिच्यन्न तत्र तेषां मध्ये उपैति याति तथानार्थदेशे न धर्मं कथितवान् आर्येतु देशनां करोति तत्रापि न सर्वत्र किंतु ? कुत्रचिदेवेति ततोसौ रागदेषाकुलोवीरः ॥ १६ ॥

॥ टीका—सएवं गोशालकमतानुसारी त्रैराशिकोनिराकृतोपि पुनरन्येन प्रकारेणाह । (आगंतागारेइत्यादि) सविप्रतिपन्नः सन्नार्दकमेवाह । योसौ जवत्संबंधी तीर्थकरः सरागदेषनययुक्तस्तथाह्यसावागंतुकानां कार्पटिकादीनामगारमागंतागारं तथाऽरामेऽगारमा रामागारं तत्रासौ श्रमणोजवत्तीर्थकरः । तुशब्दएवकारार्थे । जीतएवासौ तपध्वंसनज्यात्तत्रागंतागारादौ न वासमुपैति न तत्रासनस्थानशयनादिकाः क्रियाः कुरुते । किं तत्र नयकारणमितिचेत्तदाह । दक्षाः निपुणाः प्रचूतशास्त्रविशारदाः । दुशब्दोयस्मादर्थे । यस्माद्वहवः संति मनुष्यास्तस्मादसौ तज्जीतो न वासं तत्र समुपैति न तत्र समातिष्ठते । किंचूताः न्यूनाः स्वतोऽवमाहीनाजात्याद्यतिरिक्तावा तान्यां पराजितस्य महान् श्लाघाचंश इति । तानेव विशिनष्टि । लपंतीति लपावाचालाः घोषितानेकतर्कविचित्रदंमकास्तथा न लपामौनव्रतिकानिष्ठितयोगाः गुटिकादियुक्तावा यदशादनिधेयविषयावागेव न प्रवर्तते ततस्तद्वयेनासौ युष्मत्तीर्थकृदागंतागारादौ नैव व्रजतीति ॥ १५ ॥ पुनरपि गोशालकएवाह । (मेधावि

णोऽस्यादि) मेधा विद्यते येषां ते मेधाविनोऽग्रहणधारणसमर्थास्तथाऽऽचार्यादेः समीपे शिक्षां ग्राहिताः शिक्षितास्तथोत्पत्तिक्रियादिचतुर्विधबुद्ध्युपेताबुद्धिमंतस्तथासूत्रेपि सूत्रविषये विनिश्चयज्ञायथावस्थितसूत्रार्थवेदिनइत्यर्थः । ते चैवंजूताः सूत्रार्थविषयं मा प्रश्नमकार्षुरन्येऽनगाराएके केचनेत्येवमसौ शंकमानास्तेषां विन्यन्न तत्र तन्मध्ये उपैत्युपगच्छतीति ततश्च न कञ्चुमार्गइति नययुक्तत्वात्तस्य तथा म्लेहविषयं गत्वा न कदाचिद्धर्मदेशनां च करोत्यार्थदेशोपि न सर्वत्रापितु कुत्रचिदेवेत्यतोविषमदृष्टित्वाद्वागदेषवर्त्यसाविति ॥ १६ ॥

एणो कामकिञ्चा एय बालकिञ्चा, रायानिउगेण कुउ नए
एणं ॥ वियागरेज्जा पसिएणं नवावि, सकाम किञ्चं णिहआरि
याणं ॥ १७ ॥ गंता च तब्बा अदुवा अगंता, वियागरेज्जा समि
या सुपन्ने ॥ अणारिया दंसणाउ परित्ता, इति संकमाणा ए
उवेति तब्ब ॥ १८ ॥

अर्थ-एम गोशालकें कहे थके, हवे आईकुमार गोशालक प्रत्ये कहेवे. के, (एणोकामकि
ञ्चा के०) अहो गोशालक! ते नगवंत कामकृत्य नथी. एनो अर्थ कहेवे. के, जे अवि
माश्यानो करनार होय ते पोतानें तथा परनें, निरर्थक कार्य करे. परंतु श्री नगवंत तो
सर्वज्ञ, सर्वदर्शी, परना हितना करनार, ते पोतानें तथा परनें निरुपकारी केम थाय?
ते कारण माटें स्वामी निरर्थक कामना करनार नथी, (एयबालकिञ्चा के०) तथा स्वामी
बालकृत्य नथी, एटले बालकनी पेरें अणविचाखुं कार्य न करे, (रायानिउगेण के०)
तथा राजानियोगें करी धर्मदेशनादिकनें विषे प्रवर्त्ते नहीं, (कुउनएणं वियागरेज्जा के०)
तथा कोइना नयथकी प्रश्न वागरे एटले कहे नहीं, (पसिएणं नवावि के०) उपकार न
होय तो कहे नहीं, एटले प्रश्न वागरे नहीं. किं बहुना उपकार विना कोइनें कांइ न कहे.
अनुत्तरविमानवासी देवतानें पण, मन थकीज पूजेला प्रश्ननो निर्णय करे. हवे जे ए श्री वी
तरागनो धार्मिक थाय ते केवां कार्यों करे? एवी आशंका लावी तेनो प्रत्युत्तर चोथे पदे कहेवे
(सकामकिञ्चं णिहआरियाणं के०) पोताना कामनें अर्थे एतावता तीर्थकरनामकर्म स्वपा
ववा नणी आर्थ क्षेत्रमां आर्थ लोकनें प्रतिबोधवा वास्ते धर्म देशना करे, परंतु बीजुं
कोइ आत्मप्रशंसादिक कार्य न करे. ॥ १७ ॥ वली आईकुमार कहेवे के, (गंताचतब्बा
अदुवाअगंता के०) ते नगवंत परहितनें अर्थे त्यां जइनें, अथवा त्यां न जइनें, किंतु
जेम जेम नव्य जीवोनो उपकार थाय, तेम तेम (वियागरेज्जा के०) धर्मदेशना
आपे. जो उपकार थो, एम जाणे तो त्यां जइनें पण धर्म देशना आपे अथवा ते उ

पकार न देखे तो पासें आवेलानें पण धर्म न कहे ए कारणमाटे तेनें रागद्वेषनी सं जावना नथी, तथा (आसुपन्न के०) सर्वज्ञ (समिया के०) समदृष्टि पणें एटले कोइ चक्रवर्त्ति आवी पूढे अथवा कोइ रांक आवी पूढे, अथवा अणपूढे अके पण, धर्म क हे. तथा स्वामी जे अनार्य देशनें विषे जता नथी तेनुं कारण हुं तुनें कहुं बु ते तुं सां नल. (अणारियादंसणाउपरित्ता के०) अनार्य लोक अनाचारी बता दर्शनथकी पण प्रष्टे (इतिसंकमाणाणउवेतित्त के०) ए माटे शंकामान थका त्यां जता नथी, ते जीव श्री वीतरागनें देखी अवहेलनादिक कर्मोपार्जनकरी पोतानें अनंत संसार नीवृद्धि करी, एवुं जाणीनें स्वामी त्यां पधारता नथी, परंतु तेमनी साथें परमेश्वर ने द्वेषनाव कांइ पण नथी तेमाटे राग, द्वेष, अनें जय, तेमनें कांइ नथी. तथा अहो गोशालक ! जे तुं एम कहेढे के, अनेक शास्त्रज्ञ पुरुषना प्रश्नथकी बीहितो थको तेनी सनामांहे रहेतो नथी. ए पण ताहारुं वचन बाल प्रलाप प्राय जाणीयें हैये, केमके, जे कारण माटे ए महारा गुरु सर्वज्ञ जगवंत केवलीढे तो तेनुं समस्त परवादिउ मुख, पण जोई न शके, तो पढी वादनुं केवुंज शुं ? 'माटे महारा स्वामीनें परवादीनो परान व कांइ नथी ए जगवंत केवलज्ञानें करी पोतानो परनो उपकार देखे त्यां जइनें धर्मो पदेश करे. इत्यर्थः ॥ १७ ॥

दीपिका—इति गोशालकेनोक्ते आर्ककुमारआह । सजगवानकामकृत्योन स्यात् अ निष्ठाकारी न जवतीत्यर्थः । यः प्रेक्षापूर्वकारी न स्यात्सोनिष्ठमपि स्वपरयोर्निरर्थकमपि कृत्यं कुर्वीत । जगवांस्तु सर्वज्ञः प्रेक्षापूर्वकारी कथं स्वपरयोर्निरूपकारकमेव कुर्यात् बाल स्येव कृत्यं यस्य स बालकृत्योनासौ बालवदनालोचितकारी न राजानियोगेनासौ देशनां करोति ततः कुतस्तस्य जयेन प्रवृत्तिः स्यादेवं सति केनचित्कृतं प्रश्नं व्यागृणीयाद्देयदि त स्योपकारः स्यादुपकारं विना नवा नैव वदेत् । अथवानुत्तरसुराणां मनःपर्यायज्ञानिनां च इव्यमनसैव तन्निर्णयादतो न वदेत् स्वकामकृत्येन स्वेष्टाकारितया तीर्थकृन्नामकर्मणः कृपणाय न यथाकथंचिदतोसौ इहार्थक्षेत्रे आर्याणामुपकारसंज्ञवे धर्मं वदेत् ॥ १७ ॥ गंता चत्ति) सजगवान् गत्वापि शिष्यसमीपं अथवा तत्राऽगत्वा यथा सत्वोपकारः स्यात्तथा व्यागृणीयात् देशनां कुर्यात् उपकारे सति गत्वापि कथयति असतितु स्थितोपि न वदति ततो न तेषां रागद्वेषसंज्ञवः केवलमाशुप्रज्ञः सर्वज्ञः समतया वदेत् । “जहा पुस्सुस्स क षइ तहा तुब्बस्स क षइ” इतिवचनाच्चक्रवर्त्तिष्मकादिषु पृष्ठोपृष्ठोवा तुल्यं व्यागृणीयादि त्यर्थः । कथमनार्येषु सन यातीत्याह । (अणारियात्ति) अनार्यादर्शनतः सम्यक्त्वात्परीतात्रष्टा इति । शंकमानोविचारयन् जगवान्न तत्रापैति । तेहि वर्त्तमानसुखमेव

मन्यते न परलोकसुखमिति लानादर्शनात्तत्र न याति नगवान्नतु द्वेषबुद्ध्या । यदप्युक्तं ।
पंक्तिनरगुटिकादिविद्यासिद्धनयान्न तेषां स्थाने यातीत्येतत्प्रलापप्रायं । यतः । सर्वैरपि
तीर्थिकैः सर्वज्ञस्य नगवतोमुखमप्यवलोकयितुं न शक्यते वादस्तु दूरापास्तएवेति ॥ १ ॥

॥ टीका—एतज्जोशालकमतं परिहर्तुकामश्चादिकश्चाह । (एोकामकिञ्चाइत्यादि) सहि
नगवान्प्रेक्षापूर्वकारितया नाकामकृत्यो नवति कमनं कामइहा न कामोऽकामस्तेन कृत्यं
कर्तव्यं यस्यासावकामकृत्यः सएवंनूतो न नवत्यनिष्ठाकारी न नवतीत्यर्थः । योद्युत्प्रेक्षा
पूर्वकारितया वर्तते सोऽनिष्टमपि स्वपरात्मनो निरर्थकमपि कृत्यं कुर्वीत नगवांस्तु सर्व
ज्ञः सर्वदर्शी परहितैकरतः कथं स्वपरात्मनो निरुपकारकमेवं कुर्यात्तथाच बालस्येव कृत्यं
यस्य सबालकृत्यो न चासौ बालवदनालोचितकारी न परानुरोधान्नापि गौरवाद्धर्मदे
शादिकं विधत्तेऽपितु यदि कस्यचिद्भव्यसत्त्वस्योपकाराय तज्जापितं नवति ततः
प्रवृत्तिर्नवति नान्यथा तथा न राजानियोगेनासौ धर्मदेशनादौ कथंचित्प्रवर्तते ततः कु
तस्तस्य नयेन प्रवृत्तिः स्यादित्येवं व्यवस्थिते केनचित्कचित्संशयकृतं प्रश्नं व्यागृणीया
यदि तस्योपकारो नवत्युपकारमंतरेण नच नैव व्यागृणीयाद्यदिवाऽनुत्तरसुराणां मनः
पर्यायज्ञानिनांच इव्यमनसैव तन्निर्णयसंज्ञवादतो न व्यागृणीयादित्युच्यते । यद्यप्युच्यते
नवता यदि वीतरागोऽसौ किमिति धर्मकथां करोतीति चेदित्याशंक्याह । स्वकामकृत्ये
न स्वेहाचारिकारितयाऽसावपि तीर्थकृन्नामकर्मणः कूपणाय न यथाकथंचिदतोऽसावग्ला
नइहास्मिन्संसारे आर्थक्षेत्रे चोपकारयोग्यआर्याणां हि सर्वदेयधर्मदूरवर्तिनां तदुपकारा
धर्मदेशनां व्यागृणीयादसाविति ॥ १ ॥ किंचान्यत् । (गंतेत्यादि) सहि नगवान्
परहितैकरतोगत्वापि विनेयासन्नमथवाप्यगत्वा यथाचव्यसत्त्वोपकारो नवति तथातथा न
गवंतोर्हीतो धर्मदेशनां विदधत्युपकारे सति गत्वापि कथयंत्यसतितु स्थिता अपि न कथयं
तीत्यतो न तेषां रागद्वेषसंज्ञवइति केवलमाशुप्रज्ञः सर्वज्ञः समतया समदृष्टितया चक्रवर्ति
इमकादिषु पृष्ठोवा धर्मं व्यागृणीयात् । जहा पुणस्स कल्लइ तथा तुल्लस्स कल्लइ इति वच
नादित्यतो न रागद्वेषसंज्ञावस्तस्येति । यत्पुनरनार्यदेशमसौ न व्रजति तत्रेदमाह । अनार्याः
क्षेत्रनाशकर्मनिर्बहिष्कृतादर्शनतोपि परिसमंतादितागताः प्रव्रष्टा इति यावत् । तदेवमसौ
नगवानित्येतत्तेषु सम्यग्दर्शनमात्रमपि कथंचिन्न नवतीत्याशंकमानस्तत्र न व्रजतीति ।
यदिवा विपरीतदर्शनिनो न नवंत्यनार्याः शक्यवनादयस्तेहि वर्तमानसुखमेवैकमंगीकृ
त्य प्रवर्तते न पारलौकिकमंगीकुर्वत्यतः सद्धर्मपराङ्मुखेषु तेषु नगवान्न याति न पुनस्तद्वे
पादिवुद्धयेति । यदप्युच्यते त्वया यथानेकशास्त्रविशारदगुटिकासिद्धविद्यासिद्धादित्तीर्थ
कपराजवजयेन न तत्समाजे गच्छतीत्येतदपि बालप्रलपितप्रायं । यतः सर्वज्ञस्य नगव

तः समस्तैरपि प्रावाडुकैर्मुखमप्यवलोकयितुं न शक्यते वादस्तु दूरोत्सादितएवेत्यतः
कुतस्तस्य पराजयः । जगवांस्तु केवलालोकेन यत्रैव स्वपरोपकारं पश्यति तत्रैव गत्वा
पि धर्मदेशनां विधत्तइति ॥ १७ ॥

पन्नं जहा वणिए उदयघी, आयस्स हेउं पगरेति संगं ॥ तऊवमे
समणे नायपुत्ते, इच्चेव मे होति मती वियक्को ॥ १७ ॥ नवं न कुळा
विहुणे पुराणं, विच्चा मइं ताइयमाह एवं ॥ पन्नावया बंजवतित्ति
वुत्ता तस्सोदयघी समणे तिवेमि ॥ १७ ॥

अर्थ—वली बीजा प्रकारें गोशालक केहेवे के, अहो आईकुमार! (पन्नंजहावणिए उदयघी के०) जेम कोइ वाणियो उदयार्थी एटले जानार्थी ठतो व्यवहार योग्यकरि याणुं एटले कर्पूर, अंगर, कस्तूरी, अने वस्त्रादिक, ते देशांतरथकी जेइ आवे (आयस्सहेउंपगरेतिसंगं के०) पोताना लाजनें अर्थे महाजननो संग करे, (तऊवमेसमणेनायपुत्ते के०) तेम तमारो तीर्थकर श्रमण, ज्ञातपुत्र पण ते वाणियासमान जाणवो. के मके, कोइ एक लाजनें अर्थे अनेक महाजनना वृंद मांहे बेसेवे, (इच्चेवमेहोतिमतीवियक्को के०) माटें ए प्रकारें महारी मतिवे, अने एवो माहारो वितर्कवे, एटले दिवारणा वे, इत्यर्थः ॥ १७ ॥ हवे गोशालक प्रत्ये आईकुमार कहेवे के, अहो गोशालक! जे, तें ए वाणियानो दृष्टांत देखाडयो, ते सर्वथकी सरखो, किंवा देशथकी सरखो? माटें जो ते दृष्टांत देशथकी सरखोवे, ए रीतें तें जो वाणियानो दृष्टांत देखाडयो होय तो, ए वातें अमनें अलाज कांइ नथी. कारण के, वाणियो ज्यां ज्यां लाज देखे, त्यां त्यां क्रय विक्रयादिक व्यापार करे. ए प्रकारें ए तहारो दृष्टांत देश पणार्थी सरखोवे. अथवा जो सर्वथकी सरखोवे? एम तुं कहीश तो, ए वात, घटेज नहीं, कारणके, जगवंत श्री महावीर देव, सावधानुष्ठान रहित, (नवंनकुळाविहुणेपुराणं के०) तथा ते नवुं कर्म कोइ पण करे नहीं, अने पुरातन कर्मनें खपावे एवावे. तथा (विच्चामइं के०) विच्चा एटले विशेषें त्याग करीवे अमइ एटले दुर्मतिनें जेणे, (ताइयमाहएवं के०) त्रायी एटले ठ जीवनिकायनो रक्ख पाल, एवं एटले एवा जे श्री महावीर स्वामी ते (पन्नावयाबंजवतित्तिवुत्ता के०) एम कहे के, जेम दुर्गतिनें परित्यागी जीव मुक्तिगामी थाय, एवुं बोलें, स्वामीनुं वचन ते ब्रह्मव्रत वे एटले ब्रह्म शब्दे मोक्ष व्रत कह्युं. एवुं ब्रह्मव्रत रूप जे स्वामिनुं वचन तेनें मान्य करी, अनेक लोक मुक्तियें जाय. एटले दुर्मतिनें परित्यागें जीव मुक्तिगामी थाय. (तस्सोदयघीसमणेत्तिवेमि के०) तेना लाजना अर्थी श्रमण श्री महावीरदेवज जाणवा,

हुं एम कहुं तुं, ए कारणे सर्व प्रकारयकी वाणियानी ते स्वामीने उपमा न संजवे, परंतु देशयकी ज्यां ज्यां स्वामी लाज देखे, त्यां त्यां विचरे. ए उपमा सत्यठे. इत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ दीपिका—अथ गोशालः प्राह । यथा वणिक् उदयार्थी लानार्थी पण्यक्रयाणकं देशांतरे गत्वा विक्रीणाति आयस्य लानस्य हेतोर्महाजनसंगं प्रकरोति तदुपमया श्रम णोज्ञातपुत्रइत्येवं मे मम मतिः स्यात् वितर्कोविचारणा च ॥ १९ ॥ आर्द्रकमुनिराह । जगवान् सावद्यानुष्ठानरहितोनवं कर्म न कुर्यात् पुरातनं च विधूनाति अपनयति त्यक्त्वा अमतिं विमतिं त्रायी सजगवान् परेन्योप्येवमाह । यथा विमतित्यागेन मोहगामी स्यादिति । एतावता ग्रंथेन ब्रह्मणोमोहस्य व्रतमित्युक्तं तस्य मोहानुष्ठानस्य उदयार्थी लानार्थी श्रमणोजगवान् । ततोवणिग्दृष्टांतः सर्वसाधर्म्येण न प्रवर्त्तते जगवतः साव द्यानुष्ठानरहितत्वात् देशसाधर्म्येतु युक्तमेव यथा वणिग्यत्र लानं पश्यति तत्र क्रियां व्यापारयति तथा जगवानपीति एतदहं ब्रवीमीत्यार्द्रकमुनिराह ॥ २० ॥

॥ टीका—पुनरन्येन प्रकारेण गोशालकआह ॥ (पन्नंजहेत्यादि) यथा वणिक् कश्चिद्ध दयार्थी पण्यं व्यवहारयोग्यं ज्ञानं कर्पूरागरुकस्तूरिकांबरादिकं देशांतरं गत्वा विक्रीणाति त था आयस्य लानस्य हेतोः कारणान्महाजनसंगं विधत्ते तदुपमोयमपि जवतीर्थकरः श्र मणोज्ञातपुत्रइत्येवं मे मम मतिर्जवति वितर्कोमीमांसावेति ॥ १९ ॥ एवमुक्तोगोशाल केनार्द्रकआह । (नवंनकुक्काइत्यादि) योयं जवता दृष्टांतः प्रदर्शितः सकिं सर्वसाधर्म्येणो त देशतः? । यदि देशतस्ततो न नः कृतिमावहति । यतोवणिग्वत् यत्रैवोपचर्य पश्यति त त्रैव क्रियां व्यापारयति न यथाकथंचिदित्येतावता साधर्म्यमस्त्येव । अथ सर्वसाधर्म्येणे ति तन्न युज्यते । यतो जगवान् विदितवेद्यतया सावद्यानुष्ठानरहितोनवं प्रत्यग्रं कर्म न कुर्यात् तथा विधूनयत्यपनयति पुरातनं यन्नवोपग्राहि कर्मबद्धं तथा त्यक्त्वा अमतिं वि मतिं त्रायी जगवान् सर्वस्य परित्राणशीलो विमतिपरित्यागेन चैवंचूतएव जवतीति ना वः । त्रायी वा मोहं प्रति । अथवयमयपयचयतयणयगतावित्यस्य रूपं । सएव जगवाने वाह । यथा विमतिपरित्यागेन चैवंचूतएव जवतीत्येतावता च संदर्भेण ब्रह्मणोमोहस्य व्रतं ब्रह्मव्रतमित्येतदुक्तं । तस्मिन् चोक्ते तदर्थं वाऽनुष्ठाने क्रियमाणे तस्योदयार्थी श्रम णइति ब्रवीम्यहमिति ॥ २० ॥

समारजंते वणिगा जूयगामं, परिग्गहं चैव ममायमाणा ॥ ते णा तिसंजोगमविष्ण्हाय, आयस्स हेतुं पगरंति संगं ॥ १२ ॥ वित्ते

सिणो मेहुणसंपगाढा, ते नोयणछा वणिया वयंति ॥ वयंतु का
मेसु अशोववन्ना, अणारिया पेमरसेसु गिद्धे ॥ २२ ॥

अर्थ—वली आईकुमार कहेछे के, (समारनंतेवणियानूयगामं के०) ते वाणियो चतुर्दश प्रकार पणो, नूतग्राम एटले जीवनो समूह समारनंते, एतावता ठकायनी हणनार एवी क्रियानें विषे प्रवर्त्ते, एटले क्रयविक्रयनें अर्थें शकट, उंट, घोडा, तथा बलदनें पीडा उपजावे, (परिग्रहंचेवममायमाणा के०) तथा परिग्रह, चतुष्पदादिक तेनें विषे ममत्व करे. वली (तेणातिसंजोगमविप्रहायआयस्सहेउपगरंतिसंगं के०) ते वाणिया ज्ञाति स्वजनादिकनो संयोग ठाम्याविना, लाजनें कारणे अन्य बीजा साथें संबंध करे, अनें श्रीवीतराग तो केवा ठे ? तो के, ठजीवनिकायना रक्षपाल, निःपरिग्रही, ज्ञातिस्वजननो संग त्यागीनें, सर्वत्र अप्रतिबंध निःकेवल धर्मनोज लाज गवेषता धर्म देशना आपेठे. ए कारणमाटे नगवंत अनें वाणियानें सर्वथकी सरखा पणुं नथी ॥ २१ ॥ वली आई कुमारज कहेछे के, हे गोशालक ! (वित्तेसिणो के०) वली वाणिया वित्त एटले धनना गवेषण हार होय, तथा (मेहुणसंपगाढा के०) मैथुननें विषे आसक्त होय, (तेनोयण छावणियावयंति के०) तथा नोजननें अर्थें ज्यां त्यां परित्रमण करे, माटे अमें ते वाणियानें एवा कहियें ठैयें. (वयंतुकामेसुअशोववन्ना के०) वली जो. ते वाणीया कामनोजनें विषे गृह, तथा (अणारियापेमरसेसुगिद्धे के०) अनार्य कर्मना करनार, तथा प्रेमरसनें विषे गृह एटले मूर्छित ठे, अनें नगवंत श्री अरिहंत देव एवा नथी. तो ते वाणिया नी साथें सरखा पणुं नगवंतनें केम कहियें ? ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—वणिजोनूतग्रामं समारनंते हिंसंति परिग्रहं स्वीकुर्वन्ति ममायमाणाम मेदमिति व्यवस्थापयंतः ते वणिजोज्ञातिसंयोगमविप्रहायात्यक्त्वा यस्य लाजस्य हेतो रपरेण सह संगं संबंधं कुर्वन्ति ॥ २१ ॥ वणिजोवित्तैषिणोधनार्थिनः मैथुने संप्रगाढाः प्रसक्ताः तथा ते नोजनार्थमहारार्थमितश्चेतश्च व्रजन्ति । वयंतु एवं ब्रूमोयथा ते वणिजः कामेष्वध्युपपन्नागृहान्नानार्याः प्रेमरसेषु गृहाः अतो न गवतः सर्वसाधर्म्यं नास्ति ॥ २२ ॥

॥ टीका—नचैवं नूतावणिजस्त्येतदार्द्धककुमारोदर्शयितुमाह । (समारनंतइत्यादि) ते हि वणिजश्चतुर्दशप्रकारमपि नूतग्रामं जंतुसमूहं समारनंते तदुपमर्दिकाः क्रियाः प्रवर्त्तयन्ति क्रयविक्रयार्थं शकटयानवाहनोष्ट्रमंजुलिकादिनिरनुष्ठानैरिति तथा परिग्रहं द्विपदच जष्पदधनधान्यादिकं ममीकुर्वन्ति ममेदमित्येवं व्यवस्थापयन्ति ते हि वणिजोज्ञातिनिः स्वजनैः सह यः संयोगस्तमविप्रहायापरित्याज्य यस्य लाजस्य हेतोर्निमित्तादपरेण सार्द्धं

संगं संबन्धं कुर्वन्ति । नगवांस्तु षड्जीवरक्षापरोपरिग्रहस्त्यक्तस्वजनपक्षः सर्वत्राप्रतिबद्धो धर्मार्थमन्वेपयन् गत्वापि धर्मदेशनां विधत्ते अतो नगवतो वणिग्निः सार्धं न सर्वसाधर्म्यमस्तीति ॥ २१ ॥ पुनरपि वणिजां दोषमुज्जावयन्नाह । (वित्तैः सिणोऽत्यादि) वित्तं इव तदन्वेष्टुं शीलं येषां ते वित्तैः सिणस्तथा मैथुने स्त्रीसंपर्के संप्रगाढा अधूपपन्नास्तथा ते नो जनार्थमाहारार्थं वणिजस्तश्चेतश्च व्रजन्ति वदन्ति वा तांस्तु वणिजो वयमेवं ब्रूमो यथैते कामेष्वधूपपन्ना गृह्णाधूनार्थकर्मकारित्वादनार्थारसेषु च सातागौरवादिषु गृह्णामूर्धितानन्वे वन्नूतानगवन्तो ह्येतः कथं तेषां तैः सह साधर्म्यमिति ? । दूरत एव निरस्तैषा कथ्येति ॥ २२ ॥

आरंजगं चेव परिग्गहं च, अविउस्सिया णिस्सिय आयदंमा ॥
तेसिं च से उदए जं वयासी, चउरंतणंताय डुहायणेह ॥ २३ ॥ एणं
त एच्चंतिय उदएवं, वयंति ते दोवि गुणोदयंमि ॥ से उदए साति
मणंतपत्ते, तमुदयं साहयइ ताइ णाइ ॥ २४ ॥

अर्थ—वली आईकुमारज कहेढे. (आरंजगं चेव परिग्गहं च के०) आरंज जे सावया नुष्ठान रूप, तथा परिग्रह ते धनधन्यादिक, नव प्रकारें तेनी ममत्वनें (अविउस्सिया णिस्सिय के०) न ठांमीनें, तेहिज आरंज परिग्रहनें विषे निश्चै थकी बंधाणा एवा वाणिया होय. वली केवा होय? तोके, (आयदंमा के०) पोताना आत्मानें दंमनार, (तेसिं च से उदए जं वयासी के०) वली हे गोशालक ! तुं कहेढे के, ते वाणिया लाजना अर्थीढे. माटे ते लाज तो एवो वाणियानो जाणवो के, (चउरंतणंताय डुहायणेह के०) ते वाणियानें जे लाजढे ते लाज चतुर्गतिक संसारनें, तथा तेना दुःखनें अर्थें थाय, अनें ते वाणियानो लाज एकांतिक एटले एकांत पण न होय ॥ २३ ॥ वली तेहिज देखाडेढे. (एणं त एच्चंतिय उदएवं के०) वली अहो गोशालक ! ते वाणियानो लाज पण एकांतिक नथी, कोई वारें लाज वांछतां अलाज पण थाय. तथा आत्यंतिक एटले सर्वकालजावी लाज पण नथी, कोई वारें होय, अनें कोई वारें न पण होय. (वयंति ते दोवि गुणोदयंमि के०) ते व्यापारना जाण एम कहेढे के, नफो पण थाय, अथवा टोटो पण थाय, ए वे जाव होय, माटे ते वे जाव विगतगुणोदय जाणवा. तो ते लाज थकी छुं, जे एकांतिक अनें आत्यंतिक नहीं, अनें वली ते लाज अनर्थ नृणी प्रवर्त्ते? (से उदए साति मणंतपत्ते के०) अनें ते जे श्री नगवंतनो केवलज्ञान प्राप्ति लक्षण, तथा निर्झरानुं कारण, एवो जे लाज, ते सादि अनंत जाणवो. (तमुदयं साहयइ ताइ णाइ के०) एवा लाज सहित पोतें नगवंत ठे, अनें बीजानें पण एवो लाज आपेढे. ते नगवंत कहेवाढे ! तो

के, त्रायी एटले आसन्न नव्यनें दुःखथकी राखनार ठे, तथा ज्ञानी एटले जाणोली व
स्तुठे विद्यमान जेनें एवा जगवंतनें वाणियानी उपमा केम देवाय ? ॥ ३४ ॥

॥ टीका—सारंजपरिग्रहं वाऽव्युत्सृज्याऽत्यक्ता तत्रैव निःसृताबद्धात्मात्मैव दंमोहिं
सकोयेषां ते तथा तेषां च वणिजामुदयोलाजोयदर्थे ते प्रवृत्ताः यं च त्वं लाजं वदसि स
तेषां चतुरंतश्चतुर्गेतिकोयः संसारोऽनंतस्तस्मै तदर्थं जवति तथा दुःखाय जवति नच स
लाजोऽपि तस्यैकांतिकः ॥ ३३ ॥ एतदेवाह । एकांतिकः आत्यंतिकश्च तेषां वणिजामुद
योलाजोन विद्यते । लाजार्थं प्रवृत्तस्य हानेरपि दर्शनात् । एवं वदंति तद्विदः तौ च
द्वावपि जावौ विगतगुणोदयौ । कोर्थः । योनैकांतिकः ? अनात्यंतिकश्च १ किं तेन लाजे
नेति यः सेतस्य जगवत उदयोलाजो धर्मदेशनादिः सच सादिरनंतश्च एवं नूतमुदयं प्राप्तो
ऽन्येषामपि तादृशं साधयति कथयति । त्रायी ज्ञाती च ज्ञातं वस्तु विद्यते यस्य स ज्ञा
ती ज्ञातसर्वज्ञेयः एवं नूतेन जगवता तेषां पूर्वोक्तानां वणिजां कथं सर्वसाम्यमिति ॥ ३४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (आरंजगंचेवइत्यादि) आरंजं सावद्यानुष्ठानं च तथा परिग्रहं वाऽ
व्युत्सृज्यापरित्यज्य तस्मिन्नेवारंजे क्रयविक्रयपचनपाचनादिकेतथा परिग्रहेच धनधान्यहिर
ण्यसुवर्णद्विपदचतुष्पदादिके निश्चयेन श्रिताबद्धानिःश्रितावणिजोनवन्ति तथात्मैव दंमोदंम
यतीति दंमोयेषां ते जवंत्यात्मदंमाअसदाचारप्रवृत्तेरिति । जावोपि चैषां वणिजां परिग्रहारंज
वतां स उदयोलाजोयदर्थे ते प्रवृत्तायं च त्वं लाजं वदसि स तेषां चतुरंतश्चतुर्गेतिकोयः संसा
रोऽनंतस्तस्मै तदर्थं जवतीति न चेहासावेकांतेन तत्प्रवृत्तस्यापि जवतीति ॥ ३३ ॥ एतदेव
दर्शयितुमाह । (एगेगंतिणच्चंतिइत्यादि) एकांतेन जवतीत्येकांतिकस्तथा तद्विदो वदंति । तौ च
द्वावपि जावौ विगतगुणो
दयौ जवतः । एतदुक्तं जवति । किं तेनोदयेन लाजरूपेण योनैकांतिकोनात्यंतिकश्च प
श्चादर्थयति । यश्च जगवतः सेतस्य दिव्यज्ञानप्राप्तिलक्षण उदयोलाजोयोवा धर्मदेशनावाप्त
निर्जरा लक्षणः सच सादिरनंतश्च तमेवं नूतमुदयं प्राप्तो जगवानन्येषामपि तथानूतमेवोदयं
साधयति कथयति श्लाघते वा । किं नूतो जगवांस्त्रायी । अयवयमयपयचयतयणयगतावित्यं
स्य दंमकधातोर्णिनिप्रत्यये रूपं । मोहं प्रति गमनशील इत्यर्थः । त्रायी वासन्न नव्यानां त्राण
करणात्तथा ज्ञाती ज्ञाता ह्त्रिया ज्ञातं वा वस्तु जातं विद्यते यस्य स ज्ञाती विदितसमस्तवेद्य
इत्यर्थः । तदेवं नूतेन जगवता तेषां वणिजां निर्विवेकिनां कथं सर्वसाधर्म्यमिति ॥ ३४ ॥

अहिंसयं सवपयाणुकंपी, धम्मं ठियं कम्मविवेगहेउं ॥ तमाय
दंमेहिं समायरंता, अबोहीए ते पडिरूवमेयं ॥ २५ ॥ पिन्नागपिंमी
मवि विहु सूलै, केई पणळा पुरिसे इमेत्ति ॥ अलाउयं वावि कुमा
रएत्ति, स लिप्पती पाणिवहेण अम्हं ॥ २६ ॥

अर्थ—हवे वली कहेठे के, देवोनां करेलां समवसरण, सोनानुं कमल, देवछंदो, सिंहासन, इत्यादिक पदार्थोनो परिजोग करतो थको ते, कर्मो थकी शीरीतें न लेपाय? एवुं गोशालकनुं वचन आशंकीतें, आईकुमार कहेठे के, (अहिंसयं के०) ए जगवंत श्री महावीर देव सर्वजीवनें अहिंसता एटले अणहणता थका, समवसरणादिकनो उपजोग करेठे, परं तु ते समवसरणादिक उपर, श्री वीतरागदेवनो लगारमात्र पण प्रतिबंध नथी, ए कारण माटें एमनें कर्म न लागे. वली स्वामी कहेवाठे? तो के, (सवपयाणुकंपी के०) सर्व प्रजा एटले सर्वजीव तेनी अनुकंपाना करनार, (धम्मं ठियं कम्मविवेगहेउं के०) एवा श्री जगवंत धर्मेनें विपे प्रवर्तता कर्म विवेकना कारण नूत, एवा तेउनें (तमायदंमेहिंसमायरंता के०) आत्मदंम एटले अनेक असमंजस वचनें करी तारा सरखा, आत्मदंमनें आचारता थका वणिकनो दृष्टांत देठे, माटें (अबोहीएतेपडिरूवमेयं के०) ते अबोधी एटले अज्ञानी प्रतिरूप जाणवा, एयं एटले ए एक तेनुं अज्ञान पणुंज जाणवुं, केमके एक तो पोतें अज्ञान पणे प्रवर्ते, ए पेहेलुं अज्ञान पणुं. वली त्रिजगत् पूज्य, सर्व अतिशयना निधान, एवा अरिहंतनें वैश्यादिकनी उपमा आपे, ते बीजुं अज्ञान पणुं. माटें ते जीव एम करता थका पोताना बोध बीजनो नाश करेठे. इत्यर्थः ॥ २५ ॥ हवे इत्यादिक पूर्वोक्त गोशालकनां वचनोनुं निराकरण करीनें आईकुमार मुनि आगल चाव्या, तेवारें वज्जे शाक्यपुत्रियदर्शी नी एटले बौद्ध मत्वा. तेणें एम कहुं के, हे आईकुमार! तें गोशालक प्रत्ये वाणियानो दृष्टांत दूषव्यो ते युक्तज कहुं, कारण के, बाह्य अनुष्ठान, प्रायः शून्यठे, अंतरंग अनुष्ठाननेंज मोक्षांग प्रधान जाणवुं, ए कारण माटें अमारा सिद्धांतमांहे ते अंतरंगानुष्ठाननुं साधवुं कहुंठे. ते अमें कहियें ठैयें माटें तुं सावधान थको सांजल.? (पिन्नागपिंमीमवि विहुसूलै के०) पिन्नाग पिंमी एटले खलपिंमी ते अचेतनजठे अनें ते कोइ एक स्थानके ठे तेनीपर कोइ एक पुरुषें वस्त्र नाखुं, पढी ते खलपिंमनें शूलीयें प्रोइनें, (केइपणळा पुरिसेइमेत्ति के०) कोइ एक म्जेठें पुरुषनी बुद्धियें लइनें अग्नि उपर पचाव्यो, तथा वली (अलाउयंवाविकुमारएत्ति के०) तुंबडुं देखीनें ए कुमारठे एवी बुद्धियें एक पुरुषें तेनें अग्नि उपर पचाव्यो, (सलिप्पतीपाणिवहेणअम्हं के०) तो हवे ए वेहुजण, पुरुष अने कुमारहत्यानें पापें लेपाय. अमारा सिद्धांतमांहे ए जावठे. शुनाशुन बंधनुं मूल, मन परि

जाणता अंधनी पेटे जावमूढ एवा एगे के० कोइ एक परदर्शनी णियायणी के० मोक्ष
ना अर्थी धम्ममाराहगावयं के० अमे धर्मेना आराधक ठेये एम कही प्रवज्याने लई
अनेक ठकायनुं मर्दन करता यका, अडुवा के० अथवा अनेराने ठकायना आरंजनो
उपदेश करता यका, अहम्ममावळे के० अधर्मज आचरे. परंतु एतेसबळुअंवाए के० ते
सर्व प्रकारे ऊजु एटले सरल एवो मार्ग न पामे. एटले ते मोक्षने अर्थे यत्न करे प
रंतु मोक्षनो मार्ग न पामे. ॥ १० ॥

॥ टीका—इदानीमेतदूपणायाह । (अन्नाणिति) अज्ञानिकानामज्ञानमेव श्रेयस्ति
वादिनां योविमर्शोविचारस्त अज्ञानेऽज्ञानविषये न नियवृत्ति न युज्यते । यतोज्ञानं
सत्यमसत्यं वेति विमर्शः । अज्ञानेन कृतेऽपराधे स्वल्पोदोषः ज्ञानेन कृते महान् इत्येवं
नूतोविचारोपि तेषां न युज्यते । एवंविधविचारस्य ज्ञानरूपत्वादित्यज्ञानवादे विचारोपि
युज्यते । तथा आत्मनोपि परं प्रधानमज्ञानवादं शासितुमुपदेष्टुं नालं न समर्थाः ।
स्वयमज्ञत्वात् कुतोऽन्येषां शिष्याणामुपदेष्टुं समर्थानवेयुः ॥ १३ ॥ यथा ते आत्मनः
परेषां च शिक्षणेऽसमर्थास्तथा दृष्टान्तेनाह (वणेति) वनेऽरण्ये यथा कश्चिन्मूढोमूढं
नेतारं प्रापकमनुगवत्याश्रयति तदा तौदावप्यकोविदौ मार्गाऽनिपुणौ संतौ तीव्रं
स्त्रोतोगहनं शोकं वा नियवृत्तः प्राप्नुतः ॥ १४ ॥ दृष्टान्तांतरमाह । (अंधेति) यथा अंधः
स्वयं अन्यमंधं पंथानं नयन् दूरमध्वानं वांछितमार्गादन्यं दूरं मार्गं गच्छति । तथा उत्प
यमुन्मार्गमापद्यते जंतुः प्राणी अंधः । अथवा परं पंथानमनुगच्छेन्न वांछितं ॥ १५ ॥
दार्ष्टान्तिकमर्थमाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तार्थेन एके जावमूढानियागोमोक्षः स
र्वावा तदर्थेनस्ते किल वयं धर्माधका इतिजानंतोऽधर्मं पापमेवापद्येरन् प्राप्नुवंति
तथा ते सद्गुणानायाजीविकादयोगोशाजकमतानुसारिणोऽज्ञानवादप्रवृत्ताः सर्वथा ऊ
जुः सर्वज्ञः संयमः सद्धर्मावा तं न व्रजेयुः न गच्छन्ति न प्राप्नुवंतीत्यर्थः । अथवा सर्व
ज्ञेयं सत्यमज्ञानांधान व्रजेयुः ॥ १० ॥

॥ टीका—एवमज्ञानवादिमतमनूद्येदानीं तदूपणायाह । (अन्नाणियाणमित्यादि) न ज्ञानमज्ञानं तद्विद्यते येषां तेऽज्ञानिनः । अज्ञानशब्दस्योत्तरपदत्वाद्वा मत्वर्थोवः । यथा गौरस्य वरत्यमिति । यथा तेषामज्ञानिनामज्ञानमेव श्रेयस्त्येवं वादिनां योयं विमर्शः पर्यालोचनात्मकोमीमांसा वा मातुं परिच्छेत्तुमिच्छा साऽज्ञानेऽज्ञानविषये (नणियवृत्ति) न हि श्रयेण यच्छति नावतरति न युज्यतइतियावत् । तथाहि । यैवंचूता मीमांसा विमर्शोक्तिमेतज्ज्ञानं सत्यमुताऽसत्यमिति । यथा अज्ञानमेव श्रेयोवया यथाच ज्ञानातिशयस्तथा तथाच दोषातिरेकइति सोयमेवंचूतोविमर्शस्तेषां न युज्यते । एवंचूतस्य पर्यालो

यामज जाणवुं, चित्तमांहे जो जीवघातनो परिणामठे तो अणकखुं थकुं पण, प्राणघातनुं पाप लागेठे ॥ ३६ ॥

॥ टीका—असौ जगवान्समवसरणाद्युपनोगं कुर्वन्नप्यहिंसन् । कोर्थः । नहि तत्रार्हतः कोप्याशंसाप्रतिबंधोवास्ति साम्यरसलीनत्वात् । सर्वेषां प्रजाजंतवस्तेषामनुकंपी एवंविधं धर्मे स्थितं तं जवाटशायात्मदंमैः समाचरंतोवणिगादितुल्यं कुर्वति एतच्चाबोधेरज्ञातस्य प्रतिरूपं अज्ञानविलसितमित्यर्थः । एवं गोशाले निराकृते बौद्धाः प्रादुस्त्वया वणिग्दृष्टां तदूषणेन बाह्यानुष्ठानदूषितं तद्वरं कृतं यतोऽस्मत्सिद्धांतैः प्रांतरमेवानुष्ठानं जवमोक्षयोः प्रधानांगमिति । तत्त्वं शृणु ॥ ३७ ॥ पिएयाकः खलस्तस्य पिंमी शकलमचेतनमपि कदाचिन्म्लेच्छादिविषये संच्रमे केनचिन्नश्यता खलोपरि वस्त्रं क्षिप्तं तच्च म्लेच्छेन पुरुषोयमिति बुद्ध्या गृहीतं ततोसौ म्लेच्छोवस्त्रवेष्टितां खलपिंमीं पुरुषबुद्ध्या शूले प्रोतां पावके पचेत् तथाऽलाबुकं तुंबकं कुमारोयमिति मत्वाऽग्नौ पचेत् अस्माकं मते सप्राणिवधेन लिप्यते चित्तस्य दुष्टत्वात् ॥ ३६ ॥

॥ टीका—सांप्रतं कृतदेवसमवसरणपद्मावलीदेवबंदकसिंहासनाद्युपनोगं कुर्वन्नप्याधाकर्म कृतवसतिनिषेधकसाधुवत्कथं तदनुमतिकृतेन कर्मणाऽसौ न लिप्यतइत्येतज्जोशालकमतमाशंक्याह । (अहिंसयमित्यादि) असौ जगवान् समवसरणाद्युपनोगं कुर्वन्नप्यहिंसकः स नुपनोगं करोति । एतदुक्तं जवति नहि तत्र जगवतोमनागप्याशंसाप्रतिबंधोवा विद्यते स मत्तृणमणिमुक्तालोष्टकांचनतया तदुपनोगं प्रति प्रवृत्तेर्देवानामपि प्रवचनोद्दिजायिषूणां कथंनु नाम जव्यानां धर्माजिमुखं प्रवृत्तिर्यथा स्यादित्येवमर्थमात्मलाजार्थं च प्रवर्तनादतो जगवान्हिंसकस्तथा सर्वेषां प्रजायंतइति प्रजाजंतवस्तदनुकंपी च तान्संसारे पर्यटतोनुकंपयते तज्जीलश्च तमेवंरूपं धर्मपरमार्थरूपे व्यवस्थितं कर्मविवेकहेतुनूतं जवद्विधायात्मदंमैः समाचरंतयात्मकद्वयं कुर्वति । वणिगादिनिरुदाहरणैरेतच्चाबोधेरज्ञानस्य प्रतिरूपं वर्तते एकं तावदिदमज्ञानं यत्स्वतः कुमारप्रवर्तनं । द्वितीयं चैतत्प्रतिरूपमज्ञानं यज्जगवतामपि जगद्व्यानां सर्वातिशयनिधाननूतानामितरैः समत्वापादनमिति ॥ ३५ ॥ सांप्रतमार्दककुमारमपहस्तिगोशालकं ततो जगवदजिमुखं गच्छंतं दृष्ट्वायांतराले शाक्यपुत्रीयानिद्ववइदमूचुर्य देवद्वणिग्दृष्टांतदूषणेन बाह्यमनुष्ठानं दूषितं तज्जोचनं कृतं जवता यतोऽतिफट्गुप्रायं बाह्यमनुष्ठानं आंतरमेव त्वनुष्ठानं संसारमोक्षयोः प्रधानांगमस्मत्सिद्धांतैः चैतदेव व्यावर्त्यते । इत्येतदार्द्रककुमार जो राजपुत्र ! त्वमवहितः शृणु श्रुत्वाचावधारयेति जणित्वा ते जिह्मुका आंतरानुष्ठानसमर्थकमात्मीयसिद्धांताविर्जाविनायेदमाहुः । (पिन्नागेल्यादि) पिएयाकः

खलस्तस्य पिंनिर्जितकं तदचेतनमपि सत् कस्मिंश्चित्संभ्रमे म्लेह्यादिविषये केनचिन्नश्य
ता प्रावरणं खलोपरि द्धितं तच्च म्लेह्येनान्वेष्टुं प्रवृत्तेन पुरुषोयमिति मत्वा खलपिंमया स
ह गृहीतं ततोसौ म्लेह्योवस्त्रवेष्टितां तां खलपिंमीं पुरुषबुद्ध्या शूले प्रोतां पावके पचेत्
तथाऽलावुकं तुंबकं कुमारोयमिति मत्वाऽग्रावेव पपाच सचैवंचित्तस्य दुष्टत्वात्प्राणिवध
जनितेन पातकेन युज्यते । अस्मत्सिद्धांते चित्तमूलत्वाद्बुजाद्युज्ज्वलस्येत्येवं तावदकुशल
चित्तप्रामाण्यादकुर्वन्नपि प्राणातिपातप्रतिघातफलेन युज्यते ॥ २६ ॥

अहवावि विदूण मिलखु सूले, पिन्नागबुद्धिइ नरं पएज्जा ॥
कुमारगं वावि अलाबुयंति, न लिप्पइ पाणिवहेण अम्हं ॥ २७ ॥
पुरिसं च विदूण कुमारगं वा, सूलंमि केइ पएज्जायतेए ॥ पिन्नाय
पिंमे सति मारुहेत्ता, बुद्धाण तं कप्पति पारणाए ॥ २८ ॥

अर्थ-वली एहिज दृष्टांत विपरीत पणें करीनें कहेछे. (अहवावि के०) अथवा
कोइ एक सत्यपुरुषने (पिन्नागबुद्धिइ के०) खलपिंमीनी बुद्धियें करी कोइ एक (मिल
खु के०) म्लेह, (सूले के०) शूलियें करी (विदूण के०) विधीनें प्रोइनें (नरं के०)
मनुष्यनें, (पएज्जा के०) अग्नियें करी पचावे, अनें (कुमारगंवाविअलाबुयंति के०) त
या कुमार बालकनें देखीनें तेनें तुंबडानी बुद्धि लावीनें, अग्निमां पचावे, ए बेहुजणें
मनपरिणाम विशेष एवुं (नलिप्पइपाणिवहेणअम्हं के०) प्राणवधनुं पाप लागे नहीं,
ए अमारा शास्त्रनुं रहस्य जाणवुं ॥ २७ ॥ वली पण तेहिज दृष्टांत कहेछे (पुरिसंचविदूण
कुमारगंवा के०) पुरुष अथवा कुमारनें (सूलंमि के०) शूलियें (विदूण के०) विधीनें
प्रोइनें (केइपएज्जायतेएके०) कोइ एक पुरुष अग्निनें विषे पचावे (पिन्नायपिंमेसतिमारु
हेत्ता के०) अनें मनमांहे एवो जाव आणे के ए खलपिंमीठे (बुद्धाणतंकप्पतिपारणाए
के०) तेनी बुद्धदर्शननें पण पारणा जणी कटपेतो, अन्य बीजानुं गुं कहेवुं? एताव
ता मनसाथें असंकल्पितछे माटें कर्म न लागे एवो. अमारो मतछे ॥ २८ ॥

॥दीपिका-अथवा सत्यं पुरुषं खलबुद्ध्या कश्चिन्म्लेहः शूले प्रोतमग्नौ पचेत् कुमारकं
वाजं वाऽलावुबुद्ध्या पचेन्नासौ प्राणिवधेन लिप्यतेस्माकमिति प्राणिवधानिप्रायानावात्
॥ २७ ॥ पुरुषं कुमारकंवा शूले विध्वा कश्चिज्जाततेजसि बन्धौ आरुह्य पचेत् खलपिं
मीयमिति मत्वा सतीं शोचनां तदेतद्बुद्धानां शाक्यानां कटपते पारणाय जोजनाय । एव
मसंकल्पितं कर्मचयं न यात्यस्मन्मते ॥ २८ ॥

ने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य, एवा अठारें पापस्थानकने विषे अनिवृत्त ठतो होय. एम निर्धे जगवंतें कहुंठे, तेम असंयति अविरति अप्रतिहत एटले पञ्चस्काणें करीने पाप कर्म जेणें ह्यां नथी, क्रिया सहित संवर रहित एकांत दंमनो आपनार, एकांत बाल, एकांत शयन करनार होय. ते बाल, अविचारवालां, एवां मन वचन अने काया तेणें करी सहित ठतो जे पाप स्वप्नांतरमां पण देखे नहीं. एवां पापकर्मनुं बंधन करे. एम अविरतिपणायें करी तेने पापकर्म लागे ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—अथाचार्येव स्वान्निमतार्थं परप्रश्नपूर्वमाह । (सेकिंतुइत्यादि) आचार्यः स्वयं निर्णीतार्थोपि ईर्ष्याया परं पृष्ठति किमसौ वधकपुरुषोह्यननावसरापेक्षी नित्यं हिंसा नुगतचित्तः स्यात्किंवा न? इति पृष्ठं परः समतया मध्यस्थः सन् यथास्थितमेव व्यागृणीयात् कथयेत् । तद्यथा हंताचार्येनवत्यसौ अमित्रनूतइति ॥ अथ दार्ष्टीतिकं दर्शयति । (जहासत्ति) यथासौ वधकइत्यादिना दृष्टान्तमनूद्य दार्ष्टीतिकं दर्शयति । (एवमेवेत्यादि) यथासौ वधकोऽवसरापेक्षी वध्यस्य हिंसामकुर्वाणोपि अमित्रनूतोऽनवति एवमसावपि बालोऽस्पष्टविज्ञानोऽनिवृत्तेरजावाद्योग्यतया सर्वेषां प्राणिनां हंता स्यात् यावन्मिथ्यादर्श नशक्योपेतः स्यात् । कोर्यः । यद्यपि विनयादिकं कुतश्चित्कारणादसौ विधत्ते तथापि उदायिनृपमारकवदंतर्दुष्टएव नित्यं हिंसानुगतचित्तश्च । यथा परशुरामः कृतवीर्यं हत्वापि ततः सप्तवारं निःहृत्रां पृथिवीं चकार । यदुक्तं । “ अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तुष्टिमुपैति शक्तिमान् ॥ अधिकां कुरुतेऽरियातनां विषतां भूलमशेषमुद्धरेत् ” ॥ १ ॥ एवमसावपि अमित्रनूतः स्यादिति । अथ पूर्वोक्तार्थमनुवदन्नुपसंहरति । (एवंखलुन गवयाइत्यादि) यथा वधकोऽनिवृत्तत्वादुष्टएवमेकेंद्रियादिकोऽस्पष्टविज्ञानोपि अविरतत्वादुष्टएवेति । शेषं सुगमं । यावत्पापं कर्म क्रियतइति ॥ ५ ॥

॥ टीका—सांप्रतमाचार्येव स्वान्निप्रेतमर्थं परप्रश्नपूर्वकमाविर्भावयन्नाह । (सेकिंतु इत्यादि) आचार्यः स्वतोहि निर्णीतार्थोऽसूयया परं पृष्ठति । किमिति परप्रश्ने । तुरिति वितर्के । दुशब्दोवाक्यालंकारे । किमसौ वधकपुरुषावसरापेक्षी विष्मवसरं प्रधारयन् पर्यालोचयन्नहर्निशं सुप्तोजाग्रदवस्थोवा तस्य गृहपतेराज्ञोवा वध्यस्या मित्रनूतोमिथ्यासंस्थितोनित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमोनवत्याहोस्विन्नेत्येवं पृष्ठः परः समतया माध्यस्थ्यमवलंब्यमानोयथावस्थितमेव व्यागृणीयात् । तद्यथा हंताचार्येनवत्यसावमित्रनूतइतीत्यादि ॥ तदेवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकं दर्शयितुमाह (जहासेवहइत्यादि) यथासौ वधकइत्यादिना दृष्टान्तमनूद्य दार्ष्टीतिकमर्थं दर्शयितुमाह ।

(एवमेवेत्यादि) एवमेवेति यथासौ वधकोऽवसरापेक्षितया वध्यस्य व्यापत्तिमकुर्वाणो
 ऽप्यमित्रचूतो न वत्येवमेवासावपि बालवद्बालोऽस्पष्टविज्ञानो न वत्येव निवृत्तेरनावाद्योग्य
 तथा सर्वेषां प्राणिनां व्यापादको न वति यावन्मिथ्यादर्शनशब्दोपेतो न वति । इदमुक्तं न
 वति । यद्यप्युद्बानादिकं विनयं कुतश्चिन्निमित्तादसौ विधत्ते तथाप्युदायिनृपव्यापादक
 वदन्तर्दृष्टएवेति नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंडश्च यथा परशुरामः कृतवीर्यं व्यापाद्यापि
 तदुत्तरकालं सप्तवारं निःकृत्रां पृथिवीं चकार (आहति) “ अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तु
 छिमुपैति शक्तिमान् ॥ अधिकं कुरुतेऽरियातनां, द्विपतां मूलमशेषमुद्धरेत् ॥ १ ॥ इत्ये
 वमसावमित्रचूतो मिथ्याविनीतश्च न वतीति । सांप्रतमुपसंहरन् प्राक् प्रतिपादितमर्थमनु
 वदन्नाह । (एवंखलु न गवया इत्यादि) यथासौ वधकः स्वपरावसरापेक्षी सन्न तावद्घात
 यत्यथवा निवृत्तत्वादोषदुष्टएव एवमसावप्येकेंद्रियादिकोऽस्पष्टविज्ञानोपि तथानूत एवावि
 रताप्रतिहतप्रत्याख्यातसत्क्रियादिदोषदुष्टइति । शेषं सुगमं । यावत्पापं कर्म क्रियतइति ॥ ५ ॥

जहा से वह ए तस्सवा गाहावइस्स जाव तस्सवा रायपुरिसस्स पत्तेयं प
 तेयं चित्तसमादाए दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तचूते
 मिह्वासंठिते निच्चं पसढविउवायचित्तदंढे नवइ एवमेव बाले सवे
 सिं पाणाणं जाव सवेसिं सत्ताणं पत्तेयं पत्तेयं चित्तसमादाए दियावा
 राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तचूते मिह्वासंठिते निच्चं पसढ
 विउवायचित्तदंढे नवइ ॥ ६ ॥

अर्थ—(जहासेवह ए के०) जेम ते वधक पुरुष, ते गृहपत्यादिक ऊपर प्रत्येक प्रत्ये
 क चित्ते करी विनाश चिंतवतो, दिवसें रात्रियें सुतो, जागतो यको अमित्रचूत एटले शत्रु
 समान मिथ्यात्व संस्थित निरंतर शत्रु प्राणिघातने विषे चित्तढे जेनूं माटें, प्राणीयोने
 दंमनो करनार होय. तेने पापकर्म बंधाय. (एवमेव के०) एमज ए बाल जे एकेंद्रिया
 दिक जीवो ठे ते पण सर्व प्राणी, सर्वचूत, सर्वजीव, सर्वसत्व, तेने विषे अविरति प
 णाने जावें ते सर्वने विषे प्रत्येक प्रत्येक चित्ते करी विनाश चिंतवतो, दिवसने विषे, रात्रिने
 विषे, सुतो, जागतो, अमित्र चूत मिथ्यात्व संस्थित, निरंतर शत्रु, प्राणिघातने विषे चि
 त्तढे जेनूं, प्राणीयोने दंमनो करनार होय, एम बोलाय. ते कारणें तेने पापकर्म बंधाय ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—तदेवं पूर्वोक्तार्थनिगमनं कृत्वाऽधुना स सर्वप्राणिनां दुष्टात्मा स्यादिति
 दर्शयति । यथासौ वधको गृहपत्यादेः प्रत्येकं सर्वेषु वध्येषु घातकचित्तं समादाय प्राप्तव
 सरोऽहमेनं हनिष्यामीति कृत्वा दिवा रात्रौवा सुप्तोजाग्रौवा सर्वावस्थासु सर्वप्राणि

नां प्रत्येकममित्रनूतोन्नपि मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदं मोचवति । एवं बालकएकैडियादिरपि सर्वप्राणिनां विरतेरजावात्प्रत्येकं घातकचित्तं समादाय नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदंमः स्यात्तत्प्रत्यधिकेन कर्मणा बध्यतइति ॥ ६ ॥

॥ टीका—तदेवं दृष्टान्तदार्ष्टीतिकप्रदर्शनेन पूर्वप्रतिपादितार्थस्य निगमनं कृत्वाऽधुना सर्वेषामेव प्रत्येकं प्राणिनां दुष्टात्मा जवति इत्येतत्प्रतिपादितुकामग्राह । (जहासेवहएइत्यादि) यथाऽसौ वधकः परात्मनोरवसरापेक्षी तथास्य गृहपते स्तत्पुत्रस्य वाऽन्यहितस्य वा राजादेस्तत्पुत्रस्य चैकमेकं पृथक् पृथक् सर्वेष्वपि वध्येषु घातकचित्तं समादाय प्राप्तावसरोऽहमेनं वैरिणं मदाधिविधायिनं पातयिष्यामीत्येवं प्रतिज्ञाय दिवा रात्रौ वा सुप्तो वा जाग्रदा सर्वाप्यवस्थासु सर्वेषामेव वध्यानां प्रत्येकममित्रनूतोऽवसरापेक्षितया वन्नपि मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदंमोचवति इति रागदेषाकुलितो बालवद्वालो ज्ञानावृतएकैडियादिरिति । सर्वेषामेव प्राणिनां विरतेरजावात्तद्योग्यतया प्रत्येकं वध्येषु घातकचित्तं समादाय नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदंमोचवतीति । इदमुक्तं जवति । यथासौ तस्माद्गृहपती राजानुघाता दुपशान्तवैरः कालावसरापेक्षितया वधमकुर्वाणोऽप्यविरतिसन्नावादैरान्न निवर्तते तत्प्रत्ययिकेनच कर्मणा बध्यते । एवं शृषावादादत्तादानमैशुनपरिग्रहेष्वपि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपनयनिगमनार्थविधानेन पंचावयवत्वं वाच्यमिति । इहैव पंचावयवस्य सूत्राणां विजागोऽष्टव्यः । तद्यथा । अथा अपञ्चस्काणीयावि जवतीत्यतश्चारन्य यावत्पावेयसे कम्मे कज्जइति इतीयं प्रतिज्ञा । तत्र परः प्रतिज्ञामात्रेणोक्तमनुक्तसममिति कृत्वा चोदयति । तद्यथा । तन्न चोयए पप्सुवर्गं एवं वयासीत्यतश्चारन्य यावज्जेते एवमाहिंसुमिहंते एवमाहिंसुमि । तत्र प्रज्ञापकश्चोदकं प्रत्येवं वदेत् । तद्यथा । यन्मया पूर्वं प्रतिज्ञातं तत्सम्यक् कस्य हेतोः केन हेतुनेति चेत् तत्र हेतुमाह । तन्न खलु जगवया ठजीवनिकाया हेकपप्सुत्ताइत्यतश्चारन्य यावमिह्वादंसणसत्तेइत्यर्थं हेतुः । तदस्य हेतोरनैकांति कत्वव्युदासार्थं स्वपक्षे सिद्धिं दर्शयितुं दृष्टान्तमाह । तद्यथा । खलु जगवया वहए दिहंते पप्सुत्ते इत्येतद्वारन्य यावत्तस्याखणं लक्ष्णं वहिस्सामीति पहारमाणेति । तदेवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य तत्र च हेतोः सत्तां स्वानिप्रेतां परेण नणयितुमाह । से किंतुदुणाम से वहए इत्यादे रारन्य यावदंता जवति । तदेवं हेतोर्दृष्टान्ते सत्त्वं प्रसाध्य हेतोः पक्षधर्मत्वं दर्शयितुमुपनयार्थं दृष्टान्तधर्मेण हेतोः सत्तां परेणान्युपगतामनुवदति । जहासे वहए इत्यतश्चारन्य यावमिह्वा पसढविजवायचित्तदंमेति । सांप्रतं हेतोः पक्षधर्मत्वमाह । एवमेव वा लेअवीत्यादीत्यतश्चारन्य यावत्पावेयसे कम्मे किज्जइति । तदेवं प्रतिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपन

यनप्रतिपादकानि यथाविधिसूत्राणि विनागतः प्रदर्शयिषुना प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं निगमनमित्येतत्प्रतिपादयितुमाह । जहा से वहए तस्सवागाहावइस्स इत्यादि यावस्सिञ्च पसढविउवायचित्तदंमेत्ति) एतानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपनयनिगमान्यर्थतः सूत्रैः प्रदर्शितानि । प्रयोगस्त्वेवं इष्टव्यः । तत्राप्रतिहतप्रत्याख्यातक्रिययात्मा पापानुबंधीति प्रतिज्ञा सदा षड्जीवनिकायेषु प्रशवव्यतिपातचित्तदंमत्वादिति हेतुः स्वपरावसरापेक्षितया कदाचिदव्यापादयन्नपि राजादिवधकवदिति दृष्टान्तः । यथासौ वधपरिणामादनिवृत्तत्वाद्ध्यस्यामित्रचूतस्तथाऽत्माऽपि विरतेरजावात्सर्वेष्वपि सत्त्वेषु नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमस्त्युपनयः । यतएवं तस्मात्पापानुबंधीति निगमनम् । एवं मृषावादादिष्वपि पंचावयवत्वं योजनीयमिति । केवलं मृषावादादिशब्दोच्चारणं विधेयं तच्चेनेन विधिना नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमत्वात्तथा नित्यं प्रशवादत्तादानचित्तदंमत्वादिति ॥ ६ ॥

णो इण्ठे समठे चोदक इह खलु बह्वे पाणा जे इमेणं सरीरसमणुस्स एणं णो दिठावा सुयावा नाजिमयावा विन्नायावा जेसिं णो पत्तेयं पत्तेयं चित्तसमायाए दियावा राठवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तचूते मिष्ठा संठिते निच्चं पसढविउवायचित्तदंमे तं पाणातिवाए जाव मिष्ठादंसण सत्ते ॥ ७ ॥

अर्थ—एम गुरुयें कहे थके, हवे (चोदक के०) शिष्य बोळ्योके, हे जगवन् ! तमे जे अर्थ कह्यो, ते योग्य नथी (णोइण्ठेसमठे के०) ते अर्थ समर्थ नथी, तेनूं कारण कहेठे. (इहखलु के०) आ चउदरज्ज्वात्मक लोकमांहे (बह्वेपाणा के०) अनंता प्राणीठे (जेइमेणंसरीरसमणुस्सएणं के०) जे आ शरीरें करी, समुणस्सए एटले पुज्जलें करी, जीवें दृष्टियें करी कदाचित् कोइ वारें पण (णोदिठावा के०) दीठा नथी, (सुयावा के०) कानें सांजळ्या नथी, (नाजिमयावा के०) उलख्या पण नथी, अथ वा (विन्नायावा के०) विज्ञेपें करी, जाण्या पण नथी, (जेसिंणोपत्तेयंपत्तेयंचित्तसमायाए के०) जेणे एकारणे प्रत्येक प्रत्येक चित्तें करीने एजीवनो विनाश चिंतव्यो नथी तो दिवसने विषे, रात्रीने विषे, सुतां, जागतां, अमित्तचूत मिथ्यासंस्थित निरंतर शठ प्राणिना घातनेविषे चित्तठे जेनूं प्राणीने दंमकारक ते केम केहेवाय ? अने प्राणातिपात थकी मांमीने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य सुधी अढारे पापस्थानकने अण करवाथी तेने कर्मनुं बंधन केम लागे ? एतावता तेनें नज लागे. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—एवं षड्जीवनिकायेषु प्रत्येकं अमित्तचूततया पापानुबंधित्वे दर्शिते

परोव्यनिचारं दर्शयति । (णोइण्ठेइति) नायमर्थः समर्थोयत्सर्वेऽपि प्राणिनः सर्वे
षां जीवानाममित्रनूताइति । तत्र परः स्वपक्षसिद्धये युक्तिमाह । इह बहवोऽनंताः
प्राणिनः संति येऽमुना शरीरसमुद्भूयेणानेन शरीरेण न कदाचिद्वृष्टाश्चकुषा न श्रुताः
कर्णान्यां नानिमित्तानेष्टाः । नच विज्ञाताज्ञानेनेति कथं तद्विषयस्तेषु अमित्रजावः
स्यात् ! । तेषां जीवानां कदाचिदपि विषयमप्राप्तानां कथं वधं प्रति चित्तसमादानं स्यात् ! ।
न चासौ तान् प्रति प्रशवव्यतिपातचित्तदंमः स्यात् । शेषं सुगमम् ॥ ७ ॥

॥ टीका-तदेवं सर्वात्मना षट्सुपि जीवनिकायेषु प्रत्येकममित्रनूतंतथा पापानुबंधि
त्वे प्रतिपादिते व्यनिचारं दर्शयन्नाह । (णोइण्ठेसमंठेइत्यादि) नायमर्थः समर्थ
इति प्रतिपत्तुं योग्यः । तद्यथा । सर्वे प्राणिनः सर्वेषामेव सत्वानां प्रत्येकममित्रनूता
इति । तत्रापरः स्वपक्षसिद्धये सर्वेषां प्रत्येकं मित्राजावं दर्शयितुं कारणमाह । इहा
स्मिंश्चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके बहवोऽनंताः प्राणिनः सूक्ष्मबादरजेदन्तिनाः संति । यद्येवं
ततः किमित्याह । तेच देशकालस्वजावविप्रकृष्टास्तथानूताबहवः संति । ये प्राणिनः सू
क्ष्मादिविप्रकृष्टाद्यवस्था अमुना शरीरसमुद्भूयेणेत्यनेनेदमाह । प्रत्यक्षासन्नवाचित्वादिद
मनेनावीर्गदर्शिज्ञानसमन्वितसमुद्भूयेण न कदाचिद्वृष्टाश्चकुषा न श्रुताः श्रवणैर्द्विष्येण विशे
षतो नानिमित्तानेष्टानच विज्ञाता प्रतिचेदज्ञानेन स्वयमेवेत्यतः कथंचित्तद्विपर्ययस्तस्य मित्र
जावः स्यात् अतस्तेषां कदाचिदविज्ञातानां कथं प्रत्येकं वधं प्रतिचित्तसमादानं न
नवति । न चासौ तान् प्रति नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमो नवतीति शेषं सुगमम् ॥ ७ ॥

आचार्यआह तन्न खलु जगवया डवेदिठंता पप्पुत्ता तं सन्निदिठंतेय
असन्निदिठंतेय से कितं सन्निदिठंते जे इमे सन्निपंचिंदिया पक्कत्तगा ए
तेसिएणं ठजीवनिकाए पडुच्चं तं पुढवीकायं जाव तसकायं से एगइउ पुढवी
काएणं किच्चं करेइवि कारावेइवि तस्सएणं एवं नवइ एवं खलु अहं पुढवी
काएणं किच्चं करेमिवि कारवेमिवि णो चेवणं से एवं नवइ इमेणवा इमे
एवां से एतेणं पुढवीकाएणं किच्चं करेइवि कारावेइवि सेणं तातो पुढवी
कायाउ असंजय अविरय अप्पडिहयपच्चस्काएपावकम्मैयावि नवइ
एवं जाव तसकाएत्ति नाणियवं से एगइउ ठजीवनिकाएहिं किच्चं करे
इवि कारावेइवि तस्सएणं एवं नवइ एवं खलु अहं ठजीवनिकाएहिं कि
च्चं करेमिवि कारवेमिवि णो चेवणं से एवं नवइ इमेहिंवा से यतेहिं ठ

જીવનિકાણં જાવ કારવેશ્વિ સે યતેહિં બહિં જીવનિકાણં અસંજ
યં અવિરયં અપ્પહિહ્યપચ્ચસ્કાયપાવકમ્મેહિં તં પાણાતિવાએતે જાવામ
હાદંસણસહ્ને એસ સ્વલુ જગવયા અસ્કાએ અસંજએ અવિરએ અપહિ
હ્યપચ્ચસ્કાયપાવકમ્મે સુવિણમવિ અપસ્સાત પાવેયસે કમ્મે કઙ્ક
હ સે તં સન્નિદિઠંતેણં ॥ ૮ ॥

અર્થ-હવે એમ શિષ્યેં કહ્યાનંતર આચાર્ય કહેઠે. (તબ્સલુજગવયાહવેદિઠંતાપણ
તા કે૦) ત્યાં નિશ્ચેં જગવંતેં એ અર્થે ઉપર વે દૃષ્ટાંત કહ્યાઠે. તે જેમઠે, તેમ કહેઠે.
(તંસન્નિદિઠંતેય કે૦) એક સંજિદૃષ્ટાંત, અને (અસન્નિદિઠંતેય કે૦) બીજો અસંજિદૃ
ષ્ટાંત (સેકિતંસન્નિદિઠંતે કે૦) ત્યાં સંજિદૃષ્ટાંત, કયો ? તે કહેઠે (જેસ્મેસન્નિપંચિંદિ
યાપક્કત્તગા કે૦) જે એ પ્રત્યક્ષ લક્ષણ સંજી પંચેંદ્રિય પર્યાયા જીવઠે (એતેસિણં કે૦)
તેમાંહેં કોઈ એક (ટજીવનિકાએપહુચ્ચં કે૦) ટ જીવનિકાય આશ્રી એવી પ્રતિજ્ઞા
કરે, (તં કે૦) તે ટકાયનાં નામ કહેઠે. (પુઠવીકાયંજાવતસકાયં કે૦) પૃથિવી
કાય યાવત્ ત્રસકાય પર્યંત (સેએગ્ગહ કે૦) તે કોઈ એક પુરુષ એવી પ્રતિજ્ઞા કરે
કે, (પુઠવીકાણંકિંચ્ચંકરેશ્વિ કે૦) પૃથિવીકાયેં કરીનેજ કાર્ય કરીશ (કરાવેશ્વિકે૦)
અને પૃથિવીકાયેં કરીજ કાર્ય કરાવીશ, એવો જેને નિયમઠે (તસ્સણંએવંજવશ્ કે૦)
તેને એમ હોય તે કહેઠે (એવંસ્વલુઅહંપુઠવીકાણં કે૦) એમ નિશ્ચેં હું પૃથિવીકાયેં
કરી (કિંચ્ચંકરેમિવિકારવેમિવિ કે૦) કાર્ય કરીશ, અને બીજાની પાસે પણ કરા
વીશ પરંતુ (ણોચેવણંસેએવંજવશ્ કે૦) તેનેં નિશ્ચેં એવો અનિપ્રાય નથી કે (સ્મે
એવાસ્મેએવા કે૦) અમુક અમુક દિશિના, તથા હું, અમુક અમુક કોઈક કાલેં, અથ
વા ધોલે, નીલે, પીલે, રાતે, પૃથિવીકાયેં કાર્ય કરીશ અથવા અનેક જેદ પૃથિવીકાયના
ઠે તેમાંહેથી અમુક કોઈ એક જેદેંજ કાર્ય કરીશ, જ્યાં સુધી એવો અનિપ્રાય નથી
ત્યાં સુધી તેને સર્વ પૃથિવીકાયનું કર્મ લાગેઠે (સેએતેણંપુઠવીકાણંકિંચ્ચંકરેશ્વિ
કારાવેશ્વિકે૦) તે પુરુષ તે પૃથિવીકાયેં કરી પોતેં કાર્ય કરે, બીજા પાસેં કાર્ય
કરાવે, (સેણંતાતોપુઠવીકાયાત કે૦) તે પુરુષ તે પૃથિવીકાયથી, (અસંજય
કે૦) અસંયતિ અનિવૃત્ત (અવિરય કે૦) અવિરતિ, (અપહિહ્યપચ્ચસ્કાણપાવ
કમ્મેયાવિનવશ્ કે૦) તથા નથી હણ્યાં પચ્ચસ્કાણેં કરીને પાપકર્મ જેણે એવો ઠે,
(એવંજાવતસસકાણત્તિજાણિયવે કે૦) એમ યાવત્ ત્રસ કાય સુધી એટલે ટાં કાય
આશ્રી જાણીલેવું જેને જે કાયની અવિરતિ હોય તેને તે કાયનું કર્મ લાગે. એ રીતેં કો

६ एक पुरुष ठजीव निकायें करीने कार्य पोतें करे, बीजा पासें करावे, ते पुरुष ठजीव निकायने विषे अविरति असंयति केहेवाय. ए आलावानो बीजो अर्थ पूर्वना आलावा मां लखाइ गयोढे, माटें आंहीं लख्यो नथी. ए रीतें जे प्राणी प्राणातिपातथी मांझीने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य पर्यंत अढारे पापस्थानकने विषे असंयति अविरति तथा पञ्चकारणें करीने जेणे पापकर्म ह्मण्यो नथी एम अविरतिने जावें होय, तेने स्वप्नां तरें अणदीतुं पण पापकर्म बंधाय, लागे. एम निश्चं श्री जगवंतें कह्युंढे, एटले सङ्गीयानो दृष्टांत कह्यो ॥ ८ ॥

॥ टीपिका—एवं सति न सर्वविषयं प्रत्याख्यानं युज्यते । ये जीवाहिंसादिविषयप्राप्ताः स्युस्तेषामेव प्रत्याख्यानं क्रियते इति परेणोक्ते आचार्यआह । (तद्वस्त्वित्यादि) यद्यपि सर्वजीवेषु हिंसापरिणामोत्पद्यते तथाप्यविरतिसद्भावात्तद्विषयः कर्मबंधो न वर्तते । अत्र दृष्टांत इयमाह । संज्ञिदृष्टांतोऽसंज्ञिदृष्टांतश्च । कोयं संज्ञिदृष्टांतः ? । ये इमे संज्ञिपंचेंद्रियास्तेषां मध्ये कश्चिदेकः षड्जीवनिकायान् प्रतीत्याश्रित्य एवं प्रतिज्ञां कुर्यात् । अहं पृथिवीकायेनैव एकेन कृत्यं करोमि कारयामि । सच एवं कृतप्रतिज्ञस्तेन तस्मात् तस्मिन् तंच करोति कारयतिच शेषकायेन्योनिवृत्तस्तस्य चैवंचूतोऽनिप्रायः । तद्यथा । अहं पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामि एवं प्रतिज्ञायां कृतायां विशेषानिप्रायो न स्यात् यत् श्वेतेन कृत्तेनवा पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामिच स तस्मात्पृथिवीकायादनिवृत्तोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा न वर्तते । एवमपूतेजोवायुवनस्पतिष्वपि वाच्यं । यथा कश्चिदपूकायादनिवृत्तः कश्चित्तेजस्कायादिति । शेषकायैस्तु व्यापारं करोति कश्चित् षट्सर्वपि जीवनिकायेषु अनिवृत्तोऽसंयतत्वात्तैः कार्यं करोति कारयति न पुनस्तद्विशेषप्रतिज्ञा एवं मृषावादेऽपि वाच्यं । यथा इदं मया वक्तव्यमनृतं इदं न वक्तव्यं सच तस्मान्मृषावादादनिवृत्तत्वादसंयतः स्यात् तथा इदमदत्तं मया ग्राह्यं इदंतु न ग्राह्यं । एवं मैथुनपरिग्रहेष्वपि वाच्यं । तथा क्रोधमानमायालोभेष्वपि स्वयं विचार्य वाच्यं । तदेवमसौ हिंसादीन्यकुर्वन्नपि अविरतत्वात्तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्नाति । ततोदेशकालस्वजावविप्रकृष्टेष्वपि जीवेषु अमित्रचूतोऽसौ स्यात् । यथा कश्चिद्ग्रामघातादौ प्रवृत्तः । यद्यपि तेन केचिन्नरान् दृष्टास्तथापि तद्घातनिवृत्तेरजावाद्योग्यतया तद्घातकस्त्युच्यते । एवं अविरतेः कर्मबंधोक्षेयः ॥ ८ ॥

॥ टीका—एवं व्यवस्थिते न सर्व विषयं प्रत्याख्यानं युज्यते इत्येवं प्रतिपादिते परेण सत्याचार्यआह । (तद्वस्त्वुजगवयाइत्यादि) यद्यपि सर्वेष्वपि देशकालस्वजावविप्र

कृष्टेषु वधकचित्तं नोत्पद्यते तथाप्यसावविरतिप्रत्ययत्वात्तेष्वमुक्तवैरएव नवत्यस्य चार्थं
 स्य सुखप्रतिपत्तये नगवता तीर्थकृता द्वौ दृष्टांतौ प्रज्ञसौ प्ररूपितौ । तद्यथा । संझिदृष्टां
 तोऽसंझिदृष्टांतश्च । अथ कोयं संझिदृष्टांतो ये केचन इमे प्रत्यक्षासन्नाः षड्जिरपि पर्याप्ति
 निः पर्याप्ताज्जहापोहविमर्शरूपाः संज्ञा विद्यन्ते येषां ते संझिनः पंचेडियाणि येषां ते पंचेडि
 याः करणपर्याप्त्या पर्याप्तिकाएषां च मध्ये कश्चिदेकः षड्जीवनिकायान् प्रतीत्यैवंनूतां प्र
 तिज्ञां नियमं कुर्यात् । तद्यथा । षट्सु जीवनिकायेषु मध्ये पृथिवीकायेनैवैकेन वालुका
 शिलोपलजवणादिस्वरूपेण कृत्यं कार्यं कुर्यात् । सचैवं कृतप्रतिज्ञस्तेन तस्मिन् तस्मात्तं
 वा करोति कारयतिच शेषकायेभ्योऽहं विनिवृत्तस्तस्यच कृतनियमस्यैवंनूतो नवत्यथ्यव
 सायः । तद्यथैवं खल्वहं पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामिच तस्यच सामान्यकृत
 प्रतिज्ञस्य विशेषानिसंधिनैव नवति । तद्यथा । अमुना कृष्णेनामुना श्वेतेन पृथिवी
 कायेन कार्यं करोति कारयतिच सतस्मात्पृथिवीकायादनिवृत्तोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपा
 पकर्मा नवति । तत्र खननस्थाननिषीदनत्वग्वर्तनोच्चारप्रश्रवणादिकरणक्रियासङ्गावा
 देवमपूतेजोवायुवनस्पतिष्वपि वाच्यं । तत्रापूकायेन स्नानपात्तावगाहनजामोपकरण
 धावनादिषु प्रयोगस्तेजःकायेनापि पचनपाचनप्रकाशनादिषु वायुनापि व्यंजनतालवृत्ते
 त्यादिव्यापारादिषु प्रयोजनं वनस्पतिनापि कंदमूलपुष्पफलपत्रत्वक्शाखाद्युपयोगएवं विक
 लेडियपंचेडियेष्वप्यायोज्यमिति । तथैकः कश्चित् षट्सुपि जीवनिकायेषु अविरतोसं
 यतत्वाच्च तैरसौ कार्यं सावद्यानुष्ठानं स्वयं करोति कारयतिच परैस्तस्यच कचिदपि निवृत्ते
 रजावादेवंनूतोध्यवसायो नवति । तद्यथैवं खल्वहं षड्जिरपि जीवनिकायैः सामान्येन क
 त्यं करोमि न पुनस्तद्विशेषप्रतिज्ञेति । सच तेषु षट्सुपि जीवनिकायेष्वसंयतोऽप्रतिहतप्र
 त्याख्यातपापकर्मा नवत्येवं भृषावादेपि वाच्यं । तद्यथेदं मया वक्तव्यमीदृग्नूतं तु न वक्तव्यं
 सच तस्मान्भृषावादादनिवृत्तत्वादसंयतो नवति । तथा दत्तादानमप्याश्रित्य वक्तव्यं । त
 द्यथेदं मया दत्तादानं ग्राह्यमिदंतु न ग्राह्यमित्येवं मैथुनपरिग्रहेष्वपीति । तथा क्रोधमान
 मायालोभेष्वपि स्वयमन्यूह्य वाच्यं । तदेवमसौ हिंसादीन्यकुर्वन्नप्यविरतत्वात्तत्प्रत्ययिकं
 कर्म चिनोतीत्येवं देशकालस्वजावविप्रकृष्टेष्वपि जंतुष्वमित्रनूतोसौ नवति तत्प्रत्ययिकं
 च कर्म चिनोतीति सोयं संझिदृष्टांतोऽनिहितः । सच कदाचिदेकमेव पृथिवीकार्यं व्यापाद
 यति शेषेषु निवृत्तः कदाचिद्वावेवं त्रिकादिकाः संयोगान्णनीयायावत्सर्वानपि व्यापा
 दयतीति । सचैवं सर्वेषां व्यापादकत्वे न व्यवस्थाप्यते सर्वविषयारंजप्रवृत्तेस्तत्प्रवृत्तिरपि
 तदनिवृत्तेः । यथा कश्चिद्ग्रामघातादौ प्रवृत्तोयद्यपिच न तेन विवक्षितकाले केचन पुरुषा
 दृष्टास्तथाप्यसौ तत्प्रवृत्तिनिवृत्तेरजावात्तद्योग्यतया तद्घातकइत्युच्यते इत्येवं दार्ष्टान्ति
 केप्यायोज्यम् ॥ ८ ॥

चनस्य ज्ञानरूपत्वादिति । अपिच तेऽज्ञानवादिनआत्मनोपि परं प्रधानमज्ञानवाद
मिति शासितुमुपदेष्टुं नातं न समर्थास्तेषामज्ञानपक्षसमाश्रयणेनाऽज्ञत्वादिति कुतः
पुनस्ते स्वयमज्ञाः संतोऽन्येषां शिष्यत्वेनोपगतानामज्ञानवादमुपदेष्टुमलं समर्थाजिवेषु
रिति । यदप्युक्तं विन्नमूलत्वात् म्लेहानुजाषणवत्सर्वमुपदेशादिकं तदप्युक्तं । यतोऽ
नुजाषणमपि न ज्ञानमृते कर्तुं शक्यते । तथा । यदप्युक्तं परचेतोवृत्तीनां डुरन्वयत्वाद
ज्ञानमेव श्रेय इति तदप्यसत् । यतो न वतैवाज्ञानमेव श्रेय इत्येवं परोपदेशदानान्यु
द्यतेन परचेतोवृत्तिज्ञानस्यान्युपगमः कृत इति । तथाऽन्यैरप्यधायि । आकारैरिगितैर्गत्या
चेष्टया नाषितेन च ॥ नेत्रवक्रविकारैश्च, गृह्यते तर्गतं मनः ॥ १७ ॥ तदेवं ते तपस्विनोऽ
ज्ञानिनआत्मनः परेषां च शासने कर्तव्ये यथा न समर्थास्तथा दृष्टान्तद्वारेण दर्शयितुमा
ह । (वाणेश्यादि) वनेऽटव्यां यथा कश्चिन्मूढो जंतुः प्राणोदिकपरिच्छेदं कर्तुमसमर्थः
स एवं जंतो यदा परं मूढमेव नेतारमनुगच्छति तदा द्वावप्यकोविदौ सम्यक्ज्ञानाऽनिपुणौ
संतौ तीव्रमसह्यं स्त्रोतोगहनं शोकं वा नियच्छतो निश्चयेन गच्छतः प्राप्नुतोऽज्ञानावृत
त्वात् । एवं तेऽप्यज्ञानवादिनआत्मीयं मार्गं शोचनत्वेन निर्धारयंतः परकीयं वा शोचन
त्वेन जानानाः स्वयं मूढाः संतः परानपि मोहयन्तीति ॥ १८ ॥ अस्मिन्नेवार्थे दृष्टान्तांत
रमाह । (अंधोऽंधमित्यादि ।) यथा अंधः स्वयमपरमंधं पंथानं नयन् दूरमध्वानं वि
वक्षितादध्वनः परतरं गच्छति तथोत्पथमापद्यते जंतुरंधः । अथवा परं पंथानमनुगच्छे
न्न विवक्षितमेवाध्वानमनुयायादिति ॥ १९ ॥ एवं दृष्टान्तं प्रसाध्य दार्ष्टान्तिकमर्थं दर्शयितुमा
ह । (एवमेगेनियायचित्ति ।) एवमिति पूर्वोक्तोर्थोपप्रदर्शने । एवं नावमूढानावांधाश्चैके
आजीविकादयः (नियायचित्ति) । नयोमोहः सद्धर्मोवा तदर्थिनस्ते किल वयं सद्धर्मारा
धका इत्येवं संधाय प्रव्रज्यायामुद्यताः संतः पृथिव्यंबुवनस्पत्यादिकायोपमर्देन पचनपा
चनादिक्रियासु प्रवृत्ताः संतस्तत्तत्स्वयमनुतिष्ठन्त्यन्येषां चोपदिशन्ति येनाऽजिप्रेतायामो
क्षावाप्तेर्भ्रश्यन्ति । अथवा तावन्मोहानावस्तमेवं प्रवर्तमाना अधर्मं पापमापद्येरन् । सं
नावनायामुत्पन्नेन लिट्प्रत्ययेनैतदर्शयति । एतदपरं तेषामनर्थीतरं संजाव्यते । यदुत
विवक्षितार्थानावतया विपरीतार्थावाप्तेः पापोपादानमिति । अपिच तएवमसदनुष्ठापि
तआजीविकादयोगोशलकमतानुसारिणोऽज्ञानवादप्रवृत्ताः सर्वैः प्रकारैर्ज्ञेयः प्रगुणो
नैवक्षितमोहगमनंप्रत्यकुटिलः सर्वर्जुसंयमः सद्धर्मोवा तं सर्वर्जुकं ते न व्रजेयुर्न प्रा
प्नुयुस्ति युक्तं नवति । यदि वा सर्वर्जुकं सत्यं तत्तेऽज्ञानांधाज्ञानाऽपलापिनो न वदेयुरि
ति । एते चाज्ञानिकाः सप्तषष्टिजेदानवन्ति । ते च जेदाअमुनोपायेन प्रदर्शनीयाः । तद्यथा ।
जीवादयो नव पदार्थाः । सत्, असत्, सदसत्, अवक्तव्यः, सदवक्तव्यः, असदवक्तव्यः,
सदसदवक्तव्य इत्येतैः सप्तभिः प्रकारैर्विज्ञातुं न शक्यन्ते न च विज्ञातैः प्रयोजनमस्ति । ना

नथी एवी असत्य वाणी पण बोले नहिं. किंबहुना: वधारे गुं कहियें ॥ ३९॥ हवे मांसादिक तो अजह्य कहेवाय, ल्यारें बीजो आहार साधुनें अजह्य होय के नहीं ? त्यां कहेणे के, बीजो पण सदोष आहार, साधुनें परिहरवो (सवेसिंजीवाणदयछयाए के०) सर्व जीव एकेंडियादिक तेनी दयानें अर्थें, दयानें निमत्तें (सावज्जदोसंपरिवज्जयंता के०) सावद्य जे आरंजादिक, तेनें महा दोषरूप जाणी, परिहरतां थकां (तस्संकिणोऽसि णोनायपुत्ता के०) ते सावयना दोष थकी शंकाता एटले बीहिता एवा महाऋषीश्वर ज्ञात पुत्र श्रीमहावीर देव तेमना शिष्यो होय. ते (उद्विज्जनत्तंपरिवज्जयंति के०) उद्विज्जनत्त एटले जे साधुनें देवानें अर्थेज कट्पेलो एवो आहार होय, तेनें परिहरे वर्जे. ए साधुनो आचार जाणवो ॥ ४० ॥

॥ दीपिका—ये बौद्धाअपि तथाप्रकारं मांसं जुंजते ते पापमजानंतोनिर्विवेकिनः संतः सेवन्ते । यदुक्तं । “ हिंसामूलममेध्यमास्पदमलं ध्यानस्य रौडस्य य,द्दीनत्सं रुधिराबिलं कृमिगृहं दुर्गंधिपूयादिकं ॥ शुक्रासृक्प्रजवं नितान्तमलिनं सद्भिः सदा निन्दितं, कोजुंके नरकाय राक्षससमोमांसं तदात्मदुहः ॥ १ ॥ तथा । मांसं नक्षयिताऽमुत्र यस्य मांसमिहाद्वयहं ॥ एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ २ ॥ योऽस्ति यस्य च तन्मांसमुनयोः पश्यतांतरं ॥ एकस्य क्षणिका तृप्तिरन्यः प्राणैर्वियुज्यते ” ॥ ३ ॥ तदेवं दोषं मत्वा कुशला मांसाजिजाषे मनोन कुर्वति वागप्येषा न मांसनक्षणे दोषइत्यादिका उक्ता सती मिथ्या निवृत्तिस्तु महागुणाय । यदुक्तं । “ श्रुत्वा दुःखपरंपरामतिवृणां मांसाशिनां दुर्गतिं, ये कुर्वन्ति जुनोदयेन विरतिं मांसादनस्यादरात् ॥ तदीर्घायुरदूषितं तदरुजासंजाव्य यास्यन्ति ते, मर्त्येषूद्भटनोगधर्ममतिषु स्वर्गापवर्गेषु वा ” इति ॥ ३९ ॥ सर्वेषां जीवानां दयार्थाय सावद्यदोषं परिवर्जयंतः तद्वंकिनोदोषशंकिनः ऋषयोज्ञातपुत्रीयाः श्री वीरशिष्यावद्विज्जनत्तं परिवर्जयन्ति ॥ ४० ॥

॥ टीका—इत्येतच्च तेषां महतेऽनर्थायेति दर्शयति (जेयावीत्यादि) येचापि रसगौरवगृह्णाः शाक्योपदेशवर्त्तिनस्तथाप्रकारं स्थूलोरत्रंसंस्कृतं घृतलवणमरिचादिसंस्कृतं पिशितं जुंजतेऽश्रन्ति तेऽनार्थाः पापं कल्मषमजानानिर्विवेकिनः सेवन्ते आददते । तथा चोक्तं । “ हिंसामूलममेध्यमास्पदमलं ध्यानस्य रौडस्य य,द्दीनत्सं रुधिराबिलं कृमिगृहं दुर्गंधिपूयादिकं ॥ शुक्रासृक्प्रजवं नितान्तमलिनं सद्भिः सदा निन्दितं, कोजुंके नरकाय राक्षससमोमांसं तदात्मदुहः ॥ १ ॥ अपिच । मांसं नक्षयिताऽमुत्र यस्य मांसमिहाद्वयहं । एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ २ ॥ तथा । योऽस्ति यस्य च तन्मांसमुनयोः

पश्यतांतरं । एकस्य कृणिका तृप्तिरन्यः प्राणैर्वियुज्यते” ॥ ३ ॥ तदेवं महादोषं मांसादन मिति मत्वा यद्विधेयं तद्वर्जयति । एतदेवं नूतं मांसादनानिलाषरूपं मनोतःकरणं कुशलानिपुणामांसाशित्वविपाकवेदिनस्तन्निवृत्तिगुणानिज्ञाश्च न कुर्वति तदजिलाषादात्मनो निवर्त्तयतीत्यर्थः । आस्तां तावद्भक्षणं वागप्येषा यथा मांसनक्षणेऽदोषइत्यादिका नारत्य निहितोक्ता मिथ्या । तुशब्दान्मनोपि तदनुमत्यादौ न विधेयमिति तन्निवृत्तौ चेद्देवानुपमाश्लाघाऽमुत्र च स्वर्गापवर्गगमनमिति । तथाचोक्तं । ”श्रुत्वा दुःखपरंपरामतिघृणां मांसाशिनानां दुर्गतिं, ये कुर्वन्ति शुचोदयेन विरतिं मांसादनस्यादरात् । तद्दीर्घायुरदूषितं गदरुजा संज्ञाव्ययास्यन्ति ते, मर्त्येषूज्जटनोगधर्ममतिषु स्वर्गापवर्गेषु चेत्यादि” ॥ ३ ए ॥ न केवलं मांसादनमेव परिहार्यमन्यदपि सुमुक्ताणां परिहर्तव्यमिति दर्शयितुमाह । (सवेसिमित्यादि) सर्वेषां जीवानां प्राणार्थिनां न केवलं पंचेन्द्रियाणामेवेति सर्वग्रहणं दयार्थतया दयानिमित्तं सावद्यमारंजनं महानयं दोषइत्येवं मत्वा तत्परिवर्जयंतः साधवस्तत्तुं किनोदोषशं किन ऋषयो महामुनयो ज्ञातपुत्रीयाः श्रीमन्महावीरवर्द्धमानशिष्याः उद्दिष्टं दानाय परिकल्पितं यद्भक्तपानादिकं तत्परिवर्जयन्ति ॥ ४० ॥

नूयानिसंकाए डुगंठमाणा, सवेसिपाणाए निहाय दंमं ॥ तम्हा
ए जुजंति तहप्पगारं, एसोणुधम्मो इह संजयाणं ॥ ४१ ॥ निग्गं
ढधम्मंमि इमं समाहिं, अस्सिं स सुविच्चा अणिहे चरेज्जा ॥ बुद्धे
सुणी सीलगुणोववेए, अवठते पाउणती सिलोगं ॥ ४२ ॥

अर्थ-वली पण साधुनो आचार कहेठे. (नूयानिसंकाएडुगंठमाणा के०) नूत जे प्राणी तेना मर्दननी शंकायें सावद्यानुष्ठाननें डुगंठता निंदता, तथा (सवेसिपाणाए निहायदंमं के०) सर्व प्राणीनो दंम एटले विनाश, तेनें निहाय एटले ठांमीनें त्याग करीनें सम्यक् आचारें प्रवर्त्तता एवा साधु (तम्हाएजुजंतितहप्पगारं के०) ते कारणें तथा प्रकारना एटले आधाकर्मादिक दोषें दूषित एवा ते आहारनें ए जुजंति एटले न जमे, न नोगवे. (एसोणुधम्मोइहसंजयाणं के०) आ जगत्मांहे यतिनो धर्म, ते अणुधर्म, एटले श्री तीर्थकरनी पठवाडे जाएवो. जेम श्री तीर्थकरें निर्दोष आहार ग्रहणादिक धर्म आचर्यो, तेम तेनें अनुसारें साधु पण, एहिज धर्म आचरे. इत्यर्थः ॥ ४१ ॥ वली पण साधुनो आचार कहेठे. (निग्गंढधम्मंमिइमंसमाहिं के०) नथी जेनें विषे वा ह्यअनें अन्यंतर ग्रंथि एवो जे धर्म, तेने विषे ए पुर्वोक्त जे समाधि एटले सुजता अहारनुं लेवुं, (अस्सिंसुविच्चाअणिहेचरेज्जा के०) इत्यादिकनें पामीनें सम्यक् अनुष्ठानरूप समाधिनें

विषे स्थित एटले प्रवर्तमान एवो साधु अणिहे एटले मायारहित थको अथवा, स्नेहरहित थको, संयमानुष्ठानने आचरे, एटले पाले. (बुद्धेमुणीसीलगुणोववेए के०) बुद्ध एटले तत्त्वनो जाण, मुणी एटले त्रिकालवेदी, त्रण कालनो जाण, सील एटले आचार ते उपशमादिक तथा गुण, एटले मूलोत्तर गुणरूप तेणें करी उपपेत एटले सहित, एवो साधु, (अवड्ढतेपाउणतीसिलोर्ग के०) अत्यर्थ एटले सर्वगुणसंपन्न ते, लोक एटलें आ लोकने विपे, अने लोकोत्तरने विषे, संतोषकारक श्लाघानें पाउणती एटले पामे॥४१॥

॥ टीपिका—नूतानां प्राणिनां हिंसानिशंकया सावद्यव्यापारं जुगुप्समानः परिहरन् सर्वेषां प्राणिनां दंभं निहाय त्यक्त्वा साधवस्तथाप्रकारमश्नुद्वाहारं न जुंजते तस्मादेषो नुधर्मः संयतानामिह जैनमते तीर्थकराचरणादनुपश्चाच्चर्यतइत्यनुधर्मइति ॥ ४१ ॥ निर्ग्रथधर्मे साधुमार्गे स्थितइमंपूर्वोक्तं समाधिं प्राप्तोऽस्मिन्समाधौ सुष्ठु स्थित्वाऽनिहोनि मयिः सन् चरेत्संयमे बुद्धोद्भाततत्वोमुनिः शीलेन क्रोधोपमेन गुणैश्च मूलोत्तरनूतैरुपेतो युक्तोत्यर्थे तां सर्वातिशायिनीं श्लाघां प्राप्नोति । यदुक्तं । ” राजानं तृणतुल्यमेव मनुते श क्रेपि नैवादरो, वित्तोपार्जनरक्षणव्ययकृताः प्राप्नोति नो वेदनाः ॥ संसारांतरवर्त्यपीह ल नते शं मुक्तवन्निर्नेयः, संतोषात्पुरुषोमृतत्वमचिराद्यायात्सुरैर्दार्चित ” इति ॥ ४२ ॥

॥ टीका—किंच । (नूयानिसंकाएइत्यादि) नूतानां जीवानां उपमर्दशंकया सावद्यम नुष्ठानं जुगुप्समानापरिहरंतस्तथा सर्वेषां प्राणिनां दंभयतीति दंभः समुपतापस्तं निहाय परित्यज्य सम्यगुद्दिताः सत्साधवोयतस्ततो न जुंजते तथाप्रकारमाहारमश्नुद्वाजातीयमे षोनुधर्मइहास्मिन् प्रवचने संयतानां यतीनां तीर्थकराचरणादनुपश्चाच्चर्यतइत्यनुना वि शेष्यते । यदि चाणुरिति स्तोकेनाप्यतिचारेण वा बाध्यते शिरीषपुष्पमिव सुकुमारइत्यतो ऽणुता विशेष्यतइति ॥ ४१ ॥ किंचान्यत् ॥ (णिग्गंढधम्ममित्यादि) नास्मिन्मौर्नींइ धर्मे बाह्यान्तररूपोग्रंथोस्यास्तीति निर्ग्रथः सचासौ धर्मश्च निर्ग्रथधर्मः सच श्रुतचारित्रा ख्यः क्हांत्यादिकोवा सर्वज्ञोक्तस्तस्मिन्नेवंनूते धर्मे व्यवस्थितइमं पूर्वोक्तसमाधिमनुप्राप्तो ऽस्मिंश्चाश्नुद्वाहारपरिहाररूपे समाधौ सुष्ठु अतिशयेन स्थित्वाऽनिहोऽमायोऽथवा निहन्यत इति निहोन निहोऽनिहः परीषदैरपीडितो यद्विवा स्निहबंधने स्निहइति स्नेहरूपबंधनर हितः संयममनुष्ठानं चरेत् तथा बुद्धोऽवगततत्वोमुनिः कालत्रयवेदी शीलेन क्रोधाद्युपशम रूपेण गुणैश्च मूलोत्तरगुणनूतैरुपेतोयुक्तइत्येवं गुणकलितोऽत्यर्थेतां सर्वगुणातिशायिनीं सर्व षं षोपरमरूपां संतोषात्मिकां श्लाघां प्रशंसां लोके लोकोत्तरेवाऽऽप्नोति । तथा चोक्तं । “ राजा नं तृणतुल्यमेव मनुते शक्रेपि नैवादरो, वित्तोपार्जनरक्षणव्ययकृताः प्राप्नोति नो वेदनाः ॥

संसारान्तरवर्त्यपीह जनते शं मुक्तवन्निर्णयः, संतोषात्पुरुषोमृतत्वमचिराद्यायात्सुरैश्च
चित्तं ” इत्यादि ॥ ४२ ॥

सिणायगाणं तु ड्वे सहस्से, जे ज्ञोयए णितिए माहणाणं ॥ ते
पुन्नखंधे सुमहज्जाणित्ता, ज्वंति देवा इति वेयवाउ ॥४३॥ सिणा
यगाणं तु ड्वे सहस्से, जे ज्ञोयए णितिए कुलालयाणं ॥ से गह्व
ति लोलुवसंपगाढे, तिवाजितावी एरगान्निसेवी ॥ ४४ ॥

अर्थ—ए रीतें आर्द्धकुमार गोशालक तथा बौधमतिउनें परास्त करीनें आगल चाव्यो तेवा
रें, वच्चे ब्राह्मण मल्या, ते ब्राह्मण बोल्या के, अहो आर्द्धकुमार ! तें रूडूं कखुं के, जे ए पूर्वी
क्त बेहु मत वेदबाह्य हता, तेनुं तें निराकरण कखुं, तो हवे ए जैनमत पण वेद बाह्यठे.
एवुं जाणीनें, तमारा सरखानें आश्रय करवा योग्य नथी केमके, तुं कृत्री ठो अनें कृत्रीनें
सर्व वर्णोत्तम एवा ब्रह्मणनेंज सेववा योग्यठे, परंतु शूद्र सेववा नहीं. ए कारण माटें
वेदोक्त विधियें यज्ञादिकमार्गनी तमारे सेवा करवी. इत्यादिक ते ब्राह्मणो पोतानो मार्ग
देखाडेठे. (सिणायगाणंतुड्वेसहस्से के०) स्नातक एटले षट्कर्मने विषे निरत, अनें वेदना
जणनार, पोताना आचारनें विषे तत्पर, नित्य स्नातक, ब्रह्मचारी, एवा बेसहस्त्र (माहणाणं
के०) ब्राह्मणनें (जेज्ञोयएणितिए के०) जे पुरुष नित्य जमाडे, एटले तेनें मनोवांछित आहा
र आपे, (तेपुन्नखंधेसुमहज्जाणित्ता के०) ते पुरुष घणो महोठो पुण्यनो स्कंध उपाई
न करीनें, (ज्वंतिदेवाइतिवेयवाउ के०) देवता थाय. एवुं अमारा वेदनुं वाक्यठे, एम
जाणीनें ए वेदोक्त मार्ग आदरवो ॥४३॥ हवे आर्द्धकुमार उत्तर कहेठे के, अहो ब्राह्म
णो ! (सिणायगाणंतुड्वेसहस्से के०) स्नातकनां बे सहस्त्रनें (जेज्ञोयएणितिएकुलालया
णं के०) जे दातार नित्य जमाडे. ते स्नातक केवाठे तोके, कुलालग एटले मार्जार ते सर
खा ब्राह्मण पण जाणवा, कारण के, ए पण सावद्याहार वांछता, सर्वकाल घर घरनें विषे
घ्रमण करे एवा, एक निंद्य आजीविकाना करनार, ते कुपात्रनें दान देवाथी, (सेगह्वति
लोलुवसंपगाढे के०) ते लोलपी ब्राह्मण सहित एवो दातापण गह्वति एटले डुर्गतिमें
जाय, डुर्गतिमां कया स्थानकें जाय ? तोके, (तिवाजितावीएरगान्निसेवी के०) तीव्रवेद
नाना सहन करनार, एतावता तेत्रीश सागरोपम पर्यंत पूर्ण आयुष्यें ते बेहु जण नर
कना स्थानकनें विषे नारकी थाय ॥ ४४ ॥

॥ दीपिका—एवं गोशालकमते बौध्ममते च निरस्ते द्विजातयः प्राहुः नो आर्द्धकुमार ! शो
जनं कृतं यदेते वेदबाह्ये हे अपि मते द्विषे अथ जैनमतमपि वेदबाह्यं ततोनादरणयोग्यं

तस्माद्ब्राह्मणसेवैव युक्तेत्याह । स्नातकानां षट्कर्मरतानां विप्राणां सहस्र द्वयं ये नोजयंति नित्यं ते पुण्यसंबंधं सुमहांतमुर्ज्य देवाः स्युरिति वेदवादः ॥ ४३ ॥ आर्द्रकमुनिरेत दूषयन्नाह । (सिणायेति) । स्नातकानां सहस्र द्वयं ये नोजयंति । किंनूतानां कुलानि गृहाणि मांसार्थिनोयेऽटंति ते कुलाटामार्जाराः कुलाटाश्च कुलाटास्तेषां सतादृग्ब्राह्मण नोजनकोबहुवेदनासु गतिषु याति । किंनूतः लोलुपैरामिषगृहैः संप्रगाढोव्याप्तः तीव्रोऽस ह्योनितापोयस्य एवंनूतः सन्नरकानिसेवी स्यात् ॥ ४४ ॥

॥ टीका—तदेवमार्द्रककुमारं निराकृतगोशालकाजीवकबौद्धमतमनिसमीक्ष्य सांप्रतं द्विजातयः प्रोचुः । तद्यथा नो आर्द्रककुमार ! शोजनमकारि नवता यदेते वेदबाह्ये वे अ पि मते निरस्ते तत्सांप्रतमप्यार्द्रतं वेदबाह्यमेवातस्तदपि नाश्रयणार्द्रं नवदिधानां तथा हि नवान् कृत्रियवरः कृत्रियाणां च सर्ववर्णोत्तमाब्राह्मणाएवोपास्यान् शूद्राश्चतोयागादि विधिना ब्राह्मणसेवैव युक्तिमतीत्येतत्प्रतिपादनायाह । (सिणायगाणंतुइत्यादि) तुशब्दो विशेषणार्थः । षट्कर्मनिरतावेदाध्यापकाः शौचाचारपरतया नित्यं स्नायिनोब्रह्मचारि णः स्नातकास्तेषां सहस्र द्वयं नित्यं ये नोजयेयुः कामिकाहारेण ते समुपार्जितपुण्य स्कंधाः संतोदेवाः स्वर्गनिवासिनोजवंतीत्येवंनूतोवेदवादइति ॥ ४३ ॥ अधुनार्द्रककुमा रएतदूषयितुमाह । (सिणायगाणंतुइत्यादि) स्नातकानां सहस्र द्वयमपि नित्यं येनोज यंति । किंनूतानां कुलानि गृहाण्यामिषान्वेषणार्थिनोनित्यं येऽटंति तेकुलाटामार्जाराः कु लाटाश्च कुलाटाब्राह्मणाः । यदिवा कुलानि कृत्रियादिगृहाणि तानि नित्यं पिंपपातान्वेषि णां परतर्कुकाणामालयोयेषां ते कुलालयास्ते निंद्यजीविकोपगतानामेवंनूतानां योसहस्र द्वयं नोजयेत्सः सत्पात्रनिक्षिप्तदानो गच्छति बहुवेदनासु गतिषु । किंनूतः सन् लोलुपैरामि षपरैः गृहैरससातागौरवाद्युपपन्नैः जिह्वेन्द्रियवशगैः संप्रगाढोव्याप्तोयदिवा किंनूते नरके याति लोलुपैरामिषगृध्रुनिरसुमद्भिर्व्याप्तोयोनरकस्तस्मिन्निति । किंनूतश्चासौ दाता नरका निसेवी नवति तदर्शयति । तीव्रोऽसह्योयोऽनितापः क्रकचपाटनकुंजीपाकतप्तत्रपुपानशा द्मव्यालिंगनादिरूपः सविद्यते यस्यासौ तीव्रानितापीत्येवंनूतवेदनानितसस्त्रयस्त्रिंशत्सां गरोपमानि यावदप्रतिष्ठाननरकाधिवासी नवतीति ॥ ४४ ॥

दयावरं धम्मडुगंठमाणा, वहावहं धम्मपसंसमाणा ॥ एगं
पि जे नोययती असीलं, एियोणिसं जाति कुठ सुरेहिं ॥ ४५ ॥
डहनवि धम्मं मिसमुठियामो, अरिंस सुठिच्चा तह एसकालं ॥
आयारसीले बुइए हनाणी, ए संपरायंमि विसेसमहि ॥ ४६ ॥

अर्थ—वली आईकुमार कहेते के, (दयावरंधम्मडुगंढमाणा के०) जेमां दया प्रण नहे एवा धर्मनें निंदता, (वहावहंधम्मपसंसमाणा के०) तथा हिंसारूप धर्मनी प्रशंसा करता, (अशीलं के०) आचार रहित एवा, (एगंपि के०) एकनें पण (जेजो ययती के०) जे कोइ नृप राजा अथवा बीजो कोइ मूढमति धार्मिक पुरुष, पात्रनी बुद्धियें करी जमाडे, तो (एणीयोणिसंजातिकुंउसुरेहिं के०) ते नृप राजा, अथवा बीजो कोइ मूढमति पुरुष होय, ते निशा एटले सदैव कृष्णांधकार रात्रीसमान काल वत्तेते जेमां एवी नरकनूमिनेंविषे नरकमांहे जाय. ए वचन सत्य करी जाएवुं. अनें तमें कहुं जे देवता याय, ते वात मृषाते तेवा पुरुषनें असुरनें विषे पण गति न जा एवी, तो वैमानिक देवता क्यांथी याय ! ॥ ४५ ॥ हवे आईकुमार ब्राह्मणोनो मत परास्त करीनें आगल चाव्यो, एटले एक दंमिया सांख्यमति मव्या, ते एम कहेते के, अ हो आईकुमार ! तें रूडूं कीधुं के, जे ए ब्राह्मणो सर्व आरंजनें विषे प्रवर्तता गृहस्थ ठ ता, पोतामां गुरुपणुं मानता, एवा ए राक्षस सरखा ब्राह्मणनुं निराकारण कहुं? सांप्रत अमारा सिद्धांतसाथें तमारासिद्धांतनो कांइ जेद नथी, अमारो सिद्धांत पंचविंशति तत्व रूपते. हवे ते पण कहुंनुं सांजल, हैयानेविषे धारण कर. (डुहउविधम्मंसिसमुत्थियामो के०) जे अमारो धर्म, अने तमारो धर्म, ए बेहु सरखाज जाणियें ठैयें. कारण के, तमारे पण जीवनें अस्तिनावें पुण्य, पाप, बंध, अनें मोक्षनो सज्जाते, अनें अमारे पण एमज ते. तमारे पण पांच महा व्रतते, अनें अमारे पण अहिंसादिक पांच यमते, तथा इंडिय अनें नोइंडियना नियमो तो आपण बेहुनें सरखाजते तेमाटे बेहुधर्मनें विषे अमनें अने तमने प्रवर्ततां सम्यक् प्रकारज जाएवो. अनें (अस्सिसंमुत्तिञ्चा के०) एहिज धर्मनें विषे रहिनें, (तहएसकालं के०) तथा अतीतकालें, वर्तमानकालें, अनें आगमिक कालें, जे पूर्वोक्त अंगीकार करेला धर्मना प्रतिपालनहार आपणे ठैयें. तेवा बीजा कोइ नथी. (आया रसीलेबुइएहनाणी के०) तथा आपणो आचार जे यम नियमलक्षण, ते प्रधान शील कह्योते, परंतु आजोविकानुं कारण आपणनें कोइ पण नथी? तथा वली आपण बेहुनें ज्ञान, मोक्षनुं अंग कहुंते. (एसंपरायंमिविसेसमत्ति के०) तथा कर्म करीनें भ्रमण करेते प्राणी जेमां ते संपराय कहियें, एवो संपराय जे, संसार, ते जेम तमारे नित्यते, तेम अमारे पण नित्यजते. तेमाटे ए सिद्धांतमां अमारे तमारे विशेष कांइ नथी ॥ ४६ ॥

॥ दीपिका—दयया वरं प्रधानं धर्मं क्षुण्णसमानोनिंदन् वधावहं हिंसाकरं धर्मं प्रशंसन्नेकमपि अशीलं निर्व्रतं षड्जीवोपमर्देन योजोजयेत्किं पुनर्बहून् नृपोराजाऽन्योवा यः कश्चिन्मूढः सवराको निशेव नित्यांधकारत्वान्निशा नरकनूमिस्तां याति कुतस्तस्यासुरेष्वधम

देवेष्वपि प्राप्तिरिति । अथाईकं मुनिमेकदंदिनः सांख्याः प्राहुः नो आईक! वरं कृतं यदेते सर्वारंजनप्रवृत्तामांसाशिनोधिग्जातयोनिरस्ताः । इदानीमस्मत्सिद्धांतं शृणु ॥ ४५ ॥ यो यमस्म-धर्मः यश्च त्वदीयोजैनः सउन्नयरूपोपि कथंचित्तुल्यः । पंचयमाअस्माकं नवतां तएव महाव्रतानि पुण्यपापबंधमोहसज्जावोस्माकं नवतां च तदेवमुन्नयस्मिन्नपि धर्मे समु-
 ङ्घितायूयं वयंच पूर्वस्मिन्काले वर्त्तमाने एष्येच गृहीतप्रतिज्ञानिर्वाहकाः आचारप्रधानं शीलमुदितं कथितं अथ ज्ञानं मोहान्गमुक्तं धान्या आवयोः संपराये संसारे च न विशेषोस्ति ॥ ४६ ॥

॥ टीका—(दयावरमित्यादि) दया प्राणिषु कृपा तथा वरः प्रधानोयोधर्मस्तमेवं ध-
 र्मे जुगुप्समानोनिंदंस्तथा वधं प्राण्युपमर्दमावहतीति वधावहस्तं तथानूतं धर्मे प्रशंसन्स्तु-
 वन् एकमप्यशीलं निर्व्रतं षड्जीवकायोपमर्देन योजोजयेत् किं पुनः प्रनूतान्नृपोराज-
 न्योवा यः कश्चिन्मूढमतिधार्मिकं आत्मानं मन्यमानः सवराकोनिशेव नित्यांधकारत्वान्नि-
 शारकनूमिस्तां याति कुतस्तस्यासुरेष्वप्यधमदेवेष्वपि प्राप्तिरिति । तथा कर्मवशादसुमतां-
 विचित्रजातिगमनाज्जातेरशाश्वतत्वमतोन जातिमदोविधेयइति । यदपि कैश्चिदुच्यते य-
 था ब्राह्मणाब्रह्मणोमुखादिनिर्गताबाहुन्यां कृत्रियाऊरुन्यां वैश्याः पद्मघांशूडाइत्येत-
 दप्यप्रमाणत्वादिति फल्युप्रायं तदन्युपगमे च न विशेषोवर्णानां स्यादेकस्मात्प्रसूतेर्बुध्ना-
 खाप्रतिशाखाग्रनूतपनसोडंबरादिफलवद्ब्रह्मणोवा मुखादेरवयवानां चातुर्वर्ण्यवाप्तिः स्यान्न-
 चैतदिष्यते नवजिस्तथा यदि ब्राह्मणादीनां ब्रह्मणोमुखादेरुद्भवः सांप्रतं किं न जायते ? अ-
 थ युगादावेतदित्येवं सति दृष्टहानिरदृष्टकल्पना स्यादिति । तथा यदि कैश्चिदन्यथायि सर्व-
 इनिहेपावसरं तद्यथा सर्वज्ञरहितोतीतः कालः कालत्वावर्त्तमानकालवदेवंच सत्येतदपि-
 शक्यते वक्तुं यथा नातीतः कालोब्रह्ममुखादिविनिर्गतचातुर्वर्ण्यसमन्वितः कालत्वावर्त्तमा-
 नकालवद्भवति च विशेषे पक्षीकृते सामान्यहेतुरित्यतः प्रतिज्ञार्थैकदेशा सिद्धता नाशंकनी-
 येति । जातेश्वानित्यत्वं युष्मत्सिद्धांतएवाभिहितं । तद्यथा गृगालोवा एषजायते यः सपुरी-
 षोदह्यतइत्यादिना । तथा सद्यः पतति मांसेन लाह्या लवणेन च ॥ व्यहेन शूडीनवति-
 ब्राह्मणः क्षीरविक्रयीत्यादि लोके चावश्यंजावी जातिपातः । यतउक्तं । “ कायिकैः कर्मणां-
 दोषैर्याति स्थावरतां नरः ॥ वाचिकैः पक्षिमृगतां मानसैरंत्यजातितां ” ॥१॥ इत्यादिगुणैर-
 प्येवंविधैर्न ब्राह्मणत्वं युज्यते । तद्यथा । “ षट्शतानि निभुज्यन्ते पशूनां मध्यमेहनि । अ-
 श्वमेधस्य वचनान्यूनानि पशुनिस्त्रिजिरित्यादि वेदोक्तत्वान्नायं दोषइति चेन्नन्विदमभिहित-
 मेव न हिंस्यात्सर्वनूतानीत्यतः पूर्वोत्तरविरोधस्तथा । ” आततायिनमायांतमपि वेदांतगं-
 रणे । जिघांसंतं जिघांसीयान्न तेन ब्रह्महा नवेत् ॥ तथा शूडं हत्वा प्राणायामं जपेत्

अपहसितं वा कुर्यात् यत्किंचिद्वा दद्यात् तथा नास्थिजंतूनां शकटजरं मारयित्वा ब्राह्म
 णं नोजयेदित्येवमादिका देशना विद्वज्जनमनांसि न रंजयतीत्यतोऽत्यर्थमसमंजसमिव ल
 द्यते युष्मदृशीनमिति । तदेवमार्द्धिककुमारं निराकृतब्राह्मणविवादं नगवदंतिकं गच्छंतं
 दृष्ट्वा एकदंमिनांतराले एवोचुस्तद्यथा नोऽर्द्धिककुमार! शोजनं कृतं नवता यदेते सर्वा
 नप्रवृत्तागृहस्थाः शब्दादिविषयपरायणाः पिशिताशनेन राक्षसकल्पाद्विजातयोनिराकृता
 स्तत्सांप्रतमस्मत्सिद्धांतं शृणु श्रुत्वाचावधारय । तद्यथा सत्वरजस्तमसां साम्यावस्थाप्रक
 तिः प्रकृतेर्महांस्ततोहंकारस्तस्माज्जणश्च षोडशकस्तस्मादपि षोडशकात्पंच तन्मात्राणि ते
 न्यः पंच नूतानि तथा चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमित्येतत्त्वार्हत्तैरप्याश्रितमतः पंचविंशतित
 त्वपरिज्ञानादेव मोक्षावाप्तिरित्यतोऽस्मत्सिद्धांत एव श्रेयान्नापरइति ॥ ४५ ॥ तथा न
 युष्मत्सिद्धांतोतिदूरेण निद्यतइत्येतदृशीयितुमाह । (दुहर्षवीत्यादि) योयस्माद्धर्मो नव
 दीयश्चार्हतः सउजयरूपोपि कथंचित्समानस्तथाहि युष्माकमपि जीवास्तित्वे सति पुण्य
 पापबंधमोक्षसद्भावो न लोकायतिकानामिव तदज्ञावे प्रवृत्तिर्नापि बौद्धानामिव सर्वाधा
 रनूतस्यांतरात्मन एवाज्ञावस्तथास्माकमपि पंच यमाद्यहिंसाद्योजनवतां च तएव पंचमहा
 व्रतरूपास्तथेन्द्रियनोऽन्द्रियनियमोप्यावयोस्तुल्यएव तदेवमुजयस्मिन्नपि धर्मे बहुसमाने
 सम्यगुद्धानोद्धितायूयं वयंच तस्माद्धर्मे सुष्ठु स्थिताः पूर्वस्मिन् काले वर्तमाने एष्येच यथा
 गृहीतप्रतिज्ञानिर्वोढारो न पुनरन्ये यथाव्रतेश्वरयागविधानेन प्रव्रज्यां मुक्तवंतो मुंचन्ति मो
 क्षंति चेति तथाचारप्रधानं शीलमुक्तं यमनियमलक्षणं न फल्गुवल्ककुहकाजीवनरूपमथा
 नंतरं ज्ञानंच मोक्षांगतयानिहितं तच्च श्रुतज्ञानं केवलाख्यंच यथा स्वभावयोदर्शने प्रतिष्ठं
 तथा संपर्य्यते स्वकर्मनिर्घ्राम्यंते प्राणिनोयस्मिन्संपरायः संसारस्तस्मिन्श्चावयोर्न विशे
 पोस्ति । तथाहि । यथा नवतां कारणे कार्यं नैकांतेनासद्भुत्पद्यते अस्माकमपि तथैव
 इव्यात्मतया नित्यत्वं नवन्निरप्याश्रितमेव तथोत्पादविनाशावपि युष्मदनिप्रेतावाविर्ना
 वतिरोजावाश्रयादस्माकमपीति ॥ ४६ ॥

अवत्तरूवं पुरिसं महंतं, सणातणं अरकयमवयं च ॥ सवे
 सु नूतेसु विसवतोसे, चंदोवताराहिं समत्तरूवे ॥ ४७ ॥ एवं
 ए मिज्जंति ए संसरंती, ए माहणाखत्तिय वेसयस्सा ॥ कीडाय
 परकीय सरीसिवाय नराय सवे तह देवलोए ॥ ४८ ॥

अर्थ—वली एक दंमिज कहेछे. (पुरिसं के०) पुरुष शब्दें जीव तेनें जे रीतें तमें
 जाणोठो, ते रीतें अमें पण जाणियें ठैयें. (अवत्तरूवं के०) आत्मा अव्यक्तरूपछे,
 कर चरणादिक जे अवयव तेणें करी लख्योनजाय ते कारण माटें अव्यक्तरूपछे

तथा (महंतं के०) महंत एटले समस्तलोकमां व्यापी रह्योवे, तथा (सणातणं के०) सनातन एटले शाश्वतो ठे, यद्यपि नाना प्रकारनी गति करेवे तथापि, चैतन्य लक्षण जे आत्मस्वरूपवे ते क्यांहिं पण जतुं नथी, तथा (अस्कय के०) अस्कय एटले कोइ पण प्रदेशनो खंम करी न शकीयें तथा (मवयंच के०) अव्यय एटले अनंतकालें कोइ एक प्रदेशनो पण व्यय न थाय एटले विभेद न थाय. किंबहुना. (सवेसुनूतेसुविसवतोसे के०) सर्वनूतनें विषे, शरीर शरीरप्रत्ये ए आत्मा एकज व्यापी रह्योवे, ते उपर दृष्टांत देखाडेवे. (चंदोवताराहिंसमत्तरूवे के०) जेम चंडमा अश्विन्यादिक नक्षत्रें करी, स मत्तरूप थको संबंध पामे, तेम ए आत्मा, शरीर शरीर प्रत्ये संपूर्ण संबंध पामे. यहु कं “ एकएव हि नूतात्मा नूते नूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव दृश्यते जलचंड्व त् ” इत्यादि ॥ ४७ ॥ हवे तेप्रत्ये आर्द्धकुमार कहेवे. (एवंमिद्धंतिणसंसरंती के०) ए रीतें जेम तमारे दर्शनें एकांतवादे आत्मा एक, नित्य, अविकारी, एम जे कहियें, ते संजवे नहीं, एम कहियें तो सर्व पदार्थ नित्य ठरेवे, तेम ठतां तो बंध मोक्षनो पण सझाव क्यांथी थाय? अनें बंधनें अजावे चतुर्गतिक संसारनो पण अजाव, अनें मोक्ष नो पण अजाव थाय. अनें मोक्षनें अजावे तमे जे यम नियमादिक व्रततुं ग्रहण कहो हो ते पण निरर्थक थशे, ए कारण माटे आत्मा सर्व व्यापी एकजवे. ए जे तमारुं बो लवुंवे ते अयुक्तवे, एम कहेतां तो नरक, तिर्यंच, मनुष्य, अनें देवता, तथा बाल, कुमार, सुजग, दुर्जग, धनाढ्य, दरिद्र, इत्यादिक जेदे जूदा जूदा पदार्थो न जाणियें? तथा पो ताना करेला कमें करी प्रेक्षा जीव, नाना प्रकारनी गतिनें विषे परिच्रमण पण न करे? (नमाहणाखतियवेसयस्साकीडायपरकीयसरीसिवायनरायसवेतहदेवलोए के०) तथा आत्मानें सर्वव्यापक पणुंज कहेवा थकी एकत्व जावेज आत्मा थयो, तेवारें ब्राह्मण, क्षत्रिय, तथा वैश्य, अनें शूद्र, तथा कीटक, पक्षी, तथा सरीसिव एटले सर्प, तथा नर ए टले मनुष्य, तथा सर्व देवलोक इत्यादिक, नाना प्रकारनी गतिना गामी जीव न होय? ए कारण माटे आत्मा सर्व व्यापक नथी, तथा आत्मा एक पण नथी, ते माटे तमारो आगम, सर्वज्ञाषित नथी, अनें सर्वज्ञाषित विना याथातथ्य न होय ॥ ४८ ॥

॥दीपिका—नवंतः पुरुषजीवं स्वीकृतवंतस्तथा वयमपि । किंनूतं? अव्यक्तरूपं महंतं व्यापकं सनातनं नित्यं अक्षतं प्रदेशानां खंमशः कर्तुमशक्यत्वात् अव्ययं अनंतकालेनापि एकप्रदेशस्यापि व्ययानावात् । तथा सर्वेषु नूतेषु शरीरवत्सु प्रतिशरीरं सर्वतः सामस्त्यादसा वात्मा नवति । यथा चंडस्ताराणिः संपूर्णः समस्तरूपः संबध्यते एवं जीवोपि शरीरैः संपूर्णः संबध्यते अयमेव श्लोकोऽद्वैतवादिवेदांतिमते व्याख्येयः । न वरं सर्वनूतेषु सर्वतः सर्वा

त्मतयाऽसौ स्थितः यथा तारास्वेकएव चंद्रः तथात्मापि सर्वत्र संबध्यतइति ॥४७॥ अ
यार्द्रकमुनिराह । आत्मनोऽविकारित्वे आत्माऽद्वैते वा स्वीकृते दुर्नगसुनगादिजेदेन जीवा
न मीयेरन्न ज्ञायंते स्वकर्मप्रेरितानरकादिगतिषु न संसरंति सर्वव्यापित्वादेकत्वाद्वा तथा
न ब्राह्मणान कृत्रियान वैश्यान् प्रेथ्यान् शूद्रानापि कीटपक्षिसरीसृपाश्च नवंति नरा
श्च सर्वेपि देवलोकाश्चेत्येवं गतिजेदो न स्यात् ? ॥ ४८ ॥

॥ टीका—पुनरपि तथैवैकदंदिनः संसारिकजीवपदार्थसाम्यापादनायाहुः । (अवत्तरूप
मित्यादि) पुरि शयनात्पुरुषोजीवस्तं यथा नवंतोऽन्युपगतवंतस्तथा वयमपि तमेव विशि
नष्टि । अमूर्तत्वादव्यक्तं रूपमस्यासावव्यक्तरूपस्तथा करचरणशिरोग्रीवाद्यवयवतया स्वतो
वस्थानात्तथा महांतं लोकव्यापिनं तथा सनातनं शाश्वतं इव्यार्थतया नित्यं नानाविधग
तिसंज्ञवेपि चैतन्यलक्षणात्मस्वरूपस्याप्रच्युतेस्तथा ह्यं केनचित्प्रदेशानां स्वमशः कर्तुमश
क्यत्वात्तथाऽव्ययमनंतेनापि कालैर्नैकस्यापि तत्प्रदेशस्य व्यथानावात्तथा सर्वेष्वपि जूतेषु
कायाकारपरिणतेषु प्रतिशरीरं सर्वतः सामस्त्यान्निरंशत्वादसावात्मा नवति कइव ? च
इइव शशीव तारानिरश्विन्यादिजिर्नक्षत्रैर्यथा समस्तरूपः संपूर्णः संबंधमुपयात्येवम
सावपि आत्मा प्रत्येकं शरीरैः सह संपूर्णः संबंधमुपयाति तदेवमेकदंदिनिर्दर्शन
साम्यापादनेन सामवादपूर्वकं स्वदर्शनारोपणार्थमार्द्रककुमारोनिहितोयत्रैतानि संपूर्ण
नि निरुपचरितानि पूर्वोक्तानि विशेषणानि धर्मसंसारयोर्विद्यंते सएव पक्षः सश्रुतिकेन स
माश्रयितव्योजवति । एतानि चास्मदीयएव दर्शने यथोक्तानि संति नार्हतेऽतो नवताप्य
स्मदर्शनमेवान्युपगतव्यमिति ॥ ४७ ॥ तदेवमनिहितः सन्नार्द्रकुमारस्तदुत्तरदानायाह ।
(एवमित्यादि) यदिवा प्राक्तनश्लोकः (अवत्तरूपमित्यादि) कोवेदांतवाद्यात्मा द्वैतमते
न व्याख्यातव्यस्तथाहि ते एकमेवाव्यक्तं पुरुषमात्मानं महांतमाकाशमिव सर्वव्यापिनं स
नातनमनंतमक्षयमव्ययं सर्वेष्वपि जूतेषु चेतनाचेतनेषु सर्वतः सर्वात्मतया सौव्यव
स्थितइत्येवचान्युपगतवंतोयथा सर्वास्वपि तारास्वेकएव चंद्रः संबंधमुपयात्येव चासा
वपीत्यस्य चोत्तरदानायाह । (एवमित्यादि) एवमिति तथा नवतां दर्शने एकांते
नैव नित्योविकार्यात्मान्युपगम्यते इत्येवं पदार्थाः सर्वेपि नित्यास्तथाचसति कुतोबंध
मोक्षसंज्ञाबोबंधानावाच्च न नारकतिर्यङ्नरामरलक्षणश्रुतुर्गतिकः संसारोमोक्षानावा
च्च निरर्थकं व्रतग्रहणं नवतां पंचरात्रोपदिष्टयमनियमप्रतिपत्तिश्चेत्येवं च यदुच्यते न
वता यथाऽऽवयोस्तुल्यो धर्मइति तदयुक्तमुक्तं । तथा संसारांतर्गतानां च पदार्थानां न सा
म्यं तथाहि नवतां इवैकत्ववादिनां सर्वस्य प्रधानादनिन्नत्वात्कारणमेवास्ति कार्ये च कार
णानिन्नत्वात्सर्वात्मना न विद्यते अस्माकंच इव्यपर्यायोजयवादिनां कारणे कार्ये इव्या

वना चेयं । सन् जीवइति कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन । असन् जीवइति को वेति किंवा तेन ज्ञातेनेत्यादि । एवमजीवादिष्वपि प्रत्येकं सप्त विकल्पाः । नव सप्तकास्त्रिषष्टिः । अमी चान्ये चत्वारस्त्रिषष्टिमध्ये स्याप्यन्ते । तद्यथा । सती जावोत्पत्तिरिति को जानाति किंवाऽनया ज्ञातया । एवमसती सदसदवक्तव्यताजावोत्पत्तिरिति को जानाति किंवाऽनया ज्ञातयेति । शेषविकल्पत्रयं तूत्पत्त्युत्तरकालं पदार्थावयवापेक्षमतोत्र न संजवतीति नोक्तं । एतच्चतुष्टयं प्रक्षेपात्सप्तषष्टिर्भवति । तत्र सन् जीवइति को वेत्तीत्यस्यायमर्थो न कस्यचिद्विशिष्टं ज्ञानमस्ति योऽतीन्द्रियान् जीवादीनवजोत्स्यते । नच तैर्ज्ञातैः किञ्चित्फलमस्ति । तथाहि । यदि नित्यः सर्वगतोऽमूर्तोऽज्ञानादिगुणोपेत एतज्गुणव्यतिरिक्तो वा ततः कतमस्य पुरुषार्थस्य सिद्धिरिति तस्मादज्ञानमेव श्रेयइति ॥ २० ॥

एवमेगे वियक्काहिं, नोअन्नं पज्जुवासिया ॥ अप्पणोय वियक्काहिं, अथ मंजूहिं डुम्मई ॥ ११ ॥ एवं तक्काइ साहिंता, धम्माधम्मे अकोविया ॥ डुक्कं ते नाइतुट्ठंति, सउणी पंजरं जहा ॥ १२ ॥ सयं सयं पसंसंता, गरहंता परं वयं ॥ जे उ तत्त विउस्संति, संसारं ते विउस्सिया ॥ १३ ॥ अहावरं पुरस्कायं, किरियावाइदरिसणं ॥ कम्मचिंतापणञ्चाणं, संसरास्स पवहुणं ॥ १४ ॥

अर्थ—वली ग्रंथकार कहेले. एवं के० एरीते एगे के० कोइएक अज्ञानी परवादी वियक्काहिं के० वितर्कें करी, पोतानी कल्पित कल्पनाए असत्यने सत्य करी मानता थका नोअन्नपज्जुवासिया के० अनेरा साचा होय तोपण तेने पर्युपाशे नहीं. एटले सेवे नहीं. किंतु अप्पणोयवियक्काहिं के० पोतानाज वितर्कें करी एवुं कहे जे ए अथमंजूहिं के० अमारो मार्गज क्खु एटले सरल अकुटिल ठे, इत्यादिक कहेले. तेमाटे ते डुम्मई के० डुमैति विपरीतबुद्धिवाला ठे. केमके ते सन्मार्गथी उपरांठा वतेंले. अने विपरीत मार्गने सन्मुख ठे. तेथी ते विपरीतबुद्धिवाला जाणवा. ॥ ११ ॥ हवे ज्ञानवादी ते अज्ञानवादीनो अनर्थ प्रगट देखाडेले. एवं के० ए पूर्वोक्त न्यायें तक्काइसाहिंताके० तर्कें करी एटले पोतानी कल्पनायें मोक्षमार्गने कहेतां थका अष्ट प्रकारे जे कर्मनाश वंश तेने त्रोंडी न शके, ते केवाने, धम्माधम्मे के० धर्मे जे क्हांत्यादिक दशविध अर्थ अर्थ अर्थ जे हिंसादिक पांच आश्रव तेने विषे अकोविया के० अकोविद एटले अजाणने अर्थात् ते धर्मअधर्मेने जाणता नथी. डुक्कंतेनाइतुट्ठंति के० ते पोतानां डुःखने शीरीते त्रोंडे ते उपर दृष्टांत कहेले. ते जहा के० जेम सउणी के० शकुनी एटले पक्की

त्मतया विद्यते न पर्यायात्मकतया अपिचास्माकमुत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तमेव सदित्युच्यते
नवतांतु ध्रौव्यं युक्तमेव सदिति । यावप्याविर्जावतिरोजावौ नवतोच्येते तावपि नोत्पाद
विनाशावन्तरेण नवितुमुत्सहेते तदेवमैहिकामुष्मिकचिंतायामावयोर्न कथंचित्साम्यं किं
च ? सर्वव्यापित्वे सर्वात्मनामविकारित्वे चात्मा हैते चान्युपगम्यमाने नारकतिर्यङ्मनरा
मरनेदेन बालकुमारकसुजगदुर्नगाढयदरिडादिनेदेनवा न मीयेरन्न परिठेद्येरन् नापि स्व
कर्मचोदितानानागतिषु संसरन्ति सर्वव्यापित्वादेकत्वाद्वा तथा न ब्राह्मणान कृत्रियान वै
श्यान प्रेष्यान शूडा नापि कीटपक्षिसरीसृपाश्च नवेयुस्तथा नराश्च सर्वेपि देवलोकाश्चेत्ये
वं नानागतिनेदेनोनिद्येरन्नतोने सर्वव्यापी आत्मा नाप्यात्मा हैतवादोप्यायात्यतः प्रत्ये
कं सुखदुःखानुभवः समुपलभ्यते तथा शरीरत्वक्षपर्यंतमात्रएवात्मा तत्रैव तजुणविज्ञा
नोपलब्धेरिति स्थितं ॥ ४७ ॥

लोयं अयाणिति ह केवलेणं, कहंति जे धम्ममजाणमाणं॥णा
संति अप्पाणपरं च एठा, संसारघोरं मिअणोरपारे ॥ ४८ ॥
लोयं विजाणंति ह केवलेणं, पुन्नेण नाणेण समाहिजुत्ता॥धम्मं
समत्तं च कहंति जेउ, तारंति अप्पाणपरं च तिन्ना ॥ ५० ॥

अर्थ— वली आर्दकुमार कहेंगे के, (लोयं के०) ए लोक जे चौदरज्ज्वावात्मक, तेनें
(अयाणितिहकेवलेणं के०) केवलज्ञानें करीनें न जाणे, एवा आ जगत् मांहें (कहं
तीजेधम्ममजाणमाण के०) जे दर्शनीउ अजाणता यका धर्म कहेगे. (एासंति
अप्पाणपरंचणठा के०) ते पोताना आत्मानें चष्ट करता यका बीजानें पण चष्ट क
रेगे. किंबहुना. (संसारघोरंमिअणोरपारे के०) ते घोर एटले रौड, अपारावार, एवो
जे संसार ते मांहें पोतें पण पडे, अनें बीजानें पण पाडे ॥ ४८ ॥ हवे आर्दकुमार,
सम्यक्ज्ञानवंत धर्मना कहेनार, एवा पुरुषोना गुण कहेगे. (लोयंविजाणंतिहकेवलेणं
के०) चौद रज्ज्वात्मक लोक, तेनें केवलज्ञानें करी केवली, नानाप्रकारें जाणे. (पुन्ने
एनाणेणसमाहिजुत्ता के०) तथा संपूर्ण ज्ञानें करी, समाधिसहित यका, (धम्मंसम
त्तंचकहंतिजेउ के०) संपूर्ण श्रुतचारित्ररूप धर्म, परना हितनें अर्थें जे कहे. (तारं
तिअप्पाणपरंचतिन्ना के०) ते पोतें पण संसार समुड् यकी तरे, अनें बीजानें पण
तारे. एवो जे जिनेंइ मार्ग, केवलीजापित, ते सत्य जाणवो ॥ ५० ॥

॥ दीपिका—लोकं चराचरमज्ञात्वा केवलेन दिव्यज्ञानेन इह जगति ये कथयन्ति । ध
र्ममजानानाः ते स्वयं नष्टाः आत्मना परं च नाशयन्ति क ? घोरे संसारे अणोरपारे अर्वा

गन्नागपरजागरहितेऽनाद्यनंतइत्यर्थः ॥४९॥ पूर्णेन ज्ञानेन केवलेन समाधियुक्तालोकं चतुर्दशरज्जुमितं ज्ञात्वा इह शासने समस्तं धर्मं श्रुतचारित्ररूपं कथयन्ति ते आत्मना तीर्णाः संसारसागरं तारयन्ति च परं सङ्गपदेशादिति ॥ ५० ॥

॥ टीका-तदेवं व्यवस्थिते युष्मदागमोयथार्थान्निधायी न नवत्यसर्वज्ञप्रणीतत्वादसर्वज्ञप्रणीतत्वं चैकांतपक्षसमाश्रयणादित्येवमसर्वज्ञस्य मार्गोद्भावनं दोषमाविर्भावयन्नाह । (लोयमित्यादि) लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं चराचरं वा लोकमज्ञात्वा केवलेन दिव्यज्ञानावनासेनेहास्मिन् जगति ये तीर्थिकाञ्जानानाञ्चविद्वांसोधर्मं दुर्गतिगमनमार्गस्यार्गलाचूतं कथयन्ति प्रतिपादयन्ति ते स्वतो नष्टा अपरानपि नो त्रायन्ति क ? घोरे ज्ञानके संसारसागरे (अणोपारेति) अर्वागन्नागपरजागवर्जितेनाद्यनंतइत्येवंचूते संसारार्णवे आत्मानं प्रक्षिपन्तीति यावत् ॥ ४९ ॥ सांप्रतं सम्यक्ज्ञानवतामुपदेष्टृणां गुणानाविर्भावयन्नाह । (लोयमित्यादि) लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं केवलालोकं न केवलिनोविविधमनेकप्रकारं जानन्ति विदन्तीहास्मिन् जगति प्रकर्षेण जानाति प्रज्ञः पुण्यहेतुत्वात् पुण्यं तेन तथानूतेन ज्ञानेन समाधिना च युक्ताः समस्तं धर्मं श्रुतचारित्ररूपं येतु परहितैषिणः कथयन्ति प्रतिपादयन्ति ते महापुरुषास्ततः संसारसागरं तीर्णाः परंच तारयन्ति सङ्गपदेशदानत इति केवलिनोलोकं जानन्तीत्युक्ते यत्पुनर्ज्ञानेनेत्युक्तं तद्बौद्धमतोद्भेदेन ज्ञानाधारआत्मा अस्तीति प्रतिपादनार्थमिति । एतदुक्तं नवति यथाऽऽदेशिकः सम्यक्मार्गज्ञआत्मानं परंच तदुपदेशवर्तिनं महाकांताराद्विवक्षितदेशप्रापणेन निस्तारयत्येवं केवलिनोप्यात्मानं परंच संसारकांतारान्निस्तारयन्तीति ॥५०॥

जे गरहियं ठाणमिहावसंति, जेयावि लोए चरणोववेया ॥ उदा
हडं तं तु समं मईए, अहानुसो विपरियासमेव ॥ ५१ ॥ सं
वठरेणाविय एगमेगं, बाणेण मारेउ महागयं तु ॥ सेसाणजीवा
एदयव्याए, वासं वयं वित्ति पकप्पयामो ॥ ५२ ॥

अर्थ- हवे चली मिथ्यावादीनी केवी प्ररूपणा होय ! ते आर्द्धकुमार कहेले. (जे के०) जे कोइ संसारमांहे वर्तता अशुच कर्मना करनार, (गरहियं के०) गर्हित ए टले निंदित, निर्विवेकीयें आचरण करेलुं (ठाणमिहावसंति के०) एतुं क्रिया अनुष्ठा नरूप जे स्थानक, तेनुं इह एटले आ जगत् मांहे सेवन करे, आजीविकानें कारणे ते नो आश्रय करे, (जेयाविलोएचरणोववेया के०) तथा जे चली रूडा उपदेशना देना रा, लोक मांहे विरति परिणामरूप चारित्रं करी सहितले. (उदाहडंतुसमंमईए के०)

ए वेदुनो अनुष्ठान तमारी मतियें सरखो कहेवो. (अहाउसोविष्परियासमेव के०) अहो
 आयुष्मन् एक दंमियाउ! तेथी तेवुं कहेनारानें विपर्यास एटले विपरीत मतिवाजा जाण
 वा. अने ए प्रमाणे कहेनारनुं वचन उन्मत्त प्रलाप समान जाणियें ठैयें. साचुं, अने जूतुं
 ए बे धर्म, सरखाज केम होय? ॥५१॥ ए रीतें एकदंमियाना मतनुं निराकरण करीनें जेटले
 स्वामीना समवसरण नणी आईकुमार चाव्या, एटले अंतराखें हस्तितापस आवीनें बोल्या
 के, अहो आईकुमार! सश्रुतिक पुरुषनें अल्पबहुत्व आलोचवो जोइयें. शामाटें? तेनुं
 कारण कहुं ते तुं सांजल. के जे बीजा तापस, कंद, मूल, फलना नहण करनार, ते घणा
 एक स्थावर जीवोनो विनाश करे, तथा ते स्थावरनें आश्रित जे जंगम जीव होय, तेनो
 पण विनाश करे, तथा जे जिह्वा मागीनें पोतानी आजीविका करेते ते पण, आशंसादोषें
 करी दूषितते, कारण के जिहां तिहां परित्रमण करतां कीडी, मंकोडी प्रमुख अनेक जीवनें
 डहवेते अनें अमेंतो, (संवत्सरेणावियणममेगं के०) वर्ष वर्ष दिवसें, तथा अपिशब्दे करी ठ
 मासें एकज, (बाणेणमारउमहागयंतु के०) महाकाय एटले महोटी कायावालो एवो
 जे हस्ती तेनें बाणनें प्रहारें विनाशीनें, (सेसाणजीवाणदयछयाए के०) शेष बीजा
 जीवोनी दयानें अर्थे, मात्र ते एकज हस्तीना मासें करीनें, (वासंवयंवित्तिपकप्पयामो
 के०) वर्ष दिवस सुधी अमें अमारी आजीविका चलावियें ठैयें. ए रीतें थोडा जीव
 नो उपघात करी, घणा जीवोनी अमें रक्षा करियें ठैयें. ए माटें विशेषें करी, अमारो मा
 र्ग बीजा सर्वमार्गथकी श्रेष्ठज जाणवो ॥ ५२ ॥

॥दीपिका—ये गर्हितं निंद्यनिर्विवेकिजनाचरितं स्थानं इह जगत्याश्रयंति ये चापि लो
 के चरणोपेतं संयमरूपं स्थानं सेवते तद्वयमपि यैरसर्वज्ञैः समं तुल्यमेवोदात्तं कथितं
 स्वमत्या स्वानिप्रायेण । अथायुष्मन् हे सांख्य ! विपर्यास इति तन्मत्तोन्मत्तप्रलापवदिति एव
 मेकदंमिनो निरस्यार्द्धमुनिर्जगत्समीपे याति । तावता हस्तितापसास्तमेव प्रोचुः ॥५१॥
 नो आर्द्धक ! ये तापसाः कंदमूलफलाशिनस्ते बहूनां स्थावराणां तदाश्रितत्रसानांच घा
 तकाः ये च जिह्वां सेवते तेप्याशंसादोषदूषिताः क्रमंतश्च पिपीलिकादिजंतुघातकाः वयं तु
 संवत्सरेणाप्येकं महागजं बाणेन व्यापाद्य शेषाणां जीवानां दयार्थं आत्मनोवृत्तिं जी
 विकां तन्मांसेन वर्षं यावत्कल्पयामः कुर्मः ततोवयं बहुजीवरक्षकाः ॥ ५२ ॥

॥ टीका—पुनरप्यार्द्धकुमारएवाह । (जेगरहियमित्यादि) असर्वज्ञप्ररूपणमेवंचूतं
 नवति । तद्यथा ये केचित्संसारान्तर्वर्तिनोऽशुनकर्मणोपेताः समन्वितास्तद्विपाकसहायाग
 र्हितं निंदितं जुगुप्सितं निर्विवेकिजनाचरितं स्थानं पदं कर्मानुष्ठानरूपमिहास्मिन् जग

व्यासेवंति जीविकाहेतुमाश्रयन्ति तथाच ये सङ्पदेशवर्तिनो लोकेस्मिन् चरणेन विरतिप
 रिणामरूपेणोपेताः समन्वितास्तेषामुज्येषामपि यदनुष्ठानं शोचनाशोचनस्वरूपमपि स
 त् तदसर्वज्ञैरर्वाग्दर्शिभिः समं सदृशं तुल्यमुदाहृतं उपन्यस्तं स्वमत्या स्वानिप्रायेण न पुन
 र्यथावस्थितपदार्थनिरूपणेनाश्रयाऽऽयुष्मन् हे एकदंमिन् ! विपर्यासमेव विपर्ययमेव
 दाहरेदसर्वज्ञो यदशोचनं तदशोचनत्वेनेतरत्त्वितरयेति यदिवा विपर्यास इति मत्तोन्मत्तप्र
 लापवदित्युक्तं नवतीति ॥ ५१ ॥ तदेवमेकदंमिनो निराकृत्या ईककुमारो यावद्भगवदंतिकं
 व्रजति तावद्धस्तितापसाः परिवृत्य तस्थुरिदं च प्रोचुरित्याह । (संवहरेण इत्यादि) ह
 स्तिनं व्यापाद्यात्मनो वृत्तिं कल्पयन्तीति हस्तितापसास्तेषां मध्ये कश्चिद्बृद्धतम एतदुवाच
 त्वयथा नो आर्ईककुमार ! सश्रुतिकेन सदात्पबहुत्वमालोचनीयं तत्र ये अमी तापसाः
 कंदमूलफलाशिनस्ते बहूनां सत्त्वानां स्यावराणां तदाश्रितानां वोडुंबरादिषु जंगमानासु
 पधाते वर्तन्ते येपि च नैद्वयेणात्मानं वर्तयन्ति तेप्याशंसादोषदूषिता इतश्चेतश्चाटयमानाः पि
 पीलिकादिजंतूनां उपधाते वर्तन्ते वयंतु संवत्सरेणापि अपिशब्दात् षण्मासेन चैकैकं हस्ति
 नं महाकायं बाणप्रहारेण व्यापाद्य शेषसत्त्वानां दयार्थमात्मनो वृत्तिं वर्तनं तदामिषेण
 वर्षमेकं यावत्कल्पयामस्तदेवं वयमल्पसत्त्वोपधातेन प्रनूततरसत्त्वानां रक्षां कुर्म इति ॥ ५१ ॥

संवहरेणाविय एगमेगं, पाणं हणंता अणियत्तदोसा ॥ सेसा
 एजीवाणवहेलणाय, सियाय योवं गिहिणोवि तम्हा ॥ ५३ ॥
 संवहरेणाविय एगमेगं, पाणं हणंता समणे वएसु ॥ आया
 हिए तं पुरिसे अणजे, ए तारिसे केवल्लिणो नवन्ति ॥ ५४ ॥ बुद्ध
 स्स आणाए इमं समाहिं, अस्सिं सुठिच्चा तिविहेण ताई ॥ तरिउं
 समुद्धं च महान्नवोद्धं, आयाणवंतं समुदाहरेज्जा तिवेमि ॥ ५५ ॥
 इति अद्दइज्जणाम उद्धमज्जयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—हवे आर्ईकुमार कहेवे के, अहो हस्तितापसो! तमें (संवहरेणाविय एगमेगं पा
 णं हणंता अणियत्तदोसा के०) वर्ष वर्ष प्रत्ये, तथा उ मासप्रत्ये तमे एकेक महोदो जीव
 हणता यका दोषयकी, निवर्त्या एम कहेवाउज नहीं. (सेसा एजीवाणवहेलणाय के०)
 कारणके, घणा जीवनें न हणता अनें वर्षमां, तथा उमासमां एकजीवनें हणता एवा तमो
 ने पंचेंडियमहाकाय जीवना वधनो आशंसा दोष पण लागेवे, अनें साधु तो, सूर्य किरणे
 प्रकाशित मार्गनें विषे जूसर मात्र दृष्टि शोधता, इर्यासमिते समितावंत उता, वेंताजीश
 दोष रहित आहारनी गवेपणा करता, आहारना जानें, अथवा अजानें, समवृत्ति वाला

होय; तेनें कयो आशंसा दोष? अनें पिपीलिकानो घात पण केम थाय? अनें तमो एवा म
होटा जीवो उपघात करीनें पण पोतानें निर्दोष मानोओ, ते जो एवी रीतें निर्दोष पणुं
अतुं होय तो, आपणी आजीविकानें निमित्तें आरंजनें विषे प्रवर्त्ततां (सियायथोवंगिहि
णोवितम्हा के०) कदाचित् पोतानुं क्षेत्र टाली अन्य जीवो उपघात अण करतां गृहस्थ
पण तमारी पेठें थोडा जीव हणतां, घणा जीव पालता थकां तमारा सरखा निर्दोषज
जाणवा. एम ठखुं ॥ ५३ ॥ वली आईकुमार कहेठेके, (संवत्सरेणावियएगमेगंपाणंहणंता
समणेवएसु के०) अहो हस्तितापसो! जे तमारा दर्शनी, श्रमणना व्रतनें विषे प्रवर्त्तता
ठता संवत्सर संवत्सर प्रत्ये तथा ठमास प्रत्ये एकेक जीव हणे, अनें वली एहिज धर्मेनो
उपदेश आपे, (आयाहिएतंपुरिसेअणज्जे के०) ते अनार्य अनाचारी पोतानें तथा परनें
अहितना करनार जाणवा केम के, (एतारिसेकेवलिणोचवंति के०) ते पुरुष सादृशकेवली
न होय? ते अशुद्धमार्गेना प्रवर्त्तक अनें सत्यमार्गेना देखी जाणवा जे कारणे ते वर्षवर्ष
प्रत्ये एकेक जीवो विनाश करे, तेनुं मांस वर्ष वर्ष दिवस सुधी राखे तेमांहे अनेक
असंख्यात बीजा त्रस जीव उपजे, तेथी तेनें पचावतां ते जीवो विनाश थाय. ए
कारण माटें घणा जीवो विनाश करतां पण एम कहे के, अमें थोडा जीवो विना
श करियें ठैयें, ते माटें तेमिथ्यावादी जाणवा. तेनुं वचन अमें प्रमाण नथी करता. इ
त्यादिक वचन कही अन्य दर्शनीनें प्रतिबोधि, श्री महावीर देवनें समवसरणें जइ, ती
र्थकरने वांढीनें, आईकुमार, आझानो आराधक थयो ॥ ५४ ॥ हवे अध्ययन परिस
माप्ति जणी कहेठे. (बुद्धस्सआणाएइमंसमाहिं के०) बुद्ध एटले तत्त्वना जाण, एवा
श्री महावीर देव, तेनी आझायें आ समाधि, धर्मप्राप्ति लक्षण लहीने, (अस्सिसुति
च्चातिविहेणताई के०) ए समाधिने विषे प्रवर्त्ततो त्रिविध त्रिविध प्रकारें ठ कायनो र
क्षपाल एवो साधु, (तरिउंसमुदंचमहानवोधं के०) नयंकर संसार समुड तरीनें (आ
याणवंतंसमुदाहरेज्जा के०) आदानवंत एटले सम्यक् ज्ञान, दर्शन, अने चारित्र सहि
त थको, एम आईकुमारनी पेरें यथावस्थित प्ररूपणायें करी परदर्शनीनो निराकरण
करीनें मोक्षनो मार्गे प्रगट करे, ते साधु जाणवो. त्तिबेमिनी व्याख्या, पूर्ववत् जाणवी
॥ ५५ ॥ ए अद्विज्जनामं ठछा अध्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—अआईकुमारः प्राह ॥ संवत्सरेणाप्येकैकं प्राणिनं घृतं प्राणातिपातादनितृ
त्त्वान्नितृत्तदोषास्ते स्युः साधूनां तु सूर्यप्रकाशिते मार्गे युगमात्रदृष्ट्या इर्यासमित्या गठतां
निर्दोषाहारान्वेषिणां समचित्तानां क आशंसादोषः? क कीटिकादिघातोवेत्यर्थः। स्तोकजी
वघाते च दोषानावस्तदा गृहस्था अपि स्वारंजदेशस्थान् जीवान् घृति शेषाणां च जीवानां

वधे न लज्जाः तस्मात्स्यादेवं स्तोकं स्वल्पं यस्माद्भ्रंति ततस्तेपि निर्दोषाः ॥ ५३ ॥ श्रमणव्रतेषु स्थिता अपि संवत्सरेणाप्येकैकं जंतुं येभ्रंति येच उपदिशंति तेऽनार्या आत्महिताः पुरुषाः न तादृशाः केवलिनो जवन्ति ॥ ५४ ॥ एवं हस्तितापसान्निरस्यार्द्धकुमारं जगवदंतिकं व्रजंतं दृष्ट्वाऽन्निनवगृहीतो वनहस्ती चिंतयति स्म । यद्यहं बंधनमुक्तः स्यां तदार्द्धकुमारं प्रतिबुद्धं तस्करपंचशतोपेतं तथा प्रतिबोधितानेकवादिगणसमन्वितं गत्वा वंदेया वदेवं हस्तिना चिंतितं तावता तस्य बंधनानि त्रुटितानि आर्द्धमुनिसंमुखं त्वरया चलितः करीत तोलोकैः पूत्कृतं हा हतोयं मुनिरिति हस्तीच ससंच्रमं मुनिपार्थमागत्य त्रिः प्रदक्षिणी कृत्य दंताग्रस्पृष्टनूमिः साधुं नत्वा वनं ययौ ततः श्रेणिकनृपः सपौरलोकस्तं मुनिं सप्र जावं नत्वा प्रोवाचा जगवन्नाश्वर्यमिदं यदयं करी बंधनान्मुक्तः ततो मुनिराह । हे नृप ! नै तदाश्वर्यं यत्करीमुक्तो बंधनात् । यत्तु स्नेहपाशमोचनं तदुष्करं तच्च प्रागुक्तं निर्युक्तिरुता । यथा । “न डुकरं वारणपासमोयणं, गयस्स मत्तस्स वणंमि रायं ॥ जहाउच तावलिण तंतुणा, तं डुकरं मेपडिहाऽ मोयणं ॥ १ ॥ अस्यार्थः प्रागध्ययनप्रारंभे प्रोक्तः । एवमार्द्धकुमारो नृपं प्रतिबोध्य श्रीवीरांतिकं गत्वा जगवतं चक्तिनृतयासीनः । जगवानपि तानि पंचापि शतानि प्रव्राज्य तव शिष्यत्वेन ददौ ॥ अथाध्ययनोपसंहारमाह । (बुद्धस्स इत्यादि) बुद्धस्य तत्त्वज्ञस्य श्रीवीरस्याज्ञया इमां समाधिं धर्मावाप्तिं प्राप्यास्मिन्समाधौ सुष्ठु स्थित्वा मनोवाक्कायैस्त्रायी रद्धकस्तोर्त्वाऽतिक्रम्य समुद्रमिव महानवौघं । आदानं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्ररूपं विद्यते यस्य स आदानवान् धर्मं परहितैषी उदाहरेत्कथयेत् । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ५५ ॥ इत्यार्द्धकीयाध्ययनमिदं षष्ठं समाप्तम् ॥

॥ टीका—सांप्रतमेतदेवार्द्धकुमारो हस्तितापसमतं दूषयितुमाह । (संवत्सरेण इत्यादि) संवत्सरेणैकैकं प्राणिनं व्रतोपि प्राणातिपातादनिवृत्तदोषास्ते जवन्त्याशंसादोषश्च जवतां पंचेंद्रियमहाकायसत्ववधपरायणानामतिदुष्टो जवति साधूनां तु सूर्यरश्मिप्रकाशितवीथिषु युगमात्रदृष्ट्या गठतामीर्यासमितिसमितानां द्विचत्वारिंशदोषरहितमाहारमन्वेपयतां जालालान्समवृत्तीनां कुतस्त्य आशंसादोषः पिपीलिकादिसत्वोपघातोवेत्यर्थः स्तोकसत्वोपघातेनैवं जूतेन दोषानावोजवतान्युपगम्यते तथाच सति गृहस्था अपि स्वारंजदेशवर्तिन एव प्राणिनो भ्रंतीति शेषाणां च जंतूनां क्षेत्रकालव्यवहितानां जवदनिप्रायेण वधेन प्रवृत्ता यतएवं तस्मात्कारणात्स्यादेवं स्तोकमिति स्वल्पं यस्मात् भ्रंति ततस्तेपि दोषरहिता इति ॥ ५३ ॥ सांप्रतमार्द्धकुमारो हस्तितापसान् दूषयित्वा तदुपदेष्टारं दूषयितुमाह । (संवत्सरेणेत्यादि) श्रमणानां यतीनां व्रतानि श्रमणव्रतानि तेष्वपि व्यवस्थिताः संत एकैकं संवत्सरेणापि ये भ्रंति ये चोपदिशंति तेऽनार्या असत्कर्मानुष्ठायित्वा तथा आ

त्मानं परेषां चाहितास्ते पुरुषाः । बहुवचनमार्पत्वान्न । तादृशाः केवलिनोजवन्ति तथा ह्येक
स्य प्राणिनः संवत्सरेणापि धाते येन्ये पिशिताश्रितास्तत्संस्कारेच क्रियमाणे स्यावरजं
गमाविनाशमुपयांति ते तैः प्राणिवधोपदेष्टृभिर्न दृष्टाः । नच तैर्निरवद्योपायोमाधुकर्मा वृ
त्त्या योजवति सदृष्टोतस्तेन केवलमकेवलिनोविशिष्टविवेकरहिताश्चेति । तदेवं हस्तिताप
सान्निराकृत्य जगदंतिकं गह्वंतमार्डककुमारं महता कलकलेन लोकेनानिष्टूयमानं तं समुप
लन्य अजिनवं गृहीतः संपूर्णलक्षणसंपूर्णोहस्ती समुत्पन्नस्तथाविधविवेकोचितं यत् य
थार्डकुमारोयमपकृताशेषतीर्थिकोनिष्प्रत्यूहं सर्वज्ञपादपद्मांतिकं वंदनाय व्रजति तथाहम
पियद्यप्यपगताशेषबंधनः स्यां ततएनं महापुरुषमार्डककुमारं प्रतिबुद्धतस्करपंचशतोपेतं त
था प्रतिबोधितानेकवादिगणसमन्वितं परमया नक्तयैतदंतिकं गत्वा वंदामीत्येवं यावद
सौ हस्ती कृत्यसंकल्पस्तावन्नटन्नटदिति त्रुटितसमस्तबंधनः सन्नार्डककुमाराणिमुखं प्रदत्त
कर्णतालस्तथोर्ध्वप्रसारितदीर्घकरः प्रधावितस्तदनंतरं लोकेन कृतहाहारवगर्जकलकलेन
पूत्कृतं यथा धिक् कष्टं हतोयमार्डककुमारोमहर्षिर्महापुरुषस्तदेवं प्रलपंतोलोकास्तथेत
श्च प्रपलायमानाः । असावपि वनहस्ती समागत्यार्डककुमारसमीपं नक्तिसंच्रमावनताग्रजा
गोत्तमांगोनिर्वृतकर्णतालस्त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य निहितधरणीतलदंताग्रजागः स्पष्टकरायतञ्च
रणयुगलः सुप्रणिहतमनाः प्रणिपत्य महर्षिवनानिमुखं यथाविति । तदेवमार्डककुमार
तपोनुजावाहंधनोन्मुखं महागजमुपलन्य सपौरजनपदः श्रेणिकराजस्तमार्डककुमारं म
हर्षिं तत्तपःप्रज्ञावं चाजिनंद्यानिवंद्य च प्रोवाच जगवन्नाश्वर्यमिदं यदसौ वनहस्ती तादृ
ग्विधाहस्त्रोद्धेद्याह्वंखलाबंधनाद्युष्मत्तपःप्रज्ञावान्मुक्तइत्येतदतिदुष्करमित्येवमनिहिते आ
र्डकुमारः प्रत्याह । नो श्रेणिक महाराज ! नैतदुष्करं यदसौ वनहस्ती बंधनान्मुक्तोपि त्वेत
दुष्करं यत्स्नेहपाशमोचनं एतच्च प्राङ्घ्रियुक्तिगाथया प्रदर्शितं । साचेयं । “ए दुष्करं वारणपा
समोयणं, गयस्स मत्तस्स वणंमि रायं॥जहा उवत्तावलिएण तंतुणा,सुदुष्करंमे पडिहाइ मो
यणं ॥ १ ॥ एवमार्डकुमारेण राजानं प्रतिबोध्य तीर्थकरांतिकं गत्वाऽजिनवंद्य च जगवंतं
नक्तिनरनिर्जरआसांचक्रे जगवानपि तानि पंचापि शतानि प्रवाज्य तद्विष्यत्वेनोपनिन्य
इति ॥ ५४ ॥ सांप्रतं समस्ताध्ययनार्थोपसंहारार्थाह । (बुद्धस्सेत्यादि) बुद्धोऽवगत
तत्वः सर्वज्ञोवीरवर्द्धनस्वामी तस्याज्ञया तदागमेन इमं समाधिं सद्धर्मावाप्तिलक्षणं अ
वाप्यास्मिंश्च समाधौ सुष्ठु स्थित्वा मनोवाक्कायैश्च प्रणिहर्तेंदियोन मिथ्यादृष्टिमनुमन्यते
केवलं तदावरणजुगुप्सां त्रिविधेनापि करणेन न विधत्ते सएवंनूतआत्मनः परेषांच त्राण
शीलस्तायी वा गमनशीलोमोक्षं प्रति सएवंनूतस्तरितुमतिलब्ध्य समुद्मिव दुस्तरं महानवौ
घं मोक्षार्थमादीयतइत्यादानं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्ररूपं तद्विद्यते यस्यासावादानवान्
साधुः सच सम्यग्दर्शनेन सता परतीर्थिकतपःसमृद्ध्यादिदर्शनेन मौनींशादर्शनान्न प्रच्यव

ते सम्यक्ज्ञानेन तु यथावस्थितवस्तुप्ररूपणतः समस्तप्रावाङ्मकवादिनिराकरणेनापरेषां यथावस्थितमोक्षमार्गमाविर्भावयतीति सम्यक्चारित्र्येण तु समस्तनूतग्रामहितैषया निरुद्धा श्रवणारः सन् तपोविशेषाच्चानेकजवोपार्जितं कर्म निर्जरयति स्वतोन्मेषां चैवं प्रकारमेवं धर्ममुपाहरे दद्यात्पणीयादित्यर्थः । इति परिसमाप्त्यर्थः । ब्रवीमीति नयाश्च प्राग्वदेव वाच्या वक्ष्यन्ते चोत्तरत्र ॥ ५५ ॥ समाप्तं चेदमार्जकीयारख्यं षष्ठमध्ययनमिति ॥ ६ ॥

॥ अथ सप्तमाध्ययन प्रारंभः ॥

उक्ता अध्ययनमां स्वसमय, परसमय, प्ररूपणार्थं करी, प्रायः समस्त सुयगडांग सूत्रने विपे साधुना आचारनी प्ररूपणा करी, हवे आ सातमा अध्ययनमां आवकनो आचार कहे ठे, अथवा उक्ता अध्ययनमां परतीर्थिकना वादनुं निराकरण कहुं, अने हवे आ सातमा अध्ययनमां स्वतीर्थिक साथे वाद कहेणो, ए संबंधे आव्युं जे सातमुं अध्ययन तेने कहेठे.

तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे नामं नयरे होळा रिद्धि
प्फीत समिद्धे वसुत जाव पडिरूवे तस्सणं रायगिहस्स नयर
स्स बहिया उत्तरपुरत्तिमे दिसीनाए एडणं नालंदा नामं वाहि
रिया होळा अणोगन्नवणस्सयसन्निविद्धा जाव पडिरूवा ॥ १ ॥

अर्थ—(तेणंकालेणं के०) ते कालनें विपे (तेणंसमएणं के०) ते समयनें विपे, (रायगिहेनामंनयरेहोळा के०) राजगृह नामा नगर हतुं, ते राजगृहनामा नगर कहे वुं हतुं ? तोके, (रिद्धि के०) जवनादिकें करी सहित, (प्फीत के०) स्फित निश्चल नय रहित, (समिद्धे के०) धन धान्यादिकें करी समृद्धिमान् एटले सहित, (वसुतजावपडिरूवे के०) यावत् प्रतिरूप एटले स्वर्गनुं प्रतिरूप एनुं वर्णन उववाइ उपांगनी पेटें जाणवुं. यद्यपि ते राजगृह नगर, हमणां पण वर्त्तेठे, तथा आगमिक कालें पण हरो, परंतु सूत्रमांहे अतीत कालेंज वखाणुं तेनुं कारण शुं ? तोके, जेवुं विशिष्ट लक्षणोपेत अतीतकालें हतुं, तेवुं वर्त्तमान कालें अने आगमिक कालें नथी. ए कारण जाणवुं. (तस्सणंरायगिहस्सनयरस्सबहिया के०) त्यां ते राजगृह नगरना वाहिरना प्रदेशें, (उत्तरपुरत्तिमेदिसीनाए के०) ईशानकोणनें विपे (एडणं के०) अंहीयां (नालं दानामंवाहिरियाहोळा के०) नालंदा एवे नामें वाहिरिया एटले पाडोविशेष हतो. ते

पाडो केवोठे ? तोकें, (अणोगजवणस्सयसन्निविष्ठा के०) अनेक घरना शेंकडायें करी स हितठे. इत्यादिक (जावपडिरूवा के०) यावत् प्रतिरूप ए वर्णन जाणवुं ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ सप्तमाध्ययनमारच्यते । अस्य च नालंदीयमिति नाम । तस्यायमर्थः । नालंदा राजगृहनगरे बाहिरिका तस्यां नवं नालंदीयमिति । पूर्वं सकलेन सूत्र कृतांगेन साध्वाचारः प्ररूपितः । अत्र तु श्रावकविधिरुच्यते । तस्येदं सूत्रं । तस्मिन् का ले तस्मिन् समयेऽवसरे राजगृहं नाम नगरमनवत् । रुद्रिस्फीतं समृद्धं वर्णकोवाच्यः यावत्प्रतिरूपमनन्यसदृशं तस्य नगरस्य बहिरुत्तरपूर्वस्थां दिशि 'नालंदानाम बाहिरिका सीत्साचानेकजवनशतसन्निविष्ठाऽनेकगृहसंकीर्णेत्यर्थः ॥ १ ॥

॥ टीका—व्याख्यातं षष्ठमध्ययनमधुना सप्तममारच्यते । अस्यायमनिसंबंधः । इह प्रा ग्व्याख्यातेनाखिलेनापि सूत्रकृतांगेन स्वसमयपरसमयप्ररूपणा दारेण प्रायः साधूनामाचा रोऽनिहितोऽनेन तु श्रावकगतोविधिरुच्यते । यदिवानंतराध्ययने परवादनिराकरणं कृत्वा साध्वाचारस्य यत्रपदेष्टा सत्रदाहरणदारेण प्रदर्शितः । इहतु श्रावकधर्मस्य यत्रपदेष्टा सत्रदाहरणदारेणैव प्रदर्श्यते । यदिवाऽनंतराध्ययने परतीर्थिकैः सह वादइह तु स्वयूथै रित्यनेन संबंधेनायातस्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराण्यपवर्णितव्यानि उपक्रमादीनि तत्रापि नामनिष्पन्ने निक्षेपे नालंदीयानिधानमिदमध्ययनमिदं चैवं व्युत्पाद्यते । प्रतिषेध वाचिनोनकारस्य तदर्थस्यैवालंशब्दस्य रुदाञ् दाने इत्येतस्य धातोर्मीलनेन नालं ददातीति नालंदा । इदमुक्तं जवति । प्रतिषेधप्रतिषेधेन धात्वर्थस्यैव प्राकृतस्य गमनात्सदार्थिन्योयथा ऽनिलषितं ददातीति नालंदा राजगृहनगरबाहिरिका तस्यां नवं नालंदीयमिदमध्ययनंअने न चानिधानेन समस्तोप्युपोद्धातउपक्रमरूपआवेदितोजवति तत्स्वरूपंच पर्यते स्वतएव निर्युक्तिकारः पासाविज्जे इत्यादिगाथया निवेदयिष्यतीति । सांप्रतं संजविनमलंशब्दस्य निक्षेपं नादौ परित्यज्य कर्तुमाह । “एाम अलं ठवणअलं, दवअलं चैव होइ जावअलं॥ एसो असदमि, निस्केवो चउविहो होइ , ॥१॥ (एामअलमिति) तत्रामानोनाः प्रतिषेध वाचकाः । तद्यथा । अगौरघटइत्याद्याकारः प्रायोऽव्यस्यैव प्रतिषेधवाचीत्यलंदानेन सहा स्यप्रयोगाजावमकारस्त्वनागतक्रियायानिषेधं विधत्ते । तद्यथा नो घटोघटैकदेशनिषेधेन त था हास्यादयोनो कषायाः कषायमोहनीयैकदेशनूताः । नकारस्तु समस्तऽव्यक्रियाप्रतिषेधा निधायी । तद्यथा न इव्यं न कर्म न गुणोजावस्तथा नाकार्षे न करोमि न करिष्यामीत्यादि । तथाऽन्यैरप्युक्तं । न याति नच तत्रासीदस्ति पश्चान्नवांशकाङ्कहाति पूर्वं नाधारमहो व्यसन संततिः । किंचान्यत् । “गतं न गम्यते तावदगतं नैव गम्यते । गतागतविनिर्मुक्तं गम्यमानंतु ग म्यत” इत्यादि । तदेवमत्र नकारः प्रतिषेधविधायकोप्युपात्तः । अलंशब्दोपि यद्यप्यलं पर्याप्ति

वारणजूषणेष्वपीति त्रिष्वर्थेषु पठ्यते तथापीह प्रतिषेधवाचकेन नञा साहचर्यात्प्रतिषेधार्थेऽपि गृह्यते तत्र चालंशब्दः। नामस्थापना इव्यजावनेदाच्चतुर्विधो निरूपेणोच्यते। तत्र नामालं यस्य चेतनस्य बालमिति नाम क्रियते। स्थापनालंतु यत्र कचिच्चित्रपुस्तकादौ पापनिषेधं कुर्वन्साधुः स्थाप्यते इव्यनिषेधस्तु नो आगमतोऽङ्गशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तोऽव्यस्य चौराद्यादृतस्यैहिकपापनीरुणा योनिषेधः क्रियते स इव्यनिषेधः। एवं इव्येण इव्याद्व्ये वा निषेधः। जावनिषेधंतु स्वतएव निर्युक्तिकारोलंशब्दस्य संज्ञविनमर्थे दर्शयन्विजगिषुराह। “पङ्कती जावे खलु, पठमो बीजं नवेअलंकारे ॥ ततितो उप्पडिसेहे, अलसदो होई ना यवो , ॥ १ ॥ (पङ्कतीजावइत्यादि) पर्याप्तजावः सामर्थ्यं तत्रालंशब्दोवर्तते। अलं मल्लोमल्लाय समर्थइत्यर्थः। लोकोत्तरोपि विनालं तेताणाएवासरणाएवा। अन्यैरप्युक्तं। “इव्यास्तिकरथारूढः पर्यायोद्यतकार्मुकः ॥ युक्तिसन्नाहवान्वादी कुवादिन्योनवत्यलं” ॥ १ ॥ अयं प्रथमोलंशब्दार्थोऽनवति। खलुशब्दोवाक्यालंकारे द्वितीयस्त्वर्थालंकारविषये नवेत्सं जावनायां लिङ्। तद्यथालंकृतदेवदत्तेन स्वकुलं जगच्च नानिस्त्रुनेत्यादि। तृतीयस्त्वलंशब्दार्थः प्रतिषेधे ज्ञातव्योऽनवति। तद्यथालं मे गृह्वासेन तथालं पापेन कर्मणा। उक्तंच। “अलं कुतीर्यैरिह पर्युपासितै, रलं वितर्काकुलकाहलैर्मतैः ॥ अलंच मे कामगुणैर्निषेवितै, न यंकरायेहि परत्र चेहच” ॥ १ ॥ तदिह प्रतिषेधवाचिनालंशब्देनाधिकारइत्येतद्वर्शयितुमाह। “पडिसेहणणगारस्स इत्तिसदेण चेव अलसदो ॥ रायगिहे नयरंमि नालंदा होइ बाहिरिया” ॥ ३ ॥ (पडिसेहणेत्यादि) सत्यप्यलंशब्दस्यार्थत्रये नकारस्य सान्निध्यात्प्रतिषेधविधानादप्येवैह गृह्यते ततश्च निरुक्तविधानादयमर्थः। नालं दतातीति नालंदा बाहिरिकायाः स्त्रियोदे शकत्वेनच नालशब्दस्य स्त्रीलिंगता साच सदैहिकामुष्मिकसुखहेतुत्वेन सुखप्रदा राजगृह नगरबाहिरिका धनकनकसमृद्धत्वेन सत्साध्वाश्रयत्वेनच सर्वकामप्रदेति। सांप्रतं प्रत्ययार्थं दर्शयितुकामायाह “नालंदाए समिवे, मणोरहे नासि इंदजूइस्सा ॥ अल्लयणं उदगस्सउ, एयं नालंदइस्सं तु” ॥ ४ ॥ (नालंदाएइत्यादि) नालंदायाः समीपे मनोरथारख्ये उद्याने इंदू मिना गणधरेणोदकारव्यनिर्ग्रथपृष्टेन तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात्तस्यैव जापितमिदमध्ययनं। नालंदायां नवं नालंदीयं नालंदासमीपोद्यानकथनेन वा निवृत्तं नालंदीयं। यथाचेदमध्ययनं नालंदायां संवृत्तं तथा “पासावच्चिज्जोपुत्तियाइउ अज्जगोयमं उदगो ॥ सावगपुत्ताधम्मं सो उं कहियंमि उवसंता, ॥ ५ ॥ अनायापासावच्चिज्जेत्यादिकया सूत्रस्पर्शिकगाययाविष्करिष्यते। सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं। तच्चेदं। (तेणंकालेणमित्यादि) अस्य चानंतरपरंपरसूत्रैः सह संबंधोवाच्यस्तत्रानंतराध्ययनपर्यंते सूत्रमिदमादानवान् धर्ममुदाहरेत्। धर्मश्च साधुश्रावकचेदेन द्विधा। तत्र पूर्वोक्तेनांगद्वयेन प्रायः साधुगतोविधिरनिहितोनेनतु श्रावकगतोविधिरुच्यते। परंपरसूत्रसंबंधस्त्वयं बुध्येतेत्येतदादिसूत्रं। किं तत्र

ते पंजर के० पंजरमांहे पडयुं थकुं पांजराने त्रोडीने पोताने मूकावी शके नहीं. तेम ए अज्ञानवादी पण पोताने संसारपंजरथकी मूकावी शके नहीं एम जाणवुं. ॥ २२ ॥ हवे सामान्याकारे एकांत मतिने दूषण करेढे सयंसयंपसंसंता के० सर्व दर्शनी पोतपोता नुं दर्शन प्रशंसतां अने परंवयं के० पारकां वचनने गरहंता के० निंदतां जेउ के० जे तह के० त्यां एरीते विउस्संति के० पोतानुं विद्वांस एटले पंमित पणुं देखाडेढे. ते के० ते एवां वचनना बोलनार संसार के० चतुर्गतिक संसारमांहे विउस्सिया के० विशेषे बां ध्या ठतां अनंतो काल तह के० त्यांज रहे. ॥ २३ ॥ एटले अन्नाणवाईगया के० अ ज्ञानवादी कहा. हवे क्रियावादीनो मत कहेढे. अह के० अथ एटले हवे अवरं के० प्रपर एटले अज्ञानवादीना मतथकी अनंतर पुरस्कार्य के० पूर्वे कहुं. एवुं किरि गावाइदरिसणं के० क्रियावादीनुं दर्शन, ते क्रियावादी केवाढे, कम्मचिंतापणछाणं के० कर्मचिंताप्रनष्ट एटले कर्म जे ज्ञानावरणीयादिक तेने विपे चिंता एटले आलोच वुं ते थकी प्रनष्ट थयेला एटले ते कर्मबंधनो परमार्थ जाणे नहीं तेथी तेनुं दर्शन निःकेवल संसारस्तप्पवट्टणं के० संसारनुं वधारनार जाणवुं. ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—दूषणांतरमाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तनीत्या एकेऽज्ञानवादिनो वि तर्कानिर्मासाजिः स्वमतिकल्पनाजिः परमन्यं जैनादिकं न पर्युपासते न सेवन्ते स्वम तमेव श्रेयइति ज्ञात्वा तदेव सेवन्ते नान्यं ज्ञानादिवादिनं । तथा (अप्यणोत्ति) । आत्मी पैर्वितर्कैः सुविचारैरयमस्मदीयोमार्गोऽज्जुर्निर्दोषत्वाद्भ्यक्तः स्पष्टरुज्जुर्वा प्रगुणोऽकुटि लः । हियस्मात्ते डुर्मतयस्ततएव एवमाहुः ॥ २१ ॥ पुनस्तेषामेव दोषमाह । (एवमि ति) । एवं पूर्वोक्तन्यायेन तर्कया स्वकल्पनया साधयंतोवदंतो धर्माधर्मयोरकोविदाहुः खं ते नातित्रोटयन्ति नातिशयेनापनयन्ति । यथा शकुनिः पंजरं । पक्षी पंजरस्थो य था पंजरं त्रोटयितुं बंधनादात्मानं मोचयितुं न समर्थ एवमसावपि संसारपंजरादात्मा नं मोचयितुं नात्नं ॥ २२ ॥ अथैकांतवादिमतं दूषयन्नाह । (सयमिति) । स्वकं स्व कं आत्मीयमात्मीयं मतं प्रशंसंतः परकीयां वाचं गर्हंतो निंदंतः । यथा सांख्यानित्यवादि नोबौद्ध कृणिकवादिनं निंदन्ति तेपि सांख्यान् । एवमन्येपि ज्ञेयाः । एवमेकांतवादिनो ये । तुरवधारणे । तत्र तेष्विव स्वमतेषु विद्वस्यन्ते विद्वांसश्वाचरन्ति ते संसारं व्युद्धिताः विविधमनेकप्रकारमुत्प्राबल्येन श्रिताः संसारे संबद्धाउषिताः स्युः ॥ २३ ॥ अथ क्रिया वादिमतमाह । (अथेति) । अथापरं पूर्वमाख्यातं पूर्वसूचितं क्रियावादिदर्शनं । किं नूताः क्रियावादिनइत्याह । (कम्मचिंतति) । कर्मणि ज्ञानावरणादिके चिंता कर्मचिंता ततः प्रनष्टाअपगताः । यतस्ते चतुर्विधं कर्मबंधं नेहन्ति ततः कर्मचिंताप्रणष्टास्तेषामि मं मतं संसारस्यप्रवर्धनं स्यात् ॥ २४ ॥

बुध्येत यदेत दृश्यत इति । सूत्रार्थस्त्वयं । सप्तम्यर्थे तृतीया । यस्मिन्काले यस्मिंश्चावसरे राज
गृहं नगरं यथोक्तविशेषणविशिष्टमासीत्तस्मिन् काले तस्मिंश्च समये इदमनिधीयते । राजगृ
हमेवविशिनष्टि । प्रासादाः संजातायस्मिंस्तत्प्रासादितमानोगव वा अतएव दर्शनीयं दर्श
नयोग्यं दृष्टिसुखहेतुत्वात्तथानिमुख्येन रूपं यस्य तदतिरूपं तथा प्रतिरूपमनन्यसदृशं प्र
तिरूपं वा प्रतिबिंबं वा स्वर्गनिवेशस्य तदेवंनूतं राजगृहं नाम नगरं (होहात्ति) आसीत् ।
यद्यपि तत्कालत्रयेपि सत्तां विनर्त्ति तथाप्यतीतारख्यानसमाश्रयणादासीदित्युक्तं । तस्य
च राजगृहस्य बहिरुत्तरपूर्वस्यां दिशि नालंदानाम बाहिरिका आसीत् साचानेकजनवनश
तसन्निविष्टा अनेकजनवनशतसंकीर्णेत्यर्थः ॥ १ ॥

तञ्जणं नालंदाए बाहिरियाए लेवे नामं गाहावई होहा अ
ड्डे दित्ते वित्ते विञ्जणविपुलजवणसयणासणजाणवाहणाइ
सुं बहुधणबहुजायरूवरजते आउगपउगसंपउत्ते विञ्ज
डियपउरजत्तपाणे बहु दासी, दास, गोमहिस, गवेलग
प्पनूए बहुजणस्स अपरिञ्चूएयावि होहा ॥ २ ॥

अर्थ—(तञ्जणं नालंदाए बाहिरियाए के०) ते नालंदा नामें बाहिरिया एटले पाडाने विषे
(लेवे नामं गाहावई होहा के०) लेप एवे नामें गृहपति कुटुंबी हतो. ते केवो हतो ?
तोके, (अड्डे के०) धनवंत, (दित्ते के०) दीप्त तेजस्वी, (वित्ते के०) सर्वजनमां वि
ख्यात, (विञ्जण के०) विस्तीर्ण, (विपुल के०) घणा एवां (जवण के०) जुवन, (सय
णासण के०) शय्यासनादिक, तथा (जाणवाहणाइ सुं के०) यान एटले रथ वेहेजादि
क, वाहन एटले अश्वादिक, तेणें करी इस्से एटले आकीर्ण व्याप्त, (बहुधण के०) घ
णुं धन, (बहुजायरूवरजते के०) घणुं जात एटले सुवर्ण, तथा रूपुं, तेणे करी सहि
त, (आउग के०) धननो उपाय एटले यानपात्रादिकनो संग्रह. तथा (पउ
ग के०) प्रयोग एटले व्यापारादिक प्रयोजन तेणे करी (संपउत्ते के०) संप्रयुक्त
एटले सहित (वि के०) विशेषें करी (ञ्जडिय के०) ज्यां त्यां नाख्योळे (पउ
र के०) घणो एवो (जत्तपाणे के०) जातनें पाणी जेणे, एटले जेनें घरे निरंतर लोक ज
मेळे. विशेषें करी देवरावेळे. (बहुदासीदास के०) घणां दासी, तथा दास, (गोमहि
स्स के०) गाय, अनें जेष, (गवेलग के०) गामर ढाली, तेणें करी (प्पनूए के०)
परिवृत्त तेमाटें (बहुजणस्स अपरिञ्चूएयावि होहा के०) घणा लोकोयें पण पराजव
करी न शकाय एवो हतो. एटला वर्णनें करी एनी इव्यसंपदा कहीळे. ॥ २ ॥

क्त्वाञ्चालयितुं शक्यते तज्जीत्या न द्वारप्रदानमित्यर्थः । प्रातिहारी राजांतःपुरेपि प्रवेशो
स्य सतथा कोर्यः ? पुरेहि कोपि न प्रवेश्यः तत्राप्यसौ प्रतीतगुणत्वे प्रवेशयोग्यइत्यर्थः ।
तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु तिथिषु उपदिष्टासु महाकल्याणकसंबंधितया पुण्यतिथित्वेन प्रसि
द्धासु तथा पौर्णमासीसु च तिसृष्वपि चतुर्मासकतिथिषु एवंनूतेषु धर्मदिवसेषु सुष्ठु अतिश
येन प्रतिपूर्णे संपूर्णमाहारशरीरसत्कारब्रह्मचर्याव्यापाररूपं पौषधमनुपालयन् तथावि
धान् सज्जुषान् श्रमणान् एषणीयेन शुद्धेनाशनादिना प्रतिजानयन् (बहुहिं) बहुनिः
शीजव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपोषधोपवासैरात्मानं जावयन् एवं पूर्वोक्तप्रकारेण । च स
मुच्चये एं वाक्यालंकारे । विहरति आस्ते ॥ ३ ॥

॥ टीका—अधुनाऽमुष्मिकगुणाविर्जावेन जावसंपदनिधीयते । (सेणंलेवेइत्यादि) ए
मिति वाक्यालंकारे । सलेपाख्योगृहपतिः श्रमणान् साधूनुपास्ते प्रत्यहं सेवतइति श्रमणो
पासकस्तदनेन विशेषणेन तस्य जीवादिपदार्थाविर्जावकश्रुतज्ञानसंपदा वेदिता नवत्येत
देव दर्शयत्यनिगतजीवाजीवेत्यादिना ग्रंथेन । यावदसहायोपि देवासुरादिनिर्देवगणैरनति
क्रमणीयोऽनतिजंघनीयोधर्मादप्रच्यावनीयइति यावत् । तदियता विशेषणक्लापेन त
स्य सम्यक्ज्ञानित्वमावेदितं नवति । सांप्रतं तत्तस्य विशिष्टसम्यग्दर्शनित्वमापादयितुमा
ह । (निगंथेत्यादि) निर्गंथे आर्हते प्रवचने निर्गता शंका देशसर्वरूपा यस्य सः निःशंकः
तदेव सत्यं निःशंकं यज्जिनैः प्रवेदितमित्येवं कृताध्यवसायस्तथा निर्गता कांक्षान्यान्यद
र्शनग्रहणरूपा यस्यासौ निराकाङ्क्षस्तथा निर्गता विचिकित्सा चित्तविभ्रुतिर्विद्वद्गुणा
यस्यासौ निर्विचिकित्सोयतएवमतोलब्धउपलब्धोर्थः परमार्थरूपोयेन सः लब्धार्थो
ज्ञाततत्त्वइत्यर्थः । तथा गृहीतः स्वीकृतोर्थोमोक्षमार्गरूपोयेन सगृहीतार्थस्तथा विशेषतः
पृष्टोर्थोयेन सः पृष्टार्थोयतएवमतोविनिश्चितार्थस्ततोनिगतः पृष्टनिर्वचनतः प्रतीतोर्थो
येन सोनिगतार्थस्तथाऽस्थिमिंजाऽस्थिमध्यं यावत्सधर्मे प्रेमानुरागेण रक्तोत्पंतसम्यक्त्व
वासितांतश्चेताइति यावत् । एतदेवाविर्जावयन्नाह । (अयमाउसोइत्यादि) केनचिद
र्मसर्वस्वं पृष्टः सन्नेतदाचष्टे । तद्यथा नो आयुष्मन्निदं नियंथमौनींऽप्रवचनमर्थः सद्भू
तार्थस्तथा प्ररूपणतया तथेदमेवाह । अयमेव परमार्थः कपतापहेदैरस्यैव शुद्धत्वेन नि
र्घटितत्वात् । शेषस्तु सर्वोपि लौकिकतीर्थिकपरिकल्पितोऽनर्थस्तदनेन विशेषणकदंबकेन
सम्यक्त्वगुणाविष्करणं कृतं नवति । सांप्रतं तस्यैव सम्यग्दर्शनज्ञानान्यां कृतोयोगुणस्त
दाविष्करणायाह । (उत्तिथइत्यादि) उद्धृतं प्रख्यातं स्फटिकवन्निर्मलं यशोयस्यासावुद्धृत
स्फटिकः प्रख्यातनिर्मलयशाइत्यर्थः । तथाऽप्रावृतमस्यगितं द्वारं गृहमुखं यस्य सोप्रा
वृतद्वारः । इदमुक्तं नवति । गृहं प्रविश्य परतीर्थिकोपि यद्यत्कथयति तदसौ कथयतु

न तस्य परिजनोप्यन्यथा जावयितुं सम्यक्त्वाच्चावयितुं शक्यतइति यावत् । तथा राज्ञां वद्व
नांतःपुर द्वारेषु प्रवेष्टुं शीलं यस्य सतथा । इदमुक्तं नवति प्रतिषिद्धान्यजनप्रदेशान्यपि या
नि स्थानानि जामागारांतःपुरादीनि तेष्वप्यसौ प्रख्यातः श्रावकाख्यगुणत्वेनास्वलित
प्रवेशस्तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु तिथिषूपदिष्टासु तथा पौर्णमासीसुच तिसृष्वपि चतुर्मा
सकतिष्विष्वत्यर्थः । एवंनूतेषु धर्मदिवसेषु सुष्ठुतिशयेन प्रतिपूर्णायः पौषधोव्रतानिय
हविशेषस्तं प्रतिपूर्णमाहारशरीरसंस्कारब्रह्मचर्याव्यापाररूपं पौषधमनुपालयन् संपूर्ण
श्रावकधर्ममनुचरति तदनेन विशेषणकलापेन विशिष्टं देशचारित्रमावेदितं नवति । सां
प्रतं तस्यैवोत्तरगुणाख्यापनेन दानधर्ममधिकृत्याह । (समणेणंनिगंगंथइत्यादि) सुगमं (या
वत्पडिलानेमाणेत्ति) सांप्रतं तस्यैव शीलतपोजावनात्मकं धर्ममावेदयन्नाह (बहुहिमि
त्यादि) बहुजिः शीलव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपौषधोपवासैस्तथा यथा परिगृहीतैश्च त
पःकर्मजिरात्मानं जावयन्नेवं चानंतरोक्तया रीत्या विहरति धर्ममाचरंस्तिष्ठति । च समुच्च
ये । एमिति वाक्यालंकारे ॥ ३ ॥

तस्सणं लेवस्स गाहावइस्स नालंदाए बाहिरियाए उत्तर
पुरब्बिमे दिसिन्नाए एब्बणं सेसदविया नामं उदगसाला हो
ब्बा अणेगखंनसयसन्निविष्ठा पासादीया जावपडिरूवा तिससे
णं सेसदवियाए उदगसालाए उत्तरपुरब्बिमे दिसिन्नाए ए
ब्बणं हब्बिजामे नामं वणसंमे होब्बा किण्हे वण्णव वणसंमस्स ॥ ४ ॥

अर्थ—(तस्सणं के०) ते लेप नामा गृहपतिनें नालिंदा नामा पाडा थकी, उत्तर अ
नें पूर्वदिशानें वच्चें, एटले ईशान कोणे (एब्बणंसेसदवियानामंउदगसालाहोब्बा के०) जि
हां तिहां घर करावतां जे कांइ पाट पीठिकादिक उपकरण उगस्यां होय, वधेलां होय एवां
उपकरणें करीने निपजावेली एटले करावेली एवी सेसदविया नामें उदकशाला हती वली
ते उदकशाला केवी हती? तोके, (अणेगखंनसयसन्निविष्ठा के०) अनेक स्तंनना रोंकडा
तेना उपर रहेली, तथा तेणें करी सहित, (पासादीयाजावपडिरूवा के०) प्रासादवंत,
दर्शनीय यावत् प्रतिरूप, (तिससेणंसेसदवियाएउदगसालाएउत्तरपुरब्बिमेदिसिन्नाए के०)
ते सेसदविया नामा उदकशाला थकी ईशान कोणनी दिशायें (एब्बणंहब्बिजामेनामंवण
संमेहोब्बा के०) हस्तियाम नामें वनखंम हतो, (किण्हेवण्णववणसंमस्स के०) ते वन
खंम, काले वणें हतो, एनुं विशेष वर्णन जेम, श्री उववाई उपांगमां कहुंते तेम जाणवुं.

॥ दीपिका—तस्य लेपस्य गृहपतेः संबंधिनी नालंदायाः पूर्वोत्तरस्यां दिशि शेषः

व्यानाम गृहोपयुक्तशेषद्वयेण कृता उदकशालासीदनेकस्तंजशतसन्निविष्टा प्रासादीया यावत्प्रतिरूपा तस्याश्वोत्तरपूर्वदिग्भागे हस्तियामारव्योवनखंमआसीत्कृष्णइत्यादिवर्णकोवन खंमस्य वाच्यः ॥ ४ ॥

॥ टीका—तस्य चैवंचूतस्य लेपोपासकस्य गृहपतेः संबंधिनी नालंदायाः पूर्वोत्तरस्य दिशि शेषद्व्याजिधाना गृहोपयुक्तशेषद्वयेण कृता शेषद्वये तदेवानिधानमस्याउदकश लायाः सैवंचूतासीदनेकस्तंजशतसन्निविष्टा प्रासादीया दर्शनीयानिरूपाप्रतिरूपेति तस्य श्वोत्तरपूर्वदिग्विभागे हस्तियामारव्योवनखंमआसीत्कृष्णवनासइत्यादिवर्णकः ॥ ४ ॥

तस्मिंचणं गिहपदेसंमि नगवं गोयमे विहरइ नगवंचणं अ हे आरामंसि अहेणं उदए पेढालपुत्ते नगवं पासावविज्जे नि यंठे मेयज्जे गोत्तेणं जेणेव नगवं गोयमे तेणेव उवागह इ उवागहइत्ता नगवं गोयमं एवं वयासी आउसंतो गोयमा अठि खलु से केइ पदे से पुब्बियवे तंचमे आउसो अहासुयं अहादरिसियंमे वियागरेहि सवायं नगवं गोयमे उदय पे ढालपुत्तं एवं वयासी अवियाइ आउसो सोच्चा निसम्म जा णिस्सामो सवायं उदए पेढालपुत्ते नगवं गोयमं एवं वयासी ॥ ५ ॥

अर्थ—हवे (तस्मिंचणंगिहपदेसंमिनगवंगोयमेविहरइ के०) ते वनखंम गृहप्रदेशने विषे नगवंत श्री गौतमस्वामी विचरेठे. (नगवंचणंअहेआरामंसि के०) नगवंत श्रीगौत मस्वामी साधुना परिवार सहित आराम हेठल रह्या. (अहेणं के०) अथ हवे ए ए वे वाक्यालंकारें. (उदएपेढालपुत्ते के०) उदकनामें निर्यथ, पेढालनो पुत्र, अने (नग वंपासावविज्जेनियंठे के०) श्री पार्श्वनाथना शिष्यनो शिष्य, (मेयज्जेगोत्तेणं के०) गोत्रें करी मेदार्थे. ते उदकनिर्यथ, (जेणेवनगवंगोयमेतेणेवउवागहइ के०) ज्यां नग वंत श्रीगौतमस्वामी ठे, त्यां आव्यो. (उवागहइत्ता के०) त्यां आवीनें (नगवंगोयमं एवंयासी के०) नगवंत श्रीगौतमस्वामी प्रत्ये एवुं बोल्या के, (आउसंतोगोयमा के०) अहो आयुष्यमन् गौतम ! मुजनें तमारा समीपें (अठिखलुसेकेइपदेसेपुब्बियवे के०) निश्रें ते कोइ एक प्रदेश एटले प्रश्न पुठवोठे. (तंचमेआउसो के०) ते प्रश्न मुजनें, अहो आयुष्यमन् ! (आहासुयं के०) यथाश्रुतं एटले जेम तमे श्रीमहावीर स्वामी पातेंथी सांनव्युं, (अहादरिसियंमेवियागरेहि के०) जेम तमें अवधाखुं होय, तेम मु

जनें कहो. (सवायंजगवंगोयमेउदयपेढालपुत्तएवंवयासी के०) हवे जगवंत श्री गौतमस्वामी वादसहित उदकपेढालपुत्र प्रत्ये एवुं बोल्या के, (अविद्याइयाउसोसोच्चानिसम्मजाणिस्सामो के०) अपि संजावनायेँ अहो आशुष्मन् उदक ? तमारो प्रश्न सां जलीनें गुणदोषनी विचारणायें हैयामां सम्यक् रीतें धारण करीनें हुं जाणीश, तेवी रीतनो प्रश्न यथायोग्य पूठो. (सवायंउदएपेढालपुत्तेजगवंगोयमंएवंवयासी के०) ते वारें ते उदकपेढालपुत्र, वादसहित आ प्रकारें जगवंत श्रीगौतमस्वामी प्रत्ये बोल्या. ॥५॥

॥ टीका—तस्मिन् वनखंमगृहप्रदेशे जगवान् गौतमोविहरति तस्मिन्नारामे स्थितः । अथ उदकाख्योनिर्ग्रथः पेढालपुत्रः पार्श्वपत्यस्य पार्श्वशिष्यस्यापत्यं शिष्यः सच मेदार्थो गोत्रेण (जेणेवत्ति) यस्यां दिशि गौतमस्तत्रागत्येदं प्राह । आशुष्मन् नो गौतम ! अस्ति मम कश्चित्प्रदेशः प्रष्टव्यः तं प्रदेशं मम यथाश्रुतं त्वया यथा दर्शितं श्रीवीरेण तया व्यागृणीहि कथय सचायं जगवान् यदिवा सह वादेन सवादं पृष्टस्तमुदकं पेढालपुत्रमेवमवादीत् । अपिचाशुष्मन्नुदक ! श्रुत्वा त्वदीयं प्रश्नं निश्चय्य चावधार्य गुणदोषविचारेण सम्यक् ज्ञास्येदं तदुच्यतां विश्रब्धं त्वया स्वानिप्रायः सचायं सप्तदाचंवा उदकः पेढालपुत्रोगौतममेवमवादीत् ॥ ५ ॥

॥ टीका—तस्मिन् वनखंमप्रदेशे जगवान् गौतमस्वामी श्रीवर्धमानस्वामिगणधरोविहरति । अथानंतरं जगवान् गौतमस्वामी तस्मिन्नारामे सह साधुनिर्व्यवस्थितोऽथानंतरं एमिति वाक्यालंकारे उदकाख्योनिर्ग्रथः पेढालपुत्रः पार्श्वपत्यस्य पार्श्वस्वामिशिष्यस्यापत्यं शिष्यः पार्श्वपत्यीयः सच मेदार्थो गोत्रेण । येनैवेति सप्तम्यर्थे तृतीया । यस्यां दिशि यस्मिन्वा प्रदेशे जगवान् श्रीगौतमस्वामी तस्यां दिशि तस्मिन्वा प्रदेशे समागत्येदं वक्ष्यमाणं प्रोवाचेति । अत्र निर्युक्तिकारोऽध्ययनोद्धानं तात्पर्यं च गायया दर्शयितुमाह । “ पासावगिज्जो पुब्बियाइउं अज्जगोयमं उदगो ॥ सावगपुब्बा धम्मं सोउ कहियंमि उवसंता ” ॥ १ ॥ (पासावविच्चेत्यादि) पार्श्वनाथशिष्यउदकानिधानआर्यगौतमं पृष्टवान् किं तद्भावकगतं श्रावकविषयं प्रश्नं तद्यथा नो इदं नूते साधो ! श्रावकाणुव्रतदाने सति स्थूलप्राणातिपातादिविषये तदन्येषां सूक्ष्मबादराणां प्राणिनामुपघाते सत्यारंजजनिते तदनुमतिप्रत्ययजनितः कर्मबंधः कस्मान्न जवति ? तथा स्थूलप्राणातिपातादिविषये व्रतिनस्तमेव पर्यायांतरगतं व्यापादयतो नागरिकवधनिवृत्तस्य तमेवं बहिर्स्थं व्यापादयतश्च तद्गतजंगजनितः कर्मबंधः कस्मान्न जवतीत्येतत्प्रश्नस्योत्तरं गृहपतिचौरग्रहणविमोक्षणोपमया दत्तवान् तच्च श्रावकप्रश्नस्यौपम्यं गौतमस्वामिना कथितं श्रुत्वोदकाख्योनिर्ग्रथउपशांतोपगतसं

देहः संवृत्तइति । सांप्रतं सूत्रमनुश्रियते सउदकोगौतस्वामिसमीपं समागत्य जगवंतमिदं
मवादीत्तद्यथा आयुष्मन्गौतम ! अस्ति मम विद्यते कश्चित्प्रदेशः प्रष्टव्यस्तत्र संदेहात्तच्च
प्रदेशं यथाश्रुतं जगवता यथाच जगवता संदर्शितं तथैव मम व्यावृणीहि प्रतिपादय । ए
वं पृष्टः सचायं जगवान् यदिवा सह वादेन सवादं पृष्टः सवादं वा शोजननारतीं वा प्रश्नं
पृष्टस्तमुदकं पेढालपुत्रमेवमवादीत्तद्यथाऽपिचायुष्मन्नुदक ! श्रुत्वा नवदीयं प्रश्नं निशम्य चा
वधार्यच गुणदोषविचारणतः सम्यग्दं द्वास्ये तदुच्यतां विश्रब्धं नवता स्वानिप्रायं सदा
चं चोदकः पेढालपुत्रो नगवंतं गौतममेवमवादीत् ॥ ५ ॥

आउसो गोयमा अठि खलु कुमारपुत्तिया नाम समणा निग्गं
या तुम्हाणं पवयणं पवयमाणा गाहावइं समणोवासगं उवसंपन्नं
एवं पच्चस्कावेति एस्सुत्त अज्जिउंएणं गाहावइचोरग्गहणविमो
स्केणयाए तसेहिं पाणेहिं णिहाय दंमं एवंएहं पच्चस्कंताणं डुप्प
च्चस्कायं नवइ एवंएहं पच्चस्कावेमाणाणं डुप्पच्चस्कावियव्वं नवइ एवं
ते परं पच्चस्कावेमाणा अतियरंति सयं पत्तिणं कस्सणं तं हेउं सां
सारिया खलु पाणा थावरवि पाणा तसत्ताए पच्चायंति तसावि
पाणा थावरत्ताए पच्चायंति थावरकायाउ विप्पमुच्चमाणा तसका
यंसि उववज्जंति तसकायाउ विप्पमुच्चमाणा थावरकायंसि उववज्जं
ति तेसिंचणं थावरकायंसि उववस्साणं ठाणमेयं घत्तं ॥ ६ ॥

अर्थ—(आउसोगोयमा के०) अहो आयुष्मन् गौतम ! (अठिखलुकुमारपुत्तियाना
मंसमणानिग्गंया के०) निश्चै कुमारपुत्र एवे नामें, श्रमण निर्ग्रंथे. (तुम्हाणंपवयणंपव
यमाणा के०) ते तमारुं प्रवचन बोलतां प्ररूपतां, (गाहावइंसमणोवासगंउवसंपन्नंए
वंपच्चस्कावेति के०) गृहपति श्रमणोपासकनियमोद्युक्तनें आवी रीतें पच्चस्काण करावेठे
ते कहेठे के, जेमां त्रसप्राणीयो नो दंम, एटजे विनाश, तेनो त्याग करे, ए रीतें प्राणाति
पातनी विरति करावेठे. (एस्सुत्तअज्जिउंएणं के०) तथा राजादिकनें अनियोगें जे प्रा
णीउंनो उपघात थाय, ते टालीनें अन्यनी विरति करावेठे. तो ए रीतें स्थूलप्राणातिपात
नी विरति कहेतां थकां, अन्य जीवनें उपघातनी अनुमतिनो दोष लागेठे ? ए रीतें शं
का जाणीने कहेठे. (गाहावइचोरग्गहणविमोस्केणयाए के०) गृहपति ग्रहण मोक्ष
ने अर्थें, एटजे सूकाववानें अर्थें, एनो विज्ञेय अर्थ आगल कहेजे. एतावता श्री
वीरना शासननें विपे श्रावकनें अधिकारें (तसेहिंपाणेहिंणिहायदंमं के०) त्रसप्राणी

ना दंमनो निषेध कह्यो तेने उदक पोताना अनिप्रायेँ करी दूषवेढे. (एवंएहंपच्च स्कंताणंडुपच्चस्कायंनवइ के०) अहो गौतम ! ए एवे वाक्यालंकारे ए रीतेँ त्रसप्राणीना दंमनो निषेध करीनेँ पच्चस्काए करतां डष्ट प्रत्याख्यान आय (एवंएहंपच्चस्कावेमाणणंडुपच्चस्कावियवंचनवइ के०) एम पच्चस्काए करावनारनेँ पण, डष्ट प्रत्याख्यान कराव्युं, एम आय. ते कहेढे. (एवंतेपरंपच्चस्कावेमाणा के०) ए रीतेँ ते पच्चस्काए करनार श्रावक, अनेँ पच्चस्काए करावनार साधु बेहु, (सयंपत्तिणं के०) पोतानी प्रतिज्ञानेँ (अतियरंति के०) उल्लंघन करेढे, एतावता व्रतजंग करेढे. (कस्सणंतंहेउं के०) ते केवा हेतु अकी प्रतिज्ञा जंग आय ? ते प्रतिज्ञा जंगनुं कारण कहेढे (सांसारियाखलुपाणा के०) निश्चेँ संसारी जीव, (आवराविपाणा के०) जे पृथ्वी, अप्, तेउ, वायु, अनेँ वनस्पति रूप स्थावर जीव ते पण (तसत्ताएपच्चायंति के०) तेवा कर्मना उदयअकी त्रस पणे उपजे, (तसाविपाणाआवरत्ताएपच्चायंति के०) तथा त्रस जे बेइंदि यादिक जीवोढे ते पण स्थावर पणे उपजे, (आवरकायाउविप्पमुच्चमाणातसकायंसिउववज्जंति के०) स्थावरनी कायअकी मूकाणा त्रसकायनेँ विषे उपजे. (तसकायाउविप्पमुच्चमाणाआवरकायंसिउववज्जंति के०) त्रसकाय अकी मूकाणा अका स्थावरकायने विषे उपजे ए कारणमाटेँ (तेसिंचणंआवरकायंसिउववस्सुणं के०) त्रसजीव स्थावरकाय मांहे जे वारे उपना, तेवारें (ठाणमेयंघत्तं के०) ते स्थानक त्रसकायनुं हणाणुं ए कारण माटेँ प्रतिज्ञाजंग आय. जेम कोइ एके एवी प्रतिज्ञा करी जे महारे नागरीक पुरुष हणवो नहीं. अने पढी तेज नागरीक पुरुष कोइ आरामादिकने विषे बेगो होय, त्यां तेने हणे तो तेथी छुं तेनी प्रतिज्ञाजंग न आय ? अपितु आयज. तेम अंही पण त्रसजीवना घातनी निवृत्ति करी, अनेँ स्थावर जीवना घातनी निवृत्ति नथी करी तो, जे वारें त्रसजीव स्थावर मांहे आवी उपजे तेवारें तेणे ते त्रसजीवज विणाश्या, एम करतां प्रतिज्ञानो जंग अयो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—जो गौतम ! अङ्घ्रि संति कुमारपुत्रानाम निर्ग्रंथा शुष्मदीयं प्रवचनं प्रवदंतः । तथाहि गृहपतिं श्रमणोपासकं उपसंपन्नं नियमग्रहणोद्यतं प्रत्याख्यापयंति प्रत्याख्यानं कारयंति तद्यथा । त्रसेषु दंमं हिंसां निहाय त्यक्त्वा प्राणातिपातनिवृत्तिं कुर्वन्ति (एस्सुढेति) नान्यत्र स्वमतेरन्यत्र राजाद्यजियोगेन यः प्राणिघातो न तत्र निवृत्तिरिति तत्र स्थूलप्राणिविशेषणात्तदन्येषां जीवानां हिंसा तु मतिदोषः स्यादित्याशंकावान् प्राह । (गाहावइचोरति) अस्यार्थोऽग्रे नावधिष्यते (एवंएहति) उदकएवाह । एहमिति वाक्यालंकारे । एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतां श्राद्धानां दुःखप्रत्याख्यातं नवति अप्रत्याख्यानजंगसंज्ञावा

तथा एवं प्रत्याख्यापयतां प्रत्याख्यानं कारयतां साधूनां दुष्टं प्रत्याख्यानदानं नवति एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतः कारयंतश्च स्वां प्रतिज्ञामतिचरंत्यतिलंघयन्ति (कस्स एतं हेउं) कस्मा द्वेतोरित्यर्थः । प्रतिज्ञाजंगकारणमाह । (संसारियाइत्यादि) सांसारिकाः खलु प्राणिनः स्थावराः अपि प्राणिनस्त्वसतया प्रत्यायांति त्रसाश्च स्थावरत्वेनेति । एवं सति प्रतिज्ञालोपः स्यात् यथा नागरिको न हंतव्य इति प्रतिज्ञा येन कृता स यदि उद्यानस्थं नागरिकं हन्यात्तदा तस्य किं प्रतिज्ञालोपो न स्यात् ? एवमत्रापि येन त्रसवधनिवृत्तिः कृता स यदि तमेव त्रसं स्थावरकायस्थितं हन्ति तदा तस्य किं न नवेत्प्रतिज्ञालोपः ? नवत्येवेत्यर्थः । त्रसकायान्मुच्यमानाः स्थावरकाये उत्पद्यन्ते स्थावरकायान्मुच्यमानाश्च त्रसकाये न च किंचिद्विगमस्ति येन ज्ञायतेऽयं त्रसोऽनूत्पूर्वं स्थावरोवेति (तेसिंचणं) तेषां त्रसानां स्थावरकाये उत्पन्नानां श्राद्धस्यारं नवतः स्थानमिदं स्थावराख्यं घात्यं स्यात् ॥ ६ ॥

॥ टीका—तद्यथा नो गौतम ! अस्तीत्ययं विनक्तिप्रतिरूपको निपात इति बह्वर्थवृत्तिर्गृहीतस्तत्तथायमर्थः । संति विद्यन्ते कुमारपुत्रानाम निर्ग्रंथायुष्मदीयं प्रवचनं वदंतस्तद्यथा गृहपतिं श्रमणोपासकमुपसंपन्नं नियमायोल्लिखितमेव प्रत्याख्यापयन्ति प्रत्याख्यानं कारयन्ति । तद्यथा स्थूलेषु प्राणिषु दंभयतीति दंभः प्राण्युपमर्दस्तं निहाय परित्यज्य प्राणातिपातनिवृत्तिं कुर्वन्ति । तामेवापवदन्ति । नान्यत्रेति । स्वमनीषिकायाश्च अन्यत्र राजाद्यनियोगेन यः प्राण्युपपधातो न तत्र निवृत्तिरिति । तत्र किल स्थूलप्राणिविशेषणान्तदन्येषामनुमतिप्रत्ययदोषः स्यादित्याशंकावानाह । (गाहावइत्यादि) अस्य चार्थमुत्तरत्राविर्जावायिष्यामः । येनाजिप्रायेणोदकश्चोदितवांस्तमाविष्कुर्वन्नाह (एवं एहमित्यादि) एहमिति वाक्यालंकारे अवधारणोवा । एवमेव त्रसप्राणिविशेषत्वेनापरसूत्रसंनूतविशेषणरहितत्वेन प्रत्याख्यानं गृह्यतां श्रावकाणां दुष्प्रत्याख्यानं नवति प्रत्याख्यानजंगसद्भावात्तथैवमेव प्रत्याख्यापयतामपि साधूनां दुष्टं प्रत्याख्यानदानं नवति । किमित्यत आह । एवं ते श्रावकाः प्रत्याख्यानं गृह्यन्तः साधवश्च परं प्रत्याख्यापयन्तः स्वां प्रतिज्ञामतिचरंत्यतिलंघयन्ति (कस्स एतं हेउंति) प्राकृतशैल्या कस्माद्वेतोरित्यर्थः । तत्र प्रतिज्ञाजंगकारणमाह । (संसारियाइत्यादि) संसारो विद्यते येषां ते सांसारिकाः । खलुरलंकारः । प्राणिनोजंतवः स्थावराः प्राणिनः पृथिव्यतेजोवायुवनस्पतयः संतोपि तथाविधकर्मादयात्रसतया त्रसत्वेन विंदियादिजावे प्रत्यायांत्युत्पद्यन्ते तथा त्रसाश्चपि स्थावरतयेत्येवं च परस्परगमने व्यवस्थितेत्यवश्यं जावी प्रतिज्ञाविलोपः । तथाहि । नागरिको मया न हंतव्य इत्येवं नूता येन प्रतिज्ञा गृहीता स यदा बहिरारामादौ व्यवस्थितं नागरिकं व्यापादयेत्किमेतावता तस्य न नवेत्प्रतिज्ञाविलोपः ? एवमत्रापि येन त्रसवधनिवृत्तिः कृता स यदा तमेव त्रसं प्राणिनं स्थावरकायस्थितं व्या

पादयेत्किं तस्य न नवेत्प्रतिज्ञाविलोपः? नवेदेवेत्यर्थः । एवमपि त्रसस्थावरकाये समुत्पन्नानां त्रसानां यदि तथानूतं किंचिदसाधारणंलिङ्गं स्यात्ततस्ते त्रसाः स्थावरत्वेनाप्युत्पन्नाः शक्यन्ते परिहर्तुं नच तदस्तीत्येतदर्थयितुमाह । (स्थावरकायाउडत्यादि) स्थावरकायात्सकाशाद्विविधमनेकैः प्रकारैः प्रकर्षेण मुच्यमानाः स्थावरकायायुषा तद्योग्यैश्चापरैः कर्मभिः सर्वात्मना त्रसकाये समुत्पद्यन्ते तथा त्रसकायादपि सर्वात्मना विमुच्यमानास्तत्कर्मभिः स्थावरकाये समुत्पद्यन्ते तत्र चोत्पन्नानां तथानूतत्रसलिङ्गानावात्प्रतिज्ञालोप इत्येतत्सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । (तेसिंचणमित्यादि) तेषां त्रसानां स्थावरकाये समुत्पन्नानां गृहीतत्रसप्राणातिपातविरतेः श्रावकस्याप्यारंभप्रवृत्तत्वेनैतत्स्थावराख्यं धातृ स्थानं नवति तस्मादनिवृत्तत्वात्तस्येति ॥ ६ ॥

एवंएह पञ्चस्कंताणं सुपञ्चस्कायं नवइ एवंएह पञ्चस्कावेमाणाणं सुपञ्चस्कावियं नवइ एवं ते परं पञ्चस्कावेमाणाणातियरंति सयं पइस्सं एस्सुअज्जिउगेणं गाहावइचोरग्गहणविमोक्कणया तसजूएहिं पाणेहिं णिहाय दंमं एवमेव सइ जासाए परक्कमे विज्जमाणे जे ते कोहावा लोहावा परं पञ्चस्कावेति अयंपि एो उवएसे एो एोआनुए नवइ अवियाइं आउसो गोयमा तुप्पंपि एवं रोयइ ॥ ७ ॥

अर्थ—हवे उदक पोताना अजिप्रायें जेम प्रतिज्ञा जंग न होय, तेम कहेवे. (एवंएहंपञ्चस्कंताणं के०) के जेम हुं कहुंहुं तेम पञ्चस्काण करतां (सुपञ्चस्कायंनवइ के०) रूहुं पञ्चस्काण थाय (एवंएहंपञ्चस्कावेमाणाणं के०) एम पञ्चस्काण करावतां थकां (सुपञ्चस्कावियंनवइ के०) रूहुं पञ्चस्काण कराव्युं एम थाय (एवंतेपरंपञ्चस्कावेमाणाके०) ए रीतें ते श्रावक पञ्चस्काण करता थकां अनें साधुए पञ्चस्काण करावतां थकां (एणातियरंतिसयंपइस्सं के०) पोतानी प्रतिज्ञानुं उल्लंघन न करे केवी रीतें उल्लंघन न करे? ते कहेवे. (एस्सुअज्जिउगेणंगाहावइचोरग्गहणविमोक्कणया के०) जे गृहपति एवी रीतें पञ्चस्काण करे के राजादिकना अनियोग थकी अन्य चोरग्रहण चोरीकरी ग्रह्यो ते मोक्कणनें न्यायें ए पण युक्त परंतु, (तसजूएहिंपाणेहिंणिहायदंमं के०) त्रस नूत प्राणीनो विनाश नहीं करूं, एटले एनो गुं अर्थ? तो के, नूत शब्दनुं विशेषण अधिक कहियें तो पञ्चस्काण न जांगे ज्यां सुधी ते त्रसजीव त्रसनें रूपेवे, त्यां सुधी न हणवो, जेम कोइ एकनें डुधनी विगयनो पञ्चस्काणवे तेनें दधिनें जमवे करी दो

प नथी, तेम त्रसजूत सत्व, हणवा नही एवी प्रतिज्ञाना करनारनें स्थावरनें हणवा थकी, पञ्चस्काणनो जंग न थाय. (एवमेवसङ्नासाएपरक्कम्मे के०) तो जूथो ? के ; एनें एवुं नाषानुं पराक्रम (विक्कमाणे के०) विद्यमान ठते त्रसनें स्थानके त्रसजूत ए वी नाषाने बोलतां (जेते के०) जे कोइ साधु (कोहावालोहावापरंपञ्चस्कावेति के०) क्रोध थकी, अथवा लोच थकी, परनें एटले बीजाने नूत शब्द टाली त्रस जीवनी प च्चस्काण करावे, तो तेनें मृषावाद लागे, ने एवा पञ्चस्काणना छेनारनें अथय्य निभे व्रतजंग थाय (अयंपिणोउवएसेकिंणोएआउएजवइ के०) ए रीते जोतां, ए उपदेश नलो नथी, ए न्याय मार्ग नथी, हुं एम जाणुबुं. माटे (अवियाइआउसोगोयमा के०) अपिसंजावनाये अहो आयुष्यमन् गौतम ! (तुप्पंपि एवंरोयइ के०) तमनें पण हुं कहुं बुं ए वात रूचे एवीठे. ए वात वखाणवा योग्यठे ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—एवं नागरिकदृष्टान्तेन त्रसमेव व्रतः प्रतिज्ञालोपः स्यात् । उदकः पुनः स्वानिप्रायमाह । एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतां सुप्रत्याख्यातं नवति एवं प्रत्याख्यापयतां च त देव । एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतां कारयतां च न स्वप्रतिज्ञालोपः । यथा (एणुहेत्यादि) एवं गृहस्थः प्रत्याख्याति त्रसजूतेषु वर्तमानकाले त्रसत्वेनोत्पन्नेषु प्राणिषु दंभं वधं निहाय त्यक्त्वा प्रत्याख्यानं करोति । तदिह नूतत्वविशेषणात् स्थावरपर्यायप्राप्तस्य वधेऽपि न प्रतिज्ञालोपः नान्यत्रानियोगेन राजाद्यनियोगादन्यत्र प्रत्याख्यानं गृहपतिचौरविमोक्षण तयेति सम्यगुक्तं । तस्माद्नूतत्वाविशेषणाङ्गीकारे यथा क्षीरविकृतिप्रत्याख्यायिनोदधिन कृणेऽपि न प्रतिज्ञाजंगः तथा त्रसजूतानां हंतव्या इति प्रतिज्ञावतः स्थावरहिंसायामपि न प्रत्याख्यानातिचारः । एवं विद्यमाने सति नाषायाः प्रत्याख्यानवाचः पराक्रमे नूताविशेषणादोपपरिहारसामर्थ्ये । एवं दोषपरिहारोपाये सति केचन क्रोधाद्वा लोनाद्वा श्रावकं निर्विशेषणमेव प्रत्याख्यापयन्ति तेषां मृषावादः स्यात् गृहपतिचौरव्रतलोपः । तदेवमयमपि नोस्मदीयोऽङ्गीकारः किं नवतां नो नैयायिकोन्यायोपपन्नो नवति अपिवायुष्मन्गौतम ! एषपक्षस्तुन्यमपि रोचते ॥ ७ ॥

॥ टीका—तदेवं व्यवस्थिते नागरिकदृष्टान्तेन त्रसमेव स्थावरत्वेनायातं व्यापादयतोऽयं श्रयंनावी प्रतिज्ञाविलोपोयतस्ततएवं मङ्गुक्तया वक्ष्यमाणनीत्या प्रत्याख्यानं कुर्वता सुप्रत्याख्यातं नवत्येवंच ते प्रत्याख्यापयंतोनातिचरन्ति स्वीयां प्रतिज्ञामित्येतदर्थीयितुमाह । (एणुहेत्यादि) तत्र गृहपतिः प्रत्याख्यानमेवं गृह्णाति तद्यथा त्रसजूतेषु वर्तमानकाले त्रसत्वेनोत्पन्नेषु प्राणिषु दंभयतीतिदंभः प्राण्युपमर्दस्तं विहाय परित्यज्य प्रत्याख्यानं

॥ टीका—पुनरपि तद्वृणानिधित्सयाऽऽह । (एवमित्यादि) । एवमनंतरोक्त्या
 त्या एके केचनाऽज्ञानिकावितर्कानिर्मासां निःस्वोत्प्रेक्षितानिरसत्कल्पनानिः परमन्य
 र्हेतादिकं ज्ञानवादिनं न पर्युपासन्ते न सेवन्ते स्वावलेपग्रह्यस्तावयमेवतत्त्वज्ञाना
 ज्ञानपरः कश्चिदित्येवं नान्यं पर्युपासन्त इति । तथात्मीयैर्विकल्पैरेवमन्युपगतवन्तो य
 ऽयमेवास्मदीयोऽज्ञानमेव श्रेयस्त्येवमात्मको मार्गः । अञ्जुरिति निर्दोषत्वा द्यक्तः स्पष्टः ।
 स्तिरस्कर्तुमशक्यं कृजुर्वा प्रगुणोऽकुटिलः । यथावस्थितार्थान्निधायित्वात् । किमिति
 वमनिदधति । हिर्यस्मादर्थे । यस्मात्ते दुर्मतयो विपर्यस्तबुद्ध्यस्त्यर्थः ॥ २१ ॥ सांप्रत
 ज्ञानवादिनां ज्ञानवादिनां स्पष्टमेवाऽनर्थान्निधित्सयाह । (एवं तक्काऽऽत्यादि) एवं पू
 क्तन्यायेन तर्कया स्वकीयविकल्पनया साधयन्तः प्रतिपादयन्तो धर्मे क्त्वात्यादिके अधर्मे
 जीवोपमदीपादिते पापेऽकोविदा अनिपुणा दुःखमसातोदयलक्षणं तद्भेतुं वा मिथ्यात्वाद्
 चित्तकर्मबंधनं नातित्रोटयन्ति अनिशयेनैतद्भवस्थितं । तथा ते न त्रोटयन्त्यपनयन्तीति । इ
 दृष्टान्तमाह । यथा पंजरस्थः शकुनिः पंजरं त्रोटयितुं पंजरबंधनादात्मानं मोचयितुं नाला
 मसावपि संसारपंजरादात्मानं मोचयितुं नालमिति ॥ २२ ॥ अधुना सामान्येनैकांतवादि
 दूषणार्थमाह । (सयंतयमित्यादि) स्वकं स्वकमात्मीयं च दर्शनमन्युपगतं प्रशंसन्तो य
 यंतः समर्थयन्तो वा । तथा गर्हमाणानिन्दन्तः परकीयां वाचं । तथाहि । सांख्याः ।
 स्याविर्जावतिरोजाववादिनः सर्वं वस्तु कृणिकं निरन्वयनिरीश्वरं वेत्यादिवादिनो वैश्वान
 पयन्ति तेषां नित्यस्य क्रमयोगपद्यान्यामर्थक्रियाविरहात् सांख्यान् । एवमन्येपि इष्ट
 इति । तदेवं यएकांतवादिनः । तुरवधारणे निन्नक्रमश्च । तत्रैव तेष्वेवाऽत्मीयात्मीयेषु दर्श
 णेषु प्रशंसां कुर्वाणाः परवाचं च विगर्हमाणा विद्वस्यन्ते विद्वांसश्चाऽऽचरन्ति तेषु वा
 शेषेषोऽंशान्ति स्वशास्त्रविषये विशिष्टं युक्तिव्रतं वदन्ति । तेचैवं वादिनः संसारं चतुर्गति
 देन संसृतिरूपं विविधमनेकप्रकारमुत्प्रावद्व्येन श्रिताः संवदाः । तत्र वा संसारे उपित
 संसारांतर्वर्तिनः सर्वदा जवन्तीत्यर्थः ॥ २३ ॥ सांप्रतं यदुक्ते निर्युक्तिकारेणोद्देशकार्या
 कारे कर्मचयं न गच्छति चतुर्विधं निद्रुसमय इति तदधिकृत्याह । (आह्वावरमित्यादि
 । अथेत्यानंतरे । अज्ञानवादिमतानंतरमिदमन्यत् पुरा पूर्वमाख्यातं कथितं । किं
 स्तदित्याह । क्रियावादिदर्शनं । क्रियैव चैत्यकर्मादिका प्रधानं मोक्षांगमित्येवं वदितुं शीलं
 षां ते क्रियावादिनस्तेषां दर्शनमागमं क्रियावादिदर्शनं ॥ किञ्चूतास्ते क्रियावादिन इत्यादि
 कर्मणि ज्ञानावरणादिके चिन्तापर्यालोचनं कर्मचिन्ता तस्याः प्रणष्टाद्यपगताः कर्मचिं
 प्रणष्टाः । यतस्ते अविज्ञानाद्युपचितं चतुर्विधं कर्मचयं नेष्ट्वन्त्यतः कर्मचिन्ताप्रणष्टा
 पां चेदं दर्शनं दुःखस्कंधत्यासातोदयपरंपराया विवर्धनं भवति । कचिदसंसारवर्धनमि
 पावः । तेत्येवं प्रतिपद्यमानाः संसारस्य वृद्धिमेव कुर्वन्ति नोद्वेदमिति ॥ २४ ॥

करोति तदिह नूतत्वविशेषणात्स्यावरपर्यायापन्नवधेपि न प्रतिज्ञाविलोपः । तथा त्रसन्नू
ताः सत्त्वान हंतव्यास्त्येवं प्रतिज्ञावंतः स्यावरहिंसायामपि तत्प्रत्याख्यानातिचारः । त
देवं विद्यमाने सति जाषायाः प्रत्याख्यानवाचः पराक्रमे नूतविशेषणादोषपरिहारसामर्थ्यं
एवं पूर्वोक्तया नीत्या सति दोषपरिहरणोपाये ते केचन क्रोधा दा लोना दा परं श्रावकादि
कं निर्विशेषणमेव प्रत्याख्यापयन्ति तेषां प्रत्याख्यानं ददतां मृषावादो नवति गृह्यतां चा
वश्यंजावी व्रतविलोपइति । तदेवमयमपि नोऽस्मदीयोपदेशोन्युपगमोनूतत्वविशेषणविशि
ष्टः पक्षः किं नवतां नो नैव नैयायिकोन्यायोपपन्नो नवतीदमुक्तं नवति नूतत्वविशेषणेन
हि त्रसान् स्यावरोत्पन्नान् हिंसतोपि न प्रतिज्ञातिचारस्त्यपि चैतदायुष्मन् गौतम् ! । तु
न्यमपि रोचते ॥ ७ ॥

सवायं जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी आउसंतो
उदगा नो खलु अम्हे एवं रोयइ जे ते समणावा माहणावा ए
वमाइस्कंति जाव परूवेंति एो खलु ते समणा वा णिग्गंथावा
जासं जासंति अणुतावियं खलु ते जासं जासंति अप्राइस्कंति
खलु ते समणे समणोवासएवा जेहिंवि अन्नेहिं जीवेहिं पाणेहिं
नूएहिं सत्तेहिं संजमयंति ताणवि ते अप्राइस्कंति कस्सणं तं
हेउं सांसारिया खलु पाणा तसावि पाणा यावरत्ताए पच्चायंति
थावरावि पाणा तसत्ताए पच्चायंति तसकायाउ विप्पमुच्चमाणा
थावरकायंसि उववज्जंति थावरकायाउ विप्पमुच्चमाणा तसकायं
सि उववज्जंति तेसिंचणं तसकायंसि उववन्नाणं ठाणमेयं अघत्तं ॥ ८ ॥

अर्थ—ए प्रकारें कहे ठते, (सवायंजगवंगोयमेउदयंपेढालपुत्तंएवंवयासी के०) वादें स
हित जगवान् श्री गौतम, आ प्रकारें उदक पेढालपुत्र प्रत्यें बोल्या के, (आउसंतोउदगा
नोखलुअम्हेएवंरोयइ के०) अहो आयुष्यमन् उदक ! ए जे तें वचन कहांठे ते नि
श्चैथी अमनें रुचतां नथी, (जेतेसमणावामाहणावाएवमाइस्कंति के०) जे ते श्रमण, ब्रा
ह्मण, नूत शब्द धालीनें त्रसजीवनो पच्चस्काण करियें एम कहे, (जावपरूवेंति के०)
यावत् प्ररूपे, (एोखलुतेसमणावाणिग्गंथावा के०) निश्चै ते श्रमण निर्ग्रंथ न होय का
रण के, (जासंजासंति के०) ते एवी निरति जाषा बोलेठे (अणुतावियंखलुतेजासंजासं
ति के०) जे अन्यनुं अन्य प्ररूपतां एटजे एकनुं बीजुं प्ररूपतां सांजलनारनें केवल अ

नुताप उपजे, ते कारणे निश्चै ते अनुतापित नाषा बोलेढे. (अप्राइस्कंतिख
 लुतेसमणोसमणोवासएवा के०) निश्चै ते श्रमण ब्राह्मण, साधुनें, तथा श्रमणोपा
 कर्ने, अन्याख्यान आपे, एटले जूठो कलंक आपे, (जेहिंविअन्नेहिं के०) तथा जे बी
 जा पण, (जीवेहिंपाणेहिंनूएहिंसत्तेहिंसंजमयंति के०) जीव, प्राण, जूत, अनें सत्तनें
 विपे जे संयम पाळे, (ताणवि के०) ते पण (तेअप्राइस्कंति के०) तेने अन्याख्यान जा
 एवुं (कस्सणंतंहेउं के०) तेनो हेतु शुं? ते कहेढे. (सांसारियाखलुपाणा के०)
 जे कारण माटे निश्चै संसारी जीव जेढे ते परस्पर जाति माहो मांहे संक्रमे,
 त्रस जीव विणशीने स्थावर पणो उपजे, अनें स्थावर प्राणी विणशीनें, त्रसपणो उपजे,
 तथा त्रसकाय सर्वथा त्रसनुं आयुष्य त्यागीनें स्थावरकाय मांहे उपजे, अनें स्थावरजीव
 सर्वथापि स्थावरनुं आयुष्कर्म त्यागीनें त्रसकायने विपे उपजे, ते त्रसकायनें विपे उप
 ना त्रसकायनुं स्थानक ए अवात्य एटले घातवानुं कर्म लागे नहीं. जे कारण माटे ते
 श्रावकें त्रसजीव उद्देशीनें स्थूलप्राणातिपातनो विरमण कखोढे अनें स्थावरकायने वि
 पे अविरतिढे ए कारण माटे व्रतचंग न कहेवाय परंतु जे, तमारें अनिप्रायें जुदा जु
 दा जीव उद्देशीनें प्राणातिपातनी निवृत्ति कीधी, ते कीधे ठते अन्य पर्यायें पढोता एवा
 जीवनी विराधना करतां व्रतचंग थाय, तो कोइनें पण सम्यक् व्रतनुं पालवुं देखातुं न
 थो. ए कारणें तमे अन्याख्यान नाषा बोलोढो, तथा अहीं जूतशब्दनुं ग्रहण करोढो,
 ते पण निःकेवल व्यामोहनें अर्थेजढे. जे कारण माटे जूतशब्द उपमायें प्रवर्तेढे, जेम
 देवलोकजूत नगर, परं नतु देवलोकः तेम अहींयां तमे पण वक्तव्यतायें त्रसजूत केतां
 त्रस सरखा जीव जाणवा परंनतु त्रस, अथवा जे जूतशब्द तदर्थवाची वर्तेढे जेम शी
 तजूत उदक केतां शीतलजलज जाणवुं. तेम त्रसजूत केतां त्रसज केवाय. अहींयां जू
 तशब्द केतां पुनरोक्ति दोषढे. एम श्री गौतमस्वामियें जूतशब्दनुं निराकरण कखुं ॥७॥

॥ दीपिका—सवादं जगवान् गौतमस्तं उदकं पेढालपुत्रमेवमवादीत् । आयुष्मन्नुदक !
 नो खलु अस्मन्यमेतज्ज्ञोचते यदिदं त्रसकायविरतौ जूतत्वविशेषणं तदस्मन्यं न रोचतइत्य
 र्थः । एवं सति ये श्रमणावा ब्राह्मणावा एवमाख्यांति ते यथार्थी नापां न जापंते किंतु?
 अनुतापिनीनाषां जापंते अन्यथा नापणेहिं परस्यानुतापोनवति तेऽन्याख्यांति श्रमणो
 पासकान सजूतदोषप्रकटनेनान्याख्यानं ददते (जेहिंति) येष्वपि अन्येषु जीवेषु ये सं
 यमयंति संयमं कुर्वंति तथा ब्राह्मणामया न हंतव्याइत्युक्ते सयदा वर्णांतरे तिर्यकु वा
 स्थितस्तद्धे ब्राह्मणवधआपद्यते जूतशब्दविशेषणानावात् । एवं सूकरादिर्न हंतव्यइ
 त्यादिविशेषव्रतानि तेऽन्याख्यांति दूषयंति कस्माद्धेतोः ? यस्मात्सांसारिकाः प्राणास्त्रसाः

स्थावरत्वेन स्थावरास्त्रसत्वेन प्रत्यायांति त्रसकायात्तदायुष्केन मुच्यमानाः स्थावरकाये स्थावरकायाच्च तद्योग्यकर्मणा मुच्यमानास्त्रसकाये उत्पद्यन्ते तेषां त्रसकाये समुत्पन्नानां स्थानमेतत्रसकायाख्यमघात्यं अघाताहं नवति स्थूलप्राणिघातान्निवृत्तः श्रावः तन्निवृत्त्याच्च त्रसस्थानमघात्यं स्यात् तस्य तीव्राध्यवसायोत्पादकत्वाद्भोकगर्हितत्वाच्च स्थावरकायाच्चानिवृत्तइति तत्स्थानमस्य घात्यमित्युदकआह ॥ ७ ॥

॥ टीका—एवमेतद्यथा मया व्याख्यातमनिहितोगौतमः सदाचं सवादं वा तमुदकं पेढालपुत्रमेवं वक्ष्यमाणमवादीत् तद्यथा । नो खल्वायुष्मन्नुदकास्मन्यमेतदेवं तद्यथा त्वयोच्यते तदोचतइति । इदमुक्तं नवति यदिदं त्रसकायविरतौ नूतत्वविशेषणं क्रियते तन्निर्णयकतयास्मन्यं न रोचतइति । तदेवं व्यवस्थिते नो उदक ! एते श्रमणाब्राह्मणावा एवं नूतशब्दविशेषणत्वेन प्रत्याख्यानमाचक्षते । तद्यथा । परैः पृष्ठास्तथैवं जाषन्ते प्रत्याख्यानं स्वतः कुर्वन्तः कारयन्तश्चैवमिति सविशेषणं प्रत्याख्यानं जाषन्ते तथैवमेव सविशेषणप्रत्याख्यानरूपणावसरे सामान्येन प्ररूपयन्तं एवंच प्ररूपतो न खलु ते श्रमणावा निर्ग्रन्थावा व्यर्थं जाषां जाषन्तेऽपित्वनुतापयतीत्यनुतापिका तां तथानूतां च खलु ते जाषां जाषन्ते अन्यथा जाषणे ह्यपरेण जानता बोधितस्य सतोनुतापोनवतीत्यतोनुतापिकेत्युच्यतइति । पुनरपि तेषां सविशेषणप्रत्याख्यानवतामुद्वेगदोषोद्दिनाविषयाह । (अत्राश्रकन्तीत्यादि) ते हि सविशेषणप्रत्याख्यानवादिनोयथावस्थितं प्रत्याख्यानं ददतः साधून् गृह्णन्तश्च श्रमणोपासकानन्याख्यात्यनूतदोषोद्भावनतोऽन्याख्यानं ददति । किंचान्यत् । (जेहिंवीत्यादि) येष्वप्यन्येषु प्राणिनूतेषु जीवेषु सत्त्वेषु विषयनूतेषु विशिष्य ये संयमं कुर्वन्ति संयमयन्ति । तद्यथा ब्राह्मणो न मया हंतव्यइत्युक्ते सद्यदा वर्णांतरे तिर्यक्त्वा व्यवस्थितो नवति तद्वधे ब्राह्मणवधोऽपद्यते नूतशब्दविशेषणान्तदेवं तान्यपि विशेषव्रतानि सूकरो मया न हं तव्यइत्येवमादीनि विशेषणवादिनोऽन्याख्यांति दूषयन्ति । किमित्यतआह । (कस्सणमित्यादि) कस्माद्धेतोस्तदसन्नूतं दूषणं नवतीति यस्मात्सांसारिकाः खलु प्राणाः परस्परजातिसंक्रमणजाजोयतस्तत्त्रसाः प्राणिनः स्थावरत्वेन प्रत्यायांति स्थावराश्च त्रसत्वेनेति । त्रसकायाच्च सर्वात्मना त्रसायुष्कं परित्यज्य स्थावरकाये तद्योग्यकर्म्मोपादानादुत्पद्यते तथा स्थावरकायाच्च तदायुष्कादिना कर्मणा विमुच्यमानास्त्रसकाये समुत्पद्यन्ते तेषां च त्रसकाये समुत्पन्नानां स्थानमेतत्रसकायाख्यमघात्यमघाताहं नवति । तस्मात्तेन श्रावकेण त्रसानुद्दिश्य स्थूलप्राणातिपातविरमणं कृतं तस्य तीव्राध्यवसायोत्पादकत्वाद्भोकगर्हितत्वाच्चेति । तत्रासौ स्थूलप्राणातिपातान्निवृत्तस्तन्निवृत्त्याच्च त्रसस्थानमघात्यं वर्तते स्थावरकायाच्चानिवृत्तइति तद्योग्यतया तत्स्थानं घात्यमिति । तदेवं सन्नवदनिप्रायेण विशिष्टसत्त्वोद्देशे

नापि प्राणातिपातनिवृत्तौ कृतायामपरपर्यायापन्नं प्राणिनं व्यापादयतोव्रतजंगो नवति त
तश्च न कस्यचिदपि सम्यग्रतपालनं स्यादित्येवमाख्यातमनूतदोषोद्भावनं नवंतोददति।
यदपि नवन्निर्वर्तमानकालं विशेषणत्वेन किलायं नूतशब्दोपादीयतेऽसावपि व्यामोहात्
केवलमुपतिष्ठते । तथाहि । नूतशब्दोयमुपमाने वर्तते । तद्यथा देवलोकनूतं नगरमिदं
न देवलोकएव तथापि त्रसनूतानां त्रससदृशानामेव प्राणातिपातनिवृत्तिः कृता स्यात्
तु त्रसानामित्यथ तादर्थ्यं नूतशब्दोयं यथा शीतीनूतमुदकं शीतमित्यर्थः । एवं त्रसन्
तास्त्रसत्वं प्राप्तास्तथा च सति त्रसशब्देनैव गतार्थत्वात्पौनरुक्त्यं स्यादथैवमपि स्थिते नूत
शब्दोपादानं क्रियते तथा च सत्यतिप्रसंगः स्यात् । तथाहि । क्षीरनूतविकृतेः प्रत्याख्यानं
करोम्येवं घृतनूतं मे ददस्वैवं घटनूतः पटनूत इत्येवमादावप्यायोज्यमिति ॥ ७ ॥

सवायं उदए पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी कयरे खलु ते
आउसंतो गोयमा तुप्पे वयह तसपाणा तसा आउ अन्नहा सवा
यं जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी आउसंतो उदगा
जे तुप्पे वयह तसन्नूता पाणा तसा ते वयं वयामो तसा पाणा जे
वयं वयामो तसा पाणा ते तुप्पे वयह तसन्नूया पाणा एए संति
डुवेछाणा तुल्ला एगछा किमाउसो इमे जे सुप्पणीयतराए नव
इ तसन्नूया पाणा तसा इमे जे डुप्पणीयतराए नवइ तसा पाणा
तसा ततोएगमाउसो पडिकोसह एकं अज्जिणंदह अयंपि जेदो
से णो णेआउए नवइ ॥ ८ ॥

अर्थ-हवे वाद सहित उदकपेढाल पुत्र, जगवंत श्री गौतमस्वामि प्रत्ये बोळ्यो के, अहो
आयुष्यमन् गौतम ! (तुप्पे के०) तमे (कयरे के०) प्राणीनें केवा (वयह के०) कहोठो ? ए
टले (तसपाणातसा के०) त्रसप्राणीज जे होय तेनेंज त्रस कहोठो. (आउ के०) अथ
वा (अन्नहा के०) कोइ बीजे प्रकारें कहोठो ? एम पुठ्या अका जगवंत श्री गौतमस्वामी
वादसहित उदयपेढाल पुत्र प्रत्ये बोळ्या के, अहो आयुष्यमन् उदक ! जे तमें कहो
ठो के, त्रसन्नूत प्राणी त्रस एटले अतीत अनें अनागतनो निषेध करी, तमें वर्तमान
कालज लीधो, ए कारणमाटे जेनें तमें त्रसन्नूतप्राणी त्रस कहोठो, तेनें अमे त्रसप्राणी
त्रस कहियेँ तैयें, (एएसंतिडुवेछाणातुल्ला के०) ए बे स्थानक अमारी तमारी वक्तव्य
तायें परमार्थतो, (एगछा के०) एकार्थ एटले सरखांजठे, एमां अर्थ जेद कांही नथी
(किमाउसोइमेजेसुप्पणीयतराएनवइ के०) तो केवी रीतें अहो आयुष्यमन् ! ए तमारी

पक्ष सुप्रणीत एटले रूडोठे एम अमे केम जाणियें ? त्रसजूतप्राणी त्रस, ए तमारो पक्ष ठे, अने त्रसप्राणी त्रस ए अमारो पक्षठे, तो ते अमारो पक्ष केवी रीतें दुःप्रणीत ए टले मागो थाय ? त्रसप्राणी त्रस, एम एकार्थ वर्तमान ए शब्दनो तमने केवो व्यामो ह उपनो ? जे, (ततोएगमाउसोपडिकोसह के०) तेमां तमे एक पक्षनी प्रशंसा करोठो. एटले स्थापन करोठो (एकंअनिणंदह के०) एक पक्षनी निंदा करोठो (अयं पिनेदो के०) ए तमारो नेद पणठे, (सेणोणेआउएजवइ के०) ते न्यायोपपन्न न होय, ए न्यायमार्ग नथी. ॥ ए ॥

॥ टीका—उदकआह । उदकोगौतममवादीत् हे आयुष्मन् गौतम ! कतरान्प्राणिनो यूयं वदथ त्रसप्राणिनइति । अथ स षाचं गौतमउदकमवादीत् आयुष्मन्नुदक ! यान्प्राणिनोयूयं वदथ त्रसजूतास्त्रसत्वेन वर्तमानानप्येष्यास्तानेव वयं वदामस्त्रसाइति । ये यान् वयं वदामस्त्रसास्तान्यूयं वदथ त्रसजूतान् एते हे स्थाने तुल्ये एकार्थे एव नात्र कश्चिदर्थनेदः । एवं सत्ययं युष्मदीयः पक्षः किं सूपनीततरोयुक्तियुक्तः त्रसजूताः प्राणाइत्ययंतु पक्षोदुःप्रणीततरोऽयुक्तः प्रतिजासते कोयं व्यामोहोजवतां येन शब्दनेदादिकं पक्षमाक्रोशथ द्वितीयं त्वनिनंदथ । इत्ययमेवांगीकारोजवतां नो नैयायिकोन न्यायोपपन्नः उच्यते । नयोरपि पक्षयोस्तुल्यत्वात् ॥ ए ॥

॥ टीका—तदेवं निरस्ते जूतशब्दे सत्युदकआह । (सवार्यउदइत्यादि) स षाचं स वादं चोदकः पेढालपुत्रोजगवंतं गौतममेवमवादीत् । तद्यथा । हे आयुष्मन् गौतम ! कतरान्प्राणिनोयूयं वदथ त्रसजूतास्त्रसत्वेनाविर्जूताः प्राणिनस्तएव त्रसाः प्राणाइत्युतान्यथेत्येवं पृष्टोजगवान् गौतमस्तमुदकं स षाचं पेढालपुत्रमेवमवादीत् । तद्यथा । आयुष्मन्नुदक ! यान्प्राणिनोयूयं वदथ त्रसजूतास्त्रसत्वेनाविर्जूताः प्राणिनोनातीतानाप्येष्याः किंतु ? वर्तमानकालएव त्रसाः प्राणाइति तानेव वयं वदामस्त्रसास्त्रसत्वं प्राप्तास्तत्कालवर्तिनएव त्रसाः प्राणाइति । एतदेव व्यत्ययेन विजणिपुराह । (जेवयमित्यादि) यान्वयं वदामस्त्रसाएवप्राणास्त्रसाः प्राणास्तानेव यूयमेवं वदथ त्रसजूताएवप्राणास्त्रसाः प्राणाः एवंच व्यवस्थिते एते अनंतरोक्ते हे अपि स्थाने एकार्थे तुल्ये जवतोनह्यत्रार्थनेदः कश्चिदस्त्यन्यशब्दनेदादित्येवं व्यवस्थिते किमायुष्मन् ! युष्माकमयं पक्षः सुष्ठु प्रणीततरोयुक्तियुक्तः प्रतिजासते । तद्यथा । त्रसजूताएव प्राणास्त्रसजूताः प्राणाइत्ययं पक्षोदुःप्रणीततरोजवति प्रतिजासते जवतां । तद्यथा । त्रसाएव प्राणास्त्रसाः प्राणाः संति चैकार्थत्वेन जवतां कोयं व्यामोहोयेन शब्दनेदमाश्रित्यातएकं पक्षमाक्रोशथ द्वितीयं त्वनिनंदथ इति । तद

यमपि तुल्येप्यर्थे सत्येकपक्षस्याक्रोशनमपरस्य विशेषणपक्षस्याजिनंदनमित्येषदोषाच्युष
गमोजवतां नो नैयायिकोन न्यायोपपन्नोजवत्पुन्योरपि पक्षयोः समानत्वात्केवलं
सविशेषणपक्षे नूतशब्दोपादानं मोहमावहतीति ॥ ९ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइआ मणुस्सा जवंति तेसिंचणं एवं
वुत्तं पुवं जवइ णो खलु वयं संवाएमो मुंमा जवित्ता आगा
राउ अणगारियं पळइत्तए पावय एहं अणुपुवेणं गुत्तस्स लिसि
स्सामो ते एवं संखेवेति ते एवं संखं ठवयंति ते एवं संखं ठा
वयंति नन्नञ्च अजिउएणं गाहावइचोरग्गहणविमोक्कणयाए त
सेहिं पाणेहिं निहाय दंमं तंपि तेसिं कुसलमेव जवइ ॥ १० ॥

अर्थ—हवे एज अर्थने दीपाववा माटे (जगवंचणं उदाहु के०) जगवंत श्री गौतम
स्वामी कहेते. (संतेगइयामणुस्साजवंति के०) कोइ एक हलवां कर्म वाला मनुष्य हो
य, अने ते प्रवर्ज्या पालवाने असमर्थ होय, (तेसिंचणं एवं वुत्तं पुवं जवइ के०) तेणें पू
र्वें एम कहुं होय, शुं कहुं होय? ते कहेते. (णोखलु वयं संवाएमो मुंमा जवित्ता के०) निश्च
अमे मुंमिंत होवाने समर्थ नथी, (आगाराउ अणगारियं पळइत्तए के०) गृहस्थावास त्यागिनें
अणगारपणुं अंगीकार करी शकता नथी. (पावय एहं अणुपुवेणं के०) अमें घर थकी
निकलीने प्रवर्ज्या लेइने अनुक्रमें, (गुत्तस्स लिसिस्सामो के०) साधुपणुं पालणुं, एट
ले शुं कहुं? तोके, प्रथमतो देशविरतिरूप, श्रावकनो धर्म पालणुं, अने अनुक्रमें प
ठी श्रमणनो धर्म पालणुं. (ते एवं संखेवेति के०) ते एवी व्यवस्था संजलावे (ते एवं सं
खं ठवयंति के०) ते पुरुष, एवी व्यवस्था स्थापन करे एटले एवी रीते पञ्चखाण करे,
(ते एवं संखं ठावयंति के०) ने पठी तेज प्रमाणे मनमां रुडा प्रकारे स्थापन करे. ते
कहेते के, (नन्नञ्च अजिउएणं के०) राजादिकना अजियोगें करी त्रसप्राणीनी घातथी
अमारो व्रतचंग नथी. इत्यादिक पञ्चखाण, साधुनो उपदेश सांजली करे. तेनी उपर
(गाहावइचोरग्गहणविमोक्कणयाए के०) गृहपति जे चोर तेनुं गृहण तथा विमोह
एठे जेमां, एवो गृहपति तथा राजानो दृष्टांत कहेते.

रत्नपुरनामा नगरनें विपे रत्नशेखर राजा हतो. तेणे एकदा एवो विचार कसो
के, आपणे कौमुदीमहोत्सव करवो. पठी रत्नमाला प्रमुख पोतानी स्त्रीयोनें आ वा
तनी विज्ञापना करावी जे, स्वतंत्रक्रीडा, चंडनी चांदनीमां आपणे करवी. वली पोता
ना नगरमां पण उद्योपणा देवरावी जे, कोइ मनुष्यें आज रात्रें नगरमां न रहेवुं, अने

बाहेर उद्यानमां सायंकालें जवुं. अने कोइ नगरमां रहेओ तेना शरीरनो नियह राजा करओ ते प्रमाणें राजानी उद्योषणाथी सर्वे मनुष्य सायंकालें नगर बाहेर गयां, तथा राजा पण सपत्नीक गयो. हवे ते पढी, कोइ एक वैश्यना ठ पुत्र हता. ते क्रयविक्रय व्यापारना व्यग्रपणाथी नगरमांज रहि गया, एटलामां सूर्यास्त थयो तेवारें नगर बाहेर निकलवा लाग्या परंतु गोपुर जे नगरना दरवाजा, ते बंध अइ गया दीठा तेवारें न यत्रांत ठता नगरमांहेज कोइ स्थले पोतें गुप्त रह्या पढी कौमुदी महोत्सव संपूर्ण थया नंतर राजायें आरहकनें तेडावी कहुं के, अहो आरहको ! तमें रूडी री तें कोइ पुरुष, नगरमां रहेओ होयतो तेनें जुवो ? तेवार पढी नगरमां जोतां श्रेष्ठी ना ठ पुत्रो दीठा. तेनें देखीनें, आरहकोयें राजाने विनव्यो के, स्वामी ! कोइ एक श्रेष्ठी ना ठ पुत्र नगरमां रह्याठे. तेवारें राजायें ते ठए पुत्रनो विनाश करवानें आदेश आप्यो. एवं सांजली श्रेष्ठी, पुत्रशोकें व्याकुल ठतो राजापासें आवीनें एम कहेवा लाग्यो के, हे स्वामी ! अमारा कुलनो ह्वय म करो. अने जे कांइ अमारा घरमां कुलक्रमागत धन ठे ते सर्व लेइनें अमारा ठए पुत्रनें जीवता मूको ? ए प्रमाणें श्रेष्ठियें कहे अके, राजा अत्यंत क्रोधें व्याप्त थयो अको, श्रेष्ठि प्रत्यें कहेवा लाग्यो के, अरे पापिष्ठ ! राजानी आझा ते राजाना प्राणसमान ! जेणें राजानी आझा न मानी, तेणें राजानां प्राण हखां माटें तहारा पुत्रनें जीवता मूकुं नहिं. एवो राजानो घणो आग्रह जाणीनें फरी श्रेष्ठी यें पांच पुत्रनें जीवता मूकवानी विनति राजानें करी, तोपण राजायें मान्युं नहीं. ते वारें चार पुत्र मुकावनी विनती करी ते पण मानी नहीं, तेवारें त्रण पुत्र मुकाववानें अर्थें विनति करी तेपण राजायें मानी नहीं, तेवारें बे पुत्र मुकाववानी विनति करी, ते पण राजायें न मानी. एवो राजानो आग्रह जाणी श्रेष्ठियें नगरमांहेला महोटा महोटा लोकोनें एकठा करी, ते बधानें राजापासें जइ जइने राजाने विनव्यो के, हे स्वामी ! तमें प्रजाना पिता ठो तो सर्वथा प्रकारें अमारा कुलनो ह्वय करवा शुं मामघोठे ? अहिं यां आवेला अमोनें तमेंज शरण ठो एटले अमारे तमारोज आश्रय ठे. तमने जावे तो मारो ? अने जावेतो जीवाडो ? एम कहि श्रेष्ठी राजानें पगे लागो ते वारें राजायें अनुकंपा करीनें ठ पुत्रमांहेथी एक महोटा पुत्रनें जीवतो मूक्यो. ए इव्य थकी दृष्टांत कह्यो, हवे दृष्टांतनी योजना करेठे के, जेम श्रेष्ठी तेम आहिं आवक जाएवो, जेम त्यां ठ पुत्र तेम आहिं ठकाय जाएवा. जेम श्रेष्ठियें विलाप करवायकी राजायें ठ पुत्र मांहेथी एक पुत्र जीवतो मूक्यो, तेवारें श्रेष्ठी पोतानें कृतार्थ मान तो, एटले बीजा पांच पुत्रनी उपर श्रेष्ठीनें विनाश करवानो जाव नथी, परंतु शुं करे ! जे राजा कोइ रीतें मूके नहिं ? तेम अहीं पण साधुउ आवकनें संरक्षण

करवानें उपदेश आपेढे. परंतु श्रावक पोतें अशक्तपणानें लीधे एक त्रसकाय राखी शके
ढे. ते वारें साधु पण जे कांइ श्रावक राखे ते श्रावकनें कृतार्थ पोतें जाणे, परंतु
बीजा पांच काय श्रावक विराधे ढे. तेनी अनुमति साधुनें नथी, ए कारणें तेनुं कर्म
कांइ लागे नही. ए न्याय उपर “ गाहावश्चोरग्गहणविमोक्कणयाए ” ए पदनो अर्थ
समाप्त थयो. हवे सूत्रथकी आगत्तनो संबंध देखाडेढे. (तसेहिंपाणेहिंनिहायदंमं के०)
त्रस वे इंडियादिक प्राण, तेहनो वध ठांनिनें श्रावक जे विरति करे. (तंपि के०) ते
विरति पण (तेसिंकुसलमेवनवइ के०) ते श्रावकनें पुण्यरूप होय. एम जाणवुं॥१०॥

॥ दीपिका—कुमतनिषेधमाह । जगवंचणं उदाहु रिति । जगवान् गौतमः पुनराह । संति
एके केचन मनुष्याः येषां साधोर्धर्मकथकस्य पुरइदमुक्तं नवति यथा न खलु वयं मुंमात्र
वितुं प्रव्रज्यां ग्रहीतुं शक्नुमः अगारादनगारितां प्रव्रजितुं वयमानुपूर्व्येण क्रमेण गोत्रं साधु
त्वमनुश्लेषयिष्यामः । कोऽर्थः? वयं देशविरतिं पालयामः ततः क्रमेण चारित्रं ततएवं ते
संख्यां व्यवस्थां श्रावयन्ति प्रत्याख्यानं कुर्वन्तः प्रकाशयन्ति ते एवं व्यवस्थां स्थापयन्ति स
पस्थापयन्ति च नान्यत्रानियोगेन । अनियोगो राजानियोगादिः । तेन त्रसं घ्नतोपि न व्रतं
गः तथा गृहपतिचोरविमोहणतयेति । अस्यार्थः कथागम्यः । सा चेयं । रत्नपुरे रत्नश्री
खरराज्ञा स्वांतःपुरादिस्त्रीणां स्वैरक्रीडारूपः कौमुदीमहोत्सवोऽनुज्ञातः पुरुषेण केन
पि नगरमध्ये न स्थेयमित्याघोषणा कारिता नृपादयः पुरुषाः सर्वेपि उद्याने सायं ज
ग्मुः । एकस्य वणिजः षट् पुत्राः क्रयविक्रयादिव्यग्राः पुरमथ्यएव तस्थुः । स्थगितानि
गोपुराणि ततस्ते निष्क्रान्ते महे राज्ञा रक्षकाणामुक्तं पश्यत नगरे कोपि नरोस्ति नवेति?
तैर्विलोकयन्निः षट् पुत्रास्ते दृष्टाः राज्ञोनिवेदिताः राज्ञा कुपितेन पप्सुमपि वधः समा
दिष्टः । ततस्तत्पिता शोकाकुलो राजानं विज्ञापयति स्म । देव ! मा कथाः कुलह्वयमस्माकं ।
सर्वधनं गृह्यतां मुच्यन्तां पुत्राः । एवमुक्तेपि राजा कथमपि न मुंचति पुत्रान् ततः पिता स
र्वपुत्रघातप्रवृत्तं राजानं ज्ञात्वा पंचानां मोचनं याचितवान् राजा पंचानपि न मुंचति तत
श्चत्वारो याचिताः तथापि न मन्यते नृपः । ततस्त्रयो याचितास्तेपि न मुक्ताः । ततो द्वौ
मार्गितौ तावपि अमुंच नृप एकं पुत्रं याचितः समग्रपौरजनविज्ञानो नृपः पुत्रमेकं ज्येष्ठं
मुक्तवान् । अत्रेयं दृष्टान्तयोजना । सम्यक्त्ववान् श्राद्धः सर्वप्राणातिपातविरतिं कर्तुमश
क्तो नृपस्थानीयः षट्कायपितृतुल्येन साधुना प्रेरितोपि सर्वविरतिं नांगीकुरुते यमपि जी
वकायान्मोचयति साधुः । श्राद्धस्तु पप्सुं मोचनेऽशक्तो ज्येष्ठमेकं त्रसकार्यं मुंचति पालय
तीत्यर्थः । साधुरेकमोचनेनापि कृतार्थमात्मानं मन्यते । यथाच तस्य वणिजो न शोषपंच
पुत्रवधानुज्ञा एवं साधोरपि न शोषप्राणिवधानुमतिः किंतु? यदेव व्रतं गृहीत्वा यानेव स्थू

जसत्त्वान् संकल्पवधनिवृत्तोरहति श्राद्धः । तन्निमित्तं कुशलानुबंधएवेत्याह । (तसेहिं)
त्रसेच्योदंमं हिंसां त्यक्त्वा यावद्विरमति तावत्तस्य कुशलं पुण्यमेवेति ॥ १० ॥

॥ टीका—यच्च नवतास्माकं प्राग्दोषोद्भावनमकारि तद्यथा त्रसानां वधनिवृत्तौ तद-
न्येषां वधानुमतिः स्यात् साधोस्तथानूतशब्दानुपादानेनांतरमेव त्रसं स्थावरपर्यायापन्नं
व्यापादयतोव्रतजंगस्त्येतत्कुचोद्यजातं परिहर्तुकामश्चाह । (जगवंचणमित्यादि) एमि-
ति वाक्यालंकारे । जगवान्गौतमस्वामी चशब्दः पुनः शब्दार्थे । पुनराह ! तद्यथा । संति वि-
द्यंते एके केचन जघुकर्माणोमनुष्याः प्रव्रज्यां कर्तुमसमर्थास्तद्व्यतिरेकेणैव धर्मे चिकीर्ष-
वस्तेषां चैवमध्यवसायिनां साधोर्धर्मोपदेशप्रवणस्याग्रतश्दमुक्तपूर्वं जवति । तद्यथा । जो-
साधो ! न खलु वयं शक्रुमोमुंमानवितुं प्रव्रज्यां ग्रहीतुमगाराजृहादनागारतां साधुजावं प्र-
तिपत्तुं वयं त्वानुपूर्व्येण क्रमशोगोत्रस्येति गां त्रायइति गोत्रं साधुत्वं तस्य साधुजावस्य
पर्यायेण परिपाल्यात्मानमनुश्लेषयिष्यामः । इदमुक्तं जवति । पूर्वं देशविरतिरूपतया श्रा-
वकधर्मे गृहस्थयोग्यमनिंद्यमनुपालयामस्ततोनुक्रमेण पश्चाद्भूमणधर्ममिति । ततएवं ते सं-
ख्यां व्यवस्थां श्रावयंति प्रत्याख्यानं कुर्वन्तः प्रकाशयन्ति । तद्यथा । नान्यत्रानियोगेन ।
सचानियोगोगणानियोगोबलानियोगोदेवतानियोगोगुरुनिग्रहश्चेत्येवमादिनानियोगेन व्या-
पादयतोपि त्रसं न व्रतजंगः । तथा गृहपतिचोरविमोक्षणतयेत्यस्यायमर्थः । कस्यचिजृ-
हपतेः षट् पुत्रास्तैश्च सत्यपि पितृपितामहक्रमायाते महति वित्ते तथाविधकर्मोदयाद्वा
जकुलनांमागारे चौर्यमकारि राजपुरुषैश्च नवितव्यतानियोगेन गृहीतास्ते इत्येके । परे
त्वन्यथा व्याचक्षते । तद्यथा । रत्नपुरे नगरे रत्नशेखरोनाम राजा तेन च परितुष्टेन रत्न-
मालाग्रमहिषीप्रमुखांतःपुरस्य कौमुदीप्रचारोऽनुज्ञातस्तदवगम्य नागरलोकेनापि राजानु-
मत्या स्वकीयस्य स्त्रीजनस्य तथैव क्रीडनमनुमतं राज्ञाच नगरे समिन्मिमशब्दमाघोषितं ।
तद्यथास्तमनोपरि कौमुदीमहोत्सवे प्रवृत्ते यः कश्चित्पुरुषः समुपलन्यते नगरमध्ये त-
स्याविज्ञप्तिकः शरीरनिग्रहः क्रियतइत्येवं च व्यवस्थिते सत्येकस्य वणिजः षट् पुत्रास्ते च
कौमुदीदिने क्रयविक्रयसंव्यवहारव्यग्रतया तावत्स्थितायावत्सवितास्तमुपगतः । तदंतर-
मेव स्थितानि च नगरद्वाराणि तेषांच तत्कालात्ययान्न निर्गमनमनूततस्ते नयसंत्रां-
तानगरमध्यएवात्मानं गोपयित्वा स्थितास्ततोनिष्क्रांते कौमुदीप्रचारे राज्ञा रक्षिकाः स-
माहूयादिष्टायथा सम्यक् निरूपयत यूयं नात्र नगरे कौमुदीचारे कश्चित्पुरुषोव्यवस्थितः ?
इति । तैरप्यारक्षिकैः सम्यक् निरूपयन्निरूपलन्य पड्वणिकूपुत्रवृत्तांतोयथावस्थितएव राज्ञे
निवेदितः । राज्ञाप्याज्ञाजंगकुपितेन तेषां पस्मामपि वधः समादिष्टस्ततस्तत्पिता पुत्रवधस-
माकर्णनगुरुशोकविह्वलोऽकांमापतितकुलह्वयोत्रांतलोचनः किं कर्तव्यतामूढतया गणि-

तविधेयाविधेयविशेषोराजानमुपस्थितोऽवादीच्च गजदया गिरा यथा मा कथादेवास्माकं कु
लक्ष्यं गृह्यतामिदमस्मदीयं कुलक्रमायातं स्वश्रुजोपार्जितं प्रचूतं इविणजातं मुच्यतां मु
च्यताममी पट् पुत्राः क्रियतामयमस्माकमनुग्रहइति । एवमनिहितोराजा तदचनमाक
र्ण्य पुनरपि सविशेषमादिदेश असावपि वणिक्सर्वथाशंकी सर्वमोचनाननिप्रायं राजानम
वेत्य पंचानां मोचनं याचितवान् तानप्यसौ राजा नमोक्तुमनाइत्येवमनिगम्य चतुर्मेच
नकृते सादरं विज्ञप्तवांस्तं तथापि राजा तमनादृत्य कुपितवदनएव स्थितस्ततस्त्रयाणां वि
मोचने कृतादरस्तत्पिताऽनूत् तानप्यमुंचंतं राजानं ज्ञात्वा गणितस्वापराधोदयोर्मेचनं
प्रार्थितवांस्तथाप्यवज्ञाप्रधानं नृपतिमवगम्य ततः पौरमहत्तमसमेतोराजानमेवं विज्ञप्त
वांस्तद्यथा देवाऽस्माकं एवास्माकं कुलक्ष्यः समुपस्थितः तस्माच्च जवंतएव त्राणायालम
तः क्रियतामेकमत्पुत्रविमोचनेन प्रसादइति जणित्वा पादयोः सपौरमहत्तमः पतितोरा
ज्ञापि संजातानुकंपेन मुक्तस्तदेकोज्येष्ठपुत्रइति । तदेवमस्य दृष्टान्तस्य दार्ष्टान्तिकयोजनेयं ।
तद्यथा साधुनान्युपगतसम्यग्दर्शनमवगम्य श्रावकमखिलप्राणातिपातविरतिग्रहणं प्रति
चोदितोप्यशक्तितया यदा न सर्वप्राणातिपातविरतिं प्रतिपद्यते यथाऽसौ राजा वणिजोत्य
र्थं विलपितोपि न पडपि पुत्रान् मुमुक्षुति नापि पंचचतुस्त्रिद्विःसंख्यान् पुत्रानिति । ततएक
विमोक्षणेनात्मानं कृतार्थमिव मन्यमानः स्थितोसावेवं साधोरपि श्रावकस्य यथाशक्तिव्रतं
गृह्णतस्तदनुरूपमेवाणुव्रतदानमविरुद्धमिति यथाच तस्य वणिजोन शेषपुत्रवधानुमिति
लेश्योप्यस्त्येवं साधोरपि न शेषप्राणिवधानुमिति प्रत्ययजनितः कर्मबंधोचवति किं तर्हि? य
देव व्रतं गृहीत्वा यानेव सत्वान् बादरान् संकल्पजप्राणिवधनिवृत्त्या रक्षति तन्निमित्तः कु
शलानुबन्धएवेत्येतत्सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । (तसेहिमित्यादि) त्रस्यंतीति त्रसादींश्चिदादय
स्तेन्यः सकाशान्निधाय निहाय वा परित्यज्येति यावत् दंभयतीति दंभस्तं परित्यज्य त्रसेषु
प्राणातिपातविरतिं गृहीत्वेत्यर्थस्तदपि च त्रसप्राणातिपातविरमणव्रतं तेषां देशविरतानां
कुशलहेतुत्वात्कुशलमेव जवति ॥ १० ॥

तसावि बुञ्चन्ति तसा तससंज्ञारकडेणं कम्मुणा णामंचणं अप्पु
वगयं जवइ तसानयंचणं पलिस्कीणं जवइ तसकायच्छिइया
ते तउ आनुयं विप्पजहंति ते तउ आनुयं विप्पजहिता थावरत्ता
ए पच्चायन्ति थावरावि बुञ्चन्ति थावरा थावरसंज्ञारकडेणं कम्मु
णा णामंचणं अप्पुवगयं जवइ थावरा आनुयंचणं पलिस्की
णं जवइ थावरकायच्छिइया तउ आनुयं विप्पजहंति तउ आ

जाणं काएण णाउट्ठी, अबुहो जं च हिंसति ॥ पुढो संवेदइ परं, अविय
तं खु सावज्जं ॥ १५ ॥ संति मे तउ आयाणा, जेहिं कीरइ पावगं ॥ अ
निकम्माय पेसाय, मणसा अणुजाणिया ॥ १६ ॥ एते उ तउ आया
णा, जेहिं कीरइ पावगं ॥ एवं नावविसोहीए, निवाणमज्जिगहइ ॥
॥ १७ ॥ पुत्तं पिया समारप्प, आहारेज्ज असंजए ॥ जुंजमाणो य
मेहावी, कम्मणा नो विलप्पइ ॥ १८ ॥

अर्थ-जे कारणे ते कर्मचिंता थकी प्रनष्ट ठे, ते उपर देखाडेठे. जाणंकाएणणाउट्ठी
के० जे पुरुष जाणतो थको प्राणीउने हणो एटले जे पुरुष क्रोधे चड्यो थको मनने
व्यापारे प्राणीनो घात करे परंतु कायाये करी अनाकुट्ठी एटले कायाये करी प्राणीना
अवयवना ठेदनचेदनना व्यापारे प्रवर्ते नहीं तेने कर्मबंध न लागे. तथा जंचके० जे पुरु
ष अबुहोके० अजाणतो थको एकली कायाना व्यापारेज, हिंसतिके० प्राणीउनी हिं
सा करे तेने पण कर्म लागे नहीं तथा एवा एकला मनना व्यापारे अथवा एकला का
याना व्यापारे जो कर्म लागे तो पुढोके० ईषत्मात्र फरश्यो थको स्पर्शरूपेज कर्म
नोगवे, परंके० परंतु एनो अधिक विपाक नथी. केमके खुके० निश्चे सावज्जंके० ते साव
य एटले पाप ते केवुंठे, तो के अवियत्तंके० अव्यक्तमात्र ठे एटले अस्पष्ट ठे, सिकता
मुष्टिवत् ठे एटले जेम वेलुनी मुष्टी नीतने सन्मुख नांखी ठतां स्पर्श मात्र करी पाठी
पडे; पण ते नीतने कांइ लागी रहे नहीं. तेम ए कर्मनो बंध जाणवो, एम क्रियावादी
कहेठे. ॥ १५ ॥ हवे कर्मनो बंध पूरण केम थाय एटले कर्मनो उपचय केम थाय ते
कहेठे. मेतउ के० ए त्रण आयाणा के० आदान एटले कर्मबंधननां कारण संति के०
ठे, जेहिं कीरइपावगंके० जेणे करी पाप करीयें ते देखाडेठे. अनिकम्मायके० अनिमुख
चित्तमांहे जाणीने जे स्वयमेव एटले पोते जीवने हणो तथा तेने हणवानुं मन करे के हुं एनो
विनाश करुं ए पहेलुं कर्म बंधननुं कारण जाणवुं. तथा ते जीवनो विनाश करवाने
अर्थ पेसाय के० अन्यने आदेश आपी तेनोविनाश करावे ए बीजुं कर्मबंधनुं कारण
जाणवुं. अने मणसाअणुजाणियाके० बीजो कोई जीवनो विनाश करतो होय तेने म
नि करी अनुमोदे, ए त्रीजुं कर्मबंधनुं कारण जाणवुं. ॥ १६ ॥ हवे ए त्रण कारणे करी
पणार्ज्य कर्म अधिक बंधाय ते कहेठे. एतेउतउआयाणाके० निश्चे पूर्वोक्त ए त्रण कर्म
बंधनां कारणठे; ए त्रण एकठां मले तो निवड कर्म बंधाय एरीते जेहिंके० जे दुष्टअथ
पापेकरी कीरइपावगंके० पाप उपचयरूप करे. एवंके० एरीते ए त्रण प्रकारे प्राणी
तेने विपे प्रवर्ते नहीं अने नावविसोहीएके० नावनी विशुद्धि होय. एतावता रागद्वेप

उयें विष्णुजहिता जुजो परलोइयताए पञ्चायंति ते पाणाविबुच्चं
ति ते तसावि बुच्चंति ते महाकायाए ते चिरछिइया ॥ २१ ॥

अर्थ—हवे जे उदयपेढालपुत्रनो अजिप्राय पूर्वे कह्यो ते एठे जे, त्रस जीव, स्थावर मांहे उपनो तेनो, आराम केतां अरएयमांहे बेठे विनाश करतां, नागरिक पुरुषनी पेठें अवश्य व्रत जंग थाय. ए बोल टालवा माटें कहेठे. (तसाविबुच्चंति के०) त्रस एटले बे इंडियादिक एम पण कहियें, (तसातससंनारकडेणंकम्मुणणामंचणंअप्पुवगयंनवइ के०) ते त्रस, पूर्वबंध त्रसनाम कर्मनें उदयें त्रसनुं नाम पामे, पढी (तसाउयंचणंपलिस्कीणंनवइ के०) एं एवे वाक्यालंकारें जेवारें ते त्रसकायनुं आयुष्य परिह्णीण थाय. ते त्रसकायनी स्थिति क्यां सु धी होय? ते कहेठे (तसकायछिइयाते के०) ते त्रसकायस्थिति, जघन्यथकी अंतरमुहूर्त अने उत्कृष्टसाधिक बे हजार सागरोपम प्रमाणे होय. (ततोआउयंविष्णुजहंति के०) ते वार पढी ते त्रसपणुं ठामे. (विष्णुजहिता के०) ते त्रसपणुं ठामीने (थावरताएपञ्चायंति के०) स्थावर पणो उपजे, (थावराविबुच्चंति के०) तेवारें तेने स्थावर पण कहियें. (थावराथावरसंनारकडेणंकम्मुणणामंचणंअप्पुवगयंनवइ के०) ते स्थावर, पूर्वे बंध कसुं जे स्थावरनाम कर्म, तेना उदयथी स्थावर एवुं नाम पामे, एटले स्थावर होय, (थावरा आउयंचणंपलिस्कीणंनवइ के०) वली ते जेठले ते स्थावरनुं आयुःकर्म परिह्णीण थाय. (थावरकायछिइया के०) हवे स्थावरकायनी स्थिति केवी होय? तो के, जघन्य अंतर मुहूर्त अने उत्कृष्ट थकी अनंतो काल असंख्यात पुजलपरावर्त पर्यंत, एवी स्थिति होय. पढी एटली स्थिति खपावीने, (तउआउयंविष्णुजहंति के०) तेवार पढी स्थावर पणुं ठामे, (तउआउयंविष्णुजहिता के०) ते स्थावर स्थिति ठामीने (जुजोपरलोइयताए पञ्चायंति के०) वली परलोक पणो उपजे. एतावता त्रसपणुं पामे. (तेपाणाविबुच्चंति ते तसाविबुच्चंति के०) ते प्राण पण कहियें, ते त्रसनामकर्मनें उदयें, त्रसनाम पणो उपनाठे, माटें त्रसप्राण एवे नामे कहियें, तथा त्रस पण कहिये. (तेमहाकायाए के०) ते महो टी काया एटले लहू योजन प्रमाण वैक्रिय शरीर वाला एवा महाकाय कहियें. तथा (तेचिरछिइयाए के०) ते चिरस्थितिक, जवस्थितिनी अपेहायें तेत्रीश सागरोपम प्रमाण स्थिति जाएवी. तो अहीयां थावकें त्रसनुंज पञ्चस्काण कीधुंठे परंतु स्थावरकायपणें उपना ते जीवोनुं पञ्चस्काण नथी कसुं. ते कारणें कयो व्रत जंग थयो? तथा तमे जे नागरीकनो दृष्टांत देखाडयो ते दृष्टांत पण अहीं संजवे नहीं. ते दृष्टांत देवाथी अमे एम जाणीयें ठैयें जे, तमे गुरुना मुख थकी सूत्रार्थ लीधो नथी केमके, नगरनें धर्म सहित ते नागरिक कहियें ते नागरिक पुरुष महारे हणवो नहीं, एवी प्रतिज्ञा ग्रहण करीनें प

ठी ते नागरिक बाहिर आरामने विषे बेतेजाने विणाशतां व्रतजंग थाय? ए दृष्टांत अहीं त्रस, अनें स्थावरनें जेदें मजतो नथी केमके, ते नागरिक पुरुष जो बाहेर आरामादि कने विषे स्थित होय तो पण, तेनुं नागरिक पणुं जुं जतुं रहुं? त्यां पण ते नागरिक तेज आकारेंढे. तेहिज वणेंढे, तेहिज परिणामेढे, ए दृष्टांत पर्याये त्रसनें मजे नही, एवुं जाणी, तमे अयुक्त बोलोढो ॥ ११ ॥

॥ टीपिका—त्रसाअपि हींदियादयोपि त्रसाउच्यंते त्रसास्त्रससंज्ञारकृतेन कर्मणा स्युः । संज्ञारोनाम कर्मणोऽवश्यं विपाकानुजवेन वेदनं । तच्च त्रसनाम प्रत्येकनाम इत्यादिकं त्रसत्वेन संबद्धं यदायुष्कं उदयप्राप्तं स्यात्तदा त्रसनामादिकर्मणा त्रसाउच्यंते । त्रसायुर्यदा क्षीणं स्यात्त्रसकायस्थितिश्च क्षीणा स्यात् साच जघन्येनांतर्मुहूर्त उत्कृष्टतः सातिरेकसहस्रद्वयसागरमानास्ततस्ते त्रसायुस्त्यजंति अन्यान्यपि तत्सहचरकर्माणि त्यक्त्वा स्थावरत्वेन प्रत्यायांति । स्थावराअपि तथैव कर्मणा स्थावरत्वेनोत्पद्यंते एवमिति स्थावरकायं घ्नतः श्राद्धस्य कथं स्थूलप्राणातिपातनिवृत्तिव्रतजंगइति । किंच (यावरात्रावति) यदा स्थावरायुष्कमपि क्षीणं स्यात्तथा स्थावरकायस्थितिश्च सा जघन्येनांतर्मुहूर्त उत्कृष्टतोर्नंतकालमसंख्येयाः पुञ्जपरावर्ताः । ततस्ते स्वायुः परित्यज्य नूयः पुनरपि परलोकतया स्थावरकायस्थितेरनावात्सामर्प्यात्रसत्वेन प्रत्यायांति ते त्रसाः प्राणाअप्युच्यंते त्रसाअप्युच्यंते । महाकायास्ते योजनलक्षप्रमाणशरीरविकुर्वणात् चिरस्थितिकास्ते नवस्थित्यपेक्षया त्रयस्त्रिंशत्सागरायुष्कनावात् । ततस्त्रसनिवृत्तिरेव श्राद्धेन कृता न तु स्थावराणां । नागरिकदृष्टांतोप्ययुक्तः । नागरिको न हंतव्यइति प्रतिज्ञां कृत्वा बहिःस्थितं तमेव पर्यायापन्नं घ्नतोव्रतजंगइति त्वत्पक्षः । सचायुक्तोयोहि नगरधर्मैरुपेतः स बहिःस्थोऽपि नागरिकएवातः पर्यायापन्नइति विशेषणमयुक्तं । सर्वथा नगरधर्मत्यागेतु तमेवेति नोपपद्यते । सचान्यएवेति तथा त्रसत्वत्यागाद्यदा स्थावरत्वं प्राप्तस्तदान्यएवायमिति तं घ्नतो न व्रतजंगः ॥ ११ ॥

॥ टीका—यच्च प्रागनिहितं तद्यथा तमेव त्रसं स्थावरपर्यायापन्नं नागरिकमिव बहिःस्थं व्यापादयतोऽवश्यं नावी व्रतजंगइत्येतत् परिहर्तुकामआह । (तसावीत्यादि) त्रसाअपि हींदियादयोपि स्वसंज्ञारकृतेन कर्मणा नवंति । संज्ञारोनामावश्यतया कर्मणोविपाकानुजवेन वेदनं । तच्चेह त्रसनाम प्रत्येकनामेत्यादिकं नामकर्मान्युपगतं नवति त्रसत्वेन यत्परिवर्त्तमायुष्कं तद्यदोदयप्राप्तं नवति तदा त्रससंज्ञारकृतेन कर्मणा त्रसाइति व्यपदिश्यंते न तदा कथंचित्स्थावरत्वव्यपदेशोयदाच तदायुः परिक्षीणं नवति । एमिति वाक्य

लंकारे । त्रसकायस्थितिकं च कर्म यदा परिहृणीं जवति तच्च जघन्यतोतर्मुहूर्तमुत्कृष्टतः
 सातिरेकसहस्र द्व्यसागरोपमपरिमाणं तदा ततस्त्रसकायस्थितेरजावात्तदायुष्कं ते परि
 त्यजंत्यपराण्यपि तत्सहचरितानि कर्माणि परित्यज्य स्थावरत्वेनोदयं यांति । इत्येवंच
 व्यवस्थिते कथं स्थावरकायं व्यापादयतो गृहीतत्रसकायप्राणातिपातनिवृत्तः श्रावकस्य व्रत
 जंगति? । किंचान्यत् (थावराध्यायं चणमित्यादि) यदा तदपि स्थावरायुष्कं परिहृणीं जव
 ति तथा स्थावरकायस्थितिश्च सा जघन्यतोतर्मुहूर्तमुत्कृष्टतोऽनंतकालमसंख्येयाः पुञ्जप
 रावर्ता इति ततस्तत्कायस्थितेरजावात्तदायुष्कं परित्यज्य जूयः पुनरपि पारलौकिकत्वेन
 स्थावरकायस्थितेरजावात् त्रसत्वेन सामर्थ्यात्प्रत्यायांति । तेषां च त्रसानामन्वर्थितान्यनि
 धानान्यनिधातुमाह । (तेषाणावीत्यादि) ते त्रससंनारकतेन कर्मणा समुत्पन्नाः संतः
 सामान्यसंज्ञया प्राणाश्चप्युच्यन्ते । तथा विशेषतस्त्रसजयचलनयोरिति धात्वर्थानुगमाद्भयच
 लनान्यामुपेतास्त्रसाश्चप्युच्यन्ते तथा महान् कायोपेतां ते महाकायाः योजनलक्षप्रमा
 णशरीरविकुर्वणास्तथा चिरस्थितिकाश्चप्युच्यन्ते । जवस्थित्यपेक्षया त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायु
 ष्कसद्भावात्ततस्त्रसपर्यायव्यवस्थितानामेव प्रत्याख्यानं तेन गृहीतं नतु स्थावरकायत्वेन
 व्यवस्थितानामपीति । यस्तु नागरिकदृष्टांतो जवतोपन्यस्तोऽसावपि दृष्टांतदार्ष्टान्तिकयोरसा
 म्यात्केवलं जवतोनुपासितगुरुकुलवासित्वमाविष्करोति । तथाहि । नगरधर्मैरुपयुक्तो
 नागरिकः सच मया न हंतव्य इति प्रतिज्ञां गृहीत्वा यदा तमेव व्यापादयति बहिः स्थितं
 पर्यायापन्नं तदा तस्य किल व्रतजंगति जवतः पक्व इति । सच न घटते । यतो योहि न
 गरधर्मैरुपेतः सबहिस्थोपि नागरिक एवातः पर्यायापन्न इत्येतद्विशेषणं नोपपद्यते अथ
 सामस्त्येन परित्यज्य नगरधर्मं नासौ वर्तते अतस्तमेवेत्येतद्विशेषणं नोपपद्यते तदेवम
 त्र त्रसः सर्वात्मना त्रसत्वं परित्यज्य यदा स्थावरः समुत्पद्यते तदा पूर्वपर्यायपरित्यागा
 दपर्यायापन्नत्वाच्च स एवासौ न जवति तद्यथा नागरिकः पद्भ्यां प्रविष्टस्तद्धर्मापेतत्वा
 त्पूर्वधर्मपरित्यागाच्च नागरिक एवासौ न जवतीति ॥ ११ ॥

सवायं उदए पेढालपुत्ते जयवं गोयमं एवं वयासी आउसंतो
 गोयमा एण्डिणं से केइ परियाए जसुं समणोवासगरुस एगपाणा
 तिवायविरएवि दंमे निस्सित्ते करुसणं तं हेउं सांसारिया खलु पा
 णा थावरावि पाणा तसत्ताए पच्चायंति तसावि पाणा थावर
 ताए पच्चायंति थावरकायाउ विप्पमुच्चमाणा सवे तसकायंसि
 उववज्जंति तसकायाउ विप्पमुच्चमाणा सवे थावरकायंसि उववज्जं
 ति तेसिंचणं थावरकायंसि उववन्नाणं ठाणमेयं घत्तं ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे वादसहित उदयपेढालपुत्र, नगवंत श्रीगौतम प्रत्ये बोद्ध्या के, अहो आयुष्यमन् गौतम ! ते कोऽ पर्याय नथी के, जेणें करी श्रमणोपासक श्रावकनें एक प्राणातिपातविरति विषयिक दंमनो त्याग कखो जाय. ते केवा हेतुथी ? ए कारण देखावे ठे. संसारी प्राणी परस्पर मांहो मांहे गतिना करनारहे. स्थावरप्राणी त्रस पण उपजे, अने त्रसप्राणी पण स्थावर पण उपजे. हवे वली विशेषें कहेठे. स्थावर काय थकी मूकाता थका एतावता स्थावरकायनुं आयुष्य त्यागी सर्व त्रसकाय पण उपजे, पाठल कोऽ स्थावर रहे नहीं, तथा वली त्रसकाय थकी मूकाता एतावता त्रसकायनुं आयुष्य त्यागीनें सर्व, स्थावरकाय मांहे उपजे, पाठल कोऽ त्रस रहे नहीं, तेवारें ते श्रावकनें स्थावर मांहे उत्पन्न त्रसनुं स्थानक हणानुं, ए व्रतजंग थयो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—पुनरुदकः प्राह । सवादमुदकोगौतममवादीत् । हे गौतम ! नास्ति सकश्चित्पर्यायः यस्मिन्नेकप्राणातिपातविरमणेपि श्रमणोपासकस्य दंमोवधोनिक्षिप्तः परित्यक्तः स्यात् । कोर्थः । श्राद्धेन त्रसमुद्दिश्य प्रत्याख्यानं कृतं । संसारिणा वान्योन्यगमनसंनवात्रसाः सर्वेपि स्थावरत्वं प्राप्तास्तदा त्रसानामजावान्निर्विषयं प्रत्याख्यानमित्यर्थः । (कस्सणंति) केन हेतुना इदमुच्यते सांसारिकाः खलु प्राणाः स्थावरास्त्रसतया त्रसाद्यपि स्थावरतया प्रत्यायांति स्थावरकायादिप्रमुच्यमानाः स्वायुषा सर्वे निरवशेषकास्त्रसकाये समुत्पद्यन्ते त्रसकायादपि तदायुषा मुच्यमानाः सर्वे स्थावरकाये समुत्पद्यन्ते तेषां त्रसानां स्थावरकायोत्पन्नानां स्थानमेतद्घात्यं । यथा केनचित्प्रतिज्ञातं मया नगरनिवासी न हंतव्यः तच्च उद्घसितं नगरं ततोनिर्विषयं प्रत्याख्यानं । एवमत्रापि त्रसानामजावान्निर्विषयत्वमिति ॥ १२ ॥

॥ टीका—पुनरप्यन्यथोदकः पूर्वपक्षमारचयितुमाह । (सवायंउदएइत्यादि) सवादं सवादं वोदकः पेढालपुत्रो नगवंतं गौतममेवमवादीत् । तद्यथाऽयुष्मन् गौतम ! नास्त्यसौ कश्चित्पर्यायो यस्मिन्नेकप्राणातिपातविरमणेपि श्रमणोपासकस्य विशिष्टविषयामेव प्राणातिपातनिवृत्तिं कुर्वतोदंमः प्राण्युपमर्दनरूपोनिक्षिप्तपूर्वः परित्यक्तपूर्वो नवति । इदमुक्तं नवति । श्रावकेण त्रसपर्यायमेकमुद्दिश्य प्राणातिपातविरतिव्रतं गृहीतं संसारिणां च परस्परगमनसंनवात्तेच त्रसाः सर्वेपि किल स्थावरत्वमुपगतास्ततश्च त्रसानावान्निर्विषयं यत्प्रत्याख्यानमिति । एतदेव प्रश्नपूर्वकं संदर्शयितुमाह । (कस्सणंतंहेउमित्यादि) एमिति वा कपालंकारे । कस्य हेतोरिदमभिधीयते केन हेतुनेत्यर्थः । सांसारिकाः प्राणाः परस्परसंसरणशीलायतस्ततः स्थावराः सामान्येन त्रसतया प्रत्यायांति त्रसाद्यपि स्थावरतया प्रत्या

यांति । तदेवं संसारिणां परस्परगमनं प्रदर्शयानुना यत्परेण विवक्षितं तदाविष्कुर्वन्नाह ।
 (थावरकायाउडत्यादि) स्थावरकायाविप्रमुच्यमानाः स्वायुषा तत्सहचरितैश्च कर्मभिः स
 र्वे निरवशेषास्त्रसकाये समुत्पद्यन्ते ते त्रसकायादपि तदायुषा विप्रमुच्यमानाः सर्वे स्थावर
 काये समुत्पद्यन्ते तेषांच त्रसानां सर्वेषां स्थावरकायसमुत्पन्नानां स्थानमेतद्घात्यं वर्तते
 तेन श्रावकेण स्थावरकायवधनिवृत्तेरकारणादतः सर्वस्य त्रसकायस्य स्थावरकायत्वेनो
 त्पत्तेर्निर्विषयं तस्य त्रसवधनिवृत्तिरूपं प्रत्याख्यानं प्राप्नोति । तद्यथा केनचिद्वृतमेवंचूतं
 गृहीतं यथा मया नगरनिवासी न हंतव्यस्तच्चोदसितं नगरमतोनिर्विषयं तत्तस्य प्रत्या
 ख्यानमेवमत्रापि सर्वेषां त्रसानामत्रावाप्तिर्विषयत्वमिति ॥ १२ ॥

सवायं जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी एो खलु आ
 उसो अरुसाकं वत्तवएणं तुप्पंचेव अणुप्पवादेणं अण्णिणं से परि
 याए जेणं समणोवासगरुस सवपाणोहिं सवचूणोहिं सवजीवोहिं
 सवसत्तेहिं दंमे निस्सित्ते जवइ कस्सणं तं हेउं सांसारिया खलु
 पाणा तसावि पाणा थावरत्ताए पच्चायंति थावरावि पाणा तस
 ताए पच्चायंति तसकायाउ विप्पमुच्चमाणा सवे थावरकायंसि उव
 वज्जंति थावरकायाउ विप्पमुच्चमाणा सवे तसकायंसि उववज्जंति
 तेसिंचणं तसकायंसि उववन्नाणं ठाणमेयं अधत्तं ते पाणावि वुच्चं
 ति ते तसावि वुच्चंति ते महाकाया ते चिरच्छिइया ते बहुयरगा पाणा
 जेहिं समणोवासगरुस सुपच्चस्कायं जवति ते अप्पयरागा पाणा जे
 हिं समणोवासगरुस अपच्चस्कायं जवइ से महया तसकायाउ
 उवसंतस्स उवच्चियस्स पडिविरयस्स जन्नं तुप्पेवा अन्नोवा एवं
 वदह एण्णिणं से समणो केइ परियाए जं से समणोवासगरुस एग
 पाणा पविरएवि दंमे निस्सित्ते अयंपि जेदे से एो एयाउए जवइ ॥ १३ ॥

अर्थ—हवे एम कहे ठते वादसहित जगवंत श्रीगौतम स्वामी, उदयपेढाल पुत्र प्रत्ये
 एम बोल्या के, निश्चे अहो आयुष्यमन् उदक ! (अस्ताकंवत्तवएणं के०) अमारी वक्तव्य
 ताये जे तुं वचन कहेवे, तेम अयुं पण नथी, अनें यशो पण नहीं, ते केमके, समस्त
 स्थावरजीव, त्रस पणो उपजे एम तमे कहोठो तो, जगत् मांहे त्रस जीवतो असंख्या
 तावे, अनें स्थावर अनंतावे तो, अनंता असंख्याता मांहे शी रीतें समाय? तथा वली

समस्त त्रस जीव पण स्थावर पणं न पामे. केम के कोइ वारें पण त्रसशून्य संसार न थाय, तेमज स्थावरशून्य पण संसार न थाय, ए अमारो मतडे. हवे तमारो पक्क तमारेज अनिप्रायें करी निराकरण करियें ठैयें. ते सानजो. (तुप्रंचेवअणुप्पवादेणं के०) तमाराज के वा प्रमाणे (अब्धिणंसेपरियाए के०) ते पर्यायडे के जे पर्यायें करी श्रमणोपासकनें सर्व प्राण, सर्व जूत, सर्वजीव, सर्वसत्त्व, तेनो घात ठंमायडे एटले त्याग थायडे केमके, तमारी वक्तव्यतायें जे वारें सर्व स्थावरजीव त्रसपणे उपना तेवारें सर्व प्राण विपे पञ्चस्काण श्रावकनो थयो, ते कारण माटें श्रावक, त्रसनो घात न करे. ए विशेष सूत्रें करी देखाडेडे (कस्सणंतहेउं के०) तेनो हेतु कयो? ते देखाडेडे निश्चें सांसारिक प्राणी, त्रस प्राणी पण स्थावर पणे उपजे, अने स्थावर प्राणी त्रस पणे उपजे, त्रसकाय थकी मूकाता सर्व स्थावर पणे उपजे, अने स्थावर कायथकी मूकाता सर्व त्रस पणे उपजे तेवारें (तेसिंचणंतसकायंसिउववन्नाणंठाणमेयंअघत्तं के०) जो स्थावरकाय पणं त्यागीनें त्रस पणे उपजे, तेवारे श्रावकनें त्रसना स्थानक जणी अघत्तं एटले विराधनानुं कांहिं कारण नथी, जे कारणें (तेपाणाविबुच्चंति के०) ते त्रसप्राण पण कहियें, अने तेने त्रस पण कहियें, ते महाकाय, ते चिरस्थितिक, ए अर्थ पूर्ववत् जाणवो. (तेबहुयरगापाणा के०) ते पणा त्रसप्राणीयो जेणें करी श्रमणोपासकनें रूडो पञ्चस्काण थाय (तेअप्पयरगापाणा के०) ते प्राण, आहीं अल्प शब्द सर्वथा अजावने अर्थेडे जे कारणे सर्व स्थावर फीटी त्रस थाय, तेवारें स्थावर जीवनो अजाव थयो. एम तमारी वक्तव्यतायेंज श्रावकने घणुं रूडुं पञ्चस्काण थाय. अने जे तमे कहोडो के श्रावकने अपञ्चस्काण थाय, ते तो उलटुं रूडुं पञ्चस्काण थाय ते श्रावक महोटी त्रसकायना आरंजथी उपशम्या सावधान थया विज्ञेपेंथी निवर्त्त्या, तेने रूडुं पञ्चस्काण थाय (जन्नं के०) जे कारण माटें तमे अथ वा बीजा (एवंवदह के०) एम कहे के जे एवुं कोइ पर्याय नथी, के जे पर्यायें श्रावकने प्राणातिपातनो पञ्चस्काण थाय. ए तमारुं केहेवुं ते न्यायमार्गेनुं नथी ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—अथ गौतमः प्राह सद्वाचं गौतम उदकमवादीतु । अस्माकमिति मगध देशे सर्वजनप्रसिद्धं संस्कृतमेवोच्चार्यते तथैवात्र पठितं । तदेवमस्माकं संबंधिना वक्तव्येन नैतदशोजनं किं तर्हि ? युष्माकमेवानुप्रवादेन एतदशीलनमिति । अस्मद्वक्तव्येनास्य शोय स्यानुद्यानमेव । तथाहि । नैतद्भूतं न जवति नापिच नविष्यति यत्सर्वेपि स्थावरास्तत्त्वं प्रतिपद्यंते स्थावराणामानंत्यात्रसानां वाऽसंख्येयत्वेन तदाधारत्वं न युक्तं । त्रसाश्च पि स्थावरत्वं न प्रतिपन्नानच प्रतिपद्यंते नापि प्रतिपद्यंते । नच कदाचिन्नसशून्यः संसारः स्यादिति नवदाहेपोवृथैव । अस्त्ययं पर्यायोयन्नमणोपासकस्य सर्वप्राणिनिस्त्रसत्त्वेन

नूतैरुत्पन्नैर्दंमोनिहिसोवधस्त्यक्तः । केन हेतुनेत्याह । सांसारियाइत्यादि पूर्ववत् । याव
त्रसकाये उत्पन्नानां स्थानमेतदघात्यं स्यात् । तेच त्रसाप्राणाउच्यंते त्रसाअप्युच्यंते ।
ते महाकायाश्चिरस्थितिकाः । ते त्रसाबहवोयैः श्राद्धस्य तु प्रत्याख्यातं नवति । नवदनिप्रा
येण सर्वस्थावराणां त्रसत्वेनोत्पत्तेः । तेऽल्पतरकाः यैः श्राद्धस्याप्रत्याख्यानं नवति । अ
ल्पशब्दो जाववाचकः । न संत्येव त्वदनिप्रायेण ते जीवाः येषु अप्रत्याख्यानमिति । एवं सेत
स्य श्राद्धस्य महत्तस्त्रसकायादुपशान्तस्य विरतस्य सुप्रत्याख्यानं स्यादिति । एवं सति य
द्युयं वदथान्योवा वदति यन्नास्त्यसौ पर्यायइत्यादि सुगमं यावत्सोपोयाउएनवइति ॥ १३ ॥

॥ टीका—एवमुदकेनाजिहिते सति तदन्युपगमेनैव गौतमस्वामी दूषयितुमाह । (स
वायमित्यादि) सद्वाचं वादं वा तमुदकं पेढालपुत्रं गौतमस्वाम्येवमवादीत् । तद्यथा नो
खल्वायुष्मन्नुदकास्माकमित्येतन्मगधदेशे आगोपालांगनादि प्रसिद्धं संस्कृतमेवोच्चार्यते त
दिहापि तथैवोच्चारितमिति । तदेवमस्माकं संबन्धिना वक्तव्येन नैतदशोचनं किं तर्हि युष्मा
कमेवानुप्रवादेनैतदशोचनं । इदमुक्तं नवत्यस्मद्वक्तव्येनास्य चोद्यस्यानुष्ठानमेव । तथाहि ।
नैतद्भूतं न च नवति नापि कदाचिद्भविष्यति यद्युत सर्वेपि स्थावरानिर्जेषतया त्रसत्वं
प्रतिपद्यंते स्थावराणामानंत्यात्रसानां चासंख्येयत्वेन तदाधारत्वानुपपत्तेरित्यनिप्रायः ।
तथा त्रसाअपि सर्वे न स्थावरत्वं प्रतिपन्नान प्रतिपत्स्यंते । इदमुक्तं नवति । यद्यपि
विवक्षितकालवर्तिनस्त्रसाः कालपर्यायेण स्थावरकायत्वेन यास्यंति तथाच परंपरापर
त्रसोत्पत्त्या त्रसजात्यनुष्ठेदान्न कदाचिदपि त्रसकायशून्यः संसारो नवतीति । तदेव
मस्मन्मतैन चोद्यानुष्ठानमेवान्युपगम्यच नवदीयं पदं युष्मदन्युपगमेनैव परिह्रियते
तदेव परानिप्रायेण परिहरतस्तस्यासौ पर्यायः । सचायं नवदनिप्रायेण यदा सर्वेपि
स्थावरास्त्रसत्वं प्रतिपद्यंते यस्मिन्पर्यायेऽवस्थाविशेषे श्रमणोपासकस्य कृतप्राणा
तिपातनिवृत्तेः सतः त्रसत्वेन च नवदन्युपगमेन सर्वप्राणिनामुत्पत्तेः । तैश्च सर्वप्राणिनिस्त्र
सत्वेन नूतैरुत्पन्नैः करणनूतैस्तेषु वा विषयनूतेषु दंमोनिहिसः परित्यक्तः । इदमुक्तं नव
ति । यदा सर्वेपि स्थावराः नवदनिप्रायेण त्रसत्वेनोत्पद्यंते तदा सर्वप्राणिविषयं प्रत्या
ख्यानं श्रमणोपासकस्य नवतीति । एतदेव प्रश्नपूर्वकं दर्शयितुमाह । (कस्सणंहेउमित्या
दि) सुगमं । यावत्त्रसकाये समुत्पन्नानां स्थानमेतदघात्यमघातार्हं तत्र विरतिसङ्गावादि
त्यनिप्रायः । तेच त्रसानारकतिर्यङ्गरामरजाजः सामान्यसंज्ञया प्राणिनोप्यनिधीयंते त
था विशेषसंज्ञया नयचलनोपेतत्वात्रसाअप्युच्यंते । तथा महान् कायः शरीरं येषां ते
महाकायाः वैक्रियशरीरस्य योजनलक्षप्रमाणत्वादिति । तथा चिरस्थितिकायाः त्रयस्त्रिंश
त्सागरोपमपरिमाणत्वाद्भवस्थितेस्तथा ते प्राणिनस्त्रसाबहुतमानूयिष्ठायैः श्रमणोपास

कस्य सुप्रत्याख्यानं नवति। त्रसानुद्दिश्य तेन प्रत्याख्यानस्य ग्रहणत्वादच्युपगमेनच सर्वे
स्थावराणां त्रसत्वेनोत्पत्तेरतस्तेऽल्पतरकाः प्राणिनोयैः कारणजूतैः श्रावकस्याप्रत्याख्या
नं नवति । इदमुक्तं नवति । अल्पशब्दस्याजाववाचित्वान्न संत्येव ते येष्वप्रत्याख्यानमि
त्येवं पूर्वोक्तया नीत्या सेतस्य श्रमणोपासकस्य महत्तत्त्वसकायादुपशान्तस्योपरतस्य प्रति
विरतस्य सतः सुप्रत्याख्यानं नवतीति संबंधस्तदेवं व्यवस्थिते । एमिति वाक्यालंकारे । यदू
यं वदथान्योवा कश्चित्तद्यथा नास्त्यसावित्यादि सुगमं यावत्सुोणेयाउएनवइति ॥ १३ ॥

नगवंचणं उदाहु नियंठा खलु पुब्बियवा आउसंतो नियंठा इह
खलु संतेगइया मणुस्सा नवंति तेसिंचणं एवं वुत्तं पुवं नवइ जे
इमे मुंमे नवित्ता आगाराउ आणगारियं पवइत्ता एएसिंचणं आ
मरणंताए दंमे णिक्खित्ते जे इमे आगारमावसंति एएसिणं आम
रणंताए दंमे णो णिक्खित्ते केइ तंचणं समणा जाव वासाइं चउपंच
माइं उउदसमाइं अप्पयरोवा जुज्जयरोवा देसं दूईज्जित्ता आगार
मावसेज्जा हंता वसेज्जा तस्सणं तं गारउं वहमाणस्स
से पच्चस्काणे जंगे नवइ ऐतिण्ठे समद्धे एवमेव समणोवास
गस्सवि तसेहिं पाणेहिं दंमे णिक्खित्ते थावरेहिं पाणेहिं दंमे णो
णिक्खित्ते तस्सणं तं थावरकायं वहमाणस्स से पच्चस्काणे णो जं
गे नवइ से एवं मायाणह णियंठाए से एवं मायाणियव्वं ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे श्रीगौतमस्वामिज स्थावर पर्यायें पहोता एवा त्रस जीवोनें विनाशवा
थकी, त्रतजंग न थाय ! एवा अर्थनी प्रसिद्धिनें अर्थें त्रण दृष्टान्त देखाडेढे. (नगवंचणं
उदाहु के०) नगवंत श्रीगौतमस्वामी पोतानुं उद्धत पणुं टालवा माटें बीजा स्थवि
रनें साक्षी करी बोलेढे, एटले पोतानी पासें कोइ एक स्थविर वेठाढे तेनें उद्देशी कहेढे
के, अहो उदक ! जे अर्थे हुं कहुं तुं तेना साक्षी (नियंठाखलुपुब्बियवा के०) निश्रें आ
निर्ग्रयोने पूठवुं. एम कही निर्ग्रथ प्रत्ये कहेढे के, (आउसंतोनियंठा के०) अहो आउ
प्यमंत निर्ग्रथो ! जे हुं आगल कहीश, ते वचन तमारे मनमां मान्य थाय ठे किवा
नयी यतुं ? ते वचन हुं कहुं तुं, तमे सांजलो. (इहखलु के०) आ जगत् मांहे निश्रें (संतेग
इयामणुस्सानवति के०) कोइ एक मनुष्य शान्तिप्रधान एवा होय, (तेसिंचणं एवं वुत्तं पुवं नवइ

के०) तेणें पोतानुं एवुं व्रतविशेष पूर्वे कहुंते, ते केवुं कहुंते ? ते कहेते. (जेइमेमुंमे जवित्ता के०) जे ते हुं मुंम थइश. (आगाराउअणगारियंपवइत्ता के०) गृहस्थावास ठांमीने अणगार पणुं प्रव्रजीश. (एएसिंचणंआमरणंताएदंमेणिकित्ते के०) एने विषे मरणांतिक एटले मरणांतसुधी में दंम ठांमयो, एतावता ए प्रव्रजीतने एटले यतिपणाने पा मेलोने विणाशवो नही. (जेइमेआगारमावसंति के०) जे गृहस्थावास विषे वसतो पुरुष, (एएसिणंआमरणंताएदंमेणोणिकित्ते के०) तेनुं मरणना अंतसुधी, दंम एटले हणवुं निषेध्युं नथी. एवुं तेनुं व्रत विशेषते, (केइतंचणंसमणाजाववासाइंचउपंचमाइंहुठदस माइंके०) तेवारें कोइ एक श्रमण, प्रवर्ज्या पर्याय पाली यावत् चार, पांच, ठ, तथा दश वर्ष, इत्यादिक (अप्ययरोवाउज्झियरोवा के०) अल्पकाल, अथवा घणा काल सुधी. (दे संदूइज्झित्ता के०) चारित्रनें विषे विचरी, तथाविध कर्मनें उदयें वली, (आगारमावसे ज्जा के०) गृहस्थावास सेवन करे, ए जाव संजवे किंवा न संजवे ? तेवारें आगल बेठेला निर्ग्रंथी बोल्या के, (हंतावसेज्जा के०) हा, चारित्रिया थकी गृहस्थ थाय. जे कारण माटे कर्मनी गति विचित्रते. हवे वली गौतम स्वामी कहेते. (तस्सणंतंगारउंवहमाणस्स के०) हवे ते पुरुष के, जेनें चारित्रियापणे विनाशवानो नियमते अनें गृहस्थपणे विनाश वानो नियम नथी, तेवारें ते चारित्रियो फीटी गृहस्थ थयो ते तेवानें विनाशता तेनुं, (सेपच्च स्काणेजंगेनवइ के०) ते पच्चस्काण जांजे, किंवा न जांजे ? ते कहो. तेवारें ते बोल्या. (एोतिणठेसमठे के०) ए अर्थ समर्थ न थाय, अर्थात् तेनुं व्रत न जांजे. (एवमे वसमणोवासगस्सवि के०) एणी परें श्रमणोपासकने पण (तसेहिंपाणेहिंदंमेणिकित्ते के०) त्रस प्राणिनें विषे घात करवानो नियमते परंतु (थावरेहिंपाणेहिंदंमेणोणिकित्ते के०) अनें स्थावर प्राणिनें घात करवानो नियम नथी, ते कारण माटे जे त्रस फीटी नें स्थावर थयो, (तस्सणं के०) तेनो, (तंथावरकायं के०) ते स्थावरकायनी, (वहमाणस्स के०) विराधना करनार आवकनुं (सेपच्चस्काणे के०) ते पच्चस्काण (एोचंगे नवइ के०) जंग न थाय. (सेएवंमायाणह के०) ते एम जाणो (णियंठाए के०) अहो निर्ग्रंथो ! (सेएवंमायाणियवं के०) ते बीजुं पण एमज जाणवुं ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—अथ त्रसानां स्थावरत्वं प्राप्तानां वधेपि न व्रतजंगः स्यादित्यत्र दृष्टान्तत्रयमाह । जगवान् । गौतमउदाह उक्तवान् निर्ग्रंथाः प्रष्टव्याः । निर्ग्रंथानां सर्वेषामप्येतत्संमतमिति ज्ञापनाय निर्ग्रंथप्रश्नः । किमुक्तवानित्याह । शान्तिप्रधानाश्च केचिन्मनुष्याः स्युस्तेषामेतदुक्तपूर्वं नवति । अयं व्रतग्रहणविशेषः स्यात् यस्मै मुंमानूत्वाऽगाराउन्निर्गत्यावगारितां प्रतिपन्नाएषामुपरि मया मरणांतोदंमोनिक्षिप्तोवधस्त्यक्तः । कोर्थः ? केनापि यती

नाश्रित्य व्रतं गृहीतं । यथा यावज्जीवं मया यतयो न हंतव्या इति । ये च इमेऽगारं गृहमा
वसन्ति तेषां दंभो न त्यक्तः । गृहस्थानां हिंसा न प्रत्याख्याता इत्यर्थः । तत्र केचिन्मृणाः
किञ्चित्तमपि कालं प्रव्रज्यां प्रतिपाद्य । कालमानमाह । वासा इति । वर्षाणि पञ्च च प
द्दश वा । अस्योपलक्षणादन्योपि कालविशेषोद्देश्यस्तमेवाह । अल्पतरं प्रनूततरं च
कालं । तथा देशं दूष्कृतं विहत्य कर्मोदयाद्गृहमावसेयुर्गृहस्थानवेयुः । एवं नूतः पर्यायः
किं संजाव्यते उत नेति ? पृष्टानिर्ग्रथाः प्रत्यूचुः हंत गृहवासं व्रजेयुः । तस्य च यतिवधगृ
हीतव्रतस्य तं गृहस्थं व्रतः किं व्रतजंगोनवेत् ? उतनेति ते आहुर्नेति । एवं श्रावस्यं
सवधनिवृत्तस्य स्थावरस्य प्राप्तं व्रतं व्रतजंगोन स्याद्व्रतजंगः ॥ १४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं व्रतानां स्थावरपर्यायापन्नानां व्यापादनेनापि न व्रतजंगोनवतीत्यर्थ
स्य प्रसिद्धये दृष्टान्तमाह । (नगवंचणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । चशब्दः पुनःशब्दा
र्थः । पुनरपि नगवान् गौतमस्वाम्येवाह । स्वौद्धत्यपरिहरणार्थमपरानपि स्थविरान् साक्षि
णः कर्तुमिदमाह । ते निर्ग्रथायुष्मत्स्थविराः खलु प्रष्टव्यास्तद्यथा आयुष्मन्तो निर्ग्रथायु
ष्माकमप्येतद्दृश्यमाणमनिमतमाहोस्विन्नेत्यवष्टंजेन चेदमाह । युष्माकमप्येतदनिप्रतं
यदहं वज्मि । तद्यथा । शान्तिरुपशमस्तत्प्रधाना एके केचन मनुष्या नवन्ति न नारकतिर्यग्दे
वाः किं तर्हि मनुष्यास्तेपि नाकर्मज्जमिजानापि म्लेह्याश्चनार्यावा तेषां चार्थदेशोत्पन्ना
नामुपशमप्रधानानामेतदुक्तपूर्वं नवन्ति अयं व्रतग्रहणविशेषो नवति । तद्यथा । यस्मिन् मुंमा
नूत्वाऽगाराजृहान्निर्गत्यानगारतां प्रतिपन्नाः प्रव्रजिता इत्यर्थः । एतेषां चोपचर्यामरणांतं
मया दंभो निक्षिप्तः परित्यक्तो नवति । इदमुक्तं नवति कश्चित्तथाविधो मनुष्यो यतीनुदि
श्य व्रतं गृह्णाति तद्यथा न मया यावज्जीवं यतयो हंतव्यास्तथा ये चेमेऽगारं गृहमा
समावसन्ति तेषां दंभो निक्षिप्त इत्येवं केषांचिद्व्रतग्रहणविशेषे सति व्यवस्थिते इदमपदि
श्यते तत्र केचन श्रमणाः प्रव्रजिताः किञ्चित्तमपि कालं प्रव्रज्या पर्यायं प्रतिपाद्य तमेव काल
विशेषं दर्शयति । यावद्वर्षाणि चत्वारि पञ्च वा षड् दश वास्य चोपलक्षणादप्योपि काल
विशेषोऽष्टव्यः । तमेवाह । अल्पतरं प्रनूततरं वा कालं तथा देशं च दूष्कृतं इति । विहत्य
कुतश्चित्कर्मोदयात्तथाविधपरिणतेरगारं गृहवासं वसेयुर्गृहस्थानवेयुरित्येवं नूतः पर्यायः
किं संजाव्यते? उत नेत्येवं पृष्टानिर्ग्रथाः प्रत्यूचुः हंत गृहवासं व्रजेयुस्तस्य च यतिवधगृहीत
स्य तं गृहस्थं व्यापादयतः किं व्रतजंगोनवेत्तु नेति ? आहुर्नेति । एवमेव श्रमणोपासक
स्यापि व्रतेषु दंभो निक्षिप्तो न स्थावरेष्विति अतस्त्रयं स्थावरपर्यायापन्नं व्यापादयतस्तत्प्र
त्याख्यानजंगोन नवतीति ॥ १४ ॥

विना यद्यपि कांई मने करी तथा कायाये करी प्राणिघात याय. तोपण तेने जावनी विगुद्धियें कर्मबंध न लागे ते कर्मबंधने अजावे निवाणमजिगड्ड के० निवाणपदे पडो चे. एटले मुक्ति पामे एम परवादी कहेउ. ॥१७॥ ए उपर दृष्टांत कहेउ. पुत्तंपियासमा रप्रके० बाप दीकरानो विनाश करी तेनुं मांस आहारने अर्थे कोइक आपत्कालने विपे. आहारेऊअसंजएके० असंयत जे गृहस्थ ते रागद्वेषरहित यको पुत्रना मांसने आहार तथा मेधावीके० पंक्तिपण एटले संयती दीक्षित ते पण ते मांसनो जुंजमाणो के० आहार करतो यको जो गुह अथ्यवसाय ठे. तो कम्मणानोविलिप्यई के० कर्म जेपातो नथी तेम बीजो प्राणी पण रागद्वेषरहित कर्तो यको कर्म करी बंधातो नथी. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—कर्मचिंतानटत्वमेवाह ॥ जानन् यः प्राणिनोहिनस्ति कायेनशरीरेणच नाकुट्टी अहिंसकः । कोर्यैः । कोपादेर्निमित्तात्मनोव्यापारेण जीवान् हंति न कायेन तस्याऽनवय कर्मोपचयोन स्यादित्यर्थः । तथा अयुधोऽजानन् कायेन हिनस्ति तस्यापि मनोव्यापारा जावान्न कर्मबंधः । (पुच्छोत्ति) । तेन कर्मणा असौ केवलमनोव्यापारकृतेन केवलका यक्रियोद्धेन वा स्पृष्टएव संवेदयति स्पर्शमत्रिणैव तत्कर्मनुजवति न तस्याधिको विपाकः स्पर्शानंतरमेव परिशटतीत्यर्थः । एवं तत्सावद्यं कर्मोऽव्यक्तमेव न स्पष्टं ॥ १५ ॥ कथं तर्हि कर्मोपचयः स्यादित्याह । (संतिति) । संत्यमूनि त्रीण्यादानानि कर्मोपादानानि । यैः पापकर्म क्रियते तान्याह । अनिक्रम्य सन्मुखं गत्वा स्वयं हंति १ परं प्रेष्य यत्कारयति २ कुर्वतं वाऽनुजानातीति ३ एतत्कर्मोपादानत्रयं । अयं जावः । केवलं मनसा शरीरेण वा न कर्मबंधः किंतु यत्र स्वयंकृतकारितानुमतयः क्लिष्टाव्यवसायश्च तत्रैव कर्मबंधः ॥ १६ ॥ एतदेव दर्शयति । तुरवधारणे । एतान्येव त्रीणि व्यस्तानि समस्ता कर्मोपादानानि यैः पापं कर्म क्रियते । एवं सति यत्र कृतकारितानुमतयः प्राणिहिंसायां संति तत्र जावविगुद्ध्या रागद्वेषरहितबुद्ध्या प्रवर्तमानस्य सत्यपि प्राणातिपाते केवलमेव नसा मनोव्यापाररहितेन कायेन उजयेन वा विगुद्धबुद्धेर्न कर्मबंधस्तदजावान्निर्वाणमजिगड्डति प्राप्नोति ॥ १७ ॥ जावबुद्ध्या प्रवर्तमानस्य हिंसायामपि कर्मबंधो न स्यात्त्यत्रार्थे दृष्टांतमाह । (पुच्छति) । पिता पुत्रं समारम्य व्यापाद्य आहारार्थं कस्यां चिद्याविधायामापदि रागद्वेषरहितोऽसंयतोऽगृहस्थस्तन्मांसं जुंजानोपि । चशब्दोप्यर्थः । मेधावी संयतोपि जुंजानः कर्मणा नोपलिप्यते । यथा पितुः पुत्रं व्यापादयतोपि गुहमसः कर्मबंधोन स्यात्तथा तस्यारक्तद्विष्टस्य प्राणिवधे न कर्मबंधः ॥ १७ ॥

॥ टीका—यथा च ते कर्मचिंतातो नष्टास्तथा दर्शयितुमाह । (जाणंकायेण एण उट्टीत्यादि) । हि जानन्नवगच्छन् प्राणिनोहिनस्ति कायेन चाऽनाकुट्टी । कुट्टवेदने । आकुट्टनमाकुट्टः स

जगद्वंचणं उदाहु नियंता खलु पुब्बियवा आउसंतो नियंता इह
खलु गाहावइ गहावइपुत्तोवा तहप्पगारेहिं कुलेहिं आगम्मा ध
म्मं सवणवत्तियं उवसंकमेज्जा हंता उवसंकमेज्जा तेसिंचणं तहप्प
गाराणं धम्मं आइस्सियवे हंता आइस्सियवे किं ते तहप्पगारं ध
म्मं सोच्चा णिसम्म एवं वएज्जा इणमेव निग्गंथं पावयणं सच्चं
अणुत्तरं केवलियं पडिपुष्पं संसुद्धं एयाउयं सद्धकत्तणं सिद्धिम
ग्गं मुत्तिमग्गं निज्जाणमग्गं निवाणमग्गं अवितहमसंदिद्धं सब
डुक्कपहीणमग्गं एहंठिया जीवा सिञ्चंति बुञ्चंति मुञ्चंति परिणि
वायंति सबडुक्काणमंतं करंति तं माणाए तहा गह्भामो तहा चि
हामो तहा णिसियामो तहा सुयट्ठामो तहा चुंजामो तहा ज्ञासा
मो तहा अप्पुहामो तहा उठाए उठेमोत्ति पाणाणं नूयाणं जी
वाणं सत्ताणं संजमेणं संजमामोत्ति वएज्जा हंता वएज्जा किं ते
तहप्पगारा कप्पंति पवावित्तए हंता कप्पंति किं ते तहप्पगारा क
प्पंति मुंढावित्तए हंता कप्पंति किं ते तहप्पगारा कप्पंति सिक्का
वित्तए हंता कप्पंति किं ते तहप्पगारा कप्पंति उवठावित्तए हंता
कप्पंति तेसिंचणं तहप्पगाराणं सबपाणेहिं जाव सबसत्तेहिं दंढे
णिकित्ते हंता णिकित्ते सेणं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा
जाव वासाइं चउपंचमाइं ठठदसमाइंवा अप्पयरोवा जुज्जयरोवा
देसं दूइज्जेत्ता आगारं वएज्जा हंता वएज्जा तरस्सणं सबपाणेहिं
जाव सबसत्तेहिं दंढे णो णिकित्ते से जे से जीवे जरस्स परेणं
सबपाणेहिं जाव सबसत्तेहिं दंढे णो णिकित्ते से जे से जीवे जरस्स
आरेणं सबपाणेहिं जाव सत्तेहिं दंढे णिकित्ते से जे से जीवे
जरस्स इयाणिं सबपाणेहिं जाव सत्तेहिं दंढे णो णिकित्ते नवइ प
रेणं असंजए आरेणं संजए इयाणिं असंजए असंजयरस्स णं
सबपाणेहिं जावसत्तेहिं दंढे णो णिकित्ते नवइ सएव मायाणह
णियंता से एव मायाणियव्वं ॥ १५ ॥

अर्थ—जगवंत श्रीगौतम स्वामी, वली बीजो दृष्टांत देखाडता उता बोल्या के, आ दृष्टांतमां निर्ग्रंथोनें निर्ग्रंथं पूठवुं. अहो आयुष्यमंत निर्ग्रंथो ! आ जगत्मांहे गृहपति, अथवा गृहपतिना पुत्र, ते तथाप्रकारनां रूडा कुलनें विषे (आगम्मा के०) आवीनें (धम्मस्स वणवत्तिपं के०) धर्म सांजलवाने (उवसंकमेज्जा के०) उद्यम करे ? एवुं पुठवुं ते वारें निर्ग्रंथ बोल्या, (हंताउवसंकमेज्जा के०) हा रूडा कुलना उपना होय, ते धर्मेने विषे उद्यम करे. तेवारें फरी श्रीगौतमस्वामी बोल्या (तेसिंचणंतहण्यगाराणंधम्मंआइस्कि यवे के०) तेवा गृहस्थने तथा प्रकारनो धर्म कहेवो ? तेवारें निर्ग्रंथ बोल्या (हंताआइस्कि यवे के०) हा ते गृहस्थने धर्म कहेवो. फरी श्रीगौतमस्वामी बोल्या के, (किंतेतहण्यगाराणंधम्मंस्सोच्चा के०) केम के ते गृहस्थ, तेवा तथा प्रकारनो धर्म सांजलीनें (णिसम्म के०) हृदयनें विषे अवधारीनें (एवंवएज्जा के०) एवुं वचन बोले. शुं बोले ? तोके (इणमेव निग्गंयंपावयणंसच्चं के०) ए तीर्थंकरजापित निर्ग्रंथनुं प्रवचन, ते सत्यठे. समस्त जीवनें हितकारीठे, अनुत्तर अन्यशास्त्रमां प्रधान, केवलिजापित, उत्तम मनोहर एवो बीजो कोइ मार्ग नथी. (पडिपुसुंसंसुइणेयाउयं के०) मोक्षमार्गना गुणे करी प्रतिपूर्ण, संशुद्ध एटले अत्यंत शुद्ध मोक्षार्थीजीवनें न्यायसंपन्न (सल्लकत्तणं के०) सम्यक्प्रकारें मायादिक शक्यनो कापनार सिद्धिनो मार्ग, मुक्तिनो मार्ग, एटले निर्लेज पणानो मार्ग, निवाण एटले सिद्धनो मार्ग, अर्थात् समस्तकर्मकृत्य करवानो मार्ग, ते निर्वाणमार्ग (अवितहं के०) अवितथ्य सत्य, (असंदिठं के०) असंदिग्ध एटले संदेह रहित मार्ग, सर्वदुःख प्रक्षीण करवानो मार्ग, (एणंठियाजीवा के०) ए मार्गनें विषे स्थित एटले रहेला जीव, सीझंति एटले कार्य सिद्धि करे, लोकालोकनुं स्वरूप बूजे, सर्वदुःखयकी मूकाय, (परिणिवायंति के०) कर्म रूपदावानलनें उपशमाववे करी, शीतलीज्जत थाय, एटले सर्व समाधि पामे, सर्व दुःखनो अंत करे, ए मार्गनें अमे पण आदरीनें (तंमाणए के०) तमारी आझायें (तहागहामो के०) तेम चालियें (तहाचिछामो के०) तेम उजारहियें (तहाणिसियामो के०) तेम वेशियें (तहासुयट्टामो के०) तेम सुयें, एटले निडा करियें, (तहाजुंजामो के०) तेम जमियें (तहाजासामो के०) तेम बोलियें (तहाअप्पुछामो के०) तेम सावधान पणे प्रवर्त्तियें (तहाउछाए के०) तेम उठवे करी उठियें (उठेमोत्ति के०) उठीनें जेम सर्व प्राण, जूत, जीव, सत्त्व, तेनी विराधना न थाय (संजमेणं के०) एवा आचारें करी, (संजमामो तिवएज्जा के०) संयम पालि ते गृहपति एम कहे. ए प्रकारें गौतम प्रभुयें कह्युं, तेवारें निर्ग्रंथ बोल्या. (हंतावएज्जा के०) हा ते गृहस्थ जेम तमे बोल्या, तेमज कहे. वली गौतम स्वामी कहेठे. (किंतेतहण्यगाराकप्पंतिपवावित्तए के०) केम ते गृहीने तथा प्रकारनुं

प्रव्रज्या व्रत कल्पे, एटले दीक्षा आपवी कल्पे ? तेवारें निर्ग्रंथ बोल्या (हंताकप्यंति के०) हा कल्पे. तेवारें श्री गौतम बोल्या. केम तेवा गृहीनें मुंम करवा कल्पे ? निर्ग्रंथ बोल्याके, हा कल्पे. गौतम बोल्या तेवा गृहीनें शीखाववुं कल्पे ? निर्ग्रंथ बोल्या हा कल्पे. तेवा गृहीनें धर्मेने विषे उठाववो कल्पे ? निर्ग्रंथ बोल्या के, हा कल्पे. तेवा गृहीनें चारित्रलीधा अनंतर सर्वप्राण, जूत, जीव, सत्व, तेनें विषे घात करवानो त्याग एटले ठामवा पणुं कल्पे ? तेवारें निर्ग्रंथ बोल्या के, हा कल्पे. (सेणं के०) ते, ए ए वे वाक्यालंकारें एतडूपेण एटले एवे विहारें विचरता यावत् चार, तथा पांच, ष, तथा दश वर्ष, अथवा अल्पकाल, अथवा घणा काल पर्यंत देशमांदे, अथवा संयममांदे विचरी तथाविध चारि त्रावरणीय कर्मेने उदये वली गृहवास सेवे ? तेवारें निर्ग्रंथ बोल्या हा सेवे. जे कारण माटे कर्मनी गति वैचित्र्यठे तेथी जेणें चारित्र मूकीने गृहवास आदखोठे तेनें सर्वप्राण, जूत, जीव, अनें सत्वनें विषे घात मूकाणो ? अर्थात् नहीं मूकाणो, तो हवे जुज के (सेजेसेजीवे के०) ते जीव, जे प्रथम गृहस्थ हतो. तेवार पढी ते जीव चारित्रियो थयो. तेवारें पण तेज जीव हतो, तेवार पढी वली गृहस्थ थयो तेवारें पण तेहिज जीव ठे. (जस्सपरेणं के०) जेने प्रथम, सर्व प्राण, जूत, जीव, सत्वना वधनो दंम नथी ठंमाणो तेज जीव, अनें जेनें आरेण एटले वच्चें ठंमाणो अने जेने श्याणि एटले हमणा वर्तमानें वली नथी ठंमाणो, ए रीतें तेनी त्रण अवस्था थइ. प्रथम असंयत हतो, वच्चें संयत थयो, तेवार पढी वली असंयत थयो तेवारे तेने सर्व प्राण, यावत् सर्व सत्वना वधनो दंम, ठंमाणो न होय, ए जीव कांइ सर्वकाल असंयत न कहेवाय ! परंतु जेवारें जेवो होय. तेवारें तेवो कहेवाय. तो अहो निर्ग्रंथो त्रस ! अने स्थावरने विषे पण एम जाणवुं माटे जेवारें त्रस तेवारें त्रस, अनें जेवारें स्थावर. तेवारे स्थावर. ए बीजो दृष्टांत कह्यो ते एम जाणे अने बिजु पण एप्रमाणे मानवुं ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—अथ द्वितीयदृष्टांतं प्रत्याख्यातविषयगतं दर्शयन्नाह । जगवान् गौतमः प्राह । निर्ग्रंथाः प्रष्टव्याः इह खलु गृहपतिर्वा गृहपतिपुत्रोवा तथाप्रकारेषु श्रेष्ठकुलेषु उत्पद्य धर्मश्रवणार्थमागच्छेयुः तेषां धर्मप्रख्यातव्य इति पृष्टे श्रमणा आहुः । हंत आख्यातव्यः किं ते तथाप्रकारं शुद्धं धर्मं श्रुत्वा एवं वदेयुः । इदमेव निर्ग्रंथसंबन्धि प्रवचनं सत्यं यावत् सर्वदुःखप्रहीणमार्गं इहेति । अत्र स्थिताजीवाः सिद्ध्यन्ति । यावत्सर्वदुःखानामंतं कुर्वन्ति तदाज्ञया तथा गह्वामः तथा वेष्टामहे यावत् तथा उज्जया प्रयत्नेन प्राणिनां संयमेन हिंसानिवृत्त्या संयमामोसंयमं कुर्मोयथा जिनाज्ञा एवं ते वदेयुः इति पृष्टे श्रमणा आहुः हंत वदेयुः । पुनः श्रमणान् पृच्छति । किं ते तादृशायोग्याः कल्पन्ते प्रव्रजयितुं । श्रमणा आहुर्हंत कल्पन्ते इत्यादि । तेसिंचणं तैस्तथाविधैः सर्वजीवेभ्यो दंमस्य

क्तः एवंविधास्ते विहरंतोवर्षाणि चत्वारि पंच वा षट् दश वा अल्पतरं बहुतरं वा कालं देशग्रामादाबुध्यतविहारेण विहृत्य पश्चात्पतितपरिणामाः संतोगारं ब्रजेषुर्गृहस्थाजवेयुरित्यर्थः । निर्गृह्याः पृष्टोत्तरमाहुः । हंत ब्रजेषुः तेषां सर्वप्राणिन्योदंमोनो निक्षिप्तः । तेषां मवस्थात्रयमाह । पूर्वं गृहस्थत्वे सर्वजंतुवधोन त्यक्तः अथ यः संसाधुत्वे सर्वजंतुवधस्तेन त्यक्तः । पुनः साधुत्वं मुक्त्वेदानीं गृहस्थे जाते सर्वजंतुवधोन त्यक्तः । पूर्वमसंयतः । आरतः संयतः १ इदानीमसंयतः २ असंयतस्य सर्वजंतुवधोन त्यक्तः । तदेवं जानीत निर्गृह्यास्तदेवमाज्ञातव्यं । एवं यथावस्थात्रयेऽप्यन्यथात्वं स्यादेवं त्रसस्थावरयोरपि क्षेत्र्यं ॥ १५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पुनरपि पर्यायापन्नस्यान्यथात्वं दर्शयितुं द्वितीयं दृष्टान्तं प्रत्याख्यातुं विषयगतं दर्शयितुमाह (जगवंचणमित्यादि) जगवानेव गौतमस्वाम्याह । तद्यथा गृहस्थाः यतीनामंतिके समागत्य धर्मं श्रुत्वा सम्यक्त्वं प्रतिपद्य तदुत्तरकालं संजातवैराग्याः प्रव्रज्यां गृहीत्वा पुनस्तथाविधकर्मोदयात्तामेव त्यजन्ति तेच पूर्वं गृहस्थाः सर्वारंजप्रवृत्तास्तदा रताः प्रव्रजिताः संतोजीवोपमर्दपरित्यक्तदंमाः पुनः प्रव्रज्यापरित्यागे सति नो परित्यक्तदंमाः । तदेवं तेषां प्रत्याख्यातृणां यथावस्थात्रयेऽप्यन्यथात्वं नवत्येवं त्रसस्थावरयोरपि दृष्टव्यमेतच्च जगवंचणमुदाहुरित्यादेर्ग्रन्थस्य सेएवमायाणियवं इत्येतत्पर्यवसानस्य तात्पर्यं । अक्षरघटना तु सुगमेति स्वबुद्ध्या कार्या ॥ १५ ॥

जगवंचणं उदाहु णियंठा खलु पुब्बियवा आउसंतो नियंठा इह खलु परिवाइयवा परिवाइआउवा अन्नयरेहिंतो तिब्बाययणेहिंतो आगम्मधम्मं सवणवत्तियं उवसंकमेज्जा हंतानुवसंकमेज्जा किं ते सिं तहप्पगारेणं धम्मं आइस्खियवे हंता आइस्खियवे तंचेव उवठा वित्तिए जाव कप्पंति हंता कप्पंति किं ते तहप्पगारा कप्पंति संजुजित्तए हंता कप्पंति तत्तेणं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा तंचेव जाव आगारं वएज्जा हंता वएज्जा तेणं तहप्पगारा कप्पंति संजुजित्तए णो इण्ठे समेठे से जे से जीवे जे परेणं तो कप्पंति संजुजित्तए से जे से जीवे आरेणं कप्पंति संजुजित्तए से जे से जीवे जे इयाणी णो कप्पंति संजुजित्तए परेणं अस्समणे आरेणं समणे इयाणि अस्समणे अस्समणेणं सिद्धिं णो कप्पंति संमणेणं निग्गंथाणं संजुजित्तए से एव मायाणह णियंठा सेएव मायाणियवं ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे जगवंत श्री गौतमस्वामी त्रीजो दृष्टांत कहेवे के, आ दृष्टांतनें विषे प
ए, निश्चै निर्ग्रंथोनें पूठवुं. ए कारण माटे निर्ग्रंथ उद्देशीनें पूठे वे के, अहो आयुष्यमंत
निर्ग्रंथो ! निश्चै आ जगत् मांहे परिव्राजक संन्यासी, परिव्राजिका संन्यासिणी, तथा
(अन्नयरेहिंतोतिबाययणेहिंतो के०) अन्य तीर्थायतनयको आवीनें (आगम्मधम्मंसव
एवसियं के०) आगम धर्म सांजलवानें साधु पासें आवी ते(उवसंकमेज्जा के०) उद्यम
करे ? (हंताउवसंकमेज्जा के०) हा आवीने उद्यम करे, तो केम तथाप्रकारना परिव्राज
क, तथा परिव्राजिकाने धर्म कहेवो ? हा धर्म कहेवो. (तंचेवउवछावित्ति ए के०) तेम कहे
वो के, ज्यांसुधि तेनें उछाववुं कल्हे. ? हा, कल्हे. ते वली परिव्राजक थका चारित्रिया थयावे,
तेनें मंमल्लें बेसाडवा कल्हे ? हा, बेसाडवा कल्हे. तथा आहार पाणी लेवो कल्हे ? हा,
कल्हे. एवा विहारें विचरता ते वली ज्यां सुधी तथाविधकर्मनें उदयें करी गृहस्थावास सेवे ?
हा, सेवे. तेवारें तेनें तथाप्रकारें आहारपाणी करवा, मंमलीमां बेसाडवा कल्हे ? तेवारें
निर्ग्रंथबोल्या, के, (एणोइण्ठेसमप्पे के०) ए अर्थ समर्थ नथी. एतावता तेनें मंमलीमां बेसा
डवुं न कल्हे. तो हवे जुठ ! के तेनो तेज जीव, तेनी साथें प्रथम आहार पाणी करवो
न कल्हे, वच्चें वली आहारपाणी करवो कल्हे, अनें वली तेज जीव साथें हमणां आहार
पाणी करवो न कल्हे. एम तेनी त्रण अवस्था थइ. प्रथम अश्रमण, पठी वच्चें श्रमण,
नें हमणां वली अश्रमण. ते अश्रमणपणायें सहित एवा ते श्रमण निर्ग्रंथनें मंमलीमां
पोतानी साथें बेसारी जमाडवो न कल्हे. अहो निर्ग्रंथो ! ए दृष्टांतनी पेठें त्रस स्था
वरनें विषे पण जाणवुं. जेवारें त्रस तेवारें त्रसज, अनें जेवारें स्थावर, तेवारें स्था
वरज, जाणवा. ए रीतें मानो, अनें एवी रीतें जाणवुं. एप्रमाणे निर्ग्रंथनी साक्षियें दे
शविरति प्रमाण करी ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—अथ तृतीयं दृष्टांतं परतीर्थिकानुद्दिश्याह । सुगमार्थमिदं सूत्रं । तात्पर्यार्थ
स्त्वयं पूर्वं परिव्राजकादयः संतोऽसंजोग्याः साधूनां गृहीतश्रामण्याश्च साधूनां संजोग्याः
पुनः श्रामण्यत्यागेऽसंजोग्याः एवं पर्यायान्यथात्वं त्रसस्थावराणामपि योज्यं ॥ १६ ॥

॥ टीका—तदेवं द्वितीयं दृष्टांतं प्रदर्शयित्वा तृतीयं दृष्टांतं परतीर्थिकोद्देशेन दर्शयितुमा
ह । (जगवंचणमुंदादुरित्यादि जावसेएवमायाणियवन्ति) उक्तानार्थे । तात्पर्यार्थस्त्वयं पू
र्वं परिव्राजकादयः संतोऽसंजोग्याः साधूनां गृहीतश्रामण्याश्च साधूनां संजोग्याः संवृत्ताः
पुनस्तदजावे त्वसंजोग्यास्त्येव पर्यायाऽन्यथात्वं त्रसस्थावराणामप्यायोजनीयमिति ॥ १६ ॥

जगवंचणं मुंदादु संतेगइया समणोवासगा नवन्ति तेसिंचणं
एवं वुत्तं पुवं नवइ एणो खलु वयं संवाएमो मुंदा नवित्ता आ

गारात् अणगारियं पवइत्ताए वयं एं चानुदसठमुदिठपुसि
 मासिणीसु पडिपुसं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणा विहरि
 र्ससामो थूलगं पाणाइवायं पच्चस्काइस्सामो एवं थूलगं मुसा
 वायं थूलगं अदिन्नादाणं थूलगं मेहुणं थूलगं परिग्गहं प
 च्चस्काइस्सामो इत्तापरिमाणं करिस्सामो डुविहं तिविहेणं मा
 खलु ममघाए किंचि करेहवा करावेहवा तच्च विपच्चस्काइस्सा
 मो ते एं अजोच्चा अपिच्चा असिणाइत्ता आसंदीपेठियात्त प
 च्चारुहिता ते तद्वा कालगया किं वत्तवंसिया सम्मं कालग
 तावि वत्तवंसिया ते पाणावि वुच्चंति ते तसावि वुच्चंति ते महा
 काया ते चिरघिइया ते बहुतरगा पाणा जेहिं समणोवासग
 र्सस सुपच्चस्कायं नवइ ते अप्पयरागा पाणा जेहिं समणोवास
 गरस्स अपच्चस्कायं नवइ इति से महयात्त जस्सं तुप्पे वयह तं
 चेव जाव अयंपि नेदे से एो एोयात्तए नवइ ॥ १७ ॥

अर्थ—वली उदक प्रत्ये नगवंत श्री गौतमस्वामी बोल्या के, निश्चै आ जगत् मा
 हे कोइ एक श्रमणोपासक होय, तेणे एवुं व्रत विशेष पूर्वे उच्चार कखुं होय के, नि
 श्चै अमे मुंम अई गृहस्थावास थकी, अणगार पणुं आदरी शकवाने समर्थ नथी तेथी,
 अमें चतुर्दशी, अष्टमी, चोमासानी त्रण पूर्णिमा, तथा उद्दिष्टतिथि ते महा
 कल्याणिक तिथि, एटले दिवसें प्रतिपूर्ण सम्यक् प्रकारें पौषध पालता विचरिखुं,
 तथा वली स्थूल प्राणातिपात पच्चस्कीखुं. एणी पेरें स्थूल मृपावाद, स्थूल अदत्तान,
 स्थूल मैथुन, स्थूल परिग्रह, पच्चस्कीखुं. इत्ता प्रमाणे करीखुं, “डुविहंतिविहेणं”
 इत्यादिक जांगायें करी पच्चस्कीखुं. (माखलुममघाए के०) निश्चै महारे अर्थे पौषध मांहे
 कांहिं पचन पाचनादिक म करवुं. बीजा पासें म कराववुं, त्यां पण एवुं पूर्वोक्त अ
 में पच्चस्काए करीखुं (तेणं के०) ते एवा व्रतना उच्चार करनार श्रावक, (अजो
 च्चा के०) अणजम्या, (अपिच्चा के०) पाणी पीथा विनाना, (असिणाइत्ता के०)
 अने स्नान कखा विना, पोसहव्रत करे. पोसहव्रतमां एटला वानां न करे.
 (आसंदी के०) मंचक, (पेठियात्त के०) पीढी, मांची इत्यादिक, ते थकी (पच्चार
 हिता के०) उत्तरीनें सम्यक् प्रकारें पौषध लीये. (तेतद्वाकालगयाकिंवत्तवंसिया

के०) तेणें तथा प्रकारे काल कीधो, तो तेनें केवा कहियें, ते रूडी पेरे मरण पा म्या कहियें किंवा नहीं ? तेवारें निर्ग्रथ बोल्या के, (सम्मंकालगयाविवत्तवंसिया के०) ते सम्यक् प्रकारें रूडी रीतें कालगत थया एम कहियें, तेवारें श्रीगौतम बोल्या के, एरीतें जेणें काल कीधो, तेनें अवश्य देवलोकनें विषे उत्पत्ति जाणीयें ठैयें केमके, रूडे परिणामें जे मरण पामे ते देव थाय. (तेषाणाविवुच्चंति के०) त्यां थका तेने प्राण पण कहियें, (तेतसाविवुच्चंति के०) तेने त्रस पण कहियें, ते महाकाय कहियें, तेनें चिरस्थितिक कहियें, तो ए कारणे (तेबहुतरगापाणा के०) ते घणा जीव के, (जेहिंसमणोवासगस्ससुप च्छवायंनवइ के०) जेने विषे श्रावकने रूडूं पच्चस्काण होय. अने ते थोडा जीव, के जेने विषे श्रावकनें पच्चस्काण नथी. एम ते श्रावकनें महोटी त्रसकाय थकी उपशमठे ते पच्चस्काण राखवानो उद्यमठे तेने विराधवानी विरतिठे. एवा श्रावकनें तमे कहोठो के, एवो कोइ पर्याय नथी के, जेणें करी श्रावकनें एक पण प्राणातिपातनुं पच्चस्काण थाय! ते तमारुं वचन न्यायमार्गेनुं नथी ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—एवं दृष्टान्तत्रयेण निर्दोषां देशविरतिं प्रसाध्य पुनरपि तज्जतमेव विचारमा ह । नगवान् गौतमउदकं प्रत्याह । शांतिप्रधाना एके श्रमणोपासका ज्वन्ति तेषां च इ दमुक्तपूर्वं जवति । यथा न खलु वयं शक्नुमः प्रव्रज्यां ग्रहीतुं किंतु ? वयं चतुर्दश्यष्टम्यादिषु तिथिषु संपूर्णं पौषधं सम्यगनुपालयंतो विहरिष्यामः तथा स्थूलप्राणातिपातमृपावादा दत्तादानमैश्वर्यपरिग्रहं प्रत्याख्यास्यामः । द्विविधं कृतकारितच्चेदात् श्राद्धस्यानुमतेरनिषिद्ध त्वात्रिविधं मनोवचनकायैः मा निषेधे पौषधस्यस्य मम कृते किंचित्पचनपाचनादिकं मा कार्ष्णं परेण मा कारयत सर्वथाऽसंजविनोवस्तुनोऽनुमतेरपि निषेधः तत्रापि प्रत्याख्यास्यामः ते श्रावकाश्चक्षुक्त्वाऽपीत्वाऽस्नात्वा च पौषधयुतत्वादासंदीपीतिकातः प्रत्यारुह्याऽवतीर्थं सम्यक् पौषधं कृत्वा कालं कृतवन्तः ते किं सम्यक्कृतकालावतासम्यक् ? एवं पृष्टैर्निर्ग्रथैरव श्यमेवं वक्तव्यं ते सम्यक्कालगता । एवं कालगतानामवश्यंजावी देवलोकोत्पादः तत्रोत्प न्नाश्च ते त्रसाएव ततश्च कथं निर्विषयता प्रत्याख्यानस्येति ॥ १७ ॥

॥ टीका—तदेवं दृष्टान्ते प्रत्याख्यातृविषयगतो गृहस्थयतिपुनर्गृहस्थच्चेदेन पर्यायच्चेदः प्रदर्शितः । तृतीयेन दृष्टान्ते परतीर्थिकसाधुनावोनिष्क्रमणच्चेदेन संनोगद्वारेण पर्यायच्चेद व्यवस्थापित इति । तदेवं दृष्टान्तप्राचुर्येण निर्दोषां देशविरतिं प्रसाध्य पुनरपि तज्जतमेव विचारं कर्तुकाम आह । (नगवंचणमुदाहुरित्यादि) पुनरपि गौतमस्वाभ्युदकं प्रतीदमा ह । तद्यथा बहुजिः प्रकारैस्त्रससद्भावः संजाव्यते ततश्चाशून्यस्तैः संसारस्तदशून्यत्वे

तन्निर्विषयं श्रावकस्य त्रसवधनिवृत्तिरूपप्रत्याख्यानं । तदधुना बहुप्रकारत्रससंज्ञूत्याऽशून्यतां संसारस्य दर्शयति । जगवानाह । संति विद्यंते शांतिप्रधानावा एके केचन श्रमणो पासकान्वन्ति तेषां चेदमुक्तपूर्वं जवति संजाव्यते च श्रावकाणामेवंज्ञूतस्य वचसः संजव इति । तद्यथा । न खलु वयं शक्रुमः प्रव्रज्यां ग्रहीतुं किंतु ? वयं । एमिति वाक्यालंकारे । चतुर्दश्यष्टमीपौर्णमासीषु संपूर्णं पौषधमाहारशरीरसत्कारब्रह्मचर्याव्यापाररूपं पौषधं सम्यगनुपालयंतो विहरिष्यामः तथा स्थूलप्राणातिपातमृषावादादत्तादानमैश्वर्यपरिग्रहं प्रत्याख्यास्यामो द्विविधमिति कृतकारितप्रकारद्वयेनानुमतेः श्रावकस्याप्रतिषिद्धत्वात्तथा त्रिविधेनेति मनसा वाचा कायेन च तथा मा इति निषेधे खलु इति वाक्यालंकारे मदर्थं पचनपाचनादिकं पौषधस्य मम कृते मा कार्ष्णं तथा परेण मा कारयत तत्राप्यनुमतावपि सर्वथा यदसंजवति तत्प्रत्याख्यास्यामः ते एवंज्ञूतकृतप्रतिज्ञाः संतः श्रावकाः अचुक्त्वाऽपीत्वाऽस्नात्वा च पौषधोपेतत्वादासंदीपीठिकातः प्रत्यारुह्यावतीर्य सम्यक् पौषधं गृहीत्वा कालं कृतवन्तस्ते तथाप्रकारेण कृतकालाः संतः किं सम्यक्कृतकालावतासम्यगिति ? कथं वक्तव्यं स्यादित्येवं पृष्टैर्निर्ग्रन्थैरवश्यमेवं वक्तव्यं स्यात्सम्यक्कालगता इत्येवं कालगतानामवश्यंजावी तेषां देवलोकेपूत्पादस्तदुत्पन्नश्च त्रस एव ततश्च कथं निर्विषयता प्रत्याख्यानस्योपासकस्येति ॥ १७ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया समणोवासगा जवन्ति तेसिंचणं ए वं वुत्तं पुवं जवइ णो खलु वयं संवाएमो मुंढा जवित्ता आगा राउ जाव पवइत्तए णो खलु वयं संवाएमो चाउहसठमुदिठपुष्प मासिणीसु जाव अणुपालेमाणा विहरित्तए वयं एं अपडिम मारणंतियं संलेहणा जूसणा जूसिए जत्तपाणं पडियाइस्किया जाव कालं अणवकंखमाणा विहरिस्सामो सबं पाणाइवायं पच्च खाइस्सामो जाव सबं परिग्गहं पच्चखाइस्सामो तिविहं तिविहे एं मा खलु ममढाए किंचिवि जाव आसंदीपेठियाउ पच्चारुहित्ता एते तहा कालगयाइ किं वत्तवंसिया सम्मं कालगयाइ वत्तवं सिया ते पाणावि वुच्चन्ति जाव अयंपि जेदे से णो णेयाउए जवइ ॥ १८ ॥

अर्थ—बली गौतम स्वामी कहेछे. कोइ एक श्रमणोपासक एवा होय, तेणे एवुं पूर्व त्रत उच्चारवानुं वचन कसुं होय के, निश्चै अमे मुन अइने गृहस्थावास यका यावत् अ

एगार पणुं आदरी शकवाने समर्थ नथी. चतुर्दशी, अष्टमी, त्रण चोमासानी पू
णिमा, तथा महाकल्याणिक तिथिने विषे पौषध जइ न शकिये अमारे ठेजे काले मर
एने अंते शरीर पातलुं पाडवा संलेषणाने विषे जूसणा एटले आत्मा स्थापवो, स्था
पीने जात, एटले अन्न पाणी निषेधिने यावत् मरणकाल अण वांढता मरणा जिजाषा अ
ण करता विचरीशुं यावत् सर्व प्राणातिपात, सर्व मृषावाद, सर्व अदत्तादान, सर्व मैथुन, सर्व
परिग्रह, त्रिविध त्रिविध प्रकारें पञ्चस्कीशुं, तथा अमारे अर्थे कांइ पण पचन पाचनादिक म
करो, म करावो, एवुं पण पञ्चस्काण करीशुं. ते श्रावको ए रीतें अण जमते, पाणी अणपी
ते, स्नानादिक अण करते, मंचक, मांची इत्यादिक थकी उत्तरीने ते प्रकारें काल करे.
तो तेने केवा कहिये, रुडा मरणना करनार कहिये के, माठा मरणना करनार कहिये? ते
वारें निर्ग्रंथ बोल्या, ते रुडी पेरे कालगत थया कहेवाय, तेपाणाविवुञ्चंति इत्यादिक
शब्दोनो अर्थ, पूर्ववत् जाणवो. यावत् तमारुं एवुं बोलवुं, ते न्याय मार्गनुं नथी.
त्यां सुधी जाणवुं. ॥ १७ ॥

॥ टीका-पुनः श्रावकोद्देशेन प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । गौतमः प्राह । संति वि
द्यंते एके केचन श्रमणोपासकास्तेषामेतदुक्तपूर्वं नवति । यथा न शक्नुमो वयं प्रव्रज्यां
ग्रहीतुं नापि चतुर्दश्यादिषु सम्यक् पौषधं पालयितुं वयं चापश्चिमया संलेखनरूपेण वा
रूपितकायाः । यदिवा संलेखनाजोषणया सेवनया जोषिताः सेविता उत्तमार्थगुणैरेवं
नूताः संतो न क्तपानं प्रत्याख्याय कालं दीर्घकालमनवकांक्षमाणा विहरिष्यामः । कोर्थः ?
न खलु वयं दीर्घकालं व्रतं पालयितुं समर्थाः किंतु वयं सर्वमपि प्राणातिपातादिकं प्र
त्याख्याय संलेखनया संलिखितकायाश्चतुर्विधाहारत्यागेन जीवितं त्यक्तुं समर्थाः । इति
सूत्रेणैवाह । (सवंपाणाश्वायमित्यादि) यावत्ते तथा कालगताः किं वक्तव्यमेतत्स्यात्
सम्यक् ते कालगता इति पृष्ठानिर्ग्रंथाद्भादुर्यथा ते सन्मनसः शोजनचित्ताः कालगता
इति । ते कालं कृत्वा सुरलोकेषूत्पद्यन्ते तत्र चोत्पन्ना यद्यपि हंतुं न शक्यन्ते तथापि त्रस
त्वात्ते श्रावस्य त्रसवधनिवृत्तिप्रत्याख्यानस्य विषयाः स्युः ॥ १७ ॥

॥ टीका-पुनरन्यथा श्रावकोद्देशेनैव प्रत्याख्यानस्य विषयं प्रदर्शयितुमाह । (जगवं
चणमित्यादि) गौतमस्वाम्येवाह । तद्यथा संति विद्यंते एके केचन श्रमणोपासकास्तेषां
चैतदुक्तपूर्वं नवति । तद्यथा । खलु न शक्नुमो वयं प्रव्रज्यां ग्रहीतुं नापि चतुर्दश्यादिषु स
म्यक् पौषधं पालयितुं वयं चापश्चिमया संलेखनरूपेण वा रूपितकायायदिवा संलेखना
जोषणया सेवनया जोषिताः सेविता उत्तमार्थगुणैरित्येवं नूताः संतो न क्तपानं प्रत्याख्या

य कालं दीर्घमनवकांक्षमाणाविहरिष्यामः । इदमुक्तं नवति । न वयं दीर्घकालं पौषधादि
कं व्रतं पालयितुं समर्थाः किंतु ? वयं सर्वमपि प्राणातिपातादिकं प्रत्याख्याय संलेखनया
संलिखितकायाश्चतुर्विधाहारपरित्यागेन जीवितं परित्यक्तुमलमिति । एतत्सूत्रेणैव दर्शयति
(सवंपाणाश्वायमित्यादि) सुगमं । यावत्ते तथा कालगताः किं वक्तव्यमेतत्स्यात्सम्यक्
ते कालगतास्त्येवं पृष्टानिर्ग्रथाएतदूचुर्यथा ते सन्मनसः शोचनमनसस्ते कालगताः इति
तेच सम्यक् संलेखनया यदा कालं कुर्वन्ति तदाऽवश्यमन्यतमेषु देवलोकेषूत्पद्यन्ते तत्र
चोत्पन्नायद्यपि ते व्यापादयितुं न शक्यन्ते तथापि त्रसत्वात्ते श्रावकस्य त्रसवधनिवृत्तस्य
विषयतां प्रतिपद्यन्ते ॥ १८ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया मणुस्सा नवंति तंजहा महइब्बा म
हारंजा महापरिग्गहा अहम्मिया जाव डुण्डियाणंदा जाव स
वान् परिग्गहान् अप्पडिविरया जाव जीवाए जेहिं समणोवा
सगरुस आयाणसो आमरणंताए दंमे णिस्सित्ते ते ततो आगुगं
विप्पजहन्ति ततो जुज्झो सगमादाए डुग्गइगामिणो नवंति ते
पाणावि बुच्चन्ति ते तसावि बुच्चन्ति ते महाकाया ते चिरद्विइया ते
बहुयरगा आयाणसोइति से महयान् एं जस्सं तुप्पे वदह तंचेव
अयंपि जेदे से णो णेयान् ए नवइ ॥ १९ ॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेगे. आ जगत् मांहे कोइ एक एवा होय, ते कहेगे.
(महइब्बा के०) महोटी इब्बावाला एटले महालोनी, महाआरंजी, महापरिग्रही, अधार्मि
क यावत् डुप्प्रत्यानंदी, एटले कोइनुं जुंमूं थाय तो पोतें आनंद पामे, यावत् सर्व परि
ग्रह थकी अविरति एटले निवर्त्या नथी. जाव जीव लगे जेनें विषे श्रमणोपासकने (आ
याणसो के०) प्रथम व्रत ग्रहण प्रारंजीने मरणांत सुधी त्रस पणाने लीधे तेनो घात
ठंढाणोठे. हवे ते सर्वथा अविरति मनुष्यनो ते नवसंबंधी आयुष्यनो क्य थये थके ते
आयुष्य त्यागीनें (जुज्झोसगमादाए के०) वली पोताना उपार्जन करेलां कर्मो लेइनें
(डुग्गइगामिणोनवंति के०) दौर्गतिगामि थाय, एटले जुं कहुं ? तोके, जे महारंजी, म
हापरिग्रही होय, ते नरकादिक दुर्गतिथें जाय. त्यां ठतां तेने प्राण पण वोलियें, अने त्र
स पण वोलियें, ते महाकायवाला कहियें, तेनें वणी स्थिति होय, एम पण कहियें, ते य
णा जीवनी त्रस जाति पणानें पामे. माटें तेनो विनाश करवाने विषे श्रावकने रुडूं पक्ष
स्काण होय. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. ए कारणे तमारुं वोलवुं न्याय मार्गनुं नथी ॥ १९ ॥

यते यस्यासावाकुट्टी नाकुट्टयनाकुट्टी। इदमुक्तं नवति। योहिकायादेर्निमित्तात् केवलं मनोव्यापारेण प्राणिनो व्यापादयति न च कायेन प्राण्यवयवानां भेदननेदनादिके व्यापारे वर्तते न तस्याऽवयवं। यस्य कर्मोपचयोन नवतीत्यर्थः। तथाऽबुधोऽजानानः कायव्यापारमात्रेण यंच हिनस्ति प्राणिनं तत्रापि मनोव्यापाराज्जावान्न कर्मोपचयइति। अनेन च श्लोकोर्धेन यदुक्तं निर्युक्तिरुक्ता। यथा चतुर्विधं कर्म नोपचीयते निद्रुसमयइति। तत्र परिज्ञोपचितमविज्ञोपचिताख्यं नेदद्वयं साह्याहुपात्तं। शेषं त्वीर्यापथ्यस्वप्नांतिकनेदद्वयंच शब्देनोपात्तं। तत्रैरणमीर्या गमनं तत्संबद्धः पंचार्थ्यापथ्यस्तत्तत्प्रत्ययं कर्मैर्यापथ्यं। एतदुक्तं नवति। पथि गह्वतोयथाकथंचिदननिसंधेर्यत्प्राणिव्यापादनं नवति कर्मणश्चयोन नवति तथा स्वप्नांतिकमिति। स्वप्नएव लोकोक्त्या स्वप्नांतः सविद्यते यस्य तत्स्वप्नांतिकं तदपि न कर्मबंधाय। यथा स्वप्ने जुजिक्रियायां तृह्यजावस्तथा कर्मणोपीति। कथं तर्हि तेषां कर्मोपचयोनवतीत्युच्यते। यद्यसौ हन्यमानः प्राणी नवति हंतुश्च यदि प्राणीत्येवं ज्ञानमुत्पद्यते तथैतं हन्यतीत्येवं च यदि बुद्धिः प्रादुःष्यादेतेषु च सत्सु यदि कायचेष्टा प्रवर्तते तस्यामपि यद्यसौ प्राणी व्यापादयते ततोहिंसा ततश्च कर्मोपचयोनवतीत्येषामन्यतराजावेपि न हिंसा न च कर्मचयः। अत्र च पंचानां पदानां द्वात्रिंशद्भंगानवन्ति। तत्र प्रथमं जगे हिंसकोऽपरेष्वेकत्रिंशत्स्वहिंसकः। तथाचोक्तं। प्राणी प्राणिज्ञानं, घातकचित्तं च तज्जता चेष्टा ॥ प्राणैश्च विप्रयोगः पंचनिरापद्यते हिंसा ॥ १ ॥ किमेकांतेनैव परिज्ञोपचितादिना कर्मोपचयो न नवत्येव काचिदव्यक्तिमात्रेति दर्शयितुं श्लोकपश्चार्धमाह। पुच्छोत्ति। तेन केवलमनोव्यापाररूपपरिज्ञोपचितेन केवलकायक्रियोभेदेन वाऽविज्ञोपचितेनेर्यापथेन स्वप्नांतिकेन च चतुर्विधेनापि कर्मणा स्पृष्टृष्वत्सुप्तः संस्तत्कर्माऽसौ स्पर्शमात्रेणैव परमनुनवति न तस्याधिको विपाकोस्ति। कुड्यापतितसिकतामुष्टिवत्स्पर्शानंतरमेव परिज्ञोपचितादित्यर्थः। अतएव तस्य चयानावोऽनिधीयते न पुनरत्यंताजावइति। एवं च कृत्वा तदव्यक्तमपरिस्फुटं। खुरवधारणे। अव्यक्तमेव स्पष्टविपाकानुनवाजावात्। तदेवमव्यक्तं सहावयेन गर्ह्येण वर्तते तत्परिज्ञोपचितादिकर्मेति ॥ २५ ॥ ननु च यद्यनंतरोक्तं चतुर्विधं कर्म नोपचयं याति कथं तर्हि कर्मोपचयोनवतीत्येतदाशंक्याह। (संतिमेऽस्यादि)। संति विद्यन्ते अमूनि त्रीणि आदीयते स्वीक्रियते अमीनिः कर्मेत्यादानानि। एतदेव दर्शयति। यैरादानैः क्रियते विधीयते निष्पाद्यते पापकं कल्मषं तानि चामूनि। तद्यथा। अतिक्रम्येत्यानिमुख्येन वध्यं प्राणिनं क्रात्वा तद्घातानिमुखं चित्तं विधाय यत्र स्वतएव प्राणिनं व्यापादयति तदेकं कर्मादानं। तथाऽपरं च प्राणिघाताय विषयं समादिश्य यत्प्राणिव्यापादनं तद्वितीयं कर्मादानमिति। तथाऽपरं व्यापादयंतं मत्ताऽनुजानीतइत्येतत्तृतीयं कर्मादानं। परिज्ञोपचितादस्यायं नेदः। तत्र केवलं मनसा

॥ दीपिका—पुनः प्रत्याख्यानविषयमाह । न प्रथमव्रतग्रहणं ततश्चाख्य मरणांतं या वदंमोनिक्षिप्तस्त्यक्तः । तेच तस्मान्नवात्स्वायुषं जहंति त्यक्त्वा त्रसजीवितं स्वकं पाप मादाय गृहीत्वा दुर्गतिगामिनः स्युः । महारंजपरिग्रहत्वात्ते मृतानरके नारकत्रसत्वेनोत्प न्नाः सामान्येन प्राणिनञ्ज्यंते विशेषतस्तु त्रसामहाकाया इत्यादि पूर्ववत् ॥ १९ ॥

॥ टीका—पुनरन्यथा प्रत्याख्यानस्य विषयमुपदर्शयितुमाह । (जगवंचणं उदाहुरित्यादि) जगवानाह । एके केचन मनुष्याएवंजूनूतानवन्ति । तद्यथा महेष्मामहारंजामहापरिग्रहा इत्यादि सुगमं । यावद्यैर्येषु वा श्रमणोपासकस्यादीयतइत्यादानं प्रथमव्रतग्रहणं ततश्चा रन्याऽऽमरणांतादंमोनिक्षिप्तः परित्यक्तो नवति । तेच तादृग्विधास्तस्मान्नवात्कालात्स्वा युषं विजहंति त्यक्त्वा त्रसजीवितं ते नूयः पुनः स्वकर्म स्वकृतकिद्विषमादाय गृही त्वा दुर्गतिगामिनो नवन्ति एतदुक्तं नवति । महारंजपरिग्रहत्वात्ते मृताः पुनरन्यतरष्टयिव्यां नारकत्रसत्वेनोत्पद्यंते तेच सामान्यसंज्ञया प्राणिनो विशेषसंज्ञया त्रसामहाकायाः चिर स्थितिका इत्यादि पूर्ववद्यावत् (णोणेयाउएति) ॥ १९ ॥

जगवंचणं उदाहुरि संतेगइया मणुरसा नवन्ति तंजहा अणारंजा अ परिग्गहा धम्मिया धम्माणुया जाव सवाउ परिग्गहाउ पडिवि रया जाव जीवाए जेहिं समणोवासगरस्स आयाणसो आम रणंताए दंमे णिक्खित्ते ते तउ आउगं विण्णजहंति ते तउ नुज्जो सग मादाए सग्गइगामिणो नवन्ति ते पाणावि वुच्चंति जाव णो णेयाउ ए नवइ ॥ २० ॥

अर्थ—वली एहिज अर्थ दीपाववा जणी, गौतम स्वामी कहेछे के, आ जगत् मांहे को इ एक मनुष्य, एवा होय के, निरारंजी, निःपरिग्रही, धार्मिक धर्मनीज अनुमोदना क रनार, इत्यादिक त्यां सुधी कहेवुं, ज्यां सुधी सर्वपरिग्रह थकी विरति एटले निवृत्त्याछे सर्व विरतिना पालनार, जावजीव सुधी, जेने विषे श्रमणोपासकनें प्रथम व्रतग्रहण का ल प्रारंजी मरणांतसुधी घातनो निषेध कखोछे. ते तेवा सर्वविरति वाला मनुष्य, नव सं बधीनुं आयुष्य ठांमीनें पोतानां पूर्वोपार्जित शुन कर्म लेइनें सज्जतिगामि थाय. ते त्यां ठता प्राण पण कहेवाय. इत्यादिक बीजो पाठ, सर्व पूर्ववत् जाणवो. ए कारणे ए तमारुं वचन रूडूं न्याय मार्गनुं नथी. ॥ २० ॥

॥ दीपिका—पुनः प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । पूर्वोक्तेन्यो महारंजादिन्यो विपरीताः

सुशीलाः साधवः एते च सामान्यश्रावकास्तेपि त्रसेष्वेव देवेषूपपद्यन्ते ततोपि न निर्विषयं प्रत्याख्यानं ॥ १० ॥

॥ टीका—पुनरन्येन प्रकारेण प्रत्याख्यानस्य विषयं दर्शयितुमाह । (जगवंचरणं उदाहुरित्यादि) पूर्वोक्तेन्योमहारंजपरिग्रहवदादिन्योविपर्यस्ताः सुशीलाः सुप्रत्यानंदाः साधव इत्यादि सुगमं । यावत् (स्मोणेयाउएनवइति) । एते च सामान्यश्रावकास्तेपि त्रसेष्वेवान्यतरेषु देवेषूपपद्यन्ते ततोपि न निर्विषयं प्रत्याख्यानमिति ॥ १० ॥

जगवंचरणं उदाहुरि संतेगइया मणुस्सा नवंति तं जहा अपेह्वा अप्पारंजा अप्पपरिग्गहा धम्मिया धम्माणुया जाव एगच्चाउ परिग्गहाउ अप्पडिविरया जेहिं समणोवासगरस्स आयाणसो आमरणंताए दंमे णिस्सित्ते ते तउ आउगं विप्पजहंति ततो नुज्जो सगमादाए सग्गइगामिणो नवंति ते पाणावि वुच्चंति जाव णो णेयाउए नवइ ॥ ११ ॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेछे. निश्चै आ जगत् मांहे कोइ एक मनुष्य, एवा होय, ते कहेछे. अल्पइह्वा एटले अल्पलोनी, अल्पारंजी, अल्पपरिग्रही, धार्मिक धर्मांतुंग, प्राणातिपातादिक थकी एकपहें विरति, अनें एकपहें अविरति, ए कारण माटें ते विरताविरत कहेवाय. जेनें विषे श्रमणोपासकनें त्रतग्रहणकाल प्रारंजी मरणान्तसुधी जीवघातरूप दंमनो निषेधछे. ते विरताविरत पुरुष, ते नव संबंधी आशुष्य ठांमनें, पठी पोतानां पूर्वोपार्जित शुच कर्म लेइने, सज्जितियें जाय. ते त्यां ठतां प्राण पण कहेवाय, त्रस पण कहेवाय, इत्यादिक पाठ सर्व, पूर्ववत् जाणवो. ज्यां सुधी तमारुं बो लवुं न्यायमार्गेनुं नथी. ॥ ११ ॥

॥ टीपिका—किंच । सुगममिदं सूत्रं एते चाल्पेह्वादिविशेषणाद्यवश्यं प्रकृतिजइत्या सज्जतिगामित्वेन त्रसेषूपपद्यन्ते ॥ ११ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (जगवंचरणं उदाहुरित्यादि) सुगमं यावत् स्मोणेयाउएति । एते चाल्पेह्वादिविशेषणविशिष्टाद्यवश्यं प्रकृतिजइत्या सज्जतिगामित्वेन त्रसकायेषूपपद्यन्त इति इष्टव्यं ॥ ११ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया मणुस्सा जवंति तं जहा आरणिआ
आवसहिया गामणियंतिया कणहुई रहस्सिया जेहिं समणोवा
सगस्स आयाणसो आमरणंताए दंमे णिस्सित्ते जवइ णो बहु
संजया णो बहुपडिविरया पाण नूय जीव सत्तेहिं ते सतो अप्पणा
सच्चा मोसाइ एवं विप्पडिवेदेति अहं ए हंतवो अन्नं हंतवा जाव
कालमासे कालं किच्चा अन्नयराइ आसुरियाइ किविसियाइ
जाव उववत्तारो जवति तउ विप्पमुच्चमाणा जुज्जो एलमुयत्ताए
तमोरुवत्ताए पच्चायंति ते पाणावि वुच्चंति जाव णो णेयाउए जवइ ॥२२॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेठेके, आ जगत्मांहे कोइएक मनुष्य एवा होय के, आरणि
क एवुं तीर्थविशेष तेनें विषे रहेनार ते आरण्यवासी, तथा कंदमूलफलाहारी, वृद्धनें मूलें
वसनार एवा पुरुष, तापस विशेष जाणवा. (आवसहिया के०) वली कोइएक पानडानी पर्ण
कूटी करी रहेनारा, ग्राम निमंत्रिक एटले आजीविका निमित्तें ग्राम समोपें वसनारा, (क
णहुई रहस्सिया के०) कोइएक कार्यनें विषे रहस्यना करनार, इत्यादि तापस विशेष, जेनें
विषे श्रमणोपासकनें व्रतग्रहण प्रारंभीने सरणांत सुधी हिंसानो निषेधठे. हवे ते तीर्थिक
केवाठे ? तोके घणा संयत नथी, कारणके तेमांहे सम्यक् ज्ञान नथी, ते माटें ते पूर्ण संय
मनें जाणता नथी, तथा प्राण, जूत, जीव, अने सत्त्वनें विषे जेने घणुं व्रतिपणु नथी. ते पोतें
पोता थकी एवी सत्यामृषा जाषा प्रयुंजीनें लोक आगल आवीरीते बोले. ते कहेठे. मनें
ब्राह्मण पणाने लीधे दंमादिकें करी हणवो नहीं. बीजा कुडादिकोने हणवा. इत्यादिक
पूर्व अध्ययननें विषे कहुंठे, ते सर्व अंहीं जाणी लेवुं. एवा मनुष्य, कालमासें काल करीनें
बालतपश्चर्यानें योगें अनेरा आसुरिय किट्ठिषीयादिकनी गतिने विषे जाय. जे कारण माटें
ते जीवघातना उपदेशना देनार, जोगानिलाषी, तापसो, नित्यांधकार सहित एवी नरकादि
क गतिमांहे जाय. वली बालतपनें योगें तेनें प्रथमतो पूर्वोक्त नीचगति प्राप्त थाय, ते
वार पठी वली ते आसुरीयादिक गतिथकी आयुष्यने क्यें चवीनें वली वली बेहेरा,
मूगा, एवा तमोरूप अंध मनुष्य थाय. एवा ठता तेनें त्रस कहियें, तेने प्राण कहियें,
इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. इत्यादिक यावत् ए तमारुं वचन न्यायमार्गनुं नथी ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—किंचान्यत् एके मनुष्याएवंजूताः स्युः आरण्याकाआरण्यवासिनः आवसथि
काग्रामनिमंत्रिकाः (कणहुई रहस्सिया) कचित्कार्ये रहस्यकाः एते सर्वेपि तीर्थिकविशेषाः

तेच नो बहुसंयताः क्रियासु नो बहुप्रतिविरताः सर्वजंतुवधान्न निवृत्ताः सत्यामृषाणि वा
क्यानि परेषु एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण प्रयुजंति (एवंविष्यडिवेदेति) क्वचित्पातः एवं विवि
धप्रकारेण प्रतिवेदयंति ज्ञापयंति । यथा । अहं न हंतव्योऽन्ये हंतव्याः । अहं नाज्ञापयि
तव्योऽन्येऽज्ञापयितव्या इत्यादीन्पुपदेशवाक्यानि ददति । एवं नूतास्ते कामासक्ताः किंचिदज्ञा
नतपःपराः कालं कृत्वाऽन्यतरेण्वासुरीयेषु स्थानेषु किद्विषिकेषु असुरदेवाधमेषूत्पद्यंते अ
थवा प्राण्युपघातकोपदेशदातारो नो गमूर्ध्विता असूर्येषु नित्यांधकारेषु किद्विषप्रधानेषु नरक
स्थानेषु समुत्पद्यंते ते च देवानारकास्त्रसत्त्वं न व्यजिचरंति तेषु च यद्यपि इव्यप्राणातिपातो
न संनवति तथापि जावप्राणातिपातस्य विरतेर्विषयतां प्रतिपद्यंते ततो देवलोकाद्भुतान
रकाद्भृता वा क्लिष्टपंचेंद्रियतिर्यक्तु ह्रीनमनुष्येषु वा एडभूकतया तमोरूपतया अंधबधिर
तया प्रत्यायांति ते चावस्था द्वयेपि त्रसत्त्वं न व्यजिचरंति ततो न निर्विषयं प्रत्याख्यानं
एषु च इव्यप्राणातिपातोपि संनवति ॥ ३३ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (जगवंचणं उदाहुरित्यादि) गौतमस्वाम्येव प्रत्याख्यानस्य वि
षयं दर्शयितुमाह । एके केचन मनुष्या एवं नूतानवन्ति तद्यथा अरण्ये नवाअरण्यका
स्तीर्थिकविशेषास्तथा आवसथिकास्तीर्थिकविशेषा एव तथा ग्रामनिमंत्रिकास्तथा (कएह
ईरहस्सियाति) क्वचित्कार्ये रहस्यकाः क्वचिद्दहस्यका एते सर्वेपि तीर्थिकविशेषास्ते च नो
बहुसंयता हस्तपादादिक्रियासु तथा ज्ञानावरणीयावृतत्वान्न बहुविरताः सर्वप्राणनूतजी
वसत्वेन्यस्तत्स्वरूपापरिज्ञानात् अधादविरता इत्यर्थः । ते तीर्थिकविशेषा बह्वसंयताः स्वतो
विरता आत्मना सत्यामृषाणि वाक्यान्येवमिति वक्ष्यमाणरीत्या वियुजंति । (एवं विष्य
डिवेदेति) क्वचित्पातोऽस्यायमर्थः । एवं विविधप्रकारेण परेषां प्रतिवेदयंति तानि पुनरेवं नू
तानि वाक्यानि दर्शयति । तद्यथा । अहं न हंतव्योऽन्ये पुनर्हंतव्याः तथाहं नाज्ञापयि
तव्योऽन्ये पुनराज्ञापयितव्या इत्युदीरितान्युपदेशवाक्यानि ददति । ते चैवमेवोपदेशदायि
नः स्त्रीकामेषु मूर्ध्विता गृह्णाध्युपपन्नायावद्वर्षाणि चतुःपंचानि वा षड्दशमानि वा ते
ऽप्यल्पतरं वा प्रनूततरं वा कालं श्रुत्कोत्कटानो गनो गस्तास्ते तथानूताः किंचिदज्ञानतपः
कारिणः कालमासे कालं कृत्वाऽन्यतरेण्वासुरीयेषु स्थानेषु किद्विषिष्वसुरदेवाधमेषु स्था
नेषूपपत्तारो नवन्ति यदि प्राण्युपमर्दोपदेशदायिनो नो गान्जिलाषु कायसूर्येषु नित्यांधकारे
षु किद्विषप्रधानेषु नरकस्थानेषु ते समुत्पद्यंते ते च देवानारका वा त्रसत्त्वं न व्यजिचरं
ति तेषु च यद्यपि इव्यप्राणातिपातो न संनवति तथापि ते जावतो यः प्राणातिपातस्त
द्विरतेर्विषयतां प्रतिपद्यंते ततोपि देवलोकाद्भुतानरकोद्भृताः क्लिष्टपंचेंद्रियतिर्यक्तु त
थाविधमनुष्येषु चैडभूकतया समुत्पद्यंते तथा तमोरूपत्वापत्तिमंधबधिरतया प्रत्यायांति

ते चोन्नयोरप्यवस्थायास्त्रसत्त्वं न व्यञ्जिचरन्ति । इत्यतो न निर्विषयं प्रत्याख्यानमेतेषु च
इव्यतोपि प्राणातिपातः संजवतीति ॥ ११ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया पाणा दीहाउया जेहिं समणोवा
सगस्स आयाणसो आमरणंताए जाव दंमे णिक्खित्ते नवइ ते
पुवामेव कालं करेन्ति करेन्तित्ता पारलोइयत्ताए पच्चायन्ति ते
पाणावि बुच्चन्ति ते तसावि बुच्चन्ति ते महाकाया ते चिरद्धिइ
या ते दीहाउया ते बहुयरगा जेहिं समणोवासगस्स सुपच्चस्का
यं नवइ जाव णो णेयाउए नवइ ॥ १३ ॥

अर्थ—वली जगवंत श्रीगौतम स्वामी बोल्या के, आ जगत्मांहे एकेक प्राणी एवाढेके,
जे श्रावक पच्चखाण करेढे, ते अकी ते प्राणी दीर्घायुवालाढे, ते देवता, नारकी, तिर्यच,
अने मनुष्यपणे परलोकमांहे उपजे, तेने प्राण पण कहिये, तेने त्रस पण कहिये, तेने
मोहोटी काया ना धणी पण कहिये, तेने घणी स्थिति कहिये. तेने घणा प्रकारना जीव
कहिये, जेने विषे श्रमणोपासकने व्रतग्रहण प्रारंभीने मरणांतसुधि विनाशवानो निषेधढे,
अने ते श्रावक तो, तेनी पूर्वज काल करे. ते कारण माटे ते श्रमणोपासकने, तेने वि
नाशवानो निषेधढे, परंतु ते दीर्घायुत्रसने विषे प्राणातिपात विरमणव्रत शामाटे पळे
नही? तसे जे कहोढे के, एवो पर्याय कोइ नथी के, जेणे करी श्रावक पच्चखाण करे. ते
तमारुं वचन न्यायमार्गनुं नथी. ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—अथ प्रकटमेव विरतिविषयमाह । जगवानाह । योहि प्रत्याख्यानं गृ
ह्णाति तस्मादीर्घायुष्काः प्राणिनस्ते च नारकमनुष्यदेवादित्रिचतुःपंचेंद्रियतिर्यचश्च सं
जवंति ततः कथं निर्विषयं प्रत्याख्यानमिति ? शेषं सुगमम् ॥ १३

॥ टीका—सांप्रतं प्रत्यक्षसिद्धएव विरतेर्निर्विषयं दर्शयितुमाह । (जगवंचणं उदाहुरि
त्यादि) जगवानाह योहि प्रत्याख्यानं गृह्णाति तस्मादीर्घायुष्काः प्राणाः प्राणिनस्ते च
नारकमनुष्यदेवादित्रिचतुःपंचेंद्रियतिर्यचश्च संजवंति ततः कथं निर्विषयं प्रत्याख्यान
मिति ? शेषं सुगमं यावत्सो णेयाउए नवइ ॥ १३ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया पाणा समाउया जेहिं समणोवास
गस्स आयाणसो आमरणंताए जाव दंमे णिक्खित्ते नवइ ते
सममेव कालं करेन्ति करेन्तित्ता पारलोइयत्ताए पच्चायन्ति ते पाणा

वि बुञ्चन्ति तसावि बुञ्चन्ति ते महाकाया ते समाउया ते बहुयरगा जेहिं
समणोवासगरुस सुपच्चस्कायं नवइ जाव णो णेयाउए नवइ ॥ १४ ॥

अर्थ-वली श्रीगौतमस्वामी कहेते के, जे श्रावक पच्चस्काण करेते, तेथकी आ जग
त मांहे कोइ एक प्राणी (समाउया के) समायुष्य एटले सरखा आयुष्य वाला ठे,
जेनें विपे श्रमणोपासकनें प्रथम व्रत ग्रहण प्रारंभी मरणांत सुधी हिंसानो नियमते, ते
वार पढी ते समकालें काल करे, सरखा काल करीनें परलोके उपजे तेनें प्राण पण
कहिये, तेने त्रस पण कहिये, तेनें महोटी कायाना धणी कहिये, तेने घणा प्रकारें जीव
कहिये, जेनें विपे श्रमणोपासकनें निपेधवानो नियमते. एकारणें श्रावकनें पच्चस्काण केम
न होय ? ते माटे ए तमारुं बोलवुं नहुं नथी ॥ १४ ॥

॥ दीपिका-इदं समायुष्कसूत्रं पूर्ववत् ॥ १४ ॥

॥ टीका-एवमुत्तरसूत्रमपि तुल्यायुष्कविषयं समानयोगक्षेमत्वाद्धारय्येयं ॥ १४ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया पाणा अप्पानुया जेहिं समणोवा
सगरुस आयाणसो आमरणंताए जाव दंढे णिस्सित्ते नवइ ते
पुवामेव कालं करेति करेतिता पारलोइत्ताए पच्चायन्ति ते पाणा
वि बुञ्चन्ति ते तसावि बुञ्चन्ति ते महाकाया ते अप्पानुया ते बहुय
रगा पाणा जेहिं समणोवासगरुस सुपच्चस्कायं नवइ जाव णो
णेयाउए नवइ ॥ १५ ॥

अर्थ-वली जगवंत श्री गौतम स्वामी बोल्या के, आ जगत् मांहे एकेक प्राणी एवा
ठे के, ते श्रावक थकी अल्प एटले थोडा आयुष्य वाला ठे, जेनें आश्री श्रमणोपासक
नें रुहुं पच्चस्काणते एतावता घणा प्राणने विपे पच्चस्काणते अने थोडा प्राणने विपे
अपच्चस्काणते. एतावता जाव जीव सुधी जे जीव ते नियम करनार श्रावक थकी अ
ल्पायुष्यवाला ठे ते ज्यां सुधी मरण न पामे, त्यां सुधी त्रस आश्री ते श्रावकनें पच्च
स्काणते, ते कदापि मरण पामीनें फरी तेहिज त्रसकायमां उपजे तेवारें तें पच्चस्काण
आगज पण पले. ए कारणें निर्विषय पच्चस्काण केम कहिये ? माटे तमारुं वचन अयु
क्ते. अही वीजा रही गयेलां पदोनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—इदमव्यायुष्कसूत्रमपि स्पष्टं नवरं यावत्ते न म्रियंते तावत्प्रत्याख्यानस्य विषयः त्रसेषु वा समुत्पन्नाः संतोविषयतां प्रतिपद्यंते ॥ १५ ॥

॥ टीका—तथाव्यायुष्कसूत्रसिद्धमेव । इयांस्तु विशेषोयावत्ते न म्रियंते तावत्प्रत्याख्यानस्य विषयस्त्रसेषु वा समुत्पन्नाः संतोविषयतां प्रतिपद्यंतइति ॥ १५ ॥

नगवंचणं उदाहु संतेगइया समणोवासगा नवंति तेसिंचणं ए
वं वुत्तं पुवं नवइ णो खलु वयं संचाएमो मुढे नवित्ता जाव पव
इत्तए णो खलु वयं संचाएमो चाउदसठमुद्धिठपुष्पमासिणीसु प
डिपुष्पं पोसहं अणुपालित्तए णो खलु वयं संचाएमो अपत्तिमं
जाव विहरित्तए वयंचणं सामाइयं देसावगासियं पुरहा पाईणं
पडिणंवा दाहिणं उद्दीणं एतावता जाव सबपाणोहिं जाव सबस
त्तेहिं दंमेहिं णिक्खिते सबपाणज्जयजीवसत्तेहिं खेमं करेहिं अहमं
सि तव्व आरेणं जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगरस्स आयाणसो
आमरणंताए दंमे णिक्खिते तउ आउं विप्पजहंति विप्पजहिता
तव्व आरेणं चेव जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगरस्स आ
याणसो जाव ते सुपच्चायंति जेहिं समणोवासगरस्स सुपच्चस्कायं
नवइ ते पाणावि जाव अयंपि जेदे से ॥ १६ ॥

अर्थ—वज्जी गौतम स्वामी बोल्या के,आ जगत् मांहे एकेक श्रमणोपासक एवा होयठे
के जेनें पूर्वे एवा व्रतनो उच्चार होयठे के,निश्चें अमें मुंन थइ आगारवास ठांमीनें चारित्र
जइ शकता नथी.निश्चें अमे चतुर्दशी,अष्टमी,उद्धिष्ट एटले कल्याणिक तिथि,अने पूर्णमा
सी एटले चोमासानी त्रण पुन्यम ते दिवसें प्रतिपूर्ण पौषध पाली शक्ता नथी (एणखलु
वयंसंचाएमो के०) निश्चें करी अमे समर्थ नथी,शुं करवाने समर्थ नथी ? (अपत्तिमंजाववि
हरित्तए के०) तोके अपश्रिम संलेषणा करी अणसण पणु उच्चरी शकवाने समर्थनथी (व
यंचणंसामाइयंदेसावगासियंपुरहा के०) किंतु अमे सामायक तथा देशावकाशिक ए व्रत
पालशुं, एटले जावजीव सुधी दिनप्रत्ये दिशाउनुं परिमाण करीशुं. तथा पुरहा एटले
प्रजाते पच्चस्काएने अवसरें(पाईणं के०) पूर्वदिशायें,पश्चिम दिशायें,दक्षिण दिशायें,उत्तर
दिशायें,ए चारे दिशायें,अमुक अमुक नूमि सुधी जावुं, उपरांत नूमियें जवानु पच्चस्काए
करीशुं,एवुं व्रत पालीशुं, एतावता जेठलुं दिशिनुं परिमाण कीधुंते ते दिशि थकी उपरांत

नी नूमिमांहे जेटला प्राणीउठे यावत् सर्व सत्वठे तेनें घात करवानो त्याग करीछुं. एटले ते उपरांत सर्व प्राण, नूत, जीव, अर्नें सत्वठे, अर्थात् जे कांइ त्रस, अर्नें स्थावर प्राणीयोठे तेनें (खेमंकरे के०) तेनी दया पालीछुं. (अहमंसितउअरेणंजेतसापाणा के०) ते नूमिमांहे पण वली जे त्रस प्राणीयोठे तेनें आश्री ते अमणोपासकें मरणांत सुधी तेनो दंम निषेधोठे ते त्रस जीव त्यांथी पोतानुं आयुष्य त्यागीने वली तेहिज नूमिने विपे त्रसप्राणमांहे आवी उपजे एटले जेनें विपे अमणोपासकनें पञ्चस्काण होय. जे कारण माटें त्यां जेटला त्रस जीवठे तेनें विपे ते आवकनें मरणांत सुधी दंमनो निषेध ठे ते कारणें ते आवकने रूडुं पञ्चस्काण कहियें. ते माटें ए तमारुं वचन रूडुं नथी. ए प्रथमजंग थयो. ए रीतें वली, बीजा आव जंग आगल कहेठे. ॥ १६ ॥

॥ टीपिका—पुनः आवकाणां दिग्व्रताश्रयेण प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । सुगमं नवरं (देशावगासियंति) पूर्वगृहीतस्य दिग्व्रतस्य योजनशतादिकस्य यत्प्रतिदिनं संक्षिप्तयो जनगतादियानं करोति तद्देशावकाशिकमुच्यते । तथाहि । पुरह्वापायीणमिति । (पुरह्वाति) प्रातरेव प्रत्याख्यानावसरे दिगाश्रितमेवंचूतं प्रत्याख्यानं करोति यथा प्राचीनं पूर्वाभिमुखं पूर्वदिशि एतावन्मयाऽद्य गंतव्यं प्रतीचीनं पश्चिमायां. दिशि दक्षिणस्या मुदीच्यामुत्तरस्यां एतावजंतव्यं एवं प्रत्यहं प्रत्याख्यानं करोति तेन च व्रतेन गृहीतपरिमाणे देशे ये आरेण त्रसाः येषु आवकस्यादानतः प्रथमव्रतादारन्यामरणांतं दंमं त्यक्तं ते त्रसाः स्वायुष्कं परित्यज्य तत्रैव गृहीतमानदेशएव त्रसत्वेन प्रत्यायांति गृहीतपरिमाणदेशे त्रसायुष्कं परित्यज्य त्रसेष्वेवोत्पद्यंते तेषु श्राद्धस्य सुप्रत्याख्यानं स्यादुच्यथापि त्रसत्वसन्नावादिति । शेषं सुगमम् ॥ १६ ॥

॥ टीका—पुनरपि आवकाणामेव दिग्व्रतसमाश्रयणतः प्रत्याख्यानस्य विषयं दर्शयितुमाह. । (नगवंचणमित्यादि) सुगमं यावत् वयं एं सामाश्रयं देशावकासियंति । देशोवकाशो देशावकाशः तत्र नवं देशावकाशिकं । इदमुक्तं नवति । पूर्वगृहीतस्य दिग्व्रतस्य योजनशतादिकस्य यत्प्रतिदिनं संक्षिप्ततरं योजनगव्यूतिपत्तनगृह्मर्यादादिकं परिमाणं विधत्ते तद्देशावकाशिकमित्पुच्यते । तदेव दर्शयति । (पुरह्वापायीणमित्यादि) पुरह्वति प्रातरेव प्रत्याख्यानावसरे दिगाश्रितमेवंचूतं प्रत्याख्यानं करोति तद्यथा प्राचीनं पूर्वाभिमुखं प्राच्यां दिश्येतावन्मयाऽद्य गंतव्यं तथा प्रतीचीनं प्रतीच्यामपरस्यां दिशि तथा दक्षिणाभिमुखं दक्षिणस्यामेवोदीच्यां दिश्येतावन्मयाऽद्य पंचयोजनमात्रं तदधिकमूनतरं वा गंतव्यमित्येवंचूतं सप्रतिदिनं प्रत्याख्यानं विधत्ते तेनच गृहीतदेशावकाशिकेनोपास

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह नाग दुसरा. १००७

केन सर्वप्राणिन्योगृहीतपरिमाणात्परेण दंभोनिक्षिप्तः परित्यक्तो नवति ततश्चासौ श्रावकः सर्वप्राणजूनतजीवसत्त्वेषु क्लेमं करोहमस्मिन्नित्येवमध्यवसायी नवति तत्र गृहीतपरिमाणे देशे ये आरेण त्रसाः प्राणायेषु श्रमणोपासकस्य दानतइत्यादेराख्यामरणांतो दंभोनिक्षिप्तः परित्यक्तो नवति ते च त्रसाः प्राणाः स्वायुष्कं परित्यज्य तत्रैव गृहीतपरिमाणदेशे एव योजनादिदेशान्यंतर एव त्रसाः प्राणास्तेषु प्रत्यायांति । इदमुक्तं नवति । गृहीतपरिमाणदेशत्रसायुष्कं परित्यज्य त्रसेष्वेवोत्पद्यंते ततश्च तेषु श्रमणोपासकस्य सुप्रत्याख्यानं नवत्युजयथापि त्रसत्वसद्भावात् । शेषं सुगमं यावत् एते एयाव ए नवतित्ति ॥ १६ ॥

तत्र आरेणं जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए दंभे णिक्खित्ते ते तउ आउं विप्पजहंति विप्पजहंति तत्ता तत्र आरेणं चेव जाव यावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स अछाए दंभे अणिक्खित्ते अणछाए दंभे णिक्खित्ते तेसु पच्चायंति तेहिं समणोवासगस्स अछाए दंभे अणिक्खित्ते अणछाए दंभे णिक्खित्ते ते पाणावि बुच्चंति ते तसा ते चिरिठिइया जाव अयं पि जेदे से ॥ १७ ॥ तत्र जे आरेणं तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए तउ आउं विप्पजहंति विप्पजहंति तत्ता तत्र परेणं जे तसा यावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए तेसु पच्चायंति तेहिं समणोवासगस्स सुपच्चस्कायं नवइ ते पाणावि जाव अयं पि जेदे से ॥ १८ ॥ तत्र जे आरेणं यावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स अछाए दंभे अणिक्खित्ते अणछाए णिक्खित्ते ते तउ आउं विप्पजहंति विप्पजहंति तत्ता तत्र आरेणं चेव जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए ते सुपच्चायंति तेसु समणोवासगस्स सुपच्चस्कायं नवइ ते पाणावि जाव अयं पि जेदे से एते ॥ १९ ॥ तत्र जे ते आरेणं जे यावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स अछाए दंभे अणिक्खित्ते अणछाए णिक्खित्ते ते तउ आउं विप्पजहंति विप्पजहंति तत्ता ते तत्र आरेणं चेव जे यावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स अछाए दंभे अणिक्खित्ते अणछा

એ ણિક્ષિત્તે તે સુપચ્ચાયંતિ તેહિં સમણોવાસગસ્સ અઘાએ અણ
 ઘાએ તે પાણાવિ જાવ અયંપિ નેદે સે ણો ॥૩૦॥ તહ જે તે આરે
 ણં યાવરા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ અઘાએ દંખે અણિક્ષિ
 ત્તે અણઘાએ ણિક્ષિત્તે તનુ આનં વિપ્પજહંતિ વિપ્પજહંતિતા તહ
 પેરેણં જે તસયાવરાપાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયાણસો
 આમરણંતાએ તે સુપચ્ચાયંતિ તેહિં સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચસ્કાયં
 નવહ તે પાણાવિ જાવ અયંપિ નેદે સે ણો ણેયાનુએ નવહ ॥૩૧॥
 તહ જે તે પેરેણં તસયાવરા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયા
 ણસો આમરણંતાએ તે તનુ આનં વિપ્પજહંતિ વિપ્પજહંતિતા તહ
 આરેણં જે તસા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયાણસો આ
 મરણંતાએ તે સુપચ્ચાયંતિ તેહિં સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચસ્કાયં નવ
 હ તે પાણાવિ જાવ અયંપિ નેદે સે ણો ણેયાનુએ નવહ ॥ ૩૨ ॥
 તહ જે તે પેરેણં તસયાવરા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયા
 ણસો આમરણંતાએ તે તનુ આનં વિપ્પજહંતિ વિપ્પજહંતિતા તહ
 આરેણં જે યાવરા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ અઘાએ દંખે અ
 ણિક્ષિત્તે અણઘાએ ણિક્ષિત્તે તે સુપચ્ચાયંતિ જેહિં સમણોવાસ
 ગસ્સ અઘાએ અણિક્ષિત્તે અણઘાએ ણિક્ષિત્તે જાવ તે પાણાવિ
 જાવ અયંપિ નેદે સે ણો ॥૩૩॥ તહ જે તે પેરેણં તસયાવરા
 પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયાણસો આમરણંતાએ તે તનુ
 આનં વિપ્પજહંતિ વિપ્પજહંતિતા તે તહ પેરેણં ચેવ જે તસયાવરા
 પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયાણસો આમરણંતાએ તે
 સુપચ્ચાયંતિ તે સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચસ્કાયં નવહ તે પાણાવિ
 જાવ અયંપિ નેદે સે ણો ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—તે આઠ જંગ માંહે પ્રથમ જંગ કહેહે. જેટલી નૂમિકાની અવિરતિ છે તે માંહે
 જે ત્રસ જીવો છે તે ત્રસ, તેહિજ નૂમિકા માંહે જે સ્થાવર જીવો છે, તે માંહે આવી ઉપ
 જે. એ પ્રથમ જંગ છે. તે સૂત્રના અર્થથી કહેહે. (તહ આરેણં કેળ) ત્યાં જેટલી નૂમિની

चिंतनमिह त्वपरेण व्यापाद्यमाने प्राणिन्यनुमोदनमिति ॥ १६ ॥ तदेवं यत्र स्वयं कृतका
 रितानुमतयः प्राणिघाते क्रियमाणे विद्यन्ते क्लिष्टाध्यवसायस्य प्राणातिपातश्च तत्रैव कर्मो
 पचयोनान्यत्रेति दर्शयितुमाह । (एएउइत्यादि) तुरवधारणे । एतान्येव पूर्वोक्तानि त्रीणि व्य
 स्तानि समस्तानि वा आदानानि यैर्दृष्टाध्यवसायव्यपेक्षैः पापकं कर्मोपचीयतइति । एवंच
 स्थिते यत्र कृतकारितानुमतयः प्राणिव्यपरोपणं प्रति न विद्यन्ते । तथा जावशुध्या अरक्तं
 द्विष्टबुध्या प्रवर्तमानस्य सत्यपि प्राणातिपाते केवलेन मनसा कायेन वा मनोनिर्बंधि
 रहितेनोन्नेयेन वा विशुद्धबुद्धेर्न कर्मोपचयस्तदजावाच्च निर्वाणं सर्वद्वंद्वोपरतिजावमनि
 गन्तव्यानिमुख्येन प्राप्नोतीति ॥ १७ ॥ जावशुध्या प्रवर्तमानस्य कर्मबंधोन नवतीत्य
 त्रार्थे दृष्टान्तमाह । (पुत्रंपियाइत्यादि) पुत्रमपत्यं पिता जनकः समारन्य व्यापाद्याहा
 रार्थं कस्यांचित्तथाविधायामापदि तदुद्धरणार्थमरक्तद्विष्टोऽसंयतो गृहस्थस्तत्पिशितं पुं
 जानोपि चशब्दस्यापिशब्दार्थत्वादिति । तथा मेधाव्यपि संयतोपीत्यर्थः । तदेवं गृहस्थो
 निहृत्वा शुद्धाशयः पिशिताशयपि कर्मणा पापेन नोपलिप्यते नाश्लिष्यतइति । यथाचा
 त्र पितुः पुत्रं व्यापादयतस्तत्रारक्तद्विष्टमनसः कर्मबंधो न जवति तथान्यस्याप्यरक्तद्विष्टांतः
 करणस्य प्राणिवधे सत्यपि न कर्मबंधोनवतीति ॥ १८ ॥

मणसा जे पउस्संति, चित्तं तेसिं ए विज्झइ ॥ अणवज्जमतहं तेसिं, ए ते
 संवुत्तचारिणो ॥ १९ ॥ इच्चेयाहिं य दिट्ठीहिं, साताणारवणिस्सिया ॥ स
 रणंति मन्नमाणा, सेवंती पावगं जणा ॥ २० ॥ जहा अस्साविणिणावं,
 जाइ अंधो डुरुहिया ॥ इत्तइ पारमागतुं, अंतराय विसीयइ ॥ २१ ॥
 एवं तु समणा एगे, मिहदिट्ठी अणारिया ॥ संसारपारकंखी ते, संसारं
 अणुपरियट्ठंतित्तिवेमि ॥ २२ ॥ इति प्रथमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः ॥

अर्थ—हवे एने उत्तर कहेठे. मणसाजे पउस्संतिके० जे कोई पुरुष कोईक कारण
 उत्पन्न थया यकी मने करी छेप करे, चित्तंतेसिंएविज्झइ के० तेनुं चित्त शुद्ध केवी र
 ते थरो? अर्थात् नहीं थरो; कारणके ते दर्शनीये एम कह्युं के, अणवज्जमतहंतेसिं के०
 एकला मनना व्यापार यकी कर्म न जागे. ते एवुं तेनुं बोलवुं मिथ्याठे. जेमाटे ते
 एकले मनने अशुद्धपणे एतेसंवुत्तचारिणो के० ते संवृतचारी नहीं एटले संवुद्धचारी य
 को संवरमां प्रवर्तनार नथी. केमके कर्मबंधनी वेलायें मुख्य कारणतो मनजठे. माटे
 जो तेने व्यापारेज कर्मबंध न थाय, तो पढी बीजा कया कारणे कर्मबंध थाय? तेम
 टे पुत्रंपिता ए दृष्टान्त योग्य नथी. ॥ १९ ॥ हवे ए क्रियावादीने अनर्थपरंपरा देखा

રાય ધનપતસિંઘ બાહાદુરકા જૈનાગમ સંગ્રહ ઝાગ હસરા. ૧૦૦૯

અવિરતિઠે તે ચકી ઝરે ઇટલે આગલ, (જેતસાપાણા કે૦) જે ત્રસ પ્રાણીઠે (જેહિંસમ
 ણોવાસગસ્સ કે૦) જેને વિષે શ્રમણોપાસકે (આયાણસો કે૦) વ્રત ગ્રહણ પ્રારંભીને (આ
 મરણંતાણ કે૦) મરણાંત સુધી (દંદેણિકિત્તે કે૦) ઘાત કરવાનો નિષેધ્યોઠે, (તઝ
 આઝંવિપ્પજહંતિ કે૦) પઠી તે જીવ ત્યાં ચકી આયુષ્ય પૂર્ણ કરે. (વિપ્પજહંતિત્તા કે૦)
 ત્યાંથી આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને (તઝઆરેણંચેવ કે૦) ફરી ત્યાં મર્યાદા વાલી જૂમિયેંજ નિશ્ચે
 (જાવથાવરાપાણા કે૦) યાવત્ જે સ્થાવર પ્રાણીઠે (જેહિંસમણોવાસગસ્સ કે૦) જે સ્થાવ
 રપ્રાણીને વિષે શ્રમણોપાસકને (અછાદંદમેણિકિત્તે કે૦) અર્થદંદમ ઇટલે અર્થે હણવા
 નો નિષેધ નથી, અને (અણછાદંદમેણિકિત્તે કે૦) અનર્થદંદમ ઇટલે, અનર્થે વિનાશ કરવા
 નો નિષેધઠે (તેસુપચ્ચાયંતિ કે૦) તેવા સ્થાવર જીવોને વિષે તે પૂર્વોક્ત ત્રસ જીવ આવી ડપ
 જે. (તેહિંસમણોવાસગસ્સ કે૦) તેને વિષે શ્રમણોપાસકને (અછાદંદમેણિકિત્તે કે૦) અ
 ર્થદંદમ ઠાંમયો નથી (અણછાદંદમેણિકિત્તે કે૦) અને અનર્થ દંદમ ઠાંમયોઠે (તેપાણાવિવુચ્ચંતિ
 કે૦) તેને પ્રાણ પણ કહિયે, તેને ત્રસ પણ કહિયે, તેને ચિરસ્થિતિક પણ કહિયે, (જાવઅયં
 પિન્નેદે કે૦) યાવત્ એ જેદવાલું પણ (સે કે૦) તે તમારું વચન, ન્યાય માર્ગનું નથી. એ પ્ર
 થમ જંગ કહ્યો ॥ ૧૭ ॥ હવે બીજો જંગ કહેઠે. જેટલી જૂમિકાની અવિરતિઠે તે જૂમિકા માંહે
 લાજ ત્રસ જીવ હોય તે મરણ પામીને ફરી નિયમ કરેલી જૂમિકા માંહે જે ત્રસ અને સ્થાવર
 જીવોઠે તેમાંહે આવી ડપજે. એ બીજો જંગ ॥ ૧૮ ॥ હવે ત્રીજો જંગ કહેઠે. જેટલી જૂમિકાની
 અવિરતિઠે તે માંહેલા સ્થાવર જીવ, તે મરણ પામીને ફરી તેહિજ પ્રત્યાખ્યાન કરેલી જૂમિ
 કા માંહે જે ત્રસ જીવોઠે તેમાંહે આવી ડપજે ॥ ૧૯ ॥ હવે ચોથો જંગ કહેઠે. જેટલી જૂ
 મિકાની અવિરતિઠે તે માંહેલા સ્થાવર જીવ, મરણ પામીને ફરી તેહિજ જૂમિ માંહેલા
 સ્થાવર માંહે આવી ડપજે ॥ ૨૦ ॥ હવે પાંચમો જંગ કહેઠે. જેટલી જૂમિકાની અવિરતિ
 ઠે જે નિયમ કરેલી જૂમિકાઠે તે માંહેલા સ્થાવર જીવોઠે તે મરણ પામીને તે માંહે આ
 વીને સ્થાવર પણ ડપજે ॥ ૨૧ ॥ હવે ષષ્ઠો જંગ કહેઠે. નિયમ કરેલી જૂમિકા માંહેલા
 ત્રસ અને સ્થાવર જીવ, તે ત્યાંથી મરણ પામીને જેટલી જૂમિકાની અવિરતિઠે તે જૂમિ
 માંહેલા ત્રસ જીવોને વિષે આવી ડપજે ॥ ૨૨ ॥ હવે સાતમો જંગ કહેઠે- નિયમ કરે
 લી જૂમિકા માંહેલા ત્રસ, અને સ્થાવર જીવ, તે ત્યાંથી મરણ પામીને જેટલી જૂમિકા
 ની અવિરતિઠે તે માંહેલા સ્થાવર જીવોને વિષે આવી ડપજે ॥ ૨૩ ॥ હવે આઠમો જંગ
 કહેઠે. નિયમ કરેલી જૂમિકા માંહેલા ત્રસ અને સ્થાવર જીવ, તે ત્યાંથી મરણ પામીને
 ફરી તેહિજ નિયમ કરેલી જૂમિકા માંહે ત્રસ, અને સ્થાવરને વિષે આવી ડપજે, ઇટલે
 એ આઠ જંગ થયા. અને નવમો જંગ પ્રથમ કહ્યો, એમ વધા મલી નવ જંગ થયા. હવે
 એ નવે પ્રકારે કરી શ્રાવકને પચ્ચસ્કાણ દેશાડેઠે. તે કેવી રીતે? તોકે, એ ઝાંગા માંહે જ્યાં

त्रस जीव कह्याळे तेनो सर्वथा प्रकारें श्रावकने आमरणांत सुधी पञ्चस्काणळे अनें ज्या ज्यां स्थावर बोल्याळे त्यां त्यां श्रावकें अनर्थें पञ्चस्काण कसुंळे. तेथी तेमांहे ते जीव, उपना जणी, ए पण पञ्चस्काण थाय. एटले नवे जंग मांहे श्रावकनें पञ्चस्काण होय. ए रीतें जाणवुं. एवी रीतें घणा दृष्टांतें करी श्रावकना पञ्चस्काणनो विषय देखाडयो. ॥३४॥

॥ टीपिका—अत्र आरादेशवर्तिनस्त्रसा आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ३७ ॥ अत्र आरादेशवर्तिनस्त्रसा गृहीतपरिमाणो देशाद्वहिर्यत्र साः स्थावराश्च तेषूत्पद्यन्ते ॥ ३८ ॥ आरादेशवर्तिनो ये स्थावरास्ते आरादेशवर्तिनो ये त्रसास्तेषूत्पद्यन्ते ॥ ३९ ॥ आरादेशवर्तिनो ये स्थावरास्तेषु तद्देशवर्तिष्वेव स्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ४० ॥ आरादेशवर्तिनो ये स्थावरास्ते परदेशवर्तिषु त्रसस्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ४१ ॥ परदेशवर्तिनो ये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु त्रसेषूत्पद्यन्ते ॥ ४२ ॥ परदेशवर्तिनो ये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ४३ ॥ परदेशवर्तिनो ये त्रसाः स्थावरास्ते परदेशवर्तिष्वेव त्रसस्थावरेषूत्पद्यन्ते । एवं नवापि सूत्राणि जणितानि तत्र, यत्र यत्र त्रसास्तत्रादानशः प्रथमव्रतग्रहणादारभ्य श्रावकेणामरणांतोदंमः परित्यक्त इति योज्यं । यत्र तु स्थावरास्तत्रार्था य दंमो न निक्षिप्तो न त्यक्तः अनर्थाय च दंमः परित्यक्त इति । शेषं सुगमम् ॥ ३४ ॥

॥ टीका—एवमन्यान्यप्यष्ट सूत्राणि दृष्टव्यानि सर्वाण्यपि नवरं तत्र प्रथमे सूत्रे तदेवं यद्वाख्यातं तच्चैवं नूतं तद्यथा गृहीतपरिमाणो देशो ये त्रसास्ते गृहीतपरिमाणदेशास्तेष्वेव । तथा द्वितीयं सूत्रं त्वारादेशवर्तिनस्त्रसाः आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ३७ ॥ तृतीये त्वारादेशवर्तिनस्त्रसा गृहीतपरिमाणो देशाद्वहिर्यत्र साः स्थावरास्तेषूत्पद्यन्ते ॥ ३८ ॥ तथा चतुर्थसूत्रे त्वारादेशवर्तिनो ये स्थावरास्ते तद्देशवर्तिष्वेव त्रसेषूत्पद्यन्ते ॥ ३९ ॥ पंचमं सूत्रं तु आरादेशवर्तिनो ये स्थावरास्तेषु तद्देशवर्तिष्वेव स्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ४० ॥ षष्ठं सूत्रं तु परदेशवर्तिनो ये स्थावरास्ते गृहीतपरिमाणास्तेषु त्रसस्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ४१ ॥ सप्तमसूत्रं त्विदं परदेशवर्तिनो ये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु त्रसेषूत्पद्यन्ते ॥ ४२ ॥ अष्टमसूत्रं तु परदेशवर्तिनो ये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूत्पद्यन्ते ॥ ४३ ॥ नवमसूत्रं तु परदेशवर्तिनो ये त्रसाः स्थावरास्ते परदेशवर्तिष्वेव त्रसस्थावरेषूत्पद्यन्ते । एवमनया प्रक्रियया नवापि सूत्राणि जणनीयानि । तत्र यत्र यत्र त्रसास्तत्रादानश आदेरारभ्य श्रमणोपासकेनामरणांतोदंमस्त्यक्त इत्येवं योजनीयं । तत्र तु स्थावरास्तत्रार्थाय दंमो न निक्षिप्तो न परित्यक्तोऽनर्थाय च दंमः परित्यक्त इति । शेषाद्दृष्टना तु स्वबुद्ध्या विधेयेति ॥ ३४ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग इसरा. १०११

जगवंचणं उदाहु ए एतं नूयं ए एतं नवं ए एतं नविस्संति
जस्मं तसा पाणा वोञ्जिज्झिंहिति थावरा पाणा नविस्संति थाव
रा पाणावि वोञ्जिज्झिंहिति तसा पाणा नविस्संति अवोञ्जिन्नेहिं
तसथावरोहिं पाणेहिं जस्मं तुप्पेवा अन्नोवा एवं वदह एब्धिणं से
केइ परियाए जाव एो एयाउए नवइ ॥ ३५ ॥

अर्थ—हवे वली उदक पेढालपुत्र प्रत्ये, जगवंत श्री गौतमस्वामी कहेढे के,अहो उ
दक ! (एएतंनूयं के०) नूतकालने विषे ए वात अइ नथी, (एएतंनवं के०) वर्तमा
नकालें ए वात आय नही, (एएतंनविस्संति के०) आगमिक कालें ए वात अशे न
हीं (जस्मंतसापाणावोञ्जिज्झिंहिति के०) जे त्रसप्राणी सर्वथापि विच्छेद अशे (थावरा
पाणानविस्संति के०) अने जगत् मांहे स्थावर प्राणीज हशे, अथवा स्थावरप्राणी स
र्वथा विच्छेद पामशे, अने जगत् मांहे त्रस प्राणीज रहेशे. यद्यपि तेनें परस्पर मांहो
मांहे गतिढे जे स्थावर फीटी त्रस आय, अने त्रस फीटी, स्थावर आय, परंतु समस्त
पणे एकनो बीजा मांहे सजाव न आय. तथा एवीपण संजावना नथी जे, एक पञ्च
स्काणना करनार टाली अन्य नारकी, बेइंडियादिक, तिर्येच, मनुष्य, देवता, ए समस्तनो अ
जाव होय? जो एमज होय तो त्रसनुं पञ्चस्काण निर्विषय आय.परंतु ए वात संजवे नहीं!
(अवोञ्जिन्नेहिंतसथावरोहिंपाणेहिं के०) एम त्रस अने स्थावर प्राणीनो अविच्छेद होय.
(जस्मतुप्पेवाअन्नोवाएवंवदह के०) माटें जे तमे अथवा बीजो कोइ, एम कहेके (एब्धिणं
सेकेइपरियाए के०) ते कोइ पर्याय नथी के जे पर्याये करी श्रावकनें प्राणातिपातनुं
पञ्चस्काण आय. ते वचन, (जावणोएयाउएनवइ के०) यावत् न्यायोक्त नथी ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका—तदेवं बहुदृष्टान्तैः श्रावकप्रत्याख्यानस्य सविषयतां प्रसाध्याधुना परप्रश्नस्या
त्यंतासंबद्धतां दर्शयन्नाहं । गौतमस्वामी उदकं प्राह । नैतद्भूतं नैतद्भव्यं नैतद्भविष्यं यत्र साः
सर्वथा उच्छेत्स्यंति स्थावरा एव न विष्यंति तथा स्थावरा उच्छेत्स्यंति त्रसा एव न विष्यंति ए
तद्वयं न संजवति नहि कदाप्येवं संजवोस्ति यत्प्रत्याख्याननिर्मेकं विहायान्येषां नारका
णां ईंडियादितिरश्चां मनुष्याणां देवानां च सर्वथाप्यजावः । एवंहि च प्रत्याख्यानं नि
र्विषयं स्याद्यदि प्रत्याख्यानिनोजीवत एव नारकाद्यास्त्रसाः समुच्छिद्यन्ते नचायं प्रकारः संज
वी स्थावराणां वानंतत्वाऽसंख्येयेषु त्रसेषूत्पादसंजवः एवं सति यद्दत्तं यूयमन्योवा वद
ति तद्यथा नास्त्यसौ पर्यायोयद्वावकस्यैकत्र सविषयोदंमत्यागइति तदेवं त्वदीय प्रर्थं
सर्वमशोजनमिति ॥ ३५ ॥

॥ टीका—तदेवं बहुनिर्दृष्टान्तैः स्वस्वविषयतां श्रावकप्रत्याख्यानस्य प्रसाध्याधुनात्यंता बंधतां चोद्यस्य सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । (जगवंचणं उदाहुरित्यादि) जगवान् गौतमस्माभ्युदकं प्रत्येतदाह । तद्यथा नैतद्भूतमनादिके काले प्रागतिक्रान्ते नाप्येतदप्यऽनन्ते काले जाव्यं नाप्येतद्वर्तमानकाले जवति । ये त्रसाः प्राणाः सर्वथा निर्लेपतया स्वजात्युद्भेदतोऽहेत्स्यंति स्थावरानविष्यंतीति तथा स्थावराश्च प्राणिनः कालत्रयेऽपि नैव समुद्भेत्स्यंति त्रसानविष्यंति यद्यपि च तेषां परस्परसंक्रमेण गमनमस्ति तथापि न सामस्त्येनान्यतरेषामितरत्र सद्भावस्तथाहि न ह्येवंभूतः संजवोस्ति यदुत प्रत्याख्यानिनमेकं विहाय परेषां नारकाणां क्षींक्षियादीनां तिरश्चां मनुष्यदेवानां च सर्वदाप्यजावः एवं च त्रसविषयं प्रत्याख्यानं निर्विषयं जवति यदि तस्य प्रत्याख्यानिनोजीवतएव सर्वेऽपि नारकादयस्त्रसासमुद्भिद्यन्ते न चास्य प्रकारस्य संजवोस्त्युक्तन्यायेनेति स्थावराणां चानंतानामनंतत्वादेव नासंख्येयेषु त्रसेषूत्पादइति सुप्रतीतमिदं तदेव जव्यवहृन्नैस्त्रसैः स्थावरैश्च प्राणिनिर्यदुत यूयमन्योवा कश्चिद्वदति तद्यथा नास्त्यसौ पर्यायोयत्र श्रमणोपासकस्यैकत्रसविषयोऽपि दंमपरित्यागइति तदेतदुक्तनीत्या सर्वमशोजनमिति ॥ ३५ ॥

जगवंचणं उदाहु आउसंतो उदगा जे खलु समणं वा माहणं वा परिजासेइ मिति मन्नंति आगमिन्ताणाणं आगमिन्तादंसणं आगमिन्ताचरित्तं पावाणं कम्माणं अकरणयाए से खलु परलोगपल्लिमंयत्ताए चिठइ जे खलु समणं वा माहणं वा णो परिजासइ मिति मन्नंति आगमिन्ताणाणं आगमिन्तादंसणं आगमिन्ताचरित्तं पावाणं कम्माणं अकरणयाए से खलु परलोगविसुद्धीए चिठइ तएणं से उदय पेढालपुत्ते जगवं गोयमं अणाढायमाणा जामेव दिंसिं पाउन्नूते तामेव दिंसिं पहारेव्वगमणाए ॥ ३६ ॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेछे, के, अहो आयुष्यमन् उदक ! खलु इति निश्चै जे पुरुष यथोक्त क्रियानुष्ठाननो करनार एवो श्रमण होय, अथवा माहण एटले ब्रह्मचर्यनो पालनार एवो ब्राह्मण होय तेनें (परिजासेइ के०) निंदे, (मितिमन्नंति के०) तेने विषे मैत्री जाव मानतो ठतो (आगमिन्ताणाणं के०) तथा सम्यक् ज्ञान, पोतानें विषे आणीनें, (आगमिन्तादंसणं के०) सम्यक् दर्शन पोताने विषे आणीने, (आगमिन्ताचरित्तं के०) सम्यक् चारित्र पोताने विषे आणीने, एतावता सम्यक् ज्ञान, सम्यक् दर्शन, अने सम्यक् चारित्रनो पालनार पण होय. (पावाणंकम्माणंअकरणाए के०) पाप

रायधनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह नाग दुसरा. १०१३

कर्मनें अण करवा नणी उठयो. एटले सावधान अयो. (सेखलुपरलोगंपलिमंथत्ताए चिह्ण के०) ते पण निश्चं परलोकना विघात नणी तिष्ठे, एटले रहे, एटले शुं कहुं? तोके, चारित्रिउं पुरुष घणोज गुणवान् होय परंतु यथोक्त श्रमण ब्राह्मणनी निंदा करे, ते परलोकनो, तथा संयमनो विराधक कहेवाय. हवे जे गुणवंतना गुण ग्रहण करे, ते नां फल देखाडेठे. जे महासत्त्ववंत पुरुष रत्नाकरनी पेरे गंजीर, श्रमण ब्राह्मणने निंदे नही, ते सहित अको तेनी साथें मैत्री नाव पोषण करे, सम्यक् ज्ञान, सम्यक् दर्शन, अने सम्यक् चारित्रनें यथोक्त पालतो ठतो, पापकर्मने अण करवा नणी उठयो एटले सावधान अयो. ते निश्चं अकी परलोकनो तथा संयमनो आराधक थाय. ए कारण माटे श्रमण ब्राह्मणनी निंदा न करे ! ते पुरुष रूडो जाणवो. एवुं जाणीने ए निंदा परिहरवी. अने सूधो संयम पालवो. (तएणंसे के०) तेवार पढी ते उदक पेढाल पुत्र, जगवन् श्री गौतम समीपें एवा अर्थो सांजलीनें, श्री गौतम स्वामीनें आदर दीधा विना पूढ्या विना जे दिशा अकी आव्यो हतो, तेहिज दिशा तरफ फरी गमन चिंतवन करतो हवो॥३६॥

॥ दीपिका—अथोपसंहारमाह । गौतमस्वाम्याह । आयुष्मन्नुदक ! यः खलु श्रमणं यथोक्तक्रियाकारिणं माह्नं वा सद्ब्रह्मचर्योपेतं परिज्ञापते मैत्रीं मन्यमानोपि निंदति सम्यक् ज्ञानदर्शनं चारित्रं च आगम्य प्राप्य पापकर्मणामकरणायोद्धितः खलु तुल्यप्रकृतिः पंडितं मन्यः परलोकस्य सज्जतेः पलिमंथाय विघाताय तिष्ठति यः पुनर्महासत्त्वः सागरवजंजीरः श्रमणादीन् परिज्ञापते न निंदति तेषु च परमां मैत्रीं मन्यते सम्यक् ज्ञानादीन्यनुगम्य पापकर्मणामकरणायोद्धितः स खलु परलोकविशुद्ध्या तिष्ठति अनेन वाक्येन परनिंदावर्जनाद्यथावस्थितार्थकथनेन श्रीगौतमः स्वौद्धत्यं परिहरतिस्म एवं श्रीगौतमे न यथास्थितार्थज्ञापितोऽपुदकोयदा गौतममनाद्विद्यमाणोयस्याएव दिशः प्राङ्मूर्तस्तामेव दिशं गमनाय प्रधारितवान् चिंतितवान् ॥ ३६ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंजिघृक्षुराह । (जगवंचणंउदाहुरित्यादि) गौतमस्वाम्याह । आयुष्मन्नुदक ! यः खलु श्रमणं वा यथोक्तकारिणं माह्नं वा सद्ब्रह्मचर्योपेतं परिज्ञापते निंदति मैत्रीं मन्यमानोपि तथा सम्यक्ज्ञानमागम्य तथा दर्शनं चारित्रं च पापानां कर्मणामकरणाय समुद्धितः स खलु लघुप्रकृतिः पंडितं मन्यः परलोकस्य सुगतिर्लक्षणस्य तत्कारणस्य वा सत्संयमस्य पलिमंथाय तद्विलोडनाय तद्विघाताय तिष्ठति यस्तु पुनर्महासत्त्वोरत्नाकरवजंजीरोन श्रमणादीन् परिज्ञापते तेषु च परमां मैत्रीं मन्यते सम्यग्दर्शनचारित्राण्यनुगम्य तथा पापानां कर्मणामकरणायोद्धितः स खलु परलोकविशुद्ध्यावतिष्ठते अनेन च परपरिज्ञाषावर्जनेन यथावस्थितार्थस्वरूपदर्शनतोगौतमस्वामिना स्वौद्धत्यं

परिहृतं नवति तदेवं यथावस्थितमर्थं गौतमस्वामिनावगतोऽप्युदकः पेढालपुत्रोयदा नगवं
तं गौतममनाडियमाणोयस्याएव दिशः प्राङ्भूतस्तामेव दिशं गमनाय संप्रधारितवान्॥३६॥

नगवंचणं उदाहु आउसंतो उदगा जे खलु तहाचूतस्स समणस्सवा
माहणस्सवा अंतिए एगमवि आरियं धम्मियं सुवयणं सोच्चा निस
म्म अप्पणो चेव सुहम्माए पडिलेहीए अणुत्तरं जोगखेमपयं लंजि
एसमाणे सोवित्तावतं आढाइ परिजाणेंति वंदंति नमंसंति सक्कारेइ
समाणेइ जाव कल्याणं मंगलं देवयं चेइयं पङ्गुवासंति ॥ ३७ ॥

अर्थ—नगवंत श्रीगौतम स्वामी बोल्या के, अहो आयुष्मन् उदक ! खलु इति निधे
जे कोइ तथाचूत श्रमण ब्राह्मणने समीपे एक पण आर्य धर्म संबंधिक रूडुं वचन
सांजलीने सम्यक् प्रकारें संयमने विषे धारीने (अप्पणोचेवसुहम्माए के०) पोताथकी
सूद्धम कुशाय वत् बुद्धियें करी (पडिलेहीए के०) आलोचीने विचारीने जाणे के,
या रूडा वचनें करी हुं (अणुत्तरं के०) प्रधान, (जोगखेमपयंलंजिएसमाणे के०) यो
गक्षेमपद एटले रूडुं मुक्ति साधवा योग्य पद, तेने विषे पहोंचो एतावता एथकी
में रूडुं एक पद लाध्युं. (सोवित्तावतं के०) ते पुरुष, ते उपदेशना देनार पुरुषनें
(आढाइ के०) आदर करे, तथा (परिजाणेंति के०) ए पुज्यठे एवुं करी जाणे,
तथा तेने वांदे, ते आगल अंजली करे (नमंसंति के०) मस्तक नमावे, (सक्कारे
इके०) सत्कार करे, वस्त्रादिकें करी प्रतिलाने. (समाणेइ के०) अन्युञ्जानादिक करे,
तथा यावत् कल्याणमंगल देवता चैत्य एनी उपमा मानि स्तुति करे, तथा, (पङ्गुवासं
ति के०) पर्युपासना करे, यद्यपि ते उपदेशनो दातार कांइ वंदनादिक वांठे नही, तथा
पि ते सांजलनारें ते परमार्थ उपकारी नणी यथाशक्तियें विनयादिक समाचरवो.॥३७॥

॥ दीपिका—तदा । नगवान् गौतमआह । हे आयुष्मन्नुदक ! यः खलु तथा
चूतस्य श्रमणस्य ब्राह्मणस्य वांतिके समीपे एकमप्यर्थं धार्मिकं सुवचनं श्रुत्वानि
शम्यावधार्यात्मनएव तदनुत्तरं योगक्षेमपदमित्यवगम्य सूक्ष्मयाबुद्ध्या प्रत्युपेक्ष्य विचा
र्याह्मनेन योगक्षेमपदमनुत्तरं लंजितः प्रापितः सन् सोपि तावद्वनौकिकोपि तमुपदेश
दातारमाडियते पूज्योयमिति जानाति कल्याणं मंगलं देवतां चैत्यमिव पर्युपास्ते प्राक
तजनोपि चेदितोपदेशदातारं पूजयति तदा किं पुनर्वाच्यमनुत्तरधर्मोपदेशकपूजायां
विवेकिजनस्येति ! नावः ॥ ३७ ॥

राय धनपतसिंह बाहाडुरका जैनागम संग्रह नाग डसरा. १०१५

॥ टीका—तं चैवमनिप्रायमुदकं दृष्ट्वा जगवान्गौतमस्वाम्याह । तद्यथा । आयुष्मन्नुदक ! यः खलु तथानूतस्य श्रमणस्य ब्राह्मणस्य वांतिके समीपे एकमपि योगहेमाय पद्यते गम्यते येनार्थस्तत्पदं योगहेमपदं किंनूतमार्थमार्यानुष्ठानहेतुत्वादार्थं तथा धार्मिकं शोचनवचनं सुवचनं सज्जतिहेतुत्वात्तदेवंनूतं पदं श्रुत्वा निशम्यावगम्याचात्मनएव तदनुत्तरं योगहेमपदमित्येवमवगम्य सूक्ष्मया कुशाग्रीयया बुत्थ्या प्रत्यपेक्ष्यपर्यालोच्य तद्यथाहमने नैवं नूतमर्थपदं लंजितः प्रापितः सन्नसावपि तावन्नौकिकस्तमुपदेशदातारमादिष्यते पूज्योयमित्येवं जानाति तथा कल्याणं मंगलं देवतामिव स्तौति पर्युपास्ते च यदप्यसौ पूजनीयः किमपि नेहति तथापि तेन तस्य परमार्थोपकारिणोयथाशक्ति विधेयम् ॥ ३७ ॥

तएणं से उदए पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी एतेसिणं जंते पदाणं पुर्विं अन्नाणयाए असवणयाए अबोहिए अणनिगमेणं अदिघाणं असुयाणं अमुयाणं अविन्नायाणं अवोगडाणं अणिगूढाणं अविच्छिन्नाणं अणिसिघाणं अणिवूढाणं अणुवहारियाणं एयमठं णो सदहि यं णो पत्तियं णो रोइयं एतेसिणं जंते पदाणं एण्ह जाणयाए सवणत्ता ए बोहए जाव उवहारणयाए एयमठं सदहामि पत्तियामि रोएमि एवमे व से जहेयं तुप्पे वदह ॥ ३८ ॥

अर्थ—तेवार पढी ते उदकपेढालपुत्र, जगवंत श्रीगौतम स्वामी प्रत्ये एम बोल्या के, (एतेसिणंजंतेपदाणं के०) हेजगवन् ! तमे एटलां पद कह्यां, ते में (पुर्विअन्नाणया ए के०) पूर्वे न जाएयां (असवणयाए के०) पूर्वे न सांजल्यां, (अबोहिए के०) जिनधर्मेनी अप्राप्तिने लीधे एनी बोधि उपनी नहीं. (अणनिगमेणं के०) विस्तारें बोधिना रहितपणा थकी एनो अणिगम न थयो, (अदिघाणं के०) पूर्वे साक्षात् पोताथी दीठां नहीं एटले पाम्यां नहीं. ते जणी अट्ट. (असुयाणं के०) कोइनी पासैथी सांजल्यां नहीं, (अमुयाणं के०) स्मरण कह्यां नहीं, (अविन्नायाणं के०) अविज्ञात एटले विशिष्ट बोधरहित (अवोगडाणं के०) विशेषथी गुरुयें कह्यां नहीं. (अणिगूढाणं के०) अप्रगट एटले प्रगट न थयां (अविच्छिन्नाणं के०) विपद्दादिक संदेह नैया नहीं. (अणिसिघाणं के०) अनिश्चित कोइयें संजलाव्यां नहीं. (अणिवूढाणं के०) अण सांजल्यां माटे निर्वाह्यां नहीं (अणुवहारियाणं के०) अणविरत पणो हृदयने विषे अवधास्यां नहीं (एयमठं के०) ए प्रकारें पदोनो अर्थ, (णोसदहियं के०) सदह्यो नहीं, एटले श्रद्धाकरी नहीं, (णोपत्तियं के०) प्रतित करी नहीं, (णो

रोयियं के०) प्रत्याख्यानमां रुचिपण न करी ते अर्थ रुच्यो नहीं (एतेसिणंनतेपदा एं के०) एटलां पद, हे जगवन् ! (एहिंहे के०) हमणा (जाणयाए के०) जाणा सांनदयां, बोध ययो, यावत् हृदयने विषे अवधाखां. ते कारण माटें ए पदनो अर्थ सदहुंहुं, प्रतितमां आणुंहुं, तथा रुचेठे. किं बहुना (सेजहेयंतुप्रेवदह के०) ते जेम ते मे कहोठो (एवमेव के०) एमजठे ॥ ३८ ॥

॥ दीपिका—उदकोगौतमस्वामिनमाह । यथा एतेषां पदानां पूर्वमज्ञाततयाऽश्रवणतयाऽनाकर्णनेन अबोध्याश्रवणोप्यनवबोधात् अननिगमेन बोधेपि सम्यगप्रतिपत्त्याऽदृष्टनामविज्ञातानामश्रुतानामविसृष्टानां गुरुणाऽदत्तानामनिर्गूढानां स्थिरतया स्थापितानामनुपधारितानामनवधारितानां चानिर्णीतानां न श्रद्धानं कृतवान् न प्रत्याख्यानरुचिं च कृतवान् । इदानीं तु युष्मदंतिके श्रुत्वा ज्ञात्वावदृष्टादिविशिष्टानां पदानामेनमर्थं श्रद्धां प्रत्ययरुचिं च करोमि एवमेतद्यथा यूयं वदथ ॥ ३८ ॥

॥ टीका—तदेवं गौतमस्वामिनानिहितउदकइदमाह । एतद्यथैतेषां पदानां पूर्वमज्ञाततया श्रवणतया बोध्याचेत्यादिना विशेषणकदंबकेन श्रद्धानं कृतवान् सांप्रतं तु युष्मदंतिके विज्ञायैनमर्थं श्रद्धां ॥ ३८ ॥

तएणं जगवं गोयम उदयं पेढालपुत्ते एवं वयासी सदहाहिणं अज्जो पत्ति याहिणं अज्जो रोहिणं अज्जो एवमेयं जहाणं अम्हे वयामो तएणं से उदए पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी इहामि एं नंते तुप्पं अंतिए चाउज्जामो उ धम्मानं पंचमहवयं सपडिक्कमणं धम्मं उवसंपज्जित्ताणं विहरित्तए ॥३९॥

॥ अर्थ—तेवारें जगवंत श्रीगौतमस्वामी उदयपेढाल पुत्र प्रत्यें एम बोध्या के, अहो आर्य उदक ! ए अर्थनी सदहणा कर. केम के, श्री वीतरागनो नांखेलो अर्थ अन्यथा नथी, अहो आर्य ! तथा (पत्तियाहिणं के०) ए वचननी प्रतीत आणः तथा ए वचननी रुचि कर. ए अर्थ एमज जेम हुं कहुं हुं ते जगवंतनो नांखेलोठे माटें ते तहत्ति करी जाणजे. तेवार पढी ते उदक पेढालपुत्र, जगवंत श्री गौतम स्वामी प्रत्यें बोध्या के (इहामिणंनंते के०) इहुं हुं हे जगवन् ! हुं तमारा (अंतिए के०) पासेंथी चातुर्याम धर्म थकी पंच महाव्रत रूप धर्म, तथा पडिक्कमणा सहित धर्मेने. (उवसंपज्जित्ताणं के०) अंगीकार करीने (विहरित्त ए के०) विचरवाने वांहुं हुं. ॥ ३९ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. १०१७

॥ दीपिका—ततः श्रीगौतमउदकमेवमवादीद्यथा । अस्मिन्नर्थे श्रद्धानं कुरु हे आर्य ! प्रत्ययं रुचिं च कुरु । एवमेतद्यथा वयं वदामः तथा त्वं प्रत्येहि । ततः सउदकः श्रीगौतममेवमवादीत् । इहाम्यहं नवदंते युष्मत्समीपे चातुर्मासिकाच्चतुर्व्रतरूपाधर्मात्पंचयामि कं पंच महाव्रतरूपं सप्रतिक्रमणं धर्ममुपसंपद्य स्वीकृत्य विहर्तुमिति ॥ ३९ ॥

॥ टीका—एवमवगम्य गौतमस्वाभ्युदकमेवाह । यथास्मिन्नर्थे श्रद्धानं कुरु नान्यथा सर्वज्ञोक्तं नवतीति मत्वा पुनरभ्युदकएवमाह । इष्टमेवैतन्मे किंत्वमुष्माच्चतुर्यामिकाधर्मात्पंचयामिकं धर्मं संप्रति सप्रतिक्रमणमुपसंपद्य विहर्तुमिहामि ॥ ३९ ॥

तएणं से जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं गहाय जेणेव समणे जगवं महावीरे तेणेव उवागहइ उवागहइत्ता तएणं से उदए पेढालपुत्ते समणं जगवं महावीरं तिखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ तिखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करित्ता वंदइ नमंसंति नमंसंतित्ता एवं वयासी इहामि एणं जंते तुप्पं अंतिये चाउज्जामाउ धम्माउ पंच महवइयं सपडिक्कमणं धम्मं उवसंपज्जित्ताणं विहरित्तए तएणं समणे जगवं महावीरे उदयं एवं वयासी अहासुहं देवाणुप्पिया मा पडिबंघं करेहि तएणं से उदए पेढालपुत्ते समणस्स जगवउ महावीरस्स अंतिए चाउज्जामाउ धम्माउ पंच महवइयं सपडिक्कमणं धम्मं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ तिवेमि॥इति नालंदइज्जं सत्तमं अश्रयणं सम्मतं ॥ इति सूयगडांगवीयसुयस्कंधोसम्मतो ॥४०॥ ग्रंथाग्रं ॥ ११०० ॥

अर्थ—ते वार पढी एवं वचन सांजलीनें जगवंत श्री गौतमस्वामी, ते उदक पेढाल पुत्र नें संघातें लइने ज्यां श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देवठे, त्यां आख्या. तेवार पढी ते उदकपे ढाल पुत्र, श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देवने (तिखुत्तो के०) त्रणवार प्रदक्षिणा पूर्वक वांदी नमस्कार करे, त्रण वार प्रदक्षिणा पूर्वक नमस्कार करीनें एवी रीतें बोल्या के, (इहामिणंजंते के०) हे जगवन् ! तमारा समीपें हुं इहुं बुं. बुं इहुं बुं? तोके चातुर्यामिक धर्म थकी रहित यइनें पंच महाव्रत, तथा सपडिक्कमण धर्म, अंगीकार करी विचरवाने वां बुं बुं. तेवारें श्रमण जगवान् श्रीमहावीर देव बोल्या के, (अहासुहं देवाणुप्पिया के०) हे देवानु प्रिय ! जेम तमारें सुख उपजे, तेम करो ! (मापडिबंघंकरेह के०) धर्मेने विषे विलंब म करो. तेवार पढी ते उदक पेढालपुत्र एवं सांजलीने, श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देवनें

समीपे चातुर्यामिक धर्मशकी पंचमहाव्रत सप्पडिक्कमण धर्मे आदरीने विचरेढे, सर्वज्ञ प्र
णितधर्म पाळेढे. (तिबेमिके ०) श्री सुधर्मस्वामी पोताना शिष्यो प्रत्ये कहेढे. के, में जेउं
जगवंत श्री महावीरदेव पासंथी सांजलुंढे, तेउं तमने कहुं बुं. इत्यादिक अर्थ, पूर्ववत्
जाणवो ॥४०॥ एरीते "णालंदइङ्ग" नामा सातमा अध्ययननो अट्पार्थबालावबोध समाप्त
थयो ॥ ए बीजा श्री सूयगडांगना बीजा श्रुतस्कंधनो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो ॥
सम्मत्तं सूयगडांगं आदितः ॥ सर्वाणि अध्ययनानि त्रयोविंशतिकानि संपूर्णानि ॥ श्री
साधुरत्नष्येण पाशचंडेण वृत्तितः कृतबालावबोधार्थं द्वितीयांगस्य वार्तिकं समाप्तम् ॥७॥

॥ दीपिका—ततो जगवान् गौतमस्तं प्राक् प्रतिपन्नश्रीपार्श्वशासनव्रतमुदकं गृहीत्वा य
त्र श्रीवीरोजगवांस्तत्रैवोपागच्छति । ततः स उदकः श्रमणं जगवंतं त्रिःकृत्वः आदक्षिणं
प्रदक्षिणं करोति तिस्रः प्रदक्षिणाः करोतीति कृत्वा च वंदते नमस्यति वंदित्वा नमस्य
त्वा च एवमवादीत् इहामि नवदंते शुष्मदंतिके चातुर्यामात्पंच महाव्रतिकं धर्ममुपसंपद्य
विहर्तुमिति । ततः श्रीवीरस्तमुदकमेवमवादीद्यथा सुखं देवानुप्रिय ! मा प्रतिबंधं धर्मात्
रायं कार्पीरिति । ततः स उदकः श्रीवीरांतिके पंच महाव्रतिकग्रहणायोद्धितः जगवतापि
तस्य सप्रतिक्रमणः पंचमहाव्रतिको धर्मो नुज्ञातः स च तं धर्ममुपसंपद्य स्वीकृत्य विहर
तीति । इतिः परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । सुधर्मस्वामी स्वशिष्यानिदमाह । तद्यथा
सोहं ब्रवीमि येन मया जगवदंतिके श्रुतमिति ॥४०॥ नालंदीयाख्यमिदं सप्तममध्ययनं
समाप्तं । तत्समाप्तौ च समाप्तोऽयं द्वितीयः श्रुतस्कंधस्तत्संपूर्णो च पूर्णोऽयं श्रीसूत्रकृतांग
दीपिका ॥ ग्रंथसंख्या ॥ सुमारं ॥ (७०००)

॥ अथ प्रशस्तिः ॥ आर्या वृत्तम् ॥

निस्तंडचंडचारुणि, चंडकुले चरणचातुरीजाजः । विख्याततपेत्याख्या, जगति जगच्चंडसुरयो
ऽनूवन् ॥ १ ॥ तेषां दोषांशमुपां, संताने सुकृतसंचयविताने ॥ श्रीसोमसुंदरगुरु, तमाहमासं
गमाय्यनवन् ॥ २ ॥ तत्पट्टस्फुटकमला, जाले कालेयतिलकसंकाशः ॥ श्रीमुनिसुंदरगुरवः, कामि
तसंपत्तिसुरतरवः ॥ ३ ॥ बाढ्येपि नारतीनि, रुदपादि वादिवर्गे यैः ॥ श्रीजयचंडमुनींश, स्ते
परगजेषु सिंहसदृशाः ॥ ४ ॥ तत्पदविशदस्थाने, स्थाने शृंगारसारतां जेजुः ॥ श्रीरत्नशेखरा इति,
जगति यतः ख्यातिमाप्नुस्ते ॥ ५ ॥ तेषामनंकपट्टे, गुणसंवट्टे प्रजावकषपट्टे ॥ प्राप्ताधिकनिष्ठा श्री,
श्रीजङ्घीसागराः शिष्टाः ॥ ६ ॥ नर्तितकलिकालुष्या, शिष्यानायायार्थनामानः ॥ श्रीसुमति
साधुगुरवो, लक्ष्मीसुरजीकारसायशोगुरवः ॥ ७ ॥ तत्पट्टे प्रवादेप्सित, पूरणचिंतामणीयमा
नानाम् ॥ लब्धाधिकमानानां, सुहेमविमलानिधानानाम् ॥ ८ ॥ सुरीपगच्छनायक, देवीप्राप्त
प्रजाप्रतिष्ठानाम् ॥ शिष्याणुर्गुणशासन, जननीतिधिसंमिते (१५८३) वर्षे ॥ ९ ॥ विबुधना

ॐ. इच्छेयाहिं के० इत्यादिक ए पूर्वोक्त एवी दिछीहिं के० ज्ञानदृष्टीना अंगीकारे करीने
ते वादी सातागारवणिस्सिया के० सातागारवे निश्चित एटले आसक्त अर्थात् सुखशी
लीया एवा थका, ते क्रियाना करनार जेवो सदोष निर्दोष आहार पामे तेना जोगवना
र एवा ठतां ते पोतानुंज दर्शन सरणंतिमन्नमाणाके० संसारथकी उद्धरवासमर्थे. एवं
माणा एटले मानता थका, सेवन्तीपावगं के० ते विपरीत अनुष्ठाने करी हिंसादिक पा
पज सेवेते, तेमाटे यद्यपि ते व्रतधारी ठे, तथापि ते अनेरा पामर एवा जणाके० जो
क तेना सरखा जाणवा. ॥ ३० ॥ एहिज अर्थ दृष्टांते कहेते. जहा के० जेम अस्ता
विणिं के० बिइसहित एवी एावं के० नाव तेने विषे जाइअंधो के० जातिअंध एट
ले जन्मांध पुरुष डुरुस्त्रिया के० चडीने इहईपारमागंतुं के० पार पामवा वांठे परंतु
पार पामे नहीं, किंतु अंतराय के० अंतराले एटले वचमांहेज ते विसीयई के० बुडी
जाय इत्यर्थः ॥ ३१ ॥ हवे ए दृष्टांत दर्शनीउ साथे मेलवेते. जेम सच्चिइनावे चडयो
थको अंध पुरुष पार पोहोचे नहीं एवंतुसमणाएगे के० तेनीपेरे कोइएक शाक्यादिक
श्रमण ते मिहदिछीअणारिया के० मिथ्यादृष्टी एटले जिनप्रणीत धर्मथकी विपरीत
दृष्टि तथा अनारिया एटले अनाचारी संसारपारकंखीते के० ते पोताना दर्शनने अनु
रागे संसारनो पार पामवाने वांठे ठे, परंतु ते संसारअणुपरियटंति के० संसारमांहेज
परावर्तन घचन घोलन इत्यादिक अनंत कालसुधी पामे. ॥ ३२ ॥ एम श्रीमहावीर
देवे कहुं इति के० एम हुं पण तुजने कहुं. एरीते श्रीसुधर्मास्वामिये पोताना शिष्य
श्रीजंबुस्वामी प्रत्ये कहुं. इति प्रथम समयाध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः । ए उद्देशो
करी स्वसमय परसमयनी प्ररूपणा करीते.

॥ दीपिका—एतदूषयन्नाह । (मणसेति) । ये कुतोपि हेतोर्मनसा प्रडुष्यन्ति प्रदेषयं
ति तेषां वधपरिणतानां शुद्धं चित्तं न विद्यते । एवंच यत्तैरुक्तं केवलमनःप्रदेषेप्यनवद्यं
पापानावइति तत्तेषामतथं मिथ्या । यतस्ते न संवृतचारिणोमनसोऽशुद्धत्वात् । तथा
हि । कर्मबंधे मुख्योहेतुर्मनएव । यथा ईर्यापथेऽनुपयुक्तोगह्वन् कर्मबंधकः । उपयु
क्तस्तु सहसा हिंसकोपि न कर्मबंधकइति ततः पुत्रं पितेति दृष्टांतोन समीचीन
ते इति ॥ ३९ ॥ अथ तेषामनर्थमाह । (इच्छेदियाहिंति) । इत्येतानिः पूर्वोक्तानिर्दृष्टीनि
र्मतैस्ते वादिनः सातागौरवनिश्चिताइदमस्मन्मतं शरणमिति मन्यमानानराः पापमेव
सेवन्ते कुर्वन्ति ॥ ३० ॥ अत्रार्थे दृष्टांतमाह । (जहन्ति) । आश्राविणीं सच्चिइं नावं य
था जात्यंधः समारुह्य पारं तटमागंतुमिहति स नरोनावोजलव्याप्तत्वादंतरा मध्यएव
विधीदति जले निमज्जति ॥ ३१ ॥ दार्ष्टीतिकमर्थमाह । एवमिति । एवं नौदृष्टांतेन ए

मकशिष्यः स्वस्य स्मृतये, परोपकृतये च ॥ सूत्रकृतांगस्यैतां हर्षकुलोदीपिकामलिखत् ॥ १ ॥
काश्चित्प्रमाणयुक्ती, रप्रथयन्नात्र सुगमनाहेतोः ॥ ततएव नैव विहितो, लक्षणसंधिस्तथा का
पि ॥ १ ॥ सूत्रासंगतमत्रा, वादि कथंचिन्मया यदज्ञतया ॥ तद्वोधयंतु सुधियः, कृपया मात्सर्य
मुत्सार्य ॥ १ ॥ ग्रंथमिति रनुमिताऽत्र च, सप्तसहस्राणि किंचिदूनानि ॥ विबुधजनवाच्यमानो,
ग्रंथोयं जगति जयतु चिरम् ॥ १ ॥ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायाः प्रशस्तिः संपूर्णा ॥

॥ टीका—ततोसौ गौतमस्वामी तं गृहीत्वा तीर्थकरांतिकं जगाम । उदकश्च जगवंतं वं
दित्वा पंचयामिकधर्मग्रहणायोडितो जगवतापि तस्य सप्रतिक्रमणः पंचयामोधर्मोनुज्ञातः
सच तं तथानूतं धर्ममुपसंपद्य विहरतीति । इति परिसमाप्त्यर्थे ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी
स्वशिष्यमिदमाह । तद्यथा सोहं ब्रवीमि येन मया जगवदंतिके श्रुतमिति गतोनुगमः ।
सांप्रतं नयास्ते चामी । नैगम, १ संग्रह, २ व्यवहार, ४ जुसूत्र, ५ शब्द, समनिरूढै, ६ वंजू
ता, ७ ख्याः सप्तैव । तेषां च मध्ये नैगमाद्याश्चत्वारोप्यर्थनयाः । अर्थमेव प्राधान्येन श
ब्दोपसर्जनमिहति शब्दाद्यास्तु त्रयः शब्दनयाः शब्दप्राधान्येनार्थमिहति । तत्र नैगमस्येदं
स्वरूपं तद्यथा सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनोनैकेन प्रकारेणावगमः परिच्छेदो निगमस्तत्र
नवनैगमो महासामान्यायांतरालसामान्यविशेषाणां परिच्छेदकस्तत्र महासामान्यं सर्वप
दार्थानुयायिनी सत्तायांतरालसामान्यं इव्यत्वजीवत्वाजीवत्वादिकं विशेषाः परमाण्वाद्
यस्त्वज्जतावा शुक्लादयोगुणास्तदेवं तत्रितयमप्यसाविह्वतीति निलयनप्रस्थकादिदृष्टांतैरनुयो
गद्वारप्रसिद्धैस्तत्स्वरूपमवसेयमयं च नैगमः सामान्यविशेषात्मकवस्तुसमाश्रयणेपि न सम्य
गदृष्टिर्नैदेनैव सामान्यविशेषयोराश्रयणान्तन्मताश्रितनैयायिकवैशेषिकवत् । तथा संग्र
होप्येवं स्वरूपस्तद्यथा सम्यक् पदार्थानां सामान्याकारतया ग्रहणं सद्यग्रहस्तथा ह्यप्रक्यु
तानुत्पन्नस्थिरैकस्वनावमेव सत्तारूपं वस्त्वसावन्युपगच्छति सत्तातोव्यतिरिक्तस्यावस्तुत्वं
स्वरविपाणस्येव सच संग्रहः सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनः सामान्यांशस्यैवाश्रयणा
न्मिथ्यादृष्टिस्तन्मताश्रितसांख्यवत् । व्यवहारनयस्य तु स्वरूपमिदं तद्यथा यथा लोके प्रा
प्तमेव वस्तु यथा च शुष्कतार्किकैः स्वानिप्रायकृतलक्षणानुगतं तथानूतं वस्तु नैवत्येव
नहि प्रतिलक्षणमर्थानामात्मनेदो नवति किं तर्हि यथा यथा लोके न विशिष्टं नूयिष्ठतया
र्थक्रियाकारि वस्तु व्यवहियते तथैव तद्वस्त्वित्यावालगोपालांगनादिप्रसिद्धत्वा वस्तुस्वरूप
स्येत्ययमप्युत्पादव्ययधौव्ययुक्तस्य वस्तुनोनान्युपगमात् मिथ्यादृष्टिस्तथाविधरण्यापुरुषव
दिति । ऋजुसूत्रमतं त्विदं ऋजुप्रगुणं तत्त्वविनष्टानुत्पन्नतयातीतानागतचक्रपरित्यागेन व
र्त्तमानकाललक्षणजावि यद्वस्तु तत्सूत्रयति प्रतिपादयत्याश्रयतीति ऋजुसूत्रस्तस्यैवार्थक्रि
याकारितया वस्तुत्वलक्षणयोगादित्ययमपि सामान्यविशेषो नयात्मकस्य वस्तुनः सामा

न्यांशपरित्यागेन विशेषांशस्यैव समाश्रयणाच्चौदोदनिवन्न सम्यग्दृष्टिः कारणनूतद्वया
 नन्युपगमेन तदाश्रितविशेषस्यैव जावादिति । शब्दनयस्वरूपं त्विदं तद्यथा शब्दद्वारेणैवा
 स्यार्थप्रतीत्यान्युपगमाङ्गिगवचनसाधनोपग्रहकालज्ञेदानीहितं वस्तु निन्नमेवेहति तत्र लि
 गज्ञेदानीहितं वस्त्वन्यदेव जवति तद्यथा पुष्पस्तारकानरुद्रमेवं संख्यानिन्नं जलमयोवर्षा
 ऋतुः साधनज्ञेदस्त्वयं एहिमन्ये रथेन यास्यसि यातस्ते पिता अस्यायमर्थः । एवं त्वं म
 न्यसे यथाहं रथेन यास्यामीत्यत्र मध्यमपुरुषयोर्व्यत्ययः उपग्रहस्तु परस्मैपदात्मनेपद
 योर्व्यत्ययस्तद्यथा तिष्ठति प्रतिष्ठते रमते उपरमतीत्यादि कालज्ञेदस्त्वग्निष्टोमयाजी पुत्रो
 स्य जविता अस्यायमर्थोऽग्निष्टोमयाजी अग्निष्टोमेनेष्टवान् नूते णिनिर्जवितेति जविष्यद
 नद्यतने लुट् तत्रायमर्थः णिनिप्रत्ययोनवितेत्यस्य संबधान्नूतकालतां परित्यज्य जविष्य
 त्कालतां प्रतिपद्यते तेनेदमुक्तं नवत्येवंनूतोऽस्य पुत्रोनविष्यति योऽग्निष्टोमेन यद्वयति तदे
 वंनूतं व्यवहारनयशब्दनयोनेहति लिङ्गाद्यनिन्नास्तु पर्यायाः अनेकविषयत्वेनेहति तद्यथा
 घटः कुंजः इन्द्रः शक्रः पुरंदरइत्यादि । अयमर्थव्यंजनपर्यायोनयरूपस्य वस्तुनोव्यंजनपर्या
 यस्यैव समाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिरिति । तथा पर्यायाणां नानार्थतया समजिरोहणात्सम
 निरूढो न ह्ययं घटादिपर्यायाणामेकार्थतामिहति तथाहि घटनादघटः कुटनात्कुट्टः कौ जा
 तीति कुंजोनहि घटनं कुट्टनं जवति तथेदनादिन्द्रः पुर्दारणात्पुरंदरइत्यादेरपि शब्दप्रवृत्ति
 निमित्तस्य न परस्परानुगतिरिति तदयमपि मिथ्यादृष्टिः पर्यायानिहितधर्मवद्वस्तुनोनाश्र
 यणादग्रहीतप्रत्येकावयवांधहस्तिज्ञानवदिति । एवंनूतानिप्रायस्त्वयं यदैव शब्दप्रवृत्तिनि
 मित्तं चेष्टादिकं तस्मिन्घटादिके वस्तुनि तदेवासौ युवतिमस्तकारूढउदकाद्याहरणक्रियाप्र
 वृत्तोघटोनवति न निर्व्यापारएव एवंनूतः तस्यार्थस्य समाश्रयणादेवंनूतोनिधानोनयोनव
 ति । तदयमप्यनंतधर्माध्यासितस्य वस्तुनोनाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः । रत्नावल्यवयवे प
 क्षरागादौ कृतरत्नावलीव्यपदेशपुरुषवदिति । तदेवं सर्वे नयाः प्रत्येकं मिथ्यादृष्टयोऽन्यो
 न्यतन्यपेक्षास्तु सम्यक्त्वं नजंति अत्र च ज्ञानक्रियान्यां मोक्षइतिकृत्वा ज्ञानक्रियानययोः
 सर्वेप्येते लब्धिया समवतारणीयाः तत्रापि ज्ञाननयऐहिकामुष्मिकयोर्ज्ञानमेव फलसा
 धकत्वेनेहति न क्रियां । क्रियानयस्तु क्रियामेव न ज्ञानं परमार्थस्तूचयमपि समुदितमन्यो
 न्यसव्यपेक्षं पंग्वंधवदनिप्रेतफलसिद्धयेऽलमिति एतदुच्यतेयुक्तएव साधुरनिप्रेतमर्थं साधय
 त्युक्तं च । सवेसिं पिण्याणं, बहुविहवत्तवयं णिसामेत्ता ॥ तं सवणय विमुक्तं, जं चरण
 गुणच्छिन्नं साहू ॥ १ ॥ ४० ॥ समाप्तमिदं नालंदाख्यं सप्तममध्ययनम् ॥ इति समाप्तं
 सूत्रकृतद्वितीयांगस्य टीका । कृता चेयं शीलाचार्येण बाह्रिगणिसहायेन ॥ श्लोकः ॥
 यदवाप्त मत्र पुण्यं, टीकाकरणे मया समाधिजृता ॥ तेनापेततमस्को, जव्यः कल्याण
 नाग् जवतात् ॥ १ ॥ ग्रंथाग्रं (११०५०) ॥

न्यांशपरित्यागेन विशेषांशस्यैव समाश्रयणाच्चौद्योदनिवन्न सम्यग्दृष्टिः कारणनूतस्या-
नन्युपगमेन तदाश्रितविशेषस्यैव नावादिति । शब्दनयस्वरूपं त्विदं तद्यथा शब्दद्वारेणैवा
स्यार्थप्रतीत्यान्युपगमाद्विगवचनसाधनोपग्रहकालज्ञेदानीहितं वस्तु निन्नमेवेहति तत्र लि
गज्ञेदानीहितं वस्त्वन्यदेव नवति तद्यथा पुष्यस्तारकानक्षत्रमेवं संख्यानिन्नं जलमयोवर्षा
कृतुः साधनज्ञेदस्त्वयं एहिमन्ये रथेन यास्यसि यातस्ते पिता अस्यायमर्थः । एवं त्वं म
न्यसे यथाहं रथेन यास्यामीत्यत्र मध्यमपुरुषयोर्व्यत्ययः उपग्रहस्तु परस्मैपदात्मनेपद
योर्व्यत्ययस्तद्यथा तिष्ठति प्रतिष्ठते रमते उपरमतीत्यादि कालज्ञेदस्त्वग्निष्टोमयाजी पुत्रो
स्य नविता अस्यायमर्थोऽग्निष्टोमयाजी अग्निष्टोमेनेष्टवान् नूते णिनिर्जवितेति नविष्यद
नद्यतने लुट् तत्रायमर्थः णिनिप्रत्ययोनवितेत्यस्य संबधान्नूतकालतां परित्यज्य नविष्य
त्कालतां प्रतिपद्यते तेनेदमुक्तं नवत्येवंनूतोऽस्य पुत्रोनविष्यति योऽग्निष्टोमेन यद्वयति तदे
वंनूतं व्यवहारनयशब्दनयोनेहति लिंगाद्यनिन्नास्तु पर्यायाः अनेकविषयत्वेनेहति तद्यथा
घटः कुंजः इन्द्रः शक्रः पुरंदर इत्यादि । अयमर्थव्यंजनपर्यायोनयरूपस्य वस्तुनोव्यंजनपर्या
यस्यैव समाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिरिति । तथा पर्यायाणां नानार्थतया समनिरोहणात्सम
निरूढोन ह्ययं घटादिपर्यायाणामेकार्थतामिहति तथाहि घटनादघटः कुटनात्कुट्टः कौजा
तीति कुंजोनहि घटनं कुट्टनं नवति तथेदनादिन्द्रः पुर्दारणात्पुरंदर इत्यादेरपि शब्दप्रवृत्ति
निमित्तस्य न परस्परानुगतिरिति तदयमपि मिथ्यादृष्टिः पर्यायानिहितधर्मवद्वस्तुनोनाश्र
यणाद्यहीतप्रत्येकावयवांधहस्तिज्ञानवदिति । एवंनूतानिप्रायस्त्वयं यदैव शब्दप्रवृत्तिनि
मित्तं चेष्टादिकं तस्मिन्घटादिके वस्तुनि तदेवासौ युवतिमस्तकारूढउदकाद्याहरणक्रियाप्र
वृत्तोघटोनवति न निर्व्यापारएव एवंनूतः तस्यार्थस्य समाश्रयणादेवंनूतोनिधानोनयोनव
ति । तदयमप्यनंतधर्माध्यासितस्य वस्तुनोनाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः । रत्नावद्यवयवे प
द्मरागादौ कतरत्नावलीव्यपदेशपुरुषवदिति । तदेवं सर्वे नयाः प्रत्येकं मिथ्यादृष्टयोऽन्यो
न्यतन्यपेक्षास्तु सम्यक्तं नजंति अत्र च ज्ञानक्रियान्यां मोक्षइतिकृत्वा ज्ञानक्रियानययोः
सर्वेप्येते त्वधिया समवतारणीयाः तत्रापि ज्ञाननयऐहिकामुष्मिकयोर्ज्ञानमेव फलसा
धकत्वेनेहति न क्रियां । क्रियानयस्तु क्रियामेव न ज्ञानं परमार्थस्तूनयमपि समुदितमन्यो
न्यसव्यपेक्षं पंग्वंधवदनिप्रेतफलसिद्धयेऽलमिति एतदुनययुक्तएव साधुरनिप्रेतमर्थं साधय
त्युक्तं च । सवेसिं पिण्याणं, बहुविहवत्तव्यं णिसामेत्ता ॥ तं सवणय विमुद्धं, जं चरण
गुणच्छिन्नं साहू ॥ १ ॥ ४० ॥ समाप्तमिदं नालंदाख्यं सप्तममध्ययनम् ॥ इति समाप्तं
सूत्रकृतद्वितीयांगस्य टीका । कृता चेयं शीलाचार्येण बाहुरिगणिसहायेन ॥ श्लोकः ॥
यदवाप्त मत्र पुण्यं, टीकाकरणे मया समाधिचृता ॥ तेनापेततमस्को, नव्यः कव्याण
नाम् नवतात् ॥ १ ॥ ग्रंथाग्रं (११०५०) ॥

के श्रमणाः शाक्यादयोमिष्यादृष्टयोऽनार्याः स्वमतानुसारेण संसारपारकाङ्क्षिणोपि संसारमेवानुपर्यटन्ति संसारएवानंतकालं त्रमन्ति इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३१ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगे प्रथमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥ ॥ ॥ ॥

॥ टीका—सांप्रतमेतदूषणायाह । (मणसाजेइत्यादि) । येहि कुतश्चिन्निमित्तान्मनसांऽतःकरणेन प्रदुष्यन्ति प्रदेषमुपयांति तेषां वधपरिणतानां शुद्धं चित्तं न विद्यते । तदेवं यत्तैरनिहितं । यथा केवलमनःप्रदेषेऽप्यनवद्यं कर्मोपचयानावइति । ततस्तेषामतप्यमसदर्थानिधायित्वं । यतो न ते संवृतचारिणोमनसोऽशुद्धत्वात् । तथाहि । कर्मोपचये कर्तव्ये मनएव प्रधानं कारणं । यतस्तैरपि मनोरहितकेवलकायव्यापारे कर्मोपचयानावोनिहितः । ततश्च यद्यस्मिन् सति जवत्यसति तु न जवति तत्तस्य प्रधानं कारणमिति । ननु तस्यापि कायचेष्टारहितस्याऽकारणत्वमुक्तं सत्यमुक्तं । अयुक्तं तूक्तं । यतो जवतैवैवं नावशुद्ध्यानिर्वाणमनिगहतीति जणता मनसएवैकस्य प्राधान्यमन्यथायि । तथाऽन्यदप्यनिहितं । चित्तमेव हि संसारे रागादिक्लेशवासितं ॥ तदेव तैर्विनिर्मुक्तं जवांतइतिकथ्यते । तथान्यैरप्यनिहितं । मतिविजवमनस्त्वे यत्समत्वेपि पुंसां, परिणमसि शुभांशैः कल्मषांशैस्त्वमेव ॥ निरयनगरवर्त्मप्रस्थिताः कष्टमेके उपचितशुभशक्त्या सूर्यसंज्ञेदिनोन्ये ॥ १ ॥ तदेवं जवदप्युपगमेनैव क्लिष्टमनोव्यापारः कर्मबंधायेत्युक्तं । तथेयाप्येपि यद्यनुपयुक्तोधातितवान् ततोनुपयुक्ततैव क्लिष्टचित्ततेति कर्मबंधजवत्येवाथोपयुक्तोयाति ततोऽग्रमत्तत्वादबंधकएव । तथाचोक्तं । उच्चाजियंमि पाए, २ यासमियस्स संकमप्पाए । वावळेऊकुलिंगी, मरेऊ तं जोगमासऊ ॥ १ ॥ एय तस्स तमित्तो बंधो सुहुमो विदेसिउ समये । अएवऊो उपयोगे, ए सव्वजावे एसो जम्हा ॥ २ ॥ स्वप्नांतिकेप्यशुद्धचित्तसद्भावादीषदंधोजवत्येव सच जवतोप्यन्युपगतएवाव्यक्तं तत्सावद्यमित्यनेनेति । तदेवं मनसोपि क्लिष्टस्यैकस्यैव व्यापारबंधसद्भावात् । यदुक्तं जवता प्राणी प्राणिज्ञानमित्यादि तत्सर्वं क्लवतइति । यदप्युक्तं । पुत्रं पिता समारन्येत्यादि तदप्यनाजो ताजिधानं । यतोमारयामीत्येवं यावन्न चित्तपरिणामो नूत्तावन्न कश्चिद्व्यापादयति । एवं नूतचित्तपरिणतेश्च कथमसंक्लिष्टता चित्तसंक्लेशो चावश्यंजावी कर्मबंधइत्युच्यते । दोत्रेति । यदपि च तैः क्वचिदुच्यते यथापरव्यापादितपिशितनक्षणे परहस्ताऽकृष्टांगारदहानाववन्न दोषइति । पिशितनक्षणेऽनुमतिरप्रतिहताऽस्याच्च कर्मबंधइति । तथा चान्निहितं । अनुमंता, विशसिता, संहर्ता, क्रयविक्रयी, ॥ संस्कर्ता, चोपजोक्ता च, ४ ॥ ४ घातकाः । यच्च कृतकारितानुमतिरूपमादानत्रयं तैरनिहितं तत्कैर्नैव ॥ ५ ॥ तैरकारीति । तदेवं कर्मचतुष्टयं नोपघयं यातात्येवं तदनिदधानाः कर्म

इति सुप्रतिष्ठमिदमिति ॥ ३० ॥ अधुनैतेषां क्रियावादिनामनर्थपरंपरां दर्शयितुमाह ।
 (इच्छेयाहिं इत्यादि) इत्येतानिः पूर्वोक्तानिश्चतुर्विधं कर्म नोपचयं यातीति दृष्टिनिरन्यु
 पगमैस्ते वादिनः सातागौरवनिश्चिताः सुखशीलतायामासक्तायत्किंचनकारिणोर्यथाज्ञ
 वधनोजिनश्च संसारोद्धरणसमर्थं शरणमिदमस्मदीयं दर्शनमित्येवं मन्यमानाविपरीता
 नुष्ठानतया सेवन्ते कुर्वन्ति पापमवद्यमेवं व्रतिनोपि संतोजनांश्च जनाः प्राकृतपुरुषसदृशा
 इत्यर्थः ॥ ३० ॥ अस्यैवार्थस्योपदर्शकं दृष्टान्तमाह । (जहाअस्साविणिमित्यादि) आस
 मंतात्स्रवति तच्चीजा आस्साविणी सञ्चिडेत्यर्थः । तां तथाज्जूतां नावं यथा जात्यंधः
 समारुह्य पारं तटमागंतुं प्राप्तुमिच्छत्यसौ तस्याश्च स्वाविणीत्वेनोदकप्लुतत्वादंतराले जलम
 ध्यएव विषीदति वारिणि निमज्जति तत्रैव च पंचत्वमुपयातीति ॥ ३१ ॥ सांप्रतंतं दार्ष्टी
 तिकयोजनार्थमाह । (एवमित्यादि) यथाऽधः सञ्चिडां नावं समारूढः पारगमनाय
 नालं तथा श्रमणाएके शाक्यादयोमिथ्या विपरीता दृष्टिर्येषां मिथ्यादृष्टयः । तथापि
 शिताशनानुमतेरनार्याः स्वदर्शनानुरागेण संसारपारकांक्षिणोमोक्षानिलाणुकाश्चपि सं
 तस्ते चतुर्विधकर्मचयानन्युपगमेनानिपुणत्वाह्वासनस्य संसारमेव चतुर्गतिसंसरणरूपम
 नुपर्यटन्ति । नूयोनूयस्तत्रैव जन्मजरामरणादौ गत्यादिक्लेशमनुचवंतोऽनंतमपि काल
 मासते ॥ ३१ ॥ विवक्षितमोक्षसुखमाप्नुवंतीति । ब्रवीमीति पूर्ववदिति ॥ ३१ ॥ इति सूत्रकृतांगे
 समयाख्याटीकापयनस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ अथ प्रथमाध्ययने तृतीयोद्देशकः प्रारब्धते. ॥

पूष्कडं सड्ढीमागंतुमीहियं ॥ सहस्संतारियं जुंजे, डुपस्कं चेव
 ॥ तमेव अवियाणंता, विसमंसि अकोविया ॥ मच्चा वेसा
 लिया चेव, उदगरस्स जियागमे ॥ १ ॥ उदगरस्स पच्चावेणं, सुक्कं सिग्घं
 तमिं तिउ ॥ ठंकेहिय कंकेहिय, आमिसड्ढेहिं ते डुही ॥ ३ ॥ एवं तु सम
 णा एगे, वड्ढमाणसुहेसिणो ॥ मच्चा वेसालिया चेव, घातमेस्संति एतंसोड

अर्थ-पाठजना उद्देशे स्वसमय परसमय प्ररूपणा करी, अने अर्हीपण तेहिज कहेवे. जं
 केचिउके० जे कांइ अल्प अथवा घणो आहार पाणी पूष्कडं के० पूतीकर्म एटले आधाक
 मिना एक कणे सहित एवो आहार पाणी सड्ढिके० श्रद्धावंत गृहस्थे नक्तिये करी आगं
 मीहियं के० अनेरा आवनारना उद्देशे करी नीपजाव्योवे. तेज आहार कदाचित् सह
 संतारियं के० सहस्वांतरित एटले एके बीजाने दीधो, बीजे त्रीजाने दीधो, त्रीजे चो
 णाने दीधो एवी रीते सहस्वांतरित पणे ते सदोष आहार जे जुंजे के० नदण करे ते,

चेवके० निश्चे डुपरकंके० द्विपक्ष एटले गृहस्थ अने प्रव्रजितनो पक्ष सेवइके० सेवे एटले ते लिंगे तो प्रवर्जित देखायठे, पण सदोष आहारना लेवा थकी ग्रहस्थ सरखो जाणवो. यदुक्तं । आहाकम्मंजुंजमाणे, समणे कइकम्मपयडीउबंधइ गोयमा अठकम्मपयडिउबंध सिद्धिजबंधण बद्धाउ, अणियबंधणबद्धाउकरेत्ति ॥ इत्यादिवचनात्. ए कारणे परतीर्थी अथवा स्वतीर्थी आधाकर्मादिक आहार लेता थका द्विपक्षना सेवनार जाणवा. ॥१॥ हवे एने एवो आहार लेतां थकां जे विपाक उपजे ते देखाडेठे. तमेवअवियाणंता के० ते दर्शनी ते आधाकर्म्मि आहारनो दोष अजाणता तथा विसमंसिके० विषम जे अष्ट प्रकारना कर्मनो बंध अथवा चतुर्गतिक संसारने विषे अकोविया के० अपंमित ठे, ए टले ते एम नथी जाणता के जीवने कर्मनो बंध अथवा मोक्ष केम थाय? अथवा के वा उपाय थकी संसारसमुड तरे एवो परमार्थ ते जाणता नथी एवा ठतां संसारमां हे कर्मपासे बंधाणा थका दुःखी थायठे, अहियां दृष्टांत कहेठे. मज्जा के० जेम माठ लां वेसालिया के० समुडना उपना, अथवा विशाल जातीना उपना, अथवा विशाल एटले बृहत्काय एटले मोहोटा शरीरवाला एवा महामज्ज ते उदगस्सनियागमे के० पाणीना आगमे एटले समुडनी वेलि प्रसार पामी ठते, ॥ २ ॥ उदकस्सपजावेणं के० उदकने प्रजावे एटले पाणीने पूरे, समुड थकी निकलीने नदीना मुखमां आणीपडे त्या रपठी ते पाणी सुकंसिग्घंतमितिउ के० सुके ठते ते मज्ज शरीरने स्थूलपणी कादवमां हे खूता थका घातमेस्संति के० मरण पामे. ते केवी रीते, तो के ठंकेहिक्कंकेहियके० ठंक अने कंक ए जातिना पक्षी विशेष अने आमिसडेहिं के० बीजापण मांसना जो निष्ठ एवा मज्जीमारोए विलुप्यमान एवां ते डुही के० दुःख पामेठे/यरले ते ज वतां मज्जोने विलुरी नाखे, ठेदीनाखे, किं बहुना प्राण थकी मुकावे. ए रत दुःख मे. ॥ ३ ॥ ए दृष्टांत दर्शनीउ साथे मेलवेठे, एंवतु के० ए पूर्वोक्त न्याये माठलांनी ते समणाएगे के० एक शाक्यादिक श्रमण अथवा स्वतीर्थी इव्यलिंगी ते केवाठे, ते वट्टमाणसुहेसिणोके० वर्तमान सुख जे आधाकर्म्मिकआहार नोजन सुख तेना एहार परलोकना सुखथी पराड्मुख मज्जावेसालियाचेव के० वैशालिक मज्जनी आगमिक काले अरहट्टवटिकाने न्याये घातमेस्संतिणंतसो के० संसारमांहे अनंता मज्जन निमज्जन सरखा जन्म मरण पामे पण संसारना पारंगामी न थाय. ॥ ४ ॥

॥ वीपिका—द्वितीयोद्देशके स्वान्यसमयप्ररूपणा कृता तृतीयेपि सैवोच्यतइति तस्ये मादिसूत्रं । (जंकिंचिदिति किंचिदाहारजातं स्वल्पं धनं वा पूतिकृतमाधाकर्मादिसिक्थेनाः युक्तं । (सङ्घिति) । श्रद्धावता नक्तिमत्ताऽन्येनापरानागंतुकानुद्दिश्य ईहितं कृतं तत्सिद्धेः)

तरितमपि यो जुंजीत स द्विपदं गृहस्थपदं प्रव्रजितपदं च सेवते । अयमर्थः । आधाक
मादिलवेनापि संसृष्टं परकृतमप्याहारं योजयेत् सोपि द्विपदसेवी स्यात् किं पुनः
स्वयमाहारं निष्पाद्य ये शाक्यादयो जुंजते ते सुतरां द्विपदसेविनः स्युरित्यर्थः । अथवा
द्विपदमीर्यापथं सांपरायिकं वा ब्रह्मनिकाचितजेदं वा कर्म तत्सेविनः परतीर्थिकाः स्व
यूष्यावा स्युरिति ॥ १ ॥ अथ तज्जोजिनां विपाकं दृष्टान्तेनाह । (तमेवेति) । तमा
धाकर्मद्युपनोगदोषमविजानंतो विषमे कर्मबंधे संसारे वा अकोविदाः कथं कर्मबंधः
स्यात्कथं च न स्यात् कथं संसारार्णवस्तीर्यत इत्यत्राऽनिपुणा दुःखिनः स्युः । दृष्टान्तमाह ।
मत्स्या यथा (वेसालियन्ति) विशालः समुद्रस्तत्र जवाविशालाख्यजातिजवावा विशा
लाएव वा वैशालिकाबृहत्तरीरावदकस्य जलस्यान्यागमे समुद्रवेलायां सत्यामुदकस्य
प्रवाहेन नदीमुखमागताः पुनर्वेलापगमे जले शुष्के वेगे अपगते सति ठंकेः कंकेश्च प
क्षिविशेषैरन्यैश्चामिषार्थिनिर्विलुप्यमानास्ते दुःखिनो मत्स्यघातं विनाशं यांति प्राप्नुवंती
ति श्लोकद्वयार्थः ॥ ३ ॥ दार्ष्टान्तिकयोजनामाह । (एवमिति) । एवमेकैः श्रमणाः
शाक्यादयः स्वयूष्यावा वर्तमानमेव सुखमिहलोकसुखमाधाकर्मद्युपनोगजमेषितुं शीलं
येषां ते वर्तमानसुखैषिणो वैशालिकामत्स्या इव घातं विनाशमेष्यत्यनंतशोयास्यंति
बहुवारं संसारे भ्रमिष्यन्ति दुःखमनुजवंतः ॥ ४ ॥

॥ टीका—द्वितीयोद्देशकानंतरं तृतीयः समारभ्यते ॥ अस्य चायमनिसंबंधः । अध्यय
नार्थाधिकारः स्वसमयपरसमयप्ररूपणेति । तत्रोद्देशकद्वयेन स्वपरसमयप्ररूपणा कृता ।
त्रापि सैव क्रियते । अथ चाऽद्ययोरुद्देशकयोः कुट्टष्टयः प्रतिपादितास्तदोषाश्च तदिहा
तेषामाचारदोषः प्रदृश्यत इत्यनेन संबंधेनायातस्याऽऽलोकात् चत्वार्यनुयोगद्वाराणि
वर्णयित्वा स्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयत् ॥ ७ ॥ वली तेहिज चत्वार्यनुयोगद्वाराणि
स्य चानंतरसूत्रेण सहायं संबंधइह जे त्रिदंमी प्रमुख ते एम आह के० कहेढे के,
इत्यादि) । तदिहापि संबध्यते । एषेभ्यमयकी निपनुं ठे; ते एम कहेढे के जेवारे जगत
ति । परंपरसूत्रे त्वनिहितं (बुद्धिज्ञ संसार हतो तेवारे ब्रह्मार्थे पाणीमांहे इमुं सरज्युं
त्रैरुत्प्रेक्ष्यः संबधोयोज्यः । अथुं बं खंम अया; तेमांहे अकी अधोलोक अने ऊर्ध्वलोक
लोकमप्यास्तां तावत्प्रनूतं । तं अई. एवा अनुक्रमे पृथ्वी, पाणी, अग्नि, वायु, आकाश,
आकर्म । तदपि न स्वयंकृत, नगर इत्यादिक सर्व स्थिति उत्पन्न अई; ए कारणे अ
चेष्टितं निष्पादितं तच्च सहस्रं तत्त्व एतले पदार्थे ते अकासीयके० कीधा. एरीते ते
जितपदं वा सेवते । एतदुक्तं देके० परमार्थने अजाणता अका मृषा बोलेढे. ॥ ७ ॥
यदाधाकर्मादि तस्य सहस्रां मतमाह । (इममिति) । इदं वक्ष्यमाणमन्यद्विज्ञान
द्विपदसेवनमापद्यते । किं पुन

मिहास्मिन् लोके एकेषामाख्यातं । किं पुनस्तैराख्यातमित्याह । देवउत्तेति । देवेन उक्तः कृतो देवोऽतो देवपुत्रो वायं लोकः । ब्रह्मणा उक्तो ब्रह्मणा कृतो वायं लोक इत्यपरे वदन्तीति ॥ ५ ॥ तथा ईश्वरेण कृतो लोकः । अपरे वदन्ति प्रधानादिकृतो लोकः । सत्वरजस्तमोगुणानां साम्यावस्था प्रकृतिः सैव प्रधानशब्दवाच्या । आदिशब्दान्नियतिकृतो लोक इत्यन्ये । लोको जीवा जीवसमायुक्तः सुखदुःखसमन्वितश्च ॥ ६ ॥ तथा स्वयं नूर्विष्णुरन्यो वा सचैकाकी रतिं न जनते ततो न्या शक्तिः समुत्पन्ना तदनंतरं जगत्सृष्टिरनूदिति महर्षिणा उक्तं । ततः स्वयं भुंवा लोकं निष्पाद्यातिसंसारजयात् यमाख्यो मारयतीति मारो व्यधायि । तेन मारेण संस्तुता कृता माया तथा मायया च लोको म्रियते । न च तत्त्वतो जीवस्य मृतिरस्त्यतो मायैषा तेन लोकोऽशाश्वत इति गम्यते ॥ ७ ॥ तथा ब्राह्मणादिजातयः श्रमणास्त्रिदंडिप्रमुखा एके अंडेन कृतमंडकृतं अंडाज्जातं जगदादुर्वदन्ति । ब्रह्मणांडं कृतं ततो विश्वं जातं । एवं कृते जगति असौ ब्रह्मा तत्त्वं पदार्थसमूहमकार्षीत् कृतवान् ते च ब्राह्मणाद्याः परमार्थानि ज्ञाएवं मृषा वदन्ति ॥ ८ ॥

॥ टीका—सांप्रतमपराज्ञानिमतोपप्रदर्शनायाह । (इणमन्नंतुअन्नाणमित्यादि) । इवमिति वक्ष्यमाणं । तु शब्दः पूर्वैरन्यो विशेषणार्थः । अज्ञानमिति मोहविजृंभणमिहास्मिन् लोके एकेषां न सर्वेषामाख्यातमनिप्रायः । किंपुनस्तदाख्यातमिति तदाह । देवोऽतो देवोऽसौ कर्षकेणैव बीजवपनं कृत्वा निष्पादितोऽयं लोक इत्यर्थः । देवैर्वा गुप्तोरक्षितो देवगुप्तो देवपुत्रो वेत्यादिकमज्ञानमिति । तथा ब्रह्मणा उक्तो ब्रह्मोऽतोऽयं लोक इत्यर्थः । परे एवं व्यवस्थिताः । तथा हि । तेषामयमन्युपगमः । ब्रह्मा जगत्पितृमहः सचैक एव जगदवार्त्तितेन च प्रजापतयः सृष्टास्तैश्च क्रमेणैतत्सकलं जगदिति । तथेश्वरेण कृतोऽयं लोकः । एवमेके ईश्वरकारका अजिदधति प्रमाणयन्ति वा । सर्वमिदं विमत्यधिकरणनावोपपन्नं तत्तु बुवनकरणादिकं धर्मित्वेनोपादीयते । बुद्धिमत्कारणपूर्वकमिति साध्यो धर्मः । संस्थानविशेषवत्त्वमिति हेतुः । यथा घटोऽसंस्थानविशेषवच्च मकराकरनदीधराधरधराशरीरकरणादिकं विवादगोचरापन्नमिति । तस्माद्बुद्धिमत्कारणपूर्वकं । यश्च समस्तस्यास्य जगतः कर्ता स सामान्यपुरुषो न च वतीत्यसावीश्वरधर्मः कार्यत्वादघटादिवत् तथा स्थित्वा प्रवृत्तेर्वा वास्यादिवदिति । तथाऽपरे प्रतिपन्ना यथा प्रधानादिकृतो लोकः । सत्वरजस्तमसां साम्यावस्था प्रकृतिः सा च पुरुषार्थं प्रवर्तते । आदिहणाच्च प्रकृतेर्महान् ततो हंकारस्तस्माच्च गणः षोडशकस्तस्मादपि षोडशकात्पंचन्यः पंचमहानूतानीत्यादिकया प्रक्रियया सृष्टिर्नवतीति । यदि वा आदिग्रहणात्स्वनावादिकं गृह्य

ते । ततश्चायमर्थः । स्वभावेन कृतो लोकः कंठकादितैर्हृण्यवत् । तथान्ये नियतिकृतोलोको मयूरांगरुहवदित्यादिभिः कारणैः कृतोऽयं लोको जीवा जीवसमायुक्तो जीवैरुपयोगलक्षणैस्तथा जीवैर्धर्माधर्माकाशपुञ्जलादिकैः समन्वितः समुद्धराधरादिक इति । पुनरपि लोकं विशेषयितुमाह । सुखमानंदरूपं दुःखमसातोदयरूपमिति तान्यां समन्वितोक्त इति ॥ ६ ॥ किंच । (सयंजुणा इत्यादि) । स्वयं जवतीति स्वयं नूर्विष्णुरन्यो वा सचैक एवादाव नूतत्रैकाकी रमते द्वितीयमिष्टवांस्तच्चिंतानंतरमेव द्वितीया शक्तिः समुत्पन्ना तदनंतरमेव जगत्सृष्टिरनूदित्येवं महर्षिणोक्तमनिहितं । एवं वादिनोलोकस्य कर्तारमन्युपगतवंतोपि च । तेन स्वयंजुवा लोकं संपाद्याति नारजयाद्यमाख्यो मारयतीति मारोऽन्यथायि । तेन मारेण संस्तुता कृता प्रसाधिता माया तथा च मायया लोकाध्रियंते । नच परमार्थतो जीवस्योपयोगलक्षणस्य व्यापत्तिरस्त्यतो मायैषा । यथायं मृतस्तथा चार्थं लोकोऽशाश्वतोऽनित्योऽविनाशीति गम्यते ॥ ७ ॥ अपिच । (माहणा इत्यादि) । ब्राह्मणादिजातयः श्रमणास्त्रिदंडिप्रचृतयः । एके केचन पौराणिकान् सर्वे एवमाहुस्तुक्तवंतो वदन्ति च । यथा जगदेतच्चराचरमंडेन कृतमंडकृतं । अंडाङ्गातमित्यर्थः । तथाहि । ते वदन्ति यदा न किंचिदपि वस्त्वासीत् पदार्थशून्योऽयं संसारस्तदा ब्रह्माऽप्स्वंडमसृजत्तस्माच्च क्रमेण वृक्षात्पश्चाद्विधानावमुपगता दूर्ध्वाधो विजागोऽनूत् तन्मध्ये च सर्वाः प्रकृतयोऽनूवन् । एवं पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशसमुद्सरित्पर्वतमकराकरनिवेशादिसंस्थितिरनूदिति । तथाचोक्तं । आसीदिदं तमोनूतमप्रज्ञातमलक्षणं ॥ अप्रतर्क्यमविज्ञेयं, प्रसुप्तमिव सर्वतः ॥ १ ॥ एवं नूते चास्मिन् जगत्स्य सौ ब्रह्मा तस्य जावस्तत्त्वं पदार्थजातं तदंमादिप्रक्रमेणाकार्षीत् कृतवानिति । तेच ब्राह्मणादयः परमार्थमजानानाः संतो मृषावदन्ति अन्यथा च स्थितं तत्त्वमन्यथा प्रतिपादयन्तीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

स एहिं परिया एहिं, लोयं बूया कडेतिय ॥ तत्तं ते ए विजाणंति, ए विणा सी कया इवि ॥ ८ ॥ अमणुन्नसमुप्पायं, दुक्कमेव विजाणिया ॥ समुप्पायमजाणंता, कहं नायंति संवरं ॥ १० ॥

अर्थ ॥ हवे ग्रंथकार एनो उत्तर कहेडे. एरीते पूर्वे जे दर्शनी कहा ते, स एहिं परिया एहिं के० पोतपोताना पर्याये करी एटले पोतपोतानी कल्पनाये लोयं बूया कडेतिय के० एम कहे जे ए लोक अमुक अमुक प्रकारे कीधोडे. परंतु तत्तं ते ए विजाणंतिके० ते तत्त्व कोइ जाणता नथी. ए विणा सी कया इविके० ए लोकतो कदापि काले विनाश पामे नहीं, एनी आदि पण नथी अने अंत पण नथी, तेथी एनो कर्मा कोइ नथी. एवो परमार्थ ते जाणता नथी, पण अजाणथका जावे तेम बोलेडे. ॥ ८ ॥ हवे एवां वचनना बोलनारने फल दे

खाहेवे. ते दर्शनी अमणुन्नके० विरुठं अनुष्ठान अनाचार ते थकी जेनी समुप्याय के० उत्पत्तिवे, ते केवुं तोके, डस्कंके० हिंसादिक विरुठं अनुष्ठान तेमां जे प्रवर्तेशे ते दुःखी थासे एवविजाणियाके० एवुं जाणवुं जोश्ये. समुप्यायमजाणंताके० ते एवा दुःखनी उत्पत्तिनां कारणोने नजाणे परंतु ते अजाण बापडा कहंनार्यंतिसंवरं के० संवरपणुं जे दुःखनिवारणनुं कारण ठे, तेने केवी रीते जाणी शकशे ? एतावता अति यत्न करतां प ए दुःखनो उहेद न पामे, किंतु संसारमांहे अनंतो काल रहेशे. ॥ १० ॥

॥ टीका-अथ तेषामुत्तरमाह । (सएहिमिति) । स्वकैर्निजैः पर्यायैरनिप्रायैर्लोकैः कृतमब्रुवन् कथितवन्तस्ते तत्त्वं परमार्थं नाजिजानन्ति । नच विनाशी लोकः कदाचित् निर्मूलतः पर्यायरूपेण विनाश्यपि इव्यार्थतया नित्यत्वात् । लोकस्य ईश्वरादिकृतत्वं निषेधयुक्तयष्टीकातोद्देश्यं ॥ ९ ॥ अथ तेषां मृषावादिनां फलमाह । अमणुन्नेति । अमनोज्ञं असदनुष्ठानं, तस्मादुत्पादः प्राडुर्जीवोयस्य तदमनोज्ञसमुत्पादं दुःखं विजाणीयात् प्राज्ञः । अयमर्थः स्वकृतादसदनुष्ठानादेव दुःखमुत्पद्यते नेश्वरादेरिति । ते चैवं दुःखस्य संवरं प्रतिपादहेतुं द्वास्थ्यंति । कारणोहेदादेव कार्योहेदः स्यात् । कारणं वाऽजानन्तः कथं दुःखोहेदाय यतिष्यते यत्नवन्तोपि दुःखोहेदं नाप्नुवन्तीति ॥ १० ॥

॥ टीका-अधुनैषां देवोप्तादिजगद्वादिनामुत्तरदानायाह । (सएहिमित्यादि) । स्वकीयैः स्वकीयैः पर्यायैरनिप्रायैर्युक्तिविशेषैरयं लोकः कृतइत्येवमब्रुवन्ननिहितवन्तः । देवोप्तावृत्तो सईश्वरकृतः प्रधानादिनिष्पादितः स्वयंचुवा व्यधायि तन्निष्पादितमायया घ्रियते तथाऽजश्रायं लोकइत्यादिस्वकीयानिरूपपत्तिभिः प्रतिपादयन्ति । यथाऽऽमडुक्तमेव सत्यं नान्यदिति ते चैवंवादिनो वादिनः सर्वेपि तत्त्वं परमार्थं यथावस्थितलोकस्वभावं नाजिजानन्ति न सम्यक् विवेचयन्ति । यथाऽयं लोकोऽव्यार्थतया न विनाशीति निर्मूलतः कदाचन नचायमादितद्व्यारण्य केनचित् क्रियते अपित्वयं लोकोऽनूद्भवति नविष्यति च । तथाहि । यत्तावडुक्तं यथा देवोप्ताऽयं लोकइति तदसंगतम् । यतोदेवोप्तात्वे लोकस्य न किंचित्तथाविधं प्रमाणमस्ति । नचाप्रमाणकमुच्यमानं विद्वज्जनमनांसि प्रीणयन्ति । अपिच किमसौ उत्पन्नोऽनुत्पन्नोवा लोकं सृजेन्न तावदनुत्पन्नस्तस्य खरविपाणस्येवासत्त्वात्करणान्नावः अथोत्पन्नः सृजेत्तत्किं स्वतोऽन्यतो वा । यदि स्वतएवोत्पन्नस्तथा सति तद्भोकस्यापि उत्पत्तिः किं नेष्यते । अथान्यतउत्पन्नः सन् लोककरणाय सोप्यन्योन्यतः सोप्यन्योन्यतइत्येवमनास्थालताननोमंडलव्यापिन्यनिवारितप्रसरा प्रसर्पतीति । अथासौ देवोऽनादित्वाच्चेत्पन्नइत्युच्यते इत्येवंसति लोकोप्यनादिरेवास्तु को दोषः । किंचासावनादिः सन्नित्योऽनिस्थोवा स्यात्तद्यदि नित्यस्तदा तस्य क्रमयौगपद्यान्यामर्थक्रियाविरोधान्न कर्तृत्वं । अथाऽनि

त्यस्तथासति स्वतएवोत्पत्त्यनंतरं विनाशित्वादात्मनोन त्राणाय कुतो न्यत्करणं प्रति
तस्य व्यापारचितेति । तथा किममूर्तोमूर्तिमान् वा । यद्यमूर्तस्तदाऽकाशवदकर्तृत्वाऽथ
मूर्तिमान् तथासति प्राकृतपुरुषस्येवोपकरणसव्यपेक्षस्य स्पष्टमेव सर्वजगदकर्तृत्वमिति ।
देवगुप्तदेवपुत्रपक्षौ त्वतिफल्गुत्वादपकर्णयितव्याविति । एतदेव दूषणं ब्रह्मोत्पत्तेरपि इष्ट
यं तुल्ययोगक्षेमत्वादिति । तथा यदुक्तं । तनुभुवनकरणादिकं विमल्यधिकरणजावापन्नं
विशिष्टबुद्धिमत्कारणपूर्वकं कार्यत्वाद्घटादिवदिति तदयुक्तं । तथाविधविशिष्टकारणपूर्वकत्वे
न व्याप्त्यसिद्धेः । कार्यपूर्वकत्वमात्रेण तु कार्यं व्याप्तं । कार्यविशेषोपलब्धौ कारणविशेषप्र
तिपत्तिर्गृहीतप्रतिबंधस्यैव नवति । नचात्यंतादृष्टे तथा प्रतीतिर्नवति । घटे तत्पूर्वकत्वं प्रतिप
न्नमिति चेत् युक्तं । तत्र घटस्य कार्यविशेषत्वप्रतिपत्तेर्नत्वेवं सरित्समुद्रपर्वतादौ बुद्धिमत्कार
णपूर्वकत्वेन संबंधो गृहीत इति । पुनरयुक्तं । नन्वतएव घटादिसंस्थानविशेषदर्शन
वत्पर्वतादावपि विशिष्टसंस्थानदर्शनाद्बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्वस्य साधनं क्रियते । नैत
देवं युक्तं । यतो नहि संस्थानशब्दप्रवृत्तिमात्रेण सर्वस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वत्वावगति
र्नवति । यदितु स्यान्मृदिकारत्वाद्दृढमीकस्यापि घटवत्कुंजकारकृतिः स्यात् । तथाचोक्तं ।
अन्यथाकुंजकारेण मृदिकारस्य कस्यचित् । घटादेः कारणात्सिद्धये दृढमीकस्यापि तत्कृतिरि
ति । तदेवं यस्यैव संस्थानविशेषस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्वेन संबंधो गृहीतस्तदर्शनमेव
तथाविधकारणानुमापकं नवति न संस्थानमात्रमिति । अपिच घटादिसंस्थानानां कुंजकार
एव विशिष्टः कर्तृोपलक्ष्यते नेश्वरः । यदि पुनरीश्वरः स्यात्किं कुंजकारेणेति । नैतदस्ति ।
तत्रापीश्वरएव सर्वव्यापितया निमित्तकारणत्वेन व्याप्रियते । नन्वेवं दृष्टहानिरदृष्टक
ल्पना स्यात् । तथाचोक्तं । शस्त्रौषधादिसंबधान्नैत्रस्य व्रणरोहणे ॥ असंबद्धस्य किं
स्थाणोः कारणत्वं न कल्प्यते ॥ १ ॥ तदेवं दृष्टकारणपरित्यागेनाऽदृष्टपरिकल्पना न त्या
ग्येति । अपिच । देवकुलावटादीनां यः कर्ता ससावयवोऽव्याप्यनित्योदृष्टस्तदृष्टांतः
आधित्वेश्वरएवंनूतएव प्राप्नोति । अन्यथानूतस्य च दृष्टांताजावाद्यास्यसिद्धेर्नानुमा
तमिति । अनयैव दिशा स्थित्वाप्रवृत्त्यादिकसाधनमसाधनमायोज्यं तुल्ययोगक्षेमत्वादि
ति । यदपि चोक्तं प्रधानादिकृतोऽयं लोक इति तदप्यसंगतं । यतस्तत्प्रधानं किं मूर्तममू
र्तं वा । यद्यमूर्तं न ततोमकराकरादेर्मूर्तस्योद्भवो घटते । नह्याकाशात्किंचिदुत्पद्यमानमाल
स्यते मूर्ताऽमूर्तयोः कारणविरोधादिति । अथ मूर्तं तत्कुतः समुत्पन्नं । न तावत्स्वतो लो
कस्यापि तथोत्पत्तिप्रसंगात् नाप्यन्यतोऽनवस्थापत्तेरिति । अन्यथाऽनुत्पन्नमेव प्रधाना
नादिजावेनास्ते तद्वद्वोकोपि किं नेष्यते । अपिच । सत्वरजस्तमसां साम्यावस्था प्रधा
नमित्युच्यते नचाऽविकृतात्प्रधानान्महदादेरुत्पत्तिरिष्यते नवद्भिः । नच विकृतं प्रधानव्यपदे
रस्त्वतीत्यतो न प्रधानान्महदादेरुत्पत्तिरिति । अपिचाचेतनायाः प्रकृतेः कथं पुरुषार्थे

प्रति प्रवृत्तिर्येनाऽत्मनो नो गोपपत्त्या सृष्टिः स्यादिति । प्रकृतेरयं स्वजावइति चेदेवं तां हि स्वजावएव बलीयान् । यस्तामपि प्रकृतिं नियमयति ततएव च लोकोप्यस्तु किमदृष्टप्रधानादिकल्पनयेति । अथादिग्रहणात्स्वजावस्यापि कारणत्वं कैश्चिदिष्यतइति चेदस्तु । न हि स्वजावोऽन्युपगम्यमानोनः कृतिमातनोति । तथाहि । स्वजावः स्वकीयोत्पत्तिः । सा च पदार्थानामिष्यतएवेति । तथा यदुक्तं नियतिरुक्तोऽयं लोकइति । तत्रापि नियमनं नियतिर्यथाजवनं नियतिरित्युच्यते । साचाऽलोच्यमाना न स्वजावादतिरिच्यते । यच्चान्यथा यि स्वयंजुवोत्पादितोलोकइति तदप्यसुंदरमेव । यतः स्वयंजूरिति किमुक्तं जवति । किं यदाऽसौ जवति तदा स्वतंत्रोन्यनिरपेक्षएव जवति । अथाऽऽदिजवनात्स्वयंजूरिति व्यपदिश्यते । तद्यदि स्वतंत्रजवनान्युपगमस्तद्वन्नोकस्यापि जवनं किं नान्युपेयते किं स्वयंजुवा । अथानादिस्ततस्तस्यानादित्वे नित्यत्वं नित्यस्य चैकरूपत्वात्कर्तृत्वाऽनुपपत्तिस्तथा वीतरागत्वात्तस्य संसारवैचित्र्यानुपपत्तिः । अथ सरागोसौ ततोऽस्मदाद्यव्यतिरेकात्सुतरां विश्वस्याकर्ता मूर्ताऽमूर्तादिकल्पाश्च प्राग्वदायोज्याइति । यदपि चात्रानिहितं । तेन मारः समुत्पादितः सच लोकं व्यापादयति तदप्यकर्तृत्वस्यानिहितत्वात्प्रलापमात्रमिति । तथा यदुक्तं अंडादिक्रमाज्जायते लोकइति तदप्यसमीचीनं । यतोयास्वस्तु तदंडं निसृष्टं तावथांडमंतरेणानूवन् तथा लोकोपि जूतइत्यन्युपगमे न काचिद्वाधा दृश्यते । तथासौ ब्रह्मा यावदंडं सृजति तावन्नोकमेव कस्मान्नोत्पादयति किमनया कष्टया युक्त्यसंगतया चांडपरिकल्पनया । एवमस्त्विति चेत् केचिदनिहितवंतोयथा ब्रह्मणोमुखाद्ब्राह्मणाः समजायंत बाहुभ्यां कृत्रियाऊरुभ्यां वैश्याः पद्भ्यां शूद्राइत्येतत्प्ययुक्तिसंगतमेव । यतो न मुखादेः कस्यचिदुत्पत्तिर्नवंत्युपलक्ष्यते । अथापि स्यात्तथा सति वर्णानामजेदः स्यादेकस्मादुत्पत्तेः । तथा ब्राह्मणानां कवतेत्तिरीयककलापदिकश्च जेदोन स्यादेकस्मान्मुखादुत्पत्तेः । एवंचोपनयनादिसंज्ञावोन जवेज्जावे वा स्वस्यादिग्रहणापत्तिः स्यादेवमाद्यनेकदोषदुष्टत्वादेवं लोकोत्पत्तिर्नान्युपगंतव्या । ततश्च स्थितमेतत् । त एवं वादिनोलोकस्याऽनाद्यपर्यवसितस्योर्ध्वाधश्चतुर्दशरज्जुप्रमाणस्य वैशाखस्य नस्थकटिन्यस्तकरयुग्मपुरुषाकृतेरधोमुखमल्लकाकारसप्तष्टयिव्यात्मकाधोलोकस्य स्थालाकाराऽसंख्येयक्षीपसमुद्राधारमध्यलोकस्य मल्लकसमुज्जकाकारोर्ध्वलोकस्य धर्माधर्माकारपुञ्जजीवात्मकस्य इव्यार्थतयाऽनित्यस्य पर्यायापेक्षया कृण्णकृषिणउत्पादव्ययध्रौव्यपादितइव्यसतत्त्वस्याऽनादिजीवकर्मसंबंधापादिताऽनेकप्रपंचस्याष्टविधकर्मविप्रमुक्ताऽत्मलोकांतोपलक्षितस्य तत्त्वमजानानाः संतोमृशा वदंतीति ॥ ए ॥ इदानीमेतेषामेव देवादिवादिनामज्ञानत्वं प्रसाध्य तत्फलदिदर्शयिष्याऽह । (अमणुन्नइत्यादि) । मनोऽकूजं मनोज्ञं शोचनमनुष्ठानं न मनोज्ञमनोज्ञमसदनुष्ठानं तस्मादुत्पादः प्रादुर्भावो

दुःखस्य तदमनोऽज्ञसमुत्पादं । एवकारोऽवधारणौ । सचैवं संबंधनीयः । अमनोऽज्ञसमुत्पादमेव दुःखमित्येवं विजानीयादवगच्छेत्प्राज्ञः । एतदुक्तं नवति । स्वरुताऽसदनुष्ठानादेव दुःखस्योद्भवो नवति । नान्यस्मादित्येवं व्यवस्थितेपि सत्यनंतरोक्तवादिनोऽसदनुष्ठानोद्भवस्य दुःखस्य समुत्पादमजानानाः संतोऽन्यतश्चैवरादेर्दुःखस्योत्पादमिच्छन्ति । तेचैवमिच्छन्तः कथं केन प्रकारेण दुःखस्य संवरं दुःखप्रतिघातहेतुं ज्ञास्यन्ति । निदानोद्भेदेन हि निदानिन उद्भेदो नवति । तेच निदानमेव न जानन्ति तत्त्वाऽजानानाः कथं दुःखोद्भेदाय यतिष्यन्ते यत्नवन्तोपि च नैव दुःखोद्भेदनमवाप्स्यन्त्यपि तु संसारएव जन्मजरामरणोष्ट्रवियोगाद्यनेक दुःखव्राताघ्राताद्भूयोभूयोऽरह्यद्वीन्यायेनानंतमपि कालं संस्थास्यन्ति ॥ १० ॥

सुद्धे अपावए आया, इहमेगेसिमाहियं ॥ पुणो किड्ढापदोसेणं, सो तद्ध अवरञ्जई ॥ ११ ॥ इह संवुमे मुणी जाए, पढा होइ अपावए ॥ विय डंबु जहा जुज्जो, नीरयं सरयं तहा ॥ १२ ॥ एताणुचीति मेधावी, बंजचे रेण ते वसे ॥ पुढो पावानुया सवे, अस्कायारो सयं सथं ॥ १३ ॥ सए सए उवघाणे, सिद्धिमेव न अन्नहा ॥ अहो इहेव वसवत्ती, सबकाम समप्पिए ॥ १४ ॥

अर्थ-हवे प्रकारांतरे दर्शनीनुं मत देखाडेढे. ए प्रस्तावे इहमेगेसिमाहियंके० एक वली कोइक, त्रैराशिक गोशालामतानुसारी ते एम कहेढेके, ए आयाके० आत्माते मनुष्य ने नवेज सुद्धेके० शुद्ध आय. अपावए के० पापरहित आय. एटले सर्व कर्म कृत्यकरी मोद्धे जाय. पुणोके० वली सोके० तेहज आत्मा तद्धके० त्यां मोद्धनेविषे ठतो किड्ढापदोसेणंके० क्रीडाप्रदोषे करी एटले रागद्वेषने वशं करी अवरञ्जईके० अपराध करे एटले कर्म रजे करी अशुद्ध आय. एटले शुं कह्युं? के ते मुक्ति ठतां जीवने पोतानां सासननी पूजा स्थजाणी, अने अन्य सासननो पराजव जाणी, पोताने राग उपजावे. तथा पोताना सासननो व्याघात देखी द्वेष उपजे. ए कारण माटे आत्मा निर्मल ठतो उज्ज्वल वस्त्रनी तामरे शनैःशनैः मलीन आय. ए प्रकारे ते आत्मा वली संसारमांहे अवतरे एवुं जे त्रैराशिक कहेढे, ते जीवनी त्रणराशी स्थापेढे. प्रथम आत्मा सकर्मक, पढी वली अकर्मक तम भिने मुक्तिमां जाय, ए बीजी राशी. अने त्यां मुक्तिने विषे वली कर्म उपार्जी संसारमांहे आवे दे ए बीजी राशी. ॥ ११ ॥ इहसंवुमेमुणीजाएके० अहीं मुक्ति थकी आवी मनुष्यना नवमां उ न पजिने मुनि एटले यमनियम आदरी, संवुमे एटले संवर आदरी, पढाहोइअपावएके० पढी पापरहितनिर्मल आय. एना उपर दृष्टांत कहेढे, जहाके० जेम वियडंबुके० विकटांबु एटले पा

एणी तेहनीपरे जाणवुं. जेम नीरयंके० निर्मल पाणी होयते रजादिकने संयोगे सरयंके० रजसहित एटले मलिन आय, फरी ते पाणी निर्मलपण आय; तहाके० तेम ए आत्मा पण जाणी लेवो. ॥ १२ ॥ हवे ए मतने दूषवेळे. एतके० ए पूर्वोक्त वादीउनां वचन असं जल अणुचिंतिके० चिंतवी आलोचीने, मेधावी के० पंथित जे होय ते मनमां एवी रीति अवधारे ते कहेळे. बंनचेरे एतेवसेके० ए त्रैराशिक तथा अनेरा दर्शनी ब्रह्मचारीनेविषे न वसे एटले सूधो संयम नपाळे. जे कारण माटे ते सम्यक्ज्ञानरहित थका अकर्मक ने सकर्मक कहेळे ते माटे ते अज्ञानी ठे. तथा पुढोपावाउयासवेके० ए सर्व जुदाजुदा प्रावाडक एटले परदर्शनी अस्कायारो संयंसयंके० पोतपोतानुं दर्शन रुढुं करी वखाणेळे. ॥ १३ ॥ वली तेहिज दर्शनीनुं मत कहेळे. सएसएउवछाणे के० ते पोतपोतानां दर्शनने विषे प्रवर्तता पोतपोतानुं अनुष्ठान जे दीक्षा, गुरु चरण, शुश्रूपादिक तेहिज सिद्धिमेव के० सिद्धिनुं कारणळे पण नअन्नहाके० अनेरा दर्शन थकी, अनेरा अनुष्ठान थकी मुक्ति न पामिये. अहोश्चेववसवत्ती के० ते एम कहेळे के-अमारा दर्शन थकी एहिज जन्ममां यावत् आत्मवर्ती थको एटले समस्त इंझीनो जीपनार एवो थको सबकामसमपिणके० सर्वकामएटले जे जे काम जोगनी प्रार्थना तथा वांढनाकरे ते ते पामे. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—कृतवादिमतमेवाह । (सुद्धेति) । अयमात्मा शुद्धोमनुष्यनवएव शुद्धाचारोन्नूत्वा मोक्षे अपापकः स्यात् । इदमेकेषां गोशालमतानुसारिणामारख्यातं । पुनरयमात्मा अकर्मकोन्नूत्वा क्रीडया प्रक्षेपेण वा स तत्र मोक्षस्थएवाऽपराध्यति रजसा श्लिष्यते । तस्यहि स्वशासनपूजामन्यदर्शनपराजवमुपलन्य क्रीडाप्रमोदः स्यात् । स्वशासनवदर्शनाच्च क्षेपस्ततोऽसौ क्रीडाक्षेपान्यां कर्मणा बाध्यते ततोऽसौ नूयः संसारेऽवतरति ॥ ११ ॥ किंच । (इहेति) । इह संसारे प्रातः सन् प्रब्रज्यामंगीकृत्य संवृतात्मा जातः सन् पश्चादपापः स्यात् । यथाविकटानु उल्लोदकं नीरजस्कं निर्मलं सत् वातोद्धूतरेणुयुक्तं सरजस्कं मलिनं नूयः स्यात् तथायमात्मा त्रैराशिकाणां मते राशित्रयावस्थः स्यात् । यथापूर्वं संसारावस्थायां सकर्मकः ततो मोक्षे ऽकर्मकः पुनः शासनपराजवदर्शनात् प्रोदयात् सकर्मा स्यादिति ॥ १२ ॥ एतन्मतं दूषयति । (एयाणुत्ति) । एतान्पूर्वोक्तान् दिनोऽनुचिंत्य मेधावी प्रज्ञावान् एतदवधारयेत् यथा न ते वादिनो ब्रह्मचर्ये ने वसेयुः । यद्यपि ते संयमे स्थितास्तथापि न सम्यगनुष्ठातारइत्यवधारयेत् । पृथक्पृथक् संवेप्येते प्रावाडकाः परमतिनः स्वकं स्वकमात्मीयं दर्शनमारख्यातारः शोचनत्वेन कथयन्तः स्वदर्शनं शुचं वदन्ति ते । नच तत्रास्था विधेयेति ॥ १३ ॥ कृतवादिमतमेव प्रकारांतरेणाह । (सएति) । ते कृतवादिनः स्वके स्वके उपस्थाने संयमाद्यनुष्ठाने सिद्धिं मोक्षं

मज्झितवन्तो नान्यथा । तथा सिद्धिप्राप्ते रथः प्रागपि वशवर्ती वशेन्द्रियः स्यात् अस्मन्म
ताश्रितः सांसारिकैः स्वनावैर्नानि नूयते । सर्वे कामाश्च निजापाः समर्पिताः संपन्नायस्य
सर्वकामसर्पितः इह लोके ईदृशः स्यात् परलोके च मोक्षं यायादित्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं प्रकारान्तरेण कृतवादिमतमेवोपन्यस्यन्नाह । (सुहेत्यादि) । इहा
स्मिन् कृतवादिप्रस्तावे त्रैराशिकागोशालकमतानुसारिणो येषामेकविंशतिसूत्राणि पूर्व
गतत्रैराशिकसूत्रपरिपाठ्या व्यवस्थितानि ते एवं वदन्ति । यथायमात्मा शुद्धो मनुष्यन
व एव शुद्धाचारो नूत्वा अपगताशेषमलकलंको मोक्षेऽपापको नवति । अपगताशेषक
र्मा नवतीत्यर्थः । इदमेकेषां गोशालकमतानुसारिणामाख्यातं । पुनरसावात्माऽशुद्धत्वाऽक
र्मकत्वरशिदयावस्थो नूत्वा क्रीडया प्रदेषेण वा सतत्र मोक्षस्य एवाऽपराध्यति रज
सा श्लिष्यते । इदमुक्तं नवति । तस्य हि स्वशासनपूजामुपलब्ध्या न्यशासनपराजवं चोपल
ब्ध क्रीडोत्पद्यते प्रमोदः संजायते स्वशासनन्यकारदर्शनाच्च द्वेषस्ततोऽसौ क्रीडादेषान्या
मनुगतांतरात्मा शनैर्निर्मलपटवडुपलज्ज्यमानोरजसां मलिनीक्रियते मलीमसश्च कर्मगौ
रवाद्भूयः संसारेऽवतरति । अस्यां चावस्थायां सकर्मकत्वात् तृतीयराश्यवस्थो नवति ॥
॥ ११ ॥ किंच । (इहेत्यादि) । इहास्मिन् मनुष्यनवे प्राप्तः सन् प्रव्रज्यामन्युपेत्य संवृ
तात्मा यमनियमरतो जातः सन् पश्चादपापो नवति । अपगताऽशेषकर्मकलंको नवतीति
जावः । ततः स्वशासनं प्रज्ञाप्य मुक्त्यवस्थो नवति । पुनरपि स्वशासनपूजादर्शनान्निका
रोपलब्धेश्च रागद्वेषोदयात्कलुषितांतरात्मा विकटांबुवडुदकवन्नीरजस्कं स द्वातोऽदूतरेणुनि
बिहसं प्रक्तं सरजस्कं मलिनं नूयो यथा नवति तथाऽयमप्यात्माऽनंतकालेन संसारोद्देगा
शुद्धाचारावस्थो नूत्वा ततो मोक्षावाप्तौ सत्यामकर्मावस्थो नवति । पुनः शासनपूजानि
कारदर्शनाद्वागद्वेषोदयात्सकर्मा नवतीत्येवं त्रैराशिकानां राशित्रयावस्थो नवत्यात्मे
षु प्राख्यातं ॥ उक्तंच । दग्धे धनः पुनरुपैति नवं प्रमथ्य, निर्वाणमप्यनवधारितजीरु
नष्टः ॥ मुक्तः स्वयं कृतनवश्च परार्थशूरस्त्वहासनप्रतिहतेष्विह मोहराज्यमिति ॥ १२ ॥
सिधुनैतदूपवितुमाह । (एयाणुची इत्यादि) । एतान्पूर्वोक्तान् वादिनोऽनुचित्य मेधावी प्र
ज्ञावान् मर्यादाव्यवस्थितो वा एतदवधारयेत् । यथा नैते राशित्रयवादिनो देवोत्तादिलोक
निविनश्च ब्रह्मचर्यं तदुपलक्षिते वा संयमानुष्ठाने वसेयुरवतिष्ठेरन्निति । तथा हि । तेषामय
न्युपगमो यथा स्वदर्शनपूजानिकारदर्शनात्कर्मबंधो नवत्येवं चावश्यं तददर्शनस्य पूजा
वास्तिरस्कारेण चोचयेन वा नाव्यं तत्संनवाच्च कर्मोपचयस्तदुपचयाच्च शुद्ध्यजावः शु
द्धजावाच्च मोक्षाजावः । नच मुक्तानामशेषकर्मकलंकानां कृतकृत्यानामपगताशेषयथाव
स्थितवस्तुतत्त्वानां समस्तुतिनिंदानामपगतात्मात्मीयपरिग्रहाणां रागद्वेषानुषंगस्तद्भावाच्च

कुतः पुनः कर्मबंधस्तस्माच्च संसारावतरणमित्यर्थः ॥ अतस्ते यद्यपि कथंचिद्व्यवसायं
चर्ये व्यवस्थितास्तथापि सम्यक् ज्ञानान्नावान्न सम्यगनुष्ठाननाजइतिस्थितं । अपिच
वेप्येते प्रावाहुकाः स्वकं स्वकमात्मीयं दर्शनं स्वदर्शनानुरागादाख्यातारः शोचनत्वेन
ख्यापयितारइति । नच तत्र विदितवेद्येनास्था विधेयेति ॥ १३ ॥ पुनरन्यथाकृतवादिमत
मुपदर्शयितुमाह । (सएसएइत्यादि) ते कृतवादिनः शैवैकदंडिप्रनृतयः स्वकीये स्वकीये
उपतिष्ठत्यस्मिन्नित्युपस्थानं स्वीयमनुष्ठानं दीक्षा गुरुचरणशुश्रूषादिका तस्मिन्नेव
सिद्धिमशेषसांसारिकप्रपंचरहितस्वनावमनिहितवंतो नान्यथा नान्येन प्रकारेण सिद्धि
रवाप्यत इति । तथाहि शैवादीक्षातएव मोक्षइत्येवं व्यवस्थिताः । एकदंडिकाः पंच
विंशतितत्त्वपरिज्ञानान्मुक्तिरित्यनिहितवंतस्तथान्येपि वैदांतिकाध्यानाध्ययनसमाधिमागं
नुष्ठानात्सिद्धिमुक्तवंतइत्येवमन्येपि यथास्वदर्शनान्मोक्षमार्गं प्रतिपादयंतीति । अशेषं
होपरमलक्षणायाः सिद्धिप्राप्तेरधस्तात्प्रागपि यावदद्यापि सिद्धिप्राप्तिर्न जवतीति तावद्विदे
व जन्मन्यस्मदीयदर्शनोक्तानुष्ठानानुज्ञावाददृष्टगुणैश्वर्यसद्भावो जवतीति दर्शयति । आत्
मवशं वर्तितुं शीलमस्येति वशवर्ती वशेऽप्यिच्छुक्तं जवति तर्ह्यसौ सांसारिकैः स्वनावैरनि
यते । सर्वे कामाश्च निजाषाधर्षिताः संपन्नायस्य ससर्वकामसमर्पितोयान्यान् कामा
कामयते ते तेऽस्य सर्वे सिध्यंतीति यावत् । तथाहि । सिद्धेरारादृष्टगुणैश्वर्यसिद्धिर्नवति
तद्यथा । अणिमा लघिमा गरिमा प्राकाम्यमीशित्वं वशित्वं प्रतिधातित्वं यत्र काम
वसायित्वमिति ॥ १४ ॥

सिद्धाय ते अरोगाय, इहमेगेसिमाहियं ॥ सिद्धिमेव पुरो काउं
सासए गढिआ नरा ॥ १५ ॥ असंबुद्धा अणादीयं, जमिहिति
पुणो पुणो ॥ कप्पकालमुवज्जंति, ठाणा आसुरकिव्विसियात्ति
वेमि ॥ १६ ॥ इति प्रथमाध्ययने तृतीयोद्देशकः ॥

अर्थ—हवे परजवे जे गति थाय ते कहेवे. सिद्धायते के० ते जीव अमारा दर्शने
वर्त्तता शरीर त्याग करी, विशिष्ट समाधिने योगे सिद्ध थाय. ते सिद्ध केवा? त
के, अरोगाय के० रोगरहित एटले शरीरनां दुःख थकी रहित वे. एरीते इह के० ए
ज लोकने विपे मेगेसि के० एकेक कोइ शिवने मते एम आहियं के० जारखुं एटले
खुं. ते दर्शनी पोतपोताने अनुष्ठाने सिद्धिमेवके० सिद्धिनेज, पुरोकाउंके०
करी सासए के० आपणा अनिप्रायने विपे गढिआ के० गृध ठता अनेक हेतु
क्ति कहे. ते कोनी परें? तो के, नराके० पामर नरनी पेरे. जेम ते अजाण
नुष्ठ पोताना मतनुं कदाग्रह न त्यागे, तेम तें दर्शनीउपण जे कांइ पोताना मतनुं

अनुष्ठान ते सर्व मुक्तिनुं कारण ठे, एम कहे. ॥ १५ ॥ हवे एवुं कहेनारने फल देखाडेठे. असंबुमा के० ते पाखंमि दर्शनी संवररहित, असंयमसहित, एवी रीते मुग्धलोकने विप्र तारणहार अणादीयं के० अनादि संसारमांहे जमिहिंति के० परित्रमण करतां पुणो पुणो के० वली-वली नरकादिनी पीडा पामशे. कदाचित् ते बाल तपने प्रजावे स्वर्गादि क गति पामे; तोपण केवी पामे तो के, कप्पकालं के० घणाकालसुधी ठाणा के० स्थान क जे आसुर के० असुर कुमारादिकनां स्थानक तेनेविषे अथवा किब्बिसिया के० कि द्विषीयादिक अधर्म स्थानक त्यां उवळ्ळंति के० उत्पन्न थया ठतां दुःखज पामे. तिबेमि के० पूर्ववत्. ॥ १६ ॥ इति प्रथमाध्ययनस्य तृतीयोद्देशकः समाप्तः ।

दीपिका-एतदेवाह । (सिद्धेति) । तेऽस्मन्मताश्रिताः सिद्धाश्च अरोगाः स्युः । अरोगग्रहणाद्वारीरमानसानेकदुःखरहिताश्चेति ज्ञेयं । इहास्मिन् लोके एकेषां शैवादीनामिदमाख्यातं । ते हि सिद्धिं मुक्तिमेव पुरस्कृत्याङ्गीकृत्य स्वाशये स्वमतानुरागे ग्रथिताः संबन्धानराः प्राकृतपुरुषाः पंडितंमन्याइवेत्यर्थः ॥ १५ ॥ एतदूषणायाह । (असंबुडेति) ते पाखंडिनस्तत्त्वतोऽसंवृताअनादिकं संसारं पुनःपुनर्त्रमिष्यन्ति । यदि कथंचित्तेषां स्वर्गावाप्तिस्तथापि कल्पकालं बहुकालमुत्पद्यन्ते संनवंत्यसुराः । असुरस्थानोत्पन्नाअपि न प्रथानाः किंतिहि किब्बिसिकाअधमाएवेति ॥ १६ ॥ ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ इति सूत्रकृतांगदीपिकायां प्रथमाध्ययने तृतीयोद्देशकः ।

॥ टीका-एतदेवमिहैवास्मदुक्तानुष्ठापिनोऽष्टगुणैश्वर्यलक्षणा सिद्धिर्नवत्यमुत्रचाऽशेषद्वंद्वोपररहितोणा नवतीति दर्शयितुमाह । (सिद्धायतेइत्यादि) ये ह्यस्मदुक्तमनुष्ठानं सन्ध्यानुतिष्ठन्ति तेऽस्मिन् जन्मन्यष्टगुणैश्वर्यरूपां सिद्धिमासाद्य पुनर्विशिष्टसमाधियोगेन शरीरत्यागं कृत्वा सिद्धाश्चाशेषद्वंद्वरहिताअरोगान्वन्ति । अरोगग्रहणं चोपलक्षणं । अनेकशरीरमानसद्वंद्वैर्न स्पृशन्ति शरीरमनसोरजावादित्येवमिहास्मिन्लोके सिद्धिविधेयवारे वा एकेषां शैवादीनामिदमाख्यातं नापितं । तेच शैवादयः सिद्धिमेव पुरस्कृत्य मुक्तिमेवाङ्गीकृत्य स्वकीये आशये स्वदर्शनान्युपगमे ग्रथिताः संबन्धाअध्युपपन्नास्तदनुकूलहितायुक्तीः प्रतिपादयन्ति । नराइव नराः प्राकृतपुरुषाः शास्त्रावबोधविकलाः स्वानिप्रेताः कथंसाधनाय युक्तीः प्रतिपादयन्त्येवं तेपि पंडितंमन्याः परमार्थमजानानाः स्वाग्रहप्रसाधिकां युक्तिमुद्धोषयन्तीति । तथाचोक्तं । आग्रही बत निनीपति युक्तिं, तत्र यत्र मतिरस्य निविष्टा ॥ पक्षपातरहितस्य तु युक्तिर्यत्र तत्र मतिरेति निवेशं ॥ १ ॥ १५ ॥ सांप्रतमेतेषामनर्थप्रदर्शनपुरःसरं दूषणान्निधित्सयाह । (असंबुडाइत्यादि) तेहि पाखंडिकामोक्षानिसंधिनः समुद्धिताअपिअसंवृताइंदियनोइंदियैरसंयताइहाप्यस्माकं लानइंदिया

नुरोधेन सर्वविषयोपनोगादमुत्र मुक्त्यवाप्तिः । तदेवं मुग्धजनं प्रतारयतोऽनाति
संसारकांतारं न्रमिष्यन्ति पर्यटिष्यन्ति । स्वदुश्चरितोपात्तकर्मपाशाः पाशावशापिताः पौनः
पुन्येन नारकादियातनास्थानेषूत्पद्यन्ते । तथाहि । नैर्द्वयैरनियमितैरशेषं वप्रच्युति
कृणासिद्धिरवाप्यते । याप्यणिमाद्यष्टगुणलक्ष्मैहिकी सिद्धिरनिधीयते सापि मुग्धजन
तारणाय दंजकल्पैवेति । यापि च तेषां बालतपोनुष्ठानादिना स्वर्गावाप्तिः साप्येवंप्राप
नवतीति दर्शयति । कल्पकालं प्रनूतकालमुत्पद्यन्ते संनवंति । असुराश्चसुरस्थानोत्प
न्नानागकुमारादयस्तत्रापि न प्रधानाः किं तर्हि किट्विषिकाश्चधमाः प्रेष्यन्ताश्चल्यर्थ
योऽल्पनोगाः स्वल्पायुःसामर्थ्याद्युपेताश्च नवंतीति । इति उद्देशकपरिसमाप्त्यर्थः । ब्रवीमी
ति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति समयारव्याध्ययनस्य तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥

अथ-प्रथमाध्ययने चतुर्थ उद्देशकः प्रारब्धते ॥

एते जिया नो न सरणं, बाला पंमियमाणिणो (पाठांतरे ॥ यत्तु बालेवसीय
ति) ॥ हिंवा एं पुव्वसंजोगं, सिया किञ्चोवएसगा ॥ १ ॥ तं च निस्कू परित्रा
य, वियं तेसुं ए मुत्तए ॥ अणुक्कस्से अप्पलीणे, मज्जेण मुणि जावए ॥ २ ॥

अर्थ-हवे चोयो उद्देशो प्रारंभिये ठैये. त्रीजे उद्देशो परतीर्थिनी वक्तव्यता. ॥
हवे अर्ही पण तेहिज कहेठे. एते के० ते दर्शनी जे पूर्वे कहां ते पंचमूतिक तल्लीव
तत्तरीरवादी तथा गोशालकमतानुसारी त्रैराशिक ए सर्वने कोणे जियाके० जीत्या? ते क
हेठे-राग, द्वेष, परिग्रह, उपसर्ग तथा शब्दादिक विषय प्रबल मोहरूप वेरीए जीत्या
ते कारणे नो के० शिष्यने ध्यामंत्रणे अहो शिष्य ए वचन तुं सही करीने । हवे. न सर
के० ए परतीर्थीक कोइ जीवने शरण न आय, एटले संसारमांहे पडता । प्राणीने उ
री नशके. केमके जे कारणे ते बालाके० बाल अज्ञानी ठतां पंमिय माणिणोके०
हमाने पंमित करी मानता अज्ञाने लागा सिदाय. पोते उन्मार्गे पडतां बीजाने
पाडेठे, केमके तेनी आचरणादिरूप विरुद्ध देखायठे; ते गाथाना उत्तरार्धवडे देखे
हिंवाणंपुव्वसंयोगं के० पूर्वं संयोगं एटले पूर्वं धनधान्य अने स्वजनादिक संयोग
नीने “अमे निःसंग प्रव्रजित ठैये” एम कहे; परंतु ते वली सियाके० ते वंधाणा एट
परिग्रह आरंजने विषे आसक्त एवा ठता गृहस्थजठे केमके ते किञ्चोवएसगाके० ते
हस्थनां कृत्य जे पचन तथा पाचनादिक ठक्काय हिंसानो व्यापार तेनो जे उपदेश
विषे प्रवर्ते. ते कारणे प्रवर्जित ठतां गृहस्थोनां करतव्य अकी वेगला नथी.
“जेवा गृही तेवा दर्शनी” ए कारणे कोइनो उद्धार न करी शके. ॥ १ ॥ एवा
नीउ देखीने चारित्रियायें जे करवुं ते देखाडेठे. तंच निस्कू के० ते पाखंमी लोक ।

परीत उपदेश देवाने प्रवर्ततां तेने परिन्नायके० सम्यक् प्रकारे जाणीने जेम ए दर्शनी बाप हा मिथ्यात्वव्यापारें विवेकशून्य पोते पोतानेज अहितकारी दीशेढे, तो अन्य जीव ने हितकर्ता क्यांथी यशे ? एवुं आलोचीने निह्नु जे चारित्र्यीउ विधंतेसुंके० परमार्थनो जाण ते दर्शनीउनेविषे एमुहण के० मूर्ख्याय नही अर्थात् तेनीप्रत्ये संबंध पण न करे. त्यारे शुं करे, ते अर्थ गाथाना उत्तरार्धवडे देखाडे ढे. अणुक्कस्से के० ते उत्कर्ष र हित आठ मदनो टालनार, अप्पलीणे के० अप्रलीन एटले असंबंध गृहस्थ तथा पास ङादिकने विषे संसर्ग अणकरतो ते जणी मक्षेण के० मध्यमजावे रागद्वेष रहित ढतो मुणिके० मुनी एटले जे साधु ते जावए के० पोताने प्रवर्त्तावे, एटले शुं कह्युं ! तो के, कदाचित् परतीर्थीक अथवा पासङादिक संघाते संबंध मळे तो मद न करवो ने ते नी प्रशंसा तथा निंदा अणकरतो राग द्वेष रहित वर्त्ते. ए प्रकारेकरी संयम जे पाले तेज साधु जाणवो. ॥ ५ ॥

॥ दीपिका-तृतीयोद्देशकेऽन्यतीर्थिकाणां कुत्सितत्वमुक्तमिहापि तदेवोच्यतइत्यर्थसं बन्धस्यास्योद्देशकस्येदमादिसूत्रं ॥ (एतइति) एतेऽन्यमतिनोजिताअनिज्जुतारागद्वेषा दिनिः । नोइति शिष्यामंत्रणं । एवं त्वं जानीहि । यथाएते न शरणं कस्यचिन्नाणाय न समर्थाः । (जहन्ति) यत्राऽज्ञाने बालोऽज्ञोलग्नः सन् अवसीदति तत्र ते व्यवस्थिताः । बालापमिथ्यमाणोइति क्वचित्पाठस्तत्र बालानिर्विवेकाअपमिताअपि पमितमानिनः कस्यापि न त्राणाय स्युरित्यर्थः । तत्कृत्यमाह । हित्वा त्यक्त्वा पूर्वसंयोगं धनस्वजनादिकं । एमिति वाक्यालंकारे । सिताबद्धाः परिग्रहारंजेषु । पुनः किंजूताः । कृत्यं कार्यं पचन रणचनानादि तस्योपदेशं गह्वंतीति कृत्योपदेशगाः । अथवा सियाइत्यार्पत्वात् स्युर्नवेयुः । उक्तं सावद्यानुष्ठानं तत्प्रधानाः कृत्यागृहस्थास्तेषामुपदेशः संरंजसमारंजरूपः स विद्यते अथां ते कृत्योपदेशिकाः । प्रव्रजिताअपि कर्तव्यैर्गृहस्थेभ्योन नियंतइत्यर्थः ॥ १ ॥ एवं मांनेषु तीर्थिकेषु सत्सु साधुना यत्कर्तव्यं तदाह । (तंचेति) तं पारखंमिलोकं परिज्ञाय स देवकृ ज्ञात्वा निह्नुः संयतोविद्वान् तेषु न मूर्खयेत् तैः सह संबंधं न कुर्यात् । किंतर्हि कु क्तिदित्याह । अनुत्कर्षवान् उत्कर्षोमदस्तमकुर्वन् । तथाऽप्रलीनोऽसंबन्धस्तीर्थिकेषु गृहस्थे ढे पार्थ्वस्थादिषु वा संश्लेषमकुर्वन् मध्येन रागद्वेषयोरंतरालेन संचरन् मुनिर्जगन्नयवेदी या कथिदात्मानं वर्तयेत् तेषु निंदां स्वस्य प्रशंसांच परिहरन् साधुर्मध्यस्थवृत्त्या चरेदित्यर्थः ।

॥ टीका-उक्तस्तृतीयोद्देशकः । अधुना चतुर्थः समारन्यते । अस्यचायमनिसंबंधः । दर्शनंतरोद्देशकेऽध्ययनार्थत्वात्स्वपरसमयवक्तव्यतोक्तेहापि सैवाऽनिधीयते । अथचाऽ किंनरोद्देशके तीर्थिकानां कुत्सिताचारत्वमुक्तमिहापि तदेवानिधीयते । तदनेन संबंधे

नाऽथातस्याऽस्योद्देशकस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराण्यभिधाय सूत्रानुगमे सूत्रमु-
 णीयं । तच्चेदं (एतेजियाजो इत्यादि) अस्य चानंतरसूत्रेण सहायं संबंधस्तद्वया ।
 रसूत्रेऽनिहितं । तीर्थिकाअसुरस्थानेषु किंविषयाजायंतइति । किमिति । यतएते
 परीषहोपसर्गैः । परंपरसूत्रसंबंधस्त्वयं । आदाविदमनिहितं बुध्येत त्रोटयेच्च । ततश्चेत
 पि बुध्येत । यथैते पंचनूतादिवादिनोगोशालकमतानुसारिणश्च जिताः परीषहोपसर्गैः
 मक्रोधलोभमानमोहमदाख्येनाऽरिषड्वर्गेण चेत्येवमन्यैरपि सूत्रैः संबंधउत्प्रेक्ष्यः । त-
 कृतसंबंधस्याऽस्य सूत्रस्येदानीं व्याख्या प्रतन्यते । (एतइति) पंचनूतैकात्मतङ्गी
 रादिवादिनः कृतवादिनश्च गोशालकमतानुसारिणश्च त्रैराशिकाश्च जिताअनिनूताराग-
 दिनिः शब्दादिविपर्यैश्च तथा प्रबलमहामोहोडाऽज्ञानेन च । नो इति विनैयामंत्रणं
 एवं त्वं गृहाण । यथैते तीर्थिकाअसम्यगुपदेशप्रवृत्तत्वान्न कस्यचिन्नरणं नवितुमर्हति
 न कथंचिन्नातुं समर्थाऽत्यर्थः । किमित्येवं यतस्ते बालाश्च बालाः । यथा शिशवः
 सद्दिवेकवैकव्यायत्किञ्चनकारिणोनापिणश्च । तथैतेऽपि स्वयमज्ञाः संतः परानपि
 यंति । एवंनूताअपिच संतः पंडितमानिनइति । क्वचित्पाठोजडबालोवसीयइति ।
 ऽज्ञाने बालोऽज्ञोलभः सन्नवसीदति तत्र ते व्यवस्थिताः यतस्ते न कस्यचिन्नाणायेति
 यच्च तैर्विरूपमाचरितं तदुत्तरार्धेन दर्शयति । हित्वा त्यक्त्वा । एमिति वाक्यालंकारे ।
 संयोगोधनधान्यस्वजनादिनिः संयोगस्तं त्यक्त्वा किल वयं निःसंगाः प्रव्रजिताऽस्युडा-
 नः सिता वक्षाः परिग्रहेहारंजेष्वासक्तास्ते गृहस्थास्तेषां कृत्यं करणीयं न न
 नपेपणादिकानूतोपमर्दकारी व्यापारस्तस्योपदेशस्तं गृहंतीति कृत्योपदेशगाः
 शकावा । यदिवा सियाइति आर्षत्वाद्वहुवचनेन व्याख्यायते । स्युर्नवेयुः ।
 कर्तव्यं सावद्याऽनुष्ठानं तत्प्रधानाः कृत्यागृहस्थास्तेषामुपदेशः संरंज-
 सविद्यते येषां ते कृत्योपदेशिकाः प्रव्रजिताअपि संतः कर्तव्यैर्गृहस्थेभ्यो न नियंते ।
 स्याश्च तेऽपि सर्वावस्थाः पंचसूनाव्यापारोपेताऽत्यर्थः ॥ १ ॥ एवंनूतेषु च तीर्थि-
 संत्सु निष्कृणा यत्कर्तव्यं तद्दर्शयितुमाह । तंचनिस्कूइत्यादि । तं पारखंडिकलोक-
 देशदानाऽनिरतं परिज्ञाय सम्यगवगम्य यथैते मिथ्यात्वोपहृतांतरात्मानः सद्दिवेकश-
 नात्मने हितायालं नान्यस्माइत्येवं पर्यालोच्य नावनिष्कृः संयतोविद्वान् विदित-
 स्तेषु न मूर्खयेत् न गार्थ्यविदध्यान्न तैःसह संपर्कमपि कुर्यादित्यर्थः । किंपुनः कर्तव्यमि-
 पश्चार्धेन दर्शयति । अनुत्कर्षवानित्यष्टमदस्यानानामन्यतमेनाऽप्युत्सेकमकुर्वन् । त-
 अग्रजानोऽसंबद्धस्तीर्थिकेषु गृहस्थेषु पार्थ्वस्थादिषु वा संश्लेषमकुर्वन् मध्येन रागा-
 योरंतरालेन संचरन् मुनिर्जगत्त्रयवेदी यापयेद्वात्मानं वर्तयेत् । इदमुक्तं नवति । ती

दिनिःसह सत्यपि कथंचित्संबंधे त्यक्ताहंकारेण तथा ज्ञावतस्तेष्वप्रलीयमानेनारक्तवि
ष्टेन तेषु निंदामात्मनश्च प्रशंसां परिहरता मुनिनाऽत्मा यापयितव्य इति ॥ १ ॥

सपरिग्रहा य सारंजा इह भोगेसिमाहियं ॥ अपरिग्रहा अ
णारंजा, निरकू ताणं परिवए ॥ ३ ॥ कडेसु घासभेसेजा, विऊ
दत्तेसणं चरे ॥ अगिद्धो विण्णमुक्को अनुमाणं परिवज्जए ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे जे कारणे परतीर्थीकने विरुद्धाचारी कह्या ते कारण देखाडेढे—सपरिग्र
हा के० ते धनधान्यादिक द्विपद चतुष्पदादिक सहित, तेने अज्ञावे शरीर उपकरणा
दिकने विपे मूर्छा राखेढे तेहिज परिग्रह कहिए. अने सारंज के० जीवघातने विषे प्र
वर्तमान, तेहने अज्ञावे उद्देशादिकना जोगवनार ठे. माटे आरंजी कहिये. एवाठतां
भोक्क मार्ग साधे ते देखाडे ठे. इह भोगेसिमाहियंके० ते इह परलोकने चिंतवे. एक द
शीनीने मतें एम कहुं, के, ए तपस्यादिक तथा मुंममुंमनादिक क्रिया करे ते व्यर्थ ठे,
किंतु जे गुरु नक्तीने प्रसादे एक परम अद्भुत जाने तेथी जीवने भोक्क थाय. बीजो जे
कांइ काय क्लेश करे ते सर्व अप्रमाण ठे. एम जे कहे ते साधु पदवी न पामे. ते
तारवाने समर्थ नहीं होवाने लीधे जे तारवाने समर्थ एवो साधु होय, ते आगल अ
गाथायें देखाडेढे. अपरिग्रहाके० जे किंचित् मात्र परिग्रहरहित होय एक धर्मोपक
ण टाली अने तेना उपर पण समताने अज्ञावे परिग्रह उपर स्वल्प मात्रे नराचे. त
अणारंजाके० सर्वथा प्रकारे उक्कायना आरंजरहित एवा निरकूताणं के० जिकु पो
ताने अने बीजाने त्राण शरण होय. एटले संसारसमुद्गमांहेथी पोते पण प्रवहणनीपरें
अने बीजा पण संसार समुद्गमां बुडता जीवने प्रवहणनी पेठे तारनार होय एरीते सा
परिवएके० उद्देशादिक आहार वर्जतो संयम पाले. ॥३॥ हवे चारित्रिउ आरंज अने
परिग्रह टाली केम प्रवर्ते ते कहेढे. कडेसुके० ते गृहस्थे पोताने अर्थें जे जात पाणी
धांढे. तेनेविपे सोल जातना उजम दोषरहित घासके० आहार एसेज्जाके० गवेपे, विऊ
ते पंमित निःकेवल निर्जेरा निमित्ते जे आहार दातारे दत्तके० दीधो. तेना धात्रादिक
उत्पादन दोष तेनी एसणंचरेके० एषणाने विपे विचरे. अने संकीतादि दश एपणा
दोष जाणवा. अर्थात् बेतालीश दोष विसुद्ध आहार ले एम कहुं. तथा अगिद्धोके०
अमूर्तित थको आहारे एटले पांच मांमलिना दोष टाले. विण्णमुक्कोके० आहारने विषे
गवेपरहित, एवो ठतो अनुमाणं परिवज्जए के० बीजानुं अपमान वर्जे; एटले अनेरा
गवेनो करेलो परानव अहियासे. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—कथं तीर्थिकास्त्राणाय न स्युरित्याह । (सपरिग्रहाइति) । सपरिग्रहायना

दियुक्ताः धनाद्यजावेपि शरीरोपकरणादौ मूर्ध्निवंतः सपरिग्रहाएव तथा सारंजाः साव-
 व्यापाराऽतीह विचारे एकेषामाख्यातं । यथा किमनया शिरस्तुंडमुंडनक्रियया ।
 रनुग्रहाद्यदा परमाह्वरावाप्तिर्भवति तदा मोक्षः स्यादेवं नापमाणास्ते न त्राणाय
 ये त्रातुं समर्थास्तानाह । अपरिग्रहाधर्मोपकरणंविना शरीरोपजोगाय स्वल्पोपि न
 ते परिग्रहोयेषां तेऽपरिग्रहाअनारंजाश्च तान् निरुः साधुः शरणं परिव्रजेत् गृहेत् ।
 शरणं यायादित्यर्थः ॥३॥ परिग्रहारंनवर्जनं यथा स्यात्तथाह । (कडेसुइति) । कृतेषु
 स्वार्थे निष्पादितेषु उदनादिपिंडेषु आसमाहारं एषयेत् याचेत् इति ॥३॥
 सूचितः । तथा विद्वान् संयमनिपुणोदत्तं परैराशंसादोषरहितैर्निश्रेयसबुद्ध्या वितीर्ण-
 एषणां ग्रहणैषणां चरेत् । दत्तमित्यनेन षोडशोत्पादनादोषाः एषणां चरेदित्यनेन दश-
 णादोषाश्च सूचिताः । एतदोषत्यागेन पिंडं गृह्णीयादित्यर्थः । अगृह्णोऽमूर्ध्वतो
 रागद्वेषरहितश्च । आहारे स्यादिति पंचग्रासैषणादोषत्यागोक्तः । सएवंचूतोनिरुः
 मपमानं परिवर्जयेत् क्षपोमदं ज्ञानमदं च न कुर्यादित्यर्थः । आत्मनः सकाशात्परान-
 नान् न पश्येदिति तात्पर्यं ॥ ४ ॥

॥ टीका—किमिति ते तीर्थिकास्त्राणाय न नवंतीति दर्शयितुमाह । (सपरिग्रह-
 दि) । सपरिग्रहेण धनधान्यद्विपदचतुष्पदादिना वर्तते तदजावेऽपि शरीरो
 मूर्ध्निवंतः सपरिग्रहाः । तथा सहारंजणे जीवोपमर्दादिकारिणा व्यापारेण वर्ततइति
 वेऽप्यौद्देशिकादिनोजित्वात्सारंजाः । तीर्थिकादयः सपरिग्रहारंनकत्वेनैव च मोक्षमार्गं
 धर्यंतीति दर्शयति । इह परलोकचिंतायामेकेषांकेषांचिदाख्यातं नापितं । यथा
 शिरस्तुंडमुंडनादिकया क्रियया परं गुरोरनुग्रहात्परमह्वरावाप्तिस्तद्दीक्षावाप्तिर्वा यदि
 ति ततोमोक्षोभवतीत्येवं नापमाणास्ते न त्राणाय नवंतीति । येतु त्रातुं समर्थास्त-
 आर्धेन दर्शयति । अपरिग्रहाः न विद्यते धर्मोपकरणादृते शरीरोपजोगाय स्वल्पोऽपि
 ग्रहोयेषांते अपरिग्रहाः । तथा न विद्यते सावद्यग्रारंजो येषां तेऽनारंजास्तेचैवं चूता
 मेलघवः स्वयंयानपात्रकल्पाः संसारमहोदधेर्जंतूत्तारणसमर्थास्तान् निरुर्निरु-
 उद्देशिकाद्यपरिजोजी त्राणं शरणं परि समंताद्व्रजेज्जवेदिति ॥३॥ कथं पुनःपुनस्तेनाप-
 हेणाऽनारंजेण च वर्तनीयमित्येतद्वर्शयितुमाह (कडेसुइत्यादि) गृहस्थैः परि-
 हारेणाऽत्मार्थे ये निष्पादिताउदनाद्यस्ते कृताउच्यंते । तेषु कृतेषु परकृतेषु प-
 षितेष्वित्यर्थः ॥ अनेन च षोडशोऽजमपरिहारः सूचितः । तदेवमुजमदोषरहितं ग्रस्यतइति
 सग्राहारस्तमेवंचूतमन्वेपयेन्मृगयेत् याचेदित्यर्थः । तथा विद्वान्संयमकरणेकनिपुणः
 रैराशंसादोषरहितैर्यन्निःश्रेयसबुद्ध्या दत्तमित्यनेन षोडशोत्पादनदोषाः परिगृहीताः ।

तदेवंचूते दौत्यधात्रीनिमिच्छादिदोषरहिते आहारे सनिहुः एषणां ग्रहणेषणां चरेदनुतिष्ठे
दित्यनेनाऽपि दशैषणादोषाः परिगृहीता इति मंतव्यं । तथा । अगृह्योऽनध्युपपन्नोऽमूर्च्छि
तस्तस्मिन्नाहारे रागद्वेषविप्रमुक्तः । अनेनाऽपि च ग्रसैषणादोषाः पंच निरस्ता अवसेयाः ।
सएवंचूतो निहुः परेषामपमानं परावमदर्शित्वं परिवर्जयेत् परित्यजेत् । न तपोमदं ज्ञा
नमदं च कुर्यादिति ज्ञावः ॥ ४ ॥

लोगवायं णिसामिज्जा, इह मेगेसिमाहियं ॥ विवरीयपन्नसं
ज्यूयं, अन्नउत्तं तथाणुयं ॥ ५ ॥ अणंते निइए लोए, सासए ण
विणस्सती ॥ अंतवं णिइए लोए, इति धीरोति पासइ ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे वली परवादी मिश्रित वचन कहेछे—लोगवायं के० पाखंमी लोक तेनो वाद
होतपोताने मते कल्पित जे स्वरूप ते णिसामिज्जाके० सांजले, सांजलीने ह्यैयामां धरे जिन
तिथी कशुं खोटुं जाणी परिहरे ते लोकवाद देखाडेछे. इह के० ते ए जगतने विपे, मे
सिके० एकेक वादीने मते, आहियंके० कहुं छे. ते केवुं तोके, विवरीयंके० विपरीत पन्न
० प्रज्ञातत्व अकी उपरांती बुद्धि, संज्यूयंके० तेहयकी उपनो तथा अन्नउत्तंतथाणुगं के०
अनेरा अविवेकीनुं जे जाणुं तेने अनुसारे वली तेवुंज प्रवर्तवुं एवो लोकवाद सांजली
ये धारेछे. ॥५॥ हवे ते विपरीत बुद्धि रचित लोकवाद देखाडेछे.—ते लोक अणंते के०
तानंत तथा निइएलोए के० नित्यछे. एटले शुं कहुं ? के जे आ नवमां पुरुषछे अथ
स्त्री छे, ते आगमिक नवे पण तेवोज पुरुष तथा स्त्रीने रूपेछे. एटले स्त्री ते स्त्री
पुरुष ते पुरुष छे, ते माटे लोक नित्यछे. सासए के० वली ए लोक सास्वतोछे. ए
णस्सति के० वणसे नही. अंतवंके० ते अंतसहित छे, एटले सप्त द्वीप तथा सप्त
मुद्गसहित एटलो लोकछे. एथी न्यून अधिक नथी; ए कारणे लोकनो अंत छे. अने
निइएलोए के० लोक नित्यछे. स्त्री ते स्त्री अने पुरुष ते पुरुष रूपज छे. ते माटे इति
एरीते, धीरोके० अमारा जे व्यासादिक धीरपुरुष अनेक गुणवंत ते पासइके० देखेछे.

॥ दीपिका—स्वमतं प्रख्याप्य पुनः परमतं दर्शयति । (लोगवायमिति) । लोकानां
खंमिनां वादमंगीकारं (णिसामिज्जा) निशामयेत् जानीयात् । तदर्शयति । इह संसा
केपांचित् इदमाख्यातं । तथा विपरीता मिथ्या या प्रज्ञा तथा संजुतमुत्पन्नं तत्त्व
पर्यस्तबुद्धियथितमित्यर्थः । तथाऽन्यैरविवेकिर्निर्यडुक्तं तदनुगं तत्सदृशं अविवेकिजन
क्यसदृशमिति ॥ ५ ॥ लोकवादमेवाह । (अणंतेति) । न विद्यतेऽतोयस्येत्यनं
नित्यः शाश्वतो न विनश्यति । योयादृगिह नवे सपरजवेपि तादृशएव पुरुषः पुरुषएव

नक्तपानमित्येतेन एषणासमितिः । नक्तपानार्थं च प्रविष्टस्य नापणासंनवापणासमि-
तिराक्षिप्ता । सति चाहारे प्रश्रवणादीनां सज्जावात्प्रतिष्ठापनसमितिरप्यायाता इति तृ-
तीयं स्थानं ३ एतेषु त्रिषु स्थानेषु सम्यग्यतः संयतग्रामोक्ताय परिव्रजेदित्युत्तरश्लोके
न संबंधः । तथा सततं मुनिरुत्कर्षोमानः, ज्वलनः क्रोधः, एममिति गहनं मायेत्यर्थः ।
संसारमध्ये सर्वदा नवतीति मध्यस्थोलोचः । चः समुच्चये । एतान् मानादीन् कथा-
यान् । (विगिंचएति) । विवेचयेदात्मनः पृथक्कुर्यात् । ननु क्रोधएवादीं सर्वत्र स्थाप्य-
ते ऽत्रतु कथं मान इति चेडुच्यते । माने सत्यवश्यंजावी क्रोधः क्रोधे च सति मानः स्या-
न्नवेत्यर्थस्य दर्शनाय क्रमोद्ध्वनमिति ॥ १२ ॥

॥ टीका—एवं मूलगुणाननिधायेदानीमुत्तरगुणाननिधातुकामग्राह । वुसिएयइत्य-
दि । विविधमनेकप्रकारमुषितः स्थितोदशविधचक्रवालसामाचर्या व्युपितस्तथा विगता
ऽपगता आहारादीं गृह्णिर्यस्यासौ विगतगृहिः साधुरेवंजूनूतश्चादीयते स्वीक्रियते प्राप्यते
वा मोक्षोयेन तदादानीयं ज्ञानदर्शनचारित्र्यत्रयं तत्सम्यग्रक्षयेदनुपालयेत् यथा यथा तस्य
वृद्धिर्नवति तथाकुर्यादित्यर्थः ॥ कथंपुनश्चारित्रादि पालितं नवतीति दर्शयति । चर्यासन
शय्यासु । चरणं चर्यागमनं साधुनाहि सति प्रयोजने युगमात्रदृष्टिनागंतव्यं तथा सुप्र-
त्युपेक्षिते सुप्रमार्जिते चासने उपवेष्टव्यं तथा शय्यायां वसतो संस्तारके वा सुप्रत्युपेक्षित-
प्रमार्जितस्थानादि विधेयं तथा नक्ते पाने चांतशः सम्यगुपयोगवता जाव्यं । इवमुक्तं
नवति । ईर्यानापेपणादाननिक्षेपप्रतिष्ठापनासमितिपूपयुक्तेनां ऽतशो नक्तपानं यावद्व-
मादिदोपरहितमन्वेपणीयमिति ॥ ११ ॥ पुनरपि चारित्र्यगुध्यर्थं गुणानधिकृत्य
ह । एतेहिं इत्यादि । एतान्यनंतरोक्तानि त्रीणि स्थानानि । तद्यथा । ईर्यासमिति रित्ये-
कं स्थानं, आसनं शय्येत्यनेनादानजाडमात्रनिक्षेपणासमिति रित्येतच्च द्वितीयं स्थानं,
नक्तपानमित्यनेनैषणासमिति रूपात्ता नक्तपानार्थं च प्रविष्टस्य नापणासंनवापणासमि-
तिराक्षिप्ता सति चाहारे उच्चारप्रश्रवणादीनां सज्जावात्प्रतिष्ठापनासमिति रप्यायातेऽत्ये-
तच्च तृतीयं स्थानमित्यतएतेषु त्रिषु स्थानेषु सम्यग्यतः संयतग्रामोक्ताय परिव्रजे-
दित्युत्तरश्लोकांते क्रियेति । तथा सततमनवरतं मुनिः सम्यक् यथावस्थितजगन्नयवेत्ता ।
उत्कृष्यते आत्मादर्पाध्मातोविधीयतेऽनेनेत्युत्कर्षोमानस्तथात्मानं चारित्र्यं वा ज्वल-
यति दहतीति ज्वलनः क्रोधस्तथा एममिति गहनं मायेत्यर्थः । तस्याअलब्धमध्यता
देवमनिधीयते । तथा आसंसारमसुमतां मध्येऽतर्नवतीति मध्यस्थोलोचः । चशब्दः त-
मुच्चये । एतान् मानादींश्चतुरोपि कथायांस्तद्विपाकानिज्ञोमुनिः सदा (विगिंचएति) वि-
वेचयेदात्मनः पृथक्कुर्यादित्यर्थः । ननु चान्यत्रागमेक्रोधआदावुपन्यस्यते तथा कप

कथ्रेण्यामारूढो न गवान् क्रोधादीनेव संज्वलनान् क्षपयति किमर्थमागमप्रसिद्धमुद्ध
 ध्यादौ मानस्योपन्यास इति ॥ अत्रोच्यते । माने सत्यवश्यं जावी क्रोधः क्रोधेतु मानः
 स्याद्वानवेत्यस्यार्थस्य प्रदर्शनायान्यथाक्रमकरणमिति ॥ १२ ॥

समिएनु सयासाधु, पंचसंवरसंवुमे ॥ सिएहि अ
 सिए निस्कू, अमोस्कायपरिवए जासितिवेमि ॥ १३ ॥

अर्थ-हवे अध्ययन उपसंहरतो कहेवे. समिएके० पांच समिते समितो, उके० तु अ
 वधारणेने अर्थे ठे. तथा सयासाधुके० सर्वकालनेविषे साधु केवोठे ? ते कहेवे. पंचसंवर
 संवुमेके० पांच महाव्रतनो पालनार तथा पांच प्रकारना संवरे करी संवखो ठतो तथा
 सिएहिके० जे गृहस्थ पासठादिकने विषे बंधाणा तेवा गृहस्थने विषे असिए के० अ
 एबंधाणो थको एटजे तेने विषे मूर्छा नकरे. जेम कर्द्धम थकी कमल उंचुरहे तेम
 निस्कूके० साधु ते आरंज परिग्रह थकी दूर रहे पण तेनी साथे बंधाय नहीं, एवो
 ठतो अमोस्कायपरिवएके० ज्यांसुधी मोक्ष न थाय त्यांसुधी संयम पाजे. इतिवेमिनो
 अर्थ पूर्ववत्. ॥ १३ ॥ इति प्रथमाध्ययनस्य चतुर्थोद्देशकः समाप्तः । प्रथमाध्ययनं स०

॥ दीपिका- एवं समितिनिः समितः साधुः पंचमहाव्रतोपेतत्वात्पंचप्रकारसंवृतः ।
 चशब्दानुप्तिगुप्तस्तथा गृहपाशादिषु सिताबद्धा गृहस्थास्तेष्वसितोन बद्धोन मूर्च्छितो
 निहृर्जावनिहुरासमंतात् मोक्षाय परिसमंताद्ब्रजेः संयमानुष्ठानरतो न वेस्त्वमिति शिष्यस्यो
 पदेशः । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १३ ॥ इति तपागच्छाधिपश्रीहेमविमलसू
 रिस्वशिष्यहर्षकुलप्रणीतायां श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां प्रथमं समयाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका- तदेवं मूलगुणानुत्तरगुणांशोपदर्श्याऽधुना सर्वापसंहारार्थमाह । (समिए
 उसया इत्यादि) तुरवधारणे । पंचनिः समितिनिः समितएव साधुस्तथा प्राणातिपा
 तादिपंचमहाव्रतोपेतत्वात्पंचप्रकारसंवरसंव्रतस्तथा मनोवाक्कायगुप्तिगुप्तस्तथा गृहपाशा
 दिषु सिताबद्धाः सक्तागृहस्थास्तेष्वसितोऽनवबद्धस्तेषु मूर्च्छामिकुर्वाणः पंचाधारपं
 कजवत्तत्कर्मणाऽदिह्यमानो निहृर्जावनिहुरामोक्षायोऽशेषकर्मपगमलक्षण
 मोक्षार्थं परि समंतात् ब्रजेः संयमानुष्ठानरतो न वेस्त्वमिति विनेयस्योपदेशः । इति अथ
 यनसमाप्तौ । ब्रवीमीति गणधरएवमाह यथा तीर्थकृतोक्तं तथैवाहं ब्रवीमि न स्वमनी
 पिकयेति गतोऽनुगमः । सांप्रतं नयास्तेषामयमुपसंहारः । सबसिंपि नयाणं बहुविधव
 त्वयं निसामित्ता । तं सबगयविसुद्धं जं चरणगुणठिउंसाहुति ॥ १ ॥ १३ ॥ इति सू
 त्रकृतांगे प्रथमाध्ययनं समाप्तं ॥ ॥

॥ अथ द्वितीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः प्रारंभः ॥

संबुझह किंन बुझह, संबोही खलु पेच्च डल्लहा ॥ णोहूवणमंति रा
इउ, नो सुलनं पुणरवि जीवियं ॥ १ ॥ महरा बुढाय पासह, गप्पडा
वि चियंति माणवा ॥ सेणे जह वट्ठयं हरे, एवमाउक्कयंमि तुट्ठई ॥ १ ॥

अर्थ-पहेलुं समय नामे अध्ययन कह्युं. हवे बीजुं वैताली नामक अध्ययन
कहेते. तेनो ए संबंध पेहेला अध्ययनने विषे परसमयना दोष कहा तथा सत
मयना गुण कहा. ते सर्व जाणीने जेम कर्म विदारीये तेम यत्न करवो, ए जा
कहेते. ते श्री आदीश्वर देवे नरते तिरस्कार कहा. संवेग उपन्या अकी रूपनवेवना
अठाणुं पुत्र रूपनदेवनी पासे आव्या. ते स्वपुत्र प्रत्ये उपदेश कहेते. अथवा श्रीमहा
वीर देव परखदा प्रत्ये कहेते. संबुझह के० अहो नव्यो? तमे समजो. ज्ञान, दर्शन तथा
चारित्ररूप धर्मेनेविषे उद्यम करो; केमके आ अवसर मलवो फरी फरी डल्लन ठे, तो
एवो अवसर पामीने किंनबुझह के० केम नथी समजता जे आ नवने विषे धर्म नहीं
करशे तेने पेच्चके० परनवनेविषे खलुके० निश्चे अकी, संबोहीके० बोधबीज ते डल्लहाके०
डल्लन ठे. णोहूवणमंतिराइउ के० जेम अतिक्रमेली रात्री फरीथी आवे नहीं तेम यौव
नादिक सर्व पदार्थ गया तेपण फरी आवे नहीं. णोसुलनंपुणरवि जीवियं के० फरी
फरी जीवित शब्दे संयमे करी प्रधान जे जीवितव्य ते सुलन नथी. ॥ १ ॥ हवे सर्व संसा
री जीवने आयुष्य अनित्य करी देखाडेते. महरा के० बालक एटले कोइक जीव बायाव
स्थामांथकांज विनाश पामेते. तथा कोइएक बुढायके० बुढा (वृ-६) थईने विनाश पामेते.
तथा पासह के० जूउ के, गप्पडा विचयंति माणवा के० कोइ एक मनुष्य जे ठे, ते
नमां रह्या अकां पण विनाशने पामेते. एम ए मृत्यु जे ठे, ते जीवने सर्व अवस्थाये
आवी पोहोचेते. तेना उपर दृष्टांत कहेते. जह के० जेम सेणे के० जेन एटले सीप
णो जे ठे, ते वट्ठयं के० वाटो एटले तीतर पट्टी तेने ठलीने पुहुते हरे के० हरण
करी लीये. एवं आउक्कयंमि तुट्ठई के० एम ए मनुष्यनुं आयुष्य पण कणे कणे बूरे
ठे. एवं जीवाण जीवियं के० ए पूर्वे कह्युं एवुं जीवनुं जीवितव्य जाणवुं. ॥ १ ॥

॥ दीपिका-व्याख्यातं प्रथमं समयाध्ययनं । अथ द्वितीयं वैतालीयाध्ययनं व्या
ख्यायते तत्र प्रथमाध्ययने परसमयदोषाः स्वसमयगुणाश्चोक्तास्तांश्च ज्ञात्वा यथा कर्म
विदार्यते तथा बोधोविधेयइत्यनेन संबन्धेनागतस्यास्योद्देशकत्रयं । तत्र प्रथमोद्देशकस्य
दमादिसूत्रं । (संबुझहन्ति) । तत्र जगवानादित्थिकरोनरतः तिरस्कारागतसंवेगात्

स्वपुत्रानुद्दिश्येदमाह । यदि वा सुरासुरनरोगतिरश्वः समुद्दिश्याह । यथा बुध्यध्वं यूयं धर्मे बोधं कुरुत । किं न बुध्यध्वं एवंविधसामग्र्यां सत्यां कस्माद्धर्मे बोधो न क्रियत इत्यर्थः । यतः अकृतधर्माणां प्रेत्य परलोके संबोधिर्धर्मप्राप्तिरूपा पुनर्जन्तुना । दुर्निश्चये । नैवातिक्रान्तरात्रयउपनमन्ति पुनर्दौकंते । नहि अतिक्रान्तोयौवनादिकालः पुनरावर्तत इति जावः । पुनरपि जीवितं संयमजीवितं नो नैव सुलज्जं । यदि वा जीवितमायुस्त्रुटितं सत्संधातुं न शक्यत इति ॥ १ ॥ आयुषोऽनियतत्वमाह । (महरति) । महाराजा एव केचिज्जीवितं त्यजन्ति तथा वृद्धागर्जस्था अपि मानवाः । उपदेशयोग्यत्वान्मानवग्रहणं । एतत्पश्यत यूयं यत्सर्वास्वप्यवस्थासु प्राणी जीवितं त्यजतीति । तथाहि त्रिपल्योपमायुष्कस्यापि पर्याप्त्यनंतरमन्तर्मुहूर्तेनैव कस्यचिन्मृत्युरुपतिष्ठतीति । अत्र दृष्टान्तमाह । यथा श्येनोवर्तकं तित्तिरिजीवं हरते हन्ति एवमायुःक्षये प्राणान् मृत्युरपहरेत् । आयुःक्षये वा त्रुटयति जीवितं ॥ १ ॥

॥ टीका—उक्तं समयाख्यं प्रथममध्ययनं सांप्रतं वैतालीयाख्यं द्वितीयमारभ्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंधः । इहाऽनंतराऽध्ययने स्वसमयगुणाः परसमयदोषाश्च प्रतिपादितास्तांश्च ज्ञात्वा यथाकर्मविदार्यते तथा बोधोविधेयइत्यनेन संबंधेनाऽयातस्याऽस्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यऽनुयोगद्वाराणि जणनीयानि । तत्राऽप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थाऽधिकारोद्देशः । अध्ययनार्थाऽधिकारउद्देशार्थाधिकारश्च । तत्राऽध्ययनार्थाधिकारः प्रागेव निर्युक्तिकारेणाऽज्ञाणि । एतत्तदुक्त्याचेवेत्यनेन गाथाद्वितीयपादेनेत्युद्देशार्थाधिकारं तु स्वतएव निर्युक्तिकारउत्तरत्र वक्ष्यति । नामनिष्पन्नं तु निक्षेपमधिकृत्य निर्युक्तिकृदाह “वेयालियंमि वेया,लगो य वेयालणं वेयालियं । तिन्निवि चउक्कगाइ, वेयालेउ एह पुण जीवी” ॥ ३७ ॥ (वेयालियमित्यादि) । तत्र प्राकृतशैल्या वेयालियमिति । दृविदारणोऽत्यस्य धातोर्विपूर्वस्य ठांदसत्वात् जावे एवुज्प्रयांतस्य विदारकमिति क्रियावाचकमिदमध्ययनाऽनिधानमिति । सर्वत्र च क्रियायामेतन्नयं सन्निहितं । तद्यथा कर्ता करणं कर्म चेत्यतस्तद्वर्तयति । विदारकोविदारणं विदारणीयं च तेषां त्रयाणामपि नामस्थापनाऽव्यजावनेदाच्चतुर्धा निक्षेपेण । त्रीणि चतुष्ककानि इष्टव्यानि । अत्र च नामस्थापने कुस्मे इव्यविदारकोयोहि इव्यं काष्ठादि विदारयति । जावविदारकस्तु कर्मणोविदार्यत्वात् नो आगमतोजीवविशेषः साधुरिति ॥ ३७ ॥ करणमधिकृत्याऽह “दवं च परसुमादी दंसणाणतवसंयमानावे । दवं च दारुगाही जावे कम्मं वियालणियं” ॥ ३८ ॥ (दवंचेत्यादि) नामस्थापने कुस्मे इव्यविदारणं परश्वादि जावविदारणं दर्शिनज्ञानतपःसंयमास्तेषामेव कर्मविदारणो सामर्थ्यमित्युक्तं भवति । विदारणीयं

तु नामस्थापने अनादृत्य इयं दार्ढ्यादि । जावे पुनरष्टप्रकारं कर्मेति ॥ ३९ ॥ सांप्रतं वे
तालियमित्येतस्य निरुक्तं दर्शयितुमाह “ वेयालियं इह देसियंति वेयालियंतउ होइ ॥
वेयालियं तहा वित्तमहि तेणे वयणिबध्दं ” ॥ ४० ॥ (वेयालियमित्यादि) । इ
दाऽध्ययनेऽनेकधाकर्मणां विदारणमनिहितमिति कृत्वैतदध्ययनं निरुक्तिवशाद्विदारकं
ततोभवति । यदि वा वैतालियमित्यध्ययननामात्राऽपि प्रवृत्तौ निमित्तं । वैतालियम्वदोषि
शेषरूपं वृत्तमस्ति तेनैव च वृत्तेन निबद्धमित्यध्ययनमपि वैतालीयं । तस्य चेदं लक्षणं ।
वैतालीयलिंगनैयनाः, षडयुक्त्यादोष्टौ समे चलः । नसमोऽत्र परेण युज्यते, नेतः पट्च नि
रंतरायुजोः ॥ ४० ॥ सांप्रतमध्ययनस्योऽपोद्धातं दर्शयितुमाह “ कामं तु सासयमि
कहियं उछावयंति उसजेणा ॥ अछोणउतिसयाणं सोऊण वि तेइ पवइया ” ॥ ४१ ॥
(काममित्यादि) कामशब्दोऽयमन्युपगमे । तत्र यद्यपि सर्वोप्यागमः शाश्वतः तदंतर्गत
मध्ययनमपि तथाऽपि जगवतादितीर्थाधिपेनोत्पन्नदिव्यज्ञानेनाऽष्टापदोपरिव्यवस्थितेन
जरताधिपजरतेन चक्रवर्त्तिनोऽपहतैरष्टनवतिभिः पुत्रैः पृष्टेन यथा जरतोऽस्मानाऽज्ञां का
रयत्यतः किमस्माज्जिर्विधेयमित्यतस्तेषामंगारदाहकदृष्टांतं प्रदर्श्य न कथंचिज्ज्ञतोर्ज्ञे
ज्ञा निवर्ततइत्यर्थः । गर्जमिदमध्ययनं कथितं प्रतिपादितं तेऽप्येतद्ब्रुत्वा संसारासारता
मवगम्य विषयाणां च कटुविपाकतां निःसारतां च ज्ञात्वा मत्तकरिकर्णवच्चपलमायुर्गि
रिन्दीवेगसमं यौवनमित्यतो जगवदाज्ञैव श्रेयस्करीति तदंतिके सर्वे प्रव्रज्यां गृहीतव
तइत्यत्र उद्देशेनिर्देशेयइत्यादिसर्वोऽप्युपोद्धातो जगनीयः ॥ ४१ ॥ सांप्रतं उद्देशार्था
धिकारं प्रागुल्लिखितं दर्शयितुमाह “ पढमे संबोहो अनिवयाय वीयंमि माणवऊणया,
अहिगारो पुण नणिउं, तहा तहा बहुविहो तह ॥ ४२ ॥ उद्देशंमिय तइये, अन्नाण
वियस्स अथवउं नणिउं । वऊेयवो य सया सुयप्पमाउं जइ जणेण ” ॥ ४३ ॥ (प
ढमइत्यादिगाथादयं) तत्र प्रथमोद्देशिके हिताऽहितप्राप्तिपरिहारलक्षणो बोधो विधेयोऽ
नित्यता वेत्ययमर्थाधिकारः । द्वितीयोद्देशिके मानोवर्जनीयइत्ययमधिकारः । पुनश्च त
थाऽनेकप्रकारो बहुविधः शब्दादाऽवर्थेऽनित्यतादिप्रतिपादकोऽर्थाऽधिकारो नणितइति ।
तृतीयोद्देशिके बहुविधज्ञानोपचितस्य कर्मणोऽपचयरूपो र्थाधिकारो नणितइति यतिज
नेनच सुखप्रमादोवर्जनीयः सदेति ॥ ४३ ॥ सांप्रतं सूत्रानुगमे अस्खलितादिगुणोपेतं
सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (संबुज्जहेत्यादि) तत्र जगवानादितीर्थकरो जरतस्तिरस्का
रागतसंवेगान् स्वपुत्रानुद्दिश्येदमाह । यदि वा सुरासुरनरोगतिरश्चः समुद्दिश्य प्रोवाच य
था संबुत्तव्यध्वं यूयं ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणे धर्मे बोधं कुरुत । यतः पुनरेवंजूतोऽवसरो
दुरापः । तथाहि । मानुषं जन्म तत्राऽपि कर्मजूमिः पुनरार्यदेशः संकुलोत्पत्तिः सर्वेदिय

पाटवं । श्रवणश्रद्धादिप्राप्तौ सत्यां स्वसंवित्यवष्टंजेनाह । किं न बुद्ध्यध्वमित्यवश्यमेवंविध
सामग्यावाप्तौ सत्यां सकर्णेन तुहान् नोगान् परित्यज्य सद्धर्मबोधोविधेयइतिचावः । त
थाहि । निर्वाणादिसुखप्रदे नरजवे जैनैर्धर्मान्विते, लब्धे स्वल्पमचारु कामजसुखं नो
सेवितुं युज्यते । वैदूर्यादिमहोपलौघनिचिते प्राप्तेऽपि रत्नाकरे, जातुं स्वल्पमदीप्तिकाचशक
लं किं चोऽचितं सांप्रतं ॥१॥ अकृतधर्मचरणानां तु प्राणिनां संबोधिः सम्यक्दर्शनज्ञान
चारित्राऽवाप्तिलक्षणा प्रेत्य परलोकगतानां खलुशब्दस्याऽवधारणार्थत्वात् सुदुर्लभैव । त
थाहि । विषयप्रमादवशात् सकृत् धर्माचरणाद्भ्रष्टस्याऽनंतमपि कालं संसारे पर्यटनम
निहितमिति । किंच । दुरित्यवधारणे । नैवाऽतिक्रान्तारात्रयउपनमंति पुनर्दौकंते । नह्यति
क्रान्तौयौवनादिकालः पुनरावर्ततइतिचावः । तथाहि । नवकोटिनिरसुलनं, मानुष्यं
प्राप्य कः प्रमादोमे । नच गतमायुर्नूयः प्रत्येत्यपि देवराजस्य ॥ १ ॥ नोनैव संसारे सु
लनं सुप्रापं संयमप्रधानं जीवितं यदि वा जीवितमायुस्तुटितं सत् तदेव संधातुं न शक्य
तइति वृत्तार्थः । संबोधश्च प्रसुप्तस्य संतोन्नवति स्वापश्च निद्रोदये निद्रासंबोधयोश्च नामा
दिश्वतुर्धा निक्षेपः । तत्र नामस्थापने अनादृत्य इव्यजावनिक्षेपं प्रतिपादयितुं निर्युक्ति
कदाह । “दवं निद्रा वेउ दंसणनाणतवसंजमा जावे । अहिगारो पुणनणिउ नाणे तव
दंसणचरित्ते ” ॥ ४४ ॥ (दवंनिद्रावेउ इति) इह च गाथायां इव्यनिद्राजावसंबोधश्च द
र्शितः । तत्राऽद्यंतग्रहणेन जावनिद्राऽव्यबोधयोस्तदंतर्वर्तिनोर्ग्रहणं इष्टव्यं । तत्र इ
व्यनिद्रा निद्रा वेदोवेदनमनुजवः । दर्शनावरणीयविशेषोदयइति यावत् । जावनिद्रातु
विषयज्ञानदर्शनचारित्रशून्यता । तत्र इव्यबोधोऽव्यनिद्रया सुप्तस्य बोधनं । जावे जाव
विषये पुनर्बोधोदर्शनज्ञानचारित्रतपःसंयमाऽष्टव्याः । इह च जावप्रबोधेनाऽधिकारः
सच गाथापश्चादेन सुगमेन प्रदर्शितइति । अत्र च निद्राबोधयोर्इव्यजावचेदाच्चत्वारो
जंगाजोनीयाइति ॥ ४४ ॥ १ ॥ जगवानेव सर्वसंसारिणां सोपक्रमत्वादनियतमायु
रुपदर्शयन्नाह । (डहराबुड्ढायेत्यादि) डहराबाजाएव केचन जीवितं त्यजंति । तथा
वृद्धाश्च गर्जस्थाअप्येतत्पश्यत यूयं के ते मानवामनुष्यास्तेषामेवोपदेशदानार्हत्वात्
मानवग्रहणं । बहुपायत्वादायुषः सर्वास्वऽप्यवस्थासु प्राणी प्राणास्त्यजतीत्युक्तं नवति ।
तथाहि । त्रिपत्योपमायुष्कस्यापि पर्याप्त्यनंतरमंतर्मुहूर्तेनैव कस्यचिन्मृत्युरुपतिष्ठती
ति । अपिच गर्जस्थं जायमानमित्यादि । अत्रैव दृष्टान्तमाह । यथा श्येनः पक्षिविशे
षोवर्तकं तित्तिरजातीयं हरेत् व्यापादयेदेवं प्राणिनः प्राणान् मृत्युरुपहरेत् । उप
क्रमकारणमायुष्कमुपक्रमेत् । तदजावे वा आयुष्यक्षये नुटयति व्यवस्थित्यते जी
वानां जीवितमिति शेषः ॥ २ ॥

मायाहिं पियाहिं लुण्णइ, नो सुलहा सुगई य पेच्चउ ॥ एयाइं
जयाइं पेहिया, आरंजा विरमेऊ सुवए ॥ ३ ॥ जमिणं जगती
पुढो जगा, कम्मेहिं लुण्णंति पाणिणो ॥ सयमेव कडेहिं गाहइ,
एो तस्स मुञ्चेऊ पुठयं ॥ ४ ॥

अर्थ—कोई एक जीव बापडो मायाहिं पियाहिं के० मातापितादिक स्वजने लुण्णइ
के० संसारमांहे जमाडयो यको एटले तेने मोहे बांध्यो यको, धर्मेने विपे उद्यम करे
नहीं ते जीवने पेच्चउ के० परजवने विपे सुगईय के० सद्गति जे सुक्ति ते नोसुलहा
के० सुलज नथी. केमके मोहरूप क्लेश तथा विषयसुख यकी दुर्गति आय एवुं जा
णी एयाइंजयाइं के० ए मोहादिक जयने पेहिया के० देखीने जे आरंजाविरमेऊ के०
आरंज यकी विरमे, निवृत्ते ते सुवएके० सुव्रत आय. एटले शोचनिकव्रत वंत आय. ॥३॥
हवे जे कोई आरंजादिक यकी निवृत्ते नहीं तेने दोष कहेवे. जमिणं के० जे कारणे
अव्रति जीवने आगल जे कहेजो ते उत्पन्न आय. ते गुं उत्पन्न आय ? तो के जगती
के० जगतमांहे पुढोजगा के० पृथक् पृथक् जुदां जुदां जीवनां स्थानक जे नरकादिक
वे, ते स्थानकोमांहे कम्मेहिं लुण्णंति पाणिणो के० प्राणी पोतानां उपार्जेलां कर्मोनां
जे दुःख तेणेकरी पीडाय. ते प्राणी सयमेवकडेहिं के० स्वमेव एटले पोते कीधां जे
कर्म तेणे करी गाहइ के० अवगाहे एटले नरकादिक स्थानक दुःखना हेतु उपचय
करे. एोतस्समुञ्चेऊ के० ते अशुनविपाक यकी न मूकाय ; अपुठयं के० अणफरशो
एटले ते बांधेलां कर्म जोगव्या विना बूटे नहीं. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—मायेति । योमातापितृमोहेन धर्मोद्यमं न कुरुते सतैरेव मातापित्रादि
निर्लुप्यते संसारेचाम्यते । तस्य प्रेत्य जन्मांतरे सुगतिश्च नो सुलजा । एतानि दुर्गतिग
मनादीनि जयानि (पेहिया) प्रेक्ष्यारंजादिरमेत् सुव्रतः शोचनव्रतः । सुस्थितोवा पातांतरे
॥ ३ ॥ (जमिणमिति) यद्यस्मादनिवृत्तानामिदं स्यात् । जगति पृथिव्यां (पुढो जगति)
पृथग्जुताव्यवस्थिताः सावद्याचारोपचितैः कर्मभिः प्राणिनोलुप्यन्ते नरकादिषु चाम्यन्ते ।
स्वयमेव कृतैः कर्मभिर्नरकादिस्थानान्यनिगाहते । नच तस्याऽशुनाचरितस्य कर्मणो विपा
केनाऽस्पृष्टोमुच्यते जंतुः ॥ ४ ॥

॥ टीका—तथा (मायाहीत्यादि) कश्चिन्मातापितृभ्यां मोहेन स्वजनस्नेहेन च न
धर्मे प्रत्युद्यमं विधत्ते सचतैरेव मातापित्रादिनिर्लुप्यते संसारे चाम्यते । तथाहि । वि
हितमजोहमहोमह, न्मातापितृपुत्रदारबंधुसंज्ञं । स्नेहमयमसुमतामतः किंबंधनं शृखनं

खलेन धात्रा ॥ १ ॥ तस्य च स्नेहाकुलितमानसस्य सदसद्विवेकविकल्पस्य स्वजनपोष
णार्थं यत्किंचनकारिणश्चैव सद्भिर्निर्दिष्टस्य सुगतिरपि प्रेत्य जन्मान्तरे नोसुलजाऽपि
तु मातापितृव्यामोहितमनसस्तदर्थं क्लिश्यतोविषयसुखेप्सातश्च दुर्गतिरेव नवतीत्युक्तं
नवति । तदेवमेतानि नयानि नयकारणानि दुर्गतिगमनादीनि (पेहियन्ति) प्रेक्षाऽरंजा
स्तावद्याऽनुष्ठानरूपादिरमेत् । सुव्रतः शौचनव्रतः सन् सुस्थितोवेति पाठान्तरं ॥ ३ ॥
अनिवृत्तस्य दोषमाह । (जमिणमित्यादि) यद्यस्मादनिवृत्तानामिदं नवति । किं तत् ज
गति पृथिव्यां (पुढोत्ति) पृथक्चूताव्यवस्थिताः सावद्यानुष्ठानोपचितैः कर्मनिर्विलुप्यं
ते नरकादिषु यातनास्थानेषु त्राम्यन्ते । स्वयमेव च कृतैः कर्मनिर्नेश्वराद्यापादितैर्गाह
ते नरकादिस्थानानि यानि तानि वा कर्माणि दुःखहेतूनि गाहते उपचिनोति । अनेन च
हेतुसद्भावः कर्मणामुपदर्शितो नवति । नच तस्याऽऽनुष्ठानाऽचरितस्य कर्मणोविपाकेना
ऽऽपृष्टोऽऽबुधो मुच्यते जंतुः । कर्मणामुदयमननुचूय तपोविशेषमंतरेण दीक्षाप्रवेशादिना
न तदपगमं विधत्तइतिज्ञावः ॥ ४ ॥

देवा गंधर्वरक्षसा, असुरा नूमिचरा सिरिसिवा ॥ राया नरसेठिमाह
णा, ठाणा ते विचर्यन्ति दुस्क्रिया ॥५॥ कामेहिंय संथवेहिंय गिद्धा, कम्म
सहा कालेण जंतवो ॥ ताले जह बंधणञ्जुए, एवं आउरुक्कयंमि तुट्ठती ॥६॥

अर्थ-हवे सर्व स्थाननुं अनित्यपणुं देखाडेढे. देवा के० देवता ते ज्योतिषि सौध
मादिक तथा गंधर्वरक्षसा के० गांधर्व राक्षस एटले व्यंतरदेवो कहा, तथा असुरा
के० दश प्रकारना भुवनपति तथा नूमिचरा के० नूमिचरादिक ते मनुष्यादिक जाणवा.
अने सिरिसिवा के० सरीसृप एटले सर्पादिक तिर्यंच जाणवा; तथा राया के० राजा
चक्रवर्त्यादिक अने नर के० सामान्य मनुष्य, सेठिके० श्रेष्ठि ते नगरमांहे मोहोटा, मा
हणा के० ब्राह्मण, ठाणा तेविचर्यन्ति दुस्क्रिया के० एटला सर्व पोतपोतानां स्थानकने
पोते दुस्क्रिया यथा यका ठांमेढे एटले सर्व प्राणीमात्रने अंतकाले दुःख उपजेढे इत्यर्थः
॥५॥ वली तेहिज नाव कहेढे. कामेहिंयके० कामते विषयादिक जोग अने संथवेहिंय
के० संस्तवते मातापितादिक तथा स्वसुर वर्गादिक तेनो परिचय, तेणोकरी गिद्धाके० आ
सक्त बतो कम्मसहाकालेण के० काले कर्मविपाके एटले जोगववाने प्रस्तावे जंतवो
के० जीव कर्मनो सहन करनार थाय, एटले विषयासक्त मनुष्यने आगमिक काले
दुःखज थाय, परंतु ते जीवने काम, जोग तथा स्वजन ए सर्व, दुःख थकी राख
नार नथी. जह के० जेम ताले के० तालवृद्धनुं फल ते बंधणञ्जुए के० बीट थकी

ठूटे तेवारे अवश्य पड़े, एवं के० एम आउस्कयंमि तुट्टती के० जीव, जे ठे ते आशुष
ना क्य थकी जेवारे विनाश पामे तेवारे तेने कोइ जीवाडी शके नहीं. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—देवेति । देवाज्योतिष्कसौधर्माद्याः गंधर्वराक्षसयोरुपलक्षणार्थत्वादष्टप्रकारा
राव्यंतराः । असुरा दशधा जवनपतयः । येचान्ये जूमिचराः, सरीसृपास्तिर्य्यचः । राजान
किहरिप्रमुखाः । नराः सामान्यमनुष्याः । श्रेष्ठिनः पुरमहत्तरा ब्राह्मणाश्च । एते सर्वेपि
स्वस्थानानि दुःखिताः संतस्त्यजन्ते । सर्वेषां मरणं दुःखदायीति ॥७॥ (कामेहिंति) का
मैरिहामदनरूपैः संस्तवैः पूर्वापरजूतैर्गृह्णायासक्ताः कर्मविपाकसहिष्णवः कालेन जंतवः
स्युः । नोगेष्ठोर्विषयासेवने क्लेशएवेत्यर्थः । कामनोगैर्न त्राणमस्तीत्याह (तात्तेति) ताल
फलं यथा बंधनात् वृतात् च्युतमत्राणं पतति एवं जंतुरपि स्वायुःक्षये नुट्यति च्यवते ॥६॥

॥ टीका—अधुना सर्वस्थानाऽनित्यतां दर्शयितुमाह (देवाऽत्यादि) देवाज्योतिष्क
सौधर्माद्याः, गंधर्वराक्षसयोरुपलक्षणत्वादष्टप्रकाराव्यंतरागृह्यन्ते । तथा असुरादशप्र
काराजवनपतयः, ये चाऽन्ये जूमिचराः सरीसृपाद्यास्तिर्य्यचः, तथा राजानश्चक्रवर्तिनोबलदे
ववासुदेवप्रजृतयः । तथा नराः सामान्यमनुष्याः । श्रेष्ठिनः पुरमहत्तराब्राह्मणाश्चैते सर्वे
ऽपि स्वकीयानि स्थानानि दुःखिताः संतस्त्यजन्ति । यतः सर्वेषामपि प्राणिनां प्राणपरि
त्यागे महदुःखं समुत्पद्यतइति ॥ ७ ॥ किंच (कामेहिंत्यादि) कामैरिहामदनरूपैस्तथा
संस्तवैः पूर्वापरजूतैर्गृह्णा अध्युपपन्नाः संतः (कम्मसहिंति) कर्मविपाकसहिष्णवः का
लेन कर्मविपाककालेन जंतवः प्राणिनोजवन्ति । इदमुक्तं जवति । नोगेष्ठोर्विषयाऽसेवनेन
तदुपशममिद्वतइहामुत्र क्लेशएव केवलं न पुनरुपशमावाप्तिः । तथाहि । उपनोगोपाय
परो, वांठति यः शमयितुं विषयतृष्णां । धावत्याऽक्रमितुमसौ पुरो पराएहे निजहायां ।
नच तस्य सुमूर्षोः कामैः संस्तवैश्च त्राणमस्तीति दर्शयति । यथातालफलं बंधनात् वृतात्
च्युतमत्राणमवश्यं पतति एवमसावपि स्वायुषःक्षये नुट्यति जीवितात् च्यवतइति ॥६॥

६ जे यावि बहुस्सुए सिया, धम्मिय माहणनिक्कुएसिया ॥ अज्जिणूमकडे
स्वयंमिं मुठ्ठिए, तिबं से कम्मोहिं किच्चती ॥७॥ अहं पास विवेगमुठ्ठिए, अवि
केनाऽस्सष्टइह चासई धुवं ॥ एाहिसि आरं कउं परं वेहासे कम्मोहिं किच्चती ॥७॥

॥ टीका—तस्मैबहुस्सुए के० जे कोइ बहुश्रुत एटले शास्त्रना पारंगामी सियाके० होय,
धर्म प्रत्युद्यमं विधार्मिक एटले धर्मना करनार होय तथा माहणनिक्कुएके० ब्राह्मण
हितमजोहमहोमह, निक्का अटनशीत एवा सिया के० होय; तेषण अज्जिणूमके० माया

येकरी कडेहिं के० कीधां एवां जे कर्म तेने विषे मुहिए के० मूर्खित ठतां तिवंसे के० ती
 व एटले आकरा एवा कम्ममेहिं के० कर्म तेणेकरी किच्चती के० पीडाय; एटले सारो अ
 थवा नरसो कोई पण जीव करेलां कर्मने जोगव्याविना ठूटे नहीं. ॥ ७ ॥ हवे ज्ञान,
 दर्शन अने चारित्रविना अन्य कोइ मोक्षमार्ग नथी एवुं देखाडेढे. अहपास के० एवुं
 देखीने शिष्य प्रत्ये गुरु एम कहेढे के, कोइएक दर्शनी विवेक के० परिग्रहानो परित्या
 ग करी उचिते के० उच्यो अर्थात् प्रव्रज्याने विषे सावधान थयो; परंतु अवितिन्ने के०
 सम्यक् परिज्ञानने अजावे तिन एटले संसारसमुड थकी तखो नहीं, एवो ठतो वली
 इहनासइ के० एम जावे के ध्रुवं के० जे मोक्षनो मार्ग अथवा मोक्षनो उपाय ते अ
 माराज आचार थकीढे एम कहे. माटे हे शिष्य ? तेना मार्गे प्रपन्न ठतो तुं एाहिसिके०
 क्यां थकी जाणीश ? आरं के० इहलोक अने वली कउके० क्यां थकी परं के० परलो
 कने जाणीश अथवा आरं एटले गृहस्थावास अने परं एटले प्रव्रज्या अथवा आरं
 एटले संसार अने परं एटले मोक्ष तेने केम जाणीश एटले इहलोक परलोक बन्ने
 थकी त्रष्ट एवो थको वेहासे के० अंतराले एटले संसारमांहेज कम्ममेहिं किच्चइ
 के० पोताना करेला जे कर्म तेणेकरी पीडातो जइश. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—(जेयावित्ति) येचापि बहुश्रुताः स्युर्धेधार्मिकास्तथा ब्राह्मणास्तथा निह्नुकाः
 स्युः आनिमुख्येन (एमंति) कर्म माया वा तत्कृतैरसदनुष्ठानैर्मूर्खितास्तीव्रमत्यर्थं । सेत्ति
 आर्पत्वाद्बहुवचनं ज्ञेयं । ते कर्मणिः कृत्यंते पीडयंते ॥ ७ ॥ ज्ञानादिसाध्यैव मोक्षोन
 तीर्थिकोक्तइत्याह । (अहेति) अथाऽनंतरं त्वं पश्य विवेकं त्यागं परिग्रहस्य ज्ञानं वा संसा
 रस्याश्रित्य उद्भूतः स्वक्रियोद्युक्तः सम्यक्ज्ञानानावादवितीर्णः संसाराब्धिमतीर्णः केव
 लं ध्रुवं मोक्षं तदुपायं वा जायतएव नतु विधत्ते ज्ञानानावादित्यर्थः । तन्मार्गप्रपन्न
 स्त्वमपि कथमारं इहजवं परं वा परजवं ज्ञास्यसि । एवं नूतश्चो नयत्रष्टो (वेहासिति)
 अंतराले कर्मणिः कृत्यंते पीडयंते ॥ ७ ॥

॥ टीका—अपिच (जेयावीत्यादि) येचाऽपि बहुश्रुताः शास्त्रार्थपारगाः । तथा धार्मि
 काधर्माचरणशीलाः । तथा ब्राह्मणाः । तथा निह्नुकानिह्नुकानशीलाः स्युर्नवेयुः ।
 तेऽप्यानिमुख्येन (एमंति) कर्म माया वा तत्कृतैरसदनुष्ठानैर्मूर्खितागृह्णास्तीव्रमत्य
 र्थं । अत्र च षांदसत्वाद्बहुवचनं इष्टव्यं । एवंनूताः कर्मनिरसदेयादिनिः कृत्यंते त्रिं
 ते पीडयंतइतियावत् ॥ ७ ॥ सांप्रतं ज्ञानदर्शनचारित्रमंतरेण नाऽपरोमोक्षमार्गोऽस्तीति
 त्रिकालविषयत्वात् सूत्रस्याऽगामितीर्थिकधर्मप्रतिषेधार्थमाह (अहेत्यादि) अथेत्य
 धिकारांतरे बवहादेशे एकादेशइति । अथेत्यनंतरं एतच्च पश्य । कस्तीर्थिकोविवेकं

परित्यागं परिग्रहस्य परिज्ञानं वा संसारस्याऽऽश्रित्योऽब्धितः प्रव्रज्योद्धानेन । सच
 म्यक् परिज्ञानान्नावाद्वितीर्णः संसारसमुद् त्रितीर्णः केवलमिह संसारे प्रस्तावे च
 शाश्वतत्वात् ध्रुवोमोक्षस्तं तदुपायं वा संयमं नापतएव न पुनर्विधत्ते तत्परिज्ञान
 नावादिति नावः । तन्मार्गे प्रपन्नस्त्वमपि कथं ज्ञास्यसि । आरमिह नवं कुतो वा परं प
 लोकं । यदि वा आरमिति गृहस्थत्वं परमिति प्रव्रज्यापर्यायं । अथवा आरमिति संस
 रं परमिति मोक्षं एवं जूतश्चाऽन्योऽप्युजयन्नष्टः । (वेदासिति) अंतराले उजयानावत
 स्वकृतैः कर्मभिः कृत्यते पीडयत इति ॥ ७ ॥

जइ वि य णिगणे किसे चरे, जइविय जुंजिय मासमंतसो ॥ जे
 इह मायावि मिऊई, आगंतागप्रायणंतसो ॥ ९ ॥ पुरिसो रम
 पावकम्मुणा, पलियंतं मणुयाणजीवियं ॥ सन्ना इह काममु
 णिया, मोहं जंति नरा असंबुद्धा नरा ॥ १० ॥

अर्थ—हवे शिष्य कहेछे के, हे जगवन्? केटलाएक दर्शनी निपरिगृही तथा तपस्य
 ना करनार देखायछे, तो तेने मोक्ष केम नहोय? हवे गुरु कहेछे के, जइविय के० य
 पि ते परतीर्थिक तापसादिक अथवा आज्ञा थकी छष्टस्वयूषिक णिगणे के० न
 सर्व बाह्य परिग्रह रहित, किसे के० कश दुर्बल कीधुंछे शरीर जेमने एवा ठतां चं
 के० पोतपोतानी प्रव्रज्या आदरीने विचरेछे. वली जइविय के० यद्यपि जुंजिय मास
 तसोके० मासमास खमण करी मासने अंतं जमे तथापि जेइह के० जे आ संसार
 विषे मायावि के० मायासहित मिऊई के० संयोगकरे. उपलक्षणथी कपायादिके कर
 युक्त होय ते आगंतागप्रायणंतसो के० आगमिक काले अनंता गर्जादिक दुःख पामे,
 टले अनंतो संसार परित्रमण करे. ॥ ९ ॥ हवे जे कारणे मिथ्यादृष्टिने उपदेशे घणं
 कायक्लेशे, पण मुक्ति नथी तेकारणो निरते मार्गे रहेबुं ए नाव कहेछे. पुरिसो के० उ
 हो पुरुषो? तमे पावकम्मुणा के० पापकर्म थकी उपरम के० निवर्त्ता. केमके पलियंत
 मणुयाणजीवियं के० मनुष्यनुं जीवितव्य ते पट्योपमांतछे, एटले संयमरहित जीवनुं जं
 घणुंज आयुष्य होय तो त्रण पट्योपम होय अने संयमसहित तो एक पट्योपमन
 अंदर जाणबुं एटले आठ वर्षे उणी एक पूर्वकोडी एटलुंज मनुष्यनुं आयुष्यछे तेत
 गयुंज जाणजे एबुं जाणीने जेटलो काल जीविए तेटलो काल सम्यक् अनुष्ठाने करी
 सफल करिए वली जे नरा के० मनुष्य सन्नाइह के० जोग स्नेह पंकनेविषे खुता
 अथवा काममुणिया के० कामजोगने विषे मूर्खित ठता एबाजे मनुष्य असंबुद्धा नराके० ते

पुरुष असंवरी ठतां मोहंजंति केणमोहने विषे पोहोचे एटले हिताहित न जाणे. ॥१०॥

॥ टीका-जइवीति । यद्यपि कश्चित्तापसादिर्नग्नः कशश्च चरेत् । यद्यपि षष्ठाष्टमादिकुर्वन् यावदंतशोमासं स्थित्वा जुंक्ते तथापि योमायावी उपलक्षणात्कषाययुक्तोमीयते सगर्जाय गर्जार्थमनंतशोऽनंतवारं आगंता यास्यति । अनंतकालं संसारे त्रमिष्यतीति ज्ञावः ॥ ९ ॥ पुरीसोति । हे पुरुष त्वं पापकर्मणः सकाशात् उपरम निवर्तस्व । यतोमनुजानां जीवितं सुबद्धपि त्रिपल्योपमांतं संयमजीवितं वा पल्योपमस्यांतर्मध्ये पूर्वकोटिमितमित्यर्थः । अथवा परिसमंतादंतो यस्य तत् पर्यंतं सांतमित्यर्थः । ये पुनः कामेषु इष्टामदनादिषु मूर्खिताः सन्नामग्राह्य संसारे ते मोहं यांति ते मोहनाय कर्म बध्नांति अस्वृताः संवररहितानराः ॥ १० ॥

॥ टीका-ननु च तीर्थिका अपि केचन निष्परिग्रहास्तथा तपसा निष्ठप्रदेहाश्च तत्कथं तेषां नो मोक्षावाप्तिरित्येतदाशंक्याह । (जइविइत्यादि) यद्यपि तीर्थिकः कश्चित्तापसादिस्त्यक्तबाह्यगृहवासादिपरिग्रहत्वात् निष्किंचनतया नग्नस्त्वक्त्राणान्नावाच्च कशश्चरेत् स्वकीयप्रव्रज्यानुष्ठानं कुर्यात् । यद्यपिच षष्ठाष्टमदशमद्वादशादितपोविशेषं विधत्ते यावदंतशो मासं स्थित्वा जुंक्ते तथापि आंतरकषायाऽपरित्यागान्न मुच्यते इतिदर्शयति । यस्तीर्थिकइह मायादिना मीयते उपलक्षणार्थत्वात् कषायैर्युक्तइत्येवं परिह्रियते । असौ गर्जाय गर्जार्थमासमंतात् गंता यास्यत्यनंतशोनिरवधिकं कालमिति । एतज्जुक्तं नवति । अकिंचनोऽपि तपोनिष्ठप्रदेहोऽपि कषायाऽपरित्यागान्नरकादिस्थानात् तिर्यगादिस्थानं गर्जाजर्जमनंतमपि कालमग्निशर्मवत् संसारे पर्यटतीति ॥ ९ ॥ यतोमिष्यादृष्ट्युपदिष्टतपसाऽपि न दुर्गतिमार्गनिरोधोऽतोमज्जुक्तएव मार्गं स्थेयमेतज्जर्जमुपदेशं दातुमाह । (पुरिसोइत्यादि) हे पुरुष येन पापेन कर्मणा असदनुष्ठानरूपेण त्वमुपलक्षितस्तत्राऽसकृत् प्रवृत्तत्वात् तस्मादुपरम निवर्तस्व । यतः पुरुषाणां जीवितं सुबद्धपि त्रिपल्योपमांतं संयमजीवितं वा पल्योपमस्यांतर्मध्ये वर्तते तदऽप्यूनां पूर्वकोटिमिति यावत् । अथवा परिसमंतात् अंतोऽस्येति पर्यंतं सांतमित्यर्थः । तच्चैवं तज्जतमेवाऽवगंतव्यं । तदेवं मनुष्याणां स्तोकं जीवितमवगम्य यावत्तन्नपर्येति तावद्धर्मानुष्ठानेन सफलं कर्तव्यं । ये पुनर्जोगस्नेहपंके अवसन्नामग्राह्य मनुष्यजवे संसारे वा कामेष्विष्टामदनरूपेषु मूर्खिताअध्युपपन्नास्ते नरा मोहं यांति हिताहितप्राप्तिपरिहारे मुह्यंति मोहनीयं वा कर्मोपचिन्वंतीति संज्ञायते । एतदस्वृतानां हिंसादिस्थानेन्योनिवृत्तानामसंयतेंद्रियाणां चेति ॥ १० ॥

जययं विहराहि जोगवं, अणुपाणा पंथा डुरुत्तरा ॥ अणुसासणंमेव प
क्रमे, वीरेहिं समं पवेइयं ॥ ११ ॥ विरया वीरा समुठिया को ह्कायरि
याइ पीसणा॥पाणेण हणंति सबसो; पावाउविरिया अज्जिनिवुत्ता ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे जो एमठे तो गुं करवुं ते कहेठे. जययं के० आयुष्य तुल्ल जाणी अने
विषयने क्लेशनुं कारण जाणी, गृहपाशबंध ठेदीने चारित्रने विषे यत्न करतो विहराहि
के० विचरे ते केहेवो ठतो विचरे? तोके, जोगवं के० समिति अने गुप्तिसहित यको
विचरे; केमके अणुपाणापंथाके० सूक्ष्मजीव जे पंथ एटले मार्गने विषे ठे, ते पंथ ईयास
मितिबिना डुरुत्तराके० डुत्तरठे एटले जतां दोहिलोठे, एरीते बीजीसमितिउं पण फला
ववी तो एम सदा सावधान पणे हिंमे. अणुसासणं के० जेम श्रीवीतरागदेवे सूत्रम
ध्ये शीखामण कहीठे. एवके० तेम सूत्रने अनुसारे पक्रमेके० चाले, एम वीरेहिं के०
श्रीवीर तीर्थकरे समंके० साचु पवेदियं के० कहुंठे. ॥ ११ ॥ ते श्रीवीर केवाठे, ते क
हेठे. जे हिंसादिक पापयकी विरियाके० विरत एटले निवत्तर्या ते वीरा के० वीरकर्मना
ठेदनारा तथा समुठियाके० सम्यक् आचारने विषे सावधान थया एवा ठता कोहके०
क्रोध अने कायरियाइके० कातरि एटले माया तथा आदि शब्द थकी मान अने लोन
पण जाणी जेवां तेना पीसणा के० पीसनार एटले मर्दन करनार ते वीर सबसो के०
सर्वथापि पाणेणहणंति के० प्राण हणे नहीं. पावाउ के० पाप जे सावय अनुष्ठान
ते थकी विरिया के० विरत तथा अज्जिनिवुत्ता के० क्रोधादिकना उपशमे करी शीतल
थयाठे एवा श्रीवीर जाणवा. ॥ १२ ॥

॥ टीका—जययमिति । यतमानोयत्नं कुर्वन् विहर उद्युक्तविहारी नव योगवान् संय
मयोगवान् । अणवः सूक्ष्माः प्राणाः प्राणिनोयेषु ते अणुप्राणाः पंथानोऽनुपयोगैर्दु
त्तरादुर्गमाः । ईयादिसमितिषु उपयोगवतानाव्यमित्यर्थः । अनुशासनमेव सूत्रानुसारेणै
व संयमे प्रक्रमेत् चरेत् । एवं वीरैरर्द्धज्ञिः सम्यक् प्रवेदितं कथितं ॥ ११ ॥ विरयाइति ।
हिंसादेर्विरताः समुठिताः सम्यगारंजत्यागेनोठिताः क्रोधकातरिकादिपीपणाः । क्रोधग्रह
णान्मानोपि ग्राह्यः । कातरिका माया । मायाग्रहणाच्च लोचो गृहीतः । तेषां पीपणाविना
शकाः एवंविधावीराः स्युः । तथा प्राणान् सर्वशोमनोवाक्कायैर्न ग्रंति । पापात् सावयव्या
पारात् विरताअज्जिनिर्वृताः क्रोधाद्युपशमेन शान्ताः स्युः ॥ १२ ॥

॥ टीका—एवं च स्थिते यद्विधेयं तद्वर्शयितुमाह । (जययमित्यादि) स्वल्पं जीवित
मवगम्य विषयांश्च क्लेशप्रायाऽनवबुद्ध्यं धित्वा गृहपाशबंधनं यतमानोयत्नं कुर्वन् प्राणि

नामनुपरोधेन विहरयुक्तविहारी नव । एतदेव दर्शयति । योगवानिति ॥ संयमयोगवान्
गुप्तः समितिगुप्तइत्यर्थः । किमित्येवं । यतोऽणवः सूक्ष्माः प्राणाः प्राणिनोयेषु ते । तथा
चैवंनूताः पंधानोऽनुपयुक्तैर्जीवानुपमर्देन दुस्तरादुर्गमाइत्यनेन ईर्यासतिरुपक्षिता ।
अस्याश्चोऽपलक्षणार्थत्वात् अन्यास्वऽपि समितिषु सततोऽपयुक्तेन नवितव्यं । अपिच
अनुशासनमेव यथागममेव सूत्राऽनुसारेण संयमं प्रक्रमेत् । एतच्च सर्वैरेव वीरैरर्ह
द्भिः सम्यक् प्रवेदितं प्रकर्षेणाऽख्यातमिति ॥ ११ ॥ अथ कएते वीराइत्याह । (विर
येत्यादि) हिंसाऽनृतादिपापेभ्योये विरताः । विशेषेण कर्म प्रेरयंतीति वीराः । सम्यगारं
नपरित्यागेनोद्धिताः समुद्धिताः ते एवंनूताश्च क्रोधकातरिकादिपीपणाः । तत्र क्रोधग्रहणा
न्मानोगृहीतः । कातरीका माया तद्ग्रहणाद्वानोगृहीतः । आदिग्रहणात् शेषमोहनीय
परिग्रहः तत्पीपणास्तदपनेतारः तथा प्राणिनोजीवान् सूक्ष्मतरजेदनिन्नान् सर्वशोमनो
वाक्कायकर्मनिर्नग्नंति नव्यापदयंति । पापाच्च सर्वतः सावद्यानुष्ठानरूपादिरताः निवृत्तास्त
तश्चाऽनिनिवृत्ताः क्रोधाद्युपशमेनशांतीनूताः । यदि वाऽनिनिवृत्ताः मुक्ताइव इष्टव्याइति ॥ १२

एवि ता अहमेव लुप्यए, लुप्यंति लोअसिं पाणिणो ॥ एवं स
हिंएहिं पासए, अणिहेसे पुढे अहियासए ॥ १३ ॥ धुणिया
कुलियं चलेववं, किसए देहमणासणा इह ॥ अविहिंसा मेव
पवए, अणुधम्मो मुणिणापवेदितो ॥ १४ ॥

अर्थ-वली उपदेशांतर कहेवे. ए जावनाये परिसह अने उपसर्ग सहन करवा ते
कहेवे. ए के० नथी अपि के० निश्चे ता के० तेप्रत्ये ए शीत, उष्ण, क्रुधातृपादिक परि
सह तेणेकरी अहमेवलुप्यएके० नथी पीडाता गुं ? किंतु लुप्यंतिलोअ सिंपाणिणोके०
लोकने विपे घणा तीर्थच तथा मनुष्यादि प्राणीउं जे ठे, ते शीततापादिक कष्टे करी पी
डायवे, परंतु तेने सम्यक् विवेकने अचावे निर्जरा कांइ पण अती नथी : तेमाटे एवं के०
ए प्रकारे सहिएहिं के० ज्ञान, दर्शन अने चारित्रे करीसहित ठता जे शीततापादिक
पूर्व कथा तेने पासए के० आलोचे तथा अणिहे के० स्नेहरहित अथवा क्रोधा
दिकेरहित ठतो सेपुढेके० ते परिसहे पीडयो अको तेनी वेदना सम्यक् प्रकारे अहियासे.
॥१३॥ वली तेहिज कहेवे. धुणिया के० दूरकरी कुलियं चलेववं के० लेपसहित जीतने
एटले गुं कह्यं के, जेम गोबरथकी लीपेली जीत ते अनुक्रमे तेनो लेप गये अके दुर्बल
पाय. ए दृष्टांते करी मणासणाइहिंके० अनशनादिक तपे करीने किसएदेहके० देहने कश
करे तथा वली अविहिंसा मेवपवएके० एक अहिंसाज आदरे. अणुधम्मो मुणिणापवेदितो
के० अहिंसादिलक्षण जे धर्मेठे, ते जीवने अनुकूल एटले हितकारी सर्वज्ञे कह्योवे. ॥१४॥

॥ टीका-एवितेति । परीपहैः षष्ठोपि तान् अधिसहेत कृमेत । पीडित एवं चिंतयेत् न तावदहमेव परीपहोपसर्गैर्लुप्ये पीडये किंतु अन्येपि प्राणिनस्तिर्यङ्मनुष्याः पीडये लोके एवं सहितो ज्ञानादिभिः स्वहित आत्महितो वा पश्येत् निर्मलबुद्ध्या विचारयेत् पूर्वोक्तं । अनीहः क्रोधादिनिरपीमितः संयमे परीपहसहने वा निगूहीतवीर्यो वा सन् परीपहैः षष्ठोपि तान् अधिसहेत कृमेत ॥ १३ ॥ धुणिया इति । धृत्वा विधूय कुडिञ्चं कुड्यं निज्जिमेवेत्यर्थः । लेपवत् सलेपं । यथा कुड्यं गोमयादिलेपेन सलेपं क्रमेण लेपोपगमतः कृशं स्यात् एवमशनादिनिर्देहं कर्षयेत् । देहकृशत्वाच्च कर्मकृशत्वं स्यादिति जावः । तथा विविधा हिंसा विहिंसा न विहिंसा अविहिंसा तां प्रव्रजेत प्रकर्षेण व्रजेत । अहिंसा प्रधानः स्यादित्यर्थः । अनुगतो मोक्षे प्रति अनुकूलो धर्मोऽनुधर्मोऽयं मुनिना सर्वज्ञेन प्रवेदितः कथितः ॥ १४ ॥

॥ टीका-पुनरप्युपदेशांतरमाह । (एविता इत्यादि परीपहोपसर्गा एतज्जावनापरेण सोढव्याः नाहमेवैकस्तावदिह शीतोष्णादिदुःखविशेषैर्लुप्ये पीडये । अपित्वऽन्येऽपि प्राणिनस्तथाविधा स्तिर्यङ्मनुष्याश्च स्मिन्लोके लुप्यन्ते अतिदुःसहैर्दुःखैः परिताप्यन्ते तेषां च सम्यग्विवेकाच्चावाप्तनिर्जराख्यफलमस्ति । यतः । क्वांतं न कृमया गृहोचितसुखं त्यक्तं न संतोषतः सोढा दुःसहतापशीतपवनक्लेशान तप्तं तपः ॥ ध्यातं चित्तमहर्निशं नियमितं हर्षैर्न तत्त्वं परं तत्तत्कर्मकृतं सुखार्थिनिरहो तैस्तैः फलैर्वचिताः ॥ १ ॥ तदेवं क्लेशादिसहनं सविवेकिनां संयमान्युपगमे सति गुणाय नवति । तथाहि । कार्यं कृत्प्रजवं कदन्नमशनं शीतोष्णयोः पात्रता पारुष्यं च शिरोरुहेषु शयनं महास्तले केवले । एतान्येव गृहे वहंत्यवनतिं तान्युन्नतिं संयमे दोषाश्चापि गुणानवन्ति हि नृणां योग्ये पदे योजिताः । १ । एवं सहितो ज्ञानादिभिः स्वहितो वा आत्महितः सन् पश्येत् कुशाग्रीयया बुद्ध्या पर्यालोचयेदनंतरोदितं । तथा निहन्यत इति निहः न निहोऽनिहः क्रोधादिनिरपीमितः सन् समहासत्वः परीपहैः षष्ठोऽपि तानाधिसहेत मनःपीमां न विदध्यादिति । यदिवाऽनिह इति तपः संयमपरीपहने वा निगूहितबलवीर्यः । शोषपूर्ववदिति ॥ १३ ॥ अपिच (धुणिया इत्यादि) । धृत्वा विधूय (कुलियंति) कर्मण कृतं कुड्यं । लेपवत्सलेपं । अयमत्रार्थः । यथा कुड्यं गोमयादिलेपेन सलेपं जाघट्यमानं लेपापगमात् कृशं नवति एवं अनशनादिनिर्देहं कर्षयेत् अपचितमांसशोणितं विदध्यात् । तदपचयाच्च कर्मणोऽपचयोनवतीति जावः । तथा विविधा हिंसा विहिंसा न विहिंसा अविहिंसा तामेव प्रकर्षेण व्रजेत् अहिंसा प्रधानो न वेदित्यर्थः । अनुगतो मोक्षं प्रत्यनुकूलो धर्मोऽनुधर्मः असावहिंसा ज्ञानरूपः परीपहोपसर्गसहनलक्षणश्च धर्मो मुनिना सर्वज्ञेन प्रवेदितः कथित इति ॥ १४ ॥

सउणी जह पंसुगुंडिया, विहुणिय धंसयई सियं रयं ॥ एवं दविनुवहाणवं,
कम्मं खवइ तवस्सिमाहणे ॥ १५ ॥ उच्चियमणगारमसणं, समणं ठाण
ठिअं तवस्सिणं ॥ महर बुड्ढाय पढए, अवि सुस्से ए य तं लजेज्जणो ॥ १६

अर्थ—हवे कहेले के जह के० जेम सउणी के० पक्षिणी ते पंसुगुंडिया के० रजे करी
खरडी ठती विहुणिय के० अंग धुणावीने धंसयईसियंरयं के० ते बधी रज खंखेरीने
दूर करे. एवं के० एरीते दविउ के० मोक्के जवाने योग्य नव्यजीव ते वहाणवं के० उप
धान वंत ठतो उपधान एटले तपविशेष तेनो करनार एवो तवस्सिमाहणे के० तपस्वी
माहण महणो एवोजेनो उपदेश ठे, तेने प्राकृत शैली माटे माहण कहिए; एटले तपस्वी
ब्रह्मचर्यनो पालनार ते कम्मंखवइ के० कर्म खपावीने पोता थकी वेगलाकरे. ॥१५॥
हवे अनुकूल उपसर्ग कहेले. अणगारं के० साधु ते संयमने विषे उच्चियं के० प्रवर्त्यो
तथा एसणंके० एषणानो पालनार तथा समणंके० श्रमण अने तवस्सिणं के० तपस्वी
ठाणठिअंके० स्थान स्थित उत्तरोत्तर संयमने स्वानके प्रवर्त्यो ते तवस्सिणंके० तपस्वी
एवा साधुने कदाचित् महरा के० बालक पुत्र पौत्रादिक तथा बुड्ढाके० पिता माता
दिक तेणे पढएके० प्रार्थ्यो एटले प्रार्थना करी कहेके, शुं तमे अमारुं प्रतिपालन कर
वानुं टालोढो. अमारुं पालण पोषण करनार तमारा विना बीजो कोइ नथी. इत्यादिक व
चन कहेतां ते अवि के० अपि सुस्से के० श्रम पामे; परंतु तंजणा के० ते जन जे स्व
जनादिकते परमार्थना जाण एवा साधुने एयलजेत्के० पोताने वश करी शके नहीं. ॥१६॥

॥ दीपिका—सउणीति । शकुनिः पक्षिणी यथा पांसुना रेणुना गुंठिता व्याप्ता सती अं
गं विधूय कंपयित्वा सितं बद्धं रजोध्वंसयत्यपनयति एवं इव्योन्नव्योमुक्तिगमनयोग्य
उपधानवान् तपोयुक्तः कृपयति तपस्वी । मावधीरिति प्रवृत्तिर्यस्य सप्राकृतशैल्यामाहणः
॥१५॥ (उच्चियेति) डहराबालाः पुत्रादयोवृद्धाः पित्रादयः श्रमणं प्रार्थयेयुः । वयं त्वया
पाव्यास्त्वंचास्माकं पाव्यइति । किनूतं श्रमणं अनगारं गृहहरहितं एषणां प्रति उच्चित्तमुद्य
मवतं स्थानस्थितं संयमस्थानस्थं तपस्विनं एवं जणंतस्ते जनाअपि शुष्येयुः श्रमं ग
ह्येयुः न च तं साधुं लजेरन् नैवात्मवशं कुर्युरित्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (सउणीत्यादि) शकुनिका पक्षिणी यथा पांसुना रजसा ऽवगुंठितासती
अंगं विधूय कंपयित्वा तदजः सितमवबद्धसत् ध्वंसयत्यपनयति । एवं इव्योन्नव्यो
मुक्तिगमनयोग्योमोक्षप्रत्युपसामीप्येन दधातीति उपधानमनशनादिकं तपः तदस्याऽस्ती
त्युपधानवान् सचैवंनूतः कर्मज्ञानावरणादिकं कृपयत्यपनयति । तपस्वी साधुः (माह

एति) मावधीरिति प्रवृत्तिर्यस्य सप्राकृतशैल्या माहणेत्युच्यतइति ॥ १५ ॥ अनुकूलोप
सर्गमाह । (उच्छियेत्यादि) अगारं गृहं तदस्य नास्तीत्यनागारस्तमेवं नूतं संयमोद्धाने
नैपणां प्रत्युद्धितं प्रवृत्तं । आम्पतीतिश्रमणस्तं । तथास्थानस्थितमुत्तरोत्तरविशिष्टसंयम
स्थानाध्यासिनं तपस्विनं विशिष्टतपोनिष्ठपदेहं तमेवंनूतमपि कदाचित् महारा पुत्रनप्रा
दयोवृक्षाः पितृमातुजादयः उन्निष्कामयितुं प्रार्थयेयुर्याचैरंस्तएवमूचुर्नवता वयंप्रतिपाद्या
न त्वामंतरेणाऽऽस्माकं एकः प्रतिपाद्यएवं जणंतस्ते जनाअपि शुण्येषुः श्रमं गन्धेषुने
च तं साधुं विदितपरमार्थं लजेरन् नैवाऽऽत्मसात्कुर्युर्नैवाऽऽत्मवशगं विदधुरिति ॥ १६ ॥

जइ कालुणियाणि कासिया, जइ रोयंति य पुत्तकारणे ॥ दवि
यं निक्खुसमुच्चियं णो लप्पंति ए संठवित्तए ॥ १७ ॥ जइ विय
कामेहिं लाविया, जइ एं जाहिण बंधिउ घरं ॥ जइ जीवितना
वकंखए, णो लप्पंति एं संठवित्तए ॥ १८ ॥

अर्थ-जइके० यद्यपि ते माता पिता पुत्र कलत्रादिक जेठे ते साधुने सन्मुख आवीने
कालुणियाणिकासियाके० अनेक करुणा प्रलाप वचन बोले. तथा जइके० यदि रोपे
तियपुत्तकारणेके० पुत्रने निमित्ते रुदन करे. तोपण ते दवियंके० मुक्ति गमन योग्य
निक्खुके० साधु रागद्वेषरहित एवो समुच्चियंके० सम्यक् प्रकारे संयमने विपे उठ्यो
ठे, सावधान थयोठे, एवा साधुने णोलप्पंतिके० ढोनावी न शके. एसंठवित्तएके० प्रव्रज्या
भूकावी गृहस्थावासने विपे स्थापि नशके. ॥ १७ ॥ जइवियकामेहिंलावियाके० यद्यपि
ते पोताना सज्जन ते संयम पालता साधुने कामनोगे करी लोनावे ए अनुकूल उपस
र्ग अने जइणंजाहिणबंधिउघरं के० अथवा जो तेने बांधीने घेर लेई जाय ए प्रतिकूल
उपसर्ग ठे. तो एवा अनुकूल अने प्रतिकूल उपसर्ग पीड्यो थको पण साधु जई के०
यदि जीवितनावकंखए के० असंयमे जीवितव्य न बांढे एटले मरण कबुल करे. पण
असंयमे जीवितव्य न बांढे तो तेने णोलप्पंति एसंठवित्तए के० तेना स्वजन ते पोताने
वशकरी नशके अर्थात् गृहवासने विपे स्थापी नशके ॥ १८ ॥

॥ दीपिका-जईति । यद्यपि ते मातापित्रादयः कारुणिकानि विलापवचनानि कुर्युः । तथा
यदि रुदंति पुत्रकारणात् सुतनिमित्तं । एवं रुदंतोयदिनणंति निरकुं । किंचूतं इव्यं मुक्ति
योग्यत्वात् इव्यनूतं संयमे समुद्धितमुद्यतं तथापि तं साधुं न लप्स्यंते न शक्नुवन्ति संयमा
ज्ञातवितुं तथा न गृहस्थत्वे संस्थापयितुं ॥ १७ ॥ (जईति) यद्यपि ते पित्रादयस्तं साधुं
कामैरिहामदनैर्लावयन्ति उपनिमंत्रयेयुः । तथा यदि एंवाक्यालंकारे बध्वा गृहं नयन्ति ।

एवमनुकूलप्रतिकूलोपसर्गपीडितोपि साधुर्यदि जीवितं नानिकांक्षयेत् यदि जीवितं न चावेत् असंयमजीवितं वा नाकांक्षेत् । तदा ते निजास्तं साधुं न लज्जन्ते न प्राप्नुवन्ति स्वव शेकर्तुं (नसंवित्तएत्ति) नापि गृहस्थत्वे संस्थापयितुमलं ॥ १७ ॥

॥ टीका-किंच (जईत्यादि) यद्यपि ते मातापितृपुत्रकलत्रादयस्तदंतिके समेत्य करुणा प्रधानानि विलापप्रायाणि वचांस्यऽनुष्ठानानि वा कुर्युः । तथाहि । एाहपियकंतसामिय, अश्वघ्नहड्डहोसि नवणंमि ॥ तुहविरहम्मियनिक्खिवसुसुंसवंपिपडिहाइ ॥१॥ सेणीगा मोगोवी,गणोवतंज ह्होसिसणिहिंतो ॥ दिप्पइसिरिएसुपुरिसकिंपुणनिययंघरद्वारं ॥ २ ॥ तथा यदि (रोयंतियत्ति) रुदंति पुत्रकारणं सुतनिमित्तं कुलवर्धनमेकं सुतमुत्पाद्य पुनरेवं क र्तुमर्हसीति । एवं रुदंतोयदि नणंति तं निहुं रागद्वेषरहितत्वान्मुक्तियोग्यत्वा वा इव्यचूतं सम्यक्संयमोत्थानेनोत्थितं तथाऽपि साधुं न लप्स्यन्ते न शक्नुवन्ति प्रव्रज्यातोचंशयितुं नावाह्यावयितुं नाऽपि संस्थापयितुं गृहस्थत्वावेन इव्यालिंगाह्यावयितुमिति ॥ १७ ॥ अपिच (जइविइत्यादि) यद्यपि ते निजास्तं साधुं संयमोत्थानेनोत्थितं कामैरिहामदन रूपैर्लावयन्ति उपनिमंत्रयेयुरुपलोजयेयुरित्यर्थः । अनेनाऽनुकूलोऽपसर्गग्रहणं । तथा । यदि नयेयुर्बध्वा गृहं । एमिति वाक्यालंकारे । एवमनुकूलप्रतिकूलोपसर्गैरनिडुतोऽपि साधु र्यदि जीवितं नानिकांक्षेत् यदि जीवितानिलाषी न चावेत् असंयमजीवितं वा नाऽनिनंदेत् ततस्ते निजास्तं साधुं (एो लप्पंतित्ति) न लज्जन्ते न प्राप्नुवन्ति आत्मसात्कर्तुं (एसंव वित्तएत्ति । नाऽपि गृहस्थत्वावेन संस्थापयितुमलमिति ॥ १७ ॥

सेहंतिय एं ममाइणो,माया पियाय सुयाय नारिया ॥ पोसाहि
ए पासउं तुमं, लोगपरं पि जहासि पोसणो ॥ १८ ॥ अन्ने अ
न्नोहिं सुत्तिया, मोहं जंति एरा असंवुप्पा ॥ विसमं विसमेहिं
गाहिया, ते पावोहिं पुणो पगप्पिया ॥ १९ ॥

अर्थ-ते माता पितादिक ते चारित्रियाने अहीं एं इति वाक्यालंकारे, सेहंतिके० शी खवे ते स्वजन केवा ठे? तोके, ममाइणोके० अत्यंत स्नेहेकरी ते मायाके० माता, पिया यके० पिता, सुयायके० सुत एटले ठोकरा अने नारियाके० नार्या एवा सज्जन छुं शी खवे तेकहेठे. के अहो पुत्र? अमे ताहरे वियोगे अत्यंत दुखिआठिए, एवा अमने पासउंके० देखीने तुमंके० तुं अमारु पोसाहिणके० पोपण कर,कारणके तुं अत्यंत सूक्ष्मदृष्टीवालोठो ते माटे तारा हृदयमां सारीपेठे विचारीने अमारुं पोपण कर,अन्यथातो लोगंके० इहलोक तथा परंके० परलोक थकी पण जहाहिके० च्रष्ट यईश. तेमाटे दुःखी एवा मावित्रनुं पोसणो

के० पोषण करवुं ते महापुण्यनुं कामठे. ॥१९॥ हवे कोइएक कायर पुरुष ते मातापि-
तादिकना वचनथी लोनाय तेने विपाक कहेठे. अन्नेके० अनेरा कोइएक अल्प सत्व
त एवा चारित्रिया ते अन्नेहिंके० अन्य जे मातापितादिक तेने विपे मुडिया के० मोह
मूर्ध्यायका मोहंजंतिणराअसंबुमा के० असंवरी एटले संवरविना मोह पामे, एटले
रूडाअनुष्ठाननुं करवुं मूकी आपे अने मोहनेविपे पोहोचे तथा ते असंयतिनरोने विस-
मके० गृहस्थे विसमेहिंगाहियाके० असंयम तेने विपे पोहोचाडया ठता पुणो के० वली ते
पावेहिंके० पापेकरी पगप्त्रियाके० धृष्ट ठतां पापकर्म करतां लज्जा पामे नहीं. ॥२०॥

॥ दीपिका—(सेहंतीति) ते मात्रापित्रादयः सुतानार्या च । एमिति व्याख्यालंकारे । तं
साधुं (ममाऽणोति) ममार्यं साधुरिति स्नेहालवः शिद्ध्यति । किमित्याह । पश्य नोऽस्मा-
न् दुःखितान् त्वं तु दृशीकः सूक्ष्मदर्शी अतोऽस्मान् पोषय अन्यथा त्वया प्रब्रज्याग्रहणं
विह लोकस्त्यक्तः । अस्मत्परिपालनत्यागात्परलोकमपि त्वं जहासि त्यजसि ॥ १९ ॥
(अन्नेति) अन्ये केचनाऽल्पसत्वाअन्यैर्मातापित्रादिनिर्मूर्तिताअसंवृतानरामोहं या-
ति सदनुष्ठाने मुह्यंति । तथा विपमैरसंयतैर्विषमसंयमं ग्राहिताअसंयमे प्रवर्तितास्ते
पापैः कर्मभिः पुनः प्रगल्भिताधृष्टतांगताः ॥ २० ॥

टीका—च (सेहंतिथणमित्यादि) ते कदाचिन्मातापित्रादयस्तमनिनवप्रव्रजितं (सेहं-
तित्ति) शिद्ध्यति । एमिति वाक्यालंकारे । (ममाऽणोति) । ममाऽयमित्येवं स्नेहा-
लवः । कथं शिद्ध्यंतीत्यत आह । पश्य नोऽस्मानत्यंतदुःखितांस्त्वदर्थं पोषकांनावा वा त्वं
च यथावस्थितार्थपश्यकः सूक्ष्मदर्शी सश्रुतिकइत्यर्थः । अतो नोऽस्मान् पोषय प्रतिजागर-
णं कुरु अन्यथा प्रब्रज्याऽन्युपगमेनेह लोकस्त्यक्तो नवताऽस्मत्प्रतिपालनपरित्यागेन च प-
रलोकमपि त्वं त्यजसीति दुःखितनिजप्रतिपालनेन च पुण्यावाप्तिरेवेति । तथाहि । या ग-
तिः क्लेशदग्धानां गृहेषु गृहमेधिनां । विघ्नतां पुत्रदारांस्तु तां गतिं ब्रज पुत्रकेति ॥ १९ ॥
एवं तैरुपसर्गिताः केचन कातराः कदाचित् यद्यत्कुर्युरित्याह । (अन्नेइत्यादि) अन्य केच-
नाऽल्पसत्वाः अन्यैर्मातापित्रादिनिर्मूर्तिताअध्युपपन्नाः सम्यग्दर्शनादिव्यतिरेकेण सकल-
मपि शरीरादिकमन्यदित्यऽन्यग्रहणं । ते एवंनूताः असंवृतानराः संमोहं यांति सदनुष्ठा-
ने मुह्यंति तथा संसारगमनैकहेतुनूतत्वात् विषमोऽसंयमस्तं विषमैरसंयतैरुन्मार्गप्रवृत्ति-
त्वेनाऽपायानीरुजिः रागद्वेषैर्वा अनादिजवान्यस्ततया दुःश्लेद्यत्वेन विषमैर्ग्राहिताअ-
संयमं प्रति वर्तिताः । ते चैवंनूताः पापैः कर्मभिः पुनरपि प्रवृत्ताः प्रगल्भिताः धृष्टतां ग-
ताः पापकं कर्म कुर्वतोऽपि नलज्जंतइति ॥ २० ॥

तम्हा दविं इस्क पंमिए, पावाउ विरतेऽज्जिणिवुमे ॥ पणए वीरे म
हाविहिं, सिद्धिपहं ऐआउयं धुवं ॥ ११ ॥ वेयालियमग्गमागउ
मणवयसाकायणसंबुमो ॥ विच्चा वित्तं च णायउ आरंजं च सुसंबु
मे चरेक्कासित्तिबेमि ॥ १२ ॥ इति वैतालीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः

अर्थ-जो तेने ए विपाक लागेतो शुं करवुं ? ते कहेछे. तम्हा के० ते कारणे दवि
के० मुक्तिगमन योग्य नव्यजीव रागद्वेषरहित पंमिए के० पंमित विवेकयुक्त ठतो सं
सारवास सेवतां महाक्केशे एवुं जाणी. इस्क के० तेना विपाकने चिंतवे एवो तो के०
ते पावा के० पापकर्म थकी विरते के० निवर्त्ते अज्जिणिवुमे के० क्रोधादिकने परिहारे
करी शीतल शाय तथा पणतके० महाविनयवंत अने वीरेके० कर्म विदारवाने सामर्थ्य
वान महाविहिं के० जे महांत एटले जैनमार्गे प्रवर्त्ते ते मार्गे केवो छे? तो के, सिद्धिप
हं के० सिद्धिपंथ जे मोक्षनो मार्गे तथा ऐआउयं के० न्यायमार्गे तथा धुवं के० शा
श्वतो एवो मार्गे जाणीने आदरवो ॥ ११ ॥ वली तेहज उपदेश उपसंहार करतो क
हेछे. वेयालिय के० कर्मनो विदारनार एवो जे मग्गं के० मार्गे तेनेविषे आगउ के०
आगत एटले आव्यो तथा वली मणवयसाकाएण संबुमो के० मन, वचन अने का
यायेकरी संवरनो पालनार विच्चाके० ठांमीने; शुं ठांमीने? तोके, वित्तंचणायउके० धन,
ज्ञाती, स्वजन तथा आरंज के० आरंज एटलां वाना ठांडीने सु के० सुएु एटले जला
परे इंडीउने संबुमे के० संवरतो ठतो चरे के० संयमने पाले तिबेमि के० एरीते पंच
म गणधर श्रीसुधर्मास्वामी जंबुप्रत्ये कहेछे के, जेम श्रीमहावीरदेव पासेथी सांनवुं
तेम तुजने कहुंतुं. ॥ १२ ॥ इति श्रीवैतालियाऽध्ययनस्य प्रथमोद्देशः समाप्तः

॥ टीपिका-तम्हादिति । तस्मात् इव्यनूतोमुक्तियोग्यः पंडितः सन् ईदृश्व विचारय ।
पापादिरतोऽज्जिनिर्वृतः क्रोधादित्यागात् शांतीनूतः तथा वीराः कर्मविदारणसमर्थमिहा
वीथिं महामार्गं प्रणताः प्राप्तानान्ये । महावीथिं किंनूतां सिद्धिप्रदं ज्ञानादिमार्गं प्रति
नेतारं प्रापकं ध्रुवमव्यजिचारं इति ज्ञात्वा संयमप्रागव्यनैर्ननाव्यमिति ॥ ११ ॥ वैतालि
एति । कर्मणां वैदारिकं विदारणसमर्थं मार्गमागतो मनोवाक्कायसंवृतस्त्यक्ता वित्तं धनं
ज्ञातीन् स्वजनान् सावयारंजं च सुसंवृतइडियैः संयमे चरेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत्
॥ १२ ॥ इति वैतालीयाव्यद्वितीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ टीका-यतएवं ततः किं कर्तव्यमित्याह । (तम्हाइत्यादि) यतोमातापित्रादिभू
विताः पापेषु कर्मसु प्रगल्भानवन्ति तस्माद् इव्यनूतो नव्यो मुक्तिगमनयोग्यो रागद्वेष

रहितोवा सन्नीह्रस्व तद्विपाकं पर्यालोचय । पंडितः सद्दिवेकयुक्तः पापात् कर्मणोस्त्व
 नुष्ठानरूपात् विरतोनिवृत्तः क्रोधादिपरित्यागाह्वांतीनूतइत्यर्थः । तथा प्रणताः प्रवृत्तौ
 तावीराः कर्मविदारणसमर्थमहावीर्यं महामार्गं । तमेव विशिनष्टि । सिद्धिपथं ज्ञा
 नादिमोक्षमार्गं तथा मोक्षेप्रति नेतारं प्रापकं ध्रुवमव्यनिचारिणमित्येतदवगम्य सएव
 मार्गोऽनुष्ठेयोवा सदनुष्ठानप्रगल्भैर्जाव्यमिति ॥ ११ ॥ पुनरप्युपदेशदानपूर्वकमुपसंहर
 न्नाह । (वेयालियमगगइत्यादि) कर्मणां विदारणमार्गमागतोचूत्वा तं तथाचूतं मनो
 वाक्कायसंवृतः पुनस्त्यक्त्वा परित्यक्त्वा वित्तं इव्यं तथा ज्ञातींश्च स्वजनांश्च तथा साव
 द्यारंजनं च सुष्ठु संवृतइंद्रियैः संयमानुष्ठानं चरेदिति । ब्रवीमीति-पूर्ववत् ॥ १२ ॥ इति
 वैतालीयद्वितीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

अथ वेतालीयऽध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकप्रारंभः ॥ प्रथमउद्देशामांवाह्य इव्य, स
 न तथा ध्यारंजनो परित्याग कह्यो, हवे बीजे उद्देशे माननो परित्याग कहेहे.

तय संच जहाइ सेरयं, इति संखाय मुणीण मऊई॥गोयन्नतरेण
 माहणे, अह सेयकरी अनेसि इंखणी ॥१॥ जे परजवई परं ज
 णं, संसारे परिवत्तई महं॥अड इंखणिया उ पाविया,इति संखा
 य मुणीण मऊई ॥ २ ॥

अर्थ-तयसंच के० ते जहा के० जेम सर्फ पोतानी त्वचा जे कांचली ते परिहरवा
 योग्य जाणीने ठामे, सेरयं के० तेम ए साधुजे ठे, ते रजनी पेरे अष्ट प्रकारनां कर्मने
 ठामे एतावता कषाय नकरे. केमके कषायने अजावे कर्म पोतानी मेले ठंमागे. इति
 संखायमुणी के० एवीरीते जाणीने चारित्रिउ एमऊई के० मद एटले अहंकार
 करे नहीं; ते मदनुं कारण देखाडेठे. गोके० काश्यपादिक गोत्रिकरी अथवा यन्नतरेण
 के० अनेरा कुलरूपादिक मद तेने पामीने उत्कर्ष मान नकरे एवो माहणे के०
 साधु ते जेम पोता थकी मद नकरे तेम अनेसिं के० अनेरानी पण अहसेयकरी के०
 अश्रेयकारणी एवी जे इंखणी के० निंदा तेपण नकरे. ॥१॥ हवे परनिंदाना दोष कहे
 ठे. जे के० जे कोइ अविवेकी पुरुष परंजणं के० अनेरा लोकने परजवई के० परजव
 करे एटले अवहेलना करे ते पुरुष संसारेपरिवत्तईमहं के० संसारमांहे अत्यंत
 परिभ्रमण करे. अड के० अथ जे कारणे इंखणिया के० परनिंदाते पावया के० एवी
 पापणीत्रेके जे स्वस्थानक थकी अधोस्थानके जीवने पाडे इतिसंखाय के० एवं जाणी
 ने एटले परनिंदाने दोषरूप जाणीने मुणी के० मुनिश्वर जे ठे, ते जाति कुल श्रुत त

पादिकने विषे एमऊई के० मद न करे, एटले हुं उत्तम हुं. ए अमुक महारा यकी
घणो हीन ठे एवो पोतानो उत्कर्ष नकरे. ॥ १ ॥

॥ टीका—अथ द्वितीयआरन्यते पूर्वोद्देशके श्रीकृष्णस्वामिना स्वपुत्राणामुपदेशः कथि
तः इहापि स एवोच्यत इति तत्रेदं प्रथमसूत्रं (तयेति) यथा सर्पः त्वचं स्वां जहाति एवमं
सौ साधुः रजःकर्म त्यजति एवं कषायाजावे कर्माजावइति संख्याय ज्ञात्वा मुनिर्न मा
द्यति मदं न याति । गोत्रेण काश्यपादिना । अन्यतरग्रहणात् शेषमदग्रहणं । माहणेति ।
साधुः । जेविउत्तिपाठे यो विद्वान् जातिकुलादिजिर्न माद्यतीति तथा । अश्रेयस्करी इंखि
णी निंदा साप्यन्येषां न कार्येति ॥ १ ॥ (जोपरिजवइति) यः परिजवति अवइति परं जनं
संसंसारे परिवर्तते त्रमति महदत्यर्थं । चिरं वा पाठः । अडुत्ति । अथशब्दोऽतइत्यर्थे । अतः
इंखिणिआ परनिंदा । तुर्निश्चये । पापिकैव डुष्टैव । इहलोके निंदायां सुधरोदृष्टांतः । यथा
एकोवानरः कश्चिद्दृष्टे वर्षासु जंजावातैः पीडयमानः सुगृहीकया पक्षिण्या जणितः । यथा ।
वानरगापुरिसोसी, निरञ्जयंवहसिबाहुदंडाई । जोपायवस्ससिहरे, नकरोसिकुडिंपडालिंवा
॥ १ ॥ सचैवं पक्षिण्या जाषितोपि तूष्णीमास्ते तावत्पक्षिणी वानरं वारं वारं तद्वक्ति रुष्टेन
वानरेण तं वृद्धमारुह्य तजृहं जग्नं सा दूरं नष्टा । वानरोवक्ति । यथा । नवसिममं महतरि
आनवसिममंसोहिआवनिंदावा । सुधरेअहसुविधरा, जावठसिलोगतचासु ॥ १ ॥ सुखमिदा
नीं तिष्ठेति सुगृहा दुःखिनी जाता परलोकपुरोहितस्यापि श्वादियोनिबूत्पत्तिरिति इति सं
ख्याय ज्ञात्वा मुनिर्न माद्यति मदं न कुर्यात् यतोमदादेव परनिंदा स्यादिति ॥ १ ॥

॥ टीका—प्रथमानंतरं द्वितीयः समारन्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंधः । इहानंतरोद्देश
के जगवता स्वपुत्राणां धर्मदेशनानिहिता । तदिहापि सैवाऽध्ययनार्थाधिकारत्वात् अजि
धीयते । सूत्रस्य सूत्रेण सह संबंधोऽयं । अनंतरोक्तसूत्रे बाह्यइव्यस्वजनारंजपरित्या
गोऽनिहितस्तदिहाऽप्यांतरमानपरित्यागउद्देशार्थाधिकारः सूचितोऽनिधीयते । तद
नेन संबंधेनाऽयातस्याऽस्योद्देशकस्यादिसूत्रं । (तयसंचयइत्यादि) । यथाहुरगः स्वां त्व
चं अवश्यं परित्यागार्हत्वात् जहाति परित्यजति । एवमसावपि साधुः रजइव रजोऽष्ट
प्रकारं कर्म तद् कषायित्वेन परित्यजतीति । एवं कषायाजावो हि कर्माजावस्य कारणमि
ति संख्याय ज्ञात्वा मुनिः कालत्रयवेदी न माद्यति मदं न याति । मदकारणं दर्शय
ति । गोत्रेण काश्यपादिना । अन्यतरग्रहणात् शेषाणि मदस्थानानि गृह्यंतइति (मा
हणेति) साधुः । पाठांतरं वा (जेविउत्ति) विद्वान् विवेकी सजातिकुलजाजादिजिर्न मा
द्यतीति । न केवलं स्वतोमदोन विधेयो जुगुप्साऽप्यन्येषां न विधेयेति दर्शयति । अ
थाऽनंतरं । असौ अश्रेयस्करी पापकारिणी (इंखिणिति) निंदा अन्येषाऽमतोन कार्ये

ति । मुणीनमङ्गल इत्यादिकस्य सूत्रावयवस्य सूत्रस्पर्शगाथाद्वयेन निर्युक्तिरुदाह । तवसंजमणालेषु, विजग्माणोवज्जितं महोसीहिं ॥ अत्रसमुक्करिसङ्गकिंपुणहीजाउच्चने सिं ॥ २ ॥ जग्तावनिज्जरमउं, पडिसिद्धोअथमाणमहणेहिं । अविसेसमयछाणा. परिहरयवापयत्तेण ॥ ३ ॥ (तवसंजमइत्यादि) । तपःसंयमज्ञानेष्वऽप्यात्मसमुत्कर्षणार्थं मुत्सेकार्थं यः प्रवृत्तोमानोयद्यसावपि तावद्विजितस्त्यक्तोमहर्षिर्निर्महामुनिजिः किं पुनर्निंदाऽन्येषां न त्याज्येति । यदि तावन्निर्जरामदोपि मोक्षैकगमनहेतुः प्रतिपिक्षोऽष्टमानमथनैरहंनिखणोपाणि तु मदस्थानानि जात्यादीनि प्रयत्नेन सुतरां परिहर्त्तव्यानीति गाथाद्वयार्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ १ ॥ साप्रतं परनिंदादोषमधिकृत्याह । (जोपरजवइत्यादि) । यः कश्चिद्विवेकी परिजवत्यवज्ञयति । परं जनं अन्यं लोकमात्मव्यतिरिक्तं । सतत्कृतेन कर्मणा संसारे चतुर्गतिजङ्घणे नवोदधावरघट्टघटीन्यायेन परिवर्तते त्रमति महदत्यर्थं महान्तं वा कालं । क्वचिच्चिरमितिपाठः (अडुत्ति) अथशब्दोनिपातः । निपातानामनेकार्थत्वात् अतइत्यस्याऽर्थे वर्तते । यतः परपरिजवादात्यंतिकः संसारः अतः (इंखिणिया)परनिंदा । तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात् पापिकैव दोषवत्येव । अथवा स्वस्यानादधमस्याने पातिका । तत्रेह जन्मनि । सुधरोदृष्टांतः । परलोकेऽपि पुरोहितस्याऽपि श्वादिपूतपत्तिरिति इत्येवं संख्याय परनिंदां दोषवर्तीं ज्ञात्वा मुनिर्जात्यादिनिर्गथाऽहं विशिष्टकुजोन्नवः श्रुतवान तपस्वी नवांस्तु मत्तोहीनइति न माद्यति ॥ २ ॥

जे यावि अणायगे सिया, जेविय पेसग पेसए सिया ॥ जे मोणपयं उवठिए, णो लज्जे समयं सयायरे ॥ ३ ॥ समअन्नयरम्मि संजमे, संसुद्धे समणे परिव्वए ॥ जे आवकहा समाहिए, दविए कालमकासि पंमिए ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे मदने अजावे जेकांइ कर्त्तव्यठे ते देखाडेठे. जेयाविके० जेकोइ अणायगे, अनायक एटले नायक रहित किंतु स्वमेव नायक चक्रवर्त्यादिक सियाके० होय तथा जेवियके० जेकोइ अनेरो पेसगके० कर्म करनो पेसएके० कर्मकर होय परंतु जे के० जे मोणपयं के० मौन पद एवुंजे चारित्र तेने विपे उवठिएके० उपस्थित एटले सावधान थयो तेपण णोलज्जेके० लज्जाने अण करतो थको एतावता अजिमान ठांमीने सर्वक्रिया परस्पर वंदन प्रतिवंदनादिक करे. जो चक्रवर्त्ति चारित्र आदरे तो पण पूर्व दिहित पोताना कर्मकरना कर्म करने बांटे परंतु गर्व नकरे; लज्जा पामे नहीं. एरीते सयाके० सदाय समय के० समज्जावने आयरेके० आदरे. संयमने विपे सावधान थाय ॥ ३ ॥ हवे क्यां रह्यो थको लज्जा तथा मद नकरे? ते देखाडेठे. समके० सामायकादिक अन्नयरम्मिसंजमे

के० अनेरा संयमने विषे एटले सामायक ठेदोपस्थापनीयादिक संयमने विषे प्रवर्ततो थको संके० सम्यक्प्रकारे सुखेके० शुद्ध समणोके० श्रमण जे तपस्वीते लज्जा तथा मदने परित्यागे समचित्त थको परिव्रजे के० प्रव्रज्या पाळे. ते केटलो काल सुधी पाळे? ते क हेठे. जेआवके० ज्यांलगे तेनी कहाके० कथा रहे त्यांलगे पाळे एटले जावजीव लगे मरण सीम समाहिएके० समाधिवंत अथवा आत्मज्ञानसहित अथवा रुडा अथ्यवसा ये करी युक्त दविएके० ते मुक्ति गमन योग्य अथवा रागद्वेषरहित एवो थको जे काल मकासिके० काल करे ते पंढिएके० पंढित कहेवाय ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-जेयाविति । यश्चापि अनायकोनायकरहितः स्वयं प्रजुश्रक्वर्त्यादिः स्यात् यश्चापि प्रेष्यस्यापि प्रेष्यः कर्मकरस्यापि कर्मकरः स्यात् एवंनूतः सन् मुनेरिदं मौनं पदं स्थानं मौनपदं संयममुपस्थितश्चाश्रितोनोलज्जते । कोर्यः । चक्रवर्त्यपि प्रेष्यं साधुं वंदमानोन लज्जते प्रेष्योपि प्रजुः साधुमितरं वा उत्कर्षरहितोनमन्न लज्जते । एवमनेन प्रकारेण समतां चरेत् साधुः ॥ ३ ॥ (समेति) समोमध्यस्थः संयमस्थानानां षट्स्थानपतितत्वादित्यतरस्मिन् संयमस्थाने सामायिकठेदोपस्थापनीयादौ वा संयमे संशुद्धे निर्मले संशुद्धो वा मदरहितः श्रमणः परिव्रजेत् उद्यमवान् नवेत् । कियंतं कालं यावत्कथा यावन्नाम धत्ते तावत् । किंनूतः साधुः समाहितः शुनध्यानः पंडितोयावत्कालमकार्षीत् मृत्युकालं यावदित्यर्थः । नामवार्तातु श्रुतस्यापि नवेत् ततश्च यावत्कालमकार्षीदिति ॥ ४ ॥

॥ टीका-मदानावे च यद्विधेयं तद्वर्शयितुमाह (जेयावीत्यादि) यश्चाऽपि कश्चिदास्तां तावत् । अन्योन विद्यते नायकोऽस्येत्यनायकः स्वयं प्रजुश्रक्वर्त्यादिः स्यात् नवेत् यश्चाऽपि प्रेष्यस्याऽपि प्रेष्यः तस्यैव राज्ञः कर्मकरस्यापि कर्मकरोयएवंनूतोमौनींश्च पद्यते गम्यते मोक्षोयेन तत्पदं संयमस्तं उपसामीप्येन स्थितः उपस्थितः समाश्रितः सोऽप्यलज्जमानउत्कर्षमकुर्वन् वा सर्वाः क्रियाः परस्परतोवंदनप्रतिवंदनादिकाविधत्ते । इदमुक्तं नवति । चक्रवर्तिनाऽपिमौनींश्चपदमुपस्थितेन पूर्वमात्मप्रेष्यमपि वंदमानेन लज्जा न विधेया इतरेण चोत्कर्षइत्येवं समतां समज्ञावं सदा जिह्नुश्चरेत् संयमाद्युक्तो नवेदिति ॥ ३ ॥ कपुनर्व्यवस्थितेन लज्जामदौ न विधेयाविति दर्शयितुमाह (समेइत्यादि) (समेति) समज्ञावोपेतः सामायिकादौ संयमे संयमस्थाने वा षट्स्थानपतितत्वात् संयमस्थानानामन्यतरस्मिन् संयमस्थाने ठेदोपस्थानीयादौ वा । तदेव विशिनष्टि । सम्यक् शुद्धे सम्यक् शुद्धोवा श्रमणस्तपस्वी लज्जामदपरित्यागेन समानमनावा परिव्रजेत् संयमोद्युक्तो नवेत् स्यात् । कियंतं कालं यावत् कथा देवदत्तोयद्गदत्तइति कथां यावत् । सम्यगाहितआत्मा ज्ञानादौ येन ससमाहितः समाधिना वा शोचनाव्यवसायेन युक्तोऽव्यनूतोरगद्वेषादिरहि

તોમુક્તિગમનયોગ્યતયા વા નવ્યઃ । સएવંનૂતઃ કાલમકાર્થીત્ પંડિતઃ સદિવેકાસદિવેક
કલિતઃ । એતદુક્તં નવતિ । દેવદત્તઽતિ કથા મૃતસ્યાઽપિ નવત્યતોયાવન્મૃત્યુકાલં તા
વલ્લજ્ઞામદપરિત્યાગોપેતેન સંયમાનુષ્ઠાને પ્રવર્તિતવ્યમિતિ સ્યાત્ ॥ ૪ ॥

દૂરં અણુપસ્સિયા મુણી, તીતં ધમ્મમણાગયં તદ્દા ॥ પુઠ્ઠે પરુસેહિં
માહણે, અવિહસૂ સમયંમિ રીયઃ ॥ પાઠાંતરે સમયાહિયા સયે
તિ ॥ ૫ ॥ પસુ સમત્તે સયા જए, સમતાધમ્મમુદાહરે મુણી ॥ સુ
હમે ડ સયા અજૂસए, ણો કુલ્લે ણો માણિ માહણે ॥ ૬ ॥

અર્થ—હવે શાનું અવલંબન કરીને સંયમ પાલે તે કહેઠે. દૂરંકે જે કારણે દૂર વેતે
માટે તે દૂર શબ્દે મોઢુ કહિયે; તેને અણુપસ્સિયાકે આલોચીને એટલે સમ્યક્ધર્મે વિના
મોઢુ ન યાય એવું વિમાશીને તે મુણીકે ચારિત્રિયં અતીતંધમ્મં કે અતીત ધર્મે એ
લે પાઠલે કાલે જીવનું અનેક પ્રકારે ઊંચ નીચ ગતિને વિષે જે ઝમણ કહ્યું તેરૂપ ધર્મે
તદ્દા કે તથા અણાગયં કે અનાગત એટલે આગમિક કાલે જીવની ગતિરૂપધર્મે
સ્વરૂપ જાણીને લજ્ઞા તથા મદ કરે નહીં. તથા પરુસેહિંકે કઠણ વચન અથવા દંપ
કશાદિક તેણે પુઠ્ઠે કે ફરશ્યો થકો માહણે કે બ્રહ્મચર્યનો પાલનાર ચારિત્રિયં
અપિ કે કિંબદુના હસૂ કે સર્વથાપિ માણ્યો થકો પણ સ્કંદકમુનિના શિષ્યની પે
સમયંમિ કે સિદ્ધાંતના માર્ગેજ રીયતિ કે ચાલે એટલે તેના ઉપર કપાય નકરે
અથવા પાઠાંતરે (સમયાહિયાસએતિ) કે સમતાયે કરી સહિત થકો વિચરે ॥ ૫ ॥ વર્ણ
ઉપદેશાંતર કહેઠે. પસુસમત્તે કે તે પ્રજ્ઞાયે કરી પૂર્ણ તત્ત્વનો જાણ સયા કે સંય
કાલ કપાયાદિકને જए કે જીપે. અથવા પ્રશ્ન પૂઠયા થકાં પ્રત્યુત્તર દેવાને સ
મર્થહોય સમતા કે સમજાવે ધમ્મં કે અહિંસાદિ લક્ષણ જે ધર્મે તે ઉદાહરે કે
લોકપ્રત્યે કહેઠે એવો મુણી કે ચારિત્રિયં સુહમેડ કે સૂદ્ધમ સંયમને વિષે સયાઃ
જૂસए કે સર્વ કાલ અવિરાધક તથા તે ચારિત્રિયાને કોણે હણ્યો થકો પણ ણો
જે કે ક્રોધ નકરે અને કોણે પૂજ્યો થકો ણોમાણિ કે માન નકરે એવો માદ
ણે કે સાધુ જાણવો ॥ ૬ ॥

॥ દીપિકા—(દૂરમિતિ) દૂરં મોઢુમનુદ્વય પર્યાલોચ્ય મુનિરતીતમનાગતં ચ ધર્મે જ
વાનાં સ્વનાવં વિચાર્ય લજ્ઞામાનો ન કાર્યો । તથા સ્પષ્ટઃ પરુપૈઃ કઠિનૈર્દંડાદિર્નિર્વચનૈર્વા
માહનોમુનિઃ (અવિહસૂતિ) અપિ હન્યમાનઃ સ્કંદકશિષ્યવત્સમયે સંયમે રીયતે ગચ્છ
તિ । પાઠાંતરે વા (સમયાહિયાસયે) । સમતયાસહતે ઇત્યર્થઃ ॥ ૫ ॥ (પસુસમત્તેતિ) ।

प्रज्ञासमाप्तः पटुप्रज्ञः । अथवा प्रश्नसमर्थः प्रश्ने कृते तदुत्तरदानसमर्थः सदा जयेत्कषाया
दिकं तथा समतया धर्ममुदाहरेत् कथयेन्मुनिः । सूक्ष्मं स्तोकमपि यत्संयमकृत्यं तस्याऽ
द्वूपकोऽविराधकोनो कुध्येत् हन्यमानं पूज्यमानोमानी नोपि माहनोयतिः ॥ ६ ॥

॥ टीका—किमालंब्यैतद्विधेयमित्युच्यते । (दूरमित्यादि) दूरवर्तित्वात् दूरोमोक्षस्त
मनु पश्चात् तदृष्ट्वा । यदि वा दूरमिति दीर्घकालमनुदृश्य पर्यालोच्य मुनिः कालत्रयवेत्ता
दूरमेव दर्शयति अतीतं धर्मं स्वनावं जीवानामुच्चावचगतिस्थानलक्षणं तथा अनागतं च
धर्मं स्वनावं पर्यालोच्य लज्जामदौ न विधेयौ । तथा स्पष्टः परुषैर्दंडकशादिनिर्वाग्निर्वा (मा
हणेति) मुनिः (अविहसूक्ति) अपि मार्यमाणः स्कंदकशिष्यगणवत्समये संयमे रीयते त
दुक्तमार्गेण गच्छतीत्यर्थः । पाठांतरं वा (समयाहियासयत्ति) समतया सहतइति ॥ ५॥ पुन
रप्युपदेशांतरमाह (पस्सुसमत्तइत्यादि) प्रज्ञायां समाप्तः प्रज्ञासमाप्तः पटुप्रज्ञः । पाठांतरं वा
(पस्सुसमत्थे) प्रश्नविषये प्रत्युत्तरदानसमर्थः सदा सर्वकालं जयेज्जेयं कषायादिकमिति
शेषः । तथा समया समता तथा धर्ममहिंसादिलक्षणमुदाहरेत् कथयेत् मुनिर्यतिः सू
क्ष्मे संयमे यत्कर्तव्यं तस्याद्वूपकोऽविराधकस्तथा न हन्यमानोवा पूज्यमानोवा कुध्ये
न्नाऽपि मानी गर्वितः स्यात् माहणो यतिरिति ॥ ६ ॥

बहुजणणमणंमि संवुमो, सब्बेहिं एरे अणिसिए ॥ हरएव
सया अणाविले, धम्मं पाडुरकासिकासवं ॥७॥ बह्वे पाणा पुढो
सिया पत्तेयं समयनुवेहिया ॥ जे मोणपदं उवडिते, विरतिं
तह अकासि पंप्पिए ॥ ८ ॥

अर्थ—बहुजण के० घणालोकने णमणंमि के० नमाडे एटले जेने सर्व लोक पोत
पोतानो करीने प्रसंज्ञे तेमाटे जेबहुजणनमन तेने धर्म कहिए ते धर्मेने विपे संवुमोके०
संवृत एटले समाधिवंत एवो बतो एरेके० नर एटले मनुष्य ते सब्बेहिं के० सर्व अ
र्थ एटले बाह्य अने अन्यंतर धन धान्य पुत्र कलत्रादिके करी, अणिसिएके० अनिश्रित ए
टले अप्रतिबंध बतो धर्म प्रकाशे. हरएवके० इहनी पेरे जेम इहजेठे, ते सयाके० सर्व
काल स्वह निर्मल पाणीयेंज नखो थको रहेठे. अणाविले के० अनेक जलचर जीव
ना मोलवा थकी पण दोहोलुं नथाय. तेम चारित्रिउ रागद्वेषरहित बतो धम्मंपाड
रकासि के० धर्म प्रगट करे. तेधर्म कासवं के० श्रीतीर्थकरसंबंधी एटले श्रीवर्द्धमान स्वा
मिनिर्देश जाणवो. ॥ ७ ॥ हवे जेवो धर्म प्रकाशे तेवो कहेठे: अथवा उपदेशांतरे कहेठे.
बह्वेपाणा के० घणाप्राणी एटले अनन्ताजीव ते पुढोसियाके० पृथक्पृथक् जुंदा जुंदा

सूक्ष्म वादर पर्याप्त अपर्याप्त नरक तिर्यंच मनुष्यादिक जेदे करी संसारमांहे आश्रित
 ठे, तेने पत्तेयं के० प्रत्येके प्रत्येके समय के० समता एटले सरखापणे समीक्षणा
 के० देखवा. केमके सर्व जीव सुखना अजिलापीठे, पण दुःखना देखीठे; तेमाटे पोताना
 सरखा जाणी धर्म प्रकाशे तथा जेमोणपदंउवछिते के० जे मौनपद एटले संयमने वि
 पे उपस्थित एटले सावधान एवो साधु ठे, तबके० ते जीवघातने विपे त्रिविध त्रिविध
 प्रकारे जेणे विरतिं अकासि के० विरति कीधी ठे; पंढिएके० ते पंढित जाणवो. ॥७॥

दीपिका—(बहुजनेति) बहुजनैर्नम्यते स्तूयते इति बहुजननमनोधर्मः । कथं राज
 गृहपुरे श्रेणिकराज्ञः सदसि कदाचिदेवं विचारः क्रियते । किंधार्मिकाजनावहवः किं
 वा धार्मिकाः । तदा लोकैरुक्तं अधार्मिकावहवः । अन्यमंत्रिणा तु कथितं धार्मिका
 वहवः । सनालोके तद्वचोऽमन्यमाने अन्येन परीक्षार्थं श्वेतकृष्णप्रासादद्वयं कारितं ।
 नगरे च उद्घोषणा कारिता । यः कश्चिद्धार्मिकः सर्वाणि गृहीत्वा धवलप्रासादे समेतु
 अधार्मिकस्तु कृष्णे तदा सर्वोपि लोकोधवलप्रासादमेव प्राप्तः कृष्णप्रासादे तु श्रावकद्वयं । तद्
 द्वा राज्ञा पृष्टं कथमेतावन्तोलोकाधार्मिका एव । तदा स्वस्वधर्मप्रशंसापूर्वकं वयं धार्मिका
 इति सर्वजनैरुक्तं । कृष्णप्रासादे श्रावकद्वयं दृष्ट्वा राज्ञा पृष्टं कथं युवामधार्मिकौ । तदा
 तान्यामुक्तमस्मान्निर्मयनिवृत्तिनियमजंगः सकृन्निर्मितः । जगत्त्रयस्य किं जीवितं । यतः ।
 वर्गमग्निमिपावेसो, वरं विसुद्धेण कम्मुणा मरणं ॥ मागहियव्वयजंगो, माजीयं खलिय
 सीजस्स ॥१॥ इति । तथा परमार्थतः साधव एव धार्मिकाः । अस्मान्निस्तु । अवाप्य मा
 नुपं जन्म, लब्ध्वा जैनं च शासनं ॥ कृता निवृत्तिर्मयस्य, सम्यक् सापि न पालिता ॥२॥
 अनेन व्रतजंगेन मन्यमाना अधार्मिकं ॥ अधमाधममात्मानं, कृष्णं प्रासादमाश्रिताः ॥३॥
 तदेवं सर्वेपि प्रायः स्वं धार्मिकं मन्यन्त इति । बहुजननमनोधर्मस्तस्मिन् संवृतः समाहितो
 नरः सर्वार्थैर्बाह्याभ्यन्तरैर्यथा न्यान्यकलत्रममतादिजिरनिश्रितोऽप्रतिबद्धः सन् धर्मं प्रकाशि
 तवान् इत्युत्तरेण संबंधः । यथा—हृदोजलाशयविज्ञोऽनाविलो निर्मलः स्यात् तथाऽक
 लुपचित्तो धर्म काश्यपं जिनप्रणीतं प्रादुरकार्षीत् प्रकटं कृतवान् । ठांदसत्त्वाद्वा वर्तमा
 नातीतप्रत्ययनिर्देशः । एवंविधो धर्म प्रकाशयेदिति । एवंगुणश्च साधुः स्यात्ततः साधोरेव
 धर्मदेशनायामधिकारो न गृहिण इति ॥ ७ ॥ (वहव इति) वहवः प्राणिनः पृथिव्यादयः
 पृथक् संसारं श्रितास्तेषां समतां सुखप्रियत्वं तुल्यमवेक्ष्य दृष्ट्वा यो मौनपदं संयममुप
 स्थित आश्रितः साधुस्तत्र प्राणिसमूहोपघाते विरतिमकार्षीत् कुर्याद्वा पंडितः ॥ ७ ॥

॥ टीका—अपिच (बहुजननमणमित्यादि) बहून् जनान् आत्मानं प्रति नामयति
 प्रव्हीकरोति तैर्वा नम्यते स्तूयते बहुजननमनोधर्मः स एव बहुजिर्जनैरात्मीयात्मीयाश

येन यथाऽऽयुपगमप्रशंसया स्तूयते प्रशस्यते । कथमत्र कथानकं । राजगृहे नगरे श्रेणिको
महाराजः कदाचिदसौ चतुर्विधबुध्युपेतेन पुत्रेण अजयकुमारेण सार्धमास्थानस्थित
स्तानिस्तानिः कथानिरासांचक्रे । तत्र कदाचिदेवंजूता कथाऽनूत् । तद्यथा इहलोके धार्मि
काबहवउताऽधार्मिकाऽस्ति । तत्र समस्तपर्वदानिहितं । यथाऽत्राऽधार्मिकाबहवोलो
काधर्मं तु शतानामपि मध्ये कश्चिदेवैकोविधत्ते तदाकर्ण्यऽजयकुमारेणोक्तं । यथा प्रा
यशोलोकाः सर्वेएव धार्मिकाः । यदि न निश्चयोजवतां परीक्षा क्रियते पर्वदाऽप्यनिहितमे
वमस्तु ततोऽजयकुमारेण धवलेतरप्रासादं व्यं कारितं घोषितं च डिंडिमेन नगरे यथा
यः कश्चिदिह धार्मिकः ससर्वोऽपि धवलप्रासादं गृहीतबलिः प्रविशतु इतरस्त्वितरमिति ।
ततोऽसौ लोकः सर्वोऽपि धवलप्रासादमेव प्रविष्टोनिर्गहंश्च कथं त्वं धार्मिकइत्येवं पृष्ठः
कश्चिदाचष्टे । यथाऽहं कर्षकोऽनेकशकुनिगणोमद्वान्यकणैरात्मानं प्रीणयति खलकसमा
गतधान्यकणनिष्कादानेन च मम धर्मइति । अपरस्त्वाह । यथाऽहं ब्राह्मणः षट्कर्माऽनिरत
स्तथा बहुशौचस्नानादिनिर्वेदविहितानुष्ठानेन पितृदेवांस्तर्पयामि । अन्यः कथयति यथा व
णिकुलोपजीवी निष्कादानादिप्रवृत्तोऽपरस्त्वदमाह । यथाऽहं कुलपुत्रकोन्यायागतं नि
र्गतिकं कुटुंबकं पालयाम्येव तावत् श्वपाकोपीदमाह यथाऽहं कुलक्रमागतं धर्ममनुपाल
यामीति मन्निश्रयाश्च बहवः पिशितञ्जः प्राणान् धारयंतीत्येवं सर्वोऽप्यात्मीयमात्मी
यं व्यापारमुद्दिश्य धर्मे नियोजयति । तत्राऽपरमसितप्रासादं श्रावकं व्यं प्रविष्टं तच्च कि
मधर्माचरणं नवज्ज्यामकारीत्येवं पृष्ठं सत् सरुन्मद्यनिवृत्तिजंगव्यलीकमकथयत् तथा सा
धवएवाऽत्र परमार्थतोऽधार्मिकायथा गृहीतप्रतिज्ञानिर्वाहणसमर्थाः । अस्मानिस्तु अवा
प्य मानुषं जन्म लब्ध्वा जैनं च शासनं ॥ कृत्वा निवृत्तिं मद्यस्य सम्यक् साऽपि न
पालिता ॥ १ ॥ अनेन व्रतचंगेन मन्यमानाअधार्मिकं ॥ अधमाधममात्मानं कृष्णप्रा
सादमाश्रिताः ॥ २ ॥ तथाहि । लङ्कां गुणौघजननीं जननीमिवार्यामत्यंतशुद्धद
यामनुवर्त्तमानाः ॥ तेजस्विनः सुखमसूनपि संत्यजंति सत्यस्थितिव्यसनिनो न पुनः प्र
तिज्ञां ॥ ३ ॥ वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं हुताशनं नचाऽपि जगं चिरसंचितव्रतं ॥ वरं हि मृत्युः
सुविशुद्धचेतसोनचाऽपि शीलस्खलितस्य जीवितमिति ॥ ४ ॥ तदेवं सर्वोऽप्यात्मानं
धार्मिकं मन्यतइतिकृत्वा बहुजननमनोधर्मइति स्थितं । तस्मिंश्च संवृतः समाहितः सन्
नरः पुमान् सर्वार्थैर्वाह्यान्यतरैर्धनधान्यकलत्रममत्वादिनिरनिश्रितोऽप्रतिबद्धः सन् धर्मे
प्रकाशितवानित्युत्तरेण सह संबंधः । निदर्शनमाहान्ददश्व स्वर्णानसा नृतः सदानाविलो
ऽनेकमत्स्यादिजलचरसंक्रमेणाऽप्यनाकुलोऽकलुषोवा ह्वांत्यादिलक्षणं धर्मं प्राडुरकापी
तु प्रकटं कृतवान् । यदि वा एवं विशिष्टएव काश्यपतीर्थकरसंबन्धिनं धर्मं प्रकाशयेत् ।

ठांदसत्वात् वर्त्तमानेनूतनिर्देशइति ॥ ७ ॥ सबहुजननमने धर्मे व्यवस्थितोयादृक् धर्म प्रकाशयति तद्वर्त्तयितुमाह । (बह्वेइत्यादि) यदिवोपदेशांतरमेवाऽधिकृत्याह । (बह्वेइत्यादि) बहवोऽनंताः प्राणादशविधप्राणनोक्तत्वात्तदनेदोपचारात् प्राणिनः । पृथगिति पृथिव्यादिजेदेन सूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तनरकगत्यादिजेदेन वा संसारमाश्रितास्तेषां च पृथगाश्रितानामपि प्रत्येकं समतां दुःखद्वेषित्वं सुखप्रियत्वं च समीक्ष्य दृष्ट्वा । यदि वा समतां माव्यस्थ्यमु पेक्ष्य योमौर्नीडपदमुपस्थितः संयममाश्रितः ससाधुस्तत्राऽनेक जेदनिन्नप्राणिगणे दुःखद्वेषिसुखानिलापिणि सति तदुपघाते कर्तव्ये विरतिमकार्षीत् कुर्यादेति पापाद्दीनः पापानुष्ठानात् दवीयान् पंथितइति ॥ ७ ॥

धम्मस्स य पारए मुणी, आरंजस्स य अंतए णिए ॥ सोयंति य एं ममा इणो, एो लप्पंति णियं परिग्गहं ॥ ८ ॥ इह लोगइहावहं विज्ज, पर लोगेय इहं इहावहं ॥ विद्धंसए धम्ममेव तं इति विज्जं कोगारमावसे ॥ १० ॥

अर्थ—वली तेहिज कहेते. धम्मस्सयपारएमुणी के० धर्म शब्दे श्रुत चारित्ररूप ते नो पारंगामी एटले संवेगी अने गीतार्थ एवो सुनीश्वर तथा आरंजस्सय के० आरंज जे सावद्यानुष्ठान तेनाथी अंतएणिए के० अत्यंत दूर रह्योते अर्थात् सावद्यानुष्ठानने अण करतो थको प्रवर्त्ते ते मुनि कहेवाय. अने सोयंतियणं के० ए पूर्वे कहुं एवो जे धर्म तेना अण करनार जे होय ते मरण आवे थके शोच पामे. परंतु ते केवा जाण वा? तोके, ममाइणो के० ममत्वना करनार एोलप्पंतिनियं परिग्गहं के० ते पोतानु जे नष्ट थयेजुं सुवर्णादिक परिग्रह अथवा स्वजन नाशीगयेलो अथवा मरण पाम्यो एवो स्वजन तेने न पामे. पण ते शोच करता थकाज मरीने दुर्गतिये जाय. ॥ ८ ॥ धन धान्य अने स्वजनादिक जे परिग्रह ते ते इहलोगइहावहंविज्ज के० आ लोकने विपे दुःखनुं कारण जाणी. यतः । अर्थानामर्जने दुःखमार्जितानां च रक्षणे ॥ आये दुःखं व्यये दुःखं धिगर्यान् दुःखनाजनान् ॥ १ ॥ अने परलोगेयइहं इहावहंके० परलोके पण दुःख तथा अनेरां दुःखनो करनार जाणीने तथा विद्धंसएधम्ममेवतं के० तेथी परिग्रह जे ते, विद्धंसए धर्मते एटले अशाश्वत अनित्यते. इतिविज्जं के० एवुं जाण तो थको कोगारमावसे के० कोण सकर्ण मनुष्य गृहवासने विपे वसे. यतः । दारा परिनवकाराबंधुजना बंधनं विपं विषयाः ॥ कोयं जनस्य मोहोये रिपवस्तेषु सुहृदाश्च ॥ १ ॥ इतिवचनात् ॥ १० ॥

॥ दीपिका—(धम्मस्सेति) धर्मस्य श्रुतचारित्ररूपस्य पारंगोमुनिः आरंजस्य च अ

ते पर्यन्ते स्थितः स्यात् । ये पुनरेवं नस्युः ते । एवाक्यालंकारे (ममाङ्गोत्ति) । ममेदं
अहमस्य स्वामीत्यध्यवसायिनः शोचन्ति । शोचमाना अपि निजपरिग्रहं धनस्वजनादि
कं नष्टं मृतं वा लज्जन्ते ॥ ए ॥ (इहेति) इह लोकदुःखावहं धनस्वजनादिकं (विउत्ति)
विद्याः जानीहि । यतः । अर्थानामर्जने दुःख, मर्जितानां च रक्षणे ॥ आये दुःखं व्य
ये दुःखं धिगर्थान् दुःखजाजनान् ॥ १ ॥ तथा रेवापयः किसलयानिव सल्लकीनां विं
ध्योपकंठविपिनं स्वकुलं च हित्वा ॥ किं ताम्यसि द्विप गतोसि वशं करिष्याः स्नेहोहि का
रणमनर्थपरंपरायाः ॥ २ ॥ परलोके च धनादिकं दुःखं तदप्यपरं दुःखं करोति । तदु
पादानकर्मोपादानात् ॥ तथा तद्वनादिविध्वंसनधर्मकमेव विनश्वरमेव इति विद्वान्
एवं जानन् कोऽगारवासमावसेत् गृहवासे तिष्ठति । यतः । दाराः परिज्वकारा, बंधुजनो
बंधनं विषं विषयाः ॥ कोऽयं जनस्य मोहोये रिपवस्तेषु सुहृदाशा इति ॥ १ ॥ १० ॥

॥ टीका—अपिच । (धम्मस्सइत्यादि) । धर्मस्य श्रुतचारित्रत्वेदजिन्नस्य पारंगह्यतीति पा
राः सिद्धांतपारगामी सम्यक् चारित्रनुष्ठायी वेति । चारित्रमधिकृत्याह । आरंजस्य साव
यानुष्ठानरूपस्यांते पर्यन्ते तदज्ञावरूपे स्थितो मुनिर्जवति।ये पुनर्नैवं नवन्ति ते अकृतधर्माः
मरणे दुःखेवा समुद्भिते आत्मानं शोचन्ति । एमिति वाक्यालंकारे । यदि चेष्टमरणादा
ऽवर्थनाशे वा (ममाङ्गोत्ति) ममेदमहमस्य स्वामीत्येवमध्यवसायिनः शोचन्ति । शोचमा
नाअप्येते निजमात्मीयं परिसमंतात् गृह्यते आत्मसाक्रियतइति । परिग्रहोहिरण्यादिरिष्ट
स्वजनादिर्वा । नष्टं मृतं वा नलज्जन्ते न प्राप्नुवन्तीति । यदिवा धर्मस्य पारंगं मुनिमारंजस्यां
ऽते व्यवस्थितमेनमागत्य स्वजनामातापित्रादयः शोचन्ति ममत्वयुक्ताः स्नेहाजवः ।
नच ते लज्जन्ते निजमप्यात्मीयपरिग्रहबुद्ध्या गृहीतमिति । अत्रांतरे नागार्जुनीया
स्तु पवन्ति ॥ सोकणतयंउवच्छियं केऽग्निहीविग्वेणउच्छिया धम्ममिअणुत्तरे मुणी, तं पि
जिणिऊश्मेणपंडिण॥१॥ एतदेवाह । (इहलोगेइत्यादि) । इहाऽस्मिन्नेव लोके हिरण्यस्वज
नादिकं दुःखमावहति । (विउत्ति) विद्याः जानीहि । तथाहि । अर्थानामर्जने दुःख,
मर्जितानां च रक्षणे । आये दुःखं व्यये दुःखं, धिगर्थं दुःखजाजनं । तथाहि । रेवापयः
किसलयानि च सल्लकीनां विंध्योपकंठविपिनं स्वकुलं च हित्वा ॥ किं ताम्यसि द्विप गतो
सि वशं करिष्याः स्नेहोनिबंधनमनर्थपरंपरायाः ॥ १ ॥ परलोके च हिरण्यस्वजनादिममत्वाऽ
पादितकर्मजं दुःखं नवति तदप्यपरं दुःखमावहति तदुपादानकर्मोपादानादिति ज्ञावः ॥
तयैतदुपार्जितमपि विध्वंसनधर्मं विशरारुस्वजावं गत्वरमित्यर्थः । इत्येवं विद्वान् जानन्
कः सकर्णोऽगारवासं गृहवासमावसेत् गृहवासं वा ऽनुवध्नीयादिति । उक्तंच । दाराः परि
ज्वकाराबंधुजनो बंधनं विषं विषयाः ॥ कोऽयं जनस्य मोहोये रिपवस्तेषु सुहृदाशा ॥ १ ॥

मह्यं पलिगोव जाणिया जाविय वंदणपूयणाइहं ॥ सुढुमे सल्ले
डुरुद्धरे, विउ मंता पयहिज्ज संथवं ॥ ११ ॥ एगेचरे ठाणमासणे
सयणे एगे समाहिए सिया ॥ जिस्कू उवघाणवीरिए वइगुत्ते
अञ्जत्तसंवुमो ॥ १२ ॥

अर्थ—वली उपदेश कहेछे. मह्यं के० महा महोटा जीवने ऊतरतां डुर्जन एवो
शुं? तो के पलिगोव के० कर्दम ते अंतरंग कर्दम जाएवो जाविय वंदणपूयणाइहं
के० तेअहीं साधुने राजादिकनी करेली वंदना तथा पूजना एटले वस्त्रादिकनी प्रतिजान
ना तेणे करी उपजी जे पूजा तेने कर्मोपशमनुं कारण जाणिया के० जाणीने उ
त्कर्ष न करवो, जे जीवने गर्व उत्पन्न थाय तेहिज कर्दम सरखो जाएवो केमके सुढु
मेसल्लेडुरुद्धरेके० ए गर्वरूप जे सव्यछे ते सूद्धछे माटे डुरुद्धर एटले एने उद्धरता घणो
डुर्जनछे तेमाटे विउमंता के० विहांस विवेकी पुरुषते पयहिज्ज के० ठामे संथवं के०
संस्तव परिचयादिकनो त्याग करे ॥ ११ ॥ वली तेहिज कहेछे एगेचरे के० चारित्रिउएक
की डव्य थकी एकलविहारी अने नाव थकी रागद्वेपरहित एवो ठतो विचरे तथा ए
लो ठतो ठाण के० काउस्सग करे तथा आसणेके० आसनने विपे पण रागद्वेपरहित
थको बेजे एरीते सयणेके० शयनजे पाटप्रमुख त्यां पण एकाकीरहे ते केवो थको रहे
तोके समाहिएके० समाहित एटले जे जे क्रियामां प्रवर्ते त्यां त्यां सियाके० रागद्वेप टा
तो थको प्रवर्तमान होय एवो जिस्कू के० आहारनो लेनार तथा उवघाण के० तप
विपे वीरिएके० बल वीर्यनो फोरवनार तथा वइगुत्तेअके० वचनगुप्ति एटले विमाशी
बोजनार तथा अञ्जत्त के० मन तेनेविपे संवुमे के० संवृत एटले मनने स्थिरतानो क
नार एवो साधु होय. ॥ १२ ॥

॥ वीपिका—(मह्यमिति) महान्तं परिगोपं नावपंकोऽनिष्वंगस्तं विपाकतोऽज्ञात्वा य
पि च प्रवर्जितस्य सतो वंदना पूजना इहाऽस्मिन्लोके तां ज्ञात्वा गर्वो न कार्य इति । यत
गर्वोऽयं सूक्ष्मशब्दं वर्तते । सूक्ष्मत्वाच्च डुरुद्धरमुद्धर्तुमशक्य अतो विद्वान् तत्तावत्संस्तवं पर
चर्य संगं प्रजह्यात् त्यजेत् ॥ ११ ॥ (एगे इति) एको रागद्वेपरहित एकलविहारी वा चरेत् स्थान
कायोत्सर्गादिकमेक एव कुर्यात् । आसने शयने वा स्थित एक एव रागद्वेपरहित एव समाहितो
धर्मादिध्यानयुक्तः स्यात् । तथा निष्कुरूपधानं तपस्तत्र वीर्यमुपधानवीर्योऽनिगूहितवज्रवी
र्यः वाग्गुप्तः अथात्मं मनस्तेन संवृतः स्यात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशमधिकृत्याह (महयमित्यादि) महांतं संसारिणं दुस्त्यजत्वा
 न्महता वा संरंजेण परिगोपणं परिगोपोऽव्यतः पाकादिर्जावतोऽनिष्वंगस्तं ज्ञात्वा स्व
 रूपतस्तद्विपाकतोवा परिह्वित्य याऽपि च प्रव्रजितस्य सतोराजादिनिःकायादिनिर्वंदना
 वस्त्रपात्रादिनिश्च पूजना तांच इहाऽस्मिन् लोके मौनींश्च वा शासने व्यवस्थितेन कर्मोप
 शमजं फलमित्येवं परिज्ञायोत्सेकोन विधेयः । किमिति यतोगर्वात्मकमेतत्सूक्ष्मश
 द्यं वर्तते सूक्ष्मत्वाच्च दुरुद्धरं दुःखेनोद्धर्तुं शक्यते अतोविद्वान् सदसद्विवेकज्ञस्तत्तावत्
 संस्तवं परिचयमनिष्वंगं परिजह्यात् परित्यजेदिति ॥ नागार्जुनीयास्तु पठन्ति । पलिमंथमहं
 त्रियाणिया जावियवंदणपूयणाइहं ॥ सुहुमं सद्धं दुरुद्धरं तंपि जिणो एएण पंडिए ॥१॥ अ
 स्यचाऽयमर्थः । साधोः स्वाध्यायाऽध्ययनपरस्यैकांतनिष्ठहस्य योऽपि चाऽयं परैर्वंदनापूज
 नादिकः सत्कारः क्रियते असावपि सदनुष्ठानस्य सज्जतेर्वा महान् पलिमंथे विघ्नआस्तां
 तावन्नद्धादिष्वनिष्वंगस्तमित्येवं परिज्ञाय तथा सूक्ष्मशब्दं दुरुद्धरं वाऽतस्तमपि जये
 दपचयेत् पंडितएतेन वद्व्यमाणेनेति ॥११॥ (एगेचरेइत्यादि) एकोऽसहायोऽव्यतएक
 द्धविहारी जावतोरगदेषरहितश्चरेत् तथा स्थानं कायोत्सर्गादिकमेकएव कुर्यात् तथा आ
 सनेऽपि व्यवस्थितोऽपि रागदेषरहितएव तिष्ठेत् । एवं शयनेऽप्येकाक्येव समाहितो ध
 मीदिध्यानयुक्तः स्यात् नवेत् । एतद्धक्तं नवति । सर्वास्वऽप्यवस्थानासनशयनरूपास्तु राग
 देषविरहात् समाहितएव स्यादिति । तथा निरुणशीलोजिह्वः उपधानं तपस्तत्र वीर्यं यस्य
 स उपधानवीर्यः तपस्यनिगूहितबलवीर्यइत्यर्थः । तथा वाकूगुप्तः सुपर्यालोचितानिधायी अ
 ध्यात्मं मनस्तेन संवृतो निरुर्नवेदिति ॥ १२ ॥

णोपिहे ए यावपंगुणे दारं सुन्नघरस्स संजए ॥ पुठेण उदाहरेवायं, ए स
 मुठे णो संथरे तणं ॥१३॥ जह्म हम्मिए अणाउले, समविसमाइं मुणी
 हियासए ॥ चरगाय डुवावि जेरवा, अडुवा तह्म सरीसिवा सिया ॥१४॥

अर्थ—वली साधुने उपदेश कहेठे. कोइ एक शयनादिक कारणे सुन्नघरस्सके० शून्य
 घरे रह्यो थको एवोजे संजएके० साधु, ते ते घरना दारंके० द्वारतेने णोपिहेणयावपंगु
 णेके० ठांके पणनहीं, तेम उघाडे पण नहीं वली त्यां रह्यो ठतो अथवा अन्यत्र स्था
 नके रह्योठतो पुठेणउदाहरेवायंके० कोइएके धर्म पूढ्यो थको सावद्यवचन बोलेनहीं,
 तथा एसमुठे णोसंथरेतणं के० त्यां रहेलाजे तृणकचरादिक ते प्रमार्जे नहीं, वली
 तेनेणो संथरे एटले पाथरे पण नहीं. ए आचार जिनकट्पादिक अनियग्रहधारी प्रमुख
 साधुनो कह्योठे; ॥ १३ ॥ वली जह्महम्मिए के० चारित्रिउं ज्यां सूर्य अस्त याय त्यांज
 रहे थने अणाउले के० परिसह उपसर्गे करी आकुल व्याकुल न थाय; कोज पामे न
 हिंथकोज थको रहे. तथा समविसमाइंमुणीहियासएके० यथावस्थित संसारना स्वरू

पनो जाण एवो मुनीश्वर ते सम एटले अनुकूल शय्यादिक तथा विषम एटले प्रतिकूल शय्यादिक तेने अहियागे तथा तेमज ते स्थानकने विपे चरकके० मांस मसादिक अडुवावि के० अथवा चेरवा के० बिहामणा एवा धूक सिंहादिक जीव अडुवा के० अथवा तड के० त्यां सुनाघरने विपे सरीसिवा के० सरीसृप एटले सर्प, सिया के० होय तो ते जीवोना करेला उपसर्गने सहन करे. ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—(एोपीहेति) । केनचिद्वयनादिनिमित्तेन शून्यं गृहमाश्रितोऽनिकुस्तस्य गृहस्य द्वारं कपाटादिना न पिदधीत न स्थगयेत् । (एयावपंगुणेति) । नोद्घाटयेत् । केनचिद्दर्मादिकं मार्गादिकं पृष्ठः सन् सावद्यां वाचं नोदाहरेन्नब्रूयात् । आनिग्रहिकोजिनकटिकादिर्निरवद्यामपि न ब्रूयात् । न समुब्ध्यात्तृणानि कचवरंवा प्रमार्जनेन नावनयेत् नाशयनार्थी कश्चिदानिग्राहिकस्तृणादिकं संस्तरेत् तृणैरपि संस्तारकं न कुर्यात् किंपुनः कंबलादिना अन्योवा शुपिरतृणं न संस्तरेत् ॥ १३ ॥ (जह्वेति) । यत्रास्तमेति सविता तत्राऽनाविलोऽनाकुलस्तिष्ठति । समविषमाणि शयनासनादीन्यधिसहेत समतया सहेत । तत्र स्थितस्य मुनेश्वरकादंशमशकादयोऽनैरवान्नयंकरारक्तः शिवादयोऽथवा सरीसृपाः सपस्थुस्तदा तत्कृतोपसर्गानपि सहेत ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंच (एोपिहेत्यादि) । केनचिद्वयनादिनिमित्तेन शून्यगृहमाश्रितोऽनिकुस्तस्य गृहस्य द्वारं कपाटादिना न स्थगयेन्नाऽपि तज्जाजयेत् । यावत् (नयावपंगुणेति) नोद्घाटयेत् तत्रस्थोऽन्यत्रवा केनचिद्दर्मादिकं मार्गं वा पृष्ठः सन् सावद्यां वाचं नोदाहरेन्न ब्रूयात् । आनिग्रहिकोजिनकटिकादिर्निरवद्यामपि न ब्रूयात् तथा न समुब्ध्यात् । तृणानि कचवरं च प्रमार्जनेन नाऽपनयेत् नाऽपि शयनार्थी कश्चिदानिग्राहिकस्तृणादिकं संस्तरेत् तृणैरपि संस्तारकं न कुर्यात् किं पुनः कंबलादिनाऽन्योवा शुपिरतृणं न संस्तरेत् ॥ १३ ॥ तथा (जह्वमियेत्यादि) । निकुर्यत्रैवाऽस्तमुपैति सविता तत्रैव कथोत्सर्गादिना तिष्ठतीति । यत्राऽस्तमितस्तथाऽनाकुलः समुद्भवन्नत्रादिभिः परीपदपसर्गैरकुच्यन् समविषमाणि शयनासनादीन्यनुकूलप्रतिकूलानि मुनिर्यथावस्थितसंस्वप्नाववेना सम्यगारक्तद्विष्टतयाऽधिसहेतेति ॥ १४ ॥

तिरिया मणुयाय दिवगा, उवसग्गा तिविद्वा द्वियासिया ॥ लोमाद्रियं पिण हरिसे सुन्नागारगव मद्दामुणी ॥ १५ ॥ एो अन्निकं खेळ जीवियं, नोविय पूयणपठए सिया ॥ अप्रतनुविंति चेरवा, सुन्नागारगयस्स निरकुणो ॥ १६ ॥

अर्थ-तथा तिरिया के० तिर्यच संबंधी, मणुयाय के० मनुष्यसंबंधी अने दिवगा के० देवतासंबंधी ए तिविहा के० त्रण प्रकारना उपसर्गा के० उपसर्गने साधु हियासि याके० सहन करे. पण तेना करेला उपसर्गथी विकार पामे नहीं; लोमादियंपि के० किं बहुना तेने ते नयथकी रोमोजम पण एहरिसेके० नथाय, सुन्नागारगत के० एरीते जे सुनाघरने विपे रहे ते महामुणी के० महामुनि जिनकट्टियादिक जाणवा. ॥ १५ ॥ तथा नोअनिकंखेऊजीवियंके० ते चारित्रिउ पूर्वोक्त उपसर्ग पीडयो ठतो जीवितव्यने वांटे नहीं किंतु मरण आगमिने परिसहने सहन करे, तथा नोपियपूयणपडएसियाके० परिसह सहन करवा थकी पूजाना अनिलापी नथाय. एरीते ते सुन्नागारगतस्सजिन्कु णोके० सुन्नागारगत चारित्रियाने जेरवा के० महारौड उपसर्ग ते अप्रब के० सहन क रतां सुजन भुविंति के० होय. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-तिरियाइति । तिरश्चाः सिंहादिकृताः मानुषाअनुकूलप्रतिकूलादिव्याव्यंतरादिकृ ताउपसर्गास्त्रिविधास्तान् अधिसहेत निर्विकारतया कृमेत । लोमादिकमपि न हर्षेत् नयेन रोमोजमं न कुर्यात् । आदिशब्दादृष्टिमुखविकारादिग्रहः । शून्यागारगतो महामुनिः उपल क्णत्प्रेतवनादिस्थितः ॥ १५ ॥ नोअनिकंखेइति । उपसर्गैः पीडयमानोपि साधुर्नानिकां क्खेजीवितं । जीवितनिरपेक्षेणोपसर्गाः सोढव्याइत्यर्थः । नापिच पूजाप्रार्थकः स्यात् । उप सर्गसहनात्पूजामपि न समीहते इत्यर्थः । एवं सह्यमानाः परिग्रहानैरवानयंकराअपि अन्य स्तनावं यंति गच्छंति । शून्यागारगतस्य निहोरे वमुपसर्गाः सदन्यस्ताः सुसहानवर्तंति ॥ १६ ॥

॥ टीका-सांप्रतं त्रिविधोपसर्गाधिसहनमधिकृत्याह । (तिरियाइत्यादि) तैरश्वाः सिंहव्याघ्रादिकृतास्तथा मानुषाअनुकूलप्रतिकूलाः सत्कारपुरस्कारदंशकशाताडनादिज निताः । तथा (दिवगाइति) व्यंतरादिना हास्यप्रदेपादिजनिताः । एवंत्रिविधानऽप्युपसर्गानऽधिसहेत नोपसर्गैर्विकारं गच्छेत् । तदेव दर्शयति । लोमादिकमपि न हर्षेत् नयेन रोमो जममपि न कुर्यात् । यदिवा एवमुपसर्गास्त्रिविधाअपि (अहियासियति) अधिसोढा नवंति । यदि रोमोजमादिकमपि न कुर्यात् । आदिग्रहणात् दृष्टिमुखविकारादिपरिग्रहः । शून्यागारगतः शून्यगृहव्यवस्थितस्य चोपलक्षणार्थत्वात् पितृवनादिस्थितोवा महामु निजिनकट्टिकादिरिति ॥ १५ ॥ किंच । (एोअनिकंखेइत्यादि) । सतैर्नैरवैरुपसर्गैरु दीर्घैस्तोद्यमानोऽपि जीवितं नाऽनिकांक्षेत जीवितनिरपेक्षेणोपसर्गः सोढव्यइतिनावः । नचोपसर्गसहनद्वारेण पूजाप्रार्थकः प्रकर्षाऽनिलापी स्यात् नवेत् । एवंच जीवि तपूजानिरपेक्षेणाऽसकृत् सम्यक् सह्यमानानैरवानयानकाः शिवाः पिशाचादयोऽन्यस्तनावं

स्वात्मनां उपसामीप्येन यंति गच्छन्ति । तत्सहनाच्च निद्रोः शून्यागारगतस्य नीराजित-
वारणस्यैव शीतोष्णादिजनिताउपसर्गाः सुसहाएव भवन्तीति ज्ञावः ॥ १६ ॥

उवणीयतरस्स ताडणो, जयमाणस्सवि विक्रमासणं ॥ सामाड्यमाहु-
तरस्स जं, जो अप्पाण नएण दंसए ॥ १७ ॥ उसिणोदग तत्तनोडणो
धम्मठियस्स मुणस्स हीमतो ॥ संसग्गिअ सादुराड्हिं, असमाहीउ
तहागयस्सवि ॥ १८ ॥

अर्थ-वली बीजो उपदेश कहेछे. उवणीयतरस्सके० उपनीततर एटले जेणे पोताना
आत्माने ज्ञान, दर्शन अने चारित्रनेविषे पहुँचाडयोछे. तथा ताडणोके० त्राड एटले जेनो
आत्मा अन्यने उपकारी होय तेने त्राड कहिए. तथा विविक्कके० विविक्त आसणके०
आशन एटले स्त्री तथा पशु पंढके करी विवर्जित एवा जयमाणस्सके० उपाश्रयनो से
वनार सामाड्यमाहुतरस्सजंके० तेने सामायक चारित्र जाणवो. जोके० जेचारित्रिअ
प्पाणके० पोतानाआत्माने परिसह उपसर्ग उपना यका नएणदंसएके० जयने देखाडे
नहीं. एटले उपसर्ग उत्पन्नयवायी वीहे नहीं. ॥१७॥ वली उसिणोदगतत्तके० उल्ल
दक तथा तत्तोदकनो जोडणोके० जोगवनार एटले उल्ल यकां शीतल नकरे, किंतु उल्लो
दक ठतांज पानकरे; तथाधम्मठियस्सके० श्रुत अने चारित्र धर्मेने विषे स्थित मुनि
स्सके० मुनिराज एटले तत्वनो जाण हीमतोके० लज्जावंत एटले असंयमे प्रवर्त्यो
यको लज्जा पामे. एवा सादुके० साधुने पण राड्हिंके राजादिकने संसग्गिअके० संस-
र्गे असमाहिउ के० असमाधिज आय, तह गयस्सविके० तथा गतस्य यथोक्त अनुष्ठा-
नना करनार एवा साधु पण राजादिकना संसर्गे करी स्वाध्याय ध्यानयकी चूके. ॥१८॥

॥ दीपिका-उवणीयेति । उपनीतोऽतिशयेन ज्ञानादौ प्रापितआत्मायेन सचपनीत-
रस्तस्य । तायिनः परात्मोपकारिणस्त्रापिणोवा सम्यक्पालकस्य विविक्तं स्त्रीपशुपंडकवि-
वर्जितमासनं वसत्यादि नजमानस्य सेवमानस्य सामायिकादिचारित्रमाहुः । सर्वं ज्ञा-
यते यस्मात्ततः साधुना निश्चलात्मना जाव्यं । तथा यआत्मानं जयेन दर्शयेत् परीपदो-
पसर्गजीरुनस्यात् तस्य सामायिकमाहुरिति ॥ १७ ॥ (उसिणोति) मुनेरुल्लोदकत्-
तनोजिनः त्रिदंडोऽतोलोदकनोजिनः अथवा उल्लं सत् न जीतीकुर्यादिति तत्तग्रहणं ।
या धर्मे स्थितस्य नहीमतः असंयमे लज्जावतो राजादिभिः सह संसर्गः संबन्धोऽसाधुग-
त्यकरः । तथागतस्य यथोक्तानुष्ठायिनोपि राजादिसंसर्गवशादसमाधिरेव न कदाचित्स्वा-
ध्यायादिकं म्यादित्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ टीका-पुनरप्युपदेशांतरमाह (उवणोयेत्यादि) उपसामीप्येन नीतः प्रापितोऽज्ञा नादाऽवात्मा येन सतथा अतिशयेनोपनीतउपनीततरस्तस्य तथा तायिनः परात्मोपकारिणस्त्रायिणोवा सम्यक्पालकस्य तथा नजमानस्य सेवमानस्य विविक्तं स्त्रीपशुपंडकवि वर्जितमास्यते स्थीयते यस्मिन्निति तदासनं वसत्यादि तस्यैवं नूतस्य मुनेः सामायिकं समनावरूपं सामायिकादिचारित्रमाहुः सर्वज्ञाः । यद्यस्मात् ततश्चारित्रिणा प्राग्व्यवस्थित स्वभावेन नाव्यं यश्चात्मानं नयेन परिषहोपसर्गजनितेन दर्शयेत् तद्भीरुर्न नवेत् तस्य सामायिकमाहुरिति संबंधनीयं ॥ १४ ॥ किंच (उस्मिणोदगेत्यादि) मुनेरुष्मोदक तत्तज्जिनः त्रिदंडोद्धृतोष्मोदकज्जिनः । यदिवा उष्मं सन्नशीतीकुर्यादिति तत्तग्रहणं । तथा श्रुतचारित्राख्ये धर्मे स्थितस्य (हीमतोत्ति) -हीरसंयमं प्रति लज्जा तद्वतोऽसंयमजुगुप्सावतइत्यर्थः । तस्यैवंनूतस्य मुनेराजादिभिः सार्धं यः संसर्गः संबंधोऽसाऽवसाधुरनर्थोदयहेतुत्वान्नागतस्यापि यथोक्तानुष्ठायिनोऽपि राजादिसंसर्गवशादसमाधिरेवाऽप्यनमेव स्यात् न कदाचित् स्वाध्यायादिकं नवेदिति ॥ १५ ॥

अहिगरणकडस्स निग्कुणो, वयमाणस्स पसञ्जदारुणं ॥ अठे परिहायती बहु, अहिगरणं नकरेज्ज पंप्पिए ॥ १६ ॥ सीउदग पडिडुगंठिणो, अपडिस्सस्स लवावसप्पिणो ॥ सामाइय साहु तस्स जं, जो गिहिमतसणं न जुंजती ॥ १७ ॥

अर्थ-हवे उपदेश आश्री कहेवे. अहिगरण के० अधिकरण ते कलह तेनो कडस्स के० करनार एवो निग्कुणो के० चारित्रिउ वली पसञ्जदारुणं के० प्रगटदारुण एटले जोवने नयनुं कारण वयमाणस्स के० एवी जापानो बोलनार एवा चारित्रियानो घणो एवो जे अठेके० अर्थ जे मोक्ष तेनुं कारण जे संयम ते परिहायती के० हीणो थाय. एटले बहुके० घणाकाले उपार्जित जे दुष्करतप संयम तेनो पण कलह करतां परोपघातीया वचन बोलतां ह्यथाय. एवं जाणीने शुंकरे ? ते कहेवे. पंप्पिएके० जे पंप्पितिवेकी होयते अहिगरणके० अधिकरण जे क्रोध ते स्वप्पपण नकरेज्जके० नकरे, एटले पंप्पित अल्पक्रोध पण करे नहीं. ॥ १६ ॥ जे चारित्रिउ सीउदगं के० शीतोदक एटले सचेतपाणी तेने पडिडुगंठिणो के० टालनार तथा अपडिस्सस्स के० अप्रतिज्ञ एटले नियाणु सर्वथापि नकरे. तथा लवावसप्पिणो के० लव एटले कर्म तेथकी शंकातो रहे. एटले कर्मबंधनुं कारण एवं जे अनुष्ठान होय ते नकरे. सामाइयसाहुतस्सजंके० ते साधुने सामायिक एटले समता लक्षणवंत कहिए. वली जोके० जे साधु गिहिमतसणं

के० गृहस्थसंबंधी जे जाजन कांस्यपात्रादिक तेने विषे नसुंजती के० जोजन न करे तेने सामायकवंत जाणवो. ॥ १० ॥

॥ टीपिका—(अहिगरणेति) । अधिकरणं कलहस्तत्करस्य निहोर्दारुणं वाचं प्रसह्य प्रगटमेववदतोऽर्थोमोक्षः संयमोवा बहु परिहीयते नृशं विनश्यतीत्यर्थः । बहुकालार्जितमपि महत्पुण्यं कलहं कुर्वतस्तत्कालं क्षीयते । यतः । जं अज्जियं समीखन्नएहिं तवनियमवंचनमश्नहिं ॥ मादुतयंकलहंता, ठडेअहसागपत्तेहिं ॥ १ ॥ तस्मादधिकरणं नकुर्यात्पमितः ॥ १ए ॥ (सीउदगेति) । शीतोदकमप्रासुकजलं तत्प्रति जुगुप्सकस्य परिहारिणे न विद्यते प्रतिज्ञा निदानं यस्य सअप्रतिज्ञस्तस्याऽनिदानस्य लवं कर्म तस्मादवसर्पिणोनि वर्तमानस्य साधोः सामायिकादिसंयममाहुः सर्वज्ञाः । यश्च साधुर्गृहमात्रे गृहस्थनाजनेन चुंके तस्य सामायिकमिति ॥ १० ॥

॥ टीका—परिहार्यदोषप्रदर्शनेनाऽधुनोपदेशानिधित्तयाह । (अहिगरणेत्यादि) । अधिकरणं कलहस्तत्करोति तन्नीलश्वेत्यधिकरणकरस्तस्यैवंचूतस्य निहोस्तथाऽधिकरणं करीं दारुणां वा जयानकां वा प्रसह्यप्रगटमेव वाचं ब्रुवतः सत्तोर्थोमोक्षस्तत्कारणं चूतोवा संयमः सबहु परिहीयते ध्वंसमुपयाति । इदमुक्तं नवति । बहुना कालेन यदार्जितं विप्रकृष्टेन तपसा महत्पुण्यं तत्कलहं कुर्वतः परोपघातिनीं च वाचं ब्रुवतस्तत्कारणमेव ध्वंसमुपयाति । तथाहि । जंअज्जियंसमीखन्नएहिं तवनियमवंचनमश्नहिं । मादुतयंकलहंताठडेअहसागपत्तेहिं ॥ १ ॥ इत्येवं मत्वा मनागप्यधिकरणं न कुर्यात् पमितः सदसद्विवेकोति ॥ १ए ॥ तथा (सीउदगेत्यादि) । शीतोदकमप्रासुकोदकं तत्प्रति जुगुप्सकस्याऽप्रासुकोदकपरिहारिणः साधोर्न विद्यते प्रतिज्ञा निदानरूपा यस्य सोऽप्रतिज्ञोऽनिदान इत्यर्थः । लवं कर्म तस्मात् (अवसर्पिणोति) । अवसर्पिणः यदनुष्ठानं कर्म वंधोपादानचूतं तत्परिहारिण इत्यर्थः । तस्यैवंचूतस्य साधोर्यस्मात् यत्सामायिकं समजावलक्षणमाहुः सर्वज्ञाः । यश्च साधुः गृहमात्रे गृहस्थनाजने कांस्यपात्रादौ न चुंके तस्यच सामायिकमाहुरिति संबंधनीयमिति ॥ १० ॥

एय संखयमाहु जीवियं, तहविय बालजणो पगप्पइ ॥ बाले पापेहिं मिळती, इति संखाय मुणी ए मज्झती ॥ ७१ ॥ ठंदेण पाले इमा पया, बहुमाया मोद्धेण पाउडा ॥ वियडेण पल्लिति माहणे, सीउएह वयसा हियामए ॥ ७२ ॥

अर्थ—वली प्रकारांतरे कहेते. आहुजीवियके० जीवितव्य आयुष्य काल पर्याये क
री त्रुटोठतां एयसंखयके० वधारी नशकाय, एरीते पंमितो कहेते. तहवियके० तोपण
बालजणोके० बाल अज्ञानी जन पगप्राइके० पाप करतो धृष्टपणुं करे एवो बालेके०
बाल ते पापेहिंमिज्झतीके० पापकर्मेकरी चराय, संसारमां दुःख पामे. इतिसंखायके० ए
वुं जाणीने मुणीके० साधुजेते, ते एमज्झतीके० मद नकरे एटले पापे करी धीगो न
घाय. ॥ २१ ॥ वलीउपदेश कहेते. ठंदेणके० पोतपोताने अजिप्रायेकरी इमापया के०
ए प्रजा एटले लोकजेतेपालेके० तेवी तेवी नरकादिक गतिने विषे पर्यटन करे, ते केवीरीते?
तोके, एक दशनी पोताना अजिप्राये करी गृहनेविषे अस्त ठतां अजादिकना वधने पण
धर्मनुं कारण कहेते, अन्य वली धनधान्यादिक परिग्रह पृथ्वीकायनो आरंज एने पण धर्म
कहेते, इत्यादिक प्रकारें ए प्रजालोक जे ठे ते मुग्धजनरंजननिमित्ते बहुमाया के० कप
ट प्रधान अनेक प्रकारनी कपटक्रिया करे, परंतु श्रीवीतरागनो मार्ग सम्यक् प्रकारे नजा
णो. तेनुं कारण कहेते, केमके ए लोक जेते, ते मोहेणके० अज्ञाने करी पाउडाके० आ
वह्या. विवेकरहित ठे, माटे खोटा साचानी व्यक्तिने जाणता नथी, एवं जाणीने माहणे
के० साधु ते वियडेण के० विकटेण एटले प्रगट मायारहित निर्माय कर्मे करी पलिति
के० मोक्ष तथा संयमने विषे प्रवर्त्ते, एटले शुज ध्याने करीयुक्त होय, सीउएहके० शीत
उस एटले अनुकूल अने प्रतिकूल उपसर्ग ते वयसा के० वचने, कायाये अने मने ए त्रि
करण गुदेकरी अहियासए एटले परीसह आवे थके दीनपणुं आणेनहीं. ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—नयेति । जीवितं त्रुटितं सत् (नसंखयति) नसंस्कर्तुं शक्यमित्याहुस्तद्विदः
तथापि बालोऽज्ञो जनः प्रगल्भते पापं कुर्यात् । बालः पापैः कर्मनिर्मायते म्रियते वा इ
ति संख्याय ज्ञात्वा मुनिर्न माद्यति अहं सदनुष्ठानइति मदं नकुर्यात् ॥ २१ ॥ (ठंदेणेति)
इमाः प्रजाः अयंलोकः ठंदेन स्वाजिप्रायेण प्रलीयते शोचननावः स्यात् । यथा ठागादि
वधेपि केचिद्धर्मं वदन्ति कुटुंबमुद्दिश्य धनादिपरिग्रहं कुर्वन्ति केचिन्मायया मुग्धजनं प्र
तारयन्ति तथा बहुमाया प्रजा मोहेन प्रावृता आह्लादिताच एवंज्ञात्वा (माहणेति) साधुः
विकटेन प्रकटेन निर्मायेन कर्मणा संयमे प्रलीयते शुजनावः स्यात् । तथा शीतं उष्मं च
वाचा कायेन मनसा वाऽधिसहते ॥ २२ ॥

॥ टीका—किंच (नयसंखयमित्यादि) नच नैव जीवितमायुष्कं कालपर्यायेण त्रुटि
तं सत् पुनः (संखयमिति) संस्कर्तुं तंतुवत्संधातुं शक्यते इत्येवमाहुस्तद्विदस्तथाऽप्ये
वमपि व्यवस्थिते बालोऽज्ञो जनः प्रगल्भते पापं कुर्वन् धृष्टो नवति असदनुष्ठानरतोऽपि

न लज्जतइति । सचैवं जूतोवाजस्तैरसदनुष्ठानापादितैः पापैः कर्मनिर्मायते तद्युक्तइत्येवं
 रिद्धियते त्रियते वा मैयेन धान्यादिना प्रस्थकवदित्येवं संख्याय ज्ञात्वा मुनिर्यथावस्थि
 तपदार्थानां वेत्ता न माद्यतीति तेष्वसदनुष्ठानेष्वहं शोचनः कर्त्तव्येवं प्रगल्भमानोम
 न करोति ॥ ११ ॥ उपदेशांतरमाह (वंदेणेत्यादि) तंदोऽनिप्रायस्तेन तेन स्वकीया
 निप्रायेण कुगतिगमनैकहेतुना इमाः प्रजाअयं लोकस्तासु गतिषु प्रलीयते । तथाहि
 ठागादिवधमपि स्वानिप्रायग्रहग्रस्ताधर्मसाधनमित्येवं प्रगल्भमानाविदधति । अन्येतु संश
 दिकमुद्दिश्य दासीदासधनधान्यादिपरिग्रहं कुर्वति तथाऽन्ये मायाप्रधानैः कुक्कुटैरसकु
 त्प्रेक्षमाणश्रोत्रस्पर्शनादिनिर्मुग्धजनं प्रतारयन्ति । तथाहि । कुक्कुटसाध्योलोकोन कुक्कु
 तः प्रवर्तते किञ्चित् । तस्माद्व्लोकस्याऽर्थे पितरमपि सकुक्कुटं कुर्यात् तथेयं प्रजा बहु
 माया कपटप्रधाना किमिति यतोमोहोऽज्ञानं तेन प्रावृताऽऽज्ञादिता सदसद्विवेकविक्र
 त्यर्थः । तदेवमवगम्य (माहणेति) साधुर्विकटेन प्रकटेनाऽमायेन कर्मणा मोहे संयमे
 वा प्रकर्षेण लीयते प्रलीयते शोचननावयुक्तो नवतीति नावः । तथा शीतंच उष्मंच शीतो
 ष्णः शीतोष्णोवा अनुकूलप्रतिकूलपरीपहास्तान् वाचा कायेन मनसा च करणत्रयेणाऽपि
 सम्यगधिसहेतइति ॥ १२ ॥

कुजए अपराजिएजहो, अस्कोहिं कुसलेहिं दीवयं ॥ कडमेव गहाय
 णो कलिं, नो तियंनो चेवदावरं ॥ १३ ॥ एवंलोगंमि ताइणा, बुइए जे
 धम्ममे अणुत्तरे ॥ तं गिएह हिंयंति उत्तमं, कडमिव सेसवहाय पंप्पिए ॥ १४ ॥

अर्थ—वली उपदेशांतर कहेठे. कुजए के कुत्तित एटले माठो एवो जेनो जय तेने कु
 जय कहिए. ए जुगार कहेवाय ठे; केमके एमां वणो जय थाय तोषण निंदा करवा यो
 ग्य ठे माटे कुंजयठे, ते केवो? तोके अपराजिएके० लब्ध लक्ष्णणे खेलतो अपर एटले अ
 न्य कोइथी जीखो जाय नहीं. एवो जुगारी जहा के० जेम अस्कोहिंके० अह एटले
 पाणा तेणेकरी कुसलेहिं के० कुगल निपुण एवीरीते दीवयं के० खेलतो ठतो ते कड
 मेवसहाय के० चोतरगे दाव ग्रहण करीने खेलतां जीते तो ते चोतरगे दावज ग्रहण
 करे. पण एोकलीके० एकनोदाव ग्रहण करे नहीं. तेमज एोतिथंके० त्रणनो दावग्रहण
 नकरे अने नोचेवदावरं के० वेनो दाव पण ग्रहण नकरे. ॥ १३ ॥ हवे एट्टांत साधु
 साथे मेलवे ठे. जेम जुगारने विषे जय पामवानो अनिलापी एक चोकानो दावज ग्र
 हण करी बीजा दावनो त्याग करे. एवंलोगंमि के० एरीते ए मनुष्यलोकमांहे ताइ
 णा के० ठक्कायनो रक्षपाल चारित्रिये बुइएजेधम्ममे के० अहिंसाठे प्रधान जेमां
 एवो धर्म जे श्रीवीतरागे कहाँ, अणुत्तरे के० एवो अन्य धर्म जगतमांहे कांई नहीं.

तंके० ते धर्मेने अहो शिष्य? तुं निःसंदेह यइने हियंतिके० एकांत हितकारी जाणीने गि
एहके० आदर. ए उत्तमके० सर्वोत्तम मार्ग ठे. ते तूं ग्रहण कर. कोनी पेरे तोके, कड
मेव के० ते जुगारिये ग्रहण करेला चोकाना दावनी पेरे. सेसवहाय के० शेष एकादि
कनो दाव ठांमी दीधो. तेम पंमिए के० पंमित जे ठे, ते शेष अनेरा जे गृहस्थ, कुलिं
गी, इव्यालिंगी एवा धर्म ठांमीने एक सर्वज्ञोपदिष्ट धर्मेने ग्रहण करे. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(कुजएत्ति) । कुजयोद्यूतकारोयथा अद्वैः पाशैर्दीव्यन् क्रीमन् कुशलो
नापराजितः स्यात् । अन्येन न जीयत इत्यर्थः । कडमेवन्ति । सद्यूतकारः कम्बचतुष्कमेव
गृहीत्वाकैकं नो गृह्णाति । नत्रैतं त्रिकं न षापरं द्विकं वा गृह्णाति किंतुचतुष्कमेव
जाति ॥ १३ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमिति) । एवं लोकेस्मिन् तायिना सर्वज्ञेनोक्तोऽनु
त्तरवत्कृष्टो यो धर्मस्तं हितमुत्तमं त्वं गृह्णाण । दृष्टान्तनिगमनमाह । यथा द्यूतकारः शेषं
एकादि अपहाय त्यक्त्वा कृतं कृतयुगं चतुष्कमेव जाति तथा पंमितः साधुरपि गृहस्थः
कुप्रावचनिकपार्श्वस्थादिजावं त्यक्त्वा सर्वोत्तमं धर्मं गृह्णीयादित्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपिच (कुजएत्यादि) । कुत्सितोजयोऽस्येति कुजयोद्यूतकारः महतो
ऽपि द्यूतजयस्य सङ्गिर्नैदितत्वादनर्थहेतुत्वाच्च कुत्सितत्वमिति । तमेव विशिनष्टि । अप
राजितोदीव्यन् कुशलत्वादऽन्येन न जीयते । अद्वैर्वा पाशकैर्दीव्यन् क्रीडंस्तत्पातङ्गः
कुशलो निपुणः यथा असौ द्यूतकारोऽद्वैः पाशकैः कपर्दकैर्वा रममाणः (कडमेवन्ति)
चतुष्कमेव गृहीत्वा तद्वधजयत्वात् तेनैव दीव्यति । ततोसौ तद्वधजयः सन्न कजिमे
ककं नाऽपि त्रैतं त्रिकं च नापि षापरं द्विकं गृह्णातीति ॥ १३ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह ।
(एवमित्यादि) यथा द्यूतकारः प्राप्तजयत्वात् सर्वोत्तमं दीव्यंश्चतुष्कमेव गृह्णात्येवम
स्मिंल्लोके मनुष्यलोके तायिना त्रायिणा वा सर्वज्ञेनोक्तोऽयं धर्मः क्वांत्यादिजहणः शु
तचारित्रारव्योवा नाऽस्योत्तरोऽधिकोऽस्तीत्यनुत्तरस्तमेकांतहितमपि कृत्वा सर्वोत्तमं च गृ
ह्णाण विस्रोतसिकारहितः स्वीकुरु । पुनरपि निगमनार्थं तमेव दृष्टान्तं दर्शयति । यथा क
श्चित् द्यूतकारः कृतं कृतयुगं चतुष्कमित्यर्थः । शेषमेककाद्यपहाय त्यक्त्वा दीव्यन् गृह्णा
ति एवं पंडितोऽपि साधुरपि शेषं गृहस्थकुप्रावचनिकपार्श्वस्थादिजावमपहाय संपूर्णं म
हांतं सर्वोत्तमं धर्मं गृह्णीयादिति जावः ॥ १४ ॥

उत्तरमणुयाण आहिया, गामधम्मा इइ मे अणुस्सुयं ॥ जंसी
विरता समुठिया कासवस्स अणुधम्मचारिणो ॥ १५ ॥ जे
एवं चरन्ति आहियं, नाएणं महया महेसिणा ॥ ते उठिय
ते समुठिया, अन्नोत्तं सारन्ति धम्मठं ॥ १६ ॥

अर्थ-वली अन्य उपदेश कहेठे. मणुयाणके० मनुष्यने उत्तरके० जीपतां अति दुर्जय
आहिया के० कह्या. एवा शुं ? तोके, ग्रामधर्मा के० ग्रामधर्म ते शब्दादिक विषय
अथवा मैथुन सेवन इत्यादिकने ग्रामधर्म कहिए. इति के० एरीते मेके० में अणुसु
के० श्रीवीरनगवंत पाणेशी सांजळुं ठे, एटले श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजंबुस्वामि प्रत्ये कहे
ठे के० ग्रामधर्म जे शब्दादिक विषय ठे ते मनुष्यने घणा दुर्जय श्रीवीतरागे कह्या ठे,
एवुं में नगवंत पाणेशी सांजळुं ठे. तेरीते हुं तुजने कहुंहुं तो हवे ए ग्रामधर्म आश्री.
जंसी के० जे विरता के० विरतिने विषे समुष्ठिया के० सावधान थया ते पुरुष कासब
स्स के० काश्यप गोत्री एटले श्रीरुषनदेव स्वामि अथवा श्रीमहावीरस्वामि एमना ध
म्म के० धर्मना अणुचारिणोके० अनुचारी जाएवा. ॥ १५ ॥ वली कहेठे. जेके० जे
पुरुष एयं के० ए पूर्वोक्त ग्रामधर्मने विषे विरतिजहण एवो जे धर्म तेने चरंति के०
आचरे ते धर्म कोणे आहियंके० कह्यो ? तोके, मह्या के० महोटा महेशिणा के० म
हारूपी एवा नाएण के० ज्ञातपुत्रे कह्योठे. तेके० ते एवा धर्मना करनार संयम पा
जवाने उठिय के० उठ्या, सावधान थया, तथा समुष्ठिया के० सम्यक् प्रकारें कुमार्गे
देशनाने परित्यागे करी घणा सावधान ठता प्रवर्त्ते. ते अन्नोन्नंसारंति धम्मउके० परस्पर
मांहोमांहें धर्मथकी मगता प्राणीने वली धर्मनेविषे सारंति एटले स्थापे इत्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(उत्तरेति) । मनुजानां नराणां ग्रामधर्माः शब्दादिविषया उत्तरादुर्जय
त्वात्प्रधानाजिनैराख्याताः । मयैतदनुपश्चात्तुतमाकर्णितं । यतः श्रीरुषनस्वामिना स्वपुत्रा
नुदिश्य प्रोक्तं तत्पाश्चात्यगणधरैः शिष्येभ्यः कथितं ततोमया श्रुतमिति । यस्मिन्निति पंचम्य
र्थे सप्तमी । येन्योविषयेन्योविरताः समुष्ठिता उद्यताः काश्यपस्य श्रीरुषनस्य श्रीवीरस्य वा
संबंधी यो धर्मस्तदनुचारिणो जिनोक्तधर्मकारिणः स्युः ॥ १५ ॥ (जेयमिति) । ये एवंवि
धाः पूर्वोक्तास्ते धर्मविषयत्यागरूपं चरंति कुर्वंति इति महता महर्षिणा ज्ञातेन श्रीवीरेणा
ख्यातं । तएवोष्ठिताः सम्यङ्मार्गेभ्यः समुष्ठिताश्च कुमतिन्यस्तएवाऽन्योन्यं परस्परं ध
र्मतो धर्ममाश्रित्य धर्मतो चरयंतं वा सारयंति धर्मे प्रवर्तयंतीत्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशांतरमाह । (उत्तरेत्यादि) । उत्तराः प्रधानाः दुर्जयत्वात् ।
केषामुपदेशार्हत्वान्मनुष्याणामन्यथा सर्वेषामेवेति । के ते ग्रामधर्माः शब्दादिविषयामै
थुनरूपावेति । एवं ग्रामधर्मा उत्तरत्वेन सर्वैरारख्याताः । मयैतदनुपश्चात्तुतं । एतच्च
सर्वमेव प्रागुक्तं । यत्र वक्ष्यमाणं तन्नाज्ञेयेनाऽऽदितीर्थकृता पुत्रानुदिश्याऽनिहितं सत्
पाश्चात्यगणधराः सुधर्मस्वामिप्रनृतयः स्वशिष्येभ्यः प्रतिपादयंत्यतोमयैतदनुश्रुतमित्यन

वयं । यस्मिन्निति कर्मणि व्यब्लोपे पंचमी सप्तमीवेति । यान् ग्रामधर्माश्रित्य ये विरताः । पंचम्यर्थे वा सप्तमी । येन्योवा विरताः सम्यक्संयमरूपेणोद्धिताः समुद्धितास्ते काश्यस्यर्पणस्वामिनोवर्धमानस्वामिनोवा संबन्धी योधर्मस्तदनुचारिणस्तीर्थकरप्रणीतधर्मानुष्ठायिनोजवन्तीत्यर्थः ॥ १५ ॥ किंच (जेएइत्यादि) । ये मनुष्याएनं प्रागुक्तं धर्मं ग्रामधर्मविरतिलक्षणं कुर्वन्ति चरन्ति । आख्यातं ज्ञातेन ज्ञातपुत्रेण (महयेति) महाविषयस्य ज्ञानस्याऽनन्यचूतत्वात् महान् तेन तथाऽनुकूलप्रतिकूलोपसर्गसहिष्णुत्वान्महर्षिणा श्रीमद्वर्धमानस्वामिना आख्यातं धर्मं ये चरन्ति तेएव संयमोद्धाने कुतीर्थिकपरिहारेणोद्धितास्तथा निन्द्वादिपरिहारेण । तएव सम्यक्त्वमार्गदेशनाऽपरित्यागेनोद्धिताः समुद्धिता इति नाऽन्ये कुप्रावाचनिकाजमालिप्रचृतयश्चेतिजावः । तएव च यथोक्तधर्मानुष्ठायिनोऽन्योऽन्यं परस्परं धर्मतोधर्ममाश्रित्य धर्मतोवाचर्यन्तं सारयन्ति चोदयन्ति पुनरपि सधर्मे प्रवर्तयन्तीति ॥ १६ ॥

मापेह पुरा पणामए, अन्निकंखे उवहिं धुणित्तए ॥ जे दूमणते हिं णोणया, ते जाणंति समाहिमाहियं ॥ १७ ॥ णोकाहिए होऊ संजए, पासणिए एय संपसारए ॥ नच्चा धम्मं अणुत्तरं कय किरिए ए यावि मामए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे जेरीते धर्मस्थापे ते रीत कहेवे. पणामएके० प्रणाम एटले सर्व जीवने न माहे. एवा प्रणाम ते शब्दादिक विषयरूप पुरा के० पूर्वला नोगव्या नोग तेने मापेह के० न चिंतवे. केमके तेनुं चिंतववुं पण महा अनर्थनुं कारणवे. तो ए शब्दादिक विषय ने सेववानुं गुं कहेवुं ? तथा अन्निकंखे के० आगमिक काले उपजनार जे विषय तेने पण न वांवे. तेनी अजिलाषा न करे, तथा तेने दूर करवा वांवे. तोआत्माने जे उवहिके० उपधि एटले माया अथवा अष्टप्रकारे कर्म तेने धुणित्तए के० पोताथकी दूर करे. तथा जे दूमणतेहिं के० दुष्ट मनना करनार एवाजे शब्दादिक विषय तेने विपे णोणयाके० नम्या नथी. अथवा दुष्ट धर्मना करनार एवा जे कुतीर्थिक तेनां कहेलां जे अनुष्ठान तेना करनार थया नथी एटले तेने वशीगत थया नथी. ते जाणंति समाहिमाहियं के० ते पुरुष राग, द्वेष, परित्यागरूप जे समाधि तडूप धर्मध्यान तेने आहियं एटले आत्माने विपे व्यवस्थित जाणे. ए थकी जे अन्य ठे तेने विपे समाधि जाणे नहीं. एवुं जाणीने विषयने ठांसे ॥ १७ ॥ वली उपदेशांतर कहेवे. संजए के० चारित्रिउं जे ठे. ते णोकाहिए होऊ के० गोचरीने विपे कथानो करनार न होय एटले विकथा न करे. अथवा विरुद्ध रूप पशुन्य वार्त्ता एटले स्त्रीयादिकनी कथा तेपण न करे. तथा पासणिएणयके० प्रश्न नकरे

अथवा अनेरायें पृथगाथकी निमित्तादिक कहे नहीं तथा संपसारण के० अर्थकांमादिक कथानो विस्तार न करे, केमके धम्मके० ए श्रीवीतराग देवनो जे धर्म तेने अणुत्तरं के० सबै त्तम नञ्जा के० जाणीने विकथादि न करे एटले सम्यक् धर्म जाणवानुं एहिज फलवे, जे विकथादिकनो त्याग करवो अने सम्यक् प्रकारे क्रिया करवी ते नाव देखाडेवे. कयके० कीधीवे रुडीपरे अन्यासीने संयमानुष्ठानरूप किरिए के० क्रिया जेणे एवो उतो उत्तम साधु ते एयाविमामए के० देहादिकने विषे पण ममत्व न करे ॥ २८ ॥

॥ टीपिका—(मापेहेति) । प्रणामयंति प्रापयंति दुर्गतिं प्रणामकाः शब्दादिविषयास्तान् माप्रेक्ष्य मास्मर । तथा उपधि मायां धूनयितुमपनयनायानिकांक्षित् चिंतयेत् मायात्यागाय यतेतेत्यर्थः । ये नराधर्मेनोनिर्विषयैर्ननता न तत्पराः स्युस्ते जानंति समाधिं धर्मध्यानं आहितं आसमंतात् हितं ॥ २७ ॥ (नोकाहिएति) संयतः साधुः कायिककथाकथकोगोचरादौ न नवेत् । प्राश्रिकः प्रश्ननिमित्तकथकश्च न नवेत् । नच संप्रसारको मेघवृष्ट्यर्थकांडादिसूचककथाविस्तारको नवेत् । किं कृत्वाऽनुत्तमुत्कृष्टं धर्मं ज्ञात्वा कृता अन्यस्ता क्रिया संयमानुष्ठानरूपा येन सकृत्क्रियोमामकोन स्यात् ममेदं वस्तु अहमस्य स्वामीति मामकः परिगृही नस्यादित्यर्थः ॥ २८ ॥

॥ टीका—किंच (मापेहेत्यादि) दुर्गतिं संसारं वा प्रणामयंति प्रवृत्तीकुर्वन्ति प्राणिनां प्रणामकाः शब्दादयोविषयास्तान् पुरा पूर्वं उक्तान् माप्रेक्ष्य मास्मर । तेषां स्मरणमपि यस्मान्महतेऽनर्थाय । अनागतांश्च नोदीक्षित नाऽऽकांक्षेदिति । तथाऽनिकांक्षित् अजितपेदनारतं चिंतयेदनुरूपमनुष्ठानं कुर्यात् । किमर्थमिति दर्शयति । उपधीयते ढौक्यते दुर्गतिं प्रत्यात्मा येनाऽसावुपधिर्माया अष्टप्रकारं वा कर्म तद्धननायाऽपनयनायाऽनिकांक्षेदिति संबंधः । दुष्टधर्मं प्रत्युपनताः कुमार्गानुष्ठायिनस्तीर्थिकाः यदिवा (दूमणति) दुष्टमनःकारिण उपतापकारिणोवा शब्दादयोविषयास्तेषु ये महासत्त्वाः न नतान् प्रवृत्तीनूतास्तदाचारानुष्ठायिनो न नवंति तेच सन्मार्गानुष्ठायिनोजानंति विदंति स माधिं रागद्वेषपरित्यागरूपं धर्मध्यानंच आहितमात्मनि व्यवस्थितं आसमंतादितं वा तएव जानंति नाऽन्यइतिनावः ॥ २७ ॥ तथा (एोकाहिएइत्यादि) संयतः प्रव्रजितः कथया चरति कायिको गोचरादौ न नवेत् । यदिवा विरुद्धां पैशून्यापादनीं कथादिकथां वा न कुर्यात् । तथा प्रश्नेन राजादिकिवृत्तरूपेण दर्पणादिप्रश्ननिमित्तरूपेण वा चरतीति प्राश्रिको न नवेत् नाऽपिच संप्रसारको देववृष्ट्यर्थकांडादिसूचककथाविस्तारको नवेदिति । किं कृत्वेति दर्शयति । ज्ञात्वाऽवबुद्धं नास्योत्तरो विद्यत इत्यनुत्तरस्तं श्रुतचारिणा स्त्वं धर्मं सम्यगवगम्य तस्य हि धर्मस्यैतदेव फलं यदुत विकथानिमित्तपरिहारेण स

म्यक्रियावान् स्यादिति । तद्वर्शयति । कृता स्वच्यस्ता क्रिया संयमानुष्ठानरूपा येन सकृत् क्रियस्तथा नूश्च । नचाऽपि मामकोममेद महमस्य स्वामीत्येवं परिग्रहाग्रही नवेदिति ॥ २७ ॥

ठन्नं च पसंस एोकरे, नय उक्कोस पगास माहणे ॥ तेसिं सुविवे
गमाहिए, पण याजेहिं सुजोसिअं धुयं ॥ २९ ॥ अणिहे सहिए
सुसंबुमे, धम्मघी उवहाण वीरिए ॥ विहरेऊ समाहि इंदिए,
आत्तहिअं खु डहेण लप्पइ ॥ ३० ॥

अर्थ—तथा चारित्रिउ होयते ठन्नं के० माया अने पसंस के० लोच ते एोकरे के० नकरे, तथा उक्कोस के० उत्कर्ष एटले मान तथा पगास के० प्रकाश एटले क्रोध तेपण माहणे के० साधु ते नय के० नकरे, तेसिं के० ते क्रोधादिकनो सुविवेग के० परित्याग आहिए के० महांत पुरुषे कह्यो तेहिज धर्मेनेविषे प्रणया के० सावधान थया एवा जेहिं के० जे महासत्ववंत पुरुष तेणो धुयं के० संयमानुष्ठान सुजोसियं के० सेव्युं ते साधु जाणवा ॥ २९ ॥ अणिहे के० स्नेहरहित तथा सहिए के० ज्ञान, दर्शन अने चारित्रे करी संयुक्त अने सुसंबुमे के० सुसंवृत एटले संवरेसहित प्रवर्त्ततो तथा धम्मघी के० धर्मेनो अर्थि तथा उवहाण के० उपधान एटले तपविशेष तेनेविषे वीरिए के० बलवीर्यनो फोरवनार संयम पालतो समाहिइंदिए के० समाहित इंडिउ एटले इंडि उवश करीठे जेणे, एवो ठतो विहरेऊ के० विचरे केमके संसारमांहे नमता खुके० निश्चे आत्तहियंके० आत्महित जे ठे, ते डहेणलप्पइ के० डुःखेकरी लज्जमान थायठे ॥ ३० ॥

॥ टीपिका—(ठन्नंति) मायां न कुर्यात् । प्रशस्यते सर्वैरिंडियैरिति प्रशस्योलोचस्तंच उत्क
र्षमानं प्रकाशंक्रोधंच माहनः साधुर्न कुर्यादिति सर्वत्र संबंधः । तेषां कषायाणां यैर्महा
त्मनिर्विवेकः परित्यागआहितोजनितस्तएव धर्मप्रति प्रणताः प्रद्वीनूताः । अथवा तेषां स
त्पुरुषाणां सुविवेकआहितः प्रथितः । यैः सत्पुरुषैर्जुष्टं सेवितं । धूयते क्षिप्यते कर्म येन त
स्थूतं संयमानुष्ठानं । (अथवा यैः सुजोसिअंति) सुष्ठु कृपितं धूतं कर्मति ॥ २९ ॥ (अणिहः
अग्निहोममत्वरहितः परीपहोपसर्गेन निहन्यतइत्यनिहोवा । अणहेतिपाठे तु अनयो
निरवयः सहितोहितयुक्तः स्वहितोवा सुसंवृतो धर्माधी । उपधानं तपस्तस्य वीर्यवान् स
माहितेइयः संयतेइयोविरहेत् । कुतएवं यतआत्महितं डुःखेन जीवैर्लज्जयते । यतो
वशदृष्टांतैर्मानुष्यादिकं डुर्जनमिति ॥ ३० ॥

॥ टीका—किंच (ठन्नमित्यादि) (ठन्नंति) माया तस्याः स्वानिप्रायप्रज्ञादनरूपत्वात्
तो न कुर्यात् । चशब्दउत्तरापेक्षया समुच्चयार्थः । तथा प्रशस्यते सर्वैरप्यविगानेनाडियत

इति प्रशस्योलोचस्तं च न कुर्यात् । तथा जात्यादिनिर्मदस्थानैर्लघुप्रकृतिं पुरुषमुत्कर्षयतीत्युत्कर्षकोमानस्तमपि न कुर्यादिति संबंधः । तथाऽतर्व्यवस्थितोऽपि सुखदुःखजंगविकारैः प्रकाशी नवतीति प्रकाशः क्रोधस्तं च (माहणेति) साधुर्न कुर्यात् । तेषां पायाणां यैर्महात्मनिर्विवेकः परित्यागआहितो जनितस्तएव धर्मं प्रति प्रणताऽति । इति दिवा तेषामेव सत्पुरुषाणां सुष्ठु विवेकः परिज्ञानरूपआहितः प्रथितः प्रसिद्धिं गतस्त एवच धर्मं प्रति प्रणताः । यैर्महासत्त्वैः सुष्ठु जुष्टं सेवितं । धूयतेऽष्टप्रकारं कर्म येन तद्वृत्तं संयमानुष्ठानं । यदिवा यैः सद्गुणायिनिः (सुजोसिञ्चन्ति) सुष्ठु क्षिप्तं धूननार्हत्वात् धूमं कर्मेति ॥ १९ ॥ अपिच (अणिहेइत्यादि) स्निह्यतइतिस्निहः । नस्निहः अस्निहः सत्तत्र ममत्वरहितइत्यर्थः । यदिवा परीपहोपसर्गैर्निहन्यतेइतिनिहः ननिहोऽनिहण्यसर्गैरपराजितइत्यर्थः । पाठांतरंवा । (अणहेति) नाऽस्याऽधमस्तीत्यनघोनिरवद्यानुष्ठायीत्यर्थः । सह हितेन वर्तेतइति सहितः सहितोयुक्तोवा ज्ञानादिभिः सहिततयात्महितोवा सद्गुणानुप्रवृत्तेः । तामेव दर्शयति । सुष्ठु संवृतंइन्द्रियनोऽन्द्रियैर्विस्वोत्सिकारहितइत्यर्थः । तथा धर्मः श्रुतचारित्रारख्यस्तेनाऽर्थः प्रयोजनं स एवाऽर्थस्तस्यैव सन्निरर्ज्यमाणत्वात् धर्मार्थः सयस्याऽस्तीति सधर्मार्थी । तथोपधानं तपस्तत्र वीर्यवान् स एव नूतो विहरेत् संयमानुष्ठानं कुर्यात् । समाहितेन्द्रियः संयतेन्द्रियः । कुतएवं । यतयात्महितं दुःखेनाऽसुमता संसारे पर्यटता अकृतधर्मानुष्ठानेन जन्यते अवाप्यतइति । तथाहि । नपुनरिदमतिदुर्लभं, मगाधसंसारजलधिविचित्रं । मानुष्यं स्वद्योतकतद्विद्वताविलसितप्रतिमं ॥ १ ॥ तथाहि । युगसमिजादिदृष्टांतनीत्या मनुष्यनव एव तावत् दुर्लभस्तत्राऽप्यार्यक्षेत्रादिकं दुरापमित्यतयात्महितं दुःखेनाऽवाप्यतइति मंतव्यं । अपिच । नृतेषु जंगमत्वं, तस्मिन् पंचेन्द्रियत्वमुत्कृष्टं ॥ तस्मादपि मानुष्यं मानुष्येऽप्यार्यदेशश्च । १ । देशो कुलं प्रधानं, कुले प्रधाने च जातिरुत्कृष्टा ॥ जातौ रूपसमृद्धी रूपे च बलं विशिष्टतमं ॥ २ ॥ नवति बले चायुष्कं प्रकृष्टमायुष्कतोऽपि विज्ञानं । विज्ञाने सम्यक्त्वं सम्यक्त्वे शीलसंप्राप्तिरिति ॥ ३ ॥ एतत्पूर्वश्चाऽयं, समासतोमोक्षसाधनोपायः । तत्रच बहु संप्राप्तं, नवद्विरूपं च संप्राप्यं ॥ ४ ॥ तत्कुरुतोद्यममधुना महुक्तमार्गे समाधिमाधाय ॥ त्यक्त्वा संगमनार्थं, कार्यं सन्निः सदा श्रेयइति ॥ ५ ॥ ३० ॥

एहि एण पुरा अणुस्सुतं, अड्वा तं तह एो समुच्चियं ॥ पाठांतरं अड्वा अवितहणो अणुच्चिअं ॥ मुणिणा सामाइ आहितं, नाएणं जरासवदंसिणा ॥ ३१ ॥ एवं मत्ता महंतरं, धम्ममिणं सहिया बहू जणा ॥ शरुणो ठंदाणुवत्तगा, विरया तिन महोद्यमाहितंतिवेमि ॥ ३२ ॥

अर्थ-हवे ए जीव क्यांए जे नथी पाम्यो ते देखाडेढे. जे श्रीवीतरागे संयमानुष्ठान कसुं. ते पुराके० पूर्वे ए जीवे एणअणुस्सुतं एहि के० निश्चयकी सांनखुं पण नथी अडुवाके० अथवा तंके० ते धर्म कदापि तह के० तथा एोसमुच्चियं के० रुडीरीते पाळुं पण नथी मुणि एा के० महर्पिये ज्ञातपुत्रे सामाअा के० सामायिकादिक घणां डुर्जन ठे, एरीते आ हितं के० कहां ते नाएणं के० ज्ञातपुत्र जे श्रीमहावीर जगसवदंसिणा के० जगत मां सर्वदर्शी तेणे कसुं ॥ ३१ ॥ एवो जाणी जे करवुं ते कहेढे. एवंमत्तामहंतरं के० एम पूर्वोक्त प्रकारे आत्महित डुर्जन जाणीने तथा धम्ममिणं के० धर्मनो ए महांत आंतरो एटले धर्मनुं विशेष जाणीने सहिया के० ज्ञान, दर्शन अने चारित्र सहित ब हु के० घणा एवा हलवा कर्म जणा के० लोक ते गुरुणो ठंडाणुवत्तगा के० गुरुने ठंडे प्रवर्तता एटले गुरूपदिष्ट यथोक्त संयमने पालता विरया के० पापयकी विरत ते महोय के० महोटी जेनो प्रवाह ठे, एवा संसारसमुड् यकी तिन्न के० तस्या. एरीते आहितं के० श्रीतीर्थकर गणधरे कसुं तिबेमि एटले पूर्ववत् ॥ ३२ ॥ इति श्रीवेताल्लि याध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ दीपिका-(एहिणूणेति) । यन्मुनिना जातेन श्रीवीरेण जगतः सर्वज्ञावदर्शिना सर्व ज्ञेन सामायिकादि आहितमाख्यातं तन्नूनं निश्चितं पुरापूर्वं जीर्वैर्नहि अनुश्रुतं श्रवण पयमागतं । अथवा श्रुतमपि नसमुद्धितं यथावन्नानुष्ठितं ॥ ३१ ॥ (एवमिति) एवमात्म हितं डुर्जनं मत्वा (महंतरंति) मानुष्यादिकमवरं ज्ञात्वा एनं जैनं धर्मच स्वहिताबहवोजना लघुकर्माणोगुरोऽठंडानुवर्तकास्तडुक्तमार्गानुष्ठायिनो विरताः पापेभ्यस्त्याख्यातं तीर्थकृ त्ति । इतिशब्दः समुच्चयार्थः । ब्रवीमीतिपूर्ववत् ॥ ३२ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां द्वितीयाध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ टीका-एतच्च प्राणिनिर्न कदाचिदवाप्तपूर्वमित्येतदर्थयितुमाह ॥ (एहिणूणेत्यादि) । यदेतन्मुनिना जगतः सर्वज्ञावदर्शिना ज्ञातपुत्रीयेण सामायिकाद्याहितमाख्यातं तन्नूनं निश्चितं । नहि नैव पुरापूर्वं जंतुनिरनुश्रुतं श्रवणपयमायातं । अथवाश्रुतमपि तत्सामा यिकादि यथावस्थितं तथा नाऽनुष्ठितं । पाठांतरंवा । (अवितहत्ति) । अवितथं यथावन्नाऽनुष्ठितमतः कारणादसुमतामात्महितं सुडुर्जनमिति ॥ ३१ ॥ पुनरप्युपदे शांतरमधिकृत्याह । (एवंमत्ताइत्यादि) । एवमुक्तरीत्याऽऽत्महितं सुडुर्जनं मत्वा ज्ञा त्वा धर्माणां च महदंतरं धर्मविशेषं कर्मणोवा विवरं ज्ञात्वा । यदिवा (महं तरंति) मनुष्यार्थक्षेत्रादिकमवसरं सदानुष्ठानस्य ज्ञात्वा एनं जैनं धर्म श्रुतचारित्रात्मकं स ह हितेन वर्ततइति सहिताज्ञानादियुक्ताबहवोजनालघुकर्माणः समाश्रिताः संतोयु

रोराचार्यादिस्तीर्थीकरस्य वा ठंदानुवर्तकास्तदुक्तमार्गानुष्ठायिनोविरताः पापेभ्यः कर्मणः
संतस्तीर्णमिद्वैधमपारं संसारसागरमेवमाख्यातं मया नवतामपरैश्च तीर्थैरुन्निरन्येषां ।
तिशब्दः परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥३॥ वैतालीयस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ अथ वैतालीयाध्ययनस्य तृतीयोद्देशकस्य प्रारंभः ॥

संवृत्तकम्मस्स निक्खुणो, जं झुक्कं पुढं अबोहिए ॥ तं संजमउव चिज्झई,
मरणं हेव वयंति पंमिया ॥१॥ जे विन्नवणा अजोसिया, संतिन्नेहिं समं
विहाहिया ॥ तम्हा उढंति पासहा, अदस्सुकामाइरोगवं ॥ २ ॥

अर्थ—हवे त्रीजो उद्देशो प्रारंभियेहैयें. बीजा उद्देशामां चारित्र पालवुं कहुं ते चारि
त्र पालतां कदाचित् परिसह आवेतो सहन करवा एवो जाव कहेहे, संवृत्त के० संव
ख्याते कम्मस्स के० मिथ्यात्वादिक कर्म जेणे एवा निक्खुणो के० साधुने जंझुक्कं के०
जे दुःख जोगवतां दोहिलां अथवा तेनां कारण जे अष्ट प्रकारना कर्म अबोहिए के०
अज्ञानपणे पुढं के० बांध्यांहे, निकाचित कख्याते तंके० ते संजमउ के० सत्तर प्रकार
ना संयमे करी चिज्झई के० क्खणे क्खणे खुटेहे; जेम तलावतुं पाणी सूर्यना किरण
करी सर्वदा क्खणे क्खणे खुटेहे, तेम चारित्रियानां कर्म ते तप अने संयमे करी खुटेहे,
मरणं हेवपंमिया के० तथा संवृत्ति आत्मा ते पंमित मरण एटले जन्म, जरा, मरण
अने शोकादिक ठांमीने वयंति के० मोह्ने पोहोचे. अथवा एरीते वयंति पंमिया के०
जे पंमित विवेकी सर्वज्ञ ठेते कहहे. ॥१॥ हवे जे विरति रुडा अनुष्ठानना करनारहे, ते ते
हिज नवे मोह्ने जाय. ते आश्री कहेहे. जे के० जे महासत्त्ववंत पुरुष विन्नवणाके०
जे कामार्थि पुरुषे विनंती कराय ते कारणमाटे विन्नवणा शब्दे स्त्री कहिए. तेने अजो
सियाके० नसेवे तथा रुडे आचारे करी संतिन्नेहिं के० संतीर्ण शब्दे संसार थकी मूकाणा स
मवि विहिया के० सरखा कह्या तम्हा के० तेकारणे उढंति के० उचुं एवुं जे मोह्ने तेने पास
हा के० जोयुं वली जेणे अदस्सुकामाइरोगवं के० कामजोग जे ठे तेने रोगनीपरे दीगा ॥२॥

॥ दीपिका—उक्तोद्देशोद्देशकः सांप्रतं तृतीयः समाख्यते तस्यायमधिकारः । पूर्व ।
रताइत्युक्तं तेषांच कदाचित् परीपहाअपि उदीर्येरन् ते सम्यक् सोढव्याइत्यनेन संव
यातस्यास्योद्देशकस्येदमादिसूत्रं ॥ (संवृडेति) संवृतं निरुद्धं कर्म येन तस्य संवृतकर्मणः
साधोर्द्धःखं यत् स्पष्टं बद्धं तदबोधना अज्ञानेनोपचितं सन्नसंयमतोऽपचीयते क्षीयते ।
ते संवृतात्मानोमरणं उपलक्षणाज्जातिशोकादिकं च हित्वा त्यक्त्वा मोहं ब्रजंति
पंडिताः ॥ १ ॥ (जेवीति) । कामार्थिनिर्विज्ञाप्यंते प्रार्थ्येनइति विज्ञापनास्त्रियस्ताचि

यं अजुष्टाअसेवितास्ते संतीर्णैर्मुक्तैः समं व्याख्याताः । अतीर्णाअपि ते संसारं तीर्णाश्च स्यु
रित्यर्थः ॥ तस्मादूर्ध्वमोक्षं यूयंपश्यत ये च कामान् रोगवत् रोगतुल्यान् अज्ञाकुर्दष्ट
वंतस्तेपि तीर्णसमाश्च्यपि पश्यत । यतः पुष्पफलाणं च रसं, सुराश्मंसस्स महिलि
थाणं च ॥ जाणंतो जे विरया, ते डुकरकारएवंदे ॥ १ ॥

॥ टीका-उक्तोद्वितीयोद्देशकः सांप्रतं तृतीयः समारभ्यते ॥ अस्यचाऽयमनिसंबं
धः । इहाऽनंतरोद्देशकांते विरताइत्युक्तं तेषांच कदाचित्परीषदाः समुदोर्ध्वरत्नतस्तत्स
हनं विधेयमित्युद्देशार्थाधिकारोऽपि निर्युक्तिकारेणाऽनिहितः । यथाऽज्ञानोपचितस्य क
र्मणोऽपचयोनवतीति सच परीषदसहनादेवेत्यतः परीषदाः सोढव्याइत्यनेन सं
बंधेनाऽऽयातस्याऽस्योद्देशकस्याऽदिसूत्रं । (संवृत्तकम्मस्सेत्यादि) । संवृतानि रुद्धा
नि कर्माण्यनुष्ठानानि सम्यगुपयोगरूपाणि वा मिथ्यादर्शनाविरतिप्रमादकषाययोगरूपा
णि वा यस्य निहोः साधोः सतथा तस्य यत् दुःखमसदेयं तदपादानज्जतं वाऽष्टप्र
कारं कर्म । (स्पष्टमिति) बहस्पष्टनिकाचितमित्यर्थः । तच्चाऽत्राबोधिना अज्ञानेनोपचितः
सत् संयमतोमौनींशोक्तात् सप्तदशरूपादनुष्ठानादपचीयते प्रतिक्षणं ह्यमुपयाति ।
एतदुक्तं नवति । यथा तटाकोदरसंस्थितमुदकं निरुद्धापरप्रवेशद्वारं सदादित्यकरसंप
र्कात् प्रत्यहमपचीयते । एवं संवृताश्रवद्वारस्य निहोरिंदिययोगकषायं प्रति संजीनत
या संवृतात्मनः सतः संयमानुष्ठानेन चाऽनेकजवाज्ञानोपचितं कर्म ह्यीयते । ये च सं
वृतात्मानः सदनुष्ठायिनश्च ते हित्वा त्यक्त्वा मरणं मरणस्वप्नावमुपलक्षणत्वात् जाति
जरामरणशोकादिकं त्यक्त्वा मोक्षं व्रजंति पंडिताः सदसद्विवेकिनः । यदि वा पंडिताः सर्वे
ज्ञाएवं वदंति यत् प्रागुक्तमिति ॥ १ ॥ येऽपिच तेनैवं जवेन च मोक्षमाप्नुवंति तान
धिकृत्याह । (येविन्नवणेत्यादि) ये महासत्त्वाः कामार्थिनिर्विज्ञाप्यंते यास्तदर्थिन्यो
वा कामिनं विज्ञापयंति ताविज्ञापनाः स्त्रियस्तानिरजुष्टाअसेविताः ह्यं वा अवसाय
जक्षणमतीतास्ते संतीर्णैर्मुक्तैः समं व्याख्याताः । अतीर्णाअपि संतोयतस्ते निष्किंचन
तया शब्दादिषु विषयेष्वप्रतिबद्धाः संसारोदन्वतस्तटोपांतवर्तिनोजवन्ति । (तस्मादूर्ध्वमि
ति) मोक्षं योपित्परित्यागादूर्ध्वं यन्नवति तत्पश्यत यूयं । येच कामान् रोगवदज्ञाधि
कल्पान् अज्ञाकुर्दष्टवंतस्ते संतीर्णसमाव्याख्याताः । तथाचोक्तं । पुष्पफलाणंचरसं,
सुराश्मंसस्समहलियाणंच ॥ जाणंतोजेविरया, तेडुकरकारएवंदे ॥ १ ॥ तृतीयपादस्य
पातोत्तरं वा । उडुंतिरियंअहेतहा. ऊर्ध्वमिति सौधर्मादिषु तिरियमिति तिर्यक्ज्ञोके अ
प्रति नवनपत्यादौ येकामास्तान् रोगवदज्ञाकुर्ये ते तीर्णकल्पाव्याख्याताइति ॥ २ ॥

अग्गं वणिण्हिं आहियं धारंति राइणिया इह ॥ एवं परमा महवया, अ
स्कायाउ सराइ नोयणा ॥३॥ जे इह सायाणुगा नरा, अप्रोववन्ना कामे
हिं मुत्तिया ॥ किवणेणसमं पगप्पिया, न विजाणंति समाहिमाहितं ॥४॥

अर्थ—वली उपदेश आश्री कहेते. जेम वणिण्हिं के० वणिके अग्गंके० अग्र एटले प्रधान
एवं रत्नवस्त्रान्तरणादिक देशांतर यकी, आहियंके० आख्या तेने इह के० आमनुप्यलोकमात्रे
राइणिया के० राजा अथवा मोहोटा व्यवहारवंतपुरुषजे होय तेज धारंति के० धारण
करेते एटले पहेरेते एवं के० एप्रकारे परमा के० प्रधान रत्नतुल्य एवाजे महवया के०
पांचमहाव्रत ते सराइनोयणा के० ठठारात्रीनोजन विरमण सहित ठ व्रत ने अस्का
याउ के० आचार्ये आख्या तेने साधुज धारणकरे अने सारीरीते पाळे ॥३॥ जे के०
इह के० आजगतने विपे सायाणुगा के० सुखशीलीया त्रण गारवेंकरी अप्रोववन्नाके०
अध्युपपन्न एटले सहित तथा कामेहिंमुत्तिया के० कामनोगने विपे मूर्धित ते किवणे
णसमं के० कृपण एटले दीन, कायर सरखा पगप्पिया के० धीठा एटले अल्पदोषे अमार
निर्मल संयम शी रीते मलिन अज्ञे? एवी रीते धृष्टपणुकरनार जे होय ते समाहिमाहितंके०
श्रीवीतरागनो कह्यो एवो जे समाधिनो मार्ग तेने नविजाणंति के० नजाणे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—(अग्गमिति) अग्रं प्रधानं रत्नान्तरणादिकं वणिग्निर्देशांतरादाहितं ढौकितं
राजानस्तनुव्याइह मनुप्यलोके धारयंति विव्रति । एवं रत्नतुल्यानि परमाणि प्रधानानि म
हाव्रतानि पंचसरात्रिनोजनानि त्रिरात्रिनोजनविरमणपष्ठानि आख्यातान्याचार्यैरि
ति तानि महासत्त्वाः साधवोधारयंति नान्ये इति तात्पर्यार्थः ॥ ३ ॥ (जेइहेति) । ये
इह मनुप्यलोके सातानुगाः सुखशीलानराक्षद्विरससातागौरवेष्वध्युपपन्नागृह्णास्तथा का
मेष्टु इहामदनेष्टु मूर्धिताः सतृष्णाः संतः कृपणेन दीनेन इन्द्रियपशजितेन समास्तुक्कामा
सेवने प्रगल्भिताधृष्टतां गताः किमनेनाऽसम्यक् प्रत्युपेक्षणादिस्तोकदोषेणास्मच्चारित्रविश
धना नाविनीत्येवं प्रमादवंतोधृष्टाः शनैः समस्तमपि संमलिनयंति । एवं नूतास्ते समा
धिधर्मध्यानादिकमाख्यातं कथितमपि नजानंति ॥ ४ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशांतरमधिकृत्याह । (अग्रंवेत्यादि) अग्रं वर्यं प्रधानं रत्नवस्त्रा
न्तरणादिकं । तद्यथा वणिग्निर्देशांतरादाहितं ढौकितं राजानस्तत्कल्पाईश्वरगदयः इहा
ऽस्मिन्मनुप्यलोके धारयंति विव्रति एवमेतान्यपि महाव्रतानि रत्नकल्पानि आचार्यैराख्या
तानि योजनानि सरात्रिनोजनविरमणपष्ठानि साधवोविव्रति । तुशब्दः पूर्ववत्तन्मया
महाव्रतरत्नानां विशेषापादकइति । इदमुक्तं भवति । यथा प्रधानरत्नानां राजानएव

जाजनं एवं महाव्रतरत्नानामपि महासत्त्वाएव साधवोनाजनं नान्ये इति ॥३॥ किंच (जेइहेत्यादि) ये नरालघुप्रकृतयश्चाऽस्मिन् मनुष्यलोके सातं सुखमनुगच्छंतीति सा तानुगाः सुखशीलाएहिकामुष्मिकाऽपायनीरवः समृद्धिरससातागौरवेष्वाधुपपन्नागृहाः । तथा कामेषु इहामेदनरूपेषु मूर्खिताः कामोत्कटतृष्णाः । कृपणोदीनोवराककंड्वियैः पराजितस्तेन समास्तुत्कामासेवने प्रगल्भिताभृष्टतां गताः । यदिवा किमनेन स्तोकेन दोषेणाऽसम्यक्प्रत्युपेक्षणादिरूपेणाऽस्मत्संयमस्य विराधनं नविष्यत्येवं प्रमादवन्तः कर्तव्येष्ववसीदन्तः समस्तमपि संयमं पटवन्मणिकुट्टिमवद्वा मलिनीकुर्वन्ति । एवंजूताश्च ते समाधिधर्मव्यानादिकमाख्यातं कथितमपि न जानन्तीति ॥ ४ ॥

वाहेण जहा व विहए, अबले होइ गवं पचोइए॥ से अंतसो अप्पय्यामए नाइ वहइ अबले विसीयति ॥ ५ ॥ एवं कामेसणं विज्ज अज्जसुए पयहे ज्ज संयवं ॥ कामी कामेण कामए, लद्धेवावि अलद्धकएहइ ॥ ६ ॥

अर्थ—बली उपदेशांतर कहेवे. जहाव के० जेम वाहेणके० व्याध एटले आहेडी ते मृगादिक पशुने विहएके० त्राशदेतो ठतो ते गवके० मृगादिक अबले होइके० बलरहित थाय. क्यांए जइशकेनहीं. अथवा वाहेणके० गाडानो वाहक एटले सांधडीउ तेणे जेम विपममार्गेने विपे गवके० बलदने पचोइतेके० पराणे प्रेरणा करी खेडयो ठतो बलरहित थायः पढी से के० ते बलदने अंतसो के० मरणांत सुधी जो कष्ट आपे तो पए अप्पय्यामए के० अत्प सामर्थ्यपणाने लीधे नाइवहइके० चाली नशके. अबलेविसीयति के० निर्वजपणायी तेहिज कादवसां विपम मार्गे खूतो रहे ॥५॥ हवे ए दृष्टांत पुरुष साथे मेलवेवे. एवं के० ए पूर्वोक्त न्याये काम के० शब्दादिक विषय तेनी एसणं के० गवेपणा एटले प्रार्थना तेनेविपे विज्ज के० निपुण आसक्त ठतो ते पुरुष सिद्धाय परंतु कामजोगने ठांही नशके; कामजोगरूप कर्दमने विपे खुनो एवो ठतो अज्जसुएके० आज अथवा काले संयवं के० एकामजोगनो संबंध पयहेज्जके० ठांहीश. एम चिंतवे; पण निर्वज बलदनी परें ठांही नशके एमजाणी संवेग आणीने कामी के० कामि पुरुषे कामेण के० कामजोग बांठवा नही बली कामएलद्धेवावि के० ते कामजोगने लाथा थका पण अलद्धकएहइ के० अणलाथा एटले अणपाम्या सरखा करे. कोइएक निमि ते बुज्यो ठतो जंबुस्वामि तथा वेरस्वामिनी पेरे निस्पृहीथाय. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(वाहेणेति) । व्याधेन लुब्धकेन यथा(गवंति) । मृगादिपशुः विरुतोवि विषप्रकारेणकृतः पीडितः प्रचोदितः श्रमं प्रापितः सन्नवलोगंतुमसमर्थः । अथवा या

हयतीतिवाहः शाकटिकस्तेनाऽवहन् गौः प्रतोदादिना कृतः प्रेरितोपि अबलोविषमप
 गंतुमसमर्थः स्यात् सचांतशोमरणांतमपि यावत् अल्पस्थामाऽल्पसामर्थ्योन्नारं वो
 शक्नोति एवंनूतश्चतत्रैव पंकादौविपीदति ॥ ५ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमिति) । ए
 पूर्वोक्तदृष्टान्तेन कामानां शब्दादीनां या गवेषणा प्रार्थना तस्यां विद्वान् निपुणः कामप्रा
 नासक्तोऽयं श्वोवा संस्तवं कामसंबंधं प्रजह्यात् । नवा बलीवर्दश्च विषममार्गकामान्
 कुमलं । किंच नवैहिकामुष्मिकापायनीरुः कामी नूत्वा प्राप्तानपि कामान् कामयेताऽ
 लपेत वैरस्वामी जंबूस्वामिनामादिवत् तथाकुल्लककुमारवत् कुतश्चिन्निमित्तात् । सु
 गाड्यं सुहुवाड्यं मुनेच्चिन्त्यं सामसुंदरि ॥ अणुपालिच्यदीहराड्यं उमुमिणंते मापमायह
 इत्यादि प्रतिबुद्धोलब्धानपि कामान् लब्धसमान् मन्यमानोनिस्पृहः स्यात् ॥ ६ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशांतरमधिकृत्याह (वाहेणेत्यादि) व्याधेन लुब्धकेन (जहावि
 यथा (गवत्ति) मृगादि. पशुर्विविधमनेकप्रकारेण कूटपाशादिना कृतः परवशीकृतः श्र
 वा ग्राहितः प्रणोदितोऽप्यबलोन्नवति जातश्रमत्वात् गंतुमसमर्थः । यदिवा वाह
 तीति वाहः शाकटिकस्तेन यथावदवहन् गौर्विविधं प्रतोदादिना कृतः प्रचोदितोऽ
 बलोविषमपदादौ गंतुमसमर्थोन्नवति । सचांतशोमरणांतमपि यावदल्पसाम
 न्नाऽतीव वोढुं शक्नोति । एवंनूतश्चाऽबलोन्नारं वोढुमसमर्थस्तत्रैव पंकादौ विपीदति
 ॥ ५ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह (एवमित्यादि) एवमनंतरोक्तया नीत्या कामानां शब्दादीनां
 पयाणां या गवेषणा प्रार्थना तस्यां कर्तव्यायां विद्वान् निपुणः कामप्रार्थनासक्तः श
 दिपंके मग्नः सचैवंनूतोऽयं श्वोवा संस्तवं परिचयं कामसंबंधं प्रजह्यात् । क्लेशेत्येव
 ध्यवसाय्येव सर्वदाऽवतिष्ठते । नच तान् कामान् अबलोबलीवर्दवत् विषमं मार्गं त्यक्तुमलं
 किंच नचैहिकामुष्मिकापायदर्शितया कामी नूत्वोपपन्नानऽपि कामान् शब्दादिविषयान्
 स्वामिजंबूनामादिवद्वा कामयेतानिलपेदिति । तथा कुल्लककुमारवत् कुतश्चिन्नि
 मित्तात् । सुहुगाड्यमित्यादिना प्रतिबुद्धोलब्धानप्यप्राप्तानपि कामान् लब्धसमान् मन्य
 मानोमहासत्त्वतया तन्निस्पृहोन्नवेदिति ॥ ६ ॥

मापन्न असाधुता नवे, अच्चेही अणुसास अप्पगं ॥ अहियंच असाधु
 सोयती, संथणती परिदेवती बहु ॥ ७ ॥ इह जीवियमेव पासदा, तरुणे
 एव वाससयस्स तुट्ठती ॥ इत्तरवासेय बुप्पह, गिद्धनरा कामेसु मुत्तिया ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे शावास्ते कामनोगनो त्याग करवो ते कहेते. मापन्न के० रखे, प
 ठी मरणकाले नवांतरने विपे ए कामनोगनी सेवाये करी असाधुतानवे के० असाधु

पणायकी दुर्गति गमनरूप आय. एवं जाणी पोतानो आत्मा विषयना संग थकी अ
 वेही के० दूर करे तथा अणुसासअप्पगं के० पोताना आत्माने शीखवे के, रे जीव अ
 साधु कर्मने प्रमाणे तुं दुर्गतियें गयो थको दुःखी अईश तथा अहियंचके० अत्यंत अ
 साधु के० असाधु कर्मने प्रमाणे सोयती के० शोचकरीश संयणती के० हे जीव तुज
 ने परमाधार्मियें पीडयो थको गाढा आकरा शब्द करीश, तथा परिदेवइबहु के० घणा
 विलाप करीश. हे माय? हुं मरुबुं, आ वखत मने राखनार कोइ नथी इत्यादिक
 अनेक आक्रंद करीश एवं कह्नीने आत्माने शीखामण आपे. ॥७॥ वली इहके० आ सं
 सारमांहे धनधान्यादिक पदार्थ तो दूररह्या, पण जीवियमेव के० एकलुं जीवितव्य पणुज
 पासह के० देखो तेएवुं तो असाश्वतुं ठे के, कृणेकृणे विनाशशीजठे. कोइक तो तरुणएव
 के० तरुण पणोज विनाशपामे वाससतस्सतुट्टती के० चालता समयमां घणुतो शो व
 र्पनुं आयुष्यठे, तेपण ठेहेडे बूटेठे जेमाटे ते आयुष्य सागरोपमनी अपेक्षायेतो मेपो
 न्मेप प्रायें इत्तरवासेय के० इत्तर एटले अल्प वर्ष सरखुं आय. एवं जाणीने रे जीव
 बुझह के० बुजो के, एवीरीतनो आयुष्यनो नरोशो ठता पण गिह्ननराकामेसुमुत्तियाके०
 एकेक पुरुष गृहठता कामनोगने विषे मूर्छित रहेठे? तेनरकादिक पीडाने पामेठे ॥८॥

॥ दीपिका—(मापहेति पश्चान्मरणकाले जवांतरेवा मानुषंगादसाधुता कुगतिरूपा
 मानवेत् माप्राप्नुयादित्यतोविषयेन्यआत्मानमत्येहि त्याजय । तथा आत्मानमनुशास्तिं
 कुरु । यथा हेजीव असाधुराजकर्मकारी अधिकं दुर्गतौ गतः शोचति । सच परमाधार्मिकैः
 कदर्थ्यमानस्तिर्यक्तु क्रुधादिवेदनाग्रस्तः स्तनत्याक्रंदति परिदेवते विलपति बह्वपि इत्या
 त्मानुशासनंकुरु ॥ ७ ॥ (इहेति) इह संसारे आस्तांतावदन्यत् । जीवितमायुरेवाऽनि
 त्यं पश्यत प्रतिक्षणमावीचीमरणसद्भावात् । तथा सर्वायुःकृयात्तरुणएव त्रुटयति च्यव
 ते । अथवा सांप्रतं सुबद्धप्यायुर्वर्षशतं तच्च सागरोपमापेक्षया कतिपयमेपोन्मेपप्रायत्वा
 त् इत्तरवासकल्पं स्तोकवासतुल्यमिति बुध्यध्वं । एवंनूतेप्यायुपि गृहानराः कामे मूर्छिताया
 सक्तानरकादिपीडां लज्जंतइति शेषः ॥ ८ ॥

॥ टीका—किमिति कामपरित्यागोविधेयइत्याशंक्याह । (मापहेत्यादि) मापश्चान्मरण
 काले जवांतरेवा कामानुषंगादसाधुता कुगतिगमनादिकरूपा नवेत् प्राप्नुयादिति । अतो
 विषयासंगादात्मानमत्येहि त्याजय । तथात्मानं चाऽनुशाध्यात्मनोऽनुशास्तिं कुरु । यथा
 हेजीव योह्यसाधुरसाधुकर्मकारी हिंसानृतस्तेयादौ प्रवृत्तः सन् दुर्गतोपतितोऽधिक
 मत्यर्थमेवं शोचति सच परमाधार्मिकैः कदर्थ्यमानस्तिर्यक्तु वा क्रुधादिवेदनाग्रस्तो

इत्यर्थं स्तनति सशब्दं निःश्वसिति । तथा परिदेवते विलपऽत्याक्रंदति । बद्धिहति ।
 हामातर्भियतइति त्राता नैवाऽस्ति सांप्रतं कश्चित् किंशरणं मेस्यादित्याह । दुष्कृतवर्ति
 तस्य पापस्येत्येवमादीनि दुःखान्यऽसाधुकारिणः प्राप्नुवंतीत्यतोविषयानुबंगेन विधेय
 त्येवमात्मनोऽनुशासनं कुर्विति संबंधनीयं ॥७॥ किंच (इहजीवियमेवेत्यादि) । इहाऽस्मि
 न् संसारे आस्तां तावदन्यज्जीवितमेव सकलसुखास्पदमनित्यताऽग्रातं आवीचिमरणेन
 प्रतिक्षणं विशरारुखजावं तथा सर्वायुःक्षयएव वा तरुणएव युवैव वर्षशतायुरायुपक्रम
 तोऽथ्यवसाननिमित्तादिरूपादायुपस्रुट्यति प्रच्यवते । यदिवा सांप्रतं सुबद्धप्यायुर्वर्षशतं
 तच्च तदंते त्रुट्यति । तच्च सागरोपमापेक्षया कतिपयनिमेषप्रायत्वात् इत्वरं वासकल्पं
 वर्तते स्तोकनिवासकल्पमित्येवं बुध्यध्वं यूयं । तथैवंजन्तेऽप्यायुपि नराः पुरुषाज्ज
 प्रकृतयः कामेषु शब्दादिषु विषयेषु गृह्याध्युपपन्नामूर्तितास्तत्रैवाऽसक्तचेतसोनरकादि
 यातनां स्थानमाप्नुवंतीति शेषः ॥ ७ ॥

जे इह आरंजनिरसया, आत्तदंमा एगंतलूसगा ॥ गंता ते पावलोगयं,
 चिररायं असुरियं दिसं ॥९॥ एय संखय माहु जीवितं, तहविय वाल
 जणो पगप्पई ॥ पच्चुप्पन्नेण कारियं, कोदहुं परलोकमागते ॥ १० ॥

अर्थ-जेइह के० जे आ मनुष्य लोकमांहे महामोहाकुलित पुरुष आरंज के० आ
 रंज हिंसादिक सावधानुष्ठानने विषे निस्सिया के० निश्चित एटले आसक्तवे, ते पुरुष
 आत्तदंमा के० आत्माने दंमनार तथा एगंतलूसगा के० एकंत जीवना प्राणने लूसनार
 र अथवा सद् अनुष्ठाननेलूसनार, गंताते पावलोगयं के० एवा पुरुष पापलोक एटले
 जे गतिमां पापकर्मना करनार जाय, ते गतिमां जजे किंबहुना चिररायं असुरियंदिसं
 के० चिरकाल सुधी नरकादिकना दुःख पामसे. यद्यपि ते अज्ञान कष्टने प्रजावे कदाचित्
 देवगति पामे तोपण असुरिगति एटले किद्विषीयादिकनी गति पामे ॥९॥ वाली कहेवे ए
 यसंखयमाहुजीवितं के० सर्वज्ञे एम कहुंवे के, त्रुट्युं आयुष्य संधाय नही तहविय के०
 तोपण वालजणो के० वाल अज्ञानी लोक ते निर्विवेकी पणे पगप्पई के० भ्रष्टपणुं क
 रेवे, ते कहेवे, कोइ एक पंढिते धर्मने विषे प्रेस्योठतो ते नरविदेकी पुरुष एम कहेके
 पच्चुप्पन्नेणकारियं के० अमारा प्रलुत्पन्न जे वर्त्तमान सुख तेनी साथेज अमारी कार्य
 वे. कोणजाणे परलोकवे किंवा नयी कोदहुं परलोकमागते के० परलोकने कोण देवी
 आव्योवे. जे देखीने परलोकयी आव्यो होय ते अमोने कहेतो मान्य करीये इत्यादि
 क भ्रष्टपणानी वातो करे. ॥ १० ॥

॥ दीपिका-जेइहेति । ये केचन इह लोके आरंजननिःश्रिताआरंजसंबन्धाआत्मानं दंडयं

नीत्यात्मदंडकाः । तथा एकांतेन लूषकाजंतूनां हिंसकास्ते पापलोकं नरकादिगतिं गंता
रोयास्यंति चिररात्रं प्रज्ञूतकालं तन्निवासिनोजवंति । तथा बालतपश्चरणादिना यद्य
पि देवत्वप्राप्तिस्तथाप्यासुरीं दिशं यांति किद्विषिकादेवाऽधमाः स्युरित्यर्थः ॥ ए ॥ (न
येति । नचनैव संस्कृतमायुस्तुटितमायुर्न संस्कृतं संधातुं शक्यमेवमाहुः सर्वज्ञाः । तथापिच
एवं सत्यपि बालजनोर्मुखलोकः सावद्यं कृत्यं कुर्वन् प्रगल्भतेऽसदनुष्ठानेनापि नलज्ज
ते । एवं पापकर्माणि कुर्वन् परेण प्रेरितोवक्ति । प्रत्युत्पन्नेन वर्तमानकालेनास्माकं कार्यं अ
तीतानागतयोर्विनष्टाऽनुत्पन्नत्वादसत्त्वं तस्मादिह लोकएव विद्यते नपरलोके । यतः । ए
तावानेव लोकोयं यावानिन्द्रियगोचरः । नष्टे वृकपदं पश्य यद्वदंत्यबहुश्रुताऽति ॥ १० ॥

॥ टीका—अपिच (जेहेत्यादि) ये केचन महामोहाकुलितचेतसऽहाऽस्मिन्मनुष्य
लोके आरंभे हिंसादिके सावद्यानुष्ठानरूपे निश्चयेन श्रिताः संबन्धाअभ्युपपन्नास्ते
आत्मानं दंडयंतीत्यात्मदंडकास्तथैकांतेनैव जंतूनां लूषकाहिंसकाः सदनुष्ठानस्य वा ध्वं
सकास्ते एवंजृतागंतारोयास्यंति पापं लोकं पापकर्मकारिणां योलोकोनरकादिश्चिर
रात्रमिति प्रज्ञूतं कालं तन्निवासिनोजवंति । तथा बालतपश्चरणादिना यद्यपि तथावि
धदेवत्वापत्तिस्तथाऽप्यासुराणामियमासुरी तां दिशं यांति । अपरे प्रेष्याः किद्विषिका
देवाऽधमानवन्तीत्यर्थः ॥ ए ॥ किंच (एयसंखयेत्यादि) नचनैव त्रुटितं जीवितमायुः
संस्कृतं संधातुं शक्यते एवमाहुः सर्वज्ञाः । तथाहि दंरुकलियं करित्तावञ्चंति दुराऽज्यदि
वसाय आउसंचेह्वंता गयाय पुणोनाणनियत्तंति । तथाऽप्येवमपि व्यवस्थिते जीवानामायु
पि बालजनोऽन्योलोकोनिर्विवेकतया असदनुष्ठाने प्रवृत्तिं कुर्वन् प्रगल्भते धृष्टतां या
त्यसदनुष्ठाने नाऽपि लज्जतइत्यर्थः । सचाऽन्योजनः पापानि कर्माणि कुर्वन् परेण चो
दितोभृष्टतया अलीकपांडित्याजिमानेनेदमुत्तरमाह । प्रत्युत्पन्नेन वर्तमानकालजाविना
परमार्थतोऽतीतानागतयोर्विनष्टानुत्पन्नत्वेनाऽविद्यमानत्वात् कार्यं प्रयोजनं प्रेक्षापूर्व
कारिनिस्तदेव प्रयोजनसाधकत्वादाड्यते । एवंच सतीह लोकएव विद्यते नपरलोक
इति दर्शयति । कः परलोकं दर्शयति कं परलोकं कोदृष्टेहायातस्तथाचोचुः । पिब स्वादच
साधु गोभने यदतीतं वरगात्रि तन्न ते । नहि जीरुगतं निवर्तते समुदयमात्रमिदं कलेवरं ।
तथा एतावानेव पुरुषोयावानिन्द्रियगोचरः॥नष्टे वृकपदं पश्य यद्वदंत्यबहुश्रुताऽति ॥ १० ॥

अदरकुव दरकुवाहियं, सदरकुदंसणा॥हंदि हु सुनिरुद्ध
दंसणे, मोहणिजेण कडेण कम्मुणा॥११॥ डस्की मोहे पुणोपुणो,
निविदेऊसि लोगपूयणं ॥ एवं सहिते हियासए, आयतुलं पा
णेहिं संजए ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे एवं धृष्टपणुं करे तेने उपदेश कहेते, अहो अदस्कुव के० अंध सारस
 पुरुषो दस्कुव के० त्रणञ्चवननो देखनार एवो सर्वज्ञजे श्रीवीतरागदेव तेनो आहियके
 कहैलो जे श्रीसिद्धांत तेने सदहसु के० सदैह, तुं केवोळे ? तोके, अदस्कुदंसणा के०
 अंध ज्ञानदृष्टीरहित एवाजे ठे, तेमना दर्शनने विषे प्रवर्त्तनहारते माटे तने बोलाविये
 बैये के अहो ? अदस्कुदंसणा तुं श्रीवीतराग परमात्मानोनाप्युंजे सिद्धांत तेनाउपर
 ष्ठाकरीने हंदि के० तेने गृहणकर अने आलोकना सुखटालीने परलोक उपर कोण नरो
 राखे, परलोकतो नथी इत्यादिकजे तुं बोलेते, ते ताहारुं बोलवुं अयोग्यते; केमके वर्त्तम
 नकाल टालीने अतीत अनागत नही मानीश तो पितामहादिक पुत्रपौत्रादिक एपण
 थी, एम पण कहेवुं पडशे परंतु एवीरीतना ताहारा बोलवा थकी एम जाणीये बैये जे
 के० सुष्ठु पणे तुं निरुद्धदंसणे के० निरुद्ध दर्शनेते, एटले सर्वदा ज्ञानदृष्टीरहिततो. मो
 णिकेएकडेण कम्मुणाके० मोहनीयकर्मकरी अथवा ज्ञानावरणादिक कर्मकरी ताहरो द
 न रुंधाणुते तेमाटे तुं जैनमार्ग सदैहतो नथी, माटे ए तारो मत मूकीने सूत्रना सत्य
 र्गनी सदैहणा कर ॥ १ ॥ वली उपदेश कहेते एवा वचननो बोलनार डस्कीके० दुःखीति
 मोहेपुणोपुणो के० वली वली मोह पामे एटले वली तेनेज समाचरे जे थकी संत
 मांहे अनंतो काल परित्रमण करे. एवं जाणी मोह मूकीने जे संयमने विषे प्रवर्त्त
 उत्तम पुरुष जाणवो, निर्विदेहसिलोगपूयणं के० ते आत्मश्लाघा स्तुति लोकपूजा त
 वस्त्रादिक लाजना उत्कर्षने न वांते, एटले ए सर्वनो त्यागकरे. एवं के० ते एम क
 सहितेहिं के० ज्ञानादिक सहित थको संजए के० संयती पाणेहिं के० सर्व प्राणीमा
 ने आयतुलंके० पोताना आत्मा तुल्यकरी पासएके० देखे. ए रीते दया पाजे ॥ १ ॥

दीपिका-एवं नास्तिकेनोक्तेसत्युत्तरमाह । (अदस्कुवेति) पश्यतीतिपश्यः नपश्य
 ऽपश्योऽधस्तद्वदंधवत् हेअंधतुद्वय पश्येन सर्वज्ञेन आख्यातं सर्वज्ञागमं श्रद्धास्व प्रमाणीकु
 तथाऽपश्यकस्यासर्वज्ञस्याऽन्युपगतं दर्शनं येन सोपश्यकदर्शनस्तस्यामंत्रणं हेऽपश्यक
 न प्रत्यक्षस्यैकस्य प्रमाणस्यांगीकारे व्यवहारलोपः स्यात् तस्मादागमं प्रमाणमिति ।
 तस्मादेवमुपदिश्यतइत्याह । (हंदीत्यादि) हंदिएवंगृहाण । दुःखदोवाक्यालंकारे ।
 हनीयेन स्वरुतेन कर्मणा सुष्ठु निरुद्धमावृतं दर्शनं सम्यगवबोधोयस्य ससुनिरुद्धदर्शनः ।
 वंविधः प्राणीसर्वज्ञोक्तं मार्गं नश्रद्धवते तस्मादेवं बहूपदिश्यतेइति ॥ १ ॥ (दुःखीति
 दुःखी प्राणी पुनः पुनर्मोहंयाति दुःखेन विवेकविकलानवति । निर्विवेकीच पुनर्दुःखी स्य
 तस्मान्मोहं परित्यज्य श्लोकमात्मश्लाघां पूजनं च निर्विद्येत जुगुप्सेत । परिहरेदित्यर्थ
 एवमुक्तनीत्या सहहितेन वर्ततइति सहितोज्ञानादियुक्तोवा संयतः साधुः परैः प्राणिनि

स्मृतुलामात्मतुल्यत्वं पश्यन् यथाऽत्मनोऽदुःखमप्रियं सुखं च प्रियं एवं सर्वेऽपि प्राणिन ईदृ
शा एवेति ज्ञात्वा सर्वान् प्राणिनः पालयेदित्यर्थः ॥ १२ ॥

टीका—(अदस्कुवेत्यादि) । पश्यतीति पश्योनपश्योऽपश्योऽधस्तेन तुल्यं कार्याकार्या
विवेचित्वादपश्यवत्तस्याऽऽमंत्रणं हेऽपश्यवदंधसदृश प्रत्यक्षस्यैवैकस्याऽन्युपगमेन कार्या
कार्याननिज्ञ पश्येन सर्वज्ञेन व्यावृत्तमुक्तं सर्वज्ञागमं श्रद्धा प्रमाणीकुरु प्रत्यक्षस्यैवै
कस्याऽन्युपगमेन समस्तव्यवहारविलोपेन हंत हतोसि पितृनिबंधनस्याऽपि व्यवहारस्या
ऽस्तिरेरिति । तथाऽपश्यकस्याऽपि सर्वज्ञस्याऽन्युपगमं दर्शनं येनासाऽवपश्यकदर्शनस्तस्याऽ
मंत्रणं वा हेऽपश्यकदर्शनं स्वतोऽर्वाकृदर्शी नवांस्तथाविधदर्शनप्रमाणश्च सन् कार्याका
र्यविवेचितयाऽधवदजविष्यत् यदि सर्वज्ञान्युपगमं नाऽकरिष्यत् यदि वाऽदह्को वाऽनिपुणो
वा यादृशस्तादृशो वाऽचक्षुदर्शनमस्याऽसावचक्षुदर्शनः केवलदर्शनः सर्वज्ञस्तस्मादवाप्य
ते हितं तत् श्रद्धा । इदमुक्तं नवति । अनिपुणेन निपुणेन वा सर्वज्ञदर्शनोक्तं हितं
श्रद्धातव्यं । यदि वा हे अदृष्ट हेऽर्वाकृदर्शनं दृष्टाऽतीताऽनागतव्यवहितसूक्ष्मपदार्थद
र्शना यद्व्यावृत्तमनिहितमागमं तं श्रद्धा । हेऽदृष्टदर्शनं अदृष्टदर्शन इति वा असर्वज्ञो
क्तशासनानुयायिन् तमात्मीयमाग्रहं परित्यज्य सर्वज्ञोक्तेमार्गे श्रद्धानं कुर्विति तात्पर्या
र्थः । किमिति सर्वज्ञोक्ते मार्गे श्रद्धानमनुमानकरोति । येनैवमुपदिश्यते तन्निमित्तमा
ह । हं दीत्येवं गृहाण । दुःखदोवाक्यालंकारे । सुष्ठु अतिशयेन निरुद्धमावृतं दर्शनं सम्य
क् अवबोधरूपं यस्य सः केनेत्याह । मोहयतीति मोहनीयं मिथ्यादर्शनादिज्ञानावरणी
यादिकं वा तेन कृतेन कर्मणा निरुद्धदर्शनः प्राणी सर्वज्ञोक्तं मार्गं न श्रद्धयते ऽतस्तन्मा
र्गश्रद्धानं प्रति चोद्यते इति ॥ ११ ॥ पुनरन्युपदेशांतरमाह । (दुःखीत्यादि) दुःखम
सातवेदनीयमुदयेन यत्प्राप्तं तत्कारणं वा दुःखयतीति दुःखं तदस्याऽस्तीति दुःखी सन्
प्राणी पानः पुन्येन मोहं याति सदसद्विवेकविकलोजवति । इदमुक्तं नवति । असातो
दयात् दुःखमनुजवन्नार्तोमूढस्तत्करोति येन पुनः पुनः सुखी संसारसागरमनंतमस्येति त
देवं जूतं मोहं परित्यज्य सम्यगुद्धानेनोऽज्ञाय निर्विद्येत जुगुप्सेत परिहरेदात्म
श्लाघां स्तुतिरूपां तथा पूजनं वस्त्रादिलान्तरूपं परिहरेत् । एवमनंतरोक्तरीत्या परिवर्त
मानः सहहितेन वर्तत इति सहितोऽज्ञानादियुक्तो वा संयतः प्रव्राजितोऽपरप्राणिनिः सु
खार्थिनिरात्मतुलामात्मतुल्यतां दुःखाप्रियत्वसुखप्रियत्वरूपामधिकं पश्येत् आत्मतुल्या
न सर्वानपि प्राणिनः पालयेदिति ॥ १२ ॥

गारं पिअ आवसे नरे, अणुपुवं पाणेहिं संजए ॥ समता सबह
सुवते, देवाणं गहे सलोगयं ॥ १३ ॥ सोच्चा नगवाणुसासणं
सच्चे तवकरेज्जुवक्रमं ॥ सबह विणीयमहरे, उंठं निरकु विसुद्धमाहरे ॥ १४ ॥

अर्थ—वली उपदेशांतर कहेछे. गारंपिअआवसेनरे के० गृहवासने विषे वसतो ए
वो मनुष्य तेपण अणुपुवं के० अनुक्रमे धर्म सांजली, आवकना व्रतादिकने अंगीकार
करी, पाणेहिं के० जीवोने विषे संजए के० सम्यक्प्रकारे यत्न करतो, समतासबहसु
ते के० सर्वत्र समता परिणामे वर्ततो एवीरीते गृहस्थ धर्मेने पालतो थको पण देव
एंगहेसलोगयंके० देवलोकमां जाय. तो पढी यतिधर्म पालनारनो केवोजगुं ॥ १३ ॥
वली कहेछे सोच्चानगवाणुसासणं के० ते श्रीवीतरागनी आज्ञापूर्वक धर्म सांजलीने सबह
हकरे ज्जुवक्रमंके० तेनां आगमने विषे जेम कछुंछे. तेम सत्य संयमने विषे उपक्रम
टलेउद्यम करे, सबहविणीयमहरेके० सर्वत्र महारहित एवो थको निरकु के० साधुते
उंठं के० माधुकरी वृत्तियें विसुद्धमाहरे के० शुद्ध एटले बेतालीश दोष रहित एवो
आहार लीये. ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—किंच । (गारंपीति) अगारं गृहमप्यावसन् गृहस्थोपि नरानुपूर्व्यां
चारित्रप्रतिपत्त्यादिरूपया प्राणिषु जीवेषु संयतोहिंसानिवृत्तः । यतः सर्वत्र समता श्रूय
ते । यतौ गृहस्थेच समेतैव जिनमतेऽनिधीयते तां कुर्वन् गृहस्थोपि देवानां लोकं गच्छेत्
किंपुनर्यतिरिति ॥ १३ ॥ (सोच्चेति) नगवदनुशासनं जिनागमं श्रुत्वा तदुक्ते सत्ये संयमे
उपक्रमं उद्यमं कुर्यात् । किंचूतः सर्वत्र उपनीतमत्सरोऽरक्तद्विष्टः (उंठंति) नैद्यं शु
द्धं दोषरहितमाहरेज्जुवहीयात् ॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ टीका—किंच (गारंपियइत्यादि) । अगारमपि गृहमप्यावसन् गृहवासमपि कुर्वन् नरो
मनुष्यः (आनुपूर्वमिति) आनुपूर्व्यां श्रवणधर्मप्रतिपत्त्यादिलक्षणया प्राणिषु यथाशक्त्या स
म्यक् यतः संयतस्तदुपमर्दान्निवृत्तः । किमिति । यतः समता समजावः । आत्मपरतुल्यता
सर्वत्र यतौ गृहस्थे च यदिचैकेंद्रियादौ श्रूयतेऽनिधीयते आर्हते प्रवचने तां च कुर्वन्
सगृहस्थोऽपि सुव्रतः सन् देवानां पुरंदरादीनां लोकं स्थानं गच्छेत् किं पुनर्योमहासत्त्व
या पंचमहाव्रतधारी यतिरिति ॥ १३ ॥ अपिच । (सोच्चाइत्यादि) । ज्ञानैश्वर्यादियु
एसमन्वितस्य नगवतः सर्वज्ञस्य शासनमाज्ञामागमं श्रुत्वाऽधिगम्य तत्र तस्मिन्ना
गमे तदुक्तेवा संयमे सज्ज्योहिते सत्ये लघुकर्मा तदुपक्रमं तत्प्राप्त्युपायं कुर्यात् । कि
ंचूतः सर्वत्राऽपनीतोमत्सरोयेन सतथाऽसौरक्तद्विष्टः क्षेत्रवस्तूपधिशरीरनिष्पिपासः । त
था (उंठंति) नैद्यं शुद्धं द्विचत्वारिंशदोषरहितमाहारं गृह्णीयादन्यवहरेदेति ॥ १४ ॥

सर्वं नञ्चा अहिष्ठिए, धम्मणी उवहाणवीरिए ॥ गुत्ते जुत्ते सदाजये आय
परे परमायतछिते ॥ १५ ॥ वित्तं पसवोय नाईउ, तं बाले सरणं ति म
न्नइ ॥ एते मम तेसुवी अहं, नोताणं सरणं नविज्जई ॥ १६ ॥

अर्थ-वली उपदेश कहेछे ते साधु सर्वके० सर्व हेय उपादेयवस्तुने नञ्चाके० जाणीने सर्व
ज्ञोक्त संवररूप मार्गने अहिष्ठिएके० अधितिष्ठेत् एटले आश्रये वली धम्मणीके० धर्मार्थी
को उवहाण के० उपधान एटले तपनेविषे वीरिएके० वीर्य फोरवे एटले तेमा बलवंत
थाय पण तेमां वीर्य गोपवे नहीं वली गुत्तेजुत्ते के० मन वचन अने काय गुप्तिए गुप्त
अने गुप्तयोगे युक्त अवानो सदा के० सर्वकाल आयपरे के० पोताने विषे अने परने
विषे जयेके० यत्न करे परमायतछिते के० ते साधुपरमायतजे मोक्ष तेनो अर्थी जाएवो
॥ १५ ॥ वित्तं के० धनकनकादिक तथा पसवो के० पशु चतुष्पदादिक अने नाईउ के०
ज्ञातिते स्वजन मातापितादिक तंके० तेनु बाले सरणंतिमन्नई के० जे बाल अज्ञानी होय
ते सरणकरीमाने केवीरीते तोके एतेममतेसुवीअहं के० ए जेवित्तादिकछे ते माहाराछे हुं
एनी रक्षा करनारहुं पण नोताणं सरणंनविज्जई के० एम न जाणे जे ए धनादिक जे
छे, ते रोगादिक उपने अके अथवा दुर्गतिमां पडतां अका मने त्राणशरण नविद्यते
एटले नथी. अवाना ॥ १६ ॥

॥ टीपिका-(सञ्चमिति) सत्यमार्गमिमं ज्ञात्वाऽधितिष्ठेदाश्रयेत् । धर्मार्थी उपधानं तपस्त
त्र वीर्यवान् मनोवाक्कायगुप्तो ज्ञानादिनिर्युक्तः सदा यतेत आत्मनि परस्मिंश्च । किञ्चूतः
परमउत्कृष्टआयतोदीर्घोमोक्षस्तेनार्थिकस्तदजिलापी ॥ १५ ॥ (वित्तमिति) वित्तं ध
नं पशवस्तुरगादयः ज्ञातयः स्वजनामात्रादयः तदेतद्बालोमूर्खः शरणमिति मन्यते ।
कथमित्याह । एते वित्तादयो मम मदीया अहं तेषु वित्तादिषु रक्षाकरणेन प्रवर्ते एवं
बालो मन्यते नत्वेवं वेत्ति यद्वित्तादिकं त्राणं न स्यादुर्गतौ पततो नापि रोगादौ शरणं विद्य
ते । रिद्धासहावतरणा, रोगजरान्धुरं हयसरीरं ॥ दोएहंपि गमणसीला, एकिञ्चिरहोक्का
संबंधास्ति ॥ १६ ॥

॥ टीका-किंच (सञ्चणञ्चेत्यादि) सर्वमेतद्देयमुपादेयं च ज्ञात्वा सर्वज्ञोक्तं सर्वसंव
रूपमधितिष्ठेत् आश्रयेत् । धर्मेणार्थो धर्मैव वाऽर्थः परमार्थताऽन्यस्याऽनर्थरूपत्वात्
धर्मार्थः सविद्यते यस्याऽसौ धर्मार्थी धर्मप्रयोजनवान् । उपधानं तपस्तत्रवीर्यं यस्य स
तथा अनिगूहितबलवीर्यइत्यर्थः । तथा मनोवाक्कायगुप्तः सुप्रणिहितयोगइत्यर्थः । तथा
युक्तो ज्ञानादिभिः सदा सर्वकालं यतेताऽऽत्मनि परस्मिंश्च । किंविशिष्टः सन् अतयाह । प

रमजत्कष्टआयतोदीर्घः सर्वकालजवनात् मोक्षस्तेनाऽर्थिकस्तदजिलापी पूर्वोक्तविशेषणी
 शिष्टो न वेदिति ॥ १५ ॥ पुनरप्युपदेशांतरमाह (वित्तमित्यादि) वित्तं धनधान्यहिरण्य
 दि । पशवः करितुरगगोमहिष्यादयो ज्ञातयः स्वजनामातापितृपुत्रकलत्रादयः तदेतद्वि
 दिकं बालोऽङ्गः शरणं मन्यते । तदेव दर्शयति । ममैते वित्तपशुजातयः परिजोगे उप
 द्यन्ते । तेषु चाऽर्जनपालनसंरक्षणादिना जेषोपश्वनिराकरणेन परिहारेणाऽहंनवामीत्स
 वं बालो मन्यते । न पुनर्जानीते यदर्थं धनमिहंति तच्चरीरमशाश्वतमिति । अपिच ।
 श्री सहावतरला, रोगजराचंगुरं ह्यशरीरं ॥ तथा मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च
 प्रतिजन्मनि वर्तन्ते कस्य माता पितापि वा ॥ १ ॥ एतदेवाह । नोनैव वित्तादिकं संसारे
 यमपि त्राणं नवति । नरकादौ पततोनापि रागादिनोऽपद्रुतस्य कचिच्चरणं विद्यतइति ॥ १६ ॥

अप्रागमितंमि वा डहे, अह्वा उक्रमिते नवंति ए ॥ एगस्स गती
 य आगती, विडुमंता सरणं ए मन्नइ ॥ १७ ॥ सवे सयकम्मक
 पिया, अवियत्तेण डहेण पाणिणो ॥ हिंमंति नयाउला सढा,
 जाई जरा मरणेहिं निहुता ॥ १८ ॥

अर्थ—वली उपदेश कही देखा डेढे. अप्रागमितंमिवाडहे के० पूर्वोपार्जित असात
 वेदनीय कर्मना उदय थकी डुःख प्राप्त थयां ठतां ते डुःख एकलोज जीव अनुनवे
 पण ज्ञाति, स्वजन अथवा डव्य ते डुःख थकी मूकावी शकता नथी अह्वाके० अथवा उ
 मितेनवंति ए के० मरण आवे ठते पण एकलोज डुःख जोगवे तथा नवांतरने विपे प
 एकलोज डुःख जोगवे तथा एगस्सगतीय आगती के० गति आगति पण एकलानेज होय
 परंतु ते वखते धनादिक जे ठे ते कोइ सरण न थाय विडुमंता के० विवेकी पंमित
 न एवी रीते जाणता थका सरणं एमन्नइ के० कोइनुं सरण करी माने नही ॥ १७ ॥
 सवे के० संसारमांहे सर्व जीव सय के० पोताना करेला कम्म के० कमें करी कपिय
 के० एकेंडियादिकनी अवस्थाये कल्प्या ठतां अवियत्तेणके० अव्यक्त संज्ञाये डहेण
 के० अस्पष्ट शिरगूलादिक डुःखे करी डुःखीया ठतां एवा पाणिणो के० प्राणीउ ते
 हिंमंति के० चतुर्गतिकरूप संसार मांहे अरहट घटीने न्याये परित्रमण करेठे, ते
 ज योनीनेविपे नयाउला के० नयाकुल विहीता थका तथा सढा के० शठ एटले
 अज्ञानी ठता जाई जरामरणेहिं के० वली वली जाइ एटले जाति अने जरा तथा मरणे
 करी निहुता के० पीडया थका रहेठे. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(अप्रागमितंमिवेति) अन्यागते प्राप्ते डुःखेऽथवा उपक्रमकारणैरुपक्रांते की

श्री आशुपि नवांते वा सति एकाक्येव दुःखमनुभवतीति शेषः ॥ यतः सयणस्सविमङ्गलं,
रोगानिदं किंलिस्सइहेगो ॥ सयणोवियसेरोगं, नविरंचइनेव नासेइ इति ॥ तथाचाह ।
(एकस्सति) एकस्यैव प्राणिनां नवांतरे गतिरागतिश्च स्यात् ततो विद्वान् तावदीपदपि श
रणं न मन्यते । यतः एकस्य जन्ममरणे गतयश्च शुभाशुभान् नवावर्ते ॥ तस्मादाकालिकहि
तमेकेनैवात्मनः कार्यमिति ॥ १ ॥ (सवेत्ति) सर्वे प्राणिनः स्वकेन स्वकृतेन कर्मणा कल्पिता ए
केंद्रियादिभेदेन व्यवस्थिताः । तथा एकेंद्रियादिजनेषु अव्यक्तेन दुःखेन उज्ज्वलरूपा द्य
क्तेनापि दुःखेन समन्विताः प्राणिनो जयाकुलाः शतकर्मकारित्वात् शताहिंशंति पर्यटं
ति तासु तासु योनिषु । किंचूताः प्राणिनः जातिजरामरणैरनिदुताः पीडिताः ॥ १७ ॥

॥ टीका—एतदेवाऽह । (अङ्गागमितं मीत्यादि) । पूर्वोपात्ताऽसातवेदनीयोदये
नाऽन्यागते दुःखे सत्येकाक्येव दुःखमनुभवति न ज्ञातिवर्गेण वित्तेन वा किंचिक्रियते
। तथाच । सयणस्सविमङ्गलं रोगानिदं किंलिस्सइहेगो ॥ सयणोवियसेरोगं नविरंच
इनेव नासेइ ॥ १ ॥ अथवोपक्रमकारणैरुपक्रांते आशुपि स्थितिद्वयेण वा नवांतरे नवां
तिके वा मरणे समुपस्थिते सति एकस्यैवाऽसुमतोगतिरागतिश्च नवति । विद्वान् विवे
की यथावस्थितसंसारस्वभावस्य वेत्ता ईपदपि तावत् शरणं न मन्यते कुतः सर्वात्मना त्रा
णमिति । तथाहि । एकस्य जन्ममरणे गतयश्च शुभाशुभान् नवावर्ते । तस्मादाकालिकहि
तमेकेनैवात्मनः कार्यं ॥ १ ॥ एको करेइ कम्मं फलमवि तस्सिं कउसमणुहवइ । एको
जायइ मरइ य परलोयं एक्कउजाइ ॥ १ ॥ १ ॥ अन्यच्च । (सवेसयइत्यादि) । सर्वेपि संसा
रोदरविवरवर्तिनः प्राणिनः संसारे पर्यटंतः स्वकृतेन ज्ञानावरणीयादिना कर्मणा कल्पि
ताः सूक्ष्मादरपर्याप्तकैकेंद्रियादिभेदेन व्यवस्थिताः । तथा तेनैव कर्मणैकेंद्रियाद्यवस्थायाम
व्यक्तेनाऽपरिस्फुटेन शिरःशूलाद्यलक्षितस्वभावेनोऽपलक्षणात्वात् प्रव्यक्तेन च दुःखेनाऽसाता
वेदनीयस्वभावेन समन्विताः प्राणिनः पर्यटंत्यरघट्टघटीन्यायेन तावत्स्वेव योनिषु जयाकुलाः
शतकर्मकारित्वात् शतात्रमंति जातिजरामरणैरनिदुतागर्जाधानादिभिर्दुःखैः पीडिता इति १७

इणमेव खणं वियाणिया, णोसुलजं बोहिंच आहितं ॥ एवं स
हिंए हिंपासए, आहिजिणे इणमेव सेसगा ॥ १८ ॥ अजविंसु
पुरा विजिस्कुवो, आएसावि नवंति सुवता ॥ एयाइ गुणाइ आ
हुते, कासवरस्स अणुधम्मचारिणो ॥ १९ ॥

अर्थ—इणमेव के० एहिज आर्य क्षेत्र सुकुमाल जन्म जिनधर्म प्रतिपत्तिरूप एवो
खणं वियाणिया के० कृण एटले अवसर जाणी यथोचित धर्म करवो णोसुलजंबोहिंच

કે૦ બોધબીજ પામવું સુલન નથી, એ રીતે આહિત કે૦ કહ્યું છે. એવું જાણી ધર્મ કરવા થકી ફરી ફરી બોધી ડુર્લભ છે. એવં કે૦ એરીતે જ્ઞાન દર્શનેકરી સહિએકે૦ સહિત સાધુ જાણે તથા ઝડપ આવી પરિસહને હિયાસએ કે૦ અહિયાશે. એ વચન આજિણે કે૦ શ્રી આદિનાથ જગવાને પ્રકાશ્યો તથા ઇણમેવસેસગા કે૦ એરીતેજ શોષ થી જા તીર્થકર પણ પ્રકાશે છે. ॥ ૧૯ ॥ અનવિંસુપુરાવિનિસ્કુવો કે૦ હવે સર્વજ્ઞ પોતા ના શિષ્યને બોલાવી કહે છે કે, અહો નિકુ ? એટલે ચતિડ પૂર્વે જે તીર્થકર થયા, તથા આસાવિનવંતિ કે૦ આગમિક કાલે જે થશે તે કેવા થશે તો કે સુવ્રતા કે૦ સુવ્રત એટલે પ્રધાન વ્રતધારી તેણે યાદગુણાં આદુતેકે૦ એ સર્વ ગુણ જે પાઠલ કહ્યા તે થવા આગલ કહેશે તે કહ્યા છે પરંતુ તે તીર્થકરને મતે નેદ નથી કાસવસ્સ કે૦ કાસ્ય પ તે શ્રીઆદીશ્વર તથા વર્ધમાન સ્વામી તેના અણુધર્મચારિણો કે૦ ધર્મના અનુચારિ જે છે તે એમજ કહે છે કે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એહિજ મોક્ષમાર્ગ છે. ॥ ૨૦ ॥

॥ દીપિકા—(ઇણમિતિ) ઇમં પ્રત્યક્ષં ક્ષણમવસરં વિજ્ઞાય જ્ઞાત્વા તથા બોધિં નોસુલનામિત્યાખ્યાતાં જ્ઞાત્વા તદુચિતં વિધેયં । ઈદ્રશોમાનુષ્યાર્યદેશધર્મસામગ્ર્યાઅવસરઃ પુનઃ સુલનોન સ્યાદિતિ જાવઃ । તદેવમુત્કર્ષતોપાર્થપુજ્જલપરાવર્તકાલેન પુનઃસુહર્લના બોધિરિત્યેવં જ્ઞાનાદિ સહિતોઽધિપશ્યેત્ બોધેર્હર્લનત્વં પર્યાલોચયેત્ । પાતાંતરંવા (અહિયાસએતિ) પરીપહ્વાનુ દીર્ઘાન્ સમ્યક્ પશ્યેત્ । એવં જિનઃ શ્રીકૃષ્ણનોષ્ટાપદે સ્વસુતાનુદિશ્યાહ કથિતવાન્ । તથા શોષાઅપિ જિનાએવમેવોક્તવંતઃ ॥ ૧૯ ॥ (અનવિમિતિ) દેનિદ્ધવઃ સાધવઃ સર્વે જ્ઞાઃ સ્વશિષ્યાનામંત્રયતિ । પુરા યે અનૂવન્ અતિક્રાંતાજિનાઃ (આસન્તિ) આગમિપ્યાશ્રયે જનિવિપ્યન્તિ જિનાસ્તે સર્વેપિ સુવ્રતાઃ સુવ્રતત્વેનૈવ સર્વે જિનત્વં પ્રાપ્તાઃ ॥ ૨૦ ॥ તે સર્વે જિનાએ તાન્ ગુણાનાદુરુક્તવંતઃ । નકશ્ચિત્સર્વજ્ઞાનાં મતનેદઃ ॥ ૨૦ ॥ જાવઃ । યેચ કાશ્યપસ્ય રૂપનસ્વા મિનઃ શ્રીવીરસ્યવા સર્વેપ્યનુચીર્ણધર્મચારિણઃ । એતેન સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાત્મકએવ મોક્ષમાર્ગેત્યાવેદિતમ્ ॥ ૨૦ ॥

॥ ટીકા—કિંચ (ઇણમેત્યાદિ) । ઇદમઃ પ્રત્યક્ષાસન્નવાચિત્વાત્ ઇમં ડ્વ્યક્ષેત્રકાલના વલક્ષણં ક્ષણમવસરં જ્ઞાત્વા તદુચિતં વિધેયં । તથાહિ । ડ્વ્યં જંગમત્વપચ્ચેદિયત્વસુક્ષ્મ લોત્પત્તિમાનુષ્યલક્ષણં । ક્ષેત્રમપ્યાર્ય દેશાર્થપદ્ધિશતિજનપદલક્ષણં । કાલોઽપ્યવસરિણી ચતુર્થાકરાદિધર્મપ્રતિપત્તિયોગ્યલક્ષણઃ । જાવશ્ચ ધર્મશ્રવણતત્ત્વજ્ઞાનચારિત્રાચરણકર્મક્રમો પશમાહિતચિરિતિપ્રતિપત્ત્યુત્સાહલક્ષણઃ । તદેવંવિધં ક્ષણમવસરં પરિજ્ઞાય તથા બોધિં ચ સમ્યગ્દર્શનાવાપ્તિલક્ષણાં નોસુલનામિત્યેવમાખ્યાતામવગમ્ય તદવાપ્તૌ તદનુરૂપમેવ કુર્યા

द्वितीयेऽपि । अकृतधर्माणां च पुनर्दुर्लेना बोधिः । तथाहि । लक्ष्मियंच बोधिं अकरेंतो अ
 णायंचपहंतो । अन्नं दाइं बोधिं लप्पिसिकयरेण मोल्लेणं ॥ १ ॥ तदेवमुत्कृष्टतोषार्द्धपुञ्ज
 लपरावर्तप्रमाणकालेन पुनः सुदुर्लेना बोधिरित्येवं सहितोद्धानादिनिरधिपश्येत् । बोधिसु
 दुर्लेनत्वं पर्यालोचयेत् । पाठांतरं वा । (अहियासएत्ति) परीषहानुदीर्णान् सम्यग्धिसहेत ।
 एतच्चाह जिनोरागदेषजेता नाजेयोऽष्टपदस्थान् सुतानुदिश्य । तथाऽन्येपि इदमेव शेष
 काजिनाअनिहितवंतइति ॥ १ ए॥ । एतदाह । (अनविंसुइत्यादि) हेनिक्खवः साधवः सर्व
 ज्ञाः स्वशिष्यानेवमामंत्रयति । येऽनूवन् अतिक्रान्ताजिनाः सर्वज्ञाः (आएसावित्ति)
 आगमिष्याअ नविष्यंति । तान् विशिनष्टि । सुव्रताः शोचनव्रताः । अनेनेदमुक्तं नवति ।
 तेषामपि जिनत्वं सुव्रतत्वादेवाऽऽयातमिति तेसर्वेऽप्येतान्ऽनंतरोदितान् गुणानाद्दुरनिहि
 तवंतः । नाऽत्र सर्वज्ञानां कश्चिन्मतचेदइत्युक्तं नवति । तेच काश्यपस्य कृषनस्वामिनो
 वर्द्धमानस्वामिनो वा सर्वेऽप्यनुचीर्णधर्मचारिणइति । अनेन च सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रा
 त्मकएकएव मोक्षमार्गइत्यावेदितं नवतीति ॥ १० ॥

तिविहेणवि पाण माहणे, आयहिते अणियाण संवुमे ॥ एवं सिद्धा अणं
 तसो, संपइ जे अणागयावरे ॥ ११ ॥ एवं से उदाहु अणुत्तर नाणी अ
 णुत्तरदंसी अणुत्तरनाणदंसणधरे ॥ अरहा नायपुत्ते नगवं वेसालिए
 वि याहिएत्तिवेमि ॥ १२ ॥ इति श्रीवेयालियं द्वितीयमध्ययनं सम्मत्तं ॥

अर्थ-हवे ते गुण कहेने. तिविहेणवि के० मन, वचन अने कायार्थे करण कराव
 ण अने अनुमोदने करी पाणमाहणे के० जीवना प्राण हणे नहीं. ए प्रथम महाव्र
 त एम उपलक्ष्य अकी शेष महाव्रत पण जाणवा. तेणेकरी आयहिते के० आत्माने
 हेतु तथा अणियाणके० नियाणा रहित संवुमेके० इंदियोने संवरवेकरी संवृत्तियका एवं
 के० एवा आचारे प्रवर्तता सिद्धाअणंतसोके० आगल अनंताजीव सिद्धि पाम्या वली सं
 पइजेके० सांप्रत एटले वर्तमान काले सिद्ध थायने. अने अणागयावरेके० अवर आगमि
 ककाले, अनेक सिद्ध यशे. ॥ ११ ॥ एवंके० एरीते सेके० श्रीआदीश्वर नगवाने उदाहुके०
 पोताना पुत्र आश्री उद्देशीने मोक्षमार्गनो उद्देशो कह्यो ते नगवंत केवा ने? तोके अणुत्त
 रनाणीके० निरुपमज्ञान अने अणुत्तरदंसीके० निरुपम दर्शन एटले सम्यक् ज्ञान दर्शनना
 धरनार ने. तथा अणुत्तरनाणदंसणधरके० कयंचित् ज्ञान दर्शनना आधार ने एरीते अर
 हानायपुत्तेके० अरिहंत ज्ञातपुत्र श्रीवर्द्धमान स्वामी नगवं के० नगवंत तेणे वेसालिएवि
 के० विशालानगरीने विषे ए मार्ग अमोने आहिएके० कह्यो तिवेमिके० एरीते पंचम गण
 धर श्रीसुधर्मस्वामी जंबुप्रनृति पोताना शिष्योने कहेने के अहो शिष्यो? जेम श्रीवर्द्ध

मान स्वामी पात्रेथी अमे सांज्युं ते, तेरीते तमोने कहुंहुं ॥ ११ ॥ इति श्रीसूत्रकृता
गे प्रथमश्रुतस्कंधे श्रीद्वितीयवेतालीयाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीपिका—(तिविहेणेति) त्रिविधेन मनोवाक्कायैः कृतकारितानुमतिनिर्वा प्राणिनो
माह्न्यात् । इदमाद्यव्रतं । उपलक्षणादन्यान्यपि व्रतानि ज्ञेयानि । तथा आत्महितोऽनि
दानोनिदानरहितः संवृतएवंनूतः सिध्यतीत्याह । एवंनूताअनंतशः सिद्धाः संप्रति व
र्तमानकालेपि सिद्धिगमनयोगे सिध्यन्ति । अपरे अनागते काले सेत्स्यन्ति । नान्योमुक्तिमा
र्गइत्यर्थः ॥ ११ ॥ (एवमिति) एवमुद्देशकत्रयोक्तनीत्या श्रीरूपनस्वामी स्वसुतानु
दिश्य उदाहृतवान् कथितवान् । अनुत्तरमुत्कृष्टं ज्ञानं तदस्यास्तीत्यनुत्तरज्ञानी । एवमनु
त्तरदर्शी । अनंतज्ञानदर्शनइत्यर्थः । बौद्धमतनिरासाय ज्ञानाधारंजीवं दर्शयति । अनुत्त
रज्ञानदर्शनधरइति । कथंचिन्निन्नज्ञानदर्शनाधारइत्यर्थः । अर्हन् सुरेंद्रादिपूज्योडा
तपुत्रोवर्धमानस्वामी रूपनस्वामीवा जगवान् विशालानगर्यामाख्यातवान् श्रीवीरः ।
रूपनस्वामीतु विशालकुलोद्भवत्वात् वैशालिकः ॥ यदुक्तं “ विशालाजननीयस्य, विशा
लकुलमेववा ॥ विशालं वचनं वास्यात्तेन वैशालिकोजिनः ” इतिब्रवीमीति पूर्ववत् ॥
॥ ११ ॥ इति द्वितीयाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—तदनिहितांश्च गुणानुदेशतयाह । (तिविहेणेत्यादि) । त्रिविधेन मनसा
वाचा कायेन यदिवा कृतकारितानुमतिनिर्वा प्राणिनोदशविधप्राणजाजोमाह्न्यादिति । प्र
थममिदं महाव्रतं । अस्य चोपलक्षणार्थत्वात् एवं शेषाण्यपि इष्टव्यानि । तथाऽऽत्मनेहित
आत्महितः । तथाऽस्य स्वर्गावाह्यादिलक्षणनिदानमस्तीत्यनिदानः । तथेन्द्रियनोऽन्द्रियैर्मे
नोवाक्कायैर्वा संवृतस्त्रिगुणसिगुप्तइत्यर्थः । एवंनूतश्चावश्यं सिद्धिमवाप्नोतीत्येतददर्शयति ।
एवमनंतरोक्तमार्गानुष्ठानेनानंताः सिद्धाअशेषकर्मक्षयज्ञाजः संवृत्ताविशिष्टस्थानजाऽजो
वा । तथा संप्रति वर्तमाने काले सिद्धिगमनयोग्ये सिध्यन्त्यऽपरेवाऽनागते काले एत
न्मार्गानुष्ठायिनएव सेत्स्यन्ति । नाऽपरः सिद्धिमार्गोऽस्तीति जावार्थः ॥ ११ ॥ एतच्च सुधर्म
स्वामी जंबूस्वामिप्रनृतिन्यः स्वशिष्येभ्यः प्रतिपादयतीत्याह । (एवंसेत्यादि) । एवमुद्देश
कत्रयानिहितनीत्या सरूपनस्वामी स्वपुत्रानुदिश्योदाहृतवान् प्रतिपादितवान् । नाऽस्योत्त
रं प्रधानमस्तीत्यनुत्तरं । तच्च तज्ज्ञानंच अनुत्तरज्ञानं तदस्याऽस्तीत्यनुत्तरज्ञानी तथाऽनुत्त
रदर्शी । सामान्यविशेषपरिहृदकावबोधस्वभावइति बौद्धमतनिरासद्वारेण ज्ञानाधारं जीवं
दर्शयितुमाह । (अनुत्तरज्ञानदर्शनधरइति) । कथंचिन्निन्नज्ञानदर्शनाधारइत्यर्थः । अ
र्हन् सुरेंद्रादिपूजाहोज्ञातपुत्रोवर्धमानस्वामी रूपनस्वामी वा जगवानैश्वर्यादिगुणगु
णोविशाखां नगर्ण्यां वर्धमानोऽस्माकमाख्यातवान् रूपनस्वामी वा । विशालकुलोद्भव

त्वादेशालिकः । तथाचोक्तं । विशाला जननी यस्य विशालं कुलमेव वा । विशालं वचनं चा
 ऽस्य तेन वैशालिकोजिनः । एवमसौ जिनआख्यातइति । इतिशब्दः परिसमाह्यर्थोब्रवीमी
 तिउक्तार्थोऽनया पूर्ववदिति ॥ ११ ॥ समाप्तंच द्वितीयं वैतालीयमध्ययनं ॥ अंथाग्रं ॥ १८६ ॥

हवे बीजो अध्ययन कहुया अनंतर बीजो अध्ययन प्रारंजिये ठैए. एनो ए संबंधठे के,
 पाठले अध्ययने स्वसमय परसमयनी प्ररूपणा कही माटे परसमयना दोष अने स्वसमय
 ना गुण जाणीने स्वसमयने विषे प्रवर्तवो; तेने विषे प्रवर्ततां थकां जे अनुकूल अने प्रति
 कूल उपसर्ग उपजे ते सहन करवा ए अधिकारे आव्यो जे अध्ययन तेप्रारंजिये ठैयें.

सूरं मसुइ अप्पाणं, जावजेयं नपस्सती ॥ जुंजंतं दृढधर्माणं,
 सिसुपालोव महारहं ॥ १ ॥ पयाता सूर रणसीसे, संगामंमि
 उवधिते ॥ माया पुत्तं नयाणाइ, जेएण परि विव्वए ॥ २ ॥

अर्थ-कोइएक बाल मनुष्य संग्रामने विषे अप्पाणंके० पोताने सूरंमसुइके० शूरवीर क
 री माने जे आजगतमांहे माहारा समान सुनट कोइ नथी. परंतु जावजेयं के० ज्यां
 सुधी तेसंग्रामने विषे पोताने जीपनार कोइ नपस्सतीके० न देखे त्यांसुधी जाणवुं. को
 नीपरे? सिसुपालोवके० जेम शिशुपालराजा पोतानी आत्माने शूरवीर मानतो हतो परंतु
 संग्रामने विषे दृढधर्माणं के० दृढधर्मी तथा महारहं के० महारथी एवा नारायणने
 जुंजंतं के० जुंजतो देखी, क्कोज पामी, मद ठांमीने निर्मद थयो. ॥ १ ॥ सांप्रत सामा
 न्यपदे दृष्टांत कहेठे. कोइएक पोतानेविषे सूर के० शूरवीरपणुं मानता रण के० सं
 ग्रामने सीसे के० मस्तके अग्रेसर पणे पयाताके० आव्या; एवा संगामंमिउवधितेके०
 ते संग्रामनेविषे उपस्थित एटले प्राप्त थये थके त्यां परदलने सुनटे सर्वजनने व्याकुल
 चित्त कखा ठे. ते संग्राम एवो वर्त्तेठे के, ज्यां मायापुत्तंनयाणाइ के० माता पुत्रने
 न जाणे; एटले माताने केडे रह्यो बालक पडतो जाणे नहीं एवा संग्रामने विषे जेए
 ण के० जे आगले जीपणहार पुरुषो तेणे परिविव्वए के० शस्त्रादिके करी ठेयो थको,
 हत प्रहत कीधो ठतो, कायरपणे जंग पामे. ॥ २ ॥

॥ वीपिका-उक्तं द्वितीयमध्ययनं । तत्र स्वसमये बोधोविधेयइत्युक्तं । तत्र प्रतिबुद्ध
 स्य कदाचिदुपसर्गः स्युस्तेच उदीर्णाः सम्यक्सोढव्याइत्यर्थः । अथ तृतीयाध्ययनमार
 न्यते । तत्र चत्वारउद्देशकास्तेषु प्रथमोद्देशकस्येदमादिसूत्रं । (सूरंमसुइति) कश्चिद्वा
 लः संग्रामे आत्मानं शूरं सुनटं मन्यते शूरोहमिति गर्जति । यावज्जेतारं पुरःस्थितमुद्यता
 सिं नपश्यति । दृष्टांतमाह । युध्यमानं दृढः समर्थो धर्म स्वजावोचस्यस तथातं । महान् ग्यो
 ऽस्येति महारथोऽत्रनारायणस्तं दृष्ट्वा यथा शिशुपालोमाइसुतः समर्थोपि क्कोजंगतस्तं दृष्ट्वा

तोयथा वसुदेवस्वसा माझी दमघोषाय दत्ता । तयोः पुत्रः शिशुपालः सयौवनमदर्शय
तोबलवान् चतुर्जुजश्च तं तादृशं दृष्ट्वा माता नैमित्तिकं पप्रह । तेनोक्तं अयं तव पुत्रोऽर्जुन
समरे । यं दृष्ट्वास्य स्वानाविकं जुजायुगलं नावि तस्मादस्य मृतिः । एवमस्य कियान् क
लोत्क्रांतः सकदाचित्कस्मिन् दृष्टस्तदा तस्य जुजायुगलमेव जातं । तदा तद्विदित्वा माझ
नाम्न्या तन्मात्रा कृष्णपितृष्वस्त्रा कृष्णाय निवेदितं । त्वं मत्पुत्रोपरि कृपां कुर्याः । कस्मिन्कोक्तं
अहं त्वत्सुतस्यापराधशतं सहिष्ये तदादेशात् । शिशुपालस्तु कृष्णं तृणमिव मन्यते । अ
सन्धवचांसि वक्ति । बहूनपराधान् करोति । अपराधशते पूर्णे मात्रादिनिर्वार्यमाणोपि न वि
ष्टति तदा कृष्णश्चक्रेण तडुत्तमांगं चिह्नेदेति ॥ १ ॥ सांप्रतं जनप्रतीतं दृष्टान्तमाह । (पय
याइति) । प्रकर्षेण पातः पादपातोयेपांते प्रपातारणशिरसि प्रयाताः प्रकर्षेण प्राप्ताव
शूराः सुजटमन्यास्ततः संग्रामे उपस्थिते प्राप्ते सति सर्वस्याकुलीनूतत्वान्माता पुत्रं न जान
ति । एवंविधे रणे जेता कुंतादिभिः परिविद्धतः परिसमंतादिविधं कृतोद्धतशिवत्रोवा
या कश्चिदल्पसत्त्वोन्नंगं याति दैन्यं लनतइत्यर्थः ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं द्वितीयमध्ययनमधुना तृतीयमारभ्यते । अस्यचाऽयमजिसंबंधः । इहाऽऽ
तराध्ययने स्वसमयपरसमयप्ररूपणाऽनिहिता । तथा परसमयदोषान् स्वसमयगुणैश्च ।
रिद्धाय स्वसमये बोधोविधेयइत्येतच्चाऽनिहितं । तस्यच प्रतिबुद्धस्य सम्यगुद्धानेनोचितस
सतः कदाचिदनुकूलप्रतिकूलोपसर्गाः प्रादुर्जवेयुस्तेचोदीर्णाः सम्यक् सोढव्याइत्ये
वनेनाऽध्ययनेन प्रतिपाद्यते । ततोऽनेन संबंधेनाऽयातस्याऽस्याऽध्ययनस्य चत्वार्यनुयो
दाराणि भवन्ति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोद्देशाः । अध्ययनार्थाधिकारउद्देशार्थाधिक
रश्च । तत्राऽध्ययनार्थाधिकारः संबुद्धस्सुवसग्गाइत्यादिना प्रथमाध्ययने प्रतिपादितः
उद्देशार्थाऽधिकारं तूत्तरत्र स्वयमेव निर्युक्तिकारः प्रतिपादयिष्यतीति । नामनिष्पन्नंतु नि
क्षेपमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । (उवसग्गमित्यादि) उवसग्गमित्यथक्कं दद्वे चेयणमचेयण
डुविहं । आगंतुगोयपीजा, करोयजोसोउवसग्गो ॥ १ ॥ नामस्थापनात् इव्यक्षेत्रका
नावचेदात् उपसर्गाः षोढा । तत्र नामस्थापने क्लृप्त्वादनादृत्य इव्योपसर्गं दर्शयति
इव्ये इव्यविषये उपसर्गोद्देशाः । यतस्तद्व्यमुपसर्गकर्तृ चेतनाचेतनचेदात् द्विविधं । त
त्र तिर्यङ्मनुष्यादयः स्वावयवानिधातेन यडुपसर्गयन्ति ससचित्तइव्योपसर्गः सएवकाष्ठा
नेतरः तत्त्वचेदपर्यायैर्व्याख्यातः । तत्रोपसर्गउपतापः शरीरपीडनोत्पादनमित्या
पर्यायाः । चेदाश्च तिर्यङ्मनुष्योपसर्गादयः नामादयश्च । तत्र व्याख्यांतु निर्युक्तिरुदेव गाय
पश्चादेन दर्शयति । अपरस्माद्व्यादेरागच्छतीत्यागंतुकोयोऽसावुपसर्गोभवति । सच व
ह्मस्य संयमस्य वा पीडाकारीति ॥ २ ॥ क्षेत्रोपसर्गानाह । खेत्तमित्यादिना । खेत्तं बहुउद्यम

कालोएगंनदूसमादीउ। नावेकम्मपुदउ, सो डुविहोउघुवक्कमिउ ॥१॥ यस्मिन् क्षेत्रे बहून्यो
यतः सामान्येन पदानि क्रूरचौराद्युपसर्गस्थानानि नवंति तत्क्षेत्रं बव्होपपदं । पातांतरंवा
बव्होपनयं बहून्योपतोजयस्थानानि यत्र तत्तथा । तच्च जाढादिविषयादिकं क्षेत्र
मिति । कालस्त्वेकांतडुःषमादिः । आदिग्रहणात् योयस्मिन् क्षेत्रे डुःखोत्पादकोग्रीष्मा
दिः सगृह्यतइति । कर्मणां ज्ञानावरणादीनामनुदयोनावोपसर्गइति । सच उपसर्गः
सर्वोऽपि सामान्येन औधिकोपक्रमिकनेदात् देधा । तत्रौधिकोऽशुनकर्मप्रकृतिजनित
नावोपसर्गोजवति । औपक्रमिकस्तु दंडकशशस्त्रादिनाऽसातवेदनीयोदयापादकइति ।
॥ ५ ॥ तत्रौधिकौपक्रमिकयोरुपसर्गयोरौपक्रमिकमधिकृत्याह । (उवक्कमिउइत्यादि) ।
उवक्कमिउ संयमविग्यकरेतत्तुवक्कमेपगयं । दवे चउविहो देवमणुयतिरियायसंवेत्तो ॥
॥ ३ ॥ उपक्रमणमुपक्रमः । कर्मणामनुदयप्राप्तानामुदयप्रापणमित्यर्थः । एतच्च यदु
व्योपयोगात् येन वां डुव्येणाऽसातवेदनीयाद्यशुनं कर्मोदीर्यते । यदुदयाच्चात्पसत्वस्य
संयमविधातोजवति । अतः औपक्रमिकउपसर्गः संयमविधातकारीति । इहच यतीनां मोहं
प्रति प्रवृत्तानां संयमोमोह्नांगं वर्तते तस्य योविघ्नहेतुः सएवाऽत्राऽधिक्रियतइति दर्श
यति । तत्रौधिकौपक्रमिकयोरौपक्रमिके प्रकृतं प्रस्तावस्तेनात्राधिकारइतियावत् । सच
डुव्ये डुव्यविषयश्चित्यमानश्चतुर्विधोजवति । तद्यथा । दैविकोमानुपस्तैरश्चआत्मसंवेदन
श्चेति ॥३॥ सांप्रतमेतेषामेव नेदमाह । एकेकोयेत्यादि । एकेकोयचउविहो, अउविहोवावि
सोलसविहोवा । घडणजयणायतेसिं, एत्तोवोडुंय अहियारो ॥४॥ एकैकोदिव्यादिश्चतुर्विधश्च
तुर्नेदः । तत्र दिव्यस्तावत् हास्यात् प्रदेपात् विमर्शात् पृथग्विमात्रातश्चेति । मानुषाअपि
हास्यतः प्रदेपाद्विमर्शात् कुशीलप्रतिसेवनातश्च । तैरश्चाअपि चतुर्विधाः । तद्यथा । न
यात्प्रदेपादाहागदपत्यसंरक्षणाच्च । आत्मासंवेदनाअपि चतुर्विधाः । तद्यथा । घट्ट
नातोलेशनातोऽगुव्याद्यवयवसंश्लेषरूपायास्तंननातः प्रपाताच्चेति । यदिवा वातपित्त
श्लेष्मसंनिपातजनितश्चतुर्थेति । सएव दिव्यादिश्चतुर्विधोऽनुकूलप्रतिकूलनेदात् अष्टधा
नवति । सएव दिव्यादिः प्रत्येकं यश्चतुर्धा प्राग्दर्शितः सचतुर्णां चतुष्कानां मेलापकात्
पोडशनेदोजवति । तेषां चोपसर्गाणां यथा घटनासंबंधप्राप्तिः प्राप्तानां चाऽधिसहनं प्र
तियातना नवति । तथाऽतज्जर्मथ्ययनेन वद्धयते इत्ययमत्रार्थाधिकारइतिनावः ॥४॥
उद्देशार्थाधिकारमधिकृत्याह । (पढमंमीत्यादि) पढमंमियपडिलोमा हुंतीअणुलोमगाय
वितियंमि । तइअश्रत्तविसीदणंयपरवादिरयणंच ॥५॥ प्रथमे उद्देशके प्रतिलोमाः प्रतिकूला
उपसर्गाः प्रतिपाद्यंतइति तथा द्वितीये ज्ञातिरुताः स्वजनापादिताअनुलोमाअनुकू
लाइति । तथा तृतीये अथ्यात्मविपीदनं परवादिवचनं चेत्ययमर्थाधिकारइति । हेउत्त
सिंहिअहेउएहिं समयपडिएहिंणिउणेहिं । शीनखलितपसुवनाकयाचउमि उद्देशे

॥ ६ ॥ (हेतुइत्यादि) चतुर्थोद्देशके अयमर्थाधिकारः । तद्यथा । हेतुतद्देशेत्वा
 नासैरन्यतैरर्थिकैर्व्युद्गहिताः प्रतारितास्तेषां शीजस्खलितानां व्यामोहितानां प्रज्ञा
 ना यथाव स्थितार्थप्ररूपणा स्वसमयप्रतीतैर्निपुणजणितैर्हेतुभिः कृतेति ॥ सांप्रतं
 सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (सूरंमसुइत्यादि) ।
 कश्चिद्व्युत्पत्तिः संग्रामे समुपस्थिते शूरात्मानं मन्यते । निस्तोयांबुदश्वात्मश्ला
 घाप्रवणोवाग्निर्विस्फूर्जन् गर्जति । तद्यथा । नमत्कट्यः परानीके कश्चित् सुनटा
 ऽस्तीत्येवं तावज्जति यावत् पुरोऽवस्थितं प्रोद्यतासिं जेतारं न पश्यति । तथा चोक्तं ।
 तावज्जः प्रसुतदानगंडः करोत्यकालांबुदगर्जितानि । यावन्न सिंहस्य गुहास्थलीषु लो
 लविस्फोटखं शृणोति ॥ १ ॥ न दृष्टान्तमंतरेण प्रायोलोकस्याऽर्थावगमो न वतीत्यतस्तद
 वगतये दृष्टान्तमाह । यथा माडीसुतः शिशुपालोवासुदेवदर्शनात्प्राक् आत्मश्लाघाप्र
 धानं गर्जितवान् पश्चाच्च युध्यमानं शस्त्राणि व्यापारयंतं दृढः समर्थो धर्मः स्वजावः सं
 ग्रामानंगरूपो यस्य स तथा तं महान् रथोऽस्येति महारथः सच प्रक्रमादत्र नाराय
 णस्तं युध्यमानं दृष्ट्वा प्राग्गर्जनाप्रधानोपि क्षोभं गतः । एवमुत्तरत्र दार्ष्टान्तिकेऽपि योजनी
 यमिति । नावार्थस्तु कथानकादऽवसेयः । तच्चेदं । वसुदेवसुसाएसुउदमघोसणरादिवेणमु
 दीए । जाऊचउपुउजवलकलिउकलहपत्तछो ॥ १ ॥ दहूणतउजणणी, चउपुयपुत्तमपुव
 मणग्धं ॥ नयहरिसविम्हयमुही पुढइणेमत्तियंसहसा ॥ शणेमित्तिकएणमुणिकणसाहियंतो
 इहठहिययाए ॥ जहएसतुपुत्तोमहावल्लोडुऊउसमरे ॥ ३ ॥ एयस्तयजंदहूणहोइसानावियं
 चुयाजुयलं ॥ होहीतत्तोवियनयंसुतस्सतेणबिसंदेहो ॥ ४ ॥ नाविनयवेविरंगी पुत्तंदसेइजा
 वकएहस्स । तावच्चियतस्सठियंपयइउंवरचुयाजुगलं ॥ ५ ॥ तोकएहस्सपिउह्वापुत्तंपाडेइपाय
 पीढंमि ॥ अवरहस्सामणउंसोविसयंसेखमिस्सामि ॥ ५ ॥ सिंसुवालोविहुजुवणमएण नारा
 यणंअसप्पेहिं ॥ वयणेहिंजणइसोविहुखमइखमाएसमउोवि ॥ ७ ॥ अवरहस्सएपुसेवारि
 ज्जेतोणचिठईजाहे । कएहेणतउ तिन्नंचक्केणउत्तमंगंसे ॥ ८ ॥ सांप्रतं सर्वजनप्रतीतं वार्तमा
 निकं दृष्टान्तमाह । (पयायाइत्यादि) यथा वाग्निर्विस्फूर्जतः प्रकर्षेण विकटपादपाने
 रणशिरसि संग्राममूर्धन्यग्रानीके यातागताः । केते शूराः शूरंमन्याः सुनटाः । ततः संग्रामे
 समुपस्थिते पतत्परानीकसुनटमुक्तहेतिसंघाते सति तत्रच सर्वस्याऽऽकुञ्जीनूतत्वात् मा
 ता पुत्रं न जानाति कटीतोन्नयंतं स्तनंधयमपि न सम्यक् प्रतिजागर्त्तव्येवं मातापुत्रीये
 पत्तंग्रामे परानीकसुनटेन जेत्रा च शक्त्यादिभिः परिसमंतात् विविधमनेकप्रकारं
 हस्य सोवा यथा कश्चिद्व्युत्पत्तिस्तत्त्वोन्नंगमुपयाति दीनो न वतीति यावदिति ॥ १ ॥

एवं सेहेवि अपुढे, निस्का यरिया अकोविए ॥ सूरं मसंति अप्पाणं,
जावलूहं नसेवए ॥ ३ ॥ जया हेमंतमासंमि, सीतं फुसइ सवगं,
पाठांतरं सवायगं ॥ तढ मंदा विसीयंति, रज्जहीणावि स्वत्तिया ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे ए दृष्टांत साधु साथे मेलवे ठे. एवं के० एम पूर्वोक्त सुजटनी पेरे शीशु
पालवत् सेहेविके० नवदीक्षित शिष्य पण अपुढेके० परिसहने अण फरइयो थको एम
कहेके, दीक्षापालवामां गुं डुल्लनढे? एटले दीक्षानो मार्ग सुजजज ठे. एवो ते निस्कायरि
या अकोविएके० निष्काचर्याने विषे अकोविद, एटले अजाण, अनेरा आचारने विषे अनि
पुण थको नवदीक्षितढे. ते सूरंमसंतिअप्पाणं के० वचन मात्रे करी पोताने विषे शूर
पणानो माननार ते जावके० ज्यांलगे लूहंके० संयमने नसेवए के० सेवे नही त्यांलगे
एवुं कहे के, “ ए संयममां गुं डुप्करपणुं ठे? ” परंतु जेवारे संयम आदरे तेवारे प
रिसहनो उदय आवे थके सिदाय. ॥ ३ ॥ हवे संयमनुं डुप्करपणुं देखाडेढे. जया
के० त्यां एकदाकाले हेमंतमासंमि के० हेमंत ऋतुना पौष अने माघ मासमां स
वगं के० सर्वांगे पाठांतरे सवायगं के० वायरासहित सीतंफुसति के० शीत फरसे तढ
के० तेवारे मंदाविके० मंदबुद्धि जारी कर्मजीव कायर थको, चारित्रने विषे सीयंतिके०
सिदाय एटले दीनपणुं पामे. कोनी पेरे? तोके, रज्जहीणावि स्वत्तिया के० जेम राज्य
हीन क्षत्री सिदाय तेनी पेरे ते साधु पण जाणी जेवो. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—दार्ष्टीतिकमाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण यथा शूरंमन्योजेता
रं वासुदेवमन्यंवा युध्यमानं दृष्ट्वा जंगं याति । एवं शिष्यकोऽनिनवप्रव्रजितः परीपदैरस्पृ
ष्टः प्रव्रज्यायां किंङुप्करमिति गर्जन् निष्काचर्यायां निष्काटनेऽकोविदोऽनिपुणः । उपलक्ष
णादन्यस्मिन्नपि साध्वाचारेऽनिपुणः सञ्चात्मानं तावत् शिष्यपालवत् शूरं मन्यते । याव
ज्जेतारमिव रूढं संयमं नसेवते नजजते । संयमप्राप्तौहि बहवोगुरुकर्माणोऽल्पसत्वाजंगमु
पयांतीति ॥३॥ संयमस्य रूढत्वमाह । (जयेत्ति) यदा हेमंतमामे शीतकाले शीतं स्पृशति स
र्वांगांतरं शीते मंदाविषीदंति दीनाः स्युः । राज्यहीना राज्यञ्चुतायथाक्षत्रियाराजानः॥४॥

॥ टीका—दार्ष्टीतिकमाह । (एवंसेहेवीत्यादि) । एवमिति प्रकांतपरामर्शार्थः । य
थाऽसौ शूरंमन्यउत्कृष्टसिंहनादपूर्वकसंग्रामशिरस्युपस्थितः पश्चाज्जेतारं वासुदेवम
न्यं वा युध्यमानं दृष्ट्वा दैन्यमुपयाति । एवं शिष्यकोऽनिनवप्रव्रजितः परीपदैरस्पृष्टोऽनु
त्कृष्टः प्रव्रज्यायां डुप्करमित्येवं गर्जन् निष्काचर्यायां निष्काटनेऽकोविदोऽनिपुणः । उपल
क्षणादर्थत्वादपि साध्वाचारेऽनिनवप्रव्रजितत्वादप्रवीणः सएवंभूतञ्चात्मानं

तावन्निशुपालवत् शूरं मन्यते यावज्जेतारमिव रूढं संयमं कर्म संश्लेषकारक
नावात् नसेवते ननजतइति । तत्प्राप्तौ तु बह्वोगुरुकर्माणोऽल्पसत्त्वानंगमुपयाति
॥ ३ ॥ संयमस्य रूढत्वप्रतिपादनायाह । (जयाहेमंतेइत्यादि) । यदा कदाचित् हेमं
मासे पौषादौ शीतं सहिमकणवातं स्पृशति जगति तत्र तस्मिन्नसह्ये शीतस्पर्शे न
गतिसति एके मंदाजडागुरुकर्माणोविपीदंति दैन्यनावमुपयांति राज्यहीनाराज्यच
ताः यथा कृत्रियाराजानश्चेति ॥ ४ ॥

पुठे गिम्हाहि तावेणं, विमणे सुप्पिवासिए ॥ तद्ध मंदा विसियं
ति, मन्हा अप्पोदए जहा ॥ ५ ॥ सदादत्तेसणा झुक्का, जायणा
डुप्पणोल्लिया ॥ कम्मत्ता डुप्पगा चेव, इच्चाहं सुपुढो जणा ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे उष्णपरिसह कहेहे. गिम्हाहि के० ग्रीष्मकाले ज्येष्ठादिक मासने उष्
न्यो तावेणं के० उष्ण आताप,तेणे करी पुठे के० फरइयो एटले व्याप्यो ठतो. विमणे
के० विमन एटले आमण डुमणो थयो थको सप्पिवासिए के० अत्यंत तृपाये करी
पराजव पाम्यो तेवारे तद्धमंदाविसीयंतिके० त्यां पण मंद बापडो कायर सिदाय,जंग पामे.
जहा के० जेम मन्हाअप्पोदए के० माठलुं अल्पोदकमां एटले पाणीना वियोगणी
सिदाय तेम सत्वरहित चारित्रियो संयम थकी चष्ट थाय. जेम माठलां जीवितअ
की चष्ट थाय तेनी पेरे जाणी लेवुं. ॥ ५ ॥ हवे याचना परिसह कहेहे. सदादत्ते
णाडुक्का के० सर्वकाल शिलिमात्रपण साधुने दीथो अने एषणिय लेवो ए मन्हाडु.
जायणा के० याचना एटले मागवुं ते डुप्पणोल्लियाके० अपार डुर्जनहे. तेमां जे काय
र होय ते सिदाय. हवे पाठले अर्थ आक्रोश परिसह कहेहे. पुढोजणाके० पामर
क होय ते साधुने इच्चाहंसु के० एम कहेके, कम्मत्ताके० ए बापडा पूर्व आचरित
करी आर्त्त थका पूर्वकृत कर्मेनां फल अनुजवेहे अथवा ए बापडा मलमलिन श
रीर दुःखादिक वेदनाये ग्रसित दरिडी करसणादिक कार्य करवा असमर्थ माटे उद्वेग पा
म्याथका यति थयाहे ए पुत्र कलत्रादिके करी मूकायला, डुप्पगाचेव के० दोर्जागी
का परिवार ठांमी प्रवर्ज्या आदरी रहेहे. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(पुठेति) । ग्रीष्मेऽनितापस्तेन स्पृष्टोव्याप्त. सन् विमना विमनस्कः सु
प्तु अतिशयेन पिपासां तृषां प्राप्तः स्यात् । तत्रोष्णपरीपहे मंदाविपीदंति । यथा मत्स्या
अल्पोदके विपीदंति ॥ ५ ॥ (सदेति) सदासर्वकालं दंतशोधनाद्यपि दत्तमेषणीपदो
परहितं नोक्तव्यमिति दत्तेयणादुःखं । तथा इयं याज्ज्वा दुःखेन प्राणोद्यते परीपहोऽङ्गं

इतिचावः । मिश्राऽमुहलावसं, वायाघोलेऽकंठमङ्गमि । कहकहकरेऽहियं, देहि
तिपरं जणंतस्स ॥ १ ॥ गतिचंशोमुखे दैन्यं गात्रस्वेदोविवर्णता । मरणे यानि चिन्हानि
तानि चिन्हानि याचके ॥ १ ॥ एवं याञ्जापरिषहं परित्यज्य महापुरुषसेवितः पंथाः अ
णीयः । आक्रोशपरिषहमाह । कम्मत्ति । पृथक्जनाएवमाहुः सामान्यलोकाश्चमुक्तवं
तः । यथा एते यतयः कर्मणिः कृष्यादिनिरार्तास्तत्कर्तुमसमर्थाः संतोयित्वं प्रतिपन्ना
डुर्जगाः पुत्रदारादिनात्यक्तानिर्गतिकाः संतः प्रव्रज्यामाश्रिताइति ॥ ६ ॥

॥ टीका-उल्लपरीषहमधिकृत्याह । (पुच्छेऽत्यादि) । ग्रीष्मे ज्येष्ठाषाढाख्ये अग्नि
तापस्तेन स्पृष्टुमुक्तोव्याप्तः सन् विमनाविमनस्कः सुषुवा अतिशयेन पातुमिहा पिपा
सा तां प्राप्नोतितरां तृडनिनूतोबाहुव्येन दैन्यमुपयातीति दर्शयति । तत्र तस्मिन्नु
ल्लपरीषहोदये मंदाजमाश्रयशक्ताविषीदंति पराजंगमुपयांति । दृष्टान्तमाह । यथा म
त्स्याश्चत्पोदके विषीदंति । गमनाज्जावान्मरणमुपयांत्येवं सत्त्वान्जावात्संयमात् अ
र्यंतइति । इदमुक्तं नवति । यथा मत्स्याश्चत्पत्वाडुदकस्य ग्रीष्मान्जितापेन तप्ताश्च
वसीदंत्येवमल्पसत्त्वाश्चारित्रप्रतिपत्तावपि जलमलक्वेदक्लिन्नगात्राबहिरुष्मान्जितभाः शीत
जान् जलाश्रयान् जलाधारगृहचंदनादीनुल्लप्रतिकारहेतूननुस्मरंतथाकुलितचेतसः सं
यमानुष्ठानं प्रति विषीदंति ॥ ५ ॥ सांप्रतं याञ्जापरीषहमधिकृत्याह (सदादत्तेऽ
त्यादि) यतीनां सदा सर्वदा दंतशोधनाद्यपि परेण दत्तमेपणीयमुत्पादाद्येपणादोषरहि
तमुपनोक्तव्यमित्यतः क्रुधादिवेदनात्तानां यावज्जीवं परदत्तैषणाडुःखं नवति । अपि
चेयं याञ्जापरीषहोल्पसत्त्वैर्दुःखेन प्रणोद्यते त्यज्यते । तथाचोक्तं । मिश्राऽमुहलावसं, वा
याघोलेऽकंठमङ्गमि । कहकहकहेऽहियं देहितिपरंजणंतस्स ॥ १ ॥ गतिचंशोमुखे दैन्यं
गात्रस्वेदोविवर्णता । मरणे यानि चिन्हानि तानि चिन्हानि याचके इत्यादि । एवं इत्यजं
याञ्जापरीषहं परित्यज्य गतानिमानामहासत्त्वाङ्गानाद्यनिवृद्धये महापुरुषसेवितं पंथान्
मनुव्रजंतीति श्लोकपश्चाद्देनाऽक्रोशपरीषहं दर्शयति । पृथक्जनाः प्राकृतपुरुषाद्यनार्य
कृष्यादित्येवमाहुरित्येवमुक्तवंतः । तद्यथा । ये एते यतयः जलाविलदेहालुंचितशिर
सः क्रुधादिवेदनायस्तास्ते एतैः पूर्वाचरितैः कर्मनिरार्ताः पूर्वस्मृतकर्मणः फलमनुजवं
ति । यदिवा कर्मणिः कृष्यादिनिरार्तास्तत्कर्तुमसमर्थाऽविद्याः संतोयतयः संवृत्ताइतित
थेते डुर्जगाः सर्वेणैव पुत्रदारादिना परित्यक्ता निर्गतिकाः संतः प्रव्रज्यामन्युपगताइति ॥ ६ ॥

एते सद्दे अचायंता, गामेसु एगरेसु वा ॥ तत्र मंदा विसीयंति,
संगाममिव जीरुया ॥७॥ अप्पेगे खुधियं निरुं, सुणी मंसंति
लूसए ॥ तत्र मंदा विसीयंति, तेउ पुद्दाव पाणिणो ॥ ८ ॥

अर्थ-एतेसदे के० एवा पूर्वोक्त आक्रोश संबंधि जे शब्द तेने सहन करवाने अयंता के० असमर्थ गामेसु के० ग्रामने विषे, वाके० अथवा एगरेसु के० नगरने विषे तबके० त्यां एवा आक्रोश उपने यके मंदाविसीयंतिके० तेमंद अज्ञानी चारित्रिउसीता यठे, कोनी परे सिदायठे ते कहेठे. संगामंमिवनीरुयाके० जेम बीकण मनुष्य संग्रामने विषे शस्त्र देखी सिदाइने जागी जाय, तेनी पेरे ते मंद चारित्रियो चारित्रयी जंग पामेठे. ॥७॥ हवे वध परिसह कहेठे. अप्य के० अपि संजावनाये एगे के० एक कोइ एक लू सक श्वानादिक ते खुधियंनिकुं के० निह्वाये नमतो नूरव्यो एवोजे साधु तेने देखी सुणी के० ते श्वानादिक मंसंतिके० मंख मारे. लूसए के० वलुरे तब के० त्यां श्वानादिके खा धो ठतो मंदाविसीयंति के० अज्ञानी सिदाय एटले दीन थाय. कोनी परे, तोके जेम तेउ के० अग्निने पुछाव के० स्पर्श करी पाणिणो के० प्राणी एटले जीव पोतानुं शरी संकोचें तेम मंद चारित्रिउ पण पोतानुं गात्र संकोचे. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका-(एतेइति) एतान् पूर्वोक्तानाक्रोशशब्दान् सोढुमशकुवंतो ग्रामनगरादौ स्थिताः । तत्राक्रोशे मंदा विपीदंति दैन्यं न जन्ते संयमाद्वा नश्यंति यथा जीरवः कातराः संग्रामेषु न ज्यंते ॥७॥ वधपरीपहमाह (अप्येगइति) अपिः संजावने । एकः कश्चित् श्वादिर्लुपकः क्रूरोजकः (खुधियमिति) क्रुधितं निह्मामटंतं निह्नुं दशति नश्यति । तत्र श्वादिनक्षणे मंदाविपीदंति । यथा तेजसाग्निना स्पृष्टादह्यमानाः प्राणिनो वेदनार्ताः सीदंति ॥ ७ ॥

॥ टीका-(एएसइत्यादि) एतान् पूर्वोक्तानाक्रोशरूपान् तथा चौरचारिकादि रूपान् शब्दान् सोढुमशकुवंतो ग्रामनगरादौ तदंतराले वा व्यवस्थिताः । तत्र तस्मिन् आक्रोशे सति मंदा अज्ञानलघुप्रकृतयो विपीदंति विमनस्कान्वंति संयमाद् नश्यंति । तथा जीरवः संग्रामे रणशिरसि चक्रकुंताऽसि शक्तिनाराचाकुले रटपटहशंखजङ्घरीनादंगंजीरे समाकुलाः संतः पौरुषं परित्यज्याऽयशः पटहमंगीकृत्य नश्यंते । एवमाक्रोशादि शब्दाकर्णनादऽप्यसत्त्वाः संयमे विपीदंति ॥ ७, ॥ वधपरीपहमधिकृत्याह । (अप्येगइत्यादि) । अपिः संजावने । एकः कश्चिद्वादिः लुपयतीति लुपकः प्रकृत्यैव क्रूरोजकः । खुधियंति । क्रुधितं बुद्धिहितं निह्मामटंतं निह्नुं दशति नश्यति दशनैरंगावयवं विनुपति । तत्र तस्मिन् श्वादिनक्षणे सति मंदा अज्ञा अल्पसत्त्वतया विपीदंति दैन्यं न जन्ते । यथा तेजसाऽग्निना स्पृष्टादह्यमानाः प्राणिनो जंतवो वेदनार्ताः संतो विपीदंति गात्रं संकोचयंत्यार्तव्यानो पहतान्वंति । एवं माधुरपि क्रूरसत्त्वैरनिदुतः संयमाद् नश्यति इः सहत्वाद्गामकंटकानां ॥ ७ ॥

राय धनपतसिंघ बाहादुरका जैनागमसंग्रह नाग दुसरा. १६ए

अप्येगे पडिजासंति, पडिपंथियमागता ॥ पडियारगता एते,
जे एते एव जीविणो ॥ एणं अप्येगे वइ जुंजंति, नगिणा पिंमो
लगाहमा ॥ मुंमाकंमूविणंङ्गा, उज्जल्ला असमाहिता ॥ १० ॥

अर्थ-वली ग्रामीण लोकजुं वचन परिसह कहेछे. अप्येगे के० अपि संजावनायें.
कोइ एक धर्मना अजाण पडिपंथियमागता के० साधुना छेपी, साधुनी साथे शत्रुनावे
गोहोंता यका पडिजासंति के० एवुं कठोर वचन साधुप्रते नासे एटले बोले. जुं बोले?
तो के, पडियारगताएते के० ए बापडा पाठला जवना करेलां कर्मनां फल नोगवेछे. जे
एते के० जे ए यति ते एवजीविणो के० एम आजीविकायें जीवेछे. एटले परधरनी
निद्रा मागेछे, तथा अंतप्रांत आहारना लेनारा छे. एणे पूर्वले जवे कांइ दीधुं नथी,
कांइ लाधु नथी, तेथी मस्तक मुंम अइ बीनत्सरूपे सर्व नोग यकी वंच्या एवा ए बाप
डा दुःखी यका, जीवे छे. ॥ ए ॥ तथा वली एहिज परिसह कहेछे. अप्येगेवइजुंजंति
के० अपि संजावनायें, एक कोइ अनार्य एवां वचनबोले के, नगिणा के० ए नागा स
र्वकाल पिंमोलगाहमा के० परपिंमना उंसीआला अधम डुगंढाना स्थानक मुंमा के०
मुंमितकेश, कंमूके० खाजीये करी एमना शरीर विणंङ्गाके० विणगछे. अंगजेना एवा
पामर तथा उज्जल्ला के० मेल प्रस्वेद यकी खरडयाछे असमाहिया के० सर्वकाल अस
माधिया एटले अशोचनिक देखनाराने असमाधिना उपजावनारछे. ॥ १० ॥

॥ दीपिका-आक्रोशमेव पुनराह । (अप्येगइति) अप्येके प्रातिपंथिकतां साधुविदे
पितां प्राप्ताः प्रतिजापंते । यथा प्रतीकारपूर्वकर्मानुचवस्तमेकेगताः प्राप्ताः स्वरुतकर्मनो
गिनोयएते एवं जीविनः परगृहाण्यटंतः अंतप्रांतनोजिनोलुंचितशिरसः सर्वनोगं चिं
ताइखं जीवंतीति ॥ ए ॥ किंच (अप्येगेइति) अप्येके अनार्यावाचं जुंजंति नापंते ।
यथा एते जिनकल्पिकादयोनयाः पिंमोलगाः परपिंमप्रार्थकाअधमामुंडालुंचितकेशाः
कंदूः खर्जुस्तया विनष्टांगाः अप्रतिकर्मतया कचित् रोगसंजवे सनत्कुमारवदिनष्टांगाउज्जतो
जघ्नीमलः प्रस्वेदोयेषांते उज्जल्लाः असमाहिताअशोचनाः ॥ १० ॥

॥ टीका-पुनरपि तानधिकृत्याह । (अप्येगेइत्यादि) । अपिः संजावने । एके केचना
अपुष्ट्यर्माणः अपुष्ट्यर्माणः प्रतिजापंति ब्रुवते । प्रतिपंथाः प्रतिकूलत्वं तेन चरंति प्रा
तिपंथिकाः साधुविदेषिणस्तज्जावमागताः कथंचित्प्रतिपथेवा दृष्टाअनार्याएतदब्रुवते ।
संजाव्यते एतदेवंविधानां तद्यथाप्रतीकारः पूर्वाचरितस्य कर्मणोऽनुचवस्तमेके गताः
प्राप्ताः स्वरुतकर्मफलनोगिनोयएते यनयएवं जीवंति परगृहाण्यटंतोऽंतप्रांतनोजिनो

दत्तादानालुंचितशिरसः सर्वज्ञो गवंचिताङ्गः खितं जीवन्तीति ॥ ए ॥ किंच (अप्येके
त्यादि) अप्येके केचन कुलूतिप्रसृताअनार्यावाचं जुंजन्ति जापन्ते । तद्यथैते जिन
द्विपकादयो नग्रास्तथा (पिंमोलगति) परापिमप्रार्थकाअधमाः मलाविलत्वात् जुगुप्सितामु
मालुंचितशिरसस्तथा क्वचित्कंमूकतद्धतैरेखानिर्वा विनष्टांगविहृतशरीराअप्रतिकर्म
रीरतया वा क्वचिन्नोगसंज्ञवे सनत्कुमारवदिनष्टांगस्तथोज्जतो जह्नः शुष्कप्रस्वेदोयेपांते उद्ध
ह्नास्तथा असमाहिताअशोचनाबीनत्साङ्गवा प्राणिनामसमाधिमुत्पादयन्तीति ॥ १० ॥

एवं विष्यद्विबन्नेगे, अप्पणाउ अजाणया ॥ तमउ ते तमं जन्ति,
मंदा मोहेण पाउडा ॥ ११ ॥ पुण्णोय दंस मसएहिं, तण फास
मवाइया ॥ न मे दिठ्ठे परे लोए, जइ परं मरणंसिया ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे जे साधुने एवां दुर्वचन बोले, तेने विपाक देखाडे ठे. एवं के० एपूर्वज्ञी
रीते विष्यद्विबन्नेगे के० कोइ एक पुण्य रहित जीव, विप्रतिपन्न एटले साधु मार्गना व
पी अप्पणाउअजाणया के० पोते अजाण ठतां तु शब्दशक्तीअन्य विवेकी पुरुषनां वच
न अण मानतां एवा जीव तमउतेतमंजन्ति के० अंधकार गति यकी फरी आकरी
धकार गतियें जाय. ते मंदा के० अज्ञानी केवाठे. तोके, मोहेण के० मिथ्यात्व
करी पाउडा के० ढाक्या आवख्या कुमार्गने सेवेठे ॥ ११ ॥ हवे दंसमसकादिक परिसह
ठे. सिंधु ताम्रलिप्त कोंकणादिक देशने विपे प्रायें दंस मशकादिक अधिक होयठे.
देशोने विपे कोइवार साधु गयो थको, दंसमसएहिं के० दंस मशकादिक पुण्णोय के०
फरजे तेथी दंसमशकादिके पीडायो तथा अकंचन जावठे, माटे तण के० तृणादिकने
विपे संथारो करे, तेथी ते तृणादिकना फास के० स्पर्श मवाइया के० सहन कर
वाने अशक्तिवन्त ठतो, कोइ एक कायर एम चिंवतन करे के एवुं दुष्कर अनुष्ठान परलो
कने अर्थ करियें ठेये. अने नमेदिठ्ठेपरेलोए के० ते परलोकतो अमे दीतुं नथी. जइ
के० जेमाटे अपरंमरणं के० एवा क्लेशथी मरण तो प्रत्यक्ष देखायठे जे अवश्य मरण
पामीशुं माटे एवा क्लेशथी सखुं ॥ १२ ॥

॥दीपिका—एवं जापन्ते ये तेषां विपाकमाह । (एवमिति) एवं पूर्वोक्तनीत्या एके केचित् प्रति
पन्नाः साधुमार्गं द्वेपिणआत्मना स्वयमज्ञाः । तुशब्दादन्येषां वचनमकुर्वाणास्तेऽज्ञानान्तमा
यांति । अथस्तमां गतिं गच्छन्ति । मंदामोहेन मिथ्यात्वेन प्रावृताआह्लादिताः साधुद्वेपिणः कुमा
रैर्गाः स्युः । यथा । एकं हि चक्षुरमलं सहजोविवेकस्तद्विरेच सह संवसति । द्वितीयं ॥ एतद्
यं लुवि न वस्य सतत्वतोऽथस्तस्यापमार्गचलने खलु कोपगन्धः ॥ ११ ॥ दंशमशकपरीपहानाह ।

(पुठेति) कचित्सिंधुताम्रलिप्तकोंकणादिषु बहवोदंशमशकाः स्युस्तत्रपर्यटन् साधुस्तैः
स्पृष्टो न हितस्तथा निष्किंचनत्वानृणेषु शयानस्तेषां स्पर्शं सोढुमशकुवन् आर्तः सन् एवं
कदाचिञ्चितयेत् । यथा परलोकार्थमिदं दुष्करमनुष्ठानं क्रियते न चासौ मया परलोकः प्र
त्यक्षेण दृष्टो नाप्यनुमानादिना । यदि परमनेन क्लेशेन मरणं स्यान्नान्यत्फलं किंचिदिति ११

॥ टीका-सांप्रतमेतद्भाषकाणां विपाकदर्शनायाह । (एवमित्यादि) । एवमनंतरोक्तरी
त्या एके अपुण्यकर्माणो विप्रतिपन्नाः साधुसन्मार्गदेषिण आत्मना स्वयमज्ञाः । तुशब्दा
द्वयेषां च विवेकिनां वचनमकुर्वाणाः संतस्ते तमसोऽज्ञानरूपा दुष्कृष्टं तमोयांति ग
च्छन्ति यदिवा अधस्तादप्यधस्तनीं गतिं गच्छन्ति । यतो मंदाज्ञानावरणीयेनाऽवष्टब्धास्त
था मोहेन मिथ्यादर्शनरूपेण प्रावृता आह्लादिताः संतः पिंगप्रायाः साधुविक्षेपतया कुमा
र्गगानवन्ति । तथा चोक्तं । एकं हि चक्षुरमलं सहजो विवेकस्तद्वज्जिरेव सह संवसतिर्द्विती
यं । एतद्द्वयं ह्युवि न यस्य सतत्वतोऽधस्तस्याऽपमार्गचलने खलु कोपराधः ॥ १ ॥ ११ ॥
दंशमशकपरीपहमधिकृत्याह । (पुठोयेत्यादि) कचित्सिंधुताम्रलिप्तकोंकणादिके देशे अ
धिकादंशमशकानवन्ति । तत्र च कदाचित्साधुः पर्यटस्तैस्स्पृष्टश्च न हितस्तथानिष्किंचन
त्वात् तृणेषु शयानस्तत्स्पर्शं सोढुमशकुवन् आर्तः सन् एवं कदाचिञ्चितयेत् । तद्यथा ।
परलोकार्थमेतदुष्करमनुष्ठानं क्रियमाणं घटेत न चाऽसौ मया परलोकः प्रत्यक्षेणोपलब्धो
ऽप्रत्यक्षत्वात् नाऽप्यनुमानादिनोपलभ्यत इति । अतो यदि परं ममानेन क्लेशान्नितापेन
मरणं स्यान्नान्यत्फलं किंचनेति ॥ १२ ॥

संतता केसलोएणं, बंनचेर पराइया ॥ तह मंदा विसीयंति,
महा विनाव केयणे ॥ १३ ॥ आयदंमसमायारे, मिहासंठिय
जावणा ॥ हरिसप्यउसमावन्ना, केइ लूसंति नारिया ॥ १४ ॥

अर्थ-तथा बली संतता केसलोएणं के० केशना लोचे संताप्या तथा बंनचेर
पराइया के० ब्रह्मचर्य थकी जागा एटले लोचनी पीडा उपनी थकी तथा कामविकार
ना दीपवा थकी तह के० त्यां मंदा के० मंद अज्ञानी वापडा विसीयंति के० सदाय.
संयम थकी. चष्ट थाय. ते कोनी परे? तोके, जेम केयणे के० केतन एटले मत्स बंध
न तेने विपे विनाव के० प्रवेश करवा थकी महा के० माठलुं जीवितव्य थकी चूकेठे.
तेनी परे ते वापडा संयम थकी चूकेठे. ॥ १३ ॥ आयदंमसमायारे के० आत्मा जे
थकी दंमाय एवो जेनो आचार एटले अनुष्ठानठे. तथा मिहासंठियजावणा के०
मिथ्यादर्शन संस्थित एटले मिथ्यादर्शने जावित जेनुं चित्त ठे, तथा हरिसप्यउसमाव

ज्ञा के० रागद्वेषे व्याकुल एवा के० के० को० एक अनारिया के० अनार्य पुरुषो ते वा
रित्रवंत साधुने क्रीडार्यं करी जूसंति के० जूंसे कदर्थ्यना करे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(संताडति) । केशानां लोचने संतप्ताः पीडितास्तथा ब्रह्मचर्येण परा
जितानग्नाः संतस्तत्र केशलोचे ब्रह्मचर्यं मंदाविपीदंति संयमाद्भ्रश्यंते । यथा म
त्स्याः केतने मत्स्यबंधने प्रविष्टाविपीदंति जीविताद्भ्रश्यंति ॥ १३ ॥ (आयदंडेति) ।
आत्मा दंडयते दुर्गतो पात्यते येन स आत्मदंडः समाचारोऽनुष्ठानं येषां ते आत्मदं
समाचाराः । मिथ्यासंस्थिताविपरीततया स्वीकृता जावना चित्तवृत्तिर्येस्ते मिथ्यासंस्थितजा
वनामिथ्यात्वोपहतदृष्टय इत्यर्थः । हर्षद्वेषमापन्नारागद्वेषाकुलाएवंविधा अनार्याः के
चित् साधुं लूषयंति कदर्थयंति दंडादिनिर्वाग्निर्वा ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपिच (संतप्ता इत्यादि) । समंतात् तप्ताः संतप्ताः केशानां लोचत्पाट
नं तेन । तथाहि । सरुधिरकेशोत्पाटने हि महती पीडोपपद्यते तथा चाऽल्पसत्त्वाः
विस्त्रोतसिकां नजंते । तथा ब्रह्मचर्यं वस्तिनिरोधस्तेनच पराजिताः पराजिताः संतस्तत्र
तस्मिन् केशोत्पाटनेऽतिदुर्जयकामोदके वा सति मंदाजमालघुप्रकृतयोविपीदंति संय
मानुष्ठानं प्रति शीतलीनवन्ति सर्वथा संयमाद्भ्रश्यंति । तथा मत्स्याः केतने मत्स्य
बंधने प्रविष्टानिर्गतिकाः संतो जीविताद्भ्रश्यंति । एवं तेपि वराकाः सर्वे कष्टकामपराजि
ताः संयमजीवितात् भ्रश्यंति ॥ १३ ॥ किंच (आयदंडेत्यापि) । आत्मा दंडयते ख
डयते हितात् भ्रश्यते येन स आत्मदंडः समाचारोऽनुष्ठानं येषामनार्याणां ते । तथा
मिथ्या विपरीता संस्थिता स्वानुग्रहारूढा जावनांतःकरणवृत्तिर्येषां ते मिथ्यासंस्थित
जावनामिथ्यात्वोपहतदृष्टय इत्यर्थः । हर्षश्च द्वेषश्च हर्षद्वेषं तदापन्नारागद्वेषसमा
कुला इति यावत् । तएवंचूता अनार्याः साधुं सदाचारं क्रीडया द्वेषणं वा क्रूरकर्मका
रित्वात् लूषयंति कदर्थयंति दंडादिनिर्वाग्निर्वैते ॥ १४ ॥

अप्येगे पलियंतेसि, चारो चोरोति सुवयं ॥ वंधंति निष्कुयं बाला
कसायवयणेहिय ॥ १५ ॥ तव दंष्ट्रेण संवीते, मुठिणा अडुफलेण
वा ॥ नातीणं सरती बाले, इठ्ठीवा कुड्गामिणी ॥ १६ ॥ एते चोके
सिणा फासा, फरुसा डुरसहियासया ॥ इठ्ठी वा सरसंवित्ता कीवा
वसगयागिहंतिवेमि ॥ १७ ॥ इति तृतीयऽध्ययनस्य प्रथमोद्देशोऽसौ

अर्थ—बली अपि संजावनायें एगेपलियं के० को० एक अनार्य, देशपर्यंत विचरता

जै साधु तेसिके० ते साधुने एम कहेके, चारोचोरिति सुवयंके० ए हेरुठे चोरठे, जिह्ण
 शीज एम कहिते सुवतजे अणगार तेने बंधंति निरुक्कयंके० राशी प्रमुखे करी, साधुने बांधे
 एवा बालाके० बाल अज्ञानी तथा कसायवयणेहियके० कपायना वचने करी निजत्सना
 करे. ॥ १५ ॥ तहुके० त्यां अनार्य पुरुषे साधुने दंमेणके० दंमे करी तथा मुठिणाके० मु
 ष्टियें करी अडुवाके० अथवा फलेणवाके० फले करी संवीतेके० हएयो ठतो कांइक परि
 णत साधु नातिणंसरती बाले के० एवा डुःखोने ते बाल अज्ञानी अण सहेतो थ
 को ज्ञाती गोत्रीने संजारे के, माहारो संबंधि गोत्री जो कोइ अंहियां होत तो ए मने
 एवी कदर्थना नकरत; एवी चिंतवना करे इडिवाकुङ्गामिणी के० जेम स्त्री रीशाणी
 थकी, पोताना घरमांथी निकली; रस्तामां तेने चोर लोकोए ग्रहण करी ठती पोताना
 संबंधिउनुं स्मरण करे, पश्चात्ताप करे, तेनीपेरे जाणी जेवी. ॥ १६ ॥ हवे उपसंहार
 करतो कहेठे. एते के० ए जे पूर्वे दंसमशकादिकना परिसह कह्या ते जोके० श्रीसुध
 मस्वामी जंबूप्रमुख शिष्योने बोलावी कहेठे के, जोशिष्यो कसिणाफासा के० जे परिसह
 कह्या ते संपूर्णप्रत्ये फरशे फरुसा इसहियालया के० जे कठोर अहियासता डुर्जनठे एवा
 परिसहने अणसहेता एवा जे किवाके० क्लीब असमर्थ अवसाके० परवशे एटले कर्मना
 वशे पड्या थका गयागिहं के० वली गृहवाशे गया. कोनीपरे ? तोके, हडिवासरसंविता
 के० जेम हस्ती संग्रामने मार्यें, मस्तके शरजाले वींध्यो थको त्यांथी नाशी पाठो फरे
 तेम कायर साधु चारित्र थकी पाठो फरे तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ १७ ॥
 इति तृतीयाऽध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ दीपिका—(अण्येगति) एके पूर्वोक्तविशेषणाअनार्याः पर्यंतदेशे वर्तमानं साधुं सु
 व्रतं (चारोचोरिति) चरोयं चरोयमिति कृत्वा बध्नंति जिह्मुकं जिह्णशीजं बालाथ
 शास्तथा कपायवचनैः क्रोधवचनैर्निजत्सयंति ॥ १५ ॥ (तड्हेति) तत्राऽनार्यदेशे
 ऽनार्यैर्दंडेन मुष्टिना फलेन मातुलिंगादिना खड्गादिनावा संवीतः कश्चिदपरिणतः साधुर्ज्ञा
 तीनां स्मरति । यद्यत्र मम कश्चित्संबंधी स्यात्तदा नाहमीदृशीं कदर्थनां प्राप्नुयामीति । यथा
 स्त्रीकुक्षा सती स्वगृहाजमनशीला निराश्रया मांसपेशीव सर्वस्पृहणीया तस्करादिनिरजिद्रु
 तासती जातपश्चात्तापा ज्ञातीनां स्मरत्येवं साधुरपि ॥ १६ ॥ (एतेइति) । नोइति शि
 ष्यामंत्रणं । एते दंसमशकादयः परीपहाः स्पृश्यंते अनुचूयंते स्पर्शाः परुषाः कठिनाड
 वेनाधिसह्यंते डुरधिसह्याहस्तिनइव शरैर्वीर्यैः संवीताव्याप्ताज्ज्यंतइति शेषः । एवं
 क्लीबाथसमर्थाअवशाःपरवशाःकर्मायत्ताः पश्चात्स्वगृहं गता ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १७ ॥
 इति उपसर्गपरिचारेण तृतीयाध्ययने प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ टीका—एतदेव दर्शयितुमाह । (अप्येगेइत्यादि) । अपिःसंजावने । एके अनाद्यं
 आत्मदंमसमाचारामिथ्यात्वोपहतबुद्धयोरोगवेषपरिगताः । साधुं (पलियंतेसिंति) च
 नार्थदेशपर्यंते वर्तमानं (चारोत्ति) चारोयं चौरोयं स्तेन इत्येवं मत्वा सुव्रतं कदर्थयंति ।
 तथाहि । बध्नन्ति रज्ज्वादिना संयमयंति निद्रुकं नीकृणशीलं बालाग्रजाः सदसद्वि
 कविकलास्तथा कषायवचनैश्च क्रोधप्रधानकटुकवचनैर्निर्जत्सयंतीति ॥ १५ ॥ अपि
 (तद्वदंडेणेत्यादि) । तत्र तस्मिन्ननार्थदेशपर्यंते वर्तमानः साधुरनार्थैर्दंडेन यष्टिना मुष्टि
 ना वा संवीतः प्रहतोऽथवा फलेन वा मातुलिंगादिना खड्गादिना वा ससाधुरेवं तैः क
 र्थ्यमानः कश्चिदपरिणतोवालोऽज्ञोज्ञातीनां स्वजनानां स्मरति । तद्यथा । यद्यत्र मम
 कश्चित् संबंधी स्यात् नाऽहमेवंजूतां कदर्थ्यनामवाप्नुयामिति । दृष्टान्तमाह । यथा स्त्रीकु
 सती स्वगृहात् गमनशीला निराश्रया मांसपेशीव सर्वेस्पृहणीया तस्करादिनिरनिद्रुता
 सती जातपश्चात्तापा ज्ञातीनां स्मरत्येवमसावपीति ॥ १६ ॥ उपसंहारार्थमाह । (एते
 नोऽत्यादि) । नोऽति शिष्यामंत्रणं । यएतआदितः प्रचृति दंशमशकादयः पीडोत्पादक
 त्वेन परीषहाएवोपसर्गाअनिहिताः कृत्वाः संपूर्णाबाहुव्येन स्पृश्यंते स्पर्शेन्द्रियेणाऽनु
 चूयंतइति स्पर्शाः । कथंनूताः परुषाः परुषैरनार्थैः कृतत्वात् पीडाकारिणः । तेचाऽल्पस
 त्वैर्दुःखेनाऽधिसह्यंते तांश्चाऽसहमानालघुप्रकृतयः केचन श्लाघामंगीकृत्य हस्तिनश्च
 रणशिरसि शरजालसंवीताः शरशताकुलानंगमुपयांत्येवं क्लीबाअसमर्थाअवशाः
 परवशाः कर्मायत्तागुरुकर्माणः पुनरपि गृहमेव गताः । पातांतरं वा (तिष्ठसद्वृत्ति) ती
 त्रैरुपसर्गेरनिद्रुताः शठाः शठानुष्ठानाः संयमं परित्यज्य गृहं गताइति । ब्रवीमीति पूर्वव
 त् । उपसर्गपरिज्ञायाः प्रथमोद्देशकइति ॥ १७ ॥

॥ अथ द्वितीयोद्देशकस्य प्रारंभः पहेला उद्देशामां प्रतिकूल उपसर्गना कारण कह्या
 हवे बीजा उद्देशामां अनुकूल उपसर्गना कारण कहेवे ।

अहिमे सुहमा संग्गा, निरकुणं जे डुरुत्तरा ॥ जठ एगे विसीयं
 ति, एचयंतिज वित्तए ॥ १ ॥ अप्येगे नायउ दिस्स, रोयंति
 परिवारिया ॥ पोसणे ताय पुठोसि, कस्स तायजहासि ए ॥ १॥

अर्थ—अहके० अथ हवे इमे के० ए सुहमाके० सूक्ष्म, एटले चित्तने विकार उपजावनार एवा
 अंतरंग प्रतिकूल उपसर्गना कारण पण बादर एटले प्रगट देखाय नही तेवा शरीरने विकार
 करनार उपसर्ग न जाणवा एवा संग्गाके० मातापितादिकनो संबंध, ते संबंधी जेके० जे नि

सुणके० चारित्रियाने डुरुत्तराके० डुर्लभनीय उपसर्गते तेज उपसर्गकहेते. जडके० जे उपस
र्ग आवे थके एगेके० कोइ एक कायर चारित्रिउ, सीयंतिके० सदाय एचियंतिजवित्तएके०
ते पोताना आत्माये संयमनो निर्वाह करी शके नही ॥ १ ॥ अपि संजावनाए, एगेके० को
इएक नायउदिसस के० ज्ञातिला साधुने देखीने साधुने परिवारिया के० बीटीने रोयंति
के० रुदन करे एटले विलाप करे अने एम कहेके अम्हे तारुं बालपण थकी पालण
पोषण कछुं, ते अम्हे तारा ताय के० तात एटले पिता हैयें माटे एवुं जाण्युजे अमा
री वृद्धावस्थामां; तुपण अमारुं पोषण करीश पुछोसि के० तेमाटे हेपुत्र तुं अमारुं
पोषणके० पोषण कर, तथा ते साधुना पुत्रादिक होय ते एम कहेके कस्सतायजहा
सिणे के० अहो तात अहोपिता तमे अमने शाकारणे ठामोठो ? ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथ द्वितीयआरन्यते । पूर्वं प्रतिकूलाउपसर्गाउक्ताः इहाऽनुकूलाउ
च्यंते । यथा (अहिमेति) अथ इमे वक्ष्यमाणाः सूक्ष्माध्यांतरविकारिणः संगामातापि
त्रायोजिहूणां ये डुरुत्तराडुर्लभ्याः । यत्र येपु उपसर्गेषु एकेअव्यसत्त्वाविपीदंति संयमे मं
दाः स्युः । नशक्नुवंति यापयितुं संयमे आत्मानं प्रवर्तयितुमिति ॥ १ ॥ (अप्येगइति) अ
पिःसंजावने । एकेज्ञातयः स्वजनाः प्रव्रजंतं प्रव्रजितं वा दृष्ट्वा परिवार्य विष्टन्य आश्रित्य
रुदंति वदंति चैवं त्वमस्मानिः पोषितोबात्यादारन्यावृद्धमस्माकं बालकोनविष्यसीति कृ
त्वा ततोऽस्मान् त्वं तातपुत्र पोषय पालय कस्य कृते केन कारणेनास्मान् त्यजसि ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तः प्रथमोद्देशकः । सांप्रतं द्वितीयः समारन्यते । अस्य चायमनिसंबं
धः । इहोपसर्गपरिज्ञाध्ययने उपसर्गः प्रतिपादितास्तेचानुकूलाः प्रतिकूलाश्च । तत्र
प्रथमोद्देशके प्रतिकूलाः प्रतिपादिताइहत्वनुकूलाः प्रतिपाद्यंतइत्यनेन संबंधेनाया
तस्याऽस्योद्देशकस्याऽदिसूत्रं । (अहिमेइत्यादि) । अथेत्यानंतर्ये । प्रतिकूलोपसर्गानंतरम
नुकूलाः प्रतिपाद्यंतइत्यानंतर्यार्थः । इमे त्वनंतरमेवाभिधीयमानाः प्रत्यक्षासन्नवाचित्वादि
दमनिधीयंते । तेच सूक्ष्माः प्रायश्चेतोविकारकारित्वेनांतरान् प्रतिकूलोपसर्गाश्च बाहु
व्येन शरीरविकारकारित्वेन प्रकटतया बादराइति । संगामातापित्रादिसंबंधाः । यएते नि
हूणां साधूनामपिडुरुत्तराडुर्लभ्याडुरतिक्रमणीयाइति । प्रायोजीवितविग्रकरैरपि प्र
तिकूलोपसर्गैरुदीर्णैर्माध्यस्थ्यमवलंबयितुं महापुरुषैः शक्यमेतेत्वनुकूलोपसर्गास्तानप्यु
पायेन धर्माध्यावयंत्यतोऽमीडुरुत्तराइति । यत्र येपुपसर्गेषु सत्स्वेके अव्यसत्त्वाः
सदनुष्ठानं प्रति विपीदंति शीतलविहारित्वं जजंते सर्वथा वा संयमं त्यजंति नैवा
त्मानं संयमानुष्ठानेन यापयितुं वर्तयितुं तस्मिन् वा व्यवस्थापयितुं शक्नुवंति समर्थान्व
तीति ॥ १ ॥ तानेव सूक्ष्मसंगान् दर्शयितुमाह । (अप्येगेइत्यादि) अपिः संजावने । एके

तथाविधाहातयः स्वजनामातापित्रादयः प्रव्रजंतं प्रव्रजितं वा दृष्ट्वापलन्य परिवारं
यित्वा रुदंति रुदंतोवा वदंति च दीनं । यथा बाध्यात् प्रनृति त्वमस्मानिः पोपितोवृक्ष
नां पालकोनविष्यतीति कृत्वा ततोऽधुनानोऽस्मानपित्वं तात पुत्र पोषय पालय कस्य क
ते केन कारणेन कस्यवा बलेन तातास्मान् त्यजसि नास्माकं नवंतमंतरेण कश्चिन्नात
विद्यतइति ॥ २ ॥

पिया ते थेरउं तात, ससा ते खुड्डिया इमा ॥ नायरोते सगा ता
त, सोयरा किं जहासि णे ॥ ३ ॥ मायरं पियरं पोस, एवं लोगो
नविस्सति ॥ एवं खु लोइयं ताय, जे पालंति य मायरं ॥ ४ ॥

अर्थ-पियाते थेरउंतात के० अहो तात ताहरो जे पिताढे ते थेरउं एटले मोको
ढे अर्थात् वृक्षे, तथा ससा के० वेहेन ते खुड्डिया के० न्हानीडे, इमाके० ए प्रत्यक्ष
देखायढे, तथा नायरोतेसगातात के० हेतात ताहरो सगाचाइ ते एक माताना जण
एवा सोयरा के० सहोदर एक उदरना उपज्या, स्नेहना पात्र, तेने किंजहासिणे के०
केम ठांमीश ते कारण माटे तु अमने कां ठांमेढे ॥ ३ ॥ तथा मायरं के० माता
अने पियरं के० पिता तेने पोस के० पोषण कर एवं लोगोनविस्सति के० एरीते प
लोकनी सिद्धि यशे. एवंखुलोइयं ताय के० तथा हेतात आलोकने विपे पण निश्चय
यकी एवो आचारढे के जे पालंति य मायरं के० जे संसारमांहे पोताना मातापिता
पालणपोषणकरे, तेज श्रेष्ठ मनुष्य कहेवायढे. यतोऽगुरुवोयत्र पूज्यंतिइति वचनात्॥४॥

॥ दीपिका-पियेति। हेतात पुत्र ते तव पिता स्थविरः स्वसानगिनी तव कुल्लिका लघ्वी
इमे भ्रातरस्तव निजास्तात सोदराः स्वकाःसहोदराः किमस्मान् त्यजसि ॥३॥ मायरमिति
मातरं पितरं पुत्राण पोषय एवंकृते तवेह लोकः परलोकश्च नविष्यति । इदमेव लौकिकं
लोकसंमतं यत् वृक्षयोर्मातृपित्रोः परिपालनं । यतः । गुरुवोयत्र पूज्यंते यत्र धान्यं सुस
स्कृतं ॥ अदंतकलहोयत्र तत्र शक्र वसाम्यहमिति ॥ ४ ॥

॥ टीका-किंच (पियेत्यादि) हेतातपुत्र पिता ते तव स्थविरोवृक्षः शतात
तः स्वसाच नगिनी तव कुल्लिका लघ्वी अप्राप्तयौवना इमा पुरोवर्त्तिनी प्रत्यक्षेति तथा
भ्रातरस्ते तव स्वकानिजास्तात सोदराएकोदराः किमित्यस्मान् परित्यजसीति ॥ ३ ॥ त
था (मायरमित्यादि) मातरं जननीं तथा पितरं जनयितारं पुत्राण विनृहि । एवं च कृते
तवेह लोकः परलोकश्च नविष्यति । तातेदमेवलौकिकं लोकाचीर्णमयमेव लौकिकः प

या यदुत वृद्धयोर्मातापित्रोः प्रतिपालनमिति । तथाचोक्तं । गुरवोयत्र पूज्यंते यत्र
धान्यं सुसंस्कृतं ॥ अदंतकलहोयत्र तत्र शक्रवसाम्यहमिति ॥ ४ ॥

उत्तरा मधुरुद्धावा, पुत्ता ते तात खुड्या ॥ चारिया ते एवा तात,
मा सा अन्नं जणं गमे ॥ ५ ॥ एहि ताय घरं जामो, माय कम्मं
सहावयं ॥ वितियं पिताय पासामो, जासु ताव सयं गिहं ॥ ६ ॥

अर्थ-एरीते उत्तर के० प्रधान तथा उत्तरोत्तर मधुरुद्धावा के० मधुर जेनो आलाप
ठे एठले नरम वचनना बोलनारा एवा पुत्तातेतातखुड्या के० अहोतात तमा
रा पुत्र न्हानाठे, तथा चारियातेएवातात के० तमारी चार्या ते नवीन परणेलीठे ने
लघुवयवालीठे, माटे माके० रखे साके० ते अन्नंजणंगमे के० अन्यजन पास जे
तो आपणा कुलने ते कलंक लगाडो. ॥ ५ ॥ माटे एहितायघरंजामो के० अहो
तात तमे आवी घरमां रहो अने त्यां रह्या थका मायकम्मं के० कांइपण कार्य करशोमां
नवा कार्य उपने थके अम्हे तमोने सहावयं के० सहाइ यइशुं. तेमाटे एकवार गृहका
र्यथी तमे जागाठो परंतु वितियंपि के० बीजी वखत तायके० हेतात अथवा हे पुत्र पा
सामो के० तमे जुउ के अमे शखाइ ठता जोइये जे तमारो शुं बिगाड थायठे, जासुता
वसयंगिहंके० तेमाटे चालो पोताने घेर जइये, एठलुं अमारुं वचन मान्यकरो. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका-(उत्तरास्ति) उत्तराः प्रधानाउत्तरोत्तरजातावा । मधुरोद्धापामधुरवच
नास्ते तात पुत्रालववः । तथा चार्या तव नवा नवयौवना नवोढा वा सा त्वया त्यक्ता स
ती नान्यं गृहेडुन्मार्गगामिनी मास्यात् ॥ ५ ॥ (एहीति) एहि आगच्छ तात गृहं यामः ।
मात्वं किमपि कर्म कृयाः । अपितु कर्मण्युपस्थिते ते वयं सहायकान्विष्यामः । एकवारं
तावद्गृहकर्मनिर्णयस्त्वं पुनरपि द्वितीयवारं पश्यामोऽद्वयामोयदस्मान्निः सहायैर्नवतो
नविष्यतीत्यतोयामस्तावत्स्वकं निजं गृहं ॥ ६ ॥

॥ टीका-अपिच । (उत्तरेत्यादि) उत्तराः प्रधानाउत्तरोत्तरजातावा मधुरोमनोज्ञ
लापआलापोयेपांते तथाविधाः पुत्रास्ते तव तातपुत्र कुलकालववः । तथा चार्यापत्नी ते
नवा प्रत्यग्रयौवना अतिनवोढा वा सासौ त्वया परित्यक्ता सन्यन्यं जनं गृहेडुन्मार्गयाचिनी
म्यादयं च महाजनापवादइति ॥ ५ ॥ अपिच । (एहीत्यादि) जानीमोवयं यथा
त्वं कर्मजीरुस्तथाप्येहि आगच्छ गृहं यामोग्रहामः । मात्वं किमपि सांप्रतं कर्मकृयाः अ
पितु तव कर्मण्युपस्थिते वयं सहायकान्विष्यामः साहान्यं करिष्यामः । एकवारं ताव
द्गृहकर्मनिर्णयस्त्वं तात पुनरपि द्वितीयवारं पश्यामोऽद्वयामोयदस्मान्निः सहायैर्नव
तो नविष्यतीत्यतोयामोग्रहामस्तावत् स्वकं गृहं कुर्वे तदस्मै चनमिति ॥ ६ ॥

गंतुं ताय पुणो गत्ते, एय तेणासमणोसिया ॥ अकामगं परि
कम्मं, कोउते वारेउ मरिहति ॥७॥ जं किंचि अणगं तात, तंपि
सवं समीकतं ॥ हिरणं ववहाराइ, तंपि दाहासु ते वयं ॥ ८॥

अर्थ—गंतुंताय के० तेमाटे अहो तात एकवार घेर जइने पुणोगत्ते के० वली फरी
आवीने यति याजो एयतेणासमणोसिया के० एटलुं कीधा थकी अश्रमणपणु न
थाय; जो तमे अकामगं के० गृह व्यापारनी इहारहित परिकम्मं के० पोतानुं मन
मान्यु अनुष्ठान करशो, तो तमने कोउतेवारेउमरिहतिके० कोण वारवाने समर्थ ठे
अथवा अकामगं के० वृद्धावस्थायें विषयानिलाप निवर्त्ते थके परिकम्मं के० संयमानुष्ठान
ने विषे पराक्रम करजो, केमके तेवखत धर्म करवाने योग्य ठे; तेवारे कोतेवारेउ
मरिहतिके० तमोने कोइ पण वारवाने समर्थ थशे नही ॥७॥ जंकिंचिअणगंतातके० वली
अहो तात जेकांइ तमारा उपर कण एटले जेणुहंतुं तंपिसवंके० तेपण अमे सर्व देवुं त
मीकितं के० समुंकीधुं, एटले मागनाराउनुं सर्व जेणुं चुकावी दीधुं ठे, तथा हिरणंववहा
राइ के० जे व्यवहारने कार्यें अथवा अन्य कोइ नोगोपनोगने अर्थ सुवर्ण रूपादिक
खपमां लागशे तंपि के० तेपण सर्व अमे तेवयं के० तेमोने दाहासुके० आपीणुं ॥८॥

॥ टीपिका—(गंतुमिति) तात गत्वा गृहं स्वजनवर्गं दृष्ट्वा पुनर्गतासि नच तेनैतावता
गृहगमनमात्रेण त्वश्रमणोन्नविष्यसि । अकामकं गृहव्यापारेहारहितं पराक्रमंतं स्वाभि
प्रेतानुष्ठानं कुर्वाणं कोवारयितुमर्हति । एकवारं गृहमागत्य पुनर्यथोचितं कुर्यादिति जाव
अथवा अकामकं वृद्धावस्थायां मदनेहारहितं पराक्रमंतं संयमे प्रवर्तमानं त्वां कोवारयि
तुमर्हति ॥७॥ (जंकिंचिदिति) यत्किंचित्तव कणमासीत्तदस्मानिर्विजज्य समीकृतं समजा
रेण व्यवस्थापितं । यच्च हिरण्यं इव्यं व्यवहारादाबुपयुज्यते तदपि वयं तव दास्यामः ॥८॥

॥ टीका—किंच । (गंतुमित्यादि) । तात पुत्र गत्वा गृहं स्वजनवर्गं दृष्ट्वा पुनरागत
सि नच तेनैतावता गृहगमनमात्रेण त्वश्रमणोन्नविष्यसि । (अकामगंति) अनिर्गतं
गृहव्यापारेहारहितं पराक्रमंतं स्वाभिप्रेतानुष्ठानं कुर्वाणं कस्त्वां नवंतं वारयितुं निषेध
यितुमर्हति योग्योन्नवति । यदिवा (अकामगंति) वार्द्धकावस्थायां मदनेहाकांमरहि
तं पराक्रमंतं संयमानुष्ठानं प्रति कस्त्वामवसरप्राप्ते कर्मणि प्रवृत्तं धारयितुमर्हतीति ॥
७॥ अन्यच्च (जंकिंचिदित्यादि) । तात पुत्र यत्किमपि नवदीयमृणजातमासीत्सर्वमस्मा
जिः सम्यग्विजज्य समीकृतं समजागेन व्यवस्थापितं । यदिचोत्कटं सत् समीकृतं सुदेयत्वेन
व्यवस्थापितं यच्चहिरण्यं इव्यजातं व्यवहारादाबुपयुज्यते । आदिशब्दात् येनवा प्रकारेण
तयोपयोगं यास्यति तदपि वयं दास्यामोनिर्धनोहमिति माकृष्यान्नयमिति ॥ ८ ॥

इच्चैव एं सुसेहंति, कालुणीयसमुष्ठिया ॥ विवक्षो नायसंगेहिं,
ततो गारं पहावइ ॥ ए ॥ जहा रुक्कं वणे जायं, मालुया पडि
बंधई ॥ एव एं पडिवंधंति, एतत्त असमाहिणा ॥ १० ॥

अर्थ-इच्चैवके० एरीते वचनेकरी, एंइति वाक्यालंकारे. ते सर्व पुत्रादिक सुके० रुडीरी
ते सेहंति के० शीखवे कालुणीय के० करुणाकारे एवावचने समुष्ठिया के० पोते ते पु
त्रादिक दीनपणाने जावे पांहांच्या ठतां, एम पूर्वोक्त रीते कहे, तेथी ते नायसंगेहिं
के० ते ज्ञाति गोत्रीजे पुत्रादिक तेना संगे करी, विवक्षो के० बांध्योठतो ततोके० तेवा
रे ते अल्प सत्ववंत कायर साधु, तेमना वचने मोहित थयो ठतो आगारंपहावइ के०
आगार नणी थ्यावे, एटले घरवास मांमीने संयमने ठांमे ॥ ए ॥ पठी जहा के० जेम
वणेजायं के० वनने विपे उत्पन्न थयुं एवुंजे रुक्कं के० वृद्ध ते मालुया के० वेलडीउं
तेणेकरी पडिवंधई के० बंधाय, एटले वेलडीयें करी वीटाय. एव के० एम, एंइति
वाक्यालंकारे. एतत्त के० जाति स्वजनादिक जे ठे ते साधुने असमाहिणा के० अस
माधियेकरी पडिवंधंति के० बांधीलीथे संयमयकी चष्ट करे इत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ दीपिका-(इच्चैवेति) एंवाक्यालंकारे । इत्येवं पूर्वोक्तनीत्या स्वजनाः करुणामुत्पा
दयंतीति कारुणिकाः समुपस्थिताः प्राप्तास्तं साधुं (सुसेहंति) सुपु शिद्ध्यंति व्युद्ग्राह
यंति । सचाऽपरिणतधर्माऽल्पसत्वो गुरुकर्मा जातिसंगैर्विवक्षोमोहितस्ततोऽगारंगृहं (प
धावइति) प्रव्रज्यां त्यक्त्वा गृहे यांतीत्यर्थः ॥ ए ॥ (जहेति) यथा वने जातं वृद्धं मालु
यावल्ली प्रवध्नाति वेष्टयति । एवं ज्ञातयस्तं साधुमसमाधिना प्रतिबध्नांति । तत्कुर्वंति
येनास्याऽसमाधिरुत्पद्यते । यदुक्तं । अमित्रो मित्रवेसेण कंठे घ्रेतूण रोयइ । मामित्रासो
गईजाइ. दोविगह्वासु दुग्गइ इति ॥ १० ॥

॥ टीका-उपसंहारार्थमाह (इच्चैवणमित्यादि)। एमिति वाक्यालंकारे । इत्येव पूर्वोक्तया नी
त्या मातापित्रादयः कारुणिकैर्वचोनिः करुणामुत्पादयंतः स्वयंवा दैन्यमुपस्थितास्तं प्रव्रजि
तं प्रव्रजंतं वा ॥ (सुसेहंति) सुपु शिद्ध्यंति व्युद्ग्राहयंति । सचापरिणतधर्माऽल्पसत्वो
गुरुकर्मा ज्ञातिसंगैर्विवक्षोमातापितृपुत्रकलत्रादिमोहितस्ततोऽगारं गृहं प्रति धावति प्रव
ज्यां परित्यज्य गृहपाशमनुबध्नातीति ॥ ए ॥ किंचान्यत् । (जहारुक्कमित्यादि) । यथा
वृद्धं वने अटव्यां जातमुत्पन्नं मालुयावल्ली प्रतिबध्नाति वेष्टयत्येव । एमिति वाक्या
लंकारे । ज्ञातयः स्वजनास्तं यतिं असमाधिना प्रतिबध्नांति ते तत्कुर्वंति येनास्यासमा
धिरुत्पद्यतइति । तथा चोक्तं । अमित्रो मित्रवेसेण, कंठे घ्रेतूण रोयइ । मामित्रासो गई
जाइ, दोविगह्वासु दुग्गइ ॥ १० ॥

विवक्षो नातिसंगेहिं, हृत्वीवावि नवग्गहे ॥ पिष्ठतो परिसर्पन्ति,
सुयगोव अदूरए ॥ ११ ॥ एतेसं गा मणूसाणं, पातालाव अ
तारिमा ॥ कीवा जठ य किरुसंति, नायसंगेहिं मुठिया ॥ १२ ॥

अर्थ—पठिते नातिसंगेहिं के० ज्ञाति गोत्रीनी संगते करी विवक्षो के० विविध प्रकारे बंधाणो थको परवश थयो, एटले तेमना अनुकूल वचने करी मनने विपे धृति ज जी तेणे करी बंधाणो हृत्वीवाविनवग्गहे के० जेम नवा ग्रहण करेला हस्तिने, जो इक्षुखंदादिकनो आहार कराविये तो नवा बंधने करी बंधाय अथवा मधुर वचने करी उपचारिये तेवारे ते बंधननो अंगीकार करे तेम अंहीं पण ए दृष्टांते ते ज्ञाति गोत्रि जे पुत्रादिकठे ते सुयगोव के० नवप्रसूत गायत्रीपेरे जेम तेगाय पोताना बालक थकी अ दूरए के० दूर नजाय, तेम ते पिष्ठतोपरिसर्पन्ति के० पुत्रादिक तेसाधुने व्यामोहमो पाडवाने अर्थे पठवाडे लाग्याज फरता रहे ॥ ११ ॥ हवे संगनो दोष कहेठे, एतेसंगा के० ए पूर्वोक्त मातापितापुत्रादिकनो जे संगम ठे ते मणूसाणं के० मनुष्यने पातालाव के० पाताल समुद्रनी पेरे अतारिमा के० तरतां दुस्तर जाणवो जठय के० जे संगमने विपे मनुष्य कीवा के० क्लीव असमर्थ ठतां किरुसंति के० क्लेश पामेठे, ते केवानता क्लेशपामेठे, तोके नायसंगेहिंमुठिया के० ज्ञाति स्वजनने संगे गृह मूर्छित ठतां संसार मांहे क्लेश पामेठे. ॥ १२ ॥

॥ टीपिका—(विवक्षति) । ज्ञातिसंगैर्विवक्षोविशेषेण वक्षः । तेच ज्ञातयस्तस्मिन्नवसरे तस्य सर्वमनुकूलमनुतिष्ठन्ति । यथा हस्ती नवग्रहे धृत्युत्पादनार्थं इक्षुखंदादिनिरुपचर्यते तथाऽसावप्युपचर्यते । यथाऽग्निनवग्रहो गौर्निजवत्सस्यादूरगा समीपवर्तिनी सती पृष्ठतः परिसर्पति एवं स्वजना अपि तन्मार्गानुगाः स्युः ॥ ११ ॥ (एतेति) एते पूर्वोक्ताः संगः पित्रादिसंबंधामनुष्याणां पातालाः समुद्राश्च आतारिमादुस्तराः संति क्लीवा असमर्थाः । यत्र येषु संगेषु क्लिश्यन्ति क्लेशमनुभवन्ति ज्ञातिसंगैर्मूर्छिताः ॥ १२ ॥

॥ टीका—अपिच । (विवक्षत्यादि) विविधं वक्षः परवशीकृतः विवक्षो ज्ञातिसंगमो तापित्रादिसंबंधैस्तेच तस्य तस्मिन्नवसरे सर्वमनुकूलमनुतिष्ठन्तो धृतिमुत्पादयन्ति । हस्ती वापि नवग्रहे अग्निनवग्रहणे धृत्युत्पादनार्थमिक्षुखंदादिनिरुपचर्यते । एवमसावपि सर्वा अनुकूलैरुपायैरुपचर्यते । दृष्टांतान्तरमाह । यथाऽग्निनवग्रहो गौर्निजस्तनंधयस्यादूरगा समीपवर्तिनी सती पृष्ठतः परिसर्पन्त्येवं तेषु निजावत्प्रव्रजितं पुनर्जातमिव मन्यमानाः पृष्ठतो नुसर्पन्ति तन्मार्गानुयायिनो जवन्तीत्यर्थः ॥ ११ ॥ संगदोषदर्शनायाह । (एतेसंगा इत्यादि)

एते पूर्वोक्ताः सज्यंत इति संगः मातृपित्रादिसंबन्धाः कर्मोपादानहेतवः मनुष्याणां। पाताला
इव समुद्राश्वाप्रतिष्ठितचूमितलत्वात् ते (अतारिमन्ति) दुस्तरा एव मेतेपि संगोऽद्वयस
त्वेर्द्धःखेनातिजंघ्यन्ते । तत्र च येषु संगेषु क्लीबाश्च समर्थाः क्लिश्यन्ति क्लेशमनुजवंति सं
सारान्तर्वर्तिनोजवन्तीत्यर्थः । किञ्चूताः ज्ञातिसंगैः पुत्रादिसंबन्धैर्मूर्खिता गृहाध्युपपन्नाः
संतो न पर्यालोचयन्त्यात्मानं संसारान्तर्वर्तिनमेव क्लिश्यन्ति ॥ १२ ॥

तं च निष्कू परिन्नाय, सवे संगो महासवा ॥ जीवियं नाव कंखि
जा, सोच्चा धम्ममणुत्तरं ॥ १३ ॥ अहिमे संति आवट्टा, कास
वेणं पवेइया ॥ बुद्धा जठ वसण्ति, सीयन्ति अबुद्धा जहिं ॥ १४ ॥

अर्थ—तंचके० तेमाटे निष्कूके० जे साधु होय ते ज्ञाती स्वजनादिकना समागमने परि
न्नाय के० ज्ञ परिज्ञायें करी संसारनुं कारण जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे के
मके, ए सवेसंगा के० समस्त समागमो जे ठे ते महासवा के० महाश्रव महोटा कर्मो
ना स्थानको जाणवा. ते कारण माटे जीवियंनावकंखिजा के० अनुकूल उपसर्गआवे
यके पण, असंयमे जीवितव्य वांछे नही, एटले गृहस्थावासनी वांछा साधु करे नही;
गुं करीने तो के अणुत्तरं के० अनुत्तर एटले प्रधान एवो धम्म के० श्रीजिनधर्म तेने
सोच्चा के० सांजलीने असंयम वांछे नही ॥ १३ ॥ अहके० अथ एटले हवे अथवा
पाठांतरे अहो इति विस्मयेण इमेके० ए प्रत्यक्ष समस्त जन प्रसिद्ध संति के० ठे एवा
आवट्टा के० आवर्त एटले जेम नदीने विपे पाणीना आवर्त होय, तेम अहीं उत्कृष्ट
मोहनीयता उदय अकी उत्पन्न अयां जे विषयानिलापरूप आवर्त, ते जीवने संसार
मांहे बुडवाना स्थानक जाणवा. ए कासवेणं के० काश्यपगोत्री श्रीवर्द्धमान स्वामी ते
णे पवेइया के० प्रवेदिता एटले कहा ठे जठ के० जे अकी बुद्धा के० पंक्ति तत्वना
जाण ते अवसण्ति के० दूर याय ठे; अने अबुद्धा के० अबुद्ध एटले अज्ञानी लोक
ते जहिं के० जे आवर्तने विपे सीयन्ति के० सदाय भ्रममां पडीने बुद्धे. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(तंचेति) तंच निष्कूपरिज्ञया प्रख्यानपरिज्ञया परिहरेत् । यतः सर्वे
संगामहाश्रवाः कर्मबंधहेतवस्ततोऽसंयमजीवितं नावकांक्षेत नानिजपेत् श्रुत्वा धर्म
मनुत्तरं प्रधानं ॥ १३ ॥ (अहिमेइति) । अथ इमे आवर्तमोहपाशाः संति काश्यपेन
श्रीवीरेण प्रवेदिताः कथिताः । यत्र येषु संगेषु सत्सु बुद्धास्तत्त्वज्ञात्यपसर्पन्ति तद्दूरगा
मिनः स्युः । अबुद्धाश्च ज्ञास्तु तत्र सीदन्ति आसक्ताः स्युः ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपिच । (तंचेत्यादि) । तंच ज्ञातिसंगं संसारिकहेतुं निष्कूपरिज्ञया प्रत्याख्यान

परिहृया परिहरेत् । किमिति यतः सर्वेपि केचन संगस्ते महाश्रवामहांति
 श्रवद्वाराणि वर्तते । ततोऽनुकूलैरुपसर्गैरुपस्थितैरसंयमजीवितं गृहावासपाशं
 कांक्षेत नानिजपेत् । प्रतिकूलैश्चोपसर्गैः सन्निर्जीविताजिजाप्सी न नवेदसमंजसकारित्वेन च
 वजीवितं नानिकांक्षेत् । किं कृत्वा श्रुत्वा निगम्यावगम्य । कंधर्मे श्रुतचारित्राख्यं । न
 चरोस्तीत्यनुत्तरं प्रधानं मौनींश्चमित्यर्थः ॥ १३ ॥ अन्यच्च । (अहिमेत्यादि) । अथेत्यधिक्य
 रांतरदर्शनार्थः । पाठांतरं वा अहोऽति तच्च विस्मये । इमे इति प्रत्यक्षासन्नाः सर्वजनविदि
 तत्वात् संति विद्यन्ते वक्ष्यमाणाश्चावर्तयन्ति प्राणिनं त्रामयन्तीत्यावर्तस्तित्र इव्यावर्त
 नद्यादेर्जावावर्तस्तूत्कटमोहोदयापादितविषयानिजापसंपादकसंपत्प्रार्थनाविज्ञेपाएतेचा
 र्ताः काश्यपेन श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामिनाऽनुत्पन्नदिव्यज्ञानेनावेदिताः कथिताः
 प्रतिपादिताः । यत्र येषु सत्सु बुद्ध्याश्रयगततत्त्वाश्चावर्तविपाकवेदिनस्तेन्योवसर्पते । प्रम
 त्ततया तदूरगामिनोऽनवन्त्यश्चबुद्ध्यास्तु निर्विवेकतया येह्यवसीदंत्यासक्तिं कुर्वतीति ॥ १४ ॥

रायाणो रायसञ्चाय, साहणा अष्टव खत्तिया ॥ निमंतियन्ति ज्ञो
 गेहिं, निस्कूणं साधु जीविणं ॥ १५ ॥ दृढस्स रहजाणेहिं, वि
 हारगमणेहिं ॥ चुंजजोगे इमे सग्धे, महरिसी पूजयामु तं ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे ते आवर्त कहेने. रायाणोराय के० राजाना राजा जे चक्रवर्ति प्रमुख तथा
 राजाना मञ्चाय के० अमात्य मंत्रीश्वरप्रमुख तथा साहणा के० ब्राह्मण ते पुरोहित
 प्रमुख अथवा खत्तिया के० कृत्रीते इदवाकुकुलप्रमुख वंशने विपे उत्पन्न ययला एवा
 पुरुषो ते निस्कूणंजीविणं के० साधुने आचारे प्रवर्तता एवा साधु के० साधुने जोगेहिं
 के० जोगे करी निमंतियन्ति के० ब्रह्मदत्त जेम् चित्र साधुने निमंत्रण कथ्युं तेनी पेरे निमं
 त्रण करे ॥ १५ ॥ हवे जेरीते जोगे करी निमंत्रे ते देखाडेने. दृढस्सके० हस्ती घोडार
 के० रथ यानके० पालखी प्रमुख, एटले करी निमंत्रण करे जोलवे विहारगमणेहिं
 के० उद्यानादिकने विपे क्रीडादिक हेतुये गमन करवाने अर्थे, तथा अन्य इंदियोने
 अनुकूल एवा विषयसुखने अर्थे निमंत्रण करे अने कहेके इमे के० आ प्रत्यक्ष सर्प
 के० श्लाघनीय जोगे के० जोग ते तमे चुंजके० जोगवो; महरिसी के० अहो महर्षि
 एटले प्रकारे करीने पूजयामुतं के० अमें तमोने पूजीये ठेये ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(रायाणोति) । राजानोराजामात्यामंत्रिणोब्राह्मणाः अथवा कृत्रियाः
 शेषभृत्याः । एते सर्वेपि निष्कूणं साधुजीविनं साध्वाचारेण जीवनशीलं साधुं जोगेर्निमंत्रणं
 ति जोगांश्चांगीकारयन्ति । यथा ब्रह्मदत्तचक्रिणा चित्रसाधुर्जोगेर्निमंत्रित इति ॥ १५ ॥ तथा

(हृत्स्तेति) । हस्त्यश्वरथयानैस्तथा विहारगमनैः क्रीडादिगमनैः साधुं निमंत्रयंतीति । यथा । त्वं शुद्धव जोगान् इमान् श्लाघ्यान् हे महर्षे वयं त्वां पूजयामः सत्कारयामः ॥ १६ ॥
 ॥ टीका—तानेवावर्तान् दर्शयितुमाह । (रायाणोऽत्यादि) । राजानश्चक्रवर्त्यादयो राजामात्याश्च मंत्रीपुरोहितप्रभृतयस्तथा ब्राह्मणाश्च अथवा क्षत्रियाश्च वाकुवंशप्रभृतयः । एते सर्वेपि जोगैः शब्दादिविषयैर्निमंत्रयन्ति जोगोपजोगं प्रत्यन्युपगमं कारयन्ति कं निष्कृ कं (साधुजीविणमिति) । साधवाचारेण जीवितुं शीलमस्येति साधुजीविनमिति । यथा ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिना नानाविधैर्जोगैश्चित्रसाधुरूपनिमंत्रित इत्येवमन्येपि केनचित्संबंधेन व्यवस्थितायौवनरूपादिगुणोपेतं साधुं विषयोद्देशेनोपनिमंत्रयेयुरिति ॥ १५ ॥ एतदेव दर्शयितुमाह । (हृत्स्तरहेत्यादि) । हस्त्यश्वरथयानैस्तथाविहारगमनैः विहरणं क्रीडनं विहारस्तेन गमनान्युद्यानादौ क्रीडया गमनानीत्यर्थः । चशब्दादन्यैश्चैदियानुकूलैर्विषयैरुपनिमंत्रयेरंस्तद्यथा शुंवि जोगान् शब्दादिविषयानिमानस्मानिर्दौकितान् प्रत्यक्षासन्नान् श्लाघ्यान् प्रशस्तान् ननिंद्यान् महर्षेसाधो वयं विषयोपकरणदौकनेन त्वां जवंतं पूजयामः सत्कारयामः इति ॥ १६ ॥

वत्तगंधमलंकारं, इत्तीव सयणाणिय ॥ जुंजाइं माइं जोगाइं,
 आउसो पूजयामुतं ॥ १७ ॥ जो तुमे नियमोचिन्नो, निष्कुजावं
 मि सुवया ॥ अगारमावसंतस्स, सबो संविज्जए तहा ॥ १८ ॥

अर्थ—वत्ती वत्त के० वस्त्र चीना विना चीन अंशुकादिक अने गंध के० गंध ते कपूरादिक तथा अलंकारं के० आजूपण ते केयूरादिक तथा इत्तीव के० स्त्री ते नवयौवना अने सयणाणिय के० शयन ते पर्यंकतूलिकादिक जुंजाइं माइं जोगाइं के० इत्यादिक ए प्रत्यक्ष जोग जोगवो; आउसो के० अहो आयुष्मन् साधु पूजयामुतं के० एतत्प्रकारे करी अमे तमने पूजीये ठैये ॥ १७ ॥ जो तुमे नियमोचिन्नो के० अहो साधु जो तमे पूर्व महाव्रतादिकरूप नियम आचखोठे, निष्कुजावंमि के० ते निष्कुने जावे संयमने अवसरे आचखोठे, सुवया के० हे सुवति अगारमावसंतस्स के० ते आगार गृहस्थावासे वसता पण सबो संविज्जएतहा के० सभजो तेमजठे सुकृत अथवा दुष्कृत जे करवां तेनो नाश नथी ॥ १८ ॥

॥ टीपिका—(वत्तेति), वस्त्राणि गंधाः सुगंधचूर्णानि वस्त्रगंधं अलंकारं केयूराद्यान्तरणं तथा स्त्रियः शयनानि पर्यंकादीनि इमान्जोगांस्त्वं शुद्धव । हेआयुष्मन् त्वां एभिः पूजयामः ॥ १७ ॥ (जोतुमेति) यस्त्वयापूर्वं निष्कुजावे नियमोमहाव्रतरूपश्रीणोऽनुष्ठितः अगारं गृहं आवसतस्तव सर्वोपि विद्यते नहि सुकृतस्याऽनुचीर्णस्य नाशोस्तीत्यर्थः ॥ १८ ॥

तथा गिह्मिणीसु के० स्त्रीने विषे गृह्म एतले अत्यंत आसक्त ठता तथा अश्लोववत्
कामेहिं के० कामनोगने विषे अश्लोवपन्न एतले तेनेविषे रागी होय तेने विवेकी पुरुष
चोइजंता के० चोयणा करी ठति ते चोयणा सहन करी शके नही. एवा मंद चाग्रिण्या
ते संयम ठांमीने गयागिहं के० जागा यका, फरी घरवास अंगीकार करे. तिवेमिने
अर्थ पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति श्री उवसग्नपरिज्ञाए वितिउदेशः समाप्तः

॥ टीपिका—(अचेति) रुद्धेण संयमेनात्मानं यापयितुमशक्नुवंत उपधानेन तजि
ताः पीडिताः संतस्तत्र संयमे मंदाविपीदंति स्थलनूम्नौ यथा जरज्जवाजीर्णबलीवदीः । त
रुणस्यापि तत्रसीदनं संजवति किंपुनर्जीर्णस्येति जीर्णग्रहणं । तथा समर्थानां विषे
किनामपि संयमे सीदनं संजाव्यते किंपुनर्मंदानामिति ॥ ११ ॥ (एवमिति) एवं पूर्वो
क्तं निमंत्रणं नोगं प्रति प्रार्थनं लब्ध्वा प्राप्य तेषु मूर्तिताआसक्ताः स्त्रीषु गृह्मादत्तोपयोगा
रमणीरागमोहितास्तथा कामेषु इवामदनेषु अश्लोवपन्नाः कामानुगतचित्ताः संयमं प्रति
प्रेरणां सोढुमसमर्थाः प्रव्रज्यां त्यक्त्वा गृह्मगता गृहस्थीचूता इति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥
इति उपसर्गपरिज्ञाख्ये तृतीयाध्ययने द्वितीयोद्देशकः समाप्तः

॥ टीका—किंच । (अचयंताइत्यादि) रुद्धेण संयमेनात्मानं यापयितुमशक्नुवंतः
स्तथोपधानेनानशनादिना सबाह्यान्त्यंतरेण तपसा तजिताबाधिताः संतस्तत्र संयमे मं
दाविपीदंत्युद्यानशिरम्युद्धंकमस्तके जीर्णोडुर्वजोगौरिव यूनोपि हि नत्रावसीदनं संजा
व्यते किंपुनर्जरज्जवस्येति जीर्णग्रहणं । एवमावर्तमंतरेणापि धृतिसंहननोपेतस्य वि
वेकिनोप्यवसीदनं संजाव्यते किंपुनरावर्तैरुपसर्गितानां मंदानामिति ॥ ११ ॥ सर्वोप
संहारमाह । (एवमित्यादि) । एवं पूर्वोक्तया नीत्या विषयोपनोगोपकरणं दानपूर्वकं नि
मंत्रणं विषयोपनोगंप्रति प्रार्थनं लब्ध्वा प्राप्य तेषु विषयोपकरणेषु हस्त्यश्वरथादिषु
मूर्तिताअत्यंतआसक्तास्तथा स्त्रीषु गृह्मादत्तावधानारमणीरागमोहितास्तथा कामेषु इवा
मदनरूपेण्वं अश्लोवपन्नाः कामगतचित्ताः संयमेऽवसीदंतोऽपरेणोद्युक्तविहारिणो नोद्यमानाः
संयमं प्रति प्रोत्सह्यमानानोदनं सोढुमशक्नुवंतः संतो गुरुकर्माणि प्रव्रज्यां परित्यज्याव्य
मत्वा गृहं गता गृहस्थीचूताः ॥ इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥

हवे त्रीजा अय्ययननो त्रीजो उदेशो प्रागंजिये ठेये.

जहा संगामकालंमि, पिष्ठतो नीरु वेह्द ॥ वलयं गहणं ए
मं, कोजाण्ड पराजयं ॥ १ ॥ मुहुत्ताणं मुहुत्तस्स, मुहुत्तो दोइ
तारिस्सो ॥ पराजिया वसप्पासो, इति नीरु उवेह्द ॥ ७ ॥

अर्थ-जहासंगमकालमि के० जेम संग्रामनो काल आवे ठते, नीरु के० कोइएक बीकणो पुरुष पिछतोके० पाठो वेहईके० जूए, एटले बीकण मनुष्य संग्रामने काले प्रथमयीज प्रतिकार कारण दुर्ग प्रबन्ध स्थानक नासवाने अर्थे जूए; ते स्थानक देखाडेवे; वलयं के० वलयाकारे उदकरहित एवी गतीते दुर्गम होय अथवा जेमां पेसतां. तथा नीकल तांगहणंके० गहन होय, एटले वृद्धे करी व्याप्त होय अने एमं के० प्रबन्ध एवा जे गिरि गुफादिक तेनुं अवलोकन नासवाने अर्थे करे तेनुं कारण मनमां आवीरीते चिंतवे जे. कोजाणइपराजयं के० कोण जाणे एवा संग्रामने विपे कोनो जय पराजय अशे, कार्यसिद्धि दैवायत्तवे, थोडा होय ते घणाने पण जीतीशकेवे ॥ १ ॥ मुहुत्ताणं मुहुत्तस्त के० मुहुत्त जोवामां कोइएक मुहुत्त मुहुत्तोहोइतारिसो के० अपर अन्य मुहुत्त काल विशेष लक्षण तेनुं होय त्यां एवो प्रस्ताव आवेके पराजियाके० ज्यां जीवने जय पणुं थाय अथवा पराजय पणुं पण थाय तेवारे नासीजइने ए स्थानको मने बुपीरेवाने काम आवशे इतिके० एवा स्वरूपे अवसण्णामोके० पराजयने अवसरे कदाचित् संग्राम थकी नासीने पाठा आववुं पडे तेवारे शी गति थाय, तेमाटे नीरु के० बीकण सुनट ते नासवानुं स्थानक उवेहती के० प्रथमयीज मनमा चिंतवी राखे. ॥ २ ॥

॥ दीपिका-अथ तृतीयोद्देशकः प्रारभ्यते । पूर्वोद्देशकयोरनुकूलप्रतिकूलोपसर्गावक्ता स्तैश्चाध्यात्मविषादः स्यादिति । अत्रोच्यते । (जहेति) यथा संग्रामकाले कश्चिन्नीरुः परानी कयुष्मावसरे पृष्ठतः प्रेक्षते नाशस्थानं वाऽऽलोकते । वलयं यत्रोदकं वलयाकारेण स्थितं उदकरहिता वा गती गहनं धवादिवृद्धावृतं स्थानं एमं प्रबन्धगिरिगुहादिकमित्यादिस्थानं नाशहेतोरालोकते । यतः कोजानाति पराजयं कस्य जयः पराजयोवा जावीति कोवेति दैवायत्ताः कार्यसिद्ध्यः ॥ १ ॥ किंच । (मुहुत्तेति) मुहुर्तानामेकस्य वा मुहुर्तस्याऽपरो मुहुर्तः कालविशेषस्तादृशोभवति । यत्र जयः पराजयोवास्यात् । एवं सति पराजितावयमवसर्पामइति नीरुरूपेक्षते शरणमपीति ॥ २ ॥

॥ टीका-उपसर्गपरिज्ञायां उक्तोद्दितीयोद्देशकः सांप्रतं तृतीयः समारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतरोद्देशकान्यामुपसर्गाअनुकूलप्रतिकूलचेदेनानिहितास्तैश्चाध्यात्मविषादनं जयतीति तदनेन प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिभूत्रं (जहेत्यादि) दृष्टान्तेन हि मंदमतीनांमुखेनैवार्थावगतिर्भवतीत्यतआदावेव दृष्टान्तमाह । यथा कश्चिन्नीरुरुत्तरकरणः संग्रामकाले परानीकयुष्मावसरे समुपस्थितः पृष्ठतः प्रेक्षते आदावेवापत्प्रतीकारहेतुनूतं दुर्गादिकं स्थानमवलोकयति । तदेव दर्शयति । वलयमिति । यत्रोदकं वलयाकारेण व्यवस्थितमुदकरहितावा गती दुःखनिर्गमप्रवेशा तथा गहनं धवादिवृद्धेः

कटिसंस्थानीयं(एमंति) प्रवृत्तं गिरिगुहादिकं किमित्यसावेवमवलोकयति । यत्तएवं मन्त्र
ते । तत्रैवंचूते तुमुले संग्रामे मुनदसंकुले कोजानाति कस्यात्र पराजयोनविष्यतीति यत्तो
देवायत्ताः कार्यसिद्धयस्तोकरपि बहवोजीयंतइति ॥ १ ॥ किंच (मुहुत्ताणमित्यादि) मु
हूर्तानामेकस्य वा मुहूर्तस्यापरोमुहूर्तः कालविशेषलक्षणोवसरस्तादृग्नवति यत्रजयः प
राजयोवा संजाव्यते तत्रैवं व्यवस्थिते पराजितावयमपसर्पामोनश्यामइत्येतदपि संजाव्य
ते अस्मद्विधानामिति नीरुः पृष्ठतआपत्प्रतीकारार्थं शरणमुपेक्षते ॥ २ ॥

एवं तु समणा एगे, अवलं नञ्चाण अप्पगं ॥ अणागयं जयं दि
स्स, अविकप्पंति मंसुयं ॥३॥ कोजाणइ विउवातं, इत्थीउ उदगा
उवा ॥ चोइज्जंता पवरकामो, एणो अत्ति पकप्पियं ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे एपूर्वोक्तदृष्टांत, कायर साधु साथे मेलविष्टैए एवंतु के० एरीते समणाए
गे के० कोइएक श्रमण प्रवर्जित अल्प सत्त्वना धणी ते अप्पगं के० पोताने विपे अ
वलं के० अवलपणु एटले संयमरूप जार बहेवाने जाव जीवसुधी पोताने विपे अस
मर्थ पणु नञ्चाण के० जाणीने अणागयंजयं के० अनागत एटले आगमिक कालनो न
य दिस्सके० देखीने, एटले आगत वृद्धावस्थायें तथा ग्लानावस्थायें तथा दुर्निहने वि
पे मने गुं त्राण शरण यज्ञे अविकप्पंतिमंसुयंके० एवी कल्पना करीने ठेराचकरे के मने व्या
कर्ण, ज्योतिष, वैद्यकादिक त्राण शरण यज्ञे माटे तेवा शास्त्रो जणे ॥३॥ कोजाणइके० कोण
जाणे विउवातं के० मुजने केवा कारण थकी संयमनो चंस यज्ञे. इत्थीउके० स्त्रीथकी
थसे उदगाउवाके० किंवा उदक एटले सचित्तपाणीना परिजोग थकीयज्ञे. केसके कर्मनी वि
चित्र गतिठे एणोअत्तिपकप्पियंके० प्रकल्पित पूर्वोपाजित इव्य नथी जे ते समय म
ने काम आवे; तो तेवखते चोइज्जंताके० कोइयें अमने पृठ्या थकां पवरकामो के०
व्याकर्णादिक कहिसुं एरीते चिंतवन करी ज्योतिषादिकने विपे यत्न करे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—श्लोकद्वयेन दृष्टांतं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकमाह । (एवमिति) एवं पूर्वोक्तदृ
ष्टांतेन श्रमणाएके अल्पसत्त्वाआत्मानमवलं संयमचारवहनाहमं ज्ञात्वाऽनागतमेव जयं
दृष्ट्वा इदं व्याकरणं गणितं ज्योतिष्कं वैद्यकं मंत्रादिकं वा श्रुतमधीतं मम त्राणाय स्यादिति
अविकल्पंते मन्यंते ॥ ३ ॥ (कोजाणइति) कोजानाति व्यापातं संयमाहुंशं । के
न पराजितस्य मम संयमाहुंशः स्यादिति । किंस्त्रीतः किंवा उदकात् स्नानाद्यर्थमुदकसेवना
निजापात् इत्येवं ते वराकामन्यंते ननो ऽस्माकं किंचित्प्रकल्पितं पूर्वांपाजितं इवम
स्ति यत्तस्यां दुःखावस्थायां कार्यं ममेति । अतश्चोद्यमानाः परेण पृथग्मानावयं हस्तिनि

धाधनुर्वेदादिकं कुटिलविटलादिकं वा प्रवक्ष्यामः कथयिष्यामस्त्येवं हीनसत्त्वाः संप्रधार्य व्याकरणादिगणितादौ प्रवर्तते तथापि तेषां मंदजाग्यानामनिमतार्थानसिद्ध्यति । यतः उपशमफलादिव्याबीजात्फलं धनमिहतां नवति विफलोयद्यायासस्तदत्र किमद्भुतं । न नियतफलाः कर्तुर्नवाः फलांतरमीशते जनयति खलु ब्रीहेर्बीजं न जातु यवांकुरं ॥ ४ ॥

॥ टीका—इति श्लोकद्वयेन दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमित्यादि) एवमिति यथा संग्रामं प्रवेष्टुमिहः पृष्ठतोवलोकयति किमत्र मम पराजयस्य वजयादिकं शरणं त्राणाय स्यादिति । एवमेव श्रमणाः प्रव्रजिताएके केचनाऽदृढमतयोऽल्पसत्त्वाद्यात्मानं श्रवलं यावज्जीवं संयमजारवहनाऽक्षमं ज्ञात्वा अनागतमेव नयं दृष्टोत्प्रेक्ष्य । तद्यथा । निष्किंचनोहं किमम वृक्षावस्थायां ग्लानावस्थायां दुर्निक्षे वा त्राणाय स्यादित्येवमा जीविकानयमुत्प्रेक्ष्य विकल्पयन्ति परिकल्पयन्ति मन्यन्ते इदं व्याकरणं गणितं जोतिष्कं वैद्यकं होराशास्त्रं मंत्रादिकं वा श्रुतमधीतं ममाऽवमादौ त्राणाय स्यादिति ॥ ३ ॥ एतं चैते विकल्पयन्तीत्याह । (कोजाण इत्यादि) अल्पसत्त्वाः प्राणिनोविचित्राच कर्मणां गतिर्वदूनि प्रमादस्थानानि विद्यन्ते अतः कोजानाति कः परिह्विनत्ति व्यापातं संयमजीवितात् चक्ष्यंतं केन पराजितस्य मम संयमादुग्रंशः स्यादिति । किं स्त्रीतः स्त्रीपरिपहाडतो दकात् स्नानाद्यर्थमुदकासेवनानिजाषादित्येवं तेवराकाः प्रकल्पयन्ति । ननोऽस्माकं किंच न प्रकल्पितं पूर्वोपार्जित इव्यजातमस्ति । यत्तस्यामवस्थायामुपयोगे समेत्य यास्यत्य तश्चोद्यमानाः परेण पृष्ठग्रमानाहस्तिशिखा धनुर्वेदादिकं कुटिलविटलादिकं वा प्रवक्ष्यामः कथयिष्यामः प्रयोक्ष्यामस्त्येवं ते हीनसत्त्वाः संप्रधार्य व्याकरणादौ श्रुते प्रयतंत इति, नच तथापि मंदजाग्यानामनिप्रेतार्थावाप्तिर्नवतीति । तथाचोक्तं । उपशमफलादिव्या बीजात्फलं धनमिहतां नवति विफलोयद्यायासस्तदत्र किमद्भुतं ॥ ननियतफलाः कर्तुर्नवाः फलांतरमीशते जनयति खलु ब्रीहेर्बीजं न जातु यवांकुरं ॥ ४ ॥

इच्चैव पडिलेहंति, वजया पडिलेहिणो ॥ वितिगिष्ठ समाव
ना, पंथाणंच अकोविया ॥ ५ ॥ जेउ संगामकालंमि, नाया
सूरपुरं गमा ॥ एो ते पिठमुवेहंति, किंपरं मरणंसिया ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे उपसंहार करतो कहेले. इच्चैव के० ए जेम पूर्वे कथा एवा पडिलेहं
ति के० कायर मुनट. जेम वीक पामता यका वजयापडिलेहिणोके० वजयादिक स्थान
नकना जोनारा थाय, तेम प्रमादि चारित्रिया मंद जाग्यने लीधे. अल्प सत्त्वना धणी
आजीविकाना नय थकी अनेक कुशाग्र शीखे; ते केवा ठे तोके, वितिगिष्ठसमावन्नाके०

चित्तना अस्थिरपणाने पोहोता थका. मनमां विचार करे के. गुं जाणीये, अमे जाव जीव सुधी संयम पाली शक्युं; किंवा नही पाली शक्युं; कोनीपेरे तांके पंथाणंचके जेम मार्गने विपे अकोवियाके० अनिपुण एवापुरुषो मार्ग देखी संदेहमां पडे. के गुं जाणीये एमार्ग अमुक स्थानके जशे किंवा नही जाय; ॥५॥ हवे माहापुरुषनी स्थिति कहेते. के ठके० जे महासत्त्वंत मोहोटा पुरुष नाता के० ज्ञात लोकोमांहे प्रसिद्ध अने सूरसुगमा के० गूरवीर पुरुषोमां अग्रेसर, एटले आगेवान एरीते प्रसिद्ध थयेलाठे ते संगमकालमि के० संग्रामकालने अवसरे, एतेपिष्ठमुवेद्विंति के० पाहुं न जुवे, एटले नासी जवानुं स्थानक जूए नही; किंपरंमरणंसियाके० ते एम जाणे जे आपणने मरण तो साश्वतठे एटले क्यारेपण मरवुं तो आवश्यठे नासी जइयुं तो, अमारो यश जतो रेजे; ते कारण माटे आ संग्रामनेविपे अमे मरण पामीयुं पण अमारो यश अखंमित राखीयुं ॥६॥

॥ दीपिका—(इत्थेवेति) इत्येवं पूर्वं प्रकारेण यथा जीरवः संग्रामे प्राप्तावलयार्थि स्थानसमुपेक्षिणः स्युस्तथा प्रव्रजिताअपिथ्याजीविकानयाद्याकरणगणितादिकं जीवनोपायत्वेन प्रत्युपेक्षंते परिकल्पयन्ति । किञ्चूताः । विचिकित्सा चित्तविभ्रुतिः किमेनं संयमं वयं समर्था उतनेत्येवंरूपा । यदुक्तं । लुक्कमणुएहमत्तिययं, कालाइकं तसोयणं विरसं ॥ जूमीसयणं लोउ, असिणाणं वंनचेरंच ॥ १ ॥ तां समापन्नाः प्राप्ताः । यथा पंथानं प्रत्यकोविदाअनिपुणाः किमयं पंथा इष्टं देशं यास्यति नवेति कृतचित्तसंदेहाः स्युः । तथा ते संयमचारवहने संदेहं प्राप्ताः । यथानिमित्तादिकं जीविकार्थं परिकल्पयन्ति ॥ ५ ॥ (जेउसंगेति) ये पुनर्महासत्त्वाः । तुर्विशेषणे । संग्रामकाले ज्ञाताः प्रसिद्धाः शूराणां पुरंगमाः पुरोगामिनः सुजटायवर्तिनस्ते पृष्ठं नप्रेक्षंते नाशस्थानं नविलोकयन्ति किं त्वेवं मन्यन्ते यदत्रास्माकं किमपरं मरणमेव स्यात् नवतु मरणं यशोमायातु । यदुक्तं । विशारुनिरविनश्वरमत्तिचपलैः स्यास्नुवांठतां विशदं ॥ प्राणैर्यदिशूराणां, नवति यशः किं न परीक्षमिति ॥ ६ ॥

॥ टीका—उपसंहारार्थमाह । (इत्थेवमित्यादि) । इत्येवमिति पूर्वप्रकांतपरामर्शार्थः । यथा जीरवः संग्रामे प्रविविक्तवोवलयार्थदिकं प्रत्युपेक्षिणो जवन्तीत्येवं तेषां प्रव्रजिता मंदनाग्यतया अल्पसत्त्वाअजीविकानयाद्याकरणादिकं जीवनोपायत्वेन प्रत्युपेक्षंते परिकल्पयन्ति । किञ्चूताः विचिकित्सा चित्तविभ्रुतिः किमेनं संयमचारमुत्क्रियमनं नेतुं वयं समर्थाः उतनेतीत्येवं चूताः । तथाचोक्तं । लुक्कमणुएहमत्तिययं, कालाइकं तसोयणं विरसं । जूमीसयणंलोउ असिणाणं वंनचेरंच ॥ १ ॥ तां समापन्नाः समागताः । यथा पंथानं प्रत्यकोविदाअनिपुणाः किमयं पंथा विवक्षितं चूनागं याम्यत्युत नेतीत्येवं कृतचित्तविभ्रुत

मोचवन्ति तथा तेषु संयमनारवहनं प्रति विचिकित्सां समापन्नानिमित्तगणितादिकं जीविकार्थं प्रत्युपेक्षन्ति ॥ ५ ॥ सांप्रतं महापुरुषचेष्टिते दृष्टान्तमाह । (जेवसंगामेत्यादि) । ये पुनर्महासत्त्वाः । तु शब्दो विशेषणार्थः । संग्रामकाले परानीकयुद्धावसरे ज्ञाता रोजोकविदिताः । कथं शूरपुरुंगमाः शूराणामग्रगामिनो युद्धावसरे सैन्याग्रस्कंधवर्तिन इति एवं नूताः संग्रामं प्रविशन्तो नष्टमुत्प्रेक्षन्ते नडुर्गादिकमापन्नाण्य पर्यालोचयन्ति । ते च जंगकतबुद्धयोपित्वेवं मन्यन्ते । किमऽपरमत्रास्माकं न विष्यति यदि परं मरणं स्यात्तच्च शाश्वतं यशः प्रवाहमिह तामस्माकं स्तोकं वर्तत इति । तथा चोक्तं । विशरारुनिरऽविनश्वर, मति चपलैः स्थास्तु बाढतां विशदं ॥ प्राणैर्यदिशूराणां, नवति यशः किं न पर्याप्तं ॥ १ ॥ ६ ॥

एवं समुष्ठिए निस्कू, वोसिज्जा गारबंधणं ॥ आरंजनं तिरियंकहु
आत्तत्ताए परिव्वए ॥ ७ ॥ तमेगे परिजासंति, निस्कयं साहुजी
विणं ॥ जे एवं परिजासंति, अंतए ते समाहिए ॥ ८ ॥

अर्थ—एवं के० एरीते निस्कू के० साधु संयमने विषे समुष्ठिए के० सावधान यथो
ठतो, तथा अगारबंधणं के० गृहस्थावासनुं बंधन तेने वोसिज्जा के० ठांमीने, तथा आरंजनं
के० आरंजन जे सावधानुष्ठान तेने तिरियं कहुके० तिर्हो करीने एटले, आरंजने दूर क
रीने आत्तत्ताए परिव्वएके० एक मोक्षनेविषे सावधान आय, संयमानुष्ठानने विषे प्रवर्त्ते ॥ ७ ॥
अध्यात्माविपीदनार्थाधिकारोगतः के० ए आत्मा यकीजे विवाद ते कह्यो. हवे बीजो अ
धिकार परवादिना वचन आश्री कहेने. एगे के० एक कोइ परने उपकार रहि
त एवा दर्शनने ग्रहण करनारा गोसालीक मतना अनुसारी तथा दिगंबरदिक
एवा अन्य तीर्थिकना साधुउ तं के० ते पूर्वोक्त साहुजीविणं के० साधु एटले रुडी आ
जीविणं एटले आजीविकाये प्रवर्त्तनार अर्थात् परने उपकार करनार. रुडा आचारे प्रव
र्त्तमान एवा निस्कूयं के० साधुने परिजासंति के० एवीरीते कहे. इतिकोर्थः तेनी निंदा
करे. तो जे के० जे धर्मना अजाण एवं के० एम पूर्व कह्युं, तेम परिजासंति के० साधु
ना आचारनी निंदा करे ते के० तेवा अन्यतीर्थिक साधुउ समाहिए के० समाधि एट
ले सम्यक् अनुष्ठान यकी अथवा मोक्षयकी अंतए के० वेगला जाएवा. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—दाष्टीतिकमाह । (एवमिति) एवं निष्ठुरपि महासत्त्वः सम्यक्संयमे उचि
तः कथायादिवैरिवर्गे जेतुं प्रवृत्तः । यतः । कोहंमाणं च मायं च, लोहं पंचिंदिआणिअ । ड
ऊयं चैवमप्याणं, सवमप्येजिएजिअ । ॥ किंरुत्वा समुचितः अगारबंधनं गृहपाशं व्युत्सृज्य
स्वका आरंजनं तिर्यक्त्वा निराकृत्य आत्मत्वाय शेषकर्मरहितत्वाय परिव्रजेत् संयमे प्रव

तेत इति ॥ ७ ॥ अध्यात्मविषीदनाधिकारोक्तः अथ परवादिवचनाधिकारमाह । (तमेगे इति) एके परवादिनः साधुं निहुं साधु शोचनं जीवितुं शीलमस्य सतथा तं एवं नापंते । ये ते पुष्टधर्माणो गोशालकमतानुगताः आजीविकादिगंबरावा ये ते एवं एं परिनापंते साधुं निंदन्ति ते अंतके पर्यंते समाधेमोक्षादाह्या इति शेषः ॥ ७ ॥

॥ टीका—तदेवं सुनटदृष्टांतं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमित्यादि) यथा सुनटा तरोनामतः कुलतः शौर्यतः शिक्षातश्च तथा सन्निबद्धपरिकराः करगृहीतहेतयः प्रतिन टसमितिचेदिनोन पृष्ठतोवलोकयन्ति । एवं निहुरपि साधुरपि महासत्त्वः परलोकप्रति स्पर्द्धनमिन्द्रियकषायादिकमखिर्वर्गं जेतुं सम्यक् संयमोन्मानेनोद्धितः समुद्धितः । तथा चोक्तं । कोहं माणं च मायं च लोहं पंचेंदियाणिय । हुक्कयं चैवमप्याणं सवमप्येजिएव यं ॥ किं कृत्वा समुद्धित इति दर्शयति । व्युत्सृज्य त्यक्त्वा अगारबंधनं गृहपाशं तथा आ नं सावद्यानुष्ठानरूपं तिर्यक्त्वाऽपहस्तयित्वात्मनोचावआत्मत्वमशेषकर्मकलंकरहितं तं तस्मै आत्मत्वाय । यदिवा आत्मा मोक्षः संयमोवा तद्भावस्तस्मै तदर्थं परिसमंताद्भजेत् संयमानुष्ठानक्रियायां दत्तावधानोन्नवेदित्यर्थः ॥ ७ ॥ निर्युक्तौ यदनिहितमध्यात्मविषी दनं तदुक्तमिदानीं परवादिवचनं द्वितीयमर्थाधिकारमधिकृत्याह । (तमेगे इत्यादि) तमिति । साधुमेके ये परस्पररोपकाररहितं दर्शनमापन्नाश्च यःशलाकाकटपास्ते च गोशालक मतानुसारिण आजीविकादिगंबरावा त एवं वक्ष्यमाणं परिसमंताद्भापंते । तं निहुकं सा ध्वाचारं साधु शोचनं परोपकारपूर्वकं जीवितुं शीलमस्य ससाधुजीविनमिति । ये तेऽपुष्ट धर्माण एव वक्ष्यमाणं परिनापंते साध्वाचारनिंदां विदधति त एवं चूताअंतके पर्यंते दूरे समाधे मोक्षाख्यात्सम्यक् ध्यानात्सदनुष्ठानात् वा वर्तत इति ॥ ७ ॥

संबद्ध सम कण्ठा, अन्न मन्नेसु मुष्ठिया ॥ पिंनवायंगिलाण

रुस, जं सारेह दलाहय ॥ ८ ॥ एवं तुप्पे सरागन्हा, अन्न मन्न

मणुवसा ॥ नद्धसण्ह सप्पावा, संसाररुस अपारगा ॥ १० ॥

अर्थ—हवे ते गोशालकादिक मतानुसारी जे कहे ते देखाडेढे. संबद्धसमकण्ठा के० निश्चयथकी ग्रहस्थ समान तमारो कटप एटले आचारढे; अर्थात् तमे मोहे करी वंधाणाढो अन्नमन्नेसु के० जेम ग्रहस्थ अन्योअन्य परस्पर माहोमांहे मातापितादिकनी सार संज्ञाल करे तेस तमे पण माहोमांहे आचार्यादिक उपर मुष्ठिया के० मुष्ठित थयेला ढो ते केवीरीते मुष्ठितढो ते देखाडे ढे पिंनवायं गिलाणरुस के० पिंन एटले निह्वा ते गिलाण एटले रोगीने अर्थे जंके० जेमाटे सारेह के० गवेपो ढो दलाहय के० निह्वा आणी आपोढो. च शब्द थकी गुर्वादिकनो वैयावच्च करोढो तेमाटे तमे गृहस्थ

सखा ठो ॥ ए ॥ एवं के० ए कारणमाटे तुप्रके० तुमे सरागडा के० गृहस्थनी पेरे
सराग पणे वत्तोठो अन्नमन्न के० माहोमांहे मणुवसा के० वशगामी साधु कोइना आ
धीन न थाय ते कारणमाटे तमे सप्पह के० सद्धंथ एटले रुडोमार्गे तेना सप्पावा
के० सप्पावने नष्ट के० नष्ट कीधो एटले सन्मार्गेने नष्ट कीधो तेथी तमे संसारसअ
पारगा के० संसारना पारंगामी नही एवा दोष अन्य तीर्थिउ बोले ॥ १० ॥

॥ टीपिका—यत्परिचापंते तदाह । (संबदेति) संबद्धागृहस्थास्तैस्तुल्यः समः कल्पो
व्यवहारोयेपां ते तथा गृहस्थानुष्ठानतुल्याः । यथा गृहस्थाः परस्परमुपकारे प्रवर्तते । मा
ता पुत्रे पुत्रोमातरि एवं यूयमप्यन्योन्यमुपकारे मूर्तिताः । कथमित्याह पिंडपातचैद्वयं ग्लान
नस्य रोगिणः साधोर्यस्मात् (सारेहत्ति) अन्वेषयंते तथा (दलाहत्ति) ग्लानायददध्वं ।
चशब्दादाचार्यादिवैद्यावृत्त्यै प्रवर्तध्वं ततो गृहस्थतुल्या इत्यर्थः ॥ ए ॥ (एवमिति) एवं यूयं स
रागः स्वभावस्तत्रस्थिता अन्योन्यं वशमुपागताः परस्परायत्ताः । यतयस्तु निःसंगाः कस्य
चिदायत्तानस्युः । ततो गृहस्थानामयं न्याय इति । तथा नष्टसत्पथसप्पावाः गतसन्मार्गेप
रमार्थाएवंचूतायूयं संसारस्य । अपारगाः न पारगामिनः ॥ १० ॥

॥ टीका—यत्ते परिचापंते तद्वर्णयितुमाह । (संबदेत्यादि) समेकीनावेन परस्परुपका
रुपकारितयाच बद्धाः पुत्रकलत्रादिस्नेहपाशैः संबद्धागृहस्थास्तैः समस्तुल्यः कल्पोव्यव
हारोनुष्ठानं येपांते संबद्धसमकल्पागृहस्थानुष्ठानतुल्यानुष्ठाना इत्यर्थः । तथाहि । य
था गृहस्थानामयं न्यायो यदुत्तरस्मै परस्परुपकारेण माता पुत्रे पुत्रोपि मात्रादावित्येवंमू
र्तिता अथ्युपपन्ना एवं जवंतोप्यन्योन्यं परस्परतः शिष्याचार्याद्युपकारक्रियाकल्पनया
मूर्तिताः । तथाहि । गृहस्थानामयं न्यायो यदुत्तरस्मै दानादिनोपकार इति नतु यती
नां । कथमन्योन्यं मूर्तिता इति दर्शयति । पिंडपातं चैद्वयं ग्लानस्याऽपरस्य रोगिणः साधो
र्यस्यस्मात् (सारेहत्ति) अन्वेषयंते । तथा (दलाहयति) ग्लानयोयग्यमाहारमन्विष्य तदुप
कारार्थं ददध्वं । चशब्दादाचार्यादेः वैद्यावृत्त्यकरणाद्युपकारेण वर्तध्वं ततो गृहस्थसमक
ल्पा इति ॥ ए ॥ सांप्रतमुपसंहारव्याजेन दोषदर्शनायाह । (एवमित्यादि) एवं परस्परु
पकारादिना यूयं गृहस्थाश्च सरागस्थाः सहसरागेण वर्तत इति सरागः स्वभावस्तस्मिन् ति
ष्ठतीति ते तथा अन्योन्यं परस्परतो वशमुपागताः परस्परायत्ताः । यतयोहि निःसंगतया
न कस्यचिदायत्ता जवंति । यतो गृहस्थानामयं न्याय इति । तथा नष्टोऽपगतः सत्पथः सप्पा
वः सन्मार्गः परमार्थोयेन्यस्ते तथा । एवंचूताश्च यूयं संसारस्य च दुर्गतित्रमणलक्षण
स्याऽपारगा अतीरगामिन इति ॥ १० ॥

खरुं ठेराववुं एवी जेनी प्रतिज्ञा नथी ते अप्रतिज्ञा रागद्वेष रहित तथा जाणया के जाणते एवे संयत तत्वे सहित तेने हेयोपादेय परमार्थ जाण्याविना तत्तेण अणुति ठाते के० परमार्थ करीने ते असाधु ठे एम तेना मार्गेने दोष देखाडवानुं तमने कोणे शिखवुं एएसणीयएमग्गेके० माटे अहो तुमारो उपमार्ग ते निश्चय मजतो नथी जे कारणे गिलानने अशनादिक आपे ते गृहस्थ समान जाणवा एवो तमे कहोठो परंतु असमिरकावती के० अणुआलोच्याना बोलनारनुं कती के० जे कर्तव्य अनुष्ठान ते पण अणुआलोच्यो जे देखायठे. ॥ १४ ॥

॥टीपिका—(लिचेति) तीव्रतापेन साधुनिंदारूपेण लिप्ताव्याप्ताः(उक्षयेति)निर्विवेकाउद्देशादिनोजित्वात् असमाहिताः शुनाध्यवसायरहिताः । दृष्टान्तमाह । यथाऽरुषोव्रणस्यातिकंभूयितं नश्रेयः किंतु अपराध्यति दोषं करोति एवं यूयमपि निर्विवेकाः वयं किल निष्किंचना इति कृत्वा कांस्य पात्रादिकं परिहृत्यैतदजावादवश्यमशुद्धाहारपरिजोगकारिणः निष्किंचनत्वात्पात्रादिपरिहारो न श्रेयो व्रणस्यातिकंभूयितमिव ॥ १३ ॥ (तत्तेणेति) ते गोशालमतानुसारिण आजीविकादयो दिगंबरवा तत्वेनाऽनुशासिताः शिक्षाग्राहिताः केन अप्रतिज्ञेन इदं मया समर्थनीयमिति प्रतिज्ञा सा नास्ति यस्याऽसावप्रतिज्ञो रागद्वेषरहितः साधुस्तेन जानताज्ञानवता । कथमनुशिष्टा इत्याह । (एएसेति) । योजवद्भिरंगीकृतः स नियतो न युक्तिह्रमो मार्गः । याच साधुनिंदा वाक् सा समीक्ष्योक्ता आचार्यकथिता । तथाकृतिः क्रियाप्यविचाररम्यैव ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (लिप्ता इत्यादि) यूयं षट्जीवनिकायविराधनयोर्द्विष्टनोजित्वेना निगृहीतमिष्यादृष्टितया च साधुपरिज्ञापणेन च तीव्रो नितापः कर्मबंधरूपस्तेनोपलिताः संवेष्टितास्तथा (उक्षयन्ति) सद्विवेकशून्या निष्पात्रादित्यागात्परगृह्नोजितयोर्देशकादि नोजित्वात् । तथा असमाहिताः शुनाध्यवसायरहिताः सत्साधुप्रक्षेपित्वात् । सांप्रतं दृष्टान्तद्वारेण पुनरपि तदोषानिधित्सयाह । यथाऽरुषोव्रणस्यातिकंभूयितं नखैर्विवेखनं न श्रेयो न शोचनं न वति । अपित्वपराध्यति तत्कंभूयनं व्रणस्य दोषमावहति । एवं नवंतोपि सद्विवेकरहिताः वयं किल निष्किंचना इत्येवं निष्परिग्रहतया षट्जीवनिकायरक्षणनूत निष्पात्रादिकमपि संयमोपकरणं परिहृतवन्तः । तदजावाच्चावश्यं नावी अशुद्धाहारपरिजोग इत्येवं इव्यक्षेत्रकालजावानपेक्षणेन नातिकंभूयितं श्रेयो न वतीति जावः ॥ १३ ॥ अपि च । (तत्तेणेत्यादि) तत्वेन परमार्थेन मौनींशानिप्रायेण यथावस्थितार्थप्ररूपणया ते गोशालकमतानुसारिण आजीविकादयः कोटिका अनुशासितास्तदनुपगमदोषदर्शनद्वारेण शिक्षाग्राहिताः । केनाप्रतिज्ञेन । नास्य मयेदमसदपि समर्थनीयमित्येवं प्रतिज्ञा विद्यते

इत्यप्रतिज्ञोरागदेपरहितः साधुस्तेन जानता हेयोपादेयपदार्थपरिज्ञेदकेनेत्यर्थः । कथमनु
ज्ञासिताइत्याह । योयं नवज्जिरच्युपगतोमार्गो यथा यतीनां निष्किंचनतयोपकरणाना
वात् परस्परतउपकार्योपकारकानावइत्येपनियतोनिश्चितोन युक्तिसंगतोऽतो येयं वाग्
यथा ये पिंपपातं ग्लानस्यानीय ददति ते गृहस्थकट्पाइत्येपा असमीक्ष्यानिहिता अपर्या
लोच्योक्ता तथा कृतं करणमपि नवदीयमसमीक्षितमेव यथा वा पर्यालोचितकरणता न
वति नवदनुष्ठानस्य तथा नातिकंमूयितं श्रेयइत्यनेन प्राग्ज्ञेशतः प्रतिपादितं पुनरपि सदृ
ष्टांतं तदेव प्रतिपादयंति ॥ १४ ॥

एरिसा जावई एसा, अग्गवेणु वकरिसिता ॥ गिहिणो अजिहंडं
सेयं, जुंजीउ एउ जिक्खणो ॥१५॥ धम्मपन्नवणा जासा, सारंजा
ए विसोहिआ ॥ एउ एयाहिं दिठीहिं, पुवमासिं पग्गप्पिअं ॥१६॥

अर्थ-एरिसाजावईएसा के० जो एटले आमंत्रणे करीने तमारी एवी वाणीजे
ग्लानने आहारजावी नआपवो ते अग्गवेणुव करिसिता के० वंशना अग्गी सरखी अ
त्यंत सुद्ध एटले कोइ पण युक्तिने खमे नही एवी तमारी वाणी केही ते कहेठे गिहि
णो अजिहंडंसेयं के० तमे कह्यं जे गृहस्थनो आणेजो आहार श्रेयठे जुंजीउ के० ते
जोगववो परंतु एउजिक्खणो के० यतिनो आणेजो आहार यतिने लेवो अयोग्यठे ए त
मारुं वचन रुडुं नथी अमे एम कहियेंठेये के गृहस्थनो आण्यो आहार सदोषठे अने य
तिनो आण्यो आहार निर्दोषठे ॥ १५ ॥ वली साधु तेने कहेठे के धम्मपन्नवणाजासा
के० जे तमारी धर्म प्रज्ञाप्ता एटले धर्मदेशना जे यतिने दाननो देवो नथी सारंजाए
विसोहिया के० केमके दान जे ठेते ते सारंज जे गृहस्थ तेनी विगुहिनो करनार जाएवो
कारण के यतितो पोताना अनुष्ठाने शुद्धि पामेठे यतिने दान देवानो अधिकार नथी
एयाहिं दिठीहिं के० एम तमारी दृष्टीमां जे आवेठे परंतु ए प्रकारे पुवमासिं के०
जे पूर्वे तीर्थकर यथा तेणे एउपग्गप्पिअं के० नथी प्रकट्ठ्यो एटले जेरीते तमे
धर्म कहोठो तेरीतनो धर्म सर्वज्ञे कह्यो नथी ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-(एरिसेति) इदृशी एषा वाक् साधुना ग्लानस्यानीय न देयमिति एषा वाक्
अग्गवेणुवत् वंशवत् निकरिपिता दुर्वला यथा वंशाग्रं दुर्वलं स्यात्तथा दुर्वलेत्यर्थः । तामेव
वाचं दर्शयति । गृहिणायदन्याहृतं तद्यथा नोक्तुं श्रेयो न तु निहूणां । गृहस्थान्याहृतं जीवो
पमर्दहेतुनूतं साधूनाजकटपमिति ॥ १५ ॥ (धम्मपन्नवणेति) या धर्मस्य प्रज्ञापना देशना
यतीनां दानादिना उपकर्तव्यमित्येवंनूता सारंजाणां गृहस्थानां विशोधिका विगुहिकारि
णी । यतयः स्वस्वानुष्ठानेनैव शुद्ध्यन्ति न तु तेषां दानाधिकारः । एतदुपयति । न तु एतानि

दृष्टीनिर्युष्मन्मतानुगतानिः पूर्वमादौ सर्वज्ञैः प्रकल्पितं प्ररूपितमासीत् न हि सर्वज्ञा
धमसारं ब्रुवते । यद्गृहस्थैर्ग्लानिवैयावृत्यं कार्यं नतूपयुक्तेन संयतेनेति ।
रोजवज्जिरप्यनुमतोगृहस्थप्रेरणादनुमोदनाच्च ॥ १६ ॥

॥ टीका—यथा प्रतिज्ञातमाह । (एरिसेत्यादि) येयमीदृक्षा वाक् यतिना ग्लानस्थानी
य नदेयमित्येपा अग्रे वेणुवदंशवत्कर्षिता तन्वी युक्त्यक्रमत्वात् दुर्बलेत्यर्थः । तामेव वा
चं दर्शयति । गृहिणां गृहस्थानां यदन्याहृतं तद्यतेर्नोक्तुं श्रेयः श्रेयस्करं नतु निहूणा
संबंधीति । अग्रे तनुत्वं चास्या वाचएवं इष्टव्यं । यथा गृहस्थान्याहृतं जीवोपमर्देन न
ति यतीनांतूजमादि दोपरहितमिति ॥ १५ ॥ किंच । (धम्मपसुवणेत्यादि) धर्मस्य प्र
ज्ञापना देशना यथा यतीनां दानादिनोपकर्तव्यमित्येवंचूता या सा सारंजाणां गृहस्था
नां विशोधिकायतयस्त्वनुष्ठानेनैव विशुध्यन्ति । नतु तेषां दानाधिकारोस्तीत्येतत् दूष
यितुं प्रक्रमते । नतु नैवैतानिर्यथागृहस्थेनैव पिमदानादिना यतेर्ग्लानाद्यवस्थायासु
पकर्तव्यं । नतु यतिनिरेव परस्परमित्येवंचूतानिर्युष्मदीयानिर्दृष्टिनिर्धर्मप्रज्ञापनावि
निः पूर्वमादौ सर्वज्ञैः प्रकल्पितं प्ररूपितं प्रख्यापितमासीदिति । यतो नहि सर्वज्ञाएवं
चूतं परिफल्गुप्रायमर्थं प्ररूपयन्ति यथा असंयतैरेपणाद्यनुपयुक्तैर्ग्लानादेर्वैयावृत्यं विधे
यं नतूपयुक्तेन संयतेनेति । अपिच जवज्जिरपि ग्लानोपकारोऽन्युपगतएव । गृह
दनुमोदनाच्च ततो जवंतस्तत्कारिणस्तत्प्रदेषिणश्चेत्यापन्नमिति ॥ १६ ॥

सवाहिं अणुजुत्तीहिं, अचयंताजवित्तए ॥ ततो वायं णिराकि
च्चा, ते जुज्जोवि पगप्पिए ॥ १७ ॥ रागदोसान्निचूयणा, मिहत्ते
ए अजिहुता ॥ आउस्स सरणं जंति, टंकणाइव पवयं ॥ १८ ॥

अर्थ—सवाहिं के० ते गोसालादिक मतानुसारी अन्य समस्त अणुजुत्तीहिं के० अ
नुयुक्ति एटले हेतु दृष्टांते करी अचयंताजवित्तए के० पोताने पक्के पोतानो पक्क स्यापन
करवाने असमर्थ ठता ततोके० ते माटे वायंणिराकिच्चाके० वाद मूकीने तेजुज्जो के०
ते फरी फरी विपगप्पिए के० विशेषे धृष्टपणु करे एटले एम कहेके अमारे जेम परं
परागतठे तेज श्रेष्ठठे अन्यथी अमारे कांइ काम नथी इत्यादिक कहीने धृष्ट पणु अंगी
कार करे पण युक्ति पूर्वक जैनमतानुसारीने उत्तर आपी शके नही ॥ १७ ॥ ते रागदो
स के० राग अने द्वेषे अजिचूयणाके० पराजव्या यका सारी युक्तिये करी प्रत्युत्तर आ
पवाने असमर्थ एवा मिहत्तेण के० मिथ्यादृष्टियें करीने अजिहुता के० व्यासठता आ
उस्ससरणंजंति के० ते अनार्थ अनेक आक्रोस एटले असन्य वचने दंम सुष्ठ्यादिक दण

वानां जे व्यापार तेनुं शरण ग्रहण करे टंकणाइव पद्वयं के० जेम टंकण एटले
 स्नेहादिक लोको जेठे ते शस्त्रादिके करी युद्ध करवाने असमर्थ ठता पर्वतनो शरण
 ग्रहण करे तेम पूर्वोक्त कुतीर्थिकोपण युक्तिपूर्वक उत्तर देवाने असमर्थ ठता को
 धनो शरण अंगीकार करे. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—(सवेद्विंति) तेगोशालमतीयादिगंबरवा सर्वांनिरनुगतयुक्तिनिः स्वप
द्वं यापयितुमशक्नुवंतस्थापयितुस्ततोवादं निराकृत्य ते तीर्थिका न्यूयोपि प्रगल्भितां ग
ताः वादपरित्यागेपि स्वधर्मस्थापनं नामुंचन्निति ॥ १७ ॥ (रागेति) रागद्वेषानिज्जुता
त्मानो मिथ्यात्वेनाऽनिज्जुताव्याप्तावादं कर्तुमसमर्थाश्चाक्रोशेन शरणं यांति असन्धवचना
नि दंष्ट्रादिहननव्यापारंवा स्वीकुर्वन्तीत्यर्थः । यथा टंकणाम्लेहविशेषाः परैरनिज्जुताः पर्व
तं शरणंयांति ॥ १८ ॥

॥ टीका-अपिच (सवाहीत्यादि) ते गोशालकमतानुसारिणोदिगंबरावा सर्वांनि
र्यानुगतानिर्युक्तिनिः सर्वैरेव हेतु दृष्टांतैः प्रमाणनूतैरशकुवंतः स्वपक्षे आत्मानं यापयि
तुं संस्थापयितुं ततस्तस्माद्युक्तिनिः प्रतिपादयितुं सामर्थ्यान्नावादादं निराकृत्य सम्यग्हे
तुदृष्टांतैर्योवादोजल्पस्तं परित्यज्य ते तीर्थिकानूयः पुनरपि वादपरित्यागे सत्यपि प्र
गञ्जिता धृष्टतां गताऽदमूचुः । तद्यथा । पुराणं मानवोधर्मः संगोवेदश्चिकित्सितं ।
अज्ञासिद्धानिचत्वारि न हंतव्यानि हेतुनिः ॥ १ ॥ अन्यच्च किमन्यथा बहिरंगया
युक्त्या ऽनुमानादिकया ऽत्र धर्मपरिहृणे विधेवे कर्तव्यमस्तियातः प्रत्यक्षएव बहुजन्मसं
मतत्वेन राजाद्याश्रयणाच्चायमेवास्मदनिप्रेतोधर्मः श्रेयान्नापरऽत्येवं विवदंते ते
यामिदमुत्तरं । नह्यत्र ज्ञानादिसाररहितेन बहुनापि प्रयोजनमस्तीति । युक्तं च । एरंमकठ
रासी जहायगोसीत चंदनपलस्स । मोह्वेन होळ्ळ सरिसो किंतियमेत्तो गणिज्जंतो ॥१॥
तहविगणणातिरेगो जहारासी सोनचंदनसरिठो ॥ तहनिविणाणमहो जणो विमो
त्ते विसंवयति ॥२॥ एक्कोसचस्कुगोणविमूढापमाणं जेगइणचाणंति ॥ संसारगमणगुविजं
णिउणस्सयबंधमोक्कस्स ॥ ३ ॥ इत्यादि ॥ १७ ॥ अपिच (रायदोस्साइत्यादि) रागश्च
प्रीतिलक्ष्णोदेषश्च तद्विपरीतलक्ष्णस्तान्यामनिनूतआत्मायेषां परतीर्थिकानां ते ।
तथा मिथ्यात्वेन विपर्यस्तावबोधेनातत्वाऽध्यवसायरूपेणानिद्रुताव्याप्ताः सद्व्युक्तिनि
र्वादि कर्तुमसमर्थाः क्रोधानुगाआक्रोशानसन्यवचनरूपास्तथा दंममुष्ट्यादिनिश्च ह
ननव्यापारं यांत्याऽश्रयंते । अस्मिन्नेवायं प्रतिपाद्ये दृष्टांतमाह । यथा टंकणाम्लेववि
शेषाऽर्जयायदा परेण वज्रिना स्वानीकादिनानिडूयंते तदा ते नानाविधैरप्यायुधैर्यो
धुमसमर्थाः संतः पर्वतं शरणमाश्रयंत्येवं तेषां कुतीर्थिकावादपराजिताः क्रोधाद्युपहत

दृष्टयश्चाक्रोशादिकं शरणमाश्रयंते । नच ते इदमाकलय्य प्रत्याक्रोष्टव्याः । तद्यथा ।
क्रोसहणमरण धम्मजंसाणवाज सुजजाणं । जानंमन्नश्धीरो जहुत्तराणं अजावंमि ॥

बहुगुणपगप्पाइं, कुळाअत्तसमाहिए ॥ जेएत्तेणोविरुजेळा, तेण तंतं
समायरे ॥ १९ ॥ इमं च धम्म मादाय, कासवेण पवेइयं ॥ कुळा जिक्खू
गिलाणस्स, अगिलाए समाहिए ॥ २० ॥ संखाय पेसलं धम्मं, दिठ्ठि
मं परिनिवुत्ते ॥ उवसग्गे नियामित्ता, आमोक्काए परिवएळा सित्तिवेमि
॥ २१ ॥ इति ततीय अश्रयणस्स तईउ उद्देशो सम्मतो.

अर्थ—परंतु जे साधुने ते तेमनी साथे आक्रोशादिक करे नहीं किंतु ज्यां बहुगुण
के० घणागुणने एटले प्रतिज्ञा हेतु दृष्टांत उपनय नैगम नय इत्यादिक पगप्पाइं के०
प्रकटिपये एवा मध्यस्थपणाना कारणने कुळा के० करे वली जे थकी अत्त के० आ
त्मा समाहिए के० समाधिवंत रहे एवा अनुष्ठान करे जेएत्तेणो विरुजेळा के० जे अ
नुष्ठानकखार्थी अथवा जे वचन बोल्या थकी अन्यपुरुष विरोध नपामे तेवुं कार्य करे
तेण के० तेमाटे तंतं के० ते ते विधि समायरे के० समाचरे ॥ १९ ॥ एरीते परमत नि
राकरण करी उपसंहारे स्वमत स्थापन करतां कहेते इमंके० ए पूर्वोक्त वचनरूप धम्म
मादाय के० धर्मेने ग्रहण करीने ते धर्म कासवेण पवेइयंके० काश्यप एटले श्रीमाहावीरे
देवे प्रवेद्यो च शब्द थकी अन्य मतिनु निराकरण करीने प्रवेद्यो एटले कह्यो ते केवीरीते
तो के जिक्खूके० साधु जे ठे ते गिलाणस्स के० गिलाननी कुळाके० वैयावच्च करे अगि
लाए समाहिए के० परंतु अगिलान पणे करे जेम पोताने तथा गिलानने समाधि
उत्पन्न थाय तेवीरीते वैयावच्च करे ॥ २० ॥ संखायपेसलंधम्मं के० ते पेसल एटले मनो
हर एवा सर्वज्ञ प्रणीत श्रुत चारित्ररूप धर्मेने सम्यक् प्रकारे जाणीने दिठ्ठिमं के० दृष्टी
मंतसाचा तत्वनो जाण परिनिवुत्तेके० परिनिवृत्त एटले क्रोधना उपशम थकी शीतलजुत
थएलो एवो साधु तेने उवसग्गेके० उपसर्ग उदय आव्या ठता नियामित्ताके० तेने सह
न करीने आमोक्काय के० मोक्ष प्राप्तिसुधी परिवएळासि के० सुद्धो संयम पालतो थ
को प्रवर्त्ते. तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ २१ ॥ इति श्रीद्वितीयसूत्रकृतांगे प्रथमश्रु
तस्कंधे तृतीयाध्ययने उपसर्ग परिज्ञानाम स्तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ दीपिका—(बहुगुणेति) । बहुगुणाः स्वपक्षसिद्ध्यादयः प्रकल्पंते प्राडुर्नवंति ये
षु तानि बहुगुणप्रकल्पानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टांतोपनयनिगमनादीनि मध्ये स्ववचनानि वाऽनु
ष्ठानानि साधुवदिकाले कुर्यात् । कीदृशः साधुः आत्मसमाधिकश्चित्तस्वास्थ्यवान् । तत्र

कुर्यात्साधुर्येन कृतेनान्यस्तीर्थिकोनविरुध्येत नविरोधं गच्छेत् । तेन तत्तदविरुद्धं समाचरेत् ॥ १९ ॥ (इममिति) इमं वक्ष्यमाणं धर्ममादाय काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं प्ररूपितं कुर्याज्जिह्नुः साधुग्लानस्य वैयावृत्त्यादिकं अग्लानतया यथाशक्ति समाहितः समाधिंप्राप्तः । यथा ग्लानस्य समाधिरुत्पद्यते स्वस्य वा योगानविपीदंति तथा वैयावृत्त्यादिकं विधेयमिति ॥ २० ॥ (संखाएति) । पेशलं श्रेष्ठं सर्वज्ञोदितं धर्मं संख्याय ज्ञात्वा दृष्टिमान् दर्शनोपेतः परिनिर्वृत्तारागद्वेषत्यागाह्णीतलउपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान् नियम्य नियंत्र्य आसोक्षाय सर्वकर्मक्षयाय परिव्रजेत्संयमोद्यतो नवेत् ससाधुरिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २१ ॥ इति तृतीयाध्ययने तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (बहुगुणेत्यादि) । बहवोगुणाः स्वपक्षसिद्धिपरपक्षदोषोद्भावादयो माध्यस्थ्यदयो वा प्रकल्पन्ते प्रादुर्भवन्त्यात्मनि येष्वनुष्ठानेषु तानि बहुगुणप्रकल्पानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपनयनिगमनादीनि माध्यस्थ्यवचनप्रकाराणि वा अनुष्ठानानि साधुवृद्धकाले अन्यदा वा कुर्यात् विदध्यात् स एव विशिष्यते । आत्मनः समाधिश्चित्तसाख्यं यस्य सजवत्यात्मसमाधिकः । एतदुक्तं नवति । येन येनोपन्यस्तेन हेतुदृष्टान्तादिना आत्मसमाधिः स्वपक्षसिद्धिलक्षणो माध्यस्थ्यवचनादिना वा परानुपधातलक्षणः स उत्पद्यते तत् तत् कुर्यादिति । तथा येनानुष्ठितेन वा नापितेन वा अन्यतीर्थिको धर्मश्रवणादौ वान्यः प्रवृत्तोन विरुध्येत नविरोधं गच्छेत् तेन पराविरोधकारणेन तत्तदविरुद्धमनुष्ठानं वाचनं वा समाचरेत् कुर्यादिति ॥ १९ ॥ तदेवं परमतं निराकृत्योपसंहारद्वारेण स्वमतस्थापनायाह । (इमंचेत्यादि) । इममिति वक्ष्यमाणं पूर्वोक्तमूलोत्तरगुणरूपं चारित्राख्यं वा दुर्गतिधारणाधर्ममादायोपादाय आचार्योपदेशेन गृहीत्वा । किंनूतमिति । तमेव विशिनष्टि । काश्यपेन श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामिनोत्पन्नदिव्यज्ञानेन सदेवमनुजायां पर्यदि प्रकर्षेण यथावस्थितार्थनिरूपणद्वारेण वेदितं प्रवेदितं । चशब्दात्परमतं च निराकृत्य निरुणशीलो निरुग्लानम्यापटोरपरस्य निरुद्वैयावृत्त्यादिकं कुर्यात् । कथं कुर्यादेतदेव विशिनष्टि । स्वतोप्यग्लानतया यथाशक्ति समाहितः समाधिंप्राप्त इति । इदमुक्तं नवति । यथा यथात्मनः समाधिरुत्पद्यते तथा पिम्पपातादिकं विधेयमिति ॥ २० ॥ किंनूतमिति विधेयमिति दर्शयितुमाह । (संखायेत्यादि) । संख्याय ज्ञात्वा कं धर्मं सर्वज्ञप्रणीतं श्रुतचामित्राख्यनेदनिन्नपेशलमिति । सुश्लिष्टं प्राणिनामहिंसादिप्रवृत्त्या प्रीतिकारणं । किंनूतमिति । दर्शनं दृष्टिः समुन्नतपदार्थगतं सम्यग्दर्शनमित्यर्थः । सा विद्यते यस्याऽसौ दृष्टिमान् यथा व्यवस्थितपदार्थपरिच्छेदवानित्यर्थः । तथा परिनिर्वृत्तारागद्वेषविग्राह्यांतीनूतसदेवं धर्मं पेशलं परिसंख्याय दृष्टिमान् परिनिर्वृत्तउपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान्नियम्य सं

यस्य सोढा नोपसर्गैरुपसर्गितोऽसमंजसं विदध्यादित्येवमामोक्षायाशेषकर्मक्षयप्राप्तिं
वत्परिसमंतात् व्रजेत्संयमानुष्ठानोद्युक्तो न वेत् परिब्रजेदिति । परिसमाह्वये । ब्रवीम
पूर्ववत् ॥ ११ ॥ उपसर्गपरिज्ञायास्तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥ ३ ॥

अथ तृतीयाध्ययने चतुर्थोद्देशकस्य प्रारंभः

आहं सुमहापुरिसा, पुष्टिं तत्ततवोधणा ॥ उदयेण सिद्धिमाव
न्ना, तच्च मंदोवसीयति ॥ १ ॥ अञ्जुजिया नमी विदेही, रामगुप्ते
य न्जुजिआ ॥ बाहुए उदगं नोच्चा, तद्वा तारागणेरिसी ॥ २ ॥

अर्थ-आहं सुमहा पुरिसाके० हवे ते परमार्थना अजाण एम कहेढेके महा पुरुष
प्रधान पुरुष तारागणरूपि प्रमुख तेणे एवीरीते आहं एटले कहुंढे शुंकहुंढे तोके पुष्टि
तत्तके० पूर्व कालनेविषे तपस्याना करनार तवोधणाके० तपरूप धनना धणी एवा अन्ये
रूपीश्वर ते उदयेणके० उदक एटले शीतल पाणीनो परिजोग करता थका सिद्धिमाव
न्ना के० सिद्धिने पाम्या तेरीतनुं अन्य तीर्थिनुं वचन सांजलीने तच्चमंदोवसी
के० मंद अज्ञानी बापडा तच्च एटले तेहिज शीतलोदकने विषे राचे ; पण प्राशुक
जोग नकरे, एरीते संयमानुष्ठानने विषे सीदाय. ॥ १ ॥ हवे कोइक कुतीर्थि होयते
धुने विप्रतारवाने अर्थे आवीरीते कहेकें अञ्जुजिया के० अशनादिकने अण
एवो नमीविदेही के० नमीराजा विदेह देशमां उत्पन्न अयेलो हतो, ते मुक्ति पोहोतो
तथा अन्य तीर्थिज कहेढे के रामगुप्तेय न्जुजिया के० रामगुप्त राजरूपीश्वर
र जोगवतो थको मुक्ति पोहोतो, तथा बाहुए के० बाहुक रूपीश्वर तद्वा के० ते
तारागणेरिसी के० तारागणनामा रूपीश्वर ए वने उदगंनोच्चा के० शीतल पाणीना
परिजोग थकी सिद्धिने पाम्या ॥ २ ॥

॥ दीपिका-सांप्रतं चतुर्थ्यारभ्यते । सच साधुना शीजरूपेण यत्नोविधीयत इत्य
र्थवान् तस्य चेदमादिमं सूत्रं । (आहंसुइति) केचिद्विज्ञाततत्त्वाद्वाद्भुक्तवन्तः । यथा म
हापुरुषावल्कलचरितारागणर्षिप्रमुखाः पूर्वं पूर्वकाले तप्तमनुष्ठितं तपएव धनं येषां
तप्ततपोधनाः पंचाग्न्यादिसाधकास्तएवंचूता उदकेन स्वचित्तोदकपरिजोगेण उपलब्ध
णात्कंदमूलादिजोजिनः सिद्धिमापन्नाः सिद्धिं गताः । तत्रैवंचूतार्थाकर्णने मंदोमूर्खाऽ
वसीदति संयमे सीदति शीतोदकादिपरिजोगे प्रवर्तते । तत्रैवं वेति तेषां तापसानां
कुतश्चिज्ज्ञातिस्मरणादिप्रत्ययादाविर्नूतस्वसंम्यग्दर्शनानां संयमप्रतिपत्त्याऽगतज्ञानावरणा

दिकर्मणां नरतादीनामिव मुक्तिः संजाता न तु शीतोदकपरिजोगादिति ॥ १ ॥ (अ
 चंजिएति) केचित्कुतीर्थिकाअथवा स्ववर्ग्याएवं शीतलविहारिण एवमाहुः । नमी राजा
 विदेहपुरवासिनोलोकावैदेहास्तेयस्य संति स वैदेही अशनादिकमनुक्त्वा सिद्धिं गतः ।
 रामगुप्तश्च राजर्षिराहारादिकंचुक्त्वैव चंजानएव सिद्धिं गतः । तथा बाहुकः शीतोद
 कादिपरिजोगं कृत्वा तथा तारागणनामा मुनिः शीतोदकादिपरिजोगात्सिद्धः ॥ २ ॥

॥टीका—उक्तस्तृतीयोद्देशकः सांप्रतं चतुर्थः समारभ्यते । अस्यचायमनिसंबंधः । इहानंतरो
 देशके अनुकूलप्रतिकूलोपसर्गाः प्रतिपादितास्तैश्च कदाचित्साधुः शीलात् प्रच्याव्येत तस्य च
 शीलस्वजितस्य प्रज्ञापनानेन प्रतिपाद्यते इति । अनेन संबंधेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिमं सू
 त्रं (आहंसुइत्यादि) । केचन अविदितपरमार्थाआदुरुक्तवन्तः । किंतदित्याह । यथा महापुरु
 षाः प्रधानपुरुषावल्कलचौरितारागणर्षिप्रभृतयः । पूर्वं पूर्वस्मिन् काले तप्तमनुष्ठितं तपएव ध
 नं येषां ते तप्ततपोधनाः पंचाग्न्यादितपोविशेषेण निष्ठप्रदेहास्तएवंचूताः शीतोदकपरिजो
 गेन उपलक्ष्यार्थत्वात् कंदमूलफलाद्युपजोगेन च सिद्धिमापन्नाः सिद्धिं गतास्तत्रैवंचूता
 र्थसमाकर्णने तदर्थसंज्ञावावेशात् मंदोद्गोस्नानादित्याजितः प्राणुकोदकपरिजोगजग्नः संय
 मानुष्ठाने प्रविषीदति । यदि वा तत्रैव शीतोदकपरिजोगे विपीदति लगति निमज्जतीति
 वायत् । न त्वसौ वराकएवमवधारयति यथा तेषां तापसादिव्रतानुष्ठायिनां कुतश्चि
 क्कातिस्मरणादिप्रत्ययादाविर्नूतसम्यग्दर्शनानां मौनींश्चावसंयमप्रतिपत्त्या अपगतज्ञा
 नावरणादिकर्मणां नरतादीनामिव मोक्षावाप्तिर्न तु शीतोदकपरिजोगादिति ॥ १ ॥ किंचा
 न्यत् । (अचंजियाणमित्यादि) केच न कुतीर्थिकाः साधुप्रतारणार्थमेवमूचुः । यदिवा
 स्ववर्ग्याः शीतलविहारिणएतद्व्यमाणमुक्तवन्तस्तथथा निमीराजा विदेहोनाम जनप
 दस्तत्रनवावैदेहास्तन्निवासिनोलोकास्तेऽस्य संतीति वैदेही । सएवंचूतो निमीराजा अश
 नादिकमनुक्त्वा सिद्धिमुपगतस्तथा रामगुप्तश्च राजर्षिराहारादिकं चुक्त्वैव चंजानएव सि
 धिं प्राप्तइति । तथा बाहुकः शीतोदकादिपरिजोगं कृत्वा तथा नारायणोनाममहर्षिः
 परिजोगादिपरिजोगात्सिद्धइति ॥ २ ॥

आसिले देवले चैव, दीवायण महारिसी, पारासरे दगं जो
 चा, वीयाणि हरियाणिया ॥ ३ ॥ एते पुवं महापुरिसा, आदिता
 इह संमता ॥ जोचा वीठदगं सिद्धा, इति मेयमणुस्सुअं ॥ ४ ॥

अर्थ—वली आसिले के० आसिल तथा देवले के० देवल चैव के० एमज दीवाय
 णमहारिसी के० वीयायन महाकपीश्वर अने पारासरे के० पाराशर ए सर्व कपीठ उ

दगंनोच्चा के० शीतलपाणीने नोगवी तथा बीयाणि के० बीजकाय हरियाणिय के० हरिकायना परिनोग थकी सिद्ध थया ॥ ३ ॥ एते के० ए नेमीराज ऋषी प्रमुख महापुरिसाके० पूर्वकालनेविषे माहा पुरुष (आहिताके०) कह्या ठे ते इहके० आलोके विषे संमता के० प्रसिद्धे ते कुतीर्थिक अथवा साताशील स्वयूधिक एम कहे के ए सर्व बीजदगं के० बीज सचेतपाणीने नोच्चा के० नोगवीने सिद्धा के० सिद्ध थया इतिके० एम मेर्य के० ए अमे महानारतादिक तथा पुराणोमांथी अणुस्सुयं के० सांजल्युं माटे अमे पण एवीज रीते मुक्ति साधयुं ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—(असिलेति) । असिलोनाम महर्षिस्तथा देवलोदैपायनः पराशराख्यइत्यादयः शीतोदकबीजहरितादिनोजिनःसिद्धाः ॥ ३ ॥ (एतइति) एते पूर्वोक्तान् महापुरुषानम्यादयः पूर्वकाले त्रेता वारादाँ आख्याताः प्रसिद्धाः इहाप्यार्हतमते ऋषिनापितादौ केचन संमता इत्येवं कुतीर्थिकाः प्रोचुः । एते सर्वेपि बीजोदकादिनोगातिद्धा इति मया नारतादौ पुराणे श्रुतं ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपिच । (असिलेइत्यादि) । असिलोनाम महर्षिर्देवलोदैपायनश्च तथा पराशराख्यइत्येवमादयः शीतोदकबीजहरितादिपरिनोगादेव सिद्धा इति श्रूयते ॥ ३ ॥ एतदेव दर्शयितुमाह । (एतेइत्यादि) एते पूर्वोक्तानम्यादयो महर्षयः पूर्वमिति पूर्वस्मिन्काले त्रेता वारादाँ महापुरुषा इति प्रधानपुरुषा आसमंतात् ख्याताः प्रख्याताराजर्षित्वेन प्रतिदिमुपगता इहाप्यार्हितप्रवचने ऋषिनापितादौ केचन संमता अनिप्रेता इत्येवं कुतीर्थिकाः स्वयूष्यावा प्रोचुः । तद्यथा । एते सर्वेपि बीजोदकादिकं श्रुत्वा सिद्धा इत्ये तन्मया नारतादौ पुराणे श्रुतं ॥ ४ ॥

तच्च मंदा विसीञ्चति, बाह्विन्नाव गदना ॥ पिष्ठतो परिसर्पति
पिष्ठसर्पी च संजमे ॥ ५ ॥ इह मेगेन नासंति, सातं सातेण वि
ज्जती ॥ जे तच्च आरिञ्चं मग्गं, परमं च समाहिए ॥ ६ ॥

अर्थ—तच्चके० त्यां कुशाख जे नारतपुराणादिक तेने सांजलवे करी तथा परिसह उपने थके मंदाविसीञ्चति के० कोइक मंद अज्ञानी चारित्र थकी सीदाय कोनीपेरे तोके बाह्विन्नावगदना के० जेम नार थकी नागा एवा जे गर्दन ते मार्गमांज नार नाखीके० ने नासीजाय अथवा पिष्ठतोपरिसर्पति के० एष्ट सर्प एटले जग्न गति पुरुष संजमे के० संजमी पणे अग्न्यादिक उपडव उपने थके पिष्ठसर्पिय के० नाशीजनार मनुष्य

नी पठवाडे दोडतो जाय परंतु अग्रगामि नथाय अग्नीमांहेज विनाश पामे तेम जे शीतल विहारीठे तेपण मुक्तिना अग्रगामी नथाय अनंतोकाज संसारमांहेज नमे ॥५॥ इहके० ए मोक्षमार्गे विचारवाने प्रस्तावे एगेउ के० कोइक शाक्यादिक अथवा स्वतीर्थी लोच प्रमुख कष्ट पीडया थका एम कहेके सातंके० ते जे मुक्तिना सुख ठे ते सातेणके० सुखे करीज विज्झती के० थाय परंतु दुःख थकी सुख न थाय. यथा शान्तिबीजाह्वाल्यांकुरो, जायतेनयवांकुर इतिवचनात् माटे लोचादिक कष्ट थकी मुक्ति शीरीते थशे एवीरीते बोलीने जेके० जे कोइक शाक्यादिक तज के० त्यां मोक्षविचारणाने प्रस्तावे आरिय के० श्रीतीर्थीकर देव तेनो प्ररुप्यो एवो जे मगं के० मोक्षमार्गे तेने मूकी आपेठे, ते परमंचसमाहियं के० परम समाधिना कारण जे ज्ञान दर्शन अने चारित्ररूपठे तेने त्यागीने धणो संसारमांहे परित्रमण करेठे. तेहिज देखाडेठे ॥ ६ ॥

॥ टीपिका—(तडेति) तत्र कुमतश्रवणोपसर्गे मंदाविपीदंति संयमे सीदंति । यथा वाहेन नारेण विन्नास्रुटितारासजाः सीदंति । कोर्थः । यथा रासजानारपीमिता मार्गेण निपतंति एवं ते संयमचारं त्यक्त्वा शीतलविहारिणः स्युः । यथा पीठसर्पिणो जग्नगमनतया अग्न्यादिजये उद्घातनयनाः पश्चान्न परिसर्पति नाग्रगामिनोजवंति अपितु तत्रैवाग्न्यादिसंच्रमे विनश्यंति । एवं तेपि शीतलविहारिणो न मोक्षगामिनः स्युः अपितु तत्रैव संसारे अनंतकालं तिष्ठंति ॥ ५ ॥ (इहेति) इह मोक्षविचारे एके शाक्यादयः स्वतीर्थ्या वा लोचादिपीमिताः । तुशब्दोविशेषणे । जापंते । तथाहि । सातं सुखं सातेन सुखेन विद्यते स्यात् । यतउक्तं । सर्वाणि सत्वानि सुखे रतानि, सर्वाणि दुःखाच्च समुद्भिजंति ॥ जीवेषु तस्मात्सुखमेव दद्यात् सुखप्रदानाद्धनते सुखानि ॥ १ ॥ इत्यात्मसुखान्मुक्तिसुखं स्यात् नतु लोचादिदुःखात् । यदुक्तं । मणुषं चोत्थणं चुच्चा, मणुषं सयणासणं ॥ मणुषंसि अगारंसि, मणुषं जायए मुणी ॥१॥ तथा । मृद्धी जय्या प्रातरुडाय सेव्या, उक्तं मध्ये पानकं वाऽपराएहे ॥ झाद्धाखंमं शर्करां चार्धरात्रे मोक्षश्चां ते शाक्यपुत्रेण दृष्टइति । अतोमनोज्ञादारादेश्चित्तस्वास्थ्यं ततः समाधिः सएव मुक्तिरिति । ततः सुखेन सुखावाप्तिर्न तु लोचादिक्लेशेनेति एवंये जापंते तथा आर्ये जैनैऽमार्गे परमंच समाधिज्ञानदर्शनचारित्रात्मकं येत्यजंति ते सदा नवे त्राम्यंतीति ॥ ६ ॥

॥ टीका—एतदुपसंहारद्वारेण परिहरन्नाह (तत्रेत्यादि) तत्र तस्मिन् कुश्रुत्पुपमर्गोदये मंदाग्रज्ञानानाविधोपसाध्यं सिद्धिगमनमवधार्य विपीदंति संयमानुष्ठानेन पुनरेतद्वदंत्येकाः । तद्यथा । येषां सिद्धिगमनमनूत् तेषां कुतश्चिन्निमित्तात् जातजानिस्मरणादिप्रत्ययाना मयाततम्यज्ञानचाग्नित्राणामेव वल्कलचीरिप्रचृतीनामिव सिद्धिगमनमनूत् । न पुनः क

दाचिदपि सर्वविरतिपरिणामजावलिङ्गमन्तरेण शीतोदकबीजाद्युपजोगेन जीवोपमर्दप्र
 ण कर्मक्षयोऽवाप्यते । विषीदने दृष्टान्तमाह । वहनं वाहोजारो वहनं तेन विन्नाः कर्त
 तास्रुटितारासजाश्च विषीदन्ति । यथा रासजागमनपथएव प्रोक्षितनारानिपतन्ति
 वं ते प्रोक्ष्य संयमजारं शीतलविहारिणोजन्ति । दृष्टान्तांतरमाह । यथा पृष्ठसर्पिणोजन
 गतयोऽग्न्यादिसंच्रमे सत्युद्घातनयनाः समाकुलाः प्रनष्टजनस्य पृष्ठतः पश्चात्परि
 ति नाग्रगामिनोजन्त्यपि तु तत्रैवाग्न्यादिसंच्रमे विनश्यत्येवं तेषु शीतलविहारिणो
 मोक्षं प्रतिप्रवृत्ता अपि तु न मोक्षगतयोजन्त्यपि तु तस्मिन्नेव संसारे अनन्तमपि कालं
 यावदासतइति ॥ ५ ॥ मतांतरं निराकर्तुं पूर्वपक्षयितुमाह । (इहमेवेत्यादि) । इहेति
 मोक्षगमनप्रस्तावे एके शाक्यादयः स्वयूच्यावा लोचादिनोपतप्ताः । तुशब्दः पूर्वस्मात् शी
 तोदकापरिजोगादिशेषमाह । जायन्ते ब्रुवन्ते । मन्यन्ते च इति क्वचित्पाठः । किंतदित्याह । सातं
 सुखं सातेन सुखेनैव विद्यते नवतीति । तथाच वक्तारोजन्ति । सर्वाणि सत्वानि सुखे
 रतानि सर्वाणि दुःखाच्च समुद्भिजन्ति । तस्मात्सुखार्थीसुखमेव दद्यात् सुखप्रदाता जन
 ते सुखानि ॥ १ ॥ युक्तिरप्येवमेव स्थिता । यतः कारणानुरूपं कार्यमुत्पद्यते । तद्यथा । शा
 लिबीजाद्वाढ्यंकूरोजायते न यवांकुरइत्येव प्रीत्यात्मसुखान्मुक्तिसुखमुपजायते न तुलो
 चादिरूपात् दुःखादिति । तथाह्यागमेऽप्येवमेव व्यवस्थितं ॥ मणुस्मं ज्ञोयणं ज्ञोञ्चा मणु
 स्मं सयणासणं । मणुस्मन्ति अगारंसि मणुस्मं जायए मुणी ॥ १ ॥ तथा मृद्दी शय्याप्रातरुष्ठाप
 पेया, भुक्तं मध्ये पानकं चापराह्णं । डाह्णखंडं शर्करा चार्द्धरात्रे मोक्षश्वाते शाक्यपुत्रेण दृष्टः
 ॥ १ ॥ इत्यतोमनोज्ञाहारविहारादेश्चित्तस्वास्थ्यं ततः समाधिरुत्पद्यते समाधेश्च मुक्त्यवाप्तिर
 तः स्थितमेतत्सुखेनैव सुखावाप्तिर्न पुनः कदाचनापि लोचादिना कायक्लेशेन सुखावाप्तिरि
 ति स्थितं । इत्येवं व्यामूढमतयोये केचन शाक्यादयस्तत्र तस्मिन्मोक्षमार्गप्रस्तावे स
 मुपस्थिते आराज्जातः सर्वहेयधर्मन्यइत्यार्योमार्गोजैर्नेऽशासनप्रतिपादितोमोक्षमार्ग
 स्तं ये परिहरन्ति । तथाच । परमं च समाधिज्ञानदर्शनचारित्रात्मकं ये त्यजन्ति तेऽज्ञाः संसा
 रांतर्वर्तिनः सदा जन्ति । तथाहि । यत्तैरनिहितं कारणानुरूपं कार्यमिति तन्नायमेका
 तोयतः शृंगाङ्गरोजायते गोमयादृश्चिकोगोलोमाविलोमादिन्योदूर्वेति । यदपि मनोज्ञा
 हारादिकमुपन्यस्तं सुखकारणत्वेन तदपि विषूचिकादिसंज्ञवा द्यनिचारीति । अपिचेदं वै
 षयिकं सुखं दुःखप्रकारहेतुत्वात् सुखानासतया सुखमेव न जवति । तदुक्तं । दुःखात्म
 केषु विषयेषु सुखानिमानः सौख्यात्मकेषु नियमादिषु दुःखबुद्धिः । उत्कीर्णवर्णवदपंक्तिरि
 वान्यरूपा सारूप्यमेति विपरीतगतिप्रयोगात् ॥ १ ॥ इति । कुतस्तत्परमानंदरूपमस्यात्यंतिकै
 कांतिकस्य मोक्षसुखस्य कारणं नवति । यदपि लोचनूशयननिष्ठाटनपरपरिचक्रुतिपासा
 दंशमशकादिकं दुःखकारणत्वेन नवतोपन्यस्तं तदप्यल्पसत्वानामपरमार्थदृशां महापु

रूपाणां तु स्वार्थान्युपगमप्रवृत्तानां परमार्थचिंतकानां महासत्त्वतया सर्वमेवैतत्सुखायैवे
ति । तथाचोक्तं । तणसंयारनिविस्सो विमुनिवरो जट्टरागमयमोहो ॥ जंपावइ मुत्तिसुहं कत्तो
तंचक्कवट्ठीवि ॥ १ ॥ तथा । डुण्णतसंख्यया च महतां क्हांतं पदं वैरिणः कायस्याशुचिता विरा
गपदवी संवेगहेतुर्जरा ॥ सर्वत्यागमहोत्सवाय मरणं जातिः सुहृत्प्रीतये संपद्भिः परिपूरितं
जगदिदं स्थानं विपन्नेः कुतश्चि ॥ १ ॥ अपिचैकांतेन सुखेनैव सुखेऽन्युपगम्यमाने विचित्रसं
साराजावः स्यात्तथा स्वर्गस्थानां नित्यसुखिनां पुनरपि सुखानुभूतैस्तत्रैवोत्पत्तिः स्यात्तथा
नारकाणां च पुनर्दुःखानुभवोत्पत्तेर्न नानागत्या विचित्रता संसारस्य स्यान्नचैतत्
दृष्टमिदं चेति ॥ ६ ॥

मा एयं अवमन्नंता, अप्पेणं लुंपहा बहुं ॥ एतस्स अमोक्काए,
अयहारिव जूरह ॥ ७ ॥ पाणाइवाते वट्ठंता, मुसावादे असं
जता ॥ अदिन्नादाणे वट्ठंता, मेहुणोय परिग्गहे ॥ ८ ॥

अर्थ-मा के० अहो दर्शनीउं, तमे एयं के० सुख थकी सुख थाय एवां वचने करी
अवमन्नंता के० श्रीजिनेंइना मार्गने अवहिलता थका अप्पेणं के० अट्ठ विपयने अ
थं बहुं के० घणा एवांजे मोक्षना सुख तेने लुंपहा के० गमावोठो; एतस्स के० एवा
असत्य पकने अमोक्काए के० न मूकवे करीने अयहारिव के० लोहवाहकनी पेरे जूर
ह के० जूरशो; जेम कोइक बे जण हता तेणे लोहनो चार उपाडयो हतो. पठी
मार्गे जता सुवर्ण दीतुं तेवारे एकजणे लोहनां चारने नाखी देइने अमुजक सुवर्ण व
स्तु ग्रहण करी अत्यंत धनवंत थयो, अने बीजायें लोहनो चार नाखी दीयो नही, ते
पठी जूरवा लागो, तेम तमे पण जूरशो. ए कथा सविस्तर श्रीरायप्रश्नि सूत्रमांठे त्यां
थकी जोइ लेवी ॥ ७ ॥ पाणाइवातेवट्ठंता के० प्राणातिपातने विपे वर्त्तता मुसावादे
के० मृषावादाने विपे वर्त्तता अदिन्नादाणेके० अदत्तादान तथा मेहुणोके० मैथुन च के०
बलीपरिग्गहेके० परिग्रह एटलाने विपे वट्ठंताके० वर्त्तता थका तमे असंजताके० असंय
तिठो अट्ठ विपयसुखमां पड्या थका घणुं एवुं जे मोक्ष सुख तेनो विनाशकरोठो. ॥ ८ ॥

॥ टीपिका-(माएति) एनं जैनमार्गे अवमन्यमानाः परिहरंतो ऽप्येन मुखेन मा
बहुं मोक्षसुखं लुंपथ विध्वंसय । तथा एतस्यासत्पक्षस्यामोक्षपरित्यागे अयोहारीव
(कूहति) आत्मानं कदर्थयते । यथाऽथसोलोहत्याहर्ता ऽपांतराज्जे रूप्यादिनाजंषि
दूग्मानीनमिति लोहं नोक्षितवान् पश्चादलान्ने जूरितवान् पश्चानापं कृतवान् एवं यू

यमपि ॥ ७ ॥ (पाणाश्चेति) यूयं प्राणातिपाते मृषावादे संयताः सं-
ऽदत्तादाने मैथुने परिग्रहे वर्तमानाअल्पेन सुखेन बहु हारयथ ॥ ८ ॥

॥ टीका—अतोव्यपदिश्यते । (माएयमित्यादि) एनमार्थं मार्गं जैनैऽप्रवचनं सम्-
क्त्वा ज्ञानदर्शनचारित्रमोक्षमार्गप्रतिपादकं सुखं सुखेनैव विद्यते इत्यादिमोहेन मोहि-
ताअवमन्यमानाः परिहरन्तोऽल्पेन वैषयिकेण सुखेन माबहु परमार्थसुखं मोक्षाख्यं
लुंपथ विध्वंसय तथाहि । मनोज्ञाऽहारादिना कामोदेकस्तुडेकाञ्च चित्तास्वास्थ्यं न-
पुनः समाधिरिति । अपि चैतस्यासत्पद्मान्युपगमस्यामोक्षे परित्यागे सति । (आयो-
हारिवज्ररुहति) आत्मानं यूयं कदर्शय । यथैव केवलं यथावाऽयसो लोहस्याहर्त्ता अ-
पांतराले रूप्यादिलान्ते सत्यपि दूरमानितमिति कृत्वा नोक्षितवान् । पश्चात् स्वावस्था-
नावाप्तावल्पलान्ते सति जूरितवान् पश्चात्तापं कृतवान् एवं ज्वन्तोपि जूरयिष्यन्तीति ॥३॥
पुनरपि सातेन सातमित्येवं वादिनां शाक्यानां दोषोऽविज्ञावधिषयाह । (पाणाश्वाद्येत्या-
दि) प्राणातिपाते मृषावादादत्तादानमैथुनपरिग्रहेषु वर्तमानाअसंयतायूयं वर्तमान-
सुखैषिणोऽल्पेन वैषयिकसुखाज्जासेन परमार्थिकमेकांतात्यंतिकं बहु मोक्षसुखं विलुंपथेति ।
किमिति । यतः पचनपाचनादिषु क्रियासु वर्तमानाः सावद्यानुष्ठानारंजतया प्राणातिपा-
तमाचरथ । तथा येषां जीवानां शरीरोपजोगोचवद्भिः क्रियते तानि शरीराणि तत्सामि-
निरदत्तानीत्यदत्तादानाचरणं । तथा गोमहिष्यजोप्रादिपरिग्रहात्तन्मै-
ति । तथा प्रव्रजितादयमित्येवमुच्चाय गृहस्थाचरणानुष्ठानान्मृषावादस्तथा धनधान्यदि-
पदचतुष्पदादिपरिग्रहात्परिग्रहइति ॥ ८ ॥

एवमेगे उ पासढा, पन्नवंति अणारिया ॥ इत्थीवसंगया बाला,
जिणसासणपरम्मुहा ॥ ९ ॥ जहा गंमं पिलागं वा, परिपीलेज्ज
मुहुत्तगं ॥ एवं विन्नवणिठ्ठीसु, दोसो तन्न कउसिआ ॥ १० ॥

अर्थ—वली परमतनो जापा दोष कही देखाडेढे. एव के० एरीते एगेउ के० कोऽएके
परतीर्थिक अथवा स्वतीर्थिक पासढाके० पासढादिक ते केवाढे तोके अणारियाके० अना-
र्थ कर्मना करनार अणाचारि वली इत्थीवसंगया के० स्त्रीने वसे पडया एटले स्त्रीने
परिसह जीतवाने असमर्थ तथा बाला के० अज्ञानी वली जिणसासण परम्मुहा के०
जिनमार्ग थकी उपरांठा ते पन्नवंति के० एम कहेढेके ॥ ९ ॥ जहा के० जेम गंमंके०
गूंवडुं पिलागंवा के० पाकुं थकुं तेने परि के० त्यांज पीलेज्ज के० पीलीने तेमांथी प-
रु अथवा रुधीर काठी नाखवा थकी मुहुत्तगंके० मुहुत्तमात्रमां सुख थाय परंतु पीडा कोऽ

पण न याय एवं के० एरीते अर्ही पण विन्नवणिहीसु के० प्रार्थना करती एवी स्त्रीनी साथे संबंध करवायी दोसोतठकउंसिया के० त्यांपण क्यां यकीदोप आवणे अपितुं कांइज दोपनथी. ॥ १० ॥

॥ टीपिका—एवं पूर्वोक्त प्रकारेण एके बौद्धविशेषाः शैवविशेषावा पार्श्वस्थाः स्वयूष्या वाऽवसन्नकुशीजादयोऽनार्याः स्त्रीवशंगताः प्रज्ञापयन्ति वदन्ति। यतस्तेषां वचनं। प्रियादर्शनमेवास्तु, किमन्यैर्दर्शनांतरैः ॥ प्राप्यते येन निर्वाणं, सरागेणापि चेतसा इति। ते किञ्चूताः जिनशासनपराङ्मुखाः ॥ ९ ॥ (जहेत्ति) ते एवमाहुः। यथा गंडं पिटकं पीडोपशमार्थं परिपीडय रुधिरादिकं निर्गाल्य सुदूर्तमात्रं सुखिनः स्युर्न च दोषेणानुपज्यन्ते। एवं विज्ञापनासु प्रार्थनीयासु स्त्रीषु दोषः कुतः स्यात्। तत्रकोर्थः। गंडपरिपीडनतुल्ये स्त्रीसंबंधे क दोषः स्यात्। तत्र दोषोयदि काचित्पीमा नवेन्न चेह साकाप्यस्तीति ॥ १० ॥

॥ टीका—सांप्रतं मतांतरदूषणाय पूर्वपक्षयितुमाह। (एवमेगेइत्यादि) तुशब्दः पूर्वस्माद्विशेषणार्थः। एवमिति वक्ष्यमाणया नीत्या यदि वा प्राक्तनएव श्लोकोत्रापि संबंधनीयः। एवमिति। प्राणातिपातादिषु वर्तमानाएकइत्यादिबौद्धविशेषानीलपटादयोनाथवादिकमंजप्रविष्टावा शैवविशेषाः सदनुष्ठानात् पार्श्वे तिष्ठन्तीति पार्श्वस्थाः स्वयूष्यावा पार्श्वस्थावसन्नकुशीजादयः स्त्रीपरीपहपराजितास्तएवं प्रज्ञापयन्ति प्ररूपयन्ति। अनार्याः अनार्यकर्मकारित्वात्। तथाहि। ते वदन्ति। प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनांतरैः। प्राप्यते येन निर्वाणं सरागेणापि चेतसा। किमित्येवं तेजिदधतीत्याह। स्त्रीवशंगताः यतोयुवतीनामाज्ञायां वर्तन्ते बालाअज्ञारागदेषोपहतचेतसइति। रागदेषजितोजिनास्तेषां शासनमाज्ञा कषायमोहोपशमहेतुचूता तत्पराङ्मुखाः संसारनिष्वंगिणोजैनमार्गविदेषिणएतवक्ष्यमाणमूचुरिति ॥ ९ ॥ यदूचुस्तदाह (जहागंडमित्यादि) यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः। यथा येन प्रकारेण कश्चित् गंडो पुरुषो गंडं समुद्धितं पिटकं वा तज्जातीयकमेव तदा कृतोपशमार्थं परिपीडय पूयरुधिरादिकं निर्गाल्य सुदूर्तमात्रं सुखितो न वति न च दोषेणानुपज्यते। एवमत्रापि स्त्रीविज्ञापनायां युवतिप्रार्थनायां रमणीसंबंधे गंडपरिपीडनकल्पे दोषस्तत्र कुतः स्यात्। न होतावता क्लेदापगममात्रेण दोषो न वेदिति। स्यात्तत्र दोषोयदि काचित्पीडा नवेत् ॥ १० ॥

जहा मंधादए नाम, थिमिअं चुंजती दगं ॥ एवं विन्नवणिहीसु,
दोसो तठ कउंसिआ ॥ ११ ॥ जहा विहंगमा पिंगा, थिमिअं चुं
जती दगं ॥ एवं विन्नवणिहीसु, दोसो तठ कउंसिआ ॥ १२ ॥ ए

वमेगे उ पासठा, मिडिदिठी अणारिआ ॥ अश्वोववन्ना कामे
हिं, पूयणा इव तरुणए ॥ १३ ॥

अर्थ—बली दृष्टांत कहेछे. जहाके० जेम मंदादननामके० मेपो एवे नामे जनावर ते
मितं के० जेरीते पाणी मोलाय नही एरीते जुंजतीदगं के० उदकनुं पान करे,
पाणीने पण बाधा नथाय अने पोताने पण बाधा नकरे एवंके० एरीते विन्नवि
के० प्रार्थना करती स्त्री साथे संबंध करवा अकी दोसोतडकउंसिया के० त्यांपण दो
क्यां अकी थाय अपितु नज थाय. ॥११॥ जहा के० जेम विहंगमापिंगा के०
एवेनामे पंखणी आकाशे उडती अकीज थिमिअंजुंजतीदगं के० निर्मलपाणीनुं
एवं के० एरीते विन्नवणिडीसु के० अंहींपण गर्जांतर करण पूर्वक पुत्रादिकने अर्थे रा
देष रहित प्रार्थती एवी स्त्रीनी साथे संग करतां अकां दोष क्यांअकी थाय ॥१२॥ हे
सूत्र कर्ता ते वादीउना दोष प्रगट करतो कहेछे. एवमेगेउपासठाके० ते पूर्वोक्त गुंवडा
ना दृष्टांते करी मैशुनने निर्दोष मानता एवा कोइ एक परतीर्थिक तथा स्वयूथिक
क जेणे स्त्री परिसह जित्यो नथी, ते सियल विहारी केवा ठे, तो के मिडिदिठी
रिया के० मिथ्यादृष्टी अनार्य कर्मना करनार अनाचारी अश्वोववन्नाकामेहिंके०
गने विषे गृह ठतां प्रवर्त्ते कोनीपेरे तोके पूयणाइवके० पुतना एटले माकणनीपेरे
माकण न्हाना बालकने देखी गृह थाय अथवा पुतना एटले गामरीनीपेरे जेम
पोताना तरुणए के० तरुण बालकने विषे गृह थाय; एटले समस्त जीवोमांहे
नने विषे गामरीनो स्नेह आकरो दीपेछे ते माटे ए दृष्टांत कहुं तेम पूर्वोक्त अना
री पासठादिक पण कामनोगनेविषे गृह थायछे. ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—(जहेति) यथा मंदादनोमेषः स्तिमितं अनालोडयाग्रतउदकं जुंजे
त्यात्मानं प्रीणयति नचान्योपघातं कुर्यात् एवं स्त्रीसंबन्धे न काचिदन्यस्य पीमा
त्मनश्च प्रीणनमिति कुतस्तत्र दोषः ॥११॥ यथा पिंगाः कपिजलाविहंगमाः पि
काशएव वर्तमानाः स्तिमितं निजृतमुदकं पिबन्ति एवमत्रापि पुत्राद्यर्थे स्त्रीसंबन्धं कुर्वतो
रक्तद्विष्टस्य पक्षिणइव कुतोदोषः । यदुक्तं ॥ धर्मार्थे पुत्रकामस्य स्वदारेष्वधिकारिणः
क्तुकालविधानेन दोषस्तत्र नविद्यतइति ॥१२॥ अथैवं वदतां परेषां दोषमाह । एवं
रोक्तैः पूर्वदृष्टांतैर्मैशुनं निर्दोषमिति मन्यमाना एके शाक्यादयः स्वयूथ्यावा पार्थ्वस्थाद
स्तथा मिथ्यादृष्टयोऽनार्याधर्मविरुद्धजाणिणोऽध्युपपन्नागृहाः कामेषु वा । यथा पूतना
शाकिनी तरुणके बाले आसक्ता यदि वा पूतना गमुरिका स्वापत्ये आसक्ता । कथाचात्र
केनापि सर्वपशूनामपन्यानि निरुदके कूपेऽपत्यस्नेहपरीक्षार्थं हितानि । तत्र चान्यामा

१. स्वापत्यशब्दाकर्णनेऽस्मिन्नपि कूपतटस्थाएव रुदंति उरच्री त्वअपत्यातिस्नेहांधा
अपायमनपेक्ष्य तत्रैवात्मानं हिसवतीत्यतो न्यपशुन्योगमुरिका स्वापत्ये नृशमासक्ता
एवं तेपि कामासक्ताः ॥ १३ ॥

॥ टीका—दृष्टान्तेन दर्शयति । (जहत्यादि) यथेत्ययमुदाहरणोपन्यासार्थः । मंधाद
नइति मेघः । नामशब्दः संज्ञावनायां । यथा मेघस्तिमितमनालोडयन्नुदकं पिवत्यात्मानं प्री
णयति न च तथा न्येपां किंचनोपघातं विधत्ते । एवमत्रापि स्त्रीसंबंधे न काचिदन्यस्य पीडा आ
त्मनश्च प्रीणनमतः कुतस्तत्र दोषः स्यादिति ॥ १३ ॥ अस्मिन्नेवानुपघातार्थे दृष्टान्तबहुत्वख्या
पनार्थे दृष्टान्तांतरमाह । (जहाविहंगमाइत्यादि) यथा येन प्रकारेण विहायसा गच्छतीति वि
हंगमा पक्षिणी (पिंगेति) कपिंजलासाकाशएव वर्तमाना स्तिमितं निनृतमुदकमापिवत्येवम
त्रापि दर्शप्रदानपूर्विकया क्रियया अरक्ताद्विष्टस्य पुत्रार्थे स्त्रीसंबंधं कुर्वतोपि कपिंजला
याश्च न तस्य दोषइति । सांप्रतमेतेषां गंडपीडनतुल्यं स्त्रीपरिजोगं मन्यमानानां तथैव
कोदकपानसदृशं परपीडाऽनुत्पादकत्वेन परात्मनोश्च सुखोत्पादकत्वेन किल मैथुनं जाय
तइत्यव्यवसायिनां तथा कपिंजलोदकपानं यथा तद्भागोदकासंस्पर्शेन किल नवत्येव
मरुतद्विष्टतया दर्शयित्वा उत्तराणां स्त्रीगात्रस्पर्शेन पुत्रार्थं न कामार्थं । ऋतुकालानिगमित
या शास्त्रोक्तविधानेन मैथुनेपि न दोषानुषंगः ॥ तथाचोचुस्ते । धर्मार्थं पुत्रकामस्य स्वदारे
ष्वधिकारिणः । ऋतुकाले विधानेन दोषस्तत्र न विद्यते इति । एवमुदासीनत्वेन व्यव
स्थितानां दृष्टान्तेनैव निर्युक्तिकारो गाथात्रयेणोत्तरदानायाह । (जहणामेइत्यादि) जहणा
ममंमलग्ने एसिरं एकस्सइमणुस्सो ॥ अब्हेज्जपरादुत्तो किं नाम ततो एवे पेडा ॥ ५३ ॥
जहणा विसगंडूसं, कोतीधेत्तूणनामतुएिहको ॥ अस्सेणअदीसंतो, किं नाम ततो नवमरे
क्का ॥ ५४ ॥ जह नाम सिरिधराउ, कोइरयणेणणामवेत्तूणं । अब्हेज्जपरादुत्तो किंणामत
तो न वेपेक्का ॥ ५५ ॥ यथा नामकश्चिन्मंमलाग्रेणकस्यचिच्चिरिठत्वापराड्मुखस्तिष्ठेत् । कि
मेतावतोदासीनजावावलंबनेन न गृह्येत नापराधी चवेत् । तथा यथा कश्चिद्विपगंडूपं गृही
त्वा पीत्वानामतूष्णींजावं चजेदन्येन वा संदृश्यमानोसौ किं नाम ततोसावन्यादर्शनात् नञ्ची
येत् । तथा यथा कश्चिद्गृहाज्जांमागाराइत्तानि महार्घाणि गृहीत्वा पराड्मुखस्तिष्ठेत् किमे
तावतासौ न गृह्येतेति । अत्र च यथा कश्चित् शततया अज्ञतया वा शिरस्तेदे विपगंडूपरत्नाप
हाराख्ये सत्यपि दोषत्रये माय्यस्थ्यमवलंबेत् । न च तस्य तदवलंबनेपि निर्दोषतेति । एवम
त्राप्यवश्यंजाविरागकार्यमैथुने सर्वदोषास्यदे संसारवर्द्धके कुतोनिर्दोषतेति । तथा चोक्तं ।
प्राणिनां वायकं चैतद्वाच्यैर्गीतं महर्षिभिः ॥ नलिकातप्तकणकप्रवेशज्ञा ततस्तथा ॥ १ ॥
मूलं चैतदधर्मस्य नवजावप्रवर्धनं ॥ तस्माद्विपान्नवत्याज्यमिदं पापमनिष्ठतेतिनिर्युक्तिगाथा

त्रयतात्पर्यार्थः ॥ १३ ॥ सांप्रतं सूत्रकारउपहारव्याजेन गंडपीमनादिदृष्टान्तवादिना
 षोडशनाविषयाह । (एवमेगेइत्यादि) । एवमिति गंडपीमनादिदृष्टान्तवलेन निर्दोषं
 मिति मन्यमानाएके स्त्रीपरीपहपराजिताः सदनुष्ठानात्पार्थे तिष्ठंतीति पार्श्वे
 वादिकमंडलचारिणः । तुशब्दात् स्वयूष्यावा तथा विपरीता तत्वाग्राहिणी दृष्टिदर्शनं येषां
 तथा आरादूरे यातागताः सर्वहेयधर्मेन्यइत्यार्याः नआर्या अनार्याः । धर्मविरुद्धानुष्ठाना
 त्तएवं विधाअध्युपपन्नागृध्रवइत्तामदनरूपेषु कामेषु कामैर्वाकरणनूतैः सावद्यानुष्ठाने
 अत्र लौकिकं दृष्टान्तमाह । यथावा पूतना डाकिनी तरुणके स्तनंधयेऽध्युपन्ना । एवं तेप्यन
 र्याः कामेष्विति । यदि वा (पूयणत्ति) गमुरिका आत्मीयेऽपत्येऽध्युपपन्ना एवं तेपीति । कथान
 कंचात्र । यथा किल सर्वपशूनामपत्यानि निरुदके कूपेऽपत्यस्नेहपरीक्षार्थं क्षिप्तानि तत्र
 चापरामातरः स्वकीयस्तनंधयशब्दाकर्णनेपि कूपतटस्थारुदंत्यस्तिष्ठन्ति । उरन्नीत्वपत्याति
 स्नेहेनांधा अपायमनपेक्ष्य तत्रैवात्मानं क्षिप्तवतीत्यतोऽपरपशुन्यः स्वापत्येऽध्युपपन्नेति ॥

अणागयमपरस्संता, पञ्चुप्पन्नगवेसगा ॥ ते पढ्ढा परितप्पंति,
 खीणे आठंमि जोवणे ॥ १४ ॥ जेहिं काले परिक्रंतं, नपढ्ढा प
 रितप्पए ॥ ते धीरा बंधणुम्मुक्का, नाव कंस्वंति जीविअं ॥ १५ ॥

अर्थ-हवे ते काम गृहना दोष कहेढे. ते काम जोग थकी जे निवृत्त्या नथी ते
 अणागय के० आगामिक काले नरकादिक दुःख उत्पन्न आय एवुं अपस्संता के०
 ए देखता थका अने पञ्चुप्पन्नगवेसगाके० प्रत्युत्पन्न जे वर्तमान विषय सुख तेने गवेसता
 एनेज रुडुंकरी मानता थका रहेढे तेपढ्ढाके० तेपढ्ढी खीणआठंमिजोवणेके० जेवारे आ
 युप्य ढ्हीण आय, अने यौवन जतुं रहे तेवारे परितप्पंति के० पश्चात्ताप करे; अने क
 हेके अमे एवा अनाचार शावास्ते कस्या? ॥ १४ ॥ जेहिं के० जे महापुरुषे कालेके०
 काल प्रस्तावे धर्मेनेविषे परिक्रंतं के० पराक्रम कखुं. नपढ्ढापरितप्पए के० ते महापुरुष
 पढ्ढी वृद्धावस्थायें तथा सरणावसरे पश्चात्तापकरे नही; ते धीराबंधणुम्मुक्का के० ते धैर्य
 वंत पुरुष बंधण थकी मूकाणा नावकंस्वंतिजीविअंके० असंयमे जीवितव्यनी आका
 ङ्काकरता नथी अथवा जीवितव्य सरणने विषे निस्पृहि थका वर्तेढे. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका-तेपां दोषमाह (अणागयमित्यादि) । अनागतं नरकादिदुःखमपश्यंतः
 प्रत्युत्पन्नं वर्तमानमेव विषयसुखानासमन्वेषयंतः पश्यंतः पश्चात्क्षीणे स्वायुषि यौवने
 वा गते परितप्पन्ति पश्चात्तापं कुर्वन्ति । यदुक्तं । हतं सुष्टिजिराकाशं तुषाणां कंडनं कृतं ।
 यन्मया प्राप्य मानुष्यं सदर्थे नादरः कृतः ॥ १ ॥ तथा । विहवावलेवनमिहं । जा

कीरंतिजोवणमएण ॥ वयपरिणामेसरिया । इताइहि अपखुडुक्कंति इति ॥१४॥ (जेहिं
इत्यादि) यैरात्महितैः कालेऽवसरे पराक्रांतं संयमोद्यमः कृतस्ते पश्चान्न परितप्यंते । ए
कवचनसूत्रे ठांदसत्वात् । ते वीरास्तपश्चरणोद्यताबंधनात्कर्मणो न मुक्ताअसंयमजीवितं
नावकांक्षंतिने णंति । जिविते मरणे वा निस्पृहाः स्थुरित्यर्थः ॥ १५ ॥

॥टीका-एवं तेपि कामान्निष्वंगिणांदोषमाविष्कुर्वन्नाह॥(अणागयमित्यादि)अनागतमेव
कामानिवृत्तानां नरकादियातनास्थानेषु महत् दुःखमपश्यंतोऽपर्यालोचयंतस्तथा प्रत्युत्पन्नं
वर्तमानमेव वैषयिकं सुखानासमन्वेपयंतोऽमृगयमाणानानाविधैरुपायैर्नोङ्गान्प्रार्थयंतस्ते प
श्चात्क्षीणे स्वायुषि जातसंवेगायौवने वा अपगते परितप्यंतेशोचयंते पश्चात्तापं विदधति ।
उक्तं च । हतंमुष्टिनिराकाशं तुपाणां कंठनंकृतं । यन्मया प्राप्य मानुष्यं सदर्थेनादरःकृतः॥१॥
तथा । विहवावलेवनमिहं । जाइंकीरंतिजोवणमएण॥वयपरिणामे सरियाइताइहिअपखु
डुक्कंति ॥१॥१४॥ येतूत्तमसत्त्वतया अनागतमेव तपश्चरणादाबुध्यमं विदधति न ते पश्चा
दोचंतीति तदर्थयितुमाह । (जेहिं काले इत्यादि) यैरात्महितकर्तृभिः काले धर्माजिना
वसरे पराक्रांतमिंद्रियकषायपराजयाबुध्यमोविहितो न ते पश्चान्मरणकाले वृद्धावस्थायां
वा परितप्यंते न शोकाकुञ्जान्वंति । एकवचननिर्देशस्तु सौत्रांठांदसत्वादिति । धर्माजिनकाल
सु विवेकिनां प्रायशः सर्वे एव तस्मात्स एव प्रधानपुरुषार्थः प्रधान एव च प्रायशः क्रियमा
णो घटां प्रांचति । ततश्चायं बाल्यात्प्रनृत्यकृतविषयासंगतयाकृततपःश्चरणास्ते धीराः
कर्मविदारणसहिष्णुबन्धनेन स्नेहात्मकेन कर्मणा चोत्प्रावत्येन मुक्तानावकांक्षंति
असंयमजीवितं यदि वा जीविते मरणे वा निस्पृहाः संयमोद्यममतयोजनवन्तीति ॥ १५ ॥

जहा नई वेयरणी, उत्तरा इह संमता ॥ एवं लोगंसि नारीउ,
उत्तरा अमईमया ॥ १६ ॥ जेहिं नारीणसंजोगा, पूयणा पिठ
तोकता ॥ सबमेयंनिराकिञ्चा, तेठिया सुसमाहिए ॥ १७ ॥

अर्थ-जहानईवेयरणी के० जेम नदी वेतरणी जेठेते उत्तराइहसंमता के० सर्वन
दीओमां तरवी डुर्जनठे एवात लोक प्रमिदने एवंलोगंसिनारीउ के० एरीते लोकमांहे
स्त्रीउजेठे तेपण उत्तराअमईमया के० अमतिवत निरविवेकी पुरुषने अपार उत्तर
डुर्जननीय जाणवी ॥ १६ ॥ एवुं जाणीने जे हितकारी वातठे ते कहेठे जेहिं के०
जे पुनये नारीणसंजोगा के० स्त्री संबंधी संयोगना जे विपाक तेने कहवा जाणीने स्त्री
ना संयोग ठांमीदीधा वली पूयणापिठतोकता के० तेस्त्रीना संयोगने अर्थ जे पोताना
शरीरनी पूजा विनूपाते पण जेणे उपगंठी कीधी एटले भूकीदीधी, सबमेयंनिराकिञ्चा

के० ते पुरुषे एसर्व स्त्रीसंगादिक तथा क्रुधा तृषादिक अनुकूल प्रतिकूल उपसर्ग
गण एटले समूह तेने निराकरीने जे महापुरुष संसेवित मार्गे प्रवर्त्ते ते
हिए के० तेपुरुष संवररूप समाधिने विषे स्थित जाणवा. ॥ १७ ॥

॥ टीपिका—यथा वैतरणी नदी सर्वनदीनां मध्ये दुस्तरा दुर्लभ्या इह लोके सम्मता ।
एवं लोके नार्योऽमतिमता निर्विवेकेन नरेण दुस्तराः । यदुक्तं । सन्मार्गे तावदास्ते प्रजवति
पुरुषस्तावदेवेंडियाणां लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालंबते तावदेव । चूचापाक्षेपमु
क्ताः श्रवणपथजुषोनीजपद्म्याणएते यावल्लीजावतीनां न हृदि धृतिमुषो दृष्टिवाणाः पतंति
इति ॥ १६ ॥ यैरुत्तमैर्नारीणां संयोगास्तत्संयोगार्थमेव वस्त्रालंकारादिनिरात्मनः पूजना
कामविनूषाः पृष्ठतः कृतास्त्यक्तास्ते महापुरुषाः सर्वमेतत्स्त्रीप्रसंगादिकं निराकृत्य सुस
माधिना चित्तस्वास्थ्येन स्थिताः ॥ १७ ॥

॥ टीका—अन्यच्च (जहाइत्यादि) यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । यथा वैतरणी नदीनां म
ध्येऽत्यंतवेगवाहित्वात् विपमतटत्वाच्च दुस्तरा दुर्लभ्या एवमस्मिन्नपि लोके नार्योऽमति
मता निर्विवेकेन हीनसत्त्वेन दुःखेनोत्तीर्यते । तथाहि । ताहावजावैः कृतविद्यानपि सीक
वैति । तथाचोक्तं । सन्मार्गे तावदास्ते प्रजवति पुरुषस्तावदेवेंडियाणां, लज्जां तावद्विधत्ते वि
नयमपि समालंबते तावदेव ॥ चूचापाक्षेपमुक्ताः श्रवणपथजुषोनीजपद्म्याणएते यावल्ली
जावतीनां न यदि धृतिमुषो दृष्टिवाणाः पतंति । तदेवं वैतरणीनदीवत् दुस्तरानार्योऽनवतीति
॥ १६ ॥ अपिच । (जेहींत्यादि । यैरुत्तमसत्त्वैः स्त्रीसंगविषाकवेदिनिः पर्यंतकटवोनारी
संयोगाः परित्यक्तास्तथा तत्संगार्थमेव वस्त्रालंकारमाव्यादिनिरात्मनः पूजनाकामविनूषा
पृष्ठतः कृता परित्यक्तेत्यर्थः । सर्वमेतत्स्त्रीप्रसंगादिकं कुत्पिपासादिप्रतिकूलोपसर्गकदंब
च निराकृत्य ये महापुरुषसेवितपंथानं प्रति प्रवृत्तास्ते सुसमाधिना स्वस्थचित्तवृत्तिरूपेण
व्यवस्थितानोपसर्गैरनुकूलप्रतिकूलरूपैः प्रक्षोभ्यन्ते । अन्येतु विषयान्निष्वंगिणः रुयादिप
रीपहपराजिताअंगारोपरिपतितमीनवझागग्निना दह्यमानाअसमाधिना तिष्ठंतीति ॥ १७ ॥

एते उग्धं तरिस्संति, समुद्रं ववहारिणो ॥ जह पाणा विसन्ना
सि, किञ्चंती सयकम्मणा ॥ १८ ॥ तंच जिस्कू परिणाय, सुवते
समिते चरे ॥ मुसावायं च वज्जिजा, दिन्नादाणं च वोसिरे ॥ १९ ॥

अर्थ—एतेके० ए पूर्वोक्त परिसहना जीपणहार ते उग्धंके० उग्धसंसारने तरिस्संतिके० ता
से समुद्रं ववहारिणोके० समुद्रवत; एटले जेम व्यवहारिआ समुद्रने नाव वडे तरेडे तेनीपरे
जाणीजेवुं जहके० जे संसार समुद्रने विषे पाणाविके० प्राणी एटले जीव ते सन्नासिके०

सुता यका सयकम्मणाके० पोताना करेला पापकर्म करी असातावेदनीयरूपे किञ्चंती के० पीडायठे ॥ १७ ॥ हवे उपदेश कहेठे तंचनिस्कू के० ते पूर्वोक्त चारित्रिउ प रिस्मायके० हेय उपादेय स्वरूप जाणीने सुवते के० जला व्रतनो पालक समितेचरे के० पांच समिते समितो एवो यको विचरे अने मुसावायंच वज्जिज्जा के० मृपावादने वर्जे तथा दिन्नादाणंचवोसिरे के० अदत्तादान एटजे चोरी यकी वोसिरे एटजे चोरीनुं त्यागकरे, एम अनुक्रमे मैथुन तथा परिग्रहने पण ठामे. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—एतेस्त्रीपरीपहजेतारउवं संसारं तरिष्यंति । यथा व्यवहारिणः सांया त्रिकाः समुद्धं तरंति । यत्र नवौघे प्राणिनोविषयसंगौर्विषमाः संतः कृत्यंते पीडयंते स्व कर्मणा ॥ १७ ॥ तदेतत्प्रागुक्तं निहुः परिज्ञायज्ञात्वा सुव्रतः शोचनव्रतयुक्तः समितः पंचतमितिनिश्चरेत् संयमानुष्ठानं कुर्यात् तथा मृपावादं वर्जयेददत्तादानं च व्युत्सृजेत् त्यजेत् । आदिशब्दान्मैथुनपरिग्रहादिच त्यजेत् ॥ १८ ॥

॥ टीका—स्त्र्यादिपरीपहपरजयस्य फलं दर्शयितुमाह । (एतेइत्यादि) यएते अनंतरोक्ता अनुकूलप्रतिकूलोपसर्गजेतारएते सर्वे उवंसंसारं दुस्तरमपितरिष्यंति । इव्याघट्टांतमाह । समुद्धंलवणसागरमिव व्यवहारिणः सांयात्रिकायानपात्रेण तरंत्येवं नवौघमपि संसारसंयम यानपात्रेण यतयस्तरिष्यंति । तथा तीर्णास्तरंति चेति । नवौघमेव विशिनष्टि । नवौघे संसारसाग रेप्राणाः प्राणिनः स्त्रीविषयसंगाद्विषमाः संतः कृत्यंते पीयंते स्वकृतेनानुष्ठितेन पापेन कर्मणा असवेदनीयोदयरूपेणेति ॥ १७ ॥ सांप्रतमुपसंहारव्याजेनोपदेशांतरविधित्सयाह । (तंच निरकूइत्यादि) । तदेतद्यथा प्रागुक्तं । यथा वैतरणीनदीवत् दुस्तरानार्योयैः परित्यक्ता स्ते समाधिस्थाः संसारं तरंति स्त्रीसंगिनश्च संसारांतर्गताः स्वकृतकर्मणा कृत्यंतइति । तदेतत्सर्वं निहुणशीलोनिहुः परिज्ञाय हेयोपादेयतया बुध्वा शोचनानि व्रतान्यस्य सुव्रतः पंचनिः समितिनिः समितइत्यनेनोत्तरशुणावेदनं कृतमित्येवंनूतश्चरेत् संयमानुष्ठानं विद ध्यात् तथा मृपावादमसङ्गतार्थेनाषणं विशेषेण वर्जयेत्तथा अदत्तादानं च व्युत्सृजेदंतशो धनमात्रमप्यदत्तं न गृहणीयात् । आदिग्रहणान्मैथुनादेः परिग्रहइति । तच्चमैथुनादिकं यावज्जीवमात्महितं मन्यमानः परिहरेत् ॥ १८ ॥

उडूमहे तिरियं वा, जे केई तस यावरा ॥ सबड विरतिं कुज्जा, सं ति निवाणमाहियं ॥ १७ ॥ इमं च धम्ममादाय, कासवेण पवेदितं ॥ कुज्जा जिक्खु गिलाणस्स, अगिलाए समाहिए ॥ १८ ॥ संखाय

पेसलं धम्मं दिठ्ठिमं परिनिवुमे ॥ उवसग्गे हियासित्ता, आमो
स्काए परिवएज्जा सितिवेमि ॥ १७ ॥ इति श्रीउवसग्गपरिज्ञा
ए तइयं अप्रयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—हवे बीजा सर्वत्रत दयानी वाड रूपठे तेकारणे अहिंसाने विशेष दीपावे
उडं के० उंचो अहे के० अधो एटले नीचो तिरियं के० तीर्त्तो वा के० अथवा एटले
सर्व लोकमांहे क्षेत्राथी प्राणातिपात कहुं हवे इव्यप्राणातिपात कहेवे. जेकेईतसथावरा
के० ए सर्व लोकमांहे जेकांइ त्रस अने स्थावर जीवठे सबबविरतिंकुज्जा के० तेनेविषे
सर्व प्रकारे एटले करण करावण अने अनुमतियेंकरी सर्वत्रकालें विरतिपणुं करे एटले सर्व
जीवोनी दयानुं पालनुं तेने संतिनिवाण माहियं के० ते शांति एटले कर्म दाहनी उप
शम करनार कहिये तथा एनेज निरवाण एटले मोक्षपदमांपण आहितं एटले कहुंवे ॥ १० ॥
हवे अध्ययननो अर्थ उपसंहरतो कहेवे. इमंच धम्ममादाय के० एम श्रुत चारित्र रूप
धर्मने ग्रहण करीने ते धर्म कासवेणप्यवेदितं के० श्रीमहावीर स्वामिये प्रकाश्यो ते
मार्ग आदरीने निस्कू के० साधु ते गिलाणस्स के० गिलानने विषे वैयावच्चने कुज्जा
के० करे ते केवो यको वैयावच्च करे तो के अगिलाए समाहिए के० अगिलाणणे
आत्माने समाधिमान यको जे साधु वैयावच्च करेवे तेने धन्यठे एवी समाधि धारण
करतो यको वैयावृत करे ॥ ११ ॥ संख्याके० सम्यक् प्रकारे जाणीने एटले जातिस्म
रणादिके अथवा अन्यपासेथी सांजलीने पेसलं के० रुडो एवो धम्मं के० केवलीनुं जा
प्योजे धर्मे तेने दिठ्ठिमं के० सम्यक्दृष्टी जीव परिनिवुमे के० कषायने उपशमावी शीत
लीनूत यको उवसग्गेहियासित्ता के० अनुकूल प्रतिकूल उपसर्गने अहिआसीने आमो
स्काए के० ज्यांसुधी मोक्षे जाय त्यांसुधी परिवएज्जासिके० सुधो संयम पाले तिवेमिनो
अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १२ ॥ ए उपसर्ग परिज्ञानामे त्रीजाध्ययननुं अर्थ समाप्त यहुं ॥

॥ दीपिका—ऊर्ध्वमधः ये केचित् त्रसाः स्थावराः प्राणिनस्तेषु सर्वत्र कालेऽवस्थासु
च विरतिं कुर्यात् यस्माद्वांतिनिर्वाणं कर्म दाहोपशमः शांतिस्तद्रूपं निर्वाणं मोक्षपदं आ
ख्यातं कथितं यतोविरतेर्मोक्षोचवतीति ॥ १० ॥ इमं चारित्ररूपं धर्ममादाय गृहीत्वा
काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितमाख्यातं ग्लानस्य साधोर्वैयावृत्तं कुर्यात् निह्नुः। कथं। अग्लान
तथा यथाशक्ति समाहितः समाधिं प्राप्तः यथाग्लानस्य समाधिरुत्पद्यतेः स्वस्यच योगान्
विशीदंति यथा वैयावृत्त्यादिकं विधेयमिति ॥ ११ ॥ पेसलं मोक्षप्रदं धर्मं संख्याय ज्ञात्वा
दृष्टिमान् सम्यग्दर्शनी परिनिर्वृतः शांतः उपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान् नियम्य नियंज्य

आमोक्षाय मोक्षार्थं परिव्रजेत् संयमेचरेदिति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इतितृतीया
अध्यायने चतुर्थोद्देशकः समाप्तः ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपरिव्रतानामहिंसायावृत्तिकल्पत्वात् तत्प्राधान्यख्यापनार्थमाह (उद्धमहे
इत्यादि) ऊर्ध्वमधस्तिर्यक् चेत्यनेन क्षेत्रप्राणातिपातो गृहीतः । तत्रच ये केचन त्रसंतीति
त्रसाद्वित्रिचतुःपंचेंद्रियाः पर्याप्तापर्याप्तकचेदजिन्नास्तथा तिष्ठंतीति स्यावराः पृथिव्यप्तेजो
वायुवनस्पतयः सूक्ष्मबादरपर्याप्तिकापर्याप्तकचेदजिन्ना इत्यनेन च इव्यप्राणातिपातो गृही
तः । सर्वत्र काले सर्वास्ववस्थास्वित्यनेनापि कालजावचेदजिन्नः प्राणातिपातउपात्तोऽप्यव्यः ।
तदेवं चतुर्दशस्वपि जीवस्थानेषु कृतकारितानुमतिनिर्मनोवाक्कायैः प्राणातिपातविरतिं
कुर्यादित्यनेन पादोनेनापि श्लोकद्वयेन प्राणातिपातविरत्यादयो मूलगुणाः ख्यापिताः ।
सांप्रतमेतेषां सर्वेषामेव मूलोत्तरगुणानां फलोद्देशेनाह । शांतिरिति कर्मदाहोपशमस्त
देवच निर्वाणं मोक्षपदं यदाख्यातं प्रतिपादितं सर्वदं द्वापगमरूपं तदस्यावश्यं चरणक
रणानुष्ठायिनः साधोर्भवतीति ॥ १० ॥ समस्ताध्ययनार्थोपसंहारार्थमाह । (इमंचधम्म
मित्यादि) इममिति पूर्वोक्तं मूलोत्तरगुणरूपं श्रुतचारित्रारख्यं वा दुर्गतिधारणात् धर्मेमा
दायाचार्योपदेशेन गृहीत्वा (किञ्चूतमिति) । तदेव विशिनष्टि । काश्यपेन श्रीमन्महावीरव
र्धमानस्वामिना समुत्पन्नदिव्यज्ञानेन जव्यसत्त्वाऽन्युद्धरणानिलापिणा प्रवेदितमाख्या
तं समधिगम्य निह्नुः साधुः परीषहोपसर्गेरतार्जितोग्लानस्यापरस्यसाधोर्वैयावृत्त्यं कुर्या
त् । कथमिति । स्वतोऽग्लानतया यथाशक्ति समाहित इति समाधिं प्राप्तः । इदमुक्तं भवति ।
कृतकृत्योहमिति मन्यमानो वैयावृत्त्यादिकं कुर्यादिति ॥ ११ ॥ अन्यच्च (संखाय इति)
संख्यायेति सम्यक् ज्ञात्वा स्वसंमत्या अन्यतोवा श्रुत्वा (पेशलंति) मोक्षगमनं प्रत्यनुकूलं
किंतुर्म श्रुतचारित्रारख्यं दृष्टिमान् सम्यक् दृष्टीनी परिनिर्वृत इति । कपायोपशमाहीतीनूतः
परिनिर्वृतकल्पोवा उपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान् सम्यग् नियम्यातिसह्यामोक्षाय मोक्षयावत्
परिसमंतात् व्रजेत् संयमानुष्ठानेन गच्छेदिति । इतिशब्दः समाह्वयर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । न
यच्चर्चापि तथैवेति ॥ ११ ॥ उपसर्गपरिज्ञायाः समाप्तश्चतुर्थोद्देशकस्तत्परिसमाप्तौ च तृ
तीयाध्ययनमिति । ग्रंथाग्रं ॥ ७७५ ॥

हवे प्रथम श्रुतस्कंधने विषे चोष्टुं अध्ययन प्रारंभिये ठैयें. त्रीजा अध्ययननेविषे
जे उपसर्ग कह्या तेमांहे अनुकूल उपसर्ग सहन करवा दुर्जनने एम कलुं हतुं, तेमा
टे श्रीना करेला अनुकूल उपसर्ग सहन करवाने अर्थे चोष्टुं अध्ययन कहिये ठैयें.

जे मायरंच पियरंच, विष्णजहाय पुवसंजोगं ॥ एगे सहिते च
रिस्सामि, आरतमेहुणो विवित्तसु ॥ १ ॥ सुहुमेणं तं परिकम्म

तन्नपएण इत्तिउ मंदा ॥ उवायंपि ताउ जाणं सु जहा लिस्संति
निस्कुणो एगे ॥ १ ॥

अर्थ—(जेके०) जे उत्तमसाधु (मायरंचपियरंचके०) साता पिता अने जाइ प्रमुखनो (संजोगंके०) पूर्वलो संयोग एटले आगलो संबंध तथा श्वशुरादिकनो पश्चात् संबंध एटले बलथी अयलो संबंध तेने विषयजहायके० ठांमीने एगेके० एकलो रागद्वेषरहित अने ज्ञानशील तथा चारित्र्ये करीने सहितेके० सहित एवो ठतो, चरिस्सामिके० दुं संयम पालीश एवी प्रतिज्ञा करे; वली मेहुणो के० मैथुन थकी आरत के० निवर्त्योठे विविक्तेसु के० स्त्री पशु पंगव रहित एवा उपाश्रयनो गवेषणहार एवा साधुने पण कोइएक स्त्री विप्रतारेठे ते कहेठे ॥ १ ॥ सुद्धमेणं के० कोइएक कार्यने मीशे तंपरिक्लम्म के० ते साधुने समीपे आवीने तन्नपएण के० ठाने शब्दे, हलवे हलवे, अनेक गूढार्थ पदे करी एटले मर्मना वचने करी, इत्तिउमंदाके० कोइक स्त्री मंद एटले विवेकरहित एवी ठति पु रूपने वशकरवाना उवायंपि के० उपायने ताउ के० ते स्त्री जाणंसु के० जाणे जहा के० जे उपाये करीने एगेके० कोइक निस्कुणो के० चारित्रिउ मोहनीय कर्मना उदथकी स्त्रीने वश थई जाय अने लिस्संति के० संयम थकी पडी जाय. ॥ १ ॥

अथ चतुर्थमध्ययनं.

॥ दीपिका—उक्तं तृतीयमध्ययनं । अथ चतुर्थमारन्यते । तच्चस्त्रीपरीषद्भोजेयइत्यर्थवाचकं तस्येदमादिमंसूत्रं । जेमायरमिति । योमातरं पितरं चशब्दात्पुत्रादिकं च विप्रहाय कृत्वा पूर्वसंयोगं एकोनिःसंगः सहितोज्ञानादिभिः सहितोवा चरिष्यामि संयमं करिष्यामीति कृतप्रतिज्ञः । आरतमुपरतं मैथुनं कामान्जिजापोयस्य सआरतमैथुनोविविक्तेषु रुयाय नाकुलेषु स्थानेषु चरतीति शेषः । अथवा विविकं स्थानं एषितुं मार्गितुं शीलमस्य विविके पी॥१॥ तं साधुं सूक्ष्मेन परकार्यव्यपदेशेन तन्नपदेन कपटेन पराक्रम्य समीपमागत्य मंदामत्यमंदाः कामोद्देककारित्वान्निर्विवेकाः स्त्रियः शीलाद्भ्रश्यंति । कोर्थः । चातृपुत्रव्यपदेशेन साधुसमीपमागत्य स्त्रियः संयमाद्भ्रश्यंति साधुमिति । प्रब्रन्नपदं गुप्तानिधानं । यथा । काजे प्रसुप्तस्य जनार्दनस्य मेघांधकारासु च शर्वरीषु ॥ मिथ्या न जापामि विशालनेत्रे ते प्रत्ययाये प्रथमाक्षरेषु इत्यादि । स्त्रियस्तथोपायंजानंति यथाग्लिष्यंते साधवोप्येके ॥ १ ॥

विपरीदार—उक्तं तृतीयमध्ययनं सांप्रतं चतुर्थमारन्यते । अस्य चायमजिसंबंधः । इहानंतरायदृष्टिमान् सः प्रतिपादितास्तेषां च प्रायोनुकूलाः सहास्ततोपि स्त्रीकृताथतस्तज्जयार्थमिव

अध्ययनमुपदिश्यतइत्यनेन संबन्धेनायातस्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि
नवन्ति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोद्देशा । अध्ययनार्थाधिकारउद्देशार्थाधिकारश्च । तत्रा
ध्ययनार्थाधिकारः प्राग्वत् निर्युक्तिरुक्ता(शीदोषविवक्षाणा)चेवेत्यनेन स्वयमेव प्रतिपादितः ।
उद्देशार्थाधिकारं तूत्तरनिर्युक्तिरुक्तेन न निष्पत्तिः सांप्रतं निक्षेपः सचौघनामसूत्रालापकचेदा
त्रिधा । तत्रौघनिष्पत्ते निक्षेपेऽध्ययनं नामनिष्पत्ते स्त्रीपरिज्ञेति नाम । तत्र नामस्थापने कु
सुत्वादनादृत्य स्त्रीशब्दस्य इव्यादिनिक्षेपार्थमाह । (द्वाजिजावेत्यादि) । द्वाजिजा
वचिंघे, देवेनावेयइतिणिस्केवो । अहिजावे तद्वसिही, जावे वेयंमिउवउत्तो ॥ ५६ ॥
तत्र इव्यस्त्री देधा । आगमतोनोआगमतश्च । आगमतः स्त्रीपदार्थज्ञस्तत्र चानुपयुक्तो
नुपयोगोऽव्यमिति कृत्वा नोआगमतोऽज्ञशरीरनव्यशरीरव्यतिरिक्तात्रिधा । एकनविका
वद्वाऽयुष्कानिमुखनामगोत्रावेति । चिन्त्यते ज्ञायतेऽनेनेतिचिह्नं स्तननेपथ्यादिकं चिह्नमा
त्रेण स्त्री चिह्नस्त्री अपगतस्त्री वेदद्वयस्थः केवलीवा अन्योवा स्त्रीवेपधारी यः कश्चि
दिति । वेदस्त्रीतु पुरुषानिजापरूपः स्त्रीवेदोदयः । अजिजापनावौ तु निर्युक्तिरुक्तेन गायप
शार्द्धेनाह । अजिजाप्यते इत्यजिजापः स्त्रीलिङ्गाभिधानः शब्दः । तद्यथा । शाला माला सिद्धि
रिति । जावस्त्री तु देधा । आगमतोनोआगमतश्च । आगमतः स्त्रीपदार्थज्ञस्तत्र चोपयुक्त
उपयोगोऽनावइति कृत्वा नोआगमतस्तु जावविषये निक्षेपे वेदस्त्रीवेदरूपे वस्तुन्युपयुक्ता
तदुपयोगानन्यत्वाद्जावस्त्री नवति । यथाऽग्रावुपयुक्तोमाणवकोभिरेव नवत्येवमत्रा
पि । यदिवा स्त्रिवेदनिवर्तकान्युदयप्राप्तानि यानि कर्माणि तेषूपयुक्तेति तान्यनुनवन्ती
जावस्त्रीति । एतावानेव स्त्रियोनिक्षेपइति । परिज्ञानिक्षेपस्तु शस्त्रपरिज्ञावद् इष्टव्यः । सां
प्रतं स्त्रीविपक्षचूतं पुरुषनिक्षेपार्थमाह । (नामंतवणाइत्यादि) । एतामंतवणादविष्टं खेत्ते
कावेयपक्षणाणकमे । नोगेगुणोयनावे, दसएएपुरिसणिस्केवा ॥ ५७ ॥ नामेति संज्ञा तन्मात्रे
ण पुरुषोनामपुरुषः । यथाघटः पटइति यस्य वा पुरुषइति नामेति । स्थापनापुरुषः काष्ठा
दिनिवर्तितोजनप्रतिमादिकः । इव्यपुरुषोऽज्ञशरीरनव्यशरीरव्यतिरिक्तोनो आगमतएक
नविकोवद्वायुष्कानिमुखनामगोत्रावेति । इव्यप्रधानोवा मम्मणवणिगादिरिति । योयस्मिन्
सुग्राहो क्त्रे नवः सक्त्रेपुरुषोयथा सौराष्ट्रिकइति । यस्यच यत् क्त्रेमाश्रित्य पुंस्त्वं
नवतीति । योयावंतं कालं पुरुषवेदवेद्यानि कर्माणि वेदयते सकालपुरुषइति । यथा पुरिसेणं
नते पुरिसेनि कालउक्तेव चिरं होइ । गो. जह्नेणं एगंसमयंउकोसेणंजोजम्मिकालेपुरि सोज
वइ । जहाकोइएगंमिपक्केपुरिसोएगंमिनपुंसगोति । प्रजन्यतेऽपत्यं येन तत्प्रजननं शिशुं लिङ्गं
तत्प्रधानः पुरुषः परपुरुषकार्यरहितत्वात् प्रजननपुरुषः । कर्मानुष्ठानं तत्प्रधानः पुरुषः कर्म
पुरुषः कर्मकगदिकस्तथा नोगप्रधानः पुरुषोऽनोगपुरुषश्चकवत्यादिस्तथा गुणाव्यायाम
विक्रमार्थसत्त्वादिकास्तत्प्रधानः पुरुषोऽगुणपुरुषः । जावपुरुषस्तु पुंवेदोदये वर्तमानस्तदेधा

नि कर्माण्यनुजवन्नित्येते दशपुरुषनिक्षेपानवन्ति । सांप्रतं प्रागुल्लिङ्गितमुद्देशार्थाधिकारः ।
 कृत्याह (पढमेइत्यादि) पढमेसंघवसंलवमाइहिखलणाउहोतिसीलस्स । बितिणइहैव
 लियस्सअवह्माकम्मबंधोयं॥५॥ प्रथमे उद्देशके अध्ययनार्थाधिकारः । तद्यथा । स्त्रीनिःसा
 संस्तवेन परिचयेन यथा संलापेन निन्नकथाद्यालापेनादिग्रहणादंगप्रत्यंगनिरीक्षणादि
 कामोत्काचकारिणो न वेदद्वयसत्वस्य शीलस्य चारित्रस्य स्वजनानुशब्दान्तत्परित्यागोवेति
 द्वितीये त्वयमर्थाधिकारस्तद्यथा । शीलस्खलितस्य साधोरिहैवास्मिन्नेव जन्मनि स्वप
 रपक्कृता तिरस्कारादिका विम्वना तत्प्रत्ययश्च कर्मबंधस्ततश्च संसारसागरपर्यटनमिति
 किं स्त्रीनिः कश्चित् शीलात् प्रच्याव्यात्मवशः कृतोयेनैवमुच्यते कृतइति दर्शयितु
 ह । (सूरामोइत्यादि) सूरामोमन्नंता, कतिववियाहिंउवहिप्पहाणाहिं ॥ गहियाहुं
 नयपक्कोवकूलवालादिणोबह्वे ॥ ५॥ ॥ बहवः पुरुषाअनयप्रद्योतकूलवालादयः
 वयमित्येवं मन्यमानाः । मो इति निपातो वाक्यालंकारार्थः । कृत्रिमानिः सज्जावरहिता
 स्त्रीनिस्तथोपधिर्माया तत्प्रधानानिः कृतकपटशतानिर्गृहीत्वा आत्मवशतां नीताः के
 राज्यादपरे शीलात् प्रच्याव्येहैव विम्वनां प्रापिताः ॥ अनयकुमारादिकथानकानिच मू
 दावश्यकादवगंतव्यानि । कथानकत्रयोपन्यासस्तु यथाक्रमं मर्त्यबुद्धिविक्रमात्पंतु
 विक्रमतपस्वित्स्वख्यापनार्थइति । यतएवं ततोयत्कर्तव्यं तदाह । तम्हाणउवीसंजोगं त
 णिच्चमेवइतीसु ॥ पढमुद्देसेजणिया, जेदोसातेगणंतेणं ॥ ६॥ (तम्हाइत्यादि) । य
 त् स्त्रियः सुगतिमार्गर्गलामायाप्रधानावंचनानिपुणास्तस्मादेतदवगम्य नैव विश्रं
 श्वासस्तासां विवेकिना नित्यं सदा गंतव्योयातव्यः कर्तव्यइत्यर्थः । ये दोषाः प्रथ
 मशके अस्योपलक्षणार्थत्वात् द्वितीये च तान् गणयता पर्यालोचयता तासां मूर्तिमत
 टराशि नूतानामात्महितमिहता न विश्वसनीयमिति । अपिच । सुसमहावसमहा,
 रंतीअप्पसत्तियापुरिसा । दीसंतीसूरवादीणारीवसगाणतेसूरा ॥ ६ ॥ (सुसमहेत्यादि) ।
 नीकविजयादौ सुष्ठु समर्थाअपि संतः पुरुषाः स्त्रीनिरात्मवशीकृताअसमर्थात्रूक्षेप
 नीरवः क्रियंतेद्वयसात्विकाः स्त्रीणामपि पादपतनादिचाटुकरणेन निःसाराः क्रियंते
 था दृश्यंते प्रत्यक्षेणोपलभ्यंते । शूरमात्मानं वदितुं शीलं येषां ते शूरवादिनोपि नारी
 गाः संतोदीनतां गताः । एवंनूताश्च न ते शूराइति । तस्मात् स्थितमेतदविश्वास्याः सि
 ति । उक्तंच । कोवीससेज्जतासिं, कतिवयजरियाणडुच्चियछाणे । खणरत्तविरत्तेणं, धि
 इहीणहिययाणं ॥ १ ॥ अस्सं नणंतिपुरउ अस्संपासेइविज्जमाणीउ । अन्नंच तासिं
 ए, जंचखमंतंकरिंतिपुणो ॥ २ ॥ कोएयाणंणाहिइ, वेत्तलयागुम्मगुविलहिययाणं ॥ ना
 ग्गासाणं तच्चुपन्नंनणंतीणं ॥ ३ ॥ महिलायरत्तमेत्ता, उहुखंमंचसक्कराचेव । सा
 विरत्तमित्ताणंबंकरेविसेसेति ॥ ४ ॥ महिलादिज्जकरेज्जवमारिज्जवसंतविज्जवमणुस्सं ।

नीवाविज्ञाथहवरणं वंचयावेक्षा ॥ ५ ॥ एविरस्कंतेसुकयं, एविषेहंएवियदाणस
 म्माणं ॥ एकुलंएपुच्चयंआयतंच शीलंमहिलियाउ ॥ ६ ॥ मावीसंनहताणं महि
 लाहिययाणकवड जरियाणं ॥ सिस्सेहनिदयाणं अलियवयणजंपणरयाणं ॥ ७ ॥ मारेइ
 जियंतपिदुमयंपि अणुमरइकाइनत्तारं ॥ विसहरगइवच्चरियं वंकविवंकंमहेजाणं ॥ ८ ॥
 गंगाएवालुयंसागरेजलंहिमवउयपरिमाणं । जाणंति बुद्धिमंतामहिलाहिययंएजाणंति
 ॥ ९ ॥ रोवावंतिरुवंतिय अलियंजपंतिपत्तियावंति ॥ कवडेणयखंतिविसंमरंतिणयजंतिस
 पावं ॥ १० ॥ चिंतितिकज्जमस्संअस्संसंतवइनासईअस्सं ॥ आढवइकुणइअस्सं माइणगूणिय
 मिसारो ॥ ११ ॥ असयारंजाणतहासवेसिंजोगगरहणिजाणं ॥ परजोगवैरियाणंकारणयं
 चैवइहीउ ॥ १२ ॥ अहवाकोजुवईणं जाणइचरियंसहावकुमिजाणं ॥ दोसाणआगरोच्चि
 य जणेसररीरेवसइकासा ॥ १३ ॥ मूलडुच्चरियाणं हवइउणरयस्सवत्तिणी ॥ विबुला मो
 र्कस्समहाविग्धंवज्जेयवासयानारी ॥ १४ ॥ धस्मातेवरपुरिसाजेच्चियमोनूणणिययजुव
 ईउ ॥ पवइयाकयनियमासिनमयलमणुत्तरंपत्ता ॥ १५ ॥ अधुना यादृक्कः शूरोनवति
 तादृहं दर्शयितुमाह । धम्मंमिजोदढमइसोसूरोसत्तिउयवीरोय ॥ एदुधम्मणिरुत्साहोपुरि
 सोसूरोसुवलिउवि ॥ ६२ ॥ (धम्ममित्यादि) । धर्मे श्रुतचारित्राख्ये दृढा निश्चला मति
 र्यस्य सतथा एवंनूतः सइइयनोइइयारिजयात्तूरस्तथा सात्त्विकोमहासत्वोपेतोऽसा
 चेव वीरः स्वकर्मदारुणसमर्थोऽसावेवेति । किमिति यतो नैव धर्मेनिरुत्साहः सदनुष्ठाननि
 रुद्यमः सत्पुरुषाचीर्णमार्गपरिचष्टः पुरुषः सुष्ठु बलवानपि शूरोनवतीति । एतानेव दोषान्
 पुरुषसंबंधेन स्त्रीणामपि दर्शयितुमाह । एतेचेवयदोसा पुरीससमाएविइठियाणंपि ॥ त
 म्हाणअप्पमाउविरागमग्गंमितासिंतु ॥ ६७ ॥ (एतेचेवेत्यादि) । ये प्राकूशीलप्रध्वंसादयः स्त्री
 परिचयादिन्यः पुरुषाणामनिहिताएतएव न्यूनाधिकाः पुरुषेण सह यः समायः संबंधस्त
 म्मिन स्त्रीणामपि यस्मादोषान्नवंति तस्मात्तासामपि विरागमार्गं प्रवृत्तानां पुरुषपरिचया
 दिपरिहारलक्षणोऽप्रमादएव श्रेयानिति । एवं यदुक्तं स्त्रीपरिद्धेति तत्पुरुषोत्तमधर्मप्रति
 पादनार्थमन्यथा पुरुषपरिद्धेत्यपि वक्तव्येति । सांप्रतं सूत्रानुगमे स्वलितादिगुणोपेतं
 सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (जेमायरंचेत्यादि) । अस्य चाऽयमनंतरसूत्रेण सह संब
 धः । तद्यथा । अनंतरसूत्रेनिहितमामोक्षाय परिव्रजेदित्येतच्चाऽज्ञेयानिष्वंगवर्जितस्य
 नवतीत्यतोऽनेन तदनिष्वंगवर्जनमनिधीयते । यः कश्चिदुत्तमसत्वोमातरं पितरं जननीं
 जनयितारमेतदग्रहणादन्यदपि ब्राह्मपुत्रादिकं पूर्वसंयोगं तथा श्वश्रूश्वगुरादिकं पश्चात्सं
 योगं च विप्रहाय त्यक्त्वा । चकारासमुच्चयार्थो । एकोमातापित्राद्यनिष्वंगवर्जितः क
 षायरहितोवा तथा सहितोज्ञानदर्शनचारित्रैः स्वस्मै वा हितः स्वहितः परमार्थानुष्ठा
 नविधायी चरिष्यामि संघमं करिष्यामीत्येवं कृतप्रतिज्ञः । ता मेव प्रतिज्ञां सर्वप्रधान

નૂતાં લેશતોદર્શયતિ । આરતમુપરતં મૈથુનં કામાનિજાપોયસ્યાસાવારતમૈથુનસ્તદેવં
 તોવિવિક્તેષુ સ્ત્રીપશુપંમકવર્જિતેષુ સ્થાનેષુ ચરિષ્યામીત્યેવં સમ્યગુઘાનેનોઘાય વિહસતી
 તિ । ક્વચિત્પાતો (વિવિક્તેસિત્તિ) વિવિક્તં સ્ત્રીપંડકાદિરહિતં સ્થાનં સંયમાનુપરોષે
 પિતું શીતમસ્ય તથેતિ ॥ ૧ ॥ તસ્યૈવં કૃતપ્રતિજ્ઞસ્ય સાધોર્યજ્ઞવત્યવિવેકિસ્ત્રીજના
 દર્શયિતુમાહ । (સુદુમેણેત્યાદિ) । તં મહાપુરુષં સાધું સૂક્ષ્મેણાપરકાર્યવ્યપદેશજ્ઞે
 ન ઠન્નપદેનેતિ ઠન્નના કપટજાલેન પરાક્રમ્ય તત્સમીપમાગત્ય યદિવા પરાક્રમ્યેતિ શીત
 સ્થલનયોગ્યતાપત્યા અનિનૂય કાઃ સ્ત્રિયઃ કૂલવાલકાદીનામિવ માગધગણિકાયાનાના
 વિધકપટશતકરણદક્ષાવિવિધવિહોકવત્યોનાવમંદાઃ કામોદેકવિધાયિતયા સદસદિ
 વેકવિકલાઃ સમીપમાગત્ય શીલાત્ ધ્વંસયંતિ । એતદુક્તં જવતિ ત્રાતૃપુત્રવ્યપદેશેન સાધુમ
 મીપમાગત્ય સંયમાદ્ ઇંશયંતિ । તથાચોક્તં । પિયપુત્રેનાઽ કિડગાણન્નૂચકિમ્ગાયસય
 એકિડગાય॥એતેજોઘ્વણ કિમ્ગા પઢ્નપદ્મહિલિયાણં । યદિવા ઠન્નપદેનેતિ ગુપ્તાનિ
 માનેન । તદ્યથા । કાલે પ્રસુપ્તસ્ય જનાર્દનસ્ય મેઘાંધકારાસુ ચ શર્વરીણામિથ્યા ન જાપા
 મિ વિશાલનેત્રે તે પ્રત્યયાયે પ્રથમાક્ષરેષુ ઇત્યાદિ ॥ તાઃ સ્ત્રીયો માયાપ્રધાનાઃ પ્રતારણો
 પાયમપિ જાનંત્યુત્પન્નપ્રતિજનતયા વિદંતિ । પાતાંતરં વા જ્ઞાતવત્યઃ યથાશ્ચિજ્યંતે વિવેકિ
 નોપિ સાધવએકે તથાવિધકમોદયાત્ તાસુ સંગં ઉપયાંતિ ॥ ૨ ॥

પાસે નિસં ણિસીયંતિ, અનિસ્કણં પોસવઢં પરિહિંતિ ॥ કાયં અહે
 વિ દંસંતિ, બાહૂઝઘ્ઘુકસ્કમણુવજે ॥ ૩ ॥ સયણાસણેહિં જોગેહિં,
 ઇન્નિઝ એગતા ણિમંતંતિ ॥ એયાણિચેવ સેજાણે, પાસાણિ વિરૂવરૂવાણિ॥૪॥

અર્થ—હવે જે ઉપાયે કરી તે સ્ત્રી સાધુને વિપ્રતારે તે ઉપાય કહેઠે. તે સ્ત્રી પાસેકે
 સાધુની પાસે નિસં કે ૦ ઢુકડી એટલે નજીક આવી ણિસીયંતિ કે ૦ બેશીને અનિસ્ક
 કે ૦ વારંવાર પોસ કે ૦ જેરીતે કામવિકાર પોપાય તેરીતે વઢંપરિહિંતિ કે ૦ વસ્ત્ર પહે
 કાયંઅહે કે ૦ નીચલું શરીર જે જંઘાદિક તે વિદંસંતિ કે ૦ દેખાડે બાહૂઝઘ્ઘુ કે ૦ વ
 ને બાહુ ઝંચી ઉપાડીને કરકં કે ૦ કાંચ દેખાડતી ઠતી અણુવજે કે ૦ સાધુને સન્મુખ
 જાય અથવા સાધુને સન્મુખ નજર રાખે ॥ ૩ ॥ વલી ઇન્નિઝ એગતા કે ૦ કોઈ
 એક સ્ત્રી એકદા પ્રસ્તાવે જોગેહિં કે ૦ સાધુને લેવા યોગ્ય એવા સયણાસણેહિં કે ૦ સય
 નાશન એટલે પાટ પાટલાદિકે કરી નિર્વ્યંજન વેલાયે સ્નેહના વચને કરી ણિમંતંતિકે
 નિમંત્રણા કરે તેવારે વિરૂવરૂવાણિ એયાણિ કે ૦ વિરૂપરૂપ એવા એ પૂર્વોક્ત નાનાપ્ર
 કારના જે પાટ પાટલાદિક તેને પાસાણિકે ૦ એમુજને બંધનના કરનારાઠે એરીતે સેકે
 તે સાધુ જાણે કે ૦ જાણીને ત્યાં વેસે નહી. ચેવ શબ્દ પદ પૂરણાર્યઠે. ॥ ૪ ॥

॥ टीका-नृशं सस्नेहं निषीदंति तिष्ठन्तिस्त्रियः पुष्पात्यतिपोषं मनोहरवस्त्रं परिव
धति अनीदृषं निरंतरं तथाधःकायं कर्वादिकं दर्शयंति बाहून् उद्धृत्य ऊर्ध्वोक्त्य कक्षा
मादृश्यानुव्रजेत् अनुकूलं गच्छेत् ॥ ३ ॥ शयनासनैर्योग्यैर्नोगयोग्यैः स्त्रियएकदा नि
र्व्यजनकालादौ निमंत्रयंति प्रार्थयंति साधुं । ससाधुस्तानि शयनासनानि पाशरूपाणि
जानीयात् बंधनरूपाणि अवगच्छेत् विरूपरूपाणि तानि नानाविधानि ॥ ४ ॥

॥ टीका-तानेव सूक्ष्मप्रतारणोपायान् दर्शयितुमाह । (पासेनिसमित्यादि) पार्श्वे
समीपे नृशमत्यर्थे मुरःपीडमतिस्नेहमाविष्कुर्वन्त्योनिषीदंति विश्रंजमापादयितुमुपविशं
तीति । तथा कामं पुष्पातीति पोषं कामोत्काचकारि शोचनमित्यर्थः । तच्च तद
स्त्रं तदनीदृषमनवरतं तेन शिथिलादिव्यपदेशेन परिदधति स्वानिलापमावेदयंत्यः सा
धुप्रतारणार्थं परिधानं शिथिलीकृत्य पुनर्निबध्नुंतीति । तथाऽधःकायमूर्वादिकमनंगोदीप
नाय दर्शयंति प्रकटयंति तथा बाहुमुद्धृत्य कक्षामादृश्यानुकूलं साध्वनिमुखं व्रजेत् ग
च्छेत् । संजावनायां लिङ् । संजाव्यते एतदनंगप्रत्यंगसंदर्शकत्वं स्त्रीणामिति ॥ ३ ॥ अपिच ।
(सयणासणेऽत्यादि) शय्यतेऽस्मिन्निति शयनं पर्येकादि तथाऽऽस्यतेऽस्मिन्नित्यासनमा
संदकादीत्येवमादिना योग्येनोपनोगार्हेण कालोचितेन स्त्रियोयोपितएकदेति विविक्त
देशकालादौ निमंत्रयंत्यनुपगमं ग्राहयंति । इदमुक्तं नवति । शयनासनाद्युपनोगंप्रति
साधुं प्रार्थयंति । एतानेव शयनासननिमंत्रणरूपान् ससाधुर्विदितवेद्यः परमार्थदर्शी जा
नीयादवबुध्येत स्त्रीसंबंधिकारिणः पाशयंति बध्नन्तीति पाशास्तान्विरूपरूपान् नानाप्रका
शमिति । इदमुक्तं नवति । स्त्रियोद्यासन्नगामिन्योजयंति । तथाचोक्तं । अंवं वा निधं वाअक्षा
सगुणेन आरुहाइ वल्ली । एवं इडीतोविजं आसन्नं तमिठंति । १ । तदेवंनूताः स्त्रियोज्ञात्वा न
तानिः सार्धं साधुः संगं कुर्याद्यतस्तदुपचारादिकः संगोडुप्परिहार्योनवति । तदुक्तं । जंइठसि
पेनुंजे, पुठितं आमिसेण गिएहाहि ॥ आमिसपासनिबद्धोकाहिइकळंअकळंवा ॥ २ ॥ ४ ॥

नोतासु चरकु संघेज्जा, नोविय साहसं समनिजाणे ॥ णोसहियंपि वि
हेरेज्जा, एवमप्पासु रक्खिउ होइ ॥ ५ ॥ आमंतिय उरस्सविय निरकु आ
यसा निमंतंति ॥ एताणि चैव सेजाणे, सहाणि विरुवरुवाणि ॥ ६ ॥

अर्थ-नो तासुचरकुसंघेज्जा के० तेस्त्रीनी दृष्टीसाथे साधु पोतानी दृष्टी मेलवे न
ही, तथा नोवियसाहसं के० मेधुनादिक अकार्यनुं करवुं करे नही, अने समनिजाणे
के० ते स्त्रीनुं कहेनुं जे विषयनी प्रार्थनारूप वचन तेने अनुमोदे नही, णोसहियं पिवि
हरंज्जा के० चली ते स्त्रीनीसाथे ग्रामादिकने विषे विचरे नही, एव के० एरीते रहेता

यका अप्पा के० पोताना आत्मानु रक्किज के० रक्कण सु के० रुमीरीते होइ के० ।
 य ॥ ५ ॥ स्त्री स्वजावे अकार्य करवाने सावधान होयते, तेमाटे निरुक् के० साधुने ।
 मंतिय के० आमंत्रिने कहे के० अमुक वखते आवीश, एम संकेत कहीने ।
 विय के० विश्वास उपजावे आयसा के० पोते पोताना आत्माने मैथुन सेववाने ।
 एकदा प्रस्तावे निमंतंति के० साधुने निमंत्रण करे, अथवा साधुने निवारवा नणी ।
 स्त्री एम कहेके आयसा के० माहारा जर्तारना आदेशथी हुं तमारा पाशे आवी हुं, ए
 रीते पोताने वश करवाना वचन कहे एताणिके० ए पूर्वोक्त वचनने करी अंहींच प
 रणार्थ ठे एव के० एम से के० ते साधु जाणे के० इ परिज्ञायेकरी स्त्रीहुं स्वरूप जे
 तेहुं जाणे सुंजाणे तोके सदाणि विरूवरूवाणि के० विषय संबधिया नानाप्रका
 हावनावादिकरूप जे स्त्रीना शब्द तेने साधु बंध पासना कारण जाणे ॥ ६ ॥

॥ टीका—नो तासु स्त्रीषु चक्षुःसंदध्यात्संधयेत् । स्वदृष्टिः स्त्रीदृष्टौ न निवेशयेदित्यर्थः ।
 यतिः कार्ये ईषदवज्ञया निरीक्षेत । यदुक्तं । कार्येपीपन्मतिमान्निरीक्षते योपिदंगमस्थिर
 अस्निग्धया दृशावज्ञया ह्यकुपितोपि कुपितश्चेति ॥ तथा नोपि च साहसमकार्यकरणं तत्प्र
 नया समनुजानीयात्प्रतिपद्येत स्त्रीनिः सार्धं ग्रामादौ न विहरेन्नगत्वेत् । अपिशब्दान्नानिः
 कासने नतिष्ठेत् ॥ यदुक्तं । मात्रा स्वस्त्रा दुहित्रा वा न विविक्तासनो नवेत् ॥ वलवानिन्डियग्र
 पंढितोप्यत्र मुह्यतीति । एवमात्मा सुरक्षितो नवति ॥ ५ ॥ ताः स्त्रियः साधुमामंत्र्य
 केतं ग्राहयित्वा (उस्सविअत्ति) संस्थाप्य उच्चावचैर्विश्वासजनकैराजापैर्विश्रंभे पातयि
 न्निहुं आत्मनो निमंत्रयन्ति आत्मनो गेन साधुमन्युपगमं कारयन्ति सच निहुरेतान्विरूप
 न् नानाविधान् शब्दादिविषयान् इपरिज्ञया जानीयात् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ।

॥ टीका—किंच । (एतासु इत्यादि) नोनैव तासु शयनासनोपमंत्रणपाशा
 शिकासु स्त्रीषु चक्षुर्नेत्रं संदध्यात्संधयेद्वा न तदृष्टौ स्वदृष्टिं निवेशयेत् । सतिच प्र
 ने ईषदवज्ञया निरीक्षेत । तथाचोक्तं । कार्येपीपन्मतिमान्निरीक्षते योपिदंगमस्थिर
 अस्निग्धया दृशावज्ञया ह्यकुपितोपि कुपितश्च ॥ १ ॥ तथा नापिच साहसमकार्य
 णं तत्प्रार्थनया समनुजानीयात्प्रतिपद्येत । तथा ह्यसति साहसमेतत्संग्रामावतरण
 न्नरकपातादिविपाकवेदिनोपि साधुर्योपिदासंजनमिति । तथा नैव स्त्रीनिः सार्धं ग्राम
 विहरेत् गत्वेत् । अपिशब्दान्नानिः सार्धं विविक्तासनो नवेद्यतो महापापस्थानमेतद्य
 यत् स्त्रीनिः सह सांगत्यमिति ॥ तथाचोक्तं । मात्रा स्वस्त्रा दुहित्रा वा न विविक्ता
 नवेत् ॥ वलवानिन्डियग्रामः पंढितोप्यत्र मुह्यति ॥ १ ॥ एवमनेन स्त्रीसंगवर्जनेनात्म

मस्तापायस्थानेन्योरहितोजवति । यतः सर्वापायानां स्त्रीसंबंधः कारणमतः सहितार्थो
तत्संगं दूरतः परिहरेदिति ॥ ७ ॥ कथं चैताः पाशाश्च पाशिकाइत्याह (धामंति ये
त्यादि) स्त्रियोहि स्वजावेनैवाकर्तव्यप्रवणाः साधुमामंत्र्य यथाहममुकस्यां वेलायां नव
दंतिकमागमिष्यामीत्येवं संकेतं ग्राहित्वा तथा (उस्तवियत्ति) संस्थाप्योच्चावचैर्वि
श्रंजजनकैरालापैर्विश्रंजे पातयित्वा पुनरकार्यकरणायात्मना निमंत्रयंत्यात्मनोपज्ञोगेन
साधुमन्युपगमं कारयंति । यदिवा साधोर्नयापहरणार्थं ताएव योपितः प्रोचुस्तद्यथा न
तीरमामंत्र्याष्टयाहमिहायाता तथा संस्थाप्य नोजनपदधावनशयनादिकया क्रिययो
पचर्य ततस्तवांतिकमागतेत्यतो नवता सर्वा मङ्गलजनितामाशंकां परित्यज्य निर्जयेन
जाव्यमित्येवमादिकैर्वचोनिर्विश्रंजमुत्पाद्य निष्ठुमात्मना निमंत्रयंते । युष्मदीयमिदं
शरीरकं यादृक्स्य ह्योदीयसोगरायसोवा कार्यस्य ह्यमं तत्रैव निमज्जतामित्येवमुपप्र
लोजयंति । सच निष्ठुरवगतपरमार्थेऽतानेव विरूपरूपान्नानाप्रकारान् शब्दादीन् विप
यान् तत्स्वरूपनिरूपणतोऽप्यपरिज्ञया जानीयाद्यथैते स्त्रीसंसर्गापादिताः शब्दादयोविप
यादुर्गतिगमनैकहेतवः सन्मार्गिर्गलारूपाइत्येवमवबुध्येत । यथा प्रत्याख्यानपरिज्ञया
च तद्विपाकागमेन परिहरेदिति ॥ ६ ॥

मणबंधणेहिं एगेहि, कलुण विणीयमुवगसित्ताणं॥ अड मंजुलाइं चासं
ति, आणवयंति निन्नकहाहिं॥ ७॥ सीहं जहा च कुणिमेणं, निप्रयमेगच
रंति पासेणं ॥ एवं ठियाउ वंधंति संबुद्धं एगति यमणगारं ॥ ८ ॥

अर्थ—(मणबंधणेहिंके०) मनने बंधन करे एवा अणगेहिंके० अनेक प्रपंचकरती कलुण
के० जे थकी पुरुषने दया उपजे तेवा करुणाना वचने विणीय के० विनय पूर्वक
उवगसित्ताणं के० साधुनी पाशे आवीने अड के० अथवा निरंतर मंजुलाइं
के० मधुर स्नेह सहित मनोहर वचन जासंति के० बोले तथा निन्नकहाहिं के० नि
न्नकथा एटले रहस्यवार्ता जे मैथुन संबंधि ठाना वचन तेणे करी आणवयंति के० से
वकनी पेरे साधुने ते स्त्री पोतानी आझा करावे, अथवा निन्नकहाहिं के० मैथुन संव
धिया वचनेकरी ते स्त्री आणवयंति के० साधुनुं चित्त मैथुन सेववा नणी प्रवर्त्ते तेम
मैथुन सेववानी आझा आपी पोतानी आझायें साधुने प्रवर्त्तवि ॥ ७ ॥ हवे दृष्टान्ते करी
देखाडेने, जहाचके० जेम सीहंकुणिमेणंके० सिंहने मांसे करी लोजवीने निप्रयंके० निर्ज
य करी ने एगचरंति के० एकजो थको विचरे तेम करी पढी नेने पासेणं के० अनेक
बंधने बांधीने कदाचित्ते एवं के० एम ठियाउ के० स्त्रीपण संबुद्धं के० जेणे मन वचन

अने कायाने संवखाळे एवा एगतिथं अणगारंके० कोइएक सुव्रती अणगारने स्नेह
बंधनेकरी बंधंतिके० बांधे धर्म थकी पाडे तो बीजा सामान्य साधुनुं केवुंज शुं. ॥ १॥

॥ टीपिका-मनो बध्यते यैस्तानि मनोबंधनानि मंजुलालापस्निग्धावलोकनांग
कटनादीनि तैरनेकैः करुणालापविनयपूर्वकं (उवगसित्ताणंति) उपसंश्लिष्य समी
पमागत्याथवा तदनंतरं मंजुलानि पेशलानि जापंते । तथा निन्नकथानीरहस्यालापै
मैथुनसंबद्धैर्वचोनिः साधोश्चित्तमकार्यकरणंप्रति आज्ञापयंति प्रवर्तयंति ॥ ४ ॥ यथा
सिंहं (कुणिमेणं) मांसेनोपलोच्य निर्जयमेकचरं पाशेन यंत्रेण बध्नंति एवं स्त्रियोपेकं
कंचनाऽनगारं साधुं संवृतमपि बध्नंति स्ववशं कुर्वंति ॥ ५ ॥

॥ टीका-अन्यच्च । (मणबंधणेहिइत्यादि) मनोबध्यते यैस्तानि मनोबंधनानि मं
जुलालापस्निग्धावलोकनांगप्रत्यंगप्रकटनादीनि । तथाचोक्तं । एवाहपियकं तसामिप
दतियजियाउं तुमं महपिउंति । जीएजीयामिअहं पद्वसितंमेशरीरस्स ॥ १ ॥ इत्या
दिनिरनेकैः प्रपंचैः करुणालापविनयपूर्वकं (उवगसित्ताणंति) उपसंश्लिष्य समीपमा
गत्याऽथ तदनंतरं मंजुलानि पेशलानि विश्रंजजनकानि कामोत्काचकानि वा जापंते ।
तदुक्तं । मितमदुररिनिथ जंपुल्लएहिईसीकमस्क हसिएहिं॥ सविगारेहिवरागंहिययं पिहिं
मयढीए ॥ १ ॥ तथा निन्नकथानीरहस्यालापैमैथुनसंबद्धैर्वचोनिः साधोश्चित्तमादाय तमका
र्यकरणं प्रत्याज्ञापयंति प्रवर्तयंति स्ववशं वा ज्ञात्वा कर्मकरवदाज्ञां कारयंतीति ॥ ४ ॥
अपिच । (सीहंजहेत्यादि) यथेति दृष्टान्तोपदर्शनार्थे । यथा बंधनविधिज्ञाः सिंहं पिश्रि
तादिनामिपेणोपप्रलोच्य निर्जयं गतजीकं निर्जयत्वादेवैकचरं पाशेन गलयंत्रादिना बध्नं
ति बध्वाच बहुप्रकारं कदर्थयंत्येवं स्त्रियोनानाविधैरुपायैः पेशलजापणादिभिः (एगतिथं
ति) कंचन तथाविधमनगारं साधुं संवृतमपि मनोवाक्कायगुप्तमपि बध्नंति स्ववशं कुर्वं
तीति । संवृतग्रहणं च स्त्रीणां सामर्थ्योपदर्शनार्थं । तथाहि । संवृतोपि तानिर्बध्यते किं
पुनरपरोऽसंवृतइति ॥ ५ ॥

अह तठ पुणो एमयंती रहकारोव ऐमि अणुपुवी ॥ बद्धे मिएव पासे
एं फंदंते वि एमुच्चए ताहे ॥ १॥ अह से एउत्तप्पई पठा ओच्चा पायसंच
विसम्मिभं ॥ एवं विवेगमादाय, संवासो नविकप्पए दविए ॥ २० ॥

अर्थ-अथ के० हवे साधुने पोताने वश करीने पठी तठ के० त्यांते स्त्री पोताना
कार्यनेविषे ते साधुने पुणोके० वली एमयंती के० नमाडे एटले सेवकनी पेरे कार्य

रावे रहकारोव के० जेम रथकार सूत्रधार अणुपुत्रीके० अनुक्रमे ऐमिके० पड्डानो वाहे रलो प्रदेश नमाडे तेम साधुने ते स्त्री पोताना कार्य करवाने विपे नमाडे प्रवर्त्तावे, तेवारे ते साधु, वडे मिएवपासेणके० मृगनी पेरे स्त्रीरूप पासे करी बंधाणो थको जेम मृग पासे करी बंधाणो होय ते फंदंतेविके० फंदाणो थको अरहो परहो हाजे चाले पण ताहेके० ते पास थकी एमुञ्जएके० मूकाय नही तेम साधु पण स्त्रीरूपीआ पास थकी मूकाय नही ॥ ए ॥ अथ के० हवे स्त्रीरूपीआ पासमां पड्या पठी, सेके० ते साधु पुत्तप्यइ के० पश्चात्ताप करे पडा के० पठी संयम ठांमीने गृहवास आदरे, तेवारे जूरे जेम विसम्मिसं के० विप्रमि भित एवो पायसं के० दूध तेने जोञ्जा के० जमीने पठी पश्चात्ताप करे के ए अन्नमे सा यास्ते आसेव्यो एम चिंतवे चके० तेनी पेरे ते साधु पण पश्चात्ताप करे एवंके० एवो वि वेग मादायके० विवेक ग्रहण करीने दविए के० मुक्ति गमन योग्य एवा साधुने संयमनी दे पणी एवीजे स्त्री तेनी साथे संवासो नविकप्पएके० संवास संसर्ग करवो नकट्पे. ॥ १० ॥

॥ टीपिका—अथ पुनस्तत्र स्वात्मनि अवस्तुनि नमयंति आसक्तं कुर्वति । यथा रथ कारोवर्धकिर्नेमिचक्रधाराकाष्टं आनुपूर्व्या नमयति एवं स्त्रियोपि साधुं नमयंति स्ववर्गं कुर्वति । सच साधुर्मृगवत् पाशेन बद्धोमोक्षार्थं स्पंदमानोपि चलमानोपि पाशान्नमुच्य ते ॥ ए ॥ अथ ससाधुः पाशवद्धमृगइवाऽनुत्पद्यते पश्चात्तापं करोति । यतः । मया परि जनस्यार्थं कृतं कर्म सुदारुणं ॥ एकाकी तेन दह्येहं गतास्ते फलनागिनइति । यथा कश्चिद्वि प्रमिश्रं पायसं चुक्त्वाऽनुत्पद्यते एवं पूर्वोक्तप्रकारेण विपाकं स्वानुष्ठानस्यादाय प्राप्य तानिः सह संवासोनकट्पते इव्यमुक्तियोग्ये साधौ ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच । (अहत्तवेत्यादि) अथेति स्ववशीकरणादनंतरं पुनस्तत्र स्वानिप्रे ते वस्तुनि नमयंति प्रवृहं कुर्वति । यथा रथकारोवर्धकिर्नेमिकाष्टं चक्रवाह्यत्रमिरूपमा नुपूर्व्या नमयत्येवं ताअपि साधुं स्वकार्यानुकूले प्रवर्त्तयंति । सच साधुर्मृगवत् पाशेन बद्धोमोक्षार्थं स्पंदमानोपि ततः पाशान्नमुच्यतइति ॥ ए ॥ किंच । (अहसेइत्यादि) अ यासां साधुः स्त्रीपाशावबद्धोमृगवत् कूटके पतितः सन् कुटुंबकृते अहर्निशं क्लिद्यमानः प भादनुत्पद्यते । तथाहि । गृहांतर्गतानामेतदवश्यं संजायते । तद्यथा । कोधायउकोन मविनु कोहोवणाहिं काहोविऊववित्त कोउग्घाम उपहिय उपरिणीय उकोवकुमार उपडि पतो जीवखडण्डेहि परवंथइ पवेहचारउ । तथा यत् । मया पग्गिनस्यार्थं कृतं कर्म नु दारुणं ॥ एकाकी तेन दह्येहं गतास्ते फलनागिनः ॥ १ ॥ इत्येवं बहुप्रकारं महामोक्षा र्थं कुटुंबकूटके पतिताअनुत्पद्यते । अमुमेवार्थं दृष्टानेन स्पष्टयति । यथा कश्चिद्विप

मिश्रं नोजनं जुक्ता पश्चात्तत्र कृतावेगाकुलितोऽनुत्पद्यते । तद्यथा । किमेतन्मया पोष-
सांप्रतेहिणा सुखरसिकतया विपाककटुकमेवंनूतं नोजनमास्वादितमिति । एवमसाकी-
पुत्रपौत्रद्विहृजामातृस्वसृत्रातृव्यनाग्निनेयादीनां नोजनपरिधानपरिणयनालंकारजात-
तर्कमेतद्व्याधिचिकित्साचिंताकुलोपगतस्वशरीरकर्तव्यः प्रनष्टैहिकामुष्मिकानुष्ठानोऽद्वि-
शं तद्व्यापारव्याकुलितमतिः परितप्यते । तदेवमनंतरोक्तया नीत्या विपाकं साधु-
नस्यादाय प्राप्य । विवेकमिति वा क्वचित्पाठस्तद्विपाकं विवेकं चादाय गृहीत्वा स्त्री-
श्चारित्रपरिपंथिनीभिः सार्धं संवासोवसतिरेकत्र न कल्पते न नुद्यते कस्मिन्द्व्यनूते ।
क्तिगमनयोग्ये रागद्वेषरहिते वा साधौ । यतस्तानिः सार्धं संवासोवश्यं विवेकिनामति-
सदनुष्ठानविघातकारीति ॥ १० ॥

तम्हान वज्रए इड्डी, विसलितंच कंटगं नच्चा ॥ उए कुलाणि वसवती
आघाते ए सेवि एिगंग्ये ॥ ११ ॥ जे एयं उंठं अणुगिद्धा अन्नयरा
हुंति कुसीलाणं ॥ सुतवस्सिएवि से निस्कु, नोविहरे सह एमिड्डीसु ॥ १२ ॥

अर्थ-जें कारण माटे स्त्रीना समागम थकी कडवा विपाक प्राप्त थाय तम्हा के-
तेकारणे इड्डीके० स्त्रीने वज्रएके० वर्जे. तु शब्द थकी स्त्रीनी साथे आलाप संलाप पस-
करे नहिं, जेम विसलितंच के० विपेकरी लिप्त एटले विपेकरी खरडयो एवो कंटगंके०
कांटो नच्चाके० जाणीने तेने दूर थकी टालियें, तेम साधु होयते स्त्रीने विपे करी खड्या कांटा
नी पेरे दूर थकी टाले तथा उए के० एकलो थको कुलाणि के० ते गृहस्थने कुलेज-
वसवती के० तेनो वसवती थको जे साधु आघाते के० धर्मकथा कहे सेवि के० ते
इव्यलिंगी साधु पण एणिगंग्ये के० निर्यय नही निषिद्धाचरण सेवनादित्यर्थः ॥ ११ ॥
जे एयं के० जे चारित्रिया ए स्त्री संबंधिया उंठं के० निंदनिक तेने विपे अणुगिद्धा के०
गृह एटले मूढर्था थका होय ते अन्नयराहुंति कुसीलाणं के० अन्य पासठा उसत्रा
कुशीलिया प्रमुख जे स्त्रीनी पाशे कथाना करनार होय तेमांहेला कुशीलिया जाणवा ते
कारणे सुतवस्सिएवि के० रूडो तपस्वी जे होय सेनिस्कु के० ते साधु नोविहरेसह
मिड्डीसु के० स्त्रीसहित विचरे नही, तथा स्त्रीनो समागम आलाप संलापादिक पण कर-
नही. अही एं वाक्यालंकारेडे. स्त्रीने अंगारा सरखी जाणी दूर ठांमी आपे. ॥ १२ ॥

॥ दीपिका-तस्मात् स्त्रियो वर्जयेत् । तुशब्दादालापादिन कुर्यात् । विपे लिप्तं कंटकमिव
ज्ञात्वा । विपदिग्यकंटकः शरीरेमग्नः सन्ननर्थं करोति स्त्रियस्तु स्मरणादपि । यतः । विपस्य
विषयाणां च दूरमत्यंतमंतरं ॥ उपचुक्तं विपं हंति विषयाः स्मरणादपीति । तथा (अ)

एकोऽसहायः कुलानि गृहस्थगृहाणि गत्वा स्त्रीणां वशवर्ती योधर्ममाख्याति नासौ निग्रं
योनिपिडाचरणात् ॥ ११ ॥ ये यतयएतत् पूर्वोक्तं उंठं गह्यं स्त्रीसंबंधादिकं एकाकि
स्त्रीधर्मकथानादिकं वा अनुगृहाः प्रत्यासक्तास्ते कुशीलादीनां पार्श्वस्थादीनामन्यत
माः स्युः । ततस्तु तपस्यपि तपःकृशदेहोपि स्त्रीनिः सह न विहरेन्नगहेन्नापि तिष्ठेत् ।
तृतीयार्थे सप्तमी । एं वाक्यालंकारे ॥ १२ ॥

॥ टीका—स्त्रीसंबंधदोपानुपदश्रयोपसंहरन्नाह । (तम्हाइत्यादि) । यस्माद्विपाककटुः
स्त्रीनिः सह संपर्कस्तस्मात्कारणात् स्त्रियोवर्जयेत् । तुशब्दात्तदाजापमपि न कुर्यात् । किं
तदित्याह । विषोपलितं कंटकमिव ज्ञात्वाऽवगम्य स्त्रियं वर्जयेदिति । अपिच । विषदिग्ध
कंटकः शरीरावयवे जग्नः सन्ननर्थमापादयेत् स्त्रियस्तु स्मरणादपि । तदुक्तं । विषस्य
विषयाणां च, दूरमत्यंतमंतरं ॥ उपयुक्तं विषं हंति, विषयाः स्मरणादपि ॥ १ ॥ तथा वरि
विसखटुमं विसय सुदुष्क सुविसिणमरंति ॥ विसयामि सपुणघाहिया एरणएहिंपडंति ॥ १ ॥
तथौजएकोऽसहायः सन् कुलानि गृहस्थानां गृहाणि गत्वा स्त्रीणां वशवर्ती तन्निर्दिष्टवेला
गमनेन तदानुकूल्यं नजमानोधर्ममाख्याति योसावपि ननिर्ग्रथोनसम्यक् प्रव्रजितोनि
पिडाचरणसेवनादवश्यं तत्रापायसंज्ञवादिति । यदा पुनः काचित्कुतश्चिन्निमित्तादागतुम
समर्था वृद्धा वा नवेत्तदा परिसहायसाध्वजावे एकाक्यप्यपि गत्वाऽपरस्त्रीवृंदमध्यगतायाः
पुरुषसमन्वितायावा स्त्रीनिंदाविषयजुगुप्साप्रधानं वैराग्यजननं विधिना धर्म कथयेदपीति
॥ ११ ॥ अन्वयव्यतिरेकान्यामुक्तोर्थः सुगमोजवतीत्यनिप्रायवानाह । (जेएयंउंठमि
न्यादि) ये मंदमतयः पश्चात्कृतसदनुष्ठानाः सांप्रतेहिणएतदनंतरोक्तं उंठंतिजुगुप्सनीयं
गह्यं तदत्र स्त्रीसंबंधादिकं एकाकिस्त्रीधर्मकथनादिकं वा इष्टव्यं । तदनु तत्प्रति ये गृहा
अधुपपन्नामूर्ठितास्तेहि कुशीलानां पार्श्वस्थावसन्नकुशीलसंसक्तयथावंदरूपाणामन्यतरा
नवंति । यदिवा काधिकपञ्चकसंप्रसारकमार्मकरूपाणां वा कुशीलानामन्यतरान्नवंति नन्म
ध्यवर्तिनस्तेपि कुशीलान्नवंतीत्यर्थः । यतएवमतः सुतपस्यपि विकृष्टपोनिष्टदेहोपि निष्ठुः
साधुगत्महितमिहन् स्त्रीनिः समाधिपरिपंथिनीनिः सह न विहरेन्नकचिज्जेन्नापि संतिष्ठेत् ।
तृतीयार्थेसप्तमी । एमितिवाक्यालंकारे । ज्वलितांगारपुंजवदूरतः स्त्रियोवर्जयेदितिभावः ॥ १२

अवि धूयरादि सुएहादि, धातीदिं अडुव दासीदिं ॥ मदनदीहि वा कुमारी
दिं. मंथयं सेन कुळा अणगारे ॥ १३ ॥ अडु एाइणंच सुदीणंच अपियं द
हु एगना दोंति ॥ गिडागत्ता कामेदिं; रक्कणपोसण मणुस्संमंति ॥ १४ ॥

अर्थ—हयं कदाचित् पुत्री प्रमुखनो संनर्ग यइ जाय, तो ते पण साधुयं टालयो ते आश्रयी

कहेढे अवि के० अपि संजावनाये धूयराहिसुएहाहिं के० धूआ एटले वेटी साथे साधु विचरे नही, तथा सुएहा एटले बहु साथे अने धातीहिं के० धाव, ते माता मानढे ते साथे पण, अडुव के० अथवा दासीहिं के० दासी साथे, तथा के० म्होटी स्त्री साथे, वा के० अथवा कुमारीहिं के० कुमारिका जे न्हानी स्त्री साथे पण संश्वं के० संस्तव परिचय से के० ते साधुनकुळा के० नकरे तेने रे के० अणगार जाणवो. ॥ १३ ॥ हवे ए पूर्वोक्त स्त्रीजना समागम थकी जे दोष जे ते कहेढे. अथ के० हवे कदापि एगता के० एकदा प्रस्तावे एकांते स्त्रीनी साथे नो संसर्ग तेने एाईणं के० ज्ञाति गोत्रि वा के० अथवा सुहीणं के० सुहृत् एटले त्र संबंधि वर्ग होंति के० त्यां होय ते दहु के० देखे तेवारे तेउने अप्पियं के० ति एटले ढेष उपजे अने तेउ जाणेके गिहासत्ता कामेहिं के० जूवो ए पुरुष एवा ढढे कामनोगने विषे आसक्त देखायढे एम चिंतवी सक्रोध वचन बोले के मणुस्सोसिके अरेतुं एनो पुरुषढे के शुं जे तुं अंहीं यणो यणो बेजेढे, रक्कण पोसणे के० राखवे षवे आदर करेढे, तेनो शुं कारणढे, एवा कठोर वचन ते बोले. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—इहितृनिरपि पुत्रीनिरपि सार्धं न विरहेत् स्नुषाः सुतनार्यास्तानिर्धात्र्यास्त न्यदायिन्यस्तानिरथवा दासीनिर्महतीनिः प्रौढानिः कुमारीनिर्लघ्वीनिर्वा सार्धं संस्तवं परिचयं न कुर्यादनगारः ॥ १३ ॥ अथ एकदा स्त्रीनिः सह संगतं साधुं दृष्ट्वा योषि तज्ञातीनां सुहृदां वाऽप्रियं चित्ताशंका नवति । एवंच ते माब्रुवेरन् । यथा सत्वाः प्राणिनः कामैर्गृहाः । एवंविधोप्ययं श्रमणः स्त्रीसक्तचेताः स्त्रीनिः सार्धं तिष्ठति । तडुत्ते । शिरोवदनमेतदनिष्टगंधि, जिह्वाशनेन जरणं वहतोदरस्य । गात्रं मलेन मलिनं शोचं, चित्रं तथापि मनसो मदनेस्ति बांढेति ॥ अतिस्त्रीसंगं दृष्ट्वा तव ज्ञातयः साधुं ब्रुवन्ति रक्कणं वा पोषणं वा समाहारं ढे रक्कणपोषणं तत्र त्वमादरं कुरु । मम्यामनुष्योसि । यदिवा वयं रक्कणे पोषणे प्रबन्नास्त्वमेव मनुष्योसि त्वयैव मेकाकिन्यहर्निशं त्यक्तगेहव्यापारा तिष्ठतीति ॥ १४ ॥

॥ टीका—कतमानिः पुनःस्त्रीनिःसार्धं न विहर्तव्यमित्येतदाशंक्याह । (अपि शब्दः) अपिशब्दः प्रत्येकमनिसंबन्ध्यते । (धूयराहिति) इहितृनिरपि सार्धं न विहर्तव्यं । तथा स्नुषाः सुतनार्यास्तानिरपि सार्धं न विविक्तासनादौ स्यात्तव्यं । तथा धात्र्यः प्रकाराः स्तन्यदायिन्योजननीकटपास्तानिश्च साकं न स्थेयं । अथवा सतां तावदपरायोपि तोयाअप्येतादास्योघटयोपितः सर्वापसदास्तानिरपि सह संपर्कं परिहरेत् । तथा महतीनिः कुमारीनिर्वाशब्दाद्वल्लघ्वीनिश्च सार्धं संस्तवं परिचयं प्रत्यासत्तिरूपं सोऽनगारो न

चांदिति । यद्यपि तस्यानगरस्य तस्यां दुहितरि स्तुपादौ वा नचित्तान्यथात्वमुत्पद्यते तथा
पि च तत्र विविक्तासनादावपरस्य शंकोत्पद्यते अतस्तत्तत्कानिरासार्थं स्त्रीसंपर्कः परिहर्त
व्यति ॥१३॥ अपरस्य शंका यथोत्पद्यते तथा दर्शयितुमाह । (अडुणाईणमित्यादि)
विविक्तयोपिता सार्धमनगरमथैकदा दृष्ट्वा योपिज्जातीनां सुहृदां वा अप्रियं चित्तदुःखा
सिका नवत्येवं च ते समाशंकेरन् यथा सत्त्वाः प्राणिनश्चामदनकर्मिर्गृहाअध्युपप
न्नास्तथाह्येवंनूतोप्ययं श्रमणः स्त्रीवदनावलोकनासक्तचेताः परित्यक्तनिजव्यापारोऽनया
सार्धं निद्रीकस्तिष्ठति । तदुक्तं । सुंमं शिरोवदनमेतदनिष्टगंधि, जिह्वाटनेन नरणं वह
तोदरस्य ॥ गात्रं मलेन मलिनं गतसर्वशोचं चित्रं तथापि मनसो मदनेस्ति वांढा ॥१॥
तथातिक्रोधाध्मातमानसाश्चैव मूर्चुर्यथा रक्षुणं पोषणं चेति विगृह्य समाहारदं
स्तस्मिन् रक्षुणपोषणे सदादरं कुरु । यतस्त्वमस्याः मनुष्योसि मनुष्योवर्तसे । यदि
वा परं वयमस्यारक्षुणपोषणव्यापृतास्त्वमेव मनुष्योवर्तसे । यतस्त्वयैव सार्धमियमेका
किन्यहर्निशं परित्यक्तनिजव्यापारा तिष्ठतीति ॥ १४ ॥

समणंपि दहुदासीणं, तव्वि तावएगे कुप्यंति ॥ अडु नोयणेहिं एव्वेहिं
इत्थीदोमं संकिणो होति ॥१५॥ कुवंति संथवं ताहिं, पप्पछा समाहिं जो
गेहिं ॥ तम्हा समणा एसमेति, आयहियाए सप्पिसेज्जाउ ॥ १६ ॥

अर्थ-समणंपि दहुदासीणं के० तपस्वी, उदासीन मध्यस्थ, राग द्वेष रहित एवो सा
धु पण स्त्री साथे आलाप करतो थको देखीने ताव के० तेवारे तव्वि के० त्यां प
ण एगे के० कोइएक कुप्यंति के० क्रोध करे अडुवा के० अथवा नोयणेहिं के० अने
क प्रकारना नोजन ते एव्वेहिं के० साधुने अर्थे थाप्या देखीने एम जाणे जे ए यति आ
दारनो गृह सदैव अहीं आवेने, इत्थीदोमं संकिणोहोति के० तेवारे तेने स्त्रीना दोष
नी शंका मनमांहे उपजे, अने एम जाणे के ए स्त्रीपण जली नथी ॥ १५ ॥ तेमाटे
जे पप्पछा समाहिं जोगेहिं के० प्रकर्ष करी धर्मरूप समाधि जे मन वचन कायाना गु
नयोगरूप व्यापार तेथकी त्रष्ट यथा होय. कुवंति संथवंताहिंके० तेवा इव्वलिंगीउ स्त्रीनी
साथे संस्तव परिचय करे तम्हा के० तेमाटे एवुं जाणीने समणा के० साधु एसमेति
के० स्त्रीनी साथे नजाय. आयहियाए के० आत्माना हितनं अर्थे सप्पिसेज्जाउ के०
स्त्रीजे स्थानके रहेती होय ते स्थानके साधु निपिज्जा अशनादिक परिचय करे नही. ॥१६॥

॥ टीपिका-श्रमणमुदासीनमपि रागद्वेषरहितमपि दृष्ट्वा तत्रापि मध्यस्थे रहस्यस्त्री
जडपनकृतदोषादेके कुप्यंति श्रमणं मध्यस्थमपि स्त्रिया सहकांते जल्पं दृष्ट्वा एके कुप्यं

ति किंपुनः कृतविकारं । तथा स्त्रीदोषाशंकिनश्च ते नवंति । ते चामी दोषाः । नोजनैर्वदुति
 न्यस्तैः साध्वर्थमुपकल्पितैरियमेनमुपचरति अथवा नोजनार्थमुपविष्टेष्वपि श्वशुरादि
 साध्वागमने सा वधूः समाकुला सत्यन्यस्मिन् दातव्येऽन्यददाति । यथा । कयाचिद्ध्वा
 ग्राममध्यप्रारब्धनटप्रेक्षणगतचित्तया पतिश्वशुरयोर्नोजनार्थमुपविष्टयोस्तंडुला इति
 क्त्वा राइकाः संस्कृत्य दत्ताः । ततश्चासौ श्वशुरेणोपलक्षिता पत्या कुक्षेन तामिता अन्य
 तचित्तेत्याशंकया गृहान्निर्घाटितेति ॥ १५ ॥ तानिः स्त्रीनिः सह संस्तवं परिचयं कुर्वति ।
 किंनूताः । प्रचष्टाः सचलिताः समाधियोगेन्योधर्मध्यानव्यापारेभ्यः प्रच्युताः तस्मात्
 मणा (एसमैतिति) न गच्छन्ति । सत्यः शोचनाअनुकूलत्वान्निषद्याइव निषद्याः स्त्री
 ता माया अथवा स्त्रीवसतीः आत्महिताय स्वहितं मन्यमानाः ॥ १६ ॥

॥ टीका—(किंचान्यत् । समणंपीत्यादि) आस्यतीतिश्रमणः साधुः । अपिशब्दोन्निवृ
 मः । तमुदासीनमपि रागद्वेषविरहान्मध्यस्थमपि दृष्ट्वा श्रमणग्रहणं तपःखिन्नदेहोपलक्षण
 र्थं । तत्रैवंजुतेपि विषयद्वेषिण्यपि साधौ तावदेके केचन रहस्यस्त्रीजल्पनकृतदोषत्वात्
 प्यन्ति । यदिवा (पाठांतरं) “समणं दहूणुदासीणं” श्रमणं प्रव्रजंतं उदासीनं परित्यज्य
 निजव्यापारं स्त्रिया सह जल्पंतं दृष्ट्वोपलभ्य तत्राप्येके केचन तावत् कुप्यन्ति किंपुनः कृत
 कारमिति जावः । अथवा स्त्रीदोषाशंकिनश्च ते नवंति । ते चामी स्त्रीदोषाः । नोजनैर्नानावि
 राहारैर्यस्तैः साध्वर्थमुपकल्पितैरेतदर्थमेव संस्कृतैरियमेनमुपचरति तेनायमहर्निश
 हागच्छतीति । यदिवा नोजनैः श्वशुरादीनां न्यस्तैरर्थदत्तैः सद्भिः सावधूः साध्वागमनेन समा
 कुलीनूता सत्यन्यस्मिन् दातव्येऽन्यदद्यात्तस्ते स्त्रीदोषाशंकिनोजनवेद्युर्थयेयं दुःशीला
 नैव सहास्तइति । निदर्शनमत्र यथा कयाचिद्ध्वा ग्राममध्यप्रारब्धनटप्रेक्षणगतचित्त
 तया पतिश्वशुरयोर्नोजनार्थमुपविष्टयोस्तंडुला इति क्त्वा राइकाः संस्कृत्य दत्तास्ततो
 श्वशुरेणोपलक्षिता निजपतिना कुक्षेन तामिता अन्यपुरुषगतचित्तेत्याशंक्य स्वगृहान्नि
 र्घाटितेति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् । (कुर्वतीत्यादि) तानिः स्त्रीनिः सन्मार्गर्गलानिः सह
 संस्तवं तजृहगमनालापदानसंप्रेक्षणादिरूपं परिचयं तथाविधमोहोदयात्कुर्वन्ति विषय
 ति । किंनूताः । प्रकर्षेण चष्टाः सचलिताः समाधियोगेभ्यः समाधिधर्मध्यानं तदर्थं तत्प्र
 नावा योगामनोवाक्कायव्यापारास्तेभ्यः प्रच्युताः शीतलविहारिण इति । यस्मात् स्त्री
 स्तवात्समाधियोगपरिचंशो नवति तस्मात्कारणाहूमणाः सत्साधवोन (समैति) न गच्छ
 ति । सञ्चोचनाः सुखोत्पादकतयाऽनुकूलत्वान्निषद्याइव निषद्यास्त्रीनिः कृता माया यति
 वा स्त्रीवसतीरिति आत्महिताय स्वहितं मन्यमानाः । एतच्च स्त्रीसंबधपरिहरणं तासामप्ये
 हिकामुष्मिकापायपरिहारादितमिति । कचित्पश्चार्द्धमेवं पठ्यते ॥ तत्प्रासमणात् जह

अहिताउ सन्निसेक्काउ ॥ अयसस्यार्थः । यस्मात्स्त्री संबन्धोनर्थाय नवति तस्मात् हेभ्रम । साधो । तुशब्दोविशेषणार्थः । विशेषेण सनिपद्या स्त्रीवसतीस्तत्कृतोपचाररूपा वा मा । आत्महिताहेतोर्जहाहि परित्यजेति ॥ १६ ॥

बहवे गिहाइं अवहट्टु, मिस्सीजावं पनुया (पाठांतरे पणता) यएगे ॥ ध्रुव मग्गमेव पवयंति वायावीरियं कुसीलाणं ॥ १७ ॥ सुद्धं रवति परिसाए, अह रहस्संमि डक्कडं करेंति ॥ जाणंतियणं तहाविया, माइल्ले महासडेयंति ॥ १८ ॥

अर्थ-बहवे के० घणा मनुष्य गिहाइंअवहट्टु के० घर ठांमी संयम आदरीने वली मोहनीय कर्मना उदय थकी अज्ञानपणे, मिस्सीजावं के० मिश्रजावे पनुयाचके० पडोता एवा एगे के० कोइएक मनुष्य ते गृहस्थ पण नही अने यतिपण नही एटले इ व्यलिंगी थाय. एवा ठतां पण ध्रुवमग्गमेव के० मोह मार्गज एटले अमारो मोहनो मार्ग सत्यठे एम पवयंति के० मध्यम मार्गने श्रेष्ठ कही बोले एकारणे अहो कुसीलाणं के० ते कुसीलीयाना वायाके० वचननुं बोलवा मात्र, जे वीरियंके० बल वीर्यठे ते जुवो केवुं ठे ॥ १७ ॥ एरीते परिसाए के० परखदा मय्ये ते कुशीलिया पोतानी आस्माने सुद्धं के० सुद्ध निर्दोष रवति के० बोले अह के० अथ हवे परखदा मांहेथी उवया पठी. रहस्संमि के० एकांत ठांनो डक्कडं करेंति के० डक्कड एटले अनाचार करे. एरीते ते मूर्ख पोतानो अनाचार गोपवे, तोपण जाणंतियणंतहाविया के० तेना अंग चेष्टाना जाण होय तेजाणे, तथा सर्वज्ञ तो जाणेजठे के ए साधु माइल्लेके० डुष्ट मायावीठे. तथा महासडेयंति के० महाधूर्त मृपावादी ठे. एरीते तो बीजा जाणे किंवा नजाणे परंतु सर्वज्ञतो जाणेजठे. ॥ १८ ॥

॥ टीपिका-बहवः केचन गृहाण्यपहत्य परित्यज्य मिश्रीजावं गृहस्थतुल्यत्वं प्रणताः प्राप्ताएवंचूतास्ते ध्रुवमार्गं मोहमार्गमेव प्रवदंति, यथायमेवास्मदीयोमार्गः श्रेयान् अनेनैव प्रव्रज्यानिर्वाहः स्यादिति । तदेतत्कुशीलानां वाचा कृतवीर्यं नानुष्ठानकृतं । बाह्मात्रेणैव ते प्रव्रजितान्तु सदनुष्ठानतइत्यर्थः ॥ १७ ॥ सकुशीलोवाह्मात्रेण परि यदि शुद्धमात्मानं रौति नापते । अथ रहस्येकांते डक्कडं पापं करोति तच्च तस्य पाप मयः कोपि न वेत्ति तथापि तथारूपमनुष्ठानं विदंतीतितथाविदोनिपुणाङ्गिनाकार णाः सर्वज्ञावा जानंत्येव यतोयं मायावी महाशठश्चेति ॥ १८ ॥

॥ टीका-किं केचनान्युपगम्यापि प्रव्रज्यायां स्त्रीसंबन्धं कुर्युर्येनैवमुच्यते उमिन्याह । (व

हवेइत्यादि) बहवः केचन गृहाण्यपहत्य परित्यज्य पुनस्तथाविधमोहोदयान्मिश्रीज्जा-
ति । इव्यलिंगमात्रसद्भावाद्भावतस्तु गृहस्थसमकल्पाइत्येवंजूतामिश्रीजावं प्रस्तुताः
नुप्राप्तान गृहस्थाएकांततोनापि प्रव्रजितास्तदेवंजूताअपि संतोषुवोमोक्षः संयमोवा तन्म-
र्गमेव प्रवदंति । तथाहि । ते वक्तारोजनवन्ति यथाऽयमेवास्मदारब्धोमध्यमः पंथाः श्रेष्ठ-
न् तथाह्यनेन प्रवृत्तानां प्रव्रज्यानिर्वहणं नवतीति तदेतत्कुशीलानां वाचा कृतं वीर्यं नानु-
नकृतं । तथाहि । ते इव्यलिंगधारिणोवाङ्मात्रेणैव वयं प्रव्रजिताइति ब्रुवते नतु तेषां
सातगौरवविषयसुखप्रतिबद्धानां शीतलविहारिणां सदनुष्ठानकृतं वीर्यमस्तीति ॥ १० ॥
अपिच (शुद्धंरवतीत्यादि) सकुशीलोवाङ्मात्रेणाविष्कृतवीर्यः पर्षदि व्यवस्थितोधर्मेदे-
नावसरे सत्यात्मानं शुद्धमंपगतदोषमात्मानमात्मीयानुष्ठानं वा रौति जापते । अथाज्ञ-
तरं रहस्येकांते दुष्कृतं पापं तत्कारणं वा सदनुष्ठानं करोति विदधाति तच्च तस्यासदनु-
ष्ठानं गोपायतोपि जानन्ति विदंति । के । तथारूपमनुष्ठानं विदंतीति तथाविदङ्गिताकार-
कुशलानिपुणास्तद्विदइत्यर्थः । यदिवा सर्वज्ञाः । एतदुक्तंनवति । यद्यप्यपरः कश्चिदकर्त-
व्यं तेषां न वेत्ति तथापि सर्वज्ञाविदंति तत्परिज्ञानेनैव किंन पर्याप्तं यदिवा मायावी मया-
शतश्रायमित्येवं तथाविदस्तिद्विदोजानन्ति । तथाहि । प्रह्वन्नकार्यकारी न मां कश्चिज्ज्ञान-
त्येवं रागांधोमन्यते अथच तं तद्विदो वदंति । तथाचोक्तं । नयलोणंलोणिज्ज्ञाऽणयउति
ज्ज्ञाऽयं चतेल्लंवा ॥ किहसक्कावंचेउअत्ताअणूहूयकल्लाणो ॥ १ ॥ १० ॥

सयं डुकडं च न वदति; आइछोवि पकठति बाले ॥ वेयाणुवीइ मा का
सी, चोइज्जंतो गिलाइ से जुज्जो ॥ १ए ॥ उंसियावि इत्तिपोसे सुपुरिसा
इत्तिवेयखेदन्ना ॥ पप्पासमन्नितावेगे, नारीणं वसं उवकसंति ॥ १० ॥

अर्थ—सयंडुकडंच के० जे इव्यलिंगी होय, ते पोतानो करेलो अनाचार ते-
चशब्द अकी आचार्यादिके पुढ्यो अको, नवदति के० नकहे; एटले पोतानो अ-
नाचार प्रकाशे नही, तथा आइछोवि के० आदिष्ट एटले चोयणा कस्यो ठतो, एटले
वच्च आज पढी एम न करवुं एरीते प्रेस्यो अको, पण बाले के० ते बाल अज्ञानी प-
ठति के० पोताना आत्माने श्लाघनीय मानतो अको एम कहेके, आज पढी तमे क-
होठो तेम करीश, तथा वेय के० पुरुषवेदनो उदय तेथी अयोजे अणुवीइ के० मैपुन
सेववानो अनिलाप ते माकासी के० मकरीश, एरीते चोइज्जंतोके० प्रेस्यो अको गिलाइ
के० गिलानपणु पामे. एम सेके० ते इव्यलिंगी साधु जुज्जो के० वली वली सांज
वुं अणसांजवुं करे ॥ १ए ॥ उंसियावि के० अनेक प्रकारना कामजोगने विषे उचित

एटले चूक्तनोगी यइने पुरिसाके० ते मनुष्य इडिपोसेसुके० स्त्रीने पोपवाने विपे प्रवर्त्ते तथा
इविवेयखेदना के० स्त्रीवेद खराबठे, एटले स्त्री संसार चमणनुं कारणठे, एम जाणता
हता पण पण्णासमन्नितावेगे के० प्रज्ञासमन्वित एटले बुद्धिमंत एवा कोइएक पुरुष मो
हने उदये करी नारीणवसं के० तेहिज स्त्रीने वशवर्त्तिथें रहे अने उवकसंति के० ते
स्त्री जे कांइ कहे ते किंकरनी पेरे करे इत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ दीपिका—स्वयंकृतं पापं परेण पृष्टोपि नवदति यदहमेतत्पापकारीति परेणादिष्ट
भोदितोपि बालोऽङ्गः प्रकण्ठते आत्मानं श्लाघमानोऽकार्यमपलपति । तथा वेदः पुंवेदोदय
स्तस्यानुवीचिरानुकूल्यं मैथुनानिलापं माकार्षीरिति यः पुनश्चोद्यमानो ग्लायति ग्लानिं
याति अनाकर्णितं करोति मर्मविद्भोवा सखेदं नापते । यथा । संजाव्यमानपापश्चेदपापेना
पि किं मया । नृजमुद्भिजते लोको, निर्विषादपि सर्पतइति ॥ १९ ॥ स्त्रीपोपकाये अनुष्ठान
विशेषास्तेषु उपिताव्यवस्थिताः पुरुषा चूक्तनोगिन इत्यर्थः । तथा स्त्रीवेदे खेदज्ञाः स्त्रीवेदो
मायाबहुलइति निपुणा अपि प्रज्ञाबुद्धिरौत्पत्त्यादिका तथा समन्विता युक्ता अपि एके ना
रीणां वशमायत्ततां उपकपंति व्रजंति स्त्रीवशवर्त्तिनो न वंतीत्यर्थः । नतु एवं जानंति । यतः ।
एतादृशंति च रुदंति च कार्यहेतोर्विश्वासयंति च नरं न च विश्वसंति ॥ तस्मान्नरेण कुल
शीलसमन्वितेन नार्यः स्मशानघटिकाश्च वर्जनीयाः ॥ २॥ स्त्रीस्वनावस्तथा । यथा । ए
कोपुवा गृहान्निर्गत्य पाटलिपुत्रं प्रस्थितस्तदंतरेऽन्यतरग्रामवर्त्तिन्या कयाचिन्नार्याऽनि
दितस्त्वमेवं गुञ्जकृतिः कयासि तेनापि च यथास्थितमुक्तं । तथोक्तं पठित्वा चलमानोत्रा
गच्छे । तेनांगीकृत्याग्रे गतं । अधीत्य च तत्रायातः । तथा च स्नाननोजनादिभिः सत्यापितो
हावनावैश्च हतचित्तस्तां हस्ते गृह्णाति ततस्तथा महता शब्देन फूरुत्य जनागमनावसरे त
स्मस्तके वारिषटः प्रक्षिप्तः । ततो लोकस्य तथोक्तं श्रयं गले लग्नेन जलेन व्याकुलो मृतश्च ।
ततो मयोदकेन सिक्तइति । गते लोके सा पृष्ठवती त्वया कामशास्त्रं पठता स्त्रीस्वनावानां
किं ज्ञातमिति एवं स्त्रीचरितं दुर्विज्ञेयं । यतः । हृद्यन्यद्वाच्यन्यत्, कर्मण्यन्यत् पुरो य ए
ष्टेऽन्यत् ॥ अन्यत्तव मम चान्यत् स्त्रीणां सर्वं किमप्यन्यदिति ॥ २० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (सयंडकडंचेत्यादि) । स्वयमात्मना प्रवृत्तं यदुष्कृतं कृतं तदप
रेणाचार्यादिना पृष्टोपि नवदति न कथयति यथाहमस्याऽकार्यस्य कारीति । सच प्रवृत्तपा
पोमायावी स्वयमवदन् यदापरेणादिष्टभोदितोपि सन् बालोऽङ्गो रागद्वेषकलितोवा
प्रकण्ठते आत्मानं श्लाघमानोऽकार्यमपलपति वदति च यथाहमेवं नृजतमकार्यं कथं
करिष्ये इत्येवं धाष्ट्यात्प्रकण्ठते । तथा वेदः पुंवेदोदयस्तस्यानुवीच्याऽनुकूल्यं मैथुनानिलापं

तन्माकार्षीं रित्येवं नूयः पुनश्चोद्यमानोसौ ग्लायति ग्लानिमपयात्यकर्णश्रुतं विधत्ते
 क्षोवा सखेदमिव जापते । तथा चोक्तं । संजाव्यमानपापोह, मपापेनापि किं मया ॥
 पस्यापि सर्पस्य नृशमुद्भिजते जनइति ॥ १९ ॥ अपिच । (उंसियावीत्यादि) स्त्रिये
 पयंतीति स्त्रीपोषकाअनुष्ठानविशेषास्तेषूपिताअपि व्यवस्थिताअपि पुरुषामनुष्ठा
 नोगिनोपीत्यर्थः तथा स्त्रीवेदज्ञाः स्त्रीवेदोमायाप्रधानइत्येवं निपुणाअपि तथा प्रज्ञा
 औत्पत्तिक्यादिवुध्या समन्वितायुक्ताअप्येके महामोहांधचेतसोनारीणां सम्यक्स्त्री
 णां संसारावतरणवीथीनां वशं तदायत्ततामुपसामीप्येन कपंति व्रजंति । यद्यत्ताः स्वप्ना
 मानाअपि कार्यमकार्थं वा ब्रुवते तत्तत्कुर्वते नपुनरेतज्ज्ञानंति यथैताएवंनूतानवन्तीति ।
 तद्यथा । एताहसंति च रुदंति च कार्यहेतोर्विश्वासयंति च नरं नच विश्वसंति ॥ तस्मा
 न्नरेण कुलशीलसमन्वितेन, नार्यः श्मशानघटिक्राड्यव वर्जनीयाः ॥ १ ॥ तथा । समुद्र
 वीचीव चलस्वजावाः, संख्यात्ररेखेव मुहूर्तरागाः ॥ स्त्रियः कृतार्थाः पुरुषं निरर्थकं, नि
 ष्पीडितालक्तकवत्त्यजंति ॥ २ ॥ अत्रच स्त्रीस्वजावपरिज्ञाने कथानकमिदं । तद्यथैकोपुत्र
 स्वगृहान्निर्गत्य वैशिकं कामशास्त्रमध्येतुं पाटलिपुत्रं प्रस्थितः । तदंतरालेऽन्यतरग्रामवर्तिनै
 कया योषिताऽनिहितस्तद्यथा सुकुमारयाणिपादशोचनाकृतिस्त्वं क्व प्रस्थितोसि तेनापि
 यास्थितमेव तस्याः कथितं । तथाचोक्तं । वैशिकं पठित्वा मम मध्ये नागंतव्यं तेनापि तव
 वान्युपगतं । अधीत्य चासौ मध्येनायातस्तथा च स्नानजोजनादिना सम्यगुपचरितोविशिष
 द्वावजावैश्चापहतहृदयः संस्तां हस्तेन गृह्णाति ततस्तथा महता शब्देन फूट्कृत्यजनागमन
 वसरे मस्तके वारिवर्धनिका प्रक्षिप्ता । ततो लोकस्य समाकुले एवमाचष्टे । यथायं गले जलेनो
 दकेन मनाक् भृतः । ततोमयोदकेन सिक्तइति । गतेच लोके किं त्वया वैशिकशास्त्रो
 देशेन स्त्रीस्वजावानां किं परिज्ञातमित्येवं स्त्रीचरित्रं दुर्विज्ञेयमिति नात्रास्था कर्तव्येति ।
 तथा चोक्तं । हृदयन्यद्वाच्यन्यत्कर्मण्यन्यत्पुरोश्चष्टेन्यत् ॥ अन्यत्तव मम चान्यत् स्त्री
 सर्वे किमप्यन्यत् ॥ २० ॥

अवि हृत्तपादवेदाए, अडुवा वद्धमंसउकंते ॥ अवि तेयसान्निताव
 णानि नञ्चिय खारसिंचणाइ च ॥ २१ ॥ अड कसुणासवेदं, कंठवेदणं
 तितिस्कंती ॥ इत्त पावसंतत्ता, नयविति पुणोन काहिति ॥ २२ ॥

अर्थ—हवे इहलोके पण स्त्रीने संबंधे जे विपाक थाय ते देखाडेते अपि एवी संज्ञा
 वना ठे जे कुशीलिया पुरुष होय ते हृत्तपादवेदाएके० हस्तपादादिकनुं वेद पामे. अडुवा
 के० अथवा वद्धमंसके० चर्म अने मांसनुं उकंते के० उपडवुं पामे अपि एवी संज्ञावना

तेयसाके० अग्नीनो ताप पामे एटले राजपुरुष रीशाणा थका अनितावणानिके० पर
गी गमन करनार पुरुषना अग्नी सहित तेना शरीरना नडधुआ करे नडिय के०
शिला साथे तेन शरीर त्राडीने तेवार पढी खारसिंचणाइंच के० द्वारनुं सीचवुं
करे, एटले लुण्ठेप पामे ॥११॥ अड के० अथवा कसुणासवेदंके० कान अने नाशि
अनुं वेदन पामे. कंठवेदणं तितिरुंती के० कंठनुं वेदन पोताना कर्मना उदये सहन
करे एरीते इव के० अंहीं मनुष्य लोकने विपे पण पावसंतत्ता के० पापे करी
संतत एवी विटंबना पामे, तथापि नयवित्तिके० एमनकहे जे पुणोके० हवे वली हुं ए
गे अनाचार नकाहितिके० नही करुं एम विचारी विरति पणु अंगीकार करे नही ॥१२॥

॥ टीका-स्त्रीसंबंधे रागिणां हस्तपादवेदनायपि अथ वर्धमांसोत्कर्तनमपि तेजसा
ग्निनाऽजितापनानि स्त्रीसंबन्धिनिर्जनैर्नृपुरुषैर्नटित्रकाण्यपि क्रियन्ते । पादारिकास्तथा शस्त्रैश्चि
त्वा क्षारोदकसेचनानि प्राप्यन्ते ॥ ११ ॥ कर्णनासिकावेदमपि कंठवेदनं च तितिक्षन्ते
सहन्ते । इति एवं प्रकारेणात्रैव मनुष्यजन्मनि पापसंतप्तमहावेदनामनुजवन्ति नच ब्रुव
न्ते एवं पुनर्न करिष्यामइति ॥ १२ ॥

॥ टीका-सांप्रतमिह लोकएव स्त्रीसंबन्धविपाकं दर्शयितुमाह । (अविहवेत्यादि) स्त्री
संपर्कोहि संसर्गिणां हस्तपादवेदनाय नवति । अपिः संज्ञावने । संज्ञाव्यतएतन्मोहातुरा
णां संबन्धादस्तपादवेदादिकं अथवा वर्धमांसोत्कर्तनमपि तेजसाग्निनाऽजितापनानि स्त्री
संबन्धिनिरुज्जितैराजपुरुषैर्नटित्रकाण्यपि क्रियन्ते पादारिकास्तथा वास्यादिना तद्व्यति
क्षारोदकसेचनानि च प्रापयन्तीति ॥११॥ अपिच । (अडकसुत्यादि) अथ कर्णनादि ॥
वेदं तथा कंठवेदनं च तितिक्षन्ते स्वकृतदोषात्सहन्ते इत्येवं बहुविधां विटंबनामपि
मानुषे च जन्मनि पापेन पापकर्मणा संतप्तानरकातिरिक्तां वेदनामनुजवन्तीति । न
तदेव नूतमनुष्ठानं नकरिष्यामइति ब्रुवतइत्यवधारयन्तीति यावत् । तदेवमैहिकसि
द्धयविटंबनाअप्यंगीकुर्वन्ति न पुनस्तदकरणतया निवृत्तिं प्रतिपद्यन्तीति नादज्जा ९६॥

सुतमेत मेवमेगोसिं, इहीवेदेतिहु सुयस्कायं ॥ एवंपि ता वदित्ताने वस्त्र पे
अडवा कम्मणा अव करेंति ॥ १३ ॥ अन्नं मणेण चिंतेति, मायाकरी स
या अन्नं च कम्मणा अन्नं ॥ तम्हा एसवहिंजिखू, बहुमाय
इतिव एच्चा ॥ १४ ॥

अर्थ-श्रीसुधर्मस्वामी कहेने के एवंके० ए जे पूर्वे स्त्रीना संबन्धनुं फल कसुंमने धर्म
काहुं एवं

बल पाखंड तेणे करी ते स्त्री साधुने समीप आवे अहमंसिसाहम्निणीय त
के० हुंश्रमण माहात्माना सामिणीहुं, एवा प्रपंच करी साधुने धर्मयकी चष्ट को
उपर दृष्टांत कहेते. जहा के० जेम जतुकुंजे के० लाखनो घडो ते उवळोइ के०
समीपे गलीने पाणी रूप थाय, तेम विडुविके० पंमित होय तेपण संवासेके० स्त्रीने
संसर्गे करी सीएळाके० सीदाय सीतल विहारी थाय तो अन्य जननुं केवुंज शुं? ॥ १६ ॥

॥ टीपिका-युवतिर्मायया श्रमणं ब्रूयाद्विचित्रवस्त्राणि परिधायालंकृतशरीरेत्यर्थः
अहं गृहपाशाद्विरता मह्यं पतिर्नरोचते परित्यक्ताहं च तेन ततश्चरिष्यामि रुद्धं संयमं मे
महेनयत्रातर्धर्ममाख्याहि ॥ १५ ॥ अनेन प्रवादेन ठलेन अथवा स्त्री साधुसमीपमाग्य
त अहं श्राविका अहंश्रमणानां सधर्मिणी एवं मायया समीपमागत्य कूलवालकम्
साधुं धर्माद्भ्रंशयति । यदुक्तं । तज्ज्ञानं तच्च विज्ञानं तत्तपः सच संयमः ॥ सर्वमेकपदे
सर्वथा किमपि स्त्रियः ॥ १ ॥ यथा जतुकुंजोऽज्योतिःसमीपे उपज्योतिर्वर्ती विलीयते
वं योषितां संवासे विद्वानपि विषीदेत शीतलविहारी नवेत् ॥ १६ ॥

॥ टीका-किंचान्यत् । (जुवईत्यादि) युवतिरजिनवयौवना स्त्री वि
नूपितशरीरा मायया श्रमणं ब्रूयात् । तद्यथा । विरताहं गृहपाशान्नममानुकूलो नर्ता
चासौ नरोचते परित्यक्ता चाहं तेनेत्यतश्चरिष्यामि धर्ममाचक्षाणेति । अस्माकं
यथाहमेवं दुःखानां नाजनं ननवामि तथाधर्ममावेदयेति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् । (
साविएइत्यादि) अथवाऽनेन प्रवादेन व्याजेन साध्वंतिकं योषिदुपसर्पेत । यथाहं
ति कृत्वा युष्माकं श्रमणानां साधर्मिणीत्येवं प्रपंचेन नेदीयसी नूत्वा कूलवाल
साधुं धर्माद्भ्रंशयति । एतदुक्तं नवति योषित्सान्निध्यं ब्रह्मचारिणां महतेऽनर्थाय ।
चोक्तं । तज्ज्ञानं तच्च विज्ञानं, तत्तपः सच संयमः ॥ सर्वमेकपदे चष्टं सर्वथाकिमपि स्त्रियः ॥
अस्मिन्नेवार्थे दृष्टांतमाह । यथा जातुपः कुंजोऽज्योतिषोऽग्रेः समीपे व्यवि
तिर्वर्ती विलीयते इवत्येवं योषितां संवासे सान्निध्ये विद्वानप्यास्तां तावदितरो योषि
तवेद्योसावपि धर्मानुष्ठानं प्रति विषीदेत शीतलविहारी नवेदिति ॥ १६ ॥

जतुकुंजे जोइ उवगूढे, आसु नितते णासमुवयाइ ॥ एविठ्ठियाहिं अ
णगारा, संवासेण णासमुवयंति ॥ १७ ॥ कुवंति पावगं कम्मं, पुढावेगे
वमाहिंसु ॥ नोहं करेमि पावंति, अंके साइणी ममेसत्ति ॥ १८ ॥

अर्थ-जतुकुंजेके० जेम लाखनो घडो जोइके० अग्रिये उवगूढेके० आलिंग्यो ठतो आसुके०

प्र नितनेके० तेना तापेकरी एासमुवयातिके० विनाश पामे, एटले लाख बधीगजी जाय. ए
के० एरीते इहियाहिके० स्त्रीने संवासे एके० संवासे करीने अणगाराके० साधु पण ते लाख
रीपेरे एासमुवयंतिके० संयम थकी विनाश पामे ॥२७॥ कुवंतिपावगंकम्मके० कोइएक
साधु अनाचारी मोहना उदय थकी च्रष्ट थको मैथुनसेवादिरूप पापकर्म करे, तेने पुछा
मे वमाहिसु के० कोइ एक आचार्यादिके पुठयो थको एम कहे. जे नोहंकरेमिपावं
ते के० हुं एवुं पाप कर्म नकरुं अंकेसाइणी ममेसत्ति के० ए स्त्रीतो मारे दीकरी स
गनठे, ए जेवारे न्हानी हती तेवारे माहरे खोले सयन करती, ते अन्यासे हमणा पण
माहारा खोलामां बगोठे, सयन करेठे, परंतु हुं प्राणांते पण व्रतजंग करुं नही. ॥२७॥

॥ दीपिका-यथा जातुषः कुंनोज्योतिषाऽग्निनोपगूढोव्याप्तश्चाशु अनितक्षोना
शमुपयाति एवं स्त्रीभिः सार्धं संवसनेनाऽनगारानाशमुपयांति संयमाद्भ्रश्यंति ॥ २७ ॥
स्त्रीष्वनासक्ताः पापं कर्म कुर्वन्ति च्रष्टाः संयमादेके आचार्यादिना चोद्यमाना एवमाहुर्वक्ष्य
माणमुक्तवन्तः। नाहमेवंचूतकुलप्रसूतः पापमंकार्यं करिष्यामि ममैषा इहितृकल्पा पूर्वमंके
शयिनी आसीत् तदेषा पूर्वान्यासान्मयि एवमारचयति । नपुनरहं प्राणांतेपि व्रतजंगं
विधास्य इति ॥ २७ ॥

॥ टीका-एवं तावत्स्त्रीसान्निध्ये दोषान् प्रदर्श्य तत्संस्पर्शजं दोषं दर्शयितुमाह । (ज
कुंनेत्यादि) यथा जातुषः कुंनोज्योतिषाग्निनोपगूढः समालिंगितो नितक्षोप्रिना निमु
ल्येन संतापितः क्षिप्रं नाशमुपैति इवीचूय विनश्यत्येवं स्त्रीभिः सार्धं संवसनेन परिचो
पेनानगारानाशमुपयांति सर्वथा जातुषकुंनवत् व्रतकावित्यं परित्यज्य संयमशरीराद्भ्रश्यं
ति ॥२७॥ अपिच । (कुवंतीत्यादि) तासु संसारानिष्वंगिणीष्वनिसक्ता अवधीरितैहिकामुष्मि
कापायाः पापं कर्म मैथुनासेवनादिकं कुर्वन्ति विदधति । परिच्रष्टाः सदनुष्ठानादेके केचनोत्कट
मोहा आचार्यादिना चोद्यमाना एवमाहुर्वक्ष्यमाणमुक्तवन्तः । तद्यथा । नाहमेवंचूतकुलप्रसूतः
एतदकार्यं पापोपादानजतं करिष्यामि ममैषा इहितृकल्पा पूर्वमंके शयिनी आसीत् तदेषा पूर्वा
न्यासेनैव मय्येवमारचयति नपुनरहं विदितसंसारस्वभावः प्राणात्ययेपि व्रतजंगं विधास्य इति.

वालरुस मंदयं वीयं, जंच कर्म अवजाणई चुजो ॥ इगुणं करे
इ से पावं, पूयणकामो विसन्नेसी ॥२८॥ संलोकणिज्जमणगारं,
आयगयं निमंतणेणाहंसु ॥ वडंच ताय पायंवा, अन्नं पाणं
पडिग्गहे ॥ ३० ॥ एीवारमेवं बुझेजा, एोइहे अगारमागं
तुं ॥ वडे विसयपासेहिं, मोहमावज्जइपुणो मंदित्तिवेमि ॥३१॥
इति इही परित्राए पढमो उट्टेसो सम्मत्तो ॥

अर्थ-बालस्य के० अज्ञानीनी एबीजी मंदयं के० मूर्खता जाणवी; केमके एकते
 अकार्य करवा थकी चोथा व्रतनो जंग थायठे ने बीयं के० बीजो जंचकडं के० ने
 अनाचार कीधो तेने अवजाणई के० उलववे करी मृपावाद बोले तेथकी बीजाव्रतनो
 जंग थाय, तेमाटे जुझो के० वली वली सेके० ते पुरुष दुगुणंकरेईपावं के० वम
 पाप करे, ते सावास्ते करे, तेनुं कारण कहेठे. पूयणकामो पूजा सत्कारनो अचि
 लापी असंयमनुं विसन्नेसि के० गवेषणहार थको मनमां एम जाणे जे माहारो
 लोकोमां अवर्णवाद थरो. तेमाटे अनाचारने ठाना राखे ॥ २९ ॥ संलोकणिह्मण
 गारं के० संलोकनीय एटले सुंदराकार एवा साधुने देखीने, आयगयं के० आत्मगत
 जाणी कोइएक स्त्री निमंतणेण के० निमंत्रणा पूर्वक आहंसु के० एम कहे के ताव
 के० अहो वृकायना रक्षपाल वडंच के० वस्त्र वली पायं के० पात्र वा के० अपरा
 अन्नपाणगं के० अन्न पाणी जे कांइ आपने खप होय ते पडिगहे के० अमारे के
 आवीने लेजो ॥ ३० ॥ जे उत्तम साधु होय ते ए पूर्वोक्त आमंत्रणने एवीरमेवं बुध
 के० ब्रीहिना कण समान जाणीने एोइहेअगारमागंतुं के० एवा घेरने विषेजो
 आवडुं वांठे नही. जो कदापि कोइएक साधु तेवा घरे जाय तो ते बडेविस यथा
 सेहिं के० विषयरूप पाशो करी बंधाणो ठतो पुणो के० वली वली मोहमा
 ज्ञा के० मोहने आवर्ते पडे एटले मोहने वश थको चित्तनुं आकुल व्याकुलपणुं पा
 मे; मंद के० ते मूर्ख स्नेहरूप पास त्रोडवाने असमर्थ होय माटे दुःखी थाय. तिवे
 मिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ३१ ॥ इति चतुर्थाध्ययने प्रथमोद्देशकः समाप्तः

॥दीपिका-बालस्याऽज्ञस्य द्वितीयं मंदत्वं । प्रथममज्ञत्वमेकं तावदकार्यकरणेन तुर्यत्र
 तविलोपोद्वितीयं तदपलपनेन मृपावादः । तदेवाह । यत्कृतमकार्यमपजानीते अपलप
 ति सएवंचूतोद्विगुणं पापं करोति । किमर्थमपलपतीत्याह । पूजनकामुकः सत्कारानिला
 पी मामे लोकेऽवर्णवादः स्यादित्यकार्यं प्रज्ञादयति । विषण्णोऽसंयमस्तमेपितुं शीलमस्य
 सविषण्णोऽपि ॥ २९ ॥ संलोकनीयं रूपवंतमनगारमात्मगतमात्मज्ञं काश्चन स्वैरिणो
 निमंत्रणपूर्वमादुरुक्तवत्यः । तथाहि । देशयिन् साधो वस्त्रं पात्रं चान्नापानादिकं वा य
 तव विलोक्यते तत्त्वस्मद्गृहमागत्य प्रतिगृहाण लाहि ॥३०॥ वस्त्रादिदानं नीवारतुल्यं बु
 ध्येत जानीयात् । यथा नीवारेण च ब्रीहिणा मृगादिर्वशमानीयते एवंसाधुरप्यामंत्रणेन
 वशमानीयते अतस्तं नेतेदगारं गृहं गंतुं बद्धश्च विषयदामनिर्विषयपाशैर्मोहं चित्ता
 लत्वमापद्यते मंदोमूढ इति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥३१॥ इति चतुर्थाध्ययने प्रथमोद्देशकः ॥

॥ टीका-किंच (बालस्येत्यादि) । बालस्याज्ञस्य रागद्वेषाकुलितस्यापरमार्थदृष्टेः

तद्वितीयं मांथं । अङ्गत्वमेकं तावदकार्यकरणेन चतुर्थव्रतजंगोद्वितीयं तदपलपनेन मृषावा
दः । तदेव दर्शयति । यत्कृतमसदाचरणं नूयः पुनरपरेण चोद्यमानोऽपजानीतेऽपलपति नै
तन्मयाकृतमिति सएवंनूतोऽसदनुष्ठानेन तदपलपनेन च द्विगुणं पापं करोति । किमर्थं
मपलपतीत्याह । पूजनं सत्कारपुरस्कारस्तत्कामस्तदजिलापी मामेलोके अवर्णवाद्
स्यादित्यकार्यं प्रज्ञादयति । विषण्णोऽसंयमस्तमेपितुं शीलमस्येति विषण्णेषी ॥ १९ ॥ किं
चान्यत् (संलोकणिल्लमित्यादि) संलोकनीयं संदर्शनीयमाकृतिमंतं कंचनानगारं साधु
मात्मनि गतमात्मगतमात्मज्ञमित्यर्थः । तदेवंनूतं काश्चन स्वैरिण्योनिमंत्रणेन निमंत्रणपु
रःसरमादुरुक्तवत्यः । तद्यथा । देशयिन् साधो वस्त्रं पात्रमन्य द्वा पानादिकं येन केनचिन्नवतः
प्रयोजनं तदहं नवते सर्वं ददामीति मज्जहमागत्य प्रतिगृहाण त्वमिति ॥ ३० ॥ उपसं
हारार्थमाह (एलीवारमित्यादि) एतद्योपितां वस्त्रादिकमामंत्रणं नीवारकल्पं बुध्येत जा
नीयात् । यथाहि नीवारेण केनचिन्नद्वयविशेषेण सूकरादिर्वशमानीयते एवमसावपि तेना
मंत्रणेन वशमानीयते अतस्तं नेहेदगारं गृहं गंतुं । यदि वा गृहमेवावर्तोगृहावर्तोगृहं अ
मस्तं नेहेत् नानिलपेत् । किमिति । यतोवक्षोवशीकृतोविषयाएव शब्दादयः पाशारङ्गुबंध
नानि तैर्वक्षः परवशीकृतः स्नेहपाशानपत्रोटयितुमसमर्थः सन्मोहं चित्तव्याकुलत्वमाग
च्छति किंकर्तव्यमूढो नवति पौनःपुन्येन मंदोऽज्ञोजड इति । इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पू
र्ववत् ॥ ३१ ॥ इतिस्त्रीपरिज्ञायां प्रथमोदशकः समाप्तः ॥

हवे चोथा अध्ययननो बीजो उदेशो प्रारंभिये ठैयें पहेजा उदेशामांस्त्रीना परिचय
यकी चारित्रनो विनाश थायठे एम कछुं. हवे बीजा उदेशामां जे साधु शील यकी पडे
तेने जे विटंबना थाय ते कहेठे.

उएसया एरकेळा, जोगकामी पुणोविरकेळा ॥ जोगे समणाण सुणेह,
जह जुंजंति निरकुणो एगे ॥ १ ॥ अह तं तु जेदंमावन्न, मुठितं निरकूका
ममतिवट्टं ॥ पलिनिंदियाणं तो पठा, पाडुद्धुसुद्धि पहाणंति ॥ २ ॥

अर्थ—(उएसयाके०)चारित्रिउ एकाकी राग देपरहित होय ते साधु स्त्रीने विषे सदा
काल(एरकेळाके०)नराचे. (जोगकामीपुणोके०) कदापि कर्मोदय यकी जोगानिलापी था
य; तो वली विरकेळाके० विरचे केमके गृहस्थने पण जे जोगठे, ते विटंबनाप्रायठे, तेथी
ते पण विरचेठे तो. साधुने जोगनी विटंबनानुं केवुंजगुं तेकारण माटे (जोगेसमणाण
सुणेहके०)साधुना जोग केया विटंबना प्रायठे ते सांनजो(जहके०)जेम (जुंजंतिनिरकुणो
एगेके०)धर्मना जाण एवा कोइक साधु जोगवे ते आगल कहेठे. ॥ १ ॥ (अहके०)हवे(तं
के०)ते साधु(तुके०)विशेषेकरी स्त्रीना परिचय यकी(जेदंके०)शीलना विनाशने(आवन्नके०)

पाम्यो उतो(मुञ्चितंके०)स्त्रीने विपे मूर्ध्नि एवो(निस्कूके०)यति तथा (काममतिवद्वेके०) कामनोग उपरे मति अनिलापनुं प्रवर्त्तावबुंजे जेमने एवा साधुने ते स्त्रीएम कहके (निनिंदियाणंके०) में माहारा कुलशीलनी मर्यादा अतिक्रमीने माहारो आत्मा बुज्जे दीधोडे इत्यादिक वचन कह्नीने ते यतिने पोताने वश करे (पञ्चाके०) तेवारपणी के इएक प्रकारे ते स्त्रीने रीशाणी जाणीने ते बापडो ते स्त्रीने पगे पोतानुं मस्तक लगाते तेवारे ते पुरुषने एवो वश ययो देखीने ते स्त्री (पाडु-दृष्टिके०) पोतानो पग उंचो पाडीने मावा पगे करी ते इव्यलिंगी यतिना मस्तकने विपे (पहणंतिके०) प्रहार तोपण जे काम नोगनेविपे गृह होय ते मूर्ख स्त्रीयकी विरचे नहि. ॥ १ ॥

॥ दीपिका-अथ द्वितीयधारन्यते । तस्येदमादिसूत्रं ॥ (उएति) उजएकोरागदेष हितः सदास्त्रीषु न रागं कुर्यात् यद्यपि कर्मोदयाद्भोगानिलापी नवेत्तथापि पुनस्तान्योक्ते । कोर्थः । कर्मोदयात् प्रवृत्तमपि चित्तं ज्ञानाङ्कुशेन निवर्तयेत् । तथाश्रमणानां नोगास्ती यंविम्वनैवेति शृणुत यूयं । यडुक्तं मुंडंशिरइत्यादि पूर्ववत् । तथातैरप्युक्तं ॥ रुशः काणः खंजः श्रवणरहितः पुञ्जविकलः क्रुधाह्मामोजीर्णः पितरककपालार्दितगलः ॥ व्रणैः पूयैः नैः कृमिकुलशतैराविलतनुः शुनीमन्वेति श्वा हतमपि च हंत्येव मदनइत्यादि । यथा अधर्माणोनिह्वोप्येके नोगान् जुंजते तथाग्रे वद्व्यतीति ॥ १ ॥ अथ तं साधुं चेदं शीतं चेदं चारित्रस्खलनमापन्नं प्राप्तं स्त्रीमूर्ध्नि । तुर्विशेषणे । पुनः किञ्चूतं । कामेषु इष्टामनेषु मतिर्बुद्धिर्वर्तते यस्य स काममतिवर्तस्तमेवंविधं जिह्नुं परिनिद्य मया कुलशीलमर्षा दामतिक्रम्य तवात्मा अर्पितस्वंतु अकिञ्चित्करइत्यादिवचनान्युच्चार्य याः पादंचरणमुद्धृत्य उर्ध्वोद्धृत्य साधोर्मूर्ध्नि प्रमंति प्रहारं ददति एवं विडंबयंति ॥ १ ॥

॥ टीका-उक्तः प्रथमोद्देशकः सांप्रतं द्वितीयः समारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतरोद्देशके स्त्रीसंस्तवाच्चारित्रस्खलनमुक्तं स्खलितशीलस्य या अवस्था इहैव प्राडर्भवति तत्कृतकर्मबंधश्च तदिह प्रतिपाद्यते इत्यनेन संबधेनायातस्योद्देशकस्यादिसूत्रं (उएति याइत्यादि) अस्य चानंतरपरंपरसूत्रसंबंधोक्तव्यः सचायं संबधोविषयपाशैर्मोहमागच्छति यतोऽतउजएकोरागदेषवियुतः स्त्रीषु रागं न कुर्यात् । परंपरसूत्रसंबधस्तु तंजो कनीयमनगारं दृष्ट्वा च यदि काचिद्योपित् साधुमशनादिना नीवारकल्पेन प्रतारयन्तत्रोजः सन्न रक्तेतेति । तत्रौजोऽव्यतः परमाणुर्जावतस्तु रागदेषवियुतः । स्त्रीषु रागादिहैव वद्व्यमाणनीत्या नानाविधाविम्वनान्नवंति तत्कृतश्च कर्मबंधस्तद्विपाकाच्चापुत्र नरकातीवावेदनान्नवंति । यतोऽतएतन्मत्वा जावोजः सन् सदा सर्वकालं वाऽनर्थखनिषु स्त्रीषु न रक्तेत । तथा यद्यपि मोहोदयात् नोगानिलापी नवेत्तथाप्येहिकामुष्मिकापापान

परिणाम्य पुनस्तान्योविरक्तेत । एतदुक्तं नवति । कर्मोदयात्प्रवृत्तमपि चिन्तहेयोपादेयपर्या
लोचनया ज्ञानांकुशेन निवर्तयेदिति । तथा श्राम्यन्ति तपसा खिद्यन्तीति श्रमणास्तेषामपि
नोग इत्येतद्वृणुत यूयं । एतदुक्तं नवति । गृहस्थानामपि नोगाविडंबनाप्रायायतीनांतु नोगा
इत्येतदेव विडंबनाप्रायं किंपुनस्तत्कृतावस्थाः । तथाचोक्तं । मुंमं शिरइत्यादि पूर्ववत् ।
यथा यथा च नोगानेकेऽपुष्टधर्माणोजिह्वोयतयोविडंबनाप्रायान् जुंजते तथोदेश
कसूत्रेणैव वक्ष्यमाणोत्तरत्र महता प्रबंधेन दर्शयिष्यामि । अन्यैरप्युक्तं । रुशः का
णः खंजः श्रवणरहितः पुष्ठविकलः, कुधाक्षामोजीर्णः पितरककपालार्दितगलः ॥ व्रणैः
पूयक्षिन्नैः रुमिकुलशतैराविलतनुः शुनीमन्वेति श्वा हतमपि च हंत्येव मदनः इत्यादि
॥ १ ॥ नोगिनां विडंबनां दर्शयितुमाह । (अहेत्यादि) अथेत्यानंतर्थाः । तुशब्दोविशेष
णार्थः स्त्रीसंस्तवादनंतरं निहुं साधुं चेदं शीलचेदं चारित्रस्खलनमापन्नं प्राप्तं संतं स्त्री
पु मूर्धितं गृहमध्युपपन्नं । तमेव विशिनष्टि । कामेष्विज्ञामदनरूपेषु मतेर्बुद्धेर्मनसोवा व
र्तनं प्रवृत्तिर्यस्यासौ काममतिवर्तः कामानिलापुकइत्यर्थः । तमेवंचूतं परिनिद्य मदन्यु
पगतः श्वेतकृष्णप्रतिपन्नोमदशकइत्येवं परिज्ञाय यद्विवा परिनिद्य परिस्तार्यात्मसात्कृतं
चोच्चार्येति । तद्यथा । मया तव लुंचितशिरसोजह्नमलाविलतया दुर्गंधस्य जुगुप्सनीय
कक्षावक्षोबस्तिस्थानस्य कुलशीलमर्यादालङ्कारधर्मादीन्परित्यज्यात्मादत्तस्त्वं पुनरकिंचि
त्करइत्यादि जणित्वा प्रकुपितायास्तस्याश्रसौ विषयमूर्धितस्तत्प्रत्यापनार्थं पादयोर्निप
तितः । तथाचोक्तं । व्यानिन्नकेसरबृहत्तिरसश्च सिंहा, नागाश्च दानमदराजिकुशैः कपोलैः ॥
मेधाविनश्च पुरुषाः समरेच शूराः स्त्रीसन्निधौ परमकापुरुषानवन्ति ॥ १ ॥ ततोविषयेष्वे
कांते न मूर्धितइति परिज्ञानात्पश्चात्पादं निजवामचरणमुद्धृत्योत्क्षिप्य मूर्ध्नि शिरसि
प्रक्षति ताडयंत्येवं विडंबनां प्रापयन्तीति ॥ २ ॥

जइ केसिआ एं मए निखु; एोविहरे सह ए मिठीए॥ केसाणविह लुं
चिरसं नन्नह मए चरिजासि ॥ ३ ॥ अहणं सहोई उवलक्षो, तो पेसंति
तहानूएहिं ॥ अलाउहेदं पेहेहिं, वग्गुफलाइं आहराहिति ॥ ४ ॥

अर्थ-बली कोइक स्त्री एवी माया करे के (जइके०) जो तमे (केसिआके०) केसवंती एवी
एवाक्यालंकारे (मएके०) माहारा सहित विहार करतायका शंका पामताहो तो (निखूके०)
अहो साधु तमे (एोविहरेसहणमिठीएके०) केशवाली स्त्रीनी साथे विहार करशो नही (के
साणविहके०) केशनेपण हुं (लुंचिस्सुंके०) लोच करीने दूर करीश. अपि शब्द यकी अन्य
जेकाइ तमे कहेशो ते सर्व हुं करीश पण (नन्नउमएचरेजासि के०) माहारा विना
तमे अन्य स्थानके विचरशो नही एटली वीनती करहुं ते मान्य करो. हुं पण तमा

रा आदेशो प्रवर्तिश इत्यादिक वचने करी विश्वास उपजावीने ते स्त्री जे करे ते करे ॥ ३ ॥ (अह के०) अथ एटले हवे एं वाक्यालंकारे एवा वचने करी (साके०) साधु (होईउवलखो के०) स्त्रीने वश थाय एम ते स्त्री पोताने वश थयो जावी (तो के०) तेवारपढी तेने (पेसंतितहाजूएहिं के०) तथा नूत एटले तेवाज अने कर्मकरना कार्य करवा मोकले एटले दासनी पेरे कार्य करवानी आझा आपे ते कया कया ते देखाडेढे (अलाउढेदं के०) तुंबडुं ठेदवाने अर्थे शस्त्रो (पेहाहि के०) जोर ते लावो के जे शस्त्रे करी तुंबिपात्रादिक समारियें तथा (वग्गुफलाइं आहराहिनि के०) रुडा नालियरादिकना फल लइ आवो ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—केशाविद्यंते यस्याः सा केशिका । एंवाक्यालंकारे । हेनिहो यदि मया केशिका केशिकया सह त्वं नोविहरेः । यदि मया सह नोगान् जुंजानोव्रीडां वहसि तदा केशानप्यहं लुंचिष्याम्यपनेष्यामि । आस्तां तावज्जूपणादिकमित्यपेक्षार्थः । अस्योपलक्षणादन्यदपि दुष्करं विदेशगमनादि सर्वमहं करिष्यामि त्वं पुनर्मया रहितो नान्यत्र चरेः ॥ ३ ॥ वाक्यालंकारे । अथ ससाधुराकारैर्गितैस्तया उपालब्धः स्ववश इति ज्ञातस्तदा तं तथा नूतैर्दासव्यापारैः प्रेषयति नियोजयति । तथाहि । अलाबु तुंबं विद्यते येन तदलाबुवेदं पलकादिशस्त्रं प्रेक्ष्य निरूपय येन शस्त्रेण पात्रादेर्मुखं क्रियते । तथा वल्गूनि शोणनामि नालिकेरादीनि त्वं आहर आनय । अथवा देशनादिरूपया यानि लन्यंते तानि वाक्कलानि वस्त्राहारादीनि तान्यानय ॥ ४ ॥

॥ टीका—अन्यच्च (जइइत्यादि) केशाविद्यंतेयस्याः सा केशिका । एमिति वाक्यालंकारे । हेनिहो यदिमया स्त्रिया नार्थया केशवत्या सह नोविहरेस्त्वं सकेशया स्त्रिया नोगान् जुंजानोव्रीडां यदि वहसि ततः केशानप्यहं त्वत्संगमाकांक्षिणी लुंचिष्याम्यपनेष्यामि । आस्तां तावदलंकारादिकमित्यपिशब्दार्थः । अस्य चोपलक्षणादर्थत्वादप्यदपि दुष्करं विदेशगमनादिकं तत्सर्वमहं करिष्ये त्वं पुनर्न मया रहितो नान्यत्र चरेः । इदमुक्तं नवमया रहितेन नवता कृणमपि नस्थातव्यमेतावदेवाहं नवंतं प्रार्थयामि अहमपियज्ञादिशति तत्सर्वं विधास्यइति ॥ ३ ॥ इत्येवमतिपेशलैर्विश्रंजननैरापातनैरापापैर्विश्रंजनयित्वा यत्कुर्वति तदर्थयितुमाह । (अहणमित्यादि) अथेत्यानेतरार्थः । एमिति वाक्यालंकारे । विश्रंजालापानंतरं यदासौ साधुर्मदनुरक्तइत्येवमुपलब्धोक्त्याकारैरिगितैश्चेष्टया वा मद्गणइत्येवं परिज्ञातो नवति ताजिः कपटनाटकनयिकाजिः स्त्रीजिस्ततस्तदनिप्रायपरिज्ञानादुत्तरकालं तथा नूतैः कर्मकरव्यापारैरप्यवशं

प्रयंति नियोजयंति । यदिवा तथाजूतैरिति लिंगस्थयोग्यैर्व्यापारैः प्रेषयंति तानेवदर्श
युमाह । (अलावुति) अलावु तुवं छिद्यते येन तदलावुहेदं पिप्पलकादि शस्त्रं (पेहा
हति) प्रेक्ष्य निरूपय लजस्वेति येन पिप्पलकादिना लब्धेन पात्रादेर्मुखादि क्रियतइ
। तथा वग्ज्जुनि शोचनानि फलानि नारीकेरादीनि अलावुकानिवा त्वमाहरानयेति ।
दिवा वाक्फलानिच धर्मकथारूपायाव्याकरणादिव्याख्यानरूपायावा वाचोयानि फ
लानि वस्त्रादिजानरूपाणि तान्याहरेति ॥ ४ ॥

दारुणि साग पागाए, पज्जोउ वा नविस्सती राउ ॥ पाताणिय मे रया
वेहि, एहि तामे पिछउ महे ॥५॥ वज्जाणिय मे पडिलेहेहिं, अन्नं पाणंच
आहराहिति ॥ गंधंच रउहरणं च कासवगं मे समणुजाणाहि ॥ ६ ॥

अर्थ—(दारुणिसाग पागाएके०) दारुण एटले काष्ठ शाकपत्र एटले वज्जुलादिक रांध
ने अर्थे लावो (वाके०) अथवा (पज्जोउके०) प्रद्योत एटले अजवालुं (राउके०) रात्री
विषे (नविस्सतीके०) थाय ते वास्ते तैलादिक लावो. तथा (पाताणिय मेरयाहिके०)
माहारा पात्राने रंगी आपो के जेणे करी हुं सुखे निह्मा मांगी आहारादिक लावुं अथ
माहारा पग रंगवाने अर्थे रंग लइ आवो तथा (एहितामे पिछउमहेके०) अहीं आवो
माहारा अंगडुःखेठे माटे माहारी पीठे मर्दन करो एम कहे ॥ ५ ॥ (वज्जाणियमेपडिले
हिके०) माहारा वस्त्र प्रतिलेखो एटले जूउ जुना थयाठे, माटे बीजा नवा आणी
आपो, तथा मलीन थयाठे तेने धोवरावो तथा (अन्नंपाणंच आहराहितिके०) अन्न पा
णी आणी आपो तथा (गंधंचके०) सुगंध कर्पूरादिक लइ आवो, अथवा ग्रंथ ते हिर
ण्यदिक लावो तथा (रउहरणंचके०) रजोहरण सारो आणी आपो तथा (कासवगंमेस
मणुजाणाहिके०) हुंलोच करावी शकुं तेम नथी तेमाटे मस्तक नइ कराववा एटले वृ
त्तकेश उताखाने अर्थे नावीने तडी लावो एटला उपकरण वेपधारीना कहा ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—दारुणि काष्ठानि शाकंच पाकायानय । रात्रौ रजन्यां प्रद्योतो नवि
स्सतीति रात्रावपि वनादौ गत्वाऽनय । तथा पात्राणि चाजानानि मे रंजय लेपय येनाहं
पुणं निह्मां मार्गये । अथवा पादौ रंजय अलक्तकादिना । एहि आगच्छ साधो तावन्मेम
म पृष्ठं मर्दय विश्रमणां कुरु बाधते ममांगमिति ॥ ५ ॥ वज्जाणि मे जीर्णानि वर्तते
अतस्तानि प्रत्युपेक्ष्य अन्यानि निरूपय अन्नपानादिकं चाहारमानय ग्रंथं वासादिकं ग्रं
थंवा हिरण्यादिकं शोचनं रजोहरणंच । अहं लोचं कारयितुमसमर्था ततः काश्यपं ना
पितं अनुजानीहि येनाहं शिरोमुंडयामि ॥ ६ ॥

॥ टीका-अपिच (दारूणीत्यादि) यथा दारूणि काष्ठानि शाकं पक्कवस्तुलादिकं शाकं तत्पाकार्थं। कचिदन्नपाकायेति पावस्तत्रान्नमोदकादिकमिति । रात्रौ रजन्यां प्रयोक्ते वा नविष्यतीति कृत्वा अतोअटवीतस्तमाहरेति । तथा पात्राणि पतङ्गहादीनि रंजयेत् लेपय येन सुखेनैव निष्काटनमहं करोमि । यदिवा पादावलक्तकादिना रंजयेति । तथा रित्यज्यापरं कर्म तावदेह्यागच्छ मे मम पृष्ठमुत्प्राबल्येन मर्दय बाधते ममांगमुपतिष्ठाय अतः संहारय पुनरपरं कार्यशेषं करिष्यसीति ॥ ५ ॥ किंच (वहाणियमेऽत्यादि) वस्त्राणिच अंबराणि मे मम जीर्णानि वर्ततेऽतः प्रत्युपेक्षस्वान्यानि निरूपय । दिवा मलिनानि रजकस्य समर्पय मङ्गुपधिंवा मूपिकादिजयात्प्रत्युपेक्षस्वेति । तथा अन्ननादिकमाहारानयेति तथा गंधं कोष्ठपुटादिकग्रंथिं वा हिरण्यं तथा शोचनं रजोहारं तथा लोचं कारयितुमहमशक्तेत्यतः काश्यपं नापितं मन्त्रिरोमुंननाय श्रमणानुजानीहि येनाहं बृहत्केशानपनयामीति ॥ ६ ॥

अङ्गु अंजणिं अलंकारं, कुक्कययंमे पयत्ताहि ॥ लोधंच लोधकु
सुमंच, वेणुपलासियंच गुलियंच ॥ ७ ॥ कुष्ठं तगरंच अगुरुं, सं
पिष्ठं सम्मं उसिरेणं॥ तेह्नें मुहनिंजाए, वेणुफलाइं सन्निधानाए ॥ ८ ॥

अर्थ- (अङ्गुके०) अथवा हवे प्रकारांतरं गृहस्थना उपकरण कहीदेखाडेढे (अंजणिके०) काजलनुं नाजन लावो तथा (अलंकारंके०) घरेणानुं नाजन लावो तथा (कुक्कययंके०) खुंखणो आणी आपो तथा (पयत्ताहिके०) घुघुरा विणा (मेके०) मुजने लावी आपो जेने हुं सर्व आनरण पेहेरीने तमने विनोद उपजावुं तथा (लोधंचलोधकुसुमंचके०) लोड अने लोडना फल तथा (वेणुपलासियंचके०) वंशनी लाकडी आणी आपो जेने वाम हाथे ग्रहणकरी मावाहाथे वीणा वजाडिये तथा (गुलियंचके०) औषधगुटिका एउठे औषधनी गोली लावी आपो जेणेकरी हुं सदा यौवनानिराम थकी रहुं ॥ ७ ॥ कुष्ठं अगुरुं तगरंचके०) कुष्ठ ते पुटादिक तथा अगुरु अने तगर रूडावास सुगंध ड्य (संपिष्ठं सम्मउसिरेणंके०) एसर्ववस्तु उसिरजे वालो ते सहित पीसेली एवी सुगंध लइ आवो (तेह्नें मुहनिंजाएके०) तथा औषधादिके संस्कार्यु एवुं तैल मुखना अन्यंगने अर्थे लइ आवो जे थकी माहारो मुख सतेज देखाय तथा (वेणुफलाइं सन्निधानाएके०) वांसना कंभीआ पेटी प्रमुख वस्त्रालंकारादिक राखवाने अर्थे लइ आवो. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका-अथ अंजनिकां कङ्कलाधारनूतां नलिकां अलंकारं केयूरादिकं च मे प्रयत्नयेदि (कुक्कययं) खुंखणकं प्रयत्नयेनाहं वीणाविनोदेन त्वां रंजयामि लोध्रं लोध्रकुसुमं सुगंधं तथा (वेणुपलासिअन्ति) वंशात्मिका त्वक्काष्ठिका सा दंतैर्वीणावदायते तथा औषधगुटिका

तादृशीं देहि येनाहमविनष्टयौवना नवामीति ॥ ७ ॥ कुष्ठमुत्पलं तगरमगरंच सुगंधि
व्यमुशीरेण वीरणमूलेन संपिष्टं सुगंधि स्याद्यतस्तत्तथा कुरु । तैलं मुखमाश्रित्य (नि
लिजएति) अन्यंगाय ढौकय मुखान्यंगार्थं तैलं तथाविधमानयेत्यर्थः । वेणुफलानि वंश
कार्याणि करंडकादीनि सन्निधानं वस्त्रादेर्व्यवस्थापनं तदर्थमानय ॥ ८ ॥

॥ टीका—किचान्यत् । (अङ्गुअंजणीमित्यादि) अथशब्दो ऽधिकारांतरप्रदर्शनार्थः । पूर्वं
लिङ्गस्थोपकरणान्यधिकृत्यानिहितमधुना गृहस्थोपकरणान्यधिकृत्यानिधीयते । तद्यथा
(अंजणीमिति) अंजणिकां कङ्कलाधारजूतां नलिकां मम प्रयत्नस्वेत्युत्तरत्र क्रिया । तथा
कटककेयूरादिकमलंकारं वा तथा (कुकुटयंति) खुरखुणकं मे मम प्रयत्न येनाहं सर्वालं
कारविनूषिता वीणाविनोदेन नवंतं विनोदयामि । तथा लोध्रं च लोध्रकुसुमं च । तथा
(वेणुफलासियंति) वंशात्मिका श्लक्ष्णत्वक् काष्ठिका सा दंतैर्वामहस्तेन प्रगृह्य दक्षिणहस्ते
नवीणाव ढाद्यते । तथौषधगुटिकां तथाजूतामानय येनाहमविनष्टयौवना नवामीति ॥ ७ ॥
तथा (कुष्ठमित्यादि) कुष्ठमुत्पलकुष्ठं तथा ऽगरं तगरंच एते द्वेअपि गंधिकड्ये । एतत्कुष्ठा
दिकमुशीरेण वीरणीमूलेन संपिष्टं सुगंधि नवति यतस्तत्तथा कुरु, तथा तैलं लोध्रकुंकुमा
दिना संस्कृतं मुखमाश्रित्य (निलिजएति) अन्यंगाय ढौकयस्व । एतदुक्तं नवति । मुखान्यं
गार्थं तथाविधं संस्कृतं तैलमुपाहरेति येन कांत्युपेतं मे मुखं जायते (वेणुफलाइति) वेणु
कार्याणि करंडकपेटिकादीनि सन्निधिः सन्निधानं वस्त्रादेर्व्यवस्थानं तदर्थमानयेति ॥ ८ ॥

नंदीचुसुगाइं पाहराहिं, उतोवाणहंच जाणाहिं ॥ सठंच सुवठेज्जाए
आणीजंच वठयं रयावेहि ॥ ९ ॥ सुफणिंच साग पागाए, आ
मलगाइंदगाहरणंच ॥ तिलगकरणिमंजणसलागं, धिसु मेवि
हूणयं विजाणेहि ॥ १० ॥

अर्थ—(नंदीचुसुगाहिं पाहराहिके०) इव्यसंयोगे नीपजाव्युं एवुं नंदीचूणे ते उंठ रंगवा
ने अर्थे कोइक प्रकारे लावो (उत्त के०) आताप तथा वृष्टी राखवा जणी ठत्र लावो
तथा (उवाणहंचजाणाहिके०) उपानह जे मोजडी प्रमुख ते पग राखवाने अर्थे सम्यक्
प्रकारे लावो (सठंचसुवठेज्जाएके०) दात्रादिक शस्त्र नीजाशाक पत्रादिक छेदवाने अर्थे
लावो (आणीजंचवठयंरयावेहिके०) नीजा वस्त्र रंगावी आपो लालवस्त्र रंगावी आपो
एरीते वचन कहे ॥ ९ ॥ (सुफणिंचसागपागाए के०) रुडी हांमली पत्रशाक अन्नादिक
पकाववाने अर्थे लावो तथा (आमलगाइंके०) पित्तोपशमाववाने अर्थे अथवा स्नान
करवाने अर्थे आमला लावो (दगाहरणंच के०) पाणी राखवाने अर्थे घडो घडूजो

इत्यादिक लावो (तिलगकरणं के०) जेणेकरि गोरोचननुं तिलक करियें तेवी शि
लावो तथा (अंजन के०) जेणेकरि आंख आंजीयें एवी (सलागं के०) शिला
लावो (घिसुमेविदूयणंविजाणेहिं के०) उन्हालो जे ग्रीष्मकाल विशेष ते दिवसे वा
ढोलवाने अर्थे वीजणो लावो ॥ १० ॥

॥टीपिका—नंदीचूर्णे उष्ट्रमूत्रकृणचूर्णे प्राहार प्रकर्षेणानय आतपस्य वृष्टेर्वारणाय उष्ट्रमु
नह्ये च ममानुजानीहि । तथा शस्त्रं दात्रादिकं सूपक्षेदाय पत्रशाकक्षेदनार्थं देहि तथा नीलं
स्त्रं रंजय । उपलक्षणाइत्तादिकं च कारय ॥ ए ॥ सुष्ठु फण्यते काप्यते तक्रादिकं यत्र सा सु
णि स्थाल्यादिनाजनं तत् शाकपाकार्थमानय । आमलकानि पित्तोपशमाय नक्षुणार्थं स्ना
नार्थेवा उदकाहरणं च जलाहरणपात्रं । उपलक्षणाद्रूतादिपात्रमानय । सर्वं गृहोप
रमानय । तथाहि । तिलकं क्रियते यथा सा तिलककर्णी अंजनशलाका यथा तिलकः
क्रियते तामानय तथा ग्रीष्मे उष्णतापे मम विधूनकं व्यजनकं विजानीहि ॥ १० ॥

॥टीका—किंच । (नंदीचुस्सुगाईइत्यादि) नंदीचुस्सुगाइति इव्यसंयोगनिष्पादितोष्ट्रमूत्र
चूर्णो निधीयते । तमेवंनूतं चूर्णं प्रकर्षेण येन केनचित्प्रकर्षेणाहरानयेति तथाऽऽतपस्य वृष्टे
र्वीसंरक्षणाय उष्ट्रं तथापानहौ च ममानुजानीहि । नमे शरीरमेनिर्विनावर्तते ततोददस्वेति
तथा शस्त्रं दात्रादिकं सूपक्षेदनाय पत्रशाकक्षेदनार्थं ढौकयस्व । तथा वस्त्रमंवरं परिधानार्थं
गुलिकादिना रंजय यथा नीलमीषत्रीजं सामस्त्येन वा नीलं नवत्युपलक्षणात्वाइकं
यथा नवतीति ॥ ए ॥ तथा । (सुफणिंचेत्यादि) सुष्ठु सुखेन वा फण्यते काप्यते तक्रादि
कं यत्र तत्सुफणि स्थालीपितरादिकं नाजनमनिधीयते तद्भाकपाकार्थमानय । तथा आ
मलकानि धात्रीफलानि स्नानार्थं पित्तोपशमनायान्यवहारार्थं वा तथौदकमाडियते ये
न तदुदकाहरणं कुटवर्धनिकादि । अस्य चोपलक्षणात्वाद्रूततैलाद्याहरणं सर्वं वा गृहो
स्करं ढौकस्वेति । तिलकः क्रियते यथा सा तिलककर्णी दंतमयी सुवर्णात्मिका वा श
लाका यथा गोरोचनादियुक्तया तिलकः क्रियतइति । यदिवा गोरोचनया तिलकः क्रियते
साच तिलककर्णीत्युच्यते । तिलकाः क्रियंते पिप्यंते वा यत्र सा तिलककर्णीत्युच्यते ।
तथांजनं सावीरकादि । शलाका अक्षणोरंजनार्थं शलाका अंजनशलाका तामाहरेति ।
तथा ग्रीष्मे उष्णान्नितापे सति मे मम विधूनकं व्यजनकं विजानीहि ॥ १० ॥

संभासगंच फणिहंच, सीदलि पासगंच आणाहि ॥ आदसगंच पयवा
हि, दंतपस्कालणं पवेसाहि ॥ ११ ॥ पूयफलं तंवोलयं, सूई सुतगंच
जाणाहि ॥ कोसंयमोचमेहाए, सुप्पुस्कलगंच खारगालणंच ॥ १२ ॥

अर्थ—(संभासकं के०) चीपीउं जेणेकरी नाशिकाना नीमाजा लूचीए काढीए तेने संभासक कहिए वली (फणिहंचके०) कांसकी जेणेकरी माथाना वाल समारिए ते तथा (सीहलिपासगंचआणाहि के०) वेणी बांधवाने अर्थे उननी कांकशी ए वस्तुउं आणी आपो (आदसगंचके०) आदर्शकं आसमंतात् दृश्यते आत्मा यस्मिन् स आदर्शः जेणे करी मुख वर्णादिक रूप शरीर देखाय तेने आरीशो कहिए ते (पयडाहिके०) आणी आपो (दंतपस्कालणंपवेसाहिके०) दंतप्रक्षालन करवाने अर्थे दांतण माहारा समीपे लावो ॥ ११ ॥ (पूयफलंके०) पुंगफलते सोपारी (तंबोलथंके०) नागरवेलीना पानना बीडा प्रमुख तथा (सूर्सुत्तगंचजाणाहिके०) सूत्र शीववाने अर्थे सूई ए वस्तुउं लइ आवो (कोसंयके०) घटादिक जाजन (मोचमेहाएके०) मोचप्रस्त्रवणं तेनमेहसेचन एटले लघुनीति करवा निमित्त रात्रीने समये मने बाहेर निकलता बीक लागेढे तेमाटे ते जाजन आणी आपो (सुप्युके०) तंडुलादिक धान सोधवाने अर्थे सुपडुं लावो (रुलगंचके०) धान खांम वाने अर्थे उखलो लइ आवो वली (खारगालणंचके०) जेमां नाखीने साजी प्रमुख खार गालीयें ते पात्र लावो अथवा लदणादिक खार लावो ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—संडासिकं नासिकाकेशोत्पाटनं फणिहं केशसमारचनाय कंकतकं सीहलिपासकं वीणासंयमनार्थमूर्णामयं कंकणं चानय आदर्शकं दर्पणं प्रयत्न दंतप्रक्षालनं दंतकाष्ठं मंदंतिके प्रवेशय ॥ ११ ॥ पूगफलं तांबूलं सूचीसूत्रं च जानीहि देहि । कोशं घटादिनाज नं मोचमेहाचानय । मोचः प्रस्त्रवणं तेनमेहः सेचनं तदर्थं जाजनमानय । तथा शूर्पं तंडुलादिगोधनं उदूखलं क्षारस्य सर्जिकादेर्गलनकं चानयेति ॥ १२ ॥

॥ टीका—एवं (संभासगंचेत्यादि) संडासिकं नासिकाकेशोत्पाटनं फणिहं केशसंयमानार्थं कंकतकं तथा (सीहलिपासगंति) वीणासंयमनार्थमूर्णामयं कंकणं चानय ढां कयेति । एवमात्ममंतादृश्यते आत्मा यस्मिन् स आदर्शः स एव आदर्शकस्तं प्रयत्न ददस्वेति । तथा दंताः प्रक्षाल्यंते अपगतमलाः क्रियंते येन तदंतप्रक्षालनं दंतकाष्ठं तन्मंदंतिके प्रवेशयेति ॥ ११ ॥ (पूयफलंचेत्यादि) पूगफलं प्रतीतं तांबूलं नागवल्लीदलं तथा सूत्रं च सूत्रं च सूच्यर्थं वा सूत्रं जानीहि ददस्वेति तथा कोशमिति वारकादिनाजनं तन्मोचमेहाय समाह्व । तत्र मोचः प्रस्त्रवणं कायिकेत्यर्थः । तेन मेहः सेचनं तदर्थं जाजनं दौक्य । एतदुक्तं भवति । बहिर्गमनं कर्तुमहमत्तमर्था रात्रौ जायदतो मम यथारात्रौ व हिर्गमनं न भवति तथा कुरु । एतच्चान्यस्याप्यधमत्तमकर्तव्यस्योपलक्षणं दृष्टव्यं । तथा शूर्पं तंडुलादिगोधनं तथा उदूखलं तथा किंचन क्षारस्य सर्जिकादेर्गलनकमित्येवमादिकमुपकरणं सर्वमप्यानयेति ॥ १२ ॥

चंडालगंच करगंच, वच्चघरंच आउसो खणाइ ॥ सरपायं च जायाए,
गोरहगंच सामणे राए ॥ १३ ॥ घडिगंच समिंमिमयंच, चेलगोलं कु
मारनूयाए ॥ वासं समन्निआवसं, आवसहंच जाण नत्तंच ॥ १४ ॥

अर्थ—(चंडालगंच के०) देवपूजाने अर्थे चंगेरी प्रमुख नाजन तथा (करगंचके०)
करुड मदिरानुं नाजन ते आणी आपो तथा (वच्चघरंचआउसोखणाहिके०) अहो आ
युष्मन् संचारुखण एटले पुरिष विष्टा घरमां नपडे माटे घरने नलीया संचारो तथा कु
इ खणावो वली (सरपायंचजायाएके०) शरपात एटले धनुष्य बाण पुत्र रमाडवाने अच
लइ आवो (गोरहगंचसामणेराए के०) गोरहगं एटले त्रण वर्षेनो बलदीउ श्रमणा
पुत्रने अर्थे रमत करवासारुं लइ आवो ॥ १३ ॥ (घडिगंचसमिंमिमयंचके०) घडिगं एटले
कूट्हाडी समिंमिम एटले वाजिंत्रविशेष तेसहित तथा (चेलगोलंके०) गोलदडी (कुमारनूया
एके०) कुमारक्रीडाने अर्थे लइ आवो जे दडीयें करी माहारा बालक रमत करे (वासंतम
निआवन्नंके०) तथा हे श्रमण वर्षाकाल आव्यो ते कारणे (आवसहंचके०) वर्षाकालमां
निवास करवा योग्य घर करावी आपो के जे अकी निजीयें नही तथा (जाणनत्तंचके०)
तेवर्षाकाल योग्य एटले वर्षाकालमां बेठा खाइये माटे तांडुलादिक लइ आवो: ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—चंडालकं देवतार्चनाद्यर्थं ताम्रमयं नाजनं एतच्च मधुरायां चंडालगमित्तु
च्यते । करकोजलाधारोमद्यनाजनं वा आनय । तथा वर्चोगृहं पुरीपोत्सर्गस्थानं आ
युष्मन् खन संस्कुरु । शरपातं बाणक्षेपस्थानं धनुस्तज्जाताय मत्पुत्राय राय ठौकय । गोर
हगं त्रिवर्षं बलीवर्दे वाऽनय श्रमणस्यापत्यं श्रामणिस्तस्मै श्रामणये गंत्र्यादिक्रते
नविष्यतीति ॥ १३ ॥ घटिकां मृन्मयकुल्लडिकां समिंडिकां पटहादिवादित्रेण सह गोत्रं
कंडुकं कुमारनूताय कुल्लकरूपाय मत्पुत्राय क्रीडार्थं देहि । हे श्रमण वर्षे प्रावृट्कालोपम
न्यापन्नः समापन्नः । प्राप्तस्ततश्चावसथं गृहं वर्षाकालयोग्यं नक्तं च तंडुलादिकं च जानी
हि निष्पादय । येन सुखेन वर्षाकालोतिवाह्यते । यडुकं । मासैरष्टनिरत्ना च पूर्वेण व
यसाऽयुषा ॥ तत्कर्तव्यं मनुष्येण यस्यांते सुखमेधते ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (चंडालगंचेत्यादि) चंडालकमिति देवतार्चनिकाद्यर्थं ताम्रमयं नाजनं
एतच्च मधुरायां चंडालकत्वेन प्रतीतमिति । तथा करकोजलाधारोमदिरानाजनं वा तद्वान
येति क्रिया । तथा वर्चोगृहं पुरीपोत्सर्गस्थानं तदा ऽयुष्मन् मदर्थं खन संस्कुरु । तथा शर
पवः पात्यंते क्षिप्यंते येन तद्वरपातं धनुस्तज्जाताय मत्पुत्राय कृते ठौकय । तथा (गो

हर्गति) अयहायणं वलीवर्दं च ठौकयेति (सामणोराएत्ति) अमणस्यापत्तं आमणित्तस्मै
 आमणिपुत्राय त्वत्पुत्राय गंत्र्यादिकृते नविष्यतीति ॥ १३ ॥ तथा (घटिगंचेत्यादि) घटिकां मृ
 न्मयकुण्डिकां डिंडिमेन पटहकादिवादित्रविशेषेण सह तथा (चेजगोलंति) वस्त्रात्म
 कं कंडुकं कुमारनूताय कुल्लकनूताय राजकुमाररूपाय वा मत्पुत्राय क्रीडनार्थमुपानयेति ।
 तथा वर्षमिति प्रावृट्कालोयमन्यापन्नोनिमुखं समापन्नोऽतथावसथं गृहं प्रावृट्काल
 निवासयोग्यं तथा नक्तंच तंडुलादिकं तत्कालयोग्यं जानीहि निरूपय निष्पादय । येन सु
 खेन वाऽनागतपरिकल्पितावसथादिना प्रावृट्कालोतिवाह्यतेऽति । तडुक्तं । मासैरएजि
 रद्वा च, पूर्वेण वयसाऽऽयुषा ॥ तत्कर्तव्यं मनुष्येण, यस्यांते सुखमेधते ॥ १४ ॥

आसंदियंच नवसुत्तं, पाउल्लाई संकमछाए ॥ अड पुत्तदोहलछाए,
 आणप्पा हवंति दासावा ॥ १५ ॥ जाए फले समुप्पन्ने, गेएहसुवाणं
 अहवा जहाहि ॥ अहं पुत्तपोसिणो एगे, नारवहा हवंति उट्टावा ॥ १६

॥ अर्थ—(आसंदियंचके०) वेशवानिमित्ते मांची आणी आपो पणते केवी लावो के जे
 (नवसुत्तंके०) नवसूत्रे वणी होय अथवा चर्म थकी वणी होय तेवी लइ आवो (पाउ
 लाई संकमछाए के०) वरसादमां चालतां पगे कादव नलागे तेना अर्थ काष्ठनी पावडी
 माहारा सारुं आणी आपो (अडके०) अथवा (पुत्तदोहलछाएके०) गर्भस्थे पुत्रना मोहोला
 संपादवाने अर्थ वस्तुउत्तनावो एम (आणप्पाहवंतिदासावाके०) आझापेनवंतिदासाइव एटले
 स्त्रीजेते ते पुरुषने पोतानी आझामां प्रवर्त्तवि स्नेह पाशे बंधाणा एवा विपर्ययां पुरुष
 स्त्रीना दास थाय ॥ १५ ॥ (जाएफलेसमुप्पन्नेके०) हवे जात एटले गृहवासनेविपे पुत्ररूप
 फल उत्पन्न थया ठता जे विटंवनाउं थाय ते कहेवे, (गेएहसुवाणं अहवाजहाहिके०)
 कोइक स्त्री गृहना कार्ये व्याकुल थई थकी पुरुष प्रत्ये कहे के ए बालक तमे संजालो अ
 थवा एनो त्याग करो (अहंके०) हुं एनी वेठ करी शकती नथी में नवमाश गुथी उदरे थस्यो
 थने तमे कृणमात्र पण पुत्रने खोलामां लेता नथी; एम क्रोधना वचन बोले तेवारे
 (एगेके०) कोइएक पुरुष आक्रोशतांये (पुत्तपोसिणोके०) स्त्रीनो वशवान्ते यको पुत्रनो पो
 पक थाय (नारवहा हवंति उट्टावाके०) जेम उंटनो नारवाहक जंटलो नार उंट उपर
 नावे तेडलो नार आरडतो यकोउपाडे तेम ते पुरुष पण स्त्रीनीपाशे उंटतुल्य जाणवा ॥ १६

॥ दीपिका—आसंदिकां मंचिकां । किंनूतां । नवं सूत्रं वल्कलादि यस्यां ता नवसूत्रा तां (पा
 उलाई) मोजकानि काष्ठपाडुकावा संक्रमणार्थं पर्यटनार्थे अथवा पुत्रे गर्भस्थिते दोद
 दोदस्तदर्थं स्त्रीणां पुरुषा आझापनीयाः स्युः । यथा दास्ता आझाप्यंते जर्नस्तथा स्त्री

निः पुरुषाः कर्मकराश्वादिश्यन्ते ॥ १५ ॥ जातः पुत्रः स एव फलं गृहस्थानां तस्मिन् पुं
समुत्पन्ने तड्देशेन याविम्वनास्ता आह । अमुं दारकं गृहाण त्वं रमे अहंतु व्याप
रवती अथवा एनं जहाहि परित्यज नाहमस्य वार्तामपि पृष्ठामि । कुपिता पुनः सा
ते मयायं नवमासानुदरेणोढस्त्वंतु उत्संगेपि न धत्सि एवमुक्तो नरस्तुक्तं सर्वं कुरुते
यतः । ददाति प्रार्थितः प्राणान्, मातरं हन्ति तत्कृते ॥ किं न दद्यात्किं न कुर्यात्स्त्रीनि
न्यर्थितो नरः ॥ १ ॥ ददाति शौचपानीयं पादौ प्रक्षालयत्यपि ॥ श्लेष्माणमपि गृह्णाति
स्त्रीणां वशगतो नरः ॥ २ ॥ अथ पुत्रपोषिणस्ते नरा एके नारवहाः स्युः । यथा तु
प्राचारं वहन्ति तत्तुल्याः ॥ १६ ॥

॥ टीका—एवंच (पाञ्चानां इति) मौजे काष्ठपाङ्के वा संक्रमणार्थं पर्यटनार्थं निरूप
यतो नाहं निरावरणपादा नूमौपदमपि दातुं समर्थेति । अथवा पुत्रे गर्भस्थे दौहदः पुत्र
दौहदः अंतर्वत्नीफलादावज्जिलाषविशेषस्तस्मै तत्संपादनार्थं स्त्रीणां पुरुषाः स्ववशीकृता
दासाश्च क्रयक्रीताश्वाङ्गाप्याङ्गापनीयान्वन्ति । यथा दासाश्चलङ्कितैर्योग्यत्वादा
प्यन्ते एवं तेपि वराकाः स्नेहपाशावपाशिताविषयार्थिनः स्त्रीनिः संसारावतरणवीथीनि
रादिश्यन्त इति ॥ १५ ॥ अन्यच्च । (जाएफले इत्यादि) जातः पुत्रः स एव फलं गृहस्थ
नां । तथाहि । पुरुषाणां कामजोगः फलं । तेषामपि फलं प्रधानकार्यं पुत्रजन्मेति । त
क्तं । इदं तत्स्नेहसर्वस्वं, सममाढ्यदरिद्र्योः ॥ अचंदनमनौशीरं, हृदयस्यानुलेपनं ॥
यत्तद्वपनिकेत्युक्तं, बालेनाव्यक्तजाषिणा ॥ हित्वा सौख्यं च योगं च तन्मे मनसि वर्तते
॥ २ ॥ यथा लोके पुत्रसुखं नाम द्वितीयं सुखमात्मन इत्यादि । तदेवं पुत्रः पुरुषाणां
परमानुदयकारणं तस्मिन् समुत्पन्ने जाते तड्देशेन या विडम्बनाः पुरुषाणां जयन्ति । अ
मुं दारकं गृहाण त्वमहंतु कर्मासक्ता न मे ग्रहणावसरोस्ति । अथचैनं जहाहि परित्यज ना
हमस्य वार्तामपि पृष्ठाम्येवं कुपितासती ब्रूते मयायं नवमासानुदरेणोढस्त्वं पुनरुत्संगे
नाप्युद्धन् स्तोकमपि कालमुद्विजस इति । दासदृष्टान्तस्त्वादेशदानेनैव साम्यं न जते नादेश
निष्पादनेनैव । तथाहि । दासो न यादुदन्नादेशं विधत्ते स तु स्त्रीवशगोऽनुग्रहं मन्यमानोऽपि
दितश्च तथादेशं विधत्ते । यदेव रोचते मह्यं, तदेव कुरुते प्रिया । इतिवेत्ति न जानाति त
त्प्रियं यत्करोत्यसौ ॥ १ ॥ ददाति प्रार्थितः प्राणान् मातरं हन्ति तत्कृते ॥ किं न दद्या
त्किं न कुर्यात्स्त्रीनिरन्यर्थितो नरः ॥ २ ॥ ददाति शौचपानीयं, पादौ प्रक्षालयत्यपि ॥
श्लेष्माणमपि गृह्णाति स्त्रीणां वशगतो नरः ॥ ३ ॥ तदेवं पुत्रनिमित्तमन्यद्वा यत्किंचिन्न
मिन्नमुद्विश्य दासमिवादिशन्ति । अथ तेपि पुत्रान् पोषितुं शीलं येषां ते पुत्रपोषिण उपजन्त

णार्थत्वादास्य सर्वादेशकारिणएके केचन मोहोदये वर्तमानाः स्त्रीणां निदेशवर्तिनोऽपह
सितेहाकामुष्मिकापायाउप्राश्व परवशाचारवाहानवन्तीति ॥ १६ ॥

राउवि उठिया संता, दारगंच संठवंतिधाईवा ॥ सुहिरामणा विते संता
वठधोवा हवंति हंसावा ॥ १७ ॥ एवं बहुहिं कए पुवं, नोगठाए जेनि
यावन्ना ॥ दासे मिइव पेसेवा ॥ पसुनूतेव से ए वा केइ ॥ १८ ॥

अर्थ—(राउवि उठियासंता के०) रात्रने विपे पण निडामांथी उठीने बालक रडतो
होय तेने राखे बालकने रमाडे कोनीपेरे तो के (दारगंचसंठवंतिधाईवाके०) रुदंत
दारकं धात्रीवत् संस्थापयन्ति एटले धात्रीनी पेरे राखे जेम धात्री बालकने रुडीरीते पाळे
तेम ते पुरुष पण बालकने पाळे (सुहिरामणावितेसंताके०) कदापि ते पुरुष सुहिराम
एटले घणो लज्जावंत होय तोपण स्त्रीने वचने निर्द्वज्ज थाय (वठधोवा हवंति हंसावा
के०) हंस एटले धोबीनी पेरे स्त्रीना तथा बालकना वस्त्र धोवे तथा बीजापण जेकांइ
कार्ये कहे ते सर्व दासनी पेरे करे ॥ १७ ॥ (एवंके०) ए पूर्वोक्त प्रकारे स्त्रीनुं किंकरपणुं
(पुवंके०) पूर्वे अतीत कालने विपे (बहुहिंके०) घणा पुरुषोए (कएके०) कस्युं अने वर्तमा
न काले पण स्त्रीनुं दासत्वपणुं घणा पुरुषो करेते तथा आगमिक काले पण करशे
(नोगठाएजेनियावन्ना के०) नोगने अर्थे जे अजिमुख एटले संमुख अथा तेना ए ह
बाल थाय एवा रागांध पुरुषजे स्त्रीने वश वत्तं थयाते (दासेके०) दास समान तथा (मि
इव के०) पाशमां पडेला मृग समान तथा (पेसेवाके०) वेचातो लीधेलो चाकर ते समान
तथा (पसुनूतेवसेणवाकेइ के०) तिर्यंच समान पण न- कहेवाय किंवहुना ते कोइ स
रीखान कहेवाय एवो कोइ पदार्थ नथी के जेनी उपमा एवा अधमने आपीने तेनी
तुल्यना करी बतावीए. ते पुरुष सत्क्रिया थकीरहित माटे साधुपण नही अने तांबुलादिक
परिजोग थकी रहित माटे गृहस्थ पण न कहेवाय माटे उन्नय त्रष्ट जाणवा. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—रात्रावप्येके नराउठाय धात्रीवत्तं रुदंतं दारकं बालं संस्थापयन्ति । सुपुन्ही
लज्जा तस्या मनो येषांते सुन्हीमनसोलज्जावंतोपि संतोलज्जां त्यक्त्वा स्त्रीवशगाहीनक
र्मण्यपि कुर्वन्ति । तान्येवाह । वस्त्रधावकावस्त्रप्रक्षालकाः स्युः । यथा हंसारजकाश्च ।
अस्योपलक्षणादन्यदपि जलवहनादि कुर्वन्ति ॥ १७ ॥ एवं पूर्वोक्तं बहुनिर्भरः पूर्वकृतं
कृतपूर्वं नोगकृतये नराअन्यापन्नाव्यवस्थिताः सावयकार्येषु सक्ताः । तथा योरागांधः
मदासश्च मृगश्च मूखोहीनकर्मण्यपि प्रेष्यते योज्यते पशुनूनः स न कश्चित् । न दीक्षितः
सत्क्रिया रहितत्वात् । नापिगृहस्थः तांबूलादिनोगरहितत्वात् अतोऽसौ नकश्चित् ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (राउविश्यादि) रात्रावप्युद्धिताः संतो रुदंतं दारकं धात्रीवत् स
 स्थापयंत्यनेकप्रकारैरुद्धापैः । तद्यथा । सामिउसणीगरस्स यणक्कउरस्सय हव्वकण्णि
 पट्टणसीहपुरस्स चउणयस्स निन्नस्सय कुब्बिपुरस्सयकस्सुकुज्जायायामुहसोरियपुरस्स
 य इत्येवमादिनिरसंबदैः क्रीडनकलापैः स्त्रीचित्तानुवर्तिनः पुरुषास्तत् कुर्वन्ति येनोप
 स्यतां सर्वस्य व्रजन्ति । सुष्ठु-हीर्जङ्गा तस्यां मनोतः करणं येषां ते सु-हीमनसोलङ्कारा
 पि ते संतोविहाय लज्जां स्त्रीवचनात्सर्वजघन्यान्यपि कर्माणि कुर्वन्ते । तान्येव सूत्रावयव
 दर्शयति । वस्त्रधावकावस्त्रप्रक्षालकाहंसाश्च रजकाश्च नवंति । अस्य चोपलक्षणाप्येता
 न्यदप्युदकवहनादिकं कुर्वन्ति ॥ १७ ॥ किमेतत्केचन कुर्वन्तीति येनैवमभिधीयते वाउ
 र्वेतीत्याह । (एवं बहुश्रुत्यादि) एवमिति पूर्वोक्तं स्त्रीणामादेशकारणं पुत्रपोषणवस्त्र
 वनादिकं तद्वद्भुजिः संसाराजिष्वंगिनिः पूर्वं कृतं कृतपूर्वं । तथापरे कुर्वन्ति करिष्यन्ति च
 नोगकृते कामनोगार्थमैहिकामुष्मिकापायमपर्यालोच्यानिमुख्येन नोगानुकूल्येनापत्रा
 वस्थिताः सावद्यानुष्ठानेषु प्रतिपन्ना इति यावत् । तथा योरागांधः स्त्रीवशीकृतः सदासवस्त
 कितानिस्तानिः प्रत्यपरेपि कर्माणि निश्चय्यते । तथा वागुरापतितः परवशोमृगश्च धार्यते न
 तमवशो नोजनादिक्रियापि कर्तुं लज्जते । तथा प्रेष्यश्च कर्मकरश्च क्रीतश्च वर्चः शोधना
 वपि निश्चय्यते । तथा कर्तव्याकर्तव्यविवेकरहिततया हिताहितप्राप्तिपरिहारशून्यत्वात्
 नूतश्च । यथाहि पशुराहारनयमैशुनपरिश्रहानिज्ञा एवं केवलमसावपि सदनुष्ठानरहितत्वा
 त्पशुकल्पः । यदिवा स स्त्रीवशो गोदासमृगप्रेष्यपशुन्योप्यधमत्वान्न कश्चित् । एतदुक्तं नव
 सर्वाधमत्वान्नस्य तत्तुल्यं नास्त्येव येनासावुपमीयते । अथवा न सकश्चिदित्युनयत्रष्ट
 त् । तथाहि न तावत्प्रव्रजितोसौ सदनुष्ठानरहितत्वान्नापि गृहस्थस्तांबूलादिपरिनो ग
 तत्वाह्नोचिकामात्रधारित्वाच्च । यदिवा ऐहिकामुष्मिकानुष्ठायिनां मध्ये न कश्चिदिति ॥ १८ ॥

एवं खु तासु विन्नप्पं, संथवं संवासंच वज्जेज्जा ॥ तज्जातिआ इमे कामा
 वज्जकराय एवमक्काए ॥ १९ ॥ एवं नयं एसेयाय, इइ से अप्पगं निरुं
 नित्ता ॥ णोइठि णोपसू, निक्खुणो सयं पाणिणा णिलज्जेज्जा ॥ २० ॥

अर्थ—हवे उपदेश कहे (एवं खुतासु विन्नप्पं के०) एम जे पूर्वोक्त स्त्रीनो विनव्यो माय
 कारण जाणीते (संथवं के०) तथा तेनुं संस्तव (संवासंच के०) तेनुं संवास एटले जेनुं
 शबुं तेने उत्तमपुरुष (वज्जेज्जा के०) वर्जे त्याग करे (तज्जातिआ इमे कामा के०) त
 ज्जाति एटले ते स्त्रीना संग थकी ठे उत्पत्ति जेनी एवा ए प्रत्यक्ष कामनोग ते (वज्ज
 कराय एवमक्काए के०) अवयकरा एवमाख्यातं एटले पापकर्म कारी दुर्गतिना दाता

वे एम श्रीतीर्थकर गणधरे कह्युं ॥ १९ ॥ (एवंनयं के०) एम स्त्रीना संवास थकी प्रणा नयना कारण उत्पन्न आयठे माटे (एसेयायसेके०) ते श्रेयकारी कल्याणकारी न थी (६५ के०) ए हेतु जाणीने (अप्पगं के०) पोताना आत्माने (निरुंजित्ताके०) स्त्रीना संग थकी निरुंधीने एटले निवारीने संमार्गने विपे स्थापन करीने (निस्कूके०) चारित्रिउ जे होय ते (एोइडिणोपसू के०) स्त्रीअने पशु एटले तिर्येचनो सहवास करे नही (एोसयंपाणिणाणिजिजेज्जाके०) तथा पोताना हाथथी स्पर्श मात्रपणनकरे ॥ २० ॥

॥ दीपिका—खुवाक्यालंकारे । एतत्पूर्वोक्तं तासु स्त्रीषु विषये यद्विज्ञप्तमुक्तं तत्तथा स्त्री निः सार्धं संस्तवं परिचयं वासंच एकत्र निवासंच त्यजेत् । यतः । तान्यः स्त्रीन्योजातिरुत्पत्तिर्येषां ते तज्जातिकाश्चे कामाः । पुनः किञ्चूताः । अवयं पापं तस्य कारकास्तएवमाख्या तास्तीर्थकृद्भिः ॥ १९ ॥ एवं पूर्वोक्तप्रकारेण नयहेतुत्वाद्भयं स्त्रीसंबंधरूपं नश्रेयसे इति हेतोः सज्जिहुरात्मानं निरुध्य न स्त्रियं नापि पशुं लीयेत संश्रयेत स्त्रीपशुन्यां संवासं त्यजेत् । तथा सहस्तेनवा अंगस्य (नणिजिजेज्जाति) जातेन संबधं न कुर्यात् । यतो हस्तकर्मणापि चारित्रं शबलीनवति ॥ २० ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंहारद्वारेण स्त्रीसंगपरिहारमाह । (एवंखुइत्यादि) एतत्पूर्वोक्तं । खुशब्दोवाक्यालंकारे । तासु यत् स्थितं तासां वा स्त्रीणां संबधि यद्विज्ञप्तमुक्तं । तद्यथा । यद्वि सकेशया मया सह न रमसे ततोहं केशानप्यपनयामीत्येवमादिकं तथा स्त्रीनिः सार्धं संस्तवं परिचयं तत्संवासं च स्त्रीनिः सहैकत्र निवासं चात्महितमनुवर्तमानः सर्वापायनीरुत्पत्त्यजेज्जह्यात् । यतस्तान्योजातिरुत्पत्तिर्येषां ते कामास्तज्जातिकारमणीसंपर्कोऽवास्तथा अवयं पापं वज्रं वा गुरुत्वादधः पातकत्वेन पापमेव तत्करणशीलाऽवयकरावज्जकरावेत्येव माख्यातास्तीर्थकरगणधरादिभिः प्रतिपादिताइति ॥ १९ ॥ सर्वोपसंहारार्थमाह । (एवं नयमित्यादि) एवमनंतरनीत्या नयहेतुत्वात् स्त्रीनिर्विज्ञप्तं तथा संस्तवस्तत्संवासश्च न यमित्यतः स्त्रीनिः सार्धं संपर्कोन श्रेयसे सद्गुणानहेतुत्वात्तस्येत्येवं परिज्ञाय सज्जिहुरवगतकामनोगविपाकश्चात्मानं स्त्रीसंपर्कान्निरुध्य सन्मार्गेप्यवस्थाप्य यत्कुर्यात्तद्वर्शयति । नस्त्रियं नरकवीथीप्रायां नापि पशुं लीयेताश्रयेत स्त्रीपशुन्यां सह संवासं परित्यजेत् स्त्रीपशुपंक्तयजित्ताशयेतिवचनान्नथास्वकीयेन पाणिना हस्तेनावाच्यस्य (नणिजिजेज्जाति) नसंबाधनं कुर्यात् । यतस्तदपि हस्तसंबाधनं चारित्रं शबलीकरोति । यद्विवा स्त्रीपश्वादिकं स्नेन पाणिना नस्पृशेदिति ॥ २० ॥

सुविधलेसे मेहावी, परकिरिअंच वज्जए नाणी ॥ मणसा वयसा काएण
सवफाससहे अणगारे ॥ १९ ॥ इवेव माहु से वीरे, धुअरए धुअमोहे से

निष्कू ॥ तम्हा अश्वविमुक्ते सुविमुक्ते, आमोस्काए परिव्रएज्जा सि(पात्रं
तरं विहरे आमोस्काए)तिवेमि ॥ २५ ॥ इति श्रीइठी परिज्ञा चतुर्थाध्ययनं समाप्तं.

अर्थ—(सुविमुक्तेसेके०) शुद्ध निर्मल लेश्यावंत चित्तनो व्यापारणे जेनो एवो (मेधावी
के०) पंडित ते (परकिरियंचके०) परनी करेली स्त्रियादिकसंबंधिनी क्रिया अथवा जोगने
थे परने हाथे पोताने विषे स्पर्शादिक जे क्रिया कराववी तेने (वज्जएनाणीके०) ज्ञानवं
पुरुष मने वचने अने कायाये करवुं कराववुं ने अनुमोदवुं एम त्रिविधे वर्जे अर्थात् काम जोगने
टाळे तथा (सव्वासासहे अणगारेके०) अन्य सर्व शीतादिक परिसह जे कहाळे तेने ते
अणगार स्पर्श येको सहे एटले सहन करे ॥ २१ ॥ (इत्थेवमाहु सेवीरेके०) एम ए पूर्वोक्त
समस्त उपदेश श्री माहावीर देवे आहु एटले कहाळे ते श्रीमाहावीर परमेश्वर केवाळे तो
के (धुअरए धुअमोहेके०) पाप रज रहित तथा मोहरहित ठे (तम्हाके०) तेमाटे (सेनिष्कू
के०) ते साधु सम्यक्दर्शन चारित्रे करी युक्त येको मुक्तिने साधे (अश्व विमुक्तेके०)
अध्यवसाय निर्मल येको (विमुक्ते आमोस्काए परिव्रएज्जासिके०) विमुक्त आमोक्षाय प
रिव्रजेत् संयमानुष्ठाने इति एवो निष्ठु स्त्रीसंगादिक क्लेश येकी विमुक्त येको येको ज्यां
धी मोहे जाय त्यांसुधी सूधो संयम पाळें. तिवेमिनु अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ २२ ॥ ए
स्त्री परिज्ञा नामे चौथा अध्ययननो अर्थ समाप्त येयो. ॥

॥ दीपिका—सुविशुद्धा लेश्या मनोवृत्तिर्यस्य सुविशुद्धलेश्योमेधावी मर्यादावान् पर
स्य रुपादेः संबंधिनीं क्रियां ज्ञानी विवेकवान् वर्जयेत् मनसा वाचा कायेन सर्वस्पर्श
सहोऽनगारः शीतोष्णदंशमशकादिसहनकृत्यः स्यात् ॥ २१ ॥ इत्येवं पूर्वोक्तं तत्सर्वं न
गवान् वीरोधुतं क्षिप्तं रजः स्त्रीसंबंधकृतं कर्म येन स धुतरजाः धुतमोहआह उक्तवा
न् तस्मात्सनिष्ठुरध्यात्मविशुद्धो निर्मलचित्तः सुविमुक्तः स्त्रीसंबंधेन रहितआमोक्षाय
सर्वकर्मक्षयं यावत् विहरेत्संयमोद्यतो न वेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २२ ॥ इति सूत्रकृता
गदीपिकायां चतुर्थाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—अपि च । सुविशुद्धेत्यादि) सुषु विशेषेण शुद्धा स्त्रीसंपर्कपरिसंहाररूपतया
निष्कलंका लेश्याऽतःकरणवृत्तिर्यस्य स तथा स एव ज्ञतोमेधावी मर्यादावर्ती परस्मै रुपादि
पदार्था क्रिया परक्रिया तां च ज्ञानी विदितवेद्यो वर्जयेत्परिहरेत् । एतदुक्तं भवति । विषयो
पन्नोगोपाधिना नान्यस्य किमपि कुर्यान्नाप्यात्मनः स्त्रिया पादधावनादिकमपि कारयेत् । एतच्च
परक्रियावर्जनं मनसा वचसा कायेन वर्जयेत्तथा ह्यादास्काकामजोगार्थं मनसा न गच्छति ना
न्यं गमयति गच्छंतमपरं नानुजानीते एवं वाचा कायेन च सर्वेऽप्यौदारिके नव जेदा एवं दिव्येति

नव जेदास्ततश्चाष्टादशनेदनिन्नमपि ब्रह्म विज्ञयात् । यथाच स्त्रीस्पर्शपरीपहः सोढव्य एवं स
 र्वाणिपि शीतोत्पदं शमशकटृणादिस्पर्शानिपि सहेत । एवंच सर्वस्पर्शसहोऽनगारः साधुर्नवती
 ति ॥ ११ ॥ कएवमाहेति दर्शयति । (इत्थेवमाहुरित्यादि) इत्येवं यत्पूर्वमुक्तं तत्सर्वं सवीरोजग
 तानुत्पन्नदिव्यज्ञानः परहितैकरतआह उक्तवान् । यतएवमतो धूतमपनीतं रजःस्त्रीसंपर्का
 दिकृतं कर्म येन सधूतरजाः । तथा धूतोमोहोरागद्वेषरूपोयेन सतथा । पातांतरं वा धूतोऽप
 नीतोरागमार्गोरागपंथा यस्मिन् स्त्रीसंस्तवादिपरिहारात्ततथा तत्सर्वं जगवान् वीरएवाह । य
 तएवं तस्मात्सजिह्वुरध्यात्मविशुद्धः सुविशुद्धांतःकरणः सुष्ठु रागद्वेषात्मकेन स्त्रीसंपर्केण मु
 क्तः सन्नामोद्धायाशेषकर्मक्षयंयावत्परिसमंतात्संयमेऽनुष्ठाने ब्रजेऽहेत्संयमोद्योगवान् नवे
 दिति । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति चतुर्थं स्त्रीपरिज्ञाध्ययनं परिसमाप्तं
 हवे नरयविजन्ति नामा पांचमुं अध्ययन श्रीजंबूस्वामी पूठे अने श्रीसुधर्म स्वामी
 जंबू प्रत्ये कहेने के पूर्वे चोथा अध्ययनमां अनाचारी कह्या तेवा अनाचारी जे होय
 तेने नरकगति प्राप्त याय माटे नरयविजन्ति नामा पांचमुं अध्ययन कहेने.

पुठिस्सहं केवलियं महोसिं, कहं जितावा एरगा पुरछा ॥ अ
 जाणउ मे मुणि बूहि जाणं, कहिं नु वाला नरयं उविति ॥ १ ॥
 एवं मए पुठे महाणुजावे, इणमोव्ववी कासवे आसुपत्ते ॥ पवे
 दइस्सं डुहमठडुगं, आदीणियं डुक्कडियं पुरछा ॥ २ ॥

अर्थ—(पुठिस्सहंकेवलियंमहोसिंके०) सुधर्मस्वामी कहेने जे तमे मने पूठोठो के नरक
 केवाले तथा जीव केवे कर्म करी-नरके जाय तथा त्यां केवी वेदनाते तेम में पण (पुरछाके०)
 पूर्वेकेवली महर्षि श्री माहावीर देवने पुठयुं हतुं के हे जगवन् (अजितावा के०)
 तापसहित (एरगाके०) नरकना जय जे तीव्र दुःख रूपते ते (कहंके०) केवाते (अ
 जाणउमेके०) अजाणता एवा मुजने (मुणिके०) हे मुनि तमे (जाणंबूहिके०) केवल ज्ञाने
 करी जाणता थका कहो के (कहिंनुवालानरयंउवितिके०) केवीरीते वाल एटले अज्ञानी जी
 व नरकमां जइ उपजे ॥ १ ॥ (एवंमएपुठेके०) एम में विनय सहित पुठयुं ठतां (महाणुजावे
 के०) महोठोने अनुजाव एटले माहात्म्य जेनो (आसुपत्तेके०) आशुप्रज्ञ एटले सर्वत्र
 मश उपयोग थकी केवल ज्ञानवंत एवा (कामवेके०) काश्यप श्रीमाहावीर देव तेणे (इ
 णमोव्ववीके०) एमज कयुं ते प्रमाणे हुं तमने कहीण (पवेदइस्संडुहमठडुगंके०) प्रवेदि
 नेदुःखमेवार्थडुगं एटले दुःखनु कारणते माटे डुगंमस्थानक नरकावासा कह्याते (आदीणि
 पंडुक्कडियंपुरछाके०) आदीनिकंडुक्कडितिनो पुरस्तात् एटले अन्यंत दीनपुरुषे जेनो आश्रयकम्यो

ते एवा डुरुत एटले पापफलसहित ते नरकावासाने पुरस्तात् एटले आगल कहेने
तमे एकाग्रचित्ते सांजलो ॥ २ ॥

॥ टीपिका—अथ पंचमाध्ययनमारच्यते । तत्र उपसर्गजीरोः स्त्रीवशगत्य नरकपातः
स्यात्तत्र च यादृश्योवेदनाः स्युस्तादृशत्रोच्यन्ते इति । प्रथमोद्देशकस्यादिसूत्रमिदं । (पु
स्तेति) जंबूस्वामिना सुधर्मस्वामी पृष्ठः किंजुतानरकाइत्यादिपृष्ठः सुधर्मस्वाम्याह ।
देतद्भवताऽहंपृष्ठस्तदेतत्केवलिनः श्रीवीरमहर्षेः पुरस्तात्पूर्वं पृष्ठवानहं कथमजितापानि
तानरकाः । हेमुने एतदजानतो मे त्वं जानन् ब्रूहि । कथं केन प्रकारेण नुवितर्कं बाला
जानरकमुपयांति ॥१॥ एवं मया पृष्ठोमहानुजावइदं प्रश्नोत्तरमब्रवीत् । काश्यपोवीर्याह
प्रज्ञोन्नगवान् इदमाह । यथाहं प्रवेदयिष्यामि कथयिष्यामि त्वं शृणु । दुःखं नरकदुःखं अर्थतः
परमार्थतो दुर्गविषमं । पुनः किंजुतं । आसमंतादीनमादीनं तद्विद्यते यस्य सञ्चादीनकोऽस्य
तद्दीनत्वाश्रयस्तं दुष्कृतं पापं विद्यते यत्र स दुष्कृतिकस्तं पुरस्तादग्रतः कथयिष्ये ॥३॥

॥ टीका—उक्तं चतुर्थमाध्ययनं सांप्रतं पंचममारच्यते । अस्य चायमनिसंबन्धः । इहाद्याध्ययने
स्वसमयपरसमयप्ररूपणानिहिता । तदनंतरं स्वसमये बोधोविधेयइत्येतद्वितीयेऽध्ययने इति
हितं । संबुद्धेन चानुकूलप्रतिकूलोपसर्गाः सम्यक्सोढव्याइत्येतत्तृतीयेऽध्ययने प्रतिपादि
तं । तथा संबुद्धेनैव स्त्रीपरीषदश्च सम्यगेव सोढव्यइत्येतच्चतुर्थेऽध्ययने प्रतिपादितं । सांप्रतं
उपसर्गजीरोः स्त्रीवशगस्यावश्यं नरकपातोन्नवति । तत्र च यादृक्कावेदनाः प्राङ्म
ति तादृशनेनाध्ययनेन प्रतिपाद्यन्ते । तदनेन संबन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुषंग
द्वाराणि उपक्रमादीनि वक्तव्यानि । तत्रोपक्रमांतर्गतोऽर्थधिकारोद्देशा । अध्ययनार्थाधि
कारोद्देशार्थाधिकारश्च । तत्राध्ययनार्थाधिकारो निर्युक्तिकारेण प्रागेवानिहितः । तद्यथा । उ
पसर्गजीरुणो (स्त्रीवसस्तनरएसु होङ्गउववाउ) इत्यनेन उद्देशार्थाधिकारस्तु निर्युक्तिरुताना
निहितोऽध्ययनार्थाधिकारांतर्गतइति । सांप्रतं निक्षेपः सचत्रिविधः । उधनिष्पन्नोनामनिष्प
न्नः सूत्रालापकनिष्पन्नश्चेति । तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽध्ययनं नामनिष्पन्ने तु नरकविजक्तिरिति
विषदं नाम । तत्र नरकपदनिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । एिरए ठकं दवं, एिरयाउ इहमेव जे
नवे अशुजा ॥ खेतं एिरउंगासो कालोएिरएसुचेवही ॥ ६४ ॥ जावेउएिरयजीवा कम्पुउ
चेव एिरयपाउंगा । सोऊणएिरयदुःखं, तवचरणोहोइजइयवं ॥ ६५ ॥ एिरयेठकमित्ता
दिगाथादयं । तत्र नरकशब्दस्य नामस्थापना इव्यक्तेत्रकालजावजेदात् पोढा निक्षेपः ।
तत्र नामस्थापने कुस्से । इव्यनरकआगमतोनोआगमतश्च । आगमतोज्ञाता तत्र आ
नुपयुक्तः । नोआगमतस्तु इशरीरन्नव्यशरीरव्यतिरिक्तइहैव मनुष्यनवे तिर्यग्नवे ये केचन
ऽश्मनकारित्वादशुजाः सत्त्वाः कालकसौकरिकादयइति । यदिवा यानि कानि चिदशुजानि

स्थानानि चारकादीनि याश्च नरकप्रतिरूपावेदनास्ताः सर्वाऽव्यनरकाऽत्यनिधीयन्ते ।
यदिवा कर्मऽव्यनो कर्मऽव्यनेदाद् व्यनरकोद्देधा । तत्र नरकवेद्यानि यानि बहानि कर्मा
णि तानि चैकनविकस्य बह्वायुष्कस्यानिमुखनामगोत्रस्य चाश्रित्य व्यनरकोजवति ।
नो कर्मऽव्यनरकस्त्वैव येऽशुनारूपरसगंधवर्णशब्दस्पर्शाऽति । क्षेत्रनरकस्तु नरकावकाश
कालमहाकालरौरवमहारौरवप्रतिष्ठानाऽनिधानादिनरकाणां चतुरशीतिलक्षसंख्यानां वि
शिष्टो नूनागः । कालनरकस्तु यत्र यावती स्थितिरिति । नावनरकस्तु ये जीवानरकायुष्क
मनुजयन्ति तथा नरकप्रायोग्यः कर्मोदयऽति । एतदुक्तं नवति । नरकांतर्वर्तिनो जीवास्तथा
नरकायुष्कोदयापादिताऽसातावेदनीयादिकर्मोदयाश्चैतद्द्वितयमपि नावनरकऽत्यनिधीय
ते । तदेवं श्रुत्वाऽवगम्य तीव्रमसह्यं नरकदुःखं क्रकचपाटनकुंजीपाकादिकं परमाधार्मि
कापादितं परस्परोदीरणारुतं स्वाभाविकं च तपश्चरणे संयमानुष्ठाने नरकपातपरिपंथिनि
स्वर्गापवर्गागमनैकहेतोर्वाऽत्महितमिहता प्रयतितव्यं परित्यक्तान्यकर्तव्येन यत्नो विधेय
इति । सांप्रतं विनक्तिपदनिक्षेपार्थमाह । एतामं वणादविष्, खेत्ते काले तदेव नावेय । ए
सोऽत्र विनक्ती ए एतस्केयोऽविविहोऽहो ॥१॥ (नामं वणोऽत्यादि) विनक्तेर्नामस्थापना व्य
क्षेत्रकालनावनेदात् षोढा निक्षेपस्तत्र नामविनक्तिर्यस्य कस्य चित्तचित्तादेऽव्यस्य विन
किरिति नाम क्रियते । तद्यथा । स्वादयोऽष्टौ विनक्तयस्तिवादयश्च । स्थापनाविनक्तिस्तु य
त्र ताएवं प्रातिपदिकाऽतातोर्वा परेण स्थाप्यन्ते पुस्तकपत्रकादिन्यस्तावा । व्यविनक्तिर्जी
वाजीवनेदाद् द्विधा । तथापि जीवविनक्तिः सांसारिकेतरनेदाद्विधा । तत्राप्यसांसारिकजी
वविनक्तिर्द्व्यकालनेदात् द्वेधा । तत्र व्यतस्तीर्यातीर्थसिद्धादिनेदात्पंचदशधा । कालतस्तु
तत्प्रथमसमयसिद्धादिनेदादनेकधा । सांसारिकजीवविनक्तिरिन्द्रियजातिनवनेदात्रिधा । तत्र
इन्द्रियविनक्तिरेकैन्द्रियविकर्षेन्द्रियपंचेन्द्रियनेदात्पंचधा । जातिविनक्तिः पृथिव्यपूतजोवायुव
नस्पतित्रसनेदात् षोढा । नवविनक्तिर्नारकतिर्यङ्मनुष्यामरनेदाच्चतुर्धा । अजीवव्य
विनक्तिस्तु रूप्यरूपिद्व्यनेदाद् द्विधा । तत्र रूपिद्व्यविनक्तिश्चतुर्धा । तद्यथा । स्कंधाः
स्कंधदेशाः स्कंधप्रदेशाः परमाणुपुज्जाश्च । अरूपिद्व्यविनक्तिर्दशधा । तद्यथा । धर्मा
स्तिकायो धर्मास्तिकायस्य देशो धर्मास्तिकायस्य प्रदेशः । एवमधर्माकाशयोरपि प्रत्येकं
त्रिनेदता इष्टव्या । अक्षयसमयश्च दशमऽति । क्षेत्रविनक्तिश्चतुर्धा । तद्यथा । स्थानं
दिशं व्यं स्वामित्वं चाश्रित्य । तत्र स्थानाश्रयणादूर्ध्वाधस्तिर्यग्बिजागव्यवस्थितोऽलो
कोर्वशात् स्थानस्य पुरुषऽव कटिस्थकण्डगुग्मऽति इष्टव्यः । तत्राप्यधोऽलोकविनक्ती ग्लानप्र
जायाः सप्त नरकपृथिव्यस्तत्रापि सीमंतकादिनरकेऽकावलिप्रविष्टपुष्पावकीर्णकट
व्यस्य चतुरस्रादिनरकस्वरूपनिरूपणं । तिर्यग्लोकविनक्तिस्तु जंबूद्वीपलवणसमुद्र
धातकीर्ण्डकालोदतमुद्रेत्यादिदिशुण्दिशुण्द्विधा द्वीपसागरस्वयं नृगमणपर्यंतस्वरूपनि

रूपणं । ऊर्ध्वलोकविनक्तिः सौधर्माद्या उपर्युपरिव्यवस्थिता षादशदेवलोकाः नव
 कानि पंचमहाविमानानि । तत्रापि विमानेऽकावलिप्रविष्टपुष्पावकीर्णकृतत्रयस्वर
 रत्नादिविमानस्वरूपनिरूपणमिति । दिगाश्रयणेन तु पूर्वस्यां दिशि व्यवस्थितं देव
 वमपरास्वपीति । इव्याश्रयणाद्वालिक्षेत्रादिकं गृह्यते । स्वाम्याश्रयणाच्च देवदत्तस्य
 यद्गदत्तस्य वेति । यदिवा क्षेत्रविनक्तिरार्याऽनार्यक्षेत्रज्ञेदाद्विधा । तत्राप्यार्यक्षेत्रमा
 द्विशंतिजनपदोपज्ञकितं राजगृहमगधादिकं गृह्यते । रायगिहमगहचंपा, अंगान्त
 मलितिवंगाय ॥ कंचणपुरंकलिगा, वाराणसीचेव कासीय ॥ १ ॥ साकेयकोसला
 पुरंचकुरुसौरियंकुसुष्ठाय ॥ कंपिह्वं पंचाला, अहिष्ठताजंगलाचेव ॥ २ ॥ वारवर्ष्यसुर
 मिहिलविदेहायवत्तकोसंबी ॥ नंदिपुरंसंदिश्या, नदलिपुरमेवमलयाय ॥ ३ ॥ वज्रा
 त्ववरणा, अन्नातहमितियावद्दशस्रा ॥ सुत्तीमईयचेदी, वीथनयं सिंधुसौवीरा ॥ ४ ॥ महु
 यसूरसेणा, पावानंगीयमासपुरिबद्धा ॥ सावित्रीयकुलाणा, कोनीवरिसंचलाढाय ॥ ५ ॥
 सेयवियावियायारि, केययअर्द्धचआरियंनणियं ॥ जलुप्पत्तिजिणायणं, चक्कीणराम
 एहाणं ॥ ६ ॥ अनार्यक्षेत्रं धर्मसंज्ञारहितमनेकधा । तदुक्तं । सगजवणसवरबब्बर,
 यमुरुंमो डुगोणपक्कणया ॥ अस्कागहूणरोमस पारसखसखासियाचेव ॥ १ ॥ डुवि
 लवोसवाक्कस, निह्वंदपुलिंदकोंचनमरूया ॥ कौंचायचीणचंचुय, मालंदमिलाकुजका
 ॥ २ ॥ केकयकिरायहयमुह, खरमुहत्तह तुरगमेढगमुहाय ॥ ३ ॥ हयकस्सागयकस्सा,
 सेयअणारियावह्वे ॥ ४ ॥ पावायचंमदंमा, अणारियाणिग्घिणाणिरणुकंपा ॥ धम्मो
 अस्कराई, जेसुणणकंतिसुविणोवि ॥ ५ ॥ कालविनक्तिस्तु अतीताऽनागतवर्तमानकाल
 दात्रिधा । यदि चैकांतसुपमादिकक्रमेणाऽवसर्पिण्युत्सर्पिण्युपलक्षितं षादशारं कालचक्रं ।
 यवा । समयावलियमुद्भुता, दिवसमहोरत्तपरकमानाय ॥ संवत्तरयुगपलिया, सागरअ
 ष्पिपरियट्टेत्येवमादिकाकालविनक्तिरिति । जावविनक्तिस्तु जीवाजीवज्ञेदाद्विधा । तत्र ज
 नावविनक्तिरौदयिकोपशमिक, क्षायिक, क्षायोपशमिक, पारणामिक, सान्निपातिक, जे
 त् पटप्रकारा । तत्रौदयिकोगतिकपायलिङ्गमिथ्यादर्शनाऽज्ञानाऽसंयतासिद्धजेश्याश्रुतु
 स्येकैकैकैकपड्ज्ञेदक्रमेणैकविंशतिज्ञेदजिन्नः । तथौपशमिकः सम्यक्त्वचारित्रज्ञेदाद् वि
 धः । क्षायिकः सम्यक्त्वचारित्रज्ञानदर्शनदानलान्नोपनोगवीर्यज्ञेदान्नवधा । क्षाय
 शमिकस्तु ज्ञानाज्ञानदर्शनदानादिलब्धयश्रुतुस्त्रिपंचज्ञेदाः । तथा सम्यक्त्वचारित्र
 मासंयमज्ञेदक्रमेणाष्टादशधेति । पारिणामिकोजीवनव्याजव्यत्वादिरूपः सान्निपाति
 स्तु द्विकादिज्ञेदात् पड्विंशतिज्ञेदः । संजवीतु पट्विंशतिविधोयमेव गतिज्ञेदात्पंचधेति ।
 जीवजावविनक्तिस्तु मूर्तानां वर्णगंधरसस्पर्शसंस्थानपरिणामः । अमूर्तानां गतिस्मिय
 गाद्वर्तनादिकइति । मांप्रतं समस्तपदापेक्षया नरकविनक्तिरिति । नरकाणां विजागोवि

किलामाह ॥ पुढवीफासंअस्मा, पुवक्कमणिरयणवालवहणंच ॥ तिसुवेदेतिअताणाअणु
 नागंचेव नैसासु ॥ ६३ ॥ (पुढवीफासमित्यादि) । पृथिव्याः शीतोष्णरूपायास्तीव्रवेदनो
 त्पादकः स्पर्शः संपर्कः पृथिवीसंस्पर्शस्तमनुजवंति । तमेव विशिनष्टि । अन्येन देवादिना उ
 पक्रमितुमुपशमयितुं योनशक्यते तोन्यानुपक्रमस्तमपराचिकित्समित्यर्थः । तमेव नूतमप
 रासाध्यं पृथिवीस्पर्शं नारकाः समनुजवंति । उपलक्ष्णार्थत्वाच्चास्य रूपगंधस्पर्शशब्दान
 येकांतेनागुजान्निरुपमाननुजवंति । तथा नरकपालैः पंचदशप्रकारैः परमाधार्मिकैः क
 तमुजराऽसिकुंतककचकुंजीपाकादिकं वधमनुजवंत्याद्यासु तिसृषु रत्न, शर्करा, बालुकारख्या
 सु पृथिवीषु स्वकृतकर्मफलञ्जोनारकाअत्राणाअशरणाः प्रनूतकालं यावदनुजवंति ।
 शेषासु चतसृषु पृथिवीषु पंकधूमतमोमहातमः प्रजारख्यासु परमाधार्मिकनरकपालानावे
 पि स्वतएव तत्कृतवेदनायाः सकाशाद्यस्तीव्रतरोऽनुजावोविपाकोवेदनासमुद्घातस्तमनु
 जवंति । परस्परोदीरितदुःखाश्च नवंतीति । सांप्रतं परमाधार्मिकानामाद्यासु तिसृषु पृथिवी
 शुवेदनोत्पादकान् स्वनामग्राहं दर्शयितुमाह । अंबेअंबरिसीचेव, सामेयसवलेविय ॥ रो
 देवरुदकालेय, महाकालेतिआवरे ॥ ६४ ॥ असिपत्तेधणुंकुजेवालुवेयरणीविय ॥ खर
 स्तरेमहाघाते, एवंपस्सरसाहिया ॥ ६५ ॥ गाथादयंप्रकटार्थे । एवं ते चांबाऽत्यादयः पर
 माधार्मिकायादृक्कां वेदनां परस्परोदीरणदुःखं चोत्पादयन्ति । तां दर्शयितुमाह । धाडेंति
 पहाडेंतिय, हणंतिविंधंतितहणिसुंजंति । मुंचंतिअंबरतले; अंबाखलुतठणेरइया ॥ ७० ॥
 (धाडेंतीत्यादि) । तत्रांबानिधानाः परमाधार्मिकाः स्वजवनान्नरकावासं गत्वा क्रीडया ना
 रकान् अत्राणान् सारमेयानिव शूलादिप्रहारैस्तुदंतो (धाडेंतेति) प्रेरयन्ति । स्थानात्
 स्थानांतरं प्रापयंतीत्यर्थः । तथा (पहाडेंतिति) स्वेहयेतश्चेतश्चाऽनाथं भ्रमयन्ति तथाऽ
 वरतले प्रक्षिप्य पुनर्निपतंतं मुजरादिना घ्नन्ति तथा शूलादिना विध्यन्ति तथा (निमुंचंति)
 कृकाटिकायां गृहीत्वा नूमो पातयन्ति अधोमुखं अथोत्क्षिप्यांऽवरतले मुंचंतीत्येवमादिक
 या विडंबनया तत्र नरकपृथिवीषु नारकान् कदर्थयन्ति । किंचान्यत् । उंहयहयेयतहियं,
 णिस्सन्नेकण्णीहिकण्णंति ॥ विडुलगवडुलगडिन्ने अंबरसीतठणेरइए ॥ ७१ ॥ (उंहए
 व्यादि) । उप सामीप्येन मुजरादिना हताउपहताः पुनरप्युपहताएव खड्गादिना हता
 उपहृतहतास्तान्नारकान् तस्यां नरकपृथिव्यां निःसंज्ञकान् नष्टसंज्ञान् मूर्छितान्सतः क
 ष्ण्णोनिः कल्पयन्ति ठिंदंतीतश्चेतश्च पाटयन्ति । तथा विडुलचडुलकडिन्नानिति म
 थ्यपाटितान् खंडशठिठ्ठांश्च नारकांस्तत्र नरकपृथिव्यामंबादिनामानोसुराः कुर्वन्तीति ।
 तथा । साडणपाडणतांमण, बंधणरक्कुल्लयणहारेदिं ॥ सोमाणेरनियानं, पवत्तयंतीअ
 पुत्ताणं ॥ ७२ ॥ (माधनेत्यादि) । तथा अपुण्णानां तीव्राऽसातोदये वर्तमानानां नार
 काणां श्यामाख्याः परमाधार्मिकाएतच्चैतज्ज प्रवर्तयन्ति । तद्यथा । सातनमंगोपांगानां

वेदनं तथा पातनं निष्कुटादधोवज्रचूम्भौ प्रक्षेपस्तथाप्रतोदनं व्यथनं तथा सूच्यमाना
 नासिकादौ वेधस्तथा रज्ज्वादिना क्रूरकर्मकारिणं बध्नन्ति । तथा तादृग्विधजलाप्रहारो
 डयंत्येवं दुःखोत्पादनं दारुणं शातनपातनवेधनबंधनादिकं बहुविधं प्रवर्तयन्ति
 रयन्तीति । अपिच । अंतगयफिफिसाणिय, ह्रिययं कालेज्जफुफ्फु सेचके । सवलाफे
 याणं, कठेतितहिंअपुन्नाणं ॥ ७३ ॥ (अंतगयेत्यादि) । तथा सवलाख्यानरकपाल
 स्तथाविधकर्मोदयसमुत्पन्नक्रीमापरिणामाअपुण्यनाजां नारकाणां यत्कुर्वन्ति तदर्थं
 ति । तद्यथा । अंत्रगतानि यानि फिफिसानि अंत्रांतर्वर्तीनि मांसविशेषरूपाणि हसं
 ति पाटयन्ति तथा तज्जतं (कालेज्जन्ति) । हृदयांतर्वर्ति मांसखंडं । तथा (फुफ्फुसेति)
 उदरांतर्वर्तीन्यंत्रविशेषरूपाणि तथा वल्कलान् वर्धनाऽकर्षयन्ति । नानाविधैरुपायैः
 णानां नारकाणां तीव्रां वेदनामुत्पादयन्तीति । अपिच । असिसत्तिकोततोमर, सूलति
 जेसुसूडवियगासु ॥ पोएतिरुदकम्माउ, एरगपालातहिंरोदा ॥ ७४ ॥ (असिसत्तिको
 दि) । तथा अन्वर्थाजिधानारौडारख्यानरकपालारौडकर्मणोनानाविधेष्वसिगत
 दिषु प्रहरणेषु नारकानश्चुनकर्मोदयवर्तिनः प्रोतयन्तीति । तथा । जंजंतिअंगमंगाणि
 ऊरुबाहूसिराणिकरचरणा । कप्पंतिकप्पणीहिं, उवरुदापावकम्मरया ॥ ७५ ॥ (जंजंती
 दि) तथापरुडारख्याः परमाधार्मिकाणामंगप्रत्यंगानि शिरोबाहूरुकादीनि तथा करचरण
 जंजंति मोटयन्ति पापकर्माणः कल्पनीनिः कल्पयन्ति पाटयन्ति । तत्रास्त्येव दुःखोत्पादनं
 चे न कुर्वन्तीति । अपिच । मीरासुसुंठएसुय, कंडूसुयपयणएसुयपयन्ति । कुंजीसुयलोहियसु
 एयंतिकालाउणेरति ॥ ७६ ॥ (मीरासुइत्यादि) तथा कालारख्यानरकपालाः सुरामी
 दीर्घचुक्षीषु तथा शुंठकेषु तथा कंडुकेषु प्रचंडकेषु तीव्रतापेषु नारकान् पचन्ति त
 कुंजीपूट्टिकाकृतिषु तथा वल्लीण्वायसकवल्लिषु नारकान् व्यवस्थाप्य जीवनमत्स्यानिव
 चन्ति । अपिच । कप्पंतिकागिणीमं, सगाणिढीदंतिसीहपुढाणि ॥ खावंतियाणरइए, म
 कालापाचकंमरए ॥ ७७ ॥ (कप्पंतीत्यादि) महाकालारख्यानरकपालाः पापकर्मा
 तानारकान्नानाविधैरुपायैः कदर्थयन्ति । तद्यथा । काकिणीमांसकानि श्लक्ष्णमांस
 डानि कल्पयन्ति नारकान् कुर्वन्ति तथा (सीहपुढाणि) । पृष्ठीवर्धस्तांश्विदंति ।
 या ये प्राक् मांसाशिनोनारकाश्चासन् तान् स्वमांसानि खादयन्तीति । अपिच । हस्तेपाए
 रु, बाहुसिरापायअंगमंगाणि ॥ विदंतिपगाणंतू असिणेरइएनिरयपाला ॥ ७८ ॥ (ह
 इत्यादि) असिनामानोनरकपालाअश्चुनकर्मोदयवर्तिनोनारकानेवं कदर्थयन्ति । त
 या । हस्तपादोरुबाहुशिरःपार्श्वादीन्यंगप्रत्यंगानि विदंति प्रकाममत्यर्थं खंयन्ति । तु
 योऽपरदुःखोत्पादनविशेषणार्थेति । तथा । कस्सोठणसकरचरण दसणठण फुगगकरुवा
 णं ॥ नेयणनेयणसाडण, असिपत्तधणूहिपाडंति ॥ ७९ ॥ (कस्सोठइत्यादि) । अति

प्रधानाः पत्रधनुर्नामानोनरकपालाश्चसिपत्रवनं बीनत्सं कृत्वा तत्र ठायार्थिनः समा
गतान् नारकान् वराकान् अस्यादिभिः पाटयन्ति तथा कर्णौष्ठनासिकाकरचरणदर्शन
स्तनस्निग्धगुरुबाहूनां ठेदननेदनशातनादीनि विकुर्वितवाताहतचलिततरुपातितासिप
त्रादिना कुर्वतीति । तदुक्तं । विन्नपादचुजस्कंधा, विन्नकर्णौष्ठनासिकाः ॥ निन्नतालु
शिरोमेढ्रानिन्नाक्षिहृदयोदराः ॥ १ ॥ किंचान्यत् कुंजीसुचपटणेसुय, लोहियसुयकुंडलो
हि कुंजीसु ॥ कुंजीयणरयपाला हणंतिपाडंतिणरएसु ॥ ७० ॥ (कुंजीसुइत्यादि) कुं
जिनामानोनरकपालानारकान्नरकेषु व्यवस्थितान् निघ्नन्ति तथा पाचयन्ति । केति द
र्शयति । कुंजीपूष्पिकाकृतिषु तथा पचनेषु कडिल्लकाकृतिषु तथा लौहीप्वायसजा
जनविशेषेषु पाचयन्ति । तथा । तडवडस्सजळंति, नळ्ळणोकलंबुवालगापठे । वालुगाणे
रइया लोलंतीअंबरतलंमि ॥ ७१ ॥ (तडवडेइत्यादि) वालुकारख्याः परमाधार्मिकाना
रकानत्राणांस्तत्रवालुकानृतनाजने चणकानिव (तमतडिति) स्फुटतः (नळंति) नृळंति प
चन्ति । केत्याह । कदंबपुष्पाकृतिवालुकाकदंबवालुका तस्याः पृष्ठमुपरितलं तस्मिन् पात
यित्वाऽवरतलेच लोलयन्तीति । किंचान्यत् । पूयरुहिरकेसछिवाहिणीकलकलैतजलसो
या ॥ वैयरणिणिरयपालाणेरइएऊपवाहंति ॥ ७२ ॥ (पूयरुहिरेइत्यादि) । वैतरणीना
मानोनरकपालावैतरणीं नदीं विकुर्वन्ति । साच पूयरुधिरकेशास्थिवाहिनीमहानयानका
कजकलायमानजलाश्रिता तस्यांच क्षारोष्मजलायामतीव बीनत्सदर्शनायां नारकान् प्रवा
हयन्तीति ॥ तथा । कप्येति करकरएहिं, तडिंतिपरोप्परंसुएहिंति ॥ सिंवलितमारुहंती.
खरखरातडणेरइए ॥ ७३ ॥ (कप्येतीत्यादि) । खरखराख्यास्तु परमाधार्मिकानर
कानेयं कदर्थयन्ति । तद्यथा । क्रकचपातैर्मध्यं मध्येन स्तंनमिव तान् पातानुसारेण कल्प
यन्ति पाटयन्ति । तथा परशुनिश्च तानेव नारकान् परस्परमन्योन्यं तच्छयन्ति सर्वशोदेहाव
यवापनयनेन तनून् कारयन्ति । तथा शाळ्मलीं वज्रमयनीयणकंटकाकुलां खरखरैराग्टं
तोनारकानागोहयन्ति पुनरारूढानाकर्षयन्तीति ॥ अपिच । नीएयपलायंते समंततोतउते
निरुंजन्ति ॥ एसुणोजहापसुवहे, महघोसातडणेरइए ॥ ७४ ॥ (नीएइत्यादि) । महाघो
षानिधानानवनपत्यसुराधमविशेषाः परमाधार्मिकाव्याधाइव परपीडोत्पादनेनैवाऽतु
लं हर्षमुद्वहंतोऽक्रोमया नानाविधैरुपायैर्नारकान् कदर्थयन्ति तांश्च जीतान् प्रपन्ना
यमानान् मृगानिव समंततः सामस्त्येन तत्रैव पीडोत्पादनस्थाने निरुंजन्ति प्रतिवध्नं
ति पशून् वस्तादिकान् । यथा पशुवधे समुपस्थिते नश्यतस्तद्वधकाः प्रतिवध्नत्ये
वं तत्र नरकावासे नारकानिति । गतोनामनिष्पन्नोऽधुना सूत्रानुगमेऽस्त्वलितादिशु
णोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (पुत्रिस्तहमित्यादि) जंबूस्वामिना सुधर्मस्यामी पृष्टः । त
द्यथा । जगवन किंचूतानारकाः कैवी कर्मनिरमुमतां तेषूत्पादः कीदृशोवा तत्रत्यावेद

नास्त्येवं पृष्ठः सुधर्मस्वाम्याह । यदेतन्नगवताऽहं पृष्ठस्तदेतत्केवलिनमतीतानामन्य
मानसूक्ष्मव्यवहितपदार्थवेदिनं महर्षिमुग्रतपश्चरणकारिणमनुकूलप्रतिकूलोपसर्गसंवि
श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिनं पुरस्तात्पूर्वं पृष्ठवानस्मि । यथा कथं किञ्चूताश्च निता
न्वितानरकानरकावासान्वतीत्येतदजानतो मे मम हेमुने जानन् पूर्वमेव केवलं
नेनाऽवगच्छन् ब्रूहि कथय । कथंतु केन प्रकारेण किमनुष्ठायिनः । नुरिति वितर्कं बाल
ज्ञाहिताहितप्राप्तिविवेकरहितास्तेषु नरकेषूपसामीप्येन तद्योग्यकर्मोपादानतया बा
गवन्ति ॥ १ ॥ किञ्चूताश्च तत्र गतानां वेदनाः प्रादुर्ष्यन्तीत्येतच्चाह । (पृष्ठवानिति) (त
था एवमश्रुत्यादि) एवमनन्तरोक्तं मया विनेयेनोपगम्य पृष्ठोमहांश्चतुस्त्रिंशदतिशय
ऽनुजावोमाहात्म्यं यस्य स तथा प्रश्नोत्तरकालं चेदं वदयमाणं । मोऽति वाक्यालंकारे । के
लालोकेन परिज्ञाय मत्प्रश्ननिर्वचनमब्रवीदुक्तवान् । कोसौ । काश्यपोवीरोवर्धमानस्वामी
आशुप्रज्ञः सर्वत्र सदोपयोगात् सचैवं मया पृष्ठोन्नगवानिदमाह । यथा । यदेतन्नगवता पृष्ठ
दहं प्रवेदयिष्यामि कथयिष्याम्यग्रतोदत्तावधानः शृण्विति । तदेवाह । दुःखमिति न
कं दुःखहेतुत्वात् असदनुष्ठानं । यदिवा नरकावासएव दुःखयतीति दुःखं । अथवा असाता
वेदनीयोदयात् तीव्रपीडात्मकं दुःखमित्येतच्चार्थतः परमार्थतोविचार्यमाणं दुःखं
न विपमं दुर्विज्ञेयं । असर्वज्ञेन तत्प्रतिपादकप्रमाणान्नावादित्यनिप्रायः । यदिवा (दुःखं
दुर्गति) दुःखमेवार्थोयस्मिन् स दुःखनिमित्तोवा दुष्प्रयोजनोवा दुःखार्थोनरकः । सच दुःखं
विपमोदुरुत्तरत्वात् तं प्रतिपादयिष्ये । पुनरपि तमेव विशिनष्टि । आसमंतादीनमार्गं
तद्विद्यते यस्मिन्स आदीनिकोऽत्यंतदीनसत्त्वाश्रयस्तदुःकृतमसदनुष्ठानं पापं वा तत्क
लं वा असातावेदनीयोदयरूपं तद्विद्यते यस्मिन्स दुष्कृतिकस्तं पुरस्तादग्रतः प्रति
दयिष्ये । पाठांतरं वा (दुःखद्विषंति) दुष्कृतं विद्यते येषां ते दुष्कृतिनोनारकास्तेषां संबंध
चरितं पुरस्तात्पूर्वस्मिन् जन्मनि नरकगतिगमनयोग्यं यत्कृतं प्रतिपादयिष्यतइति ॥ १ ॥

जे केइ बाला इह जीवियही, पावाइं कम्माइं करंति रुद्धा ॥ ते घोर
रूपे तमिसंधयारे, तिवाजितावे नरए पडंति ॥ ३॥ तिवं तसे पा
णिणो थावरेया, जे हिंसति आयसुदं पडुच्चा ॥ जे लूसए होइ
अदत्तहारी, ए सिक्की सेयवियस्स किंचि ॥ ४ ॥

अर्थ—(जेकेइबालाके०) जे कोइक महारंजीया बाल एटले अज्ञानी (इहजीविय
के०) आसंसारने विपे असंयमे जीवितव्यना अर्थी एवा जीव (पावाइंकम्माइंकरंतिरु
के०) रौइ एटले प्राणीने जयना उपजावनार एवा अनेक पापकर्मकरे (तेघोररूपेतमि
धयारे के०) तेवा पुरुष तीव्रपापोदयने लीधे घोररूप एटले अत्यंत बीहामणे रूपे ।

मिसंधयारे एटले महाअंधकारे सहित ज्यां आंखे करी कांइज देखाय नही मात्र अवधिज्ञाने करी थोडुं थोडुं घुकनी पेरे देखे अने (तिवानितावेनरएपडंतिके०) ज्यां खेरना अंगाराथी अनंतगणो तापठे एवा नरकनेविपे पडेठे ॥ ३ ॥ (तिवंतसेके०) जे पुरुष तीव्रपणे करी चंडीपादिक त्रस (पाणिणोके०) जीव अने (थावरेयाके०) पृथ्वीकायादिक स्थावर जीव नेने (जेहिंसतिआयसुहंपडुच्चके०) येहिनस्तिआत्मसुखंप्रतीत्य एटले जे पुरुष सदाकाल स्वात्मसुखनो अर्थ जाणी करीने हणे तथा (जेजूसएहोइके०) जे प्राणीउनुं उपमर्दन कर नार होय तथा (अदत्तहारीके०) परइव्यापहारक एटले अदत्तदाननो जेनार होय तथा (एसिरुक्तीसेयवियस्सकिंचिके०) नशिद्वयतेसेवनीयस्य किंचित् एटले सेववा योग्य एवा जे व्रत पञ्चखाणादिक ठे ते नकरे अर्थात् अविरति ठतोज रहे परंतु काकमांसादि कनी पण विरति करी शके नही. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—ये केचिद्वालाअज्ञाजीवितार्थिनः संयमजीवितार्थेन पापानि कर्माणि रौं डाः कुर्वन्ति ते नरके पचन्ति । यदुक्तमागमे । केहसुचन्तेजीवानेरइअत्ताएकाम्भंपकरन्ती ति । किंचूते नरके । घोररूपे अतिनयानके तथा (तमिसंधयारेति) बहुलतमोंधकारे य त्रात्मापि नोपलन्यते केवलमवधिनापि मंदंमंदमुलूकाइवान्हि पश्यन्ति । तथा चागमः । कएहजेसेएचन्तेएोरइकएहजेस्संनेरइअंपाणिहाएउहिणा सवतासमन्नासमनिलोएमा णीकेवश्यंखेत्तं जाणइपासइ इतिरिअमेवखेत्तं जाणइपासइ इत्यादि । पुनः किंचूते न रके । तीव्रोडुःसहः खादिरांगारमहाराशितापादनंतगुणानितापः संतापोयस्मिन् स तीवानितापस्तस्मिन् ॥ ३ ॥ तीव्रं निर्दयोयस्त्रसान् कींइयादीन् स्थावरांश्च पृथ्वीकायादी न हिनस्ति हन्ति आत्मसुखं प्रतीत्य स्वशरीरसुखकृते यः प्राणिनां लूपकउपमर्दकारी अदत्तहारी अदत्तग्राही सन शिद्वते नान्यसति (सेयविअस्सति) सेवनीयस्य संयमस्य किंचित् मांसादेरपि निवर्ततइत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ टीका—यथाप्रतिज्ञातमाह । (जेकेइत्यादि) ये केचन महारंजपरिग्रहपंचेंडियवध पिशितनरुणादिके सावयानुष्ठाने प्रवृत्तावालाअज्ञारागदेषोत्कटास्तिर्यग्मनुष्याइहास्मि न्तंमारोऽसंयमजीवितार्थिनः पापोपादानचूतानि कर्माण्यनुष्ठानानि रौं डाः प्राणिनां जेयोत्पादकत्वेन नयानकहिंसानृतादीनि कर्माणि कुर्वन्ति तएवंचूतास्तीव्रपापोदय यतिनोयोर्गुणेऽत्यंतनयानके (तमिसंधयारेति) बहुलतमोंधकारे यत्रात्मापि नोप लन्यते चक्रुषा केवलमवधिनापि मंदंमंदमुलूकाइवान्हि पश्यन्ति । तथाचागमः । कएह जेसेएचन्तेएोरइकएहजेस्संनेरइअंपाणिहाएउहिणासवउ समन्तासमनिलोएमाणेकेव

इयंखेतंजाणई केवइयंखेतंपासइ गोयमाणोबहुययरं खेतंजाणइणो बहुययत्तांजाण
 इत्तरियमेवखेतंजाणइत्तरियमेवपासइइत्यादि । तथा तीव्रोडुःसहः खदिरांगारमहा
 शितापादनंतगुणोऽनितापः संतापोयस्मिन् सतीव्राजितापस्तस्मिन् एवंजूते नरके बहुते
 नेऽपरित्यक्तविषयानिष्वंगाः स्वकृतकर्मगुरवः पतंति तत्र च नानारूपा वेदनाः समनुभू
 ति । तथाचोक्तं । अहंडियविसयसुहो, पडइअविश्वायसिविसिहाणिवहे ॥ संसारोद्वि
 लयं, सुहंमिडुःखागरेनिरए ॥ १ ॥ पायकतोरठलमुह, कुहरुठलियंरुहिरंगंठूसे कत्तु
 तडहाविरिकंविर्वईणदेहवे ॥ २ ॥ जंतंतरनिजंतु, जंतंतसंसदन्नरियदिशिविवरे ॥ म
 तुप्फिडियसमुज्जंतसीसठिसंथाए ॥ ३ ॥ सुककंदकडाहु, कटंतडुकयकयंतकम्मंते ॥
 लविनित्तुखित्तु, वदेहणित्तंतपञ्जारे ॥ ४ ॥ बंधयारडुगं बंधणायारडुकरकिजे
 निन्नकरचरणसंकर, रुहिरवसाडुगमप्यवहे ॥ ५ ॥ गिऽमुहणिवडकि, तवंधणो
 मुऽकंविरेकबंधे ॥ दडगहियतत्तसंडा, सयग्गविसुमुखुमियजीहो ॥ ६ ॥ निस्सं
 सग्गकडिय, कंटयरुक्कग्गजज्जरसरीरे ॥ निमिसंतरंपि डुव्वह, सुकेवरकेडुःखंमि ॥ ७ ॥
 इयजीसणंमिणिरए, पडंतिजेविविहसत्तवहिनिरया ॥ सव्वप्पछायनरा, जयंमिकयपावत्त
 पाया ॥ ८ ॥ इत्यादि ॥ ३ ॥ किंचान्यत् । (तिवंतसेत्यादि) । तथा तीव्रमतिनिरनु
 पं रौऽपरिणामतया हिंसायां प्रवृत्तः । त्रस्यंतीतित्रसार्द्धांइयादयस्तांस्तथा स्थावरा
 पृथिवीकायादीन् यः कश्चिन्महामोहोदयवर्ती हिनस्ति व्यापादयति । आत्मसुखं प्रतीति
 स्वशरीरसुखकृते नानाविधैरुपायैर्यः प्राणिनां लूपकउपमर्दकारी नवति तथा अ
 मपहर्तुं शीलमस्याऽसावदत्तहारी परऽव्यापहारकस्तथा न शिद्दते नान्यसति । नार
 (सेयवियस्सति) सेवनीयस्यात्महितैपिणा सदनुष्ठाने यस्य संयमस्य किंचिदिति । एत
 कं नवति । पापोदयादिरतिपरिणामं काकमांसादेरपि मनागपि नविधत्ते इति ॥४॥

पागप्पि पाणे बहुणंतिवाती, अनिवत्ते घातमुवेति वाले ॥ णिहो
 णिसं गठति अंतकाले, अहोसिरं कट्टु उवेइ डुग्गं ॥५॥ हणंति
 दहंतिद एं दहेति, सहे सुणित्ता परहम्मियाणं ॥ ते नारगाने
 नयन्निन्नसन्ना, कंखंति कन्नामदिसं वयामो ॥ ६ ॥

अर्थ—(पागप्पिके०) प्रागल्भिक एटले धृष्टपणे पापनेविपे निशंकठतो (पाणेबहुणंति
 वाती के०) बहुनांप्राणानतिपाती घणाप्राणीउनो अतिपाती विनाशक एटले जीवशा
 क, धृष्टपणे बोलनार शास्त्रमांहे जे हिंसाते हिंसा नही एवा वचननो बोलनार (अनिवत्ते
 के०) अनिवृत्त एटले क्रोध थकी उपशम्यो नथी, एवो ठतो (वालेके०) वाल एटले अ

नी (घात के०) नरकने (उपैतिके०) पामे (अंतकालेके०) अंतकाले एटले मरणका
 ले (अहोसिरंकट्टु के०) नीचुं मस्तक करी (णिहोणिसं के०) अधोगतियें अधकारने
 विपे (गह्वतिके०) जाय (डुगंके०) डुर्ग विपम स्थानके हेदनजेदनादिक दुःखने (उवेइ
 के०) पामे ॥ ५ ॥ हवे ते नारकी पर्याप्त जावे पोहोता थका परमाधार्मिकना शब्द सांजले ते
 कहेने (हणके०) मुजरादिके करी हणो (ठिंदहके०) खड़ादिके करी हेदो (निंदणके०)
 शूलादिके करी जेदो (दहेतिके०) अग्रीये करी वालो इत्यादिक कारणने दुःखकारी एवा
 (परहम्मियाणं के०) परमाधार्मिकना (सहेके०) शब्दने (सुणिंताके०) सांजलीने (ते
 नारगाड के०) ते नारकीड (नयनिन्नसन्नाके०) नये करीने नाश पाम्यावे संज्ञा एटले
 मनव्यापार जेना तथा गात्र पण जागावे एवा ठतां (कंस्कंतिके०) एवी बांठना करेके
 (कन्नामदिसंवयामो के०) कांदिशं व्रजामः एटले अमे कयी दिशाये नाशी जइये के
 ज्या गया थका अमने जय टली जाय. ॥ ६ ॥

॥ टीपिका—प्रागल्भ्यं धाष्टर्यं विद्यते यस्य स प्रागल्भी बहूनां प्राणिनामतिपाती हिंस
 कः सर्पहिंसादिवत् अनिर्वृतः कदाचिदप्यनुपशांतः सन् घातं नरकमुपैति बालः स अं
 तकालेन्यक् नीचः (निसंति) अधकारं गह्वति स्वपापेनाधः शिरः कृत्वा डुर्ग विपमं पीडास्था
 नमुपैति ॥ ५ ॥ हतं मुजरादिना, ठिन्नं खड़ादिना निन्नं शूलादिना दग्धं बन्धिना । एवा
 म्पालंकारे । तदेवं नूतान् परमाधार्मिकाणां शब्दान् शृण्वन्ति श्रुत्वा वा ते नारकाजयेन
 निन्ना नष्टा संज्ञा येषां ते तथा कांदिशं व्रजेम इति कांक्षन्ति ॥ ६ ॥

॥ टीका—तथा (पागप्रियाणो इत्यादि) । प्रागल्भ्यं धाष्टर्यं तद्विद्यते यस्य स प्रागल्भी
 बहूनां प्राणिनां प्राणानतीव पातयितुं शीलमस्य सज्जवत्यतिपाती । एतदुक्तं नवति । अ
 तिपात्यपि प्राणिनः प्राणानतिधाष्टर्याददति । यथा वेदानिहिता हिंसाऽहिंसैव नवति । त
 या राक्षामयं धर्मो यदुत आखेटकेन विनोदक्रिया । यदिवा । नमांसनक्षणे दोषो, न मये
 न च मेषुने । प्रवृत्तिरेषा नूतानां, निवृत्तिस्तु महाफला इत्यादि । तदेवं क्रूरसिंहकृष्णसर्पवत्
 प्रकृत्यै प्राणातिपातानुष्ठायी अनिर्वृतः कदाचिदप्यनुपशांतः क्रोधाग्निना दह्यमानो यदिवा
 सुव्यक्तमत्स्यादिवधकजीविकाप्रसक्तः सर्वदा परिणामपरिणतोऽनुपशांतो हन्यते प्राणिनः
 स्रुतकर्मविपाकेन यस्मिन् सघातो नरकस्तमुपनामीष्येति । याति कोवालोऽहो रागहे
 पोदयवर्तो सौतकाले मरणकाले (निहोति) न्यगधस्तात् (णिसंति) अर्थोऽधकारं गह्वती
 त्पर्यः । यथा तेन दुश्चरितेनाधः शिरः कृत्वा डुर्ग विपमं यातनास्थानमुपैति अवाकृशिरा न
 रकं पततीत्यर्थः ॥ ७ ॥ सांप्रतं पुनरपि नरकांतर्वर्तिनो नारका यदनुभवन्ति तद्वर्णयितुमा

ह । (हण्डिदहेत्यादि) । तिर्यङ्मनुष्यजवात्सत्वानरकैषूत्पन्ना अंतर्मुहूर्तेन निर्जनाः
संनिजानि शरीराण्युत्पादयन्ति । पर्याप्तिनावमागताश्चातिजयानकान् शब्दान् परमापत्तिं
कजनितान् शृण्वन्ति । तद्यथा । हतं मुजरादिना विदितं खजादिना निन्नं मूलादिना दग्धं
मूरादिना । एमितिवाक्यालंकारे । तदेवंचूतान् कर्णासुखान् शब्दान् नैरवान् श्रुत्वा ते तु
रकाजयोद्भातलोचनाजयेन जीत्या निन्ना नष्टा संज्ञाऽतःकरणवृत्तिर्येषां ते तथा नष्टं
कांदिशं ब्रजामः कुत्र गतानामस्माकमेवंचूतस्यास्य महाघोरारवदारुणस्य दुःखस्य प्राप्ते
स्यादित्येतत्काङ्क्षन्तीति ॥ ६ ॥

इंगालरासिं जलियं सजोति, ततोवमं जूमिमणुकमंता ॥ तेमज्ज
माणा कलुणं थणंति, अरहस्सरा तच्च चिरद्वितीया ॥ ७ ॥ जइ
ते सुया वेयरणीजिडुग्गा, णिसिउ जहा खुरइव तिस्कसोया ॥
तरं ति ते वेयरणीजिडुग्गां, उसुचोइयासत्ति सुहम्ममाणा ॥ ८ ॥

अर्थ-एम चिंतवी जयच्रांत ठतां नाशता थकां जे पामे ते कहेने. (इंगालरासिं
जलियंसजोति के०) खदिरांगार एटले खयरना थंगाराना पुंज ज्वाला कराल ज्योति स
हित एवीजे जूमि (ततोवमं के०) तेनीठे उपमा जेने (जूमिमणुकमंता के०) एवी जूमि
ने अतिक्रमता (तेमज्जमाणा के०) तेनारकी अत्यंत दाऊता बलता थका (कलुणं
णंति के०) कलुनमहाशब्दास्तनंति करुण एटले घणा दीनस्वरे आक्रंद करे पातु
ते नारकी केवाठे तोके (अरहस्सरा के०) जेनो स्वर प्रगट जाण्यामां आवे नही एटले
जेवा गुंगाना शब्द तेवा शब्दे बोले वली केवाठे तोके (तच्चचिरद्वितीया के०) त्यां
णोकाल रेवानी स्थितिठे जेनी एटले उत्कृष्ट तेत्रीश सागरोपमनी स्थिति अने जषम
दश हजार वर्षेनी स्थिति जाणवी. ॥ ७ ॥ गुरु शिष्य प्रत्ये कहेने के (जइतेसुयाके०)
जेते सांजलीठे गुं सांजलीठे. (वेयरणीजिडुग्गाके०) वेतरणी नामनी नदी घणी डुग ए
ले विपम केवी विपमठे तोके (णिसिउजहाखुरइवतिस्कसोया के०) कुर एटले बुनी
नी पेरे तीक्ष्णठे स्रोत एटले पाणीनुं पूर जेने विपे एवी (वेयरणीजिडुग्गां के०) ते
वेतरणी नदी माहा विपम तेमां (तेके०) ते नारकीउं नरकनी जूमिना तापे तप्या
ठता पाणीना अर्थ तरस्या थका (तरंति के०) तरे पण केवा ठता तरे तोके त्यां
जवाने अण इठता (उसुचोइयाके०) बाणना चोया एटले प्रेखा तथा (सजिसुहम्ममा
णा के०) शक्ति चाले करी हणाता थका ते नदीने दुखे पीडया ठता बलात्कारे ते वेतर
णी नदी अगाधठे माटे तरवाने असमर्थ ठता पण तरे तेवारे घणाज दुःखी थाय पती ता
वाने नौकानी चांठा करे तेवारे फरी अत्यंत दुःखी थाय ते आगली गाथायें कहेने. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—अंगारराशिं ज्वलितं सह ज्योतिषा वह्निना वर्तत इति सज्योतिर्नूमिस्तेनोपमा यस्यां सा तडुपमा तामंगारतुल्यां नूमिमाक्रमंतस्ते नारकादह्यमानाः करुणं दीनं स्तनंत्याक्रंदन्ति । तत्र बादराग्रेरजावात्तडुपमां नूमिमित्युक्तं । एतदपि दिग्दर्शनार्थमुक्तं । अन्यथा नारके चिरस्थितिकालस्थितयः । तथाहि । उत्कृष्टतस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि जघन्यतस्तु दशवर्षसहस्राणि तिष्ठन्ति ॥ ७ ॥ सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह । यदि ते त्वया श्रुता वैतरणी नाम क्षारोष्णरुधिराकारजलवाहिनी नदी अजिङ्गी विषमा । यथा निशितस्तीक्ष्णः कुरः स्यादेवं तीक्ष्णानि स्रोतांसि प्रवाहायस्याः सा तीक्ष्णस्रोताः । तथा ते नारका तापतप्ताजलं पातुमिच्छन्तो वैतरणीमतिङ्गीं तरन्ति । किञ्चूताः । इषुणा शरेण प्रतोदेनेव प्रेरिताः शक्तिनिः शस्त्रविशेषैर्हन्यमानाः । तृतीयार्थे सप्तमी ॥ ७ ॥

॥ टीका—तेच जयोद्धांतादिभु नष्टायदनुजवंति तदर्शयितुमाह । (इंगालेत्यादि) अंगारराशिं खदिरांगारपुंजं ज्वलितं ज्वालाकुलं तथा सह ज्योतिषोद्योतेन वर्तत इति सज्योतिर्नूमिस्तेनोपमायस्याः सा तडुपमा तामंगारसन्निधां नूमिमाक्रमंतस्ते नारकादह्यमानाः करुणं दीनं स्तनंत्याक्रंदन्ति । तत्र बादराग्रेरजावात्तडुपमां नूमिमित्युक्तं । एतदपि दिग्दर्शनार्थमुक्तमन्यथा नारकतापस्येहत्याग्निना नोपमा घटते । तेच नारकामहानगरदाहाधिकेन तापेन दह्यमानां अरहस्वराथप्रकटस्वरामहाशब्दाः संतस्तत्र तस्मिन्नरकावासे चिरं प्रचूतं कालं स्थितिरवस्थानं येषां ते । तथा उत्कृष्टतस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि जघन्यतोदशवर्षसहस्राणि तिष्ठन्तीति ॥ ७ ॥ (जइतेसुयाइत्यादि) । सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं प्रतीदमाह । यथा जगवतेदमाख्यातं यदिते त्वया श्रुता श्रवणपथमुपागता वैतरणी नाम क्षारोष्णरुधिराकारजलवाहिनी नदी आनिमुख्येन ङ्गीजिङ्गी दुःखोत्पादिका । तथा निशितोयथा कुरस्तीक्ष्णानि शरीरावयवानां कर्तकानि स्रोतांसि यस्याः सा । तथा तेच नारकास्तत्तांगारसन्निधां नूमिं विहायोदकं पिपासवोऽनितताः संतस्तापापनोदायाऽनिपिपिच्छवोवा तां वैतरणीमजिङ्गीं तरन्ति । कथञ्चूताः । इषुणा शरेण प्रतोदेनेव चोदिताः प्रेरिताः शक्तिनिश्च हन्यमानास्तामेव चीमां वैतरणीं तरन्ति । तृतीयार्थे सप्तमी ॥ ७ ॥

कीलोहिं विभ्रंति असाधुकम्मा, नावं उविते सइ विष्णदूणा ॥

अन्नेतु सूलाहिं तिसूजियाहिं, दीहाहिं विदूण अहे करंति ॥ ८ ॥

केसिंच वंधितु गले सिलान, उदगं सि बोलंति महालयंसि ॥ क

लंबुयावालय मुम्मुरेय, लोलंति पच्चंति अतठ अन्ने ॥ १० ॥

अर्थ—(असाधुकम्माके) पठीते असाधुकर्मा पापकारक एवा नारकी तं नावमाहेलाजे

लोखंमना (कीलेहिके०) खीला तेणेकरी (विशंतिके०) वींघाय (नावंत्रवितेके०)
 नावायें चढ्या (सड्विष्णूणाके०) स्मृतिविप्रहीणा स्मृतिहीन एटले विवेकरहित
 तथा (अन्नेतुके०) अन्य वली परमाधार्मिक लोक ते नारकीउने नाशी जता रेसने
 (स्रुजाहिंतिस्रुजियाहिंदीहाहिके०) त्रिशूलसहित एवी दीर्घ एटले लांबी शूलीयें (वि
 णअहेकरंतिके०) वींधी करीने नीचा धरतिने विपे नाखे ॥९॥ (केसिंच बंधितुगलेसि
 उं के०) केटलाक नारकीने परमाधार्मिक लोक तेमना गजामां अत्यंत वजनदार तिन
 बांधीने (महालयंसि के०) माहा अगाध उंमा एवा (उदगंसिबोजंति के०) पाणी
 बोले फरी तेमांहेथी काढीने पढी (कलंबुयावालुयमुम्पुरेयके०) कलंबू फूल शरसी
 लूने विपे तथा मुम्पुरेय एटले अग्नीने विपे (लोजंति के०) आघा पाठा घाले अत्का
 ततरेती मांहे चणानी पेरे शेके (तडअन्ने के०) त्यां वली अन्य परमाधार्मिको (प
 तिअके०) ते नारकीने मांसनी पेशीनी पेरे पचावे तुहंपियाइ मांसाइ इत्यादि ॥ १० ॥

॥ दीपिका-तान् नारकान् वैतरणीजलतप्तान् लोहकीलाकुलां नावमागच्छंतः पूर्वार्द्धा
 असाधुकर्माणः परमाधार्मिकाः कीलेषु कंठेषु विध्यन्ति तेच विध्यमानावैतरणीजलेन न
 ष्टसंज्ञाः स्मृतिविप्रहीणागतकर्तव्यविवेकाः स्युः । अन्ये पुनर्नरकपालानारकैः क्रीडंतस्तान्
 न त्रिशूलिकाभिः शूलानिर्दीर्घानिर्विध्वा अथोन्नमौ जालयन्ति ॥९॥ केपांचिन्नारकाणां
 ते परमाधार्मिकाः शिलां बध्वा महति जले बोजन्ति मज्जयन्ति ततः समाकृष्य पुनर्वैत
 णीनद्याः कलंबुकावालुकायां मुर्मुराग्नौ लोलयन्ति अन्येच नारकान् तत्र नारकावासे
 त्रष्टकक्षिप्तमांसवत् पचन्ति ॥ १० ॥

॥ टीका-किंच (कीलेहीत्यादि) तांश्च नारकानत्यंतद्वारोक्षेन दुर्गंधेन वैतरणीजले
 नानितप्तानायसकीलाकुलां नावमुपगच्छतः पूर्वार्द्धाअसाधुकर्माणः परमाधार्मिकाः
 कीलेषु कंठेषु विध्यन्तीति । तेच विध्यमानाः कलकलायमानेन सर्वस्वोतोनुयायिना वत
 णीजलेन नष्टसंज्ञाअपि सुतरां स्मृत्या विप्रहीणाअपगतकर्तव्यविवेकान्वन्ति । अन्ये पु
 नर्नरकपालानारकैः क्रीडंतस्तान्प्रांस्त्रिशूलिकाभिर्दीर्घिकानिरायताभिर्विध्वा अथोन्नमौ
 कुर्वन्तीति ॥ ९ ॥ अपिच (केसिंचइत्यादि) केपां चिन्नारकाणां परमाधार्मिकान्
 हतीं शिलां गले बध्वा महत्युदके (बोजन्तीति) निमज्जयन्ति । पुनस्ततः समाकृष्य वै
 तरणीनद्याकलंबुकावालुकायां मुर्मुराग्नौ च लोलयन्ति अतितप्तवालुकायां चण
 निव समंततोबोजयन्ति । तथान्ये तत्र नरकावासे स्वकर्मपाशावपाशितान्नारकान् मुर्
 श्रोतकमांसपेशीवत् पचन्ति जर्जयन्तीति ॥ १० ॥

असूरियं नाम महान्नितावं, अंधतमं दुष्पतरं महंतं ॥ उडुं अ
हेअं तिरियं दिसासु, समाहितं जठ गणीजियाइं ॥ ११ ॥ जं
सी गुहाए जलणेतिउट्टे, अविजाणठं मल्लइ लुत्तपणो ॥ सया
य कलूणं पुण घम्मठाणं, गाढोवणीयं अतिडुक्कधम्मं ॥ १२ ॥

अर्थ—(असूरियं नामके०) नयी ज्यां सूर्य तेने असूर्य स्थानक कहिए एटले कुंजीने,
आकारे माहाअंधकाररूप नरकावास, तथा ज्यां (महान्नितावं के०) माहा अत्यंत तापने
(अंधतमं के०) अत्यंत अंधकारने, एवा (दुष्पतरं महंतंके०) महोटा विशाल उत्तर
स्थानकने पापना उदयथी ते नारकी पामेने. (जठके०) जे नरकावासमां सर्वकाल
(उडुंअहेअंतिरियं दिसासु के०) उंचुं नीचुं अने तिहुं एटले सर्व दिशाउने विपे
(अगणीजियाइंके०) प्रज्वलित अग्नीने (समाहित के०)स्थाप्यो ठे अर्थात् ज्यां सदा
काल अग्नी बल्यां करेने एवा कष्ट मांहे नारकीउने पाडे. ॥ ११ ॥ (जंसीगुहाए जल
णेतिउट्टेके०) जे नरकावासने विपे उंटने आकाशेहिफाठे ते गुफा मांहे प्रवेश करतो ज अ
ग्नीना आवर्तमां पडे एवो (अविजाणठं के०) अजाण बापडो पोताना कर्मने नयी
जाणतो तथा (लुत्तपणोके०) लुप्तप्रज्ञो एटले जेनी प्रज्ञा लोपाइ गइने, एवो ठतो ते नार
की त्यां (मल्लइके०) दाजे बले (सयायकलूणंके०) सर्वकाल करुणप्राय दयामणु एवुं (पुण
घम्मठाणंके०) पूर्ण तापनुं स्थानक त्यां (गाढोवणीयंके०) आकरा पापकर्म करी ठोयुं (अ
तिडुक्कधम्मंके०) ज्यां अत्यंत दुःखरूपनुं ज धर्म एटले स्वभावने एवुं स्थानक नारकी पामे.

॥ टीपिका—(असूर्येति) नविद्यते सूर्योयस्मिन् सोऽसूर्योनरकोअंधकारमयस्तं महान्नि
तापं अंधतमसं दुष्पतरं महंतं नरकं पापोदयाद् व्रजति । तत्र च नरके उर्ध्वमधस्तिर्यक्
च सर्वदिक् समाहितोअवस्थापितोऽग्निः प्रज्वलतीति ॥ ११ ॥ (जंसीति) यस्मिन् न
रके प्राणीगुहायामिव ज्वलनेऽग्नौऽतिवृत्तः प्रातवेदनानुगतः स्वरुतं पापमजानन् लुप्तप्रज्ञो
गतप्रज्ञाविवेकोदंदह्यते । तथा सदा करुणं पुनर्दानं धर्मस्थानमापत्स्थानं गाढमत्यर्थमु
पनीतं दुष्कृतेन अतिदुःखरूपो धर्मस्वभावो यस्मिन् तत्तथा एवंविधं स्थानं ते व्रजति नय
त्र दुःखविश्रामः । यतः । अङ्घ्रिनिमीजणमेतं, नडिसुहं डुक्कमेवअणुवर्द्धं ॥ निरणेरइया
णं, अहोनि संपव्वमाणं ॥ १२ ॥

॥ टीका—तथा (असूरियमित्यादि) । नविद्यते सूर्योयस्मिन् सोऽसूर्योनरकोअंध
कारः कुंजीपाकारुतिः सर्वएव वा नरकावासोऽसूर्योअपदिश्यते । तमेवंचतं महा

जितापमंथतमसं दुष्प्रतरं दुरुत्तरं महांतं विशालं नरकं महापापोदयाद्वजंति । तत्र नरके ऊर्ध्वमधस्तिर्यक् सर्वतः समाहितः सम्यगाहितोव्यवस्थापितोग्निर्जाज्वलतीति । पच्यते च । (समूसिउजङ्गणीजियां) यत्र नरके सम्यगूर्ध्वश्रितः समुद्रितोऽग्निः प्रज्वलति तं तथानूतं नरकं वराकाव्रजंति ॥ ११ ॥ किंचान्यत् (जंसिगुहाएइत्यादि) यस्मिन्नग्रेऽतिगतोऽसुमान् गुहायामित्युष्ट्रिकाकृतौ नरके प्रवेशितोज्वलनेऽग्रावतिवृत्तोवेदनाच्च नूतत्वात्स्वकृतं दुश्चरितमजानन् लुप्तप्रज्ञोऽपगतावधिविवेकोदंदह्यते । तथा सदा सर्वकालं पुनः करुणप्रायं कृत्स्नं वा धर्मस्थानमुल्लस्थानं तापस्थानमित्यर्थः । (गाढंति) अत्यन्तं पनीतं दौकितं दुष्कृतकर्मकारिणां यत् स्थानं तत्ते व्रजंति । पुनरपि तदेव विशिनष्टि । इति दुःखरूपो धर्मः स्वनावोयस्मिन्निति । इदमुक्तं नवति । अङ्घ्रिनिमेषमात्रमपि कालं न तस्य दुःखस्य विश्रामइति । तदुक्तं । अङ्घ्रिणिमीलणमेतं एङ्घ्रि सुहं डरकमेव पडिबडं । एरिए एरइयाणं, अहोणिसं पञ्चमाणाणं ॥ १ ॥ १२ ॥

चत्तारि अगणिउं समारजित्तु, जेहिं कूरकम्मा जितविंति बालं॥
ते तड चिछंति जितप्पमाणा, मत्तावजीवंतुवजोतिपत्ता ॥ १३ ॥ सं
तडणं नाम महाहितावं, ते नारया जड असाहुकम्मा ॥ दहेहि
पाएहिय बंधिऊणं, फलगंवतडंति कुहाडहडा ॥ १४ ॥

अर्थ—(चत्तारिअगणिउं समारजित्तु के०) चारेदिशे चार अग्नी समारंजीने एग्रे प्रज्वलित करीने (जेहिं के०) जे नरकावासने विषे (कूरकम्मा के०) कूरकर्मना क नार एवा परमाधार्मिको ते (अजितविंतिबालंके०) अज्ञानी एवा बापडा नारकीउने तपावे (तेतडचिछंतिजितप्पमाणाके०) तेनारकी त्यां पूर्वोक्त रीते ताप सहन करता कदर्यता अत्यंत दुःख नोगवता ठतां घणा काल सुधी रहे कोनीपेरे तोके (मत्तावजीवंतुवजोति पत्ता के०) जेम जीवता मत्स्य अग्नी पासे मूक्या ठता अत्यंत तापनु दुःख पामे पण परवश पणाने लीधे त्यांथी नासी शके नही, तेमते नारकीउ पण जाणी सेवा ॥ १३ ॥ (संतडणं नाम के०) त्यां ते नरकमांहे नारकीउने त्राठवा वेदवानुं स्थानकडे ते केवुंठे तोके (महानितापं के०) सर्वने महा दुःखनुं कारणे (ज के०) ज्यां (असाहुकम्मा के०) असाधुकर्मि एवा परमाधार्मिको (कुहाडहडा के०) हाथमां कुहाडो लइने (तेनारया के०) ते नारकीउने पकडीने (दहेहि पाएहियबंधि कणंके०) तेना हाथ तथा पग बांधी (फलगंवतडंतिके०) काष्ठनी पेरे त्राठे वेदे ॥ १४ ॥

॥दीपिका—(चत्तारिजित्ति) चतसृष्वपि दिक्षु चतुरोऽग्नीन् समारज्य प्रज्वालय यत्र नरकं कूर

मणीनरकपालास्तंबालं मूर्खं अनितापयंति नटित्रवत् पचंति तेनारकास्तत्रानितप्य
मानाः कदर्थ्यमानास्तिष्ठंति । यथा मत्स्याजीवंतोज्योतिःप्राप्ता अग्निगताः पीडयंते तथा
पीडयमानाः ॥ १३ ॥ (संतडणमिति) नामेति संजावनायां । संतडणं ठेदनं महानि
तापं महाडुःखोत्पादकं । ततस्ते यत्र नरकावासे असाधुकर्माणिः क्रूरकर्माणोनरकपालाः
कुठारहस्तान् हस्तैः पादैश्च बध्वा फलकमिव काष्ठखंभमिव तदणुवंति विदंति ॥ १४ ॥

॥ टीका-अपिच । (चत्तारिइत्यादि) चतसृष्वपि दिक्षु चतुरोग्नीन् समारन्य प्रज्वा
ह्य यस्मिन्नरकावासे क्रूरकर्माणोनरकपालाश्चानिमुख्येनात्यर्थं तापयंति नटित्रवत्प
चंति बालमङ्गं नारकपूर्वकृतडश्चरितं । तेन नारकजीवा एवमनितप्यमानाः कदर्थ्यमानाः
स्वकर्मनिगडितास्तत्रैव प्रनूतं कालं महाडुःखाकुले नरके तिष्ठंति । दृष्टान्तमाह । यथाजी
वंतोमत्स्यामीनाउपज्योतिरग्नेः समीपे प्राप्ताः परवशत्वादन्यत्र गंतुमसमर्थास्तत्रैव
तिष्ठत्येवं नारका अपि । मत्स्यानां तापासहिष्णुत्वादग्नावत्यंतं डुःखमुत्पद्यतइत्यतस्तदह
णमिति ॥ १३ ॥ किंचान्यत् (संतडमिल्यादि) समेकीनावेन तडणं संतडणं । नामश
ब्दः संजावनायां । यदेतत्संतडणं तत्सर्वेषां प्राणिनां महानितापं महाडुःखोत्पादकमित्ये
वं संजाव्यते । यदेवं ततः किंचित्याह । ते नारकानरकपालायत्र नरकावासे स्वजवनादा
गताअसाधुकर्माणिः क्रूरकर्माणोनिरनुकंपाः कुठारहस्ताः परशुपाणयस्तान्नारकानत्राणान्
हस्तैः पादैश्च बध्वा संयम्य फलकमिव काष्ठशकलमिव तदणुवंति तनूकुर्वंति विदंतीत्यर्थः ॥ १४ ॥

रुहिरे पुणो वच्च समुस्सिअंगे, निन्नुत्तमंगे परिवत्तयंता॥ पयंति
णं णेरइए फुरंते, सजीवमठेव अयोक्वह्ने ॥ १५॥ नोचेव ते तठ
मसीजवंति, णमिज्जती तिवज्जिवेयणाए ॥ तमाणुजागंअणुवेदयं
ता, डुक्कंति डुक्की इह डुक्कडेणं ॥ १६ ॥

अर्थ-(रुहिरेके०) ते परमाधार्मिको ते नारकीजीवोनुज रक्त, काढीने कडाहमां
नाखी (पुणोके०) फरी तेज लोहीमां ते नारकीउने पचावे ते नारकीउ केवाठे तोके (व
अके०) डुर्गध वस्तु तेणेकरी (समुस्सिके०) खरड्याठे (अंगेके) अंग जेमना एवा ते
नारकीने केवीरीते पचावे तोके (निन्नुत्तमंगेके०) प्रथम तेमनुं उत्तमांग जेदीने पठी (प
रिवत्तयंता के०) परिवर्त्तयंता एटले समु होय तेने उपरांतुं होय करे अने उपरांतुं तेने
समु करे अर्थात् जलटावी पलटावीने पचावे. (पयंतिणं णेरइएफुरंते के०) त्यां पचता
थका ते नारकी तापे करी विज्वल ठता आया पाठा उथलता दालता थका धूजे, ट
जवले, कोनीपेरे तोके (सजीवमठेवअयोक्वह्ने के०) जेम जीवता मत्त तम लोखं

मनी कडाहमां नारक्या यका अत्यंत टलवले, तेनी पेरे ते नारकीउं पण वेदना मळ करता यका टलवले. ॥ १५ ॥ (नोचेवतेतडमसीनवंति के०) पण ते नारकी त्यां पण व्या यका बलीने नस्म नथाय, (एमिळ्ळतीतिवनिवेयणाए के०) मरण पामे मनी शरीर ठांमे नही. अत्यंत उग्र वेदनाये पण पोताना कृतकर्म (तमाणुजागं के०) कर्मनो अनुजाग जे विपाक तेने (अणुवेदयंता के०) अनुवेदता एटले नोणवता यका (दुःस्कंतिडुस्कीइहडुकडेणं के०) सीतोष्मवेदना दहन हनन वेदन चेदन ताडन तर्जनादिक तथा तद्गुण त्रिशूलारोपण कुंजीपाक साजम्जी वृक्षादिके करी क जावेला जे दुःख, ते दुखेकरी दुखीयका पोताना करेला डुकृतने योगे त्यां जीवता क काज रहे पण आयुष्य पूरण कखा विना मरण पामेज नही. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(रुहिरेति) ते नरकपालास्तान्नरकान् स्वरुधिरे तप्तकवल्यां प्रक्षिप्ते पुनः पचंति । वर्चःप्रधानानि समुद्भूतानि अंत्राण्यंगानि वा येषां ते तथा तान् । निन्नं चूर्णितमुत्तमांगं शिरोयेषां ते तथा तान् । के पचंतीत्याह । परिवर्तयंत उत्तानानधोमुखांश्च कुर्वंत । एवाक्यालंकारे । तान् स्फुरतस्तश्चेतश्च विव्हलान् सजीवमत्स्यानिव लोहकवल्यां पचंति ॥ १५ ॥ (एोचेवेति) ते च नारकाएवं बन्धिनापच्यमानाअपि नमपीनवंति नजस्म सात्नवंति नरकानुजावात् । तथा तीव्रवेदनया नापरमग्निप्रक्षिप्तमत्स्यादिकमप्यस्ति च यन्मीयते उपमीयते । अथवा तीव्रानिवेदनयापि अननुजतस्वकर्मत्वान्नम्रियंते तं वेदनचे दनादिकमनुजागं कर्मविपाकमनुवेदयंतोऽनुजवंतस्तिष्ठंति । तथा कृतेन डुकृतनेन दुःखं नोदुःखयंति पीडयंति. ॥ १६ ॥

॥ टीका—अपिच (रुहिरेपुणोऽत्यादि) ते परमाधार्मिकास्तान्नरकान्स्वकीये रुधिरे तप्तकवल्यां प्रक्षिप्ते पुनः पचंति । वर्चःप्रधानानि समुद्भूतान्यंत्राण्यंगानि वा येषां ते तथा तान् निन्नं चूर्णितमुत्तमांगं शिरोयेषां ते तथा तानिति । कथं पचंतीत्याह । परिवर्तयंत उत्तानानवाधोमुखान् वा कुर्वंतः । एमिति वाक्यालंकारे । तान् । स्फुरतस्तश्चेतश्च विव्हलमात्मानं निक्षिपंतः सजीवमत्स्यानिवायसकवल्यामिति. ॥ १५ ॥ तथा (एोचेवेत्यादि) तेच नारकाएवं बहुशः पच्यमानाअपि नोनैव तत्र नरके पाकेवा नरकानुजावे वा सति मपीनवंति नैव नस्मसाज्जवंति । तथा तीव्रानिवेदनया नापरमग्निप्रक्षिप्तमत्स्यादिकमप्यस्ति यन्मीयते उपमीयते अनन्यसदृशीं तीव्रां वेदनां वाचामगोचरामनुजवंतीत्यर्थः । यदिवा तीव्रानिवेदनयाप्यननुजतस्वकृतकर्मत्वान्नम्रियंतस्ति प्रज्जुतमपि कालं यावत्तच्छास्त्रं शीतोष्मवेदनाजनितं तथा दहनवेदनचेदनतद्गुणत्रिशूलारोपणकुंजीपाकशास्त्रमप्यरोहणादिकं परमाधार्मिकजनितं परस्परोद्दीरणनिष्पादितं चानुजागं कर्मणां विपाकमनुवेदयं

तः समनुवेदयंतः समनुनवंतस्तिष्ठन्ति । तथा स्वरुतेन हिंसादिनाऽष्टादशपापस्यानरूपेण सततोदीर्णदुःखेन दुःखिनोदुःखयन्ति पीडयन्ते नास्तिनिमेषमपिकाजं दुःखेन मुह्यन्त इति ॥ १६

तेहिंच ते लोलणसंपगाढे, गाढं सुतत्तं अगणिं वयन्ति ॥ न तच्च
सायं लहती निडुग्गे, अरक्षितान्नितावा तद्वी तविन्ति ॥ १७ ॥
से सुच्चई नगरवहेव सद्दे, ड्होवणीयाणि पयाणि तच्च ॥ उदिष्क
म्माणउदिष्कम्मा, पुणोपुणो ते सरहं ड्हेति ॥ १८ ॥

अर्थ—(तेहिंच के०) ते नरकावासने विपे (तेके०) ते नारकीने (लोलणसंपगाढे के०) आलोलवे एटले आधा पाठा करवे करी अत्यंत व्याप्त शीतार्त ठता एवा नारकी सुखने अर्थ (गाढंसुतत्तंअगणिंवयंतिके०) अत्यंततप्त अग्नीने विपे जाय, परंतु (नतच्चसायंलहतीनि डुग्गे के०) त्यां विषम अग्नीस्थानने विपे पण शातान पामे (अरक्षितान्नितावा तद्वी तविन्तिके०) निरंतर ज्यां आकरो तापठे एवा नरकने विपे परमाधार्मिक तेने तपावे, तेज तप्तकरी तेने कष्ट आपे, एम अनेक प्रकारे परमाधार्मिक देवो नारकीजीवोने वेदना करेठे. ॥ १७ ॥ (सेसुच्चईनगरवहेवसद्देके०) तेनरकमांहे नारकीना आक्रंद शब्द नगरना वधजेवा संजलायठे जेम कोऽएक नगरनो नाश करे तेवारे माहा कोलाहल शब्द था य एवो आक्रंद शब्द हामात, हातात, हुं अनाथ ताहारे सरणागतहुं, मुजनेराख, इत्यादि शब्द सांजलीये (ड्होवणीयाणिपयाणितच्चके०) डुखोपनीतानिपदानितत्रनरकेशब्दः एट ले त्यां नरकने विपे करुणा प्रलाप सहित एवा पूर्वोक्त पदोना दयामणा शब्द बोले (उदि ष्कम्माणउदिष्कम्मा के०) जेने कटुक विपाकरूप कर्म वर्तमानकाले उदय थयाठे एवा नारकीने मोहनीय कर्मना उदयवाला एवा परमाधार्मिक देवो (पुणोपुणोतेके०) ते पुनःपुनःपूर्वोक्तरीते (सरहंडहेतिके०) उत्साह सहित नारकीने एटला दुःख करे. ॥ १८ ॥

॥ टीपिका—(तेहिंचेति) तत्र नरके नारकाणां लोलनेनेतः परतो धोलनेन संप्रगाढे व्याप्ते शीतार्तानारकागाढमत्यर्थं सुतप्तमग्निव्रजन्ति । तत्राप्यग्निस्थानेऽनिडुग्गे सानं सुखं न लभन्ते । अरक्षितो निरंतरोऽनितापो ये पांतेऽरक्षितान्नितापास्तथापि नात्र गृकपा जाम्नापयन्ति तप्ततैलादिना दहन्तीति ॥ १७ ॥ (नेइति) ने अर्थ तेषां नारकाणां नयान कः शब्दो नगरवधश्च श्रूयते । यथा नगरसंघधी महानाक्रंदः स्यात्तादृशो दुःखेनोपनीतानामु शान्तानां पदानां हामातः हातात इत्यादीनां तत्र शब्दः श्रूयते । उदीर्णमुदयप्राप्तं क र्म येषां ते तथा तेषामुदीर्णकर्माणो नरकपालामिष्यात्वहास्यगत्यादीनामुदये वर्तमानाः पुनःपुनस्तं सरहं नोन्साहं नारकान् दुःखयन्ति ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (तेहिंचेत्यादि) तस्मिंश्च महायातनास्थाननरके । तमेव शिनष्टि । नारकाणां जलने सम्यक् प्रगाढोव्याप्तोन्नतः स तथा तस्मिन्नरके शीताताः गाढमत्यर्थं सुष्ठु तप्तमग्निं व्रजन्ति । तत्राप्यग्निस्थानेऽ निष्ठुर्गे दह्यमानाः सातं सुखं मयापि न लजन्ते । अरहितो निरन्तरोऽजितापो दाहो ये पांते अरहितान्जितापास्तथापि ताकास्तेनरकपालास्तापयन्तीत्यर्थः । तप्ततैलाग्निना दहन्तीति ॥ १७ ॥ अपिच (सेषुक्त्यादि) सेशब्दोऽयशब्दार्थे । अथानन्तरं तेषां नारकाणां नरकपालैरौडैः कदर्यमाना जयानकोदाहारवप्रचुरआक्रंदनशब्दो नगरवधश्च श्रूयते समाकर्ण्यते दुःखेन पीडयते नीतान्युच्चरितानि करुणाप्रधानानि यानि पदानि हामातस्तात कष्टमनाथोहं शरणागस्तव त्रायस्व मामित्येवमादीनां पदानां तत्र नरके शब्दः श्रूयते । उदीर्णमुदयप्राप्तं कटुपाकं कर्म येषां तथोदीर्णकर्माणो नरकपालामिष्यात्वहास्यरत्यादीनामुदये वर्तमानाः पुनर्बहुशस्ते (सरहन्ति) सरजसं सोत्साहं नारकान् दुःखयन्त्यतस्तदसह्यं नानाविधं यैर्दुःखमसातवेदनीयमुत्पादयन्तीति ॥ १८ ॥

पाणेहि एं पावविउ जयंति, तं से पवस्कामि जहा तहेणं॥ दंमेहिं
तन्ना सरयंति वाला, सवेहिं दंमेहि पुरा कएहिं ॥१९॥ ते हम्म
माणा एरगे पडंति, पुन्ने डुरूवस्स महाजितावे ॥ ते तन्न चिधंति
डुरूवज्जस्की, तुद्धंति कम्मोवगया किमीहिं ॥ २० ॥

अर्थ—एवंवाक्यालंकारेण (पाणेहिणंपावविउजयंतिके०) ते पापिष्ट परमाधार्मिको नरकी प्राणीना इंडी विमुक्त करे उपांग वेगलाकरे (तंसेपवस्कामिजहातहेणं के०) ते नरकीने एटला दुःख सावास्ते करे तेना कारण तमने यथा तथ्य कहुंहुं (तंसे के०) त्यां (दंमेहिं के०) दुःख विशेष एटले पाठला जवना करेला कर्म तेने (सरपी के०) संजारीने तेनरकपाल पुरुषो तेने कहेके अरे बापडा तें पूर्वजवने विषे मांस, मद्यपान, जीवघात, मृषावाद, चोरी, परस्त्रीगमन, कस्याठे, ते सांप्रत ताहारे कय आवाठे, तेने योगे तुं दुःख जोगवेठे, माटे आम सावास्ते आरडेठे. एरीते (बाप के०) ते परमाधार्मिक पुरुषो (सवेहिं के०) सर्वथा प्रकारे (दंमेहिं के०) ते नारकीने दुःखरूप दंमेकरी (पुराकएहिंके०) पूर्वकृत कर्मना उदय थकी पीडा करे. ॥१९॥ (तेहम्म माणा एरगेपडंति के०) ते नारकी हणाया थका पांचशे योजन उंचा उठलीने नारकी एकदेसें पडे ते नरक केवाठे तोके (पुन्नेडुरूवस्स महाजितावे के०) दुष्टरूप माहात्म्य करी पूर्णठे, नाना प्रकारना दुःख तथा मल सहितठे, (तेतन्नचिधंतिडुरूवज्जस्की के०)

त्यांते नारकी अगुची वस्तुना आहारी ठता घणोकाल सुधी रहे (तुष्टंति कम्मोवगया किमीहिं के०) कर्मने वस पड्या एवा नारकीने परमाधार्मिक विकूर्विने पीडे. ॥ १० ॥

॥ टीका—(पाणेहिणमिति) एं वाक्यालंकारे। ते पापानरकपालाः प्राणैः शरीरैर्द्विधादि निर्वियोजयंति येनैवं दुःखं ते लज्जते तदुःखकारणं नैव जवतां याथातथ्येन सत्यतया प्रवक्ष्यामि तेषां दंभेनैरकविशेषैस्तत्र बालानरकपालाः पूर्वकृतं स्मारयंति । पूर्वजवे त्वं मां मानि खादसि पिबसि मद्यं गह्वसि परदारान् । सांप्रतं विपाकप्राप्तेन कर्मणा किमेवमाकं वसीत्येवं पुराकृतैः सर्वैर्दंभैर्दुःखविशेषैस्तादृशमेव दुःखमुत्पादयंति. ॥ १९ ॥ (तेऽति) ते नारका हन्यमानानष्टाः संतोऽन्यस्मिन् घोरतरे नरके पतंति । किञ्चूते पूर्णं नृते । दुरूपं विष्ठासृग्मांसादिमलं तस्य नृते महान्नितापेऽतिसंतापोपेते तत्र नरके दुरूपस्यागुच्यादेर्नष्टि एस्तिष्ठंति । तथा कृमिर्निर्नरकपालकृतैः परस्परकृतैश्च तुद्यंते व्यथ्यंते । तथा चागमः । ठ्ठीसत्तमासुणं पुढवीसुनेरइया पढूमहंताइं लोहिअकुंथुरुवाइं विठवित्ता अस्सुमस्सुस्त कायं समचउरंगेमाणा १ अणुज्जायमाणा १ चिधंति ॥ २० ॥

॥ टीका—तथा (पाणेहिणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । प्राणैः शरीरैर्द्विधादिनि स्ते पापाः पापकर्मणोनरकपालावियोजयंति शरीरावयवानां पाटनादिनिः प्रकौरैर्विकर्तनादवयवान् विश्लेषयंति । किमर्थमेवं कुर्वतीत्याह । तदुःखकारणं नैव युष्माकं प्रवक्ष्यामि याथातथ्येनावितथं प्रतिपादयामीति । दंडयंति पीडामुत्पादयंतीति दंभादुःखविशेषा स्तेनारकाणामापादितैर्बालानिर्विवेकानरकपालाः पूर्वकृतं स्मारयंति । तद्यथा । तदा सृष्टस्त्वं खादसि समुत्कृत्य प्राणिनां मांसं तथा पिबसि तं तद्वत् मद्यं च गह्वसि परदारान् सांप्रतं तद्विपाकापादितेन कर्मणाऽनितन्व्यमानः किमेवं रारटीपीत्येवं सर्वैः पुरा कृतैर्दंभैर्दुःखावशेषैः स्मारयंतस्तादृक् नूतमेव दुःखविशेषमुत्पादयंतोनरकपालाः पीडयंतीति ॥ १९ ॥ किंच (तेहम्ममाणाइत्यादि) ते चराकानारकाहन्यमानास्तोद्यमानानरकपालेभ्योनष्टेऽन्यस्मिन् घोरतरे नरकेकदेशे पतंति गच्छंति । किञ्चूते नरके पूर्णं नृते । दुरूपं यस्य तदुरूपं विष्ठासृग्मांसादिकं मलं तस्य नृते तथा महान्नितापिते संतापोपेते ते नारकाः स्वकर्माविवक्षास्तत्रैवंनृते नरके दुरूपनक्षिणोऽगुच्यादिनक्षकाः प्रचूतं कालं यावत्तिष्ठंति । तथा कृमिर्निर्नरकपालापादितैः परस्परकृतैश्च स्वकर्मापगताः स्वकर्माङ्कितास्तुद्यंते व्यथ्यंते इति । तथाचागमः । ठ्ठीसत्तमासुणं पुढवीसु नेरइयापढूमहंताइं लोहिअकुंथुरुवाइं विठवित्ताअस्सुमस्सुस्तकायंसमचउरंगे माणामाणा अणुज्जायमाणा अणुज्जायमाणा चिधंति ॥ २० ॥

सया कसिणं पुण घम्मठाणं, गाढोवणीयं अतिडुक्खधम्मं॥अंदूसु
पक्खिण विहत्तुदेहं, वेहेण सीसं से जितावयंति ॥११॥ ठिंदंति वा
लस्स खुरेण नक्कं, उट्ठेवि ठिंदंति छुवेवि कन्ने ॥ जिप्पं विणिक्कस्स
विहत्तिमित्तं, तिस्काहिं सूलाइ जितावयंति ॥ १२ ॥

अर्थ—(सयाकसिणंपुणघम्मठाणं के०) सर्वदाकाले ते नरक परिपूर्ण धर्म एटले आ
तापनुं स्थानक त्यां (गाढोवणीयं के०) कर्मने उदयें ढोया एवा नारकी (अतिडुक्ख
धम्मं के०) अत्यंतदुःखनो धर्म एटले स्वनावठे ज्यां (अंदूसुपक्खिणविहत्तुदेहं के०) ते
स्थानके नारकीनो शरीर निवडबंधमांहे प्रक्षेपीने (वेहेणसीसंसे के०) मस्तके छिड़
री तेने (जितावयंति के०) तपावे सर्व शरीर चर्मनी पेरे विस्तारीने खीजायें करी
खेडे. ॥ ११ ॥ ते परमाधार्मिक (बालस्स के०) ते अज्ञानी नारकीउता (खुरे
के०) कुर एटले बुरीयें करीने (नक्कंके०) नासिकाने (ठिंदंतिके०) ठेदे तथा (उट्ठे
विठिंदंतिछुवेविकन्ने के०) उट्ट ठेदे तथा बंने कान पण ठेदे तथा मद्यमांसादि मृग
जवुं इत्यादि पाप तेमने संनारी आपीने (जिप्पंविणिक्कस्सविहत्तिमित्तं के०) ते नारकी
नी एक विह्व प्रमाण जीन बाहेर काढीने (तिस्काहिंसूलाइजितावयंतिके०) तीक्ष्ण
लियें करी संतापे, ठेदे एरीते ते नारकीने पीडे वेदना आपे. ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—(सयेति) सदा कृत्स्नं संपूर्णं धर्मस्यातपस्य स्थानमुल्लस्थानं नवति
गाढेर्दृढैः कर्मनिरुपनीतं दौकितं अतिदुःखमेव धर्मः स्वनावोयस्यतत् एवंविधे स्थाने स्थि
तोजंतुः अंडुषु निगडेषु देहं विहृत्य प्रक्षिप्य तथा शिरश्च(से)तस्य वेधनेनारकस्य रंध्रोत्पादने
नानितापयंति कीजकैश्च सर्वाण्यंगानि विध्वा चर्मवत् कीजयंति ॥ ११ ॥ (ठिंदंतीति)
दं नरकपालाः बालस्याज्ञस्य कुरप्रेण नासिकां ठिंदंतीति । तथा उट्ठौ कणौच दावपि ठि
तेति तथा जिह्वां वितस्तिमात्रां वह्निर्निष्काश्य तीक्ष्णशूलाभिरनितापयंति अपनयंति ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (सयाकसिणमित्यादि) सदा सर्वकालं कृत्स्नं संपूर्णं । पुनस्तत्र
नरके धर्मप्रधानं उल्लप्रधानं स्थितिस्थानं नारकाणां नवति । तत्रहि प्रजयातिरिकाग्निवा
तादीनामत्यंतोष्णरूपत्वात्तच्च दृढैर्निधत्तनिकाचितावस्थैः कर्मनिराकाराणामुपनीतं दौकि
तं । पुनरपि विशिनष्टि । अतीव दुःखमसातावेदनीयं धर्मः स्वनावोयस्य तन्नया तस्मिन्नेवविधि
स्थाने स्थितोऽसुमान अंडुषु निगडेषु देहं विहृत्य प्रक्षिप्य च यथा शिरश्च (से)तस्य नारक
स्य वेधेन रंध्रोत्पादनेनानितापयंतीति ॥ ११ ॥ अपिच (ठिंदंतिबालस्सेत्यादि) ते परम
धार्मिकाः पूर्वोद्धरितानि स्मरयित्वा बालस्याज्ञस्य निर्विवेकस्य प्रायशः सर्वदा वेदना

मुह्यतोपगतस्य कुरप्रेण नासिकां ठिंदति तथौष्ठावपि ढावपि कणौ ठिंदति तथा मय
मांसरसाऽनिलिप्तोर्मृषानापिणोजिह्वां वितस्तिमात्रामाक्षिप्य तीक्ष्णानिः शूलानिरनि
तापयंत्यपनयंति ॥ २२ ॥

ते तिप्यमाणा तलसंपुम्ब, राइंदियं तठ थणंति वाला ॥ गलंति ते
सोणिअपूयमंसं, पळोइया खारपइइयंगा ॥ २३ ॥ जइ ते सुता लो
हितपूअपाई, वालागणी तेअगुणा परेणं ॥ कुंजी महंताहियपोर
सीया, समूसिता लोहियपूयपुष्पा ॥ २४ ॥

अर्थ—(ते के०) तेनारकी कान होव प्रमुख अंगोपांगना ठेदन थकी (तिप्यमाणा
के०) लोहिजरता थका (तलसंपुम्ब के०) सुका ताडवृक्षना पान जेम पवने उडता
शब्द करे, तेनीपेरे (राइंदियंतठथणंतिवालाके०) ते वाल अज्ञानी निरविवेकी एवा ना
रकी बापडा रात्र दिवश त्यां आक्रंद शब्द करे (गलंतितेसोणियपूयमंसं के०) त्यांते
नारकीना अंगोपांग ठेद्या पठी तेना शरीरमांथी लोही परु तथा मांसादिक जरे (प
ळोइया के०) तेवारे तेने शोककरी अग्नियें प्रज्वालीने (खारपइइयंगा के०) लवणा
दिक खारे अंगोपांग खरड्या ठता रुधिर परु अने मांस एटलावाना रात्र दिवस ते
मना शरीरमांथी गलता थका रहेवे ॥ २३ ॥ वली श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजंबूस्वामी प्रत्ये कहेवे
के, (जइते के०) यदि तें श्रीमहावीर नापित (लोहितपूअपाई के०) रुधिर अने प
रुनी पात्री एटले रुधिर अने पाकीरुधिर ते परु ए वने ज्यां पचेवे एवो स्थानक कुं
जी नाजन विशेष ते (सुता के०) ते सांजलीने ते केवीने तोके (वालागणीके०) नवी
अग्नीना (तेअ के०) तेज करता पण (गुणापरेणं के०) गुणे करी अधिकठे एटले अ
त्यंत बलतीने (कुंजीमहंताहियपोरसीया के०) एवी पुरुष प्रमाण थकी अधिक मो
ठी कुंजी नाजन विशेष ते केवीने तोके (समूसिता के०) उंटने आकारे उंचीने अने
(लोहियपूयपुष्पा के०) रुधिर अने परु एणे करी परिपूर्ण जरेलीने. ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—(तेइति) ते नारकाः शोणितं तिप्यमानाः स्ववंतोयत्र रात्रिदिनं
ममयंति तत्र प्रदेजे तालसंपुटाश्च पवनप्रेरितशुष्कपत्रसंचयाश्च सदा विस्वरं स्तनंति
भंदति । वन्हिना प्रयोतिताज्वालितः क्षारेणप्रदिग्धांगाः शोणितं पूयं मांसं वाऽहनि
शं गलंति. ॥ २३ ॥ (जइति) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं वक्ति । यदि ते त्वया श्रुता लो
हितं रुधिरं पूयं पकरुधिरं ते वै अपि पकुं जीजमन्याः सा लोहितपूयपाचिनी कुंजी । पुनः
किंचुता । बालः प्रत्यगोदिस्तन्यतेजोनितापः सएव गुणोयस्याः सा बालाग्निनेजोनिताप

गुणा परेणापरेण प्रकर्षेण । तथा पुनः किञ्चूता महती बृहत्तरा (अहियपोरिसीयेति) ।
रुपप्रमाणाऽधिकसमुद्भिता उप्रिकाकृतिः ऊर्ध्वं व्यवस्थिता लोहितपूर्णा ॥ २४ ॥

॥ टीका-तथा । (तेतिष्पमाणेत्यादि) ते द्विन्ननासिकोष्ठजिह्वाः संतः शोणितं तिष्ठ-
मानाः क्षरन्तोयत्र यस्मिन् प्रदेशे रात्रिदिनं गमयन्ति । तत्र बालाग्रज्ञास्तालसंपुष्टा
पवनेरितशुष्कतालपत्रसंचयाश्च सदा स्तनन्ति दीर्घविस्वरमाक्रदन्तस्तिष्ठन्ति तथा प्रयो-
तावन्निना ज्वलितास्तथा क्षारेण प्रदिग्धांगाः शोणितं पूयं मांसं चाहर्निशं गतन्ति-
॥ २३ ॥ किञ्च । (जडतेसुताइत्यादि) पुनरपि सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमुद्दिश्य जगत्-
चनमाविष्करोति । यदिते त्वया श्रुता आकर्णिता । लोहितं रुधिरं पूयं रुधिरमेव पक्वं ते
दे अपि पक्वं शीलं यस्यां सा लोहितपूयपाचिनी कुञ्जी । तामेव विशिनष्टि । बालोऽग्निना
प्रत्यग्रोभिस्तेन तेजोनितापः स एव गुणोयस्याः सा बालाग्रितेजोगुणा परेण प्रकर्षेण त-
त्त्वार्थः । पुनरपि तस्याएव विशेषणं महती बृहत्तरा (अहियपोरुसीयन्ति) पुरुषप्रमाण-
का समुद्भितोप्प्रिकाकृतिरूर्ध्वं व्यवस्थिता लोहितेन पूयेन च पूर्णा सैवञ्चूता कुञ्जी सम-
तोऽग्निना प्रज्वलिताऽतीव बीजत्सदर्शनेति ॥ २४ ॥

परिक्ष्य तासु पययन्ति बाले, अट्टस्सरे ते कलुणं रसन्ते ॥ तएहा इया-
ते तउ तंवतत्तं, पज्जिज्जमाणाट्टतरं रसन्ति ॥ २५ ॥ अप्पेण अप्पं इह
वंचइत्ता, जवाहमे पुव्वसते सहस्से ॥ चिंठन्ति तद्वा बहुकूरकम्मा,
जहा कडं कम्म तहासि नारे ॥ २६ ॥ समज्जिणित्ता कलुसं अणज्जा,
इधेहिं कंतेहि य विप्पहूणा ॥ ते उप्पिगंधे कसिण्यफासे, कम्मोवगाकुण-
मे आवसन्तित्तिवेमि ॥ २७ ॥ इति निरयविज्जत्तिएपढमोउद्वेसोसमतो ॥

अर्थ-हवे त्यां कुञ्जीमांहे नारकीने गुं करे ते कहेवे. (परिक्ष्यतासुके०) ते परमार्थार्थ-
कुञ्जीमांहे घालीने (अट्टस्सरेतेकलुणंरसन्ते के०) अर्त शब्द करता तथा करुण प्र-
प करता एवा ते बापडा (बालेके०) अज्ञान नारकीने (पययन्तिके०) प्रकर्षे करी पक्व-
(तएहाइयातेतउतंवतत्तंके०) तृपाये पीडया यका पाणी मागे तेवारे तेने त्रांनु उकालीने
तेनो रस (पज्जिज्जमाणके०) पीवरावे तेवारे ते (अट्टतरंरसन्तिके०) घणामां घणे दीन-
रे करुणाकारी विलाप करे ॥ २५ ॥ (अप्पेणअप्पंइहवंचइत्ता के०) जेणे इह एव
आ मनुष्य जवमां अल्पसुखने अर्थे परोपधाति पाणुं आदरीने पोताना आत्माये जी-
पोताना आत्मानेज वंच्यो (जवाहमेपुव्वसतेसहस्से के०) तथा पूर्व जन्मे अथम एवा
लुब्धकादिकना शतसहस्र जव जोगवी घणा कर्मोपाजीने (चिंठन्तितद्वाबहुकूरकम्माके०)

अत्यंत क्रूर पापकर्मना धणी दुःखवेदना नोगववाने धणोकाल सुधी त्यां नरकने विपे रहे (जहाकडंकम्मतहासिनारे के०) यथाकृतानिकर्माणि जेवां अथ्यवसायेकरी जेवाचा वे कर्म कीधां होय तेवाज नरकमां पण सिनार शब्दे दुःख उपजे जेम मांस न कृण करनारने तेनाज शरीरमांथी मांसकापी अग्नीवर्ण करी खवरावे, मद्यपानीने तप्त कथीरनो रस पीवरावे, मत्सयातकीने छेदे, जेदे, असत्य नापण करनारनी जिव्हा छेदे, परधनापहारीना अंगोपांग छेदे, लंपटना वृषण छेदे, सात्मली वृद्धनुं आलिंगन करावे इत्यादिक जेणे जेवा कर्म उपाज्यां होय तेने ते सरखाज दुःख परमाधार्मिको उपजावे. ॥ १६ ॥ (समझिणिनाकलुसंअणज्जा के०) ते पापी अनार्य माता पिता अने स्त्रियादि कने अर्थे घणा कलुप एटले पापकर्म उपार्जन करीने पठी (इहेहिंकंतेहियविप्पहूणा के०) इष्टजे मातापिता तथा कांता एटले स्त्रियादिक ते थकी विप्पहूणा एटले रहित अर्थात् एकाकी ठता (तेडुप्पिगंधेकसिणोयफासेके०) ते दुर्निगंध दुःखे करी नस्यो तथा अशुचि स्पर्शवान एवा नरकने विपे (कम्मोवगाकुणिमेआवसंतिके०) कर्मोपगता अशुचि कर्मने लीधे कुणि एटले मांस पेसी रुधिर परु आंतरमा फेफसुं इत्यादिक कस्मजे करी समाकुल एवा नरक स्थानमां धणोकाल अवश्य पणे रहीने पूर्वीक्त दुःख सहन करे. तिन्नेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो. ॥ १७ ॥ इति नरकविनक्तियनाम प्रथमोद्देशकनुं अर्थसमाप्तः

॥ दीपिका—(परिक्पेति) कुंजीषु तान् आर्तस्वरान् करुणं दीनं रसंतः प्रक्षिप्य प्रप चंति ते तृपार्ताः सज्जितं प्रार्थयंतस्तप्तं त्रपु पाठयंते । पाठ्यमानाश्चार्ततरं रसंति रारटंति ॥ १७ ॥ (आप्पेणेति) इह नरकवे आत्मनैवात्मानं वंचयित्वा जवानामधमाजवाधमा अधमजवामत्स्यवधलुब्धकादीनां जवास्तान् पूर्वजन्मनि शतसहस्रशः समनुचूय क्रूरक र्माणस्ते नरके बहुप्रचूतकालं तिष्ठंति यथा येन प्रकारेण यादृशाथ्यवसायेन पूर्वजवे कृतानि कर्माणि तथा से तस्य नारकस्य नारावेदनाः स्युः ॥ १६ ॥ (समझिणिनेति) अनार्याः पापकर्मकारिणः कलुषं पापं समर्ज्य अर्जयित्वा ते नारकादुरनिगंधिनरके वसंति । किंचूताः । इष्टेः कांतैः शब्दादिविषयैर्विहीनाः । नरके किंचूते । कृत्स्ने संपूर्णेऽस्पर्शेऽत्यं ताशुचस्पर्शं कर्मोपगताश्चाशु कर्मवद्धाः कुणिमे रुधिराद्याकुले आसमंतादुत्कृष्टतस्त्रयस्त्रि शतसागराणि वसंतीति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १७ ॥ इति पंचमाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः

॥ टीका—तासु च यक्रियते तददर्शयितुमाह । (परिक्पेत्यादि) तासु प्रत्यग्निना दी मासु लोहितपूयशरीराववयवकिंविषपूर्णसु दुर्गंधासु च बालान्नारकांश्चाणरहितानार्त स्वरान् करुणं दीनं रसंतः प्रक्षिप्य प्रपचंति तेच नारकास्तथा कदर्थ्यमानाविरसमाकं रंतस्तृपार्ताः सज्जितं प्रार्थयंतोमद्यं ते अतीव प्रियमासीदित्येषं स्मरयित्वा तप्तं यत्रपु

पाच्यमानाथार्ततरं रसंति रारटंतीति. ॥ १७ ॥ उद्देशकार्योपसंहारार्थमाह । (
 प्येणेत्यादि) इहास्मिन्मनुष्यजने आत्मना परवंचनप्रवृत्तेन स्वतएव परमार्थतत्त्वान्
 न वंचयित्वाऽद्वैतेन स्तोकेन परोपघातसुखेनात्मानं वंचयित्वा बहुशोचयानां मध्ये
 अधमानां मध्ये अधमाजवाधमामत्स्यबंधलुब्धकादीनां नवास्तान्पूर्वजन्मसु अतस्त
 स्वशः समनुजय तेषु जनेषु विषयोन्मुखतया सुकृतपराङ्मुखत्वेन वा ऽवाप्य महाप
 तिदारुणं नरकवासं तत्र तस्मिन्मनुष्याः क्रूरकर्माणिः परस्परतोऽस्वमुदीरयंतः प्रकृत
 लं यावन्तिष्ठन्ति । अत्रकारणमाह । यथा पूर्वजन्मसु यादृग्भूतेनाध्यवसायेन जयनवा
 न्यतरादिना कृतानि कर्माणि तथा तेनैव प्रकारेण (से) तस्य नारकजंतोर्नारावेदना
 दुर्भवन्ति स्वतः परतउजयतोवेति । तथाहि । मांसादाः स्वमांसान्येवाग्निना प्रताप्य
 कृन्ते तथा मांसरसपायिनोनिजपूयरुधिराणि तप्तत्रपूणीव पायन्ते तथा मत्स्यधातु
 व्धकादयस्तथैव ह्वियन्ते निच्यन्ते यावन्मार्थ्येतेति । तथाऽनृतजाषिणां तत्स्मारपि
 जिह्वाश्चेन्नियन्ते । तथा पूर्वजन्मनि परकीयद्व्यापहारिणामंगोपांगान्यपन्ध्रियन्ते तथा
 रदारिकाणां वृषणहेदः शाल्मल्युपगूहनादिच तैः कार्यते । एवं महापरिग्रहारंनवतो
 धमानमायालोनिनां च जन्मांतरस्वकृतक्रोधादिदुष्कृतस्मारणेन तादृग्विधमेव दुःस
 त्पाद्यतइति कृत्वा सुषूच्यते तथाविधं कर्म तादृग्विधभूतएव तेषां तत्कर्मविपाकादि
 नारइति. ॥ १६ ॥ किंचान्यत् (समणिक्रान्तिस्तु इत्यादि) अनार्याअनार्यकर्मकारिता
 क्षिंसानृतस्तेयादिजिराश्रवदरैः कलुषं पापं समर्ज्याशुचिकर्मोपचयं कृत्वा ते क्रूरकर्म
 णोदुरजिगंधे नरके ध्यावसंतीति सटकः । किंचूताः । इष्टैः शब्दादिनिर्विषयैः कमनी
 कांतैर्विविधं प्रकर्षेण हीनाविप्रमुक्तानरके वसन्ति । यदिवा यदर्थं कलुषं समर्जयन्ति
 तैर्मातापुत्रकजत्रादिभिः कांतैश्च विषयैर्विप्रमुक्ताएकाकिनस्ते दुरजिगंधेन कुथितकमे
 रातिशायिनि नरके कृत्स्ने संपूर्णेऽत्यंताशुचस्पर्शे एकांतोद्देजनीये शुचिकर्मापगताः (
 णिमेति) मांसपेशीरुधिरपूयांत्रफिफिसकल्मषाकुले सर्वाभेध्याधमे बीनत्सदर्शने दाहा
 वाक्रंदेन कष्टं मातावदित्यादि शब्दावधीरितदिगंतराले परमाधमे नरकावासे आसमंता
 त्कृष्टतस्त्रयस्त्रिंशत्तागरोपमाणि यावद्यस्यांवा नरकष्टयिष्यां यावदायुस्तावदसंति तिष्ठन्ति ।
 इति परिसमाह्वयर्थे । ब्रवीमीतिपूर्ववत्. ॥ १७ ॥ इति नरक विनक्तेः प्रथमोद्देशकः समाप्तः

हवे पांमाध्ययननांबीजो उद्देशो प्रारंभियैठैये एने विपे पण एज नरकना जाव कहेने.

अद्वावरं सासयडुक्कधम्मं, तं जे पवस्कामि जद्वातहेणं ॥ बाला
 जद्वा डुक्कडकम्मकारी, वेदंति कम्माडं पुरेकदाइ ॥ १ ॥ ह्वेदि

पाएहि य बंधिऊणं, उदरं विकत्तंति खुरासिएहिं ॥ गिएहंतु
बालस्स विहत्तु देहं, वधं थिरं पिठतो उद्धरंति ॥ ७ ॥

अर्थ—(अहके०) अथ एटले हवे (अवरंके०) अपर एटले बीजा (सामयडुक्कधम्मं
के०) शाश्वतदुःखनो धर्म एटले स्वजावठे जेने विपे एवा नरकना दुःख ज्यां सुधी जी
वे त्यांसुधी ते नारकी जेमजोगवे (तंजेके०) तेम तमने (जहातहेणं के०) यथा तथ्य
(पवरकामि के०) कहीशुं; एटले जेरीते श्रीवीरपरमेश्वरना सुखथी सांजद्युंठे तेरीते त
मोने कहीशुं (डुक्कडकम्मकारी के०) डुकुत कर्मना करनार एवा (बाला के०) अ
ज्ञानी निर्विवेकीजीव ते (जहा के०) जेरीते (पुरेकडाइंकम्माइं के०) पोताना पूर्वक
सकर्मने (वेदंति के०) वेदेठे जोगवे ठे तेरीते कहीशुं ॥१॥ त्यां परमाधार्मिक देव (ह
हेहिपाएहियबंधिऊणं के०) ते नारकीना हाथ पग बांधीने (खुरासिएहिं के०) बुरे क
री तथा खज करी (उदरंविकत्तंति के०) पेटने कापे ते केवीरीते कापे तोके (गिएहं
तुबालस्सविहत्तुदेहंके०) बाल नारकीने ग्रहणकरी एटले पकडीने तेना शरीरने लाकडा
दिके हणीने खंमो खंम करे (वधंथिरंपिठतोउद्धरंति के०) आगला जागनुं सबल च
र्म ते पुठ प्रदेशे काढे अने पुठनुं चर्म ते आगल काढे तथा मावा पाशानुं चर्म जमणे
पाते काढे अने जमणी बाजुनुं चर्म मावी बांजुए काढे एरीते चामडी उग्वेडी नाखे ॥२॥

॥ टीपिका—अथ द्वितीयस्यादिसूत्रमिदं । (अहावरमिति) अथापरमन्य ऋक्ष्यामि । अ
श्वन्नवतीति शाश्वतं यावदायुस्तच्च तदुःखं च तदेव धर्मः स्वजावोयस्मिन् सतथा एवंचूतं
नरकं तथ्येन सत्यतया (जे) नवतां कथयामि । बालानिर्विवेकाडुक्कतकर्मकारिणः पुराक
तानि पापानि कर्माणि वेदयंति तथा वदिष्यामि ॥ १ ॥ (हहेहिंति) परमाधार्मिका
स्नात्तारकान् हस्तपादेभ्यु बद्ध्वा उदरं कुरप्रासिनिरायुधविज्ञेयैर्विकर्तयंति विदारयंति तथा
बालस्य लकुटादिनिर्विविधं हतं देहं गृहीत्वा वधं चर्मशकलं स्थिरं बज्रवत् प्रष्टतः प्रष्ट
देशे उत्थरंति वेष्टयंति, ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तः प्रथमोद्देशकः सांप्रतं द्वितीयः समारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । ५
दानंतरोद्देशके यैः कर्मनिर्जितवनरकेयूत्पद्यंते यादृगवस्थाश्च नवन्त्येवं तत्प्रतिपादित
मिदमपि विजिष्टतरं तदेव प्रतिपाद्यते इत्यनेन संबंधेनायातस्यास्योद्देशकस्य सूत्रानुगमेऽ
सर्वजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं (अहावरमित्यादि) अथेत्यानंतरे । अपरमि
सुक्तादन्य ऋक्ष्यामीत्युत्तरेण संबंधः । शश्वन्नवतीति शाश्वतं यावदायुस्तच्च तदुःखं च शाश्व
तं दुःखं तत्तर्कः स्वजावोयस्मिन् यस्य वा नरकस्य सतथा तमेवंचूतं नित्यदुःखस्वजाव

महिनिमेषमपि कालमविद्यमानं सुखलेशं याथातथ्येन यथाव्यवस्थितं तथैव कल्प-
मि । नात्रोपचारोर्थवादोवा विद्यतइत्यर्थः । बालाः परमार्थमजानानाविषयसुखनिष्ठा-
सांप्रतेक्षिणः कर्मविपाकमनवेद्यमाणा यथा येन प्रकारेण दुष्टं कृतं दुष्कृतं तद्व-
र्मानुष्ठानं तेनवा दुष्कृतेन कर्मज्ञानावरणादिकं तदुष्कृतकर्म तत्कर्तुं शीलं येपाते दुष्क-
कर्मकारिणस्तएवंचूताः पुराकृतानि जन्मांतरार्जितानि कर्माणि यथावेदयन्ति तथा क-
यिष्यामीति ॥ १ ॥ यथाप्रतिज्ञातमाह । (हृद्देहीत्यादि) परमाधार्मिकास्तथाविध-
मोदयात् क्रीमायमानास्तान्नारकान् हस्तेषु पादेषु बध्बोदरं क्षुरप्रासिनिर्नाविधैरा-
विशेषैर्विकर्तयन्ति विदारयन्ति । तथा परस्य बालस्येवाकिंचित्करत्वाद्बालस्य लकुटादि-
विविधं हतं पीडितं देहं गृहीत्वा वर्धं चर्मशकलं स्थिरं बलवत्पृष्ठतः पृष्ठिदेशे उदर-
विकर्तयन्त्येवग्रतः पार्श्वतश्चेति ॥ २ ॥

बाहू पकप्यन्ति समूलतो से, थूलं वियासं मुहे आडहन्ति ॥ रहंसिजु-
तं सरयन्ति बालं, आरुस्स विञ्जन्ति तुदेण पिष्ठे ॥ ३ ॥ अयं व तत्तं ज-
लियं सजोइ, तऊवमं जूमि मणुक्कमंता ॥ ते मल्लमाणा कलुणं थणं-
ति, उसुचोइया तत्तजुगेसु जुता ॥ ४ ॥

अर्थ—ते परमाधार्मिको (बाहूपकप्यन्तिसमूलतोसेके०) त्रण नरकपृथ्वीने विषे नारकीना-
थस्तन अने चारनरकपृथ्वीमां मूलथी आरंजीने बन्ने बाहु कापे, तथा (थूलंके०) मोहोदो ज-
हनो गोलो तपावी (मुहेके०) ते नारकीनुं सुख (वियासंके०) विकाशीने एटले मुख उपाडीने
तेमांहे (आडहन्तिके०) नाखे तथा (रहंसिजुतंसरयन्तिबालंके०) लोखंमना रथमां ज-
तरी पूर्वना करेला कर्म संजलावीने ते नारकीने खेडे हलावे तथा (आरुस्सविञ्जन्ति
तुदेणपिष्ठे के०) अत्यंत रोश करीने ते नारकीना पुठनाजागने आरे करी वींधे ॥ ३ ॥
(अयंवतत्तंजलियंसजोइके०) जेम लोखंमनो गोलो तप्त अग्नीये सहित जाज्वल्यम-
न होय अथवा उष्ण कथीर होय (तऊवमंजूमिमणुक्कमंताके०) तेनीठे उपमा जे
ने एटले तेना सरखी तप्त एवीजे जूमि, तेने अतिक्रमता एटले बलती पृथ्वीत
चालता (तेमल्लमाणाके०) ते नारकी बलता थका (कलुणंथणंतिके०) करुण एटले
दयामणा शब्द करे अर्थात् हेमात हेतात इत्यादिक विलाप करे (उसुचोइयाके०) तप्त
आरे करी चोया एटले प्रेक्षा थका (तत्तजुगेसुजुताके०) तप्त एवा धूसरे जोतया थका
जेम गलिया बलद चालतां आरडे तेम ते नारकी आरडयां करे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—(बाहूइति) (से)तस्य नारकस्य तिसृषु नरकपृथिवीषु परमाधार्मिका-

नारकाश्चाधस्तनचतसृषु पृथिवीषु मूलतश्चारन्य बाहून् प्रकर्तयन्ति विंदन्ति । तथा मुखे
विकाशं कृत्वा स्थूलं बृहत्तमोद्गोलादिकं प्रक्षिपन्तश्चादहन्ति । तथा रहसि एकांते युक्तं स्व
कृतकर्मानुरूपवेदनां कुर्वन्तोवाजमङ्गं स्मारयन्ति जन्मांतरकर्म । आरुण्य च रोषं कृत्वा
पृष्ठे प्रतोदेन विध्यन्ति ॥ ३ ॥ (अयमिति) तथा अयोगोलवज्ज्वलितां ज्योतिर्नूतां त
दुपमां वा जूमिमनुक्रमन्तोगर्भतस्ते दह्यमानाः करुणं दीनं स्तनन्ति आक्रन्दन्ति तस्तेषु युगे
षु युक्तागलिवृषाश्च इषुणा प्रतोदादिना विध्यमानाः स्तनन्ति ॥ ४ ॥

॥ टीका-अपिच । (बाहूपकर्षन्तीत्यादि) (से) तस्य नारकस्य तिसृषु नारकपृथिवीषु
परमाधार्मिकाअपरनारकाश्चाधस्तनचतसृषु चापरनारकाएव मूलतश्चारन्य बाहून् प्रक
र्तयन्ति विंदन्ति तथा मुखे विकाशं कृत्वा स्थूलं बृहत्तमोद्गोलादिकं प्रक्षिपन्तश्चासमन्ताद
हन्ति । तथा रहस्येकांतिनं युक्तमुपपन्नं युक्तियुक्तं स्वरुतवेदनानुरूपतत्कृतजन्मांतरानुष्ठानं
तं वाजमङ्गं नारकं स्मारयन्ति । तद्यथा । तत्तत्रपुपानावसरे मद्यपस्त्वमासीत्तथा स्वमांसज
रूपावसरे पिशिताशी त्वमसीत्येवं दुःखानुरूपमनुष्ठानं स्मारयन्तः कदर्थयन्ति तथा नि
ष्कारणमेवारुण्य कोपं कृत्वा प्रतोदादिना पृष्ठदेशे तं नारकं परवशं विध्यन्तीति ॥ ३ ॥
तथा (अयंवेत्यादि) तप्तायोगोलकसन्निनां ज्वलितज्योतिर्नूतां तदेवंरूपां तदुपमां वा
जूमिमनुक्रामन्तस्तां ज्वलितां जूमिं गर्भतस्ते दह्यमानाः करुणं दीनं विस्तरं स्तनन्ति रा
रन्ति तथा तस्तेषु युगेषु युक्तागलिवलीवर्दाश्चेषुणा प्रतोदादिना विध्यमानाः स्तनन्तीति ॥

वालावलाजूमिमणुक्रमन्ता, पविज्जलं लोहपदं च तत्तं ॥ जंसी
जडुग्गे सि पवज्जमाणा, पेसेव दंमेहि पुराकरन्ति ॥५॥ ते संपगा
दं सि पवज्जमाणा. सिजाहि हम्मन्ति निपातिणीहि ॥ संतावणी
नाम चिरद्वितीया. संतप्यती जह असानुक्रममा ॥ ६ ॥

अर्थ-(वालके०) अज्ञानी निर्विवेकी (अवलाके०) बल रहित एवा नारकी तेने उस
लोहना) जंवी (जूमि के०) पृथिवीयें बलात्कारे (अणुक्रमन्ताके०) अतिक्रमावे एटले च
जावे तेवारे ते वापडा विरस शब्द करे ते जूमि केवीने तोके (पविज्जलं लोहपदंचतत्तं
के०) प्रज्वलित एटले ज्यां उस लोह समान रुधिर अने परुनो कर्दमने एवीने (जंसीनि
डुगे निपवज्जमाणाके०) तथा जे विषम स्थानके कुंजीपाक शाळमली वृक्ष प्रमुख विषम
स्थानकने (पेसेवके०) त्यां चालता कर्मकरनी पेरे अथवा गलियाबलदनीपेरे(दंमेहिके०)
दंमाविके ताडना करीने (पुराकरन्तिके०) आगलकरी चलावे पण ते नारकी पोतानी इग्रायें
आगल जवाने अथवा पोताने गमेते स्थानके रहीजवा पणु पामे नही. ॥ ५ ॥ (तेके०) ते

नारकीने (संपगाढसि के०) अत्यंत वेदनाकांत एवं नरक अथवा तेवो मार्ग तेने (पवङ्गमाणा के०) चलावता थका (सिलाहि हम्मंतिनिपातिणीहिं के०) साहस लायेंकरी हणीने नीचो पाडी नाखे, परंतु ते आगल जइ शके नही (संतावणी नामा छितीयाके०) तथा संतापनी नामे कुंजी त्यां शाश्वतिछे तेमांहे गयो ठतो (संतापनी छ असाहुकम्मा के०) ज्यां माठा कर्मनो करनार बापडो धणु संताप सहन करे ॥

॥ टीपिका—(बालेति) बालाअज्ञाः प्रज्वलितलोहपथमिव ते आकंदंति । तथा यस्मिन्ननिडुर्गे विपमे कुंजीशात्मव्यादिप्रपद्यमानानसम्यगुपगच्छंति ततस्ते कुपितानरकाः प्रेष्यानिव कर्मकरानिव दंडैर्हत्वा पुरतोयतः कुर्वंति ॥ ५ ॥ (तेइति) ते नारकाः संपगाढमसह्यं नरकं प्रपद्यमानाअनिमुखपातिनीजिः शिलानिरसुरैर्हन्यंते । संतापनी कुंजी साच चिरस्थितिका तजतः प्राणी वेदनाग्रस्तश्चास्ते यत्र संतप्यतेऽत्यर्थमसाधुकर्मा ॥ ५ ॥

॥ टीका—अन्यच्च (बालाबलाइत्यादि) बालानिर्विवेकिनः प्रज्वलितलोहपथमिव तस्मां जुवं (पविङ्गलंति) रुधिरपूयादिना पिबित्वा बलादनिहंतोऽनुक्रम्यमाणा विगसन्मरंति । तथा यस्मिन्ननिडुर्गे कुंजीशात्मव्यादौ प्रपद्यमानानरकपालचोदितानसम्यगुपगच्छंति । ततस्ते कुपिताः परमाधार्मिकाः प्रेष्यानिव कर्मकरानिव बलीवर्दवद्वा दंडैर्हत्वा प्रतोयन् प्रतुद्य पुरतोयतः कुर्वंति न ते स्वेच्छया गंतुं स्थातुं वा लज्जन्तइति ॥ ५ ॥ किंच (तेसंपगाढमित्यादि) ते नारकाः संपगाढमिति बहुवेदनात्वेन सह्यं नरकं मार्गं वा प्रपद्यमाना गंतुं स्थातुं वा तत्राऽशक्नुवन्तोऽनिमुखपातिनीजिः शिलानिरसुरैर्हन्यंते । तथा संतापयती संतापनी कुंजी साच चिरस्थितिका । तजतोऽसुमान् प्रचूतं कालं यावदतिवेदनाग्रस्तश्चायत्रच संतप्यते पीडयतेऽत्यर्थमसाधुकर्मा जन्मांतरकृताशुचानुष्ठानइति ॥ ६ ॥

कंदूसु पक्षिण पयंति बाला, ततो विदुष्ठा पुण उष्यंति ॥ ते उडुका एहिं पखळमाणा, अवरेहिं खळंति सणप्फएहिं ॥ ७ ॥ समू सियं नाम विधूमघाणं, जं सोयतत्ता कलुणं थणंति ॥ अहेसिरं कट्टु विगतिऊणं, अयं व सठेहिं समोसवेति ॥ ८ ॥

अर्थ—वली नरकना दुःख कहेछे. (बाला के०) ते बाल नारकीने परमाधार्मिक लोको (कंदूसु के०) कंदू नामा जाजन विशेष तेने विपे (पक्षिण के०) प्रक्षेपीने (उडुका के०) पचवे (ततो विदुष्ठा पुण उष्यंतिके०) तेवारे ते नारकी दाऊता थका बज्जता एानी पेरे उंचा उठले (ते उडुका एहिं पखळमाणा के०) त्यां आकाशमां वली तेने हांवा कादिक पक्षीउं त्रोटता थका खाता थका (अवरेहिं के०) त्यां थकी बीजा रक्ता

नकनी दिशा तरफ नासे (सणफएहिं के०) त्यां बली अन्य सिंह व्याघ्रादिक तेने (खड्गति के०) खाए ॥ ७ ॥ नाम शब्द संजावनायेठे (समूसियं के०) उंचु चि ताने आकारे एवुं (विधूमघाणं के०) अग्नीनुं स्थानकठे (जं के०) ते स्थानक पामिने (सोयतत्ता के०) शोके तत्त अका (करुणंयणंति के०) दीनस्वरे करीने आक्रंद करे तथा परमाधामीउं ते नारकीनुं (अहेसिरंकट्टु के०) मस्तक नीचुं करीने (विगतिजणंअयंवके०) शरीर विकूर्वि ठेदीने जोहनी पेरे (सठेहिं के०) शस्त्र जे मुजगदिक तेणेकरी (समोसवेति के०) खंम खंम एटजे ठुकडा ठुकडा करे ॥ ८ ॥

॥ टीपिका—(कंदूसुइति) तं बालं कंदूसु कुंजीपु प्रक्षिप्यासुराः पचंति । ततः पाक स्थानात्ते दह्यमानाश्चणकाश्च नृज्यमाना उत्पतंति उर्ध्वमुच्चलंति । तेच (उड्डुकाएहिं ति) झोणैः काकैर्वैक्रियैः प्रखाद्यमाना नृज्यमाणा नश्यंतोनष्टाः संतोऽपरैः (सणफ एहिंति) सनखपदैः सिंहव्याघ्रादिनिर्जह्यंते ॥ ७ ॥ (समूसिअमिति) सम्यगुत्थितं चित्तिकाकृति विधूमस्याग्नेः स्थानं विध्वंसस्थानं यत् प्राप्य शोकतप्ताः करुणं दीनं स्तनं त्याक्रंदंति । नामेति संजावनायां । संजाव्यंते तत्रैतावेदनाइति । तथा अधः शिरोमस्तकं कृत्वा देहं विकर्त्य ठित्वा (समोसवेतिति) खंडशः खंमयंत्यसुराः ॥ ८ ॥

॥ टीका—(तथा कंदूसुपस्किप्यइत्यादि) तं बालं वराकं नारकं कंदूपु प्रक्षिप्य नरक पाजाः पचंति । ततः पाकस्थानात् ते दह्यमानाश्चणकाश्च नृज्यमाना उर्ध्वं पतंत्युत्पतंति ते च उर्ध्वमुत्पतिताः (उड्डुकाएति) झोणैः काकैर्वैक्रियैः प्रखाद्यमाना नृज्यमाणा अन्य तोनष्टाः संतोऽपरैः (सणफएहिंति) सिंहव्याघ्रादिनिः खाद्यंते नृज्यंतेइति ॥ ७ ॥ किंच (समूसियं नामेत्यादि) सम्यगुत्थितं चित्तिकाकृति । नामशब्दः संजावनायां । संजाव्यंते एवंविधानि नरकेषु यातनास्थानानि । विधूमस्याग्नेः स्थानं विधूमस्थानं । यत्प्राप्य शोकवितप्ताः करुणं दीनं स्तनं त्याक्रंदंतीति । तथा अधः शिरः कृत्वा देहं च विकर्त्याधोव उर्ध्वस्तघेदनादिनिः (समोसवेतिति) खंडशः खंमयंतीति ॥ ८ ॥

समूसिया तह विसूणियंगा, परकीहिं खड्गंति अतमुहेहिं ॥ सं जीवणी नाम चिरछितीया, जंसीपया हम्मइ पावचेया ॥ ९ ॥ तिखाहिं सूलाहिं चितावयंति, वसोगयं सोयरयं व लडुं ॥ ते सू लविद्धा कलुणं अणंति, एगंतडुक्कं डुहउं गिलाणा ॥ १० ॥

अर्थ—(तह के०) त्यां नरकने विषे (समूसिया के०) उंचा थांनादिकने विषे (विसूणियंगा के०) नीचे मस्तकें बांधीने जेस खाटकी ठालीनुं चर्म उखेडे तेम परमा

धार्मिको ते नारकीउनुं चर्म उखेडी नाखे पठी ते नारकीना चर्म रहित एवा ग्रन्थे
स्कीहिंखळंति अउमुहेहिं के०) वज्र समानठे चांच जेमनी एवा काक समजो
पट्टीउं तेने खाय, एरीते नरकपाले ठेदन चेदन मूर्धित कस्यां थका पण ते नरक
मरण पामे नही तेनुं कारण कहेठे (संजीवणी नामचिरछितीया के०) संजीवनी
एवी साश्वति कुंजीठे (जंसीपया के०) जेहने विषे पोहोता थकां प्राणी (हम्मइया
या के०) पापसहित एवा परमाधार्मिकलोक तेने हणो ठेदे चेदे परंतु तेणे करी ते
नही किंतु पारानी पेरे तेनुं शरीर फरी मली जाय ॥९॥ (तिस्काहिंसूलाहिं के०) ते
माधार्मिक पुरुषो तीक्ष्ण वज्रवत् सूजिये करीने नारकीना शरीरने (अजितावर्ण
के०) अजितापयंति एटले पीडे जेम (लहुं के०) लुब्धक एवा जे कुतरादिक ते
(वसोगयं के०) वसोपगतं एटले वज्रो पड्या एवां (सोयरयं के०) स्वापद मृगादि
पशु ते जेम मरणांत कदर्थना पामे तेम (ते के०) ते नारकीजीवो पण (सूजिये
के०) सूजियें विंध्या थका (कलुणंथयंति के०) दीनस्वरे अरडाट करे एकतो थयं
शोकादिक अने बीजो बाहिर हननादिके करी (गिलाणाके०) गिलान ठेता एम (ज
उके०) वन्ने प्रकारे (एगंतडुरकं के०) एकांत डुःख नोगवे परंतु मरण पामे नही ॥१०॥

॥ दीपिका—(समूसिआइति) तत्र नरके स्तंजादौ ऊर्ध्वबाहवोऽधःशिरसः श्वपाकैर्वज्र
विताः (विसूणिअंगति) उत्कृतांगाअपनीतत्वचोलोहमुखैः पक्षिर्निर्वज्रचंचुनिः
गृध्रादिनिर्जह्यंते । एवंते परमाधार्मिकरुतैः परस्पररुतैः स्वानाविकैर्वा डुःखं विनष्टं
अपि न भ्रियंते । अतोऽजायते संजीवनी नरकनूमिर्यस्यां खंमशच्छिन्नोपि न भ्रियते स
पि सतीति । सर्वे प्रजाः प्राणिनोयस्मिन्नरके पापचेतसोह्यंते मुजरादिनिः । नरकानुन
चामुमूर्पवोपि नभ्रियंते ॥९॥ (तिस्काहिंति) तीक्ष्णानिः शूलानिस्तापयंति । कमिवा वशमु
तं सूकरादिकं लब्ध्वा यथा कदर्थयंति । ते नारकाः शूलविद्धा अपि नभ्रियंते पारदवभ्रि
ततः करुणं स्तनंति दीनमाक्रंदंति उचयतोतर्बहिश्च ग्लानाएकांतडुःखमनुनवंति ॥१०॥

॥ टीका—अपिच (समूसियाइत्यादि) तत्र नरके स्तंजादौ ऊर्ध्वं बाहवोऽधःशिरसा
श्वपाकैर्वस्तवघ्नंविताः संतः (विसूणियंगति) उत्कृतांगाअपगतत्वचः पक्षिनिरयो
वज्रचंचुनिः काकगृध्रादिनिर्जह्यंते । तदेवं ते नारकानरकपालापादितैः परस्पररुतैः स्वान
विकैर्वा विघ्नानिघ्नाः कथितामूर्तिताः संतोवेदनासमुद्भाते गता अपि संतो न भ्रियं
अतोऽपदिभ्यते संजीवनीवत् संजीवनी जीवितदात्री नरकनूमिः । तत्र गतः स
विघ्नोपि नभ्रियते सायुपि सतीति । साच चिरस्थितिकोत्कृष्टतत्त्वयस्त्रिंशत् वा
त्तागरोपमाणि । यस्यां च प्राप्ताः प्रजायंतइति प्रजाः प्राणिनः पापचेतसोह्यंते मुजरा

रादिनिर्नरकानुजावाच्य सुसूर्षवोप्यत्यंतपिष्टाद्यपि न म्रियन्ते ऽपितु पारदवन्मिलन्तीति ॥ १० ॥
अपिच (तिरकाहीत्यादि) पूर्वदुष्कृतकारिणं तीक्ष्णानिरयोमयीनिः शूलानिर्नरकपा
ज्ञानारकमजितापयन्ति । किमिव । वशमुपगतं श्वापदमिव । कालदृष्टसूकरादिकं स्वा
तंत्र्येण लब्ध्वा कदर्थयन्ति ते नारकाः शूलादिनिर्विघ्नाद्यपि नम्रियन्ते केवलं करुणं दीनं
स्मरन्ति । नच तेषां कश्चिन्नाणायामं । तथैकांतेनोजयतांतर्बहिश्च ग्लानाअपगतप्रमोदाः
सदा दुःखमनुजवंतीति ॥ १० ॥

सया जलं नाम निहं महंतं, जंसी जलंतो अगणी अकछो ॥
चिठंति बक्षा बहुकूरकम्मा, अरहस्सरा केइ चिरछितीया ॥
॥ ११ ॥ चिया महंतीउ समारजित्ता, ठिपंति ते तं कलुणं रसंतं ॥
आवट्ठी तत्त असाहुकम्मा, सणी जहा पडियं जोइमझे ॥ १२ ॥

अर्थ—(सयाजलं नाम के०) सर्व काल निरंतर जलतुं वजतुं एवे नामे (निहंके०)
ज्यां प्राणीने हणीये ते (महंतं के०) मोहोदुं स्थानकठे (जंसीजलंतोअगणी अकछो
के०) जे स्थानके काष्ठ रहित अग्नि प्रज्वलेते त्यां (बक्षाबहुकूरकम्मा के०) घणा
कूरकमें बांध्या अका घणा कालसुधी (चिठंतिके०) रहे केवा अका तिष्ठे तोके (अरह
स्सराकेइ के०) मोहोटा बीहामणा आक्रंद स्वर करता अका तथा (चिरछितीयाके०)
घणाकाल नी स्थितीने जेमनी एवा अका रहे ॥ ११ ॥ (चियामहंतीउ के०) ते पर
मायामिक त्यां नरकने बिपे मोहोटी अग्नीनी चित्ता (समारजित्ता के०) समारंजीने
तेमां अनेक काष्ठ प्रक्षेपीने (ठिपंतितेतंकलुणंरसंतंके०) तेमांहे नारकीनेनाये ते त्यां दा
कता अका करुण स्वरे आक्रंद करता (तत्तके०) त्यां ते चित्तामांहे गयाअका (असाहुक
म्माके०) असाधुकर्मना करनार एवा नारकी (आवट्ठीके०) आवट्ठी विलय थइ जाय कोनी
पेरे तोके (जहाके०) जेम (सणी के०) घृत ते (जोइमझेके०) ज्योतिजे अग्नी तेमां
ने (पडियंके०) पडियो अको विलय थइ जाय तेनीपेरे विलयथाय परंतु घृततो अग्नीमांहे
मर्षया बली जाय पण नारकी जीव ते अग्नीमां मरण पायेनही ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—(सयेति) सदा ज्वलद्दीप्यमानं स्थानं । किञ्चतं । निद्वन्द्वेने प्राणिनो यस्मि
न निहमायातस्थानं महद्भिस्तीर्णमस्ति । यस्मिन् स्थाने ऽकाष्टांमिर्व्वलन्नास्ते । तत्र बहुकू
रकर्माणः केचिज्जिगस्थितिकाअरहस्सरावृद्धाक्रंदशब्दास्तिष्ठन्ति ॥ ११ ॥ (चिये
नि) महंतीश्रिताः नमाग्न्य नरकपालाम्ने तं नारकं करुणं दीनं रसंसमाकदन्तं तत्र

क्षिपन्ति । स असाधुकर्मा तस्यां चितायामावर्तते विलीयते । यथा सर्पिर्धृतं ज्योतिर्मध्ये
अग्निमध्ये पतितं विलीयते तथापि नभ्रियते नवस्वप्नावत्वात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—तथा (सयाजलमित्यादि) सदा सर्वकालं ज्वलदेदीप्यमानमुत्पन्नस्थानं
स्थानमस्ति । निहन्यन्ते प्राणिनः कर्मवशगायस्मिन् तन्निहमाघातस्थानं तच्च महाविष-
णं यत्राकाष्ठोऽग्निर्ज्वलन्नास्ते तत्रैवं नूते स्थाने नवांतरे बहुकूरकर्माणस्तद्विपाकाप-
तेन पापेन बद्धास्तिष्ठन्तीति । किञ्चूताः । अरहस्वराबृहदाक्रंदशब्दाश्चिरस्थितिकाः प्र-
कालस्थितय इत्यर्थः ॥ ११ ॥ तथा (चियामहंतीउ इत्यादि) महतीभिताः समा-
नरकपालास्तं नारकं विरसं करुणं दीनमारसंतं तत्र क्षिपन्ति । सचासाधुकर्मा तस्यां
चितायां गतः सन्नावर्तते विलीयते । यथा सर्पिर्धृतं ज्योतिर्मध्ये पतितं इवीनवत्येवममा-
पि विलीयते नच तथापि नवानुजावात्प्राणैर्विमुच्यते ॥ १२ ॥

सदा कसिणं पुण घम्मठाणं, गाढोवणीयं अइडुक्कधम्मं ॥ द्दुहे
हिं पाएहिय बंधिऊणं, सत्तुव ढंमेहिं समारजंति ॥ १३ ॥ जंजं
ति बालस्स वहेण पुढी, सीसंपि जिंदंति अउवणेहिं ॥ ते जिन्नदे
हा फलंगंव तठा, तत्ताहिं आराहिं णियोजयंति ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे बली दुःखनो बीजो प्रकार कहेछे. (सदाकसिणंपुणघम्मठाणं के०) तस्य
सर्वकाल संपूर्ण घर्म एटले उल्ल आतापनुं स्थानक जे स्थानके (गाढोपनीतके०) ते न-
रकीने निवडकर्मे आणी ठोक्का थका (अइडुक्कधम्मं के०) ज्यां अत्यंत दुःखरूप ध-
नो स्वप्नावहे एवा स्थानके (द्दुहेहिंपाएहियबंधिऊणंके०) नरकपाल ते नारकीना हा-
थने पग बांधीने (सत्तुवके०) शत्रुनी पेरे (ढंमेहिके०) दंमेकरी (समारजंतिके०) म-
मारंजे ताडना करे ॥ १३ ॥ (जंजंतिबालस्सवहेणपुढि के०) ते परमाधार्मिको दंम-
दिके करी बाल अइ एवा नारकीनी पीठने नांजे तथा (अउवणेहिके०) लोढाना प-
करीने (सीसंपिजिंदंतिके०) मस्तकने पण चेदी नाखे, चूर्ण करीनाखे बली अपि न-
थकी बीजा पण अंगोपांग एजरीते मुजरे करी चेदी नाखे (तेजिन्नदेहाके०) ते न-
की चूर्ण थयाथी जिन्नदेह ठतां (फलंगवतठाके०) पाटीआनी पेरे बन्ने पासे करवने की-
ठेया थका (तत्ताहिंआराहिके०) तस आरे करी खोसता थका तस कथीरादिक-
मार्गेने दिवे (नियोजयंति के०) ते नारकीने प्रवर्त्तावे इतिचाव एटले तस कथीरा-
रसनं पान कराववाने विपे नियोजे एटले प्रवर्त्तावे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(सदेति) सदा कृत्स्नं संपूर्ण धर्मस्थानं गाढेर्दृढैः कर्मनिरुपनीतं प्राणि-

अतिःदुःखमेव धर्मः स्वनावोयस्मिन् तत्तथा । एवंविधे स्थाने नारकं हस्तैः पादैर्बध्वा त
त्र प्रक्षिपन्ति क्षिप्वाच शत्रुमिव दंष्ट्रैः समारचन्ते तामयन्ति ॥ १३ ॥ (जंजन्ति) वा
लस्य नारकस्य व्यथेन लकुटादिप्रहारेण पृष्ठं जंजन्ति अघोषनैर्लोहधनैः शीर्षं जिदन्ति
चूर्णयन्ति । अपिशब्दादन्यान्यप्यंगानि चूर्णयन्ति । ते निन्नदेहानारकाः फलकमिवोच्चा
न्यां पार्श्वान्यां क्रकचादिनावतष्टादिधाकृतास्तप्तानिराराजिः पीडयमानास्तत्रपुपानादि
के कर्मणि नियोज्यन्ते व्यापार्यन्ते ॥ १४ ॥

॥ टीका—अथायमपरोनरकयातनाप्रकारस्तमाह । (सयाकसिणमित्यादि) सदा स
र्वकालं कृत्स्नं संपूर्णं पुनरपरं धर्मस्थानमुल्लस्थानं दृढैर्निधत्तनिकाचिकावस्थैः कर्मजिरु
पनीतं दौकितमतीव दुःखरूपो धर्मः स्वनावोयस्मिन्स्तदतिदुःखधर्मं तदेवंचूते यातनास्था
ने तमत्राणं नारकं हस्तेषु पादेषु च बद्ध्वा तत्र प्रक्षिपन्ति । तथा तदवस्थमेव शत्रुमिव
दंष्ट्रैः समारचन्ते तामयन्ति ॥ १३ ॥ किंच । (जंजन्तिवालस्सेत्यादि) बालस्य वराकस्य
नारकस्य व्यथयतीति व्यथोलकुटादिप्रहारस्तेन पृष्ठं जंजयन्ति मोटयन्ति तथा शिरोप्य
योमयेन घनेन जिदन्ति चूर्णयन्त्यपिशब्दादन्यान्यप्यंगोपांगानि द्रुवणघातैश्चूर्णयन्ति । ते नार
का निन्नदेहाश्चूर्णितांगोपांगाः फलकमिवोच्चा न्यां पार्श्वान्यां क्रकचादिना अवतष्टास्तनूकृताः
संतस्तमानिराराजिः प्रतुद्यमानास्तत्रपुपानादिके कर्मणि विनियोज्यन्ते व्यापार्यन्तइति ॥ १४ ॥

अग्निजुंजिया रुद्ध असाधुकम्मा, उसुचोइया हत्थिवहं वदन्ति ॥ ए
गं डुरुहित्तु डुवे ततोवा, आरुस्स विञ्चन्ति ककाणउंसो ॥ १५ ॥
बाला बलान्मिमणुक्कमन्ता, पविज्जलं कंटइलं मदन्तं ॥ विव
धतप्पेहिं विवणचित्ते, समीरिया कोट्टवल्लिं करिन्ति ॥ १६ ॥

अर्थ—(अग्निजुंजिया रुद्ध असाधुकम्माके०) रौड एवा असाधु कर्म एटले अन्य नार
कीउत्ते हणवादि कार्य पापना करनार अथवा पूर्व जवना करेला एवा रौड अ
साधु कर्म तेने प्रेरता यका एटले पूर्वकृत डुप्पहतने स्मरण करावीने (उसुचोइया ह
त्थिवहं वदन्ति के०) सरानिघात एटले बाणादिके करी जेम हस्तिने चलाविये बाहिये
तेम ते परधार्मिको माहावतनी पेरे ते नारकीउत्ते बाहे अथवा उंटनी पेरे बाहे एटले
बलावे (एगंडुरुहित्तुडुवेततोवा के०) तेना उपर एक वे अथवा त्रणरूपे आरुट थड
ने डुख आपे (आरुस्सविञ्चन्तिककाणउंसोके०) कोथेकरीने ककाणउ एटले तेना मर्म
स्थानकने आरादिके करी विंधे ॥ १५ ॥ (बालाके०) अड एवा नारकीने (बलाके०) बला
त्कारे करी (पविज्जलं के०) रक्त अने परु तट्टप रौड कर्दमे करी विषम तथा

(कंटइलं के०) कांटावाली एवी (महंतं के०) महोटी (जूमि के०) जूमिकानी
 जुने विपे (अणुकमंता के०) अतिक्रमावे ते जेम जेम आकरा चलावे तेम तेम
 ख पामे तथा (विवस्सुचित्ते के०) मूर्धित एवा नारकीउने (विवधतप्पेहिंके०)
 क नरकपालो त्रापें करी बांधीने (समीरियाके०) तेना पूर्वकृत पापकर्म प्रकाशीने
 बलिकरंति के०) कोट एटले नगरनी बलिबाकुल जेम दशोदिशे सैकडाखंम थ
 खरी जाय तेम परधार्मिको ते नारकीना खंमो खंम करी विखेरी नाखे. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(अजिजुंजियाइति) रौड्कर्मणि अपरान्नारकान् हननव्यापारेऽनियुज्य
 व्यापार्य असाधुकर्मणऽपुचोदितान् शरानिघातप्रेरितान् हस्तिवहं वाहयंति नरकपालाः ।
 यथा हस्ती वाह्यते समारुह्य एवं तान् वाहयंति । तस्य नारकस्योपर्येकं द्वौ त्रीन् वा स
 मारोप्य ततस्तं वाहयंति । अतिनारारोपणेनावहंतमारुप्य रोपंकृत्वा प्रतोदादिना विव्यं
 ति । सेतस्य नारकस्य (ककाणउत्ति) मर्मणि विव्यंति बिंदंति ॥ १५ ॥ (बालाइति) बालाः
 रवशामहतीं रुधिरादिप्रपिड्डिजां कंटकाकुलां जूमिमनुक्रामंतोमंदगतयोबलात्प्रेर्यते । तथा
 न्यान् तर्पकाकारान् विषस्सुचित्तान् मूर्धितान् विविधमनेकधा बद्धानरकपालाः पापेन समी
 रिताः प्रेरितास्तान् कुट्टयित्वा बलिं कुर्वन्ति खंडशः क्तिप्त्वा इतश्चेतश्चक्षिपन्ति ॥ १६ ॥

॥ टीका—(अजिजुंजियाइत्यादि) रौड्कर्मण्यपरनारकहननादिकेऽनियुज्य व्यापार्य यथा
 वा जन्मांतरकृतं रौड् सत्त्वोपघातकार्यमनियुज्य स्मारयित्वा असाधून्यशोचनानि जन्मांतर
 कृतानि कर्माण्यनुष्ठानानि येषांते तथा तानिपुचोदितान् शरानिघातप्रेरितान् हस्ति
 वहं वाहयंति नरकपालाः । यथा हस्ती वाह्यते समारुह्यैवं तमपि वाहयंति । यदिवा हस्ती
 महातं नारं वहत्येवंतमपि नारकं वाहयंत्युपलक्ष्णार्थत्वादस्योपूवहं वाहयंतीत्याद्यप्याय
 ज्यं कथं । वाहयंतीति दर्शयति । तस्य नारकस्योपर्येकं द्वौ त्रीन् वा समारुह्य समारोप्य
 ततस्तं वाहयंति । अतिनारारोपणेनावहंतमारुप्य क्रोधं कृत्वा प्रतोदादिना विव्यंति तुदं
 ति । सेतस्य नारकस्य (काकणउत्ति) मर्मणि विव्यंतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ अपिच (बाला
 इत्यादि) बालाश्च बालाः परतंत्राः पिड्डिजां रुधिरादिना तथा कंटकाकुलां जूमिम
 नुक्रामंतोमंदगतयोबलात्प्रेर्यते । तथा न्यान् विषस्सुचित्तान् मूर्धितांस्तर्पकाकारानि
 विधमनेकधा बद्धानरकपालाः समीरिताः पापेन कर्मणा चोदितास्तान्नारकान् कुट्ट
 यित्वा खंडशः कृत्वा (बलिकरिति) नगरबलिवदितश्चेतश्च क्षिपन्तीत्यर्थः । यदिवा कं
 टबलिं कुर्वतीति ॥ १६ ॥

वेतालिए नाम महाजितावे, एगायते पवयमंतलिखे ॥ दम्भंति
 तच्चा बहुकूरकम्मा. परं सद्धस्साण मुहुत्तगाणं ॥ १७ ॥ संवादिया

डुक्कडिणो अणंति, अहोय राउ परितप्पमाणा॥ एगंतकूमे नरए
महंतं, कूमेण तठा विसमे हताउ ॥ १७ ॥

अर्थ-अहीं नाम शब्द संज्ञावनाने अर्थे जाणवो (वेयालिए के०) विकूब्या एवो (महानितापे के०) माहा डुःखनुं कारण (एगायते के०) घणो लांबो एवो (पव्वके०) पर्वत नरकमांहे (अंतरिक्षे के०) आकाश पर्यंत उंचोविकुर्वे निष्पादे (तठाके०) त्यां ते पर्वत उपरयी (बहूकुरकम्मा के०) अत्यंत पापकर्मना करनार एवा घणा नारकी पडतां थ कां अंधकाररूपे दृष्टीयें कांइ पण देखे नही परंतु हस्त स्पर्श मात्रे थाय अने चडता थकां तो परमाधार्मिक तेने (हम्मंति के०) हणें पीडा आपे त्यां (परंसहस्साणमुदुत्तगाणंके०) हजार थकी घणा मुहुत्त अधिक एटले उपलक्षणीय घणा काल सुधी एवुं डुःख पामे ॥ १७ ॥ (डुक्कडिणो के०) ते नारकी माहा पाप कर्मना करनार ते (संवा हिया के०) संवाधिता एटले अत्यंत पीडया थका (अणंति के०) आक्रंद करे (अ होयराउपरितप्पमाणा के०) अहोरात्र परितप्तमान थका करुण आक्रंद करे (एगंतकू मे नरएमहंते के०) एकांत एटले निश्चयरूप कूट एटले डुःखोत्पत्तिनुं स्थान ज्यांते एवुं महंत एटले विस्तीर्ण नरकने विपे (कूमेण तठा विसमेहताउ के०) त्यां विपम कूट पासादिक गलपत्रादिके करी हणाता थका आक्रंद करे ॥ १७ ॥

॥ टीपिका—(वेयालिएति) नामेति संज्ञावने । संज्ञायते यन्नरकेषु । यथांतरिक्षे महा नितापे महाडुःखे एकशिलाघटितोदीर्घः (वेयालिएति) वैक्रयः परमाधार्मिकनिष्पादि तः पर्वतस्तत्र हस्तस्पर्शिकया समारुहंतोनारकाबहुकूरकर्माणोहन्यंते पीडयंते सहस्र संख्यानां मुहूर्तानां परं प्रकृष्टं कालं प्रचूतं कालं हन्यंत इत्यर्थः ॥ १७ ॥ (संवाहियाइति) डुक्कतं विद्यते येषांते डुण्ठतिनः संवाधिताः पीमिताअहनि रात्रौ च परितप्पमानाएकां तेन कूटानि डुःखोत्पत्तिस्थानानि यस्मिन् तथा तस्मिन् एवंविधे महति नरके कूटेन गलपत्रपाशादिना तत्र विपमे हताः सुनिश्चितं स्तनंति ॥ १७ ॥

॥ टीका—(किंच । वेयालिए इत्यादि) नामशब्दः संज्ञावनायां । संज्ञायते एतन्नरकेषु यथांतरिक्षे महानितापे महाडुःखैककार्ये एकशिलाघटितोदीर्घः (वेयालिएति) वैक्रि यः परमाधार्मिकनिष्पादितः पर्वतस्तत्र तमोरूपत्वान्नारकाणामतोहस्तस्पर्शिकतया स मारुहंतोनारकाहन्यंत पीडयंते बहूनि कूराणि जन्मान्तरोपानानि कर्माणि येषां ते त था सहस्रनंख्यानां मुहूर्तानां परं प्रकृष्टं कालं सहस्रशब्दस्योपलक्षणीयत्वा त्प्रचूतं का लं हन्यंत इति यावत् ॥ १७ ॥ तथा । (संवाहियाइत्यादि) समेकीनावेन बाधिताः

पीमिताडुष्कृतं पापं विद्यते येषांते दुष्कृतिनोमहापापाः । अहोअहनि तथा रात्रौ
च परितप्यमानाअतिदुःखेन पीडयमानाः संतः करुणं दीनं स्तनंत्याक्रदंति । तथैकांतं
टानि दुःखोत्पत्तिस्थानानि यस्मिन् तथा तस्मिन्नेवं जूते नरके महति विस्तीर्णं पतितं
प्राणिनस्तेनच कूटेन गजयंत्रपाशादिना पापाणसमूहलक्षणेन वा तत्र तस्मिन्विषमे
ताः । तुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् स्तनंत्येव केवलमिति ॥ १७ ॥

जंजंति एं पुवमरीसरोसं, समुग्गरे ते मुसले गहेतुं ॥ ते निन्नदे
हा रुहिरं वमंता, उमुद्गगा धरणितले पडंति ॥ १८ ॥ अणासि
या नाम महासियाला, पागप्पिणो तच्च सया सकोवा ॥ खळंति
तच्चा बहुकूरकम्मा, अदूरए संकलियाहि वच्चा ॥ १९ ॥

अर्थ—(पुवमरीसरोसंतेके०) पूर्व जन्मना वैरी, सरखा तेपरमाधार्मिक रोस स
हित कोपायमान थका (समुग्गरेमुसलेगहेतुं के०) मुजर सहित मुसल ग्रहण
करीने ते नारकीना मस्तकादिकने (जंजंति एं के०) जांगी नाखे तेवारे (तेनिन्नदेहा
रुहिरं वमंता के०) तेनारकी बापडा निन्नदेही थका लोहिवमता ठता प्राबल्ये करी (उमुद्
गगा के०) अधो मुख करी (धरणितलेपडंति) धरणीतलने विषे पडे. ॥ १८ ॥ त्यां (अणा
सियाके०) जुख्या अर्ही नाम शब्द संज्ञावनायेजे (महाके०) अने महोटा शरीरना प्रमात
वाला (पागप्पिणो के०) प्रगल्भित एटले दुष्ट (सयासकोवाके०) सदाकाल क्रोध स
हित एवा (सियाला के०) सीयालिया जीवने (तच्चे०) ते नरकने विषे परमाधार्मिक
विकूर्वे ते (तच्चाके०) त्यां नारकीमां (अदूरएसंकलियाहिवच्चा के०) दुकडा शोके
करी बांध्या थका एवाजे (बहुकूरकम्मा के०) माहा पापी अत्यंत कूर कर्मना करत
र नारकीउं तेने (खळंति के०) खंम खंम करी नष्टण करे. ॥ १९ ॥

॥ टीपिका—(जंजंतीति) एं वाक्यालंकारे । पूर्वमरयोजन्मांतरवैरिणश्च परमाधार्मिक
कानारकावा अन्येषामंगानि सरोपं समुजराणि मुसलानि गृहीत्वा जंजंति ते नारकाणि
न्नदेहारुधिरं वमंतोऽधोमुखाधरणितले पतंति ॥ १८ ॥ महांतः शृगालानरकपालवि
र्विनाशनाशिनोबुद्धिताः । नामेति संज्ञावने । संज्ञायते एतत्तत्र । प्रगल्भिताधृष्टारो
पायत्र सदा सकोपाः संजवंति । तत्र तैः शृगालादिनिर्वहुकूरकर्माणाः शृखलादिनिर्ज
हनिगडैर्वेष्टाअदूरगाः परस्परसमीपएव वर्त्तिनः स्वाद्यंते नष्टयंते ॥ १९ ॥

॥ टीका—अपिच (जंजंति एमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । पूर्वमरयश्चारी

न्मांतरवैरिणश्च परमाधार्मिकाद्यदिवा जन्मांतरापकारिणोनारकाद्यपरेषामंगानि सरो
 वं सकोपं समुजराणि मुसलानि गृहीत्वा नजंति गाढप्रहारैरामर्दयंति तेच नारकास्त्राण
 गहिताः शस्त्रप्रहारैर्निन्नदेहारुधिरमुद्धंतोऽधोमुखाधरणितले पतंतीति ॥ १९ ॥
 किंच (अणसियाइत्यादि) महादेहप्रमाणामहांतः शृगालानरकपालविकुर्विताथन
 शिताबुद्धिताः । नामशब्दः संजावनायां । संजाव्यतएतन्नरकेषु । अतिप्रगल्भिताअति
 धृष्टरौडरूपानिर्नयास्तत्र तेषु नरकेषु संजवंति । सदावकोपानित्यकुपितास्तैरेवंचूतैः शृ
 गालादिनिस्तत्र व्यवस्थिताजन्मांतरकृतवदुक्कर्मणिः शृंखलादिनिर्वन्धाद्ययोमयनिगड
 निगडिताअदूरगाः परस्परसमीपवर्तिनोचक्ष्यंते खंडशः स्वाद्यंतइति ॥ २० ॥

सदाजला नाम नदी जिडुग्गा, पविक्कलं लोहविलीणतत्ता ॥

जंसी जिडुग्गंसि पवक्कमाणा, एगायताणुक्रमणं करंति ॥ २१ ॥

एयाइं फासाइं फुसंति बालं, निरंतरं तच्च चिरछितीयं ॥ ए ह

म्ममाणस्स उहोइताण, एगोसयं पच्चणु होइ डुक्कं ॥ २२ ॥

अर्थ—(सदाजला नाम नदीजिडुग्गा के०) ते नरकने विपे सदाकाल पाणीए नरपूर
 एवी महाविषम नदीरूप स्थानठे. अंहीं नाम शब्द संजावनायेने तेमां (पविक्कलंलोह
 विलीणतत्ता के०) अंग्रीमां गत्यो एवो लोहनो गोलो तेना सरखुं उल्ल पाणीने जे
 पाणी पीता थका घणुं खारुं तथा उल्ल लागे माटे विषमठे (जंसीजिडुग्गंसि पवक्कमा
 णा के०) जे एवी विषम नदी तेने विपे ते नारकी प्रेस्था थका जाता थका हालता
 थका (एगाय ताणुक्रमणं करंति के०) एकाकी अशरण छुवन करता परवश पड्या
 थका दुःख नोगवे. ॥ २१ ॥ (एयाइं के०) ए पूर्वोक्त बन्ने उद्देशामां जे नारकीना
 दुःख कह्या तेने (बालंके०) बाल अज्ञानी एवा नारकीना जीवो ते (फुसंतिके०) फरने
 ने मद्धन करेने (निरंतरं तच्च चिरछितीयं के०) जेनी निरंतर घणा काल सुधी रेहेवानी
 स्थितिठे एवा नारकी त्यां (एहम्ममाणस्स उहोइताणंके०) हणाता थका तेने कोइपण
 चाण सरण एटले राखवाने समर्थ नथी (सयंके०) पोते (एगो के०) एकलो थकोज
 (पच्चणुहोइडुक्कं के०) नाना प्रकारना पोताना उपाज्या दुःख नोगवे. ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—नदा जलं यस्यां सा सदाजला नाम नदी अनिडुर्गा विषमा पविक्कला रु
 धिरादिपिष्टिना अग्नितप्तं सविलीनं इवीचूतं यत्तोहं तद्धनथा इवीचूतततलोहजलेत्य
 र्थः । यस्यां नद्यां प्रपद्यमानानारकाएकाकिनोऽत्राणाअनुक्रमणं गमनं कुर्वति ॥ २१ ॥
 एते पूर्वोक्ताः स्पशादुःखविशेषाः परमाधार्मिककृताः स्नानादिकाश्च बालं नारकं स्पृशंति

पीमिताडुष्कृतं पापं विद्यते येषांते दुष्कृतिनोमहापापाः । अहोअहनि तथा च परितप्यमानाअतिदुःखेन पीडयमानाः संतः करुणं दीनं स्तनंत्याक्रदंति । तथैकांतेन टानि दुःखोत्पत्तिस्थानानि यस्मिन् तथा तस्मिन्नेवं जूते नरके महति विस्तीर्णं पति प्राणिनस्तेनच कूटेन गलयंत्रपाशादिना पापाणसमूहलक्षणेन वा तत्र तस्मिन्विषमे ताः । तुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् स्तनंत्येव केवलमिति ॥ १७ ॥

चंजंति एं पुवमरीसरोसं, समुग्गेरे ते मुसले गहेतुं ॥ ते निन्नदे
हा रुहिरं वमंता, उमुधगा धरणितले पडंति ॥ १८ ॥ अणासि
या नाम महासियाला, पागप्पिणो तब्ब सया सकोवा ॥ खजंति
तब्बा बहुकूरकम्मा, अदूरए संकलियाहि वद्धा ॥ १९ ॥

अर्थ—(पुवमरीसरोसंतेके०) पूर्व जन्मना वैरी, सरखा तेपरमाधार्मिक रोत
हित कोपायमान यका (समुग्गेरेमुसलेगहेतुं के०) मुजर सहित मुसल ग्रहण
करीने ते नारकीना मस्तकादिकने (चंजंति एं के०) जांगी नाखे तेवारे (तेनिन्नदेहा
हिरंवमंता के०) तेनारकी बापडा निन्नदेही यका लोहिवमता ठता प्रावये करी (उमु
गा के०) अथो मुख करी (धरणितलेपडंति) धरणीतलने विपे पडे. ॥ १८ ॥ त्यां (अण
सियाके०) जुरव्या अहीं नाम शब्द संज्ञावनायेजे (महाके०) अने महोटा शरीरना प्रमा
वाला (पागप्पिणो के०) प्रगल्भित एटले छुट (सयासकोवाके०) सदाकाल क्रोध
हित एवा (सियाला के०) सीयालिया जीवने (तब्बे०) ते नरकने विपे परमाधार्मिक
विकूर्वे ते (तब्बाके०) त्यां नारकीमां (अदूरएसंकलियाहिवद्धा के०) टुकडा शंका
करी बांध्या यका एवाजे (बहुकूरकम्मा के०) माहा पापी अत्यंत कूर कर्मना कर
र नारकीउ तेने (खजंति के०) खंम खंम करी नष्टण करे. ॥ १९ ॥

॥ टीपिका—(चंजंतीति) एं वाक्यालंकारे । पूर्वमरयोजन्मांतरवैरिणश्च परमाधार्मिक
कानारकावा अन्येषामंगानि सरोपं समुज्जराणि मुसलानि गृहीत्वा चंजंति ते नारका
न्नदेहारुधिरं वमंतोऽधोमुखाधरणितले पतंति ॥ १८ ॥ महंतः शृगालानरकपालवि
विताअनाशिनोबुद्धिताः । नामेति संज्ञावने । संज्ञायते एतत्तत्र । प्रगल्भिताधृष्टा
पायत्र सदा सकोपाः संजवंति । तत्र तैः शृगालादिनिर्वेदुकूरकर्माणः शृंगलादिनिर्
हनिगडैर्वद्धाअदूरगाः परस्परसमीपएव वर्त्तिनः खाद्यंते नश्यंते ॥ १९ ॥

॥ टीका—अपिच (चंजंति एमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । पूर्वमरयश्चारी

न्मांतरवैरिणश्च परमाधार्मिकायद्विवा जन्मांतरापकारिणोनारकाद्यपरेषामंगानि नरो
 यं सकोपं समुज्जराणि मुसलानि गृहीत्वा नजंति गाढप्रहारैरामर्दयंति तेच नारकास्त्राण
 रहिताः शस्त्रप्रहारैर्निब्रदेहारुधिरमुद्धतं तोऽधोमुखाधरणितले पतंतीति ॥ १९ ॥
 किंच (अणासियाइत्यादि) महादेहप्रमाणामहांतः शृगालानरकपालविकुर्विताअन
 शिताबुद्धिताः । नामशब्दः संजावनायां । संजाव्यतएतन्नरकेषु । अतिप्रगल्भिताअति
 धृष्टारौइरुपानिर्नयास्तत्र तेषु नरकेषु संजवंति । सदावकोपानित्यकुपितास्तेरेवंचूतः शृ
 गालादिजिस्तत्र व्यवस्थिताजन्मांतरकृतवद्भुक्रूरमाणः शृंखलादिनिर्वेद्याययोमयनिगड
 निगडिताअदृग्गाः परस्परसमीपवर्तिनोचक्षयंते खंडशः खाद्यंतइति ॥ २० ॥

सयाजला नाम नदी जिडुग्गा, पविक्कलं लोहविलीणतत्ता ॥
 जंसी जिडुग्गंसि पवक्कमाणा, एगायताणुक्रमणं करंति ॥ २१ ॥
 एयाइं फासाइं फुसंति बालं, निरंतरं तच्च चिरछितीयं ॥ ए ह
 म्ममाणस्स उहोइताण, एगोसयं पच्चणु होइ डुक्कं ॥ २२ ॥

अर्थ—(सयाजला नाम नदीजिडुग्गा के०) ते नरकने विपे सदाकाल पाणीए नगपूर
 एवी महाविषम नदीरूप स्थानवे. अंहीं नाम शब्द संजावनायेते तेमां (पविक्कलंलोह
 विलीणतत्ता के०) अंग्रीमां गळ्यो एवो लोहनो गोलो तेना सरखुं उल्ल पाणीने जे
 पाणी पीता यका घणुं खारुं तथा उल्ल लागे माटे विषमने (जंसीजिडुग्गंसि पवक्कमा
 णा के०) जे एवी विषम नदी तेने विपे ते नारकी प्रेख्या यका जाता यका हालता
 यका (एगाय ताणुक्रमणं करंति के०) एकाकी अशरण छवन करता परवश पड्या
 यका दुःख नोगवे. ॥ २१ ॥ (एयाइं के०) ए पूर्वोक्त वने उद्देशामां जे नारकीना
 दुःख कह्या तेने (बालंके०) बाल अजानी एवा नारकीना जीवो ते (फुसंतिके०) फरने
 ने सहन करेते (निरंतरं तच्च चिरछितीयं के०) जेनी निरंतर घणा काल सुधी रेहवानी
 स्थितिने एवा नारकी त्यां (एहम्ममाणस्स उहोइताणंके०) हणाता यका तेने कोइपण
 त्राण सरण एटले गखवाने समर्थ नथी (सयंके०) पोते (एगोके०) एकलो यकोज
 (पच्चणुहोइडुक्कं के०) नाना प्रकारना पोताना उपाज्या दुःख नोगवे. ॥ २२ ॥

॥ टीपिका—नदा जन्तं यस्यां सा सदाजला नाम नदी अजिडुग्गा विषमा पविक्कला रु
 पिगदिपिच्छिला अश्रितस्तं नविलीनं इवीचूतं यत्त्राहं तच्च तथा इवीचूततत्तलोदजनेत्य
 यैः । यस्यां नद्यां प्रपद्यमानानाम्काएकाकिनोऽत्राणाअनुक्रमणं गमनं कुर्वति ॥ २१ ॥
 एने पूर्वोक्ताः रपशादुःखविशेषाः परमाधार्मिकरुताः स्वानाविकाअ बालं नारकं स्पृशंति

दुःखयन्ति निरंतर मविश्रामं तत्र चिरस्थितिकं तं हन्यमानस्य नारकस्य न किंचिदपि
 स्यात् । यथा शीतेंडेण लक्ष्मणस्य नरकदुःखमनुभवतस्त्राणोद्यतेनापि नत्राणं कृतमिति
 एकः स्वयं प्रत्यनुभवति दुःखं । यतो मया परिजनस्यार्थं, कृतं कर्म सुदारुणं ॥ एकाकी
 तेन दह्येहं गतास्ते फलनोगिन इति ॥ २२ ॥

॥ टीका—अपिच (सदाजलेत्यादि) सदा सर्वकालं जलमुदकं यस्यां सा तथा सा
 जलान्निधाना वा नदी सरिदतिडुर्गा अतिविषमा प्रकर्षेण विविधमत्युष्णं क्षारपूरुषिणी
 लजलं यस्यां सा (पविक्कलेति) रुधिराविजत्वात् पिबित्वा विस्तीर्णगंजीरजला वा । अथ
 प्रदीप्तजला वा । एतदेव दर्शयति । अग्निना तप्तं सद्विलीनं इवतां गतं यत्नोद्दमयमानं
 साऽतितापविलीनलोहसदृशजलेत्यर्थः । यस्यां च सदाजलायां अग्निडुर्गायां नद्यां प्रपद्यमानाः
 नाः (एगायन्ति) एकाकिनोऽत्राणां अनुक्रमणं तस्यां गमनं प्लवनं कुर्वन्तीति ॥ २१ ॥
 प्रतमुद्देशकार्थमुपसंहरन् पुनरपि नारकाणां दुःखविशेषं दर्शयितुमाह (एयाऽफासा
 त्यादि) एते अनंतरोद्देशक इत्याश्रेत्यतिकटवोबालमशरणं स्पृशयन्ति दुःखयन्ति निर
 रमविश्रामं (अहिनिमीलयमित्यादिपूर्ववत्) तत्र तेषु नरकेषु चिरं प्रचूतं कालं स्थितिपक्ष
 बालस्यासौ चिरस्थितिकस्तं । तथाहि । रत्नप्रज्ञायामुत्कृष्टा स्थितिः सागरोपमं तथा द्वितीया
 यां शर्करप्रज्ञायां त्रीणि तथा बालुकायां सप्त पंकायां दश धूमप्रज्ञायां सप्तदश तमः प्रज्ञा
 यां द्वाविंशतिर्महातमः प्रज्ञायां सप्तमष्टयिव्यां त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमानि उत उत्कृष्टा स्थिति
 रिति । तत्र गतस्य कर्मवशाऽपादितोत्कृष्टस्थितिकस्य परैर्हन्यमानस्य स्वकृतकर्मफलमु
 न किंचित्राणं नवति । तथाहि । किञ्च शीतेंडेण लक्ष्मणस्य नरकदुःखमनुभवतस्त्राणोद्यतेनापि
 तेनापि नत्राणं कृतमिति श्रुतिः । तदेवमेकोसहायोयदर्थं यत्पापं समर्जितं तदपि
 स्तत्कर्मविपाकजं दुःखमनुभवति न कश्चिदुःखसंविज्ञागं गृह्णातीत्यर्थः । तथाचोक्तं ।
 या परिजनस्यार्थं कृतं कर्म सुदारुणं । एकाकी तेन दह्येहं गतास्ते फलनोगिन इत्यादि ॥ २२ ॥

जं जारिप्तं पुवमकासिकम्भं, तमेव आगच्छति संपराए ॥ एगंतडुक्कं जव
 मन्त्रणित्ता, वेदंति डुक्की तमणंतडुक्कं ॥ २३ ॥ एताणि सोच्चा एरगा
 णि धीरे, नहिंसए किंचण सबलोए ॥ एगंतदिठ्ठी अपरिग्गहेउ, वुज्जि
 ऊ लोयस्सवसं नगहे ॥ २४ ॥ एवं तिरिक्के मणुया सुरेसुं, चतुरनणं तं त
 यणुविवागं ॥ ससवमेयं इति वेदइत्ता, कंखेजकालं धुयमायरेज्जनिवेमि
 ॥ २५ ॥ इति श्रीनरयविज्जतीनाम पंचमाध्ययनसंमत्तं ॥

अर्थ—(जंजारिसंपुष्टमकारिकम्भके०) जे जीवे जैवानावे पाठला जन्मांतरे कर्म कीयावे (तमेव के०) ते कर्म तेवीज विधियें (संपराए के०) संसारमां जमता यका चारगति नेविपेजीवने (आगच्छतिके०) उदय आवे (एगंतडुस्कंजवमक्षणिताके०) परंतु नरकमांहे नो एकांत निःकेवल दुःखरूप नव उपार्जीने (वेदंतिडुस्कीतमणंतडुस्कं के०) ते नार जीव दुःखी यका अनंत दुःख वेदे ॥ २३ ॥ हवे उपदेश स्वरूप कहेवे. (एताणि के०) ए पूर्वोक्त (एरगाणिसोच्चा के०) नरकना तीव्र दुःख सांजलीने (धीरेके०) जे धीरवंत पुरुषवे ते भुं करे ते देखाडेवे. (नहिंसएकिंचण सबलोए के०) जेथकी नरक ना दुःख न जोगवे एवा सर्व चतुर्दश रज्ज्वात्मक लोकने विपे जेकांइ त्रस अने स्थावर जीवने तेकोइने हणे नही तथा (एगंतदिष्टीके०) एकांत दृष्टी एटजे निश्चल सम्यक्त्व धारक तथा (अपरिगृहेउ के०) परिग्रह रहित एवो ठतो तु शब्दथी मृषावादादि कनु वर्जन पण जाणी जेवुं तथा (लोयस्स के०) लोक ते इहां प्रस्तावथकी अगुन कर्मकारी जेवो तथा कपाय लोक जेवो तेना स्वरूपने (बुद्धिज्जके०) जाणीने एवा लोकने (वसं के०) वशमां (नगहे के०) नपोहोचे ॥ २४ ॥ (एवंतिरिक्केमणुयासु रेसुं के०) ए जेम अगुन कर्मिने नरकगति कही तेम तिर्यंच मनुष्य तथा देवतानी गति एम बधिमली (चतुरत्तणंत के०) चतुर्गतिक संसारने विपे अनंत (तयणुविवागं के०) तदनुरूप विपाक एटजे अनंत एवो कर्मनो जे विपाक (ससवमेयंइतिवेदइत्ता के०) सबुद्धिमान् सर्वमेतदितिविदित्वा एटजे पंमित पुरुष ए पूर्वोक्त सर्वने इति एम जा णीने जेरीते श्रीजगवंते कह्योवे तेरीते (कंखेज्जके०) कांक्षा करे एटजे वांजे सुंवांजेतोके (कालं के०) काल एटजे ज्यांसुधी मरण प्राप्त याय त्यांसुधी (धुयंके०) धौव एटजे संयमने (आचरेज्ज के०) आचरे एतावता चारित्रविना जीव चतुर्गतिक संसारमां त्र मण करे ते कारण माटे जाव जीव सुधी त्रिविधे दयाधर्म रूप निरतिचार चारित्र पा लवाने वांजे अने सर्वथा पापनो त्याग करे. तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ २५ ॥ इति श्री नरकविज्जिक्किनामे पांचमा अध्यायननो अर्थ संपूर्ण अयो ॥

॥ दीपिका—यत्कर्म यादृशं पूर्वजन्मांतरे अकार्यात् रुतं तत्तादृशमेव संपराये संसारे अनुगच्छति । एकांतनेन दुःखमेव जवोयस्मिन् नएकांतदुःखनवस्तमर्जयित्वा दुःखिनस्तमनंत दुःखंवेदयंति ॥ २३ ॥ एतान्नरकान् श्रुत्वा धीरोनहिंन्यात्कंचन प्राणिनं सर्वलोकं एकांतदृष्टि निश्चलसम्यक्कोऽपरिग्रहः । तुल्यद्वान्मृषावादादिवर्जनमपि होय । तथा लोकं अगुनकर्म कारिणं नविपाकंच भुंजानं बुध्यते जानीयात् ननु तस्य दर्शं गच्छेत् ॥ २४ ॥ एवमगुन कर्मकारिणामसुमतां तिर्यङ्मनुष्यामरेष्वपि चतुर्गते चतुर्गतिकमनंतमपर्यवसानं नद

नुरूपं विपाकं स बुद्धिमान् सर्वमेतदिति पूर्वोक्तं विदित्वा ध्रुवं संयममाचरन् कालं कुरु-
त् । कोऽर्थः । चतुर्गतिकसंसारं दुःखमेव केवलं मत्वा संयमानुष्ठानरतोयावज्जीवं मृत्यु-
कालं प्रतीक्येति । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १५ ॥ इति पंचमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः ॥ १५ ॥
तितपो गते श्रीहेमविमलसूरिशिष्यहर्षकुलपंथितप्रणीतायां श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां का-
कविचक्रयारव्यं पंचमाध्ययनं समाप्तं ॥ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जंजारिसमिस्यादि) यत्कर्म यादृशं यदनुजावं यादृक्स्थितिं
वा कर्म पूर्वं जन्मांतरे अकार्षीत् कृतवांस्तत्तादृगेव जघन्यमध्यमोत्कृष्टस्थित्यनुजावयो-
संपराये तथा तैर्नैव प्रकारेणानुगच्छति । एतदुक्तं जवति । तीव्रमंदमध्यमैर्बद्धाध्यवसा-
स्थानैर्यादृशैर्यद्वदं तत्तादृगेव तीव्रमंदमध्यमेव विपाकमुदयं गच्छतीति । एकांतेनावश्यं
स्वप्नेशरहितं दुःखमेव यस्मिन्नरकादिके नवे स तथा तमेकांतदुःखं जवमर्जयित्वा नरक-
वोपादाननूतानि कर्माण्युपादायैकांतदुःखिनस्तत्पूर्वनिर्दिष्टं दुःखमसातवेदनीयप्रतिकां-
दयंत्यनुजवंतीति ॥ १३ ॥ पुनरप्युपसंहारव्याजेनोपदेशमाह । (एयाणिसोच्चाइत्यादि) एव-
न्पूर्वोक्तान्नरकान् स्वास्थ्याद्यपदेशइतिकृत्वा नरकदुःखविशेषान् श्रुत्वा निशम्य धीर्बुद्धि-
या राजतइति धीरोबुद्धिमान् प्राज्ञः । एतत्कुर्यादिति दर्शयति । सर्वस्मिन्नपि त्रसस्यावरजेरपि
त्रे लोके प्राणिगणे न कमपि प्राणिनं हिंस्यान्नव्यापादयेत् । तथैकांतेन निश्चयजीवादितत्वे-
दृष्टिः सम्यक् दर्शनं यस्य स एकांतदृष्टिर्निष्प्रकंपसम्यक्त्वइत्यर्थः । तथा न विद्यते परिसमाप्तं
त्सुखार्थं गृह्यतइति परिग्रहो यस्य सावप्यपरिग्रहः । तुशब्दादायंतोपादानां वा मृगावादाद-
दानमैश्वर्यवर्जनमपि इष्टव्यं । तथा लोकमशुनकर्मकारिणं तद्विपाकं फलं जुंजन् वा यदि
कथायं लोकं तत्स्वरूपतोबुध्येत जानीयान्नतु तस्य वशं गच्छेदिति ॥ १४ ॥ एतदनंतरोक्तं दुः-
खविशेष भन्यत्राप्यतिदिशन्नाह । (एवमित्यादि) एवमशुनकर्मकारिणामशुमतां तिर्यङ्मनुष्या-
मरेष्वपि चतुरंतं चतुर्गतिकमनंतमपर्यवसानं तदनुरूपं विपाकं स बुद्धिमान् सर्वमेतदिति
पूर्वोक्तयानीत्या विदित्वा ज्ञात्वा ध्रुवं संयममाचरन् कालं मृत्युकालमाकांक्षेत् । एतदुक्तं
जवति । चतुर्गतिकसंसारांतर्गतानामशुमतां दुःखमेव केवलं यतो ध्रुवो मोक्षः संयमा-
तदनुष्ठानरतोयावज्जीवं मृत्युकालं प्रतीक्येति । इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १५ ॥
इति पंचमं नरकविचक्रयध्ययनं परिसमाप्तं ॥

अथ द्वितीये सूत्रकृतांगे पष्ठमध्ययनं प्रारभ्यते । पांचमां अध्ययनने विषे नरकना दुः-
कह्या ते श्रीमहावीरदेवे उपदेश्या ते ते माटे आ ठछा अध्ययनने विषे श्री महावी-
रमात्मानो गुणो क्तिर्तनीपूर्वक स्तुति करेते.

पुच्छिस्सु एं समणा माहणाय, अगारिणोया परतिविआय ॥
 से केइ ऐगंतद्वियं धम्ममाहु, अपेलिसं साहु समिक्कयाए ॥ १ ॥
 कहंच एणं कहं दंसणं से, सीलं कहं नायसुतस्स आसी ॥ जा
 णासि एं निक्खु जहातहेणं, अहासुतं बूहि जहाणिसं तं ॥ २ ॥

अर्थ—(पुच्छिस्सुणं के०) पूर्वोक्त नरकना दुःख सांजलीने संसारना जयधी वीकपाय्या
 वज्रया एवा पुरुषो श्रीसुधर्म स्वामिने पूछेछे ते कोण पूछेछे तोके (समणा के०) साधु
 तथा (माहणायके०) ब्राह्मण तथा (अगारिणोया के०) आगारीते गृहस्थ क्षत्रिया
 दिक तथा (परतिविआयके०) अन्य तीर्थिकते शाक्यादिक तापस प्रमुख जाणवा ए
 सर्वं शुं पुच्छेछे ते कहेछे. (सेकेइऐगंत के०) ते कयो एकांत (द्वियके०) हितनो कर
 नार एवो (अपेलिसं के०) अनीदृशमनुज एटले निरुपम शाश्वत (साहुसमिक्कयाए
 के०) साधु समीक्षाये यथास्थित तत्त्व जाने करी ज्ञातपुत्र श्रीमहावीरदेवे निरतो (ध
 म्मं के०) धर्म (आहु के०) कह्योछे के जेणे करी जीव सुख पामे. ॥ १ ॥ (कहंचणा
 णं के०) केवुं ज्ञान बली (कहंदंसणंसे के०) दर्शन चाग्रिरूप केवुं तथा (सीलंकहं
 के०) यम नियमरूप शीज केवुंछे ए वधुं (नायसुतस्सआसीके०) ज्ञातपुत्र एटले क्षत्रि
 य शिरोमणी सिद्धार्थ राजाना पुत्र श्रीमहावीरने विपे केवुं हतुं ते (निक्खू के०) अ
 हो जगवन् (जाणासिणं के०) ए सर्व जेरीते तमे जाणोमो (जहातहेणं के०) यथा
 तथ्य एटले सत्य निरुपण रूप (अहासुतं के०) जेम तमे सांजवुं छे (जहाणिसंनं के०)
 यथानिशांत एटले सांजलीने जेम हृदयने विपे धारण कयुंछे तेम अमने (बूहिके०) कहो.

॥ टीपिका—अथ पट्टमारन्यते । पूर्वाध्ययने नरकविचक्रिरुक्ता श्रीवीरेण । ततोत्र श्रीवीर
 स्यैव गुणाच्यंते तस्येदमादिसूत्रं (पुच्छिस्सुणमिति) जंबूस्वामी सुधर्माणमाह । यथा के
 नैवजुतोधर्मोक्तइत्येतद्वद्वोमां पृष्टवंतः श्रमणाः साधवादयस्तथा ब्राह्मणाव्रह्मचर्या
 यनुष्ठानरताअगारिणः क्षत्रियादयोयेच शाक्यादयः परतीर्थिकाम्ने सर्वेपि पृष्टवंतः । किंतदि
 त्याह । योसोऽमं धर्मं एकांतहितमाह उक्तवान् अनीदृशमनन्यसदृशमनुजमित्यर्थः ।
 साध्वीचासौ समीक्षा तत्त्वपरिचिन्तिश्च साधुसमीक्षा साधुमता तथा उक्तवान् ॥ १ ॥ तस्य
 श्रीवीरस्य ज्ञानं किन्तुं च दर्शनं शीलं च यमनियमरूपं कीदृगातीत् । हेसुधर्मस्वामिन्
 धम्मवापुं तयाद्यानय्येन त्वंजानासि । एं वाक्यालंकारे । यथाश्रुतं श्रुत्वा च यथानिर्ण
 तमवधारितं तथा त्वं बूहि इति पृष्टः सुधर्मा वीरगुणानाह ॥ २ ॥

॥टीका-उक्तं पंचममध्ययनं । अधुना षष्ठमारभ्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंधः । अप्रानंतं
 मध्ययने नरकविजक्तिः प्रतिपादिता । सा च श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिनाऽनिहितं
 स्तस्यैवाऽनेन गुणकीर्तनद्वारेण चरितं प्रतिपाद्यते । शास्तुर्गुरुत्वेन शास्त्रस्य गरीयस्तमि
 ति कृत्वेत्यनेन संबंधेनाऽऽयातस्याऽस्याऽध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि
 तत्राऽप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थाधिकारोमहावीरगुणगणोत्कीर्तनरूपः । निक्षेपस्तु द्विधा । उद्यनिष्प
 न्नोनामनिष्पन्नश्च । तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽध्ययनं । नामनिष्पन्ने तु महावीरस्तवः । तत्र
 महत्त्वस्य वीरइत्येतस्य स्तवस्यच प्रत्येकं निक्षेपोविधेयः । तत्रापि यथादेशस्तथानिर्दि
 श्तिरुत्वा पूर्वं महत्त्वदो निरूप्यते । तत्राऽस्त्यऽयं महत्त्वदोबहुत्वे । यथा महाजनऽस्ति
 अस्तिवृहत्त्वे । यथा महाधोपोऽस्तीत्यर्थं यथा महानयमित्यऽस्ति प्राधान्ये यथा महा
 रूपऽस्ति । तत्रेह प्राधान्ये वर्तमानो गृहीतइत्येतन्निर्युक्तिकारो दर्शयितुमाह । पादत्रे महत्सं
 दंष्ट्रे स्वेत्ते य कालजावेय ॥ वीरस्तवणिरुक्ते च उक्तं होऽणायवो ॥ १ ॥ पादत्रे महत्सं
 तत्र महावीरस्तवइत्यत्र यो महत्त्वः स प्राधान्ये वर्तमानो गृहीतः । तच्च नामस्थापन
 इव्यक्षेत्रकालजावेत्तेदात् षोढा । प्राधान्ये नामस्थापने कुस्मै इव्यप्राधान्यं । इशरीरज
 शरीरव्यतिरिक्तं सचित्ताचित्तमिश्रजेदात् त्रिधा । सचित्तमपि द्विपदचतुष्पदे नरहस्त्यभ
 दिकमपदेषु प्रधानं कल्पवृक्षादिकं । यदि वेदैव ये प्रत्यक्षारूपरसगंधस्पर्शैरुत्कृष्टाः प
 रीकादयः पदार्थाः । अचिन्तेषु वैदूर्यादयो नानाप्रभावमणयो मिश्रेषु तीर्थकरो विनृपि
 इति । क्षेत्रतः प्रधानासिद्धिर्धर्मश्रयणान्महाविदेहं चोपजोगांगीकरणेन तु देवकुर्वी
 कं क्षेत्रं कालतः प्रधानं त्वेकांतमुपमादि । योवा कालविशेषो धर्मचरणप्रतियोग्यइति
 जावप्रधानंतु द्वायिको जावस्तीर्थकरशरीरापेक्षया दयिकोवा । तत्रेह इत्येनाऽप्यधिकार
 ति । वीरस्य इव्यक्षेत्रकालजेदाच्चतुर्धा निक्षेपः । तत्र इशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तोऽव्य
 वीरोऽव्यर्थं संग्रामादावद्भुतकर्मकारितया शूरोयदिवा यत्किंचित् वीर्यवद् इव्यं तत् ।
 व्यवीरंऽतर्जयति । तद्यथा । तीर्थरुदनं न बलवीर्यो लोकमलोकं कंडुकवत् प्रहेतुमलं । त
 मंदरं दंडं कृत्वा रत्नप्रज्ञां पृथिवीं ठत्रवद्विनृयात् । तथा चक्रवर्तिनोपि बलं दोसो जावती
 तथा विपादिनां मोहनादिसामर्थ्यमिति । क्षेत्रवीरस्तव योयस्मिन् क्षेत्रेऽद्भुतकर्मका
 वीरोवा यत्र वर्ण्यते । एवं कालेऽप्यायोज्यं । जाववीरो यस्य क्रोधमानमाया लोचः परी
 दादिनिश्वात्मनोजेता । नयाचोक्तं । कोहं माणं च मायं च, लोचं पंचेंदियाण्य
 उक्तपंचेव अण्णाणं सवमप्येजि एजियं ॥ १ ॥ योसहस्संसहस्साणं संगामेऽुक्तयेजिणे
 एकंजिणेऽुक्तअण्णाणं एसेसपरमोजउ ॥ २ ॥ तथा । एकोपरिचमउजए, वियडंजिण
 सरीनजीजाण ॥ कंदप्पुछदाढो मयणोविडारिउजेण ॥ ३ ॥ तदेवं वर्धमानस्वाम्येव
 उदोपमर्गं रनुकूलप्रतिकूलैरपराजितोऽद्भुतकर्मकारित्वेन गुणनिष्पन्नात् जावतोमहावी

इति जण्यते । यदिवा इव्यवीरोव्यतिरिक्तएकनविकादिः । क्षेत्रवीरोयत्र तिष्ठत्यसौ व्या
वर्धते वा कालोऽप्येवमेव । नाववीरोनोऽगमतोवीरनामगोत्राणि कर्माण्यनुचरन् स
च वीरवर्धमानस्वाम्येवेति ॥ स्तवनिक्षेपार्थमाह ॥ शुद्धिस्केवोचवहा, अंगतुश्चसणेहिं
द्वसुती ॥ नावेसंताणगुणा, एकित्तणाजेजहिंनणिया ॥ १ ॥ (शुद्धिस्केवोऽत्यादि)
स्तुतेः स्तवस्य नामादिश्रुतार्था निक्षेपः । तत्र नामस्थापने पूर्ववत् । इव्यस्तवस्तु इश
रीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तोयः कटककेयूरस्वकूचंदनादिभिः सचित्ताचित्तइव्यैः क्रियतइति ।
नावतस्तु वस्तुतः सन्नूतानां विद्यमानानां गुणानां ये यत्र नवंति तत्कीर्तनमिति ॥
सांप्रतं आद्यसूत्रसंस्पर्शद्वारेण सकलाव्ययनसंबंधप्रतिपादिकां गाथां निर्युक्तिरुदाह ।
पुष्टिस्तु जंबुणामो.अह्म सुहम्मा तउकहेसीय । एवमहाप्पवीरो, जयमाहाहु तहा जएक्का
हिं ॥ ३ ॥ जंबूस्वामी आर्यसुधर्मस्वामिनं श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिगुणान् पृष्ठवान्
अतोऽसावपि नवान् सुधर्मस्वाम्येवंगुणविशिष्टोमहावीरइति कथितवान् । एवं चाऽसौ न
गवान् संसारस्य जयमजिनवं चाह । ततोयूयमपि यथा जगवान् संसारं जितवान् तथै
य यत्नं विधत् । सांप्रतं निक्षेपानंतरं सूत्रानुगमेऽस्वजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं ।
तच्चेदं । (पुष्टिस्तुणमित्यादि) । अस्य चाऽनंतरसूत्रेण सहायं संबंधः । तद्यथा । तीर्थकरो
पदिष्टेन मार्गेण ध्रुवमाचरन् मृत्युमुपेक्षेतेत्युक्तं । तत्र किंचूतोऽसौ तीर्थकृत् येनोप
दिष्टोमार्गइत्येत् पृष्ठवंतः श्रमणायतयइत्यादि । परंपरसूत्रसंबंधस्तु बुद्ध्येत ॥ यदुक्तं ।
प्रागित्येतच्च यदुत्तरत्र प्रश्रवचनं वक्ष्यते तच्च बुद्ध्यतेत्यनेन संबंधेनाऽयातम्याऽस्य
सूत्रस्य संहितादिक्रमेण व्याख्या प्रतन्यते । साचाऽयमनंतरोक्तां बहुविधां नरकविचर्कि
भुत्वा संसारादुद्दिग्मनसः केनेयं प्रतिपादितेत्येतत् सुधर्मस्वामिनमप्राक्तुः पृष्ठवंतः ।
णमितिवाक्याजंकारे । यदिवा जंबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमेवमाह । यथा केनवं नूतोधर्म
संसारोत्तरणे समर्थः प्रतिपादितइत्येतद्वहोमां पृष्ठवंतः । तद्यथा । श्रमणानिग्रं
यादयोवाह्मणाब्रह्मचर्याद्यनुष्ठाननिरतास्तथाऽऽगारिणः कृत्रियादयोयेच शक्यादयः पर
तीर्थिकास्ते सर्वेऽपि पृष्ठवंतः । किंतदिति दर्शयति । सकोयोऽसावेनं धर्मं दुर्गतिप्रमृतजं
तुधारकमेकांतहितमाहोक्तवान् अनीदृशमतुलमित्यर्थः । तथा साध्वीचाऽसौ समीक्षा च
साधुसमीक्षा यथावस्थिततत्त्वपरिचित्तिस्तथा यदिवा साधुसमीक्षया समनयोक्तवानिति ॥
॥ १ ॥ तथा तर्षव ज्ञानादिगुणावगतये प्रश्नमाह । (कदंचणाणमित्यादि) कथं केन
प्रकारेण जगवान् ज्ञानमवाप्तवान् किंचूतं वा तस्य जगवतोज्ञानं विशेषावबोधकं । किं
चूतं च तस्य दर्शनं सामान्यार्थपरिच्छेदकं शीतं च यमनियमरूपं कीदृक् ज्ञाताः कृत्रियास्तै
र्वा पुत्रोजगवान् वीरवर्धमानस्वामी तस्याऽऽसीदन्नुदिति यदेतन्मया पृष्ठं तत् निक्षेपस्तुध
र्मस्वामिन् याथातथ्येन त्वं जानीषे सम्यगवगच्छति । (णमितिवाक्याजंकारे) तदेतत्सर्व

यथाश्रुतं त्वया श्रुत्वा च यथानिशंतमित्यवधारितं यथा दृष्टं तथा सर्वं ब्रूयाच्चक्षेत्रिति ॥

खेयन्नेसे कुसले (सुपन्नेपा०) महैसी, अणंतनाणीय अणंतदंसी ॥

जसस्सिणो चरकुपहठियस्स, जाणाहि धम्मंच धिइं पेचहि

॥ ३ ॥ उडुं अहेयं तिरियं दिसासु, तसाय जे थावर जेह पाणा ॥

सेणिच्चणिच्चेहि समिक्क पन्ने, दीवेव धम्मं समियं उदाहु ॥ ४ ॥

अर्थ—एम श्री सुधर्म स्वामिने पुढ्या यका सुधर्मस्वामि श्री महावीर देवता गुण हेते. (सेके०) ते श्री महावीरदेव (खेयन्नेके०) खेदज्ञ एटले संसारी जीवने कर्म पाक यकी उत्पन्न थयुं जे खेद एटले दुःख तेने जाणे जाणीने उपदेश आपी ते दुःख टालवाने सामर्थवान तथा (कुसले के०) कर्म विदारवाने निपुण अने (महे के०) महोटा रूपीश्वर साधु तथा (अणंतनाणीय के०) अनंत अविनाशी जेनुं प्रगटयुंते (अणंतदंसीके०) अनंत अविनाशी जेमनुं दर्शन प्रगटयुं ते (जसस्सिणोके०) यशस्वी एटले जेनो यश त्रण जुवनमां व्याप्योते (चरकुपहठियस्स के०) लोकने कुनूत समानते केमके लोकना जावना जे जेद ते सर्व परिक्रमे माटे लोकने चरु स्थानके वर्तेते (जाणाहि धम्मंच के०) एवा श्री महावीर प्रणीत जे श्रुत चाग्नि धर्म तेने धर्म जाणो. (धिइंच के०) तथा तेज संयमने विपे धृति एटले धैर्यपण ते ए श्रीमहावीरनोज (पेहि के०) प्रेक्ष्यो एटले देखो एटले श्रुत चारित्ररूप संयम विपे जेहने रतिते धैर्यते. ॥ ३ ॥ (उडुंअहेयंतिरियंदिसासु) के० उंचोनीचो अने हो एटले चौदराज लोक मांहे पूर्वादिक अठार ड्य दिशाउं अने अठार जावदिसा मध्ये (तसायजेथावरजेहपाणा के०) जे बेंडियादिक त्रस प्राणी अने एकेंडी एषा यादिक जे स्थावर प्राणीउंते (सेणिच्चणिच्चेहिसमिक्कपन्ने के०) तेने जगवंत नित्य नित्य जेदे ड्य पर्याय जेदे सम्यक् प्रकारे जाणो एवा श्रीमहावीर वीतराग देव ए संसार समुद्र मांहे पडता बुडता प्राणीने (दीवेव के०) छीप समान एवो (संयं के०) समजावि (धम्मं के०) धर्म (उदाहु के०) कह्यो ते. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—सजगवान् वीरः खेदं प्राणिनां कर्मविपाकजं दुःखं जानातीति खेदज्ञः कुलोनिपुणोमहर्षिस्तपश्चरणानुग्राही अनंतज्ञानी अनंतदर्शीच । विशेषग्राहकं ज्ञानं मान्यग्राहकं दर्शनं तेद्वैअपि यस्यानंते तस्य यशस्विनोजगवतोलोकस्य चरुःपथे च नमार्गे स्थितस्य जवस्यकेवलिनइत्यर्थः । तस्य धर्मं संसारनारणसमर्थे धृतिं च मनिभजतां जानीपे । ततः (पेहिति) कथय । अथवा तथैवेति यथा धर्मस्तथा धृतिरिति

ति ॥ ३ ॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च सर्वदिक्षु चतुर्दशरज्ज्वात्मके ये त्रसाः स्थावराश्च ये प्राणि
नस्तान् नित्यानित्यान्यां समीक्ष्य क्त्वा प्राज्ञो न गवान् दीपश्च प्रकाशकत्वात् धर्ममु
दाह उक्तवान् समतया । यदागमः । जहापुष्पस्सकवर्द्ध तहातुठस्सकवर्द्ध इति ॥ ४ ॥

॥ टीका—स एवं पृष्ठः सुधर्मस्वामी श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिगुणान् कथयितुमा
ह । (खेयन्नएनेइत्यादि) स जगवान् चतुस्त्रिंशदतिशयसमेतः खेदं संसारांतर्वातिनां
प्राणिनां कर्मविपाकजं दुःखं जानातीति खेदज्ञो दुःखापनोदनसमर्थोपदेशदानात् । यदि
वा क्षेत्रज्ञो यथावस्थितात्मस्वरूपपरिज्ञानादात्मज्ञ इति । अथवा क्षेत्रमाकाशं तज्ज्ञाना
तीति क्षेत्रज्ञोलोकालोकस्वरूपपरिज्ञातेत्यर्थः । तथा नावकुशानपृथिव्यकर्मरूपान् लुना
ति तिनति कुशलः प्राणिनां कर्मोद्धितये निपुण इत्यर्थः । आद्यु शीघ्रं प्रज्ञा यस्याऽसावा
गुप्रज्ञः । सर्वत्र सदोपयोगान्नठद्वयस्यैव विचिंत्य जानातीति नावः । महर्षिरिति कचित्पा
ठः । महर्षिश्चासावृषिश्च महर्षिरत्यंतो ग्रतपश्चरणानुष्ठापित्वादतुलपरीपहोपसर्गसह
नञ्चेति । तथा अनंतमविनाश्यनंतपदार्थपरिष्ठेदकं वा ज्ञानं विशेषग्राहकं यस्यासा
वनंतज्ञानी । एवं सामान्यार्थपरिष्ठेदकत्वेनाऽनंतदर्शी । तदेवं जूतस्य जगवतो यशो नृसु
रासुरातिशाय्यतुलं विद्यते यस्य स यशस्वी तस्य लोकस्य चक्रुः पथे लोचनमार्गे नवस्थकेव
व्यवस्थायां स्थितस्य लोकानां सूक्ष्मव्यवहितपदार्थाविजिगीवनेन चक्रुर्जूतस्य वा जानीह्यव
गच्छ । धर्मं संसारोद्धरणस्वजावं तत्प्रणीतं वा श्रुतचारित्रारख्यं तथा तस्यैव जगवतस्तथोप
सर्गितस्याऽपि निष्प्रकंपां चारित्राचलनस्वजावां धृतिं संयमे रतिं तत्प्रणीतां वा प्रेक्ष्य स
म्यकुशाग्रीयया बुद्ध्या पर्यालोचयेति । यदिवा तैरेव श्रमणादिभिः सुधर्मस्वाम्यनिहितो
यथा त्वं तस्य जगवतो यशस्विनश्चक्रुः पथे व्यवस्थितस्य धर्मं धृतिं च जानीषे । ततोऽस्मा
कं (पेहिति) कथयेति ॥ ३ ॥ सांप्रतं सुधर्मस्वामी तज्गुणान् कथयितुमाह । (उद्धेय
देवमित्यादि) ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च सर्वत्रैव चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके ये केचन त्रस्यंतीति
त्रसास्तंजोवायुरुपाविकलेंडियपंचेंडियनेदात् त्रिधा । तथा येच स्थावराः पृथि
व्यंभुवनस्पतिनेदात् त्रिविधाः । एते श्वासादयः प्राणाविद्यंते येषां ते प्राणिन इत्यनेन
च शाक्यादिमतनिरासेन पृथिव्यायेकेंडियाणामपि जीवत्वमावेदिनं नवति । सजगवांस्ता
न् प्राणिनः प्रकर्षेण केवलज्ञानित्वात् जानातीति प्रज्ञः स एव प्राज्ञो नित्यानित्यान्यां
व्यार्थेपर्यायार्थाश्रयणात् समीक्ष्य केवलज्ञानेनाऽर्थान् परिज्ञाय प्रज्ञापनायोग्यानाहेतु
त्वेण संबंधः । तद्यथा । सप्राणिनां पदार्थाविजिगीवनेन दीपवत् दीपः । यदिवा संसारो
पतितानां सङ्गपदेशप्रदानतन्प्राप्यासहेतुत्वात् दीपश्च दीपः । स एव जूतः संसारोद्धरण
समर्थ श्रुतचारित्रारख्यं सम्यक् इतं गतं सदनुष्ठानतया रागद्वेषरहितत्वेन समतया वा ।

तथाचोक्तं । जहापुसुस्सकवइतहातुवस्सकवइइत्यादि समं वा धर्ममुत्प्रावयेना
उक्तवान् । प्राणिनामनुग्रहार्थं न पूजासत्कारार्थमिति ॥ ४ ॥

से सबदंसी अजिन्नुयनाणी, णिरामगंधे धिइमं वितप्पा ॥ अणु
तरे सब जगंसि विज्जं, गंधा अतीते अजए अणाऊ ॥ ५ ॥ स
नूइप्पे अणिए अचारी, उहंतरे धीरे अणंतचक्कु ॥ अणुतरे
तप्पति सूरिएवा, वइरोयणिं देवतमं पगासे ॥ ६ ॥

अर्थ—(सेके०) ते जगवंत (सबदंसीके०) सर्वदर्शि एटले लोकालोकने देख
वली (अजिन्नुतनाणी के०) बाव्रीश परिसहने जीतवा यकी केवल ज्ञानी यथा (
रामगंधेके०) निरामगंध एटले मूलोत्तर गुण विशुद्ध संयम पालक तथा (धिइमं
धैर्यवंत (वितप्पाके०) स्थितात्मा एटले समस्त कर्मना ह्वय यकी आत्म स्वरूप
जे स्थित यथावे तथा (अणुतरेसबजगंसिविज्जं के०) अनुत्तर एटले प्रधान स
गतमां निरुपम ज्ञाता माटे विद्वान् एटले जली बुधिवंतवे तथा (गंधाअतीतेके०)
यकी अतीत एटले निग्रंथ बाह्यान्त्यंतर परिग्रह रहितवे. (अजएके०) सप्त नय र
तेना नाम कहेवे पेजुं इहलोकनय बीजुं परलोकनय त्रीजुं आदान नय चोथुं अक
नय पांचमुं वेदना नय ठहुं अपकीर्त्तिनय सातमुं मरण नय तथा (अणाऊ के०)
रप्रकारना आयुकर्मे करी रहितवे ॥ ५ ॥ (सके०) ते जगवंत (नूइप्पे के०)
प्राज्ञ एटले अनंत ज्ञानी तथा (अणिएअचारी के०) अप्रतिबद्ध विहारी जा
(उहंतरेके०) उध एटले संसाररूप समुद्धने तरनार (धीरेके०) धीर एटले निश्चल (
तचक्कु के०) अनंत ज्ञानरूप चहुना धरनार (अणुतरेतप्पतिसूरिएवा के०)
सूर्य सर्व यकी अधिक तपे तेम जगवंत ज्ञाने करी सर्व यकी उत्तम प्रधानवे (व
णिंदेवतमंपगासे के०) तथा वैरोचनेंइ एटले अग्नी जेम अंधकारने दूर करी अ
प्रकाशकरेवे तेम श्रीमहावीर यथावस्थित पदार्थना प्रकाशक जाणवा ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—ससर्वदर्शी अजिन्नुय षाविंशतिपरीपहान् पराजित्य ज्ञानं च केवल
विद्यते यस्य सज्ञानी निर्गतआमोविशोधिकोटिरूपोगंधोयस्मात्सनिरामगंधः । मू
गुणविशिष्टचारित्र्यइत्यर्थः । श्रुतिमान् स्थैर्यसंपन्नः स्थितात्मा निर्मलात्मा श्रु
ल्लष्टः सर्वस्मिन्जगति विद्वान् सर्वपदार्थवेत्ता यथाद्वाह्यान्त्यंतरपरिग्रहादतीतोनि
त्यर्थः । अजयः सप्तनयरहितः । नविद्यते चतुर्विधमप्यायुर्यस्यासावनायुः ॥५॥ नृ
रोत्र वृद्धी । नृत्तिप्रज्ञो नृ-प्रज्ञो ऽनंतज्ञानइत्यर्थः । अनियतचारी उधं संसारं तरती ॥

धतरः। धिया राजतेधीरः । अनंततया ऽनंतत्वाच्चक्रुर्ज्ञानं यस्य स तथा । यथा सूर्योऽनुत्तरं सर्वाधिकं तपति यथा वा वैरोचनोऽग्निः सएव प्रज्वलितत्वादिहः सयथा तमोपनीय प्रकाशयति एवमसावपि जगवान् ॥ ६ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् । (सेसवदंसीत्यादि) सजगवान सर्वं जगत् चराचरं सामान्ये न दृष्टुं शीलमस्य ससर्वदर्शी । तथाऽनिनूय पराजित्य मत्यादीनि चत्वार्यऽपि ज्ञानानि यद्वर्तते ज्ञानं केवलाख्यं तेन ज्ञानेन ज्ञानी । अनेन चाऽपरतीर्थाधिपाधिकत्वमावेदितं जवति । ज्ञानक्रियान्यां मोक्षइति कृत्वा तस्य जगवतो ज्ञानं प्रदर्श्य क्रियां दर्शयितुमाह । निर्गतोऽपगतआमोऽविशोधिकोटद्याख्यस्तथा गंधोविशोधिकोटिरूपोयस्मात् सजवति निरागंधः । मूलोत्तरगुणचेदनिन्नां चारित्रक्रियां कृतवानित्यर्थः । तथाऽसह्यपरीपहोपसर्गानि द्रुतोऽपि निष्प्रकंपतया चारित्रधृतिमान् तथा स्थितोव्यवस्थितोऽज्ञेयकर्मविगमादात्मस्वरूपे आत्मा यस्य स जवति स्थितात्मा । एतच्च ज्ञानक्रिययोः फलदारेण विशेषणं । तथा नास्योत्तरं प्रधानं सर्वस्मिन्नऽपि जगति विद्यते सतथा विद्वानिति सकलपदार्थानां कर्तृत्वामलकन्यायेन वेत्ता । तथा बाह्यग्रंथात् सचित्तादिचेदादांतराच्च कर्मरूपादतीतोऽति क्रांतोऽग्रंथातीतोनिर्ग्रंथइत्यर्थः । तथा न विद्यते सप्तप्रकारमपि जयं यस्याऽसावजयः समस्तजयरहितइत्यर्थः । तथा न विद्यते चतुर्विधमप्यायुर्यस्य सजवत्यनायुर्दग्धकर्मवीजत्वेन पुनरुत्पत्तेरजावादिति ॥ ५ ॥ अपिच (सनृक्षपक्षेऽप्येत्यादि) । जूतिशब्दोवृद्धो मंगले रक्षायां च वर्तते । तत्र जूतिप्रज्ञः प्रवृद्धप्रज्ञः । अनंतज्ञानवानित्यर्थः । तथा जूतिप्रज्ञोजगद्ज्ञानजूतिप्रज्ञः । एवं सर्वमंगलजूतिप्रज्ञइति । तथा अनियतमप्रतिबद्धं परिग्रहोयोगाच्चरितुं शीलमस्याऽसावनियतचारी । तथायं संसारसमुद्रं तरितुं शीलमस्य स तथा धीर्बुद्धिस्तया राजतइति धीरः परीपहोपसर्गाऽहोऽन्योवा धीरः । तथा अनंतं ज्ञेयानंततया नित्यतया वा चक्रुरिव चक्रुः केवलं ज्ञानं यस्याऽनंतस्यवा लोकस्य प्रदार्थप्रकाशकतया वा चक्रुर्ज्ञतोयः सजवत्यनंतचक्रुः । तथा यथा सूर्योऽनुत्तरं सर्वाधिकं तपति न तस्मादधिकस्तापेन कश्चिदस्ति । एवमसावपि जगवान् ज्ञानेन सर्वोत्तमइति । तथा वैरोचनोऽग्निः सएव प्रज्वलितत्वात् इंदोयथाऽसौतमोऽपनीय प्रकाशयति एवमसावपि जगवान्ज्ञानतमोऽपनीय यथावस्थितपदार्थप्रकाशनं करोति ॥ ६ ॥

अणुत्तरं धम्ममणिं जिणाणं, ऐया मुणी कासव आसुपत्ते ॥ ६

देव देवाण महाणुजावे सद्धस्सणेता दिवि णं विमिठे ॥७॥ से प

न्नया अक्कय सागरेवा, महोददीवावि अणंतपारे ॥ अणाइ

जेया अकसाइ मुक्के (पाठांतरे निरु) सक्केव देवादिवइं ह्हुइमं ॥७॥

अर्थ—(अणुत्तरंधम्ममिणंजिणाणं के०) जे श्रीरूपनादिक प्रजाववंत तीर्थको-
 त् संबंधी जे निरुपम धर्म तेनो नायक एटले तेने (एया के०) जाणे एवा (मु-
 के०) चारित्रवान (कासव के०) काश्यपगोत्री श्रीमहावीर (आसुपन्ने के०) अ-
 वली प्रज्ञानो जाण (इंदेवदेवाणमहाणुजावे के०) जेम इंद् हजारो देवतानो नाथ
 महाप्रजाववंत देवो मांहे प्रधान तेम श्री महावीर केवलज्ञानी (सहस्सणेतादिकि
 विसिष्ठे के०) सहस्र पुरुषोमां देवताना नायक जे इंद् तेनी पेरे विशिष्ट माहानुजा
 जाणवा ॥ ७ ॥ (सेके०) तेजगवंत (पन्नयाअस्कयसागरेवा के०) प्रज्ञायें एटलेबु-
 यें करीने अक्षयठे वा शब्द विशेषणने अर्थेठे कोनी पेरे तोके जेम समुद् जे (म-
 दहीवावि के०) महोदधी एवो स्वयंचुरमण समुद् (अणंतपारे के०) निर्मल जेतु-
 लठे इत्यादिक गुणे करी अनंतअपारठे तेम श्रीवीरपण (अणाइलेया के०) अकलु
 अकषाइ थका (निस्कू के०) निह्वाये आजीविका करेठे यद्यपि निःशेष कर्मक्षयक
 त्रैलोक्यने पूज्यठे तथापि निह्वाये आजीवेठे परंतु अक्षीणमाहानसी प्रमुख लब्धी
 प्रयुंजता नथी एवा अनेक गुणयुक्त श्रीमहावीरदेवठे तथा (सक्केवदेवाहिवर्जुई
 के०) शकेंद् देवताना स्वामी तेनी पेरे दीप्तिमान्ठे ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—अनुत्तरं धर्मजिनानामृषजादिनां संबन्ध्यं मुनिः श्रीवीरोनेता प्रणेता का-
 ष्यपोगोत्रेण । आशुप्रज्ञः केवली । नेता इति ताड्डीलिकस्तृन् । तद्योगे नलोकाव्ययेतिषष्ठी
 पेधा-धर्ममिति कर्मणिद्वितीया । यथा इंद्देवसहस्राणां मध्ये महानुजावः । एं वाक्या-
 कारे । दिवि स्वर्गे विशिष्टोरूपबलादिभिः । एवं स जगवान् सर्वेन्योविशिष्टोनेता ॥ ७ ॥ सज-
 वान प्रज्ञयाक्षयोऽक्षीणज्ञानइत्यर्थः । यथा महोदधिः सागरः स्वयंचुरमणश्चानंत-
 रोविस्तीर्णगंजीरजलोऽहोन्यश्चानाविलोऽकलुषजलस्तथा जगवानपि अकलुषोपि मुक्तः
 र्मेबंधात् यथा शक्रोदेवधिपतिर्द्युतिमान् दीप्तिमान् ॥ ८ ॥

॥ टीका—किंच (अणुत्तरमित्यादि) । नाऽस्योत्तरोऽस्तीत्यनुत्तरस्तमिममनुत्तरं य-
 जिनानामृषजादितीर्थकृतां संबन्धिनमयं मुनिः श्रीमान् वर्धमानाख्यः काश्यपोगोत्रेण
 प्रज्ञः केवलज्ञानी उत्पन्नदिव्यज्ञानोनेता प्रणेतेति । ताड्डीलिकस्तृन् तद्योगे नलोका-
 यनिष्ठेत्यादिना षष्ठीप्रतिषेधा-धर्ममित्यत्र कर्मणिद्वितीयैव । यथा चेंद्देवस्वर्गे देवस-
 खाणां महानुजावोमहाप्रजाववान् । एमितिवाक्यालंकारे । तथा नेता प्रणायको
 शिष्टोरूपबलवर्णादिभिः प्रधानएवं जगवानपि सर्वेन्योऽपि विशिष्टः प्रणायकोमहा-
 नावश्चेति ॥ ७ ॥ अपिच (सेपन्नयेत्यादि) असौ जगवान् प्रज्ञायतेऽनयेति प्रज्ञा-
 या अक्षयो न तस्य ज्ञातव्येर्थे बुद्धिः प्रतिक्षीयते प्रतिहन्यते वा । तस्य हि बुद्धिः बल

ज्ञानाख्या साच सायपर्यवसाना कालतोऽव्यक्तेत्रनावैरप्यनन्ता । सर्वसाम्येन दृष्टान्ताजावादे
कदेशेन त्वाह । यथा सागरइति । अस्य वा विशिष्टत्वात् विशेषणमाह । महोदधिरिव स्वयं नृ
रमणइवाऽनन्तपारः । यथाऽसौ विस्तीर्णो गंगीरजलोऽहोन्यश्च । एवं तस्याऽपि नगवतो
विस्तीर्णा प्रज्ञा स्वयं नृरमणानन्तगुणो गंगीरोऽहोन्यश्च । यथा चासौ सागरोऽनाविलोऽ
कलुपजल एवं नगवानपि तथाविधकर्मलेशाजावादकलुपज्ञानइति । तथा कपायाविद्यं
ते यस्याऽसौ कपायी न कपायी अकपायी । तथा ज्ञानावरणीयादिकर्मबंधनादियुक्तो मुक्तः ।
निहुरिति क्वचित्पाठः । तस्याऽयमर्थः । सत्यपि निःशेषान्तरायकृत्ये सर्वलोकपूज्यत्वे च
तथापि निह्वामात्रजीवित्वात् निहुरेवाऽसौ नाऽह्नीणमहानसादिलब्धिमुपजीवतीति ।
तथा शक्रश्च देवाऽधिपतिर्युतिमान् दिप्तिमानिति ॥ ७ ॥

से वीरिएणं पडिपुन्नवीरिए, सुदंसणेवा एगसवसेठे ॥ सुरालएवा
सि मुदागरे से, विरायए एगगुणोववेए ॥ ९ ॥ सयं सहस्साणउ
जोयणाणं, तिकंमगे पंमगवेजयंते ॥ से जोयणेणवणवतिसहस्से
उडुस्सितो हेहसहस्समेगं ॥ १० ॥

अर्थ—(सेवीरिएणं पडिपुन्नवीरिए के०) ते नगवंत श्रीमहावीर वीर्यांतराय कर्मना
कृत्य थकी बलेकरी प्रतिपूर्ण वीर्यवान्ते एटले संघयणादिके बलवान्ते (सुदंसणेवा
एगसवसेठे के०) सुदर्शन शब्दे मेरुपर्वत ते जेम सर्व पर्वतमां श्रेष्ठे तेम नगवंत पण
ऐश्वर्यगुणे करी सर्वमां श्रेष्ठे बली (सुरालएवासि के०) देवलोकना निवासी देवताने
(मेके०) तेमेरुपर्वत (मुदाकर के०) हर्षनो करनारते (अणोगगुणोववेए के०) प्रशस्त
एवा अनेक वर्णादिक गुणे करी (विरायएके०) विराजमान एटले शोचनेते तेम श्रीनगवानप
ण जाणवा ॥ ९ ॥ तेमेरु पर्वत (सयंसहस्साणउजोयणाणंके०) सतसहस्र योजन प्रमाण
सर्वांगे उंच पणे जाणवो तेमज (सेके०) ते पर्वतना (तिकंमे के०) त्रण कांमने
एक नृमिमय बीजो सुवर्णमय त्रीजो वैभूर्यमयते अने (पंमगवेजयंते के०) पंमगवनने
ते वैजयंति एटले ध्वजा समान शोचनेते (सेजोयणेणवणवतिसहस्से के०) ते मेरु
पर्वत पायणवति एटले नवाणु हजार योजन (उडुस्सितो के०) उंचो जाणवो अने
(हेहसहस्समेगं के०) नीचे नृमि मध्ये एक हजार योजननो कंदने एम सर्व मली
एक लाख योजन प्रमाणते ॥ १० ॥

॥ दीपिका—सन्नगवान् वीर्येण बलेन प्रतिपूर्णवीर्यः सुदर्शनां मेरुर्जंबूद्वीपमध्यगतो य
था नगानां पर्वतानां सर्वेषां श्रेष्ठस्तथा नगवान् गुणः श्रेष्ठः । यथाच सुरालयः स्वर्गः सु

राणां मुदाकरोहर्षजनकोऽनेकैर्गुणैर्वर्णरसगंधादिनिरुपेतोविराजते एवं जगवा ॥ ९ ॥ समेरुर्योजनसहस्राणां शतमुच्चैस्त्वेन त्रीणि कंडकानि यस्य सत्रिकंडायाहि । जौमं जांबूनदं वैदूर्यचेति । सकिंचनूतः । पंडकं वनं वैजयंतीकल्पं पताकासि स्थितं यस्य सपंडकवैजयंतः सनवनवतिर्योजनसहस्राणि ऊर्ध्वोद्धितः सहस्रमेकमवगाढः ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच (सेवीरिएणमित्यादि) । स जगवान् वीर्येणौरसेन बलेन । ननादिनिश्च वीर्यांतरायस्य निःशेषतः कृयात् प्रतिपूर्णावीर्यस्तथा सुदर्शनोमेरुपनाजिनूतः । तथा नगानां पर्वतानां सर्वेषां श्रेष्ठः प्रधानस्तथानगवानपि वीर्येण गुणैः सर्वश्रेष्ठ इति । तथा यथा सुरालयः स्वर्गस्त्रिवासिनां मुदाकरोहर्षजनको वर्णरसगंधस्पर्शप्रज्ञावादिनिर्गुणैरुपेतोविराजते शोभते । एवं जगवानप्यनेपेतोविराजत इति । यदिवा यथा त्रिदशालयोमुदाकरोऽनेकैर्गुणैरुपेतोविराज एवमसावपि मेरुरिति ॥ ९ ॥ पुनरपि दृष्टान्तनूतमेरुवर्णनायाह । (सयंसमित्यादि) समेरुर्योजनसहस्राणां शतमुच्चैस्त्वेन । तथा त्रीणि कंडान्यस्येति । तद्यथा जौमं जांबूनदं वैदूर्यमिति । पुनरप्यसावेव विशेष्यते । पंडकवैजयंत इति । पशिरसि व्यवस्थितं वैजयंतीकल्पं पताकानूतं यस्य सतथाऽसावूर्ध्वमुद्धितो नवनजनसहस्राण्यधोऽपि सहस्रमेकमवगाढ इति ॥ १० ॥

पुठे एजे चिछइ नूमिवडिए, जं सूरिया अणुपरिवट्टयंति ॥ से हेमवन्ने बहुनंदणेय, जंसी रतिं वेदयंती महिंदा ॥ ११ ॥ से पव ए सदमहप्पगासे, विरायती कंचणमठवन्ने ॥ अणुत्तरे गिरिसु य पवडुग्गे, गिरीवरे से जलिएव जोमे ॥ १२ ॥

अर्थ—ते मेरु पर्वत (एजे के०) आकाशे (पुठे के०) फरशीने (चिछइ ह्योले तथा (नूमिके०) नूमिकाने (वडिएके०) अवगाही रह्योले तिर्हो उंचो अणुपरिवट्टयंति (जंसूरियाअणुपरिवट्टयंतिके०) जे मेरु पर्वतने चोमर अगीआ कवीश योजनने अंतरे सूर्य प्रमुख ज्योतपी देवो परित्रमण करता थका प्रदक्षिण रह्योले तथा (सेहेमवन्ने के०) ते मेरुपर्वत सुवर्णमय ठे तथा (बहुके०) पव तु अंहीं नंदनादिक चार जाएवा एवा (नंदणेयके०) रत्नीयामणा वनठे, जे एटले पहेली नूमिकाने विषे जडशाल वनठे ते उपर पांचशे योजन उंचु वीर वनठे ते उपर साढ़ी बाशठ हजार योजन उंचु चडता वली त्रीछुं सोमनस व

पत्नी ठत्रीश हजार योजन उंचु चढता शीखर उपर चोथु पंढग वन खंढे (जंसीरतिं वेदयंतीमहिंदाके०) जे पर्वतने विषे महेंड पण क्रीडा करवाने अर्थे स्वर्ग थकी आवी नै रती सुख नोगवेढे ॥ ११ ॥ (सेपवण के०) ते पर्वत वली केवोढे तोके मंदर मेरु सुदर्शन सुरगिरि इत्यादिक (सद के०) शब्दे करी (महप्यगासे के०) मोहोटी प्रकाशवान एटले प्रसिद्ध एवो ठतो (विरायतीके०) शोनेढे तथा (कंचणमछवन्ने के०) सुवर्णनी पेरे देदीप्यमान सुकुमाल वणेंढे (अणुत्तरे गिरिसुयपवडुग्वे के०) सर्व पर्वत मां अनुत्तर एटले प्रधान एवी पर्व एटले मेखलायें करी डुर्गे एटले विपमढे अर्थात् सामान्य जीवने चढता विपमढे तथा (गिरिवरेसेजलि एवजोमे के०) प्रधान मणी अने औपधियें करी देदीप्यमान नूमी सरखो पृथ्वी प्रदेशनी पेरे जाणवो. ॥ १२ ॥

॥ टीपिका-ननसि स्पष्टोलग्रोनूमींवा अवगाह्य स्थितः । यं मेरुं सूर्याद्यादित्यानु परिवर्तयन्ति पार्श्वतोन्नमन्ति सहेमवर्णः । बहूनि चत्वारि नन्दनानि यस्य सतथा । तथाहि नूमौ नड्शालवनं १ ततः पंचयोजनशतान्यनिक्रम्य नन्दनवनं २ ततोद्विपष्टियोजन सहस्राणि पंचशताधिकान्यतिक्रम्य सौमनसवनं ३ ततः षट्त्रिंशत्सहस्राण्यारुह्य शिखरे पंडकवनं ४ इति मेरोश्चत्वारि वनानि । तथा यस्मिन् मेरौ महेंडारतिं वेदयंत्यनुजवंति ॥ ११ ॥ सपर्वतोमेरुर्मंदरः सुदर्शनः सुरगिरिरित्यादिभिः शब्दैर्महान् प्रकाशः प्रसिद्धिर्यस्य सशब्दमहाप्रकाशोविराजते । कांचनस्य मृष्टः शुद्धोवर्णोयस्य सतथा अनुत्तरउल्हटः । गिरिषु मध्ये पर्वनिर्मेखलाजिर्ङ्गोविषमो गिरिवरमणिनिरोषधीनिश्च ज्वलितोदीप्यमानश्च नूमिदेशं ॥ १२ ॥

॥ टीका-तथा (पुठेणजेइत्यादि) । ननसि स्पष्टोलग्रोनोव्याप्य तिष्ठति । तथा नूमीं चावगाह्य स्थितइति ऊर्ध्वाधस्तिर्यक्लोकसंस्पर्शी । यथा यं मेरुं सूर्यादयो ज्योतिष्काः अनुपरिवर्तयन्ति यस्य पार्श्वतोन्नमन्तीत्यर्थः । तथाऽसौ हेमवर्णो निष्टप्तजां वृन्दाजस्तथा बहूनि चत्वारि नन्दनवनानि यस्य सबहुनन्दनवनः । तथाहि । नूमौ नड्शालवनं ततः पंचयोजनशतान्यारुह्य मेखलायां नन्दनं तथाद्विपष्टियोजनसहस्राणि अधिकान्यतिक्रम्य सौमनसं ततः षट्त्रिंशत्सहस्राण्यारुह्य शिखरे पंढकवनमिति । तदेवमसौ चतुर्नन्दनवनाद्युपेतो विचित्रक्रीमास्थानसमन्वितः । यस्मिन् माहेंडा अप्यागत्य त्रिदशालयाऽमणीयतरुणो न रतिं रमणक्रीमां वेदयंत्यनुजवंतीति ॥ ११ ॥ अपिच (सेपवणइत्यादि) समेवख्योऽयं पर्वतो मंदरो मेरुः सुरगिरिरित्येवमादिभिः शब्दैर्महान् प्रकाशः प्रसिद्धिर्यस्य सशब्दमहाप्रकाशोविराजते शोभते । कांचनस्येव मृष्टः शुद्धः शुद्धो वा वर्णोयस्य सतथा । एवं न विद्यते उत्तरः प्रधानोयस्याऽसाव

नुत्तरस्तथा गिरिषु मध्ये पर्वनिर्मेखलादिनिर्दृष्टापर्वतैर्वा दुर्गोविषमः सामान्यजं नू
 डुरारोहोगिरिवरः पर्वतप्रधानः । तथाऽसौ मणिनिरोषधीनिश्च देदीप्यमानतया नौम
 नूदेशश्च ज्वलितइति ॥ १२ ॥

महीऽमश्रमि ठिते एगिंदे, पन्नाय ते सुरिय सूक्ष्मेसे ॥ एवं सि
 रीए उस नूरिवन्ने, मणोरमे जावइ अच्चिमाली ॥ १३ ॥ सुदंस
 एस्सेव जसो गिरिस्स, पचुच्चई महतो पवयस्स ॥ एतोवमे
 समणे नायपुत्ते, जातीजसो दंसणनाणसीले ॥ १४ ॥

अर्थ—(महीऽमश्रमि ठिते के०) मही एटले पृथ्वीने वचमां आवेलो जे जंबूद्वी
 तेना मध्यजागे एटले वचमां वर्तेठे (एगिंदे के० नगेंड एटले सर्व पर्वताना इंड स
 खो ए मेरु पर्वत जाणवो (ते के०) ते पर्वत लोकमां (सुरिय के०) सूर्यनी पेरे (स
 क्ष्मेसे के०) विसुक्ष्मनिर्मल कांतिवानठे एम (पन्नाय के०) प्रकर्ष करी जाणीये (ए
 के०) ए प्रकारे करी (सिरिएउस के०) लक्ष्मीये सहित ते मेरु रत्न (नूरिवन्ने के०)
 अनेक वर्णे करी सहितठे तथा (मणोरमे जावइ अच्चिमाली के०) मनने रमाडना
 तथा जेनी ज्योति अर्चिमाली एटले सूर्य तेनी पेरे दशे दिशिने विषे प्रकाश पामेठे ॥ १३ ॥
 हवे ए मेरु पर्वतनी उपमाउं श्रीमहावीर नगवंतनी साथे जोडेठे. (सुदंसणस्सेव
 सोगिरिस्स के०) सुदर्शन नामा जे गिरि एटले पर्वत तेनोजे यश (पचुच्चई के०)
 हियेठैए तेवो (महतोपवयस्सके०) महोटो मेरुपर्वत जाणवो (एतोवमेके०) एमेरुनी
 पमाये (समणेनायपुत्ते के०) श्रमण तपस्वी ज्ञातपुत्र श्रीमहावीर देव जाणवा (के
 रीते तोके (जातीजसो दंसणनाणसीलेके०) जातियें करी, यश करी, दर्शने करी, ज्ञा
 करी अने शीले करी समस्त जेटला धर्म मार्गना प्रकाशकोठे तेमां श्रीमहावीर देव प्रधान

॥ दीपिका—महारत्नप्रजापृथिव्यामध्यदेशे जंबूद्वीपस्तन्मध्ये स्थितोनगेंडः प्रक
 ण ज्ञायते सूर्यवत् शुद्धलेश्यः सूर्यसमतेजाः । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण श्रिया समेरुनूरिव
 ऽनेकवर्णरत्नोपेतत्वात् मनोरमः अर्चिमाली सूर्यश्च द्योतयति दिशः ॥ १३ ॥ एतय
 कीर्तनं सुदर्शनस्य गिरेर्मेरोः प्रोच्यते महतः पर्वतस्य एतदुपमएतत्तुल्यः श्रमणोजा
 पुत्रः श्रीवीरः सजात्या यशसा दर्शनज्ञानान्यां शीलेन वा श्रेष्ठः । अशी आदित्वान्म
 र्थीयाचप्रत्ययेन योज्यं- ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंच (महीऽइत्यादि) । मर्त्यां रत्नप्रजापृथिव्यां मध्यदेशे जंबूद्वीपस्तस्याऽ
 हुमध्यदेशे सोमनस, विद्युत्प्रज, गंधमादन माव्यवंत, दंष्ट्रापर्वतचतुष्टयोपशोऽनितः सम

नागे दशसहस्रविस्तीर्णः शिरसि सहस्रमेकमधस्तादपि दशसहस्राणि नवतियोजनानि
योजनैकादशनागैर्दशनिरधिकानि । विस्तीर्णश्चत्वारिंशद्योजनो हितचूडोपशो नितोनगैः
पर्वतप्रधानो मेरुः प्रकर्षण लोके ज्ञायते सूर्यवह्नु दलेश्य आदित्यसमानतेजाः । एवमनं
तरोक्तप्रकारया श्रिया । तुशब्दादिशिष्टतरया समेरुर्नूरिवर्णोऽनेकवर्णोऽनेकवर्णरत्नोपशो नि
तत्वात् । मनोऽतःकरणं रमयतीति मनोरमोर्चिमा लीवादित्य इव स्वतेजसा द्योतयति द
शदिशः प्रकाशयतीति ॥ १३ ॥ सांप्रतं मेरुदृष्टान्तोपक्षेपेण दार्ष्टीतिकं दर्शयति । (सुदंसणे
त्यादि) एतदनंतरोक्तं यशः कीर्तनं सुदर्शनस्य मेरुगिरेर्महापर्वतस्य प्रोच्यते । सांप्रतमेत
देव जगवति दार्ष्टीतिके योज्यते । एषाऽनंतरोक्तोपमा यस्य स एतदुपमः । कोऽसौ । श्री
म्यतीति श्रमणस्तपोनिष्ठतदेहोक्षाताः कृत्रियास्तेषां पुत्रः श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामा
त्यर्थः । सच जात्या सर्वजातिन्यो यशसाऽशेषयशस्विन्यो दर्शनज्ञानान्यां सकलदर्शनज्ञा
निन्यः शीजेन समस्तशीलवद्भ्यः श्रेष्ठः प्रधानः । अक्षरवटनातु जात्यादीनां कृतं दाना
मतिशायने अशी आदित्वादचूप्रत्ययविधानेन विधेयेति ॥ १४ ॥

गिरिवरेवा निसहो ययाणं, रुयएव सेठे वलयायताणं ॥ तउव
मे से जगनूइपन्ने, मुणीण मप्पे तमुदाहु पन्ने ॥ १५ ॥ अणुत्तरं
धम्ममुईरइत्ता, अणुत्तरं जाणवरं जियाइं ॥ सुसुक्कसुक्कं अप
गंमसुक्कं, संखिण्डएगंतवदातसुक्कं ॥ १६ ॥

अर्थ—(गिरिवरेवानिसहोययाणं के०) जेम लांब पणे समस्त पर्वतमां निपध प
र्वत श्रेष्ठे तथा (रुयएवसेठेवलयायताणं के०) जेम वस्तुलाकार समस्त पर्वतमां हे
रुचक नामा पर्वत श्रेष्ठे (तउवमेसेजगनूइपन्ने के०) तेनी उपमायें श्रीमहावीर देवजग
तमां नूतिप्रज्ञ एटले प्रज्ञायें करी श्रेष्ठ जाणवा (मुणीणमप्पेके०) समस्त मुनिउमां हे (तः
मुदाहुपन्ने के०) तत्स्वरूप जाणवाने अत्यंतज्ञानवंत जाणवा प्रकर्षणजानातीति प्रज्ञ
ए जावजाणवो ॥ १५ ॥ ते श्रीमहावीर (अनुत्तरंधर्म के०) प्रधान एवोजे सर्वोत्तम धर्म
तेने (उदिरयित्वा के०) प्ररूपीने प्रकाशीने (अणुत्तरंजाणवरं के०) प्रधानमां प्रधान
एवोजे शुक्कध्यान तेने (जियाइं के०) ध्यावे ते जगवंतने योग निरुंध काले सूक्ष्म का
पयोग रुंधनावसरे शुक्क ध्याननो त्रीजो नेद जे सूक्ष्मक्रिया अप्रतिपत्ति एवे नामेठे ते
ध्याय तथा योगनिरोध यथा पढी शुक्कध्याननो चोथो नेद उपरतक्रिया अने अनिवृत्ति
नामे ध्यावे ते ध्यान वर्णवेठे (सुसुक्कसुक्कंअपगंमसुक्कं के०) सुषु प्रधान शुक्कवस्तुनी
परे शुक्क उज्ज्वल अपगंम एटले दोष रहित अर्थात् मिथ्यात्व रूप काट कलंक तेणे करी

रहित एवं निर्दोष शुक्ल ध्यान सुवर्णनी पेरे उज्ज्वलते अथवा गंम शब्दे उदकनुं फेण ते सरखुं उज्ज्वलते तथा (संखिंड के०) शंख अने चंडमा तेनीपेरे (एगंतवदातसुक्क के०) एकांत अवदात एटले अत्यंत शुक्ल एवं शुक्ल ध्यानते, तेने ध्यावे ॥ १६ ॥

॥ टीपिका—यथा निषधोगिरिवराणां गिरीणामायतानां मध्ये दीर्घत्वेन श्रेष्ठस्तथा वलयायतानां मध्ये रुचकः पर्वतः श्रेष्ठः । सहि रुचक द्यांतवर्ती मानसोत्तरगिरिव वृत्ता यतोऽसंख्येययोजनानि परिक्षेपेण स जगवान् तदुपमोजगति संसारे नृतिप्रज्ञः प्रनूत ज्ञानोमुनीनां मध्ये प्रज्ञः । एवं तत्स्वरूपविद उदादुरुक्तवंतः ॥ १५ ॥ अणुत्तरं उत्कृष्टधर्मेषु र्य कथयित्वा ऽनुत्तरं प्रधानं ध्यानं ध्यायति सुष्ठु शुक्लवत् शुक्लं ध्यानं अपगतं गंडं दोषो यस्मात्तदपगतं निर्दोषं शुक्लं । अथवा अपगतमुदकफेनं तत्तुल्यं शंखेडवत् एकांतावदातं शुक्लध्यानोत्तरजेदं द्यं ध्यायति । तथाहि । योगनिरोधकाले सूक्ष्मं काययोगं निरुधन् शुक्लध्यानस्य तृतीयं जेदं सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाताख्यं तथा निरुधयोगं चतुर्थं शुक्लध्यानजेदं व्युपरतक्रियमनिवृत्त्याख्यं ध्यानं ध्यायतीति ॥ १६ ॥

॥ टीका—पुनरपि दृष्टान्तद्वारेणैव जगवतोव्यावर्णनमाह । (गिरिवरेत्यादि) यथा निषधोगिरिवरोगिरीणामायतानां मध्ये जंबुद्वीपेऽन्येषु वा द्वीपेषु दैर्घ्येण श्रेष्ठः प्रधानः तथा वलयाऽऽयतानां मध्ये रुचकः पर्वतोऽन्येभ्यो वलयाय तत्त्वेन । यथा प्रधानः सहि रुचक द्वीपांतर्वर्ती मानुषोत्तरपर्वतश्च वृत्तायतोऽसंख्येययोजनानि परिक्षेपेणेति । तथा स जगवानपि तदुपमः । यथा वाऽऽयतवृत्ततान्यां श्रेष्ठश्च । एवं जगवानपि जगति संसारे नृति प्रज्ञः प्रनूतज्ञातप्रज्ञया श्रेष्ठ इत्यर्थः । तथा परमुनीनां मध्ये प्रकर्षेण जानातीति प्रज्ञः । एवं तत्स्वरूपविद उदादुरुदाहृतवंत उक्तवंत इत्यर्थः ॥ १५ ॥ किंचाऽन्यत् (अणुत्तरमित्यादि) नाऽस्योत्तरः प्रधानोऽन्योधर्मो विद्यते इत्यनुत्तरः । तमेव नूतं धर्मं उत प्रावत्येन ईरयित्वा कथयित्वा प्रकाश्याऽनुत्तरं प्रधानं ध्यानवरं ध्यानश्रेष्ठं ध्यायति ॥ तथाहि । उत्पन्नज्ञानो जगवान् योगनिरोधकाले सूक्ष्मं काययोगं निरुधन् शुक्लध्यानस्य तृतीयं जेदं सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाताख्यं । तथा निरुधयोगं चतुर्थं शुक्लध्यानजेदं व्युपरतक्रियमनिवृत्त्याख्यं ध्यायति । एतदेव दर्शयति । सुष्ठु शुक्लवत् शुक्लं ध्यानं । तथा अपगतं गंडमपदस्य यस्य तदपगतगंडं निर्दोषार्हं सुवर्णवत् शुक्लं । यदिवा गंडमुदकफेनं तत्तुल्यतिति नावः । तथा शंखेडवदेकांतावदातं शुक्लं शुक्लं शुक्लध्यानोत्तरं जेदं द्यं ध्यायतीति ॥ १६ ॥

अणुत्तरगं परमं महेसी, असेसकम्मं स विसोदइत्ता ॥ सिद्धिं ग ते साइमणंतपत्ते, नाणेण सोलेण य दंसणेण ॥ १७ ॥ रुक्केसु णाते

जह सामलीवा, जस्सि रति वेययंती सुवन्ना ॥ वणेषु वाणंदण
माहु सेठं, नाणेण सीलेण य नूतिपन्ने ॥ १७ ॥

अर्थ—ते जगवंत शैलेसी अवस्थायें शुक्लध्यानना चोथा जेदने अनंतर (साइके०) सादि अने (अणंतके०) अनंत एवी (सिद्धिगते के०) सिद्धिगतिने विषे पोहोंता ते सिद्धिकेवीठे तोके, (अणुतरग्गं के०) सर्वमां उत्तम तथा लोकने अग्रे वर्तमानठे ते कारण माटे (परमंमहेसी के०) परम प्रधान मोहोटा रूपीश्वर श्रीमहावीर देवठे जे (नाणेणसीलेणयदंसणेणके०) ज्ञाने करी दर्शनेकरी चारित्रशीलेकरी (असेसकम्मंसविसोहइत्ताके०) समस्तज्ञानावर्णादिक आठेकर्मने शोधी कर्म खपावीने मुक्तिनेविषे (पत्तेके०) पोहोता. ॥१७॥ वली उपमायें करी जगवंतने स्तवेठे; (जहके०) जेम (रुकेसुके०) वृद्धो मांहे (णातेके०) प्रसिद्ध देवकुरु उत्तरकुरुने विषे व्यवस्थित एवुं (सामलीवाके०) साध्वमली वृद्ध मोहोदुंठे (जस्सिके०) जेनेविषे (सुवन्नाके०) सुवर्ण कुमारकादिक सुवन्पति देवो आवीने (रतिवेययंती के०) रतिवेदेठे एटले क्रीडा रूप सुख नोगवेठे तथा जेम (वणेषुवाके०) वनने विषे (णंदण के०) नंदन वन (सेठंके०) श्रेष्ठ (आहुके०) कहुंठे उत्तम शोनाये करी सहित कहुंठे तेम (नाणेणसीलेणयनूतिपन्ने के०) ज्ञान अने शील एटले चारित्र तेणे करी, श्री महावीर महाप्राज्ञ एटले मोहोटा जाणवा. ॥१७॥

॥ दीपिका—अनुत्तरां प्रधानां अश्यां च सर्वोत्तमां परमां सिद्धिं गतिं साधनंतां प्राप्सोम
हर्षिः सअशेषं कर्म विशोध्यापनीय केन ज्ञानेन दर्शनेन शीलेनच कर्म कूपयित्वा ॥
॥ १७ ॥ वृक्षेषु मध्ये यथा ज्ञातः प्रसिद्धोदेवकुरुस्थितः कूटशाध्वमलीवृक्षः। यस्मिन्वृक्षे
सुपर्णान्वनपतिविशेषारतिं क्रीडां वेदयंतीति । वनेषु मध्ये यथा नंदनं वनं श्रेष्ठमा
हुस्तथा जगवान् ज्ञानेन शीलेनच श्रेष्ठो नूतिप्रज्ञः प्रवृद्धज्ञानः ॥ १७ ॥

॥ टीका—अपिच (अणुत्तरग्गमित्यादि) तथाऽसौ जगवान् शैलेऽश्ववस्थापादितशु
क्लध्यानचतुर्थजेदानंतरं साद्यपर्यवसानां सिद्धिं गतिं पंचमीं प्राप्तः । सिद्धिगतिमेव वि
शिनष्टि । अनुत्तरा चासौ सर्वोत्तमत्वादग्न्याच लोकाग्रव्यवस्थितत्वादननुत्तराग्न्या तां
परमां प्रधानां महर्षिरसावर्त्यतोयतपोविशेषनिष्ठदेहत्वादअशेषं कर्म ज्ञानावरणा
दिकं विशोध्यापनीय च विशिष्टेन ज्ञानेन दर्शनेन शीलेनच क्लृप्तिकेन सिद्धिं गतिं प्राप्त
इति मीजनीयं ॥ १७ ॥ पुनरपि दृष्टान्तद्वारेण जगवतः स्तुतिमाह । (रुकेसुणाएइ
त्यादि) वृक्षेषु मध्ये यथा ज्ञातः प्रसिद्धोदेवकुरुव्यवस्थितः शाध्वमलीवृक्षः सच जव
नपतिक्रीडास्थानं । यत्र व्यवस्थिताअन्यतश्चागत्य सुपर्णान्वनपतिविशेषारतिं रमण

क्रीडां वेदयंत्यनुजवंति । वनेषु च मध्ये यथा नंदनं देवानां क्रीडास्थानं प्रधानं । एव
नगवानपि ज्ञानेन केवलाख्येन समस्तपदार्थाविर्जाविकेन शीलेन च चास्त्रिण पक्ष
ख्यातेन श्रेष्ठः प्रधानोन्नतिप्रज्ञः प्रवृद्धज्ञानोनगवानिति ॥ १७ ॥

अणियंव सदाण अणुत्तरे उ, चंदोव ताराण महाणुजावे ॥ गंधे
सु वा चंदणमाहु सेठं, एवं मुणीणं अपडिन्नमाहु ॥ १८ ॥ जहा
सयंचू उदहीण सेठे, नागेषु वा धरणिंदमाहुसेठे ॥ खोउदए
वा रसवेजयंते, तवोवहाणे मुणिवेजयंते ॥ १९ ॥

अर्थ-जेम (सदाण के०) शब्दमां (अणियंव के०) स्तनितं एटले मेघनी गर्ज
नानो शब्द (अणुत्तरेउके०) प्रधान एटले रुडो कह्योठे तथा (चंदोवताराणमहाणुजावे
के०) जेम ग्रह नक्षत्र अने ताराने विषे चंदमा महानुजाव कह्योठे तथा (गंधेसुवाचं
दणमाहुसेठंके०) जेमसमस्त गंधमां गोशीर्षे बावना चंदन श्रेष्ठ कह्योठे (एवं के०) एम
(मुणीणं के०) समस्त साधुमां (अपडिन्नमाहुके०) अप्रतिज्ञा एटले आलोक परलोकनी
आशंसा करवानी जेने प्रतिज्ञा नथी अर्थात् इहलोक परलोकनी आशंसा रहित एव
श्रीमहावीरने मोहोटा श्रेष्ठ कह्योठे ॥ १८ ॥ (जहासयंचूउदहीणसेठे के०) जेम स
मस्त समुद्रमां स्वयंचूरमण समुद्र श्रेष्ठ कह्योठे (नागेषुवाधरणिंदमाहुसेठे के०) जेम
नागकुमार देवोमां धरणेंडनामा इंड श्रेष्ठ कह्योठे (खोउदएवारसवेजयंतेके०) जेम इडु
रसोदक समस्त रसमां प्रधान वेजयंत एटले वखाएयोठे (तवोवहाणेमुणिवेजयंतेके०) तेम
तप उपधाने करी तपो विशेषे करी समस्त मुनिमां श्रीमहावीर ने प्रधानवखाएयोठे ॥ १९ ॥

॥ दीपिका-यथा शब्दानां मध्ये स्तनितं मेघगर्जितमनुत्तरं प्रधानं । तुर्विशेषणे । यथा
ताराणां मध्ये चंदोमहानुजावः श्रेष्ठः । गंधेषु मध्ये यथा चंदनं श्रेष्ठं तज्ज्ञा आहुः । त
था मुनीनां मध्ये नगवंतं श्रेष्ठमाहुः । किंचूतं । नास्य प्रतिज्ञा इहलोकपरलोकाशंसिनी वि
द्यते इत्यप्रतिज्ञस्तं ॥ १८ ॥ स्वयंचूवस्ते यत्रागत्य रमन्तइति स्वयंचूरमणः सयथा उ
धीनां समुद्राणां मध्ये श्रेष्ठः । नागेषु नवनपतिविशेषेषु धरणेंडं श्रेष्ठमाहुः । (खोउदा
ति) इंदुरसइव उदकं यस्य सइंदुरसोदकः समुद्रोयथा रसमाश्रित्य वैजयंतः प्रधानः
एवं तपउधानेन तपोविशेषेण मुनिर्नगवान् वैजयंतः प्रधानः ॥ १९ ॥

॥ टीका-अपिच (अणियमित्यादि) यथा शब्दानां मध्ये स्तनितं मेघगर्जितं तदनु
रं प्रधानं । तुशब्दोविशेषणार्थः समुच्चयार्थो वा । तारकाणां च नक्षत्राणां मध्ये यथा

चंडोमहानुनावः सकलरजनिवृत्तिकारिण्या कांत्यामनोरमः श्रेष्ठः। गंधेज्विति गुणगुणि
नोरजेदान्मतुबलोपाहा । गंधवत्सु मध्ये यथा चंदनं गोशीर्षिकारख्यं मलयजं वा तज्ज्ञाः
श्रेष्ठमाहुः । एवं मुनीनां महर्षीणां मध्ये जम्बवंतं नाऽस्य प्रतिज्ञा इहलोकपरलो
कानां शंसिनी विद्यते इत्यप्रतिज्ञस्तमेवंचूतं श्रेष्ठमाहुरिति ॥ १९ ॥ अपिच । (जहा
सयंचूइत्यादि) स्वयं जवंतीति स्वयंचुवोदेवास्ते तत्राऽऽगत्य रमंतीति स्वयंचूरमणस्तदे
वमुदधीनां समुद्राणां मध्ये यथा स्वयंचूरमणः समुद्रः समस्तद्वीपसागरपर्यंतवर्ती श्रे
ष्ठः प्रधानोनागेषु च जवनपतिविशेषेषु मध्ये धरणेंडं नागेंडं यथा श्रेष्ठमाहुः । तथा (खो
उदएइति) इक्षुरसइवोदकं यस्य सइक्षुरसोदकः सयथा रसमाश्रित्य वैजयंतः प्रधानः स्व
गुणैरपरसमुद्राणां पताकेवोपरि व्यवस्थितः । एवं तपउपधानेन विशिष्टतपोविशेषेण
मनुते जगतस्त्रिकालावस्थामिति मुनिर्नगवान् वैजयंतः प्रधानः समस्तलोकस्य महा
तपसा वैजयंतीवोपरि व्यवस्थितइति ॥ २० ॥

हत्तीसु एरावणमाहु एाए, सीहो मिगाणं सलिलाण गंगा, प
स्कीसुवा गेरुले वेणुदेवे, निवाणवादीणिह एायपुत्ते ॥ २१ ॥
जोहेसु एाए जह वीससेणे, पुप्फेसुवा जह अरविंदमाहु॥खत्तीण
सेठेजह दंतवक्के, इसीण सेठे तह वद्धमाणे ॥ २२ ॥

अर्थ—(हत्तीसुएरावणमाहुएाएके०) जेम हस्तिउने विषे इंदुवाहन ऐरावणहस्ति प्र
धान कह्योले. (सीहोमिगाणंके०) जेम मृग प्रमुख स्वापद जनावरोमां सिंह प्रधानकह्योले
(सलिलाणगंगाके०) जरतक्षेत्रनी अपेक्षाये जेमपाणीमां गंगानदिनुंपाणी निर्मल कसुंते(प
स्कीसुवागेरुदेवेवेणुदेवेके०) जेम समस्त पक्षीउमां गरुड मोहोटा कह्योले अपरनामे वेणुदेव
एजेम प्रधान कह्याले (निवाणवादीणिहके०) तेम निर्वाणजे मोक्ष मार्ग तेना स्थापन कर
नारा वादीजोक मां (एायपुत्ते के०) श्रीमहावीर मोहोटा कह्याले. ॥ २१ ॥ (जहके०) जेम
(जोहेसु के०) योद्धुनटो मां (एाएके०) ज्ञातविदित (वीससेणेके०) विश्वसेन एटले
चक्रवर्ति प्रधान कह्योले (पुप्फेसुवाजहअरविंदमाहु के०) जेम फूलमां अरविंद कमल मो
होहं कसुंते (खत्तीणसेठेजहदंतवक्के के०) जेम क्षत्रीमां दंतवाक्य एटले चक्रवर्ति प्रधा
न कह्योले (तह के०) तेम (इसीणके०) समस्त रूपीउ मां (वद्धमाणे के०) श्रीव
र्द्धमान स्वामि (सेठे के०) श्रेष्ठ कह्याले. ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—हस्तिपु यथा ऐरावतं इंदुजं ज्ञातं प्रसिद्धं दृष्टान्तचूतमाहुस्तज्ज्ञाः । यथा

मृगाणां श्वापदानां मध्ये सिंहः प्रधानः । नरतक्षेत्रापेक्षया यथोदकानां मध्ये गंगोत्थः प्रधानः यथा च पक्षिणां मध्ये गरुडोऽपरनामा वेणुदेवः प्रधानस्तथानिर्वाणपक्षे कानां ज्ञातपुत्रः श्रीवीरः प्रधानोयथास्थितमोक्षार्थवादित्वात् ॥ ११ ॥ योधानां मध्ये यथा विश्वा संपूर्णा सेना यस्य सविश्वसेनश्चक्री ज्ञातः पुष्पेषु यथाऽरविंदं प्रधानमाहुः कृत्रियाणां मध्ये यथा दांताउपशांतावाक्येनवा शत्रवोयस्मात्सदांतवाक्यश्चक्रवर्ती प्रधानस्तथा ऋषीणां मध्ये श्रीवर्धमानः श्रेष्ठः ॥ १२ ॥

॥ टीका—(हृत्सीसुस्त्यादि) हस्तिषु करिवरेषु मध्ये यथा ऐरावतं शक्रवाहनं ज्ञातं प्रसिद्धं दृष्टान्तनूतं वा प्रधानमाहुस्तज्ज्ञाः । मृगाणां च श्वापदानां मध्ये यथा सिंहः केसरी प्रधानस्तथा नरतक्षेत्रापेक्षया सलिलानां मध्ये यथा गंगासलिलं प्रधाननावमनुजति । पक्षिषु मध्ये यथा गरुत्मान् वेणुदेवाऽपरनामा प्राधान्येन व्यवस्थितः । एवं निर्वाणं सिद्धिक्षेत्राख्यं कर्मच्युतिलक्षणं वा स्वरूप तस्तदुपायप्राप्तिहेतुतो वा वदितुं शीलं येषां ते तथा तेषां मध्ये ज्ञाताः कृत्रियास्तेषां पुत्रोऽपत्यं ज्ञातपुत्रः श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामी सप्रधान इति यथावस्थितनिर्वाणार्थवादित्वादित्यर्थः ॥ ११ ॥ अपिच (जोदे सुस्त्यादि) योधेषु मध्ये ज्ञातोविदितोदृष्टान्तनूतो वा विश्वा हस्त्यश्वरथपदातिचतुरंगबलसमेता सेना यस्य सविश्वसेनश्चक्रवर्ती यथाऽसौ प्रधानः पुष्पेषु च मध्ये यथाऽरविंदं प्रधानमाहुः । तथा कृतात् त्रायंत इति कृत्रियास्तेषां मध्ये दांताउपशांतायस्य वाक्येनैव शत्रवः सदांतवाक्यश्चक्रवर्ती यथासौ श्रेष्ठः । तदेवं बहून् दृष्टान्तान् प्रशस्तान् प्रदर्श्याऽधुना जगवंतं दार्ष्टीतिकं स्वनामग्राहमाह । तथा ऋषीणां मध्ये श्रीमान् वर्धमानस्वामी श्रेष्ठ इति ॥ १२ ॥

दाणाण सेढं अजयप्पयाणं, सच्चेसुवा अणवळं वयंति ॥ तवेसु वा उत्तमवंजचेरं, लोगुत्तमे समणे नायपुत्ते ॥ १३ ॥ ठिईण से णा लवसत्तमावा, सजा सुहम्माव सजाण सेढा ॥ निवाणसेढा जह सवधम्मा, ए णायपुत्ता परमही नाणी ॥ १४ ॥

अर्थ—(दाणाणसेढंअजयप्पयाणं) जेम समस्त दानने विपे अजयदान श्रेष्ठ कथं (सच्चेसुवाअणवळंवयंति के०) जेम सत्य वचनमां निरवद्य एटले जे वचनना उच्चार करी परने पीडा उत्पन्न नथाय ते वचन श्रेष्ठ वखाएयुंठे (तवेसुवाउत्तमवंजचेरं के०) जेम सर्व तपमां नवविध ब्रह्मगुप्ति सहित ब्रह्मचर्य श्रेष्ठकह्योठे (लोगुत्तमेसमणेनायपुत्ते के०) तेम लोकमां उत्तम श्रमण तपस्वी श्रीमहावीर देव श्रेष्ठ वखाएयांठे. ॥ १३ ॥

(विष्णुसेछालवसत्तमावा के०) जेम स्थितिमां प्रधान लव सप्तम देवता एटले पंचा
नुत्तर विमानवासी देवो कह्याळे कारणके तेमनुं मनुष्यमां सात लव प्रमाण आयु कर्म
जो शेष रह्युं होत तो मुक्ति पामत तेमाटे एने लव सप्तम देवो कहियें (सनासुहम्मावस
जाणसेछा के०) अन्य सजाउमां जेम सौधर्मा सजा श्रेष्ठ कह्याळे (निवाणसेछाजहस
वधम्मा के०) जेम समस्त धर्मांने विषे निर्वाण जे मोक्ष ते प्रधान कह्याळे केमके
अन्य दर्शनीउं पण पोत पोताना धर्मांने विषे मोक्ष प्रधान बोलेळे माटे. (एणायपुत्ता
परमजीनाणी के०) तेम ज्ञात पुत्र श्रीमहावीर थकी अन्य कोइ ज्ञानी नथी एटले सर्व
मां उत्तम ज्ञानवंत श्रीमहावीर देव जाणवा. ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—यथा दानानां मध्येऽनयप्रदानं श्रेष्ठं । यदुक्तं । दीयते म्रियमाणस्य कोटिं जीवि
तमेव वा ॥ धनकोटिं न गृह्णीयात्सर्वो जीवितुमिच्छति ॥ १ ॥ अत्र दृष्टान्तः । वसंतपुरे
अरिदमनोराजा चतुर्वधूयुक्तोऽन्यदा गवाक्षे क्रीडति तेन सपत्नीकेन चौरवधस्थानं नीय
मानो दृष्टः पत्निनिः पृष्टं किमनेनापराधं । एकेन राजनरेण तत्स्वरूपमुक्तं । अनेन चौर्ये
कृतं । तत एकया पत्न्या नृपपार्श्वे पूर्वदत्तो वरो मार्गित एकदिनं चौरमोच्यति । राज्ञापि
प्रतिपन्नं ततस्तया स्नानोजनसत्कारादिपूर्वकमलंकारैरलंकृतो दीनारसहस्रव्ययेन श
ब्दादिविषयान् प्रापितो दिनमेकं पालितश्चौरः । द्वितीयदिने द्वितीयया दीनारलक्षव्ययेन
जालितस्तृतीयदिने तृतीयया दीनारकोटिव्ययेन सत्कारितश्चतुर्थ्या तु राज्ञो नुमत्या मर
णाऽद्वितीयो नान्यत्किंचिदुपकृतं सान्यपत्नीनिर्हसिता नानया किञ्चिदुत्तमिति । ततस्तासां
बहूपकारविषये विवादे जाते राज्ञा चौर एव कार्यं पृष्ठो यथा तव कथा बहूपकृतमिति
तेनोक्तं मया मरणमहानयनीतेन स्नानादिसुखं किंचिन्न ज्ञातं । अग्रे पुनरनयदानाकर्ण
नात्परमं सुखमनुजवामीति सर्वदानानामनयदानं श्रेष्ठमिति स्थितं । सत्येषु वाक्येषु
यदनवद्यं पीडानुत्पादकं वाक्यं तत्तु श्रेष्ठं । सत्यं तदेव यत्परपीडानुत्पादकं । यतः । लो
केषु श्रूयते वादो यथाऽसत्येन कौशिकः ॥ पतितो वधयुक्तेन नरके तीव्रवेदने ॥ १ ॥
तथा तदेव काणं काणिति पंगुं पंगुगति वा ॥ बाह्विष्यं बाहिरोगिति ताणं चोरिति नोवते
इति ॥ तपःसु यथा ब्रह्मचर्यमुत्तमं तथा लोकोत्तमः श्रमणो ज्ञातपुत्रः श्रीवीरः ॥ २३ ॥
स्थितिमतां मध्ये यथा लवसप्तमाः पंचानुत्तरविमानस्था देवाः सर्वोत्कृष्टस्थितयः प्रधानाः ।
तेषां यदि सप्तलवा आयुष्कमजविष्यत्ततः सिद्धिगमनमजविष्यदिति । यथा सज्जानां मध्ये
सौधर्मा सजा श्रेष्ठा । यथा सर्वधर्मानिर्वाणश्रेष्ठामोक्षप्रधानाः । कुं दर्शिनोपि स्वधर्मे निर्वाण
फलदमाहुः । एवं ज्ञातपुत्रात् श्रीवीरात् परो ज्ञानी नास्तीति सर्वे न्योधिकज्ञान इत्यर्थः ॥ २४ ॥

॥ टीका—तथा (दाणाणमित्यादि) । तथा स्वपरानुग्रहार्थमर्थिने दीयतइति व नमनेकधा । तेषां मध्ये जीवानां जीवितार्थिनां त्राणकारित्वादनयदानं श्रेष्ठं । तद्धं दीयते त्रियमाणस्य, कोटिं जीवितमेव वा । धनकोटिं नगृह्णीयात्, सर्वो जीवितुमिष्ट गोपालांगनादीनां दृष्टान्तद्वारेणार्थोबुद्धौ सुखेनारोहतीति । अतोऽनयप्रदानप्राधान्यपनार्थं कथानकमिदं । वसंतपुरे नगरे अरिदमनोनाम राजा सच कदाचिच्चतुर्वधूत्सवे वातायनस्थः क्रीडायमानस्तिष्ठति । तेन कदाचिच्चौरोरक्तकरवीरकृतमुंढमालोरक्तपतिनोरक्तचंदनोपलितश्च प्रहृतवध्यमिडिमोराजमार्गेण नीयमानः सपत्नीकेन दृष्टोदृष्टातानिः पृष्टं किमनेनाकारीति । तासामेकेन राजपुरुषेणाऽऽवेदितं यथा परद्व्यापहारेण जविरुद्धमिति । ततएकया राजा विज्ञप्तोयथा योजवता मम प्राग्वरः प्रतिपन्नः सोऽदीयतां यथाऽहमस्योपकरोमि । किंचित् राज्ञापि प्रतिपन्नं ततस्तथा स्नानादिपुरःसरमरेणाऽलंकृतोदीनारसहस्रव्ययेन पंचविधान् शब्दादीन् विषयानेकमहःप्रापितः पुनर्यथाऽपितथैव द्वितीयमहोदीनारशतसहस्रव्ययेन लालितः । ततस्तृतीयया तृतीयमहोदीनारकोटिव्ययेन सत्कारितः । चतुर्थ्या तु राजानुंमत्या मरणाद्धितोऽनयप्रदानेन । तसावऽन्यानिर्हसितानाऽस्य त्वया किंचिदत्तमिति । तदेव तासां परस्परबहूपकारविषये किं राज्ञाऽसावेव चौरः समाहूय पृष्टोयथाकेन तव बहूपकृतमिति तेनाऽप्यजाणि । यथमया मरणमहानयनीतेन किंचित् स्नानादिकं सुखं विज्ञायीति । अनयप्रदानाकर्णने नर्जन्मानमिवात्मानमवैमीति । अतः सर्वदानानामनयप्रदानं श्रेष्ठमिति स्थितं । तथेत्येषु च वाक्येषु च यदनवद्यमपापं परपीडानुत्पादकं तत्तु श्रेष्ठं वदन्ति । न पुनः परपीडोत्कं सत्यं सद्गयोहितं सत्यमिति कृत्वा । तथा चोक्तं । लोकेऽपि श्रूयते वादो, यथा सत्येन कैकः ॥ पतितो वधयुक्तेन, नरके तीव्रवेदने । अन्यच्च । तदेव काणं काणत्ति पंमगं पंमगत्ति वाहियं वाहिरो गित्ति, तेणं चोरोत्तिनो वदे ॥ तपस्सु मध्ये यथैवोत्तमं नवविधब्रह्मगुह्यं ब्रह्मचर्यं प्रधानं जवति । तथा सर्वलोकोत्तमरूपसंपदा सर्वातिशायिन्या ह्यायकज्ञानान्या शीलेन ज्ञातपुत्रो जगवान् श्रमणः प्रधानइति ॥ ३३ ॥ किंच (विईणमित्या) स्थितिमतां मध्ये यथा लवसत्तमाः पंचानुत्तरविमानवासिनो देवाः सर्वोत्कृष्टस्थिति नः प्रधानायदि किल तेषां सप्तलवाद्यायुष्कमजविष्यत्ततः सिद्धिगमनमजविष्यदि अतो लवसत्तमास्तेऽनिधीयन्ते । सजानां च पर्षदां च मध्ये यथा सौधर्माधिपर्षद्भूषा निः क्रीडास्थानैरुपेतत्वात्तथा । यथा सर्वेऽपि धर्मानिर्वाणफलमेव स्वदर्शनं ब्रुवते । एवं ज्ञातपुत्रात् वीरवर्धमानस्वामिनः सर्वज्ञात् सकाशात् परं प्रधानं अन्यद्विज्ञानं न सर्वथैव जगवानपरज्ञानिन्योऽधिकज्ञानो जवतीति ज्ञावः ॥ ३४ ॥

पुढोवमे धुणइ विगयगेहि, नससिहिं कुवति आसुपन्ने ॥ तरिउं
समुदंच महाजवोधं, अजयंकरे वीर अणंतचक्खू ॥ १५ ॥ कोहं
च माणंच तहेव मायं, लोचं चउठं अज्जदोसा ॥ एआणि वंता
अरहामहेसी ए कुवई पाव ए कारवेइ ॥ १६ ॥

अर्थ—(पुढोवमेके०) जेम पृथ्वी सकल पदार्थने आधार जूतठे तेम श्रीमहावीर
सर्व सत्त्वने अजय प्रदाने करी रुडा उपदेशना दान यकी आधारजूतठे. (धुणइके०)
अष्टप्रकारना कर्म खपाव्याठे (विगयगेहि के०) विगतगृधि एटले अनिजाष रहित
थयाठे वली (नससिहिंकुवति के०) संनिध नकरे एटले कांइ पण संचय करे नही त
था (आसुपन्नेके०) उतावली प्रज्ञाना धणी एटले केवली एवा जगवंत जाणवा (त
रिउंसमुदंचमहाजवोधं के०) तथा समुदनी पेरे तरवाने दुस्तर एवो मोहोदो संसार स
मुइ तेने तरीने मुक्तियें पोहोताठे, वली श्रीमहावीर केवाठे तोके, (अजयंकरेके०) अज
य करनार एटले सर्व जीवना जयना टालनारठे तथा (वीरके०) शूरवीरठे (अणंतच
क्खू के०) अनंत चक्रुना धणी एटले सर्व स्वरूप देखेठें जाणेठे. ॥ १५ ॥ (कोहंचमा
णंचतहेवमायं के०) क्रोध वली मान तथा माया तेमज वली (लोचंके०) लोचते
परवंचना रूप जाणवो (चउठंके०) एचार (अज्जदोसा के०) अध्यात्म दोषठे तेने
संसार बधारवाना कारण जाणीने (एआणिवंता के०) एचारे कषायने ठांमीने श्रीम
हावीर (अरहामहेसी के०) अरहंत थया महारिषी थया ते कारण माटे (एकुव
ईपावणकारवेइ के०) श्रीमहावीर स्वामि पोते पाप करे नही तथा बीजा पासे पाप
करावे नही अने पापकर्मना करनारनी अनुमोदना पण करे नही. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—यथा पृथ्वी सर्वसहा तथा जगवानपि तदुपमः । विगतगृधिर्गताजिजा
प्रोधुनात्यपनयति कर्मेति । आद्युप्रज्ञः सदायोगज्ञानः सन्निधिं न करोति । इव्यसन्निधिर्धन
यान्यादिर्जाविसन्निधिर्मायाक्रोधादिस्तं द्विविधमपि सन्निधिं न करोति सतरित्वा समु
दमिव महानवोधं संसारप्रवाहं निर्वृतोऽजयंकरः प्राणिनां वीरोऽनंतचक्रुरनंतज्ञानः ॥
॥ १५ ॥ क्रोधं मानं मायां लोचं चतुर्थमध्यात्मदोषानात्मदोषरूपान् कषायान् एता
न् वांत्वा त्यक्त्वा ऽर्हन्महर्षिः स्वयं पापं न करोति न कारयत्यन्यैः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (पुढोवमेइत्यादि) सहि जगवान यथा पृथिवी सकलाधारा व
नते तथा सर्वसत्त्वानामजयप्रदानतः सदुपदेशदानाद्वा सत्त्वाधारइति । यदिवा यथा पृ
थ्वी सर्वसहा एवं जगवान् परीपहोपसर्गान् सम्यक् सहतइति । तथा धुनात्यपनयत्यष्ट

प्रकारं कर्मेतिशेषः । तथा विगता प्रलीना सबाह्यान्तरेषु वस्तुषु गृहिर्गाधर्मनिज्ञासो
स्य सविगतगृहिः । तथा सन्निधानं सन्निधिः सच इव्यसन्निधिः । धनधान्यविपदचतुष्पद
पोजावसन्निधिस्तु मायाक्रोधादयोवा सामान्येन कषायास्तमुजयरूपमपि सन्निधिं
करोति जगवांस्तथाऽऽद्युप्रज्ञः सर्वत्र सदोपयोगान्नष्टद्वस्थवन्मनसा पर्यालोच्य पदार्थ
रिष्ठितिं विधत्ते । सएवंनूतस्तस्मिन् समुद्रमिव पारं महाजवौधं चतुर्गतिकं संसारसागं
बहुव्यसनाकुलं सर्वोत्तमं निर्वाणमासादितवान् । पुनरपि तमेव विशिनष्टि । अन्नं
प्राणिनां प्राणरक्षारूपं स्वतः परतश्च स उपदेशदानात् करोतीत्यनयंकरः । तथाऽष्टप्र
रं कर्म विशेषेणोरयति प्रेरयतीति वीरः । तथाऽनंतमपर्यवसानं नित्यं ज्ञेयानंतत्वादानं
चक्षुरिव चक्षुः केवलज्ञानं यस्य सतथेति ॥ १५ ॥ किंचाऽन्यत् (कोहंचेत्यादि) निदानोपे
हि निदानिनश्चेदो नवतीति न्यायात् संसारस्थितेश्च क्रोधादयः कारणमतएतान्
त्मदोषांश्चतुरोऽपि क्रोधादीन् कषायान्वात्वा परित्यज्य असौ जगवानर्हस्तीर्यकृत् जातः
तथामहर्षिश्चैवं परमार्थतोमहर्षित्वं नवति यद्यध्यात्मदोषान् नवंति नान्यथेति । तथा न
स्वतः पापं सावद्यमनुष्ठानं करोति नाप्यन्यैः कारयतीति ॥ १६ ॥

किरियाकिरियं वेणइयाणुवायं, अस्माणि याणं पडियच्च ठाणं ॥ से
सववायं इति वेयइत्ता, उवहिण संजमदीहरायं ॥ १७ ॥ से वारि
या इत्ति सराइजत्तं, उवहाणवं डुक्खयइयाए ॥ लोणं विदित्ता
आरं पारंच, सवं पज्ज वारिय सववारं ॥ १८ ॥ सोच्चाय धम्मं
अरहंतं नासियं, समाहितं अठपदोपसुद्धं ॥ तं सहहाणाय ज
णा अणाऊ, इंदावदेवाहिव आगमिस्संतित्तिवेमि ॥ १९ ॥ इति
श्री वीरजुतीनाम षष्ठमध्ययनं सम्मत्तं ॥

अर्थ—(किरियाकिरियंके०) क्रियावादीना एकशेने एंशी जेद, अक्रियावादीना चोराशी
जेद (वेणइयके०) विनयवादीना बत्रीश जेद, अने (अस्माणियके०) अज्ञान वादीना स
सठ जेद ए सर्व मली त्रणशेने त्रेशठ थयांते पांखमी दर्शनीजना (अणुवायंके०) अनुवा
एटले जेद जाणवा ए चारे दर्शनीना (स्थानके०) दर्शन स्वरूप तेने (पडियच्च के०)
डुर्गति जवाना कारण जाणीने (सेके०) ते श्रीमहावीर देव (सववायंके०) सर्ववा
(इतिवेयइत्ताके०) जाणीने उन्मार्गनो त्याग करीने (संजमेसदीहरायंके०) चारित्र्य
धर्मेने विषे दीर्घरात्रं एटले जावजीव सुधी (उवहिण के०) उपस्थित एटले सावधान
थयाठे ॥ १७ ॥ (सेके०) ते जगवंते (इत्तिसराइजत्तं के०) स्त्री सहित रात्री जोजन त
उपलक्षणथी प्रणातिपातादिकने पण (वारिया के०) निवाह्याठे वली (डुक्खयइयाए

याए के०) कर्मरूप दुःख क्षय करवाने अर्थे (उवहाणवं के०) उपधानवंत यथा एट
ले तपस्या करी देह शोषवीने कर्म स्वपाव्या (लोगविदित्ता आरंपारंच के०) इह लोक
अने परलोक ए बंनेने जाणीने (सबंपजूवारियसववारं के०) सर्व पापना स्था
नकने प्रनूत पणे पोते वारंवार निवाच्याढे ॥ १७ ॥ हवे श्रीसुधर्म स्वामि पोताना
शिष्य प्रत्ये कहेढे (धम्मं अरहंत नासियंके०) अरिहंतनो नापेलोजे धर्म ते केवोढे तो
के (समाहितं अष्ठपदोपसुद्धं के०) सम्यक् प्रकारे अर्थे करी पदे करी शुद्ध एटले उज्ज्वल
युक्ति सहित तेने (सोञ्जाय के०) सांजलीने (तं के०) ते धर्मेने (सदहाणाय के०)
सदहसा एटले सत्य करी मानता थका (जणा के०) अनेक जन (अणाऊ के०)
कर्म रहित थयीने अनायुष्य थया एटले सिद्ध थया (इंदावदेवाहिव आगमिस्संतिके०)
अथवा आगमिक काले इंदादिक पदवी पाम्या तिबेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो ॥ १८ ॥
इति श्री वीरस्तुतिनामे ठठा अध्यायननो अर्थे समाप्त थयो.

॥ दीपिका—क्रियावादिनामक्रियावादिनां वैनयिकानामज्ञानिकानां स्थानं पदं सम्यक्प्रका
रं प्रतीत्य परिब्रिय ज्ञात्वा सन्नगवान् सर्ववादं निवेदयित्वा सर्वकुदशीनिनां स्वरूपं ज्ञात्वा दीर्घ
कालं यावज्जीवं संयमे उपस्थितः ॥ १७ ॥ सन्नगवान् स्त्रीजोगं मैथुनं सरात्रिजो जनसहितं
वारयित्वा उपलक्षणादन्यदपि प्राणातिपातादिकं ग्राह्यं । उपधानवान् तपोविशेषयुक्तो
दुःखक्षयार्थे आरं पारंच लोकं इह लोकं परलोकं च विदित्वा ज्ञात्वा प्रभुर्नगवान् सर्व
वारं बहुशोनिवारितवान् । कोर्थः । अहिंसादिकं स्वयं विधाय परांश्च स्थापितवान् न
हि स्वयमधर्मे स्थितः परान् धर्मे स्थापयितुमलं । यदुक्तं स्तुतिकृता । ब्रुवाणोपि न्या
य्यं स्ववचनविरुद्धं व्यवहरन् परं नालं कश्चिदमयितुमदांतः स्वयमिति ॥ नवान्निश्चित्यैवं
मनसि जगदाधाय सकलं स्वमात्मानं तावदमयितुमदांतं व्यवसितइति ॥ १७ ॥ श्रु
त्वा धर्ममहंजापितं सम्यगाख्यातमर्थपदैर्युक्तिनिरुपशुद्धं निर्मलं तं धर्मं श्रद्धधानाज
नास्तथा कुर्वति यथा नायुःकर्माणः सिद्धाः सायुषश्च इंदायादेवाधिपा आगमिष्यंती
ति इति ब्रवीमीति ॥ १८ ॥ इति वीरस्तवाख्यं पष्ठमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (किरिएइत्यादि) तथा सन्नगवान् क्रियावादिनामक्रियादिनां वैनयिका
नामज्ञानिकानांच स्थानं पदमन्युपगतमित्यर्थः । यदिवा स्थीयतेऽस्मिन्निति स्थानं दुर्गति
गमनादिकं प्रतीत्य परिब्रिय सम्यगवबुध्यत्यर्थः । एतेषां च स्वरूपमुत्तरत्र प्रत्यक्षेण व्याख्या
स्यामः । जेशतस्त्वदं । क्रियैव परलोकसाधनायाऽलमित्येवं वादितुं शीलं येषांते क्रियावा
दिनस्तेषां हि दीक्षातएव क्रियारूपायामोक्षइत्येवमन्युपगमः । अक्रियावादिनस्तु ज्ञानवादि
नस्तेषां हि यथावस्थितवस्तुपरिज्ञानादेव मोक्षः । तथाचोक्तं । पंचविशतितत्त्वज्ञो, य

त्र तत्राश्रमे रतः ॥ शिखी मुंजीजटी वापि सिद्ध्यते नात्र संशयः ॥ १ ॥ तथा विनयादेव मो
 कृत्येवं गोशालकमतानुसारिणो विनयेन चरंतीति वैनायिकाव्यवस्थिताः । तथाऽज्ञा
 नमेवैहिकामुष्मिकायाऽलमित्येवमज्ञानिकाव्यवस्थिताऽत्येवं रूपं तेषामन्युपगमं परि
 क्षिप्य स्वतः सम्यगवगम्य सम्यगवबोधेन तथा स एव वीरवर्धमानस्वामी सर्वमन्यमपि
 बौद्धादिकं यं कंचन वादमपेरान् सत्त्वान् यथावस्थितत्वोपदेशेन वेदयित्वा परिज्ञाप्यो
 पस्थितः सम्यगुद्धानेन संयमे व्यवस्थितो न तु यथा अन्ये । तदुक्तं । यथा परेषां कथका
 विदग्धाः, शास्त्राणि कृत्वा लघुतामुपेताः ॥ शिष्यैरनुज्ञामलिनोपचारैर्वक्तृत्वदोषा
 स्त्वयि तेन संति १ ॥ दीर्घरात्रमिति यावज्जीवं संयमोत्थानेनोद्भितइति ॥ २७ ॥ अत्र
 च (सेवारिण्येत्यादि) सजगवान् वारयित्वा प्रतिपिष्य । किंतदित्याह । स्त्रियमिति स्त्री
 परिजोगमैशुनमित्यर्थः । सहस्रात्रिजक्ते वर्ततइति सस्रात्रिजकं । उपलक्षणार्थत्वादस्याऽन्यद
 पि प्राणातिपातनिषेधादिकं द्रष्टव्यं । तथा उपधानं तपस्तद्विद्यते यस्याऽसौ उपधानवान्
 तपोनिष्ठस्तदेहः । किमर्थमिति दर्शयति । दुःखयतीति दुःखमष्टप्रकारं कर्म तस्य क्षयोऽपि
 मस्तदर्थं । किंच लोकं विदित्वा आरमिहलोकार्ख्यं पारं परलोकार्ख्यं । यदिवा आरं मनुष्य
 लोकं पारमिति नरकादिकं स्वरूपतस्तत्प्राप्तिहेतुं ततश्च विदित्वा सर्वमेतत् प्रचुर्येगवान्
 सर्ववारं बहुशो निवारितवान् । एतदुक्तं नवति । प्राणातिपातनिषेधादिकं स्वतोऽनुष्ठाप
 परांश्च स्थापितवान् । नहि स्वतोऽस्थितः परांश्च स्थापयितुमलमित्यर्थः । तदुक्तं । ब्रुवाणोऽपि
 न्याय्यं, स्ववचनविरुद्धं व्यवहरन्, परान्नालं कश्चिद्वदमयितुमदांतः स्वयमिति ॥ नवादि
 श्रित्यैवं मनसि जगदाधाय सकलं स्वमात्मानं तावद्वदमयितुमदांतं व्यवसितइति ॥ तथे
 तिष्ठयरोचउनाणी, सुरमहिर्न सिक्षियव धूयामि ॥ अणिगूहियवलविरतं सव्वढामेसु उव
 मइ इत्यादि ॥ २८ ॥ सांप्रतं सुधर्मस्वामी तीर्थकरगुणानाख्याय स्वशिष्यानाह (सोब
 येत्यादि) श्रुत्वा च दुर्गतिधारणाद्धर्मं श्रुतचारित्राख्यमर्हज्जिर्नापितं सम्यगाख्यातमा
 पदानि युक्तयोहेतवोवा तैरुपशुद्धमवदातं सद्युक्तिकं सद्धेतुकंवा । यदि वाऽर्थैरनिर्धेयैः प
 श्च वाचकैः शब्दैः उप सामीप्येन शुद्धं निर्दोषं । तमेवंचूतमर्हज्जिर्नापितं धर्मं श्रद्धयान्
 स्तथाऽनुतिष्ठंतोजनालोकाश्चनायुषोऽपगतायुः कर्माणि संतः सिद्धाः सायुषश्चेदंशा
 देवाधिपात्रागमिष्यंतीति । इतिशब्दः परिसमाप्तौ । ब्रवीमीतिपूर्वत् ॥ २९ ॥ इति वी
 स्तवारख्यं पष्ठमध्ययनं परिसमाप्तमिति ॥ ग्रंथसंख्या ३००

हवे सातमुं अध्ययन प्रारंभिये ठैयें ठछा अध्ययनने विपे श्रीमहावीरनुं स्तवन क
 रतां श्रीमहावीरने सुशील कहा, हवे आ सातमां अध्ययननेविपे ते थकी विपरीत
 कुशीलिया होयवे जे अरहट घटीकाने न्यायें संसारमांहे चमण करे तेनुं स्वरूप कहेवे.

પુઢવીય આઠ અગણીય વાઠ, તણ રુઠ્ઠ વીયાય તસાય પાણા ॥
જે અંમયા જેય જરાઠપાણા; સંસેયયા જે રસયાનિહાણા ॥૨॥
એયાઈં કાયાઈં પવેદિતાઈં, એતેસુ જાણે પઢિજેહ સાયં ॥ એતેણ
કાણય આયદંમે, એતેસુ યાવિપ્પરિયાસુવિંતિ ॥ ૭ ॥

અર્થ—(પુઢવીયઆઠઅગણીયવાઠ કે૦) પૃથ્વીકાય અપ્પકાય અને વાયુકાય અં
દ્રીં ચકાર થકી એ ચારે નિકાય સૂક્ષ્મ અને બાદરના જેદે કરી બે પ્રકારે જાણવા તથા
(તણરુઠ્ઠવીયાય કે૦) તૃણ વૃક્ષ બીજ શાલીપ્રમુખ વનસ્પતિકાય જાણવી અને
(તસાયપાણા કે૦) ત્રસતે વેંડિયાદિક જીવ જાણવા તેના અનેક પ્રકારઢે તે કહેઢે.
(જેઅંમયા કે૦) જેઈંમા થકી ડપના એવા પંચી તથા સર્પ પ્રમુખ તથા (જેયજરાઠપા
ણાકે૦) જે જરાઠતે ગાય પ્રમુખ જીવ જાણવા અને (સંસેયયાકે૦) સંસ્વેદજ એટલે
પ્રસ્વેદ થકી ડત્પન્ન થયલા એવા જું માકણ પ્રમુખ જીવ જાણવા વલી (જેરસયાનિહાણા
કે૦) રસજા: તે જે સોવીરાદિકને વિપે ડપજે તેનાજ વર્ણ સરસા જે જીવ હોય તે
જાણવા. એરીતે જીવના જેદ કહ્યા ॥ ૧ ॥ (એયાઈંકાયાઈં પવેદિતાઈં કે૦) એ પૂર્વોક્ત
પૃથિવ્યાદિક ઠ જીવની નિકાય શ્રીતીર્થંકર દેવે કહીઢે (એતેસુજાણેપઢિજેહસાયં કે૦)
એ ઠ જીવનિકાયજેઢે તે સાતાસુખને જાણેઢે વાંઢેઢે એટલે સર્વજીવ સુખાનિજાણીઢે (એ
તેણકાણયઆયદંમેકે૦) (એ ઠ કાયને જે દંમે ઘાત કરે દીર્ઘકાલ પીઢા આપે તેને જે
ફલ થાય તે કહેઢે (એતેસુયાવિપ્પરિયાસુવિંતિ કે૦) તે જીવ એજ ઠ કાયને વિપે વિ
પર્યાસમુપયંતિ એટલે વિનાશ પામે અર્થાત્ વારંવાર એને વિપેજ પરિન્નમણ કરે ॥ ૨ ॥

॥ દીપિકા—સાંપ્રતં સત્તમં । પૂર્વસ્મિન્ વીરસ્તવેન સુશીજતોક્તા । અત્ર તદ્વિપરીતાઃ
કુશીલાઃ પરિજાપ્યંતે । યથા । (પુઢવીતિ) પૃથિવીકાયિકાઅપ્પકાયિકાઅગ્નિકાયા
વાયવશ્ચ । ચશ્ચાત્સૂક્ષ્મબાદરજેદાઃ । તૃણાનિ કુશાદીનિ વૃક્ષાઅશ્વઢાયાઃ । બીજાનિ શા
લ્યાદીનિ એતે ત્રયોપિ વનસ્પતયઃ । ત્રસાઃ પ્રાણિનોર્ધાંડિયાદયઃ । અંમજાઃ પક્ષિસર્પાદિયો
જરાયુજાગોમહિપ્યાજાયાઃ સંસ્વેદજાયૂકામત્કુણઠ્ઠમ્યાદયઃ રસજાનિધાનાદધિર્માંવીરા
દિપુ રુતપક્ષ્મતુલ્યાઃ ॥ ૧ ॥ તે પૂર્વોક્તાઃ કાયાજીવનિકાયાઃ પ્રવેદિતાઃ કથિતાજિનૈઃ ।
ઢાંદસત્વાત્કીવજિંગતા । એતેષુ પ્રાણિષુ સાતં સુખં જાનીહિ । સર્વે જીવાઃ સુખંપિણઈતિ
પ્રત્યુપેક્ષ્ય પર્યાલોચય । યથા એનિઃ કાયૈઃ પીઢચમાનૈરાત્મા દંઢયતે । એતત્પીમયાઽઽત્મદં
ધઃ સ્થાત્ તથા એતાન્ ચે પીમયંતિ તે એતેષ્વેવ પૃથિવ્યાદિકાયેષુ વિવિધં પરિસમંતાત્ આ
શુ દ્વિપ્રમુપયંતિ ત્રજંતિ ॥ ૨ ॥

॥ टीका—उक्तं पष्ठमध्ययनं सांप्रतं सप्तममारभ्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंधः । स्त
नंतराध्ययने महावीरगुणोत्कीर्तनतः सुशीलपरिचाषा कृता । तदनंतरं तद्विपर्यस्ताः कु
लाः परिचाष्यन्ते । तदनेन संबंधेनाऽऽयातस्याऽध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि व्याव
नीयानि । तत्राप्युपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोऽयं ॥ तद्यथा । कुशीलाः परतीर्थिकाः पा
र्यादयोवा स्वयूष्याश्च शीलाश्च गृहस्थाः परि समंतात् जाष्यन्ते प्रतिपाद्यन्ते तदनुष्ठान
स्तद्विपाकदुर्गतिगमनाश्च निरूप्यन्तइति । तथा तद्विपर्ययेण क्वचित्सुशीलाश्चेति । नि
पस्त्रिधा । उधनामसूत्रालापकचेदात् । तत्रौघनिष्पन्ननिक्षेपेऽध्ययनं नामनिष्पन्ने कुर्त्तुं
परिचाषेति । एतदधिकृत्य निर्युक्तिकृदाह । शीलेचउक्कं दवे, पाजरणाजरणजोयणादी
नावेच उहशीलं, अनिस्कमासेवणा चेव ॥ ८८ ॥ (शीलेचउक्कमित्यादि) शीलेर्ग
विषये निक्षेपे क्रियमाणे चतुष्कमिति नामादिश्रुतुर्धा निक्षेपः । तत्राऽपि नामस्य
ने कुस्मे तदनादृत्य इव्यमिति इव्यशीलं प्रावरणाजरणजोजनादिषु इष्टव्यं । अस्या
मर्थः । योहि फलनिरपेक्षस्तत्स्वजावादेव क्रियासु प्रवर्तते सतञ्जीलस्तत्रेह प्रावरणशी
ति। प्रावरणप्रयोजनानावेऽपि ताञ्जील्यान्नित्यप्रावरणस्वजावप्रावरणे वा दत्तावधानः ।
मानरणजोजनादिष्वपि इष्टव्यमिति । योवा यस्य इव्यस्य चेतनाचेतानादेः स्वजाव
द्वइव्यशीलमित्युच्यते । जावशीलं तु द्विधा उधशीलमानीद्वयसेवनाशीलमिति । तत्रौ
शीलं व्याचिख्यासुराह । उहेसीलं विरति, विरयाविरईयश्च विरतीश्चसीलं ॥ धम्मेणा
वादी, अपसब्बअहम्मकोवादी ॥ ८९ ॥ (उहेत्यादि) । तत्रौघः सामान्यं । सामान्येन
ययोगविरतोऽविरतोवा शीलवान् नश्यते तद्विपर्यस्तोऽशीलवानिति । आनीद्वयसेव
त्वनवरतसेवनायां तु शीलमिति ॥ तद्यथा । धर्मे धर्मविषये प्रशस्तं शीलं यदुताऽनव
पूर्वज्ञानार्जनं विशिष्टतपःकरणं वा । आदिग्रहणादनवरतानिग्रहणादिकं परिगृह्यते
प्रशस्तजावशीलं त्वधर्मप्रवृत्तिर्बाह्या । आंतरा तु क्रोधादिषु प्रवृत्तिः । आदिग्रहणात्
कपायाश्चौर्यान्त्याख्यानकलहादयः परिगृह्यन्तइति ॥ सांप्रतं कुशीलपरिचाषाख्यस्याऽध्य
स्याऽन्वर्थतां दर्शयितुमाह । परिचासियाकुशीलाय, एब्बजावंति अविरताकेइ ॥ सुत्तिपर
सुद्धो, कुंतिडुगुंठाअपरिसुद्धो ॥ ९० ॥ (परिचासियाइत्यादि) । परि समंतात् जापिताः
पादिताः कुशीलाः कुत्तिसतशीलाः परतीर्थिकाः पार्श्वस्थादयश्च । चशब्दात् यावंतः के
ऽविरताअस्मिन्नित्यतइदमध्ययनं कुशीलपरिचापेत्युच्यते । किमिति कुशीलाअशुद्धा
इत्याह । सुरित्ययं निपातः प्रशंसायां शुद्धविषये वर्तते । तद्यथा सौराज्यमित्यादि ।
कुरित्ययमपि निपातोऽनुगुप्तायामशुद्धविषये वर्तते । कुतीर्थं कुग्रामइत्यादि । यदि कु
शीलाः कुशीलाः कथंताहि परतीर्थिकाः पार्श्वस्थादयश्च तथाविधानवन्तीत्याह । अफा
सुयपडिसेविय, णामंशुक्कोयशीलवादीय । फासुं वयंतिसीलं, अफासुयामोअशुंजंता ॥ ९१ ॥

(अफासुयइत्यादि) अस्त्यऽयं शीलशब्दस्तत्त्वानाव्ये। तथाहि। यः फलनिरपेक्षः क्रियास्वा
 नरणादिषु प्रवर्तते सचेह इव्यशीलत्वेन प्रदर्शितः। अस्त्युपशमप्रधाने चारित्रे। तथाहि।
 तत्प्रधानः शीलवानयं तपस्वीति। तद्विपर्ययेण दुःशीलइति। सचेह नावशीलग्रहणेनो
 पातइति। इहच यतीनां ध्यानाध्ययनादिकं मुक्त्वा धर्माधारशरीरतत्पालनाहारव्यापारं च
 मुक्त्वा नाऽपरः कश्चिद्व्यापारोऽस्तीत्यतस्तदाश्रयणेनैव सुशीलत्वं च चिंत्यते। तत्र कु
 तीर्थिकः पार्श्वस्यादिर्वा। अप्राशुकं सचित्तं प्रतिसेवितुं शीलमस्य सन्नवत्यप्राशुकप्रतिसे
 वी। नामशब्दः संज्ञावनायां। नूयः पुनर्धाष्ट्यां शीलवंतमात्मानं वदितुं शीलं यस्य स
 शीलवादी। किमित्येवं यतः प्राशुकमचेतनं शीलं वदति। इदमुक्तं नवति। यः प्रा
 शुक्रमुजमादिदोषरहितमाहारं भुंक्ते तं शीलवंतं वदन्ति तज्ज्ञाः। तथाहि। यतयोप्राशुक
 मुजमादिदोषदुष्टमेवाऽऽहारमभुञ्जानाः शीलवंतोऽन्येनेते नेतरइति स्थितं। नोशब्दस्य
 निपातत्वेनाऽवधारणार्थत्वादिति। अप्राशुकनोजित्वेन कुशीलत्वं प्रतिपादयितुं दृष्टान्त
 माह। जहणामगोयमाचं, डीदेवगावारिचदगाचेव ॥ जेअग्निहोत्रवादी, जलसोयंजेयइ
 षंति ॥ ९१ ॥ (जहणामेइत्यादि) यथेति दृष्टान्तोपदेष्टार्थे। नामशब्दोवाक्यालंकारे।
 गौतमाइति गोत्रतिकागृहीतशिक्षं लघुकायं वृषजमुपादाय धान्याद्यर्थे प्रतिगृह्मन्ति।
 तथा (चंमीदेवगाइति)। चक्रधरप्रायाः। एवं वारिचइकाअब्जकाः शैवलाशिनोनित्यं
 स्नानपानादिधावनाजिरतावा। तथा ये चाऽन्येऽग्निहोत्रवादिनोऽग्निहोत्रादेव स्वर्गगमन
 मिच्छन्ति ये चान्ये जलशौचमिच्छन्ति नागवत्तादयस्ते सर्वेऽप्यप्राशुकाहारनोजित्वात् कुशी
 लाइति। चशब्दात् ये च स्वयूष्याः पार्श्वस्यादयज्जमाद्यशुद्धमाहारं भुञ्जन्ते तेऽपि कुशी
 लाइति। गतोनामनिष्पन्नोनिक्षेपः ॥ सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्ने निक्षेपे अस्वलितादि
 गुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं। तच्चेदं। (पुढवीइत्यादि) पृथिवी पृथिवीकायिकाः सत्त्वाः।
 चकारः स्वगतजेदसंस्मृचनार्थः। सचाऽयंजेदः। पृथिवीकायिकाः सूक्ष्मावादराश्च। ते च
 प्रत्येकं पर्याप्तकाऽपर्याप्तजेदेन विधा। एवमपकायिकाअपि। तथाऽग्निकायिकावायुकायिका
 अथ इष्टव्याः। वनस्पतिकायिकान् जेदेन दर्शयति। तृणानि कुशादीनि। वृक्षाश्चाथवाद्दयोवी
 जानि शाव्यादीनि। एवं वल्लीगुल्मादयोऽपि वनस्पतिजेदाइष्टव्याः। त्रस्यंतीति त्रसार्धांङिया
 दयः प्राणाः प्राणिनोये चांमाक्काताअंडजाः शकुनिसरीसृपादयः। ये च जराशुजाजंवालवेष्टि
 ताः समुत्पद्यन्ते ते च गोमहिष्यजाविकमनुष्यादयः। तथा संस्वेदाक्काताः संस्वेदजायूकामत्कु
 णकम्पादयः ये च रसजानिधानादधिसौवीरकादिषु रूतपक्षसन्निजाइति ॥ १ ॥ नानाजेदनि
 त्रं जीवसंघातं प्रदर्श्याऽधुना तदुपघाते दोषं दर्शयितुमाह। (एयाइमित्यादि)। एते पृथिव्या
 दयः कायाजीवनिकायाजगवद्भिः प्रवेदिताः कथिताः। ठांदसत्वान्नपुंसकलिङ्गिता ॥ एते
 षु च पूर्वं प्रतिपादितेषु पृथिवीकायादिषु प्राणिषु सातं सुखं जानीहि। एतदुक्तं नव

ति । सर्वेपि सत्वाः सातैपिणोडुःखद्विषश्चेति ज्ञात्वा प्रत्युपेक्षस्व कुशाग्रीयया बुद्ध्या
पर्यालोचयेदिति । यथैजिः कायैः समारन्यमाणैः पीड्यमानैरात्मा दंडयते तत्समारंजनात्
त्मदंभो नवतीत्यर्थः । अथवैऽनिरेव कायैर्ये आद्यतदंभादीर्घदंभाः । एतदुक्तं नवति ।
तान् कायान् ये दीर्घकालं दंभयन्ति पीडयन्तीति तेषां यद्भवति तद्वर्णयति । ते एतेष्वेव पूर्ण
व्यादिकायेषु विविधमनेकप्रकारं परि समंतादाशु द्विप्रमुपसामीप्येन यांति व्रजन्ति । ते
व पृथिव्यादिकायेषु विविधमनेकप्रकारं नूयोनूयः समुत्पद्यन्त इत्यर्थः । यदिवा विपरीत
व्यत्ययः सुखार्थिजिः कायसमारंजः क्रियते तत्समारंजेणच दुःखमेवाऽप्यते न सुखं
ति । यदिवा कुतार्थिकामोद्दार्थ्यमेतैः कायैर्यां क्रियां कुर्वन्ति तथा संसारएव नवतीति ॥ ५ ॥

जाइपहं अणुपरिवट्टमाणे, तस यावरोहिं विणिघायमेति ॥

से जाति जाति बहुकूरकम्मे, जं कुवती मिज्जति तेण बाले ॥ ३ ॥

अस्सिंच लोए अडुवा परत्ता, सयग्गसोवा तह अन्नहावा ॥

संसारमावन्न परंपरं ते, बंधंति वेदंतिय डुन्नियाणि ॥ ४ ॥

अर्थ—(जाइपहंअणुपरिवट्टमाणेके०) एकेंडियादिकथी मांभीने पंचेंडिय पर्यंत ज
नी जातीवे तेने विषे एक स्थानकथी बीजे स्थानके परित्रमण करता थका (तसयावरे
विणिघायमेतिके०) तस तथा स्थावर जीवने विषे विनिघातमेत्य एटले उत्पत्तिअने
नाश पामे (सेजातिजाति बहुकूरकम्मे के०) ते कूर कर्मना करनार जाति जातिने
उत्पत्ति पामीने (जंकुवती मिज्जतितेणबालेके०) ते बाल अज्ञानी जे वली त्यां डुष्ट ए
पापकर्म करे तो वली तेहीज डुष्ट कर्म करी एटले चोर अथवा परदारा गमन इत्यादि
दोषे वली विनाश पामे ॥ ३ ॥ (अस्सिंचलोए अडुवापरत्ता के०) जे कर्म करे
कर्म आजन्मने विषे अथवा परजन्मने विषे विपाक आपे (सयग्गसोवा के०) अथ
एकज कर्म सो सहस्र लाख क्रोम संख्याता असंख्याता इत्यादिक घणा नवशुद्धी
विपाक आपे जेवा विधियें कर्म कस्यो होय तेवा विधियें जोगवे (वा के०) अथ
(तह के०) तथा (अन्नहा के०) अन्यविधिये पण जोगवे सिरहेदादिक हस्त
हेदनादिक दुःख पामे (संसार मावन्न परंपरंते के०) एवीरीते ते कुशीलिया अर
घटीकाने न्याये संसारने विषे फरीफरी नव परंपराये परित्रमण करता थका दुःख नो
तथा (बंधंति वेदंतिय डुन्नियाणिके०) एकेक हेदनादिक दुःखे पीड्या थका ते दुःख
योगेकरी वली नवा नवा कर्म बांधे तेने फरी जोगवे पण जोगव्या विना तूटेज नही ॥

॥ दीपिका—जातिवधं जन्ममरणे अनुपरिवर्तमाने एकेंडियादिषु पर्यटन् तस

वरेषु समुत्पन्नो बहुशो विनिघातं विनाशमेति सजातिमुत्पत्तिं प्राप्य बहुकूरकर्मा यत्कर्म करोति तेन कर्मणा म्रियते हिंस्यते ॥ ३ ॥ अस्मिन् लोकेऽन्यस्मिन् जन्मनि वा कर्माणि विपाकं ददति शताग्रशो वा बहुषु जन्मसु यद्यथा आचरन्ति तथैवोदीर्यते अन्यथा वा । एवं ते कुशीलाः संसारमापन्नाः परं परं प्रकृष्टं प्रकृष्टं दुःखमनुजवंति । आर्तध्यानोपहृताश्चापरं बध्नन्ति वेदयन्ति च दुर्नीतानि कर्माणि दुष्टं नीतानि दुर्नीतानि दुष्कृतानि । न हि स्वरुतकर्मणो नाशोस्ति । यदुक्तं । माहोहिरे विसन्नो जीवतुमं विमण्डुम्मणो दीणो ॥ एदुवित्ति एण फिठ्ठं तं दुःखं जं पुरा रईअमिति ॥ ४ ॥

॥ टीका—यथा चाऽसावायतदंडो मोक्षार्थं तान् कायान् समारम्य तद्विपर्यासात् संसारमाप्नोति तथा दर्शयति । (जाईपहमित्यादि) जातीनामेकेंद्रियादीनां पंधाजातिपथः । यदि वा जातिरुत्पत्तिर्वधो मरणं जातिश्च वधश्च जातिवधं तदनुपरिवर्तमान एकेंद्रियादिषु पर्यटनं जन्मजरामरणानि वा बहुशोऽनुजवंस्त्रसेषु तेजोवायुर्दीन्द्रियादिषु स्थावरेषु च पृथिव्यंबुवनस्पतिषु समुत्पन्नः सन् कायदंमविपाकजेन कर्मणा बहुशो विनिघातं विनाशमेत्यवाप्नोति सत्रायतदंडोऽसुमान् जातिं जातिमुत्पत्तिमुत्पत्तिमवाप्य बहुनि कूराणि दारुणान्यनुष्ठानानि यस्य सजवति बहुकूरकर्मा स एव नूतो निर्विवेकः सद्विवेकशून्यत्वात् बालश्च बालो यस्यामेकेंद्रियादिकायां जातौ यत्प्राण्युपमर्दकारिकर्म कुरुते स तेनैव कर्मणा मीयते म्रियते पूर्यते । यदि वा मीडुहिंसायां मीयते हिंस्यते । अथवा बहुकूरकर्मेति चौरोऽयं पारदारिक इति वा इत्येवं तेनैव कर्मणा मीयते परिच्छिद्यत इति ॥ ३ ॥ क पुनरसौ तैः कर्मनिर्मायते इति दर्शयति (अस्मिन्चेत्यादि) यान्याशुकादौ कर्माणि तान्यस्मिन्नेव जानाति जन्मनि विपाकं ददति । अथवा परस्मिन् जन्मनि निरकादौ तस्य कर्मविपाकं ददत्येकस्मिन्नेव जन्मनि विपाकं तीव्रं ददति (शताग्रशोवेति) बहुषु जन्मसु येनैव प्रकारेण तदनुजमाचरति तथैवोदीर्यते । तथा (अन्यथावेति) इदमुक्तं भवति । किंचित्कर्म तद्भवत एव विपाकं ददाति किंचिच्च जन्मांतरे । यथा मृगापुत्रस्य दुःखविपाकाख्ये विपाकश्रुतांगश्रुतस्कंधे कथितमिति दीर्घकालस्थितिकं स्वपरजन्मांतरितं वेद्यते येन प्रकारेण स कृत्तयैवाऽनेकशो वा । यदि वाऽन्येन प्रकारेण स कृत्तसहस्रशो वा शिरःछेदादिकं हस्तपादछेदादिकं चाऽनुनूयत इति । तदेवं ते कुशीला आयतदंडाश्च तूर्णैकसंसारमापन्ना अरहद्दृष्टीयंत्रन्यायेन संसारं पर्यटन्तः परं परं प्रकृष्टं प्रकृष्टं दुःखमनुजवंति । जन्मांतरकृतं कर्मानुजवंतश्चैकमार्तध्यानोपहृता अपरं बध्नन्ति वेदयन्ति च दुष्टं नीतानि दुर्नीतानि दुष्कृतानि । न हि स्वरुतस्य कर्मणो विनाशोऽस्तीति जायः । तदुक्तं । माहोहिरे विसन्नो जीवतुमं विमण्डुम्मणो दीणो । एदुवित्ति एण फिठ्ठं तं दुःखं जं पुरा

રશ્યં ॥ ૧ ॥ જહ પવિસસિપાયાજં, અહં બદરિં ગુહં સમુદંવા ॥ પુષ્કયાઽ નમુ
અપ્પાણં ધાયસેજહ્વિ ॥ ૨ ॥

જે માયરં વા પિયરં ચ હિન્ના, સમણવણે અગણિં સમારન્નિજ્ઞા ॥
અહાહુ સે લોએ કુસીલધમ્મે, નૂતાઈ જે હિંસતિ આયસાતે ॥ ૫ ॥
ઝજ્જાલઝ પાણ નિવાતેજ્ઞા, નિવાવઝ અગણિ નિવાયવેજ્ઞા ॥
તમ્હા ઝમેહાવિ સમિસ્ક ધમ્મં, એ પંમિએ અગણિ સમારન્નિજ્ઞા ॥ ૬ ॥

અર્થ—(જેમાયરંવા પિયરંચહિન્ના કે ૦) જે કોઈ માતા પિતાદિકને હિત્વા
ઠાંધીને અને સ્વજન વર્ગનો ત્યાગ કરીને (સમણવણેકે ૦) શ્રમણને વ્રતે ઊઠ્યા અર્થાત્
સાધુતૈયે એવું જાણતા ઠતા (અગણિં સમારન્નિજ્ઞા કે ૦) ઝહેશાદિક પરિણોગે કર
ગ્રીનો સમારંન કરે અથવા કરાવે તથા અનુમોદે (અહાહુસેલોએ કુસીલધમ્મેકે ૦)
પાશ્વંધી લોકતે કુશીલ ધર્મ જાણવા એમ શ્રીતીર્થેકર ગણધરાદિક કહેહે (નૂ
જેહિંસતિ આયસાતે કે ૦) જે પોતાના આત્મસુખને અર્થે પ્રાણીની હિંસાકરેહે તે
લિયા જાણવા. ॥ ૫ ॥ (ઝજ્જાલઝપાણ નિવાતેજ્ઞા કે ૦) જે અગ્નિ ઝજ્વાલે પ્ર
કરે તે ત્રસ અને સ્થાવર જીવોનો અતિપાત એટલે વિનાશકરે અને (નિવાવઝ અગણિ
વાયવેજ્ઞાકે ૦) તેમ વહી તે અગ્નીને પાણીયેં કરી બુજાવતાં થકા પણ અનેક ત્રસ
સ્થાવર જીવ હણાયહે એમજ અગ્નીને અજુઆલતાં તથા ઝલવતાં થકા પણ પ્રાણી
ઘાત થાયહે (તમ્હાઝ કે ૦) તેમાટે (મેધાવિકે ૦) પંમિત સદસદ્વિવેકનો જાણ
મિસ્કધમ્મંકે ૦) હિંસાનો ત્યાગ કરી તથા દયામાં ધર્મહે એમ વિમાશીને (એપંમિએ
ણિસમારન્નિજ્ઞાકે ૦) પંમિત અગ્નિકાયનો સમારંન કરે નહી ॥ ૬ ॥

॥ દીપિકા—યે જ્ઞાતતત્વામાતરં પિતરં સ્વજનવર્ગં હિત્વા શ્રમણવ્રતે સ્થિતાવશી
ત્થંગીઠત્યાગ્નિકાયં સમારન્નંતે અગ્ન્યાગારં કુર્યુઃ પચનપાચનાદૌ । અથ તીર્થકૃત
માહુઃ સોયં પાશ્વંડિલોકઃ કુશીજઃ કુત્સિતશીલોધર્મોયસ્ય સતથા યોનૂતાનિ પ્રાણ
નોહિનસ્તિ આત્મસાતે આત્મસુખાર્થે ॥ ૫ ॥ અગ્નિમુજ્જ્વાલયન્ સોગ્નિકાયમપર
પૃથ્વ્યાદિજીવાન્ સ્થાવરત્રસાંશ્ચ નિપાતયેત્ તથા અગ્નિકાયં નિર્વાપયેત્ તદાશ્રિત
ન્યાંશ્ચ પ્રાણિનોતિપાતયેત્ । અગ્નિજ્વાલકનિર્વાપકયોર્યોજ્વાલયતિ સમહાકર્મવંધકઃ ।
તથા ચામમઃ । દોષંતેપુરિસા અપ્પેમસુણ સદ્ધિ અગ્નિકાયં સમારન્નંતિ । તઢણં
પુરિસે અગ્નિકાયં ઝજ્જાલેઽ એગેપુરિસે અગ્નિકાયં નિવાવેઽ તેસિં જંતે પુરિસાણં કયો
રસે મહાકમ્મતરાણ અપ્પકમ્મતરાણ વા ગોયમા જેણં પુરિસે અગ્નિકાયં ઝજ્જાલેઽ તેણં

हाकम्मतराए जेसे पुरिसे अगणिकायं निवावेइ सेणं पुरिसे अप्पकम्मतराए से केणठेणं जंते एवं बुच्चति तहेव गोयमा तडणं जेसे पुरिसे अगणिकायं उज्जाजेइ सेणं पुरिसे बहुतरागं पुढविकायं समारजति । एवं आउकायं समारजति एवं वाउकायं वणस्सतिकायं अप्प तरागं अगणिकायं समारजति तडणं जेसे पुरिसे अगणिकायं निवावेइ सेणं पुरिसे अप्प तरागं पुढविकायं समारजति जाव अप्पतरागं तसकायं समारजति बहुतरागं अगणिकायं समारजति सेणं अणेणं गोयमा एवं बुच्चति जे पुरिसे अगणिकायं उज्जाजेइ सेणं पुरिसे महाकम्मतराए जेणं पुरिसे अगणिकायं निवावेइ सेणं पुरिसे अप्पकम्मतराएइति । तस्मान्मेधावी पंडितोधर्म समीह्याऽग्निकायं नसमारजते ॥ ६ ॥

॥ टीका—एवं तावदोधतः कुशीलाः प्रतिपादिताः । तदधुना पापंडकानधिकृत्याह । (जेमायरंवेत्यादि) ये केचनाऽविदितपरमार्थाधर्मार्थमुब्रितामातरं पितरंच त्यक्त्वा मातापि त्रोर्डस्त्यज त्वात् तडुपादानमन्यथा भ्रातृपुत्रादिकमपि त्यक्त्वेति इष्टव्यं । श्रमणव्रते किल वयं समुपस्थितास्त्येवमन्युपगम्याऽग्निकायं समारजंते पचनपाचनादिप्रकारेण । कृतकारि तानुमत्योदेशिकादिपरिचोगाच्चाऽग्निकायसमारंजं कुर्युरित्यर्थः । अथेति वाक्योपन्यासार्थः । आहुरिति तीर्थकणधरादयएवमुक्तवंतोयथा सोऽयं पापंडिकोलोकोगृहस्थलोकोवाऽग्निकायसमारंजात् कुशीलः कुत्सितशीलोधर्मोयस्य सकुशीलधर्मा । अयं किंचूतइति दर्शयति ॥ अनूवन् जवंति नविष्यंतीति चूतानि प्राणिनस्तान्यात्मसुखार्थं हिनस्ति व्यापादयति । तथाहि । पंचाग्निपसा निष्टमदेहास्तथाऽग्निहोत्रादिकया च क्रियया पापंडिकाः स्वर्गावाप्तिमिच्छंतीति । तथा लौकिकाः पचनपाचनादिप्रकारेणाऽग्निकायं समारजमाणाः सुखमनिलपंतीति ॥ ५ ॥ अग्निकायसमारंजे च यथा प्राणातिपातो नवति तथा दर्शयितुमाह (उज्जाजउइत्यादि) तपनतापनादिप्रकाशहेतुं काष्ठादिसमारंजेण योऽग्निकायं समारजते सोऽग्निकायमपरांश्च पृथिव्याद्याश्रितान् स्यावरांस्त्रसांश्च प्राणिनो निपातयेत् । त्रिन्योवा मनोवाक्कायेन्यआयुर्वलेंडियेन्योवा पातयेन्निपातयेत् । तथाऽग्निकायमुदकादिना निर्वापयेत् विध्या पर्यस्तदाश्रितानऽन्यांश्च प्राणिनो निपातयेन्निपातयेद्वा । तत्रोज्ज्वालरुनिर्वापकयोर्योऽग्निकायमुज्ज्वलयति सबहूनामन्यकायानां समारंजकः । तथा चाऽऽगमः । दोचंते पुरिसा अन्नमन्नेण सिद्धिं अगणिकायं समारजंति तडणं एगे पुरिसे अगणिकायं उज्जाजेइ से एगेणं पुरिसे अगणिकायं निववइ तेसिं जंते पुरिसाणं कयरं पुरिसे महाकम्मतराए अप्पकम्मतराए ॥ गोयमा तडणं जेसे, पुरिसे अगणिकायं उज्जाजेइ सेणं पुरिसे बहुतरागं पुढविकायं समारजति ॥ एवं आउकायं वाउकायं वणस्सइकायं अप्पतरागं अगणिकायं समारजइ तडणं जेसे पुरिसे अगणिकायं नि

દ્વાવેઽ સેણં પુરિસે અપ્પતરાગં પુઠ્ઠિવિકાયં સમારજ્ઞઃ જાવ અપ્પતરાગં તસકાયં રજ્ઞઃ બહુતરાગં અગણિકાયં સમારજ્ઞઃ । સે એતેણંઅઠેણં ગોયમા એવં બુચ્ચઃ ॥ ચોક્તં । જૂયાણં એ સમાધાત્ત, । હવ્વવાહેણ સંસરેઽત્યાદિ । યસ્માદેવં તસ્માન્મે સદસદ્વિવેકઃ સશ્રુતિકઃ સમીદ્ધય ધર્મે પાપાહીનઃ પંડિતોનાગ્નિકાયં સમારજ્ઞતે । વ ચ પરમાર્થતઃ પંડિતોયોઽગ્નિકાયસમારંજનકૃતાત્ પપાન્નિવર્તતઃ ॥ ૬ ॥

પુઠ્ઠવીવિ જીવા આઝ્ઞવિ જીવા, પાણાઽ સંપાઽમ સંપયંતિ ॥ સંસેય
યા કઠ્ઠસમસ્સિયાય, એતે દહે અગણિ સમારજ્ઞંતે ॥ ૭ ॥ હરિયા
ણિ જૂતાણિ વિલંબગાણિ, આહાર દેહાય પુઠ્ઠો સિયાઈ ॥ જે ઠિંદ
તી આયસુહં પડુચ્ચ, પગપ્પિપાણે બહુણંતિવાતી ॥ ૮ ॥

અર્થ-હવે અગ્નીનો સમારંજન કરવા થકી બીજા જીવો કેવીરીતે હણાય તે
(પુઠ્ઠવીવિજીવાઆઝ્ઞવિજીવા કે०) પૃથ્વી તેપણ જીવ અને આઝ્ઞ એટલે પાણ
ણ જીવ (પાણાઽસંપાઽમ કે०) તથા સંપાતિમપ્રાણી તે પતંગીયા પ્રમુખ (તિ કે०) ત્યાં સમ્યક્ પ્રકારે પડે તથા (સંસેયયાકઠ્ઠસમસ્સિયાય કે०) સંસ્વે
કાષ્ટ તથા ઠાણાદિકને વિષે उत्पन्न થએલા જીવ કાષ્ટનિશ્ચિત્તુણાદિકકીડીપ્ર
ણવા (એતેદહેઅગણિસમારજ્ઞંતે કે०) એટલા સ્થાવર જંગમજીવને જે અગ્નીનો
ન કરે તે દહે એટલે બાળી નાખે ॥ ૭ ॥ તથા (હરિયાણિ કે०) હરીકાય તે ઢ
ક સમસ્ત વનસ્પતિ જાણવી એ સર્વ (જૂતાણિ કે०) જીવ તે (વિલંબગાણિ કે
લંબક જાણવા વિલંબક શબ્દે જીવનો આકાર ધારણ કરે જેમ કલ્પ અર્બુદ
શી એટલી અવસ્થા ગર્ભમાં થાય અને ગર્ભ પ્રસવ્યા પછી બાલ કુમાર તરુણ વૃદ્ધ
લી અવસ્થા મનુષ્ય ધારણ કરે તેમ શાલ્યાદિક વનસ્પતિ પણ અંકૂર મૂળ સ્કંધ
શાખાદિક વિશેષ જે છે તે પણ વર્ધમાન થકા બાલ તરુણ વૃદ્ધાવસ્થાદિક જાવ
છે તથા એ હરિતાદિક જેઠે તેના મૂળ પત્ર શાખાદિકને વિષે (પુઠ્ઠોસિયાઈ કે०)
ક્ષુદ્રાક્ષુદ્રા જીવ જાણવા એટલા વનસ્પતિને (આહારદેહાય કે०) આહાર
તથા શરીરને અર્થે (જેઠિંદતીઆયસુહંપડુચ્ચકે०) જે આત્માના સુખને અર્થે એટલે
હેદવા થકી માદારા આત્માને સુખ થશે એવી આત્મસુખની પ્રતીતે જે હેદે (પગપ્પિ
ણેવહુણંતિવાતી કે०) તે પુરુષ થીઠાઈ પણ ઘણાજીવોના ઘાતનો કરનાર જાણવો ॥

॥ દીપિકા-પૃથ્વીજીવાઆપોપિજીવાસ્તદાશ્રિતાશ્વપ્રાણાઃ સંપાતિમાઃ શલનાદ્યન્મે

संपतन्ति । संस्वेदजाः करीषादिष्विंधनेषु घुणपिपीलिकादयः काष्ठसमाश्रिताश्च ये एतान् प्राणिनः सदहेतुयोगिनं समारजते ॥ ७ ॥ हरितानि नूतानि जीवरूपाणि तथा जीवाकारं विलंबन्ते धारयन्तीति विलंबकानि । यथा मनुष्या कलजा ऽर्बुदमांसपेशीगर्जप्रसवबालकुमारयुवमध्यमस्थविराद्यवस्थां धरन्ति तथा हरितान्यपि । किञ्चूतानि पृथक् मूलस्कंधशाखापत्रपुष्पादिस्थानेषु प्रत्येकं श्रितानि नतु मूलादौ । एकएव जीवः एतानि नूतानि आहारार्थं देहोपचयार्थमात्मसुखं प्रतीत्याश्रित्य यश्चिन्नन्ति सप्रागल्भ्यात् धाष्ट्यात् बहूनां प्राणिनामतिपाती हिंसकः स्यात् तथाच नधर्मोनात्मसुखं चेति ॥ ८ ॥

॥ टीका—कथमग्निकायसमारंजेणाऽपरप्राणिवधोजवतोत्याशंक्याह । (पुढवीत्यादि) । नकेवलं पृथिव्याश्रितादीन्द्रियादयोजीवायापि च पृथ्वी मृद्वक्षणा असावपि जीवाः । तथा आपश्च इवलक्षणाजीवास्तदाश्रिताश्च प्राणाः संपातिमाः शलजादयस्तत्र संपतन्ति । तथा संस्वेदजाः करीषादिष्विंधनेषु घुणपिपीलिकाः कृम्यादयः काष्ठाद्याश्रिताश्च ये केचन एतान् स्थावरजंगमान् सदहेतुऽग्निकायं समारजते ऽतोऽग्निकायसमारंजोमहादोषायेति ॥ ७ ॥ एवं तावदग्निकायसमारंजकास्तापसास्तथा पाकादनिवृत्ताः शाक्यादयश्चोऽपदिष्टाः । सांप्रतं ते चाऽन्ये वनस्पतिसमारंजादनिवृत्ताः परामृश्यन्ते इत्याह (हरियाणीत्यादि) हरितानि दूर्वांकुरादीन्येतान्यप्याहारादेर्वृद्धिदर्शनात् नूतानि जीवाः । तथा विलंबकानीति जीवाकारं यांति विलंबन्ति धारयन्ति । तथाहि । कलजाऽर्बुदमांसपेशीगर्जप्रसवबालकुमारयुवमध्यमस्थविराद्यवस्थां तोमनुष्यो जवति । एवं हरितान्यपि शाक्यादीनि जातान्यचिनवानि संजातरसानि यौवनवन्ति परिपक्वानि जीर्णानि परिशुष्काणि मृतानि । तथा वृक्षाऽप्यंकुरावस्थायां जाताऽत्युपदिश्यन्ते मूलस्कंधशाखाप्रशाखादिनि विशेषैः परिवर्धमाना युवानः पोताऽत्युपदिश्यन्त इत्यादि शेषास्वप्यवस्थास्वायोज्यं । तदेवं हरितादीन्यऽपि जीवाकारं विलंबयन्ति । तत एतानि मूलस्कंधशाखापत्रपुष्पादिस्थानेषु पृथक् प्रत्येकं अवस्थितानि नतु मूलादिषु सर्वेष्वपि समुदितेषु । एकएव जीव एतानि च नूतानि संख्येयाऽसंख्येयानंतचेदजिन्नानि वनस्पतिकायाश्रितान्याहारार्थं वा देहकृतसंरोक्षणार्थं चात्मसुखं प्रतीत्याश्रित्य यश्चिन्नन्ति सप्रागल्भ्यात् धाष्ट्यावष्टेनाद्बहूनां प्राणिनामतिपाती जवति तदतिपाताच्च निरनुकोशतया नधर्मोनाऽप्यात्मसुखमित्युक्तं जवति ॥ ८ ॥

जातिं च वुड्ढिं च विणासयन्ते, वीयाइ अस्संजय आयदं मे ॥ अद्दाहु से लोण अण्णकधम्ममे, वीयाइ जे हिंसति आयसाते ॥ एण गप्पाइ मिशंति

बुया बुयाणा, एरा परे पंचशिखा कुमारा ॥ जुवाणगा मस्मिम धेरगाय,
(पाठांतरे पोरुसाय) चयंति ते आउखए पलीणा ॥ १० ॥

अर्थ—(जातिंच के०) उत्पत्ति एटले मूलादिक कोमल तथा (बुद्धिंच के०) बुद्धि
एटले शाखा प्रशाखादि जे वनस्पति तेनो (विणासयंते के०) विनाश करतो होय
या (बीयाइ के०) बीजादिक एटले तेना फलनो विनाश करतो होय तेने (असंयत
आयदंमेके०) असंयत एटले गृहस्थ अथवा प्रव्रजित अन्यलिंगी अथवा स्वलिंगी आत्मा
नो दंमनार कहिए तेजीव प्राणीने उपधाते पोताना आत्मानो उपधात करेवे (अद्भुत
लोएअणद्धम्मके०) जे आत्म सुखने अर्थे हरीकायने ह्वेदे तेने लोकमाहे अनार्य
मि श्रीतीर्थकर गणधर कहेवे (बीयाइजेहिंसतिआयसाते के०) जे प्राणी धर्मोपदे
आत्मसुखने अर्थे बीजादिक वनस्पतिकायने ह्वेदे, ह्वेदावे तथा अनुमोदे तथा एवो
र्मोपदेश करे ते पाखंती अनार्य जाणवो. ॥ ए ॥ (गप्पाइमिस्संति के०) वनस्पतिका
यना विनाशक प्राणीउ घणा जन्मसुधि गर्जादिक अवस्थाने विषे वर्त्तताज मरण पा
मे एटले कलज अर्बुदादिक अवस्थायें वर्त्तता थकाज मरण पामे तथा जन्म्या पवी
(बुयाबुयाणाके०) बोलता अणबोलता थका तथा (एरापरेके०) अन्य मनुष्य (शि
हाकुमाराके०) न्हानी चोटलीना धणी कुमारावस्थायें स्थित थका मरे तथा (जुवाणगा
के०) युवानवय तरुणवय तथा (मस्मिम के०) मध्यमवय (धेरगायके०) धीरव
य ए सर्व अवस्थाने विषे (आउखए पलीणा के०) आयुष्यना कृत्य विषे प्रलीन थका
एटले स्वकर्म जोगवता दीन दुखी सुख तृष्णादिक सहन करता थका (चयंतितेके०)
ते पापी जीवो शरीर त्याग करे एटले जेवुं पाप समाचरे तेवुं जोगवे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—जातिं पत्रांकुरादिजेदां वृद्धि च विनाशयन् बीजानिच फलानि विनाश
यन् असंयतो गृहस्थः प्रव्रजितो वा आत्मदंमः परहिंसया आत्मानमेव हंतीत्यात्मदंमः ।
अथेति वाक्यालंकारे । आद्भुतवृक्षवन्तो जिनाः । तदेवाह । सलोके निर्दयोऽनार्यधर्मा कू
कर्मकारी स्यात् । यो बीजानि वनस्पतिकायमात्मसुखार्थं हिनस्ति ॥ ए ॥ वनस्पति
कायोपमर्दकागर्जादिकावस्थासु म्रियन्ते तथाऽब्रुवन्तोऽब्रुवन्तश्च व्यक्तवाचोऽव्यक्तवाचश्च
तथा परे नराः पंचशिखाः कुमाराः संतो म्रियन्ते युवानो मध्यमपौरुषामध्यमवयसो वृ
द्धाश्च । एवं सर्वावस्थासु आयुःकृत्योऽप्रलीनाः संतो देहं त्यजन्ति ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच । (जातिंचेत्यादि) । जातिमुत्पत्ति तथाऽकुरपत्रमूलस्कंधशाखाप्रशाखा
जेवेन वृद्धि च विनाशयन् बीजानिच तत्फलानि विनाशयन् हरितानि हिनतीति । असंय

तो गृहस्थः प्रव्रजितो वा तत्कर्मकारी गृहस्थ एव सच हरितष्ठेदं विधायात्मानं दमय
तीत्यात्मदंडः सहि परमार्थतः परोपघातेनाऽऽत्मानमेवोऽपहंति । अथ शब्दोवाक्यालं
कारे । आदुरेवमुक्तवन्त इति दर्शयति । यो हरितादिष्ठेदको निरनुकोशः सोऽस्मिन् लोकेऽ
नार्यधर्मा क्रूरकर्मकारी नवतीत्यर्थः । सच एवं नूतो यो धर्मोपदेशो नात्मसुखार्थं वा
बीजान्यऽस्य चोपलक्षणार्थत्वात् वनस्पतिकायं हिनस्ति सपाण्डिकलोकोऽन्यो वाऽनार्य
धर्मा नवतीति संबंधः ॥ ९ ॥ सांप्रतं हरितष्ठेदकर्मविपाकमाह (गप्ताऽमिश्रंति इत्या
दि) । इह वनस्पतिकायोपमर्दका बहुषु जन्मसु गर्जादिकास्ववस्थासु कलजार्जुदमां
सपेशीरूपासु म्रियन्ते । तथा ब्रुवन्तोऽब्रुवन्तश्च व्यक्तवाचोऽव्यक्तवाचश्च । तथा परे नराः पं
चशिखाः कुमाराः संतो म्रियन्ते । तथा युवानो मध्यमवयसः स्थविराश्च । क्वचित्पातो
(मझिमपोरुसायत्ति) । तत्र मध्यमामध्यमवयसः (पौरुसायत्ति) । पुरुषाणां चरमाव
स्थां प्राप्ताश्चत्यंतवृद्धा एवेति यावत् । तदेवं सर्वास्वप्न्यवस्थासु बीजादीनामुपमर्दकाः
स्वायुषः कृते प्रलीनाः संतो देहं त्यजन्तीति । एवमपरस्थावरजंगमोपमर्दकारिणामप्य
नियतायुष्कत्वमायोजनीयं ॥ १० ॥

संबुझहा जंतवो माणुसत्तं, दहुं नयं बालिसेणं अलंजो ॥ एगं
तडुके जरिएव लोए, सक्कम्मणा विप्परियासुवेइ ॥ ११ ॥ इहे
गमूढा पवयंति मोस्कं, आहारसंपक्कणवक्कणेणं ॥ एगेयसी उद
गसेवणेणं, हुएण एगे पवयंति मोस्कं ॥ १२ ॥

अर्थ- (जंतवो के०) अहो जीवो तमे (संबुझहा के०) बुझो जे (माणु
सत्तं के०) मनुष्यपणुं पामबुं डुर्जनठे एम जाणो डुल्लहेखलु माणुस्सेनवे इत्यादिक वचने
बुजो एटले प्रतिबोध पामो (दहुं नयं बालिसेणं अलंजो के०) तथा नरक तिर्यचादिक
गतिने विपे अनेक दुःखठे तेनो नय देखीने बालिस एटले अज्ञान पणाने लीधे सद्
विवेक पामवो डुर्जनठे एवीरीते जाणो (एगंतडुके जरिएव लोए के०) तथा ए लोक
एकांत डुखीठे ज्वरित एटले जेम ज्वराक्रांत जीव दुःखी होय तेम ए सर्व लोक (सक्क
म्मणा विप्परियासुवेइ के०) पोत पोताना कर्मरूप तापे करी व्याकुल ठता संसा
रमां विपर्यास एटले फरी फरी नाश पामेठे ॥ ११ ॥ (इहे गमूढा पवयंति के०) अं
हीं धर्म स्थापना अधिकारे कोइ एक मूर्ख कुशील दर्शनी एम कहठे कं (आहारसंप
क्कणवक्कणेणं के०) आहारेण संपचक एटले लवण तेने बर्जवा थकी (मोस्कं के०)
मोस्कं एटले सर्व रसनु सार लवणठे यतः लवणाविहूणारसा इति वचनात् तथा पाठां
तरे (आहारउपचकवक्कणेणं के०) आहारपंचकं लवणपंचकं चेदं आहार आथी पां

च जेद वर्जवा थकी मोक्ष थायजे ते आहार पंचकना नाम कहेजे एक लक्षण बोले
जाडु त्रीजो करनी एटले दुग्ध चोथो गौमांस पांचमुं मद्य (एगेयसीउदगसेवणेलेके
तथा एकेक वादी शीतलोदकना उपनोग थकी मोक्ष कहेजे एटले जेम पाणी बाह्य
उतारेजे तेम अंतरंग मल पणते पाणीज उतारेजे एम कहेजे (दुएणएगेपवयंतिमोक्ष
के०) कोइएक वली हुताशन एटले अग्नीना होम थकी मोक्षजे एम प्ररूपेजे जेम
एादिकना मलने अग्नी बोलेजे तेम आत्मना मलनो पण अग्नीज नाश करेजे. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—हेजंतवो यूयं संबुध्यध्वं मनुष्यत्वं दुर्लभं तथा- नरतिर्यगादिगतिषु न
दृष्ट्वा बालिशेन मूर्खेण विवेकस्यालंनोविवेकज्ञेन न लभ्यते इति ज्ञात्वा एकांतदुःखाज्ज
रितश्चायं लोकः । यदुक्तं । जन्मदुःखं जरादुःखं, रोगा य मरणाणि च ॥ अहो
स्के दु संसारो जह्व कीसंति जंतुणो इति । तथा तएहाइ अस्सपाणं कूगेढायस्स नुत्तपि
ति । दुःखसयंसंपवत्तंजरिअमिवजगंकालइ । एवंनूतोलोकोदुष्कर्मकारी विपर्यासमो
ति सुखार्थी पापं कुर्वन् दुःखमेव प्राप्नोति ॥ १ ॥ उक्तः कुशीलविपाकः । अयं तदर्थं
न्युच्यंते । इह जवे एके मूढामोक्षं प्रवदंति । केन आहारस्य संपदसस्तं जनयतीत्याहार
पज्जनं लवणं तस्य वर्जनेन लवणवर्जनेन मोक्षं प्रवदंति । लवणं हि सर्वरसमूलं त
र्जनाच्च रसपंचकं तस्य वर्जनेन । लवणपंचकं चेदं । सैधवं १ सौवर्चलं २ विडं ३ रौमं
सामुदंचेति । तथा पाठांतरं आहारपंचकवज्जणेणं । आहारतः आहारमाश्रित्य पंच
वर्जनं । तथाहि । लघुनं १ पलांडुः २ करनीक्षीरं ३ गोमांसं ४ मद्यंचेति । एवमाह
रपंचकवर्जनेन मोक्षं प्रवदंति । तथा एकेन शीतोदकसेवनेन सचित्तजलपरिजोगादे
मोक्षं वदंति । यथा जलेन बाह्यमलस्य विनाशस्तथांतरस्यापीत्यर्थः । एके दुतेन वन्दित
मेन मोक्षं प्रवदंति । कोर्षेः । ते मोक्षायाग्निहोत्रे जुव्हति वदंतिच यथाग्निः स्वर्णा
नां मलं दहति तथात्मनोपीति ॥ १ २ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (संबुध्यध्वं यूयं नहि कुशी
लपापंडिकलोकस्तृणाय नवति । धर्मच सुदुर्लभत्वेन संबुध्यध्वं । तथाचोक्तं । माणुस
खेत्तजाई, कुलरुवारोगमाउयंबुद्धी ॥ सवणोग्गहसद्धासंममोयलोगंमि दुद्धहाइ ॥ तदेव
मरुतधर्माणां मनुष्यत्वमतिदुर्लभमित्यवगम्य तथा जातिजरामरणरोगशोकादीनि न
तीर्यकृच तीव्रदुःखतया नयं दृष्ट्वा तथा बालिशेनाऽज्ञेन सद्विवेकस्याऽलंनइत्येत
ऽवगम्य तथा निश्चयनयमवगम्य एकांतदुःखोयं ज्वरितश्च लोकः संसारप्राणिगणः । त
चोक्तं । जन्मदुःखं जरादुःखं, रोगायमरणाणिय । अहोदुस्कोदुसंसारो, जह्व कीसंति

णिणो ॥ १ तथा । तएहाइहस्सपाणं, कूरोवायस्सजुज्जाएतेत्ती ॥ दुःखसहसंपनुत्तं जरि
यमिवजगंकलयजेइ ॥ १ ॥ इत्यत्र चैवं जूतलोके आनार्यकर्मकारी स्वकर्मणोविपर्यासमु
पैति सुखार्थी प्राण्युपमर्दं कुर्वन् दुःखं प्राप्नोति । यथा मोक्षार्थी संसारं पर्यटतीति ॥
॥ ११ ॥ उक्तः कुशीलविपाकोऽधुना तद्वर्शिनान्यनिधीयन्ते । (इहेगेत्यादि) इहेति मनु
ष्यलोके मोक्षगमनाधिकारे वा एके केचन मूढाअज्ञानाऽऽत्तादितमतयः परैश्च मोहिताः
प्रकर्षेण वदन्ति प्रतिपादयन्ति । किंतु मोक्षं मोक्षावाप्तिं । केनेति दर्शयन्ति । आह्वितइ
त्याहारउदनादिस्तस्य संपद्सपुष्टिस्तां जनयतीत्याहारसंपत्तनं लवणं । तेन आहारस्य र
सपुष्टिः क्रियते तस्य वर्जनं तेनाऽऽहारसंपत्तनवर्जनेन लवणवर्जनेन मोक्षं वदन्ति । पाठां
तरंवा । आहारसंपंचयवज्जणेण आहारसलवणपंचकमाहारसंपंचकं । लवणपंचकं चेदं ।
तथया । सैंधवं सौवर्चलं बिडं रौमं सामुडं चेति । लवणेन हि सर्वरसानामनिव्यक्तिर्नव
ति । तथाचोक्तं । लवणविहूणायरसा, चकुविहूणायइंदियग्गामा । धम्मोदयापरहिउं,
सोक्कंसंतोसरहियंतो ॥ १ ॥ तथा लवणं रसानां तैलं स्नेहानां घृतं मेथ्यानामिति । तदे
वंजुतलवणपरिवर्जनेन रसपरित्यागएव कृतोभवति तत्त्यागाच्च मोक्षावाप्तिरित्येवं केच
न मूढाः प्रतिपादयन्ति । पाठांतरंवा आहारउपंचकवज्जणेण । आहारतइति व्यबलोपे कर्म
णि पंचमी । आहारमाश्रित्य पंचकं वर्जयन्ति । तथा लसणं पलांडुः करजीहीरं गोमांसं
मद्यं चेत्येतत्पंचकवर्जनेन मोक्षं प्रवदन्ति । तथैके वारिजइकादयोजागवत्तविज्ञेपाः शीतो
दकसेवनेन सचित्ताप्कायपरिजोगेन मोक्षं प्रवदन्ति । उपपत्तिं च ते अनिदधति । यथोद
कं बाह्यमलमपनयति एवमांतरमपि । वस्त्रादेश्च यथोदकाबुद्धिरुपजायते एवं बाह्य
शुद्धिसामर्थ्यदर्शनादांतरापि शुद्धिरुदकादेवेति मन्यन्ते । तथैके तापसब्राह्मणादयोद्भुतेन
मोक्षं प्रतिपादयन्ति । ये किल स्वर्गादिफलमनाशंस्य समिधावृतादिनिर्हव्यविशेषैर्दुताशनं
तर्पयन्ति ते मोक्षायाग्निहोत्रं जुह्वति । शेषास्त्वच्युदयायेति । युक्तिं चात्र ते आहुः । यथा
ह्यग्निः सुवर्णादीनां मलं दहत्येवं दहनसामर्थ्यदर्शनादात्मनोऽप्यांतरं पापमिति ॥ ११ ॥

पाउंसिणाणादिसु एठि मोस्को, खारस्स लोणस्स अणासएणं ॥

ते मज्झमंसं लसणंच जोच्चा, अन्नववासं परिकप्पयन्ति ॥ १३ ॥

उदगेण जे सिद्धिमुदाहरन्ति, सायंच पायं उदगं कुसंता ॥ उदग

स्स फासेण सियाय सिद्धि, सिजंसु पाणा बह्वे दगंसि ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे ए पूर्वोक्त दर्शनीउने उत्तर कहेने. (पाउंसिणाणादिसुके०) प्रातःस्नाना
दिके करी आदि शब्द थकी हस्त पादने धोवे करी (एठिमोस्को के०) मोक्ष नथी के

मके पाणी नाखवा अकी तदाश्रित जीवोनो घात आयडे तेमाटे एम कखायकी मोक्ष
प्राप्त नथाय तथा (स्वारस्सलोणस्सअणसएणंके०) स्वार एटले लवणने अण जमने
री पण मोक्ष नथी जो जुंण नखावा अकी मोक्ष प्राप्ति अती होय तो जे देशमां
था जुंण मलतुंज नथी तो त्यां निवाश करनारा लोकोने दुर्गति पण नथाय परंतु ए वचन
संबंध जाणवो (तेमज्झमंसंलसणंचनोच्चा के०) अने ते मूर्ख मद्य मांस तथा लशणनो
रिजोग करी ने (अन्नब्रवासंपरिकप्पयंतिके०) मोक्षार्थि अका अन्यत्र स्थानके वाशकरे ए
तेने पण सुशीलविना मोक्ष नथी एतावता तेने संसारमां निवास कल्पे ॥१३॥ (उदके
जेसिद्धिमुदाहरंति के०) जे मूर्ख पाणीये करी मोक्ष प्ररूपेते (सायंचपायंचदगं
ता के०) एटले संध्या प्रजात अने चकारना ग्रहण अकी मध्यानने विपे पाणीने
स्पर्श करवा अकी मुक्ति कहेते तेपण मुधा जाणवो केमके (उदगस्सफासेणतियावति
द्धि के०) उदकना स्पर्श अकी जो सिद्धि आय तो (सिद्धंसुपाणाबह्वेदगंसि के०)
पाणीमांहे सर्व काल माबला प्रमुख जीवो रहेते अथवा जाल पण पाणीमां रहेते ते
पण मुक्ति होवी जोइये तेम तो अतुं नथी कारणके पाणी जेम अनिष्ट मलने हरण
करेते तेमज इष्ट मल जे सुगंध इव्य ते तेने पण हरण करेते. ॥ १४ ॥

॥ टीपिका—प्रातःस्नानादिषु नास्ति मोक्षः । तथा ह्यारस्य पंचप्रकारलवणस्यानस्ते
नाऽपरिजोगेण मोक्षोनास्ति ते मूढामद्यं मांसं लघुनादिकंवा जुक्त्वाऽन्यत्र मोक्षत
सारेवा समवस्थानं परिकल्पयंति नतु मोक्षगामिनः स्युः शीलं विना ॥ १३ ॥ ये
केन सिद्धिमुदाहरंति सायमपराएहे प्रातः प्रजाते उपलक्षणांमध्यान्हे एवं त्रिकाल
दकं स्पृशंतोजलेन स्नानादिकं कुर्वंतः प्राणिनः सिद्धिं यांतीति केचिद्वदंति तन्न युक्तं ।
यतो जलस्य स्पर्शमात्रेण यदि सिद्धिः स्यात्तदा जलाश्रितामत्स्यबंधादयो बहवः सिध्येयुः ।
स्नानं च यतीनां दोषायैव । यदुक्तं । स्नानं मददर्पकरं कामांगं प्रथमं स्मृतं । तस्मात्काम
परित्यज्य न ते स्नांति दमे रताः ॥ १ ॥ तथा । नोदकक्लिन्नगात्रो हि स्नात इत्यनिधीयते
सस्नातो यो ब्रह्मस्नातः स बाह्याच्यंतरः शुचिरिति ॥ १४ ॥

॥ टीका—तेषामसंबद्धप्रजापिनामुत्तरदानायाह । (पाउंसिणाणादिइत्यादि) । प्रातः
स्नानादिषु नास्ति मोक्ष इति प्रत्यूपजलावगाहनेन निःशीलानां मोक्षो न जवति । अथि
हणात् हस्तपादादिप्रक्षालनं गृह्यते । तथा ह्युदकपरिजोगेन तदाश्रितजीवानामुपमर्दः स
पजायते । नच जीवोपमर्दान्मोक्षावाप्तिरिति । नचैकांतेनोदकं बाह्यमलस्याप्यपनयने तम
मयाऽपि स्यात्तथाप्यांतरमलं न शोधयति । नावशुत्थ्या तद्बुद्धेरथनावरहितस्यापि तद्बुद्धि

स्यात् ततोमत्स्यबंधादीनामपि जलानिपेकेण मुक्त्यवाप्तिः स्यात् । तथा द्वारस्य पंच प्रकार
स्याऽपि लवणस्याऽ नशनेनाऽपरिजोगेन मोक्षोनास्ति । तथाहि । लवणपरिजोगरहितानां
मोक्षो न जवतीत्युक्तिकमेतत् । नचाऽयमेकांततोलवणमेव रसपुष्टिजनकमिति क्षीरशर्करादि
निर्व्यञ्जिचारात् । अपिचाऽसौ प्रष्टव्यः । किं इव्यतोलवणवर्जनेन मोक्षावाप्तिरुत जावतः
। यदि इव्यतस्ततोलवणरहितदेशे सर्वेषां मोक्षः स्यान्नचैवं दृष्टमिष्टं वा । अथ जावतस्ततो
जावएव प्रधानं किं लवणवर्जनेनेति । तथा ते मूढामव्यमांसलशुनादिकं वा श्रुत्वा अन्यत्र
मोक्षादन्यत्र संसारे वा समवस्थानं तथाविधानुष्ठानमसंज्ञावात् सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्र
रूपमोक्षमार्गस्याऽनुष्ठानाच्च परिकल्पयन्ति समन्तान्निष्पादयन्तीति ॥ १३ ॥ सांप्रतं विशेषे
ण परिजिहीर्षुराह । (उदगेणेत्यादि) तथा ये केचन मूढाउदकेन शीतवारिणा सिद्धिं
परलोकमुदाहरन्ति प्रतिपादयन्ति । सायमपराएहे वकिले वा प्रातश्च प्रत्युषसिच आ
यंतग्रहणात् मथ्यान्हे च । तदेवं संध्यात्रयेऽप्युदकं स्पृशन्तः स्नानादिकां क्रियां जले
न कुर्वन्तः प्राणिनोविशिष्टां गतिमाप्नुवन्तीति केचनोदाहरन्ति । एतच्चासम्यक् । यतोय
मुदकस्पर्शमात्रेण सिद्धिः स्यात् ततउदकसमाश्रितामत्स्यबंधादयः क्रूरकर्माणो निरनुक्रोशा
बहवः प्राणिनः सिद्धयेयुरिति । यदपि तैरेवोच्यते । बाह्यमलापनयनसामर्थ्यमुदकस्य दृष्ट
मिति तदपि विचार्यमाणं न घटते । यतोयथोदकमनिष्टमलमपनयत्येवमजिमतमप्यंग
रागं कुंकुमादिकमपि नयति । ततश्च पुण्यस्याऽपनयनादिष्टविधातकृद्विरुद्धः स्यात् ।
किंच यतीनां ब्रह्मचारिणामुदकस्नानं दोषायैव । तथाचोक्तं । स्नानं मददर्पकरं, कामांगं
प्रथमं स्मृतं । तस्मात्कामं परित्यज्य, न ते स्नांति दमे रताः ॥ अपिच । नोदकक्लिन्नगात्रो
द्धिः, स्नातऽत्यनिधीयते ॥ सस्नातो यो व्रतस्नातः सबाह्यान्तरः शुचिः ॥ १४ ॥

मत्ताय कुम्माय सिरीसिवाय, मग्गूय उठादगरक्कसाय ॥ अ
छाणमेयं कुसला वयन्ति; उदगेण जे सिद्धिमुदाहरन्ति ॥ १५ ॥
उदयं जइ कम्ममलं हरेज्जा, एवं सुहं इत्तामित्तमेवं ॥ अंधं व
ण्यारमणुस्सरित्ता; पाणाणि चवं विणिहन्ति मंदा ॥ १६ ॥

अर्थ—(मत्तायकुम्मायसिरीसिवाय के०) जो उदकना स्पर्श यकी मोक्ष थायतो
मानला कूर्मक एटले मेमका तथा सर्प (मग्गूयके०) जलकाग (उठाके०) जलचरवि
शेष (दगरक्कसाय) जलमाणस एटले मनुष्याकृति जेवा राक्षस ए सर्व मोक्षगामी
पण (अछाणमेयंकुसलावयन्तिके०) ते कारण माटे जे कुशल एटले तीर्थकर देव तेणो
अथान अशुक्त कयुंठे तो गुं कयुंठे तोके (उदगेणजेसिद्धिमुदाहरन्तिके०) उदक थ
की जेमोक्ष कहेंते ते पुरुष अज्ञानी पापिष्ट पाखंडी अल्पमति वाला जाणवा ॥ १५ ॥

(उदयंजः कर्ममलंहरेज्जाके०) उदक जो अशुच कर्मरूप मलने हरण करे तो (सुहं के०) एमज शुच एटले पुण्य तेने पण हरण करे अने जो पुण्यने हरण नकरे तो कर्म मल पण अपहरी शकेनही माटे (इहामित्तमेवं के०) जे उदक थकी सिद्धि करे ते ए वचन इहामात्रज बोलेते (अंधं वणेयारमणुस्सरित्ताके०) जेम जात्यंध पुण्य मर्ग देखाडनार होय तो तेनी पठवाडे चालवा थकी वांछित मार्ग-पामियें नही (एणिचेवंविणिहंतिमंदाके०) तेम मूर्ख प्राणी पण धर्मनी बुद्धियें प्राणीउनो विनाक एवा शौच मार्गनो सेवन करता थका मोक्षपामे नही एम जगवंत कहेते. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—उदकेन यदि मुक्तिः स्यात्तदा मत्स्याः कूर्माश्च सरिसृपाजलसर्पामृजोऽलवायसाउष्ट्राजलचरविशेषादकराक्षसाजलमानुपास्ते प्रथमं सिध्येयुः । नचैवं दृष्टमिष्टं वा । ततोऽस्थानमयुक्तमेतदिति कुशलानिपुणावदंति ये उदकेन सिद्धिसुदाहरंति ॥ १५ ॥ उदकं यदि कर्ममलं हरेत् एवं शुचं पुण्यमपि हरेत् । अथ पुण्यं नहरेदेवं कर्ममलमपि न हरेदतइहामात्रमेतज्जलं कर्मापहारीति ॥ यथा जात्यंधाश्चान्यं जात्यंधमेव नेतामनुसृत्य गह्वंतः कुपथाश्रिताः स्युः । एवं स्मार्तमार्गानुसारिणोजलशौचपरामंदामूर्खाः प्राणिनएव विनिघ्नंति व्यापादयंति ततश्च नानिप्रेतस्थानगामिनः स्युः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (मन्वायइत्यादि) । यदि जलसंपर्कात्सिद्धिः स्यात् ततोये सततमुदकवगाहिनोमत्स्याश्चकूर्माश्च सरिसृपाश्च तथा मज्जवस्तथोष्ट्राजलचरविशेषास्तथोदकराक्षजलमानुपाकृतयोजलचरविशेषाएते प्रथमं सिध्येयुर्नचैतद्दृष्टमिष्टं । ततश्च ये उदकेन सिद्धिसुदाहरंत्येतदस्थानमयुक्तमसांप्रतं कुशलानिपुणामोक्षमार्गानिज्ञावदंति ॥ १५ ॥ किंचाऽन्यत् । (उदयमित्यादि) यद्युदकं कर्ममलमपहरेदेवं शुचमपि पुण्यमपहरेत् अथ पुण्यं नापहरेदेवं कर्ममलमपि नापहरेत् । अतइहामात्रमेवैतद्युच्यते जलकर्मापहारीति । एवमपि व्यवस्थिते ये स्नानादिकाः क्रियाः स्मार्तमार्गमनुसरंतः कुर्वन्ति ते यथा जात्यंधाअपरं जात्यंधमेव नेतारमनुसृत्य गह्वंतः कुपथश्रुतयोजयंति नाऽनिप्रेतस्थानमवाप्नुवन्ति । एवं स्मार्तमार्गानुसारिणोजलशौचपरायणामंदाअज्ञाः कर्तव्याकृत्यविवेकविकलाः प्राणिनएव तन्मयात् तदाश्रिताश्च पूतरकादीन विनिघ्नंति व्यापादयंति अवश्यं जलक्रियया प्राणव्यपरोपणस्य संज्ञवादिति ॥ १६ ॥

पावाइं कम्माइं पकुवतोहिं, सिउदगं तू जइ तं हरिज्जा॥सिअं सु
एगे दगसत्तघाती. मुसं वयंते जलसिद्धिमाहु ॥ १७ ॥ हुतेण जे

सिद्धिमुदाहरंति, सायंच पायं अगणिं फुसंता ॥ एवं सिया
सिद्धि हवेऊ तम्हा, अगणिं फुसंताण कुकंमिणंपि ॥ १८ ॥

अर्थ—(पावाइं कम्माइं पकुवतोहिंके०) जे जीव प्रकर्षे करी जीव घातादिक अनेक पाप कृत्यो करी कर्म उपार्जने पठी (सिउदगंतूजइतंहरिजाके०) सीतोदक एटले त्रिसंध्याये पाणीनो स्पर्श करी उपार्जित कर्मनो नाश करीने सिद्धिपामे तो (सिऊंसुएगेदगसत्त घाती के०) पाणीने योगे करी कोइ एक जीवघातक एवा माढीगर प्रमुख पण सीजे (मुसं वयंतेजलसिद्धिमाहु के०) तेमाटे जे उदक थकी सिद्धि कहेढे ते मृषावाद बोले ढे ॥ १७ ॥ (हुतेणजे सिद्धिमुदाहरंति के०) हुताशन जे अग्नि ते थकीजे मोहू कहेढे (सायंचपायं अगणिंफुसंता के०) एटले संध्या प्रजात अने मध्यान्हे एम त्रिसंध्याये अग्नीने फरसवे करी घृतादिकनुं अग्नीनेविषे होम करवे करी सिद्धिढे एम अग्नी होत्री नामना दर्शनीउ कहेढे तेने पूढीये जे (एवंसिया सिद्धिहवेऊतम्हाके०) एम करवा थकी जो सिद्धि थति होय तो (अगणिं फुसंताण कुकंमिणंपि के०) अग्नीना फरशनारा कुकर्मि एवा लोहकार अंगार दाहक कुंनकार जाडनूजा सोनी प्रमुख ने पण मोहू प्राप्ति थवी जोइये केमके ए लोहकार प्रमुखतो सदा अग्नि तर्पण करता थकाज रहेढे माटे ते दुर्गतिमां नहीज जाय. यद्यपि ते दर्शनीउ मंत्रनुं कारण देखाडे तो तेने एम कहेवुं केजे अत्यंत तमारा आज्ञाकारी होय ते एवुं तमारुं बोलवुं प्रमाण करशे परंतु अन्य जनो ए वात माने नही जेम तेम नस्म करणे सरखा तो मंत्रेकरी शुं विशेषढे ॥ १८ ॥

॥ टीका—पापानि कुर्वतः प्राणिनोयत्कर्म वध्यते तत्कर्म यदि जलमपहरेत् । यद्येवं स्यात्तदा जलसत्वघातिनोजलप्राणिहिंसकाः सर्वे सिध्येयुर्नचैवमस्ति तस्माद्ये जलेन सिद्धिमाहुस्ते मृषावदंति ॥ १७ ॥ अग्निहोत्रं जुहुयात्स्वर्गकामइत्यादिवाक्यात् ये मूढाहुतेनाऽग्नीं हव्यरूपेण सिद्धिं सज्जतिमुदाहरंति वदंति । किंचूताः सायमपराएहे प्रातः प्रजातेऽग्निं स्पृशंतस्तर्पयंतः सिद्धिमिदंति । एवं यदि सिद्धिः स्यात्ततस्तस्मादग्निं स्पृशतां कुकमिणामंगारकदाहककुंनकारायस्कारादीनां सिद्धिः कथं न स्यात् ॥ १८ ॥

॥ टीका—आपिच (पावाइंइत्यादि । पापानि पापोपादानचूतानि कर्माणि प्राप्नुयुषमर्दकारीणि कुर्वतोऽमुमतोयत्कर्मपिचीयते तत्कर्म यद्युदकमपहरेत् । यद्येवं स्यात् तर्हि यस्मादर्थे यस्मात्प्राप्नुयुषमर्दकर्मोपादीयते जलावगाहनाच्चाऽपगच्छति तस्मादुदकसत्वघातिनः पापनृषिष्ठाअप्येवं सिध्येयुः । नचतदृष्टमिष्टं वा । जलावगाहनात्सिद्धिमाहुस्ते

मृपा वदन्ति ॥ १७ ॥ किंचाऽन्यत् (द्रुतेणेत्यादि) अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामम्
स्मादाक्यात् ये केचन मूढाद्रुतेनाऽग्नौ हव्यप्रक्षेपेण सिद्धिं सुगतिगमनादिकां वा
वासिलक्षणासुदाहरन्ति प्रतिपादयन्ति । कथञ्ज्ज्ञाताः सायमपराएहे विकालेवा प्रातः
पसि अग्निं स्पृशन्तोयथेष्टैर्हव्यैरग्निं तर्पयन्तस्ततएव यथेष्टगतिमनिलपन्ति । आदु
वं ते यथा अग्निकार्यात्स्यादेव सिद्धिरिति । तत्रच यथेवमग्निस्पर्शेन सिद्धिर्नवेत् । तत्
स्मादग्निं स्पृशतां कुर्मिणामंगारदाहककुंजकारायस्कारदीनां सिद्धिः स्यात् । यदपि च
त्रपूतादिकं तैरुदान्द्विह्यते तदपिच निरन्तराः सुहृदः प्रत्येष्यन्ति । यतः कुर्मि
मप्यग्निकार्ये नस्मापादनमग्निहोत्रिकादीनामपि नस्मसात्करणमिति नातिरिच्यते
मिन्त्योऽग्निहोत्रादिकं कर्मेति । यदप्युच्यते अग्निमुखावैदेवाः । एतदपियुक्तिविकल
वाङ्मात्रमेव विष्ठादिनक्षणेन चाऽग्नेस्तेषां बहुतरदोषोत्पत्तेरिति ॥ १७ ॥

अपरिक्क दिष्ठं एदु एव सिद्धी, एहिंति ते घायमबुश्ममाणा ॥ नू
हिं जाणं पडिलेह सातं, विज्जंगहायं तसथावरेहिं ॥ १८ ॥ यणं
ति लुपन्ति तसन्ति कम्मी, पुढो जगा परिसंखाय निस्कू ॥ तम्हा
विज्ज विरतोआयगुत्ते, दधुं तसेया पडिसंहरेज्जा ॥ १९ ॥

अर्थ—माटे (अपरिक्कदिष्ठं एदु एव सिद्धीके०) जे स्नान अने होमादिके करी सिद्धि बोले
ते ते अविमाश्यो बोलेते केमके एवा कारणो थकी सर्वथापि सिद्धि नथाय (एहिंति
घायमबुश्ममाणा के०) ते अबुद्ध एटले तत्वना अजाण धर्मनी बुद्धियें पाप करत
थका घात पामशे (नूएहिंजाणंपडिलेहसातं के०) एवुं जाणी करीने नूत एटले प्राणी
मात्रने साता एटले सुख प्रतिलेखीने तेने हणे नही एम (विज्जंके०) विद्वान् विवेकने (ग
यके०) गृहीने (तसथावरेहिंके०) तस अने स्थावर जीवोने सुख प्रियते दुःख अप्रियते ए
ज्ञानेकरी जाणे यदुक्तं पढमं नाणंतउदया इतिवचनात् ॥ १८ ॥ परंतु जे कुशीलिया ठेतेप्राणी
नो उपमर्दन करवा थकी सातामानेते तेने फलकहेते ते पृथिव्यादिकना आरंजे सुखानिजा
पी ठता नरकादिक गतिने विपे जाय पठी त्यां (यणंतिके०) आक्रंद करे तथा (लुपंतिके०)
खड्गादिक शस्त्रे ठेदन थयाथी कदर्थमान थका (तसंतिके०) नाशीजाय एम (कम्मी
के०) ते पाप सहित प्राणी दुःखी थाय (तम्हाके०) ते कारणे (निस्कूके०) चारि
त्रिउ (पुढोजगापरिसंखाय के०) जुदा जुदा जीवोने जाणीने (विज्जके०) विद्वान् होयते
(आयगुत्तेके०) आत्म शुश्र्वंत ठतो (विरतोके०) संयम आचरे (दधुंतसेयापडिसंहरेज्जा
के०) तस अने स्थावर जीवनी हिंसाकारणी एवी क्रियादेखीने ते थकी निवर्ते ॥ १९ ॥

॥ दीपिका—अग्निहोत्रेण जलेन वा यैः सिद्धिरुक्ता तैरपरीक्ष्य दृष्टं युक्तिविकलमुक्तं ।

यतो नैवमेव सिद्धिः । ते परमार्थमबुध्यमानाश्च जानंतः प्राणिघातेन संसारे भ्रमिष्यन्ति ॥
ततोविद्वान् विवेकी सातं सुखं प्रत्युपेक्ष्य नूतैः प्राणिनिस्त्रसस्थावरैर्जानीयाद्यथाव
स्थितत्वं गृहीत्वा । कोर्यः । सर्वे जीवाः सुखैषिणोऽऽखद्विषश्च । नच सुखैषिणां दुःखोत्पा
दकत्वेन स्वस्य सुखं स्यादिति ॥ १९ ॥ ते आरंभिणोनरकादिगतास्तनंत्याक्रंदन्ति लु
प्यन्ते विद्यन्ते खड्गादिभिः । एवं पीड्यमानास्त्रसन्ति पलायन्ते । कर्माणि विद्यन्ते येषांते कर्मि
णः सपापाः पृथक् जगादिति जंतवः । एवं परिसंख्याय ज्ञात्वा निरुक्तस्मादिदं विद्वान् पंडितो
विरतः पापादात्मगुप्तोदात्तात्मा त्रसान् स्यावरांश्च दृष्ट्वा परिज्ञाय तदुपघातक्रियां प्र
तिसंहरेन्नवर्तयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका-उक्तानि पृथक् कुशीलदर्शनानि अयमपरस्तेषां सामान्योपलक्षणं इत्याह । (अ
परिस्फुटमित्यादि । यैर्मुमुक्षुनिरुदकसंपर्केणाग्निहोत्रेण वा प्राण्युपमर्दकारिणा सिद्धि
रिति । तेच परमार्थमबुध्यमानाः प्राण्युपघातेन पापमेव धर्मबुद्ध्या कुर्वतोघात्यन्ते वा व्या
पाद्यन्ते नानाविधैः प्रकारैर्यस्मिन् प्राणिनः संघातः संसारस्तमेष्यन्ति । अप्कायतेजःकाय
समारंभेण हि त्रसस्थावराणामवश्यं नावी विनाशस्तन्नाशेच संसारएव न सिद्धिरित्यनि
प्रायः । यतएवं ततोविद्वान् सदसद्विवेकी यथावस्थिततत्त्वं गृहीत्वा त्रसस्थावरैर्नूतैर्ज
तुभिः कथं सांप्रतं सुखमवाप्यतइति एतत्प्रत्युपेक्ष्य जानीहि अत्रबुद्ध्यस्व । एतदुक्तं चव
ति । सर्वेऽप्यसुमंतः सुखैषिणोऽऽखद्विषोनच तेषां सुखैषिणां दुःखोत्पादकत्वेन सुखा
यातिर्नवतीति । यदिवा । (विज्जंगहायति) विद्याज्ञानं गृहीत्वा विवेकमादाय त्रस
स्थावरैर्नूतैर्जतुभिः करणनूतैः सातं सुखं प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जानीह्यवगच्छेति । यत
उक्तं । (पठमं नाणं तवोदया एवं चिच्छ संजए । अन्नाणीकिंकाही किंवाणाहीत्रेयपावगमि
त्यादि) ॥ १९ ॥ ये पुनः प्राण्युपमर्देन सातमजिलपंतीत्यशीनाः कुशीलाश्च ते संसारे
एवंविधाअवस्थाअनुजवंतीत्याह (यणंतिलुप्यंतीत्यादि) तेजस्कायसमारंभिणोनूतस
मारंभेण सुखमजिलपंतोनारकादिगतिगतास्तीव्रदुःखैः पीड्यमानाश्च सहावेदनाघ्रातमा
नसाअशरणाः स्तनन्ति केवलं करुणमाक्रंदन्तीति यावत् । (तथालुप्यंतीति) । वि
द्यन्ते खड्गादिनिरेवं च कदर्थ्यमानास्त्रस्यन्ति प्रपलायन्ते । कर्माण्येषां संतीति कर्मिणः स
पापाइत्यर्थः । तथा पृथक्जगादिति जंतवइति । एवं परिज्ञाय ज्ञात्वा निरुणशीलोनिरुः
माधुरित्यर्थः । यस्मात्प्राण्युपमर्दकारिणः संसारांतर्गताविलुप्यन्ते तस्मादिदं विद्वान् पंडितोवि
रतः पापानुष्ठानादात्मा गुप्तोयस्य सोऽयमात्मगुप्तोमनोवाक्कायगुप्तइत्यर्थः । दृष्ट्वाच त्रसान् च
सदास्थवरांश्च दृष्ट्वा परिज्ञाय तदुपघातकारिणीं क्रियां प्रतिसंहरेन्नवर्तयेदिति ॥ २० ॥

जे धम्मलद्धं विणिहाय जुंजे, वियडेण साहडु य जे सिणाइं जे धो
वती लूसयतीव वत्तं, अहाहु सेणा गणियस्स दूरे ॥ ११ ॥ कम्म
परिन्नाय दगंसि धीरे, वियडेण जीविज्जय आदिमोक्कं ॥ संवीय
कंदाइ अजुंजमाणे, विरतेसि णाणाइसु इत्थियासु ॥ १२ ॥

अर्थ—(जे के०) जे शीतल विहारी (धम्म के०) शुद्ध निर्दोष एवा आहारने
द्धं के० लहीने (विणिहायजुंजे के०) संनिधि करी जमे तथा (वियडेणसाहडु
सिणाइं के०) विकट एटले फासु पाणीयें करी अंगोपांग संकोची प्रासुक प्रदेश
देश थकी अथवा सर्व थकी स्नान करे तथा (जेधोवतीलूसयतीववत्तं के०) जे
धोवे तथा लुसे एटले लांबुंहोय तेने फाडीने न्हाओ करे तथा न्हाओ होय तेने तां
ने मोहोडुं करे इत्यादिक वातो शोचाने अर्थे जे करे (अहाहुसेणागणियस्सदूरेके०)
ते संयम थकी दूर वर्तते एम श्रीतीर्थेकर गणधर कहेते. ॥ ११ ॥ (कम्मपरिन्नाय
सिधीरे के०) जे धीर बुधिमंत पुरुष होय ते उदकने विषे कर्मबंध जाणीने (वि
एजीविज्जयआदिमोक्कं के०) जावजीव सुधी फासु पाणी पीए (संवीयकंदाइअ
माणे के०) ते साधु बीज कंदादिक अणजोगवतो (विरतेसिणाणाइसुइत्थियासुके०) स्नान
अन्यंग उटंगणादिकने विषे तथा स्त्रीने विषे विरति होय पणकुशील दोष आचरे नही ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—अथ स्वयूष्यकुशीलानाह । (जेइति) । ये शीतलविहारिणोधर्मेण
धिकया लब्धमुदेशकक्रीतादिदोषरहितमाहारं विनिधाय व्यवस्थाप्य सन्निधिरुतेवा पुन
ते तथा विकटेन प्रासुकोदकेनापि संकोच्यांगानि प्रासुकोदकेनापि देशसर्वस्नानं कुर्वन्ति
तथा ये वस्त्रं धावन्ति प्रक्षालयन्ति लूषयन्ति शोचार्थं दीर्घं सद्विदार्य न्हस्वं वा संधाय दीर्घं
करोति (सेणागणिअस्स) नियंयनावस्य दूरे वर्तते इति तीर्थरुतआहु. ॥ ११ ॥
क्ताः कुशीलाअथ सुशीलाउच्यन्ते । धीरोबुद्धिमान् उदकारंजे सति कर्म बध्यतइति प्रतिक्र
य विकटेन प्रासुकोदकेन सौवीरादिना जीव्यात् प्राणधारणं कुर्यात् । आदिः संसारस्तस्मा
न्मोक्षआदिमोक्षः संसारविमुक्तियावदित्यर्थः । अथवा धर्महेतूनामादिजुतं शरीरं तस्मि
क्तियावद्यावज्जीवमित्यर्थः । ससाधुर्बीजकंदादीनजुंजानः स्नानादिषु विरतः । आदि
द्वादन्यंगो वर्तनादिन्योपिविरतअन्यासुच विचिकित्सादिक्रियासु निवर्तते तथा स्त्रीषु नि
रतोऽन्यास्त्रवेन्योपि विरतः कुशीलदोषैर्न युज्यते ॥ १२ ॥

॥ टीका—सांप्रतं स्वयूष्याः कुशीलाअनिधीयंतइत्याह । (जेधम्मलद्धमित्यादि) ये के०

न शीतलविहारिणो धर्मेण सुधिकया लब्धं धर्मेन लब्धं । उद्देशकक्रीतकृतादिदोषरहितमित्यर्थः । तदेवं नूतमप्याहारजातं निधाय व्यवस्थाप्य सन्निधिं कृत्वा चुंजते । तथा ये विकटेन प्राशुकोदकेनाऽपि संकोच्यांगानि प्राशुकएव प्रदेशे देशसर्वस्नानं कुर्वन्ति । तथा यो वस्त्रं धावति प्रक्षालयति तथा जूपयति शोचार्थं दीर्घमुत्पाटयित्वा न्दस्वं करोति न्दस्वं वा संधाय दीर्घं करोति । एवं जूपयति । तदेवं स्वार्थं परार्थं वा यो वस्त्रं जूपयति । अथाऽसौ (एणगणियस्तति) निर्ग्रथनावस्य संयमानुष्ठानस्य दूरे वर्तते न तस्य संयमो न वत्येवं तीर्थं करगणधरादय आदुरिति ॥ ११ ॥ उक्ताः कुशीलास्तत्प्रतिपक्षनूताः शीलवन्तः प्रतिपाद्यन्त इत्येतदाह । (कम्मपरिणाय इत्यादि) । धिया राजते इति धीरो बुद्धिमान् (उदगंसिन्ति) उदकसमारंजे सति कर्मबंधो न वति । एवं परिज्ञाय किं कुर्यादित्याह । विकटेन प्राशुकोदकेन सांवीरादिना जीव्यात् प्राणसंधारणं कुर्यात् । चशब्दात् अन्येनाऽप्याहारेण प्राशुकेनैव प्राणवृत्तिं कुर्यात् । आदिः संसारस्तस्मान्मोक्ष आदिमोक्षः संसारविमुक्तियावदिति । धर्मेकारणानां तावदादिनूतं शरीरं तद्विमुक्तिं यावज्जीवमित्यर्थः । किंचाऽसौ साधुर्वीजकं दादीन् चुंजानः । आदिग्रहणात् मूलपत्रफलानि गृह्यन्ते । एतान्यऽप्यपरिणतानि परिहरन् विरतो न वति । कुत इति दर्शयति । स्नानान्यंगो वर्तनादिषु क्रियासु निष्प्रतिकर्मशरीतयाऽन्या सुचिकित्सादिक्रियासु न वर्तते । तथा स्त्रीषु च विरतः वस्तिनिरोधग्रहणात् अन्येऽप्याश्रया गृह्यन्ते । यश्चेवं नूतः सर्वेभ्योऽप्याश्रयद्वारेभ्यो विरतो नाऽसौ कुशीलदोषैर्युज्यते तदयोगाच्च न संसारे बन्धमीति । ततश्च न दुःखितः स्तनति नापि नानाविधैरुपायैर्विलुप्यत इति ॥ ११ ॥

जे मायरं च पियरं च हिच्चा, गारं तहा पुत्तपसुं धणं चाकुलाइं जे
धावइ साउगाइं, अहाहु से सामणियस्स दूरे ॥ १३ ॥ कुलाइं
जे धावइ साउगाइं, आघातिधम्मं उदराणुगिद्धे ॥ अहाहु से
आयरियाण सयंसे. जो लावएक्का असणस्स हेऊ ॥ १४ ॥

अर्थ—(जे मायरं च पियरं च हिच्चा के०) जे कुशीलिया माता तथा पिता प्रमुख कुटुंब त्यागीने (गारं के०) आहार एटले घर (तहा के०) तथा (पुत्तपसुं धणं च के०) पुत्र अने पशु जे गवादिक तथा धनने त्यागी पंचमहाव्रत अंगीकार करी पठी रसगृहिये आसक्त ठता जिव्हाजो जपी सरस आहारने गवेपता यका (कुलाइं जे धावइ साउगाइं के०) मोहोटा कुलने विपे रुडा रसनो आहार पामवाने अर्थे जे चमण करे (अहाहु से सामणियस्स दूरे के०) ते चारित्र्य अर्का दूर जाएवा एम श्रीतीर्थकर गणधर कहवै. ॥ १३ ॥ (कुलाइं जे धावइ साउगाइं के०) जे स्वाडुक कुलने विपे रसजं पट यका गोचरी करवाने जाय (आघातिधम्मं उदराणुगिद्धे के०) एवा उदरगृह पेटार्थ यका जेने जेवो धर्म

रूचे तेने तेवो उपदेश आपे (अहाहुसे आयरियाणसयंसेके०) ते पुरुषो आर्य धर्मेने
मे जागे उपलक्षणथकी सहस्र लाख कोडमे जागे पण पोहोचे नही एम श्री तीर्थ
दिक कहेते (जोलावएळा असणस्सहेकके०) तथा जे साधु आहार वस्त्रादिकोने
बीजाने मुखे पोताना गुण केवरावे लाल पाल करे तेपण कुशीलिया जाणवा. ॥१४॥

॥ दीपिका—यः कुशीलोमातरं पितरं वा उपलक्षणाद्वातृडहित्रादिकमपि हित्वा अग्नं
गृहं पुत्रमपत्यं पशुं हस्त्यश्वगोमहिष्यादिकं धनं च त्यक्त्वा पुनर्हीनतया साङ्ग
नि स्वाङ्गनोजनवन्ति कुलानि गृहाणि धावति गच्छति अतोऽसौ श्रामण्यस्य श्रमणत्वस्य दूरे
एवमाहुस्तीर्थकृतः ॥ १३ ॥ यः कुलानि स्वाङ्गनोजनवन्ति धावति गच्छति गत्वा निष्कार्यं
प्रविश्य यद्यस्मै रोचते कथादिकं तत्तस्याख्यातिः । किञ्चूतः । उदरेऽनुगृह्य उदरनरणव्यग्रस्तुं
ग्रः सञ्चार्याणां उत्तमगुणानां शतांशे अधिवर्तते शतोपलक्षणात्सहस्रांशदेरप्यधि
वर्तते । योऽशनः स्यात्तस्य हेतुं लापयति स्वप्रशंसां करोति ॥ १४ ॥

॥ टीका—पुनरपि कुशलानेवमधिकृत्याह । जेमायरंचेत्यादि । ये केचनाऽपरिणत
म्यकथर्माणस्त्यक्त्वा मातरंच पितरंच मातापित्रोर्दुस्त्यजत्वाङ्गपादानं । अतोऽत्रातृडहित्रादि
कमपि त्यक्त्वेति एतदपि इष्टव्यं । तथा अग्नं गृहं पुत्रमपत्यं पशुं हस्त्यश्वगोमहि
ष्यादिकं बंधनं च त्यक्त्वा सम्यक् प्रव्रज्योद्धानेनोद्भाय पंचमहाव्रतनारस्य स्कंधं दत्वा पुन
र्हीनसत्वतया रससातादिगौरवगृह्योः कुलानि गृहाणि स्वाङ्गकानि स्वाङ्गनोजनवन्ति
धावति गच्छति । अथाऽसौ श्रामण्यस्य श्रमणत्वावस्य दूरे वर्तते एवमाहुस्तीर्थकरगणेषु
दयइति ॥ १३ ॥ एतदेव विशेषेण दर्शयितुमाह (कुलांजेधावतीत्यादि) कुलानि स्वाङ्ग
जनवन्ति धावतिगच्छति) तथा गत्वा धर्ममाख्याति निष्कार्यं वा प्रविष्टो यद्यस्मै रोचते कथासं
धस्तं तस्याऽऽख्यातिः । किञ्चूतइति दर्शयति । उदरेऽनुगृह्य उदरानुगृह्यः । उदरनरणव्यग्रस्तुं
परिमृजइत्यर्थः । इदमुक्तं नवति । योऽनुदरगृह्य आहारादिनिमित्तं दानश्रद्धाकारख्यानि कुलानि
गत्वाऽऽख्यायिकाः कथयति सकुशीलइति । अथाऽसावाचार्यगुणानां वा शतांशे वर्ततइति
योऽह्यन्नस्य हेतुं नोजननिमित्तमपरवस्त्रादिनिमित्तं वा आत्मगुणानपरेणालापयेन्नाणेत
असावप्यार्यगुणानां सहस्रांशे वर्तते । किमंगं पुनर्यः स्वतएवाऽऽत्मप्रशंसां विदधातीति ॥

एकम्म दीणे परचोयणंमि, मुहमंगलीए उदराणुगिद्धे ॥ नी
वारगिद्धेव महावराहे, अदूरए एहइ घातमेव ॥ १५ ॥ अन्न
स्स पाणस्सिहलोइयस्स, अणुप्पियं जासति सेवमाणे ॥ पास
त्तयं चेव कुसीलयंच, निस्सारए होइजहा पुलाए ॥ १६ ॥

अर्थ—(एिस्कम्मदीणेपरनोयणंमि के०) जे पोतानुं धनादिक ठांमीने पढी परनो जनने विपे दीन एटले दयामणो थाय (उदराणुगिद्धेके०) एम उदरगृह्यको रहेते (मुहमंगलिक के०) गृहस्थने बंदीजननी पेरे मुखेमंगलिक वचन कहे गृहस्थनी प्रसं साकरे यतः सोएसोजस्सगुणा, विरयंतनवारियादसदिसासु, इहराकहासुच्चसि पञ्चस्कं अहदिष्ठोसि ॥ १ ॥ इत्यादिक वचन पेटनें अर्थे बोले (नीवारगिद्धेवमहावराहे के०) जे म महोठो सूअर नीवार एटले चावलना कएने विपे गृहठतो (अदूरएएहइघातमेव के०) अदूर एटले तरत घात पामे तेम कुशीलिया पण आहार गृहठता संसार मांहे अनंता मरण पामे ॥ १५ ॥ ते कुशीलिया (अन्नस्स के०) अन्नने अर्थे (पाणस्स के०) पाणीने अर्थे तथा (हलोइयस्स के०) अन्य वस्त्रादिकने अर्थे (अणुप्पियंजा सतिसेवमाणे के०) जेने जेवुं गमतुं होय तेना आगल तेवुंज बोले सेवकनी पेरे जेम सेवक पोताना राजाने गमतुं बोले तेम ए कुशीलिया पण बोले ते (पासन्नयंचेवकुसी लयंच के०) सदाचार थकी चष्ट एवा पासन्नानो जाव तथा कुशीलियानो जाव पामे ते केवो थाय तोके (निस्सारएहोइजहापुजाए के०) निःसार थाय जेम पुलाक एटले धानना ठोतरा तूस निःसार होयठे तेम तेपण तेना सरखोज निःसार जाएवो ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—योनिष्कम्य प्रव्रज्य पराहारविषये दीनः सन् वंदिवन्मुखमांगलिकः स्यात् मुखेन परप्रशंसावाक्यानि वक्ति औदर्यं प्रतिगृहः । किमिव । नीवारोऽमृगादिचक्षुर्विशोपस्तत्र गृहआसक्तोयथा महावराहः सूकरः संकटे प्रविष्टः सन्नदूरएव शीघ्रमेव घातं विनाशमेप्यति एवमसावपि कुशीलः ॥ १५ ॥ सकुशीलोऽन्नस्य पानस्य ऐहिकार्थस्य वस्त्रादेः कृतेतु प्रियं नाषते ऽनुकूलंवक्ति सेवकवत्सेवमानएवंचूतश्च पार्थस्यतां कुशीलतां च गच्छति निःसारोऽभवति यथा पुलाकस्तुपः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (एिस्कमेत्यादि) । योह्यात्मीयं धनधान्यहिरण्यादिकं त्यक्त्वा निष्कां तोनिष्कम्य च परचोजने पराहारविषये दीनोऽन्यमुपगतोजिह्वेन्द्रियवशादात्तोऽवदिवन्मुखमांगलिकोऽभवति । मुखेन मंगलानि प्रशंसावाक्यानि ईदृशस्तादृशस्त्वमित्येवं दैन्यं नावमुपगतोवक्ति । उक्तंच । सोएसोजस्सगुणा. विरयंतनवारियादसदिसासु । इहराकहासुच्चसि, पञ्चस्कंअहदिष्ठोसि । इत्येवमौदर्यं प्रतिगृहोऽध्युपपन्नः । किमिव । नीवारः मृगादिमृगचक्षुर्विशोपस्तस्मिन् गृहआसक्तमनागृहीत्वा च स्वयर्थं महावराहोमहाकायः सूकरः । एवकारोऽवधारणे । अवश्यं तस्य विनाशएव नाऽपरा गतिरस्तीति । एवमसावपि कुशीलआहारमात्रगृहः संसारोदरः पौनःपुन्येन विनाशमेवैति ॥ १५ ॥

(किंचअस्मत्सेत्यादि) सकुशीलोऽन्नस्य पानस्य वा कृतेऽन्यस्य वैहिकार्थस्य वत्सादेः । अनुप्रियं नापते । यद्यस्य प्रियं तत्तस्य वदतोऽनुपश्चाद्भापते अनुनापते । प्रति त् सेवकवद्वा राजाद्युक्तमनुवदतीत्यर्थः । तमेव दातारमनुसेवमानआहारमात्रगृहः सेतत्करोतीत्यर्थः । सचैवंनूतः सदाचारत्रष्टः पार्श्वस्थनावमेव व्रजति कुशीलतां च गच्छति तथा निर्गतएकांततः सारश्चारित्राख्योयस्य सनिःसारः । यद्विवा निर्गतस्य सारः सविद्यते यस्याऽसौ निःसारवान् पुलाकश्च निष्कणोजवति यथा एवमर्त्ता मानुष्ठानं निःसारीकरोति । एवंनूतश्चाऽसौलिंगमात्रावशेषोबहूनां स्वयूय्यानां तिर्यक् पदवीमवाप्नोति परलोके च निरुष्टानि यातनास्थानान्यऽवाप्नोति ॥ १६ ॥

अस्मात्पिंढ्रेण हियासएङ्गा, णो पूयणं तवसा आवहेङ्गा ॥ सह
हिं रूवेहिं असज्जमाणं, सवेहि कामेहि विणीय गेहिं ॥२७॥ स
वाइं संगाइं अइच्च धीरे, सवाइं डुकाइं तित्तिक्काणे ॥ अखिले
अगिद्धे अणिएयचारी, अन्नयं करे ज्जिक्कु अणाविलप्पा ॥२८॥

अर्थ—हवे सुशीलियानुं आचरण कहेठे. (अस्मात्पिंढ्रेणहियासएङ्गाके०) ज्ञात कुलने विपे पिंम एटले आहार पाणी लीये अंत प्रांत आहारे करी संयम पण दीनपणु अंगीकार करे नही (णोपूयणंतवसाआवहेङ्गा के०) तथा तप करी पूजा सत्कारने बांठे नही एटले राजादिकनी पूजाने निमित्ते तपस्या करे नही आत्मार्य करे यडुक्त इहलोगछयाएतवमाघहेङ्गा इत्यादिक नाव जाणीने तथा हिं के०) शब्दने विपे (रूवेहिं के०) रूपने विपे (असज्जमाणं के०) असह्यम टले तत्पर नहोय अने (सवेहिकामेहिविणीयगेहिं के०) सर्व कामने विपे गृह टालीने रागद्वेष नकरे तेने साधु जाणवो ॥ २७ ॥ (सवाइंसंगाइंअइच्च के०) स्त संग तेमां स्नेह ते अन्यंतर संग अने धन धान्यादिक बाह्य संग एवंप्रकारन थकी अतीत एटले रहित (धीरे के०) विवेकवान् (सवाइंडुकाइंतित्तिक्काणे तथा सर्व शारीरिक अने मानसिक दुःख तेने सहन करनार एटले परीसहोपस नित दुःखनो सहन करनार (अखिले के०) ज्ञान, दर्शन अने चारित्रे करी (अगिद्धे के०) कामनोगनी अजिज्ञाप रहित तथा (अणिएयचारी के०) अनियत एटले अप्रतिबद्ध विहारी (अन्नयंकरे के०) सर्व जीवने अन्नयनो करनार एवो (के०) साधु ते (अणाविलप्पा के०) विषय कषाये करी अनाकुल एटले कषायने मायवे करी निर्मल ययोठे जेनो आत्मा एवो साधु सहानुभाव जाणवो ॥ २८ ॥

॥ टीपिका—अज्ञातपिंडः अंतः प्रांतः अज्ञातेन्यः पूर्वापराऽपरिचितेन्यः कुलेन्यउंठ
वृत्त्या लब्धस्तेनात्मानमधिसहे वर्तयेत् नच तपसा पूजनं सत्कारमावहेत् नसत्कारार्थं त
पः कुर्यादित्यर्थः । यदुक्तं । परलोकादिकं धाम, तपः श्रुतमिति ह्यं ॥ तदेवार्थित्वनिर्जुत
सारं तृणलवायते इति । शब्दैर्मनोज्ञैरूपैश्चासक्तमकुर्वन् सर्वैरपि कामैरिहाम
दनैर्गृहिं विनीय त्यक्त्वा संयममनुपालयेत् ॥१७॥ सर्वान् संगानतीत्य त्यक्त्वा धीरोवि
वेकी सर्वाणि दुःखानि परीपहोपसर्गजनितानि तितिह्माणोऽधिसहन् अखिलोज्ञाना
दिसंपूर्णोऽगृहः कामेष्वनियतचारी अप्रतिबद्धविहारी जीवानामनयंकरोजिह्नुः सा
धुरनाविजात्मा निष्कपायात्मा सुशीलः स्यात् ॥ १८ ॥

॥ टीका—उक्ताः कुशीलास्तत्प्रतिपक्षनूतान् सुशीलान् प्रतिपादयितुमाह । (अस्मात्पिंडेत्या
दि) अज्ञातश्चाऽसौ पिंडश्चाऽज्ञातपिंडः अंतः प्रांत इत्यर्थः । अज्ञातेन्योवा पूर्वापरासंस्तुतेन्यो
वा पिंडोऽज्ञातउंठवृत्त्या लब्धस्तेनात्मानमधिसहे वर्तयेत् पालयेत् । एतदुक्तं नवति
अंतप्रांतेन लब्धेनाऽलब्धेन वा न दैन्यं कुर्यात् । नाऽप्युत्कृष्टेन लब्धेन मदं विदध्यात् । ना
ऽपि तपसा पूजनसत्कारमावहेत् न पूजनसत्कारनिमित्तं तपः कुर्यादित्यर्थः । यदिवा
पूजासत्कारनिमित्तत्वेन तथाविधार्थत्वेन वा महतापि केनचित्तपोमुक्तिहेतुकं न निःसारं
कुर्यात् । तदुक्तं । परलोकाधिकं धाम तपःश्रुतमिति ह्यं ॥ तदेवाऽर्थित्वनिर्जुतसारं तृण
लवायते । तथा चरसेषु गृहिं न कुर्यात् । एवं शब्दादिष्वपीति दर्शयति । शब्दैर्वेषुवीणा
दिनिराक्षितः संस्तेष्वसक्तश्चासक्तिमकुर्वन् कर्कशेषु च द्वेषमगच्छन् तथा रूपैरपि मनोज्ञैरै
रागद्वेषमकुर्वन् । एवं सर्वैरपि कामैरिहामदनरूपैः सर्वेन्योवा कामेन्यो गृहिं विनीयाऽपनीय
संयममनुपालयेदिति । सर्वथा मनोज्ञैतरेषु विषयेषु रागद्वेषं न कुर्यात् । तथाचोक्तं । सहे
सुयजद्वयपावएसुसोयविसयसुवगएसु । तुष्ठेणचरुष्ठेणच, समणेणसयाणहोयवं ॥ १ ॥
रुवेसुयजद्वयपावएसुचरकुविसयसुवगएसु । तुष्ठेणचरुष्ठेणच, समणेणसयाणहोयवं ॥२॥
गंधेसुयजद्वयपावएसु, घाणविसयसुवगएसु । तुष्ठेण ॥ ३ ॥ नरेकसुयजद्वयपावएसुः रस
ण विसयसुवगएसु, तुष्ठेणचरुष्ठेणच, समणेणसयाणहोयवं ॥ ४ ॥ फासेसुयजद्वयपावए
सु, फासविसयसुवगएसु । तुष्ठेणचरुष्ठेणच, समणेणसयानहोयवं ॥ ५ ॥ १७ ॥ यथाचै
द्विनिरोधोविधेयएवमपरसंगनिरोधोऽपि कार्यइति दर्शयति (सद्वाइइत्यादि) सर्वान् वा
ह्यांश्च इयपरिग्रहलक्षणानतीत्य त्यक्त्वा धीरोविवेकी सर्वाणि दुःखानि शारीरमानसानि
त्यक्त्वा परीपहोपसर्गजनितानि तितिह्माणोऽधिसहन् अखिलोज्ञानदर्शिनचारित्रिः संपू
र्णस्तथा कामेष्वगृहस्तथा नियतचारी अप्रतिबद्धविहारी तथा जीवानामनयंकरोपि
निरुणशीजोनिह्नुः साधुर्येयमनाविजोविषयकपायैरनाकुलव्यात्मा येन्याऽनावनाविजा
त्मा संयममनुवर्त्ततइति ॥ १८ ॥

चारस्स जाता मुणि जुंजएज्जा, कंखेज्जा पावस्स विवेग निक्खू ॥
 डुक्केण पुढे धुयमाइएज्जा, संगामसीसेव परं दमेज्जा ॥ १९ ॥
 अविहम्ममाणे फलगावतठी, समागमं कंखति अंतकस्स ॥
 णिधूय कम्मं ए पवंवुवेइ, अस्सकएवा सगडं तिवेमि ॥ ३० ॥
 इतिश्री कुशील परिचासिय सत्तमाश्रयणं सम्मतं ॥

अर्थ—(चारस्सजातामुणि जुंजएज्जाके०) चार एटले संयम तेनी यात्रा निरवाह ॥
 अर्थे चारित्रिउं शुद्ध निर्दोष आहार ग्रहण करे (कंखेज्जापावस्सविवेगनिक्खू के०)
 या साधु पूर्व आचरित पापकर्मनो विवेक एटले पृथक् जाव वांठे (डुक्केणपुढे
 एज्जा के०) तथा परीसहादिक उपने थके डुःखने फरइयो ठतो ध्रौव शब्दे संयम
 वा ध्रौव शब्दे मोह तेने ग्रहण करे कोनीपेरे तोके (संगामसीसेवके०) जेम कोइ
 रवीर सुजटने संग्रामने मस्तके शत्रुयें पराजव्यो थको (परंदमेज्जाके०) परंते फरी शत्रु
 मन करे तेम चारित्रिउं कर्मरूप शत्रुयी उपना जे उपसर्ग अने परीसह तेथी पराजव्य
 थको पण कर्मने दमे अने आत्मस्वरूपने साधे ॥ १९ ॥ (अविहम्ममाणे के०)
 सहोपसर्गे हणातो थको पणते साधु सम्यक् अहियाओ कोनीपेरे तोके (॥ १९ ॥)
 फलग एटले पाटीआनीपेरे तिष्टे एटले रहे जेम पाटीउं बने पाओ ठेदातु थकुं
 राग द्वेष नकरे तेम साधुपण उपसर्ग परिसह उपने थके राग द्वेष रहित थके
 (समागमंकंखतिअंतकस्स के०) अंतक एटले मृत्यु आववानो समागम
 अर्थात् पंक्ति सरण वांठे पण तपश्यायें करी शरीर शोषवाने लीधे डुब
 पामवा थकी मनमां शंका तथा जय आपो नही (णिधूयकम्मंएपवंवुवेइके०) ज्ञाना
 दिक अष्ट प्रकारना कर्म खपावीने वली प्रपंच एटले संसारने न पामे एटले मुक्ति
 (अस्सकएवासगडंतिवेमिके०) जेम अह एटले धुरी तेना हय थकी गांडजुं समे
 मार्गे नचाले तेम साधु मोह पहोता पठी संसार मांहे पाठा आवे नही. तिवेमिनो
 पूर्ववत् जाणवो. ॥ ३० ॥ इति कुशील परिचापा नामे सातमा अध्ययननो अर्थ समाप्त

॥ दीपिका—चारस्य संयमचारस्य यात्रानिर्वाहस्तदर्थं मुनिर्जुंजीत आहारं गृह्णी
 तथा निक्खुः पापस्य कर्मणोविवेकं विनाशं कांक्षेत् डुःखेन परीपहादिना स्पष्ट
 धृतं संयमं आददीत गृह्णीयात् यथा संग्रामशीर्षे कश्चित् सुजटः परं शत्रुं
 साधुः कर्मशत्रून् दमयेत् ॥ १९ ॥ परीपहैर्हन्यमानः पीडयमानोपि सम्यक् सहते ।
 फलकं उनाच्यां पार्श्वान्यां तद्वं घटितं सत्तनुं नवत्येवं साधुरपि तपसा दुर्बलतनुः

अरक्तद्विष्टश्च मृत्योः समागमं प्राप्तिमाकांक्षेत अष्टप्रकारं कर्म निर्धूयापनीय प्रपंचं सं
सारं नोपैति नयाति । यथा अक्षस्य क्षये विनाशे सति शकटं समविषमपथरूपं प्रपंचं
प्राप्ति उपष्टंजकारणाच्चावात् एवं साधुः कर्मक्षये संसारं नयातीति । ब्रवीमीति पूर्ववत्
॥ ३० ॥ समाप्तं कुशीलपरिजापारख्यं सप्तमाध्ययनं ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (नारस्तज्जाताइत्यादि) । संयमनारस्य यात्रार्थं पंचमहाव्रत
नारनिर्वाहणार्थं सुनिः कालत्रयवेत्ता जुंजीत आहारग्रहणं कुर्वति । तथा पापस्य
कर्मणः पूर्वचरितस्य विवेकं पृथग्ज्ञावं विनाशमाकांक्षेन्निकुः साधुरिति । तथा दुःखय
तीति दुःखं परीपदोपसर्गजनितापीडा तेन स्पृष्टोव्याप्तः सन् धूतं संयमं मोक्षंवा आद
शीत गृह्णीयात् । यथा सुनटः कश्चित् संग्रामशिरसि शत्रुनिरजिद्रुतः परं शत्रुं दमयति ।
एवं परं कर्मशत्रुं परीपदोपसर्गानिद्रुतोदमयेदिति ॥ ३१ ॥ अपिच (अविहम्ममाणे
यादि) परीपदोपसर्गैर्हिन्यमानोऽपि सम्यक् सहते । किमिव । फलकवदकृष्टः । यथा फ
लकमुत्तमान्यमपि पार्श्वान्यां तष्टं घट्टितं सत्तनुं नवति अरक्तं द्विष्टं वा संनवत्येवमसा
धुः सबाह्यान्त्यंतरेण तपसा निष्टप्तदेहस्तनुर्ध्वलशरीरोऽरक्तद्विष्टश्चांतकस्य मृ
त्योः समागमं प्राप्तिमाकांक्षत्यजिलपति । एवं चाऽष्टप्रकारं कर्म निर्धूयाऽपनीय नपुनः
प्रपंचं जातिजरामरणरोगशोकादिकं प्रपंच्यते । बहुधा नटवद्यस्मिन् सप्रपंचः संसारस्तं
नोपैति नयाति । दृष्टान्तमाह । यथा ऽक्षस्य क्षये विनाशे सति शकटं गंत्र्यादिकं समविष
मपथरूपं प्रपंचमुपष्टंजकारणाच्चावात्नोपयाति । एवमसावपि साधुरष्टप्रकारस्य कर्मणः
क्षये संसारप्रपंचं नोपयातीति । गतोऽनुगमोऽनयात्पूर्ववदिति शब्दः परिसमाप्त्यर्थे ब्रवीमी
ति पूर्ववत् ॥ ३० ॥ समाप्तं च कुशीलपरिजापारख्यं सप्तमाध्ययनं ॥

द्वे आत्मसुं वीर्याध्ययन कहेठे सातमाअध्ययनमां कुशीलियानो आचार कह्यो ते
आचार संयमनेविपे वीर्यांतराय कर्मना उदय थकी आयठे तेमाटे आ अध्ययनमां सु
कुशीलियानो वीर्य देखाडेठे तेथी ए अध्ययननुं नाम वीर्याध्ययनठे.

उद्भावेयं सुयस्कायं, वीरियंति पवुच्चई ॥ किंतु वीरस्स वीरत्तं, कहुं
चेयं पवुच्चई ॥ १ ॥ कम्ममेगं पवेदेंति, अकम्मं वावि सुवया ॥ एते
हिं दोहि ठाणेहिं, जेहिं दीसंति मच्चिया ॥ २ ॥

अर्थ—(उद्भावेयं सुयस्कायं के०) तेजलो वीर्य पराक्रम वे प्रकारे श्रीजिनेश्वरे कहुंठे
(वीरियंति पवुच्चई के०) ते वीर्य प्रकर्षे करी कहिएतैयें (किंतु वीरस्स वीरत्तं के०) तु एवा वि
तैयें करी वीर नामा सुनटनुं केवुं वीर पणुं अने केवीरीते ए वीर केवायठे तथा (क

हंचेयंपवुञ्च ई के०) केवीरीते ए प्रकर्षे करी वीर्ये कहेते ॥ १ ॥ (अकर्ममंवावि के०)
 एकतो अष्ट प्रकारे कर्म क्रिया अनुष्ठानरूप वीर्ये कहेते (अकर्ममंवावि के०)
 अकर्म एटले जीवनुं सहेज स्वरूप तेने पण एक वीर्ये कहेते एम वे प्रकारे वीर्ये
 (सुवयाके०) अहोसुव्रतो (एतेहिंदोहिवाणेहिं के०) एज वे स्थानके करी बल
 नेद जाणो एटले एक सकर्मक अने बीजो अकर्मकना नेदे करी वे प्रकारनो वीर्ये
 एवो (जेहिंदीसंतिमञ्जिया के०) जेने विपे व्यवस्थित सर्व मनुष्यो देखावते ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथाष्टमं । पूर्वं कुशीलसुशीलावुक्तौ तौच वीर्यतः स्यातामिति वीर्यम-
 च्यते । (डुहेति) द्विधा द्विप्रकारकमेतद्वीर्यं सुष्ठु आख्यातं तीर्थकृदादिभिः । इदं
 द्विनेदं प्रोच्यतइति । वीर्यं जीवस्य शक्तिविशेषः । तत्र किंनु वीरस्य सुनटस्य वीरत्वं
 वा हेतुनाऽसौवीरइत्युच्यते । तुशब्दोवितर्कः ॥ १ ॥ किंतु वीर्यं किंवा वीरत्वमित्याह ।
 म्मेति) कर्मक्रिया अनुष्ठानमित्येव वीर्यमिति प्रवेदयंति ॥ अथवाऽष्टप्रकारं कर्म
 कार्योपचारात् तदेव वीर्यमित्युच्यते । तथाहि । नावनिष्पन्नं कर्म उदयिकजावोपि
 यनिष्पन्नइति बालवीर्यं । द्वितीयनेदस्त्वयं । कर्मरहितोऽकर्मावीर्यांतरायकृत्यजनितं
 स्य सहजं वीर्यं । चशब्दाच्चारित्रमोहनीयोपशमकृत्योपशमजनितं हेसुव्रताएवंनूतं पं-
 जानीतश्चान्यां चान्यां स्थानान्यां बालपंडितवीर्यानां व्यवस्थितं वीर्यं उच्यते
 ययोर्वा व्यवस्थितामर्त्यामनुष्याअपदिश्यंते । तथाहि । अनेककार्येषूपयमवतं नरं
 वीर्यवानयमित्युच्यते तथा वीर्यांतरायकृत्यादनंतबलयुक्तोयं मर्त्यइत्यपदिश्यते ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं सप्तममध्ययनं सांप्रतमष्टममारच्यते ॥ अस्य चाऽयमनिसंबंधः ।
 नंतराध्ययने कुशीलास्तत्प्रतिपक्षनूताः श्रीसुशीलाः प्रतिपादिताः । तेषांच कुशीलत्वं च
 सवीर्यांतरायोदयात्तत्कृत्योपशमाच्च नवतीत्यतोवीर्यप्रतिपादनायेदमुपदिश्यते
 न संबंधेनाऽऽयातस्याऽस्याऽध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि उपक्रमादीनि वक्तव्यानि
 तत्राऽप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थाधिकारोऽयं ॥ (बालबालपंडितपंडितवीर्यनेदात्रिविधमपि
 परिज्ञाय पंडितवीर्यं यतितव्यमिति । नामनिष्पन्ने तु निक्षेपे वीर्याध्ययनवीर्या-
 निर्युक्तिरुदाह । (विरिएठकंदवे, सचित्ताचित्तमीसगंचेव ॥ डुपयचउपयचपयं,
 विहंतिसञ्चितं ॥ १ ॥) (विरिएठकमित्यादि) वीर्यं नामस्थापनाइ- . क्षेत्र जग-
 त् पोढा निक्षेपः । तत्राऽपि नामस्थापने कृष्णे इव्यवीर्यं द्विधा । आगमतो न-
 आगमतोज्ञाता तत्र वाऽनुपयुक्तः । नोआगमतस्तु कृशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तसचि-
 मिश्रनेदात्रिधा वीर्यं सचित्तमपि द्विपदचतुष्पापदनेदात् त्रिविधमेव । तत्र द्विपदानां

अक्रवर्तिबलदेववासुदेवादीनां यदीर्यं स्त्रीरत्नस्य वा यस्यवा यदीर्यं तदिह इव्यवीर्यत्वेन
 ग्राह्यं । तथा चतुष्पदानामश्वहस्तिरत्नादीनां सिंहव्याघ्रशरणादीनां वा परस्य यदोढव्ये
 धावने वा वीर्यं तदिति । तथाऽपदानां गोशीर्षचंदनप्रचृतीनां शीतोष्णकालयोरुष्णशीतवीर्यं
 परिणाम इति । अचित्तवीर्यप्रतिपादनायाह ॥ अचित्तं पुणविरयं, आहारावरणप्रहरणा
 दीसु ॥ जहत्सहीणजणियं, विरियं रसवीरियविवागो ॥ २ ॥ (अचित्तंपुणेत्यादि) अ
 चित्तइव्यवीर्यं त्वाऽऽहारावरणप्रहरणेषु यदीर्यं तदुच्यते । तत्राऽऽहारवीर्यं सद्यः प्राणकरा
 — ह्यावृतपूर्णाः कफापहाइत्यादि । उपधीनां च शब्दोद्धारणसंरोहणविषापहारमेधाक
 रणादिकं रसवीर्यं विपाकवीर्यं च । तदुक्तं । चिकित्साशास्त्रादौ तदिह ग्राह्यमिति । तथा
 योनिप्रानृतकान्नानाविधं इव्यवीर्यं इष्टव्यमिति । तथा । आवरणेकववादी, चक्रादीर्यचपहर
 णेहोति ॥ खित्तंमि जंमि खेत्ते, काले जं जंमि कालंमि । तथा (आवरणेइत्यादि) आवरणे कव
 चादीनां प्रहरणे चक्रादीनां यन्नवति वीर्यं तदुच्यतइति । अधुना क्षेत्रकालवीर्यं गाथापश्चा
 र्थेन दर्शयति । क्षेत्रवीर्यंतु देवकुर्वादिकं क्षेत्रमाश्रित्य सर्वाण्यपि इव्याणि तदंतर्गतान्युत्कृष्ट
 वीर्यवन्ति नवन्ति । यद्वा दुर्गादिकं क्षेत्रमाश्रित्य कस्यचिदीर्योद्धासोनवति । यस्मिन्वा
 क्षेत्रे वीर्यं व्याख्यायते तत्क्षेत्रवीर्यमिति । एवं कालवीर्यमप्येकांतसुखमादावाऽऽयोज्य
 मिति । तथाचोक्तं । वर्षासु लवणममृतं, शरदिजलं गोपयश्चहेमन्ते ॥ शिशिरे चामलक
 रसो, वृत्तंवसन्ते गुडश्चांस्ते ॥ १ ॥ तद्यथा । ग्रीष्मे तुल्यगुडं सुसैधवयुतां मेधावनर्द्धवरे, तुल्यां
 शर्करया शरदमलया गुंतया तुपारागमे । पिप्पल्या शिशिरे वसंतसमये द्वौडेण संयोजि
 तां, पुंसां प्राप्य हरीतकीमिव गदानश्यंतु ते शत्रवः ॥ १ ॥ नाववीर्यप्रतिपादनायाह ।
 (नावोजीवस्स सवीरियस्स विलयंमि लब्धिणोगविहा ॥ उरस्सिंदिय अल्लुप्पिएसु व
 दुसोबहुवीहियं (नावोजीवस्सेत्यादि) सवीर्यस्य वीर्यशक्त्युपेतस्य जीवस्य वीर्यं
 विषये अनेकविधा लब्धिस्तामेव पश्चाद्धेन दर्शयति । तद्यथा । उरसि नवमौरस्यं शा
 रीग्वलमित्यर्थः । तथेद्वियबलमाध्यात्मिकं बलं बहुशोबहुविधं इष्टव्यमिति । ए
 तदेव दर्शयितुमाह । (मणवइकालाआणा पाणुसंनवतहायसंनवे । सोत्तादीणं
 सदा, दिएविसएसुगहणंच ॥ ४ ॥ (मणवइइत्यादि) आंतरेण व्यापारेण गृहीत्वा
 पुज्जात्मनोयोग्यान् मनस्त्वेन परिणमयति नापायोग्यान् नापात्वेन परिणमयति कायं
 योग्यान् काययोग्यत्वेन अन्नपानयोग्यान् तज्जावेनेति । तथा मनोवाक्कायादीनां त
 नावपरिणतानां यदीर्यं सामर्थ्यं तद्विविधं । संनवे संजाव्येच । संनवे तावत्तोर्यरुताम
 नुनरोपपातिकानांच मुराणामतीव पटूनि मनोइव्याणि नवन्ति । तथाहि । तौर्यरुताम
 नुनरोपपातिकमुरमनःपर्यायज्ञानिप्रश्नव्याकरणस्य इव्यमनसैव करणात् । अनुत्तरो
 पपातिकमुराणांच सर्वव्यापारस्यैव मनसा निष्पादनादिति । संजाव्ये तु योहि यम

र्थं पटुमतिना प्रोच्यमानं नशक्नोति सांप्रतं परिणमयितुं संजाव्यते त्वेषपरिकल्पना
 शक्नोत्यमुमर्थं परिणमयितुमिति । वाग्वीर्यमपि द्विविधं । संजवे संजाव्येच । तत्र संजवे
 तीर्थकृतां योजननिर्हारिणी वाक् सर्वस्वजावानुगताच । तथाऽन्येषामपि कृ
 दितलब्धिमतं वाचः सौजाय्यमिति । तथा । हंसकोकिलादीनां संजवति स्वरमाधुर्यं ।
 नाव्येतु संजाव्यते श्यामायाः स्त्रियागानसाधुर्यं । तथाचोक्तं । श्यामा गायति मधुरं ।
 ली गायति स्वरं च रुद्धं चेत्यादि । तथा संजावयामएनं श्रावकदारकमकृतमुखसंज्ञा
 प्यक्षरेषु यथावदजितसव्येष्विति । तथा संजावयामः शुक्रसारिकादीनां वाचोमानुष
 षापरिणामः । कायवीर्यमप्यौरस्यं । यद्यस्य बलं तदपि द्विविधं संजवे संजाव्येच । यथा
 वर्तिबलदेववासुदेवादीनां यद्बाहुबलादिकायबलं । तद्यथा कोटिशिलात्रिष्टेन वामस्त
 लेनोद्धृता । यदिवा (सोलसरायसहस्साइत्यादि) यावदपरिमितबलाजिनवरं दहति ।
 संजाव्येतु संजाव्यते तीर्थकरोलोक, मलोके कंडुकवत् प्रक्षेप्तुं तथा मेरुं दंमवजृहीत्वा क
 थां तत्रकवर्त्तुमिति । तथा संजाव्यते अन्यतरसुराधिपोजंबू द्वीपं वामहस्तेन तत्रव
 र्तुमयत्नेनैव मंदिरमिति । तथा संजाव्यते अयं दारकः परिवर्धमानः शिलामेतामुद्धृ
 स्तिनं दमयितुमर्थं वाहयितुमित्यादि । इन्द्रियबलमपि श्रोत्रेन्द्रियादिस्यविषयग्रहणसम
 पंचधैकैकं द्विविधं संजवे संजाव्येच । संजवे यथा श्रोत्रस्य द्वादशयोजनानि विषयः । एवं
 षाणामपि योयस्य विषयइति । संजाव्ये तु यस्य कस्यचिदनुपहर्तेन्द्रियस्य आंतस्य कुक्ष
 पिपासितस्य परिजानस्य वा अर्थग्रहणसमर्थमपि इन्द्रियं सद्यथोक्तदोषोऽपशमे तु तस्य
 संजाव्यते विषयग्रहणायेति । सांप्रतमध्यात्मिकं वीर्यं दर्शयितुमाह । उक्लमधितीर्थ
 सोडीरत्तं खमायगंजीरं । उवयोगं योगतव, संजमादियहोऽयङ्गुष्पो (उक्लमधीत्यादि) ।
 तमन्यधीत्यध्यात्मं तत्र जवमाध्यात्मिकमांतरशक्तिजनितं सात्विकमित्यर्थः । तत्राजने
 धा । तत्रोद्यमोज्ञानतपोऽनुष्ठानादिषूत्साहः । एतदपि यथा योगं संजवे संजाव्ये
 योजनीयमिति । धृतिः संयमे धैर्यं चित्तसमाधानमिति । धीरत्वं परीपहोपसर्गाक्षे
 ता शौंडीर्यं त्यागसंपन्नता पटुखंडमपि जरतं त्यजतश्चक्रवर्तिनो न मनः कंपते ।
 दिवाऽऽपद्यविपस्नुता । यदिवा विषमेऽपि कर्तव्ये समुपस्थिते पराजियोगमकुर्वन् न
 वैतत्कर्तव्यमित्येवं हर्षायमाणोऽविपस्नोविधत्तइति । कृमावीर्यं तु परैराकुक्ष्यमाणोऽति
 मनागपि मनसा न ह्योजमुपयाति जावयति । तच्चेदं । आकुष्टेन मतिमता तत्त्वार्थमे
 पणे मतिः कार्या । यदि सत्यं कः कोपः स्यादनृतं किंतु कोपेन ॥ ३ ॥ तथा (अक्रोतद
 एमारण धम्मपुंसाण बालसुलजाणं ॥ लानं मन्नं धीरो, जहुत्तराणं अजावंमि ॥ १ ॥)
 नीधैवीर्यं नाम परीपहोपसर्गैरधृष्यत्वं । यदिवा यन्मनश्चमत्कारकारिण्यपि स्वातुष्ट्ये
 अर्थादित्यं । उक्तंच । (बुद्धुबलेऽजंहे, इज्जणयं रित्तयं कणकणेऽ । जरियां ए सुसंती, ए

रिसवित्राण नंडाई ॥ १ ॥) उपयोगवीर्यं साकारानाकारनेदात् द्विविधं । तत्र साकारोप
योगोऽष्टधा ऽनाकारश्चतुर्धा । तेन चोपयुक्तः स्वविषयस्य इव्यक्तेत्रकालजावरूपस्य परिष्ठे
दं विधत्तइति । तथा योगवीर्यं त्रिविधं । मनोवाक्कायनेदात् । तत्र मनोवीर्यमकुशलमनो
निरोधः कुशलमनसश्च प्रवर्तनं मनसोवा एकत्वीजावःकरणं । मनोवीर्येणहि निर्ग्रन्थसंय
ताः प्रवृत्तपरिणामाश्चवस्थितपरिणामाश्च नवंतीति । वाग्वीर्येण तु ज्ञापमाणोऽपुनरु
क्तं निरवयं च ज्ञापते । कायवीर्यं तु यस्तु समाहितपाणिपादः कूर्मवदवतिष्ठतइति । तपो
वीर्यं षादशप्रकारं तपोयद्बलादग्लायन् विधत्तइति । एवं सप्तदशविधेयं संयमे एकत्वाद्यऽध्य
वसितस्य यद्बलात्प्रवृत्तिस्तत्संयमवीर्यं । कथमहमतिचारं संयमेन प्राप्नुयामित्यध्यव
सायिनः प्रवृत्तिरित्येवमाद्यऽध्यात्मवीर्यमित्यादिच ज्ञाववीर्यमिति । वीर्यप्रवादपूर्वेचाऽनंतं
वीर्यं प्रति पादितं । किमिति यतोऽनंतार्थे पूर्वं नवति । तत्रच वीर्यमेव प्रतिपाद्यते । अनंता
र्थता चातआगंतव्या । तद्यथा । (सर्वणईणं जाहोळवानुया गणणमागयासत्ती । तत्तोबहुय
तरागो अठो एगस्स पुवस्स ॥ १ ॥ सर्वसमुदाणजलं जइ पण्णमियं हविज्ज संकलियं । एत्तोबहु
यतरागो, अठो एगस्स पुवस्स ॥ १ ॥) तदेवं पूर्वार्थस्याऽनंत्या दीर्यस्य च तदर्थत्वादनंतता वी
र्यस्येति । सर्वमप्येत दीर्यं त्रिधेति प्रतिपादयितुमाह । (सर्वंपिय तं तिविहं, पंमियवालवि
रियंच । अहवावि होंति डुविहं, अगारअणगारियंचेव ॥ १ ॥) (सर्वंपियमित्यादि) सर्व
मप्येतज्ञाववीर्यं पंडितबालमिश्रनेदात् त्रिविधं । तत्रनागाराणां पंडितवीर्यं बालपंडित
वीर्यं त्वगाराणां गृहस्थानामिति । तत्र यतीनां पंडितवीर्यं सादिसपर्यवसितं । सर्वविर
ति प्रतिपत्तिकाले सादितासिद्धावस्थायां तदज्ञावात्सांतं । बालपंडितवीर्यं तु देशवि
रतिसज्ञावकाले सादि । सर्वविरतिसज्ञावे तद्ध्रंशेवा सपर्यवसानं । बालवीर्यं त्वविरतिल
क्षणमजव्यानामनाद्यपर्यवसितं जव्यानां त्वनादिसपर्यवसितं । सादि सपर्यवसितं तु विरति
प्रशात् सादिता । पुनर्जघन्यतांतर्मुहूर्तादुत्कृष्टतो ऽपार्द्धपुजलपरावर्तात् विरतिसज्ञावात् सांत
तेति । साद्यपर्यवसितस्य तृतीयजंगकस्य त्वसंनवएव । यद्विवा पंडितवीर्यं ससर्वविरतिलक्ष
णं । विरतिरपि चारित्रमोहनीयक्यक्योपशमलक्षणात्रिविधैवाऽतोवीर्यमपि त्रिधैव नवति
गतोनामनिष्पन्नोनिर्हेपः । तदनुसूत्रानुगमे स्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । त
च्चेदं । (उहावेदंसुयस्कायमित्यादि) ६ विधे प्रकारावऽस्येति द्विविधं द्विप्रकारं । प्रत्य
क्षासन्नवाचित्वात् इदमोयदनंतरं प्रकर्षेणोच्यते वीर्यं तद्विचेदं सुष्टारख्यातं स्वाख्यातं तीर्थ
करादिनिः।चोवाक्यालंकारे । तत्रेऽरगतिप्रेरणयोः । विज्ञेपेण ईरयति प्रेरयति अनिहितं ये
न तदीर्यं जीवस्य शक्तिविज्ञेपइत्यर्थः । तत्र किंतु वीरस्य सुजटस्य वीरत्वं केनवा कारणो
नाऽस्तौवीरइत्यनिधीयते । तुगद्धोवितर्कवाची । एतद्वितर्कयति । किंत वीर्यं वीरस्य वा किं
त वीरत्वमिति ॥ १ ॥ तत्र चेदद्वारेण वीर्यस्वरूपमात्रख्यात्तुराह ॥ (कम्ममेगेइत्यादि)

कर्म क्रियानुष्ठानमित्येतदेके वीर्यमिति प्रवेदयन्ति । यदिवा कर्माष्टप्रकारं कारणे पञ्चारात् तदेव वीर्यमिति । तथा ह्यौदयिकनावनिष्पन्नं कर्मेत्यपदिश्यते । औदयिको नावः कर्मोदयनिष्पन्नएव बालवीर्यं । द्वितीयजेदस्त्वयं । न विद्यते कर्माऽस्येत्येकं वीर्यं तस्यैक्यजनितं जीवस्य सहजं वीर्यमित्यर्थः । चशब्दात् चारित्रमोहनीयोपशमनितं च । हेसुव्रताएवंनूतपंडितवीर्यं जानीत यूयं । आन्यामेव हान्यां स्थानान्यां सत्त्वाकार्कर्मकापादितं बालपंडितवीर्याभ्यां व्यवस्थितं वीर्यमित्युच्यते । यकान्यां ययोवा व्यवस्थितामर्त्येषु नवामर्त्याः (दिस्संतइति) दृश्यन्तेऽपदिश्यन्तेवा । तथाहि । नानाविध क्रियासु प्रवर्तमानमुत्साहबलसंपन्नं मर्त्यं दृष्ट्वा वीर्यवानयं मर्त्यस्त्येवमपदिश्यते । न दावारककर्मणः ह्यादनंतबलयुक्तोऽयं मर्त्यस्त्येवमपदिश्यते दृश्यतेचेति ॥ २ ॥

पमायं कम्ममाहंसु अप्पमायं तहावरं ॥ तप्पावादेसउवावि, बालं पंप्पियमेववा ॥ ३ ॥ सत्तमेगेतु सिस्कंता, अतिवायाय पाणिणं ॥ एगे मंते अहिज्जंति, पाणनूयविहेडिणो ॥ ४ ॥

अर्थ—(पमायंकम्ममाहंसु के०) श्रीतीर्थंकर देव प्रमादने कर्म कहेढे तेप्रमादने हेढे मज्जं विसयकसाया निदाविहगाय पंचमेजणियाइत्यादि (अप्पमायंतहावरंके०) त अप्रमादने अकर्म कहेढे (तप्पावादेसउवाविबालंपंप्पियमेववा के०) जे प्रमादिकर्म करे ते बालवीर्य कहिए अने जे अप्रमादिको कर्म करे ते पंप्पितवीर्य कहिए बाल अने पंप्पितवीर्य आवीरीतेढे अजव्यने अनादि अपर्यवसित अने जव्यने अदि सपर्यवसित अथवा सादि सपर्यवसित जाणवो ॥ ३ ॥ (सत्तमेगेतुसिस्कंता के०) कोइएक शस्त्र एटले खजादि हथीयार धनुष्य विद्यादिक शीखे अथवा शास्त्र एटले ज्योषादिक शास्त्र तथा निमित्त वैद्यक औषध प्रमुख शीखे शावास्तेशीखेतोके (पाणिणंके०) जीवोने (अतिवायायके०) अतिपात एटले विनाश करवाने अर्थ शीखे (एगेमंतेअहिज्जं के०) तथा कोइएक हिंसक मंत्रादिक जणीने जे अथर्वणयाग अथर्वमेध मनुष्य मेध जामेध प्रमुख करे ए (पाणके०) बेंडियादिक त्रस जीव तथा (नूतके०) पृथिव्यास्थायरजीव तेने (विहेडिणोके०) विविध प्रकारे हणवा निमित्ते पूर्वोक्त मंत्रादि जणे ॥

॥ टीपिका—प्रमादमेव कर्म आहुस्तीर्थकृतः । कर्महेतुत्वात्प्रमादः कर्मैव । अप्रमादं परं कर्म आहुः । कोर्थः । प्रमादात्कर्म वध्यते सकर्मणश्च क्रिया बालवीर्यं । तथा स्य कर्मानावस्तस्यच पंप्पितवीर्यं । तज्जावदेशतः बालवीर्यस्य पंप्पितवीर्यस्य शोध्यपदेशस्तत्र बालवीर्यमजव्यानामनायनंतं । जव्यानामनादिसांतं सादिसांतं वा ।

तवीर्यं तु सादिसांतमेव ॥३॥ बालवीर्यमाह । शस्त्रं प्रहरणं शास्त्रं वा धनुर्वेदायुर्वेदादिकमेके
शिक्षंते प्राणिनामतिपाताय विनाशाय गृह्णन्ति । एके बालवीर्यवंतो मंत्राननिचारकानधी
यते । किञ्चूतान् प्राणिनोर्क्षिंदियाद्याः । चूतानि पृथिव्यादीनि तेषां हेतुकान् बाधकान् ॥४॥

॥ टीका—इह बालवीर्यं कारणे कार्योपचारात्कर्मैव वीर्यत्वेनाभिहितं । सांप्रतं कारणे
कार्योपचारादेव प्रमादं कर्मत्वेनापदिशन्नाह । (पमायमित्यादि) । प्रमाद्यन्ति सद्नुष्ठानर
हितानवन्ति प्राणिनोयेन सप्रमादो मद्यादिः । तथाचोक्तं । (मद्यविसयकसाया, ए
दाविगहाय पंचमे जणिया । एसपमायपमाउ, एदिछो वीयरगेहिं ॥ १ ॥) तमेवंचूतं
प्रमादं कर्माद्भिरुक्तवंतस्तीर्थकरादयोऽप्रमादंच तथा ऽपरकर्मकमाद्भुरिति । एतदुक्तं नव
ति । प्रमादापहतस्य कर्म बध्यते सकर्मणश्च यक्रियानुष्ठानं तद्बालवीर्यं । तथाऽप्रमत्तस्य
कर्माभावो नवति । एवंविधस्य च पंडितवीर्यं नवति । एतच्च बालवीर्यं पंडितवीर्यमिति
वा प्रमादवतः सकर्मणो बालवीर्यमप्रमत्तस्याऽकर्मणः पंडितवीर्यमित्येवमायोज्यं । (त
प्रावादे सज्जवापीति) तस्य बालवीर्यस्य कर्मणश्च पंडितवीर्यस्य वा नावः सत्ता सतज्जाव
स्तेनाऽऽदेशो व्यपदेशस्ततस्तद्यथा बालवीर्यमनव्यानामनादि अपर्यवसितं नव्यानामनादि
सपर्यवसितं वा सादिसपर्यवसितं चेति । पंडितवीर्यं तु सादिसपर्यवसितमेवेति ॥ ३ ॥
तत्र प्रमादापहतस्य सकर्मणो यद्बालवीर्यं तददर्शयितुमाह । (सज्जमेगेइत्यादि) । शस्त्रं ख
जादिप्रहरणं शास्त्रं वा धनुर्वेदायुर्वेदादिकं प्राप्नुपमर्दकारि तत् सुष्ठु सातगौरवगृह्णाएके
केचन शिक्षंते उद्यमेन गृह्णन्ति । तच्च शिक्षितं सत् प्राणिनां जंतूनां विनाशाय नवति ।
तथाहि । तत्राऽपदिश्यते एवंविधमालीढप्रत्यालीढादिनिर्जीवव्यापादयितव्ये स्थानं वि
धेयं । तदुक्तं । मुष्टिना ह्लादयेत्तद्वयं, मुष्टौ दृष्टिं निवेशयेत् । हतं लक्ष्यं विजानीयाद्यदि
मूर्धा न कंपते । १ । (तथा) एवं लावकरसः कृषिणे देयोऽनयारिष्टारव्यो मद्यविशेषश्चे
ति । तथैव चौरादेः शूलारोपणादिकोदंडो विधेयः । तथा चाणिक्यानि प्रायेण परोवंच
पितव्योऽर्थोपादानार्थं तथा कामशास्त्रादिकं चोद्यमेनाऽशुजाध्यवसायिनोधीयते । तदेवं
शस्त्रस्य धनुर्वेदादेः शास्त्रस्य वा यदन्यसनं तत्सर्वं बालवीर्यं । किंचैके केचन पापोदयान् मं
त्राननिचारकानाऽऽथर्वणानश्वमेधपुरुषमेधादिकं विधीयते । किञ्चूतानिति दर्शयति । प्रा
णां हिंदियादयो चूतानि पृथिव्यादीनि तेषां विविधमनेकप्रकारं हेतुकान् बाधान् रुक्संस्था
नीयान् मंत्रान् पठन्तीति । तथाचोक्तं । षट्शतानि नियुज्यन्ते, पशूनां मध्यमेऽहनि । अ
श्वमेधस्य वचनादयूतानि पशुनिस्त्रिजिरित्यादि ॥ ४ ॥

माइणो कट्टु मायाय, कामजोगे समारज्जे ॥ हंता ठेत्ता पगप्पित्ता
आयसायाणुगामिणो ॥ ५ ॥ मणसा वयसाचेव, कायसा चेव
अंतसो ॥ आरउं परउं वावि, डहाविय असंजया ॥ ६ ॥

अर्थ—(माइणोकट्टुमायायके०) कोइएक मायावि पुरुष माया केलवीने (कामजोगेसमार
जेके०) शब्दादिक विषय रूप कामजोगनो समारंज करे एटछे पोतानाचित्तने विषे आशक्त
ठता काम सेवना करे एवा ते (आयसायाणुगामिणोके०) पोताना आत्म सुखना अर्थि वि
षय गृह ठता (हंताठेत्ता पगप्पित्ता के०) जीवना हणनार तथा अंगोपांगना ठेदनार
तथा पेटना कापनार थाय ॥ ५ ॥ (मणसावयसाचेव के०) मने करी वचने करी
चेव पदपूर्णार्थि ठे अने (कायसा के०) कायाये करी (अंतसोके०) आशक्त ठता तंड
ल मज्झनी पेरे कर्म बांधता तथा (आरउंके०) आरत आलोकने विषे (परउंवाविके०) अ
थवा परलोकने विषे पण (डहाविय के०) ए बन्ने लोकने विषे कृत्य कारीत पणे करी
ते जीव घातना करनार पुरुष निश्चै थकी (असंजया के०) असंयति जाणवा. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—मायाविनोमायां परवंचनानि कृत्वा कामजोगान् समारज्जंते सेवन्ते । तदे
वमात्मना सातानुगामिनः स्वसुखलिप्सवः प्राणिनां हंतारः स्युः । तथा ठेत्तारः कर्णेना
सादेः प्रकर्तयितारः पृष्ठोदरादेः ॥ ५ ॥ मनसा वाचा कायेन अंतशः कायेनाशक्तोपि तं
दुलमत्स्यवन्मनसैव कर्म बध्नाति तथा आरतः परतश्चेति इह लोकपरलोकयोर्द्विधापि कृ
तकारितान्यां च संयताजीवोपघातकारिणः ॥ ६ ॥

॥ टीका—(अधुना सत्त्वमित्येतत्सूत्रपदं सूत्रस्पर्शिकया निर्युक्तिकारः स्पष्टयितुमा
ह । सत्त्वमसिमादीयं, विज्ञामंतेयदेवकथं । पञ्चीवकरुणअग्गेय, वायुतहमीसगंचेवा) (स
त्त्वमित्यादि) शस्त्रं प्रहरणं तच्चाऽसिः खड्गादिस्तदादिकं तथा विद्याधिष्ठितं मंत्राधिष्ठितं तदे
व कर्मकृतं दिव्यक्रियानिष्पादितं । तच्च पंचविधं । तद्यथा । पार्थिवं वारुणमाग्नेयं वा
यव्यं तथैव छयादिमिश्रं चेति । किंचाऽन्यत् । माइणोइत्यादिसूत्रं । माया परवंचनादिका
बुद्धिः सा विद्यते येषांते मायाविनस्तएवंजूतामायाः परवंचनानि कृत्वा एकग्रहणे त
ज्जातीयग्रहणादेव क्रोधिनोमानिनोलोचिनः संतः कामान् इष्टारूपान् तथा जोगांश्च
शब्दादिविषयरूपान् समारज्जंते सेवन्ते । पाठांतरंवा (आरंजायेतिवट्टइ) त्रिनिर्मनोवा
क्कायैरारंजार्थं वर्त्तते । बहून् जीवान् व्यापादयन् बध्न् अपध्वंसयन् आज्ञापयन् जौ
गार्थी वित्तोपार्जनार्थं प्रवर्त्ततइत्यर्थः । तदेवमात्मसातानुगामिनः स्वसुखलिप्सवोऽऽसु
खिपोविषयेषु गृह्णाः कपायकलुपितांतरात्मानः संतएवंजूतान्वन्ति । तद्यथा । हंता

रः प्राणिव्यापादयितारस्तथाहेत्तारः कर्णनासिकादेस्तथा प्रकर्तयितारः पृष्ठोदरादेः ॥ ५ ॥ तदेतत्कथमित्याह (मणसाइत्यादि) अधुना सन्नमित्येतत्सूत्रपदं पमर्दनं मनसा वाचा कायेन कृतकारितानुमतिनिश्चांतशः कायेनाऽशक्तोऽपि तस्य वन्मनसैव पापानुष्ठानानुमत्या कर्म बधातीति । तथाऽऽरतः परतश्चेति लौकिकी वा किरिति । एवं पर्यालोच्यमाना ऐहिकामुष्मिकयोर्दिधापि स्वयंकरणेन परकरणेन वा जीवोपघातकारिण इत्यर्थः ॥ ६ ॥

वेराइं कुवई वेरी, तउ वेरेहिं रज्जती॥पावोवगाय आरंजा, डुक
फासाय अंतसो ॥७॥ संपराइय एियहंति, अत्तडुकडकारिणो ॥
रागदोसस्सिया बाला, पावं कुवंति ते बहु ॥ ८ ॥

अर्थ—(वेराइंकुवईवेरीके०) जीव घातनो करनार पुरुष ते विरोधरूप वैर ने अनेक नी साथे करे (तउवेरेहिंरज्जतीके०) तथा ते वैरे करी परलोके पण राचे एटले वैर ये संबंध करे (पावोवगायआरंजाके०) पापना समीप गामी एवा सावधानुष्ठानरूप जना करनार ते (डुकफासायअंतसो के०) अंत काले विपाकावसरे असातावेदन ना उदय थकी दुःखनो स्पर्श पामे. ॥ ७ ॥ (संपराइयएियहंति के०) साते कर्म धवाना बे प्रकार कह्याळे एक इर्यापथिकिक्रिया अने बीजी सांपराइकिक्रिया ए बे थकी जीव कर्मनो बंध बांधेळे (अत्तडुकडकारिणो के०) आत्म दुष्कृतकारी एटले स्वयं पापकारी (रागदोसस्सियाबाला के०) रागदेषाश्रित एटले राग देषे व्याकुल बाल एटले अज्ञा नी सदसद् विवेक रहित एवा ठता (पावंकुवंतितेबहुके०) ते पुरुषो पोताना आत्माना घात करनार एटले आत्माने दुःखना देनारा एवा घणा पाप करे. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—वैरी सजीवोवैराणि करोति ततोऽपैरैर्वैरैरनुरुध्यते वैरपरंपरानुषंगी स्यादित्यर्थः । आरंजाः पापोपगाः पापयुक्ता अंतशोविपाककालदुःखदायिनः स्युः ॥ ७ ॥ आत्मदुष्कृतकारिणः स्वपापविधायिनः सांपरायिकं कर्म नियहंति बध्नंति । ते किञ्चूताः । रागदेषाश्रिता बालाः पापं कुर्वन्ति बहूनंतं । कर्मद्विधा । इर्यापथं सांपरायिकंच तत्र संपराया बादरकषायास्तेन्यथागतं सांपरायिकं जीवघातहेतुत्वेन कषायोऽहं कर्म बध्नन्तीत्यर्थः ॥ ८ ॥

॥ टीका—सांप्रतं जीवोपघातविपाकदर्शनार्थमाह । (वेराइंइत्यादि) । वैरमस्यास्तीति वैरी सजीवोपमर्दकारी जन्मशतानुबंधीनि वैराणि करोति । ततोऽपि च वैरादपैरैर्वैरैरनुरुध्यते । वैरपरंपरानुषंगी नवतीत्यर्थः । किमिति । यतः पापं उपसामीप्येन गहंतीति पापोपगाः । कएते आरंजाः सावधानरूपाः । अंतशोविपाककाले दुःखं स्पृशन्तीति दुःख

स्पर्शाद्यसातोदयविपाकिनोजवंतीति ॥ ७ ॥ किंचाऽन्यत्संपराश्यणियव्वंतीत्यादि)
द्विविधं कर्म ईर्यापयं सांपरायिकं च । तत्र संपरायावादरकपायास्तेन्यत्रागतं सांपरायिकं
तल्लीवोपमर्दकत्वेन वैरानुपंगितयाऽऽत्मदुष्कृतकारिणः स्वपापविधायिनः संतोनिषव्वं
ति वध्वंति । तानेव विशिनष्टि । रागद्वेषाश्रिताः कपायकलुपितांतरात्मानः सदसद्विवेक
विकलत्वात् बालाश्च बालास्ते चैवञ्जूताः पापमसद्वेद्यं बह्वनंतं कुर्वन्ति विदधति ॥८॥

एयं सकम्मवीरियं, बालाणं तु पवेदितं॥इत्तो अकम्मविरियं, पं
मियाणं सुणेहमे ॥९॥ दव्विए बंधणुम्मक्के, सव्वउ चिन्नबंधणे ॥ प

णोद्धपावकं कम्मं, सद्धं कंततिअंतसो पाठांतरे सद्धं कंतति अप्पणो १०

अर्थ—(एयंसकम्मवीरियं के०) एपूर्वोक्त अनुक्रमे सकर्म वीर्यं कथ्यो ते कर्म बांधवा
नुं कारणते माटे ए (बालाणंतुपवेदितं के०) ए बालानुं वीर्यं कथ्यं (इत्तो के०) ए
बालवीर्यं कथ्यानंतर (अकम्मविरियं के०) अकर्म वीर्यं ते (पंमियाणंसुणेहमे के०)
पंमितनु वीर्यं जाणवो ते हुं कहुंहुं माटे हे शिष्यो तमे सांजलो ॥९॥ (दव्विएके०) मुक्ति
गमन योग्य एवो जीव इव्य (बंधणुके०) राग द्वेष रूप जे कपाय तेथकी (मुक्केके०) मुक्त ए
टले रहित (सव्वउचिन्नबंधणे के०) सर्वथा प्रकारे कर्म बंधननो ठेद्य करनार एवोठतो
(पणोद्धपावकंकम्मं के०) पाप कर्मने क्षय करी (सद्धंकंततिअंतसो के०) जेने पामीने
जीव समस्त सत्य कापे अथवा पाठांतरे (सद्धंकंततिअप्पणोके०) पोताना शल्य कापे ॥१०॥

॥ टीपिका—तत् पूर्वोक्तं बालानां सकर्मवीर्यं प्रवेदितं । यथा जमदग्निना स्वचार्यायामकार्यं
प्रवृत्तः कृतवीर्योव्यादितस्तत्पुत्रेण कार्तवीर्येण जमदग्निर्दत्तः पुनर्जमदग्निपुत्रेण परशु
रामेण सप्तवारान् कृत्रियाहताः पुनः कृतवीर्यसुतेन सुजुमेन त्रिःसप्तवारान् ब्राह्मणाद
ताइति बालानां कर्मवीर्यमिति । इतर्ध्वमकर्मवीर्यं पंडितानां तन्मे मम कथयतः शृ
णुत यूयं ॥ ९ ॥ इव्योन्नव्योमुक्तियोग्योऽकपायीत्यर्थः । बंधनोन्मुक्तः कर्मरहितः सर्वत
श्चिन्नबंधनः सूक्ष्मवादरकपायमुक्तः प्रणुद्य प्रेर्य पापं कर्म तत्कारणजूनान् आश्रवान् वा
त्यक्त्वा शल्यतुल्यमश्रेपं कर्म कृतत्यपनयति ॥ १० ॥

॥ टीका—एवं बालवीर्यं प्रदर्शयोपसंजिघृक्षुराह । (एयंसकम्मेत्यादि) । एतत् यत् प्राक्
दर्शितं । तद्यथा । प्राणिनामतिपातार्थं शस्त्रं शास्त्रं वा केचन शिद्धंते । तथा परे विद्यामं
त्रान् प्राणिबाधकानधीयते । तथाऽन्येमायाविनोनानाप्रकारां मायां कृत्वा कामजोगार्थं
मारंजान् कुर्वन्ते । केचन पुनरपि परे वैरिणस्तत्कुर्वन्ति येन वैरैरनुबध्यन्ते । तथाहि ।
जमदग्निना स्वचार्याकार्यव्यतिकरे कृतवीर्योविनाशि तत्पुत्रेणतु कार्तवीर्येण जमदग्निः

जमदग्निसुतेन परशुरामेण सप्तवारान् निःकृत्रा पृथिवी कृता । पुनः कार्तवीर्यसुतेन तु सु
 नूमेन त्रिःसप्तकत्वोब्राह्मणाव्यापादिताः । तथाचोक्तं । अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तु
 ष्टिमुपैति शक्तिमान् । अधिकां कुरुते हि यातनां, विषतां जातमशेषमुद्धरेत् ॥१॥ तदेवं क
 षायवशगाः प्राणिनस्तत्कुर्वन्ति । येन पुत्रपौत्रादिष्वपि वैशानुबंधो नवति । तदेतत्सकर्मणां
 बालानां वीर्यं । तुशब्दात्प्रमादवतां च प्रकर्षेण वेदितं प्रवेदितं प्रतिपादितमिति यावत् । अ
 तर्कध्वंसकर्मणां पंडितानां यद्दीर्यं तन्मे मम कथयतः शृणुत यूयमिति ॥ ए ॥ यथाप्रतिज्ञात
 मेवाह (दविण्ड्यादि) इव्यो न व्योमुक्तिगमनयोग्यः । इव्यं च न व्यति वचनात् । राग
 द्वेषविरहाद्या इव्यचूतोऽकषायीत्यर्थः । यदिवा वीतराग इति । वीतरागोऽल्पकषाय इत्य
 र्थः । तथाचोक्तं । किंसक्कावोयुंजे, सरागधम्मंमि कोऽय्यकसायी । संतेविजोकषाए, निगि
 एहसोवि तत्तुल्लो ॥१॥ सच किंचूतो नवतीति दर्शयति । बंधनात्कषायात्मकान्मुक्तो बंधनो
 न्मुक्तः । बंधनं तु कषायाणां कर्मस्थितिहेतुत्वात् । तथाचोक्तं । (बंधच्छिदकसायवसा
 इति) यदिवा बंधनो न्मुक्त इव बंधनो न्मुक्तः । तथा परः सर्वतः सर्वप्रकारेण सूक्ष्मबादरूपं
 विन्नमपनीतं बंधनं कषायात्मकं येन सविन्नबंधनः । तथा प्रणुद्य प्रेर्य पापं कर्म कारणचू
 तान्वाऽऽश्रवानपनीय शल्यवह्वल्यं शेषकं कर्म तत् कृतं त्यपनयत्यंतशोनिरवशेषतो
 विषटयति । पाठांतरंवा । (सल्लंकंत इत्यप्यणोति) शल्यचूतं यदष्टप्रकारं कर्म तदात्मनः
 संबधि कृतंति विनचीत्यर्थः ॥ १० ॥

नेयाउयं सुयस्कायं, नवादाय समीहए ॥ जुजो जुजो इहावासं, अ
 सुहत्तं तहातहा ॥ ११ ॥ ठाणी विविहठाणाणि, चइस्संति ए
 संसने ॥ अणियंते अयं वासे, णायएहि सुहीहिय ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे जे वस्तु पामीने शल्यने ह्वे ते देखाडेवे. (नेयाउयंसुयस्कायंके०) न्याय एटले
 ज्ञान दर्शन चारित्ररूप जे मोक्ष मार्ग श्री तीर्थंकर देवनो जाण्यो (नवादायके०) तेने उपा
 दान एटले ग्रहण करीने (समीहएके०) धर्म ध्यानने विषे उद्यम करे अने (जुजो जुजो
 इहावासंके०) जे बालवीर्यवंत ते वली वली अनंत नव ग्रहणने विषे जेम जेम नरकादि
 क दुःखना आवासीने विषे पर्यटन करे (तहातहा के०) तेम तेम (असुहत्तंके०)
 अशुचत्वं एटले दुर्ध्यानपणु प्रवर्द्धमान थाय एवो संसारनुं स्वरूप जाणीने पंमित पुरु
 ष धर्मध्यानने विषे प्रवर्त्ते ॥ ११ ॥ हवे संसारनुं अनित्य पणु देखाडेवे. (ठाणीविविह
 ठाणाणि के०) जे जीवना विविध प्रकारना प्रधान स्थानकडे तद्यथा देवलोकमां इंद्र
 तथा सामानिक त्रयस्त्रिंशकादिकना स्थानडे मनुष्यने विषे चक्रवर्ती वासुदेव बलदेव

तथा मांजुलिकादिकना स्थाने तिर्येचने विषे पण क्यांएक इष्टजोग नूय्यादिक स्थाने ते सर्वे स्थाने (चइस्संति के०) ठांमरो (एसंसउ के०) एमां संदेहकरवो नही तथा (णायएहि के०) जाति गोत्री (सुहीहिया के०) सुहद एटले बांधवादिक (अणियंतेअयंवासे के०) ए सर्वेनुं अनित्य अशाश्वत एवो वासठे ॥ ११ ॥

॥ टीका-नैष्ठ्यायिकं मोक्षनयनशीलं श्रुतारख्यातं धर्ममुपादाय गृहीत्वा समीहते सम्यक् मोक्षाय ईहते चेष्टते नूयो नूयः पुनः पुनः दुःखावासं बालवीर्यवान् स्यात् यथा यथा बालवीर्यवान् स्यात् तथा तथाऽशुनत्वं दुर्ध्यानं प्रवर्धते ततश्च नरकादिदुःखं ॥ ११ ॥ स्थानानि विद्यंते येषांते स्थानिनो देवल्लोकादिशुचिस्थानवर्तिनः स्थानानि त्यक्त्यंति नात्र संशयोऽशाश्वतत्वादिंस्त्वचक्रित्वादीनां । यतः । सुचिरतरमुपित्वा बांधवैर्विप्रयोगः सुचिरमपि हि रंत्वा नास्ति जोगेषु तृप्तिः ॥ सुचिरमपि हि पुष्टं याति नाशं शरीरं, सुचिरमपि विचिंत्यो धर्म एकः सहायः ॥ १ ॥ इति ज्ञातकैः स्वजनैः सुहज्जिश्च सहवासोय मनियतः कियत्कालस्थायी न नित्यः ॥ ११ ॥

॥ टीका-यदुपादाय शल्यमपनयति तद्वर्शयितुमाह । (नेयाउयमित्यादि) नयनशीलो नेता । नयते स्ताब्धीलिकस्तृन् । सचाऽत्र सम्यक् दर्शनज्ञानचारित्रात्मको मोक्षमार्गः श्रुतचारित्ररूपो वा धर्मो मोक्षनयनशीलवान् गृह्यते । मार्गं धर्मं वा मोक्षं प्रति नेतारं सुष्ठु तीर्थकरादिजिरारख्यातं स्वारख्यातं तमुपादाय गृहीत्वा सम्यक् मोक्षाय चेष्टते ध्यानाध्ययनादाबुद्ध्यमं विधत्ते । धर्मध्यानारोहणालंबनायाह । नूयो नूयः पौनःपुन्येन यद्बालवीर्यं तदतीतानागतानंतनवग्रहणेषु दुःखमावासयतीति दुःखावासं वर्तते । यथा यथाच बालवीर्यवान् नरकादिषु दुःखवासेषु पर्यटति तथा तथा वास्याऽशुनाध्यवसायित्वाद् श्रुतमेव प्रवर्धते इत्येवं संसारस्वरूपमनुपेक्ष्यमाणस्य धर्मध्यानं प्रवर्तत इति ॥ ११ ॥ सां प्रतमनित्यनावनामधिकृत्याह । (गणीविविहेत्यादि) । स्थानानि विद्यंते येषांते स्थानिनः । तद्यथा देवल्लोके इंस्सत्समानानि त्रयस्त्रिंशत्पार्षद्यादीनि मनुष्येष्वपि च ऋवर्तिबलदेववासुदेवमहामंजुलिकादीनि । तिर्यह्वपि यानि कानिचिदिष्टानि जोगनूय्यादौ स्थानानि तानि सर्वाण्यपि विविधानि नानाप्रकाराण्युत्तमाधममध्यमानि तेषु स्थानिनस्त्यक्त्यंति नात्र संशयो विधेय इति । तथाचोक्तं । अशाश्वतानि स्थानानि सर्वाणि दिवि चेह च देवासुरमनुष्याणामृद्धयश्च सुखानि च तथाऽयं ज्ञातिनिः सद्बन्धुनिः सार्धं सहान्यैश्च मित्रैः सुहज्जिर्यः संवासः सोऽनित्योऽशाश्वत इति । तथाचोक्तं । सुचिरतरमुपित्वा बांधवैर्विप्रयोगः सुचिरमपि हि रंत्वा नास्ति जोगेषु तृप्तिः । सुचिरमपि हि पुष्टं याति नाशं शरीरं ॥

सुचिरमपि विचिंत्यो धर्मैकः सहायइति ॥१॥ चकारौ धनधान्यद्विपदचतुष्पदशरीराद्यनि
त्यत्वनावनार्थौ । अशरणाद्यशेषनावनार्थेचा ऽनुक्तसमुच्चयार्थमुपात्ताविति ॥ १२ ॥

एवमादाय मेहावी, अप्पणो गिद्धिमुद्धरे ॥ आरियं उवसंपङ्के,
सवधम्ममकोवियं ॥ १३ ॥ सहसंमइए एच्चा, धम्मसारं सुणे
तु वा ॥ समुवठिएउ अणगारे पच्चस्काय पावए ॥ १४ ॥

अर्थ—(एवमादायमेहावीके०) एरीते पंन्ति पुरुषे अवधारीने (अप्पणोगिद्धिमुद्धरे
के०) पोतानो ममत्व स्वनाव उद्धरे एटले स्वजनादिकने विषे ममत्व नकरे (आ
रियंउवसंपङ्केके०) आर्यजे वीतराग प्रणीत मोहमार्गरूप धर्म तेने आदरे तेधर्म केवो
ढे तोके (सवधम्ममगोवियंके०) सर्व धर्ममांहे प्रधान अगोपित एटले अदूषितढे प्रगटढे
॥१३॥ हवे शुद्धधर्म परिज्ञान जेरीते आय तेरीते कहेढे. (सहसंमइएएच्चाके०)जाति
स्मरणादिके करी तथा पोतानी मतिये करी जाणीने (वाके०) अथवा अन्य गुर्वादिक
पाशेशी (धम्मसारंसुणेतुके०) धर्मनो सार जे चारित्र तेने सांजलीने अंगीकार करे (स
मुवठिएउअणगारे के०) पंन्ति वीर्ये संपन्न एवो साधु संयमने विषे उद्यमवंत अको
(पच्चस्कायपावए के०) पापकर्म जे सावद्यानुष्ठान तेने पच्चस्के एटले निराकरे ॥१४॥

॥ टीपिका—सर्वमनित्यमेवमादाय एवं ज्ञात्वा मेधावी आत्मनोगृहिं ममत्वमुद्धरेत्
त्यजेत् आर्यं मोहमार्गमुपसंपाद्येताधितिष्ठेदाश्रयेत् । किञ्चूतं सर्वैः कुतीर्थधर्मैरकोपितोऽ
दूषितश्च ॥१३॥ धर्मसारं धर्मरहस्यं ज्ञात्वा (सहसंमइएइत्यादि) ज्ञातेन तीर्थकरादिन्योवा
श्रुत्वा चारित्रं प्रतिपद्यते । उपस्थितउत्तरोत्तरगुणसंपत्तयेऽन्युद्यतोऽनगारः प्रत्याख्यातं
निराकृतं पापं येन सप्रत्याख्यातपापकः स्यात् ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपिच । (एवमादायेत्यादि) अनित्यानि सर्वाण्यपि स्थानानीत्येवमा
दायावधार्य मेधावी मर्यादाव्यवस्थितः सदसद्विवेकी वा आत्मनः संबंधिनीं गृहिं
गाह्यं ममत्वमुद्धरेदपनयेन्ममेदमहमस्य स्वामीत्येवं ममत्वं कचिदपि न कुर्यात् ।
तथा । आराज्ञातः सर्वहेयधर्मेन्यइत्यार्योमोहमार्गस्तमुपसंपाद्येताऽधितिष्ठेत् समाश्रये
दिति । किञ्चूतं मार्गमित्याह । सर्वैः कुतीर्थकधर्मैरकोपितोऽदूषितः स्वमहिम्नैव दूष
यितुमशक्यत्वात् प्रतिष्ठां गतः । यदिवा सर्वैर्धर्मैः स्वनावैरनुष्ठानरूपैरगोपितं कुत्सितं
कर्त्तव्यानावत् प्रकटमित्यर्थः ॥ १३ ॥ सुधर्मपरिज्ञानंच यथा नवति तदशीयितुमाह ।
(सहसंमइएइत्यादि) धर्मस्यसारः परमार्थो धर्मसारस्तं ज्ञात्वाऽवबुध्य । कथमिति दर्श

यति । सहसम्मत्या स्वमत्यावा विशिष्टाजिनिबोधिकज्ञानेन श्रुतज्ञानेनावधिज्ञानेन वा स्वपरावबोधकत्वात् ज्ञानस्य तेन सह धर्मस्य सारं ज्ञात्वेत्यर्थः । अन्येन्योवा तीर्थकरणधराचार्यादिन्यज्ञापुत्रवत् श्रुत्वा चिन्तातपुत्रवद्वा धर्मसारमुपगच्छति । धर्मस्य वा सारं चारित्रं तत्प्रतिपद्यते तत्प्रतिपत्तौच पूर्वोपात्तकर्मकृत्यार्थं पंडितवीर्यसंपन्नोरागादिवंधनविमुक्तोबालवीर्यरहितउत्तरोत्तरगुणसंपत्तये समुपस्थितोऽनगारः प्रवर्धमानपरिणामः प्रत्याख्यातं निराकृतं पापकं सावद्यानुष्ठानरूपं येनाऽसौ प्रत्याख्यातपापकोनवतीति ॥१४॥

जं किंचुवक्त्रमं जाणे, आनुस्केमस्स अप्पणो ॥ तस्सेव अंतरा
खिप्पं, सिक्कं सिक्केज्ज पंप्पिए ॥१५॥ जहा कुम्मे सअंगाई, स
ए देहे समाहरे ॥ एवं पावाइं मेधावी, अश्रप्पेण समाहरे ॥ १६ ॥

अर्थ—(जं किंच के०) जे कोइ प्रकारे करी (अप्पणो के०) पोतानो (आनुस्केम स्सके०) खेमे कुशले करी आयुष्यनो (उवक्त्रमंजाणेके०) उपक्रम एटले विनाश जाणे अर्थात् पोतानुं मरण जाणे (तस्सेवअंतराखिप्पंके०) तेना अंतराले एटले विचाले द्विप्र एटले उतावलो (सिक्कंसिक्केज्जपंप्पिएके०) ते पंडित संलेखणारूप शिक्षा शीखे अने ते शिक्षाने मरणावधि सुधि अंगीकार करे ॥१५॥ (जहाके०) जेम (कुम्मेसअंगाईके०) कांचवो पोताना अंग तथा हाथ मस्तकादिक उपांगने (सएदेहेसमाहरे के०) पोताना देहने विपे गोपवे (एवं के०) एरीते (मेधावी के०) पंडितजे ठे ते पण (पावाइं के०) पापजे सावद्यानुष्ठान रूप तेने (अश्रप्पेण के०) अथ्यात्म एटले सम्यक् दर्शन ज्ञानादिक जावनायें करी (समाहरे के०) उपसंहरे एटले मरण काल सुधी संलेखणायें करी पापकर्मने निर्झरे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—आयुःक्षेमस्य स्वायुषउपक्रमं कृत्यं जानीयात् ज्ञात्वा च तस्योपक्रमस्य कालस्य वा अंतराले द्विप्रमेवअनाकुलः पंडितः संलेखनारूपां शिक्षां नक्तपरिज्ञेयितमरणादिकां वा शिक्षेत् ॥१५॥ यथा कूर्मः स्वान्यंगानि स्वके देहे समाहरेजोपायेत् एवं मेधावी पंडितः पापानि पापानुष्ठानान्यव्यात्मना सम्यक् ज्ञानादिजावनया समाहरेडुपसंहरेत् ॥१६॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जं किंचुवक्त्रममित्यादि) उपक्रम्यते संवर्त्यते कृत्यमुपनीयते आयुर्येन सउपक्रमस्तं यं कंचन जानीयात् । कस्यायुःक्षेमस्य स्वायुषइति । इदमुक्तं नवति । स्वायुषस्य येन केनचित्प्रकारेणोपक्रमो जावी यस्मिन्वा काले तत्परिज्ञाय तस्योपक्रमस्य कालस्य वा अंतराले द्विप्रमेवाऽनाकुलोजीवितानांसी पंडितोविवेकी संलेखना

नुरूपां शिक्षां नक्तपरिङ्गितमरणादिकां वा शिक्षेत् । तत्र ग्रहणशिक्षया यथावन्मरण
विधिं विज्ञायाऽऽसेवनाशिक्षया सेवेतेति ॥१५॥ किंचान्यत् । (जहाकुम्मेइत्यादि) । यथेत्यु
दाहरणप्रदर्शनार्थः । यथा कूर्मः कलपः स्वान्यंगानि शिरोधरादीनि स्वके देहे समाहरेजोप
येदव्यापाराणि कुर्यादेवमनयैव प्रक्रियया मेधावी मर्यादावान् सदसद्विवेककी वा पापानि
पापरूपाण्यनुष्ठानान्यध्यात्मना सम्यक् धर्मज्ञानादिजावनया समाहरेदुपसंहरेन्मरणकाले
चोपस्थिते सम्यक्संलेखनया संलिखितकायः पंक्तिमरणेनाऽऽत्मानं समाहरेदिति ॥१६॥

साहरे हल्लपाएय, मणं पंचेदियाणिय ॥ पावकं च परीणामं, जासा
दोसंच तारिसं ॥ १७ ॥ अणुमाणंच मायंच, तं पडिन्नाय पंफिए ॥ (पाठां
तरं अइमाणं च माइंच तं परिष्साय पंडिए) द्वितीय पाठांतरं (सुयंमे
इहमेगेसिं, एयं वीरस्स वीरियं (तृतीय पाठांतरं । आयतठं समादा
य एयं वीरस्स वीरियं) ॥ सातागारवणिहुए, उवसंते णिहेचरे ॥ १८ ॥

अर्थ—(साहरे हल्लपाएयके०) काचबानी पेरे हाथ पग अंगोपांगादिकने गोपवीराखे
(मणंपंचेदियाणियके०) तथा मनना अकुशल व्यापार तथा श्रोत्रादिक सर्व इंद्रिउना विषय
थकी निवर्ते तथा (पावकंचपरीणामंके०) मननो पाप मय परिणाम एटले मागे अनिप्राय
(जासादोसंचतारिसंके०) ज्यारे कांइ प्रयोजन पडे ल्यारें तेवोजजे पापरूप जाषानो दोष
तेने पण संवरे ॥१७॥ तथा कोइ पूजा सत्कार करे तेवारे मान टालवुं ते आश्री कहेढे.
(अणुमाणंच मायंचके०) अल्पमान अल्पमाया अने चकारथकी अनुक्रमे क्रोध तथा लोच
पण लेवो (तंपडिन्नाय पंफिए के० तेने जाणीने पंक्ति विवेकी जन होयते अंहीं पा
ठांतरे अइमाणमिति अत्यंतमान अत्यंतमाया तेमज अत्यंत क्रोध अने लोच एनो सर्वथा
प्रकारे त्याग करे एमं पण कह्युंढे बीजुं पाठांतर (सुयंमेइ हमेगेसिं के०) एरीते में गु
रुनी पाशेशी सम्यक् प्रकारे सांजवुंढे के (एयंवीरस्स वीरियं के०) ए क्रोधादिकना जय
थी वीर पुरुषनुं वीर्य पराक्रम जाणवुं पण जे संग्राममां शत्रुने ह एते परमार्थे वीर
शुनट नकहेवाय तीजुंपाठांतर (आयतठंके०) मोक्षनो अर्थ आत्मतिष्ठ एवो साधु (स
मादायके०) ते चारित्रने रुडीरीते ग्रहण करीने पढी क्रोधादिकने जीतवानो उद्यम करे
(एयंवीरस्सवीरियंके०) ए प्रकारे वीर पुरुषनुं वीर्य जाणवो तथा (सातागारवणिहुए
के०) सातागारवने विपे निजृत एटले अनुद्युक्त अर्थात् साता गारवे करी रहित तथा
(उवसंतेणिहेचरे के०) उपशांत एटले कपायना जीतवा थकी क्षमावान् तथा माया
रहित ठतो संयमानुष्ठान आचरे ए शुद्ध मार्गनो जाव जाणवो ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—अनशने शेषकाले वा हस्तौ पादौ च संहरे दद्यापारान्निवर्तयेत् । तथा मनश्चित्तं पंचेंद्रियाणि च विषयेभ्यो निवर्तयेत् पापकमशुभं परिणामं जापादोषं च सावद्यां जापां संहरेत् ॥ १ ७ ॥ आयतार्थं मोक्षं सुष्ठु आदाय गृहीत्वा कामक्रोधादिकं जयेत् एत वीरस्य वीरत्वं तथा सातगौरवं सुखशीलता तत्र निनृतोऽनुद्यमउपशान्तः क्लमावान् न विद्यते निहा माया यस्यासावनिहोमायाप्रपंचरहितश्चरत्संयमे ॥ १ ८ ॥

॥ टीका—संहरणप्रकारमाह (साहरेत्यादि) पादपोषगमने इंगितमरणे नक्तपरिज्ञायां शेषकाले वा कूर्मवद्वस्तौ पादौ च संहरे दद्यापारान्निवर्तयेत् । तथा मनोऽन्तःकरणं तच्चाऽकुशलव्यापारेभ्यो निवर्तयेत् । तथा शब्दादिविषयेभ्योऽनुकूलप्रतिकूलैर्भ्योऽरक्तद्विष्टतया श्रोत्रेंद्रियादीनि पंचाऽपीन्द्रियाणि । चशब्दः समुच्चये । तथा पापकं परिणाममैहिकामुष्मिकाशंसारूपं संहरेदित्येवं जापादोषं च तादृशपापरूपं संहरेत् मनोवाक्कायगुप्तः सन् दुर्लभं संयममवाप्य पंक्तिमरणं वाऽशेषकर्मद्वयार्थं सम्यगनुपालयेदिति । तच्च संयमे पराक्रममाणं कश्चित् पूजासत्कारादिना निमंत्रयेत् । तत्राऽऽत्मोत्कर्षेण कार्येति दर्शयितुमाह ॥ १ ७ ॥ (अणुमाणं चेत्यादि) चक्रवर्त्यादिना सत्कारादिना पूज्यमानेनाऽणुरपि स्तोकोऽपि मानोऽहंकारेण विधेयः किमुत महान् । यदि वोत्तममरणोपस्थितेनोद्यतपोनिष्ठदेहेन वा अहोऽहमित्येवंरूपस्तोकोऽपि गर्वात् विधेयः । तथा पंढुरार्येव स्तोकाऽपि माया न विधेया किमुत महतीत्येवं क्रोधलोभावापि न विधेयाविति । एवं द्विविधयापि परिज्ञया कषायांस्तद्विपाकांश्च परिज्ञाय तेभ्यो निवृत्तिं कुर्यादिति । पाठांतरं वा । अस्माकंच मांश्च तं परिस्माय पंक्तिम् । अतीव मानोतिमानः सुनूमादीनामिव तं दुःखावहमित्येवं ज्ञात्वा परिहरेत् । इदमुक्तं भवति । यद्यपि सरागस्य कदाचिन्मानोदयः स्यात् तथाप्युदयप्राप्तस्य विफलीकरणं कुर्यादित्येवं मायायामप्यायोज्यं । पाठांतरं वा । (सुयं मे इहमेगेसिं, एयं वीरस्स वीरियं ।) येन बलेन संग्रामशिरसि महति सुजटे परानीकं विजयते तत्परमार्थतोर्वीर्यं न भवत्यपितु येन कामक्रोधादीन् विजयते तद्वीरस्य महापुरुषस्य वीर्यमिदं वाऽस्मिन्नेव संसारे मनुष्यजन्मनि चैकेषां तीर्थकरादीनां संबधिवाक्यं मया श्रुतं वा । पाठांतरं वा । (आयतं समादाय, एवं वीरस्स वीरियं) आयातो मोक्षोऽपर्यसितावस्थानत्वात् । सचाऽसावर्थश्च तदर्थो वा तत्प्रयोजनो वा सम्यक् दर्शनज्ञानचारित्रमार्गः स आयतार्थस्तं दृष्ट्वाऽऽदाय गृहीत्वा यो धृतिबलेन कामक्रोधादि विजयाय च पराक्रमते । एत वीरस्य वीर्यमिति यदुक्तमासीत् किंतु वीरस्य वीरत्वमिति तद्व्याजवति तत्तथाख्यातं । किंचाऽन्यत् सातगौरवं नाम सुखशीलता तत्र निनृतस्तदर्थमनुयुक्त इत्यर्थः । तथा क्रोधाग्निजयादुपशान्तः शीतीनूतः शब्दादिविषयेभ्यो

ऽप्यनुकूलप्रतिकूलेभ्योऽरक्तद्विष्टतयोपशान्तोजितैर्द्विषत्वात्तेभ्योनिवृत्तइति । तथा निहन्यं
ते प्राणिनः संसारे यथा सा निहा माया न विद्यते सा यस्याऽसावनिहोमायाप्रपंच
रहितइत्यर्थः । तथा मानरहितोलोन्नवर्जितइत्यपि दृष्टव्यं । सचैवंजूनतः संयमानुष्ठानं
चरेत् कुर्यादिति । तदेवं मरणकालेऽन्यदा वा पंडितोवीर्यवान् महाव्रतेषूद्यतः स्यात् ।
तत्राऽपि प्राणातिपातविरतिरेव गरीयसीति कृत्वा तत्प्रतिपादनार्थमाह । (उड्डमहे
तिरियंवा जेपाणा तसथावरा ॥ सबड विरतिं कुळा, संति निवाणमाहियं॥१॥) अयंच
श्लोकोन सूत्रादर्शेषु दृष्टटीकायांतु दृष्टइति कृत्वा लिखितउत्तानार्थश्चेति ॥ १७ ॥

पाणेय णाइवाएज्जा, अदिन्नं पियणादए ॥ सादियं ण मुसं बूया
एस धम्मे बुसीमउ ॥ १ए ॥ अतिक्रम्मंति वायाए, मणसा वि न
पडए ॥ सबउ संवुमे दंते, आयाणंसु समाहरे ॥ २० ॥

अर्थ—(पाणेयणाइवाएज्जा के०) प्राणीउना प्राणने हणे नही (अदिन्नं पियणा
दए के०) तथा दंत शोधनमात्र पण अदत्त लीए नही (सादियं ण मुसंबूया के०) मा
या सहित मृषावाद न बोले केम के परवंचना निमित्त जे मृषा बोलाय ठे ते मायावि
ना बोलातुं नथी किंतु माया सहितज बोलायठे ते माटे मृषानी आदि ते मायाज
जाणवी तेवी मायाने परिहरे त्यागे (एसधम्मेषुसीमउ के०) संयमवतनो तथा जी
तेंडिय साधुनो एहिज धर्म सत्य जाणवो ॥ १ए ॥ (अतिक्रम्मंतिवायाए के०) महा
व्रतोनुं अतिक्रम एटले उलंघन करवानी वचने करी (मणसाविनपडए के०) तथा
मने करी पण प्रार्थना करे नही ए बन्नेना निषेधवा अकी त्रीजो कायानो अतिक्रम
दूर अकीज निषेधो एम पोतानी मेलेज जाणी लेवो (सबउसंवुमेदंते के०) सर्व अकी
करण करावण तथा अनुमतियें करी बाह्याध्यंतर नेदेकरी संवृत गुप्तेंडिय एवो ठतो
(आयाणंसुसमाहरे के०) आदान एटले सम्यक् दर्शनादिकतुं ग्रहण करे तथा सुष्ठुआ
हार ग्रहण करे एम ग्रहण करेली चारित्रने सम्यक् प्रकारे खु-६ क्रियासहित पाले ॥ २० ॥

॥ दीपिका—प्राणिनां प्राणान् नातिपातयेत् परेणाऽदत्तं किंचिन्नाददीत न गृह्णीयात्
सह आदिना मायया वर्तते इति सादिकं समायं मृषावादं न ब्रूयात् । परवंचनार्थं मृषावा
दोऽधिक्रियते च न मायामंतरेण स्यात्ततो मृषावादस्य माया आदिनूता । कोर्थः । योहि
परवंचनार्थं समायो मृषावादः सत्यज्यते । यस्तु संयमगुह्यर्थं नमया मृगादृष्टा इत्यादि
कः स न दोषाय (एसधम्मेषुसीमउति) वस्तुमतः वस्तूनि ज्ञानादीनि विद्यते यस्य स
वस्तुमान् साधुस्तस्य अथवा वश्यस्य वशीकर्तृद्विषयेत्यर्थः ॥ १ए ॥ अतिक्रमं महाव्र

तातिचारइत्येवंनूतं वा मनसापि न प्रार्थयेत् । कायेनापि सर्वतः सवाह्याच्यंतरतः संवृ
तोयुतोदांतइंद्रियदमेन आदानं सम्यक्दर्शनादिकं सुष्ठु आहारं गृह्णीयात् ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच (पाणेइत्यादि) प्राणप्रियाणां प्राणिनां प्राणान्नातिपातयेत् । तथा
परेणाऽदत्तं दंतशोधनमात्रमपि नाददीत नगृह्णीयात् । तथा । सहादिना मायया वर्त
तइति सादिकं समायं मृषावादं न ब्रूयात् । तथाहि । परवंचनार्थं मृषावादोऽधिक्रियते
सच न मायामंतरेण नवतीत्यतोमृषावादस्य माया आदिनूता वर्तते । इदमुक्तं नवति ।
योहि परवंचनार्थं समायोमृषावादः सपरिद्वियते । यस्तु संयमगुह्यर्थं नमया मृगाउप
लब्धाइत्यादिकः सन दोषायेति । एषयः प्राक् निर्दिष्टो धर्मः श्रुतचारित्राख्यस्वभावोवा
(बुसीमउत्ति) ठांदसत्वान्निर्देशार्थस्त्वयं । वस्तूनि ज्ञानादीनि तद्वतोज्ञानादिमतइत्यर्थः ।
यदिवा । (बुसीमउत्ति) वश्यस्य आत्मवशगस्य वश्येन्द्रियस्येत्यर्थः ॥ १९ ॥ अपिच
(अश्कमंतीत्यादि) प्राणिनामतिक्रमं पीडात्मकं महाव्रतातिक्रमंवा मनोऽवष्टब्धतया पर
तिरस्कारंवा इत्येवंनूतमतिक्रमं वाचा मनसाऽपि न प्रार्थयेत् । एतद्व्यनिपेधेच कायातिक्र
मोदूरतएव निषिद्धो नवति । तदेवं मनोवाक्कायः कृतकारितानुमतिनिश्च नवकेन जेदेना
तिक्रमं न कुर्यात् । तथा इंद्रियदमनेन तपसा वा दांतः सन् मोक्षस्यादानमुपादानं सम्य
ग्दर्शनादिकं सुष्ठुयुक्तः सम्यग्विस्त्रोतसिकारहितआहरेत् आददीत गृह्णीयादित्यर्थः ॥ १० ॥

कडंच कज्जमाणंच, आगमिस्संच पावगं ॥ सवंतं एणुजाणंति,
आयगुत्ता जिइंदिया ॥ ११ ॥ जे अबुद्धा महानागा, वीरा अस
मत्त दंसिणो ॥ असुद्धं तेसि परकतं, सफलं होइ सवसो ॥ १२ ॥

अश—(कडंचकज्जमाणंच के०) साधुने उद्देशीने जे कोइ अनार्य पुरुषे कयुं एवं
जे पाप तथा वर्तमान काले जे पाप करेछे (आगमिस्संचपावगंके०) तथा आगामिक
काले जे पाप कर्म सावधानुष्ठान आरंभादिक साधुने अर्थे जे करेछे (सवंतं एणुजाणं
ति के०) ते सर्वने मन वचन अने कायायें करी अनु मोदे नही ते कोण अनुमोदे
नही तोके (आयगुत्ताजिइंदिया के०) जे महानुभाव आत्मगुप्त जितेंद्रिय होय ते
एवा पाप कृत्यने अनुमोदे नही. ॥ ११ ॥ (जेअबुद्धामहानागा के०) जे अबुद्ध तत्व
मार्गना अजाण परंतु व्याकर्णादिक जणोला तेथी लोक मांहे पूज्य मोटा केवाय एवा
(वीरा के०) वीर पुरुष पण (असमत्तदंसिणो के०) सम्यक्त्व परिज्ञान यकी विकल
होय (असुद्धंतेसिपरकतं के०) एवा पुरुषनुं जे कांइ दान तप नियमादिकने विषे प
राक्रम एटले उद्यम ते अशुद्ध जाणवो (सफलंहोइसवसो के०) ते सर्व कर्मबंधना

कारणने विषे सफल थाय पण मूर्ख वैद्यनी चिकित्सानी पेरे कर्म निर्झराना कारण ने विषे सफल न थाय ॥ ११ ॥

॥ टीपिका—साधूदेशेन यदन्यैः कृतं पापकं कर्म तथा वर्तमाने काले क्रियमाणं तथा अगामिकाले यत्करिष्यते तत्सर्वं नानुजानन्ति नानुमोदन्ते आत्मगुणजितेन्द्रियाः साधवः ॥ ११ ॥ अबुद्धाअज्ञातपरमार्थाव्याकरणशुष्कतर्कादिज्ञानेन जातमदाअपि तत्त्वा नवबोधादज्ञातपरमार्थाएव । यदुक्तं । शास्त्रावगाहपरिघट्टनतत्परोपि नैवाबुधः समनिगच्छति वस्तुतत्त्वं ॥ नानाप्रकाररसजावगतापि दर्वी स्वादं रसस्य सुचिरादपि नैव वेत्ति ॥ १॥ अबुद्धाअपि महाजागाः । जागशब्दः पूजावाची । कोर्थः । अपंडिताअपि त्यागादिगुणैर्लोकपूज्यावीराः सुनटवादं वहंतोप्यसम्यक्दर्शनामिथ्यादृष्टयइत्यर्थः । तेषां बालानां पराक्रांतमनुष्ठानमशुद्धं नशुद्धिहेतु प्रत्युत कर्मबंधाय तत्पराक्रांतं सहफलेन कर्मबंधेन वर्ततइति सफलं सर्वतः स्यात् ॥ ११ ॥

॥ टीका—तथा किंचाऽन्यत् । (कडंवेत्यादि) । साधूदेशेन यदपरैरनार्यकल्पैः कृतमनुष्ठितं पापकं कर्म तथा वर्तमानेच काले क्रियमाणं तथाऽऽगामिनिच काले यत्करिष्यते तत्सर्वं मनोवाक्कायकर्मनिर्नानुजानन्ति नाऽनुमोदन्ति तदुपजोगपरिहरेणेति जावः । यद्यप्यात्मार्थं पापकं कर्म परैः कृतं क्रियते करिष्यते च । तद्यथा । शत्रोः शिरश्छिन्नं ठिद्यते ठेत्स्यतेवा तथा चौरोहतोहन्यते हनिष्यते वा इत्यादिकं परानुष्ठानं नाऽनुजानन्ति नच बहुमन्यन्ते । तथाहि । यदि परः कश्चिदशुद्धेनाहारेणोपनिमंत्रयेत्तमपि नानुमन्यन्तइति । कएवंजूनूतानवन्तीति दर्शयति । आत्माऽकुशलमनोवाक्कायनिरोधेन गुप्तोयेषां ते तथा जितानि वशीकृतानि इन्द्रियाणि श्रोत्रादीनि यैस्ते तथा एवंचूनूताः पापकर्म नाऽनुजानन्तीति स्थितं ॥ ११ ॥ अन्यच्च (जेयाबुद्धाइत्यादि) ये केचनाऽबुद्धार्थं प्रत्यविज्ञातपरमार्थाव्याकरणशुष्कतर्कादिपरिज्ञानेन जाताऽवलेपाः पंडितमानिनोऽपि परमार्थवस्तुतत्त्वाऽनवबोधादबुद्धाऽत्युक्तं । नच व्याकरणपरिज्ञानमात्रेण सम्यक्त्वव्यतिरेकेण तत्त्वावबोधोभवतीति । तथा चोक्तं । शास्त्रावगाहपरिघट्टनतत्परोऽपि नैवाऽबुधः समनिगच्छति वस्तुतत्त्वं ॥ नानाप्रकाररसजावगताऽपि दर्वी, स्वादं रसस्य सुचिरादपि नैव वेत्ति ॥ १॥ यदिवाऽबुद्धाश्च बालवीर्यवंतस्तथा महान्तश्चते जागाश्च महाजागाः । जागशब्दः पूजावचनः । ततश्च महापूज्याइत्यर्थः । लोकविश्रुताइति । तथा वीराः परानीकजेदिनः सुनटाइति । इदमुक्तं नवति पंडिताअपि त्यागादिनिर्गुणैर्लोकपूज्याः । अपिच । तथा सुनटवादं वहंतोऽपि सम्यक्त्वपरिज्ञानविकलाः केचन नवन्तीति दर्शयति । न सम्यगसम्यक् तज्जावोऽसम्यक्त्वं तद्रूपं शीलं येषांते तथा मिथ्यादृष्टयइत्य

र्थः । तेषां च बालानां यत्किमपि तपोदानाध्ययनयमनियमादिषु पराक्रांतमुद्यमकृतस्तद्व
शुद्धमविशुद्धकारि प्रत्युत कर्मबंधाय जावोपहतत्वात् सनिदानत्वादेति कुवैद्यचिकित्सा
वद्विपरीतानुबंधीति । तच्च तेषां पराक्रांतं सहफलेन कर्मबंधेन वर्ततइति सफलं सर्वश
इति सर्वाऽपि तक्रिया तपोनुष्ठानादिका कर्मबंधायैवेति ॥ २२ ॥

जेय बुद्धा महाजागा, वीरा सम्मत्तदंसिणो॥सुद्धं तेसिं परक्कंतं,
अफलं होइ सवसो ॥ ७३॥ तेसिंपि तवो असुद्धो, निक्कंता जे
महाकुला ॥ जन्ने वन्ने वियाणंति, नसिलोगं पवेज्जए ॥ ७४ ॥

अर्थ—(जेयबुद्धामहाजागा के०) जे बुद्ध तत्व मार्गेना जाए एवा तीर्थंकरादिक
मोटा पूज्य पुरुष (वीरासम्मत्तदंसिणो के०) घनघाती कर्म विदारवाने सूरवीर सम्य
क्त्व दृष्टि होय (सुद्धंतेसिंपरक्कंतं के०) तेमनो जेटलो नियमादिक क्रिया अनुष्ठा
नने विषे उद्यमत्रे ते सर्व शुद्ध निर्मल जाएवो (अफलं होइ सवसो के०) ते सर्व उ
द्यम कर्मबंधना कारणने विषे अफल थाय किंतु सुवैद्यचिकित्सानीपेरे ते कर्म निर्झरा
नुंज कारण थाय ॥२३॥ तेसिंपितवोअसुद्धोके०) तेनुं तपजे अनशनादिक ते पण अशुद्ध
जाणवुं ते कोनुं अशुद्ध जाणवुं तोके(निक्कंताजेमहाकुलाके०)जेमोटा इहवाकादिक कुल
तेयकी नीकलीने चारित्रिया थया ठता पण (जन्नेवन्नेवियाणंति के०) जे मुनीश्वर पू
जा सत्कारने अर्थे तप करे तेनो तप पण निःफल माटे अशुद्ध जाणवो अने जे त
प करतां अनेरा गृहस्थादिक जाणे नही (नसिलोगंपवेज्जए के०) जे तपमां पोतानी
श्लाघा प्रसंसा नबोले ते तप आत्मनेहिते जाणवो ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—ये बुद्धाज्ञाततत्वामहाजागामहापूजानाजोवीराः सम्यक्दर्शनास्तज्ज्ञा
स्तेषां यत्पराक्रांतमनुष्ठितं तत् शुद्धमफलं कर्मबंधरहितं नवति सर्वतः ॥२३॥ महत्कु
लं येपांते महाकुलानिष्क्रांताः प्रव्रजितास्तेषामपि पूजासत्कारायर्थं यत्तपस्तदशुद्धं स्यात्
यत्तपः क्रियमाणं नान्ये विजानन्ति तत्कार्यं नैवात्मश्लाघां प्रवेदयेत् प्रकाशयेत् ॥ २४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पंमितवीर्थेणाधिकृत्याह । (जेयबुद्धाइत्यादि) ये केचन स्वयंबुद्धास्ती
र्थंकराद्यास्तद्विप्यावा बुद्धबोधितागणधरादयोमहाजागामहापूजानाजोवीराः कर्मविदार
णसहिष्णवोज्ञानादिनिर्वा गुणैर्विराजंतइतिवीराः । तथा सम्यक्त्वदर्शिनः परमार्थतत्त्व
वेदिनस्तेषां नगवतां यत्पराक्रांतं तपोऽध्ययनयमनियमादावनुष्ठितं तदशुद्धमवदातं निरु
परोधं सातगौरवशब्दकपायादिदोषाकलंकितं कर्मप्रतिबंधमफलं नवति तन्निरनुबंधनि

जैरार्थमेव नवतीत्यर्थः । तथाहि । सम्यक्दृष्टीनां सर्वमपि संयमतपःप्रधानमनुष्ठानं नवति संयमस्य चानाश्रयरूपत्वात् तपसश्च निर्जराफलत्वादिति । तथाच पठ्यते । (संयमेणएहयफलेतवेवोदाणफलेइति) ॥ १३ ॥ किंचाऽन्यत् (तेसिंपीत्यादि) महत्कुलमिह्वाकादिकं येषांते महाकुजालोकविश्रुताः शौर्यादिनिर्गुणैर्विस्तीर्णयशस्तेषां मपि पूजासत्काराद्यर्थमुत्कीर्त्तनेन वा यत्तपस्तदशुद्धं नवति । यच्च क्रियमाणमपि तपो नैवाऽन्ये दानश्रद्धादयोजानंति तत्तथानूतमात्मार्थिना विधेयं । अतो नैवात्मश्लाघां प्रवेदयेत् प्रकाशयेत् । तद्यथा । हेउत्तमकुलीन इत्योवा सांप्रतं पुनस्तपोनिष्ठदेहइति । एवं स्वयमाविष्करणेन न स्वकीयमनुष्ठानं फलगुतामापादयेदिति ॥ १४ ॥

अप्यपिंमासि पाणासि, अप्यं चासेऊ सुवए ॥ खंते जिनिबुमे दंते, वीतगिद्धी सदा जए ॥ १५ ॥ जाणजोगं समाहड्डु, कायं विउसेऊ सवसो ॥ तितिरुं परमं एच्चा आमोस्काए परिवएऊा सिति बेमि ॥ १६ ॥ इतिश्रीवीरिइनाममधमशयणं सम्मतं ॥

अर्थ—(अप्यपिंमासिपाणासिके०) अल्पाहारनो जमनार तथा अल्प पाणीनो वापरनार (अप्यंजासेऊसुवए के०) तथा सुव्रति साधु अल्प नाषणनुं करनार परने हि तरूप वचननु बोलनार (खंतेजिनिबुमेदंतेके०) क्लमावंत क्रोधादिकना उपशम थकी कषायने अजावे सीतल परिणामि तथा इंडिउनो दमनार (वीतगिद्धीके०) लोव्यता र हित (सदाजएके०) एरीते साधु जे ठे ते सर्व काल संयमने विषे यत्न करे ॥ १५ ॥ (जाणजोगंसमाहड्डुके०) शुजध्यान एटले धर्मध्यानदिकना योग तेने सम्यक् आदरीने (कायंविउसेऊसवसोके०) कायाना अकुशल योगनी प्रवर्त्तिनो त्याग करे सर्वथा प्रकारे हस्त पादादिके करी पण परने पीडा नकरे (तितिरुंपरमंएच्चा के०) तितिह्वा एटले परीसह अने उपसर्गनुं जे सहन करवुं तेने परम प्रधान कर्म निर्जरांनुं कारण जाणीने (आ मोस्काएपरिवएऊासिके०) ज्यांसुंधी मोद्ध नपामे त्यांसुंधी दीह्वा पाले तिबेमिनो अर्थ पूर्व वत् जाणवो ॥ १६ ॥ इतिश्रीवीर्यनामा आठमा अध्यायननो अर्थ समाप्त थयो.

॥ दीपिका—अल्पं पिंडमश्नातीति अल्पपिंडाशी एवं पानेपि योज्यं । यदागमः । अ-
नुकुष्ठिअप्यमाणे कवले आहारेमाणे अप्याहारे डुवालसकवलेहि अवट्टमो अरिआ
सोलसहिं १ डुजागयते २ चउवीसेहिं पउणोमो अरिअरि आतीसेहिंपमाणवत्तो
बीतीसहिं पुणेहारेति । अतएवैकैकवलहान्या ऊनोदरता कार्या । एवं पाने उपकरणे च
ऊनोदरतां कुर्यात् । यडुक्तं । योवीहारोधावनणि उवजोहोइधोवनिहो । अधोवोवहि उ

वगरणो तस्सद्गुदेवा विषणमंतीति । अल्पं नापते यः सुव्रतः क्रोधाद्युपशमात् क्हांतोऽ
 निनिर्वृतोलोनालोनाजयादनातुरोदांतोजितेंद्रियस्तथा वीतगृद्धिर्निरीहः सदा यतेत सं
 यमे ॥ कषाया यस्य नोष्ठिन्ना यस्य नात्मवशं मनः ॥ इन्द्रियाणि न गुप्तानि प्रव्रज्या तस्य जी
 विकेति ॥ १५ ॥ ध्यानं धर्मध्यानादि तत्र योगो मनोवाक्कायव्यापारस्तं समाहृत्य सम्यगा
 हृत्य कायं देहं सर्वतोव्युत्सृजेत् त्यजेत् तथा तितिक्षां क्हांतिपरीपहादिसहनरूपां प
 रमां प्रधानां ज्ञात्वा आमोक्षाय सर्वकर्मक्षयाय परिव्रजेत् संयमक्रियां कुर्यादिति । ब्रवीमी
 ति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां वीर्याख्यमष्टमाध्ययनं समाप्तं ॥ ८ ॥

॥ टीका—अपिच अप्पिमाइत्यादि । अल्पं स्तोकं पिममशितुं शीलमस्याऽसावल्प
 पिमाशी यत्किंचनाशीति नावः । तथाचाऽऽगमः । हेजंतवअसीयजडतडवसुहोवग
 यनिदा ॥ जेणवतेणसंतुठ, वीरमुणित्त सितेअप्पा ॥ १ ॥ तथा (अक्कुमिथंमगमत
 प्पमाणेकवलेआहरे माणे अप्पाहारे डुवालसकवलेहिं ॥ २ ॥ अवड्डोमोयरिया ।
 सोलसेहिंडुनागपत्ते ॥ चउवीसंतमोदरियांसंपमाणपत्ते वत्तीसंकवलासंपुसुहारे ॥ ३ ॥
 अतएकैककवलाहान्यादिनोदरता विधेया । एवं पाने उपकरणेवोचोनोदरतां विदध्या
 दिति । तथाचोक्तं । थोवाहारोथोवज्जणित्तअजोहोइ थोवनिदोअ ॥ थोवोवहिउपकर
 णेतस्सद्गुदेवाविषणमंति ॥ तथा सुव्रतः साधुरल्पं परिमितं हितं च नापेत सर्वदा विकथा
 रहितो न वेदित्यर्थः । नावातअौदर्यमधिकृत्याह । नावतः क्रोधाद्युपशमात् क्हांतः क्हांतिप्र
 धानस्तथाऽनिनिर्वृतोलोनादिजयान्निरातुरस्तथा इन्द्रियनोऽन्द्रियदमनादांतोजितेंद्रियः ।
 तथाचोक्तं । कषाया यस्य नोष्ठिन्ना, यस्य नात्मवशं मनः । इन्द्रियाणि न गुप्तानि, प्रव्रज्या
 तस्य जीवनं ॥ १ ॥ एवं विगता गृद्धिर्विषयेषु यस्य सविगतगृद्धिराशंसादोपरहितः सदा
 सर्वकालं संयमानुष्ठाने यतेत यत्नं कुर्यादिति ॥ १५ ॥ अपिच (जाणजोगमित्यादि
 । ध्यानं चित्तरोधलक्षणं धर्मध्यानादिकं तत्र योगो विशिष्टमनोवाक्कायव्यापारस्तं ध्यानयोगं
 समाहृत्य सम्यगुपादाय कायं देहमकुशलयोगप्रवृत्तं व्युत्सृजेत् परित्यजेत् । सर्वतः
 सर्वेणाऽपि प्रकारेण हस्तपादादिकमपि परपीडाकारि न व्यापारयेत् । तथा तितिक्षां क्हांति
 परीपहोपसर्गसहनरूपां परमां प्रधानां ज्ञात्वा आमोक्षायाऽशेषकर्मक्षयं यावत्परिव्रजेदि
 ति संयमानुष्ठानं कुर्यात्स्वमिति । इति परिसमाह्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ स
 माप्तं चाऽष्टमं वीर्याख्यमध्ययनमिति ॥

हवे नवमुं अध्ययन प्रारंभियेठैयें. आठमां अध्ययनमां बालनुं अने पंमितनुं वीर्यं
 कस्तुं तेमां पण पंमितना वीर्यनुं जे धर्म ते धर्मेने विपे साधु उद्यम करे तेमाटे आ
 नवमां अध्ययनमां ते धर्मेनुं स्वरूप कहेठे.

कयरे धम्मे अस्काए, माहणेण मतीमता ॥ अंजुधम्मं जहात
च्च, जिणाणं तं सुणेहमे ॥ (पाठांतरे । जणगातं सुणेहमे ॥
॥ १ ॥ माहणा खत्तिया वेस्सा, चंमाला अडु वोक्कसा ॥ एसिया
वेसिया सुद्धा, जेय आरंजणिस्सिया ॥ २ ॥

अर्थ—श्रीसुधर्मस्वामि प्रत्ये श्रीजंबूस्वामि बे हाथ जोडीने पुढे, के (माहणेणम
तीमता के०) माहण मतिमंत एटले केवली नगवंत एवा श्रीमहावीर देव तेणे (क
यरंधम्मेश्चस्काए के०) सम्यक् प्रकारे करीने केवा प्रकारनो धर्म कह्योढे एम श्रीजंबुस्वा
मियें पुढ्या थका, श्री सुधर्म स्वामि बोल्या, (अंजुधम्मं के०) श्रीवीतराग प्रणीत धर्म
ते ऋजु एटले सरल शुद्ध (जहातच्च के०) साचो यथावस्थित (जिणाणंतसुणेहमे
के०) एवो धर्म श्रीतीर्थकरनुं कहेलो तेहुं कहुंहुं ते तमे सांजलो पाठांतरं (जणगातं
सुणेहमेके०) एवो धर्म ते अहो जन, एटले लोको हुं कहुंहुं, ते प्रत्ये तमे सांजलो
॥ १ ॥ (माहणाखत्तियावेस्सा के०) ब्राह्मण कृत्रिय तथा वैश्य अने (चंमाला के०)
चांमाल निषाद (अडुके०) अथवा (वोक्कसा के०) वोक्कसते अवांतरजाति तेमां जे
ब्राह्मण अने शुद्धयकी उत्पन्न थयो ते, निषाद एटले चांमाल अने ब्राह्मण तथा वै
श्यनी स्त्रीथी थयो ते अंबष्ठ, चंमालणी अने ब्राह्मण थकी थयो ते वोक्कस अर्हो
माता पितानो पद्द जूदो जाणवो (एसिया के०) मृगलुब्धकः हस्तितापसादिक (वे
सिया के०) वणिकादिक व्यापारमां अजीविका करनार (सुद्धा के०) शूद्र करसणी
प्रमुख (जेयआरंजणिस्सिया के०) इत्यादिक जे ठे ते आरंजना करनार ठे, तेमज
बीजा पण पारवंदी प्रमुख आरंजना करनार अनेकठे. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथ नवमाध्ययनं । पूर्वाध्ययने बालपंडितवीर्यमुक्तं पंडितवीर्यं च तदेव य
धर्मं प्रति उद्यमं कुरुते अतोत्र धर्मः प्रोच्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (कतरेत्ति) जंबूनामा सु
धर्माणमुद्दिश्याह । कतरोधर्मश्चाख्यातोमाहनेन श्रीवीरेण मतिमता ज्ञानवता । सुध
र्मा आह । ऋजुमवक्रं यथातथ्यं सत्यं जिनानां तं धर्मं मम कथयतः शृणुत यूयं
॥ १ ॥ ब्राह्मणाः कृत्रियावैश्याश्चांडालाश्च योक्कसाश्चांतरजातीयाः । तद्यथा । ब्राह्मणेन
शूद्रां जातो निषादः । ब्राह्मणेनैव वैश्यायां जातोऽबष्ठः । तथा निषादेनाबष्ठ्यां जातो
वोक्कसः । एपिकामृगलुब्धकाहस्तितापसाश्च ये मांसहेतोर्मृगान् हस्तिनश्च एषंति वैश्यावणि
जोमायाप्रधानाः कलाजीविनः शूद्राः रुषीवलादयः येचान्ये नानाविधारंजनिश्रिताः ॥ २ ॥

॥ टीका—अष्टमानंतरं नवमः समारभ्यते ॥ अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्यय

ने वालपंसितजेदेन विरूपं वीर्यं प्रतिपादितं । अत्रापि तदेव पंडितवीर्यं धर्मं प्रति यदुच्यते
मं विधत्ते अतो धर्मः प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधेन धर्माध्ययनमायातं । अस्य चत्वार्यनुयो-
गद्वाराणि उपक्रमादीनि प्राग्वत् व्यावर्णनीयानि । तत्राप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थधिकारोऽ-
यं । तद्यथा । धर्मोऽत्र प्रतिपाद्यतइति तमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । (धर्मोऽपुबुद्धि-
जावधर्मेण एव अहिगारो । एतेच होइ धम्मं, एतेवसमाहिमग्गोत्ति । (धम्मोपुबुद्धि-
होइत्यादि) । दुर्गतिगमनधरणलक्षणोधर्मः प्राक् दशवैकालिकश्रुतस्कंधपष्ठाध्ययने ध-
र्मार्थकामाख्ये उद्दिष्टः प्रतिपादितः । इह तु जावेन धर्मेणाधिकारः । एष एवच जावधर्मः पर-
मार्थतो धर्मो नवति । अमुमेवार्थमुत्तरयोरप्यध्ययनयोरतिदिशन्नाह । एष एवच जावसमा-
धिर्जावमार्गश्च नवतीत्यवगंतव्यमिति । यदि वैष एवच जावधर्म एष एवच जावसमाधि-
रेष एवच तथा जावमार्गो नवति नतेपां परमार्थतः कश्चिज्ज्ञेदः । तथाहि । धर्मः श्रुतचारि-
त्राख्यः क्हांत्यादिलक्षणो वा दशप्रकारो नवेत् जावसमाधिरप्येवं प्रकार एव । तथाहि । सम्यगा-
धानमारोपणं गुणानां क्हांत्यादीनामिति समाधिः । तदेव मुक्तिमार्गोऽपि ज्ञानदर्शनचारित्रा-
ख्यो जावधर्मतया व्याख्यातयितव्य इति ॥ सांप्रतमतिदिष्टस्यापि स्थानाशून्यान्वार्थं धर्मस्य ना-
मादिनिक्षेपं दर्शयितुमाह । (एषां तवणाधम्मो, दव्वधम्मो य जावधम्मो य । सच्चित्ताचित्तमीस-
ग, गिह्वदाणेदवियधम्मो । १) (नामं तवणेत्यादि) नामस्थापनाद्व्यजावजेदाच्चतुर्धा धर्मस्य
निक्षेपः । तत्रापि नामस्थापनेऽनादृत्य कृशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तो धर्मः सच्चित्ताचित्तमिश्र-
जेदात् त्रिधा । तत्रापि सचित्तस्य जीवहरीरस्योपयोगलक्षणोधर्मः स्वजावः । एवमचित्ता-
नामपि धर्मास्तिकायानां योयस्य स्वजावः सतस्य धर्म इति । तथाहि । (गइलक्खणउध-
म्मो, छाणलक्खणोअहम्मो य । जायणं सव्वदवाणं, नहअवगाहलक्खणं । १ । पुज्झा-
स्तिकायोऽपि ग्रहणलक्षण इति । मिश्रद्व्याणां च क्षीरोदकादीनां योयस्य स्वजावः सत-
धर्मतयाऽवगंतव्य इति । गृहस्थानां च यः कुलनगरग्रामादिधर्मो गृहस्थेन्योगृहस्थानां
वा योदानधर्मः स इव्यधर्मोऽवगंतव्य इति । तथाचोक्तं । अन्नं पानं च वस्त्रं च, आलयः श-
यनासनं । शुश्रूषा वंदनं तुष्टिः पुण्यं नवविधं स्मृतं । १ । जावधर्मस्वरूपनिरूपणायाह ।
(लोइयलोउत्तरिउ, डुविहोपुणहोति जावधम्मोउ । डुविहोवि डुविहतिविहो, पंचविहो
होति णायवो । ३ । (लोइयइत्यादि) । जावधर्मो नोऽप्यगमतो द्विविधः । तद्यथा । लौकि-
को लोकोत्तरश्च । तत्र लौकिको द्विविधः । गृहस्थानां पाखंडिकानां च लोकोत्तरस्त्रिविधः ।
ज्ञानदर्शनचारित्रजेदात् । तत्राप्याजिनिबोधकं ज्ञानं पंचधा । दर्शनमर्प्यापशमिक, सा-
खादन, क्हायोपशमिक, वेदक, क्हायिक जेदात् पंचविधं । चारित्रमपि सामायिकादिजेदात् पं-
चविधं । गाथाकुराणि त्वेवं नेयानि । तद्यथा । जावधर्मो लौकिकलोकोत्तरजेदाद्विधा ।
द्विविधोऽपि चायं यथासंख्येन द्विविधस्त्रिविधः । तत्रैव लौकिको गृहस्थपाखंडिकजेदात् द्वि-

विधः । लोकोत्तरोऽपि ज्ञानदर्शनचारित्रजेदात् त्रिविधः । ज्ञानादीनि प्रत्येकं त्रीण्यपि पंचधैवेति । तत्र ज्ञानदर्शनचारित्रवतां साधूनां योधर्मस्तं दर्शयितुमाह । (पासबोससु कुसीलं, संघवोणकिरचट्टतीकाउ । सूयगडेअक्कुयणो, धम्मंमि निकाइतंएयं ॥४॥) पासबोससुएत्यादि) । साधुगुणानां पार्श्वे तिष्ठंतीति पार्श्वस्थाः । तथा संयमानुष्ठानेऽवसीदंतीत्यवसन्नाः । तथा कुत्सितं शीजं येषांते कुशीलाएतैः पार्श्वस्थादिभिः सह संस्तवः परिचयः सहसंवासरूपो न किल यतीनां वर्तते कर्तुमतः सूत्रकृतेऽगेधर्माख्येऽध्ययने एतस्मिन्निकाचितं नियमितमिति ॥ गतोनामनिष्पन्नोनिक्षेपोऽधुना सूत्रानुगमेऽस्वलजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (कयरेइत्यादि) ॥ जंबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमुद्दिश्येदमाह । तद्यथा । कतरः किंनूतोऽर्गतिगमनलक्षणोधर्मआख्यातः प्रतिपादितो (माहणेणंति) मा जंतून् व्यापादयेत्येवं विनेयेषु वाक्प्रवृत्तिर्यस्याऽसौ माहनोजगवान् वीरवर्धमानस्वामी तेन । तमेव विशिनष्टि । मनुतेऽवगच्छति जगत्रयं कालत्रयोपेतं यथा सा केवलज्ञानाख्या मतिः सा अस्याऽस्तीति मतिमान् तेनोत्पन्नकेवलज्ञानेन जगवतेति पृष्टे सुधर्मस्वाम्याह रागद्वेषजितोजिनास्तेषां संबन्धिनं धर्मं (अंजुमिति) ऋजुं मायाप्रपंचरहितत्वादवक्रं । तथा (जहातच्चमिति) यथावस्थितं मम कथयतः शृणुत यूयं । नतु यथाऽन्यैस्तीर्थकैर्देनप्रधानोधर्मो निहितस्तथा जगवताऽपीति (पाठांतरंवा) जणगातं सुणेहमे जायंतइति जनालोकास्तएव जनकास्तेषामामंत्रणं हेजनकाः तंधर्मं शृणुत यूयमिति ॥ १ ॥ अन्वयव्यतिरेकान्यामुक्तोऽर्थः सूक्तोजवतीत्यतोयथोद्दिष्टप्रतिपक्षं नूतोऽधर्मस्तदाश्रितास्तावदर्शयितुमाह । (माहणेत्यादि) । ब्राह्मणाः कृत्रियावैश्यास्तथा चांमालाः अथ वोक्कसाअवांतरजातीयाः । तद्यथा । ब्राह्मणेन शूद्रांजातो निपादो ब्राह्मणेनैव वैश्यायां जातोऽबध्दस्तथा निषादेनांबध्दयां जातो वोक्कसः । तथा एषितुं शीलमित्येषिकामृगलुब्धकाहस्तितापसाश्च मांसहेतोर्मृगान् हस्तिनश्च एष्यंति तथा कंदमूलफलादिकं च । तथा ये चाऽन्ये पाखंडकानानाविधैरुपायैर्न ह्यमेष्यंत्यन्यानि वा विषयसाधनानि ते सर्वेऽप्येषिकाइत्युच्यंते । तथा वैशिकावणिजोमायाप्रधानाकलोपजीविनः । तथा शूद्राः कृषीवलादयः । आनीरजातीयाः कियंतोवा वद्धयंतइति दर्शयति । ये चाऽन्ये वर्णापसदानानारूपसावधारंजनिश्रितायंत्रपीडननिर्लोभनकर्मांगारदाहादिभिः क्रियाविशेषैर्जीवोपमर्दकारिणस्तेषां सर्वेषामेव जीवापकारिणां वैरमेव प्रवर्धतइत्युत्तरश्लोकेक्रियेति ॥ २ ॥

परिग्गहनिविष्ठाणं, वेरं तेसिं पवडुई ॥ (पाठांतरे पावं तेसिं पवडुई)
आरंजसंजिया कामा, नते डस्कविमोयगा ॥ ३ ॥ आघाय किच्चमाहेणं,
नाइव विसएसिणो ॥ अत्रे हरंति तं वित्तं, कम्मी कम्मेहिं किच्चती ॥ ४ ॥

अर्थ—(परिग्रहे के०) परिग्रह द्विपद, चतुष्पद, धन, धान्य हिरण्य, सुवर्णादिकने विषे ममत्व तेषां (निविष्टाणके०) गृध्र उता (वेरंतेसिंपवडूईके०) एवा पुरुष आरंजना करनार तेने निःकेवल वैरनी वृद्धि आयठे. अथवा पावांतरे (पावंतेसिंपवडूई के०) तेवा आरंजना करनार पुरुषोने जमदग्नि कृतवीर्यनी पेरे पापनी वृद्धि आयठे ज्यां जेरी ते प्राणीउनी हिंसा करे त्यां तेरीते संसार मांहे दुःखना विजागी आय. (आरंजसंनि याकामा के०) तथा कामनोगजे ठे, ते आरंज संवृतठे आरंजे करी पुष्टठे अनेक पाप ना कारणे करी जखाठे, (नतेदुःखविमोयगा के०) ते कारण माटे ते दुःख यकी तू ठे नही ॥ ३ ॥ जेयकी प्राणीना प्राणने हणियें तेने (आघाय के०) मरण कहिए. ते मरणने अर्थे जे (किञ्चमाहेउंके०) कृत्य करवुं एटले मरणनुं जे कार्य करवुं अर्थात् अग्निसंस्कार जलांजली, प्रदान, पितृ पिंम, प्रमुख एटलावाना करीने पठी (नाइं विसएसिणो के०) ज्ञाति, गोत्री, स्वजन, पुत्र, कलत्रादिक एसर्व विषयानिलापी उता होय तेमनुं उपार्जन करेलुं जे वित्त एटले धन (तंवित्तके०) तेधन (अन्नेहरंतिके०) अन्य जे पूर्वोक्त अग्नि संस्कार प्रमुखना करनारा पुरुषो ते लिये, एटले अंगीकार करे. अने ते धननो उपार्जनार (कम्मीकम्मेहिंकिञ्चती के०) अनेक कुकर्म करी दुर्गतीयें पोहोतो उतो ते कर्म करी संसारमां किञ्चती एटले पीडाय ठेदाय. ॥ ४ ॥

॥ वीपिका—परिग्रहनिविष्टानां ममतासक्तानां तेषां पूर्वोक्तानां वैरं वर्धते । जमदग्निरु तवीर्यादीनामिव रिपवस्ते आरंजसंनृताआरंजपुष्टाः कामेषु प्रवृत्तास्ते एवंविधादुःख विमोचकान स्युः ॥ ३ ॥ आघातोमरणं तस्य कृत्यमग्निसंस्कारजलांजलिदानपितृपिंमा दिकं तदाधातुमाधाय कृत्वा पश्चाज्ज्ञातयः स्वजनाअन्येऽपि विषयैपिणः संतस्तस्य त दित्तं धनं हरंति गृह्णन्ति । यदुक्तं । ततस्तेनार्जितैर्द्व्यैदारैश्च परिरक्षितैः ॥ क्रीडंत्य न्ये नराराजन् हृष्टतुष्टाअलंकृताइति । सतु इव्योपार्जकः कर्मवान् कृतैः कर्मभिः संसा रे कृत्यते पीडयते ॥ ४ ॥

॥टीका—किंच (परिग्रहेइत्यादि) परिसमंतात् गृह्यतइति परिग्रहोद्विपदचतुष्पदधनधान्य हिरण्यसुवर्णादिषु ममीकारस्तत्र निविष्टानामध्युपपन्नानां गाईर्ध्वं गतानां पापमसात् वेदनीयादिकं तेषां प्रागुक्तानामारंजनिश्रितानां परिग्रहे निविष्टानां प्रकर्षेण वर्धते वृ द्दिमुपयाति जन्मांतरेष्वपि दुर्मोचं नवति । कचित्पाठः (वेरंतेसिंपवडूइनि) । तत्र येन यस्य यथा प्राणिनउपमर्दः क्रियते सतयैव संसारांतर्वर्ती शतशोदुःखनाक् नवति । जमदग्निरुतवीर्यादीनामिव पुत्रपौत्रानुगं वैरं प्रवर्धतइति भावः । किमित्येवं । यतस्ते

कामेषु प्रवृत्ताः कामाश्चारंजैः सम्यग् नृताश्चारंजपुष्टाश्चारंजाश्च जीवोपमर्दकारिणोऽतो न ते कामसंनृताश्चारंजनिश्रिताः परगृहे निविष्टाः दुःखयतीति दुःखमष्टप्रकारं कर्म तद्विमोचकाजवंति तस्याऽपनेतारोजवंतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ किंचाऽन्यत् (आघायमित्यादि) आहन्यंते अपनयंति विनाश्यंते प्राणिनां दश प्रकाराश्चपि प्राणायस्मिन् सञ्चाघातोमरणं तस्मै तत्र वा कृतमग्निसंस्कारजलांजलिप्रदानपितृपिंदादिकमाघातं कृत्यं तदा धातुमादाय कृत्वा पश्चात् ज्ञातयः स्वजनाः पुत्रकलत्रत्रातृव्यादयः । किंचनूताः । विषयानन्वेष्टुं शीलं येषां तेऽन्येऽपि विषयैरपि संतस्तस्य दुःखार्जितं वित्तं इव्यजातमपहरन्ति स्वीकुर्वन्ति । तथाचोक्तं । ततस्तेनार्जितैर्द्व्य,दारैश्च परिरक्षितैः ॥ क्रीडन्त्यन्ये नराराजन्, हृष्टास्तुष्टाह्यलंकृताः ॥ १ ॥ सतु इव्यार्जनपरायणः सावद्यानुष्ठानवान् कर्मवान् पापी स्वीकृतैः कर्मजिः संसारे कृत्यते विद्यते पीड्यतइति यावत् ॥ ४ ॥

माया पिया एहुसा जाया, नज्जा पुत्ताय उरसा ॥ नालं ते तव ताणा य, लुप्यंतस्स सकम्मुणा ॥ ५ ॥ एयमं सपेहाए, परमहाणु गामियं ॥ निम्ममो निरहंकारो, चरे निस्कू जिणाहियं ॥ ६ ॥

अर्थ—(मायापियाएहुसानाया के०) माता पिता स्नुषा एटले ठोकरानी स्त्री तथा नाइ (नज्जापुत्तायउरसा के०) नार्था, पुत्र अंगजातिक एटला सर्व (लुप्यंतस्ससकम्मुणा के०) ए जीवने कर्म विपाक जोगवता थकां (नालंतेतवताणाय के०) तेवखते त्राणजणी नथाय एटले दुःख टालवाने असमर्थ थाय ॥ ५ ॥ धर्मरहित जीवने राखवा कोइ समर्थ नथी (एयमंसपेहाए के०) ए अर्थ आजोची एटले सम्यक् प्रकारे विमासीने (परमहाणुगामियं के०) परमार्थजे मोक्ष तेनो अनुगामि एटले मोक्षनो साधक (निम्ममोनिरहंकारो के०) निर्ममत्व तथा निरहंकारी एवोठतो (चरे निस्कूजिणाहियं के०) ते साधु जिनजापित जे संयम मार्गठे तेने आचरे ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—माता पिता स्नुषापुत्रवधूः त्राता नार्थापुत्राश्च औरसाःस्वांगजाएते सर्वे तव त्राणाय रक्षाय नालं नसमर्थाः । तव किंचनूतस्य । स्वकर्मणा लुप्यमानस्य पीड्यमानस्य । दृष्टांतोत्र कालसौकरिकसुतः सुलसोऽजयकुमारस्य मित्रं तेन महात्मना स्वजनाभ्यर्थितेनापि न प्राणिहिंसा कृता ॥ ५ ॥ एतं पूर्वोक्तमर्थं प्रेक्ष्य विचार्य परमार्थोमोक्षस्तमनुगच्छतीति परमार्थानुगामुकस्तं सम्यक्दर्शनादिकं विचार्य निर्ममोनिरहंकारो निज्जिनाहितं जिनोक्तं मार्गं चरेत् ॥ ६ ॥

॥ टीका—स्वजनाश्च तद्व्योपजीविनस्तत्राणाय नजवंतीति दर्शयितुमाह । (माया

पियाश्यादि) माताजननी पिताजनकः स्तुषापुत्रवधूः त्रातासहोदरः । तथा नार्या कलत्रं पुत्राश्चौरसाः स्वनिष्पादिताएते सर्वेऽपि मात्रादयोये चान्ये श्वशुरादयस्ते तव संसारचक्रवाले स्वकर्मनिर्विलुप्यमानस्य त्राणाय नाऽलं समर्थान्वन्तीति । इहाऽपि ताव नैते त्राणाय किमुताऽमुत्रेति । दृष्टान्तश्चाऽत्र कालसौकरिकसुतः सुजसनामा अजयकुमारस्य सखा । तेन महासत्वेन स्वजनाऽन्यर्थितेनाऽपि नप्राणिष्वपकृतमपि त्वात्मन्येवेति ॥ ५ ॥ किंचान्यत् (एयमष्टमित्यादि) धर्मरहितानां स्वकृतकर्मविलुप्यमानानामहि कामुष्मिकयोर्नकश्चित्राणायेति एनं पूर्वोक्तमर्थं सप्रेक्षापूर्वकारी प्रत्युपेक्ष्य विचार्याऽवगम्य च परमः प्रधाननूतोमोक्षः संयमोवा तमनुगच्छतीति तद्धीलश्च परमार्थानुगामुकः सम्यक्दर्शनादिस्तंच प्रत्युपेक्ष्य । क्त्वाप्रत्ययांतस्य पूर्वकालवार्चितया क्रियांतरसव्यपेक्षत्वात् । तदाह । निर्गतं ममत्वं बाह्यान्त्यंतरेषु वस्तुषु यस्मादसौ निर्ममः । तथा निर्गतोऽहंकारोऽजिमानः पूर्वैश्वर्यजात्यादिमदजनितस्तथा तपःस्वाध्यायलोनादिजनितोवा यस्मादसौ निरहंकारोरागद्वेषरहितइत्यर्थः । सएवंचूतोनिर्दुर्जिनैराहितः प्रतिपादितोऽनुष्ठितोवा योमार्गोजिनानां वा संबन्धी योऽनिहितोमार्गस्तं चरेदनुतिष्ठेदिति ॥ ६ ॥

चिञ्चा वित्तंच पुत्तेय.णाऽउ य परिग्गहं ॥ चिञ्चाण अंतगं सोयं
(चिञ्चाणएंतगंसोयं,) इति पाठांतरं । निरवेस्को परिव्वए ॥ ७ ॥
पुढवी आउगणि वाऊ, तणरुक्क सवीयगा ॥ अंमया पोय जरा
ऊरस संसेय उप्पिया ॥ ८ ॥

अर्थ—(वित्तंचपुत्तेय के०) वित्तते धन अने पुत्रादिक तेने (चिञ्चा के०) त्यक्त्वा एटले ठांमीने वली (णाऽउयके०) ज्ञाति, स्वजन, स्त्री, स्वसुर, वेवाही प्रमुख तथा (परिग्गहं के०) परिग्रह तेना उपर ममत्व जाव ते सर्वेने (चिञ्चाके०) त्यक्त्वा एटले ठांमीने एवाक्यालंकारेठे तथा (तंसोयं के०) तथा चूतशोक तेने त्यागीने अथवा पाठांतरं रनुं अर्थ कहेठे. मिथ्यात्व अविरति प्रमाद कपायरूप बंधना कारण, अने (एणंतगं के०) जेनो कोऽरीते अंत एटले पार न आवे एवो सोयं के० शोक तेनो त्याग करीने (निरवेस्को के०) निरपेक्ष एटले विषयादिकने अण बांढतो यको (परिव्वए के०) संयम पाले तेने साधु जाणवो ॥ ७ ॥ (पुढविआउगणिवाऊ के०) पृथ्वीकाय, अण्णकाय, तेजकाय अने वायुकाय तथा (तणरुक्कसवीयगा के०) तृण वृक्ष बीज शाजि प्रमुख ए पांचमी वनस्पतिकायनी जाति ए सर्व स्थावर जीवो जाणवाः अने (अंमया के०) इमा यकी उपजे जे वायुजि प्रमुख (पोतजके०) हस्तियादिक तथा (ज

रायुज के०) मनुष्यादिक (रसज के०) कीटादिक (संस्वेदजके०) जुं प्रमुख (उन्नि
ज के०) तीडादिक ए सर्व त्रसकाय जीवोजाणवा. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—वित्तं धनं पुत्रांश्च ज्ञातीन् स्वजनान् त्यक्त्वा परिग्रहं चांतरंममत्वं । ए
कारोवाक्यालंकारे अंतं गह्वतीत्यंतगोडुप्परित्यजइत्यर्थः । तं तथानूतं शोकरूपं त्य
क्त्वा निरपेक्षः पुत्राद्यपेक्षारहितः परिव्रजेत् संयमे चरेत् । यदुक्तं । ठलियाअवयस्कंता,
निरावइकागयाअविग्घेणं ॥ तम्हापवयणसारे, निरावइकेणहोअवंइति ॥ ७ ॥ पृथि
वी आपः अग्नयः वायवः तृणानिकुशादीनि वृक्षाअशोकाम्रादयः सबीजानि शालिगो
धूमादीनि तद्युक्ताएते त्रयोपि वनस्पतयः एते पंचाप्येकेंडियाः । अंमजाः पक्षिगृहकोकि
जाद्याः पोतजाहस्त्यादयः जरायुजागोमनुष्यादयः रसादधिसौवीरादेर्जातारसजाः सं
स्वेदजायूकामत्कुणादयः उन्निज्जाःखंजरीटडुंडराद्याः एते त्रसाः ॥ ८ ॥

॥ टीका—अपिच (चिञ्चाइत्यादि) संसारस्वनावपरिज्ञानपरिकर्मितमतिर्विदितवेद्यः
सम्यक् त्यक्त्वा परित्यज्य किंतद्वित्तं इव्यजातं तथा पुत्रांश्च त्यक्त्वा पुत्रेष्वधिकस्नेहो न
वतीति पुत्रग्रहणं । तथा ज्ञातीन् स्वजनांश्च त्यक्त्वा तथा परिग्रहं चांतरं ममरूपत्वं ।
एकारोवाक्यालंकारे । अंतं गह्वतीत्यंतगोडुप्परित्यजइत्यर्थः । अंतकोविनाशकारीत्यर्थः ।
आत्मनि वा गह्वतीत्यात्मगत्यांतरइत्यर्थः । तं तथानूतं शोकं त्यक्त्वा परित्यज्य
श्रोतोवामिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषायात्मकं कर्माश्रवधारनूतं परित्यज्य पाठांतरंवा ।
(चिञ्चाणणंतगंसोयं) अंतं गह्वतीत्यंतगं नअंतगमनंतगं । श्रोतःशोकं परित्य
ज्य निरपेक्षः पुत्रदारधनधान्यहिरण्यादिकमनपेक्ष्यमाणः सन् मोक्षाय परिसमंता
त् संयमानुष्ठाने व्रजेत् परिव्रजेदिति । तथा चोक्तं । (ठलियाअवयस्कंता, निरावय
स्कागयाअविग्घेणं ॥ तम्हापवयणसारे, निरावयस्केणहोयवं ॥ १ ॥ नोगेअवयस्कंता, प
डंति संसारसागरे घोरे । नोगेहिनिरवपस्का, तरंति संसारकंतरमिति ॥ २ ॥ सएवं प्रव्रजि
तः सुव्रतावस्थितात्माऽहिंसादिषु व्रतेषु प्रयतेत ॥ ३ ॥ तत्राऽहिंसाप्रसित्थ्यर्थमा
ह । (पुढवीआउइत्यादिश्लोकद्वयं) तत्र पृथिवीकायिकाः सूक्ष्मबादरपर्याप्तिकापर्याप्तिक
चेदनिन्नाः । तथाऽपकायिकाअग्निकायिकावायुकायिकांश्चैवंनूताएव । वनस्पतिकायि
कान् लेशतः सचेदानाह । तृणानि कुशवच्चकादीनि वृक्षाश्रूताशोकादिकाः । सह बीजैर्व
तैतइति सबीजानि तु शालिगोधूमयवादीनि एते एकेंडियाः पंचापिकायाः । पष्ठत्रसकायनि
रूपणायाह । अंडजाः शकुनिगृहकोकिजकसरीसृपादयः । तथा पोताएव पोतजाहस्तिश
रजादयः । तथा जरायुजाये जंबालवेष्टिताः समुत्पद्यंते गोमनुष्यादयः । तथा रसात् दधि

सौवीरकादजातारसजास्तथा संस्वेदाङ्गाताः संस्वेदजायूकामत्कुणादयः । उन्निङ्गाः
खंजरीटकदंडुरादय इति । आङ्गातनेदाहि दुःखेन रक्ष्यंत इत्यतोनेदेनोपन्यास इति ॥ ८ ॥

एतेहिं ठहिं काएहिं, तं विज्जं परिजाणिया ॥ मणसा कायवक्के
एं, एारंजी ए परिग्गही ॥९॥ मुसावायं वहिं च, उग्गहं च अ
जाइय ॥ सत्ता दाणाइं लोगंसि, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १० ॥

अर्थ—(एतेहिं ठहिं काएहिं के०) पूर्वोक्त ठ कायजीवो ते त्रस स्यावर तथा सूक्ष्म वादर
पर्याप्ता अपर्याप्ता ना चेदे करी (तं विज्जं परिजाणिया के०) ते ठकायने पंमित इ परिजायें
करी जलीपरे जाणीने अने प्रत्याख्यान परिज्ञाये (मणसा कायवक्के एं के०) मन, वचन
अने काया एत्रण करणे करी (एारंजी ए परिग्गही के०) साधु आरंज परिग्रह नकरे केमके
ए आरंज परिग्रहयकी पूर्वोक्त ठकाय जीवोनी विराधना थायने माटे साधु आरंजी परिग्रही
नथाय. ए प्राणातिपात विरमण नामा प्रथम व्रतनो अधिकार कह्यो ॥९॥ हवे बीजो व्रत
आदि कहेते (मुसावायं के०) असत्य बोलवुं (वहिं च के०) तथा मैथुन ते जोग का
मादिक (उग्गहं च के०) परिग्रह तथा (अजाइय के०) अदत्तदान ए मृषावादादि
क अव्रतजेते ते (लोगंसि के०) लोक मांहे (सत्ता के०) शस्त्ररूपे, तथा शस्त्रनी पेरे
(आदान के०) कर्म ग्रहण करवानुं कारणते, (तं विज्जं परिजाणिया के०) तेने विद्वान् ए
एजे पंमित इ परिजायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाये परिहरे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—एजिः पङ्गिः कायैर्नारंजी नापि परिग्रही स्यात् विद्वान् पंडितोऽपि रिद्धि
या परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया मनोवाक्कायैरारंजं परिग्रहं च परिहरेदिति श्लोकद्वया
र्थः ॥ ९ ॥ मृषावादं विद्वान् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् अवहिं मैथुनं अवग्रहं परिग्र
हमयाचितमदत्तादानं एतानि मृषावादादीनि प्राणुपघातकारित्वात् शस्त्राणि तथा आदा
नानि कर्मोपादानकारणान्यस्मिन् लोके तदेतत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १० ॥

॥ टीका—एजिः पूर्वोक्तैः पङ्गिरपि कायैस्त्रसस्यावररूपैः सूक्ष्मवादरपर्याप्तकाप
र्याप्तकचेदनिन्नैर्नारंजी नाऽपि परिग्रही स्यादिति संबंधः । तदेतद्विद्वान् सश्रुतिकोऽपि रिद्धि
ज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया मनोवाक्कायकर्मनिर्ज्जावोपमर्दकारिणामारंजं परि
ग्रहं च परिहरेदिति ॥ ९ ॥ शेषव्रतान्यधिकृत्याह । (मुसावायमित्यादि) मृषा असद्रू
तोवादो मृषावादस्तं विद्वान् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् तथाऽवहिंमिति मैथुनं अव
ग्रहं परिग्रहमयाचितमदत्तादानं । यद्विवाऽवहिंमिति मैथुनग्रहोऽवग्रहमयाचित

मित्यनेनाऽदत्तादानं गृहीतं । एतानिच मृषावादादीनि प्राण्युपतापकारित्वात् शस्त्रा
णीव शस्त्राणि वर्तन्ते । तथा दीयते गृह्यतेऽष्टप्रकारं कर्मैजिरिति । कर्मोपादानकारणान्य
स्मिन् लोके तदेतत्सर्वं विद्वान् इपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥१०॥

पलिउंचणंच नयणंच, थंमिल्लुस्सयणाणिया ॥ धूणादाणाइं लो
गंसि, तं विज्जं पारिजाणिया ॥११॥ धोयणं रयणं चेव, वल्लीकम्मं
विरेयणं ॥ वमणं जणपलीमंथं, तं विज्जं पारिजाणिया ॥ १२ ॥

अर्थ—(पलिउंचणंचके०) माया तथा (नयणंचके०) लोच (थंमिल्लुके०) जे निर्विवे
क पणा थकी थंमिलनी पेरे होय ते क्रोध (उसयणाणियाके०) जे अपध्याने करी सय्या
दिकनी पेरे उंचु होय तेने मान कहिए (धुणाके०) एचारेनो त्यागकरे केम के (दाणाइ
लोगंसि के०) एचार कषायने लोकमां कर्म ग्रहण करवाना कारण कहां ठे तेमाटे (तं
विज्जंपारिजाणिया के०) एने पंमित इपरिज्ञाये जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे.
॥ ११ ॥ (धोयणंरयणं के०) हाथ पग वस्त्रादिकने धोवुं तथा रंगवुं (चेवके०) वली
(वल्लिकम्मं के०) नख रोमादिकनुं समारवुं (विरेयणं के०) पखाल लेवो (वमनंके०)
वमन करवुं (अंजण के०) आखनुं आंजवुं (पलिमंथं के०) अन्यकोइ शरीर संस्का
रादिक जेणे करी संयमनो उपघात आय तेवा सर्वकारणोने जाणीने पंमित परिहरे॥१२॥

॥ दीपिका—परिकुंच्यते आत्मा वक्रतां प्राप्यते येन तत् परिकुंचनं माया । नज्यते सर्व
त्र आत्मा प्रवृद्धीक्रियते येन सज्जनोलोचनः । यदुदयेनात्मा सदसद्विवेकविकलत्वात् स्थंमि
जवत्स्यात् सस्थंडिलः क्रोधः । यस्मिन् सति आत्मा उन्नतः स्यादन्नतः स उन्नयो मानः ।
ठांसत्वात्क्वीबत्वं । एतानि धूनय त्यज । किंचूतानि आदानानि बंधकारणानि तदेतदि
द्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ ११ ॥ धावनं हस्तपादवस्त्रादेः । रंजनं तस्यैव । बस्तिकर्मानु
वासनरूपं । विरेचनमथोविरेकः । वमनमूर्ध्वविरेकः । अंजनं नयनयोः । एवमन्यदपि य
त्संयमपलिमंथकारि संयमोपघातकारि तत्परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १२ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (पलिउंचणमित्यादि) पंचमहाव्रतधारणमपि कषायिणोनि
ष्फलं स्यादतस्तत्साफव्यापादनार्थं कषायनिरोधोविधेयइति दर्शयति ॥ परिसमंतात्
कुंच्यन्ते वक्रतामापद्यन्ते क्रियायेन मायाऽनुष्ठानेन तत्पलिकुंचनं मायेति ज्ञप्यते । तथा न
ज्यते सर्वत्राऽऽत्मा प्रवृद्धीक्रियते येन सज्जनोलोचनस्तं तथा यदुदयेन ह्यात्मा सदसद्विवेक
विकलत्वात् स्थंमिजवद्भवति सस्थंडिलः क्रोधः । यस्मिंश्च सत्यूर्ध्वं श्रयति जात्यादिना दर्पा

ध्मातः पुरुषउत्तानीनवति सउन्नायोमानः।ठांदसत्वान्नपुंसकलिंगता।जात्यादीनामेतत्स्थानानां बहुत्वात् तत्कार्यस्याऽपि मानस्य बहुत्वमतोबहुवचनं । चकाराः स्वगतनेदतंसुचनार्थाः समुच्चयार्थावा। धूनयेति प्रत्येकं क्रिया योजनीया । तद्यथा । पलिकुंचनंमायां धूनय, धूनीहि वा । तथा नजनं लोचनं तथा स्थंडिलं क्रोधं तथा उन्नायं मानं । विचित्रत्वात् सूत्रस्य क्रमोद्ध्वननिर्देशेन दोषायेति । यदिवा रागस्य दुस्त्यजत्वात् लोचनस्य च मायापूर्वकत्वादित्यादावेव मायालोचनयोरुपन्यासइति । कपायपरित्यागे विधेये पुनरपरं कारणमाह । एतानि पलिकुंचनादीनि अस्मिन् लोके आदानानि वर्तते । तदेतद्विद्वान् इपरिज्ञया परिज्ञानप्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याचक्षीत ॥ ११ ॥ पुनरप्युत्तरगुणानधिकृत्याह । (धावणमित्यादि) धावनं प्रक्षालनं हस्तपादयोर्वस्त्रादेरंजनमपि तथा विरेचनं निरुद्धात्मकमधोविरेकोवा । वमनमूर्ध्वविरेकस्तथाऽंजनं नयनयोरिति । एवमादिकमन्यदपि शरीरसंस्कारादिकं यत् संयमपलिमंश्चकारि संयमोपधातरूपं तदेतद्विद्वान् स्वरूपतस्तद्विपाकतश्च परिज्ञाय प्रत्याचक्षीत ॥ १२ ॥

गंधमल्लसिणाणंच, दंतपस्कालणं तद्वा ॥ परिग्गहिठिकम्मंच,
तं विज्जं परिजाणिया ॥ १३ ॥ उद्देशियं कीयगमं, पामिच्चं चैव
आहडं ॥ पूयं अणेषणिज्जंच, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १४ ॥

अर्थ—(गंधमल्लसिणाणंच के०) सुगंधिक इव्यते गंध. माल्यते फूल अने शरीर स्नान ते शरीरप्रक्षालन देश थकी तथा सर्व थकी करवुं तथा (दंतपस्कालणंके०) दांतप्रक्षालन ते दातणप्रमुखनुं करवुं (तद्वाके०) तथा (परिग्गहि के०) सचेत अचेतादिकनो परिग्रह (इठिकम्मंच के०) स्त्रीकर्म ते तिर्यंच मनुष्य देवी प्रमुख ने हस्तकर्म कुचेष्टादिकनुं करवुं (तंविज्जंपरिजाणिया के०) ए सर्वने पंमित अशुच जाणीने वर्जे ॥ १३ ॥ (उद्देशिकं के०) साधुने निमित्ते करेलो आहार (कीतंकीतं के०) साधुने अर्थ मूल आपीने लीधेलो आहार (पामिच्चंचेव के०) साधुने अर्थ उधारे लीधेलो आहार वली (आहडं के०) साधुने अर्थ ग्रहस्ये सामो आयो एवो आहार (पूयं अनेषणिज्जंच के०) आधाकर्मिना कण सहित आहार (तंविज्जंपरिजाणिया के०) किं बहुना एवथो अनेशणिय सदोष आहार जाणीने पंमित पुरुष एने परिहरे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—गंधाः कोष्ठपुटायामाल्यपुष्पादि स्नानं शरीरक्षालनं दंतप्रक्षालनं प रिग्रहः सचित्तादेः स्त्रीकर्म स्त्रियोनरतिरश्च्यस्तासां वशीकरणादिकर्म हस्तकर्म सायया नुष्ठानंवा तत्सर्वं विद्वान् परिहरेत् ॥ १३ ॥ उद्देशिकं साधुदेशेन यत्कृतं । कीतं कयस्ते

न क्रीतं । पामिच्चं साध्वर्थमन्यतउच्चिन्नकं गृह्यते । चकारः समुच्चये । आहतं यजृहस्यैः
साध्वर्थमानीयते पूयं आधाकर्मावयवसंप्रक्तं अनेषणीयं यत्केनापि दोषेण अशुद्धं
तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १४ ॥

॥ टीका-अपिच । (गंधमल्लइत्यादि) गंधाः कोष्ठपुटादयः । मातृजात्यादिकं । स्नानंच
शरीरप्रक्षालनं देशतः सर्वतश्च । तथा दंतप्रक्षालनं कदंबकाष्ठादिना । परिग्रहः सञ्चिता
देः स्वीकरणं । तथा स्त्रियोदिव्यमानुषतैरश्वयः । तथा कर्महस्तकर्म सावधानुष्ठानंवा । तदेत
त्सर्वं कर्मोपादानतया संसारकारणत्वेन परिज्ञाय विद्वान् परित्यजेदिति ॥ १३ ॥ किंचान्य
त् । (उद्देशियमित्यादि) साध्वाद्युपदेशेन यद्दानाय व्यवस्थाप्यते तदुद्देशिकं । तथा क्री
तं क्रयस्तेन क्रीतं गृहीतं क्रीतक्रीतं । (पामिच्चंति) साध्वर्थं अन्यतउद्यतकं यजृह्यते
तत्तदुच्यते । चकारः समुच्चयार्थः । एवकारोऽवधारणार्थः । साध्वर्थं यजृहस्येन नीयते
तदाहतं । तथा पूयमिति आधाकर्मावयवसंप्रक्तं शुद्धमप्याहारजातं भवति । किंबहुनो
क्तेन यतः केनचिदोषेणाऽनेषणीयमशुद्धंतत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय संसारकारणतया नि
स्पृहः सन् प्रत्याचक्षीतेति ॥ १४ ॥

आसूणि मस्किरागंच, गिधुवधायकम्मगं ॥ उल्लोलणंच कक्कंच,
तं विज्जं परिजाणिया ॥ १५ ॥ संपसारी कयकिरिए, पसिणाय
तणाणिय ॥ सागारियंच पिंमंच, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १६ ॥

अर्थ- (आसूणि के०) घृतपानादिक औषध जेणे करी प्राणी बलवंत मत्त थाय.
अथवा आशून एटले सुन्य जेणे करी आत्मा शून्यथको रहे तथा (अस्कीरागंच के०)
आंखनुं अंजनादिक तथा (गृद्धिके०) रसलोव्यता तथा (उपघातकर्मकं के०) जे
करवा थकी परजीवने उपघात थाय ते कर्म, तथा (उल्लोलनंच के०) हाथ, पग व
स्त्रादिकनुं पखाजनुं तथा (कक्कंच के०) लोघादिक डव्ये करी शरीरनुं उगटणुं करवुं
ए सर्वने कर्म बंधनुं कारण जाणीने पंमित परिहरे ॥ १५ ॥ (संपसारीकयकिरिए के०)
असंयतिनी साथे पर्यालोचन एटले आलोचन करवुं तथा असंयमाचरण करवुं कराववुं
तथा असंयतिना अनुष्ठाननी प्रसंसा करवी तथा (पसिणायतणाणियके०) प्रश्रजे लोक
व्यवहार ज्योतिषादिक तेनो निर्णय करवो तथा (सागारियंच पिंमंचके०) सागारिक जे स
ध्यात्तर तेना घरनो पिंम लेवो ए सर्वने पापना कारण जाणी पंमित परिहरे. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-येन घृतपानादिना आशुनी स्यात् बलवान् भवति तदाशुनी । अक्षिरा

गोलोचनांजनं गृहिर्गार्ध्वं रसेषु उपधातकर्म परापधातक्रिया उल्लोचनं अयतनया शीतोदकादिना हस्तपादादिप्रक्षालनं कट्कं लोधादिष्वप्येण शरीरोद्धर्तनं तत्सर्वं विद्वान् परिहरेत् ॥ १५ ॥ असंयतैः सार्धं संप्रसारणं पर्यालोचनं तत्संप्रसारणं परिहरेत् । कृता शोचना गृहकरणादिक्रिया येन सकृत्क्रियत्येवमसंयतानुष्ठानप्रशंसां प्रश्रस्यायतनं प्रकटीकरणं प्रश्रनिर्णयकारणं । सागारिकः शय्यातरस्तस्य पिंडं जुगुप्सितं ह्रीनं वर्णपिंडं वा तदेतत्सर्वं विद्वान् परिहरेत् ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच । (आसूणिमित्यादि) येन घृतपानादिना आहारविशेषेण रसायनक्रियाया अशूनः सन् आसमंतात् शूनीभवति बलवानुपजायते तदाशूनीत्युच्यते । यद्विधा (आसूणि) श्लाघा यतःश्लाघया क्रियमाणा आसमंतात् तूनः । तूनोद्युप्रकृतिः कश्चिद्वर्षाध्मातत्वात् स्तब्धोभवति । तथा अद्वणां रागोरंजनं सौवीरादिकमंजनमिति यावत् । एवं रसेषु शब्दादिषु विषयेषु वा गृहिर्गार्ध्वं तात्पर्यमासेवा तथोपधातकर्मैत्युच्यते । तदेव लेशतोदर्शयति । (उल्लोचनंति) अयतनया शीतोदकादिना हस्तपादादिप्रक्षालनं तथा कट्कं लोधादिष्वसमुदायेन शरीरोद्धर्तनं तदेतत्सर्वं बंधनायेत्येवं विद्वान् पंडितोऽपि परिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ १५ ॥ अपिच । (संप्रसारायत्यादीति । असंयतैः सार्धं संप्रसारणं पर्यालोचनं परिहरेदिति वाक्यशेषः । एवं संयमानुष्ठानं प्रत्युपदेशदानं तथा (कथकिरिए) नाम कृता शोचना गृहकरणादिक्रिया येन सकृत्क्रियत्येवमसंयतानुष्ठानप्रशंसनं तथा प्रश्रस्यादर्शः प्रश्रादेरायतनमाविष्करणं कथनं यथावस्थितप्रश्रनिर्णयनानि । यदिवा प्रश्रायतनानि लौकिकानां परस्परव्यवहारे मिथ्याशास्त्रगतसंशयेवाप्रश्ने सति यथावस्थितार्थकथनद्वारेणायतनानि निर्णयनानीति । तथा सागारिकः शय्यातरस्तस्य पिंडमाहारं । यदिवा सागारिकपिंडमिति सूतकगृहपिंडं जुगुप्सितं वर्णपिंडं वा । चशब्दःसमुच्चये । तदेतत्सर्वं विद्वान् अपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ १६ ॥

अष्टावयं नसिस्त्रिज्जा, वेद्वाइयं च णोवए ॥ हृत्कम्मं विवायंच
तं विज्जं परिजाणिया ॥ १७ ॥ पाणहा उयवत्तंच, णालीयं वाल
वीयणं ॥ परकिरियं अन्नमन्नंच, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १८ ॥

अर्थः—(अष्टावयं नसिस्त्रिज्जाके०) अर्थपदं एतले अर्थ पदते धन धान्य उपार्जवानां उपाय, न शीघ्रे अथवा बीजे अर्थे अष्टापदं एतले द्यूतक्रीडा नशीखं, (वेधादिकंचके०) अधमेना वचन (णोवदेके०) नवोले, अथवा हिंसाकारी वचन बोले नही, तथा (हृत्कम्मं के०) कुशील प्रतिष्ठे (विवायंच के०) कलह अथवा बीजो कोऽपण विवाद

पंक्ति इपरिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे ॥ १७ ॥ (पाणहा उयवत्तंच के०) पावडी तथा खासडा तथा ताप टालवाने अर्थे ठत्र तथा (णालीयं के०) न लीमांहे पाश घाली नाखें द्युत रमत विशेष (वालवीयणंच के०) चामर मोर पीठ प्रमुखना वींजणा तथा (परकिरियं के०) अन्य गृहस्थ पाशेथी क्रिया करावे तथा (अन्नमन्नंच के०) अन्योन्य एटले माहो मांहे क्रियानुं करवुं एटले बीजो आपणी करे आपणे बीजानी करिए तेक्रिया जाणवी. ए सर्व कर्म बंधना हेतुळे एम तेने इ प रिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें करी पंक्ति परिहरे ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—अर्थोधनधान्यादिः पदं शास्त्रं प्राण्युपघातकं न शिक्तेत् । अथवा अष्टा पदं द्यूतक्रीडां न शिक्तेत् नापि पूर्वशिक्षितमनुशीलयेत् वेधोधर्मानुवेधस्तस्मादतीतं वै धातीतमधर्मप्रधानं वचोनवदेत् हस्तकर्म प्रतीतं । अथवा हस्तक्रिया परस्परं हस्तव्यापारे प्रधानः कलहः । विवादं शुष्कवादं तदेतद्वधकारणं परिहरेत् ॥ १७ ॥ उपानहौ काष्ठपा डुके आतपवारणाय ठत्रं च नालिका द्यूतक्रीडा वालैर्मयूरपिष्ठैर्व्यजनकं परेषां क्रिया अन्योन्यकार्यमन्यकार्यं सकरोति तस्य चान्यः । तदेतत्सर्वं विद्वान् कर्मबंधहेतुत्वेन इप रिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ॥ १७ ॥

॥ टीका किंचान्यत् । (अष्टापयमित्यादि) अर्थते इत्यर्थोधनधान्यहिरण्यादिकः पद्य ते गम्यते येनार्थस्तत्पदं शास्त्रं अर्थार्थं पदमर्थपदं चाणक्यादिकमर्थशास्त्रं तन्न शिक्ते न्नान्यसेन्नाप्यपरप्राण्युपमर्दकारि शास्त्रं शिक्तेयेत् । यदिवा अष्टापदं द्यूतक्रीडाविशेषस्तं न शिक्तेत् नापि पूर्वशिक्षितमनुशीलयेदिति । तथा वेधोधर्मानुवेधस्तस्मादतीतमधर्मप्र धानं वचोनोवदेत् । यदिवा वेधइति वर्धवेधोद्यूतविशेषस्तज्जतं वचनमपि नोवदेदास्तां तावत्क्रीडनमिति हस्तकर्म प्रतीतं । यदिवा हस्तकर्म हस्तक्रिया परस्परं हस्तव्यापार प्रधानः कलहस्तं तथा विरुद्धवादं शुष्कवादमित्यर्थः । चःसमुच्चये । तदेतत्सर्वं संसा रत्रमणकारणं इपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याचक्षीत ॥ १७ ॥ किंच (प णहावेवेइत्यादि) उपानहौ काष्ठपाडुके च तथाऽतपादिनिवारणाय ठत्रं तथा नालिका द्यूतक्रीडाविशेषस्तथा वालैर्मयूरपिष्ठैर्वा व्यजनकं तथा परेषां संबंधिनी क्रियामन्योन्यपरस्य रतोऽन्यनिष्पाद्यामन्यः करोत्यपरनिष्पाद्यां चापरइति । चःसमुच्चये । तदेतत्सर्वं विद्वान् पं क्तिः कर्मोपादानकारणत्वेन इपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ १७

उच्चारं पासवणं, हरिएसु ए करे मुणी ॥ वियडेण वा विसाहट्टु,
णावमज्जे कयाइवि ॥ १८ ॥ परमत्ते अन्नपाणं, ए भुंजेऊ कया
इवि ॥ परवत्तं अचेत्तोवि, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १९ ॥

अर्थ—(उच्चारं के०) वडीनीत (पासवणं के०) लघुनीत तेनो (हरिएसुणकरेमु निः के०) मुनि हरित काय वनस्पति उपर स्थंमिल नकरे (वियडेणवाविताद्धु के०) फासु पाणियें करी वनस्पतिकाय हरितकाय बीजने कदापि (एावमज्जेकयाइविके०) पर हां नकरे एटले निश्चेयकी दूरन करे ॥ १९ ॥ (परमत्तेअन्नपाणं के०) पर एटले अन्य गृहस्थ तेने घेर कांसादिकना जाजनने विषे अन्न पाणी आहारादिकने (एनुंजेऊ कयाइवि के०) कदापि जुंजे नही एटले जमे नही (परवत्तंअचेलोवि के०) पोते अ चेलक एटले वस्त्र रहित ठतां पण परजे गृहस्थादिकतेनुंजे वस्त्र तेने नजोगवे एटले ए सर्वेने संयम विराधवाना कारण जाणीने जे पंमित होय ते परिहरे ॥ २० ॥

॥ टीपिका—उच्चारं प्रस्रवणं च हरितेषु नकुर्यान्मुनिः । तथा विकटेन प्रासुकजलेनापि संहत्यापनीय बीजानि हरितानि वा नाचमेत ननिर्लेपनं कुर्यात्किमुताविकटेन ॥ १९ ॥ परस्य गृहस्थस्यामत्रं जाजनं तत्रान्नपानं नचुंजीत । कदाचिदपि पूर्वकर्मपश्चात्कर्मादिदोषा तु अचैलोपि सन् परवस्त्रं गृहस्थवस्त्रं नविनर्ति । यदिवा ऽचैलाजिनकट्पटी तस्य सर्वमपि वस्त्रं परवस्त्रमेव तन्न विनृयात् तत्सर्वं विधान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—तथा (उच्चारमिति) उच्चारप्रस्रवणादिकां क्रियां हरितेषूपरिवीजेषु वा स्थं डिले वा मुनिः साधुर्नकुर्यात्तथा विकटेन विगतजीवेनाप्युदकेन संहत्यापनीय बीजानि हरितानि वा नाचमेत ननिर्लेपनं कुर्यात् किमुताविकटेनेतिजावः ॥ १९ ॥ किंच (परमत्ते इत्यादि) परस्य गृहस्थस्यामत्रं जाजनं परामत्रं तत्र पुरःकर्म पश्चात्कर्म तद्वयात् हतनष्टादिदोषसंज्ञवाञ्छान्नं पानंच मुनिर्न कदाचिदपि चुंजीत । यदिवा पतङ्गहधारिणश्छिद्रपाणोः पाणिपात्रं परपात्रं । यदिवा पाणिपात्रस्याच्छिद्रपाणोर्जिनकट्पिकादेः पतङ्गहः परपात्रं तत्र संयमविराधनान्नयान्नचुंजीत तथा परस्य गृहस्थस्य वस्त्रं परवस्त्रं तत्साधुरचैलोपि सन् पश्चात्कर्मादिदोषनयात् हतनष्टादिदोषसंज्ञवाच्च नविनृयात् । यदिवा जिनकट्पिकादिकोऽचैलोचूत्वा सर्वमपि वस्त्रं परवस्त्रमिति कृत्वा नविनृयादेतत्सर्वं परपात्रजोचनादिकं संयमविराधकत्वेन जपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ २० ॥

आसंदीपलियंकेय, णिसिज्जं च गिहंतरे ॥ संपुठणं सरणंवा, तं विज्जं परिजाणिया ॥ २१ ॥ जसं कित्ति सलोयंच, जाय वंदण पू यणा ॥ सवल्लोयंसि जे कामा, तं विज्जं परिजाणिया ॥ २२ ॥

अर्थ—(आसंदीपलियंकेयके०) गृहस्थं आसन जे मांची प्रमुख तथा पर्यंकासन ते

ना उपर बेसवुं तथा (निसिज्जं च गिहं तरेके) गृहस्थना घरने अंतरे अथवा गृहस्थना घरमां बेसवुं (संप्रह्वनं के) गृहस्थने कुशलादिकनुं पुठवुं (वाके) तथा (सरणं के) पूर्वक्रीडादिकनुं संनारवुं ए सर्वने जाणीने पंमित परिहरे ॥ २१ ॥ जे सर्व व्यापि तेने (जसंके) यश कहिए अने जे एकदेश व्यापि तेने (कित्तिके) कीर्त्ति कहिए तेज (सिलोयंचके) श्लाघानी (जायके) जाति जाणवी तथा (वंदण पूयणाके) रा जादिकनी वंदना पूजा सत्कार वस्त्रादिके करी कराववानी जे वांछा करवी, तथा (सब लोयंसिजेकामा के) सर्व लोकमां जे विषय इहा कामरूप तेनी वांछना करवी, ए सर्वने पंमित कर्म बंधना कारण जाणीने परिहरे ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—आसंदीआसनविशेषः पर्यंकः शयनविशेषः । तथा द्वयोर्गृहयोर्मध्ये निषद्यामवस्थानं परिहरेत् गृहस्थकुले कुशलादिसंप्रह्वनं पूर्वक्रीडितस्मरणं तदेतत्सर्वं विद्वान् परिहरेत् ॥ २१ ॥ संग्रामादिज्वं यशः । दानादिजवा कीर्त्तिः । तपोज्ञानादिजवा श्लाघा तथा नृपादिनिर्वंदना पुष्पादिनिः पूजनं तथा सर्वलोकइष्टामदनरूपाये कामास्तदेतत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ २२ ॥

॥ टीका—(आसंदीत्यादि) आसंदीत्यासनविशेषः । अस्य चोपलक्षणार्थत्वात्सर्वोप्यासनविधिर्गृहीतः । तथा पर्यंकः शयनविशेषस्तथा गृहस्यांतर्मध्ये गृहयोर्वा मध्ये निषद्यां वाऽऽसनं वा संयमविराधनाजयात्परिहरेत् । तथाचोक्तं । गंभीरञ्जुसिराएते, पाणाडुप्पडि सेहगा ॥ अगुत्ती बंनचेरस्स, इब्बीउं बाविसंकणाइत्यादि । तथा तत्र गृहस्थगृहे कुशलादिप्रह्वनं आत्मीयशरीरावयवप्रह्वनं वा तथा पूर्वक्रीडितस्मरणं चेत्येतत्सर्वं विद्वान् विदितवेद्यः सन्ननर्यायेति उपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ॥ २१ ॥ अपि च । (जसंकित्तिमित्यादि) बहुसमरसंघट्टनिर्वहणशौर्यलक्षणं यशः । दानसाध्या कीर्त्तिः जातितपोबहुश्रुत्यादिजनिताश्लाघा तथा याच सुरासुराधिपतिचक्रवर्तिबलदेववासुदेवादिनिर्वंदना तथा तैरेव सत्कारपूर्विका वस्त्रादिना पूजना तथा सर्वस्मिन्नपि लोके इष्टामदनरूपाये केचन कामास्तदेतत्सर्वं यशः कीर्त्तिमपकारितया परिज्ञाय परिहरेदिति ॥ २२ ॥

जेणेह एिवहे जिग्गू, अन्नपाणं तहाविहं ॥ अणुपयाणमन्नेसिं,
तं विज्जं परिजाणिया ॥ २३ ॥ एवं उदाहु निग्गंथे, महावीरे महा
मुणी ॥ अणंतनाणदंसी से, धम्मं देसि तवं सुतं ॥ २४ ॥

अर्थ- (उच्चारं के०) वडीनीत (पासवणं के०) लघुनीत तेनो (हरिएसुणकरेमु निः के०) मुनि हरित काय वनस्पति उपर स्थंमिल नकरे (वियडेणवाविसाद्धु के०) फासु पाणियें करी वनस्पतिकाय हरितकाय बीजने कदापि (एावमळेकयाइविके०) पर हां नकरे एटले निश्चेथकी दूरन करे ॥ १९ ॥ (परमत्तेअन्नपाणं के०) पर एटले अन्य गृहस्थ तेने घेर कांसादिकना जाजनने विषे अन्न पाणी आहारादिकने (एणुंजेऊ कयाइवि के०) कदापि जुंजे नही एटले जमे नही (परवत्तंअचेलोवि के०) पोते अ चेलक एटले वस्त्र रहित उतां पण परजे गृहस्थादिकतेजुंजे वस्त्रं तेने नजोगवे एटले ए सर्वने संयम विराधवाना कारण जाणीने जे पंमित होय ते परिहरे ॥ २० ॥

॥ टीपिका-उच्चारं प्रस्त्रवणं च हरितेषु नकुर्यान्मुनिः । तथा विकटेन प्रासुकजलेनापि संहत्यापनीय बीजानि हरितानि वा नाचमेत ननिर्लेपनं कुर्यात्किमुताविकटेन ॥ १९ ॥ परस्य गृहस्थस्यामन्नं जाजनं तत्रान्नपानं नजुंजीत । कदाचिदपि पूर्वकर्मपश्चात्कर्मादिदोषा तु अचैलोपि सन् परवस्त्रं गृहस्थवस्त्रं नविनर्ति । यदिवा ऽचैलोजिनकल्पी तस्य सर्वमपि वस्त्रं परवस्त्रमेव तन्न विनृयात् तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ २० ॥

॥ टीका-तथा (उच्चारमिति) उच्चारप्रस्त्रवणादिकां क्रियां हरितेषूपरिवीजेषु वा स्थं डिले वा मुनिः साधुर्नकुर्यात्तथा विकटेन विगतजीवेनाप्युदकेन संहत्यापनीय बीजानि हरितानि वा नाचमेत ननिर्लेपनं कुर्यात् किमुताविकटेनेतिजावः ॥ १९ ॥ किंच (परमत्ते इत्यादि) परस्य गृहस्थस्यामन्नं जाजनं परामन्नं तत्र पुरःकर्म पश्चात्कर्म तज्जयात् हतनष्टादिदोषसंज्ञवाच्चान्नं पानंच मुनिर्न कदाचिदपि जुंजीत । यदिवा पतजृहधारिणश्चिष्ठइपाणेः पाणिपात्रं परपात्रं । यदिवा पाणिपात्रस्याच्चिष्ठइपाणेर्जिनकल्पिकादेः पतजृहः परपात्रं तत्र संयमविराधनान्नयान्नजुंजीत तथा परस्य गृहस्थस्य वस्त्रं परवस्त्रं तत्साधुरचैलोपि सन् पश्चात्कर्मादिदोषजनयात् हतनष्टादिदोषसंज्ञवाच्च नविनृयात् । यदिवा जिनकल्पिकादिकोऽचैलोजित्वा सर्वमपि वस्त्रं परवस्त्रमिति कृत्वा नविनृयादेतत्सर्वं परपात्रनोजनादिकं संयमविराधकत्वेन इपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ २० ॥

आसंदीपलियंकेय, एसिज्जं च गिहंतरे ॥ संपुठणं सरणंवा, तं विज्जं परिजाणिया ॥ २१ ॥ जसं कित्ति सलोयंच, जाय वंदण पू यणा ॥ सबलोयंसि जे कामा, तं विज्जं परिजाणिया ॥ २२ ॥

अर्थ-(आसंदीपलियंकेयके०) गृहस्थनुं आसन जे मांची प्रमुख तथा पर्येकासन ते

ना उपर बेसवुं तथा (निसिळ्ळंचगिहंतरेके०) गृहस्थना घरने अंतरे अथवा गृहस्थना घरमां बेसवुं (संप्रह्वनं के०) गृहस्थने कुशलादिकनुं पुठवुं (वाके०) तथा (सरणं के०) पूर्वक्रीडादिकनुं संनारवुं ए सर्वने जाणीने पंमित परिहरे ॥ २१ ॥ जे सर्व व्यापि तेने (जसंके०) यश कहिए अने जे एकदेश व्यापि तेने (कित्तिके०) कीर्ति कहिए तेज (सिलोयंचके०) श्लाघानी (जायके०) जाति जाणवी तथा (वंदणपूयणाके०) रा जादिकनी वंदना पूजा सत्कार वस्त्रादिके करी कराववानी जे वांढा करवी, तथा (सव लोयंसिजेकामा के०) सर्व लोकमां जे विषय इहा कामरूप तेनी वांढना करवी, ए सर्वने पंमित कर्म बंधना कारण जाणीने परिहरे ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—आसंदीआसनविशेषः पर्यंकःशयनविशेषः । तथा द्वयोर्गृहयोर्मध्ये निषद्यामवस्थानं परिहरेत् गृहस्थकुले कुशलादिसंप्रह्वनं पूर्वक्रीडितस्मरणं तदेतत्सर्वविद्वान् परिहरेत् ॥ २१ ॥ संग्रामादिजन्यं यशः । दानादिजना कीर्तिः । तपोदानादिजना श्लाघा तथा नृपादिनिर्वंदना पुष्पादिनिः पूजनं तथा सर्वलोकइष्टामदनरूपाये कामास्तदेतत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ २२ ॥

॥ टीका—(आसंदीत्यादि) आसंदीत्यासनविशेषः । अस्य चोपलक्षणात्पर्यंतत्सर्वोप्यासनविधिर्गृहीतः । तथा पर्यंकः शयनविशेषस्तथा गृहस्थांतर्मध्ये गृहयोर्वा मध्ये निषद्यां वाऽऽसनं वा संयमविराधनाजयात्परिहरेत् । तथाचोक्तं । गंजीरजुसिराएते, पाणादुष्पडि छेद्गता ॥ अगुत्ती बंजचेरस्स, इब्बीउ बाविसंकणाइत्यादि । तथा तत्र गृहस्थगृहे कुशलादिप्रह्वनं आत्मीयशरीरावयवप्रह्वनं वा तथा पूर्वक्रीडितस्मरणं चेत्येतत्सर्वं विद्वान् विदितवेद्यः सन्ननर्थायेति उपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ॥ २१ ॥ अपि च । (जसंकित्तिमित्यादि) बहुसमरसंघट्टनिर्वहणशौर्यलक्षणं यशः । दानसाध्या कीर्तिः जातितपोबहुश्रुत्यादिजनिताश्लाघा तथा याच सुरासुराधिपतिचक्रवर्तिबलदेववासुदेवादिनिर्वंदना तथा तैरेव सत्कारपूर्विका वस्त्रादिना पूजना तथा सर्वस्मिन्नपि लोके इष्टामदनरूपाये केचन कामास्तदेतत्सर्वं यशःकीर्तिमपकारितया परिज्ञाय परिहरेदिति ॥ २२ ॥

जेणेह एिवहे निस्कू, अन्नपाणं तहाविहं ॥ अणुपयाणमन्नेसिं,
तं विज्जं परिजाणिया ॥ २३ ॥ एवं उदाहु निग्गंथे, महावीरे महा
मुणी ॥ अणंतनाणदंसी से, धम्मं देसि तवं सुतं ॥ २४ ॥

अर्थ- (जेणेह के०) जे (अन्नपाणं के०) अन्नपाणीयें करीने आलोकने वि
 पे (णिवहेनिरूके०) साधुपोतानो निरवाह करे आजीविका करे तेवा अन्न पान ने
 (तद्वाविहं के०) तथाविध देखीने इव्य, क्षेत्र, काल अने जावनी अपेक्षायें शुद्ध नि
 दीप ग्रहण करे. (अणुप्याणमन्नेसिं के०) वली एज अन्न पाणीतुं बीजा असंयतिने
 देवुं ते सर्वने झ परिज्ञायें अनर्थतुं हेतु जाणीने पंमित परिहरे ॥ १३ ॥ (एवं के०)
 एरीते (महामुणी के०) महामुनि (निग्गंथे के०) बाह्यान्तर परिग्रह रहित एवा
 (महावीरे के०) श्री वर्द्धमान स्वामी तेणे (उदाहु के०) कहाळे. (सेके०) ते श्री
 वर्द्धमान केवाळे, तोके (अणंतनाणदंसी के०) अनंत ज्ञान दर्शनना धरनारळे. तेणे
 धम्मंदेसितवंसुतं के०) ए श्रुत चारित्र रूप धर्म उपदेश्यो ठे सिद्धांत रहस्य प्रकाश्योळे.

॥ टीका- येनान्नपानेन इहास्मिन् लोके निहृर्निर्वहेत् संयमयात्रां कुर्यात् तत्तथा
 विधमन्नं पानं वा शुद्धं गृह्णीयात्तेषामन्नादीनामनुप्रदानं गृहस्थानां परतीर्थिकानां
 स्वयूच्यानां वा संयमोपघातकं न कुर्यात्तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १३ ॥ एवं
 पूर्वोक्तं निग्रंथः श्रीवीरोमुनिः उदाहृतवान् कथितवान् । बाह्यान्तरग्रंथरहितत्वान्नि
 ग्रंथः । अनंतं ज्ञानं दर्शनं च यस्यासावनंतज्ञानदर्शी सजगवान् धर्मचारित्ररूपं श्रुतं च
 सिद्धांतं देशितवान् प्रकाशितवान् ॥ १४ ॥

॥ टीका- किंचान्यत् । (जेणेहमित्यादि) येनान्नेन पानेन वा तथाविधेनेति सुप
 रिशुद्धेन कारणपेक्षयात्वशुद्धेन वा इहास्मिन् लोके इदं संयमपात्रादिकं दुर्निहारोगातं
 कादिकं वा निहृर्निर्वहेन्निर्वाहयेद्वा यदन्नं पानंवा तथाविधं इव्यक्षेत्रकालजावापेक्षयाशुद्धं
 कल्पं गृह्णीयात्तथेतेषामन्नादीनामनुप्रदानमन्यस्मै साधवे संयममात्रान्निर्वहणसमर्थ
 मनुतिष्ठत् । यदिवा येनकेनचिदनुष्ठितेन संयमं निर्वहेन्निर्वाहयेदसारतामापादयेत्तथाविध
 मशनं पानं वाऽन्यद्वा तथाविधमनुष्ठानं न कुर्यात् । तथैषामशनादीनामनुप्रदानं गृहस्थानां
 परतीर्थिकानां स्वयूच्यानां वा संयमोपघातकं नानुशीलयेदिति तदेतत्सर्वं झपरिज्ञया
 ज्ञात्वा सम्यक्परिहरेदिति ॥ १३ ॥ यदुपदेशेनैतत्कुर्यात्तद्वर्शयितुमाह (एवंउदाहुस्त्या
 दि) एवमनंतरोक्तया नीत्या उदेशकादेरारभ्य (उदाहुति) उदाहृतवानुक्तवान्निर्गतो
 बाह्यान्तरोग्रंथोयस्मात्सनिग्रंथोमहावीरइति श्रीमवर्द्धमानस्वामी महंश्रासौ मुनिश्च
 महामुनिःअनंतं ज्ञानं दर्शनं च यस्यासावनंतज्ञानदर्शी सजगवान् धर्म चारित्रलक्षणं सं
 सारोत्तरणसमर्थ वा तथा श्रुतं च जीवादिपदार्थसूचकं देशितवान् प्रकाशितवान् ॥ १४ ॥

जासमाणो नजासेजा, एव वंफेज्जमम्मयं ॥ मातिष्ठाणं विवज्जे
जा, अणुचिंतिय वियागरे ॥ १५ ॥ तद्धिमात इया जासा, जं
वदित्ता णुतप्पती ॥ जं वन्नं तं न वत्तवं, एसा आणाणियंठिया ॥ १६ ॥

अर्थ—(जासमाणोनजासेजा के०) गुरुवादिक मोहोटा पुरुष बोलता होय तेनी व
चमां नडकीने नबोले, तथा (मम्मयंके०) मर्मनुं वचन जेना बोलवा थकी कोइ जीव डह
वाय एवा वचन बोले नही. (मातिष्ठाणंविवज्जेजा के०) मातृस्थान एटले मायार्ये
करी प्रधान वचन बोलवानुं पण वर्जे तो सुं बोले तोके (अणुचिंतियवियागरे के०)
कार्य विशेषे विमाशने बोले जे जाषा बोलवा थकी कांइ पण डुषण नलागे तेवी जा
षा प्रकाशे ॥ १५ ॥ (तद्धिमातइयाजासा के०) एक सत्या बीजी असत्या त्रीजी स
त्यामृषा चौथी असत्यामृषा ए चार जाषा माहेली त्रीजी जाषा जे कांइक सत्य अने
कांइक असत्य ठे तैपण नबोले (जंवदित्ताणुतप्पती के०) जे जाषाना बोलवा थकी
पढी घणो पश्चाताप करवो पडे, एटले परजवे एना उदयथी दुःखी थाय तेवारे पश्चा
त्ताप करे (जंवन्नंतंनवत्तवं के०) जे सावय एवुं हिंसाकारी वचन ते नबोले, एटले
आ अमुक चोरठे एने मारो, आ धातुनो प्रयोग करो, अथवा आ खेत्र खेडो एवी जाषा
नबोले. (एसाआणाणियंठियाके०) एवी आज्ञा निग्रंथ श्रीमाहावीर देवनीठे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—योहि जाषासमितः सजाषमाणोपि धर्मकथां कथयन्नपि अजापकएव ।
उक्तंच । वयणविहत्तीकुसलो, वउंगयं बहुविहं वियाणंतो । दिवसंपि जासमाणो, साहू
वइगुत्तयंपत्तो ॥ १ ॥ अथवा यत्र रत्नाधिकोनाषमाणः स्यात्तत्रांतरे नजाषेत । मर्मगं व
चनं नकांहेत् । यच्चनमुक्तं सत्परपीडामाधत्ते तन्न जाषेतेत्यर्थः । मातृस्थानं मायाप्रधानं
वचोविवर्जयेत् अनुविचिंत्य विचार्य व्यागृणीयात् वदेत् ॥ १५ ॥ सत्या १ असत्या १
सत्यामृषा ३ असत्यामृषा ४ एताश्चतस्रोजाषाः । तत्रेयं तृतीया जाषा साच किंचित्सत्या
किंचिन्मृषा । यथा दशदारकाअत्रपुरे जातामृतावा तदत्र न्यूनाधिकसंज्ञवेसति संख्या
व्यजिचारात्सत्यामृषात्वं । यां जाषामुदित्वा इहलोके वा अनितप्यते क्लेशजाग्नवति । को
र्थः । मिश्रापि जाषा दोषाय किंपुनरसत्येति । तथा यच्चः (वन्नन्ति) कृणुहिंसयां हिंसाप्र
धानं प्रवृत्तंवा यत्त्रोक्तराज्ञायते तत्सत्यमपि नवाच्यं एषाज्ञा निर्ग्रथोजगवान् तस्य. ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जासमाणो इत्यादि) योहि जाषासमितः सजाषमाणोपि धर्मक
थासंबंधजापकएव स्यात् । उक्तंच । वयणविहत्तीकुसलो, वउंगयं बहुविहं वियाणंतो ।

दिवसंपि जासमाणो, साहूवरुगुत्तयंपत्तो ॥१॥ यदिवा यत्रान्यः कश्चिद्वादि को जापमाणस्त
त्रांतरएव सश्रुतिको हमित्येवमनिमानवान्न जापेत् । तथा मर्म गच्छतीति मर्मगं वचोन (वंफे
कृत्ति) नानिलपेत् । यद्वचनमुच्यमानं तप्यमतप्यंवा सद्यस्य कस्यचिन्मनः पीडामाधत्ते
तद्विवेकी न जापेतेति जावः । यदिवा मामकं ममीकारः परूपातस्त्वं जापमाणो (नवंफेकृ
त्ति) नानिलपेत्तथा मातृस्थानं मायाप्रधानं वचोविवर्जयेत् । इदमुक्तं जवति । परवंचनबुध्या
गूढाचारप्रधानो जापनाणोऽजापमाणो वाऽन्यदावा मातृस्थानं न कुर्यादिति । यदा तु वक्तु
कामो जवति तदा नैतद्वचः परमात्मनोरुजयोर्वा बाधकमित्येवं प्राग्वि चिंत्य वचनमु
दाहरेत् । तदुक्तं । पुवं बुद्धी एपेहितापञ्चावक्कमुदाहरे इत्यादि ॥२॥ अपिच । (तद्विमेत्यादि)
सत्या असत्या सत्यामृषा असत्यामृषेत्येवंरूपास्तु चतसृषु जापास्तु मध्ये तत्रेयं सत्यामृषेत्ये
तदनिधानात्तृतीया जापा । साच किंचिन्मृषा किंचित्सत्या इत्येवंरूपा । तद्यथा दशदारकाश्च
स्मिन्नगरे जातामृताः । तदत्र न्यूनाधिकसंज्ञवेसति संख्यायाव्यनिचारात्सत्यामृषात्वमिति ।
यां चैवंरूपां जापामुदित्वा अनुपश्चाज्जापणां क्लृप्तांतरेवा तद्विनिर्दिष्टेन दोषेण तप्यते पीडयते
क्लेशजाग्नवति । यदिवा अनुतप्यते किंमैवंचूतेन जापितेनेत्येवं पश्चात्तापं विधत्ते । ततश्चेद
मुक्तं जवति मिश्रापि जापा दोषाय किंपुनरसत्या द्वितीया समस्तार्थविसंवादिनी । तथा
प्रथमापि जापा सत्या या प्राण्युपतापेन दोषानुपंगिणी सा न वाच्या । चतुर्थीप्यसत्या मृषा
जापा बुधैरनाचीर्णा सा न वक्तव्येति । सत्याया अपि दोषानुपंगित्वमधिकृत्याह । यद्वचः
(उन्नंति) कृणुहिंसायां हिंसाप्रधानं । तद्यथा वध्यतां चौरायं लूयंतां केदाराः दम्पतां
गोरथका इत्यादि । यदिवा उन्नंति प्रवृत्तं यत्नो कैरपि प्रवृत्तयते तत्सत्यमपि न वक्तव्य
मिति । एषाऽऽज्ञा अयमुपदेशो निर्गन्धो जगवांस्तस्येति ॥ २६ ॥

होलावायं सहीवायं, गोयावायं च नोवदे ॥ तुमं तुमंति अमणु
न्नं, सबसो तं ए वत्तए ॥ २७ ॥ अकुसीले सया जिस्कू, एव सं
सग्गियं नए ॥ सुहुरूवा तवुवरसग्गा, पडिवुस्सेज्ज तेविऊ ॥ २८ ॥

अर्थ—(होलावायं के०) होलावादते देश विशेषे डुरवचन विशेषे तेमाटे होला
एम नबोले ; तथा (सहीवादं के०) हे सखी एम पण न बोले ; (गोयावायं च नोवदे
तुके०) गोत्रनो प्रकाशकरी बोलाववोजे तुं अमुक नीच गोत्रीणो एवुं वचन पण नबोले ;
(तुमंतुमंति अणुमन्नं के०) तुंतुं एवो अमनोऽहं तिरस्कारतुं असुहृदामणुं वचन ते (सब
सोतं एवत्तए के०) सर्वथा प्रकारे नबोले ; केमके साधुने एवा वचन बोलावा शुक्त न
थी. ॥ २७ ॥ (अकुसीले सया जिस्कू के०) सर्व काल साधु अकुशील होय ब्रह्मचारी

थकी रहे (एवसंसर्गिर्यन ए के०) तथा जिनशासनथी विरुद्ध एवा अनाचारी पास
 हादिकनो त्रविधे संसर्ग नकरे ते पासहादिकनो संसर्ग केवोढे तोके जेना थकी (सु
 हारूवा तबुवस्सग्गा के०) सुखरूप जे संयम तेना घातना करनार एवा एना थकी
 उपसर्ग उत्पन्न आयढे केमके ते प्राये सातागारव पणे वर्त्तनारा होय ढे तेमाटे तेनी
 साथे सुविहित पुरुष संसर्ग करे तो तेपण सातागारव पणाने पामे. तेथी सुखरूप सं
 यमनो घातक आयढे माटे (पडिबुज्जेज्जतेविज्ज के०) पंन्ति जे होय ते प्रतिबोध पा
 मीने एवा स्वेहाचारीउनो संसर्ग तेने दुःखनुं कारण जाणीने त्याग करे. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—होलाइति वादोहोलावादः सखेइति वादः सखिवादः गोत्रप्रकटनेन वादो
 गोत्रवादः काश्यपगोत्रावासिष्ठगोत्रावेत्यादि एवरूपं वादं साधुर्नवदेत् (तुमंति) इहं
 त्वमिति तिरस्कारवाक्यं अमनोङ्गं परस्य मनःप्रतिकूलं सर्वशः सर्वथा साधूनां वक्तुं न
 वर्तते ॥ १७ ॥ नकुशीलोऽकुशीलः सदान्निर्दुर्नकुशीलैः संसर्गं नजेत सेवेत । सुखरूपा
 सातागौरवस्वजावास्तत्र कुशीलसंगे उपसर्गाः संयमोपघातकारिणः प्रादुष्यन्ति तदिदं
 न विवेकी प्रतिबुध्येत जानीयात् कुशीलसंगं त्यजेदित्यर्थः ॥ १७ ॥

॥ टीका—किंच (होलावायमित्यादि) होलेत्येवं वादोहोलावादस्तथासखेत्येवं वादः स
 खिवादस्तथा गोत्रोदघाटनेन वादोगोत्रवादोयथा काश्यपसगोत्रोवासिष्ठसगोसत्रोवेति इत्ये
 वरूपं वादं साधुर्नोवदेत्तथा (तुमंतुमं) तिरस्कारप्रधानमेकवचनातंबहुवचनोच्चारणयो
 ग्येऽमनोङ्गं मनःप्रतिकूलरूपमन्यदध्येवंजुतमपमानापादकं सर्वशः सर्वथा तत्साधूनां वक्तुं
 न वर्ततइति । यदाश्रित्योक्तं निर्युक्तिकारेण । तद्यथा । पासबोसस्सुकुशीलसंयवोणकिलव
 द्दएकाउं तदिदमित्यादि ॥ १७ ॥ (अकुशीलेत्यादि) कुत्सितं शीलमस्येति कुशीलः सच
 पार्श्वस्यादीनामन्यतमः नकुशीलोअकुशीलः सदा सर्वकालं निर्दुणशीलोनिर्दुः कुशीलो
 ननवेन्नचापि कुशीलैः सार्धं संसर्गं सांगत्यं नजेत सेवेत । तत्संसर्गदोषोद्विजावयिषयाह ।
 सुखरूपाः सातागौरवस्वजावास्तत्रतस्मिन् कुशीलसंसर्गे संयमोपघातकारिण उपसर्गाः
 प्रादुष्यन्ति । तथाहि । कुशीलवक्तारो नवंति । कः किल प्राप्नुकोदकेन हस्तपाददंतादिके प्रह्वा
 द्यमानेदोषः स्यात्तथा नाशरीरोधर्मो नवति इत्यतोयेन केनचित्प्रकारेणाधाकर्मसान्निध्या
 दिना तथा उपानहत्रादिनाच शरीरं धर्माधारं वर्तयेत् । उक्तंच । अप्येण बहुमेसेज्जा एयं
 पंडियजस्सकणंइति । शरीरं धर्मसंयुक्तं रक्षणीयं प्रयत्नतः ॥ शरीरात्स्त्रवते पापं पर्वतात्स
 लिजं यथा ॥ १ ॥ तथा सांप्रतमव्पानि संहननानि अल्पधृतयश्च संयमे जंतवइत्येवमादि
 कुशीलोक्तं श्रुत्वा अल्पसत्त्वास्तत्रानुषक्तंत्येवं विद्वान् विवेकी प्रतिबुध्येत जानीयात् बु
 ध्वा चापायरूपकुशीलसंसर्गं परिहरेदिति ॥ १७ ॥

नन्नञ्च अंतराएणं, परगेहेण णिसीयए ॥ गामकुमारियं किङ्कं,
नातिवेलं हसे मुणी ॥ १९ ॥ अणुस्सुउं उरालेसु, जयमाणो परि
वए ॥ चरियाए अप्पमत्तो, पुढो तञ्च हियासए ॥ ३० ॥

अर्थ- (नन्नञ्च अंतराएणं के०) जरा रोगादिक कारणविना (परगेहेण णिसीयए के०) गृहस्थना घरने विपे नवेशे एटले गृहस्थने घेर नवेशुं ए साधुनो उत्सर्ग मा र्ग कह्योने. अने अपवादे तो जरारोगादिक कारण विना नवेशे तथा कोइएक लब्धी मंत धर्मोपदेशादिक वचन देवाने कारणे पण वेशे तथा (गामकुमारियं किङ्कं के०) ग्रामने विपे बालक क्रीडा हास्य कंदर्प हस्तस्पर्श आलिंगनादिक गेडा दडि इत्यादिक क्रीडा ने (नातिवेलं हसे मुणी के०) साधु नकरे बली पडिलेहणादिक क्रियानी मर्यादा ने जगवं तनी आजा थकी विरुध जाणीने अतिक्रमे नही हसे नही ॥ १९ ॥ (अणुस्सुउं उरालेसु के०) उदार उद्भट प्रधान एवा गृहस्थना कामजोगादिक देखी तथा सांजलीने तेनी वांछा करे नही; तथा (जयमाणो परिवए के०) संयमने विपे यत्नकरतो छुट् चारित्र पाले (चरियाए अप्पमत्तो के०) विहार करवाने विपे प्रमाद नकरे, अप्रमत्त पणे विचरे (पुढो तञ्च हियासए के०) त्यां विहार करवाने विपे उपसर्ग परिसह उपने थके तेने फ रदयो थको अदीनपणे सम्यकरीते अहियासे ॥ ३० ॥

॥ दीपिका-साधुर्निहानिमित्तं ग्रामादौ प्रविष्टः सन् परोगृहस्थस्तस्य गृहे ननिषीदेत् नोपविशेत् । यदिवा देशनालब्धिमान् कश्चित्सहायोगुर्वनुज्ञातः कथंचित्तथाविधस्य धर्म देशनानिमित्तमुपविशेदपि । तथा ग्रामे कुमारकास्तेषामियं ग्रामकुमारिका क्रीडा हास्यकंदर्पहस्तसंस्पर्शाङ्गलिंगनादिका अथवा क्रीडा वट्टकंडुकादिका तां मुनिर्नोक्कुर्यात् अति वेलं वेलामर्यादा तामतिक्रम्य नहसेन्मुनिः । यदागमः । जीवेणंनतेहसमाणे उस्सुय माणेवाकाऽकम्मवगडीउं बंधऽ गोयमा ससविहबंधएवा अछविहबंधएवाऽत्यादि ॥ १९ ॥ उदारेषु गब्दादिविषयेषु अनुत्सुकोऽनासक्तोयतमानः संयमे परिव्रजेन्मूलोत्तरगुणेषु यमं कुर्यात् । चर्यायां निह्नादिकायामप्रमत्तः स्यात् स्पष्टः परीषदादिनिस्तत्राऽदीनां ऽध्यासहेतु सम्यक् सहात् ॥ ३० ॥

॥ टीका-किंचान्यत् (ननवेत्यादि) तत्र साधुर्निह्नादिनिमित्तं ग्रामादौ प्रविष्टः सन् परोगृहस्थस्तस्य गृहं परगृहं तत्र ननिषीदेन्नोपविशेत् उत्सर्गतोस्यापवादं दर्शयति । नान्यत्रांतरायेणेति । अंतरायः शक्त्यभावः सच जरसा रोगातंकान्यां स्यात्तस्मिं चांतराये सत्युपवि

श्रेयदिवोपशमलब्धिमान् कश्चित्सुसहायोगुर्वनुज्ञातः कस्यचित्तथाविधस्य धर्मदेशनानिमि
त्तमुपविशेदपि । तथा ग्रामे कुमारकाग्रामकुमारकास्तेषामियं ग्रामकुमारिका ऽसौक्रीडा हा
स्यकंदर्पहस्तसंस्पर्शनालिंगनादिका । यदिवा वट्टकंडुकादिका तां मुनिर्नकुर्यात्तथा वेला मर्या
दातामतिक्रांतमतिवेलं नहसेन्मर्यादामतिक्रम्य मुनिः साधुर्ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मबंध
नयान्नहसेत् । तथा चागमः । जीवेणं जंते हसमाणे उस्सूयमाणे वाकाङ्कम्मपगडीउ बंध
इ गोयमा सत्तविह बंधएवा अठविहबंधएवाइत्यादि ॥ ३९ ॥ किंच (अणुस्सुउई
त्यादि) उरालाउदाराः शोचनामनोज्ञाये चक्रवर्त्यादीनां शब्दादिषु विषयेषु कामजोगा
वस्त्रानरणगीतगंधर्वयानवाहनादयस्तथा आङ्गैश्वर्यादयश्चेतेषूदारेषु दृष्टेषु श्रुतेषु वा नो
त्सुकः स्यात् । पाठांतरंवा । ननिश्चितोऽनिश्चितो ऽप्रतिबद्धः स्याद्यतमानश्च संयमानुष्ठाने प
रिसमंतान्मूलोत्तरगुणेषु उद्यमं कुर्वन् व्रजेत्संयमं गच्छेत् तथा चर्चायां निष्ठादिकायामप्रम
त्तः स्यात् नाहारादिषु रसगार्थ्यं विदध्यादिति । तथा स्पष्टश्चानिद्रुतश्च परीषहोपसर्गैस्त
त्रादीनमनस्कः कर्मनिर्जरां मन्यमानोविषहेत सम्यक् सहादिति ॥ ३० ॥

हम्ममाणो ए कुपेज्जा, बुच्चमाणो नसंजले ॥ सुमणे अहिया
सिज्जा, एय कोलाहलं करे ॥ ३१ ॥ लद्धे कामे ए पढेज्जा, विवेगे
एव माहिए ॥ आयरियाइं सिखेज्जा, बुद्धाणं अंतिए सया ॥ ३२ ॥

अर्थ—(हम्ममाणोएकुपेज्जाके०) कोइए लाकडी अने मुष्ट्यादिके करी हएयो ठतो
क्रोध नकरे (बुच्चमाणोनसंजलेके०) तथा डुर्वचने करी आक्रोश उपजाव्यो थको पए
क्रोध नकरे, अने प्रति वचन पए नबोले; (सुमणेअहियासिज्जाके०) किंतु सुमन थको
पूर्वोक्त परीसहने सहन करे, परंतु (एयकोलाहलंकरे के०) तेवा परीसहनी पीडायें
पीडयो थको कोलाहल नकरे ॥ ३१ ॥ (लद्धेकामेएपढेज्जाके०) प्राप्त थएला कामजोगने
प्रार्थे नही एटले जोगवे नही, (विवेगेएवमाहिए के०) ए साधुनो विवेक श्रीतीर्थक
रें कह्योढे, (आयरियाइंसिखेज्जा के०) तथा जे आचरवायोग्य एवा ज्ञान, दर्शन अ
ने चारित्रादिक तेने शीखे, परंतु कोनी पाशेशी शीखे तोके (बुद्धाणंअंतिएसया के०)
गुरु जे आचार्य तेनी पाशेशी सदा शीखे एटले गुरु कुल वास कह्यो. ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका—हन्त्यमानोयष्ट्यादिनिर्न कुप्येत कोपं न कुर्यात् डुर्वचनैरुच्यमानआक्रुश्य
मानोन संज्वलेत नप्रलापं वदेत् सुमनाः कोलाहलमकुर्वन्नधिसहेत ॥ ३१ ॥ लब्धानपि
कामान् जोगांश्च वैरस्वामिवन्नप्रार्थयेन्नगृह्णीयात् एवंकुर्वतोहि विवेकआविर्भावितः स्या

तु । आर्याणि शुभानि कर्तव्यानि बुद्धानामाचार्याणामंतिके समीपे शिद्देतान्यसेदनेन
नित्यगुरुकुले वासः सेवनीयइति ज्ञापितं ॥ ३२ ॥

॥ टीका—परीग्रहोपसर्गाधिसहनमेवाधिरुत्याह । (हम्ममाणोइत्यादि) हन्यमानो
यष्टिमुष्टिलकुटादिनिरपि न कुप्येन्नकोपवशगोजवेत्तथा कुर्वचनान्युच्यमानआकुश्यमानो
निर्जन्त्यमानोन संज्वलेन्न प्रतीपं वदेन्नमनागपि मनोऽन्यथात्वं विदध्यात् किंतु सुमनाः सर्व
कोलाहलमकुर्वन्नधिसहेतेति ॥ ३१ ॥ किंचान्यत् । (लक्ष्मकांमेइत्यादि) लब्धान् प्राप्तानप्रा
प्तानपि कामानिहामदनरूपान्गंधालंकारवस्त्रादिरूपान्वा वैरस्वामिवन्नप्रार्थयेन्नानुमन्येत
नगृह्णीयादित्यर्थः । यदिवा यत्र कामावसायितया गमनादिलब्धिरूपान् कामांस्तपोविशेष
लब्धानपि नोपजीव्यान्नाप्यनागतान् ब्रह्मदत्तवत्प्रार्थयेदेवं च कुर्वतोचावविवेकआख्यातया
विर्जावितोजवति । तथा आर्याण्यार्याणां कर्तव्यानि अनार्यकर्तव्यपरिहारेण । यदिवा
आचर्याणि मुमुक्षुणां यान्याचरणीयानि ज्ञानदर्शनचारित्राणि तानि बुद्धानामाचार्या
णामंतिके समीपे सदा सर्वकालं शिद्देतान्यसेदित्यनेन हि शीलवता नित्यं गुरुकुलवासा
आसेवनीयइत्यावेदितं नवतीति ॥ ३२ ॥

सुस्सुसमाणो उवासेज्जा, सुप्पन्नं सुतवस्सियं ॥ वीराजे अत्तप
त्तेसी, धितिमंता जिइंदिया ॥ ३३ ॥ गिहेदीवमपासंता, पुरिसा
दाणिया नरा ॥ ते वीरा बंधणुम्मक्का, नावकंस्वंति जीवियं ॥ ३४ ॥

अर्थ—(सुस्सुसमाणोउवासेज्जाके०) सांजलवा बांठतो एवो जे साधु ते पोताना गु
रुनी रुढी त्रैयावज्जादिक विश्रामणादिके करी सेवा करे, ते गुरु केवाहोय तोके (सुप्पन्नं
सुतवस्सियंके०) स्वपर सिद्धांत जाणवाने नलीने प्रज्ञा जेनी एटले रुढा गीतार्थ तथा रु
ढा तपना करनार एवा गुरुनी सेवा करे; ते केवा पुरुष गुरुनी सेवा करे तोके (वीरा
के०) कर्मने जीतवा समर्थ तथा (जेअत्तपत्तेसी के०) जे सत्य बुद्धिना गवेषण द्वार
तथा (धितिमंताजिइंदिया के०) धैर्यवंत एटले जेमनुं संयममां एकाग्र चित्तने, अने
जीतेंदिय एवा जे पुरुष होय ते गुरुनी सेवा करे ॥ ३३ ॥ (पुरिसादाणियानरा के०)
जे पुरुषादानीय एटले सत्यमार्गनी गवेषणा करनार एवा मनुष्य ते एम जाणेने जे
(गिहेके०) गृहस्थने जावे रेवा थकी (दीवके०) ज्ञानरूप दीपक अथवा संसारनो
उद्धार तेने (अपासंता के०) नथी देखता माटे चारित्र आदरेने. (तेवीराबंधणुम्मक्का
के०) ते वीर पुरुष राग द्वेषादिक बंधनथी रहित थका (नावकंस्वंतिजीवियं के०) असं
यमे जीवितव्य बांने नही एटले जीववाने अर्थ असंयम करे नही ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—शुश्रूषमाणोगुर्वादेवैय्यावृत्यं कुर्वाणोगुरुमुपासीत सेवेत । गुरुं किञ्चूतं । सुप्रज्ञं गीतार्थं सुतपस्विनं संयमवंतं । यदुक्तं । नाणस्स होइ नागी, थिरयरउ दंसणे चरि तेय ॥ धन्ना आवकहाए गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥ १ ॥ ये वीराआत्मप्रज्ञान्वेषिणआत्महितान्वेषकाधृतिः संयमे रतिस्तदंतोजितेंडियास्ते गुरुकुलवासिनः स्युः । यदुक्तं । जस्स धिई तस्स तवो जस्स तवो तस्स सुग्गई सुलहा ॥ जे अधिइमंतपुरिसा तवोवि खलु डल्ल हो तेसिमिति ॥ ३३ ॥ गृहे गृहस्थत्वे दीपं नावदीपं श्रुतज्ञानमपश्यंतोऽप्राप्नुवंतोनराः सम्यक् प्रव्रज्यापुरुषादानीयाः पुरुषाणामादानीयाआश्रयणीयामहतोपि महीयांसः स्युरित्यर्थः । यएवंनूतास्ते वीराबंधनोन्मुक्ताजीवितमसंयमजीवितं नावकांक्षंति नानिलपंति ॥ ३४ ॥

॥ टीका—यदुक्तं बुद्धानामंतिके शिक्तेतत्स्वरूपनिरूपणायाह । (सुस्ससमाणाइत्यादि) गुरोरादेशं प्रति श्रोतुमिच्छा शुश्रूषा गुर्वादेवैय्यावृत्यमित्यर्थः । तां कुर्वाणोगुरुमुपासीत सेवेत । तस्यैव प्रधानगुणद्वयद्वारेण विशेषणमाह । सुष्ठु शोचना वा प्रज्ञास्येति सुप्रज्ञः स्वसमयपरसमयवेदी गीतार्थइत्यर्थः । तथा सुष्ठु शोचनं वा सबाह्यान्तरं तपो स्यास्तीति सुतपस्वी तमेवंनूतं ज्ञानिनं सम्यक्चारित्रवंतं गुरुं परलोकार्थी सेवेत । तथा चोक्तं । नाणस्स होइ नागी, थिरयरउ दंसणे चरि तेय ॥ धन्ना आवकहाए गुरुकुलवासं न मुंचंति । यएवं कुर्वंति तान् दर्शयति । यदिवा के ज्ञानिनस्तपस्विनइत्याह । वीराः कर्मविदारणसहि स्रवोधीरावा परीषहोपसर्गाहोन्त्याः । धिया बुध्या राजंतीति वा धीराये केचनासन्नसिद्धिगमनाआप्तोरागादिविप्रमुक्तस्तस्य प्रज्ञा केवलज्ञानारख्या तामन्वेष्टुं शीलं येषां ते आत्मप्रज्ञान्वेषिणः सर्वज्ञोक्तान्वेषिणइतियावत् । यदिवा आत्मप्रज्ञान्वेषिणआत्मनः प्रज्ञा ज्ञानमात्मप्रज्ञा तदन्वेषिणआत्मज्ञत्वान्वेषिणआत्महितान्वेषिणइत्यर्थः । तथा धृतिः संयमे रतिः सा विद्यते येषां ते धृतिमंतः । संयमधृत्या हि पंचमहाव्रतजारो ढहनं सुसाध्यं नवतीति । तपःसाध्या च सुगतिर्हस्तप्राप्तेति । तदुक्तं । जस्स धिई तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सुग्गई सुलहा ॥ जे अधिइमंतपुरिसा तवोवि खलु डल्ल हो तेसिं ॥ १ ॥ तथा जितानि वशीकृतानि स्वविषयरगद्वेषविजयेनैडियाणि स्पर्शनादीनि यैस्ते जितेंडियाः शुश्रूषमाणा यथोक्तविशेषणविशिष्टा नवन्तीति ॥ ३३ ॥ तदनिधित्सुराह । गिहेदीवमित्यादि) गृहे गृहवासे गृहपाशे वा गृहस्थजावइतियावत् । दीवंति । दीपीदीप्तौ दीपयति प्रकाशयतीति दीपः । सच नावदीपः श्रुतज्ञानलानः । यदिवा दीपः समुद्रादौ प्राणिनामावासनूतः सच नावदीपः संसारसमुद्रे सर्वज्ञोक्तचारित्रज्ञानस्तदेवंनूतं दीपं दीपं वा गृहस्थजावेऽपश्यंतोऽप्राप्नुवंतः संतः सम्यक् प्रव्रज्यो ज्ञानेनोद्धिता उत्तरोत्तरगुणज्ञानेनैवंनूता नवन्तीति दर्शयति । नराः पुरुषाः पुरुषोत्तमत्वाऽधर्मस्य नरोपादानमन्यथा स्त्रीणामप्येतज्जुणजाकृत्वं नवत्यथवा देवादिब्युदासार्थमिति । मुमुक्षूणां पुरुषाणामादानीयाआश्रयणीयाः पुरुषादानीयामहतोपि महीयांसः

तथेतरेषु वाऽद्विष्टइत्यपि वाच्यः । तथा आरंभेषु सावधानुष्ठानरूपेष्वनिश्रितोऽसंबन्धोऽप्रवृत्तइत्यर्थः । उपसंहर्तुकामआह । सर्वमेतदध्ययनादेरारभ्य प्रतिपेक्ष्यत्वेन यत्नपितमुक्तं मया बहु तत्समयादार्हतादागमादतीतमतिक्रान्तमिति कृत्वा प्रतिषिद्धं । यदपि च विधिद्वारेणोक्तं तदेतत्सर्वं कुतिसतसमयातीतं लोकोत्तरं प्रधानं वर्तते । यदपि च तैः कुतीर्थिकैर्बहु लपितं तदेतत्सर्वं समयातीतमिति कृत्वा नानुष्ठेयमिति ॥ ३५ ॥ प्रतिपेक्ष्य प्रधाननिषेधद्वारेण मोक्षानिसंधानेनाह (अतिमाणंचेत्यादि) अतिमानोमहामानस्तं । च शब्दात्सहचरितं क्रोधंच तथा मायां चशब्दात्तत्कार्यनूतं लोचंच तदेतत्सर्वं पंडितोविवेकी ऊपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरै तया सर्वाणि गारवाणि रुद्धिरससातरूपाणि सम्यक् ज्ञात्वा संसारकारणत्वेन परिहरेत्परिहृत्यच मुनिः साधुर्निवाणमशेषकर्मकृयरूपं विशिष्टाकाशदेशं वा संधयेदजिसंदध्यात् प्रार्थयेदितियावत् । इतिः परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३६ ॥ समाप्तं धर्मारण्यं नवममध्ययनमिति ॥

हवे दशमुं समाधि नामे अध्ययन कहेढे नवमां अध्ययनने विषे धर्म कह्यो, ते धर्म समाधि विना आय नही माटे दशमां अध्ययनमां समाधिनुं स्वरूप कहेढे.

आधं मईमंमणुवीय धम्मं, अंजू समाहिं तमिणं सुणेह ॥ अप्प
डिन्ने निक्खू समाहिपत्ते, अपियाणनूते सुपरिवएज्जा ॥ १ ॥ उडुं
अहेयं तिरियं दिसासु, तसा य जे थावर जेय पाणा ॥ हवेहिं पाए
हिं य संजमिक्ता, अदिन्नमन्ने सुयणो गहेज्जा ॥ २ ॥

अर्थ—(आधंमईमंमणुवीयधम्मं के०) मतिमंत एटले केवली जगवान् तेणे केवल ज्ञाने करी विचारीने धर्म कह्यो, ते धर्म केवोढे तोके (अज्जुके०) रुज्जु एटले सरलता पणु (समाहिंतमिणंसुणेहके०) तेनेज समाधि कहिए. ते समाधि श्री केवली जगवंते मने उपदेशीढे तेमज श्री सुधर्म स्वामि जंबुप्रत्ये कहेढे के हुं तमने कहुंहुं ते तमे सांज लो जे एवो साधु होय ते समाधिने प्राप्त थयो एरीते जाणो ते साधु केवो होय ते कहेढे. (अप्पडिन्नेके०) जेने तप संयम पालता थका इह लोक तथा परलोकना सुखनी वांठा करवी एवी प्रतिज्ञा नथी तेने अप्रतिज्ञ कहिए; एवो, तथा (अनिदाननूतेके०) निदान रहित एटले आश्रव रहित एवो ठतो (सुपरिवएज्जा के०) रुडीरीते संयम पाले ते (निक्खूके०) साधु (समाहिपत्ते के०) समाधि प्राप्त जाणवो ॥ १ ॥ (उडुंअहेयंतिरियं दिसासुके०) उंचा नीचा अने तिर्हा एम दिशो दिशे एटले सर्व लोकमांहे दिशि विदिशि ने विषे (तसायजेथावरजेयपाणा के०) जे वेइंइयादिक त्रश जीवो तथा पृथविकाया

दिक स्यावर जीवोठे ते समस्त जीवोने (हृद्देहिंपाएहिंय के०) हाथें करी, पगे करी
अथवा समस्त कायायें करी (संजमिता के०) संयत ठतो एनी हिंसा नकरे उपलक्ष
ण थकी एने कोइ पण कदर्थेना नकरे तथा (अदिन्नमनेसुयणोगहेळा के०) अन्यनु
अदत्तदान ग्रहण करे नही ए अर्थेथी परिग्रह मैथुन मृपावादादिकने पण नसेवे ॥ १ ॥

॥ टीपिका—अथदशमाध्ययनमारन्यते । पूर्वं धर्मेऽक्तः सच समाधौ सति स्यादित्यत्र
समाधिरुच्यते । (आधमईममित्यादि । आधमाख्यातवान् इमं वदयमाणं धर्मं मति
मान् अर्हन् अनुविचिंत्य ज्ञानेन ज्ञात्वा । धर्मं किनूतं । कञ्जुमवकं समाधिच सम्यगधी
यते मोक्षं प्रति योग्यः क्रियते आत्मायेन ससमाधिस्तमिमं समाधिरूपं धर्मं शृणुत यूयं ।
नविद्यते प्रतिज्ञा आकांक्षा तपसि क्रियायां वा यस्यासावप्रतिज्ञोनिष्ठहोनिष्ठः समा
धिं धर्मं प्राप्तः नविद्यते निदानमारंजरूपं नूतेषु जंतुषु यस्यासावनिदानः सावयानुष्ठानर
हितः परिव्रजेत् संयमे चरेत् ॥ १ ॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च त्रिषु लोकेषु प्राज्यादिदिक्षु च ये
त्रसाः स्थावराश्च ये प्राणिनः । एतान् प्राणिनोहस्तपादान्यां संयम्य बध्वा साधुः उप
लक्षणादन्यथा वा कदर्थेयित्वा दुःखोत्पादं न कुर्यात् । तथा अन्येभ्योदत्तं नष्टादीपात्
तृतीयव्रतोपलक्षणादन्यान्यपि व्रतानि पालयेत्समाधिमाश्रयेदित्यर्थः ॥ १ ॥

॥ टीका—नवमानंतरं दशममारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने धर्मो
ऽभिहितः सचाविकलः समाधौसति नवत्यतोधुना समाधिः प्रतिपाद्यते इत्यनेन संबं
धात्तस्याध्ययनस्य चत्वार्युपक्रमादीन्यनुयोगद्वाराणि वाच्यानि । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्था
धिकारोयं । तद्यथा । धर्मं समाधिः कर्तव्यः सम्यगाधीयते व्यवस्थाप्यते तन्मार्गं वा प्रति येना
त्मा धर्मध्यानादिना ससमाधिर्धर्मध्यानादिकः सच सम्यक्ज्ञात्वा स्पर्शनीयः । नामनिष्पन्नं
तु निक्षेपमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । आयाणपदेणाधं गोणं णामं पुणो समाहिंणि
क्खिविज्जण समाहिं, जावसमाही इपगयंतु ॥ ५ ॥ (आयाणपदेणाधमित्यादि) आदीय
ते गृह्यते प्रथममादां यत्तदादानमादानंच तत्पदंच सुब्रंतं तिडंतं वा तदादानपदं तेनायंति
नामास्याध्ययनस्य यस्मादध्ययनादाविदं सूत्रं । (आधमईमंमणुवीइ धम्ममित्यादि) य
योत्तराध्ययनेषु चतुर्थमध्ययनं प्रमादाप्रमादानिधायकमप्यादानपदेनासंक्षयमित्युच्यते
गुणनिष्पन्नं पुनरस्याध्ययनस्य नामसमाधिरिति । यस्मात्सएवात्र प्रतिपाद्यते तं च स
माधिं नामादिना निक्षिप्य जावसमाधिनेह प्रकृतमधिकारइति । समाधिनिक्षेपार्थमा
ह । णामंतवणादविए, खेत्ते काखे तहेव जावेय ॥ एसोउ समाहीए, णिक्केउ ठविहोहोइ ॥
॥ ६ ॥ (णामंतवणाइत्यादि) नामस्थापना इव्यक्तेत्रकालजावनेदात् । एषनु समाधिनि
क्षेपः पट्टिधोचवति । तुशब्दोगुणनिष्पन्नस्यैव नाम्नोनिक्षेपोचवतीत्यस्यार्थम्याविर्जाव

मार्थेति । नामस्थापने सुगमत्वादनादृत्य इव्यादिकमधिकृत्याह । पंचसु विसणसु सुजे,
 सुद्वंमि जावसमाहिति ॥ खेतंतु जम्मि खेत्ते, काले कालो जहिं जोऊ ॥ ७ ॥ (पंचस्वि
 यादि) पंचस्वपि शब्दादिषु मनोज्ञेषु विषयेषु श्रोत्रादींद्रियाणां यथा स्वप्राप्तौ सत्यां य
 तुष्टिविशेषः सड्व्यसमाधिस्तदन्यथा त्वसमाधिरिति । यदिवा इव्ययोर्द्व्याणां वा सन्मिश्रा
 णामविरोधिनां सतां नरसोपघातोऽनवत्यपितु रसपुष्टिः सड्व्यसमाधिः । तद्यथा क्षीरशर्क
 रयोर्दधिगुडचातुर्जातकानां चेति । येनवा इव्येणोपयुक्तेन समाधिपानकादिना समाधिर्न
 षति तद्व्यं । इव्यसमाधिस्तुलादावारोपितं वा यत् इव्यं समतामुपैतीत्यादिकोऽव्य
 समाधिरिति । क्षेत्रसमाधिस्तु यस्य यस्मिन्वा क्षेत्रे व्यवस्थितस्य समाधिरुत्पद्यते सक्षेत्र
 प्राधान्यात् क्षेत्रसमाधिर्यस्मिन्वा क्षेत्रे समाधिव्यावर्त्यतेति । कालसमाधिरपि यस्य यं का
 लमवाप्य समाधिरुत्पद्यते । तद्यथा । शरदिगवां नक्तमुलूकानामंहनि बलिजुजां यस्य वा या
 यंतं कालं समाधिर्नवति यस्मिन्वा समाधिव्याख्यायते सकालप्राधान्यात् कालसमाधिरि
 ते । नावसमाधित्वधिकृत्याह । नावसमाहिंचबुद्धिह, दंसणणाणे तवे चरित्तेय ॥ चउसुवि
 त्ताहियप्पा संमंचरणठिउ साहू ॥ ८ ॥ (नावसमाहीत्यादि) नावसमाधिस्तु दर्शनज्ञान
 तपश्चारित्रजेदाच्चतुर्धा । तत्र चतुर्विधमपि नावसमाधिं समासतोगाथापश्चार्थेनाह । मुमुक्षु
 णा चर्यतइति चरणं । तत्र सम्यक्चरणे चारित्रे व्यवस्थितः समुद्युक्तः साधुर्मुनिश्चतुर्वि
 धपि नावसमाधिजेदेषु दर्शनज्ञानतपश्चारित्ररूपेषु सम्यगाहितोव्यवस्थापितव्यात्मा येन
 तसमाहितात्मा नवति । इदमुक्तं नवति । यःसम्यचरणे व्यवस्थितः सचतुर्विधनां
 वसमाधिसमाहितात्मा नवति योवानावसमाधिसमाचितात्मा नवति ससम्यक्च
 रणे व्यवस्थितोऽष्टव्यइति । तथाहि । दर्शनसमाधौ व्यवस्थितोजिनवचननावितां
 तःकरणोनिर्वातशरणप्रदीपवन्नकुमतिवायुनिर्त्राम्यते । ज्ञानसमाधिना तु यथा यथा
 पूर्वश्रुतमधीते तथातथातीव नावसमाधाबुद्ध्युक्तोजवति । तथा चोक्तं । जहजह सु
 यमवगाहइ अइसयरसपसरसंजुयमउव्वं । तहतह पढ्हाइ मुणी एव एवसंवेगस
 षाए । चारित्रसमाधावपि विषयसुखनिष्ठहृतया निष्किंचनोपि परं समाधिमाप्नोति ।
 तथाचोक्तं । तणसंथारणिसन्नो मस्सितरोनछारागजयमोहो ॥ जं पावइ मुत्तिसुहं क
 चोतं चक्कवट्ठीवि ॥ नैवास्ति राजराजस्येत्यादि तपःसमाधिनापि निरुष्टतपसोपि नग्ला
 निर्नवति । तथा क्लृप्त्यादिपरीषहेज्योनोद्विजते । तथा अन्यस्तान्यंतरतपोध्यानाश्रितम
 नाः सनिर्वाणस्थइव नसुखडुःखान्यां बाध्यतइत्येवं चतुर्विधनावसमाधिस्थः सम्यक्चर
 णव्यवस्थितोजवति साधुरिति । गतोनामनिष्पन्नोनिक्षेपः । सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्वलिता
 दिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं (आध्वंमईममित्यादि) अस्य चायमनंतरसूत्रेण सह
 संबंधः । तद्यथा । अशेषगारवपरिहारेण मुनिर्निवाणमनुसंधयेदित्येतन्नगवानुत्पन्नदिव्यना

ज्ञानः समाख्यातवानेतच्च वक्ष्यमाणमाख्यातवानिति (आधेति) आख्यातवान् कोना । मतिमान् मननं मतिः समस्तपदार्थपरिज्ञानं तद्विद्यते यस्यासौ मतिमान् केवलज्ञानीत्यर्थः । तत्रासाधारणविशेषणोपादानातीर्थकृद् गृह्यते । असावपि प्रत्यामने रीरोवर्धमानस्यासौ गृह्यते । किमाख्यातवान् धर्मं श्रुतचारित्रारव्यं । कथं । अनुविचिंत्य केवलज्ञानेन ज्ञात्वा प्रज्ञापनयोग्यान् पदार्थानाश्रित्य धर्मं जायते । यदिवा ग्राहकमनुविचिंत्य कस्यार्थस्यायं ग्रहणसमर्थस्तथाकोयं पुरुषः कंच नतः किंदर्शनमापन्नइत्येव पर्यालोच्य धर्मगुथूपवोवा मन्यन्ते । यथा प्रत्येकमस्मदनिप्रायमनुविचिंत्य जगवान् धर्मं जायते युगपत्सर्वेषां स्वजापापरिणत्या संशयापगमादिति । किञ्चूतं धर्मं जायते । कुञ्जुमवक्रं यथावस्थितस्वरूपं वस्तुस्वरूपनिरूपणतोऽन । यथा शाक्याः सर्वे क्षणिकमन्युपगम्य कृतनाशाकृतान्यागमदोषनयात्संतानान्युपगमं कृतवन्तस्तथावनस्पतिमचेतनत्वेनान्युपगम्य स्वयं न विदंति तद्वेदनादावुपदेशं तु ददति तथा कार्षीपणादिकं हिरण्यं स्वतोऽनस्पृशं परेणतु तत्परिग्रहतः क्रयविक्रयं कारयन्ति । तथा सांख्याः सर्वमप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वजावं नित्यमन्युपगम्य कर्मबंधमोक्षज्ञावप्रसंगदोषनयादाविर्जावतिरोजावावाश्रितवन्तइत्यादिकौटिल्यजावपरिहारेणावकं तथ्यं धर्ममाख्यातवान् । तथा सम्यगधीयते मोक्षं तन्मागंवा प्रत्यात्मा योग्यः क्रियते व्यवस्थाप्यते येन धर्मेण सधर्मः समाधिस्तं समाख्यातवान् । यदिवा धर्ममाख्यातवांस्तत्समाधिं च धर्मध्यानादिकमिति सुधर्मस्वाम्याह तमिमं धर्मं समाधिं वा जगवडुपदिष्टं शृणुत यूयं । तद्यथा । नविद्यते ऐहिकामुष्मिकरूपा प्रतिज्ञा आकांक्षा तपोनुष्ठानं कुर्वतोऽस्यासावप्रतिज्ञोऽनिष्कृणशीजोऽनिष्कृः । तुर्विशेषणे । जावनिष्कुरसावेव परमार्थतः साधुधर्मं धर्मसमाधिं च प्राप्नोसातिति । तथा नविद्यते निदानमारंजरूपं जूतेषु जंतुषु यस्यागावनिदानः सएवंजूतः सावद्यानुष्ठानरहितः परित्तमंतात्संयमानुष्ठाने व्रजेज्वेदिति । यदिवा अनिदानजूतोऽनाश्रवजूतः कर्मोपादानरहितः सुषु परिव्रजेत् । सुषुपरिव्रजेत् यदिवा अनिदानजूतान्यनिदानकल्पानि ज्ञानादीनि तेषु परिव्रजेत् । अथवा निदानं हेतुः कारणं दुःखस्यातोनिदानजूतः कम्यचिदुःखमनुपादयन् संयमे पराक्रमेतेति ॥१॥ प्राणिपातादीनि तु कर्मणोनिदानानि वर्तन्ते । प्राणातिपातोऽपि इव्यक्त्रेकालजावचेदोचतुर्था । तत्र प्राणातिपातमधिकृत्याह ॥ (उड्गं अहेइत्यादि) सर्वोऽपि प्राणातिपातः क्रियमाणः प्रज्ञापकापेक्षयोर्ध्वमधस्तिर्यक् क्रियते । यदिवा ऊर्ध्वाधस्तिर्यक् रूपेषु त्रिषु लोकेषु तथा प्राण्यादिषु दिक्षु विदिक्षु चेति । इव्यप्राणातिपातस्त्वयं । त्रस्यंतीति त्रमाहीडियादयोऽयं च स्यावगः पृथिव्यादयः । चकारः स्वगतचेदसंसूचनार्थः कालप्राणातिपातसंसूचनार्थं वा । दिवा रात्रौ वा प्राणाः । प्राणिनां जावप्राणातिपातत्वाद् । एतान् प्राणुकान् प्राणिनोऽस्तपादान्यां बध्वा उपलक्ष्यार्थत्वादस्यान्यथावा कदर्थेयित्वा यनेषां दुःखोत्पादनं तन्न कुर्या

तु । यदि चैते प्राणिनो हस्तौ पादौ संयम्य संयतकायः सन्न हिंस्यात् । चशब्दाड्वासानिश्वास
कासकासितकुतवातनिसर्गादिषु सर्वत्र मनोवाक्कायकर्मसु संयतो न गवान् नावसमाधिमनु
पालयेत्तथा परैरदत्तं न गृह्णीयादिति तृतीयव्रतोपन्यासः । अदत्तादाननिषेधाच्चार्यतः परिग्र
हो न पिश्रो न वति नापरिगृहीतमासे व्यतस्ति मैथुननिषेधोऽप्युक्तः । समस्तव्रतपालनोपदे
शाच्च मृषावादोऽप्यर्थतो निरस्तस्ति ॥ २ ॥

सुयस्कायधम्मे विति गिह्तिस्से, लाढे चरे आयतुले पयासु ॥
आयं न कुज्जा इह जीवियही, चयं न कुज्जा सुतवस्सि निखू ॥ ३ ॥
सविंदिया निनिवुम्मे पयासु, चरे सुणी सवतो विप्पमुक्के ॥ पासा
हि पाणे य पुढोवि सत्ते, डुक्केण अट्टे परितप्पमाणे ॥ ४ ॥

अर्थ—(सुयस्कायधम्मे के०) समाधिवंत जे साधु ठे ते एम जाणेके श्रीवीतरागें जे
धर्म ना प्योठे, ते रुडो कह्योठे. ए श्रुताख्यात धर्म एवो होय एम साधु जाणे एटले गी
तार्थ पणुं कह्युं; तथा (विति गिह्तिस्से के०) जे श्रीवीतरागे कह्युं तेने संदेह रहित
पणे तहत्ति करी मानतो थको रहे; एटले ज्ञान दर्शन रूप समाधि कही तथा (लाढेच
रेके०) निर्दोष आहारनो लेनार एवो ठतो विचरे एटले संयम पाले तथा (पयासु के०)
प्रजा एटले सर्वजीवने (आयतुले के०) पोताना आत्मतुल्य करी लेखवे, तथा (आयं न
कुज्जा इह जीवियही के०) जीववाने अर्थे आय एटले आश्रव न करे अर्थात् असंयमाश्र
व न करे तथा (सुतवस्सि निखू के०) सुतपस्वी एवो साधु (चयं न कुज्जा के०) धन
धान्यादिक परिग्रहणो संचय न करे. ॥ ३ ॥ (सविंदिया निनिवुम्मे पयासु के०) समस्त इंद्रिय
नो संवर करीने निराजिजाणी थाय, ते कोनेविषे तोके प्रजा एटले स्त्रीने विषे निराजि
जाणी थाय अर्थात् स्त्रीने देखी पांचे इंद्रियोनो संवर करे. (चरे सुणी सवतो विप्पमुक्के के०)
तथा सर्व थकी विप्रमुक्त एटले स्वजनादिक इव्य संग अने क्रोधादिक नाव संग ए
सर्व संग थकी रहित थयो ठतो एवो साधु संयम आचरे. (पाणेय पुढोविसत्ते के०)
तथा प्रत्येक जुदा जुदा पृथविकायादिकजे सत्त्व एटले जीवठे तेमने (डुक्केण अट्टे के०)
डुःखे करी अर्त्ति (परितप्पमाणे के०) परितप्पमान एटले संसाररूप कडाहमां कर्मरूप
इंधणे करी पचता एवा (पासाहिके०) देखीने समाधिवान साधु सर्व जीवनी दया पाले.

॥ दीपिका—सुष्ठु आख्यातो धर्मो येन सस्वाख्यातधर्मा जुगुप्सा चित्तविभ्रुतिस्तां तीर्णोऽति
क्रांतः । येन केन चिदाहारोपकरणादिनाऽऽत्मानं यापयतीति लाढः स एवंच नूतश्चरेत्संयमे । पु
नः किंच नूतः । प्रजासु प्राणिषु आत्मतुल्य आत्मवत्सर्वप्राणिनः पश्यतीत्यर्थः । तथा जीवि

तमसंचयमजीवितं तन्मार्थी आयमा श्रवरूपं न कुर्यात् । तथा सुतपस्वी निहुः चयं
आहारोपध्यादेः संचयं न कुर्यात् ॥ ३ ॥ सर्वेन्द्रियनिर्वृतः संवृतेन्द्रियइत्यर्थः । कासु प्र
जासु स्त्रीषु । स्त्रीषु संवृतेन्द्रियः स्यादिति सर्वतोविप्रमुक्तोनिःसंगः सन् चरेत्संचयमाध्वनि
पृथक् पृथक् पृथिव्यादिकायेषु सत्त्वान् प्राणिनोऽपिशब्दा ढनस्पतिकायेऽनंतानपि पश्य ।
किञ्चूतान् दुःखान् स्वकर्मणा संसारकटाहे परिपच्यमानान् ॥ ४ ॥

॥ टीका—ज्ञानदर्शनसमाधिमधिकृत्याह । (सुयस्कायधन्मेत्यादि) सुप्राख्यातः श्रुत
चारित्रारख्यो धर्मो येन साधुनाऽसौ स्वाख्यातधर्माऽनेन ज्ञानसमाधिरुक्तो जवति । नहि विशिष्ट
परिज्ञानमंतरेण स्वाख्यातधर्मत्वमुपपद्यत इति नावः । तथा विचिकित्साचित्तविभुतिर्वि षड्
गुप्सा वा तां वितीर्णोत्क्रांतः । तदेव च निःशंकं यज्जिनैः प्रवेदितमित्येवं निःशंकतया न क
चिच्चित्तविभुतिं विधत्तइत्यनेन दर्शनसमाधिः प्रतिपादितो जवति । येन केनचित्प्रासुकाहारो
पकरणादिगतेन विधिनात्मानं चापयति पालयतीति लाढः स एवंचूतः संचयमानुष्ठानं चरे
दनुतिष्ठेत्तथा प्रजायंत इति प्रजाः पृथिव्यादयोजंतवस्तास्वात्मतुल्यव्यात्मवत्सर्वप्राणिनः
पश्यतीत्यर्थः । एवंचूत एव साधुर्जवतीति । तथाचोक्तं । जह मम एपियं दुःखं, जाणिय ए
मेव सब जीवाणं ॥ एहण ण हणावेइं, सममण तेण सो समणो ॥ १ ॥ यथाच समाकु
श्यमानस्यान्याख्यायमानस्य दुःखमुत्पद्यते एवमन्येषामपीत्येवं मत्वा प्रजास्वात्मतमो
जवति । तथा इहासंचयमजीवितार्थी प्रचूतकालं सुखेन जीविष्यामीत्येतदध्यवसायी धार्य
कर्माश्रवलक्षणं न कुर्यात्तथा चयमुपचयमाहारोपकरणादेर्धनधान्यद्विपदचतुष्पदादेर्वा
परिग्रहलक्षणं संचयमत्यर्थं सुपु तपस्वी सुविकृतपोनिष्ठदेहो निहर्तुं कुर्यादिति ॥ ३ ॥ किं
चान्यत् । (सर्वेन्द्रियइत्यादि) सर्वाणि च तानि इन्द्रियाणि च स्पर्शनादीनि तैरनिनिर्वृतः सं
वृतेन्द्रियोजितेन्द्रियइत्यर्थः । क । प्रजासु स्त्रीषु । तासु हि पंचप्रकारा अपि शब्दादयो विषया
विद्यन्ते । तथाचोक्तं, कलानि वाक्यानि विलासिनीनां, गतानि रम्याण्यवलोकितानि ॥ ४
तानि चित्राणि च सुंदरीणां, रसोपि गंधोपि च चुंबनादेः ॥ १ ॥ तदेवं स्त्रीषु पंचेन्द्रियविष
यसंनवात्तद्विषये संवृतसर्वेन्द्रियेण नाव्यमेतदेव दर्शयति । चरेत्संचयमानुष्ठानमनुतिष्ठेत्
मुनिः साधुः सर्वतः सबाह्यान्तरात्संगादिशेषेण प्रमुक्तो निःसंगो निष्किंचनश्चेत्यर्थः । स
एवंचूतः सर्वबंधनविमुक्तः सन् पश्यावलोकय पृथक् पृथिव्यादिषु कायेषु सूक्ष्मवादरपर्या
तकापर्याप्तकचेदनिन्नान्सत्त्वान्प्राणिनोऽपिशब्दा ढनस्पतिकाये साधारणशरीरिणोऽनंतान
प्येकत्वमागतान पश्य । किञ्चूतान् । दुःखेनासातवेदनीयोदयरूपेण दुःखयतीति वा दुःख
मष्टप्रकारं कर्म तेनातीन पीडितान्परिसमंतात्संसारकटाहोदरे स्वकृतबंधनेन परिपच्यमा

नान् काथ्यमानान् यदिवा दुःप्रणिहितेन्द्रियानार्तध्यानोपगतान्मनोवाक्कायैः परितप्यमानान् पश्येति संबंधोलगनीयइति ॥ ४ ॥

एतेसु बालेय पाठांतरे (एवं बालेय) पकुवमाणे, आवट्टती पाठांतरे (आवट्टती) कम्मसु पावएसु ॥ अतिवायतो कीरति पावकम्मं, निउळमाणे उ करेइ कम्मं ॥ ५ ॥ आदीणवित्तीव पाठांतरे (आदीणचोइ वि) करेति पावं, मंताउ एगंतसमाहिमाहु ॥ बुद्धे समाहीयरते विवेगे, पाणातिवाता विरते छियप्पा पाठांतरंवा (ठियच्ची) ॥ ६ ॥

अर्थ—(एतेसु के०) ए पूर्वोक्त पृथिव्यादिक जीवोने (बालेय के०) अज्ञानी जीव अनेक संघटन परिताप उपड्वादिके करी (पकुवमाणे के०) पाप कर्म करतो अको वली तेजीव तेहिज पृथिव्यादिक जीवोने विषे आवीने (आवट्टती के०) घणा दुःख पामे. (कम्मसुपावएसुके०) जे पापकर्म पोते जेवा प्रकारे कछुं होय ते पाप कर्म तेवा प्रकारे तेजीव नोगवे. हवे ते पाप कहेवे. (अतिवायतोकीरतिपावकम्मंके०) अति वाय एटले जीवनी घात तेथकी ज्ञानावर्णादिक पाप कर्मने समाचरे (निउळमाणेउ करेइकम्मंके०) तथा बीजा सेवकादिकने पण जीवघातनी प्रेरणा करतो अको पाप कर्म बांधे, एटले हिंसा करतो करावतो तथा अनुमोदतो अको पाप कर्मनुं बंध करे. एमज मृषावादादिकने पण सेवतो सेवरावतो अनुमोदन करतो अको पाप कर्मनुं बंध करे. ॥ ५ ॥ (आदीणवित्तीवकरेतिपावं के०)-दीन एटले दयामणी एवी, आहार लेवानी जेनी वृत्तिवे तेने आदीन वृत्ति कहिए; एवो ठतो पण पापकर्म बांधे, केमके आहारनी जो दयता अकी आर्त्त रौइ ध्याने वर्त्ते ते अकी कर्म बांधे, (मंताउएगंतसमाहिमाहुके०) एवं जाणीने श्रीतीर्थंकर गणधरे संसार तरवारनुं कारण एकांते आहारादिकने अर्थे पण अरत्यादिक नकरे एवी समाधि कहीवे. (बुद्धेसमाहीयरतेविवेगे के०) ते कारणे बुद्ध एटले तत्वनो जाण एवो साधु समाधिने विषे रत होय ते साधु विवेकी एवो ठतो शुं करे ते कहेवे (पाणातिवाताविरतेछियप्पाके०) प्राणातिपात जे जीवनी हिंसा ते अकी विरमीने संयमने विषे जेनो आत्मा सत्यमार्गने विषे व्यवस्थितवे एवो आय ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—एतेषु प्राणिषु बालोक्तः संघटपरितापोपड्वादि प्रकुर्वाणस्तेषु पापेषु कर्मसु मत्सु आवर्त्यते दुःखजाग्नवति अतिपाततोहिंसातः पापकर्मक्रिया नबध्यते परान् नृत्यादीन् नियोजयन् कर्म करोति प्राणातिपातादिकं कुर्वन् कारयंश्च कर्म बध्नातीति ॥ ५ ॥ आसमंतादीना करुणा वृत्तिस्तया नोजी आहारग्राही शोचनादारमप्राप्नुवन्नार्त

रौद्रध्यानात्कर्म करोति वधाति । यथा राजगृहनगरोत्सवनिर्गतजनसमूहे कश्चिद्मस्रो
निह्वार्या वांविताहारमप्राप्तोवैनारगिरिशिलापातनोद्यतः स एव देवात् शिलाधःपतितः
शिलाचूर्णितः सप्तमध्वीं जगामेति । एवमादीनजोजी कर्म वधाति एवं मत्वा ज्ञात्वा एकांते
न समाधिर्ज्ञानादिनावसमाधिस्तमाहुः संसारतारणकर्म जिनाः । बुद्धोद्भाततत्त्वः समाधौ ज्ञा
नादिके विवेकेवा रतोव्यवस्थितः प्राणातिपातादिरतः स्थितात्मा मर्यादावान् स्यात् ॥६॥

॥टीका—अपिच (एतेसुइत्यादि) एतेषु प्राङ्निर्दिष्टेषु प्रत्येकं साधारणप्रकारेण पूषतापक्रियया
बालवद्बालोद्भूतशब्दादितरोपि संघट्टनपरितापनोपश्रवणादिकेनानुष्ठानेन पापानि कर्मा
णि प्रकर्षेण कुर्वाणस्तेषुच पापेषु कर्मसु सत्सु एतेषु वा पृथिव्यादिजंतुषु गतः संस्तेनैव
संघट्टनादिना प्रकारेणाऽनंतशब्दावर्त्यते पीडयते दुःखनाग्भवतीति । पातंतरंवा एवं
तु बाले) एवमित्युपप्रदर्शने । यथा चौरः पारदारिकोवासदनुष्ठानेन हस्तपादह्वेदान् बंधवया
दीक्षावाप्तोत्येवं सामान्यदृष्टेनानुमानेनान्योपि पापकर्मकारी इहामुत्रच दुःखनाग्भवति
(आश्रयितृत्ति) कचित्पातः । तत्राशुजान् कर्मविषाकान् दृष्ट्वा श्रुत्वा ज्ञात्वा वा तेन्योऽसदनु
ष्ठानेन्यथावृत्तित्ति निवर्तते । कानि पुनः पापस्थानानि येन्यः पुनः प्रवर्तते निवर्तते वा
इत्याशंक्य तानि दर्शयति । अतिपाततः प्राणातिपाततः प्राणव्यपरोपणादितोस्तच्चाशुचं
ज्ञानावरणादिकं कर्म क्रियते समादीयते तथा परांश्च नृत्यादीन प्राणातिपातादौ नियो
जयन् व्यापारयन् पापं कर्म करोति । तुशब्दान्मृपावादादिकंच कुर्वन् कारयंश्च पापकं कर्म
समुच्चिनोतीति ॥ ५ ॥ किंचान्यत् (आदीणविचीत्यादि) आसमंतादीना करुणास्पदा
वृत्तिरनुष्ठानं यस्य कृपणवनीपकादेः सन्नवत्यादीनवृत्तिरेवंनूतोपि पापं कर्मकरोति । पातं
तरंवा आदीनजोज्यपि पापं करोतीति । उक्तंच । पिंडोलकेव दुःसीले एरण्डाणमुच्चइ ।
सकदाचिद्वोजनमाहारमलजमानोऽल्पत्वादार्तरौद्रध्यानोपगतोप्यधः सप्तम्यामप्युत्पद्येत ।
तद्यथा । असाविव राजगृहनगरोत्सवनिर्गतजनसमूहोवैनारगिरिशिलापातनोद्यतः सदै
वात्स्वयं पतितपिंशोपजीवीति तदेवमादीनजोज्यपि पिंशोलकादिवह्जनः पापं कर्म करो
तीत्येवं मत्वा अवधार्य एकांतेनात्यंतेन च योनावरूपोद्भातसमाधिस्तमाहुः संसा
रोत्तरणाय तीर्थकरणधरादयः । इव्यसमाधयोहि स्पर्शादिमुखोत्पादकाद्यनैकांतिकाश्च
नात्यंतिकाश्च नवंत्यंतेचावश्यमसमाधिमुत्पादयन्ति । तथाचोक्तं । यद्यपि निषेव्यमाणा,
मनसः परितुष्टिकारकाविषयाः ॥ किंपाकफलादनवज्रवंति पश्चादतिडरंताइत्यादि । त
देवं बुद्धोऽवगततत्त्वः सचतुर्विधे ज्ञानादिके समाधौकांतिकात्यंतिकमुखोत्पादके रतो
व्यवस्थितोविवेकेवा आहारोपकरणकपायपरित्यागरूपे इव्यजावात्मके रतः संन्रवं
नृत्य स्यादित्याह । प्राणानां दशप्रकाराणामप्यतिपातोविनाशस्तस्मादिरतः स्थितः

सम्यक् मार्गेषु आत्मा यस्य सः । पातांतरंवा (विवक्षिति) स्थिता शुद्धस्वभावात्मना अ
चिर्लेश्या यस्य सन्नवति स्थितार्चिः सुविशुद्धस्थिरलेश्यइत्यर्थः ॥ ६ ॥

सर्वं जगं तं समयाणुपेही, प्रियमप्रियं कस्सइ णो करेजा ॥ उठा
यदीणोय पुणो विसन्नो, संपूयणं चेव सिलोयकामी ॥ ७ ॥ आहा
कडं चेव निकाममीणे नियामचारीय विससमेसी ॥ इढीसु सत्तेय
पुढोय बाले, परिग्गहं चेव पकुवमाणे ॥ ८ ॥

अर्थ—(सर्वजगंके०) सर्वजगत् एटले जीव अर्थात् ठ निकायना जीव (तंके०) ते स
र्वने (समयाणुपेहीके०) समता जावे करी पोताना आत्मा समान देखे (प्रियमप्रियं
के०) प्रीतिजावते राग अप्रीतिजाव ते, द्वेष ए बन्ने (कस्सइके०) कोइ उपरे (णोकरे
जा के०) नकरे, एटले कोइ उपर सारुं मातुं चिंतवे नही, (उठायदीणोयके०) तथा
कोइक चारित्र आदरी पढी तेने पालवा असमर्थ एटले दीन थाय (पुणोविसन्नोके०)
वली विषयानिलापी थको गृहस्थपणु आदरे कंठरीकनी पेरे संसारमांहे खुचे, वली को
इएक (संपूयणंचेव के०) वस्त्र पात्रादिके करी पूजा वांढे तथा (सिलोयकामी के०)
लोकमांहे पोतानी श्लाघा कराववा माटे व्याकर्ण ज्योतिषादिक कुशास्त्र पण नणे,
एवो पुरुष समाधि थकी त्रष्ट जाणवो. ॥ ७ ॥ (आहाकडंचेवनिकाममीणे के०) आ
धाकर्म उद्देशी आहारने अत्यंत वांढतो थको तेवो आहार जेवाने अर्थ (नियामचा
रीय के०) अत्यंत त्रमण करे एवो ठतो (विसन्नमेसिं के०) संसार रूप कादवमांहे
खूतो ज रहे. (इढीसुसत्तेयपुढोयबाले के०) स्त्रीने विषे आसक्त जुदा जुदा ते रमणी
ना हाव जाव विलासने विषे गृह ठतो इव्य विना स्त्रीनी प्राप्ति नथाय एम विचारी
ते बाल एटले अज्ञानी पुरुष (परिग्गहंचेवपकुवमाणे के०) परिग्रहजे धन धान्यादिक
तेनो संचय करतो थको वली घणा पाप कर्मने उपार्जे अर्थात् पापनो संचय करे. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—सर्वं जगत् प्राणिगणं समतयानुप्रेक्षतइति समतानुप्रेक्षी प्रियमप्रियं वा
कस्यचिन्न कुर्यात् निःसंगोविहरेदित्यर्थः । कश्चित्तु सम्यगुत्थानेनोत्थाय परीषद्धानिर्दी
नः पुनर्विपण्णः स्यात् संयममादृत्यापि पश्चात्पार्श्वस्थादिजावं प्रतिपद्यते कश्चिदित्यर्थः ।
तथा संपूजनं वस्त्रपात्रादिना प्रार्थयेत् श्लोककामी श्लाघानिलापी व्याकरणगणितनि
मित्तादिशास्त्राण्यधीते कश्चित् ॥ ७ ॥ आधाकर्म आहारोपाध्यादिकं (निकाममीणे
ति) अत्यर्थानिलापी तथा आधाकर्मादिनिमंत्रणेषु निकामचारी अत्यंतं प्रवृत्तोविष
ण्णजावं संयमे शीतलत्वं एषते श्रयति । तथा स्त्रीषु सक्तः पृथक् तद्भाषितहसितवि

लासादिषु आसक्तोबालोद्भोऽव्यमंतरेण स्त्रीप्राप्तिर्नस्यादिति तदुपायनूतं परिग्रहं प्रकुर्वाणः पापमेव वध्नाति ॥ ७ ॥

॥ टीका—किंच (सवजगमित्यादि) सर्वं चराचरं जगत् प्राणिसमूहं समतया प्रेक्षितुं शीलमस्य समतानुप्रेक्षी समतापश्यकोवा न कश्चित्प्रियोनापि द्वेष्यइत्यर्थः । तथा चोक्तं । ननु यस्य कोऽविस्तो, पित्रसर्वेषु चैवजीवेषु । तथा (जहममणपियं दुःखमित्यादि) समतोपेतं च न कस्यचित्प्रियमप्रियं वा कुर्यान्निःसंगतया विहरेदेवं हि संपूर्णेनावसमाधियुक्तो न वति । कश्चित्तु नावसमाधिना सम्यगुद्धानेनोद्भाय परीपहोपसर्गैस्तर्जितो दीननावमुपगम्य पुनर्विपस्मो न वति विषयार्थी वा कश्चिज्जार्हस्थमप्यवलंबते रससातागौरवगृहोवा पूजासत्कारानिलापी स्यात्तदनावे दीनः सन् पार्श्वस्थादिनावेन वा विपस्मो न वति । कश्चित् तथा संपूजनं वस्त्रपात्रादिना प्रार्थयन् श्लाघानिलापी च व्याकरणगणितज्योतिषनिमित्तशस्त्राण्यधीते कश्चिदिति ॥ ७ ॥ किंचान्यत् (आहकडंचेत्यादि) साधूनाधाचोद्दिश्य कृतं निष्पादितमाधाकर्मैत्यर्थः । तदेवं नूतमाहारोपकरणादिकं निकाममन्त्यर्थं यः प्रार्थयते स निकाममीणः । तथा निकाममन्त्यर्थं आधाकर्मादीनि तन्निमित्तनिमंत्रणादीनि वा सरति चरति तल्लीनश्च सतथा एवं नूतं पार्श्वस्थावसन्नकुशीलानां संयमोद्योगे विपस्मानां विपस्मानावमेपते सदनुष्ठानविपस्मृतया संसारपंकावसन्नो न वतीति यावत् । अपिच स्त्रीषु रमणीष्वासक्तोऽप्युपपन्नः पृथक् पृथक् तज्जापितहसितविह्वोकशरीरावयवेष्विवति । बालवद्बालोद्भः सदसद्विवेकविकलस्तदवसक्ततया च नान्यथा इव्यमंतरेण तत्संप्राप्तिर्न वतीत्यतो येन केनचिदुपायेन तदुपायनूतं परिग्रहमेव प्रकर्षेण कुर्वाणः पापं कर्म समुच्चिनोतीति ॥ ७ ॥

वेराणुगिद्धे (पाठांतरे आरंजसत्तो) णिचयं करेति, इत्तं चुतेसु इहमच्छुग्गं ॥ तम्हा उ मेधावि समिक्खधम्मं, चरे मुणी सव्व उ विप्पमुक्के ॥ ९ ॥ आयं ए कुज्जा पाठांतरे (उदं ए कुज्जा) इद् जीवियथी, असज्जमाणोय परि वएज्जा ॥ णिसम्म जामीय विणीय गिद्धिं, हिंसन्नियं वा ए कदं करेज्जा ॥ १० ॥

अर्थ—(वेराणुगिद्धेके०) जे कोइ परोपताप रूप कर्मकरी वरनुं अनुबंध करे तेने वेगनु गृह कहिये. अथवा (आरंजसत्तोणिचयंकरेति के०) आरंजने विषे आसक्त ठतो कर्मना संचय करे एवो पुरुष (इत्तंचुतेसुके०) अर्थां थकी चवीने ते (इहमच्छुग्गंके०) परमार्थ थकी दुर्गे एटले विषम दुष्कर एवं नरकादिक स्थानकने पामे, (तम्हा उ के०) ते कारण माटे (मेधाविके०) गमित होय ते (समिक्खधम्मं के०) सम्यक् प्रकारे आलोचने श्रुत चारित्ररूप धर्मेजे श्रीवीतरागे जाण्योने, तेने विषे (चरेके०) विचरे एवो (मुणी

के०) साधु (सबउविष्णुमुक्के के०) सर्व संग थकी विप्र मुक्त ठतो विचरे ॥ ए ॥ (५
हजीवियनी) साधु आ संसार मांहे आजीविकाने अर्थे (आयंके०) जान एटले इ
व्यादिक उपार्जन करवानो उपाय ते (एकुज्जा के०) नकरे तथा (असज्जमाणोयप
रिवएज्जा के०) गृह पुत्र कलत्रादिकनो समागम अणकरतो थको संयमने विषे प्रवर्त्ते,
गृह चारित्रपाले (एसम्मजासीयविणीयगिद्धिके०) तथा कोइ कार्यउपना थका विमा
सीने बोले पण जुंहु बोले नही एटले शब्दादिक पांच प्रकारना विषयने विषे गृहपणु
टालीने आलोचीने बोले अर्थात् (हिंसन्नियंवाणकहंकरेज्जा के०) प्राणीनी हिंसाकारक
एवी कथा नकरे, एटले जे वचन थकी जीव हणाय नही तेवा वचन बोले ॥ १० ॥

॥ दीपिका—वैरानुगृहः परोपतापसक्तो निचयं कर्मबंधं करोति । इतो जवाह्युतः सङ्घः
खमुपैति । किंनूतं दुःखं । अर्थदुर्गे परमार्थविषमं तस्मान्मेधावी विवेकी धर्मे समीक्ष्य
विचार्य मुनिः सर्वतोविप्रमुक्तो निःस्पृहः सन् चरेत्संयमे ॥ ए ॥ आयमिति । आयं इव्यादि
संचयं न कुर्यात् । इह जने असंयमजीवितार्थी तथा असज्जमानः संगमकुर्वन्परिव्रजे
तु गृहिं आसक्तिविषयेषु विनीय त्यक्त्वा निश्चयं पर्यालोच्य नापकोनवेत् हिंसयान्वि
तां युक्तां कथां न कुर्यान्न ब्रूयात् ॥ १० ॥

॥ टीका—तथा (वेराणुगिदेइत्यादि) येन केन कर्मणा परोपतापरूपेण वैरमनुबध्यते
जन्मांतरशतानुयायि नवति तत्रगृहोवैरानुगृहः । पातांतरंवा (आरंजसत्तोत्ति) आरंजे
सावधानुष्ठानरूपे सक्तोलग्नो निरनुकंपो निचयं इव्योपचयं तन्निमित्तापादितकर्मनिचयं
स्थानाह्युतो जन्मांतरं गतः सन् वा करोत्युपादत्ते सएवंनूतउपात्तवैरः कृतकर्मोपचय
इत्यतोऽस्मात्स्थानाह्युतो जन्मांतरंगतः सन् दुःखयतीति दुःखं नरकादिकयातनास्थानम
र्थतः परमार्थतो दुर्गे विषमं दुरुत्तरमुपैति । यतएवं तत्तस्मान्मेधावी विवेकी मर्यादावान्
वा संपूर्णसमाधिगुणं जानानोधर्मे श्रुतचारित्रारव्यं समीक्ष्यालोच्यांगीकृत्य मुनिः साधुः
सर्वतः सबाह्यन्यतरात्संगादिप्रमुक्तोऽपगतः संयमानुष्ठानं मुक्तिगमनैकहेतुनूतं चरेदनु
तिष्ठेत् रुयारंजादिसंगादिप्रमुक्तो निःश्रितजावेन विहरेदिति यावत् ॥ ए ॥ किंचान्यत्
(आयंएकुज्जाइत्यादि) आगह्वतीत्यायो इव्यादेर्जांनस्तन्निमित्तापादितोऽष्टप्रकारकर्मलानो
तमिहास्मिन् संसारे असंयमजीवितार्थी जोगप्रधानजीवितार्थीत्यर्थः । यदिवा आजी
विकानयात् इव्यसंचयं न कुर्यात् । पातांतरंवा (वंदंएकुज्जाइत्यादि) वंदः प्रार्थनानि
लापइंदियाणां स्वविषयानिलाषोवादं न कुर्यात्तथा असज्जमानः संगमकुर्वन् गृहपुत्र
कलत्रादिषु परिव्रजेद्युक्तविहारी नवेत्तथा गृहिं गार्ह्यं विषयेषु शब्दादिषु विनीयाप
नीय निश्चयावगम्य पूर्वोत्तरेण पर्यालोच्य नापकोनवेत् । तदेव दर्शयति । हिंसया प्रा

पुष्पमर्दरूपया अन्वितां युक्तां कथां न कुर्यात् । नतत्प्रब्रूयात् यत्परात्मनोरुजयोव
वर्धकं वचइति जावः । तद्यथा । अश्रीतपिवत खादतमोदत हतविंदत प्रहरतपचते
त्यादिकथां पापोपादानचूतां न कुर्यादिति ॥ १० ॥

आह्लाकडं वा एण णिकामएज्जा, णिकामयं तेयण संथवेज्जा ॥ धुणे
उरालं अणुवेह्माणे, विच्चाण सोयं अणवेस्कमाणो ॥ ११ ॥ ए
गंतमेयं अज्जिपठएज्जा, एवं पमोस्को न मुसंति पासं ॥ एस पमो
स्को अमुसे वरेवि, अकोहणे सच्चरते तवस्सी ॥ १२ ॥

अर्थ—(आह्लाकडंवाणणिकामएज्जा के०) आह्लाकर्मि प्रमुख आहारादिकनो सर्व
या प्रकारें साधु अजिलाप करे नहीं (णिकामयंतेयणसंथवेज्जा के०) तथाजे आह्ला
कर्मि आहारनी बांठना करे एवा पासडादिक तेने संस्तवे नहीं एटले तेनी साथे परि
चय करे नहीं. तथा (उरालं के०) शरीर तेने (धुणे के०) ठश करे (अणुवेह्मा
णो के०) निर्जराने आलोचीने एम विचारेजे शरीरने ठश करियें तो निर्ज्जरा थाय.
एम चिंतवी शरीर ठश करतां कदाचित् शोक दुःखउपजे तो (विच्चाणसोयंअणवेस्कमा
णो के०) शरीरनु ममत्व अण करतो ते शोक ठांमी चारित्र पाळे, संयम गुणे साव
धान थाय ॥ ११ ॥ (एगंतमेयंअज्जिपठएज्जा के०) साधु एकत्व पणानीज प्रार्थना
करे एटले एकत्व पणु बांठे कारणके जीव एकलो आव्यो तथा परचवे दुर्गतिने विषे
जाय तेवारे पण एकलोज जाय पण कोइ एने सहायी थाय नहीं. एकलोज कर्म बांधे
एकलोज जोगवे, ते माटे एकत्व जावना जावे (एवंपमोस्को नमुसंतिपासं के०) एम ए
कत्व जावनायें प्रकर्षें करी मोक्ष एटले संगरहित पणो, थाय. एम देखीने मृषा एटले
अलीक जाया बोले नहीं (एसपमोस्कोके०) एम एकत्व जावनानो अनिप्राय ते प्रकर्षें करी
मोक्षने (अमुसेवरेविके०) मृषा रहित एवो प्रधान सत्यपणु एनेज जाव समाधि कहिए
जे साधु (अकोहणे के०) अक्रोधि कृमावंत (सच्चरतेके०) सत्यने विपेरत (तवस्सीके०)
तथा तपस्वी एवो चारित्रानुष्ठानवान् एवो जे साधु ते साधु जावसमाधिवंत जाणवो. ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—आधायकृतमाधाकर्मदि न कामयेनानिजपेत् तथाविधाहारमनिजप
माणात् पात्रेस्थादीन्नसंस्तुयात् तैः समं परिचयं न कुर्यात् उदारं उदारिकशरीरं विकृष्टतप
सा निर्जरामनुप्रेक्षमाणोधुनीयात् कृशं कुर्यात् । तथानुकास्यपि शोकं त्यक्त्वाऽनपेक्षमा
णः शरीरनिरापेक्षोधुनीयात् ॥ ११ ॥ एकत्वमसहायत्वं प्रार्थयेत् एकत्वजावनां जाव
येदित्यर्थः । एवमेकत्वजावनया प्रकर्षेण मोक्षः स्यादिदं न मृषा इति पश्य सत्यमेवैतदि

ति विचारय एषएव एकत्वानिप्रायः अमृषारूपः सत्योवरः प्रधानश्च । यदि वा अक्रो
धनः सत्यरतस्तपस्वी सएव जावसमाधिवान् वरः प्रधानः स्यात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—अपिच । (आहाकडंचेत्यादि) साधूनाधाय कृतमाधाकृतमौद्देशिकमाधाक
मैत्यर्थः । तदेवंजूनूतमाहारजातं निश्चयेनैव नकामयेन्नानिजपेत्तथा विहारादिकंच निकामं
निश्चयेनानिजपेत् पार्श्वस्थादींस्तत्संपर्कदानप्रतिग्रहसंज्ञाषणादिभिर्न संस्थापयेन्नोप
बृंहयेत्तैर्वा सार्धं संस्तवं न कुर्यादिति । किंच (उरालंति) औदारिकं शरीरं विशिष्टतपसा
कर्मनिर्जरामनुप्रेक्षमाणोधुनीयात् कृशं कुर्यात् । यदिवोरालंति बहुजन्मांतरसंचितं कर्म
तदुदारं मोक्षमनुप्रेक्षमाणोधुनीयादपनयेत्तस्मिंश्च तपसा धूयमाने कृशीभवति । शरीरके
कदाचित् शोकः स्यात्तं त्यक्त्वा याचितोपकरणवदनप्रेक्षमाणः शरीरकं धुनीयादिति संबंधः
॥ ११ ॥ किंचापेक्षेतेत्याह । (एगंतमेवेत्यादि) एकत्वमसहायत्वमनिप्रार्थयेदेकत्वाध्यवसा
यी स्यात् । तथाहि । जन्मजरामरणरोगशोकाकुंले संसारे स्वकृतकर्मणा विलुप्यमानानाम
सुमतां न कश्चिन्नाणसमर्थः सहायः स्यात् । तथाचोक्तं । एकोमेसासउअण्णा, एणदंस
एसंजुउ ॥ सेसामेबाहिरान्नावा, सवे संयोगलक्खणाइत्यादिकामेकजावनां जावयेदेवम
नयैकत्वजावनया प्रकर्षेण मोक्षः प्रमोक्षोविप्रमुक्तसंगता न मृषा अलीकमेतद्भवतीत्येवंप
श्य । एषचैकत्वजावनानिप्रायः प्रमोक्षोवर्तते अमृषारूपः सत्यश्चायमेव । तथा वरोपिप्रधानो
प्ययमेव जावसमाधिर्वा । यदिवा तपस्वी तपोनिष्ठतदेहोऽक्रोधनः । उपलक्ष्यार्थत्वादस्था
मानोनिर्मायोनिर्लोचः सत्यरतश्च एषएव प्रमोक्षोऽमृषा सत्योवरः प्रधानश्च वर्ततइति ॥ १२ ॥

इत्थीसु या आरय मेहुणाउ, परिग्गहं चेव अकुवमाणे ॥ उच्चावए
सु विसएसु ताई, निस्संसयं निक्खु समाहिपत्ते ॥ १३ ॥ अरइं
रइंच अनिज्जूय निक्खू, तणाइफासं तह सीयफासं ॥ उएहंच दं
संच हियासएज्जा, सुप्पिंव डुप्पिंव तितिक्खएज्जा ॥ १४ ॥

अर्थ—(इत्थीसुया के०) स्त्रीने विपे (मेहुणाउ के०) मैथुन सेववा थकी (आरय
के०) निवर्त्ते (परिग्गहं चेवअकुवमाणे के०) तथा धन धान्यादिक परिग्रहानो संचयअण
करतो थको तथा (उच्चावएसु विसएसुताईके०) नाना प्रकारना मनोइ एवा वचनना
जे प्रकार तेने विपे अथवा नाना प्रकारना विषय तेने विपे राग द्वेषे रहित होय, तथा
त्राइ एटले ठकायनो रक्षपाल थको (निस्संसयं निक्खु समाहिपत्ते के०) एवो जाव
समाधिने विपे प्राप्त थयलोजे साधु, ते विषयने निसंश्रय एटले नपामे एटले विषयने
वांछे नही ॥ १३ ॥ हवे जाव थकी समाधि शरीरीते साधु पामे ते देखाडेढे. (अरइं
रइंच अनिज्जूय निक्खू के०) ते जाव साधु परमार्थनो जाण शरीरादिकने विपे निष्ठ

हि यको तथा संयमने विषे अरति अने असंयमने विषे रति तेने टालीने (तणाऽफा संतहसीयफासं के०) तृणादिकनो कठोर स्पर्श सहन करे. आदिशब्दधकी उंचो नी चो प्रदेश तेनो स्पर्शपण जाणवो ते स्पर्शनेपण सहन करे तथा शीत प्रमुखनुं स्पर्श तथा (उहंचदंसंच हियासएजा के०) उल्लनो स्पर्श, दंशमशकादिकनो स्पर्श तेनेपण साधु सम्यक् प्रकारे सहन करे तथा (सुप्तिव डुप्तिवतितिरकएजाके०) समाधिवंत साधु सुनिरगंध डुरनिगंधना परिसहने पण सम्यक् प्रकारे अहियासे एटले सहन करे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—स्त्रीषु यन्मैथुनं न स्यात् आरतव्यासमंताद् रतोऽसक्तः परिग्रहमकुर्वन् उच्चावचेषु ननाविधेषु विषयेषु अरक्तदिष्टस्त्रायी परेषां त्राणनूतोनिःसंशयं निक्षुरेवंनूतः साधुः समाधिप्राप्तः स्यात् ॥ १३ ॥ अरतिं रतिं वा अनिचूय निक्षुस्तृणादिस्पर्शान् शीतोष्णस्पर्शान् दंशमशकादीन् परीपहांश्चाधिसहेत सुरनिमसुरजिं वा गंधं तितिह्येत्सहेत ॥ १४ ॥

टीका—किंचा न्यत् (इत्थीसुइत्यादि) दिव्यमानुषतिर्यग्रूपासु त्रिविधास्वपि स्त्रीषु विषय नूतासु यन्मैथुनमब्रह्म तस्मादासमंतान्नरतोऽरतो निवृत्तइत्यर्थः । तु शब्दात्प्राणातिपातादि निवृत्तश्च । तथा परिसमंताजृत्यते इति परिग्रहोद्यनधान्यदिपदचतुष्पदादिसंग्रहः । तथा आत्माऽत्मीयग्रहस्तं चैवाकुर्वाणः सन्नुच्चावचेषु नानारूपेषु विषयेषु । यद्विवोच्चाउत्कृष्टाद्यवचाजघन्यास्तेष्वरक्तदिष्टस्त्राय्यपरेषांच त्राणनूतोविशिष्टोपदेशदानतोनिःसंशयं निश्चयेन परमार्थतोनिक्षुः साधुरेवंनूतोमूलोत्तरगुणसमन्वितो जावसमाधिं प्राप्तो नवति नापरः कश्चिदिति । उच्चावचेषु वा विषयेषु वा जावसमाधेः प्राप्तो निक्षुर्न संश्रयं याति नानारूपान् विषयान् न संश्रयतीत्यर्थः ॥ १३ ॥ विषयाननाश्रयन् कथं जावसमाधिमा मुयादित्याह । (अरंरंवेत्यादि) सजावनिक्षुः परमार्थदर्शी शरीरादौ निस्पृहो मोक्षमनैकप्रवणश्च या संयमेऽरतिरसंयमेच रतिर्वा तामनिचूय एतदधिसहेत । तद्यथा । निष्किंचनतया तृणादिकान् स्पर्शनादिग्रहणान्निम्नोन्नतनूतप्रदेशस्पर्शांश्च सम्यगधिसहेत तथा शीतोष्णदंशमशककुट्पिपासादिकान् परीपहान्कोन्यतया निर्जरार्थमध्यासहेतुधिसहेत तथा गंधं सुरनिमित्तरं च सम्यक् तितिह्येत्सहेत्यात् । चशब्दादाक्रोशवधादिकांश्च परिपहान्मुमुक्षुस्तितिह्येदिति ॥ १४ ॥

गुप्तो वर्डैय समाहिपत्तो, लेसं समाद्दु परिष्वएजा ॥ गिहं न वाए एवि वायएजा, समिस्सजावं पयहे पयासु ॥ १७ ॥ जे के इ लोनांमि उ अकिरियआया, अन्नेण पुष्ठा धुयमादिसंति ॥ आरंजसत्ता गढिताय लोय, धम्मं ए जाणंति विमुक्कहेउं ॥ १६ ॥

अर्थ—(गुप्तोवर्षेयसमाहिपत्तो के०) वचने करी गुप्त मौनव्रती एटले विचारिने धर्म संबंधनुं जाषण करनार एवो साधु जाव समाधिने विषे पोहोतो कहेवाय; तथा (जेसंसमाहट्टु परिवएज्जा के०) कल्ल, नील अने कापोत ए त्रण अशुनलेश्याने परिहरिने तेज, शुक्ल अने पद्म ए त्रण शुन लेश्याने ग्रहण करीने संयमानुष्ठान पाले, (गिहंनठाएणविठायएज्जा के०) तथा पोते घरने ठाहे नही बीजाने हाथे ठवरावे नही उपलक्ष्ण थकी ठवरावताने अनुमोदे नही; तथा बीजा पण गृहस्थ पणाना कर्तव्यने परिहरे तथा (पयासु के०) प्रजालोकने विषे (समिस्सजावं के०) विषयमिश्रित जाव नो (पयहे के०) त्याग करे जे पचन पाचनादिक क्रिया करता गृहस्थ समान थाय ते नकरे अथवा प्रजा एटले स्त्री तेनी साथें मिश्रजावनो त्याग करे एटले स्त्री थकी दूर रहे. ॥ १५ ॥ (जेकेइ लोणंमिउ अकिरियआया के०) जे कोइ सांख्य दर्शनी लोक मांहे एम कहेवे के आत्मा अक्रियवे आत्माने क्रिया नथी, पण प्रकृति सर्व क्रिया करेवे एम बंध मोहने अण मानता थका बोलेवे (अन्नेणपुष्ठा धुयमादिसंति के०) तेने अन्य दर्शनी कोइ पूवे के तमारा मते जो आत्मा कर्त्ता नथी तो बंध मोह केम घटे तेवारे तेने फरी एमज कहेके अमारा दर्शनमांज ध्रुव एटले मोहवे परंतु अन्य कोइ दर्शने मोह नथी एवा ते (आरंजसत्ता गढितायलोय के०) पचन पाचन स्नाना दिकना आरंजने विषे आसक्त ठता अत्यंत गृह एवा थका रहेवे परंतु ते कहेवावे तोके आ लोकने विषे (धम्मंणयाणंतिविमुक्कहेउं के०) मोहनो हेतु एवो जे श्रुत चारि त्र रूप धर्म तेने नथी जाणता एवावे. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—वाचा गुप्तोमौनव्रती समाधिप्राप्तः स्यात् । शुद्धां लेश्यां समाहृत्यादाय परिव्रजेत् संयमेगृहं स्वतोन्वेनवा न ठादयेत् अपरमपि गृहसंस्कारं किंचिन्न कुर्यात् । तथा प्रजाः स्त्रियस्तासु मिश्रजावमेकत्वं प्रजह्यात्यजेत् ॥ १५ ॥ ये केचिन्नलोकेऽक्रियात्मानोऽक्रियावादिनः सांख्याः । तुर्विशेषेणे । तेऽन्येनाऽक्रियत्वे सति बंधमोहौ न घटेते इत्यभिप्रायवता पृष्ठाः संतोद्धूतं मोहं क्रियासाध्यमादिशन्ति । तेतु पचनाद्यारंजसक्तास्तु लोके धर्म श्रुतचारित्राख्यं विमोहहेतुं न जानन्ति ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (गुप्तोवर्षे इत्यादि) वाचि वाचा वा गुप्तोवागुप्तोमौनव्रती सुपर्या लोचितधर्मसंबंधनापीवेत्येवं जावसमाधिं प्राप्तो नवति । तथा शुद्धां लेश्यां तैजस्यादिकां समाहृत्योपादाय अशुद्धांच कल्लादिकामपहत्य परिसमंतात्संयमानुष्ठानेन व्रजेज्ज्वेदिति । किंचान्यत् गृहमावसथं स्वतोन्वैर्वा नविहादयेदुपलक्ष्णार्थत्वादस्यापरमपि गृहादेरुग वत्परकृतविलनिवासित्वात्संस्कारं न कुर्यात् । अन्यदपि गृहस्थकर्तव्यं परिजिहीर्षुराह ।

प्रजायंत इति प्रजास्तासु तद्विषये येन कृतेन सन्मिश्रजावोचवति तत्प्रजह्यात्। तदुक्तं नव
ति। प्रव्रजितोपि सन् पचनपाचनादिकां क्रियांकुर्वन् कारयंश्च गृहस्थैः सन्मिश्रजावं नजते
यद्विवा प्रजाः स्त्रियस्तासु तानिर्वा यः सन्मिश्रीजावस्तमविकलसंयमार्या प्रजह्यात्परि
त्यजेदिति ॥ १५ ॥ अपिच । (जेकेइइत्यादि) ये केचन अस्मिन् लोके अक्रियआत्मा
येषामन्युपगमं तेऽक्रियात्मानः सांख्यास्तेषां हि सर्वव्यापित्वादात्मा निष्क्रियः पठ्यते ।
तथाचोक्तं । अकर्ता निर्गुणोक्तो, आत्मा कपिलदर्शन इति । तुशब्दोविशेषणे । सचै
तद्विशिनष्टि । अमूर्तत्वव्यापित्वान्यामात्मनोऽक्रियत्वमेव बुध्यते । तेचाक्रियात्मवादिनो
न्येनाक्रियत्वे सति बंधमोक्षा नष्टेते इत्यनिप्रायवता मोक्षसत्त्वावं पृष्टाः संतोऽक्रियावा
ददर्शनेपि धूतं मोक्षं तदजावमादिशति प्रतिपादयन्ति तेतु पचनपाचनादिके स्नानार्थं
जलावगाहनरूपे वाऽरंजे सावये सक्ताअध्युपपन्नालोके मोक्षैकहेतुनून धर्मे श्रुतचा
रित्रारख्यं न जानन्ति कुमारग्राहिणो न सम्यगवगच्छन्तीति ॥ १६ ॥

पुढोय ठंदा इह माणवाउ, किरियाकिरीणं च पुढोय वायं ॥ जायस्स वा
लस्स पकुव देहं, पाठांतरे (जायाई वालस्स पगप्पणाए) पवट्ठती वेरम
संजतस्स ॥ १७ ॥ आउत्कयं चेव अबुल्लमाणे, ममाति से साहसकारि
मंदे ॥ अहोयराउ परितप्पमाणे, अट्टेसु मूढे अजरामरेव ॥ १८ ॥

अर्थ—(इहमाणवाउ के०) आलोकने विषे जे मनुष्यठे ते प्रत्येकमनुष्य (पुढोयठंदा
के०) पृथक् पृथक् जुदा जुदा ठंदा एटले आनिप्रायवालाठे ते अनिप्राय कोण कोणते
देखाडेठे (किरियाकिरीणंचपुढोयवायं के०) क्रियावादी एम कहेठे के सर्वकाल क्रियाज
सफलठे. अने अक्रियावादी एम कहेठे के क्रिया कथाविनाज सर्व इत्थित पंदार्यनी प्राप्ति
थायठे. एमज बली बीजा विनय प्रमुख वादीउ पण जाणी जेवा ए सर्व पुढोय एटले पृथ
क पृथक वायं एटले वदेठे; परंतु ते धर्मेना अजाण बापडा (जायस्सवालस्सपकुवदे
हं के०) जात एटले उत्पन्न यजेला बालकनी देहं एटले शरीर तेने खंम खंम करी
ने पोताने सुख उपजावे ठे, तथा पाठांतरे जायाइवालस्सपगप्पणाए एवो पण पाठ ठे
एवीरीते करतां ते (असंजतस्स के०) असंयति एटले संयम रहित थका (पवट्ठ
तीवेर के०) वेरने वधारेठे एटले जे जीवनी उपवात करे तेते जीवनी साथे वेरनी वृ
द्धि थायठे. ॥ १७ ॥ ते बापडा (आउत्कयं के०) आयुष्यना कृयने (अबुल्लमा
णे के०) अजाणता एटले आयुष्य खूटेठे तेने नथी जाणता. अर्हीं चेव पदपूणार्थि
ठे एवा ठता (ममाति के०) अत्यंत ममत्व करेठे एटले आ माहारुं हुं एनो एवा

ममत्वने नथी मूकता (सेसाहसकारिमंदे के०) ते महोटा साहासीक एटले पाप थकी बीता नथी एवा मंद एटले अज्ञानी (अहोयराउपरितप्यमाणे के०) अहोरात्र परित समान एटले डव्यने अर्थे मम्मण श्रेष्ठिनी पेरे पश्चाताप करे कायक्वेशकरे तथा (अ हेसुमूढेअजरामरेव के०) आर्त्तवंत थया थका एवा ते मूर्ख संसारने विषे परित्रमण करे परंतु अजरामर वणिकनी पेरे कोइ काळे मनमां एम नजाणे जे अमने जरा अने मरण अवश्य आवशे एमविचारेनही. एवाते मूर्ख अज्ञानी जाणवा ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—पृथक्कृंदानानानिप्रायाइह मनुष्यलोके मानवाः । तुर्निश्चये । क्रियाक्रिय योः पृथक्त्वेन क्रियावादमक्रियावादं च समाश्रिताः।जातस्य उत्पन्नस्य बालस्याज्ञस्य सु खैषिणोदेहं (पकुवति) खंडशःकृत्वाऽऽत्मसुखमुत्पादयन्ति । एवंकुर्वतोऽसंयतस्य वैरं प्राणि पु प्रवर्धते ॥ १७ ॥ आयुःकृपं जीवितांतमबुध्यमानोऽजानन् साहसमविमृश्य प्रवृत्ति स्तत्करणशीलः साहसकारी मंदोममायमिति ममत्ववान् नवति । यथा कश्चिद्वणिक् महता क्लेशेन बहुमूल्यरत्नानि प्राप्य उज्जयिन्याबहिरावासितः सच राजचौरदायादनयाडा त्रौ रत्नान्येवमेवं नगरे नयामीत्येवं विचाराकुलोनिशाकृपं नज्ञातवान् दिवैव रत्नानि प्र वेशयन् राजपुरुषैर्धृतोरत्नानि गृहीतानिचेति । एवमन्योपि किंकर्तव्यताकुलः स्वायुःकृ यमजानन् ममतया साहसकारी स्यादिति । अन्दि रात्रौ च परितप्यमानोमंमणवणि ग्वदार्तध्यानी अर्थेषु मूढोऽजरामरवत्क्लिश्यते । यतः । अजरामरवद्बालः क्लिश्यते धन काम्यया ॥ निरंतरं मन्यमानः शाश्वतं जीवितं धनमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (पुढोयठंदाइत्यादि) पृथक् नाना ठंदोऽनिप्रायोयेषां ते पृथ क्कृंदोइहास्मिन्मनुष्यलोके मानवामनुष्याः । तुरवधारणे । तमेव नानानिप्रायमाह । क्रि याऽक्रिययोः पृथक्त्वेन क्रियावादमक्रियावादंच समाश्रिताः।तद्यथा । क्रियैव फलदा पुं सां, नज्ञानं फलदं मतं ॥ यतः स्त्रीनक्षयजोगझो, न ज्ञानात्सुखितो नवेत् ॥ १ ॥ इत्येवं क्रियैव फलदायित्वेनान्युपगताः क्रियावादमाश्रिताएवमेतद्विपर्ययेणाऽक्रियावादमाश्रि ताः।एतयोश्चोत्तरस्वरूपं न्यक्तेण वक्ष्यते । तेच नानानिप्रायामानवाः क्रियाक्रियादिकं पृ थक्वादमाश्रितामोक्तेहेतुं धर्ममजानानाअरंजेषु सक्ताइंडियवशगारससातागारवानि लापिणएतत्कुर्वति । तद्यथा । जातस्योत्पन्नस्य बालस्याज्ञस्य सदसद्विवेकविकलस्य सु खैषिणोदेहं शरीरं पकुवति खंडशः कृत्वात्मनः सुखमुत्पादयन्ति । तदेवं परोपघातक्रियां कुर्वतोऽसंयतस्य कुतोप्यनिवृत्तस्य जन्मांतरशतानुबंधिवैरं परस्परोपमर्दकारि प्रकर्षेण व र्धते । पाठांतरंवा (जायाइबालस्सपगघ्णणाए) बालस्याज्ञस्य हिंसादिषु कर्मसु प्रवृत्तस्य निरनुकंपस्य या जाता प्रगल्भता धापृथं तथा वैरमेव प्रवर्धतइति संबंधः ॥ १७ ॥ अ

पिच । (आउत्क्रयमित्यादि) आयुषोजीवनलक्षणस्य ह्ययुष्कृत्यस्तमारंजप्रवृत्त
 विचित्रहृदमत्स्यवडुदकहृये सत्यवबुध्यमानोतीव ममइति ममत्ववनिर्दं मे अहमस्य
 स्वामीत्येवं समंदोक्तः साहसं कर्तुं शीघ्रमस्येति साहसकारीति । तद्यथा । कश्चिद्वि
 द्महाक्त्रेण महार्थाणि रत्नानि समासाद्योज्जयिन्यावहिरावासितः । सच राजचौरदापाद
 नयाश्चात्रो रत्नान्येवमेवंच प्रवेशयिष्यामित्येवं पर्यालोचनाकुजोरजनीकृत्यं न ज्ञातवान्
 अन्धोऽयं रत्नानि प्रवेशयन् राजपुरुषैरत्नेभ्यश्च्यवितइति एवमन्योपि किकर्तव्यताकुलः
 स्वायुषः ह्ययमबुध्यमानः परिग्रहेष्वारंजेषु च प्रवर्तमानः साहसकारी स्यादिति । तथा
 कामनोगतृपितोऽन्दि रात्रौ च परिसमंतात् इव्यार्थो परितप्यमानोमंमणवणिग्वदार्तध्या
 यी कायेनापि क्लिश्यते । तथाचोक्तं । अजरामरवदालः, क्लिश्यते धनकाम्यया ॥ शाश्व
 तं जीविनं चैव, मन्यमानो धनानि च ॥ १ ॥ तदेवमार्तध्यानोपहतः । कइयावच्चइसद्यो
 किंचिदंकवृत्तिनियान्ममीत्यादि । तथा उत्क्रण्डस्वणइणिहणइरत्ति नसुयइदियावियससंको
 इत्यादि चित्तसंक्लेशात्सुष्टु मूढोजरामरवणिग्वदजरामरवदात्मानं मन्यमानोऽपगत
 गुणाव्यवसायोहर्निशमारंजे प्रवर्ततइति ॥ १७ ॥

जहाहि वित्तं पसवोय सवं, जे बंधवा जेय पियाय मित्ता ॥ लाल
 प्यती से विय एइ मोहं, अन्ने जणा तंसि हरंति वित्तं ॥ १९ ॥ सी
 हं जहा खुद्दुमिगा चरंता, दूरे चरंती परिसंकमाणा ॥ एवं तु मे
 हावि समिक्क धम्मं, डुरेण पावं परिवज्जएज्जा ॥ २० ॥

अर्थ—(जहाहि के०) यथा दृष्टान्ते (वित्तं के०) सुवर्णादिक इव्य तथा (पसवोय
 के०) गाय जेश प्रमुख पशुव (सवं के०) ए सर्व तारो त्याग करणो माटे एमने विपे
 ममत्व करीश नही. बली (जेबंधवा जेयपियायमित्ता के०) यथा दृष्टान्ते जाइ माता
 पिता स्वसुरादय प्रिय मित्र ते पण परमार्थे यकी तने काम नही आवे तोपण तुं वा
 पडो तेमने अर्थे विलाप करेठे. (लालप्यतीसेविय एइमोहं के०) लालप्यते सोपिमो
 हंउपेति एटले वित्त पुत्रादिकने अर्थे लाल पाल करेठे एम ते वापडो कुंदरीकनी पेरे
 मोहपाणो पडयो यको (अन्नेजणातंसि हरंतिवित्तं के०) पठी तेहुं उपाजेन करेहुं
 वित्त तेने बीजा जन अपहरं ए प्रकारे जीवतां तथा मरण पाव्या पठी पण तेने केश
 ज याय ॥ १९ ॥ (जहाके०) जेम खुद्दुमिगाचरंता के० (खुइ मृग एटले न्दानाएवा
 मृग प्रमुख अटवीनेविपे विचरनार जीवते (सीहंके०) सिहनामा जनावर यकी (वृ
 रंचरंतीपरिसंकमाणा के०) बीहीता यका सिंहने दूर टालीने बंगला यका चरं (एवं

तुमेहाविसमिरकधम्मंके०) ए दृष्टांते पंमित जेठे तेपण सम्यक् प्रकारै श्रीवीतराग जाषित
श्रुत चारित्ररूप धर्मने आलोचीने (डुरेणपावं परिवज्झएज्झाके०) हिंसादिक सावधानुष्ठा
नरूपजे क्रिया तेने पापरूप जाणीने तेनाथी दूर रहे एरीते साधु सुंयूसंयम पाळे॥१०

॥ दीपिका—वित्तं इयं पशवोगोमहिष्याद्यास्तान् सर्वान् जहाहि त्यज । बांधवा मातापि
त्रादयः सेतस्य येच मित्राणि सुहृदस्तेपि तस्य न किंचित्तत्त्वतः कुर्वन्ति सोपिच वित्ता
दर्थे जालप्यते नृशं विलपति मोहमुपैति च धनवानपि मम्मणवणिग्वत् धान्यवान
पि तिलकश्रेष्ठिवत् एवमयमपि असमाधिमाप्नोति । यच्च तेनार्जितं धनं तदन्यजनास्तस्य
जीवतएव मृतस्यच हरन्ति गृह्णन्ति । तस्यतु क्लेशएव केवलं ॥ १९ ॥ यथा कुडास्तुब्हा
मृगाश्चरन्तोऽटव्यामटन्तः सिंहं दूरे त्यक्त्वा चरन्ति । यन्तः परिशंकमानाः सर्वतोऽनयाकुला
एवं मेधावी धर्मं समीक्ष्य विचार्य पापं दूरेण परिवर्जयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जहाहिवित्तमित्यादि) वित्तं इव्यजातं तथा पशवोगोमहि
ष्यादयस्तान् सर्वान् जहाहि परित्यज । तेषु ममत्वं माकृथाः । ये बांधवामातृपित्रादयः श्व
शुरादयश्च पूर्वापरसंस्तुतायेच प्रियामित्राणि सहपांसुक्लीडितादयस्ते एते मातापित्राद
यो न किंचित्तस्य परमार्थतः कुर्वन्ति सोपिच वित्तपशुर्बांधवमित्रार्थी अत्यर्थं पुनः पुनर्वा
लपति जालप्यते । तद्यथा हेमातः हेपितइत्येवं तदर्थं शोकाकुलः प्रलपति तदार्जनप
रश्च मोहमुपैति । रूपवानपि कंडरीकवत् धनवानपि मम्मणवणिग्वत् धान्यवानपि तिलक
श्रेष्ठिवदित्येवमसावप्यसमाधिमान् मुह्यते । यच्च तेन महता क्लेशेनापरप्राप्त्युपमर्दनो
पार्जितं वित्तं तदन्ये जनाः सेतस्यापहरन्ति जीवतएव च तस्य वा तस्य च क्लेशतः केवलं
पापबंधश्चेत्येवं मत्वा पापानि कर्माणि परित्यजेत्तपश्चरेदिति ॥ १९ ॥ तपश्चरणोपायम
धिकृत्याह । (सीहंजहेत्यादि) यथा कुड्मृगाः कुडाटव्यपशवोहरिणजाल्याद्याश्चरन्तो
ऽटव्यामटन्तः सर्वतोऽविन्यतः परिशंकमानाः सिंहं व्याघ्रं वा आत्मोपद्रवकारिणं दूरेण
परिहृत्य चरन्ति विहरन्त्येवं मेधावी मर्यादावान् । तुर्विशेषणे । सुतरां धर्मं समीक्ष्य पर्या
लोच्य पापं कर्मसदनुष्ठानं दूरेण मनोक्कायकर्मणिः परिहृत्य परिसमंताद्भजेत्संयमानुष्ठा
यी तपश्चारी च नवेदिति दूरेण वा पापं पापहेतुत्वात्सावधानुष्ठानं सिंहमिव मृगः
स्वहितमिच्छन् परिवर्जयेत्यजेदिति ॥ २० ॥

संबुल्लमाणे उ एरे मतीमं, पावान् अप्पाण निवट्टएज्जा ॥ हिंसप्पसूया
इं डहाइं मत्ता, वेराणुबंधीणि महप्पयाणि ॥ पाठांतरे सनिवाण नूएण

वरिष्ठएङ्का ॥ २१ ॥ मुसं न बूया मुणिअत्तगामी, णिवाणमेयं कसिणं
समाहिं ॥ सयं न कुज्जाउ न कारवेज्जा, करंतमन्नोपि य एणाणुजाणे ॥ २२ ॥

अर्थ—(संवुज्जमाणेउणरेमतीमं के०) मतिमंत प्रज्ञावंत एवो मनुष्य सम्यक् प्रका
रे धर्मेने जाणतो थको (पाचाउअप्पाणनिवट्टएङ्का के०) पोताना आत्माने पाप य
की निवर्तवे; (हिंस के०) जीवनो यात ते थकी (प्रसूत के०) उत्पन्न थयां एवांजे
(उद्दाईके०) शारीरीक अने मानशीक दुःख तेने (मत्ताके०) जणीने गुंजाणीने तोंके
(वैराणुबंधीणिमहप्रयाणि के०) वैरानुबंधावैरना कारण जाणीने महानयना उपजाव
नार एवा आश्रवोनो निरोध करे; एटले सर्व आश्रवणं मूल ते हिंसा जाणवी; माटे हिं
साथकीनिवर्ते ते साधु नावसमाधिवंत जाणवो. अथवा पाठांतरे सनिवाणनूएउपरिष्ठए
ङ्का) ॥ २१ ॥ (मुणिअत्तगामी के०) मोक्ष गामी मुनि (मुसंनबूया के०) मृपा वो
ले नही. (णिवाणमेयंकसिणंसमाहिके०) ए मृपावादनो जे परिहार एज मोक्षरूप स
माधिनु पण संपूर्ण कारण जाणवुं माटे ते मृपावादने (सयंनकुज्जाउके०) साधु पोते करे
नही. तथा (नकारवेज्जाके०) बीजा पात्रो करावे नही, तथा (करंतमन्नोपियणाणुजाणे)
अन्य कोइ करतो होय तेने अनुमोदे नहीं एवोसाधु नावसमाधिवंत जाणवो ॥ २२ ॥

॥ टीपिका—मतिमान्नरः साधुः सम्यक्धर्मे बुध्यमानः पापात्सावद्याचरणादात्मानं
निवर्तयेत् हिंसातः प्रसूतानि जातानि दुःखानि वैरानुबंधीनि कर्मबंधहेतूनि महानपक
राणि इति मत्वा स्वं पापान्निवर्तयेत् ॥ २१ ॥ आत्मोमोक्षस्तजामी मुनिर्मृपावादं न ब्रूयात्
एतदेव मृपावर्जनं कृत्स्नं संपूर्णं समाधिं नावसमाधिमाहुः । यथा मृपावादस्तथा अन्य
व्रतातिचारमपि न कुर्यात्स्वयं नाप्यपरेण कारयेत् अन्यं कुर्वतमपि नानुजानीयात् ॥ २२ ॥

॥ टीका—अपिच । (संवुज्जमाणेत्यादि) मननं मतिः सा शोचना यस्यासां मतिमा
न् । प्रशंसायां मनुप् । तदेवं शोचनमतिशुक्तोमुमुक्षुर्नरः सम्यक्श्रुतचारित्राख्यं धर्मं वा
नावसमाधिं वा बुध्यमानस्तु विहितानुष्ठाने प्रवृत्तिं कुर्वाणस्तु तदेव पूर्वं तान्निषिद्धाच
रान्निवर्तयित्वा तत्प्रदर्शयति । पापात् हिंसानृतादिरूपात्कर्मण आत्मानं निवर्तयेत् । निदानां
बुद्धेन हि निदानिन उद्बेदो न वतीत्यतोऽशेषकर्मक्षयमिद्वन्नादावेव न वद्वाराणि निरुद्ध्यादि
त्यनिप्रायः । किंचान्यत् । हिंसा प्राणिव्यपरोपणं तथा ततोवा प्रसूतानि जातानि या
न्यगुणानि कर्माणि तान्यत्यंतं नरकादिषु यातनास्थानेषु दुःखानि दुःखोत्पादकानि वर्तते
। तथा वैरमनुबध्ति तद्वीजानिच वैरानुबंधीनि जन्मशतसहस्रदुर्मोचान्यतएव महद्वयं
येन्यः सकाशात्तानि महानयानीत्येवं च मत्वा मतिमानात्मानं पापान्निवर्तयेदिति । पा

तंतरंवा । (निष्ठाणनूयपरिवेक्षा) अस्यायमर्थः । यथाहि निर्वृतौ निर्व्यापारत्वात्कस्य चिदुपधाते न वर्तते एवं साधुरपि सावद्यानुष्ठानरहितः परिसमंताद् ब्रजेदिति ॥ २१ ॥ तथा (मुसंणबूयाइत्यादि) आतोमोक्षस्तजामी तज्जमनशीलआत्महितगामीवा आप्तोवा प्रक्षीणदोषः सर्वज्ञस्तदुपदिष्टमार्गगामी मुनिः साधुर्मृषावादमनृतमयथार्थं न ब्रूयात्सत्यमपि प्राण्युपधातकमिति । एतदेव मृषावादवर्जनं कृत्स्नं संपूर्णं जावसमाधिं निर्वाणं चाहुः । सांसारिकाहि समाधयः स्नानजो जनादिजनिताः शब्दादिविषयसंपादितावा अनैकांति काऽनात्यंतिकत्वेन दुःखप्रतीकाररूपत्वेन वाऽसंपूर्णवर्तते । तदेवं मृषावादमन्येषां वा व्रतानामतिचारं स्वयमात्मना न कुर्यान्नाप्यपरेण कारयेत्तथा कुर्वेतमप्यपरं मनो वाक्कायकर्मनिर्नानुमन्यतइति ॥ २२ ॥

सुद्धे सिया जाए न दूसएक्का, अमुद्धिए एय अणुववन्ने ॥ धिति
मं विमुक्के एय पूयण्ठी, न सिलोयगामीय परिवेक्का ॥ २३ ॥
निक्कम्मगेहाउ निरावकंखी, कायं विउसेक्क नियाणहिन्ने ॥ एो
जीवियं एो मरणावकंखी, चरेक्क निस्कू वलया विमुक्के तिबेमि
॥ २४ ॥ इति समाहिनाम दसमअध्यायं सम्मतं ॥

अर्थ—(सुद्धेसिया जाएनदूसएक्काके०) उज्जम, उत्पादन अने एषणा ए त्रणे दोष रहित एवो सुद्धो निर्दोष आहार प्राप्त थयो अथवा न थयो ठता पण कदापि साधु राग द्वेषे करी पोताने छुषवे नही तथा (अमुद्धिए के०) अमूर्धित अगृह एटले लोभ्यता रहित (एयअणुववन्ने के०) फरी फरी ते रूडा आहारनी वांठा नकरे तथा (धितिमंविमुक्के एयपूयण्ठी के०) धृतिमंत तथा बाह्यान्तर ग्रंथी रहित तथा पूजानो अर्थी न थाय (नसिलोय कामीय परिवेक्का के०) तथा श्लाघाने अर्थे क्रिया न करे परंतु कर्म निर्झराने अर्थे मोक्षने अर्थे संयमने विषे प्रवर्त्ते एवो समाधिवंत साधु जाएवो ॥ २३ ॥ (निक्कम्मगेहाउ के०) गृहस्थावास थकी निकलीने चारित्र आदरी ने (निरावकंखी के०) जीवितव्यने विषे निरापेक्षी ठतो (कायंविउसेक्क के०) शरीर उपरममत्व मूकीने पोतानी काया वोसिरावे तथा (नियाणहिन्ने के०) परजवे देव अथ वा राजादिक थवानुं नियाणु नकरे (एोजीवियं एो मरणावकंखी के०) जीवितव्य अ ने मरणने वांठे नही एटले पूजा सत्कारनी प्राप्तियें करी जीवितव्य नवांठे अने उपसर्ग परिसह उपने थके मरण पण नवांठे एवो (निस्कू के०) साधु ते (वलयाविमुक्के के०) कर्मबंध थकी मूकाणो अथवा वलय एटले संसार थकी मूकाणो थको (चरेक्काके०)

संयमानुष्ठानने पात्रे तिवेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो ॥ २४ ॥ इति श्री समाधि ना
मक दशमां अध्ययननो अर्थे समाप्त यथा.

॥ दीपिका—उज्जमादिदोषशुद्धे आहारादौ स्यात्कदाचिद्याते प्राप्ते सति रागद्वेषाभ्यां
साधुर्न दूषयेत् । यतः । वायाली सेसणसं, कडमि गहणंमि जीवनहुवलिउं । इण्हज्ज
नलठिक्कसि. जुंजंतोरागदोसेहिं इति । अमूर्त्तितोनासक्तः शुचाहारे नचाध्युपपन्नस्तमेवा
हारं पुनः पुनर्नानिजपमाणः संयमयात्रार्थमेवाहारयेत् । तथा धृतिमान् ग्रंथादिमुक्तो
नच पूजनार्थी श्लोकः कीर्तिस्तजामी तदनिजोपुकोन स्यात् एवंचूतः परिव्रजेत् ॥
॥ २३ ॥ गृहान्निःसृत्य निरावकांक्षी निस्पृहः कायं शरीरं व्युत्सृज्य विचिकित्साम
कुर्वन् विन्ननिदानोजवेत् । तथा जीवितं नापि । मरणमनिकांक्षेत निह्रुर्वलयात्संसारवि
मुक्तः संयमे संचरेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २४ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां
समाध्याख्यं दशमाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—उत्तरगुणानधिकृत्याह (सुखेसियाइत्यादि) उज्जमोत्पादनैपणानिः शुद्धे
निर्दोषे स्यात्कदाचिद्याते प्राप्ते पिंडेसति साधूरागद्वेषाभ्यां न दूषयेत् । उक्तंच । वायाली
सेसणसं, कडमिगहणंमि जीवनहुवलिउं ॥ इण्हज्जहन ठलिक्कसि. जुंजंतोरागदोसेहिं
॥ १ ॥ तत्रापि रागस्य प्राधान्यख्यापनायाह । नमूर्त्तितोऽमूर्त्तितः सकृदपि शोचनाहारलाने
सतिगृधिमकुर्वन्नाहारयति तथा नाध्युपपन्नस्तमेवाहारं पौनःपुन्येनानिजपमाणः केवलं
संयमयात्रापालनार्थमाहारमाहारयेत् । प्रायोविदितवेद्यस्यापि विशिष्टाहारसन्निधावनि
जापातिरेकोजायतइत्यतोऽमूर्त्तितोऽनध्युपपन्नइति च प्रतिषेधद्वयमुक्तं । उक्तंच । जुज्ज
नोगो पुरा जावि, गीयछोविय जाविउं ॥ संते साहारमाइसु, सोविखिण्णंतु खुळ्ळइ ॥ १ ॥
तथा संयमे धृतिर्यम्यासौ धृतिमान् सबाह्यान्त्यंतरेण ग्रंथेन विमुक्तस्तथा पूजनं वस्त्र
पात्रादिना तेनार्थः पूजनार्थः सविद्यते यम्यासौ पूजनार्थो तदेवंचूतो न जवेत् । तथा
श्लोकः श्लाघा कीर्तिस्तजामी नतदनिजोपुकोनः परिव्रजेदिति । कीर्त्यर्थो न कांचन क्रिया
कुर्यादित्यर्थः ॥ २३ ॥ अध्ययनार्थमुपसंजिघृक्षुराह । (एषिस्कम्मेत्यादि) गेहान्निःसृत्य निष्क्रम्य
च प्रव्रजितोपि चूत्वा जीवितेपि निराकांक्षो कायं शरीरं व्युत्सृज्य निष्प्रतिकर्मतया चि
किन्तादिकमकुर्वन् विन्ननिदानोजवेत् । तथा न जीवितं नापि मरणमनिकांक्षेत निह्रुः सा
धुर्वलयात्संसारवलयान्कर्मबंधना ह्य विप्रमुक्तः संयमानुष्ठानं चरेत् । इति परिसमाप्यर्थः ।
ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २४ ॥ इति समाध्याख्यं दशमाध्ययनं समाप्तं ॥

हवे मोक्ष मार्ग नामे अगीआरमुं अध्ययन कहेवे. पूर्वजा दशमां अध्ययनमां समाधि कही, ते समाधि तो ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप जाणवी ते कारणे एनुं सेवन करिए तो मोक्ष प्राप्ति आय, माटे आ अध्ययनमां मोक्ष मार्ग कहेवे.

कयरे मग्गे अस्काए, माहणेण मईमता ॥ जं मग्गं उज्जु पावि
ता, उहं तरति उत्तरं ॥ १ ॥ तं मग्गं एुत्तरं सुद्धं, सब्बुक्खविमो
क्खणं ॥ जाणांसि एं जहा निक्खू, तं एो बूहि महामुणी ॥ २ ॥

अर्थ—श्रीजंबुस्वामी श्रीसुधर्मस्वामि प्रत्ये पूढे के, (कयरेमग्गे के०) मोक्षमार्ग साधन करवानो एवो कयो धर्ममार्ग (माहणेणमईमताके०) मतिमंत एटले केवलज्ञान वंत श्रीमहावीर परमेश्वर तेणे (अस्काएके०) कह्योवे. (जंमग्गंउज्जुपाविताके०) जेज्ञान दर्शन चारित्ररूप सरल मार्ग पामिने प्राणी (उहंतरंतिउत्तरं के०) तरतां थकां दुस्तर एवा संसार समुद्धने तरीने पार पामे ॥ १ ॥ सर्वनाहितने अर्थे जे मार्ग श्रीसर्वज्ञे उपदेश्योवे, (तंमग्गएुत्तरंसुद्धं के०) तेमार्ग शुद्धो निर्दोष अनुत्तर एटले निरुपम (सब्बुक्खविमोक्खणं के०) समस्त दुःखथकी मुकावनार एवो मार्ग (जाणांसिएंजाहानिक्खू के०) अहो जगवंत जेवो तमे जाणोवो (तंएोबूहिमहामुणी के०) ते वो हे महामुनीश्वर अमने कहो. ॥ २ ॥

॥ टीपिका—अथैकादशमारन्यते । पूर्वाध्ययने समाधिरुक्तः सच मार्गे सति स्यादिति मार्गोऽत्र प्रतिपाद्यते । यथा । (कयरेइत्यादि) जंबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमाह । कतरः कोमार्गेआख्यातोमाहनेन मतिमता श्रीवीरेण । यं मार्गे मुक्तिप्राप्तिरूपं ऋजुमवक्रं प्राप्योद्यं संसारं तरति प्राणी ॥१॥ तं मार्गमनुत्तरं श्रेष्ठं शुद्धं निर्दोषं सर्वदुःखविमोक्षणं हे मुने त्वं यज्ज्ञानीपे । एमिति वाक्यालंकारे । तं मार्गे नोऽस्माकं हेमहामुने ब्रूहि ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं दशमाध्ययनं तदनंतरमेकादशमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । ५ ज्ञानंतराध्ययने समाधिः प्रतिपादितः सच ज्ञानदर्शनतपश्चारित्ररूपोवर्तते । जावमार्गोप्येवमात्मकएवेत्यतोमार्गोऽनेनाध्ययनेन प्रतिपाद्यतेइत्यनेन संबंधेनायातस्याध्ययनस्य चत्वार्युपक्रमादीन्यनुयोग द्वाराणि वाच्यानि । तत्राप्युपक्रमांतर्गतोर्थार्थधिकारोयं । तद्यथा । प्रशस्तोज्ञानादिकोचावमार्गस्तदाचरणं चात्रानिधेयमिति । नामनिष्पन्नेतु निक्षेपे मार्गइत्यस्याध्ययनस्य नाम । तन्निक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “ एामं ठवणा दविए, खेत्ते काले त हेव जावेय ॥ एसो खलु मग्गस्सय, एिक्खेवो ष्विहो होइ ” ॥ ७ ॥ (एामंठवणेत्यादि) नामस्थापनाइव्यक्षेत्रकालनावचेदान्मार्गस्य षोढा निक्षेपः । तत्र नामस्थापने सुगमत्वाद्

नादृत्य इशरीरजव्यशरीरव्यनिरिक्तं इव्यमार्गमधिकृत्याह । “फलगलयं दोलणचिह्नं
 कुदवणविलप्यास मग्गेय । खनिगव्यपरिक्प हे ठत्तजलाकासद्वंमि ” ॥ १० ॥ (फ
 लकेत्यादि) फलकैर्मार्गः फलकमार्गः । यत्र कर्दमादिजयात् फलकैर्गम्यते । लतामार्गस्तु
 यत्र लतावलंबेन गम्यते । अंदोलनमार्गोपि यत्रांदोलनेन दुर्गमतिलंघ्यते । वेत्रमार्गोयत्र
 ब्रलतोपटंजेन जलादौगम्यते इति । तद्यथा । चारुदत्तोवेत्रलतोपटंजेन वेत्रवर्ती नदीमु
 तीर्य परकूजं गतः । रज्जुमार्गस्तु यत्र रज्ज्वाकिंचिदतिदुर्गमतिलंघ्यते । दवनंति यानं तन्मा
 र्गोदवनमार्गः । विलमार्गोयत्र तु गुहाद्याकारेण विलेन गम्यते । पाशप्रधानोमार्गः पा
 शमार्गः पाशकूटकवागुरान्वितोमार्गइत्यर्थः । कीलकमार्गोयत्र बालुकोत्कटे मरुकादि
 विषये कीलकानिज्ञानेन गम्यते । अजमार्गोयत्र वस्त्येनाजेन गम्यते । तद्यथा । सुव
 र्णनूत्यां चारुदत्तोगतइति । पक्षिमार्गोयत्र चारुडादिपक्षिनिर्देशांतरमवाप्यते । ठत्रमार्गो
 यत्र ठत्रमंतरेण गंतुं न शक्यते । जलमार्गोयत्र नावादिना गम्यते । आकाशमार्गोविषा
 धरादीनामयं सर्वोपि फलकादिकोऽव्ये इव्यविषये ऽवगंतव्यइति । क्षेत्रादिमार्गप्रतिपाद
 नायाह । “खेत्तंमि जंमि खेत्ते, काले कालो जहिं हवइ जोउ । जावंमि होति डुवि
 हो, पसवतह अप्पसवोय ३ ॥ ११ ॥ (खेत्तंमीत्यादि) क्षेत्रमार्गे पर्यालोच्यमाने य
 स्मिन् क्षेत्रे ग्रामनगरादौ प्रवेशेवा शालिक्षेत्रादिके वाक्षेत्रे योयाति मार्गोयस्मिन्वा क्षेत्रे
 व्याख्यायते सक्षेत्रमार्गः । एवं कालेप्यायोज्यं । जावे त्वालोच्यमाने द्विविधोपि जवति
 जावमार्गः । तद्यथा । प्रशस्तोऽप्रशस्तश्चेति । प्रशस्ताप्रशस्तनेटप्रतिपादनायाह । “डुवि
 दंमि वितिगजेदो, ऐवो तस्स विचिणिष्ठिउ डुविहो ॥ सुगतिफलडुगतिफलो, पगयं सु
 गतीफले णिठं ४ ॥ १२ ॥ (डुविदंमीत्यादि) द्विविधेपि प्रशस्ताप्रशस्तरूपे जावमार्गे प्र
 त्येकं त्रिविधांजवति । तत्राप्रशस्तोमिथ्यात्वाविरतिरज्ञानं चेति । प्रशस्तस्तु सम्यग्दर्शन
 ज्ञानचारित्ररूपइति । तस्य प्रशस्ताप्रशस्तरूपस्य जावाजावमार्गस्य विनिश्चयोनिर्णयः फलं
 कार्यं । निष्ठादेधा । तद्यथा । प्रशस्तः सुगतिफलोऽप्रशस्तश्च दुर्गतिफलइति । इदं तु पुनः
 प्रशस्ताऽधिकारः सुगतिफलेन प्रशस्तमार्गेणेति । तत्राप्रशस्तं दुर्गतिफलं मार्गं प्रतिपिपा
 दयिपुस्तत्कर्तृनिर्दिष्टिकुराह । “डुगइफलवादीणं, तिन्नि तिसछासताऽवादीणं ॥ खेमे य खे
 मरुवे, चउक्कगं मग्गमादीसु ५ ॥ १३ ॥ (डुगइत्यादि) दुर्गतिः फलं यस्य सदुर्गतिफ
 लस्तद्वदनशीलादुर्गतिफलवादिनस्तेषां प्रवादुकानां त्रीणि त्रिपट्यधिकानि शतानि ज
 वंति । दुर्गतिफलमार्गोपदेष्टृत्वंच तेषां मिथ्यात्वोपहतदृष्टितया विपरीतजीवादितत्त्वानुप
 गमात् । तत्संख्या चैवमवगंतव्या । तद्यथा । अस्मियसयंकिरियाणं, अकिरियवाँण हाँइ बु
 ज्जतीई ॥ अस्सुणियमत्तही, वेणऽयाणं च वत्तीसं ॥ १ ॥ तेषांच स्वरूपं समवतरणाध्ययने
 यक्ष्यतइति । सांप्रतं मार्गजंगदारेण निरूपयितुमाह । तद्यथा । एकः क्षेत्रमार्गस्तस्करतिद

व्याघ्राद्युपड्वरहितत्वात्तथा हेमरूपश्च समत्वात्तथा ठायापुष्पफलवद्वृक्षोपेतजलाश्रया
कुलत्वाच्च । तथा परः हेमोनिश्चौरः किंत्वहेमरूपउपलशकलाकुलंगिरिनदीकंटकगर्तशता
कुलत्वेन विषमत्वात्तथाऽपरोहेमस्तस्करादिजयोपेतत्वात्हेमरूपश्चोपलशकलाद्यजावतया
समत्वात्तथाऽन्योनहेमोनापि हेमरूपः सिंहव्याघ्रतस्करादिदोषडुष्टत्वात्तथा गर्तपाषाणनि
म्नोन्नतादिदोषडुष्टत्वाच्चेति । एवं जावमार्गोप्यायोज्यः । तद्यथा । ज्ञानादिसमन्वितोऽव्य
लिंगोपेतश्च साधुः हेमः हेमरूपश्च । तथाऽहेमोऽहेमरूपस्तु सएव जावसाधुः कारणिको
ऽव्यलिंगरहितः । तृतीयजंगकगतानिन्हवाः परतीर्थिकागृहस्थाश्चरमजंगकवर्तिनोऽष्ट
व्याः । एवमनंतरोक्तप्रक्रियया चतुष्कं जंगकचतुष्टयं मार्गादिष्वायोज्यं । आदिग्रहणादन्य
त्रापि समाध्यादावायोज्यमिति । सम्यक्मिथ्यात्वमार्गयोः स्वरूपनिरूपणायाह । सम्मप्यणि
उ मग्गो, णाणे तह दंसणे चरित्तेय ॥ वरगपरिवायादी, विस्सोमिडुत्तमग्गोत्ति ६ ॥ १४ ॥ (स
मप्यणिउइत्यादि) सम्यग्ज्ञानं दर्शनं चारित्रं चेत्ययं त्रिविधोपि जावमार्गः सम्यग्दृष्टिनिर्ग
णधरादिभिः सम्यग्वा यथावस्थितवस्तुतया च निरूपणया प्रणीतस्तैरेव सम्यगाचीर्णआसे
वितोमार्गोमिथ्यात्वमार्गोऽप्रशस्तमार्गोऽनवतीति । तुशब्दो स्य डुर्गतिफलनिबन्धनत्वेनऽविशे
षणार्थेऽस्ति । स्वयूथ्यानामपि पार्श्वस्थादीनां षड्जीवनिकायोपमर्दकारिणां कुमार्गाश्रित
त्वं दर्शयितुमाह । इड्डिरससायगुरुया, ठड्डीवनिकाय घायनिरयाए ॥ जेउदिसंति
मिग्गं, कुमग्गमग्गस्सिता तेउ ” ॥ १५ ॥ (इड्डिरसेत्यादि) ये केचन अपुष्टधर्माणः शीतल
विहारिणोऽद्विरससातगौरवेण गुरुकागुरुकर्माणश्चाधाकर्माद्युपजोगेन षड्जीवनि
कायव्यापादनरताश्चापरे तेन्योमार्गं मोक्षमार्गमात्मानुचीर्णमुपदिशन्ति । तथाहि । शरी
रमिदमाद्यं धर्मसाधनमिति मत्वा कालसंहननादिहानेश्चाधाकर्माद्युपजोगोपि न दोषाये
त्येवं प्रतिपादयन्ति तच्चैवं प्रतिपादयन्तः कुत्सितमार्गास्तीर्थकरास्तन्मार्गाश्रितान्वन्ति । तु
शब्दादेतेपि स्वयूथ्याएतडुपदिशन्तः कुमार्गाश्रितान्वन्तीति किंपुनस्तीर्थिकाऽस्ति । प्रशस्तशास्त्र
प्रणयनेन सन्मार्गाविष्करणायाह । “ तवसंजमप्यहाणा, गुणधारी जे वयन्ति सप्पावं ॥
सवजगजीवहियं, तमाहुसम्मप्यणीयमिणं ” ॥ १६ ॥ (तवसंयमेत्यादि) तपः सबाह्यान्त्यंतरं
षादशप्रकारं तथा संयमः सप्तदशज्जेदः पंचाश्रवविरमणादिलक्षणस्तान्यां प्रधानास्तपःसंय
मप्रधानास्तथाऽष्टादशशीलांगसहस्राणि गुणास्तद्वारिणोगुणधारिणोये सत्साधवस्तएवं
ज्ञातयं सप्पावं परमार्थं जीवाजीवादिलक्षणं वदन्ति प्रतिपादयन्ति । किंनूतं सर्वस्मिन् जग
ति ये जीवास्तेन्यो हितं पथ्यं तद्वृत्ततस्तेषां सडुपदेशदानतोवा । तं सन्मार्गं सम्यग्द्वमार्गं
ज्ञाः सम्यगविपरीतत्वेन प्रणीतमादुरुक्तवन्तस्ति । सांप्रतं सन्मार्गस्यैकार्थिकान् दर्शयितुमा
ह । “ पंथो मग्गो एउ, वहिधीतिसुगतीहियसुवहं ॥ पड्डं सेयं णिच्चुइ, णिवाणं शिवकरंचेव ”
॥ १७ ॥ (पंथोमग्गोएउइत्यादि) देशादिवर्द्धितदेशांतरप्राप्तिलक्षणः पंथाः सचेह जाव

मार्गाधिकारे सम्यक्त्वाख्यातिरूपो ऽवगंतव्यः । तथा मार्ग इति पूर्वस्माद्विशुध्या विशिष्टतरो
मार्गः सचेद् सम्यक्ज्ञानावाप्तिरूपो ऽवगंतव्यः । तथा न्याय इति निश्चयेनायनं विशिष्टस्थान
प्राप्तिलक्षणं यस्मिन् सति सन्यायः । सचेद् सम्यक्चारित्र्यावाप्तिरूपो ऽवगंतव्यः । सत्पुरुषा
णामयं न्याय एव । यदुतावाप्तयोः सम्यग्दर्शनज्ञानयोस्तत्फलचूतेन सम्यक्चारित्र्येण योगो
नवतीत्यतो न्यायशब्देनात्र चारित्र्ययोगो ऽभिधीयत इति । तथा विधिरिति । विधानं विधिः स
म्यक्ज्ञानदर्शनयोर्योगपद्येनावाप्तिस्तथा धृतिरिति धरणं धृतिः सम्यग्दर्शने सति चारित्र्या
वस्थानं मानुषादाविव विशिष्टज्ञानानावाप्तिवद्ध्यैवमुच्यते । तथा सुगतिरिति शोचना ग
तिरस्मात्तुज्ञानचारित्र्यावेति सुगतिः । ज्ञानक्रियान्यां मोक्ष इति न्यायात्सुगतिशब्देन ज्ञानक्रिये
अभिधीयेते । दर्शनस्य तु ज्ञानविशेषत्वादत्रैवांतर्भावो ऽवगंतव्यः । तथा हि । हितमिति परमा
र्थतोमुक्तयवाप्तिस्तत्कारणं वा हितं तच्च सम्यग्दर्शनचारित्र्याख्यमवगंतव्यमिति । अत्र च संपू
र्णाणां सम्यग्दर्शनादीनां मोक्षमार्गत्वे सति यद्व्यस्तसमस्तानां मोक्षमार्गन्येनोपन्यासः स
प्रधानोपमर्जनविवक्षया न दोषायेति । तथा सुखमिति सुखहेतुत्वात्सुखमुपशमश्रेण्यामुपशा
मकं प्रत्यपूर्वकरणानिवृत्तिवादरसूक्ष्मसंपरायरूपा गुणत्रयावस्था । तथा पथ्यमिति पथि मो
क्षमार्गं हितं पथ्यं तच्च कृषकश्रेण्यां पूर्वोक्तं गुणत्रयं तथा श्रेय इत्युपशमश्रेणिमस्तकावरस्था
उपशान्तसर्वमोहावस्थेत्यर्थः । तथा निर्वृतिहेतुत्वान्निर्वृतिः क्षीणमोहावस्थेत्यर्थः । मोहनी
यविनाशोऽवश्यं निर्वृतिसद्भावादिति ज्ञावः । तथा श्रेय इति निर्वाणमिति घनघातिकर्मचतुष्टय
रूपेण कर्मक्षयेण केवलज्ञानावाप्तिस्तथा शिवं मोक्षपदं तत्करणशोजं शैलेश्यवस्थागमनमि
त्येवमेतानि मोक्षमार्गत्वेन किंचिद्वेदाज्जेदेन व्याख्यातान्यभिधानानि । यदिचैते पर्यायशब्दा
एकार्थिकामोक्षमार्गस्येति । गतोनामनिष्पन्नो निक्षेपस्तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपे
नं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं (कथरेमगे इत्यादि) विचित्रत्वात्त्रिकालविषयत्वाच्च सूत्रस्यागा
मुकं पृष्ठकमाश्रित्य सूत्रमिदं प्रवृत्तमतोजंबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमिदमाह । तद्यथा । कतरः
किंचूतोमोक्षोऽपवर्गावाप्तिरसमर्थोऽस्यां त्रिलोक्यामाख्यातः प्रतिपादितो न गवता त्रिलोक्यो
हरणममर्थेनकांतद्वितैपिणा माहनेनेत्येवमुपदेशः प्रवृत्तिर्यस्यार्मा माह्नस्तीर्थकृत्तेन । तमे
व विजिनष्टिमतिर्लोकालोकांतर्गतसूक्ष्मव्यवहितविप्रकृष्टातीतानागतवर्तमानपदार्थाविर्जा
विकाकेवलज्ञानाख्या यस्यास्त्यसौ मतिमास्तेन प्रशस्तं ज्ञावमार्गं मोक्षगमनं प्रति रुजुं प्रगु
णं यथावस्थितपदार्थस्वरूपनिरूपणद्वारेणावकं सामान्यविशेषनित्यानित्यादिस्यादद
ममाश्रयणात्तदेवं चूतं मार्गं ज्ञानदर्शनतपश्चारित्र्यात्मकं प्राप्य लब्ध्वा संसारोदरविवरव
र्त्ता प्राप्ता नमथसामग्रीकउधमिति जर्वायं संतान्समुद्ं तर्त्यत्यंतदुस्तरं तदुत्तरगुण
सामाध्याप्य दुष्प्रापकत्वात् । तदुक्तं । माणुस्तं ग्वेत्तजाई. कुलरूपा गेगमान्यं बुद्धा ॥
समणोग्गदसद्धात्तं. यमोयलोपंमि बुद्धहाई इत्यादि ॥१॥ स एव पृष्ठकः पुनरप्याह । (न

मग्गेइत्यादि) योसौ मार्गः सत्वहिताय सर्वज्ञेनोपदिष्टोऽशेषैकांतकौटिल्यवक्ररहितस्तं मार्गं । नास्योत्तरः प्रधानोस्तीत्यनुत्तरस्तं शुद्धोऽवदातो निर्दोषः पूर्वापरव्याहृतिदोषापगमात्सावद्यानुष्ठानोपदेशानावाद्या तमिति । तथा सर्वाण्यशेषाणि बहुनिर्जवैरुपचितानि दुःखकारणत्वादुःखानि कर्माणि तेन्योविमोक्षणं विमोचकं तमेवं जूतं मार्गमनुत्तरं निर्दोषं सर्वदुःखक्षयकारणं हेनिहो यथा त्वं जानीषे । एमिति वाक्यालंकारे । तथा तं मार्गं सर्वज्ञ प्रणीतं नोऽस्माकं हेमहामुने ब्रूहि कथयेति ॥ ३ ॥

जइ एो केइ पुब्बिजा, देवा अडुव माणुसा ॥ तेसिं तु कयरं मग्गं
आइस्केळ कहाहिणो ॥३॥ जइ एो केइ पुब्बिजा, देवा अडुव
माणुसा ॥ तेसि मं पडिसाहिजा मग्गसारं सुणेहमे ॥ ४ ॥

अर्थ—यद्यपि मुजनेतो तमारी प्रतिते मार्ग सुगमठे, परंतु अन्य कोइने मार्ग हुं के वीरीते कहुं एवा अजिप्रायें पूबुं। (जइएोकेइपुब्बिजा के०) यद्यपि अमने कोइ पूठे कोण पूठे तोके (देवाअडुवमाणुसा के०) देवो अथवा मनुष्यजे चक्रवर्त्यादिक ते पूठे (तेसिंतुकयरंमग्गं के०) तेवारे तेने कयो मार्ग (आइस्केळकहाहिणो के०) कहींए ते तमे कहो. ॥ ३ ॥ एम श्रीजंबुस्वामियें पूठया अका श्रीसुधर्मस्वामि कहेठे. (जइएो केइपुब्बिजादेवाअडुवमाणुसा के०) यद्यपि तमने कोइ देव अथवा मनुष्य संसार त्रांतिनो जंग करनार एवा मार्गनी वात पूठे, तेवारे (तेसिमंपडिसाहिजा के०) तेने त मारे जे मार्ग कहेवो (मग्गसारंसुणेहमे के०) तेमार्गनो सार हुं तमने कहुं ते तमे साजलो.

॥ टीपिका—यदि नोऽस्माकं केचन पृष्ठेयुः। देवाअथवा मनुष्यास्तेपामहं। तुरेवार्थे। कतरं कं मार्गं (आइस्केळति) आचक्षामि आचक्षेवा तत्कथय नोऽस्माकमिति ॥ ३ ॥ यदि केचित्सुलजबोधयोवोयुष्माकं मार्गं पृष्ठेयुः। के। ते देवामनुष्यावा तेषां पृष्ठतामिमं धर्मं प्रति कथयेत्साधुस्तंमार्गं सारं मम कथयतः शृणुत यूयं ॥ ४ ॥

॥ टीका—यद्यप्यस्माकमसाधारणगुणोपलब्धेर्युष्मत्प्रत्ययेनैव प्रवृत्तिः स्यात्तथाप्यन्ये षां किंनूतोमार्गोमयाख्येयइत्यजिप्रायवानाह । (जइएोत्यादि) यदा कदाचिन्नोस्मानु केचन सुलजबोधयः संसारोद्विग्नाः सम्यग्मार्गं पृष्ठेयुः। के ते देवाश्चतुर्निकायास्तथा मनुष्याः प्रतीताः बाहुल्येन तयोरेव प्रश्नसंज्ञावात्तदुपादानं । तेषां पृष्ठतां कतरं मार्गमहमाख्यास्ये कथयिष्ये तदेतदस्माकं त्वं जानानः कथयेति ॥ ३ ॥ एवंपृष्ठः सुधर्मस्वाम्याह । (जइवोइत्यादि) यदि कदाचिद्वोयुष्मान् केचन देवामनुष्यावा संसारं त्रांतिपरामग्नाः सम्यग्मार्गं पृष्ठेयुस्तेषां पृष्ठतामिममिति वक्ष्यमाणलक्षणं षड्जीवनिकायप्रतिपादनगर्ज

तद्वाप्रवणं मार्गं (पडिसाहिजेति) प्रतिकथयेत् । मार्गसारं मार्गपरमार्थं यं नवंतो न्येषां प्रतिपादयिष्यन्ति तन्मे मम कथयतः शृणुत यूयमिति । पाठांतरंवा (तेसिंतुस्मं मगं आइक्केऊसुणेहमेति) उक्तानार्थं ॥ ४ ॥

अणुपुवेण महाघोरं, कासवेण पवेइयं ॥ जमादाय इउ पुवं, स मुदं ववहारिणो ॥५॥ अतारिं सुतरंतेगे, तरिस्संति आणगया ॥
तं सोत्ता पडिवस्सामि, जंतवो तं सुणेहमे ॥ ६ ॥

अर्थ—(अणुपुवेण के०) आनुपूर्वि एटले अनुक्रमे (पंचिंदिअत्तणं माणुसत्तणं) इत्यादिक अनुक्रमे करीने (महाघोरं के०) पाजतां अत्यंत दुष्कर ठे एवो जे मार्गनो सार ते (कासवेणपवेइयं के०) काश्यपजे श्रीमहावीर देव तेणे चाण्यो एटले कह्यो; (ज मादाय के०) जेमार्गना ग्रहण करवा थकी (इउपुवंके०) पूर्वे अतीतकालें घणा सन्धु रूप दुस्तर एवो संसार समुड् तखाठे ते उपर दृष्टांत कहेठे. (समुदंववहारिणो के०) जेम व्यवहारीआ वस्तुनां जोनी थका दुस्तर समुड् तरे तेनी पेरे तखाठे ॥५॥ (अतारिं सुतरंतेगे के०) जे मार्ग ग्रहण करीने अतीतकालें अनंताजीव संसार समुड् तखा (तरिस्संति आणगया के०) अने हमणा पण संख्याता जीव संसार समुड् तरेठे, तथा आगमिक काले पण अनंता जीव तरजो, एम त्रणे काले संसार समुड्ने जेवडे तरेठे एवो जे मोक्षनो मार्ग (तंश्रुत्वा प्रतिवदयामि के०) तेने सांजलीने अंगीकार करे ते मार्ग सम्यक् प्रकारे तमने कहीणुं (जंतवोतं सुणेहमेके०) माटे अहो जीवो ते सर्वहुं कहुंतुं माटे एकाग्रचित्ते तमे सांजलो ॥ ६ ॥

॥ टीपिका—यथाहमनु पूर्वेण परिपाट्या मार्गं वज्जिम तथा शृणुत यूयं । किंचूतं मार्गं का पुरुषैर्दुष्पाट्यत्वान्महाघोरं काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं प्ररूपितं यं मार्गमादाय गृहीत्वा इतः सन्मार्गोपादानात्पूर्वमादावेवाऽनुष्ठितत्वात्संसारं तरन्ति । यथा व्यवहारिणः सां यात्रिकाः पांतेन समुडं तरन्ति ॥ ५ ॥ यं मार्गमाश्रिताः पूर्वं बहवोऽतीर्नुस्तीर्णाः संसारं सांप्रतमप्येके तरन्ति महाविदेहादौ तथा ऽनागतकाले तरिष्यन्ति । एवंचूतं तं मार्गं श्रुत्वा तीर्थकृद्भ्यः अहं प्रतिवदयामि । हेजंतवोहेप्राणिनः तं मार्गं मम कथयतः शृणुत यूयमिति सुधर्मस्वामिवचनं ॥ ६ ॥

॥ टीका—पुनरपि मार्गानिष्टवं कुर्वन्सुधर्मस्वाम्याह । (अणुपुवेणेत्यादि) यथाहमनु पूर्वेणानुपरिपाट्या कथयामि तथा शृणुत । यद्विवा यथा चानुपूर्व्यां सामर्थ्या वा मार्गां बोध्यन्ते नशृणुत । तद्यथा । पटमित्तगाणउठएइत्यादितावद्यावत् । वारसविदेकसाए, स

विण्डवसामिएयजोगेहिं ॥ लप्पश्चरित्तजानो, इत्यादि तथा चत्तारिपरमंगाणीत्यादि । किंनूतं मार्गं तमेव विशिनष्टि । कापुरुषैः संग्रामप्रवेशवत् डुरध्यवसायत्वान्महानयानकं काश्यपोमहावीरवर्धमानस्वामी तेन प्रवेदितं प्रणीतं मार्गं । कथयिष्यामीत्यनेन स्वमनीषिकापरिहारमाह । ये शुद्धमार्गमुपादाय गृहीत्वा ऽतः सन्मार्गोपादानात् पूर्वमादावेवानुष्ठितत्वाद्दुस्तरं संसारं महापुरुषास्तरंति । अस्मिन्नेवार्थे दृष्टान्तमाह । व्यवहारः पण्यक्रयविक्रयलक्षणो विद्यते येषांते व्यवहारिणः सांघात्रिकाः । यथा ते विशिष्टलानार्थिनः किञ्चिन्नगरं गियासवोयानपात्रेण दुस्तरमपि समुद्धं तरंत्येवं साधवोप्यात्यंतिकैकांतिका बोधसुखैषिणः सम्यग्दर्शनादिना मार्गेण मोक्षं जिगमिषवोदुस्तरं नवौवं तरंतीति ॥ ५ ॥ मार्गविशेषणायाह । (अतरिंसुइत्यादि) यं मार्गं पूर्वं महापुरुषाचीर्णमव्यभिचारिणमाश्रित्य पूर्वस्मिन्तनादिके काले बहवोऽनंताः सत्वाअशेषकर्मकचीवरविप्रमुक्तानवौवं संसारमतीर्षुस्तीर्णवंतः सांप्रतमप्येके समग्रसामग्रीकाअसंख्येयाः सत्वास्तरंति । महाविदेहादौ सर्वदा सिद्धिसद्भावावर्तमानत्वं न विरुध्यते । तथाऽनागतेच काले पर्यवसानात्मकेऽनंतात्मकेऽनंताएव जीवास्तरिष्यंति । तदेवं कालत्रयेपि संसारसमुद्धोत्तारकं मोक्षगमनैककारणं प्रशस्तं नावमार्गमुत्पन्नदिव्यज्ञानैस्तीर्थकृद्भिर्रुपदिष्टं तं चाहं सम्यक् श्रुत्वा ऽवधार्य च शुष्माकं शुश्रूषूणां प्रतिवक्ष्यामि प्रतिवादयिष्यामि । सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं निश्रीकृत्यान्येषामपि जंतूनां कथयतीत्येतद्वर्णयितुमाह । हे जंतवोऽनिमुखीनूय तं चारित्रमार्गं मम कथयतः शृणुत यूयं । परमार्थकथनेऽत्यंतमादरोपादानार्थमेवमुपन्यासः ॥ ६ ॥

पुढवीजीवा पुढो सत्ता, आउजीवा तहागणी ॥ वाउजीवा पुढो सत्ता, तणरुका सबीयगा ॥ ७ ॥ अहावरा तसा पाणा, एवं ठक्का य आहिया ॥ एतावए जीवकाए, एावरे कोइविऊई ॥ ८ ॥

अर्थ— (पुढवीजीवापुढोसत्ता के०) पृथिवीकाय जीव तेपण जुदा जुदा जाएवा (आउजीवा के०) तेमज अपकायना जीव; उस धूयरी प्रमुख पृथक् पृथक् जाएवा (तहागणी के०) तथा अग्नीकायना पण इंगाल ज्वाल मूमर प्रमुख जीवो जुदा जुदा जाएवा तथा (वाउजीवापुढोसत्ता के०) वायुकायना जीव पण जुदा जुदा जाएवा अने (तणरुकासबीयगा के०) तृण वृद्धनी जाती तथा बीज ते शाली प्रमुख ए सर्व वनस्पति कायना जीव जाएवा. ॥ ७ ॥ (अहावरातसापाणा के०) अथानंतर अवरा एटले ए पूर्वे जे स्थावर जीवो कह्या तेयकी अपर बीजा बेंडियादिक प्राण ते त्रसजीवो जाएवा (एवंठक्कायआहिया के०) ए प्रमाणे ठक्कायना जीवो श्री तीर्थंकर

तथा गणधरे कल्याणे. (एतावज्जीवकाए के०) एतलीज ए जीवनी निकायठे (एतावे कोइविज्जु के०) परंतु एयकी उपरांत बीजी कोइ जीवनी निकाय नथी. ॥ ८ ॥

॥ टीपिका—पृथिवीजीवाः पृथक् प्रत्येकं सत्वाजंतवो ज्ञेयाः । आपश्च जीवाएवमग्नि कायाजीवावायुजीवाश्च पृथक्सत्वाः प्रत्येकजीवास्तृणानि कुशादीनि वृक्षाश्रूताद्याः बीजानि शाक्यादीनि एतेच वनस्पतिजैः ॥ ९ ॥ अथापरे त्रसाः प्राणिनोद्वित्रिचतुःपंचेंडियाएवं षट्कायाव्याख्यातास्तीर्थकृद्भिः । एतावान् जीवराशिर्नापरो विद्यते कश्चित् ॥ १० ॥

॥ टीका—चाग्रिमार्गस्य प्राणातिपातविरमणमूजत्वात्तस्य च तत्परिज्ञानपूर्वकत्वादतो जीवस्वरूपनिरूपणार्थमाह । (पुढवीजीवाइत्यादि) पृथिव्येव पृथिव्याश्रितावाजीवास्तेव प्रत्येकशरीरत्वात्पृथक् प्रत्येकं सत्वाजंतवोऽवगंतव्याः । तथा आपश्च जीवाएवमग्निकायाश्च तथापरे वायुजीवास्तदेवं चतुर्मेहानूतसमाश्रिताः सत्वाः प्रत्येकशरीरिणोऽवगंतव्याः । एतएव पृथिव्यप्तेजोवायुसमाश्रिताः सत्वाः प्रत्येकशरीरिणोवद्वयमाणवनस्पतेस्तु साधारणा साधारणशरीरत्वेनापृथक्त्वमप्यस्तीत्यस्यार्थस्य दर्शनाय पुनः पृथक् सत्वग्रहणमिति । वनस्पतिकायस्तु यः सूक्ष्मः ससर्वोपि निगोदरूपः । साधारणवादरस्तु साधारणाऽसाधारणश्चेति । तत्र प्रत्येकशरीरिणोऽसाधारणस्य कतिचिन्नेदान्निर्दिष्टिराह । तत्र तृणानि दर्भवीरणादीनि वृक्षाश्रूताशोकादयः सहबीजैः शालिगोधूमादिनिर्वर्ततइति सवीजकाएते सर्वेपि वनस्पतिकायाः सत्वाव्यवगंतव्याः । अनेनच वीक्षादिमतनिरासः कृतोवगंतव्यइति । एतेषां च पृथिव्यादीनां जीवानां जीवत्वेन प्रसिद्धिस्वरूपनिरूपणमाचारे प्रथमाध्ययने शास्त्रपरिज्ञाख्ये न्यक्षेण प्रतिपादितमिति नेह प्रतन्यते ॥ ९ ॥ षष्ठजीवनिकायप्रतिपादनायाह । (आहावरेत्यादि) तत्र पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतयएकेंडियाः सूक्ष्मवादरपर्याप्तापर्याप्तकचेदेन प्रत्येकं चतुर्विधाः । अथानंतरमपरेऽन्ये त्रसंतीति त्रसा द्वित्रिचतुःपंचेंडियाः रुमिपिपीलिकात्रमरमनुष्यादयः । तत्र द्वित्रिचतुरिंश्याः प्रत्येकं पर्याप्तकापर्याप्तकचेदात्पट्विधाः । पंचेंडियास्तु संज्ञयसंज्ञिपर्याप्तकापर्याप्तकचेदाच्चतुर्विधाः । तदेवमनंतरोक्तया नीत्या चतुर्दशनूतग्रामात्मकतया व्याख्यातास्तीर्थकरगणधरादिभिः । एतावानेवतन्नेदात्मकएव संक्षेपतोजीवनिकायोजीवराशिर्नवत्यंडजोत्रिंशसंस्वेदजावेरत्रैवातर्जावान्नापरोजीवराशिर्विद्यते कश्चिदिति ॥ १० ॥

सवादिं अपुजुत्तीर्ही, मतिमं पडिलेहिया ॥ सवे अकंतडुकाय,
अतो सवे अहिसया ॥ ११ ॥ एयं खु एाणिणो सारं, जं न हिंसति
कंचण ॥ अहिंसा समयं चैव, एतावंतं विजाणिया ॥ १० ॥

अर्थ-ए पूर्वोक्त ठ जीवनी निकाय कही हवे जे कांइ करवुं ते देखावेवे. (सबाहिं थ
 पुजुत्तीहीं के०) समस्त अनुयुक्ति एटले जीवितव्य साधवाना कारण तेणेकरी जीवने
 सम्यक् प्रकारे उलखीने (मतिमं के०) बुद्धिवंत पुरुष जीवादिक तत्वने (पडिलेहिया
 के०) प्रतिलेखी एटले आलोचीने, (सवे अकंत दुःकाय के०) सर्वजीवो दुःख थकी
 आक्रांत थायवे, एटले एकांते दुःख कोइने वल्लन नथी सर्व सुखना अर्थीवे, (अतो
 के०) ते कारण माटे (सवेअहिंसया के०) पृथिव्यादिक सर्व जीवोने हणे नही,
 ठए कायनी दया पावे ॥ ए ॥ (एयं खुणाणिणोसारं के०) एहिज निश्चय थकी ज्ञानी
 ने जाणवानो सारवे, (जंनहिंसतिकंचण के०) जे कोइ जीवो विनाश नकरे परमा
 र्थ थकी तेनेज ज्ञानी कहीये, के जे कोइ परजीवने पीडा उपजाववा थकी निवर्त्ते उ
 कंच किंताए पडियाए इति वचनात् (अहिंसा समयंचेव के०) अहिंसा जे दया तेज
 निश्चये थकी आगमनुं तत्व जाणवुं (एतावंतं विजाणिया) किंबहुना एटलुंज जाणीने
 दयाने विषे यत्न करवो परंतु घणुं जाणे शुं फलवे. ॥ १० ॥

॥ दीपिका-सर्वानिरनुकूलयुक्तिनिर्मतिमान् पृथिव्यादिजीवान् प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जी
 वत्वेन प्रसाध्य तथा सर्वे जीवाअकंतदुःखाअननिमतदुःखाः सुखैषिणश्चेति मत्वाऽतो
 मतिमान्सर्वान्प्राणिनो न हिंस्यात् ॥ ए ॥ सुर्वाक्यालंकारे निश्चयेवा । एतदेव ज्ञानिनः
 सारं यत्कंचन प्राणिनं न हिनस्ति अहिंसाप्रधानं संयममेतावंतमेव विज्ञानं यन्न हिंस्या
 त्कंचन किंबहुना ज्ञातेन एतावता ज्ञातेन विवक्षितकार्यसिद्धिः ॥ १० ॥

॥ टीका-तदेवं षड्जीवनिकायं प्रदर्श्य यत्तत्र विधेयं तदर्थयितुमाह । (सबाहींत्यादि)
 सर्वायाः काश्चनानुरूपाः पृथिव्यादिजीवनिकायसाधनत्वेनानुकूलायुक्तयः साधनानि । य
 दिवा सिद्धविरुद्धानैकांतिकपरिहारेण पद्धधर्मत्वसपद्धसत्वविपद्धव्यावृत्तिरूपतया यु
 क्तिसंगतायुक्तयस्तानिर्मतिमान् सद्विवेकी पृथिव्यादिजीवनिकायान्प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य
 जीवत्वेन प्रसाध्य तथा सर्वेपि प्राणिनोऽकांतदुःखादुःखद्विपः सुखलिप्सवश्च मत्वाऽतोम
 तिमान् सर्वानपि प्राणिनो न हिंस्यादिति । युक्तयश्च तत्प्रसाधिकाः संक्षेपेणोमाइति । सा
 त्मिका पृथिवी तदात्मनां विदुमलवणोपलादीनां समानजातीयांकुरसन्नावादर्शोविकारां
 कुरवत् । तथा सचेतनमंजोन्नूभिखननादाविष्कृतस्वप्नावसंज्ञवाद्भ्रवत् । तथा सात्मकं
 तेजस्तद्योग्याहारवृथ्या वृध्युपलब्धेर्बालकवत् । तथा सात्मकोवायुरपराप्रेरितनियततिरश्ची
 नगतिमत्वान्नोवत् । तथा सचेतनावनस्पतयोजन्मजरामरणरोगादीनां समुदितानां
 सन्नावात्स्वीवत्तथा कृतसंरोहणाहारोपादानदौहृदसन्नावस्पृशीसंकोच सायान्दस्वापप्रबो

धात्रयोपसर्पणादिन्योहेतुन्योवनस्पतेश्चैतन्यसिद्धिः । वांङ्मियादीनां तु पुनः कृम्यादीनां स्पष्टमेव चैतन्यं तदेदनाश्रोपक्रमिकाः स्वाभाविकाश्च समुपलभ्यमानामनोवाक्कायैः कृत् कारितानुमतिनिश्चय नवकेन जेदेन तत्पीडाकारिण उपमर्दान्निवर्तितव्यमिति ॥ ९ ॥ एतदेव समर्थयन्नाह । (एयंखुइत्यादि) खुइदोवाक्यालंकारेऽवधारणेवा । एतदेवानंतगेतं प्राणातिपातनिवर्तनं ज्ञानिनोजीवस्वरूपतद्वधकर्मबंधवेदिनः सारं परमार्थप्रधानं । पुनरप्यादरख्यापनार्थमेतदेवाह । यत्कंचनप्राणिनमनिष्टदुःखं सुखं पिणं न हिनस्ति प्रचूतवेदिनोपि ज्ञानिनएतदेव सारतरं ज्ञानं यत्प्राणातिपातनिवर्तनमिति । ज्ञानमपि तदेव परमार्थतोयत्पीडातोनिवर्तनं । यथोक्तं । किंताए पढियाए पयकोडीए पयालजूयाए ॥ जठितियं ए णायं, परस्स पीडा न कायवा ॥ १ ॥ तदेवमहिंसाप्रधानः समयआगमः संकेतो वापदेशरूपस्तदेवंचूतमहिंसासमयमेतावंतमेव विज्ञाय किमन्येन बहुना परिज्ञानेनैतावतैव परिज्ञानेन मुमुक्षोर्विवक्षितकार्यपरिसमाप्तेरतो न हिंस्यात्कंचनेति ॥ १० ॥

उडुं अहेय तिरियं, जे केइ तसयावरा ॥ सब्ब विरतिं विज्ञा, संति निवाणमाहियं ॥ ११ ॥ पचू दोसे निराकिञ्चा, ए विरुञ्जेज्जे केणई ॥ मणसा वयसा चेव, कायसा चेव अंतसो ॥ १२ ॥

अर्थ—(उडुंअहेयतिरियं के०) उंचो नीचो अने तीठो एतावता सर्व लोकने विषे (जेकेइतसयावरा के०) जे कांइ तस अने स्थावर जीवठे, (सब्बविरतिंविज्ञा के०) ते सर्वजीवनी निवृत्तिकरे एटले प्राणातिपात यकी निवर्ते, (संतिनिवाणमाहियं के०) एहिज विरति, शांति अने निर्वाण श्रीतीर्थकरे कयुंठे. ॥ ११ ॥ (पचूदोसेनिराकिञ्चा के०) प्रभु एटले समर्थ इंडीयनो जीपनार मिथ्यात्व अविरति प्रमादादिक दोषने निराकरी एटले अवगणीने (एविरुञ्जेज्जेकेणई के०) कोइ पण जीवनीसाथे विरोध जाव नकरे, (मणसावयसाचेव के०) मने करी वचने करी वली (कायसाचेवअंतसोके०) कायार्थे करी निश्चय यकी कोइ पण जीवनी साथे जावजीवशुद्धी विरोध नकरे. ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—उर्ध्वमधस्तिर्यक् ये केचन त्रसाः स्थावराश्च प्राणिनस्तत्र सर्वत्र प्राणिनि विरतिं प्राणातिपातनिवृत्तिं विजानीयात्कुर्यात् । एषैव विरतेः शांतिहेतुत्वाद्यांतिवर्तते । तथा निर्वाणहेतुत्वानिर्वाणमप्याख्याता एषैव विरतिः ॥ ११ ॥ प्रभुः समयोदोषान् मिथ्यात्वविरतिप्रमादकपायादीन् निराकृत्याऽपनीय केनापि प्राणिना सार्थं न विरुध्यत केनैव सह विरोधं न कुर्यात् मनसा वचसा कायेन चांतशः परमार्थतः केनापि न विरुध्यत ॥ १२ ॥

॥ टीका—सांप्रतं क्षेत्रप्राणातिपातमधिकृत्याह । (उडूमहेत्यादि) उर्ध्वमधस्तिर्यक्च ये केचन त्रसास्तेजोवायुर्दीप्तिद्यादयस्तथा स्थावराः पृथिव्यादयः किंबहुनोक्तेन सर्वत्र प्राणिनि त्रसस्थावरसूक्ष्मबादरजेदन्निन्ने विरतिं प्राणातिपातनिवृत्तिं विजानीयात्कुर्यात् । परमार्थतएवमेवासौ ज्ञाता जवति । यदि सम्यक् क्रियतइति एषैवच प्राणातिपातनिवृत्तिः परेषामात्मनश्च शांतिहेतुत्वाद्वातिर्वर्तते । यतोविरतिमतोनान्ये केचन विन्यति नाप्यसौ जवांतरेपि कुतश्चिद्विज्ञेति । अपिच निर्वाणप्रधानैककारणत्वान्निर्वाणमपि प्राणातिपातनिवृत्तिरेव । यदिवा शांतिरुपशमः शांतता निवृत्तिर्निर्वाणं विरतिमांश्चार्तरौडध्यानाजवाडुप शांतिरूपोनिर्वृतिनूतश्च जवति ॥ ११ ॥ किंचान्यत् । (पनूदोसेइत्यादि) इंदियाणां प्रजवतीति प्रजुर्वा वश्येइयइत्यर्थः । यदिवा संयमाचारकाणि कर्माण्यन्निनूय मोक्षमार्गे पालयितव्ये प्रजुः समर्थः सएवजूनतः प्रजुर्दूषयंतीति दोषामिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोगास्तान्निराकृत्याऽपनीय केनापि प्राणिना सार्धं नविरुध्येत न केनचित्सह विरोधं कुर्यान्निविधेनापि योगेनेति मनसा वाचा कायेन चैवांतशोयावज्जीवं परोपकारक्रियया न विरोधं कुर्यादिति ॥ १२ ॥

संवुमे से महापन्ने, धीरे दत्तेसणं चरे ॥ एसणासमिए णिच्चं, वज्जयंते अणेसणं ॥ १३ ॥ जूयाइंच समारंज त मुद्दिस्साय जं कडं ॥ तारिसं तु ए णिण्हेज्जा, अन्नपाणं सुसंजए ॥ १४ ॥

अर्थ—(संवुमेसेमहापन्नेके०) आश्रवनो रोधकरी संवरने पाम्यो ते महाप्राज्ञ एटले विपुल बुद्धिवंत तथा (धीरेदत्तेसणंचरेके०) परीसह जीतवाने धीर सुजट समान एवो ठ तो दीधेली एषणाने वरे; अर्थात् दातारेदीधो एपणीक निर्दोष एवोजे आहारतेने लिए (एसणासमिएणिच्चंके०) एपणा एटले आहारनी गवेषणा तेने विषे समिति सहित नित्यसदाकाल (वज्जयंतेअणेसणं के०) अनेपणीयने वर्जतो यको संयम पाळे ॥ १३ ॥ (जूयाइंचसमारंज के०) जूनत एटले प्राणीनो समारंज करीने (तमुद्दिस्सायजंकडंके०) यतिने अर्थ उद्देशीने कीधो एवो जे आधाकर्मिक आहार (तारिसंके०) तादृस एटले तेवो (अन्नपाणं के०) अन्न, पान, वस्त्र, पात्र अने शय्यादिक (एणिण्हेज्जा के०) तेने जे ग्रहण करे नही, ते (सुसंजए के०) सुसंयत जाएवो. ॥ १४ ॥

दीपिका—इंदियैः संवृतः समहाप्रज्ञोविपुलमतिर्धीरोऽहोन्योनिर्दुर्दत्तेषणां चरेत् आहारोपधिशय्यादिकं स्वामिना दत्तं सदेपणीयं गृह्णीतेत्यर्थः । एपणायां गवेषणग्रहणयासरूपायां त्रिविधायामपि समितः सम्यक्कृत्याऽनेपणां वर्जयन् नित्यं संयममनुपालयेत् ॥ १३ ॥

नूतानि प्राणिनः समारन्य संताप्य तं साधुमुद्दिश्य साध्वर्थं यत्कृतं तादृशमाधाकर्म दोष
उपमाहारादिकं न गृह्णीयात् नक्तं पानं च सुसंयतो गृहीतव्रतस्तादृशं न जुंजीत ॥ १४ ॥

॥ टीका—उत्तरगुणानधिकृत्याह । (संबुडे इत्यादि) आश्रवद्वाराणां रोधेनेन्द्रियनि
रोधेन च संवृतः सनिकुर्महती प्रज्ञा यस्यासौ महाप्रज्ञो विपुलबुद्धिग्नित्वर्थः । तदनेन जी
वाजीवादिपदार्थानिज्ञता वेदिता नवति । धीरोऽहोऽन्यः कुत्पिपासादिपरीषद्देर्न क्षोभ्यते ।
तदेव दर्शयति । आहारोपधिग्यादिके स्वस्वामिना तत्संदिष्टेन वा दत्ते सत्येपणां चरत्ये
पणीयं गृह्णातीत्यर्थः । एपणाया एपणायां च गवेपणग्रहणेपणग्रासरूपायां त्रिविधायाम्
पि सम्यगितः समितः ससाधुर्नित्यमेपणासमितः सन्ननेपणां परिवर्जयन् परित्यजन्सं
यममनुपालयेत् । उपलक्षणार्थत्वादस्य शेषान्निरपीर्यासमित्यादिभिः समितोऽष्टव्यस्येति
॥ १३ ॥ अनेपणीयपरिहारमधिकृत्याह (नूयाइ इत्यादि) अनूयन् नवंति नविष्यंति च
प्राणिनस्तानि नूतानि प्राणिनः समारन्य संरंजसमारंजारंजरूपतापयित्वा तं साधुमुद्दि
श्य साध्वर्थं यत्कृतं तदकल्पितमाहारोपकरणादिकं तादृशमाधाकर्मदोषउप
तपस्यी तदन्नं पानकं वा न जुंजीत । तु शब्दस्यैवकारार्थत्वाच्चैवान्यवहरेदेवं तेन मार्गोऽ
नुपालितो नवति ॥ १४ ॥

पूर्वकम्मं न सेविज्जा, एस धम्मं वुसीमउ ॥ जं किंचि अन्निकंखे
ज्जा, सबसो तं नजोत्तए ॥ १५ ॥ हणंतं णाणुजाणेज्जा, आयगु
ते जिइंदिए ॥ ठाणाइ संति सठीणं, गामेसु नगरेसु वा ॥ १६ ॥

अर्थ—(पूर्वकम्मं न सेविज्जाके०) गृह्णाहार पण जो आधाकर्मिकना एक कण सहि
त होय तो ते अगु-६ थाय, तेमाटे तेने पूतिकर्म कहिए; एवो आहारादिकने नसेवे ए
टले नजोगवे (एसधम्मं के०) एवो धर्माचार ते (वुसीमउ के०) साचा संयमवंतनो
जाणवो तथा (जंकिंचि के०) जेकांइ निर्दोष आहार होय परंतु तेने (अन्निकंखे
के०) सदोष करी जाणे तेषण सज्जंकित थयो माटे (सबसोतं नजोत्तए के०) ते सर्वथा
प्रकारे जोगवतुं नकट्टे ॥ १५ ॥ (ठाणाइ संतिसठीणंके०) अक्षावंतना स्थान अक्षावंत
धर्मवंतना आश्रय (गामेसु नगरेसुवाके०) एवा ग्रामने विषे अथवा नगरने विषे साधु रह्या
ते त्यांनो आश्रित कोइएक कूप खनन सत्रुकारकादिकनो करावनार एवो पुरुष साधुने पू
वे, जे एमां धर्मवे किंवा नथी एम पुण्यां यकां (आयगुते जिइंदिए के०) आत्मगुण
तथा जित्तेइय एवो साधु, (हणंतं णाणुजाणेज्जा के०) आरंजेकरी प्राणी हणाता
होय तेवा कार्यने अनुमोदे नही, जे एतुं रुहुं काम करेवे एम कहे नही ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-आधाकर्माद्यविशुद्धिकोट्यवयवेनापि संप्रक्तं पूतिकर्म तन्न सेवेत । एषधर्मः (बुसीमउत्ति) सम्यक्संयमवतोयत्किंचिदजिकांक्षेतानुष्ठानं तत्र सर्वशः सर्वप्रकारमप्याहारादिकं पूतिकर्म नोक्तं न कल्पते ॥ १५ ॥ धर्मश्रद्धावतां ग्रामेषु स्थानान्याश्रया विद्यन्ते तत्र तत्स्थानाश्रितः कश्चिद्धर्मबुद्ध्या कूपतडागखननप्रपासत्रादिकां क्रियां कुर्यात्ते न च किमत्र धर्मोस्ति नास्तीत्येवं पृष्ठः साधुस्तं प्राणिनोद्धतं नानुजानीयात् । किंनूतः साधुः आत्मगुप्तो मनोवाक्कायगुप्तोजितेन्द्रियः ॥ १६ ॥

॥ टीका- किंच (पूतीत्यादि) आधाकर्माद्यविशुद्धिकोट्यवयवेनापि संप्रक्तं पूतिकर्म तदेवंनूतमाहारादिकं न सेवेत नोपभुंजीत । एषोऽनंतो धर्मकल्पस्वभावः (बुसीमउत्ति) सम्यक्संयमवतोऽऽयमेवानुष्ठानकल्पोयुताशुद्धमाहारादिकं परिहरतीति । किंच । यद्यप्यशुद्धत्वेनानिशंकेत किंचिदप्याहारादिकं तत्सर्वशः सर्वप्रकारमप्याहारोपकरणपूतिकर्म नोक्तं न कल्पतइति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् (हणंतमित्यादि) धर्मश्रद्धावतां ग्रामेषु नगरेषु वा खेटखर्वटादिषु वा स्थानान्याश्रयाः संति विद्यन्ते तत्र तत्स्थानाश्रितः कश्चिद्धर्मोपदेशेन किल धर्मश्रद्धालुतया प्राप्युपमर्दकारिणां धर्मबुद्ध्या कूपतडागखननप्रपासत्रादिकां क्रियां कुर्यात्तेन च तथानूतक्रियायाः कर्ता किमत्र धर्मोस्ति नास्तीत्येवं पृष्ठोवा तदुपरोधान्नयाद्वा तं प्राणिनोद्धतं नानुजानीयात् । किंनूतः सन्नात्मना मनोवाक्कायरूपेण गुप्तआत्मगुप्तस्तथा जितेन्द्रियोवश्येन्द्रियः सावधानुष्ठानं नानुमन्यते ॥ १६ ॥

तद्वागिरं समारप्प, अब्धि पुन्नंति णोव ए ॥ अहवा एब्धि पुन्नंति,
एवमेयं महप्पयं ॥ १७ ॥ दाण्ठयाय जे पाणा, हम्मंति तस
थावरा ॥ तेसिं सारखण्ठाए, तम्हा अब्धित्ति णोवए ॥ १८ ॥

अर्थ-हवे ए स्वरूप विशेषे दीपावेढे अहो मुनीश्वर आ अमारं अनुष्ठाने पुण्ये किं वा नथी एम पुढ्यां थकां (तद्वा के०) ते साधु (गिरंसमारप्प के०) एवी वाणी कहे के आ समारंज करवामां (अब्धिपुन्नंतिणोवए के०) पुण्ये एम पण मुख थकी कहे नही; (अहवा के०) अथवा (एब्धिपुन्नंति के०) एमां पुण्य नथी एम पण मुख थकी कहे नही. (एवमेयं महप्पयं के०) एम ए बने प्रकारने दोषना हेतु तथा महाजयना कारण जाणीने एवी जाणा नबोले ॥ १७ ॥ हवे जे कारणे एवी जाणा नबोले ते कारण कहेवे. (दाण्ठयायजेपाणा के०) दानने अर्थे अनेक लोकने अन्नपाणी आपवा सारुं जे प्राणी एटले जीव (तसथावरा के०) तस अने स्यावर (हम्मति के०) हणायवे (तेसिंसारखण्ठाएके०) तेजीवोने राखवाने अर्थे (तम्हा

અભિત્તિનોવેળે કેળે) તેકારણે આ તમારા અનુષ્ઠાને પુણ્યને એમ પણ સાધુ નકહે. ॥૧૭॥

॥ દીપિકા—કેનચિદ્વાજાદિના કૂપસ્વનનસત્રદાનાદિપ્રવૃત્તેન પૃષ્ઠઃ સાધુઃ કિમસ્મદનુષ્ઠાનેઽસ્તિ પુણ્યમાહોસ્વિન્નાસ્તીત્યેવં જૂતાં ગિરં સમારન્ય નિશમ્યાસ્તિપુણ્યં નાસ્તિવેત્યેવમુનયથાપિ મહાનયમિતિ મત્વા નાનુમન્યેત ॥ ૧૭ ॥ અન્નપાનાદિદાનાર્થે પાકાદિક્રિયાયાં ચે પ્રાણિનોહન્યંતે ત્રસાઃસ્થાવરાશ્ચ તેષાં સંરક્ષણાર્થે સાધુરત્ર પુણ્યમસ્તીતિ નોવદેત્ ॥૧૭॥

॥ ટીકા—સાવધ્યાનુષ્ઠાનાનુમતિં પરિહર્તુકામઆહ । (તદ્વાગિરમિત્યાદિ) કેનચિદ્વાજાદિના કૂપસ્વનનસત્રદાનાદિપ્રવૃત્તેન પૃષ્ઠઃ સાધુઃ કિમસ્મદનુષ્ઠાને ઇતિ પુણ્યમાહોસ્વિન્નાસ્તીત્યેવં જૂતાં ગિરં સમારન્ય નિશમ્યાશ્રિત્ય ચાસ્તિ પુણ્યં નાસ્તિવેત્યેવમુનયથાપિ મહાનયમિતિ મત્વા દોષહેતુત્વેન નાનુમન્યેત ॥૧૭॥ કિમર્થે નાનુમન્યેતિત્યાહ (દાણ ઇત્યાદિ) અન્નપાનદાનાર્થમાહારમુદકંચ પચનપાચનાદિકયા ક્રિયાયા કૂપસ્વનનાદિકયા ચોપકલ્પયેત્ । તત્ર યસ્માદન્યંતે વ્યાપાદ્યંતે ત્રસાઃસ્થાવરાશ્ચ જંતવસ્તસ્માન્તેષાં રક્ષાનિમિત્તં સાધુરાત્મગુણોજિતેન્દ્રિયોઽત્ર જવદીયાનુષ્ઠાને પુણ્યમિત્યેવં નો વદેદિતિ ॥ ૧૭ ॥

જેસિં તં ઉવકલ્પંતિ, અન્નપાણં તદ્વાવિહં ॥ તેસિં લાજં તરાયંતિ,
તમ્હા ઇત્તિ ણો વે ॥ ૧૮ ॥ જે ય દાનં પસંસંતિ, વહમિહંતિ
પાણિણં ॥ જેયણં પડિસેહંતિ વિતિહ્વેયં કરંતિ તે ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—અને (જેસિંતં ઉવકલ્પંતિ કેળે) જે લોકને નિમિત્તે ઉપકલ્પે એટલે વાંઢે શું વાંઢે તોકે (અન્નપાણંતદ્વાવિહંકેળે) અન્ન પાણી તથાવિધ દોષે હુણ્ણ અનેક પ્રકારે કરી ની પજાવેલે તથાપિ તેનો નિષેધ કરે તો (તેસિંલાજંતરાયંતિકેળે) તેને લાજાંતરાય રૂપ આ હાર દેવાનું વિગ્ન થાય (તમ્હા કેળે) તે કારણે આ તમારે અનુષ્ઠાને પુણ્ય (ઇત્તિકેળે) નથી (નોવેળે કેળે) એમ પણ નકહે. ॥૧૮॥ (જેયદાનંપસંસંતિ કેળે) તેમાટે જે કોઈ પર માર્થનો જાણ યતિ દાનની પ્રશંસાકરે તે (વહમિહંતિપાણિણં કેળે) તે પ્રાણીના વધની ઇચ્છા કરેલે, (જેયણંપડિસેહંતિકેળે) અને જે યતિ દાન આપવાનો નિષેધ કરે (વિતિહ્વેયંકરંતિતે કેળે) તો તે યતિ અનેક જીવોની આજીવિકાનો ઢેદ કરેલે. ॥ ૧૯ ॥

॥ દીપિકા—યેષાં જંતૂનાં કૃતે તદન્નપાનાદિકં ધર્મબુધ્યા ઉપકલ્પયંતિ નિષ્પાદયંતિ તન્નિષેધે તેપામાહારાર્થિનાં લાજાંતરાયોવિગ્નોજવેત્ । તસ્માત્કૂપસ્વનનસત્રાદિકર્મણિનાસ્તિ પુણ્યમિત્યપિ નો વદેત્ ॥ ૧૮ ॥ પ્રપાસત્રાદિદાનં ચે પ્રશંસંતિ તે પ્રાણિનાં વધમિહં

ति येच निषेधंति प्रतिषेधयंति तेप्यगीतार्थाः प्राणिनां वृत्तिहेदं आजीविकाविघ्नं कुर्वन्ति २०

॥ टीका—यद्येवं नास्तिपुण्यमिति ब्रूयात्तदेतदपि न ब्रूयादित्याह । (जेसिमित्यादि) येषां जंतूनां तदन्नपानादिकं किल धर्मबुध्योपकल्पयंति तथाविधं प्राण्युपमर्ददोषदुष्टं निष्पादयंति तन्निषेधेच यस्मात्तेषामाहारपानार्थिनां तद्व्याजान्तरायोविघ्नो न वेत्तदज्ञावेन तु पीडयेरंस्तस्मात्कूपखननसत्रादिके कर्मणि नास्ति पुण्यमित्येतदपि नोवदेदिति ॥ १९ ॥ एनमेवार्थं पुनरपि समासतः स्पष्टतरं विनष्टिपुराह । (जेयदाणमित्यादि) ये केचन प्रपासत्रादिकं दानं बहूनां जंतूनामुपकारीति कृत्वा प्रशंसन्ति श्लाघयन्ते ते परमार्थानि निज्ञाः प्रचूततरप्राणिनां तत्प्रशंसा द्वारेण वधं प्राणातिपातमिहन्ति । तद्दानस्य प्राणातिपातमं तरेणानुपपत्तेः । येषिच किल सूक्ष्मधियोवयमित्येवं मन्यमाना आगमसन्नावाननिज्ञाः प्रतिषेधंति निषेधयंति तेप्यगीतार्थाः प्राणिनां वृत्तिहेदं वर्तनोपायविघ्नं कुर्वन्तीति ॥ २० ॥

इहउवि ते ए जासंति, अन्निवा नन्निवा पुणो ॥ आयं रयस्स हे
च्चाणं, निवाणं पाउणंति ते ॥ २१ ॥ निवाणं परमं बुद्धा, एस्क
त्ताएव चंदमा ॥ तम्हा सदा जए दंते, निवाणं संधए मुणी ॥ २२ ॥

अर्थ—(अन्निवानन्निवा के०) अस्ति अथवा नास्ति एम न कहे एटले पुण्यठे किं वा पुण्य नथी एवी (इहउवि के०) बन्ने प्रकारनी वाणीने (पुणोके०) वली (तेके०) तेसाधु (एजासंति के०) नापेनही; केमके ए थकी (रयस्सके०) कर्मरूप रज तेनो (आ यं के०) जान तेने (हित्वाके०) जाणीने तेवी वाणीने उच्चार करवानो त्याग करे, (निवाणंपाउणंतितेके०) ते साधु निर्वाण प्रत्ये पामे; एटले अनवद्य नाषक एवो साधु संसाररहित थाय ॥ २१ ॥ (निवाणंपरमंबुद्धा के०) निर्वाण एटले मोक्ष तेने परम प्रधान जाणे, (एस्कत्ताएवचंदमाके०) नद्धत्रचंदमानी पेरे, जेम नद्धत्रमां चंदमा प्रधानठे, तेम तत्त्वना जाण पुरुष सर्व गतिउमां मुक्तिने प्रधान कहेठे. (तम्हाके०) तेमाटे (सदाजएदं तेके०) संयमवन्त पुरुष ते निरन्तर प्रयत्नवान इन्द्रियनुं दमन करनार थको (निवाणंसंधए मुणीके०) एवो साधु मोक्षने साधे अर्थात् सर्व क्रिया मोक्षने अर्थ करे. ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—द्विधापि ते पुनः साधवोन जापन्ते अस्ति पुण्यं नास्तिवा इति किंतु पृष्टैः सद्भिर्मौनमेवाश्रयणीयं । निर्वधेत्वस्माकं निर्दोषाहारः कल्पते । एवंविधविषये साधूनां अधिकारएव नास्तीति वक्तव्यं । यदुक्तं । सत्यं वप्रेषु शीतं शशिकरधवलं वारि पीत्वा प्रकामं व्युत्तिन्नाशेपटुलाः प्रमुदितमनसः प्राणिसार्थान्वन्ति ॥ शोषं नीते जलोद्ये दिन

करकिरणैर्यात्यनंताविनाशं तेनोदासीनजावं व्रजति मुनिगणः कूपवप्रादिकार्ये ॥ १ ॥
 एवं रजसः कर्मणश्चायं ज्ञानं हित्वा त्यक्त्वाऽनवद्यक्षापिणोनिर्वाणं मोक्षं प्राप्नुवन्ति ॥
 ॥ २१ ॥ येषां निर्वाणं मोक्षएव परमं प्रधानं ते बुद्धाज्ञातत्वाः । यथा नक्षत्राणां मध्ये
 चंद्रमाप्रधानएवं मोक्षमेवाश्रित्य प्राप्य ये प्रवृत्तास्ते एव बुद्धानां मध्ये प्रधानाः । त
 स्मात्सदा सर्वकालं यतः प्रयत्नवान् इन्द्रियदमने दांतोमुनिर्निर्वाणं संधयेन्निर्वाणार्थं
 सर्वाः क्रियाः कुर्यादित्यर्थः ॥ २२ ॥

॥ टीका—तदेवं राज्ञा अन्येन वेश्वरेण कूपतडागयागसत्रदानाद्युद्यतेन पुण्यसद्भावं
 पृष्टैर्मुमुक्षुर्निर्यद्विधेयं तददर्शयितुमाह । (इहर्षवीत्यादि) यद्यस्ति पुण्यमित्येवमूचुस्ततोन्ता
 नां सत्वानां सूक्ष्मबादराणां सर्वदा प्राणत्यागएव स्यात्प्रीणनमात्रं तु पुनः स्वल्पानां स्वल्पका
 लीयमतोस्तीति न वक्तव्यं । नास्ति पुण्यमित्येवं प्रतिषेधेपि तदर्थिनामंतरायः स्यादित्यतो
 द्विधाप्यस्ति नास्ति वा पुण्यमित्येवं ते मुमुक्षवः साधवः पुनर्न जायन्ते किंतु पृष्ठैः सन्निर्मा
 नं समाश्रयणीयं । निर्वधेत्वस्माकं द्विचत्वारिंशदोषवर्जितआहारः कल्पते । एवंविधविष
 ये मुमुक्षूणामधिकारएव नास्तीति । उक्तंच । सत्यं वप्रेषु शीतं शशिकरधवलं वारि पी
 त्वा प्रकामं, व्युत्तिन्नाशोपतृष्णाः प्रमुदितमनसः प्राणिसार्थान्वन्ति ॥ शोषं नीते जलौ
 ये दिनंकरकिरणैर्यात्यनंताविनाशं, तेनोदासीनजावं व्रजति मुनिगणः कूपवप्रादिकार्ये ॥ १
 तदेवमुजयथापि नापिते रजसः कर्मणश्चायोजानो नवतीत्यतस्तं चायं रजसोमौनेना
 नवद्यक्षापिणो न वा हित्वा त्यक्त्वा तेऽनवद्यक्षापिणोनिर्वाणं मोक्षं प्राप्नुवन्तीति ॥ २१ ॥
 अपिच । निष्ठाणमित्यादि) निर्वृतिर्निर्वाणं तत्परमं प्रधानं येषां परलोकार्थिनां बुद्धानां ते
 तथा तानेव बुद्धान्निर्वाणवादित्वेन प्रधानानित्येवं दृष्टान्तेन दर्शयति । यथा नक्षत्राणां
 मश्विन्यादीनां सौम्यत्वप्रमाणप्रकाशकत्वैरधिकश्रृंङ्माएवं परलोकार्थिनां बुद्धानां मध्ये
 ये स्वर्गचक्रवर्तिसंपन्निदानपरित्यागेनाशेषकर्मद्वयरूपं निर्वाणमेवानिसंधाय प्रवृत्तास्त
 एव प्रधानानापरइति । यदिवा यथा नक्षत्राणां चंद्रमाः प्रधानजावमनुजवत्येवं लोक
 स्य निर्वाणं परमं प्रधानमित्येवं बुद्धाव्यवगततत्त्वाः प्रतिपादयन्तीति । यस्माच्च निर्वाणं
 प्रधानं तस्मात्कारणात्सदा सर्वकालं यतः प्रयतः प्रयत्नवान् इन्द्रियनोऽन्द्रियदमनेन दांतो
 मुनिः साधुर्निर्वाणमनिसंधयेन्निर्वाणार्थं सर्वाः क्रियाः कुर्यादित्यर्थः ॥ २२ ॥

बुधमाणाण पाणाणं किञ्चन्ताण सकम्मणा ॥ आघाति साहु तं
 दीवं, पतिठे सा पवुच्चई ॥ २३ ॥ आयगुत्ते सया दंते, विन्नसोए
 अणासवे ॥ जे धम्मं सुद्धमस्काति, पडिपुन्नमणाजिसं ॥ २४ ॥

અર્થ—(બુઝમાણાણ પાણાણં કે૦) સંસાર સમુદ્માં વિચરતા પ્રાણી (કિચ્ચંતાણ સકમ્મણા કે૦) પોતપોતાના કર્મકરી ભેદન જેદનની કદર્થના પામતા એવા અસરણ જીવોને પણ (આઘાતિસાદુતં દીવં કે૦) શ્રીતીર્થકર ગણધરનો કહેલો આશ્વાસનૂત દીપ સમાન એવો સમ્યક્ દર્શનાદિક ધર્મ જાણવો, (પતિઠેસાપવુચ્છઈ કે૦) એને સંસાર સમુદ્માં પરિત્રમણનો ટાલનાર કહિયે ॥ ૨૩ ॥ એવા ધર્મનો પ્રરુપનાર કોણ તે કહેશે. (આયગુત્તેસયાદંતેકે૦) આત્માજેનો ગુપ્ત છે તે આત્મગુપ્ત કહિયે તથા સદાદાંત એટલે સર્વકાલ પાંચેંદ્રિયનો સંવર કરનાર (ટિન્નસોએ કે૦) જેણે સંસારના સ્ત્રોત બેઢ્યા છે (અણાસવેકે૦) અનાશ્રવ એટલે પ્રાણાતિપાતાદિક આશ્રવ રહિત (જેધમ્મં સુદ્ધમસ્કાતિ કે૦) એવો જે હોય તે સુદ્ધો ધર્મ કહે તે ધર્મ કેવો છે, તો કે (પડિપુત્ત કે૦) પ્રતિપૂર્ણ સર્વ વિરતિરૂપ તથા (અણાલિસં કે૦) નિરુપમ છે. એટલે એવો ધર્મ અન્ય દર્શનીતના કોઈપણ શાસ્ત્રમાં કહ્યો નથી માટે એ ધર્મ ઉપમારહિત છે. ॥ ૨૪ ॥

॥ દીપિકા—સંસારસાગરે મિથ્યાત્વકષાયાદિનિર્વાહ્યમાનાનાં સંમુર્ખં નીયમાનાનાં તથા સ્વકર્મજિઃ કૃત્યમાનાનાં પીડ્યમાનાનાં પ્રાણિનાં પરોપકારનિરતસ્તીર્થકારણતસ્તીર્થકરો ગણધરાદિર્વા સાધુ શોજનં દીપમાશ્વાસનૂતમાસ્વાતિ । યથા સમુદ્પતિતસ્ય જંતોઃ કશ્ચિત્સુખાર્થં દીપં વક્તિ તથા સંસારત્રમણવિશ્રામહેતું સમ્યગ્દર્શનાદિકં જિનાદિર્વક્તિ એવા સંસારત્રમણવિરતિરૂપા પ્રતિષ્ઠાપ્રોચ્યતે તજ્ઞૈઃ ॥ ૨૩ ॥ આત્મા ગુપ્તોયસ્ય સઆત્મગુપ્તઃ સદાંતોવશીકૃતેંદ્રિયઃ । તથા ટિન્નાનિ ત્રોટિતાનિ સંસારસ્ત્રોતાંસિ યેન સહિન્નસ્ત્રોતાનિરાશ્રવઃ કર્મબંધરહિતએવંનૂતોયઃ સચ્ચુદ્ધં નિર્દોષં ધર્મમાસ્વાતિ કથયતિ । કિંનૂતં ધર્મં પ્રતિપૂર્ણં સર્વવિરતિરૂપમનીદૃશમનન્યસદૃશં ॥ ૨૪ ॥

॥ ટીકા—કિંચાન્યત્ । (બુઝમાણાણ ઇત્યાદિ) સંસારસાગરસ્ત્રોતોન્નિર્મિથ્યાત્વકષાયપ્રમાદાદિકૈરુહ્યમાનાનાં તદ્વિમુર્ખં નીયમાનાનાં તથા સ્વકર્મોદયેન નિકૃત્યમાનાનામશરણાનામસુમતાં પરહિતૈકરતઃ કારણવત્સલસ્તીર્થકૃદન્યોવા ગણધરાચાર્યાદિકસ્તેષામાશ્વાસનૂતં સાધુ શોજનં દીપમાસ્વાતિ । યથા સમુદ્પત્તિઃ પતિતસ્ય જંતોર્જલકલ્પોલાકુલિતસ્ય મુમૂર્ષોરતિશ્રાંતસ્ય વિશ્રામહેતું દીપં કશ્ચિત્સાધુર્વત્સલતથા સમાસ્વાત્યેવં તથાનૂતં દીપં સમ્યગ્દર્શનાદિકં સંસારત્રમણવિશ્રામહેતું તીર્થપરતીર્થિકૈરનાસ્વાતપૂર્વમાસ્વાત્યેવં ચ કૃત્વા પ્રતિષ્ઠાનં પ્રતિષ્ઠા સંસારત્રમણવિરતિલક્ષણેવા દર્શનાદ્યવાત્સિસાધ્યા મોક્ષપ્રાપ્તિઃ પ્રકર્ષેણ તત્ત્વજ્ઞૈરુચ્યતે પ્રોચ્યતે ॥ ૨૩ ॥ કિંનૂતોઽસાવાશ્વાસદીપોનવતિ કીદૃગ્વિધેન વાઽસાવાસ્વાયતશ્ચેદાહ । (આયગુત્તે ઇત્યાદિ) મનોવાકાયૈરાત્મા ગુપ્તોયસ્ય સ

आत्मगुप्तस्तथा सदा सर्वकालमिंद्रियनोऽंद्रियदमनेन दांतोवश्येन्द्रियोधर्मध्यानध्यायी वेत्यर्थः । तथा विन्नानि त्रोटितानि संसारस्रोतांसि येन सतथा । एतदेव स्पष्टतरमाह निर्गतआश्रवः प्राणातिपातादिकः कर्मप्रदेशद्वाररूपोयस्मात्सनिराश्रवोयएवंनूतः संशुद्धं समस्तदोषाऽपेतं धर्ममाख्याति । किंचूतं धर्मं प्रतिपूर्णं निरवयवतया सर्वविरत्याख्यं मोक्षगमनैकहेतुमनीदृशमनन्यसदृशमद्वितीयमिति यावत् ॥ १४ ॥

तमेव अवि जाणंता, अबुद्धा बुद्धमाणिणो ॥ बुद्धा मोत्तियमन्नंता, अंतएते समाहिए ॥ १५ ॥ तेय बीउदगं चेव, तमुद्दिस्साय जं कडं ॥ जोच्चा जाणं जियायंति, अखेयन्ना असमाहिया ॥ १६ ॥

अर्थ—(तमेवअविजाणंता के०) ते शुद्ध प्रतिपूर्ण धर्मना आचारनुं जे जाणपणु तेने विपे (अबुद्धाबुद्धमाणिणो के०) अबुद्ध एटले अविवेकी ठतां, पोतामां पंमित पणु मानता थका जे अमेज धर्मना जाणवैयें, (बुद्धामोत्तियमन्नंता के०) तत्त्वना जाण एवा बुद्धिमान अमेज वैयें, एवीरीते मानता एवा जनो (अंतएतेसमाहिए के०) ते नाव समाधि थकी अत्यंत दूर वर्तनार जाणवा ॥ १५ ॥ एवा कोण पुरुष ते कहेवे. (तेयबीउदगंचेव के०) ते शाक्यादिक अन्य दर्शनी अथवा एवा जे स्वतीर्थिक पासठादिक तेबीज एटले गाली गोधूमादिक तथा उदक ते सचित्तपाणी तथा (तमुद्दिस्सायजंकडं के०) तेने अर्थे उद्देशीने जे आहारादिक कीधो ते सर्वने अविवेकी पणो जीव्हाना लं पटी ठता (जोच्चा के०) जोगवी ने (जाणंजियायंति के०) आर्त्त ध्यान ध्यावे, एटले संघनो नोजनादिक थरो तेवारे आपणने पण मलशे, एवो आर्त्त ध्यान ध्यावे ते तात्विके (अखेयन्ना असमाहिया के०) धर्माधर्मने विपे अखेदङ्ग एटले अनिपुण तथा एवा ध्यानना ध्यावनार सदा असंतोषी होय माटे असमाधिवंत जाणवा ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—तमेवं धर्ममजानानाअबुद्धानिर्विवेकाबुद्धमानिनः पंडितंमन्याबुद्धाः स्मोवयमिति मन्यमानाः समाधेः सम्यग्दर्शनादंते पर्यंतेऽतिदूरे वर्तते इति तेऽन्ये तीर्थिकाङ्क्षेयाः ॥ १५ ॥ बीजानि शालिगोधूमादीनि उदकमप्राप्तुकजलं च शाक्यादयस्तानुद्दिश्य तद्भक्तैर्यदाहारादिकं कृतं तत्सर्वं श्रुत्वा सातर्धिरसगौरवासक्ताः संघजक्तादिक्रियया तदवाप्तिकृते आर्त्तं ध्यानं ध्यायंति । नहि ऐहिकसुखार्थिनां परिग्रहवतां धर्मध्यानं स्यात् । यतः । ग्रामक्षेमग्रहादीनां, गृहक्षेत्रजनस्य च । यस्मिन् परिग्रहोदृष्टो, ध्यानं तत्र कुतः शुभमिति । मोहस्यायतनं धृतेरपचयः शांतेः प्रतीपोविधिर्व्याक्षेपस्य सुहृन्मदस्य जवनं पापस्य वासोनिजः ॥ दुःखस्य प्रभवः सुखस्य निधनं ध्यानस्य क

ष्टोरिपुः प्राज्ञस्यापि परिग्रहोग्रहश्च क्लेशाय नाशाय च ॥ १ ॥ तथा ते कुतीर्थिकाध
र्माधर्मविवेके ऽखेदज्ञाअनिपुणाअसमाहिताश्च समाधेर्मोक्षमार्गादूरस्थाइत्यर्थः ॥ २६ ॥

॥ टीका—एवंनूतधर्मव्यतिरेकिणां दोषानिधित्सयाऽह । (तमेवेत्यादि) तमेवंनूतं शुद्धं प
रिपूर्णमनीदृशं धर्ममजानानाअप्रबुद्धाअविवेकिनः पंडितमानिनोवयमेव प्रतिबुद्धाधर्मत
त्वमित्येवं मन्यमानानावसमाधेः सम्यग्दर्शनाख्यादंते पर्यंते विदूरे वर्ततइति तेच सर्वेपि प
रतीर्थिकाइष्टव्याइति ॥ २५ ॥ किमिति ते तीर्थिकानावमार्गरूपात्समाधेर्दूरे वर्ततइत्याशंक्या
ह । (तेयबीउदगमित्यादि) तेच शाक्यादयोजीवाजीवानजिज्ञतया बीजानि शालिगोधूमादी
नि तथा शीतोदकमप्राशुकोदकं तांश्चोद्दिश्य तद्भक्तैर्यदाहारादिकं कृतं निष्पादितं तत्सर्वमवि
वेकितया शाक्यादयोशुक्त्वाऽन्यवहृत्य पुनः सातर्द्धिरसगौरवासक्तमनसः संघनक्तादिक्रिय
या तदवासिकृते आर्ते ध्यानं ध्यायंति । नह्यैहिकसुखैपिणां दासीदासधनधान्यादिपरिग्रहव
तांधर्मध्यानं नवतीति । तथाचोक्तं । ग्रामक्षेत्रगृहादीनां गृहक्षेत्रजनस्य च ॥ यस्मिन्परिग्र
होदृष्टो, ध्यानं तत्र कुतः शुचमिति । तथा । मोहस्यायतनं धृतेरपचयः शांतेः प्रतीपो
विधि,व्याक्षेपस्य सुहृन्मदस्य जवनं पापस्य वासोनिजः ॥ दुःखस्य प्रजवः सुखस्य निध
नं ध्यानस्य कष्टोरिपुः, प्राज्ञस्यापि परिग्रहोग्रहश्च क्लेशाय नाशाय च ॥ १ ॥ तदेवं पच
नपाचनादिक्रियाप्रवृत्तानां तदेव चानुप्रेक्षमाणानां कुतः शुचध्यानस्य संजवइति । अपि
च । ते तीर्थिकाधर्माधर्मविवेके कर्तव्ये अखेदज्ञाअनिपुणाः । तथाहि । शाक्यामनोज्ञाहा
रवसतिशय्यासनादिकं रागकारणमपि शुचध्याननिमित्तत्वेनाध्यवस्यंति । तथाचोक्तं । म
णुसुंजोयणं जुञ्चेत्यादि । तथा मांसं कल्किकमित्यपदिश्य संज्ञांतरसमाश्रयणान्निर्दोषं म
न्यंते बुद्धसंधादिनिमित्तं चारंजं निर्दोषमिति । तदुक्तं । मंसनिवर्त्तिं काञ्चं,सेवइ दंतिक्कगंतिध
गिजेया ॥ इयवइकणारंजं, परववएसा कुणइ बालो ॥ १ ॥ नचैतावन्निर्दोषता । नहि लू
तादिकं शीतलिकाद्यनिधानांतरमात्रेणान्यथात्वं नजते विषं वा मधुरकानिधानेनेति । ए
वमन्येषामपि कापिलादीनामाविर्भावतिरोजावानिधानान्यां विनाशोत्पादावजिदधताम
नैपुण्यमाविष्करणीयं । तदेवं ते वराकाः शाक्यादयोमनोदिष्टजोनिनः सपरिग्रहतयार्त
ध्यायिनोऽसमाहितामोक्षमार्गाख्याज्ञावसमाधेरसंवृततया दूरेण वर्ततइत्यर्थः ॥ २६ ॥

जहा ढंकाय कंकाय कुललामगुकासिहा ॥ महेसणं जियायंति,
आणं ते कलुसाधमं ॥ २७ ॥ एवंतु समणाएगे, मिहद्विद्वो अ
णारिया ॥ विसएसणं जियायंति, कंकावा कलुसाहमा ॥ २८ ॥

४३८ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे एकादशमध्ययनं.

अर्थ—(जहाढंकायकंकाय के०) जेम ढंक पक्षी विशेष, तथा कंक पक्षी विशेष (कुललामगुकासिहा के०) कुलला पक्षी विशेष मूंगु पक्षी विशेष काक पक्षी विशेष एसर्व पक्षी मांसना अर्थ मांसनी इहा एटले बांढाना करनार ठे, ते (महेसणंजि यायंति के०) माढलानी प्राप्तिनी एपणाने ध्यावतां यकां रहेठे. (झाणंतेकलुसा धमं के०) एवा मांसाहारी जीवो ते सर्वकाल कलुष एटले मलीन एवं माढलानी गवे पणानुं अधम ध्यान ध्यावेठे. ॥ १७ ॥ (एवंतुसमणाएगे के०) ए प्रकारे कोइएक अन्यतीर्थिक अथवा पासढादिक कुशीलिया श्रमण (मिह्दिछि के०) मिथ्यादृष्टी (अणारिया के०) अनार्य ते (विसएसणंजियायंति के०) विषयनी एपणा एटले, शब्द रूप रस गंधनी प्राप्तिने ध्यावेठे (कंकावाकलुसाहमा के०) ते पूर्वोक्त कंकादिक पक्षीनी पेरे कलुपित चित्त वाला अधम पुरुषो जाणवा. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—यथा ढंकादयः पक्षिविशेषाजलाश्रयनिवासाध्यामिषजीविनोमत्स्यप्राप्तिं ध्यायंति तत्ध्यायिनश्च ते कलुषाधमाः स्युः । एवं शाक्यादयोविषयप्राप्तिं ध्यायंतः कलुषाधमाश्च स्युः ॥ १७ ॥

टीका—यथा चैते रससातागौरवतयार्तध्यायिनोऽनवन्ति तथा दृष्टान्तद्वारेण दर्शयितुमाह । (जहाढंकायइत्यादि) यथेत्युदाहरणन्यासार्थः । यथा येन प्रकारेण ढंकादयः पक्षिविशेषाजलाश्रयाध्यामिषजीविनोमत्स्यप्राप्तिं ध्यायंत्येवंऽनृतं च ध्यानमार्तरौइध्यानरूपतयाऽत्यंतकलुषमधमं च नवतीति ॥ १७ ॥ दार्ष्टीतिकं दर्शयितुमाह । (एवमित्यादि) एवमिति यथा ढंकादयोमत्स्यान्वेपणपरं ध्यानं ध्यायंति तत्ध्यायिनश्च कलुषाधमानवन्त्येवमेव मिथ्यादृष्टयः श्रमणाएके शाक्यादयोऽनार्यकर्मकारित्वात्संरंजपरिग्रहतया अनार्याः संतो विषयाणां शब्दादीनां प्राप्तिं ध्यायंति तत्ध्यायिनश्च कंकाइव कलुषाधमानवन्तीति ॥ १८ ॥

सुद्धं मग्गं विराहित्ता, इहमेगेउ डुम्मती ॥ उम्मग्गगता डुक्कं,

घायमेसंति तं तहा ॥ १९ ॥ जहा आसाविणिं नावं, जाइअंधो

डुरूहिया ॥ इहइ पारमागंतुं, अंतराय विसीयंती ॥ २० ॥

अर्थ—(सुद्धंमग्गंविराहित्ताके०) शुद्धमार्गजे सम्यक्दर्शनादिक तेने कुमार्गनी प्ररुपणये विराधता एवा (इहके०) आसंसारमांहे (मेगेउडुम्मतीके०) कोइएक डुराचारी पोताना दर्शनना अनुरागे प्रवर्तता (उम्मग्गगताडुक्कं के०) उन्मार्ग गत एटले अरिहंत नापी त तत्व यकी विपरीत मार्गे प्राप्त यथा ठता डुःखजे अष्ट प्रकारना कर्म असातोदयरूप तेंणे करी (घायमेसंतितंतहा के०) तथा प्रकारे ते घात एटले नरकादिकगतिमांहे

अनेक प्रकारेकरी जन्ममरणहेदन नेदनादिक दुःखनी वेदना पामे. ॥ २९ ॥ (जहाके०)
जेम (जाइअंधोके०) जात्यंध पुरुष (आसाविणिंके०) शतब्दि सहित एवी (नावंके०)
नावने विपे (डुरुहिया के०) बेसीने (इहति पारमागंतुंके०) समुद्र तरी पार पाम
वानी इह्ता करे पण तेवी नावा थकी समुद्रनो शीरीते पार पामे ? (अंतरायविसीयंती
के०) ते पुरुष अंतराले विषीदंति एटले वचमांज बुडे, परंतु पार पामे नही. ॥ ३० ॥

॥ दीपिका— शुद्ध निर्दोषं मोक्षमार्गप्ररूपणया विराध्य दूषयित्वा इह संसारे एके
शाक्यादयोऽर्मुतयउन्मार्गगतादुःखं घातं च मृतिं ते शाक्यादयस्तथा तेन प्रकारेण एपं
ति अन्वेषयंति दुःखमरणे शतशः प्रार्थयंतीत्यर्थः ॥ २९ ॥ यथा जात्यंधआसाविणीं
शतब्दिनां नावमारुह्य पारमागंतुमिहति । न चासौ बिड्नावारूढः पारगतः स्यात् किंत
हि अंतराले जलमध्यएव विषीदति निमज्जति ॥ ३० ॥

॥ टीका—किंच (शुद्धमित्यादि) शुद्धमवदातं निर्दोषं मार्गं सम्यग्दर्शनादिकं मोक्षमार्गं
कुमार्गप्ररूपणया विराध्य दूषयित्वा इहास्मिन्संसारे मोक्षमार्गप्ररूपणप्रस्तावे वा एके
शाक्यादयः स्वदर्शनानुसारेण महामोहाकुलितांतरात्मानोऽपि पापोपादानतया मति
र्येषां ते दुष्टमतयः संतउन्मार्गेण संसारावतरणरूपेण गताः प्रवृत्ताउन्मार्गगतादुःख
यतीति दुःखमष्टप्रकारं कर्मासातोदयरूपं वा तदुःखं घातं चांतशस्तथा सन्मार्गविराधन
तया उन्मार्गगमनं चैषंत्यन्वेषयंति । दुःखमरणे शतशः प्रार्थयंतीत्यर्थः ॥ २९ ॥
शाक्यादीनां चापायं दिदर्शयिषुस्तावदृष्टांतमाह । (जहाआसाविणिमित्यादि) यथा
जात्यंधआसाविणीं शतब्दिनां नावमारुह्य पारमागंतुमिहति । नचासौ सन्निह्यतया पार
गामी नवति किंतर्ह्यंतरालएव जलमध्यएव विषीदति निमज्जतीत्यर्थः ॥ ३० ॥

एवंतु समणा एगे, मिह्दिद्वि अणारिया ॥ सोयं कसिणमाव
न्ना, आगंतारो महप्पयं ॥ ३१ ॥ इमंच धम्ममादाय, कासवेण
पवेदितं ॥ तरे सोयं महाघोरं, अत्तत्ताए परिवण ॥ ३२ ॥

अर्थ—हवे ए दृष्टांत अन्यतीर्थिक साथे जोडेडे (एवंतुसमणाएगे के०) एरीते कोइ
एक अन्य दर्शनी श्रमण (मिह्दिद्वि अणारिया के०) मिथ्यादृष्टी अनाचारी विपरीत
मार्गना उपदेशक विपरीत बुद्धिना धणी ते (सोयंकसिणमावन्ना के०) श्रोत एट
ले कर्मनो आश्रव तेने विषे संपूर्ण पोहोच्या थका (आगंतारोमहप्पयं के०) आवते
काले महानय एटले अत्यंत बीहामणा एवा नरकादिकना दुःख पामे. ॥ ३१ ॥ (इमंचध
म्ममादाय के०) एम सर्वलोक प्रसिद्ध ठकाय जीवोनो वाञ्छल कारी एवो श्रुत चारित्र

रूप धर्म तेने ग्रहण करीने (काश्यपवेदितं के०) ते धर्म काश्यपगोत्रीं श्रीमहावीर देवे कह्यो ते धर्मने आदरवा थकी फल जे थाय ते कहेछे (तरेसोयंमहाघोरं के०) ते माहाघोर एवो संसार समुद्रनो श्रोत एटछे प्रवाहरूप स्थानक तेने तरे अर्थात् संसार समुद्रने उजंधीने पारपामे, (अत्तत्ताएपरिव्वए के०) ते कारण माटे आत्मानो त्राइ एटछे रक्षपाल एवो साधु ते एहिज सम्यग् धर्मने समाचारे ॥ ३२ ॥

॥ टीपिका—एवमेके शाक्यादयः श्रमणामिथ्यादृष्टयोऽनार्याजावस्त्रोतः कर्माश्रवरूपं कृत्स्नं समापन्नाः संतोमहाजयं पौनःपुन्येन दुःखमागंतारआगमनशीलाः स्युः संसारसागरोत्तरणं न स्यादिति ॥३१॥ इमं प्रत्यक्षं धर्मं । चः पुनरर्थे । काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं प्रणीतं आदाय गृहीत्वा जावस्त्रोतः संसारपर्यटनं महाघोरं तरेल्लंघयेत् । तदेवं जिनप्रणीतधर्माटनेनासता आत्मनस्त्राणाय नरकादिन्योरक्ष्णाय परिव्रजेत्संयमानुष्ठायी स्यात् । क्वचित्पश्चार्धस्यायं पाठः । (कुक्कानिस्कूगिलाणस्स, अगिलाएसमाहिण) । निक्कुः साधु ग्लानस्य वैयावृत्यमग्लानोऽपरिश्रान्तः कुर्यात्समाधिना ग्लानस्य समाधिमुत्पादयन् ॥३२॥

॥ टीका—दार्ष्टीतिकमाह । (एवंत्वित्यादि) एवमेव श्रमणाएके शाक्यादयोमिथ्या दृष्टयोऽनार्याजावस्त्रोतः कर्माश्रवरूपं कृत्स्नं संपूर्णमापन्नाः संतस्ते महाजयं पौनःपुन्येन संसारपर्यटनतया नारकादिस्वजावं दुःखमागंतारआगमनशीलान्वन्ति । न ते पां संसारोदधेरास्त्राविणीं नावं व्यवस्थितानामिवोत्तरणं जवतीति जावः ॥ ३१ ॥ यतः शाक्यादयः श्रमणाः मिथ्यादृष्टयोऽनार्याः कृत्स्नं स्त्रोतः समापन्नाः महाजयमागंतारोन्वन्ति ततश्चमपदिश्यते । (इमंचेत्यादि) इदमिति प्रत्यक्षासन्नवाचित्वादिदमोनंतरं वदयमाणलक्ष्णं सर्वलोकप्रकटं च दुर्गतिनिपेधेन शोचनगतिधारणाधर्मश्रुतचारित्रारख्यं । चशब्दः पुनःशब्दार्थे । सच पूर्वस्माद्व्यतिरेकं दर्शयति । यस्माद्धौद्धोदनिप्रणीतधर्मस्यादातारोमहाजयं गंतारोन्वन्ति इमं पुनर्धर्ममादाय गृहीत्वा काश्यपेन श्रीवर्धमानस्वामिना प्रवेदितं प्रणीतं तरेल्लंघयेज्जावस्त्रोतः संसारपर्यटनस्वजावं । तदेव विशिनष्टि । महाघोरं दुरुत्तारत्वान्महाजयानकं । तथाहि । तदंतर्वृत्तिनोजंतवोगर्जाज्जैजन्मतोजन्म मरणान्मरणं दुःखादुःखमित्येवमरघट्टघटीन्यायेनानुजवंतोऽनंतमपि कालमासते । तदेवं काश्यपप्रणीतधर्मादानेन सता आत्मनस्त्राणं नरकादिरक्षा तस्मै आत्मत्राणाय परिःसमंतात्परिव्रजेत्संयमानुष्ठायी जवेदित्यर्थः । क्वचित्पश्चार्धस्यान्यथा पाठः । कुक्कानिस्कूगिलाणस्स, अगिलाएसमाहिण ॥ निक्कुः साधुः ग्लानस्यवैयावृत्यमग्लानोऽपरिश्रान्तः कुर्यात्सम्यक्समाधिना ग्लानस्य वा समाधिमुत्पादयन्निति ॥ ३२ ॥

विरए गामधम्महिं जे केइ जगई जगा ॥ तेसिं अत्तुवमायाए,
ग्रामं कुवं परिवए ॥ ३३ ॥ अइमाणं च मायं च, तं परित्राय
पंमिए ॥ सबमेयं एिराकिच्चा, एिवाणं संधए मुणी ॥ ३४ ॥

अर्थ—विरति साधु संयमानुष्ठानने शीरीतें पाळे ते उपर कहेवे. (विरएगामधम्महिंके०)
ग्रामधर्मजे शब्दादिक विषय ते थकी विरति थको अने (जेकेइजगईजगा के०) जेकां
इ जगत्रमांहे त्रस अने स्थावर जीवठे (तेसिंअत्तुवमायाए के०) तेने पोताना आत्म
तुल्यनी उपमायें देखीने तेने राखवाने अर्थे (ग्रामंकुवं के०) बलवीर्य फोरवतो थको
(परिवए के०) संयम पाळे. ॥ ३३ ॥ अइमाणंचमायंच के०) जे कारणे मान जे ठे
ते चारित्रने अतिक्रमे ठे तेमाटे तेने अतिमान कहिए. एना साथें क्रोध पण लेवो एम
ज अतिमाया अने चशब्द थकी लोच पण लेवो (तं के०) ते चार कषायने (पंमिए
के०) पंमित विवेकी जन होय ते एने संयमना शत्रु (परित्राय के०) इपरिज्ञायें करी
जाणीने (सबमेयंएिराकिच्चा के०) एसर्व कषायने संसारनुं कारण जाणीने तेने प्रत्या
ख्यान परिज्ञायें करी निराकरीने (एिवाणंसंधएमुणीके०) साधु मोक्षने सधे वांछाकरे.

॥ टीपिका—ग्राम्यधर्माः शब्दादिविषयास्तेन्योविरताः संत्येके केचन जगति जगाः प्रा
णिनोजीवितार्थिनस्तेषामात्मोपमया तद्दृष्ट्वाय स्यामं सामर्थ्यं कुर्वन् परिव्रजेत्संयमे
॥ ३३ ॥ अतिमानं च मायां चशब्दाक्रोधलोचौ गृह्येते । एवं कषायव्रतं परिज्ञाय पंमितः
सर्वमेतं नवहेतुं निराकृत्य निर्वाणमनुसंधयेत् मोक्षार्थं प्रशस्तजावानुगतः स्यात् । सतिच
कषाये न संयमः सफलतां याति । यतः । सामन्त्रमणुचरंतस्स, कसाया जस्स उक्कडा
होति । मण्णामि उबुपुप्फं च, निप्फलं तस्स सामणुं इति ॥ ३४ ॥

॥ टीका—कथं संयमानुष्ठाने परिव्रजेदित्याह । (विरएइत्यादि) ग्राम्यधर्माः शब्दादयो
विषयास्तेन्योविरतामनोज्ञेतरेष्वरक्तद्विष्टाः संत्येके केचन जगति पृथिव्यां संसारोदरे
(जगाइति) जंतवोजीवितार्थिनस्तेषां दुःखद्विषामात्मोपमया दुःखमनुत्पादयन्तद्दृष्ट्वा
सामर्थ्यं कुर्यात्कुर्वंश्च संयमानुष्ठाने परिव्रजेदिति ॥ ३३ ॥ संयमविघ्नकारिणामपनयनार्थं
माह । (अइमाणंचेत्यादि) अतीव मानोऽतिमानश्चारित्रमतिक्रम्य योवर्तते चकारादेत
द्वेष्ट्यः क्रोधोपि परिगृह्यते । एवमतिमायां चशब्दादतिलोचं च तमेवंचूनं कषायव्रतं संय
मपरिपंथिनं पंमितोविवेकी परिज्ञाय सर्वमेतं संसारकारणचूतं कषायसमूहं निराकृत्य
निर्वाणमनुसंधयेत्सति च कषायकदंबके नसम्यक् संयमः सफलतां प्रतिपाद्यते । तदुक्तं ।

सामस्रमणुचरंतस्स कसाया जस्स उक्कडा होंति ॥ मस्रामि उहुपुप्फंच निप्पलं तस्स सा
मस्रं ॥ १ ॥ तन्निप्पलत्वेच न मोहसंनवः । तथाचोक्तं । संसारादपलायनप्रतिचुवोरागादयो
मे स्थितास्तृष्णाबंधनबध्यमानमखिलं किंवेत्ति नेदं जगत् ॥ मृत्यो मुंच जराकरेण परुषं के
शेषु मामाग्रहीरेहीत्यादरमंतरेण नवतः किं नागमिष्याम्यहं ॥ १ ॥ इत्यादि । तदेवमेवंनूतक
पायपरित्यागादभिन्नप्रशस्तनावानुसंधनया निर्वाणानुसंधानमेव श्रेय इति ॥ ३४ ॥

संधए साधुधम्मंच, पाठांतरं (सदए साधुधम्मंच) पावधम्मं
णिराकरे ॥ उवहाणवीरिए निस्कू, कोहं माणंच पढए ॥ ३५ ॥
जे य बुद्धा अतिकंता, जे य बुद्धा अणागया ॥ संति तेसिं पइ
छाणं, नूयाणं जगती जहा ॥ ३६ ॥

अर्थ—(संधएसाधुधम्मंच के०) साधुनो धर्मजे कृमादिक दश प्रकारनोठे तेने स
म्यक् जाणीने वृद्धि करे एटले सम्यक् उपदेशीने वृद्धि पमाडे पाठांतरे (सदए साधु
धम्मंच के०) दश प्रकारनायतिधर्म उपर श्रद्धा राखे. (पावधम्मंणिराकरे के०) पाप
धर्म जे जीवोनो मर्दन करतो अको धर्मनेचावे प्रवर्त्ते तेने पापधर्म कहिए, तेने निराक
रे एटले तेनुं उच्चापन करीने (उवहाणवीरिएनिस्कू के०) उपधान जे तप तेने विपे
बलवीर्य फोरवतो एवो साधु (कोहंमाणंचपढए के०) क्रोध अने मानने प्रार्थे नही.
चशब्द अकी साधु वर्तमान काले एवीरीते संयम पाजे. ॥ ३५ ॥ ए धर्म श्रीमहावीर
देवे कह्यो किंवा अन्य जिनोए पण कह्यो ते कहेढे. (जेयबुद्धाअतिकंता के०) जे
तीर्थंकर अतीत काले अया, तथा (जेयबुद्धाअणागया के०) जे तीर्थंकर अनागत
काले अगो चशब्द अकी जे तीर्थंकर वर्तमान काले बिराजमान ठे, ते सर्व एज धर्म
ना कहेनार जाणवा (संतितेसिंपइछाणं के०) तेनो प्रतिष्ठान एटले अवलंबननो स्थान
नक ते शांति एटले समस्त जीवनी दया जाणवी, कोनीपेरे तोके (जहाके०) जेम
(नूयाणंजगती के०) समस्त जीवोने आधारनूत पृथ्वीरूप स्थानक ठे, तेम सर्व
तीर्थंकर देवोने जीवदया रूप शांतिनुं स्थानक ते आधारनूत जाणवो. ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका—साधुधर्मं संयमं संधयेत् वृद्धिं प्रापयेत् तथा पापधर्मं हिंसात्मकं निरा
कुर्यात् । उपधानं तपस्तत्र वीर्योन्निष्ठः क्रोधं मानं च न प्रार्थयेन्नवर्धयेत् ॥ ३५ ॥ ये
बुद्धास्तीर्थकृतोऽतिक्रान्ताअतीताये चाऽनागताः । चशब्दावर्तमानाजिनैश्चास्तेषां सर्वेषां
शांतिर्नैवमार्गः प्रतिष्ठानमाधारः । अथवा शांतिर्मोक्षः प्रतिष्ठानमाधारः । मोक्षश्च नाव
मार्गं विना नस्यादित्यतः सर्वेपि जिनाएनं नावमार्गं प्रतिष्ठानमुक्तवन्तोऽनुष्ठितवन्तश्चेति ग

म्यंते । नूतानां प्राणिनां यथा त्रिलोकी प्रतिष्ठानमेवं सर्वेपि बुद्धाः शान्तिप्रतिष्ठानाः ॥३६॥

॥ टीका—किंच । (संधएस्त्यादि) साधूनां धर्मः क्हांत्यादिकोदशविधः सम्यग्दर्शनचारि
त्रारख्योवा तमनुसंधयेद्वृद्धिमापादयेत् । तद्यथा । प्रतिकूलमपूर्वज्ञानग्रहणेन ज्ञानं तथा शं
कादिदोषपरिहारेण सम्यग्जीवादिपदार्थाधिगमेन च सम्यग्दर्शनमस्वलितमूलोत्तरगुणसंपू
र्णपालनेन प्रत्यहमपूर्वज्ञानग्रहणेन चारित्रं वृद्धिमापादयेदिति । पाठांतरं वा (सदहेसा
धुधम्मंच) पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टसाधुधर्मं मोक्षमार्गत्वेन श्रद्धयित निःशंकतया गृह्णी
याच्चशब्दात्सम्यगनुपालयेच्च । तथा पापं पापोपादानकारणं धर्मं प्राण्युपमर्देन प्रवृत्तं निरा
कुर्यात्तथोपधानं तपस्तत्र यथाशक्त्या वीर्यं यस्य सजवत्युपधानवीर्यस्तदेवं नूतो जिह्नुः
क्रोधं मानं च न प्रार्थयेन्नवर्धयेदेति ॥ ३५ ॥ अथैवं नूतं जावमार्गं किं वर्धमानस्वाम्येवो
पदिष्टवानुतान्येपीत्येतदाशंक्याह । (जेयबुद्धास्त्यादि) ये बुद्धास्तीर्थकृतोऽतीते नादि
के कालेऽनन्ताः समतिक्रान्तास्ते सर्वेऽप्येवं नूतं जावमार्गमुपन्यस्तवंतस्तथा ये चानागता
नविष्यदन्तकालजाविनो नन्ता एव तेऽप्येवमेवोपन्यसिष्यन्ति । चशब्दाद्वर्तमानकालजावि
नश्च संख्येया इति । न केवलमुपन्यस्तवंतोऽनुष्ठितवंतश्च गम्यन्ते । तद्वर्शयति । शमनं
शान्तिर्जावमार्गस्तेषामतीतानागतवर्तमानकालजाविनां बुद्धानां प्रतिष्ठानमाधारो बुद्धत्व
स्यान्यथानुपपत्तेः । यद्विवा शान्तिर्मोक्षः सतेषां प्रतिष्ठानमाधारस्ततस्तदवाप्तिश्च जावमार्ग
मंतरेण न जवतीत्यतस्ते सर्वेऽप्येनं जावमार्गमुक्तवंतोऽनुष्ठितवंतश्च गम्यन्ते । शान्तिप्रति
ष्ठानत्वे दृष्टान्तमाह । नूतानां स्थावरजंगमानां यथा जगती त्रिलोकी प्रतिष्ठानमेवं ते
सर्वेपि बुद्धाः शान्तिप्रतिष्ठाना इति ॥ ३६ ॥

अहसं वयमावन्नं, फासा उच्चावया फुसे ॥ ए ते सुविणिहसे
ज्जा वाएणव महागिरी ॥ ३७ ॥ संबुद्धे से महापन्ने, धीरे दत्तेस
ए चरे ॥ निबुद्धे कालमाकंखी, एवं केवल्लिणो मयंतिवेमि ॥ ३८ ॥
इति मोक्षमार्गनामकं एकादसममश्रयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—(अहसं वयमावन्नं के०) अथ हवे व्रतप्रतिपन्न संयम ग्राहित साधुने (फासा उच्चाव
याफुसे के०) सम विषमादिक उंचा नीचा अनुकूल प्रतिकूल एवा परिसह फरशे (ए
तेसुविणिहसेज्जा के०) तोपण तेणे करीने ते धर्मथकी नचुके एटले धर्म थकी चष्ट
नथाय, कोनी पेरे तोके (वाएणवमहागिरी के०) जेम वायरे करी मेरुपर्वत मोलाय
मान नथाय, तेम परिसह उपने थके साधुजन व्रत थकी मोलायमान नथाय. ॥३७॥
(संबुद्धेसेमहापन्ने के०) ते साधु संवरवान महाप्रज्ञावंत, (धीरेदत्तेसएचरे के०) धै

यवान कर्मविदारवाने सूरवीर, दीधो एपणीक आहार ग्रहण करवाने विषे विचरे (निबुधेकालमाकंखी के०) तथा निवृत्त उपगांत कषाय वालो एवो बतो मरण कालसु धी संयमने वांढे (एवंकेवलिणोमयं के०) एम केवल ज्ञानीउनो मतढे अने तेज केवल ज्ञानीउनो प्रकाश्यो मार्गे श्रीमहावीर देव कहेढे, पण महारी बुद्धिये हुं केतो नथी. ति वेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ३७ ॥ इतिश्रीसूत्रकृतांगना प्रथमश्रुतस्कंधने विषे मोक्षमार्गनामे एकादशमां अव्ययनो अर्थ समाप्त अयो. ॥

॥ दीपिका—अथ तं साधुं प्रतिपन्नव्रतं उच्चावचाः गुणागुणाः स्पर्शाः परीपहोपसर्गाः सृष्टोयुः पीडयेयुः । सच साधुस्तैः पीडितो न विहन्यात् न संयमाञ्जलेत् । यथा वातेन वायुना महागिरिर्मैरुने चलेत् । परीपहोपसर्गजयश्चान्यासवशाद्विधेयः । यथा कश्चिजोपस्तदहर्जातं तर्णकमुत्पाटय गवांतिकं नयति आनयति च ततोसौ क्रमेण प्रत्यहं वर्धमानमपि वत्समुत्पाटयन्नन्यासवशाद्विवर्षत्रिवर्षमपि तमुत्पाटयति । एवं साधुरप्यन्यासात्परीपहोपसर्गजयं विधत्ते ॥३७॥ ससंवृतः साधुर्महाप्रज्ञः सम्यग्दर्शनज्ञानवान् धीरः परीपहादिजिरहोन्मः परेण दत्ते आहारादिके एषणां चरेत् त्रिविधयैषणया युक्तः संयमे चरेत् तथा निवृतः शीतीनूतकालं मृत्युकालं यावदजिकांक्षेत् । एतन्मया यत्पूर्वोक्तं तत्केवलिनः सर्वज्ञस्य मतमिति । ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाहेति ॥३७॥ इत्येकादशं मार्गाव्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—प्रतिपन्नजावमार्गेण च यद्विधेयं तददर्शयितुमाह । (अहसुमित्यादि) अथ मार्गप्रतिपत्त्यनंतरं साधुं प्रतिपन्नव्रतं संतं स्पर्शाः परीपहोपसर्गरूपा उच्चावचा गुरुलघवोनानारूपा वा सृष्टोयुः । सच साधुस्तैरजिडुतः संसारस्वजावमपेक्षमाणः कर्मनिर्जरांच न तैरनुकूलप्रतिकूलैर्विहन्यात् नैवं संयमानुष्ठानान्मनागपि विचक्षेत्किमिव महावातेनेव महागिरिर्मैरुरिति । परीपहोपसर्गजयश्चान्यासक्रमेण विधेयोऽन्यासवतोहि दुष्करमपि सुकरं भवति । अदृष्टांतः । तद्यथा कश्चिजोपस्तदहर्जातं तर्णकमुत्क्षिप्य गवांतिके नयत्यानयति वा ततोसावनेनैव क्रमेण प्रत्यहं प्रवर्धमानमपि वत्समुत्क्षिपन्नन्यासवशाद्विहायनं त्रिहायणमप्युत्क्षिपत्येवं साधुरप्यन्यासात् शनैःशनैः परिपहोपसर्गजयं विधत्तइति ॥३७॥ सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिहीर्षुरुक्तोपमधिकृत्याह । (संबुडेइत्यादि) सएवं साधुः संवृताश्रवदारतया संवरसंवृतोमहती प्रज्ञा यस्यासौ महाप्रज्ञः सम्यग्दर्शनज्ञानवांस्तथा धीर्बुद्धिस्तथा राजतइति धीरः परीपहोपसर्गाऽहोन्मोवा सएवंनूतः सन् परेण दत्ते सत्याहारादिके एषणां चरेत्त्रिविधयाप्येषणया युक्तः सन् संयममनुपालयेत्तथा निवृतः कषायोपशमाद्धीतीनूतकालं मृत्युकालं यावदजिकांक्षेत् । एतन्मया प्राक् प्रतिपादितं तत्केवलिनः सर्वज्ञस्य तीर्थक

तोमते । एतच्च जंबूस्वामिनमुद्दिश्य सुधर्मस्वाम्याह । तदेतद्यत्त्वया मार्गस्वरूपं प्रश्रितं त
न्मया न स्वमनीषिकया कथितं तर्हि केवलिनोमतमेतदित्येवं जवता ग्राह्यं । इतिः परिसमां
ह्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३७ ॥ इति मार्गस्वमेकादशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ हवे समवसरण नामे बारसुं अध्ययन प्रारंभिए ठैए अंगीधारमां अध्ययनने विषे मो
ह्म मार्ग कह्यो ते मोहने तो जे कुमार्ग मूकीने सुमार्गने पडिवजे ते अंगीकार करे माटे
मार्ग प्रतिपत्ति चारित्रिये कुमार्गने परिहरवो ए अधिकारे बारसो अध्ययन प्रारंभियेठैए.

चत्वारि समोसरणाणिमाणि, पावाडया जाइं पुढोवयंति ॥ कि

रियं अकिरियं विणियंति तइयं, अन्नाण माहंसु चउठमेव ॥१॥

अस्साणिया ता कुसलावि संता, असंशुयाणो वितिगिहतिन्ना ॥

अकोविया आहु अकोवियेहिं, अणाणुवीडुत्तु मुसं वयंति ॥२॥

अर्थ—(चत्वारिसमोसरणाणिमाणि के०) ए आगल देखाणो ते चार प्रकारना
समोसरण एटले परतीर्थिकनो समुदाय जाणवो ते (पावाडयाजाइंपुढोवदंति के०)
प्रावाडुक एटले कुवादि ते जुडं जुडं बोलेढे ते केवरीते तोके एकवादि (किरियं के०)
क्रियानेज सफल कहेढे. तथा बीजो वादि (अकिरियं के०) अक्रियानेज सफल कहे
ढे अने (विणियंतितइयं के०) बीजोवादि विनयज प्रधानढे एम बोलेढे (अन्नाणमा
हंसुचउठमेव के०) अन्यवली चोथो अज्ञानवादि ते अज्ञाननेज प्रधान पणे मानेढे
॥ १ ॥ हवे एपूर्वोक्त चारे वादिउमाना सर्व प्रकारे असंबंध प्रलापि अज्ञातिक एवां
जे अज्ञानवादि तेनेज पहेला कहेढे. (अस्साणियाताकुसलाविसंता के०) ते अज्ञानवा
दि अज्ञानी ठता एम कहेढेजे अमेज पंढित हैयें एम मानेढे परंतु ते (असंशुया के०)
असंबंधजापो जाणवा ते (एोवितिगिहतिन्ना के०) चित्तनीजे त्रांति तेथकी तस्या नथी
भाटे मृषावादि जाणवा ते अज्ञानवादि (अकोविया आहुअकोवियेहिं के०) सम्यक्
धर्म प्ररुपवाने अनिपुण एटले साक्षात् सत्यधर्मनुं ज्ञान जाणवाने असमर्थढे माटे
ए अकोविद ढे तो एना समीपे सांजले एवा जे एमना शिष्य तेपण अकोविद एटले
मूर्ख जाणवा जेमाटे ते एवुं असंबंध वचन बोलेढे के अज्ञान एज श्रेयढे तो एवुं ते
मनुं बोलवुं जेढे तेने मूर्खज मान्य करेढे ॥ सरिसासरिसेहिंरञ्चंति इतिवचनात् एम ते
(अणाणुवीडुत्तुमुसंवयंति के०) अनालोची थका सर्वकाल मृषाज बोलेढे. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—सांप्रतं द्वादशमारच्यते । पूर्वं मार्गोक्तः सच कुमार्गपरित्यागात्सम्यग्ज
वतीति इह कुमार्गत्यागउच्यते । यथा (चत्वारि) चत्वारि समवसरणानि परतीर्थि

कान्युपगमसमूहरूपाणि इमानि यानि प्रावाङ्मकाः परतीर्थिकाः पृथक् पृथक् वदन्ति । क्रियामस्तीत्यादिकां वदन्तीति क्रियावादिनः । अक्रियां नास्तीत्यादिकां वदन्तीत्यक्रियावादिनः । तृतीयावैनयिकाः । चतुर्थास्त्वज्ञानिकाः । इमानि चत्वारि समवसरणान्युच्यन्ते ॥ १ ॥ अथैतेषामज्ञानिकाएव सर्वापलापिनस्तानेवादावाह । (अस्माणीति) अज्ञानिकास्तावदादौ प्रदर्श्यन्ते । अज्ञानिकाः किल वयं कुशला इति वादिनोपि संस्तुताश्च संबुद्धाः अतएव विचिकित्सा चित्तशुद्धिश्चित्तत्रांतिस्तां न तीर्णानातिक्रान्ताः । तथाहि । केचित्सर्वज्ञं मन्यन्ते केचित्तं निषेधन्ति एके सर्वगतमात्मानं वदन्त्यन्ये देहमात्रमपरे अंगुष्ठपर्वमात्रं । केचित् श्यामाकतंदुलमात्रमन्ये मूर्तममूर्तं हृदयमध्यवर्तिनं ललाटस्थितमित्यादि । एषामेकवाक्यता कथं स्यात् । नचातिशयज्ञानी कश्चिदस्ति यद्वाक्यं प्रमाणीक्रियते । तथा ज्ञानवतां प्रमादोबहुदोषः । ततोवरमज्ञानमेवेति वदन्तश्चित्तत्रांतिं नातिक्रान्ताश्चकोविदाः सम्यक्परिज्ञानविकलाश्चकोविदेभ्यः स्वशिष्येभ्यश्चाद्भुः । तथा तेऽननुविचिंत्य अविचिंत्य जाषणान्मृपाऽसत्यं वदन्ति ॥ २ ॥

॥ टीका-उक्तमेकादशमध्ययनं । सांप्रतं द्वादशमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने मार्गो निहितः सच कुमार्गव्युदासेन सम्यग्मार्गतां प्रतिपाद्यतेऽतः कुमार्गव्युदासं चिकीर्षुणा तत्स्वरूपमवगंतव्यमित्यतस्तत्स्वरूपनिरूपणार्थमिदमध्ययनमायातमस्य चोपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोऽयं । तद्यथा । कुमार्गनिधायिनां क्रियाक्रियाज्ञानिवैनयिकानां चत्वारि समवसरणानीह प्रतिपाद्यन्ते । नाम निष्पन्ने तु निक्षेपे समवसरणमित्येतन्नामनिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । समवसरणं मिचउक्कं सचित्ताचित्तमीसगं दवे ॥ खेत्तंमि जंमि खेत्ते, काले जं जंमि कालंमि ' ॥ १७ ॥ (समवसरणमित्यादि) समवसरणमिति सृगतावित्येतस्य धातोः समवोपसर्गपूर्वस्य द्युडंतस्य रूपं । सम्यगेकीनावेनावसरणमेकत्रगमनं मेलापकः समवसरणं तस्मिन्नपि केवलं स माधौ षड्विधोनामादिकोनिक्षेपस्तत्रापि नामस्थापने कुस्से इव्यविषयं पुनः समवसरणं नोऽप्यगमतोऽशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तं सचित्ताचित्तमिश्रजेदात्रिविधं । सचित्तमपि द्विपदचतुष्पदापदजेदात्रिविधमेव । तत्र द्विपदानां साधुप्रचृतीनां तीर्थकृत्कृन्मनिष्क्रमणप्रदेशादौ मेलापकः । चतुष्पदादीनां गवादीनां निपानप्रदेशादौ । अपदानां तु वृक्षादीनां स्वतोनास्ति समवसरणं विवक्ष्या तु काननादौ नवत्यपि । अचित्तानां तु द्युणुकायत्रादीनां तथा मिश्राणां सेनादीनां समवसरणसद्भावोऽवगंतव्य इति । क्षेत्रसमवसरणं तु परमार्थतोनास्ति विवक्ष्या तु यत्र द्विपदादयः समवसरन्ति व्याख्यायते च समवसरणं यत्र तत्क्षेत्रप्राधान्यादिदमुच्यते । एवं कालसमवसरणमपि इष्टव्यमिति । इदानीं जाव

समवसरणमधिकृत्याह । “ नावसमोसरणं पुण, एणव्वं ठविहंमि नावंमि ॥ अहवा वि
किरिय अकिरिया, अन्नाणी नेव चेणइया ॥ १९ ॥ (नावसमवसरणमित्यादि) नावा
नामौदयिकादीनां समवसरणमेकत्र मेलकोनावसमवसरणं । तत्रौदयिकोनावएकविंशति
चेदः । तद्यथा । गतिश्चतुर्धा । कषायाश्चतुर्विधाः । एवं लिंगं त्रिविधं । मिथ्यात्वाज्ञानाऽसं
यतत्वाऽसिद्धत्वानि प्रत्येकमेकैकविधानि । लेश्याः कृष्णादिचेदेन षड्विधाऽनवन्ति । औपशमि
कोद्विविधः । सम्यक्त्वचारित्रोपशमचेदात् । द्वायोपशमिकोप्यष्टादशचेदनिन्नः । तद्यथा ।
ज्ञानं मतिश्रुतावधिमनःपर्यायचेदाश्चतुर्धा । अज्ञानं मत्यज्ञानश्रुताज्ञानविजंगचेदात्रिवि
धं । दर्शनं चक्षुरवधिदर्शनचेदात्रिविधमेव । लब्धिर्दानलाज्जोगोपजोगवीर्यचेदात्पं
चधा । सम्यक्त्वचारित्रसंयमासंयमाः प्रत्येकमेकप्रकाराऽस्ति । द्वायिकोनवप्रकारः । तद्यथा ।
केवलज्ञानं केवलदर्शनं दानादिलब्धयः पंच सम्यक्त्वं चारित्रं चेति । जीवत्वजव्यत्वानव्यत्व
चेदात्पारिणामिकस्त्रिविधः । सान्निपातिकस्तु द्वित्रिचतुःपंचकसंयोगैर्नवति । तत्र द्विकसंयो
गः संसिद्धस्य द्वायिकपारिणामिकनावद्वयसद्भावादवगंतव्यः । त्रिकसंयोगस्तु मिथ्यादृष्टि
सम्यग्दृष्ट्यविरतानामौदयिकद्वायोपशमिकपारिणामिकनावसद्भावादवगंतव्यः । तथा न
वस्थकेवलिनोप्यौदयिकद्वायिकपारिणामिकसद्भावाद्विज्ञेयइति । चतुष्कसंयोगोपि द्वायि
कसम्यग्दृष्टीनामौदयिकद्वायिकद्वायोपशमिकपारिणामिकनावसद्भावात्तयोपशमिकसम्य
ग्दृष्टीनामौदयिकोपशमिकद्वायोपशमिकपारिणामिकसद्भावाच्चेति । पंचकसंयोगस्तु द्वायि
कसम्यग्दृष्टीनामुपशमश्रेण्यां समस्तोपशांतचारित्रमोहानां नावपंचकसद्भावाद्विज्ञेयइति ।
तदेवं नावानां द्विकत्रिकचतुष्कपंचकसंयोगात्संज्ञविनः सान्निपातिकचेदाः षड्जवं
त्येतएव त्रिकसंयोगचतुष्कसंयोगगतिचेदात्पंचदशधा प्रदेशांतरेऽनिहिताऽस्ति । षड्विधे
नावे नावसमवसरणं निर्युक्तिकृदेव दर्शयति । क्रियां जीवादिपदार्थोस्तीत्यादिकां
वदितुं शीलं येषां ते क्रियावादिनः । एतद्विपर्यस्ताअक्रियावादिनस्तथा ज्ञानिनोज्ञान
निह्ववादिनस्तथा वैनयिकाविनयेन चरन्ति तत्प्रयोजनावा वैनयिकाः । एषां चतु
र्णामपि सप्तचेदानामाक्षेपं कृत्वा यत्र विक्षेपः क्रियते तद्भावसमवसरणमित्येतच्च
स्वयमेव निर्युक्तिकरोऽत्यगाथया कथयिष्यति । सांप्रतमेतेषामेवानिधानान्वर्यतादर्श
नद्वारेण स्वरूपमाविष्कुर्वन्नाह । “ अन्निति किरियवादी, वयंति एण्डियकिरियवा
दीया ॥ अस्माणी अस्माणं, ञ्णइत्ता वेणइयवादी ” ॥ २० ॥ (अन्नित्यतीत्यादि)
जीवादिसद्भावपदार्थोस्त्येवेत्ये । सावधारणक्रियान्युपगमोयेषां ते अस्तीति क्रियावादि
नस्ते चैवंवादित्वान्मिथ्यादृष्टयः । तथाहि । यदि जीवोस्त्येवेत्येवमन्युपगम्यते ततः
सावधारणत्वान्न कथंचिन्नास्तीत्यतः स्वरूपसत्तावत्पररूपापत्तिरिति स्यादेवंच नानेकं जगत्
स्यान्नचैतद्दृष्टमिष्टं वा । तथा नास्त्येव जीवादिकः पदार्थोऽस्त्येवं वादिनोऽक्रियावादिनस्ते

प्यसद्भूतार्थप्रतिपादनान्मिथ्यादृष्टयएव । तथा ह्येकांतेन जीवास्तित्वप्रतिषेधे कर्तुरज्ञावा
 आस्तीत्येतस्यापि प्रतिषेधस्याज्ञावस्तदज्ञावाञ्च सर्वास्तित्वमनिवारितमिति ॥ तथा न ज्ञा
 नमज्ञानं तद्विद्यते येषां ते ज्ञानिनस्ते ह्यज्ञानमेव श्रेयश्चैव वदन्त्येतेपि मिथ्यादृष्टयएव ।
 तथा ह्यज्ञानमेव श्रेयश्चैतदपि न ज्ञानमृतेनणितुं पार्यते तदनिधानाच्चावश्यं ज्ञानम
 न्युपगतं तैरिति । तथा वैयर्थ्याविनयादेव केवलात्स्वर्गमोक्षावाप्तिमज्जिज्ञाप्यतोमिथ्यादृ
 ष्टयोयतो न ज्ञानक्रियान्यामंतरेण मोक्षावाप्तिरिति । एषां च क्रियावाद्यादीनां स्वरूपं त
 न्निराकरणं चाचारटीकायां विस्तरेण प्रतिपादितमिति नेह प्रतन्यते । सांप्रतमेतेषां जेद
 संख्यानिरूपणार्थमाह । “ अस्यस्यं किरियाणं, अकिरियाणं च होऽ चुलसीति ॥ अज्ञा
 णियसत्तच्छी, वेणइयाणं च वत्तीसाः ” ॥ ११ ॥ (अस्येत्यादि) क्रियावादिनामशीत्यधि
 कं शतं नवति तच्चानया प्रक्रियया । तद्यथा । जीवादयो नव पदार्थाः परिपाट्या स्थाप्यं
 ते । तदधः स्वतः परतश्च जेद द्यं ततोप्यधोनित्यानित्यजेद द्यं ततोप्यधस्तात्परिपाट्या
 कालस्वजावनियतीश्वरात्मपदानि पंच व्यवस्थाप्यंते । ततश्चैवं चारणिकाप्रक्रमः । तद्य
 था । अस्ति जीवः स्वतोनित्यः कालतः । तथाऽस्ति जीवः स्वतोऽनित्यः कालतएव । ए
 वं परतोपि जंग द्यं । सर्वेपि च चत्वारः कालेन लब्धाः । स्वजावनियतीश्वरात्मपदान्य
 पि प्रत्येकं चत्वारएव लज्जते । ततश्च पंचापि चतुष्ककाविंशतिर्नवति । साधि जीवपदा
 र्थेन लब्धा । एवमजीवादयोप्यष्टौ प्रत्येकं विंशतिं लज्जते । ततश्च नवविंशतयोमीलि
 ताः क्रियावादिनामशीत्युत्तरशतं नवतीति । इदानीमक्रियावादिनां नसंत्येव जीवादयः
 पदार्थाश्चैवमन्युपगमवतोमनेनोपायेन चतुरशीतिरवगंतव्या । तद्यथा । जीवादीन् प
 दार्थान् सप्तान्जिलिख्य तदधः स्वपरजेद द्यं व्यवस्थाप्यं । ततोप्यधः कालयदृष्टानियति
 स्वजावेश्वरात्मपदानि षड्व्यवस्थाप्यानि । जंगकानयनोपायस्त्वयं । नास्ति जीवः स्वतः
 कालतः । तथा नास्ति जीवः परतः कालतः । एवं यदृष्टानियतिस्वजावेश्वरात्मनिः प्र
 त्येकं द्वौ द्वौ जंगकौ लज्जते । सर्वेपि द्वादश । तेऽपि च जीवादिपदार्थसप्तकेन गुणिता
 श्वतुरशीतिरिति । तथाचोक्तं । कालयदृष्टानियतिस्वजावेश्वरात्मतश्चतुरशीतिः । नास्तिक
 वादिगणमते न संति ज्ञावाः स्वपरसंस्थाः । सांप्रतमज्ञानिकानामज्ञानादेव विवक्षितका
 र्यसिद्धिमिहतां ज्ञानं तु सदपि निष्फलं बहुदोषत्वाच्चेत्तेवमन्युपगमवतां सप्तप्रष्टिनेनो
 पायेनावगंतव्या । जीवाजीवादीन् नव पदार्थान् परिपाट्या व्यवस्थाप्य तदधोऽमी
 सप्त जंगकाः संस्थाप्याः । सत् असत् सदसत् अद्वं १ । दवक्तव्यं असदवक्तव्यं सद
 सदवक्तव्यमिति । अजिज्ञापस्त्वयं । सन् जीवः कोवः, अगंकिवा तेन ज्ञातेन १ असन्
 जीवः कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन, २ सदसन् जीवः कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन ३ अथ
 कव्योजीवः कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन ४ सदवक्तव्योजीवः कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन ५ अ

सदवक्तव्योजीवः कोवेत्ति किंवातेन ज्ञातेन ६ सदसदवक्तव्योजीवः कोवेत्ति किंवातेन ज्ञातेन ७ एवमजीवादिष्वपि सप्त जंगकाः । सर्वेपि मिलितास्त्रिपष्टिस्तथाऽपरे ऽमी च त्वारोजंगकाः । तद्यथा । सती जावोत्पत्तिः कोवेत्ति किंवा तथा ज्ञातया १ असती जावोत्पत्तिः कोवेत्ति किंवा तथा ज्ञातया २ सदसती जावोत्पत्तिः कोवेत्ति किंवा तथा ज्ञातया ३ अवक्तव्या जावोत्पत्तिः कोवेत्ति किंवा तथा ज्ञातया ४ सर्वेपि सप्तपष्टिरित्युत्तरं जंगकत्रयमुत्पन्नजावावयवोपेक्षमिह जावोत्पत्तौ न संभवतीति नोपन्यस्तं । उक्तं च । अज्ञानिकवादिमतं नव जीवादीन् सदादिसप्तविधान् ॥ जावोत्पत्तिः सदसदेधा वाच्या च कोवेत्ति ॥ १ ॥ इदानीं वैनयिकानां विनयादेव केवलात्परलोकमपीहतां द्वात्रिंशदनेन प्रक्रमेण योज्याः । तद्यथा । सुरनृपतियतिज्ञानिस्थविराधममातृपितृषु मनसा वाचा कायेन दानेन चतुर्विधोविनयोविधेयः । सर्वेप्यष्टौ चतुष्ककामिलिताद्वात्रिंशदिति । उक्तं च वैनयिकमतं विनयश्चेतोवाक्कायदानतः कार्यः । सुरनृपतियतिज्ञानिस्थविराधममातृपितृषु सदा ॥ १ ॥ सर्वे प्येते क्रियाज्ञानिवैनयिकवादिभेदाएकीकृतास्त्रीणि त्रिषष्ट्यधिकानि प्रावाहुकमतशतानि भवन्ति । तदेवंवादिनां मतभेदसंख्यां प्रदर्श्याऽधुना ते पामध्ययनोपयोगित्वं दर्शयितुमाह । “ तेसिं मताणुमएणं पन्नवणावन्निया इहक्षयणे ॥ सप्तावणिब्बयब्बं, समोसरणमाहु तेणं तु ” ॥ २१ ॥ (तेसिंमताणुमएणंइत्यादि) तेषां पूर्वोक्तवादिनां मतमभिप्रायस्तेन यदनुमतं पक्षीकृतं तेन पक्षीकृतेन पक्षीकृताश्रयणेन प्रज्ञापना प्ररूपणा वर्णिता प्रतिपादिता इहास्मिन्नध्ययने गणधरैः । किमर्थमिति दर्शयति । तेषां यः सद्भावः परमार्थस्तस्य निश्चयोनिर्णयस्तदर्थं तेनैव कारणेनेदमध्ययनं समवसरणाख्यमाहुर्गणधराः । तथाहि । वादिनां सम्यगवसरणं मेलापकस्तन्मतनिश्चयार्थमस्मिन्नध्ययने क्रियतइत्यतः समवसरणाख्यमिदमध्ययनं क्रियते । इदानीं तेषां सम्यग्मिथ्यात्ववादित्वं विजागेन यथा भवति तथा दर्शयितुमाह । “ सम्महिच्छी किरिया, वादीमिह्वाय सेसगा वाई ॥ जहि ऊणमिह्वाय, सेवह्वायं इमं सव्वं ॥ २२ ॥ (सम्महिच्छीत्यादि) सम्यगविपरीता दृष्टिर्दर्शनं पदार्थपरिहृत्तिर्यस्यासौ सम्यग्दृष्टिः । कोसावित्याह । क्रियामस्तीत्येवंनूतां वदितुं शीलमस्येति क्रियावादी । अत्रच क्रियावादीत्येतद्वित्तिकिरियवादीत्यनेन प्राक् प्रसाधितं सदनूयसम्यग्दृष्टित्वं विधीयते तस्याऽसिद्धत्वादिति । तथाहि । अस्ति लोकालोकविजागः । अस्त्यात्मा अस्ति पुण्यपापविजागः । अस्ति तत्फलं स्वर्गनरकावासिलक्षणं । अस्ति कालः कारणत्वेनाज्ञेयस्य जगतः प्रभववृद्धिस्थितिर्विनाज्ञेषु साध्येषु तथा शीतोष्णवर्षावनस्पतिपुष्पफलादिषु चेति । तथाचोक्तं । कालः पचति नूतानीत्यादि । तथास्तिस्वजावोपि कारणत्वेनाज्ञेयस्य जगतः स्वजावः स्वजाव इति कृत्वा तेनहि जीवाजीवनव्यत्वमूर्तत्वानां स्वरूपानुविधानात् । तथा धर्माऽधर्माका

शकालादीनां च गतिस्थित्यवगाहपरत्वापरत्वादिस्वरूपापादनादिति । तथा चोक्तं । कः
 कंटकानामित्यादि । तथा नियतिरपि कारणत्वेनाश्रीयते । तथातथा पदार्थानां नियते
 रेव नियतित्वात् । तथाचोक्तं । प्राप्तव्योनियतिबलाश्रयेणेत्यादि । तथा पुरा कृतं यच्च
 शुभाशुभमिष्टानिष्टफलकारणं । तथा चोक्तं । यथायथा पूर्वकृतस्य कर्मणः फलं निधान
 स्थमिहोपतिष्ठते ॥ तथातथा पूर्वकृतानुसारिणी प्रदीपहस्तेव मतिः प्रवर्तते ॥ १ ॥
 तथा । स्वकर्मणा युक्तएव सर्वोद्युत्पद्यते जनः ॥ सयथाऽकृष्यते तेन न यथा स्वयमि
 ष्टीत्यादि । तथा पुरुषकारोपि कारणं यस्मान्नपुरुषकारमंतरेण किंचित्स्थितिः ।
 तथा चोक्तं । न दैवमिति संचिंत्य त्यजेद्यममात्मनः ॥ अनुद्यमेन कस्तैलं
 तिलेभ्यः प्राप्तुमर्हति ॥ १ ॥ तथा । उद्यमाच्चारुचित्रांगि नरोजडाणि पश्यति
 ॥ उद्यमात्कृमिकीटोपि निनत्ति महतोऽुमान् ॥ २ ॥ तदेवं सर्वानपि कालादीन्
 कारणत्वेनान्युपगच्छन् तथात्मपुण्यपापपरलोकादिकं चेह्वन् क्रियावादी सम्यग्दृष्टि
 त्वेनान्युपगंतव्यः । शेषकास्तु वादाश्चक्रियावादाज्ञानवादवैतनधिकवादाभिध्यावादाश्
 चैवं दृष्टव्याः । तथाहि । अक्रियावाद्यत्यंतनास्तिकोऽध्यक्षसिद्धं जीवाजीवादिपदा
 र्थजातमपन्हुवन् मिथ्यादृष्टिरेव नवति । अज्ञानवादी तु सति मत्यादिके हेयोपादे
 यप्रदर्शके ज्ञानपंचके ज्ञानमेव श्रेयस्त्येवं वदन् कथं नोन्मत्तः स्यात्तथा विनयवाद्य
 पि विनयादेव केवलात् क्रियासाध्यां सिद्धिमिहन्नपकर्णयितव्यः । तदेवं विपरीतार्था
 निधायकाएते मिथ्यादृष्टयोऽवगंतव्याः । ननुच क्रियावाद्यप्यशीत्युत्तरशतज्ञेदोनवति
 तत्रतत्र प्रदेशे कालादीनन्युपगच्छन्नेव मिथ्यावादित्वेनोपन्यस्तस्तत्कथमिह सम्यग्दृष्टित्वे
 नोच्यतइति । उच्यते । सतत्रास्त्येव जीवस्त्येवं सावधारणतयाऽन्युपगमं कुर्वन् का
 लएवैकः सर्वस्यास्य जगतः कारणं तथा स्वभावएव नियतिरेव पूर्वकृतमेव पुरुषकारएव
 त्येवमपरनिरपेक्षतथैकांतेन कालादीनां कारणत्वेनाश्रयणान्मिथ्यात्वं । तथाहि । अ
 स्त्येव जीवस्त्येवमस्तिना सह जीवस्य सामानाधिकरण्यात् । यद्यदस्ति तत्तज्जीवइति प्रा
 त्तमतोनिरवधारणपक्षसमाश्रयणादिह सम्यक्त्वमजिहितं । तथा कालादीनामपि स
 मुदितानां परस्परसव्यपेक्षाणां कारणत्वेनेहाश्रयणात्सम्यक्त्वमिति । ननुच कथं
 कालादीनां प्रत्येकं निरपेक्षाणां मिथ्यात्वस्वभावत्वे सति समुदितानां सम्यक्त्वसद्भावः ।
 नहि यत्प्रत्येकं नास्ति तत्समुदायेपि नवितुमर्हति सिकतातैलवत् । नैतदस्ति प्रत्येकं
 प्रत्येकं पद्मरागादिमणिष्वविद्यमानापि रत्नावली समुदाये नवंती दृष्टा । नच दृष्टे
 ऽनुपपन्नं नामेति यत्किंचिदेतत् । तथाचोक्तं । कालो सदावणियई, पुत्रकथं पुरिसकारणे
 गता ॥ मिहन्ते ते चेव उ, समासउ ह्येति संमत्तं ॥ १ ॥ सवे विय काला इय समुदा
 येण साहगा नणिया ॥ जुहुत्तियएमेवयं, सम्मं सवस्स कज्जस्स ॥ २ ॥ नहि काला

दी हिंतो, केवलएहिं तु जायए किंचि ॥ इह सुग्गरंधणादिवि, ता सवे समुदिता हेऊ ॥ ३ ॥ जह एोगंलंकणगुणा, वेरुलियादीमणीविसंजुत्ता ॥ रयणावलीवएसं, ए जहं ति महवमुत्तावि ॥ ४ ॥ तह एिययवादसुविणि, णियावि अणाणपरकनिरवेस्का ॥ सम्मदं सणसदं, सवेवि एयाणपाविंति ॥ ५ ॥ जह पुण तेचेव मणी, जहा गुणविसे सजागपडिबद्धा ॥ रयणावलित्तिजणइ, चयंतिपाडिक्कसस्साउं ॥ ६ ॥ तह सवे एयवा या, जहाणुरूवविणिउत्तवत्तवा ॥ सम्मदं सणसदं, जंनंति ए विसेससस्साउं ॥ ७ ॥ तम्हा मिह्दिही, सवे विणया सपरकपडिबद्धा ॥ अस्सोस्सुनिस्सिया पुण, हवंति सम्मत्तसस्सावा ॥ ८ ॥ यतएवं तस्मात्त्यक्त्वा मिथ्यात्ववादं कालादिप्रत्येकैकांतकारणरूपं से वध्वमंगीकुरुध्वं सम्यग्वादं परस्परसव्यपेक्षकालादिकारणरूपमिममिति मयोक्तं प्रत्यक्षाव सन्नं सत्यमवितथमिति । गतोनामनिष्पन्नोनिर्द्वेषः । सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणो पेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं तच्चेदं । (चत्तारीत्यादि) अस्य च प्राक्तनाध्ययनेन सहायं संबं धः । तद्यथा । साधुना प्रतिपन्नजावमार्गेण कुमार्गाश्रिताः परवादिनः सम्यक्परिज्ञाय प रिहर्तव्यास्तत्स्वरूपाविष्करणं चानेनाध्ययनेनोपदिश्यते इत्यनंतरसूत्रस्यानेन सूत्रेण सह संबन्धोयं । तद्यथा । संवृतोमहाप्रज्ञोवीरोदत्तेषणां चरन्नजिनिर्वृतः सन् मृत्युकालमजिकां ह्नेदेतत्केवलिनोनाषितं । तथा परतीर्थिकपरिहारं च कुर्यात् एतच्च केवलिनो मतं । अ तस्तत्परिहारार्थं तत्स्वरूपनिरूपणमनेन क्रियते । चत्तारीति संख्यापदमपरसंख्यानिवृत्त्य र्थं समवसरणानि परतीर्थिकान्युपगमसमूहरूपाणि यानि प्रावाडुकाः पृथग्वदंति तानि चामूनि अन्वर्थानिधायिनिः संज्ञापदैर्निर्दिश्यन्ते । तद्यथा । क्रियामस्तीत्यादिकां वदितुं शीलं येषां ते क्रियावादिनस्तथाऽक्रियां नास्तीत्यादिकां वदितुं शीलं येषां तेऽक्रिया वादिनस्तथा तृतीयावैनयिकाश्चतुर्थास्त्वज्ञानिकाइति ॥ १ ॥ तदेवं क्रियाऽक्रियावैनयि काज्ञानवादिनः सामान्येन प्रदर्श्याधुना तदूपणार्थं तन्मतोपन्यासं पश्चानुपूर्व्याप्यस्ती त्यतः पश्चानुपूर्व्याकर्तुमाह । यदि चैतेषामज्ञानिकाएव सर्वापलापितयाऽत्यंतमसंबद्धाश्च तस्तानेवादावाह । (अस्माण्याइत्यादि) अज्ञानं विद्यते येषामज्ञानेन वा चरंतीत्य ज्ञानिकाः । अज्ञानिकावा तावत्प्रदर्श्यते । ते चाज्ञानिकाः किल वयं कुशलाइत्येवं वादि नोपि संतोऽसंस्तुताज्ञानमेव श्रेयइत्येवं वादितया असंबद्धाः । असंस्तुतत्वादेव विचिकि त्सा चित्तविभुतिश्चित्तत्रांतिः संशीतिस्तां न तीर्णानातिक्रान्ताः । तथाहि । ते ऊचुर्यएते ज्ञानिनस्ते परस्परविरुद्धवादितया असंबद्धाअसंस्तुतत्वादेव विचिकित्तान यथार्थवा दिनोजवंति । तथा ह्येके सर्वगतमात्मानं वदंति तथान्ये असर्वगतं अपरे अंगुष्ठपर्वमा त्रं केचन श्यामाकतंडुलमात्रमन्ये भूर्तमभूर्तं हृदयमध्यवर्तिनं ललाटव्यवस्थितमित्या यात्मपदार्थएव सर्वपदार्थपुरःसरे तेषां नैकवाक्यता । नचातिशयज्ञानी कश्चिदस्तीति य

द्वाक्यं प्रमाणीक्रियेत । न चासौ विद्यमानोऽप्युपलक्ष्यते ऽर्वाग्दर्शिना । नासर्वज्ञः सर्वं
 जानातीति वचनात् । तथाचोक्तं । सर्वज्ञोसाविति ह्येतत्तत्कालेऽपि बुभुत्सुनिः ॥ तज्ज्ञान
 क्षेत्रविज्ञानशून्यैर्विज्ञायते कथं ॥ १ ॥ नच तस्य सम्यक् तदुपायपरिज्ञानाभावात्संज्ञवः संज्ञवा
 नावश्चेतरेतराश्रयत्वात् । तथाहि । न विशिष्टपरिज्ञानमृते तदवाऽप्युपायपरिज्ञानमुपायमंतरे
 ण नचोपेयस्य विशिष्टपरिज्ञानस्यावाप्तिरिति । नच ज्ञानं क्षेत्रस्य स्वरूपं परिच्छेत्तुमलं । त
 थाहि । यत्किमप्युपलक्ष्यते तस्यार्वाग्मध्यपरजागैर्जाढ्यं । तत्रार्वाग्जावस्यवोपलब्धेर्नंतर
 योस्तेनैव व्यवहितत्वात् । अर्वाग्जागस्यापि जागत्रयकल्पनात्तत्सर्वातीत्य जागपरिकल्प
 नया परमाणुपर्यवसानता परमाणोश्च स्वानाविकविप्रकृष्टत्वादर्वाग्दर्शिनिनां नोपलब्धि
 रिति । तदेवं सर्वज्ञस्याभावादसर्वज्ञस्य च यथावस्थितवस्तुस्वरूपापरिच्छेदात्सर्ववादि
 नां च परस्परविरोधेन पदार्थस्वरूपान्युपगमात् यथोत्तरपरिज्ञानिनां प्रमादवतां बहुतर
 दोपसंज्ञवादज्ञानमेव श्रेयः । तथाहि । यद्यज्ञानवान् कथंचित्पादेन शिरसि हन्यात्
 तथापि चित्तशुद्धेर्न तथाविधदोषानुपंगी स्यादित्येवमज्ञानिनएवंवादिनः संतोऽसं
 बद्धानचैवं विधां चित्तविभुतिं वितीर्णां इति । तत्रैवं वादिनस्ते अज्ञानिकाश्चकोविदा
 अनिपुणाः सम्यक् परिज्ञानविकलास्त्यवगंतव्याः । तथाहि । यत्तैरजिहितं ज्ञानवादि
 नः परस्परविरुद्धार्थवादितया न यथार्थवादिन इति तज्जवत्सर्वज्ञप्रणीतागमान्युपगम
 वादिनामयथार्थवादित्वं । नचान्युपगमवादाएव बाधायै प्रकल्प्यते । सर्वज्ञप्रणीतागमान्यु
 पगमवादिनां तु न क्वचित्परस्परतोविरोधः सर्वज्ञत्वान्यथानुपपत्तेरिति । तथाहि । प्रह्नी
 णाऽशेषावरणतया रागद्वेषमोहानामनृतकारणानामनावान्न तद्वाक्यमयथार्थमित्येवं
 तत्प्रणीतागमवतां न विरोधवादित्वमिति । ननुच स्यादेतद्यदि सर्वज्ञः कश्चित्स्यान्रचासौ
 संज्ञवतीत्युक्तं प्राक् । सत्यमुक्तमयुक्तं तूक्तं । तथाहि । यत्तावदुक्तं नचासौ विद्यमानोऽप्युपल
 क्ष्यते ऽर्वाग्दर्शिनिस्तदयुक्तं । यतोयद्यपि परचेतोवृत्तीनां दुरन्वयत्वात्सरागावीतरागाश्च चेष्ट
 ते वीतरागाः सरागाश्चेत्यतः प्रत्यक्षेणानुपलब्धिस्तथापि संज्ञवानुमानस्य सद्भावात्तद्वाध
 कप्रमाणाभावाच्च तदस्तित्वमनिवार्यं । संज्ञवानुमानं त्विदं व्याकरणादिना शास्त्रान्यासेन
 संक्रियमाणायाः प्रज्ञायाज्ञानातिशयोक्त्यावगमं प्रत्युपलब्धस्तदत्र कश्चित्तथानूतान्या
 सवशात्सर्वज्ञोपि स्यादिति । नच तदभावसाधकं प्रमाणमस्ति । तथाहि । न तावदर्वा
 ग्दर्शिनिः प्रत्यक्षेण सर्वज्ञाभावः साधयितुं शक्यस्तस्यहि तज्ज्ञानक्षेत्रविज्ञानशून्यत्वादशू
 न्यत्वान्युपगमेच सर्वज्ञत्वापत्तिरिति । नाप्यनुमानेन तदव्यभिचारिलिंगाभावादिति । ना
 प्यनुमानेन सर्वज्ञाभावः साध्यते । तस्य सादृश्यबलेन प्रवृत्तेः । नच सर्वज्ञाभावे साध्ये
 तादृग्विधं सादृश्यमस्ति येनासौ सिध्यतीति । नाप्यर्थनिष्पत्त्या तस्याः प्रत्यक्षादिप्रमा
 णपूर्वकत्वेन प्रवृत्तेः । प्रत्यक्षादीनां च तत्साधकत्वेनाप्रवर्तमानात्तस्याप्यप्रवृत्तिः । ना

प्यागमेन तस्य सर्वज्ञसाधकत्वेनापि दर्शनान्नप्रमाणपंचकानावरूपेणानावेन सर्वज्ञानावः
 सिध्यति । तथाहि । सर्वत्र सर्वदा न संजवति तद्ग्राहकप्रमाणमित्येतद्वर्गदर्शिनोव
 कुं न युज्यते तेन हि देशकालविप्रकृष्टानां पुरुषाणां यद्विज्ञानं तस्य ग्रहीतुमशक्यत्वा
 तद्ग्रहणे वा तस्यैव सर्वज्ञत्वापत्तेः । नचार्वागदर्शिनं ज्ञानं निवर्तमानं सर्वज्ञानावं जाव
 यति तस्याऽव्यापकत्वात् । नचाव्यापकव्यावृत्त्या पदार्थव्यावृत्तिर्युक्तेति । नच वस्त्वंतर
 विज्ञानरूपो जावः सर्वज्ञानावसाधनायात् । वस्त्वंतरसर्वज्ञयोरेकज्ञानसंसर्गप्रतिबंधानावा
 त् । तदेवं सर्वज्ञबाधकप्रमाणाजावात्संजवानुमानस्य च प्रतिपादितत्वादस्ति सर्वज्ञस्त
 त्प्रणीतागमान्युपगमाच्च मतचेददोषोदूरापास्तइति । तथाहि । तत्प्रणीतागमान्युपगम
 वादिनामेकवाक्यतया शरीरमात्रव्यापी संसार्यात्मास्ति तत्रैव तद्गुणोपलब्धेरिति । इतरे
 तराश्रयदोषश्चात्र नावतरत्येव । यतो ऽन्यस्यमानायाः प्रज्ञायाज्ञानातिशयः स्वात्मन्यपि
 दृष्टोनच दृष्टेऽनुपपन्नं नामेति । यदप्यनिहितं । तद्यथा । नच ज्ञानं ज्ञेयस्य स्वरूपं परिहृ
 तुमलं सर्वत्रार्वाग्जावेनेत्यवधानात्सर्वारातीयज्ञागस्य च परमाणुरूपतयाऽतींद्रियत्वादित्ये
 तदपि वाङ्मात्रमेव । यतः सर्वज्ञज्ञानस्य देशकालस्वजावव्यवहितानामपि ग्रहणान्ना
 स्ति व्यवधानसंजवः । अर्वागदर्शिज्ञानस्याप्यवयवद्वारेणाऽवयविनि प्रवृत्तेर्नास्ति व्यवधा
 नं । न ह्यवयवी स्वावयवैर्व्यवधीयतइति युक्तिसंगतं । अपि चाज्ञानमेव श्रेयइत्यत्राऽ
 ज्ञानमिति किमयं पर्युदासव्याहोस्वित्प्रसज्यप्रतिषेधस्तत्र यदि ज्ञानादन्यदज्ञानमिति ततः
 पर्युदासवृत्त्या ज्ञानांतरमेव समाश्रितं स्यान्नाज्ञानवादइति । अथ ज्ञानं न जवतीत्यज्ञानं
 तुहोनीरूपोज्ञानाजावः सच सर्वसामर्थ्यरहितइति कथंश्रेयानिति । अपिच ज्ञानं श्रेय
 इति प्रसज्यप्रतिषेधेन ज्ञानं श्रेयो नवतीति क्रियाप्रतिषेधएव कृतः स्यादेतच्चाध्यकृद्बाधि
 तं । यतः सम्यग्ज्ञानादर्थं परिहृद्य प्रवर्तमानोर्थक्रियार्थी न विसंवाद्यतइति । किंचाऽ
 ज्ञानप्रमादवद्भिः पादेन शिरःस्पर्शनेपि स्वल्पदोषवतां परिज्ञायैवाज्ञानं श्रेयइत्यन्युपगम्य
 ते । एवंच सति प्रत्यक्एव स्यादन्युपगमविरोधो नानुमानं प्रमाणमिति । तथा तदेवं
 सर्वथा तेऽज्ञानवादिनोऽकोविदाधर्मोपदेशं प्रत्यनिपुणाः स्वतोऽकोविदेन्यएव स्वशिष्येन्य
 आहुः कथितवंतः । तादसत्वाच्चैकवचनं सूत्रेरुतमिति । शाक्या अपि प्रायशोऽज्ञानिका
 अविज्ञोपचितं कर्मबंधं न यांतीत्येवं यतस्तेऽन्युपगमयंति । तथा येच बालमत्तसुप्तादयो
 ऽस्पष्टविज्ञानाअबंधकास्त्येवमन्युपगमं कुर्वंति ते सर्वेऽप्यकोविदाऽष्टव्याइति । तथाऽ
 ज्ञानपक्षसमाश्रयणाच्चाननुविचिंत्य जापणान्मृपा ते सदा वदंति । अनुविचिंत्य जापणं
 यतोज्ञाने सति नवति तत्पूर्वकत्वाच्च सत्यवादस्यातोज्ञानानन्युपगमादनुविचिंत्य जाप
 णानावस्तदजावाच्च तेषां मृपावादित्वमिति ॥ २ ॥

सच्चं असच्चं इति चिंतयन्ता, असाधु साधुत्ति उदाहरन्ता ॥ जे मे
जणा वेणइया अणेगे, पुढावि जावं विणइंसु एणम ॥ ३॥ अणो
वसंखा इति ते उदाहू, अछे सउ नासइ अम्ह एवं ॥ लवाव
संकीय अणागएहि, एो किरिय माहंसु अकिरियवादी ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे विनयवादिने जुदा जुदा करी कहेढे. (सच्चंअसच्चंइतिचिंतयन्ता के०) जे सा
जुं ते जुतुं एवुं चिंतवता थका (असाधुसाधुत्तिउदाहरन्ताके०) तथा जे असाधु होय तेने
साधु एम कहेता थका (जेमेजणावेणइयाअणेगे के०) ए पूर्वोक्त रीते जे कोइ जन
एटले लोक बोले ते लोकने विनयवादि जाणवा एटले एक विनयज मोहनुं कारणे,
गुणागुणनो विशेष कांइ नथी एवीरीते बोलता अजाण लोक सरखा एवाते विनयवा
दि अनेक प्रकारना एटले बत्रीश प्रकारनाढे (पुढाविजावंविणइंसुएणम के०) ते विनय
वादिने कोइए पुढया थकां एम कहेके ए विनयज सरवार्थसिद्धिनुं कारकढे पण बी
जुं कांइ जगत्मां श्रेय नथी एम कहे अहीं नाम शब्द संजावनायें ढे. ॥ ३ ॥ (अणो
वसंखाइतितेउदाहू के०) उपसंख्या एटले सम्यक् परिज्ञान ते जेने विपे नथी अर्थात्
मूढमति ठता एवा विनयवादि एम कहेढे के (अछेसउनासइअम्हएवं के०) अर्थ जे स्वर्ग
अने मोक्षादिक तेनी प्राप्ति अमाराज दर्शन थकीढे पण अन्य कोई दर्शनने विपे न
थी, एम कहेढे. हवे अक्रियावादिनुं मत कहेढे. (लवावसंकीयअणागएहि के०)
लव एटले कर्म तेना अपरांकी एटले सांकणहार एवा लोकायित शाक्यादिक बौद्ध
तेना दर्शनने विपे आम कह्युंढे के अतीत अनागत कालढे अने वर्त्तमान काल नथी
कारणके कृणिकपणाने लीधे सर्व पदार्थ कृणिकढे एवां वचन थकी अणागएहि एट
ले जेकांइ कर्त्तव्य करिए ते अनागतज कहेवाय अने कर्म करिए ते तो वर्त्तमान का
ले होय तेज कर्मलागे तेमाटे एना मते क्रिया पण नथी एवुं सिद्ध थयुं ते कारणे कि
यानुं उपजावेनुं जे शुजाशुन कर्मनुं बंध ते पण केवीरीते सिद्ध थाय एवीरीते ते थ
क्रियावादि नास्तिक मतना धारक कर्मथकी नथी शंकाता एवा थका (एोकिरियमाहं
सुके०) क्रियाने कर्म बंध मानता नथी तेमाटे एने (अकिरियवादीके०) अक्रियावादि कहिए

॥ दीपिका—अथ वैनयिकान्निराकुर्वन्नाह । (सच्चमित्यादि) सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रा
णि मोक्षमार्गइति सत्यमपि असत्यं मन्यमानाविनयादेव मोक्षइत्यसत्यमपि सत्यत
या चिंतयन्तस्तथा असाधुमपि विनयप्रतिपत्त्या साधुमुदाहरन्तः कथयन्तः । केते इत्या
ह । ये इमे प्रत्यक्षावैनयिकाअनेके द्वात्रिंशद्भेदास्तेच जनेन पृष्टाः संतोष्यनैषुर्विनयं

ग्राहितवंतोविनयादेव स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्युक्तवंतः ॥ ३ ॥ न उपसंख्याऽनुपसंख्याऽपरिज्ञानं तथाऽज्ञानेन व्यामूढमतयस्ते वैनयिका इति । अथ क्रियावादिमतमाह । (लवा वसंकीति) लवंकर्म तस्मादपशंकितुमपसर्तुं शीलं येषां ते लवापशंकिनो लोकायतिकाना स्तिकाः शाक्यादयश्च तेषामात्मैव नास्ति कुतः क्रिया । बौद्धा एवमाहुः । अनागतैः कृ णैश्च शब्दादतीतैश्च वर्तमानकृणस्यासंगतेर्न क्रिया नापि तज्जनितः कर्मबंधः । तदेवमक्रि यावादिनो नास्तिकान क्रियामाहुः । तथाऽक्रिययात्मा येषां सर्वव्यापितया तेप्यक्रिया वादिनः सांख्याः । तदेवं नास्तिकबौद्धसांख्याअज्ञानेन एतत्पूर्वोक्तं कथितवंतः । अथ मर्थो ऽस्माकमवजासते । पूर्वार्धमत्रापि व्याख्यातं ॥ ४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं वैनयिकवादं निराचिकीर्षुः प्रक्रमते । (सच्चमसच्चमित्यादि) स ज्ञयोहितं सत्यं परमार्थो यथावस्थितपदार्थनिरूपणं वा मोक्षो वा तदुपायनूतो वा संय मः सत्यं तदसत्यमित्येवं विचिंतयंतो मन्यमाना एवमसत्यमपि सत्यमिति मन्यमानाः । तथाहि । सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राख्यो मोक्षमार्गः सत्यस्तमसत्यत्वेन चिंतयंतो विनयादे व मोक्षइत्येतदसत्यमपि सत्यत्वेन मन्यमानास्तथा असाधुमप्यविशिष्टकर्मकारिणं वंद नादिकया विनयप्रतिपत्त्या साधुमित्येवमुदाहरंतः प्रतिपादयंतो ऽसम्यग्यथावस्थितधर्म स्य परीक्षकायुक्तिविकलं विनयादेव धर्मइत्येवमन्युपगमात् । कएते इत्येतदाह । ये इमे बु द्ध्या प्रत्यक्षासन्नोक्ता जना इव प्राकृतपुरुषा इव जनाविनयेन चरन्ति वैनयिका विनयादेव केवलात्स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्येवं वादिनो ऽनेके बहवो ऽत्रिंशद्भेदनिन्नत्वान्तेषां तेच विनय चारिणः केनचिद्वर्मास्थिना पृष्ठाः संतोऽपि शब्दादपृष्ठावा नावं परमार्थं यथार्थोपलब्धं स्वा जिप्रायं वा विनयादेव स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्येवं व्यनैषु विनयितवंतः सर्वदा सर्वस्य सर्वसिद्ध ये विनयं ग्राहितवंतः । नामशब्दः संज्ञावनायां । संज्ञाव्यतएवं विनयात्स्वकार्यसिद्धिरि ति । तदुक्तं । तस्मात्कल्याणानां सर्वेषां नाजनं विनयइति ॥ ३ ॥ किंचान्यत् (अणोवसंखा इत्यादि) संख्यानं संख्या परिच्छेदः । उप सामीप्येन संख्या उपसंख्या सम्यग्यथावस्थिता र्थपरिज्ञानं नोपसंख्याऽनुपसंख्या तथाऽनुपसंख्यया ऽपरिज्ञानेन व्यामूढमतयस्ते वैनयि काः स्वाग्रह्यस्ता इत्येतद्यथा विनयादेव केवलात्स्वर्गमोक्षावाप्तिरित्युदाहृतवंत एतच्च ते म हामोक्षादिता उदादुरुदाहृतवंतः । यथैवं सर्वस्य विनयप्रतिपत्त्या स्वार्थः स्वर्गमोक्षादि कोऽस्माकमवजासते आविर्भवति प्राप्यते इति यावत् । अनुपसंख्योदाहृतिश्च तेषामेव मवगंतव्या । तद्यथा । ज्ञानक्रियान्यां मोक्षसंज्ञावे सति तदपास्य विनयादेवैकस्मात्तदवा ह्यन्युपगमादिति । यदप्युक्तं । सर्वकल्याणनाजनं तदपि सम्यग्दर्शनादिसंज्ञवे सति विन यस्य कल्याणजाकत्वं जवति नैकस्येति तद्विहितो विनयोपेतः सर्वस्य प्रवृत्तयाऽन्यत्कारण

मेवापादयति ततश्च विवक्षितार्थावज्ञासनात्तेषामेवं वादिनामज्ञानावृतत्वमेवावशिष्यते
नानिप्रेतार्थावाप्तिरित्युक्तावैनयिकाः । सांप्रतमक्रियावादिदर्शनं निराचिकीर्षुः पश्चार्धमा
ह । त्वं कर्म तस्मादपशं कितुमपसर्तुं शीजं येषां ते त्वापशंकिनो लोकायतिकाः शा
क्यादयश्च तेषामात्मैव नास्ति कुतस्तक्रिया तज्जनितोवा कर्मबंधइति । उपचारमात्रेण
त्वस्तिबंधः । तद्यथा । बद्धा मुक्ताश्च कथ्यन्ते, मुष्टिग्रंथिकपोतकाः ॥ नचान्ये इव्यतः संति,
मुष्टिग्रंथिकपोतकाः ॥ १ ॥ तथा बौद्धानामयमन्युपगमोयथा कृणिकाः सर्वसंस्कारा इत्य
स्थितानां च कुतः क्रियेत्यक्रियावादित्वं योपि स्कंधपंचकान्युपगमस्तेषां सोपि संवृतमा
त्रेण न परमार्थेन यतस्तेषामयमन्युपगमस्तद्यथा विचार्यमाणाः पदार्थानि कथंचिदप्या
त्मानं विज्ञानेन समर्पयितुमलं तथा ह्यवयवी तत्त्वातत्त्वान्यां विचार्यमाणोनघटां प्रांच
ति । नाप्यवयवाः परमाणुपर्यवसानतयाऽतिसूक्ष्मत्वाज्ज्ञानगोचरतां प्रतिपद्यन्ते । विज्ञा
नमपि ज्ञेयान्नावेनामूर्तस्य निराकारतया न स्वरूपं विनर्त्ति । तथा चोक्तं । यथा यथार्था
श्रित्यन्ते, विविच्यन्ते तथातथा ॥ यद्येतत्स्वयमर्थेन्यो, रोचते तत्र के वयमिति । प्रब्रह्मलो
कायतिकाहि बौद्धानस्तत्रानागतैः कृणैः । चशब्दादतीतैश्च वर्तमानकृणस्यासंगतेर्नक्रिया
नापिच तज्जनितः कर्मबंधइति । तदेवमक्रियावादिनो नास्तिकवादिनः सर्वापलापितया त्वा
वशंकिनः संतो नक्रियामाहुस्तथा अक्रियआत्मा येषां सर्वव्यापितया तेप्यक्रियावादिनः
सांख्यास्तदेवं लोकायतिका बौद्धसांख्या अनुपसंख्यया अपरिज्ञानेनेत्येतत्पूर्वोक्तमुदाहृतव
तस्तथैव तत्त्वाज्ञानेनैवोदाहृतवतस्तद्यथास्माकमेवमन्युपगमोर्थोऽवज्ञासते युज्यमानको
जवतीति ॥ तदेवंलोकपूर्वार्द्धं काकाक्षिगोलकन्यायेनाक्रियावादिमतेप्यायोज्यमिति ॥४॥

सम्मिस्सजावं व गिरागहीए, से मुम्मुई होइ अण्णुवाइ ॥ इमं
उपरकं इममेगपरकं, आहंसु उलायतणं च कम्मं ॥ ५ ॥ ते एव
मरुंति अबुल्लमाणा, विरूवरूवाणि अकिरियवाइ ॥ जे मा
यइत्ता बहवे मणूसा, जमंति संसारमणोवदग्गं ॥ ६ ॥

अर्थ—(सेके०) ते लोकायिक परवादी (वगिरागहीए के०) पोतानी वाणीयें करी
ग्रह्या अर्थने विषे पण वली पोतानेज वचने निषेध करतां थकां (सम्मिस्सजावंके०)
मिश्रजावनेज अंगीकार करेवे एटले पोते बोलता थकाज जेनी अस्ति कहे तेनीज
वली नास्ति कहे तेमज जेनी नास्ति कहे तेनीज अस्ति कहेवे एरीते मिश्रजाव जाणवो के
मके जे नास्तिक जीवादिक पदार्थनो अजाव कहेवे तेपण पोते पोताना शास्त्रे करी
पोताना शिष्यने पोतानो मार्गे शीखावेवे के सर्व पदार्थ शून्यपणेवे तेवारे पोते तथा

शास्त्र अने शिष्य ए क्वांठे एम नविचारे तेमाटे ए असंबंध वचनना बोलनार माटे ए ने मिश्रनाव सहित जाणवा तथा सांख्यदर्शनी एम कहेठे के आत्मा सर्वव्यापि ठे तथा अक्रियठे ए पण असमंजस बोलेठे कारणके ए दर्शनवाला एम कहेठे के प्रकृतिने वियोगें मोहूठे जो एमठे तो आत्माने बंधमोहूनो सझाव थाप्यो एम सिद्ध थयुं कारणके प्रकृतिनो बंध हतो तेनो वियोग थवाथी मोहू थयो एथी स्पष्ट मालम पडेठे के बंध मोहूनो सझाव थयो अने बंध मोहूना सझावने लीधे आत्मा सक्रियठे एवुं एम नाज बोलवा उपरथी जणायठे तो पोतानाज वचनथी जेनुं स्थापन कखुं तेने पोता नाज वचनथी उहापेठे एरीते मिश्रनाव सर्व दर्शनीउंनो जाणवो ए वारिका मात्र ल ख्युंठे (सेमुमुईहोइअणायुवाई के०) ते अक्रियावादी आदेदेइने जे परवादीठे ते जैन मतानुसारीने अनेक हेतु दृष्टांते करी व्याकुल ठतो तेनो उत्तर आपवाने असमर्थ थाय मुमुई एटले मूक सरखो थाय अर्थात् कांइपण बोली शके नही ते दर्शनी केवो जाणवो तोके अनानुवादी एटले जिनचापित वचन सांनलीने पठी बोलवा असमर्थ एवो ठतो मौन जावनेज अंगीकार करे इत्यर्थः हवे यद्यपि ते दर्शनीउं जैनमतानुसारीने सन्मुख बोली नशके तथापि कदाग्रहे पड्या थका पोताना पहनुं स्थापन करे तेनी रीत कहेठे. (इमंडुपस्कंइममेगपस्कंके०) एम अमारो एक पद्द ठे ते एम डपद्द जाणवो एट ले ए पद्दना शुं वखाण करिए ए अमारा पद्दने त्रीजो कोइ उहापी नशके एवो ए पद्द उत्तमठे अहीं पूर्वापर विरोध वचनठे ते जाव पाठलना मिश्रनाव कहेवाथी कखुंठे ए ड पस्क शब्दनो अर्थठे अथवा जे पोतानुं खोटुं होय तेने साचुं करे तेने उत्सूत्रनापण कर वाने लीधे डपद्द एटले आजवमां तथा परजवमां विमंबना थाय ए पण डपस्क शब्दनो अर्थ ठे तथा ते परवादि जेवारे पोची नशके तेवारे (आहंसुठलायतणंचकम्मं के०) ठ लायतन एटले ठले करी बोले ते ठल त्रण प्रकारनाठे एक वाक्ठल, बीजो सामान्यठल अने त्रीजो उपचारठल एवां ठले करी बोलीने पोतानो एक पद्द स्थापन करे तथा कर्म एटले एक पद्दादि स्थापन करवाने अर्थे बोले ॥ ५ ॥ (तेएवमस्कंति के०) ते बांदादि क परवादीउं सत्यमार्गने अजाणता मिथ्यात्व पमले आवस्था थकां असंबंध वचन बोले एवाते (अबुल्लमाणा के०) तत्त्वने अजाणता (विरूवरूवाणिअकिरियवाई के०) विरू परूप नाना प्रकारना कुशास्त्रनी प्ररूपणा करे एवाते अक्रियावादि नास्तिकादिक मिथ्या त्वी ठे (जेमायईत्ताबहवेमणूसा के०) जेमनो मत ग्रहण करीने घणा मनुष्य मिथ्यात्वे मोह्या थका (जमंतिसंसारमणोवदग्गं के०) अनंत संसार परिभ्रमण करेठे ॥ ६ ॥

मेवापादयति ततश्च विवक्षितार्थावनासनात्तेषामेवं वादिनामज्ञानावृतत्वमेवावशिष्यते
 नानिप्रेतार्थावाप्तिरित्युक्तावैनयिकाः । सांप्रतमक्रियावादिदर्शनं निराचिकीर्षुः पश्चार्धमा
 ह । त्वं कर्म तस्मादपशंकितुमपसर्तुं शीलं येषां ते लवापशंकिनोलोकायतिकाः शा
 क्यादयश्च तेषामात्मैव नास्ति कुतस्तक्रिया तज्जनितोवा कर्मबंधइति । उपचारमात्रेण
 त्वस्तिबंधः । तद्यथा । बद्धामुक्ताश्च कथ्यन्ते, मुष्टिग्रंथिकपोतकाः ॥ नचान्ये इव्यतः संति,
 मुष्टिग्रंथिकपोतकाः ॥ १ ॥ तथा बौद्धानामयमन्युपगमोयथा कृणिकाः सर्वसंस्कारा इत्य
 स्थितानां च कुतः क्रियेत्यक्रियावादित्वं योपि स्कंधपंचकान्युपगमस्तेषां सोपि संवृतमा
 त्रेण न परमार्थेन यतस्तेषामयमन्युपगमस्तद्यथा विचार्यमाणाः पदार्थानि कथंचिदप्या
 त्मानं विज्ञानेन समर्पयितुमलं तथा ह्यवयवी तत्त्वातत्त्वान्यां विचार्यमाणोनघटां प्रांच
 ति । नाप्यवयवाः परमाणुपर्यवसानतयाऽतिसूक्ष्मत्वाज्ज्ञानगोचरतां प्रतिपद्यन्ते । विज्ञा
 नमपि ज्ञेयानावेनामूर्तस्य निराकारतया न स्वरूपं विनर्त्ति । तथा चोक्तं । यथा यथार्था
 श्रित्यन्ते, विविच्यन्ते तथातथा ॥ यद्येतत्स्वयमर्थेन्यो, रोचते तत्र के वयमिति । प्रह्वन्नलो
 कायतिकाहि बौद्धानस्तत्रानागतैः कृणैः । चशब्दादतीतैश्च वर्तमानकृणस्यासंगतेर्नक्रिया
 नापिच तज्जनितः कर्मबंधइति । तदेवमक्रियावादिनोनास्तिकवादिनः सर्वापलापितया लवा
 वशंकिनः संतो नक्रियामाहुस्तथा अक्रियआत्मा येषां सर्वव्यापितया तेप्यक्रियावादिनः
 सांख्यास्तदेवं लोकायतिकाबौद्धसांख्याअनुपसंख्यया अपरिज्ञानेनेत्येतत्पूर्वोक्तमुदाहृतव
 तस्तथैव तत्त्वाज्ञानेनैवोदाहृतवतस्तद्यथास्माकमेवमन्युपगमोर्थोऽवनासते युज्यमानको
 नवतीति ॥ तदेवंश्लोकपूर्वार्द्धं काकाक्षिगोलकन्यायेनाक्रियावादिमतेप्यायोज्यमिति ॥४॥

सम्मिससजावं व गिरागहीए, से मुम्मुई होइ अणाणुवाई ॥ इमं
 डुपस्कं इममेगपस्कं, आहंसु बलायतणं च कम्मं ॥ ५ ॥ ते एव
 मस्कंति अबुशमाणा, विरूवरूवाणि अकिरियवाई ॥ जे मा
 यइत्ता बहवे मणूसा, जमंति संसारमणोवदग्गं ॥ ६ ॥

अर्थ—(सेके०) ते लोकायिक परवादी (वगिरागहीए के०) पोतानी वाणीयें करी
 ग्रह्या अर्थने विषे पण वली पोतानेज वचने निषेध करतां थकां (सम्मिससजावंके०)
 मिश्रजावनेज अंगीकार करेठे एटले पोते बीलता थकाज जेनी अस्ति कहे तेनीज
 वली नास्ति कहे तेमज जेनी नास्ति कहे तेनीज अस्ति कहेठे एरीते मिश्रजाव जाणवो के
 मके जे नास्तिक जीवादिक पदार्थनो अजाव कहेठे तेपण पोते पोताना शास्त्रे करी
 पोताना शिष्यने पोतानो मार्ग शीखावेठे के सर्व पदार्थ शून्यपणेठे तेवारे पोते तथा

जातकशतानि च बुद्धस्योपदिशन्ति । तथा । मातापितरौ हत्वा बुद्धशरीरे च रुधिरमुत्पा-
य ॥ अर्हद्धं च कृत्वा स्तूपं नित्वा च पंचैते ॥ १ ॥ निरंतरमावीचिनरकं यांत्येवमादिक
स्यागमस्य सर्वशून्यत्वे प्रणयनमयुक्तिसंगतं स्यात् । तथा । जातिजरामरणरोगशोकोत्तम
मध्यमाधमत्वानि च नश्युः । एष एव च नानाविधकर्मविपाकोजीवास्तित्वं कर्तृत्वं कर्म
वत्त्वं चावेदयति । तथा । गंधर्वनगरतुल्या, माया स्वप्नोपपातधनसदृशा ॥ मृगतृष्णानीहारां
बुचंडिकालातचक्रसमा इति नाषणाच्च स्पष्टमेव मिश्रीजावोपगमनं बौद्धानामिति । यदि
वा नानाविधकर्मविपाकान्युपगमात्तेषां व्यत्यय एवेति । तथाचोक्तं । यदि शून्यस्तव पक्षो,
मत्पक्षनिवारकः कथं नवति ॥ अथ मन्यसे न शून्यस्तथापि मत्पक्ष एवासावित्यादि । त
देवं बौद्धाः पूर्वोक्तया नीत्या मिश्रीजावमुपगतानास्तित्वं प्रतिपादयंतोऽस्तित्वमेव प्रति
पादयन्ति । तथा सांख्या अपि सर्वव्यापितया अक्रियमात्मानमन्युपगम्य प्रकृतिवियोगा-
न्मोक्षसद्भावं प्रतिपादयंतस्तेऽप्यात्मनोबंधं मोक्षं च स्ववाचा प्रतिपादयन्ति । ततश्च बंध
मोक्षसद्भावे सति स्वकीयया गिरा सक्रियत्वे गृहीते सत्यात्मनः सन्मिश्रीजावं व्रजन्ति य
तो न क्रियामंतरेण बंधमोक्षौ घटेते । वाशब्दादक्रियत्वे प्रतिपाद्ये व्यत्यय एव सक्रियत्वं
तेषां स्ववाचा प्रतिपाद्यते । तदेवं लोकायतिकाः सर्वे जावान्युपगमेन क्रियाजावं प्रतिपा-
दयन्ति । बौद्धाश्च क्लृप्तत्वात्सर्वशून्यत्वाच्चाक्रियामेवान्युपगमयंतः स्वकीयागमप्रणयनेन
चोदिताः संतः सन्मिश्रीजावं स्ववाचैव प्रतिपादयन्ते । तथा सांख्याश्चाक्रियमात्मानमन्युप-
गम्यंतो बंधमोक्षसद्भावं च स्वान्युपगमेनैव सन्मिश्रीजावं व्रजन्ति । व्यत्ययं चैतत्प्रतिपादि-
तं । यदिवा बौद्धादिः कश्चित्स्याद्वादिना सम्यग्धेतुदृष्टांतैर्व्याकुलीक्रियमाणः सन् सम्यग्
चरं दातुमसमर्थो यत्किंचन नापितया (मुम्मुर्हो इति) गजदजाषित्वेनाऽव्यक्तजापी नवति ।
यदिवा प्राकृतशैल्या ढांदसत्वाच्चायमर्थोऽष्टव्यः । तद्यथा । मूकादपि मूकोमूकमूको न
वति । एतदेव दर्शयति । स्याद्वादिनोक्तं साधनमनुवदितुं शीलमस्येत्यनुवादी तत्प्रतिपे-
धादननुवादी सधेतुनिर्व्याकुलितमनामौनमेव प्रतिपाद्यत इति जावः । अनुजाप्य च प्रति
पक्षसाधनं तथाऽदूषयित्वा च स्वपक्षं प्रतिपादयन्ति । तद्यथा । इदमस्मदन्युपगतं दर्शन
मेकः पक्षोऽस्येति एकपक्षमप्रतिपक्षतयैकांतिकमविरुद्धार्थान्निधायितया निष्प्रतिबाधं पूर्वा
पराविरुद्धमित्यर्थः । इदं चैवं नूतमपि सदित्याह । द्वैपक्षावस्येति द्विपक्षं सप्रतिपक्षमनै-
कांतिकं पूर्वापरविरुद्धार्थान्निधायितयाऽविरोधिवचनमित्यर्थः । यथाच विरोधिवचनत्वं
तेषां तथा प्राग्दर्शितमेव । यदि त्वेतदस्मदीयं दर्शनं द्वैपक्षावस्येति द्विपक्षं कर्मबंधनिर्ज-
रणं प्रतिपक्षद्वयसमाश्रयणात् । तत्समाश्रयणं चेहामुत्र वेदना चौरपारदारिकादीना-
मिव । तेहि करचरणनासिकादिकामिहैव पुष्पकट्पां स्वकर्मणो विडंबनामनुजवंत्यमुत्र
च नरकादौ तत्फलनूतां वेदनां समनुजवंतीति । एवमन्यदपि कर्मोन्नयवेद्यमन्युपगम्य

ते । तच्चेदं । प्राणी प्राणिज्ञानमित्यादिपूर्ववत् । तथेदमेकः पक्षोऽस्येत्येकपक्षं इहैव जन्म
नि तस्य वेद्यत्वात् । तच्चेदमविज्ञोपचितं परज्ञोपचितमीर्यापथं स्वप्नादिकं चेति । तदेवं
स्याद्वादिनाजियुक्ताः स्वदर्शनमेवमनंतरोक्तया नीत्या प्रतिपादयन्ति । तथा स्याद्वादिसा
धनोक्तौ बलायतनं बलं नवकंबलोदेवदत्तइत्यादिकमाहुस्तुतः । च शब्दादन्यच्च दूष
णान्नासादिकं । तथा कर्मच एकपक्षद्विपक्षदिकं प्रतिपादितवन्तइति । यदिवा पदय
तनानि उपादानकारणानि आश्रवद्वाराणि श्रोत्रेन्द्रियादीनि यस्य कर्मणस्तत्पदयतनं
कर्मेत्येवमाहुरिति ॥५॥ सांप्रतमेव तदूषणायाह । (तएवमस्कंतीत्यादि) ते चार्वाकबौ
द्वादयोऽक्रियावादिनएवमाचक्षते । सद्भावमबुध्यमानामिष्यामलपटलनृतात्मानः परमा
त्मानं च व्युद्ग्राहयंतोविरूपरूपाणि नानाप्रकाराणि शास्त्राणि प्ररूपयन्ति । तद्यथा ।
दानेन महानोगोदेहिनां सुरगतिश्च शीलेन ॥ ज्ञावनया च विमुक्तिस्तपसा सर्वाणि सि
ध्यन्ति ॥ १ ॥ तथा पृथिव्यापस्तेजोवायुरित्येतान्येव चत्वारि नूतानि विद्यन्ते नापरः क
श्चित्सुखदुःखजागात्मा विद्यते । यदि चैतान्यप्यविचारितरमणीयानि न परमार्थतः सं
तीति स्वप्नेऽज्जालमरुमरीचिकानिचयद्विचंदादिप्रतिज्ञासरूपत्वात्सर्वस्येति । तथा सर्व
कृणिकं निरात्मकं मुक्तिस्तु शून्यता दृष्टेस्तदर्थः शेषज्ञावनाइत्यादीनि नानाविधानि शा
स्त्राणि व्युद्ग्राहयंत्यक्रियात्मानोऽक्रियावादिनइति । तेच परमार्थमबुध्यमानायदर्शनमा
दाय गृहीत्वा बहवोमनुष्याः संसारमनवदग्रमपर्यवसानमरहृदृष्टीन्यायेन भ्रमन्ति पर्य
टन्ति । तथाहि । लोकायतिकानां सर्वशून्यत्वे प्रतिपाद्ये न प्रमाणमस्ति । तथाचोक्तं ।
तत्त्वान्युपहृतानीति, युक्त्यज्ञावेन सिध्यति ॥ नास्ति चेत्सैव नस्तत्त्वं, तत्सिद्धौ सर्वमस्तु
सत् ॥ १ ॥ नच तत्प्रत्यक्षमेवैकं प्रमाणं । अतीतानागतज्ञावतया पितृनिबन्धनस्यापि
व्यवहारस्यासिद्धेस्ततः सर्वसंव्यवहारोद्भेदः स्यादिति । बौद्धानामप्यत्यंतकृणिकत्वेन व
स्तुत्वाभावः प्रसज्जाति । तथाहि । यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थतः सत् । नच कृ
णः क्रमेणार्थक्रियां करोति । कृणिकत्वहानेर्नापि यौगपद्येन तत्कार्याणामेकस्मिन्नेव कृ
णे सर्वकार्यापत्तेर्नचैतदृष्टमिष्टं वा । नच ज्ञानाधारमात्मानं गुणिनमंतरेण गुणनूतस्य सं
कलनाप्रत्ययस्य सद्भावइत्येतच्च प्रागुक्तप्रायं । यच्चोक्तं दानेनमहानोगो,इत्यादि तदार्हं
तैरपि कथंचिद्विष्यतएवेति नचान्युपगमाएव बाधार्थप्रकल्प्यंतइति ॥ ६ ॥

णाश्चो उएङ् ए अठमेति, ए चंदिमा वडूति हीयती वा ॥ स
जिला ए संदंति ए वयन्ति वाया, वंजो णियतो कसिणे हु लोए
॥७॥ जहाहि अंधे सह जोतिणावि, रूवाइ णो परसति हीणणे
ते ॥ संतं पि ते एवमकिरियवाई, किरियं ए परसन्ति निरुद्धपन्ना ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे सर्व शून्यवादिनो जेद कहेले: ते शून्यवादी एम कहेले के समस्त लोक प्रसिद्ध जगत्प्रदीप समान एवो (एण्डच्चो के०) सूर्य नथी वली ते सूर्य (एउएइके०) उगतो नथी तथा (एअब्भमेति के०) अस्तपण थातो नथी ए जे देदीप्यमान सूर्य मंजल देखायले ते मात्र चित्तनो त्रम जाएवो मृगतृष्णा समान ए सर्व त्रमले तथा (एचंदिमावडुति हीयती के०) चंद्रमानी कला वृद्धि पामती नथी तेम हीन पण थती नथी एटले शुक्ल पक्षादिने विषे जे वृद्धि प्रमुख चंद्रमानी देखायले ते सर्व त्रम ले (वा के०) अथवा तथा (सलिला के०) नदीना पाणी ते (एसंदंति के०) नथी श्रवता एटले नदी-हृदादिक पण नथी तथा (एवयंतिवाया के०) वायरो पण वातो नथी (वंजोणियतो कसिणे हुजोए के०) तो हु इति निश्चे ए लोक संपूर्ण वंध्यसमा न अर्थ शून्य ले अर्थात् ए जगतमां कांइज नथी जे कांइ देखायले ते सर्व स्वप्नेंज्जाल समान जाएवुं ॥ ७ ॥ (जहाहि अंधेसह जोतिणांवि के०) जेम जाति अंध एटले नेत्रहीन पुरुष दीपे करी सहित ठतां पण (हीणणेत्ते के०) हीननेत्रपणाने लीधे (रूवाइ के०) रूपादिक जे घटपटादिक विद्यमान पदार्थोले तेने (एोपस्सति के०) देखी शके नही (संतंपिते एवमकिरियवाई के०) तेम ते अक्रियावादिजमां ठतिक्रि या विद्यमान ठता पण ते (किरियं के०) क्रियाने (निरुद्धपन्ना के०) जेमनी प्रज्ञा एटले बुद्धिनिरोध अइले अर्थात् बुद्धिहीन एवाते अक्रियावादी लोको पोतामां क्रिया विद्यमान ठता पण तेने (एपस्संतिके०) मिथ्यात्वादिक दोपेकरी नथी देखता. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—आदित्योनोज्ज्वति नास्तमेति । कोर्थः । आदित्यएव तावन्न विद्यते कु तस्तस्योजमनमस्तगमनं च । यच्चेदं ज्वलत्तेजोमंडलं दृश्यते तद्भ्रान्तमतीनां द्विचंद्रप्र तिजासमृगतृष्णातुल्यमिति । तथा न चंद्रमावर्धते हीयते वा सलिलानि पर्वतनिर्जरेन्यो न स्पंदंते न स्रवन्ति वातान वांति । किंबहुना कृत्स्नः संपूर्णोप्ययं लोकोवंध्योर्थशू न्योनियतोनिश्चितोनावरूपइत्यर्थः । सर्वमिदं यदुपलभ्यते तन्मायास्वप्नेंज्जालप्रायमि ति ॥ ७ ॥ यथाह्यंधोजात्यंधः पश्चादा हीननेत्रोगतचक्षुर्घटपटादिरूपाणि ज्योतिषा प्रदीपादिनाऽपि सहवर्तमानोन पश्यति । एवंतेप्यक्रियावादिनः सदपि घटपटादिकं वस्तु न क्रियां चास्तित्वादिकां परिस्पंदादिकां वा न पश्यंति । यतोनिरुद्धाद्याह्लादिता प्रज्ञा ज्ञानं येषांते निरुद्धप्रज्ञाः अतएव ते न जानन्तीति ॥ ७ ॥

॥ टीका—पुनरपि शून्यमताविर्जावनायाह । (एण्डच्चो उएईत्यादि) सर्वशून्यवादि नोह्यक्रियावादिनः सर्वाव्यक्तामादित्योजमनादिकामेव क्रियां तावन्निरुंधंतीति दर्शयति । आदित्योहि सर्वजनप्रतीतो जगत्प्रदीपकल्पोदिवसादिकालविजागकालकारी सएव तावन्न-

ते । तच्चेदं । प्राणी प्राणिज्ञानमित्यादिपूर्ववत् । तथेदमेकः पक्षोऽस्येत्येकपक्षं इहैव जन्म
 नि तस्य वेद्यत्वात् । तच्चेदमविज्ञोपचितं परज्ञोपचितमीर्यापथं स्वप्नादिकं चेति । तदेवं
 स्याद्वादिनानियुक्ताः स्वदर्शनमेवमनंतरोक्तया नीत्या प्रतिपादयन्ति । तथा स्याद्वादिसा
 धनोक्तौ बलायतनं बलं नवकंबलोदेवदत्तइत्यादिकमादुरुक्तवन्तः । च शब्दादन्यच्च दूष
 णानासादिकं । तथा कर्मच एकपक्षद्विपक्षदिकं प्रतिपादितवन्तइति । यदिवा पक्षाय
 तनानि उपादानकारणानि आश्रवद्वाराणि श्रोत्रेन्द्रियादीनि यस्य कर्मणस्तत्पडायतनं
 कर्मेत्येवमादुरिति ॥५॥ सांप्रतमेव तदूषणायाह । (तएवमस्कंतीत्यादि) ते चार्वाकबौ
 द्वादयोऽक्रियावादिनएवमाचक्षते । सन्नावमबुध्यमानामिष्यामलपटलनृतात्मानः परमा
 त्मानं च व्युद्ग्राहयंतोविरूपरूपाणि नानाप्रकाराणि शास्त्राणि प्ररूपयन्ति । तद्यथा ।
 दानेन महानो गोदेहिनां सुरगतिश्च शीलेन ॥ जावनया च विमुक्तिस्तपसा सर्वाणि सि
 ध्यन्ति ॥ १ ॥ तथा पृथिव्यापस्तेजोवायुरित्येतान्येव चत्वारि नूतानि विद्यन्ते नापरः क
 श्वित्सुखदुःखनागात्मा विद्यते । यदि चैतान्यप्यविचारितरमणीयानि न परमार्थतः सं
 तीति स्वप्नेऽज्जालमरुमरीचिकानिचयद्विचंदादिप्रतिज्ञासरूपत्वात्सर्वस्येति । तथा सर्व
 कृणिकं निरात्मकं मुक्तिस्तु शून्यता दृष्टेस्तदर्थः शेषजावनाइत्यादीनि नानाविधानि शा
 स्त्राणि व्युद्ग्राहयंत्यक्रियात्मानोऽक्रियावादिनइति । तेच परमार्थमबुध्यमानायदर्शनमा
 दाय गृहीत्वा बहवोमनुष्याः संसारमनवदग्रमपर्यवसानमरहृष्टघटीन्यायेन भ्रमन्ति पर्य
 टन्ति । तथाहि । लोकायतिकानां सर्वशून्यत्वे प्रतिपाद्ये न प्रमाणमस्ति । तथाचोक्तं ।
 तत्त्वान्युपहतानीति, युक्त्यजावेन सिध्यति ॥ नास्ति चेत्सैव नस्तत्त्वं, तत्सिद्धौ सर्वमस्तु
 सत् ॥ १ ॥ नच तत्प्रत्यक्षमेवैकं प्रमाणं । अतीतानागतजावतया पितृनिबन्धनस्यापि
 व्यवहारस्यासिद्धेस्ततः सर्वसंव्यवहारोद्भेदः स्यादिति । बौद्धानामप्यत्यंतकृणिकत्वेन व
 स्तुत्वानावः प्रसज्जति । तथाहि । यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थतः सत् । नच कृ
 णः क्रमेणार्थक्रियां करोति । कृणिकत्वदानेर्नापि यौगपद्येन तत्कार्याणामेकस्मिन्नेव कृ
 णे सर्वकार्यापत्तेर्नचैतदृष्टमिष्टं वा । नच ज्ञानाधारमात्मानं गुणिनमंतरेण गुणनूतस्य सं
 कलनाप्रत्ययस्य सन्नावइत्येतच्च प्रागुक्तप्रायं । यच्चोक्तं दानेनमहानो गो, इत्यादि तदार्हं
 तैरपि कथंचिदिष्यतएवेति नचान्युपगमाएव बाधायैप्रकल्प्यन्तइति ॥ ६ ॥

णाइच्चो नएइ ए अठमेति, ए चंदिमा वडूति हीयती वा ॥ स
 लिखा ए संदंति ए वयन्ति वाया, वंजो णियतो कसिणे हु लोए
 ॥७॥ जहाहि अंधे सह जोतिणावि, रूवाइ णो परसति हीणणे
 ते ॥ संतंपि ते एवमकिरियवाई, किरियं ए परसन्ति निरुद्धपन्ना ॥ ७ ॥

अर्थ—हवे सर्व शून्यवादिनो जेद कहेते: ते शून्यवादी एम कहेते के समस्त लोक प्रसिद्ध जगत्प्रदीप समान एवो (एण्डो के०) सूर्य नथी वली ते सूर्य (एउएइके०) उगतो नथी तथा (एअबमेति के०) अस्तपण थातो नथी ए जे देदीप्यमान सूर्य मंदल देखायते ते मात्र चित्तनो भ्रम जाणवो मृगतृष्णा समान ए सर्व भ्रमते तथा (एचंदिमावडूति हीयती के०) चंद्रमानी कला वृद्धि पामती नथी तेम हीन पण थती नथी एटले शुक्ल पक्षादिने विषे जे वृद्धि प्रमुख चंद्रमानी देखायते ते सर्व भ्रम ते (वा के०) अथवा तथा (सलिला के०) नदीना पाणी ते (एसंदंति के०) नथी श्रवता एटले नदीन्हदादिक पण नथी तथा (एवयंतिवाया के०) वायरो पण वातो नथी (वंजोणियतो कसिणे दुलोए के०) तो दु इति निश्चे ए लोक संपूर्ण वंध्यसमा न अर्थ शून्य ते अर्थात् ए जगतमां कांइज नथी जे कांइ देखायते ते सर्व स्वप्नेंज्जाल समान जाणवुं ॥ ७ ॥ (जहाहि अंधेसह जोतिणांवि के०) जेम जाति अंध एटले नेत्रहीन पुरुष दीपे करी सहित ठतां पण (हीणणेत्ते के०) हीननेत्रपणाने लीधे (रूवाइ के०) रूपादिक जे घटपटादिक विद्यमान पदार्थोते तेने (एोपस्सति के०) देखी शके नही (संतंपिते एवमकिरियवाई के०) तेम ते अक्रियावादिउमां ठतिक्रि या विद्यमान ठता पण ते (किरियं के०) क्रियाने (निरुद्धपन्ना के०) जेमनी प्रज्ञा एटले बुद्धिनिरोध थइते अर्थात् बुद्धिहीन एवाते अक्रियावादी लोको पोतामां क्रिया विद्यमान ठता पण तेने (एपस्संतिके०) मिथ्यात्वादिक दोषेकरी नथी देखता. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—आदित्योनोज्ज्वलति नास्तमेति । कोर्थः । आदित्यएव तावन्न विद्यते कु तस्तस्योजमनमस्तगमनं च । यच्चेदं ज्वलत्तेजोमंडलं दृश्यते तद्भ्रान्तमतीनां द्विचंद्रप्र तिजासमृगतृष्णातुल्यमिति । तथा न चंद्रमावर्धते हीयते वा सलिलानि पर्वतनिर्जरेन्यो न स्यंदंते न स्रवंति वातान वांति । किंबहुना कृत्स्नः संपूर्णोप्ययं लोकोबंध्योर्थशू न्योनियतोनिश्चितोनावरूपइत्यर्थः । सर्वमिदं यदुपलभ्यते तन्मायास्वप्नेंज्जालप्रायमि ति ॥ ७ ॥ यथाह्यंधोजात्यंधः पश्चादा हीननेत्रोगतचक्षुर्वटपटादिरूपाणि ज्योतिषा प्रदीपादिनाऽपि सहवर्तमानोन पश्यति । एवंतेप्यक्रियावादिनः सदपि घटपटादिकं वस्तु न क्रियां चास्तित्वादिकां परिस्पंदादिकां वा न पश्यंति । यतोनिरुद्धाद्याह्वादिता प्रज्ञा ज्ञानं येषांते निरुद्धप्रज्ञाः अतएव ते न जानंतीति ॥ ७ ॥

॥ टीका—पुनरपि शून्यमताविर्जावनायाह । (एण्डो उएईत्यादि) सर्वशून्यवादि नोह्यक्रियावादिनः सर्वाध्यक्षामादित्योजमनादिकामेव क्रियां तावन्निरुंधंतीति दर्शयति । आदित्योहि सर्वजनप्रतीतो जगत्प्रदीपकल्पोदिवसादिकालविजागकालकारी सएव तावन्न-

विद्यते कुतस्तस्योज्ज्वलनमस्तगमनं वा । यच्च जाज्वल्यमानं तेजोमंडलं दृश्यते तद्वा
तमतीनां द्विचंद्रादिप्रतिभासं मृगतृष्णिकाकल्पं वर्तते । तथा न चंद्रमावर्धते शुक्लपक्षे
नाप्युत्तरपक्षे प्रतिदिनमपहीयते नसंधानसलिलानि उदकानि स्थंदन्ते पर्वतनिर्जरेभ्यो
न स्रवंति तथा वाताः सततगतयो न वांति । किंबहुनोक्तेन कृत्स्नोप्ययं लोकोवंधो
ऽर्थशून्योनियतोनिश्चितो जावरूप इति यावत् । सर्वमिदं यदुपलभ्यते तन्मायास्वप्ने
जालमिति ॥ ७ ॥ एतत्परिहर्तुकामाह (जहाहि अंधे इत्यादि) यथा ह्यंधोजात्यंधः
पश्चाद्वा हीननेत्रोऽपगतचक्षुः रूपानि घटपटादीनि ज्योतिषापि प्रदीपादिनापि सह वर्त
मानो न पश्यति नोपलभते एवं तेऽप्यक्रियावादिनः सदपि घटपटादिकं वस्तु तत्क्रियां
चाऽस्तित्वादिकां परिस्पंदादिकां वा क्रियां न पश्यन्ति । किमिति यतो निरुद्धा आह्लादि
ता ज्ञानावरणादिना कर्मणा प्रज्ञा ज्ञानं येषां ते तथा । तथाहि । आगोपालांगनादिप्र
तीतः समस्तान्धकारक्षयकारी कमलाकरोद्घाटनपटीयानादित्योज्ज्वलः प्रत्यहं नवन्युपलक्ष्य
ते । तत्क्रियाच देशदेशान्तरावाह्याऽन्यत्र देवदत्तादौ प्रतीताऽनुमीयते । चंद्रमाश्च प्रत्यहं
क्षीयमाणः समस्तक्षयं यावत्पुनः कलानिवृद्ध्या प्रवर्धमानः संपूर्णविस्थायां यावदध्य
क्षेणैवोपलक्ष्यते । तथा सरितश्च प्रावृषि जलकल्लोलाविलाः स्थंदंत्योदृश्यन्ते वायवश्च
वातादृक्क्षेत्रं कंपादि निरनुमीयन्ते । यच्चोक्तं नवता सर्वमिदं मायास्वप्नेऽजालकल्पमि
ति तदसत् । यतः सर्वाजावे कस्यचिद् मायारूपस्य सत्यस्यान्नावान्मायाया एवाऽजावः
स्यात् । यश्च मायां प्रतिपादयेत् यस्य च प्रतिपाद्यते सर्वशून्यत्वे तयोरेवाजावात्कुतस्त
द्वयवस्थितिरिति । तथा स्वप्नोपि जाग्रदवस्थायां सत्यां व्यवस्थाप्यते तस्याप्यजावे त
स्याप्यजावः स्यात्ततः स्वप्नमन्युपगच्छता नवता तत्रांतरीयकतया जाग्रदवस्थावश्यमन्युप
गता नवति तदन्युपगमे च सर्वशून्यत्वहानिः । नच स्वप्नोप्यजावरूप एव स्वप्नेऽन्युपगतादेः
सद्भावात् । तथा चोक्तं । अणुदूयदिष्ठिचिंतिय, सुयपय इविपारदेव पाणूया ॥ सुमिणस्स
निमित्ता इ पुष्पं पावंच एाजावो ॥ १ ॥ इन्द्रजालव्यवस्थाप्यपरसत्यत्वे सति नवति तद
जावेतु केन कस्य चेंद्रजालं व्यवस्थाप्येत । द्विचंद्रप्रतिभासोपि रात्रौ सत्यामेकस्मिंश्च
चंद्रमस्युपलंनकसद्भावे च घटते न सर्वशून्यत्वे । नचाजावः कस्यचिदप्यत्यंततुल्यरूपोऽस्ति ।
शशविपाणकूर्मरोमगगनारविंदादीनामत्यंतान्जावप्रसिद्धानां समासप्रतिपाद्यस्यैवार्थस्याजा
वोन प्रत्येकपदवाच्यार्थस्येति । तथाहि । शशोऽप्यस्ति विपाणमप्यस्ति किंत्वत्र शशम
स्तकसमवायिविपाणं नास्तीत्येतत्प्रतिपाद्यते । तदेवं संबंधमात्रमत्र निषिध्यते नात्यं
तिकोवस्त्वजाव इति । एवमन्यत्रापि इष्टव्यमिति । तदेवं विद्यमानायामप्यस्तीत्यादिका
यां क्रियायां निरुद्धप्रज्ञास्तीर्थिकाप्रक्रियावादमाश्रिता इति । अनिरुद्धप्रज्ञास्तु यथाव
स्थितार्थवेदिनो न जवंति । तथाहि । अवधिमनःपर्यायकेवलज्ञानिनश्चैलोक्योदरविवरव

तिनः पदार्थान् करतलामलकन्यायेन पश्यन्ति । समस्तश्रुतज्ञानिनोपि आगमबलेना
तीतानागतानर्थान् विदन्ति । येऽप्यन्येऽष्टांगनिमित्तपारगास्तेपि निमित्तबलेन जीवादि
पदार्थपरिच्छेदं विदधति ॥ ७ ॥

संवत्सरं सुविणं लक्षणं च, निमित्तदेहं च उपाइयं च ॥ अष्टंग
मेयं बहवे अहिता, लोगंसि जाणंति अणागताइं ॥ ९ ॥ केई
निमित्ता तहिया नवंति, केसिं च तं विण्णडिएति णाणं ॥ तेविज्झ
नावं अणहिज्झमाणा, आहंसु विज्जापरिमोक्कमेव ॥ पाठांतरे ॥
(जाणासु लोगंसि वयंति मंदा ॥ १० ॥

अर्थ—(संवत्सरं के०) ज्योतिषग्रंथ (सुविणं के०) स्वप्न शुभाशुचना शास्त्र (लक्षणंके०)
श्रीवत्सादिक लक्षण सामुद्रिक शास्त्र तेच शब्द थकी अन्यंतर चेदरूप पण जाणवा
तथा (निमित्त के०) निमित्त प्रसिद्ध शकुनादिक शास्त्र जाणवा (देहंके०) देहना
लक्षण मत्स तिलकादिक जाणवा (उपाइयंके०) उत्पात ते जूमिकंपादिकनी
सूचनाकरनार शास्त्र एम (अष्टंगमेयंबहवेअहिता के०) अष्टांगनिमित्तनुं घणा लोक
पठन करीने अर्थात् अष्टांगनिमित्त नणीने (लोगंसिजाणंतिअणागताइं के०) आलो
कने विषे अतीत अनागतादिक वस्तुने जाणेढे. तेदलुं पण ए शून्यवादी जाणता न
थो जेम कोइ संनिपाती यथातथ्य वस्तुने उलखे नही तेना दृष्टांते ए शून्यवादी पण
जाणीलेवा ॥ ९ ॥ तेमां वली (केईनिमित्तातहियानवंति के०) कोइएक निमित्तियायें
पोताना मुख थकी निमित्त प्रकाश्यो थको तेनो निमित्त जेम कहे तेमज थायढे एट
ले साचो थायढे वली (केसिंचतंविण्णडिएतिणाणं के०) कोईकनो निमित्तादि ज्ञान
विपर्यासपणाने पामेढे एटले विघटेढे तथा (तेविज्झनावंअणहिज्झमाणा के०) ते ए
वी विद्याना नावनो अन्यास कखा विना एटले एवी विद्याने अण नण्या थका कहेढे
के (आहंसुविज्जापरिमोक्कमेव के०) अथवा पाठांतरे (जाणासुलोगंसिवयंतिमंदाके०)
कोइएक मंद एटले मूर्ख एवा अक्रियावादी प्रमुख एमज कहेढेके अमेज आलोक मांहे
अशेष एटले समस्त नावने जाणीयें ठायें ॥ १० ॥

॥ दीपिका—सांवत्सरं ज्योतिषं । स्वप्नप्रतिपादकोग्रंथः स्वप्नः । लक्षणं श्रीवत्सादिकं ।
निमित्तं शकुनादिकं । देहे नवं देहं मपतिलकादि । उत्पाते नवमौत्पातिकमुत्कापातविग्दा
हादिकमित्यादि । अष्टांगनिमित्तं । यथा नौमं १ उत्पातं २ स्वप्नं ३ आंतरिकं ४ आंगं ५
स्वरं ६ लक्षणं ७ व्यंजनमित्येवं नवमपूर्वतृतीयाचारवस्तुनिर्गतं सुखदुःखादिसूचकं नि

विद्यते कुतस्तस्योज्ज्वलनमस्तगमनं वा । यच्च जाज्वल्यमानं तेजोमंडलं दृश्यते तज्जा-
तमतीनां द्विचंशदिप्रतिजासं मृगतृष्णिकाकल्पं वर्तते । तथा न चंशमावर्धते युक्त्वपहे
नाप्युत्तरपहे प्रतिदिनमपह्रीयते नसंधानसलिलानि उदकानि स्थंदन्ते पर्वतनिर्जरेभ्यो
न स्त्रवंति तथा वाताः सततगतयोन वांति । किंबहुनोक्तेन कृत्स्नोप्ययं लोकोवंध्यो
ऽर्थशून्योनियतोनिश्चितोनावरूपइति यावत् । सर्वमिदं यदुपलभ्यते तन्मायास्वप्ने
जालमिति ॥ ७ ॥ एतत्परिहर्तुकामग्राह (जहाहि अंधेऽस्यादि) यथा ह्यंधोजात्यंधः
पश्चाद्वा हीननेत्रोऽपगतचक्षुः रूपानि घटपटादीनि ज्योतिषापि प्रदीपादिनापि सहवर्त-
मानो न पश्यति नोपलभते एवं तेऽप्यक्रियावादिनः सदपि घटपटादिकं वस्तु तत्क्रियां
चाऽस्तित्वादिकां परिस्पंदादिकां वा क्रियां न पश्यन्ति । किमिति यतोऽनिरुद्धा व्याहृति-
ता ज्ञानावरणादिना कर्मणा प्रज्ञा ज्ञानं येषां ते तथा । तथाहि । आगोपालांगनादिप्र-
तीतः समस्तांधकारक्षयकारी कमलाकरोद्घाटनपटीयानादित्योज्ज्वलः प्रत्यहं नवन्नुपलब्ध-
ते । तत्क्रियाच देशदेशांतरावाह्याऽन्यत्र देवदत्तादौ प्रतीताऽनुमीयते । चंशमाश्च प्रत्यहं
ह्रीयमाणः समस्तक्षयं यावत्पुनः कलानिवृद्ध्या प्रवर्धमानः संपूर्णावस्थायां यावदध्य-
क्षेणैवोपलब्धयते । तथा सरितश्च प्रावृषि जलकल्लोलाविलाः स्थंदंत्योदृश्यन्ते वायवश्च
वातावृक्षचंगकंपादिनिरनुमीयन्ते । यच्चोक्तं नवता सर्वमिदं मायास्वप्नेऽजालकल्पमि-
ति तदसत् । यतः सर्वाजावे कस्यचिद् मायारूपस्य सत्यस्याज्ञावान्मायायाएवाऽज्ञावः
स्यात् । यश्च मायां प्रतिपादयेत् यस्य च प्रतिपाद्यते सर्वशून्यत्वे तयोरेवाज्ञावात्कुतस्त-
द्व्यवस्थितिरिति । तथा स्वप्नोपि जाग्रदवस्थायां सत्यां व्यवस्थाप्यते तस्याअज्ञावे त-
स्याप्यज्ञावः स्यात्ततः स्वप्नमन्युपगच्छता नवता तत्रांतरीयकतया जाग्रदवस्थावश्यमन्युप-
गता नवति तदन्युपगमेच सर्वशून्यत्वहानिः । नच स्वप्नोप्यज्ञावरूपएव स्वप्नेऽनुनूतादेः
सज्ञावात् । तथा चोक्तं । अणुद्वयदिष्ठिचिंतिय, सुयपयइविपारदेव पाणूया ॥ सुमिणस्त-
निमिच्छाई पुष्पं पावंच एाजावो ॥ १ ॥ इज्जालव्यवस्थाप्यपरसत्यत्वे सति नवति तद-
ज्ञावेतु केन कस्य चंशजालं व्यवस्थाप्येत । द्विचंशप्रतिजासोपि रात्रौ सत्यामेकस्मिंश्च
चंशमस्युपलंजकसज्ञावे च घटते न सर्वशून्यत्वे । नचाज्ञावः कस्यचिदप्यत्यंततुल्यरूपोस्ति ।
अशविषाणकूर्मरोमगगनारविंदादीनामत्यंतज्ञावप्रसिद्धानां समासप्रतिपाद्यस्यैवार्थस्याज्ञा-
वोन प्रत्येकपदवाच्यार्थस्येति । तथाहि । अशोऽप्यस्ति विषाणमप्यस्ति किंत्वत्र अशम-
स्तकसमवायिविषाणं नास्तीत्येतत्प्रतिपाद्यते । तदेवं संबंधमात्रमत्र निषिध्यते नात्यं-
तिकोवस्त्वज्ञावइति । एवमन्यत्रापि इष्टव्यमिति । तदेवं विद्यमानायामप्यस्तीत्यादिका-
यां क्रियायां निरुद्धप्रज्ञास्तीर्थिकाअक्रियावादमाश्रिताइति । अनिरुद्धप्रज्ञास्तु यथाव-
स्थितार्थवेदिनोऽनवन्ति । तथाहि । अवधिमनःपर्यायकेवलज्ञानिनस्त्रैलोक्योदरविवरव-

तिनः पदार्थान् करतलामलकन्यायेन पश्यन्ति । समस्तश्रुतज्ञानिनोपि आगमबलेनातीतानागतानर्थान् विदन्ति । येऽप्यन्येऽष्टांगनिमित्तपारगास्तेपि निमित्तबलेन जीवादिपदार्थपरिच्छेदं विदधति ॥ ७ ॥

संवत्सरं सुविणं लक्षणं च, निमित्तदेहं च उपाश्यं च ॥ अष्टंगमेयं बह्वे अहिता, लोगंसि जाणन्ति अणागताइं ॥ ए ॥ केई निमित्ता तहिया नवन्ति, केसिं च तं विप्पडिएति णाणं ॥ तेविज्जनावं अणहिज्जमाणा, आहंसु विज्जापरिमोक्कमेव ॥ पाठांतरे ॥ (जाणासु लोगंसि वयन्ति मंदा ॥ १० ॥

अर्थ—(संवत्सरं के०) ज्योतिषग्रंथ (सुविणं के०) स्वप्न शुनाशुनना शास्त्र (लक्षणं के०) श्रीवत्सादिक लक्षण सामुद्रिक शास्त्र तेच शब्द थकी अन्यंतर चेदरूप पण जाणवा तथा (निमित्त के०) निमित्त प्रसिद्ध शकुनादिक शास्त्र जाणवा (देहं के०) देहना लक्षण मत्स तिलकादिक जाणवा (उपाश्यं के०) उत्पात ते नूमिकंपादिकनी सूचनाकरनार शास्त्र एम (अष्टंगमेयंबह्वेअहिता के०) अष्टांगनिमित्तनुं घणा लोक पठन करीने अर्थात् अष्टांगनिमित्त नणीने (लोगंसिजाणन्तिअणागताइं के०) आलोकने विषे अतीत अनागतादिक वस्तुने जाणोळे. तेदलुं पण ए शून्यवादी जाणता न थो जेम कोइ संनिपाती यथातथ्य वस्तुने उलखे नही तेना दृष्टांते ए शून्यवादी पण जाणीलेवा ॥ ए ॥ तेमां वली (केईनिमित्तातहियानवन्ति के०) कोइएक निमित्तियायें पोताना मुख थकी निमित्त प्रकाश्यो थको तेनो निमित्त जेम कहे तेमज थायळे एटले साचो थायळे वली (केसिंचतंविप्पडिएतिणाणं के०) कोईकनो निमित्तादि ज्ञान विपर्यासपणाने पामेळे एटले विघटेळे तथा (तेविज्जनावंअणहिज्जमाणा के०) ते एवी विद्याना जावनो अन्यास कखा विना एटले एवी विद्याने अण नण्या थका कहेळे के (आहंसुविज्जापरिमोक्कमेव के०) अथवा पाठांतरे (जाणासुलोगंसिवयन्तिमंदाके०) कोइएक मंद एटले मूर्ख एवा अक्रियावादी प्रमुख एमज कहेळेके अमेज आलोक मांहे अशेष एटले समस्त जावने जाणीयें ठायें ॥ १० ॥

॥ दीपिका—सांवत्सरं ज्योतिषं । स्वप्नप्रतिपादकोग्रंथः स्वप्नः । लक्षणं श्रीवत्सादिकं । निमित्तं शकुनादिकं । देहे नवं देहं मपतिलकादि । उत्पाते नवमौत्पातिकमुत्कापातदिग्दाहादिकमित्यादि । अष्टांगनिमित्तं । यथा नौमं १ उत्पातं २ स्वप्नं ३ आंतरिक्षं ४ आंगं ५ स्वरं ६ लक्षणं ७ व्यंजनमित्येवं नवमपूर्वतृतीयाचारवस्तुनिर्गतं सुखदुःखादिसूचकं नि

मित्तमधीत्य लोकेऽतीतानागतानि वस्तूनि जानन्ति । नच शून्यादिष्वेतद् घटते तस्मादप्रमाणकमेव तैरुच्यते ॥ ए ॥ परानिप्रायमाह । (केऽनिमित्तेत्यादि) षांदसत्त्वाङ्गिव्यत्ययः । कानिचिन्निमित्तानि तथ्यानि सत्यानि नवंति । केषांचित्तु निमित्तानां निमित्तवेदिनां वा तन्निमित्तज्ञानं विपर्यासं व्यत्ययमेति । आर्हतानामपि निमित्तव्यनिचारोद्दृश्यते किंपुनस्तीर्थिकानां । तदेवं निमित्ते व्यनिचारमुपलन्यतेऽक्रियावादिनोविद्यासद्भावं विद्यामनधीयानाः (आहंसुविज्ञापजिमोस्कमेव) विद्यायाः श्रुतस्य व्यनिचारेण तस्य परिमोहं परित्यागमाहुः । अथवा क्रियायाअनावाद्द्विद्यया ज्ञानेनैव मोहं कर्मक्यरूपमाहुरिति । कचिच्चरमपादस्यैवं पाठः । (जाणासुलोगंसिवयंतिमंदन्ति) विद्यामनधीत्यैव स्वयमेव लोके नावान् वयं जानीमस्ति मंदाजडावदन्ति । मंदत्वं कथमिति चेदुच्यते । सम्यग्विलोकितस्य निमित्तस्य नास्ति व्यनिचारः । यत्रापि दृश्यते व्यनिचारः सोप्यज्ञाततादृगन्यनिमित्तसद्भावात् । यथा किल बुद्धः स्वशिष्यानाकार्यउक्तवान् । द्वादशवार्षिकमत्र बुद्धिं न्निहं नावि । यूयं देशांतरं गच्छत । तेच गच्छंतस्तेनैव निषिद्धाः । मागच्छत यूयं इहाद्यैव पुण्यवान् महासत्त्वः संजातस्तत्प्रज्ञावात्सुनिहं नविष्यतीति । तदेवमन्यनिमित्तसद्भावाच्चकथंचिन्निमित्तव्यनिचारइति ॥ १० ॥

॥ टीका—तदाह । (संवत्सरमित्यादि) सांवत्सरमिति ज्योतिषं । स्वप्नप्रतिपादको ग्रंथः स्वप्नस्तमधीत्य । लक्षणं श्रीवत्सादिकं । च शब्दादांतरबाह्यचेदनिन्नं निमित्तं वाक्प्रशस्तशकुनादिकं । देहे नवं देहं मपकतिलकादि । उत्पाते नवमौत्पातिकमुल्कापातदिग्दाहनिर्घातचूम्भिकं पादिकं । तथाष्टांगं च निमित्तमधीत्य । तद्यथा । ज्ञानमुत्पातमांतरिक्तमांगं स्वरं लक्षणं व्यंजनमित्येवं रूपं नवमपूर्वतृतीयाचारवस्तुविनिर्गतं सुखदुःखजीवितमरणलान्नाऽलान्नादिसंसूचकं निमित्तमधीत्य लोकेऽस्मिन्नतीतानि वस्तूनि अनागतानि च जानन्ति परिच्छिंदन्ति । नच शून्यादिवादेऽप्येतद् घटते तस्मादप्रमाणकमेव तैरनिधीयतइति । एवं व्याख्याते सति आह परः । नतु व्यनिचार्यपि श्रुतमुपलन्यते । तथाहि । चतुर्दशपूर्वं विद्यामपि षट्स्थानपतितत्वमागमउद्घुष्यते किंपुनरष्टांगनिमित्तशास्त्रविदां । अत्र चांगवर्जितानां निमित्तशास्त्राणामानुष्टुजेन ह्रन्दसा त्रयोदशशतानि सूत्रं तावन्त्येव सहस्राणि वृत्तिस्ता वत्प्रमाणलक्षणा परिभाषेति । अंगस्य त्रयोदशसहस्राणि सूत्रं तत्परिमाणलक्षणा वृत्तिरपरिमितं वार्तिकमिति ॥ ए ॥ तदेवमष्टांगनिमित्तवेदिनामपि परस्परतः षट्स्थानपतितत्वेन व्यनिचारित्वमतइदमाह । (केऽनिमित्ताइत्यादि) षांदसत्त्वात्प्राकृतशब्दया वा ङिगव्यत्ययः । कानिचिन्निमित्तानि तथ्यानि सत्यानि नवंति । केषांचित्तु निमित्तानां निमित्तवेदिनां वा बुद्धिर्वैकल्यात्तथाविधक्योपशमानावेन तन्निमित्तज्ञानं वि

पर्याप्तं व्यत्ययमेति । आर्हतानामपि निमित्तव्यनिचारः समुपलभ्यते किंपुनस्तीर्थिका
नां । तदेवं निमित्तशास्त्रस्य व्यनिचारमुपलभ्यते ऽक्रियावादिनोविद्यासद्भावमनधीयानाः
संतोनिमित्तं तथा चान्यथा च जवतीति मत्वा ते (आहंसुविज्ञापलिमोक्षमेव) विद्या
याः श्रुतस्य व्यनिचारेण तस्य परिमोक्षं परित्यागमादुरुक्तवन्तः । यदिवा क्रियायाश्च
जावादिद्यया ज्ञानेनैव मोक्षं सर्वकर्मच्युतिलक्षणमाहुरिति ! क्वचिच्चरमपादस्यैवं पाठः
(जाणासुलोगंसिवयन्तिमंदति) विद्यामनधीत्यैव स्वयमेव लोकमस्मिन् वा लोके जावा
न स्वयं जानीमएवं मंदाजडावदन्ति । नच निमित्तस्य तथ्यता । तथाहि । कस्यचित्क्व
चित्कृतेऽपि गृह्यतः कार्यसिद्धिदर्शनात्तु कुनसद्भावेपि कार्यविधातदर्शनादतोनिमित्तबले
नादेशविधायिनां मृषावादएव केवलमिति । नैतदस्ति । नहि सम्यग्धीतस्य श्रुतस्यार्थे
विसंवादोऽस्ति । यदपि पट्स्थानपतितत्वमुद्घोष्यते तदपि पुरुषाश्रितकृत्योपशमवशेन ।
नच प्रमाणानासव्यनिचारे सम्यक्प्रमाणव्यनिचाराशंकां कर्तुं युज्यते । तथाहि । मरु
मरीचिकानिचये जलग्राहि प्रत्यक्षं व्यनिचरतीति कृत्वा किंसत्यजलग्राहिणोपि प्रत्यक्ष
स्य व्यनिचारोयुक्तिसंगतो नवति । नहि मशकवर्तिरग्निसिद्धावुपदिश्यमाना व्यनिचारि
णीति सत्यधूमस्यापि व्यनिचारो नहि सुविवेचितकार्यकारणं व्यनिचरतीति । ततश्च प्र
मातुरयमपराधो न प्रमाणस्यैव सुविवेचितं निमित्तं श्रुतमपि न व्यनिचरतीति । यश्च
कृतेपि कार्यसिद्धिदर्शनेन व्यनिचारः शङ्क्यते सोऽनुपपन्नः । तथाहि । कार्याकृतात्
कृतेपि गृह्यतः कार्यसिद्धिः सापांतरालेतरशो न निमित्तबलात्संजातेत्येवमवगंतव्यं ।
शो न निमित्तप्रस्थितस्यापीतरनिमित्तबलात्कार्यव्याधातइति । तथाच श्रुतिः । किल बु
द्धः स्वशिष्यानाहूयोक्तवान् यथा द्वादशवार्षिकमत्र दुर्निद्धं नविष्यतीत्यतोदेशांतराणि
गृह्यत यूयं ते तद्वचनात्तु तस्तेनैव प्रतिषिद्धायथा मागृह्यत यूयमिहाद्यैव पुण्यवान् म
हासत्वः संजातस्तत्प्रजावात्सुनिद्धं नविष्यति । तदेवमंतरा परनिमित्तसद्भावात्तद्व्यनि
चारशंकेति स्थितं ॥ १० ॥

ते एवमस्कन्ति समिच्च लोगं, तद्वा तद्वा समणा माहणा य ॥
सयं कडं एन्नकडं च डुस्कं, आहंसुविज्ञा चरणं पमोस्कं ॥ ११ ॥
ते चरकुलोगंसिद्ध एणायगा उ, मग्गाणुसासन्ति हितं पयाणं ॥ त
द्वा तद्वा सासयमाहु लोए, जंसी पया माणव संपगाढा ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे क्रियावादीनो मत दृषवेठे. (ते एवमस्कन्तिसमिच्चलोगं के०) जे एकली
मात्र क्रिया करवा यकीज मोक्षनी वांछना करेठे ते क्रियावादि एवीरीते आख्याति एट

ले कहेढे ते पोताने अजिप्राये लोकने जाणीने अमे यथावस्थित तत्त्वना जाणवैए ए वीरीते वोजीने क्रियानुं स्थापन करेढे (तद्वातद्वासमणामाहणाय के०) तथा तथा ए टले ते ते प्रकारें अर्थात् जेवा जेवा प्रकारनी क्रिया प्रवर्त्तें तेम तेम एटले तेवा तेवा प्रकारनुं स्वर्ग नरकादिक फल पण जाणवुं एरीते ते शाक्यादिकना श्रमण ब्राह्मण क्रियाथकीज सिद्धि कहेढे. (सयंकडंणन्नकडंचडुरकं के०) तथाजे कांइ आ जगत् मांहे दुःख सुखढे ते सर्व पोतानुं करेलुं तथा परनुं करेलुं पण नथाय परंतु सर्व जवितव्यतानुं करेलुं यायढे हवे एमना मतनुं निराकरण करेढे (आहंसुविज्जाचरणंपमोस्कं के०) तीर्थंकर गणधरादिक विद्या एटले ज्ञान अने चरण एटले चारित्र एणेकरी मोक्षढे एट ले संसारीजीवोने ज्ञान अने क्रियानेसंयोगे करी प्रकर्षें जैनमार्गे मोक्षढे एम कहेढे. ॥ ११ ॥ (तेचस्कुलोगंसिद्धान्यायगाउ के०) ते तीर्थंकर गणधरादिक केवाढे तोके लो कमांहे चक्रुने स्थानकेढे तथा आ लोकने विषे नायक एटले स्वामि ठता (मग्गाणुसा संतिहितंपयाणं के०) आलोकने विषे पोताना प्रजालोकने आ जवें तथा परजवें हित कारी एवो सम्यक् धर्म मार्ग प्रकाशेढे. (तद्वातद्वासासयमाहुलोएके०) तथा तथा एटले जेवा जेवा प्रकारें ए लोक पंचास्तिकायरूप ते इव्यास्तिक नयना अजिप्राये शाश्वतो थाय तेवा तेवा प्रकारे कहे अथवा जेम जेम रागद्वेषनी वृद्धि तेम तेम संसारनी वृद्धि थाय एम कहे (जंसी के०) जे संसारने विषे (पयासंपगाढा के०) प्रजा एटले जीव ते राग द्वेषे व्याप्त ठता नाना प्रकारे रह्याढे (माणवके०) तो हे मानव तुं एम जाण ॥११॥

॥ दीपिका— अथ क्रियावादिमतमाह । ये क्रियातएव मोक्षमिहंति तएवमाख्यांति । स्वानिप्रायेण लोकं स्थावरजंगमात्मकं समेत्य ज्ञात्वा किल वयं यथावस्थितवस्तु ज्ञातारइत्यंगीकृत्य सर्वमस्त्येवेति सनिश्चयं कथयंति । तथा तेन प्रकारेण यथायथा क्रिया तथातथा स्वर्गनरकादिफलमिति । ते श्रमणास्तीर्थिकाब्राह्मणावा क्रियातएव सिद्धिमिहंति । तथा यत्किंचित्संसारे दुःखं तथा सुखं च तत्सर्वं स्वयमात्मनाऽन्येन कालेश्वरादिना । नचैतदक्रियावादे घटते । तत्र हि अक्रियत्वादात्मनोऽकृतयोरेव सुखदुःखयोः संभवः स्यादिति । (तस्मादाहंसु विज्जाचरणं पमोस्कंति) विद्याज्ञानं । चरणक्रिया । ते द्वे अपि विद्येते कारणत्वेन यस्येति समासंकृत्वा अर्शआदित्वान्मत्वर्थीयोच्प्रत्ययः । अ सौ विद्याचरणोमोक्षः । ज्ञानक्रियासाध्यइत्यर्थः । एवंविधं मोक्षमाहुस्तीर्थिकृदादयः ॥११॥ ते तीर्थंकरादयश्हास्मिन् लोके चक्रुर्लोचनतुल्यइत्यर्थः । ते लोके नायकाः प्रधानाः । तुर्विशेषणे । मार्गे ज्ञानादिकं प्रजानां हितं प्राणिनामनर्थ्यवारकं सज्जतिप्रापकं चानुजायं ते कथयंति तथा तथा शाश्वतं लोकं संसारमाहुर्जिनाः । यथायथा मिथ्यात्ववृद्धिः ।

तथाहि । तत्र तीर्थकराहारकवज्याः सर्वे एव कर्मबंधाः संजाव्यन्ते । कर्मबंधाच्च संसारवृद्धिः । अथवा यथायथा रागद्वेषवृद्धिस्तथा तथा संसारोपि शाश्वतइत्याहुः । यस्मिन्संसारे प्रजाजंतवः हेमानव संप्रगाढाः स्थिताः ॥ १५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं क्रियावादिमतं दुदूपयिषुस्तन्मतमाविष्कुर्वन्नाह । (तएवमस्कंतीत्यादि) ये क्रियातएव ज्ञाननिरपेक्षायादीक्षादिलक्षणाया मोक्षमिहंति ते एवमाख्याति तद्यथा । अस्ति माता पिता अस्ति सुवीर्यस्य कर्मणः फलमिति । किं कृत्वा तएवं कथयन्ति क्रियातएव सर्वं सिध्यतीति स्वानिप्रायेण लोकं स्थावरजंगमात्मकं समेत्य ज्ञात्वा किल वयं यथावस्थितवस्तुनो ज्ञातारइत्येवमन्युपगम्य सर्वमस्त्येवेत्येवं सावधारणं प्रतिपादयन्ति न कथंचिन्नास्तीति कथमाख्याति । तथा तेन प्रकारेण यथायथा क्रिया तथा तथा स्वर्गनरकादिकं फलमिति ते च श्रमणास्तीर्थिकाब्राह्मणावा क्रियातएव सिद्धिमिहंति । किंच यत् किमपि संसारे दुःखं तथा सुखं च तत्सर्वं स्वयमेवात्मना कृतं नान्येन कालेश्वरादिना नचैतदक्रियावादे घटते । तत्र ह्यक्रियात्वादात्मनोऽकृतयोरेव सुखदुःखयोः संभवः स्यादेवं च कृतनाशाकृतागमौ स्यातां । अत्रोच्यते । सत्यमस्त्यात्मसुखदुःखादिकं । नन्वस्त्येव । तथाहि । यद्यस्त्येवं सावधारणमुच्येत ततश्च न कथंचिन्नास्तीत्यापन्नमेवं च सति सर्वं सर्वात्मकमापद्येत । तथाच सर्वलोकस्य व्यवहारोद्देशकः स्यात् । नच ज्ञानरहितायाः क्रियायाः सिद्धिस्तदुपायपरिज्ञानाच्चावात् । नचोपायमंतरेणोपेयमवाप्यतइति प्रतीतं । सर्वा हि क्रिया ज्ञानवत्येव फलवत्युपलक्ष्यते । उक्तंच । ज्ञानस्य ज्ञानिनां चैव निंदाप्रदेषमत्सरैः ॥ उपेक्षितैश्च विषैश्च ज्ञानघ्नं कर्म बध्यते ॥ १ ॥ पढमं नाणं तउ दया, एवं चिच्छति सबसंजए ॥ अन्नाणी किं काही, किंवा माही णेयपावयं ॥ १ ॥ इत्यतो ज्ञानस्यापि प्राधान्यं नापि ज्ञानादेव सिद्धिः क्रियारहितस्य पंगोरिव कार्यसिद्धेरनुपपत्तिरित्यालोच्याह । (आहंसुविज्ञाचरणं पमोस्कंति) न ज्ञाननिरपेक्षायाः क्रियायाः सिद्धिरंधस्येव नापि क्रियाविकलस्य ज्ञानस्य पंगोरित्येवमवगम्याहुंरुक्तवंतस्तीर्थकरगणधरादयः । किमाहुः । मोक्षं । कथं । विद्यां च ज्ञानं चरणं च क्रिया ते द्वे अपि विद्येते कारणत्वेन यस्येति विगृह्यार्थ्यादित्वान्मत्वर्थीयोच् । असौ विद्याचरणोमोक्षः । ज्ञानक्रियासाध्यइत्यर्थः । तमेवं साध्यं मोक्षं प्रतिपादयन्ति । यदिवान्यथा वा पातनिका केनैतानि समवसरणानि प्रतिपादितानि । यच्चोक्तं यच्च वक्ष्यते इत्येतदाशंक्याह । (ते एवमस्कंतीत्यादि) अनिरुद्धा कचिदप्यस्वलता प्रज्ञायते ऽनयेति प्रज्ञा ज्ञानं येषां तीर्थकृतां तेऽनिरुद्धप्रज्ञास्तएवमनंतरोक्तया प्रक्रियया सम्यगाख्याति प्रतिपादयन्ति । लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं स्थावरजंगमाख्यं वा समेत्य केवलज्ञानेन करतलामलकन्यायेन ज्ञात्वा

तथागतास्तीर्थकरत्वं केवलज्ञानं च गताः श्रमणाः साधवोब्राह्मणाः संयताऽसंयताः ।
 लौकिकी वाचोयुक्तिः । किंनूतास्तएवमाख्यांतीति संबंधः । तथातथेति वा कचित्पा
 ठः । यथायथा समाधिमार्गोव्यवस्थितस्तथातथा कथयंति । एतच्च कथयंति । यथा
 यत्किंचित्संसारान्तर्गतानाममुमतां दुःखमसातोदयस्वप्नावं तत्प्रतिपद्नूतं च सातोदया
 पादितं सुखं तत्स्वयमात्मनाकृतं नाभ्येन कालेश्वरादिना कृतमिति । तथा चोक्तं ।
 सबो पुत्रकयाणं, कम्माणं पावणं फलविवागं ॥ अवराहे सुगुणेषुय णिमित्तमि
 त्तं परो होइ ॥ १ ॥ एतच्चाहुस्तीर्थकरगणधरादयः । तद्यथा । विद्या ज्ञानं चरणं चा
 रित्रं क्रिया तत्प्रधानोमोक्षस्तमुक्तवंतो न ज्ञानक्रियान्यां परस्परनिरपेक्षान्यामिति । तथा
 चोक्तं । क्रियां च संज्ञानवियोगनिष्फलां क्रियाविहीनां च विबोधसंपदं ॥ निरज्ञताक्ते
 शसमूहशान्तये, त्वया शिवाया लिखितेव पद्धतिः ॥ १ ॥ ११ ॥ किंच (तेचस्कुलोगंसि
 हेत्यादि) ते तीर्थकरणगणधरादयोऽतिशयज्ञानिनोऽस्मिन् लोके चक्षुरिव चक्षुर्वर्त
 ते । यथाहि चक्षुर्योग्यदेशावस्थितान् पदार्थान् परिच्छिनत्ति । एवं तेऽपि लोकस्य यथा
 वस्थितपदार्थाविष्करणं कारयंति । यथाऽस्मिन् लोके ते नायकाः प्रधानाः । तुशब्दो
 विशेषणः । सङ्गपदेशदानतोवा नायकाइत्येतदाह । मार्गं ज्ञानादिकं मोक्षमार्गं अनुशासं
 ति कथयंति प्रजायंतइति प्रजाः प्राणिनस्तेषां । किंनूतं । हितं सज्जतिप्रापकमनर्थनिवार
 कं । किंच चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके पंचास्तिकायात्मके वा येन प्रकारेण इव्यास्तिकनया
 निप्रायेण यदस्तु शाश्वतं तत्तथा आदुरुक्तवंतः । यदिवा लोकोयं प्राणिगणः संसारां
 तर्वर्ती यथायथा शाश्वतो न भवति तथातथैवाहुः । तद्यथा । यथायथा मिथ्यादर्शनानिवृ
 द्धिस्तथातथा शाश्वतोलोकः । तथाहि । तत्र तीर्थकराहारकवज्याः सर्वे एव कर्मबंधाः सं
 नाव्यंतइति । तथाच महारंजादिनिश्चतुर्निःस्थानैर्जीवानरकायुष्कं यावन्निवर्तयंति ताव
 त्संसारानुबेदइति । अथवा यथायथा रागद्वेषादिवृद्धिस्तथातथा संसारोपि शाश्वतइ
 त्याहुः । यथायथा च कर्मोपचयमात्रा तथातथैव संसारानिवृद्धिरिति । दुष्टमनोवाक्का
 यानिवृद्धौ वा संसारानिवृद्धिरवगंतव्या । तदेवं संसारस्यानिवृद्धिर्न भवति । यथाऽस्मिंश्च
 संसारे प्रजायंतइति प्रजाजंतवः हे मानव । मनुष्याणामेव प्रायश उपदेशार्हत्वान्मानव
 ग्रहणं । सम्यग्नारकतिर्यङ्नरामरन्नेदेन प्रगाढाः प्रकर्षेण व्यवस्थिताइति ॥ १५ ॥

जे रक्कसा वा जमलोइया वा, जे वासुरा गंधवा य काया ॥

आगासगामी य पुढोसिया जे, पुणोपुणो विपरिया सुवंति ॥

॥१३॥ जमाहु उहं सलिलं अपारगं, जाणाहि एं नवगहणं इ

मोखं ॥ जंसी विसन्ना विसयंगणाहिं, इहं वि लोयं अणुसंचरंति ॥१४॥

अर्थ—हवे ते नाना प्रकार कहेढे. (जेरस्कसावाजमलोइयावा के०) जे राहस व्यंतरादिक यमलौकिका जे परमाधार्मिकादिक देवो (जेवासुरा के०) जे वैमानिक ज्योतिषादिक देवो (गंधर्वाय के०) गांधर्व एटले विद्याधरादिक तथा (कायके०) पृथिविकायादिक (आगासगामीय के०) आकाशगामि एवा पक्षीउ तथा वायुप्रमुख तथा (पुढोसियाजे के०) पृथिविने विषे आश्रित एवा जे अनेक बेंडियादिक जीव ते सर्व (पुणोपुणोविप्परियासुवंति के०) पोत पोताना कर्मे करी वलीवली चतुर्गति क रूप संसारमां परिच्रमण करेढे ॥ १३ ॥ (जमाहुउहंसजिलंअपारगं के०) श्रीतीर्थकर गणधरादिक ते ए जे उध एटले संसार तेने अपार स्वयंनूरमण समुड सरखो कहेढे (जाणाहि के०) एम तुं जाण अंहीं एं वाक्यालंकारेढे (नवगहणं के०) ते समान संसार गहनढे (डुमोस्कं के०) डुमोह्क एटले अत्यंत दुस्तरढे (जं सीविसन्ना विसयंगणाहिं के०) अस्तिवादीने पणजो एमढे एटले सम्यक् प्रवर्तकने पण आ अपार संसारसमुड अत्यंत दुस्तर ढे तो नास्तिकवादीने तो अत्यंत दुस्तर होय एमां के बुंज गुं जे आ संसारने विषे सावद्य धर्मेना प्रवर्तक कुमार्गे पतित पांचेंडिय संबंधी विषयना सेवनार तथा अंगना जे स्त्री तेने वश पड्याठता रहेढे ते (डुहउविलोयंअणु संचरंति के०) त्रस स्थावररूप बे प्रकारनुं जे लोक तेमांहे राग द्वेपेकरीपरिच्रमणकरे.

॥ टीपिका—ये राहसाः । राहसग्रहणात्सर्वे व्यंतराज्ञेयाः । यमलौकिकात्मानोऽवर्ण्या दयोजवनपतयः । येच सुरावैमानिकाः । चशब्दाज्ज्योतिष्काः । ये गंधर्वाविद्याधराः । कायाः पृथिवीकायादयः पट् । पुनः प्रकारांतरेण जीवान् आकाशगामिनः संप्राप्तलब्धयश्चतुर्विद्यादेवाविद्याधराः पक्षिणोवायवश्च । ये च पृथिव्याश्रिताः पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिद्वित्रिचतुःपंचेंडियास्ते सर्वेपि कर्मेभिः संसारे विपर्यासं परिच्रमणमुपयांति गच्छंति ॥ १३ ॥ यं संसारं समुड्माहुर्जिनाः । किंचूतं । स्वयंचुरमणसलिलौघवदपारं जानीहित्वं । एमितिवाक्यालंकारे । नवगहनं संसारारण्यं दुःखेन मुच्यतइति डुमोह्कं दुस्तरमस्तिवादिनामपि किंपुनर्नास्तिकानां । यस्मिन् संसारे सावद्याचारे विपस्साआसक्ताविषयप्रधानाअंगनाविषयांगनास्तानिर्वशीकृताद्विधापि स्थावरजंगमं लोकमनुचरंति गच्छंति संसारे च्रमंतीत्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ टीका—लेशतो जंतुनेदप्रदर्शनद्वारेण तत्पर्यटनमाह । (जेरस्कसाइत्यादि) ये केचन व्यंतराज्ञेयाराहसात्मानः । तद्ग्रहणाच्च सर्वेपि व्यंतरा गृह्यंते । तथा यमलौकिकात्मनोऽवर्ण्यादयस्तदुपलक्षणात्सर्वजवनपतयस्तथा येच सुराः सौधर्मादिवैमानिकाः । चशब्दाज्ज्योतिष्काः सूर्यादयस्तथा ये गांधर्वाविद्याधराव्यंतरविशेषावा । तद्ग्रहणं च

प्राधान्यख्यापनार्थं । तथा कायाः पृथिवीकायादयः पडपि गृह्यंतइति । पुनरन्येन प्रकारेण सत्वान्संजिघृक्षुराह । ये केचनाकाशगामिनः संप्राप्ताकाशगमनलब्धयश्चतुर्विधे वनिकायविद्याधरपक्षिवायवः । तथा येच पृथिव्याश्रिताः पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिद्वित्रिचतुःपंचेंद्रियास्ते सर्वेपि स्वकृतकर्मजिः पुनःपुनर्विविधमनेकप्रकारं पर्यासं परिहृपमरहृघटीन्यायेन परित्रमणमुपसामीप्येन यांति गच्छंतीति ॥ १३ ॥ किंचान्यत् । (जमादुरित्यादि) । यं संसारसागरमादुरुक्तवंतस्तीर्थकरणधरादयः । तद्विदः कथमादुः स्वयंचरमणसलिलौघवदपारं । यथा स्वयंचरमणसलिलौघोन केनचिज्जलचरेण स्थलचरेण वा लंघयितुं शक्यते एवमयमपि संसारसागरः सम्यग्दर्शनिनमंतरेण लंघयितुं न शक्यतइति दर्शयति । जानीहि अवगच्छ । एमिति वाक्यालंकारे । नवगहनमिदं चतुरशीतियोनिलक्षप्रमाणं यथासंनवं संख्येयाऽसंख्येयानंतस्थितिकं दुःखेन मुच्यतइति दुर्मोक्षं दुरुत्तरमस्तिवादिनामपि किंपुनर्नास्तिकानां । पुनरपि नवगहनोपलक्षितं संसारमेव विशिनष्टि । यत्र यस्मिन् संसारे सावद्यकर्मानुष्ठायिनः कुमार्यपतिताअसत्समवसरणग्राहिणो विपस्नाअवसक्ताविषयप्रधानाअंगनाविषयांगनास्तान्निर्यदि वा विषयाश्चांगनाश्च विषयांगनास्तान्निर्वशीकृताः सर्वत्र सदनुष्ठाने ऽवसीदंति तएवंविषयांगनादिके पंचके विपस्नाद्विधाप्याकाशाश्रितं पृथिव्याश्रितं च लोकं यदि वा स्थावरजंगमलोकमनुसरंति गच्छंति । यदिवा द्विधापि लिंगमात्रप्रव्रज्य याऽविरत्याचरागद्वेषान्यां वा लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं स्वकृतकर्मप्रेरिताअनुसंचरंति बंचम्यंतइति ॥ १४ ॥

न कम्मणा कम्म खवेति बाला, अकम्मणा कम्म खवेति धीरो ॥ मेधाविणो लोचमया वतीता, पाठांतरे (लोचमयावतीता) संतोसिणो नोपकरंति पावं ॥ १५ ॥ ते तीयउप्पन्नमणागयाइं, लोगस्स जाणंति तद्वा गयाइं ॥ एतारो अन्नेसि अणन्नणेया, बुद्धा हु ते अंतकडा नवंति ॥ १६ ॥

अर्थ—(नकम्मणाकम्मखवेतिबाला के०) अज्ञानी एवो मिथ्यामतिवालुं जीव कर्मजे सावधारंज तेणे करी पूर्वकृतकर्मने खपावे नही परंतु साहमां नवा कर्मनुं बंध करे (अकम्मणाकम्मखवेतिधीरा के०) आश्रवने सर्व प्रकारें रोधन करवा यकी सैलेसी करणावस्थायें धीर एटले महासत्ववंत एवो पुरुष कर्मने खपावेठे. (मेधाविणोलोचमयावतीता के०) जे मेधावि एटले पंक्षित महानुजाव होय ते लोचमय एटले परिग्रह तेयकी अतीत एटले रहित होय (संतोसिणोनोपकरंतिपावं के०) एम संतोषी ठ तो पाप नकरे ॥ १५ ॥ जे पुरुष एवा होय ते केवा थाय ते कहेठे. (तेतीयउप्पन्नमणागयाइं के० ते) श्रीवीतराग अतीत, अनागत अने वर्तमान ए त्रणे काल आश्री

(लोणस्सजाणंतिहागयाइं के०) तथागत एटले यथावस्थित जेमठे तेवीरीते लोक मांहे सर्व जीवोना जावी सुखडुःखादिकना जाण एवा थाय परंतु विजंग ज्ञानीनी पेरे आधुं पाबुं नजाणे (एतारोअन्नेसिअणन्नणेया के०) एवा जीवो अन्य जीवोने संसारनो पार पमाडे परंतु तेने अन्य कोइ तत्वनो देखाडनार नथाय किंतुते दुइतिनिश्चें पोतेज (बुद्धाके०) तत्वना जाण थका (अंतकडानवंतिके०) कर्मनो अंतकरनार होयठे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—कर्मणा सावधारंजेण कर्म पापं न क्षपयंति बालामूढाः । अकर्मणा आश्रवनिरोधेन तु कर्म क्षपयंति धीरामहासत्त्वाः । मेधाविनः प्रज्ञावंतोलोचनमयं परिग्रहमेवातीतालोचनीतावीतरागाः संतोषिणः संतुष्टास्ते एवंविधाअवीतरागाअपि पापं कर्म न कुर्वन्ति । लोचनयादतीताइति क्वचित्पाठः । लोचनश्च नयं च लोचनो नयं तस्मादतीताअतएव संतोषिणइति । लोचनो नयं दर्शयताऽपरकपायेन्योलोचनस्याधिकत्वमुक्तं ॥ १५ ॥ ते वीतरागाअतीतानि पूर्वजन्मकृतानि प्रत्युत्पन्नानि वर्तमानानि अनागतान्यागामिजवजावीनि सुखडुःखानि लोकस्य प्राणिगणस्य तथागतानि यथास्थितानि जानंति ते जिनाः श्रुतकेवलिनोवा ऽन्येषां प्राणिनां मोक्षं प्रति नेतारः प्रापकास्तेच स्वयंबुद्धत्वादन्येन न नीयंते तत्त्वावबोधं कार्यतइत्यनन्यनेथास्तेबुद्धाज्ञाततत्त्वास्तीर्थकरगणधरादयोहुनिश्चितमंतकराः संसारपारगान्वन्ति ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (एकम्मणेत्यादि) ते एवमसत्समयसरणाश्रितामिथ्यात्वादि निर्दोषैरनिनूताः सावद्येतरविशेषानजिज्ञाः संतः कर्मक्षपणार्थमप्युद्यतानिर्विवेकतया सावद्यमेव कर्म कुर्वन्ते । नच कर्मणा सावधारंजेण कर्म पापं क्षपयंत्यपनयंत्यज्ञत्वाद्वाला इव बालास्तइति । यथाच कर्म क्षिप्यते तथा दर्शयति । अकर्मणात्वाश्रवनिरोधेन तु अंतशः शैलेश्यवस्थायां कर्म क्षपयंति धीरामहासत्त्वाः सदैव्या इव चिकित्सयाऽऽमयानि ति । मेधा प्रज्ञा विद्यते येषां ते मेधाविनोहिताहितप्राप्तिपरिहारानिज्ञालोचनमयं परिग्रहमेवातीताः परिग्रहातिक्रमात्लोचनीतावीतरागाइत्यर्थः । संतोषिणोयेन केनचित्संतुष्टाअवीतरागाअपीति । यदिवा यतएवाऽतीतलोचनअतएव संतोषिणइति । तएवंचनूतानगवतः पापमसदनुष्ठानापादितं कर्म न कुर्वन्ति नाददति । क्वचित्पाठः । लोचनयादतीताः । लोचनश्च नयं च समाहारद्वयः । लोचनो नयं तस्मादतीताः संतोषिणइति । न पुनरुक्ता शंका विधेयेत्यतोलोचनीतत्वेन प्रतिषेधांशोद्विगितः । संतोषिणइत्यनेन च विध्यंश इति । यदिवा लोचनीतग्रहणेन समस्तलोचनानावः । संतोषिणइत्यनेनतु सत्यप्यवीतरागत्वेनोत्कटलोचनइति । लोचनानां दर्शयन्नपरकपायेन्योलोचनस्य प्राधान्यमाह । येच लोचनीतास्तेऽवश्यं पापं न कुर्वन्तइति स्थितं ॥ १५ ॥ येच लोचनीतास्ते किंचनूतानव

तीत्यतश्चाह । (तेतीयइत्यादि) ते वीतरागाअल्पकषायावा लोकस्य पंचास्तिकायात्मक
स्य प्राणिलोकस्य वाऽतीतान्यन्यजन्माचरितानि उत्पन्नानि वर्तमानावस्थायीन्यनागता
नि च नवांतरजावीनि सुखदुःखादीनि तथागतानि यथावस्थितानि तथैवाऽवितथं जानं
ति न विचंगज्ञानिनश्च विपरीतं पश्यन्ति । तथाहि । आगमः । अणगारेणं, चंतेमाई मि
ठादिष्ठी रायगिहेण यरेसंमोहए वाणारसीए नयरीए रूवाइं जाणाइ पासइ जावसे दं
सणे विवङ्गा से नवतीत्यादि । ते चातीतानागतवर्तमानज्ञानिनः प्रत्यक्षज्ञानिनश्चतुर्दशपू
र्वविदोवा ऽप्रत्यक्षज्ञानिनोऽन्येषां संसारोत्तितीर्णूणां नव्यानां मोक्षं प्रति नेतारः सङ्गपदे
शं प्रत्युपदेष्टारो नवन्ति । नच ते स्वयंबुद्धत्वादन्येन नीयन्ते नत्वावबोधं कार्यतस्त्यनन्य
नेयाहिताहितप्राप्तिपरिहारं प्रति नान्यस्तेषां नेता विद्यतइति ज्ञावः । ते च बुद्धाः स्वयं
बुद्धास्तीर्थकरगणधरादयः । दुश्शब्दश्च शब्दार्थे विशेषणे च । तथाच प्रदर्शितएव । ते च न
वांतकराः संसारोपादानचूतस्य वा कर्मणोत्तकरानवन्तीति ॥ १६ ॥

ते एव कुर्वन्ति ए कारवन्ति, चूताहिसंकाइ डुगुंठमाणा ॥ सयाजता विष्णु
एवंति धीरा, विष्णुति धीरा पाठांतरे (विष्णुति धीरा) य हवन्ति एगो
॥ १७ ॥ म्हरेय पाणे बुद्धेय पाणे, ते आत्तउ पासइ सबलोए ॥

उवे हती लोगमिणं महंतं, बुद्धेऽपमत्तेसु परिवएङ्गा ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे तेमनी क्रिया केवी होय ते कहेवे. (ते के०) ते वीतराग सम्यक् ज्ञानी
ते सावद्यानुष्ठानरूप एवी जे (चूताहि संकाइ डुगुंठमाणा के०) चूत एटले प्राणी
तेनी हिंसानी शंकायें डुगुंठित एटले प्राणीनी हिंसाने निंदता थका (एवकुर्वन्ति के०)
पोते हिंसा करे नही तथा (एकारवन्ति के०) अन्य पाशे हिंसा करावे नही. उपल
क्षण थकी जे हिंसा करतो होय तेने अनुमोदे नही तेमज मृषा पोते बोले नही
बीजा पाशे बोलावे नही तथा बोलताने अनुमोदन आपे नही एरीते सर्व पंचमहा
व्रतोने सदाकाल पाळे एम (सयाजता के०) सर्व काल यत्नवन्त एटले पाप थकी नि
वर्ते (विष्णुएवंति धीरा के०) संयमने विषे नम्र होय विनयवन्त होय एवा धैर्यवन्त
शुनट तुव्य ठतो संयमरूप चूमिने विषे कर्मरूप शुनटोने जीतवा समर्थ एवो (विष्णुति धी
रायहवन्ति एगो के०) कोइएक शुद्ध सम्यक् मार्ग जाणी धैर्यवन्त शूरवीर थाय ते परीसहा
दिकने जीते ॥ १७ ॥ हवे शुं जाणीने सावद्यानुष्ठान नकरे ते कहेवे. (म्हरेयपाणे
बुद्धेयपाणे के०) म्हरा एटले बालक ते अंधी पृथिविकायादिक तथा बेंडीयादिक लघु
जातीना जीवो लेवा तेपण जीवने अने बुद्धेय एटले महोटा हस्ति प्रमुख ते पण जी
वने एवं जाणीने (तेआत्तउपासइ सबलोए के०) ते सहुजीवने सर्व चौद रज्जात्मक

लोकने विपे पोतानाआत्म समान देखे (उवेहती लोगमिणं सहंतं के०) ए महांत लोक एटले संसार तेने सारीरीते आलोचीने सर्वस्थानक अशाश्वता जाणीने आ संसारमां कोइ सुख नथी एवो जाणीने (बुद्ध के०) जे पंथित तत्वना जाण होय ते (अप्पमत्तेसुपरिव्वएज्झा के०) अप्रमत्तपणे संयमने विपे प्रवर्त्ते शुद्धो संयम पाजे १७

॥ दीपिका—ते तीर्थंकरादयः पापं कर्म नैव कुर्वन्ति स्वयं । नवाऽन्येन कारयन्ति कुर्वन्तमन्यं नानुजानन्ति नूतान्निशंकया प्राणिघातजनयेन पापं कर्म जुगुप्समानाः । एवं विधास्ते सदा सर्वकालं यताः संयताविप्रणमन्ति विविधं संयमानुष्ठानं प्रति प्रवृह्नीज्वन्ति तत्पराः स्युर्धोराः । तथा एके केचन गुरुकर्माणो (विणत्ति) विज्ञप्तिर्ज्ञानं तन्मात्रेणैव वीरानानुष्ठानेन स्युः । नच ज्ञानमात्रेण सिद्धिः । यतः । अधीत्य शास्त्राणि न्वन्ति मूर्खा, यस्तु क्रियावान् पुरुषः सविद्वान् ॥ संचिंत्यतामोपधमातुरं हि न ज्ञानमात्रेण करोत्यरोगम् ॥ १ ॥ १७ ॥—ये डहरालघवः कुंश्वाद्याः सूक्ष्मावा ते सर्वेपि प्राणाः प्राणिनोये च वृक्षाबादरास्तान् सर्वानात्मवत्पश्यति सर्वलोके । तथा लोकमिमं षड्जीवैरा कुलत्वान्महांतमुत्प्रेक्षते । अनाद्यनंतत्वाद्वा महांतं । यतोऽनव्याप्यपि केचन सर्वेणापि कालेन नसेत्स्यन्तीति । यद्यपि इव्यतः षड्इव्यात्मकत्वात् क्षेत्रतश्चतुर्दशरज्जुमानत्वात्परिमितोलोकस्तथापि कालतोऽनाद्यनंतत्वाद्भावतः पर्यायाणामंतत्वान्महान् लोकस्तमुत्प्रेक्षते । बुद्धोज्ञाततत्त्वोऽप्रमत्तेषु यतिषु तथानूतएव परिव्रजेत्संयमे ॥ १७ ॥

॥ टीका—यावदद्यापि नवांतं न कुर्वन्ति तावत्प्रतिषेध्यमंशं दर्शयितुमाह । (तेणोव कुव्वंतीत्यादि) ते प्रत्यक्षज्ञानिनः परोक्षज्ञानिनोवा विदितवेद्याः सावद्यमनुष्ठानं नूतोपमर्दान्निशंकया पापं कर्म जुगुप्सन्तः संतोऽन स्वतः कुर्वन्ति नाप्यन्येन कारयन्ति कुर्वन्तमप्यपरं नानुमन्यन्ते । तथा स्वतोऽन मृपावादं जल्पन्ति नान्येन जल्पयन्ति नाप्यपरं जल्पन्तमनुजानन्त्येवमन्यान्यपि महाव्रतान्यायोज्यानीति । तदेवं सदा सर्वकालं यताः संयताः पापानुष्ठानान्निवृत्ताविविधं संयमानुष्ठानं प्रति प्रणमन्ति प्रवृह्नीज्वन्ति । के ते वीरामहापुरुषा इति । तथैकेचन हेयोपादेयं विज्ञायाऽपिशब्दात्सम्यक् परिज्ञाय वा तदेव निःशंकं यज्जिनैः प्रवेदितमित्येवं कृतनिश्चयाः कर्मणि विदारयितव्ये वीरान्वन्ति । यद्विवा परीपहोपसर्गानीकविजया वीरा इति । पांशातरंवा (विष्णुति वीराय न्वन्ति एगे) एके केचन गुरुकर्माणोऽप्यसत्त्वाः विज्ञप्तिर्ज्ञानं तन्मात्रेणैव वीरान्वन्त्यनुष्ठाने नच ज्ञानादेवाऽनिलपिता वातिरुपजायते । तथाहि । अधीत्यशास्त्राणि न्वन्ति मूर्खायस्तुक्रियावान् पुरुषः सविद्वान् ॥ संचिंत्यतामौपधमातुरं हि न ज्ञानमात्रेण करोत्यरोगं ॥ १ ॥ १७ ॥ कानि

पुनस्तानि नूतानि यवंकयाऽरंजं जुगुप्सन्ति संतइत्येतदाशंक्याह । (उद्वरेयइत्यादि)
 ये केचन उद्वरेति लघवः कुंश्वादयः सूक्ष्मावा ते सर्वेपि प्राणाः प्राणिनोये च वृक्षा
 वादरशरीरिणस्तान्सर्वानप्यात्मतुल्यान् आत्मवत्पश्यति सर्वस्मिन्नपि लोके यावत्प्रमा-
 णं मम तावदेव कुंशोरपि यथावा मम दुःखमनजिमतमेवं सर्वलोकस्यापि सर्वेषामपि
 प्राणिनां दुःखमुत्पद्यते दुःखाद्विजंति । यथाचागमः । पुढविकाएणं जंते अक्कंते समाणे
 केरिसयं वेयणं वेएइइत्याद्याः सूत्रालापकाइति मत्वा तेपि नाक्रमितव्यान संघट्टनीया
 इत्येवं यः पश्यति तथा लोकमिमं महांतमुत्प्रेक्षते पड्जीवसूक्ष्मवादरजेदैराकुज
 त्वान्महान्तं । यदिवाऽनादिनिधनत्वान्महान् लोकः । तथाहि । कालतो जव्या अपि केचन
 सर्वेणापि कालेन न सेत्स्यंतीति । यद्यपि इव्यतः पड्इव्यात्मकत्वात् क्षेत्रतश्चतुर्दशर
 ङ्गुप्रमाणतया सावधिकोलोकस्तथापि कालतो जावतश्चानाद्यनिधनत्वात्पर्यायाणां चा
 नंतत्वान्महान् लोकस्तमुत्प्रेक्षतइति । एवंच लोकमुत्प्रेक्षमाणो बुद्धोऽवगंतव्यः । सर्वा
 णि प्राणिस्थानान्यशाश्वतानि तथा नात्रापसदे संसारं सुखलेशोप्यस्तीत्येवं मन्यमानो
 ऽप्रमत्तेषु संयमानुष्ठापिषु मध्ये तथानूतएव परिसमंताद्भजेद्यदिवा बुद्धः सन् प्रमत्तेषु
 गृहस्थेषु अप्रमत्तः सन् संयमानुष्ठाने परिव्रजेदिति ॥ १७ ॥

जे आयउं परउं वा वि एवा, अलमप्यणो होंति अलं परेसिं ॥
 तं जोइज्जुतं च सया वसेज्जा, जे पाउ कुळा अणुवीति धम्मं ॥ १९ ॥
 अत्ताण जो जाणति जो य लोगं, गइं च जो जाणइ णागइं च ॥
 जो सासयं जाण असासयं च, जातिं मरणं च जणोववायं ॥ २० ॥

अर्थ—(जेआयउंपरउंवाविणवा के०) जे कोइ पोताना आत्माने तथा परना आ
 त्माने सम्यक् प्रकारे जाणे एटले जेवीरीते पोताना आत्माने जाणे तेवीरीते परना
 आत्माने पण जाणे (अलमप्यणोहोंतिअलंपरेसिं के०) ते पुरुष पोताने उद्वरवाने
 समर्थ होय अने बीजाने पण उद्वरवाने समर्थ थाय (तंजोइज्जुतंचसयावसेज्जा के०)
 ते ज्योतिज्जुत प्रकाशवान चंडादित्य प्रदीपसमान गुरुने जाणीने सर्व काले सेवे (जेपा
 उकुळाअणुवीतिधम्मं के०) जे विचारीने श्रीवीतराग नाशित धर्मेना स्वरूपने सम्यक्
 प्रकारें करी प्रगट करे ॥ १९ ॥ (अत्ताणजोजाणतिजोयलोगं के०) जे पोताना आत्माने
 सम्यक् प्रकारे जाणे जे लोकालोकनुं स्वरूप जाणे (गइंचजोजाणइणागइंचके०) जे जीवनी
 गति आगति जाणे अथवा चारे गतिनुं स्वरूप जाणे तथा अनागतनुं स्वरूप जाणे एटले
 ज्यां गयो थको जीव फरी नद्यावे एवी जे मोक्षगति तेना स्वरूपने जाणे (जोसासयंजाणअ

सासयंचके०) तथा जे शाश्वता पदार्थ अने अशाश्वता पदार्थने पण जाणे (जातिमरणचज
णोववायं के०) तथा जे जीवना जन्म अने मरणने पण जाणे तथा जन एटले लो
क तेनुं उपपात एटले उत्पत्ति देव नारकादिकने विषे थायठे ते पण जाणेठे ॥ २० ॥

॥ दीपिका—यथात्मनः स्वयं सर्वज्ञो गणधरादिर्वा परतस्तीर्थकरादेर्जीवादीन् पदार्था
न् ज्ञात्वा परेभ्य उपदिशति सयात्मनस्त्रातुमलं समर्थः परेषांच तं सर्वज्ञं गणधरादिकं
वा ज्योतिर्भूतं पदार्थप्रकाशकत्वाच्चंद्रादित्यतुल्यं सदाऽऽवसेत सेवेत नित्यं गुरुसेवी जवे
त् । यतः । नाणस्स होइ नागी, थिरयरउदंसणाचरित्तेय ॥ धन्ना आवकडाए गुरुकुलवा
सं नमुंचंति ॥ १ ॥ ते के इत्याह । ये धर्मे श्रुतचारित्राख्यं साधुधर्मं आरुधर्मं वाऽनुवि
चिंत्य विचार्य तमेव धर्मे प्राहुष्कुर्युर्यथोक्तानुष्ठानतः प्रकटयेयुस्ते गुरुसेविनः स्युः ॥ १ ॥
आत्मानं यो जानाति यश्च लोकं चराचरं च शब्दादलोकं च जानाति । यश्च जीवानां ग
तिमागतिं जानाति अनागतिं कुत्र गतानां नागमनं स्यादिति । यश्च शाश्वतं नित्यं सर्वं व
स्तु इव्यास्तिकनयादशाश्वतं वा ऽनित्यं पर्यायनयाश्रयणात् च शब्दान्नित्यानित्यं च सर्वं
योजानाति । यदागमः । एरइआदवठया एसासयाजावठाएअसासया । एवं तिर्यगाद
योपि । अथवा शाश्वतं मोक्षमशाश्वतं जवं तथा जातिमुत्पत्तिं मरणं च नारकादीनां
तथा जनानां सत्त्वानामुपपातं जानाति । उपपातोदेवनारकयोरुत्पत्तिरन्येषां ज्ञेया ॥ २० ॥

॥ टीका—किंच । (जेआयउइत्यादि) यः स्वयं सर्वज्ञआत्मनस्त्रैलोक्योदरविवरवर्ति
पदार्थदर्शी यथावस्थितं लोकं ज्ञात्वा तथा यश्च गणधरादिकः परतस्तीर्थकरादेर्जीवा
दीन् पदार्थान् विदित्वा परेभ्य उपदिशति सएवंचूनोद्देयोपादेयवेद्यात्मनस्त्रातुमलमा
त्मानं संसारावटात्पालयितुं समर्थो जवति । तथा परेषां सहुपदेशदानतस्त्राता जायते
तं सर्वज्ञं स्वतएव सर्ववेदिनं तीर्थकरादिकं परतोवेदिनं च गणधरादिकं ज्योतिर्भूतं पदा
र्थप्रकाशकतया चंद्रादित्यप्रदीपकल्पमात्महितमिद्वन् संसारदुःखोद्विग्नः कृतार्थमात्मा
नं जावयन् सततमनवरतमावसेत सेवेत गुर्वतिकएव यावज्जीवं वसेत् । तथाचोक्तं ।
नाणस्स होइ नागी, थिरपरउ दंसणे चरित्तेय ॥ धन्ना आवकडाए, गुरुकुलवासं ए
मुंचंति । कएवं कुर्युरिति दर्शयति । ये कर्मपरिणतिमनुविचिंत्य माणुस्सखेत्तजाइत्या
दि दुर्जनां च सद्धर्मावाप्तिं सद्धर्मं वा श्रुतचारित्राख्यं कृत्यादिकं दशविधसाधुधर्मं वा
ऽनुविचिंत्य पर्यालोच्य ज्ञात्वा वा तमेव धर्मे यथानुष्ठानतः प्राहुष्कुर्युः प्रकटयेयुस्ते गुरु
कुलवासं यावज्जीवमासेवंतइति । यदिवा ये ज्योतिर्भूतमाचार्यं सततमासेवंति तथा
आगमज्ञाधर्ममनुविचिंत्य लोकं पंचास्तिकायात्मकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं वा प्राहुष्कुर्युरिति

क्रिया ॥ १९ ॥ किंचान्यत् । (अत्ताणमित्यादि) योह्यात्मानं परलोकयायिनं शरीरा
 द्यतिरिक्तं सुखदुःखाधारं जानाति यश्चात्महितेषु प्रवर्तते सञ्चात्मज्ञोभवति । ये
 न चात्मा यथावस्थितस्वरूपोऽहंप्रत्ययग्राह्यो निज्ञातोभवति तेनैवायं सर्वोपि लोकः
 प्रवृत्तिनिवृत्तिरूपो विदितोभवति सएव चात्मज्ञोस्तीत्यादिक्रियावादं नापितुमर्हतीति
 द्वितीयवृत्तांतस्य क्रिया । यश्च लोकं चराचरं वैशाखस्थानस्थकटिस्थकरयुग्मपुरुषा
 कारं च शब्दादलोकं चानंताकाशास्तिकायमात्रं जानाति । यश्च जीवानामागतिमागमनं
 कुतः समागतानारकास्तिर्य्येचोमनुष्यादेवाः कैर्वा कर्मनिर्नारकादित्वेनोत्पद्यंत इत्येवं यो
 जानाति । तथाऽनागतं चाऽनागमनं च कुत्र गतानां नागमनं भवति चकारात्तज्जमनोपायं च
 सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकं योजानाति । तत्रानागतिः सिद्धिरशोपकर्मच्युतिरूपा लोकाग्रा
 काशदेशस्थानरूपा वा ग्राह्या साच सादिरपर्यवसाना । यश्च शाश्वतं नित्यं सर्ववस्तुजातं
 इव्यास्तिकनयाश्रयादशाश्वतं वा नित्यं प्रतिहृणविनाशरूपं पर्यायनयाश्रयणात् चकारा
 न्नित्यानित्यं चोचयाकारं सर्वमपि वस्तुजातं योजानाति । तथाहि । आगमः । एरइया
 द्द्वष्टया एसासयाजावष्टया एअसासया । एवमन्येपि तिर्यगादयोऽष्टव्याः । अथवा निर्वाणं
 शाश्वतं संसारोऽशाश्वतस्तज्जतानां संसारिणां स्वकृतकर्मवशगानामितश्चेतश्च गमनादिति ।
 तथा जातिमुत्पत्तिं नारकतिर्य्यङ्मनुष्यामरजन्मलक्षणं च मरणं वाऽऽयुष्कक्षयलक्षणं । त
 था जायंत इति जनाः सत्त्वास्तेषामुपपातं जानाति सच नारकदेवयोर्भवतीति । अत्रच ज
 न्मचिंतायामसुमतामुत्पत्तिस्थानं योनिर्जणनीया साच सचित्ताचित्तमिश्राच तथा शीता
 उष्मा मिश्राच तथा संवृता विवृता मिश्राचेत्येवं सप्तविंशतिविधेति । मरणं पुनस्तिर्य्यङ्म
 नुष्ययोश्च्यवनं ज्योतिष्कवैमानिकानामुद्धर्तनं जवनपतिव्यंतरनारकाणामिति ॥ २० ॥

अहो वि सत्ताण विउट्टणं च, जो आसवं जाणति संवरं च ॥

डुक्कं च जो जाणति निज्जरं च, सो नासित मरिहइ किरियवादं

॥ २१ ॥ सद्देसु रूवेसु असज्जमाणो, गंधेसु रसेसु अडुस्समा

णे ॥ एो जीवितं एो मरणाहिकंक्की, आयाणगुत्ते वलया विमु

क्के तिवेमि ॥ २२ ॥ इति श्री समवसरणमध्ययनं द्वादशमं संमत्तं ॥

अर्थ—(अहोविसत्ताण विउट्टणंच के०) अधोगतियें नरकादिकने विपे अशुच कर्म
 ने विपाके जीवने शरीर पीडादिक संताप उपजेठे ते सर्व जाणे (जो आसवं जाणति संव
 रंच के०) जे आश्रव इंद्रिय कषाय योग अने अव्रत इत्यादिक सर्व जाणे तथा संवर
 ते समिति गुति अने परिसह इत्यादिक सर्व जाणे (डुक्कंच जो जाणति निज्जरंच के०)

तथा पापोदययकी दुःख उत्पन्न आय ते जाणे अने उपलक्षणयकी पुण्यना बेता जीश नेद पण जाणे वली निर्झराना बारनेदने पण जाणे (सोनासिउमरिहइकिरय वादं के०) तथा बंधना चारं नेदने पण जाणे ते परमार्थयकी क्रियावाद बोलवा योग्य थाय ॥ ११ ॥ एवा जे सम्यक् वादी तेने फल देखाडेढे. (सदेसुरूवेसुअसज्जमा णो के०) शब्द जे वीणा वंश प्रमुख श्रोत्रेंडियने सुखना आपनार तेने विपे तथा रूप ते अनेक काष्ठकर्म चित्रकर्म तथा लिप्यकर्मादिकने विपे असज्जमान एटले तेना उपर रागद्वेषने टालतो थको तथा (गंधेसुरसेसुअडुस्समाणे के०) गंधने विषे, रसने विषे अडुसमान एटले द्वेषने अण करतो थको (एोजीवितंणोमरणाहिकंस्की के०) जीवितव्य अने मरणनी वांठा नकरे समता नावे वर्ते (आयाणगुत्ते के०) आदान एटले संयम तेने विपे गुप्त एटले तेनो रक्षपाल ठतो (वलयाविमुक्के के०) वलय एटले माया तेना थकी विमुक्त ठतो संयम पाले तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥ इतिश्री द्वितियसूत्रकृतांगनेविषे समवसरण नामे बारमा अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो.

॥ दीपिका—सत्त्वानां स्वकर्मजुजामधोनारकादौ विकुट्टनीं पीडां योजानाति । यथाश्रवं संचरं च जानाति तथा दुःखं चशब्दात्सुखंच तथा तपसा निर्जरां च जानाति । कोर्थः । बंधहेतून् कर्मद्वयहेतून् तु व्यतया जानाति । यतः । यथाप्रकारायावंतः, संसारावेशहेतवः ॥ तावंतस्तद्विपर्यासा, निर्वाणवेशहेतवः ॥ ११ ॥ सएव तत्त्वतोनाषितुं वक्तुमर्हति क्रियावादं जीवाद्यस्तित्वरूपमिति । अत्रान्यमतखंडनं वृत्तितोद्धेयं ॥ ११ ॥ शब्दपुरुषेषु मनोज्ञेषु असज्जान् संगमकुर्वन् गंधेषु रसेष्वमनोज्ञेषु अद्वेष्यन् द्वेषमकुर्वन् । शब्दादिषु इन्द्रियविषयेष्विष्टानिष्टेषु रागद्वेषरहितइत्यर्थः । एवंविधोजीवितमसंयमजीवितं नाजिकांक्षेत् परीषद्दोषसर्गैः पीडितोमरणमपि नाजिकांक्षेत् । आदानं संयमस्तेन गुप्तः स हि वलयं नाववलयं माया तथा विमुक्तइति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ समाप्तं समवसरणारख्यं द्वादशमध्ययनं ॥

॥ टीका—किंच (अहोविइत्यादि) सत्त्वानां स्वकृतकर्मफलजुजामधस्तान्नारकादौ दुष्कृतकर्मकारिणां विविधां विरूपां वा कुट्टनां जातिजरामरणरोगशोककृतां शरीरपीडां च शब्दात्तदनावोपायं योजानाति । इदमुक्तंभवति । सर्वार्थसिद्धादारतोऽधःसप्तमीं नरकजुवं यावदसुमंतः सकर्माणोविवर्तते तत्रापि ये गुरुतरकर्माणस्तेऽप्रतिष्ठाननरकयायिनो ज्वंतीत्येवं योजानीते तथा आश्रवत्यष्टप्रकारकं कर्म येन स आश्रवः सच प्राणातिपातरूपोरागद्वेषरूपांवा मिथ्यादर्शनादिकोवेति तं तथा संवरणमाश्रवनिरोधरूपं यावदज्ञोपयो

गनिरोधस्वप्नावं चकारात्पुण्यपापे च योजानीते तथा दुःखमसातोदयरूपं तत्कारणं च योजानाति सुखं च तद्विपर्ययचूतं योजानाति तपसा निर्जरांच । इदमुक्तं नवति । यः कर्मबंधहेतून् तद्विपर्यासहेतून् तुल्यतया जानाति । तथाहि । यथाप्रकारायावंतः, संसारावेशहेतवः ॥ तावंतस्तद्विपर्यासा, निर्वाणावेशहेतवः ॥ १ ॥ सएव परमार्थतोनापितुं वक्तुमर्हति । किंतदित्याह । क्रियावादमस्ति जीवोऽस्ति पुण्यमस्ति च पूर्वाचरितस्य कर्मणः फलमित्येवं वादमिति । तथाहि । जीवाजीवाश्रवसंवरबंधपुण्यपापनिर्जरा मोक्षरूपानवापि पदार्थाः श्लोकद्वयेनोपात्तास्तत्र यथात्मानं जानातीत्यनेन जीवपदार्थोलोकमित्यनेनाजीवपदार्थस्तथा गत्या गतिः शाश्वतेत्यादिनानयोरेव स्वप्नावोपदर्शनं कृतं । तथाश्रवसंवरौ स्वरूपेणैवोपात्तौ । दुःखमित्यनेन तु बंधपुण्यपापानि गृहीतानि तदविना नावित्वा दुःखस्य । निर्जरायास्तु स्वानिधानेनैवोपादानं तत्फलचूतस्य मोक्षस्योपादानं इष्टव्यमिति । तदेवमेतावंतएव पदार्थास्तदनुपगमे नवास्तीत्यादिकः क्रियावादोऽनुपगतो नवतीति । यश्चेतान् पदार्थान् जानात्यनुपगच्छत्परमार्थतः क्रियावादं जानाति । ननुचाऽपरदर्शनोक्तपदार्थपरिज्ञानेन सम्यक्त्वादिकं कस्मान्नानुपगम्यते तदुक्तपदार्थानामेवावटमानत्वात् । तथाहि । नैयायिकदर्शनेन तावत्प्रमाणप्रमेयसंशयप्रयोजनदृष्टांतसिद्धांतावयवतर्कनिर्णयवादजल्पवितंडाहेत्वानासत्त्वजजातिनिग्रहस्थानानीत्येते षोडश पदार्थाश्च निहिताः । तत्र हेयोपादेयप्रवृत्तिरूपतया येन पदार्थपरिष्ठितिः क्रियते तत्प्रमीयतेऽनेनेति प्रमाणं । तच्च प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दत्रेदाच्चतुर्धा । तत्रेन्द्रियपदार्थसंनिकर्षोत्पन्नं ज्ञानमव्यपदेशमव्यभिचारिव्यवसायात्मकं प्रत्यक्षं । तदत्रेन्द्रियार्थयोः संबंधस्तस्माद्यदुत्पन्नं नानिव्यक्तं ज्ञानं न सुखादिकमव्यपदेश्यमिति । व्यपदेशत्वेनाशब्दप्राप्तेरव्यभिचारि तद्विचिंज्ञानवद्व्यभिचरतीति व्यवसायात्मकमिति । निश्चयात्मकं प्रत्यक्षं तत्रास्य प्रत्यक्षता न बुध्यते । तथाहि । यत्रात्मार्थग्रहणं प्रति साक्षाद्व्याप्रियते तदेव प्रत्यक्षं । तच्चावधिमनःपर्यायकेवलात्मकं । एतच्चापरोपाधिद्वारेण प्रवृत्तेरनुमानवत्परोक्षमिति । उपचारप्रत्यक्षं तु स्यान्नचोपचारस्तत्त्वचिंतायां व्याप्रियतइति । अनुमानमपि पूर्ववत्पवत्सामान्यतोदृष्टमिति त्रिधा । तत्र कारणात्कार्यानुमानं पूर्ववत्कार्यात्कारणानुमानं शेषवत्सामान्यतोदृष्टांतचूतमेकं विकसितं दृष्ट्वा पुष्पिताश्रूताजगतीति । यदिवा देवदत्तादौ गतिपूर्वकां स्थानात् स्थानांतरावाप्तिं दृष्ट्वाऽऽदित्ये गत्यनुमानमिति । तत्राप्यन्यथानुपपत्तिरेव गमिका न कारणादिकं तथाविना कारणस्य कार्यं प्रति व्यभिचारात् । यत्रतु सा विद्यते तत्र कार्यकारणादिव्यतिरेकेणापि गम्यगमकज्ञावोदृष्टः । तद्यथा । नविप्यति शकटोदयः कृत्तिकादर्शनादिति । तदुक्तं । अन्यथानुपपन्नत्वं यत्र तत्र त्रयेण किं । नान्यथाऽनुपपन्नत्वं यत्र तत्र त्रयेण किं ॥ १ ॥ अपिच प्रत्यक्षस्याप्रामाण्ये तत्पूर्वकस्या

अनुमानस्याप्रामाण्यमिति । प्रसिद्धसाधर्म्यत्साध्यसाधनमुपमानं । यथा गौर्गवयस्तथा
 ऽत्रच संज्ञासंज्ञिसंबंधप्रतिपत्तिरुपमानार्थोऽत्रापि सिद्धायामन्यथानुपपत्तावनुमानलक्षण
 त्वेन तत्रैवांतर्जावात्पृथक्प्रमाणत्वमनुपपन्नमेव । अथ नास्त्यनुपपत्तिस्ततोव्यभिचाराद
 प्रमाणतोपमानस्य । शाब्दमपि न सर्वं प्रमाणं किंतुप्रतीतिप्रणीतस्यैवागमस्य प्रामाण्यान्न
 चार्हद्व्यतिरेकेणापरस्याप्तता युक्तियुक्तेत्येतच्चान्यत्र निर्लोडितमिति । किंच सर्वमप्येत
 त्प्रमाणमात्मनोज्ञानं । ज्ञानं चात्मनोगुणः पृथक्पदार्थतयान्युपगंतुं न युक्तेरूपरसादी
 नामपि पृथक्पदार्थतापत्तेः । अथ प्रमेयग्रहणेनेंद्रियार्थतया तेष्याश्रिताः सत्यमाश्रिता
 नतु युक्तियुक्ताः । तथाहि । इव्यव्यतिरेकेण तेषामजावात्तद्ग्रहणेच तेषामपि ग्रहणं
 सिद्धमेवेति न युक्तं पृथगुपादानं । प्रमेयं त्वात्मशरीरेन्द्रियार्थबुद्धिमनःप्रवृत्तिदोषप्रेत्यजा
 वफलदुःखापवर्गाः । तत्रात्मा सर्वस्य दृष्टोपनोक्ता चेद्वाद्देषप्रयत्नसुखदुःखज्ञानानुमेयः ।
 सच जीवपदार्थतया गृहीतएवाऽस्मान्जिरिति । शरीरं तु तस्य नोगायतनं नोगायतनानीं
 द्रियाणि नोक्तव्याइंद्रियार्थाः । एतदपि शरीरादिकं जीवाजीवग्रहणेनोक्तमस्मान्जिरिति ।
 उपयोगोबुद्धिरित्येतच्चज्ञानविशेषः । सच जीवगुणतया जीवोपादानतयोपात्तएव । सर्व
 विषयमंतःकरणं युगपज्ज्ञानानुत्पत्तिर्लिंगं मनस्तदपि इव्यमनःपौञ्जलिकमजीवग्रहणेन
 गृहीतं जावमनस्त्वात्मगुणत्वाज्जीवग्रहणेनेति । आत्मनः सुखदुःखसंवेदनानां निवर्तनका
 रणं प्रवृत्तिः सापि पृथक्पदार्थतया नान्युपगंतुं युक्ता । तथाहि । प्रवृत्तिरित्यात्मेह्वा सा
 चात्मगुणएवात्माऽन्निप्रायतया ज्ञानविशेषत्वादात्मानं दूषयतीति दोषः । तद्यथा । अ
 स्यात्मनो नवेदं शरीरमपूर्वमनादित्वादस्य नाप्यनुत्तरत्वात्संततेरिति । योयमात्मनोध्यवसा
 यः सदोपोरागद्वेषमोहादिकोवा दोषः । अयमपि दोषोजीवानिप्रायतया तदंतर्जावीति
 न पृथग्वाच्यः । प्रेत्यजावः परलोकसद्भावोयमपि ससाधनोजीवाजीवग्रहणेनोपात्तः ।
 फलमपि सुखदुःखोपनोगात्मकं तदपि जीवगुणे एवांतर्जवतीति न पृथगुपदेष्टव्यमिति ।
 दुःखमित्येतदपि विविधबाधनायोगरूपमिति फलादतिरिच्यते । जन्ममरणप्रबंधोद्भेदरूप
 तया सर्वदुःखप्रहाणलक्षणोमोक्षः सचास्मान्जिरुपात्तएवेति । किमित्यनवधारणात्मकः
 प्रत्ययः संशयोऽसावपि निर्णयज्ञानवदात्मगुणएवेति । येन प्रत्युक्तः प्रवर्तते तत्प्रयोजनं
 तदपीहविशेषणत्वादात्मगुणएव । अविप्रतिपत्तिविषयापन्नोऽर्थोदृष्टांतोऽसावपि जीवा
 जीवयोरन्यतरः । नचैतावतास्य पृथक्पदार्थता युक्ताऽतिप्रसंगादवयवग्रहणेन च तस्योत्त
 रत्र ग्रहणादिति । सिद्धांतश्रुतुर्विधः । तद्यथा । सर्वतंत्राविरुद्धस्तंत्रेऽधिकृतार्थः सर्वतंत्र
 सिद्धांतः । यथा स्पर्शनादीर्नाइंद्रियाणि स्पर्शाद्व्यइंद्रियार्थाः प्रमाणैः प्रमेयस्य ग्रहणमि
 ति समानं । तंत्रसिद्धः परतंत्रासिद्धः प्रतितंत्रसिद्धांतोयथा सांख्यानां नाऽसतश्चात्मजा
 नोनच सतः सर्वथाविनाशइति । तथा चोक्तं । नासतो जायते जावोनाजावोजायते सत

इति यत्सिद्धावन्यस्यार्थस्यानुपगमेण सिद्धिः सोधिकरणसिद्धांतः । यथेन्द्रियव्यतिरिक्तो ज्ञानात्माऽस्ति दर्शनस्पर्शानान्यामेकार्थग्रहणादिति । तत्रानुपगमिणोर्यादृशिनानात्वं नियतविषयाणीन्द्रियाणि स्वविषयग्रहणलिंगानि च ज्ञातुर्ज्ञानसाधनानि स्पर्शादिगुणव्यतिरिक्तं इव्यं गुणाधिकरणमनियतविषयाश्वेतनाऽस्ति । पूर्वार्थसिद्धावैतेऽर्थाः सिध्यन्ति नैतैर्विना पूर्वार्थः संभवतीति । अपरीक्षितार्थान्युपगमात्तद्विशेषपरीक्षणमन्युपगमसिद्धांतः । तद्यथा । किंशब्दऽस्ति विचारे कश्चिदाह । अस्तु इव्यं शब्दः सतु किंनित्योऽयानित्यइत्येवं विचारः । सचायं चतुर्विधोपि सिद्धांतो ज्ञानविशेषादिति रिच्यते । ज्ञानविशेषस्यात्मगुणत्वाज्जुणस्य च गुणिग्रहणेन ग्रहणादष्टयगुपादानमिति । अथावयवाः प्रतिज्ञाहेतूदाहरणोपनयनिगमनानि । तत्र साध्यनिर्देशः प्रतिज्ञाय नित्यः शब्दोऽनित्योवेति । हिनोति गमयति प्रतिज्ञातमर्थमिति हेतुः । तथोत्पत्तिधर्मकत्वात्साध्यसाधर्म्यात्तद्धर्मजावे दृष्टांतः । उदाहरणं यथा घटऽस्ति । वैधर्म्योदाहरणं यदि नित्यं न जवति तदुत्पत्तिमदपि न जवति यथाकाशमिति । तथा न तथेति वा पक्षधर्मोपसंहारउपनयः । तद्यथा । अनित्यः शब्दः कृतकत्वादघटवत्तथाचायं । अनित्यत्वानावे कृतकत्वमपि नजवत्याकाशवत् तथाऽयमिति । प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं निगमनं तस्मादनित्यइति । तत्रामी पंचाप्यवयवायदि शब्दमात्रं ततः शब्दस्य पौञ्जलकत्वात्पुञ्जलानां चाजीवग्रहणेन ग्रहणान्नष्टयगुपादानं न्याय्यमथतत्त्वं ज्ञानं ततोजीवग्रहणेनैवोपादानमिति । ज्ञानविशेषपदार्थतान्युपगमे च पदार्थबहुत्वं स्यादनेकप्रकारत्वाज्ज्ञानविशेषाणामिति । संशयादूर्ध्वं जवितव्यताप्रत्ययः सदर्थपर्यालोचनात्मकस्त्कर्कः । यथा जवितव्यमत्र स्थाणुना पुरुषेणवेत्ययमपि ज्ञानविशेषएव । नच ज्ञानविशेषाणां ज्ञातुरनिन्नानां पृथक्पदार्थपरिकल्पनं समनुजानते विद्वांसः । संशयतर्कान्यामुत्तरकालजावीनिश्चयात्मकः प्रत्ययः । निर्णयोयमपि प्राग्वन्न ज्ञानादतिरिच्यते । किंचास्य निश्चयात्मकतया प्रत्यक्षादिप्रमाणांतर्जावान्न पृथक्निर्देशोन्याय्यइति । तिस्रः कथावादोजल्पोवि तंडा चेति । तत्र प्रमाणतर्कसाधनोपालंजः सिद्धांताविरुद्धः पंचावयवोपपन्नः प्रतिपक्षपरिग्रहोवादः । सच तत्त्वज्ञानार्थं शिष्याचार्ययोर्नवति । सएव विजिगीषुणा सार्धं ठलजातिनिग्रहस्थानसाधनोपालंजो जल्पः । सएव प्रतिपक्षस्थापनाहीनोवितंडेति । तत्रासां तिसृणामपि कथानां जेदएव नोपपद्यते यतस्तत्त्वचिंतायां तत्त्वनिर्णयार्थं वादोविधेयोन ठलजल्पादिना तत्त्वागमः कर्तुं पार्यते । ठजादिकं हि परवंचनार्थमुपन्यस्यते । नच तेन तत्त्वावगतिरिति । सत्यपि जेदे नैषां पदार्थता यतोयदेव परमार्थतोवस्तुवृत्त्या वस्तुस्ति तदेव परमार्थतयाऽन्युपगंतुं युक्तं । वादास्तु पुरुषेष्वावशेन जवंतोऽनियतावर्तते ते न तेषां परमार्थतेति । किंच पुरुषेष्ठानुविधायिनोवादाः कुक्कुटलावकादिष्वपि पक्षप्रति

पक्षपरिग्रहेण नवन्त्यतस्तेषामपि तत्त्वप्राप्तिः स्यान्नचैतद्विषयत इति । असिद्धानैकांतिक
 विरुद्धाहेत्वानासाः । हेतुवदानासंत इति हेत्वानासास्तत्र सम्यग्हेतूनामपि न तत्त्वव्यव
 स्थितिः किंपुनस्तद्वानासानां । तथाहि । इह यन्नियतं वस्त्वस्ति तदेव तत्त्वं नवितुमर्हति हे
 तुवस्तु । क्वचिद्वस्तुनि साध्ये हेतवः क्वचिदहेतव इत्यनियतास्त इति । अथ त्वं अर्थविधा
 तोऽर्थविकल्पोपपत्तेरिति । तत्रार्थविशेषे विवक्षितेऽनिहिते वक्तुरनिप्रायादर्थोत्तरकल्पना
 वाक्कलं । यथा नवकंबलोऽयं देवदत्तः । अत्र च नवः कंबलोऽस्येति वक्तुरनिप्रायः । विग्रहे
 च विशेषेण समांसे । तत्रायं त्ववादी नवः कंबलोऽस्येत्येतन्नवतानिहितमिति कल्प
 यति नचायं तथेत्येवं प्रतिषेधयति । तत्र त्वमित्यसदर्थानिधानं । तद्यदि त्वं न तर्हि
 तत्त्वं तत्त्वं चेन्न तर्हि त्वं परमार्थरूपत्वात्तस्येति । तदेवं त्वं तत्त्वमित्यतिरिक्ता वाचोयु
 क्तिः । दूषणानासास्तु जातयस्तत्र सम्यक्दूषणस्यापि न तत्त्वव्यवस्थितिरनियतत्वात् ।
 अनियतत्त्वं च यदेवैकस्मिन् सम्यक्दूषणं तदेवान्यत्र दूषणानासं पुरुषशक्त्यपेक्षत्वाच्च दू
 षणानासव्यवस्थितेरनियतत्वमिति । कुतः पुनर्दूषणानासरूपाणां जातीनामवास्तव
 त्वान्नासामिति । वादकाले वादी प्रतिवादी वा येन निगृह्यते तन्निग्रहस्थानं तच्च वादिनो
 साधनांगवचनं प्रतिवादिनस्तदोषोद्भावनं विहाय यदन्यदनिधीयते नैयायिकैस्तत्प्रज्ञापमा
 त्रमिति । तच्च प्रतिज्ञाहानिः प्रतिज्ञांतरं प्रतिज्ञाविरोध इत्यादिकमेतच्च विचार्यमाणं न
 निग्रहस्थानं नवितुमर्हति नवदपिच पुरुषस्यैवापराधं कर्तुमलं न त्वेतत्त्वं नवितुमर्हति ।
 वक्तृगुणदोषौ हि परार्थे अनुमानेऽधिक्रियेते नतु तत्त्वमिति । तदेवं न नैयायिकोक्तं तत्त्वं
 तत्त्वेनाश्रयितुं युज्यते तस्योक्तनीत्या सदोषत्वादिति । नापि वैशेषिकोक्तं तत्त्वमिति । तथाहि ।
 इव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायानावास्तत्वमिति । तत्र पृथिव्यतेजोवायुराकाशं
 कालोदिगात्मा मन इति नव इव्याणि । तदत्र पृथिव्यपृतेजोवायूनां पृथग्इव्यत्वमनुपप
 न्नं । तथाहि । तएव परमाणवः प्रयोगविस्त्रसान्यां पृथिव्यादित्वेन परिणमंतोपि न स्व
 कीयं इव्यत्वं त्यजंति । नचावस्थाभेदेन इव्यभेदोयुक्तोऽतिप्रसंगादिति । आकाशकाल
 योश्चास्मानिरपि इव्यत्वमनुपपगतमेव । दिशस्त्वाकाशावयवचूतायाश्चनुपपन्नत्वं पृथ
 ग्इव्यत्वमतिप्रसंगदोपादेव । आत्मनश्च स्वशरीरमात्रव्यापिन उपयोगलक्षणस्यान्युपग
 तइव्यत्वमिति । मनसश्च पुञ्जविशेषतया पुञ्जइव्येऽतर्जाविति परमाणुवज्जावान्म
 नसश्च जीवगुणत्वादात्मन्यंतर्जाविति । यदपि तैरनिधीयते यथा पृथिवीत्वयोगात्पृथिवीति
 तदपि स्वप्रक्रियामात्रमेव । यतो नहि पृथिव्याः पृथग्भूतं पृथिवीत्वमपि येन तद्योगात्पृ
 थिवी नवेदपि तु सर्वमपि यदस्ति तत्सामान्यविशेषात्मकं नरसिंहाकारमुजयस्वजावमिति ।
 तथा चोक्तं । नान्वयः सहभेदत्वात् न चैदोन्वयवृत्तितः ॥ मृद्भेद इयमंतर्ग, वृत्तिजात्यंतरं
 घटः ॥ १ ॥ तथा नरस्य सिंह रूपत्वान्न सिंहो नर रूपतः ॥ शब्दविज्ञानकार्याणां भेदा

ज्ञात्यंतरं हि सत्यादि । अथ रूपरसगंधस्पर्शरूपिड्यवृत्तौर्विशेषगुणास्तथा संख्या परिमाणानि पृथक्त्वं संयोगविनागौ परत्वापरत्वे इत्येते सामान्यगुणाः सर्वड्यवृत्तित्वात् । तथा बुद्धिः सुखदुःखेष्वादेपप्रयत्नधर्माधर्मसंस्काराद्यात्मगुणाः । गुरुत्वं पृथिव्युदकयोर्द्व्यस्वजावत्वेन परोपाधिकत्वं पृथिव्युदकाग्निषु स्नेहोऽनस्येव वेगाख्यः संस्कारो मूर्तड्येष्वेव आकाशगुणः शब्दइति । तत्र संख्यादयः सामान्यगुणारूपादिवद्रूपस्य जावत्वेन परोपाधिकत्वाज्जुणाएव न जवन्ति । अथापि स्युस्तथापि न गुणानांपृथक्त्व व्यवस्था । तत्पृथक्त्वनावे ड्यस्वरूपहानेर्गुणपर्यायवत् ड्यमिति कृत्वा नांतरीयक तथा ड्यग्रहणेनैव ग्रहणं न्याय्यमिति न पृथग्जावः । किंच तस्य जावस्तत्त्वमित्युच्यते । जावप्रत्ययश्च यस्य गुणस्य हि जावाद् ड्ये शब्दनिवेशस्तदनिधाने त्वतलावित्यनेन नवति । तत्र घटोरक्तउदकस्याहारकोजलवान् सर्वैरेव घटउच्यते । अत्र च घटस्य जावोघटत्वं रक्तस्य जावोरक्तत्वं आहारकस्यजावआहारकत्वं जलवतोजावोजलवत्वमित्यत्र घटसामान्यरक्तगुणक्रियाड्यसंबंधरूपाणां गुणानां सज्जावात् ड्ये पृथुबुध्नाकारउदकाद्याहरणकृमे कुटकारख्ये शब्दस्य घटादेरनिनिवेशस्तत्र त्वतलाविहच रक्ताख्यकोगुणोयत्सज्जावात्कतरश्चतद् ड्यं यत्र शब्दनिवेशोयेन जावप्रत्ययः स्यादिति । किमिदानीं रक्तस्य जवोरक्तत्वमिति न जवितव्यं जवितव्यमुपचारेण । तथाहि । रक्तइत्येतद्रूपत्वेनोपचर्य तस्य सामान्यं जावइति रक्तत्वमिति । नचोपचारस्तत्त्वचिंतायामुपयुज्यते शब्दसिद्धावेव तस्य कृतार्थत्वादिति । शब्दश्चाकाशस्य गुणएव न जवति तस्य पौञ्जलिकत्वादाकाशस्य चामूर्तत्वादिति । ज्ञेयं तु प्रक्रियामात्रं न साधनदूषणयोरंगं । क्रियापि ड्यसमवायिनी गुणवत्पृथगाश्रयितुं न युक्तेति । अथ सामान्यं तद्विधा परमपरंच । तत्र परं महासत्त्वाख्यं ड्यादिपदार्थव्यापि । तथाचोक्तं । सदिति यतोड्यगुणकर्मसु सा सत्ता अपरं च ड्यत्वगुणत्वकर्मत्वात्मकं । तत्र न तावन्महासत्तायाः पृथक्पदार्थता युज्यते यतस्तस्यां यः सदिति प्रत्ययः सकिमपरसत्तानिबन्धनउत स्वतएव तत् । यद्यपरसत्तानिबन्धनस्तत्राप्ययमेव विकल्पोऽतोऽनवस्था । अथ स्वतएव ततस्तद् ड्यादिष्वपि स्वतएव सत्प्रत्ययोनविष्यतीति किमपरसत्तयाऽजागलस्तनकल्पया विकल्पितया । किंच ड्यादीनां किं सतां सत्तया सत्प्रत्ययवताऽसतां तत् । यदि सतां स्वतएव सत्प्रत्ययोनविष्यति किंतया । असत्यपक्तेतु शशविपाणादिष्वपि सत्तायोगात्सत्प्रत्ययः स्यादिति । तथाचोक्तं । स्वतोर्थाः संतु सत्तावत्सत्तया किं सदात्मनां ॥ असदात्मसु नैषा स्यात्सर्वथाऽतिप्रसंगतइत्यादि । एतदेव दूषणमपरसामान्येऽप्यायोज्यं तुल्ययोगक्षेमत्वात् । किंचास्मानिरपि सामान्यविशेषरूपत्वाद्दस्तुनः कथंचित्तदिष्यतएवेति तस्यच कथंचित्तद्व्यतिरेकात्तद् ड्यग्रहणेनैव ग्रहणमिति । अथ विशेषास्ते चात्यंतव्यावृत्तिबुद्धिहेतुत्वेन परैराश्रीयन्ते । तत्रेदं चिंत्यते ।

या तेषु विशेषबुद्धिः सा नापरविशेषहेतुका ऽऽश्रयितव्याऽनवस्थानयात् । स्वतः समाश्रयणेच तद्वद्बुद्ध्यादिष्वपि विशेषबुद्धिः स्यात्किं ब्रह्मादिव्यतिरिक्तैर्विशेषैरिति । इव्यादिव्यतिरिक्तास्तु विशेषाश्चस्मानिरप्याश्रीयन्ते सर्वस्यसामान्यविशेषात्मकत्वादिति । एतत्तु प्रक्रियामात्रं । तद्यथा । नित्यइव्यवृत्तयोऽत्याविशेषानित्यइव्याणिच चतुर्विधाः परमाण्वोमुक्तात्मानोमुक्तमनांसि चेति निर्युक्तिकत्वादपकर्णयितव्यमिति । समवायस्त्वयुतसिद्धानामाधाराधेयनूतानां यद्दह प्रत्ययहेतुः ससमवायइत्युच्यते । असावपि नित्यश्चैकश्चाश्रीयते । तस्यच नित्यत्वात्समवायिनोपि नित्याप्यपद्येरन् । तदनित्यत्वे च तस्याप्यनित्यत्वापत्तिस्तदाधाररूपत्वात्तस्य तदेकत्वाच्च सर्वेषां समवायिनामेकत्वापत्तिस्तस्य चानेकत्वमिति । किंचायं समवायः संबंधस्तस्य च द्विष्टत्वादयुतसिद्धत्वमेव दंडदंडिनोरिव वीरणानांच कटोत्पत्तौ तद्रूपतया विनाशः कटरूपतयोत्पत्तिरन्वयरूपतया व्यवस्थानमिति दुग्धदध्नोरिवेत्येवं वैशेषिकमतेपि न सम्यक्पदार्थावस्थितिरिति । सांप्रतं सांख्यदर्शने तत्त्वनिरूपणं प्रक्रम्यते । तत्र प्रकृत्यात्मसंयोगात्सृष्टिरुपजायते । प्रकृतिश्च सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्था ततोमहान् महतोऽहंकारोऽहंकारादेकादशेन्द्रियाणि पंचतन्मात्राणि तन्मात्रेभ्यः पंचनूतानीति चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपं सचाकर्ता निर्गुणोऽनोक्तेति । तत्र परस्परविरुद्धानां सत्त्वादीनां गुणानां प्रकृत्यात्मनां नियामकं गुणिनमंतरेणैकत्रावस्थानं न युज्यते कृष्णसितादिगुणानामिव । नच महदादिविकारे जन्ये प्रकृतिवैषम्योत्पादने कश्चिद्वेतुस्तद्व्यतिरिक्तवस्त्वंतरानन्युपगमादात्मनश्चाकर्तृत्वेनाकिंचित्करत्वात्स्वभाववैषम्यान्युपगमेतु निर्हेतुकत्वापत्तेर्नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वा स्यादिति । उक्तंच । नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वा, हेतोरन्यानपेक्षणात् ॥ अपेक्षातोहि जावानां, कादाचित्कत्वसंज्ञवः ॥ १ ॥ अपिच । महदहंकारौ संवेदनादभिन्नौ पश्यामः । तथाहि । बुद्धिरथ्यवसायोऽहंकारश्चाहं सुख्यहं दुःखीत्येवमात्मनः प्रत्ययस्तयोश्चिद्रूपतयाऽऽत्मगुणत्वं न जडरूपायाः प्रकृतेर्विकारावेताविति । अपिच येयं तन्मात्रेभ्योनूतोत्पत्तिरिष्यते । तद्यथा । गंधतन्मात्रात्पृथिवी रसतन्मात्रादापः रूपतन्मात्रात्तेजः स्पर्शतन्मात्रा दायुः शब्दतन्मात्रादाकाशमिति सापि न युक्तिह्यमा । यतो यदि बाह्यनूताश्रयेणैतदभिधीयते तदयुक्तं । तेषां सर्वदाज्ञावान्नकदाचिदनीदृशं जगदिति कृत्वा । अथ प्रतिशरीराश्रयणादेतदुच्यते । तत्र किल त्वगस्थिकठिनलक्षणा पृथ्वी श्लेष्मासृग्ज्वलक्षणाद्यापः पक्विलक्षणांतेजः प्राणापानलक्षणावायुः सुपिरलक्षणाकाशमिति तदपि न युज्यते । यतोऽत्रापि केषांचिद्वरीराणां शुक्रासृग्ज्वात्पत्तिर्न तत्र तन्मात्राणां गंधोपि समुपलब्धयते । अदृष्टस्यापि कारणत्वकल्पनेऽतिप्रसंगः स्यात् । अंडजोद्भिक्कांकुरादीनामप्यन्यतएवोत्पत्तिर्नवंती समुपलब्धयते । तदेवं व्यवस्थिते प्रधानमहदहंकारादिकोत्पत्तिर्या सांख्यैः स्वप्रक्रिययाऽन्युपगम्यते तत्तैर्निर्यु

क्तिकमेव स्वदर्शनानुरागेणान्युपगम्यतइति । आत्मनश्चाकर्तृत्वान्युपगमे कृतनाशोऽकृताग
मश्च स्यात् । बंधमोक्षानावश्च निर्गुणत्वे च ज्ञानशून्यतापत्तिरित्यतोबालप्रलापमात्रं । प्र
कृतेश्चाचेतनायाआत्मार्थं प्रवृत्तिर्युक्तिविकलेति । अथ बौद्धमतं निरूप्यते । तत्रहि पदा
र्थाद्वादशायतनानि । तद्यथा । चक्षुरादीनि पंच रूपादयश्च विषयाः पंच शब्दायतनं धर्मा
यतनंच धर्माः सुखादयो द्वादशायतनपरिच्छेदकत्वे प्रत्यक्षानुमाने हेएव प्रधाने प्रमाणे ।
तत्र चक्षुरादींश्चिदाण्यजीवग्रहणेनैवोपात्तानि । नावेदियाणितु जीवग्रहणेनेति । रूपाद
यश्च विषयाश्चजीवापादनेनोपात्तानि पृथगुपादातव्याः । शब्दायतनं तु पौञ्जलिकत्वाद्बुद्ध
स्याजीवग्रहणेन ग्रहणं । नच प्रतिव्यक्ति पृथक्पदार्थता युक्तिसंगतेति । धर्मात्मकं सुखं दुः
खंच यद्यसातोदयरूपं ततोजीवगुणत्वाज्जीवेतर्नावः । अथ तत्कारणं कर्म ततः पौञ्ज
लिकत्वादजीवइति । प्रत्यक्षं च तैर्निर्विकल्पकमिष्यते तच्चानिश्चयात्मकतया प्रवृत्तिनिवृ
त्त्योरनंगमित्यप्रमाणमेव । तदप्रामाण्ये तत्पूर्वकत्वादानुमानमपीति । शेषस्त्वाक्षेपपरिहारो
न्यत्र सुविचारितइति नेह प्रतन्यतइत्यनया दिशा मीमांसकलोकायतमत्तानिहितत्वनिराक
रणं सुबुद्ध्या विधेयं । तयोरत्यंतलोकविरुद्धपदार्थानां श्रयणान्न साक्षादुपन्यासः कृतइति ।
तस्मात्पारिज्ञेयसिद्धाअर्हदुक्तानव सप्त पदार्थाः सत्यास्तत्परिज्ञानं च क्रियावादे हेतु
र्नापरपदार्थपरिज्ञानमिति ॥ ११ ॥ सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिहीर्षुः सम्यग्वादपरिज्ञान
फलमादर्शयन्नाह । (सदेसुइत्यादि) शब्देषु वेणुवीणादिषु श्रुतिसुखदेषु रूपेषु च नय
नानंदकारिष्वासंगमकुर्वन् गार्ध्यमकुर्वाणोऽनेन रागोगृहीतस्तथा गंधेषु कुक्षितकलेवरादि
षु रसेषु चांतप्रांताशनादिषु अडुष्यमाणोमनोक्षेपु द्वेषमकुर्वन्निदमुक्तं जवति । शब्दादिष्वि
न्द्रियविषयेषु मनोक्षेत्रेषु रागद्वेषान्यामनपदिश्यमानोजीवितमसंयमजीवितं नानिकांक्षे
न्नापि परीपहोपसर्गैरनिदुतोमरणमनिकांक्षेत् । यदिवा जीवितमरणयोरनजिलापी संय
ममनुपालयेदिति । तथा मोक्षार्थिनादीयते गृह्यतइत्यादानं संयमस्तेन तस्मिन्वा सति
गुप्तोयदिवा मिथ्यात्वादनादीयते इत्यादानमपृप्रकारं कर्म तस्मिन्नादातव्ये मनोवाक्का
यैर्गुप्तः समितश्च तथा जाववलयं माया तथा विमुक्तोमायामुक्तः । इति परिसमाहयर्थे । ब्र
वीमीति पूर्ववत् । नयाः पूर्ववदेव ॥ १२ ॥ समाप्तं समवसरणारख्यं द्वादशमध्ययनमिति ॥

हवे यथातथ्य नामे तेरमो अध्ययन प्रारंभिये ठैये. वारमां अध्ययनमां जुदा जुदा दर्श
नीउना समवसरण कह्या नंतर तेरमां अध्ययनमां यथातथ्य एटले सत्य स्वरूप देखाडे ठे.

आहत्तहीयं तु पवेयइस्सं, नाणप्पकारं पुरिसस्स जातं ॥ सउ
अधम्मं असउ असीलं, संतिं असंतिं करिस्सामि पाउं ॥ १ ॥

अहोयराउअं समुष्टिएहिं, तहागएहिं पडिलप्र धम्मं ॥ समा
हिमाघातमजोसयंता, सत्तारमेवं फरुसं वयंति ॥ १ ॥

अर्थ—(आहत्तहीयंतुपवेयइस्सं के०) यथातथ्य सम्यक् ज्ञाननो स्वरूप हवे प्रवे
दिसुं एटले कहीशुं तथा (पुरिसस्स के०) जीवने (नाणप्यकारं के०) नानाप्रकारना
ज्ञानादिक जे (जातं के०) उत्पन्न थाय तेपण हवे कहीशुं तथा (सउअधम्मं के०)
सत्पुरुषनुं धर्म जे श्रुत चारित्ररूप जे दुर्गति थकी राखनार ते धर्म अने (असउअ
सीलं के०) असत्पुरुष एटले परतीर्थिक तथा ग्रहस्थ अने पासत्तादिक तेनो सील
एटले दुष्टाचार ते कहीशुं तथा (संतिं के०) शांति एटले निर्वाणरूप अने (असंतिं के०)
संसारत्रमणरूप ए बन्नेने (करिप्पामि प्राडु के०) प्रगट करी शुं ॥१॥ (अहोयराउअस
मुष्टिएहिंके०) रात्रना तेम दिवसना पण सम्यक् प्रकारे उठया एटले सावधान थया एवा
जे निन्हवादिक जमाली प्रमुख स्वदर्शनी तथा बोटिकादिक अन्यदर्शनी ते (तहागएहिंप
डिलप्रधम्मं के०) तथा प्रकारे तीर्थकरादिक पाशेथी संसारथकी निकलवानुं उपाय
एवो जे पंडित धर्म तेने पामीने जमाली प्रमुखनी पेरे कर्मने उदयें ते श्रीतीर्थकर ना
पित एवो (समाहिमाघातं के०) समाधिवंत एटले सम्यक् दर्शनादिक धर्म तेने (अ
जोसयंता के०) अण सेवता थका कदाग्रहि पणाने लीधे मिथ्यात्वना प्रेक्षा स्वहंदे थया
तथा एटले जेम तेम बोलता श्रीसर्वज्ञना मार्गने उच्चापता अने कुमार्गनो उपदेश कर
ता एरीते प्रवर्त्तता (सत्तार मेवंफरुसंवयंति के०) कदापि पोताने आचारना शिखावनार
एवा गुरु जे महानुभाव ते प्रत्ये पण कठोर वचन बोले ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ त्रयोदशं याथातथ्याध्ययनमारभ्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (अहत्ते
ति) यथातथ्यानावायाथातथ्यं तत्त्वज्ञानादिकं पुरुषस्य जंतोजातिमुत्पन्नं तदहं प्रवेदयि
ष्यामि कथयिष्यामि । तुशब्दोविशेषणे । वितथाचारिणस्तदोपांश्च कथयिष्यामि । नाना
प्रकारं वा चित्रं पुरुषस्य स्वभावं प्रशस्तरूपं प्रवेदयिष्यामि । तथा । सतः सत्पुरुषस्य धर्मं
श्रुतचारित्राख्यं शीलमुद्यतविहारित्वं शांतिं निर्वृतिं मोक्षं (करिस्सामिपाउंति) प्राडुप्करि
ष्ये प्रकटयिष्यामि । तथाऽसतोऽशोननस्य परतीर्थिकस्य ग्रहस्थस्य पार्थ्वस्थादेर्वा चश
ब्दसमुच्चितमधर्मं पापं तथाऽशीलं कुत्सितशीलमशांतिं संसारं प्राडुप्करिष्ये ॥१॥ अहोरा
त्रं समुच्चितानिन्हवाबोटिकाश्च तेन्यः श्रुतधरेन्यस्तथागतेन्योवा तीर्थरुद्रयोधर्मं श्रुतचा
रित्राख्यं प्रतिलन्य प्राप्यापि मंदनाग्यतया जमालिप्रमुखइवात्मोत्कर्षात्तीर्थकरैराख्यातं
समाधिं मोक्षमार्गमजोपयंतोऽसेवमानाः सर्वज्ञोक्तं मार्गं विध्वंसयंति ते निन्हवाबोटिका
श्च परेणाचार्यादिना चोदिताः संतस्तं शास्तरं चोदकं पुरुषं निपुणं वदंति ॥ १ ॥

॥ टीका-अथानंतरं त्रयोदशमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने प
 र्वादिमतानि निरूपितानि तन्निराकरणं चाऽकारि तच्च याथातथ्येन नवति तदिह प्रति
 पाद्यते इत्यनेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोग द्वाराणि नवन्ति । तत्राप्युपक्रम
 द्वारांतर्गतायाधिकारोयं । तद्यथा । शिष्यगुणदीपना । अथानंतराध्ययनेषु धर्मसमाधि
 मार्गसमवसरणारव्येषु यदवितथं याथातथ्येन व्यवस्थितं यच्च विपरीतं वितथं तदपि
 लेगतोऽत्र प्रतिपादयिष्यतइति । नामनिष्पन्नेतु निक्षेपे याथातथ्यमिति नाम तदधिकृत्य
 निर्युक्तिरुदाह । “ एामतहं उवणतहं, दवतहं चेव होइ जावतहं ॥ दवतहं पुण जो ज
 स्स सजावोहिंति दवस्स ” ॥ २४ ॥ (एामतहमित्यादि) अस्याध्ययनस्य याथातथ्य
 मिति नाम । तच्च यथाशब्दस्य जावप्रत्ययांतस्य नवति । तत्र यथाशब्दोद्धरणेन तथा
 शब्दस्य निक्षेपं कर्तुं निर्युक्तिकारस्यायमनिप्रायः । इह यथाशब्दोयमनुवादे वर्तते तथा
 शब्दश्च विधेयार्थे । तद्यथा । यथेदं तथैवेदं नवता विधेयमित्यनुवादविधेययोश्च विधेयां
 शएव प्रधानजावमनुनवतीति । यदिवा याथातथ्यमिति तथ्यमतस्तदेव निरूप्यतइति ।
 तत्र यथाजावस्तथ्यं यथावस्थितवस्तुता । तन्नामादिश्रुतुर्था । तत्र नामस्थापने सुगमे ।
 इव्यतथ्यं गाथापश्चार्थेन प्रतिपादयति । तत्र इव्यतथ्यं पुनर्योयस्य सचित्तादेः स्वजावोइ
 व्यप्राधान्याद्यस्य स्वरूपं तद्यथोपयोगलक्षणोजीवः कठिनलक्षणा पृथिवी इव्यलक्षणा
 व्यापइत्यादि । मनुष्यादेर्वा योयस्य मार्दवादिस्वजावोऽचित्तइव्याणां च गोशीर्षचंदनकंव
 लरत्नादीनां इव्याणां स्वजावः । तद्यथा । उएहे करेइ सीयं, सीए उएहत्तणं पुण नवे
 इ ॥ कंवलरयणादीणं, एस सहावो मुणेयवो ॥ १ ॥ जावतथ्यमधिकृत्याह । “ जावत
 हं पुण नियमा, णायवं ठव्विहंमि जावंमि ॥ अहवा वि नाणदंसण, चरित्तविणएण अ
 झपे ” ॥ २५ ॥ (जावतहमित्यादि) जावतथ्यं पुनर्नियमतोऽवश्यंजावतया पड्विधे आ
 दयिके जावे ज्ञातव्यं । तत्र कर्मणामुदयेन निर्वृत्तय्यौदयिकः कर्मोदयापादितोगत्याद्यनु
 जावलक्षणस्तथा कर्मोपशमेन निर्वृत्तय्यौपशमिकः कर्मानुदयलक्षणइत्यर्थः । तथा कृया
 ज्ञातः क्वायिकोऽप्रतिपातिज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणस्तथा कृयाउपशमाच्च जातः क्वायोप
 शमिकोदेशोदयोपशमलक्षणः । परिणामेन निर्वृत्तः पारिणामिकोजीवाजीवजव्यत्वादिल
 क्षणः पंचानामपि जावानां द्विकादिसंयोगान्निष्पन्नः सान्निपातिकइति । यदिवा अथ्या
 त्मन्यांतरं चतुर्था जावतथ्यं इष्टव्यं । तद्यथा । ज्ञानदर्शनचारित्रविनयतथ्यमिति । तत्र
 ज्ञानतथ्यं मत्यादिकेन ज्ञानपंचकेन यथास्वमवितथोविषयोपलंनः । दर्शनतथ्यं शंकाय
 तिचाररहितं जीवादितत्त्वश्रद्धानं । चारित्रतथ्यं तु तपसि द्वादशविधे संयमे सप्तदशवि
 धे सम्यगनुष्ठानं । विनयतथ्यं द्विचत्वारिंशद्देनिन्ने विनये ज्ञानदर्शनचारित्रतपउपचारिक
 रूपे यथायोगमनुष्ठानं ज्ञानादीनां तु वितथाऽसेवनेनाऽतथ्यमिति । अत्र च जावतथ्येना

धिकारः । यदि वा जावतथ्यं प्रशस्ताप्रशस्तनेदाद्विधा । तदिह प्रशस्तेनाधिकारं दर्शयितुमाह । “ जह सुत्तं तह अडो, चरणं चारो तहत्ति एणयव्वं ॥ संतंमिय पसंसाए, अस तीपगयं डुगुंठाए ” ॥ १६ ॥ (जहसुत्तमित्यादि) यथा येन प्रकारेण यथापद्धत्या सूत्रं व्यवस्थितं तथा तेनैव प्रकारेणार्थोव्याख्यायानुष्ठेयश्च । एतद्वर्शयति । चरणमाचरणमनुष्ठातव्यं । यदिवा सिद्धांतसूत्रस्य चारित्रमेवाचरणमतोयथासूत्रं तथा चारित्रमेतदेव चानुष्ठेयमेतच्च याथातथ्यमिति ज्ञातव्यं । पूर्वार्धस्यैव जावार्थं गाथापश्चार्धेन दर्शयितुमाह । यदस्तुजातं प्रकृतं प्रस्तुतं यथार्थमधिकृत्य सूत्रमकारि तस्मिन्नर्थे सति विद्यमाने यथावद्व्याख्यायमाने संसारोत्तारणकारणत्वेन प्रशस्यमाने वा याथातथ्यमिति न वति विवक्षिते त्वर्थे सत्यविद्यमाने संसारकारणत्वेन वा जुगुप्सायां सत्यां सम्यगनुष्ठीयमाने वा याथातथ्यं न नवति । इदमुक्तं नवति । यदि यथासूत्रं येन प्रकारेण व्यवस्थितं तथैवार्थोयदि नवति व्याख्यायते ऽनुष्ठीयते च संसारनिस्तरणसमर्थश्च नवति ततोयाथातथ्यमिति नवति । असति त्वर्थे क्रियमाणे संसारकारणत्वेन जुगुप्सिते वा न वति याथातथ्यमिति गाथातात्पर्यार्थः । एतदेव दृष्टांतगर्भं दर्शयितुमाह । “ आयरियप रंपर्येण आगयं जोउ ठेयबुद्धीए ॥ कोवेइ ठेयवाई जमालिनासंचणासिहत्तित्ति ॥ १७ ॥ (आयरिएइत्यादि) आचार्याः सुधर्मस्वामिजंबुनामप्रजवार्यरक्षिताद्यास्तेषां प्रणालिका पारंपर्यं तेनागतं यद्व्याख्यानं सूत्रानिप्रायस्तद्यथा व्यवहारतयानिप्रायेण क्रियमाणमपि कृतं नवति । यस्तु कुतर्कदर्पाध्मातमानसोमिथ्यात्वोपहतदृष्टिकया ठेकबुद्ध्या निपुणबुद्ध्या कुशाग्रशेमुषीकोहमिति मत्वा कोपयति दूषयति अन्यथा तमर्थं सर्वज्ञप्रणीतमपि व्याचष्टे कृतं कृतमित्येवं ब्रूयात् । वक्तिच नहि मृत्पिंरुक्रियाकालएव घटोनिष्पद्यते कर्मगुण व्यपदेशानामुपलब्धेः । सएव ठेकवादी निपुणोहमित्येवं वादी पंडितानिमानी जमालिना समोजमालिनिन्हववत् सर्वज्ञमतविकोपकोविनंह्यत्यरहघट्टघटीयंत्रन्यायेन संसारचक्रवाले बंत्रमिष्यतीति । नचासौ जानाति वराकोयथायं लोकोघटार्थाः क्रियामृत्स्वननाद्याघट एवोपचरति तासांच क्रियाणां क्रियाकालनिष्ठाकालयोरेककालत्वात् क्रियमाणमेव कृतं नवति । दृश्यते चायं व्यवहारोलोके । तद्यथा । अथैव देवदत्ते निर्गते कान्यकुब्जं देवदत्तो गतइति व्यपदेशस्तथा दारुणि विद्यमाने प्रस्थकोयं व्यपदेशइत्यादि । सांप्रतमन्यथावादिनोऽप्यदर्श नदारेणोपदेशं दातुकामायाह । ए करेति दुःखमोक्षं, उज्जममाणोवि संजमतवेसु ॥ तन्हाअत्तुकरिसो वज्जेअवो जतिजणेणं ॥ १८ ॥ (एकरेइत्यादि) योहि डुर्गहीतविद्या लवदर्पाध्मातः सर्वज्ञवचनैकदेशमप्यन्यथा व्याचष्टे सएवंनूतः सत्संयमतपस्तदुद्यमं कुर्वाणोशारीरिकमानसानां दुःखानामसातोदयजनितानां मोक्षं विनाशं न करोत्यात्मगर्वाध्मातमानस्तोपि यतएवं तस्मादात्मोत्कर्षोऽहमेव सिद्धांतार्थवेदी नापरः कश्चिन्मत्तु

द्वयोस्तीत्येवंरूपोन्निमानोवजेनीयस्त्याज्योयतिजनेन । साधुलोकेनापरोपि ज्ञानिना जात्या
दिकोमदोन विधेयः किंपुनर्ज्ञानमदः । तथा चोक्तं ॥ ज्ञानं मददर्पहरं, माद्यति यस्तेन तस्य
कोवैद्यः ॥ अगदोयस्य विपायति, तस्य चिकित्सा कथं क्रियते ॥ १ ॥ गतोनामनिष्पन्नो
निष्पन्नः सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्य निष्पन्नस्यावसरः सच सूत्रे सति नवति । सूत्रं च सूत्रा
नुगमे सचावसरः प्राप्नोऽतः सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (आह
तहीत्यादि) अस्य चानंतरसूत्रेण सहायं संबंधः । तद्यथा । वलयाविमुक्तेत्यनिहितं । नावव
लयं रागद्वेषौ ताभ्यां विनिर्मुक्तस्यैव याथातथ्यं नवतीत्याद्यनेन संबंधेनायातस्यास्य सूत्रस्य
व्याख्या प्रतन्यते । यथातथाजावोयं याथातथ्यं तत्त्वं परमार्थस्तच्च परमार्थचिंतायां सम्य
क्ज्ञानादिकं तदेव दर्शयति । ज्ञानप्रकारं प्रकारशब्दश्चाद्यर्थे । आदिग्रहणाच्च सम्यग्दर्शनचा
रित्रे गृह्यते । तत्र सम्यग्दर्शनमौपशमिकद्वयोपशमिकं गृह्यते । चारित्रं तु व्रतसमितिकयाया
णां धारणरक्षणनिग्रहादिकं गृह्यते । एतत्सम्यग्ज्ञानादिकं पुरुषस्य जंतोर्यज्ज्ञातमुत्पन्नं त
द्वहं प्रवेदयिष्यामि कथयिष्यामि । तुशब्दोविशेषणे । वितथाचारिणस्तदोपांश्चाविर्जावयि
ष्यामि । नानाप्रकारं वा विचित्रं पुरुषस्य स्वजावमुच्चावचप्रशस्ताप्रशस्तरूपं प्रवेदयिष्या
मि । नानाप्रकारं स्वजावफलं च पश्चार्थेन दर्शयति । सतः सत्पुरुषस्य शोजनस्य सदनुष्ठा
यिनः सम्यग्दर्शनचारित्रज्ञानवतोधर्मं श्रुतचारित्राख्यं पुनर्गतिगमनधरणलक्षणं वा
तथा शीलमुद्युक्तविहारित्वं तथा शांतिं निर्वृतिमशेषकर्मद्वयलक्षणां (करिस्तामिपाउति)
प्राहुष्करिष्ये प्रकटयिष्यामि यथावहुजावयिष्यामि । तथाऽसतोऽशोजनस्य परतीर्थिक
स्य गृहस्यस्य पार्श्वस्थादेर्वा च शब्दः समुच्चितमधर्मं पापं तथा कुशीलं कुत्सितशील
मशांतिं चानिर्वाणरूपां संसृतिं प्राहुर्जावयिष्यामीति । अत्र च सतोधर्मं शीलं शांतिं च
प्राहुष्करिष्याम्यसतश्चाधर्ममशीलमशांतिंचेत्येवं पदघटना योजनीया अनुपात्तस्य च चशब्दे
नाह्वेपोऽष्टव्यस्ति ॥ १ ॥ जंतोर्गुणदोषरूपं नानाप्रकारं स्वजावं प्रवेदयिष्यामीत्युक्तं तद्वर्श
यितुकामश्चाह । (अहोयमित्यादि) अहोरात्रमहर्निशं सम्यगुचितानिन्दवाबोटिका
श्च सदनुष्ठानवंतस्तेन्यः श्रुतधरेन्यस्तथा तथागतेन्योवा तीर्थकृद्भयोधर्मं श्रुतचारित्राख्यं
प्रतिलज्य संसारनिःसरणोपायं धर्ममवाप्यापि कर्मोदयान्मंदनाग्यतया जमालिप्रचतयः
वात्मोत्कर्षातीर्थकृदाद्याख्यातं समाधिं सम्यग्दर्शनादिकं मोक्षपद्धतिमजोपयंतोऽसंवतः
सम्यगकुर्वाणानिन्दवाबोटिकाश्च स्वरुचिविरचितव्याख्याप्रकारेण निर्दोषं सर्वज्ञप्रणीतं मार्गं
विध्वंसयंति कुमार्गं प्ररूपयंति द्रुवते चासौ सर्वज्ञ एव न नवति । यः क्रियमाणं कृतमि
त्यव्यवहिरुद्धं प्ररूपयति । तथा यः पात्रादिपरिग्रहान्मोक्षमार्गमाविर्जावयति । एवं स
र्वज्ञोक्तमश्रद्धधानाः श्रद्धानं कुर्वतोऽप्यपरे धृतिसंहननदुर्बलतया यथारोपितं संयमजारं

बोद्धुमसमर्थाः कचिद्विपीदंतोऽपरेणाचार्यादिना वत्सलतया चोदिताः संतस्तं शास्त्रारम
नुशासितारं चोदकं पुरुषं वदन्ति कर्कशं निष्ठुरं निर्जरं प्रतीपं चोदयन्तीति ॥ ३ ॥

विसोहियं ते अणुकाहयंते, जे आत्तजावेण वियागरेज्जा ॥ अछाणिए हो
इ बहुगुणाणं, पाठांतरे (बहुणिवेसे) जे एणएसंकाइ मुसं वदेज्जा ॥३॥ जे
यावि पुष्ठा पलिउं चयंति, आयाणमठं खलु वंचयित्ता ॥ असाहुणो
ते इह साहुमाणी, मायसि एसंति अणंतघातं ॥ ४ ॥

अर्थ—ते स्वाग्रहि पुरुष (विसोहियंते के०) ते विशोधित शुद्धनिर्दोषमार्ग तेने (अ
णुकाहयंते के०) आचार्यनी प्ररूपणा थकी उज्जापिने कहे एटले (जेआत्तजावेणविया
गरेज्जा के०) जे पोताना जावे एटले स्वहंदे बोले (अछाणिएहोइबहुगुणाणं के०)
ते अहाठंद पणा थकी घणा गुणा जे ज्ञानादिक तेनो आस्थान आय केमके ए स्वा
निनिवेश मिष्यात्वना जाव थकी करीने (जेएणएसंकाइ के०) जे ज्ञान शंका एटले
श्रीजिनागमनेविपे शंका लावीने (मुसंवदेज्जा के०) मृषाबोले स्वकद्विपत जेवो
रुचे तेवो बोले तेणे करीने घणा गुणानो आस्थान एटले कुजाजन आय ॥ ३ ॥ (जे
आविपुष्ठापलिउंचयंति के०) जे कोइ पूठे जे तमे कोनी पासेथी जएयाठो तेवारे पोता
ना आचार्यनुं नाम गोपवीने बीजानुं नाम कहे (आयाणमठंखलुवंचयित्ता के०) ते
निश्चं थकी आत्मार्थ जे मोहूनो अर्थ तेने वंचेठे एतावता ते मुक्तिने नपामे (असाहु
णोतेइहसाहुमाणी के०) परमार्थथकी ते असाधु थको पण आ जगतने विपे पोतामां
साधुपणु करी माने तथा बीजाउने कहिने पोतामां साधु पणो मनावे (मायसिएसं
तिअणंतघातं के०) ते मायावी साधु आसंसारनेविपे अनंत घात पामे एटले अनंत
काल पर्यंत संसारमां परिच्रमण करे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—विशोधितोमोक्षमार्गस्तं ते कदाग्रहिणोगोष्ठामाहिलवदनुपश्चादाचार्यप्र
रूपणातः कथयन्ति अनुकथयन्ति । ये आत्मोत्कर्षादात्मजावेन स्वानिप्रायेणाचार्यपारं
पर्यागतमप्यर्थं व्युदस्यान्त्यथा व्यागृणीयुर्व्यरित्वाति । आचार्यपरंपरामज्जाला स्वानिप्राये
ण सूत्रार्थव्याख्यानं महतेऽनर्थाय । इदमेव दर्शयति । सएवंचूतोऽस्थानिकोऽनाधारोबहूनां
ज्ञानादिगुणानां त्यात् । कचित्पाठः । (अछाणिएहोइबहुणिवेसन्ति) अस्यार्थः । अ
स्थानमनाजनं सम्यक्ज्ञानादीनां । किंचूतोबहुरनर्थकारकत्वेनाऽसदनिनिवेशोयस्य सव
हुनिवेशः । ते पुनः किंचूताइत्याह । ये ज्ञानशंकया मृषा वदेयुः । कोर्थः । जिनीक्ताग
मे शंकां कुर्वत्ययं तदुक्तएव नस्यादिति । अथवा ज्ञानशंकया पांमित्यानिमानेन मृषा

वदेयुः ॥ ३ ॥ येऽज्ञाततत्त्वाः परेण पृष्टाः कस्मादाचार्यादधीतं नवद्भिरिति ते स्वमाचार्य
ज्ञानान्निमानेन (पलिवंचयंतिति) निन्दुवते । अथवा सदपि प्रमादस्खलितमाचार्यादि
ना पृष्टाः संतोमातृस्थानेनावर्णवादनीतानिन्दुवते । ते एवं कुर्वाणाद्यादानं मोक्षमर्थं
वंचयन्ति । एवं कुर्वाणास्तेऽसाधवश्हास्मिन् जगति साधुमानिनोमायान्विताएष्यन्ति या
स्यंत्यनंतशोधात् विनाशं संसारं वा । एकं तावत्स्वयमसाधवोद्वितीयं साधुमानिनः ।
उक्तंच । पावं काकण सयं, अप्याणं सुदमेव ववहरः ॥ इगुणं करेऽपावं, बीजं बालस्त
मंदत्तं ॥ १ ॥ तदेवमात्मोत्कर्षदोषाद्बोधिलानमप्युपहृत्यानंतनवनाजः प्रणिनः स्युरिति ॥ ४ ॥

॥ टीका—किंच । (विसोहियमित्यादि) विविधमनेकप्रकारं शोधितः कुमारप्ररूपणा
पनयनद्वारेण निर्दोषतां नीतोविशोधितः सम्यक्दर्शनज्ञानचारित्राख्योमोक्षमार्गस्तमेवं
नूतं मोक्षमार्गं ते स्वाग्रहग्रस्तागोष्ठामाहिनवदनुपश्वादाचार्यप्ररूपणात् कथयंत्यनुकथ
यन्ति । ये चैवंनूतायात्मोत्कर्षात्स्वरुचिविरचितव्याख्याप्रकारव्यामोहितायात्मजावेन सा
निप्रायेणाचार्यपारंपर्येणायातमप्यर्थं व्युदस्यान्यथा व्यागृणीयुर्व्याख्यानयेयुस्तेहि गंजी
रानिप्रायं सूत्रार्थं कर्मोदयात्पूर्वापरेण यथावत्परिणामयितुमसमर्थाः पंडितमानिनउत्सू
त्रं प्रतिपादयन्ति । आत्मजावव्याकरणं च महतेऽनर्थायेति दर्शयति । सएवंनूतः स्वकी
यानिनिवेशादस्थानिकोऽनाधारोबहूनां ज्ञानादिगुणानामनाजनं नवतीति । ते चामी गु
णाः । सुस्सुसः पडिपुञ्जः, सुणेः गेएहः य ईहएआवि ॥ ततो अपोहएवा, धारेः करे
ः वा सम्मं ॥ १ ॥ यदि वा गुरुश्रूपादिना सम्यक्ज्ञानावगमस्ततः सम्यगनुष्ठाने च म
तः सकलकर्मक्षयलक्षणोमोक्षइत्येवंनूतानां गुणानामनायतनमसौ । क्वचित्पाठः । (अ
ष्टाणिहोतिबहूणिवेसन्ति) अस्यायमर्थः । अस्थानमनाजनमसौ नवति सम्यक्ज्ञाना
दीनां गुणानां । किंचनूतोबहुरनर्थसंपादकत्वेनासदनिनिवेशोयस्य सबहुनिवेशः । यदिवा
गुणानामस्थापनिकोऽनाधारोबहूनां दोषाणां च निवेशः स्थानमाश्रयइति । किंचनूताः पु
नरेवं नवन्तीति दर्शयति । ये केचन दुर्गृहीतज्ञानलवाऽवलेपिनोज्ञाने श्रुतज्ञाने शंका ज्ञा
नशंका तथा मृषावादं वदेयुः । एतदुक्तं नवति । सर्वज्ञप्रणीते आगमे शंकां कुर्वत्ययं तत्प्र
णीतएव ननवेदन्यथा वाऽस्यार्थः स्यात् । यदिवा ज्ञानशंकया पांडित्यानिमानेन मृषा
वादं वदेयुर्यथाहं ब्रवीमीति तथैव युज्यते नान्यथेति ॥ ३ ॥ किंचान्यत् । (जेयाविपुञ्ज
इत्यादि) ये केचनाविदितपरमार्थाः स्वल्पतया समुत्सेकिनोऽपरेण पृष्टाः कस्मादाचार्या
त्सकाशादधीतं श्रुतं नवद्भिरिति । ते तु स्वकीयमाचार्यं ज्ञानावलेपेन निन्दवानोऽपरं प्र
सिद्धं प्रतिपादयन्ति । यदिवा मयैवैतत्स्वतउत्प्रेक्षितमित्येवं ज्ञानावलेपात् (पलिवंचयं
तिति) निन्दुवते । यदिवा सदपि प्रमादस्खलितमाचार्यादिना लोचनादिके अवसरे पृ

ष्टाः संतोमातृस्थानेनाऽवर्णवादजयान्निन्दुवते । त एवं पलिउंचकानिन्हवं कुर्वाणाआदी
यतइत्यादानं ज्ञानादिकं मोक्षोवा तमर्थं वंचयंति त्रंशयंत्यात्मनः । खलुरवधारणे । वंचयं
त्येव । एवमनुष्ठायिनश्चासाधवस्ते परमार्थतस्तत्त्वचिंतायामिहास्मिन् जगति साधुविचा
रेवा साधुमानिनश्चात्मोत्कर्षायाऽसदनुष्ठानमानिनोमायान्वितास्ते एष्यंति यास्यंत्यनंत
शोबहुशोघातं विनाशं संसारं वा अनवदयसंसारकांतारमनुपरिवर्तयिष्यंतीति । दोषद्वय
दुष्टत्वात्तेषामेकं तावत्स्वयमसाधवोद्वितीयं साधुमानिनः । उक्तंच । पावं काऊण सयं,
अप्पाणं शुद्धमेव ववहरइ ॥ दुगुणं करेइ पावं, वीयं बालस्स मंदत्तं ॥ १ ॥ तदेवमा
त्मोत्कर्षदोषाद्वोधिलानमप्युपहत्यानंतसंसारनाजोनवंत्यसुमतइति स्थितं ॥ ४ ॥

जे कोहणे होइ जगठनासी, विउंसियं जे उ उदीरएज्जा ॥ अंधे
व से दंमपहं गहाय, अविउंसिए घासति पावकम्मी ॥ ५ ॥
जे विग्गहीए अनायनासी, न से समे होइ अऊंऊपत्ते ॥ उव
वायकारी य हरीमणे य, एगंतदिठ्ठीय अमाइरूवे ॥ ६ ॥

अर्थ—(जे कोहणेहोइजगठनासी के०) जे क्रोधी थाय ते जगतार्थनापी होय
जगतार्थनापी एटले जेमां जेवो दोष होय तेनें तेवो कहे अर्थात् काणाने काणो कहे
खोडाने खोडो कहे टुंटाने टुंटो कहे पांगलाने पांगलो कहे कोढीने कोढी कहे एवो
प्रगट नितुर नापण करनार होय (विउंसियंजेउ के०) जे उपशमावेलो एवो जे कलह तेने
वली (उदीरएज्जा के०) उदीरे ए पुरुषने जे फल थाय ते कहेवे. (सेके०) ते पुरुष
(अंधेवदंमपहंगहाय के०) जेम कोइ आंधलो पुरुष लाकडी ग्रहण करीने मार्गने वि
पे जातो थको अनेक कंटक चतुष्पदादिके करी पीडाय तेम (अविउंसिए के०) अ
कोविद एवोजे कलहकारी (पावकम्मी के०) पापकर्माचारी जीव ते पण (घासतिके०)
चतुर्गतिक संसारमांहे दुःख पामे ॥ ५ ॥ (जेविग्गहीए के०) जेकोइ विग्रह एटले
कलहकारी होय ते यद्यपि क्रिया तो केटलीक करे तथापि ते क्रिया विग्रह एटले शुद्ध
प्रिय थाय तथा (अनायनासी के०) अन्यायनो बोलनार होय (नसेसमेहोइअऊंऊ
पत्ते के०) ते पुरुष कलहरहित एवा सम्यक् दृष्टी तेना सरखो समजावी नहोय ते
माटे साधु कलहकारी नहोय परंतु साधु केवो होय ते कहेवे. (उववायकारीयहरीम
णेय के०) उपपातकारी एटले आचार्यनी आज्ञापालक तथा लज्जावंत मनवालो
होय एटले अनाचार करतो थको आचार्यादिक थकी लज्जा पामे तथा (एगंतदिठ्ठीय
के०) एकांतदृष्टी एटले जीवादिक पदार्थनो ज्ञाता होय एकांत श्रद्धावंत होय तथा
(अमाइरूवे के०) मायारहित होय एवा पुरुषने साधु कहिए. ॥ ६ ॥

॥ टीपिका—यः स्वभावेन क्रोधनोरोपी नवति यश्च जगदर्थनापी योयथावस्थितः पदार्थस्तं तथैव नापते । तद्यथा । ब्राह्मणं डोडमिति वक्ति वणिजं किराटमिति शूड्मान्नीरमिति श्वपाकं चांमालमिति काणं काणमेव वक्ति । खंजं खंजमेव चौरं चौरमिति । अंधमंधमित्यादि कठिणं योवक्ति सजगदर्थनापी निष्ठुरनापीत्यर्थः । व्यवसितं समाप्तं छंदं कलहं यः पुनरुदीरयेत् प्रज्वालयेत् सोऽधश्च । यथांधोदंडमेवं गोदंडमार्गं गृहीत्वा व्रजन् घृष्यते कंटकश्वापदादिभिः पीड्यते । एवं सोपि (अविशोसियंति) अप्रशांतकलहः पापकर्मा घृष्यते पीड्यते संसारपीडाभिः ॥ ५ ॥ योविग्रहिकः कलहप्रियोऽन्यायनापी न समोमव्यस्थोनवति अर्जुना प्राजुना माया कलहोवा मायाप्रातः कलहप्राप्तोवा सरागदेषवान् मायावांश्च नवतीत्यर्थः । एतदोषदर्शी उपपातकारी आचार्यादेशकरः न्हीर्जुनासंयमस्तत्र मनोयस्य सन्हीमनाः एकांतेन तत्त्वेषु दृष्टिर्यस्य स एकांतदृष्टिः । एकांतसङ्गित्तिपाठे एकांतश्रद्धावान् जिनागमे । अमायि निर्मायं रूपं यस्यस तथा ठग्नरहितइत्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥

॥ टीका—मानविपाकमुपदर्श्याधुना क्रोधादिकषायदोषमुज्जावयितुमाह । (जेकोदणे इत्यादि) योह्यविदितकषायविपाकः प्रकृत्यैव क्रोधनोनवति तथा जगदर्थनापी यश्च नवति । जगत्पर्याजगदर्थायै यथा व्यवस्थिताः पदार्थास्तानानाषितुं शीलमस्य जगदर्थनापी तद्यथा ब्राह्मणं डोडमिति ब्रूयात्तथा वणिजं किराटमिति शूड्मान्नीरमिति श्वपाकं चांमालमित्यादि तथा काणं काणमिति तथा खंजं कुब्जं वडनमित्यादि तथा कुप्टिनं कृषिणमित्यादि योयस्य दोषस्तं तेन खरं परुषं ब्रूयात् यः सजगदर्थनापी । यदिवा जयार्थनापी यथैवात्मनोजयोनवति तथैवाविद्यमानमप्यर्थं नापते तन्नीलश्च येन केनचित्प्रकारेणाऽसदर्थनाषणेनाप्यात्मनोजयमिह्वतीत्यर्थः । (विउंसियंति) विविधमवसितं पर्यवसितमुपशांतं छंदं कलहं यः पुनरप्युदीरयेत् । एतदुक्तं नवति । कलहकारिनिर्मिथ्याडुष्कृतादिना परस्परं हामितेपि तद्ब्रूयाद्येन पुनरपि तेषां क्रोधादयोनवति । सांप्रतमेतद्विपाकं दर्शयति । यथाहंधश्चकुर्विकलोदंडपथं गोदंडमार्गं प्रमुखोज्ज्वलं गृहीत्वाऽऽश्रित्य व्रजन् सम्यगकोविदतया घृष्यते कंटकश्वापदादिभिः पीड्यते एवमसावपि केवलं जिगधार्य नुपशांतक्रोधः कर्कशनाप्यधिकरणोदीपकस्तथा (अविउंसियंति) अनुपशांतछंदः पापमनार्थं कर्मानुष्ठानं यस्यासौ पापकर्मा घृष्यते चतुर्गतिके संसारे यातनास्थानगतः पौनः पुन्येन पीड्यतइति ॥ ५ ॥ किंचान्यत् । (जेविग्नहिइइयादि) यः कश्चिद्विदितपरमार्थोविग्रहोयुद्धं सविद्यते यस्यासौ विग्रहिकोयद्यपि प्रत्युपेक्षणादिकाः क्रियाविधौ तथापि युद्धप्रियः कचिन्नवति तथाऽन्याप्यं नाषितुं शीलमस्य सोऽन्यायनापी यत्किंचन नाप्यऽस्या

नजाषी गुंवाद्यधिकेपकरोवा यश्चैवंनूतोनासौ समोक्तद्विष्टतया मध्यस्थोजवति । त
या नाप्यजंजां प्राप्तोकलहप्राप्तोवा ननवत्यमायाप्राप्तः । यदिवा अजंजाप्राप्तैरकलहप्रा
प्तैः सम्यग्दृष्टिजिरसौ समोन जवति यतः, अतो नैवंविधेन नाव्यमपित्वक्रोधनेनाकर्कशं
नापिणा चोपशांतयुद्धानुदीरकेण न्यायनापिणाऽजंजाप्राप्तेन मध्यस्थेन च नाव्यमिति ।
एवमनंतरोद्विष्टदोषवर्जसन्नुपपातकार्याचार्यनिर्देशकारी यथोपदेशं क्रियासु प्रवृत्तः । य
दिवोपायकारिति) सूत्रोपदेशप्रवर्तकस्तथा नहीर्लज्जासंयमोमूलोत्तरगुणनेदनिन्नस्तत्र म
नोयस्यासौ नहीमनाः । यदिवाऽनाचारं कुर्वन्नाचार्यादिन्योजज्जते स एवमुच्यते । तथैकां
तेन तत्त्वेन जीवादिषु पदार्थेषु दृष्टिर्यस्यासावेकांतदृष्टिः । पाठांतरंवा (एगंतसद्धिति) एकां
तेन श्रद्धावान् मौनींशोक्तमार्गे एकांतेन श्रद्धालुरित्यर्थः । चकारः पूर्वोक्तदोषविपर्यस्तगुण
समुच्चयार्थः । तद्यथा । ज्ञानपलिउंचकोक्रोधीत्यादि । तावदजंजाप्राप्तइति स्वतएवाह ।
(अमाइरूवेत्ति) अमायिनोरूपं यस्यासावमायिरूपोऽशेषद्वयरहितइत्यर्थः । न गुवादीन्
द्वयनोपचरति नाप्यन्येन केनचित्सार्थं द्वयव्यवहारं विधत्तइति ॥ ६ ॥

स पेसले सुहुमे पुरिसजाए, जच्चन्निए चेव सुउज्जुयारे ॥ बहुंपि
अणुसासिए जे तहच्चा, समे हु से होइ अजंजपत्ते ॥ ७ ॥ जे
आवि अप्पं वसुमंति मत्ता, संखाय वायं अपरिक्क कुज्जा ॥ त
वेण वाहं सहित्ति मत्ता, अस्सं जणं पस्सति विंवन्नूयं ॥ ८ ॥

अर्थ—(सपेसले के०) तेने आचार्यादिके घणो शिखव्यो ठतो पण यथार्थ तेवाज
नावें वर्त्ते पण गुरु वचन विरोधि नथाय तेने पेशल एटले मनोहर विनयादिक गुणवंत
जाणवो. तथा (सुहुमे के०) सूक्ष्म जावनो देखनार तथा (पुरुपजात के०) परमार्थयकी
पुरुषार्थनो साधक तथा (जच्चन्निए के०) तेवीज जातिसहित सत्कुलोत्पन्न जाणवो (चे
व के०) निश्चय यकी (सुउज्जुयारे के०) ते ऊजु आचारी एटले सरल मार्गे प्रवर्त्ते
तेवा पुरुपने (बहुंपिअणुसासिएजेतहच्चा के०) आचार्यादिके घणो शिखाव्यो ठतो सु
खनुं राग फेरवे नही अर्थात् प्रसन्न मन राखे (समेहुसेहोइअजंजपत्ते के०) ते पुरु
ष श्रीवीतराग समान कलह रहित थाय ॥ ७ ॥ (जेआविअप्पंवसुमंतिमत्ता के०) जे
कोइ जघुप्रकृति पोताने आत्माने वसुमंत एटले संयमवंत जाणीने (संखायवायंअप
रिक्ककुज्जा के०) सम्यक् परमार्थे अपरीक्ष यको आत्मोत्कर्ष अनिमान करे (तवेणवा
हंसहित्तिमत्ता के०) तथा हुंज तपे करी सहितुं माहारा समान वीजो कोइ तपस्वी
नथी एवीरीते जाणीने अनिमान धारण करी (अस्संजणंपस्सतिविंवन्नूयं के०) अन्य
जन ने विवन्नूत गुणसुन्य आकार मात्र देखें एटले जलचंडमानी पेरे जाणे ॥ ८ ॥

॥ टीपिका—कचित्प्रमादसंचलने सति आचार्यादिना बह्वप्यनुशास्यमानस्तथैव स
न्मार्गानुसारिणी वा लेश्या चित्तवृत्तिर्यस्य सतत्त्वार्थः । एवंभूतोयः सपेशलोमृष्टवाक्यः
सूक्ष्मदर्शित्वात् । पुरुषजातः सएव तत्त्वपुरुषार्थकारी सएव जात्यन्वितः सत्कुलोत्पन्नः ।
सुशीलोहि कुलीनः स्यान्नसुकुलोत्पत्तिमात्रेण सएव सुष्ठु अतिशयेन कृच्छुः संयमस्तस्य क
रणशीलः सएव समोमध्यस्थः ऊंजा क्रोधोमाया वा तामप्राप्तो नवति ॥ ७ ॥ यथापि
वसु इव्यं संयमस्तदंतमात्मानं मत्वा तथा संख्या ज्ञानं तदंतमात्मानं मत्वा परमार्थमप
रीक्ष्य वादमात्मोत्कर्षवादं कुर्यात् । तथा तपसा सहितोहमिति मत्वाऽन्यं जनं विब
भूतं जलचंद्रवदर्थशून्यं पश्यति अवगणयतीत्यर्थः ॥ ८ ॥

॥ टीका—पुनरपि सजुणोत्कीर्तनायाह ! (सपेशलेऽत्यादि) योहि कटुसंसारोद्भिः
कचित्प्रमादस्वजिते सत्याचार्यादिना बह्वप्यनुशास्यमानश्चोद्यमानस्तथैव सन्मार्गानुसारि
ण्यर्चा लेश्या चित्तवृत्तिर्यस्य नवतीति तथार्चः । यश्च शिक्षां ग्राह्यमाणोपि तथार्चो नवति
सपेशलोमिष्टवाक्यो विनयादिगुणसमन्वितः सूक्ष्मः सूक्ष्मदर्शित्वात्सूक्ष्मनावित्वा वा सूक्ष्मः
सएव पुरुषजातः सएव परमार्थतः पुरुषकार्यकारी नापरोयोऽनायुधतपस्विजनपराजिते
नापि क्रोधेन जीयते तथाऽसावेव जात्यन्वितः सुकुलोत्पन्नः । सहीलान्वितोहि कुलीन
इत्युच्यते न सुकुलोत्पत्तिमात्रेण । तथा सएव सुष्ठु अतिशयेन कृच्छुः संयमस्तत्करणशीलोऽ
जुकरः । यदिवा (उक्लुचारेति) यथोपदेशं यः प्रवर्तते नतु पुनर्वक्तव्योऽचार्यादिवचनं वि
लोमयति प्रतिकूलयति यश्च तथार्चः पेशलः सूक्ष्मनापी जात्यादिगुणान्वितः कचिदवकः
समोमध्यस्थो निंदायां पूजायां च न रुष्यति नापि तुष्यति तथा ऊंजा क्रोधोमाया वा तां प्रा
प्तो ऊंजाप्राप्तः । यदि वा ऽऊंजाप्राप्तैर्वीतरागैः समस्तुल्यो नवतीति ॥ ७ ॥ प्रायस्तपस्विनां ज्ञान
तपोऽवलेपो नवतीत्यतस्तमधिकृत्याह । (आविष्मत्पुष्पं इत्यादि) यथापि कश्चिन्नघुप्रकृतिर
व्यतयाऽत्मानं वसु इव्यं तच्च परमार्थचिंतायां संयमस्तदंतमात्मानं मत्वाऽहमेवात्र
संयमवान् मूलोत्तरगुणानां सम्यग्विधायी नापरः कश्चिन्मत्तुल्योस्तीति । तथा संख्यायंते
परिब्रियंते जीवादयः पदार्थायेन तज्ज्ञानं संख्येत्युच्यते तदंतमात्मानं मत्वा तथा स
म्यक् परमार्थमपरीक्ष्यात्मोत्कर्षवादं कुर्यात्तपसा षादशजेदजिज्ञेनाहमेवात्र सहितोयुक्तो
न मत्तुल्यो विकृष्टतपो निष्ठतदेहोस्तीत्येवं मत्वाऽऽत्मोत्कर्षा निमानीत्यन्यं जनं साधुलोकं
गृहस्थलोकं वा विबभूतं जलचंद्रवत्तदर्थशून्यं कूटकार्पापणवद्वा लिंगमात्रधारिणं पुरु
षाकृतिमात्रं वा पश्यत्यवमन्यते । तदेवं यद्यन्मदस्थानं जात्यादिकं तत्तदात्मन्येवारी
प्यापरमवभूतं पश्यतीति ॥ ८ ॥

एगंत कूमेण उ से पलेइ, ए विज्जती मोणपयंसि गोत्ते ॥ जे माण
एठेण विउक्कसेज्जा, वसुमन्नतरेण अबुशमाणे ॥ ए ॥ जे माह
णो खत्तियजायए वा, तहुग्गपत्ते तह लेहई वा ॥ जे पवईए
परदत्तनोई, गोत्तेण जे यप्पति माणवडे ॥ १० ॥

अर्थ—ते पुरुष (एगंतकूमेणउसेपलेइ के०) एकांत कूटपाशो करीने जेम मृग
कूटपासे पडयो यको दुःखनु विजागी थायठे तेनी पेरे ते मंदबुद्धि पण संसारमांहे
परिच्रमण करे ते पुरुष कदापि (मोणपयंसि के०) मौनपद एटले संयमपद तेनेविपे
(एविज्जती के०) सर्वथा प्रकारे विद्यमान नथी एम समजवुं तथा ते पुरुष (गोत्ते
के०) उंचगोत्रने विपे पण न प्रवर्त्ते किंतु ते अत्यंत हीन गोत्रनेज पामे तथा (जे
माणएठेणविउक्कसेज्जा के०) जे मान एटले पूजाने अर्थे व्युत्कर्ष एटले विविध प्रका
रे अजिमान करे तेपण संयमने विपे नथी एम जाणवुं तथा जे (वसु के०) संयमने
ग्रहण करीने पठी (अन्नतरेण के०) मंदविपाकना उदय यकी अन्य कोइ मद
स्थानकने विपे माचे ते (अबुशमाणे के०) निश्चै यकी परमार्थने अजाणतो अज्ञानी
यको संसारमां परिच्रमण करे ॥ ए ॥ (जेमाहणोखत्तियजायएवा के०) तथा जे ब्राह्म
णजाति अथवा क्षत्रियजाति ते इन्द्राकुवंशादिक तेना जेद कहेवे. (तहुग्गपत्तेतहलेह
ईवा के०) तथा जे उग्रपुत्र तथा लेहई एटले राजपुत्र विशेष नवमह्निक नवलेह्निक
एटला कुलमां उत्पन्न थयला संसारने असार जाणीने राज्य प्रमुख त्यागीने (जेपवई
ए के०) जे प्रवर्जित थया एटले चारित्रवान थया ते एवा ठता पण (परदत्तनोई के०)
पारको दीधो एवो जे आहार तेने जोगवे एटले शुद्धाहार ग्रहण करे (गोत्तेणजेयप्प
तिमाणवडे के०) परंतु गोत्रने विपे गर्व नकरे एटले शुद्धाहारनुं ग्रहण करनार एवो
चारित्रीउं पोताना उंच गोत्रने विपे गर्व करे नही गोत्र केवोठे तोके मानबड एटले
ब्राह्मण तथा क्षत्रीय वंशना उपना स्वजावे पोताना वंशना अजिमानी थायठे
तेम ठतां पण चारित्र आदस्या पठी कोइपण प्रकारना गोत्रनुं आहार ग्रहण करे परं
तु शुद्धाहार ग्रहण करे पण पोताना गोत्रनो गर्व करीने तेवाज गोत्रनो अशुद्ध आहार
लेवानी इत्ता चारित्रिउं करे नही ए अजिप्रायठे. ॥ १० ॥

॥ टीपिका—यथा कूटेन पाशेन बद्धोमृगादिः परवशोदुःखी स्यात्तथा नावकूटेन स्ने
हेन एकांततोऽसौ संसारं पर्येति वंच्रमीति । मौनपदे संयमे सन् प्रवर्तते । किंचूते संयमे
गोत्रे गां वाचं त्रायतइति गोत्रं सर्वांगमाधारचूतं तस्मिन् । यश्च माननं सत्कारस्तस्या

र्थः प्रयोजनं तेन आत्मानं व्युत्कर्षयेत् मद्वन्तं कुर्यात् तथा च सु संयमस्तमादायाय तरेण ज्ञानादिना मदस्थानेन माद्यति ससर्वज्ञमतं तत्त्वतो न वेत्तीति नावः ॥ ९ ॥ योजात्या ब्राह्मणः कृत्रियजातीयो वा उग्रपुत्रः कृत्रियविशेषः (लेह्यइति) कृत्रियविशेष एव । एवं विशिष्टकुलोद्भूतः प्रव्रजितः परदत्तनोजी शुद्धाहारग्राही गोत्रे उच्चैर्गोत्रे उत्पन्नोपि नैव स्तंभं गर्वं यायात् । किञ्चूते गोत्रे मानबद्धे अजिमानास्पदे ॥ १० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (एगंतकूडेइत्यादि) कूटवत्कूटं यथा कूटेन मृगादिवद्धः परवशः सन्नेकांतदुःखनाग्नवति । एवं नावकूटेन स्नेहमयेनैकांततोऽसौ संसारचक्रवालं पश्येति तत्र वा प्रकर्षेण लीयते प्रलीयतेऽनेकप्रकारं संसारं बन्धमीति । तुल्यत्वात्कामादिना वा मोहेन मोहितो बहुवेदने संसारे प्रलीयते । यश्चैवं नूतोऽसौ न विद्यते न कदाचन संजवति । मुनीनामिदं मौनं तच्च तत्पदं च मौनपदं संयमस्तत्र मौनीं देवा पदे सर्वज्ञप्रणीतमार्गे नासौ विद्यते । सर्वज्ञमतमेव विशिनष्टि । गां वाचं त्रायतेऽर्थाविसंवादनतः पालयतीति गोत्रं तस्मिन्समस्तागमाधारनूतइत्यर्थः । उच्चैर्गोत्रे वा वर्तमानस्तदजिमानग्रह्यस्तोमौनींस्पदे न वर्तते । यश्च माननं पूजनं सत्कारस्तेनार्थः प्रयोजनं तेन माननार्थं न विविधमुत्कर्षयेदात्मानं योहि माननार्थेन लाजपूजासत्कारादिना मदं कुर्यान्नासौ सर्वज्ञपदे विद्यतइति पूर्वेण संबंधः । तथा वसु इव्यं तच्चेह संयमस्तमादाय तथान्यतरेण ज्ञानादिना मदस्थानेन परमार्थमवबुध्यमानो माद्यति यत्रापि सर्वशास्त्राणि तदर्थं वा गच्छन्नापि नासौ सर्वज्ञमतं परमार्थतो जानातीति ॥ ९ ॥ सर्वेषां मदस्थानानामुत्पत्तेरारभ्य जातिमदोवाह्यनिमित्तनिरपेक्षो यतो न वत्यतस्तमधिकृत्याह । (जेमाहणेइत्यादि) योहि जाल्या ब्राह्मणो नवति कृत्रियो वा इह्वाकुवंश्यादिकः । तद्भेदमेव दर्शयति । उग्रपुत्रः कृत्रियविशेषजातीयः । तथा (लेह्यइति) कृत्रियविशेष एव । तदेवमादिविशिष्टकुलोद्भूतो यथावस्थितसंसारस्वनाववेदितया यः प्रव्रजितस्त्यक्तराज्यादिगृहपाशबंधनः परैर्दत्तं चोक्तुं शीलमस्य परदत्तनोजी सम्यक्संयमानुष्ठायी गोत्रे उच्चैर्गोत्रे हरिवंशस्थानीये समुत्पन्नोपि नैव स्तंभं गर्वमुपयायादिति । किञ्चूते गोत्रे अजिमानबद्धे अजिमानास्पदे इति । एतदुक्तं नवति । विशिष्टजातीयतया सर्वलोकान्जिमान्योपि प्रव्रजितः सन् कृतशिरस्तुंडमुंडनो निद्रार्थं परगृहाण्यटन् कथं हास्यास्पदं गर्वं कुर्यान्नैवासौ मानं कुर्यादिति तात्पर्यार्थः ॥ १० ॥

न तस्स जाई व कुलं व ताणं, एण्ण विका चरणं सुचिन्नं ॥ एण्ण
रक्कम्म से सेवइ गारिकम्मं, एण्ण से पारए होइ विमोयणाए ॥ ११ ॥

एकिंचणे निष्कु सुखूहजीवी, जे गारवं होइ सलोगगामी ॥

आजीवमेयं तु अबुझमाणो, पुणोपुणो विपरियासुवेंति ॥ १२ ॥

अर्थ—(नतस्सजार्ह कुलंवताणं के०) ते अजिमाणी पोताना गोत्रसंबंधी मदना करनारने जाति एटले जे मातानुं पद्व अने कुल एटले पितानुं पद्व ए वनेनुं मद त्रा एने अर्थे न थाय कारणके संसारमां त्रमण करतां प्राणीने मातानी जाति अने पितानुं कुल ते कांइ त्राण नणी नथाय हवे जे पदार्थ जीवने त्राण थाय ते कहेठे (ए सुखविक्काचरणं सुचिन्नं के०) विद्या एटले ज्ञान अने चरण एटले चारित्र सुचीर्ण एट ले ए बनेने सारीरीते आचर्या थकी सुक्तिनुं कारण थायठे. अर्थात् ज्ञान अने क्रिया ए बे विना बीजो कोई जीवने शरण नथी (एिस्कम्मसेसेवइगारिकम्मं के०) माटे जे पुरुष ग्रहस्थपणा थकी एिस्कम्म एटले निकली चारित्र आदरीने फरी आ गारीनो कर्त्तव्य जे जातिमदादिक तेने सेवे अथवा सावधारंजादिक सेवे (एसेपारए होइविमोयणाए के०) ते पुरुष संसारनो पारंगामि न थाय केमके ज्ञान, दर्शन अने चारित्र एज सुक्तिना कारणठे परंतु जातिकुलादिकनो मद ते कांई सुक्तिनो कारण नथी एम जाणवुं ॥ ११ ॥ (एकिंचणेनिष्कु सुखूहजीवि के०) जे निकिंचन निपरि ग्रही सुखूहजीवी एटले अंतप्रांत आहारनो लेनार होय तेने निहु एटले साधु जाणवो अने (जेगारवं होइसलोगगामी के०) जे गर्ववंत होय श्लाघा एटले प्रसंसानो कामि एटले बांठा करनार होय (आजीवमेयं तुअबुझमाणो के०) ते जीव आजीविका मात्र नो करनार ठता शुद्ध संयमनो अजाण एवो ठतो (पुणोपुणोविपरियासुवेंति के०) ते जीव फरी फरी विपर्यासने पामे एटले वली वली जन्ममरणादिके करीने घणो संसारने विपे परित्रमण करे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—तस्याजिमानवतोजातिमदः कुलमदोवाऽत्र संसारक्रमणो शरणं नस्यात् । मातृजया जातिः पितृजवं कुलमेतदुपलक्षणादन्यदपि पदस्थानं न त्राणाय । यत्राणं तदाह । सुचीर्णं विद्या ज्ञानं चरणं चारित्रं च तस्मादन्यत्र त्राणाशा न विद्यते । ज्ञानक्रियान्यामेव मोक्षइति वचनात् । एवंसत्यपि कश्चित् निष्क्रम्य प्रव्रज्या गृहीत्वापि अगारिणां गृहस्थानां कर्म सावद्यक्रियां सेवते न च कर्ममोचनाय पारगोचवति ॥ ११ ॥ बाह्यार्थेन निष्किंचनोनिहुः सुखूहजीवीवद्वचणकादिप्रांताहारएवंचूतोपि कश्चिजैरवप्रियोचवति । तथा श्लोककामी आत्मश्लाघाजिज्ञापी च न्यात् । नचैवंचूतो निष्किंचनत्वादिकमाजीवमात्मवर्तनोपायं कुर्वाणः परमार्थमवबुध्यमानः संसारे विपर्यासं जन्ममरणाद्युपश्वसुपैति ॥ १२ ॥